
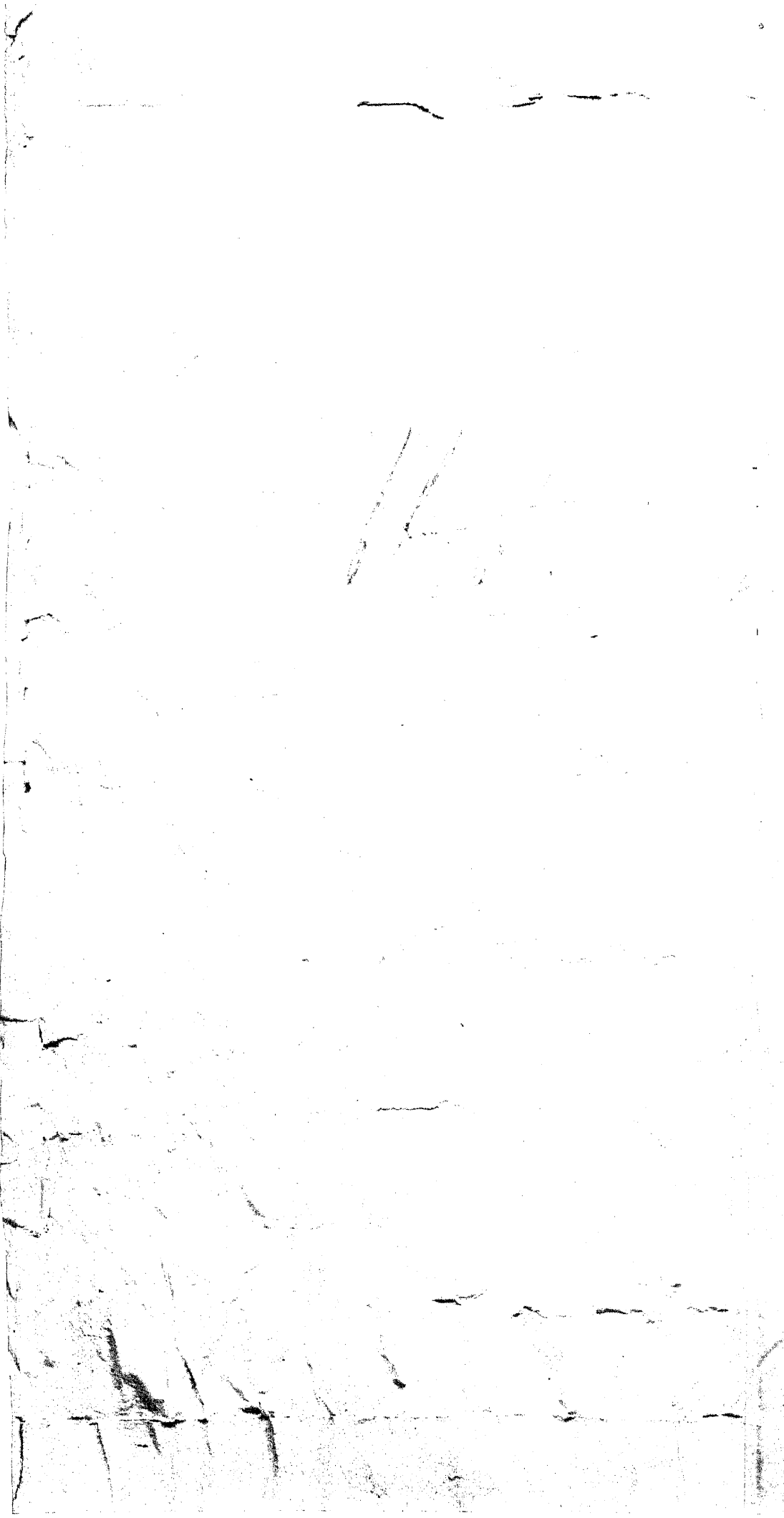

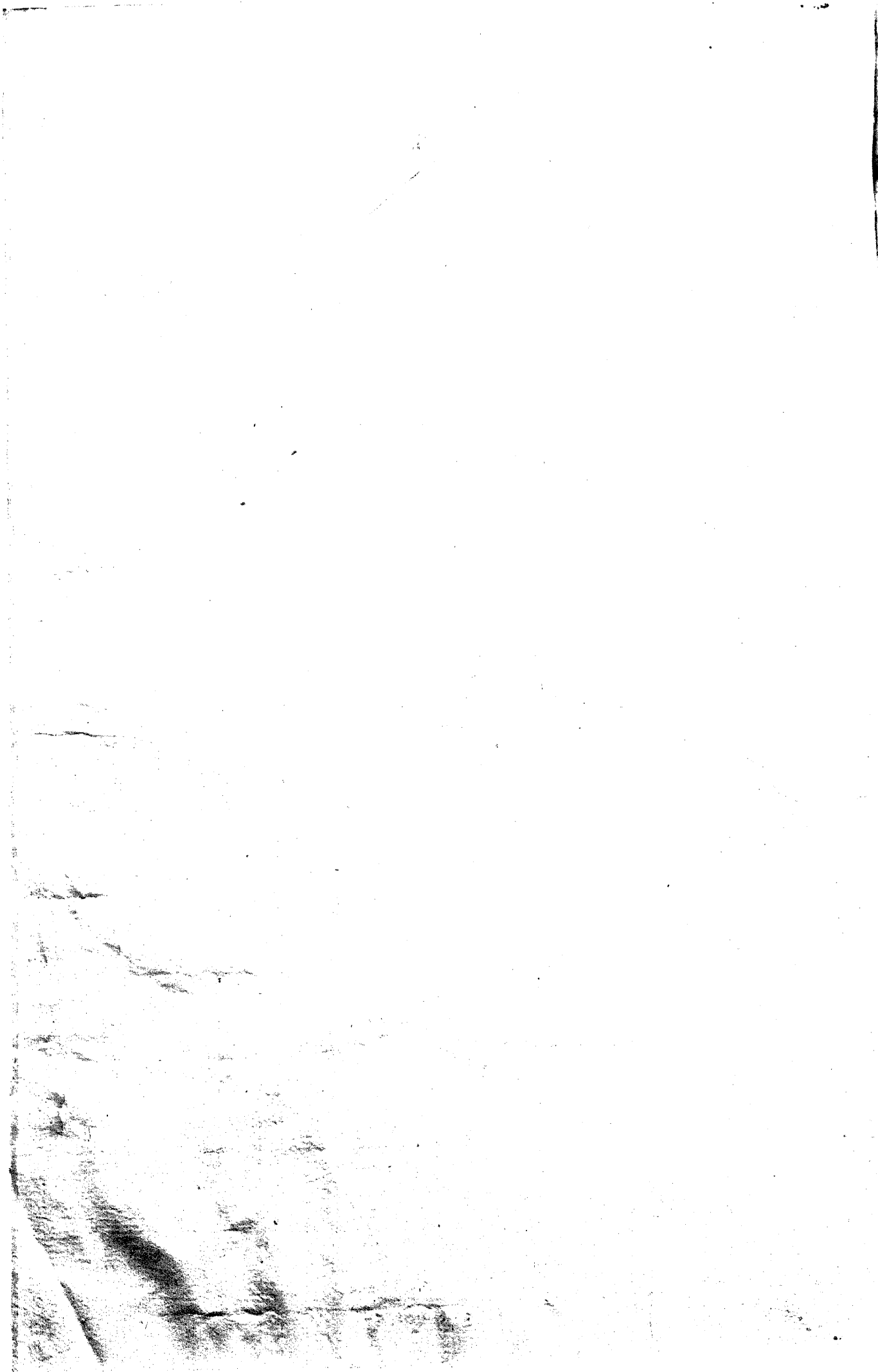
2 400 40 MADE IN SWAIN

7-7

7-7
29
26

A. 12332

Institutionum

SIVE

PRIMORVM TOTIVS IVRIS-

prudentiæ elementorum,

LIBRI QVATVOR.

DN. IVSTINIANI sacratissimi Principis autoritate iussuque compositi,
 Commentariis ACCVRSII, & multorum insuper aliorum doctorum hominum
 scholiis, & nouissimè CVIACII obseruationibus illustrati.

Non sine locupletissimo cum verborum tum rerum indice.

*Accessit ad volumini calcem, ipsum IVSTINIANI imperatoris Vita, ex variis auctoribus opera
 Agridij Perrini Fori Ecclesiastici Iosaiensis apud Lutetiam Parisiorum
 quondam Officialis diligenter collecta.*

PARISIIS,

Apud Sebastianum Niuellium, sub Ciconiis,
 via Iacobæa.

M. D. LXXVI.

CVM PRIVILEGIO REGIS.

Institutane vocanda sint hæc legum

cunabula (vt Iustinianus appellat) an Institutiones.

I si inter multos iamdiu obtinuerit Instituta vocari hæc iurisprudentiæ elementa, quippe cum & Syponinus instituta interdum decreta legum atque sanctiones dici affirmer, & ita Iustinianum opus suum elementorum inscripissæ (id quod & ipse agnoscit Sabellicus) & in Pandectis Græcis legatur, τὰ Ἰουστινιανῶν (id quod in Budæanis Institutionibus adnotatum vidi) nos tamen Laurentium Vallessem, atque alios humanitatis professores magis sequimur: qui instituta interpretantur bonos mores consilio & ratione sumptos, domesticamque disciplinam: quæ literis non mandantur, sed observantur communi opinione vivorum bonorum per quandam consuetudinem. Vnde & apud Valerium Maximum titulus est De institutis antiquis, quasi de moribus antiquis. & Quintilianus lib. i. Institutionum oratoriarum. Nam is, inquit de Chrysippo loquens, quanquam triennium nutricibus dederit: tamen ab illis quoque formandam quam optimis institutis mentem infantium iudicat. cur autem ad literas non pertineat ætas, quæ ad mores iam pertinet: eadem rem appellans instituta & mores. Hæc Quintil. Institutiones autem sunt præceptiones quibus instituuntur & docentur homines: vt sunt libri ab eodem Quintiliano inscripto Institutiones oratoriae, à Lactantio Institutiones diuinæ, ab Erasmo Institutio principis Christiani, ab Aldo Institutiones Grammaticæ, & ita ab alijs multis auctoribus: vt hinc scilicet hoc opus Institutiones dici intelligas, quod præceptiones ac documenta quadam seu elementa totius legitimæ scientiæ contineat, quibus iam inde ab initio cupida legum inuentus imbuatur. Quarum & Politianus Miscellaneorum cap. 84. commemorat, his verbis: Institutiones hæc, quæ vocantur in iure civili, Iustiniani principis nomine editæ sed à Triboniano tamen doctisque alijs viris compositæ, etiam Græcè scriptæ sub eodem prorsus intellectu reperiuntur, nisi quò ritus quidam consuetudinisque Romanorum veteres vberius aliquanto & laxius in Græco ipso quam in Latino codice referuntur, vt peregrinis hominibus, atque à Romanorum more consuetudinèque alienus, res tota penitus innotesceret. Hæc teneus ille. Quorum te volumus monitum, humanissime lector, vt cum iurisprudentia, verborum quoque peritiam tibi adsciscas. Vale.

PRIVILEGII SVMMÆ.

CAROLVS IX. Francorum rex, suo diplomate sanxit, ne quis Pandectas & ceteros Iuris Civilis tomos ab Antonio Contio recognitos, & scholiis illustratos, ante decennium, à die primæ editionis numerandum, præter Sebastianum Niuellium Bibliopolam, ad eius castigationis exemplum imprimat, nève alibi impressa diuendat in Gallia. Secus qui faxit, multa fisco applicanda, aliisque penis indictis damnabitur, vt latius patet in literis Privilegij, indultu Lutetiæ. 16. Martij. 1571.

Rubricæ Institut. & Index Rubricarum.

CARMINA RVBRICARVM PRIMI LIBRI

Institutionum, quæ sunt numero sex & viginti.

Ius vitæ, ius naturæ, personæque subsunt.
 Ingenuos, debent libertini sociare.
 Non omnis dominus seruos sic liberat vt vult.
 Falsa lex, iuris alieni, patria virtus.
 Nubet, adoptabit, soluet, tutela, dabitque.
 Agnatos, capitis, patronos atque parentes.
 Est fidus tutor, est Attilianus, & auctor.
 Finit, curator, teneatur sadare tutor.
 Excusat, tutor suspectus erit remouendus.

De iustitia & iure. De iure naturali, gentium, & ciuili. De iure personarum.
 De ingenitis. De liberis. Quibus ex causis manumittere non licet. De lege
 Falsa Caninia tollenda De his qui sui vel alieni iuris sunt. De patria potestate.
 De nuptiis. De adoptionibus. Quibus modis ius patriæ potestatis soluitur. De
 tutelis. Qui testamento tutores dari possunt. De legitima agnatorum tutela. De
 capitis deminutione. De legitima patronorum tutela. De legitima parentum
 tutela. De fiduciaria tutela. De Attiliano tutore, & eo qui ex lege Iulia & Titia
 dabatur. De auctoritate tutorum. Quibus modis tutela finitur. De curatoribus.
 De satisfactione tutorum vel curatorum. De excusationibus tutorum vel cura-
 torum. De suspectis tutoribus vel curatoribus.

Rubricæ secundi sunt quinque & viginti.

Res, corpus, seruit, vsufructus sit, & vsus.
 Est vsucapiens, est donans, est alienans.
 Quæro, testari, miles permittere non vult.
 Exheres, hic instituit, his substituitendo.
 Infirmat, vel inofficit, heres qualia, legat.
 Hinc admittit, falcat, committit, singula, codex.

De rerum diuisione, & acquirendo ipsam dominio. De rebus corporalibus,
 & incorporalibus. De seruitutibus rusticorum prædiorum. De vsufructu. De vsu
 & habitatione. De vsucapionibus, & longi temporis præscriptionibus. De do-
 nationibus. Quibus alienare licet, vel non. Per quas personas nobis acquiruntur.
 De testamentis ordinandis. De militari testamento. Quibus non est permittum
 facere testamentum. De exheredatione liberorum. De hereditibus instituendis.
 De vulgari substitutione. De pupillari substitutione. Quibus modis testamenta
 infirmantur. De inofficioso testamento. De heredum qualitate & differentia.
 De legatis. De ademptione legatorum. De lege Falcidia. De fideicommissariis.
 hereditatibus, & ad senatusconsultum Trebellianum. De singulis rebus per fi-
 deicommissum relictiis. De codicillis.

Rubricæ tertij sunt triginta.

Fert, intestatus, agnatis, Tertul, & Orfic.
 Cognatis gradibus, seruus, libertus inhærent.
 Signo libertos, possessus, & arrego quærens.
 Post addicta bona, successio dupla recessit.
 Obligo, re, verbis, duo, cum seruis stipulantur.
 Diuidit, est, & inutilis, atque fideiuber omni.
 Littera consensus, emit, & locat, hinc sociabit.
 Et post mandatum, quasi contraho, quæritio, tollo.

De hereditatibus quæ ab intestato deferuntur. De legitima agnatorum suc-
 cessione. De senatusconsulto Tertulliano. De senatusconsulto Orficiano. De suc-
 cessione cognatorum. De gradibus cognationum. De familiæ cognatione. De
 successione libertorum. De assignatione libertorum. De bonorum possessionibus.
 De acquisitione per arrogationem. De eo cui libertatis causa bona addicun-
 tur. De successione sublati quæ fiebat per bonorum venditiones, & ex sena-
 tusconsulto Claudiano. De obligationibus. Quibus modis re contrahitur obligatio.
 De verborum obligationibus. De duobus reis stipulandi & promittendi.
 De stipulatione seruorum. De diuisione stipulationum. De inutilibus stipulatio-
 nibus. De fideiussoribus. De literarum obligationibus. De obligationibus ex con-
 sensu. De emptione & venditione. De locatione & conductione. De societate. De
 mandato. De obligationibus quæ ex quasi contractu nascuntur. Per quas per-
 sonas nobis obligatio acquiruntur. Quibus modis tollitur obligatio.

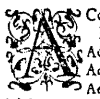
Rubricæ quarti sunt decem & octo.

Delictum, rapit, aquliis, iniuria subdit.
 Et quasi delinquens ago, vel gero, noxia, pauper.
 Per quos, sadabo, perpet, & excipiens, replicabo.
 Sunt interdicta, cum pænis, officioque.
 Publica iudicia reperit in sine locata.

De obligationibus quæ ex delicto nascuntur. De vi bonorum raptorum. De
 lege Aquilia. De iniuriis. De obligationibus quæ ex quasi delicto nascuntur. De
 actionibus. Quod cum eo qui in aliena potestate est, negotiû gestû esse dicitur.
 De noxalibus actionibus. Si quadrupes pauperie fecisse dicatur. De his per quos
 agere possumus. De satisfactionibus. De perpetuis & temporalibus actionibus, &
 quæ ad heredes & in heredes transeunt. De exceptionibus. De replicationibus. De
 interdictis. De pœna temere litigantiû. De officio iudicis. De publicis iudiciis.

Finis titulorum Institutionum, qui sunt numero, xxix.

TABVLA RVBRICARVM INSTITVTIONVM IMPERIALIVM.

Acquisitione per arrogationem, columna 32.B	Ius per quos agere possumus. 120.B	Quibus modis tollitur obligatio. 409.A
Actionibus. col. 446.B	Iure naturali, gentium, & ciuili. 13.B	Quibus modis tutela finitur. 91.A
Ademptione legatorum. col. 261.A	Iure personarum. 24.B	Quibus non est permittum facere testamentum. 194.C
Adoptionibus. 55.B	Iustitia & iure. 10.B	Qui testamento tutores dari possunt. 74.B
Ad senatusconsultum Orficianum. 301.C	L. Egatis. - 137.B	Quod cum eo qui in aliena est potestate, negotiû gestum esse dicitur. 508.A
Ad senatusconsultum Tertullianum. 298.D	Lege Aquilia. 429.B	Rebus corporalibus, & incorporalibus. 147.A
Ad senatusconsultum Trebellianum. 267.A	Lege Falcidia. 262.A	Replicationibus. 136.A
Assignatione libertorum. 320.B	Lege Falsa Caninia tollenda. 39.A	Rerum diuisione, & acquirendo ipsam dominio. 118.B
Attiliano tutore. 86.A	Legitima agnatorum successione. 294.A	Satisfactione tutorum, & curatorum. 98.A
Auctoritate tutorum. 89.B	Legitima agnatorum tutela. 76.B	Satisfactionibus. 521.C
Bonorum possessionibus. columna	Legitima parentum tutela. 84.A	Senatusconsulto Orficiano. 301.C
Capitis deminutione. 79.A	Legitima patronorum tutela. 28.B	Senatusconsulto Tertulliano. 298.D
Codicillis. 279.B	Libertinis. 82.B	Senatusconsulto Trebelliano. 267.A
Curatoribus. 95.B	Literarum obligationibus. 371.A	Seruilis cognatione. 313.A
Diuisione stipulationum. 312.A	Locatione & conductione. 387.B	Seruitutibus rusticorum prædiorum. 148.A
Donationibus. 166.A	Mandato. - 396.A	Singulis rebus per fideicommissum relictiis. 277.A
Duobus reis stipulandi & promittendi. 347.B	Militari testamento. 190.B	Si quadrupes pauperiem fecisse dicatur. 392.C
Emptione & venditione. 379.A	Noxalibus actionibus. 515.B	Societate. 349.B
Eo cui libertatis causa bona addicuntur. 319.C	Nuptiis. 45.B	Stipulatione seruorum. 349.B
Exceptionibus. 510.B	Obligationibus. 332.D	Successione cognatorum. 301.A
Excusationibus tutorum, vel curatorum. 102.B	Obligationibus ex consensu. 377.B	Successione libertorum. 311.D
Exheredatione liberorum. 198.B	Obligationibus quæ ex quasi contractu nascuntur. 401.A	Successione sublati quæ fiebat per bonorum venditiones, & ex senatusconsulto Claudiano, sublati. 311.D
Fideicommissariis hereditatibus, & ad senatusconsultum Trebellianum. 267.A	Obligationibus quæ ex delicto nascuntur. 415.B	Suspectis tutoribus, vel curatoribus. 112.B
Fiduciaria tutela. 84.B	Obligationibus quæ ex quasi delicto nascuntur. 442.C	Testamentis ordinandis. 183.A
Gradibus cognationum. columna	Officio iudicis. 550.C	Testamento militari. 190.B
Hereditibus instituendis. 209.A	Patria potestate. 44.A	Tutelis. 71.A
Hereditatibus quæ ab intestato deferuntur. 282.A	Pœna temere litigantium. 547.A	Verborum obligationibus. 341.A
Heredum qualitate & differentia. 232.B	Perpetuis & temporalibus actionibus, & quæ ad heredes & in heredes transeunt. 526.C	Vi bonorum raptorum. 426.C
His per quos agere possumus. 510.B	Per quas personas nobis acquiruntur. 177.A	vsucapionibus, & longi temporis præscriptionibus. 136.C
His qui sui vel alieni iuris sunt. 39.B	Per quas personas nobis obligatio acquiruntur. 406.B	vsu & habitatione. 154.C
Ingenuis. 26.B	Publicis iudiciis. 556.B	vsufructu. 350.B
Iniuriis. 416.A	Pupillari substitutione. 218.A	Vulgari substitutione. 214.B
Inofficioso testamento. 228.C	Quibus alienare licet, vel non. 172.B	
Iure relictiis. 538.B	Quibus ex causis manumittere non licet. 32.B	
Inutilibus stipulationibus. 354.A	Quibus modis ius patriæ potestatis soluitur. 62.B	
	Quibus modis re contrahitur obligatio. 335.B	
	Quibus modis testamenta infirmantur. 124.A	

Explicit tabula Rubricarum Institutionum.

Tabula paragraphorum.

TABVLA AMPLA COMPRE- HENDENS OMNES PARAGRAPPOS INSTI- tutionum Imperialium, secundum ordinem alphabeti.

A B hostibus.	87. b	Atrox iniuria.	440. c	Cumque hoc Deo.	5. a
Abolita est.	162. a	At si ita.	344. a	Cumque antea.	325. c
Accessit nouus.	329. d	At si quis.	142. b	Cum quis sub aliqua.	369. b
Accessit.	184. a	Auctoritas.	90. a	Cum latis.	39. b
Accidit aliquando.	172. b	Bella etenim.	17. a	Cum satis absurdum.	298. b
Ac prius.	40. b	C æcus autem.	198. a	Cum expositum sit.	415. b
Ac prius.	182. c	Cæteræ quoque res.	153. b	Cum verò tuam.	125. b
Acquiritur vobis.	177. a	Cæteri qui.	234. b		
Actio autem.	445. b	Cæterum dubium.	513. a	D Amni iniuria.	429. c
Actiones autem de peculio.	468. a	Cæterum si genitilis.	519. b	Dantur autem.	96. a
Actionum autem.	492. a	Cæterum inter.	295. b	Dati autem.	74. b
Actus est.	148. c	Cæterum placuit.	434. d	Datur autem.	320. b
Ad certum tempus.	75. b	Cæterum sciendum est.	520. a	Datus autem.	111. b
Ad exhibendum.	408. a	Cæterum si.	192. b	Datum est autem.	113. a
Ademptio legatorum.	261. b	Capite tertio.	433. c	De constituta autem.	467. b
Adeo autem.	138. a	Caput secundum.	ibidem. b	De eo vero.	444. a
Adco autem aliquam.	389. b	Certe autem.	75. c	Defuncti.	104. a
Adhuc autem.	325. a	Certe illud.	137. a	De hereditaribus.	156. c
Adipiscendæ possessionis.	540. b	Ceruos quoque.	127. b	De his autem seruis.	180. c
Ad legitimam.	298. c	Circa adoptiuos.	204. a	De illa sane.	393. a
Admonendi autem.	69. a	Cinilia autem iura.	124. b	De ordine.	546. c
Admonendi tamen.	290. c	Codicillis autem.	281. a	Definunt etiam.	75. b
Adoptio autem.	59. a	Codicillos autem.	281. b	Dictum est autem.	67. b
Adoptio enim.	Ibidem	Commodius est itaque.	124. b	Directo autem.	278. c
Adoptiuu liberi.	202. c	Communem seruam.	408. b	Diuerse scholæ.	342. a
Adoptiuu verò.	289. d	Communes sunt.	354. a	Diutina possessio.	162. a
Aduersus autem.	165. b	Compensationes quoque.	507. b	Dominus noxali.	513. a
Ædibus denique.	251. b	Conceptum furtum.	418. b	Donationum autem.	168. b
Æquè si agat.	452. a	Conditioes quæ.	346. b	Dum tamen à villis.	119. b
Æquè si debitor.	532. b	Conductor autem.	391. b	Duo pluresve.	348. b
Affinitatis quoque.	51. a	Coniunctim autem legatur.	245. a	Duorum autem.	49. b
Agnationis quoque.	308. b	Consensu sunt.	378. a	Duplicia sunt.	546. b
Alia deinde lex.	559. c	Consequens est.	114. a		
Alia insuper.	169. b	Constat autem ius.	19. a	E Adem hæc.	290. a
Alia sanè causa.	131. a	Constituitur autem.	152. b	Eadem interueniunt.	54. d
Alia sanè causa.	146. b	Contra autem.	173. b	Eadem lege.	36. b
Aliam verò bonorum.	325. b	Contta quoque.	453. a	Eadem oratione.	228. b
Aliena autem.	397. a	Contumaciæ quoque.	556. a	Eadem ratione.	509. b
Alienus quoque.	208. a	Conuentionales.	33. b	Ea quoque res.	244. a
Alienus seruus.	207. a	Creditor quoque.	340. b	Eas vero exceptiones.	535. c
Alieno, veluti.	521. a	Cui similis est.	444. a	Ecce enim.	328. c
Aliæ autem sunt.	455. b	Cuius enim.	49. a	Ecce enim.	547. c
Aliæ autem donationes.	168. b	Cuius rescripti.	43. a	Edicto diui Marci.	165. a
Aliis quoque.	161. a	Culpa autem.	391. b	Ei verò qui iuri tuo.	359. b
Alio quoque modo.	226. b	Cum autem in compluribus.	73. b	Ei verò qui.	140. b
Alio qui ex quàm.	533. b	Cum autem emptio.	384. c	Eius verò.	49. a
Alio qui si intra.	534. b	Cum autem ingenuus.	28. b	Eius qui apud.	198. b
Alio qui si.	51. b	Cum autem is.	64. a	Eiusdem generis.	452. a
Aliquando autem.	54. b	Cum autem queritur.	287. c	Emancipati autem.	288. b
Aliquando autem.	421. c	Cum autem quaritur.	511. b	Emancipatos liberos.	202. b
Aliquando etiam.	162. b	Cum autem ad agnatos.	82. a	Emptio & venditio.	380. a
Alteri stipulant.	367. a	Cum autem ratio.	266. a	Emprio tam.	386. b
Amoris quoque.	315. b	Cum autem impubes.	58. a	Enimvero.	118. a
Animalium nominè.	519. a	Cum autem finitus.	154. b	Eo amplius.	154. b
An seruo heredis.	258. b	Cum enim olim.	261. b	Eodem numero.	147. c
Ante Augusti.	279. b	Cum enim lex.	173. a	Eo enim ipso.	83. b
Ante heredis.	259. b	Cum eo quoque.	507. c	Eos etiam.	304. a
Apium quoque.	126. b	Cum etiam.	209. a	Erat olim.	171. a
Appellamus autem.	478. a	Cum sit inciuile.	108. b	Erat & ex senatusconsulto.	332. c
Appellantur autem.	533. c	Cum ergo certus.	37. b	Erat ante.	332. a
Apud Catonem.	62. b	Cum ergo pupillorum.	89. b	Ergo ti quidem.	271. c
Aquæ ductus.	349. a	Cum & agnatos.	83. b	Ergo non omnes.	47. a
Armorum autem.	545. c	Cum ex aliena.	131. b	Error autem.	163. b
At aduersus inficiantes.	548. a	Cum expositum sit.	415. b	Est autem alluio.	129. a
At cum aliquis.	394. b	Cum filius filiaue.	286. b	Est autem casus.	206. a
At ex contratio.	175. b	Cum igitur aliquis.	268. c	Est autem capitis.	79. a
At hi qui emancipati.	289. a	Cum igitur plures.	327. a	Est autem litus.	120. a
Arinsula.	127. c	Cum in suo.	135. a	Est autem tutela.	72. a
At is qui.	338. b	Cum lege regia.	20. b	Est etiam prohibiti.	419. a
At qui patrono.	85. a	Cum non sit verisimile.	35. a	Est & alia.	84. b
At qui per sceminini.	77. b	Curare autem debet.	499. a	Est & alterius.	328. b

Institutionum Imperialium.

Est & aliud.	166. b	Ex contrario.	248. b	Hoc etiam.	296. c
Est & aliud.	170. a	Excusantur autem.	102. b	Hoc loco admonendi.	327. a
Est & inter.	562. b	Ex diuerso.	156. b, & 258. c. & 517. a	Hoc loco.	304. c
Et ad exemplum.	168. c	Ex duobus.	349. b	Hoc loco necessarium.	305. b
Et bellicos.	3. b	Ex eadem lege.	85. a	Hoc quoque.	199. a
Et certa quædam.	238. b	Exemplo cæterorum.	103. a	Hoc rescripto.	330. c
Et constat.	212. b	Exemplo patronorum.	84. a	Hodie autem nota ita.	535. a
Et conuenienter.	180. b	Ex eo autem.	227. c	Hodie tamen.	543. c
Et cum hoc.	157. b	Exhibitoria sunt.	539. b	Huic autem qui loco.	502. b
Et cum quæsitum.	263. b	Ex his & illud.	27. b	Huic proxima.	257. b
Et cum quibusdam.	58. b	Ex his itaque.	181. d	Huius studij.	12. b
Et cum retro.	159. a	Ex hõs intelligere.	195. c		
Et cum sacratissimas.	4. b	Ex hoc tamen.	434. b	I dem & in milite.	109. b
Et cum super hoc.	263. a	Ex huiusmodi.	349. a	I dem & in pluribus.	101. a
Et cum vxore.	155. c	Ex maleficiis verò.	482. a	Idem iuris est.	355. b
Et dedititios.	31. c	Ex maleficiis seruorum.	515. b	Idem iuris est.	404. a
Et econtratio.	27. b	Ex non scripto.	22. b	Idem iuris est.	531. b
Et econtrario.	211. a	Expofuimus.	156. c	Idemque iuris est.	54. b
Et eorum vtilitati.	162. a	Expositis generibus.	407. a	Idemque erit.	212. c
Et ex diuerso.	212. b	Ex quibusdam iudiciis.	549. b	Idem placet.	181. b
Et exquiritur.	58. a	Ex quibusdam tamen causis.	405. a	Ideo autem hæ.	149. b
Et generaliter.	260. d	Ex quibus ferrè.	475. a	Ideo autem.	83. b
Et hæc quidem.	503. b	Extraneis autem.	235. c	Ideo autem muros.	123. b
Et his modis.	158. a	Extraneo verò.	223. c	Ideo & legum.	123. b
Et hi quidem.	338. b			Ideo nos.	58. b
Et ideo constitutionem.	138. a	F Anos quoque.	126. b	Ideo autem plus.	501. b
Et ideo constat.	48. b	Ferra igitur. bestia.	125. a	Ideo autem istis.	378. a
Et in eo par.	200. b	Fideiusor & præcedere.	372. a	Ideoque statuiimus.	170. b
Et inhumanum.	179. b	Fideiusor non tantum.	372. a	Ideoque si anseres.	128. a
Et in summa.	167. b	Fideiusforès ita.	373. b	Ideoque sic.	239. b
Et inuenimus.	171. c	Filij autem superstitres.	104. a	Ideo que cognosce.	43. b
Et is quidem.	338. b	Filius fa. si.	65. a	Ideo que si mutati.	175. a
Et ita diui.	329. d	Finitur autem.	154. a	Ideo que si noxali.	551. b
Et lege antiqua.	203. b	Flumina autem.	119. b	Ideo que si mulier.	200. b
Et libertas.	25. a	Fœminæ quoque.	61. b	Ideo que si debitor.	175. b
Et mortuo.	296. d	Fratris verò.	48. c	Id priuilegium.	192. a
Et multo magis.	189. a	Fructuarius.	181. b	Id que eo maxime.	547. b
Et non inelegantet.	23. a	Fuerat antea.	494. a	Id que lege Iulia.	202. a
Et omnes libertos.	32. b	Furiosus nullum.	361. b	Igitur cum quis.	401. c
Et plures.	215. b	Furiosus.	75. b	Igitur in pupillari.	220. b
Et post multam.	131. c	Furiosi quoque.	96. b	Igitur liberi.	177. b
Et prædicta quidem.	185. a	Furiosi autem.	196. c	Igitur post liberos.	7. b
Et præterea.	69. a	Furti actio. ei.	423. b	Igitur quartam.	231. b
Et primus quidem.	299. a	Furti autem actio sane.	426. c	li qui in parentum.	423. a
Et primo loco.	323. b	Furtiæ quoque res.	159. b	li quos nunquam.	214. a
Et qualdam. (al. incipit, Sed & qualdam.)	166. b	Furtum autem si.	419. c	Idem rescripserunt.	112. a
		Furtum est contrectatio.	416. b	Idem rescripserunt.	232. b
Et quia prima.	276. b	Furtorum autem duo.	417. b	Idem illis.	155. a
Et quia siue.	508. b			illis autem temporibus.	191. b
Et quidem naturali.	119. b	G Allinarum autem.	127. c	Illud autem scire.	70. b
Et quidem quemadmodum.	63. a	Generaliter iniuria.	436. c	Illud certum est.	52. b
Et quidem si.	392. b			Illud certum est.	313. b
Et quidem neque.	70. b	H Abent autem.	210. a	Illud expeditum est.	393. c
Et quidem omnes.	113. a	Hactenus ostendisse.	307. b	Illud in summa.	514. c
Et qui potestatem.	105. c	Hactenus tantisper.	182. b	Illud non ex verbis.	432. c
Et quod in castris.	193. b	Hæc actio dissimulatione.	442. b	Illud quoque mandatutti.	398. b
Et ruptum.	226. b	Hæc autem actio.	519. b	Illud quoque quod his.	255. a
Et seruus.	37. a	Hæc autem omnia.	449. a	Illud quæsitum est.	125. c
Et si creditori.	368. b	Hæc constitutio.	331. b	Illud proprium.	61. c
Et si ex disparibus.	215. b	Hæc de seruitutibus.	156. c	Illud proprie.	514. b
Et si hereditas.	553. a	Hæc exempli causa.	533. a	Illis autem temporibus.	191. b
Et si in rem.	552. a	Hæc mortis causa.	166. b	Imò vltimus.	417. c
Et si intra.	327. c	Hæc quoque.	404. b	Imperio magistratus.	56. b
Et si plures.	211. b	Hæc & purè.	213. a	Imperatoriam. statim in principio proce-	
Et si plures vnciæ.	212. c	Hæc autem.	232. b	mij.	2. a
Et si tales.	47. b	Hæc heredes instituerè.	205. a	Imperatoris auctoritate.	56. a
Et si vnum.	210. b	Hæc hereditas plerunquæ.	210. a	Imperatores Seuerus.	235. c
Et stipulandi.	348. a	Hi enim qui.	104. b	Impetu quoque.	432. a
Et tam filium.	59. b	Hi qui in parentum.	423. a	Impossibilis conditio.	213. b
Et tunc.	68. b	Hi quos nunquam.	214. a	Impubes non possunt.	115. a
Et verius est.	241. b	Hi verò qui.	63. a	Impubes autem.	89. b
Et vix receptum.	155. c	Hinc descendit.	14. a	In alienum locum.	123. a
Et vnum hominent.	209. b	His autem verbis.	432. b	In bonæ fidei iudiciis.	405. b
Eum qui furdus.	237. b	Hisdem. illis.	155. a	Incertis autem.	235. c
Examen quoque.	126. c	His igitur.	11. a	Incertis verò.	254. c
Excepta sola.	496. b	Hoc amplius.	145. c	Incorporales autem.	147. b
Exceptiones autem.	537. a	Hoc amplius.	235. a	In duplum.	487. a
Exceptis his.	195. a	Hoc amplius.	414. b	In extraneis.	234. c
Ex conditionali.	345. b	Hoc autem casu.	226. b	In fraudem.	35. b

Institutionum Imperialium.

Nam ut emptio.	387.c	Omnium autem actionum.	448.a	Præterea si medicus.	431.c
Nanque agit.	449.a	Omnium autem actionum.	550.b	Præterea si quis.	502.c
Nanque si cui.	455.b	Omnium autem obligationum.	333.a	Præterea testamentum.	196.b
Naturalem autem.	125.b	Cpe & consilio.	422.b	Prætoris sunt.	351.a
Ne iniuria.	34.a	Optionis legatum.	253.b	Prætorum quoque.	21.b
Nec ad rem.	197.c	Ostendimus qui.	113.b	Præualuisse tamen.	35.b
Nec alius vllus.	278.c	P		Pretium autem.	382.a
Nec enim quod.	477.a	P ari ratione.	74.b.&.259.c	Primo gradu.	305.c
Nec enim vnquam.	292.c	Partibus autem.	211.b	Prius est.	334.a
Nec in pendenti.	356.a	Pater nec non is.	187.a	Procurator neque.	521.c
Nec interest.	125.a	Patitur autem.	437.b	Pro derelicto autem.	146.b
Nec interest.	211.c	Pauonum quoque.	127.a	Prodesse autem.	316.c
Nec interest.	315.a	Peculium autem.	252.b	Pro eo qui.	371.a
Nec interest, an.	320.d	Per adoptionem.	294.d	Pro herede autem.	257.a
Nec longè.	147.a	Per alluionem.	129.b	Pro herede enim.	237.b
Nec magis.	134.b	Per contrarium.	301.c	Prohibitoria sunt.	539.a
Nec tantum.	320.d	Perficiuntur autem.	168.b	Pro hoc tamen.	233.a
Nec vllalij.	155.b	Permissum est.	72.b	Proponebant.	21.b
Nec vllorum.	192.b	Perpetuæ.	533.c	Pro possessore.	541.a
Nec non eos.	283.b	Per traditionem.	143.b	Proprietas autem.	121.a
Nec non is qui.	51.a	Placēbat autem.	297.d	Proprius autem.	75.a.&.206.a
Necessarius heres.	132.b	Placuit tamen.	420.a	Proprios autem.	205.b
Necessarij verò.	234.a	Planè ad stercorandum.	156.a	Proximus autem.	297.c
Nemo igitur.	119.b	Planè de testamentis.	191.c	Pubertatem autem.	93.a
Nepotibus verò.	73.b	Planè ex his.	21.a	Publica autem dicta.	557.a
Neque autem.	102.a	Planè odio furum.	447.a	Publica autem iudicia.	ibidem
Neque enim idem.	210.b	Planè qui.	125.b	Publica iudicia.	556.c
Neque tamen.	90.c	Planè si depositi.	481.a	Publicatione.	394.c
Ne tamen.	98.a	Planè si longicri.	129.b	Publicorum iudiciorum.	557.a
Nihil autem.	144.b	Planè solutio.	358.a	Pupillus omne.	361.b
Nihil autem interest.	189.b	Plebs autem.	19.b	Pupilli.	93.a
Nihil autem interest.	274.b	Plebiscitum.	ibidem		
Nominatim.	200.a	Plerumque tamen propter.	103.a	Q ua constitutione.	109.b
Non autem omnes.	529.a	Plus autem quatuor.	501.a	Q ua de causa.	146.b
Non autem liberis.	229.b	Pœna autem iniuriarum.	439.c	Q ua de causa.	214.b
Non esse autem.	208.a	Pœnales quoque.	471.a	Q ua de causa.	316.b
Non autem vtique.	210.b	Pœnæ quoque nomine.	260.a	Q ua de causa.	502.c
Non solum autem.	56.a	Pœnæ seruis.	65.a	Q ua ratione.	138.b
Non solum autem.	131.c	Pœnam tantum.	482.b	Q ua ratione.	220.a
Non solum autem.	222.a	Possidere autem videtur.	544.a	Q uadruplum autem.	427.b
Non solum autem.	241.a	Posunt autem.	186.a	Q uadrupli autem.	489.b
Non solum autem.	442.a	Postea diuus.	267.c	Q uæ autem in prætoris.	325.b
Non solum res.	347.a	Postea verò lege.	317.a	Q uæcunque diximus.	222.b
Non solum.	56.a	Postea verò ex edicto.	185.a	Q uædam actiones.	485.a
Non tamen omnibus.	195.a	Posteriori quoque.	224.c	Q uædam enim.	119.a
Non tantum autem.	280.b	Post genera.	401.a	Q uædam præterea.	147.b
Non tamen omnibus.	195.a	Post hæc videamus.	237.a	Q uæ de fullone.	424.c
Non tamen per omnia.	227.a	Postumus autem.	256.c	Q uæ diximus.	514.b
Non tamen.	33.a	Postumi quoque.	200.b	Q uæ & ipsa.	83.a
Non tamen vt omnino.	199.	Postumi quoque.	284.c	Q uæ & ipsa.	84.a
Nos autem per.	88.b	Postumo quoque.	256.a	Q uæ omnia apertius.	526.b
Nostra autem constitutio de leg.	239.b	Postumorum autem.	201.b	Q uæ quidem.	41.a
Nostra autem diuina.	165.b	Post missionem.	193.a	Q uæ quidem.	101.b
Nostra autem.	68.b	Post mortem quoque.	259.d	Q ualis est.	485.a
Nostra autem.	93.b	Post mortem suam.	364.b	Q uam formam.	526.b
Nostra autem constitutio.	239.a	Post quod senatusconsultum.	271.a	Q uam quasi.	39.b
Nouissime sciendum.	163.b	Post suos.	303.b	Q uantitas autem.	264.b
Nouissime autem.	117.c	Potest autem quis.	215.a	Q uare in primis.	305.b
Nouissime sciendum est.	302.c	Potest autem non solum.	277.c	Q uarto gradu.	306.b
Nouus autem alieus.	130.c	Potest etiam.	150.a	Q uas ex omnibus.	8.b
Noxa autem.	515.c	Potest tamen quis.	277.b	Q uasi Seruiliana.	465.a
Nullius autem.	121.b	Prædiorum vrbanoorum.	249.a	Q ui autem.	45.b
Nunc admonendi.	175.a	Præferuntur.	299.c	Q uia duas.	51.c
Nunc admonendi.	521.a	Præiudiciales actiones.	474.a	Q uia eadem.	ibidem.
Nunc admonendi.	547.a	Præter has.	520.b	Q uia hi qui.	67.a
Nunc de libertorum.	315.d	Præter hos.	196.b	Q uia non sunt.	119.b
Nunc transeamus.	267.b	Præterea debitor.	532.a	Q uia plerumque.	83.b
Nunc transeamus.	332.d	Præterea & is.	339.c	Q uia plerumque.	229.a
Nuptiæ autem.	44.b	Præterea emancipatione.	68.a	Q uia tamen superius.	508.b
		Præterea etiam.	335.b	Q uia tamen ita (aliàs ita tamen.)	427.c
O b hominem.	444.b	Præterea introducta.	511.a	Q uia vtræque.	51.a
Oblarum furtum.	418.b	Præterea intestatus.	275.c	Q ui autem ex fideicommissi.	278.c
Olim scriptura.	375.a	Præterea inutilis.	359.b	Q ui autem excusare.	110.b
Omnis autem noxalis.	516.c	Præterea nouatione.	413.a	Q ui autem prohibitas.	54.a
Omnis stipulatio.	342.c	Præterea pœna.	419.a	Q ui autem vult.	110.a
Omnis res.	354.b	Præterea quasdam.	497.a	Q uibus autem testamento.	77.a
Omne autem ius.	24.a	Præterea qui.	95.a	Q uibus autem dignitas.	81.a
Omnis autem actiones.	486.a	Præterea quod.	129.a	Q uibus connumerari.	283.b
Omnis verò.	4.a	Præterea sicut vulgo.	388.b	Q uibus constitutionibus.	102.a

Tabula paragraphorum.

Quicquid autem.	125. b	Riparum quoque.	120. b	Sed ex his legibus.	87. c
Quid enim.	186. b	Ruptum enim.	434. a	Sed foemini.	201. a
Quid ergo.	193. b	Rursus earum.	40. a	Sed furti quidem.	490. a
Quid si patronus.	113. b	Rursus ex diuerso.	458. a	Sed haec actiones.	193. a
Qui hoc anno.	370. a	Rursus interdum.	536. c	Sed haec de his.	419. a
Qui igitur.	45. a	Rusticorum.	148. b	Sed haec ita.	319. c
Quinetiam nec libertates.	260. c	S		Sed haec quidem.	230. b
Quinimo.	192. c	Sacræ res.	123. a	Sed haec quidem.	190. a
Quinto gradu.	306. c	Sancitum etenim.	178. b	Sed haec quidem.	203. a
Qui pro vñ.	391. b	Sanctæ quoque res.	223. b	Sed his omnibus.	185. c
Quippe cum.	160. b	Sanè enim.	48. a	Sed hoc etiam.	175. c
Qui res alienas.	426. d	Sanè in hac actione.	428. c	Sed hoc forsitam.	174. a
Qui Sabinus.	44. a	Sanè si tam magna.	500. a	Sed & hoc iure.	88. b
Qui turclam.	111. b	Sanè vno.	454. a	Sed hoc non est.	99. a
Quod ad foeminas.	295. b	Satisfactionum modus.	522. a	Sed hoc distinctionem.	63. a
Quod autem ad eas res.	161. b	Satis enim.	211. b	Sed hoc tempore.	41. a
Quod autem de quarta.	232. a	Sciendum autem est.	101. b	Sed hodie hæc.	523.
Quod autem dictum.	81. b	Sciendum autem est.	302. a	Sed hodie.	57. a
Quod autem dictum.	159. b	Sciendum est tamen.	236. a	Sed huiusmodi.	260. d
Quod autem ex alia.	178. b	Sciendum est.	113. a	Sed id quod.	197. a
Quod autem lex.	78. a	Sciendum tamen est.	194. b	Sed illa quidem.	184. b
Quod autem non præcise.	430. a	Scriptum autem.	19. a	Sed interdicto.	543. a
Quodcumque ergo.	20. b	Secundo gradu.	305. c	Sed is apud quem.	425. a
Quod enim ante.	125. a	Sed adoptiuu liberi.	103. b	Sed iste actiones.	497. b
Quod cum placuit.	181. b	Sed agnationis quidem.	78. b	Sed iste quidem.	455. a
Quod & aliis.	55. a	Sed aliquando.	158. b	Sed ius quidem.	16. a
Quod & ipsum.	51. b	Sed bonæ fidei.	181. b	Sed naturalia quidem.	23. b
Quod genus.	454. a	Sed cum ali quis.	186. c	Sed ne creditores.	174. a
Quod ita scilicet.	51. a	Sed cum antea.	300. c	Sed ne dum.	428. a
Quod ideo sic placuit.	289. b	Sed cum factum.	350. b	Sed ne in primis.	240. b
Quod nobis.	178. a	Sed cum libertas.	38. b	Sed nec huiusmodi.	256. b
Quod non erat.	38. a	Sed cum magis.	380. b	Sed nec neptem.	48. c
Quod non.	205. b	Sed cum multas.	331. c	Sed nec nominatim.	299. b
Quod nostra constitutio. (aliàs nostra id constitutio.)	194. b	Sed cum pessimum.	171. b	Sed neque heres.	187. c
Quod nostra.	34. b	Sed cum paulatim.	185. b	Sed non ita.	299. b
Quod nostra.	164. b	Sed quoniam dedititiorum.	31. b	Sed non vsque.	139. c
Quod quidem ius.	195. b	Sed ea omnia.	291. a	Sed nos plenissimo.	170. c
Quod seruus communis.	351. b	Sed eas quidem.	324. b	Sed nos constitutione.	300. a
Quod si aliqua.	130. b	Sed emancipatio.	68. b	Sed nos cum adhuc.	292. a
Quod si aliqua.	136. a	Sed & antequam.	115. b	Sed nostra benevolentia.	236. b
Quod si alteri.	130. a	Sed & capitis.	94. b	Sed nostra constitutio.	317. c
Quod si casu.	134. b	Sed & ea.	226. c	Sed olim quidem.	238. b
Quod si fortuito.	134. a	Sed & filiar.	299. c	Sed Papinianus.	162. b
Quod si fugerit.	385. b	Sed & id quod.	273. d	Sed posteriorum.	126. a
Quod si frumentum.	134. a	Sed & in stricti.	496. a	Sed primus.	170. b
Quod si ille.	164. a	Sed & lex Cornelia.	440. b	Sed proprietates earum.	120. b
Quod si malè.	176. b	Sed & maior.	42. a	Sed pupilli.	95. a
Quod si naturali.	130. b	Sed & mente.	96. d	Sed quemadmodum.	301. b
Quod si nemo.	100. b	Sed & plebiscita.	19. b	Sed quia heredes.	270. b
Quod si partim.	132. b	Sed & propter.	106. b	Sed quia inciuile.	269. a
Quod si post.	70. b	Sed & illud.	61. a	Sed quia sanè.	226. c
Quod si post.	130. c	Sed & legis.	483. b	Sed quia stipulationes.	273. b
Quod si quis sibi.	350. a	Sed & quædam.	169. b	Sed qui filium.	199. a
Quod si tutor.	98. a	Sed & quod principi.	20. b	Sed quod.	198. b
Quod turpi.	369. b	Sed & si credat.	420. b	Sed si a Titio.	139. a
Quod verò naturalis.	15. b	Sed & si decedens.	58. c	Sed si cui.	156. b
Quod verò per æs.	184. b	Sed & si diuersæ.	133. b	Sed si econtratio.	231. b
Quoniam filius.	85. b	Sed & si emancipato.	74. a	Sed si ex testamento.	99. b
Quoquo enim modo.	191. b	Sed & si fuerint.	105. b	Sed si ex.	64. b
Quorum vtranque.	3. b	Sed & si insulam.	82. a	Sed si filius eius.	201. c
Quorum vis.	543. b	Sed & si in testamento.	87. a	Sed si filius familias.	187. b
Quos autem solus.	322. b	Sed & si tu.	48. a	Sed si gregis.	142. a
Quotiens plures.	365. b	Sed & si pater.	69. b	Sed si heres.	108. a
R		Sed & si pecorum.	156. a	Sed si is qui.	144. b
Recte quoque	599. c	Sed & si quis cum.	507. a	Sed si in bello.	104. a
Re contrahitur.	335. a	Sed & si quis ex.	27. a	Sed si institutio.	216. b
Recuperandæ possessionis causa. col.	544. c	Sed & si quis priore.	225. b	Sed si in expeditione.	204. a
Rei persequendæ.	480. a	Sed & si quis.	193. c	Sed si libero.	439. b
Relegati autem.	64. b	Sed & si quis.	368. a	Sed si non fuerant.	199. b
Religiosum locum.	122. b	Sed & si rem.	242. a	Sed si nummi.	175. b
Repetitis.	314. c	Sed & si vsque.	94. b	Sed si qua.	48. b
Retinendæ possessionis.	542. a	Sed & tale.	253. b	Sed si quis præsens.	117. b
Res filii.	162. b	Sed & vnum testamentum.	189. b	Sed si quis.	197. c
Responsa prudentum.	22. a	Sed istæ quidem.	455. a	Sed si quis nepotis.	60. a
Restituta autem.	269. b	Sed veteres.	518. b	Sed si recubabat.	272. c
Restitutoria sunt.	539. b	Sed ex constitutionibus.	545. b	Sed si rem legatarij.	246. b
Re veluti.	501. a	Sed ex constitutione.	65. b	Sed si vxor.	52. b
Reuocandi autem	127. b	Sed ex diuerso.	176. c	Sed si vxori.	249. b
		Sed ex diuerso.	329. b	Sed si quidem.	233. c

Institutionum Imperialium.

Sed tamen id.	160.b	Si plures conditiones.	213.c	Superest vt de lege.	262.b
Sed tamen nomen.	170.b	Si plures instituuntur.	211.b	Superest vt de actionibus:	446.b
Sed testari.	191.c	Si plures sint.	297.b	Superest vt de officio.	551.a
Sed veteres.	518.b	Si plures sint.	372.b	Superiore libro.	118.b
Sed utilitatis.	153.b	Si quid autem fideiussor.	374.b	Supradicta.	191.a
Sed vt nepos.	233.b	Si quid autem suspectus.	116.a	Suspectus autem est.	115.b
Semel autem.	37.b	Si quis agens.	499.b	Suspectus autem remotus.	ibidem.
Senatusconsultum est.	10.a	Si quis alium.	357.a	Suspectum eum.	118.a
Sape enim.	197.b	Si quis alij.	ibidem		
Septima cas.	326.c	Si quis aliud.	504.b	T Am autem corporales.	253.a
Sequens diuisio interdictorum.	540.b	Si quis ancillas.	250.b	Tam autem naturales.	230.a
Sequens illa diuisio.	480.a	Si quis à non domino.	140.b	Tertia diuisio.	545.c
Sequitur de exceptionibus.	531.a	Si quis autem.	112.b	Tertio gradu.	305.d
Sequitur de iure.	40.b	Si quis autem sine.	190.a	Testes autem.	186.b
Sequitur ergo.	53.b	Si quis debitori.	248.a	Testamentum ex co.	183.a
Sequitur vt dispiciamus.	538.b	Si quis filiis suis, vel filiabus.	75.a	Testamentum iure factum.	224.b
Seruitus autem.	25.a	Si quis in aliena.	139.b	Testamenti autem.	231.b
Seruus autem à domino.	207.b	Si quis in nomine.	257.a	Thesauros quos.	142.b
Seruus autem alienus.	75.a	Si quis ita stipuletur.	345.b	Titius filius.	200.a
Seruus autem manumissus.	81.a	Si quis itaque.	327.c	Tollitur autem.	409.b
Seruus autem plurium.	209.b	Si quis rem suam.	246.b	Transcamus.	71.a
Seruus communis.	351.b	Si quis tutor.	116.b	Transferri quoque.	261.b
Seruus etiam alienus.	209.a	Si quis velit.	150.a	Tripli verò.	488.a
Seruus ex.	350.a	Si quis vna aliqua re.	274.c	Tua & aliena.	397.b
Serui autem, bis.	25.b	Si rem suam.	247.a	Tua gratia.	396.b
Serui verò.	30.b	Si res aliena.	242.b	Tua tantum gratia.	397.c
Seruuum adulterio.	206.b	Si res legata.	249.c	Tutor autem statim.	91.a
Seruus autem ipsius.	438.b	Si scriptum.	366.b	Tutor autem.	256.c
Seruiana autem.	465.a	Si seruus domino.	517.b	Tutores autem sunt.	72.b
Sexto gradu.	307.a	Si seruum alienum.	216.b	Tutores & curatores.	51.c
Si ab hostibus.	66.b	Si tamen alienam.	132.c	Tutores quoque.	403.a
Si ad exhibendum.	553.c	Si Titius alienam.	137.c	Tutores verò.	522.c
Si aduersus ea.	53.a	Si tutor nomine.	231.a		
Sic itaque discretis.	476.a	Siue autem domino.	350.b	V Alde enim.	33.b
Si communi seruo.	438.c	Siue ex duobus.	26.b	Vel singularis.	222.c
Si communem seruuum.	171.b	Si verò pater.	57.b	Veluti aduersus.	471.a
Si cui ergo.	182.c	Si verò ibi.	67.a	Venditæ vero.	144.a
Si cui fundus.	145.b	Si verò intestati.	195.c	Verba autem.	279.a
Si cui nullus.	86.b	Si verò quis.	247.b	Verbis obligatio.	341.b
Sicut ille remittitur.	117.b	Si veto reus.	526.a	Verfa vice.	369.a
Si de alia re.	369.b	Si vero totius as.	211.b	Vi autem bonorum.	483.a
Si duorum.	133.b	Si vero vltra.	111.a	Via est.	148.c
Si eadem res.	244.b	Si vxor tua.	52.b.	Videamus itaque.	40.b
Si enim tres.	103.a	vxor.		Videamus itaque.	182.c
Si ex pluribus legitimis.	302.c	Socius socio.	395.b	Videamus nunc.	62.c
Si familiæ erciscundæ.	554.b	Societatem coire.	392.b	Videamus si pars.	211.a
Si filius familias seorsum.	445.a	Socrum quoque.	51.b	Vnde illud.	420.c
Si finium regundorum.	555.b	Solutur adhuc.	394.c	Vnde in his.	90.b
Si fundum dari.	370.b	Statim autem.	548.b	Vnde in rebus.	169.a
Si generaliter seruus.	253.b	Stipulationum aliq.	352.b	Vnde nostra constitutio.	107.a
Signacula autem.	185.c	Sua & aliena.	397.b	Vnde quaesitum est.	46.b
Si grex.	251.a	Sub certa verò.	455.c	Vnde qui facultates.	232.c
Si igitur iussu.	509.a	Sub conditione.	258.c	Vnde si alienus seruus.	517.c
Si impossibilis.	362.b	Sub conditione.	344.b	Vnde solent.	53.b
Si inter tutorem.	92.a	Subscriptions.	185.c	Vniuersitatis.	121.b
Si is qui in integrum.	331.a	Subsidiaria autem.	101.b	Vocantur autem.	143.b
Si iudex litem.	443.a	Substituitur autem.	223.b	Vfusfructus.	151.a
Similiter eum.	107.b	Sui autem & necessarij.	233.b	Vfusfructus à proprietate.	151.a
Simili modo.	94.b	Sui autem heredes.	285.a	Vt ecce vas.	132.a
Si minus intentione.	504.b	Summa autem diuisio.	539.a	Vt ecce priuignam.	51.a
Si modo.	33.b	Summa itaque.	24.b	Vt ecce si in.	505.b
Sin autem aliter.	176.b	Summa itaque ope.	9.a	Vt ecce si quid.	90.a
Sin autem ipsi.	100.b	Sunt autem agnati.	294.b	Vt ecce si quis.	131.b
Sin autem per procuratorem.	524.b	Sunt autem agnati.	77.a	Vt hoc ius.	185.c
Sin autem per vim.	561.a	Sunt autem bonorum possess.	323.b	Vtique tamen.	386.b
Sin autem quis.	221.a	Sunt autem constituta.	516.b	Vt liceat.	6.b
Si autem reliquerint.	220.b	Sunt & alia personæ.	52.c	Vt nouissimo loco.	25.a
Singulorum autem.	124.a	Sunt præterea publica.	562.b	Vtriusque etiam.	548.b
Si nemo suus.	294.b	Sunt præterea.	505.b	Vt sint totius.	8.a
Sin verò quantacunque.	230.b	Sunt tamen qui.	539.b	Vt vtrunque.	2.b
Si peculium.	251.b	Superest vt admoncamus.	530.a	Vulgo quaesitos.	304.b

Explicit tabula omnium Paragraphorum Institutionum Imperialium.

Tabula materiarum

TABVLA FACILIS ET AMPLA

COMPREHENDENS SECVNDVM NVMERVM

singulis columnis additum, omnes materias singulares ex textu,
glossis, postillis, & vita Iustiniani extractas.

A Besse defuit, qui domum redire potuit finito negotio. colum. 450. C. in gl.e	Actio in factum est pretoria: conditio ex lege, civilis. 457. C	Ad dandum & tradendum differunt. 477. A
Absens an amittat possessionem. col. 151. D. in gl.e	Actio iniuriarum an sit annalis in omnibus casibus 440. C. in gl.l	Addendi iure salvo, poni debet in libello. 504. A. in marg.
Absens capitaliter damnatus non fit servus, sed praesens sic. 65. B. in glo. a	Actio in rem, conditio furtiva, actio furti differunt. 424. B. in glo. i	Addico, id est adiudico. 329. D. in mar.
Absens est degens extra provinciam. 158. C. in glo. u	Actio institoria. 469. B	Adire hereditatem, repudiare, immiscere & abstinere differunt. 235. D. in gl.l
Absens quando dicitur quis in stipulationibus. 363. B. in glo. b	Actio legis Aquiliae & iniuriarum differunt. 430. D. in glo. m	Adeunti hereditatem multa sunt necessaria. 217. A. in glo. c
Abolitio, id est accusationis peremptio. 162. A. in glo. k	Actio multis modis sumitur. 446. C. in glo. n	Adiectio inutilis an vitiet, in verbo, inutilis. 515. A
Abrasio. 137. B. in glo. c	Actio nulla hodie datur in triplum. 488. D. in fi. glo. h	Adiectus cui soluitur, diuersa actione tenetur. 358. D
Abrogatio alicuius iuris cum sit, censetur perpetua. 320. A. in textu.	Actio pignoratitia. 493. A	Adhibere testem, id est rogare ut interfuit, & sit attentus. 189. D. in gl. i
Aboluere. Faciliores sumus ad absolendum, quam ad condemnandum. 542. C. in mar.	Actio praescriptis verbis in tribus generibus negotiorum habet locum. 547. A	Administrare an debeat praesertim accusatus ut suspectus. 116. D
Abstinere a malo non sufficit, nisi &c. 12. A	Actio pro tutela directa & contraria est ex quasi contractu. 403. C. & 492. D. in gl. h	Administratio transit in filium, vel potius continuatur mortuo patre. 234. D. in postil. positus extra Administrationem retinet dignitatem. 6. A. in fi. gl. k
Acceptilatio, i. imaginaria solutio, vel per momentum duratura. 410. B. in textu.	Actio Publiciana an competat habenti vitile dominium. 457. B	Admonendi sumus, id est admonemus. 290. C. in gl. c
Acceptilatio non tollit obligationes iure gentium. 411. B	Actio quandoque, id est accusatio. 441. D. in glo. i	Adoptatus improprie dicitur consanguineus. 295. A. in textu.
Acceptilatio ratione rei inutilis, habet vim pacti: fecus si ratione conceptionis inepta. ibidem. C	Actio quando nascitur ex permutatione. 493. C	Adoptans auus quartam relinquit adoptato. 291. A. in gl. h
Accessio. Non debet plus esse in accessione, quam in principali 373. B. in textu.	Actio quod iussu. 469. A	Adoptio ex tribus maribus. 291. D. in text. & in glo. r
Accidentalibus causa an & quando naturali praeponderet. 96. B. in marg.	Actio realis potest in stipulatione deduci. 412. A	Adoptio quid. 56. C. in gl. h
Accidentis impedimentum, debilius, quam naturae. 61. A	Actio stricte pro personali stat. 454. B. in glo. c	Adoptione non fit matertera 49. D. in gl. g
Accipere iniuriam, quid. 436. C. in glo. m	Actio tributaria. 469. B	Aduentitia & profectitia differunt: quia haec iussu patris requirunt, illa abnuunt. 299. C. in glo. i
Accutare an possit femina. 114. B	Actio tutelae, & actio de rationibus distrahendis, differunt. 89. D	Aduentitiorum proprietates filij est. 407. C. in glo. f
Accusatur quis etiam post mortem. 557. B. in textu.	Actio vi bonorum raptorum est duplex. 427. C. in glo. d	Aduentitiorum usufructum quandoque parer non habet. 178. C. in glo. o
Accursus lapsus, in vita Iust. 570. A	Actio duplex diuisio 529. A. ver. j. in gl.	Aduocari dicuntur militare. 2. D. in gl. p
Accursus nesciebat legere Graece. 383. D. in glo. h	Actio in factum quatuor sunt genera. 546. D	Aduocari & procuratoris officium spontaneum. 231. A
Actio ad dandum & ad tradendum differunt. 477. A	Actioes ex quinque partibus iuris civilis descendentes, civiles & perpetuae sunt. 527. D	Aduocari mali taxantur. 197. C. in gl. h
Actio Caluisiana. 69. A	Actioes ex contractu descendentes, quae non dantur in heredes. 529. D	Aduocari partium an debent iurare. 548. D. in glo. p
Actio civilis & praetoria. 447. A. in gl. a. & 455. D	Actioes ex maleficio in duobus casibus transeunt in heredes. 529. B. in gl. c	Aduocari qualitas. 6. C. in gl. o
Actio communi diuidendo. 493. B	Actioes mixtae dicuntur duobus modis. 479. B. ver. s. 4. ante lit. c.	Aduocatus esse non potest infamis, sed procurator. 535. D
Actio competens auctori qui reo deferente iurauit, qualis est. 469. D. in glo. c	Actioes octo sunt quae infamant. 549. D	Aduocatus lucrum habet, procurator onus. 536. A
Actio confessoria. 452. C. in gl. c	Actioes poenales praetoriae sunt multae. 473. D	Adulterij accusatio non omnibus datur. 557. C. in glo. b
Actio de in rem verso. 469. A	Actioes plures si competat alicui, an vna intentata tollantur aliae. 520. C	Adultus non habens curatorem potest alienare quae seruando seruari non possunt. 175. B. in glo. a
Actio de peculio. 468. D	Actioes reales quato tempore durat, 527. D	Aedificare licet vsque ad caelum. 150. D
Actio de tigno iuncto. 156. B	Actioes stricti iuris quare sic dicuntur. 492. B	Aedificari potest quadrupliciter. 137. A
Actio est tam de iure civili, quam praetoria. 447. A	Actioes adiectioes quaedam sunt, quae actiones putantur. 515. A	Aediles durules a cura dicti sunt. 21. D. i. gl. r
Actio & causa differunt. 446. D. in fi. gl. n	Actioes diuisiones duodecim. 506. A	Aedilium officium. ibidem
Actio & obligatio quid differant. 447. A. in glo. a	Actioes quaedam sunt simplices, quaedam duplices. 546. B	Aequitas si est eadem, id est ius statuitur. 510. A
Actio exercitoria. 469. A*	Actis interuenientibus, i. coram iudice. 62. B. in glo. r	Aequitate fit aliquid, non tamen ratione. 180. A. in glo. o
Actio ex maleficio, & quasi maleficio, differunt. 445. D	Actor & reus in eodem negotio esse quis non potest. 92. C. in gl. l	Aestimatae rei cuius est periculum. 493. C. in glo. d
Actio ex stipulatu pro dote competit marito & uxori. 494. C	Actor, reus, iudex, & res: haec quatuor considerantur in contractibus civilibus. 476. A. in glo. b	Aestimatio communis, non ex affectione singulorum, quanti plurimi res fuerit aestimatur. 430. A. in gl. h
Actio familiae exercitundae, quare est mixta. 485. A	Actus & via differunt. 149. A. in glo. f. a	Aestimatores patrimonij pupillorum. 102. D. in glo. n
Actio finium regundorum. 493. B	Actus morientium non possunt esse in suspensio. 258. D. in gl. n	Actas perfecta xxv. annorum. 86. A
Actio hypothecaria. 463. D	Adam non posset ducere uxorem, si vitaret. 47. D. in gl. d	Actates sunt septem. 59. C. in marg.
Actio hypothecaria & tutela, quando nascuntur. 340. C		
Actio i. iudicium. 374. C. in glo. l		
Actio in factum de calumniatoribus. 489. D. in glo. g		

Institutionum Imperialium.

- Affectio.) Aestimari debet res non affectio, sed cōmuni valore. 430. A. in gl. h
 Affectio operi nomē imponit. 9. A. in gl. b
 Affectus punitur, licet non sequatur effectus: an & quando locum habeat hæc regula. 421. B
 Affinitas an contrahatur ex coitu illicito. 312. B
 Affinitas an solvatur soluto matrimonio. 51. D. in gl. l
 Affinitas non contrahitur per sola sponsalia, sed publica honestas. 52. C. in marg. sub. *
 Affirmat tacens, nisi crubescencia taccat. 69. D. in gl. i
 Africa habet septem prouincias. 4. B. in glo. l
 Agapetus primus pont. maxi. in vita Iustini. 571. D
 Agapetus pont. max. Iustinianum ad verā fidem reduxit. in vita Iustini. ibidem
 Agit quis aliquid quandoque non vt ipse, sed vt alius. 231. B. in glo. d
 Agnasci, est postea nasci, vel incipere esse agnatum ad effectum succedendi. 60. B. in gl. i. & 201. D. in gl. f
 Agnatio à patre est, cognatio à matre. 304. B. in textu.
 Agnatio contrahitur adoptione. 294. D. in textu.
 Agnatio fit non solum iure naturali, sed etiam ciuili. ibidem
 Agnatio, id est natiuitas. 200. D. in gl. c
 Agnatio iuris ciuili, cognatio naturalis nomen est. 78. B. & 82. A. in gl. g
 Agnatio vt fiat, quid requiritur. 77. A. in marg.
 Agnationis & cognationis differētia sublata est. 115. D. in fi. gl. k
 Agnationis ius tolli potest, non cōsanguinitatis. 78. B. in text. & 81. D. in gl. f
 Agnati præferuntur cognatis in duobus. 78. C
 Agnati qui. 294. B. in textu.
 Agnatorum prærogatiua facillè perditur. 78. C. in glo. n
 Ago, est verbum generalissimum. 188. C. in glo. g
 Alapa.) Pater cum alapis cogitur quandoque emancipare filium. 66. C. in gl. k
 Allegationes falsæ non releuant. 112. B. in textu.
 Allegationes repetendæ sunt in sententia. 273. D. in glo. c
 Alere non tenetur tutor pupillum de suo. 117. A. in glo. b
 Alimēta.) Pupillorum reditus omnes non debent expendi in eorum alimentis. 116. D. in glo. o
 Alimentarius an possit transigere & mulier pacisci super alimentis. 90. C. in glo. n
 Alienans in fraudem potest incarcerationi. 463. C. in gl. f
 Alienans quandoque repetit quod alienauit. 173. C
 Aliena res vendi potest, non obligari. 355. D. in gl. g
 Alienare aliena multi possunt. 174. A. in gl. n. & 130. D. in gl. q
 Alienare & amittere differunt. 175. B. in postillis.
 Alienare quandoq; potest aduultus, & quæ ibidem in gl. a
 Alienare res suas multi non possunt. 173. C. in marg.
 Alienare strictè est dominium mutare, largè ius in aliis constituere. 172. D. in gl. l
 Alienari an & quando potest prædium dotale. 172. D. in glo. h
 A lienata res in fraudem, quandoque retineri potest. 463. D. circa fi. col.
 Alienum agrum an & quando ingredi liceat inuito domino. 125. C. in glo. d
 Altior est, qui proximior est domino. 325. C. in glo. q
 Alueus duo significat. 126. C
 Alumnus quis. 37. A. in glo. a
 Amalafuntha regina Græcè Latinèque docta. in vita Iustini. 566. C. & 574. C
 Ambulatoria est hominis voluntas vsque ad mortem. 166. D. in gl. q
 Amingus Francus. in vita Iustini. 567. B
 Amittere & alienare differunt. 175. B. in postillis.
 Amittere quandoque improprè dicitur. 131. A. in gl. b
 Amisse dicor, quod consequi potui. 433. A. in gl. b
 Amita est foror patris, matertera matris. 305. D. in textu.
 Amirini. 306. C. in textu.
 Ammonius monachus à fide historica alienus. in vita Iustini. 565. B
 Amor calefacit. 519. A. in gl. c
 Amoris suis hereditibus, id est cessantibus, 315. A. in glo. c
 Angustiam iuris prætor dilatauit. 323. A. in textu.
 Augustinæ iuris sunt tollendæ. 299. A. in textu.
 Anima non in nostra, sed dei potestate est. 557. D
 Animæ hominum quibuslibet rebus sunt præferende. 122. C. in gl. f
 Animal quoadque feminam tantum compectitur, fallit in lepore. 128. D. in gl. y
 Animalium quedam mansueta, quedam fera prorsus, quedam mixta. 127. B. in gl. o
 Animo calumniandi petere fidei commissum. 276. C. in postillis.
 Annus completus quando requiratur, vel sufficiat cœptus vel tempus requiratur de momento ad momentum. 109. A. in postillis.
 Annus utilis. 460. D. in gl. f
 Anno hoc promittens vel mense, non tenetur ante finem eorum. 370. A. in textu & in gl. l
 Annum aliquid promittere, & quolibet anno differunt quia hoc in fine illud in capite anni solui debet. 370. C. in gl. l
 Anthemius hereticus à Iustini. pellitur. in vita Iustini. 571. D
 Anterior hominis pars est nobilior. 122. D. in gl. y
 Antecessoribus per. sab antefedo legi debet. in §. cum que. in proœ. Instit. & non antecessoribus: quod nemo hætenus animaduertit, ac ne ipse quidem Erasmus, vir alioqui doctissimus. 6. A. in mar.
 Antiquitas nõ debet ignorari. 178. A. i gl. e
 Antiquum ius alegatur, ex eo quoque arguitur. 203. D. in gl. k
 Antonina Belisarij uxor Syluerium pontificatu priuat. in vita Iustini. 572. B
 Antonina Iustina. vxor. in eius vita. 565. B
 Apocrifarius. 98. C
 Apostatatus crimen transit ad heredes. 285. D. in glo. i
 Apprehensio.) Sine apprehensione saxe tranfertur possessio. 146. C. in gl. g
 Approbare laudum an possit quis antequam proferatur. 280. B. in mar.
 Aquæ haustus, id est ius auertiendi aquam. 150. A. in gl. h
 Arator in vita Iustini. 574. b
 Arbitr facies litem suā, & c. 443. B. in gl. b
 Arbitrium boni viri quando requiratur. 382. C. in gl. q
 Argumentum à contrario sensu valet in iure. 182. A.
 Argumētum ab auctoritate valet. 20. b. in gl. n
 Argumentum quasi argute inuenrum dicitur. 134. C
 Argumētum sumitur ex iure antiquo. 203. D. in gl. k
 Arma, legum auxilio egent. 2. D. in gl. p
 Arma reorum sunt exceptiones, vt actiones actorum. 44. C. in gl. b
 Arrogatio à rogando dicta. 56. D. in gl. l
 Arrogato, quæ personæ succedat. 325. a
 Arrogatus nõ debet habere plus iuris, quā naturalis & legitimus. 59. b
 Articulus vbi est dubius de iure ciuili, & clarus de iure canonico, sequitur ius canonicum. 37. B. in marg.
 As tria significat. 210. C. in gl. p
 Assis partes quæ, & quot. ibidem.
 Asinaria porta. 72. B
 Ascripticius est domesticus. 188. A. in gl. d
 Ascripticius an sit liber. 25. B. in gl. b
 Ascriptitij, coloni, censiti, parum distant à seruis. 471. D. versu. 2.
 Affectari. 437. B. in gl. d
 At, est dictio aduersatiua. 344. B. cir. fi.
 Atrociorē iniuriam reddit iudicis cōspicētus. 440. C. in postill.
 Atrox dicitur sententia, licet iusta. 80. c. in gl. c
 Atrox iniuria cognoscitur quatuor modis 440. D. in casu.
 Auaritia aulicorum, principi est perniciosissima in vita Iustini. 574. c
 Auarus, largus, & prodigus differunt. 197. A. in gl. b
 Augustus ab augendo dicitur. 1. D
 Aua succedit vt mater. 299. A. in gl. c.
 Aureus, id est solidus. 32. A. in versu. 4. glo. f.
 89. A. in gl. A. 444. C. in gl. k. & 550. C. in gl. k
 Aureus vnus valet, 1000. sestertis. 318. A. in textu.
 Aurilibra constat aureis septuaginta duobus. 8. A. in gl. a
 Authentica creditur, non exemplis tantum. 189. C. in gl. g
 Auctorare an quis possit ad rem propriam & sibi soluere rem debita. 52. C. in marg. sub lit. f
 Auctore alteri fieri, est probare quod peteum sit. 91. D. in gl. f
 Aze fuit præceptor Accursij. 12. D
 B
 Banniti, qui. 65. A. in gl. versu. 13.
 Barbari sunt, qui extra Romanum imperium sunt. 4. A
 Barones habent maiestatem. 2. B. in postillis.
 Baronis constitutio est ius prætorium. 322. D. post gl. t
 Bastardis relinqui potest pro alimentis & dote. 502. C. in gl. & postillis.
 Belisarius, in vita Iustini. 565. C
 Belisarius fit mendicus, in vita Iustini. 568. C
 Belisarius Iustinianum in regnum restituit in vita Iustini. 568. D
 Belisarius missionem impetrat. in vita Iustini. 563. C
 Belisarius patricius Persas vincit. in vita Iustini. 565. C
 Belisarius regnum Italia à Gotthis oblatum renuit. in vita Iustini. 568. C

Tabula materiarum

- Belisarius triumphat auro curru. in Iustini-
niani vita. 566. A
Belisarij ad Totilam epistola. in vita Iustini-
niani. 568. A
Belisarij ad Theudebertum epistola. in vi-
ta Iustin. ibidem
Belisarij laus. in vita Iusti. 569. A
Belisarij religio, & pietas. in vita Iustini-
niani. 569. A
Belisarij triumphus in vita Iustini. 575. C
Belisario oculi eximuntur. in vita Iustin.
568. C
Belisarium à Francis occisum solus scribit
Ammonius. in vita Iustin. 568. D
Belisarium virtus extulit, invidia excæca-
uit. in vita Iustin. 568. C
Bellum à iure est. 17. C
Benedictus abbas. in vita Iusti. 574. C
Beneficio quod habeo propter te, non de-
beo vti cõtra te, vbi tu participas de eo.
103. D. in postillis.
Beneficiũ collatũ potest reuocari propter
prouocationem ad iram. 58. D. in gl. f
Beneficium confertur in inuitum. 180. A.
& 490. D
ducens vxorem post impetrationem va-
caturi Beneficij, mortua vxore non ob-
tinebit. 63. D. in marg.
Blondus historicus. in vita Iustin. 567. C
Boetius & Symmachus iussu Theodorici
regis necati. 568. A
Bona fides de iure canonico requiritur
continua ad perficiendam præscript. se-
cus de ciuili. 177. D
Bona fides est duplex. 491. D
Bona fides in principio multum opera-
tur. 137. B
Bona fides in quibusdam contractibus re-
quiritur duobus tẽporibus, in alijs suffi-
cit eam habere in initio. 140. C. in post.
Bona fides in tradente sufficit, in præscri-
bente requiritur etiam iustus titulus.
160. D. in postillis.
Bona fides quando præsumitur. 137. D. in
gl. b
Bona fides quibus temporibus requiritur.
ibidem
Bona fides requiritur in emptore & ven-
ditore in titulo singulari, secus in vni-
uersali. 164. C. in gl. n
Bonę fidei possessor & vsufructuarius dif-
ferunt. 141. D. in gl. b
Bonę fidei actiones, quare sic dicte. 491. D
Bonę fidei actiones sunt septemdecim.
491. D. in gl. c
Bonę fidei possessor an teneatur de natu-
ralibus fructibus consumptis. 140. B
Bonę fidei possessor quos fructus facit
suos. 140. D
in Bonis meis, & ex bonis, differunt. 428.
D. in gl. r. & c. f
Boni mores plus quàm diuitiæ operantur.
9. B. in gl. d
Bonorum possessio contra tabu. quare di-
citur ex testamento. 323. B
Bonorum possessio duplex, decretalis, &
edictalis. 327. D. in gl. o
Bonorum possessio, & querela inofficiosi
differunt. 317. D. in gl. i
Bonorum possessio, quid. 91. A. & 321. D.
in gl. b
Bonorum possessio vnde cognati, quare
sic dicta. 296. A. in gl. a
Bonorum possessores habent vtilis actio-
nes tantum. 322. D. in gl. t
Bonorum possessõ non est heres, sed loco
heredis. ibidem
Bonorum possessor non retum, sed iuris
dicitur. 534. D. in gl. g
- Bonum.) Ex bono & æquo. 391. C. in gl. d
Bonus animus esse nõ potest cum fraude.
31. D. in gl. i
Bonifacius. 2. pont. max. in vita Iustiniani.
573. A
Boues & equi sunt mansueti. 519. C
Breuitate gaudent moderni. 508. D. in gl. p
Brigida sancta. in vita Iustiniani. 574. C
Bucellinus Francus. in vita Iusti. 567. B
Calamitas dicitur quasi cadamitas. 28.
A. in gl. g
Calata comitia. 183. B. in postillis.
Calidior est fœmina, & promptior in ve-
nerem, quàm vir. 46. C. in glo. g
Calphurnia mulier inuerecunda. 114. D. in
gl. p
Caluisiana actio. 69. A
Calumnie sacramentum. 3. A. in gl. B
Calumniator est, qui falsa crimina scien-
ter intendit. 3. B. in gl. c
Calumniator pro omni delinquente capi-
tur. ibidem
Calumniator punitur ad similitudinem
supplicij. 3. A. in gl. b
Canes aliqui non mordent, & an canis sit
animal mansuetum. 519. C
Canonicum ius præualet ciuili. 46. A. in fi.
gl. d
Canonicum ius quandoque sequimur om-
nino iure ciuili. 37. B. in postil.
Capacitas heredum quibus temporibus
inspicienda est. 235. C. D
Captare est blanditijs venari & allicere.
394. B. in postillis.
Captare hereditatem, & captata heredi-
tas. 394. B. in postillis.
Captatoria voluntas non potest esse neque
ex testamento, neque ab intestato. 289. D
Captatoriæ institutiones. 394. B. in postil.
Captio sita reprobatur. 273. B. in tex.
Captus ab hostibus potest vsucapere.
460. C
Caput & finē habet sola iuris sciētia. 7. C
Caput minui, id est statum. 80. B
Capite minui dicitur is, cuius status mu-
tatur. 81. C
Carboniana possessio non tribuit ius.
326. D
Castato principali cassatur accessorium.
206. D
Cassiodorus. in vita Iustin. 574. C
Castaldus seruus, id est actor. 440. A
Castè viuere, & honestè, differunt. 12. A
Castitas maior requiritur in fœmina, quã
in viro. 206. D. in postil.
Castratus, id est castè natus, qui nunquam
potuit generare. 61. A
Casus est inopinatę rei euentus & c. 142. D
Casus fortuiti qui sunt. 338. A
Casus, id est fortuna inopinata. 345. A
Cauere, est cautionem promittere sine fi-
deiussores. 58. C
Cautur idonee datis fideiussores, vel
pignoris, vel fide. 330. A
Causa cessante an semper cesset effectus.
191. B. in gl. f
Causa in eadem manere. 207. B
Causa, id est differentia. 226. D
Causa propria, quę est. 188. D. in postillis.
Causatiua necessitas. 202. A
Cautio à statuto inducta, an sit ciuiliis, an
prætoria. 334. C
Cautio de raro est communis. 354. C
Cautio & satisfactio differunt. 153. D
Cautio omissa quandoque habetur pro
facta. 58. C
Cautio peritur à tutore, quandoque prin-
cipaliter, quandoque incidenter. 354. A
Cautio rem pupilli saluam fore, est com-
munis. 352. D
Cautio rem ratam haberi est communis.
ibidem
Cautiois fragilitati non debet quis se
committere. 117. B
Cæcus quam solennitatem seruare debeat
in testamento faciendo. 198. A. in textu.
Cedens bonis, in postea quęsitis non con-
uenitur nisi in quantum facere potest.
395. A. in postillis.
Cedere quid significet. 251. C. in postillis,
ad textum sub secunda ¶ & 252. A. in 2.
versu gl.
non potest quis renuntiare iuri Cedendi.
152. D. in postillis.
qualiter Cedit actionem creditor fideiuf-
sori. 410. A. in 3. versu gl.
domus non affixa, solo non cedit. 275. D
planta solo Cedit, radices si tamen egit.
ibidem. D
Censere quid. 14. B. in postillis ad
textum.
Census an sit liber. 25. A. in gl. b
Cessante causa finali non impulsua, cessat
effectus. 191. B. in gl. f
Cessante clerico ab ecclesia per contumacia-
m, cessat præbenda. ibidem
Cessio bonorũ in duobus prodest. 307. D
Cessio bonorum quare fit. 395. A
Cessione bonorũ facta non semper con-
uenitur qui cessit, etiam si ad pinguio-
rem fortunam peruenit. 507. D. in gl. k
Cessionis dies spectatur in legatis. 208. A
Charitas.) Quos charitas non prouocat
ad beneficia, spe lucri incitantur. 271. A.
in postillis.
Christus queritur à vicinis episcopis mor-
tuo prælato. 65. C. in postil.
Cicatricum nulla sit æstimatio: quia libe-
rum corpus non æstimatur. 444. B. in
postillis.
Citatio quę fieri debet domi solitrę habi-
tationis, non valet facta in hospitio. ibi-
dem. C
Ciuem Romanum fieri. 320. A. in gl. p
Ciuitas non est deformanda rainis. 461.
D. in glo. h
Clam possidere quid. 543. D
Clausula generalis subsequens non refer-
tur nisi ad minores casus vel æquales.
385. B. in postillis.
Clericus censetur vsufructuarius benefi-
cij. 154. A. in postil.
Clericus, episcopus, & monachus potest
esse tutor, sed non cogitur. 109. C. in
gl. f
Clodomirus Aureliorum rex Clodouici
regis filius. in vita Iustin. 567. A
Clodoueus rex. ibidem
Cluniacense beneficium quando conti-
netur in dispensa, vide in verbo, dispen-
satio. 104. C. in postillis.
Coadiutoris adiuncti, siue contutoris au-
thoritas quando finitur. 95. C
Codex Iustiniani, in eius vita. 570. A
Codices duos fecit Iustinianus. 570. A
Codicilli minorem vim habent, quàm te-
stamenta. 281. B. in add. gl. a
Codicillis quatuor modis fiunt. 280. A
Codicilli sine scripti fieri poss. 280. C
Codicillis, testes ad sint. 276. C. in gl. m
Cælum, id est aer. 14. B. in gl. l
Cæptus dies quando habetur pro com-
pleto, vide in verbo, Dies vlti.
Cogere est accipere. 330. C. in glo. y
Cognati & agnati hodie pariter succe-
dunt vsque ad decimum gradum. 304.
D. in glo. m
Cognatio & agnatio se habet vt genus &

Institutionum Imperialium.

Species. 77.C. & 294.A
 Cognatio nulla est inter seruos quo ad ius succedendi, sed quo ad ius matrimonij. 52.D. in gl.a
 Cognatio spiritualis an contrahatur ex concubinato. 309.B
 Cognatio spiritalis non ascendit, sed descendit. 310.C
 Cognatio spiritalis quæ impedit matrimonium, & quæ non. 309.A
 Cognatio transfuersalis quare non incipit a primo gradu. 306.B
 Cognatio triplex est, ciuilis, naturalis, & ciuilis ac natu. simul. 78.D. in gl.r
 Cohærentia contractus quid. 335.C
 Collatio sola sine administratione in quibusdam dignitatibus tribuit ius, in aliis non. 65.A in gl.h
 Collegium constat ex tribus hominibus. 142.B. in postillis.
 Collyriū est vnguentū ad oculos. 131.D. in gl.h
 Colonus est, qui nūmis colitur. 141.D. in gl.a
 Colonus est domesticus. 18.A. in gl.d
 Colonus & inquilinus nec naturaliter nec ciuilitate possident. 544.C
 Colonus & partarius differunt. 141.D. in postillis.
 Colonus & vassuarius diff. 147.A
 Colonus in villa dicitur, inquilinus in ciuitate. 465.C
 Colonus partarius non est conduc. 387.D
 Colonus simplex non soluetur per biennium, repelli potest. 390.D. in gl.y
 Comædus. 433.A. in gl.e
 Commercium comprehendit omnes contractus. 356.C
 Commercium dicitur esse de re aliqua, quando est in dominio alicuius, & potest sibi iuri alteri. 242.A. in postil.
 Comitia. 184.C. in gl.b
 Comittere edictū quid. 202.D. in postillis. & 323.A. in postillis. & 290.A. in gl.x
 Committere edictum solus præteritus potest. 323.A. in postil.
 Committitur stipulatio. 202.D. in postil.
 Commodatarius de quibus tenetur. 339.A
 Commodatarius non possidet. 454.B.
 Commodatarius tenetur ad exactissimam diligentiam. 339.B
 Commodatum quid. ibidem.B
 Commodum, fieri non potest, quod sine commo fit. 555.A
 Compediti sunt serui vilissimi, & differunt à mediastinis & castalidis. 440.B
 Compellitur quandoque quis (vt tutor) captis pignoribus. 87.D. in gl.q
 Cōpensatio in multis casibus cessat. 496.D
 Cōpensatio in quibus rebus fit. 496.A
 Cōpensatio non fit ipso iure, sed debet opponi. ibidem.
 Cōpensationes quādo dicantur iure aperto, 496.D. in gl.i
 Componere. 4.D
 Compositum pro simp. quandoque ponitur. 249.C. in gl.k
 Compromissum factum in prælatum, an transeat in successorem. 180.D
 Comuni diuidendo actio. 4.3.B
 Comuni fundo per vnum ex sociis nec seruit^{us} nec libertas acquiri potest. 150.D
 inter Contrahentes sermo de moneta habitus, intelligitur secundum cōmuncem cursum monetæ regionis. 89.A. in postillis.
 Conceptus nepos post morem aui, non agnoscitur ei. 288.C
 Concesso vno conceditur id sine quo id esse non potest. 35.A. in textu.
 Conceditur per obliquum, quod non di-

recto. 22.C. in gl.d
 Concludendi modus in petendo indebitè solutum. 336.D. in gl.m
 Concubinas quidam retinēt experturi an sint fœcundæ, vt eas postea ducant vxores. 283.D. in gl.p
 Concubinæ expulsæ, quam quis ceperat animo ducendi eam, quarta bonorum debetur. 271.B
 Concubinæ filius vel incestuosus non est in potestate. 45.a
 Condemnare difficilius debemus, quam absoluer. 542.C. in postil.
 Condemnatio in arbitrariis potest fieri tripliciter. 498.d
 Condicere prisca lingua est denunciare. 473.a. in textu.
 Condictitia actio, i. condic. indebit. 317.a
 Condictitia lex. 489.a
 Condictio certi generalis. 336.c
 Condictio certi specialis. ibidem.c
 Condictio & rei vindicatio differunt. 478.a. in textu.
 Condictio ex lege est sepe mixta. 484.b
 Condictio furtiua intentatur agendo in personam, si res consumpta sit. 425.a
 Condictio indebiti ad quid datur. 335.c
 Condictio furtiua ad possessionem vel proprietatem pertinet. 421.d
 Conditio impossibilis dicitur tribus modis. 214.a
 Conditio sine causa quando competit. 141.a. in postillis.
 Conditio retrotrahitur. 193.d
 Conditio triplex, potestatiua, mixta, casualis. 214.c
 Confestim siue statim, id est intra decem dies. 343.b
 Confinium inter agros, vicinium inter duos mos dicitur. 485.c. in gl. f
 Confirmans ex necessitate non dat. 73.c. in postillis.
 Confirmare electionem sciendam an possit episcopus. 280.a. in postil.
 Confirmatio aliquando præcedit suū confirmabile. ibidem.
 Confiscens delictum, sibi præiudicat quo ad pœnam temporalem, non corporalem. 406.b. in postillis.
 Confessoria actio. 452.C. in gl.c
 Confessoria proponitur verbis affirmatiuis. 432.c. in gl.g & 4.3.c. in gl.c.
 Confundi & misceri differunt, quia materiam confunduntur, species miscetur. 134.B. & 135.b
 Congregatio constat ex duobus hominibus. 142.B. in postillis.
 Coniecturam sumimus de præteritis ad futura. 6.d
 Coniuges an possint se ab inuicem separare. 312.d
 Coniuratio, conuenticulum, societas inhonestas, idem. 322.b. in postillis
 Coniunguitas est inter fratres. 304.b
 Coniunguitas est species agnationis. 304.b. in textu.
 Coniunguitatis ius tolli non potest, sed agnationis. 79.b. & 81.d
 Coniunguitas quasi ex eodè sanguine nati. 294.b
 Coniunguitas quandoque, id est cognatus, quandoque frater. 301.d
 Consensus in statuto requisitus, an præcedere debeat. 203.d. in postil.
 Consentiens semel, pœnitere non potest. 123.b. in gl.f
 Consensui æquiparatur patientia. 69.d. in gl. r
 Conscientia. Iudex num debeat iudicare

secundum conscientiam. 94.A. & 304.C. & D. in postillis.
 Conscientia mortis alicuius quādoque plus punitur, quàm si ipse occidisset. 360.A. in gl.o
 Cōsequens, id est conueniens. 170.D. in gl.u
 Consideratur non quod est, sed quod esse potest. 225.A. in gl.b
 Consilium. 36.C. in gl.p
 an & quando quis teneatur de Consilio. 31.D. in gl.l
 Consilium & mandatum differunt. 358.A. in textu.
 Consilium non facit quem teneri, nisi in certis casibus. 397.B
 Consilium patris & sic matris, firmum: matris verò, & sic fœminæ, debile. 99.C
 Consilium sumitur multipliciter. 421.D
 Consobrini sunt duorum fratrum filij. 306.B. in textu.
 Consonantia est, quæ nihil habet contrarium aut superfluum. 4.D. in gl.l
 Consortis impropriè, id est socius. 405.D. in gl.g
 Conspirantes in barones & duces, quæ pœna tenentur. 2.B. in postillis.
 Constitutio est Codicis, Lex Digestorum. 194.D. in gl.i & k
 Constitutio est statutum. 150.A
 Constitutio, id est placitum principis. 20.B. in textu.
 Constitutio legem, & vtrunque consuetudo vincit. 551.C
 Constitutio personalis in corpore iuris clausa, est generalis, aliàs nō. 21.A. in gl.d
 Consuetudo duplex. 551.C
 Consuetudo & legem & constitutionem vincit. ibidem
 Consuetudo generalis & specialis. 22.D. in glo.f
 Consuetudo imitatur legem, & interpretatur, & corrigit. ibidem
 Consuetudo inducitur ex cursu decem annorum. 21.B. in gl.d
 Consuetudo longa seu robusta. ibidem
 Consuetudo quot actus requirit. 23.A. in postillis.
 Consuetudinè error impedit. 22.D. in gl.e
 Consuetum negotiorum, insolitum & desertum differunt. 402.D. in postil.
 Consules designati. 255.B
 Contextu vno, id est nullo actu interposito, nisi necessario nature. 185.A. in gl.h
 Continuatio fit ad præcedentia, ideo principia non continentur, quia nihil habent ante se. 1.A. & B
 Continuatio inter diuersa fieri debet, & ideo dominium bonorum patris non continetur in filium, sed quasi continetur, quia pater & filius vnum sunt. 285.B. in gl.d
 Contractus qui sunt inter viuos, trahuntur ad vltimas voluntates. 39.D. in gl.l
 in Contractibus consideratur actor, reus, iudex & res. 476.A
 Contractus innominatus fit interuentu rei. 378.C. in gl.g
 Contractus in scriptis quis fieri dicatur. 380.B
 Contractus nominati, qui sunt: & qui innominati. 384.B
 Contractus, obligatio, & actio differunt. 334.D
 Contractus propriè est vtroque obligatorius, impropriè quando non nascitur hincinde obligatio, vt in mutuo. 34.D
 Contractus quandoque claudicat. 90.C. in gl.r
 repetita continentur in Contractibus, quæ in

Tabula materiarum

- præfationibus dicta sunt. 350 C. in gl. h.
 valer argumentum de Contractu ad vltimas voluntates. 38. D. & 39. D
 Contractui magis accedit donatio causa mortis licet sit vltima voluntas. 195. C
 Contractus quatuor iuris ciuilibus. 17. D. in glo. g
 Contractuum eadem est disciplina in directè cõtrariis quo ad cognitionem. 40 D. & 393. D. & 418. B
 Contractatio generaliter dicitur etiam si non sit amorio. 416. D
 Contubernium fit inter seruos. 43. D
 Contumacia filij an faciat quod actor miratur in peculium profectitium. 318. B.
 Cõtumax non iurando cõdénatur. 176. D. in glo. p
 Conualefcere nequit per vitam, quod per mortem vtile non fit. 258. C. in postillis.
 Conuersatio bona requiritur in tutore. 87. D. in glo. n.
 Conventionalis pœna & legalis differunt. 48. A. & 486. D
 Conuinitum quid 416. D
 Cornelia lex & postliminium differunt. 198. A.
 Cornelia legis fictio. ibidem A
 Correctus locus in vita diuæ Annæ. in vita Iustiniani. 573. C
 Correctum ius citatur ad declarationem noui, non decisionem. 184. C.
 Corriuales sunt, qui ducunt aquam per eundem riuum. 542. C
 Corporalis rei dominium facilius transfertur, quam incorporalis. 555. A
 Corpore luat, qui non habet in ære. 483. D. in gl. i
 Corpus duplex, diuiduũ, & in liuiduum. 555. A.
 Corpus triplex est. 251. A. in glo. c
 Creditor. 463. A.
 Creditor dicitur ex omni causa. 340. B
 Creditor propriè sumitur & impropriè. 345. B
 Creditor qualiter cedit actionem fideiussori. 410. A
 Creditor quãdo potest vendere pignora. 174. C.
 Creditor vel debitor non potest hodie esse tutor vel curator. 92. B. & 106. B
 Creditor inuito quãdoque soluitur alij. 409. D. in glo. c
 Creditus magis vitæ, quam mortuæ. 364. A. in glo. c
 Crimen dicitur commune & militare. 193 D. in glo. c
 in Crimine ordinatio punitur quis similitudine pœnæ. in extraordinario motu iudicis. 3. C. in postillis.
 in Criminibus proceditur de similibus ad similia. 472. B. in postillis.
 Criminale iudicium dicitur etiam quãdo agitur ad pœnam pecuniariam fisco applicandam. 441. D. in fi. gl. f
 Crimina an morte extinguantur. 286. C
 Crimina post mortem possunt inquiri, si agitur propter bona, vel contra personam & bonafecus si contra personam tantum: quia crimina morte extinguntur. ibidem.
 Cucurbita cito crescit. 129. B
 Culpa cum culpa, & dolus cum dolo comparatur. 395. C. in glo. K
 Culpa est in cõmissis malorum, opera vitur 446. A. in textu.
 Culpa lata. 340. A
 Culpa lata semper dolo æquiparatur, nisi in tribus casibus. 116. A.
 Culpa leuis 340. A
 Culpa leuissima. ibidem
 Cum id est quantum. 15. D
 Cura quando finitur. 95. B
 Curator furiosi etiam cum inquisitione datus satisdat. 99. D
 Curator pupillæ adultam ducere vxorem non potest, nec eius liberti. 53. B
 Curator non potest esse mutus & surdus. 74. C
 Curator quãdoque pro adiuncto siue coadiutore sumitur. 97. B. & 98. B
 Curatores testamentarij non tenentur satisfate. 99. C
 Curatoris pupillæ auctoritas non sufficit ad adundam hereditatem. 91. B
 Curia ciuitatis, quid. 283. B
 Custos scripturæ alienæ st falsarius, si eam aliis ostendat, aut copiam det. 560. D
Damnare quãdoque, id est obligare. 150. A. in postillis.
 Damni dans causam, damnum fecisse videtur. 435. A
 Damnosa non debet cui videri res, quam volens fecit. 255. B. in postillis.
 Damnum datur quadrupliciter. 435. D
 Damnum est deminutio patrimonij, seu ademptio. 519. C. in glo. p
 Damnum, id est destructio alicuius rei, seu deminutio patrimonij. 429. D
 Dare non videtur, qui ex necessitate constituit. 73. C. in postillis.
 Dare propriè est accipientis facere, dominium transferre: impropriè est tradere, item concedere. 175. C. in gl. c. 338. C. in gl. l. & 477. B. in glossa. a
 Dari mihi res mea non potest. 477. A. in textu.
 Dar quis quod non habet. 29. D
 Debere verbum multis modis sumitur. 447. D
 Debitor speciei, liberatur ea perempta. nõ qualitatis, quia perire non potest. 249. D. in postillis.
 Debitor vel creditor hodie non potest esse tutor vel curator. 92. B
 Debitorem fugiuium capere licet. 447. C. in glo. c
 Debitum naturale solutum non repetitur 265. C
 vxor quo ad Debitũ carnis est in potestate mariti: quo ad cætera, patris, de iure Rom. 299. B. in glo. h
 Decernere est sedendo pro tribunali sententiam definitiuam ferre. 29. D. in gl. d
 Decisio, id est sententia, vel lex. 46. D. in glo. q.
 Decretorũ locus correctus. 1. D. in postillis.
 Decuriones seu consiliarij successerunt loco senatorum: stitueret tamen non possunt in referuatis principi. 20. B. in postillis.
 Dedicare quis potest. 122. B
 Dedicatio bonorum an valeat monasterij ingressu vitiat. 250. D. in postillis.
 Dedititij, qui. 31. D
 Deducere, id est detrahere, separare. 246. A. in postillis.
 Ducto vsufructu, quid. ibidem. & 151. B
 Defendere offensum tenemur de iure canonico, secus de ciuili. 12. A. in postillis.
 Cic. 1. offi. Qui alium non defendit, si potest, iam est in vitio, quàm si patriam aut parentes dederat.
 Defendit quilibet etiam sine mandato. 125. D
 Defensio an sit de iure naturali, vel gentium. 7. C. in fi. gl. e
 Defensor, & procurator, differunt: quia ille sine mado, hic cum mandato intelligitur. 522. A
 Defensor in re aliena nemo est idoneus sine satisfactione. 523. A. in textu.
 Defensor verbum simpliciter positum intelligitur sine mandato, sed procurator cum mandato. 522. A
 Deflorator virginis non tenetur de fornicationibus cũ aliis viris postea per eam perpetratis. 487. C. in postillis.
 Defuncti dispositio, lex esse videtur. 35. D. in gl. h.
 Defuncti & heredis dominiũ non est idẽ 205. D. in gl. b
 Defuncti vicè gerit hereditas iacens. 109. B. in glo. d
 Defuncti voluntas quandoque non seruat. 273. D. in gl. f
 Deliberandi tempus. 23. D. in glo. m
 Delictum non præsumitur in dubio. 179. A
 Obligatio ex Delicto, solutione facta damnum passo, non tollitur quo ad fiscum. 409. B. in postillis.
 Deponeti ex necessitate grauius est fidem fallere, quam vcluntate. 492. D. in gl. f
 Deporare possunt quatuor iudices. 64. A
 Deportatus æquiparatur excomunicato. 80. D. in glo. g.
 Deportatus est mortuus ciuilitate. 64. C. in glo. q.
 Deportatus & relegatus differunt. 65. A
 Depositarius de dolo tantũ tenetur. 497. A
 Depositarius de quibus tenetur. 339. C
 Depositarius tenetur solũ de dolo, & lata culpa. 393. C
 Depositi actio datur in duplũ in quatuor casibus, nõ tamẽ in herede. 329. D. in gl. l
 Depositi declaratio. 339. D
 Depreciati serui. 433. B. in textu.
 Derogatoria clausula posita in testamento potest reuocari in codicillis. 281. D. in postillis.
 Decedentes succedunt per stirpes, collaterales per capita. 293. C
 Desertum negotium, consuetum, & insolitum, differunt. 402. D. in postillis.
 Desertum testamẽtum seu destitutum. 287. C. in textu.
 Designati consules. 255. B. in textu.
 Definere abesse quis dicitur. 460. C. in gl. e
 Definit abesse, qui domũ redire potuit finito negotio. ibidem.
 Destitutum testamẽtum seu desertum. 287. C. in textu.
 Destruuntur faciliè, quæ faciliè sunt. 208. B
 Desuetudine tollitur lex, & cõtraria consuetudine, & econtra. 85. C
 Deteriorata res restitui nõ dicitur. 338. C
 Deum venerari interest cuiuslibet. 479. C
 Diem credere, & venire, differunt. 345. D
 Dies cæpta quando habetur pro completo. 36. C.
 Dies debet inseri in instrumento. 364. A. in gl. q
 in Diem, & ex die, idem sunt. 343. C
 in diem & ad diem, differunt. ibidem.
 Dies vltimus cæptus habetur pro completo. 36. in glo. n
 Differentia locorum discernen inducere non debet. 158. C. in glo. y
 Difficilis, id est impossibilis. 135. D. in gl. g
 Difinitio bona conuertitur cum suo definito. 222.
 Digesta, in vita Iustiniani. 569. D
 Digesta vnde. 7. D
 Digitus summus. 563. A
 Digniores altiori loco cedere debent. 525. C. in gl. q
 Digniora præferenda sunt. 24. A. in gl. o
 Lignitas, in quibusdam dignitatibus sola

Institutionum Imperialium.

- collatio sine administratione tribuit ius, in aliis requiritur administratio. 66. A. in gl. h
- positus extra administrationē retinet Dignitatem. 6. B. in fi. gl. k
- Dignitates duodecim liberat à patria potestate. 65. D. in gl. e
- Dignitatum ordines. 6. B. in gl. m
- Diligentia prodest. 178. D. in gl. p
- Diligere plus nepotē ex virili sexu, quam foemineo, est contra naturam. 292. C. in postillis.
- Dionysius abbas. in vita Iusti. 574. B
- Directio prohibitum fieri, prohibetur & per obliquum. 206. D. in gl. q
- Disiunctum, id est diuisum. 351. C. in gl. d
- Dispensatio. In generali dispensat. ad obtinendum quoduis beneficium regulare, non continentur beneficia Cluniacen. ordinis, nisi continetur in dispensat. 104. C. sub * in postillis.
- Dispensans cum inhabili videtur cum scienter promouere. 74. D. in postil.
- Disputatio verbosa improbat. 508. B. in textu.
- Distinctione vtrū est, quāuis iperator quā doq; nō vtatur. 216. B. in tex. & C. in gl. p
- Distinguere non debemus, si lex non distinguit. 492. D. in fi. gl. f
- Distrabere quid. 337. B. in textu.
- Distractus. 404. D. in casu.
- Distributio, id est assignatio. 211. D. in gl. c
- Distributa virtus recipit incrementum. 29. C. in postillis.
- Diu, decennium continet. 377. D. in gl. d
- Diuerſa nomina diuerſa ſignificare debēt. 28. B. in gl. b
- Diui principes fuerunt Valēntianus, Arcad. & Theodosius. 292. B. in textu.
- Diuisio. Quod nō recipit diuisionē in re, nec in tēpore, vt hereditas. 213. A. i postil.
- Diuisio quādoq; id est casus. 331. A. in gl. c
- Diuisio definitio. 334. C
- Diuitiæ non tantum operatur, quā boni mores. 9. B. in gl. d
- Diuitiæ profunt. ibidem.
- Diuina possessio, quæ. 164. C
- Docentur aliter pueri atque prouecti. 131. B. in postil. sub *
- Docti excellenter, præferuntur cæteris. 109. D. in gl. g
- Doctor præferitur militi. 2. C. in postil.
- Doctores pecunia comparare scholares non debent. 117. B. in gl. h
- Doctorem numerus certus esse debet in quaque ciuitate. 109. D. in gl. g
- Dodrans non exceditur in legatis, donatione causa mortis, mortis causa capione, fideicommissis &c. 263. B
- Dolus. Cōdēnato ob dolum parcitur, si causa nō exprimat in sentētia. 114. B. in gl. l
- Dolus & lata culpa, & leuis & leuissima, differunt. 340. A
- non agitur de Dolo pro re minori duobus aureis. 127. D. in gl. n
- Dolus quandoque dat causam cōtractui, quandoq; incidit in contractum. 529. D
- Dominus est caput serui. 350. A
- Dominus his causis feudum reuocare potest, quibus donator donationē. 169. D
- Dominus vincitur à non domino. 390. B
- Dñicæ potestatis effectus multiplex. 41. C
- Dominij trāſlationam an impediatur error. 405. B. in gl. c
- Domino inuito res distrahitur in eius odium, & fauore religionis, libertatis, & vltimæ voluntatis. 43. B. in gl. c
- Dominium est causa possessionis &c. 182. C. in gl. p
- Dominium est quædā plenitudo, que nō capit plures i solidū. 234. B. i postil. sub ij. *
- Dominium & pignus nequeunt concurrere. 144. B. in postil. sub. *
- Dominium heredis & defuncti non est idem, sed fingitur idem. 205. D. in gl. b
- Dominium, id est res ratiōe dñij. 457. B. i gl. e
- Dominium in quibusdā rebus habere non possumus. 354. D
- Dominium quandoque, id est æstimatio domini. 429. A. in gl. a
- Dominium rei corpo. facilius transfertur, quā in corpo. 556. A
- Dominium variis modis quæritur. 133. D
- Domus nostra. A nostra domo (inquit imperator) id est priuata substantia. 165. D
- Domus sua dicitur, siue propria seu conducta aut gratis data. 440. B. in textu.
- Domus, vicinæ dicuntur: agri verbō, contermini. 555. C. in gl. b
- Domestici qui sunt. 234. A. in gl. p
- Domesticum furtum non parit actionem. 234. A. in gl. p
- Donaria, id est dona. 122. C. in gl. c
- Donatio an fieri possit sine stipulatione. 168. C. in gl. o
- Donatio à quo iure descendit. 168. C. i gl. l
- Donatio causa mortis & legatum differunt. 167. B
- Donatio causa mortis licet sit vltima voluntas, tamen magis accedit contractui. 195. C. in fi. gl. c
- Donatio causa mortis non est, nisi exprimat mors. 166. D. in gl. o
- Donatio facta per Constantinum, an fuerit valida. 2. A. in postil.
- Donatio inter viuos certis ex causis reuocatur. 169. D
- Donatio nudo pacto fieri potest. 168. C
- Donatio pro benemeritis non est insinuanda. 169. B
- Donatio propter nuptias & dos debent æquiparari. 170. C
- Donatio reuocatur ob solum obsequium à libero non præstitum. 169. D
- Donationes multæ non egent insinuatione. 169. B. in tex.
- Donationes tres. 238. C
- Donationis insinuatio coram quo iudice fieri debet. 169. B. in postil.
- Donationū species multæ. 166. C. in gl. m
- Donator an teneatur de euitatione. 168. D. in gl. q
- Dono Titio fundū præſenti & recipienti, an hæc verba à testatore prolata habeant vim legati vel donationis. 238. D. in post.
- Dos. Actio ex stipulatu pro dote competit viro & vxori. 494. C
- Dos datur ad leuanda matrimonij onera. 170. D
- Dos & donatio propter nuptias æquiparari debent. 170. C
- Dos non potest esse sine matrimonio. 53. A. in textu.
- Dos. Vide in verbo Mulieris heres.
- Dotem non potest alienare maritus etiam vxore consentiente, nisi post biennium iterum consentiat. 171. A. in gl. & postil.
- Dotem petens mulier, an præferatur cæteris creditoribus. 494. D. in gl. r
- Doris legatum à marito vxori factum valet. 249. B
- Doris dominium vxoris sit, an mariti. 173. A. & 234. B. in gl. q
- Dotis instrumenta. 249. C
- Dotale prædiū certis casib⁹ alienat. 174. D
- Dotale prædiū inæſtimatū alienari nō potest de iure ciuili, etiā vxore volente: secus de iure canonico, nisi vxor prius iurasset se nolle consentire alienationi. ibidem.
- Dubium. An præsumatur quis scire in dubio, vide in verbo, Scire.
- in Dubio non præsumitur delictum. 179. A. in versu. 7. gl.
- in Dubio nō præſumit error. 218. B. in post.
- Dubius si est articulus de iure ciuili, & clarus de iure cano. sequimur ius cano. 37. C. in postillis.
- Duces & Barones habent imaiestatem, & conspirantes in eos tenentur crimine læsæ maiestatis. 2. C. in postil.
- Duæ rationes vincunt vnam. 292. C
- Duo non sunt multi, sed plures: sed Nico. de Neap. tenet contra. 26. D. in gl. q.
- Duellum iure ciuili permissum. 286. A
- Dupondium. 210. C. in fi. gl. p. & 212. D. in gl. l.
- Adem lex vniūm perimit & prohibet, diuerſa ratione. 34. B. in postil.
- Ebrius & luxuriosa mulier æquiparantur. 331. D
- Ecclesia dat immunitatem fugiēti ad eam si non deliquit in ea, nec est publicus latro. 42. D
- Ecclesiæ nomine continentur cathedralis, & eius expressio vitiat. 16. D
- Edictū committere quid. 202. D. in postil.
- Edictum, id est præceptum generale. 165. B
- Educatio liberorum inspecto naturæ instinctu est de iure naturali, sed redacta ad necessitatem (vt quia pater cogitur alere liberos) est de iure ciuili. 114. D
- Ei, & in eum, differunt. 20. D
- Electio debet fieri de meliore. 513. C
- Electio actionis nō potest variare. ibid. D.
- Electrum quid. 133. in fi. B. in text.
- Elementorum qualitates quatuor. 8. C
- Eleemosyna nō debet fieri de furto quæſitis. 419. C. in postil.
- Eligens malum, cum possit eligere bonū, stultus est. 513. C
- Emancipare filium pater cogitur quatuor casibus. 70. D
- Emancipare filium pater patricij cogitur cum alapis & verberibus. 66. C. in gl. k.
- Emancipatio olim fiebat imaginaria venditione. 68. B. in tex.
- Emancipatio per æs & libram. 184. B. in tex. & in postil.
- Emancipatis datur querela. 204. A
- Emancipatus præteritus vnum habet remedium, suus heres duo. ibidem.
- Emendare, id est supplere, vel corrigere. 321. D. in gl. c.
- Emendatio libelli an fieri possit vsque ad sententiam definitiuam. 503. D
- Emo quandoque, id est permuto. 383. C
- Emptio an possit in alterius contraheatiū arbitrium conferri. 386. D
- Emptio quandoque est venditio: & licet simpliciter dicatur vnum, tamen intelligitur de vtroque. 311. C. in postil.
- Emptio tribus modis perficitur. 379. C
- Emptio volūtatis, solutio necessitatis est. 176. C
- Empror familiæ, id est hereditatis. 185. A
- pœnalis dispositio in Emente, habet locum in vendente: quia sunt correlatiua. 311. C. in gl. f.
- Emphyteuta priuati non soluta pensione per triennium, ecclesiæ verò per biennium potest repelli. 390. D
- Emphyteutica res si pereat, cuius erit datum. ibidem.
- Emphyteusis cum solemnitate, & sine solemnitate, differunt. 389. D
- Emphyteusis datur ad varia tēpora. ibid.
- Emphyteusis duō tacita pacta continet.

Tabula materiaram

- 390.D.
 Emphiteusis vnde dicitur 390.A
 Emphyteusis & locatio differunt in septe.
 ibidem C.
 Emphiteusis & venditio differunt in tri-
 bus. 390.C
 Emphyteusis, id est melioratio, quia olim
 tantum sterilia dabantur, nunc etiam fer-
 tilia. ibidem.A
 Episcopus an possit confirmare electione
 scendam. 280.A. in postil.
 Epistola inter absentes mittitur. 92.A. Tul-
 lius in z. epistolar.
 Equi & boues sunt mansueti. 519.C.
 Equum currere faciens, debet dicere gar-
 da, garda. 431.B. in postil.
 Eremitarum habitum assumentes gabadei
 puniendi. 437.C. in marg.
 Eripere est quasi de manu auferre. 427.C
 Error an impediatur translationem domini.
 405.B
 Error communis facit ius. 187.A
 Error duplex 163.D
 Error in dubio non presumitur. 218.B. in
 postil.
 Error nominis appellatiui an vitiet. 257.C
 Error nominis & cognominis &c. non vi-
 tiat, si constat de corpore. 257.A. in text.
 Errorem suam corrigere quis permittitur.
 505.B
 Error prodest. 187.A
 Erubescencia tacens, non affirmat. 69.D
 Esculentum iure veteri recipi poterat, no-
 no non, nisi cum deest salarium. 562.C
 Esse quandoque sumitur pro fuisse. 41.B
 Et, capitur quandoque pro id est. 29.D
 Euenire quod potest, inspicitur. 125.D. &
 278.D
 Euictio.) Soluere non tenetur emptor,
 quando imminet euictio in limine con-
 tractus ante solutionem precij, nisi ven-
 ditur de idoneos fideiussores. 117.D
 Ex dictio quid denotet. 178.C. in fi. gl. k
 Examen tria significat, vniuersitatem apu,
 approbationem, iudicium. 126.D
 Exceptio diuisionis fallit in quinque casu-
 bus. 373.A
 Exceptio epistolae Hadriani est anomala,
 ibidem.B
 Exceptio ista, dico in quantum facere pos-
 sum, me conueniendum: est temporalis.
 534.D
 Exceptio non numeratae pecuniae, etiam
 post biennium potest opponi. 377.B
 Exceptio non numeratae pecuniae potest
 proponi siue agat actor, siue non. 376.D
 Exceptio peremptoria non opponitur post
 sententiam, nisi in septem casibus. 534.B
 Exceptio reo competens gratia personae,
 fideiussori non competit, sed bene si rei
 cohaeret. 537.C
 Exceptiones turpes non opponuntur in
 parentes & patronos. 531.D
 Excusationes plures habes, an & quando
 eis vti debeat. 110.B. in text.
 Excusari large i. prohiberi. 107.C. 109.B
 & 112.C. in gl. o.
 Excusari quem a tutela, quandoque est eui-
 non admitti, etiam si velit. 107.C. in gl. c
 Exemplis non creditur sine authentico.
 189.C
 Exemplis non iudicatur, sed ex consuetu-
 dine quae probatur exemplis. 22.C
 quo Exemplum pessimum est, tollendum.
 171.B. in text.
 Exercitor est is ad quem nautis quaestus per-
 tinet. 509.B. in textu.
 Exeritoria actio. ibidem.
 Exheredari potest filius propter prouoca-
 tionem patris ad iram. 58.D
 Exheredatio inter ceteros qualiter fit. 199
 D
 Exheredatus an habeatur praeteritus. 204.
 C in text.
 Exhibere tenetur, qui dolo desit posside-
 re. 175.D
 Expensas repeto per A, E, & O. 137.D. in fi.
 Expulsua vis, & compulsua, differunt. 159.
 D.
 Exteriora indicant animi secreta. 127.C
 Extinctum 133.B. in gl. d.
 Extraneus manumissor quis. 323.D. & 324.
 & 325.A
 Extraneus quandoque plus punitur, quam
 si ipse occidisset. 560.A. in gl. o.
 Extraneus quis, 224.B. & 234. D
Faber est magister de lignamine, vel mu-
 rorum. 137.A
 Fabula quid. 7.A
 Faciliores sumus ad absolendum, quam
 ad condemnandum. 542.C. in mar.
 Facilitas inconsulta. damni restitutionem
 indulget. 236.A. in postil.
 Factio notat perfectionem. 131.C
 Facere, id est detegere. ibidem.D
 Facti proprii ignorantia non est probabi-
 lis. 400.A
 Factionem testamenti multi non habent.
 254.D
 Facto proprio contraueniens auditur, qua
 do est contra legem. 173.C
 actionis in Factum, genera sunt quatuor.
 493.D
 Factum alienum quandoque licite promit-
 titur. 377.a
 Factum pro mora seu culpa quandoque
 ponitur. 249.D
 Factum quandoque cotinetur appellatio-
 ne rei. 333.D
 Factum suum scire quisque debet. 250.A in
 gl. i.
 Facultates paruae heredem suspectum cre-
 ditoribus reddunt, non tutorem, nisi do-
 losè versetur. 117.D
 Facultates quae dicantur magna. 88.D
 Facundus, in vita Iustiniani. 574.B
 Falcidia cessat in vndecim casibus. 266.D
 Falcidia & Trebellianica differunt. 262.A
 Falcidia improprie continet Trebelliani-
 cam. 267.A. in postil.
 Falcidia in vna re non potest retineri. 263.
 C. in gl. c.
 Falcidia vnde dicitur. 262.B. in gl. k
 Falsa demonstratio seu causa non vitiat le-
 gatium. 257.B. in text.
 Falsarius est habens custodiam scripturae
 alienae, & eam ostendens, seu eius copia
 faciens aliis. 560.D. in gl. u
 Falsarius est mutans sigillum. ibidem.D. in
 postil.
 Falsa allegationes non releuant tutorem.
 112.B. in textu.
 Falsitas instrumenti, item solennitas vel er-
 ror scribentis probatur per testes. 375.A
 Falsum est immutatio veritatis: aliam imita-
 tio. 112.D
 Falsum quod est, nihil est. 37.C. in gl. h.
 Fama cum vno teste, an probet in crimina-
 libus. 106.D.
 Fama quandoque damnatur post mortem
 34.C.
 Famae periculum aequiparatur periculo vi-
 tae. 116.B
 Famosum crimen est pati muliebria. 186.B
 in gl. x.
 Familia i. agnari transuersales. 314.A
 Familia, id est agnatio: & multa significat.
 77.D
 Familia quandoque, id est hereditas. 184.D
 in gl. i.
 Familiae emptor, id est ille qui constituitur
 heres. 188.C
 Fauia lex an dici debeat, siue Flauia, seu
 Phannia. 562.B. in postil. tex.
 Fauore religionis, libertatis, & vltimae vo-
 luntatis, res detrahitur inuito domino,
 & in eius odium. 43.B
 Fausori proprio renunciari non potest,
 quando interest reipublicae. 173.C
 Fausori suo renunciare licet. 133.C
 Favorabilia sunt statuta ex parte masculo-
 rum. 265.B
 Fecerit, perfectionem significat. 131. C. in
 glo. c.
 Felix iiii. ponti. maxi. in vita Iustiniani.
 573.A
 Feudum his causis reuocatur, quibus do-
 natio. 169.D.
 Fictio iuris & veritas differunt. 67.A. in gl. a.
 Fideicommissa, quae, & vnde dicta, 267.A.
 in postillis, & ibidem. B. in textu.
 Fideicommissarius ante restitutionem he-
 reditatis non est dominus. 274. A. in
 glo. i.
 Fideicommissarius singularis & vniuersa-
 lis differunt. 188.D
 Fideiussor an possit obligari in plus quam
 debitor principalis. 373.D
 Fideiussor an semper relinquat heredem
 obligatum. 372.B
 Fideiussor est nomen generale, & dicitur
 a fide. 535.A
 Fideiussor in multis casibus non agit. 374.C
 Fideiussor in quatuor casibus agit antequam
 soluerit. ibidem.
 Fideiussor iudicio sisti quandoque tenetur.
 532.D.
 Fideiussori qualiter credit actionem credi-
 tor. 410.A
 Fideiussor soluendo liberat debitorem. 410.
 A. in textu. & glo.
 Fiducia contracta emancipare quid. 298.
 A. in glo. x.
 Fiducia contra manumittere, id est saluo
 iure succedendi. 325.B. in glo. h.
 Fiduciaria venditio. 184.B. in marg.
 Fiduciarius tutor legitimus est. 85.B. i. gl. f.
 Fieri aliquid facilius impeditur, quam fa-
 ctum tollatur. 115.C.
 Fieri non potest, quod sine communitate
 fit. 555.A
 Filij contumacia an faciat quod actor mit-
 tatur in peculium profectitium. 518.B.
 Filij sunt domini rerum patris quo ad sp. e.
 173.A.
 Filij vox patris vox est. 350.C
 Filio condemnato qualiter fiat executio.
 514.A. in postil.
 Filiofa. olim quinque actiones compete-
 bant ratione proprietatis, quas tamen
 non exercebat. 407.C
 Filium licet modice sine causa verberare.
 42.C.
 Filius non adit hereditatem sine volunta-
 te patris. 91.D
 Filius capti ab hostibus est sui iuris in ver-
 tate. non iuris fictione. 67.A
 Filius comprehendit posthumum & postu-
 mam. 76.B. in gl. p.
 Filius emancipatus conuenitur in solidum
 pro omnibus obligationibus contractis
 sub patria potestate. 81.A. in postil.
 Filius est pars patris. 234.A. in postil.
 Filius est pars viscerum patris. 359.A. in
 postil.
 Filius & pater censentur esse, vna persona,
 ibidem. C. in glo. d.
 Filius

Institutionum Imperialium.

- Filius & seruus non in omnibus conueniunt. 514. A
- Filiusfam. in quibus casibus potest obligari & conueniri. 360. C
- Filiusfam. non potest habere tutores vel curatores, sed datur curator cum agitur de eius commodo vel incommodo. 71. C. in glo. c
- Filiusfam. non gaudet priuilegio senatusconsulti Maced. in xj. casibus. 514. b
- Filiusfam. in quibus obligatur. 360. C
- Filiusfam. potest conueniri cum auctoritate patris, qui pater compellitur officio iudicis. ibidem. D. in gl. m
- Filiusfam. potest testari ad pias causas cum patris consensu. 195. C
- Filiusfam. patre absente agere potest. 407. C
- Probans se filium videtur probare se legitimum. 62. B. in marg.
- Filiusfam. quare capere minuitur per emancipationem. 80. B
- Filius quis & vnde, & an contineat nepotem. 76. C. in glo. f
- Filiusfam. scholaris non gaudet senatusconsulti Maced. 514. B. in glo. n
- Filiusfam. testari non potest, sed donare causa mortis potest. 195. B
- Filius habetur pro patre in his quæ sunt publici iuris, quæ representant duplicem personam vt in magistratibus. 74. C. in postil.
- Filius impubes etiam cum auctoritate patris non potest obligari. 362. B
- plus esse quis non potest, quam Filius. 57. B. in glo. f
- Filius olim à patre pro noxa dabatur, & licite occidebatur. 517. D. in gl. k
- Filius patrem in septem casibus potest exheredare. 232. A
- Filius videtur possidere patre viuente. 234. C. in glo. q
- Filius viuo patre dicitur dominus, interpretatiue, nõ vere. ibid. D. in post. sub. *
- Finalis causa colligitur ex qualitate præstationis. 226. C
- Finium regundorum actio. 493. B
- Firmum adeo nihil est, quin rûpatur. 323. D
- Fisco rem supprimens, duplè reddit. 143. A
- Fisco quæsitum ius non tollit partis consensu. 414. D. in postillis.
- Fisco tria requiruntur vt vendat rem alienam. 165. C
- Obligatio ex delicto, solutione facta damnum passo, non tollitur quo ad flicum. 409. B. in postil.
- Fiscus vendit rem vt suam, vel vt alienam. 165. C
- Florentia solo æquata. in Iustianiani vita. 567. D
- Flumina iudicibus æquiparantur, quia dant & auferunt dominia. 130. D. in glo. q
- Flumina quædam publica, quædam priuata. 120. C. in glo. r
- Fœmina an & quando nubere possit ante duodecimum annum. 46. C
- Fœmina cum seruo adulterans grauius punitur, quam vir cum ancilla. 206. D. in glo. p. & in postil.
- Fœmina & mas simili funguntur officio in sobolis procreatione. 203. B. in text.
- Fœmina habet sanguinem calidiorem ad venerem, quam vir. 46. C. in fin. glo. g. & D. in glo. p
- Fœmina non peccauit, si non plures liberos peperit, sed vir magis. 300. B. in gl. c
- puerperium, & periculum & mors ex partu, sæpe consideratur in Fœmina. 300. A. in textu.
- Fœminæ facilius cõceditur sine patris consensu nubere, quàm masculo. 46. D. in gl. p
- Fœminæ incontinentia magis punitur, quam viri. 206. C. in postil.
- Fœminæ non habent liberos in potestate. 63. C. in glo. c
- Fœminæ olim laudabantur, quæ strenuam operã dabant liberis procreandis. 300. B
- Fœmininum quandoque concipit masculinum. 430. B. in postil.
- Forma quando dat esse rei. 25. D. in glo. d
- Formalis vsufructus non transit in formalem, sed causalem. 154. C. in fi. glo. n
- Formidolosus, id est timidus & meticulosus. 221. A. in gl. a
- Fornicatio. An deflorator virginis teneatur de fornicationibus postea per eam cum aliis perpetratis. 487. D. in postil.
- Fortuitus casus non est considerandus in alterius detrimentum. 300. B. in textu.
- Fortunam quandoque iudicem sequi debemus. 254. B. in textu.
- Forum & forus. 376. B
- Forum pœnitentiale. Remissio iniuriarum in foro pœnitentiali facta, an tollat actiones ex maleficio. 532. B. in postil.
- Fragilitati cautionis non debet quis se committere. 117. C. in gl. m
- Franci à Narsete superati. in vita Iustianiani. 567. C
- Franci apud Canetum à Narsete cæsi. in vita Iustianiani. ibidem
- Francus dictus est Iustianianus, non à Francis Gallia, sed à Germania. Blondus contra lib. 7. de inclinatione Romani imperij, & Procopius de bello Gothico, qui Iustianiano contemporaneus fuit, & Belisarij eius patricij medicus. in vita Iustianiani. 567. B
- Franci Galliam occupauerunt ante tempora Clodouici. in vita Iustii. 567. C
- Franci Gothos simul Græcosque fundunt. in vita Iustianiani. ibidem
- Franci non habent liberos in potestate. 44. D. in glo. f
- Frater consanguineus, id est ex eodem patre genitus. idem de sorore consanguinea. 299. C. in text. & 300. C. in text.
- Frater fratrem tribus casibus exheredare potest. 232. B
- Fratres ex eodem patre dicuntur consanguinei. 294. B
- Fratres patruales, sunt duorum fratrum filij. ibidem C. & 306. C. in text.
- Fratris filij succedunt cum patruo in stirpes. 297. A
- Fraude alienans potest incarcerationi. 463. C
- Fraude faciens legi, punitur. 43. C. in post. non potest esse bonus animus cum fraude. 35. D. in gl. i
- Fructus industriales & naturales differunt. 140. D. in postil.
- Frustrum portans extra prouinciã non incidit in pœnam statuti, si quis portauerit & c. 39. C. in postil.
- Frustra precibus impetratur, quod datur à iure. 68. B
- Fugiens ad ecclesiam iuuatur, si non deliquit in ea, nec est publicus latro. 42. D. in glo. o
- Fullo. 401. A. & 388. B
- Fumus & aer corporalia sunt. 148. B
- Funus. Antiqui non habentes seruos solebant aliquos emere, qui funus testatoris pileati antecederent. 266. A
- Furati non possum rem immobilem, incorporalem, & meam. 417. A
- Furem & latronem quando licet occidere. 430. D
- Furis pœna qualis erat de iure diuino. 417. B. in postil.
- Fur fuiti quandoque agit. 423. D
- Fur, latro, insidiator, differunt. 40. D
- Fur semper est in mora, & interitu rei non liberatur. 477. C
- Furti actio & vi bonorum raptorum differunt. 429. D. in postil.
- Furti actio pro modico datur, non doli. 127. D
- Furti actione non tenentur seruus, filius, vxor. 274. B
- Furti agit cuius interest etiam modice. 423. D
- Furti cõcepti, oblati, prohibiti & exhibiti actiones exoleuerunt. 419. A. in text.
- Furti non manifesti actio ciuili est, sed manifesti prætoria. 516. D
- pro Furto quæsitus non debet elemosyna fieri. 419. C. in postil.
- Furtum an cõmittatur sine affectu. 161. A
- Furtum & rapina non numerantur inter casus fortuitos. 457. A
- Furtum facit de alieno largies. 419. D. in gl. i
- Furtum hereditati fieri non potest. 350. A
- Furtum magnū æquipollet pluribus 106. D. in postil.
- Furtum manifestum duo faciunt: locus, & clamor. 417. D. in postil.
- Furtum non fit nisi contrectando aut amouendo. 425. D. in gl. l
- Furtum non fit volenti. 421. A
- Furtum non præsumitur committere socius. 417. C. in postil. sub litera. a.
- Furtum prohibitum est iure naturali & diuino. 417. A. in postil.
- propter Furtum vnicum non est quis suspendendus. 427. D
- Furtum sui committit quis, vt seruus fugitiuus. 159. C. in glo. c
- Furtiua res, & conditio furti quandoque separantur. 421. D. in glo. i
- Furenti beneficium non tollitur, sed datur coadiutor. 107. C. in gl. c
- Furiosis ex his causis acquiritur potest, quibus ex causis nobis ignorantibus acquiritur. 285. A. in text.
- Furor non excusat à tutela, sed interrim datur curator. ibidem
- Futuras operas æstimare, difficile est. 444. D. in glo. o
- G**Abellarum præstationi obnoxij non sunt officiales publici, vel anciani. 106. A. in marg.
- Garda garda, dicere debet equum currere faciens. 431. B. in postil.
- Gemma & margaritæ & lapilli differunt. 118. B. C
- Generale auxilium habens, non debet petere speciale. 51. B. in glo. f
- Generale verbum post multa specialia ponitur. 474. B. in glo. f
- Generale verbum sæpe restringitur ad id quod rei aptius est. 223. C. in glo. k
- Generalia verba restringuntur per legem specialem. 32. C
- Generalis ratio præualet speciali. 159. D. in glo. l
- Generaliter loquens lex recipit restrictionem de habilitate. 239. C. & 521. A
- Gens comprehendit mares & fœminas. 17. A. in marg.
- Genouefa. in vita Iustianiani. 574. C
- Genus & species definiuntur. 20. A. in gl. i
- Genus, id est maneries & diuersitas. 462. A. in glo. c
- Gerere pro herede. 236. C. in postil.
- Germanus antistes. in vita Iustianiani. 574. C
- Germanus dicitur quasi ex eodẽ germine.

Tabula materiarum

- natus, & sic ex eodem patre: veterinus ex eadem matre. 296. c. in gl. q. & r.
- Germanus patricius Iustiniani frater patruelis. in vita Iustiniani. 569. c.
- Gerundium importat necessitatem. 205. a in postil.
- Gilimer rex carenis aureis victus in triumphum agitur in vita Iustina. 566. a
- Gilimer rex Iustinianus adorare iussus, rider. in vita Iustin. ibidem.
- Gloria mortuos viuificat. 104. d. in gl. p.
- Gorchi Belisarium regem facere voluerunt. 568. c.
- Gradus cognationis aliter computatur de iure canonico, quam de iure ciuili. 308. a
- Gradus quid & vnde. 215. c. & 307. c.
- Graduatus nominatus vxorem postea ducens, an ea mortua prioribus nominatio nibus vti queat. 63. c. in marg.
- Grassari quid. 117. c. in gl. l.
- Gratianus quibusdam videtur lapsus in c. sexta 16. dist. in vita Iust. 573. c.
- Gratianus à calumnia defensus. in vita Iustina. 174. a
- Grauari non debet quis plus quam honoratur. 277. D. in postil.
- Grauarus in vno, releuatur in alio. 213. a
- Grex constat ex decem ouibus, vel quinque porcis. 142. c. & 251. a
- Grossa scriptura mundum dicitur, seu scriptura munda. 380. c. & 381. c.
- Grosso modo accipienda sunt pleraque verba. 447. d. in postil. sub lit. n.
- Guntarich vincitur à Belisario. in vita Iustiniani. 566. b
- H**abere.) Qui nil habet quod reddat, periculo eius nihil est. 424. b. in mar.
- Heres.) Apostatus crimen transit ad heredes. 285. d. in gl. i.
- Delicta quaedam transeunt in heredem etiam lite non contestata, vt lasse maifestatis: quaedam vero non transeunt nisi lite contestata. ibidem.
- Heres & legatarius esse quare quis non potest. 298. d. in gl. l.
- Heres, id est dominus aptitudine, non actu. 205. d. in gl. b. & postil. & 237. c. in gl. d.
- Heres improprie dicitur filius viuo patre. 233. d. in gl. k.
- Peculatus crimen transit ad heredes. 285. d. in gl. i.
- Pro herede gerere. 236. c. in postil. sub. ij. *
- Pro herede possidere dicitur, qui putat se heredem. 441. a. in tex.
- Heres quotq; partis, est successor iuris. 188. d. in gl. m.
- Reperundarum crimen transit ad heredes. 285. d. in gl. i.
- Heredis & defuncti dominium non est idem. 205. d. in gl. b.
- Heredis & defuncti ead: m est persona. 164. c. in gl. n.
- Heredem instituere, quid. 205. d. in gl. b.
- Heredes institui possunt omnes, homines mundi. 209. d. in gl. l.
- Hereditas frequenter est onerosa. 91. c. in gl. c.
- Hereditas iacens, defuncti vicem obtinet. 209. b. in gl. c.
- Hereditas, id est libra. 184. d. in gl. n.
- Hereditas per seruum adiri non potest, nisi tria concurrant. 180. b
- Hereditas quando que, id est successio. 322. d. in gl. r.
- Hereditas quando que perditur per minimam capitis deminutionem. 302. b. in gl. x.
- Hereditas quid. 90. d. in gl. l.
- Hereditas transmittitur per infantem, non per furiosum. 362. a
- Hereditatis ius, id est hereditas. 148. a. in gloss. f.
- Hereditatis petitio duplex est. 540. a
- Hereditati furtum fieri non potest. 350. a
- Hereditatem aduenti, multa sunt necessaria. 237. a. in gl. c.
- Hereditatem nuda voluntate posse adiri, quomodo intelligitur. 236. c. in postil.
- Heredum capacitas, quibus temporibus inspicienda est. 235. c
- Hendiadis. 232. c. in postil.
- Her Teuronicè, i. dominus. 237. c. in gl. d.
- Hercilco id est diuido. 485. a. in gl. b.
- Hermaphroditus an possit esse testis in testamento. 185. d. in gl. q
- Hippocentaurum posse reperiri, contra Tribonianum. 355. b. in marg.
- Homo est dignissima creaturarum. 23. d. in gl. n.
- Hominis dignitas magna est. 141. b. in tex.
- Hominis dignitas tanta est, vt non accedat alijs. 250. c. in gl. g
- Hominum voluntates sunt variæ. 272. a. in gloss. p.
- Honestè viuere & caste, differunt. 11. d. in gl. r
- Honor an sit causa oneris, vide in verbo Onus.
- Honor sanguini debetur. 327. a. in gl. e.
- Honor quando que sumptuosus est. 179. d. in addit. gl. h
- Honorari magis debet quis, quam grauari fallit quando que. 277. in postil.
- Honoratur quis eatenus, quatenus oneratur. 275. d. in gl. g
- Honoratus in vno, in alio grauetur. 300. d. in gl. m.
- Hostes qui dicantur. 66. d
- Hostium bona in fiant capientium, & quâ do. 460. a. in gl. c.
- Humanitus contingere, id est mori. 166. d. in gl. o
- Humilis persona. 440. d. in gl. a.
- Humilis persona & honesta differunt. 558. c. in gl. x.
- I**actare quem pecuniam suam, non est verisimile. 402. c. in gl. l.
- Iactura aliena nemo debet locupletari. 405. a
- Idoneè cauere, quid. 330. a. in gl. n.
- Idonei testes, id est omni exceptione maiores. 363. d. in gl. p.
- Idoneum.) Paupertas reddit hominem minus idoneum. 97. b. in gl. a
- Igitur, inceptiuè & illatiuè sumitur. 231. c. in gl. c.
- Ignorantia facti proprii non est probabilis, alieni sic. 400. in gl. i.
- Ignorantia iuris est lata culpa. 116. c. in gl. h
- Ignorantia iusta in facto alieno non nocet. 400. a. in text.
- Illiteratus non potest obtinere beneficiu. 107. d. in postil.
- Illustris qui. 441. d. in gl. h
- Illustris persona in causa criminali potest agere & defendere per procuratorem. 441. c. in text. & in postil.
- Imaginaria venditio. 184. a. in text.
- Imaginaria venditione olim fiebat emancipatio. 68. b. in tex.
- Immobilem rem, incorporalem, & meam non possum furari. 417. a
- Immunitatem dat ecclesia fugienti ad eam non delinquenti in ea. 42. d. in gl. o.
- Impeditur facilius aliquid fieri, quam factum tollatur, si est eadem ratio. 115. c
- Impensa in alienis negocijs facta, qualiter recuperantur. 137. b
- Impensa sunt triplices, necessariae, vitales, voluntariae. 506. c. in gl. h
- Impensa voluntariae an possint abradi, ibi dem. d
- Imperare potest solus Christianus. 1. b
- Imperare, id est iurisdictionem exercere. 1. b
- Imperator non potest minuere imperium donando aut vendendo. 2. b. in postil.
- Imperatore mortuo succedit ecclesia in administratione. 56. d. in postil. sub lit. g.
- Imperatoria maiestas, id est imperator, qui est in maiestate. 2. c. in gl. o.
- Imperitia culpæ annumeratur. 431. c. in textu.
- Imperfectum quâdo que rumpit quod perfectum est. 227. d. in gl. l.
- Imperfectum quod est, nihil est: abusu tamen dicitur aliquid esse. 228. a. in text. & in gl. m.
- Impossibilis conditio est, cui natura impedimento est quo minus existat. 362. b. in text.
- Impossibilium nulla est obligatio, in postil. ibidem.
- Impubes non potest obligari etiam cū patris auctoritate. 362. a. in tex.
- Impubes proximus pubertati potest esse ingratus. 222. a. in j. vers. gl.
- Impulsiva causa in dubio præsumitur. 191. c. in addit. gl. f.
- In, quid importet. 147. d. in fi. gl. f.
- Inanimata res quando que dicitur facere iniuriam, sed improprie. 519. c. in gl. q.
- Inanis est actio, quam inopia debitoris excludit. 424. b. in postil.
- Incapacitas medio tempore non nocet. 235. a
- Inceptum censetur factum. 131. c. in gl. c.
- Incertis personis an & quando legatur. 255. a. in text.
- Incertum tempus præualeat certo in heredis institutione. 213. c. in gl. b
- Incestuosi liberi, adulterini, & nefarii, de iure ciuili non sunt alendi: sed de iure canonico sic. 302. c. in gl. & in postil.
- Incestuosus filius non est in potestate. 45. a in gl. a.
- Inconstantia quando que reprobat, quâdo que non. 11. c. in glossa o. & in postil.
- Incontinenti dicitur fieri, quod eodem die fit. 545. d. in postil.
- Incontinenti quæ fiunt, inesse videntur. 91. d. in gl. h.
- Incorporalem rem futari non possit. 417. a
- Incorporalia non traduntur, nec vsucapiuntur, nec vindicantur per se. 147. d. in gl. f.
- Index digitus. 564. a. in gl. b.
- Indebitum accipiens in certis casibus restituere non tenetur. 337. a. in textu.
- Indicere bellum quilibet potest. 17. c. in postil.
- Indicere operas, id est operas iniunctas dicere. 540. c
- Indulgere & restituere differunt. 64. d. in gl. r.
- Industria personæ cum non requiritur, potest quit seruire per substitutum. 152. d. in postil.
- Industria personæ electa, facit vt compromissum factum in prælatum, non trãseat ad successorem. 180. d. in fi. gl. r.
- Industria personæ eligitur in societate. 394. d. in postil.
- Inesse videntur, quæ incontinenti fiunt. 91. d
- Inesse videntur, quæ in opere sunt. 131. c. in gl. c.
- Inestimabilis est patria potestas. 60. c. in

Institutionum Imperialium.

- gl. k.
Infamare) Culpa leuis an infamet. 116 C.
in gl. h.
Infamis est habens duas uxores, sponfas,
vel concubinas, vel uxorem & concu-
binam. 51. C. in gl. h.
Infamis potest esse procurator, non aduo-
catus. 535. D
Infans dicitur quis vsque ad septē annos.
361. D. in gl. f.
Incrementum recipit distributua virtus.
29. C. in postil.
Infantia proxima, id est vsque ad decem
annos. 361. D. in gl. g.
Infans quandoque stipulatur, furiosus nū-
quam. 362. A
Inferiores seu minore dicuntur intra tri-
nepotem: vltra enim non sunt vocabu-
la specialia. 307. C. in gl. c.
Infectione quando causa crescit. 405. D.
in postil.
Infirmitas vnus seu imbecillitas non de-
bet in alterius lationem conuerti. 432.
A. in gl. g.
Ingenuus ex supplicio non fit seruus, nisi
sequatur mors, vel præsens capitaliter
cōdemnetur: secus si absens. 65. B. in gl. a.
Ingenuus quis fit per sententiam, & nata-
lium restitutionem. 27. D
Ingenuus ob maximā capitū deminutio-
nem non fit seruus. 80. C. in gl. d.
Ingratitudo reuocat in seruiturē. 26. B. in
gl. m.
Ingratitudinis causæ sunt quatuordecim.
317. D. in gl. f.
Ingratus libertus qua actione in seruiturē
reuocatur. 80. C
Ingratus potest esse impubes proximus
pubertati. 222. A. in j. versu gl.
Inhabilem scienter promouēs videtur cū
eo dispensare. 74. D. in postil.
Inimic⁹, iudex esse nō potest. 108. C. in gl. h.
Inimicus patris ab eo tutor filiis suis dari
non potest. 107. A. & 108. B. in text.
Inimicitia dicuntur capitales dupliciter.
108. C. in gl. h.
Inimicitia tribus casibus excusat à tutela.
ibidem. A. in gl. e.
Inimicitia ratione aliquid fit, quod aliās
non fieret. 108. C. in gl. h.
Iniquitas & iniustitia differunt. 436. C. in
gl. l.
Iniquitas iuris emendata est. 316. B. in text.
Iniuria, id est non iure. 429. D. in gl. e.
Iniuria est crimē priuati. 441. C. in postil.
Iniuria genus cōtinet multas species. 436.
A. in postil.
Iniuriam facere quādoque dicitur res in-
animata, & improprie. 519. C. in gl. q.
Iniuria qualiter fit. 416. C. in gl. h.
Iniuria quid. 436. A. in text.
Iniuria contra naturā, sine cōperēti emen-
datōe relinqui nō potest. 292. C. in text.
Iniuria actio & legis Aquiliae in quo dif-
ferant. 430. C. in gl. m.
Iniuriarū actio aliquas habet similes con-
uenientes. 529. C. in gl. h.
Iniuriarum actio non ad debitum, sed ad
vindictam competit. 448. A
Iniuriarum actio non datur heredi. 529. C.
in gl. h.
Iniuriarū actio queritur etiam si quis non
dicat, reuoco ad animum. 442. B. in gl. p.
Iniuriarū actio quomodo tollitur. 442. A
Iniuriarum remissio in foro pœnitentia,
an tollat actionem ex maleficio. 532. B. in
postil.
Innouatio quid. 205. D. in gl. h.
Innumerabilis, id est nō habilis ad nume-
randum. 147. D. in gl. h.
Inops speratur deuenire ad pinguiorē for-
tunam. 265. A. in j. versu gl.
Inquietatiua vis, quæ parit interdicitum
quod vi aut clam, qualiter fit. 543. C
Inquilinus & colonus nec naturaliter nec
ciuilitate possident. 544. C
Insidiator, fur & latro differunt. 430. D
Insinuare, id est demonstrare. 524. D. in gl. q.
Insinuatio est scriptura facta in præsencia
notariorum. 169. A. in gl. e.
Insolitum negotium, consuetum, & deser-
tum, differunt. 402. D. in postil.
Institor est, qui negotiationi præponitur.
509. C. in textu.
Institoria actio. ibidem.
Institoria actio & exercitoria differunt.
ibidem. B
Institoria & tributoria actio differunt. 510.
D. in postil.
Instituere heredem, quid. 205. D. in gl. b.
Institui possunt omnes homines mundi.
209. D
Institutiones, in vita Iusti. 569. D
Institutiones factæ sunt ante Cōdicem.
570. B
Institutio heredis difficiliter reuocatur,
quā legatum. 208. A. in si. gl. e.
Institutiones vnde dicuntur. 7. B. in gl. f.
Institutum, i. ordinamentum. 23. A. in gl. d.
Institutionum locus declaratus, in vita Iu-
stiniani. 565. A
Instrumenta dotis. 249. C. in gl. i.
Instrumenta duo si sint eiusdem diei, & di-
uersi loci, cui stabitur. 361. D
Instrumenta fieri debent à iurisperitis. 366.
C. in gl. t.
Instrumenta vulgo dicuntur rogationes.
380. D. in gl. o.
Instrumento dies debet inseri. 364. A. in
gl. q.
Instrumentum alienum habens, & eius co-
piam aliis faciens, est falsarius. 560. D. in
gl. u.
Instrumenti editio tripliciter petitur fie-
ri. 364. A
Instrumentum fundi & partifamilias dif-
ferunt. 250. D. in gl. k.
Instrumentum gerit vicem duorum, ideo
non contradicitur directe, nisi tribus re-
sibus. 364. B. in gl. q.
Instrumentum quid. 283. D. in gl. n.
Insularia significat. 130. C. in verbo, Insu-
la.
Integri iuris dicitur agnatus qui non est e-
mancipatus, vel aliās capite deminut-
us. 304. A. in gl. f. 315. A. in gl. d. & 323. A
in gl. c.
Intentio, id est libellus in quo ponitur in-
tentio. 500. C. in gl. f.
Interdicere, est denunciare & prohibere.
540. A. in textu.
Interdicta dicuntur, quæ inter duos dicū-
tur. ibidem.
Interdicta & actiones olim differebant.
538. A
Interdicta sunt multiplicia. 542. A. in gl. x.
Interdicta vnde. 538. A
Interdictio aquæ & ignis. 80. B. in postil.
Interdictis quādoque litigatur super pro-
prietate. 538. D
Interdicti Saluiani, & actionis Seruianæ
differentia. 541. D
Interdictum quorum bonorū duplex est,
scilicet directum & vtile. 540. D
Interdictum quorum bonorū, & petitio
hereditatis, pro vtra sola re possunt cō-
petere. 541. A
Interesse conuentum, commune, & sin-
gulare quid. 168. C. in marg. sub 7
Interesse petitur certi cōditione. 336. C. in
gl. l.
Interesse rei & actoris differunt. 501. D. in
gl. h.
Interesse qualiter probatur. 347. C. in gl. d.
Quod interest priuati principaliter, inter-
est reipublicæ secundario. 43. A. in gl. b.
quantitas Interesse non est in potestate a-
ctoris, sed spectat ad iudicem. 336. C. in
postil.
Interesse significat prodesse & pertinere.
43. C. in gl. f.
Interlocutoria noctu, non definitiua ferri
potest. 343. D. in gl. i.
Interlocutoria sententia & præceptum iu-
dicis idem. 176. A
Interlocutoria principis nō habet vim le-
gis, nisi hoc exprimat à principio. 20. D
in gl. d.
Interlocutoria verba sunt, decerno, præ-
ceptio, & huiusmodi. 176. A. in gl. p.
Interpretatio, id est facilis sententia. 11. C.
in gl. m.
Interpretatio fit secundum mentem con-
trahentium, quādo constat de ea. 365. B
in gl. i.
Interpres. Per interpretem potest iudex
interrogare testē alterius idiomatis. 342.
C. in gl. o.
ab Intestato venientes facilius admittun-
tur. 227. D. in gl. l.
Intestatus quis dicatur. 282. B. & 287. C.
in textu.
Intestatus & intestabilis differunt. 78. A. in
gl. m.
Intestatus improprie dicitur qui testamē-
tum facere nequit. 282. C. in gl. k.
Intestatus partim & testatus an quis possit
decedere. 211. A. in gl. a
Inuaduntur immobilia, occupantur mo-
bilia. 428. C. in marg.
Inuasor primò percutiatur. 547. D. in gl. i.
Inualidum nō validatur tractu temporis.
196. A. in gl. f.
Inuentarij faciendi tempus. 236. B
Inuentarium non facientes, in quo graua-
tur. 236. C. in si. gl. f.
Inuentor alicuius ordinationis laudatus
est. 296. A. in gl. c.
Inuentoris an sit thesaurus, vide in verbo
Thesaurus.
Inuentoris quādo fiunt res inuenta. 128. C
Inuestitura formā. 341. D
Inuito non deferitur iuramentum. 276. D.
in gl. o.
Inuito queritur ipsò iure, sed non incom-
mutabiliter. 180. A. in gl. n.
Inutilis adiectio an vitiet, vel habeatur p̄
non adiecta. 75. B. in gl. e.
Ioan. Fab. historię nefcius, in vita Iustinia-
ni. 567. C
Ioan. 2. ponti. Maxi. in Iustinia, vita. 573. B
Ioan. 2. pōti. Maxi. scripsit epistolam inter
claras, C. de sum. tri. priusquam Iustinia-
nus in hæresim laberetur, in Iustiniani
vita. ibidem.
Ioannes præfectus Maurus opprimit, in Iu-
stiniani vita. 565. C
Ioānes Trieremius in vita Iustiniani. 567. C
Ioco prolata verba non fortitūtur effectū.
192. D. in gl. i.
Irrogare quid. 21. A. in gl. g.
Itein, est aduerbiū similitudinis. 128. D.
in marg. sub 7
Item, est dictio repetitiua. 338. A
Ite, sumitur multipliciter. 148. D. in gl. e.
Iter stipulari, & ire stipulari, differunt. 350.
D. in gl. t.

Index materiarum

- Iteur proprie, id est bis. improprie, plur.
ries. 4. b. in postil. sub lit. e.
- Iudex arbitratu quando dicitur parū vel
multum. 292. C. in gl. l.
- Iudex bonus arbitratu tempora in cōtra-
ctibus. 346. a. in gl. f. k. & 363. d. in gl. f. i.
- Iudex committit iniquitatem & iniustitiā
diuersimode. 436. C. in gl. f. l.
- Iudex tam criminalis quam ciuillis tutorē
dare potest. 88. c. in gl. f. f.
- Iudex errans in lege facili durius punitur
quā in difficili. 443. C. in gl. f. e.
- Iudex habet auctoritatem augendi, minu-
endi, taxandi, & profus tollendi. 4. 9. C.
in postil.
- Iudex non debet iudicare secundum con-
scientiam. 504. D. cir. fi. gl. f. m.
- Iudex non tenetur sedere in actu volunta-
riæ iurisdictionis. 30. b. in postil.
- Iudex potest dicere ius in quolibet loco
sue iurisdictionis non turpi. 68. C. in
gl. f. q.
- Iudex potest interrogare testem alterius
idiomatis per interpretem. 342. C. in gl. o
- Princeps potest esse iudex in causa sua. vi-
de in verbo, Princeps.
- Iudex quandoque compellit partes ad cō-
cordiam, quandoque litem forte dirimit
vel taxillis. 253. D. in gl. f. p.
- Coram eodem iudice, id est in eodem iudi-
cio. 505. a. in gl. f. 2. vide. a. iudicio.
- Iudicem recusanti sufficit allegare suspicio-
nem iu. ciuili, non canonico. 272. A. in
gl. f. q.
- Iudices æquiparantur fluminibus. 150. d. in
gl. f. q.
- Iudicis conspectus reddit iniuriam atro-
ciorem. 440. c.
- Iudicis non omnis vox est sententia, nec
principis voluntas lex. 20. C. in gl. f. t.
- Iudicis officium an sit actio. 447. b. in gl. f.
a.
- Iudicis officium est triplex. nobile, merce-
narium merum, & mercenarium mixtū.
499. a. in prin.
- Iudicis officium mercenarium, quod est.
371. d. versu. 7. a. fine.
- Iudicis officium exuberantius in contra-
ctibus bonæ fidei quā stricti iuris ex-
tenditur. 492. C. circa fi. gl. f. e.
- Iudicis officium nullam præsupponit obli-
gationem. 450. D. cir. fi. gl. f. n.
- Iudicis sententia præsumitur solenniter la-
ta. 375. b. in postil.
- Iudicare, id est in vltima voluntate aliquid
relinquere. 196. C. in postil.
- Iudicare an iudex debeat secundum con-
scientiam. 94. a. in prin. gl. o.
- Iudicatum solui satisfactio quid. 522. b. in
textu.
- Iudicatum solui tres habet clausulas. 526. a
- Iudicia omnia absolutoria sunt, quomodo
intelligitur. 530. b. in textu.
- Iudicia publica à ciuilibus differunt. 536. c.
in rex. & in gl. f. k.
- Iudicia publica & ciuilia in aliquibus con-
ueniunt. ibidem. b
- Iudicia quomodo dicuntur absolutoria.
497. C. in gl. f.
- Iudicio in eodem, id est coram eodem iu-
dice. 504. C. in gl. f. m. & 505. d. in gl. f. a.
- Iudicium, id est actio. 374. c. in gl. f. l.
- Iudicium an possit esse inter tutorē & pu-
pillum. 92. C. in gl. f. k
- Iudicium criminale quando dicitur. 441. d.
in gl. f. f.
- Iudicium dicitur idem ob personarū iden-
tatem. 504. ad lit. d. in gl. m.
- Iudicium quindecim significat. 196. b. in
gl. f. x.
- Iudicium vnum quandoque tollitur per
aliud. 441. C. in gl. f. c.
- Iudicium præcepta sunt intra decem dies.
343. b. in gl. f. a.
- Iulia lex de ambitu in quatuor casibus ha-
bet locum. 552. a. in gl. f. n.
- Iulia lex de annonæ. ibid. c. in gl. f. p.
- Iulia lex de residuis. ibid. in gl. f. q.
- Iulia lex reperundarum. ibid. in gl. o
- Iulij pontifices Ro. duo tantum fuere in
vita Iustinia. 574. a
- Iulius. j. pontifex Maxi. sedit tempore Cō-
stātini magni. in vita Iustiniani. ibidem.
- Iulius ij. pontifex Maxi. in vita Iustiniani.
ibidem.
- Iuramentum calumniæ præstat tam actor
quā reus. 547. d.
- Iuramentum calumniæ quæ contineat ca-
pitula. 548. a. in gl. f. k
- Iuramentum contra bonos mores est nu-
tritium peccati, ideo non seruandum.
398. c. in postil.
- Iuramentum contra legem canonicam nō
valet, sed contra legem ciuilem sic. ibi-
dem. d. in postil.
- Iuramentum contra leges non seruandum.
552. d.
- Iuramentum de non contraueniendo. 347.
d. in gl. f. i
- Iuramentum est species probationis. 377. c
- Iuramentum in litem, præstat in actio-
nis realibus. 480. d
- Iuramentum inuito non deferretur. 276. d.
in gl. f. o.
- Iuramentum interpositum tollit beneficiū
restitutionis 256. a. in postil.
- Iuramentum quandoque exceptionem,
quandoque actionem parit. 470. a
- Iuramentum sine voluntate aduersarij nō
prodest. 469. d. in gl. f. a.
- Iuramentum triplex, necessarium, volunta-
rium, & iudiciale. 470. b. in gl. f.
- Iura omnia postlimini iure recuperantur.
66. c. in gl. f. ab hostibus.
- Iurare contumaciter nolens cōdemnetur.
276. d. in gl. f. p.
- Iurare fornicer. 469. c
- Iurabatur olim in omni casu, & omni arti-
culo, hodie semel tantum. 276. d. in gl. f.
n.
- Iuro rem meam esse, & iuro tuam non esse,
differunt. 532. d
- Iuratoria cautio. 524. a. in textu.
- Iuratur in litem officio iudicis. 480. d. in
pe. versu. gl.
- Iure aperto compensationes quando dicū-
tur. 495. d. in gl. f. i.
- Iureconsultorum sententiæ olim erant ne-
cessariæ, nunc solum probabiles. 21. d. in
gl. f. y.
- Iureconsultus.) Defectus non est in iure-
consulto. 184. c
- Iure non factum, id est sine solennitate. 226.
d. in gl. f. b.
- Iurisdictionis.) Quolibet loco sue iurisdic-
tionis potest dicere ius iudex. 68. c. in gl. f.
q.
- Iuris iniquitas emendanda est. 316. b. in tex-
tu.
- Iuris sola scientia habet caput & finem. 7.
c. in gl. f. l.
- Iuris successor est quotæ partis heres. 188.
d. in gl. f. m.
- Ius ad quid ponitur in definitione actio-
nis. 447. b
- Ius antiquum allegatur, ex eoque argumē-
tatur. 205. d. in gl. f. k.
- Ius canonicum in concernentibus pecca-
tum præualet ciuili, etiam in terris im-
perij. 307. b. in gl. f. a.
- Ius ciuile, id est lex xij. tab. 24. d. in gl. p.
- Ius ciuile large dicitur quicquid habemus
scriptum in iure. 19. c
- Ius ciuile magno artificio fingit quod nō
est. 234. b. in gl. f. q.
- Ius ciuile sumitur sex modis. 15. d. in gl. d.
- Ius gentium quare dicitur naturale. 119. c.
in gl. f. i.
- Ius idem est in toto quo ad totum, quod
in parte quo ad partem, quando est eadē
ratio in parte quæ in toto. 274. d. in gl. n.
- Ius idem statui debet vbi est eadem ratio
per omnia. 64. c. in gl. r.
- Ius idem statuitur, vbi eadem est æquitas.
510. a. in gl. k.
- Ius integrum. 304. a. in gl. f.
- Ius naturale immutabile. 23. c. in gl. c.
- Ius patronatus consistit in multis. 318. a
- Ius patronatus multipliciter perditur. ibi-
dem. b
- Iuris plus quis aliquando cōfert in alium
quā habet. 174. a. in postil.
- Ius publicum, in quo consistit. 12. d. in gl. g.
y.
- Ius quandoque dicitur iniquum. 299. a. &
316. b. in textu.
- Ius quandoque dominium significat, &
multa alia. 357. d.
- Ius trium liberorum. 299. b. in gl. f.
- Ius vetus correctum citatur ad declaratio-
nem noui, non decisionem. 184. c. in gl. o.
a.
- Ius vtendi, id est seruitus 151. b. in gl. b.
- Iustitia, ius, & iurisprudencia quomodo
differunt. 11. b. in gl. b.
- Iustinianus Antistes, in vita Iustiniani. 574.
b.
- Iustinianus auarus, in eius vita. 571. c
- Iustinianus bella pri^o quā iura tractauit.
in eius vita. 570. b
- Iustinianus cœpit regnare Anno domini.
525. in eius vita. 566. b
- Iustinianus extremis temporibus mentis
impos fuit. in eius vita. 573. a.
- Iustinianus hæreticus in eius vita. 571. c.
- Iustinianus imperauit annos 40. in eius vi-
ta. ibidem.
- Iustinjano imperante sederunt pontif. Ma-
ximi septem. 573. a
- Iustinianus in hæresim relapsus in eius vi-
ta. 571. d.
- Iustinianus an sit inter diuos relatus in eius
vita. 571. c. & 572. d. in fi.
- Iustinianum inter diuos relatum scribit
Ioan. Fab. in eius vita. 571. c.
- Iustinianus inter porcos genitus in eius vi-
ta. 565. a
- Iustinianus leges digerit in eius vita. 569. c.
- Iustinianus maiores habuit suarios in eius
vita. 565. a.
- Iustinianus mente captus moritur. in eius
vita. 573. a.
- Iustinianus mentis impos. in eius vita, ibi-
dem.
- Iustinianus meretricem duxit vxorem, in
eius vita. 565. b
- Iustinianus mortuo Agapeto in hæresim
Eutychianam iterum labitur. in vita eius
571. c.
- Iustinianus mortuo Ioan. ij. ponti. in hære-
sim Eutychianam labitur in eius vita. 573.
b.
- Iustinianus nec bellum gessit vllum, nec le-
gem nouit. in eius vita. 570. c.
- Iustinianus nō naturalis iustini, sed adop-
tius fuit in eius vita. 565. a.
- Iustinianus obscuris parentibus natus, in
eius

Institutionum Imperialium.

- eius vita. 565. A
 Iustinianus prior, quo auctore iura condita sunt, fuit Iustini primi ex sorore nepos, sed adoptione filius. 170. B. in text. & 565. A. in vita ipsius.
 Iustinianus quare dictus Francus. in eius vita. 577. B
 Iustinianus scripsit de incarnatione Christi. in eius vita. 570. B
 Iustinianus scripsit. l. 4. C. de summa trini. antequam esset hæreticus. in eius vita. 571. C
 Iustiniani in Theodatum odij causa. in vita Iustinia. 566. C
 Iustinianus vindicatus à calumnia Vallæ. 575. C. in postil. & textu.
 Iustinianus vixit annos. 80. in ei⁹ vita. 565. C
 Iustiniano vnica fuit filia. in ei⁹ vita. 565. C
 Iustiniani vxores duæ. in eius vita. 565. B
 Iustinus ex armentario gregarius, ac demum imperator factus. in eius vita. 565. A
 Iustinus pater Iustiniani, subaudi adoptione. 198. B
 Iustinus Iustiniani fuit auunculus. in eius vita. 565. A
 Iustum, mandatum, & rogatio, differunt. 396. C. in postil.
 Iustus & mandatum differunt, ille importat necessitatem, hoc voluntatem. 88. D. in gl. x.
 Iustus ex statuto requisitus, an præcedere debeat. 208. C. in postil.
 Iustum, id est verum, vel de iure. 29. C. in gl. a.
 Iustus, id est perfectus. 184. C. in addit.
 Iustus septies in die cadit. 10. sub lit. D. versu. 5.
 Iurare alios tenemur in his quæ nobis nõ nocent, & aliis profunt. 12. A. in postil.
 Kalendæ. 184. C. in gl. a.
Labor omnia vincit. 9. A. in gl. b.
 Labiorum motu an intelligi loquens possit. 342. D. in marg.
 Lapilli, gemmæ, & margaritæ, differunt. 128. C. in gl. r.
 Lapis, id est miliarium, quia lapide signantur miliaria. 111. C. in gl. d.
 Lapis, quasi lædens pedem dicitur. 184. C. in princip.
 Largus, prodigus, & auarus, differunt. 197. A. in gl. b.
 Lasciuia, id est stultitia. 422. D. in gl. m.
 Latini liberti, qui. 31. B
 Latro insidiator & fur, differunt. 430. D. in gl. n.
 Laudu approbare an possit quis antequam proferatur. 280. A. in marg.
 Legalia verba significat habitare & potentiam. 402. B. in gl. f.
 Legalis pœna, & conuentionalis, differunt 480. D. in gl. d. & 486. D. in gl.
 Legata & fideicommissa differunt. 240. B. in text. & D. in gl. in casu.
 Legata etiã nuda volutate præsumpta reuocantur, vt si legatarius fiat inimicus. 261. D
 Legata facilius reuocantur, quàm heredis institutio: quia facilius instituuntur. 208. A. in fi. gl. e.
 Legata præcedere possunt testamentu ordine literæ, non intellectus. 259. C. in postil. sub secunda †
 Legata pura & conditionalia quando cedunt. 251. D. in gl. k.
 Legata tribus temporibus cedere possunt. ibidem.
 Legatariorum quidem sunt coniuncti tantum, quidam verbis tantum: alij re & verbis, alij prorsus dissociati. 245. C. i gl. g.
 Legatarius conditionalis legati spem non transmittit. 345. D
 Legatarius & fideicommiss. olim differabant. 138. D. in gl. m.
 Legatarius & heres quare quis esse nõ potest. 258. D
 Legari nõ potest ad legatario. 277. B. in text.
 Legatæ rei periculum ad quem pertinet. 265. A
 Legati electio an sit heredis, vel legatarij. 253. B
 Legatum jalicui vt seruũ manumittat, non defalcatur. 266. B
 Legatum cedere, id est transmitti ad heredes. 251. D. in gl. k.
 Legatum in genere & specie, differunt. 259. D. in gl. m.
 Legatum in quinque casibus deficit, & legatario accrescit. 245. A
 Legatum in tribus casibus deficit, nec legatario accrescit. ibidem b.
 Legatum libertatis est pium, & ideo non defalcatur. 262. C. in postil.
 Legatum peruenit ad eam causam à qua incipere nõ potest, an extinguatur. 249. B. in textu.
 Legatum rei cuius non est commercium, an valeat. 241. A. in textu.
 Legatum respicit diem cessionis. 208. D. in gl. k.
 Legatum si euincatur, an heres defuncti teneatur. 242. C. in gl. k.
 Leonina societas est, ex qua quis damnus capit, & non lucrum. 393. C. in gl. d.
 Leuiores prius discenda sunt. 6. B. in textu, & in gl. x.
 Lex Cornelia vnde dicitur. 440. C. in gl. r.
 Lex dicitur generalis quatuor modis. 21. A. in gl. b.
 Lex. xij. tabularum vnde ortu habuit. 23. B
 Lex est digestorum, Constitutio Codicis. 194. C. in gl. i. & k.
 Lex est sanctio sancta. 19. D. in gl. g.
 Lex generalis restringitur per alias & limitatur. ibidem.
 Lex, id est pactum. 391. C. in gl. c
 Lex imponitur rebus, nõ verbis. 376. C. in fi. gl. f.
 Lex Julia de vi priuata & publica, qualiter punit. 545. B. in textu.
 Lex loquens generaliter recipit restrictionem. 521. A. in gl. c.
 Lex semper loquitur, & est in viridi obseruantia. 320. B. in gl.
 Lex tribus modis capitur. 19. D. in gl. g.
 Vbi lex cõsiderat quid potest euenire, nõ debemus attendere quid actu euenierit. 444. B. in postil.
 Legem cõstitutio, & vtrumque vincit cõsuetudo. 551. C
 quot leges habeant singula iuris volumina. 5. A. in postil.
 Legis mens si wiget, habet locum legis dispositio, licet eius verba deficiant. 33. D. in postil.
 Legis vicem quandoque senatus cõsultum obtinet. 301. D. in gl. m.
 Legis volũtas pro ratione est. 33. A. in marg.
 Legislator non cutat quæ non possunt euenire. 7. A. in gl. e.
 Legitimitas per instrumentum & per matrimonium differunt. 283. D. in glo. q. & in marg.
 Legitimæ personæ, id est descendentes per virilem sexum. 296. C. in textu.
 Legitimi heredes. l. agnati. 303. B. & 304. C. in textu.
 Legitimi, id est agnati, & qui loco agnatorum sunt. 324. D. in gl. l.
 Legitima hereditas. 302. A. in textu.
 Libelli conceptio qualis esse debet. 19. D. in vlt. postil.
 Libellus an sit dandus. 488. B. in gl. f. h.
 Libellus continere debet, saluo iure addedi 503. C. in gl. c. & 504. A. in marg.
 Libelli emendatio an fieri potest vsque ad sententiam definitiuam. 503. D. in pen. versu. gl. f.
 Libellus in actione vi bonorum raptorũ. 482. C
 Libellus in actione Caluisiana. 462. C
 Libellus in actione commodati. 479. D
 Libellus in actione communi diuidendo. 484. D
 Libellus in actione depositi. 479. D
 Libellus in actione ex empto. 480. C
 Libellus in actione ex lege condictiona. 488. A
 Libellus in actione locati. 480. C
 Libellus in actione ex stipulatu. 479. D
 Libellus in actione in factum descendens ex edicto de calumnia. 489. C
 Libellus in actione familiæ eriscundæ. 494. C
 Libellus in actione Fauiana. 462. C
 Libellus in actione finium regundorum. 484. D
 Libellus in actione furti manifesti. 482. B
 Libellus in actione legis Aquiliae. ibid. C
 Libellus in actione mandati. 480. B
 Libellus in actione negatoria. 453. A
 Libellus in actione pro socio. 480. B
 Libellus in actione in factum, quæ & Pauliana dicitur. 462. B
 Libellus in actione quod metus causa. 490. D. in fi.
 Libellus in actione serui corrupti. 487. B
 Libellus in causa criminali. 576. D. in gl. l.
 Libellus in causa dandus est. 551. A. in gl. b.
 Libellus in conditione certi generalis. 476. D. certi specialis. ibidem.
 Libellus in seruitute personali. 452. A
 Libellus in seruitute reali. ibidem. B
 Libellus in seruitute vrbiorum prædiorum. ibidem. D
 Liberatio tribus modis legatur. 248. C
 Liber sit quis à seipso. 207. D. in gl. C
 Liber sit seruus per venditionem quatuor modis. 26. B. in gl. n.
 Liber homo bona fide possessus non querit hereditatem, nisi sex concurant. 181. B. in gl. c.
 Liber homo quandoque bona; quãdoque mala fide possidetur. 407. D
 Liber nasci potest ex duobus seruis. 27. D. in gl. f.
 Liber pro filio in singulari quandoque dicitur. 313. C. in textu.
 Liber quis iudicatur in dubio. 25. B. i gl. b.
 Libera persona alij non quaerit. 418. A. in gl. l.
 Liberi dicuntur omnes descendentes. 324. D. in gl. k.
 Liberi & liberti possunt agere in parentes & patronos, quando est iniuria atrocis. 440. D. in gl. b.
 Liberi proprie dicuntur vsque ad trinepõrtrem. 284. D. in gl. z.
 Liberi verbum quãdoque ponitur strictè pro filiis tantum. 301. D. in gl. k.
 Liberos procreare, laudabile erat apud veteres. 300. B.
 Liberosum nomen generalè est ad omnes inferiores. 67. D. in gl. g.
 Liberosum quidam naturales, quidam legitimi, quidam vtrique: & quidã neutrum, vt iticestrosi: & quidã prius nõ fuerunt legitimi, tunc sunt. 55. D. in gl. f.
 § iij

Index materiaram

- Liberosum successio triftis. 299.b
 Libertas, id est laxitas. 125.D. in gl. f.
 Libertas commodo pecunie prafertur. 330.C.
 Libertas ex feruitute quandoque reuiuifcit. 208.B. in gl. f.
 Libertas fauorabilis est. 259.D. in tex.
 Libertas in fraudem data, an queat reuocari. 55.D.
 Libertatis fauor in quibus confiftit. 172.d
 Libertus quas operas debet patrono. 31.d
 Libertus debet adfurgere & feruire patrono. ibidem.
 Libertus ingratus, qua actione in feruitutem reuocatur. 80.C.
 Liberti debent obfequiales operas patronis. 328.D. in gl. x.
 Liberum corpus non aestimatur. 421.d
 Libra) Emancipatio per æs & libram 184.B. in postil.
 Libra adæquata, id est hereditas aestimata. 184.D. in gl. n.
 Libra auri constat aureis feptuagintaduobus. 89.A. in gl. a.
 Libripens, id est aestimator familiz. 184.D. in gl. f. h
 Libri quibus fides est adhibenda. 7.A. in gl. o. a.
 Licentiarum an gaudeat priuilegio doctorum. 107.D. in gl. c.
 Linum est chorda de lino, quæ apponitur restamentis: vt in literis Papæ. 221. b. in gl. o. f.
 Literarum obligatio tollitur per contrariam scripturam. 377.a
 Litem suam facere dicitur iudex, quando damnatum alterius in se transfert. 443.a
 Literatus prafertur illiterato. 107.D. in gl. d.
 Litis contestatione non interruptitur vfucapio rerum mobilium. 554.a. versu. j. in gl. o. f.
 Litis aestimatio. 515.C. & 523. b. in text.
 Locare operas in perpetuum potest liber homo. 152.C. in gl. r.
 Locupletari nemo debet aliena iactura. 405.a.
 Locupletior dicitur pupillus, si non est factus pauperior. 176.c. in gl. u
 Locus dicitur plenus, femiplenus & vacuus. 161.C
 Loca venerabilia multa sunt. 483.C. in gl. h
 Longiffimus gradus, id est decimus. 295.a. in gl. o. d.
 Loquacitas.) In multiloquio nõ deest peccatum. 508.D. in gl. p.
 Lucrum sentiens, sentiat onus. 425.a
 Lucubratiõ quid. 239.A. in gl. c.
 Luere legatum tribus casibus tenetur heres. 242.D. in gl. o.
 Luo quatuor significat. ibidem.
 Lutat in corpore, qui non habet in ære. 483.D. in gl. i. & 550.c. in gl. k.
 Lupus.) Nil debetur pro lupo existente in vtero matris. 250. b. in postil.
Macedonianum in vndecim casibus cessat. 514. b. in gl. o. n.
 Maculatus, id est accusatus. 206.C. in gl. m
 Magister nauis est, cui totius nauis anchora committitur, & differt ab exercitore 510. A. in gl. f.
 Magister qualis eligi debet. 6.C. in gl. o. o.
 Magistris salaria sunt persoluenda. 75. d. in gl. o. n.
 Magni plerunque viri, iuuites habuere filios in Iusti. vita. 565.C.
 Magni plerunque viri miserabilem exitum habere solent. in vita Iustini. 565.C.
 Maior, id est magna. 49.D. in gl. m.
 Ad perditionem maioris sequitur perditio minoris. 72.D. in postil.
 Maior, ad tempus non ad personam refertur. 59.D. in gl. e.
 Maiori parti statuitur in re diuidua, vel in re communi pluribus vt vniuersis. secus in re indiuidua vel communi pluribus vt singulis. 100.D. in gl. n. & marg.
 Maieftatem habent barones & duces. 2. C. in postil.
 Maieftatis læsæ crimen grauiffimum. 206.D. in gl. p.
 Maleficia distinguit voluntas. 419.D. in gl. k
 Malæ fidei possessor an & qualiter teneatur de fructibus. 140.C. in casu.
 Malorum non est societas. 392. b. in postil.
 Malorum opera vtens, in culpa est. 446.a. in textu.
 Malum.) Nõ sufficit abstinere à malo, & c. 12.a. in gl. r.
 Mandatum de quatuor tenetur. 400. b. in gl. o. q.
 Mandatum.) Sine mandato defendit quilibet. 525. d
 Mandati definitio. 396.a. in gl. n.
 Mandatum contra bonos mores, nõ obligat. 39. b. in text.
 Mandatum & iussus differunt: illud voluntatem importat, hic non, sed necessitatẽ. vide in verbo, Iussus.
 Mandatum facilius reuocatur, quàm alij contractus. 399.D. in gl. f.
 Mandatum, iussus & rogatio differunt. 296.C. in postil.
 Mandatum multis modis contrahitur. ib. a
 Mandatum quandiu dicitur integrum. 399.D. in gl. g.
 Mandatum speciale in multis casibus requiritur. 521.d
 Manere in eadem causa. 207. d. in gl. b
 Manifesta peccata plus puniuntur, quàm secreta. 482.D. in gl. f.
 Manifestum furtu quid faciat, vide in verbo, Furtum manifestum.
 Mansueti animalia sunt, quæ gregatim incedunt. 519.C. in gl. i.
 Mansuetum animal est canis. ibidem.
 Manumissus, id est emancipatus propriè. 68.D. in gl. x.
 Manumittere quandoque est emancipare. 325. b
 Manus, id est potestas. 29.a
 Maritus lucratur fructus rerum dot. 59. b
 Maritus vxoris tutor esse non potest. 112. b. in gl. o. n.
 vxor non est in potestate Mariti, nisi quo ad debitum carnis. 299. b. in gl. o. h.
 Mas & femina simili funguntur officio in sobolis procreatione. 203. b. in textu.
 Masculus.) Statuta ex parte masculorum fauorabili a sunt; ex parte feminarum odiosa. 295. b. in gl. k.
 facilius femina conceditur sine patris consensu nubere, quàm Mari. 46.C. in gl. g
 Masculis hereditas deferri commodius olim videbatur. 295.C. in textu.
 Masculorum progenies, id est agnati. 298.D. in gl. b.
 Masculorum prognatos vetustas plus diligebat. 292. u. in textu.
 Masculinum concipit femina. 76. b. in gl. p
 Mater familias. 437. a. in gl. b.
 Mater illustri succedit liberis etiam vulgò quasitis. 301. c
 Mater negligens petere tutores liberis, repellitur ab eorum successione. ibid. b
 Mater vehenda in nauis non debet mercedem pro factu in vtero. 250. b. in postil.
 Matrem sequitur partus quo ad statum, partem verò quo ad originem. 27.a. in text. & gl. o. f.
 Matertera vel auunculus non fit adoptio. 49.C. in gl. c.
 Matris conditio prodest partui tribus temporibus, patris verò tempore cõceptionis tantum. 26.a. in gl. k.
 Matris consilium, & sic femina, debile: patris verò, & sic maris, firmum. 99. c. in marg. sub lit. a.
 Matris præteritio habetur pro exheredatione. 290.C. in gl. z.
 Matricularius ecclesie non potest esse debitor eius vel creditor. 92.C. in postil. sub asterisco.
 Matrimonium.) Sine matrimonio dos esse nequit. 54. b. in gl. i.
 Matrimonium à matre dictu: & idem sunt nuptie, matrimonium, & coniugiũ inter liberos, quod contubernium inter seruos. 43.D. in gl. o.
 Matrimonium à triplici iure est. 14.C. in gl. o. r.
 Matrimonium cõtrahere æque honestum est, ac monasterio ingredi. 47.a. in mar.
 Matrimonium. xiiij. modis impeditur. 52. d. in gl. o. c.
 Matrimonium quandoque, id est effectus matrimonij. 14.C. in gl. o. r.
 Matrimonium quoto gradu permittitur, & quoto prohibetur. 312.a
 Matrimonium semel contractum an possit per Papam dissolui. 312. d
 Matrimoniu sequens legitimat filios prius natos. 283.C. in text.
 Matrimoniu sine scriptura & dote, potest valere. ibidem. d
 Matrimonium tenet sine consensu curato ris, æquè ac ingressus monasterij. 47.a. in postil.
 Marthæus Palmerius, in vita Iustina. 567. c
 Maurus abbas. in vita Iustini. 574. c
 Maximè verbum quandoque abudat. 360. D. in gl. o. k.
 Meam rẽ furari non possum. 417. a. in gl. b
 Mea res magis mea fieri non potest. 477. A. in textu.
 Meum dicitur iurisdictione vel proprietate. 19. C. in gl. o. k.
 Meum est id in quo habeo nudam proprietatem, & alius vsus. ibidem.
 Meum est, quod ex meo nascitur. 132. b. in gl. o. n.
 Meum quod est, amplius meum fieri non potest. 351.C. in gl. o. c. & 369.a. in textu. & 477.a. in textu.
 Media sententia est, quæ neutri in totum discordat vel concordat, sed distinguit. 12. A. in gl. l.
 Mediaftinus seu mesonauta, id est seruus medij actus. 440. A. in gl. p.
 Media via eligenda est, quado non est maior præsumptio pro vna parte, quàm pro alia. 38.C. in gl. o. m.
 Media via eligitur in ædificante qui primo fuit in bona fide, deinde in mala. 137. b. in gl. o. e.
 Medio tempore nõ nocet incapacitas. 235. A. in gl. o. c
 Medium quando seruadu est. 132. a. in post.
 Medicus tenetur de culpa tribus temporibus. 431. d. in postil.
 Meliora eligenda sunt. 53. C.
 Melius videtur esse, quod quis eligit, licet sit deterius. 278. a. in gl. b
 Membrana vnde. 139. A. in gl. o. b.
 Memoria hominis damnari potest post

Institutionum Imperialium.

mortem, non ipse. 286. B. in glo. m.
 Memoria hominis post mortē damnatur sic, Pronūcio Lucii fecisse cōtra rēpub. & ideo bona eius in fiscū inferri. ibidē.
 Memoria, prouidentia, & scētia differūt. 3. D. in glo. g.
 Mendacium punitur. 277. C. in fi. glo. b.
 Mendacium seu periurium facit quem puniri. 548. C.
 Memna sit p̄sūl Constantinopolitanus. in vita Iustini. 571. D.
 Mentis conceptus, verbis non signis debet deprehendi. 342. A.
 Mentiri an permittat p̄tor. 457. C. in gl. i. & 461. A. in glo. a.
 Mētes quandoque certa, quandoque incerta, quandoque nulla. 388. C.
 Metallum.) Damnari in metallum, & in opus metalli, & in ministerium, differūt. 65. C. in glo. b.
 Mens legis quandoque attēditur, non verba. 331. D. in postil.
 Miles cognoscitur per sex signa, sine quibus non gaudet priuilegio militū. 190. B.
 Miles extra expeditionem nō gaudet priuilegio. 204. B. in glo. r.
 Miles habet priuilegium cum est in militia. 191. B. in glo. d.
 Miles in cōsuetu testatur sine teste. 192. D. in glo. l.
 Miles insolens nihil victorię parit, in vita Iustiniani. 569. A.
 Miles potest esse intestatus partim. 210. D. in glo. d.
 Miles proprię dicitur, qui est in militia. 109. C. in glo. c.
 Miles quę priuilegia perdit rediens in militia. 193. C. in glo. a.
 Miles vnde dicitur. 190. A.
 Miles vt sit quis, sex requiruntur. 190. B.
 duo Milia librorum leges olim continebant in vita Iustini. 569. D.
 Militare capitur dupliciter. 65. D. in glo. d.
 Militaris disciplina sub Belisario maxima, in vita Iusti. 569. A.
 Milites à bello missi, quot annos excusationis habent. 105. D. in glo. d.
 Milites arma magis quàm iura scire oportet. 2. C. in glo. o.
 Militis iuramentum. 190. B. in continuatione rub.
 Minor an possit esse executor testamenti, procurator, iudex, aduocatus. 86. A. in fine glo. l.
 Minor vintiquingę annis, & maior septuaginta excusatur à tutela. 67. C. i. gl. c.
 Minor libertas. i. media. 31. D. in glo. c.
 Minor quando potest esse in iudicio sine auctoritate curatoris. 91. C. in gl. d.
 Minor volēs de aliquo restituī, satis habet qd dicat se minorem id fecisse, licet non exprimat per ignorantiam: quod aliās in maiore requiritur. 177. A. ver. 1. in glo.
 Minor. xxv. annis se vendi permittēs, non restituitur. 26. C. suo fi. glo. m.
 fratres Minores vel chordigeros se faciētes in articulo mortis, vituperatur à Ioan. Fab. 31. D. in fi. glo. f.
 Minoris perditio sequitur ad perditionē maioris. 79. D. in postil.
 Minus valēs rumpit quod plus valet. 225. A. in glo. b.
 Miseri, & cōfundi, differunt. vide in verbo, Confundi.
 Missilia vnde. 146. D.
 Missio à militia. i. remissio, quādo. i. remittitur sacramentū militare. 188. A. in gl. c.
 Missio triplex, honesta, causaria, & ignominiosa. 193. C. in gl. c.

Missus à militia. i. veteranus in textu. 195. B.
 Mixta actio dicitur duobus modis. 479. B. in glo. f.
 Mobile & mouēs idē sunt 355. A. in glo. a.
 Mobilia occupantur, immobilia inuaduntur. 428. C.
 Mobilia citius transferūt quàm immobilia. 543. B. in glo. g.
 Mobilium rerum vilis est possessio. 158. C. in fi. glo. z.
 Moderni gaudēt breuitate. 508. D. in gl. p.
 Modo, id est aliquando. 31. C. in gl. b.
 Modo, id est quandoque. 547. D. in glo. d.
 Modus, id est numerus. 39. C. in glo. c.
 per Modum & tempus, id est moderatum tempus. 154. C. in glo. q.
 Monachus est liber. 25. C. in glo. b.
 Monachus & seruus æquiparantur. 25. C. in glo. b.
 Monach⁹ in quibusdā cēsetur mortu⁹. ibi.
 Monachus potest esse testis in causa monasterij. 188. C. in postil. sub lit. c.
 Monachus potest esse tutor. vide in verbo Clericus.
 Monachus potest ferre testimoniū modo iuret de licentia superioris. 25. C. in gl. b.
 Monachus trāsens de vno monasterio ad aliud, acquirit secūdo. 177. D. i. addi. gl. c.
 Monasterij ingressus non irritat testamētum. 234. D. in postil. sub lit. d.
 Monasterij ingressu vitiat⁹, an valeat deditio bonorū. 250. C. in postil. sub lit. d. sicut tenet igrels⁹ Monasterij sine cōsensu patris, ita & matrimonij. 47. A. in postil.
 Moneta.) Inter cōtrahentes sermo de moneta habitus, intelligitur secūdu cōmune cursum monetę regiōis. 89. A. in mar.
 Monumenti impenā an deducatur ex legato. 266. A. in glo. e.
 Monumentum quid. 119. D. in glo. p.
 Mores, quid. 15. A. in mar.
 Mori, id est tendere ad mortē, vel laborare in extremis, vel facere aliquid metu mortis, qd etiā sani faciunt. 39. D. in gl. i.
 Mors omnia soluit. 94. D. in gl. k.
 accusatur quis etiā post Mortē. 557. B. in t. crimina quādo possunt inquiri post Mortem. 286. C. in glo. c.
 post Mortem damnatur quādoque fama. 34. C. in glo. r.
 Memoria hominis damnatur post mortē, non ipse. 286. B. in gl. l.
 Memoria qualiter damnatur post mortē, ibidem in glo. m.
 Mors quando timenda, & quando appetenda. 166. D. in postil.
 Mors vbique timenda. 166. D. in gl. n.
 quod per Mortem vitale non sit, per vitam non conualecit. 258. C. in postil.
 Morre crimina extinguūt. 286. C. i. gl. m.
 Mortis in articulo se fratres minores facientes taxantur. 31. D. in fi. glo. e.
 Mortis dies incertus. 166. D. in gl. n. & 299. A. in glo. a.
 Mortis tumultus homines angustiat. 252. C. in glo. o.
 Mortuus fingitur viuere per gloriā, & vitius mori per vituperium. 104. D. in gl. p.
 Mortuus non damnatur nisi à deo. 286. B. in glo. l.
 Mugueti Aurelianenses puellas adfectantes & appellantes. 437. A. in mar.
 Muliebria pari est famosum crimen. 186. B. in glo. x.
 Muliebre ingenium. in vita Iustini. 572. B.
 Mulieris heres in petitione dotis nō potitur priuilegio mulieris. 494. D. in glo. f.
 Mulier luxuriosa & ebrius æquiparantur. 331. D. in marg.

Mulier omnes recipere potest, quos maritus, modo honeste. 155. D. in gl. o.
 Mulier principatus appetens, in vita Iustiniani. 573. A.
 Mulier pro parentibus agit. 555. D.
 Mulier vbique testis esse potest pręterquā in testamento. 185. D. in glo. q.
 Mulierum in potestatibus impericis, in vita Iustiniani. 572. B.
 Multum est nec̄tar. 131. D.
 Multi & plures differunt. 26. D. in postil.
 Multum & modicū dicitur secūdu materij subiectā, vel arbitrio iudicis. 377. D. in mar. & 523. C. in mar. sub litera. c.
 Multū, quinquēniū comprehendit. ibid.
 Mundus Iustiniani dux Solonam capit. in vita Iustiniani. 565. C.
 Mundum dicitur grossa scriptura. 380. B.
 Mundum seu scriptura munda. Gallicē, lā grosse. ibidem.
 Munus.) An appellari possit ab iniunctione munerum. 110. D.
 Munus quoddā ciuile, aliud patrimoniale, aliud honorarium, aliud mixtū, id est honorariū & onerarium. 104. B. in gl. e.
 Munus quoddam publicum auctoritate, & vtilitate priuatum, quoddam contra. ibidem in gl. f.
 Muri ciuitatis sunt sancti. 123. B. in textu.
 Murari non possunt, quę sunt de necessitate nature: sicut si de p̄scriptiōne. 123. C. in postil. sub lit. c.
 Mutuum deficit tripliciter. 338. D.
 Mutuum dicitur quāsi de meo tuū, ex inrepro scilicet & corrupto. 336. A. & 338. A. in tex.
 Mutuum & cōmodatum differunt dupliciter. 338. C.
 Mutuum est triplex, naturale, ciuile, naturale & ciuile simul. ibidem. D. in gl. r.
 Mutuum & indebitū sunt similia in quibusdam. 337. C. in fi. gl. h.
 Mutuum & indebitum reconciliantur iisdem modis. ibidem.
 in Mutuo, cōsuetudo, & alia tria sunt cōsideranda. 336. A.
 Mutuum reconciliatur multis modis. 175. D. & 338. D.
 Mutuum recoualescit multipliciter. 338. D.
 Mutuo quatuor sunt necessaria. 335. D. in gl. b.
N Arses eunuchus, in vita Iustini. 569. C.
N Arses plura votis quàm armis est cōsecutus, in vita Iustiniani. ibidem.
 Narsis laus, in vita Iustiniani. ibidem.
 Narsis Iustiniani patricius, in vita Iustiniani. 567. C.
 Natalis sanctorū quis dicitur. 28. C. in gl. p.
 Natales sunt scriptura p̄conizata, vel prima natiuitas, quę est de iute naturalis. 28. C. Tu dic natales sumi pro conditione seu stātū in quo quis nascitur, & aliter etiam sumitur hoc verbū, vt notati eadem col.
 Natalium restitutio facit ingenuum. 28. C. in gl. p.
 Natorum appellatione continentur nondum nati. 76. C.
 Natura.) Contra stimulos nature facit, qui se excusat à tutela filij. 104. A. in gl. b.
 Natura duplex. 346. D. in fi. gl. n.
 Natura est deus, item est virtus inhita cuiuslibet rei. 14. D. in gl. h.
 in rerum Natura, id est apud aliquos homines. 355. A. in gl. b.
 Natura, id est bonitas. 498. D. in gl. r.
 Natura magis quàm verba, inspicieda est. 453. D. in gl. c.
 Natura rerum, id est deus. 142. B.

Index materiarum

- Naturæ impedimentum fortius quam accidens. 61. a
Naturale. Nihil tam naturale, quam volūtatem domini volentis rem transferre, ratam haberi. 143. b. in text.
Naturale quandoque, id est naturale 57. C. in gl. h. & 78. d. in gl. q.
Naturales liberi an tencātur alere patrem. 55. C. in gl. e.
Naturales liberi tantum, an & quando succedant. ibidem.
Naturalia iura ciuiliſ ratio perimere non potest 289. C. in text.
Naturalibus tantum liberis datur tutor in his quæ ipsiſ relinquantur: & tunc non personæ, sed rebus datur. 73. a. in gl. a. & c
Naturalis contractus, id est iure gentium. 389. C. in gl. t.
Naturalis ratio. i. ius gentium. 131. d. in gl. c
Nauis magister, in verbo, Magister nauis.
Necessarium quandoque, id est iure. 325. a. in gl. c. & 456. b. in gl. g.
Necessarium officium. 231. A. in gl. a.
Necessarius heres. 34. b. in gl. i.
Necessarius vt si quis, tria requiruntur. 232. D. in gl. n.
Necessitas causatiua. 202. A. in gl. h.
Necessitudo. i. cognatio. 198. D. in gl. c.
Necessarius, id est cognatus. ibidem.
Negationes duæ æquipollēt affirmationi. 441. A. in gl. a.
Negationes duæ faciunt affirmatiuā, quandoque non. 6. b. in gl. l.
de Negligentia qualiter quis teneatur. 249. D. in postil.
Negotia sunt plura, quam vocabula. 307. c. in gl. c.
Negociorum dominus non semper in solidum tenetur. 402. D. in gl. m.
Negociorum gestor. 98. C. in gl. l.
Negociorum gestor certis casibus non recipit quod impendit. 402. c
Negociorum gestor de quo tenetur. 402. C. in gl. n.
Negotium consuetum, insolitum, desertū, differunt. 402. D. in postil.
Negotium alicui facere. 489. a. in textu.
Nihilo magis, id est non ideo magis: & habet in se negatiuam. 195. C. in gl. d. & 297. C. in gl. i.
Nihilo minus, id est non ideo minus. & habet affirmatiuam. 195. C. in gl. d
Nobilitas nocet. 301. b. in gl. h
Noctū interlocutoria ferri potest, non definitiua. 313. d. versū vlt.
Nocet sibi plerunq; cum alteri nocere putat. 33. C. in gl. d.
Nomen. Non est disputandum de nomine. 257. A. in textu.
Nomen, prænomen, cognomen, agnomen differunt. 257. b. in gl. b.
Nomen sibi mutare potest liber homo. 257. C. in gl. f.
Nomina appellatiua sequentia stant demonstratiuè, non dispositi. 351. c. in post.
Nomina debent esse consequentia rebus. 170. C. in text. & 276. C. in gl. h.
Nomina debent esse consonantia rebus. 336. b. in gl. k.
Nomina significandorum hominum gratia reperta sunt: qui si alio modo intelligantur, nihil interest. 257. a. in text.
Nominati contractus qui sunt, & qui innominati. 383. D. in gl. l.
Nominatus graduatus, vide in dictione Graduatus.
Nominis & cognominis error, &c. non viuat, si consistit de corpore. 357. a. in text.
Nostra facimus omnia, quibus auctoritatem impartimur. 19. d. in gl. i.
Notio. 317. C. in textu.
Notorium quid, & quotuplex. 4. b. in marg.
Nova lex corrigens in vno casu, non trahitur ad alium similem rationem habentē 38. D. in fi. gl. o.
Nouus, i. insolitus. 402. D. in marg.
Nouus. i. singularis. 35. A. in postil.
Nouatio est prioris obligationis in aliam transmissio. 413. a.
Nouatio triplici iure fit. 414. b
Nouella, in vita Iustiniani. 570. b
Nouerca vnde. 51. d
Nouissimè, quid. 163. C. in gl. e.
Noxa & noxia differunt. 55. C.
Nubere an femina possit ante duodecimum annum. 46. C. cir. fi. gl. g
si Nupserit, si vidualiter vixerit, hæc verba quid importent. 155. d. in postil. sub lit. d.
Nuptiæ à nubendo dicuntur. 43. d. in gl. o
Nuptialia instrumenta seu dotalia que sunt. 283. d. in gl. n.
Nuptias prohibitas contrahentium diuersæ sunt pœnæ. 54. C. in gl. l.
Nuda voluntate hereditatem posse adiri, quomodo intelligitur. 236. C.
Nudo ex pacto oritur actio multis modis 467. c.
Nullius in bonis res dicitur septem modis 125. B. in gl. b.
Nummus. Pro vnico nummo datur quælibet actio, fallit in, & c. 127. d. in gl. n.
Nullus appellatio, & c. 51. b. in gl. e
Nurus & nouerca quando fiunt. 52. c. & c.
Nutus capitis non sufficit in stipulatione. 342. d. in marg.
Obligare se quis non potest ad perpetuum carcerem. 152. c. in marg.
Obligari non potest impubes, etiam cum patris auctoritate. 362. b. in textu.
Obligatio, actionis: iustitia, mater est iuris 9. C. in interpre. rub.
Obligatio an possit continere, & c. 349. C.
Obligatio ciuiliſ. 333. C.
Obligatio ciuiliſ & prætoria. ibidem, & c.
Obligatio ciuiliſ quibusdam personis non adhæret. 333. c.
Obligatio ciuiliſ tantum solutione tollitur. 409. C. in gl. h
Obligatio ciuiliſ tollitur per acceptilationem & sententiam. 333. C
Obligatio, contractus, & c. 334. d.
Obligatio effectualis habet radicem naturalem & ciuilem. 333. C
Obligatio ex delicto, solutione facta damnum passo, non tollitur. 409. b. & c.
Obligatio eadem potest esse vna & plures 349. a
Obligatio fit tantum per verba futuri temporis. 376. C
Obligatio naturalis inter patrem & filium potest consistere. 360. d
Obligatio naturalis. xij. modis tollitur. 415. A. in gl. a
Obligatio naturalis tollitur per pactum & iuramentum: sed ciuiliſ per sent. 533. a
Obligatio quid 332. d. in textu.
Obligatio tollitur duodecim modis. 415. A. in gl. a.
Obligationis ius. i. obligatio. 148. A. in gl. u
Obligationum species tres. 332. d. in gl. o
Obligatè conceditur, quod non directè. 22. C. in fi. gl. c
Obsequiales operæ. 328. D
Obsequio solo non præstito reuocari potest donatio 169. d. in gl. k
Occidere quādo liceat furem & latronem. 430. B. in textu.
Occupantur mobilia, inuaduntur immobilia. 428. C. in marg.
Oidio alicuius res quandoque detrahitur ei 43. B. in g. c
Odiosa sunt statuta ex parte feminarum. 295. b. in gl. k
Oeconomus. 98. C. in gl. l.
Offendens se, vel lædens, an sit excommunicatus. 12. C. in postil.
Officium iudicis an sit actio. 447. b.
Officiū iudicis est triplex, vide in ver. & c.
Officium iudicis mercenarium est, quādo aliquid expedit, propter quod principaliter non aditur. 351. D. in casu.
Officium iudicis nullā præsupponit obligationem. 450. D. in addit. glo. n
Officium suum nemini debet esse damnosum. 515. D. in gl. h
Officia iuris sunt diuersa, quia quodā puniunt & c. 11. D. in gl. q
Officiarij publici sunt immunes à gabellis. 106. B. in postil.
Omnimodo, id est generaliter. 63. C. in gl. f.
Omnimodo quid importet. 490. C. in postil.
Omne & totū pro eodem. 394. A. in gl. k
Omnis est distributiuum vniuersaliū, totus particularium. 269. D. in post.
Oneratur quis eatenus, quatenus honoratur. 275. D. in gl. g
Onus cū commodo potest causare honorem, sed honor sine commodo non deesse causa oneris. 179. D. in gl. h
qui sentit Onus, sentire debet commodum. 298. A. in gl. y. & 425. A. in marg.
Operas futuras æstimare, difficile est. 474. D. in gl. o
Operas obsequiales patronis debet liberti. 328. D. in gl. x
Operæ liberti impositæ non transeunt ad heredem extraneum. 530. B. in marg.
Opinio an veritati præferatur. 218. A. in marg.
Opinio est cum dubitatione responsio. 21. D. in gl. x
Opinio præfertur veritati. 186. D. in gl. y
Opporter, id est opportunum est. 2. D. in gl. q
Oppositio. Terminus datus ad opponendum, censetur datus ad opposita seu excepta probandum. 111. C. in fi. gl. o. b
Opus laudat magistrum. 6. D. in gl. p
Oraculum, id est princeps. 61. D. in gl. q
Orcinus quis, & vnde 278. D. in gl. q
Ordinaria id est solennis. 331. D
Ordinarij serui & vicarij. 250. B. in textu. & 512. D. in gl. K
Ordinem licetæ sæpe præcedit ordo intellectus. 259. C. in postil.
Ordinis prerogatiua, vide in verbo, prerogatiua.
de ordine in ordinem, seu de capite in caput, quid. 297. C. in gl. f. & postil.
Ordo librorum iuris. in vita Iustinia. 570. B. in marg. & 4. C. in gl. o. in casu. & 5. C. in postil.
Ordo peruerti non debet. 216. C. in gl. p
Ordo quandoque, id est solennitas. 546. D
Ordo scripturæ non curatur. 365. D
Ordo seu caput genus est, gradus species, vt vnde liberi & c. est ordo sed vnde liberi primò filij secundo nepotes & c. sunt gradus. 297. C. in postil.
Origo iuris ciuiliſ. 23. A. in gl. C.
Oua sub gallinis & columbis dimittuntur. 564. A.
Pactio, id est pactioalis stipulatio. 150. D. in gl. n
Pactū de non petendo habet tres effectus. 532. A. in gl. o
Pactū legis commissoria quid. 144. D. in postil.

Institutionum Imperialium.

- Pactum nudum quid. 335.C.in postil.
 Pactum vestitur multis modis. 335.C
 Pædagogus. 36.D.in gl.r
 Paganus vnde. 191.D.in postil.
 Pandectæ vnde. 8.A.in gl.a
 Pandectæ in vita Iustiniani. 569.D
 Patres pro filiis, domini pro seruis, an te-
 neantur. 468.A.in text.
 Patres strictè sunt superiores in linea ma-
 sculina. 63.C.in gl.c
 Parenti an potius sit parendum quam pã-
 triæ. 16.B.in gl.g
 Parricidium quas personas concernit. 559.
 D.in glo.m
 Pars, ius idem non est in parte quo ad par-
 tem, quod in toto quo ad totum. 211.A.
 in glo.e
 Partes suas interponere dicitur iudex, cum
 se & officiales suos & milites interpo-
 nit. 100.D.in glo.p
 Partiaris & colonus differunt. 141.D. &.
 142.A.in postil.
 Particula, id est medietas. 390.D.in glo.f.
 Partus est pars viscerum matris. 250.B.in
 gl.c. nec debetur merces pro Partu in v-
 tero matris venditæ. 250.B.in postil.
 Partus matrè sequitur quo ad statum, quo
 ad originem verò patrem. 27.A.in mar.
 Partus non semper sequitur ventrem. 27.D
 in glo.d
 Partus suppositi & adulterij, accusatio, nõ
 omnibus conceditur. 557.C
 Parum esset iura condere, nisi &c. 3.B.
 in gol.b
 Parum vel multum quando dicatur, teli-
 quitur arbitrio iudicis. 292.D.in glo.l
 pater cogitur emancipare filium quatuor
 casibus. 70.D.in glo.q
 Pater cogitur præstare auctoritatem filio
 conueno to captis pignõibus. 360.in gl.in
 cui Pater est populus, non habet ille patrè.
 54.A.in glo.f
 Pater diuersis temporibus diuersa habuit
 iura in bonis filij. 179.C.
 Pater & filius censentur esse vna persona.
 359.A. & 234.B.in glo.q
 Pater & filius vnũ sunt fictione iuris. 285.
 B.in glo.d
 Pater facit testamentum filio impuberi, &
 sepulturam eligit. 220.B.in mar. sub. 2. 7
 Pater filium quatuordecim casibus exhe-
 redare potest. 232.A
 Pater habet contra tabu. filij. emancipati.
 323.C. cir. in fi. glo.e
 Honor patri in omni dispositione seruandus
 est. 178.C. sub 7 in postillis.
 Pater id est senator. 66.A.in marg.
 Pater olim dabat filium pro noxa, & licitè
 eum occidebat. 517.D.in mar.
 Pater per filij corpus magis penè pericula-
 tur quam ipse filius. 518.B.in textu.
 Pater potest esse seruus filij. 36.D.in
 glo.r
 Pater præfertur filiis in dispositione abso-
 luta. 294.C
 Pater profectitia adimere potest, non ad-
 uerititia. 179.D.in glo.i
 Pater quandoque cogitur emancipare fi-
 lium cum alapis. 66.C.in gl.k
 Pater quib' casibus succedit filio, & quib'
 non. 68.D.in gl.y
 Pater quo iure venit ad bona filij emanci-
 pati. 325.D.in glo.k
 Patientia æquiparatur consensui. 69.D.
 in glo.i
 Patrem partus sequitur quo ad originè fa-
 miliam, & honores. 27.A.in postil.
 Patris conditio quãdo prodest partui. 26.
 A.in glo.k
 Patris consilium, & sic matris, firmum ma-
 tris verò, & sic fœminæ, debile. 99.C.in
 marg. sub lit.a
 Patria potestas consistit in septem. 44.C.
 in glo.f.
 Patria potestas est inæstimabilis. 60.D.in
 glo.k.
 Patria potestas.) Dignitates duodecim li-
 berant à patria potestate. 65.d.in glo.e.
 Patriæ an potius sit parendum, quàm pa-
 renti. 16.C.in postil.
 Patricij qui sunt. 20.b.in marg. & 66.a.in
 glo.g
 Patrimonium.) Quædam res sunt in patri-
 monio nostro, quædam extra, quædam
 neutrum. 118.C.in marg.
 Patronus qualiter succedit liberti. 68.D.
 in glo.y
 Patruus est frater patris, anunculus matris
 305.d.in textu.
 Patruus patris, est mihi patruus magnus:
 idem de magno auunculo. 306.b.in text.
 Paulus diaconus in vita Iustiniani. 567.b
 Pauli diaconi lapsus, in vita Iusti. 574.a
 Paupertas an excuset à tutela. 106.c.in text.
 Pauperes est damnum sine iniuria facien-
 tis datum. 519.b.in textu.
 Paupertas prodest. 34.C. & 317.b.in glo.h
 dic, Paupertas non prodest, sed fauetur
 pauperi magis quàm diuiti, cum agitur
 de donatione vel remissione pecuniæ.
 Paupertas reddit hominem minus idoneũ
 97.b.in glo.f.a
 Paupertas sola non excusat à tutela. 107.a
 in textu.
 Paupertatem detegere durum est. 437.a
 Peccata remittuntur peregrinantibus. 283
 C.in glo.h
 Peccata secreta minus puniuntur, quã ma-
 nifesta. 482.D.in glo.f
 Peccatum non deest in multiloquio. 508.
 D.in glo.p
 Peché secret est à demy pardonné. 482.D.
 in postil.
 Pecularis actio est quinquennalis. 561.C.
 in glo.k.
 Peculij actio, & de in rem verso, &c. 511.d
 Peculium castrense, & quasi castrense. 178
 A.in glo.f.
 Peculium est multiplex. 179.a
 Peculium est quasi patrimonium filij, vel
 serui. 468.D.in glo.m.
 Pecunia consumitur, si expendatur, vel cũ
 alia misceatur. 175.C.in gl.h
 Pecunia data in sacco non numerata, vt tã-
 rundem reddatur, non est mutuum. 335.
 D.in glo.b.
 Pecunia large sumitur pro his quæ confi-
 stunt in numero, pondere, & mensura.
 336.A.in glo.c
 Pecunia mea cum alia mixta extinguitur.
 153.B.in glo.e.
 Pelagius j. ponti. Maxi. ist vita Iustiniani.
 572.d
 Pelagius in vita Iusti. ibidem.
 Pene seu quasi, id est non. 319.c.in gl.i.
 Pensione non soluta per biennium repel-
 litur emphyteuta ecclesiæ: priuati verò
 per triennium. 390.d.in glo.y
 Percutitur in ualor primo. 547.d.in glo.i.
 Perduelles. 286.b.in fi. glo.K
 Perduellionis crimen. ibid. in eadem gl.
 Peregrinus, id est peregrinans, vel depor-
 tatus. 214.d.in glo.h.
 Periculo eius nihil est, qui nihil habet q̄
 reddat. 424.b.in postil.
 Periculum rei æstimatæ, cuius est. 493.C.
 in glo.d
 Periculum vbi est, ibi debet esse commo-
 dum. 425.A.in glo.c.
 Perinde importat similitudinem, sed nõn
 omnimodam. 64.C.in glo.f.p.
 Periturus, in alio seculo punietur. 547.D.in
 glo.f.
 Perituri facit quæ puniri. 548.C.in gl.m.
 Permutatio duas parit actiones. 384.A.in.
 6. versu glo.f.
 Quando nascatur actio ex permutatione.
 493.C.in glo.f.
 Permittuntur quædam in vltima volunta-
 te, quæ non inter viuos. 33.B.in mar.
 Perpetuã positum. i. contra ius. 7.A.in gl.d.
 Perpetuo. 527.B.in text. & postil.
 Perpetuo multis modis capitur. 344.D.in
 glo.p.
 Perpetuo, id est donec uiuat quis, ibidem.
 Perpetuum multipliciter dicitur. 99.B
 Perferre, id est renuntiare seu denunciare.
 420.D.in gl.q.
 Persecutio continet actionem & petitio-
 nem. 412.A
 Personæ alienatarum rerum gubernatione
 habentes. 525.C
 Personæ quædam nec sui iuris sunt, nec a-
 lieni. 40.C.in gl.n.
 Pertinet.) Nec ad rem pertinet, id est non
 obstat his quæ diximus. 127.A.in gl.b.
 quod Pessimum est exemplo, tollendum
 est. 171.B.in text.
 Peritio hereditatis est realis & personalis.
 553.A.
 Pero quod habeo, in quatuor casibus. 243.
 C.in gl.b.
 Philosophorum auctoritates sunt allegã-
 dæ. 383.D.in gl.f. & 384.B.in textu.
 Philosophorum auctoritates quandoque
 redarguuntur. 383.D.in gl.f.
 Pictura ornatur materiam. 139.C.in fi. gl.in.
 Pictura pretiosior est scriptura. 140.A
 Pietas quid. 229.A.in postil.
 Pietatis causa maior est, quàm indebiti.
 406.C.in postil.
 Pietatis intuitu cum quid datur, cui cen-
 surari. 406.B
 Pignora quando potest vendete creditor,
 174.C.in gl.l.
 Pignoratitia actio. 473.A.in gl.a.
 Pignori potius incumbendum, quàm in
 personam agendum. 423.C.in text.
 Pignus & dominium nequeunt cõcurrere.
 144.B.in postil.
 Pign' & hypotheca differunt. 465.B.in text.
 Placitum principis est constitutio. 20.B.
 in textu.
 Plebiscitum quid sit. 19.B.in textu.
 Plena cautio & plenior quæ sit. 371.C.in
 glo.f.d.
 Plena proprietates cõstat ex nuda proprie-
 tate & usufructu. 246.B.in gl.m.
 Plena pubertas quãdo dicitur. 59.B.in text.
 Pluralis locutio pro singulari, & econtra
 ponitur. 25.A.in gl.a.
 Pluralis oratio quãdoque trahitur ad sin-
 gulem. 427.C.in gl.d.
 Plures & multi differunt. 26.D.in postil.
 Plures quando loco vnus computantur.
 104.D.in gl.k.
 Plures rationes præualent vni, nisi vna sit
 melior pluribus. 57.C.in glo.f.i.
 Segnius expediunt commissa negotia plu-
 res. 100.C.in gl.k.
 Plus esse quis non potest, quàm filius. 57.
 B.in glo.f.
 Plus petitur quatuor modis. 501.A.in text.
 Plus valet quod est in p̄sensione, quã quod
 est in re. 186.D.in gl.y.
 Pœna arbitraria ad mortem extenditur,
 441.D

Tabula materiarum

- Pæna capitis, id est status.** 108. D. in gl. k
Pæna conventionalis & legalis differunt.
 481. A. in postillis, &c. 286. D. in fi. gl. l
Pæna ex pacto peti non potest. 367. D
In pænalibus an sit extensio de similibus ad similia. 484. B. in additio. ad gl. k
Pæna maior maiori delicto debetur. 361. A
Pæna malos terrere debet. 535. B. in textu
Pæna minor iniuncta à lege, an tollatur per maiorem inductum ab alia lege. 427. A. in postillis. sub.*
Pæna prætoria, & conventionalis, differunt. 367. D. in fi. gl. c. &c. 481. A. &c. 486. D. in fi. gl. l
Pænalis actio dicitur tribus modis. 481. B. in gl. c
Pænarum genera septem. 3. B. in gl. b
Pænae diuersificantur ex personarum diuersitate. 560. D. in gl. z
Pænae in criminalibus sunt ordinariæ, & extra ordinariæ. 562. D
Pænae sunt restringendæ. ibidem in fine in gl. q
Pænitere non potest, qui semel consensit. 123. B. in gl. f
Pondus quid. 210. C. in fi. gl. p. &c. 212. B. in annota. ad. §. & si pures.
Populi quidam legibus, quidam moribus, quidam neutro tenentur. 15. D. in gl. b.
Populus constat decem hominibus. 142. A. in postil.
Populus potest facere legem municipale, id est particularè. 20. D. in postil. sub lit. i
Porta alinaria. 572. B
Portans frumentum extra prouinciam. nõ incidit in pænam statuti: Si quis portauerit &c. 33. C. in postil. sub.*
Posidentis conditio quandoque est deterior quàm petentis. 139. D. in princ. gl. r
Possidere commodius est, quàm petere. 542. B. in textu.
Possidere dolo desinens, tenetur ad exhibendum. 175. D. in gl. k
Possidere pro herede, & pro possessore quis dicatur. 541. A. in textu.
Possessio diuina, quæ. 164. C
Possessio heredis & defuncti an sit eadem. 205. D. in gl. b
Possessio id est præscriptio. 180. D. in gl. y
Possessio non est propriè de mobilibus. 543. A
Possessio potest peti sine interdictis. 138. C. in gl. n
quis dicatur esse in possessione piscandi, vel molendinum habendi, vel huiusmodi. 120. A. in casu, & ibi. C. in gl. n
Possessio sæpe transfertur, licet res non apprehendatur. 146. C. in additio. gl. g
Possessio sola dominium non quærit. 182. C. in gl. q
Possessio vna cum alia continuatur. 285. B. in gl. d
Possessio vnde dicitur. 543. A
Possessionem possessus nõ quærit. 181. B.
Possessionis causa quando mutatur. 163. D. in fi. gl. g
Possessor clandestinus naturaliter possidet, deiectus ciuilitè. 543. D
Possessor male fidei quo iure tenetur restituere fructus. 552. B
Pro possessore po re quis dicitur. 541. A. in text.
Possessor an competat actio. 454. B. in gl. h
Possessorium maximas lites generat. 542. D. in gl. y
Positio, id est species. 12. D. in gl. x
Positioibus responderi debet sine replica. n. C. in gl. i
Propositio quandoque ponitur superlatius. 391. D. in gl. e
Postulatio, id est debeat. 525. D
Posteriores leges per priores intelliguntur. 524. C. in fi. gl. n
Postumi loco existens differt à vero. 202. A. in gl. i
Postumorum loco qui sunt. 201. B. in text
Postumus dupliciter dicitur. 285. A. in ij. veru textus.
Postumus quando non habetur pro iam nato. 73. B. in gl. g
Postumi hodie exheredari non possunt. 200. D. in gl. u
Postumi quidam naturales, quidam ciuiles. 200. D. in gl. & postil.
Postliminium & lex Cornelia differunt. 198. A. in gl. f
Postliminium quid. 67. B. in gl. b
Postulare quid. 37. D. in gl. q
Potest verbum quadoque intelligitur cum effectu. 337. B. in fi. gl. d
Potestas.) Franci nõ habent liberos in potestate. 44. D. in gl. f
Potestas multis modis capitur. 460. B. in gl. d
natus ex concubina, & incestuosus, non sunt in Potestate. 454. A. in gl. a
Potestas quinque modis sumitur. 40. D. in gl. o
Potestas tutoris alia est quàm patris, vel domini. 72. A. in postil.
verbu in Potestate, late patet. 187. C. in po.
Potestate alium contingere, tribus modis quis dicitur. 188. B. in gl. e
Potestatis dominicæ effectus multiplex. 41. C. in gl. f
Potius aduerbium. 130. C. in gl. g
Præ in compositione quadoque abundat. 249. C. in gl. k
Præbenda, (Duo prouide eadè Præbenda der papam, simul admittuntur. 213. B. paulo ante gl. a
Prædia stipendiaria. 144. A
Prædia tributaria. ibidem.
ex Præfationis qualitate colligitur causa finalis ipsius dispositionis. 226. C. i. fi. gl. q
repetita censetur in contractibus, que dicta sunt in Præfationibus. 360. C. in gl. h
præfectus & prætor, differunt hęc ciuilia, ille criminalia cognocit negotia. item hic Romæ tantum, ille ad centum miliaria ius dicit. 88. B. in gl. f
Præiudicare, vide in verbo, Confitens delictum.
Præiudicialis actio dicitur, quod præiudicet aliis actionibus. 474. C. & 475. B. iuxta ipsam literam.
Prælegare, id est legare. 249. C. in gl. k
Prælato mortuo queritur chisma à vicinis episcopis. 65. C. in postil.
Prælati accusans suspectus, an debeat administrare. 119. D
Prælati alienans rem ecclesiæ eadè prælatura durante eam repetere potest. 173. C. in gl. h
Præponi propriè dicitur, quando aliud sequitur: impropiè, si nihil sequitur. 298. D. in postil.
Prærogatiua ordinis.) Dispositio absoluta debet intelligi secundum ordinis prærogatiuam: vt si legerur aliquid Titio & filiis, præfertur pater quo ad viuit. 294. C. in gl. d
Præscribit heres cum mala fide. 164. C
Præscriptio est longe possessionis effectus. 180. D. in gl. y
Præscriptio est odiosa. 158. B. in gl. f
In præscriptione queritur de momento ad momentum. ibidem. B.
- Præscriptis verbis agitur tripliciter.** 389. A
Præscriptione an quæratur de iuribus, sicut in uicupatione. 153. C. in gl. z
Præfens. 525. D. in gl. d
Præfens capitaliter damnatus sit seruus, non absens. 91. B. in gl. a
Præfens, id est degens in eadem prouincia. 158. B. in glo. u
Præfenti, (in presenti. 553. in textu. D
Præfidis nomen generale. 113. C. in glo. f
Præsumitur quis bonus vel malus pluribus actibus, non vnicò. 6. D. in postil. sub lit. c
Præsumptio ex variis sumit. 6. D. cir. fi. gl. o
Præterire liberos in testamento, est eos nec instituire, nec exheredare. 290. A. in text.
Præteriti liber habent duo remedia testamenti impugnandi. 323. B. in text.
Præteriti temporis verba sunt abnegatiua præfentis. 51. A. sub * in postil. quadoque non.
135. B. in postil.
Præterito an habeatur pro exheredatione. 204. B. in text. & in gl. u
Præteritum perfectum subiunctiu quando non potest verificari in præterito, trahitur ad futurum. 237. D. in postil.
Præteritis committit edictum instituro herede. 290. A. in glo. x
Prætexta quid. 437. B. in glo. c
Prætor an permittat mentiri. 457. C. in gl. i. & 461. A. in gl. a
Prætor ex bono & æquo ius angustum dilatauit. 323. A. in textu.
Prætor plus punit, quàm lex duodecim tabu. 419. A. in gl. e
Prætores hodie sunt præfides prouinciaru. 21. C. in gl. m
Prætorie pœnales sunt annales. 528. B
Prætorie rei persecutorie sunt perpetuæ. 518. A. in gl. e
Prætorio iure nõ fit heres, nec definit. 323. C. in gl. e
Præcaria possessio. 513. D
Præces.) Frustra precibus impetratur &c. in verbo Frustra.
Preciosus quando cedit viliori. 131. B. in gl. d. & 132. D. in marg.
Presbyteri salarium pro missa cele brata qualiter petitur. 400. D. in postil. sub *
Primo testamento præfertur secundum, secus in sententia. 224. D. in gl. r
Princeps faciendo gratiam alicui, non tollit ius pœnæ qualitatè partice: sic consensus patris ipsius nõ tollit ius quæstum filico. 414. D. in postil.
Princeps legibus viuere vult. 228. B. in text. & in gl. y
Princeps potest esse iudex in causa propria. 218. B. in postillis.
Princeps strictè loquendo idem est quod imperator. 2. D. in gl. x
Principiæ quiparatur senatores. 64. B. i. gl. o
Principis interest subditos habere locupletes. 43. A. in gl. b.
Principis non omnis voluntas est lex. 20. C. in gl. t
Principis epistola legem facit. 20. B. in text.
Principium bonum, melius medium, sequitur & optimus finis. 1. B
Principum beneficia sunt extendenda. 61. C. in gl. h
Principum institutores ab auaritiæ vitio alieni esse debent. in vita Iustini. 574. C
Principale si non tenet, nec accessorium. hæc regula quadoque fallit. 423. D. in po.
Principali castato, castatur quod inde sequitur. 206. D. in gl. q
Priscianus. in vita Iustini. 574. B.
Priuata scriptura, vide in verbo, Scriptura priuata.

Institutionum Imperialium.

- Priuari scriptura facit fidem contra eum. 376. A. in gl. e.
- Priuata crimina & extraordinaria, quæ sint. 3. B. in marg.
- Priuatæ voci præfertur publica. 207. D. in postil.
- Priuari quod interest principaliter, interest secundario reipub. 43. A. in gl. b.
- Priuata scriptura facit fidem si habet subscriptionem trium testium. 176. B. in addit. gl. e.
- Priuarorum pactio, ius publicum nõ tollit. 409. B. in mar.
- Priuarus quandoque stipulatur pro alio. 330. A. in postil.
- Priuignus quis. 52. B. in gl. r.
- Priuilegio militum non gaudet miles sine sex signis. 190. B.
- Priuilegio non gaudet miles extra expeditionem. 204. B. in gl. r.
- Priuilegium litis ordinationem respiciens vni concessum, transit ad aduersariũ: secus si decisionem. 176. A. in addit. gl. q.
- Probatio per iuramentum, non est legitima. 490. D. in gl. r.
- Proconsulis legatus duo habet specialia. 113. C. in gl. f.
- Procopius historicus, in vita Iustini. 566. B.
- Procreatio sobolis, simile maris & feminae officium requirit. 203. D. in gl. i.
- Procurator est duplex. 37. B.
- Procurator. 98. C. in gl. l.
- Procurator ad negocia, & lites, differunt: quia hic. xxv. ille. xvij. annum attingere debet. 37. B. in gl. e.
- Procurator agens præsentem domino & confirmate, non potest repelli defectu mandati. 524. D. in addit. gl. r.
- Procurator esse potest infamis, non aduocatus. 535. D.
- Procurator fisci quis. 105. C. in gl. b.
- Procurator non admittitur vbi agitur de pœna corporis, neque agendo, neque defendendo. 441. C. in postil.
- Procurator onus, aduocatus lucrum habet. 536. A.
- Procurator rei siue interueniat ante litis contestationem, siue post, debet satisfacere. 526. C.
- Procuratores satisfaciunt, non partes. 525. D.
- Procuratoris & aduocati officium spõtanæum. 231. A.
- Procuratoris inuentio. 521. B. in tex.
- Procuratoris officium quibusdam interdicitur. ibidem. D.
- Prodere & proditus, quid. 124. C. in gl. q.
- Prodigus, largus, & auarus, differunt. 197. A. in gl. b.
- Prodigus quomodo declaratur quis. ibidem. C. in gl. d.
- Proditæ actio, id est data. 502. D. in gl. o.
- Proclus quæstor Iustiniani vir probus. in vita Iustiniani. 571. A.
- Prognatus & abnepos idem. 283. A.
- Prohibitum directio, prohibetur per obliquum. 206. D. in gl. q.
- Promissor an statim cõueniri possit. 370. D.
- Promittitur licite quadoque factum alienum, quandoque non. 357. A. in gl. b.
- Promitto decem aureos annuos, & singulis annis, differunt. 344. C. & 370. C. in gl. l.
- Promissũ hoc anno, quado solui debet. ib.
- Promulgare quid. 4. C.
- Propensus, id est magnus. 114. D. in gl. o.
- Propior sobrinus est filius patris magni, vel amicitie magnæ: idem de propiore sobrina. 306. D.
- Propria causa quæ dica. 188. D. i. mar. sub *
- Proprie & improprie poni potest verbum semel positum. 266. D.
- Propulsare violentiam an & qualiter licet. 17. C. in gl. c.
- Propulsio iniuriæ simplex est de iure naturali, sed cum moderamine est de iure gentium. 17. C. in addit. gl. e.
- Propulsio iniuriæ tria requirit. ibidem.
- Protectari non tenetur heres quando facit actum pium non ut heres. 236. d. in post.
- Protestatio an & quando requiratur in herede faciente actum heredis, quod scilicet non facit ut heres. 236. d. in gl. d.
- Pro tutelæ actio. 403. c. & 492. d. in gl. h.
- Prouocatio ad iram facit ut beneficiũ possit à prouocato reuocari. 58. d. in gl. f.
- Prouocans patrem ad iram, potest exheredari. 58. d. in gl. f.
- Proximitas, id est cognatio. 304. C. in gl. g. & 314. a. in gl. c.
- Proximus dicitur, quem nemo sequitur. 298. D. in postil.
- Proximus pubertatem. 361. d.
- Proximus pubertati dicitur quis à decimo anno & dimidio. 425. d. in gl. m.
- Proximus quandoque infra respicit, quandoque supra. 361. D. in gl. g.
- Prudentes quandoque contra benevolentiam. i. æquitatem faciunt. 254. b. in tex.
- Pubes quo ad testamentum & tutelam dicitur maior. xiiij. annis: quo ad matrimonium autem, & c. 46. a. in gl. f.
- Pubes fieri. i. venire in suam tutelam. 219. b. in textu.
- Pubertas plena dicitur in xvij. anno. 59. b. in textu.
- Publica vox præfertur priuatæ. 207. d. in postil.
- Publica iudicia dicuntur quasi populica. 557. b. in glo. o.
- Publica iudicia differunt à ciuilibus. 556. b. in textu.
- Publica utilitas quandoque facit ne audiat volens reddere, & c. 136. b. in gl. h.
- Publiciana ut detur, quinque sunt necessaria. 457. d. versu. 5. à fine.
- Publicum dicitur quasi populicum. 114. C. in gl. m. & 119. a. in glo. d.
- Publicum & commune differunt. 122. a.
- Publicè. i. publica auctoritate. 21. d. in gl. y.
- Pudicitie fauor maximus. 518. b. in textu.
- Pueri alter docendi, atque prouecti. 131. a. in glo. n.
- Pulsari & verberari differunt: hoc cum dolore, illud sine dolore. 440. d. in gl. t. & u.
- Punctus in soluta oratione habet vim copulæ. 11. a. in postil. sub lit. a.
- Punitur quis ex mora & procrastinatione. 483. c. in glo. i.
- Punitur quis in quo peccauit. 197. c. in gl. h.
- Pupillam tutor vxorem ducere nõ potest. 53. b. in glo. versu. 31.
- Pupilli an soluere possint. 176. d.
- Pupilli reditus omnes non debent in eius alimentis expendi. 116. d. in gl. o.
- Pupillis bona sua non committuntur, ut sint rata quæ per eos fiunt, quia restituitur. 96. b. in glo. f.
- Pupillus an sine tutoris auctoritate possit esse in iudicio ciuili vel, & c. 91. c. in gl. d.
- Pupillus conueniens tutorem, præfertur cæteris creditoribus: secus si iudicem. 102. b. in si. glo. e.
- Pupillus doli capax tenetur depositi. 96. c. in glo. q.
- Pupillus etiam actor cogitur accipere curatorem in litem. 96. a. in textu.
- Pupillus ex contractu obligatur quando factus est locupletior. 90. D. in gl. r.
- Pupillus factus locupletior tenetur ex mutuo. 337. C. in glo. h.
- Pupillus in duobus casibus obligatur sine tutoris auctoritate. 90. C. in gl. o.
- Pupillus in quatuor casibus potest esse iudicio sine auctoritate tutoris. 91. C. i. gl. d.
- Pupillus in tribus locis potest tutorem petere. 88. C. in gl. u.
- Pupillus potest habere curatorem. 92. A. in tex.
- Pupillus qualiter ex mutuo tenetur. 337. C. in gl. h.
- Pupillus quis. 93. D.
- Pupillare testamentum, pars est paterni testamenti. 222. B. in textu.
- Potest quis esse testis de eo quod vidit in pupillari ætate. 189. A. in gl. r.
- Purpura tripliciter apponitur vestimenti. 133. A.
- Purus locus est non sacer, nec sanctus nec religiosus. 123. A. in gl. a.
- putator. 431. D. in gl. d.
- Q**uæstor & exquæstor dicitur tripliciter. 6. A. in gl. K.
- Quæritus. Bona ex quæstu sunt, quæ veniunt ex emptio, vendit, locat, conduct. 391. D. in postillis.
- Quæstus, id est prouentus, lucrum. 510. A. in gl. f.
- Qualis, id est quod. quandoque. 135. A. versu. 4. in gl.
- Qualitas, id est bonitas. 356. B. in gl. h.
- Quantitas non potest petri. 249. D. in postillis.
- Quantum plurimi res æstimatur non ex affectione singulorum, sed ex communi æstimatione. 430. A. in gl. h.
- Quantum interdu sumitur pro quot. 215. C. in gl. c.
- Quarta est multiplex. 271. A. in gl. a.
- Quarta relinquitur multis modis. 231. B.
- Quasi stat similitudinariè, nõ affirmatiuè. 457. D. in gl. i.
- Quamuis quadoque ponitur correctiue, quandoque aduersatiuè. 107. C. in casu. §. similiter.
- Querela datur emancipatis. 204. A. in gl. o.
- Querela inofficiosa quandoque continet contra tab. 317. D. in gl. f.
- Queri potest, id est querimonia proponi. 376. D. in gl. n.
- Qui vadit planè, vadit sane. 11. D. in gl. p.
- Quirinus vnde. 16. D.
- Quis & que substantiam notant. 368. A.
- Quodammodo notat impropriatatem. 220. B. in postillis.
- Quod differtur, non aufertur, argu. pro & contra. 278. D. in gl. e.
- Quondam distio, qualiter sumitur. 34. C. in gl. f.
- Quocumque. 211. in gl. b.
- Quotidie quæ versantur, magis attendi debent. 8. D. in postil. sub lit. e.
- R**apina & furtum non numerantur inter casus fortuitos. 457. A.
- Raptor & fur differunt. 427. D. in gl. f.
- Raptor in minus tenetur, quam fur manifestus. ibidem in gl. h.
- Raptor qua actione tenetur. 427. A. in prin. gl.
- Raro. Etiam ad rato contingenda adaptatur ius. 130. C. in si. gl. g.
- Rata pars hereditatis vel quarta, id est virilis portio. 232. A. in textu.
- Ratio eadem per omnia vbi est, ibidem ius statui debet: secus si non per omnia. 64. C. in gl. r. & 510. A. in gl. k.
- non sit Ratio quandoque, quod æquitate. 186. A. in gl. o.
- Rationes plures prævalent vni nisi vna sit melior pluribus. 57. C. in gl. l.
- Realis actio directa non hæret obliuibus. 253.

Tabula materiarum

- B. in glo. d
 Rebus non verbis lex imponitur. 376. C. in
 fin. gl. f
 Recedendum non est à significatione ver-
 borum, nisi testatorem aliud sensisse cer-
 tum sit. 97. C. in gl. b
 Rectè iustitiam denotat, rite solennitatem.
 202. C. in postillis sub. *
 Recusanti iudicem sufficit allegare suspi-
 cionem sine aliqua causa de iure civili,
 sed de iure canonico debet causa inferri
 & probari coram arbitris communiter
 eligendis. 272. A. in gl. p
 Reddere volens alienum, quandoque non
 auditur. 135. B. in gl. h
 Redimens aliquem ab hostibus etiam inhi-
 delibus, potest eum retinere pro pigno-
 re. 516. C. in gl. m
 Regino monachus. in vita Iustii. 557. C
 Relatum quis, quandoque stat declara-
 tiuè. 449. A. in gl. a
 Relegare seu deportare qui possunt. 64. A
 Relegatus & deportatus differunt. 6. A
 Religio, pietas est in deum. 16. B. in gl. g
 Religiosum locum quæ corporis pars fa-
 ciat. 122. D. in gl. y
 Religiosus quis sit per leges. 3. C. in gl. d
 Religiosus locus non fit sine auctoritate
 episcopi. 122. B. in gl. n
 Relinqueret spectat ad vltimam voluntatè
 & morientis tantum. 38. D. in gl. o
 Relinquo verbum, an importet institutio-
 nem, legatum vel fidei commissum. 192.
 D. in gl. m
 Reliqua non comprehendis remissio red-
 ditionis rationum, nec latà culpam, nec
 dolum. 252. D. in gl. x
 Reliqua reddere. 253. A. in textu. & 252. D.
 in gl. r
 Remissio iniuriarum in foro pœnitent. an
 tollat actionem ex maleficio. 532. B. in
 postillis.
 Renunciare iuri suo quandoque quis non
 potest. 173. C. in gl. i
 Repetere alienatū quandoque licet. ibidè.
 D. in gl. h
 Repeti indebitè solutum quandoque non
 potest. 337. A. in textu.
 Repetita creduntur in contractibus, quæ
 in præfationibus dicta sunt. 360. C. in gl. h
 Repetita dicuntur, quæ in præfationibus
 dicta sunt, nisi repetitio inducat vitium.
 434. D. in gl. q
 Repetitio non competit turpiter danti.
 54. C. in gl. k
 Repudiare hereditatem. 235. D. in gl. l
 Repugnantia an admittantur. 261. D. in
 gl. f
 Res.) Ex re, strictè immediatam rem no-
 rant: large, id est propter rem. 178. C. in
 gl. k
 Res generaliter quandoque stat. 449. B.
 in gl. d
 Res, id est imperium. 12. D. in gl. z
 Res, id est species. 243. D. in gl. g
 Res incorporales quasi possidentur. 338. D
 Rei appellatione quandoque continetur
 factum. 333. D. in gl. c
 Rei vindicatio & furti condicatio differunt.
 477. C. in gl. c
 Rei vindicatio quæ datur legatariis, non
 est ex quasi contractu. 494. C. in gl. m
 Rerum diuisiones quot. 147. C
 Rescissum sit testamentum per querelam
 contra tabu. 288. D. in gl. o
 Resignare testamentum, id est sigilla ape-
 riri & remouere. 194. B. in gl. e
 Rescipere, id est compos mentis fieri. 219.
 D. in gl. q
 Restituere non tenetur indebitè accipiens
 in certis casibus. 337. B
 Restituere verbum, large sumitur. 495. D.
 in gl. c
 Restitui res deteriorata non dicitur. 338. C.
 in gl. p
 Restituo verbum generale est, & differt ab
 indulgendo. 64. D. in gl. t
 Restitutionem non indulget euentus da-
 ni, sed inconflata facilitas. 236. A. in postil.
 Restitutionis beneficium tollit iuramen-
 tum interpositum. ibidem.
 Restrigitur verbum generale ad id quod
 rei aprius est. 223. C. in gl. k
 Retinere quinternos potest scriptor nisi
 ei satisfiat. 139. A. in postil.
 Retineri potest res alienata in fraudè sol-
 uendo creditori. 464. A
 Retro principes, id est antecessores ex ea-
 dem patria. 169. A. in gl. c
 Reus promittendi. 248. D. in casu.
 Reus promittendi, est reus debendi. 347.
 C. in postil. sub. ij. †
 Reus stipulandi, est reus credendi. ibidem.
 sub. j. †
 Rei debendi in solidum non possunt con-
 ueniri, nisi alter sit absens, aut sit inops.
 349. D. in gl. h
 Reorum debendi & credendi constitutio
 an per intervallum impediatur. 348. C.
 in gl. l
 Reo si denunciatur vt soluar ætequam cõ-
 ueniatur, hoc de vrbantate est, non ne-
 cessitate. 478. C. in gl. i
 Rite solennitatem denotat, rectè iustitiã.
 202. C. in postil. sub. *
 Rogatio, iussum, & mandatam differunt.
 395. C. in postillis.
 Roma caput mundi. 526. C. in gl. u
 Roma est communis patria. 109. D. in gl. g
 Roma incenditur à Totilain vita Iustini-
 niani. 567. D
 Roma rerum domina in vita Iustii. 568. B
 Roma sine habitatore relicta. in vita Iustini-
 niani. 567. D
 Roma, vrbs, ciuitas, & patria, differunt. 194.
 A. in gl. c
 Romam Belisarius mira celeritate insta-
 rat. in vita Iustii. 568. B
 Romanum ciuem fieri quid. 320. A. in gl. p
 Romanus ciuis, id est liber homo. 45. D. in
 gl. d. & 114. D. in gl. i
 Romanum ius qualiter intelligitur. 19. D.
 in gl. u
 Rubrica potest allegari, si continet oratio-
 nem perfectam, vt Quod quisque iuris
 in alium &c. 1. A. in postil.
 Rubrica quandoque est generalior nigro-
 9. D. in gl. l
 Ruinis non est de formanda ciuitas. 461. D.
 in gl. g
 Rumpi quando dicatur testamentum. 224.
 B. in textu.
 Rumpitur quod plus valet, per id quod
 minus. 225. A. in gl. b
 Rumpitur testamentum per duo. 282. D.
 in marg.
 Ruptum dicitur quoquo modo corruptū
 seu deterioratum. 434. A. in textu.
 Rusticitas sancta omnia palam habet. 465.
 C. in gl. c
 Rusticana Boerij, vxor Romæ inter men-
 dicantes inuenta. in vita Iustini. 568.
 A
 Rusticus.) Quedam scimus per rusticos.
 129. C. in gl. e
 Sacet esse locus definit dupliciter. 122.
 C. in gl. u
 Sacer locus quid dicitur. 122. B. in textu.
 Sacra rei vindicatio valet inter ignorantes.
 355. D
 Sacra res tribus casibus possunt alienari
 122. C. in gl. f
 Salaria magistrorum sunt soluenda. 75. D.
 in gl. n
 Salariū aduocati & procuratoris, & pref-
 byteri pro missis celebrandis, qualiter
 petiuntur. 409. D. in postil.
 Salariū interueniens in mandando, an peti
 possit, & qua actione. 400. C. in gl. t
 Salua rerum substantia, quid. 151. C. in gl. f
 Sanctiones quid significant. 123. D. in gl. l
 Sanctissima res est iuris ciuili sapientia, nec
 precio nummario æstimanda. 19. A. in gl.
 versu. 3.
 Sanguini debetur honor. 327. A. in gl. e
 Sapiens melioris est conditionis, quàm stul-
 tus. 107. D. in gl. d
 Sarcinator. 388. B. in gl. o & 401. A. in gl. a
 Satisfare est promissionem per fideiusso-
 res facere. 523. C
 Satisfare non tenentur curatores testamē-
 tarij. 99. C. in gl. g
 Satisfatio à quibus tutoribus danda est.
 ibidem.
 Satisfatio de legato soluendo potest remit-
 ti à testatore, sed non de vtendo fruendo
 arbitrio boni viri. 153. C. in mar.
 Satisfatio duplex ab actore exigitur. 523. C.
 in gl. g
 Satisfatio iudicio sisti, an possit sub pœna
 fieri. 523. D. in gl. i
 Satisfatio iudicatum solui quid. 522. B. in
 textu.
 Scandalum timendum est. 12. C. in mar.
 Scholaris absens à studio per quinquen-
 nium, perdit priuilegiū. 193. D. in postil.
 Scholaris moriens vel discedens, an possit
 substituere. 392. A. in gl. h
 Scholaris non gaudet senatuscõsulto Ma-
 cedo. 514. B. in gl. a
 Scolarem licet modice sine causa verbera-
 re. 42. B. in gl. i
 Scientia certa Papæ facit, vt duo prouisi de
 eadem præbèda, simul admittantur. 213.
 B. paulo ante glo. a
 Scientiæ triuiales excusant tutores. 109. D.
 in gl. g
 Scimus tantum ea quæ sunt, quæ non sunt
 nescimus. 218. B. in glo. f
 Scimus vera, non falsa. ibidem.
 Scire an præsumatur quis in dubio aliquem
 vel ignorare. 111. A. in glo. a
 Scire est veritatem visu perceptam mente
 tenere. 308. B. in textu, iuncta gl.
 Scire factum suum quisque debet. 250. A. in
 gl. t
 Scire iura omnes tenentur, exceptis fœmi-
 na, pupillo, & milite. 119. C. in gl. h
 quod nemo scit, penè non fit. 482. D. in po-
 stillis.
 Scribentis falsitas solennitas vel error pro-
 batur per testes. 375. A. in in postil.
 in Scriptis & sedendo ferèda est sententia
 551. B. in mar.
 Scriptor mercenarius potest retinere quia
 ternos, si ei non satisfiat. 139. A. in postil-
 lis.
 Scriptura nõ est necessaria ad substantiam
 legis, sed ad probationem. 19. C. in addit.
 gl. b
 Scriptura præconizata facit fidem apud
 omnes. 28. C.
 Scriptura priuata pro scribente non valet,
 sed contra eum valet, si est cũ causa. 363.
 D. in gl. l
 Scriptura priuata facit fidem contra scri-
 bentem. 376. A. in gl. e

Institutionum Imperialium.

- Scriptura priuata facit semiplenam probationem. *ibidem*, & in gl. f.
Scriptura an semper standum sit. 36. B.
Scripturae ordo an seruadus sit, pro & contra. 259. D. in gl. g.
Scripturae ordinem sequi, & spernere restatoris voluntatem, iniuile est. *ibidem*. C. in textu.
Scripturae publicae vel priuatae an & quando sterur. 374. D. in glo. n.
Secreta animi indicant exteriora. 127. C. in glo. g.
Secreta peccata minus puniuntur, quam manifesta. 482. D. in gl. f.
Secundum imaginem, id est imaginariè & intellectualiter. 407. B. in glo. d.
Secundum sumitur multipliciter. 333. D. in glo. d.
Sedere non tenetur iudex in actu voluntariae iurisdictionis. 30. B. in postillis.
Semel quod est, semper erit: quod est verum in immutabilibus vel natura vel iure. 269. C. in glo. b.
Semestre quid. 105. C.
Seminauit si quis semine meo in fundo alieno, agam contra dominum fundi. 138. D. in glo. n.
Semper, id est sine intermissione temporis. 534. A. in gl. f.
Semper erit, quod semel est: quod verum est in immutabilibus vel natura vel iure. 269. C. in glo. b.
Senatores aequiparantur principi. 64. B. in glo. o.
Senator potest restituere ad statum, vt princeps. 64. D. in glo. l.
Senatusconsultum Trebellianum vnde. 269. C. in glo. e.
Sententia an sit statim executioni mandanda, & in quibus casibus differtur eius executio. 552. C.
Sententia certam potest ferri in rebus incertis. 126. B. in postillis.
Sententia dicitur atrox, licet iusta. 80. C. in glo. d.
Sententia die praefixa debet ferri etiam altera parte ablente. 343. D. in mar.
Sententia est de iure ciuili. 533. B. in mar.
Sententia est firma & indubitata responsio. 21. D. in glo. u.
Sententia, & secundum decretum, transferunt dominium. 555. D.
in Sententia allegationes sunt repetendae. 273. D. in gl. c.
in Sententia debet causa exprimi. 114. B. in glo. l.
Sententia in scriptis ferenda est. 499. D. in mar.
Sententia iudicis praesumitur solentiter lata. 375. B. in postillis.
Sententia non potest esse semper certa. 499. C. in mar.
Sententia prima praesertur secundae, secus in testamento. 21. A. versus. j. in glo. a.
Sententia sedendo & in scriptis ferenda est. 551. B.
Sententia si geminetur, ex qua agatur. 215. A.
Sententia super actione famosa, an semper infamet. 549. D.
Separationem bonorum impetrare quis potest. 233. B. in glo. g.
Septies in die cadit iustus. 10. sub litera. D. versus. 7.
Sermonem conceptum quis retinere potest: q. d. nullus. 530. C. in glo. f.
Serui libertatem consequuntur noue modis. 32. D.
Serui non habent cognationem quo ad ius succedendi, sed bene quo ad ius matrimonij. 52. D. in glo. a.
Seruire per substitutum potest quis cum non requiritur industria personae. 152. C. in glo. r.
Seruit nemini sua res. 151. C. in gl. c.
Seruitus est de iure gentium origine, & de iure ciuili formatione. 25. d. in gl. d.
Seruitutes personales possunt alienari, non praediales. 155. d. in postillis.
Seruitutes sunt in bonis nostris. 118. d. in gl. r.
Sanctus ratione aliqua sunt, quae aliam non fierent. 109. a. in glo. d.
Seruiana actio. 465. d. in glo. f.
Seruitutum genera sunt tria. 148. d. in gl. b.
Seruo inuito dominus non quaerit hereditatem delatam. 208. c. in glo. h.
Seruo legatum relinqui potest. 180. a. in gl. o.
Seruo quandoque datur tutor. 71. d. in gl. i.
Seruorum status diuersus tedit eodem. 26. b. in textu; & in gl. p.
Seruorum tria genera sunt; castaldi, media stini, compediti. 440. b.
Seruus an possit habere aliquid suum. 180. a.
Seruus ciuilitate nequit obligari. 372. a. in mar.
Seruus fugitiuus an vsucapiatur triginta annis. 159. C. in gl. c.
Seruus heres institutus non acquirit dominum, nisi duo concurrant. 459. a. in mar.
Seruus manumissus an teneatur de gestis in seruitute. 517. a. in mar.
Seruus in certis casibus potest esse in iudicio. 521. a. in postill.
Seruus non potest obligari fideiubendo. 413. D. in glo. c.
Seruum occidere quandoque licet. 42. b. in glo. i.
Seruus ordinarius. 512. d. in gl. k.
Seruus priuatus a seruando dicitur: seruus publicus, id est tabellio, a seruando. 25. d. in glo. g.
Seruus pro nullo reputatur. 468. d. in gl. m.
Seruus pure institutus, a seipso libertatem recipit. 232. D. in gl. o.
Seruus sine domino esse potest. 25. d. in gl. d.
Seruus vicarius. 512. D. in gl. k.
Sigillum mutans, falsarius est. 560. D. in postillis.
Signatorius annulus. 185. C. in gl. m.
Significatio. Non est recedendum a significatione verborum, nisi certum sit testatorem aliud sensisse. 97. C. in gl. h.
Signis non deprehenditur conceptus mentis. 342. D. in postillis.
Siluerius j. ponti. max. in vita iustiniiani. *ibidem*.
Siluerius inter martyres relatus, in vita iustiniiani. 573. b.
Similium eadem est disciplina. 508. d. in gl. q.
Simul quaedam bene sunt, quae non valent si fiant separatim. 97. d. in si. gl. b.
Simplicitas legibus amica. 295. d. in textu.
Simplicitas magis quam difficultas legibus amica: quod verum de simplicitate contraria fraudi, non fatua & ignaua. 273. C. in glo. b.
Singularis pro plurali ponitur in collectiuis, vel quando est connexitas, vel ratio nis paritas. 25. b. in postillis.
Si vnus velit diuidere turclam, alij gerere, fiet diuisio. 100. D. in postill.
Societas eligit industriam personae. 397. D. in postillis.
Societas est quoddam ius fraternitatis. 393. b. in glo. c.
Societas incidens. 403. d. in gl. f.
Societas in honesta coniuratione, & conuenit

- ticulum, idem. 392. B. in postillis.
Societas iniqua est, ex qua quis damnum capit non etiam lucrum. 393. D. in postill.
Societas multis modis soluitur. 394. B. in mar.
Societas non est malorum. 392. B. in postillis.
Societas non transit ad heredes, nisi in duobus casibus. 394. D. in gl. d.
Societas omnium bonorum non censetur coita, nisi exprimat. 392. D. in postillis.
Societas quandoque improprie capitur pro consortio, & socius pro conforter. 403. D. in gl. f. & g.
Societas quid. 392. A. in interpretatione rubricae.
Socius in causa socii admittitur in testimonium. 189. R. in gl. c.
Socius non praesumitur committere furum. 417. C. in postillis.
Socrus quae. 51. C. in gl. i.
Sola principis definitiua habet vim legis. 20. D. in gl. x.
Solers dicitur quasi totus in arte confitens. 6. C. in gl. o.
Solennitas. Vide id verbo scribentis.
Solennitate non seruata factum, est quasi non iure factum. 226. D. in gl. b.
Solidus in iure, id est aureus. 89. A. in glo. a.
Soluens pupillo debitor, plenam vel plenioram vel plenissimam quandoque habet securitatem. 196. C. in gl. a.
Soluendo quem non esse, quomodo scitur. 35. C. in gl. e.
Solueri. interest nostra potius non soluere, quam solutum repetere. 17. C. in glo. m.
Solueri non tenet librum quem emi, si prius quam solvam precium, reperiam alienum aut vitiosum. *ibidem*.
Solueri non tenetur emptor, quando imminet euictio in limine contractus ante solutionem precij, nisi venditor det idoneos fideiussores. *ibidem*.
Solueri sibi rem debitam an possit quis. 92. C. in postillis.
Solueri statim, vide in verbo statim.
Solutus, id est nullus alius. 20. D. in gl. B.
Solutio an possit fieri alectio. 358. C. in mar.
Solutio est necessitatis, sed imptio voluntatis. 176. C. in gl. f.
Solutio quando fiet, si hoc anno sit promissum. 370. C. in mar.
Solutio particularis an possit fieri in iudicio hereditate. 411. D. in mar.
Solutio vna multas terminat questiones. 131. D.
Solutio vna parit plures liberationes. 416. A. versus. 12. in gl.
Solutum in debitam per errorem, sepe repeti non potest. 337. A. in textu.
Sophiae templum a Iustiniiano conditum in vita Iustini. 566. C.
Sophista, id est dilectici. 109. D. in gl. g.
Sorores patruelas sunt filiae duorum fratrum. 306. C. in textu.
Sorte lis quandoque dirimitur. 254. B. in textu.
Spadones qui. 61. A. in gl. d.
Speciale auxilium petere non debet, qui habet generale. 51. B. in gl. f.
Speciale mandatum in multis casibus requiritur. 521. D. in mar.
Speciale quod est, non trahitur ad confidentiam. 358. C.
Speciei interitu liberatur, qui in specie tenetur. 249. D. in gl. d.

Tabula materiarum

Species, id est casus. 331. B. in glo. e
 Species sola commodatur. 496. D. in gl. o
 Specificans, ut dominus fiat rei specifica-
 ta, tria requiruntur. 131. D. in gl. d
 Sperari de proximo, & esse, paria sunt.
 105. C. in glo. c
 Speratur inops deuenire ad pinguiorē for-
 tunam. 265. A. in ij. versu gl.
 Spoliatus, si eodem die spoliatorem respo-
 dat, non tenetur interdico vnde visse-
 cus si die sequenti, quia tunc tenetur.
 545. C. in gl. d
 Sponsalia inter absentes & presentes fieri
 possunt. 363. C. in gl. b
 Sponsalitia largitas est cum sponsus spon-
 sae per verba de futuro, vel e contra, pure
 donat, non respectu dotis. 171. A
 Spontaneum officium. 231. A. in gl. a
 Σποφίδην græcè, id est vulgo, passim, spar-
 sim. 54. B. in glo h
 Sportula. 483. C. in glo g
 Spurius nihil relinqui potest. 268. B. in gl. b
 Spurius quis. 53. D. in mar.
 Stabile nihil inter homines. 10 D
 Stadium est octava pars miliarij. 121. C. in
 glo. i
 Statim dictio, importat summariam cog-
 nitionem. 526. D. in gl. y
 Statim, id est primis, vel coipso. 295. B. in
 glo b
 Statim soluere nõ est illico soluere, sed cũ
 spatio quo solui potest. 392. D. in glo q
 Statuta. Mos fugiendi ad status principii,
 vnde manarit. 24. B. in postill.
 Statuliber est seruus. 25. A. in glo. b
 Statum non habet seruus. 81. C. in gl. a
 Status hominis consistit in libertate, ciui-
 tate, familia. 79. D. in gl. a
 Statuta debent strictè intelligi. 4. D. in gl. q
 Statuta & sententiæ licet sint stricti iuris,
 tamen recipiunt interpretationem ex-
 tentitiam, quãdo alias non possunt for-
 tiri effectum. 155. D. in gl. o
 Statuta quãdam fauorabilia, quẽdã odio-
 sa. 295. B. in gl. K
 Statutum derogat vltimã voluntati. 207.
 D. in postill.
 Statutum in vltima voluntate non exten-
 ditur ad dispositionem inter viuos. 38.
 D. in postill.
 Sterilia tantum olim dabantur in emphy-
 teusim. 390. A. in glo. p
 Stilicidium. 149. C. in gl. e
 Stipulamur alteri tribus modis 367. C. in
 glo. b
 Stipulando alteri quandoque illi actionẽ
 querimus, quandoque non. ibidem
 Stipulari improprie dicitur promittens. 342.
 C. in glo. p
 Stipulari ire, & stipulari iter, differunt. 350.
 D. in glo. t
 Stipulari pro alio multi possunt. 182. B. in
 glo. n
 Stipulatio alteri facta tribus modis forma-
 tur. 367. C. in mar.
 Stipulatio an possit fieri sine verbis. 342.
 D. in postill.
 Stipulatio an possit fieri sub conditione.
 343. B.
 Stipulatio an vitietur ob turpitudinem.
 369. B. in textu, & in gl. g. & h
 Stipulatio debet fieri verbis aptis. 342. D
 in glo. t
 Stipulatio non semper vitietur ex respon-
 sionis diuersitate. 359. D. in mar.
 Stipulatio pura non suspenditur, sed bene
 alij actus. 356. D. in glo. p
 Stipulatio quid. 341. B. in gl. d
 Stipulatio tantum fit per verba futuri tem-

poris. 376. C. in mar.
 Stipulationem committi. 202. D. in postill.
 Stipulationes iudiciales. 312. C. in gl. f
 Stipulationes pratorie. ibidem in gl. g
 Stipulationes pratorie & iudiciales dif-
 ferunt multipliciter. 333. C. in gl. h
 Stipulatio rei suæ an valeat. 356. C. in mar.
 Stipulatur alter alteri sexdecim modis. 357.
 D. in gl. e
 Stipulatur quãdoque infans, furiosus nuq-
 quam. 362. A. in mar.
 Stipulatur quandoque priuatus pro alio,
 quod fit fauore libertatis. 330. A. in po-
 stillis.
 Stipulor, id est interrogo. 414. A
 Stipulum quid. 341. B. in textu.
 Stupri pœna est quinquennalis. 558. C
 Suasio capitur in bonã partem & malam.
 6. D. in gl. f
 Substitutio breui loqua, compendiosa. ex-
 emplaris, pupillaris. 220. A. B. C
 Substitutio est verbũ generale, & refertur
 ad directam & fideicom. institutionem.
 221. C. in gl. k
 Substitutio filij exheredati est eius testa-
 mentum. 221. D. in postill.
 Substitutio pupillaris habet quatuor nec-
 cessaria. 219. A. in gl. a
 Substitutio vulgaris. 219. D
 Substitutio legis quærens, datur. 277.
 A. in textu.
 Successio liberorum, tristis est. 299. B. in
 textu.
 Successio libertinorum & ingenuorũ dif-
 fert tripliciter. 319. C
 Successionis ordo triplex est. 311. C. in gl. k
 Successor anomalous est, qui nõ succedit ex
 testamento, nec ab intestato. 330. D. i gl. c
 Successorem an comitetur vitium aucto-
 ris. 190. A. in gl. o
 Successorium edictum. 297. B. in gl. k
 Summa, id est prima, maxima, breuis. 24. D
 in gl. p. & 449. B. in gl. e
 Summus, id est primus. 11. B. in postill.
 Superflui iure saluo, i libello scribi debet.
 503. C. in gl. c
 Superiores seu maiores dicuntur supra tri-
 tantum: nam vltra nõ sunt vocabula spe-
 cialia. 307. C. in gl. c
 Superuivere, id est conualere à morbo. 166.
 D. in gl. p
 Suspectus. Accusans de suspecto, se debet
 inscribere quando agit criminaliter. 113.
 B. in gl. a
 Suspecti fieri possunt omnes tutores di-
 stribuendo genera singulorum, non sin-
 gula generũ, id est singulari in generibus
 posita. 114. A. in gl. h
 Suus heres præteritus habet et duo remedia,
 emancipatus vnum. 204. A
 Sui heredes immiscet & abstinent: extra-
 nei adeunt & repudiant. 235. D
 inter suos heredes numerantur dati curie,
 & emancipati. 283. B. in textu. & 314. D.
 in gl. q
 Suitas etiam est de iure pratorio. 290. D. in
 gl. e
 Suus relatiuum non semper importat do-
 minium. 440. D. in postill.
 Sylucrius j. potuit. max. in vita iusti. 572. A
 Symmacus Theodorici iussu necatur, in
 vita iustitia. 568. A
 Syndicus. 98. C. in glo. l
 Synodus quinta tempore Vigiliij, non iu-
 lij, in vita iustitiani. 573. C
Tabellio malè instrumētans facit litem
 suam. 443. A. in postillis.
 Tabellio, seruus est reipub. non tamen est
 purus seruus. 53. C. in gl. q

Tabelliones non sunt iniurperiti. 366. C. in
 postillis.
 Tacens affirmat, nisi erubescencia taccat.
 69. D
 Tacere nocet quandoque. 392. D. in postill.
 Talio est similitudo supplicij, vt membrum
 pro membro. 439. D. in gl. i
 Taxillis quãdoque lis dirimit. 253. D. in gl. p
 Temerè, id est nimis cito. 174. B. in gl. q
 Tempore belli rigor iuris seruati non de-
 bet: vnde dicebat Marius, nõ potui ex-
 audire leges, propter strepitũ armorum.
 2. D. in glo. u
 Tempore belli non seruantur leges de fa-
 cto: de iure tamẽ seruari debent ibidẽ.
 Temporis tractus non validat inualidum.
 196. A. in glo. f
 Tempus incertum præualeat certo in here-
 dis institutione. 213. C. in glo. b
 Tempus iudicis obliuionem. 161. D. in
 glo. e
 Tempus longum. 159. D. in glo. e. & 161. D.
 in gl. e
 Tempus non est modus tollendæ obliga-
 tionis. 154. C. in gl. q
 Tempus pro tempore ponitur. 237. D. in
 gl. k
 Tempus quid, & eius diuisio. 134. D. in
 glo.
 Teneri an & quando quis pro altero pos-
 sit. 102. A
 Tertia pars dicitur parum respectu totius.
 292. C. in gl. l
 Testamenta maiorem vim habent, quam
 codicilli. 281. B. in addit. gl. a
 Testamenta non iure facta, quæ. 226. D. in
 gl. b
 Testamentarij testes debent audire & vl-
 dere testantem, nec sufficit cortina in
 medio. 192. B. in postill.
 Testamēti etymologiam iustitiani ridetur
 Gellius & valla. 183. B. in postill.
 Testamēti factio actiue & passiue capitur.
 185. D. in gl. p
 Testamēti factionem habet, qui potest
 capere ex testamento. 235. B. in textu.
 Testamēti per cæcum faciendi solemnitas.
 197. D. in gl. n
 Testamēti prefectio quadruplex. 184. C
 Testamentũ accusans perdit legatum. 167.
 C. in gl. f
 Testamentum damnati crimine capitali,
 valet, si pendente appellatione vel sup-
 plicatione pro gratia, moriatur. 193. D. in
 gl. c
 Testamentũ dicitur quasi testatio mentis.
 183. A. in textu.
 Testamentum sine heredis institutione est
 nullum. 259. C. in gl. f
 Testamentum est irrevocabile, si in eo po-
 natur clausula quod valeat iure contra-
 ctus. 33. C. in gl. c
 Testamentum ex libero non ex alieno ar-
 bitrio procedere debet. 195. B. in gl. c
 Testamentum facere multi prohibentur à
 iure. 198. B. in mar.
 Testamentum incidere plus est quàm di-
 cere velle ipsum non valere. 227. D. in
 gl. l
 Testamentũ in officio iustitiani quãdoque con-
 tinet exheredationem & præteritionẽ.
 377. D. in mar.
 Testamentum irritum. 227. A. in gl. b
 Testamentum multis modis fit inualidum.
 222. B. in gl. u
 Testamentum non dicitur vllum sine here-
 dis institutione. 184. C. paulo ante gl. a
 Testamentum nuncupatiuum. 186. D. in
 gl. z

Institutionum Imperialium.

- Testamentum olim linteo inuoluebatur. 185. C. in glo. n
Testamentum non operantur verba prolata in dubio, sed in contractibus presumuntur obligatoria. 192. D. in gl. m
Testamentum per duo rumpitur. 282. D. in marg.
Testamentum per ingressum monasterij non irritatur. 224. D. in postillis.
Testamentum per querelam, & cōtra tab. fit rescissum. 282. D. in gl. o
Testamentū principale si non est, nec pupillare. 219. A. in glo. a
Testamentum quid. 184. C
Testamentum quod feci, nolo valere: hæc verba nihil operantur, nisi testator declararet voluntatem suam in actis coram testibus. 227. C. in gl. & postillis.
Testamentum rumpitur multis modis. 222. B. in glo. u
Testamentū secundū præfertur primo, & sententia prima secundæ. 224. D. in gl. r
Testari quidam nolūt, aliqui non possunt. 282. C. in marg.
Testatoris voluntas lex est. 209. D. in gl. k
Testatur quis quandoque de rebus alienis. 222. C. sub fi. gl. u
Testes duo per indirectum probantes cōtra instrumentum, faciunt ipsum vacillare. 364. C. in fi. gl. q
Testes esse possunt homines vniuersitatis in negotiis ex quibus nō resultat commodum particulare, sed cōmune. 188. D. in postillis.
Testes & instrumenta differunt. 363. C. in glo. t
Testes idonei, id est omni exceptione maiores. 363. D. in glo. p
Testes omni exceptiōe maiores sunt, quibus nulla opponi potest exceptio. ibid.
Testes rogari debent. 189. D. in gl. i
Testes testamentarij debent audire & videre testantem. 192. B. in postillis.
Testis alterius idiomatis potest interrogari per interpretem. 342. C. in addit. glo. o
Testis esse potest monachus in causa sui monasterij. 188. C. in postil.
Testis esse potest quis de eo quod vidit in pupillari ætate. 186. A. in glo. r
in dicto Testis deponentis de facto alicuius iam mortui, subauditur, quondam. 162. C. in postillis.
Testis in testamento an possit esse hermaphroditus. 185. D. in glo. q
Testis non repellitur à testimonio contra eum qui ipsum studiosè percussit & accusauit ut ipsum excluderet. 108. D. in glo. k
Testis productionis & depositionis tempus inspicitur. 188. B. in fi. gl. c
Testis vnus cum fama, an probet in criminali. 106. D
Testium numerus quis esse debet in testamento. 189. D. in margi.
Theatrum quid, & vnde. 30. C. in gl. u.
Theias occiditur à Narsere. in vita Iustini. 569. C
Theodatus Gothorum rex. in vita Iustini. 566. C
Theodoricus rex Clodouei filius. in vita Iustini. 567. B
Theodora Iustini vxor. in eius vita. 565. B
Theodora Augusta Iustini vxor, malè de fide sentiens. in vita Iusti. 571. D
Theodoricus Gothorum rex. in vita Iustini. 568. A
Theologia continetur in iure. 11. B
Theodos dicta Christi mater. in vita Iustini. 573. C.
Theodoci mater Anna dicta. in vita Iustini. ibidem.
Theudebertus fœdistragus. in vita Iustini. 57. A
Theudebertus Francorum rex Iustiniانو confederatus. in vita Iustini. ibidem
Theudebertus Metensium & Gallia Narbonen rex, Clodouei nepos. in Iustiniانو vita. ibidem.
Thesaurus an sit inuentoris. 142. D. in glo. f
Thesaurus conditus in muro domus. venditæ, non fit emporis. 142. D. in gl. y
Thesaurus quid. ibidem. C. in glo. q
Titulo singulari succedit legatarius. 8. C. in glo. r. in princ.
Titulus id est nomen. 296. B. in gl. f
Totilas à Narsere vincitur. in vita Iustini. 569. C
Totilas flagellum dei dictus. in vita Iustini. 567. D
Totilas Italiam diripit. in vita Iustini. ibidem.
Totum & pars non censentur eiusdem iuris. 211. A. in j. versu gl.
Totus est distributum particulariū. omnis vniuersalium. 269. D. in mar.
Totus id est omnis. 394. A. in gl. k
Tradens equum venditum, per frænum. transfert dominium. 146. C. in fi. gl. g
Traditio. Cōsuetudo Dacia indado fundi ecclesiæ. sine traditione. 146. A. in gl. f
dominium quandoque sine Traditione transfertur. 145. D. in gl. a
Traditio rei an valeat sine scriptura. 380. D. in gl. m
Tradere, & dare, differunt. 175. C. in gl. c
Transigere. Mulier an possit pacisci, & alimentarius transigere, super alimentis. 90. C.
Transitus. In transitu, id est sine causæ cognitione. 30. C. in gl. r
Translatione dominij an impediatur error. 405. B. in gl. c.
Transuersalium ordo diuiditur in tres partes, supra, infra, & ex latere. 49. D. in gl. h
Trebatius iurecon. Augustus fuit contemporaneus. 279. C. in textu.
Trebellianum senatus. cons. vnde. 269. B. in textu. & 271. B. in postillis.
Triboniani mores & ingenium in vita Iustini. 570. D
Tribonianus accifas magis quàm compediōsas fecit Pandectas. in vita Iustini. 571. B.
Tribonianus iuris architectus, non Iustinianus. in vita Iusti. 570. C
Tribonianus leges fixit precio, atque restitit. in vita Iustini. 571. A.
Tribonianus studio pecuniæ feliciter semper incubuit. in vita Iustini. ibid. A
Tribonianus vir improbus, & à Christi fide alienus. in vita Iusti. 570. D.
Triboniani hallucinatio. 289. B. & 291. B. in postillis.
Tribonianus in consarcinandis institutionibus videtur lapsus. ibidem.
Tripondium. 212. D. in gl. l
Triuales scientiæ excusant tutores. 109. D. in gl. g.
Tunc id est extunc. 68. C. in gl. f
Turpiter danti nō competit repetitio. 54. C. in glo. k.
Tutela. Doctor legum an excusetur à tutela. 109. D. in mar.
Tutela & hereditas iure ciuili tribus modis deferuntur. 79. A. in j. versu gl.
Tutela leuis, breui finieda, affectata vel honoraria, non excusat. 106. c. in gl. k
Tutela multis modis finitur. 92. d. post continuationem rubricæ.
Tutela pupilli est de iure ciuili: tutela vero propriæ personæ, id est defensio sui cum moderamine inculpatæ tutelæ, est de iure gen. l. vt vim. ff. de iusti, & iure. sed tutela sui sine hoc moderamine, sed cōstitens in meris terminis naturalibus (quali vtuntur bruta) est de iure naturali secundum Tullium in primo de offi. fi. 72. b
Tutela triplex. 72. d. in glo. f.
in Tutelam suam venire, est fieri pupberem. 219. b. in rex. & in glo. g.
philosophi excusantur à tutela. 109. d. in gl. g.
scientiæ quadriuales non excusant à Tutela, sed triuales. ibidem
Tutelæ actio, & de rationibus distractiōis differunt. 19. d. in mar.
Tutelæ datio an possit delegari. 88. d. in gl. x.
Tutor ad quid datur pupillo. 75. d
Tutor quare dari nequit tutorem habenti. 97. c. in gl. b
Tutor an teneatur cauere de rato. 525. d. in gl. c.
Tutor confirmatus est datiuus. 73. c
Tutor datus à matre teneatur satisficere. 99. c. in gl. g
Tutores dans, quid inquirere debet. 87. d. in glo. n
VAcantia bona. 163. a. in gl. c.
Valere nolo testamentum, hæc verba quid important. 227. c. in gl. k
non valet quod ago vt ago, & c. 62. c. in gl. r.
Valet tractu temporis aliquando, quod ab initio non valuit. 194. b. in gl. g
Vandali annos. 105. Aphricam occupauit. in vita Iustini. 566. b
Vandali funduntur à Belisario in vita Iustini. 566. a
Vel capitur pro id est, quado ponitur inter duo idem importantia. 85. c. in postil.
Vendere plus æquo volens, perinde est ac si non vendat. 278. d. in gl. k.
Vendere rem suam cogitur quis. 42. d. in gl. p. & 171. d. in mar.
Venditio fit in scriptis, & sine scriptis. 380. d. in gl. m.
Venditio pro emptione sæpe ponitur. 331. c. in postil.
Venditio imaginaria. 184. a. in textu.
Venditione facta non pertinet ad emptorem periculum rei venditæ, nisi non eum concurrant. 384. d. in marg.
Venditor an & quando teneatur præcise ad rem tradendam, vel ad interesse. 382. c. in glo. f
Venditor an vltra arrarum triplicium perditionem teneatur ad interesse. 381. c
Venditor potest vindicare rem, si emptor non soluat. 144. c. in gl. d
Venditor an præcise teneatur rem tradere, an liberetur dādo interesse. 168. d. in gl. q
Véditor teneatur satisficere ope exceptionis non iure actionis. 117. d. in addit. glo. m.
Venerabilia loca multa sunt. 483. c. in glo. h
Verberare est aliō modo percutere, quàm pugnis. 436. c. in postil.
Verberare licet sine causa, sed in odice, feruum, vxorem, scholarem, & filium. 42. c
Verberari, & pulsari differunt. 440. b
Verbositas reprobat. 208. b. in text.
Verbū semel positum, potest poni proprie & impropric. 266. d. in gl. n

Tabula materiarum Instit. imper.

- a Verbis legis nonnunquam recedere licet. 83. C. in mar.
- Veritas, & iuris fictio, differunt. 67. A. in gl. a
- Veritas magis oculata nide quam per aures nobis infigitur. 308. B. in tex.
- Veritas praefertur opinioni. 186. D. in gl. y. Ibi arguitur contra, infra.
- Verna est seruus ex ancilla domi natus, non emprus. 257. C. in glo g
- Verū & falsum, id est iustum & iniustum. 37. C. in gl. h
- Vestes cum defuncto sepeliri, probrosum est. 261. C. in gl. b
- Vestimenta quaedam perpetuo durant. 153. A. in glo. d
- Veteranus est missus à militia. 195. B. in textu.
- Vetustas, id est media iurisprudencia. 203. D. in glo. d
- Vetustus.) A vetustiore inchoandum est. 124. B. in textu.
- Via recta & simplici incedendū est. 300. C. in textu.
- Vi bonorum raptorum concernit res mobiles, vnde vi immobiles. 545. B. in mar.
- Vicinum inter domos, confinium inter agros dicitur. 485. C. in gl. f
- Vicinus dicitur cuius vox ex ostio clamantis audiri potest. 363. C. in postil.
- Vindicare, est dominium petere, si res extet. 426. A. in glo. n
- Vindicare potest venditor rem, si emptor non soluat, nisi fidem emptoris sit secutus. 144. C. in glo. d
- Vindicat quandoque non dominus à domino. 139. D. in glo. q
- Vigilantibus ius civile scriptum est. 1. D. in glo. n
- Vigilij tempore quinta synodus celebrata fuit non iulij, y falso legitur in c. sexta. & cap. sequen. 16. distin. in vita Iustini- ni ad fin. 573. C
- Vigilius. j. ponti. Ro. Iustini cōtempo- raneus. in vita Iustini. 574. A
- Vigilius Narcetis interuentu vinculis soluitur. in vita Iustini. ibidem.
- Vigilius pontifex à tortore per urbem Cō- stantinopolitanam vincitus trahitur. in vita Iustini. ibidem.
- Vigilius ponti. max. malis promissis stare recusat. in vita Iustini. 572. C
- Vigilius Syluerij delator in eius locum sus- ficitur. in vita Iustini. 572. C
- Vigilius per urbem distractus in vita Iustini- ni. 572. C
- Eiusdem mors, ibi. & 573. B
- Villa duo significat. 119. D. in glo. o
- Vinco te, si vinco vincemte, fallit quan- doque. 300. A
- Vinculum iuris, id est actio. 268. B. in glo. c
- Vindicta libertum ficti, id est causa cognita coram iudice. 30. A. in glo. a
- Vindicta quid. ibidem
- Violentia quandoque permissa, quando- que rebus inferitur. 545. D. in gl. i
- Violentiam passus, quod remedium habet. 540. C. in mar.
- Violentiarum genera sunt quinque. 159. D in postil.
- Virginis deflorator non tenetur de forni- cationibus cum aliis viris per eam posse pererratis. 487. C. in postil.
- Vir incontinens minus punitur quā fe- mina. 206. C. in postil.
- Viri illustres tempore Iustini plures. in eius vita. 574. b
- Virilis portio, id est rata pars: vt pro rata parte hereditas diuicitur, id est pro viri- li portione. 232. A in textu.
- Virilis (sexus.) Contra naturam est plus di- ligere nepotem ex viri i sexu, quā for- minino. 292. C. in postil.
- Virtute alium vinc. re cōtendere quis po- test non ad gloriam humanam. 276. B. in postil.
- Vis inpuic: tatiua quæ parit interdictum quod vi aut clam. qualiter fit. 543. C
- Vis maior quæ dicatur. 339. A. in postil.
- Vis quandoque id est ius gentiū, quando- que id est ius ciuile. 25. B. in glo. c
- Vitæ periculum & famæ, æquiparatur. 119. B in mar.
- Vitigis Gotorum tex. in vita Iustini. 557. A.
- Vitigis rex à Belisario in triūphum ductus. in vita Iustini. ibidem.
- Vituperium vide in verbo, Mortuus.
- Vltima mora nocet. 483. D. in gl. i
- Vitium rei & personæ differunt. 160. B. in postil.
- Vltima voluntas.) Quædam permittuntur in vltima voluntate, quæ nō inter viuos. 133. A. in postil.
- Vltimæ volūtatē derogat statutum. 207. D in postil.
- Vltro citroque, id est hinc inde. 299. A. in textu. & 402. B. in gl. f.
- Vnicæ octo faciunt marcam. 486. B. in postil
- Vnde vi, concernit res immobiles: vi bo- norum raptorū, mobiles. 545. B. in mar.
- Vnico actu nō præsumitur quis bonus vel malus. 6. D. in postil.
- Vnineritatis quædam sunt dominio, quæ- dam fructu, quædam vsu. 121. D. in glo. l
- Voci viuæ magis creditur, quā mortuæ. 364. C
- Volens.) Non debet cui videri res damno- sa, quā volens fecit. 265. B. in postil.
- Volumen, in vita Iustini. 569. D
- Voluntariæ iurisdictionis actus non cogit iudicem sedere. 30. B. in postil.
- Voluntas captatoria non potest esse neque ex testamēto, neque ab intestato. 289. D in si gl. l
- Voluntas coacta, est voluntas. 159. D. in gl. m
- Voluntas pro ratione est. 159. D. in gl. g
- Voluntas quandoque validior scriptura 239. A. in glo. e
- Voluntatis mutatio cum temporis lapsu quid operatur. 227. D. in gl. l
- Voluntatis nostræ causam non semper di- cere tenemur. 272. A. in gl. p
- Voluntatibus faciendū est, non verbis. 239. B in textu.
- Vox filij, vox patris: vox serui, vox domini intelligitur. 350. C. in glo. n
- Vox mea, vox serui est, quia eadem vox in seruo & domino. 359. C. in gl. d
- Vox tua, vox filij est. 359. B. in text.
- Vrbana seruitutes. sunt nobiliores quā rusticæ. 149. D. in addit. gl. f
- Vrbanitas nos aliqua facere cogit. 180. B in si gl. o
- Vrbs, Roma. 210. C. in gl. n
- Vrbs, Roma, ciuitas, & pattia differunt. 104. A. in glo. c
- Vsq; verbum, proprie excludit. 370. C. in addit. glo. l
- Vsuarius nemois ligna vendere potest. 157. B. in gl. n
- Vsucapio est fauoralis. 158. B. in gl. f
- Vsucapio est rerum mobilium, prescriptio immobilium. 136. D. in iherpre. rubrica.
- Vsucapio & prescriptio differunt. 158. B. in glo. f
- in Vsucapione sufficit attigisse vltimū diē
- Ibidem.
- Vsucapio pro herede, quādo habet locuna 160. D. in gl. q
- Vsucapio rerum mobilium non interrumpitur per litis contestationem. 553. D.
- Vsucapio quare inducta. 157. D. in gl. f
- Vsufuctuarius, & bonæ fidei possessor dif- ferunt. 141. D. in gl. b
- Vsufuctuarius & vsuarius differunt. 180. D. in glo. c. & dein.
- Vsufuctuarius seruus quærit nobis ex re & operis, vsuarius verò ex re tātū. 407. D. in mar.
- Vsufuctuarius non facit fructus suos an- tequā sint in eius grauario, secus in bonæ fidei possessore. 141. D. in addit. gl. d
- Vsufuctuarius quantitatis & venimenti differunt. 153. A. in gl. d
- Vsufuctu deducto, id est estimatione vsuf- fructus. 246. C. in glo. p
- Vsufuctus an sit pars dominij. 246. B. in glo. m
- Vsufuctus causalis. 151. B
- Vsufuctus est diuiduus. 155. A. in gl. b
- Vsufuctus est pars dominij integralis, non prædicatiua. 246. C. in gl. n
- Vsufuctus formalis. 151. B
- Vsufuctus in multis habet vicē dominij. 246. C
- Vltterius quis. 296. D. in glo. r
- Vterque quandoque de tribus dicitur. 182. A. in glo. k
- Vti.) Expedit reipub. ne re sua quis male vtatur. 43. A. in text.
- Vti possidetis, & vtrobi, differunt. 542. A. in glo. o.
- Vtile per inutile non vitiatur. 359. B. in gl. a
- Vtiles dies incipiunt curere à tempore sci- entia. 327. D. in addit. glo. m
- Vtiles dies sunt, quibus datur copia iudi- cis, actoris: & rei. ibidem.
- Vtilis actio quandoque, id est efficax & di- recta. 427. B. in gl. d
- Vtrobi vnde dicitur. 543. A
- Vulgo quæsitus an succedat iure nouo. 302. C. in glo. a
- Vulgo quæsitus est, qui non habet certum patrem. ibidem.
- Vulgo quæsitus non habet agnatos. 304. B in textu.
- Vulgo quæsitus quis. 53. B
- Vult, id est vult. 167. C. in glo. i
- Vxor an sit domina dotis. 234. B. in gl. q
- bona quæ habet Vxor, i dubio præsumitur habere ex bonis mariti, vt collatur con- iectura turpis, scilicet adulterij. 178. D. in glo. p
- Vxor de iure Rom. est in potestate patris non mariti, nisi quo ad debitum carnis. 299. B. in glo. h
- Vxor est domina & c. 173. A. versu. 2. in glo.
- Vxor præsumitur eadem persona cū viro. 173. B. paulo ante glo. a
- Vxor tenetur operari marito. 299. C. i gl. h
- Vxorem licet modicè sine causa verbera- re. 42. B. in glo. i
- Vxores duas, vel sponsas, vel concubinas, vel vxorem & concubinam habens, est infamis. 51. C. in glo. h
- Vxores esse non possunt multæ feminæ. 256. C. in glo. f
- Vxores experiuntur quidam prius quā ducant. 183. D. in glo. p
- Vxor affectus maximus. 112. C. in gl.
- Vxor consentus id alienatione dotis per maritum, non valet. 171. A. in. j. versu gl.
- Finis tabula materiarum.

IN NOMINE DOMINI. ^a Ista rubrica diuiditur in quatuor partes. Primò ponitur inuocatio diuini nominis, per quam tuor deus veneratur: ibi, In nomine domini. Secundo ponitur descriptio imperialis culminis proprii & appellatiui, tanquam causa efficiens: ibi, Imperator Cæsar. Tertio ponitur cui præfens liber dirigitur, ibi, Cupidæ legi iuuentui. Quartò ponitur quædam rubrica particularis, ad nigrum proxime sequens: ibi incipit prooemium. Angelus Aret.

Non continuatur ista rubrica, quia continuatio debet fieri ad proxima. l. ij. ff. de sta. hom. Vnde cum sit principium, nihil ante se habere potest, ad quod continetur. §. discipuli. in prooemio Digestorū. & l. proximus. de verborū significatio ne. Christoph. Porcus. Fab. & Io. a Iesu Christi. ex hoc no. de Pla. hic: sed de quadam Fracia quæ est in Alemania, de qua fit mentio in c. i. extra de spō. Blōdus cōtra lib. 7. de inclinacione imperii Roma. Egi. Per. b) Vel melius à Iulio Cæsare eius auunculo secūm Bal. Ioan. Fab. Christoph. hic.

¶ Non intelligas de regno Fracia secundū Io. Fab. & Io. de Pla. hic: sed de quadam Fracia quæ est in Alemania, de qua fit mentio in c. i. extra de spō. Blōdus cōtra lib. 7. de inclinacione imperii Roma. Egi. Per. b) Vel melius à Iulio Cæsare eius auunculo secūm Bal. Ioan. Fab. Christoph. hic.

¶ Ista potest esse vera secundū Pe. de bel. pert. & Barto. hic. d) Vel forte rufus. Ioan. de Platea. e) Et bene, quia ibi loquitur de Iustiniano, sub quo sexta synodus celebrata fuit tempore Agathonis papæ, vt xvi. dist. sexta sub Iustinia, autem cuius leges leguntur, celebrata fuit quinta synodus tempore Vigili papæ: vt d. c. sexta. f) Vtraque expositio potest esse bona. Fab. & Ang. & de natura gentiui vide eūdem Ange. hic.

¶ Imò dic secundū Peti. & c. vt infra eod. §. omnes. Docile enim facit, qui summam rei breuiter comprehendit. nam per hoc quod ipse abbreviauit, poterunt amodo facilius edoceri. Beneuolus, id est bonæ voluntatis ad addiscendum, vbi dicit, & quod in priori tempore. & ibi, summa itaque ope: vt infra eodem §. cumque. in fin. & §. summa itaque & c.

In nomine domini nostri Iesu Christi, Imperator Cæsar Flauius Iustinianus, Alamannicus, Gothicus, Frâncicus, Germanicus, Anticus, Alanicus, Vādalicus, Africanus, pius, felix, inclycus, victor, ac triūphator, semper Augustus, cupidæ legum iuuentui.

PROOEMIUM. [DE confirmatione Institutionum. ARGUMENTUM.]

Imperatorem non solum decet arma, sed & leges: quod bellique tempore Respublica recte gubernetur.

Imperatoriā maiestatem non solum armis decoratā, sed etiam legibus oportet esse armatā: vt vtrunq; tempus, & bellorū, & pacis, recte possit gubernari, & princeps Romanus non solum in hostilibus præliis victor exultat, sed etiam per legitimos tramites calum-

niauit vsq; ad finē licet Ioannes de platea diuidat in quinque. nam primo ponit in quibus debet versari imperator. Secundo ponit qualiter Iustinianus illud adimpleuit. Tertio nos ad studiū exhortatur ostēdendo fructus qui sequuntur ex assiduo studio. Secūda ibi in §. Quorū. Tertia ibi, Summa itaque. Iterum prima diuiditur in duas partes: quia primo ponit dictum. Secundo ponit tres casus. Secūda ibi, Vt vtrunque.

Imperatoriā maiestatem non solum armis decoratā, sed etiam legibus oportet esse armatā: vt vtrunq; tempus, & bellorū, & pacis, recte possit gubernari, & princeps Romanus non solum in hostilibus præliis victor exultat, sed etiam per legitimos tramites calum-

niauit vsq; ad finē licet Ioannes de platea diuidat in quinque. nam primo ponit in quibus debet versari imperator. Secundo ponit qualiter Iustinianus illud adimpleuit. Tertio nos ad studiū exhortatur ostēdendo fructus qui sequuntur ex assiduo studio. Secūda ibi in §. Quorū. Tertia ibi, Summa itaque. Iterum prima diuiditur in duas partes: quia primo ponit dictum. Secundo ponit tres casus. Secūda ibi, Vt vtrunque.

Imperatoriā maiestatem non solum armis decoratā, sed etiam legibus oportet esse armatā: vt vtrunq; tempus, & bellorū, & pacis, recte possit gubernari, & princeps Romanus non solum in hostilibus præliis victor exultat, sed etiam per legitimos tramites calum-

niauit vsq; ad finē licet Ioannes de platea diuidat in quinque. nam primo ponit in quibus debet versari imperator. Secundo ponit qualiter Iustinianus illud adimpleuit. Tertio nos ad studiū exhortatur ostēdendo fructus qui sequuntur ex assiduo studio. Secūda ibi in §. Quorū. Tertia ibi, Summa itaque. Iterum prima diuiditur in duas partes: quia primo ponit dictum. Secundo ponit tres casus. Secūda ibi, Vt vtrunque.

Imperatoriā maiestatem non solum armis decoratā, sed etiam legibus oportet esse armatā: vt vtrunq; tempus, & bellorū, & pacis, recte possit gubernari, & princeps Romanus non solum in hostilibus præliis victor exultat, sed etiam per legitimos tramites calum-

niauit vsq; ad finē licet Ioannes de platea diuidat in quinque. nam primo ponit in quibus debet versari imperator. Secundo ponit qualiter Iustinianus illud adimpleuit. Tertio nos ad studiū exhortatur ostēdendo fructus qui sequuntur ex assiduo studio. Secūda ibi in §. Quorū. Tertia ibi, Summa itaque. Iterum prima diuiditur in duas partes: quia primo ponit dictum. Secundo ponit tres casus. Secūda ibi, Vt vtrunque.

Imperatoriā maiestatem non solum armis decoratā, sed etiam legibus oportet esse armatā: vt vtrunq; tempus, & bellorū, & pacis, recte possit gubernari, & princeps Romanus non solum in hostilibus præliis victor exultat, sed etiam per legitimos tramites calum-

niauit vsq; ad finē licet Ioannes de platea diuidat in quinque. nam primo ponit in quibus debet versari imperator. Secundo ponit qualiter Iustinianus illud adimpleuit. Tertio nos ad studiū exhortatur ostēdendo fructus qui sequuntur ex assiduo studio. Secūda ibi in §. Quorū. Tertia ibi, Summa itaque. Iterum prima diuiditur in duas partes: quia primo ponit dictum. Secundo ponit tres casus. Secūda ibi, Vt vtrunque.

Imperatoriā maiestatem non solum armis decoratā, sed etiam legibus oportet esse armatā: vt vtrunq; tempus, & bellorū, & pacis, recte possit gubernari, & princeps Romanus non solum in hostilibus præliis victor exultat, sed etiam per legitimos tramites calum-

niauit vsq; ad finē licet Ioannes de platea diuidat in quinque. nam primo ponit in quibus debet versari imperator. Secundo ponit qualiter Iustinianus illud adimpleuit. Tertio nos ad studiū exhortatur ostēdendo fructus qui sequuntur ex assiduo studio. Secūda ibi in §. Quorū. Tertia ibi, Summa itaque. Iterum prima diuiditur in duas partes: quia primo ponit dictum. Secundo ponit tres casus. Secūda ibi, Vt vtrunque.

Imperatoriā maiestatem non solum armis decoratā, sed etiam legibus oportet esse armatā: vt vtrunq; tempus, & bellorū, & pacis, recte possit gubernari, & princeps Romanus non solum in hostilibus præliis victor exultat, sed etiam per legitimos tramites calum-

niauit vsq; ad finē licet Ioannes de platea diuidat in quinque. nam primo ponit in quibus debet versari imperator. Secundo ponit qualiter Iustinianus illud adimpleuit. Tertio nos ad studiū exhortatur ostēdendo fructus qui sequuntur ex assiduo studio. Secūda ibi in §. Quorū. Tertia ibi, Summa itaque. Iterum prima diuiditur in duas partes: quia primo ponit dictum. Secundo ponit tres casus. Secūda ibi, Vt vtrunque.

Imperatoriā maiestatem non solum armis decoratā, sed etiam legibus oportet esse armatā: vt vtrunq; tempus, & bellorū, & pacis, recte possit gubernari, & princeps Romanus non solum in hostilibus præliis victor exultat, sed etiam per legitimos tramites calum-

niauit vsq; ad finē licet Ioannes de platea diuidat in quinque. nam primo ponit in quibus debet versari imperator. Secundo ponit qualiter Iustinianus illud adimpleuit. Tertio nos ad studiū exhortatur ostēdendo fructus qui sequuntur ex assiduo studio. Secūda ibi in §. Quorū. Tertia ibi, Summa itaque. Iterum prima diuiditur in duas partes: quia primo ponit dictum. Secundo ponit tres casus. Secūda ibi, Vt vtrunque.

Imperatoriā maiestatem non solum armis decoratā, sed etiam legibus oportet esse armatā: vt vtrunq; tempus, & bellorū, & pacis, recte possit gubernari, & princeps Romanus non solum in hostilibus præliis victor exultat, sed etiam per legitimos tramites calum-

niauit vsq; ad finē licet Ioannes de platea diuidat in quinque. nam primo ponit in quibus debet versari imperator. Secundo ponit qualiter Iustinianus illud adimpleuit. Tertio nos ad studiū exhortatur ostēdendo fructus qui sequuntur ex assiduo studio. Secūda ibi in §. Quorū. Tertia ibi, Summa itaque. Iterum prima diuiditur in duas partes: quia primo ponit dictum. Secundo ponit tres casus. Secūda ibi, Vt vtrunque.

Imperatoriā maiestatem non solum armis decoratā, sed etiam legibus oportet esse armatā: vt vtrunq; tempus, & bellorū, & pacis, recte possit gubernari, & princeps Romanus non solum in hostilibus præliis victor exultat, sed etiam per legitimos tramites calum-

niauit vsq; ad finē licet Ioannes de platea diuidat in quinque. nam primo ponit in quibus debet versari imperator. Secundo ponit qualiter Iustinianus illud adimpleuit. Tertio nos ad studiū exhortatur ostēdendo fructus qui sequuntur ex assiduo studio. Secūda ibi in §. Quorū. Tertia ibi, Summa itaque. Iterum prima diuiditur in duas partes: quia primo ponit dictum. Secundo ponit tres casus. Secūda ibi, Vt vtrunque.

Imperatoriā maiestatem non solum armis decoratā, sed etiam legibus oportet esse armatā: vt vtrunq; tempus, & bellorū, & pacis, recte possit gubernari, & princeps Romanus non solum in hostilibus præliis victor exultat, sed etiam per legitimos tramites calum-

in ciuilibus modo pecuniaria pœna: modo sacramento calumniæ: modo nota infamiæ: vt. j. de pos. re. litig. per totum. & j. de accus. s. si quis agens. & C. de plus peti. l. vnica. & de iudic. l. properandum & si quidem. vbi punitur contumax in expensis. vel dic quodd septem genera pœnarum vocat legitimos tramites: vt. ff. de pœn. l. vj. in fin. & l. vij. & viij. Vel dic quodd magistratus

Hic dicitur rationem non admittit Vallensis præceptio. ex rheophi lo tamen cõ modus reddidit Iaco. Cu. ita verens: Atque tã iure cõti tũdo venerabilem se præbeat: quã de victis hostibus magnifice titi- pher. a) Sequitur eam Ang. & est ratio secundum eundem dicitur q̄ia pœnam delictis à lege impostam iudex exequitur. b) Qui in ordinariis criminibus punitur simili iudicio in extraordinariis motu iudicis: vt no. in l. fin. & ibi glos. & doct. C. de trãfac. Ang. Pro casu, c) Cõcord. text. in cã nuntiatum. lxxxiii. distinet. quod pigris & negligenti- bus iura nõ subueniant, bene fa. text. in l. non enim. ff. ex quib. cau. maio.

vocat tramites per quos iura redduntur. nam parum valeret iura esse in ciuitate, nisi essent qui ea executioni mandarēt vt. ff. de origine iuri. l. ij. §. post originem. qui puniunt in criminalibus: in expensis, & in viatico: vt. ff. de iud. l. eum quẽ. quã vltima verior est. Accursius.

a Calumniantium. Calumniator est, qui falsã crimina scienter intendit: vt. ff. ad Turpill. l. ij. in princip. & facit ad hoc ff. de his qui notan. infamia. l. athletas. §. calumniator. b) Quid autem sit præuaricator, & tergiversator, dicitur in prædictis legibus. Accursius. A D D I T I O. Tamen hic calumniantium, capitur generaliter pro omnibus delinquentibus.

Religiosissimum. Nota quem fieri religiosum per leges. nam ipsæ sunt sacræ: vt. C. de legibus & constitu. l. leges. ij. Item nota hic quatuor proportionalia: scilicet arma, vsus armorum: victoria triumphi. Item leges, vsus legum: calumniæ repulsio, & iuris religio.

Quorum.] Diuiditur in duas partes. Primo dicit quod Imperator perfectè se habuit circa arma & circa leges. Secundo hoc suum dicitur probat ab effectu. Secunda ibi, Et bellicos. Item secunda diuiditur. nam primo exemplificat qualiter se habuit circa arma. Secundo circa iura. Secunda ibi, Omnes vero populi. CASVS. Adhuc stabat iuuenis ante principem: & iterum quæsiuit: Domine Imperator dixistis. s. quod quilibet Imperator debeat esse munitus his duobus temporibus, scilicet armis, & legibus: & vos domine Iustiniane qualiter estis munitus his duobus temporibus? Respondet: mixtim certè sum vtroque tempore munitus, scilicet armis & legibus. Nam circa arma probè me habui: & circa leges diutius vigilauit. & hoc vsque ibi, Et bellicos.

Quorum vtranque. Si ista debent esse in principe: tu Iustiniane quid fecisti? Respon. quorum vtranque.

Cum summis vigilis. id est cum summo labore quo ad leges. nam ius ciuile vigilantibus & non dormientibus scriptum est: vt. ff. quæ in fraudem creditorum. l. pupillus. in fine. Accur.

Providentia. scilicet quo ad arma. Et nota tres esse hominis status: memoriã præteritorum, scientiam præsentium, prouidentiam futurorum.

Amnente deo. Deo gratias refert, cuius auxilio triumphum meruit obtinere: vt. C. de offic. præf. præto. Afric. l. j. in prin.

Et bellicos.] CASVS. Instabat adhuc iuuenis coram Iustiniano imperatore, & dicebat: Dicite mihi, qualiter circa arma vos probè habuistis: quia dixistis. s. proxi. §. quod circa arma vos habuistis probè: & qualiter circa leges, quia. s. proxi. dixistis quod circa leges diutius vigilastis. Iustinianus responderet, dicens primo qualiter circa arma se habuit. Et dicit. Si vis scire qualiter circa arma me habui, quæras ab inimicis meis, quos subiugauit, & superauit, & denic. Et quæras ab omnibus de prouincia quæ appellatur Africa: quia debes scire quod antiquissimo tempore illa prouincia, scilicet Africa, & aliæ innumerabiles prouinciæ erant subiectæ imperio Romano: & Romani perdidit illas prouinciã: & steterat illæ prouinciæ longissimo tempore extra iurisdictionem Romanorum, scilicet per spatium centum quinque annorum: & tandem ego Iustinianus per meam probitatem, valentiam, & sapientiam recuperavi eas, & subieci imperio Romano: & hoc vsque ibi: Omnes vero.

Et bellicos. Quod coniunctim dixerat dicendo, quorum vtranque viam &c. nunc diuidit, dicendo primo qualiter se habuit circa arma. Accursius.

Barbari.

Barbarica. Barbari sunt, qui extra Romanum imperium sunt, & maxime hostes.

Redactæ. de nouo.

Tam Africa. sub qua multa prouinciæ continentur. A D D I T I O. Dic quodd sunt septem: vt. C. de offic. præf. præto. Africæ. l. j. §. Deo itaque auxiliante. Ange. Numerosa.] Tot scilicet vt vix adnumerari queant: vt in l. j. C. in quib. causis in integ. restit. nõ est necess. nu-

niantium * iniquitates expellat: & fiat tã iuris religiosissimus, b quàm victis hostibus triumphator magnificus.

Quantis vigiliis quãtisque sudoribus sese circa arma & leges habuerit, ab ipso efficitur probat.

Quorum vtrãque viam cum summis vigilis, summaque prouidentia annuente deo: perfectissimus. Et bellicos: quidem sudores nostros Barbaricæ: hengen- tes sub iuga nostra redactæ: com-

probe circa arma: nunc quæro qualiter vos habuistis circa leges? Et responderet Imperator: Fili mi, circa leges sic me habui, quod quasi omnes homines de mundo vtuntur legibus aliorum Imperatorum, quas leges in melius reformauit. Ecce enim erant olim tres Codices, scilicet Hermogenianus, Theodosianus, Gregorianus, & aliæ constitutiones extrauagantes (partim positæ per quaternos & leges prædictorum trium Codicum, & aliarum constitutionum extrauagantium, quæ valde erant confusæ: sed ego Iustinianus ex illis tribus Codicibus, & ex aliis extrauagantibus constitutionibus feci fieri vnum Codicem clarum & elucidatum. Secundo loco ego Iustinianus habui respectum ad aliqua volumina desperata & immensa, seu proluxa & infinita: & ex illis voluminibus desperatis compilari feci librum Digestorum seu Pandectarum: & quasi per medium profundum vadens, iam per Dei gratiam adimpleui illud opus Digestorum seu Pandectarum. & hoc vsque ibi, Cumque. Franc. de Arer.

Omnes vero. Vsque huc dixit qualiter Imperator curam habuit: nunc qualiter legalem. Accur. Promulgatis. scilicet à nobis, id est de nouo factis. Et est promulgare, æquitate rudem & naturæ occultam iuris laqueis in nodare. Componere autem est, difficile promulgata, in ordinem compendiose redigere: vt in componendo socius fuerit, in promulgando solus.

ADDITIO. Vel dic quodd promulgare legem, est eam condere, & conditam recitare, proferre, pronuntiare, patefacere, proferre, vel manifestare. sed componere propriè est disponere, constituere, quasi simul ponere: vt patet in glossa sequenti. *

Compositis. scilicet ab aliis: quas reformauimus in melius. Vel dic, compositis à nobis: quasi diceret, compilatis à nobis: quasi simul positis à nobis: quales sunt leges Digestorum & C. & aliorum Imperatorum. suas enim & promulgauit & composuit.

ADDITIO. Et hanc differentiam notant Ioannes de platea & Ioannes Faber hic: pro statutis quæ debent propriè & strictè intelligi.

Et cum sacratissimas.] Primum omnium Iustinianus Codicem fecit, tum Digesta, deinde institutiones, ad extremum Codicem repetitæ lectionis. Prior Codex valet ex. xvj. kalend. Maij. Indictione vij. Digesta, Institutiones ex. iij. kalend. Ianu. Indictione xj. Posterior Codex ex die iij. kalend. Ianu. Indictione xij. Ergo dum ait, Et cum Sacratissimas, priorem Codicem intelligit non posteriorem. At nouellarum liber diem non habet. Sunt earum sententiæ quædam ab Triboniano in Pandectas relatæ, vt in l. vxores. D. de diuort. quæ tota, paucissimis verbis exceptis, sumpta est ex No. Iustiniani. xxij. ipsamque orationis genus satis per se Ieu- de πρῆτα φῆται prodit. sunt & posterioris Codicis decisionum quinquaginta. Cuius.

Confusas. scilicet in tribus Codicibus positas, Gregoriano, Theodosiano, & Hermogeniano: vt. C. de nouo Codice fac. le. j. in princip.

Consonantiam. scilicet in vnum Codicem, quem non habemus: sed ex eo factus est iste quem habemus. Vel dicimus consonantiam, vt nulla possit ibi contrarietas reperiri, nullaque superuacua similitudo: vt. C. de vete. in. enuc. l. j. circa princ.

Tunc nostram. id est statim post compositionem illius Codicis fecimus Digesta.

Curam. Et sic ex paucis & tenuioribus releuati, ad summam & plenissimam iuris emendationem peruenire properauimus: vt. C. de

merosis scriptis. sic nãque & in eo loco legendum est, & in hac significatione vsi sunt hac voce alij authores quam plurimi. Cuius. 1 Prouinciæ. Sic construe: tam Africa, quàm aliæ numerosæ prouinciæ iterum additæ, id est adiunctæ ditioni Romanæ, id est iurisdictioni nostròque imperio post tanta &c. protestantur, 4 nostris

gnoſcūt: & tam Africa, quàm Asia, & aliæ numerosæ prouinciæ post tãta temporum spatia, nostris victoriis à cœlesti numine præstitis, iterũ ditioni Romanæ, nostrosq; additæ imperio, protestantur. Omnes verò populi legibus tam à nobis promulgatis quàm compositis reguntur. Et cum sacratissimas cõstitutiones antea confusas in luculentam ereximus consonantiam, tunc nostrã extendimus curã

Id est testimonis sunt, cum sit notoriũ, cuius occasioe Iosã. hic ple- ne examinat materiã notorij. e] Quæ dictio proprie sumpta significat bis, vt hic: & ff. de verb. ob. l. fideicommissa, §. si quis decem. Improprie vero pluries significat: vt. ff. de edẽ. l. veluti. §. hæc vox. Ang.

[Omnes.] CASVS. Quæsiuit iuuenis ab imperatore: Domine Imperator: dixistis quomodo vos habuistis

quæ dictio proprie sumpta significat bis, vt hic: & ff. de verb. ob. l. fideicommissa, §. si quis decem. Improprie vero pluries significat: vt. ff. de edẽ. l. veluti. §. hæc vox. Ang.

Omnes vero. Vsque huc dixit qualiter Imperator curam habuit: nunc qualiter legalem. Accur. Promulgatis. scilicet à nobis, id est de nouo factis. Et est promulgare, æquitate rudem & naturæ occultam iuris laqueis in nodare. Componere autem est, difficile promulgata, in ordinem compendiose redigere: vt in componendo socius fuerit, in promulgando solus.

ADDITIO. Vel dic quodd promulgare legem, est eam condere, & conditam recitare, proferre, pronuntiare, patefacere, proferre, vel manifestare. sed componere propriè est disponere, constituere, quasi simul ponere: vt patet in glossa sequenti. *

Compositis. scilicet ab aliis: quas reformauimus in melius. Vel dic, compositis à nobis: quasi diceret, compilatis à nobis: quasi simul positis à nobis: quales sunt leges Digestorum & C. & aliorum Imperatorum. suas enim & promulgauit & composuit.

ADDITIO. Et hanc differentiam notant Ioannes de platea & Ioannes Faber hic: pro statutis quæ debent propriè & strictè intelligi.

Et cum sacratissimas.] Primum omnium Iustinianus Codicem fecit, tum Digesta, deinde institutiones, ad extremum Codicem repetitæ lectionis. Prior Codex valet ex. xvj. kalend. Maij. Indictione vij. Digesta, Institutiones ex. iij. kalend. Ianu. Indictione xj. Posterior Codex ex die iij. kalend. Ianu. Indictione xij. Ergo dum ait, Et cum Sacratissimas, priorem Codicem intelligit non posteriorem. At nouellarum liber diem non habet. Sunt earum sententiæ quædam ab Triboniano in Pandectas relatæ, vt in l. vxores. D. de diuort. quæ tota, paucissimis verbis exceptis, sumpta est ex No. Iustiniani. xxij. ipsamque orationis genus satis per se Ieu- de πρῆτα φῆται prodit. sunt & posterioris Codicis decisionum quinquaginta. Cuius.

Confusas. scilicet in tribus Codicibus positas, Gregoriano, Theodosiano, & Hermogeniano: vt. C. de nouo Codice fac. le. j. in princip.

Consonantiam. scilicet in vnum Codicem, quem non habemus: sed ex eo factus est iste quem habemus. Vel dicimus consonantiam, vt nulla possit ibi contrarietas reperiri, nullaque superuacua similitudo: vt. C. de vete. in. enuc. l. j. circa princ.

Id est testimonis sunt, cum sit notoriũ, cuius occasioe Iosã. hic ple- ne examinat materiã notorij. e] Quæ dictio proprie sumpta significat bis, vt hic: & ff. de verb. ob. l. fideicommissa, §. si quis decem. Improprie vero pluries significat: vt. ff. de edẽ. l. veluti. §. hæc vox. Ang.

[Omnes.] CASVS. Quæsiuit iuuenis ab imperatore: Domine Imperator: dixistis quomodo vos habuistis

Promulga- re. Componere.

* Dic promulgo. i. divulg. publico, palam pronuncio. Festus: leges promulgantur, cum pri- mum in vul- gus cõditur: cõponuntur autẽ quãdo fiunt. cigo istæ leges ab aliis factas promulga- uit: suas vero & compo- suit, & promulga- uit. Egi. Per.

vt. C. de vete. iure enucle. l. j. circa princip. Accursus.

Ad immensa. Nam erant trices centena milia versuum, (id est legum, vel paragraphorum, vel respouorum) & duo milia librorum: & alia multa leges: vt. C. de vete. iur. enu. l. ij. sed cum omnia. & in prooemio digestorum. §. & antea. *

* Hodie velle sunt tantum 62. libri tam digestorum, quam C. sunt autem solum leges 12707. nam ff. vetus habet leges 2928. Infort. 2234. ff. noui 2983. C. 3608. tres li. C. 954 Egi. Per. Quæstori leges cum rell. Suida Iustiniani quæstor fuit: & j. tit. deliberatis. §. & deditio. dicitur: Triboniano viro excellenti Quæstore nostro &c. vide ad hæc si liber Critium li. de honest. disc. x. c. xxi. * Dic, quod Iustinianus fecit primo Codicem, quem non habemus ex tribus veteribus, secundo fecit digesta, tertio has institutiones. & quarto Codicem quem habemus. Egi. Per.

ad immensa veteris prudentiæ volumina: & opus desperatum, quasi p mediū profundū cūtes, cœlesti fauore iā adimplemus.

Tribonianus, Theophilus, & Dorotheus viri illustres, Iustiniani mandato, pro faciliore iuuenum eruditione, Institutiones composuerunt.

Cumque hoc Deo propitio peractum est, Triboniano viro magnifico, magistro, & exquæstori sacri palatii nostri,

Adimplemus. Post digesta ergo & post primam compositionem Codicis, quem non habemus, factus fuit hic liber: sed tamen ante compositionem secundi Codicis, quem habemus, vnde & quod hic dicitur, quoad quæ per. C. corrigitur: vt facit de anno vlti: qui obtinet secundum hunc librum in restitutionibus minorū & maiorū: vt. j. de actio. §. rursus, secus est per Codicem in dictis restitutionibus, vt. C. de temp. in integ. resti. l. fi. Item in secunda eius compositione facit mentionem Institutionum iam compositarum: vt. C. de emend. Insti. Co. & secunda eius editione. l. j. §. fi. Accur. *

Cumque.] Diuiditur in duas partes. Primo ponit qualiter mandauit fieri hunc librum. Secundo ponit causas per quas. Secunda ibi, vt liceat. C. A. S. V. Quæ fuit iterum iuuenis ab Imperatore. Domine Imperator, nonne aliter adhuc vos habuistis circa leges? Et respondet Imperator, audi filii: cōditō Codicē, & Digestorum volumine, nolui adhuc quiescere: sed misi pro trib. sapientibus curæ meæ, scilicet pro Triboniano, qui erat doctor legū & in dignitate quæstoria tunc positus. Item misi pro Theophilo & Dorotheo, qui erāt illustres viri, & antecessores nostri: quia fortē fuerant cum præcedentibus Imperatoribus, qui tres viri de tribus poterāt cōmendari. Primo de solertia: quia valde intenti & solliciti erāt circa artem legalem. Secundo de scientia: quia valde erant sapientes. Tertio de fidelitate: quia præcepta mea efficaciter suscipiebāt, & ad effectum fideliter perducebant: sicut iam multoties vidi, & exēplo cognoui, & cum fuerunt in præsentia mea, ego rogavi eos, & præcepi eis idē, vt mea auctoritate & meis suasionibus librum Instit. i. instituta componeret: quod fecerunt. Et hic liber Institutionū fuit bonus triplici ratione. Primū fuit bonus ad hoc, vt rudes scholares qui proponunt audire iura, cū primi studeant in istis institutionibus a me Iustin. cōpositis. non autē studeant in antiquis institutionibus, quæ fabulas continent. Itæ enim institutiones viles sunt: quia nihil inuutile continent: & nihil perperā, id est malè positū vel iuri cōtrarium: & nihil inusitatum, sed continent solummodo ea quæ sunt vtilia, & iuri cōsonantia, & quotidie emergentia seu euentientia & accidētia. Secundo bonum fuit hunc librum Institutionum cōponere: quia scholares rudes volentes studere in his Institutionibus, plus sciēt & addiscant in vno anno, quam olim addiscabant vsq; ad quadriennium, quādo ab antiquis Institutionibus suum studium inchoadāt siue incipiebant. Tandem in fine huius partis quintæ dirigit sermonem suum Imperator Iustinia. iuuenibus siue scholaribus rudibus, occasione quorum istum lib. Instit. fieri fecit, dicens: O iuuenes, principium legalis scientiæ habetis a me Iust. scilicet librum Institutionum: & finem legis scientiæ similiter a me habetis, scilicet Codicem, quem feci fieri ex tribus Codicibus & aliis extrauagantibus constitutionibus: quia primo anno studij leguntur Instituta, & vltimo anno studij legitur. C. & ambo sunt libri Imperiales, seu Imperatoris, & a me Iust. cōpositi. Et sic debetis vos iuuenes valde gaudere de tāto honore: quia principium & finem studij habetis a me Iustiniano. & hoc vsque ad §. igitur. Franc. de Aret.

Hoc, scilicet volumen Digestorum & Codicis.

Deo propitio, id est Deo coadiuuante.

Peractum, id est completum.

Triboniano, hoc nomen & sequentia sunt datui casus: & etiam dictio conuocatis, cōstruitur cū illo verbo inferius, mandauimus.

Magistro, Magistro officiorum curæ sunt, scholæ fabricensiu & agentiu in rebz, disciplina palatii, cursus vehicularis. Quæstori leges, preces, laterculū minus: & vt est in No. Th. de hom. ca. fac. Quæstori custos est iustitiæ. Ex Quæstoribus sunt Codicillares, aut qui verè Insti iur.

Quæstores fuerunt. Cuius.

Exquæstori, pro suo simplici ponitur. f. quæstori. Not. q. tribus modis dicitur quæstor. Primū ille qui quærebat pecunias tributorum per mūdum, & seruabat. 2. Secundo ille qui præerat capitalibus causis. Tertio, qui stabat vt legeret libros principales: qui cādidatus

necon Theophilo, & Dorotheo viris illustribus antecessoribus nostris (quorum omnium solertiam, & legum scientiam, & circa nostras iustionem fidem, iam ex multis rerum argumentis accepimus) conuocatis specialiter mandauimus, vt ipsi nostra auctoritate, nostrisque suasionibus Institutiones componerent, vt liceat vobis prima legum cunabula non ab antiquis fa-

digni. or. fer. l. ij. li. xij. secundum Ioan. Fa. & Ang. hic.

Necon. no. quod dicit negationes faciunt vnam affirmationem. vt hic. & ff. de verb. signi. l. duobus. ADDITIO. Tu dic, hoc verū si sint circa idem, neque resister sensus iuri contrarius: aliās secus: vt in. §. si vero. in auth. de his qui ingre. ad ap. col. v. Item plures negationes in numero pari affirmant, in dispari negant, nisi aliter cōstet de mente proferentis: secundum Ioan. Fab. & Ang. hic.

Illustribus, quatuor sunt ordines dignitatum. Maximi: vt superillustres. Magni, vt illustres. Medij, vt spectabiles. Minimi, vt clarissimi. Quos specifica vt in auth. de appel. §. ij. iij. & iij. col. iij. & in authen. vt ab illustribus. & qui. §. eam dignitate sunt. col. v. Sunt & infimi, & defensores ciuitatum, & magistratus municipales: & isti non habent meritū imperij, sed superiores sic. Accur. ADDITIO. Vnde versus:

Illustri primus, medius spectabilis: imus, vt lex restatur, clarissimus esse probatur. Et super illustri præponitur omnibus istis.

Antecessoribus, scientia vel ætate, vel quia fuerat cum præcedentibus Imperatoribus. Aut certē (vt vult Erasmus) antecessores dicti sunt ab antefedendo, quod puta ante Imperatorē pro tribunali sedentem federēt. Vide si liber Alciatum libro disputationum tertio, cap. xij. qui ambigit affessorē sine legendum sit, an anticenses.

Quorum, hic est interpositio vsq; illuc, cōuocatis &c. Et no. quod in tribus hic cōmendantur, qui sunt huic arti intenti. Primū in solertia. i. in cautela, vel ingenij scientia: vt. l. j. C. si ma. fac. alie. fac. sine decre. ra. ha. Dicitur autem solers a solum, quod est totū, & ars artis: quasi totus ex arte cōsistens: vt est doctus aduocatus, qui sæpè publicis ac priuatis in rebus lapsa erigit sua industria: causam perditā restituit: fatigata reparat: litib. multo tēpore protractis finem imponēs. & quæadmodum miles strenuus clypeis & thoracibus rempublicam, sic aduocatus peritus gloriosa voce & solertia patriæ parentēq; saluat & protegit. C. de aduo. diuer. iud. l. aduocati. Item in legum magistra scientia. Eligendus est omni talis magister, qui in se laudabilem vitā probis moribus monstrauerit: & docendi peritiam, faciendam dicendū, interpretandūq; subtilitatem, & copia disserēdi se habere patefecerit: vt. C. de profes. qui in vr. C. l. j. li. xij. Item in fidelitate. nam ex quo hactenus fideles extiterunt: præsumitur pro eis. ff. de re mili. l. non omnes. §. a barbaris. de præteritis enim sumimus coniecturam ad futura. ff. de accu. l. si cui. §. iisdē. & quādoque occultam cōiecturam sumimus ad præteritum: vt. C. ad leg. Iul. de adul. l. si hi qui adulterij. vide glo. fi. in. c. scribam. de præsum.

Ex multis rerū argumentis, i. ex multis rebus vel negotiis, quæ sunt argumenta. Accur. ADDITIO. Vnde dicit proverbium: Opus laudat magistrum. sic in auth. de monachis. §. sancimus. col. j.

Accepimus, id est recepimus. Accur.

Mandauimus, id est præcepimus.

Suasione, in bonā partē accipe. aliās in malā accipitur, vt. ff. de ser. cor. l. j. §. persuadere. & C. de fur. & ser. cor. l. si quis ser. alieno suaserit.

Institutiones, ideo sic dictas, quia in statum Romani iuris nostram erigunt intelligentiam: vt. j. tit. j. §. his igitur.

Vobis, loquitur iuuenibus.

Cunabula, per simile loquitur: quia sicut in cunis infantes primū morantur, ita iuris acceptor Institutiones primū legere debet. sic. ff. de offi. præf. prat. l. j. §. his cunabulis. Non ab antiquis fabulis.] Ammian. Marcell. lib. xxx. Iuris periti vt alius videatur iura callere, Trebatium loquū, & Calcellium, & Alfenū, & Auruncorū ficanorūq; iadū leges ignotas, cū equādi matre ab hinc sculis obrutas multis. Cuius.

Quæstor dicitur tripliciter.

1] Et hic in iure diuer- ita hoc tertio modo acci- pitur hic, vt. ff. de offic. quæst. l. j. in fi. & de orig. iur. l. ij. §. deinde cū æra- rium. Vel dic secun. Ioā. C. de exact. C. de exact. srib. l. missi.

Lego an- tecessoribus: ab antefede- deo, id est præfedeo: nā ante, & præ in composi- tione idem sunt: hi autem antefel- fores dice- bantur tēpo- re Iustinia- ni, quos nūc vulgō præfides seu præfidentes vocant: qui principem locum in cō- uentibus pū- blicis obti- nent sæpe. vnde & Rex noster ita scribit, antez præfidents de Paris &c. sic luxata diu loci huius lecti in mem- braredibit. Egi. Per.

Et ideo potestates & rectores ciuitatum non deberēt pos- se ingerere pœnam sangui- nis: quā- uis contra- riu de factō obferemus vt hic per Ange.

ADDITIO. Nota ex vnicō actū nō præsumi quod bonum vel malum seu merca- torem: sed ex plūtibz actibus: vt puta si aliquis pluries bene & cor- recte præf- sit librum, præsumitur quod ad hūc bene & cor- recte impr- met. ex mē- te Pe. de Bel- perri, & alio- rum.

ADDITIO. Nota ex vnicō actū nō præsumi quod bonum vel malum seu merca- torem: sed ex plūtibz actibus: vt puta si aliquis pluries bene & cor- recte præf- sit librum, præsumitur quod ad hūc bene & cor- recte impr- met. ex mē- te Pe. de Bel- perri, & alio- rum.

ADDITIO. Nota ex vnicō actū nō præsumi quod bonum vel malum seu merca- torem: sed ex plūtibz actibus: vt puta si aliquis pluries bene & cor- recte præf- sit librum, præsumitur quod ad hūc bene & cor- recte impr- met. ex mē- te Pe. de Bel- perri, & alio- rum.

ADDITIO. Nota ex vnicō actū nō præsumi quod bonum vel malum seu merca- torem: sed ex plūtibz actibus: vt puta si aliquis pluries bene & cor- recte præf- sit librum, præsumitur quod ad hūc bene & cor- recte impr- met. ex mē- te Pe. de Bel- perri, & alio- rum.

ADDITIO. Nota ex vnicō actū nō præsumi quod bonum vel malum seu merca- torem: sed ex plūtibz actibus: vt puta si aliquis pluries bene & cor- recte præf- sit librum, præsumitur quod ad hūc bene & cor- recte impr- met. ex mē- te Pe. de Bel- perri, & alio- rum.

ADDITIO. Nota ex vnicō actū nō præsumi quod bonum vel malum seu merca- torem: sed ex plūtibz actibus: vt puta si aliquis pluries bene & cor- recte præf- sit librum, præsumitur quod ad hūc bene & cor- recte impr- met. ex mē- te Pe. de Bel- perri, & alio- rum.

ADDITIO. Nota ex vnicō actū nō præsumi quod bonum vel malum seu merca- torem: sed ex plūtibz actibus: vt puta si aliquis pluries bene & cor- recte præf- sit librum, præsumitur quod ad hūc bene & cor- recte impr- met. ex mē- te Pe. de Bel- perri, & alio- rum.

ADDITIO. Nota ex vnicō actū nō præsumi quod bonum vel malum seu merca- torem: sed ex plūtibz actibus: vt puta si aliquis pluries bene & cor- recte præf- sit librum, præsumitur quod ad hūc bene & cor- recte impr- met. ex mē- te Pe. de Bel- perri, & alio- rum.

ADDITIO. Nota ex vnicō actū nō præsumi quod bonum vel malum seu merca- torem: sed ex plūtibz actibus: vt puta si aliquis pluries bene & cor- recte præf- sit librum, præsumitur quod ad hūc bene & cor- recte impr- met. ex mē- te Pe. de Bel- perri, & alio- rum.

ADDITIO. Nota ex vnicō actū nō præsumi quod bonum vel malum seu merca- torem: sed ex plūtibz actibus: vt puta si aliquis pluries bene & cor- recte præf- sit librum, præsumitur quod ad hūc bene & cor- recte impr- met. ex mē- te Pe. de Bel- perri, & alio- rum.

a Fabulis, quia in antiquis institutionibus erant fabulae, quae fabulae nec verae nec verisimilia continebant secundum Tullianum lib. j. de Inventione. **ADDITIONE.** Et ideo tangit hic Ang. quibus libris sit fides adhibenda.

b Ab imperii splendore, id est ab imperatore qui splendet.

c Nihil inutile, quo ad animum, vel nihil inutile. i. inusitatum: ut patet ex eo quod dicitur proximo ver. & quod &c.

d Peperam positum, quo ad aures. Vel dic, id est male positum, & contra ius.

e In ipsis i. in ipsa re veritate: vel in his, quae quotidianae emergere possunt. Non autem inteniuntur hic ea quae non possunt evenire: quia de his non curant legislatores: ut in athen. ut sine phi. m. debi. & cre. §. quia vero. col. vij. & ff. de legi. & senarufco. l. iur. & l. sequē.

[Quod est.] in vsu. l. vlt. c. de in. dom. impet. §. pē. j. de factid. Cuiacius.

f Legere, nam & olim à principio legebat Imperiales constitutiones. s. Institutiones antiquas, ut in proemio Digestorum §. discipuli. Accur.

g Primordio. i. tantum primo anno proficietis, quantum proficiebatis in quatuor. Et no. quod aduatur nobis imperator. Accursus.

h Digni. vos dico digni &c.

i Initium. scilicet liber iste.

k Finis. id est Codex. Nam primo anno Institutiones legi debent: in. v. legitur Codex: ut in proemio Digestorum §. pro responsis. i. bi, quibus si bene. Accursus.

l Principali. i. principis. Et no. quod hanc scientia caput habet & firmilicet in aliis artibus hoc non sit, licet vilissimae sint: ut in proemio Digestorum §. sed quia. Accursus.

m Igitur. Ite. §. diuiditur in duas partes. Primò ponit qualiter mādatur diuidi hunc librum in quatuor libros. Secundò ponit, quid continetur in his quatuor libris, Secunda ibi, in quibus. Item prima subdividitur in duas partes. Nam primò ponit dictum: secundò eius causam. Secunda ibi, ut sint. **CASVS.** Dicit Imperator Iustinianus in hoc §. quasi se commendans: Quid feci ego post omnia praedicta, & post compositionem Codicis, & post opus Digestorum seu Pandectarum, (quam compilationem Digestorum feci per Tribonianum, & sapientes alios) & post librum Institutionum? Ego praeci praedictis tribus, scilicet Tribon. Theop. & Doro. ut volumin Instituti. quod fecerant, in quatuor libros diuiderent, quod fecerunt. Primus liber durat vsque, De rerum diuisione. Secundus ab inde vsque ad finem huius voluminis. & hoc fieri feci, scilicet lib. Instituti. in quatuor libros partiri, ad similitudinem quatuor elementorum, scilicet aquae, terrae, ignis, & aeris: quia sicut ex his omne corpus gubernatur humanum: ita ex hoc volumine Instituti. per quatuor libros partito seu diuiso iuvenes sustentantur, id est adiuuantur, ut postea possint secure accedere ad libros legales: ex quo in istis Instituti. primò studuerint. Et hoc vsque ad §. in quibus. Francif. Are.

[Igitur.] Ita continua secundum Io. quia praedictorum virorum scientiam & auctoritatem probauimus, nec per alios poterat commodius expediri, igitur mandauimus, per eos diuidi: vel quia ab imperiali splendore approbarur. & ideo mandat diuidi, ut melius possit intelligi. ff. de ver. signi. l. j. §. cuiusque.

n Quinquaginta. qui comprehenduntur intra. ff. vetus & infortiatum & ff. nouum.

o Digestorum. Ideo dicuntur digesta, quia omnia ibidem dicenda digeruntur & soluntur. Accursus. **ADDITIONE.** Dicebant quidam, quod olim Digestum scribebatur per duplex dd. vel per d. & g. & postea per vitium scriptorum corruptum fuit. sed hoc non est verum: imò debet scribi per duplex. ff. quia ille liber fuit digestus secundario per duos Fridericos Imperatores: à quorum cuiuslibet nomine sumpta est prima litera f. & sic erunt duo ff.

Digesta vn de dicantur.

a) Multo a hier Alci li 3 dispun c. xvi. & ali

p Pandectarum. à pan, quod est totum, & decten: quod est doctrina: quia ibi est doctrina omnium iurifconsultorum: vt. C. de veter. iure enucle. l. ij. §. sed cum omnia. in. fi. ut hic sequitur.

q Quos. s. quinquaginta libros Digestorum. Accursus.

r Necnon ceteros. s. xv. ex permisso Iustiniani electos: vt. C. de veter. iur. enu. l. j. §. ij. & l. ij. §. quae omnia.

s Eadem institutiones, id est eadem instituta. unde collige hunc librum sumptum ex volumine Digestorum, vel proprie dicitur institutiones, quas mandauit fieri: nunc mandatur partiri. nam partitio animi legentis incitamentem intelligentis praeparat, memoriam artificiose reformat: vt. j. de leg. §. sed non vsque & ff. de doli ma. excep. l. j.

t Iustus. q. d. Institutiones iustus fieri ex libris antiquorum: ita ut contineret quidquid rebus quae in praesenti a quo in vsu vertuntur, consentaneum est: vt. C. de veter. iur. enucl. l. j. §. sed cum prospeximus. Accursus.

u Quas ex omnibus antiquotum Institutionibus, & praecipue ex commentariis Caij & nostri tam Institutionum, quam rerum quotidianarum, aliisque multis commentariis compositas, cum tres praedicti viri

& igne & aere. i. ex viribus horum quatuor elementorum totus mundus gubernatur: ita hic liber comprehendit omnia iura. Et not. quod terra est frigida & sicca: aqua frigida & humida: ignis calidus & siccus: aer calidus & humidus. Primum habet naturam melancholicam: secundum, scilicet aqua, phlegmatis. ignis cholerae, sanguis responder aeri.

[In quibus.] **CASVS.** Quidam quaesuit ab Imperatore: Domine Imperator, quae est materia istarum Institutionum? Et ipse respon. sicut ex auro & argento seu ex materia auri fit annulus: ita istae Institutiones factae sunt ex eo quod olim erat in vsu ex legibus antiquis, & ex eis legibus antiquis, quae in vsu esse desierunt. Sed ego Iusti. eas illuminavi, & ad vsum reduxi, in hoc lib. Instit. eas componendo, siue faciendo eas componi. h. d. vsque ad §. quas ex omnibus.

x In quibus. scilicet institutionibus.

y Obinebat. id est erat in vsu, & nunc desit. Accursus.

z Desuetudine. No. legem tolli per desuetudinem: vel per contrariam consuetudinem: & iterum eandem consuetudinem per superuenientem legem tolli. ff. de sepul. viola. l. iij. §. diuus Hadrianus. in glo. iij. & in auth. de here. & Falc. §. j. alias. §. sed quoniam. col. j. Et subiicit, Ab imperiali &c. & est optimum exemplum. C. de iud. l. rem non nouam.

[Quas ex omnibus.] **CASVS.** Dicit Iustin. praedicti tres viri, scilicet Tribon. Theoph. & Doro. composuerunt has Institutiones ex antiquis Institutionibus, quas non habemus, ex commentariis. i. glossis Caij. quas gloss. fecit ipse Caius ad expositionem praedictarum Institutionum antiquarum, & ad expositionem cuiusdam libri qui appellatur Liber rerum quotidianarum, etiam ex multis commentariis ab ipso Caio factis. Et praedicti tres sapientes, scilicet Tribon. Theop. & Doro. qui hunc librum composuerunt, & ipsum compositum (sicut diximus) in quatuor libros diuiserunt, tam bene compositum & diuisum in nostra praesentia attulerunt: quem nos ipsi legitimus, & bene compositum inuenimus, sic quod illum librum Instituti. approbauimus, & plenum robur ei accommodauimus, ita quod volumus, ut tantum valeant leges istarum Instituti. quantum valent leges positae in nostro Codice positae extra casum: vel quantum valent leges positae in. ff. & hoc vsque ad §. summa.

[Quas.] scilicet institutiones. & accipe, legitimus & recognouimus, scilicet esse compositas ex omnibus &c.

[Cuius.] commentariis dico factis super libros Institutionum antiquarum.

b Quotidianarum. liber erat sic appellatus: eo quod in singulis diebus gerenda à magistratibus continebat qualiter iudicarent.

c Cum tres. interpositio est.

[Summa.] **CASVS.** In hoc §. concludit Iust. & loquitur iuuenibus

ter Laurem. Vallem. in Raudelem versus finē. b) Vide Budeu ad. l. j. ff. de iusti. & iu. in. fi.

c) Haece vna rior secundū Ange. quia iste liber non ex iure digestorū, sed ex constitutionibus Imperatoris confectus est, vt patet. §. 9. prox.

Hic Caius fuit Hadriani temporibus. l. vlti. ff. de reb. dub. Cuiac.

Elementa & eorum qualitates sunt quatuor.

d) Hoc est verū si in tali vsu no sic implicatus vsus contrarius: alias fecus, de quo vide. j. t. a. §. ex no scripto, secundum Ange. & est de mēte per. de Bel. per. u. & Io. de Pla. hic.

e) Et ideo aduerte, qd ea quae quotidie versantur, & quae vtilia sunt, magis debent attendi: vt dicit text. ff. de lileg. l. legau. in prin. secundum Ange.

uenibus seu rudibus dicens: O iuvenes, accipite hunc librum Institutionū alacriter: & viriliter in eo studere. & postquā ipsum studueritis: & in ipso, & aliis libris legalibus, seu alios libros legalū sciueritis: vos eritis gubernatores reipublicæ & nostrarū ciuitatum seu prouinciarū, propter sapientiā & doctrinā vestram: quia citius viri periti & docti eliguntur in répub. regēdā, quā laici. & h. d. tota ista cōstitutio. Francisc. de Arc.

Virgilius.

Opē. quantū ad corpus. Vnde Virgil. Labor omnia vincit Improb⁹.

Accursius.

Et alacri. Affectio enim operi tuo nomen sponit: vt. C. ad l. Corn. de sica. l. j. ff. de fut. l. qui iniurię. in prin. ADDITIO.

Vnde Angel. 3. in p̄mio ponit hos ver.

Si quis forte velit iuriconsultus haberi:

continuet studium, velit à quocumque doceri

Inuigilet, nec vincat eū tor-tura laboris.

Fortior insurgat, cum hys que recentior horis.

Leges nostras, scilicet institutionum. Accur.

Ostendite, id est ita proficite in hoc libro, vel ita moribus informati sitis. Nam boni mores plus quā diuitiæ operantur: vt. ff. de tuto. & cura. da. ab his. l. scire. §. cum reliquis. ibi, neque enim. ff. de verb. oblig. l. si quis stipulatus. in fi.

vt spes. i. hęc spes sit de vobis nostrā républicā posse gubernari.

perfecto. id est lectis aliis libris. vet. perfecto. Cuiac.

Nostram. aliā vestram.

Eius. reipublicæ. Accursius.

Vobis. id est à vobis credendis, lectis etiam aliis libris. vel si habes credendam, id est cōmittendam vobis: datus legitur. & hoc dico legitimo opere perfecto. i. cum quinquennio legeritis. nam tunc opus cōsummat, vt in proem. ff. §. sed quia solitū. Et quod dicit in partibus eius, ideo est, quia multæ sunt partes eius: vt præfectura, cōsultus, & aliæ multæ: vt patet ex tractatib⁹ de offic. ff. & in. C.

credendis. id est qui creditur. secundum primam expositionē. vel si habes, credendam, dic vt in glo. 3. Accur.

Dn. Iustiniano P. P. III. Cos. Legendū Dn. Iustiniano perpetuo. A. III. Cos. Ex hoc de confirmatū Institutiones, ex alio valēt, ex quo Pandectæ etiā valēt, quæ tamen ex vltiori die confirmatū, que madmodū apparet ex subscriptione Constitutionis de cōfirmatione Pandectarū. Pandectæ igitur cōfectæ sunt prius quā institutiones, posterius cōfirmatæ. Sic prior Codex confirmatur ex V. I. Id. April. Indictione VII. postero ex XVI. Kalen. Decemb. Indictionum XII. ex aliis vero diebus valent. Cuiac.

DE IUSTITIA ET IVRE.

Iustinianus tractaturus iura populi Ro. premittit de iustitia, que est mater iuris, & ideo ab ea incipit. sic obligatio mater est actionis vt. ff. de proc. licet §. ea obligatio. & ideo premittitur in tractatu: vt. j. de oblig. in prin. & de act. in prin. ADDITIO.

Aduerte hęc in quantum glo. dicit, qd iustitia est mater iuris. dic hoc verum si consideretur ius prout est in actu: fecus si prout est in habitu hominis: quia ius & iustitia tunc fuerunt, & sunt simul omni tempore. Iason.

Et iure. s. quod ius iustitiā prosequitur, vt minister vel filius. Sed quare de hoc ponitur in rub. cū in tex. nihil dicatur definiēdo, licet diuidēdo sic: Respōdet quidā: ideo nō ponit in textu de iure: ne grauarer rudes animos secūdū Py. qd nihil est. Vel dic hoc plerūq; fieri, vt aliquid ponatur in rub. qd in text. nō ponitur: vt. C. de relig. & sump. fu. & de aleq. lud. nā nihil in tex. ibi dicit de ludo aleq. Vel dic (qd est veri⁹) vt definiat: vt dicem⁹ j. e. tit. §. iuris præcepta. in gl. 4.

vstitia. Totus iste tit. quinq; habet partes. Nā in prima ponit definitionē iustitiæ. In secunda ponit definitionē iuris prædictæ. In tertia declarat, quo ordine & qua via tractandæ sunt leges. In quarta describit præcepta iuris, vel definit ius, secundū opin. quam tenebo. In quinta diuidit ius per mābra. Secunda ibi, Iuris prudentia. Tertia ibi, His igitur generaliter cognitis, quarta ibi, Iuris præcepta. quinta ibi, huius studij. Chri. Por.

Iustitia.] C A S V S. In prima parte solum dicitur de prima parte rub. s. de iustitia. & in ipsā prima parte definitur iustitia. Et est sciēdum, qd hæc prima pars in qua definitur iustitia, dupliciter potest intelligi: vno modo vt loquitur de iustitia diuina: alio modo vt loquitur de humana iustitia, Si vis intelligere de diuina iustitia, pone, casum. Deus qui est iustus, habet voluntatē constātem, id est firmā Institut.

Verusius.

a) Istam cōtinationē sequitur N. co.
b) Scilicet nauia. Iaso. in §. i. j. de act. Quæstio.

c) Et bene secundum Por.

d) Et ibi ista opinio approbatur per Bar. & Por. Diuisio.

prudētes nobis obtulerūt: & legimus, & recognouimus, & plenissimū nostrarū Cōstitutionem robur eis accommodauimus.

Alacri indefessoq; studio huius discipline incumbēdum suadet: ac vberimos fructus pollicetur.

Summa itaq; ope, & alacri studio has leges nostras accipite: & vosmetipsos sic eruditos ostēdite, vt spes vos pulcherrima foueat, toto legitimo opere perfecto, posse etiā nostrā républicā in partibus eius vobis credendis gubernari. Dat. Constantinop. XI. Kalend. Decemb. D. Iustiniano. P. P. I I I. Cons.

stabilē, & perpetuā, id est nō temporalē, sed semper duraturam, tribuendi vnicuiq; ius suum. s. bene meritis paradisum, male meritis infernū. Si autē vis intelligere secūdo modo. s. de humana iustitia: sic pone casum. Homo iustus habet. i. habere debet voluntatē tribuēdi vnicuiq; ius suū. Et pone exēplū in iudice iusto, qd debet habere voluntatē absolūēdi innoxios & inculpabiles, & puniēdi criminosos. Et secūdū hęc fedā expositionē, illa duo vocabula posita in definitione iustitiæ. s. constans & perpetua, sunt abiiciēda, & remouēda ab ipsā definitione: quia iudex, qui est homo humanus, nō est cōstās in voluntate, nec perpetu⁹. In secūda parte incipit tractare de secūda parte rubricæ. s. de iure: in qua secūda parte sic forma casum. Ego quæsiui à Iustin. imperatore: O domine, respōdeat mihi ad hęc quæstionem.

stantinop. XI. Kalend. Decemb. D. Iustiniano. P. P. I I I. Cons.

Institutio-
NVM D. IVSTI-
niani sacratissimi Prin-
cipis Liber I.
TITVLVS I.
DE IUSTITIA ET
iure.

Iustitia & iurisprudentiæ descriptio.
Vstitia est cōstās & perpetua voluntas ius suū

Nos dicimus quotidie. qd bonū est habere iurisprudentiā. Dicite ergo mihi, quid est iurisprudentiā: vel quis dicatur habere iurisprudentiā? Et certe Imperator respōdet dicens, qd ille dicitur habere iurisprudentiā, qui scit cognoscere res diuinas & humanas: & qui cognoscit iustū & iniustū. Tertio dicit, ex quo vidimus in prima parte. qd est iustitia: & ex quo vidimus in secūda, quid est iurisprudentiā: etiam videamus quātr leges sunt docēdæ. & quo ordine. Et certe leges sunt docēdæ hoc modo: quia scholares qui volūt audire iura ciuilia, primō debēt incipere à leuib⁹. s. ab hoc lib. Instit. postea debēt ascēdere ad grauiora: s. ad lib. Digestorū & Codicis. Et redditur ratio quare sit incipiēdū à leuib⁹: quia si incipiāt à grauiorib⁹. s. à libris Digestorū & Codicis: vnū de duob⁹ malū accidet seu eueniet: qd aut rudis propter nimīā difficultatē deseret seu relinquet prorsus studiū: aut si nō deserat, hoc est si propter nimīā difficultatē nō dimittat studiū: scū magno labore ad hoc peruenerit, quinetiā cum diffidētia: quia nō habebit spem, nec fiducia, qd vnquā aliquid sciet, seu peruenerit ad fructum sciētiæ: ad cuius fructum citius peruenerit, si à leuioribus studiū suū inchoasset. h. d. Francisc. de Aret.

Iustus est qui vult, nō qui aut iusta facit, aut iniusta non facit, nō qui iuris peritus est: nā iniustus quoque faciūt plerūq; iusta, aut iniusta nō faciūt, aut iuris periti sunt. sed neq; iustus est qui vult modō, modō nō vult ius suum cuique tribuere. Is verō demum iustus est qui sic ab animo cōparatus est, vt perpetuō τὸ ἀνάλογον, id est, ius cuique suum velit tribuere. Cuiac.

Iustitia. Hęc iustitiæ definitio potest intelligi de diuina iustitia. q. d. Diuina iustitia est voluntas constans & perpetua & c. & secundum hoc hæc verba in ea posita sunt plana. Sed nonne iniustū fuit, qd tantum datum fuit mercenario in sero venienti, quantum illi qui mane venerat: quod tamen dei iustitia laudat: vt. ff. de an. leg. l. ij. & de verb. sign. l. ij. §. cuiusque. Resp. illud diuinum vel mytice vel allegorice debet intelligi. q. d. tantum habebit de paradiso ille qui decēdit in hoc vltimo seculo, si faciat bonum, quantum ille qui decesserit in primo seculo, vt patet in his versibus: Vinea culta fuit, cultores præmia quærūt: Non labor æqualis, æqualia dona fuerunt. Sic deus ostendit, quod quādocumque venimus, Arripiamus iter, certi de munere simus. Vel dic secundum Ioan. s. quod de fragili hominis iustitia loquitur. q. d. iustitia humana, vel quæ est in homine, est voluntas constans & c. & secundum hoc illa duo verba, constans & perpetua, abiiciuntur: extra: quia homini non possunt conuenire: cum scriptum sit, quod septies in die cadit iustus. & illud: Nunquam in eodem statu permanet: vt in auth. de non alie. aut permu. §. vt autem. col. ij. Item quod in fin. dicitur, ius suum vnicuique tribuens: intellige quantum ad affectionē: quia ad actū non potest. q. d. habens affectum tribuendi: sicut, §. in rub. proemij dicitur de Augusto. sic & de matrimonio, quod est indiuiduum: vt. j. de pa. po. in prin. licet interdum diuidatur, vt patet. C. de repu. l. consensu. Vel tertio: expone vt in summa huius titu. vt voluntas, id est, mens. constans. i. bona: quasi habitus mentis bonus. Sed Tullius sic definit. Iustitia est habitus animi, cōmuni utilitate seruata, suā cūlibet tribuens dignitatē. sed secundum Plā. Iustitia est virtus quæ plurimum potest in his quæ minimum possunt. Vel prout ego credo, Iustitia est animi congrua dispositio in singulis rebus recte diiudicans. Accursius. ADDITIO. Quæsiuit modum, in quo voluit emendare Iustinianum: & ideo vos dicite,

c) Id est intentio. Ang.
f) Dic quod nō, quia patetiam tan quā mode, rator rei sue potuit in ea talem legem statuere: vt C. man. l. in re mandata. secūdū Per. de. bel. Per. Por. & Ia.
g) Et bene. Ang. & Por. & est de mē te omnium scilicet.
h) Nihil est: quia intelligitur prout hominū cōuenire possunt: s. part. Fab. Ang. & Iason.
i) Istud est diuina: secūdū Pe. de Bel. pro hic.
k) Ista potest esse vera: secundum Pe. de Bel. pro. hic.
l) Ista displicet Per. de Bel. pro. hic.

a spectat. scilicet principaliter. nam & singulorum est utilitas re-publicam saluam conseruari. Accursius.

b perinet s. principa. secundariè autè ad publicà utilitatè pertinet. expedit enim reip. &c. vt. j. de his qui sunt suuvel alie. iur. s. nã Anto.

c De iure priuato. sed quid de publico? Rñ. nō dicit in hoc libro, sed dicitur. ff. de iure fisci. &

C. eodem titu. & in aliis titu. sequentibus: & fere per omnes tres libros Codicis: vbi de iure publi. tractatur. Et nūquid illud est tripartitè collectum? Respon. sic vt statim dicam, & ex eisdem præceptis. Cū ergo eadem sint exēpla publici & priuati, quare de priuato tantum dixit, q̄ est tripartitè collectum? Respon. quia plura erat de eo priuato dicturus. Item cum fecisset hūc librū causa rudiū, nolebat eos multū aggrauare, q̄ fecisset si tractasset de iure publi. in hoc libro.

d Tripartitè. in iure enī priuato, vt in suo toto tripartita sunt præcepta naturalia: vt hoc, Ne-

minem cum alterius dāno fieri locupletem. vt. ff. de cōdīct. inde. l. nam hoc natura. Item gētiū: vt quod quisque ob tutelam sui corporis fecerit, iure fecisse existimetur: vt. ff. eo. l. j. ij. & iij. Item sunt præcepta ciuilia, vt præcepta de vscap. quia de priuata utilitate est vscapio: vt. j. de vscap. in principio ibi, ne dominia &c. Et sic publicum est ex eisdem exemplis, & pone eadem exēpla: vt ecce à iure naturali, vt non locupletetur cum iactura alterius reipublica. A iure gentium, vt liceat reipublicæ propullare iniuriam. Item à iure ciuili, vt reipublica vscapiat sicut priuatus, quæ exempla posuimus supra statim in verbo, iure priuato.

e. Naturalibus. id est iuris naturalis. f Aut gentium. id est præceptis iuris gentium. g Aut ciuilibus. præceptis.

DE IVRE NATVRALI Sec. Dictum est supra, quod ius priuatum est collectū ex naturalibus præceptis, gentium, & ciuilibus: nunc de eis dicit: q̄ primo de iure naturali.

Ius naturale est. Totus iste titu. diuiditur in quinque partes. Primò ponit de iure naturali. Secundò de iure gentium & ciuili. Tertio ponit vnā diuisionem iuris ciuili. Quarto rediens ad ius ciuile & naturale ponit vnā differentiam inter ipsa iura. Vltimo ponit circa quæ versatur ius ciuile. Secūda ibi. Ius autem ciuile. Tertia ibi. Cōstat autè. Quarta ibi. Sed naturalia. Quinta ibi. Omne autè. Et hoc principium etiā diuiditur in tres partes. Primò ponit definitionem iuris naturalis. Secundo declarat illam. Tertio probat per effectū. Secūda ibi. Nam ius. Tertia ibi. Hinc descendit. c. a s v s. Quidam scholaris rudis accessit ad principem Iustinianum, & corā eo talem proposuit quæstionē: Domine Imperator, dicite mihi, quid est ius naturale? Imperator respōdit ei: Ius naturale est quoddā ius, quo iure omnia animalia sunt instructa & perita à natura. i. à Deo. Vel ius naturale est quoddā ius, quo iure, natura. i. Deus, omnia animalia instruxit & docuit. & in idē per omnia recidit hæc positio. casus cum prima. Bene dico, omnia animalia: quia non solum habet locum in hominibus, sed in omnibus animalibus: siue in cœlo, id est in aere nascantur, vt aues: siue in terra, vt alia animalia: siue in aqua nascantur, vt pisces. Videmus enim. i. videre possumus, omnia animalia, nedū homines, esse perita huius iuris naturalis. hoc dicit vsque ad versū. Hinc descendit. in quo ponuntur duo vel tria exēpla de hoc iure naturali. Mouetur enim masculus ad coniungendū se fœmellæ: vel vir ad coniungendū se fœminæ: quæ coniunctio vocatur matrimonium secundum iura ciuilia. Secundum exemplum est tale. Iure isto naturali mouetur homo & fœmina ad procreādos & nutriendos liberos, id est filios. Nam isto iure naturali mouentur homines & fœminæ ad commiscendum se ad inuicem, quam coniunctionem faciunt ideo, vt liberos procreent, & eisdem liberis procreatis mouentur eodem iure naturali ad eosdem liberos alendos & nutriendos. Franc. de Ar. Ius in bruta non cadit: nam nec iniuria cadit. l. d. si quadr. pau. fecisse dic deniq; vt rationis, ita & iuris bruta expertia sunt. At quæ bruta faciunt incitatione naturali, ea si homines ratione faciunt, iure naturali faciūt, quæ bruta nō faciūt, ea si oēs homines ratione faciūt, iure gentiū faciunt quod & ip-

spectat. Priuatu est, quod ad singulorū utilitatem pertinet. b Diccū est igitur de iure priuato, c quod est tripartitè collectū. Est enim ex naturalibus e præceptis, aut gentium, f aut ciuilibus. g

TITVLVS II. DE IVRE NATVRALI, gentium, & ciuili.

Quod naturalis instinctus omnia animalia docuit, ius naturale dicitur: ideo mares fœminas appetere, liberos procreare, procreatosq; educare (quæ etiā cum brutis cōmunia habemus) hoc iure impellimur.

Ius naturale h est, quod natura omnia animalia docuit. Nam ius i istud

sum naturale ius dicitur, & bonum, & æquum, & naturalis æquitas, & naturalis ratio, & lex naturalis, & natura. Quæ non omnes, sed quædam hominum congregata in vnum locum multitudo utilitatis publicæ causa facit, ea verò sunt iure ciuili. Cuiacius.

h. Ius naturale est, quod natura. [i. Deus. f] & nominatiuè & ablatiuè potest legi. sic. s. tit. j. s. j.

Et nota quia quatuor s modis ius naturale ponitur. Quādoq; pro iure gentiū: vt. j. de re. diu. s. singulorū. Quādoq; p iure pactorū, & sic, p iu. Et nota quia quatuor s modis ius naturale ponitur. Quādoq; pro iure gentiū: vt. j. de re. diu. s. singulorū. Quādoq; p iure pactorū, & sic, p iu. Et nota quia quatuor s modis ius naturale ponitur. Quādoq; pro iure gentiū: vt. j. de re. diu. s. singulorū. Quādoq; p iure pactorū, & sic, p iu.

Hinc o descendit matis f atque fœminæ coniunctio, i quæ nos f matrimonium f appellamus. hinc liberorum procreatio, f & educatio. i Videmus enim cætera u quoque animalia istius iuris f peritia censer. j

Quod quæque ciuitas sibi ius statuit, ius ciuile dicitur, quasi ipsius ciuitatis peculiare: quod verò rationis iudicio ab omni populo custoditur, ius gentium vocatur.

fatui, quando (natura) est nominatiui, & tunc dic, natura. i. deus. ADDITIO. Dic secundū Por. quodd hoc relatiuum (quod) erit accusatiui casus, & verbū (natura) erit nominatiui. Nā hoc verbū (docuit) in textu postum potest regere duos accusatiuos diuersos: vt in glo. ordina. in l. successores. C. ad. l. Fal. & habetur in l. eam quam. C. de fideicommiss.

i Nam ius. bene dico omnia animalia. Nam ius istud &c. non solū est hominum, sed cōmune omnium animalium. Accursius. k Humani. id est hominum.

l In celo. id est in aere: vt aues quæ in arboribus & aere nascuntur, vt. j. de rerum diu. s. apum.

m In terra. vt feræ bestię, quæ in suis lustris, id est cubiculis nascuntur: & etiam quædam aues. n In mari. vt pisces. idem dico & si in qualibet alia aqua nascantur. Accursius.

o Hinc. i. ab hoc iure naturali. f. deo, qui primò Adam Euæ coniunxit, & in paradiso deliciarum posuit. Accursius. p Maris. id est masculi.

q Coniunctio. f. animorū, non corporum. vt. ff. de reg. iur. l. nuptias. ADDITIO. Est tamen differentia secundum Ang. quia securo solo cōsensu possibilis est separatio per ingressum monasterij, vt. C. de episc. & cle. l. deo nobis. circa prin. & in decretalibus ex publico. de conuers. coniugat. secus autem secuta carnali copula.

r Matrimonium. i. effectum matrimonij. Et sic nota, q̄ matrimonij quo ad originē est de iure naturali. f. de deo: vt hic dicitur. De iure gentium etiā dici potest: quia ab eo receptum est. De iure ciuili etiā dici potest: quia formam ei adiunxit & solennitatem, secundum Azo. vt patet. j. de nup. per totū titu. cum dicit, à quarundam nuptiis abstinerē necesse est. vt. ff. de ri. nup. per totum. vnde debet dici de iure ciuili. vt. ff. de iustitia & iure. l. ius ciuile. ADDITIO. Intelligē hoc nisi quo ad prohibitionē graduum linearū ascendētis, vel descendētis, vel etiā collateralis in primo gradu, quia dicitur de iure diuino. c. literas. s. sane. versic. opinioni. & s. seq. extra de resti. spo. Item quo ad formā verborum est de iure cano. sed quo ad instinctum cōiunctionis, seu causam finalem, scilicet cōseruationem indiuidij, est de iure naturali, secundum Chri. Por. hic.

s Hinc liberorum procreatio. Nam deus operatur ad liberorum procreationem, & naturalis instinctus. t Et educatio. Nam hoc iure. f. naturali mouetur parens de educatione filiorū suorum potius, quàm alienorū: vt. ff. vnde liberi. l. scripto herede. in fin. & ad hoc etiā tenetur parens: nisi pro se sit insufficientis. vt. ff. de lib. agn. l. si quis. sed & si filius. & s. denique.

u Cætera. scilicet animalia præter homines. x Istius iuris. scilicet naturalis, de quo loquimur. Ex eo enim quæuis volat, piscis natat, gallina oua calefacit, mouetur isto iure naturali. [Ius autem.] Diuiditur in tres partes. Primò ponit dictum bimēbre. Secundo ponit exemplum primi membri. Tertio ponit exemplum secundi membri. Secūda ibi. Nam quod. Tertia ibi. Quod vero. c. a s v s. Quidā scholaris accessit ad principē, & talē proposuit quæstionē: Domine Imperator, dicite mihi, quæ differentia est

f] Hæc non est legis in-tentio: & natura hic accipitur pro virtute in seita cuiuslibet rei. Barro. Nic. Fa. & Placen. g] Placen. & pratorio: vt. ff. de pact. l. la. ponuntur quinque. quos vide hic p eoffic. h] Hoc verū in præceptis moralibus: secus in mysticis seu figuratiuis: quia illa sūt mutabilia secundum Christophorum. i] Alias cōiugatio. k] Nominē iuris Cuiac. Censeri, qualiter hoc loco accipiendum sit, cum nō explicet Accur. vide Budeū in annot. ad Pandect. ad l. i. ff. de iustitia & in-rc.

a] Istud exēplum reprobat per Bartol. & Por. hic. & per Bald. in §. i. infra tit. proxi. b] Cōtrariū tenet Porc. c] Vt suam prolem nutrire. d] Vt suo domino pare- re. e] Scilicet quod promittit per stipulationē solueret.

j] Vel aliter secundum Io. Fab. ne parces sint incerti de filijs quos alere tenentur, ratio naturalis dicitur matrimonium. k] Vel quo ad substantiam consensum. * Educatio si cōsideretur inspecto naturæ instinctu, est de iure naturali: si pro ut est redacta ad necessitatem, est de iure ciuili. l. si quis a lib. s. ff. de lib. agn. nā pater cogitur iure ciuili alere liberos, vt de Sophocle scribit Tul. in Cato. Egi. Per.

inter ius gentium, & ius civile: & ideo quæro, quia volo vñ ius ab alio scire discernere. Imperator respondit. Amice, dico tibi, q̄ omnes populi, qui vntur iure scripto, & iure non scripto, pro parte vntur suo proprio iure. s. civili, & pro parte vntur iure communi omnium hominum. Secundo dicit scholaris. Domine Imperator,

salus, in re gētiū di- stinguunt, quōd omni- populū &c. Mores qualiter hoc loco accipiē- di sint, vide Bud ad l. ius civile ff. de iust. & iur. Quod sibi liquum est. Et cōcor. c. quē in eccle- siarū in gl. i. in princ. ext. de cost. & in ca. ve- nerabilē. in gl. super vero. Lotha- rius. ext. de elec.

vos loquimini sic obcu- rē, q̄ non intelligo vos. Quid est hoc dicere, q̄ omnes populi, qui vntur iure scripto, & iure non scripto, pro parte vntur suo proprio iure, & pro parte vntur iure communi omnium hominum? Dicit Imperator: Quod dixi tibi, q̄ vntur pro parte suo proprio iure. sic intellige, quōd ius, quod sibi facit quilibet populus, illud est ius proprium illius populi, vel ciuitatis, id est appellatur ius ciuile, id est ius propriū illius ciuitatis, puta statut. municipalia, quæ in singulis ciuitatibus fiunt. Tertio dicit Imperator, qd̄ illud ius quouñtur omnes gētes de mundo, naturali ratione. i. discretiōe est inductū: appellaturque ius gentium, id est ius quo omnes gētes de mundo vntur. Et sic amōdo aperta est differentia inter ius gentium, & ciuile: quia ius ciuile est proprium cuiusque ciuitatis: ius verō gētiū est commune omnibus. Quarto dicit Iustinianus: Non solum quidam alij populi vntur pro parte iure proprio, id est ciuili: & pro parte iure communi omnium hominum, id est iure gentium, sed etiam populus Romanus hoc facit: quia pro parte vntur suo iure, id est suis propriis statutis, & pro parte vntur iure communi omnium hominum, id est gentium. Quinto respondet Imperator cuidam tacitæ obiectiōni: quia possent aliqui dicere: Domine Imperator, vos fecistis mentionem nunc de iure gentium & ciuili, dicatis de natura vtriusque iuris. Dicit Imperator, excusando se: Ego hoc dicam in competente loco. s. in. §. pen. vbi dicit quōd ius gentium est immutabile, & ius ciuile mutabile, secundum expositionem istius §. vel alio modo intellige istam quintam particulam, vt in gl. quæ incipit. s. iura gentium. Et hoc totum in prima parte principali. In secunda parte adsignat Iustin. secundam differentiam inter ius gentium & ius ciuile quæ secunda pars continet quatuor partes, vt supra dixit: Quāuis ius gentium non habeat denominationem ab aliqua ciuitate, quia non dicitur ius gentium Romanorum, vel ius gentium Bonon. tamen ius ciuile habet denominationem ab ea ciuitate in qua factū est, vt ecce statuta quæ fiebant apud ciuitatem Athenarum per suos sapientes, scilicet Solonem & Draconem, possunt dici ius ciuile Atheniensium. Secundo adducit simile, quōd statuta facta Romæ possunt dici ius ciuile Romanorum, vel ius ciuile Quiritū: quia Romani appellabantur Quirites à quodam rege eorum, qui Quirinus appellabatur. Tertio dicit, Sed quid dicemus? si simpliciter dicatur ius ciuile, nec addatur nomen ciuitatis in qua factum est illud ius, de quo iure intelligemus? Respon. per excellentiam intelligitur ius ciuile, de iure ciuili Romanorum, id est de statutis eorum. Quarto adducit simile. Ecce cum dico, poeta, & ei non addonomen propriū, per excellentiam intelligitur de Homero apud Græcos, vel de Virgilio apud Latinos. hoc dicit vsque ad §. ius autem gentium.

Ius autem ciuile, vel gentium ita diuiditur: Omnes populi, qui legibus & moribus reguntur, partim suo proprio, partim communi omnium hominum iure vntur. Nam quod quisque populus ipse sibi ius constituit, ipsius id propriū ciuitatis est: vocaturque ius ciuile, quasi ius propriū ipsius ciuitatis. Quod verō naturalis ratio inter omnes homines constituit, id apud omnes populos peræque custoditur: vocaturque ius gentium, quasi quo iure omnes gentes vntur. Et populus itaque Romanus partim suo proprio, partim communi omnium hominum iure vntur. Quæ singula qualia sint, suis locis proponemus.

Ius ciuile à sua quodque ciuilitate vel legislatore nomen sortitur: tamen tamen ciuile simpliciter, plati appellatione, ius Romanorum tanquā nobilius significamus. Sed ius quidē ciuile ex vnaquaque ciuitate appellatur: veluti Atheniensium. Nam si quis velit Solonis vel Draconis leges appellare ius ciuile Atheniensium, non errauerit. Sic enim & ius quo Romanus populus vntur, ius ciuile Romanorum appellamus, vel ius Quiritū, quod Quirites vntur. Romani enim Quirites à Quirino appellantur. sed quotiens non addimus nomen cuius sit ciuitatis, nostrorum ius significamus: sicut cum poetam dicimus, nec addimus nomen, subauditur apud Græcos egregius Homerus: a naturalia. Accursius. Id apud. nunc soluit. Accursius. vntur. vt est religio erga deum, vt parentibus & patriæ pareamus, vt contra violentiam resistamus: vt ff. de iustitia & iure. l. j. in fine. & l. ij. Item conuentiones siue pacta, quæ apud omnes gentes valent, vt infra eodem §. ius autem gentium, & ff. de pactis. l. i. iuris gentium. in principio. h. itaque. quia omnis populus vntur partim iure communi, & partim &c. i. suo. quod pro se tantum composuerunt: aliis esset lex generalis: vt infra eodem §. lex. Quæ singula. scilicet iura gentium & ciuilia, quibus vntur ci. Romani. & effectus eorum iurium dicitur infra de rerum diuisione §. singulorum. vsque ad finem tituli, vbi dicitur qualiter acquiruntur dominia iure gentium. Item infra de vsu cap. & in titulis sequentibus, in quibus dicitur qualiter acquiruntur dominia iure ciuili, & secundum hoc refertur ad proximum dictum, & illud intelligas de iure ciuili Romanorum generali. Vel aliter dic. proponemus infra eodem titulo. §. penultimo. vbi dicit alterum de iuribus variabile, vt ciuile: alterum non non, vt gentium. & secundum hoc non refertur ad proximum dictum: sed ad id quod dicit supra Nā &c. & etiam, Quod vero, &c. Proponemus. sed vbi? Respon. forte. j. de rer. diuisi. §. singulorum. & refertur non ad proximum dictum, sed ad id quod dictum est: Nam quod quisque &c. & ibi, Quod vero, &c. Sed ius quidem, &c. diximus populos communi aut proprium ius habere: sed &c. Ciuitate appellatur. id est nomen illius ciuitatis vbi factum est ius ciuile, debet ei imponi. solonis. nomina sunt compositorum statutorum in illis ciuitatibus, sicut si appellaret quis ius ciuile Bonon. statutum à compositoribus inuentum, & consilio confirmatum. Non errauerit. imò bene dixerit. Sic enim est ius. quod pro se tantum composuerunt: aliter esset generalis lex: vt j. eo. §. lex est. & de hoc. f. iure ciuili generali potest hic intelligi vel loqui. Accursius. Ius Quiritum: pro eodem, licet nomina muret. A Quirino. i. Romulo. qui fuit eorum rex, dictus à quiris. quod est hasta: quia magna hasta in bello vtebatur. Ciuitatis. sed simpliciter dicitur ius ciuile. Nostrum. f. Romanorum per excellentiam.

§. ius prætorium. Quarto dicitur disputatio prudentum, quæ fuit facta super. l. duodecim tabularum. vt. ff. de origine iuris. l. ij. §. hæc disputatio. secundum Ioannem. Quinto quicquid scriptum habemus de iure, dicitur ius ciuile: vt cum dicitur, Est enim sanctissima res ciuilis sapientia, quæ pretio numario non est æstimada: vt. ff. de

var. & extraor. cogn. l. j. §. proinde. Sexto dicitur quotiens adicitur aliquid iuri naturali, vt in matrimo. mōdō dixim: vel detrahitur iuri naturali, vt. j. de vsu capio- nibus in princip. Vel adicitur iuri gentium: vt in tutela inuenta à iure ciuili originaliter: vt infra de tute. in principio. Vel detrahitur, vt in potestate seruorum restricta: vt j. de his qui sui vel alieni iuris sunt. §. sed hoc tē- pore. hoc enim ius ciuile dicitur: vt. ff. de iustitia & iure. l. ius ciuile. j. respon. & hæc exempla sunt ibi notata. Accursius.

Naturalis ratio. nota quōd ius gentium naturali ratione est inductū, vt hic, & infra de rerum diuisione. §. singulorum. vnde est immutabile: vt infra eodem. §. sed na- turalia. Accursius. Id apud. nunc soluit. Accursius. vntur. vt est religio erga deum, vt parentibus & patriæ pareamus, vt contra violentiam resistamus: vt ff. de iustitia & iure. l. j. in fine. & l. ij. Item conuentiones siue pacta, quæ apud omnes gentes valent, vt infra eodem §. ius autem gentium, & ff. de pactis. l. i. iuris gentium. in principio. h. itaque. quia omnis populus vntur partim iure communi, & partim &c. i. suo. quod pro se tantum composuerunt: aliis esset lex generalis: vt infra eodem §. lex. Quæ singula. scilicet iura gentium & ciuilia, quibus vntur ci. Romani. & effectus eorum iurium dicitur infra de rerum diuisione §. singulorum. vsque ad finem tituli, vbi dicitur qualiter acquiruntur dominia iure gentium. Item infra de vsu cap. & in titulis sequentibus, in quibus dicitur qualiter acquiruntur dominia iure ciuili, & secundum hoc refertur ad proximum dictum, & illud intelligas de iure ciuili Romanorum generali. Vel aliter dic. proponemus infra eodem titulo. §. penultimo. vbi dicit alterum de iuribus variabile, vt ciuile: alterum non non, vt gentium. & secundum hoc non refertur ad proximum dictum: sed ad id quod dicit supra Nā &c. & etiam, Quod vero, &c. Proponemus. sed vbi? Respon. forte. j. de rer. diuisi. §. singulorum. & refertur non ad proximum dictum, sed ad id quod dictum est: Nam quod quisque &c. & ibi, Quod vero, &c. Sed ius quidem, &c. diximus populos communi aut proprium ius habere: sed &c. Ciuitate appellatur. id est nomen illius ciuitatis vbi factum est ius ciuile, debet ei imponi. solonis. nomina sunt compositorum statutorum in illis ciuitatibus, sicut si appellaret quis ius ciuile Bonon. statutum à compositoribus inuentum, & consilio confirmatum. Non errauerit. imò bene dixerit. Sic enim est ius. quod pro se tantum composuerunt: aliter esset generalis lex: vt j. eo. §. lex est. & de hoc. f. iure ciuili generali potest hic intelligi vel loqui. Accursius. Ius Quiritum: pro eodem, licet nomina muret. A Quirino. i. Romulo. qui fuit eorum rex, dictus à quiris. quod est hasta: quia magna hasta in bello vtebatur. Ciuitatis. sed simpliciter dicitur ius ciuile. Nostrum. f. Romanorum per excellentiam.

quot modis capitulū ius ciuile.

c] In hoc f. quia eo iure oia erant cōmunia scilicet ius hæc aliis si glof. præsuppone- ret, quōd il- lo iure esset dare meum & ius, esse falsa: vt per Ia. de Arc. Bald & Alb. in l. ius ciuile. ff. de iust. & iur.

+ a Romulo

d] Text. est not. secū dū Ia. in l. j. & generaliter. ff. de ven. in post. m. quem Bal. reputat singularē in l. maris. C. ad Ter. & cui potius sit parendū, vide per Ange. hic.

e] Ista glof. cōtradi. gl. præced. sed ambe sunt bonæ vt referatur ad proximum dictum vel ad remotū: cum secū dū ambas expo- sitiones lo- quamur de iure gētiū vel ciuili se- cundum Nicol. Quiritum vnde dicitur.

a] Omnes ra- men ius de- scriptum sit, sive non Io. Fa.

b] Ista gl. est magistralis secū dū Ang ad sciendū

diuiditur. i. vnum ab altero sic dignoscitur. Accursius. Distinctio dicitur diuisio in hoc lib. sæpe. Ita ergo diuiditur, post distinguuntur. Legibus & moribus. Nam quidam sunt, qui reguntur tantū moribus: & etiam quidam, qui nec moribus, nec legibus: vt homines siluestres: etiam quidam, qui legibus tantum, & non moribus. Communi. id est eo iure, quod est in communi apud omnes: sive scriptum sit, sive non. Ius ciuile. vt sunt statuta ciuitatum: quæ iura municipalia dicuntur: vt. C. de eman. lib. ij. & sic dicitur ad differentiam iuris naturalis. iuris gentium, & ita accipitur hic. Secundo modo dicitur ius ciuile: lex. xij. tabularum: vt. ff. de iustitia & iure. l. ius ciuile. §. hoc i- gunt. Tertio dicitur ius ciuile omne ius quod nō est prætorium, & sic accipitur ff. de iustitia & iure. l. ius autem ciuile. in principio. &c.

ADDITIO. Et ideo dicit Io. Fa. quōd in supplicando pro præbenda ecclesiæ cathedralis, specificatio ipsius ecclesiæ vitaret: quia sufficit quōd dicatur, in ecclesiā Lugd. vel Parisien. & quōd ita de facto videt observari. Ius. scilicet ciuile Romanorum, si est proprium: vel generale, si est factum vt sit generale.

virgilius.

Virgilius. idem in apostolo. nam Paulus in diuina scriptura intel- ligitur. Item vbi dicitur sapiens, intelligitur Salomon. [Ius autem.] Primò ponitur vñ dictum. Secundo ponitur ratio, quare ius gentiū fuit inuentū. Tertio ponitur effectus, siue ponitur inuentiones iuris gentiū. Secunda ibi, Nam vsu. Tertia ibi, Bella.

Diuisio.

CASVS. Quauis in superiori. §. tractauerit de iure gentium & ciuili: quia tamē de iure gen- tium non tractauit ibi plenē: ideo hic plenius tractat repetendo etiam de eo, quod dixerat. Et diuidit hunc. §. in tres partes: sicut supra dictū est. In quarū prima parte dicitur, quod ius gen- tium est commune om- nibus hominib⁹ de mun- do. Secundo reddit ra- tionem, quare ius gen- tium fuit inductū, quæ ratio talis est. Homines

apud nos Virgilius. 2

Communis vsus, humanaq; ne- cessitas iuri gentium originē de- dere. Ex hoc itaq; iure orta sunt bella, secuta captiuitates & ser- uitates, ac contractus ferē om- nes introducti.

Ius autem gentium omni hu- mano generi commune est. Nam vsu exigente, & humanis necessitatibus, gentes humanæ iura quædam sibi constituerunt. Bella etenim orta sunt, & ca-

CASVS. Vidimus de iure naturali in principio huius tituli. Item vidimus de iure gentium, §. §. prox. Item vidimus de iure gentium & ciuili mixtum, §. §. ius autē ciuile, vsq; ad §. ius autem gētium. Sed quia de iure ciuili nō plenē tractatum est, ideo tractabitur in hoc §. & seq. vsque ad §. sed naturalia. Et ideo diuide aliter hunc. §. quāni

ptiuitates secuta, & seruitutes, quæ sunt iuri naturali contraria. Iure enim naturali ab initio om- nes homines liberi nasceban- tur. Et ex hoc iure gentium om- nes penē contractus introducti sunt: vt emptio & veditio, locatio & conductio, societas, depositū, mutuū, & alij innumerabiles.

Ius ciuile ex scripto constat, & non scripto. Iuris autem scripti partes sunt sex, quæ recte serie pertractantur.

supra secundū Franciſ. de Aretio in sexdecim partes, vsq; ad §. ex non scripto. In prima parte dicitur, quod ius nostrū ciuile diuiditur in duas partes, scilicet in ius scri- ptum, & in ius non scri- ptum: & hoc ad similitu- dinem Græcorū, qui similiter iure scripto & iure nō scripto vteban- tur. Secundo dicit, quod primò est videndum de iure scripto. Et est scien- dum, quod ius scriptum constat ex sex partibus iuris. scilicet ex lege, & plebi-

Per hunc tex. Pau. dicit verbum hoc, gentes, comprehendere matres & feminas.

a] vel expo- ne omni. i. toti secund. Nic. & Io. Fab.

b] Imò à quocunq; eua puiato profuso recu perando, & de licentia superioris si per ipsum recuperare non valeat: & hoc nedū cōtra suum detinentes, sed etiā eos iuuantes se- cundū Io. & doct.

c] Idē Bar. & Nic. & vi- de glo. simi- lem in l. ex hoc iure. ff. de iustit. & sponſalitiat largitionem, id est donationem propter nuptias, vt in authen. vt spon. larg. §. j. & ij. col. ix. & nota quod hic dicitur omnes contractus esse de iure gentium: sed non omnes obligationes. Nam quæ ex maleficio vel quasi sunt, non sunt de iure gentium, sed vel à lege. xij. tabularum, vel ab alia lege. A D D I T I O. Prout glo. loquitur in quasi maleficiis, approbatur: quia in his contingit aliquem obligari ex facto alieno: quod ius gentium non considerat. sed prout loquitur in maleficiis, reprobat per. l. j. ff. de fur. vt per Ang. & Christo. hic.

Diuisio.

indigebant aliquibus statutis, & ideo multa inter se statuerunt, quæ dicuntur ius gentiū. & maximè bella, & captiuitates, & seruitutes sunt à iure gentium: quæ seruitutes sunt cōtrariæ iuri naturali: quia de iure naturali omnes homines liberi nascebantur. Tertio dicit, quod ex hoc iure gentiū sunt introducti quasi omnes cōtractus, de quibus multa exempla ponit in textu. hoc dicit vsque ad §. cōstat.

Ius autem, autē pro sed. & repetit de iure gentiū vt aliquid addat. c. Omni humano. Sed nunquid plura humana genera sunt? Respō. non. expono ergo, id est omnibus hominibus.

Nam vsu. ab initio enim pauci erāt homines: indigerunt tamen aliquo cōmuni vsu: & quanto plures fuerunt, tunc magis vias cō- ſuetudines habebāt & natura: pūta vt nullus vineā vel hortū alteri intraret, & hoc sequitur, & pbarur. ff. de iustitia & iure. l. ex hoc iure.

Bella. Sed quomodo à iure descendit bellum, cum sit à iure pro- hibitum. vt. ff. de vsufru. l. æquissimū? Respon. loquitur de eo quod à populo Romano est indictū hostibus: vt. ff. de cap. & postli. reuer. l. hostes. §. in bello. Item propullare violentiam: quod est licitum: vt. ff. de iustitia & iure. l. vi vim. & ff. de vi & vi armata. l. j. §. vim vi cum moderamine tamē: vt. C. vnde vi. l. j. A D D I T I O. In quo moderamine requiritur primò debita instrumentorū proportio: quā- uis secundū Io. Fab. aggredientem sine armis, possim cum armis re- pellere, si aliās tutē me defendere nequeo. Secundo, quod fiat in- continenti, id est in ipsa actus flagrantia, in defensione personæ, vel antequam diuerterat ad extraneos actus in defensione rerum. Tertio quod non ad vindictā: in quo attenditur modus facti, qualitas personarū, & potentia. Et nota secundum Ias. quod ipsa propulsio est de iure naturali: sed cū moderamine, est de iure gentium, secun- dum Angelum hic. Bella, captiuitates, seruitutes, postliminia, man- numissiones, vt sacrosancti sint hostium legati, regna, dominia, obli- gationes, acceptilationes, constitutiones sunt iuris gentiū. Cuiacius.

Ab initio. sed nunquid hodie? Quidā dicunt, sic nos contra. nam seruis nascitur: vt. j. de iure perso. §. serui. & ff. de natura res. l. interdū.

Accursius. Omnes penē contractus. Omnes obligationes. Omnis enim obligatio pro cōtractu habetur. l. omnē. D. de iudic. atq; ideo in. l. ex hoc iure. D. de inst. & iur. Hermog. obligationes dixit, non cōtractus. Cur autē ait penē? nēpē quia sunt quædam cōuentiones: & obligationes legitimæ. l. cōuentionū. l. legitimæ. D. de pact. Cuiac.

Vene. penē dicitur propter quatuor contractus: vt propter stipu- lationem: vt. j. de actionib. §. de constituta. Item propter literarum obligationem: vt. j. de literarū obligationib. Item propter contra- ctum emphyteuticum: vt. j. locat. & conduct. §. adeo. Item propter sponſalitiat largitionem, id est donationem propter nuptias, vt in authen. vt spon. larg. §. j. & ij. col. ix. & nota quod hic dicitur omnes contractus esse de iure gentium: sed non omnes obligationes. Nam quæ ex maleficio vel quasi sunt, non sunt de iure gentium, sed vel à lege. xij. tabularum, vel ab alia lege. A D D I T I O. Prout glo. loquitur in quasi maleficiis, approbatur: quia in his contingit aliquem obligari ex facto alieno: quod ius gentium non considerat. sed prout loquitur in maleficiis, reprobat per. l. j. ff. de fur. vt per Ang. & Christo. hic.

Innumerabiles. id est non facillè ad numerandum habiles: vt. j. de reb. corpo. & incorpo. in princip.

[Constat.] Diuiditur iste §. in tres partes. Primò ponit dictum bi- membre. Secundo ponit exemplum primi membri. Tertio exemplū secundi membri. Secunda ibi, Scriptum. Tertia ibi in §. Ex non scri- pto. Item secunda subdiuiditur in duas partes. Primò ponit quid est ius scriptum. Secundo ponit exempla. Secunda ibi, Lex.

scito: ex senatuscon. ex principum placitis, prætorum edictis, & ex responſis prudentum. Tertio dicit quid est lex. Certè lex dicitur il- la, quam Rom. populus faciebat cōſule ſenatorū interrogare po- pulum: vt ecce quando emergebat aliqua quæſtio, quæ non erat ſoluta per aliquam legem: populus pulſabatur cum cāpana, Ad arē- gam, Ad arengam, Ad arengam. Et sic congregabatur populus Ro- manus: & tunc loquebatur magistratus ſenatorū: & dicebat popu- lo ibi cōgregato: Domini mei, talis quæſtio emergit de nouo: quā quæſtionē non reperimus decīſam in noſtro iure: placetne vobis, quod ad decīſionem illius ita & ita ſtatuatur? Et populus ſimul vel diuifim clamabat, vel clamabant dicentes: Sic fiat, vel ſic fiat. & ſic illud taliter conſtitutum dicebatur lex. Quarto dicit quid ſit plebi- ſcitum. Et certè plebiſcītū dicitur illud ius, quod plebs Romana fa- ciebat tribuno plebeiorum interrogante plebē. Ecce enim quando emergebat aliqua quæſtio pertinens ad plebem ſeu plebeios, quæ non erat ſoluta per legem aliqua: pulſabatur cū quadam alia cāpa- na: Ad arengam, Ad arengam, Ad arengam. Et sic congregabatur plebs Romana. Et sic tunc ſurgebat magistratus. ſ. tribunus plebis, & dicebat plebi. Talis quæſtio emerſit, placetne vobis, quod ad decīſionem illius ſic vel ſic ſtatuatur? Et ipſi clamabant dicentes, Fiat ſic, & ſic, ergo illud taliter cōſtitutum appellabatur plebiſcītum.

Quinto dicit, Diximus quod lex ſit à populo: & plebiſcītum à ple- be. Sed quæ differentia eſt inter populū & plebem? Rñ. Populus eſt genus: quia appellatione populī omnes ciues Romani continē- tur, ſcilicet nobiles patricij, & ſenatores, & ignobiles. Plebs verò ſine patriciis & ſenatoribus cæteros ciues ſignificat. Sexto respon- det cuidam tacitæ quæſtioni: nam poſſet aliquis dicere: Nunquid tantū valent plebiſcita quāntū leges? Et dicit quod ſic, ex quo ſūt facta quædam lex quæ appellabatur Hortenſia: in qua cōtinetur, quod plebiſcita obrinent vim legū. Septimò quid eſt ſenatuscōſul- tum? Et certè ſenatuscōſultū eſt ſtatutum à ſenatoribus compoſi- tum, ſiue leges à ſenatoribus promulgatæ. Octauo reſpōdet cuidā tacitæ quæſtioni. nam aliquis poſſet dicere: Senatuscōſulta videntur ſuperflua. Nonne ſufficiebant leges & plebiſcita? Reſp. dicens quod ſenatuscōſulta non ſunt ſuperflua. Nam pop. Rom. erat in- tantū augmentatus, quod erat quodā modo impoſſibile, q̄ ſemper quando debebant fieri aliq̄ leges nouæ, quod populus & plebs congregari poſſent. & ideo vtile viſum fuit populo, quod ſenatores poſſent iura cōdere ſine populo & plebe: & ſic quādo congregaba- tur populus, cōſul ſenatorū interrogabat vt. §. Nono, quid eſt prin- cipis placitū? Dicitur lex imperialis, nā quod principi placuit: pro lege ſeruatur. Decimò reſpōdet cuidam tacitæ quæſtioni. Nā poſ- ſet aliquis querere: Quare princeps poteſt legē facere? Rñ. Quia populus Rom. tranſtulit in eum principē omne ius ſuum & imper- tium: & maximè poteſtatem legis cōdendæ. Vndecimo dicit, quod Imperator poteſt facere legē, vt dixi, ergo id quod inſtituit Impera- tor, ſeruatur pro lege, etiā ſi in modū epīſtolæ faciat: vt. j. de his qui ſui vel alieni iuris ſunt. finali. Vel ita ſi inter litigantes cognouit, & definitiue pronuntiauit, volens quod illa ſentētia eſſet lex: vt. C. de legibus & conſtitutionibus. l. finali. Vel etiam ſi appōnat in lege quā facit, hoc vocabulum, edictali vel edicto. vt. C. de ſecundis nuptiis. l. hac edictali. Duodecimo, quod leges Imperiales propriè appellan- tur conſtitutiones. Tredecimò dicit, quod legum ſiue conſtitutio- num Imperialium quædam ſunt, perſonales, quædam generales. Perſonales dicuntur, quæ ad alias perſonas nō extenduntur. Ecce ſi alieni ob meritum, id eſt, propter ſuum meritum princeps indul- ſit, id eſt pepercit, quia deliquit contra principem, & princeps vi-

scito: ex senatuscon. ex principum placitis, prætorum edictis, & ex responſis prudentum. Tertio dicit quid est lex. Certè lex dicitur il- la, quam Rom. populus faciebat cōſule ſenatorū interrogare po- pulum: vt ecce quando emergebat aliqua quæſtio, quæ non erat ſoluta per aliquam legem: populus pulſabatur cum cāpana, Ad arē- gam, Ad arengam, Ad arengam. Et sic congregabatur populus Ro- manus: & tunc loquebatur magistratus ſenatorū: & dicebat popu- lo ibi cōgregato: Domini mei, talis quæſtio emergit de nouo: quā quæſtionē non reperimus decīſam in noſtro iure: placetne vobis, quod ad decīſionem illius ita & ita ſtatuatur? Et populus ſimul vel diuifim clamabat, vel clamabant dicentes: Sic fiat, vel ſic fiat. & ſic illud taliter conſtitutum dicebatur lex. Quarto dicit quid ſit plebi- ſcitum. Et certè plebiſcītū dicitur illud ius, quod plebs Romana fa- ciebat tribuno plebeiorum interrogante plebē. Ecce enim quando emergebat aliqua quæſtio pertinens ad plebem ſeu plebeios, quæ non erat ſoluta per legem aliqua: pulſabatur cū quadam alia cāpa- na: Ad arengam, Ad arengam, Ad arengam. Et sic congregabatur plebs Romana. Et sic tunc ſurgebat magistratus. ſ. tribunus plebis, & dicebat plebi. Talis quæſtio emerſit, placetne vobis, quod ad decīſionem illius ſic vel ſic ſtatuatur? Et ipſi clamabant dicentes, Fiat ſic, & ſic, ergo illud taliter cōſtitutum appellabatur plebiſcītum.

Quinto dicit, Diximus quod lex ſit à populo: & plebiſcītum à ple- be. Sed quæ differentia eſt inter populū & plebem? Rñ. Populus eſt genus: quia appellatione populī omnes ciues Romani continē- tur, ſcilicet nobiles patricij, & ſenatores, & ignobiles. Plebs verò ſine patriciis & ſenatoribus cæteros ciues ſignificat. Sexto respon- det cuidam tacitæ quæſtioni: nam poſſet aliquis dicere: Nunquid tantū valent plebiſcita quāntū leges? Et dicit quod ſic, ex quo ſūt facta quædam lex quæ appellabatur Hortenſia: in qua cōtinetur, quod plebiſcita obrinent vim legū. Septimò quid eſt ſenatuscōſul- tum? Et certè ſenatuscōſultū eſt ſtatutum à ſenatoribus compoſi- tum, ſiue leges à ſenatoribus promulgatæ. Octauo reſpōdet cuidā tacitæ quæſtioni. nam aliquis poſſet dicere: Senatuscōſulta videntur ſuperflua. Nonne ſufficiebant leges & plebiſcita? Reſp. dicens quod ſenatuscōſulta non ſunt ſuperflua. Nam pop. Rom. erat in- tantū augmentatus, quod erat quodā modo impoſſibile, q̄ ſemper quando debebant fieri aliq̄ leges nouæ, quod populus & plebs congregari poſſent. & ideo vtile viſum fuit populo, quod ſenatores poſſent iura cōdere ſine populo & plebe: & ſic quādo congregaba- tur populus, cōſul ſenatorū interrogabat vt. §. Nono, quid eſt prin- cipis placitū? Dicitur lex imperialis, nā quod principi placuit: pro lege ſeruatur. Decimò reſpōdet cuidam tacitæ quæſtioni. Nā poſ- ſet aliquis querere: Quare princeps poteſt legē facere? Rñ. Quia populus Rom. tranſtulit in eum principē omne ius ſuum & imper- tium: & maximè poteſtatem legis cōdendæ. Vndecimo dicit, quod Imperator poteſt facere legē, vt dixi, ergo id quod inſtituit Impera- tor, ſeruatur pro lege, etiā ſi in modū epīſtolæ faciat: vt. j. de his qui ſui vel alieni iuris ſunt. finali. Vel ita ſi inter litigantes cognouit, & definitiue pronuntiauit, volens quod illa ſentētia eſſet lex: vt. C. de legibus & conſtitutionibus. l. finali. Vel etiam ſi appōnat in lege quā facit, hoc vocabulum, edictali vel edicto. vt. C. de ſecundis nuptiis. l. hac edictali. Duodecimo, quod leges Imperiales propriè appellan- tur conſtitutiones. Tredecimò dicit, quod legum ſiue conſtitutio- num Imperialium quædam ſunt, perſonales, quædam generales. Perſonales dicuntur, quæ ad alias perſonas nō extenduntur. Ecce ſi alieni ob meritum, id eſt, propter ſuum meritum princeps indul- ſit, id eſt pepercit, quia deliquit contra principem, & princeps vi-

scito: ex senatuscon. ex principum placitis, prætorum edictis, & ex responſis prudentum. Tertio dicit quid est lex. Certè lex dicitur il- la, quam Rom. populus faciebat cōſule ſenatorū interrogare po- pulum: vt ecce quando emergebat aliqua quæſtio, quæ non erat ſoluta per aliquam legem: populus pulſabatur cum cāpana, Ad arē- gam, Ad arengam, Ad arengam. Et sic congregabatur populus Ro- manus: & tunc loquebatur magistratus ſenatorū: & dicebat popu- lo ibi cōgregato: Domini mei, talis quæſtio emergit de nouo: quā quæſtionē non reperimus decīſam in noſtro iure: placetne vobis, quod ad decīſionem illius ita & ita ſtatuatur? Et populus ſimul vel diuifim clamabat, vel clamabant dicentes: Sic fiat, vel ſic fiat. & ſic illud taliter conſtitutum dicebatur lex. Quarto dicit quid ſit plebi- ſcitum. Et certè plebiſcītū dicitur illud ius, quod plebs Romana fa- ciebat tribuno plebeiorum interrogante plebē. Ecce enim quando emergebat aliqua quæſtio pertinens ad plebem ſeu plebeios, quæ non erat ſoluta per legem aliqua: pulſabatur cū quadam alia cāpa- na: Ad arengam, Ad arengam, Ad arengam. Et sic congregabatur plebs Romana. Et sic tunc ſurgebat magistratus. ſ. tribunus plebis, & dicebat plebi. Talis quæſtio emerſit, placetne vobis, quod ad decīſionem illius ſic vel ſic ſtatuatur? Et ipſi clamabant dicentes, Fiat ſic, & ſic, ergo illud taliter cōſtitutum appellabatur plebiſcītum.

Quinto dicit, Diximus quod lex ſit à populo: & plebiſcītum à ple- be. Sed quæ differentia eſt inter populū & plebem? Rñ. Populus eſt genus: quia appellatione populī omnes ciues Romani continē- tur, ſcilicet nobiles patricij, & ſenatores, & ignobiles. Plebs verò ſine patriciis & ſenatoribus cæteros ciues ſignificat. Sexto respon- det cuidam tacitæ quæſtioni: nam poſſet aliquis dicere: Nunquid tantū valent plebiſcita quāntū leges? Et dicit quod ſic, ex quo ſūt facta quædam lex quæ appellabatur Hortenſia: in qua cōtinetur, quod plebiſcita obrinent vim legū. Septimò quid eſt ſenatuscōſul- tum? Et certè ſenatuscōſultū eſt ſtatutum à ſenatoribus compoſi- tum, ſiue leges à ſenatoribus promulgatæ. Octauo reſpōdet cuidā tacitæ quæſtioni. nam aliquis poſſet dicere: Senatuscōſulta videntur ſuperflua. Nonne ſufficiebant leges & plebiſcita? Reſp. dicens quod ſenatuscōſulta non ſunt ſuperflua. Nam pop. Rom. erat in- tantū augmentatus, quod erat quodā modo impoſſibile, q̄ ſemper quando debebant fieri aliq̄ leges nouæ, quod populus & plebs congregari poſſent. & ideo vtile viſum fuit populo, quod ſenatores poſſent iura cōdere ſine populo & plebe: & ſic quādo congregaba- tur populus, cōſul ſenatorū interrogabat vt. §. Nono, quid eſt prin- cipis placitū? Dicitur lex imperialis, nā quod principi placuit: pro lege ſeruatur. Decimò reſpōdet cuidam tacitæ quæſtioni. Nā poſ- ſet aliquis querere: Quare princeps poteſt legē facere? Rñ. Quia populus Rom. tranſtulit in eum principē omne ius ſuum & imper- tium: & maximè poteſtatem legis cōdendæ. Vndecimo dicit, quod Imperator poteſt facere legē, vt dixi, ergo id quod inſtituit Impera- tor, ſeruatur pro lege, etiā ſi in modū epīſtolæ faciat: vt. j. de his qui ſui vel alieni iuris ſunt. finali. Vel ita ſi inter litigantes cognouit, & definitiue pronuntiauit, volens quod illa ſentētia eſſet lex: vt. C. de legibus & conſtitutionibus. l. finali. Vel etiam ſi appōnat in lege quā facit, hoc vocabulum, edictali vel edicto. vt. C. de ſecundis nuptiis. l. hac edictali. Duodecimo, quod leges Imperiales propriè appellan- tur conſtitutiones. Tredecimò dicit, quod legum ſiue conſtitutio- num Imperialium quædam ſunt, perſonales, quædam generales. Perſonales dicuntur, quæ ad alias perſonas nō extenduntur. Ecce ſi alieni ob meritum, id eſt, propter ſuum meritum princeps indul- ſit, id eſt pepercit, quia deliquit contra principem, & princeps vi-

scito: ex senatuscon. ex principum placitis, prætorum edictis, & ex responſis prudentum. Tertio dicit quid est lex. Certè lex dicitur il- la, quam Rom. populus faciebat cōſule ſenatorū interrogare po- pulum: vt ecce quando emergebat aliqua quæſtio, quæ non erat ſoluta per aliquam legem: populus pulſabatur cum cāpana, Ad arē- gam, Ad arengam, Ad arengam. Et sic congregabatur populus Ro- manus: & tunc loquebatur magistratus ſenatorū: & dicebat popu- lo ibi cōgregato: Domini mei, talis quæſtio emergit de nouo: quā quæſtionē non reperimus decīſam in noſtro iure: placetne vobis, quod ad decīſionem illius ita & ita ſtatuatur? Et populus ſimul vel diuifim clamabat, vel clamabant dicentes: Sic fiat, vel ſic fiat. & ſic illud taliter conſtitutum dicebatur lex. Quarto dicit quid ſit plebi- ſcitum. Et certè plebiſcītū dicitur illud ius, quod plebs Romana fa- ciebat tribuno plebeiorum interrogante plebē. Ecce enim quando emergebat aliqua quæſtio pertinens ad plebem ſeu plebeios, quæ non erat ſoluta per legem aliqua: pulſabatur cū quadam alia cāpa- na: Ad arengam, Ad arengam, Ad arengam. Et sic congregabatur plebs Romana. Et sic tunc ſurgebat magistratus. ſ. tribunus plebis, & dicebat plebi. Talis quæſtio emerſit, placetne vobis, quod ad decīſionem illius ſic vel ſic ſtatuatur? Et ipſi clamabant dicentes, Fiat ſic, & ſic, ergo illud taliter cōſtitutum appellabatur plebiſcītum.

Quinto dicit, Diximus quod lex ſit à populo: & plebiſcītum à ple- be. Sed quæ differentia eſt inter populū & plebem? Rñ. Populus eſt genus: quia appellatione populī omnes ciues Romani continē- tur, ſcilicet nobiles patricij, & ſenatores, & ignobiles. Plebs verò ſine patriciis & ſenatoribus cæteros ciues ſignificat. Sexto respon- det cuidam tacitæ quæſtioni: nam poſſet aliquis dicere: Nunquid tantū valent plebiſcita quāntū leges? Et dicit quod ſic, ex quo ſūt facta quædam lex quæ appellabatur Hortenſia: in qua cōtinetur, quod plebiſcita obrinent vim legū. Septimò quid eſt ſenatuscōſul- tum? Et certè ſenatuscōſultū eſt ſtatutum à ſenatoribus compoſi- tum, ſiue leges à ſenatoribus promulgatæ. Octauo reſpōdet cuidā tacitæ quæſtioni. nam aliquis poſſet dicere: Senatuscōſulta videntur ſuperflua. Nonne ſufficiebant leges & plebiſcita? Reſp. dicens quod ſenatuscōſulta non ſunt ſuperflua. Nam pop. Rom. erat in- tantū augmentatus, quod erat quodā modo impoſſibile, q̄ ſemper quando debebant fieri aliq̄ leges nouæ, quod populus & plebs congregari poſſent. & ideo vtile viſum fuit populo, quod ſenatores poſſent iura cōdere ſine populo & plebe: & ſic quādo congregaba- tur populus, cōſul ſenatorū interrogabat vt. §. Nono, quid eſt prin- cipis placitū? Dicitur lex imperialis, nā quod principi placuit: pro lege ſeruatur. Decimò reſpōdet cuidam tacitæ quæſtioni. Nā poſ- ſet aliquis querere: Quare princeps poteſt legē facere? Rñ. Quia populus Rom. tranſtulit in eum principē omne ius ſuum & imper- tium: & maximè poteſtatem legis cōdendæ. Vndecimo dicit, quod Imperator poteſt facere legē, vt dixi, ergo id quod inſtituit Impera- tor, ſeruatur pro lege, etiā ſi in modū epīſtolæ faciat: vt. j. de his qui ſui vel alieni iuris ſunt. finali. Vel ita ſi inter litigantes cognouit, & definitiue pronuntiauit, volens quod illa ſentētia eſſet lex: vt. C. de legibus & conſtitutionibus. l. finali. Vel etiam ſi appōnat in lege quā facit, hoc vocabulum, edictali vel edicto. vt. C. de ſecundis nuptiis. l. hac edictali. Duodecimo, quod leges Imperiales propriè appellan- tur conſtitutiones. Tredecimò dicit, quod legum ſiue conſtitutio- num Imperialium quædam ſunt, perſonales, quædam generales. Perſonales dicuntur, quæ ad alias perſonas nō extenduntur. Ecce ſi alieni ob meritum, id eſt, propter ſuum meritum princeps indul- ſit, id eſt pepercit, quia deliquit contra principem, & princeps vi-

scito: ex senatuscon. ex principum placitis, prætorum edictis, & ex responſis prudentum. Tertio dicit quid est lex. Certè lex dicitur il- la, quam Rom. populus faciebat cōſule ſenatorū interrogare po- pulum: vt ecce quando emergebat aliqua quæſtio, quæ non erat ſoluta per aliquam legem: populus pulſabatur cum cāpana, Ad arē- gam, Ad arengam, Ad arengam. Et sic congregabatur populus Ro- manus: & tunc loquebatur magistratus ſenatorū: & dicebat popu- lo ibi cōgregato: Domini mei, talis quæſtio emergit de nouo: quā quæſtionē non reperimus decīſam in noſtro iure: placetne vobis, quod ad decīſionem illius ita & ita ſtatuatur? Et populus ſimul vel diuifim clamabat, vel clamabant dicentes: Sic fiat, vel ſic fiat. & ſic illud taliter conſtitutum dicebatur lex. Quarto dicit quid ſit plebi- ſcitum. Et certè plebiſcītū dicitur illud ius, quod plebs Romana fa- ciebat tribuno plebeiorum interrogante plebē. Ecce enim quando emergebat aliqua quæſtio pertinens ad plebem ſeu plebeios, quæ non erat ſoluta per legem aliqua: pulſabatur cū quadam alia cāpa- na: Ad arengam, Ad arengam, Ad arengam. Et sic congregabatur plebs Romana. Et sic tunc ſurgebat magistratus. ſ. tribunus plebis, & dicebat plebi. Talis quæſtio emerſit, placetne vobis, quod ad decīſionem illius ſic vel ſic ſtatuatur? Et ipſi clamabant dicentes, Fiat ſic, & ſic, ergo illud taliter cōſtitutum appellabatur plebiſcītum.

Quinto dicit, Diximus quod lex ſit à populo: & plebiſcītum à ple- be. Sed quæ differentia eſt inter populū & plebem? Rñ. Populus eſt genus: quia appellatione populī omnes ciues Romani continē- tur, ſcilicet nobiles patricij, & ſenatores, & ignobiles. Plebs verò ſine patriciis & ſenatoribus cæteros ciues ſignificat. Sexto respon- det cuidam tacitæ quæſtioni: nam poſſet aliquis dicere: Nunquid tantū valent plebiſcita quāntū leges? Et dicit quod ſic, ex quo ſūt facta quædam lex quæ appellabatur Hortenſia: in qua cōtinetur, quod plebiſcita obrinent vim legū. Septimò quid eſt ſenatuscōſul- tum? Et certè ſenatuscōſultū eſt ſtatutum à ſenatoribus compoſi- tum, ſiue leges à ſenatoribus promulgatæ. Octauo reſpōdet cuidā tacitæ quæſtioni. nam aliquis poſſet dicere: Senatuscōſulta videntur ſuperflua. Nonne ſufficiebant leges & plebiſcita? Reſp. dicens quod ſenatuscōſulta non ſunt ſuperflua. Nam pop. Rom. erat in- tantū augmentatus, quod erat quodā modo impoſſibile, q̄ ſemper quando debebant fieri aliq̄ leges nouæ, quod populus & plebs congregari poſſent. & ideo vtile viſum fuit populo, quod ſenatores poſſent iura cōdere ſine populo & plebe: & ſic quādo congregaba- tur populus, cōſul ſenatorū interrogabat vt. §. Nono, quid eſt prin- cipis placitū? Dicitur lex imperialis, nā quod principi placuit: pro lege ſeruatur. Decimò reſpōdet cuidam tacitæ quæſtioni. Nā poſ- ſet aliquis querere: Quare princeps poteſt legē facere? Rñ. Quia populus Rom. tranſtulit in eum principē omne ius ſuum & imper- tium: & maximè poteſtatem legis cōdendæ. Vndecimo dicit, quod Imperator poteſt facere legē, vt dixi, ergo id quod inſtituit Impera- tor, ſeruatur pro lege, etiā ſi in modū epīſtolæ faciat: vt. j. de his qui ſui vel alieni iuris ſunt. finali. Vel ita ſi inter litigantes cognouit, & definitiue pronuntiauit, volens quod illa ſentētia eſſet lex: vt. C. de legibus & conſtitutionibus. l. finali. Vel etiam ſi appōnat in lege quā facit, hoc vocabulum, edictali vel edicto. vt. C. de ſecundis nuptiis. l. hac edictali. Duodecimo, quod leges Imperiales propriè appellan- tur conſtitutiones. Tredecimò dicit, quod legum ſiue conſtitutio- num Imperialium quædam ſunt, perſonales, quædam generales. Perſonales dicuntur, quæ ad alias perſonas nō extenduntur. Ecce ſi alieni ob meritum, id eſt, propter ſuum meritum princeps indul- ſit, id eſt pepercit, quia deliquit contra principem, & princeps vi-

scito: ex senatuscon. ex principum placitis, prætorum edictis, & ex responſis prudentum. Tertio dicit quid est lex. Certè lex dicitur il- la, quam Rom. populus faciebat cōſule ſenatorū interrogare po- pulum: vt ecce quando emergebat aliqua quæſtio, quæ non erat ſoluta per aliquam legem: populus pulſabatur cum cāpana, Ad arē- gam, Ad arengam, Ad arengam. Et sic congregabatur populus Ro- manus: & tunc loquebatur magistratus ſenatorū: & dicebat popu- lo ibi cōgregato: Domini mei, talis quæſtio emergit de nouo: quā quæſtionē non reperimus decīſam in noſtro iure: placetne vobis, quod ad decīſionem illius ita & ita ſtatuatur? Et populus ſimul vel diuifim clamabat, vel clamabant dicentes: Sic fiat, vel ſic fiat. & ſic illud taliter conſtitutum dicebatur lex. Quarto dicit quid ſit plebi- ſcitum. Et certè plebiſcītū dicitur illud ius, quod plebs Romana fa- ciebat tribuno plebeiorum interrogante plebē. Ecce enim quando emergebat aliqua quæſtio pertinens ad plebem ſeu plebeios, quæ non erat ſoluta per legem aliqua: pulſabatur cū quadam alia cāpa- na: Ad arengam, Ad arengam, Ad arengam. Et sic congregabatur plebs Romana. Et sic tunc ſurgebat magistratus. ſ. tribunus plebis, & dicebat plebi. Talis quæſtio emerſit, placetne vobis, quod ad decīſionem illius ſic vel ſic ſtatuatur? Et ipſi clamabant dicentes, Fiat ſic, & ſic, ergo illud taliter cōſtitutum appellabatur plebiſcītum.

Quinto dicit, Diximus quod lex ſit à populo: & plebiſcītum à ple- be. Sed quæ differentia eſt inter populū & plebem? Rñ. Populus eſt genus: quia appellatione populī omnes ciues Romani continē- tur, ſcilicet nobiles patricij, & ſenatores, & ignobiles. Plebs verò ſine patriciis & ſenatoribus cæteros ciues ſignificat. Sexto respon- det cuidam tacitæ quæſtioni: nam poſſet aliquis dicere: Nunquid tantū valent plebiſcita quāntū leges? Et dicit quod ſic, ex quo ſūt facta quædam lex quæ appellabatur Hortenſia: in qua cōtinetur, quod plebiſcita obrinent vim legū. Septimò quid eſt ſenatus

dens istam, quod bene sibi seruierat, dat sibi suam gratia: ista gratia qua dat sibi princeps, non transit ad aliam personam. Ideo dicitur in textu, quod privilegium personale non transgreditur personam cui tale privilegium conceditur. Alię vero generales constitutiones sunt in omnibus aliis hominibus. Quartodecimo dicit de magistratu suę pratorum edictis: dicens quod pratorum edicta obtinent vim legum. Etiam dicit, quod hoc ius pratorum potest etiam honorarium appellari, ab honore ipsorum pratorum, qui faciebant huiusmodi ius.

Quintodecimo dicit, quod isti pratores Romani erant multi: & ex his erant quidam, qui appellabantur aediles curules: qui similiter faciebant suas leges super certis articulis, vel capitulis: quę leges sunt pars iuris pratorij. Sextodecimo dicit, quod sunt responsa prudentum. Et certę responsa prudentum dicuntur sententia & opiniones illorum sapientum Romanorum, quibus permisum erat a principe iura componere, qui iuriconsulti appellabantur: quę responsa eorum tantam vim habebant potestatem, quod nullus iudex poterat contra eorum responsa semel pronunciare. Franciscus de Aretio.

Ius nostrum. id est civile Romanorum, de quo diximus. eodem modo. Sed ius. Large vocatur ius civile, quicquid scriptum habemus de plebis autē iure generali: ut diximus. eo. in glo. ut sunt statuta terrarum &c. ibi, quinto &c. Item quicquid habemus de moribus hic comprehendit, scilicet generalibus: ut patet ex inferioribus.

Scripto. de hoc dicit usque ad s. infra, ex non scripto, & de non scripto ibi dicit. Accur. ADDITIO. Non tamen est necessaria scriptura ad substantiam legis: sed ad probationem tantum, argu. l. contrahitur. ff. de pign. secundum doct. hic.

Vi. pro sicut. Apud Græcos. Nam Græci vterbantur iure scripto, & non scripto: ut. j. eo. s. & non inellegantur. Accur. ADDITIO. Græcum quod in textu est, ita veritas legum alia quidem scripta, alia verò non scripta. Budæus verò in annotationibus ad Pandectas hoc ipse tit. legit. τὸ μὲν ἀρχαῖον, τὸ δὲ νεώτερον, sed in idem recidit.

Scriptum autem ius. scilicet civile Romanorum, de quo dixi supra eod. s. sed ius. Accur. s. exactis.

Lex est. hac definitio quod ad sententiam concordat cum ea quę est. ff. de legibus & senatusconsultis. l. j. licet quo ad verba dissentiat. Definitur & alio modo. Lex est sanctio sancta, iubens honesta, prohibens cõtraria. quę sumitur ex lege Græca. ff. de legibus & senatusconsultis. l. j. Item definitur tertio modo ut in alia Græca colligitur in cod. tit. de leg. & senatus. l. j. Accur. s.

Veluti. exemplificatiue ponitur: ut. s. s. proximi. nam facta conuocatione pop. Romani, magistratus. i. senatus non totus, sed qui maior erat omnibus, interrogabat populum. i. consulendo, an illi placeret, & sic ad libitum populi fiebat: ut. ff. de ori. iur. l. j. s. deinde. j.

Consule. nam consul vice omnium senatorum interrogabat populum, & sic ipsi senatores videntur interrogare. Nam qui per alium facit, per se facere videtur: ut. ff. de vi & vi ar. l. j. s. decessisse. & ff. de adm. tut. l. ita autem. s. gessisse. Nam recte omnia nostra facimus, quibus a nobis auctoritas imperetur: ut. ff. de vete. iur. enu. l. j. s. sed si quid. ver. omnia.

Veluti. exemplificatiue ponitur: ut. s. s. proximi. nam facta conuocatione pop. Romani, magistratus. i. senatus non totus, sed qui maior erat omnibus, interrogabat populum. i. consulendo, an illi placeret, & sic ad libitum populi fiebat: ut. ff. de ori. iur. l. j. s. deinde. j.

† Cõcor. in cap. post electionem. in gloss. super verb. nulla. tenus. post prin. ibi. sic nomine populi. extra habebant potestatem, de elec. & gl. in ca. sedes. super verb. maiores. prope s. ibi. appellatione. extra de rescriptis. a) Imo dicitur secundum Porcium. quod ibi definitur lex per quidditatem & substantiam & per effectus qui ex ea sequuntur: hic vero per causas efficientes seu in esse producetes. b) Et ideo dicitur Ang. quod non valeret statutum, in cuius constitutione constaret, quod non fuerit in concilio per priorem facta propositio: secus tamen in dubio. Ang. Arret. c) Debet tamen in libello exprimi, quod per te vel alium tuum nominale quod omnium ius. rogabat plebeios: ut. ff. de origin. iur. l. j. s. postea. verba. mox cum regedo. & s. iisdem temporibus. & multas leges habemus de his, vt de do de alio. Aquil. vt. j. de leg. Aquil. s. ex hoc tamen capite. & ne prædes tuos noie ex spoliare: non obtineret.

insuper libro sexto. Ioannes Faber.

Species a genere. est autē genus quod prædicatur de pluribus differentibus specie: ut animalium aliud rationale, aliud irrationale. & sic se habet populus (ut sequitur) ad nobiles & ignobiles. Species autem est, quod prædicatur de pluribus differentibus numero: ut hominum alius Titius, alius Seius.

Senatusconsultum est, quod senatus iubet atque constituit. Nam cum auctus esset populus Romanus in eum modum, ut difficile esset in vnu cum conuocare legis faciendę causa, æquum visum est, senatum vice populi consuli.

Quod princeps animo legis condendę statuit, legis vim obtinet: & constitutio dicitur, ligatque omnes, modo generalis sit: quod si ob certam personę meritum ordinum emanarit, ad exemplum non trahitur: & cum personalis sit, personam non egreditur.

Sed & quod principi placuit, legis habet vigorem, cum lege Regia quę de imperio eius lata est, populus ei & in eum omne imperium suum & potestatem contulerit. Quodcumque ergo imperator per epistolam constituit, vel cognoscens decreuit,

lij. s. deinde cum esset. vers. mox cum reuocata.

Legis Hortensia. sic dicta ab Hortensio, qui pacem cõposuit inter nobiles & plebeios: & inter eos sic statuit, quod valeret plebiscitum.

Legis Horatia primus, deinde legis Hortensia, hæc cum plebs in Ianiculis secessisset, illa, cum in Auentinum auctores sunt T. Lini. & C. Plii. Cuiac.

Consulitur. Nam poterat facere legem, ut hic, & ff. de legibus & senatusconsultis. non ambigitur.

Legis. Nā idē est si ex alia: quia cum tot homines cõuenire. Accur. s. i. interrogari. Nā antea populus interrogabatur. vt. s. eo. tit. s. plebiscitum. & sicut populus interrogabatur prius: sic postea senatores (qui centum erant numero) interrogabatur a cõsule: vt. C. de per. here. h. in prin. & ff. de ori. iur. l. j. s. deinde quia diffic. [sed ex.]

Ille. s. diuiditur in quatuor partes. Nam primo ponit dictum. Secundo eius rationem. Tertio ponit illationem. Quarto dictum modificat & declarat. Secunda ibi, Cui lege. Tertia ibi, Quodcumque. Quarta ibi, pl.

Planit. causa faciendę cõmunem legem & generalem: alias non esset lex cõmunis, vt sequitur: & C. de sentent. & interlo. om. iud. l. ex stipulatione. Nam ibi dicitur, nō omnis vxor iudicis est sententia: & sic non omnis vox principis est lex.

Legis. quam non habemus.

Habet vigorem. id est lex est, & pro lege seruatur.

Legis regia. hac lege cautum fuit, vt potestas legis faciedę transiret de populo ad principem: vt hic, & ff. de ori. iur. l. j. s. nouissime. & facit ad hoc. ff. de cõsti. prin. l. j. vbi sunt eadē verba. Et hac legem Regiam nō habemus. Nam facta fuit super regno, id est imperio transferēdo.

Imperio. transferēdo de populo ad principem.

Principi. quo ad honorē: & in eum, quo ad onus. Sic auctore Accursio, ait vices populi datas esse principi, & in principē, vt in. l. est receptum. D. de iurisd. iur. dici maiori & in maiorem: nec verò vilo alio distat populus a princ. quā quod populus suis legi tenet, princeps legi solutus est. ceterum vt suis, ita & princ. legi. populus tenetur. Principē igitur populi vice sua cõstiti. & se prin. leg. obligat. Cuiac.

Cõsulerit. i. trāstulerit, sic vt ipse populus amodo nō habeat hoc ius. sic. C. de vete. iur. enu. l. j. s. hoc autē. & de leg. & cõsti. l. ff. Sed alij dicit, quod adhuc populus potest facere legē. & quod dicitur solū principē hoc posse: verū est solus. i. nullus alius solus. secundum Romanos. vt. epistolam. vt. j. de his qui sunt sui vel alie. iuris. s. dominorum. & ff. de cõstit. prin. l. j.

Decreuit. i. sedes pro tribunali dādo sententiā diffinitiuam: vt. C. de leg. & cõsti. l. ff. Nam interlocutio principis nō habet vim legis, nisi hoc expresserit a princ. vt ea. l. ff. C. de legi. Accur. s.

ADDITIO. Dic hoc verum esse. i. definiendo præter ius, & præsentibus partibus: alias non. vel etiam interloquendo: dummodo in corpore iuris claudatur, secundum Angel. hic.

Secundum Io. Fab. & Angel. Excipiantur tamē clerici, vbi de eorum præiudicio agitur secundum Panon. c. i. extra de vita & honestate clerici. & Ia. hic.

Patricij qui erant quasi patres principis, mod. ius pat. pote. sol. s. filius. e.

sed ex plebiscito. videbatur minus valere, quā si loco & argumēto sumpto ab auctoritate: quia maior est patriciorum & senatorum auctoritas: vt C. de leg. l. humanum. & ff. de eden. l. si quis ex argentariis. s. j. sed hoc sublatum est per legem latā ab Hortensio rege: vt sequitur, & ff. de orig. iur.

Patricij qui dicantur vide Bud. ad l. vlt. de senatoribus. & Alc. ad Io. 12. C. tit. de cõstit. & non spar. pecu.

Dicit tamē Angel. quod quatuor locorum senatorum hodie successerint consiliarij seu decuriones, non tamen possent super principis referentia sita, puta ad famam seu ius gentium alicui restitueret: spurius legitimar: aut veniant etatis concedere.

Dummodo sit iustum & honestum secundum Ang. & Iaf. hic: per ea, quę pulchre notat in l. quid ex libera C. de op. li. & est de mēte omnium scrib.

Quod est verum scilicet municipalē vt. s. eod. s. omnes. seu particularē: dummodo habeat collegium approbatum: non autem generale: vt per Ioan. Fab. & Angel. Arret.

Edicto

a] Sequitur N. co Ioan- nes de Pla. Por. & Ia di- cit tamē Ioā Fab. quod sex modis b] Idē Nic. & Fab. c] Istā glo. & sequen. in ver. irroga- uit, sequitur Angel. & e- riam Ioan. de Pla. & Porc. d] Gōcordat in p̄ocemiq. Decretaliū in glo. vlti. post princ. ibi, & indul- gentia. & ca. r. in glo. post princ. extra de ca- lum.

Edicto. vt. C. de legi. & cō. l. iij. & de secū. nup. l. hac edictali. Legem. generalem, quam potes cognoscere quatuor modis: vt. C. de legi. & consti. l. leges. vel specialē: vt sequitur. Hæ sunt. scilicet quas constituit Imperator. Accursus. Personales. dummodo in iuris corpore nō sint clausæ, b aliās om- nes sunt generales: vt. C.

de Iustiniano codice confirmando. l. vnica. in §. fi. Accursus. Ob Meritum. quia mul- tū tenuerat principi. & ideo aliquā p̄nam quā debebat illi pari propter delictum, quod forte fe- cerat, ei remisit. Accur.

Alicui. p̄nā meriti. Irrogauit. scilicet non merenti, vel merenti: sed maiorē fortē, quā qua esset dignus: vt p̄na e- ius meritis sit multorum vt. ff. de p̄nis. l. aut facta §. fi. Accursus.

Sine exemplo. id est vt alij non caperent exem- plum. Accursus. Subuenit. vt clericis, quibus indulta sunt spe- cialia: vt in auth. vt cle- ri. apud propr. epi. coll. vj. & C. de episc. & cle- ricis. & l. omnes qui. & curiæ & aliis: vt C. de legi. & consti. l. ij. Sed nunquid intelligitur sine exēplo subueni- re, si cui simpliciter res- cribatur? Resp. sic, dummodo non sit ibi aliquod signū ex his quatuor. quæ dicuntur. C. de legi. & consti. l. iij.

Non transgreditur. ff. quod quisque iur. l. j. contra. Sed distingue, an ad sui postulationem sit concessum: quo casu transgreditur, vt ibi: aliās non vt hic, & ff. quod quisque iur. l. iij. Et sic soluitur aliud contra. C. de fru. & lit. expen. l. fi. Vel dic ad vtrumque contra quod ad aliud extenditur: hoc est dicere, vt alius habeat priuilegiū. Vel dic quā illud est speciale in illa. l. C. de fru. & lit. expen. propter æqualitatē in iudiciis obseruandam, arg. C. de postu. l. prouidendum. Vel melius: licet egrediatur personam, non est tamen generale ius: nec videtur alius. scilicet aduersarius prorsus: cum sit contingens occasione controuersie.

Tenent. id est ligant. Accursus. Edicta. quæ scripta erāt in albo p̄toris: vt. ff. de iurif. om. iud. l. i. quis id quod. in. j. respon. Accursus. ADDITIO. Et p̄tores hodie sūt p̄sides prouinciarum. habentes sub se officiales totius territorij: vt est potestas Florentiæ. An. Non modicum. sed magnam. Ius Honorarium. Aliud est ius p̄torium, aliud ius honorarium. Ius edilitium aut tribunicium, ius honorarium est: ius p̄torium non est. Cuiacius. Quid. id est ideo quia. Magistratus. scilicet ipsi p̄tores: vt. ff. de iustitia & iur. l. ius autē. §. ius autem p̄torium. Dederunt. vt. ff. de iur. l. iij. §. eodem tempore. Aediles curules. à cura dicti. Obseruabant enim ne ruina vel incē- diis ædium deformaretur vrbis aspectus. De quibusdam causis. vt de morbis & morbofis & vitiosis anima- libus: vt patet. ff. de ædil. edict. l. j. ADDITIO. Dic hoc verum res- pectu actionis redhibitorie: secus respectu actionis quanto mino- ris: quæ durat per annum, secundum Ange. hic.

Honorarij. qualiter? Rñ. quia ædiles erant ex p̄toribus: vt. in- fra. de diui. stip. §. p̄torias. & ff. de verb. oblig. l. v. §. p̄torie. Sententia. sententia est firma & indubitata respōsio, secundū Ioā. Opiniones. Opinio est cum dubitatione respōsio: h secundum Ioan. Iura condere. Sic veteres libris. Id verò rectē ait Th. fieri. Cuiacius.

Publice. id est quorum interpretatio fiebat publica auctoritate concessa à principe, vt Vlp. Papi. & similes, qui fecerunt leges. ff. de orig. iur. l. ij. §. post originem. & §. iuris ciuilit. scientiam. Hodie tamen sententia doctorum est probabilis. & non necessaria: vt no. glo. in. l. j. circa. fi. C. de legi. & legendi seu in- terpretandi licentia in doctoratu collata, operatur vt hæc possint

d] Fallit in casibus no- tatis hic per Ange. e] Istam ap- probat Bar.

f] Hoc non reperitur in re cautū se- cund. Nic. g] Idē Nic. Ange. & Pla. h] Approba- tur per Ni. Angel. & Io de Pla.

publicè fieri: quod aliās nō liceret. l. j. C. de stud. li. vt. Ro. li. xj. A Casare. Augusto: vt supra in prima rubrica ponitur. A cur. Vt iudici. scilicet nulli. Vt est constitutum. id est sicut ipsi constituerunt. [Ex non scripto. [CASARE.] Vidimus de iure ciuili scripto à §. p̄- cedenti vsque huc. Nūc hic sequitur videre de iure ciuili non scripto. Et est sciendum, quod iste §. vsque ad §. Sed naturalia. diuiditur in duas partes principales. In pri- ma parte dicitur, quod ius non scriptū est illud, quod vsus populi Romani vel alterius populi approbat & obseruat: quod ius quāuis in scri- ptis nō sit redactū: tamē obtinet vires & vicē legis scriptæ. Secundo red- dit rationem quare ius ciuile in duas partes di- uiditur, scilicet in ius scri- ptum, & in ius non scriptum: vt supra. §. cō- stat. Et est ratio: quia leges Romanæ habuerunt originem à duabus ciui- tatis Græciæ. scilicet Lace- dæmonia, quæ vtebatur iure nō scripto, id est cō- suetudine, vel vsu. & ha- buerūt etiam ortū leges Romanæ ab Athenis, quæ vtebantur iure scri- pto.

Respōsa prudentū sunt sententiæ & opiniones eorū quibus permillum erat iura cōdere. Nā antiquē institutū erat, vt essent qui iura publicè interpretarentur: quibus à Casare ius respon- denti datum est: qui iuriscōsul- ti appellabantur: quorum omnium sententiæ & opiniones eam au- thoritatem tenebāt, vt iudicia recedere à respōsibus eorum non liceret: vt est constitutum.

Consuetudo moribus vtentiū cōprobata, vim iuris scripti ha- bet: hoc tamē ab Atheniensibus, illa à Lacedæmonis ortū habuit. Ex non scripto ius venit, quod vsus comprobauit. Nā diuturni mores cōsensu v- tentiū cōprobat, legē imitatur.

quod in sex partes diuidit. sequit de non scripto: vt. eod. §. constar. Diuini. Sed quanto tempore vsus facit mores vel consuetudi- nem? Respon. x. an. vt. ff. qui & à quib. mal. non fil. si cū fideicom- missaria. §. Aucto. licet secundum quosdam exigatur tempus cuius non extet memoria: arg. ff. de aqua plu. arc. l. j. in fi. & ff. de aqua quoti. & æsti. l. iij. §. ductus. & C. quæ sit longa consuetu. l. cōsuetu- dinis. & C. de sacrosanct. eccle. l. fin. Item quia dicitur longa, vt pat- et in rub. C. e. & ff. eo. Longa autem. x. an. dicitur: vt. j. de vsu cap. §. j. sequitur ergo q. x. an. sit robusta. Sed nūquid sufficit vt intra. x. an. semel secundum eam iudicetur? Respon. non: imò debet ad min⁹ bis secundum eam iudicari: vt. C. de epi. aud. l. iij. in fi. vel queri- moniam vel libellum propositum contra consuetudinem talem spernet: vt. ff. de legi. & se. con. l. cum de consuetudine. Nunquid ergo indicatur exemplis? Respon. non, vt. C. de sen. & interlo. om. iudic. l. nemo iudex. & facit. ff. de offic. p̄r. l. sed licet. Sed ex consue- tudine, quæ approbatur exemplis, & sic conceditur aliquid per o- bliquum, quod directo non conceditur. sic & ff. quæ res pignori ob. pos. l. Aucto. in fi. sic e contra peto ex promissione, quæ promissio probatur ex longo vsu, vt. ff. de vsu. l. cum de in rem verso.

Consensu. aliās non potest esse consuetudo: cum dicatur consue- tudo, quasi communis assuetudo: & error consuetudinem impe- diat: vt. ff. de leg. & se. con. l. quod non ratione.

ADDITIO. Dic hoc verū, si error durauit, vel consuetudo sit po- tius irrationabilis: puta cōtra fidem, ius naturale, vel diuinū, seu in- ductiua peccati. Sed si superuenit scientia, vel error fuit circa causā impulsuam: quantum sit seuera, & minus rationabilis: tamen valet saltem in casu suo, vt ibi: nisi expresse per legem vel constitutionem reprobetur, secundum communiter doct. hic. Imitantur. id est tantum valet consuetudo, vbi lex scripta non est, quantum lex vbi scripta est. Et nota tres virtutes consuetudi- nis: imitandi legem, vt hic. Item interpretandi legem, vbi lex est dubia, vt. ff. eo. l. si de interpretatione. in fin. Item corrigendi, vt. ff. de leg. & se. con. l. de quibus. in fi. & j. §. ea verò. Quod distinguit aut est generalis consuetudo per totum mundum: & tunc vincit legem vbi que: vt. ff. de legibus & senat. l. de quibus. §. fi. aut spe- cialis: & tunc vincit legem in eo loco, vbi est: vt. ff. communia p̄r- auctorum. l. venditor. §. si constat. dñm modo post legem fuerit indu- ctā aliās vincitur à lege superueniente. vt. ff. de sepulch. vio. l. iij. §. diu- us. in alio autem loco consuetudo specialis nō vincit legē, sed vincit- tur à lege: vt. C. eo. l. cōsuetudinis. & hoc secundū Ioan. & Py. licet alij aliter distinxerunt. ADDITIO. Et sic glof. dupliciter

Sine scri- pto. &c. Cōcor. cū hoc. text. c. ceterū: cum glo. ii. extra de test. cog. Ita quod his est iudi- catum, ha- betur pro cō- suetudine. Egi. Per. Tacito. nā si expresse, esset. l. mu- nicipa. secū- dum Nico. de Nea. Cō- suetudo in- ducitur ex- cursu. x. an- norum. I] Ista est fal- sa: quia taci- tus populi consensu ex quo iudi- citur consue- tudo semper est cōtinuus & p̄sumit- tur spacium decem an- norum, & hoc in con- suetudine; per quā ius cōstituitur, sed in ea per quam ius acquiritur seruatur de iure ciuili: vt not. in. l. cū de in re ver. ff. de v- su. & l. si certis annis. C. de pactis. de iur. cano- nico distin- gunt an ha- beat titulum vel non & an sit contra ius commu- ne. vt per Io. Fab. & Ange. hic. I] Et hæc est cōmunis op- inio secun- dū Chri. & Iac. hic. nisi de iure ca- no. in rebus ecclesiasti- cis vbi re- quiritur spatium 40. annorum se- cundum Io. Fab. & An- ge. hic. I] Hoc verū

restringit illam legem: & tum ea transeunt communiter docto. fed ca. fina. de cōfuetudin. videtur dictam legem intelligere, nisi confue tudo effer rationabilis, & legitime præscripta. Iafon.

a Et non. hic. §. communis est ad duo supradicta: scilicet ad ius scri ptum, & non scriptum, ideo bene est hic. §.

b *Ius civile*. large acci pe: vt not. in. §. constar. supra eo. in glo. j.

c *Origo*. id est lex. xij. tabu. quæ fuit origo to tius iuris ciuilib & prin cipium.

d *Instituis*. id est ordi namentis. Nam Roma nus populus decemuiros p isto iure misit: qui de cem tabulas eburneas re rularunt tam de iure scri pto Atheniensium, quā non scripto Lacedæmo niorum. sed quia postea aliquid deerat, vel emen dationem desiderabat: data fuit potestas per v num annum his decem viris, vt ius & leges cor rigerent addendo & de trahendo: & si opus effer, interpretarentur. qui vt ea facerent, duas tabulas addiderunt: & sic lex xij tabularum ex acciden ti dicta est: vt. ff. de orig. iur. l. ij. §. j.

Lex. 12 tabu larum vnde ortum ha buit.

a] Hoc est quantum in se est: scilicet in abstracto viger semper vni formiter: sed quantum est in concreto, potest in aliquo mutari secundum Ange. hic.

b] Ita est vera secundum Ange. hic.

c] Et not. qd ea quæ sunt de necessitate natura, non mutantur, vt hic, sed ea quæ sunt de præsumptione, sicut Leonis feras & hominis mansuetudo in quibus inspicitur magis accedens quæ natura quod inducitur in mare ad præsumptio as contra alios quos, pura ferrarienses concessas. vt per An. & Ia. hic.

[sed naturalia.] **CASVS.** v s. Iste §. dupliciter potest intelligi. Vno modo vt faciat differen tiam inter ius naturale, quod est commune omnibus animalibus, quod est immutabile: & ius civile cuiuscunque ciuitatis, quod muta bile. Ecce enim ciuilia iura & statuta alicuius ciuitatis Romanæ vel alterius tolluntur per nouam consuetudinem contrariam. Alio modo potest intelligi, vt differentiam faciat inter ius gentium, quod est commune omnibus hominibus ex vna parte, & ius civile ex alia parte. hoc dicit vsque ad. §. omne autem. Franciscus de Arezio.

e *sed naturalia*. hic. §. potest intelligi de iure naturali primæno, quo mouentur omnia animalia ad aliquid faciendum: vt no supra. eo. tit. in prin. Sed quod dicit esse imutabile, est contra id quod de seruitute dicitur: quæ est contra ius naturale: & tamen præualeat, vt supra eo. §. ius autem. Sed dic, non derogatur ob hoc, licet non feruetur in illo casu. nā nihilo minus bonum & æquum est. **a** Et eodē modo respondeo ad illud quod dicitur infra de cap. demi. §. quod autem. quod est contra. Vel ibi non tollitur cognatio, sed ius succedendi. Item eodem modo vt prius respondeo ad illud quod de vsu capione dicitur. j. de vsucap. in prin. quod constat esse contra ius naturale, vt. ff. de condi. indeb. l. nam hoc natura. **c** Vel dic quod iste §. loquitur de iure gentium, quod patet ex illa litera, *Quæ apud omnes gentes.* & s. eo. §. quod vero naturalis. Accursius.

f *Consuetudine*. scilicet de consuetudine speciali, vel lege municipali scripta.

g *Tacito consensu*. scilicet contraria consuetudine, vt. ff. de legi. & senatus con. l. de quibus. in fi.

h *Vel alia*. id est contrario statuto: & sic reddunt singula singulis. [Omne autem.] **CASVS.** In hoc. §. de iure ciuili tractatur, & sic de tertia parte rubricæ. Et dicitur quod totum nostrum ius civile di uiditur in tres partes. In prima parte tractatur de personis, in secun da rebus, in tertia de actionibus. Secundo dicit. Primo videamus de personis, tanquam de dignioribus. Et redditur ratio quare primo de personis est videndum, quæ ratio talis est: quia nihil prodest sci re iura, nisi primo sciremus de personis, & conditionibus personarum: quarum personarum causa seu gratia & earum fauore iura condita & composita sunt. hoc dicit vsque ad finem.

i *Omne*. quid sit ius, & qualiter diuidatur dixit: nunc differentiam inter ipsa iura ponit.

k *Ad personas*. de hoc dicitur infra in toto primo libro vsque ad ti tu. De re. diui.

l *Ad res*. de hoc dicitur. j. lib. ij. & iij. vsque ad tit. de obligz.

ADDITIO. Et quid appellatione rei meæ contineatur, vide per Ange. Aret. hic.

m *Ad actiones*. de his dicitur infra de actio.

n *Personam* homo est dignissima creaturarum, vt. ff. de ædil.

Et non ineleganter in duas species ius civile distributum esse videtur. Nam origo eius ab institutis duarum ciuitatū, Athenarum scilicet & Lacedæmonio rum, fluxisse videtur. In his enim ciuitatibus ita agi solitum erat, vt Lacedæmonij quidem magis ea quæ pro legibus obseruabant, memoriæ mandarent: Atheniē ses verò ea quæ in legibus scripta deprehendissent, custodirent.

Ius naturali ratione apud omnes gentes obseruatum, & civile in hoc discrepant: quoniam primum immutabile est, reliquum verò consuetudine, aut cōtraria lege mutatur.

Sed naturalia quidem iura, quæ apud omnes gentes peræ que obseruantur, diuina quada m prouidentia constituta, sem p firma atque immutabilia per

edic. iustissime. in prin. vnde Ouidius: Pronaque cum spectent ani mantia cætera terram: Os homini sublime dedit, cœlūque videre Iussit: & erectos ad sidera tollere vultus. Et Virgilius: Igneus est ol lis vigor, & cœlestis origo Seminibus.

o *Ignorentur*. & sic statim ponit de iure personarum. Et nor. hic quod digniora præponē da sunt. sic. j. de bo. poss. §. alia verò. in gl. aliorum. & p hoc facimus multas formationes titularum.

manent: ea vero quæ ipsa sibi quæ que ciuitas cōstituit, sæpe mu tari solent, vel tacito consensu populi, vel alia postea lege lata.

Ius commune ad personas, res, vel actiones spectat: & à dignioribus sumendum exordium.

Omne autem ius quo vtimur vel ad personas pertinet. vel ad res, vel ad actiones. Ac prius de personis videamus. nam parum est ius nosse, si personarum causa constitutum est, ignorantur.

TITVLVS. III. DE IVRE PERSONARUM.

Prima personarū diuisio: ex in de liberatis & seruitutis status.

Summa itaque diuisio de iure personarum hæc est, quod

rentiam inter seruos & liberos, ibi, in seruorum. Aret.

[Summa.] **CASVS.** Ad euidentiā diuide hunc tit. aliter quam supra secundum Franc. de Are. in septem partes. In quarum prima parte ponitur quædam diuisio personarum: quæ diuisio talis est. Di citur enim, quod omnis homo de mundo aut est liber, aut seruus. Secundo dicit quid est liberris. Vnde libertas est quædam potestas concessa hominibus à iure naturali, quæ consistit in hoc, vt ipsi homines possint facere quicquid voluerint: nisi efficiatur serui de iure gētium: vel nisi se faciant seruos de iure ciuili. Tertio dicit quid est seruitus: & dicit, quod cū ius gentium multa statuerit: iuxta hoc est vnum statutum & vna constitutio ordinata à iure gentium, vt quis sit subiectus alteri, & subiciatur domino alieno. quæ constitutio siue statutum est contrarium iuri naturali: quia secundum ius naturale omnes homines liberi vocabantur, & nascebantur. Quarto dicit quare serui habeat hoc nomē serui. Et certe serui dicitur nō à seruiēdo, sed à seruando. Nā olim & in tēpore præterito si aliquis capiebat aliquē hominē in prælio siue in bello: plerūq; Imperatores præcipiebāt capiētī. illi qui illū hominē in bello ceperat, ne occideret illū hominē captiuum, sed venderet vel seruaret. Quinto dicit, qd serui qui capiuntur in prælio, possunt etiam appellari mancipia: quia manu capiuntur in prælio. Sexto dicit, quod quidā non sunt serui ab ipsa natiuitate, sed postea efficiuntur. quod accidit. i. euenit quādoque de iure gentium: vt quādo aliquis capitur in prælio, tunc enim efficitur seruus capiētis. quādoq; de iure ciuili, vt quā do liber homo patitur se vendi eo pacto, vt partem pretij habeat: vt si vado ad aliquem hominē, & ei dico: veni, ego sum liber, sed non habeo pecuniam: scio etiam quod tu modicam pecuniam habes: sed scis quid faciemus? inueni vnum emptorem: & dic quod tu habes vnum seruum. & tu me vendes illi: sed tu iurabis mihi, quod de pretio quod habebis de me, mediam partem mihi trades & alius dicit quod vult. Iste talis liber homo, qui passus est se ven dari, & accepit partem pretij de eo, ipse efficitur seruus de iure ciu ili, & efficitur emptoris. Se primo dicit, quod inter seruos nulla est differentia, quia tam est seruus vnus, quā alter. Sed inter liberos multæ sunt differentie: quia quidam sunt ingenui, quidam libertini, quidam latini, quidam detriti: vt in duobus titulis sequen tibus Franc. de Aret.

p *Summa*. i. prima, quia & alia sequuntur, vt infra de his qui sunt sui vel alie. iu. in prin. & infra de tut. in prin. Vel dic, summa. i. ma xima quia partim est de iure naturali, vt libertas: & partim de iure gentium, vt seruitus, quorum vtrūque scilicet ius naturale & gen tium, antiquius est iure ciuili, vt. j. de rerum di. §. singularū. **o** Vel dic summa. i. breuis. sic infra de obli. §. j. **ADDITIO.** Est & hæc bona, secundū oēs, quia breuior esse non potest: vt. ff. de cōdi. indeb. l. in summa. & ff. de eo quod certo loco. l. quod si Ephesi. in fin. Prima etiam

Ouidius. r. metamorp. Virgili. 6. Æncid.

d] Iam cō tinuationē sequitur Petrus de Bel. Pert. hic.

Diuisio.

e] Hæc fal sa est secundum Christ. hic, quia etiam for malis causatur à iure ci uili: vt in §. pe. in f.

ma etiam communiter approbatur secundum Christoph. hic.
 a Omnes homines. Sed pone, quod hic sint duo homines, vnus lib. & alius seruus. tunc hac propositio est falsa. Dic quod pluralis oratio conuertitur in singularem, & tunc est vera & non falsa, vt ff. de condi. & demon. l. falsa. §. fina. & ff. de peti. heredit. l. diuus. in fi. in glo. penul. & de orig. iur. l. iij. exactis. & de ver. signifi. l. non est. E contra singularis ponitur pro plurali, vt eod. tit. l. in vsu. & ff. de test. tur. l. si quis ita. §. j. & dic has que stiones positas. ff. de stat. homi. l. iij.

b Aut serui. sed quid de statulibero? Videtur lib. ff. si ex nox. cau. aga. l. fi. Sed contra est: vt ff. de sta. lib. l. statuliberu. c. Itē quid de adscriptio vel censu? Videtur quod serui sint, vt C. de agri. & cens. l. ne diuitius. in fi. & l. si. li. xj. & C. in qui. cau. colo. do. ac. pos. eo. lib. xj. l. fi. Sed contra est secundum Ioan. d. (licet alij aliter distinxerunt) cū possint fieri clerici & cōtra dominorū voluntatem, quod non est in vere seruis: vt C. de episc. & cler. l. i. ubi bemus. §. seruos. & in auth. de facti. episc. §. adscriptio. col. ix. Item in dubio p. liber. iudicandum est, vt ff. de regu. iur. l. libertas. & quod in contrariis legibus continetur, loquitur quo ad seruitia, quibus est adstrictus. quare poterit prædicti & facere testamentum & ferre testimonium, & alios actus civiles exercere, nec alienari possunt sine solo: vt C. de agri. & cen. l. quod admodum. l. iij. Item quid de monacho, vel regulari canonico? Respon. liberi sunt: & ideo possunt reddere testimonium. c. quod dic vt diximus in auth. de mon. §. cogitandum. col. j. licet quod ad actus quosdam fingatur mortui. vt in auth. de mon. §. illud. & §. si quis autem. col. j. & in auth. de nup. §. per occasionem. col. iij.

c Libertas. Hæc definitio tribus modis potest legi. Primo secundū It. vt desinitur libertas eo iure, quo inuenta est. i. naturali, & factiæ serui secundum hoc sunt liberi. nam & ipsi possunt facere quod volunt, nisi quod vi. i. de facto vel iure. f. aliquo prohibentur. & hæc verba, ex qua etiam liberi & c. possunt esse de definitione. nam & ipsi liberi vocantur secundum idem ius: vt j. de l. ex prima vocantur, scilicet hodie liberinon ex secunda (scilicet quam habent serui. Est ergo libertas alia in seruo, alia in libero. & secundum eos verbum, vi. exponitur vt prius. h. Sed nec prima nec secunda placeat, quod ferui sint aliquo iure liberi, cum ius gentium in hoc derogauerit iuri naturali: vt j. §. seruitus. Et ex parte vi. id est iure gentium: quod quadam necessitate induxit seruitutem. f. per captiuitatem. vt. s. tit. j. ius autem. & iure. f. ciuili, quado maior. xx. an. vendit. sed ad pretium partic. vt. j. §. serui. q. d. liber quilibet est, nisi fiat seruus iure gen. vel ciui & hæc verba, ex qua etiam liberi & c. nō oportet quod sint de definitione, sed quendam effectum libertatis demonstrant. Accursus.

d Constitutio. i. vntum de statutis iuris gentium. nam & alia multa statuit ius gentium, vt. s. tit. j. ius autem. sed hodie dici potest seruitus de iure ciuili, formatione. nā alia olim, & alia hodie est hæc potestas: vt. j. de his qui sunt sui vel alie. iur. §. pe. & ff. quare est de iure gentium inuentione: sed de ciuili, formatione: vt. ff. de iusti. & iul. ius autem. ciuile. ADDITIO. Et dicit Christoph. q. tunc forma dat esse rei, & facti sit denominatio, quado actus sine ipsa procedere non potest: quod nō est in seruitute: & ideo denominatur a iure gentium.

[Ergo.] & dominatio constitutio est iuris gentium. l. si id quod. D. de cod. ind. Cuius legis sententia hæc est, vt libertas iure naturali continetur, & seruitus iure gentium, quod & ipsum naturale est, ita & in conditionum questione, debitum & indebitum naturaliter accipitur, id est, iure gentium, non ciuilitate: & indebitum quidem naturæ dicitur, debitum naturæ non dicitur. Cuiusque.

e Dominio. Aliquando sine dominio: vt. ff. de re. di. l. j. §. j. ibi, nam res. & ff. pro derelict. l. si ad idem. ff. de stip. sel. l. quod seruus. & ff. de li. causa. l. si vsum fructu.

f Contra naturam. id est contra ius naturale: cum eo iure omnes li-

beri sint. vt. j. de lib. §. j. & s. tit. j. §. ius autem. Accursus.

g seruare. Nota seruum dici a seruando, & non a feruendo, o, fecit dum Isido. sed tabellio dicitur seruus publicus a feruendo. vt. ff. de adop. l. nec ei. & l. non enim aliter. & ff. rem pupil. saluam fo. l. ij. qui tamen seruus non potest esse: vt. C. de tab. l. generali. l. i. x. Acc.

h Captiuitas. ff. de sta. ho. l. iij. in fi.

i Fium. ex accidenti.

k Ex ancillis. licet patrē lib. habeant: vt. j. titu. j. & C. de rei vind. l. partū. Quid si ex adscriptio & lib. Respo. sequitur ventrem: vt in auth. cō. que ex adscrip. & lib. na. §. j. coll. v. ADDITIO. Istā sequitur Angel. hic, & ratio diuersitatis est fauor ipsius partus, cui matris cōditio prodest vno de tribus temporibus. f. cōceptionis, natiuitatis, vel medio tempore: patris verò tempore cōceptionis tantum, quando est causa efficiens. & de cætero nihil habet secundum eundem Angel.

berī sint. vt. j. de lib. §. j. & s. tit. j. §. ius autem. Accursus.

fiūt. i nascuntur ex ancillis k no- stris: sunt aut iure gentium, id est captiuitate: l aut iure m ciuili, cū homo liber maior^a viginti quinque annis ad pretium partiendū sese venundari^o passus est.

Inter seruos non est differentia, vt vn^o sit magis seruus quā alius: inter liberos vero differentia sunt multæ. Ang.

In seruoitū conditionē nulla differentia est: p in liberis autem multæ. q aut enim sunt ingenui, aut libertini.

TITVLVS. III. DE INGENVIS.

Qui liber nascitur, ingenuus est, quinetiam quantum ad ingenuitatem pertinet, matris conditio spectatur. Ad hæc sufficit matrem aut cōceptionis, aut natiuitatis, aut medio tempore liberā fuisse, vt quis ingenuus dicatur.

Ingenu^s is t est, qui statim vt natus est, liber est, siue

uitutē: vt in auth. vt liber. de cætero. §. j. in fin. & §. illud verò. col. vj. n. Maior. in quo facti sunt quatuor necessaria. f. quod sit maior. xx. an. vt hic, & C. de libe. cau. l. si ministeriū. Item & vt eo animo pretij accipiat partem: vt hic, & C. de li. cau. l. non ideo. Item & q. verē habeat partem: vt. ff. qui. ad lib. procla. non licet. l. j. m. Itē q. vendat ignoranti conditionem venditi: vt. ff. de li. cau. l. liberis. §. si quis sciens. Item & quantum, vt hic sciat conditionē suā, vt. ff. si lib. ingenuus esse di. l. ij. & si quid horū defuerit, iure cōmuni prouocat in ingenuitatem, aliis non poterat prouocare in ingenuitatem, nec etiam si manumittatur: vt. ff. de statu ho. l. homo liber. & ff. de li. cau. l. cū pacto. nisi redderet pretium, & dominus spōte acciperet. nec enim dominus pretij accipere cōpellitur. licet quidam cōtradican: vt. ff. si lib. inge. esse dic. l. esse dic. l. ij. rñ. & C. quado licet ab emp. di. l. j. & j. tit. j. in fi. Vnde versus: Annis viginti iuuenens, qui venditur, esse vult ius: & pretio quo venit participare. Rursus cum seruis, esse vult ius: & pretio quo venit participare. Et propria m scire, qui venit, conditionem. Sed nunquid habet in integrū restitutionē, cum sit minor. xx. an. maior tamē. xx. Respo. d. non quia nō est mutata tanta solennitas: quia non est locus restitutioni, vbi res mutat statum prorsus amittendo: vt. ff. de mil. l. si ex causa. §. Papinianus. & ff. de in. restitu. l. diuus. Sed nunquid parti vel affini permittitur reuocatio, vel per officium iudicis, vel per rej vindicationem vtilem, cum ad eorum ignominiam respiciat: vt. ff. de rei vil. l. j. §. j. & de lib. cau. l. j. ij. iij. & v. Respo. non: vt. ff. de ea. de. l. tutel. §. si libertate. licet quidam dixerint contra, argu. dictarum legum. Sed certe ibi non mutauerat statum, sed mutare volebat.

o venundari. idem si quolibet alio titulo patiatur se transferri in alium. quod verum est. si aliquod lucrum sentiat vt. C. de li. cau. l. si ministerium. & ff. de lib. cau. l. si vsum fructum. §. j.

p Nulla differentia est. Sed videtur contra. nam quidā sunt in dignitate, quidam non. vt. j. de iniur. §. sed pœna. & ff. de vsu. l. sed & si quid. §. i. tē quidā ordinarij, quidā vicarij, vt. j. qd cū eo. §. cū autem. Itē alij veterani, alij nouitij, vt. ff. de æd. edic. l. si. §. si. & ff. de publ. interd. §. quoties. vbi dicitur, qui sunt nouitij, qui veterani. Sed dicitur quod nullus est magis seruus quā alter, licet quō ad actus, & quo ad militia, & similia sit differentia, licet olim magis vnus q. alter esset seru^o. vt. C. de nudo iur. Qui r. tollē. l. vna. nā olim quidā habebat nudū dominium in seruis, quidam plenum, quidam semiplenum. q. Multæ. quidam ponunt hic falsam notam, vt duo^o sint multæ: arg. ff. ad Sila. l. §. hoc rescriptum. Sed certe ibi sunt tria appellata, non duo^o tantum. Dic ergo, quod quatuor sunt differentia: liberorum hoīm, vt ingenui, libertini, latini, dedititij, vt hic, & j. tit. j. de lib. §. libertinorum. at. ff. vt bō. rapt. l. iij. §. ij. respon. pro pri-

additur, nō quod ad id cui additur. l. i. Ex ista gloss. habes quod crymo logia seu al- lusto voca- buli sumitur ab eo quod fieri solet se- cundum la. hic.

l] Ex ista gloss. habes quod crymo logia seu al- lusto voca- buli sumitur ab eo quod fieri solet se- cundum la. hic.

l] Ex ista gloss. habes quod crymo logia seu al- lusto voca- buli sumitur ab eo quod fieri solet se- cundum la. hic.

l] Ex ista gloss. habes quod crymo logia seu al- lusto voca- buli sumitur ab eo quod fieri solet se- cundum la. hic.

l] Ex ista gloss. habes quod crymo logia seu al- lusto voca- buli sumitur ab eo quod fieri solet se- cundum la. hic.

l] Ex ista gloss. habes quod crymo logia seu al- lusto voca- buli sumitur ab eo quod fieri solet se- cundum la. hic.

l] Ex ista gloss. habes quod crymo logia seu al- lusto voca- buli sumitur ab eo quod fieri solet se- cundum la. hic.

l] Ex ista gloss. habes quod crymo logia seu al- lusto voca- buli sumitur ab eo quod fieri solet se- cundum la. hic.

l] Ex ista gloss. habes quod crymo logia seu al- lusto voca- buli sumitur ab eo quod fieri solet se- cundum la. hic.

l] Ex ista gloss. habes quod crymo logia seu al- lusto voca- buli sumitur ab eo quod fieri solet se- cundum la. hic.

a] Istā gl. se- quuntur Ni- co. de Nea. & Ial. hic, quia quādo aliquid vni- uersaliter proponitur, si pars vni- uersalis est falsa: tota oratio red- ditur falsa, vt. l. si is, qui ducenda. §. verum. ff. de re. du. b] Intellige istud verum, quando est collectiuium vel rationis paritas seu connexitas hic inducit: l. si cui lana ff. de leg. 3. alias secus secundū Io. Fabrum, & Ang. hic. c] Hoc est q. ad quādam habeat pro libero & quo ad quādam pro seruo: vt no. j. l. si ff. si ex nox. cau. ag. secundū oēs docto. hic. d] Istā com- muniter ap- probat oēs doc. hic: & est expressē extrade iu. c. 2. e] p. hoc ve- rū inter ex- traneos, se- cundū I. fa. f] Dūmodo iurent cū li- cētā sui su- perior. alias non valeret eorū depo- sitio secun- dū Io. Fab. & Ang. hic. g] Sic secū- dū Petru de Bel. per. q. nō reputan- tur mortui quātū ad ac- tus civiles: sed bene quātū ad ea que sūt cō- tra suam pro- fessionem. h] Istam re- probat Ang. hic, quia ex facti impe- dimentō nō tollitur li- bertas, vt probatur in l. cōficiunt. ff. de iur. & per hō. ceterā reprobatur hic secūda opt. i] Istā com- muniter te- neant doct. hic. k] Hoc est verum quo ad id quod f.

† Cōcedit, cū hoc prin- c. i. iunctā gloss. i extra de purg. cā. m] Scilicet scilicet secundum Io. Fa. vel cum esse- rit: ex quo lex voluit eum depre- tio partici- pare, & ad l. si. ff. de acqu. her. l. place- respō. quod loquitur de acquiſiōs per seruum iam factum, hic vero per liberum re- pore quo ad seruitutem progreditur secundum Christum.

ma est in authen de depo. & denuntiationibus. in prin. ibi, cum & alia multa. col. vj.

DE INGENUIS.

Quia supra dixit de iure personarum: quarum quedam sunt seruae, quaedam sunt liberi. liberorum autem quidam ingenui, quidam libertini: ideo de his tracturus praemittit de ingenuis tanquam de dignioribus.

Ingenuus.] Diuiditur in duas partes. Nam in prima tractat qualiter quis dicatur ingenuus. In secunda, qualiter ingenuitas perditur. Secunda ibi, Cum autem. Prima subdividitur in quinque. Nam in prima ponitur dictum. In secunda illud declaratur. in tertia respondetur tacita quae quaestioni respondetur. In quinta deciditur incidens quaestio. Secunda ibi, Siue ex duob. Tertia ibi, sed & si quis. Quarta ibi, Et ecotrario. qui. ibi, Ex his. CASVS. Pro clariorieuidi etiadiuide huc tit. aliter q. s. secundum Frac. de Aret. in septem partes. In prima parte dicitur, quod si aliquis nascatur ex patre & matre ingenuis, siue ex patre & matre libertinis, siue nascatur ex vno ingenuo. & altero libertino, quod nihilo minus ingenuus est ab ipsa natiuitate. Secundo dicit idem. i. quod est ingenuus, si nascatur ex patre seruo, & matre libera, id est ingenua vel libertina: quia ingenuus est idem quod liber. Etiam libertus est seruus effectus liber per manumissionem. Tertio dicit idem. l. quod quis est ingenuus si nascatur ex libera matre, & incerto patre: ut is qui nascitur ex meretrice, ille est ingenuus: quia nascitur ex matre libera, si libera sit: & incerto patre: quia ignoratur quis sit eius pater, quia cui pater est populus, pater est sibi nullus. Quarto dicit, quod si mater fuerat lib. tempore quo peperit: quauis fuerit ancilla tempore quo grauida erat: tamen is qui ex ea nascitur, est ingenuus, id est liber, quia ingenuus est, qui statim ut natus est, liber est. Et ratio dubitandi erat, quia videbatur quod natus ex ea, esset seruus: quia quando ipsa illum coepit, erat serua. sed decidit in contrarium. Quinto dicit, quod idem est ecotrario: ut si quando ipsa illum pariebat, erat libera, & quando ipsa illum concepit, erat serua: quod nihilo minus ipse est liber. Sexto dicit, quid autem dicemus si tempore quo concepit erat ancilla, & tunc fuit manumissa: & aliquo tempore stetit in libertate: postea facta est ancilla de nouo: ita quod tempore partus inuenitur similiter ancilla: an is puer, qui nascitur ex ea, erit ingenuus, id est liber: Et dicitur quod sic, quia sufficit ei, qui in ventre est, & c. vt in text. Septimo dicitur in §. cum autem. q. si aliquis liber homo possidetur tanquam seruus, & postea manumittitur: talis manumissio non nocet ei, vt ob hoc. l. propter seruitute aliq. fiat quin sit ingenuus: quia nec primo verè seruus erat, sed ingenuitate sua retinebat hoc dic. vsq; ad fin. Frac. [Ingenuus.] quandoq; aliter: quia per sententiam: vt. ff. de sta. homi. l. ingenuus. *

a) Istam continuatione sequitur Pe. de Bel. per. hic. Diuisio.

+ Quo ad statum filius matris sequitur, sed quo ad originem & honorem, patrem ratio quia quo ad libertate leges inspexerunt quod certius est, sed mater se per est certa, ideo eius conditio aspiciunt. Cyn. agi. Per.

Et sic spectatur iniuria, sicut c. 2. cum glossa super verb. coceptio. extra qui filij sint legit.

Martian.

* Item si quis iuravit se ingenuum aduersario deferente. ff. de iure iu. l. eumque §. si libertus. Egid. Per.

b) Dic istud verum indistinctum non edito ex legitimo matrimonio. alius quo ad statum libertatis sequitur materem sed quo ad

ex duobus^a ingenuis matrimonio editus est, siue ex libertinis duobus, siue ex altero^b libertino & altero ingenuo. Sed & si quis ex matre nascitur^c libera, patre verò seruo, ingenuus nihilominus^d nascitur: quemadmodum qui ex matre libera^e & incerto patre natus est, quonia vulgo coceptus est. Sufficit^f autem libera fuisse matrem eo tempore quo nascitur, licet ancilla coeperit, Et ecotrario si libera conceperit, deinde ancilla facta pariat: placuit eum qui nascitur, liberum nasci: quia non debet calamitas^g matris ei nocere, qui in vtero est. Ex his^h & illud quaesitum est, si ancilla pregnans manumissa sit, deinde ancilla facta postea pepererit, liberum an seruum pariat. Et Marcellusⁱ probat liberum nasci. sufficit e-

ad municip. l. assumptio. §. filius. & ff. manda. l. si procuratorem. & ff. pro soc. l. si id quod. §. si filius. & ff. de neg. ge. l. sed an vltro. Placuit eum qui nascitur. Placuit autem principibus contra iuris civilis regulam, vt in notis ad vlpianum ostendi. Placuit verò ita Adriano & D. Pio. l. imp. 2. D. de stat. hom. l. si ante. C. de pœnis. Cuius.

nim ei qui in vtero est, liberam matrem^b vel^c medio tempore^d habuisse, vel liber nascatur. quod & verum est.

Putatua seruitus natalium splendori non officit: nec de facto secuta manumissio quicquam ingenuitati detrahit.

Cum autemⁱ ingenuus aliquis natus sit: non officit^m ei in seruituteⁿ fuisse, & postea manumissum^o esse. Sæpissime enim constitutum est natalibus^p non officere^q manumissionem.

TITVLVS V.

DE LIBERTINIS.

Libertini qui dicatur, quid manumissio, & quo iure indrducta illud annotato, Priuationem nequaquam posse precedere habitum. Ad hac nouiter emergentia, nouo egere auxilio.

tas: nunc qualiter perseueret. Accursius. Non officit, nisi post manumissionem talem quinquennio ita steterit: vt. ff. si liber. ingenuus esse dicatur. l. ij. sed illud hodie correctum est, vt hic, & C. vbi causa sta. agi debeat. l. fin.

In seruitute, id est in statu seruilis. Accursius. Seruus esse, & in seruitute diuersa sunt: vno proprietatis, altero poss. significatur. Cuius. Manumissum. l. de facto. A D D I T O. Dic quod ratio dubitandi potuit esse: quia manumissio tanquam priuatio praesupponit habitum: vt. l. decem. ff. de verb. oblig. sed ratio decidendi fuit: quia ex quo interuenit de facto, etiam praesupponitur seruitutem de facto praecessisse: quod non prauid. ingenuitati, secundum Ang. & Cristoph. hic.

Natalibus. id est ingenuitati, quae probatur per natales. Erant autem natales scripturae cum annis domini, & praenotatae: quae dicebantur Lucium esse natum, & ingenuum. & deinceps sic erat, nisi tunc contradiceretur. vnde & in legendis sanctorum intulatur natale sancti Nicolai, quando moritur, quasi tunc nascatur nunquam moriturus: & scribuntur gesta in vita. Vel dicit, q. natale appellatur prima natiuitas, quae est de iure naturali, & omnem hominem dicit esse liberum vnde bene dicitur, seruus iste restituitur natalibus, id est illi libertati quam habet de iure natu. ff. de nata. resti. l. ij. & ff. de statu homi. l. Imperator. d

Inde Paulus libris. sententiarum. veritati, inquit, & origini ingenuitatis manumissio quocumque modo facta, non praedudat. Cuius. Officere. nisi vendiderit se. vt. §. tit. j. §. penul. tunc enim non redit in statum pristinum: vt. ff. de statu homi. l. homo liber. quae est contra. Accursius.

DE LIBERTINIS.

Hic ponitur secunda pars diuisionis postea in textu. §. tit. ij. §. fina. et ista est continuatio huius rubricae. Aret.

Libertini.] Totus iste titulus diuiditur in quinque partes. Primò ponit, qui sine libertini. Secundò quid sit manumissio. Tertio quot modis serui manumittantur. Quarto quod serui inuicti possunt manumitti. Quinto qualiter de iure antiquo status libertinorum erat triperitus, & correctiones status libertinorum. Secunda ibi, Manumissio. Tertia ibi, multis. Quarta ibi, Serui verò. Vltima ibi, Libertinorum. Aret. C A S V S. Principium huius tituli vsque ad §. libertinorum, diuide aliter quam §. secundum Franciscum in octo partes. In prima dicitur, quod libertini sunt illi, qui verò erant serui, & manumissi sunt per dominos suos. Secundò dicit quid est manumissio: de qua in prima parte habita est mentio. Et certè manumissio dicitur quando dominus dat libertatem seruo. nam antequam manumittatur seruus, est in potestate domini sui. Sed postquam ipse seruus est manumissus, ipse liberatur ab illa potestate. Tertio autem dicit, quod manumissio est primitus, id est primo inuenta à iure gentium: non autem à iure naturali: quia ius natu. ale prius

origine familiarium & honores, sequitur patre secundum oes scriben. hic. & ratione diuersitatis vide. §. tit. i. in §. p. in addit. super glo. in verbo, ex an cillis.

Scripturae praenotatae facit fide apud oes. c) Ista glossa reputat An. sing & verà hic. d) Dic natales hic sumi pro statu in quo quis nascitur: vt hic. l. 2. ibi. non in quibus aliter sumitur hoc verbum in c. l. ibi. illis enim natalibus. Egid. Per.

turale prius fuit, quam ius gentiū. ideo secundū ius naturale homines erāt liberi: & sic nō erat cognita seruitus: & per cōsequēs nec manumissio. sed postea per ius gentiū seruitus & manumissio est inuenta. Quarto dicit, quōd ex prædictis, quæ superiori parte diximus, patet quōd secundū ius naturale vnū erat genus hominum: s. quia erāt omnes homines liberi: sed postea per ius gētiū cōperūt esse tria genera hominum, s. ingenui siue liberi, serui, item libertini: s. illi qui primo fuerūt serui, & postea manumissi sūt.

Libertini sunt, qui ex iusta seruitute manumissi sunt. Manumissio autē est de manu missio, id est datio libertatis. Nā quandiu quis in seruitute est, manu * & potestati suppositus est: & manumissus liberatur à domini potestate. Quæ res à iure gentiū origine sumpsit: ut pote cū iure naturali omnes homines liberi nascerentur: nec esset nota manumissio, cū seruitus esset incognita. Sed postquā iure gentiū seruitus inuadit, secutū est beneficiū manumissionis. Et cū vno cōmuni nomine omnes homines appellaret, iure gētiū tria hominū genera esse cōperūt: liberi, & his cōtrariū serui: & tertiuū genū libertini, quæ defierāt esse serui.

Multi modē tam inter viuos

pidē incisa est manumissio eiusmodi. Ex beneficio S. † per Ioannem episcopum, & per Albertum S. †. Casatum factus est liber Lambertus teste hac sancta ecclesia.

Vindicta, i. causa cognita corā prætorē, qua tantūmodo poterat antiquitus maior. xx. annis manumittere: vt. j. tit. j. §. eadem.

Vindicta quid.

quām in vltima voluntate manumissio exercetur.

Multis autē modis manumissio procedit. aut enim ex sacris cōstitutionibus in sacrosanctis ecclesiis h manumittuntur: aut vindicta, i. aut inter amicos, s. aut per epistolā, aut per testamentū, aut per aliā quālibet vltimā voluntatē. Sed & aliis multis modis libertas seruo cōpetere potest, quā tam ex veteribus, quā ex nostris cōstitutionibus introducti sunt.

Manumissio (cum voluntate sit iurisdictionis) vbique & quocunque tempore fieri potest.

Serui vero à dominis semper manumitti solent, adeo vt vel in transitu † manumittantur: s. veluti cum prætor aut præses aut proconful in balneum vel in theatrum eant.

vt. C. de testa. l. hac consultissima. §. ex imperfecto. **A**DDITIO. Ac si dicat quod manumissio facta in testamento non solenni, vel in facta inter viuos, non vt in testamento: per glo. in l. j. §. j. C. de lali. tol.

n sed ex aliis. præter supradictos.

Qui, scilicet modi.

Ex veteribus, scilicet ex legibus aliorum Imperatorum: vt. C. quibus ex cau. ser. pro præ. li. ac. per totum. Accur.

Nostris. vt. C. communiā de manu. l. si. & in auth. de man. prin. §. ij. col. iij. & in auth. de mona. §. ij. col. j.

Serui. q. d. quando cunque etiam inuiti: vt. C. de testa. manu. l. si. §. si verō quidam. licet fecus sit in filiis: vt in authen. quib. mo. na. eff. s. i. §. generaliter. collatione. vij.

Transitu. i. dum transit, & est ratio: h quia sine eo fieri poterat: vnde aliud est quando manumissio non poterat fieri sine prætorē: vt. j. tit. j. §. eadem. Item aliud est in contentiosa iurisdictione, quæ. si. §. dicitur in inuitum: i. vt. ff. de verbo. obli. l. inter stipu. lanrem. §. j. & C. de dila. l. à procedente. Accur.

Manumittantur. Nota quōd dicit instituire vel liberare, si prætermittat dationem libertatis.

In balneum. tunc enim videbatur non valere: quia præ gaudio cuiuslibet concederet.

In theatrum. i. in locū vbi homines stāt ad vidēdū: & dicitur à *θεατρον*, quōd est videre, & idē multo magis si alio quocūq; vadat.

[*Libertinorum*.] Iste paragraphus diuiditur in sex partes. Primō tangitur qualiter status libertinorum erat tripertitus olim. Secūdo qualiter redactus est ad vnū, cum correctione facta per eum.

Tertio id quōd gñraliter dixerat, specificat in dedititiis, qui fuerūt expulsi. Quarto de latinis. Quinto qualiter omnes libertos redduxit ad vnum ius, Sexto, quōd aliis etiā modis serui efficiuntur liberti. Secunda ibi, Sed deditiorum. Tertia ibi, Et dedititios. Quarta ibi, Latinos. Quinta ibi, Et omnes. Sexta ibi, Multis. Are. ti. CASVS. Supra in prin. huius titu. est habita mētio de libertinis: ideo adhuc prosequitur, & est sciendū quōd iste §. diuiditur in sex partes, sicut supra in diuisione Aretini dictū est. In prima dicitur quōd iure antiquo erant tria genera libertinorū. Nā quidā erāt serui manumissi, qui plenā consequēbantur libertatē: & illi fiebant ciues Romani, quidā minorē cōsequēbantur, & illi appellabātur Latini. Et isti Latini fuerūt inducti per legē Iuniā Norbanā: quorum talis erat status seu cōditio, quōd in vita seu dum viuēbāt, erant liberi: & in morte, seu dum moriebantur, fiebant serui. Quidā consequēbantur inferiōrē libertatē: & illi appellabantur Dedititij, quasi dediti & dari seruituti. seruēbant enim quādiu viuēbāt, i. durante vita eorum erant serui, morte fiebant liberi: & peculū eorum remanebat heredibus. & isti fuerunt inducti per legē Æliam Sentiam, & hāc legē statuit cōsul Romanorum qui Ælius Sentius dicebatur. Latinos autem fecit consul

proconful.

no. per bart. & Bald. in l. 2. ff. de offic. proconful.

no. per bart. & Bald. in l. 2. ff. de offic. proconful.

no. per bart. & Bald. in l. 2. ff. de offic. proconful.

no. per bart. & Bald. in l. 2. ff. de offic. proconful.

no. per bart. & Bald. in l. 2. ff. de offic. proconful.

no. per bart. & Bald. in l. 2. ff. de offic. proconful.

no. per bart. & Bald. in l. 2. ff. de offic. proconful.

no. per bart. & Bald. in l. 2. ff. de offic. proconful.

no. per bart. & Bald. in l. 2. ff. de offic. proconful.

no. per bart. & Bald. in l. 2. ff. de offic. proconful.

no. per bart. & Bald. in l. 2. ff. de offic. proconful.

no. per bart. & Bald. in l. 2. ff. de offic. proconful.

no. per bart. & Bald. in l. 2. ff. de offic. proconful.

no. per bart. & Bald. in l. 2. ff. de offic. proconful.

no. per bart. & Bald. in l. 2. ff. de offic. proconful.

no. per bart. & Bald. in l. 2. ff. de offic. proconful.

no. per bart. & Bald. in l. 2. ff. de offic. proconful.

no. per bart. & Bald. in l. 2. ff. de offic. proconful.

no. per bart. & Bald. in l. 2. ff. de offic. proconful.

no. per bart. & Bald. in l. 2. ff. de offic. proconful.

* manus id est potestas. Plal. 48. De redimētiam meam de manu inferi. Eg. Per.

a] Er hæc bona secūdu Christū. q. si de facto manumissus fuisset, non esset libertin⁹, sed ingenuus: vt. tit. j. §. h. b] ista dicitur expositio nes duplicet Porc. & Ang. c] Idē Ang. hic. d] Sed hoc fallum secū c] Datio. i. deditio, secundū Ir. sic. ff. de acqui. re. do. l. ad. eo. §. cū quis. in fin. ibi, cum enim grana. Vel dic secundum Pla. Ioan. & Azo. quōd dar libertatem, quam prius ille seruus non habebat. aliās si diceremus dari illā quam ante habebat, non diceretur dari: vt. j. de act. §. sic itaque. Sed opponitur: aut quam habebat, ei dabat: & sic illi quidē nulla remanet: cum non habeat nisi vnā. d] aut quam non habebat: quod est absurdum. Sed dic quōd dar quam non habebat: & hoc plerunq; contingit, quōd quis dar quod non habet: vt. j. qui. alie. li. §. j. & ff. de vlt. fruct. l. quod nostrum. & ff. de acqui. re. do. l. non est.

a] Er hæc bona secūdu Christū. q. si de facto manumissus fuisset, non esset libertin⁹, sed ingenuus: vt. tit. j. §. h. b] ista dicitur expositio nes duplicet Porc. & Ang. c] Idē Ang. hic. d] Sed hoc fallum secū c] Datio. i. deditio, secundū Ir. sic. ff. de acqui. re. do. l. ad. eo. §. cū quis. in fin. ibi, cum enim grana. Vel dic secundum Pla. Ioan. & Azo. quōd dar libertatem, quam prius ille seruus non habebat. aliās si diceremus dari illā quam ante habebat, non diceretur dari: vt. j. de act. §. sic itaque. Sed opponitur: aut quam habebat, ei dabat: & sic illi quidē nulla remanet: cum non habeat nisi vnā. d] aut quam non habebat: quod est absurdum. Sed dic quōd dar quam non habebat: & hoc plerunq; contingit, quōd quis dar quod non habet: vt. j. qui. alie. li. §. j. & ff. de vlt. fruct. l. quod nostrum. & ff. de acqui. re. do. l. non est.

a] Er hæc bona secūdu Christū. q. si de facto manumissus fuisset, non esset libertin⁹, sed ingenuus: vt. tit. j. §. h. b] ista dicitur expositio nes duplicet Porc. & Ang. c] Idē Ang. hic. d] Sed hoc fallum secū c] Datio. i. deditio, secundū Ir. sic. ff. de acqui. re. do. l. ad. eo. §. cū quis. in fin. ibi, cum enim grana. Vel dic secundum Pla. Ioan. & Azo. quōd dar libertatem, quam prius ille seruus non habebat. aliās si diceremus dari illā quam ante habebat, non diceretur dari: vt. j. de act. §. sic itaque. Sed opponitur: aut quam habebat, ei dabat: & sic illi quidē nulla remanet: cum non habeat nisi vnā. d] aut quam non habebat: quod est absurdum. Sed dic quōd dar quam non habebat: & hoc plerunq; contingit, quōd quis dar quod non habet: vt. j. qui. alie. li. §. j. & ff. de vlt. fruct. l. quod nostrum. & ff. de acqui. re. do. l. non est.

a] Er hæc bona secūdu Christū. q. si de facto manumissus fuisset, non esset libertin⁹, sed ingenuus: vt. tit. j. §. h. b] ista dicitur expositio nes duplicet Porc. & Ang. c] Idē Ang. hic. d] Sed hoc fallum secū c] Datio. i. deditio, secundū Ir. sic. ff. de acqui. re. do. l. ad. eo. §. cū quis. in fin. ibi, cum enim grana. Vel dic secundum Pla. Ioan. & Azo. quōd dar libertatem, quam prius ille seruus non habebat. aliās si diceremus dari illā quam ante habebat, non diceretur dari: vt. j. de act. §. sic itaque. Sed opponitur: aut quam habebat, ei dabat: & sic illi quidē nulla remanet: cum non habeat nisi vnā. d] aut quam non habebat: quod est absurdum. Sed dic quōd dar quam non habebat: & hoc plerunq; contingit, quōd quis dar quod non habet: vt. j. qui. alie. li. §. j. & ff. de vlt. fruct. l. quod nostrum. & ff. de acqui. re. do. l. non est.

a] Er hæc bona secūdu Christū. q. si de facto manumissus fuisset, non esset libertin⁹, sed ingenuus: vt. tit. j. §. h. b] ista dicitur expositio nes duplicet Porc. & Ang. c] Idē Ang. hic. d] Sed hoc fallum secū c] Datio. i. deditio, secundū Ir. sic. ff. de acqui. re. do. l. ad. eo. §. cū quis. in fin. ibi, cum enim grana. Vel dic secundum Pla. Ioan. & Azo. quōd dar libertatem, quam prius ille seruus non habebat. aliās si diceremus dari illā quam ante habebat, non diceretur dari: vt. j. de act. §. sic itaque. Sed opponitur: aut quam habebat, ei dabat: & sic illi quidē nulla remanet: cum non habeat nisi vnā. d] aut quam non habebat: quod est absurdum. Sed dic quōd dar quam non habebat: & hoc plerunq; contingit, quōd quis dar quod non habet: vt. j. qui. alie. li. §. j. & ff. de vlt. fruct. l. quod nostrum. & ff. de acqui. re. do. l. non est.

a] Er hæc bona secūdu Christū. q. si de facto manumissus fuisset, non esset libertin⁹, sed ingenuus: vt. tit. j. §. h. b] ista dicitur expositio nes duplicet Porc. & Ang. c] Idē Ang. hic. d] Sed hoc fallum secū c] Datio. i. deditio, secundū Ir. sic. ff. de acqui. re. do. l. ad. eo. §. cū quis. in fin. ibi, cum enim grana. Vel dic secundum Pla. Ioan. & Azo. quōd dar libertatem, quam prius ille seruus non habebat. aliās si diceremus dari illā quam ante habebat, non diceretur dari: vt. j. de act. §. sic itaque. Sed opponitur: aut quam habebat, ei dabat: & sic illi quidē nulla remanet: cum non habeat nisi vnā. d] aut quam non habebat: quod est absurdum. Sed dic quōd dar quam non habebat: & hoc plerunq; contingit, quōd quis dar quod non habet: vt. j. qui. alie. li. §. j. & ff. de vlt. fruct. l. quod nostrum. & ff. de acqui. re. do. l. non est.

a] Er hæc bona secūdu Christū. q. si de facto manumissus fuisset, non esset libertin⁹, sed ingenuus: vt. tit. j. §. h. b] ista dicitur expositio nes duplicet Porc. & Ang. c] Idē Ang. hic. d] Sed hoc fallum secū c] Datio. i. deditio, secundū Ir. sic. ff. de acqui. re. do. l. ad. eo. §. cū quis. in fin. ibi, cum enim grana. Vel dic secundum Pla. Ioan. & Azo. quōd dar libertatem, quam prius ille seruus non habebat. aliās si diceremus dari illā quam ante habebat, non diceretur dari: vt. j. de act. §. sic itaque. Sed opponitur: aut quam habebat, ei dabat: & sic illi quidē nulla remanet: cum non habeat nisi vnā. d] aut quam non habebat: quod est absurdum. Sed dic quōd dar quam non habebat: & hoc plerunq; contingit, quōd quis dar quod non habet: vt. j. qui. alie. li. §. j. & ff. de vlt. fruct. l. quod nostrum. & ff. de acqui. re. do. l. non est.

a] Er hæc bona secūdu Christū. q. si de facto manumissus fuisset, non esset libertin⁹, sed ingenuus: vt. tit. j. §. h. b] ista dicitur expositio nes duplicet Porc. & Ang. c] Idē Ang. hic. d] Sed hoc fallum secū c] Datio. i. deditio, secundū Ir. sic. ff. de acqui. re. do. l. ad. eo. §. cū quis. in fin. ibi, cum enim grana. Vel dic secundum Pla. Ioan. & Azo. quōd dar libertatem, quam prius ille seruus non habebat. aliās si diceremus dari illā quam ante habebat, non diceretur dari: vt. j. de act. §. sic itaque. Sed opponitur: aut quam habebat, ei dabat: & sic illi quidē nulla remanet: cum non habeat nisi vnā. d] aut quam non habebat: quod est absurdum. Sed dic quōd dar quam non habebat: & hoc plerunq; contingit, quōd quis dar quod non habet: vt. j. qui. alie. li. §. j. & ff. de vlt. fruct. l. quod nostrum. & ff. de acqui. re. do. l. non est.

a] Er hæc bona secūdu Christū. q. si de facto manumissus fuisset, non esset libertin⁹, sed ingenuus: vt. tit. j. §. h. b] ista dicitur expositio nes duplicet Porc. & Ang. c] Idē Ang. hic. d] Sed hoc fallum secū c] Datio. i. deditio, secundū Ir. sic. ff. de acqui. re. do. l. ad. eo. §. cū quis. in fin. ibi, cum enim grana. Vel dic secundum Pla. Ioan. & Azo. quōd dar libertatem, quam prius ille seruus non habebat. aliās si diceremus dari illā quam ante habebat, non diceretur dari: vt. j. de act. §. sic itaque. Sed opponitur: aut quam habebat, ei dabat: & sic illi quidē nulla remanet: cum non habeat nisi vnā. d] aut quam non habebat: quod est absurdum. Sed dic quōd dar quam non habebat: & hoc plerunq; contingit, quōd quis dar quod non habet: vt. j. qui. alie. li. §. j. & ff. de vlt. fruct. l. quod nostrum. & ff. de acqui. re. do. l. non est.

a] Er hæc bona secūdu Christū. q. si de facto manumissus fuisset, non esset libertin⁹, sed ingenuus: vt. tit. j. §. h. b] ista dicitur expositio nes duplicet Porc. & Ang. c] Idē Ang. hic. d] Sed hoc fallum secū c] Datio. i. deditio, secundū Ir. sic. ff. de acqui. re. do. l. ad. eo. §. cū quis. in fin. ibi, cum enim grana. Vel dic secundum Pla. Ioan. & Azo. quōd dar libertatem, quam prius ille seruus non habebat. aliās si diceremus dari illā quam ante habebat, non diceretur dari: vt. j. de act. §. sic itaque. Sed opponitur: aut quam habebat, ei dabat: & sic illi quidē nulla remanet: cum non habeat nisi vnā. d] aut quam non habebat: quod est absurdum. Sed dic quōd dar quam non habebat: & hoc plerunq; contingit, quōd quis dar quod non habet: vt. j. qui. alie. li. §. j. & ff. de vlt. fruct. l. quod nostrum. & ff. de acqui. re. do. l. non est.

a] Er hæc bona secūdu Christū. q. si de facto manumissus fuisset, non esset libertin⁹, sed ingenuus: vt. tit. j. §. h. b] ista dicitur expositio nes duplicet Porc. & Ang. c] Idē Ang. hic. d] Sed hoc fallum secū c] Datio. i. deditio, secundū Ir. sic. ff. de acqui. re. do. l. ad. eo. §. cū quis. in fin. ibi, cum enim grana. Vel dic secundum Pla. Ioan. & Azo. quōd dar libertatem, quam prius ille seruus non habebat. aliās si diceremus dari illā quam ante habebat, non diceretur dari: vt. j. de act. §. sic itaque. Sed opponitur: aut quam habebat, ei dabat: & sic illi quidē nulla remanet: cum non habeat nisi vnā. d] aut quam non habebat: quod est absurdum. Sed dic quōd dar quam non habebat: & hoc plerunq; contingit, quōd quis dar quod non habet: vt. j. qui. alie. li. §. j. & ff. de vlt. fruct. l. quod nostrum. & ff. de acqui. re. do. l. non est.

a] Er hæc bona secūdu Christū. q. si de facto manumissus fuisset, non esset libertin⁹, sed ingenuus: vt. tit. j. §. h. b] ista dicitur expositio nes duplicet Porc. & Ang. c] Idē Ang. hic. d] Sed hoc fallum secū c] Datio. i. deditio, secundū Ir. sic. ff. de acqui. re. do. l. ad. eo. §. cū quis. in fin. ibi, cum enim grana. Vel dic secundum Pla. Ioan. & Azo. quōd dar libertatem, quam prius ille seruus non habebat. aliās si diceremus dari illā quam ante habebat, non diceretur dari: vt. j. de act. §. sic itaque. Sed opponitur: aut quam habebat, ei dabat: & sic illi quidē nulla remanet: cum non habeat nisi vnā. d] aut quam non habebat: quod est absurdum. Sed dic quōd dar quam non habebat: & hoc plerunq; contingit, quōd quis dar quod non habet: vt. j. qui. alie. li. §. j. & ff. de vlt. fruct. l. quod nostrum. & ff. de acqui. re. do. l. non est.

a] Er hæc bona secūdu Christū. q. si de facto manumissus fuisset, non esset libertin⁹, sed ingenuus: vt. tit. j. §. h. b] ista dicitur expositio nes duplicet Porc. & Ang. c] Idē Ang. hic. d] Sed hoc fallum secū c] Datio. i. deditio, secundū Ir. sic. ff. de acqui. re. do. l. ad. eo. §. cū quis. in fin. ibi, cum enim grana. Vel dic secundum Pla. Ioan. & Azo. quōd dar libertatem, quam prius ille seruus non habebat. aliās si diceremus dari illā quam ante habebat, non diceretur dari: vt. j. de act. §. sic itaque. Sed opponitur: aut quam habebat, ei dabat: & sic illi quidē nulla remanet: cum non habeat nisi vnā. d] aut quam non habebat: quod est absurdum. Sed dic quōd dar quam non habebat: & hoc plerunq; contingit, quōd quis dar quod non habet: vt. j. qui. alie. li. §. j. & ff. de vlt. fruct. l. quod nostrum. & ff. de acqui. re. do. l. non est.

a] Er hæc bona secūdu Christū. q. si de facto manumissus fuisset, non esset libertin⁹, sed ingenuus: vt. tit. j. §. h. b] ista dicitur expositio nes duplicet Porc. & Ang. c] Idē Ang. hic. d] Sed hoc fallum secū c] Datio. i. deditio, secundū Ir. sic. ff. de acqui. re. do. l. ad. eo. §. cū quis. in fin. ibi, cum enim grana. Vel dic secundum Pla. Ioan. & Azo. quōd dar libertatem, quam prius ille seruus non habebat. aliās si diceremus dari illā quam ante habebat, non diceretur dari: vt. j. de act. §. sic itaque. Sed opponitur: aut quam habebat, ei dabat: & sic illi quidē nulla remanet: cum non habeat nisi vnā. d] aut quam non habebat: quod est absurdum. Sed dic quōd dar quam non habebat: & hoc plerunq; contingit, quōd quis dar quod non habet: vt. j. qui. alie. li. §. j. & ff. de vlt. fruct. l. quod nostrum. & ff. de acqui. re. do. l. non est.

a] Er hæc bona secūdu Christū. q. si de facto manumissus fuisset, non esset libertin⁹, sed ingenuus: vt. tit. j. §. h. b] ista dicitur expositio nes duplicet Porc. & Ang. c] Idē Ang. hic. d] Sed hoc fallum secū c] Datio. i. deditio, secundū Ir. sic. ff. de acqui. re. do. l. ad. eo. §. cū quis. in fin. ibi, cum enim grana. Vel dic secundum Pla. Ioan. & Azo. quōd dar libertatem, quam prius ille seruus non habebat. aliās si diceremus dari illā quam ante habebat, non diceretur dari: vt. j. de act. §. sic itaque. Sed opponitur: aut quam habebat, ei dabat: & sic illi quidē nulla remanet: cum non habeat nisi vnā. d] aut quam non habebat: quod est absurdum. Sed dic quōd dar quam non habebat: & hoc plerunq; contingit, quōd quis dar quod non habet: vt. j. qui. alie. li. §. j. & ff. de vlt. fruct. l. quod nostrum. & ff. de acqui. re. do. l. non est.

a] Er hæc bona secūdu Christū. q. si de facto manumissus fuisset, non esset libertin⁹, sed ingenuus: vt. tit. j. §. h. b] ista dicitur expositio nes duplicet Porc. & Ang. c] Idē Ang. hic. d] Sed hoc fallum secū c] Datio. i. deditio, secundū Ir. sic. ff. de acqui. re. do. l. ad. eo. §. cū quis. in fin. ibi, cum enim grana. Vel dic secundum Pla. Ioan. & Azo. quōd dar libertatem, quam prius ille seruus non habebat. aliās si diceremus dari illā quam ante habebat, non diceretur dari: vt. j. de act. §. sic itaque. Sed opponitur: aut quam habebat, ei dabat: & sic illi quidē nulla remanet: cum non habeat nisi vnā. d] aut quam non habebat: quod est absurdum. Sed dic quōd dar quam non habebat: & hoc plerunq; contingit, quōd quis dar quod non habet: vt. j. qui. alie. li. §. j. & ff. de vlt. fruct. l. quod nostrum. & ff. de acqui. re. do. l. non est.

a] Er hæc bona secūdu Christū. q. si de facto manumissus fuisset, non esset libertin⁹, sed ingenuus: vt. tit. j. §. h. b] ista dicitur expositio nes duplicet Porc. & Ang. c] Idē Ang. hic. d] Sed hoc fallum secū c] Datio. i. deditio, secundū Ir. sic. ff. de acqui. re. do. l. ad. eo. §. cū quis. in fin. ibi, cum enim grana. Vel dic secundum Pla. Ioan. & Azo. quōd dar libertatem, quam prius ille seruus non habebat. aliās si diceremus dari illā quam ante habebat, non diceretur dari: vt. j. de act. §. sic itaque. Sed opponitur: aut quam habebat, ei dabat: & sic illi quidē nulla remanet: cum non habeat nisi vnā. d] aut quam non habebat: quod est absurdum. Sed dic quōd dar quam non habebat: & hoc plerunq; contingit, quōd quis dar quod non habet: vt. j. qui. alie. li. §. j. & ff. de vlt. fruct. l. quod nostrum. & ff. de acqui. re. do. l. non est.

a] Er hæc bona secūdu Christū. q. si de facto manumissus fuisset, non esset libertin⁹, sed ingenuus: vt. tit. j. §. h. b] ista dicitur expositio nes duplicet Porc. & Ang. c] Idē Ang. hic. d] Sed hoc fallum secū c] Datio. i. deditio, secundū Ir. sic. ff. de acqui. re. do. l. ad. eo. §. cū quis. in fin. ibi, cum enim grana. Vel dic secundum Pla. Ioan. & Azo. quōd dar libertatem, quam prius ille seruus non habebat. aliās si diceremus dari illā quam ante habebat, non diceretur dari: vt. j. de act. §. sic itaque. Sed opponitur: aut quam habebat, ei dabat: & sic illi quidē nulla remanet: cum non habeat nisi vnā. d] aut quam non habebat: quod est absurdum. Sed dic quōd dar quam non habebat: & hoc plerunq; contingit, quōd quis dar quod non habet: vt. j. qui. alie. li. §. j. & ff. de vlt. fruct. l. quod nostrum. & ff. de acqui. re. do. l. non est.

a] Er hæc bona secūdu Christū. q. si de facto manumissus fuisset, non esset libertin⁹, sed ingenuus: vt. tit. j. §. h. b] ista dicitur expositio nes duplicet Porc. & Ang. c] Idē Ang. hic. d] Sed hoc fallum secū c] Datio. i. deditio, secundū Ir. sic. ff. de acqui. re. do. l. ad. eo. §. cū quis. in fin. ibi, cum enim grana. Vel dic secundum Pla. Ioan. & Azo. quōd dar libertatem, quam prius ille seruus non habebat. aliās si diceremus dari illā quam ante habebat, non diceretur dari: vt. j. de act. §. sic itaque. Sed opponitur: aut quam habebat, ei dabat: & sic illi quidē nulla remanet: cum non habeat nisi vnā. d] aut quam non habebat: quod est absurdum. Sed dic quōd dar quam non habebat: & hoc plerunq; contingit, quōd quis dar quod non habet: vt. j. qui. alie. li. §. j. & ff. de vlt. fruct. l. quod nostrum. & ff. de acqui. re. do. l. non est.

a] Er hæc bona secūdu Christū. q. si de facto manumissus fuisset, non esset libertin⁹, sed ingenuus: vt. tit. j. §. h. b] ista dicitur expositio nes duplicet Porc. & Ang. c] Idē Ang. hic. d] Sed hoc fallum secū c] Datio. i. deditio, secundū Ir. sic. ff. de acqui. re. do. l. ad. eo. §. cū quis. in fin. ibi, cum enim grana. Vel dic secundum Pla. Ioan. & Azo. quōd dar libertatem, quam prius ille seruus non habebat. aliās si diceremus dari illā quam ante habebat, non diceretur dari: vt. j. de act. §. sic itaque. Sed opponitur: aut quam habebat, ei dabat: & sic illi quidē nulla remanet: cum non habeat nisi vnā. d] aut quam non habebat: quod est absurdum. Sed dic quōd dar quam non habebat: & hoc plerunq; contingit, quōd quis dar quod non habet: vt. j. qui. alie. li. §. j. & ff. de vlt. fruct. l. quod nostrum. & ff. de acqui. re. do. l. non est.

a] Er hæc bona secūdu Christū. q. si de facto manumissus fuisset, non esset libertin⁹, sed ingenuus: vt. tit. j. §. h. b] ista dicitur expositio nes duplicet Porc. & Ang. c] Idē Ang. hic. d] Sed hoc fallum secū c] Datio. i. deditio, secundū Ir. sic. ff. de acqui. re. do. l. ad. eo. §. cū quis. in fin. ibi, cum enim grana. Vel dic secundum Pla. Ioan. & Azo. quōd dar libertatem, quam prius ille seruus non habebat. aliās si diceremus dari illā quam ante habebat, non diceretur dari: vt. j. de act. §. sic itaque. Sed opponitur: aut quam habebat, ei dabat: & sic illi quidē nulla remanet: cum non habeat nisi vnā. d] aut quam non habebat: quod est absurdum. Sed dic quōd dar quam non habebat: & hoc plerunq; contingit, quōd quis dar quod non habet: vt. j. qui. alie. li. §. j. & ff. de vlt. fruct. l. quod nostrum. & ff. de acqui. re. do. l. non est.

a] Er hæc bona secūdu Christū. q. si de facto manumissus fuisset, non esset libertin⁹, sed ingenuus: vt. tit. j. §. h. b] ista dicitur expositio nes duplicet Porc. & Ang. c] Idē Ang. hic. d] Sed hoc fallum secū c] Datio. i. deditio, secundū Ir. sic. ff. de acqui. re. do. l. ad. eo. §. cū quis. in fin. ibi, cum enim grana. Vel dic secundum Pla. Ioan. & Azo. quōd dar libertatem, quam prius ille seruus non habebat. aliās si diceremus dari illā quam ante habebat, non diceretur dari: vt. j. de act. §. sic itaque. Sed opponitur: aut quam habebat, ei dabat: & sic illi quidē nulla remanet: cum non habeat nisi vnā. d] aut quam non habebat: quod est absurdum. Sed dic quōd dar quam non habebat: & hoc plerunq; contingit, quōd quis dar quod non habet: vt. j. qui. alie. li. §. j. & ff. de vlt. fruct. l. quod nostrum. & ff. de acqui. re. do. l. non est.

a] Er hæc bona secūdu Christū. q. si

Romanorum, qui dicebatur Iunius Norbanus: qui statuit quod quicumque subiugaretur de nouo imperio Romano, esset in vita sua liber: & in morte esset seruus: & peculium ipsius Romanis adsignaretur. Dedititioum autem pessima erat conditio: & propter hoc abiit in desuetudinem, id est recessit à consuetudine: & amplius non est cōsuetudo quod sint tales homines dedititij. Latinorū autē cōditio parū frequētabatur in orbe, vel in vrbe. Et propter hoc Iustinian⁹ volēs omnia augere & augmētare, & reducere in meliorē statū, fecit duas cōstitutiōes: vnā f. C. de lati. liber. col. l. vnica. aliā. C. de dediti. liber. toll. l. vnica. In quibus cōstitutiōib. cauetur, quōd hodie Dedititij & Latini nō habeāt locum, nec sint in vsu: sed quilibet qui manumittitur, efficiatur eodē modo. Et dominus qui manumittit appellatur patron⁹: & ille qui manumittitur, appellabatur libertus: quasi à seruitute liberatus. Et hoc quidē erat iure antiquissimo, antequam veniret prādicta praua cōditio. f. Latinarū & Dedititiouū. Tertio dicit Dedititios esse sublatos per prādictā cōstitutiōē. C. de dediti. li. col. l. vnica. quā cōstitutiō est vna de quinquaginta cōstitutiōibus: quā cōstitutiōē cōposuit etiā Iustinianus. f. ex cōcilio Tribonianī peritissimi viri quāstoris sui. Quarto cōcludit dicens, quōd omnes manumissi plenam libertatem hodie consequuntur: nec refert, id est non est differentia, cuius ætatis sit manumittens, id est ille qui manumittit. nec etiā refert per quem fiat manumissio: cū multi sint modi manumittendi: vt. §. eo. tit. §. multis in prin. Vltimo dicit (quod nos habemus: §. eo. §. multis) quod multis modis potest fieri manumissio: hoc amplius est sciendum, quōd hodie sunt multi modi siue casus in quibus serui plenarie efficiuntur liberi, quandoque etiā sine manumissione: in quibus casibus olim, id est tempore prāterito fiebant Latini. hoc dicit vsque in fi. Franc.

* Id est fiebant ciues Romani quo ad privilegia tantum: sicut Latini erant: non autem quo ad honores & magistratus. Romæ consequendos. Egi. Per. De dedititiis vide Ang. Politanum miscellaneorū cap. 84. & Alcia. lib. dispunc. 2. capit. 21.

* Vide Val. in anto. Rauden. Egi. Per.

Libertinorum multiplici itaru explorō, vnica omnium hodie est conditio: quandoquidem omnes ciues Romani efficiuntur.

Libertinorum autem status tripartitus antea fuerat. Nam qui manumittebantur: modo ^b maiorem & iustam libertatem consequēbantur, & fiebant ciues Romani: modo minorē, & Latini ^c ex lege Iunia Norbana fiebant: modo inferiorē, & fiebant ex lege Alia Sēria de dedititiouū ^d numero. Sed quoniā dedititiouū quidē pessima conditio iam ex multis temporibus in desuetudinē abierat, Latinorum verò nomen nō frequētabatur: ideo nostra pietas ^e omnia augere, & in meliorem statum reducere desiderās, duabus cōstitutiōibus ^f hoc emēdauit, & in pristinū statum reduxit: quia & à primis vrbe Romæ cunabulis vna ^g atque simplex libertas competebat, ^h id est eadem quam habebat manumissor: nisi quōd scilicet libertinus ⁱ sit, qui manumittitur, licet manumissor ingenuus sit. Et dedititios ⁱ quidem per cōstitutiōem nostram expulimus,

cauerit in ius patronum sine venia, punitur in quinquaginta aureis. ff. de in ius voc. l. penul. & vltima. qui aurei accipiuntur quilibet pro vno solido: vt infra de pœ. rem. lib. §. fi. Et ex his iuribus sumitur arg. quōd aureus pro solido accipitur in iure nostro. Sed ex quo pro eodem delicto tales sententiæ promulgantur, eadem intelliguntur esse dandæ filio emācipato, si sine venia patrē in ius vocauerit: vt. C. de in ius voc. l. fi. Item cōtingit reuocatio in seruitutē ppter offensam: vt. C. de liber. & corū libe. l. si manumissus, & alia multa. ^a Sed hodie hæc omnia tolluntur, præter ea quæ ipsa natura debentur: vt in authē. vt liberti decetero §. j. col. vj. quæ est contra. ^b Tu dic vt nota. in. d. l. si manumissus. ^c Et dedititios, quōd dixerat in genere, nunc per species ponit. Vel quōd cōtinuūm dixerat, nunc diuidit. Accur. ^d Altercationes, quas nō habem⁹. Sed quare nō erant serui sicut illi qui penitus sunt serui: cū toto tempore vitæ suæ seruite cogerētur: Respō. secūdū Io. quōd erat liberi, licet seruire cogerentur: vt. C. cōmuniā ne manu. l. j. §. si autem proprietarius. ^e Iunianos. i. ex. l. Iunia Norbana inductos. vt §. eo. §. libertino rum. ^f Omnes. sic cōstrue: & oēs liberos decorauiumus, i. honorauimus ciuitate Romana, id est plena libertate: vt. §. eo. §. libertino rum. ^g Discrimine. i. nulla differentia habita: nec ætatis manumissi: vt etiā infans possit manumitti, imō etiā in vtrē: cū quantū ad hoc habeatur pro iam nato, vt. ff. de sta. ho. l. qui in vtero, nec dicit manumittētis: dū tamē habeat. xx. annos: vt. j. tit. j. §. eadē. nec in modo manumittētis, f. in testamēto, seu inter viuos quoquo modo: vt. §. eo. §. multis. ^h ADITIO. quod licet verba sint gñralia, restringi tamē possunt & debēt per aliā. l. specialiter loquentē. cōcor. l. quāuis. ff. de in ius voc. l. vt gradatim §. sed si lege. ff. de mune. & ho. per Bar. in. l. j. ff. quod vi aut clā. per cano. in. c. itē cū quis. extra de restitū. spol. & ideo si statutū distauerit, contra instrumentū publicū nulla possit opponi exceptio: potest tamen opponi, si alio statuto permittatur: secundum Christoph. ⁱ Antea, scilicet quā veniret ista praua conditio. ^j Ciuitate Romana, id est plena libertate. ^k Decorauimus, id est honorauimus. ^l Addis, s. à nobis eis quos habuimus: §. eo. §. multis autem, & sunt additi nouē. Primus si dñs agrorantē seruū suū eiecit, secundus si ancillā vendiderit ne prostiatur, & prostituta fuerit: vel si veditor sibi retinuerit manus iniectiōē, & eā ad ipsū reuertentē prostiuit postea. Tertius si serui pileati [†] defuncti funus præcellerūt. Quartus si expressit eū velle esse Latinū. Quintus si sub cōditionē relicta libertate, heres ante cōditionem manumiserit. Sextus si in iudicio liberali à domino superatus seruus fuerit: & pretiū pro eo domino solutū fuerit, & ipse postea receperit. Septimus si ancillā suam maritauerit alicui libero. Octauus si corā actis filiū nominauerit seruū suū. Nonus si instrumenta seruitutis reddiderit corā testibus. Et probātur hi modi, C. de la. lib. col. l. vnica. §. sed scimus. vsque ad fi. l. sola. scilicet libertas plena. ^m In presentia, id est in consuetudine.

cauerit in ius patronum sine venia, punitur in quinquaginta aureis. ff. de in ius voc. l. penul. & vltima. qui aurei accipiuntur quilibet pro vno solido: vt infra de pœ. rem. lib. §. fi. Et ex his iuribus sumitur arg. quōd aureus pro solido accipitur in iure nostro. Sed ex quo pro eodem delicto tales sententiæ promulgantur, eadem intelliguntur esse dandæ filio emācipato, si sine venia patrē in ius vocauerit: vt. C. de in ius voc. l. fi. Item cōtingit reuocatio in seruitutē ppter offensam: vt. C. de liber. & corū libe. l. si manumissus, & alia multa. ^a Sed hodie hæc omnia tolluntur, præter ea quæ ipsa natura debentur: vt in authē. vt liberti decetero §. j. col. vj. quæ est contra. ^b Tu dic vt nota. in. d. l. si manumissus. ^c Et dedititios, quōd dixerat in genere, nunc per species ponit. Vel quōd cōtinuūm dixerat, nunc diuidit. Accur. ^d Altercationes, quas nō habem⁹. Sed quare nō erant serui sicut illi qui penitus sunt serui: cū toto tempore vitæ suæ seruite cogerētur: Respō. secūdū Io. quōd erat liberi, licet seruire cogerentur: vt. C. cōmuniā ne manu. l. j. §. si autem proprietarius. ^e Iunianos. i. ex. l. Iunia Norbana inductos. vt §. eo. §. libertino rum. ^f Omnes. sic cōstrue: & oēs liberos decorauiumus, i. honorauimus ciuitate Romana, id est plena libertate: vt. §. eo. §. libertino rum. ^g Discrimine. i. nulla differentia habita: nec ætatis manumissi: vt etiā infans possit manumitti, imō etiā in vtrē: cū quantū ad hoc habeatur pro iam nato, vt. ff. de sta. ho. l. qui in vtero, nec dicit manumittētis: dū tamē habeat. xx. annos: vt. j. tit. j. §. eadē. nec in modo manumittētis, f. in testamēto, seu inter viuos quoquo modo: vt. §. eo. §. multis. ^h ADITIO. quod licet verba sint gñralia, restringi tamē possunt & debēt per aliā. l. specialiter loquentē. cōcor. l. quāuis. ff. de in ius voc. l. vt gradatim §. sed si lege. ff. de mune. & ho. per Bar. in. l. j. ff. quod vi aut clā. per cano. in. c. itē cū quis. extra de restitū. spol. & ideo si statutū distauerit, contra instrumentū publicū nulla possit opponi exceptio: potest tamen opponi, si alio statuto permittatur: secundum Christoph. ⁱ Antea, scilicet quā veniret ista praua conditio. ^j Ciuitate Romana, id est plena libertate. ^k Decorauimus, id est honorauimus. ^l Addis, s. à nobis eis quos habuimus: §. eo. §. multis autem, & sunt additi nouē. Primus si dñs agrorantē seruū suū eiecit, secundus si ancillā vendiderit ne prostiatur, & prostituta fuerit: vel si veditor sibi retinuerit manus iniectiōē, & eā ad ipsū reuertentē prostiuit postea. Tertius si serui pileati [†] defuncti funus præcellerūt. Quartus si expressit eū velle esse Latinū. Quintus si sub cōditionē relicta libertate, heres ante cōditionem manumiserit. Sextus si in iudicio liberali à domino superatus seruus fuerit: & pretiū pro eo domino solutū fuerit, & ipse postea receperit. Septimus si ancillā suam maritauerit alicui libero. Octauus si corā actis filiū nominauerit seruū suū. Nonus si instrumenta seruitutis reddiderit corā testibus. Et probātur hi modi, C. de la. lib. col. l. vnica. §. sed scimus. vsque ad fi. l. sola. scilicet libertas plena. ^m In presentia, id est in consuetudine.

quā promulgauimus inter nostras decisiones: per quas suggerente nobis Triboniano viro excelso quāstore nostro, antiqui iuris alterationes ^k placauimus. Latinos autem Iunianos, ^l & omnem quæ circa eos fuerat obseruantiam, iam alia cōstitutiōne per eiusdem quāstoris suggestionem correximus, quæ inter imperiales radiat sanctiones. Et omnes ^m liberos, nullo nec ætatis manumissi, nec domini manu missoris, nec in manumissionis modo discrimine ⁿ habito (sicut iam antea ^o obseruabatur) ciuitate Romana ^p decorauimus: ^q multis modis additis ^r per quos possit libertas seruis cum ciuitate Romana, quæ sola ^s est in presentia, ^t præstari.

TITVLVS VI. QVI, ET EX QVIBVS causis manumittere non possunt.

Manumissio facta inter viuos in creditorum fraudem, iure nō subsistit: licet tamen domino quārumuis obarato seruū suū liberum heredemque facere, modo nemo alius ex testamēto extiturus sit heres.

cauerit in ius patronum sine venia, punitur in quinquaginta aureis. ff. de in ius voc. l. penul. & vltima. qui aurei accipiuntur quilibet pro vno solido: vt infra de pœ. rem. lib. §. fi. Et ex his iuribus sumitur arg. quōd aureus pro solido accipitur in iure nostro. Sed ex quo pro eodem delicto tales sententiæ promulgantur, eadem intelliguntur esse dandæ filio emācipato, si sine venia patrē in ius vocauerit: vt. C. de in ius voc. l. fi. Item cōtingit reuocatio in seruitutē ppter offensam: vt. C. de liber. & corū libe. l. si manumissus, & alia multa. ^a Sed hodie hæc omnia tolluntur, præter ea quæ ipsa natura debentur: vt in authē. vt liberti decetero §. j. col. vj. quæ est contra. ^b Tu dic vt nota. in. d. l. si manumissus. ^c Et dedititios, quōd dixerat in genere, nunc per species ponit. Vel quōd cōtinuūm dixerat, nunc diuidit. Accur. ^d Altercationes, quas nō habem⁹. Sed quare nō erant serui sicut illi qui penitus sunt serui: cū toto tempore vitæ suæ seruite cogerētur: Respō. secūdū Io. quōd erat liberi, licet seruire cogerentur: vt. C. cōmuniā ne manu. l. j. §. si autem proprietarius. ^e Iunianos. i. ex. l. Iunia Norbana inductos. vt §. eo. §. libertino rum. ^f Omnes. sic cōstrue: & oēs liberos decorauiumus, i. honorauimus ciuitate Romana, id est plena libertate: vt. §. eo. §. libertino rum. ^g Discrimine. i. nulla differentia habita: nec ætatis manumissi: vt etiā infans possit manumitti, imō etiā in vtrē: cū quantū ad hoc habeatur pro iam nato, vt. ff. de sta. ho. l. qui in vtero, nec dicit manumittētis: dū tamē habeat. xx. annos: vt. j. tit. j. §. eadē. nec in modo manumittētis, f. in testamēto, seu inter viuos quoquo modo: vt. §. eo. §. multis. ^h ADITIO. quod licet verba sint gñralia, restringi tamē possunt & debēt per aliā. l. specialiter loquentē. cōcor. l. quāuis. ff. de in ius voc. l. vt gradatim §. sed si lege. ff. de mune. & ho. per Bar. in. l. j. ff. quod vi aut clā. per cano. in. c. itē cū quis. extra de restitū. spol. & ideo si statutū distauerit, contra instrumentū publicū nulla possit opponi exceptio: potest tamen opponi, si alio statuto permittatur: secundum Christoph. ⁱ Antea, scilicet quā veniret ista praua conditio. ^j Ciuitate Romana, id est plena libertate. ^k Decorauimus, id est honorauimus. ^l Addis, s. à nobis eis quos habuimus: §. eo. §. multis autem, & sunt additi nouē. Primus si dñs agrorantē seruū suū eiecit, secundus si ancillā vendiderit ne prostiatur, & prostituta fuerit: vel si veditor sibi retinuerit manus iniectiōē, & eā ad ipsū reuertentē prostiuit postea. Tertius si serui pileati [†] defuncti funus præcellerūt. Quartus si expressit eū velle esse Latinū. Quintus si sub cōditionē relicta libertate, heres ante cōditionem manumiserit. Sextus si in iudicio liberali à domino superatus seruus fuerit: & pretiū pro eo domino solutū fuerit, & ipse postea receperit. Septimus si ancillā suam maritauerit alicui libero. Octauus si corā actis filiū nominauerit seruū suū. Nonus si instrumenta seruitutis reddiderit corā testibus. Et probātur hi modi, C. de la. lib. col. l. vnica. §. sed scimus. vsque ad fi. l. sola. scilicet libertas plena. ^m In presentia, id est in consuetudine.

QVIBVS EX CAUSIS MANVMITTERE NON LICET. De variis modis manumittēdis dixi, sed quia nō omnibus manumittere licet, nec ex omnibus causis: ideo de hoc nunc submitto, secundū Porc. Non tamen. Iste titulus diuiditur in octo partes. Primū quali ter quis

a J De quibus vide gl. in l. fi. C. de bonis lib.

b J Sed hoc reprobat doctor. hic nisi patronus sentit expressē.

* Aliis donauimus.

Ordo literæ.

Serui libertatem cōsequitur nō uem modis.

† Vide nostras annotationes hic. Egi. Per.

Libertus quas operas debet patrono.

Libertinus. Ex quo cōtingit multiplex effectus, in primis circa obsequiales operas. f. quæ sunt in faciēdo: vt de ad surgēdo, & seruēdo: siue in nō faciēdo: vt de nō vocādo in ius sine venia: quæ ipsa natura patrono debētur etiā sine impositiōe: vt. C. de in ius vo. l. vnica. & ff. de cōdi. inde. l. si nō sorte. §. libertus. Et si vo-

c istā cōtinuationem sequitur & tenet Pett. de Bel. l. Pet. hic. Diuilio.

ter quis inter viuos in fraudem creditorum seruum propriū manumittere non potest. Secundò qualiter in vltima voluntate cū libertate heredè instituit. Tertio qualiter in vltima voluntate instituit simpliciter. Quarto qualiter præsumatur, q̄ manumittat in fraudè creditorum. Quintò qualiter minor. xx. an. prohibetur manumittere nisi certis causis. Sex tò quæ sunt causæ iustæ. Septimò an causa semel approbata possit improbari. Octauò si quis attingit decimū & octauū annum, potest in testamento manumittere. Secunda ibi. §. licet autem. Tertia ibi. Idemq̄. Quarta ibi. In fraudè. Quinta ibi. §. ea. l. Sexta ibi. Iustæ autem. Septima ibi. in. §. Semel. Octaua ibi. Cum ergo. CASVS. Ad euidentiā no. q̄ in hoc tit. ponuntur duo casus speciales, in quibus dominus non potest seruos suos manumittere. Primus quādo in fraudem creditorū fit manumissio: quia tunc non valet. exēplum, vt quando aliquis debitor debet aliquam pecuniā, & nihil habet in bonis, vel saltem non habet bona sufficientia ad soluendum suis debitoribus, nisi vendat vel det in solutum seruos: & itos seruos manumittit: vt illos non det suis creditoribus in solutum, & vt eos creditores frustret debito suo: tunc talis manumissio nō valet, quia est facta in fraudem suorū creditorū, id est vt fraudet seu defraudet suos creditores debito, nisi in casu, scilicet quādo ipse dominus instituit seruum suū heredem, & liberum eū esse vult: vt in prin. tit. vj. q̄. ad. §. eadē. l. Secundus casus est, quādo dominus est minor. xxv. annis: quia similiter nō valet, nisi in casu. l. corā iudice, & causa cognita fiat manumissio. h. d. vj. q̄. ad. fi. ti. Et hoc presupposito, dic in hoc prin. quòd quāuis videatur ex his quæ. s. tit. prox. habuimus, q̄ quilibet possit seruū suum manumittere: tamen sciendū est, quòd nō est licitum cuiq̄ volenti manumittere seruum suum, illum manumittere: quia si habeo creditores, & in eorum fraudem seruos meos manumittam, vt efficiar nō soluendo: nihil ago. hoc dicit vsque ad. §. licet autem Franciscus.

Non tamen^a cuiusq̄ volenti manumittere licet. nā is qui in fraudè^b creditorū manumittit, nihil agit: quia lex Aelia Sentia^c impedit libertatem. Licet^d autē domino qui soluendo nō est, in testamento^e seruū suum cum libertate heredè instituire, vt liber fiat, heresque ei solus^f & necessarius: si modò ei nemo alius ex eo testamento heres extiterit: aut quia nemo heres scriptus sit, aut quia is qui scriptus est, quilibet ex causa hereditatis ei non extiterit. Idq̄ eadem lege^g Aelia Sentia prouisum est, & rectè. Valde enim prospiciendum erat, vt egentes^h homines,

Et respō. Iusti. Certè amice optima fuit ratio. multum enim prospiciendum erat, vt egeni homines, quibus nullus heres esset exiturus, saltem seruum suum heredem habeant necessariū, qui quidem seruus heres institutus creditoribus domini possit satisfacere: vel si ipse non satisfecerit, creditores res hereditarias nomine serui instituti distrahant: ne memoria defuncti, si nomine ipsius res hereditarias distraherent quadam iniuria adficiatur. Et hæc dicuntur vsque ad illam. §. Idemque iuris. Franc. de Aret.

quibus alius heres exiturus non esset, vel seruum suum necessariū heredem haberet, qui satisfactorius esset creditoribus: aut hoc eoⁱ non faciente, creditores res hereditarias serui nomine vendant, ne iniuria defunctus adficiatur.

Seruo simpliciter (nulla libertatis mentione facta) instituto, censetur etiam data libertas. Illud annotato, cōcessio^j quo, etiam id concessum^k vult, sine quo illud consistere nō potest. Idemq̄ iuris est & si sine libertate^l seruus heres institutus est. Quod nostra constitutio^m non solum in domino, qui soluendo non est, sed generaliter constituit

licet contra dicatur: Pauper vbique iacet. licet contra dicatur: Cantabit vacuus coram latrone viator. Accursius. Vel. pro saltem. Habebunt. sic. ff. de interrog. ac. l. & quia. in prin. & j. de bonorū possessione. §. quos autem. Bo. seruo nunc libero facto. Non faciente. id est non satisfaciente creditoribus. Accursius. seruū. quondam, sed modò liber est. AD DITIO. Et de hac dictione quondam, vide glo. singularem in. l. j. super verbo, olim. ff. de ope. no. nun. & in. §. sed aliquando. j. de vsu. iniuria. quo ad famam: quæ etiam post mortem quādoque damnatur: vt. ff. de accu. l. ex iudiciorum.

solus. & in casu etiam cum alio: vt. ff. de here. inst. l. i. is. & l. ci qui soluendo. Necessarius. quia siue velit, siue nolit, cogitur esse heres: vt. j. de here. qua. & dis. j. nisi in tribus casibus, quos habes. ff. de here. inst. l. si seruo. Non extiterit. quo vltimo casu seruus institutus est heres. Eadem lege. scilicet quæ prohibuit, eadem & ex iusta causa eoncedit. vt hic, & j. eo. §. eadem. Accursius. Et rectè. scilicet est prouisum. Egentes. Nora quòd prodest paupertas: quia fauetur paupertati. ff. de tran. fac. l. cum hi. §. si in annos. & C. de episco. & cle. le. si quis ad declinandam. §. penul. & ff. de offic. præf. l. illicitas. §. si. Argu. contra. ff. de excu. tuto. & cura. l. spadonem. §. fin. & in Authen. de testi. §. j. col. vij. & illud.

Seruum. scilicet vnū, & non plures: vt. ff. de hered. inst. leg. ei qui soluendo. in fi. cum. leg. sequen. & etiam in fraudem creditorumⁿ vt. C. Sic eadē de necessa. seruis. leg. j. in principio. nisi specialiter pignori datus fuerit: vt. ff. de hered. institut. leg. pignori. qui non potest fieri necessarius, nisi dominus creditori satisfaciatur: vt dicta leg. pignori.

L. 88.

† Sic legis voluntas pro ratione citari potest scilicet Por. Aegi. Per. Sic quædam sunt pmissa in vltima voluntate, quæ non inter viuos: secundum Ange. Aegi. Per.

a) Idem Pet. hic.

b) Et sic est nulla ipso iure. alius enim esset ir-reuocabilis: vt. l. & si sine §. sed quod Papinianus. ff. de mino. scens in alijs reuocabili- b^o. vt. l. si sci- ens. in fi. ff. de contra. emp. & ita not. glof. in l. si noxalis. in prin. ff. de noxa lat.

a) Non tamen. quamuis. s. tit. j. s. multis. & §. si. dictum sit quemlibet manumittere possit: non tamē & c. a. sic. j. de exhere. lib. in prin. Acc. b) In fraudem. hoc expo. j. eo. §. in fraudem. c) Manumittit. scilicet inter viuos: vel in vltima voluntate, scilicet instituendo. nam tunc esset liber & heres: vt. j. prox. §. & ff. qui & quibus. l. si mortis. AD DITIO. Et dicit hic Iason quòd si in testamento ponatur clausula, quòd valeat iure contractus, erit irrenocabile: quia contractus in eo celebratus reuocari non potest, vt hic: de quo vide Bar. & Ang. in. l. stipulari hoc modo. ff. de verb. obl. d) Nihil agit. scilicet vt noceat creditoribus, vt. ff. qui & a qui. l. si mortis. sibi tamen nocet, si velit reuocare: vt. C. de ser. pigno. da. man. l. si creditoribus. e) Quia lex Aelia sentia. Similis est ratio, quia lex vult: vt. j. de vsu. cap. §. furtiuæ. & illa inhihet vsu. cap. rei furtiuæ. Accursius. [Licet autem.] Diuiditur iste. §. in. iij. partes. Primò ponit vnum dictum. Secundò illud restringit. Tertio ponit rationem primi dicti modificati. Quarto rationē rationis. Secunda ibi, Si modò. Tertia ibi, Valde. Quarta ibi, Ne iniuria. CASVS. Sed quid domine Impetiam video quòd regulariter statutū est, q̄ debitor manumittens in fraudem creditorū, nihil agit. pro deo dicatis mihi quæ fuit ratio huius statuti? Ad hoc respō. Iusti. dicēs, Amice, ratio huius statuti est, quia in hoc quādo debitor in fraudem creditorum manumittit, lex Aelia Sentia impedit libertatē. Sed domine, pro deo, nūquid generaliter hæc regula est vera, ita quòd nullam patiar instantiam? Ad hoc respō. Iusti. & dicit quòd nō: nam certè licitum est domino, qui soluendo nō est, seruum suū cum libertate in testamento suo heredem instituere, licet hoc in fraudè faciat creditorū, vt iste seruus fiat liber, heresq̄ necessarius domino suo. & hoc est verū, si nullus alius institutus fuit in illo testamento: aut fortè quia institutus morte præuētus est, aut qualibet alia causa impeditus heres existere nō potuit, aut fortè noluit: & hoc eadem lege Aelia Sentia prouisum est: vt liceat domino qui soluendo nō est, seruum suum sibi heredem necessarium instituere. Et domine, pro deo, quæ est ratio legis Aelie Sentie, vt permittatur in casu isto domino seruū suum manumittere? Instituit.

Trufact, imo pauper tas nūquam prodest: sed in quibusdā casibus potius pauperi fauetur quā diuiti scilicet dūm Per. de Bel. Per. & dixit Cy. in. dist. l. si quis ad declinadam. §. si, quòd a tali pdesse liberet nos dens. c) Vbi Pœna erat extra ordinaria & pecuniaria, alijs secus: vt leg. ff. de in ius voc. & l. Pedius ff. de in cen. rui. nau. Ange. & Iaf.

^a Scriptura. sic ex datione tutelae: vt. j. qui dati tuto. poss. in principio. de qua praedixit modò: vt. C. de neces. ser. l. quidam.
^b Institutionis. Argu. quòd aliquo. concessio, illud conceditur sine quo illud esse non potest: vt. ff. de iur. Com. iud. l. ij.
^c Cum non sit. hæc est noua ratio de qua praedixit modo: sed lex ipsa

a] Et vide ibi glos. super verbo in nouatione, sed Chri. hic exponit noua. i. singulari: quia alia ratione lex antiqua moueri non potuit. arg. ca. erit lex. i. dist. & l. scire leges. ff. de legi.

antiqua fuit: vt. j. de her. inst. §. j. quæ est cõtra. [in fraudem.] Diuiditur iste. §. in. iij. partes. Primo qualiter presumatur manumissio in fraudem. Secundo quando propter fraudem impediatur manumissio siue libertas, cū ratione. Tertio ex ratione inferit. Secunda ibi, Præualuisse. Tertia ibi, Itaq. ca. s. vs. Domine Impel: vos dixistis mihi. s. quòd debitor qui manumittit in fraudem creditorū, nihil agit, pro Deo exponatis regu. ista: & dicatis mihi, quis in fraudem manumittere dicitur. Ad hoc respon. Iust. & dicit: Amice, certè ille dicitur in fraudem creditorū manumittere, qui iā eo tēpore quo imponit libertates, est soluendo, sed post per dationem libertatis desinit esse soluendo. & hæc sunt vera de rigore iuris. Præualuisse tamē videtur de æquitate non aliter reuocari libertates, nisi debitor manumittens animum fraudandi habuerit: quāuis bona eius creditoribus non sufficiant. Sæpe enim sperat homines plus habere in suis facultatibus, quā habent. Sic igitur demū intelligimus libertates datas ab eo reuocari posse, qui soluendo non est: cum utroq. modo creditores fuerint defraudati, & consilio manumittētis, & re ipsa, id est quia sicut ipse manumissor eos fraudare proposuit, ita in rei veritate fraudati sunt ambo: ita quòd iam datis libertatibus bona eius creditoribus non sufficiant. Et hæc dicuntur vsque ad illum. §. eadem lege Aelia Sentia. Franc. d. In fraudem. sic. ff. eo. tit. scilicet qui & a qui. ma. l. nō sūt. l. in fraudem. e. soluendo. cum & sciat se habere creditores: vt. ff. quæ in frau. credi. l. omnes. §. Lucius. A. D. I. T. O. Et dicit Ang. quòd hoc probatur, si erat de facto suo, & non de longinquo: arg. l. si. ff. pro suo. & est tex. in. l. si quis cum haberet. ff. quæ in frau. credi. Accur. f. Non est. & nunc erit peius soluendo. g. Præualuisse. nam quidam dicebant, quòd sufficiebat solus euentus: & alij dicebant quòd exigebatur vtrumque, scilicet fraus & euentus. & ista sententia præualuit. Tamen ex prædictis videbatur sufficere euentum solum: tamen &c.

Libertas in fraudem data, an possit reuocari.
 b] Præsumitur autem fraus si sciat se habere creditores: vt. l. si quis cum haberet. ff. quæ in fraudem. Accur. Per. c. Quia in ea nō est voluntas testamenti: vt est tex. no. secundum Ia. in. l. si pater in pūte. ff. que in fraudem non videtur manuisse illi: scilicet quod frau-

noua humanitatis ratione, vt ex ipsa scriptura institutionis b etia libertas ei competere videatur: cum non sit c verisimile, eum quem heredem sibi elegit, si prætermiserit libertatis dationem, seruum remanere voluisse, & neminem sibi heredem fore.

In creditorū fraudem manumissio facta videtur, si manumissoris facultates tēpore quo manumittit, etiam alieno pares nō sint, vel datis libertatibus impares sint future.

In fraudem autē creditorum manumittere videtur, qui vel iā eo tēpore quo manumittit, soluendo nō est: f vel qui datis libertatibus desiturus est soluendo esse.

Non aliter poterit semel data libertas impediri, nisi & decipiendi animo, & ipso rei euentu fraudati fuerint creditores.

Præualuisse tamen videtur, nisi animum quoque fraudandi manumissor habuerit, nō impe-

sa. Secundo ponit quæ sunt causæ iustæ. Tertio limitat vnā prædictarū causarum. Secunda ibi, Iustæ. Tertia ibi, Et seruus. Domine, iam vidi vnū impedimentum manumissionis, quod interuenit ratione fraudis: nunquid est adhuc aliquod aliud impedimentum, quod obest manumissioni? Ad hoc respondet Iustinianus quòd sic. Nam certè eadem lege Aelia Sentia statutum est dominū minorem viginti annis nō posse aliter seruum suum manumittere, nisi iusta causa manumissionis fuerit apud iudicem approbata. Sed postea domine, pro deo dicatis mihi quæ sūt iustæ causæ manumissionis: Ad hoc respondet. Amice istæ causæ manumissionis sunt iustæ: veluti si quis habeat filium vel filiam, naturalem etiam, aut fratrem, aut sororem, aut nutricem, aut pedagogū, aut educatorem suum, aut eum qui eum aluit, & velit manumittere: aut si quis velit colactaneum suum manumittere, aut seruum suū gratia procuratoris habendi: qui manumissus nō minor xvij. an. manumittatur: vel si velit manumittere ancillam, vt eā ducat in vxorem. Nam certè omnes istæ causæ iustæ videntur. ita tamē

diri libertatem, h quamuis bona eius creditoribus non sufficiant. Sæpe enim de facultatibus suis amplius quā in his est, sperant homines. Itaque tunc intelligimus impediri libertatem, cū utroque modo fraudantur creditores, id est & consilio manumittētis, & ipsa re, eo quòd eius bona nō sunt suffectura creditoribus.

Minor annis viginti non aliter seruum manumittere potest, quā causa cognita, & iusta manumissionis causa, quæ autem sūt iustæ causæ, hic traditur.

Eadem lege Aelia Sentia domino minori viginti annis non aliter manumittere permittitur, quā si vindicta apud consilium iusta causa manumissionis approbata fuerint manumissio. Iustæ autem manumissionis causæ hæc sunt, veluti si quis patrem, aut matrem, filiū filiamve, aut fratres sororesve naturales,

in hoc casu minori. xx. annis ancillam suam manumittere permittitur, si intra sex menses à tempore manumissionis connumerados vxorem ducat, nisi aliqua iusta causa superueniens matrimonium impediatur. & hoc dicit vsque ad illum. §. semel. Francif. de Aret. eadem, scilicet de qua habita est mentio. s. eo. in princ. Imò. S. C. l. j. D. de off. conf. Aut facta sunt S. C. circa legē Aeliam Sentiam, quod & indicat. l. 4. C. qui manumitt. nō poss. aut in ea. sic scribendū est, Cum ipse sit qui ex lege: qui error manare potuit ex notis, quibus & legem & senatusconsultum designare solemus, vnde etiam factū est vt in omnibus libris perperā scriptum sit in. l. 2. §. quid ergo si perit. D. ad tertyl. An incidat in senatusconsultū, pro An incidat in sententiā cõstitutionis, vti apparet ex ead. l. §. quid si cum prægnans & §. quid si decefferit, & l. vt. D. qui per. tut. Cuius. n. Minori. Sufficit ergo si non sit minor. xx. annis, etiam si non sit maior: vt quia tetigit vltimum diem vicesimi anni: vt. ff. de manu. l. j. sicut in testamento, favore sui: vt. ff. de testam. l. qua etate. A. D. I. T. O. Quando autem tempus captū habeatur pro cõpleto, vel non distigue notabiliter vt per Christoph. hic. o. Vindicta. hoc expone vt supra tit. j. §. multis. p. A pud consilium. id est apud locum illum vbi habetur super hoc consilium, id est deliberatio. & sic ponitur id quod fit, pro eo vbi fit: vt. ff. de insti. & iur. l. penul. §. fin. Vel dic, apud eos qui præfunt consilio: vt sunt omnes habentes ordinariā iurisdictionem, etiā minimi magistratus: f cum hoc sit de voluntaria iurisdictione: vt. ff. de offic. proconsul. & leg. l. ij. & in authen. de defen. ciui. §. iusurandū. in fine. & in glo. & quicquid. & glos. penultima. colla. iij. q. Iustæ autem. facit. ff. de manu. vin. l. si minor. cum. l. sequen. vsque ad. l. apud. vbi iustæ causæ connumerantur. connumeratur enim inter iustas causas manumittendi, si dominum à periculo vitæ vel infamiae liberauit seruus: vt. ff. de manumif. vind. l. iusta. Accur. r. Patrem. Sed qualiter potest filius habere seruum suum patrem, vel econtra: vel fratrem fratrem suum, siue sororem? Respon. bene potest: vt quia instituit dominus filium serui sui heredem, vel filium ancillæ, vel econtra: & sic de aliis: quod casu sic institutus heres liber & dominus est omnium bonorum quorum dominus fuerat testator: vt supra eodem §. primo. & ff. de acqui. posses. l. cum heredes, in princ. Item potest esse, vt si habeat quos filium ex ancilla sua: nam est seruus & filius: vt. C. cõmunia de ma. l. fina. & econtra si seruus habeat filium ex domina: nam filius est & liber & dominus: cum ventrem sequatur quo ad statum: vt. C. de rei vin. l. partum, licet possint ipse & domina accusari: vt. C. de mu. quæ seruis pro. l. j. & j. de here. insti. §. j.

Naturales. & legitimos: vel naturales tantum. Accur. Pedagogum.

dētur creditores. l. creditor. §. fin. ff. manda. Item ne he redis: quia videtur face re ex debitor: non sua voluntate: vt est tex. in. l. i. C. de li. & eorū lib. & ita hanc glo. appbat Iaf. quāuis. Ange. tenet: glos. l. con traria.

dic quod imo minor est etiam si desit vnica hora, secundum Barto. sed in hocca su habetur pro non minore in vltimo die 20. anni. Et hæc vera, secundum quam text. non sufficit: cū cõsiliū, & verbum in dicta, expostū vt in gl. 2. supra de lib. sint diuersa: & sic est specialis hic, vt hæc manumissio fiat in loco maiorū quia exigit plenā causæ cognitionē: alias secus: vt ibi not. f] Ista glos. relata ad textum est falsa: quia tunc manumissio non cõpetit iure magistratus: nec est de legabilis: vt ff. eo. l. 2. cum glo. l. 2. sed procedit i maiore manumittente, secundum Petr. Ange. & Iaf. hic. Pedagogum.

antiqua fuit: vt. j. de her. inst. §. j. quæ est cõtra. [in fraudem.] Diuiditur iste. §. in. iij. partes. Primo qualiter presumatur manumissio in fraudem. Secundo quando propter fraudem impediatur manumissio siue libertas, cū ratione. Tertio ex ratione inferit. Secunda ibi, Præualuisse. Tertia ibi, Itaq. ca. s. vs. Domine Impel: vos dixistis mihi. s. quòd debitor qui manumittit in fraudem creditorū, nihil agit, pro Deo exponatis regu. ista: & dicatis mihi, quis in fraudem manumittere dicitur. Ad hoc respon. Iust. & dicit: Amice, certè ille dicitur in fraudem creditorū manumittere, qui iā eo tēpore quo imponit libertates, est soluendo, sed post per dationem libertatis desinit esse soluendo. & hæc sunt vera de rigore iuris. Præualuisse tamē videtur de æquitate non aliter reuocari libertates, nisi debitor manumittens animum fraudandi habuerit: quāuis bona eius creditoribus non sufficiant. Sæpe enim sperat homines plus habere in suis facultatibus, quā habent. Sic igitur demū intelligimus libertates datas ab eo reuocari posse, qui soluendo non est: cum utroq. modo creditores fuerint defraudati, & consilio manumittētis, & re ipsa, id est quia sicut ipse manumissor eos fraudare proposuit, ita in rei veritate fraudati sunt ambo: ita quòd iam datis libertatibus bona eius creditoribus non sufficiant. Et hæc dicuntur vsque ad illum. §. eadem lege Aelia Sentia. Franc. d. In fraudem. sic. ff. eo. tit. scilicet qui & a qui. ma. l. nō sūt. l. in fraudem. e. soluendo. cum & sciat se habere creditores: vt. ff. quæ in frau. credi. l. omnes. §. Lucius. A. D. I. T. O. Et dicit Ang. quòd hoc probatur, si erat de facto suo, & non de longinquo: arg. l. si. ff. pro suo. & est tex. in. l. si quis cum haberet. ff. quæ in frau. credi. Accur. f. Non est. & nunc erit peius soluendo. g. Præualuisse. nam quidam dicebant, quòd sufficiebat solus euentus: & alij dicebant quòd exigebatur vtrumque, scilicet fraus & euentus. & ista sententia præualuit. Tamen ex prædictis videbatur sufficere euentum solum: tamen &c.

a *Pædagogum*, scilicet qui ab initio instruit pueros. & dicitur a *παις*, quod est puer, & *αγω*, quod est duco: quasi ductor, siue gubernator puerorum.

b *Alumnus*, passivè: quem vel quam alumnus aluit, vt differat à superiori educatore.

c *Collactaneum*, qui simul mecù lactavit: què fratres Bononienses appellunt.

Procuratoris. Procuratores vel ad agendù cõstituantur, vel ad administrandù. Ad agendù liberi, & maiores annis. xvj. Ad administrandù, etiam seruiet minores. Cuiac.

d *Ducatur*, præstito super hoc sacramento: vt ff. de manumif. vindi. l. si collactaneus. in fi.

e *Iusta*, vt infirmitas, quæ tribuit dilationè: vt. ff. si quis cau. l. j. §. iij. & iij. & ff. de re iudic. l. quæritù. vel alia qualibet iusta: vt. ff. ex quib. cau. ma. l. j. in fi.

f *Dequam*. Sed quomodo minor. xxv. annis potest esse procurator, vt C. de procu. l. exigendi. & ff. de procu. l. minor? Respòd. hic ad negotia fuit, non autem in iudicio esse potest. sic aliàs est differètia inter hoc procu. vt. ff. mādari. l. si procuratore. §. j. Accur.

Procurator est duplex. a) Et hæc est veritas hodie decia i cap. qui generaliter de procu. li. 6. fallit tamen i casu dicte l. exigendi. scilicet iudicio. hic. Et sic not. quod vbi articulus dubius de iure ciuili, est clarus de iure can. sequitur ius can. etiam in teris impertiis, secū dū Por. Egi. Per.

[Semel.] C A S V S. Domine, iam video, qd nō licet minori. xx. ann. serū suum sine iusta causa manumittere. Sed ponamus, quod aliquis minor. xx. an. volēs manumittere seruum suū allegabat iustā causam coram iudice, puta quod seruus ille quem voluit manumittere, fuit sibi socius in armis, vel in scholis: & iudex illā causam tanquam iustā approbavit: vnde talis minor seruo imposuit libertatem: postea procedere tempore apparuit illam causam fuisse iniustam: nunquid occasione illius causæ nō iustæ poterit libertas data reuocari? Ad hoc respò. Iust. q. non. Causa enim à iudice semel approbata, siue iusta siue iniusta fuerit, nunquā postea retractabitur. & hoc vsque ad illum. §. cum ergo.

g *Causa*, scilicet manumissionis.

h *Approbata*, scilicet apud conciliū.

i *Sine*, q. d. si dixit filium, licet nō sit, vel patrem, vel similia: licet hæc ita non sint secundum quosdam, quod reprobo: cum id quod falsum sit, nihil sit, nec præter causam, vt. ff. de verb. sign. l. Paulus. & C. si ex fal. instr. per totum. & ff. de excep. l. qui agnitis. Vnde dic vera, i. iusta: falsa, i. iniusta: vt quæ dixi cum sociū meum fuisse in armis, vel in scholis, quod inducebat pro iusta causa, & fuit talis causa vel similibus approbata: licet non debuerit approbari. & sic vera ponitur pro iusta. sic. ff. de leg. j. l. si fideius. §. j. & ff. de in integ. resti. l. omnes. sic econtra iusta pro vera: vt. §. tit. j. in prin.

k *Non retractatur*, sic. ff. de manu. vin. l. iusta, quia nihil facile immutandum est ex solennibus: vt. ff. de in integ. resti. l. diuus. Sed contra. ff. de excusat. tut. l. sed & reprobati. j. respò. sed hoc favore libertatis: illud favore sanitate. Accur. A D D I T I O. Ex hac glo. dicit Bald. quod potestas qui duxit vicarium vsque ad annum: si ignarus reperitur, potest reuocare. & hoc favore Reipub. quam debet administrare secundum Christophorum.

[Cum ergo.] Diuiditur iste. §. in quatuor partes: quia primo ponit vnum dictum. Secundo contra illud adducit plures rationes. Tertio pro eo adducit alias rationes. Quarto ad concordiam reducit mediam eligens viam: & rationē annexit. Secunda ibi. Quod non erat. Tertia ibi. Sed cum. Quarta ibi. Ideo nos. C A S V S. Domine, iam video quid statuit lex Elia. Sētia circa minores manumittere seruos suos volētēs. quid vobis videtur de statuto. l. Elia. Sētia: nunquid hodie obseruandum est? Ad hoc respò. d. Iulianus dicens. Amice, certè nobis videtur prima facie ex statuto. l. Elia. Sētia: quoddā ius intolerabile emergere. Cum enim minoribus. xx. annis auctoritate legis Elia. Sētia certus modus manumittendū sit statutus, ex hoc statuto cōtingebat, vt licet minor qui quatuor-

decim annos impleuerat, testamentū posse condere, & in eo heredem instituire sibi, & legata relinquere: si tamen adhuc minor viginti annis fuerat, libertatē vni seruo dare nō poterat. quod nō videtur aliquatenus ferēdum. Cū enim huiusmodi minori omnium bonorum suorum libera dispositio in testamēto cōcedatur: satis videtur absurdū, qd ei beneficium manumittendi denegetur. Quare enim nō similiter vt de cæteris rebus suis, ita & de seruis suis in vltima voluntate quemadmodū voluerit disponere conceditur: vt ipsi libertatis beneficium possit impartiri? hoc nō videtur rationi consentaneū. Veruntamen cum libertas inestimabilis res sit, & idcirco minori viginti annis eā præstare seruis sui antiquitas prohibuit: ideo nos his rationibus moti, quodāmodo viā mediā eligimus: & nō aliter minori viginti annis cōcedimus dare seruo testamento libertatē, nisi cōpleuerit. xvij. anni attingerit. Cū enim antiquitas huiusmodi ætatis hominibus pro aliis in iure postulare cōcesserit: nō videmus rationem, cur stabilitas iudicij sui tantum eos iuuare non credatur, vt saltē in dicta ætate constituti li-

men si adhuc minor esset viginti annis, libertatem seruo dare nō posset. Quod nō erat ferendū, si is cui totorū suorum bonorū in testamēto dispositio data erat, vni seruo libertatē dare. nō permittebatur. quare nos similiter ei, quæ admodum alias res, ita & seruos suos in vltima voluntate disponere quemadmodum voluerit permittimus: vt & libertatem eis possit præstare. Sed cū libertas inestimabilis res est, & propter hoc ante vicefimū ætatis annū antiquitas libertatē seruo dari prohibebat, ideo nos mediā quodāmodo viā eligentes, nō aliter minori. xx. annis libertatem in testamento dare seruo suo concedimus, nisi. xvij. annum impleuerit, & decimum octauū attingerit. Cū enim antiquitas huiusmodi ætati & pro aliis postulare concesserit: cur nō etiam sui iudicij stabilitas ita eos adiunare credatur, vt ad libertatem dandā

bertatem seruis suis in vltima voluntate possint imponere. hoc dicit vsque ad finem. Franc. Arret.

l *Constitutus*, nam cum dicit sine causa non posse manumitti: ergo ecōtra cū causa valet manumissio. sic. ff. de eden. l. si quis ex argentiis. §. prætor. & §. prohibet. & ff. de pac. l. iuris gentium. §. prætor. & §. dolo malo.

m *Testamentum*, si est masculus, fœmina verò in duodecimo: vt. ff. de testa. l. qua ætate. & ff. de libe. lega. l. Aurelio. §. Caius.

n *Sed cum libertas*. Vsq; huc allegatio innuit qd eodē tēpore possit manumittere, quo testari nūc ecōtra duas rationes cōsiderat: & quia inestimabilis est libertas: tamē si vēdat quis se, precii ad venditorē nō transit, imò penes emptorē eundē dominiū remanet: vnde est inestimabilis: vt hic, & ff. de reg. iur. l. libertas. & ff. de tab. exhi. l. §. si. & quia antiquitas aliter statuebat, cui est deseruendum. vt. C. de testa. l. testamēta. quare visus allegationibus soluit, mediā eligēs viā. sic. j. de rer. di. §. cum ex aliena. licet sit arg. contra. ff. de neg. gest. l. Neseñnius. in fin. & ff. de in rem ver. l. si pro patre. §. idem querit. A D D I T I O. Dic. qd aut maior est præsumptio pro vna parte, qd pro alia: & tunc nō eligitur mediā via: vt. l. Neseñnius. & quod ibi no. glo. cōtra sententiā Rustici, in fi. secus quādo nō esset maior præsumptio pro vna parte quā pro alia. ita not. in. l. sed si lege. §. adeo. ff. de pet. here. Ang. Aret. & Iason.

o *Mediam*, nota mediam viam * sectandam, sic. ff. si pars here. p. ta. l. antiqui. & j. de ro. diui. §. cum ex aliena.

p *Impleuerit*, sed hodie ex quo testari possunt, & libertates relinquere possunt: vt in auth. vt spon. lat. col. ix. §. j. quod exaudi, si in vltima voluntate velit quis libertatē relinquere: quod patet ex hoc verbo relinquere: quod in dicta auth. saltē in summario Bar. positum est: quod ad moriētēs * tantū spectat: vt. ff. de tab. exhi. l. j. §. ff. Sed quid si inter viuos velit quis manumittere? Respò. nō potest, nisi habeat. xx. ann. vel nisi causa cognita sit: cum nec liber iste, nec authē. loquatur nisi in vltima voluntate. Vnde seruatur tenor eiusdem. l. Elia. Sētia, cum nō sit correctus: vt. C. de app. l. præcipimus. in fi. A D D I T I O. Et sic cū aliàs de cōtractu ad vltimas voluntates bonū sit arg. l. seruū filij. §. eum qui. ff. de leg. j. l. mō secundū Iaso. æquiparatur in terminis propriis: vt. j. titu. prox. & C. eo. titu. not. secundū cōmuniter doctores, qd lex noua corrigens in vno casu, non trahitur ad alium similem rationem habentem, vel æquiparatam.

q *Antiquitas*, vt. ff. de postu. l. j. §. anticum.

r *Postulare*, id est desiderium amici sui vel clientuli sui coram iudicibus exponere: vt. ff. de postul. l. j. §. j. non autem pro se poterit

denegetur. Quare enim nō similiter vt de cæteris rebus suis, ita & de seruis suis in vltima voluntate quemadmodū voluerit disponere conceditur: vt ipsi libertatis beneficium possit impartiri? hoc nō videtur rationi consentaneū. Veruntamen cum libertas inestimabilis res sit, & idcirco minori viginti annis eā præstare seruis sui antiquitas prohibuit: ideo nos his rationibus moti, quodāmodo viā mediā eligimus: & nō aliter minori viginti annis cōcedimus dare seruo testamento libertatē, nisi cōpleuerit. xvij. anni attingerit. Cū enim antiquitas huiusmodi ætatis hominibus pro aliis in iure postulare cōcesserit: nō videmus rationem, cur stabilitas iudicij sui tantum eos iuuare non credatur, vt saltē in dicta ætate constituti li-

b) Sed hoc reprobat Christo. hic per. l. i. ff. qui ad li. p. cla. non li. & glof. super ver. maior. in §. pe. 3. de iu. perso. ad istū text. respòde quod hic nō liber tas sed seruitas putatur: cum emptor putet eū seruum: vt no. in di. glo. * Si citi præsumptio maior pro vna parte quā pro alia non eligitur. Ange. & Iaf. Egid. Perr. * Hæc glo. est singu. ad hoc quod statum in vltima voluntate non extenditur ad dispositionē inter viuos: secundum Angel. & Iasonem. Egi. Per. c) Sententia tamen contra eum lata valet: sed rescinditur per in leg. rest. l. eū & mores. ff. si ad iur. rem. iu.

Diuisio.

esse in iure. vt. C. de auct. præf. l. clarum. & est ratio: quia quando pro alio accedit, sibi imputet qui tali committit causam suam. vt. ff. de mino. l. cū mādato. pro fe verò nō: quia semper restituntur. Accur. a Peruenire. interrogatiue legas, & respond. nō est ratio, quare sit diuersum: est ergo idem ius statuendum. vt. ff. de ver. obli. l. à Titio. in fi. nam vbi est eadem ratio, idem ius statuendum est. vt. ff. ad. l. Aquil. l. illud. & C. ad. l. Fal. l. vlti. Accursus.

DE LEGE FVSYA.
Visto ex quibus causis manumissio fieri possit & quia manumissio interdū prohibebatur à lege Fusia Caninia: ideo de ea nūc subdit. Porc.

Ege Fusia.] Diuiditur in duas partes. Primò facit mentionem legis Fusie Caniniae. Secundò eam corrigit. Tertio aliam rationem assignat. Secūda ibi, Quam quasi. Tertia ibi, Cūm satis. CASVS. Accessi ad Instinianum, & ita quasi ab eo: Domine, vos vultis tractare de lege Fusia Canin. Dicatis mihi quid statutum fuit in lege illa? Ad hoc responderet Iustinianus dicens, Amice, in lege Fusia Caninia certus fuit modus constitutus in seruis in vltima voluntate manumittendis: vt licet quis inter viuos arbitrio suo posset seruos suos manmittere: tamen in testamento vltra quàm. ij. vel. iij. forte propter prohibitionem legis Fusie Caniniae non poterat libertatem præstare. quam quidem legem Fusiam Caniniam quasi inuidiam, & libertatibus impedimentum adferentem, tollendam esse iudicauimus: & eam in perpetuum silere existimauimus: & ad ipsam tollendam ratione moti eramus. Satis enim videbatur nobis absurdum atque inhumanū, viuos habere licentiā totam familiam suam arbitrio suo manumittere, nisi aliquatenus iusta causa impedimentum manumissioni præstaret: & huiusmodi licentiam ad mortem tendentibus auferre. h. d. Franc. de Arer.

Certus. vt vltra duos vel tres forte non possent manumittere in vltima voluntate. vt. j. eo. in fi.

Modus. id est numerus.

Quam. scilicet legem Fusiam Caniniam: forte à quodā qui Caninius nominabatur, inductam: vt in publiciana dicitur, vt. j. de actio § namque si cui. in fine. nam canis seruabat naturā, qui stat in palea, qui nec sibi potest habere paleam, nec alij permittit accipere: sic nec sibi poterat tenere seruos, quia moriebatur. vt. j. de dona. §. j. nec libertatem patiebatur eis dari. vnde merito Caninia dicitur: vt sit conueniens nomen rei. vt. j. de donat. §. est & aliud.

Impedimentum. id est impedimentum adferentem.

Inuidiam. Not. contra inuidios, sic. C. de cad. tol. in princ. ADDITIO. Intellige istam glo. esse veram actiue, non passiue, secundum Porc. Vnde Horat. Inuidiam placare paras virtute relicta. vt. l. nec quicquam. §. si. ff. de offic. procons. & lega.

Familiam. id est omnes seruos qui familia dicuntur. vt. ff. de verb. signi. l. pronuntiatio. §. j.

Causa. vt fraus vel ætas manumittentis. vt. s. ti. j. i. p. r. i. & §. eadē.

Morientibus. Sed quomodo potest aliquid eis adiri, cū nihil habent nisi mors omnia abstulit: vt in authen. de nupt. §. deinceps. col. iij. Respond. die morientibus, id est ad mortē tendentibus: quia laborabant in extremis vel quasi: vel etiam erant sanj, sed timore mortis hoc faciebant. vt. ff. de donat. cau. mor. l. iij. iij. v. & vj.

Adimere. Nota hic arg. quod ea que sunt inter viuos, trahuntur ad voluntates vltimas: sic contra ff. de pact. l. pactum. & C. de lega. l. si. & ff. de pig. act. l. non est in iur.

De his qui sui vel alieni iuris sunt.] Posita prima diuisione personarum, restat videre de secūda. Textus seipsum satis continuat.

Equitur.] Totus iste tit. diuiditur in. v. partes. Primò ponit duo genera personarum. Secūdo qui sunt in potestate dominorum,

seruis suis possint peruenire: **TITVLVS VII. DE LEGE FVSYA* Caninia tollenda.**

Potest quis in testamento omnibus seruis libertatē dare, cessantibus omnib⁹ aliis impedimētis, sicut inter viuos, nō obstante statuto legis Fusie Caniniae. Arer.

Ege Fusia Caninia certus b⁹ modus c⁹ constitutus erat in seruis testamento manumittendis: quam d⁹ quasi libertates impediētem, e⁹ & quodammodo inuidiam, f⁹ tollendam esse censuimus: cum satis fuerat inhumanum, viuos quidem licentiam habere totā suam familiam b⁹ libertate donare, nisi alia causa b⁹ impediāt libertatem: morientibus i⁹ autem huiusmodi licentiam adimere. k

TITVLVS VIII. DE HIS QUI SVI VEL ALIENI IURIS SUNT.

Hic ponitur secūda diuisione personarū cum subdiuisione alte

& quo iure fuit introductum eorū dominium. Tertio ponit nouū statutum, restringens potestatem circa mortem: & puniens contra facientes. Quarto aliam restrictionem potestatis etiam circa scruitiam de occidendo. Quinto ponit verba nouæ constitutionis. Secūda ibi, in potestate. Tertia ibi, Sed hoc tempore. Quarta ibi, Sed & maior. Quinta ibi, Cuius. Et diuiditur hoc principium. Primò ponit vnam diuisionē personarū bimembrem. Secundò secūdū subdiuidit membrum. Tertio dicit se velle tractare de secūdo membro subdiuisionis. Secūda ibi, Rursus. Tertia ibi, Videamus. Quarta ibi, Ac prius. Arer.

Et cognito vno de contrariis, cognoscitur & reliquū: cum contrariorum sit eadem disciplina. Arer.

Equitur de iure personarum alia diuisione. Nam quædam personæ sui iuris m sunt, quædam alieno n iuri subiectæ.

Rursus earū que alieno iuri subiectæ sunt: alię sunt in potestate parētum, alię in potestate dominorū. Videamus itaq; de his quæ alieno iuri subiectæ sunt. Nam si cognouerimus quæ istæ personæ sunt, simul intelligemus quæ sui iuris sunt. Ac prius inspiciam⁹ de his q̄ in potestate dominorū sūt.

Et si oī domino seruū occidere impune liceret, hodie tamē in eū nō (nisi ex legitima causa) scruire licebit: quinimo vsque adeo dominorum asperitas coercetur: vt si intolerabilis sit, seruos iusto pretio vendere cogantur, cum Reipublicæ intersit, ne quis res sua abutatur.

na quæ alieno iuri subiectæ sunt, certe simul intelligemus quæ sui iuris sunt. Vnde videamus primo de his personis quæ potestati dominorum subiectæ sunt. Et hoc dicit vsque ad illum. §. In potestate itaque. Accursus.

Alia diuiso. quæ est de iure ciuili, a cum in ea ius gentium distinguatur: vt. ff. de iust. & iure. l. ius ciuile. Superior autem quam habuimus supra de iur. pers. j. respon. est de iure gentium: cum non sit seruus iure naturali cognita: vt supra de lib. §. primo.

Sui iuris. Hic restringitur primum membrum primæ diuisionis positæ supra de iure personarum: vt non comprehendat quosdam liberos homines, scilicet filios familias. Item statim cum dicit, alieno iuri & c. ampliat secundum membrum dicte diuisionis: vt comprehendat etiam quosdam liberos: scilicet filios familias. Cum ergo fiat additio & subtractio dicte diuisioni, iam est de iure ciuili hæc diuisio: vt. ff. de iust. & iur. l. ius ciuile. At superior de iure personarum fuit secundū ius naturale & gentium, vt ibi diximus: & ideo immutabile: vt supra de iure naturali gentiū & ciuili. §. penul. Accur.

Quædam alieno. Quædam hænt iure tenentur: vt filij quorum patres sunt capti ab hostibus: vt infra quib. mod. ius pa. po. sol. §. si ab hostibus. Nam & aliæ quædam sunt in pendenti: vt. ff. de usufruc. l. sed & si quis interdum. §. j. & in Authen. de non eligen. §. hoc autē, col. j. & hoc secundum quosdam. Nos contra. * nam sui iuris sunt. cum enim pater sit seruus hostium, & in eorum potestate: vt supra de iur. pers. §. serui. ergo alium habere non potest in potestate: vt ff. de acquirendo rerum dominio. l. homo liber. §. quicquid. & ff. de acquirenda possessione. l. cum heredes. circa mediū. & ff. ad legem Iuliam de adulteriis. l. sic eueniet. & præterea eorū ratio vel sententia est absurda, qui dicunt quod hæc diuisio recipiat medium: vt. C. de sen. pa. l. fina. circa princ. ADDITIO. Et de hoc dicit vt per Ang. in dicto. §. si ab hostibus.

Potestate. hoc verbum quinque modis accipitur. vt. ff. de verbo. sig. l. potestatis.

Simul. nam vt dicit Aristoteles: Contrariorum eadem est disciplina: vti. h. & j. de tutel. j. respon. & ff. e. l. j. Et hic argu. q̄ per notitiam vnius immediatorum, peruenitur ad alterius notitiam. & faciunt ad hunc. §. ff. de procu. l. Pomponius. §. sed & is. ver. nam cum. & ff. e. l. j. & ff. de præto. stipu. l. j. stipulationum istarum. & j. de tute. circa principium.

In potestate.] Diuiditur in tres partes. Primo ponit qui sunt in potestate dominorum. Secūdo, vnum dicta potestas descendit. Tertio duos

& maior. Quinta ibi, Cuius. Et diuiditur hoc principium. Primò ponit vnam diuisionē personarū bimembrem. Secundò secūdū subdiuidit membrum. Tertio dicit se velle tractare de secūdo membro subdiuisionis. Secūda ibi, Rursus. Tertia ibi, Videamus. Quarta ibi, Ac prius. Arer.

CASVS.] Dicit Iustinianus continuando subsequētia præcedentibus.

Visa prima diuisione de iure personarum, quædam alia diuisio subsequitur talis. Quædam enim personæ sui iuris sunt, quædam alieno iuri subiectæ sunt, quædam in potestate parētum sunt, quædam in potestate dominorū. Sed domine, de quibus vultis prius tractare: vtrum de his que sui iuris sunt, an de his quæ alieno iuri subiectæ sunt? Ad hoc respon. Iustina. q̄ primo dicitur est de his quæ alieno iuri subiectæ sunt. Nam si cognouerimus que sunt illæ personæ quæ alieno iuri subiectæ sunt, certe simul intelligemus quæ sui iuris sunt. Vnde videamus primo de his personis quæ potestati dominorum subiectæ sunt. Et hoc dicit vsque ad illum. §. In potestate itaque. Accursus.

Alia diuisio. quæ est de iure ciuili, a cum in ea ius gentium distinguatur: vt. ff. de iust. & iure. l. ius ciuile. Superior autem quam habuimus supra de iur. pers. j. respon. est de iure gentium: cum non sit seruus iure naturali cognita: vt supra de lib. §. primo.

Sui iuris. Hic restringitur primum membrum primæ diuisionis positæ supra de iure personarum: vt non comprehendat quosdam liberos homines, scilicet filios familias. Item statim cum dicit, alieno iuri & c. ampliat secundum membrum dicte diuisionis: vt comprehendat etiam quosdam liberos: scilicet filios familias. Cum ergo fiat additio & subtractio dicte diuisioni, iam est de iure ciuili hæc diuisio: vt. ff. de iust. & iur. l. ius ciuile. At superior de iure personarum fuit secundū ius naturale & gentium, vt ibi diximus: & ideo immutabile: vt supra de iure naturali gentiū & ciuili. §. penul. Accur.

Quædam alieno. Quædam hænt iure tenentur: vt filij quorum patres sunt capti ab hostibus: vt infra quib. mod. ius pa. po. sol. §. si ab hostibus. Nam & aliæ quædam sunt in pendenti: vt. ff. de usufruc. l. sed & si quis interdum. §. j. & in Authen. de non eligen. §. hoc autē, col. j. & hoc secundum quosdam. Nos contra. * nam sui iuris sunt. cum enim pater sit seruus hostium, & in eorum potestate: vt supra de iur. pers. §. serui. ergo alium habere non potest in potestate: vt ff. de acquirendo rerum dominio. l. homo liber. §. quicquid. & ff. de acquirenda possessione. l. cum heredes. circa mediū. & ff. ad legem Iuliam de adulteriis. l. sic eueniet. & præterea eorū ratio vel sententia est absurda, qui dicunt quod hæc diuisio recipiat medium: vt. C. de sen. pa. l. fina. circa princ. ADDITIO. Et de hoc dicit vt per Ang. in dicto. §. si ab hostibus.

Potestate. hoc verbum quinque modis accipitur. vt. ff. de verbo. sig. l. potestatis.

Simul. nam vt dicit Aristoteles: Contrariorum eadem est disciplina: vti. h. & j. de tutel. j. respon. & ff. e. l. j. Et hic argu. q̄ per notitiam vnius immediatorum, peruenitur ad alterius notitiam. & faciunt ad hunc. §. ff. de procu. l. Pomponius. §. sed & is. ver. nam cum. & ff. e. l. j. & ff. de præto. stipu. l. j. stipulationum istarum. & j. de tute. circa principium.

In potestate.] Diuiditur in tres partes. Primo ponit qui sunt in potestate dominorum. Secūdo, vnum dicta potestas descendit. Tertio duos

Imo! est de iure gentium secundum Petrum hic. Quod est verum quo ad patriam potestatem: secus quo ad dominicam: vt. j. cod. §. in potestate. quod distinguit vt. in. §. l. rui. §. de iure personarum. f] Ista gloss. in hoc reprobat: quia innuit eos esse seruos: quod est falsum secundum Ang. & Porc. hic. * Et male lat. & Por. Egi. Per. * Dic quod inspecto futuro statu sunt in pendenti: sed in specto presentis sunt sui iuris. Por. g] Quod est verum indirecte contrariis: & quod cognitio nem: vt hic. sed quo ad effectus vel iuris dispositiones: vt contraria est ratio. l. inter stipulā tem §. sacra. ff. de ver. ob. & l. i. ff. sol. ma. & l. per. C. de solu.

* Facit ad statutū, quod cauetur si quis portauerit frumentum extra & reperiat: in via portās, quod nō debet puniri: quia non portauit: si cuius mori nō videtur: est: secundum Por. Egid. Per. c] Hoc verū si contractus vltima voluntatis conueniunt in rationis deditate. Fab. Ang. Egid. Per.

duos eius effectus. Secunda ibi, *Quæ* quidem. Tertia ibi, *Nā* apud ange. Are. *Domine*, iam video quod vos prius intenditis tractare de dominica potestate: dicatis ergo mihi, si placet, qui sunt in potestate dominorum: & vnde descendit potestas, quam domini habent in seruos? Ad hoc respon. Iust. di. certe in potestate dominorum sunt serui: & hæc potestas, quam habent domini in seruos, de iure gentium est. quæ tali liquet ratione. Nam apud omnes gentes pendere possumus per æquæ dominis in seruos vitæ necisque potestatem fuisse: & quod cunque per seruum acquiritur, id domino acquiritur censetur. Cum igitur ius gentium sit, quod per æquæ apud omnes gentes custoditur, manifestum est istam potestatem de iure gentium originem sumpisse. & hæc dicuntur vsque ad illum, §. Sed hoc tempore &c. Franc.

Iuris gentium. id est de iure gentium introducta: vt. §. de iur. p. §. seruitus. *Animaduertere*. i. in animo vertere & cogitare, vt dicit Cato. *Esse*. improprie ponitur pro fuisse, vt statim colligitur. & ff. eo. l. & erat eadem patris in filium: vt colligitur secundum vnam literam. ff. de liber. & posthu. l. in suis. & infra de noxa. actio. §. si in prin. & in glo. j. C. de pat. po. l. si.

Acquiruntur. scilicet iuste secundum quosdam: vt. ff. de acqui. pos. l. quod seruus in fi. Sed certe hoc esse non potest. nam si acquiritur, ergo domino: quia sibi non: vt. j. per quas perso. no. acqui. §. item vobis. & ff. de acqui. here. l. placet. quare dicitur, quod semper domino quæritur, etiam si quod per dolum vel merum seruum acquirit: vt. ff. pro emptore. l. ij. §. Celsus. & §. Pomponius. & §. si seruus. Sed hoc solo inspecto, an queratur puta si seruus stipuletur operas à liberto: vt. ff. de stipulat. seruo. l. antepenultima. vel si aliud factum sit in stipulatione: vt. j. de stipul. ser. §. sed cum factum. nisi in casibus. quod dicitur. vt. j. de stipul. ser. §. sed cum. Nec ob. d. l. quod seruus. quia non querit domino, vt sibi remaneat: nam tenetur reddere. Sed nunquid libertas data à domino, vel à lege (quod fit interdum: vt. C. de ser. qui pro præmio liber. ac. per totum. & in Authen. de mona. §. ij. col. j.) domino quæritur? Responde non. nam licet queratur seruo, libero tamen non potest dari libertas: vt. j. de actio. §. sic itaque. & ff. de fidei. liber. leg. generaliter. §. si homini. tamen eo ipso momento sic fit liber, vt dominum non habeat. Et sic hæc oppositio est de puncto. sic & aliis: vt hic vadit Romam, & hic facit murum. non est tamen verum eum iussisse, vel opus fecisse: licet sit in ultimo momento perficiendi. Similis quæstio fit. ff. quod metus causa. l. extra.

Domino. vel quasi domino: vt fructuario, & bo. fid. poss. quibus quæritur ex ij. causis, vt. j. per quas perso. nob. acqui. §. de his. *Acquiri*. Nota hic duos effectus dominicæ potestatis: & est tertius: vt non torquetur in dominum: nisi in casibus: vt. C. de quæst. l. ij. & l. seruos. Accursius.

[sed hoc tempore.] *Asvs*. in hoc. §. vsque ad fi. talis est. *Domine*, iam video quæ fuit potestas dominorum in seruos secundum iura antiqua: nunquid licebit dominis adhuc eandem potestatem in seruos exercere? Respon. Iusti. quod non. Nam hoc tempore nullis hominibus, qui sub nostro imperio sunt, licet sine causa legibus approbata in seruos suos supra modum seruire. Ex constitutione enim diui Pij Anto. cauetur, vt qui proprium seruum occiderit sine legitima causa, non minus puniatur, quam qui alienum seruum interfecisset. Et non solummodo illos qui seruos occidunt, puniti iubemus, sed etiam hi qui maiorem asperitatem, quam æquum sit, in seruos exercent, eiusdem principis constitutione coercentur. Nam idem princeps consultus à quibusdam præsidibus prouinciarum quid iuris esset de his seruis, qui propter seruitiam dominorum ad ædes sacras & ad statuas principum confugiunt: in rescripto suo præcepit, vt si seruitia dominorum circa ipsos seruos intolerabilis videatur, cogantur ipsi domini seruos bonis conditionibus vendere: & pretium de seruis venditis habitum dominis detur. Sed domine, quid videtur vobis de hoc statuto diui Pij Anto? Et certe dicit Iusti. nobis videtur ipsum recte statuisse. Expedit enim Reip. ne quis re sua male vtatur. Et verba scripta ipsius principis ad Aelium Mar. pro consulem missa, sunt hæc, Dominorum quidem potestatem in seruos suos illibatam esse, id est non deminutam à Institur.

quoquam, nec cuiquam hominum ius suum in aliquo detrahi æquum est: verum tamen in casu isto ipsorum dominorum interest ne auxiliu contra eorum seruitiam vel intolerabile iniuriam ipsis seruis iuste deprecibus denegetur. Nam si permitteretur eis seruitia suam in seruos suos exercere: aut forte seruos suos occiderent, aut eos fugitiuos efficerent: & sic ipsis seruis & eorum pretio carerent. Et ideo dicitur tu Aeli Mar. de querelis seruorum, qui ex familia Iulij Sab. propter eius seruitiam ad statuas principum confugerunt diligenter cognosce: & si tu cognoueris eosdem durius habitos quam æquum sit, & intolerabile iniuria affectos, venundari iube: ita quod de cætero in potestatem Iulij Sabini non reuertantur. & si idem Iulius. Sabinus huic nostræ constitutioni fraudem fecerit, sciat nos hoc delictu

aduersus se seruitus executuros. h. d. Fran. Ar.

Licet. id est licitum est. *Legibus*. quia si seruus sciat insidias domino parari, & ipse auxiliu non tulerit, supplicium debet præstare, quod mortem interpretamur. sed & si accusauerit eum criminaliter (excep. crimi. leg. ma) aut si dominum viderit periclitantem, & eum non adiuuerit, vel si immiscuerit se vxori suæ, vel aliis modis. Accursius.

Cognita. vt quia cum vxore sua inuenerit, vel in simili delicto, quo casu etiam occidere licet, vt. ff. de verb. obli. l. qui seruum & ff. de leg. j. l. quid ergo. §. si heres. & ff. ad l. Iuliam de adult. l. Marito. §. j. si autem alias deliquerit, vel domino non obediit: legitime eum corrigere potest, non tamen vltra modum boni. viri arbitrio comprehensum, vt. C. de emen. ser. l. j. Sed nunquid sine causa verberare potest? Respon. sic modice, secun. Ioan. vt. C. de emen. ser. l. j. licet Pla. dixit, quod non aliter si nimis corripiat sine culpa tenetur vel vendere, vel dare: vt hic sequitur, & ff. eodem tit. l. j. *ADDITIONE*. Hæc glo. communiter approbatur, & dicuntur doc. id est in marito erga vxorem, & in magistro erga scholarem, in patre erga filiu, in abbate erga monachum, quia potestas tributa magistro erga scholarem, intelligitur tributa marito in vxorem. leg. sed & si quemcunque. §. si ff. ad l. A quil. Christoph.

Constitutione. cuius verba sunt infra eo. §. fina. *Alienum*. Sed certe qui alienum seruum occidit, l. Aquil. tenetur, vt. ff. ad l. Aquil. l. ij. in prin. & j. ad l. Aquil. in prin. quæ actio hic locum habere non potest, cum non domino; imò contra dominum daretur, quod esse non debet: vt. ff. ad l. Aquil. item Mela. §. legis. Sed dicitur, quod hoc quod hic dicitur, est verum quantum ad criminalem poenam legis Corne de sic. vt. j. de pub. in. §. item lex. quæ poena tam in seruis, quam in liberis locum habet: vt. ff. ad l. Cor. de sic. l. j. §. j. Interdum etiam ciuilitè tenetur, si alterius interest, vt creditoris: vt. ff. de pig. l. seruum quem quis. vel fructuarij: vt. ff. ad l. Aquil. l. sed & si proprietatis. & ff. de dolo. l. & eleganter. §. si seruum vsuarium.

[sed et.] Diuiditur iste. §. in quinque partes. Primo ponit dictum in genere. Secundo illud exemplificat, & rationem reddit. Tertio ponit verba rescripti, de quo fit mentio in principio. §. Quarto concludit. Quinto minatur officiali non obsequanti legem istam. Secunda ibi, Nam Antoninus. Tertia ibi. Cuius rescripti. Quarta ibi, Ideoque. Quinta ibi, Qui Sabinus. *Maiores*. id est magna, vel maior quam æquum sit. *Consultus*. i. interrogatus. sic. ff. de pact. l. item quia. §. si. Vnde illud, Consulo te, querens: tibi consilium dans. Accursius.

Aedem sacram. ad quæ loca olim & hodie confugiunt, circa quæ distigue vt diximus in Auth. de manda. princip. §. neque autem. in gl. cogentur. col. ij. *ADDITIONE*. Et iurantur secundum Ioan. Fab. & Ange. quando sine armis, nullo præcedente delicto, sed propter domini seruitiam, vel etiam sui criminis grauiorem punitionem confugiunt, vt hic, aliis non: vt. leg. si seruus. & leg. fina. §. adientes. vers. & hoc quidem. C. de his qui ad eccles. confug. & cap. inter alia. extra de immu. eccle. Sed de iure canonico non iuuatur delinquens in ecclesia. ca. fin. extra eo. titu. aliis sic, nisi esset publicus latro: vt dicto cap. inter. & idem per omnia intelligas de cæmeterio: vt. xvij. q. iij. c. si quis contumax. Ang.

Cogantur. Nota hic, quod aliquis cogitur vendere rem suam. *Bonis condi.* l. vt pretium habeat: & ad dominu primu non reuert.

a] Et hoc eo muniter secun. doct. in domino vel etia post sessione exre peculiari acquiritur multu iuris: & ideo non opus est animo, cum acquiratur etia ignorati. l. cu pater. §. licet queratur seruo, libero tamen non potest dari libertas: vt. j. de actio. §. sic itaque. & ff. de fidei. liber. leg. generaliter. §. si homini. tamen eo ipso momento sic fit liber, vt dominum non habeat. Et sic hæc oppositio est de puncto. sic & aliis: vt hic vadit Romam, & hic facit murum. non est tamen verum eum iussisse, vel opus fecisse: licet sit in ultimo momento perficiendi. Similis quæstio fit. ff. quod metus causa. l. extra.

Hic mos fugiendi ad statua manauit à seruo Vedii Iulij Sabini non reuertantur. & si idem Iulius. Sabinus huic nostræ constitutioni fraudem fecerit, sciat nos hoc delictu

Ista opinio Ioan. ap pbat hic per Per. de Bel. per. & Ange.

Nisi probaret eum non ex vulnerib mor. tuu: vt quia post triduu surrexit, & cum baculo incesit. vt nota, glo. in l. r. C. de emen. seruo, secundum Iaf. hic.

tantur : vt. j. §. proxi. & c. §. sed hoc. in fine. & ne simili pœna asteriorum afficiatur, vel ne exponantur, vel prostituantur, vel exportentur, vel vendantur a modo: vt. j. proxi. §. & c. §. fin. Accur.

a *Reffe.* scilicet præcepit.
b *Male.* quia interest principis locupletes sub se habere subiectos: vt in authen. vt iud. sine quo. sus. §. consideramus. colla. ij. quod non contingeret, si cuilibet seruos suos liceret occidere. Et not. qd illud idem quod interest privati principaliter, & rei pub. interest secundario: vt. §. diximus de iust. & iur. §. fin. Arg. contra. ff.

* Solue secū dū doct. hic. Et dic nō te neri de culpa, vt ibi sed defœuitia & dolo sic: vt hic: quia ex facti qualitate præsumitur vt l. i. ff. de dol. ex cep.

sol. ma. l. etiam. §. licet. * & l. si constante. §. si maritus. Accursius.

c *Vitatur.* Nota, quod quandoque detrahitur res inuito domino, propter odium dominorū vt hic: quandoq; fauore religionis: vt. ff. de relig. l. si quis sepulchrū. quādoq; fauore libertatis: vt. j. de dona. in fi. quādoque fauore vltimæ voluntatis: vt. ff. de lega. j. l. si fideiusor. §. si meminisse. & hoc est cōtra regulā. vt. C. de cōtrahē. cempt. l. inuitum.

d *Marianum.* proconsulum Beticæ, aliās Euticæ, seu Viticæ vrbes: vt. ff. e. o. l. ij. in princ.

e *Dominorum.* Hincinde allegat, & primo duas pro dominis rationes, vel dicta ponit.

f *Illibata.* id est non deminutam.

g *Interest.* id est eis proderit, vt seruos non perdāt. & dic denegetur scilicet a nobis, vel dic interest, id est ad eos pertinet, ne denegetur, scilicet a se dominis: cum forte vxor, vel filij, vel alij domini familiares inferant hoc. sed prima verior.

h *Iniuria.* quam patiuntur iure naturali inspecto, non iure ciuili: vt. j. de iniur. §. seruis.

i *Denegetur.* sic. ff. de offic. præfect. vrb. l. j. §. quod autem.

k *Infami.* id est infamata, seu magna iniuria.

l *Fraudem.* vel euidētem, quia non obedit: vel callidam, dicens non esse illum seruum qui fugit.

DE PATRIA POTESTATE.

Quia, dicit de his qui sunt in potestate dominorum: ideo subiungit de his qui sunt in potestate parentum: vt promiserat. §. tit. j. §. j. Arer.

In potestate. j Totus iste titu. diuiditur in quatuor partes. Primò ponit dictum in genere, qui sunt liberi in nostra potestate. Secūdo definitionem nuptiarum vel matrimonij. Tertio, qui habet filios in potestate. Quarto ex prædictis infert specificando, quod primo dixerat. Secunda ibi, Nuptiæ. Tertia ibi, Ius autem. Quarta ibi, Qui igitur. CASVS. Accessi ad Iustinianum, & quæ sui ab eo, Domine, vos vultis tractare de patria potestate, dicatis ergo mihi, qui sunt in patria potestate? Ad hoc respond. Iustinianus dicens, In potestate nostra sunt liberi, quos ex iustis nuptiis procreauimus. Sed quid domine iam video qui sunt in pat. pote. dicatis mihi, quid est matrimonium, seu nuptiæ? Ad hoc respond. Iustinianus, quod nuptiæ siue matrimonium, est viri & mulieris coniunctio indiuiduam vitæ retinens consuetudinem, & hoc vsque ad illum. §. Ius autem. Fran. Accursius.

m *In potestate.* Hoc verbum multis modis sumitur: vt. §. proxi. titu. diximus. §. j.

n *Ex iustis* quæ sunt iustæ, dicitur. j. titu. proxi.

o *Nuptiæ.* & dicuntur ab obnubendo, id est velando, quia velatæ incidere debent, vt ait Isid. Sed matrimonij dicitur ideo, quia mulier nubit, vt mater filij. & hæc duo nomina licet diuersis rationibus idē signant. Item coniugium, & connubium, & cōsortium: vt ff. de rit. nup. l. in eo iure. §. hoc caput. licet hoc vltimum quandoq; inter seruos accipiatur, vt. C. de ser. fug. l. si inter quos proprie dicitur contubernium: vt. C. de iur. nup. l. cum ancillis.

p *Coniunctio.* animorum, non corporum tantum: vt ff. de reg. iur. l. nuptias. & illa coniunctio animorum, significat vnionem quæ consistit inter deum & iustam animam. Vnde Apostolus, Quia ad hæc deo, vnus spiritus est cum eo. Reliquum, scilicet coniunctio

a] Et ideo ab ea potius quā a patre denominatur, quia maiora sustinet onera. Est enim hæc partu onerosa: in partu dolorosa, & post partum laboriosa, vt extra de co. uen. infidel. c. ex literis. b] Ita glo. videtur male dicere per l. cōfuerit. ff. de cond. & demō. & per l. nuptias. ff. de reg. iudi. & 27. q. 2. in prin. Ange.

corporum, designat conformitatem quæ consistit in carne inter Christum & sanctam ecclesiam, id est humanum genus. Vnde euāgelista, Verbum caro factū est: & habitauit in nobis. A D D I T I O. Vide cap. debitum. extra de digamis.

q *Indiuiduam.* quo ad affectionem: sic. §. de iust. & iu. in prin. Acta enim plerunq; fit separatio tam iure veteri, q̄ nouo permittere: vt. C. de repu. l. consensu. in prin. & in authē. de nup. §. si ergo. col. iij. & in authen. vt li. ma. & ani. §. quia vero. col. viij. Sed nunquid hanc affectionē habet aliquis ad cōcubinā quandoq;? Certe sic: & ideo adiicias huic definitioni, diuini & humani iuris cōmunicatio: vt. ff. de rit. nup. l. j. Diuini: quia eiuſdem sectæ debent esse, vt nō sit vnus Christianus, & alter Iudæus: vt. C. de Iud. l. ne quis. Humanis, quia forum viri sequitur vxor: vt. ff. ad muni. l. si. §. ij. sed secus est in cōcubina, vel qualibet minus legitima vxore: vt. ff. ad muni. l. de iure. §. si licet cōcubinarius iure permittente sit. ff. de cōcu. l. in cōcubina.

TITVLVS IX. DE PATRIA POTESTATE.

N potestatem nostram sunt liberi nostri, quos ex iustis nuptiis procreauimus. Nuptiæ autem siue matrimonium est viri & mulieris coniunctio indiuiduam vitæ consuetudinem retinens.

Patria potestas iure Romano instituta fuit: solisque Romanis propria ac peculiaris est.

Ius autem potestatis, quod in liberos habemus, proprium est ciuium Romanorum. Nulli enim alij sunt homines, qui ta-

tu. in fi. Neque valet oppositio de matre ad filij: quia ibi nō est talis cōsuetudo, qualis ad vxorē: vt. j. titu. j. §. ergo. & in auth. quomo. opor. epic. §. j. col. j. & §. volumus autem ibi. Sed aut solæ, & c.

r *Ius autem.* CASVS. Domine, dicatis mihi si placet, quorū propriū est ius pat. po. Ad hoc respō. Ius pat. po. quod in liberos habemus, propriū est ciuiū Romanorū. i liberorū omniū de Rom. imp. Nulli enim alij homines sunt, qui talē potestatem habeat in liberos, qualē nos habemus. Sed domine dicatis mihi, qui sunt in pat. pot. Ad hoc respō. Iust. Amice diximus quod illi sunt in potest. nostra, quos de iustis nuptiis procreauimus. Ex hoc igit manifeste liquet, qd illi qui ex te & legitima vxore tua nascūtur, in tua potestate sunt: vt proprii tui filij, & qui ex filio tuo & vxore eius nascūtur, vt nepotes: & idē est in pronepote, & ceteris deinceps per masculinā lineā descendētibz. Sed quanquā dixerim nepotes natos ex filio, in tua esse potestate: secus tamē in nepotibus natis ex filia. Nā qui ex filia tua nascuntur, in potestate tua non sunt, sed in potestate patris eorum. & hæc dicuntur vsque ad fil. tit. Franc. de Arer.

r *Ius autem.* quod consistit in septem. Primò, quia necessitate famis pater filij vendere potest, vel obligare: vt. C. de pa. qui fi. dis. l. ij. Secundo, quia ab eo in ius vocari non potest: vt. C. de in ius voc. l. fin. Tertio, quia nec cum eis agēdo iudiciū habere possumus: vt. ff. de iud. l. iij. Quarto, quia per eum acquirimus: vt. j. per quas perso. no. acqui. §. j. Quintò, quia in iudicio cōtra aliū sine licentiā nostra esse non potest, vt. C. de bo. quæ libe. l. si. §. j. Sextò, quia eo inuito sua bona aduenticia administramus: vt. j. per quas perso. no. acqui. §. j. Quidā tamen dixerūt, qd alimenta adiuicē hoc iure præstatur: qd falsum est: cum in emancipatis etiā hoc sit: vt. ff. de lib. ag. l. si quis a liberis. in prin. Itē ciuili obligatio inter nos esse nō potest: vt. j. de inuti. stip. §. itē inutilis. * Est & octauus, vt possim petere filium in meā potestatem. Circa quod distinguitur: quia aut a nullo detinetur, aut ab aliquo. si ab aliquo: volēs, an inuitus. Primo casu petā eū per officij iudicis. ff. de li. exhib. l. iij. §. hoc autē, & præiudiciali actione in rem agā: vt. j. de act. §. præiudiciales. nō interdicit, nisi in casu: vt si volo eū adire hereditatē, in qua factus est heres: vt. ff. de acquir. her. l. si quis mihi. §. iustum. & de lib. exhib. l. si eum. In secūdo eadē auxilia locū habēt, & plura, scilicet rei vindicatio de iure Ro. vt. ff. de rei vind. l. j. §. j. In tertio locum habet interdicitū de lib. ho. exhib. Item actio in rem de iure Quiritium, vt. ff. de rei vindica. l. j. §. j. & de lib. exhib. l. j. respon. Accursius.

s *Proprium est ciuium.* Iam inde à Romulo moribus receptū. l. patre funio. D. de his q. sunt sui vel al. iur. atq; ideo pupillaris substitutio quæ fit iure patriæ potestatis etiā moribus recepta est. Cuiac. l. Romanorum. id est omnium qui sunt de Rom. imp. aliæ verò gentes quædam vt seruo tenent filios: vt Sclauicæ: vt profrus absolutos, vt Francigenæ, ideo caute dicit. j. talem qualem. A D D I T I O. Dum dicit quod filij Francigenarum non sunt in potestate parentum:

* Vide in hunc locum Alei. lib. dispunc. 2. ca. 22. multa enim pulchra in hac rem distulerit. c] Scilicet speciali, nec sufficeret generalis siue vniversalis. Itē nec rati habitio potestæ sequit: vt not. gl. in l. j. §. sed vtrum. ff. de mino. & hæc vera: nisi simul cum patre agat, vel cōueniat. d] Itē nisi in causa crimināli, vel in casibus, vbi patri non queritur vssus. secundū Ang. hic. Item nisi sit tutor aliorū vel procur. c. qui generaliter de procu. lib. §. laf.

e] Adde hie septimum secundum dandum dōcto, quia in atrocioribus delictis, filius qui est in potestate patris, non excusatur propter infamiam patris, & i delectis atrocioribus mitius puni tur: licet nō excusentur in totum, vt ff. de reg. iu.

ad ea secun- dum Pe de Bel. per hic.

tum: adde q hanc gl. in hoc reputat vnicam & singu. Bal. in. c. j. s. si duo fratres. aliis ille. s. est. c. ij. in rit. de fra. de nouo be. inue. Hanc etiam glo. Bal. commendat. in. c. jan. maritus succ. vxor. in benefi. & vide totum in l. pe. in fi. char. C. qui test. fac. pos. & in d. c. j. an. mari. succ. vxor. in benefi. dicit Bal. quod ista glo. est singu. Et eam etiam dicit singu. Iaf. ad hoc q rex Francie non est sub imperio Romano. Iaf.

Et vxore. aliud si ex concubina: vt. j. ti. j. s. si. vel incesto coitu nat: vt in auth. quib. mod. nat. effi. leg. collat. vj. s. fina. In ma. si tamen tu sis tui iuris, no aliis: vt. ff. ad leg. lu. de adul. l. sic euen.

Non sunt. quia qui nascuntur, patris familiam sequuntur: vt. j. de leg. ag. tu. s. j. A D D I T I O. Et in hoc sequitur conditionem patris: vt. ff. de stat. ho. l. cum legitima.

DE NVPTIIS.

Supra tit. prox. in princ.

In scriptis quibusdam exempla leguntur, de iustis nuptiis. a) Ista cōtinuatione sequitur Pe. de Bel. pti. & Ang. hic.

lem in liberos habeant potestatem, qualem nos habemus.

Filij ex legitimis nuptiis progeneri omnesque per filiorum stipitem descendentes, in patria sunt potestate: ex filia vero nati, nequaquam.

Qui igitur ex te & vxore tua nascitur: in tua potestate est. Item qui ex filio tuo & vxore eius nascitur, id est nepos tuus, & neptis, æque in tua sunt potestate: & pronepos & proneptis, & deinceps ceteri. Qui autem ex filia tua nascitur: in potestate tua non sunt, sed in patris eorum.

TITVLVS. X. DE NVPTIIS.*

Masculi decimumquintū annū attigentes, & fœminæ decimum tertium, iustas coeunt nuptias: quas in patria potestate constituti, non nisi parte assente contra here possunt: modo talis sit pater qui consensum præstare valeat.

de filio & filia furiosi. Secunda ibi, Ergo non omnes. vbi ponit generaliter & specialiter quasdam esse personas. inter quas non potest esse matrimonium. Inter ascendentes & descendentes, Tertia ibi, inter eas. vbi ponit inter quas personas ex collateralibus etiam coniunctis per adoptionem potest fieri & non fieri matrimonium. Quarta ibi, Adfinitatis. vbi ponit inter quas personas non potest fieri matrimonium ratione adfinitatis. Quinta ibi, illud certum. vbi ponit qualiter matrimonium prohibetur ratione seruilis cognationis. Sexta ibi, Sunt & alia, vbi ponit generaliter quasdam esse alias personas, inter quas non potest constitui matrimonium. Septima ibi, Si aduersus. annullat matrimonia contracta contra iuris præcepta, & quicquid secutum est exinde. & punit contra facientes. Octa ibi, Aliquando. vbi ponit de filiis naturalibus, & quomodo possunt legitimari. Item prima pars principalis diuiditur in tres partes. Nam in prima ponit dictum generale. In secunda illud declarat. In tertia determinat incidentem quæstionem. Secunda ibi, Masculi Tertia ibi, Vnde quæsitum. secundum Porc. C A S V S. Accessi ad Iustinianum, & ita quæsitum ab eo: Dñe, vos vultis tractare de nuptiis dicatis igitur. mihi, quæ sunt iustæ nuptiæ: ad hoc respon. Iustinian. dicens quod iustæ nuptiæ sunt, quas inter se ciues Romani, id est liberi homines secundum præcepta legum contrahunt, videlicet masculi puberes, & fœminæ viripotentes. & hoc est verū, siue sint patresfamil. qui nuptias contrahunt: siue filiifamil. dum tamen si. fa. de consensu parentum, in quorum sunt potestate, nuptias contrahant. Nam quod si. fa. de consensu parentum in quorum est potestate, debeat contrahere: tam ciuiliis quam naturalis ratio iudicat: tantum etiam quod iustus parentum in matrimonio à si. fa. contrahendo præcedere debeat. vnde quia consensus parentum requiritur, apud veteres dubitatum fuit & quæsitum, vtrum filiusfa. alicuius furiosi possit nubere & contrahere matrimonium, cum pater furiosus consentire non possit. Et certe licet de filia de facili consentirent antiqui. l. quod ipsa possit sine cōsensu patris nubere, in filio tamen varij in varias sententias declinauerunt: sed tandem ad huiusmodi dubitationem veterum sopiedam nostra processit constitutio: cuius auctoritate permissum est vt ad exemplum filia furiosi, filius furiosi sine paterni consensus interuentu vxorem ducere possit: secundum tamen modum in eadem constituto. expressum. hoc dicit vt que ad. s. ergo. Fran.

Ciues Romani. i. liberi homines: vt. j. de liber. s. si. serui ergo non faciunt matrimonium, sed cōtribernium: vt hic: & C. de ince. nup. l. cum ancillis. & in auth. de nup. s. si vero decretum. ver. si vero ab initio. col. iij. Sed aliud est iure canonum, quod præstat: vt in authen. de eccle. ti. in prin. & in glo. colla. ix. vbi dicitur, quod cano-

nes sunt seruandi pro legibus. Præcepta. quæ sunt. j. eo. rit. per totum, & ff. eo. & C. editit. per totum, vt colligimus in magna glo. j. eo. s. sunt & alia. Puberes. i. maiores xiiij. an. vt. j. qui. mo. tute. fi. in princ. A D D I T I O. Hæc gl. non bene loquitur. nam licet quo ad tutelam & testa-

pubertas attenditur ex annis: vt l. si vxor. s. si minor. ibi. mox apud. ff. ad l. Iul. de adul. & l. minorē ff. de rit. nup. & ita loquitur glo. hic sed de iu. cano attenditur pubertas ex potestate coeundi: vt c. puberes. extra de desponsio. impuber.

Vitas autem nuptias inter se ciues Romanid contrahunt, qui secundū præcepta legum coeunt: Masculi quidem puberes, fœminæ autem viripotentes: siue patresfamilias: sint siue filiifamilias: dum tamen si filiifamilias sint, & consensum habeant parentum, quorum sunt in potestate. Nam hoc fieri debere, & ciuiliis & naturalis ratio suadet: tantum, vt iustus parentis præcedere debeat. Vnde quæsitum est, an furiosi filia nubere, aut furiosi filius vxorem ducere possit. Cūque super filio variabatur: nostra processit decisio, quæ permissum est ad exemplum filia furiosi, filium quoque furiosi posse & sine patris interuentu matrimonium sibi copulare secundum datum ex nostra constitutione modum.

Videretur quod nubere possit: vt. ff. quando dies lega. ce. l. pe. quasi felici diplomate vsus: vt. ff. de verb. oblig. l. continuus. s. cū ita. Sed contra dico: imò. l. Iulia de adulterio & stupro commisso poterit puniri: vt. ff. de adul. l. inter liberar. s. resp. on. & est pro hoc. ff. de concub. l. j. s. si. Si autem de facto intra dictum tempus vxorem quis acceperit, tunc erit vxor, cum ad ætatem prædictam peruenerit: vt. ff. de rit. nuptia. l. minorem. A D D I T I O. Pro notatis in hac glo. vide. c. puberes. extra de despon. impu. vbi opinio gl. videtur reprobari. Et pro fine huius glo. vide. c. j. de despon. impu. lib. vj. An autem mulier possit contrahere matrimonium ante. xij. annum: Dic secundum Io. de Pla. q. sic: vt puta propter pacem: vt ca. ij. de despon. imp. Item si malitia suppleat ætatem: vt c. j. de coniu. ser. & c. de despon. impu. quia maius periculum est in ea, quam in masculo, propter calidiorem sanguinem ad luxuriandum, & fragilitatem sexus: vt. j. in glo. quæ incipit. Nam de filia.

Patresfamilias. qui sunt iuris sui, cuiuscunq. ætatis sint: & sic masculi & fœminæ. sed filij & filia. qui sunt in potestate, cuiuscunq. ætatis sint: vt. ff. de his qui sui vel alie. iu. sunt. l. nam ciuiliū. Accur. In potestate. quid ergo de emancipatis: Videretur idem: vt. C. eo. l. vj. dicitur. sed illud consilium, non præceptum. Quod autem possit filius emancipatus, dicitur. ff. de contra. tab. l. iij. s. si emancipatus. & ff. de rit. nup. l. filius emancipatus.

Et ciuiliis. quia est in potestate de iure ciuili Ro. vt. j. ti. j. s. ius. Et naturalis. quia pater: vt. ff. de iusti. & iur. l. ij. vel quia proauus: vt. j. de pupil. substi. s. ij.

Ciuiliis. Post patria potestas, Naturalis, id est Ius gēitium: quo videlicet comparatum id est, vt parentibus & patriæ paramus. Cuius. Pro volūtas, vt in l. si suspecta. quoniā de Inoff. test. D. Cui. Debeat. aliis non valere: vt. ff. de statu hom. l. Paulus respon. vj. dicitur tamen consentire, nisi contradicat expresse: vt. ff. de spon. l. in spon. salibus. in fi.

Vnde. quia patris consensus exigitur. Possit. Videretur quod non, cum pater non possit consentire: vt. ff. de iure codi. l. ij. s. furiosus.

Super filio. nam de filia facile consensus fuit: quia fortè calidior sanguis est in ea: vt in auth. de non elig. s. cum igitur. colla. j. vel verius propter fragilitatem sexus. Arg. j. quib. alie. licet. in princ. sed prima non placet.

Decisio. id est sententia vel lex. vt. C. eo. l. si furiosi. Quæ. decisione.

Furiosi. Idem & si captus fuerit, & abfuit pater per triennium: vel si nescitur an viuat, vel non: vt. ff. de ri. nu. l. si nepos. s. si. & l. si ita.

Secundum datum. scilicet cum auctoritate curatoris patris. & dote

Si consilium sit reuerētia, est de necessitate obediendum. scilicet si perfectionis. glo. est ordi. in. c. ad aures. de a. & qualia. quæ est glo. fin. Quod verum est de honestate non de necessitate: vt 27. q. 2. c. sufficit. gl. Io. & 32. q. 3. hoc factum. in gl. & extr. de spō. c. cū locum. & de rap. c. cū cau. sam. Ia. Vel quod hic dicitur. verū est de iure cū fecus. de iure can. Aegid. P.

secundum quantitatem patrimonij patris data: vt. C. eo. l. si furiosi. in fi. sed iure canonum sufficit consensus eorum, de quorum matrimonio agitur. sed illud forte in aliis, non in filiis familias intelligitur. vel credo quodd hoc corrigitur: quia ita honesta est res contra- here matrimonium, * sicut & intrare monasterium: vt in authen. de

* Matrimo- niu contra- here, ita ho- nestum est, sicut mona- sterium in- trare: & ideo sicut tenet ingressus monasterij sine consen- su curatoris, ita tenet & matrimo- niu secundu Ange. hic. Aeg. Pet.

† Quorum appellatione veniunt patres & liberi in infinitu: secundu Iac. † Siue ex legitimo coitu nati sint, siue non. l. & nihil. ff. de ritu nup. secundu Ang. Aeg. Pet.

sanctiss. episcop. §. sed & hoc pferri. collatione. ix. [Ergo.] Diuiditur in quinque partes. Primò ponit vnū dictum. Secundo ponit rationē dicti. Tertio suum dictum specificat. Quarto ponit, quid resultat contra- hendo cum aliqua de prohibitis hic. Quinto extendit ad filios adopti- uos. Secunda ibi, nam à quarundam. Tertia ibi,

Inter eas. Quarta ibi, Et si tales. Quinta ibi, Et hæc adeo. CASVS. Dicit Iustinianus inferen- do ex præcedentibus: ex quo dictum est. q. libe- ri homines, qui secundu præcepta legum coie- runt, iustas nuptias con- trahunt: ergo manifestè patet q. non licet nobis quamlibet vxorem indi- stinctè ducere. Nam à quarundam mulieru nup- tiis, cum quibus leges contrahi vetat, abstinen- dum est. Nam inter eas personas, quæ parètum vel liberorū locum in- ter se obtinent, nuptiæ contrahi nō possunt: ve- luti inter patrem & fi- liam, vel auiam & nepo- tem, vel matrem & filiu, vel auum & neptem nu- ptia prohibita sunt: &

non solum inter istas personas, sed etiam inter omnes superiores & inferiores directò existentes vsque ad infinitum. Et si tales per- sonæ inter se coierint, nefarias atque incestas nuptias inter se con- traxisse censentur. & hæc in tantum sunt vera, vt etiam si aliqui per adoptionem loco parentum vel liberorum sibi esse cœperint: inter eos tamen nuptiæ consistere non possint. & licet etiam per eman- cipationem adoptio dissoluta fuerit, idem tamen iuris erit: vt si ali- quam adoptaueris tibi in filiam aut neptem: licet postea eam emā- cipaueris, eam tamen in vxorem ducere non poteris. hoc dicit vs- que ad. §. inter eas. Franciscus de Aret.

a Ergo. quia secundum præcepta legu sunt matrimonia, ergo &c. b Non omnes. scilicet mulieres. c Quarundam. scilicet mulierum. d In infinitum. adeo vt si Adam hodie viueret, non posset habere vxorem: secundum Io. vt. ff. de rit. nup. l. nuptiæ consistere. ADDI- TIO. Et hæc vera, siue sint ex legitimo matrimonio, siue non: vt. ff. de rit. nup. l. & nihil. secundum Ioan. de Pla. & Angelum. e Idem iuris. vt non possint coniungi. ADDITIO. Dic secundum Petrum de Bel. Per. quodd hoc est propter publicæ honestatis iustitiam: alias diffamaretur: quia in copulandis nuptiis semper inspi- citur honestas: vt leg. semper. ff. de rit. nup. secundum Io. de Pla. & Ange.

[Inter eas.] Diuiditur in quatuor partes. Primò ponit dictu in gene- re in transuersalibus. Secundò illud specificat in transuersalibus coniunctis per sanguinem. Tertio de coniunctis per adoptionem. Quarto inferit ex prædictis vnum casum. Secunda ibi, Sanè. Tertia ibi, Sed & si. Quarta ibi, Et ideo. CASVS. Domine, iam vidi de impedimentis nuptiarum in pertinentibus in linea recta. an eadem sit obseruatio in linea transuersali? Respondet Iustinianus, quod sic. Nam certè inter eas personas, quæ ex transuerso gradu cognationis iunguntur, est quædam obseruatio, licet non tanta, quanta est in linea directà. Nam certè inter fratrem & sororem nuptiæ omnino prohibita sunt: & hoc siue habuerint eundem patrem tantum, & matrem diuersam: siue eandem matrè tantu, & patrem diuersum. Et non solummodo inter fratrem & sororè natu-

rales nuptiæ prohibita sunt, sed & inter adoptiuos. Nam si aliqua mulier cœperit tibi esse soror per adoptionem: quamdiu durat ad- optio, inter te & ipsam nuptiæ consistere non possunt. si tamen per emancipationem postea dissoluta adoptio fuerit, iam cessat tibi so- ror esse: vnde eam in vxorè ducere poteris: cum nec naturali, nec

quod ius ad adoptiuos fratres (quamdiu adoptionis vinculum permanet) etiā trahitur: eo verò soluto, nihil obstat nuptiis con- trahendis.

Inter eas quoque personas quæ ex transuerso gradu cognationis iunguntur, est quædam si- milis obseruatio: sed non tanta. Sanè enim inter fratrem fororèque nuptiæ prohibita sunt: siue ab eodem patre eadèque matre nati fuerint, siue ab altero eorum. Sed si qua per adoptio- nem soror tibi esse cœperit: quamdiu quidem constat adop- tio, sanè inter te & eam nuptiæ consistere non possunt. Cum verò per emancipationem adop- tio sit dissoluta, poteris eam vxorem ducere. Sed & si tu eman- cipatus fueris, nihil est impedi- mèto nuptiis. Et ideo constat, si quis generum adoptare velit, debere eum antea filiam suam emancipare: & si quis velit nurum adoptare, debere eum antea filium suum emancipare. Fratris verò vel sororis filiam, vxorem ducere non licet. Sed nec neptem fratris vel sororis

iure naturali, neq; iure ciuili filia sororis adoptiua tibi coniuncta est. Sed etiam filiam vel neptè sororis naturalis vxorem ducere nō poteris. Liberi quoque duorū fratrum, vel fororum, vel liberi fratris ex vna parte, & fororis ex alia, nuptias inter se contrahere pos- sunt. Item amita tuam vxorem ducere non poteris: nec etiam mater- teram: quia parentū loco habentur. Et eadem ratione magnam amitam & magnā materteram vxorem ducere prohibetis. h. d. vsq; ad. §. ad finitatis quoque. Franci. de Aret.

f Sed non tanta. l. vsque ad gradum septimum, secundu canones: vt xxxv. q. iij. c. progeniem. & c. de consanguinitate. & c. in copulatio- ne. & c. nulli. Sed secundum leges vsque ad quartu: vt. j. eodem. §. fratris. Idem hodie de iure canonico: vt extra de consanguin. & ad fin. non debet. & c. vlti. Sed tamen aliter accipitur gradus secun- dum canones, quam secundu nos: vt dices. j. de gradi. cogna. g. Quamdiu. sic. ff. de verbo. obliga. leg. si stipulatus fuero. in fine. alias si stipuler. §. j. sic. ff. de liberis & postumis. l. si quis postumos. in fine. h. Dissoluta. quia ipsa est emancipata: vt differat à sequenti casu. i. Generum. i. maritum filia. k. Eum. scilicet patrem. l. Antea. id est primò. m. Filiam. hoc ideo, quia emancipatione facta definit esse agnata patri: ergo per patrem non potest fieri agnata tali filio adoptiuo: vt. ff. de adop. l. qui in adoptione. hodie verò non desinit: vt. j. de leg. agna. l. c. §. si. & ita hoc consiliu hodie non valet. ADDITIO. Sed hæc glo. cōmuniter reprehenditur: quia & si non quo ad fa- cultatem succedendi, desinit tamen quo ad familiæ nomen. & ad contra. §. sed hodie. j. titu. j. respon. secundu Christopho. quod quæ- uis in potestate non transeat, iura tamen adoptionis consequitur: vt. C. de in ius voc. l. si. & l. adoptiuum. Vel secundum Ias. transit, sed habetur pro non transeunte, vt. d. l. si. Ias. n. Nurum. i. vxorem filij: vt probatur. j. eo. §. ad finitatis. [Fratris.] Diuiditur in tres partes. Primò ponit dictum. Secundò illud extendit. Tertio rationem reddit. Secunda ibi, Sed nec. Tertia ibi, Cuius enim.

ciuili iure tibi cōiuncta sit. Et nō solummodo si ipsa fuerit emancipata, eam ducere poteris: sed etiam si tu à patre emā- cipatus fueris, nihil in- ter te & ipsam nuptiis contrahendis obstat. Vnde si quis generu suu velit adoptare: primò debet filiam suam emā- cipare: & similiter si quis voluerit nuru suu, id est vxorem filij sui in fi- lia adoptare, primò de- bet filium suum eiusdè mulieris maritum emā- cipare. nā si esset in po- testate eiusdem: nuptiæ non possent inter eos cō- sistere. Et non solum p- hibitæ sunt nuptiæ inter prædictas personas, sed etiā non licet alicui fra- tris sui vel fororis suæ fi- liam ducere, nec etiā ne- ptem: licet ipsa in quar- to gradu sit. Cuius enim filia ducere vxorè quis non potest: nec eius ne- ptè ducere poterit. Sed licet filiam fororis natu- ralis in vxorem ducere nō poteris: secus tamen est in filia sororis ado- ptia. Nam filiam soro- ris illius mulieris quam pater tuus in filiam ado- ptauit, ducere nō prohi- betis vxorè: quia neque

a] Scilicet exclusiue: sed de iure ciuili inclu- siue: vt. j. eo. §. duoru. & ideo hæc gl. reprehendit hic Ias.

3 Cuius. sed opponitur, filiam aut vel autz non possunt ducere: tamen neptem possunt, quae est mihi cōsobrina: vt. j. eo. tit. §. duorū. Respon. hanc legu. strictē intelligi in eo casu in quo loquitur, & in omni simili. s. quādo ego & ille cuius filiā ducere non possunt, sumus in gradu primo ad stipitem, & in potestate eiusdē: & sic cuius, scilicet fratris vel fororis

† Vāca ratio est huius: quia ego sū illi loco parentis. nam quarto gradu de u. ci. postū: cōtra hi nuptiā. Aegid. Per. Aliās sit, scilicet nepotis fororis, aut fratris, quae est mihi iuncta quarto gradu. & caeteras ad filiam fororis: quia hęc non est mihi iuncta nisi tertio gradu. Aegid. Per. a) Vel meli' secundū Iaf. dic vt infra in gl. super verbo matertera magnam. in fi.

mea filiā &c. & hoc in naturalibus, secus in adoptiuis: vt infra. §. proxi. **ADDITIONE**. Intellige istud verum, quando per adoptionem non contrahitur cognatio: vt ibi, secundum Ang. & Iaf. aliās secus.

b Eius. Sic construe: nō videris impediri ducere vxorem filiam eius mulieris, quā pater &c.

c Ciuili iure. de naturali cōstat: de ciuili sic probō, Illa filia fororis adoptiue nō est in potestate matris. vt. j. de here. quali. & disse. §. qua de causa. ergo non trāsit in potestatem illius qui adoptat matrem, licet mater trāseat: quia illi transeūt cum aliis, qui sunt in potestate: vt. j. tit. j. §. illud. & ff. de adop. l. si pater. at ipsa mater adoptata est mihi cōiuncta per agnationē per patrem, in cuius potestate est. ff. de adop. l. qui in adoptionem. Accur.

[**Duorum**]. Diuiditur in tres partes. Primō ponit de duobus cōsobrinis. Secundō de amita. Tertiō de matertera. Secūda ibi, Item amitam. Tertia ibi, Item nec materteram.

d Duorum. hoc secundū leges: vt hic, & C. eo. l. celebrādis secus iure cano. b) Vel dic hunc. §. loqui de adoptiuis: secus in naturalibus. Accur.

[**Coniungi possunt**]. Quid. C. cōiungi non possunt: ita Theophilus scribit, & Gaius lib. j. insti. quod pugnat tamē cū l. celebrādis. C. de nupt. l. 2. C. de inst. & sub. l. 3. ff. de rit. nup. & aliis innumeris. Maritū igitur, cōiungi possunt. Adscripta est negatio Gaiō ex Gotthorū iure, quo vt Cassiod. indicat Var. li. vij. recepta fuit Theodosij cōstitutio, vt ne cōsobrini matrimonio iungātur sine venia principis, de qua in l. j. C. theo. Si nup. ex refer. & apud Paulū monach. in Theodosio, Ambrosio. li. vij. epist. ad Paternū. Huic autē. §. adscrip. est negatio ex. eo. iur. intermissio quidē, sed ab nouissi imper. reducto. Cuius **e** Amitam. quae est soror patris.

f Adoptiuam. ab auo paterno.

g Materteram. Nota cautē, quia non repetit adoptiuā materteram &c. quia matertera vel auunculus nō fit adoptione: vt hic, & §. eo. §. eius. & ff. eo. l. si qua. §. fina. sed cōtra videtur. ff. de rit. nupt. l. per adoptionē. §. pen. Respon. Illud intelligitur quādo adopto in nepotem quasi ex filia natū, vel in pronepotem quasi ex nepote nato ex filia, quod possum, sicut si nullū habere filiū: vt. j. tit. j. §. licet. tūc enim soror & frater eius loco cuius filij facta est adoptio, est matertera & auunculus: alij mihi filij sunt, vt pater: & sic non amittitur naturam: quia aliter nepos ex filia naturali & legitima nō est in potestate. hic autem cū suis cōcordantiis loquitur quando aliquā adopto in filiā: hęc quidē non erit matertera filiis natis ex alia mea filia naturali & legitima. Sed quae est ratio diuersitatis: Respon. quia altero casu, scilicet quādo adoptio in nepotē ex filia, est cōmodum materterae & auunculo: quia maiores quidem parentes imperāt minorib. quod fecus est in aduerso casu. & ex hac dependet alia, vt naturales & legitimi sint adoptiui subiecti, & est ridiculum. e contrario casu esset æquum. **A** **D** **I** **T** **I** **O**. Hanc rationē reprobāt Christoph. & Iaf. hie: tum quia inter collaterales non est huiusmodi reuerentia, vt no. in §. inter eas. §. eo. tum quia idem videretur dicendū in patruo & amita. Item quia esset contra ver. eius vero. §. eo. Et assignant aliā rationem, quia in d. §. si. adoptatus agnoscitur existēti in agnatione adoptantis, puta filiae: hic autē non existentibus, puta filiis filiae. quod fieri non potest: vt. ff. de adoptionib. l. qui adoptionem.

h Materteram magnam. magna matertera, soror auiz maternae est: amita magna soror aut paterni est: vt. j. de grad. cog. §. iij. Sed quid de fratre aut materno? Rñ. est patruus magnus: vt. C. de suc. edic. l. j. licet Pla. contra: vt ibi no. Sed cum sint in quarto gradu, quare prohibentur: vt. §. eo. §. fratris? Respon. quia hęc personae sunt de superioribus transuersalibus, quae habentur loco parentum: vt in hoc. §. & quia ipsa est in primo gradu stipitis: vt not. §. eo. §. sed nec neptem. Et sic no. cautē, quod ordo transuersalium subdiuiditur in tres partes. s. j. & ex latere: vt. j. de gradi. §. iij. v. & vj. & maior est abstinē-

b) Et hoc cōmuniter tenetur: ex quo sequitur, quod filij Iudaeorū obseruantia hinc. §. non sūt legitimi quia tam eis quam nobis hęc lex correctā censetur. aug. l. Iudaeorum. C. de Iud. Ang.

c) Ista cōmuniter approbatur. p qua facit gl. in §. quarto gradu. i. ver. auunculus. j. de gradi. fecūdum Iaf.

quis ducere potest: quāuis † quāto gradu sint. † Cuius enim filiā vxorē ducere non licet, neq; eius neptem permittitur. Eius b) verō mulieris quā pater tuus adoptauit, filiam nō videris impediri vxorē ducere: quia neq; naturali, neq; ciuili iure c) tibi cōiungitur.

Filij duorum fratrum vel sororum possunt simul contrahere matrimonium inter se. Aug.

Iure tamē potesticio, cui potius in his adhaerendū est, duorū fratrum filij legitimo cōiugio copulari non possunt: teste Accursio hic, cui subscribitur doctor.

Duorum a) autem fratrum vel sororum liberi, vel fratris & sororum,

coniuungi possunt. Nepos cū amita etiam adoptiue, vel matertera matrimoniu non cōtrahit: nec etiam cum magna amita & magna matertera. Aret.

Item amitam, licet adoptiuam, ducere vxorem non licet, item nec materteram: quia parentū loco habentur. Quia ratio nem verum est magnā quoq; amitam, & materteram magnā prohiberi vxorem ducere. Adfinitatis ueneratione. eam quae olim mihi priuigna, nurus, socrus, vel nouerca extitit, vxorē ducere non licet: multoq; minus licebit si adhuc mihi sit priuigna, nurus &c.

non solū ratione cognationis, sed etiā ratione adfinitatis impediunt nuptiā. Ratione enim adfinitatis a quarundam mulierū nuptiis abstinendū est. Nam priuignā vel nurū tuam vxorem ducere prohiberis: quia vtraq; illarū tibi loco filiae est. Sed hęc specialis prohibitio locū habet si fuit nurus tua, & nūc non est: vel si fuit priuigna tua, & nūc non est. Nam si est adhuc nurus tua. i. si adhuc constat matrimoniu inter ipsam & filiū tuum adhuc viuētē: naturali, generali, & cōmuni ratione tibi nubere non poterit: quia viuente filio tuo marito eius, nec tibi, nec cuiuis alij nubere poterit. Eadē enim mulier duob' viris simul nubere nō potest. & idem iuris est in priuigna tua. Nam priuigna tua si adhuc est priuigna tua. i. si mater eius adhuc tibi nupta est, specialis prohibitio nuptiarum inter te & ipsam contrahendarū locū non habet: quia durante matrimonio inter te & matrē eius, generali & cōmuni ratione non poteris cum ipsa cōtrahere. quia eodē tempore duas habere vxores non poteris. Et non solū inter has personas prohibentur nuptiā ratione adfinitatis, sed etiā inter plures alia. Socrū enim tuā. i. matrē vxoris tuae, vel nouercā tuam. i. vxorē patris tui, vxorē ducere prohiberis: quia vtraq; istarū loco matris tibi est. & hęc similiter prohibitio specialis, sicuti in casu superiori, tūc demum locū habet, cū solum fuit matrimoniu, quod est causa adfinitatis. Nam si adhuc est nūc nouerca. i. si adhuc patri tuo nupta est, generali ratione nuptiarum inter te, & ipsam prohibentur: quia viuente patre tuo marito eiusdē, nec tibi, nec cuiuis alij nubere potest: quia eadē mulier duob. simul & eodē tempore nupta esse nō potest. & idē iuris est in socrū tua. Nam si adhuc est socrus. i. si adhuc filia eius tibi nupta est: generali ratione cū ipsa cōtrahere prohiberis: quia simul duas vxores habere non poteris. Sed ponamus q' Petrus filij ex vxore legitima habuit: similiter & Berta ex marito iam mortuo habuit filiā, ponamus q' Petr' mortua vxore contrahit matrimoniu cum Berta. certē durante matrimonio inter Petrū & Bertam, filius Petri, quē habuit ex alia vxore, cum filia Bertae, quā susceperat ex alio marito: licite poterit matrimonium cōtrahere. & licet filij ex matrimonio inter Bertā & Petrum cōtraherent nati, eorū fratres sint cōmunes: ipsi tamen nec naturali nec ciuili iure cōiunguntur. Sed ponamus, quid si diuortiu sit celebratum inter Petrū & vxorē suam, & Berta post diuortiu contrahat cū secundo marito, & ex eo suscipiat filiā: modo quaeritur utrum Petrus quondā maritus Bertae, possit contrahere cū filia Bertae ex secundo matrimonio nata? Et videbatur quod sic. nā ista filia Bertae non est priuigna Petri quondam mariti Bertae: quia priuigna proprie dicitur filia vxoris tuae, quam habuit antequam tibi nuberet. sed ista filia nata fuit ex secundo matrimonio post diuortiu inter Bertam & Petrum celebratū: ergo non est proprie priuigna Petri. Iulianus tamen in hoc casu dicit ab huiusmodi mulieris nuptiis ratione honestatis esse abstinendum. & hoc probat per duo argumēta à simili. Sponsa enim filij nō est nurus patris, & tamen à nuptiis huiusmodi mulieris abstinendum est: quia neque pater cum sponsa filij, nec filius cū sponsa patris contrahere poterunt. A simili concludit: licet enim huiusmodi filia non sit priuigna Petri quondam mariti eiusdem Bertae: tamen inter ipsam & Petrum matrimonium cōsistere non potest. h. d. vsque ad §. illud certum. Franciscus.

ria versus superiores: vt hic, & inferiores: vt. §. eo. §. fratris, quā trāsfrales: vt. §. eo. §. duorum. [Adfinitatis]. Diuiditur in septem partes. Nam primō ponit quādam prohibitionē in genere. Secundō illam prohibitionē exemplificat in nuru & priuigna. Tertiō rationē prohibitionis factae de nuru & priuigna adsignat. Quartō dictā prohibitionem de nuru factā modificat. Quintō rationem dictae modificationis adsignat. Sextō modificat prohibitionē circa priuignā. Septimō rationem dictae modificationis adsignat. Secūda pars incipit ibi, Vt ecce. Tertia ibi, Quia vtraq;. Quarta ibi, Quod ita. Quinta ibi, Quia eadē. Sexta ibi, Itē si. Septima ibi, Quia duas. C. A. §. v. s. Domine, iam vidi de impedimentis nuptiarū interuenientibus ratione cognationis tā ex linea directa, quā ex trāsfraali. Nūquid adhuc plura sūt impedimēta nup. Rñ. Imper. q' sic. Nam

non solū ratione cognationis, sed etiā ratione adfinitatis impediunt nuptiā. Ratione enim adfinitatis a quarundam mulierū nuptiis abstinendū est. Nam priuignā vel nurū tuam vxorem ducere prohiberis: quia vtraq; illarū tibi loco filiae est. Sed hęc specialis prohibitio locū habet si fuit nurus tua, & nūc non est: vel si fuit priuigna tua, & nūc non est. Nam si est adhuc nurus tua. i. si adhuc constat matrimoniu inter ipsam & filiū tuum adhuc viuētē: naturali, generali, & cōmuni ratione tibi nubere non poterit: quia viuente filio tuo marito eius, nec tibi, nec cuiuis alij nubere poterit. Eadē enim mulier duob' viris simul nubere nō potest. & idem iuris est in priuigna tua. Nam priuigna tua si adhuc est priuigna tua. i. si mater eius adhuc tibi nupta est, specialis prohibitio nuptiarum inter te & ipsam contrahendarū locū non habet: quia durante matrimonio inter te & matrē eius, generali & cōmuni ratione non poteris cum ipsa cōtrahere. quia eodē tempore duas habere vxores non poteris. Et non solū inter has personas prohibentur nuptiā ratione adfinitatis, sed etiā inter plures alia. Socrū enim tuā. i. matrē vxoris tuae, vel nouercā tuam. i. vxorē patris tui, vxorē ducere prohiberis: quia vtraq; istarū loco matris tibi est. & hęc similiter prohibitio specialis, sicuti in casu superiori, tūc demum locū habet, cū solum fuit matrimoniu, quod est causa adfinitatis. Nam si adhuc est nūc nouerca. i. si adhuc patri tuo nupta est, generali ratione nuptiarum inter te, & ipsam prohibentur: quia viuente patre tuo marito eiusdē, nec tibi, nec cuiuis alij nubere potest: quia eadē mulier duob. simul & eodē tempore nupta esse nō potest. & idē iuris est in socrū tua. Nam si adhuc est socrus. i. si adhuc filia eius tibi nupta est: generali ratione cū ipsa cōtrahere prohiberis: quia simul duas vxores habere non poteris. Sed ponamus q' Petrus filij ex vxore legitima habuit: similiter & Berta ex marito iam mortuo habuit filiā, ponamus q' Petr' mortua vxore contrahit matrimoniu cum Berta. certē durante matrimonio inter Petrū & Bertam, filius Petri, quē habuit ex alia vxore, cum filia Bertae, quā susceperat ex alio marito: licite poterit matrimonium cōtrahere. & licet filij ex matrimonio inter Bertā & Petrum cōtraherent nati, eorū fratres sint cōmunes: ipsi tamen nec naturali nec ciuili iure cōiunguntur. Sed ponamus, quid si diuortiu sit celebratum inter Petrū & vxorē suam, & Berta post diuortiu contrahat cū secundo marito, & ex eo suscipiat filiā: modo quaeritur utrum Petrus quondā maritus Bertae, possit contrahere cū filia Bertae ex secundo matrimonio nata? Et videbatur quod sic. nā ista filia Bertae non est priuigna Petri quondam mariti Bertae: quia priuigna proprie dicitur filia vxoris tuae, quam habuit antequam tibi nuberet. sed ista filia nata fuit ex secundo matrimonio post diuortiu inter Bertam & Petrum celebratū: ergo non est proprie priuigna Petri. Iulianus tamen in hoc casu dicit ab huiusmodi mulieris nuptiis ratione honestatis esse abstinendum. & hoc probat per duo argumēta à simili. Sponsa enim filij nō est nurus patris, & tamen à nuptiis huiusmodi mulieris abstinendum est: quia neque pater cum sponsa filij, nec filius cū sponsa patris contrahere poterunt. A simili concludit: licet enim huiusmodi filia non sit priuigna Petri quondam mariti eiusdem Bertae: tamen inter ipsam & Petrum matrimonium cōsistere non potest. h. d. vsque ad §. illud certum. Franciscus.

[Adfinitatis.] Est autem adfinitas, regularitas personarum ex nuptiis coniunctarum, omni carens parentela, scilicet sanguinis: vt. ff. de gradib. adfinit. l. non facile. §. adfines. & ff. sciendum est. ideo dicitur ex nuptiis: quia sine nuptiis contrahi non potest: sed secundum canones etiam sine nuptiis. Sed cum vxor videatur adfinitas viro:

a] Hoc reprobatur Ang. quo ad matrimonium p. hibendū p. l. ad optiuus. §. cōtrāpudo rem. ver. idē tamen. ff. eo. & ff. de ri. nup. l. & nihil tereft. mulierum. b] Vide ea. h. Priuignam. Hæc nomi na exponitur statim p. xi. in versi. quod ita & c. c. Locō sum. facit ad hoc ff. soluto matrimonio. l. quia. ij. & l. rei iudicatæ. §. finali. d] Accipi debet. scilicet hæc prohibitio. e] Nurus tua est. quæ cōtineantur appellatione istarum, dic vt. ff. de ritu nupt. l. adoptiuus. §. nūc videamus. f] Nuptia est. argumentū sumitur hic, & ex proxi. §. quod si quis habet generale auxilium, nō debet petere speciale. vt. ff. de minorib. l. in caus. j. respon. & de verborum obligatio. l. doli. & ff. de edend. l. quædam sunt. g] Alia ratione. non solum supradicta. h] Non licet. imō efficiunt infamis: vt. C. ad legem Iuliam de adulte. l. eum qui. ADDITIO. Idem in habente duas sponfas, vel cōcubinas, seu vxorem & cōcubina: vt est glos. notabilis in. §. si verō effusa. super verbo, consistente. in authenti. qui. mo. natu. effic. sui. licet de facto non obseruetur: vt hic per Iasonem.

Diuisio. [Socrum.] Diuiditur in quatuor partes: quia primo ponit vnum dictum prohibitum, cum ratione. Secundo illud modificat. Tertio modificatum declarat circa nouercam, cum ratione. Quarto declarat circa socrum, cum ratione. Secunda ibi, Quod & ipsum. Tertia ibi, Alioquin. Quarta ibi, Item si. Socrum. quæ sint hæ personæ, dic vt. ff. eod. tit. de ritu nupt. l. adoptiuus. §. nūc videamus. k] Prohibitum. iure adfinitatis, & ad hoc refertur illud, Quod & ipsum & c. Adfinitate. Hæc litera sibi contraria videtur. nam si dissoluta est adfinitas, non ergo debent nuptiæ ratione adfinitatis impediri. Sed dic dissoluta & c. id est dissoluto matrimonio propter quod contingit adfinitas: sed ipsa adfinitas non est dissoluta. ADDITIO. Concordat cum hac glos. c. fraternitatis. §. porro. & ibi glo. xxxv. quæst. x. quo ad matrimonium. secus quo ad alia: vt. iij. q. vij. adfinitatis. Ange.

* Imo quasi noua domus princeps a patre super inducitur. quasi vix æpxi ad accersendam familiam. d] Intelligitur prius scilicet quam isti duo contrahant. matrimonium Iaf. May.

Quorū eundem dispositionis dux sunt rationes: sublata & dibus altera, nō ob id cessat dispositio, utique remanente.

Adfinitatis quōq; ueneratione à quarundam nuptiis abstinere necesse est: vt. ecce priuignā aut nūrum vxorem ducere nō licet: quia vtræque filix loco sunt.

Quod ita scilicet accipi debet, si fuit nurus aut priuigna tua. Nam si adhuc nurus tua est, id est si adhuc nupta est filio tuo: alia ratione vxorem eam ducere nō possis, quia eadem duobus nupta esse non potest. Item si adhuc priuigna tua est, id est si mater eius tibi nupta est: ideo eam vxorem ducere nō poteris, quia duas vxores eodem tempore habere non licet.

Socrum quoque & nouercam prohibitum est vxorem ducere, quia matris loco sunt.

Quod & ipsum dissoluta eodem adfinitate procedit. Alioquin si adhuc nouerca est, id est, si adhuc patri tuo nupta est, communi iure impeditur tibi nubere: quia eadem duobus nupta esse non potest. Item si adhuc focus est, id est, si adhuc filia eius tibi nupta est, ideo impeditur

adfinitas, est abstinendum: vt subiicit, Rectius & c.

Rectius. A simili concludit in casu proposito primo in hoc. §. Facturos, scilicet scimus, vel constat. [Illum certum.] CASVS. Domine iam vidi de impedimentis nuptiarum interuenientibus tam ratione cognationis, quam etiam ratione adfinitatis: nunquid adhuc sunt plura impedimenta nuptiarum? Respon. Iusti, quod sic. Non solum enim impeditur nuptiæ ratione cognationis inter liberas personas, sed etiam inter seruos. Nam seruales cognationes præstant impedimentum nuptiis: veluti si pater & filia manumissi fuerint, & frater & foror. Nā inter istas personas obstant cognationis impedimento, licet ad libertatem peruenerint, nuptiæ consistere non possunt. Sunt & alie personæ multæ quæ propter diuersas causas inter se matrimonium contrahere prohibentur: quas quidem personas in latioribus libris Digestorum seu Pandectarum enumerari permiffimus. hoc dixit vsque ad. §. si aduersus. Franc.

seruales. id est dum durant serui. Cognationes. i. consanguinitates, quæ sunt inter seruos, & impediunt nuptias inter eos. Item adfinitates: vt hic, & ff. de ritu. nupt. l. adoptiuus. §. seruales. Sed quomodo hoc, cum nulla cognatio sit inter eos: vt. j. de cap. demi. §. quod autē? Sed illud in iure succededi & in tutela vel hereditate dicitur: hoc autē in iure sanguinis, quod nullo iure ciuili tolli potest: vt hic, & ff. de reg. iur. l. iura sanguinis. & per consequens etiam in prohibitione matrimonij. Sed nonne & alia ratione inter eos matrimonium impeditur: quia sunt serui: vt. §. eo. §. j. respon. & C. de incest. nup. l. cum ancillis? Respon. durare seruitutem hæc sunt duo impedimenta: & eis manumissis durat hoc vnum, vt sequitur.

Manumissi fuerint. vel ambo: & tunc tantum est impedimentum sanguinis: vel vnus tantum, & tunc duo sunt quæ impediunt: vt modo diximus.

Enumerari. possunt autem enumerari quatuordecim modi cum his, quos in hoc titulo habemus. Primus est ratione seruitutis: vt. §.

patre natus: & tamen isti nullo iure sibi adinucem iunguntur. viro enim cognati vxoris iunguntur, & non aliis cognatis viri. Idem econtra: quia cognati viri vxori iunguntur, non autem aliis cognatis vxoris. Vnde reprobatur quorundam opinio, qui dixerūt, quod nullus de arbore ducit aliam. Nam in ea continentur cognati viri & vxoris: & tamē iunguntur, vt hic dicitur. Nec inter se ante matrimonium inter duos cognatos viri & vxoris contractum succedunt: vt. C. cōmu. de success. l. amitæ. nec postea, nisi sicut facit vir vxori deficiente omni parentela, & excluso fisco. vt. C. vnde vir & vxor. l. e. j. & in authenti. ibi adsignata. Accurfus.

Facit ea. pen. & ca. quod super his. extra de consan. & adfinit.

Istam reprobant Io. Fa. & Angel. hic: quia nō reperitur iure cautum: & cōtrariū ibi nota. quāuis Io. de Pla. cā sequatur.

Idē in spē. fa. alieuius, quam nullus consanguineus post potest ducere vxorē: vt in ca. sponsam. extra de spon. & matri.

Que oritur etiam ex spōsalib. de futuro & de facto contractis: vt non possit cōtrahi cū aliquo primi cōtrahentis consanguineo: vt ca. vnico de despons. imp. in. 6. Angel.

Sic p. sola sponsalia nō contrahitur adfinitas, sed per nuptias secundum Ang. hic.

Scilicet de iure ciuili, secus de iure canonico: per ca. r. extra de cō. iu. l. x.

Scilicet de iure ciuili, li, secus de iure canonico: per ca. r. extra de cō. iu. l. x.

Scilicet de iure ciuili, li, secus de iure canonico: per ca. r. extra de cō. iu. l. x.

Scilicet de iure ciuili, li, secus de iure canonico: per ca. r. extra de cō. iu. l. x.

Scilicet de iure ciuili, li, secus de iure canonico: per ca. r. extra de cō. iu. l. x.

Scilicet de iure ciuili, li, secus de iure canonico: per ca. r. extra de cō. iu. l. x.

vt supra eod. j. respon. & C. de incest. nup. l. cum ancillis. Secundus est ratione ætatis: vt mares minores quatuordecim annis: fœminæ minores duodecim: vt supra eod. j. resp. Tertius est ratione sanguinis: quod in tria diuiditur, ascendentes, descendentes, & collaterales: vt. s. e. §. ergo. & §. inter eas. & §. fratris. & §. eius. & §. duoru.

Quartus ratione adoptionis: vt. s. eod. §. ergo. & §. inter eas. in fine vtriusq;. Quintus ratione adfinitatis presentis, præteritæ & futuræ: vt. s. eod. §. adfinitatis. & §. forçrũ. & §. si vxor. Sextus ratione matrimonij. Nam si habet vnã, non debet habere alteram eodem tempore: alias est infamis: vt. s. eod. §. forçrum. in fin. & §. adfinitatis. in fin. C. ad legem Iul. de adulter. l. eũ. Septimus per senatusconsultũ, quod vetat fieri matrimonium inter tuorem & curatorem, & filios eorum, ad quodã pupillam & adultã suam vel patris. vt. C. de interdic. marri. inter tut. l. j. Octauus per. l. Papiam & Iulia. scilicet

nuptiarum, neque viri, neq; vxoris, neque dotis vllum ius erit, vel appellatio: ad hæc contrahentes, pœnas hic traditas, aliasque plures incurrunt.

Si aduersus ea quæ diximus, aliqui coierint: nec vir, nec vxor, nec nuptiæ, nec matrimonium, nec dos intelligitur. Itaq; hi qui ex eo coitu nascuntur, in potestate patris nõ sunt: sed tales sunt quantum ad patriam potestatem pertinet, quales sunt hi quos mater vulgo cõcepit. Nam nec hi patrẽ habere intelliguntur, cũ & his patrer incertus sit: vnde solẽt spurrij * appellari, vel à græca voce, quasi σπογγη concepti: vel S.P. quasi sine patre filij. Sequitur ergo, vt dissoluto tali coitu, nec

Itaque, bene infertur: vt. s. tit. j. in principio. Ad patriam potestatem, propter hunc casum potuit de nuptiis postitulum de patria potestate. vulgo. scilicet qui patrẽ demonstrare non possunt, vel illicitũ: vt. ff. de statu hominum. l. vulgo.

dotis, nec donationis exactioni locus sit. Qui autẽ prohibitas nuptias contrahunt, & alias pœnas patiuntur, quæ sacris constitutionibus continentur.

Naturales liberi curiæ oblati, legitimi sunt: & patris potestati subintrat. Item ex ea nati, cũ quibus iustas contrahere nuptias licet, connubio subsecuro, dotalibusque instrumentis confectis, æque legitimi cõsentur, atq; qui ex matrimonio nati sunt.

Aliquando autem euenit, vt liberi qui statim vt nati sunt, in potestate parentum non sunt, postea redigantur in potestatem patris: qualis est is, qui dum naturalis fuerat, postea curiæ datus, potestati patris subiicitur.

sequitur, bene infertur, cum enim sine matrimonio esse non potest, scilicet dos: & vbi non est dos, actio dotis non est: vt. C. de donatio. ante nup. l. si. ibi. Sicut enim &c.

Exactioni. scilicet per actionem ex stipulatu, quæ datur pro dote: vt. j. de actionibus. §. fuerat. Sed nunquid per conditionem sine causa vel ob causam, quasi ob causam dari fuerit, nec causa fuit secuta? Respon. Placen. q. si sic: siue ignoras siue sciens dederit: vt. ff. de con. sine causa. l. fina. sed Ioan. dar talem cõditionem ignoranter non scienter danti: vt. C. de condi. ob cau. da. l. j. & ff. de condi. cau. da. l. j. §. si. & l. ij. nec immerito: cum turpiter danti nulla sit repetitio: vt. ff. de cõditiõ ob tur. cau. l. si ob turpem. & hæc omnia locũ habent, quando non fuit securum matrimonium.

Prohibitio, per aliquẽ de quatuordecim modis, licet Iren, has pœnas impositi tantũ eis, qui incestas nuptias faciunt, vel nefarias, nõ quæ alias inutiles: vt in Authen. de incest. nuptiis. §. j. colla. ij.

Alias pœnas, vt est amissio honorum, & incurus infamiae: vt. C. de incestis nuptiis. l. qui cõtra. & l. si quis incesti. hodie verò & cõfiscatio honorum, & exilium, & cinguli siue dignitatis depositio, & verberatio simul eis imponitur: vt in Authen. de ince. nup. §. sancimus, qui est. §. primus. colla. ij.

Aliquando, C. A S V S. Domine, vos dixistis mihi supra titu. proximo præcedenti, quod illi sunt in potestate parentum, qui ex iustis nuptiis procreantur: nunquid sunt aliqui, qui statim vt nati sunt, in potestate parentum non sunt? Et dicit Imperator, quod sic. Contingit enim quod licet aliqui in potestate patris beneficio nati: tatis ab initio non fuerint, postea tamen legis auctoritate potestati patris subiiciuntur, vt in tali casu: ponit quod aliquis habeat tantum filium naturalem: si pater iste filium naturalem seruitio principis vel præsidis prouinciæ det, vel curiæ alicuius ciuitatis offerat, per istam oblationem filius patris potestati subiicitur, & ius legitimi filij in bonis patris cum cæteris legitimis in omnibus consequitur. Item pone, quod aliquis habeat licitam concubinam, ad quam consuetudinem habeat: cuius matrimonio legibus non fit interdicitum: & ex ipsa in concubinato prolem procreauerit: postea maritali affectione ductus vir contrahat matrimonium, & dotalia conficiat instrumenta: secundum nostræ constitutionis tenorem, nõ solum filij post dotalia instrumenta procreati, sed etiam ante matrimonium celebratum nati, tanquam legitimi patris potestati subiiciuntur, & iura legitimorum in bonis patris beneficio nostræ constitutionis obtinebunt. hoc dicit vsque ad fi. Fr. n. Parentum non sunt. hoc mirabile per duo probat exempla. o Naturalis, scilicet tantum.

Postea curiæ datus. Hic modus faciendi legitimi manar ex cõstitutione Theodosij in. l. iij. Cod. de natur. lib. & Leonis in. l. iij. eod. in qua & exemplum Philocali ponitur, à patre oblato curiæ Bostræ ciuitatis: sic enim in Leonis constitutione legendum est, nõ nostræ. Cuiac.

Curia, cum enim vult aliquis naturalem filium tantum, qui in potestate patris non est (vt hic, & supra titu. j. in princip.) facere in

luti. P. Cri. Ser. & Ser. hoc est Publicos, Cneos Seruios: & Sextos, quæ parũ forent prænomina. Spurium itidem binis literis ita notabant Sp. quæ descriptio & orba tos parentibus ita indicabat: quoniam si quos sine parentibus dicebant. Sp. tantũ scriptabant. Quo g A græca voce quasi facti est, vt σπογγη concepti, id est vulgo, passim, & spar sim: & ita legi vult Alciatus li. prætermisforũ. j. in dictiõ spuris, nec perperã, vt video: cum in vetustis meis exemplaribus eius dictiõnis vestigia inuenierim. h Sine patre, iure ciuili inspecto.

Sp. hoc verũ nisi vtique scilicet masculus & femina vel alter tantum ignorauerit quia tũ filij sunt legitimi. cap. 2. in finali. qui filij sunt legi. & succedat parenti etiã scienti. c. ex tenore extra co. tit. & i. deo, qui eos dicit spurios debet probare, secundũ Ang. sic.

* Sed de iure canonico non inspicitur numerus amoriũ, sed potentia.

a] Secus de iure canonico: vt in ca. pe. extra de sec. nup. secundũ doct. hic.

b] Istẽ modus est si filius secundum la. quia positus est in pra. in quinqueto.

c] Secus in cõstitutis in non factis: vel minoribus ordinibus: qui si incedant in habitu & tũsura: gaudet priuilegio. can. si quis suadere. 17. quæstio. 4. i. priuilegio fori: vt cap. de ele. coitu. lib. 6.

d] Alias et vers. sub. §. distrahuntur, e] Secus est hodie de iure cano. vt in. ca. si. extra de rap. & alios modos quibus impeditur matrimonium, vide per Angel. & Iafõ.

* Rationem huius etymi reddi. Plutar. in Romanis quæst. ita scribit: Quam veteres, inquit, Romani cõplura nomina vnus libris aut libris ternis ve signauerunt, vt

inter senatores & eorum liberos & libertas, vel alias vilis conditionis fœminas: vt. ff. de ritu nup. l. Papiam. & C. de nup. l. si libertam. quod capitulum hodie correctum est: vt in Authen. vt lib. dec. §. si quis autem. col. vj. Nonus est, vt inter præsidem & sibi subiectam ratione iurisdictionis: vt. C. de nup. l. & si contra. & C. si quacunq; præ. po. l. j. Decimus est per constitutionem principis: vt cum ea quam quis de sacro fonte leuauit: vt. C. de nuptiis. l. si quis alumna. in fi. Idem seruat de ipsa commatre: licet nostro iure cautum nõ reperitur. Vndecimus est ratione honestatis: vt. s. eod. §. si vxor & ff. eod. l. si qua. Est & duodecimus ratione ordinis annexi: vt cum clericis in sacris ordinibus constitutis: vt in authẽ. quomodo oport. episcop. §. neque autem. colla. j. & in Authen. de sanct. episcop. §. si quis. colla. ix. Est & tertius decimus, vt in monialibus, & conuersis monachis: licet non sint in factis ordinibus constituti: vt in Authen. de monachis. §. antepenul. col. j. & in Authen. de nuptiis. §. per occasionẽ. col. iij. Est decimus quartus in muliere rapta, quæ proprio nubit raptori, quod prohibetur: vt in Authen. de rap. mulie. quæ ra. nubunt. §. col. j. ix. A D D I T I O. Isti autem modi possunt comprehendi his versibus. Etas, cõditio, numerus, monachus & ordo: Optio, nobilitas, sanguis, tutela, potestas, Fons sacer, adfinitas, raptus, repugnat honestas. Irrita quæ faciunt cõnubia legibus: hæc sunt. Ange.

Si aduersus. Istẽ §. cum §. sequen. diuiditur in sex partes. Primo ponit dictum suum annullans. Secundo infert. Tertio rationem adsignat. Quarto infert alium effectum quo ad nomẽ. Quinto infert alium effectum quo ad exactionem dotis, & donationis propter nuptias. Sexto addit alias pœnas. Secunda pars ibi. Itaque. Tertia ibi. Nam nec. Quarta ibi. Vnde solent. Quinta ibi. Sequitur ergo. Sexta in §. sequen. scilicet ibi. Qui autem. C. A S V S. Domine, iam vidi satis de impedimentis nup. dicatis modo mihi: qua liter puniuntur illi qui contra præcepta legum iniustas nuptias contrahunt? Ad hoc respon. Iustinianus, dicens, quod si aliqui aduersus præcepta legum tradita superius egerint: nec erit ibi vir, neque vxor, neque matrimonium, neque dos ibi intelligitur: nec filij ex illo coitu illicito potestati patris subiiciuntur. Sed quantum ad potestatem patris pertinet, tales erunt quales sunt hi quos mater vulgo concepit. Nam nec hi vulgo concepti partem habere intelliguntur: quoniam pater eorum incertus est: vnde solent filij spurij appellari, à Græca voce sic dicti: vel quasi vulgo concepti, vel quasi sine patre filij. vnde dissoluto tali illicito coitu, dos per actionem ex stipulatione repeti. non poterit. Cũ enim ibi nullum intelligatur matrimonium, neque dos ibi esse poterit: & si dos ibi non sit, sequitur quod repetitioni dotis locus esse non poterit. Et nõ solum istas pœnas patiuntur illi qui prohibitas nuptias contrahunt, sed innumeræ aliæ pœnæ, quæ in sacris constitutionibus continentur, eis instiguntur. & hæc dicuntur vsque ad §. aliquando. Franc.

Diximus, vt supra eod. per totum. & etiam adiecimus in prox. §. A D D I T I O. Vide Clemen. j. de consangu. & adfini.

a] Quod Ang. intelligit verum si etc non vere: quod nota pro statu: ex est textus in lege. C. de nat. li. & quare succedant vide hic per eū.

potestate, detur in seruitium Imperatoris vel prædis prouincie. Nam in potestate efficitur loco meriti patris, & efficitur legitimus loco meriti filij: vt hic, & in authēt. qui mo. natu. eff. sui. §. si quis igitur. col. vj. Accusatus.

^a Necnon is, nunc ponitur aliud exemplum.

^b Interdictum. nā aliam vxorem non habuit tēpore cōcubitus: aliās cōtra. vt. C. de conc. l. j. ADDITIO. Et tūc qd si cum ea per dispensationem matrimonium contraxerit: vide Christoph. & Iaf. hic.

^c Constitutione. vt. C. de natu. lib. l. cum quis.

^d Instrumentis. sed nūquid sine instrumentis est matrimonium tale? Dicunt quidam qd nō: vt Plac. & Azo: quando decorati maximis dignitatibus faciūt matrimoniū: vt in authen. vt lib. mat. & auē. §. quia vero le e d udum. collatione octaua. melius autē. ff. quibus modis naturales efficiūtur legitimi. §. illud quoq. vers. hæc ergo casta. collatio.

b] Dic quod hodie de iure canon. etiā in terris imperij sine dicitis instrumentis tener matrimonij & filij efficiuntur legitimi: vt habetur in c. tanta. qui filij sunt legit. secundum Ange. & Iaf. hic.

vj. Sed dic qd matrimonium nudo consensu perficitur sine scriptura: vt in authen. de nupt. §. nuptias. coll. iij. §. ff. de regu. iuris. l. nuptias. Sed filij primogeniti non sunt legitimi, si dotalia instrumenta non sunt facta: vt hic, & facit ad hoc. C. de natura. libe. cū quis. & l. nuper. & l. finali. & in authen. de hered. quæ ab intestato defer. §. j. colla. ix. & in authen. de filiis ante dota. instrum. natis. circa medium. collatione tertia. & in authen. de incest. nup. §. fina. colla. ij. & de trien. & semisse. §. fina.

^c constituto. vt. C. de nat. liberis. l. nuper. sed si non fecerit eam sibi vxorem: adhuc tamen huiusmodi naturales sunt alendi à patre. Item succedunt ex testamento in totum, si pater vult, legitimis non existentibus, vel parentibus iam defunctis: aliās liberi in vnam vnciam tantum permittuntur naturales succedere. superiores quando ipsi tantum superant, non impediunt eos, nisi in sua legitima, quæ superioribus debetur. ab intesta. verò duas habent vncias paternæ substantiæ cum matre eorum viriliter diuidendas, quando non sunt ascendentes nec descendentes. Alunt & ipsi patrem. & hoc in licite natis: sed non si illicite nati sunt, imò ab omni beneficio sunt exclusi: vt in authen. quibus mo. na. eff. sui. §. discretis. vsque in finem constituto. colla. vj.

DE ADOPTIONIBVS.

Quia supra dixit de nuptiis, ex quibus acquiruntur filij legitimi & naturales: ideo nunc de adoptionibus, ex quibus acquiruntur filij legitimi tantum. Vel sic, supra qualiter filij nostri sunt in nostra potestate, dixit: nunc autem qualiter alieni efficiantur potestatis nostre. Angelus Aretinus.

Non solum. Iste titulus diuiditur in nouem partes principaliter. Primò ponit quod adoptiui sunt in potestate adoptantis. Secundò qualiter fiat adoptio & arrogatio. Tertio primum dictum limitat & declarat: Quartò de impubere, qui se arrogatum dedit. Quintò quod adoptans debet saltem adoptatum præcedere. xvij. ann. Sextò, quando aliquis vt nepos vel pronepos adoptatur. Septimò in quibus adoptatus æquiparatur naturali. Octauò in quibus conueniunt, & in quibus non, adoptio & arrogatio. Nonò, quod serui adoptati à dominis sunt liberi. Secunda ibi, adoptio. Tertia ibi, sed hodie. Quarta ibi, Cum autem. Quinta ibi, minore. Sexta ibi, Licet autem. Septima ibi, in plurimis. Octaua ibi, illud. Nona ibi, Apud Caronem. C A S V S. Accessi ad domipium Iustinianum: & ita proposui coram eo: Domine, vos vultis tractare de adoptionibus: pro deo, quæ ratio mouit vos ad tractandum hæc de adoptionibus? Ad hoc respond. Iustinianus dicens. Amice, supra tractauimus de his qui sunt in patria potestate: & quia non solum naturales liberi & legitimi, de quibus supra diximus, sunt in parentum potestate, sed & adoptiui: idcirco de adoptiuis hæc tractare incipimus. Et hæc vsque ad §. adoptio autem.

Duobus casibus adoptio filios facit, si femina adoptauerit iussu principis, si extraneus à patre filium in adoptionem acceperit: ceteris filios familias. Caiac.

d] Tu dic qd

Naturales, subaudi & legitimi: quare distingue, quia filiorum

alij sunt naturales & legitimi, vt ex legiti. matrimo. nati: vt hic, & supra de pa. po. in princip. Alij naturales tantum, vt nati ex concubina: vt supra ritu. j. §. finali. Alij legitimi tantum: vt adoptiui, de quibus hic titu. loquitur. Alij nec naturales nec legitimi iuris præsumptione: vt incestuosi, vel aliās illicite nati: vt in authēt. quibus mod. natu. eff. sui. §. fin. coll.

stratus adoptamus.

Non solum autē naturales liberi secundū ea quæ diximus, in potestate nostra sunt, verum etiam hi quos adoptamus. Adoptio autem duobus modis fit: aut principali rescripto, aut imperio magistratus. Imperatoris auctoritate adoptare quis potest eos easve, qui quæve sui iuris sunt: quæ species adoptionis dicitur arrogatio. Imperio magistratus adoptamus eos easve, qui quæve in potestate parētum sunt siue primū gradū liberorum obtineat, qualis est filius, filia: siue inferiorem, qualis est nepos, neptis: pronepos, proneptis.

vos ad tractandum de ado. dicatis ergo mihi, si placet, quot modis fiat adoptio? Respon. Iusti. quod adoptio fit duobus modis, scilicet rescripto principis, aut imperio alicuius magistratus. Sed domine, ponatis mihi exemplum quando fit adoptio rescripto principis, & in quo casu fit imperio magistratus alicuius. Ad hoc respon. Iustina. qd quando aliquis adoptat eum qui sui iuris est, tunc necesse est fieri adoptionē auctoritate siue rescripto principis, & hæc species adoptionis, quando scilicet ille qui sui iuris est, alienæ potestati subiicitur: est primo & speciali nomine arrogatio. Imperio autem magistratus adoptantur illi, qui sunt in potestate parentū: siue obtineant primum gradum liberorum, qualis est filius & filia: siue inferiorem gradum obtineant, vt nepos neptis, & deinceps pronepos & proneptis. Et hæc vsque ad §. sed hodie.

^h Adoptio. est autem adoptio secundum Plac. & Ioā. legalis actio ad solatium eorum qui liberos non habent, penē, id est ferē naturam imitans. Sed certè & ab his qui liberos habent, fit adoptio: vt ff. eod. l. nec ei. §. præterea. & j. eo. §. licet. quare sic potest simpliciter definirī: Adoptio est legitimus actus per quem fit quis filius, qui non est, penē naturam imitans. & hæc est veritas: vt ff. eo. l. j. & j. eo. §. minore.

ⁱ Rescripto. hoc est, vel ante ipsum principem, vel ante alium magistratum delegatione facta per rescriptum, à principe: vt. C. eo. l. ij. in fin. & l. arrogationes. Sed quid si Imperator non est? Respon. non potest fieri, licet imperium semper fit: vt in authēt. quomodo oporteat episc. §. fi. colla. j.

^k Magistratus. scilicet cuiuscunque ordinarij, etiam defensoris ciuitatis: qui minimus est: vt in authen. de defenso. ci. §. nulli. colla. iij. Nec mirum, cum sit de voluntaria iurisdictione: vt ff. de offic. proconf. & lega. l. ij.

^l Arrogatio. quia adoptator interrogatur, an velit eum quem adoptat, sibi iustum filium esse, & adoptatus an id fieri patiatur: vt ff. eod. l. ij. Vnde versus.

Arrogo qui sumus est, sed habet meus esse neesse.

Patris adoptio sumus, sed patris permanet idem. Accur.

^m Inferiorem. id est sequentem.

[Sed hodie.] Diuiditur in duas partes. Primò ponit quando pater dat filium in adoptionem extraneo. Secundò quando dat auo materno vel paterno. Secunda ibi, Si vero pater. C A S V S. Domine, vos dixistis mihi supra, quod illi qui adoptantur, sunt in potestate patris adoptiui. nunquid hoc indistinctè est verum? Ad hoc respondet Imperator, dicens: Amice, certe secundum iura antiqua omnes adoptiui indistinctè transibant in potestatem patris adoptantis: hodie autem secundum iura noua secus. Nam hodie statutum est in nostra constitutione, cum filius naturalis à patre suo naturali alicui extraneæ, personæ in adoptionem datur: si pater naturalis filium suum naturalem dederit in adoptionem auo filij sui materno, vel etiam pro auo materno: vel si ipse pater naturalis à patre suo emancipatus fuerit, & filij auo vel pro auo paterno in adoptionem dederit, in hoc casu quado iste filij datur in adoptionem

iste text: postet stare sine subauditione sine ferretur ad §. si ti. proceden. tamē aduerte, quia ibi nō loquitur de naturalibus tantū: quia ibi naturales tantū nō sunt in potestate, vt ibi dicit, sed quado sunt legitimi. tal.

[Adoptio autem.] Diuiditur iste. §. in tres partes. Primo ponit in genere dictum bimembre. Secundo exemplificat, & ponit exemplum primi membri. Tertio exemplum secundi membri. Secunda ibi, Imperatoris. Tertia ibi, Imperio. CASVS. Domine iā video quæ ratio mouet

c] Ista definitionē sequitur. Ioā. de Platea hic.

f] Et sic est delegabilis: quia compe ut iure magistratus, l. i. ff. de offic. eius cui mā. est iur. nec plenā causæ cognitionē requirit, vt per Barr. in l. nec quidquā. §. vbi decre. ff. de offic. pro cōf. & lega. l. a. g] Sed de iur. canonij. fieret auctoritate apostolica: (si mortuo Imperatore succedat ecclesie) in administratione: vt ca. si eier. extra de fo. comone. secū. An. & Iaf. hic.

h] Not. ar. quod in matrimonio cōtrahēdo ipō sus debet prius interrogari quā sponsa, de quo vide g. in. l. 2. in pñ. ff. eod.

ptionem alicui de ascendentibus in linea directa: quia in vnam personam concurrunt naturalia & adoptionis iura, manet stabile ius patris adoptiui: vt pote naturalis cognationis vinculo copulatum, & legitimo adoptionis modo annexum: & ideo in familiam & potestatem huiusmodi patris adoptiui a modo efficitur, & hęc vique ad illum. §. Cum autem impubes. Franc.

Constitutione. vt. C. de adopt. l. cū in adoptiuis. b. **Naturali.** & legitimo.

tributa. id est in prædicta constitutione. & facit ad hunc. §. infra de heredita. quæ ab intesta. defer. §. sed ea omnia. ver. inuenimus. & infra de exhered. lib. §. circa adoptiuos. & infra de inoffic. test. §. ij.

Pater naturalis. & legitimus.

Materno. in cuius potestate prius non erat, sed modo efficitur, vt subiicitur: vt. §. de patr. potesta. in fi. Accursius. **Emancipatus.** aliàs cū esset in potestate aui, quomodo adoptaret eū quem habet? Certè non potest plus esse quàm filius vel nepos, vt hic, & ff. de lib. §. paterfamilias. §. qui duos. & intellige emancipationis tempore filium non esse conceptum, qui nunc datur in adoptionem, aliàs in potestate aui remansisset: vt §. tit. j. §. fina.

Simili modo. id est similem facias distinctionem. nam materno pro auo indistinctè: paterno vero secundū quod modo distinguitur in auo, datur in adoptionem.

Concurrunt. Sed si ego adoptem filium fratris mei, nunquid potestati meæ subiicitur? Resp. secundum Io. q. non. & quod hic dicitur, naturalia, exponit, id est naturalia: quia ab eo auo contrahit naturalitatem & originem: quod non est in filio fratris mei.

Iura. vnde præferendus est ei in quem vnum ius tantum concurrat. & sic duæ rationes vel plures prævalent vni: vt in authen. de cōsan. & vter. fra. §. qui igitur. versic. vult autem. in glo. meliores. col. vj. & C. de edict. di. Had. tol. l. si. nisi vna sit melior duabus: vt colligitur. ff. de inoffic. test. l. nam est. & ff. vnde lib. l. scriptio. Accursius.

Cum autem. Diuiditur in quinq; partes. Primò q̄ arrogatio fiat causa cognita. Secundo, quod sit iusta causa. Tertio ponit modum sub quo fiat. Quarto, quod quartam partem bonorum suorum eidem siue in vltima voluntate, siue inter viuos relinquat. Secunda ibi. Et exquiritur. Tertia ibi, Et cum, Quarta ibi, Itē non aliter. Quinta ibi, Sed est. A. R. E. T. Domine vos dixistis mihi, quod illi qui sui iuris sunt, auctoritate p̄ncipis arrogātur. Pone igitur, quod sit aliquis impubes sui iuris, qui habeat opulentam hereditatem: nunquid poterit quilibet indistinctè auctoritate p̄ncipis ipsum arrogare, & in potestatem suam redigere? Ad hoc respon. Imperator. quod non. Cum enim aliquis impubes arrogatur, in hoc casu arrogatio non indistinctè id est nõ inconsultè permittitur: sed que ritur causa arrogationis, an sit honesta, & an ipsi impuberi expediat. Item arrogatio fit cum quibusdam conditionibus, videlicet vt pater arrogator cautionem cum fideiussoribus promittat: vt si ipse pupillus arrogatus ante pubertatem decesserit, restituar omnia bona sua integrè illis, qui si adoptio non esset facta, ad eius successionem fuissent venturi. Item non aliàs poterit ipse pater arrogator ipsum impuberem auctoritate p̄ncipis arrogatum emancipare, nisi prius causa cognita dignus inuentus fuerit emancipatione: & tunc necesse habet eidem omnia bona sua restituere. Item si iste pater arrogator istum filium impuberem in testamento suo exheredauerit, vel inter ipsos viuos ipsum sine causa emancipauerit, iubetur

quartam partem patrimonij sui eidem arrogato relinquere, præter bona quæ ad patrem arrogatorem transfuit: & præter ea bona quorū vsum fructum post arrogationē patri arrogatori acquisiuit. hoc dicit vsq; ad §. minorem natu. Franc.

Rescriptum. vt quia sui iuris est: vt supra eo. in princip.

Impuberis arrogatio, causa cognita celebratur: cauetque arrogator se bona arrogati, si intra pubertatem obierit, illis restitutura ad quos peruentura erant adoptione non facta.

Cum autem impubes per p̄ncipale rescriptum arrogatur, causa cognita arrogatio fieri permittitur, & exquiritur causa arrogationis, an honesta sit, expediaturque pupillo. Et cū quibusdam conditionibus arrogatio fit, id est vt caueat: Pater arrogator personæ publicæ [id est tabulario] si intra pubertatem pupillus decesserit, restitutura se bona illis qui si adoptio facta non esset, ad successionē eius venturi essent.

Arrogatus nõ nisi causa cognita emancipatur: cui propria bona restitui debent, iubeturq; arrogator quartam bonorum suorum illi relinquere.

Item nõ aliter emancipare eum potest arrogator, nisi causa cognita dignus emancipatione fuerit: & tunc sua bona ei reddat.

Sed & si decedens pater eum exheredauerit, vel viuos sine iusta causa emancipauerit: iubetur quartam partem bonorū suorū

deo sic dicitur, quia publicè seruit. [rectè] in libris scriptis. personæ publicæ, id est, tabul. vt in l. orphanorophos. C. de Episc. & cler. ne subaudiatur magistratus. §. pen. j. de Attil. tur. Cuiacius.

Venturi. vel iure successione ex testamento, vel ab intestato, vel dic titulo vniuersali vel singulari, vt legatarius. omnibus enim consulitur hac cautione pupillo decedente in pupillari ætate. aliàs si potest, pupillaris substitutio euanescit: vt hic, & ff. eo dem tit. non aliter. & l. his verbis. & j. de pupil. substit. §. j. Sed nõne sine hac cautione facta admittuntur supradictæ personæ ex testamento? Resp. non, cum testamentum sit ruptum minima cap. de. arrogatione. j. quibus modis test. infir. §. non tamen. Item nunquid legitimi sine hac cautione admittentur? Respon. non: quia potest arrogator omnia iure p̄culij occupare: vt ff. de cast. pecu. l. ij. Hęc tamen cautio omiſsa, pro facta habetur: vt ff. col. l. his verbis. in fi. vt & aliàs. C. de rei vxo. act. l. vnica. §. j. Sed quare legitimi nõ stipulantur etiã vltra pupillare ætatem: cū & postea erant admittendi ad successionē si adop. facta nõ esset? Resp. illud est de fortuna, & aduētitiū erant: vnde non fuit considerandum: vt ff. qui. & à qui. l. Iul. potuissent enim post pubertatem testamētū fecisse: vt. §. qui. ex cau. §. cū ergo. §. Nisi causa. veluti si ita heres instituitur iste adoptatus, si emancipatus fuerit. & tunc quartam perdit, quā tunc deberet habere de bonis arrogantis: v. j. prox. respon. & ff. si quid in frau. pat. l. si. §. c. dum quodā. Vel dic q̄ tunc non perdit quartam: vt. j. prox. rā. probatur: quod cum isto continuatur: & quod in dicta. continetur, intelligitur quando erat iusta causa contra filium: vt quia pro vocabat patrem ad iram, & in tātum, vt etiam exheredari potuerit: & beneficium collarum vel conferendum reuocari: vt. C. de reuoc. do. l. si. & in auth. l. de cetero. §. illud, ver. quinetiam. col. vj. & seluendum hoc intellige prox. respon. quod seq.

Exheredauerit. vel præterierit: vt ff. eo. l. si arrogator. Accursius.

Iubetur. nota, non cauet sic se relictorum: tunc enim non valeret vt. C. de inut. sup. lex co. & C. de inoff. test. l. si quando. §. j. sed ei iubetur per legem vt sic faciat.

Quartam partem. Quid ergo si alios filios sex vel plures habeat:

Cognita. quæ autem in causâ cognitione vertuntur, per ordinem scripta sunt. ff. eo. l. si pater §. in arrogationibus. & l. sequenti vsq; ad §. fina. Et quædam etiam hic dicuntur in persona impuberis, quæ & ibi dicuntur.

ADDITIONE. De quibus vide Angel. hic, qui dicit quod si fuerint quæ sitæ vel per delegatū à p̄ncipie: vt. l. ij. C. eo. vel etiã per ordinariū ipsius impuberis: quantus non bene pronunciauerit, actus tamen tenebit: vt not. glof. in l. cum hi. §. si prætor. ff. de transact. Angelus Aretinus.

Arrogatio. vt quia sui iuris est: vt supra eo. in princip.

An honesta. id est non eo proposito, vt eius res detoret: vt ff. eo. l. nec ei. §. eorum.

Vt caueat. id est vt cautionem promittat, sine fideiussore tamen: vt. C. de verbo. signifi. l. fancimus. Accursius.

Personæ publicæ. hoc est tabellioni, qui seruus publicus dicitur: vt. C. eo. l. ij. aliàs enim seruus purus tabellio esse non potest: vt. C. de tabul. generali. lib. x. Sed certè i-

c] Et ideo ex aliis substitutionibus quia non filij sed patris testamentum ceterum: q̄ non rumpitur per arrogationē filij: p̄teritur ab arrogatore itaquam debitum arrogatis secundū doc. hic. d] Secus tamen si p̄moreretur arrogator: ex quo etiã tabule pupillares cōualescerent: vt hic. per. Angel.

e] Ista est vera secūddū Io. de Plat. & eam tenet glof. & Sal. in l. 2. C. eo.

f] Et hęc est vera secundum doct. hic, qui dicunt hanc quartam debere dari in vltima voluntate propter verbum relinquere hic positum, secus in alijs bonis propter verbum tunc. l. iōn.

a] Etiam concurrentibus legitimis & naturalibus quamuis inter se nihil habeat potestatis: quo not. secundum Angel. & ideo non trāsit in potestatem, quia per emancipationē priuarentur hereditate vtriusque, secundum cōmuniē opin. vt. l. cum in adoptiuis. C. eo. sed cū hodie nemo emancipetur inuitus §. generaliter, in autem quibus. mo. na. eff. sui. videtur iste §. correctus. de quo vide Iafon. hic.

b] Nota ex hac gl. quod ad hoc vt filius existens in potestate patris per adoptionem trāseat in potestatem alterius, necesse est quod deuri in adoptionē adfinit, qui sit de ascendentibus, puta auo paterno vel materno, quia nepos ab auo trahit originē, & sic exponitur naturalia. naturalia. aliàs fideiussor affini collateralis, puta fratri patris, non tranſit. Similē glo. habes. C. eo. l. pe. §. si vero pater & c. tra men contra istam gl. est text. in §. in plurimis. in princip. in verbo, non extraneū, in fra. eo. l. af.

nunquid hic plus quam alij habet? Respond. sic, secundum Bal. qua si debeat imputari ei quare arrogauerit. Vel dic (vt puto) quartam suę partis per conditionem ex. l. diui Pij petit: vt hic, & ff. eo. l. si arrogator. & ff. de inoff. re. l. Papinia. §. si quis impubes. & hoc ad instar naturalium & legitimorum: vt ff. de inoff. testa. l. Papinianus. §. quoniam. & C. de inoff. test. l. cum quærit.

Arrogatus non plus iuris debet habere, quam naturalis & legitimus.

& l. parentibus. Absurdum est enim hunc legitimum plus iuris habere, quam naturalem & legitimum: vt ff. eo. §. sed hodie. in fi. Accurfus.

A D D I T I O. Er hanc approbant communiter doctores: & an sit hodie aucta hæc quarta. per athen. nouissima. C. de inoff. testa. vide glo. in §. hoc obseruandū. in Authen. de trien. & femis.

a Commodum. Reperit, & præter ea bona, scilicet aduentitia: quorum commodum filius arrogatus post arrogationem acquisiuit patri: scilicet vsum fructū. nam & hæc acquisita restituit: nõ dico vsum fructum ipsum, quem debet lucrari pater: vt C. de bo. quæ libe. l. cū orporret. §. si quis itaque. ad instar mariti in rebus dotalibus: vt ff. fam. l. erciscun. l. si filia. §. j. & sic hoc verbum, præter, non excludit: vt hic, & ff. de pigno. act. l. j. in fine. & ff. de procura. l. sed & hæ. §. pe. & facit. ff. de vul. substi. l. sed si plures. §. in arrogato.

Maritus lucratur fructus rerum dotalium.

Minorē natu. b maiorē nõ posse adoptare placet. Adoptio enim naturam imitatur: & pro monstro est, d vt maior sit filius quàm pater. Debet itaque is qui sibi filium per adoptionem vel arrogationem facit, plena pubertate, id est decem & octo annis præcedere.

Licer autem & in locum nepotis vel neptis, pronepotis vel proneptis, vel deinceps adoptare, quantum filium quis non habeat. b Et tam filium alienum quis in locum nepotis adoptare potest, quàm nepotem in locum filij. h

Minorē natu.] c A s v s. Domine, ego sum quidam iuuenis, & habeo amplum & magnum patrimonium meum: & habeo quemdam vicinum valde discretum & prouidum virum iam bene sexagenarium: cuius consilium in multis exitit mihi fructuosū: possumne ipsum arrogare vel adoptare in filium: nunquid licet mihi hoc facere? Respon. Impera. q non: quia certè minor natu maiorē adoptare vel arrogare non poterit: & hoc tali ratione: quia adoptio imitatur naturam. sed contra naturam, & pro monstro esset, quod filius maior esset tempore quàm pater. vnde dico tibi, quod ille qui per arrogationem sibi filium facere vult: debet plena pubertate, id est. xvij. an. filium arrogatum vel adoptatum excedere. Item non solum potest quis adoptare vel arrogare aliquem in filium, sed etiam in locum nepotis vel neptis pronepotis vel proneptis potest quis adoptare: quauis etiam filium non habeat. Et tam filium alienum potest quis adoptare in locum nepotis, quàm etiam alienum nepotem in locum filij. sed si aliquis in locum nepotis alique adoptet quasi ex filio adoptiuo, aut ex filio naturali, quem habet in potestate: in eo casu filius patri adoptanti debet consentire, ne ipse nepos ipso inuito adoptatus, suus heres agnascatur. Si enim filius adoptioni à patre factæ consentiat, tunc mortuo auo iste nepos adoptatus in potestate patris, & suus heres efficietur. sed licet in hoc casu consensus filij requiratur, secus tamen est in casu conuerso. Nam si auus nepotem ex filio natum alij in adoptionem dederit, non est necessè consensus filij interuenire. hoc dicit vsque ad. §. in plurimis. Franciscus.

* Aetates sunt septē. infantia durat ad. 7. annum, pupillaris ætas ad. 14. in marce. pueritia seu pubertas ad. 18. adoleſcentia seu plena pubertas ad. 25. iuuentus seu virilis ætas ad. 50. & quædo que. 60. senectus ad. 80. decrepitas ad. 100. ætatum. Auguſt. Per.

b Natu. id est natiuitate. sic ff. de mino. l. j. §. j. c Imitatur. plerumque: quandoque tamen non: vt. j. eo. §. sed & illud. & §. j. in plurimis. d pro monstro est. l. non secundum naturam, sed contra naturam: vt & alias ff. de stat. homi. l. non sunt liberi.

e Maior. scilicet tempore, non persona. f Decemq; octo annis. * i. tot annos debet habere plus adoptans quàm adoptatus, qui faciunt vnam plenam pubertatem tanti temporis. Sed nunquid, qui plures adoptat, debet pluribus vicibus præcedere in tanto tempore? Respon. non, vt puto: tum secundum naturam etiam in vno anno, ex diuersis feminis vel etiam vna possit habere filios plures: & tunc hæc adoptio imitatur naturam, vt hic. Et nota pluribus modis dici potest, quomodo pubertatem nam interdum xvij. ann. vt. j. qui. mo. tu. fi. §. j. & c. h. j. respon. alias. xv. ann. vt in Authen. de tempo. non sol. pec. super dote. §. generaliter. col. vij. alias. xvij. an. vt supra qui manu non pos. §. fi. & ff. de postu. l. j. §. pueritia. interdum. xvij. annos: * vt hic, & ff. de alimentis & cib. leg. lego

a] Sed hæc glo. aut male loquitur, sed in christi quia nullum tempus plenam pubertatem constituit nisi 18. annuum Angel.

Mela. Accurfus. Non habeat. vel licet vxorem non habeat: quo casu tamen est contra naturam: vt ff. eo. l. & qui vxores. Accurfus. h In locum filij. Item nepotem ex vno quasi ex altero natum: vt ff. eo. l. si pater. §. qui duos. non autem loco fratris: vt. C. de her. instituten. l. nec apud.

Quando quis adoptat aliquem vt nepotē ex filio suo legitimo & naturali, vel legitimo tantū, debet interuenire cōsensu filij: sed non e contra quādo auus dat in adoptionē nepotē suū ex filio. Aret.

Sed si quis nepotis loco adoptet, vel quasi ex eo filio, quem habet iam adoptatum, vel quasi ex illo quem naturalē in sua potestate habet in eo casu & filius consentire debet: ne ei inuito suus heres adnascatur. Sed ex contrario, si auus ex filio nepotem det in adoptionem: non est necesse filium consentire. b

Adoptiuus pater adoptatum filium in potestate sua constitutum, vel arrogatum alteri in adoptionem dare potest, haud secus quàm naturalis pater possit.

In plurimis autem causis assimilatur is qui adoptatus vel ar-

qui non est in aliis cognatis, qui possent sperare successionem: vt ff. eo. l. cū adop. Et si quidem filius consentiat, bene est: & recidet nepos adoptiuus in potestatem suā, scilicet filij mortuo patre: vt ff. eo. l. si quis nepotem. Si autem nõ consentiat, filius, tunc agnascitur, id est appropinquat, seu agnatus fit ei, id est auo hic nepos, & suus efficietur heres etiam filio inuito: nec recidit in potestatem eius: siue dicas eum succedere vt filium licet non sit filius: siue vt nepotem, quasi ex altero filio præmortuo natū quo casu æqualiter cum patruo admittatur: vt. j. de hered. quæ ab intesta. §. cum autem. Alij dicunt hoc totum. ei inuito, id est filio inuito. & agnascatur, id est iuxta eū quasi nascatur quo ad successionem. quod satis in idem redit. Alij hoc totum, ei inuito, id est auo inuito, qui voluntate filij proposuerat adoptare: nunc autem contra suum propositum facit: & sic dicitur inuito ratione propositi primi. Et secundum istos hic nepos inuito auo & filio adoptatus non succedit vnā cum filio: sed demum eo mortuo prima verior est. Sed quare hic filius impeditur matrimonium sui filij etiam auo volente, & non impedit hunc ciuilem actum: vt ff. de rit. nup. l. oratione. §. Respon. quia matrimonium est vinculum magis indiuiduum: vt supra de patr. po. j. respon. A D D I T I O. sic ista gl. intelligit hunc tex. tripliciter ibi, ei inuito. Primò diuisim, vt exponatur: ei scilicet auo, inuito scilicet filio. Secundò & terciò coniunctim, vt illa verba in totum referatur vel ad filium, vel ad auū. contra quàm facit dicta. l. si quis nep. Ia. k Consente. sed videtur quod sic. nam læditur, quibus in duobus, & in hereditate siue in bonis, quæ ad filium suum proponebat ex voto transmittere: vt ff. vnde lib. l. scripto herede. quod non facit: vt infra de heredita. quæ ab intesta. deferuntur. §. at hi. & quia in potestatem illius transit, quare in patris sui naturalis potestatem non recidit iure isto veteri: vt supra eodem, primo responso. Ad primū respondeo, quia alio modo potest euitare, inflituendo eum. Ad secundum dico, quod non potest æstimari patria potestas. vt ff. de Patria potestas est inestimabilis. b] Sed facit contra gloſ. secū dū Tac. quia si de in æstimabili agitur præiudicio, videtur necessarius eius cōsensus.

quasi nascatur quo ad successionem. quod satis in idem redit. Alij hoc totum, ei inuito, id est auo inuito, qui voluntate filij proposuerat adoptare: nunc autem contra suum propositum facit: & sic dicitur inuito ratione propositi primi. Et secundum istos hic nepos inuito auo & filio adoptatus non succedit vnā cum filio: sed demum eo mortuo prima verior est. Sed quare hic filius impeditur matrimonium sui filij etiam auo volente, & non impedit hunc ciuilem actum: vt ff. de rit. nup. l. oratione. §. Respon. quia matrimonium est vinculum magis indiuiduum: vt supra de patr. po. j. respon. A D D I T I O. sic ista gl. intelligit hunc tex. tripliciter ibi, ei inuito. Primò diuisim, vt exponatur: ei scilicet auo, inuito scilicet filio. Secundò & terciò coniunctim, vt illa verba in totum referatur vel ad filium, vel ad auū. contra quàm facit dicta. l. si quis nep. Ia. k Consente. sed videtur quod sic. nam læditur, quibus in duobus, & in hereditate siue in bonis, quæ ad filium suum proponebat ex voto transmittere: vt ff. vnde lib. l. scripto herede. quod non facit: vt infra de heredita. quæ ab intesta. deferuntur. §. at hi. & quia in potestatem illius transit, quare in patris sui naturalis potestatem non recidit iure isto veteri: vt supra eodem, primo responso. Ad primū respondeo, quia alio modo potest euitare, inflituendo eum. Ad secundum dico, quod non potest æstimari patria potestas. vt ff. de Patria potestas est inestimabilis. b] Sed facit contra gloſ. secū dū Tac. quia si de in æstimabili agitur præiudicio, videtur necessarius eius cōsensus.

[In plurimis.] c A s v s. Dicit Iustinianus, quod in plurimis ille qui adoptatus vel arrogatus est, assimilatur ei qui ex legitimo matrimonio procreatus est. Vnde si quis eum qui sui iuris est, auctoritate principis arrogauerit: vel eum qui in parentis potestate est, non extraneum apud prætorem vel præsidem adoptauerit, poterit eundem ac si esset filius suus naturalis & legitimus, alij in adoptionem dare. Et non solum prædicta in vtraque specie adoptionis communia sunt, sed etiam illud vtriusque speciei adoptionis commune est: quod illi qui generate non possunt, nihilominus adoptare possunt, quales sunt spadones. Ab hoc tamen generaliter excipiuntur castrati, quibus natura beneficium generandi denegauit. Castrati enim adoptare non possunt. Et idem est in feminis. Fœmige enim neque adoptare neque arrogare possunt: & hoc ea ratione, quia nec naturales liberos habent in potestate: veruntamen ex indulgentia principis ad solatium liberorum pro republica amissorum, eis adoptare permittitur. hoc dicit vsque ad. §. illud pro prium. Franciscus.

In plurimis. quandoque enim est contra: vt. infra de heredit. quæ ab intesta. §. minus. secundum Azo. Item in eo quod adoptiuus pater non tenetur eum instituire: vt infra de here. quæ ab intesta. §. sed ea

sed ea omnia, versu. cum necessitas.

Extraneum, vt sic transeat in sua potestate: vt. §. eo. §. sed hodie. Viriusque. quarum vna hodie vocatur arrogatio: alia adoptio. vt §. eo. §. Imperatoris.

Non possunt, qui omnes eunuchi vocantur. sed ab hoc genere detrahunt castratos, qui generare non possunt, id est casti sic natos, vt nunquam potuerint generare.

Spadones, quibus testiculi vel genitalia abscissa sunt cultello, vel spatula. & est ratio: quia fortius est impedimentum naturae, quam accidentis: vt hic, & ff. de li. & postu. l. sed est quaestio. §. j. & ij. Et not. quod vulgariter promissive appellantur. Accur.

Non possunt, sed ipsae arrogari possunt: vt. ff. eod. l. nam feminae. Accursum.

Habent. Nota feminas non habere filios in potestate. & facit ad hoc ff. de suis & legit. l. nulla. & infra de here. qua. & differ. §. ceteri. & ff. de contra tab. leg. illud. §. ad testamenta. Accur.

Sed ex indulgentia, de nouo iure concedenda: vt. C. eodem leg. mulierem.

Amisforum. in acie principis: vt hic inuiri. & §. de excu. tutorum. §. sed & si in bello, & ff. de inoffic. testa. l. si suscipi. §. fina. Sed nunquid & tunc habebit in potestate? Videtur quod sic, cum beneficia principum sint extendenda: vt in auth. constit. qua de digni. §. pen. colla. vj. & ff. de constit. princ. l. si. Sed tamen contra dico ad instar scilicet naturalium, nam natura imitatur adoptio: vt. §. eo. in §. minorem. & facit ad hoc. C. eo. l. mulierem. Accursum.

Illud proprium. CASVS. Domine, iam vidi in quibus species adoptionis & arrogationis conueniunt, & in quibus differunt. Nunquid est adhuc alia differentia inter eas? Respon. Imp. quod sic. Nam illud est proprium & speciale adoptionis illius quae per sacrum oraculum, id est per principem & rescriptum principis fit: vt si ille qui se in arrogationem dedit, liberos in potestate sua habuerit: non solum ipse in potestate patris arrogatoris transeat, sed etiam omnes liberi eius, quos in potestate habet, potestati arrogatoris tanquam nepotes vna cum eo subiiciantur. & hoc factum fuit in persona diui Augusti quendam Germanicum in filium arrogare volentis: & iste Germanicus nolebat consentire: vnde non potuit procedere arrogatio sua: sed diuus Augustus cuidam nomine Tiberio iniunxit, vt ille Germanicum arrogaret. quo facto princeps arrogauit Tiberium, & ille habuit Tiberium in filium: & per consequens Germanicum filium adoptiuum Tiberij habuit in nepotem. Et haec dicuntur vsque ad §. apud Ca. Franc.

Oraculum. i. per principem, vt de eo qui sui iuris est: & ideo transit etiam hodie in potestatem arrogatoris: vt supra e. in prin. ideo sic dictum, quia oramus sine deprecamur eum, vt in talibus praestet auctoritatem.

Liberi, omnes nati, & nascituri, & etiam reuersuri ab hostibus: vt. ff. eo. l. si paterfamilias. in prin. fallit hoc. ff. de ope. lib. l. operae. glo. in l. diuus Augustus. Hic Impe. volebat adoptare quendam nomine Germanicum, & hic Germanicus noluit consentire: vnde non poterat procedere adoptio: vt. §. titu. §. sed si pater. & ff. eod. leg. ij. in prin. vnde Augustus callide suavitur cuidam nomine Tiberio, vt illum Germanicum adoptaret, quod fecit: & hunc Tiberium postea arrogauit principis: quare & per consequens habuit Germanicum nepotem.

Is, Tiberius.

Protinus, id est statim. Adoptio facta, a principe. CASVS. Domine, iam video quid iuris quando aliquis adoptat liberum hominem: dicatis mihi si placet, quid iuris est si aliquis dominus adoptauit seruum suum? Respond. Iust.

Imper. dicens, Amice, antiqui referunt in hoc casu se meminisse bene scriptum apud Catonem, vt si serui fuerint adoptati, ex hoc posse eos consequi libertatem. Vnde nos auctoritate Catonis eruditi, illos seruos, quos dominus actis interuenientibus in filios adoptauerit, in constitutione nostra liberos esse constituimus, licet hoc eis ad ius filij consequendum non possit sufficere. & haec sunt quae dicuntur vsque ad fin. tit. Franc. de Are.

Adoptati, scilicet a domino, ab extraneo autem non potest etiam libertus: vt. ff. eod. l. si pater in fi.

Constitutione, vt. C. de lat. li. tol. l. vnica. §. simili quoque modo.

Actis, id est coram iudice: dicendo haec verba, veni huc fili, secundum Azo. vel vt puto, coram iudice agebatur vt filius fieret adoptiuus & inde facta fuit scriptura, non tamen reuenit ad perfectionem: vt differat a proximo casu superiori. Aliud si extra iudicium talia fierent, vel agerentur: vt C. de li. cau. l. pe. & sic collige ex hoc & superiori respon. quod si id quod ago, non valet vt ago, valet tamen vt valere potest: sic. C. de la. li. tol. leg. vnica. §. simili quoque modo. Argu. contra. ff. de iur. co. l. j. & ff. de pact. l. si vnus. §. si acceptilatio. ADDITIO. Respon. doct. quod ibi constabat testantem nolle codicillari. Angelus.

QUIBUS MODIS IVS potestatis soluitur. Ius potestatis. Vulgo scriptum est male, Patriae potestatis: nam & de potestate dominorum in initio agitur denique vox, patriae, abest a veter. lib. Cuius.

Ideamus. Totus iste titulus diuiditur in sex partes. Primo qualiter dissoluitur patria potestas morte naturali. Secundo qualiter morte delicti ex delicto proveniente. Tertio qualiter propter dignitatem a filio acquisitam. Quarto qualiter propter captiuitatem patris vel filij. Quinto qualiter emancipatione. Sexto qualiter per dationem in adoptionem auo paterno vel materno. Secunda ibi, Cum autem. Tertia ibi, Filiusfamilias. Quarta ibi, Si ab hostibus. Quinta ibi, Praterea. Sexta ibi, Sed & si pater. Item hoc principium subdividitur in quatuor: quia primo ponit de quo tractaturus est. Secundo qualiter alias supra dixit de seruis. Tertio qualiter filij liberentur a patria potestate, generaliter respondet. Quarto dictam responsonem diuidit. Secunda ibi, Et quidem. Tertia ibi, Hi verò. Quarta ibi, Sed hoc.

CASVS. In principio istius tituli dicit Iustinian. continuando processum suum. Videamus nunc de illis qui alie iuri subsumt, qualiter a nexibus illius iuris liberentur. Sed tamen de liberatione seruorum, qualiter a domi. po. lib. nihil in hoc titu. dicentur. Qualiter enim serui de potesta. dominorum eximantur: per ea quae in titu. de liberti. & de manumiss. ser. diximus, exponitur. Sed quid domine Impe. video quod vultis tractare in tit. isto qualiter liberantur liberi a potesta. parent. Dicatis ergo mihi si placet, aliquem modum tollendi pa. po. Ad hoc respon. Imper. dicens: Amice, liberi in potestate. paren. existentes, per mortem naturalem parentis, sui

non solum ipse potestati arrogatoris subiicitur, sed etiam liberi eius in eiusdem sunt potestate, tanquam nepotes. Sic etenim diuus Augustus non ante Tiberium adoptauit, quam is Germanicum adoptasset: vt protinus adoptione facta inciperet Germanicus Augusti nepos esse.

Seruus a domino adoptatus, vel apud acta filius nominatus, libertatem nanciscitur.

Apud Catonem bene scriptum refer antiquitas, seruos si a domino adoptati sunt, ex hoc ipso posse liberari. Vnde & nos eruditi, in nostra constitutione etiam eum seruum quem dominus actis interuenientibus filium suum nominauerit, liberum esse constituimus: licet hoc ad ius filij accipiendum ei non sufficiat.

TITVLVS XII. QUIBUS MODIS IVS potestatis soluitur.

Mortuo patre, mox sui iuris filius efficitur: mortuo vero autem ita demum nepos sui iuris euadit, si non superstit ei pater, in cuius ius recidat potestatem.

IDEAMVS nunc quibus modis hi qui alieno iuri

riori respon. quod si id quod ago, non valet vt ago, valet tamen vt valere potest: sic. C. de la. li. tol. leg. vnica. §. simili quoque modo. Argu. contra. ff. de iur. co. l. j. & ff. de pact. l. si vnus. §. si acceptilatio. ADDITIO. Respon. doct. quod ibi constabat testantem nolle codicillari. Angelus.

QUIBUS MODIS IVS potestatis soluitur.

Ius potestatis. Vulgo scriptum est male, Patriae potestatis: nam & de potestate dominorum in initio agitur denique vox, patriae, abest a veter. lib. Cuius.

Ideamus. Totus iste titulus diuiditur in sex partes. Primo qualiter dissoluitur patria potestas morte naturali. Secundo qualiter morte delicti ex delicto proveniente. Tertio qualiter propter dignitatem a filio acquisitam. Quarto qualiter propter captiuitatem patris vel filij. Quinto qualiter emancipatione. Sexto qualiter per dationem in adoptionem auo paterno vel materno. Secunda ibi, Cum autem. Tertia ibi, Filiusfamilias. Quarta ibi, Si ab hostibus. Quinta ibi, Praterea. Sexta ibi, Sed & si pater. Item hoc principium subdividitur in quatuor: quia primo ponit de quo tractaturus est. Secundo qualiter alias supra dixit de seruis. Tertio qualiter filij liberentur a patria potestate, generaliter respondet. Quarto dictam responsonem diuidit. Secunda ibi, Et quidem. Tertia ibi, Hi verò. Quarta ibi, Sed hoc.

CASVS. In principio istius tituli dicit Iustinian. continuando processum suum. Videamus nunc de illis qui alie iuri subsumt, qualiter a nexibus illius iuris liberentur. Sed tamen de liberatione seruorum, qualiter a domi. po. lib. nihil in hoc titu. dicentur. Qualiter enim serui de potesta. dominorum eximantur: per ea quae in titu. de liberti. & de manumiss. ser. diximus, exponitur. Sed quid domine Impe. video quod vultis tractare in tit. isto qualiter liberantur liberi a potesta. parent. Dicatis ergo mihi si placet, aliquem modum tollendi pa. po. Ad hoc respon. Imper. dicens: Amice, liberi in potestate. paren. existentes, per mortem naturalem parentis, sui

Imper. dicens, Amice, antiqui referunt in hoc casu se meminisse bene scriptum apud Catonem, vt si serui fuerint adoptati, ex hoc posse eos consequi libertatem. Vnde nos auctoritate Catonis eruditi, illos seruos, quos dominus actis interuenientibus in filios adoptauerit, in constitutione nostra liberos esse constituimus, licet hoc eis ad ius filij consequendum non possit sufficere. & haec sunt quae dicuntur vsque ad fin. tit. Franc. de Are.

Adoptati, scilicet a domino, ab extraneo autem non potest etiam libertus: vt. ff. eod. l. si pater in fi.

Constitutione, vt. C. de lat. li. tol. l. vnica. §. simili quoque modo.

Actis, id est coram iudice: dicendo haec verba, veni huc fili, secundum Azo. vel vt puto, coram iudice agebatur vt filius fieret adoptiuus & inde facta fuit scriptura, non tamen reuenit ad perfectionem: vt differat a proximo casu superiori. Aliud si extra iudicium talia fierent, vel agerentur: vt C. de li. cau. l. pe. & sic collige ex hoc & superiori respon. quod si id quod ago, non valet vt ago, valet tamen vt valere potest: sic. C. de la. li. tol. leg. vnica. §. simili quoque modo. Argu. contra. ff. de iur. co. l. j. & ff. de pact. l. si vnus. §. si acceptilatio. ADDITIO. Respon. doct. quod ibi constabat testantem nolle codicillari. Angelus.

QUIBUS MODIS IVS potestatis soluitur.

Ius potestatis. Vulgo scriptum est male, Patriae potestatis: nam & de potestate dominorum in initio agitur denique vox, patriae, abest a veter. lib. Cuius.

Ideamus. Totus iste titulus diuiditur in sex partes. Primo qualiter dissoluitur patria potestas morte naturali. Secundo qualiter morte delicti ex delicto proveniente. Tertio qualiter propter dignitatem a filio acquisitam. Quarto qualiter propter captiuitatem patris vel filij. Quinto qualiter emancipatione. Sexto qualiter per dationem in adoptionem auo paterno vel materno. Secunda ibi, Cum autem. Tertia ibi, Filiusfamilias. Quarta ibi, Si ab hostibus. Quinta ibi, Praterea. Sexta ibi, Sed & si pater. Item hoc principium subdividitur in quatuor: quia primo ponit de quo tractaturus est. Secundo qualiter alias supra dixit de seruis. Tertio qualiter filij liberentur a patria potestate, generaliter respondet. Quarto dictam responsonem diuidit. Secunda ibi, Et quidem. Tertia ibi, Hi verò. Quarta ibi, Sed hoc.

CASVS. In principio istius tituli dicit Iustinian. continuando processum suum. Videamus nunc de illis qui alie iuri subsumt, qualiter a nexibus illius iuris liberentur. Sed tamen de liberatione seruorum, qualiter a domi. po. lib. nihil in hoc titu. dicentur. Qualiter enim serui de potesta. dominorum eximantur: per ea quae in titu. de liberti. & de manumiss. ser. diximus, exponitur. Sed quid domine Impe. video quod vultis tractare in tit. isto qualiter liberantur liberi a potesta. parent. Dicatis ergo mihi si placet, aliquem modum tollendi pa. po. Ad hoc respon. Imper. dicens: Amice, liberi in potestate. paren. existentes, per mortem naturalem parentis, sui

Natura fortius impedimentum est quam accidentis.

Vide Alci. lib. p. ter. 1. in ditione castrati. & text. l. 4. §. 6. ff. ad l. Corn. de fisco. & l. f. spadonum. ff. de verb. & re. signifi.

Scilicet a principe: non autem a comite palatino secundum Angel. qui idem quod hic, dicit etiam in bastardo per cum legitimum.

Et ad constitutionem respodent hic do. quod imo debent moderari secundum ius commune. l. ex facto. §. prin. ff. de vulg. & pu. sub.

Die quod oraculum est quod ad orationem alicuius vel preces coactum est: vel est diuina voluntas ore hominis expressa, per glo. in l. diuina vox. C. de leg. Ac. gi. Per.

Huius adoptionis meminit Suet. in vita Tiberii Caesaris.

Hic text. est sing. sec. dum Jac. de Raem. ad hoc quod p. bans se filii alicuius videtur probare se legitimum Aegi. Per.

Et sic ex nominatione alicuius acquiritur, vt hic. & in. c. p. nus, cum gl. p. illaui. post me. ibi. item est arg. extra qui filij fac legi.

Idem si huiusmodi verba blauda & adulatoria profertur in testamento: quia disponunt. l. Paulus. §. Paul. ff. de fidei. co. liber. e. nuntius autem an debeat verificari, puta si dicatur, Sepronium filium vel fratrem heredem instituo: vide hic per Angel.

iuris sunt. hoc tamē nō est sine distinctionis remedio accipiendū. Nā mortuo patrefamilias, liberi in primo gradu existētes, utpote filius vel filia generaliter sui iuris efficiuntur. sed per mortē aui, nepotes, qui in eius potestate fuerūt, nō omnino sui iuris sūt: sed ita demū, si post mortē aui in patris sui naturalis potestate nō sunt recasuri. Vnde si tempore mortis ipsius aui pater ipsorū nepotū vixerit, & in patris sui naturalis potestate sit. nec ante mortē eius de potestate sua exiit: in hoc casu nepotes ex eo post mortē aui in potestate eius recidunt: nec p mortē aui, sui iuris efficiuntur. sed si moriente auo pater nepotū aut mortuus fuerit, aut per emancipationē de patris sui potestate liberatus: tūc nepotes ex eo, qui in potestate patris iā mortui vel emancipati recidere non possunt, per mortē aui, sui iuris sūt. hoc dicit vsq; ad §. Cū autem. Franc.

a Et quidem. quasi dicitur: quid sit circa seruos de abolitione potestatis eorū, diximus supra de liber. §. j. & §. multis. Accursum.

b A potestate. subaudi dominica. c Parentis. Iticō accipe pro his tantum, qui sunt superiores ex linea masculina. Nam fōemina non habent in potestate filios: vt. §. titu. j. §. fōemina. generalius accipitur supra titu. ij. §. j.

d Eo. scilicet parente. e Hoc. s. quod dixi morte superioris inferiores effici sui iuris.

f Patre. s. familias subaudi. s. quem nullus est ratione potestatis.

g Non omnimodo. id est generaliter.

h Sed ita. scilicet sunt sui iuris.

i Eorum. scilicet nepotum.

k In potestate. & non exiit. nam si exiit, & postea rediit, quia est arrogatus: non recideret filius in potestatem eius: vt. ff. de adop. l. si pater filium. & est ratio: vt ibi notatur. **ADDITIONE.** Scilicet quod ius semel quā situm nepoti non debet tolli per arrogationem: per regulam iuris, ius nostrum. Alia enim ratio ibi posita reprobatur. quod facit vt post impetrationem vacatur: & nubens non obtineat: etiam si vxor moriatur. Angelus. *

l B. scilicet filius prædictus.

m Mortuus est. scilicet filius prædictus.

n Sui iuris. nisi in casu: vt quando per dignitatem filius sui iuris factus fuisset: vt in authent. consti. quæ de digni. §. illud. coll. vj.

[Cum autem.] Diuiditur in quinque partes. Primo de deportatione patris. Secundo de deportatione filij. Tertio de indulgentia principis. Quarto de relegatis. Quinto de seruis pœnæ. Secunda ibi, Pari ratione. Tertia ibi, Sed si ex indulgentia. Quarta ibi, Relegati. Quinta ibi, Pœnæ. **ARTICULUS V.** Domine, laudabiliter videtur qualiter morte naturali tollitur pat. pot. nunquid pluribus modis tolli poterit? Respondet Imperator sic. Nam nō solum morte naturali, sed etiā ciuili tollitur patria pot. Si quis enim ob aliquod maleficiū perpetratum per sententiā deportationis ciuitatē amiserit: sequitur vt liberi eius qui tali modo tollitur de numero ciuū Romanorū, perinde desinant in sua potestate esse, ac si morte naturali in potestate eius esse desinerēt. Eadem ratione & si liberi in potestate existētes deportati fuerint: per deportationē desinant in potestate parētum esse. Et hæc sunt vera durate deportatione. Nam si ex indulgentia principis restituti fuerint: per omnia pristinū statum recipiunt. Et hæc omnia vera sunt in deportatis: secus tamē est in relegatis. Nam parentes relegati nihilominus retinēt in potestate liberos suos: & similitur in casu conuictio liberi relegati in parētum potestate nihilominus remanent. Et non solum modo prædictis casibus morte ciuili tollitur patria potestas: sed etiam in hoc casu. Nam si aliquis pœnæ seruis effectus fuerit, desinit habere liberos in potestate. Sed domine, dicatis mihi quis intelligitur heri seruus pœnæ? Ad hoc respond. quod illi serui pœnæ efficiuntur, qui in metallum damnantur, & qui de bestriis subiciuntur. Et hæc vsque ad illud §. Filiusfamilias. Franciscus.

* Facit contra graduum nominatum quod vxore potestata ducta, & ea demum mortua, prioribus nominatiōibus vti nequeat. Egid. Per. Diuisio.

[cum autem.] Dicitur est supra qualiter soluitur patria potestas a morte naturali: nunc ponit quando morte ciuili. Accur.

o Deportatur. hic not. quod hæc sententia deportationis vt valeat, id est vt statum & ciuitatem perdat, non potest dari nisi a quatuor iudicibus, scilicet ab Imperatore, vel ab eo, qui eius vice iudicat: &

Deportare possunt quatuor iudices

ad præfect. præ. & ad præfe. vr. ff. de pœ. l. ij. §. j. & de leg. iij. in. l. j. §. ad præfecto. & ff. de interd. & rele. l. inter pœnas. §. j. Idem credo in senatoribus, qui parem sententiam, id est parē habent effectum principi, vel maiorem quam prædicti: vt. ff. à qui. app. non licet. l. j. §. j. Si autem alius iudex talem sententiam det: non valet, nec mādatur executioni nisi si princeps approbet eā vel infulam siue locum adsignet: vt. ff. de legat. iij. l. j. §. ij. & §. deportatos. & ff. de iniur. rup. & irr. test. l. j. si quis. §. eius. in glo. j. Quæ autē sint delicta pro quibus in infulam debeant deportari: dicemus. §. de pu. iudi. per totum titulu. sed relegare potest qui libet qui habet merum imperiū: vt. ff. de inter. & releg. l. relegatorum. j. respon. Et no. quod primo de media, b secundo de relegatione, tercio de maxima dicit. Prima & vltima tollunt patriam potestatem. sed relegatio non sic, cum status non sit mutatio, nec capi. deminutio.

statem eius cadere non possunt, sui iuris sūt. Deportatio patris aut filij, patriæ potestatis vinculum soluit: restitutio vero principis, id in pristinum statum reponit.

Cū autē is qui ob aliquod maleficiū in infulā deportatur, o ciuitatē amittit: sequitur, vt qui eodem modo ex numero ciuū Romanorum tollitur, perinde ac si e mortuo, q desinat liberi in potestate eius esse. Pari ratiōe & si is qui in potestate parētis sit, in infulā deportatus fuerit: desinit esse in potestate parētis. Sed si ex indulgentia principis restituti fuerint, per omnia pristinū statū recipiunt. Relegati autē patres in infulā, in potestate liberos suos retinēt. Et ex cōtrario liberi relegati in potestate parētum rema-

a] Sed tunc videtur ob stare. l. i. C. de sen. præfect. l. præto. Pro cuius sol. iud. dubitat: dicens a sententiis Senatorū forte non posse iam suppl. cari. b] Cōtrarium tenet Ias. per l. j. ff. de inter. & releg. de quo infra de capi. demin. in princ.

& releg. l. relegatorum. j. respon. Et no. quod primo de media, b secundo de relegatione, tercio de maxima dicit. Prima & vltima tollunt patriam potestatem. sed relegatio non sic, cum status non sit mutatio, nec capi. deminutio.

p Eo modo. id est per istam deportationem in infulā. **ADDITIONE.** Et ex isto. text. no. Ang. quod dictio perinde, importat similitudinem: sed non omnimodam, maximē in pœnalibus: vt per Bart. in l. facile legij. ff. ad legem Iul. pecu.

Hoc commune est cum sapientia, cum philosophia quod aut, sequitur, proprium est iurisprudētia. Cuiac.

q Mortuo. no. deportatū mortuū, s. ciuilitur. sic. ff. de cōtra tabu. l. j. §. quidam filium. & ff. pro socio. l. verū. §. societas. verū. intereunt.

r Pari. hic no. vbi est eadem vel similis ratio, idem ius cōstituitur. sic. ff. de verb. oblig. l. à Titio. circa fi. & j. quod cum eo qui in alie. po. §. si igitur. in fi. & ff. de eden. l. quædā. §. numularios. in gl. quia & ff. ad. l. Aquil. l. illud. Arg. contra. ff. de col. bo. l. si quis. in fi. j. resp. ibi, hæc in patre. **ADDITIONE.** Soluē secundum Ioan. Fab. & Ange. hic quod ibi non erat eadem ratiō per omnia.

s Principis. alijs principali. Sed nunquid per alium poterit restitui? Respō. non nisi forte per senatorē, qui potest restituere ad statum: vt. ff. de postulan. l. j. §. eum qui. verū. de qua. & §. an autem.

Restituti fuerint. Aut specialis est restitutio, aut generalis, hæc strictè accipienda est, vt pœnæ tantum gratiam faciat, & reditum in patriam restituat. l. tutor. l. si ademptis. l. generalis. C. de senten. pass. l. 4. C. de honor. proscrip. Illa si concepta sit in infinitū, nō est hoc modo, restituo te in integrum, plenissima & latissima est. l. j. l. vlt. §. vlt. C. de sent. pass. l. j. d. ea. & ideo partiā potestati ceteraq; oia restituit. secus si finita sit, vt in specie. l. ij. & l. in infulā. C. e. l. j. d. e. Cuiac. r. s. nam. scilicet quantum ad honores vel ordines & similia: vt. C. de sen. pass. l. j. ergo & patriam potestati. & hoc vult dicere. Sed contradicitur. C. de sen. pass. l. in infulam. & l. si pater. Solutio. hic specialiter ad omnia fuit restitutus, secundum M. & sic facias punctum ibi, per omnia. hanc reprobō: quia semper intelligitur ad omnia restitui, nisi contradixerit expressim. nam verbū, scilicet restituo, generale est: vt. ff. de vsu. l. videamus. ij. §. in Fauiana. Alij hoc intelligunt ad patrem reuertentem tantum referendum, cui debet restitui filius in potestatem: sed filio restituito non sic: quia sic noceret ei restitutio, arg. C. de legibus & constitutionib. l. quod fauore. Sed hanc opinionem reprobō. nam libertus deportatus & restitutus in libertinitatem recidit: vt. ff. de iure patro. l. siue libertus. Dic ergo interesse vtrum princeps dicat hæc verba, restituo te. & tunc ad omnia restitutus videretur, vt hic. an hæc, indulgo tibi. quo casu de pœnā tantum remittenda cogitasse videretur: vt in contrariis. arg. C. de sen. pass. l. generalis. & l. tutor. & l. cum indulgentia. & C. de gene. abol. l. fina. Accur.

Retinēt. nota differentiam inter deportatū & relegatū quoad familiam.

ad familiam: vt hic, & §. proxi. §. Item hic bona retinet, ille nō: vt. ff. de interdi. & relega. l. j. ^a Item hic ciuitatem retinet, ille non: vt. ff. de interdic. & relega. l. relegati. & l. relocatorum. §. siue ad tempus. & §. ad tempus. Item quōd hic ad tempus vel in perpetuum, ille autem tantum in perpetuum deportatur: vt. ff. de interdic. & releg. l. relegati. & l. relocatorum. §. hęc est differentia. sed in libertate non est differentia. nam vterque liber remanet: vt. ff. de bonis damn. l. sed & si alia §. j. Sed bānitos nostri temporis, quibus comparabimus? Respon. si tā tum est maleficium, vt etiam cum ciuitate bona sua publicentur vel de iure, vel de consuetudine ciuitatū: tunc deportato comparabo, aliās relegato: vt argu. ff. de bo. damn. l. j. ^b non autem dico quōd possit deportari à præside de iure: vt §. §. proxi diximus, nec relegari aliquis potest à defensore ciuitatis, cum sit de imperio mero relegato: vt in authen. de defen. ciui. §. nulla. in fin. §. collatione tertia. **A D D I T I O.** Vnde versus,

Qui deportantur, semper pœna cruciantur:
Pœna relegatis est temporis, & itque perennis.
^a Pœna. id est supplicij, supplicium enim suus dominus est, non flicus: vnde ei nihil quærit: vt. ff. de his quæ pro non scrip. ha. l. iij. Sed nouo iure nemo ingenuus fit seruus ex supplicio: vt in authen. de nup. §. quod autem. & §. si verò. coll. iij. **A D D I T I O.** Dic istud esse verum si remanet viuus: secus si in eo fiat executio mortis naturalis: vel saltem præfens ab habente potestatem capitaliter condemnatur: quia eius testamentum non valet, nisi in male ablatis restituendis, sed in absente: secus: quia valet, testamentum, secundum Angelum. hic.

^b In metallum. id est in opus metalli, ad fodendum metallum, vel etiam deportandum. & hi ne fugerent, ligabantur, & pondere quodam opprimebantur, vt ferro vel alio modo. Alij verò erant, qui dicebantur damnati in opus metalli: & hi non tanto pondere opprimebantur. & qui hinc fugiebant, in metallum ponebantur. Alij verò erant, qui in ministerium vel in seruitium metallicorum tantum ponebantur: & hoc si perpetuo fieret, erant serui, aliās contra: vt. ff. de pœ. l. aut damnus. §. inter eos. & §. quisquis. & §. in ministerium. Sed quid si pronuncia non habeat metalla aliqua vel ferri, vel alicuius similis conditionis? Respond. in vicinam prouinciam mittebantur: vt. ff. de pœn. l. aut damnus. §. est pœna. Alij sunt in opus publicum perpetuò dati vel ad tempus, qui sunt similes relegatis: vt. ff. de pœn. l. quidam. sed huiusmodi pœnæ non sunt in vltu hodie. Accursus.

^c Bestiis. deducendis fortè, vel etiam vt comederet cum eis, vel alia bestialia faceret. de hac pœna dic vt no. ff. de pœ. l. quia vltimo. [Filius familias.] Diuiditur in quatuor partes. Primò ponit dictum in genere. Secundò reddit rationem. Tertio excipit à dicto. Quarto assignat rationem. Secunda ibi, Militia. Tertia ibi, sed ex constitutione. Quarta ibi, Quis enim c. a s v s. Domine, pono quod aliquis filius familias factus fuerit miles & senator vel consul: nūquid liberatur à patria potestate? Respond. Imperator quod non. Nam militia vel consularis dignitas filium à pat. potestate non liberat, sed ex constitutione nostra summa dignitas patriciarus filium à vinculis patriæ potest. liberat. Quis enim patriatur patrem quemlibet posse filium suum à nexibus suæ potestatis per emancipationem relaxare, & Imperatoriam celsitudinem non valere eum, quem sibi elegit patrem, ab aliena eximere potesta. q. d. hoc nullatenus est tolerandum: & ideo prædictæ dignitatis adptione filius incontinenti à pa. po. liberatur. Et hoc vsque ad illum §. sed si ab hostibus. Franc. ^d Militauerit. id est miles factus fuerit, ad quod multa sunt necessaria: vt in authen. de man. princ. §. fin. ver. si quidem. in glo. j. colla. iij. diximus etiam in l. pe. ff. ex quib. cau. ma. vbi sex requiruntur ad hoc quōd quis sit miles. Vel dic militauerit, id est in exercitio militiæ fuerit.

^e Non liberat. hoc est iure isto, nam nulla dignitas præter patriciarum releuat filium à potestate patris, vt subiicit. sed hodie. xij. sunt dignitates, quæ liberant aliquem hominē curialem à curiali cōditione: vt. C. de decur. l. fin. li. x. & illæ eadem liberant à patria potestate: vt in authen. constitut. quæ de digni. §. j. & §. generaliter. colla. vj. Institut.

vnde cum sit ibi consul, corrigitur quod de eo hic dicitur. ^f Constitutione. vt. C. de consul. l. fi. lib. xij.

^g Patricianus. erat enim patricius, quasi principis pater. vnde Salustius, O patres conscripti. nam scripta erant eorum nomina in aliquo loco, vel in corona capitis eorum, vel aliās. [summa] patriciatu. Cassiodorus in formula patriciar. Leges, inquit tantam patriciis reuerentiam detulerunt, vt in sacris positus cum hoc fuerit honore præcinctus, paternæ potestatis nexibus exuatur, nisi contrā specialiter à principe caueatur. Cuiacius.

^h Illico. Hoc est speciale in patricio & consule, hodie etiam vt sola collatione. i. datione codicillorum. i. dignitatis scriptæ, vel per aliquod priuilegium fiant sui iuris etiam sine administratione in aliis. x. tunc demum cum cœperint administrare: vt in authen. cō-

stit. quæ de digni. §. j. in glo. codicillos. coll. vj. quæ est. C. de epis. & cle. auth. sed dignitas. C. de decur. l. fi. lib. x. item in tertio casu cū ordinatur episcopus: qui est etiam vltra supradictos casus: vt in auth. consi. quæ de dignita. §. palam. col. vj. **A D D I T I O.** Et no. quōd vbi electio est necessaria ex parte vtriusque, vt quia eligentes coguntur eligere, & electus cōsentire: quæritur ius ex sola electione etiam absenti & ignorant. l. illud. ff. de tuto. & curato. da. ab his. Sed si non sit necessaria ex parte electi, vt in episcopo: non quæritur ius ante acceptationem. c. si tibi absenti. de præben. lib. vj. Item vbi sit electio per viam facultatis: vt à populo vel à domino. Sed est speciale in patricio & consule: vt hic Angelus.

ⁱ Liberat. scilicet dignitas. ^k Quis enim. quasi dicat, si quilibet pater etiam viliſſimum filium suum emancipat quando vult: vt. j. eo. §. admonendi. & §. præterea. quare hoc Imperator non poterit facere? Vel dic in casu electi patricij. q. d. cum ipse pater patricij possit emancipare, & ad hoc compellatur cum alapis & verberibus: vt in authen. consi. quæ de digni. j. respon. col. vj. quare & ipse Imperator & c. ^l Elegit. quod raro fit: vt. C. de consul. l. sine. lib. xij. secūdum Ma. Accursus.

[si ab hostibus.] Diuiditur in tres partes principales. Primò loquitur quando pater fuit captus. Secundò quando filius. Tertio declarat quid sit postliminium. Secunda ibi, Ipse quoque. Tertia ibi, Dicitur est. Aretinus. c. a s v s Domine, vos dixistis mihi quōd per mortem ciuilem tollitur pat. pot. nunquid generaliter est verum? Respondet Imperator quōd non. Nam si aliquis paterfamilias ab hostibus captus fuerit, quamuis seruus hostium efficiatur: tamen pat. pot. omnino non extinguitur: sed propter ius postliminij in tempus futurum suspenditur. Illi enim qui ab hostibus capiuntur: si in ciuitatem reuertantur, omnia pristina iura iure postliminij recipiunt. vnde & iste pater ab hostibus captus, si reuersus fuerit, liberò in potestate habebit: quia ius postliminij cum qui ab hostibus captus est, si postea reuersus est, fingit in ciuitate semper fuisse. Si verò apud hostes decesserit: filij sui iuris effecti sunt. Si ipse quoque filius aut nepos ab hostibus captus fuerit: ius patriæ potestatis in suspenso erit iure postliminij. Sed domine dicatis mihi si placet, vnde dicitur postliminium? Ad hoc respon. Imperator quōd postliminium dicitur est à limine & post. Nam cum qui ab hostibus captus est, cum postea ad fines nostros redierit, postliminio reuersum rectè dicimus. Sicut enim limina in domibus quendam finem faciunt: ita finem imperij, limen esse omnes veteres voluerunt. vnde etiam limen dictum est, quasi finis & terminus quidam. & hac ratione est, vt qui ab hostibus vltra limen, id est vltra metam & finem imperij ducebatur, postea eodem limine reuertebatur, quo amissus fuerat. Sed pone quōd aliquis sit captus intra fines imperij, & ibidem victis hostibus recuperatus: nunquid censetur ipse postliminio reuersus? Et videtur quōd non, cum non fuerit vltra limen, id est metam vel finem imperij. Respondet Imperator quōd iste postliminio rediisse censetur. Et hæc dicuntur vsque ad illum §. præterea. Franc. de Aretino.

^m Ab hostibus. Hostes sunt quibus populus Romanus bellum indixit: vel ipsi populo Romano: vt. ff. de cap. & postlim. re. l. hostes.

[summa] patriciatu. Cassiodorus in formula patriciar. Leges, inquit tantam patriciis reuerentiam detulerunt, vt in sacris positus cum hoc fuerit honore præcinctus, paternæ potestatis nexibus exuatur, nisi contrā specialiter à principe caueatur. Cuiacius.

^h Illico. Hoc est speciale in patricio & consule, hodie etiam vt sola collatione. i. datione codicillorum. i. dignitatis scriptæ, vel per aliquod priuilegium fiant sui iuris etiam sine administratione in aliis. x. tunc demum cum cœperint administrare: vt in authen. cō-

stit. quæ de digni. §. j. in glo. codicillos. coll. vj. quæ est. C. de epis. & cle. auth. sed dignitas. C. de decur. l. fi. lib. x. item in tertio casu cū ordinatur episcopus: qui est etiam vltra supradictos casus: vt in auth. consi. quæ de dignita. §. palam. col. vj. **A D D I T I O.** Et no. quōd vbi electio est necessaria ex parte vtriusque, vt quia eligentes coguntur eligere, & electus cōsentire: quæritur ius ex sola electione etiam absenti & ignorant. l. illud. ff. de tuto. & curato. da. ab his. Sed si non sit necessaria ex parte electi, vt in episcopo: non quæritur ius ante acceptationem. c. si tibi absenti. de præben. lib. vj. Item vbi sit electio per viam facultatis: vt à populo vel à domino. Sed est speciale in patricio & consule: vt hic Angelus.

ⁱ Liberat. scilicet dignitas. ^k Quis enim. quasi dicat, si quilibet pater etiam viliſſimum filium suum emancipat quando vult: vt. j. eo. §. admonendi. & §. præterea. quare hoc Imperator non poterit facere? Vel dic in casu electi patricij. q. d. cum ipse pater patricij possit emancipare, & ad hoc compellatur cum alapis & verberibus: vt in authen. consi. quæ de digni. j. respon. col. vj. quare & ipse Imperator & c. ^l Elegit. quod raro fit: vt. C. de consul. l. sine. lib. xij. secūdum Ma. Accursus.

[si ab hostibus.] Diuiditur in tres partes principales. Primò loquitur quando pater fuit captus. Secundò quando filius. Tertio declarat quid sit postliminium. Secunda ibi, Ipse quoque. Tertia ibi, Dicitur est. Aretinus. c. a s v s Domine, vos dixistis mihi quōd per mortem ciuilem tollitur pat. pot. nunquid generaliter est verum? Respondet Imperator quōd non. Nam si aliquis paterfamilias ab hostibus captus fuerit, quamuis seruus hostium efficiatur: tamen pat. pot. omnino non extinguitur: sed propter ius postliminij in tempus futurum suspenditur. Illi enim qui ab hostibus capiuntur: si in ciuitatem reuertantur, omnia pristina iura iure postliminij recipiunt. vnde & iste pater ab hostibus captus, si reuersus fuerit, liberò in potestate habebit: quia ius postliminij cum qui ab hostibus captus est, si postea reuersus est, fingit in ciuitate semper fuisse. Si verò apud hostes decesserit: filij sui iuris effecti sunt. Si ipse quoque filius aut nepos ab hostibus captus fuerit: ius patriæ potestatis in suspenso erit iure postliminij. Sed domine dicatis mihi si placet, vnde dicitur postliminium? Ad hoc respon. Imperator quōd postliminium dicitur est à limine & post. Nam cum qui ab hostibus captus est, cum postea ad fines nostros redierit, postliminio reuersum rectè dicimus. Sicut enim limina in domibus quendam finem faciunt: ita finem imperij, limen esse omnes veteres voluerunt. vnde etiam limen dictum est, quasi finis & terminus quidam. & hac ratione est, vt qui ab hostibus vltra limen, id est vltra metam & finem imperij ducebatur, postea eodem limine reuertebatur, quo amissus fuerat. Sed pone quōd aliquis sit captus intra fines imperij, & ibidem victis hostibus recuperatus: nunquid censetur ipse postliminio reuersus? Et videtur quōd non, cum non fuerit vltra limen, id est metam vel finem imperij. Respondet Imperator quōd iste postliminio rediisse censetur. Et hæc dicuntur vsque ad illum §. præterea. Franc. de Aretino.

^m Ab hostibus. Hostes sunt quibus populus Romanus bellum indixit: vel ipsi populo Romano: vt. ff. de cap. & postlim. re. l. hostes.

b) Iſtam cōmoniter reprobant doctores. ^a Vido in hunc locum Alci. in. 12. lib. C. u. de cōsul. & non spar. pec. & Budam in. l. vlt. ff. de senatoribus. vterque enim Accursus taxat in interpretatione dictio nis patricij?

c) Quod facit secundum Chri. q. vacante sede per mortem prælati, si op. sit chris. mate: quæ redi sunt episcopi vicini. & est glo. in c. si episcopus à paganus. de sup. neg. prælati. lib. 6.

^a Patrem, i. senatorem, inquit Nescio suo iuris ciuili in verbo pater

Diuiso.

Hostes qui dicantur.

Pendet: hinc colligitur quoddam hominum genus esse in pendentibus: ut diximus supra de his qui sunt sui vel alie iuris. §. j. Sed certe quod hic dicit pendet, verum est propter iuris fictionem. nam quo ad veritatem sui iuris est filius: vt ff. de testa. l. lege Cornelia. in fi. & ff. de libe. & postu. l. pen. & C. de sen. pasl. in. ibi, quod maxime & c. & ff. ad Macedo. l. j.

§. j. nam pater seruus est hostiu: vt. s. de iure perso. §. serui. ergo alium in potestate habere non potest: vt. ff. ad leg. Jul. de adult. l. sic eueniet. Dic ergo quod nulla praterita vel presentia pendet inspecto statu presenti, sed futuro: vt. j. de verb. obligat. §. conditiones.

ADDITIO. Etiam quo ad testamētum vel contractus filij super aduēctiis acquisitis ante captiuitatem, nec in aliu translati quouis titulo praterquam hereditario: aliis secus secundū Angelum Areti. sed secundum Iasonem non pendet contractus filij, nisi patris praudi- cium concernant.

Postlimini. Est autem postliminiū ius amissæ rei recuperandæ ab extraneo, moribus & legibus constitutū: vt colligitur. ff. de cap. & postlimi. reuer. l. postlimini. j. respon. Accur. c. idcirco. quia reuersi omnia iura recuperat. §. Captus. & reuersus: vt. ff. de cap. l. retro.

Captus. intra fines nostros, nec vltra deductus. & ita improprie reuersus dicitur postliminio. Vel dic captus fuerat vltra fines: & tunc dicitur etiam rediisse antequam ad limina redeat: quia sic recuperat statum, licet improprie. & facit ad huc §. ff. de capti. l. in bello. §. j. item ad idem. ff. de vi & vi arma. l. qui possessionem.

Praterea. Diuiditur in sex partes. Primò qualiter per emancipationem liberatur filius à patria potestate. Secundò qualiter fiebat emancipatio de iure antiquo. Tertio, qualiter fiat hodie. Quarto, quòd pater habet legitimam in bonis emancipati, sicut patronus in bonis liberti. Quintò, quòd pater legitimus est tutor filij impuberis emancipati. Sextò, quòd nepotem post emancipare retento filio in potestate, & contra. Secunda ibi, Sed emancipatio. Tertia ibi, Nostra. Quarta ibi, Et tunc. Quinta ibi, Et praterea. Sexta ibi, Admonendi. Areti. C. 45 v. s. Domine, iam vidi plures modos, quibus tollitur pa. po. nūquid adhuc tolli poterit pluribus modis? respon. quòd sic. Nam certè post supradictos modos tollitur emancipatio pa. po. Sed domine, dicatis mihi qualiter fit emancipatio? Ad hoc respon. Imperator. quòd aliter olim fiebat emancipatio, & aliter hodie fit. Nam olim aut per antiquam legis obseruationem fiebat, quæ per imaginarias venditiones & manumissiones ab imaginario emptore factas celebrabatur, aut per imperiale rescryptum: sed nostra prouidentia hæc per quandam constitutionem in meliorem statum reformauit. statutum enim est constitutione nostra, vt antiquorum fictione sublata, parentes ad competentes iudices vel magistratus directa via intrent: & ibidem filios vel filias, & deinceps liberos ceteros à sua potestate dimittant: & ex tempore emancipationis factæ eadem iura præstantur parenti in bonis liberorum ab ipso emancipatorum, quæ tribuuntur patrono in bonis liberti: & etiam si aliquis eorum emancipatorum impubes fuerit, parens qui emancipauit, per emancipationem eius tutelam nascitur. Et hæc vsque. §. Admonendi autem. Franc.

Praterea. non solum supradictis modis, sed praterea & c.

Liberti. generale nomen est ad omnes inferiores: vt. j. titu. ij. §. finali.

Ver antiquam legis. Legis xij. tab. quæ quidem, vt Halliarnass. scribit ὁ γινώσκων τὴν τετρατητῶν λεγόμενον δῶδεκαδελτῶν ἀς ἐθέσει.

Filius capti. ab hostibus in veritate est sui iuris.

Seruius tamen, vt in topicis ad Trebatium testatur Cicero, dicitur à post: & liminium illud productionem esse verbi: sicut in finitimo, legitimo, edictio, non plus est timum quam in medullio tullium.

Aliis, quia eodem limine reuertebatur quo amissus erat.

Excepta possessione reru suarum. l. denique. & l. nec vtilis. ff. ex quibus cau. ma. Ia.

Quia fuit recuperatus an equa excederet fines. Aegid. Pec.

fiat, tamen pendet ius liberorū propter ius postliminij: quia hi qui ab hostibus capti sunt, si reuersi fuerint, omnia pristina iura recipiunt. idcirco reuersus parens etiam liberos habebit in potestate, quia postliminium fingit eum qui captus est, in ciuitate semper fuisse. Si verò ibi decesserit: exinde ex quo captus est pater, filius sui iuris fuisse videtur. Ipse quoque filius neposve si ab hostibus captus fuerit: similiter dicimus propter ius postliminij, ius quoque potestatis parentis in suspensio esse. Dicitur est autem postliminium à limine, & post. Vnde eū qui ab hostibus captus est, & in fines nostros postea peruenit, postliminio reuersum reete dicimus. Nam limina sicut in domibus finem quandam faciūt: sic & imperij finem esse limen veteres voluerunt. Hinc & limē dictum est, quasi finis quidam & terminus. Ab eo postliminium dictum est, quia ad idem limen reuertebatur, quod amiserat. Sed & qui captus, victis hostibus recuperatur, postliminio rediisse existimatur.

Sed quia stipul. Recta via. vel indirecta: non curo. vel dic, id est recto iure.

Vel magistratus. quoslibet, etiam si non habent merum imperiū vel mixtum: vt in authen. de defen. ci. §. iusurandum. versic. & quicquid aliud. & ibi gloss. coll. ij. & etiam extraordinarios: vt duo Bonon. coram iudice Mutin. vt. ff. de manu. vin. l. etiam. §. fina. & C. de iudi. l. vlti. aliis penul.

Inter. si iudex est in domo. idem vbicunque sit, dummodo non sit in loco turpi: vt. ff. de iusti. & iur. l. pen. & ff. de arbi. l. si cum dies. §. penul.

Sua manu. id est debet capere eum per manum, & relaxare eum per verba ad hoc idonea. Vel dic manu, id est potestate. nam quandoque & non capta manu emancipatur: vt. C. de emanc. libe. l. penul. Accursus.

Et tunc. id est ex tunc. nam prius occuparet pater omnia iura penulij: vt. j. qui. non est per. fa. te. §. j. & est simile tunc. ff. de condi. & demon. l. iij. in fi. & ff. si cer. peta. l. lecta. circa prin. ibi, tunc eo amplius. & in glo. tunc. & ff. de vulg. substi. l. in pupillari. §. j.

Ex edicto. s. posto. ff. si à pa. quis sue. ma. l. j. in fi. j. respon.

In bonis. acquirēdis vel acquisitis, vel à patre sibi nunc collatis.

Manumissus. id est emancipatus. improprie enim ponitur: vt. ff. quādo act. de pecu. est anna. l. j. §. alienatio. **ADDITIO.** Quod est verum de stricto iure. C. secus de iure digitorum secundum Ias. propter l. Pantoniū. ff. si à pa. quis sue. manu.

Patrono. patronus autem succedit liberto in totum ab intestato, filius non extantibus: ex testamento in tertia parte bonorum liberti: liberis existentibus, in nihilum: licet olim esset aliter: vt infra de succes. liber. §. j. & ij. §. sed nostra. Sic erit hic in patre. Sed hæc similitudo interdum fallit. nam interdum habet totum patrem, vt si filius turpem personam instituit heredem: vt. ff. si à paren. quis fuerit manu. l. Pantoniū. in princip. Interdum nihil ex successione, vel alio modo: vt in sex casibus, scilicet quando pretium emancipationis accepit pater à filio. Item quando filius est miles, & habet castrensia: vt. ff. si à pa. quis sue. man. l. j. §. si parens. & §. est & alius. & ff. de mili. testa. l. si à milite. §. fin. & l. seq. Item filii aliis patris, licet heredibus, non datur: vt. ff. si à pa. quis sue. ma. l. j. §. fin. secus

Et arguē. est ergo alia emancipatio legitima, alia Anastasiana, quæ fit ex imperatoris rescrypto, alia Iustiniana, Cuiac.

Procedebat. i. ea demum ad effectum perducebatur. Accur. Per imaginarias. id est ficticias. sic & ff. de reg. iur. l. imaginaria. nam pater vendebat filium pro vno nummo forte: & emptor eum manumittebat, vt hic, & ff. de capit. demi. l. liberos. §. j. & C. eo. l. fin. j. respon. & facit ad hoc j. de test. §. j. & propter hoc dicebatur filius capite minui. Sed cum hodie talia non fiant, vt sequitur, nūquid dicitur capite minui? Respon. sic: quia statum suum mutat ad minus: vt. j. de capi. demi. j. respon. & §. minima.

Emancipatio apud quemuis magistratum (etiā citra antiquā solennitatem) facta, patriæ potestatis vincula soluit: verum pater ex emancipari bonis sibi iure debitam portionem consequitur: illiusque si impubes sit, legitimā tutelam.

Praterea emancipatione quoque desinunt liberi in potestate parentum esse: sed emancipatio antea quidem vel per antiquam legis obseruationem procedebat, quæ per imaginarias venditiones & intercedentes manumissiones celebrabatur: vel ex imperiali rescrypto. Nostra autem prouidentia etiam hoc in melius per constitutionem reformauit: vt fictione pristina explosa, recta via ad competentes iudices vel magistratus, parentes intrent: & filios suos, vel filias, vel nepotes vel neptes, ac deinceps à sua manu dimittant. Et tunc ex edicto pratoris in bonis huiusmodi filij vel filiar, nepotis vel neptis, qui quæve à patre manumissus, vel manumissa fuerit, eadē iura præstantur patre, quæ tribuuntur patrono

Ex imperiali rescrypto. & hoc modo etiam sine venditione fiebat, vt puto. **ADDITIO.** Et erat ratio secundū Ang. hic, quia frustra præcibus imploratur, quod datur à iure. l. j. in gloss. ff. ad munici.

Per constitutionem. vt. C. de emancipat. liberorum. l. fina.

Fictione. aliis futione, id est vsu, aliis fuctione, aliis factione. **ADDITIO.** Quæ si etio non debet deduci in genere: puta quòd contractus sit simulatus, sed in specie. & qualiter præsumatur, vel probeatur per testes, vide per Ange. hic.

Explosa. id est expulsa. sic. j. de fideicō. here.

Quæ venditiones, & ex cōsequenti manumissiones, licet essent nullæ quòd ad com modum contra hentium. l. nuda ff. de contrahem emp. & §. ff. supra de ig. tamen ad eorum incommodum bene valebant: vt hic per Iasonem.

Et ita cōmuniter obseruatur secundū Ang. quādo sit in ter presentes: secus si inter absentes: vt hic sequitur.

Actio Caluissiana.

secus est in filiis patroni. Item quando emancipauit coactus: vt. ff. si a pa. quis fue. manum. le. j. s. fi. Item Caluissiana non ita patri vt patrono datur: vt. ff. si a pa. quis fue. ma. l. j. s. fi. parentes. & l. non v. que. Item nec operas a filio vt a libero patronus habet, vel potest habere: vt. ff. si a paren. quis fue. manu. le. penul. licet hæc prædicta specialia in patrono vera non sint: vt colligitur ex generali capite illius tituli, si a pa. quis fue. ma. leg. j. j. respon. & ij. & in specialibus casibus, qui in illo titulo ponuntur, vt dictū est. Sed secundum hoc semper videtur pater amittere: cum semper præmium emancipationis habeat hodie: vt infra per quas perso. no. acqui. §. hoc quoq. & C. de bo. qua. li. le. cum oportet §. penul. Sed dic istud legale, non conuentionale præmium esse: & ideo licitum, nec puniendum: vt. C. de admini. tut. le. sancimus creatione. ibi, non enim debet. & C. ad legem Iul. de adul. le. Gracchus. versu. quod legitime. ADDITIO.

Dic quod de consuetudine aliter obseruatur: quia pater in emancipatione donat aliquid filio: secundum Ang. & Iaf. hic.

Ex manumissione. i. ex emancipatione.

Nanciscitur. concordat huic verbo. de leg. pa. tu. & j. de fid. tu. in prin.

Admonendi. CASVS. Dicit Iustinianus in hoc. §. quod si pater filium, & ex eo nepotem vel neptem in potestate retinuerit, vel econuerfo: liberum erit arbitrium ei, a nexibus suæ potestatis nepotem vel neptem dimittere, & filium in sua potestate retinere: vel in suo arbitrio erit omnes simul sui iuris efficere.

Liberum arbitrium esse. nisi in casibus: vt j. eo. in. fi. dicemus. & facit ad hunc §. ff. de adop. l. liberum.

Haber. vt supra de pa. po. §. qui igitur.

Manumittere. id est emancipare.

Vel omnes. repetet, liberum esse. Accursius.

Sed et si pater. CASVS. Domine, iam vidi plures modos quibus tollitur par. po. nunquid adhuc pluribus modis tolli poterit? Respon. quod sic. Nam per translationem potestatis tollitur patria potestas quantum ad ipsum, quem post in potestate habuit pater. Si enim pater filium suum quem in potestate habet, a quo filij sui, vel proauo paterno vel materno secundum tenorem nostrarum constitutionum in adoptionem dedit, & hoc ipsum coram iudice competente actis interuenientibus manifestauerit, præsentem filio, qui in adoptionem datur, & non contradicente huiusmodi adoptioni, & etiam eo præsentem cui in adoptionem datur: in hoc casu quia in vnam personam concurrunt & naturalia, & adoptionis iura: ius potestatis naturalis patris omnino dissoluitur, & in huiusmodi patrem adoptiuum transfertur: in cuius persona constituitur adoptionem plenissimam esse, quando ea quæ diximus, concurrunt. Et hæc vsque ad illum. §. illud autem. Franci.

Constitutiones. vt. C. de adop. l. cum in adoptiuis. & 3. de adop. §. sed hodie. & §. si verò.

Præsentem eo. nisi sit infans: vt. C. de emancip. l. l. pen. Accur.

Non contradicente. Nota patientiam consensui comparari. sic qui tacet, affirmat. sic. ff. de pignor. leg. fideiussor. ij. §. pater. in fin. & ff. sol. mat. l. ij. §. si. Argu. contra ff. de adop. leg. ij. §. j. & de procura. l. filius familias. §. j. Accursius. ADDITIO. Sed ibi erubescencia tacuit, quo casu non videtur consentire: secundum Iaf. per text. in leg. penult. ff. de fur. vel pro solutione distinguere vt per Ange. Aret. hic.

Transit. ergo non tollitur patria potestas, sed transfertur. Ad quid ergo hic casus in hoc titulo ponitur? Respon. quia etsi non tollitur incommutabiliter, tollitur tamen quo ad primum. Idem Instituit.

Tacens affirmat. Sed ibi secundum Christoph. requiritur expressus consensus pro forma.

dico in eo qui indicatur in potestate mea non esse. nam non efficitur sui iuris: cum sententia non faciat ius, imò remanet in potestate: licet quo ad me pro emancipato habeatur: vt. ff. de condi. indebiti. l. Iulianus. in princ. & l. vlti.

Diximus. vt. 3. tit. j. §. si verò. Accursius.

Illud autem. Diuiditur in tres partes. Primò dicit de filiis ante emancipationem patris conceptis. Secundò de conceptis postea. Tertiò quod filius non potest cogere patrem ad emancipandum eum. Secunda ibi, Quod si post. Tertia ibi, Et quidem.

Arctin. CASVS. Ponamus quod aliquis habeat filium in potestate: & vxor istius filij ex eo conceperit: & postea eundem filium emancipauerit, vel in adoptionem dederit. modò quaeritur, vtrum partus ante emancipationem conceptus, & postea editus, nascatur in potestate aui nihilo minus. Respond. Iustitia. quod sic. sed si post emancipationem conceptus fuerit, secus erit: quia tunc partus ex ea editus, in potestate parentis emancipati vel aui adoptiuus erit. Et sciendum quod in parentum potestate existentes nullo modo possunt compelli parentes eos de sua potestate dimittere. Et hæc vsque in finem tit. Fran. de Aret.

Illud. Hic. tradit duo præcepta: vt. 3. de adoptio. §. sed hodie. Accursius.

Ex filio. scilicet naturali & legitimo. secus in legitimo tantum, vt in adoptiuo. nam tunc filio emancipato etiam nepos ex eo emancipatus videtur, secundum quosdam: vt. ff. de ca. de. l. liberos. §. emancipato. & ff. de adop. l. sed etiam nepos. vel melius dic in eodem quod in naturali, vt in fine huius tit. & ff. de adop. l. liberum. & ff. de cap. & postli. reuer. l. si me tibi. Accursius.

Ex ea nascitur. secus in ancilla prægnante manumissa vel alienata: vt. 3. de inge. §. sufficit. * & ff. de acquir. rerum do. l. fin. & C. de proba. l. matrem.

Et quidem. hoc est secundum præceptum: & repetet, scire oportet, quod neque & c.

Naturales. subaudi, & legitimi. nam naturales tantum non sunt in potestate. vt. 3. de nup. §. fina.

Penè. hic not. talem regulam, quod nullus filius potest compellere patrem vt emancipet eum. quod fallit in quatuor casibus: & ideo dicit, penè: vt si pater agnouerit legatum sibi relictum hac contemplatione, vt liberos emanciparet. nam tunc compellitur extra ordinem emancipare: vt. ff. de condi. & demon. l. si cui legatum. Item si Titius adoptauit priuignum suum, compellitur emancipare eum eo pubere factò, si probauerit sibi non expedire esse in potestate: vt. ff. de adop. l. nonnunquam. & l. sequen. Item in quolibet adoptiuo: vt. ff. de mino. l. iij. §. si quis minor. Item si filia peccandi necessitatem imponat: vt. C. de episc. au. l. si lenones. Item si filium malè & contra pietatem affecerit: vt. ff. si a pa. quis fue. ma. l. fina.

Item contra filium non potest compelli vt emancipetur: * vt in athen. qui. mo. na. effi. sui. §. generaliter. col. vij. ADDITIO. Nisi ex prædictis causis, secundum Bart. in l. quidam consilium. ff. de ver. obli. & Iaf. hic. Sed Ange. tener contrarium: nisi quando filius agnouisset legatum sibi relictum contemplatione emancipationis. & no. in dict. l. quidam. ex eisdem causis quem posse inuitum emancipari, ex quibus potest exheredari.

DE TVTELIS.

Imperator continet hanc rubr. Vel sic: Dicitur est supra de quadam diuisione personarum: quia quedam sunt sui iuris, quedam alieno iuri subiecte sunt. Verum quia est reperire aliam diuisionem: quia quidam sunt in tutela.

C ij

Diuisio.

* Ratio est fauor libertatis: vt. l. qui in vtero. ff. de statu ho. Aegid Per. Emancipatio filium patris cogitur in quatuor casibus.

* Etia si patrem malè traçet & c. secū lum Io. de Pla. & Ange. hic. Egi. Per. Cōtinuatio.

Diuisio.

la. etc. ideo sequitur videre de tutela.

T Ranseamus nunc. Iste titulus diuiditur in quatuor partes. Primo subdiuidit primum membrum personarum positum supra titulo, de his qui sunt sui vel alieni iuris. Secundò definit quid sit tutela. Tertio, qui sunt tutores, & vnde dicantur. Quarto, qui sunt illi qui possunt tutores ex testamento dare. Secunda ibi, Est autem. Tertia ibi, Tutores. Quarta ibi, Permissum Aretin^o. **C A S V S.** Iustina, dicit hic cõtinuando processum suum. Nunc trãseamus ad aliam diuisionem personarum. Nã ex his personis quæ in potestate non sunt: quædam sunt in tutela, vel in cura: quædam neutro iure tenentur. vnde videamus de illis personis quæ sunt in tutela vel cura. Nam cognitis illis personis quæ sunt in tutela vel cura: ceteras quoque personas, illas videlicet quæ neutro iure tenentur, simul intelligemus. Prius enim inspiciamus de illis personis, quæ sunt in tutela. & hæc dicuntur vsque ad illum. §. est autem tutela. Franciscus.

TITVLVS XIII. DE TUTELIS.

Ponit triplicem speciem personarum. Et cognito vno de contrariis, cognoscitur & reliquum. h. d. Aretinus.

T Ranseamus nunc ad aliam diuisionem personarum. Nã ex his personis quæ in potestate non sunt, quædam vel in tutela sunt, vel in curatione: quædam neutro iure tenentur.

Videamus ergo de his quæ in tutela vel in curatione sunt: ita enim intelligemus ceteras personas, quæ neutro iure tenentur. Ac prius dispiciamus de his quæ in tutela sunt.

Illud ex tutelæ definitione nota, tutorem primario personæ tuen-

^a Ad aliam. nam diximus duas: vt. §. de iur. perso. in prin. & §. de his qui sui vel alieni iuris sunt. in princip.
^b Ex his. nota ergo qd hic subdiuidit illud membrum: quædam sui iuris sunt: quod est oppositum illi, quædam alieno iuri subiectæ sunt vt supra de his qui sui vel alieni iuris sunt.
^c Non sunt. qui ergo in tutela vel cura sunt, sui iuris sunt. Filius familias ergo non potest habere tutorem vel curatorem: vt hic, & C. de cura. furio. l. fina. in prin.
^d Sed contra. C. de sentent. pat. l. fin. §. quia filius eius qui est apud hostes, est in tutela: & tamen non est sui iuris: vt. §. tit. j. §. si ab hostibus. sed ibi vere non erat in potestate, cum pater deportatus esset: vt diximus. §. tit. j. §. cum autem.
^e Neutro. nec tutela nec cura.
^f Ita enim. quia contrariorum eadem est disciplina: vt hic, & §. de his qui sui vel alieni iuris sunt. in prin.
^g In tutela sunt. de aliis dicitur. §. de cura.
^h Est autem. **C A S V S.** Domine, iam video quoddam vultis de illis tractare, qui sunt in tut. Dicatis ergo si placet, quid est tutela? Respon. Iustin. definiendo tutelam. Tutela (prout Seruius iuriconsultus definit) est vis ac potestas &c. Et definitionis partes in casu mutari non possunt. & hæc vsque ad illum. §. tutores autem sunt &c. Sed domine, iam video quid est tutela: dicatis ergo, qui sunt tutores? Ad hoc de bo. quæ resp. Iustin. quoddam tutores sunt, qui eam vim & potestatem acceperunt: ex qua vi & potestate nomen suum acceperunt. Nam dicuntur tutores à tuendo, quasi tuitores, id est defensores: sicut æditui dicuntur, qui ædes tuentur. Et hæc vsque ad illum. §. permissum.
ⁱ Seruius. nomen est iuriconsulti. & facit ad hunc. §. ff. eo. l. j.
^k Vis ac potestas. id est violenta potestas. nam datur tutor inuitus. cum enim sit munus publicum, vt. §. de excu. tuto. & cura. in prin. i. b. exemplo cæterorum munerum. ergo inuitus datur: vt. C. de dec. l. nullus. lib. x. Item inuito datur: vt. ff. de tut. & curat. da. ab his. l. nec non. & ff. de tute. l. ij. Vnde patet qd hic est alia potestas, quam patris in filium, & domini in seruum: cum illa ad commodum sit: vt. §. per quas perso. no. acqui. §. j. & §. de his qui sui vel alie. iuris sunt. §. ij. hæc verò ad onus. tenetur enim de dolo & lata culpa: vt. C. arbit. tut. l. ij. Item per hoc quoddam datur inuito, differt à curatore, qui volenti datur: vt. §. de cura. §. item inuiti. & ff. eo. l. ij. §. si pupillus. Vel dic. vis ac cogendum, potestas ad imperandum.
^l Libero. nam nisi sit liber pupillus, non potest habere tutorem, cum si seruus sit, non sit sui iuris, quod est necesse: vt. §. eo. in prin. Item & si dubius est, potest habere tutorem: vt. ff. de tut. & curat. l. ei qui est tamen casus vbi seruo datur tutor. vt. ff. de tut. & curat. da. ab his. l. si impuberij. Respon. cui tamen legi signatur contra. ff. ad Trebell. l. si res aliena. §. si seruus. & leg. cogi. §. si. & his duabus est alia contra. ff. eo. tit. l. ij. mulier. §. non est. Quæ legum contrarietas ita soluitur, cum libertas fideicommissaria & hereditas relinquatur ab eodem præstanda: poterit seruus cogere vt institutus

hereditatem adeat, & tunc datur etiam seruo tutor. vbi verò ab vno hereditas, & ab alio libertas relicta est: non potest nisi prius præstita ei libertate tunc enim coget alium heredem hereditatem adire, & sibi restituere, secundum Ioan.

Ad tuendum. per hoc etiam remouet patriam potestatem, quæ non est ad tuendum, sed ad gubernandum prout vult, & sibi acquirendum.

de causa datæ, secundario honoris. Est autem tutela (vt Seruius definiuit) vis ac potestas in capite libero ad tuendum eum qui per etate se defendere nequit iure ciuili data ac permissa.

Ille est tutor, in quem cadit definitio tutelæ. Aretinus.

Tutores autem sunt, qui eam vim ac potestatem habent: ex qua re ipsi nomen acceperunt. Itaque appellatur tutores, quasi tutores atq; defensores: sicut æditui dicitur, qui ædes tuentur.

Concessum est patri impuberibus filiis quos in potestate habet testamentario tutore dare: ite nepotibus: modo eo mortuo non sint in eorum patris recasuri potestatem.

Permissum est itaque parentibus, liberis impuberibus quos

Datur legitima, Permittitur testamentaria. Datur ex aliis legibus descendit. Cuiacius.

Eam vim. quæ est dicta. §. proximi. §. Ex qua re. id est vi & potestate.

Defensores. & secundum hoc etiam curatores sunt tutores: secundum Ioan. & plerunque sic appellantur: vt. ff. de lega. iij. l. cum filio. §. j. & ff. de mi. l. j. §. ij. **A D I T T O.** Hanc gl. probat Ias. quia licet allusio vocabuli conueniat, non tamen procedit: quia repugnat definitioni: vt non. Bart. in. l. j. ff. de testa.

Qui ædes. vt est præfectus vigilum, & qui cum eo de nocte vadunt: vt. ff. de offic. præfect. vigi. l. iij. §. sciendum. Accur.

Permissum est. Diuiditur in tres partes. Primò ponit dictum in genere. Secundò illud modificat. Tertio modificationem exemplificat. Secunda ibi, Nepotibus. Tertia ibi, Itaque. Arc. **C A S V S.** Domine, ex q vultis tractare de tutelis, & testamentaria tutela, quæ dignior est: dicatis ergo in primis, qui possunt dare tutores in testamento, & quibus? Ad hoc respond. Amice, permissum est parentibus, qui liberos tempore mortis in potestate habent, liberis suis impuberibus in testamento suo dare tutores. & hoc in filiis & filiabus generaliter locum obtinet: sed secus est in nepotibus & neptibus & cæteris liberis in remotiori gradu constitutis. Nepotibus enim & neptibus ita demum possunt parentes in testamento suo tutores dare, si post obitum eorum huiusmodi nepotes in partis sui potestatem recasuri non sunt. vnde si in tempore mortis me filium tuum, & ex me nepotes & neptes in potestate tua habeam, nepotes & neptes in testamento tuo tutores accipere non poterunt: licet in potestate fuerint: quia statim post mortem tuam in potestatem patris sui sunt recasuri. Sed pone: Domine, iam video quoddam parentes in testamento suo liberis suis impuberibus tutores dare possunt: sed nunquid permittitur parentibus dare postumis suis tutores in testamento? Respond. Imperator quoddam sic. Nam cum pluribus aliis causis postumi pro iam natis habeantur, statutum est in hac causa non minus postumis, quam etiam iam natis tutores à parentibus in testamento dari posse. & hoc est verum, si in hac causa sint postumi, vt si viuus parentibus essent nati, in eorum potestatem caderent. Et hæc vsque ad illum. §. sed & si emancipato filio. Franciscus.

Permissum est itaque. quia quædam generaliter vidimus de tutelis: & omnis tutela est vel testamentaria, vel legitima, vel datiuæ: itaque prius de testamentaria, vt pote de digniore videamus in hoc titulo, & sequenti. De legitima autem dicitur infra de legit. agnat. tut. vsque ad titu. de Attil. tut. de datiuæ dicitur infra de Attil. tut. per totum.

Permissum est. itaque parentibus. Vt verò parentes, instituire liberis tutores possunt, an & substituere sic videt. l. verbis D, de verb. sign. Cuiacius.

Impuberibus. etiam inuitis: vt. ff. de tut. l. tuto. hoc etiam prætori & præfidi

Per hoc differt à patriam curatorum, qui te, à qua filius non liberatur pubertate, vt pupillus à tutela, secū dū Nic. Aegi. Per. d. Scilicet principali: sed bene in consequentiā: vt supra de iur. natu. §. ius autem. C. de bo. quæ lib. vna de non con. sideratur. l. i. ff. de auct. tuto. vt hic per Christ. Et ideo differt à tutela propria personæ, reitūque propriari, quia est de iure gentium. l. vt vim ff. de iusti. & iure. & l. j. ff. ad. l. Aquil. secū dū Christ.

præfidi licet: vt. ff. de tuto. & curatoribus dat. ab his. l. necnon. & l. nec mandante. §. fin.

In potestate. naturalibus etiam dare possunt in his quæ sibi relinquuntur: vt. C. de confir. tut. l. iij.

Testamento. vel codicillis testamento confirmatis: vt. ff. de test. tut. l. iij.

Tutores. sed non curatores: vt. j. de cura, in ue rebus. l. princi.

Tua sit. & nunquam exiuit, alioquin non recidit: vt. ff. de adopt. l. si pater filium. & de hoc dixi. §. tit. j. §. j. Accursus.

Non poterunt. licet miles sit testator: vt. ff. de testa. tu. l. iij.

Tutores. si autem filius vel emancipatus est vel mortuus: tunc nepotes ex eo sunt sui iuris mortuo auo: vt. §. tit. j. §. j. in fi vnde ex testamento aui possunt habere tutorem vt hic innuitur.

In compluribus. vt quotiens de commodo eorū quæritur: vt. ff. de sta. ho. l. qui in vtero. non si de commodo aliorum: vt. ff. de verb. sig. l. quod dicimus. vel si de incommodo matris: vt. ff. de sta. hom. l. Imperator. ij. quo casu non habetur pro iam nato.

Fierent. vt quia ex vxore nasciturus erat vel nuru: aliud si ex concubina, nisi in his quæ sibi dimitteret: vt. C. de confir. tut. l. i. si. tales enim tunc non nascerent in potestate. §. de nupt. §. fin. [sede: si emancipato.] CASVS Domine, iam video quod permiffum est parentibus liberis suis impuberibus in sua potestate existentibus in testamento suo dare tutores. sed pone quod pater in testamento filio emancipato dedit tutorem: nunquid valet in casu isto tutoris datio? Resp. q. non: sed tamen licet in casu isto de iure non teneat tutoris datio: si tamen de facto pater in testamento suo filio emancipato tutorem dederit, iste tutor à patre de facto datus, ex præfidi sententia confirmandus est omnimodo. i. sine inquisitione. Et hæc dicuntur vsque in fin. titu. Franc.

Confirmandus. non ergo valebat datio per se: cum non esset in potestate: vt supra eo. §. permiffum. Sed nunquid hic tutor confirmatus dicitur testamentarius: quod si esset, præferretur legitimo: vt. j. tit. ij. in princ. an datus quod potest admitti. & facit per hoc. ff. de ver. sign. l. lege. b. & in auth. de defen. ci. §. si de cætero. col. iij. ita legitimus tutor huic præferretur: vt. j. de Artil. tut. in princ. & ideo glossa iud. id est sine inquisitione. non quod vellet eum confirmari, si alius esset legitimus: sed quia non quæritur an sit locuples, vel non. Sed arg. contra. ff. de cur. fu. l. si. furioso puberi.

Sine inquisitione. i. quia non fatidat, scilicet rem pupilli saluam fore. Item locuples sit, vel non. hoc enim non quæritur: vt. ff. de confir. tut. l. j. Sed aliud in matre dante tutorem filio. ibi enim & si non satisfderit, tamen cum inquisitione datur: vt. d. l. dicitur. & C. de confir. tut. l. j. Sed quare diuersum in matre dante tutorem filia? Resp. ff. de confir. tu. vbi cum affimiletur testamentario, patet quod non est idem. l. quod Nerua. ff. de depo. c] Dic quod communis opin. est in contrarium propter ordinem titulorum.

Confirmatus est datus, & non testamentarius.

Tutor confirmatus est datus, & non testamentarius.

Imò non facit (secundum de facto. quia datus non videtur qui ex necessitate confirmatus: vt hic in verbo, omnino, arg. l. rem. legatam ff. de adi. l. e. Sed melius probatur in l. j. fir. tu. l. j. Sed quare diuersum in matre dante tutorem filia? Resp. ff. de confir. tu. vbi cum affimiletur testamentario, patet quod non est idem. l. quod Nerua. ff. de depo. c] Dic quod communis opin. est in contrarium propter ordinem titulorum.

QUI TESTAMENTO TUTORES dari possunt.

Dicitur est supra in §. permiffum. tit. i. quibus datur tutores. restat videre, qui possunt dari tutores: ideo ad hoc videndū ponitur hic hæc rubrica. Ar. Ari amem.] Tutoris iste titulus diuiditur in quinque partes. Primò qui possunt tutores dari. Secundo quomodo seruus alie-

nius potest in testamento tutor dari. Tertio quando furiosus vel minor tutor datur. Quarto quando ad certum tempus, vel sub conditione, vel certæ rei datur. Quinto quando filiis vel filiabus datur: quibus datus videatur. Secunda ibi, Seruus autem. Tertia ibi, Furiosus. Quarta ibi, Ad certum tempus. Quinta ibi, Si quis filius. Et hoc principium subdiuiditur in quatuor partes: Primò, quod paterfamilias & filiusfamilias potest tutor dari. Secundo quando seruus proprius datur cum libertate. Tertio, quod si sine libertate, tunc tacite videtur sibi data libertas. Quarto, quando credebatur liber. Partes de se patent: As vs. Domine, iam vultis tractare qui possunt tuto. dari in testamento. Ad hoc respon. Imp. Amice, tutor in testamento dari potest non solâ paterfamilias, sed etiam filiusfamil. & non solum liberi homines in testamento tutores dari possunt, sed etiam serui. Nâ quis seruum proprium in testamento suo cum libertate tutorem dare potest & non solum si libertatem expresserit, tenebit tutoris datio: sed etiam si proprium seruum sine libertate in testamento tutorem dederit. Et ipsa enim datione tute- lè ipse seruus videtur accipisse: & per hoc admittitur liberationem consequitur. & hoc verum est quando testator qui dedit eum in tutorem, serui conditionem non ignorauit. Nam si per errorem quasi liberum eum dedit, aliud erit dicendum: quia in eo casu nec liber, nec tutor erit. Et hæc vera sunt in proprio seruo. Sed si seruus alienus purè in testamento datus tutor fuerit, cum liber erit: puta testator ita dixit, Stichum seruum Petri cum liber erit, tutorem do: vtiliter datus videtur. & hoc est verum in seruo alieno. Sed si proprium seruum eo modo dederit tutorem, videlicet cum adiectione, cum liber erit inuulter dedisse intelligitur. Sed pone quidam satis inconsultè prouidens liberis suis, dedit eis quandam furiosum tutorem, vel fortè minorem. xxv. an. quid iuris est in hoc casu? Ad hoc respon. Imp. quod si furiosus vel minor. xxv. annis tutor datus fuerit: tunc deum tutor erit. cum furiosus compos mentis factus fuerit, aut maior. xxv. an. exiterit. Et hæc vsque ad illum. §. ad certum tempus. Franciscus. I. Paterfamilias. nisi sit mutus vel furiosus: quia tutor & loqui & audire debet: vt. ff. de tut. l. j. §. pen. & §. si. ADDITIO. Et ideo taciturnitas seu patientia tutoris non haberetur pro auctoritate: vt no. gl. in l. iij. ff. de aucto. tuto possit tamen esse procurator ad negocia, sed non curator: vt per Ang. & alios hic in Feliusfamilias. * cum enim tutela sit ius publicum: vt infra de excu. tut. in prin. non curatur ius pa. po. vt. ff. ad Treb. l. nam quod. j. respò. & ff. de his qui sui vel alie. tut. sunt. l. filiusfamilias. quò casu pater de peculio tenetur, nisi agnoscat. tunc enim. l. quia agnouit in solidum: vt. ff. de tu. l. si filius. & ff. de adm. tu. l. Lucius Titius. n Testamento. sed à præfide tutor dari non potest seruus: vt. Cod. qui dari tut. pos. l. in seruilii. q. Et sine libertate. non expresso hoc quod sine libertate det, sed omittit libertatis dationem: vt. §. qui ma. non pos. §. licet. in fin. & C. de necessa. ser. l. quidam. §. illo. Accursus. p Directam. imò videtur quod fideicommissariam. vt. C. de fideicom. l. l. & si non adscripta. contra. Sed certe hic testamento: hoc fit ibi alia voluntate, puta codicillis vel per epistolam. Vel dic quod ibi alienum credebatur, hic suum sciebat. Item alia ratione non videtur valere datio: quia ille solus datur tutor, qui testamenti habet factionem: vt. ff. de testa. tut. l. testamento tutores. Respond. illud intellige in passiva significatione: in qua etiam seruus dicitur habere testamenti factionem: vt infra de herediū qualita. & diff. §. testamenti.

nius potest in testamento tutor dari. Tertio quando furiosus vel minor tutor datur. Quarto quando ad certum tempus, vel sub conditione, vel certæ rei datur. Quinto quando filiis vel filiabus datur: quibus datus videatur. Secunda ibi, Seruus autem. Tertia ibi, Furiosus. Quarta ibi, Ad certum tempus. Quinta ibi, Si quis filius. Et hoc principium subdiuiditur in quatuor partes: Primò, quod paterfamilias & filiusfamilias potest tutor dari. Secundo quando seruus proprius datur cum libertate. Tertio, quod si sine libertate, tunc tacite videtur sibi data libertas. Quarto, quando credebatur liber. Partes de se patent: As vs. Domine, iam vultis tractare qui possunt tuto. dari in testamento. Ad hoc respon. Imp. Amice, tutor in testamento dari potest non solâ paterfamilias, sed etiam filiusfamil. & non solum liberi homines in testamento tutores dari possunt, sed etiam serui. Nâ quis seruum proprium in testamento suo cum libertate tutorem dare potest & non solum si libertatem expresserit, tenebit tutoris datio: sed etiam si proprium seruum sine libertate in testamento tutorem dederit. Et ipsa enim datione tute- lè ipse seruus videtur accipisse: & per hoc admittitur liberationem consequitur. & hoc verum est quando testator qui dedit eum in tutorem, serui conditionem non ignorauit. Nam si per errorem quasi liberum eum dedit, aliud erit dicendum: quia in eo casu nec liber, nec tutor erit. Et hæc vera sunt in proprio seruo. Sed si seruus alienus purè in testamento datus tutor fuerit, cum liber erit: puta testator ita dixit, Stichum seruum Petri cum liber erit, tutorem do: vtiliter datus videtur. & hoc est verum in seruo alieno. Sed si proprium seruum eo modo dederit tutorem, videlicet cum adiectione, cum liber erit inuulter dedisse intelligitur. Sed pone quidam satis inconsultè prouidens liberis suis, dedit eis quandam furiosum tutorem, vel fortè minorem. xxv. an. quid iuris est in hoc casu? Ad hoc respon. Imp. quod si furiosus vel minor. xxv. annis tutor datus fuerit: tunc deum tutor erit. cum furiosus compos mentis factus fuerit, aut maior. xxv. an. exiterit. Et hæc vsque ad illum. §. ad certum tempus. Franciscus. I. Paterfamilias. nisi sit mutus vel furiosus: quia tutor & loqui & audire debet: vt. ff. de tut. l. j. §. pen. & §. si. ADDITIO. Et ideo taciturnitas seu patientia tutoris non haberetur pro auctoritate: vt no. gl. in l. iij. ff. de aucto. tuto possit tamen esse procurator ad negocia, sed non curator: vt per Ang. & alios hic in Feliusfamilias. * cum enim tutela sit ius publicum: vt infra de excu. tut. in prin. non curatur ius pa. po. vt. ff. ad Treb. l. nam quod. j. respò. & ff. de his qui sui vel alie. tut. sunt. l. filiusfamilias. quò casu pater de peculio tenetur, nisi agnoscat. tunc enim. l. quia agnouit in solidum: vt. ff. de tu. l. si filius. & ff. de adm. tu. l. Lucius Titius. n Testamento. sed à præfide tutor dari non potest seruus: vt. Cod. qui dari tut. pos. l. in seruilii. q. Et sine libertate. non expresso hoc quod sine libertate det, sed omittit libertatis dationem: vt. §. qui ma. non pos. §. licet. in fin. & C. de necessa. ser. l. quidam. §. illo. Accursus. p Directam. imò videtur quod fideicommissariam. vt. C. de fideicom. l. l. & si non adscripta. contra. Sed certe hic testamento: hoc fit ibi alia voluntate, puta codicillis vel per epistolam. Vel dic quod ibi alienum credebatur, hic suum sciebat. Item alia ratione non videtur valere datio: quia ille solus datur tutor, qui testamenti habet factionem: vt. ff. de testa. tut. l. testamento tutores. Respond. illud intellige in passiva significatione: in qua etiam seruus dicitur habere testamenti factionem: vt infra de herediū qualita. & diff. §. testamenti.

to datur tutor: datus tamen, etia sine inquisitione à iudice confirmandus est.

Sed & si emancipato filio tutor à patre datus fuerit testamento: confirmandus est ex sententia præfidi omnimodo, id est sine inquisitione.

TITVLVS XIII QVI TESTAMENTO tutores dari possunt.

Filiusfamilias etiam tutor testamento rectè datur. Item proprius seruus cū libertate: quin etiam si non facta libertatis mentione tutor datus sit, tacite libertas data videtur in errore: quasi liber datus sit.

Ari autè tutor potest testamento non solum paterfamilias, sed etiam filiusfamilias. Sed & seruus proprius testamento cū libertate rectè tutor dari potest. Sed sciendum est eū & sine libertate tutorem datur, tacite libertatē dicitur accipisse videri, & per hoc rectè tutorem consequitur. & hoc verum est quando testator qui dedit eum in tutorem, serui conditionem non ignorauit. Nam si per errorem quasi liberum eum dedit, aliud erit dicendum: quia in eo casu nec liber, nec tutor erit. Et hæc vera sunt in proprio seruo. Sed si seruus alienus purè in testamento datus tutor fuerit, cum liber erit: puta testator ita dixit, Stichum seruum Petri cum liber erit, tutorem do: vtiliter datus videtur. & hoc est verum in seruo alieno. Sed si proprium seruum eo modo dederit tutorem, videlicet cum adiectione, cum liber erit inuulter dedisse intelligitur. Sed pone quidam satis inconsultè prouidens liberis suis, dedit eis quandam furiosum tutorem, vel fortè minorem. xxv. an. quid iuris est in hoc casu? Ad hoc respon. Imp. quod si furiosus vel minor. xxv. annis tutor datus fuerit: tunc deum tutor erit. cum furiosus compos mentis factus fuerit, aut maior. xxv. an. exiterit. Et hæc vsque ad illum. §. ad certum tempus. Franciscus. I. Paterfamilias. nisi sit mutus vel furiosus: quia tutor & loqui & audire debet: vt. ff. de tut. l. j. §. pen. & §. si. ADDITIO. Et ideo taciturnitas seu patientia tutoris non haberetur pro auctoritate: vt no. gl. in l. iij. ff. de aucto. tuto possit tamen esse procurator ad negocia, sed non curator: vt per Ang. & alios hic in Feliusfamilias. * cum enim tutela sit ius publicum: vt infra de excu. tut. in prin. non curatur ius pa. po. vt. ff. ad Treb. l. nam quod. j. respò. & ff. de his qui sui vel alie. tut. sunt. l. filiusfamilias. quò casu pater de peculio tenetur, nisi agnoscat. tunc enim. l. quia agnouit in solidum: vt. ff. de tu. l. si filius. & ff. de adm. tu. l. Lucius Titius. n Testamento. sed à præfide tutor dari non potest seruus: vt. Cod. qui dari tut. pos. l. in seruilii. q. Et sine libertate. non expresso hoc quod sine libertate det, sed omittit libertatis dationem: vt. §. qui ma. non pos. §. licet. in fin. & C. de necessa. ser. l. quidam. §. illo. Accursus. p Directam. imò videtur quod fideicommissariam. vt. C. de fideicom. l. l. & si non adscripta. contra. Sed certe hic testamento: hoc fit ibi alia voluntate, puta codicillis vel per epistolam. Vel dic quod ibi alienum credebatur, hic suum sciebat. Item alia ratione non videtur valere datio: quia ille solus datur tutor, qui testamenti habet factionem: vt. ff. de testa. tut. l. testamento tutores. Respond. illud intellige in passiva significatione: in qua etiam seruus dicitur habere testamenti factionem: vt infra de herediū qualita. & diff. §. testamenti.

strationem consequitur. & hoc verum est quando testator qui dedit eum in tutorem, serui conditionem non ignorauit. Nam si per errorem quasi liberum eum dedit, aliud erit dicendum: quia in eo casu nec liber, nec tutor erit. Et hæc vera sunt in proprio seruo. Sed si seruus alienus purè in testamento datus tutor fuerit, cum liber erit: puta testator ita dixit, Stichum seruum Petri cum liber erit, tutorem do: vtiliter datus videtur. & hoc est verum in seruo alieno. Sed si proprium seruum eo modo dederit tutorem, videlicet cum adiectione, cum liber erit inuulter dedisse intelligitur. Sed pone quidam satis inconsultè prouidens liberis suis, dedit eis quandam furiosum tutorem, vel fortè minorem. xxv. an. quid iuris est in hoc casu? Ad hoc respon. Imp. quod si furiosus vel minor. xxv. annis tutor datus fuerit: tunc deum tutor erit. cum furiosus compos mentis factus fuerit, aut maior. xxv. an. exiterit. Et hæc vsque ad illum. §. ad certum tempus. Franciscus. I. Paterfamilias. nisi sit mutus vel furiosus: quia tutor & loqui & audire debet: vt. ff. de tut. l. j. §. pen. & §. si. ADDITIO. Et ideo taciturnitas seu patientia tutoris non haberetur pro auctoritate: vt no. gl. in l. iij. ff. de aucto. tuto possit tamen esse procurator ad negocia, sed non curator: vt per Ang. & alios hic in Feliusfamilias. * cum enim tutela sit ius publicum: vt infra de excu. tut. in prin. non curatur ius pa. po. vt. ff. ad Treb. l. nam quod. j. respò. & ff. de his qui sui vel alie. tut. sunt. l. filiusfamilias. quò casu pater de peculio tenetur, nisi agnoscat. tunc enim. l. quia agnouit in solidum: vt. ff. de tu. l. si filius. & ff. de adm. tu. l. Lucius Titius. n Testamento. sed à præfide tutor dari non potest seruus: vt. Cod. qui dari tut. pos. l. in seruilii. q. Et sine libertate. non expresso hoc quod sine libertate det, sed omittit libertatis dationem: vt. §. qui ma. non pos. §. licet. in fin. & C. de necessa. ser. l. quidam. §. illo. Accursus. p Directam. imò videtur quod fideicommissariam. vt. C. de fideicom. l. l. & si non adscripta. contra. Sed certe hic testamento: hoc fit ibi alia voluntate, puta codicillis vel per epistolam. Vel dic quod ibi alienum credebatur, hic suum sciebat. Item alia ratione non videtur valere datio: quia ille solus datur tutor, qui testamenti habet factionem: vt. ff. de testa. tut. l. testamento tutores. Respond. illud intellige in passiva significatione: in qua etiam seruus dicitur habere testamenti factionem: vt infra de herediū qualita. & diff. §. testamenti.

Et sine libertate. non expresso hoc quod sine libertate det, sed omittit libertatis dationem: vt. §. qui ma. non pos. §. licet. in fin. & C. de necessa. ser. l. quidam. §. illo. Accursus. p Directam. imò videtur quod fideicommissariam. vt. C. de fideicom. l. l. & si non adscripta. contra. Sed certe hic testamento: hoc fit ibi alia voluntate, puta codicillis vel per epistolam. Vel dic quod ibi alienum credebatur, hic suum sciebat. Item alia ratione non videtur valere datio: quia ille solus datur tutor, qui testamenti habet factionem: vt. ff. de testa. tut. l. testamento tutores. Respond. illud intellige in passiva significatione: in qua etiam seruus dicitur habere testamenti factionem: vt infra de herediū qualita. & diff. §. testamenti.

Testamento. sed à præfide tutor dari non potest seruus: vt. Cod. qui dari tut. pos. l. in seruilii.

Et sine libertate. non expresso hoc quod sine libertate det, sed omittit libertatis dationem: vt. §. qui ma. non pos. §. licet. in fin. & C. de necessa. ser. l. quidam. §. illo. Accursus.

Directam. imò videtur quod fideicommissariam. vt. C. de fideicom. l. l. & si non adscripta. contra. Sed certe hic testamento: hoc fit ibi alia voluntate, puta codicillis vel per epistolam. Vel dic quod ibi alienum credebatur, hic suum sciebat. Item alia ratione non videtur valere datio: quia ille solus datur tutor, qui testamenti habet factionem: vt. ff. de testa. tut. l. testamento tutores. Respond. illud intellige in passiva significatione: in qua etiam seruus dicitur habere testamenti factionem: vt infra de herediū qualita. & diff. §. testamenti.

d] Scilicet penitus. a. l. i. ff. de leg. m. Item hoc verum in personalibus: vt hic etiam si talis morbus superueniret: quia deest in ipso iure: etiam si ad motus labiorum intelligeretur vt hic p Bald. Secus tamen in inueneribus patrimonialibus. l. omnes §. i. ff. de muner. & hono. * Nâ in his quæ sunt publici iuris filius habetur pro patre, maxime in his quæ representant dupliciter per sonam, vt sunt magistratus sed in his in quibus representantur personam, vt in testamenti factione, non habetur pro patre: secundum Nico. Aegi. Per. e] Ex quo no. quod promouens ad dignitatem scilicet inhabilem videtur chim eo dispensare si potest, no. aliis l. z. C. si seruus aut liber ad leger. aspirat. l. i. ro. fecit. d. Ange.

a *Datus sit*, scilicet proprius seruus, licet hoc non sit verisimile: vt. C. de rescin. ven. l. qui quis. sed forte ex causa hereditaria nouiter habeat. vt. ff. de reg. iur. l. qui in alteri. & infra de vsucap. §. q. autē.
 b *Dicendum est*, scilicet vt neque liber, neque tutor sit. idem multo magis in alieno, vt. ff. de fideicom. lib. l. generaliter. §. si quis tutorem. & ff. de testa. tutel. si quis tutorem.

c *Inutiliter*. l. vt statim sit: sed cum liber erit.

Inutiliter. Imò inest semper hæc conditio cum liber erit, velexemplo serui proprii data ei potius perfideicommissum libertas videretur. Potest defendi hæc nõ esse contraria arg. l. qui tutelam. §. j. & §. vlt. D. de test. tut. Cuiacius.

d *Datur*, quia directò non erit liber, sed per fideicommissum: vt. ff. de testa. tutel. l. si hereditas. §. finali. & C. de fideicommiss. liber. l. & si non adscripta.

e *Et modo*, scilicet cum liber erit, nam non erit tutor. inutilis enim dicitur etiam stipulatio propter inutilem adiectionem: vt. ff. de stipu. ser. l. sed si sibi. a vel aliter inutiliter: quia pro non adiecta habetur: & erit tutor, ac si non esset adiecta: vt. & alijs. j. de hered. instit. §. impossibilis, vel dic tertio secundum P. non erit tutor nunc, sed conditione extante. hæc non placet: quia sic non esset differentia inter suum & alienum, b sed prima verior est: vt. ff. de regulis iur. l. actus. A D D I T I O. Quæ lex procedet etiam in testamentaria

tutela, quando scilicet conditio est prohibita, vt hic. alijs fecus: vt. j. prox. §. secundum Ioan. Fab. & alios hic.

f *Compos*, siue hoc dictum fuerit à testatore, siue non: vt. ff. eod. l. si hered. §. si furiosus. & facit ad hoc. ff. de iud. l. cū furiosus. j. respon. [Ad certum.] C A S V S. Domine, quidam sub conditione dedit tutorem: nunquid tener dario in isto casu? Respond. Imp. quòd sic. Nam ad certum tempus, & ex certo tempore, & sub conditione, & ante heredis institutionem tutorem dari posse non dubitatur. Certæ autem rei vel causæ tutor dari non potest: quia tutor principaliter personæ, & non causæ vel rei datur. & hoc in secunda parte vsque ad illum. §. si quis filius. Franc.

g *Ad certum tempus*, vsque ad pascha.

h *Ex certo*, id est à paschate in antea, vt. ff. de act. & ob. l. obligationum. §. j.

i *Vel ante heredis*, con. videbatur. j. de lega. §. ante heredis. Accur.

k *Posse dari*, à testatore, non à iudice: vt. ff. de reg. iur. l. actus. Accur.

l *Certæ autem rei*, scilicet Africanæ vel Syriacæ vtiliter datur: vt. ff. de testa. tut. l. si tamen tutor.

m *Causæ*, scilicet certæ: vt ad rei vin. sed videtur contra. C. de in lit. dan. tu. l. ad litem. sed ibi tutor pro curatore ponitur. Item videtur contra. ff. de testa. tut. l. si tamen tutor. sed ibi vniuersitati rerum datur, nõ rei certæ.

n *Personæ*, scilicet pupilli principaliter: vt eum instruat bonis moribus, & etiam salaria præbet magistris eius: vt. ff. de adm. tuto. l. cū plures. §. cum tutor. & C. de alimen. præstan. l. fina. ad hoc enim principaliter datur: secundario autem rebus datur: vt infra de excu. tuto. §. datus. sed in curatore contra. nam principaliter rebus, secundario personæ datur: vt. C. de pupill. in copulan. dis.

[si quis etc.] C A S V S. Ponamus, Titulum in testamento dedit tutorem liberis suis in hunc modum. Filiis & filiabus meis Mæuium tutorem do. & postea decessit vxore prægnante relicta. demum procedente tempore peperit postumum & postumam: nunquid in ca-

* Dic quòd testator videtur rogare heredem vt seruum hunc emat & manumittat, secundum Nico. Aeg. Per.

a] Imò ibi vitatur inutilis adiectio: secundum Ange. hic.

b] Quævis opi. Pla. sit reprehensibilis, ista tamen ratio reprehensionis est falsa per l. sed si hereditas §. si ff. de testa. tu. secundum Aug.

Tutor ad quid datur pupillo.

rem esse. Planè si per errorem quasi liber tuto datus sit: aliud dicendum est, b

Alienus seruus sub conditione libertatis futurae tutor in testamento creati potest: proprius autem sub conditione prædicta tutor inutiliter datur.

Seruus autem alienus putè inutiliter c testamento datur d tutor: sed ita, cum liber erit, vtiliter datur. Proprius autè seruus inutiliter eo modo e tutor datur.

Tutor creatus, qui est inhabilis ratione alicuius accidentis connexti temporale impedimentum præstantis: eo cessante tutor efficaciter erit. Aretinus.

Furiosus, vel minor viginti quatuor annis tutor testamento datus, tutor tunc erit, cū compos f mentis, aut maior viginti quinque annis fuerit factus.

Ad certum tempus ex certo tempore, vel sub conditione, est ante heredis institutionem tutor dari potest fecus autem ad rem certam, vel causam. Aretinus.

Ad certum tempus, b vel ex certo h tempore, vel sub conditione, c ante heredis institutionem posse dari i tutorem non dubitatur. Certæ autè i rei vel causæ m tutor dari nõ potest: quia perso-

torum etiam non nati continetur, cum de eorum comodo tractatur: vt. ff. de stat. ho. l. qui in vtero. & §. rit. j. §. cum autem. & facit. ff. de testa. tut. l. si quis ita. §. j. & l. si quis filiabus. & l. quod si.

q *si filios*, scilicet dixerit. Accursus.

r *Non continebuntur*, scilicet nepotes

s *Appellatur*, ab omnibus in vsu vel consuetudine. sed secundum veram significationem verbi, quia filius dicitur à philos, quod est amor, etiam nepos dicitur filius. & etiam quilibet quem aliquis diligit paterna dilectione: vt. ff. de verb. sig. l. liberorū. §. sed & Papyrius. quæ videtur contra.

t *Ceteri*, etiam nati secundum quosdam. quod falsum est: vt. ff. de ver. sig. l. nomen. Dic ergo ceteri, scilicet ex filiis nascituri, qui sui postumi sunt per legem Vell. vt. ff. de iniu. rup. te. l. postumorum. & j. de exhere. li. §. postumi. & ff. de li. & postum. l. Gallus. j. respon.

DE LEGITIMA AGNATORVM TUTELA. *Supra duobus titulis precedentibus dictum est de tutela testamentaria: hic autem ponitur de tutela legitima, quæ sequitur Testamentariam. Ange.*

Q *uibus autem*. Totus iste titulus diuiditur in quatuor partes. Diuisio. Primò ponit qualiter lex. xij. tabu. dar agnatos in tutores, pupillis, deficientibus tutoribus testamentariis. Secundò, qui sunt agnati, & qui non sunt. Tertio qualiter intelligenda sunt illa verba posita hic in principio: videlicet, quibus autem in testamento tutor datus non sit. Quarto qualiter ius agnationis perimitur. Secunda ibi, Sunt autem. Tertia ibi, Quod autem. Quarta ibi, Sed agnationis. Et subiungitur hoc principium in tres partes: quia primò dicit qualiter deficiente tutela testamentaria vocantur legitimi. Secundò, qui sunt agnati. Tertio, qui cognati. Secunda ibi, Sunt autem. Tertia ibi. At qui. C A S V S. Domine, iam video quòd vultis tractare de legitima agnationis tute. dicatis ergo mihi, quando locum habet huiusmodi tutela? Respond. Imp. quòd deficiente testamentaria tutela, locum habet legi. agna. tutela

Nam

Nam

su isto istis postumis tutor datus videtur? Ad hoc respond. Imper. quòd sic. Nam ex quo filiis & filiabus tutorem dedit: & postumo & postumæ intelligitur dedisse. Filij enim vel filiar appellacione postumum & postuma continentur. Sed pone quòd nepotes postumi nati sunt ex vxore filij, quam pater tempore mortis habuit in potestate: nunquid huiusmodi postumis nepotibus tutores dari intelliguntur? Respond. Imperat. quòd refert quibus verbis vsus est testator dando tutorem. Nam si testator dixit sic: liberis meis tutorem do: tunc non solum filiis, sed etiam nepotibus postumis dedisse intelligitur. Ceterum si pater dando tutorem ita dixit filiis meis tutor. do: in hoc casu filiorum appellacione nepotes non continebuntur. Aliter enim nepotes, & aliter filij appellatur. Sed si pater ita dixit, postumis meis tutorem do: postumorum appellacione non solum filij postumi, sed etiam ceteri liberi in remotiori gradu nascituri continebuntur. hoc dicit vsque ad fin. Franciscus. o Postumo. f. filio.

ne, a nõ cause vel rei tutor datur.

Filiorum appellacione, postumi quoque primi gradus continentur, non etiam vltioris. liberorū autem appellatio etiam nepotes ceterosque descendentes includit: postumi verò nomen quoscunque liberorum gradus complectitur.

Si quis filiis suis vel filiabus tutores dederit, etiam postumæ vel postumo o dedisse videtur: quia filij p vel filiar appellacione & postumus & postuma continentur.

Quid si nepotes sint: an appellacione filiorum p & ipsis tutores dati sint? Dicendum est & ipsis quoque dati videantur, si modò liberos dixerit. Ceterum si filios: q non continebuntur. a Aliter enim filij, aliter nepotes appellatur. f Planè si postumis t dederit: tam filij postumi, quam ceteri t liberi continebuntur.

TITVLVS XV. DE LEGITIMA AGNATORVM TUTELA.

Cessante testamentaria tutela, locus est legitima: quæ quidem: ad proximos deferretur agnatos, non etiam ad cognatos. Agnati autem sunt per virilis sexus cognationem coniuncti: cognati verò per femine sexu personas.

Cessante testamentaria tutela, locus est legitima: quæ quidem: ad proximos deferretur agnatos, non etiam ad cognatos. Agnati autem sunt per virilis sexus cognationem coniuncti: cognati verò per femine sexu personas.

Cessante testamentaria tutela, locus est legitima: quæ quidem: ad proximos deferretur agnatos, non etiam ad cognatos. Agnati autem sunt per virilis sexus cognationem coniuncti: cognati verò per femine sexu personas.

Cessante testamentaria tutela, locus est legitima: quæ quidem: ad proximos deferretur agnatos, non etiam ad cognatos. Agnati autem sunt per virilis sexus cognationem coniuncti: cognati verò per femine sexu personas.

Cessante testamentaria tutela, locus est legitima: quæ quidem: ad proximos deferretur agnatos, non etiam ad cognatos. Agnati autem sunt per virilis sexus cognationem coniuncti: cognati verò per femine sexu personas.

Cessante testamentaria tutela, locus est legitima: quæ quidem: ad proximos deferretur agnatos, non etiam ad cognatos. Agnati autem sunt per virilis sexus cognationem coniuncti: cognati verò per femine sexu personas.

Cessante testamentaria tutela, locus est legitima: quæ quidem: ad proximos deferretur agnatos, non etiam ad cognatos. Agnati autem sunt per virilis sexus cognationem coniuncti: cognati verò per femine sexu personas.

Cessante testamentaria tutela, locus est legitima: quæ quidem: ad proximos deferretur agnatos, non etiam ad cognatos. Agnati autem sunt per virilis sexus cognationem coniuncti: cognati verò per femine sexu personas.

Cessante testamentaria tutela, locus est legitima: quæ quidem: ad proximos deferretur agnatos, non etiam ad cognatos. Agnati autem sunt per virilis sexus cognationem coniuncti: cognati verò per femine sexu personas.

Cessante testamentaria tutela, locus est legitima: quæ quidem: ad proximos deferretur agnatos, non etiam ad cognatos. Agnati autem sunt per virilis sexus cognationem coniuncti: cognati verò per femine sexu personas.

Cessante testamentaria tutela, locus est legitima: quæ quidem: ad proximos deferretur agnatos, non etiam ad cognatos. Agnati autem sunt per virilis sexus cognationem coniuncti: cognati verò per femine sexu personas.

Cessante testamentaria tutela, locus est legitima: quæ quidem: ad proximos deferretur agnatos, non etiam ad cognatos. Agnati autem sunt per virilis sexus cognationem coniuncti: cognati verò per femine sexu personas.

Cessante testamentaria tutela, locus est legitima: quæ quidem: ad proximos deferretur agnatos, non etiam ad cognatos. Agnati autem sunt per virilis sexus cognationem coniuncti: cognati verò per femine sexu personas.

Cessante testamentaria tutela, locus est legitima: quæ quidem: ad proximos deferretur agnatos, non etiam ad cognatos. Agnati autem sunt per virilis sexus cognationem coniuncti: cognati verò per femine sexu personas.

† Vide in hac rem. Alci. lib. 3. Paradox. c. 14.

† posteris.

c] Vide glo. in c. genera. li. de elec. lib. 6.

Natorum appellacione contineatur non dum nati.

Filius vnde dicitur.

Cōtinuatio.

& l. legatum. Item not. quia quaedam cognatio est civilis tantum: vt per adoptionem: vt ff. de adop. l. qui in adoptionem. Item naturalis tantum: vt ad filios naturales tantum. Item naturalis & civilis: vt ad eos q legitimi sunt: & de hac intelligitur hic: vt ff. de grad. ad ff. l. nō facile. §. item no. quia & civili iure hac scilicet tutela & hereditas tribus modis deferuntur: vt ex verbis & sententia legis. xij. tabul. vt in agnatis. Item ex sententia tantum: vt J. de legit. pat. tut. & J. de fidu. tu. Item ex aliis legibus veteribus vel nouis: vt ff. de ca. demi. l. tutelae. quam quidam mediā vocant. Nūquid ergo hac omnia facile perduntur per omnem capitis deminutionem? Respond. sic in duobus primis tantum: nō in tertio: vt hic, & in. d. l. tutelae. Item quero, an futuras tutelae acquiras & hereditates tantum tollat: an etiā prae-teritas adimat? Respond. futuras tantum: vt ff. vn. de lib. l. fin. Qui enim potuit diuinare lex de-feres. hereditatē vel tu- telam, de futura cap. de. vt. C. de testamen. l. iu- bemus. in fi. Certē nul- lo modo: vt ff. manda. l. fideiussor. j. respon. Hodie verō istam differentiam agnationis que- rere non oportet: cum agnati ante cognatos nihil habeat: vt in au- thent. de hered. ab intest. venien. §. ex his. col. ix. Itē not. q licet præ- dicta iura agnationis tollantur maxima & media capitis deminutione, ipsa tamen consanguinitas non tollitur: vt ff. de reg. iur. l. iura sanguinis.

TITVLVS XVI. DE CAPITIS DEMINVTIONE.

De St autem capitis deminutio, prioris status commutatio: b eaq; tribus modis accidit. Nam aut maxima est capitis deminutio, aut minor (quam quidam mediā e vocant) aut minima.

Qui perdit ciuitatem, & liber- tatem: paritur maximam capitis deminutionem.

Maxima capitis deminutio est, cum aliquis simul & ciuitatē & libertatem amittit. quod acci- dit his qui serui pœnæ efficiuntur atrocitate: sententię: vel libertis e vt ingratas erga patronos condē- natis: vel his qui se ad pretiū par- ticipandū venūdari passi f sunt.

DE CAPITIS DEMINVTIONE.

Cōtinuatio. Continuat, quia supra visum est de legitima agnatorum tutela, & quia ius agnationis capitis deminutione corrumpitur. §. si. s. iur. j. merito sequitur videre de capitis deminutione. Porc.

Diuisio. **E**t autem.] Totus iste titulus diuiditur in quinque partes. Primò ponitur quid sit capitis deminutio, & quorūplex sit. Secundò de maxima capitis deminutione. Tertio de media. Quarto de mi- nima. Quintò remouet certa dubia. Secunda ibi, Maxima. Tertia ibi, Minor. Quarta ibi, Minima. Quinta ibi, Quibus autē. Et hæc di- uisio sufficit: licet alij aliter diuidant. **A S V S.** Domine iam video q vultis tractare de cap. de. Dicatis igitur mihi quid est cap. deminutio? Respon. Imp. quod capitis deminutio est prioris status com- mutatio. Sed pone: Domine, video quid est cap. de. sed si placet, di- catis mihi quot modis fit capitis deminutio? Et respōd. Imp. quod cap. de. fit tribus modis. Aut enim est maxima capitis deminutio: aut minor, quam quidā mediā vocat: aut minima. Sed pone: Do- mine iam video quot modis fit cap. deminut. Dicatis ergo mihi, quando locum habet cap. demi. maxima, quando minor, & quan- do minima. Ad hoc respō. Imper. dicens, quod maxima cap. de. est, quando aliquis ob aliquod enorme delictum ciuitatē simul & lib- ertatem amittit, quod contingit in his qui atrocitate sententię ser- ui pœnæ efficiuntur: vel etiā in libertis, qui propter ingratitudi- nem contra patronos commissam, in seruitutem rediguntur, vel etiā in his qui maiores xxv. annis ad participandū pretium suę vendi- tionis se venūdari passi sunt. Minor autē, siue mediā capi. de. est, cum aliquis ob delictū suum ciuitatē amittit: sed tamē retinet liber- tate: quod in eo accidit, cui ignis & aqua interdicitur, & qui in in- sulam deportatur. Minima cap. de. est, cum quis ciuitatem simul & libertatem retinet, qui statum suum tantum cōmutat: quod acci- dit in his qui sui iuris fuerunt, & se in arrogationē postea dederūt: & ita alieno iuri per speciem arrogationis subiecti esse cōeperunt. Et similiter in castro cōuerso, scilicet cui in alieno iuri subiecti sunt, per emancipationē sui iuris efficiuntur, veluti si filius a. emancipatus a patre fuerit. Nam in hoc casu minima cap. deminu. pari intelligi- tur. Et hæc dicuntur vique ad illum §. seruus autem. Franc. de Aret. **S**tatus. hic status consistit in tribus: in libertate, ciuitate, & fami- lia, id est iure agnationis. Cum enim primum, id est libertatē quis perdit, per cōsequēs & duo vltima perdit: & tunc maximam cap. de. patitur. Cum verō secundū perdit: per cōsequens perdit & vlti-

um, sed non primum: & tunc dicitur mediā cap. de. **C**um verò vltimum perditur, nō perduntur duo prima: & tunc minimam cap. de. patitur: vt J. ij. §. ij. & iij. & ff. eo. l. fi. Sed P. dicit statum hominis, id est conditionem in qua quis plurimum potest.

Cōmutatio. nō ergo accipitur hic ad literam, vt dicatur capitis deminutio, quando capi- put abscinditur: sed quā do status mutatur: vt caput, status dicitur: vt ff. ad Tertull. l. j. §. capi- tis. Sed videtur hæc de- finitio nō conuerti cum suo definito. nam forte patris filius mutat sta- tū: quia a sui iuris, vt §. quibus mo. ius pat. pot. sol. §. j. nō tamen dicitur capite minui: vt ff. ad Mace. l. si filiusfam. §. fi. Sed dic subaudiri hic, facto hominis interue- niētē, vt emancipatio- ne vel deportationē pa- tris, vel simili modo, vel etiam quasi facto, quod dico propter filios arro- gati, quia vnā cū patre mutar statum: vt ff. eod. l. liberos. & §. de adop. §. pe. Arg. contra in au- then. constitu. quæ de dig. §. palam. col. vj. vbi nō ab homine, sed a le- ge quis efficitur sui i- ris. At moriētē pater nō interuenit factū hominis: imò magis dei. Quid si interficiatur pater? Respond. idem: quia mors semper dei dispositione aduenit.

Per deportationem, vel aquæ & ignis interdictionem, cōtingit mediā capitis deminutio. Aret.

Minor siue mediā capitis deminutio est, cum ciuitas quidem amittitur: libertas verò retinetur. quod accidit ei cui aqua & igni interdicitur, & si fuerit: vel ei qui in insulam deportatus est.

Per emancipationem vel arro- gationem contingit minima ca- pitis deminutio. Aret.

Minima capitis deminutio est, cum ciuitas retinetur & libertas, sed status hominis commutatur. quod accidit his, qui cum sui iuris fuerint, cōeperunt alieno iuri subiecti esse, i vel contra: s filiusfamilias si a patre emancipatus fuerit, est capite deminutus.

Nemo potest dici perdere, quod nō habet. Vel sic. Priuatio præsupponit habitum. Aret.

interuenit factū hominis: imò magis dei. Quid si interficiatur pater? Respond. idem: quia mors semper dei dispositione aduenit. **A**D D I C T I O. Dicitur quod mors semper euenit diuina dispositio- ne. vnde illud, Homo es: ergo morieris. & illud Philosophi: Sepa- ratur hoc ab hoc, tanquam perpetuum à corruptibili. Et Seneca, Prima dies dedit extremum: sed modus mortis relictus est proprio arbitrio & libero. vnde scriptum est, Sapiens dominabitur astris: de quo disputabunt theologi. Chriftoph.

Mediā. sic ff. de au. & ar. l. q lancē. & §. de libertinis. §. libertinorū. **A**trocitate. est autem atrox & dura hæc sententia: licet iustē feta- tur: vt §. quib. mo. ius & c. §. pœnæ seruus. sed hodie propter huim- modi pœnas nemo ingenuus fit seruus: vt in authē. de nup. col. iij. §. quod autem prius. & §. seq. Accursius.

Libertis. scilicet condemnatis, vt subicit. & q dicit ingratas, aliās est ingratas, id est ingratitudinis. quæ reuocatio fit per actionē ingra- ti: vt dicunt quidā: vt C. de lib. & eorū lib. l. fi. & pe. vel per vilem rei vind secundū alios ad instar donationis causa mortis, quæ re- uocatur: vt ff. de do. cau. mor. l. si mortis causa res. vel (quod est ve- rius) accusatione vel actione extraordinaria, per quam officium iu- dicis impellatur: vt C. de lib. & eo. lib. l. nō est. & fit hæc reuoca- tio propter omnem offensam, & etiam leuem: vt C. de li. & eorum li. l. ij. nō autem fit propter omissionem obsequij: vt C. de li. cau. l. solo. nisi in casu, vt cum denegat alim ēta, vt ff. de lib. agn. l. alim ēta, §. Imperatoris. Nam tunc etiam occidere velle videtur eum: vt ff. de li. agn. l. necare. f & hoc nisi remisit ius patronatus: tunc enī in ex his causis solum reuocatur, ex quibus & donatum: vt in authen. vt liber. deca. §. illud. col. vj. quæ causa sunt numeratæ. C. de reuo. dona. l. vlti. & hæc vera sunt, cum quis ex voluntate propria manu- mittit: vt C. de li. & eorum lib. l. j. & ij. sed si non ex voluntate, non reuocaretur: vt C. de lib. & eorum lib. l. j. Sed quid si manus in patro- num iniicit? Respon. Damnatur in metallum. si verò conuicta di- xerit, mittitur in exilium: vt ff. de iu. patro. l. j.

Ruffi. hic multa sunt necessaria: vt §. de iu. perso. §. pe.

Interdicium. hanc pœnam in vsu non habemus, sed eius loco suc- cessit deportatio: vt ff. ad. l. Iul. pecu. l. iij. sed inстар excommunicato- rum habebatur, quibus ralia denegabatur. Sed videtur hunc etiam fieri seruum, licet hic negetur: vt ff. de var. cog. l. cognitionum. in fi. contra. sed perditur libertas: vt ibi dicitur, vt non possit facere testa- mentum, cui sic est interdicitur: vt ff. de iniu. rup. testa. l. si quis filio. §. eius. non quod fiat seruus verē.

In insulam. secus si in metallū. vt §. quibus. mod. ius patr. pot. sol. §. pœnæ. in casu tamen etiam libertatem perdit damnatus in insu- lam: vt C. vt nemo pri. l. ij. §. cum autem.

Subiecti esse. vt in arrogatis.

Vel contra. aliās est in litera: si filius a patre emancipatus fuerit, est capite

BJ Et sic ad perditionē maioris fe- quitur perditio mino- ris. si inerat vt hic. & l. fi. ff. e. aliās nō, vt l. relega- torum. §. po- test. ff. de in- ter. & rele. inmo regu- la est in cō- trarium, vt l. qui idignus. ff. de senat. secundum Ang. hic. **D**e aque & ignis inter- dictione vi- de. Bud. in. l. pen. ff. de do. inter vi. & vxor. **H**anc sub aditionem improbat Ias- & ad cōtra- rium respō. quod ibi fi- lius non mu- tat familiā: & sic nec sta- tum, & fami- lias, versū. cū iure. ff. de verb. sign. **I**d est ex- emplum re- probat Ias- per. l. j. ff. de inter. & rele.

A] Et quam- uis tunc de- feratur per nomina natu- rae, puta patri vel fra- tri: sunt im- portancia ag- nationem: que facilius tollitur, & sic non ob d. l. tutelae, secū- dum la.

Ista cōmu- niter tene- tur in. d. l. 2. in glof. alle- gata, secū- dū Ange. hic **I**dem in filio emanci- pato & vasa- lo patri vel domino ali- menta deneg- antibus & i donatorio omnium bo- norū vel ma- ioris partis: vt not. glof. in. d. l. fin. se- cus in parū quantitatē, i vt per Bald. & Chri- sto.

est capite minutus. & secundū hoc est expositio huius verbi, vel contra. aliās verō hoc totū deest. & tunc idem subintelligo. Alij dicunt, quādo sui iuris nō est, transfertur in potestatem alterius, puta aui materni, vel etiā paterni. v. s. de adoptio. §. sed hodie. qui casus est cōtrarius illi, quādo qui sui iuris est, in arrogationem datur. Sed quare filiusfam. cū emācipatus, capite minui dicitur? Respond. propter imaginariā venditionē, quae fiebat. vt. s. quibus mod. ius pat. pot. fol. §. præterea. in princ. Sed cum hodie nō fiat hęc vēditio: vt in eo. §. cōtinetur, videtur q̄ hodie nō minuat capite. Sed certē illa sola non erat ratio: imō & alia, quia mutat familiā: vt. ff. eo. l. liberos. in princ.

vel contrā. Nam vno tantūmodo is qui sui iuris est, capite minuitur, id est emācipatione quod ipse in libello Vlpiani latius executus sum. Cuiac.

[Seruus autē.] C A S V S. Quidā manumisit seruū suum. nunquid in casu isto seruus manumissus capite deminutus cēsetur? Respon. Imp. q̄ nō. Seruus enim manumissus capitis deminutionē nō patitur: quia ante manumissionē nullū caput habuit. Sed pone, q̄ aliquis sit ab ordine senatorū remotus: nunquid in casu isto capite minuitur? Respo. Imp. q̄ non. Nam dignitas eius qui ab ordine senatorū remouetur, magis quā status cōmutatur. Cum igitur capitis deminutio sit prioris status cōmutatio: manifestū est ab ordine senatorum remotum nullā pati capitis deminutionem. Et hęc dicuntur vsque ad illum. §. quod autem. Franc. de Aret.

* Non minuitur. i. eius status nō mutatur: cum primō nullū habuerit statum: vt hic, & ff. eo. l. liberos. in fi. & l. sequen. sed cōtra est. C. de bon. profect. l. j. * Sed dic, q̄ ibi crimine capitali seruus accusatur, id est tali quod esset aliās in libero capitale. Item quid si quandoque habuit caput: quia fuit liber, & nunc seruus est, & manumittatur? Respon. idem: quia præsens tempus considero. Accur.

b Quibus autem dixi aliquem aliquo de tribus modis capite minui. vt. s. co. in princ. autem, pro fed, sed quibus dignitas & c.

c Constat. vt. ff. de senat. l. ij. & hic si fuerit remotus propter turpitudinem: non potest iudicare, vel testimonium dicere: vt. ff. ad leg. Jul. re. leadem. §. j. & ff. de senat. l. ij. Accur.

Quod autem.] C A S V S. Domine, vos dixistis mihi. s. titu. prox. §. fina. quod ius cognationis durat etiā post capitis deminutionem: nunquid generaliter hoc est verum in qualibet cap. demit? Ad hoc respo. Imp. quod nō. Nam quod dictum est manere ius cognationis post cap. de. hoc intelligendū est de minima cap. de. interueniente: quia per illā ius cognationis nō perimitur, sed si maxima cap. de. interueniat, vtpote si aliquis de cognatis in seruitutem redactus fuerit: tunc in casu isto ius cognationis amittit: & licet postea beneficio manumissionis ad libertatem peruenerit, non tamen ius cognationis recuperabit. Et nō solum maxima, sed etiā media cap. de. ius cognationis perimitur: veluti si quis in insulam deportatus fuerit. Nam etiā in isto casu ius cognationis amittit. Et hęc vsque ad illum. §. cum autem. Franc. de Aret.

d Quod autem dictum est. supra titu. prox. §. fi. cognatio. id est ius cognationis à pratore inductum, ex quo ad bono. posses. vocantur per vnde cognati. j. de here. quæ ab intesta. §. admonendi.

Nam si maxima. Maxima est media similis est morti, atque ideo vt mors, ita ius sanguinis vtraque minutio perimit. Igitur mater mea mihi mater esse definit me seruo aut petregino effecto. l. j. §. j. D. ad Tertyll. Cuiac.

e Cognationis. i. ius succedēdi, & ad tutelā vocandi perit: sed ipsa consanguinitas nō perit: vt. ff. de reg. iur. l. iura. sanguinis. cum sit de iure naturali: vt. s. de iur. nat. §. pe. contra. & s. de nupt. illud. contra. Sed qualiter cognatis deferatur, imō agnatis: vt. s. titu. j. in princip?

Respon. post agnatos: vt. j. de here. quæ ab intesta. §. admonendi. g. si manumissus. aliud si restitutus, secundum Ioan. vt. ff. ad Terul. l. j. §. filio qui mortis. contra. & C. de sen. pal. l. fi. contra. & ff. de cōtra tabu. l. j. §. fina. & l. ij. contra. b Item contra est in eo quod hic dicit tolli ius cognationis per maximā & mediā capitis deminu. ff.

cognati: & ne quidē si manumissus fuerit, recipit cognationem. Sed & si in insulam quis deportatus sit, cognatio soluitur.

Tutela deferatur proximiori in gradu: & si plures sunt de eodem gradu, deferatur ad omnes. hoc dicit. Aretinus.

Cum autem ad agnatos tutela pertineat: non simul ad omnes pertinet, sed ad eos tantum qui proximioris gradu sunt: vel si plures eiusdem gradus sunt, ad omnes pertinet: veluti si plures fratres sunt, qui vnū gradū obtinent, pariter ad tutelā vocantur.

TITVLVS XVII. DE LEGITIMA PATRONORUM TUTELA.

Patroni ad liberorū tutelā ex sententia legis. xij. tab. vocantur: cum ipsi intestatis libertis succedant. Vnde par est, vt is onus tutela subeat, ad quem hereditatis emolumentum pertinet.

ponit exemplū de media: sed. s. modo posuit exemplum de maxima. Cognatio. id est ius cognationis: vt. s. prox. §. diximus.

[Cum autem.] C A S V S. Vos dixistis mihi supra in titu. præcep. in princ. quod tutela impuberum agnatorum ad agnatos ex lege. xij. tabu. pertinet. Pone ergo, quod plures sint agnati ex diuersis gradibus constituti: nunquid scilicet ad omnes pertinebit? Respon. q̄ non. Nam quod dictum est tutelam ad agnatos pertinere, non intelligendum est quod ad omnes pertineat: sed ad eos tantum, qui sunt in proximiori gradu constituti. vnde si plures sunt qui eundē gradum cognationis obtineant, veluti plures fratres: omnes ex lege. xij. tabu. ad tutelam vocantur. Et hęc dicuntur vsque ad fin. huius titu. Franc. de Aret.

k Pertineat. vt. s. tit. j. primo respon. l. Gradus. facit ad hunc. §. ff. de leg. iij. l. si plures. & j. de legi. agna. §. si plures. & ff. de sepulc. vio. l. ij. §. si ad plures. Hodie verō hic, §. corrigitur: quia æqualiter tam ad agnatos quā cognatos deferatur tutela, sicut hereditas: vt in authen. de here. ab intesta. §. ex his. colla. ix. ADDITIO. Et sic lex noua corrigens vnum ex specificatis à lege veteri, censetur etiam corrigere aliud: vt hic, & l. fi. quis seruo. C. de fur. & per Ange. in. §. j. de iure natu.

m si plures. aliās isti duo versiculi desunt. Si plures fratres sunt, qui vnum gradū obtinent, pariter ad tutelam vocantur. sed ego habeo. Accutius.

DE LEGITIMA PATRONORUM TUTELA.

Quia supra visum est de legitima agnatorum tutela: & quia est & alia que appellatur legitima, scilicet tutela patronorum: ideo de ea tractaturus subdit de legitima patronorum tutela. Porcus.

Ex eadem.] Diuiditur in sex partes. Primō qualiter tutela libertorum patronis deferatur. Secūdo quomodo vocatur: & est legitima à lege. xij. tab. proueniēs. Tertio illud per rationē probar. Quarto cōfirmat per exemplum. Quinto exēplum probat per rationem. Sexto rationē declarat. Secūda ibi, Quæ & ipsa. Tertia ibi, Eo enim. Quarta ibi, Cūm & agnatos. Quinta ibi, Quia plerunq̄. Sexta ibi, Ideo autē. Aret. C A S V S. Domine, quare interditis hic tractare de legit. pa. tu. Ad hoc respon. Impera. A mīce, tractauimus de legit. agna. tutē. quæ ex verbis & sententia legis. xij. tab. descēdit: sed quia legi. pa. tut. ex mente eiusdem legis ad patronos & libertos eorum pertinet, idcirco de ea hic tractare intendimus. Et hęc eadem tutela, legitima sicuti superior appellatur. Non tamē ideo legitima dicitur, quod aliquid de ea nominatim in verbis. l. xij. tab. expresse fuisset introductum. Sed domine, pro deo, quæ ratio mouit iuris-

b] Et est ratio differentie secundū Christ. quia restitutio in teligitur vt fiat pleno iure. vt d. l. fi. sed manumissio delet tātū nubeculā seruitutis. l. manumissio. ff. de insti. & iur.

+ aliās, quod si.

h sed & si in insula. hic

Cōtinuatio.

Diuisio.

* Ibi caput capitur naturaliter, hic civiliter vt not. in l. contraria. Aegi. Per.

consultos ad talem interpretationem faciendam? Ad hoc respond. Imper. Amice, hæc fuit ratio, quæ mouit iuriconsultos. Lex enim xij. tab. iussit hereditates libertorum & libertarum ad patronos, & liberos eorum pertinere, si intestati decessissent: vnde eo ipso creditur iuriconsulti veteres, quod l. xij. tabu. velle quod etiam eorum tutela ad patronos, & liberos similiter deberet pertinere. & ad istam tacitam voluntatem præsumendam tali ratione mouebatur: quia lex xij. tabularum proximos agnatos ad hereditates agnatorum ab intestato mortuorum vocat: & eosdem agnatos ad impuberum agnatorum tutelam vocat. cõsimiliter ergo & in casu proposito dicebant, & sicuti patroni & liberi eorum ad successiones libertorum ab intestato ex lege xij. tabularum vocantur: ita debere eos ex mente eiusdem legis ad onus administrationis tutelæ vocari: quia plerumque ubi est successio emolumentum, ibi & onus tutelæ esse debet. Sed domine, pro deo quare dixistis, plerumque? Ad hoc respondet Imperator. Ideo autem plerumque diximus: quia si alia quæ femina filium suum impuberem manumiserit, ipsa quidem ad successione eius ab intestato vocatur: alius tamen quam ipsa eiusdem tutor erit, hoc dicit vsque ad finem. Fran.

¶ Cõcor. 12. q. 2. ca. charitatem. in c. accedenti. bus. in glos. s. ibi. ite vbi. extra de pre. scri.

¶ Aquibus licitum est recedere secudum Angel. ppter tria. Primo propter iniquitatem inlurgentem. Secundo ppter legis rationem. Tercio propter eorum vsu loquendi cõtrarian rem. l. librorum. §. quod tamen. Cal. s. ff. de leg. 2. j.

X eadem lege duodecim tabularum, libertorum & libertarum tutela ad patronos & liberosque eorum pertinet. Quæ & ipsa legitima tutela vocatur: non quia nominatim in ea lege de hac tutela caueatur: sed quia perinde accepta est per interpretationem, & arque si verbis legis introducta esset. Eo enim ipso quod hereditates libertorum libertarumque, si intestati decessissent, iusserat lex ad patronos liberosve eorum pertinere: crediderunt veteres voluisse legem etiam tutelam ad eos pertinere: cum & agnatos quos ad hereditatem lex vocat, eosdem & tutores esse iusserit: quia plerumque ubi successio est emolumentum, ubi & tutelæ onus esse debet. Ideo autem diximus plerumque, quia si à femina impubes manumittatur, ipsa ad hereditatem vocatur, cum alius sit tutor.

Ex eadem. scilicet per interpretationem. non ex verbis eius, vt subiicit. & ff. de legi. tu. l. tutela. j. respon. Accur.
Libertorum. scilicet impuberum.
Ad patronos. quocumque modo manumittentes: nisi libertas detur à lege: vt ff. de legi. tu. l. tutela. vsque ad. §. si Accursius.
Quæ & ipsa. quasi dicat, non solum alia quædam legitimæ sunt, sed & ista.

Legitima. lex mente legis, non ex verbis. non tamen satisfiat, nisi eorum personæ sint vulgares, & minus honestæ: vt aut modus tutela, quia magnum patrimonium, vel magna tutela nimis: aut persona, quia suspecta, vel nõ diligens pupillum, vel nõ honesta: aut causa admittat, id est recipiat satisfactionem: vt ff. eo. l. legitimus. §. j. & ij. licet alij legitimi indistinctè satisfiant: vt. j. de satisf. tu. §. j.
Per interpretationem. scilicet iuriconsultorum.
Lex. scilicet xij. tab. vt. j. de fac. lib. j. respon.
Veteres. scilicet sapientes.
Legem. scilicet eandem xij. tabularum.
Vocat. scilicet lex xij. tabu. vt. j. de legi. agna. success. §. j.
Iusserit. vt. §. de legi. agna. tut. j. respon. & sic notabis hic, quod ubi est eadem æquitas, idem ius debet statui. sic ff. ad leg. Aquil. l. illud. & ff. de furt. l. j. §. j.
Plerumque. quare hoc dicit, statim subiicit. & facit ad hanc regulam. ff. de reg. iur. l. secundum naturam. & j. de contrahen. emp. §. cum autem. & C. de furt. l. si. §. sed cum in secunda. & C. de caduc. tol. §. pro secundo. & ff. de peric. & com. rei vend. l. id quod.
Tutor. & ita apud alium est hereditas, & apud alium tutela, scilicet agnatum vel cognatum: vt hic, & ff. de leg. tut. l. j. §. j. Item minor viginisquinque annis manumittens succedet in hereditate vt patronus, non tam erit tutor: vt. j. de fidu. tut. in fine. & C. de leg. tut. l. vlti. §. si ad p. r. i. o. Et qualiter mater, auia, vel proauia possint esse tutrices vel curatrices: & an aliis præferantur legitimis, & transiundo ad secunda vota, vel in honeste viuendo, quomodo tutrices esse desinant, vide Ang. hic.

DE LEGITIMA PAREN- rum tutela.

Quia supra visum est de legitima patronorum tutela, & quia est et alia que legitima appellatur, vt parentum: ideo de ea subditur Porcu.
Exemplo. Diuiditur in tres partes. Primo, quod tutela que defertur

Continuatio.
Diuisio.

emancipatori, est similis illi quæ defertur patrono. Secundo, quod etiam est legitima. Tertio exemplificat. Secunda ibi, Quæ & ipsa. Tertia ibi, Nam si quis. C. A. S. V. S. Dicit hic Iustinianus, quod exemplo patronorum est alia tutela parentum per interpretationem iuriconsultorum ex mente legis xij. tabularum recepta. & sicut superior legitima appellat, ita & ista. Nam si parens filium vel filiam, vel nepotem vel neptem ex filio, vel deinceps impubes emancipauerit: ipse legitimus tutor eorum erit. Et hæc dicuntur per totum titulum. Franciscus de Are.

TITVLVS XVIII. DE LEGITIMA parentum tutela.

Ex extensione iuriconsultorum pater emancipans est legitimus tutor filio emancipato. Aretinus.

Exemplo patronorum recepta est & alia tutela, quæ & ipsa legitima vocatur. Nam si quis filium aut filiam, nepotem aut neptem ex filio, & deinceps impubes emancipauerit, legitimus eorum tutor erit. P

TITVLVS XIX. DE FIDUCIARIA tutela.

Pater vigesimumquintum superans annu, filij sui ab alio emancipari post aui mortem fiduciarius est tutor: item frater, emancipati fratris: filius vero mortui patroni, legitimus tutor erit liberti impuberis.

St & alia tutela, quæ fiduciaria appellatur, Nam si parens filium vel filiam,

DE FIDUCIARIA TUTELA.

Continuatur ad precedentes hoc ordine. Supra visum est de legitima parentum tutela. Verum quia alia est, quæ fiduciaria appellatur, ideo de ea tractaturus intulauit, De fiduciaria tutela.

St et alia. Diuiditur in quinque partes. Primo ponit dictum. Secundo illud exemplificat. Tertio ponit diuersum in filio patroni. Quarto diuersitatis rationem adsignat. Quinto ponit aliud dictum. Secunda ibi, Nam si. Tertia ibi, Atqui. Quarta ibi, Quoniam. Quinta ibi, Ita tamen. C. A. S. V. S. In hoc princ. dicit Iustinianus, quod est quædam alia tutela, quæ appellatur fiduciaria, quæ habet locum in tali casu. Si parens filium, vel filiam, vel nepotes, vel neptes ex filio, vel deinceps impubes emancipauerit, ipse legitimus tutor erit, si liberius eius virilis sexus per se et ætatis exiuerint: ipsi eorum deinceps impuberum emancipatorum post obitum parentis fiduciarij tutores efficiuntur. Et hæc dicuntur vsque ad §. atqui. ubi dicit Iustinianus, quod hoc videtur stare non posse: & hoc tali ratione: quia si patronus legitimus tutor libertorum impuberum decesserit, liberius eius in eadem tutela ipsi parenti succedunt, & similiter legitimi tutores efficiuntur. à simili videtur in casu proposito, quod sicuti pater legitimus tutor erat ita & filij sui in eadem tutela ei debeant succedere: & similiter legitimi tutores existere, hoc dicit vsque ad verfi, quoniam. ubi respon. Iustinianus ad opinionem prædictam in hunc modum: non est mirum si secus sit in casu proposito de filio patroni. Nam in casu proposito si filius defuncti, qui in fiduciariam tutelam fratris recidit, in potestate patris sui semper fuisse: post mortem patris, sui iuris effectus fuisse, nec in potestatem fratrum suorum aliquatenus recidisset: & sic non eodem iure fuisse apud fratrem, quo extiterat apud patrem: vnde nec in eadem tutela erit apud fratrem, in qua erat apud patrem. Sed secus est in liberto. Nam si seruus in potestate domini tempore mortis fuisse: eodem iure post mortem domini futurus esset apud liberos ipsius domini, in quo extiterat apud ipsum dominum viuentem. Nec igitur mirum si idem manumissus incidit in eandem tutelam apud liberos patroni, in qua fuerat apud ipsum patronum. Et hoc vsque ad illum. §. ita tamen. Franciscus.

Est et alia tutela. id est alio nomine vocata.
Fiduciaria. appellatur. de qua dicitur. j. §. quo defuncto. Accur. Impubes.

Continuatio.

Diuisio.

liber

a) *Impubes.* nam si puberes, non erit eorum curator legitimus: vt ff. de excusa. tuto. l. amicissimos. §. Lucius. Arg. contra in authent. v. hi qui ob. se hab. per. §. j. colla. vj. Ioan.

b) *Manumiserit.* id est emancipauerit: vt ff. quando actio de pecul. est an. l. j. §. j. & facit. s. titu. j. & ff. de legit. tut. l. tutela. §. fina. & l. seq.

c) *Quo.* scilicet patrefamilias qui erat tutor filiorum & nepotum. Accur.

d) *si liberi.* qui remanserunt in potestate patris. Idem puto & si filij fuerunt emancipati. Si autem tam impubes quam puberes remanserunt in potestate, ipso iure recidunt in potestate sui patris illi qui filij sunt: sed fratres recidunt in tutelam fiduciariam semper: vt. s. quib. mod. ius pat. potesta. sol. §. j. & supra de tut. §. permillum.

ADDITIO. Istam glof. reprehendit Ia. quia tunc erit legitima ex mente & verbis. l. xij. tabul. p. tex. in terminis in. l. tutor. in princ. ff. ad Velleia.

Liberi eius. Liberi sui, liberis item suis mortuo parente legitimi, liberis emancipatis, fiduciarij sunt tutores: liberi emancipati, liberis suis ipso iure tutores non sunt, ex Anastasij constitutione fratres emancipati & patui, legitimi sunt tutores. quod & ad patrem emancipatum trahi oportet. Liberi autem emancipati liberis emancipatis fiduciarij sunt tutores. Ergo liberi sui aut emancipati liberorum emancipatorum fiduciarij sunt tutores. Cuiac.

e) *Filiorum suorum.* scilicet nepotum defuncti.

f) *Sororis.* sed certe frater videtur esse legitimus: vt. C. de exce. l. aduersus. quae est contra. Sed certe qui fiduciarius est, legitimus est per interpretationem: licet aliud nomen habeat. si fiduciarius: & illum respectum habuit ibi, vt legitimus fiduciarius appellaret. ADDITIO. Istam glof. reprehendunt communiter omnes doct. hic per huc tex. in ver. at qui. & ad contrarium respondet, quod loquitur in fratre non emancipato, quae inter agnatos vocat. l. xij. tab. secus in emancipato, vt hic.

g) *Et ceterorum.* Filiorum scilicet vel filiarum fratris. Igitur pater filio vel filiae, frater fratri vel sorori, patruus filio vel filiae fratris tutor est fiduciarius. eodemque modo auus nepoti, patruelis patrueli, propior sobrino propiori sobrino, patruus magnus nepoti fratris tutor esse fiduciarius potest. Cuiacius.

h) *Atqui.* pro certe aliis atqui. & tunc dicat pro sed: & quin p. certe, & est oppositio quare filij patronorum sunt legitimi: vt. s. de. l. p. tu. j. rñ. & isti filij non sic ad quod respondet: quonia filius &c. Sed haec ratio non tenet nisi inter fratres, qui non dicuntur recidere in potestate fratrum suorum: sed filij. i. nepotes erant recasuri in potestate: ergo in tutelam legitimam. Sed respō. non recidunt filij iure hereditario in potestate: sed iure paternitatis & filiationis. At seruus si non esset manumissus: iure heredi. erat futurus seruus apud filios domini: & nisi essent heredes, non essent domini: sed filius est non sit heres patris, tamen filium suum in potestate habet: vt. s. quib. mod. ius pa. po. sol. §. j. Erat & alia ratio iure veteri: quia emancipatione tollebat ius agnationis minima ca. de. etiā inter patrem & filium, nisi esset emancipatus contra fiduciam, nedum inter fratres: vt. C. de legi. tut. l. iij. & s. de legi. agn. tu. §. finali. sed hodie corrigitur: vt. d. l. iij. C. & j. de leg. agn. ius. §. fi. Vnde dicunt quidā, vt Azo, hodie fiduciaria esse legitima ex verbis & sententia. l. xij. tabul. ex quo haec secunda ratio cessat. sed potest dici contrarium: quia remanet prima. ADDITIO. Forſitan facilius & melius habebitur intellectus totius tituli, si dixerimus solos fratres tutores fiduciarios suorum fratrum, & nunquam filiorum suorum: & exponamus text. in principio filiorum suorum. si defuncti, vel fratris: & exponatur vel, pro id est: vt sit sensus, quod liberi virilis sexus perfectae aetatis sint tutores fiduciarij fratrum suorum, qui sunt filij patris defuncti, vt notum est. & hoc euidenter apparet per rationem quam subiungit tex. vbi sola de fratribus mentio fit. Iason.

i) *Recideret.* dicunt quidā, quod si non esset emancipatus, non erat futurus in potestate fratris, sicut erat patris: & ideo emancipatus non ita erit apud fratrem, sicut erat apud patrem, id est in similibi tutela.

k) *Nec in tutelam.* si legitimam, sed fiduciariam. Accursius.

l) *Eodem iure.* seruus enim si non manumittatur, erit in potestate filij patroni iure hereditario: sed filius in potestate patris iure patris potestatis. Accursius.

m) *Ita tamen.* CASVS. Dñe, Vos dixistis mihi, quod mortuo patre legitimo tutore impuberum liberorum emancipatorum, ceteri liberi eorum de fiduciarij tutores erunt. Est ne hoc generaliter verum sine distinctione aetatis? Respō. q non. Nam impuberum emancipatorum liberi virilis sexus nascuntur tutelā, si legitimam aetatem. i. xxv. an. cōpleuerint: quod nostra constitutio non solum in fiduciariis tutelis, sed generaliter in omnibus tutelis & curationibus obseruari precepit. Et haec vsque ad ff. Franc.

n) *Perfecta.* id est. xxv. ann. nam quoties fit mentio de aetate perfecta, vel de maiore annis. de. xxv. an. his intelligitur: vt. C. de his qui ven. aet. imp. l. fi. & ff. de lega. l. iij. locū filio. §. fi. ADDITIO. Et per quae alia verba intelligitur haec aetas: & an iste minor possit esse executor vltimae voluntatis, procurator, iudex, arbiter, aduocatus, de aetate, vel de alio regimine ciuitatis: vide Ang. hic. m. Constitutio. vt. C. de leg. tut. l. fin.

o) *Precepit.* scilicet vt sit perfecta aetatis. & est ratio: vt infra de excus. tuto. §. minores. xxv. annis. Accursius.

p) *DE ATTILIANO TUTORIS.* supra visus est de testamentaria tutela: & subsequenter de legitima. Verum quia cessante testamentaria & legitima, opus est providere de dativa: ideo subdit de Attiliano tutore. Por.

q) *De Attiliano tutore.* id est de eo tutore, qui dabatur per legem factam ab Attilio: vt in tex. exponitur.

r) *Si cui.* Totus iste titulus diuiditur in quatuor partes. Primo ponitur ius antiquum circa dationem tutoris. Secundo ponitur ius nouum. Tertio ponitur ius nouissimum. Quarto ponitur nouum casum, videlicet quod naturali aequitati conuenit impubes esse sub tutoribus. & quod finita tutela tenentur ad rationem reddendam. Secunda ibi, Sed hoc iure. Tertia ibi, Nos autem. Quarta ibi, Impubes. Itē prima subdiuiditur in alios quatuor partes. Primo ex quibus legibus tutor dabatur deficienti te omni tutore testamentario & legitimo, & a quibus dabatur. Secundo, quando testamentario dato sub conditione vel in die, pure tutor datur. Tertio quid si testamentarius tutor sit captus ab hostibus. Quarto quomodo istae leges ab usu recesserunt: & causam propter quam.

s) *Secunda ibi.* Sed & si. Tertia ibi, Ab hostibus. Quarta ibi, Sed ex his. CASVS. Domine, iam video quod vultis tractare de dativa tutela: dicitur igitur mihi, quando locum habet dativa tutela, & a quibus dantur tutores datiu? Ad hoc respō. Impe. Amice, si cui nullus omnino tutor neque testamentarius neque legitimus sit: tunc demum habet locum dativa tutela. & illis qui neque testamentarii neque datiuum habent tutorem, olim quidem secundum iura antiquissima dabatur tutor auctoritate legis Attil. in vrbe Ro. a praetore vrbis, & a maiore parte tribu norum plebis, sed in prouincijs dabatur tutor eisdem a praesidibus prouinciarum auctoritate. l. Iul. & Titia: & non solummodo si nullus tutor, sed etiā licet in testamento tutor datus fuerat, tamen sub conditione, aut in die certum dabatur. nam si in testamento tutor sub conditione aut in die dabatur: auctoritate legum praedictarum interim quis tutor dari poterat in defectu tutoris sub conditione vel in die dati: qui pendente conditione vel in die poterat administrare. Quoad quod etiam si pure datus fuerat tutor testamentario: tamen nihilo minus datiuus tutor locum habuit, quoad heres ex testamento non adit. tādū enim ex eisdem legibus tutor dabatur: & in omnibus his casibus tutor ille datiuus in defectu testamentarij datus desinebat tutor esse conditione vel die adueniente, vel herede ex testamento hereditatem adueniente. Item in alio casu ex praedictis tutor dari solebat. Nam si testamentarius tutor vel etiam legitimus ab hostibus captus fuerat, in defectu tutoris capti alius tutor ex eisdem legibus dabatur: & in loco capti subrogatus desinebat esse tutor captiuo in ciuitate reuerso. Nam reuersus in ciuitate, administrationem tutelae iure possibilibus recipiebat. & haec dicuntur vsque ad illum casum ex his legibus. Franc.

t) *Tutor fuerat.* si ex testamento. nam quoad ius testamentaria tutela superest, non est locus alij. Item nec legitima: nam nec dativa tunc locum habet, vt. C. qui dare tu. poss. l. si sororis.

u) *Et maiore.* i. duobus. Erant enim in vrbe Ro. C. de offic. pt. et o. l. j. & ff. de orig. iur. l. j. §. hūdem.

v) *DE ATTILIANO TUTORIS.* supra visus est de testamentaria tutela: & subsequenter de legitima. Verum quia cessante testamentaria & legitima, opus est providere de dativa: ideo subdit de Attiliano tutore. Por.

w) *De Attiliano tutore.* id est de eo tutore, qui dabatur per legem factam ab Attilio: vt in tex. exponitur.

x) *Si cui.* Totus iste titulus diuiditur in quatuor partes. Primo ponitur ius antiquum circa dationem tutoris. Secundo ponitur ius nouum. Tertio ponitur ius nouissimum. Quarto ponitur nouum casum, videlicet quod naturali aequitati conuenit impubes esse sub tutoribus. & quod finita tutela tenentur ad rationem reddendam. Secunda ibi, Sed hoc iure. Tertia ibi, Nos autem. Quarta ibi, Impubes. Itē prima subdiuiditur in alios quatuor partes. Primo ex quibus legibus tutor dabatur deficienti te omni tutore testamentario & legitimo, & a quibus dabatur. Secundo, quando testamentario dato sub conditione vel in die, pure tutor datur. Tertio quid si testamentarius tutor sit captus ab hostibus. Quarto quomodo istae leges ab usu recesserunt: & causam propter quam.

y) *Secunda ibi.* Sed & si. Tertia ibi, Ab hostibus. Quarta ibi, Sed ex his. CASVS. Domine, iam video quod vultis tractare de dativa tutela: dicitur igitur mihi, quando locum habet dativa tutela, & a quibus dantur tutores datiu? Ad hoc respō. Impe. Amice, si cui nullus omnino tutor neque testamentarius neque legitimus sit: tunc demum habet locum dativa tutela. & illis qui neque testamentarii neque datiuum habent tutorem, olim quidem secundum iura antiquissima dabatur tutor auctoritate legis Attil. in vrbe Ro. a praetore vrbis, & a maiore parte tribu norum plebis, sed in prouincijs dabatur tutor eisdem a praesidibus prouinciarum auctoritate. l. Iul. & Titia: & non solummodo si nullus tutor, sed etiā licet in testamento tutor datus fuerat, tamen sub conditione, aut in die certum dabatur. nam si in testamento tutor sub conditione aut in die dabatur: auctoritate legum praedictarum interim quis tutor dari poterat in defectu tutoris sub conditione vel in die dati: qui pendente conditione vel in die poterat administrare. Quoad quod etiam si pure datus fuerat tutor testamentario: tamen nihilo minus datiuus tutor locum habuit, quoad heres ex testamento non adit. tādū enim ex eisdem legibus tutor dabatur: & in omnibus his casibus tutor ille datiuus in defectu testamentarij datus desinebat tutor esse conditione vel die adueniente, vel herede ex testamento hereditatem adueniente. Item in alio casu ex praedictis tutor dari solebat. Nam si testamentarius tutor vel etiam legitimus ab hostibus captus fuerat, in defectu tutoris capti alius tutor ex eisdem legibus dabatur: & in loco capti subrogatus desinebat esse tutor captiuo in ciuitate reuerso. Nam reuersus in ciuitate, administrationem tutelae iure possibilibus recipiebat. & haec dicuntur vsque ad illum casum ex his legibus. Franc.

z) *Tutor fuerat.* si ex testamento. nam quoad ius testamentaria tutela superest, non est locus alij. Item nec legitima: nam nec dativa tunc locum habet, vt. C. qui dare tu. poss. l. si sororis.

aa) *Et maiore.* i. duobus. Erant enim in vrbe Ro. C. de offic. pt. et o. l. j. & ff. de orig. iur. l. j. §. hūdem.

bb) *DE ATTILIANO TUTORIS.* supra visus est de testamentaria tutela: & subsequenter de legitima. Verum quia cessante testamentaria & legitima, opus est providere de dativa: ideo subdit de Attiliano tutore. Por.

cc) *De Attiliano tutore.* id est de eo tutore, qui dabatur per legem factam ab Attilio: vt in tex. exponitur.

dd) *Si cui.* Totus iste titulus diuiditur in quatuor partes. Primo ponitur ius antiquum circa dationem tutoris. Secundo ponitur ius nouum. Tertio ponitur ius nouissimum. Quarto ponitur nouum casum, videlicet quod naturali aequitati conuenit impubes esse sub tutoribus. & quod finita tutela tenentur ad rationem reddendam. Secunda ibi, Sed hoc iure. Tertia ibi, Nos autem. Quarta ibi, Impubes. Itē prima subdiuiditur in alios quatuor partes. Primo ex quibus legibus tutor dabatur deficienti te omni tutore testamentario & legitimo, & a quibus dabatur. Secundo, quando testamentario dato sub conditione vel in die, pure tutor datur. Tertio quid si testamentarius tutor sit captus ab hostibus. Quarto quomodo istae leges ab usu recesserunt: & causam propter quam.

ee) *Secunda ibi.* Sed & si. Tertia ibi, Ab hostibus. Quarta ibi, Sed ex his. CASVS. Domine, iam video quod vultis tractare de dativa tutela: dicitur igitur mihi, quando locum habet dativa tutela, & a quibus dantur tutores datiu? Ad hoc respō. Impe. Amice, si cui nullus omnino tutor neque testamentarius neque legitimus sit: tunc demum habet locum dativa tutela. & illis qui neque testamentarii neque datiuum habent tutorem, olim quidem secundum iura antiquissima dabatur tutor auctoritate legis Attil. in vrbe Ro. a praetore vrbis, & a maiore parte tribu norum plebis, sed in prouincijs dabatur tutor eisdem a praesidibus prouinciarum auctoritate. l. Iul. & Titia: & non solummodo si nullus tutor, sed etiā licet in testamento tutor datus fuerat, tamen sub conditione, aut in die certum dabatur. nam si in testamento tutor sub conditione aut in die dabatur: auctoritate legum praedictarum interim quis tutor dari poterat in defectu tutoris sub conditione vel in die dati: qui pendente conditione vel in die poterat administrare. Quoad quod etiam si pure datus fuerat tutor testamentario: tamen nihilo minus datiuus tutor locum habuit, quoad heres ex testamento non adit. tādū enim ex eisdem legibus tutor dabatur: & in omnibus his casibus tutor ille datiuus in defectu testamentarij datus desinebat tutor esse conditione vel die adueniente, vel herede ex testamento hereditatem adueniente. Item in alio casu ex praedictis tutor dari solebat. Nam si testamentarius tutor vel etiam legitimus ab hostibus captus fuerat, in defectu tutoris capti alius tutor ex eisdem legibus dabatur: & in loco capti subrogatus desinebat esse tutor captiuo in ciuitate reuerso. Nam reuersus in ciuitate, administrationem tutelae iure possibilibus recipiebat. & haec dicuntur vsque ad illum casum ex his legibus. Franc.

ff) *Tutor fuerat.* si ex testamento. nam quoad ius testamentaria tutela superest, non est locus alij. Item nec legitima: nam nec dativa tunc locum habet, vt. C. qui dare tu. poss. l. si sororis.

gg) *Et maiore.* i. duobus. Erant enim in vrbe Ro. C. de offic. pt. et o. l. j. & ff. de orig. iur. l. j. §. hūdem.

b) *Ita patet dicit Ias.* esse tutorem. nec obstat iste text. ibi. filio rñ suorum: quia debet intelligi. ca. de defuncti: & alternatiua vel, ponitur pro id est, cum cadat iter duo idem importat: iuxta glo. in rub. ff. si ager ve. titij. vel emphy. pe. nec sequens solu. glof. est bona: quia secundum eā id est effect. dicitur in auo emancipati.

Aetas perfecta quae est

Cōiunctio.

Diuisio.

a] Scilicet in his tribus tantum: sed non per. l. Atilianā, vel Titiam: quia ille sunt sub lata: vt infra eodē. §. sed ex his.
 b] Etiam si fuerit institutus in re certa aliis v. nuerfalter institutus nō aduentibus, vt ibi hor. Barr. per. l. i. §. si ex fundo. ff. de her. re. insti. ang.

Ex die certo. vt à paschate in antea sis tutor.
Dari poterat. & hodie datur: vt. ff. de testa. tut. l. si quis sub cond.
Nemo. nam si vnus de pluribus heredibus adierit, valer tutela: vt. ff. de testa. tutela. l. si nemo. b] Idem in libertate in testamēto relicta: vt. ff. de testa. manu. l. testamento. §. testamento.

Existebat. Sed quid si nullus fuit institutus cū pupillo, sed tantum pupillus est heres? Potest dici, quod auctoritate iudicis adeat: vt. C. de iure delib. l. si infanti. & tunc valebit tutela, & incipit tutor administrare. Accursius.

ADDEITIO. Vide plenius hanc quæstionem per glos. in. l. si nemo. j. ff. de testa. tute.

Definebat. ille qui sic erat datus in subsidium, definebat cum testamentarius venit, vt subiicit.

Qui definebat esse tutor. Imò & deserto testamento, & deficiente cōditione definebat esse tutor. ceterum hoc casu legitur tutor illi succedebat, illo testamen. Cuiac. §. Conditio. Hic tutor tacite vsq; ad diem vel cōditionem existentem datur, expressē non potest: vt. ff. de regu. iur. l. actus.

ADDEITIO. Quod procedit in cōditione intrinseca proueniente ex natura rei: secundum Cristopho. vt hic, & l. muto. §. sub cōditione. ff. de tutel. §. si apud.

Qui definebat. i. iste talis. q. erat. dat. i. subsidii.

Qui definebat. definebat & is tutor esse tutore nō reuerso. Ceterū non reuerso tutore testamentario, illi legitimus succedebat nō reuerso tutore legitimo, sequens succedebat. Cuiacius.

Iure postlimini. quo iure etiam omnia alia recuperat: vt. §. quibus mo. ius pat. po. sol. §. si ab hostibus, nec de administratis interim tenetur hic reuersus: vt. argu. ff. si quis cau. l. iij. §. illud sciendum.

[Sed ex his.] **C A S V S.** Domine, iam vidi à quibus secundum iura antiqua dabatur tutores. dicatis mihi si placent, qualiter illa iura antiqua correctionem receperunt. Et certe dicit ipse, frater, postquam consules cōperunt dare per inquisitionem tutores pupillis vtriusque sexus, & prætores per constitutiones nostras: tunc ex supradictis legibus desierunt tutores dari. Nam in illis legibus neque de cōtione à tutoribus danda rem pup. sal. fore, nec de compellendis tutoribus ad administrationem tutelæ, quicquam cauebatur. Et hæc dicuntur vsque ad illum. §. sed hoc iure vrimur. Franciscus.

Sed ex his. nūc recitat secundum ius. nam quatuor sunt iura que in hoc tit. notari possunt.

Legibus. l. Artilia. & Iulia, & Titia: vt. §. eo. tit. in princ.
Posteaquam primo. aliis, quam primum.
Ex inquisitione. l. inquirendo facultates eorum, an sint pares oneri iniuncto: vt. §. de excu. tut. §. sed & propter. Item bona conuersatio requiritur: vt & aliis in patre arrogatore: vt. ff. de adop. l. nec ei. §. eorum. & §. de adop. §. cum autem.

Nam supradictis. Bene dico quod desierunt per has leges tutores dari, postea quam consules dederunt ex inquisitione: & bonum fuit propter duas rationes quas ponit. Nam, pro quia & c.

Fore. hanc cautionem præstant tutores & curatores: vt. ff. rem pup. sal. fo. l. non quasi. §. j. & l. & si ad species.

De compellendis. l. captis pignoris: vt. §. de satisf. tut. §. penul.

[Sed hoc iure.] **C A S V S.** Domine, iam vidi qualiter iura antiqua correctæ fuerunt, & qualiter secundum mediam iurisprudentiam tutores dabantur. Ideo dicatis mihi, si placent: à quibus dantur hodie tutores secundum iura moderna? Ad hoc respon. Impe. Amice, hoc

Tutores dās quid inquirere debet.

iure hodie vrimur. vt præfectus vrbis vel prætor secūdū suā iurisdictionē, & in prouinciis præfides tutores pupillis possint dare. Et non solum præfides in prouinciis hoc facere possunt, sed etiam magistratus delegatione eis facta à præfidibus, videlicet si nō sint magnæ facultates ipsius pupilli. Et hæc ita obtinebat primo tempore nostri imperij. Nos tamen postea, quia difficultatem esse in expectanda iussione præfidū perpendimus: huiusmodi difficultates homin. per cōstitutionem nostrā refecimus curauimus. Vnde in cōstitutione nostra statimus, vt si facultates pupilli vsque ad quingētos solidos valeat: defensores ciuitatis vnā cum eiusdem ciuitatis religiosissimo episcopo, vel alię publicæ personæ, id est magistratus vel iudices Alexandriæ non expectata iussione præfidum tutores vel curatores dare possint, legitimam cautionem rem pupilli saluam fore, secundum eiusdem cōstitutionis normam à tutoribus interponenda, eorū videlicet periculo, qui huiusmodi satisfactionem accipiunt. Et hæc vsque ad illum. §. impub. autem. Franciscus.

De iure nouo. Romę præfectus & prætor, in prouinciis præfides, vel magistratus eorum iussu, si facultates pupilli non sint magnæ, dant tutores. Aretinus.

Sed hoc iure vrimur. vt Romę quidē præfectus vrbis, vel prætor secūdum suā iurisdictionē: in prouinciis autem Præfides ex inquisitione tutores creent: vel magistratus iussu Præfidum, si nō sint magnæ pupilli facultates.

Iure nouo. si pupilli facultates aurius nō fuerint ampliores, à quocunque iudice cum ciuitatis episcopo tutor datur, cautione ab eodem præfide, & pupilli saluā fore: cuius cautionis periculum ad recipientē spectat.

Nos autem per cōstitutionē nostram huiusmodi difficultates omnino refecantes, nec ex spectata iussione Præfidum, dispo-

tit. Sed tutelam dabat vterque, vt hic. Accursius.

Iurisdictionem. præfecti vrbis est iurisdictione vsque ad centum miliaria: sed prætoris Romę tantum: vt. ff. de offic. præfect. vrb. l. §. cū vrbem. & in summa Azo. de offic. præto. Dabunt ergo cum & ei qui est de sua iurisdictione: vt statim in præfide notabis.

Creent. seu qui est de sua iurisdictione, dabit: vt. ff. de tuto. & curato. dat. ab his. l. ius dand. Si vero ibi nō inueniatur idonei: etiā in alio loco quæret, & præfidi nūciabit: vt. ff. eo. de tuto. & cur. dat. ab his. l. diuus. Itē ei qui sit de sua iurisdictione, vel ratione originis, vel ratione possessionis, vel ratione domiciliij: vt. ff. de tuto. & cur. dat. ab his. l. j. §. vlti. & l. diuus. Si autem in altero horū triū locorū non inuenitur, sed in quarto loco: reducendus est ad alterū locū de his tribus: & ibi tutel. accipiet: vt. C. qui pe. tut. vel cura. l. j. Accursius.

Iussu præfidum. ergo delegatur. Sed contra. ff. de tuto. & curat. da. l. nec mandate. Sed ibi mandatum est, quod nō importat necessitate: hic iussus, qui importat: vt. ff. quod iussu. l. j. §. j. ff. mada. l. j. Vel ibi erāt magnæ facult. pupilli: hic paræ. Sed certē & si sint paræ, adhuc videtur idē. nā datio tutelæ est mixti imperij: vt. ff. de tute. l. muto. §. tutoris datio. vbi dicitur, q. tuto. datio illi soli competit, cui nominatim hoc dedit vel lex vel senatusconsult. vel princeps: ergo nō potest delegari: vt. ff. de offic. eius cui manda. est iur. l. j. respon. Sed die, quod non potest delegari non habenti iurisdictionem, sed habenti sic: vt. ff. de tutoribus & curatoribus datis ab his. l. ius dandi. & hic dicitur. Sed quæ sunt magnæ facultates: Resp. quinquaginta aurei: vt. C. de defen. ciuita. l. j. Vel decem libræ auri: vt in authēt. de appellationibus. §. ij. colla. iij. vel. ccc. aurei, vt in authen. de defen. ciuita. §. & iudicare collatione tertia. Vel verius vsque ad quingentos solidos sunt paræ: si vltra, sunt magnæ: vt infra proximo. §.

ADDEITIO. Quod est verum quo ad materiam istam, aliis autem relinquatur iudicis arbitrio iuxta consuetudinem, vulgi opinionem & qualitatem personarum: vt hic per doctores.

Per cōstitutionem. quam non habemus.

Iussione. id est delegatione siue præcepto. Nam in hoc differt à mandato:

Sed neque de inquisitione quæ pro vinculo cautionis cedit.

Imò etiā ciuiles secūdum Ang. & l. af. vt. l. i. §. qui æs. & §. cura carnis. & l. j. ff. de offic. præf. vt. & sic non obli. l. solemn. §. l. r. §. q. l. f. licet v. g. i. Pupillus in tribus locis potest tutorem petere.

Sed spontaneam obli. quij præstationem. Egid. Per.

Facultates quæ dicantur magnæ.

Bonorum possessio.

intestato, vt vnde liberi, & similes, quæ sunt omnes de iure pratorio: vt. j. de bono. posses. §. quos autem. Et est bonorum possessio ius persequendi retinendique patrimonij quod cuiusque fuerit cum is moritur: vt. ff. de bono. poss. l. iij. §. bonorum. Hoc tamen in bonorum possessio, fallit in casu, cum pupillus non habet tutorem. tunc enim prator auctoritatem tutoris potest supplere: vt. C. qui admit. ad bono. posses. l. bonorum. Idem in hereditate: vt. C. de iud. deli. l. si infanti. in fi. ADDITIO. Et alios casus in quibus iudex supplet defectum tutoris vel impedimentum, vide per Ang. hic. Et procedunt in iurisdictione voluntaria, & quando ex actis apparet quod iudex facit ex certa scientia: item vbi tutor solus sufficeret. aliis secus, secundum eum.

* Ratio secundum Bart. quia oculus auctoris per se agnoscitur, de gra. cogn. Aegi. Per.

a) Si tamen sit infans: potest soli tutori fieri restitutio. l. restituta. §. si ff. ad Treb. & solus tutor adire. l. si infanti. C. de iud. deli. alii secus. l. potuit. C. eo. nec potest solus bono. poss. agnoscere: quia i factio consistit: secundum Ang. & la. b) Itam sequitur Ang. hic.

c) Istam rationem sequitur Bart. in l. potuit. C. de iud. deli. d) Contrarium tenet Iaf. quia potest torqueri sine tuto. auctoritate, quæ supplet iudicis præsentia: vt. nor. Ba'd. in. §. sic sacramenta. in tit. de pace iur. fit.

* Ratio quare solus pupillus nequit adire hereditatem: quia non habet discretionem: nec cognoscit causas acquirere de hereditatis: quod requiritur: vt. l. pupillus. ff. de acq. hered. Aegi. per.

* Ratio secundum Bart. quia oculus auctoris per se agnoscitur, de gra. cogn. Aegi. Per.

sionem petere, neque hereditatem ex fideicommissio suscipere aliter possunt, nisi tutoris auctoritate quamuis illis lucrosa sit, ne vllum damnum habeant.

Tutor præsens debet auctoritatem interponere, aliis non valet.

Tutor autem statim in ipso negotio præsens, debet auctor fieri, si hoc pupillo prodesse existimauerit: post tempus verò, vel per epistolam aut nuncium interposita auctoritas nihil agit.

Tutor sibi auctorari non potest: nemo enim in rem suam auctor fieri potest.

capere causa seruadaru libertatum: cum & ibi possit timere danum: quia est successio in vniuersum ius: vt. j. per quas perso. no. acq. §. si b. Tutoris. id est administratoris, cui administratio sit concessa in testamento: alioquin non valet: nam & si ab eo qui tutelam non gerit, sciens alium gerere, emam: dominus non efficiat: vt. ff. eod. l. iij. Item nūquid curatoris pupilli sufficit auctoritas ad adendum hereditatem, vel bo. posses. delatam pupillo: Respon. non: vt. ff. de appell. cum in vna §. tutor. vlt. que ad h. legis.

Lucrosa sit. id est appareat lucrosa: ne occasione lucrosæ adeat damnosam: quia ad eundem oneratur legatis, & fideicommissis, & aliis oneribus: & ita obligatur: sed non potest obligari sine tutoris auctoritate. vt. §. eod. in puinc. Sed si obiciatur, cessante causa &c. hoc raro accidit, quod hereditas non sit onerosa: sed frequenter contrarium: & ad ea quæ frequentius accidunt, iura adaptantur: vt. ff. de le. & senatuf. nam ad ea. ADDITIO. Et quantuis glo. in l. si quis mihi bona. §. j. in glo. hereditatem. ff. de acq. vel omit. he. tenet contrarium, ista tamen est veritas, pro qua facit, quia necesse est ad eundem cognoscere causam suæ aditionis: puta ex testamento vel ab intestato, tanquã agnatus vel cognatus: vt. l. qui in aliena. ff. de acq. hered. quod pupillus discernere non potest: secundum omnes hic.

Ne vllum. Est & alia ratio etiam si sit lucrosa: quia litibus & sumptibus vexaretur: vt. ff. de mi. l. minoribus. xxv. ad. Et his eisdem etiam rationibus nec in iudiciis civilibus vel criminalibus potest esse sine tutoris auctoritate: vt. C. si aduer. rem iud. l. cum & minores. & C. de aucto. præ. l. clarum. Nisi in quatuor casibus: vt in possessione momentanea: vt. C. si per vim vel alio modo. l. j. & C. qui legi. p. r. l. momentanea. in glo. l. iij. Item in violato thoro minor sine curatore accusat: vt. ff. de adul. l. si maritus. ij. §. lex. sed hoc in adulto. Item si veniam ætatis impetret: vt. C. de his qui ve. æra. imp. l. j. & l. ij. Item in interdicho de libero homine exhibendo: vt. ff. de libe. homi. exhiben. l. quod & lex. §. sed & si mulier.

Dammum habeant. quia forte subest æs alienum latens. Accur.

[Tutor autem.] c a s v s. Domine, iam video in quibus casibus tuto. aucto. debet interuenire. dicatis mihi, si cordi est, qualiter debeat interponi tuto. aucto.? Ad hoc respon. Imper. Amice, tutor in ipso negotio à pupillo suo contrahendo debet personaliter interesse: & quod actum est à pupillo, laudare, si hoc pupillo suo prodesse existimauerit. Nam tutoris auctoritas post tempus vel per epistolam interposita nihil agit. Et hæc vlt. que ad illum. §. si inter tutorem. Franc. de Aret.

Auctor fieri. id est probare & laudare quod fit per pupillum: vt. ff. eod. l. etiam.

Existimauerit. non enim cõpellitur. Primò quia est iniuquum. Secundò quia tenetur pupillo damnum resarcire tutor: vt. ff. eo. l. si tutor. Accur. ADDITIO. Sic etiam filius non potest adire hereditatem sine voluntate patris: vt. C. de bo. quæ lib. l. si. §. pe.

Potest tempus. scilicet non modicum: aliàs valet auctoritas: vt. ff. de acq. hered. l. si quis mihi. §. iustum. quæ est contra. & est ratio: quia videntur inesse, quæ incontinenti sunt: vt. ff. si cer. peta. l. lecta. §. dicebam. & ibi glo.

Per epistolam. Not. caute, & tedde singula singulis. nam dixerat duo, scilicet statim: ad quod refertur, post tempus &c. Item in

ipso negotio præsens, ad quod refertur hoc per epistolam, quæ inter abentes mittitur: vt infra de oblig. l. ex consensu. §. ideo. in fin. Idem & si alio modo inutiliter auctorizetur: vt. ff. eod. leg. j. §. fin. & leg. sequen.

* Idem tul. lib. epist. 2. epistola 3. Aegi. Per.

[Si inter tutorem.] c a s v s. Domine, iam vidi qualiter debeat interponi tuto. aucto. dicatis mihi modo, si ali-

quod iudicium agendum sit: quia ipse tutor in rem suam auctor esse non potest, non pratorius tutor (vt olim) constituitur, sed curator in locu eius datur: quò interueniente iudicium peragitur: & eo peracto curator esse definit.

terponi tuto. aucto. dicatis mihi modo, si ali- quod iudicium agendum sit inter tutorem & pupillum: quid iuris est in casu isto? Ad hoc Imper. dicit: Amice si iudicium inter tutorem & pupillum agendum sit, in casu isto non pratorius tutor (vt olim consuevit fieri) constituitur: sed loco eius curator dabitur: & interueniente ipso curatore iudicium peragetur: & finito iudicio definit esse curator. Et hæc dicuntur vsque in fi. ti. Franc. de Aret.

Titulus sequens potissimum positus est propter actionem tutelæ: diximus enim §. tutores tutela durate de ratione administrationis iudicialiter conueniri non posse, sed cum demum postquam tutela fuerit finita. Refert ergo scire, quor fiat modi per quos finitur, quos hic ordine in textu audiemus.

Iudicium. scilicet rei vindicationis, vel alterius personalis vel realis actionis: præter actionem tutelæ, quæ contra tutorem erit danda: quæ durante officio non datur: vt. ff. de tute. & ra. dist. l. nisi finita. §. si. & l. si cum adhuc. & idem in vili generali nego. gest. quæ datur contra curatorem adultis: vt. ff. de admini. tuto. l. cum curatore. & C. de admini. tuto. l. ij. & l. rationes. Sed certè nec aliæ videntur interim posse interdi: vt. ff. de tute. & ra. dist. l. sed non datur. Sed illud intelligo, vt ipsemet exerceat, non datur: sed per procuratorem sic: vt hic dicitur. Item nūquid hæc correctæ sunt hodie per athen. vt hi qui obli. fe. perhi. ha. res mi. §. j. colla. vj. cum nullus creditor vel debitor possit esse tutor vel curator? Respond. sic: nisi in tutore testamentario: in quo poterit adhuc hodie hic. §. loqui: cum fides talis tutoris ab ipso testatore sit comprobata: vt. j. de satida. tuto. vel cura. §. j. & C. de episc. audien. l. de creationibus. in prin. Vel idem in eo quod in aliis, vt in prædic. athen. diximus. Item & circa reales actiones hunc. §. hodie facimus loqui: cum in eis non sit obligatio, vnde athen. cessat: vt. j. de act. §. j. Accursus.

nem tutelæ, quæ contra tutorem erit danda: quæ durante officio non datur: vt. ff. de tute. & ra. dist. l. nisi finita. §. si. & l. si cum adhuc. & idem in vili generali nego. gest. quæ datur contra curatorem adultis: vt. ff. de admini. tuto. l. cum curatore. & C. de admini. tuto. l. ij. & l. rationes. Sed certè nec aliæ videntur interim posse interdi: vt. ff. de tute. & ra. dist. l. sed non datur. Sed illud intelligo, vt ipsemet exerceat, non datur: sed per procuratorem sic: vt hic dicitur. Item nūquid hæc correctæ sunt hodie per athen. vt hi qui obli. fe. perhi. ha. res mi. §. j. colla. vj. cum nullus creditor vel debitor possit esse tutor vel curator? Respond. sic: nisi in tutore testamentario: in quo poterit adhuc hodie hic. §. loqui: cum fides talis tutoris ab ipso testatore sit comprobata: vt. j. de satida. tuto. vel cura. §. j. & C. de episc. audien. l. de creationibus. in prin. Vel idem in eo quod in aliis, vt in prædic. athen. diximus. Item & circa reales actiones hunc. §. hodie facimus loqui: cum in eis non sit obligatio, vnde athen. cessat: vt. j. de act. §. j. Accursus.

* Sic nec debitor nec creditor ecclesiæ potest esse matri- larius eiusdem. Aegi. Perr.

Et ista est communis opi. si restator sciuerit: non si ignorauerit, secū dum Ang.

Potest tamen in cõse quentia etiã ad propriã res & sibi sol uere, ac tradere rem de bitam etiam immobilem sine iudice vt. l. fistula: ff. de contra. emp. g) Dic quod ibi impro- prie dicitur iudex & te- sis.

In rem suam. & pupilli: quæ sua dicitur, cum bene administrat: vt. ff. de fur. l. interdum. ij. §. qui tutelam.

Auctor esse non potest. facit ad hoc. ff. de verb. signifi. l. quod dicitur. & C. ne quis in sua cau. l. vnica. & C. de testi. l. omnibus. & ff. eod. l. vj. respon. argu. contra. C. de fideicommiss. l. si. ibi, cum ipse sibi iudex & testis, &c. Ratio autem textus præsentis est, quia sequeretur vt in eodem negotio esset quis actor & reus: quod est inconueniens. Accursus.

Ut olim. nam olim in tali casu dabatur tutor prætorius, quod hodie non est: vt hic dicitur.

Sed curator. C. de in lit. dan. tu. l. j.

Id moribus receptum erat hoc casu vt tutor haberi daretur tutor auctore Vlpiano in fragmentis. hodie quia solènia iudicia non sunt, in locum prætorij tutoris curator adhibetur. Cuiac.

Datur. etiam inuito: vt. ff. de tute. l. iij. §. idem Cassius.

Et eo. scilicet iudicio.

Q V I I T U T E L A F I.

Dicitur est de ingressu tutelæ: et. §. tit. i. de progressu: restat de fine: si- cut est in operibus nature ingressus, progressus, et finis. Aretinus.

Norandū est, quod modi qui tutelā finiri faciunt, sunt octo: & ad istos omnes alij modi possunt reduci. Et sunt hi, Suspicio: quando tutor remouetur tanquã suspectus. Crimē: quādo propter crimē deportatur, vel in seruitutē redigit. Mors naturalis pupilli vel tutoris. Cōditio adimpleta. Status. i. capitis deminutio, vbi status mutatur: vt quādo capitur ab hostib⁹, vel arrogatur. Actas. s. pubertas. Tēpus adueniēs, scilicet si ad certū tēpus datus sit tutor, & sit finitū tēpus. Causa: quādo propter aliquā causam tutor excusatur. Vnde versus.

suspicio, crimen, mors, conditio, status, ætas. Tempus, causa, solent tutelæ ponere metas.

Pupilli.] Totus iste tit. diuiditur in septem partes. Nam primò ponitur qualiter pubertate tutela finitur: & quæ sit pubertas. Secundò qualiter arrogatione, vel deportatione, vel seruitute pupilli, vel temporis finitione. Tertio qualiter morte pupilli, vel tutoris. Quarto capitis deminutione tutoris. Quinto etiam minima deminutione pupilli. Sexto propter aduentum temporis vel conditionis. Septimò propter remotionem factam de tutore. Secunda ibi,

Diuisio.

da ibi, Item finitur. Tertia ibi, Simili modo. Quarta ibi, Sed & capitis. Quinta ibi, Sed pupilli. Sexta ibi, Præterea. Septima ibi, Desinunt. Itē prima subdividitur in tres. Nā primò ponit qualiter tutela finitur pubertate. Secūdo qualiter pubertas accipiatur de iure antiquo. Tertio qualiter de iure nouo. Secunda ibi, Pubertatē. Tertia ibi, Nostra autem.

CASVS. Domine, vos vultis tractare quibus modis tute. fini. Dicatis ergo mihi aliquē modū quo tute. fini. Ad hoc respond. Impera. Amice, dico tibi generaliter, q̄ pubertate pupillivel pupillæ tutela finitur. Cū enim pupilli pupillæve puberes esse cœperint, à tutela liberantur. Sed domine, dicatis mihi quādo cœsentur pupilli ad pubertatē peruenire? Ad hoc respō. Impera. Amice, aliter olim æstimabāt pubertas in masculis, hodie aliter. Veteres enim non solū ex numero annorū, sed etiā ex insinuatione habitudinis corporis pubertatē in masculis æstimari volebāt: quam in fœminis ex aspectu corporis æstimari, impudicū esse existimabāt. Nostra autem maiestas dignū putauit esse castitate tēporum nostrorū, hoc quod ipsis antiquis in fœminis visum est esse impudicū, in masculos etiam extendere. Et ideo sacrā cōstitutionē nostrā promulgauim⁹: per quam constituimus pubertatē in masculis post. xiiij. annum cōpletum inītiū accipere: sed normā antiquitatis in fœmineis personis satis bene positā, in suo statu integrā & illibatam reliquimus: vt videlicet ipse fœminæ post. xij. ann. cōpletos, prout antiquitus bene erat statutū, viripotētes esse credatur. Secundus modus finiedæ tutelæ est, si pupillus dederit se arrogandū alicui. Qualiter autē de se arrogandū, vide. §. de adopt. Tertius est, si pupillus deportetur. Quartus modus est, si pupillus efficiatur seruus: vt quia cum sit libertus alicuius, renouatur in seruitutē propter ingratitudinē. Quintus modus est, si ab hostibus pupillus capiatur. Sextus modus est, si alicui pupillo datus sit tutor in testamēto hac forma, vt sit tutor vsque ad certā conditionē, puta vsque nauis venerit ex Asia. Nā cōditione existente definit esse tutor. Septimus est, si moriatur pupillus vel tutor. Octauus est, si tutor patiatur maximā vel minimā cap. demi. quia cuiuscunq; generis tutor sit, definit esse tutor. Quid autē si patiatur tutor minimā cap. de. puta quia arrogandum se dederit: an desinat esse tutor? Respon. si legitimus erat tutor, bene definit esse tutor. sed si erat testamētarius vel datiuus, tunc nō definit esse tutor. Nonus modus finiedæ tutelæ est, si pupillus patiat quācunq; cap. de. quamuis de minimā habuimus. §. in secundo modo. Decimus, si alicui pupillo datus sit tutor in testamēto hac forma, vt esset tutor vsq; ad certum tēpus, puta vsque ad pascha. Nam adueniēte paschate definit esse tutor. Vndecim⁹ est, si à tutela remoueat̄ur tanquā suspectus: vt. j. de susce. tut. & cur. per totum. Duodecimus, si iusta ex causa se excusauerit à tutela, quā iam inceperat administrare: vt. j. de excusa. tut. per totū. h. d. vsq; ad finem tit. Franc. pupilli qui a pupilli. Nota q̄ pupilli sunt, qui de potestate patris impuberes exierunt, vel morte, vel emancipatione: vt. ff. de verbo. signifi. l. pupillus. j. respon. licet improprie dicatur aliquando pupillus, qui est in potestate: vt. ff. de verbo. obligati. l. fin. §. si pupillus. Accur.

TITVLVS XXII. QVIBVS MODIS TUTELA FINITUR. Exploso impudico antiquorum iudicio, tutela masculi anno decimoquarto expleto finitur: fœminæ vero duodecimo.

BVpilli^a pupillæq; cū puberes esse cœperit, à tutela liberantur. Pubertatē autē veteres quidā nō solū ex annis, sed etiā ex habitu^b corporis in masculis æstimari volebāt. Nostra autem maiestas dignū esse castitate nostrorum temporū existimās bene putauit, quod in fœminis etiam antiquis impudicum esse visum est, id est inspectionē habitudinis corporis, hoc etiā^c in masculos extendere. Et ideo nostra sancta constitutione^d promulgata, pubertatē in masculis post quartūdecimū annū completum illi co initū accipere disposuimus: antiquitatis normam in fœminis bene positā in suo ordine relinquēs, vt post duodecimū annū cōpletū viripotētes esse credat̄. Varios tuelæ finiedę modos vsque ad tituli calcē videre potes: quos breuiter cōpēdo p̄stingere potius laboriosum q̄ uole fuisset.

nonista not. per glo. in cap. j. extra de offic. ordi. & de offic. & po. in. delega. c. pastoralis. §. quia vero. in. not. arg. contra Hug. vbi glof. cōcludit iudicem secundum allegata & probata debere in nomine domini iudicare, & conscientiam læsam deponere. & ibi recitatur illud dictū Plal. Trepidauerunt timore, vbi non erat timor, facit etiā glo. in. §. si minus. j. de actio. Opiniones in hac materia variæ in variis doctoribus inueniuntur, diuersa dātibus cōsilia. sed inter ceteras vsque supra, detur cōscientiā reddere tutiorē consiliū Ceopolæ, quod inter suas cautelas cōtinetur. Procure (inquit) iudex in tali cōstitutus anxietate, apud accusatum: vt alii in ipsis iudicis locū surrogari petat, ipsū eundē iudicem in testē se producturū allegando. & eo pacto iudex à iudicandi officio causa testimonij remotus, deponet p̄ accusato quæ sibi dictabit cōscientia: contra quam facere, est ad gehēnam ædificare. cap. literas. §. nos autē. versū. omne quod. de re sti. spol. Consiliū istud, quod re vera tutissimū putatur, fundamētum habet ex cap. dilecto. extra de testibus.

Item finitur tutela, si arrogati sint adhuc impuberes, & vel deportati: item si in seruitutem pupillus redigatur, & vel si ab hostibus captus fuerit.

Tutela conditionalis finitur euentu conditionis. Aretinus.

Sed & si vsque ad certam^b cōditionē datus sit tutor testamento: i æquē euenit, vt desinat esse tutor existente conditione.

Morte naturali pupilli vel tutoris, tutela finitur.

Simili modo finitur tutelā morte^s vel pupillorum, vel tutorum.

Capitis deminutione tutoris maxima vel media, vel etiam minima pupilli, omnis tutela finitur: minima autē tutoris, solū legitima finitur.

Sed & capitis deminutione tutoris, p̄ quā libertas^l vel ciuitas^m amittitur, omnis tutelaⁿ perit.

Huius dicti ea est ratio: na capitis minima demin. tollit agnatio.

Minima autem capitis deminutione tutoris, veluti si se in adoptionē^o dederit, legitima^p tantū tutela perit: cetera^q non perit. Sed pupilli & pupillæ capitis deminutio, licet minima sit, & omnes tutelæ tollit.

adhuc existentes: vt hic, & ff. de adopt. l. nec ei. §. eorum. & hoc cū consensu omnium tutorum: vt. C. de aucto. præstan. l. si.

Redigatur. ex ingratitudine, si sit doli capax, nō autē ex veditio: quia non nisi sit maior viginti ann. potest per venditionem fieri seruus: vt. §. de in. persona. §. penul. contra est. C. de inoffic. testam. l. si quis. §. fina. Sed ibi de eo dicit, qui doli capax non est.

Certam. id est specificatam: vt quando Titius erit consul.

Testamento. Nota quod dicit testamēto: nam à lege vel iudice nō sic: vt. ff. de regu. iuris l. actus.

Morte naturali. nam de ciuili iam dixit. §. proximi. scilicet vbi dixit de deportato, & seruo facto per ingratitudinem: quia mors omnia soluit, nedū tutelā: vt in authen. de nupt. §. deinceps. in princ. col. iij.

Libertas. Et tunc maxima: vt. §. de cap. demi. §. maxima. Accur.

Ciuitas. & tunc media: vt. §. de cap. demi. §. minor. Accur.

Omnis tutela. etiam testamentaria vel datiuā: cum ea quæ sunt iuris naturalis, tollantur. ^a vt. §. de cap. demi. §. quod autem. ^b Si se in adoptionem. sed emancipatione. filij legitima tutela non finitur: quia filius familias legitimus tutor esse non potest, cum scilicet pater cum præcedat: vt. §. de cap. demi. §. fin. ^c nisi in casu: vt cum manumittit seruum maternum delatum sibi: vt supra de legitima pat. tute. §. j. ^d Et tunc defertur cum sui iuris erit: vt. ff. familiae erciscun. l. si maritus.

Legitima tantū tutela. Agnatorum scilicet, non patronorum: quod nos in notis ad Vlpianum satis diligenter exposuimus. Cuiac.

Legitima. sed quare hæc legitima tantum perit? Responde. quia agnatio perit minima cap. de. vt supra de leg. agn. tut. §. fin. & legitima inter agnatos tantum consistit: vt supra de legitima agn. tute. j. respon. **ADDITIO.** Dic quod hodie hoc non procedit: quia ita cognatis sicut agnatis defertur tutela: vt not. glof. supra de legitima. tut. §. fin. sed cum iste licet capite minutus remaneat cognatus, vt ibi habetur: ergo tutela potest deferri, facit. l. j. cum gl. in ver. prouidentia. & quod ibi no. Barr. ff. de legit. tuto.

Ceteræ. s. testamentaria & datiuā secundum M. & Azo.

Licet minima sit, vt quia datur in arrogationem: vt. §. e. §. j.

ci, debet iudicare secutum condum conscientiam. si vt priuato: secundum allegata: secundum Por. Quod verū est in indice qui est infra legem. nam si est supra, vt papa & princeps, vt cumque sit ei nota veritas, debet secundum eam iudicare. l. i. C. si aduen. vdi. E. Per.

a) Ista ratio glof. reprobat p Ange. hic: quia naturalia sūt immutabilia: vt. §. pe. §. de iure naturali. b) Istud dictum glof. cōmuniter reprobat docto. per. l. j. §. pe. ff. de leg. tut. vt quia pater sit impeditus impedimento naturali vel ciuili, iudice hoc principali- ter non agere: & quod facit tolli nō potest. c) Quod potest talitē cū consensu patris, secūto sūt. quamuis Io. Fab. & Angel. teneant indistincte contra per. l. fi. §. filius autē. C. de bo. qua. li. Et si hoc casu glof. intelligit tutelam perdi per emancipationē, etiam reprehenditur: cū tunc nō ius agnatiois, sed patronatus tantum cōsidetur: vt. §. de legit. pat. tut. per to. Ange.

Pupilli qui a pupilli. Nota q̄ pupilli sunt, qui de potestate patris impuberes exierunt, vel morte, vel emancipatione: vt. ff. de verbo. signifi. l. pupillus. j. respon. licet improprie dicatur aliquando pupillus, qui est in potestate: vt. ff. de verbo. obligati. l. fin. §. si pupillus. Accur. Ex habitu id est inspectione, vtrum haberet barbā vnam vel alterā: vt. j. innot. & facit. ff. de mino. l. minor. xxv. ann. adito præside ex aspectu &c. Et nota pro opinio. Mar. qui secundū cōscientiam^a dicebat iudicē debere iudicare: & facit. ff. de feri. l. ij. in fi. & ff. si. redicivt iudi-

a Ad certum idem si ad incertum tempus, scilicet ad conditionem: vt. s. eo. §. sed & si. quæ cōditio ad esse & ad non esse se habere potest: vt. j. de verb. oblig. §. conditiones. Accursius.

Cura quando finitur.

b Excusant. scilicet in perpetuum: vt quia mutus. quod dicitur vt. ff. de mino. l. verū. §. ex facto. Nā si ad tēpus, nō definit esse tutores: vt. j. de excusa. tuto. & curatorum. §. item qui reipublicæ.

c Inferius. vt. j. de fup. spec. tuto. per totū. & j. de excusa. tuto. & curat. per totū. Et not. q. eisdē modis finitur cura, si quos habeat pupilli curatores: & eodē tempore: vt. C. quādo tut. vel cura. esse defi. l. j. Adul. torū verō curatores tūc finitur cū virilē vigore cōpleuerit minor. l. xxv. ann. vt. ff. de min. l. j. in fine. & j. titu. j. j. respon. nisi ad certā causam vel specie fuerint dati. Nā & tunc finito negotio finitur officiu: vt. s. titu. j. §. fin. Itē curatores aliorū quā mīnorū: vt. j. titu. j. §. furio. si. & §. sed & mente captis. tunc definit, quādo sanā mētem prædictæ personæ recipiunt: vt. ff. de cura. furio. l. j. §. j. & §. fin. ADDITIO. Nota q. eisdē modis quibus finitur tutela, finitur etiā auctoritas officij adiuncti tutori, qd est in multis casib: vt. j. tit. j. §. interdū. in verbo idoneus. & in l. potuit. & in l. propter. C. in qb. casib. tut. vel cur. ha. tu. da. Nam finito officio principalis, etiam finitur illud coadiutoris adiuncti. l. j. C. quando tut. vel cur. esse defin. & ideo coadiutor datus debili vel suspecto episcopo, de quo in c. venerabili. extra de offic. deleg. definit morte prælati esse, per dictam. l. j. Iason.

Temporalis tutela tempore adueniente finitur.

Præterea qui ad certum tēpus testamento dantur tutores, finito eo deponunt tutelam.

Qui remouentur à tutela propter suspicionem, vel qui in perpetuum excusantur: tutores esse definiunt. Aretinus.

Definunt etiā tutores esse, qui vel remouentur à tutela ob id quod suspecti visi sunt: vel qui ex iusta causa sese excusant, & on^o administratæ tutelæ deponūt, secundū ea quæ inferius, pponem^o.

TITVLVS XXIII. DE CVRATORIBVS.

Adultis vsq; ad annum vicefimum quinquatum curatores dantur ab eisdē magistratibus, à quibus & tutores: testamento autē non reatē datur curator: datus tamen, à iudice confirmāus est. item volenti, nō etiā inuito (nisi in litera) curator dari potest.

M Asculi quidam puberes, & scēminæ viripotētes, vsq; ad vicefimum quinquatum annū cōpletū curatores accipiūt: quia

petrat veniam ætatis: & vt Aristoteles scribit lib. vij. *ἡ δὲ τῶν ἰσοελας, ἡ δὲ τῶν καθήλας ἡ ἀρρέωνος ἡ γέροντας, ἡ ἀκμῆν λαμβάνου, ἡ γῆρας.* Curatione tamen citius nō liberatur. quinimo in perpetua olim tutela femina continebatur. Cuiac.

e Magistratibus. i. à prætorē, præfide, præcōsule, præfecto Ægypti: Turtores à quibus iudicibus datur.

licet puberes sint, adhuc tamen eius ætatis sunt, vt sua negotia tueri nō possint. Dantur autē curatores ab iisdē magistratibus, à quibus & tutores. Sed curator testamēto nō datur: datus tamē confirmatur decreto prætoris, & vel præsidis. Itē inuiti adolescenter quā in litem. Curator lenim & ad certam causam dari potest.

Cura furiosi & prodigi cuiusvis ætatis, lege duodecim tabularū agnatis defertur: quibus deficientibus, à iudice datur curator: reliquis item maioribus viginti quinque annis, qui in ea causa sunt, vt rebus suis super esse non possint, equē à iudice decernitur.

Furiosi quoq; & prodigi licet maiores viginti quinque annis sint, tamē in curatione sunt agnatorū ex lege duodecim tabularū. Sed solent Romæ præfectus vrbi, vel prætores, & in prouinciis præfides ex inquisitione eis curatores dare. Sed & mēte captis, & surdis, & mutis, & qui perpetuo morbo laborant, quia rebus suis superesse non possunt, curatores dandi sunt.

Curator. quasi dicat, non dubites de hoc, licet aliud sit in tutore: vt. s. qui da. tu. pos. §. certe.

[Furiosi quoque.] CASVS. Domine, iam video quibus dantur curatores ratione minoris ætatis, & à quibus dantur: nunquid sunt aliqui alij, quibus dantur curatores? Respon. quod sic. Nam quidam sunt, quibus dantur curatores ratione inordinati consilij, vel ratione morbi: licet sint maiores viginti quinque annis. Furiosi enim & prodigi quamvis legitimæ ætatis sint: tamē sunt in curatione agnatorum ex lege duodecim tabularum. Deficientibus autem agnatis, solent præfidi vrbis, vel prætores in defectum agnatorum curatores dare: in prouinciis verō præfides ex inquisitione. Et non solum istis personis curatores dantur, sed etiam mente captis, & surdis, & mutis, & illis qui perpetuo morbo laborant, qui suis rebus administrandis superesse non possunt, curatores dandi sunt. Et hæc vsque ad illum. §. interdum. Franciscus de Aret.

m Furiosi quoque & prodigi. Nota hos duos accipere curatorem à lege: alij omnes sunt datui, vt caute hic colligitur, & j. prox. §. & C. de episc. aud. l. de creationibus. Accur. ADDITIO. Contra hanc glo. tenent Bald. Io. de Pla. Por. & Ia. hic, vt omnes accipiant à lege curatorem, qui ex defectu mentis ipsum sibi petere nequeunt: licet Angel. teneat cum glo.

n Sed solent. agnatis deficientibus, vel nō habilibus cōstitutis: vt. C. de curatore furiosi. l. fin. §. fin. autem testamentum. Accur.

sed solent. Iam igitur non sunt legitimi, sed honorarij dumtaxat curatores. l. j. l. obseruare. l. sæpe. ff. de cur. fur. Cuiac. Curatores dare. & hoc ratione furoris, vel demetiæ, nisi ista personæ sint minores. xxv. annis: & tunc ratione ætatis tutores vel curatores recipiunt: vt. ff. de tutel. l. qui habet. §. quod autem. Item nisi sint in potestate: vt. C. de cur. fur. l. si. §. j.

p Dandi sunt. s. ab his quos modo in superiori. §. diximus.

[Interdum.] CASVS. Domine, iam video qualiter dantur curatores quibusdam maioribus viginti quinque ann. nunquid aliquibus aliis dantur curatores, puta si legitimus tutor idoneus non sit, in subsidium eius curator datur: quia alius tutor dari non potest? Habenti epim tutorem, alius tutor non datur. Et non solum præ de tut. in subsidium

Cōtinuatio. Diuisio.

Finita tutela, pupilli indigent curatoribus: ideo de ipsis subdit.

M Asculi. Totus iste titulus diuiditur in tres partes principales. Primò ponit de curatoribus datis puberibus. Secūdo de datis illis qui laborant aliquo morbo vel vitio. Tertio de curatoribus datis pupillis. Secunda ibi, Furiosi. Tertia ibi, Interdum. Itē prima pars diuiditur in tres partes. Primò qualiter puberibus datur curatores. Secūdo à quibus datur. Tertio an inuitis quis cogatur curato rem accipere. Secunda ibi, Dantur. Tertia ibi, Item inuiti. Aretinus. CASVS. Domine, vos vultis tractare de curatoribus. dicatis ergo mihi, quibus datur curatores, & vsq; ad quātum tēpus? Ad hoc respōdet Impera. Amice, masculis puberibus, & scēminis viripotētib; à tempore pubertatis quo à tutela liberātur, dantur curatores vsque ad vicefimum quinquatum annū cōpletum. Licet enim huiusmodi personæ puberes sint, adhuc nihilo minus ætatis talis sunt, vt sua negotia rectē administrare nō possint. Sed pone, Domine, iam video quibus datur curatores: dicatis modo mihi, à quibus datur? & respōdet Imperator, quod d. curatores ab eisdē magistratibus datur, à quibus tutores: & in hoc cōueniunt tutores & curatores: sed certe in alijs differūt: quia licet tutores testamento dētur: curator tamen testamēto dari nō potest. Si tamen de facto datus fuerit curator, cōfirmatur ex sententia prætoris in vrbe: & ex præsidis sententia in prouincia. Item inuiti adolescentēs non cōpelluntur curatores accipere, licet secus sit in pupillis. & hoc verum est, q. adulti inuiti nō cōpelluntur curatores accipere præterquam ad litem: tunc enim inuiti coguntur: licet tutor ad certā causam dari non potest. Et hæc dicuntur vsque ad illum. §. Furiosi quoque. Franciscus.

d vicefimum quinquatum annū. nisi impertent à principe veniæ ætatis: masculi in vigesimo anno, scēminæ in. xvij. vt. C. de his qui ve. æta. impetra. l. j. & ij. Accursius.

v. s. que ad. xxx. femina. Citius quā mas tutela liberatur, citius im-

a] Etiam si sit actor secund. Ang. & Ia. Chic. in. §. i. §. de tute. glof. & Bart. in d. §. si pupillus. tenent contrarium. Et no. quod ipse curator non cogitur nisi ex causa: vt. l. 2. §. item queritur. ff. de curato. bonis dā. & debet. esse præfens. & licet de consuetudine non cōficiat inuentariū: satisfiat tamē ad instar tutor. Ange. b] Et erunt tunc duo actus secundum Bald. scilicet interdictio admīnistratiōnis subueniens prodigalitati, & decretū tutelæ subueniens ætati. Et quando naturalis causa accidentali præpōderet, & contra: vide in §. pmissis. in glo. 2. supra de tute, in subsidium

in subsidium legitimi tutoris datur curator, sed etiam quandoque in defectu testamentarij vel darii datur curator. Si enim tutor testamentarij, vel a pratore vel a prafide datus, no fit idoneus ad administrationem, nec tamen fraudulenter negotia pupilli administrat: solet ei in subsidium curator adiungi. Item in locu tutoris, qui non in perpetuum, sed ad tempus ab administratione tutelae aliqua rationabili causa excusatur, solent curatores subrogari. Itē si tutor aliqua aduersa valetudine, vel alia necessitate fuerit impeditus, vt negotia pupilli sui administrare non possit: & ipse pupillus vel aditus, vel infans sit, poterit prator in vrbe, vel praeses in prouincia, quem velit auctorem periculo ipsius tutoris decreto suo pupillo constituit. Et haec vsq; in fin. ti. Franciscus.

Si tutor pupilli, cuiuscūque generis sit, non est idoneus, vel si ad tempus excusatur: datur pupillo etiam curator.

Interdum autem & pupilli curatores accipiunt, vtputa si legitimus tutor non sit idoneus: quonia habenti tutorem, tutor dari non potest. Item si testamento dat' tutor, vel a pratore, aut praefide, idoneus non sit ad administrationem, nec tamē fraudulenter negotia administrat: solet ei curator adiungi. Itē loco tutorum qui non in perpetuum, sed ad tempus a tutela excusantur, solent curatores dari.

Si pupillus sit infans, vel absens:

Curator. i. adiunctus, siue coadiutor. Iaf. sup. tit. i. §. fin. glo. fin. Non sit idoneus, vel ratione paupertatis, vel quia non est industrius, vt decet: fidelis tamē est & diligens. aliā repelleretur prorsus: vt. j. de suspe. tu. §. penul. & si. & C. de suspe. tuto. l. pietatis. Et bene dicitur curatores, & non tutores: quoniam &c. Accursius.

Dari non potest. fallit haec regula in casibus sex: vt si detur tutor loco tutoris furdi vel muti vel furiosi: vt. ff. de tute. l. penul. Item & si habet tutorem ratione rerū vnius prouinciae, poterit habere alium ratione rerū quas habet in alia prouincia: vt. ff. de excusa. tu. l. propter litem. aliā. l. licet. §. fin. & C. in quibus casibus tutorem habenti tutor vel curator dari possit. l. fina. Item & mater antequā nubat, tutrix existens, aliū petit tutore dari: vt in Authen. de nupt. §. si verō etiam naturalū tutelam. colla. iij. Sed ratio est, quia abire nunc spectat: vt. C. cōmunia de legal. l. fin. §. ij. Item & quādo ad tempus relegatus, vel excusatus, vel remorus. nam interim tutor datur: vt C. in quib. ca. tutorē habenti. l. penul. Item si quis tutor sit apud hostes non vt seruus, sed vt legatus, vel transfuga, alius datur: vt. ff. de tuto. l. si quis tutor. Item si Reipublicae causa absit, potest alius dari. vt. ff. de tut. l. quā sitū. & ff. de suspe. tut. l. tertia. §. si quis abfuturus. Sed secundū Pla. in his omnib. casibus tutor pro curatore accipitur: & haec regula non fallit. Sed cū litera in omnibus si- p. dicitis legibus de tutore facit mentionē, ab ea non discedamus: vt. ff. de leg. iij. l. nō aliter. & ff. de exerci. l. j. §. si is. ibi, in re igitur. Sed quae est ratio, cū vbiq; dari possit curator habenti curatōrē? Respon. quōd tutor non potest dari tutor non potest dari habenti tutorē? Respon. quōd tutor qui prius dabatur, habebat plenā potestatem. j. tit. ij. §. datus. & §. de tute. §. j. ita q. alium secū in eadem plenitudine admittere nō potest: sed non sic in curatore, qui reb. datur: vt. C. de nupt. l. in copulandis. Vnde tutor auctorizatur hereditari adēdē: quod in curato. pupilli non est: vt. ff. de appella. l. cū in vna. §. tutor. Sed nōne tota die inuenimus vnum pupillum plures habere tutores: vt. C. de diui. tut. l. ij. Respō. illud est quando simul datur. Nam quā dā fiunt simul bene, quae non valent si fiat separatim, vt duorū reorum obligatio: vt. j. de duobus reis stipulan. §. j. ADDITIO. Nota glossam magistram, quae plene ponit casus in quibus pupillo habēti tutorem tutor datur. Sed contra finem huius glossae facit. l. ij. C. de testamē. tute. vbi simul non dantur, & tamen vterque administrat. Sed dic quōd ibi simul dicuntur dari habito respectu ad tēpus mortis, quo vterq; tutor cōfirmatur. Sed de hac materia plenius videas hic per Angelū.

Item si testamento posuit exemplum de legitimo, nunc de datiuo & testamentario minus idoneo.

Idoneus, id est sufficiens.

Ad tempus excusatur enim aliquis quandoque in perpetuum, quandoque ad tempus: vt patet per multa exempla. j. de excusatio. tutorum & curatorum. §. j. & quasi per totum titulum.

Curatores, vel etiam tutores, vt. §. proximo. §. dixi, scilicet prout iudici videbitur: vt. C. in quibus ca. tu. hab. l. j. & ij. Sed quid si pupillo tutor non sit: an dari possit curator? Respondeo, sic: & argumentum a cōtrario sensu sumitur. ff. de tutorib. & curato. da. ab his. l. curator. quod est validum. ff. de offi. eius cui manda. est iurisdic. l. j. §. huius rei. Accursius. ADDITIO. Nisi sit contrarium legi. l. nemo. C. de iurisdic. omniū iudicum. vel rationi naturali: vt. C. de episco. & cler. l. conuenticula.

Aduersa valetudine. i. infirmitate, q̄ valetudini & sanitati cōtra. est. Institut.

Neceffitate. vt quia longo tēpore abfuturus est, vel sua maiora negotia habet pertractare, vel alias similes necessitates: vt. ff. de procu. l. filiusfamilias. §. fin. & l. sequen. vsq; ad l. quae omnia. Et nisi huiusmodi necessitas sit, nō potest secundū quosdam: vt. C. qui da. tuto. vel curat. possit. l. curatorem. & l. curator. imō certē & si quaecun- que alia sit iusta quo- quo modo: vt. ff. de ad- ministratio, tuto. l. decre- to. Et haec eadem sunt in curatore: vt. C. de ap- pella. l. si actor.

Quod si tutor vel aduersa valetudine, vel alia necessitate impediatur: potest actor pupillo constitui. Accursius.

Quod si tutor vel aduersa valetudine, vel alia necessitate impediatur quo minus negotia pupilli administrare possit, & pupillus vel absit, vel infans sit: quem velit actorem, periculo ipsius tutoris prator, vel qui prouincie praerit, decreto constituet.

TITVLVS. XXIII. DE SATISDAZIONE tutorum & curatorum.

Soli testamentarij tutores, & ex inquisitione dati, immunes sunt a satisfadōe: ceteri verō rē pupilli saluam fore satisfadōe coguntur.

Actorem, Adiutor tutor. Actor ad agendū a tuto. vel a cura. constituitur. l. j. C. de act. a tut. seu cur. dand. l. si actor. C. de appell. l. tutor. ff. quā ex fac. tut. l. actor. ff. rem rat. hab. quia enim ab eis procurator constitui non potest, propterea qd̄ domini nō sunt, ideo hoc eis datū est, vt quotiens essent abfuturi vel aliā impediretur, decreto Praetoris vel Praefidis actorem darent. Adiutor ad alia tutelae munia deligitur. l. soler. ff. de tutel. qui ab Constantino Bonobis dicitur. Suidas λίστρον τοῦ δὲ παυροῦ, Bonobis. Vbi legendū αἰτίτρον. Cuius k. Velit. scilicet tutor.

Actorem, qui hic dicitur actor, aliā adiutor dicitur: vt. ff. de tute. l. solet. aliā curator: vt. ff. de tuto. & curato. datis ab his. l. in omnem. & C. de procuratori. l. neque. Et nota hic varia nomina eorum qui aliorū facta agūt, vt actor: vt hic iam dictū est. Item tutor, qui datur pupillis. §. de tute. §. est autē. Item curator, qui datur adultis, vel etiā furiosis, vel similibus: vt. §. cod. in princ. & §. furiosi. & §. sed & mente captis. Item procurator, qui aliena gerit negotia cū mandato: vt. ff. de procura. l. j. Item negotiorū gestor, qui sine mandato gerit: vt. j. de obliga. quae ex quasi contra. §. j. Item oconomus, cui res ecclesiastica gubernāda mandatur ab episcopo cū consensu fratru, vel capituli: vt. C. de sacrosanctis ecclesiis. l. iubemus. & C. de episcopis & clericis. l. omnes. §. hoc nihilo minus. versicul. hic enim sine dubio. Item idem dicitur apocrifarius: vt in Authentica quomodo oportet episco. §. non aliter. & §. neq; autem. & §. si verō. ibi, praesertim. Item syndicus, qui sic Graecē dicitur, Latine singulorū dicens causas: vt. ff. de muneribus & honorib. l. munerū. §. defensores. Quandoq; tamen actor & syndicus pro eodem ponuntur: vt. ff. quod cuiusq; vniuer. l. j. §. quib. & §. penultimo. & l. item eorū. §. actor. facit ad hoc. ff. de auctoritate tutorum vel curatorū, per totum. Vel etiam dic quōd differunt, vt ibi notatur, scilicet in dicta lege prima, quod cuiusque vniuersitatis. §. quibus. in gloss. syndici. ADDITIO. Hodie tamen non fit differentia in nomine: vt in capi petitio. extra de procura. Angelus.

Decreto. Valde nouum est, vt qui procuratorem dare non potest, actorem constituat. ideoque decreto est opus. Cuiacius.

DE SATISDAZIONE TUTORVM vel curatorum.

Ista rubrica sic continuatur. Dicitur est supra de tutoribus & curatoribus. Continuatio. quia ipsi tenentur satisfadere, ideo videndum est de satisfadōne tutorum & curatorum eorundem.

Totus iste titulus diuiditur in tres partes principales. Primo ponit qui tenentur satisfadere, & qui non. Secūdo quōd illi qui non tenentur satisfadere: si satisfadant, praesertuntur sociis in administratione. Tertio qui officiales teneantur de satisfadōne non exacta, vel non idonea. Secūda ibi, Sed si. Tertia ibi, Sciendum. Item prima subdividitur in duas partes. Nam primo ponit regulā. Secundo ponit duas fallentias. Secūda ibi, Sed hoc. CASVS. Domine, iam video qualiter dantur tutores vel curatores: nūquid ad libitum suum res pupillorum vel adultorū sine metu periculi possunt administrare? Responder Imperator quōd non. Ne enim tutores vel curatores res pupillorum vel adultorū, vel ceterorum qui in curatione sunt, aut in totum consumant, aut in parte dem- D

Idem est propter inimicitias: nisi essent captales: quia tunc esset tutor remouēdas. Ange.

Facit ad hunc. §. c. significauit. cū gloss. s. ibi sed sic. extra de app. d. j. Et ita fecundum Ange. hic. & Bart. in. l. actor. ff. rem rat. ha. quant. is idē Bar. & dy. in. d. l. decreto, teneant quōd possit etiam sine aliqua causa.

Dic quōd imō diffinit secund. Ioan. Fab. quia curator a iudice actor vero a iudice decreto constituitur. Curator. Procurator Negotiorū gestor. Oconomus.

Apocrifarius. Syndicus.

Curator. i. adiunctus, siue coadiutor. Iaf. sup. tit. i. §. fin. glo. fin.

Quod nō est verum in habente diuicia inter ualla: vt. l. non solum. §. si. & l. post susceptam. ff. de execu. tu. scus in per. pmo furioso. secundum Ange.

Idem in bannito qui tras fugere & qui paratur, secundum Ang. hic. Tutor quare dari nequit habenti tutorem.

Tutores poterit plures pupillus habere.

nuant, curat Prætor vt tam tutores quã curatores satisfident rem pupilli saluam fore. Sed dñe, nũquid est hoc generaliter verum, quòd omnes tutores & curatores indistinctè ad prædictæ satisfidationis in terpositionem teneantur: Respondet quòd non. Nã certè hoc quòd diximus tutores vel curatores debere satisfidare, non est perpetuum.

Nam tutores testamenti dati, huiusmodi satisfidationem præstare non coguntur. Et hoc tali ratione: quia fides & diligentia eorum à testatore qui eos in testamento dedit, satis probata videtur. Idem dico in tutoribus cum inquisitione à iudice datis. Nam certe illi similiter huiusmodi satisfidatione non onerantur: quia idonei electi sunt. Et hæc vsque ad illum. §. sed si ex testamento. Franciscus. de Are.

^a Ne tamen pupillorum. Diximus dando tutores vel curatores ratione æta is. ne tamen pupillorum, &c. Accursius.

^b Consumantur. in totũ. ^c Dominantur. pro parte. Accursius.

^d Prætor, vt & tutores & curatores. sic & præses & vsurbis, & præses provinciarum vt supra titulo primo. §. ij.

^e Satisfident. rem pupilli saluam fore: vt diximus §. de tute. §. fina. scilicet cum fideiussore: vt. ff. re pupil. saluam fore. l. non quasi. in principio. & ff. de præto. stipula. l. prætoris. iij. & ff. qui satisfidare cogan. l. j. Accursius.

^f Perpetuum. id est generaliter verũ. aliàs perpetuum. id est generale: vt. C. de ed. l. edita. aliàs pro tẽpore ponitur: scilicet quamdiu vita durat: vt. j. de verbo. obligat. §. at si ita. & ff. pro socio. l. j. vbi de hoc.

^g Approbata est. idem in curatoribus in testamento datis [licet curatores non dantur in testamento, regulariter tamẽ, si dati fuerint, confirmantur decreto Prætoris vel Præsidis. sic. §. titu. prox. §. ij. & tunc liberantur à satisfidando, vt tutores,] vt hic, & ff. de confirman. tuto. l. si filio. & l. in confirmando. & l. sequenti. & l. vtilitatẽ. Secus in dato à matre: vt. ff. de confirman. tuto. l. j. ad finem. l. aliàs. C. eod. tit. l. j. sed quare secus? Respond. quia firmum est consilium patris, & non matris: vt argu. infra quibus ali. l. in fin. tutoribus. & infra de iniur. §. j. Et quòd dicit in testamento, idem in tutoribus in codicillis datis dicam: vt. ff. de testamen. tute. l. iij. & facit ad hoc. C. de episc. co. audien. l. de creationibus.

^h Item ex inquisitione. id est dati à iudice cum inquisitione: vt. §. de Attil. tuto. §. sed hoc iure.

ⁱ Idonei. scilicet præsumptione iuris: contra quam non admittitur probatio in contrarium. sed si contra apparet, tenebitur ille qui dedit: vt infra eodem §. sciendum. Sed hoc fallit in curatore furioso, qui satisfidat, si non habeat idoneam substantiam: licet sit cum inquisitione datus: vt. C. de curato. furioso. l. fina. §. & si quidem. & §. si verò non talis. Item debent iurare isti omnes bene agere, id est nõ pretermittere* vtilia, & non facere inutilia: vt in authent. vt hi qui ob. se per. ha. res mi. §. fin. collatio. vj. Si ergo nec testamentarij nec datiu satisfidant, qui erunt illi qui satisfidant: Respond. legitimi, nisi in casu scilicet patronus liberti: vt. ff. de legit. tuto. l. legitimos. §. j. Item datiu, quando non sunt cum inquisitione: vt. C. de auctorita. præstan. l. fi. & nisi satisfident, non administrant: vt. C. de tuto. vel curato. qui satis non dedit. l. j. & fin. Et secundum hoc sunt quatuor genera tutorum: scilicet testamentarij, item legitimi, item datiu cum inquisitione, item datiu sine inquisitione, vt dictum est.

^k [sed §.] Diuiditur in quatuor partes. Primò quòd contutor tenetur contutori satisfidare: vt in administratione præferatur. Secundò quid fiet si nullus ex contutoribus vult satis offerre de indemnitate ratio, qui Tertiò quid agendum cum tutores discordant in eligendo. Quartò extendit ad datiu dictum in testamentariis. Secunda ibi, Quòd si nemo. Tertia ibi, Sin autem. Quarta ibi, Idem & in pluribus. Arcerinus. C. A §. v. s. Dixisti mihi, quòd tutores testamentarij & cum inquisitione dati, non satisfidant: nunquid hoc est

Perpetuum multipliciter sumitur,

Curatores dati in testamento liberantur à satisfidando.

Tutor datus à matre in testamento tenetur satisfidare.

a] Nota quòd consilium patris, & sic masculi, est firmum & bonum: & non matris. sic feminæ est consilium debile.

* Etiam debet promittere cum satisfidat pupillum indefensum non relinquere.

Item facere inuentarium. Item recipere administrationem ex decreto iudicis expro testamento ratio, qui

sua auctoritate administrare potest: Aegid. Per.

Et tamẽ pupillorum pupillarumve, & eorum qui quæve in curatore sunt, negotia à curatoribus tutoribusve consumantur, vt deminuantur: curet prætor, vt & tutores & curatores eo nomine satisfident.

Sed hoc non est perpetuum. Nam tutores testamento dati satisfidare non coguntur: quia fides eorum & diligentia ab ipso testatore approbata est. Item ex inquisitione tutores vel curatores dati, satisfidatione non onerantur: quia idonei electi sunt.

Si quis ex pluribus testamentariis, aut ex inquisitione datis tutoribus satisfidationem offerat, is solus administrat, ni aliis etiam offerat: nullo autẽ satis offerente, is geret quẽ testator destinauit, quòd si testamento scriptum nõ sit, electio maiori parti datur administratio ipsos autẽ inter se in electione distantes, iubet prætor concordare esse.

generaliter verum? Respondet Imperator quòd non. Nam si duo pluresve tutores in testamento dati fuerint, poterit vnus ex is offerre satisfidationem de indemnitate pupilli contutori vel concuratori suo. & si ipse admittit huiusmodi satisfidationem, ei in administratione præferatur. sed tutor vel curator non poterit per se à contutore vel concuratore suo huiusmodi satisfidationem exigere: sed offerre eam debet: vt electionem det concuratori vel contutori suo satis accipere, & administrationem ei exponere, vt ipse solus administrare possit. & si nullus eorum satisfidationem huiusmodi offerat: tunc si testator in testamento expresserit quis in administratione præferri debeat, ille solus administrabit. si vero à testatore de hoc nihil dictum fuerit, tunc quem maior pars eorum idoneum elegerit, ille solus administrabit. Sed si ita fuerit, quod in electione ipsi tutores nec aliquatenus per se concordare poterunt, Prætor partes suas interponet, & aliquem idoneum administratorem eligere compelleret. Idem iuris est in pluribus tutoribus vel curatoribus ex inquisitione datis: vt videlicet maior pars possit eligere aliquem idoneum, qui solus negotia pupilli administrat. Et hæc dicuntur vsque ad illum. §. sciendum est autem. Franciscus.

Sed si ex testamento, vel inquisitione duo pluresve dati fuerint, potest vnus offerre satisfidationem de indemnitate pupilli vel adolescentis: & contutori suo vel curatori præferri, vt solus administret: vel vt contutor aut concurator satis offerens præponatur ei, & ipse solus administret. Itaque per se non potest petere satisfidationem à contutore suo vel concuratore, sed offerre debet, vt electionem det cõcuratori vel cõtutori suo, vtrum velit satis accipere, an satisfidare. Quòd si nemo eorum satis offerat: si quidem adscriptum fuerit à testatore quis gerat: ille gerere debet. quòd si non fuerit adscriptum: quem maior pars elegerit, ipse gerere debet, vt edicto prætoris cauetur. Sin autem ipsi tutores dissenserint circa eligendum eum, vel eos qui gerere debent: prætor partes suas interponet

maior pars possit eligere aliquem idoneum, qui solus negotia pupilli administrat. Et hæc dicuntur vsque ad illum. §. sciendum est autem. Franciscus.

^k Sed si ex testamento. Duo ponit, & vnum tantum nunc prosequitur, scilicet de testamentario. sed in fine. §. dicit de alio. Item hæc eadem in curatoribus pluribus locum habet. vt. ff. de adm. tu. l. iij. §. que secundum in tutoribus. Item quid in legitimo? Respond. idem, cum sit eadem ratio: ne deterius negotia per plures exerceantur: vt. ff. de adm. tu. l. i. si plures. j. §. quamuis. vt siculo, appar. ergo. Accursius, vnde versus,

^l Segnius expediunt commissa negotia plures. An satisfidare. sic infra de inutilib. stipulationibus §. alteri in fin. Accursius.

^m Adscriptum. scilicet in testamento: vel aliter appareat eius voluntas euidenter, quia dixit in satisfidatione quis præferri debeat: quòd si non fuerit adscriptum, quem maior pars elegerit, illi gerere debet. Accursius.

ⁿ Maior pars. dummodo omnes velint per vnum administrari: aliàs enim non compellerentur: sed omnes gerere possunt si velint: vt. ff. de adm. tu. leg. si plures. j. §. fina. & leg. vel in partes. Et not. hic argumentum quòd statuit maiori parti. sic. ff. de pac. leg. iur. gentium. §. vlt. & leg. & suum heredem. §. fin. & leg. maiorem. & leg. sequen. §. fin. & ff. de testibus. leg. iij. §. ij. ibi, aliàs numerus testium & c. argumentum contrarium. ff. de seruitutib. rusticorum prædiorum. leg. per fundum. & ff. communia prædiorum. l. finali.

^o AD DITIO. Sol. ibi loquitur in constitutione indiuidui, puta seruitutis, in qua omnes requiruntur, hic de administratione, quæ est diuidua: & penes vnum in solidum est possibilis: secundum. Bal. Vel ibi loquitur de re communi pluribus vt vniuersis: hic verò de communi vt singulis. Quæ tamen regulæ fallant in multis casibus: vt per docto. hic. Vide cap. j. extra de his quæ sunt à maiore parte capituli.

^p Edicto prætoris. quòd non habemus.

^q Partes suas. id est se & officiales suos, & milites iustitiarum. Sed cur non committitur fortunæ: vt aliàs. C. communia de legatis. l. fina. j. respond. & infra legatis. §. optionis; Respondeo, non ita alterius factum scilicet pupilli possunt fortunæ committere, vt suum proprium. & concordat huic. ff. de legatis. j. leg. huiusmodi. §. fina. & ff. de usufructu. l. si usufructus. j. §. sed si inter duos. argumentum contrarium in eodem titu. de usufructu. ff. leg. quotiens duobus. j. respon.

Idem &

b] Imo vt quæ secundum Ang. vt que ad ver. quod si nemo, quia cõ indefinito loquatur: præsumitur respondere ad interrogata. l. si desitor. §. qui interrogatus. ff. de interroga. actioni. c] Reo ta. postulante vnum ex eis eligi, plures simul agere non possunt. & si vnus velit diuidere, & aliis gerere: fiet diuisio cæteris iniuris per officium iudicis: argu. l. & puto. ff. de excus. l. cõmuni diui. §. si duo. ff. communi diui. Ange.

Idem & in pluribus. per omnia vt supra, nisi quia hic a testatore non potuit scribi quis gereret: cum nihil dixerit de tutela. nam non darentur ex inquisitione, si essent testamentarij: vt supra de Attil. tuto. j. respon.

Diuisio.

[Sciendum.] Diuiditur in quatuor partes. Primò quòd officialis conuenitur subsidiaria actione. Secundò quòd in quibus casibus teneatur. Tertio ad heredes extendit. Quarto ponit nouum casum: videlicet qd tutor cogitur satisficere. Secunda ibi, Subsidiaria. Tertia ibi, Quae quidem. Quarta ibi, Quibus constitutionibus. Aretin. c. a s v s. Domine, iam video in quibus casibus tutores satisficere rem pupilli saluam fore, interponere debeant. Pone modò, qd non fuerit pupillis per tutores bene cautum: qualiter in defectu tutorum vel fideiussorù ab eisdem receptorum subueniatur ipsi pupillis: Respondet Impera. Amice, in hoc casu optimum remedium beneficio legis ipsi pupillis indulgetur. Scire enim debes, qd non solum tutores vel curatores ex administratione sua pupillis, vel adultis, vel furiosis, vel ceteris qui in curatione sunt, tenentur: sed etià in magistratus, qui huiusmodi satisficere à tutoribus vel curatoribus accipiunt, vtilis actio subsidiaria dabitur: quae quidè actio subsidiaria vltimù huiusmodi pupillis vel adultis possit praestare subsidium. Et haec actio subsidiaria nò solum aduersus illos competit, qui nò idonea cautione à tuto. vel cura. exponi passi sunt: nec solum aduersus magistratus datur: sed etià tam ex prudētum responsis, quàm ex constitutionibus principis in heredes eorum extenditur: nec immerito. In eisdem enim cōstitutionibus expresse cauetur, vt tutores vel curatores ad praedictam satisficere in interponendam per pignorum captionem coarceantur. vnde cum ipsi magistratus sibi legis beneficio poterāt ab huiusmodi periculo cauere: nò est mirum si ipsi & etià eorum heredes pro sua negligentia teneantur. Scire tamè debes, qd neque praefectus vrbis, neque praetor, neque praeses prouinciae, neque aliquis alius, qui ius dandi tutores habet, praedicta actione subsidiaria pupillis, vel adultis, vel ceteris in curatione existentibus tenebuntur: sed solum hi, qui huiusmodi satisficere accipere solent. Et haec dicuntur vsque in fi. titu. Franc.

re debet. Idem & in pluribus a ex inquisitione datis comprobandum est: id est vt maior pars eligere possit, per quem administratio fiat.

Qui tenetur recipere satisficere à tutore, si nò recipit, vel minus idonea, tenetur subsidiaria actione, quae etiam transit contra heredes. Et potest tutor vel curator cogi satisficere etiam captis pignorum. Aretinus.

Sciendum autem est nò solum tutores vel curatores pupillis, vel adultis, ceterisque b personis ex administratione reru teneri: sed etià in eos qui satisficere accipiunt, c subsidiaria actione esse, quae vltimò eis d praesidium possit asserere. Subsidiaria e autè actio in eos datur, qui aut omnino à tutoribus vel curatoribus satisficari nò curauerunt, aut nò idonea f passi sunt cauere. Quae s quidem tam ex prudentum responsis, h quàm ex constitutionibus i Imperialibus etiam in heredes eorù

tamen in quatuor casibus vnus pro alterius parte tenetur, tamen post magistratum: scilicet si tutor è vt suspectum remouendum nò remouit, vel tarde remouit, vel remouendo iura pupilli prodidit, vel nò exegit satisficere rem pupilli saluam fore, cum videret eù nò soluendo: vt in l. c. de diui. tut. l. ij. & ff. de admini. tut. l. Lucius. ij. §. penul. Secundo casu cōuenitur primo gerēs, secundo magistratus, tertio nò gerens: nisi in dictis quatuor casibus: vbi cōuenitur etiam qui nò gessit ante magistratū: vt. C. de diui. tut. l. ij. & ff. de adm. tuto. l. etiam. & l. Emilii. in fin. & l. tres tutores. de hoc dixi in l. j. ff. de tute. & ra. distra. & in l. c. de transactio. A D E T I O. Et not. qd in omnibus praedictis casibus pupillus cōueniens tutor è, praefertur ceteris creditoribus. l. dabimus. ff. de priuilegiis credito. secus si conueniat iudicem. l. j. §. priuilegium. ff. de magistra. con. Accur.

extèditur. Quibus constitutionibus k & illud exprimitur, vt nisi caueat i tutores vel curatores, pignoribus captis coarceantur. m

Actione subsidiaria non tenetur, qui tantum dant tutores, sed qui satisficere exigunt.

Neque autè praefectus vrbis, n neq; praetor, neq; praeses prouinciae, neque quisquā alius, cui tutores dandi o ius est, hac actione tenebitur: sed hi tantummodo, qui satisficere exigere solent, p

TITVLVS XXV. DE EXCVSATIONIBVS tutorum vel curatorum.

Liberorum numerus hic scriptus à tutela: munere vacatione praestat: adoptiuu verò liberi ita demum ad excusatione profunt, si à quopiā ascendenti adoptati sint: nò etià si ab extraneo. Itè nepotes ex filio praemortuo pfunt.

Excusantur autem tutores & curatores variis ex causis: Plerumque tamen propter li-

aliis Graecis constitutionibus: sed aliter heres tenetur, qui de dolo C & lata culpa tantum: aliter defunctus, qui etiam de leui culpa tenetur: vt. ff. de mag. con. l. non similiter.

Quibus constitutionibus, scilicet Graecis.

Caveant, scilicet rem pupilli saluam fore.

Coarceantur, facit ad hoc. ff. de admini. tuto. l. j. j. respon. & ff. de dam. infest. l. iij. §. iij. & ff. de lib. agno. l. si quis à liberis. §. si quis ex his. & C. de suspic. tuto. l. ij. & ff. de vent. in spi. l. j. §. quid ergo.

Vrbis, scilicet Romanae, per excellentiam: vt. s. de iur. natu. §. sed quoties. Item facit ad hunc. §. ff. de magistra. con. l. j. Sed contra est, ff. de adm. tut. l. Emilii. §. Sed distingue tria genera iudicium, quibus possunt dare tutorem, & nò exigere satisficere: de quibus ibi dicit. b Alij exigere & nò dare: vt tabelliones, & aliquis miles iustitia, cui talia committuntur: & isti tenentur in subsidium: vt. s. de Attil. tut. §. penul. & ff. de mag. con. l. fin. Item aestimatores patrimonij pupillorum, propter quorum prauam aestimationem viliores fideiussores accepti sunt: vt. ff. de mag. con. l. j. §. diuus, qui erant dandi pro rei qualitate: vt. ff. de in ius vocan. l. j. & qui satisficere cogant. l. i. verò. §. j.

Dandi, scilicet tantum.

Sed hi tantummodo in prouinciis duumviri aut defensores: in vrbe, scriba, aut is quem praetor in hoc delegauerit. l. ij. & iij. De rem pup. sal. for. l. vlt. C. de mag. conuen. Cuiac.

Solent, aliàs debent, sed isti nec debent, nec solent, vt diximus.

DE EXCVSATIONIBVS TUTORVM vel curatorum.

De excusationibus tutorum vel curatorum nunc dicitur, quod s. quibus mod. tit. §. si. promiss. Accur. Vel continua sic secundum Porc. Quia supra visum est de tuto. & curato. & quia hi variis ex causis excusari solent: ideo merito subdit de excusationibus tutorum vel curatorum. Porcus.

Excusantur. Totus iste titu. diuiditur in sedecim partes. Prima Diuisio.

ponit qualiter quis excusetur à tutela propter numerum liberorum. Secunda ibi, Item diuus, qualiter excusetur, qui impeditur negotiis fiscalibus, & Reip. Tertia ibi, Et qui potestatem, qualiter quis excusetur propter potestatem & iurisdictionem. Quarta ibi, Item propter, qualiter excusetur propter litem praecedentem cum pupillo vel adulto. Quinta ibi, Item tria, qualiter excusetur propter numerum tutelarum. Sexta ibi, Sed & propter, qualiter excusetur propter paupertatem. Septima ibi, Item propter aduersam, qualiter quis excusetur propter infirmitatē. Octaua ibi, Simi-

l. c. de mag. con. l. ij. & in C. de mag. con. l. ij. §. exigere.

Idonea, aduerbiū est: & facit ad hoc. ff. de magistra. conue. l. j. §. sciendum. & §. exigere.

Quae, i. tutela actio subsidiaria, vel negotiorū gesto. vt diximus.

Responsis, vt. ff. de magi. conue. l. j. §. sciendum est. & l. qd ad heredē.

Ex constitutionibus, vt. C. de mag. con. l. ij. & in

Glo. r in d. l. Acemilius, est similis huic.

Et si differant accipere satisficere nem vel expedire, p. cessum, vt hoc onus trahat ad fideiussore, poterunt conueniri in syndacatu: vt. d. l. i. §. sciendum. la.

De excusationibus tutorum vel curatorum nunc dicitur, quod s. quibus mod. tit. §. si. promiss. Accur. Vel continua sic secundum Porc. Quia supra visum est de tuto. & curato. & quia hi variis ex causis excusari solent: ideo merito subdit de excusationibus tutorum vel curatorum. Porcus.

Excusantur. Totus iste titu. diuiditur in sedecim partes. Prima Diuisio.

ponit qualiter quis excusetur à tutela propter numerum liberorum. Secunda ibi, Item diuus, qualiter excusetur, qui impeditur negotiis fiscalibus, & Reip. Tertia ibi, Et qui potestatem, qualiter quis excusetur propter potestatem & iurisdictionem. Quarta ibi, Item propter, qualiter excusetur propter litem praecedentem cum pupillo vel adulto. Quinta ibi, Item tria, qualiter excusetur propter numerum tutelarum. Sexta ibi, Sed & propter, qualiter excusetur propter paupertatem. Septima ibi, Item propter aduersam, qualiter quis excusetur propter infirmitatē. Octaua ibi, Simi-

l. c. de mag. con. l. ij. & in C. de mag. con. l. ij. §. exigere.

Idonea, aduerbiū est: & facit ad hoc. ff. de magistra. conue. l. j. §. sciendum. & §. exigere.

Quae, i. tutela actio subsidiaria, vel negotiorū gesto. vt diximus.

Responsis, vt. ff. de magi. conue. l. j. §. sciendum est. & l. qd ad heredē.

Ex constitutionibus, vt. C. de mag. con. l. ij. & in

Glo. r in d. l. Acemilius, est similis huic.

Et si differant accipere satisficere nem vel expedire, p. cessum, vt hoc onus trahat ad fideiussore, poterunt conueniri in syndacatu: vt. d. l. i. §. sciendum. la.

De excusationibus tutorum vel curatorum nunc dicitur, quod s. quibus mod. tit. §. si. promiss. Accur. Vel continua sic secundum Porc. Quia supra visum est de tuto. & curato. & quia hi variis ex causis excusari solent: ideo merito subdit de excusationibus tutorum vel curatorum. Porcus.

Excusantur. Totus iste titu. diuiditur in sedecim partes. Prima Diuisio.

ponit qualiter quis excusetur à tutela propter numerum liberorum. Secunda ibi, Item diuus, qualiter excusetur, qui impeditur negotiis fiscalibus, & Reip. Tertia ibi, Et qui potestatem, qualiter quis excusetur propter potestatem & iurisdictionem. Quarta ibi, Item propter, qualiter excusetur propter litem praecedentem cum pupillo vel adulto. Quinta ibi, Item tria, qualiter excusetur propter numerum tutelarum. Sexta ibi, Sed & propter, qualiter excusetur propter paupertatem. Septima ibi, Item propter aduersam, qualiter quis excusetur propter infirmitatē. Octaua ibi, Simi-

l. c. de mag. con. l. ij. & in C. de mag. con. l. ij. §. exigere.

Idonea, aduerbiū est: & facit ad hoc. ff. de magistra. conue. l. j. §. sciendum. & §. exigere.

Quae, i. tutela actio subsidiaria, vel negotiorū gesto. vt diximus.

Responsis, vt. ff. de magi. conue. l. j. §. sciendum est. & l. qd ad heredē.

Ex constitutionibus, vt. C. de mag. con. l. ij. & in

Glo. r in d. l. Acemilius, est similis huic.

Et si differant accipere satisficere nem vel expedire, p. cessum, vt hoc onus trahat ad fideiussore, poterunt conueniri in syndacatu: vt. d. l. i. §. sciendum. la.

De excusationibus tutorum vel curatorum nunc dicitur, quod s. quibus mod. tit. §. si. promiss. Accur. Vel continua sic secundum Porc. Quia supra visum est de tuto. & curato. & quia hi variis ex causis excusari solent: ideo merito subdit de excusationibus tutorum vel curatorum. Porcus.

Excusantur. Totus iste titu. diuiditur in sedecim partes. Prima Diuisio.

ponit qualiter quis excusetur à tutela propter numerum liberorum. Secunda ibi, Item diuus, qualiter excusetur, qui impeditur negotiis fiscalibus, & Reip. Tertia ibi, Et qui potestatem, qualiter quis excusetur propter potestatem & iurisdictionem. Quarta ibi, Item propter, qualiter excusetur propter litem praecedentem cum pupillo vel adulto. Quinta ibi, Item tria, qualiter excusetur propter numerum tutelarum. Sexta ibi, Sed & propter, qualiter excusetur propter paupertatem. Septima ibi, Item propter aduersam, qualiter quis excusetur propter infirmitatē. Octaua ibi, Simi-

l. c. de mag. con. l. ij. & in C. de mag. con. l. ij. §. exigere.

Idonea, aduerbiū est: & facit ad hoc. ff. de magistra. conue. l. j. §. sciendum. & §. exigere.

Quae, i. tutela actio subsidiaria, vel negotiorū gesto. vt diximus.

Responsis, vt. ff. de magi. conue. l. j. §. sciendum est. & l. qd ad heredē.

Ex constitutionibus, vt. C. de mag. con. l. ij. & in

Glo. r in d. l. Acemilius, est similis huic.

Et si differant accipere satisficere nem vel expedire, p. cessum, vt hoc onus trahat ad fideiussore, poterunt conueniri in syndacatu: vt. d. l. i. §. sciendum. la.

De excusationibus tutorum vel curatorum nunc dicitur, quod s. quibus mod. tit. §. si. promiss. Accur. Vel continua sic secundum Porc. Quia supra visum est de tuto. & curato. & quia hi variis ex causis excusari solent: ideo merito subdit de excusationibus tutorum vel curatorum. Porcus.

Excusantur. Totus iste titu. diuiditur in sedecim partes. Prima Diuisio.

ponit qualiter quis excusetur à tutela propter numerum liberorum. Secunda ibi, Item diuus, qualiter excusetur, qui impeditur negotiis fiscalibus, & Reip. Tertia ibi, Et qui potestatem, qualiter quis excusetur propter potestatem & iurisdictionem. Quarta ibi, Item propter, qualiter excusetur propter litem praecedentem cum pupillo vel adulto. Quinta ibi, Item tria, qualiter excusetur propter numerum tutelarum. Sexta ibi, Sed & propter, qualiter excusetur propter paupertatem. Septima ibi, Item propter aduersam, qualiter quis excusetur propter infirmitatē. Octaua ibi, Simi-

l. c. de mag. con. l. ij. & in C. de mag. con. l. ij. §. exigere.

Idonea, aduerbiū est: & facit ad hoc. ff. de magistra. conue. l. j. §. sciendum. & §. exigere.

Quae, i. tutela actio subsidiaria, vel negotiorū gesto. vt diximus.

Responsis, vt. ff. de magi. conue. l. j. §. sciendum est. & l. qd ad heredē.

Ex constitutionibus, vt. C. de mag. con. l. ij. & in

Glo. r in d. l. Acemilius, est similis huic.

Et si differant accipere satisficere nem vel expedire, p. cessum, vt hoc onus trahat ad fideiussore, poterunt conueniri in syndacatu: vt. d. l. i. §. sciendum. la.

De excusationibus tutorum vel curatorum nunc dicitur, quod s. quibus mod. tit. §. si. promiss. Accur. Vel continua sic secundum Porc. Quia supra visum est de tuto. & curato. & quia hi variis ex causis excusari solent: ideo merito subdit de excusationibus tutorum vel curatorum. Porcus.

Excusantur. Totus iste titu. diuiditur in sedecim partes. Prima Diuisio.

ponit qualiter quis excusetur à tutela propter numerum liberorum. Secunda ibi, Item diuus, qualiter excusetur, qui impeditur negotiis fiscalibus, & Reip. Tertia ibi, Et qui potestatem, qualiter quis excusetur propter potestatem & iurisdictionem. Quarta ibi, Item propter, qualiter excusetur propter litem praecedentem cum pupillo vel adulto. Quinta ibi, Item tria, qualiter excusetur propter numerum tutelarum. Sexta ibi, Sed & propter, qualiter excusetur propter paupertatem. Septima ibi, Item propter aduersam, qualiter quis excusetur propter infirmitatē. Octaua ibi, Simi-

l. c. de mag. con. l. ij. & in C. de mag. con. l. ij. §. exigere.

Idonea, aduerbiū est: & facit ad hoc. ff. de magistra. conue. l. j. §. sciendum. & §. exigere.

Quae, i. tutela actio subsidiaria, vel negotiorū gesto. vt diximus.

Responsis, vt. ff. de magi. conue. l. j. §. sciendum est. & l. qd ad heredē.

Ex constitutionibus, vt. C. de mag. con. l. ij. & in

Glo. r in d. l. Acemilius, est similis huic.

Et si differant accipere satisficere nem vel expedire, p. cessum, vt hoc onus trahat ad fideiussore, poterunt conueniri in syndacatu: vt. d. l. i. §. sciendum. la.

De excusationibus tutorum vel curatorum nunc dicitur, quod s. quibus mod. tit. §. si. promiss. Accur. Vel continua sic secundum Porc. Quia supra visum est de tuto. & curato. & quia hi variis ex causis excusari solent: ideo merito subdit de excusationibus tutorum vel curatorum. Porcus.

Excusantur. Totus iste titu. diuiditur in sedecim partes. Prima Diuisio.

ponit qualiter quis excusetur à tutela propter numerum liberorum. Secunda ibi, Item diuus, qualiter excusetur, qui impeditur negotiis fiscalibus, & Reip. Tertia ibi, Et qui potestatem, qualiter quis excusetur propter potestatem & iurisdictionem. Quarta ibi, Item propter, qualiter excusetur propter litem praecedentem cum pupillo vel adulto. Quinta ibi, Item tria, qualiter excusetur propter numerum tutelarum. Sexta ibi, Sed & propter, qualiter excusetur propter paupertatem. Septima ibi, Item propter aduersam, qualiter quis excusetur propter infirmitatē. Octaua ibi, Simi-

l. c. de mag. con. l. ij. & in C. de mag. con. l. ij. §. exigere.

Idonea, aduerbiū est: & facit ad hoc. ff. de magistra. conue. l. j. §. sciendum. & §. exigere.

Quae, i. tutela actio subsidiaria, vel negotiorū gesto. vt diximus.

Responsis, vt. ff. de magi. conue. l. j. §. sciendum est. & l. qd ad heredē.

Ex constitutionibus, vt. C. de mag. con. l. ij. & in

Glo. r in d. l. Acemilius, est similis huic.

Et si differant accipere satisficere nem vel expedire, p. cessum, vt hoc onus trahat ad fideiussore, poterunt conueniri in syndacatu: vt. d. l. i. §. sciendum. la.

De excusationibus tutorum vel curatorum nunc dicitur, quod s. quibus mod. tit. §. si. promiss. Accur. Vel continua sic secundum Porc. Quia supra visum est de tuto. & curato. & quia hi variis ex causis excusari solent: ideo merito subdit de excusationibus tutorum vel curatorum. Porcus.

Excusantur. Totus iste titu. diuiditur in sedecim partes. Prima Diuisio.

ponit qualiter quis excusetur à tutela propter numerum liberorum. Secunda ibi, Item diuus, qualiter excusetur, qui impeditur negotiis fiscalibus, & Reip. Tertia ibi, Et qui potestatem, qualiter quis excusetur propter potestatem & iurisdictionem. Quarta ibi, Item propter, qualiter excusetur propter litem praecedentem cum pupillo vel adulto. Quinta ibi, Item tria, qualiter excusetur propter numerum tutelarum. Sexta ibi, Sed & propter, qualiter excusetur propter paupertatem. Septima ibi, Item propter aduersam, qualiter quis excusetur propter infirmitatē. Octaua ibi, Simi-

l. c. de mag. con. l. ij. & in C. de mag. con. l. ij. §. exigere.

Idonea, aduerbiū est: & facit ad hoc. ff. de magistra. conue. l. j. §. sciendum. & §. exigere.

Quae, i. tutela actio subsidiaria, vel negotiorū gesto. vt diximus.

Responsis, vt. ff. de magi. conue. l. j. §. sciendum est. & l. qd ad heredē.

Ex constitutionibus, vt. C. de mag. con. l. ij. & in

Glo. r in d. l. Acemilius, est similis huic.

Et si differant accipere satisficere nem vel expedire, p. cessum, vt hoc onus trahat ad fideiussore, poterunt conueniri in syndacatu: vt. d. l. i. §. sciendum. la.

De excusationibus tutorum vel curatorum nunc dicitur, quod s. quibus mod. tit. §. si. promiss. Accur. Vel continua sic secundum Porc. Quia supra visum est de tuto. & curato. & quia hi variis ex causis excusari solent: ideo merito subdit de excusationibus tutorum vel curatorum. Porcus.

Excusantur. Totus iste titu. diuiditur in sedecim partes. Prima Diuisio.

ponit qualiter quis excusetur à tutela propter numerum liberorum. Secunda ibi, Item diuus, qualiter excusetur, qui impeditur negotiis fiscalibus, & Reip. Tertia ibi, Et qui potestatem, qualiter quis excusetur propter potestatem & iurisdictionem. Quarta ibi, Item propter, qualiter excusetur propter litem praecedentem cum pupillo vel adulto. Quinta ibi, Item tria, qualiter excusetur propter numerum tutelarum. Sexta ibi, Sed & propter, qualiter excusetur propter paupertatem. Septima ibi, Item propter aduersam, qualiter quis excusetur propter infirmitatē. Octaua ibi, Simi-

l. c. de mag. con. l. ij. & in C. de mag. con. l. ij. §. exigere.

Idonea, aduerbiū est: & facit ad hoc. ff. de magistra. conue. l. j. §. sciendum. & §. exigere.

Quae, i. tutela actio subsidiaria, vel negotiorū gesto. vt diximus.

Responsis, vt. ff. de magi. conue. l. j. §. sciendum est. & l. qd ad heredē.

Ex constitutionibus, vt. C. de mag. con. l. ij. & in

Glo. r in d. l. Acemilius, est similis huic.

Et si differant accipere satisficere nem vel expedire, p. cessum, vt hoc onus trahat ad fideiussore, poterunt conueniri in syndacatu: vt. d. l. i. §. sciendum. la.

De excusationibus tutorum vel curatorum nunc dicitur, quod s. quibus mod. tit. §. si. promiss. Accur. Vel continua sic secundum Porc. Quia supra visum est de tuto. & curato. & quia hi variis ex causis excusari solent: ideo merito subdit de excusationibus tutorum vel curatorum. Porcus.

Excusantur. Totus iste titu. diuiditur in sedecim partes. Prima Diuisio.

ponit qualiter quis excusetur à tutela propter numerum liberorum. Secunda ibi, Item diuus, qualiter excusetur, qui impeditur negotiis fiscalibus, & Reip. Tertia ibi, Et qui potestatem, qualiter quis excusetur propter potestatem & iurisdictionem. Quarta ibi, Item propter, qualiter excusetur propter litem praecedentem cum pupillo vel adulto. Quinta ibi, Item tria, qualiter excusetur propter numerum tutelarum. Sexta ibi, Sed & propter, qualiter excusetur propter paupertatem. Septima ibi, Item propter aduersam, qualiter quis excusetur propter infirmitatē. Octaua ibi, Simi-

l. c. de mag. con. l. ij. & in C. de mag. con. l. ij. §. exigere.

Idonea, aduerbiū est: & facit ad hoc. ff. de magistra. conue. l. j. §. sciendum. & §. exigere.

Quae, i. tutela actio subsidiaria, vel negotiorū gesto. vt diximus.

Responsis, vt. ff. de magi. conue. l. j. §. sciendum est. & l. qd ad heredē.

Ex constitutionibus, vt. C. de mag. con. l. ij. & in

Glo. r in d. l. Acemilius, est similis huic.

Et si differant accipere satisficere nem vel expedire, p. cessum, vt hoc onus trahat ad fideiussore, poterunt conueniri in syndacatu: vt. d. l. i. §. sciendum. la.

De excusationibus tutorum vel curatorum nunc dicitur, quod s. quibus mod. tit. §. si. promiss. Accur. Vel continua sic secundum Porc. Quia supra visum est de tuto. & curato. & quia hi variis ex causis excusari solent: ideo merito subdit de excusationibus tutorum vel curatorum. Porcus.

Excusantur. Totus iste titu. diuiditur in sedecim partes. Prima Diuisio.

ponit qualiter quis excusetur à tutela propter numerum liberorum. Secunda ibi, Item diuus, qualiter excusetur, qui impeditur negotiis fiscalibus, & Reip. Tertia ibi, Et qui potestatem, qualiter quis excusetur propter potestatem & iurisdictionem. Quarta ibi, Item propter, qualiter excusetur propter litem praecedentem cum pupillo vel adulto. Quinta ibi, Item tria, qualiter excusetur propter numerum tutelarum. Sexta ibi, Sed & propter, qualiter excusetur propter paupertatem. Septima ibi, Item propter aduersam, qualiter quis excusetur propter infirmitatē. Octaua ibi, Simi-

l. c. de mag. con. l. ij. & in C. de mag. con. l. ij. §. exigere.

Idonea, aduerbiū est: & facit ad hoc. ff. de magistra. conue. l. j. §. sciendum. & §. exigere.

liter. qualiter quis excusetur propter imperitiam literatum. Nona ibi, Item si propter inimicitias. qualiter quis excusetur propter inimicitias. Decima ibi, Item is qui. qualiter quis excusetur propter controuersiam status. Undecima ibi, Item maior. qualiter quis excusetur propter aetatem. Duodecima ibi, Idem & in milite. qualiter excusetur propter militiam. Decimatertia ibi, Item Romę. qualiter excusetur propter exercitium liberalium artium. Decimaquarta ibi, Qui autem. in quantum tempus potest quis se excusare. Decimaquinta ibi, Qui tutelam. qualiter quis excusetur a cura pupilli sui vel vxoris suę. Decimafexta ibi, Si quis autem. declarat quoddam falsa excusatio non prodest. Item prima pars diuiditur in quinque partes. Primum ponit quoddam plures & varię causę sunt, quibus quis a tutela vel cura excusatur.

Secundo ponit qualiter quis propter liberos excusatur. Tertio quot liberi habent excusare, seu propter quot liberos quis excusetur a tutela vel cura. Quarto fortificat dictum suum per similem rationem diuerrendo. Quinto declarat qui liberi sint illi qui prestāt excusationem. Secunda ibi, Plerunque. Tertia ibi, Si enim tres. Quarta ibi, Exemplo. Quinta ibi, Sed adoptiui. CASVS. Accessit ad Iustinianum, & ita coram eo proposuit: Domine vos uultis tractare de excu. tu. vel cu. dicatis ergo mihi, quibus modis excusantur tuto. vel curat. ab onere administrationis? Ad hoc respon. Imperat. Amice, tutores vel curatores variis modis a tutela vel cura poterunt excusari. Quandoque enim per numerum liberorum suorum merentur excusari: siue huiusmodi liberi in potestate sint, siue emancipati. Si enim tres liberos aliquis habuerit Romę superstites, vel in Italia quatuor, vel in prouincia quinque, a tutela vel cura poterit excusari. & hoc ad modum aliorum munerum ciuiliū. Nam & tutelam & curam placuit esse munus publicum. vnde sicut a ceteris muneribus publicis quis excusari poterit, ita & ab istis. Sed quid domine Iustiniane, vos dixistis per liberos quem posse a tutela vel cura excusari: dicatis mihi pro Deo, an illud locum habeat indistincte in omnibus liberis? Respondet Imperator: quod tibi dixi generaliter aliquem per liberos posse excusari: intelligere debes de naturalibus & legitimis. Nam adoptiui liberi patri adoptiuo ad excusationem non proficiunt. liberi enim naturales & legitimi extraneę personę a patre naturali nihilo minus ad excusationem profunt. & hoc vsque ad versicul. item nepotes. in quo sic pone casum. Vidimus quoddam per liberos quis a tutela vel cura excusatur: sed quia appellatione liberorum veniunt nepotes, queritur a domino Iustiniano, an istud se extendat ad nepotes? Respondet Imperator, quoddam non solum liberi primo gradu existentes profunt, sed etiam nepotes ex filio mortuo auo suo ad excusationem profunt: quia in locum sui patris mortui succedunt, sed licet nepotes ex filio post mortem ipsius filij, hoc est patris nepotum, auo profunt: nepotes tamen ex filia ei prodesse non poterunt. Et hoc vsque ad versiculum, Filij autem. in quo sic figuratur casus: Vidimus superius a principio titu. hucusque, quoddam liberi & nepotes ex filio excusant quem a tutela vel cura. Sed quero, domine Iustinian. an hoc verum sit de filiis mortuis? Respondet dominus Imperator, quod dixi tibi filios prodesse: intelligere debes, quoddam filij superstitis tantum ad tutel. vel cura. oneris excusationem profunt: mortui enim non profunt. & hoc vsque ad versiculum illum. Sed si in bello, in quo sic ponitur casus: Ostensum est supra quoddam liberi mortui non profunt ad excusationem tutelę vel curę. Nunc queritur ab Imperatore, quid si in bello pro Republica occisi fuerint: an patri ad excusationem prodesse possint? Et respondet, Certe constat eos prodesse, qui in acie principis ceciderunt. Qui enim pro Republica ceciderunt, in perpetuum per gloriam viuere intelliguntur. hoc dicit vsque ad §. Item diuus Marcus. Fraciscus de Aretio.

a] Et ista est verior scum est Ang. hic: quia beneficium quod habeo propter te, uo debeo uti contra te, salte vbi tu participas de eodem scundū Christo. per. l. si iudex circumuento. ff. de mino. alias secus, vt in. d. l. amicitissimos. b] Istam approbat Dy. in. d. §. ff. & Ang. hic. c] Proprie liberos, superstites, & incolumes: vt. ff. de vac. mun. l. ij. d] Emancipati, nisi pater filio emancipato curatorem petatur. tunc enim non excusatur a cura emancipati: vt. ff. eod. leg. amicitissimos. §. fin. e] Vel dicitur quoddam licet faciat contra stimulos naturales: tamen bene potest, vt ibi innuitur. f] Romę. hoc est in ciuitate Romana, & vsque ad centesimum mi-

liarium: vt. ff. de offic. prefect. vrb. leg. j. §. cum vrbem. Accursius. ADDITIO. Secus si dixisset, in vrbe, vel in vrbibus: quia vrbs muris cingitur: vt. l. vrbis. ff. de verborum significatione. Et quid appellatione ciuitatis vel patrię contineatur: & quid si dicatur Aretium, Florentia &c. Angelus hic se remittit.

Ita demum liberi a prefato munere immunitatem prebent, si superstites fuerint: mortui vero non, ni gloriose pro Reipubl. in acie ceciderint.

Filij autem superstites tantum ad tutelę vel curę muneris excusationem profunt: defuncti autem non profunt: Sed si in bello amissi sunt, quęsitum est an profint. Et constat eos solos prodesse, qui in acie amittuntur. Hi enim qui pro Republica ceciderunt, in perpetuum per gloriam viuere intelliguntur.

honoris inheret: vt. ff. de va. mu. l. sextumdecimum. §. numerus.

Exemplo ceterorum munerum.] Numerus trium liberorum excusatur a legationibus. l. j. C. de legatio. A ceteris muneribus personarum, numerus quinque: Ab omnibus muneribus numerus xvj. l. semper. ff. de iu. immun. ac legendum omnino est in. l. si quis decurio. C. de decur. non xij. sed xvj. liberorum. Constantinus recte in hunc modum, & ἕως δευτέρου παίδος, πάντων λειψήσμεν τὸν ἀπαλλοτρίων. Cuiacius.

Publicum munus, auctoritate, nam datur inuitis: vt. C. de decur. l. nullus. h. x. & facit. ff. de verb. sig. l. pupillus. §. munus. & l. munus proprie. & ff. de mu. & ho. l. j. §. illud. Sed contra. ff. eo. l. athletę. §. tutela. Sed non est publicum munus, vt ibi dicitur, vtilitate: licet auctoritate sic, vt hic dicitur: sed vtilitate publicum est secundario: quia expedit Reip. &c. vt. §. de his qui sunt sui vel alic. iur. §. si. Item contra. ff. eo. l. spadonem. §. qui accipit. & l. non tantum. §. non omnia. Sed licet ibi generaliter remissionem publicorum munerum habuit, tamē generali remissione non continetur tutela vel cura fauore pupillorum & aduortorum: sicut & alię de generali dicto quędam excipiuntur: vt. ff. de lega. iij. l. vxorem. §. felicissimo. & ff. de procul. l. Pomponius. respon. & ff. de li. leg. l. Aurelio. §. Caius.

Publicum munus esse.] Tutelam esse publicū vel ciuile munus nemo est qui neciat: neque video qua in re ab hac sententia discrepat. l. edy. §. tutela. ff. de tut. ar. existimo tamē spurium esse. §. tutela. nec enim solet Modestinus gręco cōtextui latinis, nisi ex aliis authoribus sententias inferere. nullum vero auctorem habet. §. tutela. denique eo sermone contextus est, qui nostris auctoribus non est in vsu: nec enim prouincialis numeris vsquam fit mentio, nec reipub. munus a ciuili munere quasi diuersum vsquam secernitur. Cuiac.

Non profunt. & hoc dico ad excusationem: vt hic, & ff. de va. mu. l. sextumdecimum. §. adoptiui. maximē hodie, cū nihil ad patrem adoptiuum transeat: vt. §. de ado. §. fed hodie. Sed olim bene acquirerebant ei, scilicet patri adoptiuo. Aegi. Perri.

Naturali patri. licet adoptiuo non profint: vt. §. proxi. respō. & secundum hoc puncta ibi, dati. Vel dic, dati in adoptionem naturali patri, id est auo vel proauo.

Profunt, scilicet arroganti: cum transeat in familiam eius: vt. §. de adopt. §. sed hodie. in fi. §. & §. sequen. & secundū hoc fiet hic mentio illius noui iuris: & punctabis ibi, naturali patri.

In locum patris. Apparet qd eo mortuo tantum profunt: eo autem viuuo non profunt: vt hic cū dicitur, in locū patris, &c. & C. de his qui nu. lib. l. ij. & ij. lib. x. Sed nūquid omnes loco vnus computantur? Respon. quidam quoddam non. Sed contradicitur leges expresse: nam loco vnus numerantur quotcūque sunt: vt in Gręca. l. ff. eod. l. ij. §. quotcūque. nam etiam in successione loco vnus computatur: vt. §. de heredi. quę ab intesta. §. cūm filius. arg. ff. de contra tab. l. j. §. j.

Non profunt. quia non sunt in potestate sua: vt. §. de pat. potest. §. si. hæc ratio non est bona: vt. §. eo. in princ. dicit enim de emancipato. vtne dicas, non profunt auo materno: quia alij profunt: vt. C. de testam. milit. l. v. & fina.

Superstites. id est viui.

Defuncti. idem & in nō natis, licet cōcepti: quia quo ad hęc casum non sunt pro iā natis: vt. ff. eo. l. ij. §. qui autē in ventre. Accur.

In acie. scilicet principis: vt. §. de adop. §. femina.

Per gloriam viuere. Not. mortuum viuere per gloriam: vt. ff. ad l. Aquil.

d] In prouinciis. Sed nūquid illę prouincię quę aliās habent ius Italię, & hic habebunt? Respon. non: quia illud propter tributa conceditur eis: vt. ff. de censu. l. j. & fina. e] Munerum. id est onerum ciuiliū, vt decurionatus. secus si patri monij sit onus: vt. ff. de va. mu. leg. sextumdecimum. §. numerus. & §. quę patrimoniorum. & §. leg. his oneribus. j. respō. & C. de his qui nume. que patrię lib. vel pau. excu. met. l. j. lib. x. Item secus in honoribus: vt. ff. de va. mu. l. iij. & l. in honoribus. c] & defuncti. Itē secus in oneribus quę

Toll. in som. Scip. di cit omnibus que patrię seruatur, iu. nerunt, aucte rāt, certum esse in celo & defuncti locū vbi beati sempiterno auo fruntur Aeg. Per.

Ab eo tamen excusant. l. liberi, vt tenet glos. in. l. si quis decurio. 2. C. de decur. l. i. 10. quam approbant Ang. & Por. hic licet glos. in l. C. de his qui num. li. vel paup. & c. dicat qd requiratur. 16.

Sic in generali disputatione ad obitendum quodnis beneficium regulare, non continetur beneficium regulare Cluuiacē. ordi. nisi exprimitur. Aegi. Per.

Et sicut generalis in iunitas nō extenditur ad extēditur ad munus publicū auctoritate & vtilitate priuatum, ita nec ad reale ordinariū, sed extraordinarium sic: vt not. Bar. & Dyn. in. d. §. qui accipit.

Idē in eo qui in gressus est religionem etiam beati Francisci fecerūt omnes hic arg. l. miles. & ibi glo. ff. de re iudi.

a] Idē in eo qui ingreſſus eſt religione etiam beati Franciſci ſecundum omnes hic: arg. l. miles. & ibi gl. ff. de re iudi.

l. Aquil. l. qua actione. §. si quis in colluctatione. Et ecōtra quis fingitur mortuus, qui vivit per vituperium, vt deportati: vt. ff. de cōtra tabul. l. j. §. j. & §. pen. in fin. & ff. de dona. inter vir. & vxor. cum hic. §. si donator. vbi ſervus vivit, & tamen pro mortuo reputatur quo ad ius civile: vt. ff. de regu. iur. l. quod attinet. & l. ſervitutem.

[Item diuus Marcus.]

C. A. S. V. S. Domine, iam vidi qualiter quis excuſatur ab onere tutelæ vel curæ. nunquid pluribus modis poterit cōpetere excuſatio? Reſpōd. quōd ſic. diuus enim Marcus reſcripſit in Semestribus ſuis adminiſtrantem reſ ſiſcales durante adminiſtratione poſſe ſe ab onere tutelæ vel curæ excuſare. hoc dicit vſq; ad §. item qui. In quo ſic figura caſum. Titius cauſa reipubl. abſens datus eſt tutor vel cura. quæritur ab Imperatore an poſſit ſe legitime excuſare? Reſpōd. Imperator, quōd qui abſentes cauſa Reipublicæ dati ſunt tuto. vel curat. ab onere adminiſtrationis tute. vel curæ excuſantur. hoc dicit vſq; ad verſiculum. Sed & ſi. in quo ſic figuratur caſus. Vidim⁹ qualiter abſens datus tutor vel curator excuſatur. Sed quid ſi aliquis datus tutor vel curator Rei publicæ cauſa abeſſe incipiat, an ſimiliter excuſetur? Reſpōdet dōminus Imperator, quōd non ſolum illi, qui in abſentia dati erāt, poſſunt excuſari: ſed etiam ſi primo fuerant dati tutores vel curatores, & poſtea cōperunt abeſſe cauſa Reipublicæ, à tutela vel cura excuſantur. & interim curator loco eorū datur: quibus reuerſis curator loco eorum ſubrogatus, deſinit curator eſſe: & ipſi adminiſtrationis onus recipiunt: nec in caſu iſto poſt reuerſionem anni habent vacationem: vt Papinianus libro. v. reſponſorū ſcripſit. Hoc enim ſpatium indulgetur hiſ, qui poſt reuerſionem ad nouas tutelæ vel curas vocantur: non autem eis qui priſtinæ adminiſtrationis onus recipiunt. hoc dicit vſque ad §. Et qui poteſtatem.

Publicam habens iuriſdictionem, à ſuſcipienda tutela excuſatur, ſuſceptā autem non deponit. Et qui poteſtatem aliquā habet, ſe excuſare poſſunt, vt diuus Marcus reſcripſit: ſed tutela ſuſcepta occasione poteſta- tis nō poſſunt deſerere. Sed nūquid ſi aliquis datus tutor vel cur. habeat litem cū pupillo vel cum adulto, poterit occasione litis ſe excuſare? Reſpōd. quōd non, niſi de omnibus bonis ipſius pupilli vel fortē de hereditate aliqua ipſi pupillo delata cōtrouerſia fuerit. In hoc enim caſu excuſatio habebit locum. Et hæc dicitur vſque ad §. Item tria. Aretinus.

Procurator ſiſci excuſatur à tutela vel cura. Aretinus.

Itē diuus Marcus in Semestribus reſcripſit, eum qui reſ ſiſci adminiſtrat, à tutela vel cura quā diu adminiſtrat, excuſari poſſe.

Reipublicæ cauſa abſens, à tutela & cura recenter delata excuſatur: ſuſceptam autē, quādiu abeſt, interimit: regreſſus verdē, intermiſſe onus ſtatim reſtituit.

Item qui Reipublicæ cauſa abſunt, à tutela vel cura excuſantur. Sed & ſi fuerint tutores vel curatores dati, deinde Reipublicæ cauſa abeſſe cōperint: à tutela vel cura excuſantur, quatenus Reipublicæ cauſa abſunt, & interea curator loco eorum datur: qui ſi reuerſi fuerint, recipiunt onus tutelæ. Nec anni habent vacationem, vt Papinianus libro quinto Reſponſorū ſcripſit. Nam hoc ſpatium habēt ad nouas tutelæ vocati.

Publicam habens iuriſdictionem, à ſuſcipienda tutela excuſatur, ſuſceptā autem non deponit.

Et qui poteſtatem aliquā ha-

abuti nominibus, ita Paulo quæſtionē fuiſſe propoſitā, rectē autem Paulū non de tutorib. ſed de curatorib. reſpōdiſſe, quem ad modum apparet ex l. curatorē. D. de tut. & cur. dat. quæ ex codē ſumpta eſt libro pariſque errore is qui abſtuturus erat Reipu. cauſa, deſiderabat tutorē in locū ſuum dari in l. j. §. ſiquis abſtuturus D. de ſuſp. tut. & in l. j. D. de tut. & rat. diſtr.

Ulpianus, tutela, obiter dixit, pro, curationis, vt in l. ne lucrū. C. de cur. fur. Is enim qui Reipub. cauſa abeſt, cū nō deſinat eſſe tutor in eius locū tutor ſubſtitui non poteſt. Cuiacius.

Propter litem quā quis habet cum pupillo, non excuſatur à tutela: niſi ſit omnium, vel maioris partis bonorum. Aretinus.

Item propter litem quam cum pupillo vel adulto tutor vel curator habet, excuſari nō poteſt: niſi forte de omnibus bonis vel hereditate: cōtrouerſia ſit.

Tria tutelæ non effectatæ onera ſeparatorum patrimonioꝝ, quādiu adminiſtrantur, immunitatem tribuunt.

Item tria onera tutelæ nō affectatæ, vel curæ, præſtant vacationem quādiu adminiſtrantur: vt tamen pluriū pupillorum tutela vel cura. j. eorūdem bonorū, veluti fratrum, pro vna cōputetur.

Pauperes, infirmos, & hecærum impericia ſimplicitati annexæ, vacationem à munere tutelæ tribuunt.

Sed & propter paupertatē excuſationem tribui, tam diui fratres, quā per ſe diuus Marcus

pupilli, vel fortē de hereditate aliqua ipſi pupillo delata cōtrouerſia fuerit. In hoc enim caſu excuſatio habebit locum. Et hæc dicitur vſque ad §. Item tria. Aretinus.

Portatam. vt quia ſit præſectus vigilum vel annonæ: vt. ff. eo. l. adminiſtrantes. b] ſimiles, qui poteſtates vocantur: vt. C. de mod. mul. l. eos. ſecus ſi ſit circa latus principis. cōptam enim non cōplebitur: vt. ff. eo. l. iuriſperitos. in princ. Accurſius.

sed ſuſceptam. vt. §. proximi. Accurſius.

Niſi forte. imō & ſine forte: vel etiā ſi de maiori parte bonorum pupilli ſit cōtrouerſia: vt. ff. eo. l. propter litem. j. reſpō. & facit. C. eo. l. ſi vt allegas. & §. de auctorit. tuto. §. ſina. & C. qui da. tuto. poli. l. creditorum. ſed hodie non poteſt creditor vel debitor eſſe tutor: vt in athen. vt hi qui ob. ſe ha. per. §. j. col. vj.

Hereditate. ſi ipſi pupillo à patre delata, vel à quocūque, non curor. propter magnitudinem enim litis ponit de hereditate.

[Item tria.] C. A. S. V. S. Dñe, nunquid ſunt adhuc plures modi, quib⁹ tut. vel cura. ab onere adminiſtrationis poterūt excuſari? Rñ. q̄ ſic. Nā tria onera tutelæ vel curæ nō affectatæ quādiu adminiſtrantur, tribuūt, excuſationē tamē in caſu iſto intelligēda ſunt tria onera, vt tut. vel cura pluriū pupill. einſidē hereditatis, vtputa fratru vel nepotū, pro vna tutela cōputentur. Nā nō numerus pupillorū, ſed ſeparatio patrimonioꝝ facit plures tutel. & nō ſolū in prædictis modis locū habet excuſatio. Et hoc vſq; ad §. ſed & ppter. Frac Aret.

Item tria onera. Non, dicit onera, quatuor enim poſſet habere tutelæ, quæ ſibi excuſationē nō darēt, ſi ſint leues vel leuiſſimæ, vt hic. Item nō. q̄ dicit tria onera. tres enim poſſet habere, & tamē pro vna cōputarentur: puta fratru, vt ſequitur. Nō enim numerus pupillorū plures tutelæ facit, ſed patrimonioꝝ ſeparatio: vt. ff. eo. l. tria. & l. ſi is. a] Item q̄ dicit non affectatæ, nota. nā ſi diſſet operā, & ſic affectaſſet eas habere, nō prodeſſent: quia nō viderentur oneroſæ: vt & aliis qui data opera reipublicæ cauſa abeſt: vt. ff. ex qui. cau. ma. l. & qui data. & facit. ff. ſi quis cau. l. j. §. ſi tamē. & ff. ad leg. Cornel. de fal. l. vxori. §. j. [iuxta illud: Hoc portat leuiter, q̄ portat quiq; libenter.] Itē hæc tria onera in domo vna eſſe ſufficiūt: vt ſi pater vel filius gerat, oēs excuſantur: ſed nō cōputantur, niſi ob aliū tutorē teneatur: vt. ff. eo. l. diximus. §. ſi. & l. ſeq. & ff. de rit. nūp. l. ſi quis tutor. Itē honorarius hoc nomine nō cōputatur: vt. ff. eo. l. ſpadonē. §. ſi ciuitatis.

ADDITIO. Itē duæ excuſationes imperſectæ diuerſi generis, puta D iij

* Tu dicit Semestrium appellatōe notari libros, quibus reſ geſtæ & adminiſtratio ſex menſibus expli- cabantur: vt. i. & Annales qui reſ vnius anni geſtas continerent, dicti ſunt.

* Et quod parū diſtat: nihil diſtare videtur: ait Aſtor. Acq. Per.

Militēs à bello miſſi quot annos excuſationis habent.

Bene excuſatur tutela & cura diſſerentiā. Tutela eſt perſonariū, Cura bonorū. Cuiac.

b] Melius ſa- cit. l. abſol- tæ. §. gen- tium. ff. eo. d. vbi dicit Barr. quōd l. officiales publi- ci, vel an- ciani ſunt i- munes à gab-ellis vel col- lectis extra- ordinariis, non ordi- Ang.

c] Item ſi al- tera iſtarum vel eorū quar- ta ſuperne- nens ſit bre- ui tempore ſinicta: pu- ta intra ſe- meſtre l. nō tantum. in prin. ff. eo. d. j. Ex quo textu infer- Barr. vnum ſurtum ma- gnum æqui pollere tri- bus: & pro eo ſurem ſu- ſpedi poſſe. Et quomo- intelligatur ſurtum vnu vel plura: vi- de in l. eam

qui. §. idem scribit. ff. de fortis. Ang. Tutor per quam paupertatem à tutela excusat.

duæ tutelæ cum duobus filiis, non faciunt unam plenam. l. excusatur. §. amplius. ff. eo. & an vnus testis cum fama probet in crimina- libus, vide Ang. hic. [Sed & propter.] C A S V S. Titius volens face- re testamentum suum, Mæuium vicinum pauperem, & aded in rebus tenuem, vt non habeat vnde viuatur, nisi ex suis operis: in suo testa- mento filiis suis impube- ribus tutorem, aut pū- beribus curat. instituit.

Quærebatur à domino Imperat. an iste Mæuius propter suā paupertatē possit se excusare ab administratione huiusmodi tutelæ? Respō. domi- nus Iulii. quodd quis excusatur à tutela vel cura propter paupertatē, si sit aded pauper, vt nō possit administrationi tutela vel curæ intēdere, sed habeat necesse operari vt viuatur. & hoc tam diui fratres, quā diuus Marcus rescripserunt. Et hāc paupertatem debet probare is qui ad tutelā vel curā vocatur. Frac. Arer.

* Ratio, quia onus tutelæ non est reale: sed personale: nec iniungitur cuiquam respectu patri monii, sed personæ secundum Ang. Aeg. per.

a Imparem. id est si non habeat tantum in bonis, quantum pupillus, cui datur tutor: vt hic, & ff. eo. l. paupertas. Aliās autem dicitur pauper, qui nō habet quinquaginta aureos in bonis: vt. ff. de accu. l. nonnulli. Vel dicitur etiam esse hic pauper & imparem oneri, qui sic laboribus est implicatus propter paupertatem, vt tutelā superesse nō possit: cum forte in agro eū tota die esse oporteat. Nec enim placet prima expositio: cum hoc munus magis in obsequio personæ, quā in aliqua erogatione consistat. vnde paupertas talis non nocet, dummodo possit superesse tutelæ: vt. ff. de mu. & ho. l. cur. §. inopes. & j. tit. j. §. fina. Accursius.

a] Ista com- munitur ap- pōtatur per doct.

b Docere. id est probare. Accursius. [Item propter.] C A S V S. Titius in extremis vitæ cōstitutus Mæuiū in suo testamento tuto. aut cura. suis filiis dedit: qui quidē Mæuius aded infirmitate detinebatur, vt suis rebus seu propriis negotiis interesse nequisset. iste Mæuius voluit se excusare ab administratione huiusmodi tutelæ vel curæ propter suam infirmitatem qua tenebatur. quærebatur à domino Imperat. an ista excusatio eum reddat immunem ab onere tute. vel curæ? Respō. dominus Imperat. quodd propter aduersam valetudinem, per quā quis propriis rebus admini- strandis superesse non possit, excusatio locum habebit. hoc dicit. Franc. de Arer.

* Nam mor- tus dat va- cationem ip- so iure, & sic volens non admittit. l. i. l. i. n. i. b. C. qui da. tur. pōt. sūt. Egi. Per.

c Aduersam valetudinem. vt si est furdus, vel mutus, vel perpetua valetudine detērus: vt. C. qui mor. se excu. l. j. qui morbus prout dura- verit, excusat. Sed furor nō excusat: sed interim curator datur, secū- dum Ioa. vt. ff. eo. l. nō solū. §. fi. & seq. duabus legibus, vsq; ad. §. sunt & alij. Sed quidd ex supradictis etiam si velint, non admittuntur: vt furdus & mutus: vt. ff. de tu. l. j. §. penul. & §. fi. Quare dic quodd quā- tum ad eos inappropriē ponitur excusatio: vt. j. eo. §. minores.*

b] Sic de iu- re canonico illiteratus non potest obtinere be- neficium: vt ad quæ non recipitur illiteratus: b vt. C. de postul. l. ij. & in authen. c. cum no- stris. extra de concef. præben. vbi per Inno.

d Litteris nescit. & simplices sunt vel rudes: aliud si sunt sagaces in negotiis: tunc enim non excusantur, vt subiicit: quamuis & c. vt. ff. eod. l. athletæ. §. penul. & fina. Er not. literarum ad aliqua admitti, cum quæ non recipitur illiteratus: b vt. C. de postul. l. ij. & in authen. c. cum no- stris. extra de concef. præben. vbi per Inno.

[Item si propter.] C A S V S. Si pater in testamento aliquem tut. propter inimicitias dederit, pura sic dicendo, Titium tutorem pupillis

rescripsit, si quis imparem se oneri iniuncto possit docere. b

Infirmitas excusationem præstat à tutela vel cura. Aretinus.

Item propter aduersam valetudinem, c propter quam ne suis quidem negotiis interesse potest, excusatio locum habet.

Homo simplex & ignarus literarū habet à tutela excusationē.

Similiter eum qui literas nescit, d excusandū esse diuus Pius rescripsit: quāuis etiam imperiti literarum possint ad administrationem negotiorum sufficere.

A capitali inimico tutor testamento datus excusatur: videtur enim datus vt debitis implicetur, & negotiis inuoluatur.

Item si propter inimicitias e ali- quem testamento tutorem pater dederit, hoc ipsum præstat ei excusationem: sicut per cōtrarium non excusantur, qui se tutelam

filiis meis do, vt debitis supponatur, & à pupillis veteretur: eo ipso quodd pater hoc expressit, iste Titius tutor datus se poterit ab onere administrationis excusare. sicuti per contrarium non excusantur illi qui promiserunt patri pupillorum se eorumdem tutelam administrare. Sed pone quodd datus fuit tutor quibusdam pupillis: & ipse hoc solum adducit in excusationem, quodd erat ignotus patri pupillorum: nunquid ratione talis excusationis ab onere administrationis liberatur? Respō. Imperat. quodd nō. Nam diui fratres rescripserunt non esse admittendam excusationem eius, qui habet solum pro ratione, quodd patri pupillorum ignotus fuerit. Item si aliquis exercuerit capitales inimicitias cum patre pupillorum, nec postea reconciliatio interuenit: poterit se ab onere tutelæ vel curæ excusare. ratio iuris est. Et si aliquis status quæstionem à patre pupillorum passus fuerit, vel si ille quæstionem status moueat: in vitroque casu locum habet excusatio. Et hoc dicit vsque ad. §. item maior. lxx. Franciscus de Arer.

administraturos patri pupillorū promiserunt. f

Eo quodd quis non cognoscit patrem pupilli, non excusatur à tutela. Aretinus.

Non esse autem admittendam excusationem eius qui hoc solo vititur, quodd ignotus s patri pupillorum sit, diui fratres rescripserunt.

Inimicitie capitales, si reconciliatio non sit secuta, præstant vacationem à tutela.

Inimicitie quas quis cum patre pupillorum vel adutorum exercuit: si capitales b fuerunt, nec reconciliatio interuenit, à tutela i vel cura solent excusare.

Qui passus fuit controuersiam status à patre pupilli, habet vacationem. Aretinus.

Item is qui status controuersia à pupillorum k patre passus est, excusatur à tutela.

e Inimicitias. vt quia i- deo eum dedit tutorem, vt debitis supponatur, & à pupillo veteretur. Et no. quodd tribus casibus excusat inimicitia: vt si expresserit vt dictum est, vt hic. Item & quādo interuenit post testamentum. Item & secundum quosdam etiam quando ante testamentum: si tamen fuit capitale certamen. In quarto casu non: vt si ante testa- mentum facta fuit, & non capitalis: quia videtur remississe ex quo in testamento dedit tutorem: vt. ff. eod. leg. athletæ. §. dat remissionem. prout est ibi in litera prius: vt & infra eodem. §. inimicitie. Accursius.

f Promiserunt. licet aliās habeant excusationem: vt hic, & ff. de testa. tu. l. ex sententia. in fin. & hoc vbi promisit, vel sic se iactauit. Quid autem si in testamento se tutorem scripsit? Respond. non erit tutor, nisi vel euidenter idoneus appareat, vel pater eum confirmauerit: vt in dicta. l. ex sententia. & tunc de cætero erit tutor: vt. ff. ad leg. Cornel. de fal. l. vxori. §. j. Accursius.

g Ignotus. sed is excusatur, qui ibi domicilium nō habet, vbi datus est: vt. ff. eo. l. si. in fin. A D D I T I O. Quod est verum secundum Angel. si ibi constituerit domicilium: aliās autem non est opus excusatione: cum à iudice dari non possit: vt est glo. in. l. neque. C. qui da. tuto. poss. Et qua actione teneatur si sponte gessit, & an testis debeat cognoscere contrahentes: vide hic cum determinat quodd sic, si deponant de facto contrahentis.

h Incapitales. capitales accipe, vel quia accusabat eū de aliquo crimine quod ingerebat pœnā capitis, id est status: vel quod ingerebat pœnā sanguinis: vel quia insidiatur vitæ ipsius, secundū Azo. Et not. hic fieri aliquid ratione inimicitie, quodd non fieret aliās. sic. ff. de arbi. l. non distinguemus. §. cū quidam. & l. licet autem. & ff. de lib. cau. l. si pariter. §. quodd si adhuc. Nam inimicus iudex esse non potest: vt. ff. de procur. l. filiusfamilias. §. fi. & l. vel exilio.

i A tutela. vel datua vel legitima. si autem testamentaria, dic vt. §. in glo. vt quia, & c.

k A pupillorum patre. vt quia pater pupillorū quandoq; dixit hūc, quē dat modo tutorē, suum seruū fuisse vel libertū. Istæ enim sunt quæstiones de statu: vt. j. de act. §. præiudiciales. Et est ratio: quia mortis accusationi hæc quæstio adimilatur: vt. ff. quod mer. cau. l. isti quidē. §. j. Idē est contra, si hic mouet quæstionē status ipsi pupillis: vt. ff. e. l. athletæ. §. amplius. Accur. A D D I T I O. Intellige istud verū, si nō studiosē vel per calūniam mouit quæstionem: vt ibi aliās secus: qd facit vt testis nō repellatur à testimonio cōtra eū qui ipsum accusauit vel pcessit studiosē, vt ipsum excluderet: secundū Ang. hic.

[Item maior.] C A S V S. Domine, iam vidi plures modos, quibus tutores vel curato. excusantur: nunquid adhuc poterunt pluribus modis excusari? Respon. quodd sic. quādoque enim accusantur ratione ætatis. nā si maior. lxx. an. tutor vel cura. datus fuerit: ratione ætatis

ipse hoc solum adducit in excusationem, quodd erat ignotus patri pupillorum: nunquid ratione talis excusationis ab onere administrationis liberatur? Respō. Imperat. quodd nō. Nam diui fratres rescripserunt non esse admittendam excusationem eius, qui habet solum pro ratione, quodd patri pupillorum ignotus fuerit. Item si aliquis exercuerit capitales inimicitias cum patre pupillorum, nec postea reconciliatio interuenit: poterit se ab onere tutelæ vel curæ excusare. ratio iuris est. Et si aliquis status quæstionem à patre pupillorum passus fuerit, vel si ille quæstionem status moueat: in vitroque casu locum habet excusatio. Et hoc dicit vsque ad. §. item maior. lxx. Franciscus de Arer.

e Inimicitias. vt quia i- deo eum dedit tutorem, vt debitis supponatur, & à pupillo veteretur. Et no. quodd tribus casibus excusat inimicitia: vt si expresserit vt dictum est, vt hic. Item & quādo interuenit post testamentum. Item & secundum quosdam etiam quando ante testamentum: si tamen fuit capitale certamen. In quarto casu non: vt si ante testa- mentum facta fuit, & non capitalis: quia videtur remississe ex quo in testamento dedit tutorem: vt. ff. eod. leg. athletæ. §. dat remissionem. prout est ibi in litera prius: vt & infra eodem. §. inimicitie. Accursius.

f Promiserunt. licet aliās habeant excusationem: vt hic, & ff. de testa. tu. l. ex sententia. in fin. & hoc vbi promisit, vel sic se iactauit. Quid autem si in testamento se tutorem scripsit? Respond. non erit tutor, nisi vel euidenter idoneus appareat, vel pater eum confirmauerit: vt in dicta. l. ex sententia. & tunc de cætero erit tutor: vt. ff. ad leg. Cornel. de fal. l. vxori. §. j. Accursius.

g Ignotus. sed is excusatur, qui ibi domicilium nō habet, vbi datus est: vt. ff. eo. l. si. in fin. A D D I T I O. Quod est verum secundum Angel. si ibi constituerit domicilium: aliās autem non est opus excusatione: cum à iudice dari non possit: vt est glo. in. l. neque. C. qui da. tuto. poss. Et qua actione teneatur si sponte gessit, & an testis debeat cognoscere contrahentes: vide hic cum determinat quodd sic, si deponant de facto contrahentis.

h Incapitales. capitales accipe, vel quia accusabat eū de aliquo crimine quod ingerebat pœnā capitis, id est status: vel quod ingerebat pœnā sanguinis: vel quia insidiatur vitæ ipsius, secundū Azo. Et not. hic fieri aliquid ratione inimicitie, quodd non fieret aliās. sic. ff. de arbi. l. non distinguemus. §. cū quidam. & l. licet autem. & ff. de lib. cau. l. si pariter. §. quodd si adhuc. Nam inimicus iudex esse non potest: vt. ff. de procur. l. filiusfamilias. §. fi. & l. vel exilio.

i A tutela. vel datua vel legitima. si autem testamentaria, dic vt. §. in glo. vt quia, & c.

k A pupillorum patre. vt quia pater pupillorū quandoq; dixit hūc, quē dat modo tutorē, suum seruū fuisse vel libertū. Istæ enim sunt quæstiones de statu: vt. j. de act. §. præiudiciales. Et est ratio: quia mortis accusationi hæc quæstio adimilatur: vt. ff. quod mer. cau. l. isti quidē. §. j. Idē est contra, si hic mouet quæstionē status ipsi pupillis: vt. ff. e. l. athletæ. §. amplius. Accur. A D D I T I O. Intellige istud verū, si nō studiosē vel per calūniam mouit quæstionem: vt ibi aliās secus: qd facit vt testis nō repellatur à testimonio cōtra eū qui ipsum accusauit vel pcessit studiosē, vt ipsum excluderet: secundū Ang. hic.

[Item maior.] C A S V S. Domine, iam vidi plures modos, quibus tutores vel curato. excusantur: nunquid adhuc poterunt pluribus modis excusari? Respon. quodd sic. quādoque enim accusantur ratione ætatis. nā si maior. lxx. an. tutor vel cura. datus fuerit: ratione ætatis

Inimicitia tribus casibus excusat à tutela.

Inimicitie di- cuntur capi- tales dupli- citer.

etatis se excusare poterit. Et nō solū ratione senectutis, sed etiā ratione minoris etatis secundū iura antiqua excusatio locū habebit. minores enim. xxv. ann. olim ab onere administrationis tutela vel curā excusabatur: hodie verō per cōstitutionē nostrā ad tutelā vel curā administrationē aspirare prohibētur, in tātum videlicet, vt de cetero excusatione op^o nō sit. Nam etsi vellēt, nullo modo admitterētur. In cōstitutione enim nostra expresse cauetur vt nullus pupillus ad tutelā legitimam vocetur, nec adultus. In ciuile enim nobis videtur, eos qui in rebus suis administrādis alieno auxilio egere noscuntur. & sub aliis regūtur: aliorū tutelā & curam subire. Et idē in milite in expeditione militari existente seruādū erit. vt ipse etiā volēs ad tutelā vel curā administrationē nō admittatur. Et hæc dicuntur vsque ad. §. qui autem vult. Fran.

Maiores septuaginta annis, à tutela se excusat: minor viginti quatuor non admittitur. Aret.
Itē maior septuaginta annis, à tutela & cura se potest excusare. Minores autē viginti quinque annis olim quidem excusabatur: nostra autē cōstitutione prohibētur ad tutelā vel curam aspirare, adeo vt nec excusatione opus sit. Quia cōstitutione cauetur, vt nec pupillus ad legitimā tutelam vocetur, nec adultus: cū sit in ciuile, eos qui alieno auxilio in rebus suis administrādis egere noscuntur, & sub aliis regūtur, aliorum tutelam vel curam subire.
Miles militans tutor esse non potest.
Idem & in milite obseruandum est, vt nec volens ad tutelam onus admittatur.
Docentes Grammaticā vel Rhetoricā, vel medicinā, vel Romæ, vel in patria sua, intra numerū deputatū, excusantur à tutela. Aret.
Itē Romæ Grammatici, & Rhe-

cent quadriuium: vt Musicā, Astronomiam, Geometriam, & Arithmeticam, nam nō vidētur habere excusationē: vt. ff. l. Geometrarū. Quid de legum doctoribus? Non excusantur nisi Romæ: vt. ff. eo. l. sed & reprobati. §. fin. & §. penul. vel nisi in cōsiliū principis sint assumpti: vt. ff. eo. l. iuris peritos. Vltra numerū autē vel extra patriam suā nemo excusatur: nisi sint multū disciplinati: vt. ff. eo. l. sed & reprobati. §. amplius. Itē philosophos, qui docēt in naturalibus, constat excusationē habere: vt. ff. eo. l. sed & reprobati. §. amplius.

Plures vacationis causas habēs, si in quarundā probatione deseceris, aliis intra præscriptū à lego tempus vt non prohibetur.

Qui autem vult se excusare, si plures habeat excusationes, & de quibusdam non probauerit: aliis: vt intra tempora constituta non prohibetur.

Qui se à tutela immunē dicere vult, si intra centū miliaria loco in quo tutor destinatur, cōstitutus sit: excusationis causas intra dies quinquaginta continuos ex quo nouit se tutorē, proponat: quod verò supra ceterum distat, pro singulis viginti milibus vnam diem habet: & extra hos, dies triginta: sic tamen, vt collectis omnibus non minus sint quā quinquaginta dies.

Qui autem excusare se volunt, non appellant: sed intra quinquaginta dies, qui autem excusare se volunt &c. Franc. de Aretino.

Aliis vii. dūmodo in initio omnes proposuerit, secundum quod dantur: aliis non potest: vt. ff. eo. l. scire oportet. §. sufficit. verfic. scire autem. Vel quod verius est secundum Ioan. dic q. illud quod ibi dicit q. similis est ei qui se non excusauit, qui omnes prius non proposuit: verum est quo ad nō nominatas: quia oportet quod adhuc proponat, si non est lapsam tempus: vt hic, & ff. eo. l. propter licem. §. j. & ff. de exceptio. l. nemo. & ff. de transact. l. cū hi. si prator. contra. C. de inoff. testa. l. cōtra maiores. Sed ibi ab initio duas proponere non potuit: quia sibi esset contrarius. & ita verum est.

Tempora, quæ sunt ista tempora, habes. §. proximi.
Qui autem excusare. C. a. s. v. s. Domine, datus fui tutor cuidam pupillo: & ego habebam tres liberos in vrbe, vel quatuor in prouincia, vel quosdam alias excusationes mihi competentes, vnde à datione tutelæ volebam appellare. iudex non admittit appellationem meam. dicatis mihi, quid iuris est in casu isto? Ad hoc respondet Iustinian. Amice, iudex contra te iuste processit. Qui enim ab onere administrationis tutelæ vel curæ se voluerint excusare: ab ipsa datione non debent appellare, imò intra quinquaginta dies continuos connumerandos ex quo nouerunt se datos esse tut. excusationes sibi competentes debent coram iudice proponere, cuiuscunque generis sint, hoc est, siue à testatore, siue à lege, siue à iudice dati exiterint. & hæc sunt vera si intra centesimum miliare à loco in quo dati fuerint, habitent. Alio enim modo faciēda est computatio si ultra centesimum miliare ab eo loco in quo dati fuerant, habitēt. Tunc enim pro singulis viginti miliaribus donec uenerint ad locum in quo dati fuerunt, computabitur eis vnus dies: & cum uenerint ad eundem locum, numero resultanti ex computatione dierum, ex beneficio legis adicietur spatium. xxx. dierum: intra quod poterunt se excusare. Sed tamen vt Scæuola dicebat, in hoc casu si minor numerus ex computatione dierum, & adiectione. xxx. dierum resulter, quā spatium. l. dierum: de æquitate ita erit faciēda computatio, vt illi qui habitant ultra centesimum miliare, ad suas excusationes proponendas nunquam minus habeant quā. l. dies. Et hæc dicuntur vsque ad illum. §. datus autem tutor. Franc. de Aret.

Non appellant. sed contra. ff. de appell. l. cum in vna. §. tutor. Sed sibi appellatum fuit ab ipsa sententia lata contra excusationem. sed ab ipsa datione appellati non potest: vt hic, & ff. quando appellat. §. l. j. §. si quis tutor. Sed in aliis muneribus contra: quia à datione.

Appellati possunt ab in iustione numerum.
 D. iij

Doctor legum an excusatur à tutela

Concor. cum hoc. §. c. pastorali. cum glo. sig. ver. audiat. in prin. extra de except.

Et ut sufficit q. vna p. b. & hæc tempora cōcurrunt etiā si ignorauerit ius sibi cōpetere, se cū lit. doct. hic.

a) Quando autē requiratur annus completus, vel sufficiat cōceptus, vel quando tempus requiratur de momento ad momentum: dic vt ibi per gl. Bar. & doct. Ange.

b) Sed Ia. de Aret. ibi tenet contrarium, & illū text. intelligit in veterano.

Scientiæ triuiales excusantur. Scientiæ quadrivales nō excusant à tut.

sed in alio personali publico munere statutur tēpus. lv. annorū: vt C. qui etate. l. fin. lib. x. Et nota ratione senectutis aliqua fieri, quæ aliā nō fierent: vt hic, & ff. de iu. immu. l. semper. j. respon. & C. de postu. l. prouidendum. Item maior. lxx. A patrimonialibus muneribus, à mixtis, ab honoribus etas nō excusat. Ab honore decurio natus etas. lv. annorū excusat. A muneribus personalibus etas. lxx. annorū, vt in l. b. x. C. latius exponem^o, vulgō perperā legitur. lv. pro. lxx. in. l. iij. C. q. etar. se excut. hæc enim que posuim^o oia *thm* & sunt rata & firma. Cuius *b* Nec excusatione, sed in larga significatione etiā qui prohibentur, excusantur: vt. ff. de postu. l. j. §. in iustitiā. & C. qui morbo. l. vnica. & ff. de tutelis. l. j. §. penul. & §. si. & §. eo. §. penul. & fina. & facit ad hoc, ff. de regu. iur. l. eius est nolle. Accursius.

c Cōstitutione. C. de legit. tute. l. si. & facit. §. de fidu. tut. §. fin. Accur. *d* Subire. facit ad hoc in authen. de san. epil. §. damus autem. ibi, qui enim alios. col. ix. & ff. de edendo. l. si quis ex argentariis. §. prator air. ibi, prohibet. & in glo. vt edatur.

e Idem in milite. i. in militia existēte. focus in veterano: quod dic vt diximus. §. e. itē qui reipublice. Ad hoc autem q. aliquis sit miles, sex sunt necessaria: vt diximus in authen. de mand. princip. §. si. & in l. penul. ff. ex quibus cau. ma. & §. j. de milit. testa. super rubr. **ADDITIO.** Et refert Ange. q. milites nostri tēporis gaudēt priuilegiis, dūmodo in eis sit eadē ratio & causa priuilegij concedendi.

f Nec volens. & ita ipso iure nō tener datio: vt hic, & C. qui. da. tuto. poss. l. militiæ. nisi à cōmilitōe detur: vt. ff. eo. l. propter magistratū. *D* §. si. *b* Aliud in cœlesti milite, vt in clerico, qui admittitur vsque ad quartū gradum: vt in auth. de san. epil. §. presbyteros. col. ix. quā habes. C. de epilco. & cleri. super. l. generaliter. **ADDITIO** Dic q. imò hodie vsque ad decimum gradū, sicut ad successionem, secundum Ioan. de Pla. per. §. si verò neque. in auth. de hered. ab intest. de iure tam en canonico omnis electus vel promorus episcopus & monachi possunt suscipere tutelam ex causa pietatis: quamuis non cogantur nisi in subsidium, & pro miserabilibus personis. lxxxvj. distinct. peruenit. & xxvj. q. j. c. generaliter. in glo. j.

g Grammatici. i. magistri de grammatia. & idem dicas de sequentiibus. Et adiunge his Sophistas, id est Dialecticos: ita vt omnes qui docēt tritium, excusentur: vt hic, & ff. eo. l. si duas. §. j. & hoc si doceat Romæ, vbi est cōmunis patria: vt. ff. ad munic. l. Roma. & hic. Item si in patria sua: vt hic subiicit. Item oportet q. sint intra numerum. habebat enim qualibet ciuitas numerū secundum suā quantitatem, & Grammaticos & Dialecticos, & Rhetores, & Physicos, siue Medicos: ita tamen, q. nulla vltra decem haberet, quibus hanc immunitatē daret: vt. ff. e. l. si duas. §. si. Sed aliud videtur in his qui dō. Instituit.

ne appellatur.vt.C.de appell.l.ubi qui.&C.de tem.&rep.app.l.j.&C.de decur.l.ij.lib.x.

^a Intra quinquaginta dies. ita tamen quod intra quatuor menses cōtinentur isti quinquaginta dies: licet cognouerit se forte datum circa finem quatuor mensium: vt. ff. eod. l. quinquaginta. argumento ei⁹ quod est. ff. ad legem

a) Et hoc ne incidamus in absurdū: videlicet qd pri⁹ prescribatur tēpore cognitionis, scilicet quatuor mēsum, quam propositio nis: scilicet quinquaginta dierum quod non contingit i. d. l. mariti, cū ibi omne tēpus deat ad iniriandū accusatiōes non autē ad perficiendū & sic nō ob iaf. † Inscriptis nostris exē legitur: qd tamē, vt Scæuola dicebat, sic debet computari.

Iuliam de edulce. l. mariti. §. præterea. & hoc secundum quosdam. Vel dic quod hi quatuor mēses currunt à die cognitionis: sicut & quinquaginta: & hoc quantum ad cursum causæ. Sed initium est vsque ad quinquaginta dies: & sic parum ultra duos menses potest hæc causa durare post. l. dies. & sic intelligitur prædicta lex, quinquaginta. Et quod ibi dicit in fine, ex die nominationis, subaudi & cognitionis. ^a aliàs verò regulariter triennio durat lites: vt. C. de iudic. l. properand. in principio.

^b Cognouerunt. Sed nūquid in dubio presumetur eum scire, vel ignorare semper? Responde. videtur quod sepe scire præsumatur, etiam ex die nominationis, saltem ex tunc quando ad eum notitia venire potuit: nisi probet se ignorasse: vt. C. de pericu. tuto. l. si tutor. Sed tamen cōtradico, scilicet vt præsumatur semper eum ignorasse, nisi probetur eius scientia: vt. ff. de administ. tuto. l. hoc autem. & C. qui mili. pos. vel non pos. l. super feruis. in glof. ij. lib. xij. & ff. de probat. l. verius. Nec obstat prædicta. l. si tutor. quia ibi publice erat notum: vnde nec iste tutor potuit ignorare: vt. ff. de iur. & fac. igno. l. regula. Vel quod dicit ibi, id quod liquidis probationibus ostenditur. l. eo qd non probatur contra, vel aliter vt ibi solet dici.

^c Se excusare. scilicet dando initium excusationis, vt modo diximus & eam redigendo in scriptis per libellum: vt. ff. eo. l. scire oportet. §. oportet autem. non tamen solus libellus hic sufficit, nisi & probet excusationem, quæ ibi continetur: vt. ff. eo. l. excusare. Accursus. ADDITIO. Quod facit vt terminus datus ad opponendum seu excipiendum, intelligatur etiam datus ad opposita seu excepta probandum, secundum Christoph. hic.

^d Datis fuerit. siue à testatore, siue à lege, siue à iudice: vt. l. i. §. ij. ^e Lapidem. i. miliarium. lapidibus etenim signabantur miliaria. ^f Viginti millium. vt pro vnoquoque die viginti miliaria computetur: vt. ff. si quis cau. l. j.

^g Triginta dierum. l. debet dari termi. intra quæ se excusent. Vel dic, excus. se debent facta dinumeratione triginta dierum & c.

^h Qui tamen. repete, debent se excusare intra illos xxx. dies: qui tamen & c.

ⁱ Computari. cau eas ne fallaris in hac computatione. si enim per centū miliaria abest vel minus: tantum habet dies quinquaginta. si autem abest ultra etiam per vnum miliarium, habet pro quibuslibet xx. miliaribus vnā diē: & sic pro centum miliaribus habet quinq; dies: cū quinquies viginti faciant centū. Item forte vnum diē quia ultra est per miliarium vnū, vel parū plus. Item. xxx. dies hab. & sic hab. xxxvj. dies: & ita est in deteriori conditōe. qui remotior est. Sed tamen, vt subiicit, ita est faciendā cōputatio, ne sint minus quàm. l. dies. Et sic apparet qd nisi per. xxj. diētas, vel plus sit ultra centesimū miliarium nō prodest adiectio. xxx. dierum: vt hic, & ff. eo. l. sci. aliud autem.

[Datus autem tutor.] C. A. S. V. S. Domihe, quidam in testamento suo habenti duo patrimonialia in prouincijs, tutorem dedit sic dicēdo, Titium tutorem do pupillo meo. Modo quæro à vobis, .trum teneatur ex illa datione administrare res existentes in alia prouincia, q̄ in qua habet domicilium: videtur enim mihi quod ipso iure non debeat teneri de administratione existentium in alia prouincia: ita qd non sit sibi op⁹ aliqua excusatione vri. Ad hoc resp. Iust. Amice, tut. in testamento datus, ad vniuersum patrimonium pupilli datus intelligit. Vnde dicitur qd ipso iure non est liberatus ab onere administrationis alterius prouinciæ: sed si vult non teneri, necesse habet earum nomine se excusare. Et hæc dicitur vsq; illum. §. q. tutelam.

quaginta dies cōtinuos ex quo cognouerunt se esse tutores vel curatores datos, se excusare debent, cuiuscunque generis sint, id est qualitercunque dati fuerint tutores, si intra centesimum lapidem sunt ab eo loco vbi tutores dati sunt: si verò ultra centesimum lapidem habitant, dinumeratione facta viginti miliarium diurnorum, & amplius triginta dierum: qui tamen (vt Scæuola dicebat) sic debent computari, ne minus sint quàm quinquaginta dies.

Tutor simpliciter datus, totius patrimonii tutor est.

Datus autē tutor, ad vniuersū patrimonium datus esse creditur.

Cuius pupilli quis tutelam gessit, eius curæ subire non cogitur.

Qui tutelam alicuius gessit, inuitus curator eiusdem fieri non compellitur: tantum, vt licet

et patrimonium, facit. ff. eo. l. propter litem. §. fina. Sed contra. s. qui da tuto. pos. §. certæ. Solue vt ibi.

[Qui tutelam.] C. A. S. V. S. Domine, datus fui tutor cuidam pupillo: & administravi tutelam eius: & iam pubertate adueniente finita est tutela. modo idem adultus quondam pupillus meus me petit in

paterfamilias, qui testamento tutorem dedit, adiecit se eundem curatorem dare: tamen inuitum eum curam suscipere non cogendum, diui Seuerus & Antoninus rescriperunt.

Marius etiam si se immiscuerit in cura vxoris suæ, habet excusationem. Aretinus.

Idem rescriperunt, marito vxori suæ curatorem datū, excusare se posse, licet se immisceat.

Falsis excusationibus liberatus, non est excusatus. Aretinus.

Si quis autem falsis allegationibus excusationem tutelæ meruerit, non est liberatus onere tutelæ.

TITVLVS XXV. DE SVSPECTIS TVTORIBVS VEL CURATORIBVS.

Tutores suspecti, à tutela remouendi sunt: cuius rei cognitio magistratibus hic scribitur data est.

Si quis autem, Franciscus, de Aret.

Non compellitur, quasi sufficiat ei tantum seruasse: vt. C. de negotiis gestis leg. tutorei.

Non cogendum, facit ad hoc. C. eo. tit. l. curator. Sed contra est ad hunc. §. C. eo. l. libertos. §. fin. Sed speciale est in liberto, vt non excusetur licet tutor fuerit.

Maritum, idem de sponso: vt. ff. eodem. l. j. §. fina.

Curatorem, sed procurator potest esse: vt. C. de procu. l. maritus. Ideo autem non ponitur hic tutorem: quia aliqua vxor non est pupilla: vt. §. de nup. in prin.

Excusare, improprie ponitur. nam & si veller, non admitteretur: vt. C. qui da. tuto. possunt. l. maritus. Et est ratio: quia propter affectum vxor omnia sibi remitteret. Et hæc omnia sunt vera vbi datus est curator postquam fuit sponso vel maritus. si verò prius fuit tutor vel curator, non posset postea esse maritus: vt. C. de interd. ma per totū tit. Itē hic maritus, qui post matrimonio. fuit dat. cur. ignorans forte, alium debet petere substitui: vt. C. eo. l. amplissimi. & l. licet.

ADDITIO. Dic hoc esse verū de iure civili, sed aliter de iure canonico. vt habetur in cap. pen. extra de secund. nupt. secund. Christoph. q. immisceat. sed si alius. l. de prædictis qui excusationem habent, se immiscuit, non posset se excusare: vt. C. si ex fal. al. l. j. & iij.

[Si quis autem.] C. A. S. V. S. Domine, quidam datus fuit mihi tutor: iste tutor ad excusationem suam dicebat se habere tres liberos in vrbe, cū non haberet nisi vnum vel duos forte: & iudex admisit eius excusationem: & ita falsis allegationibus se excusauit: dicatis mihi quid iuris est in casu isto? Respon. Imperator. Amice, qui falsis allegationibus ab onere tutelæ se excusat, non est liberatus ab onere administrationis: imò ex tempore dationis tenetur: & ideo dico tibi, quod tutor tuus non obstante excusatione sua, quam per falsas allegationes obtinuit, de periculo administrationis tibi tenetur. Et hæc dicuntur vsque ad finem tit. Franciscus.

Falsis, vbi veritas fuit mutata. nā falsum nihil aliud est, quàm im mutatio veritatis: vt in auth. de fide instr. in prin. col. vj.

Non est liberatus, imò ex tempore dationis tenetur: vt. C. si ex fal. al. l. j. in fi. & facit ad hūc. §. ff. de re iud. l. diuus. & de excep. l. qui agnitis. & C. si ex fal. instr. per totum tit. Quid si est iniusta excusatio licet non falsa vel non gratiosa? Respon. potest adhuc idem dici, vt non teneat in minoris præiudiciū: vt. C. si ex fal. al. l. j. Quid si per ignorantiam? Respon. idem: vt. C. si ex fal. alle. l. vlt. licet aliàs sententia gratiosa teneat: vt. ff. ad Treb. l. seruo inuito. §. cum. Prætor.

DE SVSPECTIS TVTORIBVS VEL CURATORIBVS.

Quia supra visum est de tutoribus et curatoribus, ac etiam eorum excusationibus: et quia hi aliquando non excusantur, imò inuiui tanquam suspecti remouentur.

Alcia. ff. dispū. 3. ca. 8. l. fi. dicit Aclii Verū vnā cū Antonino inspecta: vt hic legendū sit, diui Ver⁹ & Antoninus. Idē vult Nebric⁹ in lexi co iuris ciuili in dictōe Antoninus. Pius tamen Antoninus Bartolius in fi. annot. suarum in leges de ordine impera. dicit post diu Iulianū occisum Seuerum imperasse vnā cū filio Antonino, cognomēto Caracalla. tu dispice.

Intellige verum si spō te per patro nū fuit liberatus: fecit si per fidei- cōmissū. vt. l. libert⁹. §. pe. & §. nequaquam. ff. eo. scēdū Ang. hic.

Istud dictum gl. reprobatur: & est ratio: quia reuocatio pcuratoris pēdet ex mero arbitrio domini: vt. l. mandata. §. itē mādum secū- dum Angel. hic.

Cōtinuatio

remouentur, ideo de his subdit. Porcus.

Diuisio.

Sciendum. Totus iste tit. diuiditur principaliter in quinque partes. Primum vnde habuit exordium crimen suspecti. Secundum qui possunt de suspecto cognoscere. Tertium qui possunt fieri suspecti. Quartum qui possunt accusare tutorem de suspecto. Quintum quibus cau. quis sit suspectus, & si accusatur de suspecto, quid sequitur.

¶ Suspicio propter crimen quod committit tutor vel curator secundum Ang. Aegi. Per. Id est, esse crimen civile. Ioann. de Pla. Accusans de suspecto se debet scribere quando agitur criminaliter, secus si civiliter.

Tertia ibi, Ostendimus. Quarta ibi, Consequens. Quinta ibi, Suspectus. CASVS. Domine, iam video quod vultis tractare de suspecto. dicatis mihi, si sedeat animo vnde descendit crimen suspitionis: dicatis modo mihi qui possunt de hoc crimine cognoscere, & suspectos tutores ab administratione remouere: Rñ. Iustitia. Remouedi suspectos tu. ab administratione datum est ius Romae praetori, in prouinciis autem praesidibus, & etiam delegato a proconsule. Et haec vsque ad illud. § ostendimus.

Sciendum est suspecti crimine ex lege duo decim tabularum descendere. Datum est autem ius remouendi tutores suspectos Romae praetori, & in prouinciis praesidibus earum, & legato proconsulis.

Suspecti crimen aduersus cuiuscunque generis tutores intentari potest: patronus tamen tutor quasi suspectus remotus, infamia non incurrit.

Ostendimus qui possunt de suspecto cognoscere: nunc videamus qui suspecti fieri possunt. Et quidem omnes tutores possunt fieri suspecti: siue sint testamentarij, siue non sint, sed alterius generis tutores. Quare & si legitimus fuerit tutor, accusari poterit. Quid si patronus sit? Adhuc idem dicendum: dummodo meminerim famam patroni partendum esse, licet vt suspectus remotus fuerit.

Suspecti accusatio quasi publica est, id est cuilibet de populo

patroni parceretur: vt nihilominus integra maneat, quauis vt suspectus remotus fuerit. Et haec vsque ad §. consequens est. Franciscus. Ostendimus. vt. §. prox. §. & ff. de suspecto. tuto. l. j. ostendimus. Quidem omnes tutores. i. omnis generis tutores, siue sint testamentarij, siue datij, siue legitimi non autem omnes. i. boni. & mali: quia

Omnes tutores possunt fieri suspecti, an sit vera propositio.

comperens vsque adeo, vt etiam mulieribus (modo pietatis et propensio amore pupilli moueatur) accusare concedatur.

Consequens est vt videamus qui possunt suspectos postulare. Et sciendum est quasi publicam esse hanc accusationem, hoc est omnibus patere. Quin immo & mulieres admittuntur ex rescripto diuorum Seueri & Antonini sed ea sole, quae pietatis necessitudine ductae ad hoc procedunt: vtputa mater, nutrix quoque & auia possunt, potest & soror. Sed & si qua alia mulier fuerit, quam praetor propensa pietate intellexerit, sexus verecundiam non egressientem, sed pietate productam, non sustinere iniuriam pupillorum: admittet eam ad accusationem.

Impuberes de suspecto non accusant, sed puberes sic.

Impuberes non possunt tutores suos suspectos postulare: puberes autem curatores suos ex

boni etiam si pauperes sint, non remouentur: vt §. eo. §. vlti. ponit ergo genera singulorum tutorum: & non singula sub generibus posita, seu singula generum: sic & alias. §. quib. mod. tut. ff. de pecul. l. qua Tuberonis. §. peculium. & ff. de iuri. & iur. l. j. §. ius naturale. Sed nunc quid eadem seruatur in quolibet alio curatore, puta furioso vel prodigo? Respon. sic. vt. ff. eo. l. iij. §. non tantum. & §. sed & si quis. Accursus.

Alterius, puta datij. Dicendum scilicet vt possit accusari & remoueri. Sed certe immo videtur debere curator adiungi tam patrono, quam cuilibet legitimo, non autem remoueri: vt. ff. eo. l. si tutor, quae est huic contraria? Respon. illud est consilium, non praecipit. sic & alias. C. de nup. l. vidua. in glo. §. j.

Parceretur, sed qualiter parceretur, cum condonatus ob dolum, statim sit infamis: vt. §. eo. §. suspectus autem? Respon. causa non exprimitur in sententia: vt. ff. eodem. l. haec enim in principio. j. respon.

[Consequens est.] CASVS. Dicit Iustinianus continuando materiam suam. Ex quo vidimus qui possunt accusari super crimine suspitionis: consequens est vt videamus qui possunt accusare suspectos. Et sciendum est hanc accusationem de suspecto, quasi publicam esse: hoc est omnibus patere. Non enim solum masculi ad hanc accusationem procedere possunt, sed etiam mulieres ex rescripto diuorum Seueri & Antonini admittuntur. Sed licet mulieres admittantur, non tamen omnes: sed illae solae quae pietatis necessitudine ductae ad hoc procedunt: vtputa mater ipsius pupilli, vel nutrix, vel etiam auia vel soror. Et non solummodo istae mulieres admittuntur, sed etiam si qua alia fuerit, cuius magnam pietatem praetor intellexerit: quae quidem mulier verecundiam sexui muliebri comperentem non egressiatur, sed pietate quasi mota, iniuriam pupilli sustinere non possit, ad istam accusationem eam admittit. Sed hodie nunc quid poterit impuberes, qui in tutela sunt, suos tutores de suspecto accusare? Et responderet quod non: sed licet impuberes tutores suos accusare non possint, puberes tamen in cura existentes, curatores suos de consilio necessariorum suorum super crimine suspicio arguere possunt. & ita di. Seuer. & Anton. rescripserunt. Et haec vsque ad illud. §. suspectus autem est. Franciscus.

Quasi publicam, ideo dicit quasi, quia non cuilibet indistincte accusare permittitur: vt statim probatur. Publica autem dicitur quasi popul. id est cuilibet de populo comperens: vt. infra. de public. iudi. §. j. Procedunt etiam impudicae, & facit ad hoc. C. eo. l. pietatis. §. si. & ff. eo. l. j. §. consequens. & ff. de procur. l. feminis. secus in aliis accusationibus. vt. ff. de accusa. l. qui accusare, & secus in postulatione: vt. ff. de postu. l. j. §. sexum. Sed contra. ff. de regu. iur. l. j. cum suis concor. folu. hoc est speciale. Item in eo quod dicit matrem admittit. est contra. ff. de in lit. iur. l. videamus. in prin. versic. sed nec. Sed certe si iuraret in litetate pro filio, plus matri committeretur, quia quasi esset iudex, si filij nomine accusaret: cum magis sit in iudicis arbitrio verum sit suspectus iudicandus vel non. Sed non sic sacramentum est in arbitrio iudicis, maxime iure nouo: secundum quod non refranatur secundum quosdam, postquam est praestitum: vt in auth. de iudi. §. oportet. colla. vj. vel licet postea taxetur, tamen vel parum minuit de eo quod iurauit. Accursus.

Propensa, id est magna. Accursus. Egressientem, quod fecit Calphurnia: vt. ff. de postu. l. j. §. sexum. Sustinere, subaudi posse. Eam, scilicet feminam.

b) Sed secundum hoc nunc quae proprie esset dare iudicium publicum cum semper feminae repellantur. Dic. ergo quasi publicum secundum Ioan. Fab. quia de sistens non in cidit in Turpillianum: vt di. §. suspecti, vel quia potest procurator constitui.

Et sic patronus remotus a tutela non efficitur infamis: vt hic, & in c. p. uas in glo. sup. ver. amoueri, in med. extra de simo. Quo casu iudice inquisitionem pedete non oportet causam suspitionis exprime re: nec sequitur infamia secundum Bal.

Suspecti crimen, id est huius criminis accusatio nem. f. de suspecto. Vel simpliciter crimen suspecti, id est suspitionis. Ex lege, ex quo est legitimum crimen, nunquid se inscribet, qui accusabit? Respon. potest dici quod sic: vt. ff. de priua. deli. l. fin. & de mune. & ho. l. rescripto. §. si quis. Alij contra: vt. ff. eo. l. iij. §. praet. Sed illud potest intelligi quando sine accusatore res procedit. Aliud est si cui accusat, vt dictum est. §. Sed quae erit hic poena talionis: cum accusator non sit tutor, vt remouetur? Respon. infamia: vt. §. eo. §. suspectus. ij. Item quia quandoque erit puniendus ultra remotionem: vt infra eo. §. sed si quis praefens.

Roma, sic in auth. de defen. ciui. §. iusurrand. ibi, non hab. col. iij. Praetori, & illi cui a praetore mandata est iurisdicatio: vt. ff. eo. l. j. §. ij. Sed dicunt quidam quantum ad cognitionem, non quantum ad remotionem, & dicunt tantum esse speciale in legato a proconsule, vt ipse possit remouere: non sic in legato a praeside, sed cognoscere tantum potest. Praesidibus, sub hoc vocabulo continetur proconsul: vt. ff. de offic. praesid. leg. j.

Legato proconsulis, j. delegato a proconsule. Sed hic non habet ordinariam iurisdictionem: ergo remouere non potest: vt. ff. ad Turpil. l. j. §. suspecti. quae est contra. Sed dicunt quidam nomen praesidis ibi generale esse, vt etiam hunc delegatum, & sic omnem delegatum comprehendat: vt. ff. de offic. praesid. l. j. Sed verius est in hoc legato duo esse specialia, vnum est, vt de hoc crimine possit cognoscere & definire: vt hic, & ff. eo. l. j. §. j. & §. cui autem & de offic. eius cui ma. est iur. l. cognitio. Item & aliud, vt de omni crimine cognoscat, licet non pronunciet: vt. ff. de offic. procon. l. foler. Restet ergo vt per alium delegatum hoc fieri non possit, nisi per istum, & praetoris: vt. §. proxime dixi. AD DITI O. Tu dic quod si accusatio sit ad remouendum, potest cognitio demandari, non autem remotio: nisi fiat a lege: quia tunc potest demandari ipsius declaratio. Sed remotio per sententiam non potest fieri nisi per delegatum proconsulis vel praetoris: vt hic, vel etiam principis. arg. l. iudice. C. de iudic. Si vero fiat ad puniendum, nullus delegatus, nec etiam ipse praetor, sed solus praes proouinciae cognoscit: vt dicto. §. suspecti. & l. j. §. si. cum. l. eq. ff. eo. Ang.

[Ostendimus.] CASVS. Domine, iam video vnde descendit crimen suspitionis, & qui possunt de illo crimine cognoscere. dicatis modo mihi, qui possunt accusari de suspicio. Et resp. Imp. De suspecto possunt accusari, siue sint testamentarij, siue alterius generis tutores vnde & si legitimus sit, adhuc idem dicendum erit, videlicet vt accusari possit. Sed pone quod sit legit. tutor, vt patronus lib. sui nunquid poterit de suspecto accusari? Respondet: certe sic: vt iuratae fame

a Necessariorū. s. parerū. & facit. ff. de in lit. iur. l. videamus. §. adolefc. [suspectus autem est.] CASVS. Dñe, iam video qui possunt accusare de suspecto, dicatis mihi si placet, quis intelligitur suspectus? Ad hoc respond. Imp. q. ille suspectus est, qui nō ex fide tutelam pupill. sui gerit, licet soluendo sit. & ita Iulianus scripsit. Plus etiam dicit, vi delictet quod tutor antequā incipiat tutelā administrare, poterit quasi suspectus remoueri. & hoc secundū Iulianum constitutum est. Et hæc vsq; ad illum. §. suspectus autem remotus. Franc.

b suspectus. sic. j. eo. §. nouissime. Accursius.

c Ex fide. l. bona.

d Remoueri. quia forte in alijs tutel. malè sit verfactus, vt. ff. eo. l. iij. §. si autem. & dic remoueri, sed nō accusari: vt. ff. eo. l. hæc enim. in fine. que huic est cont. ^a Vel vbi nō possit accusari suspecti ex verbis. l. xij. tabula. sed ex fectia sic, vt hic dicit. Vel dic q. antequā gerat, ex dolo tantū accusatur suspectus: vt. C. e. l. iij. pro culpa nō. ^b & quod dicitur indicta. leg. hęc enim, hoc verum est quando ob ignauiam fecerunt. i. administrauerūt: postquā verò cōperit gerere, & propter dolum & propter culpam potest accusari suspectus: vt infra proxi. §.

a] Ita solutio non est bona, ppter text. in. l. 2. ff. eod.

b] Et hæc est bona, secundum quā in accusatione tantum non in remotione fit differentia: quia ita propter culpam sicut propter dolum remoueri poterit sine impedimento administrare, iuxta distinctionem Ang. hic. nō autem desuspecto accusari, nisi propter dolum secundū Iul.

e Suspectus autē est, qui non ex fide tutelā gerit, licet soluendo sit: vt Iulianus quoq; scripsit. Sed & antequā incipiat tutelā gerere tutor, posse eū quasi suspectū remoueri: idē Iulianus scripsit: & secundum eum constitutum est. Tutor ob dolum remotus, infamiam incurrit: ob culpam vero; integra fama à tutela abicit.

Suspectus autem remotus, si quidem ob dolum, famosus est. ^f si ob culpam, non æquē. ^h

f Suspectus autem remotus. [C. a. s. v. s. Dñe, iam video quis est suspectus sed pro deo dicatis mihi: quis est effectus istius criminis? Ad hoc respondet Imp. Amice, si quis remotus fuerit ab administratione sua propter crimē suspicionis: si quidem ob dolum, infamis efficitur. Si vero ob leuem culpam vel leuissimā fuerit remotus, non efficitur infamis. Et non solū istum effectum habet crimē suspicionis, sed etiam alium. Nam si aliquis fuerit de crimine suspicionis accusatus: quosq; cognitio finita fuerit, interdicitur ei administratio, & ita Papiniano vilum est. Sed si aliquis huiusmodi crimine accusatus fuerit, & pendente cognitione decesserit accusatus, cognitio suspecti exringuitur. Idē si aliquis tutor copiam sui non fecerit, vt alimenta pupillo suo decernatur: pupillus in possessione bonorum ipsius tutoris causa rei seruandæ mittitur: & que per morā deteriora futura sunt, dato curatore vendi iubetur. Liqueat igitur, q. tutor qui alimenta pupillo nō præstat, vt suspectus remoueri possit. Si autem tutor præsens fuerit, per mendaciū tamen alimenta pupillo decerni non posse ob inopiā pupilli dicat, ad præfectū vr̄bis mittetur punitus: vt iuriconsul. placuit: sicut ille remittitur ad præfectū vr̄bis punitus, qui per pecuniam ministeriū tutelæ redemit. Itē lib. si fraudulenter gessisse tutelā vel curam filiorū vel nepotū patroni probatus fuerit, ad præfectum vr̄bis similiter remittitur punitus: & in hoc casu vt ingratus accusari poterit. Nouissime autem sciendū est, tutores vel curatores fraudulenter administrantes res pupillares, omnino esse remouendos. Licet enim satisfationem offerant de indemnitate pupillam quia satisfactio maleuolium tutoris propositū non mutat, sed diutius malignādī facultatem præstat, remouendi sunt. Itē suspectum eū merito putamus, qui moribus talis est, vt suspectus haberi debeat. Licet enim tutor vel curator pauper sit: si tamen fidelis & diligens sit in administratione, non est vt suspectus remouendus. Et hæc vsque in finem vit. Franciscus.

e Ob dolum. expressum in sententia, puta sic, remoueo te quia in dolo tali fuisti. Accursius.

f Famosus est. excepto patrono: vt. §. eo. §. ostēdimus, in fi. §. & ff. eo. l. j. §. ostēdimus. Sed quid si remouetur simpliciter nō expresso dolo, vel culpa? Videtur q. semper remaneat integræ famæ: vt. ff. eo. l. iij. in fine. & l. hæc enim. §. quid ergo. potest tamen distingui, vt cum accusatus fuerit ob dolum, an ob culpā, an ob vtrumq;. In primo fit famosus, in secundo non æquē, in tertio intelligitur semper ob culpā, nisi in contrariū probetur. Pœnæ enim non sunt augendæ, sed molliendæ: vt. ff. de pœ. l. penul. & de excep. rei iudi. l. iij. ex testamē-

to. & ff. de libe. & postu. l. cum quidā & ff. eo. l. iij. j. ij. & ij. resp. ^g Ob culpam. leuem vel leuissimam: secus si propter latā: quia tūc videtur infamis: vt. ff. eo. l. impuberib. §. si fraus. Est et ratio, quia dolo comparat: vt. ff. si mēfor fal. mod. dixerit. l. j. hæc actio. & ff. de preca. l. que situm. §. eum quoque. & ff. de positi. l. qd Nerua. nisi in duobus casibus. Primus est in criminib. publicis: vt. ff. ad legē Cornel. de sic. l. in lege. Secundus in delatione sacramenti in litē: vt. ff. de in litem iurādo. l. in actionibus. §. sed in his. his enim casibus lata culpa dolo non comparatur. Vel dic secundū Azon. & de lata etiā intelligi: vt sicut in perditione personæ dolo non comparatur, vt dictū est: sic in perditione famæ, vt non fiat infamis. Nec ob dicta lex. ff. eo. l. i. impuberibus. quia de dolo intelligitur. ^h Vel dic vt. j. statim dicam in glo. j. nō similiter in fine.

g Accusato de suspecto, licet pēdēte interdicta est administratio: & suspecti accusatio morte expirat.

h Si quis autem suspectus postulatur, quoad cognitio finiatur, interdicitur ei administratio: vt Papiniano visum est. Sed si suspecti cognitio suscepta fuerit, posteaq; tutor vel curator decesserit, extinguitur suspecti cognitio.

i Latitante tutore ac pupillo alimentā decernatur, pupillus in possessionem bonorum illius mittitur: Et que seruādo seruari non possunt, dato curatore venduntur, ac vtpote suspectus remouetur.

j Si quis tutor copiam sui non faciat, vt alimenta pupillo decernantur: cauetur epistola diuorum Seueri & Antonini vt in possessionem bonorum

falso solo, vt in cōditionibus ex turpi causa descenditibus: vt. ff. de actio. & obligatio. l. cessat. Item in interdicitis ex famosa causa similiter venientibus: vt. ff. de vi & vi arma. l. neq; vnde vi. Sed videtur quod etiam ex culpa leui quis fit infamis: vt. ff. de his qui not. infam. l. liberorum. §. notatur. quæ est huic contra. in eo quod ibi dicit ignorantiam iuris nō excusare ab infamia. Sed certè potest dici, quod iuris ignorantia sit lata culpa: quod sic probō: quia omnes debent scire iura, exceptis paucis, scilicet mulieribus, minoribus, & militib; vt. ff. de iur. & fac. igno. l. regula in prin. & C. de leg. & constit. l. leges sacratissimæ. & C. de iur. & fac. igno. l. constitutiones. ergo si quis ignorat, est in culpa lata: cum culpa lata sit id ignorare, quod omnes sciunt: vt. ff. de verb. signific. l. lata culpa. non est ergo mirū si est infamis: vt. ff. eo. l. impuberibus. §. si. Vel verius secundum Azon. lata culpa non infamat per sententiam damnatum: sed ipso facto sic, si est tale factum vt in dicta. l. liberorum. §. notatur. Et sic sunt tres casus vbi lata culpa non comparatur dolo: vnus hic, duo in glo. superiori, quæ incipit, scilicet leuem & c.

k Quoad. idonec.

l Interdicitur. argumen. vt donec prælatus accusatur, quod non debet administrare ecclesiastica bona: & facit ad hoc. C. de sen. pal. l. fina. & ff. eodem. l. impuberibus. §. final. C. eod. l. quem vt suspectum & ff. de solu. l. quod si forte. §. j. versicul. dico igitur. **ADDITIO.** Imò adiungitur sibi alius cum quo administrat, secundum Angelū. Vide tu Canonista notata in capitu. venerabili. de offic. delegati. in verb. suspectus. vbi concludit glo. quod prælatus de dilapidatione denuntiatus seu accusatus, tanquam suspectus ab administratione non remouetur lite pendente: nisi primo probetur suspectus de dilapidatione malè administrando.

m Decefferit. l. accusatione pendente.

n Posteaque.] tutor vel curator decefferit. Idē iuris est, si quouis alio modo finita tutela fuerit. l. pen. D. eod. tunc enim aduersus tutorem sufficit tutelæ actio, quæ famosa est æquē ac suspecti actio ob dolum secuta condemnatione. Suspecti agimus pendente administratione tut. quia interim tutelæ agi non potest. Actione autē suspecti, id solū intēdimus, vt tutor remoueat, quo finita hoc modo tutela, de iure tutelæ eū actione cōueniamus, qui nō ex fide bona tutelā gessit. Alio igitur modo finita tutela, quā remotione suspecti, quid opus est vel suspecti agere, vel suspecti actionem peragere? Cuiacius.

o Extinguitur. quia non nisi vt ab ea remoueat, intenditur: sed ex quo mortuus est, verè remotus est. & quod hic dicit. si tutela morte tutoris finiatur, idem est si quocunque alio modo finita tutela sit: vt. ff. eo. l. penul. §. penul.

p Decernantur. per iudicem. **ADDITIO.** Ita quod semper ex re ditru patrimonij aliquid superfit, per text. in l. ius alimentorum. §. j. vbi pup. edu. de. Angelus.

q Vt in possessionem. sed & multa indicii poterit: vt. ff. de arbit. l. non distinguemus.

Famæ periculum æquatur periculo vitæ. ^c Immo ibi lata culpa æquipatur dolo quo ad remouendū tutorem, nō quo ad infamandum secundū Ang. hic. Ignorantia iuris est lata culpa.

Culpa lata semper dolo comparatur: nisi in tribus casibus. Prælatu suspectus an sit ab administratione remouendus.

distinguemus. §. si arbiter. & facit. ff. eo. l. impuberibus. §. si.

a] Ita glof. approbatur per Angl. hic.

Etus. aliàs est tutoris in textu, aliàs non est, sed tamen subauditur: vt. ff. eod. l. impuberibus. Sed alij dicunt eius scilicet pupilli: vt ita administratio tutori auferatur.

Mittatur. causa custodia: nō vt ex eis alatur, sed vt cautum sit pupillo, si malè gessit tutor sed de suo: vt. ff. vbi pup. educ. de. l. fin. in fine.

Decerni. puta si negat alimēta posse decerni, id est dari. & quod sequitur, si hoc per mendaciū & c. sit de responsione.

Per mendaciū. quid si nō dicat per mendaciū, imō verū dicat: nūquid de suo alere tenetur? Respon. nō: vt. ff. vbi pupil. edu. de. l. iij. §. finali.

Remittendum. sed non remouendum: vt. ff. eo. l. tutor. §. tutor.

Placuit. hoc ideo, quia maior pœna imponetur, quā remotio: vt ff. de offic. præfect. vrb. l. j. §. item solent.

Remittitur. scilicet puniendus extra ordinē: vt ff. de tut. l. in eos. Et nota hic argu. cōtra eos doctores, qui pecunia data sibi acquirunt scholares: vt. ff. de offi. præfect. vrb. l. j. §. item solent. & in auctoritate, cothen. vt ea quæ vocātur infinuatiua. §. j. col. v.

Qui data pecunia, ministeris, tutelam redemerit. Sic meo iudicio omnia restituenda sunt ex. l. j. §. tutor. ff. eo. tit. nō vt vulgō, Qui data pecunia ministeriū tutelæ adquisierit vel redemerit, Ministeris, autem, id est, Officialibus & ministris Prætorum per quos fit inquisitio. Cuiacius.

Remittitur. ob hoc etiā vt ingratus accusari potest: vt. C. de libe. & eorū liberis. l. iij. & facit. C. eo. l. j. & ij. & ff. e. l. libertus quæ est lex. ij. 2. in §. i. in. Et Nouissimē. i. in vltima parte huius tit. sic. ff. de insti. act. l. nouissimē. nā & ibi in vltima parte tractatus sui Vlpianus ponit nouissimē.

Grassandi. i. delinquēdi: vel id est animā ad delinquēdū, sic. ff. de pœ. l. capitali. §. grassatores. inde grassor, aris. i. nitor ad malum.

Præstat. facit. ff. eo. l. suspectus. & l. quia satisfactio. Et facit in arg. ad quæstionem talem: Si emi librum, & antequā solam pretium, cōperiam alienum vel vitiosum, quod non teneat soluere precium: quia expedit potius non soluere, quā cautionem de reddendo in causam euictionis vel vitij recipere. quibus consonat. ff. de cōpen. l. iij. [Præterea lex dixit, quod non debet quis se cōmittere fragilitati cautionis. ff. ad Tre. l. cogi. §. idem querit.] & C. in quib. cau. in integ. resti. nō est ne. l. fi. & C. quādo li. vnicui. l. j. ADDITIO. Nota quod

quotienscūque imminet euictio in limine contractus ante solutionem precij: emptor nō tenetur soluere pretium, nisi venditor det idoneos fideiussores. adde. l. si post perfectā. C. de euict. de quo per Bar. in. l. j. stipulatio duplæ. ff. de præto. stip. & an venditor cōpelatur satisficere iure actionis, vel ope exceptionis, quod quædam opinio: & solum tenetur respectu illius duntaxat mouentis quæstionem. d. §. stipulatio. & ibi per Bar. Iason.

Suspectum. nam tutorem suspectum nō facultates paræ, sed fraudulenta vel callida conuersatio in rebus pupillaribus cōmendat. i. probat. Heres verò solis facultatibus paruis suspectus habetur creditotibus: vt hic, & ff. de priuile. credi. l. si creditores. Remouendus non est. imō videtur quod sic: vt. C. de tutō. vel cura. qui non satisfecit. l. ij. quæ est huic cōtra. Sol. ibi nō repellitur propter paupertatem: sed quia nō satisfecit: hic autē satisfecit, postest tamen iste se excusare. quod dicit vt dixi. §. ti. j. §. sed & propter paupertatem. Est tamen huic curator adiungendus: vt. §. de cur. §. inter. dum. & C. eo. l. pietatis. §. quod si nihil. & C. de peri. tut. l. j.

DE RERVM DIVISIONE.

Dictum est de personis, sequitur de rebus: vt promissit supra de iure nat. gen. Et c. iij. §. fin. de quibus dicit vsque ad tit. de ob. Et in hoc medio dicitur qualiter acquiruntur res iure naturali: vt de §. singulorū vsque ad tit. de vsu. cap. Item qualiter iure civili: vt ab inde in antea. Item qualiter iure singulari: vt vsque ad tit. de testa. Item qualiter per vniuersitatem vt ex testamento vel intestato, vel simili modo: vt à tit. de testa. vsque ad tit. de obligatio. Accur.

Cōtinuatio:

d] Istam gl. tenet & sequitur Aug. gel. hic.

Diuisio.

Quæ non tantum fides, sed etiā diligentia à tutore exiguntur, ideoque doli & culpa præstat. Cuiacius.

Vt res pro fana. Por. ¶ Ve res fan & religio sic dicitur in. l. i. ff. eo. streit quædā sunt diuini iuris, quædam humani. quædam sunt in patrimonio nostro, quædam extra. Aegi. Per.

Exempla nō ponimus vt vera sunt sed vt per ca addicēns aliquid dist. cat. secundum Arist. Aegi. Per.

positū maleuolum nō mutat, sed diutius grassandi in te familiari facultatem præstat.

Mali mores & non paupertas sola, faciunt tutorem suspectum. Arretinus.

Suspectum eum putamus, qui moribus talis est, vt suspectus sit. Enimvero tutor vel curator quæuis pauper sit, fidelis tamen & diligens, ¶ remouendus non est quasi suspectus.

INSTITUCIO- NVM D. IVSTI- niani sacratissimi Principis Liber II. TITVLVS I. DE RERVM DIVISIONE, & acquirendo ipsarū dominio.

Secundam iurisprudentiæ partem, quæ est de rebus, pertractandam sumit Imperator, & summam rerum diuisionem annectit.

Vperiore libro de iure personarum exposuimus: modo videamus de rebus quæ vel in nostro patrimonio, ¶ vel extra patrimonio ¶ nostrū habentur,

in superiore libro de iure personarū exposuimus: modo in hoc secundo libro de rebus quæ in patrimonio nostro vel extra nostrum patrimoniū habentur, videamus. Sed pone: Dñe, vos dixistis mihi supra q̄ vultis determinare de reb⁹ quæ sunt in patrimonio nostro vel extra: nūquid est ista diuisio sufficiens? Ad hoc respon. q̄ sic: & quod sufficiens diuisio præmissa sit, tali ratione liquet: quia quædā naturali iure cōmunia sunt omnīū, quædam publica, quædam vniuersitatis, quædā nullius, pleraq; singulorū: & ea quæ singulorū sunt, variis ex causis acquiruntur: sicut ex inferioribus apparebit. Franc. De iure personarum, ab illo titulo, de iure personarum, vsque huc. ¶ Modo. sicut promissimus. §. de iure natu. §. si. Accursus. ¶ patrimonio. l. aptitudine. Aptæ enim sunt esse in patrimonio, vt res pro derelicto habita. Accursus.

In nostro patrimonio. ¶ Patrimonio bona paterna significat: matrimoniū bona materna. Seneca lib. j. de benef. cap. iij. quia latè patēte matrimoniū sit & c. qui tamen locus ab Erasmo deprauatus est: nā & apud Suet. Trāq. & Val. Max. ita matrimoniū accipi alij quidam adnotarunt. Hoc autem in loco in patrimonio, id est, in bonis. Seruitutes propriè ex bonis non sunt l. j. D. de vsu. leg. at quia ceterè non sunt etiam omnino extra bona, magis est vt bonis adnumerentur: igitur non ea tantū quæ sunt, sed etiam quæ intelleguntur, id est, incorporalia in bonis nostris computantur. Cuiacius. ¶ vel extra. l. aptitudine: quia nō sunt aptæ vt sint in patrimonio: vt sunt res sacræ vel religiosæ: vt. j. e. §. nullius. interdū tamen dicte res sunt in patrimonio: vt si ab hostibus captæ sint: vt. ff. de relig. l. cū loca. similiter res prophane extra patrimonio nostrum sunt, si religiosi adhærēt: vt. ff. de rei vindi. l. quæ religiosi.

Habentur. talis diuisio hic sumitur. Rerum enim aliæ sunt in patrimonio, aliæ extra. quæ videtur insufficientis, nam aliæ sunt nec in patrimonio, nec extra, vt seruitutes: vt. ff. de vsu. leg. l. j. contra. Sed Ioan. dicit quod hic pueris loquitur simpliciter, nam quædam pro docendis pueris dicuntur, quæ aliàs nō dicerentur: vt. ff. de act. & oblig. l. obligationū. in fi. quod nō est verisimile, q̄ propter pueros malè loquatur: vnde non placet. Alij dicunt hic de corporali-

bus rebus tantū loqui: quod est falsum: quod colligitur ex cōtinuatione huius tit. ad quatuor sequētes. Nos dicimus seruitutes esse in bonis nostris: cum earum nomine agamus & excipiamus: vt. ff. de acquir. re. do. l. rem. & l. status. Quod autem in d. l. dicitur eas non esse in bonis, nec extradicitur ideo, quia per se non censentur: * vt

* Ratio, quia nō possunt stare sine revel per sona cuius sunt. l. si alie na. §. hoc iure. ff. de vlti. ca. Aegi. Per. † Quot modis dicitur publici, videlicet hic notabiliter per Ange. Aegi. Per.

† Aqua nō proficiens iure gentiū communis nō est Cuius.

Diuisio.

a) Tu dicē quod immo de iure naturali prima: uo: quia quā de imperator placuit de iure gē. intelligere: illud exprēsit, vt in §. in riparum. & §. littorum. J. eo. nec obit. argu. glo. quia ius gentium iuri naturali derogauit quantum ad alias res. alia nō esset differētia inter cōmune & publici: secundum omnes doctō. hic.

est possessio tigni in domo positi: quia nō intelligitur tignū, dū durat domus per se: vt. ff. de vlti. ca. l. cum qui. Quaedam hic fit alia diuisio. Communia sunt. nō tamen agitur cōmuni diuidendo. secundū. Plac. AD DITIO. Quia non possunt stare sine re vel persona cuius sunt. l. si aliena. §. hoc iure. cū simili. ff. de vlti. Ang. Ar. c. Omnium. l. vlti. non proprietate: vt dicitur. J. eo. §. & quidem.

Publica. quasi popularia. f. omniū populorū: vt. s. tit. j. §. cōsequēs. & J. eo. §. flumina. Aliās dicitur publicū, quod est huius populi vel illius tantū, vt cāpus Marti: vt. C. de sacrosan. eccle. l. fina. & hoc dicitur magis vniuersitatis. Accur. vniuersitatis. vt. J. eo. §. vniuersitatis.

Nullius. vt infra eod. §. nullius. Quae. f. quae sunt singulorum. nec enim ad superiora refertur. Ex subiectis. infra eo. §. singulorum. vsque ad finem tituli.

[Et quidem.] Diuiditur in quatuor partes. Primō ponit dictū. Secundō ex dicto infert. Tertio illationē restringit. Quarto illationē restrictionis assignat. Secūda ibi, Nemo. Tertia ibi, Dū tamē, Quarta ibi, Quia nō sunt. Areti. C. A. V. S. Domine, dicatis mihi si placet, quae sunt cōmunia omniū? Ad hoc respōdet: Amice, Certē naturali iure introductū est, qd cōmunia sunt omnium animantium hęc. f. aer, & aqua de celo cadēs, & mare: & per cōsequens littus mariscū sit eius accessio. Vnde dico tibi, qd nemo ad littus maris prohibetur accedere: dū tamen à villis, & monumentis, & aedificiis in littore positus se abtineat, quia huiusmodi villae & aedificia nō sunt cōmunia de iure gēritum, sicut est ipsum mare. Sed domine, dicatis mihi, in quantum durat littus maris? Ad hoc respō. Imper. Amice, littus maris durat quatenus hyemalis fluctus quādo maximus est, excurrit. Et hęc dicuntur vsque ad illum. §. Flumina autem. Franc. de Aret.

Naturali iure. i. iure gēritum, quod est naturali ratione inductū: vt. ff. de iusti. & iure. l. omnes. §. quod verō. de quo hic loquitur: vt. J. eo. §. singulorum. & in fine huius. §. nam iure naturali primāuo etiā alia essent cōmunia. Accursus.

Communiam. non tamen agitur cōmuni diuidendo, secundum Pla. nisi postquam facta fuerint occupantium. Et quōd dicit omnium, scilicet vsu, non proprietate, vt prae dixi.

Profluens. id est de caelo cadens. Mare. sic. ff. de iniuri. l. iniuriarum. j. §. si quis me prohibeat. Et per hoc. i. per cōsequens, cum sit accessio maris. arg. J. eo. §. si tamen. Sed cōtra. ff. ne quid in loc. publi. l. littora. vbi dicitur littora esse populi Romani. Sed illud est verū quo ad iurisdictionem: verē tamen sunt cōmunia: vt hic. sic. C. de quadri. pra. l. bene à Zenone. secus in ripa fluminis, quae non est publica, licet flumen sit publici: vt. J. eo. §. riparū. ibi, sed proprietatis. Et potest esse ratio: quia inūdatio fluminis rarō venit: & ideo potest esse vtilitas in proprietate ripae. At mare affidū inūdat: vnde paruula esset vtilitas: non ergo proprietatis queritur: vt. C. de bo. quae lib. l. si. §. si. Accursus.

Accedere. Non piscēdi tantū, sed etiā aedificādi, occupādi, vsurpādi causa. l. quod in littore. D. de acq. rer. dom. l. in littor. D. ne quid in lo. pub. nam cōmuniū rerū proprietatis omnibus patet: ideōq; & in mari cōstruēta aedificia, moles pilaeve iactae eius sunt qui iecit. l. ij. §. aduersus. l. littora. D. nequid in lo. pub. l. quamuis. l. ergo. §. vlt. D. de acq. rer. dom. l. j. §. si quis. D. de no. op. nunc. Cuiacius.

villis. Ab alio ibi positis: & habet duas significaciones. dicitur enim casa vel insula quaedā, in qua non habitat, sed vel retia ponuntur, vel propter aquam illuc confugitur, vel fructus reponitur: vt hic, & ff. de vlti. l. arboribus. in prin. si verō ibi habitaretur, esset

prædium vrbānum: vt. J. de serui. rustic. praed. §. praediorum. Itē dicitur villa congregatio hominum. Monimētis. Quid sit monimētū, habet. ff. de reli. l. ij. §. mōimētū. Aedificiis. scilicet aliis. Non sunt iuris gentium. i. cōmunia de iure gentium, sicut est mare: imō eorum qui ibi aedificauerūt, vt. ff. eo. l. in tantum. Sic est mare. Huic cōtinua quod est J. statim. §. est autem. [Flumina autē.] CASVS. Domine, iā video quae sunt cōmunia: dicatis modo mihi si placet, quae sunt publica? Ad hoc respō. di. Amice, publica sunt omnia flumina perpetua, & similiter portus publici sunt. vnde dico tibi, qd ius piscēdi in portu & fluminibus omnibus, in cōmuni publicē patet. & sicut ipsa flumina publica sunt, ita & vsus riparū ipsorū fluminū publicē est &c. Et ideo naues ad ipsas ripas applicare, & funes arboribus ibidē natis religare, & onus aliquod in his reponere cūlibet liberū est, sicut per ipsum flumē nauigare. Sed quāquā dixerim tibi riparum vsus publicū esse: secus tamē est in proprietate earū. Proprietatis enim earū illorū hominū est, quorū praediis adherēt. & eadē ratione proprietatis arborū in ripis natarū eorundē est. & sicut ego dixi tibi de vsu riparū, ita dico tibi, qd vsus littorū omnibus publicē patet, sicut vsus ipsius maris: vnde cūlibet liberū est casam, i. domunculā ibi ponere, in quā se recipiat, liberū est etiā cūlibet ex mari retia deducere, & ibidem ficcare: sed certē proprietatis littorum nullius esse intelligitur, sed eisdem iuris sicut est ipsum mare, & quae subiacent mari, terra videlicet & arena. & hęc dicuntur vsque ad illum. §. vniuersitatis. Franc. Aret.

Flumina autē omnia, & portus, publica sunt: ideoq; ius piscēdi omnibus cōmune est in portu, fluminibusq;. Est autē littus maris, quatenus hybernus fluctus maximus excurrit. Riparum vsus publicus est, illa tamen verō dominū ad eos pertinet, qui proximorū praediorū domini sunt: fluminum quoque vsus quatenus publicus sit, illorū tamē proprietatis nullius est.

Riparū quoque vsus publicus est iure gēritū, sicut vsus fluminis. Itaq; naues ad eas appellere, & fustes arboribus ibi natis religare, onus aliquod in his reponere, cui libet liberū est, sicut p̄ ipsum flumē nauigare: sed proprietatis earū illorū est, quorū praediis adherēt. de qua causa arbores quoque in eisde nate, eorūde sunt. Littorum quoque vsus publicus est

quā dixerim tibi riparum vsus publicū esse: secus tamē est in proprietate earū. Proprietatis enim earū illorū hominū est, quorū praediis adherēt. & eadē ratione proprietatis arborū in ripis natarū eorundē est. & sicut ego dixi tibi de vsu riparū, ita dico tibi, qd vsus littorū omnibus publicē patet, sicut vsus ipsius maris: vnde cūlibet liberū est casam, i. domunculā ibi ponere, in quā se recipiat, liberū est etiā cūlibet ex mari retia deducere, & ibidem ficcare: sed certē proprietatis littorum nullius esse intelligitur, sed eisdem iuris sicut est ipsum mare, & quae subiacent mari, terra videlicet & arena. & hęc dicuntur vsque ad illum. §. vniuersitatis. Franc. Aret.

Flumina autem omnia. f. perpetua, vt Padus & Rhenus. quaedam enim sunt priuata, vt fossata in agris posita, quae crescunt & decrescunt: quae quandoque currunt, quandoque non: vt. ff. de flu. & ne quid in flu. l. j. §. ij. & ff. eo. l. nemo. in fine.

Oibus. nec qd fuit primo lōgo tēpore piscatus, aliū superuenientē repellere potest: vt. ff. de vsu. l. si nisi forte spatio. xxx. an. vt. ff. de iur. tēp. pra. l. si quisquā. vel secūdū Io. intellige illa. l. si quisquā, quādo erat in possessiōe piscādi. AD DITIO. In qua cōstituitur p̄ prohibitionē alterius nō cōtradictis. Et an idē sit de molēdino, & de multis aliis quæstionibus, de hac materia vide Christophorū hic. Commune. i. in cōmuni omnibus patet, non autem est cōmune, imō publicū secundum Ioannem.

Est autem littus. vt. ff. de verb. signifi. l. littus. Hybernus. i. hyemalis, quādo vōto vnde trahit. q. d. quātūcūque mare aliquo tēpore pl̄ extēdit i hyeme, vel æstate, tātū est litt̄ ei. Excurret. hic continua quod est. J. eo. §. littorum.

Riparum. id est fluminis. Iure gentiū. i. de iure gentiū: vel, i. omnibus gētibus publicē patet. Earum. scilicet riparum.

Illorum. scilicet hominum quorum &c. Adherent. sed quid si via publica est in medio inter flumen & agrum? Respō. idem quod hic: vt. ff. acquir. rerum do. l. maritus. In eisdem. scilicet ripis.

Eorundem. sed quid si piscator vult ligare, dominus vult incidere? Videtur dominus præferendus, vt. §. de his qui sui vel alie. iur. sunt. in si. ibi, nec cuiquam &c. C. de iudicis. l. nemo. & ff. solut. mar. l. etiam. §. licet. Sed contra credo: vt. ff. de vsu & habi. l. si. & ff. de vsufru. l. æquissimum. §. Item Nerna.

Littorum. scilicet maris, vt sequitur. Publicus. s. e. §. & quidē. ibi, & per hoc &c. cōtra. Sol. dicit Pla. oīa cōmunia esse publica, & ecōtra. l. ratioe quorūdā vsuū: vt ecce tam mare, qd flumina & littora & ripae in vsu animatiū sunt, & in bibēdo, & in abluēdo, & cōmorādo, & similia quae exigit natura. Sed i^o piscēdi, quod in his est, solū cōpetit hōibus, & retia siccādi, & quaedā similia portus tamē dixit esse publicos, nō cōmunes. Sed Ioānes & c. Angel. dicit

b) Dummo do iuste adificauerunt. Cum decreto praetoris, alias p̄ quē libet iure publico prohiberi possit: secundum Ang. hic.

† Aliās applicare: secundum Bologn. in l. riparum. ff. c. sed idē est. Teret. applicat primum. ad Crysidē Aegi. Per.

* Hęc est singula, secūda dim. Por. ad hoc quo via publica non impedit ius coherētia. hic est practica tabellionum pōnētium pro coherētia etiam agros qui sunt vltra viam publicam. Aegi. Per.

c) Et in hoc redditur vtilitas proprietatis. Item in fructibus ibi nascētib. Nec obit. l. §. ne tamē. ff. de vsufru. quia vsus est communis quātum ad ea tantum quae hic in textu ponuntur: puta ficcare retia, & c. Angel. dicit

Comune & publicū dif-ferunt.

dicat nulla communia esse publica, vel econtra. Ea enim demum sunt communia, quae cum sint in usu omnium animantium, tamē occupantibus conceduntur: ut lapilli & gemmae in litore maris: ut infra eo. §. item lapilli. & ff. eod. l. item lapilli. Sed publica non conceduntur occupanti, imō interdicta proponuntur, ne quid in eis fiat, ff. ne quid in loco publico. & de flu. & de aliis ritu. Præterea quo modo potest esse, quod ait Placem. cū in diuisione supraposita veluti duæ species oppositæ ponantur communia & publica: ut. §. eod. in principio. Proinde quod dicit hic, publicus, id est cōmunis, vel publicus quo ad vsum cōmunē: nō quo ad proprietatē.

a] Et sic vera est opinio. Placet ut cōmunia dicantur publica, sed non eō modo: nisi respectu quorundam vsum.

† Glossa vniuersa circa principium in. c. cū nunciis, extra de testibus. inducit hūc §. ad coadiuandum illud. cap. cum nunciis. vbi dicitur quod clerici possunt ferre testimonium in causa suae ecclesiae.

ADDITIONE. Cuius respectu vera sit opinio Ioan. nam communia sunt relicta sub suo iure naturali primæuo, quo omnia erāt communia: nec in aliquo sibi ius gentium derogauit: cū propter eorum incomprehensibilitatem in solius dei dominio remanent. Publica verō veluti cōprehensibilia, rotius populi de mundo per ius gentium fuerit applicata dominio.

Nullius autem sunt res sacre, & religiose, & sancte, quod enim diuini iuris est, id nullius in bonis est.

Res sacre sunt, quæ rite per pontifices deo dedicatæ sunt: seu ad diuinum ministerium deputatæ: quæ non possunt nisi pro

ius gentium. id est de iure gentium. i. vbi dicitur quod clerici possunt ferre testimonium in causa suae ecclesiae.

† Sic ut veritas. Hylteron proteron, id est ordo conuersus: ut. ff. eo. l. riparum.

† Forum. scilicet littorum.

Nullius, scilicet hominis singularis: omnium autem sunt, & sic differt ab illo. §. nullius. §. statim posito.

[vniuersitatis.] CASVS. Iam dixistis mihi supra de cōmunibus & publicis: dicatis mihi modo, si placet, quæ sunt vniuersitates: Ad hoc respon. Vniuersitates sunt, quæ in ciuitatibus ad vtilitatem vel ad delectationem populi sunt: ut theatra, & stadia, & si qua alia sunt communia ciuitatum. Et hæc dicuntur vsque ad illud. §. nullius. Franc. de Arer.

† vniuersitatis. quæ etiā publica quandoq; dicuntur. i. vniuersi populi: ut. C. de sacrosan. eccl. si fina. in prin. Sed aliter accipitur. §. eo. §. flumina, nam loquitur ibi de illo quod est publicū omnium populorum.

† In ciuitatibus. & ciuitatum sunt.

† Theatra. à theaomai. i. inspicio, ut in arena Veronensi.

† Stadia. stadium est octaua pars miliarij, quod Hercules currebat vno anhelitu, ut legitur in historiis.

† similia. quæ sunt ad delectationem populi, ut latæ viæ, & picturæ in palatio.

† Et si qua alia. scilicet necessitatis causa facta, ut curia communis, palatium, nauigium. & sunt supradicta vniuersitatis dominio & vsum. Sed Pla. dixit vsum tantum esse vniuersitatis. Alia sunt quæ dominio & fructu sunt vniuersitatis, non vsum: ut fundi ciuitatis, & serui: ut. ff. de in ius vocan. l. sed si hac. §. qui manumittitur. Et de verborum signi. l. inter publica. & de contrahen. emp. l. sed Celsus. §. j. ADDITIO. Dicite ex mente doct. q; hæc omnia dicuntur vniuersitatis & quo ad dominium, & quo ad vsum communem: ut hic: & l. sicut. §. j. ff. quod cuiusque vni. Est tamē differentia inter res vniuersitatis: quia quædam vniuersitatis appellantur & quo ad dominium, & quo ad vsum cōmunem: ut sunt theatra & stadia: quædam verō sunt vniuersitatis quo ad dominium, & quo ad vsum particularia, ut sunt præta vniuersitatis, ex quibus commodum percipitur in particulari. & ita dicunt docto. Christopho.

[Nullius autem.] Ista pars vsque ad §. singularum, diuiditur in quatuor partes. Primò ponit quæ sunt in nullius bonis. Secundò ponit exemplum de rebus sacris. Tertio de religiosis. Quarto de sanctis rebus. Secunda ibi, Sacre res sunt. Tertia ibi, Religiosum. Quarta ibi, Sanctæ quoq;. Et quamlibet partē sum mabo per se. CASVS. Domine, iam vidi quæ sunt vniuersitatis: dicatis modo mihi, quæ sunt nullius? Ad hoc responder. Imperator: Amice, nullius sunt res

sacra, religiose, & sanctæ. & hoc patet tali ratione. Huiusmodi enim res diuini iuris sunt: & quod diuini iuris est, in nullius bonis est. Sed pone: Domine, iam video quod ea quæ nullius sunt, consistunt in sacris & religiosis & sanctis. dicatis ergo mihi, quæ sunt sacra? Respon. Amice, sunt quæ rite per pontifices deo cōsecrata sunt: sicut aedes sacre, & donaria &c. prout facer in litera vsque ad illum. §. religiosum. Franc.

Nullius, scilicet hominis vel hominū: nec possunt esse, sed sunt in bonis dei, hominū censura, sine dispositio: & sic nō obstat quod possit dici de cōmunibus & publicis reb; vniuersitatum: quæ videntur nullius esse: quia esse possunt, & sunt hominum, licet non hominis singularis: b; item cōtra. j. eo. §. feræ. Sol. ut ibi.

† Pontifices. id est papas & episcopos. Sed nūquid Imperator dedicare potest? Videtur quod sic: ut. ff. l. sacra. §. j. vbi dicitur, id est potestatem dedicandi datam olim Imperatores erāt sacerdotēs: ut in canonibus dicitur. Vel dicitur, alij puta episcopo permittēdo sine requisitione: vel cōcedit, scilicet requisitus.

† Aedes sacre. hic locus dicitur facer, ut hic, & sanctus: ut. C. de sacrosan. eccl. l. sancimus. j. item religiosus: ut in authen. ut religiosus domus.

† Et donaria. aliās dona. i. thuribula, & cruces & calices. Accur. Quæ etiam si donaria non autem referas ad aedes sacras. nam illæ nullo modo possunt alienari: ut in authen. de alie. & emphy. §. & quoniam cognouimus. colla. ix. Accur. Constitutionem. ut. C. de sacrosan. eccl. l. sancimus. Accur. Excepta. nam hominum animæ quibuslibet reb; præponendæ sunt: ut. C. de sacrosan. eccl. l. sancimus. j. in fin. Item propter debitum, si quod habet ecclesia: ut in authen. de alie. & emphy. §. hoc etiam super ipsis. colla. ix. Item propter alimenta pauperum: ut. xij. quæstion. ij. cap. aurum habet ecclesia. Accur. ADDITIO. Vnde verus.

Religiosum locum cuius propria auctoritate facere potest mortuum scilicet in propriū fundum inferēdo: ideo locus communem fundum inuito socio religiosum nō facit, nec proprietarius contradicente fluctuatio.

Religiosum locum vnusquisque sua voluntate facit, dū mortuum inferit in locum suum. In

Religiosum locum vnusquisque sua voluntate facit, dū mortuum inferit in locum suum. In

Religiosum locum vnusquisque sua voluntate facit, dū mortuum inferit in locum suum. In

Religiosum locum vnusquisque sua voluntate facit, dū mortuum inferit in locum suum. In

Religiosum locum vnusquisque sua voluntate facit, dū mortuum inferit in locum suum. In

Religiosum locum vnusquisque sua voluntate facit, dū mortuum inferit in locum suum. In

Religiosum locum vnusquisque sua voluntate facit, dū mortuum inferit in locum suum. In

Religiosum locum vnusquisque sua voluntate facit, dū mortuum inferit in locum suum. In

Religiosum locum vnusquisque sua voluntate facit, dū mortuum inferit in locum suum. In

Religiosum locum vnusquisque sua voluntate facit, dū mortuum inferit in locum suum. In

Religiosum locum vnusquisque sua voluntate facit, dū mortuum inferit in locum suum. In

Religiosum locum vnusquisque sua voluntate facit, dū mortuum inferit in locum suum. In

Religiosum locum vnusquisque sua voluntate facit, dū mortuum inferit in locum suum. In

Religiosum locum vnusquisque sua voluntate facit, dū mortuum inferit in locum suum. In

b] Sed dices: ut: nam aer nec est in bonis hominis singularis, nec hominū in cōmunitate nec redigi potest bonis alicuius: ergo debuit poni sub membro nulli. Solu. quod aer sit in omnibus nec in nullius bonis, prouenit facto natura, & ideo communis omnibus: appellatur esse res sacre factæ & religiose sunt deo dicatæ: factio hominū, & ideo non cōmunes, sed in nulli bonis appellatæ sunt. Christ. Idem dicitur in ca. præcipimus in principi. 12. q. 1.

Theatrum, Stadium, Hercules fuit bonus curtor.

Diuisio.

d] Non tantū fundum totum, sed locum cadaueris solum efficit religiosum. Angel.

a] Ita gl. nō reperitur in antiquis originalibus, nec de ea faciūt mentionem doct.

a Locum purum. i. qui neque sacer, neque sanctus, neque religiosus est. ff. de reli. & sump. fu. l. j. §. purus autem locus. vide gl. in. c. abolendā. extra de sepul.

b] Inferre non licet. extraneos nam ipse socius rectē ibi sepeliri potest etiā sine cōsensu ceterorū: maximē cū nō est alius locus in quo sepeliret. vt. ff. de relig. & sump. fu. l. si plures.

c] Inuis, hoc fauorē religionis iam facta, aliās contra. vt. §. prox. §. & ff. communi diuidun. l. Sabinus.

d] vsufructus. scilicet loci puri argu. ff. de vsu & habi. l. fina.

e] Proprietariū. nisi consentiat fructuarius: vel nisi testatorē qui vsufructū legauit, velit sepelire heres. vt. ff. de relig. l. ij. §. si vsufructū.

f] Nisi consentiente vsufructuario. At cur cōsentiente vsufructuario seruitutem dominus imponere nō potest? An quia dari hoc domino non potest adhibito cōsensu fructuarij, quin & fructuario dari videatur, cui potissimū interest, seruitutē non imponi, ex qua deterior fiat vsufructus causa. Atque ita dominus & fructuarius sibi inuicē obstant, vt nec soli per se nec simul seruitutem prædico fructuario imponere possint. l. sed et si quid. §. vlt. D. de vsufru. Cuiac.

¶ Hec verba ex meis manu. huc trāsuli, que siue auctoris sint, siue interpretis, meo iudicio recta sunt, & rati habitationem illatione posteriorē esse indicant. Cuiac.

¶ Consentiens. quid si primo cōsensit: post pœnituit ante illationē? Respon. sufficit semel voluisse. vt. ff. de aqua pluuiā arcend. l. in diē. & j. prox. §.

¶ Sanctæ quoque. CASVS. Domine, iam video quæ sunt sacra & religiosa: dicatis mihi quæ sunt res sanctæ: Ad hoc respon. Amice, sanctæ res sunt veluti muri & portæ ciuitatis. Huiusmodi enim res quodāmodo diuini iuris sunt: & idcirco in nullius bonis esse censentur. Sed domine, quare dicitur muri sancti? Ad hoc respō. Amice, idcirco muros ciuitatis sanctos legis auctoritate, id est firmos dicimus, quia pœna capitis constituta est aduersus eos qui aliquid in muros deliquerint. vnde & illas partes legum quibus pœnas cōtra earum transgressores constituimus, sanctiones appellamus. & hæc dicuntur vsque ad §. singulorum.

b] Et tunc capite puniunt. vt. l. si. ff. e. in aliis autem est pœna extraordinaria ad arbitrium iudicis: quæ quoadque potest se extendere vsque ad mortē si sit enorme delictum. Angel. Arer.

¶ Muri. l. ciuitatis Romana. b] Quod de ciuitate alia, vel castro? Respon. nec ibi quicquā facere licet sine auctoritate prædis. vt. ff. eo. l. sacra. §. muros. Vel fortē vniuersitati licet, nō priuato. vt. C. de oper. publi. l. oēs. ADDITIO. Ista gloss. iūcto suo textu est not. ad hoc quod illi stultē agūt, imō etiā cōtra ius, qui domos cōstruūt cōtignas seu adherentes muris ciuitatis, vel castri. vt. ff. eo. l. facer. §. muros. Plac.

¶ Sanctos. id est firmos, a sancio, sancis: nō calce, vel lapidibus, sed lege firmatos, vt sequitur.

¶ Deliquerint. scilicet transcendendo vel rumpendo: sicut fecit Remus frater Romuli. vt hic, & ff. eo. l. si. vnde Lucanus,

Fraterno primi maduerunt sanguine muri.

¶ Constitimus. vt. C. de leg. & con. l. non dubium. & similes. Acc.

¶ Sanctiones. in stricta significatione quandoque ponitur largius pro qualibet imperiali lege. vt. C. de no. co. fa. §. quib. verific. colligentes verō & c. Quandoque largissime pro collectione totius iuris ciuili: vt in proœ. digestorum in princ.

Disto.

[singulorum.] Ista est secunda pars principalis huius tituli, quæ diuiditur in quinque partes principales. Primò qualiter acquiruntur nobis res quæ in nullius bonis sunt. Secūdo qualiter acquiruntur ea quæ sunt alterius, ex facto nostro ex permixtione vel fabricatione. Tertio quādo vsufructuarius, vel bonæ fidei possessor facit fructus suos: & quid cōtineatur appellatione fructuū. Quarto ponit vnū casum exceptiuū à prima parte, videlicet quod ea quæ sunt in nullius bonis, nō tamē in totū efficiuntur occupatis. Quinto quādo per traditionē vel nō, in personā certā vel incertā dominium trāsferatur. Secūda ibi in. §. cum ex aliena materia. Tertia ibi, Si quis autē. Quarta ibi in. §.

thefaus. Quinta ibi in. §. per traditionem. CASVS. Domine, iam video quæ sunt naturali iure cōmunia, & quæ publica, & quæ vniuersitatis, & quæ nullius. Dicatis ergo mihi, si placet, quæ sint singulorum hominū res: Et respon. Imper. dicēs quod multis modis sūt. Quarundā enim rerū dominium nascitur iure naturali, quod, sicut diximus, ius gentiū appellatur: & quarundā rerū dominium nascitur iure ciuili. Sed pone ca. Domine, iā video quod rerū dominium acquiritur de iure gentiū, & de iure ciuili. sed pro deo dicatis mihi de quo iure intēditis primò tractare? Ad hoc respōd. Amice, cōmodus est a vetustiore iure incipere. Manifestū autē est ius naturale vetustius esse: quod cū ipso genere humano rerū natura prodidit. Ciuitalia enim iura tūc primo esse cœperūt, cū ciuitates conditæ, & magistratus creati, & leges scribi cœperunt. Et hæc dicuntur vsque ad §. feræ igitur. Franc.

¶ Diximus. Sed vbi? Respon. §. de iure natu. §. j. ibi, quod verò naturalis. Vel. §. de iure natu. §. sed naturalia. Vel melius. §. cod. §. & quidem. ADDITIO. Dic quæ ista glo. videtur approbare vltimā opi. hic positam in gl. sed illa nō videtur vera: vt in. §. j. in vers. quæ verò. §. de iure nat. Ang.

¶ Iure ciuili. vt vsucapio, arrogatione, successione, de portatione, monachatione: de quibus incipit dicere. j. de vsucapio. ¶ Vetustiore. sic. ff. de iure immul. l. semper. ¶ Rerum natura. id est deus. ¶ Prodidit. i. statim cū procreauit deus gētes, statim fuit ius gentiū. Accur. ADDITIO. Et potes exponere prodidit, id est adinuenit. inde proditus. i. adinuentus. vt. j. si quadr. paupe. fecit. di. in princ. Quandoque etiam proditus. i. datus. j. de ac. §. huic autē. verific. qua de causa. Et sic accipi in hoc loco non esse ineptum.

¶ Feræ igitur. CASVS. Domine, iā video quod vultis tract. de iure gentium tanquā de vetustiore. dicatis ergo mihi si placet, aliquē modū acquirēdi dominium de iure gentiū. Ad hoc respō. Iustin. Amice, feræ bestię, & volucres, & pisces, & omnia animalia fera, quæ in terra, & quæ in mari, & quæ in cœlo, i. in aère nascuntur, statim cū ab aliquo capta fuerint, iure gentiū occupatis sūt: & hoc tali ratione. Mundi enim animalia fera, in nullius bonis esse intelliguntur: & quod ante nullius est, id iure gentiū (quod naturali ratione introductum est) occupati cōceditur. Nec interest quantū ad acquirēdū dominium, vtrū quis huiusmodi feras bestias & volucres in suo proprio fundo cepit, an in alieno: & hoc est verū, nisi phibitio domini intrare volētes præcesserit. Nam qui in fundū alienū ingreditur venādi aut occupādi gratia: poterit à dño prohiberi ne ingreditur, si dñs fundi eū præiudicet. Sed po. Domine, iā video quod per occupationē huiusmodi ferarū & volucrum acquiruntur mihi dominium: dicatis mihi, quādiu durat mihi huiusmodi dominium acquirētū? Ad hoc resp. Amice, dico tibi quod quicquid prædictorū animalium cepit, tamdiu tuo dominio subiectū esse intelligitur, quādiu in custodia tua detinetur: sed cū tuā custodiā euaserit, & in pristinā naturalē libertatē se receperit, in tuo dominio esse definit: & rursus sicut prius occupati cōceditur. Sed dñe, dicatis mihi, quādo dicitur se recepisse in naturalē laxitatē vel libertatē? Ad hoc respō. In naturalē laxitatem dicitur se recepisse, cū vel omnino cōspectū oculorū tuorū euaserit: vel ita sit in cōspectu tuo, vt impossibilis sit eius persecutio. Vnde super tali quæstione apud veteres multū fuit disputatū & quæsitū: Quidā venator, puta Titius, quendā ceruū vulnerauit, & mortale vulnus ei inflixit: quæ ceruus vulneratus capi poterat. Nā in casu isto dubitatur, vtrū dominium cerui vulnerati incōtinētī post vulnus inflictū intelligatur Titio vulnerati acquirētū. Et certē quidam veteres dixerunt statim post vulnus inflictum huiusmodi ceruum vulne-

¶ Iste §. declarat quomodo res acquiruntur iure gen. vsque ad ti. de vsuca. infra. Ac. gi. Per.

vulneratum fieri Titij vulnerantis: & tamdiu in eius dominio vide-
ri, quandiu eum persequitur. Et si Titius eum persequi desierit: di-
xerunt huiusmodi ceruum desinere in dominio Titij esse: & rursus
occupanti concedi. Alij verò non aliter putauerunt huiusmodi cer-
uum fieri Titij, quàm si eum Titius ceperit. Sed domine, quid dicitis
vos super hoc? Certè
dicit Iustin. Nos poste-
riorem sententiam tan-
quam iustiorē confir-
mamus: vt videlicet ita
demum intelligatur Ti-
tij esse, si Titius eum ce-
perit. Multa enim solent
accidere impedimèta vt
Titius eum non capiat.
Et hæc dicitur vsque ad
§. apium quoque. Franc.
[Fera igitur.] Quia à ve-
rustiori incipiendum est
igitur &c. Accursius.

7 Quod in
nulli bonis
est, id occu-
panti conce-
ditur: & ad
hunc §. & se-
quentes re-
mittit gl. in
ca. si culpa.
super verbo,
animalia, an
te fin. glo.
extra de in-
iur. & d. d. a.
Res dicitur
esse in nul-
lus bonis se-
prè modis.

a Cælo, id est aëre. Ac.
b Simul acque. i. statim
postquam &c. Sed nun-
quid res sacra concedi-
tur occupanti: vt. §. eo §.
nullius. Respond. Res di-
citur esse in nullius bo-
nis sex vel septem modis
Natura, vt hic. Facto, vt.
j. eo. §. pen. Itè tempore:
vt. ff. de acqui. rerum do.
l. nunquam. §. thesauros.
Et in his tribus locum
habet hæc regula, nisi
quod in thesauro de ac-
quiritate dimidium domi-
ni soli restituitur: vt. j.
eod. §. thesauros. Itè cen-
sura, vt. §. eod. §. nullius.
Item casu. vt in heredita-
te iacete, quæ vicem do-
mini representat: vt. j.
de stipu. seruo. in princ.
Item culpa hominis: vt
si eiciam seruum agros
agros: vt. C. de la. ti. ib.
tol. l. j. §. sed scimus. & e-
tiam hic. Item iuris natu-
ralis constitutione, vt li-
ber homo: vt. ff. de verb.
oblig. l. inter stupulan-
tem. §. sacram.

a] Scilicet
cum auctori-
tate iudicis,
quæ de faci-
li præstabit.
Sed in alia
re perditia
ta demum, si
aliqua etiã
leuia præced-
ant iudicia
secundum
Christo.
Et an quis
eogatur iu-
dicare furti-
vide Ia. hic.
b] Idem vbi
via publica
vel etiã pri-
uata est dicitur
ta: secundum
Ias. hic.
c] Imò tex.
debet intelli-
gi prout ia-
cet: & hoc
tortu stat in
arbitrio iudi-
cis: vt sentit
gl. super ver-
bo, capi. inf.
§. secundum

c Nec interest, quo ad acquirendum dominium.
d Venandi, aliud si causâ requirè. fugitiuū meū: vt. C. de ser. fugi. l.
ij. **e** Vel glâdis colligèda causa: vt. ff. de glâ. le. l. j. vel vt recip. pecuniã
q̄ ibi ab cōdi. vt. ff. ad exhib. l. thesaurus. vel si vindemiã q̄ emi. tolere
me venditor prohibeat: vt. ff. de act. emp. l. qui pendente.
f Ingressur. quid si post prohibitionem quid ceperit: Respon. nō
facit iuu. vt. C. de rei vin. l. si fundū. & l. certum. & facit. j. eo. §. apii.
verfi. planc. **ADDITIONE.** Dic istud verū secundum Ang. si fructus
fundi consistebant in venatiōe, aliàs secus, vt tenet glo. in l. diuus. ff.
de serui. vrb. præd. & in l. iij. ff. de acqui. re. do. quãuis Por. sequar
istam glo.
g In libertatem. i. laxitatem, vt statim sequitur: vt. ff. de acqui. re. do.
l. naturalem. & l. Pomponius.
h Difficilis. i. impossibilis. sic. ff. pro soc. l. de illo. **i** in glo. difficile. e-
contra. ff. de his qui deie. vel effu. l. ij. Accursius.
k Persecutio. sic. ff. de acqui. pos. l. iij. §. Nerua.
l Illud. sic. ff. de acqui. rer. do. l. naturalem. §. illud.
m Capi possit. considerata natura hominis & animalis, non diuina
possibilitate: licet nec omnino facilitatem confidero.
n Sed posteriorem. sic. ff. de acqui. re. do. l. in laqueum.
o Accidere. licet enim probetur vnum, id est eam vulneratam: nō
tamen sequitur vt capi possit: vt. C. de proba. l. neque natales.
p Non capias. No. quod in spicium quod euenire potest. sic. ff. loca-
l. si quis domū. §. idè quærit si sumptus. & ff. ad Treb. l. Lucius. §. pen-
nū. & ad l. Fal. l. in quãtitate. §. magna. & ff. ex quib. cau. ma. l. sed &
si per prætorē. §. si ferat. & ff. de ser. rust. præd. l. qui sella. §. ij. & de dā
in fec. l. qui bona. §. cū inter. arg. tamen cōtra. ff. de pecu. l. eo tēpore. j.
respon. **ADDITIONE.** Ibi euentus erat impossibilis, cum nihil esset in

peculio, secundum Ange. vel non erat civilis nec honestus, secun-
dum Christ. de quo brocardo dic vt per Ang. Aret. hic.

[Apium quoque.] Iustin. in hoc. §. profequitur materiã suã
de proflus fetus. Et dicit q̄ natura apii fera est. i. nō manufacta. vnde
apes si in arbore tua cōsedet in te antequã te in alueo tuo fuerint in-
clusa, non magis intelli-
guntur esse tuæ, quã volu-
cres quæ in arbore tua
nidificauerit: vnde si hu-
iusmodi. apes i arbore tua
confidentes aliquis alius
includerit, ipse earū dñs
efficietur: & etiã si huius-
modi apes antequã te
fuerint inclusa, aliquos
fauos i arbore tua vel in
fundo tuo fecerit, quili-
bet eos eximere potest:
verū tamen si re integra
præuideris aliquē ingre-
diētē in fundū tuū, poteris
iure prohibere ne fū-
dū tuū ingrediatur. Sed
pone. quiddam examen. i.
immētas apii euolauit
de alueo meo, in quo a-
me fuerit inclusum. ego
q̄ro quãdiu domi. meo
intelligit esse subiectū?
Ad hoc resp. si examen
ex alueo tuo euolauerit,
tamdiu intelligitur esse
tuū, quandiu intelligitur
esse in cōspectu tuo, nec
difficilis sit eius persecu-
tio: alioquin si euasit cō-
spectū tuū, vel ita sit cō-
spectu tuo vt difficilis sit
eius persecutio, occupã-
ti conceditur. Et hæc di-
cuntur vsque ad illum §.
pauonum. Franciscus.

Apes quæ in nullius bonis sit,
occupanti conceduntur, & earū
si cōclusi fuerint & anes, licet in alie-
no arbore capiantur. Domi-
nus tamen à principio ingredi
prohibere potest. Et examen
earum tuum est, donec difficilis
non est persecutio. Aret.

Apium quoque fera natura
est. Itaque apes quæ in arbore tua
confederint, antequã a te alu-
eo includantur, non magis tuæ
intelliguntur esse, quã volucres
quæ in arbore tua nidum fece-
runt. Ideoque si alius eas includerit,
is earum dominus erit. Favos
quoque si quos effecerint, ex-
imere quilibet potest. Planè
integra re si præuideris ingre-
dientem fundum tuum: poteris
eum iure prohibere ne ingredia-
tur. Examen quoque quod ex
alueo tuo euolauerit, eousque in-
telligitur esse tuum, donec in cō-
spectu tuo est, nec difficilis p̄secu-
tio eius est: alioquin occupãtis sit.

milibus, dicens, magis timeo scandalum,
quã futurum iudicium:
vt no. ff. de acqui. rer. do. l. in laqueum.

Dominus erit. nec furti tenetur: vt. ff. de fur. l. si apes.

Integrare. id est antequam intret, vel priusquam eximantur.

Præuideris. quid si fuerit ingressus, an poterit retinere eum, vt
det quod acceperit: cum homo quilibet possit prohibere ne quis
intret fundum suum? Respond. cum dominus factus sit per occu-
pationem, non video quare desinat esse dominus: arg. huius. §. qui
tantum præuidenti consulit.

Examen. i. vniuersitas apium. aliàs pro approbatione ponitur
aliàs pro iudicio: vt. C. de aduoc. diuer. iudicio. l. nemini. §. j. Et for-
te seruatur aliud de cōsuetudine in hoc. §. j. & in superiorib. duob.

[Pauonum quoque.] c. a. s. v. s. Dñs, quid. hab. pauones & colūb. q̄
ex cōsuetud. sol. euolare & reuol. mod. quæro à vobis, vtrū natura
huius pauonū & colūb. debeat cēferi fera? Respō. q̄ sic. nec ob. quo
minus natura pauonū & colūbarū fera censetur, q̄ huiusmodi pa-
uones & colūb. ex cōsuetudine euolare & reuolare solēt. Nam hoc
idè faciunt apes: & tamē manifestū est naturam earū ferã esse. Hoc
idè etiã in cernis quandoq̄ cōtingit. Quidã enim cernos ita māsue-
tos hab. vt in syluas ire & redire soleant. Nemo tamē negare potest
naturã omnium ceruorū in genere, & etiã ipsorū singulorū speciē
ferã esse. In his igitur animalibus accidentaliter mansuetis, quæ ex
cōsuetudine ire & redire solēt: talis regula à iure cōprobara est, vt
tãdiu intelligantur tuo dominio subiecta esse, quãdiu habuerint a-
nimū reuertendi. Nam si reuertendi animū habere desierint, in tuo
dominio esse desinunt: & occupati conceduntur. Sed domine, pro
deo dicatis mihi, qualiter perpendã, quod desierint habere animū
reuertendi? Ad hoc respond. Amice, tunc intelliguntur desinere

Christ. Et no-
tat huc text.
Angel. pro
eo qui non
iure capus
postea resti-
tuitur liber-
tati pristina.

Et sic in re-
bus incertis
non potest
ferri senten-
tia certa: vt
hic, & in. c.
iuuenis iun-
cta glof. 2.
post Pinci.
extra de spū.
& matri. &
est ar. quod
ad ea quæ
frequentius
accidunt, iu-
ta adaptantur:
vt hic, &
in cap. liti-
ras. iuncta
glof. super
verb. consue-
uerint. in
me. in vesti-
torem ar. ad
ea, extra de
despō. imp.
Et met ca-
pere circa
furi crimin.
Cuius.
Aliens diu
significat.

Scandalum ti-
medum est.

Ex amen tri-
pliciter ac-
cipitur.

habere animum revertendi, cum revertendi consuetudinem deserunt. Et hæc dicitur vsque ad illum. §. Gallinarum. vbi tractatur de animalibus profus mansuetis: & casus eius planus est vsque ad illum. §. item ea quæ ex hostibus. Franc. Aretinus.

a Fera. id est non profus domestica, vel mansueta. Accursius.

b Nec ad rem pertinet. id est non obstat his quæ diximus.

c Quorum. Capium.

d Quorum. l. ceruorum in genere.

e Ipsorum. l. singulorum in specie.

f Talis regula. hic notoria genera animalium. Mansueta, vt sunt gallinæ in quibus habet locum hæc regula, vt vbicunque sint, domini esse intelligantur: vt infra proximo. §. Item fera profus, & in his habet locum alia regula, quia occupanti conceduntur: vt supra eo. §. fere. & §. illud. & §. apium. & §. examē. Item fera naturaliter, sed accidentaliter mansueta: & in his obtinet hæc prædicta regula. & facit ad hoc. ff. eo. de acquir. rerum domini. l. naturalem. per totum vsque ad §. si deserint. Exteriora in dicant animi secreta interiora. facit. ff. de edil. edic. l. si tamen. §. ij. vnde versus.

Intima per mores cognoscimus exteriores. ADDITIO. Et hoc comprehenditur si visio domino vel familiaribus non redeunt vt solebant nisi per aliquos dies hinc inde, nõ tamen si in syluis aberrassent, secundum Angel.

h Gallinarum. scilicet omnium, vt statim innuit Vel dic singularum in specie.

i Feras. vt phasianos. Accursius.

k Anferes. scilicet domestici.

l Gallinæ. scilicet domesticæ.

m Turbati. vt per vulpem vel miluum.

n Qui lucrandi animo. si vt habeat pennas vel oua. aliàs enim non committitur furtum, nisi lucrandi animus interueniat: vt ff. de fur. l. j. §. finali. Sed nunquid dolo fit in vno ouo? Respond. sic. sed de dolo non agitur in re minori duobus aureis: vt ff. de dolo. l. si oleum. §. finali. & l. sequen. Sed quare non agitur de dolo, cum agitur furti: vt hinc Respon. furtum fit plerumque: & ideo frequentius puniendum est, secundum Ioan. vt ff. de pœ. l. aut facta. §. fin. b Et not. ex hoc. §. quod quælibet actio etiam pro vno nummo datur: vt ff. de dam. infec. l. si proprietarius. in fine. j. respon. & ff. de coniu. cum eman. libe. l. j. §. illud. Sed fallit in casibus: vt ecce si commodo tibi serum, & tu cum alis: non repetis à me expensas modicas: vt ff. commod. l. in rebus. §. possunt. & ff. de impens. in re. do. fa. l. omnino. Et excepta actione doli, vt dictum est. item excipe quod est. ff. de damno infecto. l. ex damni. in principio. Accursius.

o Item ea quæ. c. a. s. v. s. Dñe, iam vidi qualiter dominium ferarum & volucrum singulis acquiritur per occupationem Nūquid plurium rerum dominium acquiri potest per occupationem de iure gentium? Resp. quod sic. Nam ea quæ ab hostibus nostris capimus, statim iure gentium nostro dominio acquiruntur: & hoc tantum verum est, vt liberi homines, quos ab hostibus capimus, dominio nostro subiciantur, & in seruitutem deducantur, si tamen nostram potestatem euaserint, & ad suos corpore & animo reuersi fuerint, pristinum statum libertatis iure postliminij recipiunt. Et non solum supradicta iure gentium per occupationem acquiruntur, sed etiam lapilli, & gemmæ, & cætera quæ in littore maris inueniuntur: statim

intelligere aliud esse in thesauro, cuius tractatus est valde ab hoc fe paratus: vt. j. eo. §. thesauros. & ideo primum videnti d & inuenientium non capienti queritur.

[Item ea quæ ex animalibus.] c. a. s. v. s. Dñe, iam vidi qualiter acquiritur dominium rerum per occupationem: nūquid pluribus modis acquiri potest? Resp. quod sic. Nā ea quæ ex animalibus dominio nostro subiectis nata sunt: iure gentium per accessionem nobis acquiruntur. Et hæc dicunt vsque ad illud. §. Præterea quod per alluionem. Frā. de Aret x Item ea. nunc mutat styllum & materiam, & dicit de his quæ acquiruntur per accessionem discretam: & in seq. §. præterea, dicit de accessione concreta.

y Ex animalibus. fœminini * generis, siue rationabilibus, vt ex ancillis: vt. 3. de iure persona. §. serui. & C. de rei vind. l. parum. siue irrationabilibus: vt. ff. de rei vindic. l. idem Pomponius scribit si frumentum. §. idem scribit.

z Dominio tuo. vel quasi: vt si bona fide possides animal irrationale vt. ff. de acquiren. rerum domini. l. bonæ fidei. §. fina. non ita in rationali: vt. j. eo. §. in pecudum. & est ratio vt tibi.

a Eodem iure. scilicet gentium.

[Præterea.] c. a. s. v. s. Iustinianus in hoc. §. dicit, quod præter supra dictos modos acquirendi, de iure gentium acquirunt nobis dominium per accessionem concretam. Quod enim per alluionem agro tuo flumen adiicit, iure gentium tibi acquiruntur. Sed domine, pro deo dicatis mihi, quid est alluio? Ad hoc respond. Est autem alluio incrementum latens. vnde illud per alluionem agro tuo videtur adici, quod ita paulatim & successiue adicitur, vt licet tota die intuitum figas, tamen intelligere non possis quantum in quolibet momento agro tuo adiectum fuerit. verum est tamen, quod istud latens incrementum tibi iure accessionis acquiruntur. Sed si imperus fluminis aliquā partē grossam ex prædio tuo detraxerit, & illā partem detractam

intelligere aliud esse in thesauro, cuius tractatus est valde ab hoc fe paratus: vt. j. eo. §. thesauros. & ideo primum videnti d & inuenientium non capienti queritur.

[Item ea quæ ex animalibus.] c. a. s. v. s. Dñe, iam vidi qualiter acquiritur dominium rerum per occupationem: nūquid pluribus modis acquiri potest? Resp. quod sic. Nā ea quæ ex animalibus dominio nostro subiectis nata sunt: iure gentium per accessionem nobis acquiruntur. Et hæc dicunt vsque ad illud. §. Præterea quod per alluionem. Frā. de Aret x Item ea. nunc mutat styllum & materiam, & dicit de his quæ acquiruntur per accessionem discretam: & in seq. §. præterea, dicit de accessione concreta.

y Ex animalibus. fœminini * generis, siue rationabilibus, vt ex ancillis: vt. 3. de iure persona. §. serui. & C. de rei vind. l. parum. siue irrationabilibus: vt. ff. de rei vindic. l. idem Pomponius scribit si frumentum. §. idem scribit.

z Dominio tuo. vel quasi: vt si bona fide possides animal irrationale vt. ff. de acquiren. rerum domini. l. bonæ fidei. §. fina. non ita in rationali: vt. j. eo. §. in pecudum. & est ratio vt tibi.

a Eodem iure. scilicet gentium.

[Præterea.] c. a. s. v. s. Iustinianus in hoc. §. dicit, quod præter supra dictos modos acquirendi, de iure gentium acquirunt nobis dominium per accessionem concretam. Quod enim per alluionem agro tuo flumen adiicit, iure gentium tibi acquiruntur. Sed domine, pro deo dicatis mihi, quid est alluio? Ad hoc respond. Est autem alluio incrementum latens. vnde illud per alluionem agro tuo videtur adici, quod ita paulatim & successiue adicitur, vt licet tota die intuitum figas, tamen intelligere non possis quantum in quolibet momento agro tuo adiectum fuerit. verum est tamen, quod istud latens incrementum tibi iure accessionis acquiruntur. Sed si imperus fluminis aliquā partē grossam ex prædio tuo detraxerit, & illā partem detractam

intelligere aliud esse in thesauro, cuius tractatus est valde ab hoc fe paratus: vt. j. eo. §. thesauros. & ideo primum videnti d & inuenientium non capienti queritur.

[Item ea quæ ex animalibus.] c. a. s. v. s. Dñe, iam vidi qualiter acquiritur dominium rerum per occupationem: nūquid pluribus modis acquiri potest? Resp. quod sic. Nā ea quæ ex animalibus dominio nostro subiectis nata sunt: iure gentium per accessionem nobis acquiruntur. Et hæc dicunt vsque ad illud. §. Præterea quod per alluionem. Frā. de Aret x Item ea. nunc mutat styllum & materiam, & dicit de his quæ acquiruntur per accessionem discretam: & in seq. §. præterea, dicit de accessione concreta.

y Ex animalibus. fœminini * generis, siue rationabilibus, vt ex ancillis: vt. 3. de iure persona. §. serui. & C. de rei vind. l. parum. siue irrationabilibus: vt. ff. de rei vindic. l. idem Pomponius scribit si frumentum. §. idem scribit.

z Dominio tuo. vel quasi: vt si bona fide possides animal irrationale vt. ff. de acquiren. rerum domini. l. bonæ fidei. §. fina. non ita in rationali: vt. j. eo. §. in pecudum. & est ratio vt tibi.

a Eodem iure. scilicet gentium.

[Præterea.] c. a. s. v. s. Iustinianus in hoc. §. dicit, quod præter supra dictos modos acquirendi, de iure gentium acquirunt nobis dominium per accessionem concretam. Quod enim per alluionem agro tuo flumen adiicit, iure gentium tibi acquiruntur. Sed domine, pro deo dicatis mihi, quid est alluio? Ad hoc respond. Est autem alluio incrementum latens. vnde illud per alluionem agro tuo videtur adici, quod ita paulatim & successiue adicitur, vt licet tota die intuitum figas, tamen intelligere non possis quantum in quolibet momento agro tuo adiectum fuerit. verum est tamen, quod istud latens incrementum tibi iure accessionis acquiruntur. Sed si imperus fluminis aliquā partē grossam ex prædio tuo detraxerit, & illā partem detractam

intelligere aliud esse in thesauro, cuius tractatus est valde ab hoc fe paratus: vt. j. eo. §. thesauros. & ideo primum videnti d & inuenientium non capienti queritur.

[Item ea quæ ex animalibus.] c. a. s. v. s. Dñe, iam vidi qualiter acquiritur dominium rerum per occupationem: nūquid pluribus modis acquiri potest? Resp. quod sic. Nā ea quæ ex animalibus dominio nostro subiectis nata sunt: iure gentium per accessionem nobis acquiruntur. Et hæc dicunt vsque ad illud. §. Præterea quod per alluionem. Frā. de Aret x Item ea. nunc mutat styllum & materiam, & dicit de his quæ acquiruntur per accessionem discretam: & in seq. §. præterea, dicit de accessione concreta.

y Ex animalibus. fœminini * generis, siue rationabilibus, vt ex ancillis: vt. 3. de iure persona. §. serui. & C. de rei vind. l. parum. siue irrationabilibus: vt. ff. de rei vindic. l. idem Pomponius scribit si frumentum. §. idem scribit.

z Dominio tuo. vel quasi: vt si bona fide possides animal irrationale vt. ff. de acquiren. rerum domini. l. bonæ fidei. §. fina. non ita in rationali: vt. j. eo. §. in pecudum. & est ratio vt tibi.

a Eodem iure. scilicet gentium.

[Præterea.] c. a. s. v. s. Iustinianus in hoc. §. dicit, quod præter supra dictos modos acquirendi, de iure gentium acquirunt nobis dominium per accessionem concretam. Quod enim per alluionem agro tuo flumen adiicit, iure gentium tibi acquiruntur. Sed domine, pro deo dicatis mihi, quid est alluio? Ad hoc respond. Est autem alluio incrementum latens. vnde illud per alluionem agro tuo videtur adici, quod ita paulatim & successiue adicitur, vt licet tota die intuitum figas, tamen intelligere non possis quantum in quolibet momento agro tuo adiectum fuerit. verum est tamen, quod istud latens incrementum tibi iure accessionis acquiruntur. Sed si imperus fluminis aliquā partē grossam ex prædio tuo detraxerit, & illā partem detractam

intelligere aliud esse in thesauro, cuius tractatus est valde ab hoc fe paratus: vt. j. eo. §. thesauros. & ideo primum videnti d & inuenientium non capienti queritur.

[Item ea quæ ex animalibus.] c. a. s. v. s. Dñe, iam vidi qualiter acquiritur dominium rerum per occupationem: nūquid pluribus modis acquiri potest? Resp. quod sic. Nā ea quæ ex animalibus dominio nostro subiectis nata sunt: iure gentium per accessionem nobis acquiruntur. Et hæc dicunt vsque ad illud. §. Præterea quod per alluionem. Frā. de Aret x Item ea. nunc mutat styllum & materiam, & dicit de his quæ acquiruntur per accessionem discretam: & in seq. §. præterea, dicit de accessione concreta.

y Ex animalibus. fœminini * generis, siue rationabilibus, vt ex ancillis: vt. 3. de iure persona. §. serui. & C. de rei vind. l. parum. siue irrationabilibus: vt. ff. de rei vindic. l. idem Pomponius scribit si frumentum. §. idem scribit.

z Dominio tuo. vel quasi: vt si bona fide possides animal irrationale vt. ff. de acquiren. rerum domini. l. bonæ fidei. §. fina. non ita in rationali: vt. j. eo. §. in pecudum. & est ratio vt tibi.

a Eodem iure. scilicet gentium.

[Præterea.] c. a. s. v. s. Iustinianus in hoc. §. dicit, quod præter supra dictos modos acquirendi, de iure gentium acquirunt nobis dominium per accessionem concretam. Quod enim per alluionem agro tuo flumen adiicit, iure gentium tibi acquiruntur. Sed domine, pro deo dicatis mihi, quid est alluio? Ad hoc respond. Est autem alluio incrementum latens. vnde illud per alluionem agro tuo videtur adici, quod ita paulatim & successiue adicitur, vt licet tota die intuitum figas, tamen intelligere non possis quantum in quolibet momento agro tuo adiectum fuerit. verum est tamen, quod istud latens incrementum tibi iure accessionis acquiruntur. Sed si imperus fluminis aliquā partē grossam ex prædio tuo detraxerit, & illā partem detractam

intelligere aliud esse in thesauro, cuius tractatus est valde ab hoc fe paratus: vt. j. eo. §. thesauros. & ideo primum videnti d & inuenientium non capienti queritur.

[Item ea quæ ex animalibus.] c. a. s. v. s. Dñe, iam vidi qualiter acquiritur dominium rerum per occupationem: nūquid pluribus modis acquiri potest? Resp. quod sic. Nā ea quæ ex animalibus dominio nostro subiectis nata sunt: iure gentium per accessionem nobis acquiruntur. Et hæc dicunt vsque ad illud. §. Præterea quod per alluionem. Frā. de Aret x Item ea. nunc mutat styllum & materiam, & dicit de his quæ acquiruntur per accessionem discretam: & in seq. §. præterea, dicit de accessione concreta.

y Ex animalibus. fœminini * generis, siue rationabilibus, vt ex ancillis: vt. 3. de iure persona. §. serui. & C. de rei vind. l. parum. siue irrationabilibus: vt. ff. de rei vindic. l. idem Pomponius scribit si frumentum. §. idem scribit.

z Dominio tuo. vel quasi: vt si bona fide possides animal irrationale vt. ff. de acquiren. rerum domini. l. bonæ fidei. §. fina. non ita in rationali: vt. j. eo. §. in pecudum. & est ratio vt tibi.

a Eodem iure. scilicet gentium.

[Præterea.] c. a. s. v. s. Iustinianus in hoc. §. dicit, quod præter supra dictos modos acquirendi, de iure gentium acquirunt nobis dominium per accessionem concretam. Quod enim per alluionem agro tuo flumen adiicit, iure gentium tibi acquiruntur. Sed domine, pro deo dicatis mihi, quid est alluio? Ad hoc respond. Est autem alluio incrementum latens. vnde illud per alluionem agro tuo videtur adici, quod ita paulatim & successiue adicitur, vt licet tota die intuitum figas, tamen intelligere non possis quantum in quolibet momento agro tuo adiectum fuerit. verum est tamen, quod istud latens incrementum tibi iure accessionis acquiruntur. Sed si imperus fluminis aliquā partē grossam ex prædio tuo detraxerit, & illā partem detractam

intelligere aliud esse in thesauro, cuius tractatus est valde ab hoc fe paratus: vt. j. eo. §. thesauros. & ideo primum videnti d & inuenientium non capienti queritur.

[Item ea quæ ex animalibus.] c. a. s. v. s. Dñe, iam vidi qualiter acquiritur dominium rerum per occupationem: nūquid pluribus modis acquiri potest? Resp. quod sic. Nā ea quæ ex animalibus dominio nostro subiectis nata sunt: iure gentium per accessionem nobis acquiruntur. Et hæc dicunt vsque ad illud. §. Præterea quod per alluionem. Frā. de Aret x Item ea. nunc mutat styllum & materiam, & dicit de his quæ acquiruntur per accessionem discretam: & in seq. §. præterea, dicit de accessione concreta.

y Ex animalibus. fœminini * generis, siue rationabilibus, vt ex ancillis: vt. 3. de iure persona. §. serui. & C. de rei vind. l. parum. siue irrationabilibus: vt. ff. de rei vindic. l. idem Pomponius scribit si frumentum. §. idem scribit.

z Dominio tuo. vel quasi: vt si bona fide possides animal irrationale vt. ff. de acquiren. rerum domini. l. bonæ fidei. §. fina. non ita in rationali: vt. j. eo. §. in pecudum. & est ratio vt tibi.

a Eodem iure. scilicet gentium.

[Præterea.] c. a. s. v. s. Iustinianus in hoc. §. dicit, quod præter supra dictos modos acquirendi, de iure gentium acquirunt nobis dominium per accessionem concretam. Quod enim per alluionem agro tuo flumen adiicit, iure gentium tibi acquiruntur. Sed domine, pro deo dicatis mihi, quid est alluio? Ad hoc respond. Est autem alluio incrementum latens. vnde illud per alluionem agro tuo videtur adici, quod ita paulatim & successiue adicitur, vt licet tota die intuitum figas, tamen intelligere non possis quantum in quolibet momento agro tuo adiectum fuerit. verum est tamen, quod istud latens incrementum tibi iure accessionis acquiruntur. Sed si imperus fluminis aliquā partē grossam ex prædio tuo detraxerit, & illā partem detractam

cum ab inuentore occupata fuerint, iure gentium. quod naturali iure introductum est, inuentoris sunt. Et hæc dicuntur vsque ad illum. §. Item ea quæ ex animalibus. Franc.

Ex hostibus. vt quibus populus Romano bellum indixit: vel ipsi populo Romano, vt. ff. de capti. & postlimi. reuer. l. hostes. & ff. de verborum signific. l. hostes. & l. quos nos hostes

ex eo possimus intelligere, quod alix sunt gallinæ quas feras vocamus: item alij sunt anferes quos feros appellamus. Ideoque si anferes tui, aut gallinæ tuæ aliquo modo turbati turbatæ ve euolauerint, licet conspectum tuum effugerint: quocunque tamē loco sint, tui tuæve esse intelliguntur: & qui lucrandi animo ea animalia detinet, furtum committere intelligitur.

Etiam si hominem liberum ex hostibus ceperimus, de iure gentium nosser sic: qui si exierit potestatem nostram, recuperat antiquam libertatem. Aret.

Item ea quæ ex hostibus capimus, iure gentium statim nostra fiunt adeo quidē, vt & liberi homines in seruitutem nostram deducantur qui tamen si euaserint nostram potestatem, & ad suos reuersi fuerint, pristinum statum recipiunt.

Inuentoris sunt lapilli, & alia quæ in littore maris inueniuntur. Aretinus.

Item lapilli, & gemmæ, & cætera quæ in littore maris inueniuntur, iure naturali statim inuentoris sunt.

Nata ex animalibus nostris, nostra sunt. Aretinus.

Item ea quæ ex animalibus dominio tuo subiectis nata sunt, eodem iure tibi acquiruntur.

intelligere aliud esse in thesauro, cuius tractatus est valde ab hoc fe paratus: vt. j. eo. §. thesauros. & ideo primum videnti d & inuenientium non capienti queritur.

[Item ea quæ ex animalibus.] c. a. s. v. s. Dñe, iam vidi qualiter acquiritur dominium rerum per occupationem: nūquid pluribus modis acquiri potest? Resp. quod sic. Nā ea quæ ex animalibus dominio nostro subiectis nata sunt: iure gentium per accessionem nobis acquiruntur. Et hæc dicunt vsque ad illud. §. Præterea quod per alluionem. Frā. de Aret x Item ea. nunc mutat styllum & materiam, & dicit de his quæ acquiruntur per accessionem discretam: & in seq. §. præterea, dicit de accessione concreta.

y Ex animalibus. fœminini * generis, siue rationabilibus, vt ex ancillis: vt. 3. de iure persona. §. serui. & C. de rei vind. l. parum. siue irrationabilibus: vt. ff. de rei vindic. l. idem Pomponius scribit si frumentum. §. idem scribit.

z Dominio tuo. vel quasi: vt si bona fide possides animal irrationale vt. ff. de acquiren. rerum domini. l. bonæ fidei. §. fina. non ita in rationali: vt. j. eo. §. in pecudum. & est ratio vt tibi.

a Eodem iure. scilicet gentium.

[Præterea.] c. a. s. v. s. Iustinianus in hoc. §. dicit, quod præter supra dictos modos acquirendi, de iure gentium acquirunt nobis dominium per accessionem concretam. Quod enim per alluionem agro tuo flumen adiicit, iure gentium tibi acquiruntur. Sed domine, pro deo dicatis mihi, quid est alluio? Ad hoc respond. Est autem alluio incrementum latens. vnde illud per alluionem agro tuo videtur adici, quod ita paulatim & successiue adicitur, vt licet tota die intuitum figas, tamen intelligere non possis quantum in quolibet momento agro tuo adiectum fuerit. verum est tamen, quod istud latens incrementum tibi iure accessionis acquiruntur. Sed si imperus fluminis aliquā partē grossam ex prædio tuo detraxerit, & illā partem detractam

intelligere aliud esse in thesauro, cuius tractatus est valde ab hoc fe paratus: vt. j. eo. §. thesauros. & ideo primum videnti d & inuenientium non capienti queritur.

[Item ea quæ ex animalibus.] c. a. s. v. s. Dñe, iam vidi qualiter acquiritur dominium rerum per occupationem: nūquid pluribus modis acquiri potest? Resp. quod sic. Nā ea quæ ex animalibus dominio nostro subiectis nata sunt: iure gentium per accessionem nobis acquiruntur. Et hæc dicunt vsque ad illud. §. Præterea quod per alluionem. Frā. de Aret x Item ea. nunc mutat styllum & materiam, & dicit de his quæ acquiruntur per accessionem discretam: & in seq. §. præterea, dicit de accessione concreta.

y Ex animalibus. fœminini * generis, siue rationabilibus, vt ex ancillis: vt. 3. de iure persona. §. serui. & C. de rei vind. l. parum. siue irrationabilibus: vt. ff. de rei vindic. l. idem Pomponius scribit si frumentum. §. idem scribit.

z Dominio tuo. vel quasi: vt si bona fide possides animal irrationale vt. ff. de acquiren. rerum domini. l. bonæ fidei. §. fina. non ita in rationali: vt. j. eo. §. in pecudum. & est ratio vt tibi.

a Eodem iure. scilicet gentium.

[Præterea.] c. a. s. v. s. Iustinianus in hoc. §. dicit, quod præter supra dictos modos acquirendi, de iure gentium acquirunt nobis dominium per accessionem concretam. Quod enim per alluionem agro tuo flumen adiicit, iure gentium tibi acquiruntur. Sed domine, pro deo dicatis mihi, quid est alluio? Ad hoc respond. Est autem alluio incrementum latens. vnde illud per alluionem agro tuo videtur adici, quod ita paulatim & successiue adicitur, vt licet tota die intuitum figas, tamen intelligere non possis quantum in quolibet momento agro tuo adiectum fuerit. verum est tamen, quod istud latens incrementum tibi iure accessionis acquiruntur. Sed si imperus fluminis aliquā partē grossam ex prædio tuo detraxerit, & illā partem detractam

intelligere aliud esse in thesauro, cuius tractatus est valde ab hoc fe paratus: vt. j. eo. §. thesauros. & ideo primum videnti d & inuenientium non capienti queritur.

[Item ea quæ ex animalibus.] c. a. s. v. s. Dñe, iam vidi qualiter acquiritur dominium rerum per occupationem: nūquid pluribus modis acquiri potest? Resp. quod sic. Nā ea quæ ex animalibus dominio nostro subiectis nata sunt: iure gentium per accessionem nobis acquiruntur. Et hæc dicunt vsque ad illud. §. Præterea quod per alluionem. Frā. de Aret x Item ea. nunc mutat styllum & materiam, & dicit de his quæ acquiruntur per accessionem discretam: & in seq. §. præterea, dicit de accessione concreta.

y Ex animalibus. fœminini * generis, siue rationabilibus, vt ex ancillis: vt. 3. de iure persona. §. serui. & C. de rei vind. l. parum. siue irrationabilibus: vt. ff. de rei vindic. l. idem Pomponius scribit si frumentum. §. idem scribit.

z Dominio tuo. vel quasi: vt si bona fide possides animal irrationale vt. ff. de acquiren. rerum domini. l. bonæ fidei. §. fina. non ita in rationali: vt. j. eo. §. in pecudum. & est ratio vt tibi.

a Eodem iure. scilicet gentium.

[Præterea.] c. a. s. v. s. Iustinianus in hoc. §. dicit, quod præter supra dictos modos acquirendi, de iure gentium acquirunt nobis dominium per accessionem concretam. Quod enim per alluionem agro tuo flumen adiicit, iure gentium tibi acquiruntur. Sed domine, pro deo dicatis mihi, quid est alluio? Ad hoc respond. Est autem alluio incrementum latens. vnde illud per alluionem agro tuo videtur adici, quod ita paulatim & successiue adicitur, vt licet tota die intuitum figas, tamen intelligere non possis quantum in quolibet momento agro tuo adiectum fuerit. verum est tamen, quod istud latens incrementum tibi iure accessionis acquiruntur. Sed si imperus fluminis aliquā partē grossam ex prædio tuo detraxerit, & illā partem detractam

intelligere aliud esse in thesauro, cuius tractatus est valde ab hoc fe paratus: vt. j. eo. §. thesauros. & ideo primum videnti d & inuenientium non capienti queritur.

[Item ea quæ ex animalibus.] c. a. s. v. s. Dñe, iam vidi qualiter acquiritur dominium rerum per occupationem: nūquid pluribus modis acquiri potest? Resp. quod sic. Nā ea quæ ex animalibus dominio nostro subiectis nata sunt: iure gentium per accessionem nobis acquiruntur. Et hæc dicunt vsque ad illud. §. Præterea quod per alluionem. Frā. de Aret x Item ea. nunc mutat styllum & materiam, & dicit de his quæ acquiruntur per accessionem discretam: & in seq. §. præterea, dicit de accessione concreta.

y Ex animalibus. fœminini * generis, siue rationabilibus, vt ex ancillis: vt. 3. de iure persona. §. serui. & C. de rei vind. l. parum. siue irrationabilibus: vt. ff. de rei vindic. l. idem Pomponius scribit si frumentum. §. idem scribit.

z Dominio tuo. vel quasi: vt si bona fide possides animal irrationale vt. ff. de acquiren. rerum domini. l. bonæ fidei. §. fina. non ita in rationali: vt. j. eo. §. in pecudum. & est ratio vt tibi.

a Eodem iure. scilicet gentium.

[Præterea.] c. a. s. v. s. Iustinianus in hoc. §. dicit, quod præter supra dictos modos acquirendi, de iure gentium acquirunt nobis dominium per accessionem concretam. Quod enim per alluionem agro tuo flumen adiicit, iure gentium tibi acquiruntur. Sed domine, pro deo dicatis mihi, quid est alluio? Ad hoc respond. Est autem alluio incrementum latens. vnde illud per alluionem agro tuo videtur adici, quod ita paulatim & successiue adicitur, vt licet tota die intuitum figas, tamen intelligere non possis quantum in quolibet momento agro tuo adiectum fuerit. verum est tamen, quod istud latens incrementum tibi iure accessionis acquiruntur. Sed si imperus fluminis aliquā partē grossam ex prædio tuo detraxerit, & illā partem detractam

intelligere aliud esse in thesauro, cuius tractatus est valde ab hoc fe paratus: vt. j. eo. §. thesauros. & ideo primum videnti d & inuenientium non capienti queritur.

[Item ea quæ ex animalibus.] c. a. s. v. s. Dñe, iam vidi qualiter acquiritur dominium rerum per occupationem: nūquid pluribus modis acquiri potest? Resp. quod sic. Nā ea quæ ex animalibus dominio nostro subiectis nata sunt: iure gentium per accessionem nobis acquiruntur. Et hæc dicunt vsque ad illud. §. Præterea quod per alluionem. Frā. de Aret x Item ea. nunc mutat styllum & materiam, & dicit de his quæ acquiruntur per accessionem discretam: & in seq. §. præterea, dicit de accessione concreta.

y Ex animalibus. fœminini * generis, siue rationabilibus, vt ex ancillis: vt. 3. de iure persona. §. serui. & C. de rei vind. l. parum. siue irrationabilibus: vt. ff. de rei vindic. l. idem Pomponius scribit si frumentum. §. idem scribit.

z Dominio tuo. vel quasi: vt si bona fide possides animal irrationale vt. ff. de acquiren. rerum domini. l. bonæ fidei. §. fina. non ita in rationali: vt. j. eo. §. in pecudum. & est ratio vt tibi.

a Eodem iure. scilicet gentium.

[Præterea.] c. a. s. v. s. Iustinianus in hoc. §. dicit, quod præter supra dictos modos acquirendi, de iure gentium acquirunt nobis dominium per accessionem

tem detracta vicini praedio appulerit: manifestum est eam partem ex praedio tuo detractam nihilo minus in tuo dominio permanere. si tamen longo tempore fundo vicini tui adhaerit, ita quod arbores quas secum traxit, in fundum vicini radices emiserit, ex tempore immisionis radicum videntur fundo vicini iure accessionis acquirere esse. Et haec dicuntur.

vsq; ad illu. §. in sul. Frac.

Præterea quod per alluionem.

In occupatoris agris, vel arcifinis, ius alluionis locum habet, non etiã in diuisis & assignatis: nã hi certa mensura continentur: illi & si finibus distincti sint, certa tamen mensura nõ continentur. In agris. C. de adq. re. dom. eademque ratione ius subsociorum interuenit in illis non item. Quia autẽ ratione non est ius alluionis in agris limitatis, ea dem queque in lacubus & stagnis alluio cessat: nam vt ait in l. lacus. D. eod. tit. licet interdum crescant, interdum decrescant (sic enim legovt in l. vicinis de aqua & aq. pl.) suos tamẽ terminos retinent. Cuius.

Adicit. ponendo iuxta tuum praedium.

Incrementum. id est augmentum. Accursius.

Intelligi non possit. licet tota die ibi figas inuitu: & hoc propter imbecillitatem naturalis visus: qui tã subtilia percipere nõ potest: vt in cucurbita patet, quã citò crescit, quẽ tamen percipi non potest quantum crescit quoquo momento temporis. Sed in quodam genere agrorũ cessat ius alluionis: vt in agris militibus assignatis a principe, qui limitati dicuntur: vt ff. de acquir. re. domi. l. si in agris. Quẽ sit ratio diuersitatis, dic vt in ea. l. in. si.

Attulerit. aliã applicat.

l. apposuerit: vt subicit, puta crustã terrẽ vinearũ, vel arborũ.

Longiori. i. longos: scilicet tant. vt faciat radices, vt sequitur, vel etiã ipsa terra apposta vnitatem alteri terrẽ fecerit cui apponitur: vt ff. de dã. infe. l. hoc amplius. §. ita demũ. Sed quomodo scitur quando hæc vnio vel immixtio erit facta? Resp. per rusticũ, qui talia sciũt vt in auth. de nõ alie. aut per mu. §. q. autẽ dictũ est. col. ij. Accursius. Acquisitio. vtilis tamẽ rei vindicatio priori dño datur, secundũ. M. vt ff. de rei vind. l. idẽ Põponius scribit, si frumentũ. §. de arbore. Sed nos cõtra: sed in factũ ad æstimationem dñi: vt ff. de rei vind. l. in rẽ. j. §. item. Sed rei vindicatio nõ datur: vt ff. de dã. infe. l. hoc amplius. §. Alphenus. A D D I T I O. Dic secũdũ Ioan. Fab. q. imò nec in factũ datur: vt d. l. hoc amplius. §. ita demũ. ff. de dã. infe. l. nec obstat. §. de arbore. quia ibi loquitur quando fuit facta vnio actu siue factõ hominis: hic loquitur quãdo fuit facta factõ fluminis, & ideo cũ querit. de flumin. hoc videt satis rationab. & fuit opinio antiquorũ: sed opin. quã hic not. fuit Azo. quẽ satis est equa secũd. Ang. hic.

[Insula.] C A S V S. Dñe, ponamus q. aliqua insula nascatur in maribus: dicatis mihi, cuius iuris esse intelligat. Rñ. si aliqua insula in mari nata sit, (quod tamen raro accidit) occupanti cõceditur. Nam ante occupationẽ nullius esse intelligitur. Sed licet dixerim tibi de insula quã in mari nascitur, q. occupatis sit: secus tamẽ est de insula in flumine nata. nã in flumine insula nata (quod frequenter accidere solet) si quidẽ mediã partem fluminis teneat: communis est eorũ hominũ qui ab vtraq; parte fluminis prope ripã prædia possident, videlicet pro mod. latitudinis cuiusque fundi: quã latitudo prope ripã sit. quod si alteri parti fluminis proximior est: eorum est tantum, qui ab ea parte prope ripã prædia possident. quod si in aliqua parte diuisum flumen sit, deinde infra vnium, agrum alicuius in formam insulã redegerit: huiusmodi ager ad modum insulã diuisione fluminis circũdatis redactus, eiusdẽ permanet, cuius ante diuisionẽ fluminis fuerat. Sed ponamus quod flumen naturalem alueũ penitus dereliquit, & ex alia parte cõeperit fluere, dicatis mihi quid iuris in isto casu? Ad hoc respon. q. si naturali alueo in vnium sum derelicto, ab alia parte fluere cõeperit: tũc prior alueus à flumine derelictus, eorũ incipit esse, qui prope ripam eiũ prædia possident, pro modo latitudinis cuiusque agri, quã latitudo prope ripã sit. Sed ponamus: nouus alueus iam occupatus, publici iuris incipit esse sicut est ipsũ flumen. sed si post ali-quod tẽpus ad priorem alueum flumen reuersũ fuerit, nouus alueus iam à flumine derelictus, eorũ incipit esse qui prope ripam eius prædia possident. Aliud tamen iuris est si totus ager alicuius aqua inundatus fuerit. Inundatio enim aquẽ facit fundi nõ immutat: & idcirco si aqua à fundo recesserit, manifestũ est manere dominum fundi, qui antẽ dominũ fuerat. Et hæc dicuntur vsque ad illum. §. cum ex aliena &c. Franc.

Quod per alluionem (id est paulatim & latenti incremento) fundo nostro adicitur, nostrũ sit: quod vero impetu fluminis vicino praedio adẽptum est, & nostro accessit, vicini remanet: arbores autẽ quã fundo nostro adhaeruerunt, & tandem radices egerunt, nostras fiunt.

Præterea quod per alluionem agro tuo flumẽ adicit, iure gẽtũ tibi acquiritur. Est autẽ alluio incremẽtũ latens. Per alluionem autem id videtur adici, quod ita paulatim adicitur, vt intelligi nõ possit quantum quoquo momento temporis adiciatur. Quod si vis fluminis de tuo praedio aliquã partẽ detraxerit, & vicini praedio attulerit, palam est eã tuam permanere. Planẽ si longiori tẽpore fundo vicini tui hæserit, arborẽque quas secum traxerit, in eũ fundũ radices egerint: ex eo tempore videntur vicini fundo acquisitã esse.

Insula in medio fluminis emergens, eorũ sit, qui ab vtraque fluminis parte proximorũ sunt praediorum possessores, pro modo scilicet latitudinis (id est frontis) cuiusque praedii, quã prope ripã est. at si in medio enata non sit, proximiori ripã modo praediorum accedit: sed si alicuius ager ad fortinam insulã à flumine redactus sit, eius remanet cui fuit.

Insula quã in mari nata est, (quã raro accidit) occupantis sit. nulli enim esse creditur. At insula in flumine nata (quod frequẽ-

tem nota diligenter ista sex responsa vsque ad §. alia sane.

Quod raro accidit. Sed op. nã ad ea que frequẽt. accidit. potius iudicabit. vt ff. de l. & senat. l. nã ad ea. Resp. q. illud verb. potius, solutionem inducit. nam bene inferret, potius ergo ad alia. Accur. h. Creditur. scilicet antea. i. In flumine. i. in medio fluminis. l. Mediam partem. qd. l. poterit sciri accepta chorda, & puncto posito in medio inter vtrũque agrũ: & tunc si punctũ est ex vna parte tantũ, alij cedat aliã secũd. qd. punctũ extẽditur: vt colligit. ff. de acquir. re. do. l. inter eos. & l. seq. Ex his pat. q. p. diuiso pos. in sul. & hab. dominiũ, circũdantes flumẽ: vt ff. eo. de acq. re. do. l. pro regio. l. Latitudinis. existẽtis ab vna parte, cum plures sint ex vna parte, & vnus fundus latior est quam fundus alterius. & in hoc tantũ rõtem agri considero: vt ff. eo. de acq. re. do. l. insula. in. p. in. m. Parte. l. superiori. n. Infra. l. in inferiori parte. o. vnium. l. flumen. i. coadunatum. & hic sit punctum. Vel dic vnium agrum &c. & tunc punctũ ibi, infra. p. Alueus. à quo nunc vltimo recessit flumen. q. Incipit. quantum ad strictam rationem. nam de equitate vix obinet. i. non obinet: vt ff. eo. l. adeo. §. insula. in. fi. Et no. hic quod flumina vicem iudicum tenent, & dant & auferunt dominia: vt hic, & ff. eo. de acq. re. do. l. ergo. §. alluio. Accursius. r. spectem. l. faciẽ fundi. Sed contra. ff. de flu. & ne quid in flu. pu. l. j. §. si fossa. in. fi. §. Sola. ibi totum occupauit. hic partem. Vel hic eodẽ

[Insula.] dicitur locus vnusq; circũdatus aqua: vt hic, & ff. de acquir. re. do. l. adeo. §. insula. & l. insula. b. aliã quandoq; pro domo in mari posita, quã in salo, id est in salso posita est, secundũ Isidorũ. Item quandoq; pro qualib. domo: vt ff. de eo qd. certo loco. da. l. iij. §. si quis insulam. l. i. Natura. test. l. ita sũt principis: nõ in dominio patrimoniali sed in dominio iurisdictionali: vt l. insula. ff. de iudi. & l. illicitas. §. qui vnuerfas. ff. de of. C. praesid. sed de hac materia plenus videas hic per Aug. Plurima & iudices equi parantur.

b) Dicitur insula si alia est naturalis, vt Corsica. & Sardinia: alia casualis, vel accidentalis: quã in flumine saepe nascitur: in mari peraro. Natura. test. l. ita sũt principis: nõ in dominio patrimoniali sed in dominio iurisdictionali: vt l. insula. ff. de iudi. & l. illicitas. §. qui vnuerfas. ff. de of. C. praesid. sed de hac materia plenus videas hic per Aug. Plurima & iudices equi parantur.

a) Quod si non fecerit poterit de i. recto vindicari.

impetu recessit, quo venit: ibi non, sed diu cooperatum tenuit.

a Manere. Fuit ergo dominus etiam tunc temporis, quando aqua inundabat. Sed contra. ff. quib. mo. vsusfru. amitt. l. si ager. Sol. ibi improprie dicit amitti, scilicet quantum ad commodum fruendi.

* Vel forte ibi capitur proprietate possessione, hic proprie. Aeg. Per.

Vel hic inundavit propter impetum aquarum: ibi ut faceret alueu, ut probatur predicto titu. L. quid tamen. §. agri. Et hæc vera sunt quantum ad proprietatem: sed possessio indubitanter tempore inundationis amittitur: vt. ff. de acquire. p. posses. l. iij. §. Labeo. & l. qui vniuersas. §. ij. & l. Pomponius. j. respon. 2.

a) Et est ratio secundum Christ. quia possessio est facta, & ex solo animo depedit: sed dominium est iuris, & in re consistit. Et ideo possidetes pda penes flumina, que sepe solent inundari: ite prope confinia belli vel epidimie: raro præscribunt.

tamen aqua recedente, etiam possessio restituta est: vt. ff. de iti. acti. q. priua. l. j. sed & si quis.

[Cum ex aliena.] Diuiditur in quinque partes. Primò ponit thema. Secundò questionem.

Tertiò per exempla thema declarat. Quartò ponit responsonem. Quintò per exempla responsonem declarat. Secunda ibi, Quæri solet. Tertia ibi, Vt ecce. Quarta ibi, Et post multa. Quinta ibi, Vt ecce vas.

Domine, iam vidi plures modos acquirendi dominium de iure gentium. Nūquid pluribus modis de iure gentium acquiri poterit? Respon. quòd sic. Per specificationem de iure gentium acquiritur nobis dominium. Cum enim quis ex aliena materia &c. Casus planus est vsque ad illum. §. si tamen alienam. Fran.

b Facta. facta autem intelligitur etiam cæpta, licet non perfecta: vt. ff. de aur. & argen. leg. l. & si non sunt. §. quid ergo. Ratio huius est: quia quæ in opere sunt, inesse videntur. ff. si cer. pera. l. lecta. §. dicebam. & c. officij. extra de elect. ADDITIO. Sed ibi species quantum ad materiam erat perfecta: licet quædam ad bene esse deficerent. Et ideo reprehenditur hæc glo. propter verbum, fecerit, quod perfectionem significat: vt. l. j. ff. quod quisque iuris.

c Ab aliquo. si bona fide vt. ff. ad exhib. l. de eod. §. si quis. & suo nomine: vt. ff. de acqui. re. do. l. adeo. §. cum quis. in prin. & l. quicquid. §. ij. Item & tertium. l. q. non possint redire ad priorem materiam, secundum Io. vt in fi. huius. §. Quid si duo specificauerunt: vnus bona fide, alius mala fide? Respon. cõmunis est domini & specificantis bona fide: non autem mala fide: vt. ff. qui. ad lib. proclama. non licet. l. si duo. Azõ. Eodem modo quæro & soluo ea quæ sequuntur. Quid si ex diuersorum materiis speciem fecit: & in vna habuit bonam fidem, & in alia malam fidem? Item quid si in materia vnius partim bonam, partim malam fidem habuerit? Itẽ quid si partim suo specificantis nomine, partim nomine domini? ADDITIO. Intelligitur secundum præcedentia, q. habeat bonam fidem: item q. omnia sint paria: aliàs minus pretiosum cedat pretiosiori, secundum omnes doct. hic. per. l. quicquid. §. si. ff. eo. de acqui. rer. do.

d Naturali ratione. id est iure gentium.

e Fecerit. id est detexerit quò ad spicas: vt. ff. eo. de acqui. re. do. l. adeo. §. cum quis. in fi. sic. §. de liberti. §. j.

f Mulsam. id est nectar, siue stalladium.

g Collyrium. id est vnguentum ad oculos.

h Sabinianorum & Proculianorum. Hi speciem, illi materiam spectant. Est verò harum familiarum, hac in re dissidentium inter se vestigiũ in l. Minicius. D. de rei vind. quæ Leo natem ædificatam ex aliena materia negat ædificantis esse: sed Minicius & Iulianus Sabiniani fuere. Vt autem ex familia profeminatæ sint, nemo est qui nesciat. Id nõndum quisquam animaduertit in l. j. D. xx. ann. inuerso ordine permixtisque familijs iurifconsultorum legi, Nerua & Cassio:

b) Imò no mine prio & bona fide: secundum Christ. Solutio vna multas quæstiones terminat.

commutat: & ob id, si recesserit aqua, palã est cum fundum eius manere, cuius & fuit.

Cũ ex aliena materia noua species confecta est, refert an ad eãdem materiam & pristina iniriã species reduci possit, an non possit. priore casu, qui dominus est materiæ, idem quoque speciei dominus erit: altero vero casu, qui speciem induxit, dominium nanciscitur.

Cum ex aliena materia species aliqua facta sit ab aliquo, quæri solet, quis eorum naturali ratione dominus sit: vtrum is qui fecerit, an potius ille qui materiæ dominus fuerit: vt ecce si quis ex alienis vis, aut oliuis, aut spicis, vinum, aut oleum, aut frumetum fecerit, aut ex alieno auro, vel argento, vel ære vas aliquod fecerit, vel ex alieno vino & melle mulsam miscuerit, vel ex medicamentis alienis emplastrũ aut collyrium & composuerit: vel ex aliena lana vestimentum fecerit: vel ex alienis tabulis nauem, vel armarium, vel subsellium fabricauerit. Et post multam Sabinianorum & Proculianorum ambiguitatem, placuit: media sen-

Sabino & Proculo, quod sanè emendatione indiget. Cuiacius.

h Sabinianorum. i. Sabini & suorum fautorum, qui dixerunt speciem cedere domino materiæ. Sed Proculus cum suis sequacibus e contra. l. vt specificanti tantum cedat. vt. ff. eo. l. adeo. §. cum quis. *i Placuit.* scilicet nobis. Accursius.

tentia existimantiũ, si ea species ad priorem & rudem materiam reduci possit: eum videri dominũ esse, qui materiæ dominus fuerit: si non possit reduci, eum potius intelligi dominum, qui fecerit: vt ecce vas conflatum potest ad rudem materiam æris, vel argenti, vel auri reduci. vinum autem, vel oleũ, aut frumetum ad vas, vel oliuas, vel spicas reuerti nõ potest. ac ne mulsam quidem ad vinũ & mel resoluui potest. Quod si partim ex sua materia, partim ex aliena speciem aliquã fecerit quis, veluti ex suo vino & alieno melle mulsam miscuerit aut ex suis & alienis medicamentis emplastrũ aut collyriũ: aut ex sua lana & aliena vestimentũ fecerit: dubitandũ non est hoc casu eum esse dominum, qui fecerit: cum non solum operam suam dederit, sed & partem eiusdem materiæ præstiterit.

Quod cuiusque rei ornanda causa adhibetur, vt accessio principali cedit: etiã si preciosius sit, quàm ipsa res cui accedit.

Si tamen alienam purpurã vestimento suo quis intexuerit: licet preciosior sit pur-

nomine: item vbi bona fide, sed res potest ad priorem materiã reduci: quorum nullus est hic. Item si hæc vera sunt, quòd specificati cedant: contraria est regula quæ dicit neminem cum alterius iactura fieri locupletiore. vt. ff. de condi. indeb. l. nam hoc natura. Respon. licet fiat sua species quo ad dominium: tamen actione in factum tenetur ad æstimationem: vt. ff. de rei vin. l. in re. j. §. itẽ quæcunque. & ff. de dona. inter vir. & vxõ. l. si mulier. j. §. j. & l. seq.

n Ex aliena. scilicet materia.

o Et aliena. scilicet lana.

p Dominũ. sed si nõ possit reduci ad priorem materiã: sit cõmunis, habita ratione materiariũ, vt nõ cedat specificati: vt. ff. de acqui. re. do. l. quidquid. §. in. fi. Idẽ sorte erit & quãdo mala fide fecit, licet reduci non possit: vt. ff. ad exhib. l. de eo. §. si quis. Accur.

[Si tamen alienã.] CASVS. Titi manicã vel gyronẽ de purpura alieni intexuit vestimento suo. modo quærit, vtrũ purpura cedat vestimento: vel vestimentũ tãquã vilius & min⁹ preciosum accedat purpuræ? Rñ. q. purpura licet preciosior sit, iure tamẽ accessionis cedit vestimento: & p cõsequẽs Titio dño vestimentũ acquirit. Veritamen ille q. dñs fuerat purpuræ, licet iã dominiũ purpuræ p accessionem amiserit: cõtra eũ tamẽ q. surripuit, furti haber actionẽ & cõditionẽ furtiũ, quæ semel ei cõtra fure cõperit: quã licet postea sine culpa sua ad dominio cadat, nõ amittit. Nã huiusmodi res, quæ iure accessionis alteri rei cedũt: licet à priori dño videri nõ possint, à furib⁹ tamẽ & à quibũdã alijs malæ fi. possessorib⁹ p cõditionẽ furtiũ vel sine causa cõdici poterũt. Et hæc dicitur vsq; ad illum. §. si duorũ. q. Si tamen alienam. hic incipit dicere de accessione quæ sit humana natura operante.

r Purpuram. vt manicã, vel gyronẽ. si autẽ ipsa fila, puta in tela: tunc alia ratione est dominus factus purpuræ. l. iure specificacionis: vt. §. prox. §. & præcedẽti. hic autem. §. aliquid vult adicere supradictis. l. de acquisitione iure accessionis. ne ergo nil operetur, adiungit hoc quod nunc dixit: vt. ff. de leg. j. l. si quando. in prin.

s Preciosior. Not. preciosius accedere viliori. §. sic. ff. de contrahen. emp. l.

Media sementia. que nec vni in totum, nec alteri cõcordat vel discordat: sed distinguit, vt sequitur. Et nota mediũ seruandum. sic. §. quib. ex cau. ma. non licet. §. pen. Ar. cõtra. ff. de ne. go. gest. l. Nefenni. in fi. Fecerit. si & alia duo interuenierit, quẽ in principio huius. §. diximus. Vel spicas. & ita apparet q. frumentum cedit specificati. Sed cõtra. ff. de acqui. re. do. l. adeo. §. cũ quis. in fi. §. Sol. hæc posuit gratia exẽpli pro pueris: secũdũ Pla. quædã enim gratia docedi dicuntur, quæ aliàs non dicerentur: vt. ff. de act. & obli. l. obligationum substantia. §. si. Vel dic, secũdũ secundum Azo. illam per istã corrigi. Itẽ ad hæc omnia exempla in quibus dicitur speciem specificati cedere: est cõtraria regula quæ dicit, Quod ex re mea est vel nascitur, meum est. vt. ff. ad exhib. l. de eo. §. si qs. in fi. & ff. de rei vind. l. solum. §. meum. Solu. l. la regula locũ habet in quin; casibus. s. vbi dominus specificauit: item vbi alius eius mandato: item vbi sine mandato, sed ratum habet: item vbi ali⁹ mala fide & suo

* Dic quòd in dubio. si quolibet extremorũ ex tremorũ se habent, media via est eligenda. sed vbi clarum est pro altera parte, nõz vt in contrario. Aegid. Per.

* Nihil prohibet falsam legem exẽpli causa ponere, quòd facilius res intelligatur. Tullius de inuent. ti. §.

c) Intelligas glo. quando nomine domini specifi cavit. aliàs si non fuisset specificata nomine domini: nõ pot set habere ratum, cum fit factũ sui fauore: vt. l. si pupilli. §. si e go. ff. de ne. go. gest.

* Medium venfurum. Aeg. Per.

* Nihil prohibet falsam legem exẽpli causa ponere, quòd facilius res intelligatur. Tullius de inuent. ti. §.

c) Intelligas glo. quando nomine domini specifi cavit. aliàs si non fuisset specificata nomine domini: nõ pot set habere ratum, cum fit factũ sui fauore: vt. l. si pupilli. §. si e go. ff. de ne. go. gest.

* Hoc verũ quando apponitur preciosius gratia ornatus, alias secus, quia ipsũ vilius sequitur nobili⁹. Aeg. Per.

emp.l. si in emptione. Sed contra. ff. de ædil. edi. iustissimè. Sed ibi speciale in homine. Sed cõtra. ff. de fideiuss. fideiussores. Solu. vt. ibi. Item loquitur hic. s. quãdo dicta purpura gratia ornãdi vestimenti fuit apposita. Sin autẽ ecõtra vt vestimentũ feruaret purpurã, vt forte eã feruaret: tunc ceder vestimentũ purpurã, vt in duabus legibus cõtrariis: vt. ff. de vscap.

l. rerũ mixtura. s. quid ergo. & ff. de aur. & argẽ. leg. l. & si nõ sunt. s. perueniamus. Si autẽ neutrum causã alterius apponatur, tunc neutrum alteri cedit: & vtrumq; possidetur: vt. ff. de vscap. l. rerum mixtura. s. quid ergo. **ADDITIONE.** Dic secundũ doc. q. neutrum possidetur cõmuniter: sed quodlibet de per se sic: vt no. in. d. s. quid ergo. Ang. Aret.

a *Surripuit.* si surripuit, aliã istis actionibus famõsis non tenetur.

b *Et conditionem.* si furtiua, vel sine causa: vt. ff. de cõdi. sine cau. p. totũ.

c *sine ipse.* scilicet furtiua nam forte erat furtor.

d *Extincta.* quãtum ad dominiũ quod perdidit dominus eius. & ideo dicitur quãtum ad eũ extinctũ: quia quãdiu est in terra purpura, extincta est: nec potest vindicari, sed agi potest ad exhibendum, vt exhibeatur, & post vindicetur: vt. ff. ad exhibendum. l. gẽma. & ff. de rei vind. l. in rem actio.

e *Possessoribus.* veluti a prãdonibus, & malã fidei possessoribus, vt in te fuit: vt hic, & c. ff. de act. s. sic itaque. & ff. v. usufru. quemadmodũ ca. l. si in fine.

Diuisio. [si duorum.] Diuiditur principalitẽr in duas partes. Primò quãdo voluntate dominorũ. Secundo quãdo casu sunt cõfusã. Secũda ibi, Quod si fortuito. Itẽ prima subdividitur. Primò quãdo eiusdẽ generis materiã cõfunduntur. Secundo quãdo diuersi generis. Secũda ibi, Sed & si diuersã. Aret. **CASVS.** Sed dñe Imper. nõ quid dominiũ de iure gentiũ adhuc pluribus modis acquiri poterit? Respon. q. sic. Nã per cõfusionẽ materiã acquiritur dominiũ de iure gẽtiũ. Si enim materiã duorũ dominorũ de voluntate & cõsensu eorũ cõfusã sunt: totũ corpus quod ex cõfusione materiã resultat, vtriq; dominorũ cõmune sit: veluti si aliqui vina sua cõfuderũt, aut massas argẽti aut auri in aliquo vas cõfuserũt. Et ista sunt vera quãdo eadẽ materiã cõfunduntur. Sed pone q. materiã sunt diuersã: nunquid idẽ iuris est? Respon. q. sic. Si enim diuersã materiã cõfusã fuerint, & ex illis materiã cõfusã aliqua species facta sit, veluti ex vino Petri, & melle Martini mulsũ: aut ex auro Petri, & argẽto Martini electrũ: in hoc casu nulla dubitatio est huiusmodi speciẽ ex diuersã materiã cõfusione de voluntate dominorũ factã, cõmune esse. Sed pone q. diuersã materiã, vel materiã eiusdẽ generis, fortuito casu, & nõ interueniẽte voluntate dominorũ sunt cõfusã: nõ quid idẽ iuris erit? Respon. q. sic. Hoc tamẽ intelligo, nisi materiã separari possint. Si enim separari possent, secus tunc esset. Et hæc dicuntur vsque ad illum. s. Quod si frumentum. Fran. de Aret.

f *si duorum.* acquiritur dominiũ nõ solum specificatione: vt. s. eo. s. cõ ex aliena. & s. q. si. & accessione: vt. s. eo. s. si tamẽ. sed etiã cõfusione, vt hic. item in mixtione: vt. j. proximo. s. q. si frumentum.

si duorum materiã. Cõfusio, aut permixtio fit, aut ferruminatio. Illa cõmunionẽ ita demũ inducit, si difficilis sit materiã separatio: ferruminatio nõ inducit cõmunionẽ: plũbatura multo minus, nec enim plũbatura cõfusione facit. Cãterũm si quid per applũbaturã rei aliena accedat, ad exhibendũ est actio: quia facillẽ replũbari potest. Est & cõdictio, vt dictũ est in. s. si tamẽ alienã: vindicatio nõ est. Si per ferruminatiõnẽ nõ est ad exhibendũ actio, quia referruminari vix potest: est tamẽ cõdictio. est & in factũ actio. l. in rẽ. s. itẽ quãcũq;. D. de rei vind. i. vtilis vindicatio. Cũm verò alia aliis per plũbaturã vel ferruminatiõnẽ nõ accedũt, sua cuiusq; res manet. l. quidquid. D. de adq. re. dom. ideõq; integra est vnicuiq; in rẽ actio: & hic igitur est actionũ ordo. Vindicatio, ad exhibendũ, in factũ. Cuiã Instiur.

g *Dominorum.* bene dicit, dominorũ voluntate. nã si vnus dñs fecit inde speciẽ. i. mulsũ, vel vas ex argẽto meo & suo: sua est iure specificationis, nõ communis: vt. s. eo. s. q. si partim. & ff. de rei vind. l. idẽ Põponius scribit, si frumentũ. s. j. **ADDITIONE.** Hoc intellige bona fide, & suo nomĩe: vt vidistis in. s. cõ ex aliena. s. e. p. gl. vt hic. An.

est. nam & hoc casu cõmunẽ esse speciẽ nõ dubitatur. Quod si fortuito, & nõ voluntate dominorũ cõfusã fuerint vel diuersã materiã, vel quã eiusdẽ generis sunt, idẽ iuris esse placuit. Quod si frumentum Titij frumẽto tuo mixtum fuerit, si quidẽ voluntate vestra, cõmune est: quia singula corpora, id est singula grana quã cuiusq; propria fuerunt, cõsensu vestro cõmunicata sunt. nõ quod si casu id mixtũ fuerit, vel Titius id miscuerit sine tua voluntate, nõ videtur cõmune esse: quia singula corpora in sua substantia durãt. Nec magis istis casibus cõmune sit frumẽtũ, quãm grex intelligitur esse cõmunis, si pecora Titij tuis pecoribus mixta fuerint. Sed si ab alterutro vestrũ totũ id frumẽtũ retineatur, in rẽ quidẽ actio pro modo frumẽti cuiusq; cõpetit: arbitrio autem iudicis cõtinetur, vt ipse æstimet quã cuiusque frumentum fuerit.

Electrum quid est. * Aurum in quo quinta argenti portio est, electrum vocatur. Pl. li. 33. ca. 4. & li. 37. ca. 2. vbi dicitur Succinũ esse: de quo in Apocã Erat species sicut species electi. Aegi. Per.

[Quod si frumentum.] **CASVS.** In hoc. s. dicitur Iusti. q. si frumẽtũ Titij frumẽto tuo mixtũ fuerit voluntate vestra: totũ illud frumẽtũ tibi & Titio cõmune erit. nã licet singula corpora. i. singula grana, ante mixtiõnẽ in sua substantia durant: tamẽ ex cõsensu vestro per mixtiõnẽ cõmunicata sunt: & hoc verum est quãdo fuit facta mixtio de voluntate vestra, si tamẽ casu frumẽtũ mixtũ fuerit, vel si Titius nõ voluntate tua id miscuit: nõ videtur huiusmodi frumẽtũ per mixtiõnẽ cõmune esse. Singula enim grana in sua substantia remanent: & durãt in dominio eius cuius fuerãt ante mixtiõnẽ. Nã in casibus istis quãdo fit mixtio sine dominorũ voluntate, nõ magis intelligitur frumẽtũ cõmune esse, q. grex ouiu cõmunis esse intelligitur, si pecora Titij tuis pecoribus permixta fuissent. vnde si totũ huiusmodi frumẽtũ retineatur a Titio, actio in rẽ aduersus Titium cõpetit: & iudex qui in huiusmodi actione cognoscet, æstimabit quãtum & quale tuũ frumẽtũ fuerit: & tantũdẽ frumẽti & eiusdẽ qualitatis vel eiusdẽ æstimationis tibi faciet restituere. Et hæc dicuntur vsque ad illum. s. cum in suo solo. Fran. Aret.

Quod si frumentum. diximus quãdo cõfunduntur ita, vt separari nõ possint: nunc vidẽdum est quãdo singula corpora in sua substantia durant: quo casu dicuntur immisceri.

Communicata sunt. & ideo locũ habet cõmuni diuidendo actio: vt. ff. de rei vind. l. idẽ Põponius scribit si frumentum. ij. respon.

In sua substantia durant. sed nunquid idẽ si nostra voluntate fuissent immixta? Videtur q. sic. nõstra enim contemplatio vel voluntas non potest mutare substantiam granorum, quin semper discreta & diuisa sint a se inuicem: quod videtur esse contra. s. præcedentem Sed respon. nõ est mirum. aliã enim simile reperimus. nonne tempus continuum est sui naturã: cum tempus sit mensura motus primi mobilis: qui motus est vniformis & cõtinuus: vt dicit Aristor. in. viij. physicorum. & tamen partes in ipsa contemplatione distinguimus & adsignamus, dicentes quoddam præsens, quoddã præteritum, quoddã futurum. sic in granis frumẽti dicimus qd licet eorum corpora sint discreta in suis terminis: communia tamẽ ea expossumus facere, ita q. aliqua non sit particula in tuo grano, quam tu non communices mihi: nulla in meo, quam ego tibi non communicem: quod non esset deficiẽte nostra voluntate: sicut nec in tempore distincto generarentur hæc diuersitates nostra significatione vel respectu deficiente.

Mixta. quod fit per errorem, quo casu dominium non transit: vt ff. eo. de acqui. re. do. l. si procurator. vel vt melius pascuntur. & fact. j. ad leg. Aquil. in prin. vbi dicitur quod gregatim pascuntur. Sed contra. ff. de solu. l. si alieni. Solu. ibi speciale est in pecunia numerata, vt ibi dicitur: vt. ff. si cer. pet. l. singularia.

Frumentum. nondũ bona fide consumptũ: tunc enim in factum actio daretur: vt. ff. ad. l. Aquil. l. qui occidit. s. si quis alienũ vinũ.

Pro modo. id est mensura.

Competit. i. quod cuiuslibet tantum frumentum restituatur, quantum

Electrum quid est. * Aurum in quo quinta argenti portio est, electrum vocatur. Pl. li. 33. ca. 4. & li. 37. ca. 2. vbi dicitur Succinũ esse: de quo in Apocã Erat species sicut species electi. Aegi. Per.

+ quãde

Dominiũ va rjjs modis quæritur.

tum fuit suum, quando non apparet quod fuerit suum: & hoc propter impossibilem discretionem: vt. ff. de usufructu. l. usufructuarius. §. si in viuariis. Si autem apparet quod cuiusque fuerit, hoc iudex aestimet: vt subicit, secundum Azonem. & secundum hoc dic quale, id est quod. & sic cuiuslibet sua grana restituantur. Vel dic proxi.

respon. arbitrio autem & esse de eo de quo est istud, scilicet quando non apparet quod fuerit suum: & hoc innit hoc verbum, quale. non enim dicit, quod, sed quale: vt in qualitate officium vertatur & quantitate, non autem in corpore: cum illud sit impossibile discernere. & sic probabit, qui dicit suum fuisse melius. Et nota triplicem esse differentiam inter hunc. §. & superiorem. Species enim dicuntur misceri, vt hic: materia confundi, vt. §. sed p. econtra. Item hic remanet eadem substantia, ibi non. Item confusa sunt communia etiam sine dominorum voluntate, vt. §. proximi. §. hic no.

Quod in suo alieno solo edificatur, solo cedit: materia vero dominium, eius permanet cuius & ante fuerat: nisi quis sciens in alieno edificarit: tunc enim (cum donasse videatur) etiam diruto edificio materia non vindicatur.

Cum in suo solo aliquis domum ex aliena materia edificauerit, ipse intelligitur dominus edificij: quia omne quod solo inaedificatur, solo cedit. Nec tamen ideo is qui materiae dominus fuerat, definit dominus eius esse: sed tamen per se neque vindicare eam potest, neque ad exhibendum de ea re agere.

Hic limitatur regula, verba preteriti temporis sunt abnegata presentis. nam hac sequentia, ratione contradictionis videtur, ampliant etiam ad praesens: sed videtur Porci Aegi. Per.

[Cum in suo.] C A S V S. Domine, Titius in solo suo edificauit ex materia aliena, modo quaero quis sit dominus illius edificij: vtum Titius, qui edificauit, an ille qui erat dominus materiae? Ad hoc respond. quod Titius edificator dominus est edificij. Cum enim in solo suo ex aliena materia quis edificauerit, dominus edificij intelligitur: & hoc propter rationem iuris gentium, qua dicitur: Omne quod in solo edificatur, solo cedit. Et quauis Titio directum dominium edificij acquiratur: ille tamen qui dominus fuit materiae, dominus eius non definit esse, sed vtile dominium retinet: sed tamen quamdiu materia sua iuncta est edificio, neque eam vindicare, neque ad exhibendum de ea agere potest: & hoc propter legem duodecim tabularum, qua cauetur, ne quis tignum alienum aedibus suis iniunctum eximere cogatur. Veruntamen domino materiae eadem. l. duodecim tabularum consultatur. Nam competet ei actio de tigno iniuncto: cuius beneficio ab eo qui iniunxit, vel iniunctum habet, duplum consequi poterit. Sed pone quod aliquis alienos lapides, vel trabes, vel camenta in aedibus suis ponat: quid iuris erit tunc in casu isto? Ad hoc responde. quod idem iuris est, quod si alienum tignum aedibus suis iniunxisset. Appellatione enim tigni, omnis materia ex qua aedificia fieri possunt, intelligitur. Sed domine, quare ita statutum fuit in. l. duodecim tabularum, ne quis cogatur eximere alienam materiam aedibus suis iniunctam? Ad hoc respon. Amice, hoc ideo statutum fuit in. l. xij. tabularum, ne sit necessarium aedificia ex aliena materia constructa rescindi, & urbem ruinis deformari. Sed licet durante edificio materia vindicari non possit: si tamen aliquo casu dirutum fuerit aedificium, poterit dominus materiae materiam suam vindicare: & de ea ad exhibendum agere: & hoc est verum, nisi per actionem de tigno iniuncto duplum fuerit pro materia sua consecutus. Et haec dicuntur vsque ad. §. Ex diuerso. Franciscus de Ater.

a) Et quauis non possidet ad mala fixa dei existens per. l. eum qui aedes. ff. de usufructu. c. deuenitur tamen quod dolo de sit possidere. l. is qui solo. ff. de re vind. Et vindicabitur non qui dicitur vt aeternum, sed vt in l. eum qui solo. ff. de re vind. Chri. hic.

Cum in suo solo. suum est etiam si alius habeat ibi usufructum: vt. §. de here. in. §. j. vbi proprius seruus dicitur, in quo proprietatem nudam habet restator.

Aedificauerit. scilicet bona fide, aliis non: imo tignum suum vindicabit: vt. ff. de rei vind. l. in rem. §. tignum. arg. a contrario sensu. vel ex ea exceptione, quae ibi ponitur, & iurabitur in litrem: vt ibi not. Accur.

Quicquid plantatur, seritur vel inaedificatur: Omne solo cedit, radices si tamen egit.

Sed contra hanc regulam est. ff. de re. di. l. in. l. in. prin. Sol. illud speciale est. A D D I T I O. Erat enim ibi aedificatum in communi omnium solo. quo ad vsum, & nullius quo ad proprietatem: quod ideo cedit edificio, quia primo occupanti conceditur. Christoph.

Desinit. scilicet ex causa aedificationis: sed ex alia causa potest desinere: vt. ff. de usufructu. l. rerum mixtura. §. Labeo. quae huic regulae signatur contraria.

Tamisper. id est interim. Ad exhibendum. l. vt eximatur, nisi mala fide fecerit: vt. ff. de rei vind. l. in re. §. tignum & ff. de tigno iniuncto. l. in. sed tunc non eximitur, sed in litre iuratur: vt. ff. de solut. l. qui res. §. si. quia arbitrariae sunt istae

actiones: vt. ff. de in lit. iur. l. in actionibus. & §. de actio. §. praeterea. A g Duodecim tabularum. lex quaedam fuit, de qua dic vt supra de iuro natu. §. & non ineleganter. Accursius.

Ne quis tignum. Aut sciens tignum alienum vineis vel aedibus iniunxit, aut ignoras: si sciens in dupli tenetur praeter dupli est etiam ad exhibendum actio vel vindicatio, quasi dolo defecerit possidere, & hoc aperte traditur in. l. j. §. vlt. & l. ij. ff. de tigno iniuncto. ignoras nec vindicatione tenetur, nec ad exhibendum actione. namque in eo cessat ille color, quasi dolo defecerit possidere. sed in dupli tenetur pro tigno pretio, in illo, legitima actio poenalis est, in hoc poenalis esse non videtur. An atqui sciens sciente domino iniunxit, ita vt dictum est tenetur? Minime gentium: quoniam hoc casu cessat lex. xij. tab. & ad exhibendum competit actio, vt soluta tigna vindicentur. l. e. de eo. ff. de

hibendum de ea re agere, propter legem duodecim Tabularum, qua cauetur ne quis tignum alienum aedibus suis iunctum eximere cogatur, sed dupli pro eo praestet per actionem quae vocatur de tigno iuncto. Appellatione autem tigni, omnis materia significatur ex qua aedificia fiunt. Quod ideo prouisum est, ne aedificia rescindi necesse sit. Quod si aliqua ex causa dirutum sit aedificium: poterit materiae dominus si non fuerit duplum iam consecutus, tunc eam vindicare, & ad exhibendum de ea re agere.

Actio de tigno iniuncto. De tigno iniuncto. qua actione tenetur & qui iniunctum habet, licet non iniunxit: & qui iniunxit, licet non possideat: sed altero soluente alter liberatur: vt. ff. de his qui deie. vel effu. l. si vero. §. si id quod. & de flu. l. j. in fi. & quod vi aut clam. l. competit. §. si. Sed quid si velit magis rem reddere & eximere, quam dupli praestare? Respon. non auditur, quia propter publicam utilitatem hoc fuit statutum: vt. §. eo. quod ideo & c. ff. de ope. no. nu. l. praetor. & ff. de lega. l. caetera. §. si duobus. Item nunquid haec actio competit etiam contra eum qui bona fide iniunxit? Respon. sic, vt hic, licet contradixerint quidam. Sed contra mala fide iniungentem, alia praeter haec auxilia competunt, vt rei vindicatio, item ad exhibendum, item furti, item furtiuam condictionem, item haec actio de tigno iniuncto: vt. §. de act. §. sic itaque. & ff. de tigno iniuncto. l. j. in fi. & l. si. Accursius.

don. int. vit. & vx. Est ipso iure & omni casu ad exhibendum actio ac vindicatio: idque scienter Decemviri, tigna solui prohibuerunt ignorante domino inclusa, & dupli actionem pro tignis constituerunt. l. qui res in fi. ff. de solut. Cuiacius.

De tigno iniuncto. qua actione tenetur & qui iniunctum habet, licet non iniunxit: & qui iniunxit, licet non possideat: sed altero soluente alter liberatur: vt. ff. de his qui deie. vel effu. l. si vero. §. si id quod. & de flu. l. j. in fi. & quod vi aut clam. l. competit. §. si. Sed quid si velit magis rem reddere & eximere, quam dupli praestare? Respon. non auditur, quia propter publicam utilitatem hoc fuit statutum: vt. §. eo. quod ideo & c. ff. de ope. no. nu. l. praetor. & ff. de lega. l. caetera. §. si duobus. Item nunquid haec actio competit etiam contra eum qui bona fide iniunxit? Respon. sic, vt hic, licet contradixerint quidam. Sed contra mala fide iniungentem, alia praeter haec auxilia competunt, vt rei vindicatio, item ad exhibendum, item furti, item furtiuam condictionem, item haec actio de tigno iniuncto: vt. §. de act. §. sic itaque. & ff. de tigno iniuncto. l. j. in fi. & l. si. Accursius.

Appellatione. facit ad hoc. ff. de verb. signi. leg. tigni. & ff. ad exhiben. l. gemma. & l. tigni. & ff. de acquir. re. do. l. adeo. §. cum in suo. Item quod in domibus dicitur, idem dic in cauponis fide domuncula, vt subicit, quod ideo & c. ad hoc. ff. de verb. signi. leg. vrbana praedia. Quidam tamen contra. Item idem in vinea: vt. ff. de tigno iniuncto. l. j.

Materia. vt camenta & lapides. Consecutus. hic est contra. ff. de tigno iniuncto. l. finali. Sed ibi non cum effectu fuit consecutus dupli: quia licet exegit, non tamen percepit adhuc duplum: vt arg. ff. de his qui deie. vel effu. l. perceptione.

Vindicare. nulla temporis praescriptione obstante in rei vindicatione: vt. ff. de rei vindic. l. in rem. §. si. quia nec prius agere potuit: vt C. de an. excep. l. j. §. si. Aliud ergo si mala fide iniunxit: quia tunc agere potuit: Vnde. xxx. an. repellitur a rei vindicatione: * vt. C. de * Sic doli praescrip. xxx. an. l. licet. A D D I T I O. Quam comoditatem non ex sua mala fide, sed ex negligentia non petentis consequitur, aliis esse absurdum secundum omnes docto. hic.

[Ex diuerso.] C A S V S. Dicit Iustinus, quod ex diuerso si quis in alieno solo ex sua materia domum edificauerit, dominium illius sit, cuius est solum. Sed certe in hoc casu secus est quam in praedicto, nam dominus materiae proprietatem eius amittit: nam voluntate eius materia alienata intelligitur. & hoc est verum, si non ignorat se in alieno solo edificare. & ideo licet postea domus diruta sit, materia tamen sua voluntate alienatam vindicare non poterit. Sed pone quod ille qui in alieno solo bona fide ex sua materia edificauit, sit in possessione illius edificij, & dominus soli ab eo vindicet aedificium: quid iuris est in casu isto? Ad hoc respon. Amice, certe illud constat, quod si aedificare constituto in possessione, dominus soli petat domum suam esse, & non soluat primum materiae, & mercedes fabricorum: poterit per exceptionem doli mali repellere. & hoc verum, si fuerit bonae fidei possessor. Nam aliis si ipse contra dominium vindicantem excipiat: dominus contra eius exceptionem ope replicationis inuabitur. Scienti enim alienum fundum esse, propria culpa obici potest: videlicet quod temere aedificauit in eo solo quod intellexit alienum esse: & ideo beneficium retentionis non habebit. Et haec dicuntur vsque ad illum. §. si Titius. Fran. de Aret.

Actio de tigno iniuncto.

b) Nec obstat. l. de eo in fin. ff. de do. inter vitum & vxo quia ibi iure tantum: hic vero & iure & voluntate domini refragante aedificauit.

* Sic doli praescrip. xxx. an. l. licet. A D D I T I O. Quam comoditatem non ex sua mala fide, sed ex negligentia non petentis consequitur, aliis esse absurdum secundum omnes docto. hic.

Intelligitur.

Aedificari potest quadrupliciter.

^a *Intelligitur*. sic. C. de aedi. priua. l. si is contra quem. Accurfius.
^b *Non potest*. quae alienata est; non potest vindicari. Sed contra. C. de rei vind. l. ij. in fi. Sed ibi ex aliena materia, & in alieno aedificauit: hic de sua in alieno. Quare dic, aut de mea materia, & in meo aedificio: & tunc planu est. aut de aliena in meo: vt. s. prox. §. aut de mea in alieno: vt hic. aut de aliena in alieno: vt in dicta. l. cōtraria cōtinetur.
^c *Fabrorum*. i. magistrorū de lignamine, vel murorū. sic. ff. de eo quod cer. loc. l. ij. §. itē Iulian.
^d *Per exceptionem*. quae locum habet vbicunq; aequū sit exceptionē locū habere, siue alia comperat, siue non: vt. ff. de excep. do. l. ij. §. & generaliter. & ar. j. e. §. litera.

Per exceptionem doli. Et hac quidē via seruatur impētia, nō per actionē. l. Paulus. D. de except. do. l. ij. C. Gregor. de rei vēd. (s̄ tamē n̄ per errorē sine deductione fundū restituerit, incerti cōditiō est, i. possessionis, vt in. l. qui excep. §. si pars. D. de cond. ind. l. heres. D. ad Treb. Certi cōditiō nō est: de qua accipiēda est. l. si in area. D. de cōd. ind. nāq; ait ideo cōditiōnē nō cōpetere. q̄ res facta accipiētis nō fuerit. q̄ ratio nō excludit cōditiōnē incerti. De cōditiōe certi accipiēda etiā est. l. ex quibus. eo. tit. & de retentiōe facti nō iuris: nam ex quibus causis retentiōe ipso iure habemus, petitiōnē non habemus, ea si soluerimus, certi cōditiō est. l. seruus quē. D. de act. emp. l. quod dicitur. §. vlt. D. de impen. in reb. dot. At vbi retentiōnē eā in qua factū versatur, habemus, & cōditiōnē retentionis habemus. Vbi petitiōnem non habemus, nec repetitiōnē habemus, id est, certi cōditiōnem. Cuiac.

Impensa in alienis negotiis factae qualiter recuperantur.

^e *Bona fidei*. s. ab initio & ex postfacto cū aedificauit. nā si antequā aedificet, sit bonae fidei: & cū aedificat, malae fidei sit: eligitur quaedā mediā via: ita vt neq; in malae fidei puniatur: neq; vt bonae fidei expēlas cōseruet: quia permittitur abrasio: vt. ff. de rei vind. l. Iulian. lib. viij. Digestorū scribit, si in aliena. quae est huic contraria. & facit ad hoc. ff. de mino. l. intra vtile. §. venditibus.

^f *Aedificauerit*. cū de nouo aedificat. Et vt haec plene sciatur, dic, dum impēdi in rē alienā, aut suo, aut meo nomine. Primo casu loquitur ille titu. de nego. gest. & ff. & C. eo. titu. Si meo: tūc aut fructuū gratia, & tūc ex fructibus deducitur, aliās nullus fructus intelligitur: vt ff. solu. ma. l. fructus & ff. fa. er. l. fundus qui. Aut causa rei seruandae, & tūc aut de nouo faciēdo, aut non. Primo casu si bona fide, habeo exceptionē, nō actionē: secundū Io. vt. s. prox. §. & ff. de condit. ind. deb. l. si in area. & ff. de do. ma. except. l. Paulus. sed M. etiā actionem dabat. & est pro eo. ff. de pet. her. l. hereditas. §. j. & ff. si pars her. pet. l. si. & C. de rei vind. l. ij. & l. domū. Sed ibi ipso gestu negotiū fuit hereditariū: quod nō necesse habuit facere, vn de actionem dabat. S. d. b. j. Si tamen Ius in rem vel causam habeat à domino, vt est emphyteuta, colonus & similes, re petitiōnis p̄beur quod animo donandi fecerit: cū dum Angel. hic. Expensas re peto per a. e. & o.

Ex diuerso si quis in alieno solo ex sua materia domū aedificauerit: illius sit domus, cuius & solū est. Sed hoc casu materiae dominus proprietatē eius amittit: quia voluntate eius intelligitur esse alienata: vtiq; si nō ignorabat se in alieno solo aedificare. & ideo licet diruta sit domus, materiam tamen vindicare non potest. ^b

Possidēs fundū alienum, in quo bona fide aedificauit, potest expensas aedificij ope exceptionis retinere. Aretinus.

Certē illud cōstat, si in possessione constituto aedificatore, soli dominus perat domū suam esse, nec soluat pretiū materiae, & mercedes fabrorū, ^c posse eū per exceptionē doli mali repelli: vtiq; si bonae fidei possessor fuerit qui aedificauit. Nā scienti alienū solū esse, potest obici culpa, quod aedificauerit temere in eo solo quā intelligebat alienum esse.

Plata & fata eius fiūt, in cuius solo serūtur, aut plantantur, modō radices immiserint: bona fide tamē alienū conferens fundū, doli mali exceptione opposita, sumptus, si quos fecerit, cōsequetur.

actionē: vt. ff. de nego. gest. l. si pupilli, §. sed & si quis. Item & per e. i. per exceptionē: vt hic. Item & per o. i. per officii iudicis: vt per. l. C. de rei vend. l. domū. vt modo diximus. Et haec in rei vind. locū habent. In petitione verō hereditatis bonae fidei possessor seruat omnes: at malae fidei possessor necessarias & viles per officii iudicis,

Si Titius alienā plātam in solo suo posuerit, ipsius erit. Et ex diuerso si Titius suā plantā in Mæuij solo posuerit, Mæuij plāta erit si modō vtroq; casu radices egerit, antequā enim radices egerit, eius p̄manet, cui⁹ fuerat. † Ad eod autē ex eo tempore quo radices egerit plāta, proprietates eius commutatur, ⁸ vt si vicini arbor ita terrā Titij presserit, vt in eius fundū radices^h egerit, Titij effici arborē dicamus. ³ ratio^b enim non pmittit, vt alterius arbor esse intelligatur, q̄ cuius in fundū radices egerit. Et ideo prope cōfiniū arbor posita, si etiā in vicini fundū radices^l egerit, cōmunis sit. Quā ratione autem plantae quae terra coalescunt, solo cedunt: ^m eadem ratione frumenta quoq; quae fata sunt, solo cedere intelliguntur. Ceterum sicut is qui in alieno solo aedificauit, si ab eo dominus perat aedificiū, defendi potest per exceptionē doli mali, secundum ea quae diximus: ⁿ ita eiusdem exceptionis auxilio tutus esse potest is qui alienum fundum sua impensa bona fide con-

aliis per exceptionē doli re existente melior, in qua factae sunt voluptarias verō abradit: vt. ff. de pe. hered. l. plane in ceteris.

[Si Titius.] C. A. S. V. S. Dne, Titius eradicauit plantā Mæuij: & illā in suo solo plātauit, modō quæro à vobis, quis cēsetur dñs illius plantae? Ad hoc respō. Si Titius plāta Mæuij in solo suo plantauerit, ipsius Titij plāta efficitur. Et similiter in casu cōuerso, si Titius suā plāta in solo vicini plātauerit, dominiū plātae vicino acquisitū intelligitur. Et hoc est verum in vtroq; casu: si plāta radices egerit. Nā ante emissionē radicū, eius p̄manet, cui⁹ antea fuerat. In tātum autē ex eo tēpore ex quo plāta radices emisit, proprietates ipsius plātae trāsferēt: vt si arbor Mæuij in terram Titij radices egerit, arbor per emissionē radicū intelligatur esse Titij. Ratio enim naturalis nō permittit, vt arbor alterius esse dicatur, q̄ ei⁹ in cuius fundū radices egerit. vnde arbor p̄pe cōfiniū duorū fundorū

† Ideo que dicitur de vindicari potest: superiore casu vult ter. Cuiaci.

posita, si in vicini agri fundū radices emiserit, per emissionē radicū communis erit. Et haec dicantur vsque ad illum. §. qua ratione.

^g *Communatur*. sed videtur nō cōmutari, cū primo dño rei vind. detur: vt. ff. de rei vind. l. si frumētū. §. de arbore. quae est cōtra. Solu. licet ibi dicat Varus & Nerua, Damus: nō tamē sequitur, ergo nos damus. Vel damus de aestimatione, sed nō de plāta: vt diximus. s. eo. §. plane si logiori tēpore. ADDITIO. Et haec vltima cōmunitur probatur per. l. in rem. §. item quaecunq; ff. de rei vind. Christoph.

^h *Radices*. omnes, vt differat à sequenti. ⁱ *Dicant*. imò videt ei⁹ in cui⁹ fundo originē duxit: vt. ff. ar. fur. ca. l. si plures. §. si. Sol. hęc corrigi illā. ⁴ Vel dic, ibi poterat viuere arbor ex fūdo. j. his nō. Vel efficit⁶ Titij p̄ parte. s. vt hic nō in totū, vt ibi.

^k *Ratio*. facit. ff. de acq. re. do. l. adeo. in fi. & l. seq. & l. qua ratioe. ^l *Radices*. pro parte.

[Qua ratione.] C. A. S. V. S. Dne, Titius seminauit frumētū suū in solo vicini, modō quæro q̄s intelligit esse dñs illi⁹ frumētū? Ad hoc resp. Amice, eadē ratioe qua diximus q̄ plāta quae in solo alterius radices egerit, solo cedūt: eadē ratione frumēta quae in alterius solo seminata sunt, solo cedere intelliguntur: & p̄ cōsequēs dño soli iure accessionis acquiruntur. & sicut. s. diximus q̄ ille qui in alieno solo aedificauit, si dñs soli ab eo vindicet aedificiū, rueri se poterit aduersum dñm vindicātē p̄ exceptionē doli mali, nisi pretiū materiae, & impēsas in aedificio factas dñs paratus sit ei restituere: ita q̄ in alieno fūdo bona fide suis impēsis seminauit: si dñs fūdi ab eo vindicet frumētū, eiusdē exceptiōis auxilio tut⁹ esse poterit. & haec dicit vsq; ad illū. §. Litera quoq; cuius casus planus est, vsq; ad illū. §. si quis. Frac. ^m Solo cedunt, vt. s. prox. §.

ⁿ *Diximus*. s. eo. §. certe. Sed quid si aliquis ex semine meo in alieno fundo seminauit, cōtra quē agā? Respō. cōtra se minantē nō: quā nō possidet, nec dolo fecit quo minus possideret. Itē nec cōtra possidentē, quia eius factio nihil actum est. Sed tamen dic eū teneri instar tigni inuncti, qui tenetur etiā si possit ab alio haberi, vel teneat: vt diximus. s. eo. §. cū in suo. per. l. si de his qui deie. vel effu. l. si verō. §. si id quod positū. Et eadē[†] quæstio fit in plātatīs: & eodem modo soluitur: cū sit ratio similis: vt. ff. man. l. Lucius. §. j. in fine. ^o *Conferit*. i. plantauit, vel seminauit.

c] Hodie incipit, idē Pompo. scribit si frumētum.

d] Dic, hoc non tenetur quia legum correctio est euitanda. Ange. e] Ita est vera: vt tenet gloss. in di. §. fin. secundum An.

† Intelligo totam hanc glo. in bona fide seminante, & in eo qui seminatum habet bona fide, secundum Fab. Aegi. per.

- a Chartis. vt de bombyce: vt sunt hæc quæ de Pisis veniunt. Accur.
- b Membranis. vt. quæ de membris animalium eripiuntur.
- c Solo. vt. §. eod. §. cum in suo.
- d Carmen. metricè.
- e Historiam. noui & veteris testamenti. idem dicam in fabula vel Romancia, vel quolibet libro profaico.
- f Orationem. ad deum, vel ad populum, vel ad principem.
- g Corporis. i. libri.
- h Non Titius. s. scriptor bonæ fidei.
- i Petas. directa in rem.
- k Bona fide. si autem mala, laborem donasse videtur: vt. §. eod. §. certat. Sed nunquid actionem scriptor habet reddito libro? Respon. sic, si bonam fidem habuit, actionem dico, si in factum: vt. ff. de rei vind. l. in rem. §. ite si quæcunque si malam fidem habuit, non habet actionem: quia nec exceptionem habet, vt hic. Sed cum hodie pretiosior sit scriptura, q̄ charta, nunquid mutatur hoc? Respondent quidam, vt Azo. q̄ sic: nos q̄ non, ar. C. de testa. l. lancimus. & C. de appellacionibus. l. præcipimus. in fine.

Scriptura quæcumque pretiosa cedit suppositæ chartæ: tabula tamen, picturæ superimpositæ cedit. Literæ quoque licet aureæ sint, perinde chartis a membranisve cedunt, ac solo cedere solent ea quæ inædificantur, aut inferuntur. Ideoque si in chartis membranisque tuis carmen, vel historiam, vel orationem Titius scripserit: huius corporis non Titius sed tu dominus esse videaris. Sed si à Titio petas tuos libros, tuasve membranas, nec impensas scripturæ soluere paratus sis: poterit se Titius defendere per exceptionem doli mali, vtique si earum chartarum membranarumve possessionem bona fide nactus est. Si quis in aliena tabula pinxerit, quidam putant tabulam picturæ cedere: aliis videtur, picturam, qualiscunque sit, tabulæ cedere. sed nobis videtur melius esse tabulam picturæ cedere. Ridiculum est enim, picturam Apellis vel Parrhasij in accessionem vilissimæ tabulæ cedere. Vnde si à domino tabulæ imaginem possidente, is qui pin-

a] Si autem sit scriptor ad mercedem & sibi defino labore non satisfiat: potest retinere quinternos: vt no. gl. in l. si non forem §. si centum. & ibi Bar & Balde condi. in deb. & Cyn. & doct. in l. si. C. comoda. Ang. b] Et bene secundu Ang. hic per istum tex.

* Hæc vera nam tam in pictura, quam in scriptura inspicitur quod est pretiosius secundum Ange. Aegi. Per. Bene loquitur de colore & atramento, sed de homine & vso non, quia non est quæredum quid sit pictum, modo sit honestum: secundum Fa. Aegi. Per. c] Appellis & Parrhasij meminit Plin. li. nat. hist. §. ca. 10. & aliis item locis. Pictura est pretiosior scriptura. Hæc ratio non videtur præcipua: quia scriptura pretiosior esse potest & carior secundum Fab. Aegi. Per.

feruari forte. Aug. tamen contra. j. de testa. §. penul. a. d. b. i. r. o. Sed ibi loquitur in re separabili à materia, hic secus. Et ideo non actionem, sed exceptionem habet per istum textum.

n Cedere. ff. de rei vind. l. in rem. §. sed id quod in charta. contra. Solu. hæc corrigi illam. Vel distingue* an pretiosior sit illa scriptura, quam tabula: secundum P. qui ait locum habere quod hic dicitur, si pictus est homo, non vltus: bono colore, non atramento. ADDITIO. Dic q̄ glo. bene loquitur in hoc: sed male in eo quod dicit de vso: quia depictum semper exornat materiam, dummodo sit honestum, secundum Chri. hic.

o Apellis vel Parrhasij. propria nomina pictorum. p eam petat. l. directa rei vindicatione: vt. ff. de acquir. re. do. l. qua ratione. §. sed non vt literæ. secundum Azonem.

q Vtilis actio in rem, nõ directa: quia desinit dominus esse. & sic est mirabile, q̄ non dominus à domino vindicatur. sic contingit aliis in Publiciana in quibusdam casibus, vt no. j. de actioni. §. alia.

r Impositus. hoc mirabile contingit hic, quod conditio possidentis est deterior, quam petentis: aliis contra: vt. j. de interdict. §. commodum. sic & aliis. ff. de noxa. l. si quis à multis. & ff. de ex noxa. cau. agatur. l. j. in fine. & l. ij. & ff. de petit. heredita. l. cum idem. Sed ad hoc respon. q̄ in causa noxali esse poterit, quod secundo agens nõ probabit. Item in petitione hereditatis si bona iura habuit in vincendo, hæc eadem habuit in defendendo: & sic nõ est eorum conditio deterior. Item cum hic habeat actionem pictor, si nõ possideat: multo magis exceptionem debet habere soluto pretio: vt. ff. de superficiebus. l. j. §. quod autem. & ff. de regulis iuris. l. cui damus. Sed nõquid domino quondam tabulæ, eidem conceditur si possideat, si pretiū picturæ soluat? Respondit Rom. q̄ sic: cum sibi actio detur. Ego contra: vt sit differentia inter dominum & pictorem. Item quis præferatur si ambo contra extraneum possidendum agant? Respon. is qui directa habet actionem, id est pictor, secundum Ioannem. Sed nunquid si tabula fuerit abrasa, remanet pictoris? Respon. sic: vt. ff. de rei vind. l. in rem. §. item quæcunque. vers. & quod semel. Sed quare aliud in picturis, quam in scripturis? Respon. quia pictura pretiosior est quam scriptura, secundum Ioan.

s Surripuit. antequam pingeret. t Alius. post picturam.

u Tabularum. etiã, subaudi. nam & pictori contra extraneum furẽ datur, secundum Azonem. Vel melius (vt mihi videtur) hic loquitur quado fuit subrepta antequã esset picta. sed etiã contra dominũ tabulæ sibi surripientẽ potest dari pictori furis actio, factio furto tabula iam picta: vt. j. de obligat. quæ ex delict. nascun. §. aliquando.

[si quis etc.] C. A. S. V. S. In hoc. §. dicit Iustinia. q̄ si emerit aliquis fundum bon. fid. à non domino, quem tamen ipse crediderit dominũ esse, vel causa donatiõis, vel qualibet alia iusta causa, quæ ad dominij trãflationẽ sufficiat, & bona fid. accipiat: iure gentiũ, quod naturali ratione introductum est, fructus quos inde receperit, pro cultura suos facit. vnde verus dominus si postea vindicat ab eo fundum, qui eum emerit: de fructibus ab eo cõsumptis aduersus eum agere nõ poterit. secus est in male fidei possessore. Nam ille qui sciens alienũ fundum possederit, fructus suos non facit. vnde si dominus fundi ab eo fundũ vindicauerit: non solum fundum, sed etiã fructus cum fundo, licet ab eo cõsumpti sint, cogitur domino restituere. Et hæc dicuntur vsq; ad illum. §. is verò. * Bona fide. quæ in initio exigitur, scilicet vt credat sibi dantem habere ius distrahendi: vt. ff. de vsur. l. qui scit. §. finali. d. Nec obstat quod est. ff. de acquir. rerum do. l. bonæ fidei. §. in contrarium. quia ibi opponendo loquitur, non ponendo.

y Iusta. cum multa sint causæ siue tituli acquirendi: vt in. ff. colligitur in variis titulis, sub titu. de vsucap. vsque ad titu. de rei iudi. idẽ tamen & si titulum non habeat: vt arg. ff. finium regun. l. iij. §. post litem. ver. si. sed ante.

z Naturalis ratio. id est iure gentium, de quo loquitur hic titu. cui naturalis inrita ratio est. a Fructus. scilicet industriales * aliud in naturalibus: vt. ff. de vsur. l. fructus. nec obstat. ff. de acquirend. rerum domin. l. bonæ fidei. in princip. quod enim ibi dicit omnes, exponitur siue factio possessoris, siue alterius percepti, industriales tamen: vt. ff. de vsur. l. qui scit. §. præterea. Sed naturalibus fructibus cõsumptis, an teneatur possessor? Responderetur. Non teneatur possessor rei vindicatione: quia non possidet, nec dolo desinit possidere: sed condictione sine causa tenetur in quantum locupletior est. arg. ff. si certum petatur. l. si & me.

b Pro cultura. vt fegetes. c Et cura. vt lac, & pilus, & lana. d Non potest. nec ad pretium: vt. j. de offic. iudic. §. & si hereditas. vers. si verò. & ff. finium regundorum. l. iij. §. post litem. vers. sed ante. si tamen extant, non rei vindicatione, quia percipientis sunt, sed officio iudicis tenetur reddere: vt. C. de rei iudic. l. certum. §. bona fide.

d] Dic hoc verum in aliis contractibus preterquam in emptiõibus, quia in illis requiritur quod nobis temporibus habeat bonam fidem: videlicet tempore contractus, & tempore traditionis: vt est tex. in l. 2. ff. pro empto. & quæ sit ratio differentia, ibi not. Ang.

* Fructus industriales, qui non proueniunt sine hominis industria, vt vinum, oleũ frumentum. Naturales vero, qui ipsa natura proueniunt, vt poma, fenum. Aegi. Per.

Pro cultura & cura. Plus est cura quam cultura: nam & fructus pecorum curari dicuntur. l. fructus. §. non solum. solut. mar. Bene autem, pro cultura & cura: nam fructus, qui per se nascuntur, bonæ fidei possessoris non sunt. l. fructus. de vsur. interim quidem sunt eius. l. bonæ fidei de adiung. rer. domin. id est quantum res euicta non fuerit. Re euicta nisi eos vsuceperit, eorum nomine tenetur. Sic ab eo tempore fructus percepti quo possessor cognouit rem alienã esse, eius interim sunt. l. qui scit. §. vlt. de vsur. at si exitum finemque iudicij inspicias, eius non sunt, quem Pomponius in vtraque specie potissimũ inspexit. l. fructus. l. bonæ fidei. Pomp. verendum. Cuiac.

b Pro cultura. vt fegetes. c Et cura. vt lac, & pilus, & lana.

d Non potest. nec ad pretium: vt. j. de offic. iudic. §. & si hereditas. vers. si verò. & ff. finium regundorum. l. iij. §. post litem. vers. sed ante. si tamen extant, non rei vindicatione, quia percipientis sunt, sed officio iudicis tenetur reddere: vt. C. de rei iudic. l. certum. §. bona fide.

a Non idem. vt faciat fructus suos.

b Cogitur restituere. distingue tamen: quia si habet titulum malæ fidei possessor, de consumptis conditione sine causa: de extantibus rei vindicatione tenetur, de percipiendis propter titulum excusatur: vt. C. de rei vindicat. l. si fundū. nisi in quatuor casibus. Primo quando emit ab eo quem scit

* Cōditio sine causa cōpetit quōtēs aliquid est vel fuit a pud te sine causa, quod mea iter est habere. ff. de condi. sine causa per totum. Aegi. Per.

a) Hoc procedit, quia ille emit circum scripta in ris: secūdam Christo.

sciens possederit, non idem^a concessum est: itaque cum fundo etiam fructus, licet consumpti sint, cogitur restituere.^b

Fructus à solo separati, fructuarij sunt: non etiam pendentes: ideo nondum perceptos ad heres non transfert.

Is verò ad quem vsusfructus fundi pertinet, non aliter fructuū dominus efficitur, quàm si ipse^c eos perceperit. Et ideo licet maturis fructibus, nondum tamen perceptis^d decesserit: ad heredes eius nō pertinet, sed domino^e proprietatis acquiritur. Eadem ferè & de colono^f dicuntur.

Fœtus, lac, pilus, & lana, sunt in fructu pecudum: partus verò ancillæ non dicitur in fructu: & ideo nō pertinet ad fructuariam ancillæ. Aretinus.

In pecudum fructu etiam fœtus^g est: sicut lac, pilus, ^h & lana, itaque agni, hædi, & vituli. & equuli, & fuculiⁱ statim naturaliter^k iure dominij fructuarij sunt. Partus verò ancillæ in fructu non est: itaq; ad dominij proprietatis pertinet. Absurdū^m enim videbatur, hominem in fructuⁿ esse: cum omnes fructus rerū^o natu-

raliter dominus fructuum effici intelligitur, quàm cum huiusmodi fructus ipse perceperit, & in horreo suo repositit: & ideo si vsufructarius maturis fructibus, & à solo separatis, nondum tamen in horreo suo repositis decesserit: ad heredem suū huiusmodi fructus non transmittit: sed domino proprietatis morte vsufructuarij acquiritur. Et quæ de vsufructuario diximus, eadē ferè & de colono qui nummis colit, intelliguntur. Sed pone quòd aliquis habeat vsufructum in oue, vel in capra, vel in equo, vel in vacca: modo quæro quid intelligitur esse in huiusmodi vsufructu. Ad hoc resp.

Amice, in pecudum fructu etiam fœtus est: sicut lac, & pilus, & lana unde dico tibi, quòd ad gni, hædi, & fuculi, & equuli statim cum editi fuerint, naturaliter iure in dominio vsufructuarij esse intelliguntur. sed scens est in eo qui habet vsufructum ancillæ: quia ad dominum proprietatis pertinet. Sed domine, pro deo quare non fuit partum ancillarum esse in vsufructu. sicut fœtus pecorum? Ad hoc respon. Amice, optima ratione hoc statutum fuit. Absurdū enim videbatur hominem in fructu esse: cum omnes fructus hominis gratia ipse deus adinuenit. Sed si aliquis vsufructum gregis habeat, & aliqua ouis perierit: vsufructuarius in locū demortuorū animalium ex fœtu submittere debet. & ita Iuliano visum est. Et similiter qui habet vsufructum vinearum vel arborū, alias substituere debet. Recte enim colere debet fructuarius, & quasi bonus paterfamilias vti. Et hæc dicuntur vsque ad illum. §. thesaurus, in qd Iustinia. determinat qualiter per inuentionē dominij acquiritur de iure gen. & casus planus est vsque ad illū. §. per traditionem. Franc.

c) Idē est si nō essent in horreo, sed tamē essent plene recepti, vt quia excusati à spicis, secūdam Por Aegi. Per.

c) Ipse, alio enim percipiente non sunt sui, sed sunt bonæ fidei possessoris etiam si eos alius percipiat: vt. ff. de vsur. l. qui scit. §. præterea. vel aliter si ipse perceperit, non etiam heres eius. nec enim ad heredem transmittit. Accursius.

d) Perceptis. vt si in horreo repositi sunt, facit suos fructuarius: sed bonæ fidei possessor statim vt à solo separati sunt: vt. ff. qui. mo. vsus fruct. amit. l. si vsufructuarius. Est & alia differentia: quia fructuarij facit suos naturales fructus, bonæ fidei possessor non: vt. ff. de vsufructu. l. vsufructu legato. & de vsur. l. fructus.

e) Infructu. sicut vt ipse sit fructus: sed tamen in fructu: & ideo nō pertinet ad fructuariam ancillæ. Aretinus.

f) Thesauros. Est autem thesaurus, pecunia ab ignotis dominis vestitioni tempore abscondita: vt. C. de thesauris. l. j. l. x. in prin. vel de positio pecuniæ cuius memoria non extat: vt. ff. de acqui. re. do. l. nunquam §. thesaurus. quòdque improprie dicitur: vt. ff. de acqui. pol. l. peregre. in prin. & ff. ad exhi. l. thesaurus.

g) Qui ad hoc fodicidū non fuit cōductus: alius scus: vt l. qui pprio. §. pcurator vt l. ceteris. ff. de procu. Ang.

h) Hoc est falsum: vt l. si qui alieno. §. si. ff. de acquire. do. Ang.

a Domino. sed per quam actionem Respon. per rei vindicationem, cum dominus sit: vel conditione ex hac lege.

f De colono. qui nummis colit. nam omnes fructus facit suos vt vsufructuarius: sed differunt, quia colonus talis facit fructus suos statim vt à solo decerpi sunt: vt. ff. de fur. l. si apes. §. fina. secus in vsufructuario, vt hic dicitur vel dicas de partiariis: * Partiarie, propter aliud: quia colonus transmittit ad heredem: vt infra de loca. & condu. §. si, sed fructuarius non, vt hic.

tura gratia hominis cōparauerit. Debet vsufructuarius gregis demortuorum, & similiter arbores & vites in locum demortuarum. Aretinus.

Sed si gregis^g vsufructu quis habeat, in locum demortuorum capitum ex fœtuⁱ fructuarius submittere^f debet (vt & Iuliano visum est) & in vinearum demortuarum vel arborum locum alias debet substituere. Recte enim colere, & quasi bonus paterfamilias vti debet.

Thesauros vel in suo, vel in religioso, vel in sacro loco inuentus efficitur inuentoris: in alieno vero casu fortuito inuentus, solum pro dimidia efficitur inuentoris, & domini soli pro alia dimidia. Aretinus.

Thesauros^f quos quis in locoⁿ inuenit, diuus Hadrianus naturalem equitatem secutus, ei concessit, qui eos inuenit. Idēque statuit, si quis in sacro aut religioso^o loco fortuito casu^l inuenit. At si quis in alieno loco, non data ad hoc opera, ^z sed fortuito inuenit: dimidium domino^a soli con-

dic. leg. iustissime. & ff. de fur. leg. qui vas. §. ex futuriis. & ff. de peti. here. leg. ancillarum.

p Gregis. grex est numerus. x. ouium, vel quinque porcorum simul & congregati. consentientium: d. vt. ff. de abigeis. l. oues. & facit. ff. de vsur. l. rerum mixtura. §. tertium.

q Ex fœtu. Aliunde enim non submittit, secundum quosdam. vel forte submitter etiam aliunde: arg. ff. de vsufruct. l. quid ergo. §. sed q dicitur. in fi. AD DITIO. Hæc glōf. communiter approbatur, vt non solum ex fœtu aliarum suppleat capita: sed etiam opus habeat aliunde querere, & supplere. Christopho. & Ange.

r Submittere. quæ submittio nō fit si in singulis capitibus vsufruct. vt. ff. eo. de vsufruct. l. quid ergo. §. sed quod dicitur in fi.

s Thesauros. Est autem thesaurus, pecunia ab ignotis dominis vestitioni tempore abscondita: vt. C. de thesauris. l. j. l. x. in prin. vel de positio pecuniæ cuius memoria non extat: vt. ff. de acqui. re. do. l. nunquam §. thesaurus. quòdque improprie dicitur: vt. ff. de acqui. pol. l. peregre. in prin. & ff. ad exhi. l. thesaurus.

t Loco. aliàs solo. suo. iure directo vel vtili: vt feudatarius vel emphyteuticarius, vel similes, licet Placen. aliud dixerit in his. Quid si mercenarius^f dum laborat in alieno, vel creditor in pignore inuenit thesaurum: Respond. dimidium eius est, in cuius fundo inueniunt: ^z & dimidium sibi acquiritur: vt. ff. de acqui. re. do. leg. si is qui. §. quod si creditor.

x Religioso. vt. ff. de iure fisci. l. iij. §. si in locis. contra. Sol. hic corrigi secundum B. vel hic secundum naturalem rationem, vt patet in litera ibi secundum civilem rationem: quæ præualeat: sicut in vsucapione contingit, secundum Ioan.

y Fortuito casu. Casus est inopinatus rei cuius ex diuersis causis proueniens ob aliud & aliud inceptis.

z Non data ad hoc opera. aliàs totum domino redditur. in suo tamē loco potest operam dare, non tamen magica arte, aliàs esset fisci: vt. C. de thesaur. l. vnica lib. x. Accursius.

a Domino. sed per quam actionem Respon. per rei vindicationem, E iij

* Colonus qui sub certa annua mercede pecunia numerata agros suscipit colonos Aegi. Per.

* Partiarie, propter aliud: quia colonus transmittit ad heredem: vt infra de loca. & condu. §. si, sed fructuarius non, vt hic.

a) Itē decē homines cōstituant populi vel turbarum collegiū: duo congregationē, & ritam: vt c. extra de electio. secūdam Chri. Et decē homines faciūt turbā. ff. vi. bo. ra. l. prætor. §. i. & numerus Charitū incipit conuiuium, mularum vero numerus finit ipsum. in d. debent esse in cōuiuio pauciores tribus: nec plures: 10. vt scribit Gel. in not. anti. & Macrobius Aegi. Pe.

b) Naturali. id est gentium, de quo loquitur. §. eo. §. singulorum.

c) Pertinet. quantum ad plenam proprietatem: nisi etiam & in partu sit vsufruc. legatus: vt. ff. de vsufruct. l. vetus.

d) Absurdum. sic. ff. de vsur. l. in pecudum.

e) Quid si concurrerint vnus cōtra alium: vel ambo cōtra tertium, quid iuris? item quid in vsufructuario: vel si reperitur in sūlo scripto, seu dotali? vide p Ang. hic.

f) Qui ad hoc fodicidū non fuit cōductus: alius scus: vt l. qui pprio. §. pcurator vt l. ceteris. ff. de procu. Ang.

g) Hoc est falsum: vt l. si qui alieno. §. si. ff. de acquire. do. Ang.

cum dominus sit: vel condic. ex hac. l. ADDITIO. Pecunia tamen recedita in muro domus vendita non cedit emptori, sed remanet receditoris. Ange. An autē sufficiat solus oculorū aspectus: vel etiā tequitur apprehensio, & quis præferatur: vide per Christo. hic.

A In Cæsaris loco. scilicet patrimoniali.

B Fiscali loco. non tamen publicè deputato. Acc. vel publico. id est publicè deputato.

C Ciuitatis. quæ loco priuatorū sunt: vt. ff. de verborum significatio. ne. l. cum qui vechigal.

D Fiscali. sed si fisci partē supprelerit, totum cum altero, tanto reddit. vt. ff. de iure fisci. l. iij. §. fin.

[Per traditionem.] C. A. s. v. s. Domine, iam vidi multos modos per quos acquiritur dominiū de iure gent. nūquid pluribus modis potest acquiri? Respon. q. sic. Per traditionē enim à domino factā, iure gent. quod naturali ratione introductum est, dominium nobis acquiritur. Nihil enim tam cōueniens est æquitati naturali, quā voluntatem domini volentis rem suā in alium transferre, ratā haberi. & ideo cuiuscūque generis sit res, corporalis videlicet, siue mobilis, siue immobilis, tradita potest: & à domino tradita alienatur. Et ideo stipendiaria & tributaria prædia per traditionem eodem modo alienari possunt. Sed domine, quæ dicuntur prædia stipendiaria & tributaria? Respon. Iusti. Stipendiaria & tributaria prædia dicuntur, quæ in provinciis sunt. Sed licet in Italia non sint talia prædia (cū inter prædia prouincialia & Italica quædam ad dominij translationem ex nostra constitutione nulla sit differentia) tamen si Italica prædia ex causa donationis, vel dotis, vel qualibet alia iusta causa ad dominij translationem sufficientem, à domino alij tradantur: sine dubio transferuntur, sicut prouincialia prædia quæ eod. modo tradita fuissent. Sed licet dixerim tibi per traditionem transferri, hoc tamen nō generaliter est verum. nam venditæ res & emptori traditæ à domino nō aliter acquiruntur emptori, quā si emptor venditori pretiū soluerit, vel alio modo eidem satisfecerit: puta dando ei fideiussores, aut etiā pignus: & hoc cauet etiā. l. xij. ta. Rectè tamen dicitur & de iure gen. hoc effici. Veruntamen si venditor neq; pretio sibi numerato, neque fideiussores vel pignore sibi dato, fidem emptoris secutus ei rem tradiderit: dicendum est statim rem emptoris fieri. Sed pone, Procurator Titij de voluntate domini vendidit mihi equum Titij: & pretio numerato equum mihi tradidit. modo quero, vtrum per traditionē à procuratore factam dominiū equi videatur mihi acquisitum? Respon. quod sic. Nihil enim interest, vtrū ipse dominus rem suam alicui tradat, an alius de voluntate eius. & ideo si alicui libera vniuersorū negotiorum administratio à domino permissa fuerit, & ipse administrator ex huiusmodi negotiis aliquam rem vendiderit, & tradiderit: huiusmodi rem per traditionem accipientis facit. Et hæc dicuntur vsque ad illum. §. interdum. Franc. de Aret.

E Per traditionem quoque. non solum inuentione: vt. §. §. proximi.

F Iure naturali. id est gentium: vt. §. §. proximi.

G Acquiruntur. causa præcedente vera vel putatiua, * vt indebitum: aliās non: vt. ff. eo. l. nunquā. & §. hoc. §. ibi. Sed si quidem &c.

H Nihil. imò deo seruire, sed hyperbolice loquit. sic. ff. de pact. l. j. in prin. & ff. de act. emp. l. ex empt. in prin. & C. de traslac. l. nō minorē.

I Voluntatem. dum tamen sit legitima. nam cum bonis interdicitum est, non alienari: vt. ff. de iur. fu. l. j. in prin.

K Cuiuscūque. id est siue mobilis, siue soli.

L Corporalis. incorporales enim tradi non possunt: vt. ff. de acqui. rerum do. l. seruis. §. incorporales.

Et si partē ad fisci pertinet, supprelerit, totum cum altero ratio cogitur solvere. l. j. §. ff. de iur. fisci. Aegi. Per.

Nihil tam naturale quā voluntatem domini rem suam in alij transferretis seruari. de iure cano. transferretur beneficiū p sententiam Papæ etiam sine traditione: vt in ca. pposit. cū gl. sup. verb. vacare. ex de concessi præb.

In qua & traditæ accipientis: puta quia ambobus sciatis vel credant subesse.

A domino. hoc quandoque fallit, & eius contrarium inuenitur verum: vt. j. qui. alien. licet vel non. Sed hoc est regulare: vt hic, & ff. eo. l. traditio.

O Alienatur. id est dominium transfertur. Accursius.

P stipendiaria. scilicet quæ militibus pro stipendiis dantur: vt. ff. de rei vindi. l. item si verberatum. §. ij. & de eui. leg. Lucius. & de acqui. re. do. l. in agris.

causa donationis, aut dotis, aut qualibet ex causa alia tradatur, sine dubio transferuntur. *

Ita demū traditione rei venditæ emptor dominus efficitur, si aut pretiū venditori solutum sit, aut aliter factis ei factum sit, aut fides de pretio habita: & quod per alij factum sit, ipsi quoq; facere videmur.

Venditæ vero res & traditæ, non aliter emptori acquiruntur, quā si is venditori pretium soluerit: vel alio modo ei satisfecerit: veluti expromissore aut pignore dato. * quod quamquam caueatur lege duodecim tabularum: tamē rectè dicitur & iure gentiū, id est iure naturali: id est effici. Sed si is qui vendidit, fidem emptoris fecerit: secutus fuerit: dicendum est statim rem emptoris fieri. * Nihil autē interest, vtrum ipse dominus tradat alicui rem suā, an voluntate eius alius, cui eius rei possessio permissa sit. * Quæ ratione si cui libera vniuersorū negotiorum administratio permissa fuerit à domino, ipsiq; ex his negotiis rem vendiderit & tradiderit, facit eam accipientis.

B Inter que. l. prouincialia. constitutione. vt. C. de vluicap. trans. l. vnica.

X Nulla est differentia. scilicet quantum ad dominij translationem: vt. C. de vluicap. trans. l. vnica. sed quantum ad tributa est differentia. C. de episco. & cleri. l. de his.

Y Sed si quidē. verè nulla est differentia: sed si &c. Tradantur. scilicet stipendiaria prædia & tributaria. Accursius.

Z Transferuntur. scilicet prouincialia prædia, sicut Italica. & est verum in omnibus, nisi scriptura necessaria sit, secundū Ioan. vt. C. de suffra. leg. vnica. §. quod si prædia.

Item sunt vera, si accipiens inducatur in vacuum possessionē, secundum quosdā: vt. C. de proba. l. cū res. Ioan. cōtra: vt. ff. de fun. dot. l. si fundū. & de acquiren. re. do. l. homo liber. §. quicquid. sufficit enim induci in possessionem, licet non vacuum. Quod autē in dicta. l. de proba. dicitur: demonstratiue q. sic euenerit, non causatiue dicitur.

C Res. quæ loco pignoris à venditore teneri possunt: vt. ff. de act. emp. l. Iulianus. §. offerri.

D Pignore. quod sic intelligo, si placeat venditori aliud quā pretium accipere: aliās non: vt. ff. si cer. pet. l. ij. §. j.

E Dato. poterit ergo vindicare venditor rem, scilicet si non fuit de pretio satisfactum: vt. ff. de tribu. l. procuratoris. §. sed & si dedi mercem. nisi emptor tunc pretium offerat: vt. ff. man. l. diligenter. §. j. in fi. & ff. de precario. l. ea quæ.

F Lege. xij. tabularum. quæ est ius civile: vt. ff. de iusti. & iur. l. ius civile. §. hoc igitur. non solum gentium.

G Iure naturali. sic dictum quod naturali ratione inductum fuit: vt §. de iure natu. §. quod verò. & §. sed naturalia.

H Vendidit. & tradidit.

I Videm emptoris. quid si dedit diem ad soluendū? respon. non facta solutione vindicat, secundū Io. * vt. C. de pact. inter emp. & vendi. l. commissoria. potest tamen cōtradi: quia aliud est simpliciter diē solutioni statuere, aliud pactū legis commissoriae ponere. Item quid si simpliciter tradat? Respon. videtur sequi fidem, nisi cōtra probetur: vt quia forè dicebat emptor presentē se habere pecuniā: vt arg. ff. de pig. act. l. ij. Et arg. cōtra. ff. de trib. l. procuratoris. §. sed si dedi.

K Emptoris fieri. nisi in casibus: vt. ff. de iur. fisci. l. si procurator. §. si. & ff. de re iud. l. à diuo Pio. §. sed si emptor.

L Nihil. quod enim quis per alium facit, ipse facere videtur: vt. ff. de vi & vi ar. l. §. deiecit. & §. j. de iniur. §. non solum. & ff. de iniur. l. ite apud. §. fecisse.

M Permissa. scilicet vel ab ipso domino, vel ab alio domini voluntate. si cui libera. Hic alienare ita demum potest, si id exigat negotiorum administratio: non donadī, non deminuidi causa. denique eadem lege transigere potest. l. mandato. ff. de procurat. Cuiacius.

N Libera. secus in generali procuratore, qui non habet liberam: Aeg. Pe. vt. ff. de

Prædia stipendiaria.

Predia tributaria.

Facit ad hunc. §. gl. 2. in ca. fin. extra de pigno.

* Nā hæc res proprie pignoris nō sunt: quia ad huc suæ res sunt sicut ante traditionem: ita tunc pignus. ff. de re iur. Aegi. Per.

b) Ex quo nō principi liter, sed appbatiue etiam fertur dominiū in quātū approbat ip sum contractum dando formam: vt nō aliter utat eat, quā si fuerit de p. tio satisfactum. Christ. c) In contrariū est veritas, quia tūc videtur habere fidē p. tio, & transfertur dominiū etiam si pro estatus est se non cōfideere vltra decem dies, secundum Ang. * Pactum legis commissoriae dicitur quando aliquid res venditur ea cōditio ne q. nisi pretium solatur ad certū diem, erit inēpta. vt colligitur ex. l. 2. ff. le. commissio.

ff. de re iur. Aegi. Per.

b) Ex quo nō principi liter, sed appbatiue etiam fertur dominiū in quātū approbat ip sum contractum dando formam: vt nō aliter utat eat, quā si fuerit de p. tio satisfactum. Christ. c) In contrariū est veritas, quia tūc videtur habere fidē p. tio, & transfertur dominiū etiam si pro estatus est se non cōfideere vltra decem dies, secundum Ang. * Pactum legis commissoriae dicitur quando aliquid res venditur ea cōditio ne q. nisi pretium solatur ad certū diem, erit inēpta. vt colligitur ex. l. 2. ff. le. commissio.

ff. de re iur. Aegi. Per.

b) Ex quo nō principi liter, sed appbatiue etiam fertur dominiū in quātū approbat ip sum contractum dando formam: vt nō aliter utat eat, quā si fuerit de p. tio satisfactum. Christ. c) In contrariū est veritas, quia tūc videtur habere fidē p. tio, & transfertur dominiū etiam si pro estatus est se non cōfideere vltra decem dies, secundum Ang. * Pactum legis commissoriae dicitur quando aliquid res venditur ea cōditio ne q. nisi pretium solatur ad certū diem, erit inēpta. vt colligitur ex. l. 2. ff. le. commissio.

ff. de re iur. Aegi. Per.

b) Ex quo nō principi liter, sed appbatiue etiam fertur dominiū in quātū approbat ip sum contractum dando formam: vt nō aliter utat eat, quā si fuerit de p. tio satisfactum. Christ. c) In contrariū est veritas, quia tūc videtur habere fidē p. tio, & transfertur dominiū etiam si pro estatus est se non cōfideere vltra decem dies, secundum Ang. * Pactum legis commissoriae dicitur quando aliquid res venditur ea cōditio ne q. nisi pretium solatur ad certū diem, erit inēpta. vt colligitur ex. l. 2. ff. le. commissio.

ff. de re iur. Aegi. Per.

b) Ex quo nō principi liter, sed appbatiue etiam fertur dominiū in quātū approbat ip sum contractum dando formam: vt nō aliter utat eat, quā si fuerit de p. tio satisfactum. Christ. c) In contrariū est veritas, quia tūc videtur habere fidē p. tio, & transfertur dominiū etiam si pro estatus est se non cōfideere vltra decem dies, secundum Ang. * Pactum legis commissoriae dicitur quando aliquid res venditur ea cōditio ne q. nisi pretium solatur ad certū diem, erit inēpta. vt colligitur ex. l. 2. ff. le. commissio.

ff. de re iur. Aegi. Per.

b) Ex quo nō principi liter, sed appbatiue etiam fertur dominiū in quātū approbat ip sum contractum dando formam: vt nō aliter utat eat, quā si fuerit de p. tio satisfactum. Christ. c) In contrariū est veritas, quia tūc videtur habere fidē p. tio, & transfertur dominiū etiam si pro estatus est se non cōfideere vltra decem dies, secundum Ang. * Pactum legis commissoriae dicitur quando aliquid res venditur ea cōditio ne q. nisi pretium solatur ad certū diem, erit inēpta. vt colligitur ex. l. 2. ff. le. commissio.

ff. de re iur. Aegi. Per.

b) Ex quo nō principi liter, sed appbatiue etiam fertur dominiū in quātū approbat ip sum contractum dando formam: vt nō aliter utat eat, quā si fuerit de p. tio satisfactum. Christ. c) In contrariū est veritas, quia tūc videtur habere fidē p. tio, & transfertur dominiū etiam si pro estatus est se non cōfideere vltra decem dies, secundum Ang. * Pactum legis commissoriae dicitur quando aliquid res venditur ea cōditio ne q. nisi pretium solatur ad certū diem, erit inēpta. vt colligitur ex. l. 2. ff. le. commissio.

ff. de re iur. Aegi. Pe.

b) Ex quo nō principi liter, sed appbatiue etiam fertur dominiū in quātū approbat ip sum contractum dando formam: vt nō aliter utat eat, quā si fuerit de p. tio satisfactum. Christ. c) In contrariū est veritas, quia tūc videtur habere fidē p. tio, & transfertur dominiū etiam si pro estatus est se non cōfideere vltra decem dies, secundum Ang. * Pactum legis commissoriae dicitur quando aliquid res venditur ea cōditio ne q. nisi pretium solatur ad certū diem, erit inēpta. vt colligitur ex. l. 2. ff. le. commissio.

vt. ff. de procl. l. procurator cui. & leg. procurator tutorum. sed M. distinxit inter procuratorem totorum bonorum, vt ibi : & vniuersorum, vt hic. ADDITIO. Dic plene per Bartol. in l. procurator cui generaliter libera. ff. de procu. & quando & quomodo dicatur libera concessio, vide ibi Bar. Ange.

[Interdum.] CASVS. Dixit supra quod non solum traditione transfertur dominium: sed etiam quandoque sine traditione nuda voluntas domini sufficit ad dominium rei suae transferendum: veluti si Titius aliquam rem tibi commodaui, aut locaui, aut apud te deposui. nam si praeterea eadem rem tibi vendiderit, vel donauerit, aut dotis nomine dederit: quauis eam rem ex causa venditionis, aut donationis, vel dotis tibi non tradiderit, eo tamen ipso quod ipse patitur huiusmodi rem tuam esse, statim per eum dominium eius tibi acquiritur, ac si eo nomine tibi ea tradidisset. & idem contingit in alio casu. Nam si quis vendiderit tibi merces in horreo suo depositas, & clauis horrei tibi emptori traditae sunt: dominium tibi mercium acquisitum intelligitur. Et non solum voluntate transfertur dominium, quando habet voluntatem transferendi in personam certam: sed etiam aliquando voluntas domini sufficit ad dominium rei suae transferendum in personam incertam: vt in tali casu. Praetores vel consules quando missilia, id est aurum vel argentum, in vulgus proiciunt, vt multitudine populi ad huiusmodi missilia concurren, liberius possint pertransire: licet ignorent quantum quisque accepturus sit: tamen quia volunt vnumquemque esse dominum eius quod acceperit, statim accipientem dominum efficiunt. Et eadem ratione verius esse videtur, si aliquis rem pro derelicto a domino habitam occupauerit: statim ipsam occupantem dominum fieri. Sed domine, dicatis mihi, quomodo dicitur quid haberi pro derelicto? Ad hoc respon. Amice, illud pro derelicto habetur, quod dominus tali intentione abiecit, vt illud amplius in numero rerum suarum esse nolit: & ideo statim cum abiecit, dominus esse definit. vnde cum in nullius bonis sit: de iure gent. occupanti conceditur. Sed & alia causa proiciendi res est: vt quando in tempestate maris causa exoneranda nauis eiciuntur: & idcirco in huiusmodi rebus eiectionis aliquid ius statuitur. Nam huiusmodi res in tempestate maris eiectione remanent in dominio eorum qui eas eiecerunt: quia verum est dominos eas non eo animo eieciisse, vt amplius eas non haberent: sed quo magis ipsi cum naue exonerata periculum maris euadere possent: & ideo si quis huiusmodi res fluctibus expulsum, vel etiam in ipso mari consecutus fuerit animo lucrandi: furtum committit, & actione furti tenetur. Non enim multum videntur distare ab illis rebus quae de rheda corrente dominis non videntibus cadunt. h. d. v. que ad finem tit. Franc.

Nuda, scilicet a traditione. sic. C. de pact. l. traditionibus. Item in aliis casibus dominium sine traditione datur: qui possunt his legibus notari. ff. de acqui. poss. l. j. §. si iusserim. & §. idemque. & l. quod meo. §. si venditorum. & l. quarunda. Item. C. de acqui. poss. l. minus. & C. de donati. l. j. & l. quisquis. * Item si volens tibi tradere dominium, nomine tuo me constituam possidere, vel conducam a te: vt. ff. de acqui. poss. l. quod meo. & de rei vin. l. quaedam mulier. b Tuam esse. si res est praesens: vt. ff. de rei vin. l. eius. & l. haec si. Vel hic in vera venditione, ibi in ficta: vt. ff. pro empr. l. ij. Item hoc est verum, si pretium sit solutum, vel satisfactum. vt. §. eo. §. venditae. c Item si quis. b hic est casus vbi sine possessione tradita acquiritur dominium, & alios habes notatos. ff. de rei vin. l. si ager. in gl. fi.

a) Et an habens instrumentum crediti videatur procurator, vide l. hic. b) Ista glossa non est Accur. imo est additio.

d Depositas, id est repositas. e Simulataque. id est statim postquam: vt. §. eo. §. ferax. & j. de empt. & venditio. in princ.

f Clauis. aliter de consuetudine Daciae, in qua cum aliquis vult legare vel dare fundum ecclesiae, sumit parum terrae in panniculo, & ponit super altare, & ita transfert dominium: vt extra de consue. c. ij. Est tamen casus mirabilis, in quo sine omni traditione, sed sola voluntate transfertur possessio & dominium ipso iure: vt. C. de donat. leg. quisquis. vbi retentio vniuersus in re donata inducit traditionem possessionis & dominij per quandam iuris fictionem. Item si reliquatur ecclesiae vel ciuitati hereditas vel legatum, vel ei res aliqua donetur, aut vendatur: statim dominium transfertur sine possessionis traditione. C. de sacrosan. eccle. l. vt inter diuinum.

g Transfert proprietatem. & possessionem. Et quod dixi de proprietate, verum est si dominus est tradens: aliam causam praestat vsucapiendi, si haec fiant coram horreo, & hoc propter praesentem visionem rei: vt. ff. de contrahen. emp. l. clauibus. & de acqui. poss. l. j. §. si iusserim. Et sunt haec in ar. vt si vendam equum quem tradam per frenum vel capistrum, vt dominium trahatur. Accur. ff. de rei vin. l. si ager. in gl. fi. Sunt multi casus in quibus res non apprehenditur, & tamen possessio transfertur. Per solum visum: vt ff. de acqui. poss. l. quod meo. §. si venditorum. Per venditionem rei commodatam vel depositam: vt. §. eo. §. interdum. Per traditionem clauium, vt hic. Per traditionem instrumenti: vt. l. j. C. de donat. Per conductionem de re propria factam, scilicet quando quis etiam rem suam vult possidere nomine alterius. Vnde versus: Visu, sine rei mutatae venditione, Clauibus & chartis, mea si condico sciener: Quauis non aliter detur, possessio transferitur. Vide tu canonista notata in c. ex literis. in gl. fi. extra de consue. vide etiam glo. in ver. nuda. §. interdum. §. eo. quae pro hac materia allegationes posuit sufficientes.

h Hoc amplius, scilicet est hic quam supra in alio casu: quia supra semper in personam certam: hic in incertam. i In incertam. Arg. contra. j. de lega. §. tutor. Accur. ff. de rei vin. l. si ager. in gl. fi. Misilia, sic dicta, quia in populum mittuntur vt illuc corrente multitudine possint praetores vel consules pertransire: vt in coronatione domini Papae vidi: vt. ff. pro derel. l. si id quod. §. id quod & in authen. de consulibus. col. iij. §. spargere autem ibi, argentum verum &c. k Nolit. verum, vel legis interpretatione: vt in authen. de nupt. §. & multo potius. col. iij. & C. de infan. expo. l. fi. & C. de la. lib. tol. l. j. §. sed scimus. l Definit. si abiecit, vel habere desit rem immobilem: alioquin possessionem perdere potest, non dominium: vt. ff. de acquiren. poss. l. si quis. ij. §. differentia. & ff. pro derel. l. j. & ij. ADDITIO. Aut stat in possessione, & habet animum habendi pro derelicto, & non perdit dominium: vt. d. le. si quis vi. §. differentia. ff. de acqui. poss. Aut exiit de possessione: & tunc etiam perdit dominium, & habetur pro derelicto. & ita tenet glossa secundum vnam opinionem in dicto. §. differentia. quam ibi sequitur Bartolus & docto. Angel.

l Alia sane causa. aliam alia causa, scilicet proiciendi: & ideo aliud ius statuitur. Vide. c. excommunicationi. de rapto. extra. m fluctibus. id est vndis. n Furtum. ff. de fur. l. falsas. §. si iactum. contra. Sol. distingue animum proiciantis: quod patet, vt si librum apertum proiciam se-

c) Ista etiam non est Accur. cu leg. super verbo elues. sed sunt additiones: ideo ea ne cas al leges pro or dinariis.

* Dic quod visio nil agit, sed traditio clauium in praesentia horrei fecit dominum Por. Ae gi. Per. Possessio sine traditione licet res non apprehendatur.

Verfus.

Misilia, vnde dicitur.

cundum Ioan. vt ex hac lege & illa colligitur: vt argu. ff. de dam. in-
fect. l. si finita. §. si quis metu. Item quid distat hoc furtum ab illo ti-
tulo. ff. de incen. rui. nau. : Respon. hoc locum habet quado non in
ipso naufragio aliquid quis furatur, ibi in ipso naufragio : vt. ff. de
incend. rui. nau. l. j. in fine. & l. ij. & l. ij. & ff. pro derelict. l. j. ij. & ij.
Accursius.

^a Nec longè. nam in ali-
quo distat: quia hoc sciē-
te, illud ignorāte domi-
no fit: vt. ff. de acquir.
pos. l. inter dum. §. j.

^b De rheda. id est de cur
ru ducto ab equis.

^c Non intelligentibus. id
est non videntibus.

DE REBUS

corporalibus.

Quia visum est de secun-
da diuisione rerum, scilicet
quod quedam sunt publi-
cæ, quedam sunt nullius, &
quedam singulorum etc.
sequebatur de tertia diuisione
videre, que ita se habet:
quod rerum quedam sunt
corporales, quedam incor-
porales: de qua diuisione tra-
ctauimus inuolunt istam
rubri. de rebus corporalibus
& incorporalibus. Por.

Continuatio.

Diuisio.

Quædam. Totus iste
titulus diuiditur in
quinque partes.

Primò ponit vnam di-
uisionem rerum. Secun-
dò definit res corpora-
les, & per exēpla demō-
strat. Tertio definit res
incorporales: & etiam
per exēpla demōstrat.

Quarto respondet cui-
dam tacitæ quæstioni.

Quintò prædicta exten-
dit. Secunda ibi, Corpō-
rales sunt. Tertia ibi, In-
corporales. Quarta ibi,
Nec ad rem. Quinta ibi,
Eodem numero. Pone
casum per te ipsum: quia
litera satis plana est.

^a Sic cōten-
tū non sem-
per sequitur
naturā con-
tinētis, hinc
est quod si
solus fundus
sit in pecu-
lio, non se-
quitur eo vi-
dicato & ip-
sum pecu-
lium vindic-
etur. Aegi.
Per.

Rerum diui-
siones quot
sunt.

^d Præterea. id est præter
prædictam diuisionem
supra tit. j. in princ. est &
alia: quia quedam communes, quedam publicæ, quedam vniuersi-
tatis: quedam nullius, quedam singulorum. Item quedam cor-
porales, quedam incorporales: vt hic subiicit.

^e Corporales sunt. sic. ff. de rerum diui. l. j. §. quedam.

^f Quedam incorporales. quid hac diuisione nos iuriconsulti ege-
mus: Respon. quia multa in corporalibus locum habent, que nō
obseruantur in incorporalibus. Incorporalia enim non traduntur,
nec vsucapiuntur regulariter: vt. ff. de acquir. rerum do. l. seruus
§. incorporales. & de vsucap. l. vsucapionem. nō vindicatur. vt. ff. de
rei vindicat. l. vindicatio. ac non transferuntur penitus: vt. ff. pro
soc. l. ij. & l. ij. non possidentur: vt. ff. de acquirenda possessione. l. ij.
in principio. **A D D I T O.** Et de ista dictione in, quid importet, vi-
de Christoph. hic ad notata in ver. incorporales.

^a Scilicet p
se, sed cū re-
bus corpora-
libus sic, dū-
modo con-
currat scien-
tia aduer-
sariilicet in a-
lij: præser-
tione nō
nequiratur:
vt l. si. C. de
prescrip.
lōg. temp. se-
cundū Ang.
hic.

^g sui natura. nam secus si propter difficultatem, vt res in profundo
maris, vel celo affixa.

^h Innumerabiles. i. non habiles ad numerandum. Ioan.

ⁱ Que in iure consistunt. i. sub hoc prædicabilius, cōtinentur: in qua-
rum definitionibus ponitur hæc dicitio ius, in prædicato: qualia sunt
omnia iura, scilicet incorporalia: vt. ff. de rerum diui. l. j. §. quedam.

^j Que in iure consistunt. In iure nō in corpore: hoc est iura. l. & habet
j. ff. de proc. l. Mæuius. §. fundo de leg. 2. l. vt. in si. C. de præse. lon.
tēp. iura ralia sunt: seruitus, hereditas, dos peculū, posse. oblig. Cuius.

^k Hereditas. vt. ff. de verb. signi. l. nihil.

^l vsusfructus. j. de vsufrū. in princ.

^m Obligationes. in fca de oblig. in princ.

ⁿ Quoquo modo. id est sine ex contractu, vel quasi: vel maleficio,
vel quasi: vt. j. de oblig. §. fina.

Nec longè a videntur discedere
ab his, quæ de rheda b currente
non intelligentibus c dominis
cadunt.

TITVLVS. II.
DE REBUS CORPORA-
LIBUS & INCORPORALIBUS.

Corporalia tãgi possunt de sui
natura: incorporalia verò non, li-
cet in eis contineantur corpora-
lia: siue sunt seruitutes reales siue
personales Arētinus.

Quædam præterea d res
corporales sūt, c quæ-
dam incorporales. e

Corporales hæ sunt,
quæ sui natura sãgi possunt: ve-
luti fundus, homo, vestis, aurum,
argentum, & denique aliæ res in-
numerabiles. b Incorporales au-
tem sunt, quæ tangi nō possunt:
qualia sunt ea quæ in iure consi-
stunt, i sicut hereditas, k vsusfru-
ctus, l vsus, & obligationes m

quoquo modo n contractæ. Nec
ad rem o pertinet, quòd in here-
ditate res corporales t continen-
tur. Nam & fructus qui ex fun-
do p percipiuntur, corporales sunt:
& id quod ex aliqua obligatione
nobis debetur, plerumque q cor-
porale est: veluti fundus, homo,
pecunia. nam s ipsum ius heredi-
tatis, t & ipsum ius vtendi fruendi,
r & ipsum ius obligationis u
incorporale est. Eodem nume-
ro x sunt iura y prædiorum vrbano-
rum & rusticorum, quæ etiam

^a Nec ad rem. respondet tacitæ obiectioni, quasi dicat, quomodo
hereditas est incorporalis, cum in ea sint res corporales?

^p Ex fundo. in quo vsusfructum habemus.

^q Plerumque. propter seruitutes, quæ per actionem vel obligatio-
nem debentur: vt. j. de act. §. ij. & propter actionū cessionem: vt. ff.
manda. l. si procurator. e.

<sup>§. fi. & ff. de rei vind. l. si
hominem. aliàs Iulianus
§. vsq; adeo. Accursius.</sup>

^z Nam. pro sed. aliàs tam-
men, & melius.

^f Ipsum ius hereditatis. id
est ipsa hereditas. & sic
intranstiuē hæc tria le-
guntur.

^u Fruendi. scilicet vsus-
fructus.

^u Ipsum ius obligationis.
id est obligatio ipsa.

^x Eodem numero. id est
incorporalia.

^y Iura. id est seruitutes.
Accursius.

^z Vocantur. de quibus
j. titu. proxi. dicitur sta-
tim. De quibuldā quæ-
ritur, licet ad nos non
pertineant: vt de aere,
fumo, & de statu anima-
lis. Respond. secundum
philosophos hæc esse
corporalia. Item quid
de angelis bonis & mal-
is, & anima hominis?
Respond. hæc incorpo-
ralia esse.

^z Vocantur. de quibus
j. titu. proxi. dicitur sta-
tim. De quibuldā quæ-
ritur, licet ad nos non
pertineant: vt de aere,
fumo, & de statu anima-
lis. Respond. secundum
philosophos hæc esse
corporalia. Item quid
de angelis bonis & mal-
is, & anima hominis?
Respond. hæc incorpo-
ralia esse.

^z Vocantur. de quibus
j. titu. proxi. dicitur sta-
tim. De quibuldā quæ-
ritur, licet ad nos non
pertineant: vt de aere,
fumo, & de statu anima-
lis. Respond. secundum
philosophos hæc esse
corporalia. Item quid
de angelis bonis & mal-
is, & anima hominis?
Respond. hæc incorpo-
ralia esse.

^z Vocantur. de quibus
j. titu. proxi. dicitur sta-
tim. De quibuldā quæ-
ritur, licet ad nos non
pertineant: vt de aere,
fumo, & de statu anima-
lis. Respond. secundum
philosophos hæc esse
corporalia. Item quid
de angelis bonis & mal-
is, & anima hominis?
Respond. hæc incorpo-
ralia esse.

^z Vocantur. de quibus
j. titu. proxi. dicitur sta-
tim. De quibuldā quæ-
ritur, licet ad nos non
pertineant: vt de aere,
fumo, & de statu anima-
lis. Respond. secundum
philosophos hæc esse
corporalia. Item quid
de angelis bonis & mal-
is, & anima hominis?
Respond. hæc incorpo-
ralia esse.

^z Vocantur. de quibus
j. titu. proxi. dicitur sta-
tim. De quibuldā quæ-
ritur, licet ad nos non
pertineant: vt de aere,
fumo, & de statu anima-
lis. Respond. secundum
philosophos hæc esse
corporalia. Item quid
de angelis bonis & mal-
is, & anima hominis?
Respond. hæc incorpo-
ralia esse.

^z Vocantur. de quibus
j. titu. proxi. dicitur sta-
tim. De quibuldā quæ-
ritur, licet ad nos non
pertineant: vt de aere,
fumo, & de statu anima-
lis. Respond. secundum
philosophos hæc esse
corporalia. Item quid
de angelis bonis & mal-
is, & anima hominis?
Respond. hæc incorpo-
ralia esse.

^z Vocantur. de quibus
j. titu. proxi. dicitur sta-
tim. De quibuldā quæ-
ritur, licet ad nos non
pertineant: vt de aere,
fumo, & de statu anima-
lis. Respond. secundum
philosophos hæc esse
corporalia. Item quid
de angelis bonis & mal-
is, & anima hominis?
Respond. hæc incorpo-
ralia esse.

^z Vocantur. de quibus
j. titu. proxi. dicitur sta-
tim. De quibuldā quæ-
ritur, licet ad nos non
pertineant: vt de aere,
fumo, & de statu anima-
lis. Respond. secundum
philosophos hæc esse
corporalia. Item quid
de angelis bonis & mal-
is, & anima hominis?
Respond. hæc incorpo-
ralia esse.

^z Vocantur. de quibus
j. titu. proxi. dicitur sta-
tim. De quibuldā quæ-
ritur, licet ad nos non
pertineant: vt de aere,
fumo, & de statu anima-
lis. Respond. secundum
philosophos hæc esse
corporalia. Item quid
de angelis bonis & mal-
is, & anima hominis?
Respond. hæc incorpo-
ralia esse.

^z Vocantur. de quibus
j. titu. proxi. dicitur sta-
tim. De quibuldā quæ-
ritur, licet ad nos non
pertineant: vt de aere,
fumo, & de statu anima-
lis. Respond. secundum
philosophos hæc esse
corporalia. Item quid
de angelis bonis & mal-
is, & anima hominis?
Respond. hæc incorpo-
ralia esse.

^z Vocantur. de quibus
j. titu. proxi. dicitur sta-
tim. De quibuldā quæ-
ritur, licet ad nos non
pertineant: vt de aere,
fumo, & de statu anima-
lis. Respond. secundum
philosophos hæc esse
corporalia. Item quid
de angelis bonis & mal-
is, & anima hominis?
Respond. hæc incorpo-
ralia esse.

^z Vocantur. de quibus
j. titu. proxi. dicitur sta-
tim. De quibuldā quæ-
ritur, licet ad nos non
pertineant: vt de aere,
fumo, & de statu anima-
lis. Respond. secundum
philosophos hæc esse
corporalia. Item quid
de angelis bonis & mal-
is, & anima hominis?
Respond. hæc incorpo-
ralia esse.

^z Vocantur. de quibus
j. titu. proxi. dicitur sta-
tim. De quibuldā quæ-
ritur, licet ad nos non
pertineant: vt de aere,
fumo, & de statu anima-
lis. Respond. secundum
philosophos hæc esse
corporalia. Item quid
de angelis bonis & mal-
is, & anima hominis?
Respond. hæc incorpo-
ralia esse.

^z Vocantur. de quibus
j. titu. proxi. dicitur sta-
tim. De quibuldā quæ-
ritur, licet ad nos non
pertineant: vt de aere,
fumo, & de statu anima-
lis. Respond. secundum
philosophos hæc esse
corporalia. Item quid
de angelis bonis & mal-
is, & anima hominis?
Respond. hæc incorpo-
ralia esse.

^z Vocantur. de quibus
j. titu. proxi. dicitur sta-
tim. De quibuldā quæ-
ritur, licet ad nos non
pertineant: vt de aere,
fumo, & de statu anima-
lis. Respond. secundum
philosophos hæc esse
corporalia. Item quid
de angelis bonis & mal-
is, & anima hominis?
Respond. hæc incorpo-
ralia esse.

^z Vocantur. de quibus
j. titu. proxi. dicitur sta-
tim. De quibuldā quæ-
ritur, licet ad nos non
pertineant: vt de aere,
fumo, & de statu anima-
lis. Respond. secundum
philosophos hæc esse
corporalia. Item quid
de angelis bonis & mal-
is, & anima hominis?
Respond. hæc incorpo-
ralia esse.

^z Vocantur. de quibus
j. titu. proxi. dicitur sta-
tim. De quibuldā quæ-
ritur, licet ad nos non
pertineant: vt de aere,
fumo, & de statu anima-
lis. Respond. secundum
philosophos hæc esse
corporalia. Item quid
de angelis bonis & mal-
is, & anima hominis?
Respond. hæc incorpo-
ralia esse.

^z Vocantur. de quibus
j. titu. proxi. dicitur sta-
tim. De quibuldā quæ-
ritur, licet ad nos non
pertineant: vt de aere,
fumo, & de statu anima-
lis. Respond. secundum
philosophos hæc esse
corporalia. Item quid
de angelis bonis & mal-
is, & anima hominis?
Respond. hæc incorpo-
ralia esse.

^z Vocantur. de quibus
j. titu. proxi. dicitur sta-
tim. De quibuldā quæ-
ritur, licet ad nos non
pertineant: vt de aere,
fumo, & de statu anima-
lis. Respond. secundum
philosophos hæc esse
corporalia. Item quid
de angelis bonis & mal-
is, & anima hominis?
Respond. hæc incorpo-
ralia esse.

^z Vocantur. de quibus
j. titu. proxi. dicitur sta-
tim. De quibuldā quæ-
ritur, licet ad nos non
pertineant: vt de aere,
fumo, & de statu anima-
lis. Respond. secundum
philosophos hæc esse
corporalia. Item quid
de angelis bonis & mal-
is, & anima hominis?
Respond. hæc incorpo-
ralia esse.

^z Vocantur. de quibus
j. titu. proxi. dicitur sta-
tim. De quibuldā quæ-
ritur, licet ad nos non
pertineant: vt de aere,
fumo, & de statu anima-
lis. Respond. secundum
philosophos hæc esse
corporalia. Item quid
de angelis bonis & mal-
is, & anima hominis?
Respond. hæc incorpo-
ralia esse.

^z Vocantur. de quibus
j. titu. proxi. dicitur sta-
tim. De quibuldā quæ-
ritur, licet ad nos non
pertineant: vt de aere,
fumo, & de statu anima-
lis. Respond. secundum
philosophos hæc esse
corporalia. Item quid
de angelis bonis & mal-
is, & anima hominis?
Respond. hæc incorpo-
ralia esse.

^z Vocantur. de quibus
j. titu. proxi. dicitur sta-
tim. De quibuldā quæ-
ritur, licet ad nos non
pertineant: vt de aere,
fumo, & de statu anima-
lis. Respond. secundum
philosophos hæc esse
corporalia. Item quid
de angelis bonis & mal-
is, & anima hominis?
Respond. hæc incorpo-
ralia esse.

^z Vocantur. de quibus
j. titu. proxi. dicitur sta-
tim. De quibuldā quæ-
ritur, licet ad nos non
pertineant: vt de aere,
fumo, & de statu anima-
lis. Respond. secundum
philosophos hæc esse
corporalia. Item quid
de angelis bonis & mal-
is, & anima hominis?
Respond. hæc incorpo-
ralia esse.

^z Vocantur. de quibus
j. titu. proxi. dicitur sta-
tim. De quibuldā quæ-
ritur, licet ad nos non
pertineant: vt de aere,
fumo, & de statu anima-
lis. Respond. secundum
philosophos hæc esse
corporalia. Item quid
de angelis bonis & mal-
is, & anima hominis?
Respond. hæc incorpo-
ralia esse.

^z Vocantur. de quibus
j. titu. proxi. dicitur sta-
tim. De quibuldā quæ-
ritur, licet ad nos non
pertineant: vt de aere,
fumo, & de statu anima-
lis. Respond. secundum
philosophos hæc esse
corporalia. Item quid
de angelis bonis & mal-
is, & anima hominis?
Respond. hæc incorpo-
ralia esse.

^z Vocantur. de quibus
j. titu. proxi. dicitur sta-
tim. De quibuldā quæ-
ritur, licet ad nos non
pertineant: vt de aere,
fumo, & de statu anima-
lis. Respond. secundum
philosophos hæc esse
corporalia. Item quid
de angelis bonis & mal-
is, & anima hominis?
Respond. hæc incorpo-
ralia esse.

^z Vocantur. de quibus
j. titu. proxi. dicitur sta-
tim. De quibuldā quæ-
ritur, licet ad nos non
pertineant: vt de aere,
fumo, & de statu anima-
lis. Respond. secundum
philosophos hæc esse
corporalia. Item quid
de angelis bonis & mal-
is, & anima hominis?
Respond. hæc incorpo-
ralia esse.

^z Vocantur. de quibus
j. titu. proxi. dicitur sta-
tim. De quibuldā quæ-
ritur, licet ad nos non
pertineant: vt de aere,
fumo, & de statu anima-
lis. Respond. secundum
philosophos hæc esse
corporalia. Item quid
de angelis bonis & mal-
is, & anima hominis?
Respond. hæc incorpo-
ralia esse.

^z Vocantur. de quibus
j. titu. proxi. dicitur sta-
tim. De quibuldā quæ-
ritur, licet ad nos non
pertineant: vt de aere,
fumo, & de statu anima-
lis. Respond. secundum
philosophos hæc esse
corporalia. Item quid
de angelis bonis & mal-
is, & anima hominis?
Respond. hæc incorpo-
ralia esse.

^z Vocantur. de quibus
j. titu. proxi. dicitur sta-
tim. De quibuldā quæ-
ritur, licet ad nos non
pertineant: vt de aere,
fumo, & de statu anima-
lis. Respond. secundum
philosophos hæc esse
corporalia. Item quid
de angelis bonis & mal-
is, & anima hominis?
Respond. hæc incorpo-
ralia esse.

^z Vocantur. de quibus
j. titu. proxi. dicitur sta-
tim. De quibuldā quæ-
ritur, licet ad nos non
pertineant: vt de aere,
fumo, & de statu anima-
lis. Respond. secundum
philosophos hæc esse
corporalia. Item quid
de angelis bonis & mal-
is, & anima hominis?
Respond. hæc incorpo-
ralia esse.

^z Vocantur. de quibus
j. titu. proxi. dicitur sta-
tim. De quibuldā quæ-
ritur, licet ad nos non
pertineant: vt de aere,
fumo, & de statu anima-
lis. Respond. secundum
philosophos hæc esse
corporalia. Item quid
de angelis bonis & mal-
is, & anima hominis?
Respond. hæc incorpo-
ralia esse.

^z Vocantur. de quibus
j. titu. proxi. dicitur sta-
tim. De quibuldā quæ-
ritur, licet ad nos non
pertineant: vt de aere,
fumo, & de statu anima-
lis. Respond. secundum
philosophos hæc esse
corporalia. Item quid
de angelis bonis & mal-
is, & anima hominis?
Respond. hæc incorpo-
ralia esse.

^z Vocantur. de quibus
j. titu. proxi. dicitur sta-
tim. De quibuldā quæ-
ritur, licet ad nos non
pertineant: vt de aere,
fumo, & de statu anima-
lis. Respond. secundum
philosophos hæc esse
corporalia. Item quid
de angelis bonis & mal-
is, & anima hominis?
Respond. hæc incorpo-
ralia esse.

Fumus & aer
corporalia
sunt.

Diuisio.

^b Quæ post
quæ sunt cō-
stitutæ, transf-
eunt cum re
ipsa ad quæ
cumque va-
dant: secus si
esset promiss-
sa tantū Er-
fa in ipsa cō-
stitutione de-
bet tam con-
stitutus fundi
seruitus quæ
is cui cōsti-
tuitur, fundi
dominans. in
solidū ha-
bere domi-
nium Ang.

Continet.

Actus & via differunt.
 a] Dummodo ciuilitate gerat: & non denatur situs.
 Quod not. pro capiteo cui conceditur usufructus per aliquod territorium Ang. & Iafon.
 b] Et si ex parte in aliquo loco angusto concedatur, valet saltem usufructus dum Ang. hic.

Continet. sed quæ est differentia secundum hoc inter actum & viam: Respon. qui habet viam, potest trahere trabem & lapides, & recte ferre hastam: quæ non permittuntur habenti actum: vt. ff. de serui. rustic. prædio. l. qui sella. §. j. Item certa via latitudo est. viij. pedum in directo, in angulis, xvj. nisi maiorem vel minorem placuerit facere constitutibus, quod non est in actu. vt. ff. de serui. rustici. prædio. l. via. & l. certo. §. latitudo. & l. via constituit. Accur.

Ague ducende. siue inueniatur: siue inueniendæ: vt. ff. eo. l. Labeo.
 Prædiorum vrbano- rum.] CASVS. Domine, iam vidi quæ sunt serui. rustici. prædio. dicatis mihi si placet, quæ sunt serui. vrbana. prædiorum? Ad hoc respõ. Amice, seruitutes vrbano- rum prædiorum dicuntur, quæ ipsi ædificiis inhærent. Dicuntur enim serui. vrbana. prædiorum, quoniã omnia ædificia, prædia vrbana appellamus, etiã si in villa posita sint. Nõ enim locus, sed materia vrbano prædium efficit. Sed domine si placet, ponatis mihi exempla de seruit. vrbana. prædio. Ad hoc respõ. Amice, serui. vrbana. prædiorum hæc, vt vicinus onera vicini sui in ædibus suis sustineat: videlicet vt liceat vicino tignum de ædibus suis in parietem vicini sui immittere. Item vt vicinus stillicidium vicini sui vel flumen in cloacam suam, vel in aream suam recipiat, & etiam inter seruitutes prædiorum vrbana. connumerat hæc seruitus, ne quis ædes suas altius extollat, ne luminibus vicini sui officiat. Et hæc dicuntur vsque ad. §. inter rusticorum. Franc.

In villa. non enim locus, sed materia facit vrbano prædium: quod dic vt. ff. de verb. signifi. l. vrbana prædia.

Vicinus. id est domus vicini.

Stillicidium. quod stillat: & interdum directo cadit, interdum non propter ventum fortè sed flumen directo cadit. & maxime per dochiam. i. canalè. vt. ff. de ser. vrb. præ. l. seruitutes. §. stillicidium. Acc.

Non recipiat. hoc. f. non recipere, est ius non seruitutis, imò potius libertatis. & hanc negatiuam referas ad omnia exempla proximè dicta. Vel dic: sicut recipere talia est seruitus: ita cõtra si definit recipere, est mihi quondam recipiendi seruitus & onus, & sicut in præscribenda seruitute indigebam aliquo facto: sic e contra in præscribenda seruitute indigebam aliquo facto: sic e contra in præscribenda sua libertate indiget facto: scilicet vt foramina obturet, vel similia faciat, quæ nõ sunt necessaria in præscriptione libertatis contra rusticam seruitutem: & ideo tantum in affirmatiua lex dicit de eis, scilicet ius eundi, agendi, & c. vt. ff. de seruitu. vrbana. prædiorum. l. v. & s. eod. circa princip. ADITIO. Dic rationem diuersitatis, quod vrbane seruitutes sunt nobiliores, & magis interest reipublicæ quod conferentur, quàm rusticæ: & ideo si quædam foramina obturentur, quædam non: in nihilo acquiritur libertas secundum Ang. hic.

Vel non recipiat. Aut stillicidium meo iure non recipio, aut iure iuratus meo iure, si non videro cessero ius stillicidij immittendi iure seruitutis. si vicino iam antè cessero ius stillicidij immittendi. Eodemque profas modo, aut iure meo ædes altius tollo, aut iure seruitutis. Cuiac.

Tollat. vel non tollat: quod potest mihi prodesse ad lumina refulgenda. vnde dicitur in libro Machabæorum: Refulsit sol in clypeos aureos: & replenderunt montes ab eis. vt. ff. eo. de ser. vrb. præd. l. si arborem. §. interdum. Vel dic quod tollat vt sit seruitus, vt modo in aliis diximus.

Iner rusticorum.] CASVS. Domine, vos dixistis mihi quæ sunt seruitutes rusticorum prædiorum, & quæ vrbana. sed nunquid plures sunt seruitutes rustic. prædiorum? Ad hoc respon. sic. nam inter seruit. rustic. prædiorum quidã rectè putant huiusmodi seruitutes connumerari. videlicet ius hauriendi aquam ex fonte vicini, itè appulsus pecoris ad aquam, item ius pascendi, item seruitutè calcis coquendæ, vel arenæ fodiendæ. Et hæc dicuntur vsque ad. §. ideo autem. Franc.

Ague hausum. scilicet ius hauriendi aquam necessariam agro meo, vel laborantibus in eodem, ex fonte vicini. ADITIO. Dic quatenus est necessariũ pro utilitate fundi mei: vt. l. ergo. §. Neratius. ff. de serui. rustici. prædiorum. Pecoris. f. constituti ad stercorendum agrũ meũ: & sic bibent vel pascetur in tuo vicino agro: & sic sunt reales seruitutes. Sed contra. ff. de aliment. & ciba. lega. l. Me. la. §. nam & si hausus. in gloffa, personæ. Respon. ibi personales dicuntur, quia cum persona durant. argum. ff. de seruitutibus rusticorum prædiorum. l. pecoris. vel si non habeo prædiũ cui supradicta expediãt, nõ erit seruitus: sed magis aliud ius, scilicet pactio- nis vel conuentionis: vt ff. de serui. l. vt pomum. Accutius.

Calcis coquendæ. necessariæ ad domunculã in agro meo conficiendam propter fructus recipiendos. Idem dicas de arena fodiendã. Ideo autem.] CASVS. Domine, iam video quæ sunt seruitutes tam rusticorum quàm vrbano- rum prædiorum. sed dicatis mihi quate huiusmodi seruitutes dicuntur prædiales? Ad hoc respon. Imperator. Certè amice, optima ratione dicuntur prædiales prædictæ seruitutes. Huiusmodi enim seruitutes sine prædiis constitui non possunt. Nemo enim seruitutem vrbano- rum vel rusticorum prædiorum potest acquirere, vel alij debere, nisi prædiũ habeat. Sed pone: Domine, iam video quare dicuntur huiusmodi seruitutes prædiales: dicatis mihi qualiter constituantur huiusmodi seruitutes: Ad hoc respon. Huiusmodi seruitutes possunt constitui duobus modis. Aut enim constituuntur seruitutes huiusmodi inter viuos, aut in vltima voluntate. Si inter viuos aliquis velit seruitutem aliquam de superioribus vicino suo constituere hoc pactis & stipulationibus efficere debet. Si autem in vltima voluntate, potest etiam testator in testamento suo heredem institutum damnare vt altius ædes suas non tollat & c. prout continetur in litera. h. d. vsque ad si. tit. Franc.

Nec quisquam. scilicet vt seruitus sit obligatio tamẽ esse potest: vt. ff. de euc. l. fundum. ij. §. j. & ff. fami. erc. l. heredes. §. an ea stip. vel si. contra si promissor via & c. ADITIO. Et not. quod debent esse domini in solidum: aliàs fundo communi non potest per vnum ex sociis libertas acquiri, nec seruitus imponi: quanuis sibi prædicet, aliis postea etiam singulariter contententibus: potest tamen præscribere seu petere declarari ipsam deberi. Item pluribus sociis promissam vnus ex eis in aliorum præiudiciũ remittere potest, secundum Ange. hic.

Ius. id est aliquam seruitutem de superioribus.

Pactionibus. id est pactionalibus stipulationibus. similis expositio est. ff. de acquirend. possessio. l. si rem. in fin. vel pactionibus, id est contractibus aliis, vt venditione & donatione. & quod subicit stipulationibus, id est obligationibus verborum tantum.

Ædes suas. quibus seruitutibus non impositis, cuiuslibet vsque ad cælum liberum est ædificare: vt. ff. quod vi aut clam. l. fin. §. pe. & de ser. l. fina.

Ducere. his deficientibus cuiuslibet res sua libera est, & poterit alium prohibere volentem ingredi in suum agrum: vt. s. de re. di. §. feræ. & §. planè.

Visum est supra de seruitutibus realibus, sequitur videre de personalibus: ideo sequitur de usufructu qui est seruitus personalis: vt. l. j. ff. de seruitutibus. quia plures sunt species seruitutis: vt not. glo. supra titu. j. in princ.

merati: videlicet ius hauriendi aquam ex fonte vicini, itè appulsus pecoris ad aquam, item ius pascendi, item seruitutè calcis coquendæ, vel arenæ fodiendæ. Et hæc dicuntur vsque ad. §. ideo autem. Franc.

Ague hausum. scilicet ius hauriendi aquam necessariam agro meo, vel laborantibus in eodem, ex fonte vicini. ADITIO. Dic quatenus est necessariũ pro utilitate fundi mei: vt. l. ergo. §. Neratius. ff. de serui. rustici. prædiorum.

Pecoris. f. constituti ad stercorendum agrũ meũ: & sic bibent vel pascetur in tuo vicino agro: & sic sunt reales seruitutes. Sed contra. ff. de aliment. & ciba. lega. l. Me. la. §. nam & si hausus. in gloffa, personæ. Respon. ibi personales dicuntur, quia cum persona durant. argum. ff. de seruitutibus rusticorum prædiorum. l. pecoris. vel si non habeo prædiũ cui supradicta expediãt, nõ erit seruitus: sed magis aliud ius, scilicet pactio- nis vel conuentionis: vt ff. de serui. l. vt pomum. Accutius.

Calcis coquendæ. necessariæ ad domunculã in agro meo conficiendam propter fructus recipiendos. Idem dicas de arena fodiendã. Ideo autem.] CASVS. Domine, iam video quæ sunt seruitutes tam rusticorum quàm vrbano- rum prædiorum. sed dicatis mihi quate huiusmodi seruitutes dicuntur prædiales? Ad hoc respon. Imperator. Certè amice, optima ratione dicuntur prædiales prædictæ seruitutes. Huiusmodi enim seruitutes sine prædiis constitui non possunt. Nemo enim seruitutem vrbano- rum vel rusticorum prædiorum potest acquirere, vel alij debere, nisi prædiũ habeat. Sed pone: Domine, iam video quare dicuntur huiusmodi seruitutes prædiales: dicatis mihi qualiter constituantur huiusmodi seruitutes: Ad hoc respon. Huiusmodi seruitutes possunt constitui duobus modis. Aut enim constituuntur seruitutes huiusmodi inter viuos, aut in vltima voluntate. Si inter viuos aliquis velit seruitutem aliquam de superioribus vicino suo constituere hoc pactis & stipulationibus efficere debet. Si autem in vltima voluntate, potest etiam testator in testamento suo heredem institutum damnare vt altius ædes suas non tollat & c. prout continetur in litera. h. d. vsque ad si. tit. Franc.

Nec quisquam. scilicet vt seruitus sit obligatio tamẽ esse potest: vt. ff. de euc. l. fundum. ij. §. j. & ff. fami. erc. l. heredes. §. an ea stip. vel si. contra si promissor via & c. ADITIO. Et not. quod debent esse domini in solidum: aliàs fundo communi non potest per vnum ex sociis libertas acquiri, nec seruitus imponi: quanuis sibi prædicet, aliis postea etiam singulariter contententibus: potest tamen præscribere seu petere declarari ipsam deberi. Item pluribus sociis promissam vnus ex eis in aliorum præiudiciũ remittere potest, secundum Ange. hic.

Ius. id est aliquam seruitutem de superioribus.

Pactionibus. id est pactionalibus stipulationibus. similis expositio est. ff. de acquirend. possessio. l. si rem. in fin. vel pactionibus, id est contractibus aliis, vt venditione & donatione. & quod subicit stipulationibus, id est obligationibus verborum tantum.

Ædes suas. quibus seruitutibus non impositis, cuiuslibet vsque ad cælum liberum est ædificare: vt. ff. quod vi aut clam. l. fin. §. pe. & de ser. l. fina.

Ducere. his deficientibus cuiuslibet res sua libera est, & poterit alium prohibere volentem ingredi in suum agrum: vt. s. de re. di. §. feræ. & §. planè.

Visum est supra de seruitutibus realibus, sequitur videre de personalibus: ideo sequitur de usufructu qui est seruitus personalis: vt. l. j. ff. de seruitutibus. quia plures sunt species seruitutis: vt not. glo. supra titu. j. in princ.

merati: videlicet ius hauriendi aquam ex fonte vicini, itè appulsus pecoris ad aquam, item ius pascendi, item seruitutè calcis coquendæ, vel arenæ fodiendæ. Et hæc dicuntur vsque ad. §. ideo autem. Franc.

Ague hausum. scilicet ius hauriendi aquam necessariam agro meo, vel laborantibus in eodem, ex fonte vicini. ADITIO. Dic quatenus est necessariũ pro utilitate fundi mei: vt. l. ergo. §. Neratius. ff. de serui. rustici. prædiorum.

Pecoris. f. constituti ad stercorendum agrũ meũ: & sic bibent vel pascetur in tuo vicino agro: & sic sunt reales seruitutes. Sed contra. ff. de aliment. & ciba. lega. l. Me. la. §. nam & si hausus. in gloffa, personæ. Respon. ibi personales dicuntur, quia cum persona durant. argum. ff. de seruitutibus rusticorum prædiorum. l. pecoris. vel si non habeo prædiũ cui supradicta expediãt, nõ erit seruitus: sed magis aliud ius, scilicet pactio- nis vel conuentionis: vt ff. de serui. l. vt pomum. Accutius.

Calcis coquendæ. necessariæ ad domunculã in agro meo conficiendam propter fructus recipiendos. Idem dicas de arena fodiendã. Ideo autem.] CASVS. Domine, iam video quæ sunt seruitutes tam rusticorum quàm vrbano- rum prædiorum. sed dicatis mihi quate huiusmodi seruitutes dicuntur prædiales? Ad hoc respon. Imperator. Certè amice, optima ratione dicuntur prædiales prædictæ seruitutes. Huiusmodi enim seruitutes sine prædiis constitui non possunt. Nemo enim seruitutem vrbano- rum vel rusticorum prædiorum potest acquirere, vel alij debere, nisi prædiũ habeat. Sed pone: Domine, iam video quare dicuntur huiusmodi seruitutes prædiales: dicatis mihi qualiter constituantur huiusmodi seruitutes: Ad hoc respon. Huiusmodi seruitutes possunt constitui duobus modis. Aut enim constituuntur seruitutes huiusmodi inter viuos, aut in vltima voluntate. Si inter viuos aliquis velit seruitutem aliquam de superioribus vicino suo constituere hoc pactis & stipulationibus efficere debet. Si autem in vltima voluntate, potest etiam testator in testamento suo heredem institutum damnare vt altius ædes suas non tollat & c. prout continetur in litera. h. d. vsque ad si. tit. Franc.

Nec quisquam. scilicet vt seruitus sit obligatio tamẽ esse potest: vt. ff. de euc. l. fundum. ij. §. j. & ff. fami. erc. l. heredes. §. an ea stip. vel si. contra si promissor via & c. ADITIO. Et not. quod debent esse domini in solidum: aliàs fundo communi non potest per vnum ex sociis libertas acquiri, nec seruitus imponi: quanuis sibi prædicet, aliis postea etiam singulariter contententibus: potest tamen præscribere seu petere declarari ipsam deberi. Item pluribus sociis promissam vnus ex eis in aliorum præiudiciũ remittere potest, secundum Ange. hic.

Ius. id est aliquam seruitutem de superioribus.

Pactionibus. id est pactionalibus stipulationibus. similis expositio est. ff. de acquirend. possessio. l. si rem. in fin. vel pactionibus, id est contractibus aliis, vt venditione & donatione. & quod subicit stipulationibus, id est obligationibus verborum tantum.

Ædes suas. quibus seruitutibus non impositis, cuiuslibet vsque ad cælum liberum est ædificare: vt. ff. quod vi aut clam. l. fin. §. pe. & de ser. l. fina.

Ducere. his deficientibus cuiuslibet res sua libera est, & poterit alium prohibere volentem ingredi in suum agrum: vt. s. de re. di. §. feræ. & §. planè.

Visum est supra de seruitutibus realibus, sequitur videre de personalibus: ideo sequitur de usufructu qui est seruitus personalis: vt. l. j. ff. de seruitutibus. quia plures sunt species seruitutis: vt not. glo. supra titu. j. in princ.

merati: videlicet ius hauriendi aquam ex fonte vicini, itè appulsus pecoris ad aquam, item ius pascendi, item seruitutè calcis coquendæ, vel arenæ fodiendæ. Et hæc dicuntur vsque ad. §. ideo autem. Franc.

Ague hausum. scilicet ius hauriendi aquam necessariam agro meo, vel laborantibus in eodem, ex fonte vicini. ADITIO. Dic quatenus est necessariũ pro utilitate fundi mei: vt. l. ergo. §. Neratius. ff. de serui. rustici. prædiorum.

Pecoris. f. constituti ad stercorendum agrũ meũ: & sic bibent vel pascetur in tuo vicino agro: & sic sunt reales seruitutes. Sed contra. ff. de aliment. & ciba. lega. l. Me. la. §. nam & si hausus. in gloffa, personæ. Respon. ibi personales dicuntur, quia cum persona durant. argum. ff. de seruitutibus rusticorum prædiorum. l. pecoris. vel si non habeo prædiũ cui supradicta expediãt, nõ erit seruitus: sed magis aliud ius, scilicet pactio- nis vel conuentionis: vt ff. de serui. l. vt pomum. Accutius.

Damnare i. obligare, inquit Nebra. in lexi. iur. ci. in di. ctiõe dano. Et dies hu. ius seruitu. tis legata ce dit ab adita hereditate, non à morte secundum Nico. Acgi. Per.

Calcis coquendæ. necessariæ ad domunculã in agro meo conficiendam propter fructus recipiendos. Idem dicas de arena fodiendã.

Ideo autem.] CASVS. Domine, iam video quæ sunt seruitutes tam rusticorum quàm vrbano- rum prædiorum. sed dicatis mihi quate huiusmodi seruitutes dicuntur prædiales? Ad hoc respon. Imperator. Certè amice, optima ratione dicuntur prædiales prædictæ seruitutes. Huiusmodi enim seruitutes sine prædiis constitui non possunt. Nemo enim seruitutem vrbano- rum vel rusticorum prædiorum potest acquirere, vel alij debere, nisi prædiũ habeat. Sed pone: Domine, iam video quare dicuntur huiusmodi seruitutes prædiales: dicatis mihi qualiter constituantur huiusmodi seruitutes: Ad hoc respon. Huiusmodi seruitutes possunt constitui duobus modis. Aut enim constituuntur seruitutes huiusmodi inter viuos, aut in vltima voluntate. Si inter viuos aliquis velit seruitutem aliquam de superioribus vicino suo constituere hoc pactis & stipulationibus efficere debet. Si autem in vltima voluntate, potest etiam testator in testamento suo heredem institutum damnare vt altius ædes suas non tollat & c. prout continetur in litera. h. d. vsque ad si. tit. Franc.

Nec quisquam. scilicet vt seruitus sit obligatio tamẽ esse potest: vt. ff. de euc. l. fundum. ij. §. j. & ff. fami. erc. l. heredes. §. an ea stip. vel si. contra si promissor via & c. ADITIO. Et not. quod debent esse domini in solidum: aliàs fundo communi non potest per vnum ex sociis libertas acquiri, nec seruitus imponi: quanuis sibi prædicet, aliis postea etiam singulariter contententibus: potest tamen præscribere seu petere declarari ipsam deberi. Item pluribus sociis promissam vnus ex eis in aliorum præiudiciũ remittere potest, secundum Ange. hic.

Ius. id est aliquam seruitutem de superioribus.

Pactionibus. id est pactionalibus stipulationibus. similis expositio est. ff. de acquirend. possessio. l. si rem. in fin. vel pactionibus, id est contractibus aliis, vt venditione & donatione. & quod subicit stipulationibus, id est obligationibus verborum tantum.

Ædes suas. quibus seruitutibus non impositis, cuiuslibet vsque ad cælum liberum est ædificare: vt. ff. quod vi aut clam. l. fin. §. pe. & de ser. l. fina.

Ducere. his deficientibus cuiuslibet res sua libera est, & poterit alium prohibere volentem ingredi in suum agrum: vt. s. de re. di. §. feræ. & §. planè.

Visum est supra de seruitutibus realibus, sequitur videre de personalibus: ideo sequitur de usufructu qui est seruitus personalis: vt. l. j. ff. de seruitutibus. quia plures sunt species seruitutis: vt not. glo. supra titu. j. in princ.

merati: videlicet ius hauriendi aquam ex fonte vicini, itè appulsus pecoris ad aquam, item ius pascendi, item seruitutè calcis coquendæ, vel arenæ fodiendæ. Et hæc dicuntur vsque ad. §. ideo autem. Franc.

Ague hausum. scilicet ius hauriendi aquam necessariam agro meo, vel laborantibus in eodem, ex fonte vicini. ADITIO. Dic quatenus est necessariũ pro utilitate fundi mei: vt. l. ergo. §. Neratius. ff. de serui. rustici. prædiorum.

Pecoris. f. constituti ad stercorendum agrũ meũ: & sic bibent vel pascetur in tuo vicino agro: & sic sunt reales seruitutes. Sed contra. ff. de aliment. & ciba. lega. l. Me. la. §. nam & si hausus. in gloffa, personæ. Respon. ibi personales dicuntur, quia cum persona durant. argum. ff. de seruitutibus rusticorum prædiorum. l. pecoris. vel si non habeo prædiũ cui supradicta expediãt, nõ erit seruitus: sed magis aliud ius, scilicet pactio- nis vel conuentionis: vt ff. de serui. l. vt pomum. Accutius.

Calcis coquendæ. necessariæ ad domunculã in agro meo conficiendam propter fructus recipiendos. Idem dicas de arena fodiendã. Ideo autem.] CASVS. Domine, iam video quæ sunt seruitutes tam rusticorum quàm vrbano- rum prædiorum. sed dicatis mihi quate huiusmodi seruitutes dicuntur prædiales? Ad hoc respon. Imperator. Certè amice, optima ratione dicuntur prædiales prædictæ seruitutes. Huiusmodi enim seruitutes sine prædiis constitui non possunt. Nemo enim seruitutem vrbano- rum vel rusticorum prædiorum potest acquirere, vel alij debere, nisi prædiũ habeat. Sed pone: Domine, iam video quare dicuntur huiusmodi seruitutes prædiales: dicatis mihi qualiter constituantur huiusmodi seruitutes: Ad hoc respon. Huiusmodi seruitutes possunt constitui duobus modis. Aut enim constituuntur seruitutes huiusmodi inter viuos, aut in vltima voluntate. Si inter viuos aliquis velit seruitutem aliquam de superioribus vicino suo constituere hoc pactis & stipulationibus efficere debet. Si autem in vltima voluntate, potest etiam testator in testamento suo heredem institutum damnare vt altius ædes suas non tollat & c. prout continetur in litera. h. d. vsque ad si. tit. Franc.

Nec quisquam. scilicet vt seruitus sit obligatio tamẽ esse potest: vt. ff. de euc. l. fundum. ij. §. j. & ff. fami. erc. l. heredes. §. an ea stip. vel si. contra si promissor via & c. ADITIO. Et not. quod debent esse domini in solidum: aliàs fundo communi non potest per vnum ex sociis libertas acquiri, nec seruitus imponi: quanuis sibi prædicet, aliis postea etiam singulariter contententibus: potest tamen præscribere seu petere declarari ipsam deberi. Item pluribus sociis promissam vnus ex eis in aliorum præiudiciũ remittere potest, secundum Ange. hic.

^a In fundo. etiam sterili: vt. ff. eod. statut. §. j.
^b Naturali. quia non potest esse salua substantia, quod esse debet: vt. ff. eo. in princ.
^c Ciuili. quia transit in dominium legatarij: vnde sibi seruire non potest: vt. ff. si usufruct. petal. l. vlt. in princ.
^d Vestimenta. ff. eod. le. fed & si quid. §. & si vestimentorum. contra. Solu. ibi loquitur de quibusdam vestimentis quæ perpetuo durabunt, hic de temporalibus.

ADDITIONE. Tu die secundum Iaf. quod ibi fit differentia: quia usufructuarius quantitaris habet etiam dominium, vt hic: non autem usufructuarius vestimenti: vt ibi secundum Ang.
^e Permutatione. nã quæ hodie est mea, cras erit tua. sic extinguitur quoad dominium meum, quod desinit. sic supra de reru diu. §. si tamen. Item si cum alia miscetur, extinguitur: vt. ff. de sol. l. si alieni.

† Hæc verba recitantur in glo. penultima ibi, ite pecunia numerata i ca. si. extra de pigno.

a] Scilicet bona fidei. l. i. si secus fec. Ang.

Satisfactio de legato soluendo potest remitti à testatore: sed non de vtroque fructu arbitrio boni viri. Fautori proprio renunciare licet.

non tantum in fundo ^a & ædibus, verum etiam in seruis & iumentis, & cæteris rebus, exceptis his quæ ipso vsu consumuntur. Nam hæc res neque naturali ^b ratione neque ciuili ^c recipiunt usufructu: quo in numero sunt vinum, oleum, frumentum, vestimenta: ^d quibus proxima est pecunia numerata. † Nanque ipso vsu assidua permutatione ^e quodammodo extinguitur. Sed vtilitatis causa senatus ^f cõsuevit posse etiam earum rerum usufructum constitui, vt tamen eo nomine heredi vtiliter caueatur. Itaque si pecuniæ usufructus legatus sit, ita datur legatario, vt eius fiat, & legatarius satisfacit ^g heredi de tanta pecunia restituenda, si morietur, aut capite minuetur. ^h

Cæteræ quoque res ita traduntur legatario, vt eius fiant: sed æstimationis his satisfatur, vt si morietur, aut capite minuatur, tanta pecunia restituatur, quanti hæ fuerint æstimate. ⁱ Ergo senatus non fecit quidem earum rerum usufructum (nec enim poterat) sed per cautionem ^m quasi usufructum constituit.

Usufructus finitur modis hic descriptis. Aretinus.

ⁱ Satisfactio de legato soluendo potest remitti à testatore: sed non de vtroque fructu arbitrio boni viri. Fautori proprio renunciare licet.

^k Satisfactio de legato soluendo potest remitti à testatore: sed non de vtroque fructu arbitrio boni viri. Fautori proprio renunciare licet.

^l Satisfactio de legato soluendo potest remitti à testatore: sed non de vtroque fructu arbitrio boni viri. Fautori proprio renunciare licet.

^m Satisfactio de legato soluendo potest remitti à testatore: sed non de vtroque fructu arbitrio boni viri. Fautori proprio renunciare licet.

ⁿ Satisfactio de legato soluendo potest remitti à testatore: sed non de vtroque fructu arbitrio boni viri. Fautori proprio renunciare licet.

^o Satisfactio de legato soluendo potest remitti à testatore: sed non de vtroque fructu arbitrio boni viri. Fautori proprio renunciare licet.

[Finitur.] ^a s v s. Domine, iam video quid est usufructus & qualiter constituitur, & in quibus constitui potest. dicatis modo mihi quibus modis finitur usufructus. Ad hoc respon. Amice, usufructus naturali morte usufructuarij finitur: & similiter morte ciuili: videlicet maxima & media ca. dem. usufructuarij. finitur etiam usufructus si usufructuarius non vtratur usufructu per tempus à lege statutum. & hæc omnia statuit nostra constitutio. Et non solum modo prædictis modis finitur usufructus, sed etiam cessione. Nam si usufructuarius domino proprietatis cesserit: finitur usufructus. secus si extraneo cesserit. Nam extraneo cedendo nihil agit. Et similiter in casu conuerso si usufructuarius proprietatem rei in qua habet usufructum, adquisierit, finitur usufructus. & huiusmodi adquisitio proprietatis appellatur consolidatio. Et non solum prædictis modis fini-

tur usufructus. sed etiam interitu ipsius rei in qua quis habet usufructum. nam si ædes incendio in totum consumptæ fuerint, vel terræ motu vel vitio proprio corruerint, constat usufructum extingui, nec aræ usufructus debent. Et hæc dicuntur vsque ad illud versum. cum autem in quo pone casum sic: Domine, iam video quibus modis finitur usufructus. Dicatis mihi si placet, quid iuris est quado totus usufructus est finitus? Ad hoc respon. Amice, cum totus usufructus finitus fuerit, reuertitur statim ad suam proprietatem: & consolidatur cum ea: & qui primò erat dominus nudæ proprietatis, incipit ex eo tempore plenam proprietatem & potestatem in rem habere. hæc dicuntur vsque ad finem. Franc. de Aret.

Finitur autem usufructus morte ^a usufructuarij, † & duabus capitibus ^b deminutionibus, maxima & media, ^c & non vtrando per modum & tempus: quæ omnia nostra statuit constitutio. ^d Item finitur usufructus, si domino proprietatis ab usufructuario cedatur, (nam cedendo ^e extraneo nihil agitur) vel ex contrario si usufructuarius proprietatem rei adquisierit: ^f quæ res ^g consolidatio appellatur. Eo amplius constat, si ædes incendio consumptæ fuerint, ^h vel etiam terræ motu vel vitio suo corruerint, extingui usufructum, & ne aræ ⁱ quidem usufructum debent. Cum autem finitus fuerit totus ^m usufructus, reuertitur scilicet ad proprietatem: & ex eo tempore nudæ proprietatis dominus incipit plenam in re habere potestatem.

TITVLVS V.
DE VSV ET HABITATIONE.

Hæc quoque iuris personæ est, id est de re personæ debita: in idem dicitur in habitacionis seruitute. quid autem differat vsus ab usufructu, aperit Iustin.

tem minima capitibus deminutione: vt. ff. de acqui per arrog. in princ. ^q per modum & tempus. f. vt bonus paterfamilias. ^b Vel melius per modum & tempus. i. per moderatū tempus. l. x. an. inter presentes. xx. inter absentes. vt. C. de vsu. l. corruptione. Sed relicta ciuitati durat ceterum an. vt. ff. eo. l. an. vsu. Actio verò cõpetens per vsu. nō tollitur ipso iure, cū tempus nō sit modus tollendę obligationis: sed per exceptionem dicto tempore tollitur: licet in aliis modis fruendi ipso iure etiã actio tollatur: vt. ff. de act. & obli. l. obligationi fere. §. placet. ^r Per modum & tempus. Si usufructuarius per constitutum tempus nullo modo vtratur, vel etiam si vtratur contra præscriptum modum, vtroque casu nō vtrando usufructum amittit. arg. est. l. si communem. §. j. & l. si quis alia. ff. quemad. ser. amit. Cuius ius.

^s Constitutio. C. de vsu l. corruptionem.
^t Cedendo. j. tit. j. in fine primi casus, contra. Sol. hic dicit de iure vtrandi, quod cedi non potest: imò tunc ad proprietatem redit: vt hic, & ff. de iur. do. l. si vsu. ibi de ipsa fructuum perceptione. ^u arg. ff. de peri. & com. rei ven. l. necessario §. si.

^v Acquisitio. scilicet finitur usufructus. Accursius.
^x Que res id est talis adquisitio.
^y Consumptæ fuerint. scilicet in totum: vt. ff. eo. l. si cui insulæ.
^z Ne aræ. sic ff. quib. mod. usufructus amittit. l. repeti. §. pen. arg. cõtra. ff. de pigno act. l. domo. **ADDITIONE.** Dic quod ibi loquitur in pignore: & ideo facilius extinguitur usufructus. quàm pignus, ne proprietatis reddatur inutilis, iuxta princ. huius text. secundum Iaf.
^{aa} Totus. Nota totus. si enim pro parte, nō redit ad proprietatem: vt ff. qui. mod. vsu. amit. l. excepta. Item si sint duo usufructuarij: vno perdente alteri accessit: vt. ff. de usufruct. accrescen. l. j. §. pe.

DE VSV ET HABITATIONE.

supra tractatum est de vna seruitute personæ, videlicet de usufructu, hic sequitur de alia.

Huiusmodi. Totus iste titulus in tres partes diuiditur. Primò ponit de vsu. Secundò de seruitute habitacionis. Tertiò facit quoddam præambulum, transiens ad alias materias. ^{cc} Secunda

Sic etiam clericus censetur usufructuarij reru beneficioru fructu vt in ca. si. extra de pigno. c. vlt. in glo. secundã de pen. cleri. & eorū morte finitur usufructus. vt in dictis cap. Franc. de Aret.

Morte. scilicet naturali. Sed cõtra. ff. de noua. l. si usufructus. Solum nō contradicit ibi enim antequam essent usufructuarius, delegauit: vnde ex eius persona cui delegauit, finitur: quia in eius persona incipit: si autem postea delegasset, ex mea psona finiretur: vt ff. de peri. & com. rei ven. l. necessario. §. fin. **ADDITIONE.** Tu dic quod formalis usufructus in formale transire nō potest: sed in causalem sic, & cõtra: & ideo ibi vtrid tantum cõmoditas ceditur, secundum Ang. hic. ^o Capitulis. ff. de capi. de. §. j. & l. ij. & l. ij.

Maxima & media. quæ mortes ciuiles sunt: vt. ff. pro soc. l. verum. §. societas. ver. intereunt. nō autem

Imò tunc finitur: sed agitur contra ac. l. i. a. qui. caut. de interpositi. vt. l. acquisiti. m. §. i. cum duobus leg. ff. de vsu.

Et intelligitur tunc haberi titulo lucrativo: quod not. prostat. Item finitur per mutatione forme ipsi rei etiam in melius, etiam si fuisset per proprietarij in choa. l. vsu fructuarius non mutui. ff. de vsu. Ang.

ibi, Sed si cui. Tertia ibi, Hæc de seruitutibus. Litera satis plana est vsque ad illum. §. Sed si cui. ideo pone casum per teipsum.

Constitutur. s. in testamento, & inter viuos: vt. §. tit. j. §. j. soler. nisi quod vsus pro parte constitui nõ potest: vt. ff. eo. l. vsus pars. sed aliud in vsufructu: vt. ff. de vsufructu. l. vsufructus ab initio.

Et ratio est: quia diuiduus est: quod non est in aliis seruitutibus: vt. ff. ad. l. Fal. l. j. §. si vsufructus. Nec obstat si duobus vsus constituitur, q̄ concurru partes sunt: quia occasioe, id est necessitate magis quam ratione contingit: vt. ff. de riu. l. Labeo.

Modis. quos. §. tit. j. §. finitur. habuimus.

Minus iuris. sed in canonicis æquales sunt fructuarii & vsuarii: vt in vsu pecunie: vt. ff. de vsufructu. ca. re. l. hoc feneta. tus. §. fin. item in fundo de quo tantu scõnũ tollitur, quantu soli sibi sufficit: vt. ff. eo. l. remota. b

Item si in sylua fundata, ex qua vterq; ligna vde re poterit: vt. ff. e. l. diuus.

Feno. id est de herba stramentis. i. de melle ga. genus est bladi. *

Quotidianum. quid si hodie vsus qui mihi sufficit, constituitur, & cras ab alio in alio fundo constituitur: Respon. locus erit electioni vel gratificationi i toto vel in parte. arg. j. de l. §. si generaliter. & ff. de relig. l. fina.

Vtatur. nõquid in vino vel in frumento & oleo? Respon. quidam nullo modo. Alij cõtra: quorum sententia est verior: vt. ff. eo. l. plenum. §. præter. Item quis colet agrum? Respo. proprietarius si vult, alijs vsuarius: vt. ff. eo. l. si domus vsus. & ff. de vsufr. l. ha. ctenus.

Impedimenta. alijs, id est si alia de causa veniat, dominũ & eius familiam poterit prohibere: vt. ff. e. l. si habitatio. §. si. Alij, quasi dicat, nisi proprietario.

Cũ is qui vsufr.] Quare cum vsufr. extraneo vendi, locari, donari cõmodari, precario concedi, obligari possit, cur etiam eidem in iure cedi non possit. An quia cedere in iure, est ad sellam prætoris id a se ius totum abdicare: at locare aut vendere, est ius vtendi, fruendi, ita in alium transferre, vt tamen peremptorem aut conductorem à fructuatio retineatur: Cuiacius.

Cum. id est quamuis.

Hec omnia. §. tit. j. §. finitur. cõtra. Solu. vt ibi. Item. ff. loc. l. locare. cõtra. Sol. ibi in prædialib. seruitutibus loquitur: hic in personalib. *

Vt ipse tantum. ff. eo. l. ij. §. cõtra. Solu. ibi ponitur solum pro solummodo: vt. ff. de vulga. sub. l. qui liberis. in princ.

Cum marito. præsentis & futuro: vt. ff. eo. l. ceteru. §. mulieri. & generaliter oēs recipiet quos & masculus dũmodo honeste: vt. ff. eo. l. non solu. & l. non aliter. ADDITIO. & inducitur iste tex. vt statuta & sententijs quãuis sint stricti iuris, tamẽ recipiãt interpretationẽ extensiuã, quãdo alijs nõ possunt forriti effectũ. quod nõ. secũdũ Ang. vti potest. non autẽ locare* potest. si tamen aliquid conducat faciendum in eo: poterit vti opera vsuarij serui. Item ipsi eidem ser-

Concord. cũ hoc §. ca. si. in glo. sup verbo, fruatur. extra de pigno. vbi ponitur tenor huius. §. Concor. c. que in eccle. statũ. in glo. sup verbo, a licendi. cir ca pñ. ex. de cõtitu. a] Et omniũ reũ quã vsu cõmunitur: & est ratio: quia tũc videtur etiã proprie tas legata. l. quoniam cũ glo. ff. de vsufr. earũ re rum quã vsu consu. & §. ita. que. supra tit. pro. rim. secũdũ Christoph. b] Quod ve rum est quo ad percepti onẽ fructu. um: nõ quo ad ius alienandi. * Stramentũ genus bladi non est, sed stipulæ sunt accumulati post excussa grana collecti, vt de sãe ani malibus sub sternacula fiant, ac rursum in ster corationem cõprietur, vulgus paleas dicit. c] Vt puta quia fundus plus fructũ affert, quã sit denecessitate vsuarii. * Sic not. q̄ seruitutes psonales possunt alienari: prædiales non, secũdũ Porc. Aeg. Per. d] Et qualiter intelligatur verba si nupserit vel videtur, item si nuptia erit, vel vidua in testamento possit, vide Ang. hic.

Idem illis modis quibus vsufructus constituitur, etiam nudus vsus constitui solet: hisdemque illis modis finitur, quibus & vsufructus definit. Minus autem iuris est in vsu, quã in vsufructu. nam is qui fundi habere intelligitur, quã vt ole ribus, pomis, floribus, sceno, stramentis, & lignis ad vsum quotidianum vtatur. In eõq; fundo hæctenus ei morari licet, vt neq; dominõ fundi molestus sit, neq; his per quos opera rustica sunt, impedimento sit. Nec vlli alij ius quod habet, aut locare, aut vendere, † aut gratis concedere potest: cum is qui vsufructum habet, possit hæc omnia facere.

Idem illis modis quibus vsufructus constituitur, etiam nudus vsus constitui solet: hisdemque illis modis finitur, quibus & vsufructus definit. Minus autem iuris est in vsu, quã in vsufructu. nam is qui fundi habere intelligitur, quã vt ole ribus, pomis, floribus, sceno, stramentis, & lignis ad vsum quotidianum vtatur. In eõq; fundo hæctenus ei morari licet, vt neq; dominõ fundi molestus sit, neq; his per quos opera rustica sunt, impedimento sit. Nec vlli alij ius quod habet, aut locare, aut vendere, † aut gratis concedere potest: cum is qui vsufructum habet, possit hæc omnia facere.

Idem illis modis quibus vsufructus constituitur, etiam nudus vsus constitui solet: hisdemque illis modis finitur, quibus & vsufructus definit. Minus autem iuris est in vsu, quã in vsufructu. nam is qui fundi habere intelligitur, quã vt ole ribus, pomis, floribus, sceno, stramentis, & lignis ad vsum quotidianum vtatur. In eõq; fundo hæctenus ei morari licet, vt neq; dominõ fundi molestus sit, neq; his per quos opera rustica sunt, impedimento sit. Nec vlli alij ius quod habet, aut locare, aut vendere, † aut gratis concedere potest: cum is qui vsufructum habet, possit hæc omnia facere.

Idem illis modis quibus vsufructus constituitur, etiam nudus vsus constitui solet: hisdemque illis modis finitur, quibus & vsufructus definit. Minus autem iuris est in vsu, quã in vsufructu. nam is qui fundi habere intelligitur, quã vt ole ribus, pomis, floribus, sceno, stramentis, & lignis ad vsum quotidianum vtatur. In eõq; fundo hæctenus ei morari licet, vt neq; dominõ fundi molestus sit, neq; his per quos opera rustica sunt, impedimento sit. Nec vlli alij ius quod habet, aut locare, aut vendere, † aut gratis concedere potest: cum is qui vsufructum habet, possit hæc omnia facere.

Idem illis modis quibus vsufructus constituitur, etiam nudus vsus constitui solet: hisdemque illis modis finitur, quibus & vsufructus definit. Minus autem iuris est in vsu, quã in vsufructu. nam is qui fundi habere intelligitur, quã vt ole ribus, pomis, floribus, sceno, stramentis, & lignis ad vsum quotidianum vtatur. In eõq; fundo hæctenus ei morari licet, vt neq; dominõ fundi molestus sit, neq; his per quos opera rustica sunt, impedimento sit. Nec vlli alij ius quod habet, aut locare, aut vendere, † aut gratis concedere potest: cum is qui vsufructum habet, possit hæc omnia facere.

Idem illis modis quibus vsufructus constituitur, etiam nudus vsus constitui solet: hisdemque illis modis finitur, quibus & vsufructus definit. Minus autem iuris est in vsu, quã in vsufructu. nam is qui fundi habere intelligitur, quã vt ole ribus, pomis, floribus, sceno, stramentis, & lignis ad vsum quotidianum vtatur. In eõq; fundo hæctenus ei morari licet, vt neq; dominõ fundi molestus sit, neq; his per quos opera rustica sunt, impedimento sit. Nec vlli alij ius quod habet, aut locare, aut vendere, † aut gratis concedere potest: cum is qui vsufructum habet, possit hæc omnia facere.

Idem illis modis quibus vsufructus constituitur, etiam nudus vsus constitui solet: hisdemque illis modis finitur, quibus & vsufructus definit. Minus autem iuris est in vsu, quã in vsufructu. nam is qui fundi habere intelligitur, quã vt ole ribus, pomis, floribus, sceno, stramentis, & lignis ad vsum quotidianum vtatur. In eõq; fundo hæctenus ei morari licet, vt neq; dominõ fundi molestus sit, neq; his per quos opera rustica sunt, impedimento sit. Nec vlli alij ius quod habet, aut locare, aut vendere, † aut gratis concedere potest: cum is qui vsufructum habet, possit hæc omnia facere.

Idem illis modis quibus vsufructus constituitur, etiam nudus vsus constitui solet: hisdemque illis modis finitur, quibus & vsufructus definit. Minus autem iuris est in vsu, quã in vsufructu. nam is qui fundi habere intelligitur, quã vt ole ribus, pomis, floribus, sceno, stramentis, & lignis ad vsum quotidianum vtatur. In eõq; fundo hæctenus ei morari licet, vt neq; dominõ fundi molestus sit, neq; his per quos opera rustica sunt, impedimento sit. Nec vlli alij ius quod habet, aut locare, aut vendere, † aut gratis concedere potest: cum is qui vsufructum habet, possit hæc omnia facere.

Idem illis modis quibus vsufructus constituitur, etiam nudus vsus constitui solet: hisdemque illis modis finitur, quibus & vsufructus definit. Minus autem iuris est in vsu, quã in vsufructu. nam is qui fundi habere intelligitur, quã vt ole ribus, pomis, floribus, sceno, stramentis, & lignis ad vsum quotidianum vtatur. In eõq; fundo hæctenus ei morari licet, vt neq; dominõ fundi molestus sit, neq; his per quos opera rustica sunt, impedimento sit. Nec vlli alij ius quod habet, aut locare, aut vendere, † aut gratis concedere potest: cum is qui vsufructum habet, possit hæc omnia facere.

Idem illis modis quibus vsufructus constituitur, etiam nudus vsus constitui solet: hisdemque illis modis finitur, quibus & vsufructus definit. Minus autem iuris est in vsu, quã in vsufructu. nam is qui fundi habere intelligitur, quã vt ole ribus, pomis, floribus, sceno, stramentis, & lignis ad vsum quotidianum vtatur. In eõq; fundo hæctenus ei morari licet, vt neq; dominõ fundi molestus sit, neq; his per quos opera rustica sunt, impedimento sit. Nec vlli alij ius quod habet, aut locare, aut vendere, † aut gratis concedere potest: cum is qui vsufructum habet, possit hæc omnia facere.

Idem illis modis quibus vsufructus constituitur, etiam nudus vsus constitui solet: hisdemque illis modis finitur, quibus & vsufructus definit. Minus autem iuris est in vsu, quã in vsufructu. nam is qui fundi habere intelligitur, quã vt ole ribus, pomis, floribus, sceno, stramentis, & lignis ad vsum quotidianum vtatur. In eõq; fundo hæctenus ei morari licet, vt neq; dominõ fundi molestus sit, neq; his per quos opera rustica sunt, impedimento sit. Nec vlli alij ius quod habet, aut locare, aut vendere, † aut gratis concedere potest: cum is qui vsufructum habet, possit hæc omnia facere.

Idem illis modis quibus vsufructus constituitur, etiam nudus vsus constitui solet: hisdemque illis modis finitur, quibus & vsufructus definit. Minus autem iuris est in vsu, quã in vsufructu. nam is qui fundi habere intelligitur, quã vt ole ribus, pomis, floribus, sceno, stramentis, & lignis ad vsum quotidianum vtatur. In eõq; fundo hæctenus ei morari licet, vt neq; dominõ fundi molestus sit, neq; his per quos opera rustica sunt, impedimento sit. Nec vlli alij ius quod habet, aut locare, aut vendere, † aut gratis concedere potest: cum is qui vsufructum habet, possit hæc omnia facere.

no sua opera poterit locari. acquirit autem ex re, non ex opera vsuarii: vt. ff. eo. l. plenum. §. si. & l. sequen. Accursus.

Er in iumento. facit. ff. eod. l. plenum. §. sed si pecoris. versicu. sed si bouem. & §. equitij.

Neque lacte. nisi modico: * vt. ff. eo. l. plenu. §. sed si pecoris. Aliàs nullo modo, secũdũ P. Io. cõtra dicit enim omnibus his ad suũ vsũ & suorum posse vti: * vt in fundo supra diximus.

In fructu. sic. §. de re. di. §. in pecudum.

Sed si cui.] CA. xv. Dicit iuuenis: Domine Impera. vidi. §. quid sit vsufructus. & quid sit vsus: Nunc vellem scire quid sit habitatio: an cõueniat cũ vsufructu: & cũ vsu?

Et respo. Imper. q̄ habitatio nõ est vsufructus neq; vsus: sed quoddam ius mediũ & imperium. Item qui habet habitatio: nõ solum ipse potest habitare in domo cuius habitatio nem habet: sed etiã alij & c. Textus sequens est planus vsque ad seq. tit. Fran.

Habitatio. siue dicatur habitatio, siue vsufructus habitatio, idẽ est: vt C. eo. l. cũ antiquitas.

Aliquo modo. scilicet inter viuos pactio nibus & stipulationib. sic. §. de ser. §. si. & de vsufr. §. j.

Neque vsus. quia locat: vt. C. eo. l. cũ anti quitas. sed vsuarius non: vt. §. eo. circa princ.

Neque vsufructus. quia hæc nõ finitur nisi morte: vt. ff. eo. l. si habitatio. circa princ. sed vsufructus multis modis: vt. §. de vsufr. §. finitur.

Decisione. vt. C. eod. l. cũ antiquitas.

Hec de seruitutibus. excusat se quare de hereditatibus & obligationibus nõ dicitur: cũ videatur hic dicere debere: vt supra de reb. co. §. j.

Proponem. l. j. de here. inst. vsq; ad ti. j. de obli. & exi. de vsq; ad ti. de ac.

Exposuimus. hæc cõtinuatio refertur. §. de re rum diu. §. singulorũ.

Et pro id est. temporis prescriptionibus.

Hec rubrica cõtinuatur per imperatorem ad præcedẽtia vt vsus est supra tit. prox. in fi. Quia supra dictum est qualiter res iure gentium nobis acquiruntur: nunc sequitur videre qualiter iure ciuili nobis acquirantur. Aretinus. Et dicit de vsu. scilicet mobilium: sed prescriptio immobilium: vt patet infra eod. in princ. & c. in quib. cas. ces. long. temp. prescrip. l. ij. sed in ff. eo. vsucapio large sumitur per totum tit. & maximẽ in l. quare. Accursus.

Vt ciuili.] Totus iste titulus diuiditur in nouem partes. Nam ponit primo quod ad vsucapionem requiritur bona fides, & iustus titulus, & spatium temporis. Secundo quod licet prædicta interueniant: non tamen procedit vsucapio propter naturam vel vitium rei. Tertio rediens ad primam regulam ponit qualiter in re aliena mobili possit tradens habere bonã fidem. Quarto quod in rebus immobilibus non vitio possessis mala fides auctoris non nocet successori. Quinto ponit casum in quo res furtiua potest vsucapi. Sexto an res fisci possit vsucapi. Septimo qualis debeat esse

Hec de seruitutibus. excusat se quare de hereditatibus & obligationibus nõ dicitur: cũ videatur hic dicere debere: vt supra de reb. co. §. j.

Proponem. l. j. de here. inst. vsq; ad ti. j. de obli. & exi. de vsq; ad ti. de ac.

Exposuimus. hæc cõtinuatio refertur. §. de re rum diu. §. singulorũ.

Et pro id est. temporis prescriptionibus.

Hec rubrica cõtinuatur per imperatorem ad præcedẽtia vt vsus est supra tit. prox. in fi. Quia supra dictum est qualiter res iure gentium nobis acquiruntur: nunc sequitur videre qualiter iure ciuili nobis acquirantur. Aretinus. Et dicit de vsu. scilicet mobilium: sed prescriptio immobilium: vt patet infra eod. in princ. & c. in quib. cas. ces. long. temp. prescrip. l. ij. sed in ff. eo. vsucapio large sumitur per totum tit. & maximẽ in l. quare. Accursus.

Vt ciuili.] Totus iste titulus diuiditur in nouem partes. Nam ponit primo quod ad vsucapionem requiritur bona fides, & iustus titulus, & spatium temporis. Secundo quod licet prædicta interueniant: non tamen procedit vsucapio propter naturam vel vitium rei. Tertio rediens ad primam regulam ponit qualiter in re aliena mobili possit tradens habere bonã fidem. Quarto quod in rebus immobilibus non vitio possessis mala fides auctoris non nocet successori. Quinto ponit casum in quo res furtiua potest vsucapi. Sexto an res fisci possit vsucapi. Septimo qualis debeat esse

Hec de seruitutibus. excusat se quare de hereditatibus & obligationibus nõ dicitur: cũ videatur hic dicere debere: vt supra de reb. co. §. j.

Proponem. l. j. de here. inst. vsq; ad ti. j. de obli. & exi. de vsq; ad ti. de ac.

Exposuimus. hæc cõtinuatio refertur. §. de re rum diu. §. singulorũ.

Et pro id est. temporis prescriptionibus.

Hec rubrica cõtinuatur per imperatorem ad præcedẽtia vt vsus est supra tit. prox. in fi. Quia supra dictum est qualiter res iure gentium nobis acquiruntur: nunc sequitur videre qualiter iure ciuili nobis acquirantur. Aretinus. Et dicit de vsu. scilicet mobilium: sed prescriptio immobilium: vt patet infra eod. in princ. & c. in quib. cas. ces. long. temp. prescrip. l. ij. sed in ff. eo. vsucapio large sumitur per totum tit. & maximẽ in l. quare. Accursus.

Vt ciuili.] Totus iste titulus diuiditur in nouem partes. Nam ponit primo quod ad vsucapionem requiritur bona fides, & iustus titulus, & spatium temporis. Secundo quod licet prædicta interueniant: non tamen procedit vsucapio propter naturam vel vitium rei. Tertio rediens ad primam regulam ponit qualiter in re aliena mobili possit tradens habere bonã fidem. Quarto quod in rebus immobilibus non vitio possessis mala fides auctoris non nocet successori. Quinto ponit casum in quo res furtiua potest vsucapi. Sexto an res fisci possit vsucapi. Septimo qualis debeat esse

Hec de seruitutibus. excusat se quare de hereditatibus & obligationibus nõ dicitur: cũ videatur hic dicere debere: vt supra de reb. co. §. j.

Proponem. l. j. de here. inst. vsq; ad ti. j. de obli. & exi. de vsq; ad ti. de ac.

Exposuimus. hæc cõtinuatio refertur. §. de re rum diu. §. singulorũ.

Et pro id est. temporis prescriptionibus.

Hec rubrica cõtinuatur per imperatorem ad præcedẽtia vt vsus est supra tit. prox. in fi. Quia supra dictum est qualiter res iure gentium nobis acquiruntur: nunc sequitur videre qualiter iure ciuili nobis acquirantur. Aretinus. Et dicit de vsu. scilicet mobilium: sed prescriptio immobilium: vt patet infra eod. in princ. & c. in quib. cas. ces. long. temp. prescrip. l. ij. sed in ff. eo. vsucapio large sumitur per totum tit. & maximẽ in l. quare. Accursus.

Vt ciuili.] Totus iste titulus diuiditur in nouem partes. Nam ponit primo quod ad vsucapionem requiritur bona fides, & iustus titulus, & spatium temporis. Secundo quod licet prædicta interueniant: non tamen procedit vsucapio propter naturam vel vitium rei. Tertio rediens ad primam regulam ponit qualiter in re aliena mobili possit tradens habere bonã fidem. Quarto quod in rebus immobilibus non vitio possessis mala fides auctoris non nocet successori. Quinto ponit casum in quo res furtiua potest vsucapi. Sexto an res fisci possit vsucapi. Septimo qualis debeat esse

Hec de seruitutibus. excusat se quare de hereditatibus & obligationibus nõ dicitur: cũ videatur hic dicere debere: vt supra de reb. co. §. j.

Proponem. l. j. de here. inst. vsq; ad ti. j. de obli. & exi. de vsq; ad ti. de ac.

Exposuimus. hæc cõtinuatio refertur. §. de re rum diu. §. singulorũ.

Et pro id est. temporis prescriptionibus.

Hec rubrica cõtinuatur per imperatorem ad præcedẽtia vt vsus est supra tit. prox. in fi. Quia supra dictum est qualiter res iure gentium nobis acquiruntur: nunc sequitur videre qualiter iure ciuili nobis acquirantur. Aretinus. Et dicit de vsu. scilicet mobilium: sed prescriptio immobilium: vt patet infra eod. in princ. & c. in quib. cas. ces. long. temp. prescrip. l. ij. sed in ff. eo. vsucapio large sumitur per totum tit. & maximẽ in l. quare. Accursus.

Vt ciuili.] Totus iste titulus diuiditur in nouem partes. Nam ponit primo quod ad vsucapionem requiritur bona fides, & iustus titulus, & spatium temporis. Secundo quod licet prædicta interueniant: non tamen procedit vsucapio propter naturam vel vitium rei. Tertio rediens ad primam regulam ponit qualiter in re aliena mobili possit tradens habere bonã fidem. Quarto quod in rebus immobilibus non vitio possessis mala fides auctoris non nocet successori. Quinto ponit casum in quo res furtiua potest vsucapi. Sexto an res fisci possit vsucapi. Septimo qualis debeat esse

* Nec alteri concedere videtur si tamen habeat vnicũ bouẽ vsuariũ. potest cõiungere cũ boue vicini: vt al ternis dieb9 vtatur secũdũ Ang. Aeg. per. * Nec vsque ad lucrũ seu abutũ sed ad vsũ, & idẽ in ceteris fructib9. glof. in d. §. sed si peco ris. licet Io. de platea spe ciale esse dicat in lacte. Aeg. Per. c] Ista glof. cõmunitur apponitur se cũcũ Ang. hic. * Modico ta mẽ lacte vti potest. neq; enim tã stric te sunt in terpretãde defuncto: l. voluntates. l. plenu. §. sed si pecoris. ff. eo. Aegid. Per. * Nõ tamen gratis cõcedere. si habitatio i. pñ. ff. eo. ratio, quia legatũ habitatio nis vtatur lega tum alimen torum. ff. de alim. leg. l. le gatũ. & ideo non potest gratis cõcedere: quia sic ret cõtra mẽ tem institu entis: sic cun dũ Nic. Aeg. Per. f] Et ideo non transit ad heredes nisi relicta nifer in gau dimentum. Et quid iuris quando maritus reũ quit vxorem dominã mal fãtiã & vsufructuariã: vide hic docto.

se res vel titulus. Octauo an possessio auctoris profr successori. Nono quanto tempore res aliena alienata à fisco vel donata ab Imperatore usufructuatur. Secunda ibi, Sed aliquando. Tertia ibi, Sed tamen. Quarta ibi, Quod autem. Quinta ibi, Aliquando. Sexta ibi, Res fisci. Septima ibi, Nouissime. Octaua ibi, Diutina. Nona ibi, Edicto. Item prima subdiuitur. Nam primo ponit ius antiquum. Secundo illud corrigit. Secunda ibi, Et cum.

¶ **C** A S V S. Dixit iuuenis legum studiosus domino Imperatori: Domine Imperator, cum essem in domo patris mei, audiui à quodam viro antiquo, quoddam pratum situm ppe vrbe in qua natus fui, pertinebat olim auo meo: & me in tantum instigauit, quod conueni possessorem dicti prati in iudicio, vindicando ipsum pratum quasi ad me pertineret. Et cum satis diu litigasset, tandem aduocatus quidam doctissimus in legibus interrogauit aduersarium meum, quanto tempore possidisti istud pratum? qui respondit: per viginti annos cum titulo & bona fide. Postea eius aduocatus opposuit in iudicio contra me prescriptionem: quam obrem absolutus fuit aduersarius meus à iudice, & ego in expensis condemnatus fui. Ab illo tempore citra semper optaui fieri iuris peritus: & inter ceteras rubricas iuris ciuilibus desideravi scire materiam prescriptionum & usufructuum. Deprecor igitur maiestatem vestram, quatenus me doceatis quid sit usufructus, & longi temporis scriptio. Cui adolescenti respondit Imperator: O dilecte iuuenis, nihil nobis vnquam delectabilius fuit, quam iuuenum sincerus amor ad leges perdiscendas. Ideo nihil à te quod petieris, abscondam: sed omnia ex sermone pectoris nostri explanabimus tibi. Debes igitur scire, quod maiores nostri aliter de usufructibus & prescriptionibus sentiebant quam nos. Nam si quis aliquam rem bona fide ab eo quem dominum esse credebat, emerit, aut alio iusto titulo habuerit illam rem, si erat mobilis, usufructuabatur vno anno si immobilis, biennio. & hoc in Italia tantum: ne rerum dominia in incerto essent. Nos vero usufructuum & prescriptionum ampliuimus & tempora & loca: & constitutionem fecimus quae ordinauimus, quod usufructus compleantur non minori tempore quam triennio in rebus mobilibus: prescriptiones vero rerum immobilium inter praesentes compleantur decem annis, & inter absentes viginti: non tantum in Italia, sed in omnibus locis vel prouinciis nostro imperio subiectis iusta causa possessionis praecedente. Franciscus.

¶ Haec ratio recitatur in ca. vigilanti. cum glo. super verbo fegnitia. excrip.

a) Die hoc verum in rebus corpore. Item si habet titulum verum vel putatiuum: vt p. Ino. in ca. a. Iure ciuili. id est l. xij. tabularum, vel Romanorum per excellentiam: vigilanti. de vt. s. de iure na. §. sed ius & c.

b) Qui bona fide. quod praesumitur si à domino credat se emere: vt. ff. de conrahen. empt. l. qui à quolibet. vel quia putat vendentem habere ius vendendi: vt. ff. de verb. sign. leg. bonae fidei emptor. §. quae bona fides praesumitur semper: vt. ff. de proba. leg. verius. Exigitur autem in venditione duobus temporibus bona fides: scilicet tempore contractus, & tempore traditionis: in aliis autem tempore tractibus tempus traditionis sufficit: nec nocet posterior scientia: lib. res praesecus in petitione hereditatis: vt. ff. pro soluto. leg. penul. & pro sumitur libe emptore. leg. ij. §. C. de usufructu. transfor. l. vnica. §. cum autem ibi, hoc tantum modo. §. ff. de peti. hered. leg. sed & si. §. quod si ab initio. Accursus.

c) Dominus non erat. si enim erat dominus, & accipiens sit dominus per traditionem: vnde non usufructuatur: vt. ff. eo. leg. sequitur. §. la. na. & de capt. leg. in bello. §. si quis seruum. & supra de re. diu. §. per traditionem.

d) Aliave. cum sint multae causae iustae siue tituli: vt. ff. de publi. l. j. §. sed cur. vsque ad. l. eum qui.

e) In Italico solo. id est in Italia, non ergo etiam in prouinciis: vt. C. de usufructu. transfor. l. vnica circa prin.

f) Ne rerum dominia. haec est ratio quare usufructus sit inducta: b est & alia, scilicet vt aliquis sit litium finis: vt. ff. pro suo. l. fin. Accursus.

ADDITIO. Dic quod istae rationes hic introductae processerunt propter bonum publicum: vt dicit tex. in leg. j. ff. de usufructu. de hoc

vide Ange. hic. Et cum hoc placitum erat. id est cum istud placebat. Puanibus. scilicet iurisconsultis. Ad inquirendas. vel amittendas. praefata tempora. scilicet anni vel biennij.

hoc concludatur. Et ideo constitutionem super hoc promulgauimus, quae cautum est, vt res quidem mobiles per triennium, immobiles vero per longi temporis possessionem, id est, inter praesentes decennio, inter absentes viginti annis usufructuantur. Et his modis non solum in Italia, sed etiam in omni terra quae imperio nostro gubernatur, dominia rerum, iusta causa possessionis praecedente, acquirantur.

¶ Homo liber, res sacra vel religiosa, & seruus fugitiuus, non possunt usufructuari. Arret.

Sed aliquando etiam si maximè quis bona fide rem possederit:

vt. ff. eo. leg. in usufructibus. & ff. de act. & obli. leg. in omnibus. Et est ratio: quia usufructus fauorabilis est. praescriptio vero odiosa: vt. C. de edi. di. Hadri. tol. leg. fi. & ff. de li. & posthu. leg. cum quidam.

Id est. quandoque longum tempus aliter ponitur: vt. ff. de dam. infec. leg. si finita. §. non autem. Item aliud in personalibus actionibus: vt. C. qui. non ob. long. temp. praescrip. leg. neque. & de const. pec. leg. ij.

¶ Praesentes. scilicet in eadem prouincia degentes: sed absentes in alia: vt. C. de praescrip. long. temp. l. fi.

¶ Usufructuantur. proprie pro mobilibus accipitur: improprie pro immobilibus quantum ad hunc titulum. sic. ff. de offi. procon. l. ij.

¶ Non solum in Italia. ex differentia enim locorum & c. vt. C. de tem. in integ. resti. l. superuacuum.

¶ Dominia rerum. Ex hac litera voluit dicere. M. quod praescriptione. x. vel. xx. annorum dominium quaeratur. pro eo est. ff. eo. l. cum qui. in. si. j. respon. B. contradicit. arg. ff. de iurei. leg. si duo. §. j. & C. de praescrip. xxx. an. leg. si quis emptionis. in prin. & est arg. quod hic dicitur, & his modis, referas secundum B. ad usufructum tantum, per quam secundum omnes dominium quaeritur: vt. C. de pac. l. traditionibus. Vel quod dicit dominium, ponitur proprie quantum ad usufructum: improprie vero quantum ad praescriptionem, hoc est pro effectu dominij: id est vt possidentes habeamus exceptionem: non possidentes habeamus actionem vtilitatis: vt. ff. de acqui. re. do. l. rem in bonis. & C. de praescrip. xxx. annorum. l. si quis emptionis. in prin. Et est ratio quare usufructus magis dominium quaeratur: quia mobilium rerum vilis est possessio: vt. ff. de acqui. possi. l. si rem.

¶ Iusta, vel quasi: vt dicemus. j. eo. §. error.

[Sed aliquando.] C A S V S. Instat iuuenis cupidus scientiae legalis apud dominum Imperatorem. Domine Imperator, supplico quatenus audiatis me patienter. Intellexi à vestra maiestate morem antiquorum, scilicet quanto tempore compleri valebant usufructus & praescriptiones. Item audiui opinionem & ordinationem vestram, qualiter tempora & loca usufructuum & praescriptionum ampliatis. Sed generaliter locuti estis: scilicet si quis rem & c. Rei autem nomen est generale. Vellem igitur edoceri, si usufructus & praescriptio habeant locum in omnibus rebus indifferentibus. Nam sunt quaedam res sacrae, sunt quaedam religiose, sunt liberi homines, sunt serui fugitiui, sunt quaedam res furto sublatae, sunt res vi possessae: an si quis tales res bona fide possideat, possit eas usufructuare seu praescribere? Ad quae quaesita respondet Imperator. Videmus te egregie adolescens ita esse subtili ingenio praeditum, quod facilius te in virtum doctum in legibus euasurum speramus: quae res profecto nos summo opere delectat: & vtinam tales adulescentes plures in nostra republica deus nobis contulisset. Speramus enim nostras prouincias optime per tales viros gubernandas fore. Laudandi enim sunt qui singula perferuntur volunt, & plenius de omnibus edoceri. Quapropter quia in te videmus multum inesse latentis energiae, plenius te cupimus instruere: & de quibus

¶ Sedit, sin animo. ¶ Maturus. i. mature. ¶ Defraudatur. quod iura nolunt: vt. C. de usufructu. corruptionem. & de praescri. xxx. an. l. fi. ¶ Cetero loco. scilicet solo Italico, vt olim: vt supra eodem. ¶ Constitutionem. C. de usufructu. transfor. l. j. ¶ Quae. scilicet constitutione. ¶ Res quidem mobiles. & se mouentes: vt. ff. de verbo. sign. l. mouentium. ¶ Per triennium. [quae tempora tam praescriptionis quam usufructus continua sunt: vt. ff. eo. l. n. quam. ij. §. j. & in usufructu sufficit teigisse vltimum diem. In praescriptione vero quaeritur de momento ad momen-

¶ Quia solo favore usufructus, nulla inspecta negligentia petentis currit: scilicet dicitur Christopho. quod tamen non est falsum per istum tex. ibi, putantibus. & l. ff. eo. dic ergo ratione: quia in rebus mobilibus vt plurimum agitur de minori iudicio: secundum Ia. d. j. Quem sequitur ultra montani: vt refert Christopho. hic. & pcedit secundum aliquos quando praescribit domino patiente & sciente alias pcedit opinio Bul. vtriusque Ang. opin. tamē glo. est communis.

vitro quaesivisti, respondemus quod licet generaliter locuti simus de rebus quae possunt vsucapi & praescribi: excipiuntur tamen ab illa regula nostra liberi homines, res sacrae vel religiosae, servi fugitivi, res furtae, res vi possessae. Nam licet quis tales res bona fide possederit per tempus praedictum: tamen non poterit eas vsucapere, seu praescribere. Lex enim duodecim tabularum, quae est lex antiquissima, prohibuit vsucapionem vel praescriptionem talium rerum.

Quaerit ultra scholaris: Serenissime Imperator, quanto plus audio de hac materia, tanto magis dubito. An hoc quod maestas vestra nunc proxime dixit, debeat intelligi de ipsis furib. qui alienas res furantur: an de his qui ipsi vi rapiunt: an de his qui inuasunt possessiones alienas per vim. Respondet Imperator: O iuuenis, non debetis dicta nostra de talibus furibus, vi raptoribus, aut violentis hominibus intelligere: quia tales alia ratione non possunt vsucapere vel praescribere: quia sunt male fidei possessores: sed intelligenda sunt de his personis quae a talibus furibus, vi raptoribus, aut violentis hominibus tales res acquisierunt, quamvis bona fide a talibus acceperint. Et ideo in rebus mobilibus non facilliter etiam bonae fidei possessores acquiruntur res per vsucapionem. Nam qui sciens alienam rem vendiderit, vel ex alia causa tradiderit: furtum eiusdem rei committit.

Vltimo tempore. etiam quadraginta annorum: vt. C. de praescript. long. rem. quae pro lib. l. fi. Rem sacram vel religiosam. nisi desinant esse sacrae vel religiosae: quod fieri potest: vt. ff. de reli. l. cum loca. Accursus. Seruum fugitivum. qui facit furtum suisque: vt. C. de ser. fu. l. j. Sed nunquid. xxx. an. fugitivus vsucapitur: Respond. no. cum possessio retineatur: vt. ff. de acqui. pos. l. j. §. per seruum. & l. rem. quae. in fi. ergo non currit vsucapio possidenti: vt. C. de praescrip. xxx. vel. xl. an. l. male. nisi ex tunc quando ab alio coeperit possideri, vel steterit diu: quia extunc definit possideri: vt. ff. de acqui. pos. l. i. §. si seruus. & leg. per eum. §. per seruum. Vi. scilicet expulsiua, non compulsiva: vt. C. quod met. cau. l. si vi vel metu. in glo. fi. Praedicto longo tempore. scilicet triennij, vel decem vel viginti annis sed. xxx. vel. xl. annis possunt: vt. C. de praescrip. xxx. vel. xl. annorum. l. omnes. & l. sicut in rem. & de anna. except. l. j. §. ad haec. Accursus. ADDITIO. Quod procedit in eo. qui ab ipso emit bona fide. aliter secus de iure canonico, vt dixi. s. Possunt. nisi purgato vitio: vt. j. eo. §. aliquando. Na furivum. Similis ratio, quia lex vul: vt. s. quib. ex cau. ma. no. li. in prin. vnde illud, Sic volo, sic iubeo, sit pro ratione voluntas. Est & alia ratio: quia res vitiosae sunt: vt. j. eo. §. nouissime. Vi possessarum. scilicet si expulsi, & possedit: nec sufficit expulsi: vt. ff. eo. l. sequitur. §. si tu vi. Non eo perinet. scilicet tantum. Nam his. scilicet possessoribus violentis & furibus. Alia varione. Not. quod praevalet generalis ratio speciali. sic supra. de nup. §. affinitatis. & §. locum. arg. contra digestis de eden. leg. quaedam. Sed nec vllus. C. quod me. cau. l. si vi vel metu. contra. Sol. hic de vi expulsiua: ubi de compulsiva, quae voluntatem licet coactam habet in se. vt. ff. quod me. cau. l. si mulier. §. pe. Vnde. quia in rebus mobilibus alienis sit furtum contrectando:

non tamen illi vsucapio vlllo tempore procedit: veluti si quis liberum hominem, vel rem sacrae, vel religiosam, vel seruum fugitivum possideat.

Furti & violentiae expulsiuae vitium vsque adio rei insiguit, vt furtiva res, & vt possessa, nec longo temporis curriculo a quantumvis bona fidei possessore vsucapi possunt: tantum abest vt ab ipso fure aut violento occupatore vsucapiantur.

Furtivae quoque res, & quae vi possessae sunt, nec si praedicto longo tempore bona fide possessae fuerint, vsucapi possunt. nam futiviarum rerum, lex duodecim tabularum & lex Atinia inhihent vsucapionem: vi possessarum, lex Iulia & plautia. Quod autem dictum est, futiviarum & vi possessarum rerum vsucapionem per leges prohibitam esse, non eo pertinet, vt ne ipse fur, qui ve vim possidet, vsucapere possit (nam his alia ratione vsucapio non competit: quia scilicet mala fide possident) sed nec vllus alius, quamvis ab eis bona fide emerit, vel ex alia causa acceperit, vsucapiendi ius habeat.

vt infra de oblig. quae ex deli. nasc. §. j. & ex eo fit furtiva: sic non vsucapibilis: vt. s. proxi. vnde sequitur quod in rebus mobilibus &c. Competat. Sed videtur quod culpa auctoris non comitetur, id est non sequatur accipientem: vt. ff. de diuer. tempore praescri. leg. an vitium. & ff. de doli. ma. excep. leg. apud Celsum. §. si cum legitima.

Vnde in rebus mobilibus non facile procedit vt bona fidei possessoribus vsucapio competat. Nam si sciens alienam rem vendiderit, vel ex alia causa tradiderit: furtum eius committit.

Rem alienam bona fidei possessam, vitioque reali carentem, si quis bona fide accipit, ex causa ad dominium idonea tradiderit, tunc vsucapio procedit: licet in facto vel in iure tradens erraverit.

Sed tamen id aliquando aliter se habet. nam si heres rem defuncto commodatam aut locatam, vel apud eum depositam, existimans hereditariam esse, bona fide accipienti vendiderit, aut donaverit, aut dotis nomine dederit: quin is qui acceperit, vsucapere possit, dubium non est: quippe cum ea res in furti vitium non ceciderit: cum vtique heres qui bona fide tanquam suam alienaverit, furtum non committat.

Item si is ad quem ancillae vsusfructus pertinet, partum suum esse credens, vendiderit, aut donaverit, furtum non committit, furtum enim sine affectu

alicui commodatur, vel apud aliquem deponatur, vel alicui locata fuerit: & ille cui commodata vel locata erat, vel apud quem deposita erat, moriatur: & heres qui eidem succedit, adiuvit hereditate eius, & inuenerit res illas in hereditate defuncti, credens eas esse de bonis ipsius mortui, easque res alicui alij vendidit, aut dona. aut dotis nomine dederit, aut quolib. alio titulo sufficite ad dominij translationem, tradiderit: in his casibus non est dubium quin ille qui huiusmodi rem bona fide acceperit, eam vsucapere possit: quia in praedictis casibus huiusmodi res mobilis ab herede bo. fi. & iusto tit. tradita, furti vitio non est affecta. Heres enim qui huiusmodi rem tanquam suam bo. fi. alienavit, furtum non committit. Et non solum in praedictis casibus habet locum vsucap. sed etiam in alio casu. Nam si vsufructuarius ancillae crediderit partum eius vsufr. esse, & idcirco partum ancillae credens esse suum, alicui bo. fi. ementi vendiderit, iste fructuarius furtum non committit: & hoc secundum illam regulam generalem, qua cauetur furtum sine affectu furandi non committi. Et no. solum his modis sed etiam aliis multis modis potest accidere vt quis rem alienam mobile sine vitio furti in alium transferat & ita efficiat vt ad bo. fi. pos. vsucapi possit. Et haec dicuntur vsque ad illum. §. quod autem. Franciscus. de Arer

Nam si heres. sic. ff. eo. l. potest. & l. sequen. Accipienti. An ipse heres vsucapit titulo pro herede: Rn. non: vt ff. de diuer. tep. pra. l. cum heres. Alij contra si vellet ex sua persona continuare possessionem: vt. C. de pra. long. tep. l. j. quod falsum est. Quando ergo locum habet vsuc. pro herede, cum nec in suis heredibus locum habeat: vt. ff. pro herede. l. j. §. filium. & C. de vsuca. pro herede. l. nihil. Rn. quando defunctus retinebat aliquam rem credens sua: sed non vsucapiebat, quia deficiebat titulus, & heres est extraneus. Dote. p. filia, vel alia. nam & hic iustus est tit. vt. ff. pro dote. l. j. Furtum non committit. & ita vsucapitur. Sed nonne fuit in iure erratum: vt. s. de re. di. §. in pecudij. ergo vsuca. no. pcedit: vt. ff. e. l. nunquam. ij. in prin. & l. si fur. §. j. Rn. hic erravit tradens: ibi accipiens: vt ex illis legibus colligit. Vel no. prodest, vt ibi: sed no. nocet, vt hic. Furtum enim sine affectu. sed proba quod sine adfectu furtum committit.

Culpivita, cum quis cogitur re sua alienare. Turbatia, cui quis turbatur in possessione inquietata, cum duo praetendunt possessionem, & alter alterum inquietat: nulla illius quietas, secundum Por. & glo. in l. i. C. quod me. cau. Agi. Por. Et quae sint realia, quae personalia vitia, & an contra successorem agentem in iudicio possit opponi devotio auctoris, vide Ange. hic. Vltimo tempore. etiam quadraginta annorum: vt. C. de praescript. long. rem. quae pro lib. l. fi. Rem sacram vel religiosam. nisi desinant esse sacrae vel religiosae: quod fieri potest: vt. ff. de reli. l. cum loca. Accursus. Seruum fugitivum. qui facit furtum suisque: vt. C. de ser. fu. l. j. Sed nunquid. xxx. an. fugitivus vsucapitur: Respond. no. cum possessio retineatur: vt. ff. de acqui. pos. l. j. §. per seruum. & l. rem. quae. in fi. ergo non currit vsucapio possidenti: vt. C. de praescrip. xxx. vel. xl. an. l. male. nisi ex tunc quando ab alio coeperit possideri, vel steterit diu: quia extunc definit possideri: vt. ff. de acqui. pos. l. i. §. si seruus. & leg. per eum. §. per seruum. Vi. scilicet expulsiua, non compulsiva: vt. C. quod met. cau. l. si vi vel metu. in glo. fi. Praedicto longo tempore. scilicet triennij, vel decem vel viginti annis sed. xxx. vel. xl. annis possunt: vt. C. de praescrip. xxx. vel. xl. annorum. l. omnes. & l. sicut in rem. & de anna. except. l. j. §. ad haec. Accursus. ADDITIO. Quod procedit in eo. qui ab ipso emit bona fide. aliter secus de iure canonico, vt dixi. s. Possunt. nisi purgato vitio: vt. j. eo. §. aliquando. Na furivum. Similis ratio, quia lex vul: vt. s. quib. ex cau. ma. no. li. in prin. vnde illud, Sic volo, sic iubeo, sit pro ratione voluntas. Est & alia ratio: quia res vitiosae sunt: vt. j. eo. §. nouissime. Vi possessarum. scilicet si expulsi, & possedit: nec sufficit expulsi: vt. ff. eo. l. sequitur. §. si tu vi. Non eo perinet. scilicet tantum. Nam his. scilicet possessoribus violentis & furibus. Alia varione. Not. quod praevalet generalis ratio speciali. sic supra. de nup. §. affinitatis. & §. locum. arg. contra digestis de eden. leg. quaedam. Sed nec vllus. C. quod me. cau. l. si vi vel metu. contra. Sol. hic de vi expulsiua: ubi de compulsiva, quae voluntatem licet coactam habet in se. vt. ff. quod me. cau. l. si mulier. §. pe. Vnde. quia in rebus mobilibus alienis sit furtum contrectando:

inustus ti que hic error im pedis: sed in tradente fur fit bona fides.

committitur. Nam in interdctū vnde vi incidit sine affectu, quod est simile furto: ergo & furtum fit sine affectu: vt. C. vnde vi. l. cum quarebatur. §. j. ibi, & generali, & ibi, cum talis &c. Respond. in interdcto est affectus. licet non contra personam certam: sed hic suā esse credebat.

a Non committitur. sic. j. de obliga. quæ ex deli. nasc. §. placuit.

b Aliis. vt si iusto errore credam me heredem, cum non sim: vt. ff. eo. l. potest. Item mihi legatum: cum sit ademptū: vt. j. de act. §. si q̄ agēs. sic. ff. pro lega. l. iij. in fi. & alias vbiunque quis putat rem suam.

Quod autem. CASVS.

Domine, vos posuistis mihi multa exempla de vfucap. rerum mobiliū: sed dicatis mihi si placet, quando locum habere vfucap. rerū immobilium. Ad hoc respon. q̄ quo ad præscriptionem earum rerum quæ solo continentur, expediti⁹ ita procedit vfucapio: vt si quis sine vi natus sit possessionem alienius fundi vacantis (quod potest variis modis cōtingere: aut videlicet propter absentiam domini, aut propter eius negligentiam, aut si dominus fundi sine successore decesserit) licet ipse qui occupauit, ma. si possideat, cum intelligat se alienum fundum occupasse: si tamē alij bon. fide accipienti huiusmodi fundum tradiderit: poterit ille cui traditur præscribere: & hoc ideo, quia huiusmodi fundus non videtur vitio affectus: cum ille qui fundum acceperit, neque furtiuū, neque vi possessum accepisse intelligatur, ex quo iste fundus non sit furtiuus, pater tali ratione, quia rei immobilis furtum fieri non potest. abolita est enim quorūdam veterum sententia, qui putabāt totius fundi vel partis ipsius furtum posse committi. Pater igitur q̄ cum huiusmodi fundus non sit furtiuus, nec etiam vi possessus: præscribi possit. Principalibus enim constitutionibus prospectum est, ne alicui eorum qui res mobiles bo. fi. possident, longa & indubitata possessio auferri debeat. h. d. vsque ad. §. aliquando. Franc.

c Quod autem. hucufque de vfu rerum mobilium dictum est: nunc procedit ad ius immobilium.

d Loci vacantis. locus interdum dicitur plenus: vt qui possidetur. Interdum semiplenus: vt ille in quo aliquis est causa legatorum, vel rei seruandæ causa: vt. ff. de acqui. pos. l. iij. §. fi. & de act. emp. l. ij. §. j. Interdum vacuus: & hoc tribus modis, vt hic. sic. ff. de acqui. pos. l. ij. quod Accursius.*

e Propter absentiam. sed hoc videtur falsum, quod propter absentiam emittatur possessio: vt. ff. de acqui. pos. l. clam. §. qui ad nundinas. Sed respondetur. hoc propter effectum absentiam dicitur, scilicet obliuionem: vt quia longo tempore absuit, præsumitur quod proderelicto habuit. tempus enim inducit obliuionem: & ita obliuione amittitur dominium: vt. ff. de dam. infec. l. si finita. §. non autem. quod tempus erit in arbitrio iudicis: vt. ff. de iud. deli. l. j. §. fi. & l. seq. dummodo longum sit, & obliuionem inducat, & animum retinēdi habere desinat: vt. ff. e. l. furtum. §. j. & ff. de acqui. pos. l. quemadmodum. Accursius.

f Aut negligentiam. tantam, vt respuat rei possessionem: quod facile fit: vt. ff. de acqui. pos. l. si quis vi. §. j. & §. differentia.

g Sine successore. idem & si cum successore: dummodo non fuerit apprehensa: vt. ff. de acqui. pos. l. cum heredes.

h Longa. scilicet. x. vel. xx. annis. Sed hic. §. duabus rationibus est hodie correctus, nam præsumitur hodie talis possessio violenta: vt C. vnde vi. l. cum quarebatur. ergo non habet locum hæc præscriptio: vt. §. §. furtiuæ. Item alia ratione: quia bona fides desideratur ab vtraque parte, aliā. xxx. annorum tantum præscriptio currit: vt in auth. vt spon. lar. §. rursus. col. ix. Accur.

i Acceperit. verè, non furtiuè. A D D I T I O. Quod verum intellige, siue debitor surripuit, siue alius secundum communem opi. licet glo. in vltimo casu variauerit: vt hic per Christopho.

k Abolita. id est precepta. inde abolitio, id est accusationis preceptio.

Institut.

Fundi loci ve. Fundus est integrum aliquid, locus est portio fundi: fundus finibus regitur non locus: fundus ad prædiz rustica, locus urbano ad urbana pertinet: inde in §. constituitur. §. de vstru. in fundo & ædibus. Ad hæc locus est sine villa, fundus nō villa: inde inter ceteras notat illa recēterur à plinio, minus arare quam verrere: id est minus haberi fundi q̄ villa. Cuiac.

l Loci. id est partis fundi: sed fundus totus dicitur: vt. ff. de verb. signi. fic. l. locus.

m Furtum. & est simile ff. eo. l. quare. Sed cōtra. ff. de fur. l. si quis vxori. §. si sulphuraria. & l. si creatæ. Sol. ibi non loci, sed terræ quæ eximebatur, furtum fiebat. Et qd̄ subicit, & eorū & c. sic construe: & prospicitur principalibus constitutionibus, ne cui eorum qui possident res soli, lōga &c. & tunc nō est necesse q̄ in textu sit, vilitati. & sunt hæc principales constitutiones: vt. C. de præcri. lōgæ. per totum titu. Accur.

[Aliquando.] CASVS. Domine, dixistis mihi. §. quod res furtiuæ & vi possessæ vfucapi nō possunt: nūquid hoc generaliter est verum, quod res semel furtiuæ & semel vi possessæ nunquam possit vfucapi? Ad hoc respon. q̄ non. Nam res quondā furtiuæ vel vi possessæ, aliquando vfucapibilis efficitur: veluti si postea reuensa fuerit in domini potestatem. Tūc enim purgato vitio quod vfuc. eius impediēbat, bene poterit eius vñc. procedere. Et hæc dicitur vsque ad. §. res fisci. Franc. de Arct.

n Vfucapi. duabus rationibus stare nō potest quod hic dicitur. Prima, quia desit esse vitiosa. vnde nō erit mirabile quod videtur velle inducere contra id quod est. §. eo. §. furtiuæ. Respō. dic furtiuæ vel vi possessæ: scilicet quondam. * Secunda, quia dominus non vfucapit: cum sua sit nec alius ab eo accipiens, cum transeat dominium: vt. ff. eo. l. sequitur. §. lana. & §. tunc in potestatem. Sed respon. vfucapi potest, id est vfucapibilis est: vt si ab aliquo non domino alienatum non committente furtum eius, vfucapier emptor.

o Domini. vel quasi, vt tutoris vel creditoris si alienam rem debitor obligauit: vt. ff. eo. l. sequitur. §. si pupilli. & pro soluto. l. fin. aliud si suam: vt. ff. eo. l. sequitur. §. si rem. Accursius.

p Reuensa. vel quasi: vt. ff. de fur. l. quamuis. & ita quod non possit ab eo auelli: vt. ff. eo. l. sequitur. §. tunc.

[Res fisci.] CASVS. Domine vos posuistis exemplum de quibusdam rebus quæ vfucapi non possunt: nunquid sunt plures in quibus non habet locum vfucap. vel præscri? Respō. quod sic. Res enim fisci nostri vfucapi non possunt. & hoc est verum in rebus fisco acquisitis. sed secus est in acquirendis. nam Papinia. scripsit quod si bo. fi. emptor de bonis vacantibus, & nondum fisco denunciatis, aliquam rem emerit, & eandem bon. fi. sibi traditam acceperit: poterit eam rem beneficio vfucap. acquirere. Et hoc idem diui Seuerus & Anto. rescripserunt. Et hæc dicuntur vsque ad illum. §. nouissime sciendum. Franc.

q Fisci. id est imperij.

r Non potest. triennio mobilis, vel. x. vel. xx. annis immobilis. Idem in patrimonialibus principis: vt. C. ne rei domin. vel templo. l. j. Idem in re ciuitatis: vt. C. de sac. san. eccle. l. fin. Præscribuntur tamen di. & res spatio. xl. annorum, excepta re mobili ecclesiastica non sacra, quæ triennio vfucapitur: vt. C. de præscrip. xxx. annor. l. omnes. & in authent. de ecclesi. titu. §. pro temporalibus: coll. ix. & in authent. hæc constitutio innouat constitutionem. col. viij. Item exceptis publicis quæ sunt vsui publico deputatæ: vt. ff. de via publ. l. viam. Itē res pupilli non vfucapitur: vt. ff. de acquirend. rer. domi. l. bonæ fid. in fine. j. responso, ibi, nec interest. b Item res filij à patre alienatæ: nisi. xxx. ann. à tempore quo est sui iuris; vt. C. de anna. excep. l. j. in fine. & in authent. de nup. §. si verò expectet. collat. iij. Item res data prædici contra legem Iuliam repetundarum: vt. ff. ad leg. Iuliam repetun. l. quod contra legem. Item fundus dotalis: vt. ff. de fundo dotali. l. si fundum, A D D I T I O. Nisi fuisset inchoata antequam esset dotalis: vel haberetur respectus ad præiudicium alicuius.

s Reuensa. vel quasi: vt. ff. de fur. l. quamuis. & ita quod non possit ab eo auelli: vt. ff. eo. l. sequitur. §. tunc.

[Res fisci.] CASVS. Domine vos posuistis exemplum de quibusdam rebus quæ vfucapi non possunt: nunquid sunt plures in quibus non habet locum vfucap. vel præscri? Respō. quod sic. Res enim fisci nostri vfucapi non possunt. & hoc est verum in rebus fisco acquisitis. sed secus est in acquirendis. nam Papinia. scripsit quod si bo. fi. emptor de bonis vacantibus, & nondum fisco denunciatis, aliquam rem emerit, & eandem bon. fi. sibi traditam acceperit: poterit eam rem beneficio vfucap. acquirere. Et hoc idem diui Seuerus & Anto. rescripserunt. Et hæc dicuntur vsque ad illum. §. nouissime sciendum. Franc.

t Ipse tamē in realia præstari vfucapientem cōditionem.

Et nota q̄ vfucap. incepra cū maio re cōstituta cōtra minorem: sed ex clausula generali restitui potest. nisi longissimi temporis fuerit, quæ dormit durante pupillari aetate. Angel.

F

† Alias, quo autē ad eas res quæ fo. conti. expediti⁹ ita procedit & c. p. crediti scilicet vfucapio. ita enim legit Franc. de Aretio in casu ad hūc. §.

Locus dicitur plenus, semiplenus, & vacuus. * Hæc glo. fin. & vnica. Aegid. per.

Tēpus obligationē iduere, quam consequitur dominij perditio.

Dicit. §. esse correctum.

Abolitio quid est.

Ordo litera.

a] Et hoc facit pro saluā do dicto te sis deponētis de filio alicuius qui iam sit mortuus: quia si baudiur filius Caii, tci licet quondā & c. Chri. Por. hic.

nantis tantum: quia valeret. Ange.

Nondum nunciatis. ab aliquo: cum variz sint cauz quibus ad fisco denuntiatio fieri solet: vt. ff. de iu. fil. l. j. in prin.

Traditam. scilicet ab eo qui acceperat possessionem horum bonorum.

Bonis. s. alicuius morientis sine herede, cui successit fisco. no idem in ciuitate: vt. C. de bonis va. l. j. & l. vacantia. lib. x. Accur.

Vscapere posse. scilicet triennio, vel decem vel xx. an. cu habeat titulu. si autem titulum no habet, & vult ex tempore delationis sibi computare tempus, habet quatuor annos: vt. ff. de iur. fil. l. j. §. diuus. & de diuersis temp. pre. l. intra. §. j. Sed si ex tempore ex quo ceperunt ad fisco peruenire. xx. annos habet: vt. ff. de iure fisci. l. j. §. prescriptio. & hec vera sunt siue in re singulari, siue in vniuersitate. & sic loquitur. ff. de pet. here. l. etiam si putatu. §. item si quis a fisco.

[Nouissime.] CASVS. Domine, iam posuistis mihi exemplum quando habet locum vsuca. vel prescriptio. Sed pro deo

dicatis mihi regulam generalem per quam possim cognoscere generaliter, quando locum habere poterit vsuc. vel prescri. Ad hoc respon. Imper. Amice, scire debes generaliter rem talem esse debere, vt in se vitium non habeat ad hoc vt a bonz fidei emptore, vel ab eo qui alia quacunque ex causa iusta possidet, vsucapi vel prescribi possit. Sed domine, iam video q res debeat carere vitio, ad hoc quod possit vsucapi: sed nunquid sufficit ad vsucap. quod possessor errore deceptus credat se iusto ritu, possidere rem, quam sine titulo possidet: veluti si per errorem credat se ritu. donationis vel emptionis possidere? Respon. quod non. Error enim falsa causa, vsuca. non parit: veluti si quis rem non emerit, & se eam emisse existimans, quasi titulo possideat emptionis: vel cum res ei donata no fuerit, quasi ritu. donationis se possidere existimet. nam in his casibus cum in veritate titulus deficiat: vsuca. procedere non poterit. Et hac dicuntur vsque ad illum. §. diutina. Franc.

Nouissime. id est in vltimis, vt breuiter dicam. sic. §. de suspect. tuto. §. nouissime.

Vitium. vel quasi: vt. §. prox. §. & §. aliquando. Sunt autem vitia, vt quia futura, vel vi possessa: vt. §. eo. §. futura. Nunquid precaria possessio est vitiosa? Respon. non, arg. ff. commu. di. l. communi diuidun. §. inter praedones. Nunquid litigiosa? Respon. non: vt. C. de pre. long. temp. l. j. Nunquid clandestina? Respon. non dicitur res clandestina aliqua lege, sed possessio. Quidam tamen dicunt omnia supradicta esse vitia rerum: vt arg. ff. de acquir. pos. l. Pomponius. §. cum quis.

Error. de errore facti loquitur. idem magis in errore iuris: vt. ff. eod. l. nunquam. ij. in princ. Sed hic error facti quandoq; prodest: vt ff. pro emptore. l. quod vulgo. * & ff. pro lega. l. pro legato. & ff. pro soluto. l. iij. & ff. pro suo. l. hominem. in quibus casibus dicunt quida locum habere titulum pro suo, & tantum in his & aliis qui a lege specialiter inueniuntur: vt. ff. de iu. do. l. Proculus, secundum Azo. Nos idem secundum Io. in omnibus: & de his gratia exempli posuit lex, & titulo emptoris vel simili vsucapietur, non pro suo tantum: vt tamen in emptione iustiorum errorem exigamus: vt. ff. pro empt. l. ij. & l. iij. in princ. Item quid si non erat, sed scit: Respo. non potest sibi causam possessionis mutare: * vt. ff. de acquir. pos. l. iij. §. illud. & ff. eo. l. non solum. §. quod vulgo.

[Diutina.] CASVS. Domine, pater meus Titius possidebat alienum fundum, quem emerat a non domino, per viij. annos continuos inter presentes: & postea decessit Titius pater meus, & ego ei successi: & eundem fundum inter presentes per biennium continuum, vel etiam per triennium sine omni interruptione possedi: & ita tempus prescriptiois a Titio patre meo inchoatum co-

pleui: sed veniens postea verus dominus cepit eundem fundum a me vindicare: & ego obieci ei exceptionem prescriptionis, ipse replicauit prescriptionem per mortem patris mei esse interruptam. Domine, dicatis mihi si ope huiusmodi replicationis possit exceptione prescriptionis elidere, & per consequens in rei vindicatione obtinere: Respon. q. no. Nam diutina possessio quz prodesse ceperat defuncto: & heredi succedenti de iure ciui. & etiam bonoru possessori de iure pratorio succedenti continuatur: nec per mortem ipsius defuncti interruptitur: quamuis ipse heres vel bonorum possessor sciam habeat rei aliena. & hoc veru, quado defunctus iustum habuit initium: secus est in casu coersio. Nam si ipse defunctus iustum initium no habuit, possessio eius heredi vel bonotu possessori bonam fidem habenti prodesse no potest. quod nostra constitutio non solum in prescriptioibus sed etiam in vsuca. obseruari constituit: vt videlicet inter defunctu & eius successorem tempora continuantur. Et hac non solum locum habent in eo qui

cessoris mala fidem excusat. cotinuatur enim defuncti possessio: & ex cotratio, mala fides auctoris, heredi vitunque bonz fidei obest. Itz auctoris tempora, singulari successori ad vsucapione copleda accedunt & cotinuantur.

Diutina possessio quz prodesse ceperat defuncto: & heredi, & bonorum possessori cotinuat, licet ipse sciat praediu alienum esse. Quod si ille initium iustum non habuit, licet ignorati, possessio no prodest. Quod nostra constitutio + similiter & in vsucapionibus obseruari constituit, vt tempora continuantur.

Tempus venditoris coniungitur cum tempore emptoris. Arer.

Inter venditorem quoque & emptorem coniungi tempora diui Seuerus & Antoninus rescripserunt.

succedit in titulo vniuersali: sed etia qui in titulo singulari succedit. nam inter emptorem & venditorem tempora debere continuari diui Seuerus & Antoninus rescripserunt. Et hac dicuntur vsque ad §. edicto diui Marci. F. de Arer.

[Diutina.] s. decem annorum inter presentes, vel viginti inter absentes, vel triennij: vt. ff. qui & a qui. l. si cum fidei. §. Aristot. & §. eo. in prin. huius tir. & C. eo. l. diutina. Accur.

Et heredi. Heres iure ciuili, bonorum possessor iure pratorio: vt. §. de bono. poss. §. quos autem.

Continuatur. nisi ipsi heredi tradita sit possessio: vt. ff. eod. l. heres eius.

Sciat. ff. de acquir. re. do. l. quz situm. ij. respond. contra. Solu. ibi heres sciebat rem esse eius qui causam a testatore habet, vt legatarij: quod nocebat. hic alterius sciebat: quod non nocet ad vsucapionem.

Nostri constitutio. vt. C. de vsuca. transfor. l. j.

Similiter. non solum in prescriptione.

Tempora. s. vt continuantur, sed in hoc differt, quia in titulo singulari vitrumque, scilicet emptorem & venditorem bonam fidem habere oportet: vt. ff. pro empt. l. ij. §. si eam rem. aliis contra. secus in vniuersali rit. vt hic. Est et ratio, quia si heres non adiret, hereditas completeret: vt. ff. eod. l. nunquam. ij. §. vacuum. quia est eadē persona: vt in authen. de iureiu. a. mo. pra. in fi. j. respon. ibi. cum vtique col. v. concor. cum hoc. §. ff. pro emp. l. ij. §. emptori. & §. si defuncto. & fit hac coniunctio ad lucrum & ad damnum: vt. ff. quemad. ser. amit. l. si quis alia. §. tempus.

[Edicto diui Marci.] CASVS. Dicit Iustinianus quod edicto diui Marci ita cautum est, quod si aliquis emerit rem alienam a fisco vendente vt suam, & dominus rei rem suam ab emptore intra quinquennium postquam tempus venditionis lapsum fuerit, non repebat: postea emptor per exceptionem quinquennalis prescriptiois dominium rei repellebat. Et hoc obtinebat vsque ad tempus domini Zenonis. Postea autē constitutio bonz memorię Zenonis illis qui a fisco vendete rem aliena vt suam aliquid emerint, aut titulo donationis vel alia quacunque iusta causa acceperint, bene prospexit. nam in constitutione Zenonis cautum est, vt illi qui a fisco alienam rem vendente vt suam, aliquid accipiunt: statim securi fiat & existant victores, siue agant aduersus alios, siue ab aliis conueniantur. Sed certe domine videtur mihi quod iniqua sit constitutio Zenonis, que statuit ita veros dominos per alienationem a fisco factam statim excludi. Ad hoc responderet. Amice, non est ita iniqua constitutio Zenonis sicut tibi videtur. nam in eadem constitutione & dominis reru prospectum est. Licet enim aduersus emptores venire non possint, actiones tamen suas si quas sibi hypotheca vel do-

tionem obtinere: Respon. q. no. Nam diutina possessio quz prodesse ceperat defuncto: & heredi succedenti de iure ciui. & etiam bonoru possessori de iure pratorio succedenti continuatur: nec per mortem ipsius defuncti interruptitur: quamuis ipse heres vel bonorum possessor sciam habeat rei aliena. & hoc veru, quado defunctus iustum habuit initium: secus est in casu coersio. Nam si ipse defunctus iustum initium no habuit, possessio eius heredi vel bonotu possessori bonam fidem habenti prodesse no potest. quod nostra constitutio non solum in prescriptioibus sed etiam in vsuca. obseruari constituit: vt videlicet inter defunctu & eius successorem tempora continuantur. Et hac non solum locum habent in eo qui

Hic vltimo puto responduus est post §. iter. Nam in sua constitutioe Iustinianus heredis aut testatoris nulla mentione constituit: denique hoc ius semper fuit vt vsuca pio in herede cotinua retur, ppter ea quod heredis & defuncti eadē persona est, sed hac nos in Pand. libris fuisit expositum. Caiac.

* Rem clan destina non dicit, sed possessionem. Error duplex est. * Ibi est iustissima causa erroris, quz dat causam vsucapionis: scilicet di. Bart. & glof. in d. l. quod vulgo. Aegi. Per. a]. Et nota qd ad hoc vt ex iusta causa quis possit mutare secundum glo. in d. l. nemo oportet quod prima poss. penitus a se abdicauerit secundum Ange. hic.

Prescribit haeres cum mala fide.

vel dominio rerum a fisco alienatarum putauerint competere: per eandem constitutionem vsque ad quadriennium aduersus sacratissimum ararium poterunt exercere. Sed domine, iam video quid dominus Zeno statuit in alienationibus factis a fisco vendente rem alienam vt suam. Sed ponamus quod Imperator vendat aliquam rem de patrimonio proprio, quod habuit ante diadema imperij: quid iuris erit in casu isto? Ad hoc respon: quod idem iuris in casu isto erit, qd statutum fuit in constitutione Zenonis. Nam in constitutione quam nuper promulgauimus de his qui a nostro priuato patrimonio vel a patrimonio venerabilis Augustæ aliquid acceperit: statuimus eadē per omnia seruari, quæ in præfata diuinæ memoriæ Zenonis cōstitutione continentur. Et hæc dicuntur vsque ad fin. tit. Franc.

Edicto. id est præcepto generali: aliās prætorum dicuntur edicta: vt quod met. cau. & similia: vt. ff. quod me. cau. l. si mulier. circa pri. Acc. **A fisco.** vt a procuratore imperialium rerum nam de patrimonialibus dicitur. j. eo. in fi.

Emir. scilicet a fisco vendete vt suam. a quo edicto res minorum excipiuntur: vt. C. si aduers. fisci. l. fin. Si autem vt alienam, vt quia cessatum est in solutione tributorum, tria exiguntur: & quod sit debitum, & qd sit cessatum: vt. C. si aduersus fisci. l. fina. & C. si propter pu. pen. l. fina. ij. respon. for. biennio: vt. ff. loc. & cōduc. l. quæro. §. inter. yer. quæro. Itē tertio quod rei subhastetur, id est præconizetur: vt. C. si propter pu. pen. l. fin. **ADDITIONO.** Et plura alia requisita vide per Ange. hic, & per glo. in. l. j. C. de si. instru. & iur. hast. ff. lib. x.

Constitutio. C. de quadri. præscri. l. omnes. **Bene prospexit.** corrigendo edictum diui Marci. **sciatim.** ff. de per. here. l. etiā si §. item si quis. in glo. emerit. contra. Solu. ibi in vniuersitate, hic in re singulari loquitur. Alij dicūt quod hic corrigi. **Et eodem modo** (scilicet primo, non secundo) respō. ad. l. C. de hered. vel act. vend. l. j. Item ibi erat res fisci.

Quadrinennium. nisi sit minor, vel reipublicæ causa absens: vt. C. de resti. mili. l. neque. **Actiones.** sed quæ? Respon. condicito ex hac. l. secundum Ioan. sed. P. in rem dabat hic non domino contra dominum. arg. C. de here. vel ac. ven. l. j. contra. Sol. ibi de vniuersitate vendita, hic de re singulari.

Constitutio. C. de quadri. præscri. l. bene a Zenone. **A nostra.** id est a priuata nostra substantia: sed. §. de fiscali dixit: vt C. de quadri. præscri. l. bene a Zenone. Accursus.

DE DONATIONIBVS.

Ista rub. continuatur per Imperatorem. Dicitur est. de quibusdam modis acquirendi: scilicet de acquisitione que fit per vsucapionem & prescriptionem. Nunc dicendum est de alio modo acquirendi, qui fit per donationem.

Et aliud. Totus iste tit. diuiditur in quinque partes. Primò ponit continuationem cum distinctione bimembri. Secundò de donatione causa mortis. Tertio de donatione inter viuos. Quarto de donatione propter nuptias. Quintò de vna acquisitione de iure ciuili, quæ est correctæ. Secunda ibi in. §. Mortis causa. Tertia in. §. Aliæ autem. Quarta ibi in. §. Est & aliud. Quinta ibi in. §. Erat olim. **CASVS.** Domine, iam video qualiter per vsucapionem & præscript. acquiritur dominium rerum de iure ciuili: nunquid sunt plures modi acquirendi dominium rerum de iure? Ad hoc respon. Iustin. quod sic. Est enim & alius modus ciuili acquisitionis, videlicet donatio. vnde hic de dona. videndum est. & hoc in prima parte. Sed pone in secunda. Domine, iam video quod vultis tractare de donationibus. ponatis mihi aliquam diuisionem donationum. Ad hoc respon. Donationum duo sunt genera. Est enim Institut.

quædam donatio inter viuos, & alia causa mortis. Sed domine, dicatis mihi quid censetur donatio causa mortis? Ad hoc respon. Amice, donatio causa mortis est, quæ fit propter mortis suspicionem: veluti si quis donat, vt si ipsum mori contingerit, remaneat donatarius. & huiusmodi mortis causa donatio tribus modis reuocatur: videlicet si donator conualuerit, vel eum donationis suæ penituerit, aut si donatarius prius decefferit, & huiusmodi mortis causa dona. per omnia ferè ad exempli si legatorum redacta est. Nam cū ante tempus nostrū veteres iurisprudentes dubitarent vtrū donationem causa mortis oporteret obtinere similitudinem cū legato, an cum donatione simplici inter viuos: & quidam antiqui eam vellent donationi simplici cōparare, & qui dā legato: ob huiusmodi discordiā antiquorū sapiendam, a nobis constitutum est, vt huiusmodi dona. cau. mor. per omnia ferè legatis cōnumere: & sic omnino procedat quæadmodum nostra cōstitutio procedere cōstituit. Et vt breuiter de hac donatione expediamus: in summa scire debes quod mortis causa donatio est, cū aliquis ita donat, vt magis velit seipsum habere si conualuerit, quam donatariū:

quid acceperint, hæc statuit quæ in fiscalibus alienationibus præfata Zenoniana constitutione continentur.

DE DONATIONIBVS.

Donatio mortis causa dicitur, quæ ob mortis imminentiæ vel futuræ suspicionē fit: quæ (semota veteri dubitatione) instar legatorū ferè per omnia redacta est. Reuocatur autem donatoris cōualuētia & penitentia, item donatario præiudicente.

Et & aliud genus acquisitionis, donatio. Donationum autem duo sunt genera: mortis causa, & non mortis causa. Mortis causa donatio est, quæ propter mortis suspicionem, cum quis ita donat, vt si quid humanitus eis cōtigisset, haberet is qui accipit: sin autem superuixerit: is qui donauit, reciperet, vel si eum donationis penituisse, aut prior decefferit is cui donatū sit. Hæc mortis causa do-

magisque donatariū, si moriatur, quam heredem suum: sicut Homerus recitat Telemachum his verbis expressis donasse Piræo. Et hæc dicuntur vsque ad illum. §. aliz autem. Franc.

Acquisitionis. scilicet de iure ciuili. nam per stipulationem tantum contrahebatur, scilicet donatio: quæ scilicet stipulatio est de iure ciuili: sed hodie fit nudo pacto: vt. C. eodem. l. si quis argentum. §. fina. & §. de act. §. de constituta. Vel dic eam esse iuris ciuili approbatione, non inuentione, sed iuris gentium: vt. §. de re. diui. §. per traditionem. Vel dic, sui origo fuit de iure gentium vno modo, scilicet per traditionem: ac postea de iure ciuili fuit ille modus approbatus, & alius inuentus, scilicet per stipulationem. Tertio per Iustinianum additus est tertius, puta per nudū pactum. Accursus. **Et non mortis.** si large hæc duo membra accipiuntur, in textu nihil deest, & proptiè ponuntur genera. nam multe species sub quolibet continentur. & hoc approbo: Vel accipe strictè pro duabus speciebus tantum donationum, scilicet simplicis inter viuos, & simplicis causa mortis: & adde aliās donationes, vt legatum: vt. j. de lega. in prin. Item donationem propter nuptias: vt. j. eo. §. est & aliud. Item & quod est. j. eo. §. fina.

Mortis. scilicet instantis vel futuræ: vt. ff. eodem. l. ij. iij. v. & vj. siquidem vbique * mors timenda est, cum eius dies incertus sit: vt. ff. eodem de mor. cau. do. l. fenatus. §. mortis. & de condi. & demon. leg. j.

si quid humanitus ei contigisset. i. si moriatur: vt. ff. de verbo. sig. l. in vulgari. §. fin. & debet hoc exprimi: aliās non est mortis causa donatio: vt. ff. eo. de mor. causa dona. l. Seia. §. si. nisi ex coniecturis appareat eum velle donare causa mortis. **ADDITIONO.** Nota quod ad hoc vt sit donatio causa mortis, requiritur quod fiat mēto mortis. Idem not. glo. Bar. Ang. & Rapha. & Imo. in. d. l. Seia. §. fina. & glo. & Bart. in. l. Seia. ff. de do. præleg. & Bart. in. l. quæ dotis. in fin. j. col. ff. solu. mar. aliās autem licet aliquis sit in extremis constitutus, si simpliciter donat, nec adicitur causa mortis: intelligitur donatio inter viuos. & est text. sing. in. d. l. Seia. §. fin. quod not. secundum Ang. **superuixerit.** id est conualuisse. & ita tribus modis reuocatur: vt hic subicitur, & ff. si cer. pet. l. non omnes.

penituisse. quia voluntas est ambulatoria vsque ad mortem: vt. ff. de adimen. leg. l. iij. in fin. & quia donatio est ob causam, scilicet si moriar: & sic possum penitere: vt. ff. eo. de mor. cau. do. l. se-

Supernite re, nunc saluum euadere: aliās superuenerit, est inperitiam alicui uere. Cuiac.

Et si sit donatio causa mortis: se cundum cōter oēs. de quo vide Angel. in. §. in p. sonam. j. de actio. & Ch. j. eo. in glo. manifestatae rit.

Hoc verū cū quid agitur facinorosē, secus ubi virtus exercetur, quia sic non est timenda mors. Seneca. Sic discas quasi nunquā moriturus: sic viuas, quasi cito moriturus. nil enim mali in morte est Tulli. Viri forti non modo nō timenda mors, sed apperenda. Aeg. Per.

Fiscus vendit rem vel vt suam, vel vt alienam.

Et istam cōiter approbat oēs: quia illo iure hæc præscriptio erat in cognita. Ad. l. r. respon. quod ibi cōueniebatur ex natura rei, quæ continet cre dita & debita, nō ex eo quod esset aliena: quia ad rē ipsam f. hereditatem, nō emptor, sed fiscus conueniretur, la.

zatus. §. j. in fi. & ff. de condic. cau. da. l. iij. §. ij.

^a Ad exemplum legatorum. quantum ad vim & potestatem: quia sicut legata morte confirmantur, ita donationes causa mortis, ut reuocari non possunt.

^b Ver omnia. subaudi fere, ut statim dicit: nam in multis differunt.

^c Donationis. scilicet simplicis, & inter viuos: alia nulla esset huiusmodi distinctio, cum omne legatum sit donatio: ut patet ex definitione eius: ut ff. de lega. ij. leg. legatum.

^d Habebat. scilicet donatio causa mortis. nam cum donatio inter viuos habet insignia: ut sit liberalitas cum legato, ut morte confirmetur, & ut detrahatur Falcidia: ut. C. ad leg. Fal. leg. fina.

^e Retrahebant. subaudi, & alij ad aliud.

^f Fere legatis. dicit ferè, quia in quibusdam discrepat à legatis. ecce enim si donas in annos singulos: donatio uero est sed legata plura: ut. ff. de donat. cau. mor. leg. senatus. §. fin. Item legatum ab herede semper traditur: ut patet ex definitione legati infra de le. in princ. donatio autem vel ab hoc, vel ab alio.

Item in donatione obligatur donans, in legato non. Item si testamentum accuso: perdo legatum, non donationem: si tamen accuso ut falsum: ar. ff. de his qui. ut indi. post legatum. §. qui mor

Donationes causa mortis & legata differunt in multis. Odissæ xvii.

nationes ad exemplum legatorum redactæ sunt per omnia. Nam cum prudentibus ambiguum fuerat, utrum donationis, an legati instar eam obtinere oporteret, & utriusque causæ quædam habebat insignia, & alij ad aliud genus eam retrahebant: à nobis constitutum est, ut per omnia ferè legatis connumeretur, & sic procedat quemadmodum eam nostra constitutio formauit. Et in summa, mortis causa donatio est, cum magis se quis vult habere, quam eum cui donat: magisque eum cui donat, quam heredem suum. Et sic apud Homerum Telemachus donat Piræo.

Πειραῖ, ὃ γὰρ τ' ἰδὲ μὲν ὅπως ἔστ' αὖ τὰ δὲ ἔργα
ἔειπεν ἔμὲ μισητῆρες ἀγῆνορες ἐν μεγάροισι
Λάβρη κτείναντες πατρῴϊα πάντα δάσονται
Ἄυτὸν ἔχονταί σε βέλομι ἔπαυρέμην, ἢ πῖνα πῶν δέ
Εἰ δ' αὖ ἐγὼ τῶν τοῖσι φόνον καὶ κίερα φυτεύσω,
Δὴ τότε τοῖσι χεῖροντι φέρειν ὡς δὲ δάματα χεῖρων. [id est,

a) Hoc intel ligas ut dicit glo. in l. etiā ff. de inof. testa. e. plene per Io. de Imo. in l. si ff. de dona. causa mor. Ange. b) Hoc est falsum secundum Ang. hic.

^h Et in summa. i. ut breuiter de hac donatione expediamus: ut. ff. i. vult. id est veller. (e. l. j.)

^k Habere. s. si superuixerit: ut. ff. eo. l. senatus. §. j.

^l Et sic apud Homerum. id est sicut recitat poeta Homerus, quod Telemachus dictis verbis expressis donauit.

[Aliæ autem.] CASVS. Domine, iam vidi exemplum de dona. cau. mor. & de eius effectu. ponatis mihi exemplum de donatione inter viuos. Ad hoc respond. Amice, sunt quædam aliæ donationes quæ sine aliqua mortis cogitatione fiunt: & huiusmodi donationes inter viuos appellantur: & tales donat. legatis non comparantur. Si enim perfectæ fuerint, temere reuocari non possunt. Sed domine, dicatis mihi quando dicuntur perfectæ: Ad hoc rñ. Amice, huiusmodi donationes perfectæ censentur, cum donator voluntatem suæ liberalitatis in scriptis vel sine scriptis donatario manifestauerit, puta per talia verba, dabo vel donabo tibi talem rem. & in nostra constitutione cautum est huiusmodi donationes semel perfectas traditionis necessitatem ad exemplum venditionis in se habere: ut sicut venditor rem venditam numerato sibi precio tradere compellitur: ita donatori post emissam liberalitatis vocem auctoritate nostræ constitutionis tradendi necessitas imponatur. Sed antiqui principes statuerunt donationes simplices summam ducentorum aureorum excedentes, sine insinuatione scripturæ non valere. nunquid placet vobis quod illud hodie obseruetur? Ad hoc

respond. quod non. Nam cum constitutiones antiquorum principum statuerunt huiusmodi donationes simplices excedentes summam ducentorum aureorum actis interuenientibus insinuari, nostra constitutio huiusmodi summam vsque ad quingentos solidos ampliauit, & statuit vsque ad quingentos solidos sine omni insinuatione valere donationes. & per eandem constitutionem quasdam species donationum introduximus, quæ licet quingentos solidos excedant, tamen nullam insinuationem desiderant: sed in se sine omni insinuatione plenissimam habent auctoritatem. & alia insuper multa ad vberiore exitum donationum inuenimus: quæ omnia & singula ex constitutionibus nostris, quas super huiusmodi donationibus fecimus, manifestissime colligi possunt. Sed domine, vos dixistis mihi. s. quod huiusmodi donationes simplices semel perfectæ non possunt reuocari: nunquid est hoc generaliter verum? Respon. quod non. Licet enim dixerimus tales donationes non posse reuocari, tamen sciendum est quod si plenissima sunt huiusmodi donationes: si donatarij ingratit extiterit erga donatores, licet ipsi donatoribus per nostram constitutionem certis ex causis eas reuocare. & hoc ideo statuimus. ne donatores qui benefici

O Piræe (etenim rerum non nouimus harum Euentum) si me clam lata per atria caso Forte proci audaces rapiant mea cuncta paterna, Hæc ego te malo quàm illorum quempiam habere. Sin ego eos iusta meritos affecero clade, Tum mihi tu lato reddes illa omnia latus.]

Inter viuos donatio est, quæ nulla mortis suspitione fit, sed ex pure liberalitatis fontibus procedit, quæ solo consensu perfecta, temere non reuocatur: egræque publica insinuatione, si quingentorum aureorum summam pretergrediatur: in certis tamen casibus etiam citra insinuationem effectum sortitur.

Aliæ autem donationes sunt, quæ sine vlla mortis cogitatione fiunt: quæ & inter viuos appellamus, quæ omnino non comparantur legatis: quæ si fuerint perfectæ, temere reuocari non possunt. Perficiuntur autem cū donator suam voluntatem scriptis aut sine scriptis manifestauerit. Et ad exemplum venditionis nostra constitutio eas etiam in se habere necessitatem traditionis voluit:

um suæ liberalitatis in alios contulerunt, ab illis iniuriam patiantur secundum modos in nostra constitutione enumeratos. Et hæc vsque ad illum. §. est & aliud. Franc.

^m Aliæ autem. nunc prosequitur aliud genus donationis. dictum est de donationibus causa mortis, nunc de dona. simplicibus, id est inter viuos, dicit. Accursius.

ⁿ Temere. ideo dicit temere, quia quandoque reuocantur: ut. §. eo. §. sciendum.

^o Voluntatem. etiā nudo pacto: ut. C. eod. de dona. l. si quis argentum. §. fin. Accursius. ADDITIO. Si tamen donetur factum: requiritur stipulatio & traditio, sicut olim. Item præsentia donatis & donatarij, vbi fit certæ personæ, secus si incertæ.

^p Manifestauerit. scilicet per verba futuri temporis: ut dabo vel donabo. ad instar stipulationis: ut. ff. de verbo. obliga. leg. v. §. stipulatio. vel præsentis temporis: ut do, vel dono. cum nudo pacto fiat: & pactum etiam fiat per verba præsentis temporis: ut. C. eodem glo. in l. ff. de dona. leg. si quis argentum. §. fina. ff. de pact. leg. tale. in princip. & in glo. ij.

^q venditionis. ex hoc verbo dicebat. N. venditorem præcise teneri ad rem tradendam. sic. ff. de verb. oblig. l. vbi autem non apparet. in fin. Ioan. contra scilicet ut interese dando liberetur: ut. ff. de act. emp. leg. j. in prin. & similitudo quæ hic fit, est in hoc, ut sicut necessitas imponitur venditori ad aliquid, sic & donanti: licet à principio nullus cogebatur: ut. C. de act. & oblig. leg. sicut. Sed nunquid donator de euictione tenetur? Respon. si incipit à traditione. non: ut. ff. eo. de dona. leg. Atiflo. in fin. Si à pactione, sic. ut. C. de iur. do. j. Accursius. ADDITIO. Et est ratio: quia cum donatio sit doni datio: iste pacifcens obligatur expresse ad dandum. leg. senatus. §. j. ff. de dona. causa mort. & ideo non liberatur nisi transferat dominium: secus autem vbi sola traditio sine facto interuenit. Ex quo inferitur quod pro euictione agit primæua actione, quasi non dederit etiam te nondum euicta in totum vel pro parte. Secus in venditione, vbi pro euictione noua nascitur actio, quasi per traditionem obligatione ablata. quod not. pro præscriptione, & libelli formatione, secundum omnes hic.

^r Constitutio. ut. C. de dona. l. si quis argumentum. §. fina.

Ex sunt quæ directè dicuntur. in l. donatio. C. eod. tit. Cu.

¶ Vt hic, & c. v. in glo. in fi. extra co. tit.

* Triplex est interest. Consentit, ut primum quod couenit. Cōmune, ut quantum res communitè valet. Singulare, quod vtrumque aliorum excidit, secundum glo. in l. ff. de act. emp. Aeg. Per.

c) Nisi de ipsa etiā nudè esset promissum: ut. l. i. C. de euict. secūdū Ang. & Inf. Item debet intelligi quod præciserit conuenio, saltè ordine intel lectus, cum alijs ex sola traditioe non transferitur dominium: secundum Christi stopho. hic.

a Etiam si non tradantur. id est si tradere nolit donator. Accur.
b Necessitas. per conditionem ex lege, quæ stricti iuris est. ff. eo. de danat. l. eum qui. & C. eo. l. si quis argentum. §. fina.
c Retro principum. id est eorum qui ante nos fuerunt: ex nostra etiã patria: vt. C. eo. de dona. l. sancimus. in fine.
d Constitutio. vt. C. eo. l. penul. in fi.

a] Pura quia licetunque iudicis etiã extranei: nec habet necessitate decretum interponere. Et postuã hæc omnia fieri etiã ex interuallo: quæ si non interuenierint, non annullant totã donatione: sed pro parte tantum in qua excedit Angel. Et an infuatiõni possit renũciari, & sine ea donatio validari: & an in simplici remissione ipsa infuatiõ: item in cessione debitoris citatio requiratur: vide Ange. & Taf. hic. **p** Scilicet propter ingratitudinem vt hic dicitur, & 16. q. 7. c. inuenti. & 56. dist. c. factis puerum. & extra de dona. c. vlt.

e Infuatiõne. id est scriptura facta in presentia publicarum personarũ. & in actis, vbi superfluum est testes adhiberi: cum publica monumenta sufficiant: vt. C. eo. l. data. & in. l. donationibus.

f Inuenit. scilicet nostra constitutio: vt si doneatur in redemptionem captiuorum, vel à magistro militũ doneatur militibus: vel in refectione dignis doneatur alicui: vt. C. eo. l. pen. Idem & si donet Imperator, vel ei doneatur: vt in auth. de non alie. §. si verò minus. coll. ij. & in authent. vt non fiant pi. §. quia igitur. col. v. Idem in donatiõne propter nuptias: vt in auth. vt spon. lar. col. ix. in princ. Idem in remissione vsurarum futuri temporis: vt. ff. eo. l. Modestinus. Accursus.

ADDITIO. Idẽ in donatiõne facta pro bene meritis. l. Atilius. ff. eo. d. modo appalear. & eis proportione fecundum doct.

h Minimè desiderant. licet quingentorum solidorum summã excedant.

i Alia. veluti ne plures donatiõnes diuersis temporibus factæ coaceruentur: vt. C. eo. l. sancimus. §. si quis autem. Item vt hi qui pecuniã recipiunt in redemptionem captiuorum, iurent se ibi bona fide expendere. Item vt sacramento domini domus quæstio dirimatur: vt. C. eo. l. penul. in fi.

k Constitutiõnem. vt. C. de reuoc. do. l. fi.

Donatiõnes inter viuos, certis ex causis reuocantur.

l Ex causis. quinq; scilicet: vt si atroces iniurias in eum effundat: vel impias manus inferat, vel graue damnum in bonis, vel vitæ periculũ intulit: vel si legi dictæ in donãdo nõ paruerit: vt. C. de reuoc. do. l. fina. Sed donatio libero facta, solo obsequio non præstito reuocatur. aliud in libertate: vt. C. de reuoc. do. l. j. & de lib. cau. l. solo. Est & hic arg. pro domino, vt his causis possit reuocare feudũ. sic in authent. vt lib. dec. §. illud vero. col. vj. & ff. de lib. ag. & alen. à paren. & c. l. alimenta. **ADDITIO.** Vnde versus.

Quinq; modis perdo mihi quæ donata fuerẽ.
 Insero si damnum grauius donantis in ære.
 Huic per me si sit atrox iniuria facta:
 Si sit persona manuali vulnere tacta:
 Quando sua vitæ crudeliter infidiabor:
 Ingratus domino, re donata spoliabor.
 Ingratum factum dic me cum fregero pactum.

Ius autem reuocandi donatiõnem ex causa ingratitudinis, non trãsit ad heredes, si defunctus facultatem reuocandi habuit.

[Est et aliud.] **CASVS.** Domine, iam vidi de do. simplici, quæ appellatur do. inter viuos. nunquid est aliquod aliud genus donat. inter viuos? Ad hoc respond. quòd sic. Est enim quoddam aliud genus donatiõnum, quod veteribus iurifconsultis penitus erat incognitum: sed postea à iunioribus principibus fuit introductum: & secundum eos donatio ante nuptias appellatur, & in se ha-

vt etiam si non tradantur, habebant plenissimum & perfectum robur, & traditionis necessitas incumbat donatori. Et cum retro principum dispositiones infinuari eas actis interuenientibus volebant, si maiores fuerant ducentorum solidorum: constitutio nostra eam quantitatem vsque ad quingentos solidos ampliauit, quam stare etiam sine infinuatiõne statuit. Sed & quædam donatiõnes inuenit, quæ penitus infinuatiõnem fieri minimè desiderat: sed in se plenissimam habent firmitatem. Alia insuper multa ad vberiozem exitum donatiõnum inuenimus, quæ omnia ex nostris constitutiõnibus quas super his exposuimus, colligenda sunt.

Donatio inter viuos etiã perfecta, ex aliquibus causis reuocari potest. Aretin.

Sciendum est tamen, quòd et si plenissimæ sint donatiõnes: si tamen ingrati existant homines in quos beneficium collatum est, donatoribus per nostram constitutiõnem licetiã præstitimus certis ex causis eas reuocare: ne illi qui suas res in alios contulerint, ab his quandam patiantur iniuriam, vel iacturam, secundum enumeratos in constitutiõne nostra modos.

Propter nuptias donatio (quæ olim ante nuptias dicebatur) nõ solum contracto matrimonio au-

bebat tacitam conditionem, vt videlicet tunc rata esset hæc donatio, & effectum haberet, cum matrimonium esset subsecutum. Sed domine, quare appellabatur ante nuptias? Respond. quòd ideo, quia semper ante nupt. fiebat, licet effectum non haberet nisi nuptias subsecutus: & nunquam post nupt. celebratas talis donatio potuit

geri potest, sed etiam constitui, & initium sumere.

Est & aliud genus inter viuos donatiõnis, quod veteribus quidem prudẽtibus penitus erat incognitum, postea autem à iunioribus diuis principibus introductum est, quod ante nuptias vocabatur: & tacitam in se conditionem habebat, vt tunc ratum esset, cum matrimonium esset infecutum. Ideoque ante nuptias appellabatur, & nunquam post nuptias celebratas talis donatio procedebat. Sed primus quidem diuis Iustinus pater noster, cum augeri dotes & post nuptias fuerat permissum: si quid tale eueniret, & ante nuptias augeri donatiõnem, constante matrimonio, sua constitutiõne permisit. sed tamen nomen inconueniens remanebat, cum ante nuptias quidem vocabatur, post nuptias autem tale accipiebat incrementum. Sed nos plenissimo fini tradere sanctiõnes cupientes, & consequentia nomina rebus esse studentes: constituimus, vt tales donatiõnes non augeantur tantum, sed etiã constante matrimonio initium accipiant: & non ante nuptias, sed propter nuptias vocentur: & dotibus in hoc exæquetur, vt quemadmodum dotes constante matrimonio nõ solum augeantur, sed etiã fiunt: ita & istæ

inchoari. sed postea diuis Iustinus pater meus huiusmodi obseruationem semiplene correxit. Nã cum permissum fuerat dotes constante matrimonio posse augeri, permittit in constitutiõne sua huiusmodi donatio. ante nupt. & post nupt. celebratas ad similitudinẽ dotiũ posse augeri: sed tamen nomen inconueniens penitus remanebat. nã ante nupt. vocabatur vt prius: licet ex constitutiõne sua post nupt. tale susciperet incrementum. & ita augebatur post nupt. tamẽ ante nuptias appellabatur. Et ita manifestè patet quod nomen non bene cõsonabat rei. vnde nos plenissimo fini sanctiõnes tradere cupientes, & consona nomina rebus esse cupientes vel studentes, in nostra constitutiõne statuimus, vt huiusmodi dona. non solum post celebratas nupt. augmentum suscipiant, sed etiã initium suscipere possint, & in hoc dotibus purificantur, vt quemadmodum dotes constante matrimonio non solum augeri, sed etiã de nouo fieri possunt, ita huiusmodi donatiõnes quæ propter nupt. introductæ sunt, nõ solum constante matrimonio contracto augeri: sed etiam de nouo constitui possunt. & hæc dicitur vsq; ad illum. §. erat olim. **Introducuntur.** vt. C. de

Quæ ita donatur, & rãpã no- stri auctores vocant, quo vocabulo quid sit donatio propter nuptias satis aperte significatur. Cuius.

Hic est casus in quo si hinc corrigat patrem, nec obstat auth. de nup. §. si verò expectet. Aeg. Per. Dos & donatio propter nuptias debent esse in æqualitate.

do. ante nupt. per totum tit. **ii** Habebat. & hodie habet, si fiat donatio prius. nã & postea fieri potest: vt. j. eo. §. sed tamen. **n** Infecutum. de iure & de facto. **o** Quòd. id est quia. **p** Pater noster. sic. j. quib. non est perm. facere testamen. §. cæcus. **q** Cum augeri. id est cum hoc non esset. **r** Eueniat. etiam ante se. **s** Tale. pura quia augeatur dos. **t** Permissit. s. diuis Iustinus: vt. C. de nonat. ante nupt. l. penul. **u** Et consequentia. aliã conuenientia: sic. C. de epi. & cle. l. de cernimus. in fi. glo. fi. & in summario. & de offic. præfect. vrb. l. j. in fin. & de defen. ciuil. l. defensores. arg. contra. C. de constitu. pec. l. ij. §. pen. & ff. de adimen. leg. l. ij. §. conditio. **x** Constituimus. C. de do. ante nupt. l. fi. **y** Exæquantur. si de nouo fiat donatio vel dos post matrimonium: vel verus augeatur, est æqualitas: vt. C. de do. ante nupt. l. fi. §. si igitur dote. Si ante matrimonium, poterat esse inæqualitas: vt. C. de pa. cõ. l. ex morte. in prin. Sed hodie æqualitas est ante & post in constitutiõne, & in pactis lucrorũ: vt quãtum dat vxor in dotẽ, tantũ det in dotiõne, ppter nuptias maritus. & sicut hic fit dñs dotis, sic illa donatiõnis ppter nuptias: vsum fructũ tamẽ habeat marit., ne accidat matrimonij oneribus dotẽ non seruire. Nã æquitas suggerit quod dos debeat esse ibi vbi sunt onera matrimonij: vt. ff. de iu. do. l. dotis fructus. & l. plerũq; §. si serui. cũ tantũ reddat vxori, ex qua donatiõne cõstitutit mulieri soluto matrimonio, si res dotales nõ existant:

b] Aliã, et hoc esset.

Dos datur vt inde matrimonij onera suppet renent.

2] Nisi post biennium iterum cōfentiat, & ex aliis bonis si super sunt si bi sit cōfentiat, nec iūc sibi prauidi caruiss quatenus pbe- tur versū in re sua Ang. Hodie tamē de consuē- dine talis do- natio non cōstituitur, vt vult glo. i. auth. acq- ualitas. C. de pact. con. & Bal. in au- then. dos da- ta. C. eo. Ia.

Aliis, se- nioribus, accedere.

& quia non potuit alienare maritus etiam ea consentiente: vt. j. ti. proximi. in prin. licet aliis iuri hypothecae possit renunciare: vt. C. ad Velle. l. etiam. & l. i. libemus. & in auth. sine a. me. eod. titu. C. Et licet dos vxori, sic & talis donatio iure redditur viro soluto matrimo- nio, cū sit equalitas: vt in auth. de aqua. do. §. j. col. vij. est & spōfali-

donationes quae propter nuptias introductae sunt, non solum antecedant matrimonium, sed eo etiam contracto augeantur & constituantur.

Hodie si vos ex dominis manumissis seruum cōmune, ser- uus efficiatur liber: & socius cōseruatur in dēnis, dato sibi precio partis suae. hoc dicit. Aretinus.

Erat olim & alius modus ciu- lis acquisitionis per ius accrescē- di, quod est tale: Si commune seruum habens aliquis cū Titio, solus libertatem ei imposuerit vel vindicta, vel testamento: eo casus pars eius amittebatur, & so- cio accrescebat. Sed cū pessimū fuerat exēplo, & libertate seruū defraudari, & ex ea humaniori- bus quidem dominis dānum in- ferri, seuioribus t̄ autem domi- nis lucrū accrescere: hoc quasi inuidiā plenū, pio remedio per nostram cōstitutionem c̄ mederi necessarium duximus.

Habes casum in quo cōtra iu- ris cōmunis regulas quis inuicis rem suam vendere cogitur.

Et inuenimus viam per quam tale: Si duo habebant seruum cōmune, Petrus & Mar. si Petrus solus inter viuos vel in vltima voluntate cōmune seruum manu- mitteret, libertas non valebat: sed in eo casu pars Petri penitus amittebatur: & Mar. nolenti manumittere accrescebat: & ita seruus qui prius cōmunit erat, totus Martino per ius accrescendi acquirē- batur. sed cū hoc pessimum fuerat exēplum, seruum quidem manu- missum libertate defraudari, & impositione libertatis humaniori- bus dominis dānum inferri, & seuioribus lucrū acquiri: ideo hoc quasi inuidia plenū pio remedio per nostram cōstitutionem duximus corrigendum: & inuenimus viam per quam tam manu- missor quam socius eius manumittere nolens, quam etiam seruus qui libertate m accepit, nostrae permissionis beneficio communiter perfruantur. Statuimus enim vt libertas seruo cōmunit imposta, de- bitum effectū fortiaur. Manifestum enim est antiquos legulatores in fauorem libertatis multa cōtra regulas cōmunis iuris statuisse. & statuimus q̄ dominus qui libertatem imposuit, suae liberalitatis sta- bilitate gaudeat: & socius indemnis cōseruetur: & precium serui ma- numissi a domino manumittente seruum secundū partem domini cōstitutione definiti accipiat. Et haec vsque in si. ti. Franc.

Vindicta vel testamento. Re cēte vindicta vel testamento, nimirum enim si inter amicos per epistolā, vel conuiuium manumittat, ple- risque placet nihil eum egisse: auctor vlpianus in tit. de libert. & Paulus lib. 4. Senten. de manumiss. Cuiacius.

Exemplo. C. de proba. l. exemplo.

Nostam cōstitutionem. C. de com. ser. ma. l. j. §. ne autem. & §. sin autem socius.

Cuius, scilicet libertatis.

Communes. l. vt libertates per. l. Fal. non minuantur. Item vbi nō valet testamentum, libertates non reuocantur. ff. de inof. test. l. Pa- pinianus. §. sed an & libertates. & §. fi. Item & ff. de fideicom. lib. l. generaliter §. si quis seruo.

Definiuntur. C. de cō mu. ser. ma. l. j. §. ne autem. & §. sin autē socius. Accipiente. vel eo deposito. vt. C. de com. ser. ma. l. j. §. ne autem. & §. sin autem socius. Et not. q̄ cōpellitur quis vendere: quod est spe- ciale cōtra regu. vt. C. de contra. empt. l. inuitum. & C. de in. delib. l. nec emere. quod plene nō in auth. de fideiuss. §. pe. col. j.

Libertatis fa- uor in quib- bus cōstitit.

Vedere quis compellitur aliquando.

QVIBVS ALIENARE, &c.

Dictum est. de acquisitione facta per vsucapionē vel p donationē, nūc dicit per quos alienatio possit fieri, & per quos non. Aret. Vel sic cōtinua. §. dicitū est quomodo quis efficiatur dominus iure gentiū vel ciuili: hic tractare intendit de quadā specialitate, quae cōringit circa eos qui dominia rerū acquirunt. generale enim est, vt qui dominus est, possit alienare: & qui dominus non est, alienare non possit. hic & in speciali- bus casib⁹ cōringit cōtrariū.

& manumissor, & socius eius, & qui libertatē accepit, nostro be- neficio fruuntur, libertate cum effectu procedente (cuius fauore antiquos legulatores multa etiam contra cōmunes regulas statuisse manifestū est) & eo qui eam libertatem imposuit, suae liberalitatis stabilitate t̄ gaudeat: & socio indemni cōseruato, preciumque serui secundū partem domini, quod nos definiui- mus, accipiente.

TITVLVS VIII. QVIBVS ALIENARE licet, vel non.

Etiā vxoris accedente cōfen- su, fundi dotalis alienatio & obli- gatio viro (quāuis ciuili iure do- tis dominus sit) interdicta est.

Ccidit aliquando, vt qui dominus rei sit, alienare non possit: & contra qui dominus non sit, alienandae rei potestatem habeat. Nam dotale praedium maritus inuita muliere per legē Iuliam prohibetur alienare, quāuis ipsius sit dotis causa ei datum. quod nos, legem Iuliam

dotale. in quo talis figuratur casus. Domine, vos dixistis mihi. §. q̄ dominus rei aliquando rem suā alienare non potest. ponatis mihi exemplū de hoc. Ad hoc respō. Amice, ecce maritus licet sit domin⁹ praedij dotalis, tamen inuita muliere praedij sibi in dotem datū, per l. Iul. de fun. do. alienare phibetur, & hypothecas earū rerū quae vo- lente etiā muliere fiebāt. quā. l. Iul. per cōstitutionē nostrā correximus, & in meliorē statū deduximus. cū enim prohibitio. l. Iul. tantū- modo in reb⁹ immobilibus Italicis locū habeat: & alienationes rerū dotaliū etiā in omni re quae inuita muliere fiebāt, inhibebat, v- triq; remediū adhibuimus: & statum⁹ vt nō solū in Italia interdicta sit alienatio vel obliga. rerū do. sed etiā in omni prouincia quae Romano subiecta est imperio: & nō solū modo inuita muliere locū ha- beat huiusmodi phibitio: sed etiā neq; alienatio vel obliga. licet de cōsensu mulieris facta fuerit, robur obtineat. & hoc ideo statuimus, nō fragilitas sexus muliebris, quae de facili ad cōfentientid alienatio- ni per blāditiā mariti posset induci, in perniciem substantiae mulie- rum videatur cōuertī. & haec vsque ad illū. §. contra autem. Fran.

Dotale praedium, s. in aeternum: vt. C. de rei vxō. ac. l. j. §. & cum lex ver. in fundo autē. b̄ aliās si aeternū esset, posset alienari, nisi aestima- tio fiat vt sciat quantū valet: vt. C. de iu. do. l. quorrens. & l. si inter virū. & de fun. do. l. j. Et die dotale, vel quasi: vt. ff. de fun. do. l. iij. & iij. Quid si res mobilis est? Respō. potest alienari, si maritus est sol- uendo. C. de ser. pi. da. ma. l. j. facit. l. si ex lapidicinis. ff. de iur. do.

ADDITIO. Sed iure canonico indistinctē valet alienatio vxore cōfentiente & iurante. c. licet mulier. de iure iur. lib. vj. nisi prius iurasset se nunquam tali alienationi faciendae velle consentire.

Inuita muliere. ergo ea volente poterat, vt innuit, quod corrigitur statim.

prohibetur. nisi prouocetur ad diuisionem fundi dotalis: vt. C. de fun. do. l. fi. Item nisi ex necessitate: vt. C. de lib. causa. l. j. Item nisi cum vniueritate: vt. ff. de fun. do. l. j. Item nisi vertatur ad vtilitatem mulieris: vt. ff. de iu. do. l. fina.

Alienare. hoc large accipias, siue dominium mutetur, siue ius aliis constituatur: vt. C. de reb. alie. non alie. l. fi. & in auth. de non alie. §. alienationis. col. ij. & ff. de fun. do. l. Iulianus. Accursius.

Ipsius sit. s. de iure gentiū, vt per traditionem: & ciuili. f. appro- batione: secundū Ioan. Alij dicunt de iure ciuili. f. fictione, non iure gentium;

Accidit. Totus iste ti. diuiditur in tres partes. Primō quādo do- min⁹ nō potest alienare res suas. Secūdo cōtra quādo nō dñs alienat. Tertio redit ad primum casum. Secūda ibi, Con- tra autē. Tertia ibi, Nūc autem admonendi. Vel diuide subtilius. Primō quādo prohibetur ali- enatio propter re quae est inalienabilis. Secūdo q̄i permittitur ex pactio- ne, vel propter publicā vti- litatem. Tertio quādo prohibetur ratione per- sonae alienatis, vel ratio- ne personae in quam sit alienatio, quia pupillus est. CASVS. In prima parte dicit Iustin. prae- mittendo ea de quibus intendit hic tractare: ali- quādo accidit q̄ ille qui dñs est rei, dominiū ta- men eiusdem rei in aliū transferre non possit. & in casu isto conuerso si- militer quandoque acci- dit, vt ille qui dominus non est, potest tamen dominiū transferēdi in alium habeat & haec di- cuntur v/ q; ad versū. Nā

Idem est etiam si fise⁹ sit socius, quia eo in- uito poterit serū manu- mitti secun- dum Nic p. l. i. C. de veēt. cōmif. Aeg. Per.

Idem est etiam si fise⁹ sit socius, quia eo in- uito poterit serū manu- mitti secun- dum Nic p. l. i. C. de veēt. cōmif. Aeg. Per.

Idem est etiam si fise⁹ sit socius, quia eo in- uito poterit serū manu- mitti secun- dum Nic p. l. i. C. de veēt. cōmif. Aeg. Per.

Idem est etiam si fise⁹ sit socius, quia eo in- uito poterit serū manu- mitti secun- dum Nic p. l. i. C. de veēt. cōmif. Aeg. Per.

Idem est etiam si fise⁹ sit socius, quia eo in- uito poterit serū manu- mitti secun- dum Nic p. l. i. C. de veēt. cōmif. Aeg. Per.

Idem est etiam si fise⁹ sit socius, quia eo in- uito poterit serū manu- mitti secun- dum Nic p. l. i. C. de veēt. cōmif. Aeg. Per.

Idem est etiam si fise⁹ sit socius, quia eo in- uito poterit serū manu- mitti secun- dum Nic p. l. i. C. de veēt. cōmif. Aeg. Per.

Idem est etiam si fise⁹ sit socius, quia eo in- uito poterit serū manu- mitti secun- dum Nic p. l. i. C. de veēt. cōmif. Aeg. Per.

Idem est etiam si fise⁹ sit socius, quia eo in- uito poterit serū manu- mitti secun- dum Nic p. l. i. C. de veēt. cōmif. Aeg. Per.

Idem est etiam si fise⁹ sit socius, quia eo in- uito poterit serū manu- mitti secun- dum Nic p. l. i. C. de veēt. cōmif. Aeg. Per.

Idem est etiam si fise⁹ sit socius, quia eo in- uito poterit serū manu- mitti secun- dum Nic p. l. i. C. de veēt. cōmif. Aeg. Per.

Idem est etiam si fise⁹ sit socius, quia eo in- uito poterit serū manu- mitti secun- dum Nic p. l. i. C. de veēt. cōmif. Aeg. Per.

Idem est etiam si fise⁹ sit socius, quia eo in- uito poterit serū manu- mitti secun- dum Nic p. l. i. C. de veēt. cōmif. Aeg. Per.

Idem est etiam si fise⁹ sit socius, quia eo in- uito poterit serū manu- mitti secun- dum Nic p. l. i. C. de veēt. cōmif. Aeg. Per.

Idem est etiam si fise⁹ sit socius, quia eo in- uito poterit serū manu- mitti secun- dum Nic p. l. i. C. de veēt. cōmif. Aeg. Per.

Idem est etiam si fise⁹ sit socius, quia eo in- uito poterit serū manu- mitti secun- dum Nic p. l. i. C. de veēt. cōmif. Aeg. Per.

Idem est etiam si fise⁹ sit socius, quia eo in- uito poterit serū manu- mitti secun- dum Nic p. l. i. C. de veēt. cōmif. Aeg. Per.

Idem est etiam si fise⁹ sit socius, quia eo in- uito poterit serū manu- mitti secun- dum Nic p. l. i. C. de veēt. cōmif. Aeg. Per.

Idem est etiam si fise⁹ sit socius, quia eo in- uito poterit serū manu- mitti secun- dum Nic p. l. i. C. de veēt. cōmif. Aeg. Per.

Idem est etiam si fise⁹ sit socius, quia eo in- uito poterit serū manu- mitti secun- dum Nic p. l. i. C. de veēt. cōmif. Aeg. Per.

Idem est etiam si fise⁹ sit socius, quia eo in- uito poterit serū manu- mitti secun- dum Nic p. l. i. C. de veēt. cōmif. Aeg. Per.

Dotis domini-
um an sit
mariti, vel
vzoris.

gentium: vt. C. de iur. dot. l. in rebus. Sed quod ibi dicitur de iure naturali vxorem dominam esse: verum est primæuo iure, quo dicitur, Quicquid calcauerit pes tuus &c. non naturali, id est iure gentium, sed rerum domina dicitur quo ad spem, & quantum ad hoc, vt ex eis sustentetur: sicut filij dicuntur domini rerum paternarum: vt infra de here. qua. & disse. §. sui. verfi. sed sui quidem. & C. de sur. l. quamuis. & C. rerum amo. l. j. vel domina est inspecto exitu: sicut filius dicitur dominus: vt ff. de libe. & postumis. l. in suis. Accursius.

ADDITIONO. Circa hoc dicas, quod dverum & effectuale dominium habet maritus: sed fictum & interpretatum habet vxor, ex quo cū viro viuit continuo, & præsumitur eadem persona.

Dotis causa ei datum.]

Ratio legis hæc est, quia licet in bonis mariti dos sit cōstate matrimonio, mulieris tamē est. Boer. in top. Cic. Dos, inquit licet matrimonio cōstante in bonis viri sit, est tamen in vxoris iure, & post diuortium vel res vxoria peti potest: quod sumptisse is videtur ex. l. quamuis, de iure dot. & l. Lucius. §. idem respondi. ad municip. Cuiac.

- a Corrigentes. in duobus capitulis, & in alijs non. Accursius.
- b Deduximus. vt. C. de rei vxor. actio. l. vnica. §. & cum lex.
- c Lex. scilicet Iulia.
- d Italica. id est in Italicis prohibebat alienationem: & hoc erat primum eius vitium. Accursius.
- e Inuita muliere. sed ea volēte cōcedebat, & hoc erat secundū vitium.
- f Volente ea. similiter prohibebat.
- g Vtrique. scilicet vitio.
- h Interdicta. quid si fiat? Respon. vindicat maritus cōstante matrimonio, contra factū suum veniens, cum fuerit contra legem: vt. C. de agr. & cen. l. quem admodū circa si. lib. xj. & de rei vin. l. doce. sed dissoluto q̄o mulier reperit: vt. C. de iur. dotiū. l. in rebus. Idem in prælato ecclesiæ alienate rem ecclesiæ: quia potest eā repetere prælatura durate: vt extra de reb. ecclie. non alien. c. si quis presbyterorū.
- i Neque cōsentientibus. speciale, vt suo fauori nō possit renunciare: quia etiā reipublicæ interest: vt. ff. sol. matrim. l. j. sic. ff. de pact. do. l. de die. k In perniciem. i. destructionem.

l Conuertatur. similia sunt vbi etiam dominus non alienat: vt. C. ad l. lul. maie. l. fin. & C. de heret. & Mani. l. Manichæos. §. pe. & C. de prædi. decur. l. fina. lib. x. & j. eodem. §. nunc admonendi.

ADDITIONO. Vnde versus:
Coniunx, ecclesia, furiosus, mentēque captus:
Prodigus, atque minor, existens sub parre natus:
Aduersans fidei, maiestatis reus: isti
Res alienare proprias de iure vetantur.
Prædicto debet sub iure decurio scribi. Aretinus.

[Contra autem.] CASVS. Domine, iam vidi casum in quo dominus alienare non possit. Pro deo ponatis mihi exemplum quando non dominus dominium rei in alium transferre potest. Ad hoc respō. Amice, licet creditor non sit dominus rei obligatæ: tamen si ipse pignus ex pacto vel lege alienauerit: dominium eius in alium transfert. sed forsā in primo casu, videlicet quando ex pacto sibi facto à debitorē pignus alienat, videtur hoc fieri quia voluntate debitoris intelligitur pignus alienare, quia debitor ab initio contractus pactum fecit vt liceret creditori pignus vendere, si intra tempus statutum non solueretur: & ita in casu isto potius ex pacto & voluntate debitoris videtur dominium transferri, quam ex facto sine traditione ipsius creditoris. Sed certē non solum in eo casu, quando pactū de distrahendo pignore à debitorē interpositū est, licet ereditori vendenti dominium pignoris ad alium transferre: sed etiam quando auctoritate legis pignus distrahitur. Ne ergo creditores ius suū persequi diutius impedirentur, & etiā ne debitores nimis cito rerū suarū dominium amittant: nostra cōstitutione vtriq; parti prospectū est, & Instituit.

per eandē constitutionem certus modus est inuentus, per quē quidem modū pignorum distractio possit procedere: cuius cōstitutionis tenore vtriusque partis indemnitati in eo casu quando pactum de distrahendo non interceserit, sufficiunt & abunde prouisum est. Et hæc dicuntur vsque ad illum. §. nunc autem. Franc.

ea res non sit, alienare potest. Sed hoc forsā ideo videtur fieri, quod voluntate debitoris intelligitur pignus alienari, qui ab initio cōtractus pactus est vt liceret creditori pignus vendere, si pecunia non solueretur. Sed ne creditores ius suum persequi impedirentur, neque debitores temere suarum rerū dominium amittere viderentur: nostra cōstitutione cōsultum est, & certus modus impositus est, per quem pignorum distractio possit procedere: cuius tenore vtrique parti creditorum & debitorū satis abunde q; prouisum est.

Pupillo rerū suarū sine tutoris auctoritate interdicta est alienatio: ideo mutuo datas pecunias, accipientis nō facit, sed aut extorres vindicæ, aut bona fide cōsumpras cōdicat, aut si mala fide absumptæ sint, de his exhibēdis agit.

- o Non solueretur. s. tempore constituto.
- p Impedirentur. vbi nō esset pactio de pignore vendendo. Accur.
- q Temere. i. nimis cito: vt. s. de dona. §. alia autem. in princ.
- r Constitutione. C. de iur. do. impe. l. si. §. j. & ij. Accursius.
- s Certus modus. vt si actū sit de vendendo, iuxta cōventionem vendere possit. Sed si nihil fuit dictū de hoc nunciabit semel, & tunc elapso biennio vendet: vt. C. de iur. do. impe. l. si. §. j. & ij. Si autem dictū fuit vt non vendatur, ter nunciabit, & tunc vendet: vt. ff. de pig. act. l. si cōuenit. ADDITIONO. Et inter denunciandū quæ interna sunt necessaria, itē quid si emptor nō reperitur, vel pignus plus vel minus valeat quā creditū, itē quid in pignore iudiciali vel pignorio, & an huic benef. devēdendo pigno. possit renunciari: vide Ange. hic. t. Cuius. s. constitutionis.

[Nunc admonendi.] CASVS. Dñe, iam vidi casum in quo dñs alienare nō potest. nūquid sunt plures casus in quibus dominus rei suæ alienare potest? Et rñ. q; sic: quia neq; pupilli neque pupillæ sine tutoris auctoritate vllā re alienare possunt, licet dñi rerum suarū censeantur. vnde si pupillus alicui mutua pecuniā tutoris auctoritate nō interueniente dederit, obligationē mutui nō cōtrahit & hoc ideo, quia pecuniā quā mutuo dat, accipientis nō facit. vnde si nūmī à pupillo sine tutoris auctoritate mutuo dati existāt, vindicari poterunt. si tamen ipse qui nūmos à pupillo mutuo accepit, eosdē bo. si. cōsumperit: ad exhibendū cum eo agi poterit. Et licet dixerim tibi, q; neq; pupillus neque pupilla rei suæ dominium sine tutore in aliū transferre possint: ecquē tamen omnes res videlicet tam mobiles q̄ immobiles sine tutore pupillo vel pupillæ dari possunt: ita videlicet, q; dominium in eos transferatur. & ideo si debitor pupillo vel pupillæ debuit soluerit, necessaria est ei tutoris auctoritas. Si enim sine tutoris auctoritate pupillo vel pupillæ soluerit, beneficiū liberationis nō consequetur. sed hoc euidentissima ratione in nostra cōstitutione quā ad Casariēses aduocatos promulgauimus, statutū est: in qua quidē cōstitutione dispositū est ita demū licere tutori vel curatori debitorē pupillarem soluere, si prætor sine iudicio & sine omni dāno sportularū & sine qualibet mēsdæ tabulario præstanda hoc permittat. Nam si iudex soluendū pupillo pronunciauerit, & debitor post sententiā iudicis interpositā soluerit, huiusmodi solutio plenissimā securitatē obtinebit: quoniā in nullo euentu poterit debitor post huiusmodi solutionē iterū inquietari. Si verō aliter q̄ in nostra cōstitutione dispositū est, debitor pupillo soluerit, & pupillus huiusmodi pecuniā sibi solutam aut saluam habeat, aut aliās locupletior factus sit: licet debitor per huiusmodi solutionē ipso iure liberatus nō sit, si tamen pupillus adhuc eandem pecuniā petat: poterit debitor per exceptionē doli mali pupillum

F iij

Contra. i. e contrario.

Alienare potest. idē in iudice: vt. ff. si ex nox. cau. aga. l. ij. & j. de offic. iud. in fi. Idem in flumine: vt. ff. de acqui. re. do. l. ergo. §. alluio. Idem in imperatore & Augusta: v. s. de vsucap. §. vlc. Idē in prælatis ecclesiarū: vt in auth. hoc ius porrectū C. de sac. san. ecclie. Idem in tutorib. qui dominorum locū obtinent: vt. ff. de furt. l. interdū. §. qui tutelā. Idem in pcuratore, qui habet liberā administrationē: vt. v. s. de rerū diu. §. nihil autem. idē in feruis habentibus liberā peculij administrationem: vt. ff. de pig. act. l. si conuenerit. §. si. & l. seq. Vnde versus:

Princeps, Augusta, iudex,
ac officialis,
Tutor, curator, procurator,
fluuiusque,
Creditor, & actor, prælatus,
feruus, habentur
Hi numero bis sex alienare
res aliena. Accursius.

Et sic plus iuris transfert in alium quā ipse habeat: de quo vide gl. fi. in cap. pastoralis. extra de iure patr.

In qua nō venit dolus: nec q; possit donare nisi exprimat: & tunc intel ligitur de donante, nō causa mortis. Et qualiter libera administratio cedatur, vide Ange. hic.

Et per p̄ actum nudū: nec est necessaria aliqua de nominatio de pignore iudico. quod nō p̄ limitationē. l. si conuenerit. ff. de pigno. Ang.

Id est, ne fragilitate naturæ in re pentinā deducatur inopia. l. i. §. & cum lex. C. de rei vxor. actio Aegi. Per.

Alienans quandoque recipit q; alienauit.

Domini multi sunt, qui suas res alienare nō possunt. Versus.

iterum petentē tanquā de praeda sollicitum repellere. & hæc sunt vera, quando pupillus habet pecuniam saluam, vel ex ea locupletior factus sit. Si vero pupillus huiusmodi pecuniam sine tutoris auctoritate sibi soluta aut male conspserit, aut furto aut alio casu amiserit, si iterum eandem pecuniam petat, inutilis erit debitori doli mali exceptio: quia nihil minus ad solutionem iterum faciendam condemnabitur. & sibi imputet, quia debitor sine tuto. aucto. & non secundum nostræ constitutionis tenorem pupillo soluerit. Similiter in casu conuerso pupill. sine tuto. aucto. soluere non possunt: quia id quod sine tuto. auctoritate soluit, non fit accipientis. Nullus enim alienatio sine tut. aucte. concessa est. Et hæc vsque in fin. tit. dicuntur.

Minor p. pupillo. Cu.

Vllam rem. neque ratione proprietatis, neque ratione possessionis, quæ animo retinetur, licet corporales sine tutore perdere possit: vt ff. de acquiren. re. domi. leg. pupillus. & de acquire. possell. leg. possessionem. Quid in adultor. Respond. si non habet curatorem, potest alienare quæ seruando seruari non possunt. si habet curatorem, similis est prodigo: vt. C. de in integr. restitut. mi. lege si curatorem.

* Non tamē alienare, aliud est em amittere, aliud alienare: secundū gl. in l. possessionē. ff. de acq. poss. Aeg. Per.

* Sic verba impropria, vt cōueniant materiæ oportet em rebus cognatos esse sermones. intelligētia, extra de verb. sig. Ac. Per. Mutuū tripliciter reconciliatur.

Alienare posse. sic. §. de aucto. tuto. in princi. ff. de solu. leg. quod si forte in fin. & leg. pupillo. & ff. si cer. pet. leg. non omnis. §. finali.

Daderit. * tradiderit, cum dare sit accipientis facere: vt. §. de ac. §. sic itaque. si poneres proprie, non haberet locum quod sequitur, ideoque vindicari &c.

Obligatiōem. s. personalem ex mutuo.

Quia pecuniā. bona est ratio: vt. §. qui. mo. re. con. obl. in prin. & ff. si cer. pe. l. ij. §. appellata.

Non facit. quod est necesse: quia dicitur mutuū, quod de meo fiat tuum: vt. ff. si cer. pe. l. ij.

Bona fide. credēs eū maiorem: vt. ff. pro emp. l. ij. §. si a pupil. vel etia errās in iure: lic. sit arg. contra: vt. ff. pro emp. d. l. ij. §. si a pupillo.

Consumpti. quod sit expendendo, vel cum aliis immiscendo: vt. §. de usufru. §. constituitur. & ff. de solu. l. si alieni.

Condicci possunt. s. condicione certi ex mutuo reconciliato percōsumptionem: vt. ff. si cer. pet. l. si a furioso. & l. seq. Item stipulatione reconciliatur: vt. C. si cer. pet. l. quamuis. Item usufructio: vt. ff. de iud. l. Proculus. & no. §. qui mo. re. con. oblig. in prin. in verbo, tuum fiat. & melius in §. item is. in verbo, mutuū.

Condicci possunt. condicio crediti, vel condicio indebiti, alia est ex numeratio, alia ex consumptione, ex numeratione, si vilis sit numeratio, & si bona fidei sit consumptio. Cuiacius.

Ad exhibendum. quia tenetur qui dolo fecit quo minus possit exhibere: vt. C. ad exhib. l. ad exhib. & sic iuratur in litē ex eo quod interest pupilli citius pecuniam redditam esse: vt. ff. de in lit. iud. l. in actionibus. & l. nūmis. Ad exhibendum. imō & in rem, quia mala fides pro possessione est sed in rem vilis est, ad exhibendum directa. commodius ergo agitur ad exhibendum quam in rem. Cuiac.

Rectē. vt res fiat accipen. nō vt debitor lib. & hoc sequitur.

Non liberabitur. s. debitor pupilli. Sed contra. ff. de sol. l. si stipulatus fuero. Resp. ibi pupillus erat adiectus: nec quicquam sibi debebatur: cum ad solutionem tantum ponatur: vt in eodem tit. de solu. l. quod stipulatus. & l. qui res. §. at vbi.

Constitutione. vt. C. de admin. tu. l. sancimus. & l. constitutionem.

Debitorē. ex mutuo vel simili causa, non ex pensione vel redditu

vt. C. de admin. tu. l. sancim. & l. constitutionē. ADDITIO. Tunc enim sine iudice plenissimam securitatem consequitur, dummodo pefio nec duos annos, nec cēt. floren. summā excedat, secūd. Ang. p. Sententia. s. inter locutoria, quam præceptum vulgariter appellamus, vt si dicar: Decerno vel præcipio tibi soluere, vel deponere: vt. ff. de min. l. ait prætor. §. quid tamen.

Sententia in terlocutoria & præceptum iudicis, idem.

ses aduocatos ex suggestione Triboniani viri eminentissimi quæstoris sacri nostri palatij promulgauimus: qua dispositum est ita licere tutori vel curatori debitorē pupillarem soluere, vt prius iudicialis sententia sine omnidamno celebrata hoc permittat, quo subsecuto, si iudex pronūciauerit, & debitor soluerit: sequatur huiusmodi solutionem plenissima securitas. Sin autem aliter quā disposuimus, solutio facta fuerit: pecuniam autem saluam habeat pupillus, aut ex ea locupletior sit, & adhuc eandem pecuniæ summam petat: per exceptionem doli mali poterit submoueri. Quod si malè consumpserit, aut furto aut vi amiserit: nihil proderit debitori doli mali exceptio, sed nihilo min⁹ condēnabitur: quia temere sine tutoris auctoritate & non secundum nostrā dispositionem soluerit.

sine omni damno. vel sportularum, vel pretiorum tabellionum. * Sed nūquid debitor pro sua parte soluet? Resp. non: vt. C. de fruct. & lit. ex. l. fin. & facit sic. C. de episc. co. au. l. tam dementis. §. fina. & in aurent. de san. episc. §. sportularum. col. la. ix. Acc. ADDITIO. Priuilegium enim litis ordinationem siue processum respiciens vni cōcessum trāsit ad aduersarium: secus si decisionē, nisi verba rescripti hoc sonent.

* Hoc iure expressū in l. sacris C. de parte soluet? Resp. non: proximis sacro. scrip. li. ii.

Permittat. nota quod tutor & iudex necessarij sunt secundum P. Sed secundum nos solus iudex sufficit: vt. ff. de minorib. l. ait prætor. §. quid tamē & leg. quod si minor. in fin. Accursius.

ADDITIONE. Et hoc est verum in casu nostro, & in alienatione rerū mobilium. aliās in alienatione immobilium opus est utroque. Ang. Arc. §. te.

Solutio fit de necessitate utroque. Ang. Arc. §. te.

Securitas. vt nec restituito detur: secus in prædio alienato cum decreto: quia emptio ex voluntate, solutio de necessitate fit: vt. ff. de mino. l. ait prætor. §. quid tamen. & leg. quod si minor. in fin.

Pupillus sine tutoris auctoritate non potest debitum creditori soluere. Aretinus.

Sed ex diuerso, pupilli vel pupillæ soluere sine tutoris auctoritate non possunt: quia id quod soluunt, non fit accipien-

& C. de præ. mi. leg. si quidem Accursius.

Solutio. vt soli pupillo vel adulto curatorem habenti, sine eo: vnde ipso iure non liberatur: vt. §. ibi, nihil proderit &c.

Locupletior. quod est & si non est factus pauperior: vt. ff. de sol. l. in pupillo. ibi, nam hoc ipso quod. Accursius.

Petat. & sic est de praeda sollicitus: vnde non audietur: vt. C. pro empt. l. eum qui. Accursius.

Nihil proderit. apparet ergo quod ipso iure non est liberatus. si autem cum auctoritate tutoris, ipso iure liberaretur: sed tunc restitueretur minor perdita pecunia: vt. C. si aduer. sol. l. j.

Condemnabitur. s. ipso minore petente, vel alio suo nomine, non extraneo: vt. ff. de solu. l. filius.

Soluerit. circa hanc diffusam materiam distingue: cum debitor pupillo soluit, aut consequitur plenā, aut pleniorē, aut plenissimā securitatem. Si soluat pupillo sine tutoris auctoritate, & pupillus habeat saluam pecuniam, vel ex ea locupletior est: liberatur, non ipso iure, sed exceptione: nisi esset adultus sine curatore: vt hic, & ff. de solu. l. in pupillo. Si autem soluat tutore auctore, ipso iure liberatur: si potest tamen in integrū restitui, si non habeat rem saluā: vt. C. si aduer. sol. l. j. nisi in quatuor casibus: vt. C. de admin. tu. l. sancimus. & l. constitutionem. quod enim legitime factum est, ex euentu retractari non debet: vt. C. ad senatū consul. T rebel. l. sancimus. Plenissima est, si iudex interueniat cum tutore vel sine eo: vt. ff. de mino. l. ait prætor. §. quid tamen. Et de hac materia ibi plenè notatur.

a) Vel ab eo causam habente: quia beneficium restitutionis cedi potest: & transit ad heredem ex herede: vt. ff. de tran. c. vt l. quod si minor: ff. de minor. Ang.

Non possunt. distingue: aut id quod erat soluendū, non poterat alienari sine decreto: quo casu decret. interponē. est in soluēdo: vt. uere. ff. de re. eorū qui sub tut. l. magis. §. si pupillus. aliās non tenet: & potest vindicari quod saluū est, nisi consumpserit creditor: vt hic, & ff. si cer. pet. l. nō omnis. §. si. Aut poterat: quo casu solus sufficit tut. vel curato. vel adultus non habens curator. nec restituitur, cum nō sint decepti sine tutore soluerit, non lib. nec do miniū transit, nisi per consumptionē: vt hic, & ff. si cer. pet. l. non omnis. §. si. Et hoc quando debitor erat ciuile & naturale. Si autem naturale tantū, per restitutionem

Pupilli an possint solui uere.

restitutionem poterit repetere, si legitime soluit, aliis suo iure condicer: vt. ff. de condi. indeb. leg. interdum. ADDITIO. Et tunc quia minor aetas facit medium concludendi: satis est dicere se minorem indebitè soluisse, et si non exprimat per ignorantiam: quod aliis in maiore requiritur, ne donasse videatur. quod not. secundum Angel.

PER QVAS

Horat. in r. fermonum.

Est modus in rebus: sunt certi denique fines: Quos ultra citraque nequit consistere rectum.

* alias nobis.

Nam licet multis modis res nobis acquirantur: vt. a. §. illo, singularum. de reru. diuisione. vsque nunc traditū est: tamen certi sunt homines, per quos nobis acquiruntur: et sunt sex filices per nos, per filios nostros, per seruos nostros, per alienos in quibus vsufructum habemus: per alienos quos bona fide possidemus: per liberum hominem quem bona fide possidemus. Est septimus, scilicet ille, in quo nudum vsu hab. Est octauus quandoque, vt liber homo. id est procurator: de quibus hic tit. dicit. Differt autem a quodam alio, per quas personas nobis obligatio acquiratur: quia ibi de obligatione acquirenda: hic de rebus tractatur. Accur.

¶ Veluti per seruos. & cōcord in p. decre. in gl. i. circa prin. ibi, vel seruus dicitur. * Hoc verū si acquisitio emanat ex re nostra, vel operis serui: secundū Por. Aegi. Per.

ADDITIO. Adde quod etiam sunt alij qui acquirunt alius: vt religiosi in monasterio: vt extra de stat. monach. cū ad monasterium. §. ibi, vnde si quicquam. & beneficiati suis beneficiis. C. de episco. & cler. authen. licentiam. Aretinus.

Cōtinuatio.

ADDITIONE. Adde quod etiam sunt alij qui acquirunt alius: vt religiosi in monasterio: vt extra de stat. monach. cū ad monasterium. §. ibi, vnde si quicquam. & beneficiati suis beneficiis. C. de episco. & cler. authen. licentiam. Aretinus.

Continua autem istam rubricam sic: Dicitur est. §. de multis modis acquirendi dominia, nunc sequitur videre de personis per quas dominia acquiruntur, secundum Por.

Omne.] quod acquiritur, aut dominium est, aut possessio, aut obligatio. De acquirēdo dominio aut possessiōe in hoc tit. agitur. De acquirēda obligatione in tit. Per quas pers. nob. oblig. adq. Cuiac.

Acquiruntur.] Totus iste titulus diuiditur in tres partes principales. Primo ponit per quos nobis acquiratur. Secundo illud exequitur singularitū, & in specie. Tertio facit prambulū trāsitus ad alios titulos & materias. Secunda ibi, igitur liberi vestri. Tertia ibi, Hactenus. Iste titulus in casus positione est facilis: ideo vide per reipsum. a. In potestate habemus. vt. §. eo. §. j. & c. item vobis.

a) Dū modo stipuletur mihi: aliās acquiruntur stipulanti: quāuis teneatur mihi restituere p. cōdicionē sine causa, vt. l. in possessio requiritur: vt. ff. de acqui. pol. l. cum heredes. §. si. & c. ff. de stipul. seruo. l. si seruus ex testamento. & de acquirē. rer. do. l. homo lib. in prin. & exigitur bona fides in principio possessionis, & continua in libero homine quo ad aliquid acquirendum per eum, non in vsucap. quia non vsucapitur: vt. ff. de acqui. rer. do. l. quibus bona fide. §. j. & c. de long. temp. præscript. quæ pro liber. l. sola. Sed in seruo sufficit & quo ad vsucapionem, & quo ad fructus, in initio bonam fidem habere: vt. ff. de vsur. l. qui scit. §. vt. & c. de vsucapio transfor. l. vnica. §. cum autem. ver. si. hoc tātum modo. Accursius. ADDITIO. Sed de iure canonico requiritur bona fides continuata vsque ad perfectionem præscriptionis. c. fina. cū ibi notatis extra de præscript. Et facit iste textus, quod monachus transiens de vno monasterio ad aliud, acquirat. * secundo bona fide possident.

b) vsufructum. vt. §. eo. §. de his. Quid si nudum vsu: Rñ. ex re nostra acquiruntur. non autem ex opera: vt. ff. de vsu & ha. l. per seruum. & c. j. per quas personas no. oblig. acquir. §. per eū quoque. in gl. ADDITIO. Vbi videtur probari contrarium: & ideo dic quod ex locatione operum serui vsuario non acquiruntur, vt hic: sed ex ipsis præstitis in re vsuarij vel conductæ sic: vt ibi, & c. leg. plenum. §. fina. ff. de vsu & habi. Angelus.

c) Bona fide. vt. §. eo. §. idem placet. quæ bona fides in possidēte, non in possessio requiritur: vt. ff. de acqui. pol. l. cum heredes. §. si. & c. ff. de stipul. seruo. l. si seruus ex testamento. & de acquirē. rer. do. l. homo lib. in prin. & exigitur bona fides in principio possessionis, & continua in libero homine quo ad aliquid acquirendum per eum, non in vsucap. quia non vsucapitur: vt. ff. de acqui. rer. do. l. quibus bona fide. §. j. & c. de long. temp. præscript. quæ pro liber. l. sola. Sed in seruo sufficit & quo ad vsucapionem, & quo ad fructus, in initio bonam fidem habere: vt. ff. de vsur. l. qui scit. §. vt. & c. de vsucapio transfor. l. vnica. §. cum autem. ver. si. hoc tātum modo. Accursius. ADDITIO. Sed de iure canonico requiritur bona fides continuata vsque ad perfectionem præscriptionis. c. fina. cū ibi notatis extra de præscript. Et facit iste textus, quod monachus transiens de vno monasterio ad aliud, acquirat. * secundo bona fide possident.

* Ratio, quia monachus & seruus acquirantur, cū olim de priuileg. Ang. Per.

c) Bona fide. vt. §. eo. §. idem placet. quæ bona fides in possidēte, non in possessio requiritur: vt. ff. de acqui. pol. l. cum heredes. §. si. & c. ff. de stipul. seruo. l. si seruus ex testamento. & de acquirē. rer. do. l. homo lib. in prin. & exigitur bona fides in principio possessionis, & continua in libero homine quo ad aliquid acquirendum per eum, non in vsucap. quia non vsucapitur: vt. ff. de acqui. rer. do. l. quibus bona fide. §. j. & c. de long. temp. præscript. quæ pro liber. l. sola. Sed in seruo sufficit & quo ad vsucapionem, & quo ad fructus, in initio bonam fidem habere: vt. ff. de vsur. l. qui scit. §. vt. & c. de vsucapio transfor. l. vnica. §. cum autem. ver. si. hoc tātum modo. Accursius. ADDITIO. Sed de iure canonico requiritur bona fides continuata vsque ad perfectionem præscriptionis. c. fina. cū ibi notatis extra de præscript. Et facit iste textus, quod monachus transiens de vno monasterio ad aliud, acquirat. * secundo bona fide possident.

[igitur.] Diuiditur in tres partes. Nam primò ponit de acquisitione facta per liberos, & per quos, & quid acquiratur. Secundo quando per seruos nostros, & per quos, & quid acquiratur. Tertio de acquisitione per liberam personam, an possit acquiri, & quid. Secunda ibi, Item vobis. Tertia ibi, Ex his. Item prima subdiuidi-

tur in tres partes. Nam primò ponit ius antiquum. Secundò rationem correctionis. Tertio ponit suum statutum. Secunda ibi, quod nobis. Tertia ibi, Sanctum. Aretinus.

d) Igitur. quia de singulis dicere vult: de filiis vt de dignioribus primo dicit. ADDITIO. Facit extra glo. ff. de eden. in leg. argentarius. in. §. edi.

castrensibus peculii) hoc parentibus suis acquirere sine vlla distinctione: & hoc ita parentum fiebat, vt etiam esset eis licentia, quod per vnum vel vnam eorum acquisitum esset, alij filio, vel extraneo donare, vel vendere, vel quocunque modo voluerant, applicare. Quod nobis inhumanum visum est: & generali constitutione emissa & liberis peperimus, & parentibus honorem debitum referuauimus. Sanctum etenim à nobis est, vt si quid ex re patris ei obueniat, hoc secundum antiquam obseruationem totum parenti acquiratur. Quæ enim inuidia est, quod ex patris occasione profectum est, hoc ad eū reuertitur? Quod autem ex alia causa sibi filiusfamilias acquisiuit, huius vsufructum patri quidem acquirat, dominium autem apud eum remaneat: ne quod ei suis laboribus, vel prospera fortuna acceperit, hoc in alium perueniens, luctuosum

castrensibus peculii) hoc parentibus suis acquirere sine vlla distinctione: & hoc ita parentum fiebat, vt etiam esset eis licentia, quod per vnum vel vnam eorum acquisitum esset, alij filio, vel extraneo donare, vel vendere, vel quocunque modo voluerant, applicare. Quod nobis inhumanum visum est: & generali constitutione emissa & liberis peperimus, & parentibus honorem debitum referuauimus. Sanctum etenim à nobis est, vt si quid ex re patris ei obueniat, hoc secundum antiquam obseruationem totum parenti acquiratur. Quæ enim inuidia est, quod ex patris occasione profectum est, hoc ad eū reuertitur? Quod autem ex alia causa sibi filiusfamilias acquisiuit, huius vsufructum patri quidem acquirat, dominium autem apud eum remaneat: ne quod ei suis laboribus, vel prospera fortuna acceperit, hoc in alium perueniens, luctuosum

castrensibus peculii) hoc parentibus suis acquirere sine vlla distinctione: & hoc ita parentum fiebat, vt etiam esset eis licentia, quod per vnum vel vnam eorum acquisitum esset, alij filio, vel extraneo donare, vel vendere, vel quocunque modo voluerant, applicare. Quod nobis inhumanum visum est: & generali constitutione emissa & liberis peperimus, & parentibus honorem debitum referuauimus. Sanctum etenim à nobis est, vt si quid ex re patris ei obueniat, hoc secundum antiquam obseruationem totum parenti acquiratur. Quæ enim inuidia est, quod ex patris occasione profectum est, hoc ad eū reuertitur? Quod autem ex alia causa sibi filiusfamilias acquisiuit, huius vsufructum patri quidem acquirat, dominium autem apud eum remaneat: ne quod ei suis laboribus, vel prospera fortuna acceperit, hoc in alium perueniens, luctuosum

castrensibus peculii) hoc parentibus suis acquirere sine vlla distinctione: & hoc ita parentum fiebat, vt etiam esset eis licentia, quod per vnum vel vnam eorum acquisitum esset, alij filio, vel extraneo donare, vel vendere, vel quocunque modo voluerant, applicare. Quod nobis inhumanum visum est: & generali constitutione emissa & liberis peperimus, & parentibus honorem debitum referuauimus. Sanctum etenim à nobis est, vt si quid ex re patris ei obueniat, hoc secundum antiquam obseruationem totum parenti acquiratur. Quæ enim inuidia est, quod ex patris occasione profectum est, hoc ad eū reuertitur? Quod autem ex alia causa sibi filiusfamilias acquisiuit, huius vsufructum patri quidem acquirat, dominium autem apud eum remaneat: ne quod ei suis laboribus, vel prospera fortuna acceperit, hoc in alium perueniens, luctuosum

castrensibus peculii) hoc parentibus suis acquirere sine vlla distinctione: & hoc ita parentum fiebat, vt etiam esset eis licentia, quod per vnum vel vnam eorum acquisitum esset, alij filio, vel extraneo donare, vel vendere, vel quocunque modo voluerant, applicare. Quod nobis inhumanum visum est: & generali constitutione emissa & liberis peperimus, & parentibus honorem debitum referuauimus. Sanctum etenim à nobis est, vt si quid ex re patris ei obueniat, hoc secundum antiquam obseruationem totum parenti acquiratur. Quæ enim inuidia est, quod ex patris occasione profectum est, hoc ad eū reuertitur? Quod autem ex alia causa sibi filiusfamilias acquisiuit, huius vsufructum patri quidem acquirat, dominium autem apud eum remaneat: ne quod ei suis laboribus, vel prospera fortuna acceperit, hoc in alium perueniens, luctuosum

castrensibus peculii) hoc parentibus suis acquirere sine vlla distinctione: & hoc ita parentum fiebat, vt etiam esset eis licentia, quod per vnum vel vnam eorum acquisitum esset, alij filio, vel extraneo donare, vel vendere, vel quocunque modo voluerant, applicare. Quod nobis inhumanum visum est: & generali constitutione emissa & liberis peperimus, & parentibus honorem debitum referuauimus. Sanctum etenim à nobis est, vt si quid ex re patris ei obueniat, hoc secundum antiquam obseruationem totum parenti acquiratur. Quæ enim inuidia est, quod ex patris occasione profectum est, hoc ad eū reuertitur? Quod autem ex alia causa sibi filiusfamilias acquisiuit, huius vsufructum patri quidem acquirat, dominium autem apud eum remaneat: ne quod ei suis laboribus, vel prospera fortuna acceperit, hoc in alium perueniens, luctuosum

castrensibus peculii) hoc parentibus suis acquirere sine vlla distinctione: & hoc ita parentum fiebat, vt etiam esset eis licentia, quod per vnum vel vnam eorum acquisitum esset, alij filio, vel extraneo donare, vel vendere, vel quocunque modo voluerant, applicare. Quod nobis inhumanum visum est: & generali constitutione emissa & liberis peperimus, & parentibus honorem debitum referuauimus. Sanctum etenim à nobis est, vt si quid ex re patris ei obueniat, hoc secundum antiquam obseruationem totum parenti acquiratur. Quæ enim inuidia est, quod ex patris occasione profectum est, hoc ad eū reuertitur? Quod autem ex alia causa sibi filiusfamilias acquisiuit, huius vsufructum patri quidem acquirat, dominium autem apud eum remaneat: ne quod ei suis laboribus, vel prospera fortuna acceperit, hoc in alium perueniens, luctuosum

castrensibus peculii) hoc parentibus suis acquirere sine vlla distinctione: & hoc ita parentum fiebat, vt etiam esset eis licentia, quod per vnum vel vnam eorum acquisitum esset, alij filio, vel extraneo donare, vel vendere, vel quocunque modo voluerant, applicare. Quod nobis inhumanum visum est: & generali constitutione emissa & liberis peperimus, & parentibus honorem debitum referuauimus. Sanctum etenim à nobis est, vt si quid ex re patris ei obueniat, hoc secundum antiquam obseruationem totum parenti acquiratur. Quæ enim inuidia est, quod ex patris occasione profectum est, hoc ad eū reuertitur? Quod autem ex alia causa sibi filiusfamilias acquisiuit, huius vsufructum patri quidem acquirat, dominium autem apud eum remaneat: ne quod ei suis laboribus, vel prospera fortuna acceperit, hoc in alium perueniens, luctuosum

castrensibus peculii) hoc parentibus suis acquirere sine vlla distinctione: & hoc ita parentum fiebat, vt etiam esset eis licentia, quod per vnum vel vnam eorum acquisitum esset, alij filio, vel extraneo donare, vel vendere, vel quocunque modo voluerant, applicare. Quod nobis inhumanum visum est: & generali constitutione emissa & liberis peperimus, & parentibus honorem debitum referuauimus. Sanctum etenim à nobis est, vt si quid ex re patris ei obueniat, hoc secundum antiquam obseruationem totum parenti acquiratur. Quæ enim inuidia est, quod ex patris occasione profectum est, hoc ad eū reuertitur? Quod autem ex alia causa sibi filiusfamilias acquisiuit, huius vsufructum patri quidem acquirat, dominium autem apud eum remaneat: ne quod ei suis laboribus, vel prospera fortuna acceperit, hoc in alium perueniens, luctuosum

castrensibus peculii) hoc parentibus suis acquirere sine vlla distinctione: & hoc ita parentum fiebat, vt etiam esset eis licentia, quod per vnum vel vnam eorum acquisitum esset, alij filio, vel extraneo donare, vel vendere, vel quocunque modo voluerant, applicare. Quod nobis inhumanum visum est: & generali constitutione emissa & liberis peperimus, & parentibus honorem debitum referuauimus. Sanctum etenim à nobis est, vt si quid ex re patris ei obueniat, hoc secundum antiquam obseruationem totum parenti acquiratur. Quæ enim inuidia est, quod ex patris occasione profectum est, hoc ad eū reuertitur? Quod autem ex alia causa sibi filiusfamilias acquisiuit, huius vsufructum patri quidem acquirat, dominium autem apud eum remaneat: ne quod ei suis laboribus, vel prospera fortuna acceperit, hoc in alium perueniens, luctuosum

castrensibus peculii) hoc parentibus suis acquirere sine vlla distinctione: & hoc ita parentum fiebat, vt etiam esset eis licentia, quod per vnum vel vnam eorum acquisitum esset, alij filio, vel extraneo donare, vel vendere, vel quocunque modo voluerant, applicare. Quod nobis inhumanum visum est: & generali constitutione emissa & liberis peperimus, & parentibus honorem debitum referuauimus. Sanctum etenim à nobis est, vt si quid ex re patris ei obueniat, hoc secundum antiquam obseruationem totum parenti acquiratur. Quæ enim inuidia est, quod ex patris occasione profectum est, hoc ad eū reuertitur? Quod autem ex alia causa sibi filiusfamilias acquisiuit, huius vsufructum patri quidem acquirat, dominium autem apud eum remaneat: ne quod ei suis laboribus, vel prospera fortuna acceperit, hoc in alium perueniens, luctuosum

castrensibus peculii) hoc parentibus suis acquirere sine vlla distinctione: & hoc ita parentum fiebat, vt etiam esset eis licentia, quod per vnum vel vnam eorum acquisitum esset, alij filio, vel extraneo donare, vel vendere, vel quocunque modo voluerant, applicare. Quod nobis inhumanum visum est: & generali constitutione emissa & liberis peperimus, & parentibus honorem debitum referuauimus. Sanctum etenim à nobis est, vt si quid ex re patris ei obueniat, hoc secundum antiquam obseruationem totum parenti acquiratur. Quæ enim inuidia est, quod ex patris occasione profectum est, hoc ad eū reuertitur? Quod autem ex alia causa sibi filiusfamilias acquisiuit, huius vsufructum patri quidem acquirat, dominium autem apud eum remaneat: ne quod ei suis laboribus, vel prospera fortuna acceperit, hoc in alium perueniens, luctuosum

castrensibus peculii) hoc parentibus suis acquirere sine vlla distinctione: & hoc ita parentum fiebat, vt etiam esset eis licentia, quod per vnum vel vnam eorum acquisitum esset, alij filio, vel extraneo donare, vel vendere, vel quocunque modo voluerant, applicare. Quod nobis inhumanum visum est: & generali constitutione emissa & liberis peperimus, & parentibus honorem debitum referuauimus. Sanctum etenim à nobis est, vt si quid ex re patris ei obueniat, hoc secundum antiquam obseruationem totum parenti acquiratur. Quæ enim inuidia est, quod ex patris occasione profectum est, hoc ad eū reuertitur? Quod autem ex alia causa sibi filiusfamilias acquisiuit, huius vsufructum patri quidem acquirat, dominium autem apud eum remaneat: ne quod ei suis laboribus, vel prospera fortuna acceperit, hoc in alium perueniens, luctuosum

castrensibus peculii) hoc parentibus suis acquirere sine vlla distinctione: & hoc ita parentum fiebat, vt etiam esset eis licentia, quod per vnum vel vnam eorum acquisitum esset, alij filio, vel extraneo donare, vel vendere, vel quocunque modo voluerant, applicare. Quod nobis inhumanum visum est: & generali constitutione emissa & liberis peperimus, & parentibus honorem debitum referuauimus. Sanctum etenim à nobis est, vt si quid ex re patris ei obueniat, hoc secundum antiquam obseruationem totum parenti acquiratur. Quæ enim inuidia est, quod ex patris occasione profectum est, hoc ad eū reuertitur? Quod autem ex alia causa sibi filiusfamilias acquisiuit, huius vsufructum patri quidem acquirat, dominium autem apud eum remaneat: ne quod ei suis laboribus, vel prospera fortuna acceperit, hoc in alium perueniens, luctuosum

olim. antiquitatem primo recitat, & hoc id eo, vt nihil antiquitatis penitus ignoretur: vt. j. titu. prox. in princ. nam id quod tollitur vel reformatur, nõ debet esse incognitū: vt. C. de cad. tol. l. vnica. in fine.

Castrensibus peculii. idem in quasi castrensibus etiam iure veteri: vt. ff. de col. bo. leg. j. nec castrensibus. non solum iure nouo: vt. C. de bo. quæ lib. l. cum oportet. §. ex-

ceptis. & c. eadē obseruando. est autem castrensibus, quod filiusfamilias à quolibet in castris acquirat, non acquiratur aliis: vt. ff. de castren. pecul. l. si forte. & leg. castrensibus. Quasi castrensibus, quod magistri liberarum artium, medici, clerici, & aduocati, de publico acquirunt: vt. C. de inoff. test. l. fina. ad prin. & C. de episco. & cleri. l. sacrosanctæ. & l. cum lege.

Sine vlla distinctione. aduentitij, vel profectitij propriet. vel vsufruct. Indutrium, censuræ aduentitij: & ipsius filij principum, aliis ex delicto: puta vsuris: nec patri queritur: nec fructibus conferuntur: si aut nec carere aduentitia: vt. l. fin. C. de col. Ang. Facit ad hoc quod in vna quaque dispositione seruandus est honor patris: secundū Angel. Aeg. Per. Hoc est bonum cōsuetudinis filij quorum patres sunt debitorum: vt faciant eos reuocare vnufructui aduentitiorum, nisi hoc fiat in fraudem creditorum. Aeg. Per. secundū Porc. Vt tollatur cōiectura turpis, quæ est aduentitij. Aegi. Per.

Alij. l. fratris: quod grauius esse videtur: vt. C. de bonis quæ libe. l. cum oportet. §. j.

Constitutione. vt. C. de bo. quæ lib. l. cum oportet. Accursius.

Exre. largè pone. i. propter rem, vt fructus, ex rebus patris vel occasione patris quocunque modo quæ sitam. vt. ff. de incendium rui. nau. leg. j. §. ij. & ff. de vsu. l. in fideicommissi. §. cum Pollidius. & de vulg. substit. leg. sed & si plures, §. in arrogato. & de castren. pecul. leg. si forte. & leg. si castrensibus. nisi aliunde filius sit habiturus per se: vt. ff. de iure dot. leg. v. §. si pater. Et sic ponitur ex re, id est propter rem. ff. de acquirere heredit. leg. aditio. in fi. Argu. contra. ff. de pecul. leg. eo tempore. in fine. Arg. similiter contra. ff. de act. empt. l. Iulianus. §. si quid seruo. Accursius. ADDITIO. Sol. dictio ex, proprie & strictè sumpta denotat immediatum, vt ibi. secus si largè, vt hic. Baldus.

Ei. scilicet filio.

Inuidia est. l. filio qui acquisiuit.

reuerit. quasi dicat, nulla.

vsufructum. quem habet in aduentitiis, nisi remiserit: vt. C. de bonis quæ lib. leg. cum oportet. §. sin autem res. Vel nisi ab aliquo sibi deret vel relinquantur hoc pacto, vt ad patrem non pertineat vsufructus: vt in authentic. vt lic. mat. & auia. in princ. col. viij. Vel nisi succedat filius vnà cum patre in hereditate fratris vel sororis: vt in authen. de her. ab inte. veni. §. si vero. col. ix. Vel nisi seruus donetur filiofamilias eo pacto, vt manumitatur statim: vt. C. de bo. quæ lib. leg. vltima ad finem. Vel nisi quando pater noluit consentire filio aduenti hereditatem aliquam: vt. C. de bonis quæ lib. leg. fin. in fi. & §. j. & ij. Vel. nisi parente minus legitime diuertere bona filiis applicentur: vt in authent. vt nulli iud. §. quia verò aliqui. col. ix. Item quando pater contraxit incestas nuptias: vt in authent. de incest. nupt. §. j. colla. ij. ADDITIO. Et alios casus vide per Ange. hic, in quibus omnibus licet non habeat pater ius vsufructus, debet tamen habere commoditatem ipsius iuris: nisi de ipsa in pacto vel remissione fiat expressa mentio, vt hic per eum.

Prospera fortuna. Quid dicemus in dubio vnde prouenerit Respon. quidam: ex bonis patris præsumitur habuisse: sicut si vxor habet, præsumitur ex bonis mariti: vt. C. de dona. inter virum & vxorem. leg. etiam, & ff. de dona. inter virum & vxorem. l. Quintus. Nos contra. & distinguere, an filius sit diligens vel diues, & pater

inops, vel econtra: vt ex bonis diuigentis (alijs diuitis) quaesitum fin- gamus: vt. C. arbi. tu. l. si defunctus. & ff. de hered. vendi. l. venditor ex hereditate §. sed vbi hereditatem. ibi. pretium enim hominis &c. & ff. ad l. Fal. l. si heres institutus. in princip.

ADDITIONE. Et haec est communis secundum Angelam, licet Ioanes Faber hic sentiat cotrarium: & male: quia in dubio non praesumitur delictum: vt. leg. merito. ff. pro socio. Ang.

^a Procedat. collige. peculium aliud castrense, aliud quasi castrense, aliud rusticanum siue paganum: quod diuiditur in profectitium & aduentitium: vt. C. de inoffic. testa. l. si in prin. de quib. omnibus dicitur in hoc titulo quid iuris sit. & C. de bon. quae lib. l. cum oportet.

^b Hoc quoque. s. vt parentibus honorem seruumus, & filiis parcamus.

^c Dispositum est. C. de bon. quae lib. l. cum oportet. §. cum autem.

^d Specie. i. casu. Accur.

^e Vbi. id est in quo.

^f Quae acquisitionem patris effugiebant. i. patri non acquirebatur quantum ad proprietatem. Sed secundum quae tempora locum habebat quod hic dicitur: Secundum antiqua non: quia sola castrensia & quasi non acquirebantur: de quibus nihil derinebat pater: vt. C. de bon. quae lib. l. cum oportet. §. secundum moder- na vero non quia non erat adhuc statutum in aduentitii, vt non acquirantur patri tempore huius legis antiquae. quae recitatur hic. Respon. quatuor iura hic successiue confide- rari. Antiquissimum, quo sola castrensia vel quasi non acquirebantur: vt. §. Antiquum, vt tempo- re Constantini, quo res maternas & ex materna linea delatae, vt non acquiratur patri statu- tum est: vt. C. de bonis maternis. l. ij. & l. ij. Tertium, quod hic recitatur: vt pater emancip. filium de his maternis tertia teneat. p. premio. Quartum quo cauetur vt omnia aduentitia acquiratur filius quant. ad proprie- tate: patri quantum ad vsum fructu. ex quo corrigitur illud quod iure antiquo cautum erat, vt hic, & §. §. & C. de bon. quae lib. l. cum oportet.

^g Constitutionibus. s. Constantini ante Iustinianum: vt recitatur. C. de bon. quae lib. l. cum oportet. §. penul.

^h Decreueret. arg. contra. §. de le. par. tu. per totum. & C. de ca. re. l. vni- ca. §. pro secud. Acc.

ⁱ Dimidiam. quae semper retinet, nisi expresse remittat: vt. C. de bo. quae lib. l. cum oportet. Accur.

^k ADDITIO. Dic q in peculio profectio est necesse quod pater expresse retineat: alias donate videtur. l. donationes. ij. §. pater. ff. de do. Et est ratio diuersitatis: quia profectiuum pater potest adimere: & totum ex eius voluntate dependet: ideo ei non prouidit sicut in aduentitio, quod pater non potest adimere cum proprietate sit ipsius filij, secundum Ioan. Fab.

^l Proportio. id est loco tertie, quam habebat olim in bonis maternis ratione proprietatis: habet hodie dimidiam vsum fructus in omnibus aduentitiis: vt. C. de bo. quae lib. l. cum oportet. §. pe. Accur.

^m stipulenter. Et ira obligationem domino quarit: vt. j. per quas personas nobis obligatio acquiritur. circa princip.

ⁿ Ex qualibet. vt per occupationem, vel specificationem, vel inuen-

ei procedat.

Pater filium emancipans, di- midiam vsum fructus aduentitium filio, remunerationis causa con- sequitur: quae loco tertiae domi- ni quae olim habebat, succedit.

Hoc quoque ^b a nobis disposi- tum est ^c & in ea specie, ^d vbi pa- rens emancipando liberos suos, ex rebus quae acquisitione patris ef- fugiebant, ^e sibi tertia partem reti- nere (si voluerat) licentiam ex an- terioribus constitutionibus ^f ha- bebat, quasi pro pretio quodam- modo emancipationis. Et inhu- manum quiddam accidebat, vt fi- lius rerum suarum ex hac eman- cipatione dominio pro parte ter- tia defraudaretur: & quod hon- oris ei ex emancipatione addi- tum est, quod scilicet sui iuris ef- fectus est, hoc per rerum deminu- tionem decreueret. ^g Ideoque statuimus, vt parens pro ter- tia parte dominij, quam reti- nere poterat, dimidiam ^h non do- minij rerum, sed vsum fructus re- tineat. Ita etenim res intactae apud filium remanebunt, & pater ampliore summa fruatur, pro ter- tia ⁱ dimidia potiturus.

Seruus acquirit domino etiam ignorati. Hereditas vero sine ius- su domini ab eo adiri non potest. Et tam proprietatem quam posses- sionem per eum domino acquiritur. A res

Item nobis ^j acquiritur, quod serui nostri ex traditione nancif- cuntur: siue quid stipulentur ^k vel ex donatione, vel ex lega-

tionem: vt. §. de rerum diuisione. §. fere. & §. cum quis. & §. thesau- ri. Inuitis obuenit. sic. ff. de acquir. rerum do. l. etiam inuitis. sic & ff. de verb. oblig. l. seruus vetante. Arg. contra. ff. de dona. l. hoc iure. §. non potest. Accursius. ADDITIO Sol. dic quod inuitis acquirat ipso iure: sed non incommutabiliter: vt ibi arg. leg. inuito. ff. de re- gulis iuris.

to, siue ex qualibet ^m alia causa acquirant. Hoc enim nobis & ig- norantibus & inuitis obuenit. ⁿ ipse enim seruus qui in potesta- te alterius est, nihil suum ^o ha- bere potest. Sed si heres ^p in- stitutus sit: non aliam nisi nostro iussu hereditatem adire potest. Et si nobis iubentibus adierit, ^q nobis hereditas acquiritur pe- rinde ^r ac si nos ipsi heredes in- stitui essemus. Et conuenien- ter scilicet nobis legatum per eos acquiritur. ^s Non solum autem proprietatem per eos quos in potestate habemus, nobis acqui- ritur, sed etiam possessio. Cuius- cunque enim rei possessionem adepti fuerint, ^t id nos posside- re videmur. ^u Vnde etiam per eo- rum vsum fructum ^v vel longi temporis possessionem ^w nobis acquiritur.

Alienus seruus, cuius vsum fru- ctum habemus: item is, quem bo- na fide possidemus, siue liber sit, siue serui, si quid ex re nostra vel suis operis nancifcatur, nobis ac- quiritur: quod vero extra has causas adsequitur, vero domino aut ipsi libero homini quaritur.

De his autem seruis in qui- bus tantummodo ^x vsum fru- ctum ^y habemus, ita placuit, vt quicquid ex re ^z nostra, vel ex o- peris suis acquirunt, id nobis adi- ciatur. quod vero extra eas cau- sas consecuti sunt, id ad domi- num proprietatis ^{aa} pertinet. Ita- que si is seruus heres institutus

meo substitua eos quos heredes mihi fecerim. Nam vocatur ex sub- stititione. l. qui liberis. §. haec verba. Item alibi: vt. ff. de lega. j. l. cu filio. §. denique. vers. ipsi vero. & vers. ideo. Accursius.

ADDITIONE. Quod facit vt compromissum factum in abbatem sancti Proculi, eo mortuo non transeat in successorem: quia praede- functi industria videatur electa: vt per Barto. ibi.

^l Acquiritur. siue seruus tantum velit, siue dominus tantum. vt. ff. de do- nationibus causa mortis. l. si. & de adimendis leg. l. si seruo cum lib.

^t Adepti fuerint. si iuste, ^{aa} secundum quosdam. Vel aliter, quod dic- tum diximus. §. de his qui sunt sui vel alieni iuris. §. j.

^u Videmini. etiam ignorantes: vt. ff. de acqui. pos. l. iij. §. salus.

^x vsum fructum. in rebus peculiaribus statim: in dominicis postquam dominus scit: vt. ff. pro sol. l. ij. & de vfuca. l. labeo.

^y possessio. id est praescriptio, quae est effectus longae possessionis: vt ff. de vfuca. l. iij.

^z Tantummodo. vt. ff. de do. cau. mor. l. vl. & de adim. leg. l. si seruo.

^{aa} vsum fructum. de eo in quo vsum tantummodo habemus: dic q ex operis tantum non acquirunt. quia operae serui in fructu sunt: vt. ff. de vfu & habi. l. per seruum. Accursius.

^b Ex re. expone vt. §. §. j.

^c Ad dominum proprietatis. nisi contemplatione vsum fructuarij sit in- stitutus: vel aliud sibi datum fuerit: quo casu ex re eius scilicet vsum fructuarij sic sibi quaesitum esse videtur: vt. ff. de vsum fructu. leg. l. sed & si quid. non tamen vsum fructuarij iustus sufficit ad aduendam hereditatem: vt. ff. de

^o Nihil suum. scilicet ad suam vtilitatem: sed ad domini vtilitatem potest: vt. j. de stipulatione ser. §. sed cum factum. quae est contra. imo etiam ad sua vtilitatem quandoque, vt si dominus seruo lega- tum relinquat: vt. C. de neces. ser. l. quidam. §. illo Respond. illud de acqui- tate, non ratione dicitur: quia in alimenta erat re- lictum: vt. C. de le. l. ser- uis. & ff. de alimentis & cib. leg. l. seruos. alias au- tem non teneret heres nisi velit. Accursius.

ADDITIONE. Quod fa- cere debet de vrbanita- te, si suam grauari nolit opinionem: vt ibi nor. glo. ^p sed si heres. not. in he- reditate aduenda a seruo, tria esse necessaria, quae sunt iustus, vt hic: & quod praedat: vt. ff. de acqui- renda hereditate. leg. si quis mihi. §. iustus. & ser- uij voluntas: vt. C. de he- redi. institut. l. cum pro- ponas. §. fina. in glo. pen- ul. In Trebellianica re- stituitio seruo faciendi folius domini sufficit vo- luntas. At in honoris pos- sessione seruo delata ser- uum esse iuris & domi- num velle siue ante suo post oportet: vt. ff. ad. Treb. l. seruo inuito. & rem rata hab. l. pe. In le- gato non est opus iustitiae, cum emolumentum tantum continet: vt. ff. manda. l. si hereditatem.

^q Adierit. l. seruus.

^r perinde. quandoque non perinde: vt si filio

^s perinde. quandoque non perinde: vt si filio

^t perinde. quandoque non perinde: vt si filio

^u perinde. quandoque non perinde: vt si filio

^v perinde. quandoque non perinde: vt si filio

^w perinde. quandoque non perinde: vt si filio

^x perinde. quandoque non perinde: vt si filio

^y perinde. quandoque non perinde: vt si filio

^z perinde. quandoque non perinde: vt si filio

^{aa} perinde. quandoque non perinde: vt si filio

^{bb} perinde. quandoque non perinde: vt si filio

^{cc} perinde. quandoque non perinde: vt si filio

^{dd} perinde. quandoque non perinde: vt si filio

^{ee} perinde. quandoque non perinde: vt si filio

^{ff} perinde. quandoque non perinde: vt si filio

^{gg} perinde. quandoque non perinde: vt si filio

^{hh} perinde. quandoque non perinde: vt si filio

Beneficium conferitur in inuitum. Seruus an possit habere aliquid suum.

Hereditas per seruum adiri non potest, nisi tria concurrant.

Peculium est multiplex.

Alias inci- pit iste. §. item q ser- uij. & ita co- munitur al- legatur, sed tunc subau- di, vobis ac- quiritur.

Pater secun- dum diuersa tempora di- uersa iura habuit in bo- nis filij.

a) Et hoc tenet Ange- in. l. quod seruus. ff. de acqui. pos. q facit vt iu- cius ex vsum non quera- tur patri: nec sit fratribus conferandis, nisi vtantur cautela de qua per est hic.

vt. ff. de aquirend. heredi. l. aditio. §. p. Accur. A. ADDUCIO. Sed adibit iussu domini, qui fructuario restituit: & si nolit iubere, cogetur: vt. not. eo. tit. de acquir. heredi. l. si quis mihi. in princip. & in glo. ij. & ff. de usufructu. leg. l. si ferui. Ioan. Faber.

Quid. id est aliquid. Idem placet. l. quo ad acquisitione, vt statim sequit. nā in alio differt: vt. j. e. §. sed bono fidei. Is liber. hic dic quod diximus. §. eo. in princ. Extra istas duas causas. veluti si fuerit heres institutus, vel legatū fuerit ei aliquid, vel donatum. si liber est, præter possessione, quæ sibi, s. libero possessio quæri nō potest, cū ipse ab alio possideatur: vt. ff. ad legē Iulianā de adulteris. l. sic eueniet. Itē præter usufruptione, quæ sibi nō quæritur sine possessione: vt ff. de acquirēdo rerū do min. l. homo. liber. §. quid. & ff. de usufructu. l. sine possessione. Sed in hereditate per liberū hominē mihi quæreda sex sunt necessaria: quorū si quid defuerit, nō quæritur: vt. mei contemplatione instituat. Itē vt sciat cōditionē suā institutus. Item q. iussu meo adeat. Itē q. volēs adeat. Item q. velit mihi quæ rere. Item q. bona fide possideam. Bene dico oportet vt sciat cōditionē suā. Nam ignarus suę conditionis nulli acquir. sibi enim nō: vt. ff. de acquirēda hereditate. l. qui putat. §. qui bona fide. & l. vj. §. j. q. se obligare nō voluit. Itē possessori nō, si nō inreruenit iussus: vt. ff. de acquirēda hereditate. l. si quis mihi bona. §. iussu. Idē & si interuenit: vt. ff. de acquirēda hereditate. l. vj. §. Celsus. & §. j. nā feruili necessitate creditur hoc fecisse: vt. ff. de nego. gestis. l. atqui. §. si libero. quare non potest acquirere: vt. ff. de acquirēdo rerū dominio. l. homo liber. in princip. Si sciat cōditionē suā, volēs quæ rere mihi, quærit sibi, sed restituitur mihi possessori p cōditionē sine causa, cuius intuitu fuit institutus, sicut volēs quæ rere possessori, cuius intuitu fuit institutus, iussu eius adeundo quærit: sed si nō eius contemplatione, nihil: vt. ff. de acquirēdo rerū dominio. l. liber homo. & l. homo liber. in princ. Itē potest dici q. ignarus quærit sibi: vt. ff. de acquirēda hereditate. l. qui putat. §. de eo. cū nō contemplatione possessoris instituat: vt. ff. de acquirēda heredi. l. qui in aliena. in fine.

Possessionē possessus nō quærit.

Hereditas nō quæritur per hominē liberū bona fide possessum, nisi sex concurrant.

a) Dic secū dum Ioan. Fab. quod hoc potest esse verū in quo iussus non inreruenit: quia tūc non videtur sibi velle acquirere in dubio: vt. ff. de acquir. her. l. qui in aliena. §. r. Sed de hac materia plenius vide hic per Ang. b) Hæc est communis opinio. licet Ra. ibi. contra. cuius etiam opinio ni inheret. An hic: quæ videas.

fit, legatūve quid ei, aut donatū fuerit: nō usufructuario, sed domino proprietatis acquiritur.

Liber homo, & seruus alienus bona fide possessus, acquirunt possessori ex re ipsius, & operis suis. Ex aliis vero causis liber homo acquirunt sibi, & seruus domino suo. Et non tantum per prædictos acquirunt nobis dominium, sed etiam possessione. Aretinus.

Idem placet & de eo qui à nobis bona fide possidetur: siue is liber sit, siue alienus seruus. Quod enim placuit de usufructuario, idem placet & de bonæ fidei possessore. Itaq; qd extra istas duas causas acquirunt, id vel ad ipsum pertinet, si liber est: vel ad dominum, si seruus est. Sed bonæ fidei possessor cum usufructu feruū: quia eo modo dominus sit, ex omnibus causis per eū sibi acquirere potest. Fructuarius verò usufructu nō potest: primū, quia nō possidet, sed habet ius vtendi fruendi: deinde quia scit feruū alienū esse. Nō solum autem proprietatis per eos seruos in quibus usufructū habem, vel quos bona fide possidemus, aut per liberā personā quæ bona fide nobis feruit, nobis acquirunt: sed etiā possessio. Loquimur autē in vtriusque persona secundū distinctionem quā proximē exposuimus, id est si quam possessionem ex re nostra, vel ex suis operis adepti fuerint.

Per prorsus extraneam personā (excepto procuratore, per quem possessio dominii, & usufructu cōditio nobis quæritur) nō nobis acquiri potest.

Ex his itaq; apparet, per libe

In vtriusque. Nota de tribus vtriusque dici. Vel melius d. e. vtriusque, fructuarij, & bonæ fidei possessoris.

Proxime. vt. §. eo. §. de his. & §. idem placet.

Apparet scilicet argu. à contrario sensu sumptio. nam si tātum per dictos homines acquirunt, ergo nō per alios: vt. ff. de offic. eius cui

Arguementum à contra rio sensu est in iure validum.

ros homines, quos neque nostro iuri subiectos habemus, neq; bona fide possidemus: item per alienos seruos, in quibus neq; usufructū habemus, neq; possessionē iustam, nulla ex causa nobis acquiri posse. Et hoc est quod dicitur, per extraneā personā nihil acquiri posse: excepto eo quod per liberā personā, veluti per procuratorē, placet nō solum scientibus, sed & ignorantibus nobis acquiri possessionē, secundū Seueri constitutionem & per hanc possessionem etiā dominii, si dñs fuerit qui tradidit: vel usufruptionē, aut lōgi temporis præscriptionem, si dñs non sit.

Epilogado trās ad alias materias cū quo d. præscribo. Aret.

Hactenus tantisper admonuisse sufficiat quæ admodū singulæ res nobis acquirantur. nam legatorū ius, quo & ipso singulæ res nobis acquiruntur: item fideicommissorū, vbi singulæ res nobis relinquuntur: opportunius inferiore loco referemus. Videamus itaq; nunc quibus modis per vniuersitatē res nobis acquirantur. Si cui ergo heredes facti simus, siue cuius bonorum possessionē petierimus, vel si quæ arrogauerimus, vel si cuius bona libertatū cōseruandarum causa nobis addicta fuerint, eius res omnes ad nos trāseunt. Ac prius de hereditatibus displiciamus: quarum duplex cōditio est. nam vel ex testamento, vel ab intestato ad nos pertinent. Et prius est vt de his displiciamus, quæ ex testamento nobis obueniunt: qua in re necessaria est initium de ordinandis testamentis exponere.

nium: vt hic, & C. eodem. l. j. Sed ibi non dicit simpliciter excepta possessione: sed dicit excepta causa possessionis, id est dominio, quod est causa possessionis secunda post usufruptionem: vt. ff. de usufructu. l. iij.

Præscriptionem. vobis scientibus: vt. C. de acqui. poss. l. j.

Admonuisse. §. de rerum diui. §. singulorum.

Acquirantur. per vos & alios: vt in titulo isto.

Nam legatorum ius. Respon. tacitæ obiectioni, quæ fieri posset de singularibus acquisitionibus legatorum.

Referemus. vt. j. de le. per totum. & j. de singulis rebus per fideicommiss. relic. per totum. Accursius.

Heredes. scilicet de iure ciuili: vt. j. de here. insti. vsque ad titu. de bonorum possessionibus.

Bonorum possessionem. scilicet de iure prætorio: vt. j. de bonorum posses. per totum titulum.

Arrogauerit. j. de acqui. per arro. per totum.

Addicta fuerint. infra de eo cui liber. causa bona addi. per totum.

Ex testamento. de quibus vsque ad tertium librum dicitur.

manda. est iur. l. j. in princip. & §. de tute. in princip.

Acquiri. fallit in tutore & curatore, & similibus personis: vt dicem infra de iur. stip. §. si q. alij. ADDITIO. Videbitis ibi glo. plenam, qui potest pro alio stipulari. de quo late per Bartolum & doctores in l. stipulatio ista. §. alteri. & §. si q. insulā. ff. de verb. oblig. Ang. Aret.

Possessionem. C. de acquirē. poss. l. j. & ff. de acquirē. poss. l. possessio quoq; §. & si possessio.

Acquiri possessionē. Possessionem ciuilem, quo pacto fit vt animo nos & corpore alieno possideamus, atque ita dominium etiam vt ignorantes adquiramus, sed & possessionem naturalem per procuratorē adquirimus, vt puta pignoris. Obligationem non adquirimus: præterquam crediti conditionem. l. certi. §. si nummos. D. de reb. cred. & ex ea causa pignoris obligationem auctōre Iustiano. l. ij. C. per quas pers. quam obrem. Trib. in l. soluti. §. per liberā. de pig. act. hæc adiecit. Plerumque, non semper. Cuiac.

Constitutionem. quæ est C. per quas perso. nobis acqui. l. j.

Per hanc. ita quod & per procuratorem, namque sola possessio (cum res inanimata sit) mihi non quærit, nam & per traditionē res mihi quæritur & possessio: sed illa eadem & per me acquiruntur: vt. §. de re. diui. §. per traditionē. & §. eod. in princip. Alij dicunt, vt Azo, per solā possessionem acquiri dominium: hoc tantum in reb. pecuniariis Receptum est. l. 2. D. pro sol. Cuiac.

Constitutionem. quæ est C. per quas perso. nobis acqui. l. j.

Per hanc. ita quod & per procuratorem, namque sola possessio (cum res inanimata sit) mihi non quærit, nam & per traditionē res mihi quæritur & possessio: sed illa eadem & per me acquiruntur: vt. §. de re. diui. §. per traditionē. & §. eod. in princip. Alij dicunt, vt Azo, per solā possessionem acquiri dominium: hoc tantum in reb. pecuniariis Receptum est. l. 2. D. pro sol. Cuiac.

Hoc loco possessio in l. j. id est, bona fidei. l. q. feruus D. de adq. poss. Cuiac.

Nō vt dominium aut possessio ignoranti adquirunt, ita usufructu, etiā ignorans: nā hoc tantum in reb. pecuniariis Receptum est. l. 2. D. pro sol. Cuiac.

Possessionē quærit.

DE TESTAMENTIS ORDINANDIS

Ista rubrica sequitur continuatur per Imperatorē vt. s. iij. j. s. fin. dic. vt ibi. Vel dicas sic, & familiaris. Dicitur est supra in s. fin. tituli precedentis, quod per vniuersitatem res nobis acquiruntur & per hereditatem, & alios modos ibidem positos. Verum quia hereditates quādoque deferuntur ex testamēto, & quādoque ab intestato, ideo primo sequitur videre de testamētis.

Diuisio.

[Etestamentum.] Totus iste titulus diuiditur principaliter in tres partes. Nam primò ponit siue deriuationē siue etymologiam testamētis. Secundò de testamētis in scriptis tam de iure veteri, quam de iure nouo. Tertio de testamēto nuncupatio. Secunda ibi, Sed vt nihil. Tertia ibi, Sed illa quidem. Item secunda pars principalis subdividitur. Nam primo recitat ius antiquum, & multiplicē ordinationem testamētorum, & eorum nomina cum eorū correctione. Secundò de sigillatione faciēda per testes. Tertio qui testes possunt adhiberi, & qui repellantur in testamento. Quarto quòd non refert in qua materia testamētum scribatur. Quintò ponit vnum casum, quòd de vno testamento possunt fieri plures scripturae. Secunda ibi, Possunt autem. Tertia ibi, Testes autem. Quarta ibi, Nihil autem. Quinta ibi, Sed & vnum. Item hac principaliter subdividitur in nouē partes. Primò ponit etymologiam vocabuli. Secundò recitat duo genera testamētorum quae olim seruabātur. Tertio recitat tertium genus testamētorum, quod etiam iure ciuili fuit introductum. Quarto ponit duo genera testamētorum in desuetudinem abiisse. Quintò ponit qualiter tertium genus partim desit per desuetudinem. Sextò qualiter postea fiebat testamēta de iure pratorio. Septimò qualiter in confectioe testamētorum ius ciuile & pratorium cōiunctum est, & etiam constitutiones imperiales. Octauò magis declarat quid est de iure ciuili, & quid de pratorio, & quid de iure cōstitutionum in formatione testamētis. Nonò qualiter per cōstitutiones Imperiales additum est, qd testator scribat nomen heredis. Secunda ibi, Sed vt. Tertia ibi, Accessit. Quarta ibi, Sed illa. Quinta ibi, Quod verò. Sexta ibi, Postea. Septima ibi, Sed cum paulatim. Octaua ibi, Vt hoc. Nonā ibi, Sed his omnibus. CASVS. Domine, iam video qd vos vultis tractare de testamētis. dicatis ergo mihi, vnde appellatur testamētum? Ad hoc respondit. Amice, testamētum ex eo appellat, qd testatio mētis est. sed vt nihil antiquitatis penitus ignoretur à iuuenibus, scire debes duo genera testamētōrū de iure ciuili antiquissimo in vsu fuisse: quorum altero genere vtebātur antiqui in pace & otio: & hoc genus testamētis in pace & otio facti appellabant antiqui calatis comitiis. & altero genere testamētōrū vtebantur cum essent in expeditionem at morum exituri: & hoc secundum genus appellabāt prociētum. Postea verò procedente tēpore accessit tertium genus testamētōrum: & hoc tertium genus appellabant per aes & librā: & hoc tertium genus ita appellabatur, quia per quādam imaginariā venditionē fiebat corā quinq; testibus ciuibus Romanis puberibus, libripēde presente, & eo qui familiae emptor dicebatur: & ita quodāmodo sex testes de iure ciuili antiquo in factioe testamētis requirēbātur. Sed certe prima duo genera testamētōrum, videlicet calatis comitiis, & prociētum, ex veteribus temporibus in desuetudinem abierunt. Tertium verò genus, quod per aes & librā appellatur, licet diutius permanerit, tamen partim in vsu esse desit. & hac tria genera testamētōrum, videlicet calatis comitiis, & prociētum, & per aes & librā, ad ius ciuile referuntur. Postea verò de iure pratorio quādam alia forma faciendorum testamētōrum inuenta est. Nam de iure nulla emancipatio vel imaginaria veditio requirebatur: sed sigilla septem testium testamētis faciendis sufficiebant: quamuis iure ciuili antiquo sigilla testium non essent necessaria. Sed cum postea paulatim & successiue tam ex vsu hominum, quam ex emendationibus constitutionū cōspicitur ius ciuile & ius pratorium in vnam consonantiam & vniuersam obseruationē circa factioem testamētōrū confluere: statim fuit, vt vno & eodē tempore signa septē testium in testamētis adhibēbātur, quod ius ciuile antiquum quodāmodo exigebat: & huiusmodi septem testes adhibiti in testamento subscribēbant

Hanc definitionem testamenti recitat glo. i. in ca. 2. extra de testamē. & ibi vide conor. Etymologia hanc recitat Aul. Gel. l. noct. atrica. 6. c. 12. & Lau. Val. lib. elegan. 6. ca. 16. tu illos videto. Calata comitia que dicantur, pulchre Gellij lib. noctium atticarū, 17. c. 27. & ibi de multain hac rem de testamētis.

Dispositio testamētis

TITVLVS DE TESTAMENTIS ORDINANDIS

Amice, Testamētum (vt Vlpianus libro vicesimo octavo Digestorum tit. eo. l. j. plenius verbis definiū) est voluntatis noster iusta sententia de eo quod post mortem suam fieri voluit.

Testamētum ex eo appellatur, quod testatio mētis sit. Sed vt nihil antiquitatis penitus ignoretur: sciendum est, olim quidem duo genera testamētōrum in vsu fuisse: quorum altero in pace & otio vtebantur, quod calatis comitiis appellabatur, & altero in expeditionem at morum exituri: & hoc secundum genus appellabatur prociētum. Postea verò procedente tēpore accessit tertium genus testamētōrum: & hoc tertium genus appellabant per aes & librā: & hoc tertium genus ita appellabatur, quia per quādam imaginariā venditionē fiebat corā quinq; testibus ciuibus Romanis puberibus, libripēde presente, & eo qui familiae emptor dicebatur: & ita quodāmodo sex testes de iure ciuili antiquo in factioe testamētis requirēbātur. Sed certe prima duo genera testamētōrum, videlicet calatis comitiis, & prociētum, ex veteribus temporibus in desuetudinem abierunt. Tertium verò genus, quod per aes & librā appellatur, licet diutius permanerit, tamen partim in vsu esse desit. & hac tria genera testamētōrum, videlicet calatis comitiis, & prociētum, & per aes & librā, ad ius ciuile referuntur. Postea verò de iure pratorio quādam alia forma faciendorum testamētōrum inuenta est. Nam de iure nulla emancipatio vel imaginaria veditio requirebatur: sed sigilla septem testium testamētis faciendis sufficiebant: quamuis iure ciuili antiquo sigilla testium non essent necessaria. Sed cum postea paulatim & successiue tam ex vsu hominum, quam ex emendationibus constitutionū cōspicitur ius ciuile & ius pratorium in vnam consonantiam & vniuersam obseruationē circa factioem testamētōrū confluere: statim fuit, vt vno & eodē tempore signa septē testium in testamētis adhibēbātur, quod ius ciuile antiquum quodāmodo exigebat: & huiusmodi septem testes adhibiti in testamento subscribēbant

quod ex constitutionibus inuētum est: & ex edicto pratoris signacula testium testamētis apponerentur: vt hodie huiusmodi ius testamētōrum faciendorum ex triplici fonte videntur esse deriuatū. Nam testes & eorum signa vno contextu testamētis celebrandi gratia à iure ciuili antiquo videntur descendere, subscriptiones autem testatoris & testium ex constitutionum obseruatione adhibentur: & sigilla & numerus testium ex edicto pratoris. Sed pone: Domine, iam video quid obtinebat de iure antiquo circa faciēda testamēta: & qualiter antiquitas corrigitur per constitutiones principum. nunc quid addidit per cōstitutiones vestras: Respon. quòd sic. Nam omnibus prædictis propter sinceritatem testamētis, vt omnis fraus excludatur, ex nostra cōstitutione hoc additum est, vt nomen heredis per manum testatoris, vel (si ipse nesciat vel nō possit scribere) per manum publicam exprimat, & omnia secundum nostrae constitutionis tenorem procedant. Sed pone: Domine, iam video quot testes debēt signare testamētum: nunc quid necesse est, qd quilibet eorum proprio sigillo vtatur? Respon. qd nō. Possunt enim omnes testes vno sigillo vel vno annulo signatorio signare testamētum. Quid enim si septem annuli vna sculptura fuerint, & eosdem habentes characteres: nonne sufficiunt? Ergo eadem ratione sufficit & si omnes eodem annulo vtantur: & ita Papini. visum est. Et non solum proprio, sed etiam alieno signare possunt. Et hac dicuntur vsque ad illum. s. testes autem. Franci. de Aretio.

Testamētum ex eo appellatur. Ponit etymologiam: vt dicitur lapis quasi lædens pedem. & argumentum, quasi argue inuētum: & sic mutuum, qd ex meo tuum fit: vt. ff. l. i. §. appellata. & secundum hoc codicillus potest dici testamētum. Definitur autem sic: Testamētum est voluntatis nostre iusta sententia de eo quod quis post mortem suam fieri voluit: vt. ff. eo. l. j. & est addendum: cum in constitutione heredis: vt. j. de leg. s. ante heredis. quia sine heredis institutione nullum dicitur testamētum: vt. ff. de iur. eo. l. fi. & j. de fideicom. here. in princ. ADDITIO. Sed hanc glo. communiter reprehēdunt docto. quia ponit defectum in iuriscōsulto: vt. d. l. j. & exponunt iusta, id est perfecta: vt probatur in l. cum filio. §. si. ff. de leg. iij. quæ perfectio est quadruplex, scilicet in materia, in forma, in solennitate, & quo ad confirmationem dupliciter, vt hic. Ange. Sed vt. C. de cad. tol. l. vnica. §. & cum triplici. arg. cōtra in eo. tit. de cad. tol. §. in pro non scriptis. Accur. ADDITIO. Sed dic qd licitum est scire & allegare ius correctum, ad declarationem iuris noui, non ad decisionem. l. j. in princ. C. de Lati. lib. tol.

Calatis comitiis. id est bonis iniitiis, vel bonis conuentibus. Calos enim bonum interpretatur, comitia sunt conuentus. Vel à calo qd est voco: quia vocatio personarum fiebat, vnde kalēda dicitur sunt. Accur. ADDITIO. Dic quòd comitium proprie est in quo conitur ad litium & suffragiorum causas. Exituri essent. de domibus. Prociētum. eo forte quòd suscinēte fiebat. Et in his duobus testamētis heres erat: vt. j. eo. §. sed neque. Accessit. similiter de iure ciuili. Per aes & librā. proprium nomen testamētis. Venditionem. sic. s. qui. mo. ius pat. pot. solui. §. praterea, Libripēde. id est æstimatore, qui libripēdebat vtebatur familia vno nummo: deinde emptor manumittebat totam familiam cum omnibus bonis. Ciuibus Romanis. i. libetis hominibus: vt. s. de libert. §. fin. Puberibus. s. qui. mod. tut. fin. in princ. Familie. id est hereditatis: vt. ff. de verb. signi. l. pronuntiatio. §. familie. Accur. Emptor. qui erat loco heredis: vt. j. §. sed neque. Accur. Libram. scilicet adæquatā, id est æstimatā rem. & dicitur libra hereditas: quia sicut libra diuiditur in duodecim vncias, ita & hereditas: vt. j. de heredi. insti. §. hereditas. vnde dicitur adæquata libra, id est hereditas æstimata. Partim. quia numerus testium remansit.

Id veteres endo prociētū appellabant. Cura. Vide in hunc locum Budeum in annota. ad Pandectas, ad. l. 2. de ori. iur. qno loco quid sit fiducia venditio, & quid mancipatio, explicat. De emāci patione per aes & librā vide Suet. in Nerone, Plau. in Calsinis ibi, vna libella liber effici possunt. In hoc fatiū in hoc carmine, Si appriū quod vsu libra mer catus & are. Oni. cū ait, Meque sūū libra norit & are magis & Valerium Max. lib. 2. de iure triumphan. di. §. Cauil. Lucatius. Aegi. Per. a) Tamē nō est testamētum: vt. l. fi. C. de condic. cil.

Imo vero eo quòd tunc fieret cum viri ad prelium faciendum in aciem vocabantur: iste Aulo Gell. lib. 15. ca. 27.

Ex prædicta.

a Et praedicta alia praefata. & ita allegatum quandoque inuenitur.
b Ad ius civile. scilicet quia ius civile inuenit.
c Postea. scilicet de media iurisprudencia.
d Honorario. id est praetorio. vt. §. de iure na. §. praetorium.
e Quodammodo. quia computato libripende & emptore, * septem erant. Accursius.

* Emptor familia, id est hereditaria scilicet. I. de Pla. Aegi. Per.

* Vno contextu est nullum testamentum in iuribus actum, Aegi. Per.

a) Imò sufficit quod interroganti an velit tale esse haereditas vel ita disponere vt coram eo & testibus legit notarius, respondet quod sic, sic eundem Angelum.
 f) Idem dicitur in eadem causam eodem tit.

f subscriptione. vt subscribant se testamento adfuisse, & cuius sit. vt. ff. eo. l. pe. & antepenul.
g Constitutionibus. vt. C. de testa. l. hac cõsulissima.
h Vno contextu. id est nullo actu interposito, nisi necessario nature: vt. ff. eo. l. heredes. in fin. & C. eo. l. cum antiquitas. ADDITIO. Propter quem si aliqui recedant antequam loco ipsorum alij subrogentur: potest aliquid fieri si imminet periculum vitæ testatoris, aliis non.

i testatoris. si potest: vt C. eo. l. iubemus.
k testium. si nõ potest testator scribere. Sed hodie indistincte per alij scribere potest nomen heredis. vt in authent. vt spon. lar. §. quia verò. colla. ix.

l Tenorem. est autem tenor, si potest scribere, faciat: aliis dicit coram testibus, & scribetur per aliquem vel per aliquos de eis, aliis non valet: imò falsi pœna tabellio tenetur: vt. C. eo. l. iubemus. in fine. ADDITIO. Quod est verum, quando solennitas non fuit obseruata, nec scripta in testamento, secus si fuit obseruata licet non scripta: vt l. si librarius. ff. de re. iur. Ang.

m Annulo. scilicet habere characteres: qui signatorius dicitur: & sic est in eo sigillum. nõ autem alio signo: vt. ff. eo. l. ad testium. §. signu. & de verb. sign. l. signatorius.
n Testamentum. vel etiam linteum. §. quo inuolutum est testamentum: vt. ff. eo. l. ad testium. §. fin.

o Vnum est. hac ratione & cum tribus vel paucioribus vel pluribus potest signari testamentum. arg. j. man. §. is qui exequitur. Alij dicunt tantum cum septem vel vno debere signari.

[Testes autem.] C. A. S. V. S. Domine, iam video quot testes debeant adhiberi in testamento. Dicatis modo mihi, qui possunt esse testes in testamento? Ad hoc respõ. Amice, testes iure adhiberi solent hi qui ex testamento capere possunt. Hoc tamen nõ est generaliter verum: quia neque mulieres, neque impubes, neque murus, neque furiosus, neque ille cui administratio bonorum interdicta est, neque famoso crimine damnatus, vel muliebria in corpore suo passus (quem lex iubet improbum intestabilemque esse) in numero testium cõdendis adhiberi possunt. Et hæc dicitur vsq; ad illu. §. sed cõ aliquis. Franc.

b) Istud non placet Ioã. Fab. & Angel.

p Testamenti factio. passiuè accipit, vt bona sit exceptio: sed neque mulier & c. aliis etiã accipitur actiuè: vt. j. de here. qua. & dif. §. testa.
q Neque mulier. in aliis autem casibus omnibus recipitur, præterquam in testamento: vt. ff. eo. l. qui testamento. ij. §. mulier. Ratio est: vt. C. de fideicom. l. fin. & est timor falsitatis. Quid de hermaphrodito? Respon. si præualeat in masculino sexu, recipitur: vt. ff. de statu homi. l. quæritur. & de testi. l. repetundarum. §. j.

c) Idè Ange. qui dicit ista glo. esse not.

sed neque mulier. Quia si sit cõ eis testamento factio. Iustum testamentum non est, nisi fiat septè testib. diuisis Romanis, puberib. præ-

sta. quidem nomina testatorum ad ius civile referbantur. Postea verò ex edicto praetoris forma alia faciendorum testamentorum introducta est. Iure etenim honorario nulla emancipatio desiderabatur: sed septè testium signa sufficiebant: cum iure civili signa testium non essent necessaria.

Testamenti in scriptis solennitas partim iure civili, partim facris constitutionibus & praetorio iure nititur. cõstituitur autem tale testamentum testibus septem vno contextu actus adhibitis, & facto testamento subscribentibus, ac demum illud suis sigillis munientibus.

Sed cum paulatim tam ex vsu hominum, quam ex constitutionum emendationibus cepit in vnam consonantiam ius civile & praetorium iungi: cõstitutum est, vt vno eodemque tempore (quod ius civile quodammodo exigebat) septè testibus adhibitis, & subscriptione testium (quod ex constitutionibus inuentum est, & ex edicto praetoris) signacula testamenti imponerentur: ita vt hoc ius tripertitum esse videatur: & testes quidem, & eorum praesentia, vno contextu testamenti celebrandi gratia, à iure civili descendant: subscriptiones autem testatoris & testium, & ex sacrum constitutionum obseruatione adhibeantur: signacula autem, & testium numerus, ex edicto praetoris. Sed his omnibus à nostra constitutione propter testamentorum sinceritatem, vt nulla fraus adhibeatur, hoc additum

sentio. His verbis mares significatur: ita igitur est, foeminas excludi: itemque seruos & impuberes excludi manifestu est. Furiosi autem, & muti, & surdi, & p̄digi, absentiu loco habentur: furiosi hoc amplius, & intestabiles, & serui, & impuberes in aliis etiã causis vix testes adhibentur. Possunt hæc eadè in diuortio dici. l. nullum. ff. de diuort.

est, vt per manus testatoris vel testium nomine heredis exprimat, & omnia secundum illius constitutionis tenorem procedant.

Omnes testes possunt vno annulo proprio vel alieno sigillare. hoc dicit. Aretinus.

Possunt autem omnes testes & vno annulo signare testamentum. Quid enim si septem annuli vna sculptura fuerint, secundum quod Papiniano visum est? Sed alieno quoque annulo licet signare testamentum.

Qui ex testamento capere potest, is testamētarius testis esse potest: sed personæ hic enumeratae quamuis testamenti factionem habeant, testamento testes adhiberi nequeunt.

Testes autem adhiberi possunt hi, cõ quibus testamenti factio est. Sed neque mulier, neque impubes, neque seruus, neque furiosus, neque mutus, neque surdus, neque is cui bonis interdictu est, neque in quos leges iubent improbos intestabilesque esse, possunt in numerum testium adhiberi.

Annora. Cõmunem errorem ius facere veritati præferri.

Sed cum aliquis ex testibus testamenti quidem faciendi tempore liber existimaretur, postea autem seruus apparuisset: tã diuus Hadrianus Catonio Vero, quã postea diui Seuerus & Antoninus rescripserunt subuenire se ex sua liberalitate testamento, vt sic haberetur firmum, ac si vt oportebat factum esset: cum eo tempore quo testamentum signaretur, ex testibus apparuisset tamen tempore faciendi testamenti liber ab omnibus modo quæro vnu istud testamentu debeat infirmari, quia solennitate nõ seruata? Et respõ. dicit quod nõ: imò testamentu tanquã rite factu firmitatem obtinebit. Cum enim aliquis ex testibus tempore testamenti faciendi liber ab omnibus existimatur: quãuis postea seruus apparuerit, tam diuus Hadrianus, quã diui Seuerus & Antoninus Catonio super tali dubitatione quarerenti rescripserunt subueniendum esse testamento ex huiusmodi libertate putaria: vt sic ratu & firmu habeatur, ac si vt oportet omnia facta fuissent. & hoc tali ratione moti dixerunt: quia eo tempore quo testamentu à testibus signabatur, iste testis cõmuni consensu omniu loco liberi hominis habebatur, nec erat aliquis qui eo tempore status questionem ei moueret. Et hæc dicitur vsque ad illu. §. pater. Franc.

y Liber. libertate scilicet putaria. & sic plus valet quod est in opinione, quã quod est in veritate. sic. ff. de iur. leg. l. iij. in fi. arg. contra. j. de leg. §. si quis rem suam.
z signaretur. quidam hoc intelligunt generaliter verum: vt siue ostendatur testamentum in scriptis adscriptu, siue nuncupatiu, debeat ei credi: siue desierint testes esse, siue nõ. & sic habet consuetudo: vt ar. C. de edicto di. Hadr. toll. l. fi. & C. de do. l. in donationibus. & arb. tut. l. fi. Nos contra, scilicet in nuncupatiuo de iure. & quod hic dicitur, in testamento condico in scriptis loquitur.

& in omnibus legitimis actionibus. Cuiacius.
 Neque impubes. quid de eo quod vidit in pupillari ætate? Respõ. aliis (id est præterquam in testamento) post testificari, sicut & seruus: vt ff. de verb. signif. l. notionem. §. instrumētorum. & C. de heret. & Manichæ. l. quoniam. in fi. sed hic non: quia faciunt ad substantiam testamenti, vt hic dicitur.

Neque furiosus. nisi habeat dilucida internalla. ff. eo. l. qui testamento. ij. §. ne furiosus.

Neque mutus. qui nihil loqui vel audire potest: vt. j. quitesta. facere possunt. §. item surdus.

Etiã si talis morbu habeat à casu, & sit literatus, quãuis tunc possit testari, secundum Io. Fab. hic.

Interdum est. vel à lege: vt quia commisit in legem Iuliam maiestatis. C. ad leg. Iuliam maiest. l. fin. Vel à iudice: vt. ff. eo. l. is cui. in fi. j. respon.

Intestabilisque. vt de crimine famoso damnatus, vel muliebria passus vt. ff. eo. l. is cui. §. fi. & l. cum lege. & ff. de testi. l. ob carmen. in princ.

[Sed cum aliquis.] Domine, quidam cõdidit testamentum: & in testamento septem adhibuit testes specialiter cõnocatos: & coram eis voluntatem suã vltimã declarauit, & nomẽ heredis expressit: & testes subscripserunt: & testamentum sigillauit, quo facto decebit testator. mortuo testatore, quidã

d) Quod est veru de eo quod vidit proximus pubertatis: scilicet si proximus in fantia. Io. an. Fab. & Ang.
 Concor. cum hoc. §. c. possessione. in gl. i. post prin. ibi; & a lieno annulo. extra de pro ba.

e) Nisi de eo sit facta publica scriptura: vel pars confiteatur testamentum sic fuisse factu: aut testes deponant autemam ipsorum desecti appareat: quia sic sit per a proba bi: abique eo quod testes producantur. Ang.

in nuncupatio enim si proferatur, non debet ei credi sine testibus: cum in eis consistat tantum substantia testamenti ipsa tamē valet, licet probatio deficiat. vt. ff. de testa. tu. l. duo. Quid si feruus factus est, vel infamis, & velit recognoscere sigillū suum? Respon. nō admittitur: vt. ff. de Carbo. edict. l. Carbonianū. §. duæ autem sunt causæ.

^a *Omnium consensu*. nota errorem prodessē: vt. ff. de sup. le. l. iij. in fi. & c. de La. li. tol. §. sed & si quis. & ff. de offi. præ. l. Barbarius. Et error communis facit ius, vt patet his verbis:

Error communis ius efficit vt manifestat.

Testificans feruus, quilibet creditur esse.

[Pater.] *CASVS.* Quidam fecit testamentum suū, & in testamēto suo adhibuit. vij. testes: inter quos fuit Petrus & Martinus filius Petri, quem Martinū Petrus habuit in sua potestate. modo quæro vtrū pater, & filius existens in potestate eius, scilicet Petri, possūt esse testes in eodē testamento? Respond. quōd sic. Nā pater, & ille qui in eiusdem patris potestate est, in eodem testamento testes adhiberi possunt. Nil enim nocet ex vna domo plures testes alieno negotio adhiberi posse. Et hæc dicitur vsque ad illū. §. in testibus. in quo pone casum sic: Quidā cōdidit testamentū: & in testamento suo filium quem habuit in potestate, testem adhibuit. modo quæro, vtrū de iure hoc potuit facere? Respond. quōd non. Nam testis nō debet esse ille qui in potestate testatoris est. Et non solū repellitur ille à testimonio, qui est in potestate testatoris: sed etiam qui

omniū cōsensu ^a hic testis liberi loco fuisset: neq; quisquā esset qui status ei quæstionem moueret.

Potest in vno & eodē testamēto esse testis pater cū filiis & fratribus, dummodo sit alienū secus autē si propriū vel domesticū. Arc.

Pater, nec non is qui in potestate eius est, item duo fratres qui in eiusdem patris potestate sunt, vtrique testes in vno testamento fieri possunt: quia nihil nocet ex vna domo plures testes alieno negotio adhiberi.

Testamentarij testes esse nequeunt, qui in testatoris est potestate & qui testatorem in potestate habet, item heres scriptus, & qui in sacris eius sunt, quicquid cum habet in potestate, & fratres sub eisdem patris nominibus existentes quibus heres, quicquid circa hæc placitum fuerit antiquitati.

In testibus autem nō debet esse is qui in potestate testatoris est. Sed & si filius familias de castris peculio post missionem ^a faciat testamentum: nec pater eius rectē adhibetur testis, nec is qui in potestate eiusdem patris est. Reprobatur enim in ea re ^a domesticum testimonium. j

In testamento non potest esse testis heres scriptus in eo, nec pater, nec filius in potestate, nec frater in eiusdem patris potestate. Arc.

Sed neq; heres scriptus, neque is ^a qui in potestate eius est, neq;

inferi non permittimus. & hæc dicitur vsq; ad illū. §. legatariis. ^b *Alieno*. aliud si in suo: vt. j. proximi. §. & ff. de testi. l. testis. Accursius. ^c *post missionem*. i. remissionem. aliud si ante: vt. ff. eo. l. qui testamento. §. per contrarium. in glo. posse. ADDITIO. Et est ratio secundum glo. ibi in verbo posse: quia tunc testes neque rogati, neque ad solennizandum actū

pater eius qui eum habet in potestate, j neq; fratres qui in eiusdem patris potestate sunt, testes adhiberi ^a possunt: quia hoc totū negotium quod agitur testamēti ordinandi gratia, creditur hodie inter testatorem & heredē agi. ^b Licet autem totū ius tale cōtributum fuerat, & veteres quidē familiæ emptorem, ^a & eos qui per potestatem ei coniuncti fuerant, à testamentariis testimoniis repellabant: heredi ^a autē, & his qui per potestatem ei coniuncti fuerant, cōcedebant testimonia in testamētis præstare: licet hi qui id permittebāt, hoc iure minimē abuti ^a eos debere suadebant: tamē nos eam obseruationem corrigentes, & quod ab illis suafum est, in legis necessitate transferentes, ad imitationem pristini familiæ emptoris, merito nec heredi, qui imaginem vetustissimi familiæ emptoris obtinet, neque aliis personis quæ ei (vt dictū est) coniunctæ sunt, licentiam cōcedimus sibi quodammodo testimonia præstare: ideoq; nec eiusmodi veteres constitutiones nostro Codici inferi permittimus.

Cui legatum aut particulare fideicommissum relictuū testamento fuit (cum ad eum nō pertineat hereditas in dāno, nec emolumentū) testis in eo testamēto esse potest.

Legatariis ^a autem & fideicommissariis, quia non iuris ^a successores

in tertio verò ille qui erat loco heredis, non poterat esse testis: & sic erat turbatio iurium: & ad eius similitudinem verus heres hodie testis non erit, vt sequitur.

ⁱ *Familie emptorū*. dicitur ille qui constituebatur heres pater & liber.

^k *Heredi*. qui erat ex primis duobus generibus testamentorum.

^l *Abuti*. sic. C. de cad. toll. l. vnica. §. j. & ff. si fa. fur. fe. di. l. i. & §. qui ex cau. ma. l. non licet. §. j. Accursius.

[Legatariis.] *CASVS.* Quidā fecit testamentum, & in testamento legauit Petro decem: veruntamen Petrus legatarium in testamento testem adhibuit: modo quæro, vtrū ille Petrus legatarius possit esse testis in illo testamento, in quo sibi legatū relictuū est? Et respon. quōd sic. Licet enim heredes qui sunt iuris successores, à testimonio repellantur: legatariis tamen & fideicommissariis, qui nō iuris, sed rei singularis successores sunt, & aliis personis eis cōiunctis testimonium præstare in testamento nō denegamus, imò etiam quadā constitutione nostra eis specialiter concessimus: & certè multo fortius his qui in potestate legatariorum vel fideicommissariorum sunt, vel qui eos in potestate habent, huiusmodi licentiam donauimus. Et hæc dicitur vsque ad illū. §. nihil autem interest. Fran. Arerinus.

^m *Legatariis*. discrepant hi iure veteri à fideicommissariis: vt. j. de fideicom. here. §. præterea. Sed hodie nō: vt. j. de leg. §. sed non vsque quidam. §. hunc intelligunt quando legatum fuit repetitum à succedentibus ab intestato, vt tunc non videatur ferre testimonium in testamento iure: quia iuris successor est, qui in quota parte heres institutus est. Accursius.

ⁿ *Non iuris, sed rei, & sine onere*: vt. ff. mand. l. si hereditatem.

ADDITIO. Et per hoc patet secus esse in fideicommissario vniuersali

exiguntur: quāuis duo requirantur ad probandum veritatem. Angel. ^d *In ea re*. idem & in aliis: vt. C. de testibus. l. j. ^e *Sed quis est domesticus?* Respo. colonus, & adscripticius, vel similes: vt. C. de his qui ad eccle. consu. l. fin. §. sane enim si feruus. ^b & C. de quest. l. pridem. Item vxor marito, & e contra: vt. §. de vsu & habi. item is. Itē feruientes siue dapiferi: vt. ff. de pœnis. leg. respiciendum. §. furta. A D D I T I O. Intellige istud verum, si sint feruientes cōmentales: vt quia viuant expensis domini: aliās cōtra, nisi habuissent licentiā sine spe reuertendi. tempus enim productionis & depositionis inspicitur, secundū Ioa. Fab. hic.

^e *Neque is*. Nota quod his tribus modis dicitur quis contingere me per potestatem. ^f *Adhiberi*. quia eorum negotium esticum & lucrum & dānum ad eos pertinet. ff. quando appell. sit. l. j. §. in propria. ^g & verè eorum: quia & c. ^h *Agi*. cautè ponit agi cū sit generalissimum: vt ff. de verb. sign. l. Labeo. ij. in prin. & l. verba. habet enim se ad ius testandi & cōtractus. Accur.

ⁱ *Contributum*. nam olim heres in duobus primis generibus testamētis poterat esse testis: sed affectio quā habent adiuuicē, ex qua pcedit iste text. etiā hodie in casibus in quibus patri nihil quæritur. monachi tanē in monasterio possunt esse testes. c. in super. extra testibus.

^j *Item in hominibus vniuersitatis* ipsa vniuersitate vel castro in negotiis ex quibus non resultat conmodum in particulari, sed communis tantum. Ange.

^k *Propria causa est*, cuius emolumentum

^f *Ridiculi est si quis in lite domesticis testimoniis pugnet.* re? Respond. quōd non. Tullius li. 4. Rhero. tit. 1. Aeg. Per.

[†] Verbu in potestate, non solū refertur ad liberos qui sūt i potestate: sed etiam ad eos quos redemisti ab hostibus. l. qui testamento. in princ. ff. eo. l. Aeg. Per.

^a Tu die q; filius quādo nihil sibi quæritur, potest pro patre testificari secundū Ioa. Fab. idē cōtra in e negotio ex quo nec patri nec filio resultat cōtra, nisi habuissent licentiā sine spe reuertendi. tempus enim productionis & depositionis inspicitur, secundū Ioa. Ang. hic.

^b Intellige verū in his dominis attingit ratione domus sit: & i quibus habet aliquod ius: & sic in conditionatis in persona, nō simplici colono. item hoc verū in familiaribus villis, & quādo dominus eos producit: nec est questio inter eos casualis secus secundum Ang.

^c Et alia ratio, scilicet affectio quā habent adiuuicē, ex qua pcedit iste text. etiā hodie in casibus in quibus patri nihil quæritur. monachi tanē in monasterio possunt esse testes. c. in super. extra testibus.

^d Item in hominibus vniuersitatis ipsa vniuersitate vel castro in negotiis ex quibus non resultat conmodum in particulari, sed communis tantum. Ange.

^e *Propria causa est*, cuius emolumentum

^f *Intelligitur* in his dominis attingit ratione domus sit: & i quibus habet aliquod ius: & sic in conditionatis in persona, nō simplici colono. item hoc verū in familiaribus villis, & quādo dominus eos producit: nec est questio inter eos casualis secus secundum Ang.

Inuentum vel damnū ad aliquem suo nomine per tiner. Aegi. Per.

vniversali: quia habetur loco heredis. §. restituta. ff. de fideicommissis. Ioan. Fab. **Constitutione.** Græca. Vel dic de illa quæ est. ff. eo. l. qui testamento. in prin. quæ est Iustiniani per approbationē: vt. C. de vet. iu. enuc. l. j. §. sed si. in fi. vt. omnia enim merito. prima verior.

In potestate. item tabellioni: vt. ff. eod. l. Domitius. Accur.

Damus. C. de testi. l. omnibus. contra. Solu. hic agitur de viribus testamenti inter heredem & alium agentem contra testamentum: aliàs coniunctus pro coniuncto non feret testimonium. i. vnus legatarius alij. Et secundū hoc falso hic sumitur argu. qd socius in causa socij admittitur in testimoniu.

Sic etiam clericus potest ferre testimoniu in causa sine ecclesie: vt in c. cum nuncius. extra de testibus. Vbi vide gl. vnicā de illa materia.

Istam ap. Bart. in l. qui testamento. ff. eo. & idem hic Ang. & Pla. hic.

Idē. Tab. hic.

Vel dic hoc speciale. * vt coniunctus pro coniuncto admittatur quasi in re sua, fauore testamenti & vltimæ voluntatis, quæ debet dominari, si legitima est: vt. C. de le. l. cum quæstio. in fi. & erit bonum arg. s. dictū. Sed arg. contra. est. C. de test. l. quoniam. in fi. Sed respondeo b finis illius legis non refertur ad totum quod erat dictum.

Distingue tamen, an lucrum redeat ad eum socium, vt tunc nō admittatur, aliàs sic: vt. ff. quando ap. sit. l. j. §. in propria.

[Nihil autem.] CASVS. Dicit, iā nobis dixistis plures solennitates quæ in testamento cōdendo debēt obseruari: sed pro deo dicatis, in quo testamentum debet scribi: Respō. Amice, nō refert vtrum testamentū fiat in tabulis vel in chartis, mēbranisve, vel in alia materia: & etiā vnum testamentū potest in pluribus codicibus scribi: & valet causa necessitatis: veluti si quis extra patriā secū ferre velit & domi relinquere suorū iudiciorū contestationē. i. testamentū: vel propter alias innumerabiles causas, quæ nobis imminēt. Et hæc dicuntur vsque ad illum. §. sed hæc quidem. Franc.

In chartis. sic. §. de rerū diu. §. literæ. Accur. Et dic in chartis etiam raris: secus tamen in aliis instrumentis. Ang.

Et vnum. sic. ff. eo. l. vnum.

Quod. scilicet vt pluribus codicibus fiat.

Imminēt. sic in athen. de consan. & vter. fra. §. quia igitur. ver. ff. igitur. ibi. multæ nāq; sunt homini. col. vj. Sed nūquid ex his exēplis probabitur? Respō. nō sine authenticō: vt in authē. vt spō. lar. §. & hoc in super. col. ix. & ff. de fi. instr. l. quicumq; & ff. de bo. poss. secundū tab. l. ij. §. sed & si vnum. sem. sed hic ambo sunt principalia. Accur.

[sed hæc quidem.] CASVS. Domine, iam video quæ sit obseruanda solennitas in testamento in scriptis condito: nunquid tota prædicta. solen. in testamento nuncupatiō obseruari debet? Et respon. qd non. nam hæc quæ supra dicta sunt de testamentis in scriptis conficiendis, sufficient. Si quis enim voluerit facere testamentum de iure ciuili sine scriptis. hoc ei facere licebit, si septem testes ad hoc cōuocauerit, & voluntatem suam eis expresserit. & hoc testamentum de iure ciuili factum constitutum fortissimum & firmum. & hæc dicuntur vsque in fin. titu. Fran. de Atet.

Testium numerus, qui in testamento est adhibendus.

Etiam si sint mulieres, & qui alii non essent idonei: vt ibi not. per Ang.

Septem testibus. quandoque nullus vocatur: vt si miles moriatur in bello: vt no. C. de test. mil. l. milites. quandoque vnus: vt Imperator: vt. C. eo. l. omnium. quandoque duo, vt inter filios: vt. C. eo. l. hac consultissima. §. ex imperfecto. Vel si in tentorio faciat testamentum miles: vt. ff. de mil. test. l. Lucius. quandoque tres vel quatuor, vel pauciores: vt. C. eod. l. si non speciali. quandoque quinque: vt in testamento rustici: vt. C. eo. l. si. §. in autem. quandoque septem generaliter: vt hic, & C. eo. l. hac consultissima. circa princ. quandoque octo: vt. C. qui testa. face. pos. l. hac consultissima. §. quæ in eundem. in glo. Accursus.

Adhibitis. i. rogatis vt interfint, & sint attentivi: ff. eo. l. heredes. §. pe. & in athen. de testi. §. & licet. in fi. §. colla. vij. Accur.

Coram. sp. palam nominando heredes: vt. ff. eo. l. heredes. in prin.

Nuncupata. inde dicitur nuncupatiuum testamentum.

DE MILITARI TESTAMENTO.

Est autem miles, qui iurauit à signis non recedere: vt. ff. ex quibus. cau.

maior. l. penul. & scriptus est in matricula, vbi & alij milites scripti sunt: vt ff. eod. l. pen. per totum titu. sunt & alia necessaria vt aliquis sit miles, vt diximus ff. ex quibus. cau. man. l. penul. & in athen. de man. princ. §. si. col. iij. Item miles dicitur à malo, quod sustinet pro aliis: vel à mille, quia ex numero mille hominum eligitur: vt. ff. eodem. l. j. §. miles. Accursus. A. B. D. T. T. O.

Miles vnde dicitur.

gaturus & secum ferre, & domi relinquere iudiciorum suorum contestationē velit: vel propter alias innumerabiles causas, quæ humanis necessitatib⁹ imminēt.

Suprema voluntatis vna voce, corā seip⁹ rogatis testibus, declaratione à testatore facta, nuncupatiuum testamentum dicitur.

Sed hæc quidē de testamentis quæ in scriptis cōficiuntur, sufficiunt. Si quis autē iure scriptis voluerit ordinare iure ciuili testamētū, septē testib⁹ adhibitis, & sua voluntate corā eis nuncupata, sciat hoc perfectissimū testamētū iure ciuili, firmum & cōstitutū.

TITVLVS XL DE MILITARI TESTAMENTO.

Miles in expeditione potest facere testamentum iure militari quomodo vult. Atet.

Continuatio.

miles cognoscitur per sex signa.

recedet. ff. ex qui. cau. maio. l. pen. & de his qui notan. in fa. l. ij. §. miles. Quartū quod stigma, id est nota publica brachiis suis inscribitur. C. de fabri. l. ij. lib. xj. Quintū quod examinatur. C. qui mi. non pos. l. j. lib. xij. Sextū quod non sit negotiator. C. neg. ne mili. l. j. lib. xij. vnde verius?

In his, matricula, nec non iuratio, stigma, & examen, erunt isthæc in milite signa. Vilia nec debet tractare negotia miles.

Verius.

[Vpradicta.] Totus iste titu. diuiditur in duas partes. Primū ponit de militibus testantibus in tentorio eorum, vel in peculio castrensi. Secundū de testamento in quali castrensi. Secunda ibi, Sciendum. Item prima subdividitur. Nam primū ponit continuationem per modum remotionis siue exceptionis cum positione noni statuti. Secundū qualiter priuilegium cōcessum militibus, quod possunt testari quomodo volunt, intelligatur. Tertū quod etiam miles mutus & generaliter defectiuus potest testari. Quartū, qualiter post missionem testatur. Quintū quod mutatio status ipsius militis, dummodo interueniat noua voluntas, non vitiat testamentum factum. Secunda ibi, Plane. Tertia ibi, Quinimo. Quarta ibi, Sed hæc tenus. Quinta ibi, Sed & si quis. CASVS. Accessi ad Iustinianum, & ita proposui coram eo: Domine, iam video quod vultis tractare de mil. test. pro Deo dicatis mihi, quæ ratio mouet vos ad tractandum separatim de militari testamento? nunquid illa quæ sunt à vobis tradita, in omni testamento possunt sufficere? Ad hoc respon. Amice, quoniam supradicta diligens obseruatio quam de ordinandis priuilegiis testantis supra exposuimus, auctōritate principalium cōstitutū, militibus propter eorum imperitiam remissa est: ideo hic specialiter de priuilegiatis militum testamentis tractare intendimus. Quamuis enim milites neque legitimum numerum testium in suis testamentis adhibuerint, neque aliam testamentorum solēnitatem obseruauerint: nihil minus rectè testantur. & hoc verum est quādo in expeditione militari occupati sunt. nam vt ita demum gaudeant priuilegio militari cum in expeditione armorum fuerint occupati, non immerito nostra introducta est constitutio. Quocunq; enim modo voluntas suprema militis in expeditione occupati, siue in scriptis, siue sine scriptis inueniatur: valet eius testamentum ex voluntate eius. Secus tamen est quando non est in necessitate militaris expeditionis. In illis enim temporibus, quibus milites in alienis vel suis adibus degunt, ad vindicandū sibi tale priuilegium nequaquam poterunt adiuari. Et hæc dicuntur vsque ad illum. §. Sed testari. Sed pone; Dicit Iustinianus quod quamquam priuilegium militibus concessum circa solēnitatem testamenti, post missionem ab expeditione militari finiatur, aliud tamen priuilegium concessum circa substantiam testamenti duntaxat. nam testari possunt milites extra castra militaris

Diuisio.

expeditionis existentes, quamvis filii familias sint, iure tamen communi in hoc casu quando morantur extra castra, eadem obseruatio in eorum testamentis adhibenda est: quam scilicet in testamento paganorum exposuimus. Et hæc dicuntur vsque ad illum. §. plane. Franciscus de Aretio.

Observatio. qua consistit in quatuor, vbi est in scriptis testamentum conditum: vel in sola nū cupatione heredis corā septem testibus: vt. §. tit. j. §. sed cum paulatim. &c. §. fina. & ff. de hered. insti. l. j. qui neque.

Imperitiam. C. de iur. delib. l. si. §. j. & C. de iur. & facti igno. l. j.

Solemnitatem. scilicet circa sigilla & subscriptiones.

Introduxit. sed tunc demū cū in militia sunt, habent priuilegiū: vt. C. eo. l. pe. & hic subicit.

Autem. pro sed.

Adiuuantur. Et nota quod cessante causa cessat & effectus. & potest hic sumi arg. quod cessante clerico ab ecclesia, cessat præbenda. C. de episc. & cle. l. generaliter. ij. in glof. fin. Sed arg. contra. ff. de postu. l. j. §. secundo loco. ver. se. xū. quia Calphurnia dedit causam edicto: vnde cessante causa cessare debet edictū. quod non est verū. Sed hoc vltimum generale de causa impulsua dicit: primū de finali, sine qua res esse non potest. * **ADDEITIO.**

In dubio autē præsumitur esse impulsua: vt per gl. si. in. leg. ij. §. si. ff. de dō Ang.

Et si filius. licet hi aliis prohibeantur: vt. §. titu. j. in princ. & ff. de dona. cau. mor. l. tā is. §. j.

In iure tamen communi. scilicet quantum ad solemnitatem, non quo ad hoc vt detur querela cōtra eius testamentum: sicut in alio veterano, qui sui iuris est: vt. C. de inoffic. testa. l. fina. §. in his. & ff. de inoffic. test. l. Papinianus. §. si quis in militia. Item hoc est verū, quando est domū reuersus: sicut. §. prox. dixit. aliās sicut miles alijs vtitur speciali iure sic & iste. ar. ff. e. l. ex militari. §. j. & l. testamenta eorum. §. si. **ADDEITIO.**

Hodie tamen secundum communem opin. in filiofam. milite per præteritionem factam sine causa, annullatur eius testamentum quantum ad institutionem. Autben. ex causa. C. de libe. præ. Si verò cū causa, habetur pro exhered. & subiacer querel. vt per Ange. hic. **Paganorum.** * a pago, quod est villa, dicitur. quasi dicat non militum.

Planē. C. a vs. Domine, iam video quod testamentum de militibus mirabiliter est priuilegiatum. licet enim iuris sollemnitate non setauerit miles, tamen testamentum eius in castris conditum valet. Pone igitur quod aliquis dicat aliquem militem in expeditione militari occupatum, ipsum in suo testamento heredem instituisse: hoc tamen neque per ministrum, neque per testes ad hoc conuocatos probare poterat, nunquid crederetur eius adfertioni, ita vt ad hereditatem militis valeat admitti? Et respondet quod non. De militibus enim testamentis diuus Traianus Statilio Seuero in consimili casu querenti rescripsit sic. O Statili Seuere. illud priuilegium quod militibus testamentis datum est, vt videlicet ea testamenta quocunque modo facta, rata sint sic debet

SVpradiça diligens obseruatio in ordinandis testamentis, militibus propter nimiam imperitiam eorum constitutionibus principalibus remissa est. Nam quamvis hi neque legitimum numerum testium adhibuerint, neque aliam testamentorum sollemnitate obseruauerint: rectè nihilominus testantur videlicet cum in expeditionibus occupati sunt. quod meritò nostra cōstitutio introduxit. **Q**uo enim modo voluntas eius suprema inuenitur, siue scripta, siue non scripta: valet testamentum ex voluntate eius.

Miles etiam filius familias cōditū iure militari testandi habet priuilegium, quandiu in expeditione est: qui si extra castra degat cōmuni omnium iure testari debet.

Illis autem temporibus perque citra expeditionem necessitatem in aliis locis vel in suis sedib⁹ degunt: minimè ad vindicandum tale priuilegium adiuuantur. **S**ed testari quidē, etsi filii familias sint, propter militiā conceduntur: iure tamen cōmuni eadem obseruatione & in eorum testamentis adhibenda, quam in testamentis paganorum proxime exposuimus.

Licet remittatur sollemnitas in re agenda: non tamen remittitur congrua probatio rei gestæ. Et licet lex priuilegiet aliquod factū: intelligitur tamen in quantum de facto legitime appareat & cōflet. Aretinus.

Paganorum. * a pago, quod est villa, dicitur. quasi dicat non militum. [Planē.] C. a vs. Domine, iam video quod testamentum de militibus mirabiliter est priuilegiatum. licet enim iuris sollemnitate non setauerit miles, tamen testamentum eius in castris conditum valet. Pone igitur quod aliquis dicat aliquem militem in expeditione militari occupatum, ipsum in suo testamento heredem instituisse: hoc tamen neque per ministrum, neque per testes ad hoc conuocatos probare poterat, nunquid crederetur eius adfertioni, ita vt ad hereditatem militis valeat admitti? Et respondet quod non. De militibus enim testamentis diuus Traianus Statilio Seuero in consimili casu querenti rescripsit sic. O Statili Seuere. illud priuilegium quod militibus testamentis datum est, vt videlicet ea testamenta quocunque modo facta, rata sint sic debet

intelligi, vt omnino prius constet eos testamentum fecisse: quod etiam sine scriptura non solum à militantibus, sed etiam à non militantibus fieri potest. Vnde si is miles de cuius bonis quæstio apud te ventilarur, ad hoc conuocauit saltem duos homines, vt causa testandi coram eis voluntatem suam exprimeret: & ita coram eis locutus est, vt declararet in præsentia eorum quæ vellet sibi heredem esse, & cui vellet libertatem tribuere: potest videri etiam sine scripto hoc modo rectè fecisse testamentum: & voluntas eius suprema omnibus modis rata habenda est. Cæterum si causa ludendi, vel demonstrandi alicui iocose dixerit, Ego te heredem facio: vel, Bona mea tibi relinquo, sicuti plerumque sermonibus iocosis fieri solet: non oportet hoc pro testamento obseruari. Nec videtur in hoc priuilegio militari in aliquo de rogare. Nec enim vllorū magis interest, quam ipsorum militum, quibus huiusmodi priuilegium datum est. huiusmodi exemplum pro testamentis non admitti: alioqui si tale testamentum admitteretur, non difficulter post mortem alicuius militis existerent testes, qui dicerent se audiuisset militē relinquere bona sua alicui, prout eis videretur expedire: & ita vera militum iudicia frequenter subuerterentur. Et hæc vsque ad illum. §. quinimo. in quo reuertitur ad secundum casum de determinando plenius re vocem te de priui. milit. quod circa substantiam testamenti conceditur militibus: videlicet vt quamuis sint filii familias, testari possint. sic & hic vt miles surdus & mutus testamētum facere possit. Et hæc vsque ad illum. §. sed hæc tenentur. Franciscus de Aretio.

Planē de testamentis militum diuus Traianus Statilio Seuero ita rescripsit: Id priuilegiū quod militantibus datum est, vt quocumque modo facta ab his testamenta, rata sint: sic intelligi debet, vt utique prius cōstare debeat testamentum factum esse: quod & sine scriptura à non militantibus quoque fieri potest. Is ergo miles de cuius bonis apud te conuocatis ad hoc hominibus, vt voluntatem suam testaretur, ita locutus est, vt declararet quem vellet sibi heredem esse, & cui libertatem tribueret: potest videri sine scripto hoc modo esse testatus: & voluntas eius rata habenda est. Cæterum si (vt plerumque sermonibus fieri solet) dixit alicui, Ego te heredem facio: vel, Bona mea tibi relinquo: non oportet hoc pro testamento seruari. Nec vllorum magis interest, quàm ipsorum quibus id priuilegium datum est, huiusmodi exemplum non admitti: alioqui non difficulter post mortem alicuius militis existerent testes, qui affirmarent se audisset dicentem aliquem se relinquere bona sua cui visum sit: & per hoc vera iudicia subuerterentur.

Miles licet sit mutus vel surdus tamen testatur.

Quinimo & mutus & surdus miles testamentum facere potest.

Miles post missionem vel extra castra existens debet iure communi facere testamentum. Sed si

rescripsit. vt. ff. eo. l. diuus. & iste. §. est ibi lex sub eadem verborū forma, & incipit, Diuus Traianus.

Hominibus. saltem duobus: vt. ff. eo. leg. Lucius. & ff. de testib. l. vbi & hoc est quando in tentorio, si autem in conflictu belli, nullo etiam teste vocato: vt. c. eo. l. milites. si autem est domi, iure communi: vt. §. eo. l. illis.

Sermonibus. forte causa demonstrandi: vt magister discipulo, vel ludi causa: vt. ff. de act. & oblig. l. obligationū substantia. §. si. vel affectionis: vt. ff. de iur. codic. l. lit. **ADDEITIO.** Tu dic quod nulla verba operantur testamentum, nisi appareat quod voluerit testari, & ad hoc se disposuerit: sicut in contractibus, vbi in dubio verba præsumuntur obligatio: eia: nisi aliud ex coniecturis appareat. An verbū, relinquo, importet institutionem, legatum vel fideicommissum, vide Ioan. Fab. hic.

Nec vllorum. sic. j. ad leg. Falci. circa princ. ibi, idque ipsorum. sic. C. de rescin. vendi. leg. ratas.

Quinimo. habet priuilegium circa sollemnitate: quinimo & circa substantiam testamenti: vt qui aliās testari non possent, hictamē possit. vt. ff. eo. l. iij.

Mutus. siue natura, siue casu, vt sit priuilegium aliquod: vt. C. qui testa. fa. poss. leg. discretis. & hoc iure militari: vt. ff. eo. l. iure militari. **Accursius.** A. D. D. T. 1. 1. Dummodo appareat ipsum sic voluisse

in præsentia eorum quæ vellet sibi heredem esse, & cui vellet libertatem tribuere: potest videri etiam sine scripto hoc modo rectè fecisse testamentum: & voluntas eius suprema omnibus modis rata habenda est. Cæterum si causa ludendi, vel demonstrandi alicui iocose dixerit, Ego te heredem facio: vel, Bona mea tibi relinquo, sicuti plerumque sermonibus iocosis fieri solet: non oportet hoc pro testamento obseruari. Nec videtur in hoc priuilegio militari in aliquo de rogare. Nec enim vllorū magis interest, quam ipsorum militum, quibus huiusmodi priuilegium datum est. huiusmodi exemplum pro testamentis non admitti: alioqui si tale testamentum admitteretur, non difficulter post mortem alicuius militis existerent testes, qui dicerent se audiuisset militē relinquere bona sua alicui, prout eis videretur expedire: & ita vera militum iudicia frequenter subuerterentur. Et hæc vsque ad illum. §. quinimo. in quo reuertitur ad secundum casum de determinando plenius re vocem te de priui. milit. quod circa substantiam testamenti conceditur militibus: videlicet vt quamuis sint filii familias, testari possint. sic & hic vt miles surdus & mutus testamētum facere possit. Et hæc vsque ad illum. §. sed hæc tenentur. Franciscus de Aretio.

Hic textus est singul. ad hoc quod testes qui sint præsentis in testamento, debent audiri de terminando plenius re vocem te de priui. milit. quod circa substantiam testamenti conceditur militibus: videlicet vt quamuis sint filii familias, testari possint. sic & hic vt miles surdus & mutus testamētum facere possit. Et hæc vsque ad illum. §. qua plu. arc. tenent eōtra rium: sed re pbat per. l. si vnus. C. de testamē. Aegi. Per. b] Idē Plat. Fab. & Ange. c] Debet tamen aliquo modo de voluntate conflare: vel per duos testes vel per conparationem literarum: vel aliās. & facti vt remissa penitus omni sollemnitate nō de naturali, sed ciuili cā rū intelligatur. Ang. d] Idē Fab. Ang. & Iaf.

* Scilicet contumaciter: vt quia citatus à superiore minime intra tēpus conueniens venit: secundum doct. hic.

* Dic quod cessante causa si non impulsua, cessat effectus, secundum Porc. Aegi Per.

* Dic paganorum, id est togatorum à quibus differunt milites. Pli. Milites a plebe à nulli distinguere, sicut turica ab aulis senatum. Aegi. Per.

luisse testari per signa sua, quae per notos poterunt interpretari.
 [Sed haec tenus.] C A S V S. Domine, dicatis ergo mihi, quandiu durat privilegium militare circa solen. testa. Ad hoc respon. Amice, hoc privilegium circa solen. test. tandiu ex principalibus constitutionibus militibus indulgetur, quandiu militat, & in castris degit. Post missionem verò à castris, sine veterani, siue adhuc militantes extra castra fecerit testamentum, id cõmuni omnium civi. Rofna. facere debet. Veruntamen illud testa. quod in castris factum est, intra annum tantum valet. Pone igitur quoddam aliquis miles in castris fecerit testa. iure militari, & heredem sub conditione instituit, & postea iste miles iam decessit: si conditio sub qua erat heres institutus, diu post annum, vel forè post biennium extiterit: nūquid valebit illud testamentum militis? Et respon. quod sic. Nam placet hoc testamentum quasi militis valere. Cõditio enim retro trahitur, & perinde habetur ac si heres purè institutus statim post mortem militis adisset. Et hæc dicuntur vsque ad illum §. sed & si quis ante militiam. Franc.

fecerit testamentum in castris iure militari: durat etiam post missionem, si moritur intra annum: licet post extiterit conditio institutionis. Accursus.

Annorato, Conditionem in testamentis retrotrahi ad diem mortis testatoris.

Sed haec tenus hoc illis à principalibus constitutionibus conceditur, quatenus militat, & in castris degunt. Post missionem verò veterani, vel extra castra alij, si faciant adhuc militantes testamentum, communi omnium civium Romanorum iure id facere debent. Et quod in castris fecerint testamentum, non cõmuni iure, sed quo modo voluerint: post missionem intra annum tantum valet, Quid ergo si intra annum quis decesserit, conditio autem heredi adscripta, post annum extiterit: an quasi militis testamentum valeat? Et placet valere quasi militis.

Testamentum factum ante militiam sine solennitate valet, si post militiam apparet de militis voluntate. Et idè si miles post testamentum fuerit capite minutus. Arri.

Sed & si quis ante militiam non iure fecit testamentum, & miles factus, & in expeditione degens resignavit illud, & quædam adiecit, siue detraxit, vel aliis manifesta est militis voluntas hoc valere volentis: dicendum est valere hoc testamentum, quasi ex

iure militari. modo quero, vtrū hoc testamentum. quod ab initio notum valet, ex voluntate militis cõualescere possit? Respon. quod sic. nā in hoc casu test. valere dicendum est quasi ex noua militis voluntate. Sed pone, Quidā miles fecit testamentum, & postea dedit se in arrogationem: & ita post testa. passus est cap. demi. vel quidā filiusfam. in castris, pecu. eodidit testa. & postea à patre emancipatus est: & ita capite demi. est. nūquid in his casibus per cap. demin. irritatur testa? Respon. quod non: imò in vtroque casu valet testa. quasi ex noua militis voluntate: & non videtur capi. demin. irriti fieri: quia sicut de nouo cap. demi. iure civili etiā primum testa. facere potest: ita vetus testa. cap. demi. non evanescit. Hæc dicuntur vsque ad illud §. sciendum est tamen. Franc.

noua militis voluntate. Denique & si in arrogationem datus fuerit miles, vel filiusfamilias emancipatus est, testamentum eius quasi ex noua militis voluntate valet: nec videtur h. capituli deminutione irritum fieri.

Qui de quasi castris testantur, iure cõmuni testari debent.

Sciendum tamè est, quod cum ad exemplum castrensis peculij tã anteriores leges, tã quàm principales constitutiones quibusdam quasi castrensis dederat peculia: & horum quibusdam permixtum fuerat etiam in potestate degentibus testari: nostra id constitutio latius extendens, permixtum omnibus in his tantummodo peculij testari quidè, sed iure cõmuni. Cuius constitutionis tenore perspecto, licentia est nihil eorum quæ ad præfatum ius pertinent, ignorare.

TITVLVS XII. QVIBVS NON EST PERMISSVM FACERE TESTAMENTVM.

In parentum potestate constituti, etiam si parentum accederent consensu, iure testari nequeunt: his tamen de pueris, qui castris se & quasi castrensis peculium habent, id est, qui vel in castris vel bonis literis militat: quibus super eo (haud secus quàm si sui iuris essent) etiã inuito patre testandi libertas data est.

Annorato, Castrensis, aut quasi, mortuo patre non communicanda fratribus.

plum castrensis peculij tam anteriores leges quàm principales constitutiones quibusdam personis in dignitate constitutis in quasi castrensis peculio specialiter concesserunt testari: quod quidem nostra constitutio latius extendens, generaliter omnibus quasi castrensis peculio habentibus in hoc permixtum testari: iure tamen cõmuni obseruato, cuius tenore perspecto, licitum est, nihil eorum quæ ad præfatum ius pertinent, ignorare. Et hæc dicuntur vsque ad finem tituli. Franciscus.

Leges. f. digestorum: vt. ff. de colla. bono. l. j. §. nec castrense. Constituciones. vt. C. de adf. l. velut. & C. de adu. diuer. indi. l. f. et alia plures. Accursus.

Quibusdam, vt consulibus & præfectis legionum, & præsidibus prouinciarum, qui sunt filiifamilias: vt. C. de inoff. testa. l. si in Constitutio. C. de inoff. testa. l. si. Accursus.

In his. f. castris & quasi. nā in adueticio non potest, licet habeat proprietatem: vt. C. de bonis quæ lib. l. si §. filius autè familias in gl. j. Acc. o iure cõmuni. nisi sit miles in castris: vt. §. eo. in prin. Item tale testamentum non expugnatur per querelam inofficij testamenti: vt. C. de inoff. testa. l. si.

QVIBVS NON EST PERMISSVM FACERE TESTAMENTVM.

Dicitur est supra qualiter testamenta fiant: sequitur videre de personis que testari possunt, & que non: quamuis fuerit ordo preposterus: quia si queramus an valeat testamentum, prius videndum est an persona testantis potuerit testari. l. si queramus: ff. de testa. Ange. reseruit.

Non tamen. Iste titulus diuiditur in septem partes: quia enumerantur septem gradus personarum. Et primò ponit de filiofam. G

a) Idè pla. hic.

b) Ita est vera etiã ff. ff. eo. l. Titius in principio. Alia verò privilegia quæ habet in testando, simulantur, vt hic, & §. eo. §. illis autem.

c) Post missionem. honestam. f. finito tempore militie: vel causariam, si ante tempus ex necessitate recessit. si autem ignominiosa est missio, definit statim valere: vt. ff. eo. l. testamenta eorum. & C. eo. l. ex testamento. Sed si miles capitali crimine danatus fuerit: si quidem cõmuni, vt homicidio, & simili, non poterit amodo testari. ff. de veter. succel. l. in fi. Si autè militati, vt quia alienauit arma vel similia, quæ numeratur. ff. de re mili. l. ij. & ij. (& idem etiã de fide rupta) non potest testari: vt. ff. eo. l. ex militari. aliàs poterit in castris tamen tantum, si ei hoc in sententia permixtum fuerit, aliàs non: vt. ff. de iniust. rup. l. si quis. in prin. §. miles. ADDITIO. Ergo à contrario sensu in pagano erit secus: imò testamentum antea factum ab eo postea ex capitali sententia moriente, non valet: nisi pendente appellatione, vel supplicatione pro gratia cõsequenda, moreretur. de hoc vide Ange. Valere. quia conditio retrotrahitur: vt. ff. de peri. & commo. rei ven. l. necessitatio. §. quod si pendente. & qui potioris in pign. habe. l. vt. & facit. ff. eo. l. quod dicitur. & l. quod constitutum. Accursus.

[Sed & si quis.] C A S V S. Accessi ad Iustin. & ita proposui coram eo: Domine, quidā ante militiam fecit testa. iuris solen. nō adhibita: quia fortè nō adhibuit nisi tres testes. ita testa. nō valet propter defectum solennitatis. postea idem miles factus, & in expeditione militari occupatus, illud testa. resignauit, id est aperuit: & quædam adiecit siue detraxit: vel alio modo manifestauit se velle valere hoc test. Instituit.

Cum ait, leges, Pandectas intelligit. §. nec castrense, de col. bon. l. j. §. dari. de bon. poss. l. i. §. in filij, ad trebellianic. ad fin. de donat. Ceteri constitutiones, Cõditio. Nā si exemplo castrensis, de patata sunt quasi castrensis, & illa sūt ex constitutionibus, hoc etiam vt sint ex constitutionibus nec esse est: quia igitur legibus continetur de quasi castrensis peculio, ex constitutionibus sunt. Cuius.

d) Iudicium hoc die est falsum, secundum Aug.

Diuisio.

milia. Secundò de impubere. Tertio de furioso. Quarto de prodigo. Quintò ponit de furdo & muto. Sextò de cæco. Septimò de capto ab hostibus. Secunda ibi, Paterea. Tertia ibi, Item furiosi. Quarta ibi, Itè prodigus. Quinta ibi, Itè furdus & mutus. Sexta ibi, Cæcò. Septima ibi, Eius qui. Itè titulus est facilis in casus positione: ideo vide per teipsum.

Non tamen, videbatur quemlibet seruatem supradicta posse testari: sed contrariu est in tredecim casib. qui in titulo isto, parte dicuntur. Et hoc est quod dicit, non tamen &c. & nota. j. eo. s. fi. Ac statim, in primis, vel statim. i. eo. ipso.

Tamē vestales oī vt pīntū erāt capti, ius faciendi testamētum adīscēbātur. licet pīrī essent in potestate parentum, secundum Fencstellā de vestalibus. Ac gi. per. a) Ista glo. est appbata p. Ang. hic. Filius familias licet testari nō possit, bene tamen potest donare causa mortis.

Nihilo magis & nihilo minus differunt.

Permissio. sed causa mortis filius donare potest patre consentiente: vt. ff. de donatio. causa mortis. l. tam is. in fi. Et ratio diuersitatis est: quia testamentum ex libero, non alieno arbitrio debet procedere: vt. ff. de here. institut. l. illa institutio. Accursus. A. D. D. I. T. O. Quāvis enim donatio causa mortis sit vltima voluntas: tamē magis accedit contractui: vt not. s. de donat. in princ. Nihilo magis, id est nō ideo magis, habet enim in se negatiuā: sicut nihilo minus affirmatiuam. Accursus. A. D. D. I. T. O. Adnerre, licet textus dicat filios non posse testari: hoc tamē fallit quando testatur ad pias causas: quia tunc possunt. ca. licet. de sepul. lib. vj. e. His, scilicet castrense vel quasi castrense peculium habentibus: vt. s. tit. prox. s. fi.

Constitutionibus. extrauagantibus.

Quod quidem ius, s. post se testari in castrensis.

Augusti quā Neruæ &c. quorum dicta non habemus. Accursus.

Subscriptione. cuius verba non habemus.

Veteranis. scilicet filiis familias: de quibus hic loquitur.

Nullis liberis vel fratribus superstitibus. nam liberi defuncti militis & fratres patrem excludebant: vt. C. com. de success. l. fi. Hodie soli lib. militis: vt in authent. de here. ab intestato venientibus. circa prin. ibi, si quis igitur. col. ix. A. D. D. I. T. O. Quibus nō extrātib. succedit pater vna cum fratribus: vt in authent. loco. s. allega. s. si igitur defunctus descēdētē. versicu. si vero cū dūmodo defera tātū hered. vt. j. proxi. rō. Iure communi. non hereditatio: sed tanquam occupanti peculiu profectiuum vel aduentitium: vt. ff. de castren. pecul. l. ij. hodie videtur etiam iure hereditario: vt in authent. de here. ab intest. venient. s. si igitur defunctus descēdentes. coll. ix. Accursus.

Commune. sic. s. per quas personas nō acquirit. s. j.

Iure ciuili. antiquo, sic. s. per quas perso. nō acquirit. s. j.

Peculia. aduentitia & profectitia. nā castrense vel quasi etiā iure veteri nō acquirebantur patri: vt. ff. de col. bo. l. j. s. nec castrense.

Nostris. & alienis & nostris sunt, vt. C. de bō. mat. & C. de bonis quæ libe. per totum.

Non acquiruntur. scilicet nobis patribus.

Inuile est. quia quod ab initio non valet, ex tractu temporis non conualefcit, arg. j. tit. j. circa prin. ibi, alio qui. Arg. contra. C. de nup. l. & si contra. Sol. ibi non valuit matrimonium ex primo, sed ex nō post matrimonium consensu.

Licet sicut potestatis. Non satis est habere testamētū factionem. mortis tempore, nisi eam tempore testamenti etiam habeamus. At satis est habere testamentū factionē testamenti faciendi tempore, etiam

Tēporis tra ctus nō con ualidat inua lidum. b) Et hoc verum iudi stinctē si de factus sit in persona hæ redis. idē si in persona testantis: vt

Non tamen omnibus licet facere testamentum. Statim enim hi qui alieno iuri subiecti sunt, testamenti faciendi ius non habent, adeò quidē, vt quāuis parentes eis permiserint, nihilo magis iure testari possint: exceptis his quos antea enuerauimus, & præcipue militibus, qui in potestate parentum sunt: quibus de eo quod in castris acquisierunt, permissum est ex constitutionibus principum testamentum facere. Quod quidem ius ab initio tantum militantibus datum est, tam ex auctoritate diui Augusti, quā Neruæ, necnon optimi Imperatoris Traiani: postea verò subscriptione diui Hadriani etiam dimissis à militia, id est veteranis concessum est. Itaque si quidem fecerint de castrense peculio testamentum: pertinebit hoc ad eum quem heredem reliquerint. Si verò intestati decesserint, nullis liberis vel fratribus superstitibus, ad parentes eorum iure communi pertinebit. Ex hoc intelligere possumus, quod in castris acquisierit miles qui in potestate patris est, neque ipsum patrem adimere posse, neque patris creditores id vendere, vel aliter inquietare, neque patre mortuo cum fratribus commune esse: sed scilicet proprium eius esse, qui id in castris acquisierit: quan-

quam iure ciuili, omnium qui in potestate parentum sunt, peculia perinde in bonis parentum computentur, ac si seruatorum peculia in bonis dominorum numerentur: exceptis videlicet his quæ ex sacris constitutionibus, præcipue nostris, propter diuersas causas nō acquiruntur. Præter hos igitur qui castrense peculium, vel quasi castrense habent: si quis alius filius familias testamentum fecerit, inutile est, licet suæ potestatis factus decesserit.

Impubes non potest facere testamentum, nec etiam furiosus, nec factus conualefcit, licet efficiatur pubes, vel sanæ mentis. Aret.

Annotations. Ab initio nullum, tractu temporis non conualefcere: & versa vice, rem legitime factam, etiā si ad eam casum veniat, à quo initium sumere non potuit, nequaquam irritari.

Præterea testamentum facere non possunt impuberes: quia nullum eorum animi iudicium est. Item furiosi: quia mente carent nec ad rem pertinet, si impubes postea pubes, aut furiosus postea compos mentis factus fuerit, & decesserit.

Furiosi autem si per id tempus fecerint testamentum, quo furor eorum intermissus est, iure testati esse videntur: certe eo quod ante furorē fecerint, testamento valente. Nam neque testamentum rite factum, neque

extra de iudi. c. decernimus. Quandoque pro foro: vt causa iuris patronatus definiti debet ecclesiastico iudicio. i. foro. c. quanto. extra de iudi. Quandoque pro arbitrio. ff. qui satis. cog. l. arbitro. Si enim arbiter est iudex: ergo arbitrium est iudicium. Quandoque pro vltima voluntate: vt iudicium testatoris casum esse non debet. C. de sacrosan. egle. l. j. Quandoque pro quæstione: vt ciuili causa in iudicium, id est in quæstionem deducta cum criminali, post criminalē est decidenda. C. de ordi. iudi. l. fin. Quandoque pro discussione siue iuris discussione: vt in rubrica de iudi. ff. & C. Quandoque pro potestate iudicandi: vt. ff. de iudi. l. iudicium soluitur vetante eo qui iudicare iusserat. Quandoque pro pernicie siue damnatione: vt ibi, Qui manducat & bibit indigne corpus & sanguinem domini, iudicium sibi manducat & bibit. Quandoque pro pena, vt ibi, Qui bona egerunt, ibunt in vitam æternam: qui verò mala, in resurrectionem Ioan. 5. iudicij. i. penæ æternæ. Quandoque pro processu iudiciali: vt ca. j. de iudicij. lib. vj. Et ista quindecim significata iudicij possunt his verbis comprehendi: Actio, lis auctor, forus, arbiter, vltima velle. Quæstio, discret. sent. instant. discussio, posse: Pernicies, pena, processus iudicialis. A. D. D. I. T. O. Facit ca. in iudicij. de reg. iur. lib. vj.

Item furiosi. repete, non possunt testamentum facere.

Furiosi, hac ratione idem in mente capto dicam: vt arg. ff. de verbo. oblig. l. à Titio. in fine.

Testati. vt. C. eo d. qui testamen. fa. pos. leg. furiosum. in princip.

ADDITIO. Idem in dubio si tempus testamenti erat remotum à tempore furoris: sed si vicinum, tunc ex qualitate ipsius actus præsumitur

quia sit inter stabili: scilicet si oneratus creditoribus seruos institueret neque at. vt. l. ci qui solvendo. ff. de here. instit. defectus quoque solentatis: vt in numero septē testū rogatorum: ex postfacto confirmati non potest: nisi in casu. l. i. C. de fideicom. & l. testamēt. C. de fideicom. l. scilicet si respiciat fauorem priuatum. l. filio præterito. ff. de instit. testa. Ang.

Facit ad istū. s. quod dicitur i. ca. sicut tenor. inuncta glof. sup. ver. mētem. extra de regula.

Hinc iudicare quādo que. i. in vltima voluntate aliquid relinquere. c. licet. de sepul. lib. 6. Aegi. Per. l. Corin. II.

Versus. Facit ca. in iudicij. de reg. iur. lib. vj.

Item furiosi. repete, non possunt testamentum facere.

Furiosi, hac ratione idem in mente capto dicam: vt arg. ff. de verbo. oblig. l. à Titio. in fine.

Testati. vt. C. eo d. qui testamen. fa. pos. leg. furiosum. in princip.

ADDITIO. Idem in dubio si tempus testamenti erat remotum à tempore furoris: sed si vicinum, tunc ex qualitate ipsius actus præsumitur

quia sit inter stabili: scilicet si oneratus creditoribus seruos institueret neque at. vt. l. ci qui solvendo. ff. de here. instit. defectus quoque solentatis: vt in numero septē testū rogatorum: ex postfacto confirmati non potest: nisi in casu. l. i. C. de fideicom. & l. testamēt. C. de fideicom. l. scilicet si respiciat fauorem priuatum. l. filio præterito. ff. de instit. testa. Ang.

Facit ad istū. s. quod dicitur i. ca. sicut tenor. inuncta glof. sup. ver. mētem. extra de regula.

Hinc iudicare quādo que. i. in vltima voluntate aliquid relinquere. c. licet. de sepul. lib. 6. Aegi. Per. l. Corin. II.

Versus. Facit ca. in iudicij. de reg. iur. lib. vj.

Item furiosi. repete, non possunt testamentum facere.

Furiosi, hac ratione idem in mente capto dicam: vt arg. ff. de verbo. oblig. l. à Titio. in fine.

Testati. vt. C. eo d. qui testamen. fa. pos. leg. furiosum. in princip.

ADDITIO. Idem in dubio si tempus testamenti erat remotum à tempore furoris: sed si vicinum, tunc ex qualitate ipsius actus præsumitur

si mortis tempore nō fuerit testamētū factio: vt si sanus & frugi testamētū fecero, furiosus aut prodigus decessero, & hoc nō in iure tātū ciuili, sed etiā in iure pretorio seruatur. Illud tamen etiā vtrūque iure receptū est, vt irritū fiat testamētū capitis deminutio: ideoque necesse est, lege Cornelia excepta, vt testamētū & mortis tempore testator cuius Romanus, & sui iuris existat. Cuius decesserit, non idem de seruo testate, si fideicommissum sit relictu: quia valet, si durat voluntas: vt. ff. de leg. iij. l. j. s. j. Impuberes. sed ex quo tempore de vltimo die xliij. vel. xij. annis satis est, fauore testamenti: vt. ff. de test. & qui testa. face. post. l. qua etate. Idem in vltimacione: vt. ff. de vltim. cap. l. in vltimacionib. Secus in præscriptiōib. odiosis: vt. ff. de act. & obli. l. in omnibus temporibus. Item secus vbi est fauor eius qui vult prorogare: vt in contractibus à minore factis: vt. ff. de mino. leg. iij. s. minorem.

Judicium. i. discretio: vt. ff. de iudic. l. cum pretor. s. non autem. ver. lege. Quandoque ponitur pro sententia, vt rei iudicata standum est: vt. C. de re iud. l. j. Quādoque pro instantia causæ triennij: vt. C. de iudi. l. properandum. per totum. Quādoque pro actione: vt iudicium familiaris eriscundæ, vel cōmuni diuidendo: vt. j. de offi. iudi. s. si familiaris eriscundæ. & s. si. Quandoque pro lite siue controuersia vt iudicij pendet super hereditate: vt. ff. ad Treb. l. j. ij. respon. Quandoque pro auctoritate, vt negotia ecclesiastica non sunt disponenda laicorū iudicio, id est auctoritate.

Hinc iudicare quādo que. i. in vltima voluntate aliquid relinquere. c. licet. de sepul. lib. 6. Aegi. Per. l. Corin. II.

Versus. Facit ca. in iudicij. de reg. iur. lib. vj.

Item furiosi. repete, non possunt testamentum facere.

Furiosi, hac ratione idem in mente capto dicam: vt arg. ff. de verbo. oblig. l. à Titio. in fine.

Testati. vt. C. eo d. qui testamen. fa. pos. leg. furiosum. in princip.

ADDITIO. Idem in dubio si tempus testamenti erat remotum à tempore furoris: sed si vicinum, tunc ex qualitate ipsius actus præsumitur

quia sit inter stabili: scilicet si oneratus creditoribus seruos institueret neque at. vt. l. ci qui solvendo. ff. de here. instit. defectus quoque solentatis: vt in numero septē testū rogatorum: ex postfacto confirmati non potest: nisi in casu. l. i. C. de fideicom. & l. testamēt. C. de fideicom. l. scilicet si respiciat fauorem priuatum. l. filio præterito. ff. de instit. testa. Ang.

Facit ad istū. s. quod dicitur i. ca. sicut tenor. inuncta glof. sup. ver. mētem. extra de regula.

Hinc iudicare quādo que. i. in vltima voluntate aliquid relinquere. c. licet. de sepul. lib. 6. Aegi. Per. l. Corin. II.

Versus. Facit ca. in iudicij. de reg. iur. lib. vj.

Item furiosi. repete, non possunt testamentum facere.

Furiosi, hac ratione idem in mente capto dicam: vt arg. ff. de verbo. oblig. l. à Titio. in fine.

Testati. vt. C. eo d. qui testamen. fa. pos. leg. furiosum. in princip.

ADDITIO. Idem in dubio si tempus testamenti erat remotum à tempore furoris: sed si vicinum, tunc ex qualitate ipsius actus præsumitur

quia sit inter stabili: scilicet si oneratus creditoribus seruos institueret neque at. vt. l. ci qui solvendo. ff. de here. instit. defectus quoque solentatis: vt in numero septē testū rogatorum: ex postfacto confirmati non potest: nisi in casu. l. i. C. de fideicom. & l. testamēt. C. de fideicom. l. scilicet si respiciat fauorem priuatum. l. filio præterito. ff. de instit. testa. Ang.

Facit ad istū. s. quod dicitur i. ca. sicut tenor. inuncta glof. sup. ver. mētem. extra de regula.

Hinc iudicare quādo que. i. in vltima voluntate aliquid relinquere. c. licet. de sepul. lib. 6. Aegi. Per. l. Corin. II.

Versus. Facit ca. in iudicij. de reg. iur. lib. vj.

Item furiosi. repete, non possunt testamentum facere.

Furiosi, hac ratione idem in mente capto dicam: vt arg. ff. de verbo. oblig. l. à Titio. in fine.

Testati. vt. C. eo d. qui testamen. fa. pos. leg. furiosum. in princip.

ADDITIO. Idem in dubio si tempus testamenti erat remotum à tempore furoris: sed si vicinum, tunc ex qualitate ipsius actus præsumitur

quia sit inter stabili: scilicet si oneratus creditoribus seruos institueret neque at. vt. l. ci qui solvendo. ff. de here. instit. defectus quoque solentatis: vt in numero septē testū rogatorum: ex postfacto confirmati non potest: nisi in casu. l. i. C. de fideicom. & l. testamēt. C. de fideicom. l. scilicet si respiciat fauorem priuatum. l. filio præterito. ff. de instit. testa. Ang.

Facit ad istū. s. quod dicitur i. ca. sicut tenor. inuncta glof. sup. ver. mētem. extra de regula.

Hinc iudicare quādo que. i. in vltima voluntate aliquid relinquere. c. licet. de sepul. lib. 6. Aegi. Per. l. Corin. II.

Versus. Facit ca. in iudicij. de reg. iur. lib. vj.

Item furiosi. repete, non possunt testamentum facere.

Furiosi, hac ratione idem in mente capto dicam: vt arg. ff. de verbo. oblig. l. à Titio. in fine.

Testati. vt. C. eo d. qui testamen. fa. pos. leg. furiosum. in princip.

ADDITIO. Idem in dubio si tempus testamenti erat remotum à tempore furoris: sed si vicinum, tunc ex qualitate ipsius actus præsumitur

quia sit inter stabili: scilicet si oneratus creditoribus seruos institueret neque at. vt. l. ci qui solvendo. ff. de here. instit. defectus quoque solentatis: vt in numero septē testū rogatorum: ex postfacto confirmati non potest: nisi in casu. l. i. C. de fideicom. & l. testamēt. C. de fideicom. l. scilicet si respiciat fauorem priuatum. l. filio præterito. ff. de instit. testa. Ang.

Facit ad istū. s. quod dicitur i. ca. sicut tenor. inuncta glof. sup. ver. mētem. extra de regula.

Hinc iudicare quādo que. i. in vltima voluntate aliquid relinquere. c. licet. de sepul. lib. 6. Aegi. Per. l. Corin. II.

Versus. Facit ca. in iudicij. de reg. iur. lib. vj.

Item furiosi. repete, non possunt testamentum facere.

Furiosi, hac ratione idem in mente capto dicam: vt arg. ff. de verbo. oblig. l. à Titio. in fine.

Testati. vt. C. eo d. qui testamen. fa. pos. leg. furiosum. in princip.

ADDITIO. Idem in dubio si tempus testamenti erat remotum à tempore furoris: sed si vicinum, tunc ex qualitate ipsius actus præsumitur

quia sit inter stabili: scilicet si oneratus creditoribus seruos institueret neque at. vt. l. ci qui solvendo. ff. de here. instit. defectus quoque solentatis: vt in numero septē testū rogatorum: ex postfacto confirmati non potest: nisi in casu. l. i. C. de fideicom. & l. testamēt. C. de fideicom. l. scilicet si respiciat fauorem priuatum. l. filio præterito. ff. de instit. testa. Ang.

Facit ad istū. s. quod dicitur i. ca. sicut tenor. inuncta glof. sup. ver. mētem. extra de regula.

Hinc iudicare quādo que. i. in vltima voluntate aliquid relinquere. c. licet. de sepul. lib. 6. Aegi. Per. l. Corin. II.

Versus. Facit ca. in iudicij. de reg. iur. lib. vj.

Item furiosi. repete, non possunt testamentum facere.

Furiosi, hac ratione idem in mente capto dicam: vt arg. ff. de verbo. oblig. l. à Titio. in fine.

Testati. vt. C. eo d. qui testamen. fa. pos. leg. furiosum. in princip.

ADDITIO. Idem in dubio si tempus testamenti erat remotum à tempore furoris: sed si vicinum, tunc ex qualitate ipsius actus præsumitur

quia sit inter stabili: scilicet si oneratus creditoribus seruos institueret neque at. vt. l. ci qui solvendo. ff. de here. instit. defectus quoque solentatis: vt in numero septē testū rogatorum: ex postfacto confirmati non potest: nisi in casu. l. i. C. de fideicom. & l. testamēt. C. de fideicom. l. scilicet si respiciat fauorem priuatum. l. filio præterito. ff. de instit. testa. Ang.

Facit ad istū. s. quod dicitur i. ca. sicut tenor. inuncta glof. sup. ver. mētem. extra de regula.

Hinc iudicare quādo que. i. in vltima voluntate aliquid relinquere. c. licet. de sepul. lib. 6. Aegi. Per. l. Corin. II.

Versus. Facit ca. in iudicij. de reg. iur. lib. vj.

Item furiosi. repete, non possunt testamentum facere.

Furiosi, hac ratione idem in mente capto dicam: vt arg. ff. de verbo. oblig. l. à Titio. in fine.

Testati. vt. C. eo d. qui testamen. fa. pos. leg. furiosum. in princip.

ADDITIO. Idem in dubio si tempus testamenti erat remotum à tempore furoris: sed si vicinum, tunc ex qualitate ipsius actus præsumitur

quia sit inter stabili: scilicet si oneratus creditoribus seruos institueret neque at. vt. l. ci qui solvendo. ff. de here. instit. defectus quoque solentatis: vt in numero septē testū rogatorum: ex postfacto confirmati non potest: nisi in casu. l. i. C. de fideicom. & l. testamēt. C. de fideicom. l. scilicet si respiciat fauorem priuatum. l. filio præterito. ff. de instit. testa. Ang.

Facit ad istū. s. quod dicitur i. ca. sicut tenor. inuncta glof. sup. ver. mētem. extra de regula.

Hinc iudicare quādo que. i. in vltima voluntate aliquid relinquere. c. licet. de sepul. lib. 6. Aegi. Per. l. Corin. II.

Versus. Facit ca. in iudicij. de reg. iur. lib. vj.

Item furiosi. repete, non possunt testamentum facere.

Furiosi, hac ratione idem in mente capto dicam: vt arg. ff. de verbo. oblig. l. à Titio. in fine.

Testati. vt. C. eo d. qui testamen. fa. pos. leg. furiosum. in princip.

ADDITIO. Idem in dubio si tempus testamenti erat remotum à tempore furoris: sed si vicinum, tunc ex qualitate ipsius actus præsumitur

quia sit inter stabili: scilicet si oneratus creditoribus seruos institueret neque at. vt. l. ci qui solvendo. ff. de here. instit. defectus quoque solentatis: vt in numero septē testū rogatorum: ex postfacto confirmati non potest: nisi in casu. l. i. C. de fideicom. & l. testamēt. C. de fideicom. l. scilicet si respiciat fauorem priuatum. l. filio præterito. ff. de instit. testa. Ang.

Facit ad istū. s. quod dicitur i. ca. sicut tenor. inuncta glof. sup. ver. mētem. extra de regula.

præsumitur fuisse sanæ mentis, vel non. Et qualiter probetur furor, vide Ange. hic.

a *Negotium*. vt vsucapionem inchoatam: vt. ff. de vsucap. l. iusto. §. cum. vel possessionem quæsitam: vt. ff. de acqui. possel. l. si is qui ani mo. sic. ff. de pecul. l. quam Tuberonis. in princi.

Prodigus quis est.

Verfus.

b *Prodigus*. prodigus est qui neque finem neque modum habet in expēsis: vt. ff. de cura. fur. l. j. Nam prodigus dat danda & non danda: auarus tenet tenēda & non tenenda: largus mediū tenet inter vtrunq; . **ADDITIONE**. Vnde verfus: *Prodigus est, animi vitio retinenda profundens Qui retinet danda cupidē, censetur auarus.* Largus, qui sumptū facit ex ratione libet. vide notata in ca. ex parte. extra de consue. in gl. ij. c. *Administratio interdicta est*. si dicas a iudice, planū est. si dicas a lege, vt quia crimē. l. Iulie maie. cōmisit: multo minus testatur: sed & tunc prius factū rumpitur: vt. C. ad leg. Iulie ma. l. si. **ADDITIONE**. Et sufficit qd fiat præconium publice cū causa cognitione, qd nemo contrahat cū eo: vel quod iudex declaret eū esse prodigū: vel det eū curatorē tanquam prodigo: seu aliter notorie prodigus existat.

d *Ratum est*. Quid si fiat interdictio, cum tamen nō sit prodigus? Respō. forte non valet interdictio: arg. ff. de tuto. & cura. da. ab his. l. Seia. Sed cōtrarium verum est, cū sit facta cōtra litigatoris tantum: non contra ius legis. ff. quæ senten. sine app. re. l. j. in princ. & §. j. & C. quādo prouocare nō est necessē. l. ij. **ADDITIONE**. vide ca. cum inter. extra de re iudic.

e *Non semper*. sed quandoque possunt, secundum distinctionem sequentem.

f *De eo furdo*. sic infra de inuol. stipul. §. mutum.

g *Eruditi*. scilicet in moribus.

h *Amittunt*. & maxime impj aduocati: vt in eo puniantur, in quo deliquerunt. ca. literas. de tempo. or. cap. pastoralis. de iure patrona. & ca. fin. de immu. ecclie. cum si. quia per quæ quis peccat, per hæc & torquetur.

i *Constitutio*. vt. C. qui testam. fa. pos. l. discreti.

k *Certis*. vt mutus & furdus casu, vel mutus tantum, siue natura, siue casu, si scribere nouit, sua manu scribat testamentum. Si autem per alium scribere velit, impetret hoc à principe: vt. ff. eod. de testa. l. & qui testa. fac. pos. l. si mutus. Item si furdus tantum casu est, vel etiā natura, testetur si vult, si potest loqui articulate: vt. C. qui testamen. fa. pos. l. discretis. si autem natura est furdus & mutus, non potest, nisi sit miles: vt. §. titu. j. §. quinimo. **ADDITIONE**. Quidam dicunt debere intelligi de mutō & furdo à casu: & tunc miles testabitur de licentia principis in his casibus, in quibus paganus non posset.

l *Sed si quis*. sic. §. eo. §. præterea. & §. si furiosus.

m *Cæcus*. naturaliter, vel casu: & orbarus vtroque lumine. secus si vno tantum: vt. C. de excu. tut. l. frater.

n *Per obseruationem*. scilicet vt coram septem testibus & tabellione, vel alio loco eius, non inueniatur tabellio, dilucidius voluntatem suam declarat & in hereditibus & in legatis: & omnia in scriptis referantur: vt. C. eo. l. hac cōsulissima.

o *Patris nostri*. aliās mei. sic. §. de dona. §. est & aliud.

p *Apud hostes*. scilicet vt captus vel obses: vt. ff. eodem de testa. l. obsides.

vllū aliud negotiū ^a rectè gestū, postea furor interueniens perimit.

Non valet testamentum prodigi factum post interdictum: sed prius factum sic. Aret.

Itē prodigus ^b cui bonorū suorū administratio interdicta est, testamentū facere nō potest: sed id qd ante fecerit, q̄ interdictio bonorū suorum ei fiat, ratum est. ^d

Mutus & furdus possunt certis casibus condere testamentum: sed non semper. h. d. primò. Et vitii superueniens post testamentum perfectum non nocet. Aret.

Item furdus & mutus nō semper ^c testamentum facere possunt. Vtique autem de eo furdo ^f loquimur, qui omnino non audit, non qui tarde exaudit. Nā & mutus is intelligitur, qui eloqui nihil potest, non qui tarde loquitur. Sæpe enim etiam literati & eruditi ^b homines variis casibus & audiendi & loquendi facultatem amittunt. ^h Vnde nostra cōstitutio ⁱ etiā his subuenit, vt certis ^k casibus & modis secundūm normam eius possint testari, aliāque facere quæ eis permessa sunt. Sed si quis ^p post testamentū factū aduersa valetudine, aut alio quolibet casu mutus aut furdus esse cœperit: ratum nihilo minus

q *Non valet*. quia serui sunt, vel quasi: vt. §. de iure person. §. serui. & ff. de libe. ho. ex. h. l. ij.

r *Fuerat*. ante captiuitatem.

s *Postliminij*. quod fingit eum semper in ciuitate fuisse: vt. §. quibus modis ius pa. pote. sol. §. si ab hostibus. non autem lege Cor. ita fingitur, & quod dicitur. C. de capt. l. j. & l. captū. improprie ponitur lex Cornelia pro iure postliminij.

manet eius testamentum.

Cæcus cū solēnitare cōmuni nō potest facere testamentū, sed seruādo quandā solēnitare specialiter ad hoc assignatam. Aret.

Cæcus ^m autem non potest facere testamentū, nisi per obseruationem ⁿ quam lex diui Iustini patris nostri ^o introduxit.

Captus apud hostes, testamentū facere nō potest, sed prius factū, si ibi moriatur, ex lege Cornelia valet, si redeat ex postliminio. A.

Eius qui apud hostes ^r est, testamentū quod ibi fecit, nō valet, ^s quāuis redierit. Sed quod dū in ciuitate fuerat ^t fecit: siue redierit, valet iure postliminij: ^u siue illic decesserit, valet ex lege Cornelia. ^v

TITVLVS XIII. DE INSTITVTIONE ET exheredatione liberorum.

Quisquis filiū habens in potestate ritē testari vult, operæpretiū est vt eū aut instituat, aut nominatim exheredē faciat. Illius etenim præteritione vsque adeo nullū sit testamentū, vt etiā si vno patre decesserit, nō cōualecat. In si habus autē ceterisq; per virilē sexū descendēb; ^o lōge diuersam rationē tenuit antiquitas: vt ex hoc textu degustare potes.

dam corrigitur: vt in authen. de san. episco. §. si qua mulier. coll. iij. Item is cui interdicitur bonis à lege: vt. C. de hæret. & Manil. Manichæos. & ad leg. Iul. maieft. l. vltima.

Testari nequeunt impubes, religiofus, Morti damnatus: & sub patre filius, obses, Prodigus, & stultus, dubius, seruus, furiosus, Crimine damnatus, cum mutō, furdus: & illum Qui maieftatem læsi, cæcum quoque iungat.

DE INSTITVTIONE ET exheredatione liberorum.

Ista rubrica continuatur per glossid est infra in nigro. Angel. vel sic. Dicitur est supra de testamentis, & eorum ordinatione: verum quia in testamentis quādoque liberi exheredantur, ideo sequitur rub. de exheredatione liberorum.

Non tamen.] Totus iste titulus diuiditur principaliter in tres Diuisio. partes. Primò ponit quid iuris erat de iure antiquo circa exheredationem liberorum, & qua forma exheredabantur. Secundo qualiter hodie exheredari debeant. Tertio aliqua dubia circa prædicta subinfert. Secunda ibi. Sed hæc quidem. Tertia ibi, sed si in expeditione. Item prima subdividitur. Nam primo ponit quādam continuationem ad præcedentia. Secundo ponit qualiter exheredationem fieri de iure antiquo sufficiebat de liberis natis & in potestate, & primum locum siue gradum obtinentibus. Tertio de liberis nascituris, vel de natis non obtinentibus primum gradum. Quarto de emancipatis. Quinto de liberis ciuilibus tantum, & de eorum exheredatione. Secunda ibi, Sed qui filium. Tertia ibi, Postumi. Quarta ibi, Emancipatos. Quinta ibi, Adoptiui. **CAVSAS**. Domine, iam video de hac obseruatione solenni obseruari da in testamento: nunquid sufficit huiusmodi obseruatio ad hoc quod testamentum inexpugnabiliter valeat? Respon. quod non. Non enim vt omnino valeat testamentum, sufficit prædicta obseruatio, quam supra de testa. ordi. exposuimus: sed testator qui filium in potestate habet, eum vel heredem in testamento instituire, vel nominatim

Ex lege Cornelia. quæ Legi Cor fingit eū prima hora captiuitatis mortuū, & sic liberū: vt. ff. eo. de testa. l. lege Cornel. Aliud esset si nulla esset fictio: vt in seruo pœnæ facti: vt. §. quibus modis testamē. infr. §. nō tamē. Vltimo nota qd tredecim sunt personæ & plures, quæ testari nō possunt. Filius familias. Item seruus: vt. §. eo. in princ. & ff. eo. de testa. l. si filius. Itē impubes. Item furiosus. Item mente captus. Item prodigus. Item mutus. Item cæcus. Item furdus: vt. §. eo. §. præterea. & §. item furiosus. & §. item prodigus. & §. item furdus. & §. cæcus. Item damnatus ad mortem naturalem vel ciuilem: vt. ff. eo. de testa. l. eius qui. §. j. vsq; ad finem. Itē obfides: vt. ff. eod. l. obfides.

Item de crimine famoso damnatus: vt. ff. eo. l. si cui. §. fina. & l. cum lege. Item de statu suo dubitantes: vt. ff. eo. de statu. & l. qui in domini. l. de statu. Item monachus: vt in authen. de mona. §. illud quoque. colla. j. sed hodie secūdū quosdam non fitur serui vt per Ange. hic.

Testamentū facere multis prohibetur à iure.

b] Intellige si sint dati, p pace tenenda, & apopulo Romano: in quibus habet locū etiā lex Cornelia secūdum Io Fab. aliās si dati ab ciuitate vel do mino, nō fitur serui vt per Ange. hic.

Vnde verfus:

Cōtinuatio.

Diuisio.

exheredare necesse habet. Si enim eum sub silentio præterierit, inutile erit testamentum: & in tantum erit inutile, ut licet iste filius præteritus viuent testatoris mortuus fuerit, nemo tamen ex eo testamento heres existere possit. & hoc ea ratione, quia præterito filio in potestate tempore facti testamenti existente, testamentum ipso iure nullum fuit. & hoc verum fuit in filiis masculis primi gradus, sed fecus erat in filiabus. Nam non ita de filiabus vel aliis liberis vtriusque sexus in remotiori gradu constitutis apud veteres obseruabatur. Neque enim exheredabantur, & tamen testamentum propter heredis præteritionem non infirmabatur: sed ius accrescendi vsque ad certam portionem, id est dimidiam illius portionis quam habituri essent ab intestato, eis præstabat. Nec solū fuit huiusmodi differentia inter filios masculos & huiusmodi personas, sed etiā alia: quia licet filij masculi nominatim debeant exheredari, non tamen supradictas personas nominatim exheredare parentibus erat necesse: sed licebat eis illas personas inter ceteros exheredare. Sed domine dicatis mihi, quid est exheredare nominatim? Ad hoc respondet: Amice, exheredare nominatim videtur, qui proprio nomine expresso exheredat: veluti si testator dicit, Titius filius meus exheres esto. vel non addito proprio nomine, sed appellatiue tantum: ut puta si testator vnum solum filium habuit. Et hæc dicuntur vsque ad illum. §. postumi quoque. Franc. de Aret.

* Tu verò dicit, quod ut filius moritur viuo patre, & testamentum omnino nullum est, ut hic. aut superuenit patri: & si dixit testamentum nullum, non valet si verò tacuit & appaebat, licet iuris subtilitate nullum sit, ex æquo tamen recedat, & id patrum tenetur.

a) Er ibi est casus in quo etiam hodie necessaria est bonorum poss. & alios viginti vide per Ang. q. est magna utilitatis: quia et liberi intra annum, cognati vero intra centum dies tantum, & non solum animo, sed coram prætoribus agnoscentur.

Exheredatio inter ceteros qualiter fit.

Non tamen ut omnino valeat testamentum, sufficit hæc obseruatio quam supra exposuimus: sed qui filium in potestate habet, curare debet ut eum heredem instituat, vel exheredem nominatim faciat. alioqui si eum silentio præterierit, inutiliter testabitur: aded quidem, ut si viuo patre filius mortuus sit, nemo heres ex eo testamento existere possit, quia scilicet ab initio non constiterit testamentum. Sed non ita de filiabus & aliis per virilem sexum descendētibz liberis vtriusque sexus antiquitati fuerat obseruatum: sed si non fuerat scripti heredes scriptæve, vel exheredati exheredatæve, testamentum quidem non infirmabatur, ius tamen accrescendi eis ad certam portionem præstatur. Sed nec nominatim eas personas exheredare parentibus necesse erat: sed licebat inter ceteros hoc facere.

Titius filius meus exheres esto. vel non addito proprio nomine, sed appellatiue tantum: ut puta si testator vnum solum filium habuit. Et hæc dicuntur vsque ad illum. §. postumi quoque. Franc. de Aret.

a Non tamen licet dicta obseruatio supra de testamento ordinis solennis sit, non tamen &c. Vel sic supra de ea obseruatione quæ est circa fidem & probationem, satis dictum est: nunc de ea quæ est circa pietatem, dicendum est. & licet ea obseruatio quæ circa fidem est, satis diligens sit, non tamen &c.

b supra. scilicet in titu. de testa. ordinari.

c Filium. etiam militem: ut ff. de liberis & postumis. l. filius familias.

d In potestate. fecus in emancipato iure cuiuslibet idem iure prætorio: ut j. eo. l. emancipatos. Accursius. A D D I T I O. Imò hodie præteritus dicit nullum etiam de iure ciuili, sicut in potestate constitutus: ut per gloss. in §. exheredatos. in gloss. noluit. in authen. de here. & sal. Angel.

e præterierit. scilicet nec instituendo, nec exheredando: ut j. de here. quæ ab intestato. §. eadem. nec ipso iure valet: ut C. de libe. præter. l. maximum.

f Adeo. scilicet inutiliter testabitur.

g Nemo. ff. de iniusto rupto testamento. l. filio. §. si. contra. Sol. ibi filius viuit, hic non. Vel hic iure stricto, ibi æquo. * Accur.

h Non constituit. aliud si constituit, licet postea rumpatur: puta agnatione postumi, qui postea moritur: quia tunc recoualescit testamentum. ut ff. de iniusto rupto testamento. l. postumus. in princ. * & j. eod. §. postumi. ibi, quod & filio &c. Nec est mirum: quia si ab initio rumpitur agnatione postumi, eo mortuo conualescit: argu. ff. de regu. iur. l. quod ab initio.

i Sed non ita. nota, ex vna parte ponit filios tantum, ex alia filias, & omnes ex masculis vel feminis descendentes.

k Non infirmabatur. contra j. eo. §. sed feminini. Sol. ut ibi.

l Ad certam portionem. scilicet dimidiam eius quod ab intestato habituri essent: ut C. de lib. præ. l. maximum. circa me. ibi, cum enim per contra tabulas &c.

m Sed nec. hæc est secunda differentia inter prædictas personas.

n Inter ceteros. scilicet hoc modo, vnum de filiis meis exheredo. vel vno instituto sic dico, reliquos exheredo. nam nisi diceret, ceteros exheredo: licet dicit, filium meum exheredo, cum plures habeat: nemo exheredatus videtur: ut ff. de libe. & postumis. l. ij. sed fecus erit in istis. nam bene valet, ut hic dicitur.

Non extet. item aliis modis: ut, omnes liberi mei sint exheredati: est si vnus tantum: ut ff. de libe. & postu. l. Titius. in princ. Item si dixerit alia verba quæcunque, dummodo certa: ut ff. si cer. pet. l. certum. & ff. de iniust. rup. test. l. postumi. §. nominatim. & ff. de libe. postum. l. j. & ij. sed fecus si dicat: filium meum instituo, ceteros liberos exheredo. vel, Seium extraneum instituo, liberos autem exheredo. & hic non dicit omnes, ut non contradicat: j. gl. b. Nam dicitur exheredare filium inter ceteros: quia mixtio fit cum ceteris in remotioribus gradibus constitutis: vnde non valet, cum debeatur exheredari nominatim, ut hic dicitur.

Exheredatio nominatim fit dupliciter. Aretinus.

Nominatim autem quis exheredari videtur, siue ita exheredatur, Titius filius meus exheres esto, siue ita, Filius meus exheres esto. non adiecto proprio nomine, scilicet si alius filius non extet.

Postumi præteritione non procius ab initio infirmatur testamentum, sed ita demum cum natus fuerit postumus, quo non casitate firmum manet testatoris iudicium.

Postumi quoque liberi vel heredes institui debent, vel exheredari. Et in eo par omnium conditio est, quod & filio postumo, & quolibet ex ceteris liberis, siue feminini sexus siue masculini præterito: valet quidem testamentum, sed postea agnatione postumi rumpitur, & ea ratione totum infirmatur. Ideoque si mulier ex qua postumus aut postuma sperabatur, abortum fecerit: nihil impedimento

tiuitate eius rumpitur testamentum. vnde si mulier prægnas de qua sperabatur postumus nasciturus, ediderit abortiuum: nihil erit impedimento heredibus institutis ad hereditatem ex testamento adendum. Nam iste abortiuus qui mortuus natus est, vel contra formam humani generis editus: pro non nato habetur. Sed licet in hac particula sit conditio omnium postumorum parificata: in alio tamen differunt. nam feminini sexus postumæ vel nominatim vel inter ceteros solebat exheredari, prout placuerat testatori: ita tamē, ut si testator huiusmodi personas inter ceteros exheredaret, aliquid eis legaret, ne viderentur huiusmodi postumæ per obliuionem a testatore præteritæ esse. sed fecus erat in masculis postumis. Postumos enim masculos, pura filium, & deinceps, statutum est non posse aliter recedat exheredari, nisi nominatim exheredetur. Sed domine, pro deo qualiter potest postumus nominatim exheredari. si testator de sexu faciat mentionem? Respon. quod hoc modo: Quicumque mihi filius masculus genitus fuerit: exheres esto. Et hæc dicuntur de veris postumis vsque ad illum. §. postumorum. Franc. de Aret.

Institui. ista institutione ex præsentis matrimonio nascituri & ex futuro institui videntur: ut ff. de libe. & postu. l. placet. & l. ideoque. Quid in exheredatione postumorum: an omnes siue hi qui sunt in vtero tantum, an alij qui sunt nascituri ex præsentis matrimonio vel futuro, intelliguntur exheredari? Respon. non: cum masculi debeant nominatim exheredari: ut j. e. §. masculos. Accur. A D D I T I O. Et hæc veraliter glo. teneat contrarium in d. l. placet. quam saluat Io. Fab. vbi essent apposta verba multiplicatiua vel vniuersalia, quisquis, quicumque, & similia: fecus si in definita tantum, ut hic.

In eo. scilicet quod sequitur: quod & filio &c.

Omniū. s. postumorum ex se nasciturorum, & ex filiis suis: licet in iam natis non sit par conditio: ut j. eo. §. sed non ita.

Masculini. siue ex masculo, siue ex femina.

Agnatione. id est natiuitate, sic j. quibus modis test. infir. §. j.

Rumpitur. si verò exheredabatur, de inofficiolo agebatur: ut j. de inoff. testa. §. postumi. Hodie verò exheredari non possunt: ut C. de inoff. testa. l. si quis. §. legis.

Infirmatur. Hic adde quod est ff. de milit. testa. l. si filius famil. j.

Abortum. qui est pro non nato: ut ff. de verbo. signi. l. qui mortui. & C. de postum. here. l. j. Accur. A D D I T I O. Idem in seminato mortuo antequam perfecte extrahatur. Secus tamen in nato excocto ventre, qui non declinat ad monstrum, dummodo habeat pulsum: etiā si vocem non emisserit. Vide Angel. hic.

b) Nam glo. reprædit Io. Fab. hic.

[Postumi quoque] C. A. s. v. s. Domine, iam video quid iuris est circa exheredationem liberorum iam natorum: sed quid domine, si testator reliquerit uxorem prægnantem, nunquid necesse habet exheredare vel instituire vterum? Respon. quod sic. Nam non solū nati liberi, sed etiā postumi exheredari debent, vel heredes institui: & in eo par omnium postumorum conditio est, quod quocunq; postumo siue masculini sexus siue feminini præterito, non valet testamentum: quia si nascatur postumus vel postuma, natiuitate eius rumpitur testamentum. vnde si mulier prægnas de qua sperabatur postumus nasciturus, ediderit abortiuum: nihil erit impedimento heredibus institutis ad hereditatem ex testamento adendum. Nam iste abortiuus qui mortuus natus est, vel contra formam humani generis editus: pro non nato habetur. Sed licet in hac particula sit conditio omnium postumorum parificata: in alio tamen differunt. nam feminini sexus postumæ vel nominatim vel inter ceteros solebat exheredari, prout placuerat testatori: ita tamē, ut si testator huiusmodi personas inter ceteros exheredaret, aliquid eis legaret, ne viderentur huiusmodi postumæ per obliuionem a testatore præteritæ esse. sed fecus erat in masculis postumis. Postumos enim masculos, pura filium, & deinceps, statutum est non posse aliter recedat exheredari, nisi nominatim exheredetur. Sed domine, pro deo qualiter potest postumus nominatim exheredari. si testator de sexu faciat mentionem? Respon. quod hoc modo: Quicumque mihi filius masculus genitus fuerit: exheres esto. Et hæc dicuntur de veris postumis vsque ad illum. §. postumorum. Franc. de Aret.

Institui. ista institutione ex præsentis matrimonio nascituri & ex futuro institui videntur: ut ff. de libe. & postu. l. placet. & l. ideoque. Quid in exheredatione postumorum: an omnes siue hi qui sunt in vtero tantum, an alij qui sunt nascituri ex præsentis matrimonio vel futuro, intelliguntur exheredari? Respon. non: cum masculi debeant nominatim exheredari: ut j. e. §. masculos. Accur. A D D I T I O. Et hæc veraliter glo. teneat contrarium in d. l. placet. quam saluat Io. Fab. vbi essent apposta verba multiplicatiua vel vniuersalia, quisquis, quicumque, & similia: fecus si in definita tantum, ut hic.

In eo. scilicet quod sequitur: quod & filio &c.

Omniū. s. postumorum ex se nasciturorum, & ex filiis suis: licet in iam natis non sit par conditio: ut j. eo. §. sed non ita.

Masculini. siue ex masculo, siue ex femina.

Agnatione. id est natiuitate, sic j. quibus modis test. infir. §. j.

Rumpitur. si verò exheredabatur, de inofficiolo agebatur: ut j. de inoff. testa. §. postumi. Hodie verò exheredari non possunt: ut C. de inoff. testa. l. si quis. §. legis.

Infirmatur. Hic adde quod est ff. de milit. testa. l. si filius famil. j.

Abortum. qui est pro non nato: ut ff. de verbo. signi. l. qui mortui. & C. de postum. here. l. j. Accur. A D D I T I O. Idem in seminato mortuo antequam perfecte extrahatur. Secus tamen in nato excocto ventre, qui non declinat ad monstrum, dummodo habeat pulsum: etiā si vocem non emisserit. Vide Angel. hic.

Postume.

Postumi hodie exheredari non possunt.

^a Postumae nam iam natis foeminis non erat necesse legari: vt. C. de libe. praet. l. maximum. in fi. & s. eo. §. sed non ita.

^b Inter ceteros. hodie per constitutionē omnes nominatim: vt. j. co. §. sed haec. versic. nostra. Sed nouissimo iure nō: cū nō sint ingratī: vt in authent. vt. cum de ap. cog. §. aliud. coll. viij. Accur. ADDITIO.

Quae causa debet exprimi: & per heredē probari: vt in authē. ex causa. C. de libe. praet. Ang. [Postumorum.] CASVS. Dñe, iam video & pater mihi qualiter exheredatū liberi nati, & etiam postumi. nūq̄d sunt plures modi exheredādi vel institūdi? Errespon. q̄ sic. Nā sicuti dictum est veros postumos debere exheredari vel institui: ita & hi q̄ loco postum. sunt. Sed dñe dicatis mihi, qui sunt hi qui loco postum. sunt: Ad hoc resp. Amice, loco postu. sunt hi, qui tēpore testamēti nō erāt immediatē adiuētī testatori: postea tamē adhuc viuente testatore in locū sui heredi succedūt: & ita quasi agnascēdo immediate adiungūtur testatori, & sui heredes efficiunt: vt patet in tali exēplo: Titius habet filiū in potestate sua: & ex eodē filio nepotem. hoc casu, quia filius vno gradu praecedit nepotē, sol^o fili^o iura sui heredis habet: licet nepos & neptis ex eo in ei^o potestate sint. vnde si Titij filius viuēte adhuc Titio mortuus fuerit, aut de potestate eius exierit, incipit nepos ex filio natus in locum patris sui mortui succedere, & eo modo quasi agnatione suus heres efficitur: cū nullus in potestate existēs eū precedat. & ideo sicut testator ipsum filiū vel heredē instituit vel nominatim exheredare debet, ita nepotē vel neptē ex illo necesse habet exheredare, vel heredē instituit: ne forte viuo adhuc testatore, filio eius qui immediate erat ei adiūctus, mortuo, vel emācipato, vel alio modo patria potestate liberato, nepos ex filio in locū patris sui succedēs, quasi agnatione ei^o rūpat testamētū. Et ista prouisio ad securitatē testatorū p̄ legē Velleiā introduc̄ta est, in qua quidē lege similis modus exheredationis ad exēplū verorū postumorū demonstrat. Et haec dicūt vsq; ad illū. §. emācipatos. & casus ei^o est planissimus vsq; ad §. s̄d haec qdē. Frā. §. Postumorum. sic. ff. de iniust. rup. testa. l. postumorum. vbi omnino habetur iste §.

^c Loco. non tamen veri postumi sunt: vt. j. eo. §. hoc. in fi. ^d In sui heredis. j. de here. quali. & disse. §. sui. ^e Agnascendo. i. subtus vel postea nascēdo, sicut postumus verus, nō enim nascitur, cū natus sit: vt. s. de adop. §. j. Vel dic agnascēdo, i. incipiēdo esse agnari quo ad effectum succedendi. ^f Parentibus. scilicet masculis nam testamentum foeminae nō rūmpitur per legem Velleiam: vt. ff. de libe. & postum. l. Gallus. §. nunc de lege. ibi, nam & si ita verba sint. sed per querelam irritatur: vt. C. de inoffi. testa. l. iij. & j. eo. §. mater.

^g Necesse est. cautatiue, scilicet ne rūmpatur testamētum, vt sequitur: non praecise, vt. C. de adopt. l. penult. §. quae in filio. Instituit.

^h Quicunq; mihi filius genitus fuerit: exheres esto. Ex filio nepos, viuo patre suus heres aucto nō est, quamuis in eius sit potestate. sed si viuo aucto patri mori cōcigerit: eius patris locum subintrās, quasi agnascendo suus heres sit, idcirco institui vel exheres fieri debet, ne illius praeteritio aucti testamentum infirmet.

ⁱ Postumorum autē loco sunt hi, qui in sui heredis locū succedēdo, quasi agnascendo: sicut parentibus sui heredes: vt ecce si quis filium, & ex eo nepotem neptēve in potestate habeat: quia filius gradu praecedit, is solus iura sui heredis habeat: quāuis nepos quoq; & neptis ex eo, in eadē potestate sint. Sed si filius eius viuo eo moriatur, aut qualibet alia ratione exeat de potestate eius, incipit nepos neptisve in eius locum succedere: & eo modo iura suorū heredum quasi agnatione nascitur. Ne ergo eo modo rūpat eius testamētū, sicut ipsum filiū vel heredē instituit, vel nominatim exheredare debet testator, ne nō iure faciat testamētū: ita & nepotē neptēve ex filio necesse est ei vel heredem instituit, vel exheredare, ne forte eo

^k Tabu. nec de vitio praeteritionis curauit, secundum Ange. ^l Sui heredes. supple. & quia deserūt esse heredes sui, aliās nō esset bona ratio, cū filij necesse habeāt partes instituit: licet nō sint patres sui heredes ad filios. Filius autē emācipatus per capitis deminutionē definit agnatus esse, & remanet cognatus: qui nō cognoscitur a iure ciui. vt. j. de here. quae ab inte. defer. §. emancipati. & s. de leg. agna. ture. §. fi. & ff. de bonor. poss. l. sed cum patrono. §. j. Accur. ^m Foemini. licet in suis esset differentia inter masculos & foeminas iure ciui. vt. s. eo. §. j. ⁿ Exheredati. s. rite. aliās autē exheredato datur cōtra tab. vt. ff. de bon. pos. cōtra tab. l. nō putauit. §. nō quaeuis. Itē etiā institutis datur cōtra tab. si alius cōmittat eis edictū: vt. ff. de cōtra tab. l. iij. §. si pater. vers. plane. & ff. de leg. p̄. perita. bon. poss. cōtra tab. l. i. duo. ^o Habentur. quo ad adoptiuum patrem. ^p Instituit. ab adoptiuo patre. Accur. ^q Iure ciui. quod scilicet ius ciuile (scilicet adoptionis) quo vocantur ius adoptiuū ab hereditatē, alio iure ciui. s. per emancipationē, sublatum est, quod esse potest: vt. s. de legit. agna. ture. §. fin. ^r Attinet. quod vocat emancipatos: vt supra prox. §. & est ratio.

^s Tabu. nec de vitio praeteritionis curauit, secundum Ange. ^t Sui heredes. supple. & quia deserūt esse heredes sui, aliās nō esset bona ratio, cū filij necesse habeāt partes instituit: licet nō sint patres sui heredes ad filios. Filius autē emācipatus per capitis deminutionē definit agnatus esse, & remanet cognatus: qui nō cognoscitur a iure ciui. vt. j. de here. quae ab inte. defer. §. emancipati. & s. de leg. agna. ture. §. fi. & ff. de bonor. poss. l. sed cum patrono. §. j. Accur. ^u Foemini. licet in suis esset differentia inter masculos & foeminas iure ciui. vt. s. eo. §. j. ^v Exheredati. s. rite. aliās autē exheredato datur cōtra tab. vt. ff. de bon. pos. cōtra tab. l. nō putauit. §. nō quaeuis. Itē etiā institutis datur cōtra tab. si alius cōmittat eis edictū: vt. ff. de cōtra tab. l. iij. §. si pater. vers. plane. & ff. de leg. p̄. perita. bon. poss. cōtra tab. l. i. duo. ^w Habentur. quo ad adoptiuum patrem. ^x Instituit. ab adoptiuo patre. Accur. ^y Iure ciui. quod scilicet ius ciuile (scilicet adoptionis) quo vocantur ius adoptiuū ab hereditatē, alio iure ciui. s. per emancipationē, sublatum est, quod esse potest: vt. s. de legit. agna. ture. §. fin. ^z Attinet. quod vocat emancipatos: vt supra prox. §. & est ratio.

^a Nota praeteritionem matris factā de liberis non annullat. ^b Verbi rite, vocat solemnitate iuris, recte vero institui. sic. s. de mil. test. in prin. glo. in l. hoc colore. ff. de test. Tul. l. i. rheto. de ratiocinatione testamentum, inquit, scribunt testes. rite affuerunt. Aeg. per. ^c Quā potest instituit etiam committente inuito: vt. l. r. nūquā, ff. de leg. praet. Angl. ^d Et ibi gl. declarat quid sit committere edictū, & stipulationem committi. Aeg. Per.

ⁱ Eo viuo. secus si post: vt. ff. de iniust. rup. testa. l. si quis filio. & in hoc differt a vero postumo. ^b Item differt ab ascendentibus: vt. ff. de inoffi. test. l. pater filium.

^c Lege Iulia Velleia. Ius antiquū ad idq; pertinet Galli cautio, est de veris posthumis. Ius nouum, i. primū caput legis Velleiae non est omnino de veris posthumis. nam veri posthumi sunt qui patre iam humato nascuntur: qui sunt antiquus sepeliēdi mos, nunc a Christianis renouatus. Arnobius. lib. viij. Nec vt creditis vllū dānum sepulture timem^o: sed veterē & meliorem humādi cōsuetudinē retinemus. Velleiā autem posthumi viuo parente post testamētū nascuntur. Secūdū caput: est de quasi posthumis, quod in hoc §. proponit. Cuius velleia. nomē est cuiusdā nonae legis: sed ius Galli Aquilij antiquius est: & loquitur in vero postumo: vt statim dicā vt. ff. de libe. & postu. l. Gallus. §. si eius qui filii. ^d Similis. in veris postumis talis erat modus: si me mortuo nasceat mihi filius intra decē menses: vt. ff. de libe. & postu. l. Gallus. j. respon. & §. j. ij. & iij. sic ergo & hic p̄ legē Velleiā, si suus heres lū^o esse deseruit viuo testatore: vt. ff. de libe. & postu. l. Gall. §. vidēdū est nō cū lex Velleia. ^e sic etiā est paritas ab intestato: vt. j. de hered. quae ab intestato. §. cum autem. ^f iure ciui. sic. j. de here. quae ab inte. §. emancipati. ^g Necesse est. nā nihil minus tenet testamētū, aliud in eo qui est in potestate: vt. s. eo. in prin. ^h ADDITIO. Dic tā de iure ciui. quia non erat cognitus, q̄ etiā de iure praetorio: quia praetor habet illas pro tabulis, si se p̄tē signis testiuū signatae sint: & dat. bo. poss. secūdū tab. vt. l. cū tabulae. ff. de bono. posses. secūdū

ⁱ Emācipatos liberos iure ciuili neq; heredes instituire, neq; exheredare necesse est: quia nō sunt sui heredes. ^o Sed praetor omnes tā foeminini sexus, quā masculini, si heredes nō instituantur, exheredari iubet: virilis sexus nominatim: foeminini verò, & inter ceteros: quia si neq; heredes instituti fuerint, neq; ita vt diximus exheredati, ^o promittit eis praetor contra tabulas testamenti bonorum possessionem.

^a Adoptiuū quādiu in adoptatis nexu^o cōstituitur: haud secus q̄ naturales liberi instituendi vel exheredādi sunt: adoptione verò soluta, impune ab adoptante patre praeteruntur: quo tamen ad naturalē patrē tanquā ab eo emācipati haberi incipiunt. ^b Adoptiuū liberi quādiu sunt in potestate patris adoptiuū, eiusdē iuris habentur, cuius sunt iustis nuptiis quae sit. Itaq; heredes instituti, vel exheredati sunt, secūdū ea quae de naturalibus exposuimus. Emācipati verò a patre adoptiuo: neque iure ciuili, neq; eo iure quod ad edictū praetoris attinet, inter liberos cōnumerantur. Quae ratio accidit, vt

^c Tabu. nec de vitio praeteritionis curauit, secundum Ange. ^d Sui heredes. supple. & quia deserūt esse heredes sui, aliās nō esset bona ratio, cū filij necesse habeāt partes instituit: licet nō sint patres sui heredes ad filios. Filius autē emācipatus per capitis deminutionē definit agnatus esse, & remanet cognatus: qui nō cognoscitur a iure ciui. vt. j. de here. quae ab inte. defer. §. emancipati. & s. de leg. agna. ture. §. fi. & ff. de bonor. poss. l. sed cum patrono. §. j. Accur. ^e Foemini. licet in suis esset differentia inter masculos & foeminas iure ciui. vt. s. eo. §. j. ^f Exheredati. s. rite. aliās autē exheredato datur cōtra tab. vt. ff. de bon. pos. cōtra tab. l. nō putauit. §. nō quaeuis. Itē etiā institutis datur cōtra tab. si alius cōmittat eis edictū: vt. ff. de cōtra tab. l. iij. §. si pater. vers. plane. & ff. de leg. p̄. perita. bon. poss. cōtra tab. l. i. duo. ^g Habentur. quo ad adoptiuum patrem. ^h Instituit. ab adoptiuo patre. Accur. ⁱ Iure ciui. quod scilicet ius ciuile (scilicet adoptionis) quo vocantur ius adoptiuū ab hereditatē, alio iure ciui. s. per emancipationē, sublatum est, quod esse potest: vt. s. de legit. agna. ture. §. fin. ^j Attinet. quod vocat emancipatos: vt supra prox. §. & est ratio.

^k Tabu. nec de vitio praeteritionis curauit, secundum Ange. ^l Sui heredes. supple. & quia deserūt esse heredes sui, aliās nō esset bona ratio, cū filij necesse habeāt partes instituit: licet nō sint patres sui heredes ad filios. Filius autē emācipatus per capitis deminutionē definit agnatus esse, & remanet cognatus: qui nō cognoscitur a iure ciui. vt. j. de here. quae ab inte. defer. §. emancipati. & s. de leg. agna. ture. §. fi. & ff. de bonor. poss. l. sed cum patrono. §. j. Accur. ^m Foemini. licet in suis esset differentia inter masculos & foeminas iure ciui. vt. s. eo. §. j. ⁿ Exheredati. s. rite. aliās autē exheredato datur cōtra tab. vt. ff. de bon. pos. cōtra tab. l. nō putauit. §. nō quaeuis. Itē etiā institutis datur cōtra tab. si alius cōmittat eis edictū: vt. ff. de cōtra tab. l. iij. §. si pater. vers. plane. & ff. de leg. p̄. perita. bon. poss. cōtra tab. l. i. duo. ^o Habentur. quo ad adoptiuum patrem. ^p Instituit. ab adoptiuo patre. Accur. ^q Iure ciui. quod scilicet ius ciuile (scilicet adoptionis) quo vocantur ius adoptiuū ab hereditatē, alio iure ciui. s. per emancipationē, sublatum est, quod esse potest: vt. s. de legit. agna. ture. §. fin. ^r Attinet. quod vocat emancipatos: vt supra prox. §. & est ratio.

^s Tabu. nec de vitio praeteritionis curauit, secundum Ange. ^t Sui heredes. supple. & quia deserūt esse heredes sui, aliās nō esset bona ratio, cū filij necesse habeāt partes instituit: licet nō sint patres sui heredes ad filios. Filius autē emācipatus per capitis deminutionē definit agnatus esse, & remanet cognatus: qui nō cognoscitur a iure ciui. vt. j. de here. quae ab inte. defer. §. emancipati. & s. de leg. agna. ture. §. fi. & ff. de bonor. poss. l. sed cum patrono. §. j. Accur. ^u Foemini. licet in suis esset differentia inter masculos & foeminas iure ciui. vt. s. eo. §. j. ^v Exheredati. s. rite. aliās autē exheredato datur cōtra tab. vt. ff. de bon. pos. cōtra tab. l. nō putauit. §. nō quaeuis. Itē etiā institutis datur cōtra tab. si alius cōmittat eis edictū: vt. ff. de cōtra tab. l. iij. §. si pater. vers. plane. & ff. de leg. p̄. perita. bon. poss. cōtra tab. l. i. duo. ^w Habentur. quo ad adoptiuum patrem. ^x Instituit. ab adoptiuo patre. Accur. ^y Iure ciui. quod scilicet ius ciuile (scilicet adoptionis) quo vocantur ius adoptiuū ab hereditatē, alio iure ciui. s. per emancipationē, sublatum est, quod esse potest: vt. s. de legit. agna. ture. §. fin. ^z Attinet. quod vocat emancipatos: vt supra prox. §. & est ratio.

^a Nota praeteritionem matris factā de liberis non annullat. ^b Verbi rite, vocat solemnitate iuris, recte vero institui. sic. s. de mil. test. in prin. glo. in l. hoc colore. ff. de test. Tul. l. i. rheto. de ratiocinatione testamentum, inquit, scribunt testes. rite affuerunt. Aeg. per. ^c Quā potest instituit etiam committente inuito: vt. l. r. nūquā, ff. de leg. praet. Angl. ^d Et ibi gl. declarat quid sit committere edictū, & stipulationem committi. Aeg. Per.

lare testamētum: ideo p̄cedit, quia praeteritio matris habetur pro exheredatione, vt videbitis in §. mater. j. eo. Christo. pho.

^b Scilicet testatoris: secus in nepote post mortem viri: quae natus: vt hic per doc. ^c Cuius legis difficultates euitatis apponēdo talē clau sulā, omnes natos & nascituros qui mihi agnati potest: in tali re instituto. Quo autem ad exheredationem quasi postumorum qui sunt iam nati, & quae debent fieri nominatim: sic dicēs: talē nepotē vel pro nepotem si quādo me erit, ex tali causa exheredo: p̄p̄tē enī posthumi exheredari hodie nō possunt: vt per loā. Fab. & Ang. hic.

^d Similis. in veris postumis talis erat modus: si me mortuo nasceat mihi filius intra decē menses: vt. ff. de libe. & postu. l. Gallus. j. respon. & §. j. ij. & iij. sic ergo & hic p̄ legē Velleiā, si suus heres lū^o esse deseruit viuo testatore: vt. ff. de libe. & postu. l. Gall. §. vidēdū est nō cū lex Velleia. ^e sic etiā est paritas ab intestato: vt. j. de hered. quae ab intestato. §. cum autem. ^f iure ciui. sic. j. de here. quae ab inte. §. emancipati. ^g Necesse est. nā nihil minus tenet testamētū, aliud in eo qui est in potestate: vt. s. eo. in prin. ^h ADDITIO. Dic tā de iure ciui. quia non erat cognitus, q̄ etiā de iure praetorio: quia praetor habet illas pro tabulis, si se p̄tē signis testiuū signatae sint: & dat. bo. poss. secūdū tab. vt. l. cū tabulae. ff. de bono. posses. secūdū

ⁱ Emācipatos liberos iure ciuili neq; heredes instituire, neq; exheredare necesse est: quia nō sunt sui heredes. ^o Sed praetor omnes tā foeminini sexus, quā masculini, si heredes nō instituantur, exheredari iubet: virilis sexus nominatim: foeminini verò, & inter ceteros: quia si neq; heredes instituti fuerint, neq; ita vt diximus exheredati, ^o promittit eis praetor contra tabulas testamenti bonorum possessionem.

^a Adoptiuū quādiu in adoptatis nexu^o cōstituitur: haud secus q̄ naturales liberi instituendi vel exheredādi sunt: adoptione verò soluta, impune ab adoptante patre praeteruntur: quo tamen ad naturalē patrē tanquā ab eo emācipati haberi incipiunt. ^b Adoptiuū liberi quādiu sunt in potestate patris adoptiuū, eiusdē iuris habentur, cuius sunt iustis nuptiis quae sit. Itaq; heredes instituti, vel exheredati sunt, secūdū ea quae de naturalibus exposuimus. Emācipati verò a patre adoptiuo: neque iure ciuili, neq; eo iure quod ad edictū praetoris attinet, inter liberos cōnumerantur. Quae ratio accidit, vt

^c Tabu. nec de vitio praeteritionis curauit, secundum Ange. ^d Sui heredes. supple. & quia deserūt esse heredes sui, aliās nō esset bona ratio, cū filij necesse habeāt partes instituit: licet nō sint patres sui heredes ad filios. Filius autē emācipatus per capitis deminutionē definit agnatus esse, & remanet cognatus: qui nō cognoscitur a iure ciui. vt. j. de here. quae ab inte. defer. §. emancipati. & s. de leg. agna. ture. §. fi. & ff. de bonor. poss. l. sed cum patrono. §. j. Accur. ^e Foemini. licet in suis esset differentia inter masculos & foeminas iure ciui. vt. s. eo. §. j. ^f Exheredati. s. rite. aliās autē exheredato datur cōtra tab. vt. ff. de bon. pos. cōtra tab. l. nō putauit. §. nō quaeuis. Itē etiā institutis datur cōtra tab. si alius cōmittat eis edictū: vt. ff. de cōtra tab. l. iij. §. si pater. vers. plane. & ff. de leg. p̄. perita. bon. poss. cōtra tab. l. i. duo. ^g Habentur. quo ad adoptiuum patrem. ^h Instituit. ab adoptiuo patre. Accur. ⁱ Iure ciui. quod scilicet ius ciuile (scilicet adoptionis) quo vocantur ius adoptiuū ab hereditatē, alio iure ciui. s. per emancipationē, sublatum est, quod esse potest: vt. s. de legit. agna. ture. §. fin. ^j Attinet. quod vocat emancipatos: vt supra prox. §. & est ratio.

^k Tabu. nec de vitio praeteritionis curauit, secundum Ange. ^l Sui heredes. supple. & quia deserūt esse heredes sui, aliās nō esset bona ratio, cū filij necesse habeāt partes instituit: licet nō sint patres sui heredes ad filios. Filius autē emācipatus per capitis deminutionē definit agnatus esse, & remanet cognatus: qui nō cognoscitur a iure ciui. vt. j. de here. quae ab inte. defer. §. emancipati. & s. de leg. agna. ture. §. fi. & ff. de bonor. poss. l. sed cum patrono. §. j. Accur. ^m Foemini. licet in suis esset differentia inter masculos & foeminas iure ciui. vt. s. eo. §. j. ⁿ Exheredati. s. rite. aliās autē exheredato datur cōtra tab. vt. ff. de bon. pos. cōtra tab. l. nō putauit. §. nō quaeuis. Itē etiā institutis datur cōtra tab. si alius cōmittat eis edictū: vt. ff. de cōtra tab. l. iij. §. si pater. vers. plane. & ff. de leg. p̄. perita. bon. poss. cōtra tab. l. i. duo. ^o Habentur. quo ad adoptiuum patrem. ^p Instituit. ab adoptiuo patre. Accur. ^q Iure ciui. quod scilicet ius ciuile (scilicet adoptionis) quo vocantur ius adoptiuū ab hereditatē, alio iure ciui. s. per emancipationē, sublatum est, quod esse potest: vt. s. de legit. agna. ture. §. fin. ^r Attinet. quod vocat emancipatos: vt supra prox. §. & est ratio.

quia desunt esse filij. Sed naturales non possunt desinere esse filij per emancipationem: vt. j. de here. quæ ab intesta. §. minus ergo. ibi. nec quia. Accursius.

^a Extraneorum. ff. de contra tabu. l. j. §. & sui iuris.

^b Patre. ff. de bo. posses. contra tab. l. si emancipatus. §. pe. in fi.

[Sed hæc quidem.] ^c A.

^d s. Dicit Iustin. quod

huiusmodi differentias

sexus & modi ex her. de

quibus dictū est huc

que, vetustas, id est

media iuris prudētia in

introducēbat, sed nostra

constitutio differētia

amouet, & nihil inter

mascul. & femi. quātum

ad modum exheredādi

vel institūdi interesse

existimauit: & hoc

triplici ratione. Primo,

quia vtræque personæ

in procreatione hominum

simili naturæ officio

funguntur. Secunda

ratio: quia lex antiqua

xij. tabu. omnes tā

masculos quā

feminas pariter ad

successiones parentū

ab intestato vocabat.

Tertia ratio est: quia

pretores secuti sunt. l. xij.

tabu. dādo scilicet filiabus

sicuti & filiis præteritis

bo. posses. contra tabul.

in totum. vnde nos his

rationibus moti, simile

ac simplex ius antiquū,

differentiis explosis, in

filiabus & filiis & omni-

bus aliis per virilem

sexum descendētibz, nō

solum iam natis, sed etiā

postumis, introduximus

& statim in cōstituti-

one nostra, vt omnes

sue sint sui, siue emanci-

pati, aut instituantur

heredes, aut nominatim

exheredentur: & omnes

siue sint tā nati, siue

adhuc in vtero constituti,

& postea nati sunt: eundem

habere effectū circa

parentum suorum

testamētum infirmandū,

& hereditatem à scriptis

herēdibus auferendam:

quem quidem effectum

filij sui vel emancipati

præteriti vel exheredati

habere poterunt. & hæc

dicuntur vsque ad

illū. §. circa adoptiuos. &

casus planus est vsq; ad

fi. tit. Frac. de Are.

^e Sed hæc, scilicet supra

dicta à principio titu. vsque

ad §. emancipatos. Et dic

hæc, scilicet differentiā

sexus & gradus & modi

exheredationis: vt. §. eo. §. j.

& §. postumi. & §. sed

femini. non autē dicit

de his quæ postea vsque

modo dicta sunt à §. illo,

emancipati.

^f Vetustas, id est media

iurisprudētia, vt statim

lequitur.

^g Constitutio. C. de libe. præ.

vel exhereda. l. maximū.

^h In hoc, aliās enim multæ

differētiæ sunt: vt. ff. de

sta. homi. l. in multis.

ⁱ Nihil interesse. in

authen. quib. mōd. natu. effi.

sui. §. non autem. coll. vij.

^k Quia, prima ratio.

^l Officio, id est simili

ex diuerso (quod ad naturalem parētem attinet) quādiu quidem sunt in adoptiua familia, extraneorum numero habeantur: vt eos neq; heredes instituere, neq; exheredare necesse sit. Cum vero emancipati fuerint ab adoptiuo patre, tunc incipiāt in ea causa esse, in qua futuri essent si ab ipso naturali patre emancipati fuissent.

Sublata veteri differētia, recētiori iure sancitum est, vt hūsdem testamētō modis & mares & feminae instituātur, vel exheredes fiat, idēq; in reliquis liberis, vt puta nepotibus, neptibus, & deinceps, necnō & in postumis, & emancipatis filiis obseruare conuenit.

Sed hæc, quidem vetustas, introducebat: nostra verō constitutio inter masculos & feminas in hoc iure nihil interesse existimās, quia vtræque persona in hominum procreatione simili naturæ officio fungitur, & lege antiqua duodecim tabularum omnes similiter ad successiōem ab intestato vocabantur, quod & prætores postea secuti esse videntur: idēdō simplex ac simile ius & in filiis, & in filiabus, & in cæteris descendētibz per virilem sexum personis, non solum iam natis, sed etiam postumis introduxit: vt omnes sui siue emancipati sint, vel heredes instituantur, vel nominatim exheredentur, & eundem habeāt effectū circa testamēta parentum suorum infirmāda, & hereditatem auferendam, quem filij sui vel emancipati habent, siue iam nati sint, siue adhuc in vtero constituti po-

^m Simplex, ad differentiā antiquæ distīctionis: vt. §. so. §. j.

ⁿ Per virilem sexum. Quid de descendētibz per femininū? Resp. admittuntur: sed cū deminutione tertiæ partis: vt. j. de here. quæ ab intest. §. item vetustas. versic. diui. & C. de colla. bo. l. illam. Accur.

^o Eundem habeant effectum. quo ad commodum, diuerso tamen iure, nam suus præteritus & dicit nullū, & contra tab. habet, si non vult dicere nullū, quando præteritus est. Sed emancipatus tantum habet cōtra tabu. vt. C. de libe. præte. l. maximū. §. sancimus itaq; & c. & ff. de le. præst. l. is qui. Si autem exheredentur, habent querelā omnes: vt. ff. de cōtra tabu. l. nō putauit. §. non queis. & de inoffic. testa. l. Papinianus.

^p Postea nati sint. qui exheredari non possunt, vt diximus. §. eo. §. postumi.

^q Constitutio. C. de adopt. l. cum in adoptiuis & recitatur. §. de adopt. §. sed hodie.

^r Occupatus, quid si non est in expeditione? Resp. ius commune obtinet: vt. §. de mili. testa. §. illis.

^s Non ignorans. Si enim ignorat, non valet testamentum: vt. C. de testa. mili. l. sicut certi iuris. nisi fuerit eius animi, vt si filium haberet, esset exheres: vt. ff. de mili. testa. leg. qui iure militari.

^t Mater vel auus maternus necesse nō habent liberos suos aut heredes instituere, aut exheredare: sed possunt eos silētio tōmittere. Nam silēntium matris, aut aui materni, & cæterorū per matrem ascendēntium, tantū facit, quantū exhereditio patris. Neq; enim matri filium filiāve, neq; aui materno nepotem neptēve ex filia, si eū eamve heredem non instituat, exheredare necesse est, siue de iure ciuili queramus, siue de edicto prætoris, quo prætor præteritis liberis contra tabulas bonorum possessionem permittit: sed aliud eis administratū seruatur, quod paulo post vobis manifestum fiet.

de inoffic. testa. l. cum filium. Accur. ^u ADDITIO. Et hæc vera quādo fuit incerta causa: & tunc hoc quo ad matrem vel eius lineam habetur pro exheredatione. & habet locum querela, vt hic. Quo autem ad patrem & eius lineam, si sit facta præterito à filio in potestate, competit ius dicendi nullum: si ab emancipato, datur contra tabulas. Sed hodie non expressa causa testamentum est nullum: vt. §. in authen. vt cum de appella. cog.

^x De iure ciuili, quia non habet eos in potestate: vt. j. de hered. qual. & differen. §. ceteri.

^y Edicto, quo emancipati vocantur: vt. §. eo. §. emancipatos. quia eos non potest emancipare: vnde contra tabulas locum non habet: vt hic, & ff. de contra tab. l. illud. §. testamenta.

^z Eis, scilicet descendētibz per lineam femininā, datur tamen & aliis, sed his maximē: vt. C. de inoffic. testa. l. filiam.

^a Paulo post, vt. j. de inoffic. testa. per totum.

DE HEREDIBZ INSTITVENDIS.

Continuat hoc modo: vidimus de ordinatione testamentorum in titu. de Cōtinuatio. testa. ordinan. Verum quia causa efficiens fuit necessaria: ideo postea posuit de personis testantium, vt in tit. de milit. testamen. & qui testari non possunt, in tit. quibus licet facere testamentum, vel non. aliās est tit. quibus non est permissum facere testamentum. Verum quia in testamentis heredes instituitur:

Heres suus præteritus habet duo remedia: remācipat vnicū.

^b Et si verba essent generalia apta cōprehēdere omnē nasciturum: se cōdum Bal. licet Angel. dubitet hic, fecus tamen in pagano: vt hic p. cū.

ⁱ Non est, silēntio, in ver. lib. Omittere est, silēntio exheredare. l. si patronus ff. de bo. lib. Cuiacius.

^a] Nota etiam ex lege. xij. tab. ita ad mīre testato femina siue masculus cū dū Angē.

^e Lege antiqua, argumentatur ex iure antiquo. sic. §. qui ma. non poss. §. si. & hæc est secunda ratio.

^f Videtur, si dādo filiæ bonorum posses. contra tabu. intotum: licet non possit dicere nullum, vt suus: vt. C. de libe. præte. l. maximū. ibi; & si præteritus & c. & hæc est tertia ratio. Accursius.

Cōtinuatio. testa. ordinan. Verum quia causa efficiens fuit necessaria: ideo postea posuit de personis testantium, vt in tit. de milit. testamen. & qui testari non possunt, in tit. quibus licet facere testamentum, vel non. aliās est tit. quibus non est permissum facere testamentum. Verum quia in testamentis heredes instituitur: videndum

videndum est ergo de hoc tit. Aretinus. vel sic: visum est supra de filiis tam natis quam nascituris heredibus instituendis, vel exheredandis. Nunc sequitur videre generaliter de extraneis heredibus instituendis.

* Hoc dicitur ratione contrarii, quia gerundium importat necessitatem. glo. in rub. ff. de edem. videtur ergo quod hic tractaretur de his qui necessario sunt heredes instituendi quod est saltem fecerunt Iul. Aegid. Per.

Heredes.] Totus iste titulus diuiditur in septem partes. Primò ponit regulam generalem quod non solum liberi, sed etiam serui: & non tantum proprii, sed etiam alieni possunt heredes institui. Secundò declarat qualiter proprius seruus potest institui: & quis dicatur proprius seruus. Tertio quis dicatur alienus, & quomodo potest institui. Quarto quod non tantum vnus, sed etiam plures possunt heredes institui. Quintò ponit diuisionem portionum hereditatis, & de effectu ipsius. Sextò de institutione sub conditione. Septimò quod etiam ignorus testatori potest heredes institui. Secunda ibi, Proprios autem. Tertia ibi, Alienus seruus. Quarta ibi, Et vnus hominem. Quinta ibi, Hereditas plerumque. Sexta ibi, Heres & pure. Septima ibi, Hi quos. Vel diuidas vt diuidit hic glo. rub. CA S V S. Domine, vos vultis tractare de here. instiru. dicatis igitur mihi qui possunt heredes institui? Ad hoc respond. Amice, heredes institui possunt tam liberi homines, quam serui, & tam proprii serui quam alieni: sed olim secundum sententias plurimum non licebat proprios aliter instituere heredes, quam cum libertate expresse data: sed hodie secus est. nam auctoritate nostrae constitutionis, licet dominis, nulla mentione facta de libertate, proprios seruos in testamento suo heredes instituere. hoc tamen de nouo non induximus. nam antiquitus Atilicinus iuriconsultus hoc induxerat. Paulus etiam in libris suis, quos tam ad Massurium Sabinum, quam ad Plantium scripsit, refert hoc idem Atilicino antiquo iuriconsulto placuisse. vnde quod antiquitus Atilicino & Paulo placuit. nostra constitutio in legis necessitate introduxit. & hæc dicuntur vsque ad illum. §. proprius autem seruus. in quo pone sic casum. Domine, vos dixistis mihi quod proprius seruus potest heres institui. modo dicatis mihi, quis dicatur proprius seruus; Ad hoc respondet, Amice, proprius seruus quo ad hoc vt possit institui intelligitur etiam ille in quo testator nudam habet proprietatem: licet alius in eo vsum fructum habeat. nam nihilo minus proprius seruus intelligitur. Et hæc dicuntur vsque ad illum. §. est autem. Franciscus de Aretio.

Heredes instituere permittum est tam liberis quam seruis. Quam seruos homines, quam seruos: & tam proprios, quam alienos. Proprios autem olim quidem secundum plurimum sententias non aliter quam cum libertate rectè instituere licebat: hodie verò etiam sine libertate ex nostra constitutione heredes eos instituere permittum est. Quod non per inuolutionem induximus, sed quoniam & equus erat, & Atilicino placuisse Paulus suis libris tam quos ad Massurium Sabinum, quam ad

Plantium scripsit, refert hoc idem Atilicino antiquo iuriconsulto placuisse. vnde quod antiquitus Atilicino & Paulo placuit. nostra constitutio in legis necessitate introduxit. & hæc dicuntur vsque ad illum. §. proprius autem seruus. in quo pone sic casum. Domine, vos dixistis mihi quod proprius seruus potest heres institui. modo dicatis mihi, quis dicatur proprius seruus; Ad hoc respondet, Amice, proprius seruus quo ad hoc vt possit institui intelligitur etiam ille in quo testator nudam habet proprietatem: licet alius in eo vsum fructum habeat. nam nihilo minus proprius seruus intelligitur. Et hæc dicuntur vsque ad illum. §. est autem. Franciscus de Aretio.

Heredes instituere. quasi dicat dominos intus in bonis suis facere. nam heres, id est dominus: vt infra de heredum qualitate & differencia. §. fina. ibi, pro herede. Item ideo dixi intus, quia ita subintrat heres in dominium rerum defuncti, ac si eadem persona esset: vt in authent. de iureiurand. à maiori. §. j. ibi, cum vtique colla. v. & ff. quibus ex causis maio. leg. cum miles. in fin. j. responsi. Accursius. A D I T I O. Non tamen est idem dominium quod erat penes defunctum: sed fingitur esse idem. Secus autem in possessione, quam volens perdere, & in alium transferre, statim perdit, & noua renascitur statim quod est apprehensa, & intelligitur semper fuisse continuata. si interim à nemine fuit occupata. Angel.

Permittum est. scilicet à iure. **P**roprios. scilicet seruos. **A**lienos. sic ff. eo. l. non minus. **C**onstitutione. vt. C. de necess. her. insti. l. cum quidam. **E**os. scilicet proprios seruos. **N**on per inuolutionem. q. d. non induximus hoc de nouo, sed apud antiquos hoc idem dixerat Atilicinus, vt subiicit. Sed contra supra quibus ex cau. ma. l. nō licet. idemque iuris. ibi, noua humanitatis &c. Sol. iste Iustinianus non inuenit, sed rationem reddit, Instituit.

* Aptitudi- ne, nō actu. nā hæres nō est dominus bonorum te- statoris ante aditā hereditatē secundum Por. Aegid. Per.

cum non sit verisimile, &c. vt ibi. Vel aliter: Atilicino placuit, & Paulo, sed in legis necessitate non deduxerunt. sic. & §. de test. §. sed neque heres. Iustinianus verò in legis necessitate induxit vt ex ipsa institutione lib. esse videatur. Item nunquid corrigitur quod aliis dicitur, scilicet quod pure institutus, & sub conditione liber:

tiū scripsit, refert. Proprius autē seruus etiā is intelligitur, in quo nudā proprietatē testator habet, alio vsum fructum habente.

Seruus accusatus de crimine adulterij commissi cum domina sua, non potest ante sententiā manumitti, nec ab ea heres institui. Aretinus.

Est autem casus in quo nec cū libertate vtiliter seruus à domina heres instituitur: vt constitutio- ne diuorum Seueri & Antonini cauetur, cuius verba hæc sunt: Seruum adulterio maculatum, non iure testamēto manumissum antē sententiam ab ea muliere videri, quæ rea fuerat eiusdem criminis postulata, rationis est. Quare sequitur vt in eundem à domina collata heredis institutio, nullius momenti habeatur. Seruus in quo quis habet vsum:

seruum suum heredem instituere? Et respon. quod non. Est enim casus in quo non licet domino seruum suum heredem instituere, quamuis libertatem eidem seruo se dedisse in testamento suo expresserit. & ita cauetur constitutione diuorum Seueri & Anto- cuius constitutionis verba sunt hæc: Rationis est, seruum maculatum id est accusatum de adulterio cum domina sua commisso, non videri iure manumissum ante sententiam ab eadem domina sua, quæ fuerat rea postulata eiusdem criminis. vnde sequitur quod ex quo manumissio in testamento suo non valet: nec cum institutione valere possit. Manifestum est igitur quod institutio heredis in eundem à domina collata, nullius momenti habeatur. & hæc vsque ad illum §. alienus seruus. Franc. de Aret.

Constitutione. scilicet Græca, quam non habemus. Accursius. **Q**uis. scilicet constitutionis. **V**erba hæc sunt. quæ sequuntur. **M**aculatum. i. accusatum. Nam aliàs est in litera, accusatum: vt. ff. eod. leg. his verbis. §. interdum. vbi de verb. ad verbum sunt ista quæ hic dicuntur, excepto quod ibi non scribitur maculatum vt hic, sed accusatum. similis expositio dicitur in li. Sapientie de Ioseph, Maculauerunt me impij. Et alibi in diuina scriptura, Mēdaces ostendit, qui maculauerunt eum, id est accusauerunt eum. **M**anumissum. l. videri vt postea subiicit. & dic manumissum simpliciter, non institutum: & ex hoc infert quod sequitur, quod nec cū institutione fieri potest liber, vt subiicit: quare sequitur &c. Aretinus.

Postulata. i. accusata de eodem adulterio cum seruo proprio commisso: pro quo grauius punitur vterque: vt. C. de mulie. quæ ser. pro. se iunx. l. j. in princip. **Q**uid si cum extraneo commisit adulterium: Respon. nec tunc manumittit vsque ad. ix. dies. vt. C. de adul. l. iij. & ff. de adul. leg. si postulauerit. §. iubet. Item quid si adulterium tale commisit: non tamen accusatur adhuc: Respon. bene potest manumittere. sed in crimine læsæ maiestatis est speciale, vt post commissum crimen tale non possit manumittere vel testari: vt C. ad leg. lul. maiesta. l. fin. & ff. de cona. l. post contractum. & l. donationes. §. fin. Accursius. **N**ullius momenti habeatur. quia si valeret institutio, valeret liber- tas: vt. §. eod. j. respon. & §. quibus ex causis manu. nō li. §. j. & ita no- ra argu. quod vbi aliquid prohibetur fieri directò, similiter & per obliquum prohibetur. sic. ff. de cond. insti. l. quæ sub conditione. §. sed si sub. ibi, sed est verius. Item arg. quod cassato principali, cassatur quicquid sequitur ex eo vel ex his: vt. C. de legi. & constitutio. l. non dubium. Accursius.

[Alienus seruus.] CA S V S. Domine, vos dixistis mihi supra quis

a] Tu dicenda cundum do. quod primo fuit ius legis necessitate: postea abrogatum: tertio p Iustinianum iterum ad legē redactū. i] puram.

i] Nudam proprietatem. vt iste liber & heres necessarius sit: vt. §. eodem. j. responso. sed tamen vsum fructuarius perinde vretur, ac si esset seruus ad- huc: vt. C. communia de manu. leg. j. §. fin autem proprietarius.

[Est autem.] CA S V S. Domine, vos dixistis mihi supra quod dominus potest seruum suum in testamento heredem instituere. nunquid est hoc generaliter verū, quod licet cuilibet domino

Al. hæreditatis. aliàs neutrum habetur nec hæredis nec hereditatis. b] Punitur autem & domina & seruus: quia verberati traditur igni. & idem non est in domino qui cognouit seruū: vt no. glo. in. l. i. & probatur in l. si. C. eo. de ma. propterea quia maior honestas requiritur in muliere, quā in maculo: vt §. dixi. Vnde turpē esset hoc nostro tempore quod famulus cognosceret familiā, propter honestatem quæ maxime requiritur in ipsa muliere. Christof. c] Hoc est falsum: quia manumissio intra ix. dies prohibetur: computantur qui à die diuortii, & non ac- culationis: vt per Io. Fab. & Ang. hic.

intelligitur proprius seruus: dicatis mihi quis intelligitur seruus alienus? Ad hoc respon. Amice, alienus seruus non solum dicitur ille in quo testator nihil iuris habet: sed etiam ille in quo testator habet vsum fructus. Et hæc dicuntur vsque ad §. seruus autem à dño. F. de A.

a] Et. ff. ad Sillan. l. i. §. Sed contradicit ad huc domini. de quo vide gl. in l. recte dicitur. ff. de verbo. signi. Ang.

Testator. & ideo non potest eum cum libertate instituire: vt. ff. eod. l. si alienus in prin. fructum dicitur alienus: & ideo institutus cum libertate ab usufructuario, non consequitur libertatem ipsam. Arret. Alienus seruus etiam is intelligitur, in quo usufructus testator habet. Simplex proprius serui institutio eum & liberum & domino necessarium heredem facit: qui si viuo adhuc testatore libertatem denegetur, voluntarius, efficiens: si autem à dño alienetur, nec liber nec heres sed ad nouo domino hereditatem querit. Seruus autem à dño suo heres instituitur, si quidem in eadem causa mauerit, sit ex testamento liber, heresque ei necessarius. Si vero à viuo testatore manumissus fuerit, suo arbitrio adire hereditatem potest: quia non fit heres necessarius: cum vtrumque ex domini testamento non consequatur. Quod si alienus fuerit, iussu noui dñi adire hereditatem debet: & ea ratione per eum dñs fit heres. nã ipse alieno quis sit effectus institutionis alieni serui. Ad hoc respon. Amice, alienus seruus heres institutus si durauerit in eadem causa: debet iussu domini sui adire hereditatem, & eidem per aditionem hereditatem acquirere. Si vero alienatus fuerit à domino suo viuentem adhuc testatore, aut etiam post mortem testatoris, tamen antequam hereditatem adierit: in hoc casu iussu noui domini debet adire hereditatem. & hæc sunt vera quando iste seruus in seruitute remanserit. sed si à primo domino, vel à nouo viuentem testatore, vel mortuo ante aditionem hereditatis, manumissus fuerit: tunc liber factus suo arbitrio hereditatem adire, & sibi ipsi acquirere poterit. Et hæc dicitur vsque ad §. seruus autem alienus. Franc. Alienus. qui sic institui potest, cum liber erit: prius non: vt. ff. de condi. institui. l. seruus alienus. & l. quia. h. Iussu. præcedente aditionem: vt. ff. de acqui. here. l. si quis mihi bona. §. iussu. & ita domino queritur. alius si seruus nolit adire (quod potest esse etiam domino iubente) non querit: vt. C. eo. l. cum proponas. ADDITIO. Si tamen coactus adeat, valet aditio. Sed patet filia recusante, item monasterium monasterio recusante adire, vel ante aditionem mortuo testatore, possunt adire suo iure: vt per Angelum Areti. hic. Post mortem eius. etiam post iussu eius, antequam tamen adiret: vt. ff. de acquiren. heredit. l. Antistius. §. j. Accursius. Noni domini. hoc est enim in hereditate, vt illi acquiratur, qui tempore aditionis est dominus, vel sibi, si liber est: tunc. sed in legato spectatur dies cessationis: vt si tempore mortis legantis sit mensuratus alienem, tamen mihi debeatur legatum: vt. ff. quando di. leg. ced. l. si post. §. j. & ibi glo. in verbo, statim. I. suo arbitrio. sic. §. eo. §. si vero. Accursius. [Seruus autem alienus.] CASVS. Domine, iam video quod proprius seruus à domino in testamento heres institui potest: pro deo dicaris modo mihi, quis est effectus illius institutionis? Ad hoc respon. Amice, institutio proprii serui à domino facta, gloriosum habet effectum. Proprius enim seruus à domino suo heres institutus, si in eiusdem domini dominio vsque ad mortem eius perseuerauerit, mortuo testatore fit ex testamento liber, & heres, scilicet necessarius. sed si testator viuos manumiserit: tunc post mortem testatoris adire hereditatem suo arbitrio poterit: nam in hoc casu, quando à viuo testatore manumissus fuerit, non cogitur heres necessarius esse: quia non consequitur hereditatem & libertatem ex testamento domini. Ad hoc enim vt heres necessarius sit, necesse est eum tam libertatem quam hereditatem ex domini testamento habuisse. & hæc obtinent, quando dominus viuos seruum institutum manumisit. Sed pone quod dominus seruum proprium instituit: & post institutionem alienauerit, vel quolibet alio modo in alium transfulerit. certe in casu isto mortuo testatore iussu noui domini debet iste seruus adire hereditatem, & eam nouo domino acquirere: & ea ratione per eius aditionem iussu noui domini factam, nouus dominus heres efficitur. Nam ipse seruus post institutionem alienatus, nec liber nec heres esse potest: licet etiam cum libertate in testamento expressa heres fuerit institutus. Dominus enim post institutionem eum alienando à libertatis datione videtur destituisse. Er hæc dicuntur vsque ad illum. §. alienus quoque. Franc. In eadem causa. id est seruus eiusdem domini. Ioan. vt. ff. si ex noxa. cau. aga. l. j. §. j. Liber. nisi aliqua lex impediatur libertatem: vt. ff. eo. l. si non lex. ad si sit. vel conditio: vt. ff. eo. l. quotiens. §. si. vel quia ex lege peruenit ad libertatem: vt. ff. eo. l. testamento. ad si. tit. secundum Io. Item fit liber à semetipso, nisi institutus fuerit ita: cum quis mihi heres erit, Stichus liber & heres esto. nam tunc à coherede accipit libertatem: vt. ff. de acquiren. heredit. l. ex parte. Item & ignorans fit heres & liber: vt. ff. si cer. petal. eius qui. Vtrumque. id est hereditatem & libertatem, nam vt liber sit & heres necessarius, hæc duo consequi debet ex testamento domini: vt de here. quali. & disse. §. j. Neque liber. Directa enim libertas in seruo alieno non potest

† Hæc est singularis seculi Bal. ad hoc qd vox publica prefertur priuata: unde per statum derogatur vltima voluntati. l. testamento. ff. eo. de vide Tul. lib. i. Rhetorico. de iuridicali constitutione. Aeg. Per.

habere locum: sed institutio potest habere effectum, vt hic. sed aliud in legatis quæ adimuntur hoc ipso quod alienantur serui: vt. ff. de adit. leg. l. seruo cum libertate. & est ratio: quia in legato spectatur dies quo cedit, an sit manumissus: vt. ff. quando distin. leg. ce. l. si post. §. si cum. ADDITIO. Hæc ratio non est bona: quia siue

natus, neque liber, neque heres esse potest, etiam si cum libertate heres institutus fuerit. Destitisse enim à libertatis donatione videtur dominus qui eum alienauit.

Seruus alienus heres institutus querit dño suo hereditatem, si iussu suo hereditatem adit. Si vero fuerit alteri alienatus, debet iussu noui domini adire. Si vero antequam adeat fuerit manumissus: potest suo arbitrio adire. Arret.

Alienus quoque seruus heres institutus, si in eadem causa durauerit: iussu dñi adire hereditatem debet. Si vero alienatus fuerit ab eo, aut viuo testatore, aut post mortem eius antequam adeat: debet iussu noui dñi adire. at si manumissus est viuo testatore, vel mortuo antequam adeat: suo arbitrio adire potest hereditatem.

Seruus alienus potest institui etiam post mortem domini sui, & etiam seruus hereditarius, vel eius qui est in viuo. Arret.

inspicimus diem cedentis legari, siue diem aditæ hereditatis: vtroque casu reperitur alienus. unde quædammodum etiam hereditas venit acquirere da nouo domino, ita & legatum. & propterea noua redditur ratio, quia facilius legata reuocantur quam hereditas institutio. l. ex parte. ff. de adimen. lega. cum enim facilius legata instituantur, facilius destruantur vt in antea. ex causa. C. de lib. præteri. Christophor.

Alienauit. scilicet alicui habenti factionem testamenti. vt. ff. eod. l. seruum eum. in fine. j. respon. & hoc nisi redimatur ab eodem testatore qui eum instituit, & postea eum alienauit. tunc enim reuiscit libertas: vt. ff. de ma. testa. l. verum. & ff. eod. l. quotiens. §. fin. & l. si non lex. & l. antepen.

* Id est capaci hereditatis. Aegi. per.

[Alienus quoque.] CASVS. Domine, non video

quis sit effectus institutionis alieni serui. Ad hoc respon. Amice, alienus seruus heres institutus si durauerit in eadem causa: debet iussu domini sui adire hereditatem, & eidem per aditionem hereditatem acquirere. Si vero alienatus fuerit à domino suo viuentem adhuc testatore, aut etiam post mortem testatoris, tamen antequam hereditatem adierit: in hoc casu iussu noui domini debet adire hereditatem. & hæc sunt vera quando iste seruus in seruitute remanserit. sed si à primo domino, vel à nouo viuentem testatore, vel mortuo ante aditionem hereditatis, manumissus fuerit: tunc liber factus suo arbitrio hereditatem adire, & sibi ipsi acquirere poterit. Et hæc dicitur vsque ad §. seruus autem alienus. Franc.

Alienus. qui sic institui potest, cum liber erit: prius non: vt. ff. de condi. institui. l. seruus alienus. & l. quia. h. Iussu. præcedente aditionem: vt. ff. de acqui. here. l. si quis mihi bona. §. iussu. & ita domino queritur. alius si seruus nolit adire (quod potest esse etiam domino iubente) non querit: vt. C. eo. l. cum proponas. ADDITIO. Si tamen coactus adeat, valet aditio. Sed patet filia recusante, item monasterium monasterio recusante adire, vel ante aditionem mortuo testatore, possunt adire suo iure: vt per Angelum Areti. hic.

Quod factum si ex statuto vel lege requiritur iussu, aucto ritas, consensus vel voluntas: & an precedere debet aut vel sequi: vide no. in l. fin. §. ne cessitate. C. de bo. quæ lib. Dies cessationis spectatur in legato.

Post mortem eius. etiam post iussu eius, antequam tamen adiret: vt. ff. de acquiren. heredit. l. Antistius. §. j. Accursius. Noni domini. hoc est enim in hereditate, vt illi acquiratur, qui tempore aditionis est dominus, vel sibi, si liber est: tunc. sed in legato spectatur dies cessationis: vt si tempore mortis legantis sit mensuratus alienem, tamen mihi debeatur legatum: vt. ff. quando di. leg. ced. l. si post. §. j. & ibi glo. in verbo, statim. I. suo arbitrio. sic. §. eo. §. si vero. Accursius.

[Seruus autem alienus.] CASVS. Domine, iam video quod proprius seruus à domino in testamento heres institui potest: pro deo dicaris modo mihi, quis est effectus illius institutionis? Ad hoc respon. Amice, institutio proprii serui à domino facta, gloriosum habet effectum. Proprius enim seruus à domino suo heres institutus, si in eiusdem domini dominio vsque ad mortem eius perseuerauerit, mortuo testatore fit ex testamento liber, & heres, scilicet necessarius. sed si testator viuos manumiserit: tunc post mortem testatoris adire hereditatem suo arbitrio poterit: nam in hoc casu, quando à viuo testatore manumissus fuerit, non cogitur heres necessarius esse: quia non consequitur hereditatem & libertatem ex testamento domini. Ad hoc enim vt heres necessarius sit, necesse est eum tam libertatem quam hereditatem ex domini testamento habuisse. & hæc obtinent, quando dominus viuos seruum institutum manumisit. Sed pone quod dominus seruum proprium instituit: & post institutionem alienauerit, vel quolibet alio modo in alium transfulerit. certe in casu isto mortuo testatore iussu noui domini debet iste seruus adire hereditatem, & eam nouo domino acquirere: & ea ratione per eius aditionem iussu noui domini factam, nouus dominus heres efficitur. Nam ipse seruus post institutionem alienatus, nec liber nec heres esse potest: licet etiam cum libertate in testamento expressa heres fuerit institutus. Dominus enim post institutionem eum alienando à libertatis datione videtur destituisse. Er hæc dicuntur vsque ad illum. §. alienus quoque. Franc. In eadem causa. id est seruus eiusdem domini. Ioan. vt. ff. si ex noxa. cau. aga. l. j. §. j. Liber. nisi aliqua lex impediatur libertatem: vt. ff. eo. l. si non lex. ad si sit. vel conditio: vt. ff. eo. l. quotiens. §. si. vel quia ex lege peruenit ad libertatem: vt. ff. eo. l. testamento. ad si. tit. secundum Io. Item fit liber à semetipso, nisi institutus fuerit ita: cum quis mihi heres erit, Stichus liber & heres esto. nam tunc à coherede accipit libertatem: vt. ff. de acquiren. heredit. l. ex parte. Item & ignorans fit heres & liber: vt. ff. si cer. petal. eius qui. Vtrumque. id est hereditatem & libertatem, nam vt liber sit & heres necessarius, hæc duo consequi debet ex testamento domini: vt de here. quali. & disse. §. j. Neque liber. Directa enim libertas in seruo alieno non potest

autem plurium. Franciscus.

a Post domini mortem. verba legis sunt omnia, & secundum hoc planum est, vel testatoris: quia sic dicat, Instituo seruum heredem post mortem domini. & probatur hæc lectio. ij. ff. eo. leg. qui filio. j. respon. nec ob. quoddam videatur in diem fieri hæc institutio: vt. j. eo. §. heres. quia incertus est dies mortis: vt. ff. de condi. & demonst. l. j. §. dies autem. vnde valet. & ff. eod. l. in tempus. in prin.

b Testamenti factio. scilicet passiuæ, non actiuæ: vt. j. de heredum quali. & dif. §. testamenti. & ius heredum spectatur, si modò cū defuncto fuit, licet cum herede institutio non sit testamenti factio: vt. ff. eo. l. seruus hereditarius.

c Nondum. bene dico seruum hereditarium posse institui: quia non est nullius, sed alicuius, scilicet hereditatis: quæ

f Passiuæ. j. qui ex alieno testamento capere possunt, non enim potest institui seruus, nisi eius dominus habeat passiuam testamenti factionem: vt. j. de her. qua. & diff. rent. §. in extraneis. Acgi. Per.

d Defuncti. & est forte ratio: quia defunctus est certus quis fuerit: sed non sic de herede: quia etsi certus sit institutus, poterit esse quod non adeat hereditatem: quia potest desistere multis de causis: vt infra quibus modis testam. instit. §. posteriore. & facit ad hunc. §. infra de stipulat. seruo. in principio. & ff. de acquiren. re. do. l. in eo. in fin. & l. sequenti.

e Eius qui in vtero est. cum pro nato sit habendus quo ad commodum: vt. ff. de sta. ho. l. qui in vtero. & ff. eo. l. eius. in prin.

f Seruus autem plurium. CASVS. Domine, iam video quis sit effectus institutionis, quando seruus vnus alij instituitur. Sed pone quod aliquis instituat seruum plurium dominorum: dicatis mihi quis sit effectus huiusmodi institutionis: Ad hoc respond. Amice, seruus plurium dominorum cum quibus testamenti factio est, ab extraneo heres instituitur, vniciuique dominorum, cuius iussu adit hereditatem. acquirit pro portione dominij quam in seruo habet, & efficitur heres. Sed pone: domine, iam video quod per institutionem serui plurium dominorum plures heredes institui possunt. estne hoc verum? Et respond. quod sic. nam & vnus hominem & plures vsque in infinitum, quot testator voluerit heredes facere, potest. Et hæc dicuntur vsque ad. §. hereditas. Franciscus. de Aret.

g Cum quibus. scilicet dominis.

h Ab extraneo. si verò ab altero ex dominis sit institutus, acquiritur cæteris sociis hereditas. quod dic vt. ff. pro socio. l. verum. §. si seruo communi.

i Iussu. dic quod sufficit vna iussio, licet sint plures domini: vt. ff. de acqui. her. l. seruus duorum. *

* Hæc gl. nõ est Accur. filii. Heredes institui possunt simul oēs homines mundi.

Voluntas testatoris est lex.

k Velit. cum sua voluntas sit lex: vt in authen. de nup. §. disponat. col. iij.

[Hereditas.] CASVS. Domine, iam video qui possunt heredes institui: & quis sit effectus institutionis. pro deo dicatis mihi qualiter diuiditur hereditas: Ad hoc respon. Amice, hereditas plerumque diuiditur in. xij. vncias, quæ assis appellatione continentur. Habent autem hæc partes hæc nomina ab vncia vsque ad assen: vt puta hæc, fescunx, & c. prout in litera continentur. Et hæc dicuntur vsque ad. §. non autem. in quo pone sic casum: Domine, vos dixistis mihi quod hereditas diuiditur in. xij. vncias: & propria nomina vnciarum mihi expressistis: nunquid generaliter oportet esse. xij. vncias in hereditate: Et respon. quod non semper duodecim vncias in hereditate oportet esse. Nam tot vnciæ assen constituunt, quot testator voluerit. Si enim testator vnus tantum heredem ex semisse instituerit rotas assen in semisse continebitur. & hoc ideo, quia idem ex parte testatus, & ex parte intestatus decedere non potest. & hoc est verum

nisi sit miles qui in castrensibus testari potest, & in paganis intestatus decedere. Sola enim voluntas militis in testando spectatur. Cum igitur aliquis in semisse vnus tantum instituerit, & alium postea non instituerit: presumitur in totum assen instituisse. & similiter in casu conuerso: quia sicut ego tibi dixi non semper esse

Vniuersa quæuis hereditas in vncias. xij. (quæ assis appellatione continentur) scinditur: quarum quælibet certum nomen à lege sortita est: potest tamen in plures paucioresve vncias (prout testatori libitum erit) distribui.

Hereditas ¶ plerumque ¶ diuiditur in duodecim vncias, quæ assis appellatione ¶ continentur. Habent autem & hæc partes ¶ propria nomina ab vncia vsque ad assen, vt puta hæc fescunx, ¶ sextans, ¶ quadrans, ¶ triens, ¶ quincunx, ¶ semis, ¶ septunx, ¶ bes, ¶ dodrans, ¶ dextans, ¶ deunx, ¶ as. ¶ Non autem vtiq; semper duodecim vncias esse oportet. nã tot vnciæ assen efficiunt, quot testator voluerit: & si vnus tantum quis ex semisse (verbi gratia) heredem scripserit, totus assen in semisse erit. Neque enim idem ex parte testatus, & ex parte intestatus ¶ decedere potest,

necesse. xij. vncias contineri in assen: & in quatuordecimque voluerit plurimas vncias potest quis hereditatem diuidere. Et hæc dicuntur vsque ad. §. si plures instituantur. Franc. de Aret.

l Plerumque. ideo dicit plerumque, quia quandoque implures: vt infra eodem. §. si plures. quandoque in pauciores diuiditur: vt. j. eod. §. non autem.

m Quæ. scilicet vncia simul collectæ.

n Appellatione. id est significatione.

o Hæc partes. j. positæ in quantitate differentes. vel dic melius hæc partes, scilicet vnciæ. xij. ad partes redactæ. est enim ad superiora facienda relatio.

p Sescunx. * i. vncia & dimidia: vt. ff. de inof. testam. l. Papinianus. §. quonia autem quarta. in fi. §. Sed quare non posuit nomen quod vncia

¶ Cñ hoc. §. concord. c. Raynaldus. in glo. super ver. expressit. extra de testa.

* De assen & partibus eius vide B. d. l. li. 2. de Ro. instituta: Bartolomeum Fõtinum ¶ Perũ l. lary. vt. Sext. Pon. pe. & Tull. l. i. Rhetor. de legitima cõstitutione §. ex ambiguo. Acgi. Per.

signaret Respon. quia plura sunt negotia, quàm vocabula: vt. ff. de præf. ver. l. natura. Et not. quod primum & secundum & tertium & quartum nomen interpretationem sumit ex eo q. quotã designat hereditatis portionem, Sescunx enim dicitur quasi semuncia & vncia. & est tertia eius litera (non x. Sextans, quia sextam eius partem signat, id est duas vncias. Quadrans, quia quartam: & ita tres vncias signat. Triens, quia tertiam partem: & ita quatuor vncias signat. Sequentia verò nomina etymologiam habent ex eo q. certum numerum vnciarum signant. Dicitur enim quincunx, non quia quintam partem habet: sed quia quinque denotat vncias. Semis, quia sex: & sic de singulis per ordinem. Itẽ no. q. non omnes vnciæ quæ signantur per ista nomina, continentur in assen: licet hoc innui videatur. Sic enim continet as. lxx viij. vncias & dimidiam. Ideo autem ponit has partes, quia quælibet potest in assen contineri. hac ratione & homo dicitur risibilis: & actio legis Aquiliæ pœnalis dicitur: vt. j. ad le. Aquil. §. his verbis. Item no. ista tria nomina, as, pondus, libra, idem signare. Item quandoque as ponitur pro obolo: vnde illud, Nõne duo passeres assen veneunt: vnde versus: As, obolus, pondus, as est possessio rota, id est hereditas: vt hic. sed & pondus large dicitur omne quod est in statera positum. sed hic stricte accipitur pro pondere. xij. vnciarum. vnde dupondium, quasi duplex pondus, scilicet. xxij. vnciarum: vt. j. eo. §. & si plures. & facit ad hunc. §. ff. eo. l. seruum meum. §. fin.

q Sextans. id est duæ vnciæ, quasi sexta pars assis.
r Quadrans. i. tres vnciæ, quasi quarta pars assis.
s Triens. i. quatuor vnciæ, quasi tertia pars assis.
t Quincunx. id est. v. vnciæ.
u Semis. i. vj. vnciæ: scilicet dimidium assis.
x Septunx. id est. vij. vnciæ.
y Bes. id est. viij. vt olim des, quasi dempro triente.
z Dodrans. id est. iij. quasi dempro quadrante.
a Dextans. i. x. quasi dempro sextante.
b Deunx. id est. xj. quasi dempta vncia.
c As. id est. xij.

d Totus as. nam in totum presumitur instituisse defunctus, cum alii non instituit: vt hic, & ff. eo. l. interdum. §. j. Idem quoque presumitur in milite: vt. C. de testam. mili. l. iij. §. nam cum. nisi quod hic sequitur, nõ ad superius proximum, sed ad hoc quod sequitur, refertur. l. neq; em & c. Sed si miles fecit testamentum in castrensibus, potest decedere intestatus in paganis: vt. C. de test. mili. l. ij.
e Intestatus decedere. imò videtur q. sic: vt. ff. de inof. testa. l. nam & si parentib. §. pen. & si quæ est contra. Sed hoc est verum ab initio: sed ex postfacto potest: vt. C. de inof. testa. l. cū duob. Et no. hic idẽ

a] Et ista est cõmunis opinio: licet Ange. putes de iure veip sic distinguendum vt procedat quãdo verba possunt aptari ad ius cõmune: à illis presumitur testatus de iure speciali. l. si miles vnus ex fundo. ff. de mili. testa.

non esse in parte quo ad partem, quod est in toto quo ad totum. ff. famil. c. i. in hoc iudicio. Argumen. c. tra. ff. de pact. l. i. u. i. gentium. §. ad e. & §. sequen. & facit ad hunc. §. de regulis iur. l. in testamentis. Accursus.

ADDITIONE. Et melius. l. ius nostrum. eodem titu. Et procedit iste textus indistincta, siue simpliciter sit facta institutio in re certa vel parte, de reliquo non facta mentione: siue dixerit testator in residuo se velle intestatum decedere. Io. Fab. & Ang. Are.

a Nisi sit miles. nam miles bene potest pro parte testatus decedere, pro parte intestatus. vt. C. de test. mil. l. ij.

b Quotcumque. & facit ff. eo. l. interdum. §. pater familias. & . l. sequen. vsque ad lex facta.

[si plures.] CASVS.

Dñe, pone quod aliquis plures instituit heredes: nūquid necesse est quod testator exprimat partes in quibus eos instituit? Et respond. quod non: nisi voluerit eos ex disparibus partibus heredes esse. Si enim plures heredes instituuntur: ita demum necessaria est partium distributio, si voluerit testator heredes instituendos ex inaequalibus portionibus succedere. Satis enim manifestum est, quod si eos simpliciter instituat, partibus hereditatis in institutione non expressis, omnes institutos ex equalibus portionibus heredes esse intelligendam est. Sed pone quod testator quosdam instituit in certis portionibus, puta Titium in triente, & Mauium in

sextante: & postea Sempronium instituit simpliciter, nulla portione in eius persona expressa: dicatis mihi, quid iuris erit in casu isto? Ad hoc respon. Amice, si plures instituuntur certis partibus in quorundam personis expressis: & aliquis postea sine parte institutus fuerit ille qui sine parte institutus est: si aliqua pars a se deest, ex ea parte institui intelligitur: vnde in casu praedicto ille qui sine parte institutus est, in semisse erit heres. & idē iuris est si plures sine parte instituti sunt, nam omnes in eam partem quae a se deest, concurrunt. & haec sunt vera, quando aliqua pars deest a se. sed pone quod totus as completus sit: quia institui Publium in semisse, & Mauium in alio semisse: postea vnum vel plures sine parte institui. quid iuris est in casu isto? Ad hoc resp. Amice, si totus as sit completus, omnes instituti vocantur in dimidiam partē hereditatis: & ille solus qui sine parte institutus fuerit, vel etiā si plures sine parte instituti fuerint, in alterā partē vocabuntur. Nec etiam interest in eo casu quando aliqui sunt instituti in certa portione, & postea alius sine portione institutus est: vtrū primus vel medius an nouissimus sine parte institutus fuerit. nā semper illa pars quae vacat, intelligitur data ei qui sine certatione institutus est. & haec dicunt vsque ad §. videamus. Franc.

c Distributio. i. assignatio partium: quam scilicet partem vel itestator quemlibet habere.

d Ex aequis partibus. facit. ff. e. l. quotiens. §. heredes.

e Heres sit. eadem est ratio in dupondio. vt. ff. eod. l. item quod Sabinus. & . j. eo. §. & si plures. Item est hoc verum, si testator non ignorat: vt. ff. eo. l. quo loco. §. j. quae est contra. Accursus.

f In dimidiam partem. aliter enim si a se expleto scripsit, ex reliqua parte heres esto: tunc enim cum nihil reliquum sit, ex nulla parte heres institutus est: vt. ff. eod. l. item quod Sabinus. §. vnde. vers. sed si a se. Accursus.

g Vocantur. scilicet illi qui erant instituti in tota hereditate par-

tibus expressis.

h Omnes. qui erant instituti sine partibus. Accursus.

i Nec interest. hoc refertur non ad proximum casum, sed ad superiorem, scilicet quando pars vacat. idem tamen in secundo, sed non haberet locum ratio quae redditur, Ea enim &c. vel dic quod ad

Pars hereditatis per testatorem non distributa, accrescit hereditibus pro portionibus hereditariis. Idem contra si testator plus distribuit quam sit in hereditate: tunc enim cuiuslibet heredum decrescit pro rata. Aretinus.

Videamus si pars aliqua vacet nec tamen quisquam sine parte sit heres institutus, quid iuris sit: veluti si tres ex quartis partibus heredes scripti sunt. Et constat vacantem partem singulis tacite pro hereditaria parte accedere, & perinde haberi, ac si ex tertiis partibus heredes scripti essent: & ex diuerso si plures heredes scripti in portionibus sint, tacite singulis decrescere: vt si (verbi gratia) quatuor ex tertiis partibus heredes scripti sint, perinde habeantur, ac si vnusquisque ex quarta parte scriptus heres fuisset.

Si plures vnciae quam duodecim sine distributa, & alius sine institutus sine parte: transit ad dupondium. Aretinus.

Annota, dupondium appellat hereditatem in XXIII. vncias distributa: quasi duo pondo, id est duo asses: sic in tripondio dicuntur.

Et si plures vnciae quam duodecim distributa sint: is qui sine parte institutus est, quod dupondio deest, habebit. Idē erit si dupondius expletus sit. quae omnes par-

tes, & Caium in alio triente, in hoc casu perinde erit ac si vnusquisque in quadrante institutus fuisset. Et haec dicuntur vsque ad illum §. & si plures vnciae. Franc.

k Videamus. vt. ff. eodem. leg. interdum. §. pater familias. vsque in finem. leg.

[Et si plures vnciae.] CASVS. Quidam instituit Publium in semissem, & Mauium in bessem: & ita plures vnciae quam duodecim sunt distributa. & postea instituit Titium sine parte. modo quaero quid iuris sit in hoc casu? Ad hoc respon. Amice, si plures vnciae quam duodecim a testatore distributa sunt, & postea aliquis sine parte institutus fuerit: in hoc casu ad dupondium transeundum erit: & qui institutus est sine parte, quod deest dupondio habebit. & idē iuris est si dupondius fuerit completus nam tunc transeundum est ad tripondium: & sic deinceps: nec propter hoc augetur hereditas, licet in plures vncias distribuatur: quia omnes partes distributa postea ad assem reuocantur: quamuis sint plurium vnciarum. Et haec dicuntur vsque ad illum. §. heres & pure. Franc.

l Dupondio. dicitur autem dupondium, pondus siue hereditas in xxiiij. vncias diuisa. sic enim pondus dicitur ea quae in. xij. diuiditur: & tripondium quod in. xxxvj. & quadripondium quod in. xlvij. & sic de singulis.

m Idemque erit. id est, quod diximus si quis expleto a se fuit institutus heres, in dimidiam vocatur: vel non expleto a se in vacantem partem vocatur: vt supra eodem. §. partibus autem. vel transeundum in vacantem vsque ad dupondium: vt supra proximo responso. Idem est etiam si dupondius sit expletus. Sed contra. ff. eodem. leg. item quod Sabinus. in fine legis, vbi dicit, expleto dupondio institutum non habere partem vacantem vsque ad tripondium. Sed certe imò dicit quod sic, si recte illa litera intelligitur;

proximum. §. & statim cum sic sit institutio, intelligitur pars vacare. & facit ad hoc. ff. eodem. l. quo loco. j. respon.

[Videamus.] CASVS.

Domine, ita video quid iuris est quando aliqua pars deest a se, & aliquis instituitur sine parte. sed po. quod aliqua pars praevaleat: & nemo sit institutus sine parte: vt in tali exemplo: testator instituit Publium in quadrante, & M. in alio quadrante, & Titium in quadrante, & ita tres instituit ex quartis partibus. modo manifeste liquet quod quarta pars hereditatis vacat. dicatis mihi, quid iuris est in casu isto? ad hoc respon. Amice, si tres ex quartis partibus heredes instituti sunt: in hoc casu constat vacantem partem singulis tacite voluntate testatoris pro hereditaria portione accedere: & perinde erit ac si ab initio singuli ex certis portionibus fuissent instituti. Idem iuris erit in casu conuerso. Nam si plures in portionibus instituti fuerint singulis pro hereditariis portionibus decrescet: vt puta si iure in certis portionibus instituti sunt. nam si testator Publium instituit in triente, & Mauium in alio triente, & Titium in alio triente,

a Haec glo. diuiditur in quatuor partes. In prima declarat text. In secunda format vnum contra rium ad istū ver. idēque. & soluit Inertia format aliud contrarium non ad istū ver. sed ad ver. sic. & si plures. & p. xime precedentē. In quarta format aliud contrarium, quod potest esse commune ad vtrūque ver.

telligitur: & concordat. Item videtur contra ff. eod. l. ex vnciis. vj. Sed certè & illa est concordantia, si rectè ibi fiat computatio vnciarum. Sed magis videtur contra C. de lega. l. cum quaestio. vbi dicit non fieri transitum ad dupondium vel tripondium: sed tatum videtur adimi primo, quantum conferitur secundo. Sed distinguitur: aut voluit testator excedere assem vel dupondium: quod potest. vt. 3. eod. s. non autem. & ita hic intelligitur. Aut noluit: & tunc habeat locum lex contraria. Item & tunc quado dubium est, similiter locum habeat. l. c. quaestio. quæ est contra. Alij dicunt hanc corrigi per illam.

Accursus. **ADDITIONE.** Aduerte diligenter, quòd si nominatum assem expleuit, videtur transire ad dupondium, aliàs non. vt. l. qui non militabat. s. filius. ff. eod. Et de effectu an fiat transitus ad dupondium, vel non, vide loã. Fab. hic, qui infert, qd si papa ex certa sciencia prouideat duobus de eadem præbenda: quòd vterque admittatur. extra de rescriptis. c. duobus. in fin. lib. vj. **RENOCIANTUR.** Hereditas enim non ideo augetur, quòd in plures diuiditur vncias: sicut nec libra licet per solidum vel alium numerum diuidatur: & ideo quotã partem quis debet habere in dupondio, totã potest partem habere de asse: vt hic, & ff. eod. l. ex vnciis.

[Heres.] **CASVS.** Domine, quidam instituit heredem sub conditione. nunquid valet talis institutio? Et respon. quòd sic. Nam heres purè & sub cõditione institui potest: ex certo tamen tẽpore vel vsque ad tempus nõ potest institui: veluti si quis ita instituerit, Titium post quinquennium quàm moriar, heredem instituo. In hoc enim casu non valet institutio eo modo quo facta est. Dies enim in institutione adiectus pro superuacuo siue pro non adiecto habebitur: & perinde erit ac si Titius purè & sine diei adiectione institutus fuisset. Et hæc dicitur vsque ad illum. s. impossibilis cõditio. Franc. **Ex certo tempore.** sed in diem incertum quis potest institui heres: puta cum ipse poterit capere ex testamento; * vel cum ipse morietur: vel cum Titius morietur: vt. ff. eod. l. in tempus. & l. qui filio. j. respon. & ff. de libe. & postu. l. filius à patre. j. respon. & C. eo. l. extraneum. Miles autem potest etiam extraneum ex certo tempore vel in certum tempus instituire: vt. ff. de milit. testa. l. miles. & facit ad hunc. s. ff. eo. l. hereditas. argu. tamen est contra. ff. de regulis iuris. l. actus. sed ibi non loquitur de hoc actu. s. factiois testamenti: vnde interpretandum est vt magis valeat, quàm pereat. vt. ff. de rebus dubiis. l. quotiens.

[Impossibilis.] **CASVS.** Quidam Titium heredem sic instituit, Titium heredem instituo, si cœlum digito tetigerit. quæro à vobis, vtrum valeat institutio ista? Et respon. quòd sic. Nam in hoc casu impossibilis cõditio non vitiat, sed vitatur, & institutio pro pura habetur. Impossibilis enim cõditio in institutionibus & legatis & fideicommissariis libertatibus adiecta, pro non scripta habetur, & perinde est ac si nulla cõditio fuisset appõsita. Sed pone: quidam instituit heredem sub pluribus conditionibus, nunquid oportet omnes conditiones adimpleri antequam possit adire? Ad hoc respon. Amice, si plures institutioni adscriptæ sunt conditiones: distinguam per conjunctionem copulatiuam vel disiunctiuam illæ conditiones sunt appõsita. nam si per conjunctionem copulatiuam, vtputa si illud & illud factum fuerit, Titium heredem instituo. necesse habet heres in hoc casu omnes cõditiones adimplere. Si verò sub disiunctiuâ conjunctione plures conditiones appõsita sunt, vtputa si illud aut illud factum fuerit, Titium necessarium meum he-

redem instituo: in hoc casu tantum alteri obtemperare satis est. Et hæc dicuntur vsque ad illum. s. hi quos nunquam. Franc. de Aret. **Impossibilis cõditio.** Tribus modis potest dici cõditio impossibilis. Vel de natura: vt, si cœlum digito tetigeris; heres esto: vt infra de inuti. stipula. s. si impossibilis. Item de iure: vt si parrem ab hostibus non redemeris, vel similis. nam hoc facere nos nõ posse presumit ius: vt. ff. de cõdi. institui. conditiones. in glo. j. & l. filius. & in his duabus habet locum iste s. impossibilis. Item de facto: vt, si montem aureu dederis, heres esto. Et hoc casu non valet institutio, vel libertas: est diabolica secundum petr. Fab. Angel. & poic. quia vbi sunt plures cõditiones in institutione, debent omnes obseruari. Seius heres esto: vt. ff. de cõditio. institutio. l. si Titius. quæ lex est huic contra. Sed certè hic de impossibilitate nature dicit: vt infra de inutil. stip. s. si impossibilis. Sed certè idem videtur in primis duabus, quòd videtur institutio: vt. j. de leg. s. finali. in glo. impossibilia, quæ est contra. Sed solue vt ibi. Item facit. ff. de lega. j. l. si mihi. s. j. & ff. de cõdi. institui. l. j. Accursus. **Pro non scripta.** sed cur secus in contractibus, vbi vitatur contractum impossibilitas: vt. j. de inutil. stip. s. si impossibilis. & ff. de actio. & oblig. l. non solum? Respon. hoc solum est fauore vltimæ voluntatis. **Parendum est.** si sit potestatiua: vt hæc, si decem dederis, vel mixta: vt, si iueris Romam: vt. ff. eo. l. suus quoque. s. puto generaliter. si autem casualis, tunc sufficit primam * existere: vt. ff. de cõdi. institui. si plures institutiones. Accursus.

illud factum fuerit: omnibus parendum est. c. si separatim, s. veluti, si illud aut illud factum erit: cuiuslibet cõditioni obtemperare satis est.

Etiam penitus ignotus, & quæ testator nunquam vidit: potest heres institui. Aretinus.

Hi quos nunquã testator vidit, heredes institui possunt: veluti si fratris filios s. peregrinantes, h. ignoras qui essent, heredes instituerit. Ignorantia enim testatis inutilem institutionem non facit.

TITVLVS XV. DE VVLGARI substitutione.

Potest quis plures gradus heredum facere, & in subsidiu substituire seruum necessariu heredẽ. Est autẽ substitutio, vt Accursus & interpretes eodẽ ti. ff. in Rubr. definiunt, secũda conditionalis institutio. Vulgaris autẽ substitutio, de qua hoc tit. differtur, vt ex dictis scribentiu in l. l. ff. eodẽ colligere est, sic potest definiã. Substitutio in locu prioris institutionis effectũ nõ fortiter facta, quæ à quolibet, & cuiuslibet fieri potest, nihil specialitatis habens.

uti. stip. s. si impossibilis. & ff. de actio. & oblig. l. non solum? Respon. hoc solum est fauore vltimæ voluntatis. **Parendum est.** si sit potestatiua: vt hæc, si decem dederis, vel mixta: vt, si iueris Romam: vt. ff. eo. l. suus quoque. s. puto generaliter. si autem casualis, tunc sufficit primam * existere: vt. ff. de cõdi. institui. si plures institutiones. Accursus. **si separatim.** i. sub disiunctiuâ conjunctione. Idem in legato seruatur, quod hic in institutione dicitur. Sed si in diuersis partibus testamenti inferatur, nouissimæ debet obtemperari. Sed in libertate directa cuiuslibet obtemperari sufficit: vt. ff. de cõdi. & demon. l. sub diuersis, in fideicommissaria nouissimæ: vt. ff. de cõdi. & demon. l. per fideicommissum. & l. quod traditum. secundum Ioan. Et facit ad hunc. s. ff. de verb. oblig. l. si ita quis stipuletur.

[Hi quos.] **CASVS.** Domine, quidam instituit quosdam sibi ignotos heredes: nunquid valet talis institutio? Et respon. quòd sic. Nam hi quos nunquam vidit testator, heredes institui possunt: veluti si aliquis fratris sui filios peregrinantes heredes instituit: non ideo impeditur institutio, si testator ignorauerit qui essent. ignorantia enim testatoris inutilem institutionem non facit. Et hæc dicuntur vsque in finem tituli. Franc. de Aret.

Fratris filios. vel etiam suos seruos, vel quemcumque alium: vt C. eo. l. extraneum. **Peregrinantes.** aliàs peregrinatos: puta quia visitant limina sancti Iacobi, vel sancti Petri. aliud si esset peregrinus, id est deportatus, tunc enim institui non potest: vt. C. eo. l. j. quæ est huic contra. & ff. eo. l. sed & si in conditione. s. solemus. Item sunt & alij qui nõ possunt institui heredes, vel habere commodum ex testamento: quos notauit. j. de lega. s. legari.

DE VVLGARI SVBSTITVTIONE.

Supra dictum est de institutionibus primis: vt. 3. eo. ti. s. x. Nunc de secundis: que substitutiones dicuntur. siue primo gradu frant, siue alio: vt. j. eod. in princ. **Et quia vulgaris est magis communis, quia cõ a quolibet, & cuiuslibet fieri potest:** ideo de ea vulgari præmittit. Accursus.

Præf. j. Totus iste titulus diuiditur in quatuor partes. Primò ponit quòd cuiuslibet liberum est facere pluralitatem graduum

† Ratio, quia qd non recipit diuisionem in re, nec in tempore: sed hæc reditas non recipit diuisionem in re, quia nõ potest quis decedere partem testatus & partim intestatus, ergo nec in tempore secundum porc. Aegi. Per. j. Ratio, quia impossibile est vt qui sunt semel hæres: definat esse hæres, secundum Nico. Aegi. Per.

a) Quod est veru quado in capacitas est respectu hæresis tan tuicæ sielle respectu testantis: vt in spanio: quo vide Ange. hic. b) Ecrista impossibilitas aliquado ponitur in dispositione: & tunc si sit circa substituta, semp vitiat: si circa accedentia, i vltimis voluntatibus vitatur. Idẽ in contractibus bonæ fidei in iudiciis si à principio inerat saltẽ vbi iudex eam nõ ex præfite Aliquando ponitur in conditione: & tunc in contractibus vi-

tiatur vt hic, sed in iudiciis vel arbitris vitiat sententiam.

hostibus non redemeris, vel similis. nam hoc facere nos nõ posse presumit ius: vt. ff. de cõdi. institui. conditiones. in glo. j. & l. filius. & in his duabus habet locum iste s. impossibilis. Item de facto: vt, si montem aureu dederis, heres esto. Et hoc casu non valet institutio, vel libertas: est diabolica secundum petr. Fab. Angel. & poic. quia vbi sunt plures cõditiones in institutione, debent omnes obseruari. Seius heres esto: vt. ff. de cõditio. institutio. l. si Titius. quæ lex est huic contra. Sed certè hic de impossibilitate nature dicit: vt infra de inutil. stip. s. si impossibilis. Sed certè idem videtur in primis duabus, quòd videtur institutio: vt. j. de leg. s. finali. in glo. impossibilia, quæ est contra. Sed solue vt ibi. Item facit. ff. de lega. j. l. si mihi. s. j. & ff. de cõdi. institui. l. j. Accursus. **Pro non scripta.** sed cur secus in contractibus, vbi vitatur contractum impossibilitas: vt. j. de inutil. stip. s. si impossibilis. & ff. de actio. & oblig. l. non solum? Respon. hoc solum est fauore vltimæ voluntatis. **Parendum est.** si sit potestatiua: vt hæc, si decem dederis, vel mixta: vt, si iueris Romam: vt. ff. eo. l. suus quoque. s. puto generaliter. si autem casualis, tunc sufficit primam * existere: vt. ff. de cõdi. institui. si plures institutiones. Accursus.

si separatim. i. sub disiunctiuâ conjunctione. Idem in legato seruatur, quod hic in institutione dicitur. Sed si in diuersis partibus testamenti inferatur, nouissimæ debet obtemperari. Sed in libertate directa cuiuslibet obtemperari sufficit: vt. ff. de cõdi. & demon. l. sub diuersis, in fideicommissaria nouissimæ: vt. ff. de cõdi. & demon. l. per fideicommissum. & l. quod traditum. secundum Ioan. Et facit ad hunc. s. ff. de verb. oblig. l. si ita quis stipuletur. [Hi quos.] **CASVS.** Domine, quidam instituit quosdam sibi ignotos heredes: nunquid valet talis institutio? Et respon. quòd sic. Nam hi quos nunquam vidit testator, heredes institui possunt: veluti si aliquis fratris sui filios peregrinantes heredes instituit: non ideo impeditur institutio, si testator ignorauerit qui essent. ignorantia enim testatoris inutilem institutionem non facit. Et hæc dicuntur vsque in finem tituli. Franc. de Aret.

Fratris filios. vel etiam suos seruos, vel quemcumque alium: vt C. eo. l. extraneum. **Peregrinantes.** aliàs peregrinatos: puta quia visitant limina sancti Iacobi, vel sancti Petri. aliud si esset peregrinus, id est deportatus, tunc enim institui non potest: vt. C. eo. l. j. quæ est huic contra. & ff. eo. l. sed & si in conditione. s. solemus. Item sunt & alij qui nõ possunt institui heredes, vel habere commodum ex testamento: quos notauit. j. de lega. s. legari. **DE VVLGARI SVBSTITVTIONE.** Supra dictum est de institutionibus primis: vt. 3. eo. ti. s. x. Nunc de secundis: que substitutiones dicuntur. siue primo gradu frant, siue alio: vt. j. eod. in princ. **Et quia vulgaris est magis communis, quia cõ a quolibet, & cuiuslibet fieri potest:** ideo de ea vulgari præmittit. Accursus. **Præf. j.** Totus iste titulus diuiditur in quatuor partes. Primò ponit quòd cuiuslibet liberum est facere pluralitatem graduum

heredum. Secundò quòd loco vnus instituti possunt plures substitui, & econtra. Tertio, quando partes sunt in institutione expressæ, & non in substitutione. Quarto, quòd seruus alienus vt patrum familias instituitur. Secunda ibi, Et plures. Tertia ibi, Et si ex disparibus. Quarta ibi, Si seruum. Et not. quòd istud principiũ textus cù. §. j. habetur ferè sub eadem forma verborũ in

† De forma huius substitutionis vulgaris habetur in gl. in ca. Raynu. si per ver. libris. post pñ. gl. extra de testa. & vlti. voluntat. † Hic text. nò negat teruo substitui posse, licet dicat vltimo loco institui: quia verbum potest non inducit necessitatẽ. l. i. C. quomodo & quando. l. non quicquid. ff. de iudi. Aegi. Per.

l. potest. ff. de vulgari & pupillari substituitur. CASVS. Domine, vos vultis tractare de substitutione vulgari. dicatis ergo mihi qualiter fit vulgaris substitutio: Ad hoc respondet. Amice, testator in testamento potest facere plures gradus heredum. vnde hoc modo habet fieri vulgaris substitutio: veluti si testator primo ita instituat: P. heredem instituo: & si P. heres nò erit, M. ei substituo. & si M. non erit heres, Tit. ei substituo: & sic deinceps in quantum testator voluerit, substitui potest, per negativa verba gradus substitutionis multiplicando. & nouissimo loco si habet hereditatem suspectam, seruum suum potest heredem de necessitate substitui: vt si forte omnes alij hereditatem repudauerint, saltem seruum in subsidium heredem necessarium habeat. Et non solum vnus in locum vnus substitui potest, sed etiam plures in locum vnus substitui potest, sed etiam plures in locum vnus substitui possunt: & etiã ipsi heredes institui inuicem substitui possunt: & vnus in locum pluriũ substitui potest: veluti si testator ita dixerit: P. & M. heredes instituo: & eos si inuicem substituo. nam in hoc casu tacite vulgariter alter alteri intelligitur substitui. Et hæc dicuntur vsque ad illum. §. & si ex disparibus. Franciscus de Aretio.

a In testamento. in alia autem voluntate, quam in testamento, vt in codicillis, vel aliqua alia nò fit huiusmodi substitutio, vt directo valeat: sicut nec in testamento fieri potest: vt. de codicil. §. pe. & C. de codicil. l. hereditatem. 2. fit tamen in codicillis ex certa scientia: vt per fideicommissum saltem directo substituitur per hæc verba, substituo, admittatur: vt. ff. ad Trebel. l. Scauola. respòd. nisi testator putaret se facere testamentum, & facere codicillos non destinasset, licet possit. Nam tunc substituitur in his, nec directo, nec per fideicommissum admitteretur, licet possit vt. C. de codicil. l. si. §. illud quoque. & fact. ff. eo. l. potest. Accursus.

b Gradus. ad similitudinẽ enim graduũ sic dicuntur, qui faciunt scilicet sic & dicitur gradus cognati. vt. ff. de gra. l. iuriscõsul. §. gradus.

c In quantum. id est in quot.

d substitui. s. potest.

e Nouissimo. i. vltimo. sic. de susce. tuto. §. nouissime. Sed nunquid in alio nisi in vltimo fieri potest? Respon. non cù enim ipse seruus omnino esse heres compellatur: vt hic subiicit, & j. de hered. quali. & diff. §. j. patet alium, qui esset et substituitur, non admitti: vt. C. eo. de impu. & ali. subst. l. post aditam. Accursus. A DDITIO. Et sic licet dato substitui vulgaris tollat suatẽ in filio, non tamen tollit necessitatẽ in seruo: & intelligitur tunc collata substitutio in casu impotentie. Ang.

f vel. pro saltem.

g vel vnus. s. substitui potest in locum plurium.

h inuicem. sic. j. ut. j. s. substituitur. & per talia verba fit substitutio compendiosa.

i ipsi. scilicet possunt substitui.

[Et si ex disparibus.] CASVS. Quidam fecit testamentum, & in testamento suo instituit tres heredes ex disparibus partibus, puta P. in sex vncias, M. in quatuor, & Titum in duas: & postea adiecit, vos inuicem substituo: & nullas partes in substitutione expressit, mortuo testatore P. in sex vncias institutus antequã adiret, decessit: vel forte vnus portioẽ suam repudiavit. modo querit in quas portiones substitui P. debeant succedere? Ad hoc respòd. Amice, si ex disparibus partibus heredes institutos testator inuicem substituit,

Potest etiam quis in testamento suo plures gradus heredum facere: vt puta, si ille heres nò erit, ille heres esto: & deinceps in quantum velit testator substitui potest: vt nouissimo loco in subsidiũ vel seruum necessarium heredẽ institui potest.

Possunt plures in locum vnus, & vnus in locum plurium, & singuli singulis, vel omnes inuicem substitui. Aretinus.

Et plures in vnus locũ possunt substitui: vel vnus in pluriũ, vel singuli in singulorũ, vel inuicẽ ipsi qui heredes instituti sunt.

Quem testator instituẽdo prædilexit, eum etiam substituẽdo prædilexisse creditur: ideo heredes ex disparibus partibus instituti & inuicem simpliciter substitui, ex hisdẽ portionibus substitui censentur, ex quibus instituti fuerunt.

Et si ex disparibus partibus

& nullam mentionem partium in substitutione fecerit: easdem partes videtur in substitutione dedisse, quas in institutione expressit. Et ita diuus Pius rescripsit. vnde dico tibi, quòd in casu proposito M. institutus in quatuor vncias, quatuor vncias ex substitutione habebit: & Titius institutus in duas, ex substitutione ad duas similiter vocabitur. Eodem enim modo quo eos testator dilexit in institutione, videtur eos in substitutione dilexisse. Et hæc dicitur vtq; ad illum. §. Sed si instituto. Franciscus.

Disparibus partibus. puta vnũ in sex vncias, alium in quatuor, alium in duas institui ponas. nam si nò adeat institutus in sex vncias. iij. accrescunt habenti. iij. & duæ habenti duas: vt hic, & ff. eo. l. si in testamento. & l. si plures. & C. eo. l. j. Expressit. contra. ff. ad Trebellianũ. l. quotiens. & l. nõnunquã. Sed hic loquitur cù nõ expressit propria nomina: nõ pecuniã ex æquis partibus substitutos dare iussit.

Sed si instituto heredi suo substituto dato, alius substitutus fuerit: diui Seuerus & Antoninus sine distinctione rescripserunt, ad vtranque partem substitutum admitti.

Vulgariter substitutus alieno seruo, quẽ testator liberũ opinabatur, quamuis domini iussu seruus hereditatem adierit, ad partẽ hereditatis admittitur: qualis autẽ sit ferorũ, si heres nò erit, interpretatio, hic traditur.

Si seruum alienum quis partem substituit, mortuo testatore, Titius primo repudiavit, Seius secundo: modo Mæuius qui fuit substitutus Seij, vult admitti ex substitutione: modo vertitur quæstio, vtrũ debeat admitti Mæuius ad totã hereditatem, vel ad partem dimidiã: Et certè responderet, qd ad vtrãque partem admittitur. & ita diui Seuerus & Antoninus in hoc casu requisiti, sine distinctione rescripserunt. Et hæc dicuntur vsque ad. §. si seruum alienum. Franc.

[Sed si instituto.] CASVS. Titius & Seius instituti sunt heredes: & Titio Seius substitutus, & Seio fuit substitutus Mæuius. primo Titius, secundo Seius repudiavit: admittitur Mæuius in partẽ vtriusq; heredis: vt hic, & ff. eo. l. si Titius. & l. coheredi. in princ. Accursus. m. Heredi. s. Seio. n. Coherede suo. l. Titio. o. Alius. s. Mæuius.

sine distinctione. scilicet ordinis pupillaris, vel vulgaris substitutionis, quasi dicat, non distinguitur si fuerit pupillaris, vel vulgaris substitutio: & quæ fuerit primo facta, vel institutio, vel substitutio. & idem in vulgari. Sed hanc reprobant quidam, quia debet ibi esse ordo: vt primo principalis institutio, & postea substitutio fiat: vt. ff. de vulgari & pupillari substitutione. l. j. §. prius. Sed certè ille §. prius corrigitur per seq. §. vsque in fin. dicit. l. Sed ego hoc reprobò: quia non est hæc huius literæ intentio, sed hæc: quia sic fuit de facto, qd nõ distinxerunt cum ab eis quæreretur. Est tamen distinguendum à nobis, sicut & alijs. ff. de iudi. leg. non potest. in fin. & de postul. leg. Imperator. in fin. gl. §. ij. Item non dicitur hic de pupillari, sed de vulgari tantum: vt patet ex serie titu. per quod etiam reprobat superior sententia, scilicet quia in principio gloss. fuit dictum, secundum quosdam non distinguitur, an fuerit pupillaris, an vulgaris substitutio. Distingue ergo, vtrum institutus adierit, vel coheres, vel ambo, vel nullus. si enim vtrũque adierit, substitutus repellitur. si coheres tantum, scilicet Seius, idem: quia Mæuius repellitur. Item si neuter, habet locum quod hic dicitur, scilicet quòd Mæuius habet totum. si autem Titius tantum scilicet primus heres adeat, & Seius non: in partem repellitur, scilicet Mæuius. nam in partem repellitur quam adit Titius: vt. C. eod. l. post aditam. & ff. de vulg. subst. l. qui habebat filium. j. responsò.

sine distinctione. Nam neque ordinem scripturæ in hac re spectamus, neque ordinẽ successõnis. Ceterum in pupillari substitutione ordo successõnis spectandus erit. l. qui habebat. ff. eod. Cuiacius. [si seruum alienum.] CASVS. Quidam fecit testamentum, & in testamento suo seruum P. quem credebat liberum hominem, heredem instituit: & postea adiecit, & si institutus heres non erit, Mæuius

† al. fecerit.

b] Scilicet ipsos substitutos: quia tunc admittentur, p. vi rili. idem si appellatio quando sit fuisse appareat de velt. tate testatoris: vt l. veni. §. ff. de rebus du. quide autem si aliquos appris, aliquos appellatio, vel omnes si mul vtrique nominibus appellauerit: & quid si aliqui fuisse in substitutione cõiun cti, & vnus separatus: vi de hic Ang.

e] Et in ea tantum pcedit iste textus: item in casu suo: vbi scilicet coheredi substituto est facta substitutio. tunc enim quauis p. ius accrescendi habet res substitutus partem illius cui nõ fuit substitutus: tamen nulla tali in eis facta distinctione, hoc est dicitur Mæuius

Substitutio pupillaris habet quatuor necessaria. **Forma** huius substitutio- nis ponitur in cap. Raynu- cius, in glo. super verb. liberis post princi- extra de testa- mento. **a)** Et est ratio: quia substitu- tiones sunt de iure civilibus: secun- dum quod em- plicitas habent pro extraneo, fal- sitate hoc i. milite, vt. i. miles ita §. ex hereditate ff. de testi- bus non sit in potestate sui, alius se- cundum cum si- bus. f. eod. tit.

Liberis. nota ex hac litera tria esse necessaria vt pupillaris substit. teneat. Primam, vt sit de liberis cui substituitur. nam extraneo substit. non potest: vt. j. eo. §. extraneo. Secundum, qd sint impuberes, nam puberibus nō potest substitui: vt. j. eo. §. masculino. Item tertio qd habeat in potestate: vt in hac litera probatur per ordinem. Emanci- patis autem non potest substitui: vt. ff. eod. l. ij. §. j. **a)** Item est necessarium quartum, qd filij sint insituti, vel exheredati: al- ias nullum esset princi- pale testamentum: vt. §. de exhere. lib. in princi. & ff. eod. l. ij. in fin. vnde nec pupillare valeret, vt. j. eo. §. liberis. & hęc om- nia similiter in nepo- tibus seruantur si non sint recasuri in sui patris potestatem: vt. ff. eo. l. ij. §. plane postitu. alius cū sunt recasuri, non valet testamentum: cum in ea- causa sint, vt eorū testa- menta nō valeant, etiā si ipsi essent maiores. **b)** Ita vt supra diximus. scilicet vulgariter, supra titu. j. & hoc idem hic subiicit: vt si heredes & ceter.

Hoc modo. hic caute nota quod primo ponit verba institutionis, sel- cūdo substitutionis vul- gatis, tertio substitutio- nis pupillaris. **Accursius**. **ADDITIONE**. Aliqui di- cunt quod omnia sunt verba pupillaris substit- utionis: quæ etiam non heredi & exheredato fio- ri potest: cum hic text. non intendat exemplificare vulgarem. **Ioan. Fab.** **d)** *Esto*. Hęc est institutio tantum. **Accursius**. **e)** *Et si filius*. ecce vulgaris. **Accursius**. **f)** *Sive heres*. ecce pupillaris. **In suam tutelam**. Vt qui sunt alieni iuris, manumissione sui iuris sunt: ita qui sunt alienæ tutelæ, pubertate sunt suæ tutelæ. l. quon- tiens. §. j. D. de admin. tut. quod planè est in suam tutelam venire. Cuius. **g)** *Pubes*. bene facit quod exponit: aliàs interdum pro quatuordecim annis, interdum pro viginti quinque annis ponitur hęc oratio, cum in suam tutelam venerit. ff. de leg. iij. l. cum filio. **h)** *Quo casu*. supra dicto. **i)** *Patri sit heres*. & solius patris habeat bona, secundum Azo. **k)** *Ipsi filio*. & nihilo minus patri. vt. ff. eod. l. paterfamilias. & bona pupilli vnde quæ sita sunt habet, vt. ff. eo. l. sed si plures. §. ad substitutos. nisi in duobus casibus, vt in testamento militis, & ar- rogatoris: vt. ff. eo. l. sed si plures. §. in arrogatore. & §. ad substitutos. in fine. **Accursius**. **l)** *Moribus*. aliàs ad maiores: vt. C. de impu. & aliis substitui. l. hu- manitatis. **m)** *Etatis*. vt masculi ante quatuordecim annos, feminae autem ante duodecim annos, ff. de testa. l. quæ etate. & supra qui manu- mittere non possunt. §. cum ergo. **n)** *Excitati*. scilicet nos Iustinianus. **o)** *Constitutionem*. C. de impuberum & aliis substitutionibus. l. hu- manitatis.

Ad exemplum. Ratione successione duo tantum sunt genera sub- stitutionum. Ratione personarum tria: vulgaris, pupillaris, Iustina- na. Ratione scripturæ quatuor: nam vel primus casus exprimitur, vel secundus, vel vterque, vel neuter. **Cuius**. **p)** *Certis personis*. scilicet filios mente captorum si habeat aliàs fra- tres mente capti: aliàs quoscunque voluerit in dicta. l. humanita- tis, continetur. **ADDITIONE**. Etiā supradictis existentibus, qui sunt spuri, vel naturales tantum, aut etiam mente capti. **Ang.** **q)** *Respuerint*. i. cum compo- mentis vel sani facti fuerint. **Ad exemplum**. & ita hęc vocatur exemplaris substitutio. Vnde vt plene de his habeas notitiā, distingue quinque genera substitu-

Iberis a suis impube- ribus quos in potesta- te quis habet, non fo- lum ita vt supra dixi- mus b substituere potest, id est vt si heredes ei non extiterint, alius sit ei heres: sed eo amplius, vt si heredes ei extiterint, & adhuc im- puberes mortui fuerint, sit eis ali- quis heres: veluti si quis dicat hoc modo, *Titius filius meus he- res mihi esto. Et si filius meus heres mihi non erit, sive heres erit, & prius moriatur quam in suam tutelam ve- nerit, id est antequam pubes factus sit, tunc Scius heres esto.* quo casu si quidè non extiterit heres filius: tunc substitutus patri sit heres. Si verò extiterit heres filius, & ante pubertatē decesserit: ipsi filio sit heres substitutus. nam moribus i institutum est, vt cum eius æta- tis filij sint, in qua ipsi sibi testa- mentum facere non possunt, pa- rentes eis faciant.

Qua ratione potest pater filio impuberi pupillariter substituere, eadem poterit filio furioso, aut mente capto exemplarē substitu- tionem facere. itaq; sicuti pupil-

laris pubertate adueniente expi- rat, ita exemplaris furorē sedato, & sanitate mentis restituta eua- nescit. **Qua ratione excitati, etiam cōstitutionem in nostro posui- mus Codice, qua prospectū est, vt si qui mente captos habeant fi- lios vel nepotes vel pronepotes cuiuscunq; sexus: liceat eis etsi pu- beres sint, ad exemplū pupillaris substitutionis certās personas substituere: sin autē respuerint, eādē substitutionē infirmari san- cimus: & hoc ad exemplū pupilla- ris substitutionis: quæ postquā pupillus adoleuerit, infirmatur. Facta pupillari substitutione, cōsentur duo testamenta, vel vni- duarum hereditarum. Atque. **Igitur in pupillari substitutio- ne secundū præfatum modum ordinata, duo quodammodo sunt testamenta: alterū patris, al- terū filij, tanquā si ipse filius sibi heredē instituisset: aut certē vni- testamentū est durarū causarum, id est duarum hereditarum. Potest pater facere substitutio- nem pupillarem filio separatim****

tionum: quia alia est vulgaris, alia pupillaris, alia exemplaris, alia bre- uiloqua, alia compendiosa. Prima scilicet vulgaris subdiuiditur: quia alia expressa, vt quæ fit verbis negatiuis: vt si heres non eris, Titius erit heres, vt. §. proximi. Alia tacita, quæ fit verbis affirmatiuis: vt his, vos inuicem substituo: vt. ff. de hered. instituen. l. cum in testamēto.

§. j. Item hęc, quisquis erit mihi heres, sit filio meo impuberi heres: vt. ff. eo. l. qui liberis. §. hęc verba. & hęc vulgaris adita hereditate expirat: vt. C. eo. l. post aditā. Secunda autē, scilicet pupillaris, similiter subdivi- ditur: quia alia expressa, quæ fit verbis affirmati- uis: vt hic, si heres eris, & morieris in pupillari ætate, Titius sit heres: vt. §. proximi. Alia tacita, scilicet vt si vulgariter tantū pupillo substituatur. quo casu tacita subintelligitur pupillaris. sic & sub pupillari tacita vulgaris intelligitur: vt. ff. eo. l. nā hoc iure in princi. & C. de impube. & aliis sub- stitut. l. quamuis. & hęc adueniente pubertate expi- rat: vt in fine huius. §. Tertia, scilicet exemplaris, sic ideo dicitur, quia ad exemplū pupillaris est inducta, vt hic dicitur. In multis tamē differit: quia hęc etiā maioribus fit, sed illa tantum impu- beribus. Itē vq; ad certā ætatem fit pupillaris, scilicet decimumquar- tum annum, vel duodeci- mum annū in femina:

vt. j. eo. §. masculino. vel etiā minus tempus certum, nō maius: vt. ff. e. l. i. ita qui substituerit. & l. in pupillari. at hęc exemplaris in incertū. Item in hac scilicet exemplari, certæ personæ substituntur: vt. C. eodem. l. humanitatis. in pupillari autem quilibet potest substitui. Quarta autem, id est breuiloqua, fit ita duobus heredibus institu- tus: Vos inuicem substituo: etsi ambo pupilli sunt. nam qua- tuor substitutiones his verbis breuibus comprehenduntur: & ap- pellat lex hanc reciprocam substitutionem: vt. ff. eodem. l. nam hoc iure. §. j. Quinta, scilicet compendiosa, fit his verbis aliquo instituto: quādocunq; decesserit, Titium substituo. & si quidem hoc fiat à milite, pupillo vel non pupillo: valet iure directo, quan- docunq; decedat institutus: vt. ff. de militari testamento. l. mil- les ita heredem scribere potest. §. j. nisi mater sit in medio. quo casu iure fideicommissi valet, si pubes iam factus decedat insti- tutus: vt. C. eodem. l. precibus tuis. Si verò paganus sive non mil- les faciat eam, valet iure directo, si moritur institutus in ætate pupillari. Si verò postea, tunc aut per hęc verba fit, substituo illum: & tunc trahitur ad fideicommissariam: vt. ff. ad Trebellianum. l. Scauola. aut per hęc verba, te instituo: & si decesseris quādocun- que, tibi illum facio heredem. & hęc non valet: vt. ff. eo. l. verbis ci- uilibus. **Accursius**.

Quæ. scilicet pupillaris. **Adoleuerit**. item finitur arrogatione impuberis: vt. ff. de adoptio- nibus. l. nec ei, in fine. **Item si patris non fuit hereditas adita:** vt. ff. eodem. l. sed si plures. §. si ex affe. Item si nascitur posthumus testatori: vt. ff. eod. l. si pater filium impu. Item per secundum testa- mentum quod tamen valet: vt. ff. eodem. l. si quis eum quem. §. finali. Item testamentum paternum rumpatur per querelam in totum: alid si pro parte: vt. ff. eodem. l. in substitutione filij. & de inofficioso testamento. l. Papinianus. §. sed nec impuberis filij. Sed contra tabulas bonorum possessio mota non facit pupillarem substitutionem cessare: quia ibi non queritur de viribus testamen- ti: vt. ff. eodem. l. ex duobus. §. fina. & de inofficioso testamento. l. filius. §. j. **Præfatum modum**. vt supra eodem, in principio. **Duo quodammodo**. Nota quod duo dicuntur quo ad quid: quia duobus fit. nam instituitur heres duobus, patri scilicet & filio.

Item

Substitutio vulgaris.

Substitutio pupillaris.

Substitutio exemplaris.

Substitutio vulgaris.

Substitutio pupillaris.

b) Intantum quod care- tis exhere- datis vel ex iusta cau- sa præteritis v- nū tantum modo substit- uere potest. Ang.

c) Et est ratio: quia tūc ipeditur ar- rogatus nō solum ex de- factu æta- tis testari: sed ex alio defectu, quia est sub- iectus alteri potestati, cui per dationē pupillaris substitui po- nit prouide- ri: secundum Chr.

Item duarum hereditatum. vnum verò dicitur, quia ab vno factu. & facit ad hoc. ff. de conditioni. & demon-

a Formidolosus. id est timidus & meticulosus.

b Subiaceat. quibus infidiis eum subiceret substitutus, vt haberet eius hereditatem, vt fecit Zacharellus.

c Substitutionem. scilicet cum ipsa institutione. nam hic est ordo, vt primo institutio, secundo vulgaris substitutio, tertio pupillaris fiat: vt. ff. eodem titulo in principio.

d Vocatur. quæ est pupillaris.

e scribere. vel etiam alia charta: quia & hoc fieri potest: vt. ff. eod. l. patris & filij.

f Proprio lino. lino appellat ipsam chordulam quæ fit de lino: vt videmus fieri in literis domini papæ. in quibus chordulis testamenti apponebantur septem sigilla de cera. Et ideo dicit proprio lino, quia si alie-

no, vindicaret dominus, & ita aperiretur: & cõ-

filium legis nullum esset. Vel dic proprio, id est se parato ab aliis partibus testamenti. Sed nonne magis insidiabitur substitutus, cum tantam cõ-

structionem, id est ordinationem videat, & ppter se? Respond. hoc ignorabit an propter se, an propter alium facta fuerit illa ordinatio.

Accursus. ADDITIO. Nec ideo invalidabitur istud consilium, quia sub expressa vulgari tacita pupillaris contineatur:

quia illud verum, nisi de mente tacita vel expressa testantis contrarium appareat: vt hic, & l. iam hoc iure. ff. eo.

g Cauere. idem est & si hoc non caueat, dum tamen separatim signet. Accursus.

h Non ideo minus. quasi dicat, diximus qd sic caute fieri potest. Sed si non ita fecerit, nunquid valet ideo minus? Respon. non ideo minus & c. vt hic dicit.

i Tabulis. scilicet apertis. Accursus.

k Exheredatis. scilicet substituere possunt.

l Ex casu. scilicet quando exheredato substituitur.

m Fuerit. vt quia gratus erat hic pupillus, sic vt ei donaretur vel legaretur.

n Id omne. imò videtur quòd tantum in eis bonis valet substitutio, quæ à patre peruenerunt ad filium exheredatum: vt. ff. de mili. testa. l. miles. §. exheredato. quæ est huic contraria. Sol. ibi miles emancipato substituebat: quod in alio scilicet pagano non toleratur vt. j. eo. §. extraneo. & ideo cum vnò pro eo inducitur, scilicet quòd potest substituere emancipato: aliud contra eum inducitur, scilicet quòd non potest substituere emancipato, nisi in his bonis quæ sibi dedit: vt argu. ff. de iure i. l. cum qui in princ. ADDITIO. Imò existet in potestate. quòd patet, quia exheredatur: quæ exhereditatio effect inepta in emancipato. vnde dic quòd ibi loquitur in milite, qui instituto vel emancipato potest substituere pro parte, & pro parte nõ:

hereditati est secus in pagano. Angelus.

o Ad substitutum. qui substitutus nullo potest grauari legato, etiam in ea re quæ pupillo fuit relicta: vt. C. de lega. leg. cum quidam. sed ipse exheredatus sic in re sibi relicta: vt. ff. eod. leg. coheredi. §. cõ-

stituz. in fi. §. Et no. hunc. §. non posse hodie habere locum, nisi ta-

clausam & signatam: & disponere quòd non aperiatur vno filio. quæ dispositio valet etiam si non fuerit per se ita clausa & signata. Aretinus.

Sin autem quis ita formidolosus sit, vt timeat ne filius suus pupillus adhuc, eò quòd palam substitutum acceperit, post obitum eius periculo insidiarum subiaceat: b vulgarem quidem substitutionem c palam facere, & in primis testamenti partibus ordinare debet. Illam autem substitutionem per quam & si heres extiterit pupillus, & intra pubertatem deceaserit, substitutus vocatur: d separatim in inferioribus partibus scribere e debet, eamque partem proprio lino, f propriaque cera consignare, & in priore parte testamenti cauere g ne inferiores tabule viuo filio & adhuc impubere aperiantur.

Illud palam est, non ideo minus b valere substitutionem impuberis filij, quòd in eisdem tabulis i scripta sit, quibus sibi quisque heredem instituisset: quamuis pupillo hoc periculosum sit.

Substitutio pupillaris potest fieri non solum filio instituto, sed etiam exheredato: & veniunt in ea omnia bona pupilli vnde cumque quaesita: quòd locum habet etiam in posthumis. Aretinus.

Substitutio pupillaris potest fieri non solum filio instituto, sed etiam exheredato: & veniunt in ea omnia bona pupilli vnde cumque quaesita: quòd locum habet etiam in posthumis. Aretinus.

lis sit impubes, qui possit esse ingrat, vt proximus pubertati: vt mo. §. qui. mo. tu. fi. §. item si in seruitutem. alius non potest exheredari: vt. C. de inof. testa. l. si quis in suo. §. legis.

p Institutum. vt. §. eo. in prin. vsque ad proximum. §.

q Exheredatum. vt supra proximo. §.

Non solum autem hereditibus institutis impuberibus liberis ita substituere parentes possunt, vt si heredes eis extiterint, & ante pubertatem mortui fuerint, sit eis heres is quem ipsi voluerint, sed etiam exheredatis. Itaque eo casu i si quid exheredato pupillo ex hereditibus legatisve aut donationibus propinquorum aut amicorum acquisitum fuerit: m id omne n ad substitutum o pertinebit. Quæcumque diximus de substitutione impuberum liberorum, vel heredum institutorum, p vel exheredatorum: q eadem etiam de posthumis intelligimus.

Non potest pater pupillo suo substituere pupillariter, nisi sibi faciat testamentum: & si non valet testamentum patris, non valet dicta substitutio. Aret.

Liberis autem q suis testamentum nemo facere potest, nisi & sibi r faciat. r nã pupillare testamentum, pars s & sequela est paterni testamenti: adeo vt si patris testamentum non valeat, u nec filij quidem valebit.

Pupillaris substitutio potest fieri singulis pupillis, vel ei qui vltimus morietur. Aret.

Vel singulis s liberis, vel ei qui eorum nouissimus t impu-

rum. Aliter autè si iure prætorio: vt si per cõtra tabu. expugnetur testamentum: quia remanet substitutio: vt. ff. eod. l. ex duob. in fine. & l. se. quæ huic. l. contraria sunt. Sed certe aliud est cum expugnetur iure ciuili, vt hic: aliud cum iure prætorio, vt ibi. nam prætor non potest facere esse nec definire herede: vt infra de bon. posses. §. quos autem. Item not. hic quòd de alienis rebus quis testatur: vt pater de bonis filij. sic & alias. ff. de donationibus inter vi. & vxor. l. cum hic. §. si donator. versu. si miles. & ff. de iniur. rupt. testa. l. si quis filio. §. sed & si quis fuerit. Est & alius casus secundum quosdam: vt. C. de sec. nupt. l. foemina. §. fina. Sed de iure communi aliter est: vt ff. de testam. l. eius qui. §. j. & de iur. codi. conficiuntur. §. si post.

x Vel singulis. potest enim esse quòd quis habeat plures filios, & c] Etiam v. omnes impuberes. si ergo cuilibet substituere vult poterit. si autem orationem vltimo loco morienti, & hoc potest: vt hic, & ff. eod. leg. vel singulis & hoc casu vno moriente defertur sua portio iure legitimo, scilicet per leg. xij. tabularum. ad fratres: vt hic, & j. de legat. ag. centu. p qua suc. §. j. Sed certe ex eo quòd tantum vltimo morienti substituitur, videtur eos iniucem substituisse vique ad vltimum: & ita iure substitutionis magis quam legitimo inter eos succedi videtur: vt digestis de leg. ij. leg. Titia Seio. §. Seia. in fin. quæ est huic contraria. Sed certe ibi dixit plus, scilicet quòd non alienarent quòd testator eis dimittebat. & ex hoc ibi dicitur iure substitutionis succedere: non l. huiusmodi §. quibus ADDITIO. Et no. quòd iste §. est lex. ff. eod. titu. & incipit, vel singulis. ideo non ab re sic. §. isto debet interpretari: & ita habent. correcti codices.

y Nouissimus. id est vltimus: pura his verbis. Qui ex liberis meis impubes vltimus morietur. Titius heres esto.

nullam quòt tam hereditatis accepit. & ideo in alieno testame to legare nõ potest: secus si ex eadè vno luntate quò tam hereditatis haberet substitutus: & substituti loci esse possit: vt hic. Ang.

r Et sibi. hic not. quòd si filium exherederet cui substituit: prius sibi, deinde debet facere filio testamentum. Si autem eum instituat, tunc vel ante vel post valet institutio vel substitutio: vt. ff. eo. l. ij. §. pri. & §. sed si quis. & §. sed & si. & §. fina.

ADDITIO. Sed hanc repro. doct. quia nõ habet rationem: & dicunt istum text. & d. §. prius procedere quando substitutio fit ex intervallo: secus si eodem contextu quia non curatur quid præcedat. Ang.

s Faciat. hoc fallit in milite qui potest substituere pupillo, licet non instituat sibi aliquem heredem: vt. ff. de vulg. & pu. sub. l. ij. §. quisquis.

t Pars. sic. ff. quæ ad modum testa. ap. l. pen.

u Non valet. f. à principio: vt quia filius fuit præteritus: vt. ff. eod. l. si quis eum. in fi. l. vel alias f. non valet testamenti à principio, cū multi sint modi quibus testamentum non valet: vt. ff. de iniur. rupt. testa. l. j. Idè etiã si ex postfacto rumpatur in totum, scilicet testamentum patris. Secus si pro parte tantum: quia tunc substitutio remanet: vt. ff. eod. l. in substitutione. & ff. de inofficio testa. l. Papinianus. §. sed nec. Item hæc sunt vera, si iure ciuili expugnetur testame

+ Facit ad hunc. §. ca. in nostra. in glo. l. in fin. extra de fepulturis.

a) Doctores contra propter publicã vilitatẽ, ad similitudinẽ signi innum. di, vt per Io an. Fab. & Ange. hic.

f] Et est ratio diuersitatis, quia substitutio non potest fieri nisi in potestate, quia substitutus nullo potest grauari legato, etiam in ea re quæ pupillo fuit relicta: vt. C. de lega. leg. cum quidam. sed ipse exheredatus sic in re sibi relicta: vt. ff. eod. leg. coheredi. §. cõstituz. in fi. §. Et no. hunc. §. non posse hodie habere locum, nisi ta-

a] Quod factum ad materiam. l. fin. C. de edi. diui. Hadri. tol. cuius beneficium datur heredi scrip. pro. Ange. 7 quasi dicat, cu substituitur ei qui ultimo morietur, si vnus praemoriatur, et portio defertur ad alios fratres: & hoc fit iure legitimo. l. per l. 12. tabul. Aeg. Per.

- a Substitui, scilicet pupillariter.
- b Nominatim. sic. de exhereda. li. §. nominatim.
- c Heres erit. subaudi. fit heres filio meo.
- d Quibus. scilicet generalibus verbis.
- e Heredes. scilicet patris.

Exiterunt. scilicet ipsimet heredes. nā secus si alij quarant, vtpura patri vel domino. nā tales scilicet pater & dominus, qui sunt heredes per filium vel per seruū, ex his verbis generalibus non admittuntur ex substitutione. Idem dicas de herede heredis: vt hæc notatur ff. eodem. l. cum filio. & l. qui liberis. §. hæc verba. & l. sequen.

Pro qua parte. prout enim dilexit testator eos instituit equaliter vel in equaliter. sic in substitutione praesumitur: vt hic, & ff. eod. l. si pater. & §. titu. j. §. & si ex disparib. usque ad quatuordecim annos. scilicet cōpletos. nam pupilli esse designant. vt. §. quibus modis tut. si. in princip. sed intra hos annos potest substitui: vt. ff. eo. l. si ita quis. & l. qui plures.

Substitui. scilicet directa. si tamē aliqua verba innentiā fideicommissi in testamen. iure fideicommissi valebit: vt. C. de fideicommiss. l. si frater tuus. per fideicommissum.

Cōcor. in ea. Rayn. in glo. super ver. li. beris. ante me. ibi, pupillaris est. extra de testamētis. * Tu diligenter expende hanc gl. cuius cōtrariū no. gl. in l. verbis ciuilib. ff. de vul. & pup. quæ vult quod ius substitutio directa sit, nunquā potest valere iure directo. ppter defectū pōnæ, quæ etiā facit, vel cui fit, sed obligatur iure fideicommissi. quæ glo. vera est, & hæc fal. cū præcedenti, secundum Barr. hic & Ioan. de Pla. Et vide Barr. in d. l. verbis ciuilibus. b] Nota quod substitutio comprehendit facta verbis communibus vel omni tē.

bes morietur, substitui potest. Singulis quidem, si neminem eorum intestatum decedere voluerit: nouissimo, si ius legitimarum hereditatum integrum inter eos custodiri velit.

Pupillo substitutus dari potest certo & proprio nomine, aut generaliter, his verbis: Quisquis mihi erit heres, filio meo impuberi sit heres. quo casu qui ex testatoris iudicio heredes fuerunt, pro hereditariis portionibus substitui videntur.

Substituitur autem impuberi aut nominatim: veluti, Titius he es esto. aut generaliter: vt Quisquis mihi heres erit. Quibus verbis vocantur ex substitutione impubere mortuo filio illi qui & scripti sunt heredes, & extiterūt, & p qua parte heredes facti sūt.

Pubertate euanciscit pupillaris substitutus: nec longiorem habet prospectum, quā in pubertate usque.

Masculo igitur usque ad quatuordecim annos substitui potest, sceminæ usque ad duodecim annos: & si hoc tempus excefferint, substitutio euanciscit.

Extraneo & pubere filio post aditam hereditatem directo substitui non potest: sed per fideicommissum potest.

Extraneo vero, vel filio puberi heredi instituto, ita substitui nemo potest, vt si heres ex-

testa. proprie dicitur rumpi, quando in eodem statu manente testatore, ius ipsius testa. vitatur, vt patet in tali exemplo: Quidam fecit testa. solenne, & post testa. arrogauit impe. rescripto quendam sibi in filium: aut forte per prætorem aliquem sibi adoptauit secundum tenorem nostræ consuetud. nam in casu isto per arrogationem vel per adoptionē istius filij, qui nec est exheredatus, nec institutus, rumpitur testa. sicut rumpitur si post factum testa. aliquis suus heres testatori agnoscitur. Et hoc dicit vsque ad illū. §. posteriore quoque. Franc.

TITVLVS XVII. QVIBVS MODIS testamenta instituantur.

Si quis factō testamento quempiam sibi seu in filium arrogauerit, vel ex suis descendētibz aliquem adoptauerit, præteritis quatuor heredis agnatione, quod prius fecerat, rumpitur testamentum.

Testamentum iure factum, usque eō valet, donec rumpatur, irritumve fiat. Rumpitur autem testamentum, cum in eodem statu manente testatore, iudicium testamenti ius vitatur. Si quis enim post factum testamentum adoptauerit sibi filium per Imperatorem, eum qui est sui iuris: aut per prætorem secundum nostram constitutionem eum qui in potestate parentis fuerit, testamentum eius rumpitur quasi agnatione sui heredis.

Posteriore testamento ex quo iure ciuili aliquo casu adiri potuit hereditas, quamuis adita non fuerit, rumpitur prius testamentum.

Posteriore quoque testamento quod iure perfectum est, superius rumpitur: nec interest,

pore vt fideicommissi. & idē tenuit glof. in di. l. precibus. & est communis opinio. licet aliqui dicant quod intra tempus valeat iure directo: post tempus vero iure fideicō. & dicunt vt ibi. Christopho.

Constitutionem. puta auus est qui adoptat: vt. C. de adop. l. cum in adoptiuo. & supra de adop. §. sed hodie.

Rumpitur. si autē eum prius instituerit, non rumpitur, licet postea arrogaretur: vt. ff. de lib. & postu. l. filio. §. si. Si autē fuit exheredatus filius emancipatus, & postea arrogatur, tunc non rumpitur: aut extraneus, qui postea arrogatur: ff. de cōtra tabulas. l. non putauit. §. si quis emancipatum. Extraneum autem nepotē accipe, qui non est suus heres: cum alius est præcedat. alius frustra tunc exheredaretur: vt. ff. de verb. obli. l. quidam cum filium. & de libe. & postu. l. si quis postumos. §. si filium. A D D T I O.

Et hæc vera, quando ante testamentum fuit facta exhereditatio. quid autem si in eodem vel in vno testamento instituitur, in alio postea simpliciter exheredetur, aut si post ius quæsitum exhereditatio conferatur: vide Ang. hic.

Quasi agnatione. i. sicut natiuitate alicuius postumi. nam tunc certum est rumpi: vt. ff. de iniusto rupto testa. leg. j. in fine. & leg. iij. in princip. & l. certum. & hoc in masculi testamento: secus in testamento sceminæ: vt. ff. de libe. & postu. l. Gallus. §. nunc de lege Velleia. in fi. §. & est ratio, quia præteritio matris habetur pro exheredatione: vt. §. de ex here. libe. §. si. sed de inoffic. test. agit talis postu. vt. C. de inoffic. test. l. iij.

[Posteriore quoque.] C A S V S. Domine, iam video qualiter rumpitur test. arrogatione & agnatione sui heredis: nunquid pluribus aliis modis rumpi potest? Et respon. Imperator q sic. nam certe primū testa. de iure factum rumpitur per secundum testa. iure factum nec in hoc casu refert; vt. quid quis heres extiterit ex secundo testamento, an non. Nam hoc solum spectatur quantum ad hoc, vt per secundum rumpatur primum: an aliquo casu ex secundo testamento existere poterit: ideoque si quis in secundo testamento institutus aut repudauerit hereditatem, aut viuo testatore, aut post mortem eius antequam adierit decesserit, aut forte deficiente conditione sub qua fuit heres institutus, esse non possit: in omnibus his casibus paterfamilias intelligitur intestatus decessisse. nam primum testamentum non valet, quia ruptum est per secundum cum solennitate factum, & similiter secundum nullas vires habet, cum ex eo nullus heres extiterit. & ita nec valet primum, nec valet secundum. Et hæc dicuntur vsque ad §. Sed & si quis. Franc. de Are.

Rumpitur. hoc est verum secundum quosdam, quando secundum non concordat cum primo: aliās durat primum: vt. C. de testa. l. sanctimus. Sed certe hoc stare non potest. nam si valet secundum, non valet primum: cum idem non possit duo testamenta facere: cum

Intellige extraneum ea extraneitate, qua filius emancipatus. & sic non incepte exheredatur: imò lex cōstitutio: vt. §. posthumorum. supra de exha. l. h. & ita bene sequitur in gl. aliās frustra & c. d] Testamentum tamen rite factum postea p ingressū monasterij nō irritatur, sed regulatur secundum athen. si qua mulier. C. de sac. fan. eccle. dic vt per Ange. hic.

ex secundo

a] Hoc ve-
ru' ubi fuit
ex iuramento:
aliis in eo-
dem cõtextu
& corã eis-
dem testib⁹
possent duo
originalia
confici. Io.
Fa.

ex secundo tantum adeatur hereditas. * E contra in sententia. nam
valet prima, non secunda ab eodem & super eodem lata: vt. ff. de re
iudicata. l. iudex.

a Ex eo. s. posteriori testamento.
b Existere potuerit. nota non considerari quod est, sed quod esse po-
test: vt hic, & ff. de here-
di. institu. l. pater filio. &
ff. de iniur. i. supra testa. l.
cum in secundo. in prin.
& s. in futurum. Sed cõ-
tra. ff. de liber. & posthu-
mis. l. si filius. Soluti. ubi se-
cundum testamentum
nõ valuit, etiam in prin-
cipio: hic autem valuit,
licet ex eo non adeatur
hereditas. Itẽ nota quod
id quod valet plus, rum-
pitur per id quod minus
valet: sic. ff. de adimen. le-
ga. l. legatum sub condi-
tione. s. j. Argu. contra. ff.
de rescinden. vendit. l. si
id quod. in prin. & s. fi-
na. dic vt ibi notatur in
glo. j.

c Ideoque si quis. s. insti-
tutus heres in secũdo tes-
tamento. Et iste ver. est
exemplum quãdo valet
secundum test. & nõ exi-
titit ex eo heres. & vide
iij. exempla.

d Decesserit. quare non
transmittit nec olim nec
hodie ad heredes: vt. C.
de cadu. tollen. s. in no-
uissimo.

[sed et si quis.] C. A-
v. s. Domine, iam vi-
deo qualiter rumpitur
testamentum primum
per secundum, licet secũ-
dũ testamentum non ha-
beat effectum: an pluri-
bus aliis modis rumpi-
potest? Et respon. quod
sic. nam aliquando rum-
pitur primum per secun-
dum: ita tamen, quod
vtrũque valeat: si primũ
valet iure fideicommissi,

non tanquam ex primo, sed tanquam ex secũdo, vt liquet in tali ex-
emplo. Quiddam fecit testamentum sollemnitate obseruata: postea
fecit testamẽtum secundum similiter cũ debita iuris sollemnitate: &
in secundo testamento instituit heredem in certis rebus: & cum fe-
cisset secũdum testamẽtũ, adiecit, Volo quod illud quod dixi in
primo testamento, valeat. In casu isto dubitatur vtrum primũ testa-
mentum videatur ruptum per secundũ: Diui Seuerus & Antonin⁹
rescripserunt primum testamentum per secundũ sublatum esse: li-
cet in secundo testamento heres in certis rebus sit institutus. & ver-
ba constitutionis prædictorũ principum in hoc titulo inseruimus: &
sunt verba constitutionis hæc, Imperatores Seuerus & Antoni.
Augu. Coccio Campano salutem. Dubitari non oportet testamen-
tum secundo loco factum, licet in eo in rebus certis heres scriptus
sit, perinde iure valere, ac si certarũ rerum mentio in eo facta non
esset, sed tanquam heres esset simpliciter institutus. Verũtamen
in hoc casu heres scriptus in secundo testamento debet esse contentus
rebus sibi in secundo testamento datis, si sufficient ad quartam to-
tius: vel si nõ sufficient, supleta sibi quarta ex lege Falcidia tenebitur
vi fideicommissi hereditatem heredibus scriptis in priore testamẽ-
to restituere: & hoc propter hæc verba inserta in secundo testamẽ-
to quibus testator expressit vt prius testamẽtum valeret. Et his mo-
dis supradictis, videlicet arrogatione, & sui hered. agnatione, & se-
cundi testamẽti constitutione, testamẽtũ iure factum rumpi intel-
ligitur, &c. Cetera quæ in hoc titulo dicuntur, planissima sunt.

e sed et si quis. ite. s. est lex. ff. ad Trebel. & scip. Si quis priore. Acc.
* Dic quod. s. priore testamento. Nota hic argu. pro sententia appellationis: vtrũ
aut prima s. ex ea, vel ex prima agatur. * Sed contra argu. C. de donationibus in-
tentia tẽpo. test. virum & vxorem. l. ex verbis. Et simile potest notari in l. penult.
Instituit.

eiusdem tituli. Accursius. ADDITIO. Tu dic qd agitur ex prima
in criminalibus. Idem in ciuilibus, si lapsu temporis sit confirmata,
puta quia est appellatio deserta: aliàs & per secundam sententiã, se-
cundum Ioan. Fab. agitur ex vtraque: sed secundum Angelum ex se-
cunda, ex qua etiam agitur, si sit contraria primæ.

pano. Testamẽtũ secundo lo-
co factũ, licet in eo certarũ re-
rũ heres scriptus sit, perinde iure
valere, ac si rerum metio facta
non esset: sed teneri heredẽ scri-
ptum, vt contentus rebus sibi
datis, aut suppleta quarta ex le-
ge Falcidia, hereditatẽ restituat
his qui in priore testamento scri-
pti fuerant, propter inserta verba
secundo testamento, quibus vt
valeret prius testamẽtum, expref-
sum est: dubitari non oportet.

Et rumpit quidem testamẽ-
tum hoc modo efficitur.

Per capitis deminutionem tes-
tamẽtum propriẽ sit irritum. Ex
largo modo testamẽtorum rum-
pitur vel iniustum dicitur iniustum
& contra. Aretinus.

Alio quoque modo testamen-
ta iure facta infirmantur: veluti
cũ is qui fecit testamẽtũ, capite
deminutus sit: quod quibus mo-
dis accidat, primo libro retuli-
m⁹. Hoc autem casu irrita fieri
testamenta dicuntur, cũ alio-
qui & quæ rumpuntur, irrita fiant
& ea quæ statim ab initio nõ iure
fuit, irrita sint. Sed & ea quæ iure
facta sunt, & postea per capitis
deminutionẽ irrita fuit: postum⁹
nihilominus rupta dicere. Sed
quia sanẽ comodius erat singulas
causas singulis appellationib⁹ a
distingui, ideo quædam non iure
facta dicuntur, quædam iure

obtinere in fideicommissis. Cuiacius.
q Expressum est. Nam testator voluit primũ testa. manere: & tamẽ
non potuit, nisi de iure fideicom. ex tacita tamen voluntate, quæ ex
secundo testamento percipitur, remanet primũ: vt si dicã in secundo
ideo instituo talem, quia mortuus est quem institueram in primo.
nam si errauit, remanet primus heres, & legata ex vtroque præstan-
tur, scilicet à primo herede: vt. ff. de here. insti. leg. fin. ADDITIO. C.
Et sic ex qualitate præfationis colligitur causa finalis ipsius dispo-
sitionis: & tunc ab ea licitum est arguere. Angel.

r Hoc modo. s. tribus modis: per arrogationem, & agnationem: vt.
s. eo. s. j. item & per secundi testamẽti compositionem: vt. s. eo. s. j.
posteriore quoque. vsque huc.

s Deminutus sit. licet minima capitis deminutione: vt. j. eo. s. nõ tamẽ.
in fin. & ff. de iu. codic. l. conficiuntur. s. si post factũ testamẽtũ
sed contra. s. de mili. testa. s. penult. Sed illud speciale est in milite.
Potest & alius modus irritandi testamẽtum adici: quia per legem
quandoque cassatur in duobus casibus: vt in athen. vt cũ de ap-
pella. cogno. s. si quis de prædictis. & s. si vnũ ex parentib. colla. vsq.

t Reuultus. vt. s. de capit. deminu.
u Hoc autem casu. scilicet cum quis capite deminuit.
x Diuiditur. scilicet proprie.
y Alioqui. si improprie dicere velim, & large.
z Causas. i. differentias.
a singulis appellationibus. i. propriis nominibus. & facit. ff. de sup. leg.
l. Labeo. s. fina.

b Non iure facta. vt sunt illa quæ carent sollemnitate testatũ. Vel quã
testator non habuit testamẽti factiõnem, & fecit. vel quãdo filium
in potestate constitutum præteritit: vt. l. j. ff. de iniur. rup. testa.

is lapsu: vt
pote quod
appellatio
desideratur.
& agitur ex
prima. Aut
confirmatur
per secundam
& ex ea agi-
tur. gl. in. l.
hæres. vbi
Barro. C. de
appel.

Ex certis rebus. quia
totum habet, licet ex cer-
ta re sit institutus: & ideo
rumpitur primum testa-
mentum: vt hic, & ff. de
heredibus instituendis.
l. j. s. si ex fundo. in glof.
institutus. ADDITIO.
Et hoc verum quãdo in
eodem testamento non
est datus alius coheres:
aliàs haberetur loco le-
gatarij, præterquam in
querela inofficiosi testa-
menti. de quo dic vt per
Angelum hic.

h Insuper iustissimus. hoc ti-
tulo statim.
i Aliud. scilicet quod
expresse confirmari po-
test primũ in secundo, &
alia: vt patet in sequẽtib.
k Imperatores. ecce ver-
ba dictæ constitutionis.
Accursius.

l Campano. s. rescripse-
runt salutem.
m In eo. s. secundo tes-
tamento.
n Valere. Accipere, dabi-
tari non oportet, quod
est. j. Accur.
o scriptum. s. in secundo
testamento.
p suppleta quarta. s. si res
sibi data non faciant
quartam.

[Ex lege falcidia.] Lex
falcidia est de legatis. Cõ-
terum inducta etiam est
constitutione Seueri in
donationib⁹ causa mor-
tis: &. S. C. Pegasiano in
fideicommissis. & consti-
tutione Antonij. in codi-
cillis factis ab intestato.
Hic locus indicat eam

b [Primus
cas⁹ est quã-
do ille qui
cognouit fe-
hæredẽ scri-
ptum in tes-
tamẽto: tes-
tatorẽ ino-
pia laboran-
tem non a-
mentauerit,
imò illi pas-
sus est fame
necari. Secũ-
dus casus est
quãdo testator
ab hostibus captũ
nõ redimit-
tẽtẽ indigna-
tione quadã
hæredis tes-
tamentum
vitiis vana-
tuur: pro-
pterea quod
hæreditas
ex eo non
aditur secũ-
dum Chri-
stoph.
c] Ita glof.
cum duabus
sequẽtib⁹
non sunt
Accur. sed
additiones

a *Rumpi*, scilicet tribus modis: videlicet per arrogationem, per agnationem, & per secundi testamenti compositionem,
 b *Irrita fieri*, vt per capitis deminutionem testatoris, vel quando heres institutus non adit hereditatem: quia tunc testamentum constituitur irritum: vt. l. j. ff. de iniur. testa.
 c *Signata sunt*, & postea testator capite deminutus est.

d *Ciuis Romanus*, vt quādo maximam vel mediā capitis deminutionem passus fuerit, & postea restitutus.
 e *Sua potestatis*, vt in minima. Accursius.
 f *Heris*, & aliquo indicio voluntatem primā retineat: vt. ff. de bono. possell. secundum tabulas. l. qui ex liberis. §. testamento.

g *Libertatem*, imō etiam factō seruo testatore: vt quia capiatur ab hostibus, & ibi seruus mortitur. nam tunc valet testamentum: vt. §. quib. non est per. facere test. §. fin. quæ est contra. sed illud est propter fictionem. l. Cornel. vt ibi. & ff. de vulg. substit. l. lex Cornel.

ADDITIONE. Et tūc quādo impedimētū tollitur per viā fictionis, vt ibi: vel restitutionis in integrū a principe: vt. l. si qs filio. §. penul. ff. de iniur. testa. recoualefcit testamētum etiam de iure ciuili, nisi quo ad relictu tali damnato factū, vel ipsius institutionem, secundum Angel. hic.

h *Secundum tabulas*. Nota qd de iure ciuili non admittitur: cum sit irritum testamen. sed iure pratorio: quo inspecto nō potuit infirmari qd erat factum: cum circa talia ius pratorium non habeat vim: vt. j. de bono. possell. §. quos autem. Accursius.
 i *Solo*, bene dicit solo: quia si plus interueniat, licet non sit perfectum, secundum tamen quandoque rumpit primum: vt in fine huius §. dicemus.
 k *Noluerit*, scilicet dicendo hæc verba, nolo testamentum quod feci, valere.*

facta rumpi, vel irrita fieri.
 Capitis deminutione testatoris iure ciuili irritū fit testamentum: quod tamē, si testator mortis tēpore priuātū statū recuperarit, iure pratorio coualefcit: & ex eo secundum tabulas bonorum possessio peti potest.
 Non tamē per omnia inutilia sunt ea testamēta, quæ ab initio iure facta, per capitis deminutionē irrita facta sunt. Nā si septem testū signis signata sunt, potest scriptus heres secundū tabulas testamēti bonorū possessionē agnoscere: si modō defunctus & ciuis Romanus, & suæ potestatis mortis tēpore fuerit. Nā si ideo irritū factū sit testamētū, quia ciuitatē vel grā libertatē testator amisit, aut quia in adoptionē se dedit, & mortis tēpore in adoptiui patris potestate sit: non potest scriptus heres secundū tabulas bonorum possessionem petere.
 Simplici nudaq; voluntatis expressione præcedēs rite factū testamētū minimē infirmatur: itē posteriorib; tabulis imperfectis, non sunt irrita priores perfectæ.

Ex eo autē solo nō potest infirmari testamentū, quod postea testator id noluerit valere: vsq; adeo, vt & si quis post factū prius testamentū posterius facere cōperit, & aut morte præuētus, aut quia eū eius rei penituit, id non

ret litis. nam si legitimas non probat, scilicet princeps, multo minus probat non legitimas. Accursius.
 q *Probaturum*, id est commendaturum.
 r *Admissurum*, id est nisi solenniter sit institutus, nollet etiam nomen heredis habere. Accursius.
 s *Auctoritas desit*, vt quia aliquid desit propter quod testamētum non valet: cum multa sint in eius factione necessaria: vt. §. de testa. §. j. & ij.
 t *Rescripturum*, vt. C. de testa. * Lex imperfecto.*
 u *Inquiunt*, Imperatores.
 x *Soluti*, vt. ff. de legi. & sena. con. l. princeps. & facit. ff. de iure fil. l. filius. j. §. si.
 y *Viuius*, i. viuere volumus: vt hic, & C. de legibus & constitutionibus principi. l. digna vox. & facit. ff. de leg. ij. l. quod principi. & l. sequen. & ff. de lega. ij. l. lex imperfecto. & ff. de inoff. test. l. Papinianus. §. si Imperator. ADDITIONE. Imō cōtra fiscū in dubio est ferenda sententia, si causa sit mete lucratiua: aliās secus, vt hic. Angel.

Qualiter ipso iure testamenta infirmantur supra tit. j. dictum est. Nunc autem qualiter officio iudicis, id est per sententiam iudicis interuenit querela inofficij testamenti.
 Quas plerumque.] Totus iste titulus diuiditur principaliter in Diuisio duas partes. Primo ponit quibus personis competat querela. Secundo, quando querela cesset. Secunda ibi. Sed hæc ita. Item prima subdividitur. Nam primo de querela descendentiū cōtra testamenta ascendentiū. Secundo ecōtra de querela ascēdentiū contra testamēta descendentiū. Tertio de querela collateralium. Quarto quod querela est remediū subdiarium. Secunda ibi. Non autem.

* Nisi declaret volūtatē suam in actis corāte sibus & post lapsū decennij. l. sancimus. C. de testamen. Aegi. Per.
 a] Vel dic quod ille casus non est proprie exceptus à regula: quia hic primum erat validū de iure communi: sed ibi primum erat validum iure speciali ex privilegio. Ang.
 * Alias Clodius.

mo nō adiuu ex eo hereditatem: vnde non valet testamentū, quod herede non habet: vt. ff. de his quæ in testamen. delētur. l. proxime. nec potuit eam transmittere suo heredi ad eundam: vt. C. de caducis tollēdis. l. vnica. §. in nouissimo. Item cōtra. C. de his qui. vt in dignis. l. hereditas. Sed ibi dixit talia verba, quod heres erat indignus, vel similia, quæ plus faciunt quā si simpliciter diceret nolle prius valere: vel quā si secū dum cōpisset facere: & ideo ibi receditur à primo. Vel dic illud quod hic dicitur, esse verum de iure directo, vt non rumpatur primum, sed tamen auferatur ei hereditas vt indigno: vt ibi, cum hoc cogitauerit testator: vt arg. ff. de cōdi. instit. l. quidam. in fine.

perfecerit: diuini Pertinacis oratione cautū sit, ne aliās tabulæ priores iure factæ, irritæ fiant, nisi sequētes iure ordinatæ & perfectæ fuerint. Nā imperfectū testamētum sine dubio nullum est.
 Si quis idcirco principē heredem scripserit, vt aduersario eū quo sibi lis erat, duriorē constitueret litigatorem, nulla est dispositio huiusmodi.

Eadē oratione expressit non admitturum se hereditatē eius, qui litis causa principē reliquerit herede: neq; tabulas nō legitime factas, in quibus ipse ob eā causam heres institutus erat, probaturum: neq; ex nuda voce heredis nomē admitturum: neq; ex vlla scriptura cui iuris auctoritas desit, aliquid adepturū. Secundū hoc diuini Seuerus & Antoninus sæpissime rescripterunt. Licet enim (inquiunt) legibus soluti sumus, attamen legibus viuimus.

TITVLVS XVIII. DE INOFFICIOSO TESTAMENTO.

Liberi indebite exheredati, inofficiosi querela proposita, parētū possunt impugnare testamenta: quod ius parētibus quoq; à liberis exheredibus factis cōperit: itē fratribus, turpi. l. persona instituta: reliquis autē cognatis nō cōcedit hoc querelæ beneficiū.

q. d. si te testamentū est imperfectū, non valet etiam si principis sit institutus, secundum Alexan. de Imo. Aegi. Per.
 j Quia nihil tā propriū imperij quā legibus vine re: vt dicitur in. d. l. Aegi. Per.
 b] Et ita in dubio presumitur propter fisci extremā potestatem: secus in priuato: vt. l. ex hoc. §. sed & hæredi. ff. de a. li. i. mu. cau. fac. Ange.
 * Cōcor. c. r. in gl. super ver. ab omnibus. in fi. extra de cōstitū.
 * Imō est Alexander Imperator, vt di. l. hic citata.

DE INOFFICIOSO TESTAMENTO.

Qualiter ipso iure testamenta infirmantur supra tit. j. dictum est. Nunc autem qualiter officio iudicis, id est per sententiam iudicis interuenit querela inofficij testamenti.
 Quas plerumque.] Totus iste titulus diuiditur principaliter in Diuisio duas partes. Primo ponit quibus personis competat querela. Secundo, quando querela cesset. Secunda ibi. Sed hæc ita. Item prima subdividitur. Nam primo de querela descendentiū cōtra testamenta ascendentiū. Secundo ecōtra de querela ascēdentiū contra testamēta descendentiū. Tertio de querela collateralium. Quarto quod querela est remediū subdiarium. Secunda ibi. Non autem.

Aduocati & procuratoris officium est spontane

Si tutor, testator extraneum instituit, & filium exheredauit, & eundam pupillo existente in tutela filij sui legatum reliquit: quod petiit filius nomine pupilli sui: non tamen ideo repellitur a querela suo nomine. Sed contra. ff. eo. l. si. j. respon. Sed ibi certe aduocatus vel procurator sponte faciebat, cum illa officia sint spontanea: vt infra etiam ex necessitate: quia tutela ex necessitate suscipitur: vt. ff. de tuto. & cura. dat. ab his. l. necno. & necessario geritur: vt ff. de admi. tuto. leg. j. in principio.

Nihilominus. nam videbatur paternum iudicium approbasse, & sic non posse postea querela agere: sed tamen nihilominus potest, vt hic dicit.

Patris, si ipsius tutoris, imò erat exheredatus. Accursum.

Sed si contrario, hic testator filium suum pupillum exheredauit, & tutori, quem ipsemet pater filio dabat, legatum dimisit, licet ergo agat de inoffic. nomine pupilli, & succubatur: tamen ad legatum admittitur. Et ita not. arg. ex hoc & superiori responsio, quod agit aliquid interdum non vt ipse, sed vt alius. simile. ff. de adopt. l. si pater. §. qui duos. & ff. eo. l. si is qui. §. si heres. & l. aduerfus. §. j. & C. de adm. tut. l. cū quaedam. & ff. de cōpen. l. pen. C. de dolo. l. j.

Quod est veri etiam legitima quæ debetur parentibus, & an sit necesse quod expresse relinquatur iure in stirpibus, an sufficiat restituta pro legitima vel Falcidia: vide Ang. hic. b] Quod factis videtur exprimeret si dixit, dono tibi hoc pro parte tua. ar. l. peto. in princ. ff. de se. l. et ratio istius gl. quia legitima debetur ex bonis quæ repetuntur tempore mortis in quibus non reperitur hæc donatio: est ita in vita patris patrimonium profectè exiuerat. Ang. c] Idem in quarta debita partibus fecit in debita fratris. An autem portio vnus filij incipit ac crescat alij vide Angel. hic.

fuerat, testamento petiit, non prohibetur illud inofficiosi querela impugnare: e regione etiam qui impugnavit, legato sibi in eo testamento facto minimè priuabitur.

Si tutor nomine pupilli, cuius tutelam gerebat, ex testamento patris sui legatum acceperit, cum nihil erit ipsi tutori relictum a patre suo, nihilominus poterit nomine suo de inofficioso patris testamento agere. Sed si contrario pupilli nomine, cui nihil relictum fuerat, de inofficioso egerit, & superatus est: ipse tutor quod sibi in testamento eodè legatum relictum est, non amittit.

Sufficit quod filius habeat vnam quartam quoquo relicti titulo: ad hoc vt excludatur a querela, siue sit vnus, siue plures. Areti.

Novissimo tamen iure institutionis titulo legitimam relicta esse operæpretium est.

Igitur quartam quis debet habere, vt de inofficioso agere non possit, siue iure hereditario, siue iure legati vel fideicommissi, vel si mortis causa ei quarta donata fuerit, vel inter viuos: in his rationibus casibus, quorum nostra constitutio mentionem facit, vel

col. j. in glo. iuste. ibi, vt quia & in auth. de immen. do. in filios. §. hæc itaque. Et sunt causæ ingratitudinis. xiiij. quibus filij exheredantur: et. vij. quibus pater à filiis: vt in auth. vt cū de ap. cog. §. causas. & §. & hoc prædiximus. Et tres quibus frater à fratre: vt in authen. de nupt. §. ingratitudinem. Accur. A D D I T O. Istæ omnes causæ facile

aliis modis qui constitutionibus continentur. Quod autem de quarta diximus, ita intelligendum est, vt siue vnus fuerit, siue plures, quibus agere de inofficioso testamento permittitur, vna quarta eis dari possit: vt ea pro rata eis distribuatur, id est pro virili portione quarta.

TITVLVS XIX. DE HEREDVM QUALITATE & DIFFERENTIA.

Triplices sūt heredes. Ang. Aret.

Heredes autem aut necessarii dicuntur, aut sui & necessarii, aut extranei.

Seruus proprius heres à domino institutus, dicitur necessarius: quia est heres velit nolit: bona tamè quæ post mortem domini querit, propria sibi reseruat. Areti.

Necessarius heres est seruus heres institutus: ideoque sic appellatur, quia siue velit, siue nolit, omnino post mortem testatoris protinus liber & necessarius heres fit. Vnde qui facultates suas suspectas habent, solent seruum suum primo aut secundo, aut etiam vltiore gradu heredem instituere:

DE HEREDVM QUALITATE & DIFFERENTIA.

Quia heredes de quibus supra dictum est, diuersi sunt, ideo de eorum differentia & qualitate, id est differenti qualitate, videamus. Accursum.

Heredes. Totus iste not. titulus diuiditur principaliter in duas partes. Primò ponit regulam, quod heredum sunt tria genera. Secundo illa genera prosequitur, & declarat seriatim. Secunda ibi, Necessarii heres.

Necessarii scilicet tantum. Aut extranei. de his autem omnibus hic titulus dicit per ordinem: vt. j. prox. §. & §. sui. & §. ceteri.

Necessarius. Diuiditur in tres partes. Nam primò prosequitur primum genus heredum. s. qui sūt necessarii heredes tantum. Secundo prosequitur secundum membrum sue generis, videlicet qui sūt sui & necessarii. Tertio prosequitur qui sūt extranei heredes. Secunda ibi, Sui autem. Tertia ibi, Ceteri qui. Item subdividitur prima pars in quatuor partes. Primò, quis sit heres necessarius tantum. Secundo rationem adsignat quare sic vocatur. Tertio infort, cōsulendo testatori qui nō est soluendo. Quarto prouidet ipsi seruo. Secunda ibi, Ideo. Tertia ibi, Vnde qui. Quarta ibi, pro hoc tamen.

Necessarius. ad hoc vt sit necessarius, est necesse vt sit seruus testatoris tempore testam. vt hic. & ff. eo. de here. insti. l. si alienū. in prin. Item & tempore mortis: vt. §. de here. insti. §. seruus. j. Itē qd nō sit alteri legatus. tūc enim legatio quereret hæredi. & ipse eius esset: nisi idē seruus sibi substitutus esset heres & liber: vt. ff. de pup. substi. l. si. §. j.

Protinus. id est statim. & si quidem purè institutus est, à seipso libertatem cōsecutus videtur: vt. ff. de acquir. here. l. ex parte. & ff. de here. insti. l. sed & si in cōditione. §. si. & etiam ignorans: vt. ff. si cert. petal. eius qui in pri. & in glo. status. & ff. de testa. l. qui in domini. P Et necessarius. nisi sit institutus sub hac cōditione, si vellet. quæ verba faciunt eum voluntarium: sed in extraneo nihil operatur: vt. ff. de cōdi. insti. l. verba. & ff. de heredib. insti. quod. l. Cornelius. Accur. Q Vnde quia necessarius.

suspectus. vt quia sciunt se non esse soluendo: & facit. §. quibus ex cau.

Pater filii: 14. casibus, si filius patrem septem: & frater matrem tribus exheredare potest.

* Figura est hæreditatis. nā diuersa nomina in vna conuenientia iunguntur. sic. §. de tut. §. i. ibi, vis atque potestas. i. violenta potestas. Virg. Moleque & montium. i. molem montium. i. materis libam. & auro. i. patris aureis. i. prædam & prædā est partē præde. & C. de agric. & censu. in rubri. & l. Deo. nobis. ibi, legitime vel ex pacto. i. ex pacto legitimo. C. de episc. & cle. Arg. per. d] Dic hoc verum siue i. solidū, siue p parte sit heres: vt ibi not. glo.

ex cau. manu. non licet. in prin. & s. de vulg. substit. in prin.
a Satis non fiat. Cab hoc seruo herede & libero instituto.
b Heredis. id est serui instituti. & hoc ne defunctus iniuria afficiatur: vt. s. quib. ex cau. manu. non licet. §. j. in fine.

c Incommodo. quia inuitus hereditati adstringitur. Accursus.
d Commodum praestatur. sic & aliis inuenitur in multis locis: vt q. in vno casu grauatur, debet in alio releuari: vt. ff. de iureiur. l. cum qui. in prin. in glos. probandi.

e Post mortem. scilicet ante aditam hereditate: vt. C. ad Sila. de his qui. vt indig. l. cum Silianianum. vel certe hic protinus videtur adita hereditas: vt. d. l. cum Silianianum. alio casu loquitur. ADDITIO. Scilicet quando libertas est legata sine institutione: quae statim non credit: vt l. vnica. §. libertatibus. C. de cadu. tol.

f Patroni. id est qui esset patronus, si esset liber in vita illius.
g Reseruentur. separatione impetrata, si bona patroni non attingat, id est non inceperit administrare: vt. ff. de sepa. l. j. §. finali. aliis id est si inceperit administrare, non poterit postea impetrare separationem, nisi sit minor: vt. ff. de minori. l. ait praetor. §. non solum. quo casu tatum, scilicet cum est minor, separationem impetrabit: etiam si iam attingerit hereditatem, non autem vt ab hereditate se abstinat: vt ff. de acquir. hered. l. necessarii. §. finali.

h Non veniunt. id est non venduntur.
i sui autem. Iste. §. diuiditur in quatuor partes. Primò ponit q. sunt sui & necessarii heredes. Secundò hoc limitat & restringit. Tertio rationem reddit quare dicuntur sui heredes. Quarto rationem ponit quare dicuntur necessarii. Secunda ibi, Sed vt nepos. Tertia ibi, Sed sui quidem. Quarta ibi, Necessarii.

k In potestate. aliis si sunt emancipati, extranei sunt: vt. §. c. ceteri.
l Deserit. improprie ponitur, quia viuo patre non fuit heres: sed dicitur desinere quantum ad id quod futurum erat. sic & aliis: vt ff. v. s. fruct. quem admodum. ca. l. ij. §. desinere.

m Interceptus. scilicet filius. & aliis est interemptus, aliis interceptus id est remotus ab hoc seculo. ADDITIO. Vnde Ouidius in sua Metamorphosi loquens de raris, dicit,
- Colla inter cepta videntur,

n Alia ratione. veluti emancipatione, vel deportatione: vt. s. quib. mod. ius pa. pot. sol. §. praeterea. & §. cum autem.

o Succedit. ita vt etiam filius emancipatus repellatur: & nepos qui remansit in potestate ex eo, vel alio filio natus, admittatur: & hoc iure ciuili, quod non cognouit emancipatos, quia erant capite minuti: vt infra de here. quae ab intest. def. §. emancipati. de iure autem praetorio soli filij emancipati admittuntur, non nepotes: vt. d. §. emancipati. sed per edictum de coniungendis cum emancipato liberis eius, admittuntur simul filius & nepos: vt. ff. de coniung. cum emancip. l. j. respond. Quod (id est, quod simul. nepos cum patre vel fratre patris admittatur) locum hodie non haberet, cum sit sublata omnis differentia quae fiebat occasione emancipationis: Instituit.

vt si creditoribus satis non fiat, & potius eius heredis bona ipsius testatoris à creditoribus possideantur & vel distrahantur, vel inter eos diuidantur. Pro hoc tamen incommodo illud ei commodum praestatur, vt ea quae post mortem patroni sui sibi acquirerit, ipsi referentur. Et quamuis non sufficiant bona defuncti creditoribus, iterum tamen ex ea causa res eius quas sibi acquirerit, non veniunt.

Vt quis sui nomine dignus sit, duo copulatim interuenire necessarium est, vt scilicet in potestate sit morientis, & priorem locum tunc temporis obtineat: quorum alterum nequaquam sufficere aperto iure ostenditur. & quanquam olim qui sui erant, hi quoque essent necessarii, iure tamen praetorio eis abstinendi beneficiu conceditur.

Sui autem & necessarii heredes sunt, veluti filius, filia, nepos, neptisve ex filio, & deinceps ceteri liberi, qui modò in potestate morientis fuerint. Sed vt nepos neptisve sui heredes sint, non sufficit eum eamve in potestate aut mortis tempore fuisse: sed opus est vt pater eius viuo patre suo desierit suus heres esse, aut morte interceptus, aut qualibet alia ratione liberatus à patris potestate. tunc enim nepos neptisve in locum patris sui succedit. Sed sui quidem heredes ideo appellantur, quia domesticus heredes sunt: & viuo quoque patre quodammodo domini existimantur.

u Praetor permittit. l. liberis in potestate positus: non vt habeant necessitatem adire praetorem: sed sufficit si se non immisceant: vt. ff. de acquir. here. l. ei qui se. & C. si mi. ab here. se abst. l. j.

x Appellantur. sic. C. de rei vxor. act. §. accidit. verficu. extraneum non est de ascendenti aut descendenti linea. quae faciunt ad quaestionem de eo qui promissit non alienare in manum extraneam, secundum Ioan. Fab. & Ang. hic.

y Non habent. vt. s. de odop. §. forminae
z Habentur. scilicet vt sit heres extraneus. nam non consequitur iste vtriusque, scilicet libertatem & hereditatem ex domini testamento: quod est necesse vt sit heres necessarius: vt. s. de heredibus institutis. §. si vero à viuo.

a In extraneis heredibus. b iste. §. habetur sub eadem verborum forma in. l. si alienum seruum. ff. de heredibus institutis. circa princip. vsq; ad finem legis.

b Testamenti factio, passim accipe, id est, vt possit capere ex testamento: quod potest quilibet, exceptis quibusdam, quos nota. s. titu. j. §. legari.

c Eorum. nam seruo instituto, domini persona inspicitur: vt. s. de here. insti. §. seruus autem plurium.

d Id. scilicet quod sit capax.

vt in authen. de hered. ab intest. §. j. col. ix. Accursus. ADDITIO. Quod est verum, quando ab intestato succeditur nullo facto testamento: vel facto, sed non solenniter: aut eo per querelam penitus expugnato: sed si per contra tabulas de iure praetorio filius succedat, quia etiam hodie procedit dictus titulus de coniungend. & caet. Angel.

o Appellantur. scilicet su pradicti filij & nepotes. Accursus.
p Quia domesticus. Not. filium domesticum patri. Sunt & alij multi domesticus: vt. C. de his qui ad eccles. consu. l. praesenti. §. sanè enim. & ibi glossa. j. Accursus. ADDITIO. Et ideo ex furto facto per filium, seruum, aut vxorem, non oritur actio ciuili vel criminalis: cum sit domesticus nisi esset magnum. quod no. secundum Ang. hic.

q Existimantur. scilicet ex artificio iuris ciuili, quod fingit eadem personam patrem & filiu. vt. C. de impub. & ali. sub. l. fin. in fin. Item eadem vocem vtriusque: vt. j. de iuri. stipul. §. ei qui. Item & ideo videtur dominus: quia in bonis patris aliter sicut ipse pater: sicut vxor domina dotis dicitur, & habere possessionem: vt. C. de iure dot. l. in reb. ad princ. & in glos. iure naturali. & C. qui pot. in pign. l. fina. Item & possessionem viuo patre habere videtur filius: vt. ff. pro herede. l. ij. in fine. hinc est quod sola administratio dicitur trāsire ad filium cum pater moritur: vt. ff. de libe. & posthum. l. in suis.

r Liberosum. vt. j. de here. quae ab intest. §. j. Dicuntur. scilicet dicti filij. Heredes sunt. scilicet iure ciuili ipse eto, aliud de praetorio: vt subiicit quod praualer.
u Praetor permittit. l. liberis in potestate positus: non vt habeant necessitatem adire praetorem: sed sufficit si se non immisceant: vt. ff. de acquir. here. l. ei qui se. & C. si mi. ab here. se abst. l. j.

x Appellantur. sic. C. de rei vxor. act. §. accidit. verficu. extraneum non est de ascendenti aut descendenti linea. quae faciunt ad quaestionem de eo qui promissit non alienare in manum extraneam, secundum Ioan. Fab. & Ang. hic.

y Non habent. vt. s. de odop. §. forminae
z Habentur. scilicet vt sit heres extraneus. nam non consequitur iste vtriusque, scilicet libertatem & hereditatem ex domini testamento: quod est necesse vt sit heres necessarius: vt. s. de heredibus institutis. §. si vero à viuo.

a In extraneis heredibus. b iste. §. habetur sub eadem verborum forma in. l. si alienum seruum. ff. de heredibus institutis. circa princip. vsq; ad finem legis.

b Testamenti factio, passim accipe, id est, vt possit capere ex testamento: quod potest quilibet, exceptis quibusdam, quos nota. s. titu. j. §. legari.

c Eorum. nam seruo instituto, domini persona inspicitur: vt. s. de here. insti. §. seruus autem plurium.

d Id. scilicet quod sit capax.

o Appellantur. scilicet su pradicti filij & nepotes. Accursus.
p Quia domesticus. Not. filium domesticum patri. Sunt & alij multi domesticus: vt. C. de his qui ad eccles. consu. l. praesenti. §. sanè enim. & ibi glossa. j. Accursus. ADDITIO. Et ideo ex furto facto per filium, seruum, aut vxorem, non oritur actio ciuili vel criminalis: cum sit domesticus nisi esset magnum. quod no. secundum Ang. hic.

q Existimantur. scilicet ex artificio iuris ciuili, quod fingit eadem personam patrem & filiu. vt. C. de impub. & ali. sub. l. fin. in fin. Item eadem vocem vtriusque: vt. j. de iuri. stipul. §. ei qui. Item & ideo videtur dominus: quia in bonis patris aliter sicut ipse pater: sicut vxor domina dotis dicitur, & habere possessionem: vt. C. de iure dot. l. in reb. ad princ. & in glos. iure naturali. & C. qui pot. in pign. l. fina. Item & possessionem viuo patre habere videtur filius: vt. ff. pro herede. l. ij. in fine. hinc est quod sola administratio dicitur trāsire ad filium cum pater moritur: vt. ff. de libe. & posthum. l. in suis.

r Liberosum. vt. j. de here. quae ab intest. §. j. Dicuntur. scilicet dicti filij. Heredes sunt. scilicet iure ciuili ipse eto, aliud de praetorio: vt subiicit quod praualer.

u Praetor permittit. l. liberis in potestate positus: non vt habeant necessitatem adire praetorem: sed sufficit si se non immisceant: vt. ff. de acquir. here. l. ei qui se. & C. si mi. ab here. se abst. l. j.

x Appellantur. sic. C. de rei vxor. act. §. accidit. verficu. extraneum non est de ascendenti aut descendenti linea. quae faciunt ad quaestionem de eo qui promissit non alienare in manum extraneam, secundum Ioan. Fab. & Ang. hic.

y Non habent. vt. s. de odop. §. forminae
z Habentur. scilicet vt sit heres extraneus. nam non consequitur iste vtriusque, scilicet libertatem & hereditatem ex domini testamento: quod est necesse vt sit heres necessarius: vt. s. de heredibus institutis. §. si vero à viuo.

a In extraneis heredibus. b iste. §. habetur sub eadem verborum forma in. l. si alienum seruum. ff. de heredibus institutis. circa princip. vsq; ad finem legis.

b Testamenti factio, passim accipe, id est, vt possit capere ex testamento: quod potest quilibet, exceptis quibusdam, quos nota. s. titu. j. §. legari.

c Eorum. nam seruo instituto, domini persona inspicitur: vt. s. de here. insti. §. seruus autem plurium.

d Id. scilicet quod sit capax.

† Qui in vno grauatur in alio releuatur. Aegi. per.

† Vel si est pater ex herede: ut enim nepos est suus, heredes & necessarii. l. qui in aliena. §. inter dum. ff. de acquir. her. Aegi. per.

a Duobus temporibus. alijs tribus, & alijs duobus. sed tamen tria spectantur tempora, vt subiicit.

a] Ista glo. b] Inspicitur. testamenti facti, vt constiterit institutio: & mortis testatoris, vt effectum habeat. ita est text. in l. si alienum. ff. de hered. instit. & re vera melius & ornatus quam hic.

c Mutatio. vt quia medio tempore efficiatur non capax: tamen his tribus temporibus bene inuenitur capax vt hic, & ff. de hered. instit. l. sed & si in conditione. §. soleus. & l. si alienum. §. in extraneis. Sed contra. ff. de acquir. heredit. l. si seruus eius qui. Sed certe quod dicitur in seruitute non dicebatur capax, vt ibi, ex persona domini principaliter erat: nam dominus erat non capax, vnde eo manumisso non nocet ei mutatio, iuris non nocet heredi: quia (vt diximus) tria tempora inspici debent.

b] Nisi ex tali mutatio ne racione induceretur re pudatio hereditatis: vt quia faceret actum contra rium incompassibile: puta intrando religionem fratrum minorum. Idem in eo qui impetrat ut primum beneficium vacaturum: & interim duxit uxorem: vel habitum dimisit, quo reasumpto, vel mortua uxore vacat beneficium: vt hic p. lo. Fa.

d Tria tempora. scilicet in extraneo herede: sed in suo & necessario existitur vnum secundum Iohannem. scilicet tempus mortis: vt. §. eo. §. sui. Vel secundum Azo. etiam tempus testamenti inspicitur, quia statim sunt heredes patre mortuo, scilicet de iure ciuili: vt. ff. de suis & legit. l. in suis. In necessariis autem tantum duo tempora inspiciuntur, scilicet testamenti, & tempus mortis: vt. ff. de hered. instit. l. si alienum. j. respon. & l. seruum.

e Factionem. sin actiua significatione.

f Acquirere. l. potest.

g Factionem. in passiuua significatione.

h Sibi. si sunt sui iuris.

i Aliis. si sunt in aliena potestate: vt hic, & ff. de testa. leg. filiusfamil. & facit. ff. de flu. leg. j. §. si.

k Abstinenti. vt est suus heres cui datur abstinenti facultas per pratorum: vt. §. eo. §. necessarij. Accursius.

l De aduenda. nota hic quatuor proportionabilia, scilicet immiscere & abstinere, quæ duo pertinent ad suos heredes. Item adire & repudiare: quæ duo pertinent ad extraneos, vt hic dicitur. Sed quandoque sunt dicitur adire & repudiare: vt. C. de legi. hered. l. defunctis. In deliberare. intra annum deliberationis petito tempore. & indulto ab Imperiali culmine: a nostris autem iudicibus intra nouem menses, & non nisi semel peti potest: vt. C. de iure deliber. l. scimus. §. & hec quidem. Accursius.

m Omnibus. nisi sint vsu iure communi: vt. ff. de ma. l. veru. §. ite non re

Herediti capax quos temporibus inspicienda.

Heredes sui immiscet & abstinere, adire & repudiare extranei.

A stituitur. Item nisi iurauerit adulus super contractu: vt in l. Frideric. hac edicali. in auth. de pace tenenda inter sub. §. item sacramentali. ij. feu. quæ est in auth. sacramenta puberum. C. si aduer. ven. §. Succurrit. vt. ff. de minorib. l. ait prator. §. sed & si hereditatem. **P** Maiori. scilicet pro priuilegio.

q veniam. abstinenti. Accursius.

r Grande es. sic. ff. de cõdic. indebi. l. ij. §. si quid. & l. iij.

s Gordianus. sed vbi sunt legesistorum Imperatorum? Respon. non habemus, sed habetur metio earum. C. de iure delib. l. scimus. in prin.

t Præstiti. alijs præstiti. **u** Hoc. scilicet vt aliquis non grauetur propter improuifum debitum, vel etiam prouifum, si non est sufficiens hereditas: vt. C. de iure deliberan. l. scimus. §. ex omnibus. & hoc factio inuentario si res præsentis sunt, intra tres menses: si abfuerint, intra annale spatium: vt. C. de iure delibe. leg. scimus. §. si autem dubius. & §. si autem a locis.

v Constitutionem. vt. C. de iure delib. l. scimus.

y Acquisitam. quantum ad tractatum.

z Nobilissimam. quantum ad sententiam.

a Constitutionis. quæ de compositione dicti inuentarij loquitur.

b Veteri grauamini. Sed quod erat grauamini? Respond. tenebatur in solidum omnibus creditoribus & legatariis, etiam si excedant mensuram hereditatis: vt. C. de iure delib. leg. finali. §. si vero postquam. Si autem petiit tempus ad deliberandum, & fecit etiam inuentarium: creditoribus quidem tenetur in solidum: sed de legatis detrahit Falcidiam: siue adierit hereditatem intra deliberationis tempus, siue non recusauerit. sed si non fecisset inuentarium, omnibus in solidum teneretur: vt. C. de iure delib. l. si. §. si autem hoc aliquis. & §. si quis autem. Accursius.

c Ad legitimam. l. iure ciuili. aliu si iure prætorio. tunc enim necesse habet coram pratore agnos. vt. C. de iure delibe. l. j. & l. i. suu. & C. qui admit. ad bo. pos. l. vlt. **d** Dicitur. Dic qd sola agnitio bonorum possessionis facta coram pratore etiam non auctorante, sufficit, siue sit bonorum possessio secundum tabulas, siue ab intestato, siue etiam contra tabul. vt est glo. in l. fin. §. j. C. de curat. furiosi. in verb. p. antiq. Angel. **d** Nuda voluntate. oportet tamen qd extrinsecus declaratur. Si quid ergo pro herede veluti heres gessit, vt hic dicit, tunc voluntatem illa declarat, nisi protestetur se non vt herede facere: vt hic, & ff. de acquir. hered. l. pro hered. in prin. & l. gerit. Sed contra id quod dicit hic, nuda voluntate, est. C. de iure delibe. l. potuit. Sed certe est necessaria voluntas, & actus, si ab actu incipias. sic & alijs. ff. de acquir. posses. l. quemadmodum.

e Et sic quod vulgo dicitur, hereditatem nuda voluntate posse adiri, inpetiit tempus ad deliberandum, & fecit etiam inuentarium: creditoribus quidem tenetur in solidum: sed de legatis detrahit Falcidiam: siue adierit hereditatem intra deliberationis tempus, siue non recusauerit. sed si non fecisset inuentarium, omnibus in solidum teneretur: vt. C. de iure delib. l. si. §. si autem hoc aliquis. & §. si quis autem. Accursius.

c Quæ testatio non est necessaria vbi facit actum pium, qui dilationem non recipit: nec reletur vbi factu con tractu: vt. C. cum. M. Per rat. de cõf. secundu. lo. Fab. & Ang. hic.

Pro herede.

re quoquillibet diligens paterfam. vteretur: quia non euentus dani restitutione indulget, sed in cõsulta facilitas. d. l. veru. Aegi. Per. **u** Et sic iuramentum interpositum tollit beneficium restitutionis secundum porc. Aegi. Per.

Inuentarij cõfici tẽpus.

Et sic quod vulgo dicitur, hereditatem nuda voluntate posse adiri, inpetiit tempus ad deliberandum, & fecit etiam inuentarium: creditoribus quidem tenetur in solidum: sed de legatis detrahit Falcidiam: siue adierit hereditatem intra deliberationis tempus, siue non recusauerit. sed si non fecisset inuentarium, omnibus in solidum teneretur: vt. C. de iure delib. l. si. §. si autem hoc aliquis. & §. si quis autem. Accursius.

Quæ testatio non est necessaria vbi facit actum pium, qui dilationem non recipit: nec reletur vbi factu con tractu: vt. C. cum. M. Per rat. de cõf. secundu. lo. Fab. & Ang. hic.

a Pro herede. id est factis ipsis gerendo pro herede.
b Obiisse. aliis enim nisi hoc sciat, non prædicat sibi aditio. nam non videtur adire: vt hic, & ff. de acquir. heredit. l. si is ad quem. & l. cum qui duobus.
c Heredem esse. etiam potest. nam si sub conditione, non potest ante existentem conditionem adire: vt ff. de acquir. heredit. l. is qui heres. §. cæterum. Sunt & alia necessaria. vt sit liber & sui iuris qui adit: aliis non poterit, nisi iussu patris vel domini præcedente: vt ff. eo. l. si quis mihi. §. iussum. & l. quotiens. Item oportet quod sit cõpos mentis: vt in si. huius tit. Itẽ quod sit maior. xiiij. annis, aliis non potest adire: vt. C. de iure delib. l. potuit. & l. si infanti. in princ. Itẽ quod sciat mortuũ esse testatorẽ: aliis nõ potest adire: vt ff. de acquir. heredit. l. is qui heres. §. si quis duobus. & l. qui hereditatem. & l. neminem. & l. qui superstitis. Itẽ certus de conditione testatoris esse debet: vt ff. de acquir. heredit. l. heres. j. §. si. & l. e. seq. ADDITIO. Simile habetis in lillud. si pars heres. pet. & l. is qui putat. de acquir. heres. hinc est quod vulgo dicitur, quod ille qui vult adire hereditatem, debet scire causam ex qua defertur, vt. l. si is ad quẽ. de acquir. heredit. secundum Christoph.

Pro herede autẽ gerere quis videtur, si rebus hereditariis tanquam heres vtatur, vel vendendo res hereditarias, vel prædia colendo locandove, & quoquo modo voluntatem suam declararet, vel re, vel verbis de adẽda hereditate: dummodo sciat eum in cuius bonis pro herede gerit, testatum instestatumve obiisse, & se ei heredem esse. Pro herede enim gerere, est p domino gerere. veteres enim heredes pro dominis appellabant. Sicut autẽ nuda voluntate extraneus heres fit: ita contraria destinatione statim ab hereditate repellitur. Eum qui surdus vel mutus natus, vel postea factus est, nihil prohibet pro herede gerere, & acquirere sibi hereditatem: si tamen intelligit quod agit.

TITVLVS XX.
DE LEGATIS.

Legataris triplici actione eorum persequi posse legata con-

d Pro domino. vnde heres, id est dominus: vt ff. ad leg. Aquil. l. item Mela. §. item & cum eo. verfi. legis autem Aquilæ. Item dicunt Teutonici her. id est dominus.
e Destinatione. dummodo & hoc actu extrinseco declaratur. argu. tamen contra. ff. de pecu. lega. l. non statim. Accursius.
f Intelligit. non ergo demens vel furiosus.

DE LEGATIS.

Continuatio. Dic quod textus continuat istam rubricã. Vel sic: Dicitur est. de testamentis in quibus legata relinquuntur. Nunc sequitur videre de ipsis legatis.

Diuisio. Post hæc.] Totus iste titulus diuiditur principaliter in quinque partes. Primò continuat se ad præcedentia. Secundò ponit definitionem legati. Tertiò recitat quor genera legatorum olim erãt. Quartò illud corrigir. Quintò incipit tractate materiam legatorum. Secunda ibi, Legatum, Tertia ibi, Sed olim. Quarta ibi, Nostra autem. Quinta ibi, Non solum autem. Et illa quinta suo loco subdividitur. CASVS. In hoc princ. dicit dominus Iusti. contrinuãdo processum suum. Post hæc quæ diximus supra de testamentis: videamus de legatis nunc. sed certè hæc pars iuris, quæ circa legata vertitur, videtur esse extra propositã materiam. nam locuti sumus supra de illis solis iuribus quibus per vniuersitatem nobis acquiruntur. Igitur videtur mihi quod materia legatorum hic non debeat tractari. Sed licet hoc prima facie videri possit: tamen cum diligẽter de testamentis locuti sumus, & de heredibus qui in testamentis instituuntur: cum legata relinquuntur in testamentis, & ab heredibus præstentur: ideo potest in hoc loco non sine ratione competenti materia legatorum tractari. & hæc dicuntur vsque ad illum. §. legatum itaque est. Franciscus.

a] Dic quod pteritum pfectum subiectum in cõtractib' quãdo non potest verificari in præterito, trahitur ad futurũ. vt. l. cum stipulamur. ff. de verb. obl. sed in testamentis & le gibus, quæ dant formã & essentia, capiunt à futuro: secunduã Ang.
b] Post hæc. scilicet quæ diximus. §. de testa. ordi. hucusque.
c] Pars. scilicet quæ est circa legata, & longa est: vt pater. ff. eo. per multas rubricas.
d] Propositã. s. per quas personas nobis acquir. §. si. Accursius.
e] Loquimur. i. locuti sumus. Et sic tempus pro tempore ponitur: vt. C. de his qui no. infamia. l. si Posidonium. Vel loquimur, id est loqui deberemus; si materiam præcedentem prosequeremur. * sic in authen. de consangu. & vtr. fra. l. si igitur. col. vj.
f] Figuris. i. partibus vel formis, quæ quatuor sunt: per successionẽ ciuilem, per prætoriam, per arrogationem, per additionẽ conferuandẽ libertatis causã: vt. §. per quas personas no. acquiruntur. §. si. Ommino. id est diligentissimẽ. Institut.

a Testamentis. vt. §. de testa. & trib. sequen. tit. Accitr.
b Heredibus. vt. §. de here. insti. vsque huc. Accursius.
p sequent. quia nec debentur nisi in testamento relicta: & post heredis institutionem. Sed hodie cõtra in vtroque: vt. j. de fideicõmiss. hered. §. præterea. & j. eo. §. sed non vsque. & §. ante. Accur.

cessum est: videlicet personali, in rem, & hypothecaria.

Post hæc videamus de legatis, quæ pars iuris extra propositã quidem materiam videtur: nam loquimur de his iuris figuris, quibus per vniuersitatẽ res nobis acquiruntur. sed cum omnino de testamentis & de heredibus qui in testamento instituuntur, locuti sumus: nõ sine causa sequenti loco potest hæc iuris materia tractari. Legatũ itaque est donatio quedã, facta defuncto relicta, ab herede præstada.

Antiqua solennitas verborum quæ olim in legato obseruabatur, est hodie sublata. Arer.

Sed olim quidem erant legatorum genera quatuor: per vindicationem, per damnationem, per finendi modum, per præceptionem. Et certa quedam verba cuius generi legatorum assignata erant, per quæ singula

ergo mihi, si placet, quid est legatum? Ad hoc respon. Amice, legatum est donatio quedam a defuncto relicta &c. Et hæc dicuntur vsque ad illum. §. sed olim. Franc. de Aret. Legatum. sic ff. de lega. ij. l. legatum. sed aliter definitur. ff. eo. d. j. legatum est. ad fi. ritu.

Donatio quedã. sunt enim tres donationes: * vt ff. de don. l. j. Et differt hæc a donatione causa mortis: vt diximus. §. de don. §. j. in fi. Itẽ a donatione inter viuos: cum legatum reuocari possit vsque ad mortẽ: vt ff. de admõ. lega. l. iij. in fi. & l. iij. Sed in donatione inter viuos nõ est ita: vt. §. de don. §. alia. Itẽ differt ab hereditate, cũ hoc singulare & sine onere sit, illud verò vniuersale, & cum onere: vt ff. man. l. si hereditatẽ. & ar. ff. de eden. l. quedam. §. nihil interest.

[sed olim quidem.] CASVS. Dicit Imperator, quod olim erant quatuor genera legatorum assignata: per quæ quidem verba genera legatorum discernabantur. Si enim testator legabat his verbis: puta: vindica tibi rem illam: tunc dicebatur illud genus legati per vindicationem. Si autem dicebat testator heredi suo, Damno te Titium legatario illam rem dare: tunc illud legatum dicebatur per damnationem. Si dicebat heredi, finito Titium illam rem habere: tunc dicebatur per finendi modum. Si vero dicebat alteri heredum, illam rem præcipito, id est ante partẽ hereditariam capito: tunc dicebatur per præceptionem. Et ita figura genera legatorum ex verbis singulis, quibus testator in legando vtatur, proprium nomẽ fortiebantur. & hoc ita antiquitas obtinebat: sed postea ex constitutionibus diuorum principum huiusmodi verborum solennitas penitus sublata est. Nos verò cupientes voluntates testatorum esse validiores: & non verbis testatorum, sed voluntatibus eorum fauientes: in constitutione nostra, quam cum magna deliberatione fecimus, disposuimus vt omnibus legatis decetero vna sit natura: & quibuscunque verbis idoneis tamen aliquid a testatore relictum sit, liceat legataris id legatum persequi, non tantum per personales actiones ex testamento, sed etiam per rei vindicationem, & per hypothecariam: videlicet in aliis rebus quæ erant testatoris tempore mortis: & ita triplex remedium competit legatario ad legatum sibi relictum persequendum. & huius nostræ constitutionis perpetuum modum potestis ex ipsis constitutionis reuocare perfectissimè accipere. Et hæc dicuntur vsque ad illum. §. sed non vsque. Franc. de Aret.

Quedam verba. vt si dicat legatatio, Vindica tibi rem talem. vel heredi dicat, Dãno to illi ære alieno liberare: vt. j. eo. §. sed & tale. Item si sic dicat, Sinito illum habere talem rem. * Item si dicat vni

[Legatum.] Diuiditur in septem partes. Primò ponit qualiter definitur legatum. Secundò, quot erant olim genera legatorũ. Tertiò, qualiter vnusquodq; genus legatorũ fiebat: quia erant certa verba assignata. Quartò, qualiter dicta verborũ solennitas est hodie sublata. Quintò, qualiter per Iustianũ omnes isti modi legadi, vel omnia ista genera legatorũ sunt redacta ad vnã naturã: & legataris datur ius persequedi legata altero de trib' modis. Sextò remouet differentia quæ erat inter legata & fideicõmissa: & ea adæquat. Septimo respõdet cuidã tacite obiectiõni. Secunda ibi, Sed olim. Tertia ibi, Et certa quedã. Quarta ibi, Sed ex constitutionibus. Quinta ibi, Nostra. Sexta ibi, Sed non vsq;. Septima ibi, Sed ne in primis. CASVS. Domine, iam video quæ vultis tractare de legatis. Dicitis

Formis & modis. l. j. de oblig. & act. l. mortis cau. fa. de don. cau. mortis. Cuiusci.

Que fit ppter merita. Aegj. Per. Totũ hoc ab herede pstanda, si scripsit nostris ex pparibus nõ habentur. id est obli gationẽ vel condemnationẽ in pœnã vt si hæres meus Titia dixerit vxorem, i dãnum eius cõrũ lego. Aegj. per. id est ante captionem. Aegj. Per.

Silicet causa mortis, inter viuos, & legatatio. Aeg. Per.

Et hæc in dicitur ad questionem si testator dicit, dono Titio fundum præsentis & recipiet, an censetur legatũ vel donatio vt per Ioã. Fab. & Ange.

Vt si res iam esset apud eum, cui testator iubet apud eũ manere. Aegj. Per.

heredum, præcipito rem illam. i. ante partem capito: vt. ff. eo. l. si a pluribus. in princ. ibi, præcipere iubeatur. Accursius.

Ex constitutionibus. quas non habemus. Accursius.

sublata. scilicet dudum retro.

Constitutio. quæ est. C. communia de leg. l. j.

Lucubratione. i. vigilatione, maximè nocturna. nam secundum Philosoph. luna dicitur habere radios lugubres, sed sol claros: sic in Authent. vt iudi. sine quoquo suffra. in prin. coll. ij.

Voluntates. interdum nõ est voluntas validior scriptura: vt. ff. de v. ff. de l. c. l. si alij. a. & ff. de sup. l. l. Labco. Et facit ad hoc quod in textu dicitur, scilicet quod voluntas sit validior scriptura, quod est verum: vt. ff. de leg. l. j. cum pater. s. cum imperfecta. & de leg. l. j. l. iij. secundum Ioann. & hoc nisi sit impossibilis vel probrosa: vt. j. e. s. fi. vel inepta: vt. ff. eod. j. l. seruo alieno. s. fi.

Validiores. quàm sint verba solènia, vel quàm sit scriptura. Accursius. ff. Omnibus legatis. id est omni genere legatorum. Vna sit natura. quantum ad hoc vt debeantur: sunt tamè quædam fauorabiliora aliis: vt. j. de obl. quæ ex quasi contractu. s. fi.

Quibuscumque verbis. aptis tamen ad hoc. ff. de constit. pecu. l. qui autem. in fi. & ibi gl. fi. & l. seq. ADDITIO. Nota quod lex generaliter loquens, recipit restrictionem de habilitate. concordat glo. j. l. j. s. nuntiatio. & ibi docto. ff. de no. ope. nun. & in l. vt gradatim. s. sed si lege. ff. de mu. & ho. & Bar. latè in l. omnes populi. ff. de iustit. & iur. Angelus.

Per actiones personales. l. ex testamento.

Per in rem. i. per rei vindicationem. nam recta via transit dominium in legatarium rei legatæ: vt. ff. de fur. l. à Titio. Accursius.

ADDITIO. f. fictè à morte testatoris, & verè ab adita hereditate, reuocabiliter tamen. Et hæc vera, quando purè legatur res testatoris, & legatarius non repudiat. Et tunc fructus post mortè & ante aditionem post morè tamen ad eundem ab herede percepti, demum facta aditione debent legatario restitui. Si verò legetur res heredis, nullo modo transit dominium, nisi facta traditione.

Per hypothecariam. scilicet in rebus aliis, quæ fuerunt defuncti. Et not. quod si legatum sit in specie, & sit res testatoris: cõpetunt illæ tres actiones. Si in genere, vt seruum: competunt duæ. l. testamenti, & hypothecæ. sed in casu tantum vna actio, scilicet ex testamento, & vna exceptio cõpetit: vt si lego debitori liberationem: vt ff. de li. l. quod mihi. & ff. vt in pos. leg. l. j. s. si debitori. Si autem sit res aliena, duæ tantum cõpetunt. s. personalis & hypothecaria: vt C. communia de leg. l. j. Non tamen omnibus ager. i. actione in rem, & ex testamento: sed vna quam elegerit: vt. ff. de leg. l. j. l. cum filius. s. variis. Sed si legatarius sit dominus, qualiter personali ager: vt. j. de act. s. sic itaque? Resp. ratione possessionis: vt. ff. de condi. triti. l. ij.

ADDITIO. Et sic ex testamento agitur ad præstandum seu tradendum, non autem ad dandum. Vel dic quod. s. sic itaque. loquitur in vero domino facto post traditionem de iure communi, hic verò de iure speciali sine traditione. Igitur non est mirum si datur cõcurfus: vt. l. in rebus. C. de iure do. secundum do.

Perpensum. id est deliberatum.

Sed non vsque. i. c. a s v s. Domine iam video quod fecistis satis vtilem in constitutione circa materiam legatorum: in qua quidem constitutione satis diligenter legatariis prouisum est: vnde videtur mihi quod illa constitutio possit sufficere. Sed ad hoc respo. Amice, certè minus bene videtur sufficere. Non enim prædicta constitutio ne contenti sumus. Inuenimus enim quod antiquitas stricto iure

genera legatorum significabantur. Sed ex constitutionibus a diuorū principū solèntas huiusmodi verborū penitus sublata b est.

In omnibus legatis, in quibus spectatur potius voluntas quàm verba, vna natura imponitur: habentque legatarij ius persequendi legatam tribus actionibus.

Nostra autem constitutio c quã cum magna fecimus lucubratione, d defunctorum voluntates e validiores f esse cupientes, & nõ verbis sed voluntatibus eorum fauentes, disposuit vt omnibus legatis g vna sit natura: h & quibuscumque verbis i aliquid relictum sit, liceat legatariis id persequi, non solū per actiones personales, k sed etiam per in rem, l & m per hypothecariam: n cuius constitutionis perpensum o modum ex ipsius tenore perfectissimè accipere possibile est.

Sublata legatorū & fideicommissorum multiplicitate differentia, omnium hodie vna eademque natura est.

Sed non vsque ad eam p constitutionem standum esse existi-

concludebat legata: & fideicommissis pinguiorem naturam indulgebat. Idcirco nos hac differentia ab antiquo iure introducta moti, necessarium duximus omnia legata omnibus fideicommissis penitus exæquare, vt decetero inter ea nulla sit differentia. Statuimus enim eadem constitutione, vt quod hætenus legatis defuit, hoc ex natura fideicommissorum impleretur: & si quid amplius etiam fuit in legatis, hoc fideicommissis accedat: & per hoc fideicommissis. & legata per nostram constitutionem exæquata sunt. Vnde dixi: Quare igitur cõiunctim non tractatis de legatis & fideicommissis? Ad hoc respondet, Amice, ad hoc optima ratio nos induxit, vt diuisim de illis tractare debeamus. Ne enim in his primis legum cunabulis cõiunctim de lega. & fideicommissis tractando, adolescentibus studiosis difficultatè introducamus: vtile nobis visum est separatim primo de lega. & postea de fideicommissis animos informare: vt ita natura vtriusque iuris per se cognita, b facile possint iuuenes de vtriusque natura c eruditi, & permixtionem eorum audire: & fideicommissis auribus intelligere. Et per.

mauimus. Cùm enim antiquitatem inuenimus legata quidè strictè d cõcludentem, fideicommissis autem, quæ ex voluntate magis q descendebat defunctorum, pinguiorem naturam indulgentem: necessarium esse duximus, omnia legata fideicommissis exæquare, vt nulla sit inter ea differentia: sed quod deest f legatis, hoc repleatur ex natura fideicommissorum: & si quid amplius e est in legatis, per hoc crescat fideicommissorum natura. Sed ne in primis legum cunabulis u permixtione de his exponendo, studiosis adolescentibus quandã introducamus difficultatem, operepretiū esse duximus, x interim y separatim prius de legatis, z & postea de fideicommissis tractare: vt natura vtriusque iuris j cognita, b facile possint permixtionem eorum eruditi c subtilioribus auribus accipere.

Etiam res aliena potest legari: & heres tenetur eã redimere si potest, & soluere: aliàs tenetur estimatione præstare. Et hoc verū, si testator scit esse rem alienã: & ægenti incūbit onus probandi. Aret.

dem materiam: vt. C. communia de leg. l. ij. Prima tamen remouet differentiam quatuor generum legatorum, scilicet in quo erat differentia inter se: Secunda verò remouet differentiam inter legata & fideicommissa. Accursius.

p strictè. id est stricto iure: sic vt ex testamento tantum debeantur: vt. j. de fideicommissis. hered. s. præterea.

q Magis. scilicet quàm legata: vt ab intestato etiam debeantur: vt. j. de fideicommissis. hered. s. præterea. vel dic ex voluntate magis quàm ex solennitate testamenti. Accursius.

r Exæquare. quantum ad sententiam & tractatum, non quantum ad verba. nam non dicitur hodie legataria libertas & hereditas, licet fideicommissaria appelletur. Item propter legatum nõ cogitur quis adire, sed propter fideicommissum vniuersale c sic: vt. j. de l. Falci. s. de fideicommissis. here. s. ergo. verfic. sed si recuset. f sed quod deest. In tribus enim deest: vt. j. eo. s. post mortem. & j. de fideicommissis. hered. s. præterea. & j. de sing. rebus per fideicommissis. re. in principio.

c Amplius. scilicet vt ex necessitate dentur. quod non erat in fideicommissis. vt. j. de fideicommissis. hered. in princip.

u In primis legum cunabulis. id est hoc volumine: vt. s. eod. in proo. circa medium.

x Opererepretium esse duximus. id est pulchrum putauimus & vtile, vt dicitur in Sallustio.

y Interim. id est antequam veniamus ad illam constitutionem vbi tractantur communia eorum.

z De legatis. vt hoc titulo, & duobus sequentibus

a De fideicommissis. vt infra de fideicommissis. heredita. & alio ibi proximo titulo.

b Cognita. scilicet separatim.

c Eruditi. sic. s. de iusti. & iure. s. his igitur generaliter. [Non solum.] C A S V S. Domine iam video quid est legatum, & quot erant olim genera legatorum, & qualiter auctoritate vestre constitutionis natura legatorum & fideicommissis. exæquata est: & quæ ratio vos induxit ad separatim tractandum primo de legatis, & postea de fideicommissis. pro deo dicatis modo mihi, si placet, quæ res legari possunt? Ad hoc respon. Amice, non solum res testatoris vel heredis

natura fideicommissorum impleretur: & si quid amplius etiam fuit in legatis, hoc fideicommissis accedat: & per hoc fideicommissis. & legata per nostram constitutionem exæquata sunt. Vnde dixi: Quare igitur cõiunctim non tractatis de legatis & fideicommissis? Ad hoc respondet, Amice, ad hoc optima ratio nos induxit, vt diuisim de illis tractare debeamus. Ne enim in his primis legum cunabulis cõiunctim de lega. & fideicommissis tractando, adolescentibus studiosis difficultatè introducamus: vtile nobis visum est separatim primo de lega. & postea de fideicommissis animos informare: vt ita natura vtriusque iuris per se cognita, b facile possint iuuenes de vtriusque natura c eruditi, & permixtionem eorum audire: & fideicommissis auribus intelligere. Et per.

id est non fuimus cõtenti scilicet dicta constitutione: imò & aliam fecimus circa istam & eandem materiam: vt. C. communia de leg. l. ij. Prima tamen remouet differentiam quatuor generum legatorum, scilicet in quo erat differentia inter se: Secunda verò remouet differentiam inter legata & fideicommissa. Accursius.

p strictè. id est stricto iure: sic vt ex testamento tantum debeantur: vt. j. de fideicommissis. hered. s. præterea.

q Magis. scilicet quàm legata: vt ab intestato etiam debeantur: vt. j. de fideicommissis. hered. s. præterea. vel dic ex voluntate magis quàm ex solennitate testamenti. Accursius.

r Exæquare. quantum ad sententiam & tractatum, non quantum ad verba. nam non dicitur hodie legataria libertas & hereditas, licet fideicommissaria appelletur. Item propter legatum nõ cogitur quis adire, sed propter fideicommissum vniuersale c sic: vt. j. de l. Falci. s. de fideicommissis. here. s. ergo. verfic. sed si recuset. f sed quod deest. In tribus enim deest: vt. j. eo. s. post mortem. & j. de fideicommissis. hered. s. præterea. & j. de sing. rebus per fideicommissis. re. in principio.

c Amplius. scilicet vt ex necessitate dentur. quod non erat in fideicommissis. vt. j. de fideicommissis. hered. in princip.

u In primis legum cunabulis. id est hoc volumine: vt. s. eod. in proo. circa medium.

x Opererepretium esse duximus. id est pulchrum putauimus & vtile, vt dicitur in Sallustio.

y Interim. id est antequam veniamus ad illam constitutionem vbi tractantur communia eorum.

z De legatis. vt hoc titulo, & duobus sequentibus

a De fideicommissis. vt infra de fideicommissis. heredita. & alio ibi proximo titulo.

b Cognita. scilicet separatim.

c Eruditi. sic. s. de iusti. & iure. s. his igitur generaliter. [Non solum.] C A S V S. Domine iam video quid est legatum, & quot erant olim genera legatorum, & qualiter auctoritate vestre constitutionis natura legatorum & fideicommissis. exæquata est: & quæ ratio vos induxit ad separatim tractandum primo de legatis, & postea de fideicommissis. pro deo dicatis modo mihi, si placet, quæ res legari possunt? Ad hoc respon. Amice, non solum res testatoris vel heredis

a] Non ob. hæc lex si alij. quia videtur solū tradiderit: quia ibi attè dicitur scriptura: quia voluntas testatoris erat à bigua. Ceterum si eius fuisset clara voluntas, ab ea non recederetur, imò obseruaretur scriptura relicta in interpretatione: vt. l. cum mater. C. de fideicom. & hic. Concor. Rayn. in glo. super verb. docet. post. mediū extra de testat.

b] Hæc glo. diuiditur in quatuor partes. In prima declarando textū remouet qdã contrarium tacitum. In secunda per modū notabilis remouet aliud cõtrarium. In quarta & vltima p motū quæstionis remouet aliud contrariū. Secunda ibi, & nota. Tertia ibi, non tamen snib. Quar. ta ibi, sed si legatarij. Ia.

Scilicet legatis & fideicommissis auribus intelligere. Et per.

c] Intelligere istam adæquationem pcedere in legatis particularibus quo ad particularia: & in vniuersalibus quo ad vniuersalia: & nõ aliter vt per doct. hic, & in l. i. ff. de legat. i.

vel heredis legari potest, sed etiam aliena. Sed in hoc casu, quando testator rem alienam legat, heres eius compellitur rem legatam redimere à domino rei, si emere potest. Si enim nullo modo, vel pro non certo pretio redimere potest: ad eius estimationem tenetur. & hoc verum est si talis est res, cuius commercium haberi possit.

Si enim res legata sit talis quod super ea contrahere non licet, tunc nec ipsa res, nec eius estimatio debetur: veluti si testator alicui legauerit campum Martium, vel basilicas, vel tēpla, vel ea quæ sunt publico vsui destinata. Nam in his casibus legatū nullius momenti est. Sed quod diximus generatim alienam rem legari posse, hoc ita intelligendum est, scilicet si testator quādo legauit, sciebat rem alienam esse, non autem si ignorabat alienam esse: quia tunc forsitan si sciuisset rem alienam esse, nō legasset. & ita omnia hæc diuus Pius rescripsit. Sed pone cas. Quidam legauit Petro rem alienam: vnde mortuo testatore Petr. illud legatum petebat ab herede: heres autem ex aduerso ad sui defensionem allegabat testatorem ignorasse illam rem esse alienam: & idcirco dicebat se non teneti ad huius legati præstationem. Legatarius verò in contrarium adferebat testatorem sciuisse rem alienam: & ita dicebat legatum valere. vnde magna fuit discordia inter heredem & legatarium super isto legato. Pro Deo, domine, dicatis mihi quid iuris est in casu isto, videlicet vtrum legatarius debeat probare testatorem sciuisse rem alienam esse: vel heres debeat probare testatorem ignorasse? Ad hoc respondet: Amice, in hoc casu verius est ipsum legatarium oportere probare scientiam testatoris, non autem oportet heredem probare ipsius ignorantiam, & hoc propter illam regulam generalem, qua cauetur, quod semper necessitas probandi illi incumbit, qui agit. Igitur cum legatarius in hoc casu agat ad legatū sibi relictu præstandū meritò onus probandi ei debet incumbere. Et non solum in casu isto prædicto locum habet hæc distinctio, sed etiam in alio casu: veluti si testator legauit rem creditori suo obligatā. Nam in hoc casu idem placet, quod in superiori fit: vt videlicet ita demū necesse habeat heres eam à creditore luere, si testator sciebat rem esse obligatam. & ita diui Seuerus & Antoninus rescripserunt. & hoc est verū, nisi appareat de contraria voluntate testatoris. Nam si testator voluerit legatariū luere, & hoc in testamento & codicillis expressit: quāuis testator sciebat rem obligatā, heres tamē in hoc casu eam luere nō debet. Et hæc dicuntur vsque ad illum. §. Si res aliena. Franc.

¶ Cōcor. cū hoc. §. ca. filius. cū glof. 2. extra de testa. Quā scit esse alienā, & de qua est commercium. Aegi. Per.

¶ In hoc casu de fidei comm. lib. I. comm. oblatione ff. de leg. 1. cū p. p. s. domy de leg. 2.

Non solum autem testatoris vel heredis res, sed etiam aliena legari potest: ita vt heres cogatur redimere eam, & præstare: vel si eam non potest redimere, estimationem eius dare. Sed si talis sit res, cuius commercium non est, vel adipisci non potest: nec estimatio eius debetur: veluti si quis capum Martium, vel basilicas, vel templam, vel quæ publico vsui destinata sunt, legauerit. nam nullius momenti tale legatū est. Quod autem diximus alienam rem posse legari, ita intelligendum est, si defunctus sciebat alienam rem esse: nō si ignorabat. & forsitan enim si sciuisset rem esse, nō legasset. & ita diuus Pius rescripsit.

Annora ignorantiam in dubio præsumi: idcirco scientiam asserens, onere probandi grauetur.

Et verius est, ipsum qui agit, id est legatarium, probare oportere sciuisse alienam rem legasse

sed cum grandi difficultate, non valet legatum: vt hic, & ff. eod. leg. apud Iulianum. §. si. nisi testator voluerit contrarium manifeste: vt. ff. eo. l. si quis inquilinos. ad. fi. tit. & ibi gl. ij. & nisi in alio casu: vt si liber homo sibi legatur, qui fuerat redemptus ab hostibus: quo casu à pignore eximitur: vt. ff. eod. l. fenaruf. §. si. Si autem commercium est in cōmuni, sed non est. e. l. f. à quo relinquitur, valet, vt ipsum datur, vel eius estimatio vt. ff. eo. ij. l. mortuo boue. §. Labeo. ij. respon. & sic intelligitur. ff. de le. j. l. sed si res. Si autem tantum ei nō est, cui præstari debet: si propter sumum delictū, vel sectæ diuersitatem, vt in Iudæo & mācipio Christiano: vt. C. ne Iud. Christi. man. l. j. nō valet, nec estimatio datur: vt. ff. de leg. ij. l. mortuo boue. §. Labeo. j. respon. & de verb. obl. l. multū interest. Si propter status cōditionem, vel corporis vitium, vt quia seruo militia, vel cōtracto legeret stipendium cursoris: si testator scit vitium inesse, datur estimatio: aliās non, vt ff. de leg. ij. l. fideicommissa. §. si seruo alieno. & ff. e. j. filius familias. §. si quid alicui. Acc. A. D. D. T. I. O. Vide glo. ferè similem. ff. eod. l. sed si res aliena. facit glo. in l. multum. ff. de verb. obl.

Legatū rei cuius commercium nō est, an valeat

* Commercium dicitur esse de re, quādo in dominio alicuius, & potest sub iuri dominio alterius privati. Aegi. per.

defunctum: nō heredem probare oportere ignorasse alienam: quia semper necessitas probandi incumbit illi qui agit.

Rei hypothecata, quā testator cuiuspiā sciēs prudēter legauerat, iurio ad heredem spectat: nisi aliud sensisse testatorē appareat.

Sed & si rem obligatā creditori aliquis legauerit, necesse habet heres eā luere. Et in hoc quoque casu idem placet, quod in re aliena: vt ita demū luere necesse habeat heres, si sciebat defunctus rem obligatā esse. & ita diui Seuerus & Antoninus rescripserunt. Si tamen defunctus voluerit legatariū luere, & hoc expresserit: non debet heres eam luere.

Legatarius rei tibi lagaræ domini ex causa lucratia nactus, legatū nequaquā petere potest. diuersum erit si ex onerosa. qui eamē lucratia titulo estimacionem rei ad se prius fuit, non prohibetur ex alio rem ipsam petere.

h Basilicas. Basilica Græce, Latine regia domus dicitur. Accursius. i. Destinata sunt. vt via publica.

c Ignorabat. quæ ignorantia nocet, nisi coniuncta personæ sit relictū: vt. C. eo. l. cum rem alienam. & nisi cū relinquitur libertas seruo alieno: vt. ff. de fideicō. li. l. Paulus. j. rñ. Quid si res legata fuerit euita? Respō. si in specie, non teneri debet heres de cui. vt. ff. de eui. l. heres. & ff. de leg. j. l. si substituto. §. heres. b. Si in genere, siue extra iudicium siue in iudicio tradita fuerit legatario non stipulanti de eui. agit ac si nihil sibi datum esset, si est extraneus. si testator legatarius: vt. ff. de le. j. l. si domus. §. j. & l. non quocunque. & de le. ij. l. qui concubinam. §. si heres. & ff. de eui. l. heres. Si de coniunctis est legatarius, vel si vni de fratribus est prælegatum, non agit, ne crescat inuidia inter eos: vt. C. de bo. quæ lib. l. cum oportet. & ff. de leg. ij. l. cum pater. §. euitis. Sed quando omnibus est prælegatum, omnes agunt: siue distributio prælegatorū sit per iudicē facta, siue per partes. Si autē à testatore, excipiendo seruāt, non agēdo: vt. C. de cōmunia vtriusque iud. l. si fratres. & ff. de lega. ij. l. cum pater. §. euitis.

l Si sciuisset. in eō casu quo ignorauit.

m Et verius est. vt. ff. de prob. l. verius. C. de rei vin. l. fina. & ibi glo. fi. & C. de eden. l. qui accusare volunt. C. de except. l. si quidem. j. de interdi. §. commodum. C. de act. & obli. l. negantes. & C. de prob. l. actor.

n Qui agit. nisi qui negat, neget ius, & nisi præsumeret ius pro actore. tunc enim probat reus negans: vt. ff. de prob. l. ab ea parte. & ff. de dona. inter virum & vxorem. l. Quintus.

o Luere. tribus casibus luit heres. Si sciebat testator rem esse obligatam: vt hic. Item si ignorabat, sed reliquit coniunctæ personæ: vt. C. de fideicom. l. prædia. vel si pro tanto res erat obligata, quantum valet, vel pro maiori summa: vt. ff. de leg. j. l. si res obligata §. j. ADDITIO. Not. quod quando testator legat rem pignoratam obligatam pro tanto vel pluri quā valebat: siue sciuerit, siue ignorauerit obligatam, tenetur heres luere. Nam si teneretur legatarius, ex legato nullum commodum reportaret. Sed tamen dubium facit: quia quando obligatur res pro tanto vel pluri quā valeat, videtur res ipsa haberi pro alienata. facit quod not. glo. in l. qui habebat. ff. de lega. ij. Sed quando legatur extraneo res aliena ignoranter, non tenetur heres luere, ergo nec hoc casu. & hanc tenuit Raph. sed hæc est communior. Iaf. Aduerte diligenter, quod d. luo est verbum æquiuocum ad quatuor. Vnq. modo significat redimere siue liberare: vt luo pignus ære. & sic accipitur hic. Secundo modo est sustinere siue pati, vel puniri, vt fur luit pœnas: & crux luit significata.

Legatū rei cuius commercium nō est, an valeat. Commercium dicitur esse de re, quādo in dominio alicuius, & potest sub iuri dominio alterius privati. Aegi. per. Nisi sciēs alienam, vel coniunctæ personæ legatarius legasset secundum Iuan. Pab. hic, sed secundū Ang. tunc debetur per viam retentionis nō actio nis si sit heres, & coheredibus etiā fuerit prælegatū: vt hic in fi. glo. de qua materia vide pliniū Ang. hic.

Basilica.

b) Nisi sciēs alienam, vel coniunctæ personæ legatarius legasset secundum Iuan. Pab. hic, sed secundū Ang. tunc debetur per viam retentionis nō actio nis si sit heres, & coheredibus etiā fuerit prælegatū: vt hic in fi. glo. de qua materia vide pliniū Ang. hic.

Legata res obligata per heredem, fratribus casib' est luenda.

Luo luis, habet quatuor significata.

a) Siue quādoque fuerit siue nunquam: dummodo legatur sub cōditione si non. str. efficitur: vel sit spes quod et ficiatur. alias fecus. Ioan. Fab. & Ang.

b) Aliena. etiam hostium: vt. ff. eo. j. l. ab omnibus. §. etiam. secundum Iuan. Item ab hostibus capta: vt. ff. eod. j. l. seruus ab hostibus. & l. id quod.

c) Cogatur redimere. speciale propter præceptum testatoris: sic. ff. communi diuiden. l. communi diuidendo. §. si. Regulariter contra: vt. C. de contrahen. empt. l. in iurum.

d) Non potest redimere. villo modo, quia non vult vendere: vel si vult, tamen nimium petit pro pretio: vt. ff. eo. l. non dubiū. §. si. & de leg. j. l. apud Iulianum. §. constat.

e) Commercium non est. i. non potest super ea re contractus haberi. Adipisci. passiuè accipitur, id est acquiri vel haberi.

g) Nec estimatio. Si apud nullum est commercium, vel etiam est,

mala, id est punit. Tertio modo est purgare vel expellere: ut lux luit tenebras. Quarto modo pertinet ad actum venereum, cum ones sunt in ardore coeundi. Vnde versus. Aere luo pignus, cruce penas luce tenebras. Dicitur & luere, quando salitur ouis. Vel sic & breuius, Crux luit, as, crepo, lux, mala, pignus, ouem, tenebrasque. De hoc est glossa notabilis in l. licet certis. C. de loca. & conducto.

[Sires.] CASVS. Domine, quidam legauit Petro rem alienam, & Petrus viuente adhuc testatore consecutus fuit dominium illius rei. modo quero, vtrum mortuore testatore Petrus ratione illius legati cuius dominium habuit ante mortem testatoris, aliquid cosequi ab eius herede possit. Ad hoc respond. Amice, si res aliena legata fuerit, & eiusdem dominium legatarij viuo testatore cosecutus fuerit, distinguendum est ex qua causa legatarius consecutus fuerit dominium rei legate. Nam si ex causa emptionis vel alia causa ouerosa dominium consecutus fuerit: nihilo minus actione ex testamento estimationem eiusdem rei ab herede testatoris consequi poterit. si vero ex causa donationis, vel ex alia causa lucratia, puta ex causa legati in alio testamento sibi relicti factus fuerit dominus rei illius: tunc de cetero ab herede nihil petere poterit: & hoc propter regulam iuris generalem, qua cauetur duas lucratias causas in eundem hominem & in eandem rem non posse directe concurrere. Et eadem ratione si ex duorum testamentis eadem res alicui legatario debeat: vtrumque referat, vtrum legatarius rem, an estimationem ex testamento vnus consecutus sit. nam si ipsam rem habeat: aduersus heredem alterius agere non poterit, cum ex causa lucratia iam ipsam rem habeat. Si vero estimationem illius rei consecutus prius fuerit: nihilo minus ab herede alterius ipsam rem consequi poterit. Et hæc dicuntur vsque illum. §. ea quoque res. Franciscus.

^a Viuo testatore, idem est & si post mortem: vt. j. §. si cui.

^b Consequi potest. Not. cautè ponit consequi. nam pretium petere non potest: sed rem quæ tantum est in obligatione, secundum nos: estimationem tamen datur propter defectum: vt. ff. de verb. obli. leg. si seruus. §. effectus. Sed contra nos est. ff. de lega. iij. l. si res mihi. Respond. ibi propter defectum iuris petendi, ex præsumpta voluntate defuncti rem legatam legatarius amisit: sed hic non ex voluntate defuncti amisit emendo. Quidam tamè dicunt estimationem esse in obligatione: vt. ff. de condi. sur. l. in re furtiua, in princ. ibi, sed vtrum. in fin. Et nota quatuor casus quibus peto id quod habeo. Primum est vbi res mihi data potest auferri: vt. ff. de sol. l. si rem. & l. qui res. j. respon. Item si habeo ex alia causa quam debeat habere: quia non videor habere, cum pretium ab sit: vt hic. Itè si aliquid iuris rei deest, id adhuc tradendum est: vt. ff. de solu. l. etiam. & de verb. obli. l. Iulianus. §. fina. Item si res deterior est dolo dantis, ex causa stricti iuris datur de dolo, licet habeat rem: vt. ff. de dolo. l. & eleganter. §. non solum. sed in bonæ fidei agitur ex primo contractu: vt. ff. de com. modal. l. iij. §. si reddita.

^c Ex alia, vt legati: vt. ff. man. l. si hereditatem. non dotis promissione: vt. ff. de act. & oblig. l. ex promissione. Accursius.

^d Agere, etiam si sua postea esse desinit: vt. ff. de le. ij. leg. Marcius. §. duobus.

^e Traditum. à iure: vt. ff. de act. & oblig. l. omnes. & ff. de leg. j. l. si seruus legatus Stichum. Accursius.

^f In eundem hominem. ff. de leg. j. l. si seruus. §. j. contra. Solu. ibi per obli. quum concurrunt, non directo: vt hic, & arg. ff. de vulg. subst. l. quæ liberis. §. fina.

^g Rem id est speciem, aliud si quantitatem: vt. ff. de leg. ij. l. Titia Seio. in princ.

^h Non posse. sed cur secus quando emit. Respondeo, quia nec rem habere videtur: cum pretium ei ab sit, & loco rei successerit: vt digestis de peti. hered. l. si & rem. & quod met. cau. leg. videamus. & l. si ipsa.

ⁱ Hac ratione. s. supra dicta regula.

^k ex duobus testamentis. scilicet duorum hominum. si enim vnus esset, primum per secundum corrigeretur: vt. §. quib. modis testa. in fit. §. posteriore. Quid si in eodem bis legauit? Respond. distingue speciem à quantitate: vt. ff. de lega. j. leg. planè vbi. §. si eadem. vique ad illum. §. si coniunctim.

^l Etiam res futura, quæ tamen esse speratur, legari potest. Aret.

^m Ea quæque res quæ in rerum natura non est, si modo futura est, rectè legatur: veluti fructus qui in illo fundo nati erunt, aut quod ex illa ancilla natum erit.

ⁿ Eiusdem rei legatum duobus coniunctim aut separatim factum, vtrique accipienti æquis portionibus queritur: sui autem alterius portio defecta fuerit, accretendi quodam iure ad collegatarium pertinebit.

^o Si eadem res duobus legata sit, siue coniunctim siue disiunctim: si ambo perueniant ad legatum, scinditur inter eos legatum, si alter deficiat, quia aut spreuerit legatum, aut

futura tamen sperabatur: nunquid valet legatum? Et respond. quod sic. ea enim res quæ in rerum natura non est, si tamen futura speratur, rectè legari potest: veluti si testator legauerit fructus qui in fundo Semproniano nati erunt: vel si legauerit quod ab ancilla natum erit. nam in vtroque casu valet legatum. Et hæc dicuntur vsque ad illum. §. si eadem res duobus. Franc. de Aret.

^p Ea quoque res sic. ff. de legatis. j. l. quod in rerum. in princ. & de leg. iij. l. etiam Accursius.

^q Futura est. si autem nec fuit res, nec est in rerum natura, nec erit, vt Chimæra: vel fuit, sed non est, vt homo mortuus, non potest legari: vt. j. de inu. stipu. in princ. Si autem est dubium an sit vel non sit in rerum natura: cauet heres de proseguendo & restituendo: vt ff. de le. j. l. seruo legato. §. si. Idem in seruo legato qui fugerat ante testamentum: aliud in eo qui fugerat post, scilicet testamentum, qui. est periculo legatarij: vt. ff. de co. tit. l. cum seruus. & leg. si seruus legatus. j. respon.

^r ADDITIO. Dic plenius & ordinatius per gloss. in dicta. l. cum seruus. & ibi Bart. & doct. ff. de leg. j. & per gloss. in l. si quis seruo. ff. de leg. ij. & adde quod not. gloss. & doct. in l. quod legatur. ff. de iudi. Ange.

^s Natum erit. & tunc competit sibi exactio: vt. ff. de verb. oblig. l. interdum. j. respon.

^t Si eadem res. CASVS. Domine, quidam legauit eandem rem duobus P. & M. ego quero, quid iuris sit in isto casu? Ad hoc respon. Amice, si duobus eadem res legata sit: si diuisim vel coniunctim legatur, si ambo peruenierint ad legatum, diuiditur inter eos legatum. Si autem alter eorum per modum repudiandi deficiat, vt quia legatum peruenit in casum caduci, vt puta quia legatarius decesserit viuo testatore: vel si quolibet alio modo deficiat, veluti per mortem ciuilem: tunc omnibus his casibus totum legatum ad legatarium iure accretendi pertinebit. Sed domine, iam video quid iuris est quando eadem res legatur duobus, siue coniunctim, siue disiunctim: pro deo dicatis mihi, quando quis censetur legare coniunctim: & quando disiunctim? Ad hoc respon. quod coniunctim videtur quis legare in hunc modum, veluti si quis dicat. Titio & Seio hominem Stichum do lego: Sed disiunctim videtur quis ita legare, veluti si dicat. Titio Stichum do lego: Seio Stichum do lego. nam in hoc casu etiam si expresserit eundem hominem, scilicet dicendo. Titio Stichum do lego, nihilo minus eum disiunctim legare intelligitur. Et hæc vsque ad illum. §. si cui fundus. Franc. de Aret.

^u Duobus. quid si dicat, illi aut illi lego? Respond. duo rei stipulandi esse videtur: vt. ff. de leg. ij. l. Titio aut Seio. Accursius.

^v Coniunctim. scilicet per copulatiuam coniunctionem: vt. ff. de heredi. insti. l. si ita quis heredes.

^w Disiunctim. id est separatim: vt. j. proxi. §.

^x scinditur. viriliter: nisi simul duo coniuncti essent, qui locum vnus obtinent: vt. ff. de heredi. insti. leg. Titius. & l. interdum. in princ. Accursius.

^y Agere non potest. vt. ff. de lega. j. l. plane vbi. §. si eadem. verficul. sed si duorum. contra: vt sequitur, ex eodem testamento. Soluit. illa intelligitur secundum huius. §. distinctionem.

^z Agere potest. ff. de lega. j. l. huiusmodi. §. j. contra. Sol. ibi testatoris & heredis testantis est eadem persona: vt in auth. de iureiur. a mo. in princ. colla. v. Vel ibi in secundo legato commodum representationis primi legati relicti videtur: vt. j. c. §. ex cõrario. quia non videtur legari bis in duobus testamentis: & ideo non habebit nisi semel.

[Ea quoque.] CASVS. Domine, pono quod aliquis legauit rem quæ tunc conditi testamenti in rerum natura non erat,

a] Que leges non faciunt ad sp. postum: quia cum res sit euncta: non potest dici quæcam habeat & petat, sed facit. ff. de leg. j. l. non quocumque. in princ. Et & alius casus quando res traditur, forma tamè mutata. vt. l. mulieris. §. res abesse. ff. de verb. signi. secundum Io. Fab.

a *Vivo testatore.* nam si testatore mortuo legatarius decedat, ad heredem suum legatum transmittit: vt. C. de cadu. tol. §. cum igitur.
 b *Decefferit.* post testamentum tamen: vt dixerat à sequenti.
 c *decefferit.* scilicet legatarius, vt per mortem ciuilem. Vel dic legatum, quod tribus casibus deficit, & accrescit legatario: præter duos

Legatū qui- que casibus deficit: & le- gatario ac- crescit.

Legatum in- tribus casib⁹ deficit, nec legatario ac- crescit.

qui ponuntur hic. Pri- mus, si non est collegatarius in rerum natura tempore testamenti: vt. C. de cadu. tollendis. §. j. in princip. Secundus si mihi & postumo legatur, qui abortietur postea: vt. ff. eod. j. l. si duobus. §. fin. Tertius, si mihi & heredi suo legatur: vt. ff. eod. j. l. plane vbi. §. si duobus, & sic sunt quinque casus. Econtra sunt tres casus quibus deficit legatum: sed collegatio non accrescit. Prim⁹, si mihi & seruo suo legatur: vt. ff. eod. j. l. plane vbi. §. si coniunctim. Secundus, si mihi & tibi res tua legatur: vt. ff. eod. j. l. huiusmodi. §. si Titio. Tertius, si mihi & non capaci legatur: vt. ff. de lega. ij. l. si Titio.

vivo testatore a decefferit, b vel alio quoquo modo decefferit, c totum ad collegatariū pertinet. Cōiunctim d autem legatur, veluti si quis dicat, Titio & Seio hominem Stichū do lego. Disiunctim e ita, Titio hominem Stichum do lego. Seio hominē Stichum do lego. f Sed & si expresserit eundem hominē Stichum, æque disiunctim g legatum intelligitur.

Si legati fundi proprietates ad legatarium oneroso titulo peruenit, vsusfructus verò lucratiuos: proprietatis æstimationem iudicis officio tantum consequetur.

Si cui fundus alienus legatus sit, & emerit h proprietatem deducto vsusfructu, & vsusfructus ad eum peruenit, i & postea ex testamento agat: rectè eum age-

re, & fundum k petere, l Iulianus ait: quia vsusfructus m in petitione n seruitutis o locum obtinet. sed officio iudicis continetur, vt deducto p q vsusfructu, iubeat æstimationem r præstari.

ad æstimationem nudæ proprietatis debeat condemnare. & hæc dicuntur vsque ad illum. §. sed si rem.

A Emerit. scilicet legatarius.
 i Peruenit. scilicet morte vsusfructuarij, vel capitis deminutione, vel simili causa, lucratia tamen: vt. §. de vsufr. §. finitur. & sic factus est casualis.

re, & fundum k petere, l Iulianus ait: quia vsusfructus m in petitione n seruitutis o locum obtinet. sed officio iudicis continetur, vt deducto p q vsusfructu, iubeat æstimationem r præstari.

Legatum rei propriæ legatarij non valet, etiam si post testamētum sua esse deserit. Aret.

Sed si rem legatarij quis ei legauerit, inutile est legatum: f quia quod proprium est ipsius, amplius eius fieri non potest. r Et licet alienauerit u eam, non debetur nec ipsa res, nec æstimatione eius.

Valet legatum rei testantis, licet testator putauerit alteram.

Si quis rem suam quasi alienam x legauerit, valet legatum. Nam plus valet quod in verita-

k *Et fundum.* id est proprietatem plenam. de iudicis tamen officio aliter fit, vt. j. sequitur.

l *Petere.* hic repete quod diximus supra e. §. si res. Accursius.

m *Quia vsusfructus.* dixit fundum peti, & sic in plena proprietate. Sed opponitur: plena proprietates constat ex duobus, scilicet ex nuda proprietate, & vsusfructu: & iam habet partē, id est vsusfructum ex causa lucratia. quo modo er- go petitur fundus in plena proprietate: Respon. vsusfructus hoc casu cū fundus petitur in plena proprietate, nō obtinet partem dominij, sed vicem seruitutis prædialis, quæ non est pars rei, cum non possit esse sine re: & ideo non videtur

† Id est detracto à proprietate. f. plau. Deducto pedes de lecto. i. detracto, separato. Aegid. Per.

† Cetero, est hoc. §. text. in ca. inter dilect. ante fi. est. glo. su p. ver. quid mem. extra de fid. instr. vsusfructus an sit pars dominij.

peti ea pars rei, quæ obuenit ex causa lucratia: scilicet vsusfructus: & hoc de rigore: sed contra de æquitate, vt subiicit.

Quia vsufr. Intentio eius qui fundum petit hæc est, vt si à proprietate separatus sit vsusfructus, hæc confundantur atque ita fundus detur. Rectè igitur in hoc casu legatarius ex testamento agit. nam vsufr. seruitutem petit quam ipse non habet. In re enim sua nemo vsusfructum habet. Cuiac.

n *In petitione.* scilicet tali id est prædicta fundi per actionem ex testamento. aliàs in multis locum dominij habet: vt. ff. de damnno infect. l. qui bona. §. & superficialiū. & ff. de bo. auc. iud. poss. l. in v. ditione. in princ. & ff. famil. erc. l. & puto. §. ij. & ff. de vsufr. l. iij. & v. A D D I T I O. Dic quidd non est pars dominij prædiciua seu subiectiua, vt postea specie ponatur genus: sed est pars integralis: quia fructus iuncti cum proprietate faciunt plenum dominium: vt per glossam in l. recte dicimus: ff. de verbo. signi. Angel.

Vsusfructus in multis locum dominij habet.

o *seruitutis.* scilicet realis.
 p *Deducto vsusfructu.* id est æstimatione vsusfructus: quem scilicet vsusfructum ex causa lucratia habet: & ideo non debet plus habere: vt. §. eo. §. si res.

q *æstimationem.* scilicet proprietatis.
 r *Præstari.* scilicet ab herede suo.

[sed si rem.] CA S V S. Domine, quidam legauit P. fundum ipsius P. modo quæro à vobis, vtrum valeat & respond. quidd non. Nam licet supra dictum sit alienam legari posse: si tamen aliquis rem propriam ipsius legauerit: inutile est legatum, & hoc ideo, quia illud quod proprium est ipsius legatarij; amplius eius fieri non potest. & in hoc casu iterum inutile est legatum, & nullius est momenti: quia nec ipsa res, nec ipsa æstimatio debetur. Sed po. Quidam testator rem suam propriam credens esse alienam rem, quasi alienam legauit P. ego quæro, vtrum valeat? Respond. Iustinianus quodd sic: dicens ita, Si quis rem suam quasi alienam legauit: in hoc casu bene valet legatum. nam plus valet quod est in veritate, quam quod est in opinione. Sed domine, ponamus quodd testator putans rem suam esse legatarij, legauit: nūquid valet tale legatum? Respond. quodd sic. In hoc enim casu legatum valere constat, quia voluntas testatoris volentis huiusmodi re acquiri legatario, exitum habere potest. Et hæc dicuntur vsque ad §. si rem suam. Franc.

f *Legatum.* vt. ff. de lib. leg. l. j. contra. Solu. ibi liberatio relinquatur, quæ non erat debitoris.

g *Non potest.* sic. j. de act. §. sic itaque. ff. de leg. ij. l. cum qui. j. respō. & ff. de except. rei iud. l. & an eadem. §. actiones. & de acqui. poss. l. iij. §. ex pluribus. Accursius.

h *Alienauerit.* ff. de reg. Caro. l. j. in fi. contra. Solu. secundum Barr. ibi, vivo testatore alienauit, hic postea. b Vel hic purum fuit, ibi conditionale, secundum Ioan. arg. ff. eo. j. l. cetera. §. ij.

x *Quasi alienam.* id est credens alienam.

bj Hæc respōsio nō est bona: quia quātum ad cōualescentiam legati nihil refert an vivo testatore rem sibi legatum Propriā alienauerit, an vero post eius mortem. vt. l. cetera. §. i. ff. de leg. g. i.

a) Puta quia hoc expref- fit: vel sub cōmemora- tione primi legauit feci- do: vt fundū quem legauit Titio, lego Sempronio, aut hoc fecit ex inter- uallo secun- dum Ioan. Fab.

c *Disiunctim.* scilicet verbis tantum. nam re sunt coniuncti.
 f *Do lego.* sed nonne dando Seio adimit Titio: vt. ff. de pup. substi. l. si quis eum. & de adimen. lega. l. iij. in princ. & l. sicut. Respon. sic, si probatur testatorem hoc scilicet adimere Titio, & dare Seio voluit se: non aliàs: vt. ff. eo. j. l. si pluribus. §. j.

g *Disiunctim.* scilicet verbis tantum, re tamen coniuncti sunt: vt. ff. de leg. iij. l. re coniuncti. Sunt & alij re & verbis disiuncti: vt si ita dicam, lego Titio dimidiam serui: Sempronio lego dimidiam eiusdem serui: vt. ff. eo. ij. l. & Proculo. Nec obstat in eo. titu. de leg. ij. l. Mæui. in princ. quia ille intelligitur quādo vnam dimidiam vtrique legauit. Et in istis non habet locum accessio, id est ius accrescere: vt dicta. l. & Proculo. Sunt etiam re disiuncti, sed verbis coniuncti: vt si dico, lego tibi & Sempronio pro æquis portionibus. Sunt & alij re & verbis coniuncti: vt. §. proximo. Et coniuncti vtroque modo, præferuntur disiunctis vtroque vel altero tantum modo coniunctis. Coniuncti verò vno modo tantum, simul admittuntur, scilicet re tantum. Coniuncti verbis tantum, disiunctis re & verbis præferuntur: vt. ff. de here. insti. l. si ita quis heredes. & ff. de lega. iij. l. re coniuncti. §. pe. & §. fin. A D D I T I O. Similem glo. habes in l. j. §. si. ff. de vsufruct. accresc.

[si cui fundus.] CA S V S. Domine, quidam legauit Petro fundum alienum, postea legatarius scilicet P. proprietatem eiusdem fundi emit, vel ex alia causa onerosa deducto vsusfructu acquisiuit. procedente tempore vsusfructus eiusdem fundi peruenit ad Petrum per mortem vel per capitis deminutione vsusfructuarij: vel ex alia causa lucratia, vsusfructu finito, & ad proprietatem reuerso: & ita legatarius fundum in plena proprietate habuit, modo Petrus nihilo minus agit ex testamento contra heredem, & petit totum fundum in plena proprietate ab herede testatoris. modo quæro, vtrum Petrus legatarius rectè agere videatur? Et respon. quodd sic. Nam si fundus alienus legatus fuerit, & postea legatarius emerit proprietatem eiusdem fundi deducto vsusfructu: licet postea vsusfructus ad legatarium ex causa lucratia peruenit, tamen ad fundum nihilo minus actione ex testamento rectè agere poterit. & ita Iulianus ait. Cōtrarium tamen videbatur. nam si legatarius petat fundum in plena proprietate: quæ proprietates constat ex duobus, videlicet ex nuda proprietate, & vsusfructu si legatarius ex causa lucratia habuit vsusfructum: videtur quodd fundum in plena proprietate petere non potest. Ad istam tacitam obiectionem quæ fieri posset: responderit Iustinianus in littera, dicens quodd hæc obiectio nō obstat: quia vsusfructus in petitione tali, videlicet que fit per actionem ex testamento, non obtinet partem dominij, sed vicem seruitutis: & ideo petendo fundum in plena proprietate, non videtur petere illā partem rei quæ sibi obueniat ex causa lucratia: scilicet vsusfructu, & hoc est verum de rigore iuris: sed de æquitate ait Iulianus officio iudicis contineri, vt æstimatione vsusfruct. deducta, heredem

In opinione. Nota sic. ff. de manu. vin. l. si pater. §. quotiens. ibi. plus est enim. & ff. de iu. & fac. igno. regula. §. qui ignoravit. arg. contra. ff. de acquir. hered. l. is qui putat. Solu. ibi de re quæ consistit in animo.

Eximium. id est effectum. vt. ff. quemadmo. testa. ap. l. vel negare. ibi. publice enim expedit suprema hominum iudicia exitum habere, id est res talis legatario acquiri potest.

[Si rem suam.] CASVS.

Quidam legauit Petro fundum: postea idem testator eundem fundum vendidit M. quæro, vtrum valeat legatum: an verò videatur ademptum per alienationem factam à testatore? Respon. Iustinianus quòd in hoc casu sententia Celsi tenenda est. Celsus enim in hoc casu existimat si testator non adimendi animo fundum legatum vendidit, nihilo minus etiam post alienationem deberi legatum. & hoc idem diui Seuerus & Antoninus rescripserunt: & iidem principes in quodà alio casu idem ius statuerunt: videlicet in tali casu. Quidam fecit testamentum, & in testamento suo quædam prædia legauit P. & postea eadem prædia P. legata pignori obligauit. Nam rectè in hoc casu rescripserunt testatorem obligando prædia legata, legatum non videri ademptum: & ideo legatarius cum herede experiri poterit actione ex testamento, vt prædia à creditore luanitur. Et quod dixit supra quando testator totam rem legatam alienauit, idem iuris est & si partem rei legatæ alienauerit. nam in parte non alienata ita demum valet legatum, si testator non adimendi animo eam alienauerit. Et hæc dicuntur vsque ad illum. §. si quis debitori suo. Franc.

Alienauerit. vendendo, sed donando indistincte videtur adimere: nec distinguitur an valeat donatio vel no: & etiam si reuocetur: vt. ff. de adiment. leg. l. cum seruus. & l. rem legatam. & l. legatum sub conditione. §. si ex alia causa à donatione, distingue animum: vt hic, & in dubio probat heres mutatam voluntatem: vt. ff. de leg. iij. l. fideicommissa. §. si rem. & ff. eo. ij. l. Lucius. §. pen. ibi. nisi heres. & ff. de proba. l. eum qui.

Non adimendi animo, qui animus ex hoc probatur, quia si necessitate rei familiaris, non videtur reuocasse: aliàs sic. quæ distinctio in donationem non cadit: vt. ff. de adiment. leg. l. rem legatam. & not. C. eo. l. qui post. Accursius.

Deberi. scilicet rem legatario. arg. §. eo. §. non solum. vbi ab initio fuit alienata.

Idemque. scilicet iuris esse.

Idem. scilicet Imperatores Seuerus & Antoninus.

Pignori dedit. quid si rem obligatam creditori debitor legauerit, nunquid valet legatum? Respon. sic: & nihilominus poterit petere debitum, nisi voluntas testatoris ostendatur volentis compensare: vt. ff. de leg. ij. creditorem. Accursius.

Non videri. nisi sub dicta distinctione, id est an habuit animum adimendi, vel non. Vel dic nullo modo: vt hic, & C. eo. l. qui post. & hoc quia primo valuit relictum. aliàs contra: vt. C. de dona. inter virum & vxor. l. si maritus. ij. & ff. de donat. inter virum & vxorem. l. cum hic status. §. si maritus. & ibi in glo. j.

Si verò. Nota de toto ad partem.

Quis. scilicet testator.

[Si quis debitori.] CASVS. Quidam habuit debitorem in c. & in testamento suo legauit debitori suo liberationem. modo quæro, vtrum valeat huiusmodi legatum? Er respon. Iustinianus quòd sic. nam si quis debitori suo liberationem siue quitationem legauit, in hoc casu vtile est legatum: & neque ab ipso debitore, neque ab herede debitoris, vel à quocunque alio eius successore heres testatoris aliquid consequi poterit: sed etiam debitor cui liberatio legata est, cum herede testatoris agere poterit vt cum liberet, Et non fo-

a] Nisi probata pecunia esset pignoriata, quod non fit veniunt eam redimunt: vt. l. qui habeat. ff. de leg. 3. An.

lum in casu prædicto valet legatum, videlicet quando liberatio legata est: sed etiam si dilatio debiti legata sit. Potest enim testator iubere ne heres suus vsque ad aliquod certum tempus à debitore petat. Sed licet dixerim tibi valere legatum liberationis: secus tamen est in casu cōuerso. Nam si debitor quod debet pure creditori suo, eidem legauerit: inutile est legatum. & hoc est verum, si nihil plus est in legato quam in debito, quia in hoc casu legatarius nullam vtilitatem ex huiusmodi legato habiturus est. & hoc est verum quando pure debitum legauit. sed si debitor quod in diem vel sub cōditione debet creditori suo, pure legauit eidem: in hoc casu vtile est legatum: videlicet propter modum representationis: quia illud quod primò erat in diem vel sub conditione debitum: per legatum mortuo testatore purificatum est. Sed quid si viuo testatore dies venerit, vel conditio extiterit: nunquid legatum euanciscit? & certe videbatur quòd sic, cum debitum per aduentum diei vel conditionis iam sit effectum purum: & ita nihil amplius est in legato quam in debito. Papinianus tamen in hoc casu scripsit nihilominus valere legatum: & hoc ideo, quia ab initio tenuit. & certe sententia Papiniani est vera. Non enim placuit nobis sententia quorundam existimantium in hoc casu extinctum esse legatum, quia in eam causam peruenit à qua incipere non potest. Et hæc dicuntur vsque ad illum. §. sed si vxori. Casus qui sequuntur, planissimi sunt vsque ad illum. §. si peculium. Franc. de Aretio.

Liberationem legauerit. quod tribus modis fit. Primus, peti nolo, vel, quod debet, relinquo, vel actionem remitto. & hic liberandum est legatarius ab omni debito: vt hic, & ff. de lib. leg. l. si quis rationes. & l. Aurelio. j. respon. Secundus est si negocium testatoris gessisset. & testator dixerit, rationes reddere nolo. & hic ab omni liberatur, nisi ab eo quod penes eum sit, & ab eo quod dolo fecit: vt. ff. de lib. leg. l. Aurelio. §. si. cum suis conxor. b] vt in glo. fin. ibidem. Tertius si damnauit heredem ne exerceat actiones: quo casu si bonam causam habet testator: litis euentus & sumptus ab aduersario facti legati videntur: vt. ff. de lib. leg. l. petitor. si malam causam, nihil videtur legare: vt in eadem. l. ADDITIO. Similem glo. habes in l. Aurelio. ff. de lib. leg.

Vtile est, licet res sua sibi legati videatur: vt. ff. de libe. leg. l. j. j. respon. & est hoc verum, nisi testatore viuo exactio fiat: vt infra eod. tit. §. tam autem. & ff. eod. iij. l. fideicommissa. §. si rem. Accursius.

Heres. vel heres heredis: vt. ff. de lib. leg. l. j. in fi.

Petere. cum effectu propter exceptionem: vt. ff. de lib. leg. l. iij. §. nunc de effectu.

Heredis loco sit. sicut est bonorum possessor, & fideicommissa. vniuersalis: vt infra de bon. poss. §. quos autem. & de fideicom. here. §. restituta.

Vt liberet. per acceptilationem, si solus est debitor, si habet correū focium, idem aliàs correus siue socius pacto est liberatus: vt. ff. de lib. leg. l. iij. §. nunc de effectu. in fi.

Ad tempus, vt. ff. de libe. leg. l. non solum nostrum. §. ij. Accur.

Si debitor. secus si alius: quia interest creditoris plures reos habere: vt. ff. de lib. leg. l. si quis decedens. §. si aliàs incipit, Iulianus.

Creditori suo. scilicet ciuilitè & naturaliter, & cum effectu, & pure: aliàs valet: vt. ff. de legatis. j. l. si creditori. per totam legem. & l. si autem. Accursius.

Nihil amplius. sed nunquid hodie semper est plus cum habeat statim rei legatæ dominium, & hypothecariam aliarum rerum defuncti? Respondeo, non: vt. ff. de leg. iij. l. iij. §. si rem. quia plus tantum quatuor modis dicitur: vt. j. de act. §. plus autem. & iste modus non est aliquis de his. Accursius.

Ex contrario, si debitor creditori suo quod debet legauerit: inutile est legatum, si nihil plus est in legato, quam in debito: quia nihil amplius per legatum habet. Quòd si in diem

debitor creditore debitum legando, tunc vtiliter legat, cum qualecunque commodum creditor ex legato consequitur.

Debitum creditore debitum legando, tunc vtiliter legat, cum qualecunque commodum creditor ex legato consequitur.

Ex contrario, si debitor creditori suo quod debet legauerit: inutile est legatum, si nihil plus est in legato, quam in debito: quia nihil amplius per legatum habet. Quòd si in diem

nihilominus valere legatum: & hoc ideo, quia ab initio tenuit. & certe sententia Papiniani est vera. Non enim placuit nobis sententia quorundam existimantium in hoc casu extinctum esse legatum, quia in eam causam peruenit à qua incipere non potest. Et hæc dicuntur vsque ad illum. §. sed si vxori. Casus qui sequuntur, planissimi sunt vsque ad illum. §. si peculium. Franc. de Aretio.

Liberationem legauerit. quod tribus modis fit. Primus, peti nolo, vel, quod debet, relinquo, vel actionem remitto. & hic liberandum est legatarius ab omni debito: vt hic, & ff. de lib. leg. l. si quis rationes. & l. Aurelio. j. respon. Secundus est si negocium testatoris gessisset. & testator dixerit, rationes reddere nolo. & hic ab omni liberatur, nisi ab eo quod penes eum sit, & ab eo quod dolo fecit: vt. ff. de lib. leg. l. Aurelio. §. si. cum suis conxor. b] vt in glo. fin. ibidem. Tertius si damnauit heredem ne exerceat actiones: quo casu si bonam causam habet testator: litis euentus & sumptus ab aduersario facti legati videntur: vt. ff. de lib. leg. l. petitor. si malam causam, nihil videtur legare: vt in eadem. l. ADDITIO. Similem glo. habes in l. Aurelio. ff. de lib. leg.

Vtile est, licet res sua sibi legati videatur: vt. ff. de libe. leg. l. j. j. respon. & est hoc verum, nisi testatore viuo exactio fiat: vt infra eod. tit. §. tam autem. & ff. eod. iij. l. fideicommissa. §. si rem. Accursius.

Heres. vel heres heredis: vt. ff. de lib. leg. l. j. in fi.

Petere. cum effectu propter exceptionem: vt. ff. de lib. leg. l. iij. §. nunc de effectu.

Heredis loco sit. sicut est bonorum possessor, & fideicommissa. vniuersalis: vt infra de bon. poss. §. quos autem. & de fideicom. here. §. restituta.

Vt liberet. per acceptilationem, si solus est debitor, si habet correū focium, idem aliàs correus siue socius pacto est liberatus: vt. ff. de lib. leg. l. iij. §. nunc de effectu. in fi.

Ad tempus, vt. ff. de libe. leg. l. non solum nostrum. §. ij. Accur.

Si debitor. secus si alius: quia interest creditoris plures reos habere: vt. ff. de lib. leg. l. si quis decedens. §. si aliàs incipit, Iulianus.

Creditori suo. scilicet ciuilitè & naturaliter, & cum effectu, & pure: aliàs valet: vt. ff. de legatis. j. l. si creditori. per totam legem. & l. si autem. Accursius.

Nihil amplius. sed nunquid hodie semper est plus cum habeat statim rei legatæ dominium, & hypothecariam aliarum rerum defuncti? Respondeo, non: vt. ff. de leg. iij. l. iij. §. si rem. quia plus tantum quatuor modis dicitur: vt. j. de act. §. plus autem. & iste modus non est aliquis de his. Accursius.

l. si quis decedens. §. si aliàs incipit, Iulianus.

Creditori suo. scilicet ciuilitè & naturaliter, & cum effectu, & pure: aliàs valet: vt. ff. de legatis. j. l. si creditori. per totam legem. & l. si autem. Accursius.

Nihil amplius. sed nunquid hodie semper est plus cum habeat statim rei legatæ dominium, & hypothecariam aliarum rerum defuncti? Respondeo, non: vt. ff. de leg. iij. l. iij. §. si rem. quia plus tantum quatuor modis dicitur: vt. j. de act. §. plus autem. & iste modus non est aliquis de his. Accursius.

Ex contrario, si debitor creditori suo quod debet legauerit: inutile est legatum, si nihil plus est in legato, quam in debito: quia nihil amplius per legatum habet. Quòd si in diem

debitor creditore debitum legando, tunc vtiliter legat, cum qualecunque commodum creditor ex legato consequitur.

Debitum creditore debitum legando, tunc vtiliter legat, cum qualecunque commodum creditor ex legato consequitur.

Ex contrario, si debitor creditori suo quod debet legauerit: inutile est legatum, si nihil plus est in legato, quam in debito: quia nihil amplius per legatum habet. Quòd si in diem

nihilominus valere legatum: & hoc ideo, quia ab initio tenuit. & certe sententia Papiniani est vera. Non enim placuit nobis sententia quorundam existimantium in hoc casu extinctum esse legatum, quia in eam causam peruenit à qua incipere non potest. Et hæc dicuntur vsque ad illum. §. sed si vxori. Casus qui sequuntur, planissimi sunt vsque ad illum. §. si peculium. Franc. de Aretio.

Liberationem legauerit. quod tribus modis fit. Primus, peti nolo, vel, quod debet, relinquo, vel actionem remitto. & hic liberandum est legatarius ab omni debito: vt hic, & ff. de lib. leg. l. si quis rationes. & l. Aurelio. j. respon. Secundus est si negocium testatoris gessisset. & testator dixerit, rationes reddere nolo. & hic ab omni liberatur, nisi ab eo quod penes eum sit, & ab eo quod dolo fecit: vt. ff. de lib. leg. l. Aurelio. §. si. cum suis conxor. b] vt in glo. fin. ibidem. Tertius si damnauit heredem ne exerceat actiones: quo casu si bonam causam habet testator: litis euentus & sumptus ab aduersario facti legati videntur: vt. ff. de lib. leg. l. petitor. si malam causam, nihil videtur legare: vt in eadem. l. ADDITIO. Similem glo. habes in l. Aurelio. ff. de lib. leg.

Vtile est, licet res sua sibi legati videatur: vt. ff. de libe. leg. l. j. j. respon. & est hoc verum, nisi testatore viuo exactio fiat: vt infra eod. tit. §. tam autem. & ff. eod. iij. l. fideicommissa. §. si rem. Accursius.

Heres. vel heres heredis: vt. ff. de lib. leg. l. j. in fi.

Petere. cum effectu propter exceptionem: vt. ff. de lib. leg. l. iij. §. nunc de effectu.

Heredis loco sit. sicut est bonorum possessor, & fideicommissa. vniuersalis: vt infra de bon. poss. §. quos autem. & de fideicom. here. §. restituta.

Vt liberet. per acceptilationem, si solus est debitor, si habet correū focium, idem aliàs correus siue socius pacto est liberatus: vt. ff. de lib. leg. l. iij. §. nunc de effectu. in fi.

Ad tempus, vt. ff. de libe. leg. l. non solum nostrum. §. ij. Accur.

Si debitor. secus si alius: quia interest creditoris plures reos habere: vt. ff. de lib. leg. l. si quis decedens. §. si aliàs incipit, Iulianus.

Creditori suo. scilicet ciuilitè & naturaliter, & cum effectu, & pure: aliàs valet: vt. ff. de legatis. j. l. si creditori. per totam legem. & l. si autem. Accursius.

Nihil amplius. sed nunquid hodie semper est plus cum habeat statim rei legatæ dominium, & hypothecariam aliarum rerum defuncti? Respondeo, non: vt. ff. de leg. iij. l. iij. §. si rem. quia plus tantum quatuor modis dicitur: vt. j. de act. §. plus autem. & iste modus non est aliquis de his. Accursius.

Ex contrario, si debitor creditori suo quod debet legauerit: inutile est legatum, si nihil plus est in legato, quam in debito: quia nihil amplius per legatum habet. Quòd si in diem

debitor creditore debitum legando, tunc vtiliter legat, cum qualecunque commodum creditor ex legato consequitur.

^a *Et scilicet creditori.*
^b *Legaverit. scilicet debitor.*
^c *Vtile esse. ff. de lega. ij. l. debitor. in princ. cōtra, ubi est inutilis. Solu. hoc corrigitur. Vel ibi dicit inutile, id est non vile, cum & aliam habeat actionem. potest tamen & ista agi: vt hic. Accursus.*
^d *Constitit. id est valuit. Accursus.*

^a *Ista est vera: quā etiā sequitur Bar. to. in. d. l. debitor. Ang.*

^e *Quia. ratio illius falsae opinionis.*
^f *Non potest. Nota arg. pro vtraq; parte ad hanc regulā: vt. ff. de verb. oblig. l. existimo. & l. pluribus. §. & si placeat. & de his quae pro nō scrip. ha. l. si in metallū. §. item si seruo. & de seruu. l. pro parte. ADDITIO. De isto brocardo dic vt per Dynum in regula, factū legitime. de regulis iuris. in. vj. & per Bar. in. leg. pluribus. §. j. ff. de verb. oblig. Ang. Aret. §. plenius est. scilicet in cōmodo representatiōnis, cum legatū statim, dos verò annua bima trima die olim, hodie post annum mobilia sed immobilia statim: vt. C. de rei vxō. acti. l. j. §. cum autē. & ff. de dote praeleg. l. j. §. verum est. Item de dote datur actio in quātum maritus facere potest, vel eius heres: vt ff. solu. matri. l. etiā. j. respon. at legatū in solidū, nisi in falcidia per beneficium inueniatur: vt in authen. de here. & Fal. §. si verò nō fecerit. coll. j. Itē si qua pacta in praeu dictū mulieris facta sunt, beneficio legati tolluntur: vt. ff. de dot. praeleg. l. j. j. respon. Accursus.*

^e *Dotis legatum à marito vxori factum valet.*

^f *dicēdo dote vxori. secundū Por. Aegi. Per.*

^g *quia non constat quā dote legauerit: secundū Por. Aegi. Per.*

^h *Dotem. id est illā dōtem quam nō recipit.*
ⁱ *Instrumenta dōtis. s. in quibus cōfessus fuit se recepisse dotē, quam nō recepit: vt. ff. de do. pra. l. si. §. si. & l. cū scriptum. §. item ei quae.*
^k *In praelegando. id est legando. abundat enim pra. vt. ff. de dote pra. leg. l. j. j. respon. in glo. j.*
^l *In praelegando. Dos pra. legari dicitur propter representationem. Peculio pra. legari in. l. j. §. si seruus. ff. de excep. rei vend. Dos etiam relegari dicitur in tit. de dot. pra. l. saepe, qd nō tam legatū quā retrodāri videatur. l. cū pater. §. filia. ff. de l. lib. 2. l. j. §. dicebā. ff. de do. pra. leg. Paul. lib. 4. sent. tit. j. Re. enim, redditionem, significat: vt verius cum maritus dotem legando dicat, do, lego: hoc dicere videatur, Reddo relego. Cuiacius.*

^m *De negligentia verò non tenetur debitor actione p'onalis, nisi fuerit in mora: vel petatur res quae fuit creditoris: vel negligentia sit circa rem seu peremptionē rei substatū rei debitor. An. Secus si sit debitor quātū tatis, quia nunquā perire potest. Incendit. C. si cer. pe. Ac. Per.*

ⁿ *Si res. puta seruus Stichus. sine facto. id est mora. quo casu de interitu tenetur: vt. ff. de verb. oblig. l. si seruum. j. respon. & de lega. j. cum res. §. si. ^o Vel quia sine causa occidit: vt. d. l. si seruum. Aliud si cum causa: vt. ff. de lega. j. l. quid ergo. §. si heres. tenetur enim de dolo & lata culpa & leui: vt ff. eo. j. l. cū res. sed si Stichus. & versi. sed si culpa. §. culpa. Accur. ^p *perierit. vel non cōpareat: quo casu caueat heres de dando si ad eum redierit. & suis sumptibus recuperatur, quando post mortem fugit: aliās, id est si in vira, sumptibus legatarij: vt. ff. de leg. j. l. cum res. §. item si res. & de leg. ij. si quis seruum. in princ.*
^q *Decedit. quia qui in specie tenetur, eius interitu liberatur: vt hic & ff. de verb. oblig. l. si ex legati.**

^r *Sine facto. in hoc quoque, scilicet alieno seruo, potest admitti culpa: puta non certificauit heres dominum (qui si sciuit se posse vendere, non manumississet) scilicet fortē cū videret eum velle manumittere: vt. ff. eo. j. l. cum res. §. sed & si alienus. & §. pen. & fina. Item si fuerit in mora emendi: vt. ff. de verborum obligationib. l. si seruum. §. si autem alienus. & dō facto, id est culpa vel mora.*
^s *Heredis. contra. ff. de leg. pra. l. nanque naturam. §.*

^t *Manumissus. nam manumissus similis est mortuo: vt. ff. de solu. l. si mihi alienum.*
^u *Teneri. scilicet ad aestimationem: vt. ff. eo. d. j. l. si quis inquilinos. §. j. & ff. qui & à quibus. l. heres. Sed hic non dicit tenere manumissionem, sed dicit quòd non minus valeat legatum, scilicet quo ad aestimationem. Accur.*

^v *Manumissus. nam manumissus similis est mortuo: vt. ff. de solu. l. si mihi alienum.*
^w *Teneri. scilicet ad aestimationem: vt. ff. eo. d. j. l. si quis inquilinos. §. j. & ff. qui & à quibus. l. heres. Sed hic non dicit tenere manumissionem, sed dicit quòd non minus valeat legatum, scilicet quo ad aestimationem. Accur.*

^x *ADDITIO. Et valet etiam manumissio: quia dominium serui heredis non trāsit in legatarium: vt. hic, & dicta. l. si quis inquilinos. secus in seruo hereditario etiam sub conditione legato. l. si seruum qui sub conditione. ff. de manumissio. Ang.*

^y *Nec interest. cur secus vbi seruum indebitū sibi solum quēs manumiserit: vt. ff. de condi. indeb. l. in summa. §. si seruum. quā est contra? lo. respō. quia debuit scire cum factū suum censetur: vt in auth. de iure iur. à mo. j. respō. colla. §. si seruum. scilicet ipse heres.*

^z *Donauerit. s. heres. Seruum. à testatore legatum: & erat heredis. Tenetur. ad aestimationem: vt. §. proxi. dixi. Ignorauerit. scilicet heres.*

^{aa} *Suis natis. aliās suo nato. Cedunt. quia duo legata sunt separata: vt. ff. de pecul. lega. l. & si ancilla. quae est. l. iij. Sed cōtra. ff. de ven. inspi. l. j. §. ex hoc. vbi dicitur quòd partus est portio viscerū matris. Respō. ibi loquitur donec in ventre est.*

^{ab} *Idem est. sic. ff. de pecu. leg. l. iij. Ordinarij. Qui sunt*

^{bb} *Copulatorum altero perente, aliud quē principale sumū manet. quod si alteri fuerit accessoriū, principali corruente, & id quē accedit, corruere necessum est.*

^{cc} *Si quis ancillas cum suis natis legauerit: etiam si ancillae mortuae fuerint, partus legato cedit. Idem est & si ordinarij serui cum vicariis legati fuerint: quia licet mortui sint ordinarij, tamen vicarij legato cedunt. Sed si seruus fuerit cum peculio legatus: mortuo seruo, vel manumisso, vel alienato, peculij legato extinguitur. Idem est si fundo instructus, vel cum instrumento legatus fuerit. Nam fundo alienato, & instrumenti legato extinguitur.*

^{dd} *Grex etiam in vna oue retinetur, & legato grege veniunt oues adiunctae gregi post testamentū. Idem est in legato adium.*

^{ee} *hi? Dic vt. j. quod cum eod. §. cum autem. mortuo. scilicet viuo testatore, non si post: vt. ff. de pecu. leg. l. tunc inutile.*
^{ff} *extinguitur. quia accessio est: vt. ff. de pecu. lega. l. j. & l. j. Sed quare non ita in superiori casu? Respon. propter hominis dignitatem: quia non ita accedit: vt. ff. de adili. edict. l. iustissimē. in princ. Item quid si vicarij erant tantum in peculio, & legatus est cum peculio? Respon. idem, vt exprimere peculium nocet: vt. ff. de condi. & demon. l. si in diem. in fi. ADDITIO. Idem & si aliae res erant in peculio, eadem ratione. Si verò leger ordinarium cum vicariis & peculio, obtinet, quasi separet vicarios à peculio. l. si peculium. §. si seruus. ff. de pecu. lega.*

^{ac} *Scilicet sū dicitur patris factio. in. l. si cui. ff. de fun. instru. Aegi. Per.*
^{ad} *Ex quo sequitur quod mater vehēda in nauti, non debet mercedē p' seui in vtro. l. sed addes. §. si quis mulierē. ff. loca. itē nil debetur pro Inpo exilient in ventre matris, non dō. in. l. quae in vtro. ff. de sta. hom. Aegi. Per.*

^{ae} *Secus autem esse in foetu anima lium brutorum: & i his quae nō veniunt: ut per modum principalis & accessorii: vt legatur equus cum asino: quia duo legata censentur. Et hac inducitur ad questionem de ingrediente monasterij: vtiāto Ingressu non valeat honorū dedicatione: nisi expresse se & sua dedicasset: sicut dicitur in glo. dicitur. hic.*

^{af} *Instrumentum fundi. quod sit, hic declaratur. Instrumentū patrisfamilias, est quod habetur in rura p' subsidio personae Aegi. Per.*

^{ag} *Instructus. huic primo articulo cōtradicit. ff. de fundo instru. l. si cui. in fine. Solu. secundum Ro. hic simpliciter propter rudes sic loquitur. Vel dic quòd sit idem quod in partu & vicariis. & quod sequitur, cum instructo, referatur ad proximū de peculio. Vel subtilius refert inter instrumentum fundi, quod perit semper perempto legato fundi: & instrumentum patrisfamilias, quod non perit licet legatū fundi pereat. & hoc casu loquitur lex contraria, & alia contraria in eo tit. l. j. argu. contra. ff. de fundo instru. l. quā situm. §. si fundus, & §. si instructo. quibus dicitur: si fundus instructus legatus sit: instrumentum patrisfamilias cōtinetur, non agri. Sed ibi subaudi, tantum. Vel dic illam esse Pauli sententiam in. l. si cui. istam Labeonis à Iustiniano probatam, & sic corrigitur illa.*
^{ah} *Instrumento. est autem instrumentum apparatus rerum diutius permanurarum, sine quibus non posset exerceri possessio: vt. ff. de fundo instru. l. quā situm. j. respon. & sunt instrumenta fundi, quae fructus quārendi, cogendi, seruandi gratia comparata sunt: vt. ff. de fun. instru. l. instrumenta. in princ.*
^{ai} *Alienato. à testatore.*

^a Si grex. qui ex x. ouibus constat, vel quatuor vel quinque porcis: vt. ff. de abigeis. l. oues. ^{ADDITIONE}. Tres autem homines constitunt collegium: vt. l. Neratius. ff. de verb. sign. no. in ca. j. extra de elec. secundum Christoph.

^b Ad vnam ouem, sic. ff. quod cu. vni. l. ficut. §. fi. e. j. l. grege.

^c Vindicari potest. ff. qui-

† Ex hac li-
tera eiusque
gl. no. quod
licet grex
non possit
nisi ex pluri-
bus capitib⁹
constitui, co-
stitutus ta-
men semel
gregis no-
mē retinet &
si ad caput
vnum deuen-
nerit: vt hic
& l. grege le-
gato. cum l.
seq. ff. cod.
Idque i pro-
prietatis le-
gato: quoni-
am secus in
legato gre-
gis vltimus
titulus gregis
qui si grex
ad paucio-
ra. 10. capi-
tibus deuen-
iat, extin-
guitur, l. si.
ff. quib⁹ mo-
vltus fructus
amit.
Ibid est acce-
dere siue ad
crescere. ali-
ter est in ius
alicuius ve-
nire: vt. j. e.
§. i. ibi, legat-
ario cede-
re. itē cede-
re dicitur
legati, est incipere
legati de-
beri. j. e. §. i.
ibi, quia hu-
iusmodi. Ac-
gi. Per.
Et hæc ve-
ra quando
dies est cer-
ta an & quā-
do incerta.
Si vero est
certa an, sed
incerta, quā-
do: vt quādo
in die mor-
tis: & tūc aut
apponitur i
diem mor-
tis legatari-
& habetur
pro puro, si
extranei vel
heredis: ha-
berur p. cō-
ditionali: si
cur quando
dies penitus
est incerta
sed quando
cōno est exti-
ur: vt si fol-
vel antichri-
st⁹ nascetur:
habetur pro
puro: scun-
dum Angel.
hic.

bus mo. vsusfr. amit. l. fi.
cōtra. Sol. facilius perdit
legatum vsusfructus, q̄
proprietatis: vt arg. ff. e.
tit. l. repeti. §. rei mutatio
ne. & ff. j. l. si grege. in fi.
^d Legato. sic. ff. eo. l. gre-
ge. §. j. §. proxi.

^e Corpus. tria enim sunt
corpora rerum. Vnū qđ
vno spiritu. i. elemētatio-
ne cōtinetur: vt homo,
lapis. Secundū qđ ex co-
hæretibus cōstat: vt do-
mus, & armariū. Tertiū
quod ex distātib⁹ cor-
poribus: vt grex, & po-
pulus, vt hic, & ff. de vsu
cap. l. rei mixtura. §. j.
& ff. de rei vind. l. in re
actio. §. at in his.

^f Cedere. sed columna
vel tignū domus legari
pure nō potest: vt. ff. de
lega. j. l. cetera. ne vrbs
deformetur. Accur.

[Si peculii.] CASVS.
Quidā in testamēto suo
legauit peculii, & viuo
testatore auctum est: vel
forte deminutū est. mo-
do quæro, cuius lucro
vel periculo huiusmodi
augmētatio & deminu-
tio peculij est? Ad hoc
respō. Iusti. generaliter,
qđ si peculii legatū fue-
rit: quicquid viuente testatore peculio acce-
sserit vel decesserit, sine
dubio legatarij damno vel lucro cedit. & in hoc casu si augetur vel
deminuitur peculium viuente testatore, nō refert vtrū legetur seruo
proprio cum libertate, an alicui extraneo, secus tamen est si augetur
peculii post mortē testatoris ante aditā hereditatē. nā si seruus
hereditarius aliquid acquisierit, vel alio modo peculii legatū aug-
mētū susceperit: Iulianus ait, qđ si ipsi seruo manumisso peculium
legatū fuerit: quicquid ante aditā hereditatē peculio acce-
sserit, ipsi seruo legatario cedit, sed secus est si peculii extraneo fuerit legatū.
In persona enim extranei dies legati à morte testatoris in peculio
legato cedit. & hoc est verū, nisi ex rebus peculiaribus auctū fuerit
peculii. In hoc enim casu augmētū ex reb⁹ peculiaribus procedēs,
legato cedere debet. Et hæc dicitur vsq; ad illū. §. peculium autem.

^g Legatum fuerit. seruo vel extraneo.
^h Peculio. nam & futurum peculium legari potest: vt. ff. de pecu.
leg. l. ei quoque. & faciē ad hoc. §. proxi. §.
ⁱ Legatario. eidēque manumisso. Accur.
^k Cedere. no. tria tēpora: ante mortem testatoris: & post ante aditā
hereditatē: item & post. In prim^o tēpore, scilicet quo inuenitur
cessisse dies legati, omnes legatarij sunt pares. nā quicquid eo tēpore
acquirat seruus talis: ei cui hoc peculii est legatū, acquirat: siue ip-
si seruo, siue ipse extraneo sit relictu: quia nō cedunt legata. similiter
in tertio, scilicet sunt pares. In secundo distinguitur extraneus à
seruo, vt hic. Nā quod legatū cedit extraneo à morte, hoc seruo ab
adita hereditate: quia nec libertas sibi prius debetur. C. de cadu. tol.
§. cū igitur. & §. in nouissimo. Nam plura legata, vel in diē certā reli-
cta, à morte cedūt: nisi in sex casibus, vbi ab adita hereditate: vt. C.
de cad. tol. §. cum igitur. & §. in nouissimo. & ff. quādo dies lega. ce.
l. ij. inter quos legatū seruo manumisso relictu, est vnū: vt hic. Cō-
ditionalia, vel in diē certū relicta, ex die vel ex conditione existente
cedunt, id est trāmittuntur ad heredes. nā ante cōditionē vel diē
venientē si decessit legatarius, nō trāmittuntur: vt. C. de cadu. tollē.
§. in autem. nisi in tribus casibus. Primus. ff. de condi. & demon. l.
cōditiones. Secundus. ff. eo. j. l. ij. Tertius. ff. quādo dies leg. ce. l. si cū
præfinitione. Itē verbū cedere, duas habet significatiōes: i. incipere
deberi: vt. ff. de ver. sign. l. cedere. Itē cedere quātū ad trāmissionē,
vt accipitur. C. de cadu. tol. per totū. & in vtrāq; potest hic accipi.

Si grex ^a legatus fuerit, & postea
ad vnā ouem ^b peruenerit: quod
superfuerit, vindicari potest.
Grege autem legato, ^c etiam eas
oues quæ post testamentū factū
gregi adiciuntur, legato credere
Iulianus ait. Est enim gregis vnū
corpus ^e ex distātib⁹ capitibus,
sicut ædiū vnū corpus est ex co-
hæretibus lapidibus. Adibus de-
niq; legatis, colūnas & marmora
quæ post testamētū factū adiecta
sunt, legato dicemus cedere. ^f

Quicquid legato peculio ad-
huc viuo. testatore accrescit vel
decesserit, legatarij cōmodū vel
damnum respicit: quicquid verò
mortuo testatore, nondūq; adita
hereditate accedit, ipsi seruo ma-
numisso cedit. quod si alij quā
seruo legatū sit, quod ex reb⁹ pec-
uliaribus augmētū prouenit,
tantum consequitur legatariis.

Si peculii legatū fuerit, ^g sine
dubio quicquid peculio ^h acce-
dit vel decessit viuo testatore, le-
gatarij lucro vel dāno est. Quod
si post mortē testatoris ante aditā
hereditatē aliquid seruus ac-
quisierit: Iulianus ait, si quidē ipsi

^l Quia. bona est ratio. si enim prius cederet: idē esset quod in ex-
traneo. Est & alia ratio: vt. ff. de pecu. leg. l. deniq; §. fi. vbi dicitur qđ
verisimile est eū omne augmētū ad ipsum pertinere voluisse, cui & c.
^A Ab adita hereditate cedit. Pura legata ex iure antiquo cedūt à morte
testatoris, ex iure nouo ab apertura tabularū. Vtimur autē iure an-
tiquo ex constit. Iustin.

manumisso peculii legatū fue-
rit, omne quod ante aditā here-
ditatē acquisitum est, legatario
cedere: ^k quia ^l huiusmodi le-
gati dies ab adita hereditate ce-
dat. ^m sed si extraneo peculii lega-
tū fuerit: nō cedere ea legato, nisi
ex reb⁹ peculiarib⁹ auctū fuerit. ⁿ

Datus libertati in vltima vo-
luntate, peculii (nisi expressim le-
gatū sit) nequaquā petere potest:
secus si inter viuos. si quid autem
seruus cui peculii quoq; legatū
fuit, pro domino impēderit, non
repetit. Itē legata alicui libertate
si rationes reddiderit & reliqua
intulerit, etiam legatum videtur
peculium.

Peculium ^o autem, nisi lega-
tum fuerit, manumisso non de-
betur: quamuis ^p si viuos manu-
miserit, sufficit si non adimatur.
& ita diui Severus & Antoninus
rescripserunt. Idem rescripse-
runt, peculio legato ^q non vide-
ri id relictu, vt petitionem ^r
habeat pecuniæ quam in ratio-
nes dominicas impenderit. Iidē
rescripserunt, peculium videri
legatum, cum rationibus ^s reddi-

sunt tamē quædā lega-
ta, quæ ab additione ce-
dunt, vt puta vsus vsuf-
fructus, habitationis, &
eorū quæ in herede^l nō
trāmittuntur, libertatis,
& id quod seruo manu-
misso vel legato relin-
quitur scripto, scilicet he-
rede voluntario, nō ne-
cessario: & ad ea quidē
legata regula Catonis
non pertinet. Cuiac.
^m Auctum fuerit. scilicet
peculium.

[Peculii autē.] CASVS.
Quidā cōdidit testamē-
tū: & in testamento suo
Sticho qui valde pingue
habuit peculii, legauit
libertatē, nulla mētione
facta de peculio. modo
quæro, vtrū legando li-
bertatē videatur legasse
peculium? Et respon. qđ
non. Nam peculii nisi
expressē fuerit legatum,
seruo manumisso nō de-
betur. & hoc verū est in
vltima voluntate: secus
tamē est inter viuos: quia
si manumiserit, videtur
ei donasse peculii, nisi
illud expresse ademerit.
& ita diui Severus &
Antoninus rescripserunt.
Sed po. Quidā legauit

id est, ius
eius venire.
Acgi. per.
id est, hu-
iusmodi le-
gatum scipit
deberi à die
aditæ hære-
ditatis. Acgi.
Per.

seruo suo peculium. iste seruus idēq; legatarius multa de peculio
impēdit in rationes domini: & ita dominus factus est debitor pecu-
liaribus. Modo quæro, vtrum seruus mortuo testatore ab herede
domini petere possit illud quod in rationes domini impēdit? Et
respon. qđ non. nam iidem principes, scilicet Severus & Antoninus
in hoc casu rescripserunt peculio legato non videri id relictu ser-
uo, vt petitionem habeat pecuniæ quam in rationes dominicas
impēdit. & hæc dicuntur vsque ad illum. §. iidem rescripserunt.

^a Peculium. sic. C. de pecu. eius qui. l. me. l. j.
^b Quamuis. cur tā varie? Respō. quia secūdo casu, s. quādo inter vi-
uos, operas eius manumissor erat habiturus. vnde cōuersa donatio
præsumitur, secundū Ioā. vt. ff. man. l. si vero non. §. idē Papi. b. vel se-
cundū P. propter præoccupationē mortis: quia præsumitur. auferre,
si potuisset: vt in authē. de triē. & se. §. illd quoq; ibi, præ tumultu
mortis angustiat⁹ & c. & C. q. test. fac. pos. l. hac cōsultissima. §. ar. cū.

[Iidem rescripserunt.] CASVS. Quidā legauit seruo suo libertatem
his verbis, Volo qđ seruus meus redditis rationibus liber sit: & de pecu-
lio reliqua soluantur, id est ea in quibus apparuerit cum mihi tene-
ri. modo quæro, vtrum testator his verbis videatur legasse pecu-
liū? Et respon. qđ sic. nam prædicti duo principes rescripserunt pecu-
liū videri legatū, quum rationibus redditis seruus liber esse iussus
est, & ex ipso peculio reliqua inferre. & hæc dicuntur vsq; ad illum.
§. tam autem corporales res. Ceteri casus qui sequuntur in parte
ista, planissimi sunt vsque ad §. illum. legari autem.

^p Peculio legato. l. seruo. & etiam libertas fuit legata, aliud si extraneo:
vt. ff. de pecu. legato. l. vj. §. fi. & l. si Stichus. Accur.
^q Petitionem. nisi testator fuerit huius cōsuetudinis, vt redderet ser-
uo quo sibi debebat: vt. ff. de pecu. lega. l. dominus Stichus. §. j. in fi.
^r Cum rationibus. quasi diceret, si relinquo seruo libertatē rationib⁹
ab eo redditis: eo ipso & peculii legare sibi videor. aliud ecōtra si li-
bertatē relinquo, & rationes reddere veto: quia nō videtur legatū pecu-
liū: vt. ff. de lega. j. l. si seruus veitus. in fi. Rationes autē reddere di-
cit⁹, quādo amoto dolo & fraude reddit: vt. ff. de fideicō. lib. l. i. Thais
§. Stichus. ^{ADDITIONE}. Et sic nota qđ remissio redditionis rationū
nō cōprehendit reliqua, nec doli seu latā culpā, sed scrupulosam tā-
tū inquisitionē. quod facit ad quæstionē de eo cui cōcessum est li-
berum arbitrium: ita qđ non possit syndicari, secundum Ange. hic.

b] Iam ratio-
nem reputa-
re inest
eum Ioan.
Fab. hic: cū
p manumif-
cum debeat
operæ exhiberi
filiō:
nec nisi ex
conventionē
debeantur
l. i. C. de
ope. lib. & l.
si operarum
iudicium. ff. e.
vnde dicit
ipse quod in
ter viuos est
maior affe-
ctio domi-
ni: quia se-
priuat domi-
nio serui &
eius sequi-
tio, quid re-
tinere pote-
rat. non sic v-
bi mortens
dat. quod si-
bi retinere
non potest.
Alias ratio-
nes vide per
Ang. hic.

Reliqua.

a reliqua. aliis reliquis. id est alia quæ erant reddenda, reddere: cum iam quædam reddiderat, vel etiam si nihil vt. ff. de verb. signifi. cæterorum.

b Inferre. repetere, iustus est.

c Incorporales. id est actiones & seruitutes: vt. ff. de rebus corpo. & incorpo. & ff. de leg. j. l. j. & l. cætera. in prin.

d Præter. sine cessione tamen vitiles habet legatarius: vt. C. eo. l. ex legato. Acc. A D D I T I O. Nisi res sit litigiosa, vel lis cæpta. l. quicumque. & auth. nunc si heres. C. de litig. secundum Ang. Et nota quod quamuis directâ personalem exercere nõ possit nisi cedatur, poterit tamen exercere directam realem: quæ quia non offibus mo exegisse. affixa est, transferretur in l. pen. §. fin. cum directâ via. l. sue. §. ff. de ad. leg. fin. cum l. seq. ff. de con. Aegi. Per. dict. furt. Ang.

e Nisi exegerit. nam si exegerit, semper in dubio præsumo voluisse legatum extinguere: vt. ff. de leg. j. l. non solum autem. §. liberatio. nisi pro. Dic si legatur genus debitor vitro obrulit eo nõ petente: vel quia exa. Etiam pro legatario detia, non valet: si subalternum vt. ff. de leg. ij. l. fideicommissa. §. si rem. Aere alieno liberare. non valet: si nam vtilitatem habet. Res alia, vt equus. Electio legatarij. Et à principio, & ex postfa. Et secundum Barro. vt hic. & ff. de leg. j. l. si ferriam valet. Aegi. Per. Sed Ro. à principio d. hoc. §. cæus bar electionem heredi: sed ex contumacia transferebatur in legatarij: ar. ff. de serui. l. si cui. & C. de sol. l. j. lo. distinguit aut i genere generalissimo, vel subalterno: vt si substantia vel corpus vel animal legatur: quo casu nõ valet: cum festuca vel musca dando liberetur. vel in eo genere, quod dialectici speciem appellant: vt homo, & similia: & tunc subdistingue: aut habebat in hereditate seruos: & tunc legatarius elegit, dummodo non meliorem: vt hic. & ff. eo. j. l. legat. j. respon. & leg. qui duos. & de lib. l. i. j. Aut non habebat: & tunc heres eligit: vt. ff. de l. j. l. qui duos. In domo autem in genere legata, si habet testator domos, vnâ ex his eligit heres. si nõ habet & relinquat, derisoriu est legat. vt. ff. eo. j. l. si domos. In fundo in genere legato dic non valet legat. cum vnus digiti possit fieri fundus. vt. ff. de iure do. l. cum post. §. gener. & ff. eo. j. l. licet. & l. quod in rerum. §. quod si quis. Conditionem. scilicet si eligeret. Et ideo. bona ratio: vt. C. de cadu. tol. §. fin. autem. Ex constitutione. quæ est. C. communia de leg. l. si in prin. In nostra constitutione. scilicet prædicta. Eligere cupiente. & alio aliud subaudi.

f scilicet infimo. q. d. si genus inf. adimen. leg. l. pe. §. fin. & de li. le. l. non solum autem. §. liberatio. nisi pro. Dic si legatur genus debitor vitro obrulit eo nõ petente: vel quia exa. Etiam pro legatario detia, non valet: si subalternum vt. ff. de leg. ij. l. fideicommissa. §. si rem. Aere alieno liberare. non valet: si nam vtilitatem habet. Res alia, vt equus. Electio legatarij. Et à principio, & ex postfa. Et secundum Barro. vt hic. & ff. de leg. j. l. si ferriam valet. Aegi. Per. Sed Ro. à principio d. hoc. §. cæus bar electionem heredi: sed ex contumacia transferebatur in legatarij: ar. ff. de serui. l. si cui. & C. de sol. l. j. lo. distinguit aut i genere generalissimo, vel subalterno: vt si substantia vel corpus vel animal legatur: quo casu nõ valet: cum festuca vel musca dando liberetur. vel in eo genere, quod dialectici speciem appellant: vt homo, & similia: & tunc subdistingue: aut habebat in hereditate seruos: & tunc legatarius elegit, dummodo non meliorem: vt hic. & ff. eo. j. l. legat. j. respon. & leg. qui duos. & de lib. l. i. j. Aut non habebat: & tunc heres eligit: vt. ff. de l. j. l. qui duos. In domo autem in genere legata, si habet testator domos, vnâ ex his eligit heres. si nõ habet & relinquat, derisoriu est legat. vt. ff. eo. j. l. si domos. In fundo in genere legato dic non valet legat. cum vnus digiti possit fieri fundus. vt. ff. de iure do. l. cum post. §. gener. & ff. eo. j. l. licet. & l. quod in rerum. §. quod si quis. Conditionem. scilicet si eligeret. Et ideo. bona ratio: vt. C. de cadu. tol. §. fin. autem. Ex constitutione. quæ est. C. communia de leg. l. si in prin. In nostra constitutione. scilicet prædicta. Eligere cupiente. & alio aliud subaudi.

g Res alia, vt equus. Electio legatarij. Et à principio, & ex postfa. Et secundum Barro. vt hic. & ff. de leg. j. l. si ferriam valet. Aegi. Per. Sed Ro. à principio d. hoc. §. cæus bar electionem heredi: sed ex contumacia transferebatur in legatarij: ar. ff. de serui. l. si cui. & C. de sol. l. j. lo. distinguit aut i genere generalissimo, vel subalterno: vt si substantia vel corpus vel animal legatur: quo casu nõ valet: cum festuca vel musca dando liberetur. vel in eo genere, quod dialectici speciem appellant: vt homo, & similia: & tunc subdistingue: aut habebat in hereditate seruos: & tunc legatarius elegit, dummodo non meliorem: vt hic. & ff. eo. j. l. legat. j. respon. & leg. qui duos. & de lib. l. i. j. Aut non habebat: & tunc heres eligit: vt. ff. de l. j. l. qui duos. In domo autem in genere legata, si habet testator domos, vnâ ex his eligit heres. si nõ habet & relinquat, derisoriu est legat. vt. ff. eo. j. l. si domos. In fundo in genere legato dic non valet legat. cum vnus digiti possit fieri fundus. vt. ff. de iure do. l. cum post. §. gener. & ff. eo. j. l. licet. & l. quod in rerum. §. quod si quis. Conditionem. scilicet si eligeret. Et ideo. bona ratio: vt. C. de cadu. tol. §. fin. autem. Ex constitutione. quæ est. C. communia de leg. l. si in prin. In nostra constitutione. scilicet prædicta. Eligere cupiente. & alio aliud subaudi.

h Quia nõ est verisimile restatore voluisse legatum extinguere: vt. ff. de leg. j. l. non solum autem. §. liberatio. nisi pro. Dic si legatur genus debitor vitro obrulit eo nõ petente: vel quia exa. Etiam pro legatario detia, non valet: si subalternum vt. ff. de leg. ij. l. fideicommissa. §. si rem. Aere alieno liberare. non valet: si nam vtilitatem habet. Res alia, vt equus. Electio legatarij. Et à principio, & ex postfa. Et secundum Barro. vt hic. & ff. de leg. j. l. si ferriam valet. Aegi. Per. Sed Ro. à principio d. hoc. §. cæus bar electionem heredi: sed ex contumacia transferebatur in legatarij: ar. ff. de serui. l. si cui. & C. de sol. l. j. lo. distinguit aut i genere generalissimo, vel subalterno: vt si substantia vel corpus vel animal legatur: quo casu nõ valet: cum festuca vel musca dando liberetur. vel in eo genere, quod dialectici speciem appellant: vt homo, & similia: & tunc subdistingue: aut habebat in hereditate seruos: & tunc legatarius elegit, dummodo non meliorem: vt hic. & ff. eo. j. l. legat. j. respon. & leg. qui duos. & de lib. l. i. j. Aut non habebat: & tunc heres eligit: vt. ff. de l. j. l. qui duos. In domo autem in genere legata, si habet testator domos, vnâ ex his eligit heres. si nõ habet & relinquat, derisoriu est legat. vt. ff. eo. j. l. si domos. In fundo in genere legato dic non valet legat. cum vnus digiti possit fieri fundus. vt. ff. de iure do. l. cum post. §. gener. & ff. eo. j. l. licet. & l. quod in rerum. §. quod si quis. Conditionem. scilicet si eligeret. Et ideo. bona ratio: vt. C. de cadu. tol. §. fin. autem. Ex constitutione. quæ est. C. communia de leg. l. si in prin. In nostra constitutione. scilicet prædicta. Eligere cupiente. & alio aliud subaudi.

i Quia nõ est verisimile restatore voluisse legatum extinguere: vt. ff. de leg. j. l. non solum autem. §. liberatio. nisi pro. Dic si legatur genus debitor vitro obrulit eo nõ petente: vel quia exa. Etiam pro legatario detia, non valet: si subalternum vt. ff. de leg. ij. l. fideicommissa. §. si rem. Aere alieno liberare. non valet: si nam vtilitatem habet. Res alia, vt equus. Electio legatarij. Et à principio, & ex postfa. Et secundum Barro. vt hic. & ff. de leg. j. l. si ferriam valet. Aegi. Per. Sed Ro. à principio d. hoc. §. cæus bar electionem heredi: sed ex contumacia transferebatur in legatarij: ar. ff. de serui. l. si cui. & C. de sol. l. j. lo. distinguit aut i genere generalissimo, vel subalterno: vt si substantia vel corpus vel animal legatur: quo casu nõ valet: cum festuca vel musca dando liberetur. vel in eo genere, quod dialectici speciem appellant: vt homo, & similia: & tunc subdistingue: aut habebat in hereditate seruos: & tunc legatarius elegit, dummodo non meliorem: vt hic. & ff. eo. j. l. legat. j. respon. & leg. qui duos. & de lib. l. i. j. Aut non habebat: & tunc heres eligit: vt. ff. de l. j. l. qui duos. In domo autem in genere legata, si habet testator domos, vnâ ex his eligit heres. si nõ habet & relinquat, derisoriu est legat. vt. ff. eo. j. l. si domos. In fundo in genere legato dic non valet legat. cum vnus digiti possit fieri fundus. vt. ff. de iure do. l. cum post. §. gener. & ff. eo. j. l. licet. & l. quod in rerum. §. quod si quis. Conditionem. scilicet si eligeret. Et ideo. bona ratio: vt. C. de cadu. tol. §. fin. autem. Ex constitutione. quæ est. C. communia de leg. l. si in prin. In nostra constitutione. scilicet prædicta. Eligere cupiente. & alio aliud subaudi.

k Et ideo. bona ratio: vt. C. de cadu. tol. §. fin. autem. Ex constitutione. quæ est. C. communia de leg. l. si in prin. In nostra constitutione. scilicet prædicta. Eligere cupiente. & alio aliud subaudi.

l Ex constitutione. quæ est. C. communia de leg. l. si in prin. In nostra constitutione. scilicet prædicta. Eligere cupiente. & alio aliud subaudi.

m In nostra constitutione. scilicet prædicta. Eligere cupiente. & alio aliud subaudi.

n Eligere cupiente. & alio aliud subaudi.

o Contra benevolentiam. i. contra equitatem, scilicet quod periret, id est de iure stricto petire deberent: vt. ff. eo. j. l. huiusmodi. §. si.

p Et forte. vel cum taxillis, vel alio modo. sic. ff. de iudi. l. in tribus. b Sed quare index nõ compellit eos ad consentiend. vt. ff. eo. j. l. huiusmodi. in si Respon. imò hoc modo compellit. vel ibi compellit nec à lege in actioe eligenda, q datur à su. hic aut. nõ cõpel. in eo qd dat à testa. deciditur: & discordan. in preiudicium sui. a.

q Sententia. vt tamen cæteris estimationem præstet suarum partium: vt. C. communia de leg. l. si in prin. [Legari autem.] C A S V S. Domine, iam video quæ res legari possunt: dicatis mihi quibus legari possunt: Et ipse respon. quod

r Illi cum quibus testamenti factio est, id est ad quorum vtilitatem testamentum fieri potest. Sed secundum antiqua iura multæ erant personæ quibus legari non poterat. Lucetis enim personis neque legata neque fideicommissa relinqui olim concessum erat: & hoc intantum secundum iura antiqua obtinuit, vt nec etiam milites in cer

transmittebat. Sed ex cõstitutione nostra & hoc in meliorem statum reformatum est: & data est licentia heredi legatarij optare seruitum, licet viuus legatarius hoc non fecerit. Et diligentiore tractatu habito, & hoc in nostra cõstitutione additum est, siue plures legatarij extiterint quibus optio relicta est, & dissentiant in corpore eligendo: siue vnus legatarij plures heredes sint, & inter se circa optandum dissentiant, alio aliud corpus eligere cupiente: ne pereat legat. (quod pleriq; prudentium contra benevolentiam introducebant) fortunam esse debere huius optionis iudicem, & forte hoc esse dirimend. vt ad quæ fors peruenerit illius scetia in optioe præcellat.

Illi possunt ex titulo legati capere, qui possunt heredes institui. Legari autem illis solum potest, eum quibus testamenti factio est.

Neque paganus, neque miles poterant olim incertæ personæ relinquere. & quæ dicatur persona incerta, declarat per duo exempla. Angelus.

Incertis verò personis neque legata neque fideicommissa olim relinqui concessum erat.

uos nominatim liberos fieri. Sed licet dixerim tibi incertis personis legari antiquitus non posse: sub certa tamè demonstratione, id est ex certis personis incertæ personæ etiam olim recte legabatur: veluti si quis ita dicat, Ex cognatis tuis qui nunc sunt: quicumq; filiam meam in vxore duxerit: heres meus illi fundum Sempronianum dato. Nam in casu isto licet incertæ personæ videatur relicta: ratione tamen demonstrationis etiam olim valebat. Sed licet dixerim tibi legata vel fideicommissa incertis personis relicta olim non valere: cautum tamè erat i sacris cõstitutionib. talia legata vel fideicommissa per errorem soluta reperi nõ posse. Et hæc dicuntur: vt. qd ad illi. §. postumo quoq; solum. & e contra idem solus legat. vt. ff. de leg. j. l. j.

Testamenti factio. in passiva significatione accipere: vt. §. de heredum quali. & disse. §. testamenti. Sed qui sunt isti qui nõ habent testamenti factioem? Respon. incerta persona: vt. j. proximi. §. Itè peregrinus, siue deportatus: vt. C. de hered. insti. l. j. Item i metallâ dånatus: vt. ff. de his quæ pro nõ script. ha. l. si in metallum Item seruus de adultério cõdõmina commissõ accusatus: vt. §. de here. insti. §. j. Item collegiũ, nisi probetur licitum: vt. C. de here. insti. l. collegiũ. Item incestuosus: vt in authen. quib. mod. nat. effici. sui. §. vlti. coll. vij. Item hæretici maioris hæresis: vt. C. de hære. l. Manichæos. §. ipsos quoque. & §. ergo. Item apostata: vt. C. de apost. l. hi qui sancta. Item mulier nubens intra annũ à tempore mortis mariti: vt in auth. de nup. §. j. col. iij. A D D I T I O. Sed hoc hodie cessat propter dictũ Apostoli, quia omnes poenæ propter festinationem intra tempus luctus sunt sublata: non autem propter transitũ ad secunda vota. Angelus.

Concessum erat. hodie contra etiam ante legem Græcam inferriorem in pauperibus: vt. C. de episc. & cl. l. id quod. A D D I T I O. Tu dic quod aut incertitudo est in persona legantis, & valet legatum: quia heredi onus iniunctum intelligitur, quæ in persona legatarij: & tunc aut certificanda ex futuro eventũ, aut Primo casu valet, etiam si erat incerta de incertis: vt. leg. si quis ita scripserit digestis de rebus dubijs. Secundo casu valet, si per legem certificatur: vt.

indiciũ tertij, index nõ pellit ad cõcordiam aliquando præcise: & aliquando cõcordiam antem super facta probatione dirimitur. vt. l. actor. C. de proba. Angelus.

indiciũ tertij, index nõ pellit ad cõcordiam aliquando præcise: & aliquando cõcordiam antem super facta probatione dirimitur. vt. l. actor. C. de proba. Angelus.

indiciũ tertij, index nõ pellit ad cõcordiam aliquando præcise: & aliquando cõcordiam antem super facta probatione dirimitur. vt. l. actor. C. de proba. Angelus.

indiciũ tertij, index nõ pellit ad cõcordiam aliquando præcise: & aliquando cõcordiam antem super facta probatione dirimitur. vt. l. actor. C. de proba. Angelus.

indiciũ tertij, index nõ pellit ad cõcordiam aliquando præcise: & aliquando cõcordiam antem super facta probatione dirimitur. vt. l. actor. C. de proba. Angelus.

indiciũ tertij, index nõ pellit ad cõcordiam aliquando præcise: & aliquando cõcordiam antem super facta probatione dirimitur. vt. l. actor. C. de proba. Angelus.

indiciũ tertij, index nõ pellit ad cõcordiam aliquando præcise: & aliquando cõcordiam antem super facta probatione dirimitur. vt. l. actor. C. de proba. Angelus.

indiciũ tertij, index nõ pellit ad cõcordiam aliquando præcise: & aliquando cõcordiam antem super facta probatione dirimitur. vt. l. actor. C. de proba. Angelus.

d. lid. quod. C. de episco. & cler. sed de hoc vide Angelum.

a Nam nec miles. cuius scilicet militis voluntas seruatur pro lege a-
lias: vt. C. de testa. mili. l. j.

b Designati essent. In kalen. Ianuarij fortiebatur, id est incipiebant
honores administrare: & ante per tres menses designabantur: vt. ff.
de condi. & demon. leg. Publijs. & C. de magi. muni. l. j.

c Possedari vt si dicat ita. Illum liberum esse vo-
lo qui Capitolium primus ascendit, vel simile fecerit: vt supra proxi-
s. incertis. Vel Stichum liberum esse volo. cum habeat duos Stichos: vt. ff. de manumil. testamen. l. cum ex pluribus.

† id est, col-
locauerit.
Cuius.

d Seruos liberari. aduerte quod in aliquibus libris sequitur ista clausula, Tutor quoque incertae personae dari non potest quam non inuenias in emendatis codicibus: & si ea quae sequuntur in in. tex. & glos. diligenter perspexeris, profecto eam proflus superuacua iudicabis.*

* Hae glo.
non est. Ac.
Aegi. Per.
Ex lege
falsa Cuius
nia, Cuius.

e sub certa. sic. ff. de lega. j. l. iij. §. hoc amplius. sic. ff. de lega. j. l. si seruos legatus. §. huiusmodi. sic. ff. de re. dub. l. quidam. sic. ff. eod. j. legato. §. j.

f Reperi non posse. quasi naturale debitum: vt ff. de condi. in debi. l. Iulianus. in sine. & l. frater a fratre. in princip. ibi, naturalem enim. & l. si dominus. in fi.

g Postumo quoque. C. Ar. s. v. s. Domine, iam video plures personas quibus olim legari non poterat: nunquid sunt adhuc plures personae quibus olim legari non poterat? Et respond. quod sic. nam postumo alieno olim inutiliter legabatur. Sed domine, si placet, dicatis mihi quis censetur postumus alienus?

h Repetere non potest. quod si. nam postumo alieno olim inutiliter legabatur. Sed domine, si placet, dicatis mihi quis censetur postumus alienus?

Ad hoc respond. Amice, alienus postumus est, qui inter heredes suos heres testatori futurus non est: sicut nepos ex filio emancipato conceptus, extraneus postumus erat auo. & haec omnia, supradicta secundum iura antiqua obtinebant. sed non solummodo omnia supradicta ab eo §. incertis, sed etiam speciem circa postumum alienum correximus. Nam in Codice nostro quaedam constitutio posita est, per quam quidem constitutionem etiam huic parti remedium adhibuimus non solum in hereditatibus vt alienus postumus heres institui possit: sed etiam in legatis & fideicommissis. & hoc euidenter ex ipsius constitutionis lectione clarescit. Sed quamquam dixerim tibi incertis personis auctoritate nostrae constitutionis hodie legari posse: tutor tamen incertus non solum secundum antiqua iura, sed etiam per nostram constitutionem dari non debet: & hoc ideo, quia certo iudicio debet quique pro tutela suae posteritati prospicere: & licet supra dixerim alieno postumo secundum iura antiqua legari non posse, alienus tamen postumus & olim de iure pratorio, & hodie potest heres institui de iure ciuili. & hoc verum est, nisi sit in vtero illius mulieris, quae de iure nostro vxor esse non potest. & haec dicuntur vsque ad illum §. si quis in nomine.

i Legabatur. sed nec instituebatur iure ciuili: vt. ff. de lib. & postu. l. Gallus. §. ille casus.

k Sinos. quoniam ante emancipationem, vt sequitur.

l Huius. scilicet heres.

m Extraneus. Ergo alienus & extraneus est: & extraneus est is qui neque legitimus

neque cognatus est: nam legitimus vel cognatus omnino mittitur in possessione, & non tantum si instituat, sed etiam ab intestat. succedit. Cuius sed nec. quasi dicat: non solum in postumo, sed omnia supra dicta ab illo §. incertis, correctae sunt: vt argu. ff. eod. iij. l. hoc legatum.

n Respon. & l. ca. tamen.

o Constitutio. quam non habemus.

p Huic. scilicet postumo.

q Per nostram constitutionem. scilicet supradictam constitutionem Graecae, nec veteri iure: vt. ff. de testa. tut. l. tutor incertus.

r Incertus. vt si ita dixerit, illum tutorem do, qui primus de Tullia venerit. nec incertae personae datur: vt. ff. de testamen. tut. l. tutor ita.

s Additio. Et est ratio secundum Ioan. Fab. quia quauis postea certificetur, tamen poterit venire talis rivalis quod pupillo prouitum non erit: contra id quod iura intendunt. incertae tamen personae post certificationem testamentarius dari potest, non datus: vt hic per eum.

t Posteriori. i. filii.

u Poterat. scilicet de iure pratorio, non ciuili: vt. j. de bo. pos. j. respon. contra. & ff. de lib. & postu. l. Gallus. §. ille. Accur. AD DITIO. Solu. ibi loquitur in postumo alieno tempore testamenti nato. non suo: qui postea succedendo in locum primi, suus efficitur. hic verò etiam in eo qui nunquam efficitur suus. Angelus.

x Nostro. id est Romano.

y Non potest. sed quae est illa quae vxor esse non potest? Respondeo. multae sunt illae quae vxores esse non possunt: vt supra de nup. diximus. §. si aduersus. & iure pratorio, non iure ciuili. C. l. de bon. poss. l. posthumus D. de inoff. test. l. j. §. si filius. D. de ben. in poss. mit. cuius.

extraneo. D. de ben. in poss. mit. Extraneus est is qui neque legitimus neque cognatus est: nam legitimus vel cognatus omnino mittitur in possessione, & non tantum si instituat, sed etiam ab intestat. succedit. Cuius sed nec. quasi dicat: non solum in postumo, sed omnia supra dicta ab illo §. incertis, correctae sunt: vt argu. ff. eod. iij. l. hoc legatum.

Olim non poterat legari postumo alieno, id est qui non erat testatori futurus suus heres.

Postumo quoque alieno inutiliter antea legabatur. Est autem alienus postumus, qui natus inter suos heres testatori futurus non est. Ideoque ex emancipato filio conceptus nepos, extraneus erat postumus auo.

Hodie legatum incertae personae aut postumo alieno factum, valet. hoc dicit iuncta glossa.

Sed nec huiusmodi species penitus est sine iusta emendatione relicta: cum in nostro codice constitutio posita sit, per quam & huic parti medemur, non solum in hereditatibus, sed etiam in legatis & fideicommissis: quod euidenter ex ipsius constitutionis lectione clarescit.

Tutor certus & certae personae dari debet hoc dicit cum glossa.

Tutor autem nec per nostram constitutionem incertus dari debet: quia certo iudicio debet quis pro tutela suae posteritati cauere.

De iure pratorio alienus postumus etiam olim poterat heres institui, & hodie potest: dummodo nasciturus sit ex ea quae vxor esse possit. Angelus.

Postumus autem alienus heres institui & antea poterat, & nunc potest: nisi in vtero eius sit, quae iure nostro vxor esse non potest.

Error nominis, praenominis, a-

C. de testa. leg. iij.

[si quis in nomine.] CASVS. Quidam fecit testamentum: & in testamento legauit cuidam. c. sed tamen errauit in nomine legatarij. nam cum deberet dicere, lego Titio: dicebat, lego Sempronio: vnde constabat de persona legatarij. modo quaero, vtrum huiusmodi error vitiat legatum? Et respon. quod no. Si quis enim in nomine, cognomine vel agnomine & praenomine legatarij errauit: si tamen de persona constat, nihilo minus valet legatum. & idem seruatur in hereditatibus instituendis: vt si quis errauit in nomine, cognomine, agnomine, & praenomine ipsius heredis instituendi, nihilo minus valet institutio, si de persona heredis constat. & certe in vtroque casu hoc optima ratione statutum fuit. Nomina enim signandorum hominum gratia inuenta sunt. Igitur si per quodcuque aliud indicium intelligantur, nihil refert, vnde argumento huius regulae cauetur, falsa nominatione legatum non perimi. Est enim quaedam alia iuris regula, qua cautum est, falsa demonstratione legatum non vitari: veluti si quis ita legauerit, Stichum seruum vernam Titio do lego. Licet enim Stichus non vernus, sed emptus sit, si tamen de persona constat, non obstant huiusmodi falsa demonstratione valet legatum: & similiter si ita demonstrauerit testator, Stichum seruum meum quem a Seio emi, Titio do lego. Licet enim ab alio emptus sit, nihilo minus valet legatum, si de persona serui constat. Et sicut dixi tibi, scire debes quod longe magis adiecta falsa causa legato, legatum non vitiat: veluti si quis ita dixerit, Titio qui absente me negotia mea vtiliter

curavit vel gessit, Stichum do lego, vel si ita dixerit: Titio, quia patrocínio eius à capitali crimine liberatus sum, Stichum do lego. nã si ita dixerit, valet legatum. Licet enim Titius legatarius negotia testatoris nunquam gesserit, neque testator patrocínio Titij legatarij à capitali crimine liberatus sit, in vtroque tamen casu legatum valet. sed aliud ius statutum est si huiusmodi causa conditionaliter enuntiata sit veluti si quis dixerit hoc modo, si negotia mea curaverit, fundum ei do lego. nam in hoc casu ita demum valet hoc legatum, si cõditio extiterit. Et hæc dicuntur vsque ad §. an seruo heredis.

† Si quidẽ.
† Vide i huc loci Alcia lib. disp. 4. ca. 1.

a Si quis. sic. C. de test. l. si in nomine. Accursius.

b In nomine. nomen est genus: sed ponitur hic pro specie sui: vt Albertus: quod dicitur proprium personæ nomen.

† Quia nomina imposita sunt ad rei cognitio nem: vt hic: & l. ad reco gnoscendos. C. de inge. & iusti cit quod res cognoscatur siue per se, siue p aliud. l. certum. ff. de cer. pe. Acgid. per. Africanus, qui vicit Africanus. cã Alemanicus & Gothicus: vt. §. in ru. process. mij huius lib.

† Concor. cã. quia circa cum gl. sup. verb. falsa causa. extr. de cõsanguini. & affi.

d In hereditibus. l. si erret in eorum nomine.

e Intelligentur. scilicet à testante. & hoc in propriis. in appellatiuis distinguitur secundum Ioan.

An parum erret, vt si libros membranas appellet: quo casu valet, maxime cum fuerit constitutus sic appellare: vt. ff. de lega. iij. librorum. §. quod tamen Cassi.

An multum erret, & tunc contra: vt. ff. eo. tit. l. quarta. & de sup. leg. l. Labeo. in medio legis. §. sed de his. in fi.

† Nihil interest. vnde liber homo sibi nomen mutare potest: licet seruus non possit: vt. C. de muta. no. leg. j. & ff. ad leg. Cornel. de fal. leg. falsi.

† Vernam. Verna est seruus ex ancilla testatoris domi natus.

† Empius. idem & si non emi: vt arg. ff. de vsucap. leg. nunquam. §. ipsius rei: cõ. fina. secus in venditione: vt. ff. de contrahenda empio. leg. si quis sit de substã. fundum.

† Longe magis. ideo dicit magis, quia verba falsæ demonstrationis sunt de substantia ipsius legati: vt cum dico, Stichum vernam do lego. sed verba falsæ causæ non ita. Item quia causæ legandi non cogentur: vt. ff. de condi. & demon. l. cum tale. §. falsam causam hærent legato: vt. ff. de condi. & demon. l. cum tale. §. falsam causam.

† Item quia hic donare præsumitur: vt. ff. de cond. in debi. leg. in sum ma. §. id quoque.

† Sed si conditionaliter. Not. conditio per si apponitur, & per cõ: vt hic, & ff. de condi. in de. l. qui promisti. & ff. de ver. obligationib. leg. quodcunque. §. non solum. nisi in casu: vt. ff. de tut. leg. tuto. §. sub conditione. Modus, per vt. C. de his quæ sub mo. l. ij. Causa, per quia: vt hic. Demonstratio fit ostendẽdo aliquid quod nõ est: vt supra prox. §. & ff. eod. l. si sic. §. j. Circa hæc quatuor sic dicas: & primo, Falsa causa non nocet: vt hic. Conditio nocet si deficiat: vt hic, & ff. si cert. per. l. cum ad presens. & l. itaque. Modus idem quod cõditio operatur: excepto quod id quod datur sub modo, etiam antequam modus impleatur, petitur: cautione tamen interposita de modo implendo: quod nõ est in conditione: vt. ff. de condi. & demon. l. qui heredi. §. fin. & de annu. leg. l. liberto. §. Lncius. & ff. eod. iij. l. si tibi. In demonstratione distinguitur: vt. ff. eo. j. l. si sic. §. j. & l. non quocunque. vnde versus, Scito quod vt, modus est: si, conditio: quia causa. vide. c. verum. extra condi. appo.

† Puta quia de necessitate dispositio nõ sequitur ex causa. a. hias secus, vt hic p Ange.

cognominis, non vitiat, si de corpore constat. Arret.

Si quis in nomine, & cognomine, prænomine, agnomine legatarij testator errauerit: si de persona constat, nihilo minus valet legatum. Idemque in hereditibus seruatur: & recte. Nomina enim significandorum hominum gratia reperta sunt: qui si alio quolibet modo intelligantur, & nihil interest.

Falsa demonstratio non vitiat legatum.

Huic proxima est illa iuris regula, Falsa demonstratione legatum non perimi: veluti si quis ita legauerit, Stichum seruum meum vernam do lego. Licet enim non verna, sed emptus sit: si tamen de seruo constat, vitale est legatum. Et conuenienter, si ita demonstrauerit, Stichum seruum quem à Scio emi, sitque ab alio emptus: vitale est legatum, si de seruo constat.

Falsa causa adiectione ita demum legatum perimitur, si conditionaliter enuntietur.

Longe magis legato falsa causa adiecta non nocet: veluti cum quis ita dixerit, Titio, quia me absente negotia mea curavit, Stichum do lego. vel ita, Titio, quia patrocínio eius capitali crimine liberatus sum, Stichum do lego.

quo casu valet, maxime cum fuerit constitutus sic appellare: vt. ff. de lega. iij. librorum. §. quod tamen Cassi.

An multum erret, & tunc contra: vt. ff. eo. tit. l. quarta. & de sup. leg. l. Labeo. in medio legis. §. sed de his. in fi.

† Nihil interest. vnde liber homo sibi nomen mutare potest: licet seruus non possit: vt. C. de muta. no. leg. j. & ff. ad leg. Cornel. de fal. leg. falsi.

† Vernam. Verna est seruus ex ancilla testatoris domi natus.

† Empius. idem & si non emi: vt arg. ff. de vsucap. leg. nunquam. §. ipsius rei: cõ. fina. secus in venditione: vt. ff. de contrahenda empio. leg. si quis sit de substã. fundum.

† Longe magis. ideo dicit magis, quia verba falsæ demonstrationis sunt de substantia ipsius legati: vt cum dico, Stichum vernam do lego. sed verba falsæ causæ non ita. Item quia causæ legandi non cogentur: vt. ff. de condi. & demon. l. cum tale. §. falsam causam hærent legato: vt. ff. de condi. & demon. l. cum tale. §. falsam causam.

† Item quia hic donare præsumitur: vt. ff. de cond. in debi. leg. in sum ma. §. id quoque.

† Sed si conditionaliter. Not. conditio per si apponitur, & per cõ: vt hic, & ff. de condi. in de. l. qui promisti. & ff. de ver. obligationib. leg. quodcunque. §. non solum. nisi in casu: vt. ff. de tut. leg. tuto. §. sub conditione. Modus, per vt. C. de his quæ sub mo. l. ij. Causa, per quia: vt hic. Demonstratio fit ostendẽdo aliquid quod nõ est: vt supra prox. §. & ff. eod. l. si sic. §. j. Circa hæc quatuor sic dicas: & primo, Falsa causa non nocet: vt hic. Conditio nocet si deficiat: vt hic, & ff. si cert. per. l. cum ad presens. & l. itaque. Modus idem quod cõditio operatur: excepto quod id quod datur sub modo, etiam antequam modus impleatur, petitur: cautione tamen interposita de modo implendo: quod nõ est in conditione: vt. ff. de condi. & demon. l. qui heredi. §. fin. & de annu. leg. l. liberto. §. Lncius. & ff. eod. iij. l. si tibi. In demonstratione distinguitur: vt. ff. eo. j. l. si sic. §. j. & l. non quocunque. vnde versus, Scito quod vt, modus est: si, conditio: quia causa. vide. c. verum. extra condi. appo.

† Puta quia de necessitate dispositio nõ sequitur ex causa. a. hias secus, vt hic p Ange.

Institut.

[An seruo heredis.] CASVS. Dominus, quidam fecit testamentum, & in testamento suo Titium instituit heredem: & Stichum seruo ipsius heredis instituit legatum modo quæritur, vtrum huiusmodi legatum valeat: Ad hoc respon. Iustin. distinguendo, vtrum seruo heredis instituit pure, vel sub conditione legatur. nam si pure legatur: inuitile est legatum, nec quicquam proficit etiam si viuent testatore seruus legatarius de potestate heredis exierit. Illud enim quod inuitile foret si statim post testamentum factum testator decessisset, non debet ideo valere, quia testator diutius vixit. sub conditione tamen seruo heredis recte legari potest. nam in hoc casu si tempore existentis conditionis in potestate heredis non sit, legatum valet. Sed (quicquid dixerim tibi) seruo herede instituto, domino ipse sine conditione legari posse non dubitatur: veluti si quis ita dixerit, Stichum seruum Sempronij heredem instituo & postea adiecerit, Sempronio domino Stichum heredis institui fundum do lego. Nam in hoc casu quantum statim post factum testamentum testator decessisset, non tamen apud eum qui heres sit, dies legati cedere intelligitur. Per seruum enim institutum, si antequam iussu domini adierit hereditatem, in alterius potestatem translatus fuerit: alij hereditas acquiri poterit: vel si forte ipse seruo ante aditionem à domino suo fuerit manumissus. tunc enim ipse heres efficietur, & valet legatum. sed si ille seruus in eadem causa permanferit, & viuent domino eodemque legatario hereditatem adierit, euanciscit legatum. Et hæc dicuntur vsque ad §. ante heredis institutionem. cuius casus planus est vsque ad fin. titu.

licet enim neque negotia testatoris nunquam gesserit Titius, neque patrocínio eius liberatus sit: legatum tamen valet. Sed si conditionaliter enuntiata fuerit causa, aliud iuris est: veluti hoc modo, Titio, si negotia mea curauerit, fundum meum do lego.

Heredis seruo pure legari non potest, sub conditione potest: effectumque sortitur tale legatum, si verificata: conditionis tempore ab heredis nexibus seruus solutus: domino autem (cuius seruus heres scriptus fuit) in iussu & valere factum legatum: quod tamen euanciscit seruo herede instituto domino adeunte.

An seruo heredis recte legemus, quæritur. & constat pure inutiliter legari: nec quicquam proficere, si viuus testatore de potestate heredis exierit: quia quod inuitile foret legatum si statim post factum testamentum decessisset testator: nõ debet hoc ideo valere, quia diutius testator vixerit. Sub conditione verò recte legatur seruo, vt requiramus an quo tempore dies legati cedit, in potestate heredis non sit. Ex diuerso, herede instituto seruo, quin

rit manumissus. tunc enim ipse heres efficietur, & valet legatum. sed si ille seruus in eadem causa permanferit, & viuent domino eodemque legatario hereditatem adierit, euanciscit legatum. Et hæc dicuntur vsque ad §. ante heredis institutionem. cuius casus planus est vsque ad fin. titu.

Inutiliter. sic. C. de necel. ser. her. in fi. l. quidam. §. illo. contra. Sed ibi non impositur necessitas dandi. Vel in alimẽtis loquitur: vt. ff. de ali. & ci. leg. l. seruos. nam cum sit puru, à morte testatoris cedit: vt. C. de cadu. tol. §. cõ. igitur. & domino ex persona serui acquiritur: vt. §. per quas perso. nob. acquirit. §. item vobis acquiritur quod serui & c. sed idẽ dñs erit heres: ergo non valet legatum: quia idem non potest esse heres & legatarius: vt. ff. de leg. j. l. legatum est. §. j.

ADDITIONE. Quod est verum, si legatur sine libertate seruo testatoris vel heredis. secus si alieno: quia cederet ab adita hereditate: nisi dies mortis & aditionis esset idem: vt. l. si optio. ff. de opt. leg. quado verò cõ libertate legatur: cedit vel à die cõ potentis libertatis si sit sub conditione relicta: vel ab adita hereditate, si vtrumque sit purum: vt. §. in nouissimo. C. eo. tit. de cad. tol. Ang.

Legari. propter confusionem heredis & legatarij, quia eadem persona sibi ipsi debere non potest.

Nec quicquam proficere. quia actus morientium non possunt esse in suspenso: vt. ff. communia prædi. l. fin. in fin. & propter regulam Catonis quæ sequitur.

Exierit. seruus legatarius.

Quia quod etc. hæc est regula Catoniana.

Valere. Exceptis quibusdam casibus: vt cõ res tua sit tibi legata, & ante mortem testatoris alienata.

Non sit. nam si est adhuc seruus, non valet legatum, aliàs valet. sic ff. ad legem Falcidiam. l. si à seruo.

Nam si statim.] Eadem propemodum inspectio est in. l. si optio. D. de opt. leg. Item in l. quæritur. §. j. D. de leg. j. quæ citatur in. l. Iulianus. D. de cond. & dem. Ceterum in propõsa specie dies legati

I

† Ratio, quia hereditas non se paratur à legato, & idẽ esset heres & legatari, cum per seruum sibi acquirat legatum. Acgid. per.

† Et sic quid per mortem velle nõ sic per viu nõ conualefcit. Acgid. per.

† Quod ab initio nõ valet legatum, ex postfacto non conualefcit. Acgid. per.

† Et sic quod ab initio nõ valet tractu temporis non conualefcit. simile t. c. a. cum glo. fin. extra de co qui duxit in matrimoniu quam pol. p. adul.

† Vel die secundum Ioan. Fab. quod ibi testator legauerat seruo proprio: hic verò heredis.

cedit à morte. l. à filio. D. de leg. j. & vile est legatum dum pendet aditio hereditatis. In illis nisi dies cederet ab aditione, si statim testator decessisset, inutilia forent legata. Cuiac.

^a Apud eum id est apud eundem, scilicet dominum qui sit heres per seruum: quia adhuc non est. Accur.

^b Heres sit. hoc est dicere mortuo testatore statim post testamentum, non ideo statim dominus serui erit heres per seruum, & legatarius per se: & ita non erit apud eum, id est eundem heredem hereditas & legatum: quod erat superiori. §. imò ad hoc ut sit heres per seruum, duo præcedere oportet, iussum domini, & obedientiam serui. & interim serui conditio poterit variari: sed legatum tantum interim habebit dominus. sunt ergo separata, hereditas & legatum interim: cum legatum apud dominum sit: hereditas apud nullum, donec seruus vel manumissus sibi, vel iussu alicuius domini eam adeat.

^c Intelligitur. nam nemo est heres adhuc, & ceteri & domini iussum, & serui debeat sequi voluntas: vt. C. de here. instituen. l. cum proponas. & licet hereditatis dies cedat ea adita, tamen legatum à morte testatoris cedit: vt. C. de caduc. tol. §. in nouissimo. vnde apud dominum erit legatum: sed hereditas apud nullum: quæ poterit esse vel apud hunc, vel apud alium, si alienabatur scilicet seruus prius, vt sequitur.

^d Legatarij. qui & dominus est.

^e Legabatur. aliud in tutore etiam olim: vt supra qui da. tut. pos. §. ad certum.

^f Fundamentum. cum sine illa nullum dicitur: vt. ff. de iure codic. l. fina. & infra titu. iij. §. in primis. & de his quæ in testa. del. l. pen. ibi, Calphurnius.

^g Scripturæ ordinem. no. ordinem scripturæ non seruandum. sic. ff. de sol. l. non enim. Sed contra argn. ff. de fideicommiss. lib. l. generaliter. §. quid ergo & in authen. de here. & Falcid. §. inordinatum. col. j.

^h Voluntatem. repete vituperandum erat.

ⁱ Constitutionem. quam non habemus, secundum quosdam: vel dic verius quod loquitur de ea quæ est in Cod. de testamen. l. ambiguitates. & quod ibi dicit; non ex mente, referas ad alia, non ad hunc ordinem.

domino rectè etiam sine conditione legetur, non dubitatur. Nam etsi statim post factum testamentum decesserit testator, non apud eum tamen qui heres sit, dies legati cedere intelligitur: cum hereditas à legato separata sit, & possit per eum seruum alius heres effici, si prius quàm iussu domini adeat, in alterius potestatem translatus sit: vel manumissus ipse heres efficitur: quibus casibus vile est legatum. Quod si in eadè causa permanserit, & iussu legatarij adierit: euanescit legatum.

Legata & libertas hodie relinquuntur ante heredis institutionem, & postea, & inter institutionem & substitutionem. Arestinus.

Annotatione. Potius spectandam voluntatem quàm scripturæ ordinem.

Ante heredis institutionem inutiliter antea legabatur: scilicet quia testamenta vim ex institutione heredis accipiunt: & ob id veluti caput atq; fundamentum intelligitur totius testamenti heredis institutio. Pari ratione nec libertas ante heredis institutionem dari poterat. Sed quia incivile esse putauimus, scripturæ ordinem quidem sequi (quod & ipsi antiquitati vituperandum fuerat visum) sperni autem testatoris voluntatem: per nostram constitutionem & hoc vitium emendauimus: vt liceat & ante heredis institutionem, inter medias heredum institutiones legatum relinquere: & multo magis libertatem, cuius vsus favorabilior est.

Hodie ante & post mortem heredis & legatarij & pridie mortis ipsorum legari potest Arer.

Post mortem quoque heredis aut legatarij simili modo inutiliter legabatur, veluti si quis ita dicat, Cum heres meus mortuus fuerit, do lego. item, Pridie quàm heres aut legatarius morietur. Sed simili modo & hoc correximus, firmitate huiusmodi legatis ad fideicommissorum similitudinem præstatis: ne in hoc casu

Ante heredis institutionem. quia primo potest legare rem, & postea heredem instituire.

Medias. quia primum instituit heredem, & postea legauit: & postea alium heredem instituit: & ita legat inter medias heredum institutiones.

deterior causa legatorum quàm de fideicommissorum inueniatur.

Hodie potest pœnæ nomine legari, & legatum transferri vel adumi, nisi præcipiatur aliquid impossibile, vel legibus interdictum, vel probrosum. hoc dicit Arestinus.

Pœnæ quoque nomine inutiliter legabatur, & adimebatur vel transferebatur. Pœnæ autem nomine legari videtur, quod coercendi heredis causa relinquatur, quo magis aliquid faciat, aut non faciat: veluti si quis ita scripserit, Heres meus si filiam suam in matrimonium Titio collocauerit, vel ex diuerso, Si non collocauerit, dato decem aureos Seio. aut si ita scripserit, Heres meus si seruum Stichum alienauerit, vel ex diuerso, si non alienauerit, Titio decem aureos dato. Et in tantum hæc regula obseruabatur, vt perquam pluribus principibus constitutionibus significetur, nec principem quidem agnoscere quod ei pœnæ nomine legatum sit. Nec ex militis quidem testamento talia legata valebant: quamuis aliæ militum voluntates in ordinandis testamentis valde obseruabantur. Quinetiam nec libertates pœnæ nomine dari posse placebat. Eo amplius nec heredem pœnæ nomine adici posse Sabinus existimabat: veluti si quis ita dicat, Titius heres esto. si Titius filiam suam in matrimonium Seio collocauerit, Seius quoque heres esto. Nihil enim intererat qua ratione Titius coerceretur: vtrum legatidatione, an coheredis adiectione. Sed huiusmodi scrupulositas nobis non placuit. Et generaliter ea quæ relinquuntur, licet pœnæ nomine fuerint relicta, vel adempta, vel in alium translata: nihil distare à cæteris legatis constituimus, vel in dando, vel in adimendo, vel in transferendo: exceptis videlicet his quæ impossibilia sunt, vel legibus

Inueniatur. vt. ff. eod. l. j. & c. tit. §. sed non vique.

Adimebatur. hæc verba exponere vt. j. tit. j.

Aliquid faciat. quod fieri vult secundum Ioh. hoc adiecto scilicet, in pœnam heredis se committere. aliàs est conditio, & valet: vt. ff. de his quæ pœ. no. l. j. & i. j.

Non faciat. quod fieri non vult. Accur.

Collocauerit. scilicet quod fieri nolo, scilicet eam collocari.

Non collocauerit. scilicet quod fieri volo, scilicet eam collocari.

Alienauerit. quod nolo.

Non alienauerit. nam vt alienauerit, volo.

Perquam. i. valde.

Agnoscere. s. posse: vt. §. quibus modis testa. infir. §. si. in fi.

Observabantur. vt. C. de testa. mili. l. j.

Collocauerit. l. quod fieri nolo.

Constituimus. vt. C. de his quæ pœ. no. l. j.

Impossibilia. ff. de legat. l. si mihi & tibi. §. j. cõtra. Soluti. ibi non erat impossibile: poterat enim possit id fieri quod fieri volebat. Vel dicit quod ibi voluit testator heredem constituere se futurum si deederet scilicet testator intra triduum: quod potuit. non autem

Favorabilior est. nisi in duobus casibus: vt. ff. de manumiss. testa. l. cū ex pluribus. & de leg. j. l. si quis à filio. §. pe. & l. ferru. & ad Treb. l. si patroni. §. sed & si sine fructibus. ADDITIO. Dic secundum Ioann. Fab. quod hoc non videtur verum, imò videtur idē vtrobique: quia incertitudo vitiat legatum & libertatem: fecus in re legata. vbi autem libertas legatur: est incertitudo & in re, & in persona, & sic vitiat: vt not. Dy. in regula, in obscuris. de re iuris. in. vj. Angel.

Correximus. vt. C. vt act. ab herede & contra here. l. j.

Legatarij. in stipulationibus idem: vt. d. l. j. C. vt act. ab herede & contra here. l. j. Cane tamē, quia legatum sic incipit ab herede vel heredi dari: quod primo nullo modo fuit, sed stipulatio fuit, licet inefficax: vt ff. de cuius. l. qui à pupillo. & l. si per imprudentem. §. non mirum.

Inueniatur. vt. ff. eod. l. j. & c. tit. §. sed non vique.

Adimebatur. hæc verba exponere vt. j. tit. j.

Aliquid faciat. quod fieri vult secundum Ioh. hoc adiecto scilicet, in pœnam heredis se committere. aliàs est conditio, & valet: vt. ff. de his quæ pœ. no. l. j. & i. j.

Non faciat. quod fieri non vult. Accur.

Collocauerit. scilicet quod fieri nolo, scilicet eam collocari.

Non collocauerit. scilicet quod fieri volo, scilicet eam collocari.

Alienauerit. quod nolo.

Non alienauerit. nam vt alienauerit, volo.

Perquam. i. valde.

Agnoscere. s. posse: vt. §. quibus modis testa. infir. §. si. in fi.

Observabantur. vt. C. de testa. mili. l. j.

Collocauerit. l. quod fieri nolo.

Constituimus. vt. C. de his quæ pœ. no. l. j.

Impossibilia. ff. de legat. l. si mihi & tibi. §. j. cõtra. Soluti. ibi non erat impossibile: poterat enim possit id fieri quod fieri volebat. Vel dicit quod ibi voluit testator heredem constituere se futurum si deederet scilicet testator intra triduum: quod potuit. non autem

Quod est verum si legatarij post mortem heredis vel alterius fecus si post mortem legatarij: quia statim est nata obligatio, vt in stipulatione significatur no. glo. in l. cetera. de verborum obli. Aug. & quampulcherrimis. significatur.

Inueniatur. vt. ff. eod. l. j. & c. tit. §. sed non vique.

Adimebatur. hæc verba exponere vt. j. tit. j.

Aliquid faciat. quod fieri vult secundum Ioh. hoc adiecto scilicet, in pœnam heredis se committere. aliàs est conditio, & valet: vt. ff. de his quæ pœ. no. l. j. & i. j.

Non faciat. quod fieri non vult. Accur.

Collocauerit. scilicet quod fieri nolo, scilicet eam collocari.

Non collocauerit. scilicet quod fieri volo, scilicet eam collocari.

Alienauerit. quod nolo.

Non alienauerit. nam vt alienauerit, volo.

Perquam. i. valde.

Agnoscere. s. posse: vt. §. quibus modis testa. infir. §. si. in fi.

Observabantur. vt. C. de testa. mili. l. j.

Collocauerit. l. quod fieri nolo.

Constituimus. vt. C. de his quæ pœ. no. l. j.

Impossibilia. ff. de legat. l. si mihi & tibi. §. j. cõtra. Soluti. ibi non erat impossibile: poterat enim possit id fieri quod fieri volebat. Vel dicit quod ibi voluit testator heredem constituere se futurum si deederet scilicet testator intra triduum: quod potuit. non autem

Seruus heres institutus non acquirit domino, nisi duo concurrant.

Obcor. cū hoc tex. ca. Raynaldus. iuncta glof. super verbo legauit, prope fi. extra de test. Per. Et sic legata præcedere possunt testamentum ordine literarum, sed ordine intellectus. Institutio præcedit Aegii.

Concor. gl. 2. in prin. in c. cū tibi. extra de testamen.

autem solvere. ^a Item contra supra de here. instit. §. impossibilis. Solu. quidam dicunt non valere sicut testator voluit, vt hic: valet tamen pure, vt ibi. Vel distingue secundum Ioan. aut apponitur conditio impossibilis heredi, aut legatario. si heredi, non valet legatum, vt hic: si legatario, valet: vt ibi. & quare exempla. C. de his quæ pœ. no. l. j. ADDITIO. Exemplum quando apponitur conditio impossibilis heredi siue onerato: vt der heres si cœlum digito tetigerit: & tunc vitiat quasi non stet per eum quo minus impleat, sed per impossibilitatem. Quando legatario siue honorato: vt tibi relinquo si calu tetigeris digito. & hæc non vitiat, sed vitiat, & pro non adiecta habetur. Et est ratio: quia non debet auferri beneficium honorato, cui prouidere voluit testator. vide gloss. notab. in leg. j. ff. de condi. instit. IMPOSSIBILIA. de impossibili dic: præcepit heredem transferre montem: aliàs ei adiecit. coheredem, vel aliã pœnam imposuit. De legibus interdicto, vt præcepit heredi vel legatario vt daret inquilinos sine prædiis. De probrolo: vt præcepit reliquias suas in mare proici, vel se cum vestibus sepeliri: aliàs pœnam imposuit. nam in prædictis & similibus remanet heres & legatarius: nec tenetur ad impossibile, vel legibus interdictum, vel probrolosum, nec etiam ad pœnam, ideo quod impossibile vel legibus interdictum vel probrolosum non impletur.

^a Legibus interdicta, vt inquilinos sine prædiis: vt ff. de leg. j. l. si quis inquilinos. vt patuit supra. ADDITIO. Et hoc verum vbi aliquid est per ius dispositum vel consuetudinem: quod testator immutare non potest: vt quia fortè ob ius publicum vel fauorem, aliàs secus. Ioan. Fab.

^b Probrosa, vt vestimenta in funus: vt ff. eo. j. l. seruo alieno. §. si. vel reliquias in mare: vt ff. de condi. instit. l. pe. in princ.

^c Secta meorum temporum, id est, ego qui insequor iustitiã hoc tempore, non patior. sic ff. de pact. l. si. in fi.

DE ADEMPZIONE LEGATORVM &c.
 Cōtinuatio. Quia ambulatoria est desuncti voluntas vsque ad supremum vite exitum: vt ff. de adimen. lega. l. 3. §. si. & l. sequen. ideo post data legata, & de eis adimendis videamus.

Diuisio. **A** Dempzio. Diuiditur in duas partes. Primò loquitur de ademptione. Secundò de translatione. Secunda ibi, Transferri. d. Adimantur. scilicet legata.

^e Codicillis. scilicet testamento confirmatis, secundum quosdam: non aliter. Sed nos contra: vt in authen. de resti. fideic. §. manifestum. col. ix. Accur. ADDITIO. Et est ratio: quia non est ridiculum codicillos etiam contrarios per testamentum confirmari: quia videmus agi ex contractu, vt contractus rescindatur. l. sed Celsus. §. j. ff. de contrahen. emp.

^f Firma est. vt si eodem testamento fiat, videatur nec datum. si alia voluntate, videatur datum, sed postea ademptum: vt ff. de his quæ in testamen. de. l. j. in princ. & ff. de lega. j. l. si ita scriptum. Sed videtur quod nulla talis voluntas valeat: cum videatur sibi repugnare: vt ff. de regulis iuris leg. vbi repugnancia. quæ est huic contraria. Sed dic quod ibi dicit de repugnancia quæ fit propter simpliciter verborum: vt ff. de condi. instit. l. si Titius. Vel habet locum prædicta regula, quando non apparet quæ sit vitima: quo casu neutra valet. Si autem apparet, vitima valet: vt ff. eod. l. nihil prohibet. Accursus.

^g Aliis. scilicet vt adimo, vel pœniteo eius quod dedi, vel similia. imò etiam nuda voluntate præsumpta: vt si inimicus postea factus sit legatarij. ff. de adi. leg. l. iij. in fi. & l. iij. ADDITIO. Idem si ab ignorante fiat ignoranti aliquid etiam post mortem: quod si sciisset testator, non fuisset legaturus. Ange. Instituit.

^h Transferr. facit ff. eo. l. translatio. Accursus. i. Et Scio. sed si Scius est non capax: nunquid ademptio à primo facta valet? Respondetur, sic: vt ff. de lega. j. l. planè. in principio. Accursus.

ⁱ Quæ. scilicet Falcidia. m. Vel. pro etiam. n. Vti quisque. hæc sunt verba legis duodecim tab.

^o Suae rei. id est in sua re tota, quam ipse legauit: vel etiam aliena. nam & aliena res legari poterat, & potest: vt hic, & ff. ad legem Falcidiam. leg. j. in principio. & supra de legatis. §. non solum autem.

^p Ipsorum testatorum. non tamen licet testatoribus eam renunciare, nisi in casu: vt ff. eod. l. quod de bonis. §. si. & l. si debitor. arg. cōtra l. ij.

^q Quis fuit confus. & ideo Falcidia rescatur ipso iure: vt l. hinc am. ff. eod. l. eus si fuisset prætor, secū dum Ioan. Fab.

DE LEGE FALCIDIA. Cōtinuatio. Qualiter minuantur legata ademptione vel translatione, dictum est: nunc qualiter lege Falcidia minuantur: & ideo dicit, superest. Accursus. Differentia inter hunc titulum. & sequentem habetur per hos versus. Tunc defalcatis, si per legata grauatis: sed trebellaris, cum reddere cuncta rogatis.

TITVLVS XXII. DE LEGE FALCIDIA. Ne suprema testantium iudicia nõ adita hereditate corrumpat, lege Falcidia cautum fuit, ne cuiuspiam bonorum dodrantem legatis exhaurire fas sit: alioqui quadrans hereditatis per legem Falcidiam rescatur, & penes vnam pluresve heredes remanet.

Superest vt de lege Falcidia dispiciamus: quæ modus nouissimè legatis impositus est. Cū enim olim lege duodecim tabularu libera erat legandi potestas, vt liceret vel totum patrimonium legatis erogare, quippe cum ea lege ita cautum esset, Vti quisque legasset suæ rei, ita ius esto: visum est hanc legandi licentiam coartare: idq; ipsorum testatorum gratia prouisum est, ob id quod

Tertia ibi, Et cum quæsitum. Quarta ibi, Cum autem. CASVS. Domine, multa dixistis nobis circa materiam legatorum, & de adempt. & translat. eorundem: vnde videtur quod ad aliquã aliam materiã de cætero poteritis transire. Satis enim videtur quod ea quæ tam dicta sunt circa materiã legatoru, possunt sufficere. Ad hoc resp. Iustinianus: Amice, nõ bene tibi videtur, imò circa materiã legatorum etiã insistendũ est adhuc, nam ex quo de ademptio. & translat. legatoru vidimus: superest vt de. l. falcid. per quã modus legatis nouissime impositus est, dispiciamus. Sed pone: Domine, iam video quod vos vultis tractare de lege Falcidia. dicatis mihi si placet, quare fuit introducta lex Falcid. & quis fit eius effectus? Ad hoc respon. Amice, Lex Falcid. optima ratione fuit introducta: & eius effectus fructuosus est. Cum enim olim le. xij. tabularu libera erat legandi potestas, intantum vt liceret testatoribus totum patrimonium suum per legata erogare, & nihil penitus apud heredes scriptos relinquere (nam lege duodecim tabularum ita cautum erat, quod sicuti quisque legasset rem suam, ita ius esset) idcirco vitale visum est legumlatoribus huiusmodi liberã licentiam legandi coartare: quia propter huiusmodi plerunq; moriebantur homines intestati. nam licet heredes essent instituti: scripti tamen heredes pro nullo hereditatis lucro eam volebant adire. & quamuis etiam super huiusmodi licentia legandi coartata tam lex Furia quàm Voconia late sunt: neutra tamen earum ad rei consummationem sufficere videbatur. vnde nouissime lata est lex Falcidia, qua cautetur ne liceat testatoribus plus legare quàm dodrantem totorum bonorum: vt siue vnus heres sit institutus, siue plures: apud eum, quando vnus esset institutus: vel apud eos, quãdo plures essent instituti, quarta pars totius patrimonij ipsius testatoris integra remaneat. Et hæc dicuntur vsq; ad illu. §. & cum quæsitum.

^k Falcidia. ideo sic dicta, quia vt falx fœnum, sic hæc lex legata rescatur. Vel dic à Falcidio auctore: vt & Publiciana à Publicio dicta: vt. de act. §. alix.

^l Quæ. scilicet Falcidia. m. Vel. pro etiam. n. Vti quisque. hæc sunt verba legis duodecim tab.

^o Suae rei. id est in sua re tota, quam ipse legauit: vel etiam aliena. nam & aliena res legari poterat, & potest: vt hic, & ff. ad legem Falcidiam. leg. j. in principio. & supra de legatis. §. non solum autem.

^p Ipsorum testatorum. non tamen licet testatoribus eam renunciare, nisi in casu: vt ff. eod. l. quod de bonis. §. si. & l. si debitor. arg. cōtra l. ij.

^q Quis fuit confus. & ideo Falcidia rescatur ipso iure: vt l. hinc am. ff. eod. l. eus si fuisset prætor, secū dum Ioan. Fab.

^r Hinc in l. cōditiois ff. de don. cau. mor. emendandũ est, modo legatis concessio Cuiac.

^s Additus fuit articulus. quisque. nã certè ita lex cõcepta fuit, Paterfamilias vti legatis super pecunia iur telave suæ rei, auctore Cornificio. Cuiac.

^t Hinc in l. cōditiois ff. de don. cau. mor. emendandũ est, modo legatis concessio Cuiac.

^u Additus fuit articulus. quisque. nã certè ita lex cõcepta fuit, Paterfamilias vti legatis super pecunia iur telave suæ rei, auctore Cornificio. Cuiac.

^v Additus fuit articulus. quisque. nã certè ita lex cõcepta fuit, Paterfamilias vti legatis super pecunia iur telave suæ rei, auctore Cornificio. Cuiac.

^w Additus fuit articulus. quisque. nã certè ita lex cõcepta fuit, Paterfamilias vti legatis super pecunia iur telave suæ rei, auctore Cornificio. Cuiac.

^x Additus fuit articulus. quisque. nã certè ita lex cõcepta fuit, Paterfamilias vti legatis super pecunia iur telave suæ rei, auctore Cornificio. Cuiac.

^y Additus fuit articulus. quisque. nã certè ita lex cõcepta fuit, Paterfamilias vti legatis super pecunia iur telave suæ rei, auctore Cornificio. Cuiac.

^z Additus fuit articulus. quisque. nã certè ita lex cõcepta fuit, Paterfamilias vti legatis super pecunia iur telave suæ rei, auctore Cornificio. Cuiac.

C. de pact. l. pe. ibi. cum & alia regula sit &c. Sed hodie per auth. sed cum testator. quæ est. C. ad. l. Falc. contra. **ADDITIONE.** Quod est verum expresse. secus si tacite, puta dicendo, tota vel integra legata soluas, nisi adiceretur quod amplius heres habere non possit &c. secundum Angelum. in Trebellianica autem idem dicas quod in Falcidia secundum Ioan Fab.

a Adire. facit infra tit. j. §. sed quia heredes.

Accursius.

b super hoc. id est super coartanda legandi licentia.

c Nouissime. id est vltimo. Accursius.

d Legare. vel etiam causa mortis donare. nam & ibi locum habet Falcid. Item & in mortis causa capione. vt. C. eo. l. pen. licet de hac quidam contra dicant: & est pro eis argumentum. ff. eo. l. acceptis. Item in fideicommissis. vt. C. eo. l. secunda.

e Item in donatione inter viuos, quæ morte confirmatur, non aliàs: vt. C. e. l. in donationib. & i his habet locum quod hic de legatis dicitur.

f Dodrantem. i. nouem vncias totius hereditatis sic enim dodrans dicitur: vt. §. de here. insti. §. hereditas. Si ergo fiat in contrarium: de singulis potest fieri sectio, id est quartæ partis detractio, & ipso iure proposita etiam rei vindicatio: vt ff. eo. l. lineam. in fine. j. respon. & l. Plautius. & C. eo. leg. ij. Iam ergo non est quæstio an heres possit retinere Falcidiam in vna re. nam non potest: vt in. d. leg. Plautius. **h** Sed aliud quando quis legat partem bonorum: tunc enim succurritur heredi, siue rerum partes, siue æstimationem dare maluerit: vt digestis de legatis primo leg. non amplius. §. j.

b [Hoc verum si plures sint legatarii: secus si vnus: quia potest ex rei necessitate vel legatarii voluntate, vt ibi: & l. plane. & l. eq. §. si solus. ff. de leg. i. §. si. Vbi autem non cadit eodem diuisio: diuiditur ad arbitrium iudicis: vt l. non amplius. ff. de leg. i. §. si. De Trebellianica verò vel legitima dicitur vt habeatur. l. filium que habent. C. fa. eriscun. Angel.

i Et cum quæsitum. **CASVS.** Domine, iam video quod effectus legis Falcidiæ talis est, quod testator non potest legare vltra dodrantem totorum bonorum, videlicet vt quarta pars patrimonij ipsius testatoris remaneat apud heredes: siue sit vnus heres scriptus, siue plures. Dicatis igitur mihi, quid iuris est in tali casu? Quidam fecit testamentum, & in testamento suo instituit duos heredes pro æquis portionibus, puta Titium & Seium: & partem Titij aut totam exhauserit legatis, quæ nominatim reliquit à Titio præstanda, quod nihil penitus apud Titium remansit: aut si aliquid remansit, supra modum tamen partem Titij oneravit à Seio verò aut penitus nulla legata reliquit: aut si quam ab eo reliquit partem, tamen dimidia portio eadem integra penes ipsum Seium remansit: & ita quarta pars totius hereditatis apud Seium heredem scriptum sine aliqua deminutione & sine onere remansit. vnde in hoc casu multum fuit dubitatum & quæsitum, vtrum liceret Titio vltra quartam partem suæ portionis grauato aliquid ex legatis ab eo nominatim relictis retinere: vt ita beneficio legis Falcidiæ quartam partem suæ portionis saluam habeat: Ad hoc respondet Iustinianus. Amice, certe in quæstione proposita placuit, vt liceret Titio vti beneficio legis Falcidiæ, & de singulis ab eo relictis intantum detrachere, vt quartam partem suæ portionis saluam habeat, non obstant quod quarta pars totius hereditatis apud Seium coheredem suum integra remaneat. Nam in singulis heredibus ratio legis Falcidiæ habenda est: vt quilibet quartam suæ portionis saluam habeat. Et hæc dicuntur vsque ad illum. §. quantitas autem. Franc.

f Et cum quæsitum offer. facit. ff. eo. l. in singulis.

g Ex hauri sit legatis. Legata quæ dodrantem excedunt, hereditate onerare dicuntur, quæ allem absumunt, exhaurire, quæ dodrantem non excedunt, delibata. Igitur per legem falcidiam delibari hereditas potest non onerari, non exhauriri. Cuiacius.

h Supra modum. id est supra quartam. Accursius.

i Minuant. & sic remanent ei tres vncias, quæ sunt quarta pars totius assis. Accursius.

i Is. scilicet Seius.

k Quam partem. id est tres vncias.

l Habeat. hoc interrogatiue lege: & postea responde, & placuit posse &c. Accursius.

m Possit retinere. scilicet quartam partem suæ partis, quam iure hereditario habet. non autem datum causa adimplendæ conditionis sibi ab aliquo impurabit sibi in quartam, nisi à statulibero esset datum, & de pecunia hereditaria, de qua ei dare permittitur: vt. ff. eodem. l. id autem. & de donationib. causa mortis. l. quod statuliber. Item nec legatū à coherede relictum sibi impuratur: vt. ff. eodem. l. in quartam. nisi testat. hoc cauerit: vt. ff. eod. l. quod autem. j. respon. §. Marcellus.

a Hæc glo. sequuntur Fab. Pla. & Angel.

[Quantitas autem.]

CASVS. Domine iam video quod beneficio legis Falcidiæ singulis heredibus prouisum est: sed dicatis mihi, quo tempore inspicitur vtrum lex Falcidia locum habeat? Ad hoc respondet. Amice, quantitas patrimonij à testatore relictæ, ad quam ratio legis Falcidiæ reducitur, tempore mortis ipsius testatoris inspiciuntur: sicut manifeste liquet in tali exemplo: Quidam habuit centum aureos in

in partem dimidiam minuunt: an quia is quartam partem totius hereditatis aut amplius habet, Titio nihil ex legatis quæ ab eo relictæ sunt, retinere liceret, vt quartam partem suæ partis saluam habeat: placuit posse retinere, etenim in singulis heredibus ratio legis Falcidiæ ponenda est.

Vt Falcidiæ locus sit vel non, quantitas patrimonij testatoris à morte spectanda est: ideo vt bona mortuo testatore hereditate iacente aucta, nihil obfunt heredi quin quartam de legatis detrahatur: ita & deminuta non prohibent quin solida legata debeantur.

Quantitas autem patrimonij ad quam ratio legis Falcidiæ redigitur, mortis tempore spectatur, Itaque verbi gratia si is qui centum aureorum patrimonium in bonis habebat, centum aureos legauerit: nihil legatariis prodest si ante

C bonis. ipse laborans in extremis condidit testamentum: & in testamento instituit heredem: & centum aureos legauit: & ita totum patrimonium suum exhauserit legatis: vnde mortuo testatore beneficium legis Falcidiæ locum sibi vindicabat. Sed quid si antequam heres adierit hereditatem, bona hereditaria per seuos hereditarios vel ex foetu pecorum, vel ex partu ancillarum intantum sunt aucta quod omnibus legatis in solidum solutis, heres quartam partem totius hereditatis, vel etiam amplius, saluam habere possit? Et respondet: quod certe huiusmodi augmentum post mortem testatoris ante aditionem hereditatis adueniens, legatariis non proderit: sed nihilo minus heres beneficio legis Falcidiæ quæ tempore mortis ipsius testatoris competit, vtetur: & quartam partem à singulis legatis detrahet. & idem ius in casu conuerso obseruatur. Nam sicut augmentum rerum hereditarium ante aditam hereditatem non potest prodesse legatariis: ita deminutio rerum hereditarium eis non nocet. verbi gratia, Ponamus retento primo themate, quod ille qui habebat centum in bonis, legauit septuagintaquinque, & ita reliquit quartam partem hereditatis. vnde mortuo testatore ratio legis Falcidiæ locum sibi vindicare non poterit: si tamen ante aditionem hereditatis bona hereditaria intantum decreuerint incendiis forte, aut naufragiis, aut forte per mortem seruorum aut pecorum, vt septuagintaquinque tempore aditionis in hereditate vix inueniantur, certe in hoc casu huiusmodi deminutio legatariis non nocet: imò nihilo minus heres ad præstationem legatorum in solidum tenetur. Sed forte obiceret aliquis sic. Hoc videtur iniquum, videlicet compelli adire heredem huiusmodi damnosam hereditatem, & nihil lucrari. Ad istam tacitam obiectionem respondet Iustinianus in litera, ac si facta esset sibi, dicens: Amice, hoc nullatenus damnosum est heredi. nam liberum habet arbitrium non adire hereditatem, & ita huiusmodi periculum euitare. vnde in hoc casu necesse est ipsis legatariis cum herede de certa portione legatorum recipienda pacisci, ne heres deserat testamentum: & ita deficiente testamento, legata in eo relictæ non debeantur. Hæc dicuntur vsque ad illum. §. cum autem ratio.

n Mortis tempore. supra de lega. §. si peculium. contra. Sol. ibi remanet seruus quasi peculij dominus. **ADDITIONE.** In æstimatione tamen debitoris est secus: quia si post mortem testatoris & ante aditam hereditatem efficiatur non soluendo: cedit damno heredis si e contra,

si contra, cedit lucro legatariorum quo ad Falcidia: vt. l. cū quo. ff. eo. Et est ratio: quia est spes q̄ de inopia deueniat ad pinguiorē fortunā. l. si defunctus. ibi, nec enim pauperibus. C. arbi. tu. Ioan. Fab.
 a Legauerit. scilicet tres partes hereditarias, & quarta remanet, ita quod non habet locum Falcidia, quia centum habebat in bonis: vt s. dictum est.

b Solida legata debentur. aliās dentur. Hoc locum habet, quādo res hereditaria non legata perierunt. Si autē legata perierant, distinguitur: aut erāt in pondere, numero vel mensura: & tunc idem quod hic dicitur. a Aut non: & tunc aut incertū, vt puta hominem: & tūc idem quod hic. aut incertum ex certis: vt vnū de seruis suis: & tunc si omnes pereant, legatarij damnū est: vt. ff. eod. l. in ratione legis Falcidia: mortēs. §. diligēt. & §. incertā. aut penitus certa: vt Stichus, & tūc perit legatario: vt. s. de leg. §. si res legata.

Legatū rei periculū ad quem pertinet.

a] Nisi talia essent legata, vt specietur: puta talē vegetem vni. l. si. vero. §. si. cū. l. seq. ff. solū. mar.

† Ea res nō debet videri alicui damnosa, quam ipse volens fecerit. Aeg. l. c.

c Nec ea res. Responderet tacite obiectioni, quasi dicitur: nonne erit iniquū cōpelli adire, & nō lucrari, & ita dānum sentire? d] Pacifici. id est aliquid oportet eos dare heredi vt adeat. Et ita nota q̄ nō per omnia etiam hodie sunt ex quata fideicommissa legatis, nec legata fideicommissis. nam fideicommissarius compellitur heredi scriptū adire, & nihil ei dat: vt. j. tit. j. §. ergo si quidem. versic. sed si recuset. sed illud est in generalibus fideicommissis, hoc in specialibus. Quæ autem sit differentia inter legata & fideicommissa dixi in l. j. ff. de leg. j.

[Cum autem.] CASVS. Domine, video quare. l. Fal. fuit introducta, & quis eius effectus sit, & quo tēpore spectatur vt. l. Fal. locū sibi vindicet. pro deo dicitur mihi in quibus rebus locū sibi vindicet lex Falcidia. Ad hoc respon. Amicē, cū ratio. l. Fal. ponitur, primō deducitur omne æs alienum, id est quicquid testator tēpore mortis alius debebat. Item impenſe circa funus testatoris factæ: & etiam precia seruorū manumissorū similiter deducuntur: & facta tali deductione, tunc deinde in residuo habet locum ratio. l. Fal. id. vt ex eo quarta pars integra apud heredem remaneat, & tres partes residuæ inter legatarios pro rata portione eius quod cuique legatariorum relictum fuerit, distribuatur. Ponamus igitur quod aliquis habens patrimoniū. cccc. aureorum, quadringentos aureos legauerit. certē in hoc casu quarta pars singulorum legatariorū de singulis legatis detrahi debet: vt per huiusmodi detractionem quartam partem. c. heres scriptus. l. Fal. beneficio habeat. & hoc est verum quādo tantū erat legatum, quantum erat in patrimonio. Sed pone retēto primo themate. f. quod ille qui habebat in patrimonio quadringentos aureos, legauit. ccc. & ita. viij. pars quadringentorum apud heredem remaneat. in hoc casu heres non quartā, sed tantum octauam partem de singulis legatis detrahet, retenta parte octaua quam saluam habuit. hac scilicet octaua à singulis legatis detracta, quartā totius patrimoniū integrā habebit. Sed pone retēto primo themate: quod testator habens quadringentos aureos in bonis, legauerit quingentos: & ita plus legauerit quā erat in patrimonio. in hoc casu primo. c. in quibus excessit patrimoniū, detrahenda sunt, id est perinde habenda ac si non essent relicta: & postea quartam partē singulis legatariis detrahet heres. Et sic primo detrahendum est quod ultra patrimoniū testatoris legatum est: & postea illud quod ex bonis testatoris superest, apud heredem remanere oportet. Et hæc dicuntur vsque in fi. tit. Franciscus.

Cum autem.] Deducto ære alieno & si quid est aliud æris alieni loco, deducta functis aut monumēti necessarij impēsa, deductis libertatib. deductis deorū donis, & generaliter deductis his omnib. quæ Falcid. nō patiūtur, & quæ extra bona defuncti esse cēsentur, id quod instituit.

superest pro dotrate & quadrāte diuiditur inter heredem & legatarios. Quod diximus de deorum donis, Paulus scribit lib. 4. sent. de S. C. Pegal. vt & idem videatur non improbabiler in l. j. §. ad municipum. ff. ad l. Fal. scripsisse, non etiam ea. Cuiacius.

e Aes alienum. etiam quod ipsi heredi debeat tempore mortis, licet confusione sit factū indebitum: vt. ff. eod. l. qui fundum. & C. eo. l. irritum. b nisi expressē b] Quod est verū hodie si fecit inuentarium. aliis fecus. l. in inponenda. C. eod.

f Funeris. nō monumēti: vt. ff. eod. l. j. §. si. A D D I T I O. Nisi esset impenſa necessaria: puta quia esset dedecus sepeliri in terra, secūdū An. §. seruorum. Mos erat antiquus, vt qui seruos non habebat vnū vel plures emeret, qui honoris causa funus testatoris pileati antecederet: quo facto statim intelliguntur manumissi: & sic illorū manumissorū detrahitur precium. & facit ad hanc positionem C. de La. lib. tol. §. sed & qui domini. Vel dic q̄ testator alicui. x. legauit vt alienum seruum redimeret legatarius, & manumitteret. de hoc enim legato non detrahitur Falcidia, nisi de eo quod superesset fortē facta emptione: vt. ff. de fideicō. l. h. l. decem. & ff. eod. l. sed & si nō seruus. Si autem vt suum proprium legatarius manumitteret, tunc nullam paritur

Legatum alicui vt seruū manumittatur: non de falcid. cauit.

c] Hodie tamen est clarū quod de legato liberatis, & sic pio, non detrahitur Falcidia. auth. similiter. C. eo.

legata, vt viribus patrimoniū consequentur: postremo ita Falcidia detrahitur, vt quadrātem heres, dotrantem verō legatarij ferāt. Cum autem ratio legis Falcidia ponitur, ante deducitur æs alienum, item funeris impenſa, & precia seruorū manumissorū, tunc demum in reliquo ita ratio habeatur, h vt ex eo quarta pars apud heredem remaneat: tres verō partes inter legatarios distribuatur, pro rata scilicet portione eius quod cuique eorum legatum fuerit. Itaque si fingamus h quadringentos aureos legatos esse: & patrimoniū quātitatem, ex qua legata erogari oportet, quadringentorum esse: quarta pars legatariis singulis debet detrahi. quod si trecentos quinquaginta legatos fingamus: octaua debet detrahi. Quod si quingentos legauerit: initio quinta, deinde quarta detrahi debet. n Ante enim detrahendum est quod extra bonorum quantitatē est, deinde quod ex bonis apud heredem remanere oportet.

falcidia legatarius. e & ita hæc precia deducuntur, vt Falcidia non patiantur: vt. ff. eo. l. si seruus. & l. Iulianus. ADDITIO. Ex quib. legibus nota q̄ quādo vni legatur duo, quorū alterum tantū est defalcabile, quod de illo Falcidia pro vtroque deducitur. fecus autem si diuersis esset legatum: vt not. gl. in authen. similiter. C. eo. Ang.

h Ratio habeatur. habita. s. estimatione rerum nō ex affectione, sed communi estimatione: vt. ff. eo. l. pretia.

i Pro rata. vt ita quartam detrahat heres, si nihil ei dimiserat testator, vel si aliquid erat residuum penes eum, adhuc detrahat ad supplementationem, vel quintam, vel etiam millesimam: vt. ff. eo. l. in quantitate. §. si. & facit ad hoc. C. eo. l. ij. & ff. eo. l. Plautius.

k Fingamus. retento casu quod habebat in bonis quadringenta. l Octaua, scilicet quadringentorum, quæ est quinquaginta: & ita habebit heres prima quinquaginta, & hæc alia quinquaginta detracta, & sic centum, & sic quartam.

m Quingentos. retento casu quod habebat in bonis quadringenta: & sic legauit ultra quā haberet, centum.

n Detrahi debet. improprie autem ponitur detrahi quo ad id quod excedit, & proprie quo ad quartam quæ est in bonis: & sic semel positum verbum, proprie & improprie ponitur: vt. ff. de offi. procon. l. ij. Item nota quod hæc Falcidia cessat in multis casibus: quos dicas vt diximus in l. in testamento. in glo. ij. C. ad legem Fal. & in authen. de hered. & Fal. §. hinc nobis. coll. j. Et isti casus patent in his ver. Falcidia cessare facit pars debita natis, Dos, miles, veritum, libertas, sponte solum, Res veritæ vendi, pietas, & chartula, crimen. Ac heres si non facit inuentaria, subsit. ADDITIO. Nota diligenter hos versus, ex quibus habes quod Falcidia cessat in. xj. casibus. Primo, in bonorum subsidio liberis relicto. Secundo, in legato dotis: quando videlicet maritus vxori dorem suam legat Tertio, in testamento militis. Quarto, quando testator prohibuit illam detrahi. Quinto, in libertatibus relictis. Sexto, quando heres non ignorans patrimoniū defuncti, sponte soluit non retenta Falcidia. Septimo, quando testator aliquam rem legat, & prohibet illam à legatario alienari. Octauo, in legatis ad pias causas relictis. Nono, in legato chartularum siue instrumentorum: quod videlicet aliquis legat instrumenta prædiorum aliquorum: quod quidem legatum affert vilitatem probationis quæ defalcari I ij

Verbum semel positū, proprie & improprie potest poni.

Falcidia in ii. casibus cessat.

non potest. Decimo, cessat Falcidia propter crimen sue delictum heredis, qui tactum legatum personae incapaci soluit. Ultimo, quando heres inuentarium facere non curauit.

DE FIDEICOMMISSARIIS etc.

Cōtinuatio. * Sumitur hic Falcidia proprie, vt comprehendat Trebellia. Aeg. Per. f. Fideicommissum dicitur, quia ostendebat ex fide heredis. Aegi. Per. f. In quibusdā exemplaribus solum legitur, de fideicommissis. Quae etiam à tabulis i. l. Sci. ad Trebell. fiducia dicitur ea forma, qua & heres fiduciarius, ibi est fideicommissarius.

Institutionum post tractatum legatorum, de lege Falcidia prius quam de fideicommissis tractauit. quia lex Falcidia * in legatis prius fuit inuenta quam in fideicommissis. secundum P. vel sic. Dicitur est de legatis: sed quia de fideicommissis sumus polliciti dicere: vt supra de lega. §. sed ne in primis. ideo de fideicommissis tractemus. et quia fideicommissorum aliud generale, aliud speciale: generale verò dignius: de generali primo videamus. vi. j. eo. in prin. et. j. si. i. in prin. Accursus.

TITVLVS XXIII. DE FIDEICOMMISSA

Fideicommissa ab heredis fidei nomine acceperunt: quia licet nulla iuris necessitate, sed solo fidei pudore olim praestarentur, hodie tamen ad iuris necessitatem redacta sunt.

Vnc trāseamus ad fideicommissa: sed prius est vt de hereditatibus fideicommissariis videamus. Sciendum itaque est: omnia fideicommissa primis temporibus infirma fuisse, quia nemo inuitus cogebatur praestare id de quo rogatus erat. Quibus enim non poterant hereditatem vel legata relinquere, si relinquebant, fidei committebant, eorum qui capere ex testamento poterant hereditatem. Et ideo fideicommissa appellata sunt: quia nullo vinculo iuris, sed tantum pudore eorum qui rogabantur, continebantur. Postea diuus Augustinus poterat detrachere quartam: & qualiter dicto iure heres rogatus de tota hereditate restituenda, vt transfrent actiones pro rata in fideicommissarium, stipulatio interponebatur si heres volebat adire: si verò recusabat, ex dicto senatusconsulto cogebatur. Sexto, Iustinianus ista duo senatusconsulta aequiparavit: & omnia quae senatusconsultum Trebell. statuit, eidem referuauit: & quae senatusconsulto Vespasianum statuit, attribuit senatusconsulto Trebell. tanquam antiquiori. Septimo circa materiam fideicommissorum certos casus dubitantes ponit. Secunda ibi. Postea. Tertia ibi, In primis. Quarta ibi, Restituta. Quinta ibi, Sed quia heredes. Sexta ibi, Sed quia stipulationes. Septima ibi, Nihil autem interest. C. A. S. V. S. Domine, multa iam dixistis nobis circa materiam legatorum: pro Deo dicatis mihi quid proponitis in hac materia facere: Ad hoc respond. Amice, certe ex quo expedita est materia legatorum, nunc ad fideicom. transeundum est: & primo de fideicom. hereditatibus breuiter videamus. Et haec dicuntur vsque ad illum versic. sciendum est. in quo pone casum sic: Domine, video quod vultis tractare de fideicom. here. dicatis mihi modo si placet, qualiter erant introducta fideicom. & qualiter sic appellabantur: Ad hoc respon. Amice, scire debes quod olim omnia fideicom. tam generalia quam specialia primitiuis temporibus infirma erant: quia nemo inuitus huiusmodi fideicom. de quibus erat à testatore rogatus, soluere cogebatur: & pro filiis spuris & ceteris non capacibus, quibus testatores non poterat hereditates & legata in testamento suo relinquere, fuerunt fideicom. introducta. vnde sub hac cautela relinquebant. nam fidei eorum qui capere poterant ex testa. hereditatem, mittebant, & ideo fideicom. appellata sunt, quia nullo vinculo iuris innodata erant: sed tantum pudori eorum mittebant testatores huiusmodi fideicom. soluere: sed non cogebantur. & ita hoc vsque ad tempus diui Augusti obtinebantur. & ita hoc vsque ad tempus diui Augusti obtinebat. postea verò pius diuus August. gratia personarum capaciu, quia fideicom. defraudabantur, motus, fideicom. huiusmodi ad iuris necessitatem induxit. vnde quia aliquando per fidem suam, vel per ipsius principis salutem aliquis rogatus non soluebat fideicom. ideo propter magnam quorundam perfidiam, qui fidem implere recusabant, praecipit consulibus, vt ipsi auctoritatem suam interponerent: vt illi qui rogati essent fideicom. soluere, ad eorum praestationem cogerebatur. & quia hoc iustum videbatur, & populo expediebat:

Paulatim conuersum est in assiduam iurisdictionem: & per processum temporis fauor fideicom. tantum augebatur, vt etiam proprius praetor circa huiusmodi fideicom. crearetur: quem fideicommissarium praetorem appellabant. Et haec dicuntur vsque ad illum. §. in primis. Sciendum itaque est. q. d. tractaturis nobis de fideicom. quia eorum apud antiquos aliter se hab. tractat, ne quid antiquitatis penitus ignoretur: itaque dicamus de fideicom. generalibus & specialibus: vt argu. §. de testa. in princ.

gustus primus semel iterumque gratia personarum motus, vel quia per ipsius salutem rogatus quis diceretur, aut ob insignem quorundam perfidiam, iussit consulibus auctoritatem suam interponere. Quod quia iustum videbatur, & populare erat: paulatim conuersum est in assiduam iurisdictionem: tantumque eorum fauor factus est, vt paulatim etiam praetor proprius crearetur, qui de fideicommissis ius diceret, quae fideicommissarium appellabant.

Ad hoc vt valeat fideicommissum vniuersale ex testamento, debet heres vniuersaliter institui, qui potest grauari de tota, vel parte hereditatis capaci restituenda. Arer.

In primis igitur sciendum est opus esse vt aliquis recto iure testamento heres instituitur, eiusque fidei committatur, vt eam hereditatem alij restituat: alioquin inutilis est testamentum, in quo nemo heres instituitur. Cum igitur aliquis scripserit, *Luci Titius heres esto.*

gnific. l. pecuniae verbum §. actionis.

personarum. capacium duntaxat: non earum quae sunt non capaces: de quibus §. locutus est. & dic personarum quarundam.

Interponere. scilicet vt fideicommissa praestentur generaliter in omnibus.

Populare. id est populo expediens.

In assiduam iurisdictionem. i. vt assidue de hoc ius reddatur etiam ab aliis quam à consulibus. Accursus.

Eorum. scilicet fideicommissorum.

Crearetur. vt. ff. de orig. i. l. j. §. post deinde diuus. Accursus.

In primis. C. A. S. V. S. Domine, iam video qualiter fideicommissum quae olim erant infirma: postea per diuum Augustum ad necessitatem iuris sunt introducta. pro Deo dicatis mihi modo qualiter testator in testamento suo rogat aliquem soluere huiusmodi fideicommissa Sed antequam Iustin. soluat hanc quaestionem, praemitit quoddam aliud, & dicit: Amice in primis sciendum est quod necesse est quod aliquis heres instituitur in testamento: & postea fidei heredis instituti committatur vt illam hereditatem alicui alij restituat. Si enim secus fieret, testamentum inutile esset, in quo nullus heres esset institutus: & per consequens ea quae in illo testamento relinquerentur, nullius essent momenti. Cum igitur aliquis in testamento relinqueretur, nullius essent momenti. Cum igitur aliquis in testamento sibi adscripserit heredes, puta per talia verba, Lucius Titius heres meus esto: poterit postea sic adicere, Luci Titi heres meus cum primis possis hereditatem adire: eam Caio Seio reddas & restituas. Et non solum de hered. restitueda potest testator rogare heredem suum, sed etiam de parte hereditatis alicui restituend. eum rogare potest: & lib. est ipsi testatori vel pure vel sub conditione vel ex die certo fideicom. tam generale quam speciale relinquere. Et haec dicuntur vsque ad illud §. restituta. Franc.

In primis igitur. scilicet quia ius fideicommissorum exposituri sumus. quoniam autem fideicommissa vniuersalia & singularia hoc, scilicet vt heres primo instituitur, in sua habent natura committere: igitur de eo in primis notandum est. sic & contra dicitur & continuatur. §. de lega. §. sed ne in primis.

Heres instituitur. potest etiam ab intestato: vt. j. eo. §. praeterea. qui est contra.

Inutile. non potest valere testamentum sine herede: sic. ff. de his. quae in test. delem. l. proxime. §. Calpurnius Longinus. & ff. de codi. l. si.

Quibus. vt spuris. & in his nil innouatur. na nec hodie valet fideicommissum. vt. ff. de iur. fisc. l. non intelligitur. §. j. ij. & ij. & C. de natu. lib. l. j. & ij. & C. ad le. Falcetiam. secundum Azo. Sicut & alij qui capere non poterat, nec possunt. vt. §. de le. §. legari diximus. & in his omnibus nihil innouatur: vt in muliere quae transit ad secunda vota intra tempus luctus: cui ab extraneo relinquere non potest. vt. C. de incest. nup. l. si quis incesti. & C. de secun. nupt. l. j.

Quibus enim non poterant. Quod tamen hodie cum fideicommissa sunt iuris extraordinarij siue, vt Iustiniano placet, ordinarij, in fraudem legum fieri certe nullo modo potest. Cuius. Nullo vinculo. i. nulla aditione, sed per officium iudicis: vt. ff. de verb. si.

Quis autem de fideicommissis prius cognouerit Romae, tradidit Quillianus l. j. cum ait, Non debes apud Praetorem petere fideicom. sed apud consules. Maior enim pretoria cognitio ne summa est. At tu infer huc quae tradidit Budae in Paede. l. 2.

Nisi tamen ipse à patre relicto esset ab extraneo per fideicommissum. nam tunc valere non. Spec. tit. de success. ab intest. §. in primis. Cuius ratione esse ait Bal. quod ipse à iure relicto non sit. At qua ratio ne possit efficaciter institui spurii, vide p. Cepolin. in. 71. q. que incipit, Octaua cautela.

a sub conditione. quot. & a quo sunt implendae conditiones: dic vt. ff. ad Trebell. l. facta. §. si sub conditione. A D D I T O. Secus tamen est in directis. §. heres. §. de here. instit. Et est ratio: quia hoc ius hereditarium non est suspensio: quia remanet penes heredem: vt. j. proximi. §. Angel.

[Restituta.] C A S V S. Domine iam video qualiter testator potest rogare heredem institutum, vt ipse alicui restituatur tota hereditas, vel eius partem. Sed pone, Quidam instituit Petrum heredem, & rogabat eum per fideicommissum, vt totam hereditatem restituere M. modo quero a vobis, vtrum facta restitutione secundum voluntate testatoris, P. nihilo minus debeat heres censer? Et resp. Iustin. q. sic. nam restituta hereditate, ille heres qui fuit institutus, nihilo minus post restitutionem permanet heres. Fideicom. vero cui hereditas restituitur: quandoque loco heredis, quandoque loco legatarij habebatur. sed Neronis temporibus Trebellio Maximo & Annæo Seneca existentibus consilibus factum fuit sena. Treb. in quo quidem sena. cō. cautū est vt si hereditas ex causa fideicom. alicui restituta sit: omnes actiones quae de iure ciuili ipsi heredi vel aduersus heredem cōpetent: fideicom. & aduersus ipsum post restitutionem hereditatis ei facta darentur. & post illud senatus con. praetor actiones ipsi fideicom. & aduersus ipsum quasi heredi & in eundem dare coepit, & ita manifeste liquet quod secundum sena. con. Trebell. ille cui ex fideicom. restituta erat hereditas, quantum ad emolumentum & onus loco heredis habebatur. & ista dicuntur in tertia parte vsq; ad illum. §. sed quia heredes.

b Heres permanet. not. quod semel est, semper erit. sic. ff. de mino. l. etiam si sine. aliis incipit, & si sine. §. sed quod Papinia. in si. ibi, sine dubio heres. & ff. de hered. instit. l. ei qui soluendo. in fin. Accursus. A D D I T O. Hoc obtinet in immutabilibus de natura vel constitutione iuris, aliis fecus: arg. §. vt autem. in auct. de nō alie. col. j.

c Aliquando. id est secundum vnum ius: vt per Treb. vt statim dicit. nam omnia transibant.

d Aliquando. id est secundum aliud ius non erat loco heredis, sed legatarij, vt per Pegasianum: secundum quod retinet institutus quartam: vt. j. eo. §. sed quia. & §. post quod.

e Trebellio. & hinc dictum fuit Trebellianum senatusconsultum: vt & Macedonianum à Macedone: vt. ff. ad Mace. l. j.

f Consilibus. s. existentibus.

g Omnes. imò non omnes, etiam per Trebellianum: vt. j. eo. §. ergo. contra. Sol. licet hic dicat omnes: non tamen dicit totam vel in totum, secundum Ioan. a Vel dic quòd quādo de toto erat rogatus, habebat locum quod hic dicitur. si autem retenta quarta de cetero erat rogatus, habet locum quod dicitur. j. Accursus.

h Iure ciuili. vel etiā praetorio: dummodo tales sint praetoria, quae sunt transitoria: vt sunt persecutoriae: vt. ff. de act. & obli. l. in honorariis. & ff. ad sena. Treb. l. j. §. quantum. secus in pœnalibus. vt. j. de act. §. pœn.

i Viles actiones. Potuit Senatus fideicommissa heredi facere. §. quos j. de bon. poss. at quia heredi eum nō fecit, & de transferendis tantum actionibus. canit, ideo heredi & in heredi directae, fideicommissi. & in fideicommissarij viles datur tanquam in heredi. §. ergo. j. Cuiacius.

i Hereditatem. Non facta cessione actionum: alias enim etiā directas habet ex nomine cedentis.

[Sed quia heredes.] C A S V S. Dñe, iam video q. secundum sena. con. Treb. cui restituatur hereditas: quo ad onus & emolumentum loco heredis habebatur, sed vos dixistis mihi. §. q. hereditas quo ad onus quandoq; habebatur. Ad hoc resp. Iustin. quia. §. diximus q. heredes scripti in testamento totius hereditatis restitutione poterat grauari, nec per se. con. Treb. aliquod remediū habebat: & idcirco hereditas restituatur.

tem ob nullū vel minimū lucrū adire plerumq; recusat: eū vel totā heredi. vel ferē totā per fideic. restituere cogebatur: vnde testamēto ab heredib. scriptis deserto fideic. in testamēto relicta penitus extinguēbatur: ideo postea tēporib⁹ Vesp. Augusti Pega. & Pufione existentibus cōsulib. factū erat sena. con. Pega. in quo quidē se. con. statutū fuit vt liceret heredi scripto qui rogatus esset per fidei. hereditatē restituere, quartā totius hereditatis retinere: sicuti beneficio. l. Fal. ex singulis legatis quartā retinere cōceditur. Et nō solū huiusmodi beneficiū retentionis quartae in vniuersitate erat heredib. concessum: sed etiam in singulis quoq; rebus per fideic. relictis eadē retentio quartae ex Pega. se. cōsul. heredi indulgebatur. vnde post se. cō. Peg. heres scriptus occasione illius onera hereditaria sustinebat: ille verò qui ex fideic. partē hereditatis recipiebat, pura dōdrantem, loco legatarij partiarj habebatur. i. illius legatarij cui pars bonorū legatarij cum herede partiebatur hereditatē: & in hoc casu stipulationes quae solebāt inter herediē & partiarj legatarij interponi, eadē inter fidei. & heredem interponebatur. s. vt lucrum & damnum hereditariū pro rata portione inter eos cōmune esset. vnde tunc demū habebat locū se. con. Treb. qm̄ non totā hereditatē vel vltra dōdratē hereditatis restituere rogabatur heres: & in hoc casu ex se. cō. Treb. fiebat restitutio, & sine interpositiōe stipulationis actiones hereditarij in vtrūq; videlicet heredi scriptū & fidei. qui loco heredis habebatur, p. rata portione diuidebatur. Si verò plusquā dōdratē vel totā here. fideic. restituere rogabatur: tūc ex sena. Peg. fiebat restitutio: & heres qui semel adierat hereditatē, si sua voluntate & nō cōpulsus hoc fecerat: siue beneficio Pega. vltus sibi quartam retinebat, siue quartā sibi retinere volebat: nisi p. interpositiōe supradictae stipulationis sibi p. p. exisset, vniuersa onera hereditaria per se. cō. Peg. sustinebat: quarta tamē ab herede rerēta, etiā ad euitationē onerū hereditariorū quasi partis p. parte stipulationes interponebatur quae solebāt interponi inter partiarj legatarij & herediē. Alter enim ab altero stipulabatur, vt vterq; eorū onera hereditaria sicut emolumentum p. rata portione sustineret: si verò heres scriptus totā hereditatem fidei. restituēbat: in hoc casu emptę vel veditae hereditatis stipulationes inter ipsum herediē & fideic. interponebatur. & hęc dicuntur vsq; ad illū versū. Sed si recuset. in quo pone casū sic. Dñe, iā video in quo casu habebat locū sena. con. Tre. olim: & in quo casu locū habebat Peg. & q. fuit ratio suae intētionis Pegasiani: & in qb⁹ differūt illa duo se. cō. p. Deo dicatis mihi si placet, si in aliquo habeat: cōueniētia illa duo se. cō. Ad hoc rñ. Iusti. q. sic. Dictū est enī. §. quid iuris est quādo heres scriptus sua spē adibat & restituēbat hereditatē. sed certē si scriptus heres recusat hereditatē adire, quia dicit eū sibi suspectū esse quasi dānosam: in hoc casu cauebatur se. cō. Peg. vt desiderate fideic. sibi restitui hereditatē, iubente p̄tore scriptus heres hereditatē adire & restituere fideic. cōpelleretur: & tunc oēs actiones hereditarij ipsi fideicō. & aduersus eū cui auctoritate Peg. sena. facta fuisset restitutio, dabatur. & in hoc casu quādo heres coactus hereditatem restituit, stipulationes à Pega. descēdentes non erāt necessariae: quia sine interpositione cuiuslibet stipulationis simul heredi scripto qui coactus hereditatē restituēbat, plena dabatur securitas, & omnes actiones hereditarij ipsi fideicō. & in eum transferēbantur. In hoc enim casu vtrunq; sena. cō. quo ad mentem cōcurrebant. Et hęc dicuntur vsque ad illum. §. sed quia stipulationes.

prator vtilēs actiōes ei & in eum qui recepit hereditatē, i. quasi heredi & in heredem dare coepit.

Pegasiano Senatusconsulto introductū fuerat, heredem totam hereditatem restituere grauati, quadrantē detrāhere posse, ne solū nomine heres esset: actionibus tamē actiuis passiuisq; apud eum remanentib⁹, nisi stipulationes sibi prouideret vt dānum lucrūq; sibi & fideicōmissario pro quota cōmune foret. sin autem intra dōdrantem restituere rogabatur, tūc Trebelliano Senatusconsulto locus erat: ex quo tam heres quā fideicōmissarius pro ratis portionibus onera sustinebant.

Sed quia heredes scripti cum aut totam hereditatem, aut penē totam plerumque restituere rogabantur, adire hereditatem ob nullum vel minimum lucrum recusabant, k atque ob id extinguebantur fideicommissa: postea Vespasiani Augusti temporibus Pega & Pufione consulis senatus censuit, vt ei qui rogatus esset hereditatem

hereditariū pro rata portione inter eos cōmune esset. vnde tunc demū habebat locū se. con. Treb. qm̄ non totā hereditatē vel vltra dōdratē hereditatis restituere rogabatur heres: & in hoc casu ex se. cō. Treb. fiebat restitutio, & sine interpositiōe stipulationis actiones hereditarij in vtrūq; videlicet heredi scriptū & fidei. qui loco heredis habebatur, p. rata portione diuidebatur. Si verò plusquā dōdratē vel totā here. fideic. restituere rogabatur: tūc ex sena. Peg. fiebat restitutio: & heres qui semel adierat hereditatē, si sua voluntate & nō cōpulsus hoc fecerat: siue beneficio Pega. vltus sibi quartam retinebat, siue quartā sibi retinere volebat: nisi p. interpositiōe supradictae stipulationis sibi p. p. exisset, vniuersa onera hereditaria per se. cō. Peg. sustinebat: quarta tamē ab herede rerēta, etiā ad euitationē onerū hereditariorū quasi partis p. parte stipulationes interponebatur quae solebāt interponi inter partiarj legatarij & herediē. Alter enim ab altero stipulabatur, vt vterq; eorū onera hereditaria sicut emolumentum p. rata portione sustineret: si verò heres scriptus totā hereditatem fidei. restituēbat: in hoc casu emptę vel veditae hereditatis stipulationes inter ipsum herediē & fideic. interponebatur. & hęc dicuntur vsq; ad illū versū. Sed si recuset. in quo pone casū sic. Dñe, iā video in quo casu habebat locū sena. con. Tre. olim: & in quo casu locū habebat Peg. & q. fuit ratio suae intētionis Pegasiani: & in qb⁹ differūt illa duo se. cō. p. Deo dicatis mihi si placet, si in aliquo habeat: cōueniētia illa duo se. cō. Ad hoc rñ. Iusti. q. sic. Dictū est enī. §. quid iuris est quādo heres scriptus sua spē adibat & restituēbat hereditatē. sed certē si scriptus heres recusat hereditatē adire, quia dicit eū sibi suspectū esse quasi dānosam: in hoc casu cauebatur se. cō. Peg. vt desiderate fideic. sibi restitui hereditatē, iubente p̄tore scriptus heres hereditatē adire & restituere fideic. cōpelleretur: & tunc oēs actiones hereditarij ipsi fideicō. & aduersus eū cui auctoritate Peg. sena. facta fuisset restitutio, dabatur. & in hoc casu quādo heres coactus hereditatem restituit, stipulationes à Pega. descēdentes non erāt necessariae: quia sine interpositione cuiuslibet stipulationis simul heredi scripto qui coactus hereditatē restituēbat, plena dabatur securitas, & omnes actiones hereditarij ipsi fideicō. & in eum transferēbantur. In hoc enim casu vtrunq; sena. cō. quo ad mentem cōcurrebant. Et hęc dicuntur vsque ad illum. §. sed quia stipulationes.

hereditariū pro rata portione inter eos cōmune esset. vnde tunc demū habebat locū se. con. Treb. qm̄ non totā hereditatē vel vltra dōdratē hereditatis restituere rogabatur heres: & in hoc casu ex se. cō. Treb. fiebat restitutio, & sine interpositiōe stipulationis actiones hereditarij in vtrūq; videlicet heredi scriptū & fidei. qui loco heredis habebatur, p. rata portione diuidebatur. Si verò plusquā dōdratē vel totā here. fideic. restituere rogabatur: tūc ex sena. Peg. fiebat restitutio: & heres qui semel adierat hereditatē, si sua voluntate & nō cōpulsus hoc fecerat: siue beneficio Pega. vltus sibi quartam retinebat, siue quartā sibi retinere volebat: nisi p. interpositiōe supradictae stipulationis sibi p. p. exisset, vniuersa onera hereditaria per se. cō. Peg. sustinebat: quarta tamē ab herede rerēta, etiā ad euitationē onerū hereditariorū quasi partis p. parte stipulationes interponebatur quae solebāt interponi inter partiarj legatarij & herediē. Alter enim ab altero stipulabatur, vt vterq; eorū onera hereditaria sicut emolumentum p. rata portione sustineret: si verò heres scriptus totā hereditatem fidei. restituēbat: in hoc casu emptę vel veditae hereditatis stipulationes inter ipsum herediē & fideic. interponebatur. & hęc dicuntur vsq; ad illū versū. Sed si recuset. in quo pone casū sic. Dñe, iā video in quo casu habebat locū sena. con. Tre. olim: & in quo casu locū habebat Peg. & q. fuit ratio suae intētionis Pegasiani: & in qb⁹ differūt illa duo se. cō. p. Deo dicatis mihi si placet, si in aliquo habeat: cōueniētia illa duo se. cō. Ad hoc rñ. Iusti. q. sic. Dictū est enī. §. quid iuris est quādo heres scriptus sua spē adibat & restituēbat hereditatē. sed certē si scriptus heres recusat hereditatē adire, quia dicit eū sibi suspectū esse quasi dānosam: in hoc casu cauebatur se. cō. Peg. vt desiderate fideic. sibi restitui hereditatē, iubente p̄tore scriptus heres hereditatē adire & restituere fideic. cōpelleretur: & tunc oēs actiones hereditarij ipsi fideicō. & aduersus eū cui auctoritate Peg. sena. facta fuisset restitutio, dabatur. & in hoc casu quādo heres coactus hereditatem restituit, stipulationes à Pega. descēdentes non erāt necessariae: quia sine interpositione cuiuslibet stipulationis simul heredi scripto qui coactus hereditatē restituēbat, plena dabatur securitas, & omnes actiones hereditarij ipsi fideicō. & in eum transferēbantur. In hoc enim casu vtrunq; sena. cō. quo ad mentem cōcurrebant. Et hęc dicuntur vsque ad illum. §. sed quia stipulationes.

hereditariū pro rata portione inter eos cōmune esset. vnde tunc demū habebat locū se. con. Treb. qm̄ non totā hereditatē vel vltra dōdratē hereditatis restituere rogabatur heres: & in hoc casu ex se. cō. Treb. fiebat restitutio, & sine interpositiōe stipulationis actiones hereditarij in vtrūq; videlicet heredi scriptū & fidei. qui loco heredis habebatur, p. rata portione diuidebatur. Si verò plusquā dōdratē vel totā here. fideic. restituere rogabatur: tūc ex sena. Peg. fiebat restitutio: & heres qui semel adierat hereditatē, si sua voluntate & nō cōpulsus hoc fecerat: siue beneficio Pega. vltus sibi quartam retinebat, siue quartā sibi retinere volebat: nisi p. interpositiōe supradictae stipulationis sibi p. p. exisset, vniuersa onera hereditaria per se. cō. Peg. sustinebat: quarta tamē ab herede rerēta, etiā ad euitationē onerū hereditariorū quasi partis p. parte stipulationes interponebatur quae solebāt interponi inter partiarj legatarij & herediē. Alter enim ab altero stipulabatur, vt vterq; eorū onera hereditaria sicut emolumentum p. rata portione sustineret: si verò heres scriptus totā hereditatem fidei. restituēbat: in hoc casu emptę vel veditae hereditatis stipulationes inter ipsum herediē & fideic. interponebatur. & hęc dicuntur vsq; ad illū versū. Sed si recuset. in quo pone casū sic. Dñe, iā video in quo casu habebat locū sena. con. Tre. olim: & in quo casu locū habebat Peg. & q. fuit ratio suae intētionis Pegasiani: & in qb⁹ differūt illa duo se. cō. p. Deo dicatis mihi si placet, si in aliquo habeat: cōueniētia illa duo se. cō. Ad hoc rñ. Iusti. q. sic. Dictū est enī. §. quid iuris est quādo heres scriptus sua spē adibat & restituēbat hereditatē. sed certē si scriptus heres recusat hereditatē adire, quia dicit eū sibi suspectū esse quasi dānosam: in hoc casu cauebatur se. cō. Peg. vt desiderate fideic. sibi restitui hereditatē, iubente p̄tore scriptus heres hereditatē adire & restituere fideic. cōpelleretur: & tunc oēs actiones hereditarij ipsi fideicō. & aduersus eū cui auctoritate Peg. sena. facta fuisset restitutio, dabatur. & in hoc casu quādo heres coactus hereditatem restituit, stipulationes à Pega. descēdentes non erāt necessariae: quia sine interpositione cuiuslibet stipulationis simul heredi scripto qui coactus hereditatē restituēbat, plena dabatur securitas, & omnes actiones hereditarij ipsi fideicō. & in eum transferēbantur. In hoc enim casu vtrunq; sena. cō. quo ad mentem cōcurrebant. Et hęc dicuntur vsque ad illum. §. sed quia stipulationes.

hereditariū pro rata portione inter eos cōmune esset. vnde tunc demū habebat locū se. con. Treb. qm̄ non totā hereditatē vel vltra dōdratē hereditatis restituere rogabatur heres: & in hoc casu ex se. cō. Treb. fiebat restitutio, & sine interpositiōe stipulationis actiones hereditarij in vtrūq; videlicet heredi scriptū & fidei. qui loco heredis habebatur, p. rata portione diuidebatur. Si verò plusquā dōdratē vel totā here. fideic. restituere rogabatur: tūc ex sena. Peg. fiebat restitutio: & heres qui semel adierat hereditatē, si sua voluntate & nō cōpulsus hoc fecerat: siue beneficio Pega. vltus sibi quartam retinebat, siue quartā sibi retinere volebat: nisi p. interpositiōe supradictae stipulationis sibi p. p. exisset, vniuersa onera hereditaria per se. cō. Peg. sustinebat: quarta tamē ab herede rerēta, etiā ad euitationē onerū hereditariorū quasi partis p. parte stipulationes interponebatur quae solebāt interponi inter partiarj legatarij & herediē. Alter enim ab altero stipulabatur, vt vterq; eorū onera hereditaria sicut emolumentum p. rata portione sustineret: si verò heres scriptus totā hereditatem fidei. restituēbat: in hoc casu emptę vel veditae hereditatis stipulationes inter ipsum herediē & fideic. interponebatur. & hęc dicuntur vsq; ad illū versū. Sed si recuset. in quo pone casū sic. Dñe, iā video in quo casu habebat locū sena. con. Tre. olim: & in quo casu locū habebat Peg. & q. fuit ratio suae intētionis Pegasiani: & in qb⁹ differūt illa duo se. cō. p. Deo dicatis mihi si placet, si in aliquo habeat: cōueniētia illa duo se. cō. Ad hoc rñ. Iusti. q. sic. Dictū est enī. §. quid iuris est quādo heres scriptus sua spē adibat & restituēbat hereditatē. sed certē si scriptus heres recusat hereditatē adire, quia dicit eū sibi suspectū esse quasi dānosam: in hoc casu cauebatur se. cō. Peg. vt desiderate fideic. sibi restitui hereditatē, iubente p̄tore scriptus heres hereditatē adire & restituere fideic. cōpelleretur: & tunc oēs actiones hereditarij ipsi fideicō. & aduersus eū cui auctoritate Peg. sena. facta fuisset restitutio, dabatur. & in hoc casu quādo heres coactus hereditatem restituit, stipulationes à Pega. descēdentes non erāt necessariae: quia sine interpositione cuiuslibet stipulationis simul heredi scripto qui coactus hereditatē restituēbat, plena dabatur securitas, & omnes actiones hereditarij ipsi fideicō. & in eum transferēbantur. In hoc enim casu vtrunq; sena. cō. quo ad mentem cōcurrebant. Et hęc dicuntur vsque ad illum. §. sed quia stipulationes.

hereditariū pro rata portione inter eos cōmune esset. vnde tunc demū habebat locū se. con. Treb. qm̄ non totā hereditatē vel vltra dōdratē hereditatis restituere rogabatur heres: & in hoc casu ex se. cō. Treb. fiebat restitutio, & sine interpositiōe stipulationis actiones hereditarij in vtrūq; videlicet heredi scriptū & fidei. qui loco heredis habebatur, p. rata portione diuidebatur. Si verò plusquā dōdratē vel totā here. fideic. restituere rogabatur: tūc ex sena. Peg. fiebat restitutio: & heres qui semel adierat hereditatē, si sua voluntate & nō cōpulsus hoc fecerat: siue beneficio Pega. vltus sibi quartam retinebat, siue quartā sibi retinere volebat: nisi p. interpositiōe supradictae stipulationis sibi p. p. exisset, vniuersa onera hereditaria per se. cō. Peg. sustinebat: quarta tamē ab herede rerēta, etiā ad euitationē onerū hereditariorū quasi partis p. parte stipulationes interponebatur quae solebāt interponi inter partiarj legatarij & herediē. Alter enim ab altero stipulabatur, vt vterq; eorū onera hereditaria sicut emolumentum p. rata portione sustineret: si verò heres scriptus totā hereditatem fidei. restituēbat: in hoc casu emptę vel veditae hereditatis stipulationes inter ipsum herediē & fideic. interponebatur. & hęc dicuntur vsq; ad illū versū. Sed si recuset. in quo pone casū sic. Dñe, iā video in quo casu habebat locū sena. con. Tre. olim: & in quo casu locū habebat Peg. & q. fuit ratio suae intētionis Pegasiani: & in qb⁹ differūt illa duo se. cō. p. Deo dicatis mihi si placet, si in aliquo habeat: cōueniētia illa duo se. cō. Ad hoc rñ. Iusti. q. sic. Dictū est enī. §. quid iuris est quādo heres scriptus sua spē adibat & restituēbat hereditatē. sed certē si scriptus heres recusat hereditatē adire, quia dicit eū sibi suspectū esse quasi dānosam: in hoc casu cauebatur se. cō. Peg. vt desiderate fideic. sibi restitui hereditatē, iubente p̄tore scriptus heres hereditatē adire & restituere fideic. cōpelleretur: & tunc oēs actiones hereditarij ipsi fideicō. & aduersus eū cui auctoritate Peg. sena. facta fuisset restitutio, dabatur. & in hoc casu quādo heres coactus hereditatem restituit, stipulationes à Pega. descēdentes non erāt necessariae: quia sine interpositione cuiuslibet stipulationis simul heredi scripto qui coactus hereditatē restituēbat, plena dabatur securitas, & omnes actiones hereditarij ipsi fideicō. & in eum transferēbantur. In hoc enim casu vtrunq; sena. cō. quo ad mentem cōcurrebant. Et hęc dicuntur vsque ad illum. §. sed quia stipulationes.

hereditariū pro rata portione inter eos cōmune esset. vnde tunc demū habebat locū se. con. Treb. qm̄ non totā hereditatē vel vltra dōdratē hereditatis restituere rogabatur heres: & in hoc casu ex se. cō. Treb. fiebat restitutio, & sine interpositiōe stipulationis actiones hereditarij in vtrūq; videlicet heredi scriptū & fidei. qui loco heredis habebatur, p. rata portione diuidebatur. Si verò plusquā dōdratē vel totā here. fideic. restituere rogabatur: tūc ex sena. Peg. fiebat restitutio: & heres qui semel adierat hereditatē, si sua voluntate & nō cōpulsus hoc fecerat: siue beneficio Pega. vltus sibi quartam retinebat, siue quartā sibi retinere volebat: nisi p. interpositiōe supradictae stipulationis sibi p. p. exisset, vniuersa onera hereditaria per se. cō. Peg. sustinebat: quarta tamē ab herede rerēta, etiā ad euitationē onerū hereditariorū quasi partis p. parte stipulationes interponebatur quae solebāt interponi inter partiarj legatarij & herediē. Alter enim ab altero stipulabatur, vt vterq; eorū onera hereditaria sicut emolumentum p. rata portione sustineret: si verò heres scriptus totā hereditatem fidei. restituēbat: in hoc casu emptę vel veditae hereditatis stipulationes inter ipsum herediē & fideic. interponebatur. & hęc dicuntur vsq; ad illū versū. Sed si recuset. in quo pone casū sic. Dñe, iā video in quo casu habebat locū sena. con. Tre. olim: & in quo casu locū habebat Peg. & q. fuit ratio suae intētionis Pegasiani: & in qb⁹ differūt illa duo se. cō. p. Deo dicatis mihi si placet, si in aliquo habeat: cōueniētia illa duo se. cō. Ad hoc rñ. Iusti. q. sic. Dictū est enī. §. quid iuris est quādo heres scriptus sua spē adibat & restituēbat hereditatē. sed certē si scriptus heres recusat hereditatē adire, quia dicit eū sibi suspectū esse quasi dānosam: in hoc casu cauebatur se. cō. Peg. vt desiderate fideic. sibi restitui hereditatē, iubente p̄tore scriptus heres hereditatē adire & restituere fideic. cōpelleretur: & tunc oēs actiones hereditarij ipsi fideicō. & aduersus eū cui auctoritate Peg. sena. facta fuisset restitutio, dabatur. & in hoc casu quādo heres coactus hereditatem restituit, stipulationes à Pega. descēdentes non erāt necessariae: quia sine interpositione cuiuslibet stipulationis simul heredi scripto qui coactus hereditatē restituēbat, plena dabatur securitas, & omnes actiones hereditarij ipsi fideicō. & in eum transferēbantur. In hoc enim casu vtrunq; sena. cō. quo ad mentem cōcurrebant. Et hęc dicuntur vsque ad illum. §. sed quia stipulationes.

hereditariū pro rata portione inter eos cōmune esset. vnde tunc demū habebat locū se. con. Treb. qm̄ non totā hereditatē vel vltra dōdratē hereditatis restituere rogabatur heres: & in hoc casu ex se. cō. Treb. fiebat restitutio, & sine interpositiōe stipulationis actiones hereditarij in vtrūq; videlicet heredi scriptū & fidei. qui loco heredis habebatur, p. rata portione diuidebatur. Si verò plusquā dōdratē vel totā here. fideic. restituere rogabatur: tūc ex sena. Peg. fiebat restitutio: & heres qui semel adierat hereditatē, si sua voluntate & nō cōpulsus hoc fecerat: siue beneficio Pega. vltus sibi quartam retinebat, siue quartā sibi retinere volebat: nisi p. interpositiōe supradictae stipulationis sibi p. p. exisset, vniuersa onera hereditaria per se. cō. Peg. sustinebat: quarta tamē ab herede rerēta, etiā ad euitationē onerū hereditariorū quasi partis p. parte stipulationes interponebatur quae solebāt interponi inter partiarj legatarij & herediē. Alter enim ab altero stipulabatur, vt vterq; eorū onera hereditaria sicut emolumentum p. rata portione sustineret: si verò heres scriptus totā hereditatem fidei. restituēbat: in hoc casu emptę vel veditae hereditatis stipulationes inter ipsum herediē & fideic. interponebatur. & hęc dicuntur vsq; ad illū versū. Sed si recuset. in quo pone casū sic. Dñe, iā video in quo casu habebat locū sena. con. Tre. olim: & in quo casu locū habebat Peg. & q. fuit ratio suae intētionis Pegasiani: & in qb⁹ differūt illa duo se. cō. p. Deo dicatis mihi si placet, si in aliquo habeat: cōueniētia illa duo se. cō. Ad hoc rñ. Iusti. q. sic. Dictū est enī. §. quid iuris est quādo heres scriptus sua spē adibat & restituēbat hereditatē. sed certē si scriptus heres recusat hereditatē adire, quia dicit eū sibi suspectū esse quasi dānosam: in hoc casu cauebatur se. cō. Peg. vt desiderate fideic. sibi restitui hereditatē, iubente p̄tore scriptus heres hereditatē adire & restituere fideic. cōpelleretur: & tunc oēs actiones hereditarij ipsi fideicō. & aduersus eū cui auctoritate Peg. sena. facta fuisset restitutio, dabatur. & in hoc casu quādo heres coactus hereditatem restituit, stipulationes à Pega. descēdentes non erāt necessariae: quia sine interpositione cuiuslibet stipulationis simul heredi scripto qui coactus hereditatē restituēbat, plena dabatur securitas, & omnes actiones hereditarij ipsi fideicō. & in eum transferēbantur. In hoc enim casu vtrunq; sena. cō. quo ad mentem cōcurrebant. Et hęc dicuntur vsque ad illum. §. sed quia stipulationes.

hereditariū pro rata portione inter eos cōmune esset. vnde tunc demū habebat locū se. con. Treb. qm̄ non totā hereditatē vel vltra dōdratē hereditatis restituere rogabatur heres: & in hoc casu ex se. cō. Treb. fiebat restitutio, & sine interpositiōe stipulationis actiones hereditarij in vtrūq; videlicet heredi scriptū & fidei. qui loco heredis habebatur, p. rata portione diuidebatur. Si verò plusquā dōdratē vel totā here. fideic. restituere rogabatur: tūc ex sena. Peg. fiebat restitutio: & heres qui semel adierat hereditatē, si sua voluntate & nō cōpulsus hoc fecerat: siue beneficio Pega. vltus sibi quartam retinebat, siue quartā sibi retinere volebat: nisi p. interpositiōe supradictae stipulationis sibi p. p. exisset, vniuersa onera hereditaria per se. cō. Peg. sustinebat: quarta tamē ab herede rerēta, etiā ad euitationē onerū hereditariorū quasi partis p. parte stipulationes interponebatur quae solebāt interponi inter partiarj legatarij & herediē. Alter enim ab altero stipulabatur, vt vterq; eorū onera hereditaria sicut emolumentum p. rata portione sustineret: si verò heres scriptus totā hereditatem fidei. restituēbat: in hoc casu emptę vel veditae hereditatis stipulationes inter ipsum herediē & fideic. interponebatur. & hęc dicuntur vsq; ad illū versū. Sed si recuset. in quo pone casū sic. Dñe, iā video in quo casu habebat locū sena. con. Tre. olim: & in quo casu locū habebat Peg. & q. fuit ratio suae intētionis Pegasiani: & in qb⁹ differūt illa duo se. cō. p. Deo dicatis mihi si placet, si in aliquo habeat: cōueniētia illa duo se. cō. Ad hoc rñ. Iusti. q. sic. Dictū est enī. §. quid iuris est quādo heres scriptus sua spē adibat & restituēbat hereditatē. sed certē si scriptus heres recusat hereditatē adire, quia dicit eū sibi suspectū esse quasi dānosam: in hoc casu cauebatur se. cō. Peg. vt desiderate fideic. sibi restitui hereditatē, iubente p̄tore scriptus heres hereditatē adire & restituere fideic. cōpelleretur: & tunc oēs actiones hereditarij ipsi fideicō. & aduersus eū cui auctoritate Peg. sena. facta fuisset restitutio, dabatur. & in hoc casu quādo heres coactus hereditatem restituit, stipulationes à Pega. descēdentes non erāt necessariae: quia sine interpositione cuiuslibet stipulationis simul heredi scripto qui coactus hereditatē restituēbat, plena dabatur securitas, & omnes actiones hereditarij ipsi fideicō. & in eum transferēbantur. In hoc enim casu vtrunq; sena. cō. quo ad mentem cōcurrebant. Et hęc dicuntur vsque ad illum. §. sed quia stipulationes.

hereditariū pro rata portione inter eos cōmune esset. vnde tunc demū habebat locū se. con. Treb. qm̄ non totā hereditatē vel vltra dōdratē hereditatis restituere rogabatur heres: & in hoc casu ex se. cō. Treb. fiebat restitutio, & sine interpositiōe stipulationis actiones hereditarij in vtrūq; videlicet heredi scriptū & fidei. qui loco heredis habebatur, p. rata portione diuidebatur. Si verò plusquā dōdratē vel totā here. fideic. restituere rogabatur: tūc ex sena. Peg. fiebat restitutio: & heres qui semel adierat hereditatē, si sua voluntate & nō cōpulsus hoc fecerat: siue beneficio Pega. vltus sibi quartam retinebat, siue quartā sibi retinere volebat: nisi p. interpositiōe supradictae stipulationis sibi p. p. exisset, vniuersa onera hereditaria per se. cō. Peg. sustinebat: quarta tamē ab herede rerēta, etiā ad euitationē onerū hereditariorū quasi partis p. parte stipulationes interponebatur quae solebāt interponi inter partiarj legatarij & herediē. Alter enim ab altero stipulabatur, vt vterq; eorū onera hereditaria sicut emolumentum p. rata portione sustineret: si verò heres scriptus totā hereditatem fidei. restituēbat: in hoc casu emptę vel veditae hereditatis stipulationes inter ipsum herediē & fideic. interponebatur. & hęc dicuntur vsq; ad illū versū. Sed si recuset. in quo pone casū sic. Dñe, iā video in quo casu habebat locū sena. con. Tre. olim: & in quo casu locū habebat Peg. & q. fuit ratio suae intētionis Pegasiani: & in qb⁹ differūt illa duo se. cō. p. Deo dicatis mihi si placet, si in aliquo habeat: cōueniētia illa duo se. cō. Ad hoc rñ. Iusti. q. sic. Dictū est enī. §. quid iuris est quādo heres scriptus sua spē adibat & restituēbat hereditatē. sed certē si scriptus heres recusat hereditatē adire, quia dicit eū sibi suspectū esse quasi dānosam: in hoc casu cauebatur se. cō. Peg. vt desiderate fideic. sibi restitui hereditatē, iubente p̄tore scriptus heres hereditatē adire & restituere fideic. cōpelleretur: & tunc oēs actiones hereditarij ipsi fideicō. & aduersus eū cui auctoritate Peg. sena. facta fuisset restitutio, dabatur. & in hoc casu quādo heres coactus hereditatem restituit, stipulationes à Pega. descēdentes non erāt necessariae: quia sine interpositione cuiuslibet stipulationis simul heredi scripto qui coactus hereditatē restituēbat, plena dabatur securitas, & omnes actiones hereditarij ipsi fideicō. & in eum transferēbantur. In hoc enim casu vtrunq; sena. cō. quo ad mentem cōcurrebant. Et hęc dicuntur vsque ad illum. §. sed quia stipulationes.

hereditariū pro rata portione inter eos cōmune esset. vnde tunc demū habebat locū se. con. Treb. qm̄ non totā hereditatē vel vltra dōdratē hereditatis restituere rogabatur heres: & in hoc casu ex se. cō. Treb. fiebat restitutio, & sine interpositiōe stipulationis actiones hereditarij in vtrūq; videlicet heredi scriptū & fidei. qui loco heredis habebatur, p. rata portione diuidebatur. Si verò plusquā dōdratē vel totā here. fideic. restituere rogabatur: tūc ex sena. Peg. fiebat restitutio: & heres qui semel

a Perinde liceret quartam &c. i. dicere, sicut per legē Falcidiam defalcantur specialia legata: vt. s. tit. j. §. cum autē. & §. j. ita & generale fideicommissum defalcatur per Pegasianū senatuscōsultum, vt hic. Et no. triplicē esse quartā. Vna^a dicitur iure naturæ debita: vt quæ debetur filiis, & filiabus, & inferioribus, & superioribus, & quibusdā transuersalibus: vt. C. de inofficio. testa. l. cū quæritur. & l. parētibus. quæ est aucta in authent. de trien. & se. §. j. col. iij. & hæc dicitur debitū bonorum subsidium: vt. C. de inoffic. donat. l. si toras. Alia est quæ debetur iure institutionis: vt ex singularibus legatis & fideicommissis: vt. s. titu. j. Alia quæ dicitur Trebellianica: vt. j. eo. §. sed quia. licet fuerit per Pegasianum inducta, vt hic. Itē est quarta quædam quæ debetur ex cōstitutione diui Pij filio arrogato. vt. s. de adopt. Trebel. vt. j. §. cū autē. **AD D I T I O.** eod. §. sed Item est & alia quæ debetur concubinæ, quam quis acceperat ea intentione, quæ eam duceret in uxorem: quoniam si postea animo mutato illā expellat, tenetur ei quartam partem suæ substantiæ dare: vt in authent. quibus. mod. nar. offic. legit. §. sit igitur. aliās & melius §. quoniam autē quasi. circa si. titu. col. vj. **b** Permissa est. per senatuscōn. Pega. scilicet ab herede, non a legatario grauatō alij dare vel restituere, vt dicemus. j. tit. j. §. j. **c** Post quod senatuscōsultum. scilicet Pegasianū. Accursus. **d** onera. scilicet omnia. **e** Partem. i. dodrantem. **f** Pars bonorum. Intel ligas tamen sub nomine hereditario, aliās autem iste textus non procederet: quia illē cui relinquitur pars bonorum, non sustinet aliqua onera: vt. l. bonorum. ff. de verb. signi. & nota. in. l. nō amplius. §. fin. in glo. fin. cū. l. seq. & ibi Bart. ff. de leg. j. & facit text. cū glo. & Bart. in. l. mulier quæ duob. §. fin. ff. eo. ad lēna. Treb. Ang. **Partitio.** Ostendit ad Vlpianum titu. de leg. de hac partitione accipiendam esse. l. nōmen. §. partitionis. D. de verb. signi. Moneo de eadem accipiendum esse quod de partitione Cicero scribit. ij. de leg. hoc sensu. Legatariū partiarium alligari sacrum cum quo scriptus heres hereditatem partiri & diuidere iussus est, nisi adiectū sit, deductū. C. nummis. At deductione in testamento non scripta, eū etiā factis liberari si minus ceperit, quam heredi relinquatur. Cuiac. **g** Solebant. scilicet iure vetustissimo, secundum Plac. nam legatarius non sustinebat onera: & ideo hæc stipulatio interponebatur. Sed cum hodie legata fideicommissis sint adæquata: vt. s. de leg. §. sed nō vsque. & in fideicommissis diuidantur onera inter heredem & fideicommissarium: vt. j. ptoxi. §. ergo. & §. sed quia stipulationes. pater quod hæc legata vniuersalia seu particularia sine stipulatione debent transire cum onere. & facit ad hunc. §. ff. de leg. ij. l. si quis seruum. §. si. & l. seq. in princ. titu. Accur. **h** Interponi. puta quando legabatur dodrans. Accur. **i** Commune esset. sed hæc stipulatione non interposita omnia onera erant heredis rogati occasione quartæ quam retinebat: vt. j. eo. §. proximi. vers. at si plus. Accur. **k** Ergo si quidem. tunc demum locum habet senatuscōsultum Pegasianum, quando vel totum vel vltra dodrantem heres rogatus

a] Ista gl. nō est Accur. sed additio.

restituere, perinde + liceret quartam^a partem + retinere, + atque ex lege Falcidia ex legatis retinere cōceditur. Ex singulis quoque rebus quæ per fideicommissum relinquuntur, eadē retentio permixta est. ^o Post quod senatuscōsultū^o ipse heres onera^o hereditaria sustinebat: ille autē qui ex fideicommissis recipiebat partem^o hereditatis, legatarij partiarij loco erat, id est, eius legatarij, cui pars bonorum^o legabatur: quæ species legatarij partitio vocabatur: quia cū herede legatarius partiebatur hereditatē. Vnde quæ solebāt^o stipulationes inter heredē & partiarium legatariū interponi, ^o eadē interponebantur inter eū qui ex fideicommissis recepit hereditatē, & heredem, id est vt lucrū & dānum hereditarium pro rata parte inter eos commune esset. ⁱ

Olim quādo quis erat rogatus de restituēdo dodrantem: ex senatuscōsulto Trebelliano actiones diuidebantur pro rata: sed si vltra dodrantem, tūc ex senatuscōsulto Pegasiano omnes actiones remanebant penes heredem, nisi stipulatio de diuidendo fuerat interposita. Et hoc si spē adibat: sin autem coactus, ex senatuscōsulto Trebelliano actiones omnes trāsibant in fideicommissarium. Are. Ergo si quidē^k nō plus quādo dodrantem hereditatis scriptus heres rogatus sit restituere: tunc ex Trebelliano senatuscōsulto restituebatur hereditas, & in vtrunq; actiōes hereditariæ pro rata par-

est restituere: ergo &c. **A** l Pro rata parte. supra e. §. restituta. l. contra. Sol. vt ibi in glo. omnes. Accursus. **m** Vniuersa onera. nisi stipulationem supradictam interposuisset: vt. vt. s. eo. §. sed quia. vers. post quod. & hic subiicit.

te^l dabatur: in heredem quidem iure ciuili, in eum verò qui recipiebat hereditatē, ex senatuscōsulto Trebelliano, tāquā in heredē. At si plus quā dodrantē, vel etiā totā hereditatē restituere rogatus esset, loc^o erat Pegasiano senatuscōsulto: & heres quæ semel adierat hereditatē, si modò sua voluntate adierat, siue retinuerat quartam partē, siue retinere noluerat: ipse vniuersa onera^m hereditaria sustinebat. Sed quarta quidē retentā, quasi partis & pro parte stipulationes interponebantur, tāquā inter partiarium legatariū & heredē. Si verò totā hereditatē restitueret, ^o emptæ & veditæ hereditatis stipulationes interponebantur. ^o

Hereditatē restituere grauat^o, inuitus adire & restituere cogitur: quo casu in fideicommissarium omnes transmittuntur actiones.

Sed si recusabat scriptus heres adire hereditatē ob id quod diceret eā sibi suspectā esse, quasi dānosam: ^p cauebatur Pegasiano senatuscōsulto, vt desiderante eo cui restituere rogatus esset, iussu prætoris adiret, & restitueret hereditatē: perinde quæ ei & in eū qui reciperet hereditatem, actiones darētur, ac iuris est ex Trebelliano senatuscōsulto. quo casu ^q nullis stipulationibus est opus: quia simul & huic qui restituit, securitas datur: & actiones hereditariæ ei & in eum transferuntur qui recipit hereditatē, vtrouque^r senatuscōsulto in hac specie concurrente.

n Restitueret. spē. nā poterat quartam retinere per Pegasianum: vt. s. eo. §. post quod. **o** Interponebantur. facit. ff. de pecu. l. si creditor. & ff. man. l. heredem. §. finali. **p** Quasi damnosam. licet causam nō assignet, quia variæ sunt hominum voluntates: vt. ff. ad Trebel. l. quia poterat. ibi, nō enim. Accursus. **AD D I T I O.** Idem dicunt doctores hic in recusatione iudicis: quia sufficit simplex allegatio suspitionis cum iura mēto: nisi recusatio esset notorie frustratoria, vt quia datus esset de cōmunis cōcordia partium: & ideo interim processus iudicis recusatū est nullus ipso iure: quæ omnia obtinet de iure ciuili & in terris imperij. sed de iure canonico debet inseri causa, & probari corā arbitris cōmuniter eligendis. c. suspitionis. extra de offic. delega. & ca. cū speciali. de ap. Ang. & Porc.

q Quo casu. i. cū per Trebellianū restituitur tota. Vel dic per Pegasianū, sin casu ppositio vbi coactus adit. si verò nō coactus, sed spē: secus, vt. s. eo. §. si verò totam. **r** Vtrouque. s. Trebelliano, quia nil retinebat: & Pegasiano, quia cogebatur. & ita quo ad sententiam cōcurrunt. quò ad verba enim nō concurrūt: cū alio casu vnū, & alio aliud loquebatur.

[Sed quia stipulationes.] **C A S V S** Domine, iam video in quibus se. con. Trebel. & se. con. Pega. differebant, & in quibus cōueniebant. nunquid remanet adhuc hodie vtrunq; in suo vigore? Ad hoc respon. q. nō. Cū enim stipulationes ex Pegasiano se. con. descendēt non solum modernis, sed etiā ipsi antiquitati displicuerint: & Papin. homo excelli ingenij eadē stipulationes in quibusdam casibus captiosas appellet: & nobis magis simplicitas quā difficultas in legibus placeat: ideo relatis nobis omnibus tam similitudinibus quā differētis vtriusque se. con. placuit abrogato senatuscōn. Pegasia. quod postea circa fideicō. hereditates inuētur erat, omnē eius auctoritatem sena. con. Treb. attribueret: vt hodie ex solo se. Treb. fideicōmissariæ hereditatē restituatur: siue heres ex voluntate testatoris quartā partem, siue plus, siue minus, siue penitus nihil retinuerit: & in eo casu quādo ex voluntate testatoris vel nihil, vel minus quarta habet: liceat ipsi heredi vel quartā, quando nihil penitus habet: vel quod deest quartæ, quando aliquid habet, minus tamen quarta, ex nostra auctoritate retinere: vel si forte totam hereditatē per ignorantia facti restituerit, liceat ei quartā repetere: & in hoc casu statim ex senatuscōsulto Trebell. actiones hereditarias tā in heredē qui restituit hereditatem, quā in fideicommissi, cui restituitur, pro rata portione vtriusque competere. & hæc locū habent quando heres quartam sibi retinet. Si verò heres totam hereditatem fideicommissi. spē restituerit: in hoc casu omnes actiones hereditariæ fideicommissi. & aduersus ipsum dabuntur. Et nō solum quæ dicta sunt, transulimus in senatus-

Iudicem recusanti sufficit allegare suspitionē.

in senatusconsulto Trebel. sed etiam illud quod præcipuum fuerat in fena. con. Pega. vt scilicet quando heres scriptus recusabat adire, auctoritate Pega. compelleretur & totam hereditatem fideicommissi restituere, & omnes actiones ad fideicommissi & aduersus eum conferre: & hoc etiam ad senatusconsulto Trebel. transtulimus, volentes vt ex eo solo heres compellatur adire, & fideicommissi desideranti hereditatem restituere: in hoc casu nullo damno vel commodo apud heredem adire & restituere coactum remanente. Et nihil in hoc casu interest vtrum aliquis heres institutus ex asse totam hereditatem, aut pro parte restituere rogatus fuerit: an ex parte heres institutus totam partem, aut partem illius partis restituere sit rogatus. nã & in hoc casu eadẽ iustitiam obseruari, quæ in restitutione totius hereditatis supra diximus. & hæc dicuntur vsque ad. §. si quis vna. cuius casus planus est vsque ad. §. præterea.

[sed quia.] dixi interponi stipulationes ex senatusconsulto Pegasiano &c. Accursius.

^a Quibusdam casibus. scilicet propter solemnitatem verborum, vt dicunt: vel tunc quando is cui restituta erat, non erat soluendo: vnde inutilis erat stipulatio. Vel verius hos capiosos modo nescimus qui stit.

^b Simpliciter. not. simplicitatem amicam legibus. & facit infra de leg. agna. succ. §. nos verò. &c. ff. de dolo. l. j. in princip. A D D I T I O. Intellige de simplicitate quæ est cõtraria fraudi: non autem de faruitate: quia illa est damnalis. l. ij. §. ff. de suspens. tuto.

^c Suggestis. hic nota quod in sententia sunt allegationes repetendæ.

^d Quod postea. quia prius fuit Trebellia.

^e Quartam. scilicet de bonis hereditatis, detracto tamen alieno ære: a vt. C. eo. l. & sine scriptura.

^f Licet. etiam contra voluntatem defuncti iure isto, scilicet institutionum: vt. C. ad legem Falcid. l. si vt allegas. hodie forte contra, secundum quosdam: vt in authen. de heredi. & Falcid. §. si verò expressim. collat. j.

^g Solum. propter facti, non iuris ignorantiam: vt. C. ad legem Falcid. l. error.

^h Pro rata portione. Deducto ære alieno hereditas diuiditur inter heredem & legatarias. Nulla sit deductio inter heredem & fideicommissarium. Igitur priore casu, heres omnia sustinet onera: posteriore pro sua quisque parte. Onera inquam creditorum. An & legatariis: hæc verò onera ad solum fideicommissarium spectant, qui tamen quartæ retentionem non habet. Hæc ita si heres totam hereditatem restituere rogatus sit, non si partem. l. ij. C. ad Trebell. l. j. §. si is qui. cccc. D. eo. Cuiac.

ⁱ Actionibus. scilicet creditorum, non legatorum, secundum B. vt. ff. ad senatusconsultum Trebell. l. j. in fine. & l. apud j. respond. sed

& legatariis responderet heres, cum eis fideicommissaria portio non sufficit: sic tamen vt totius hereditatis quarta sibi referretur: vt. ff. ad Trebellianum. l. j. §. si is qui. secundum Ioan. Sed Azo contra. C. ad Trebellian. l. ij. Sed illa secundum supradictam distinctionem intelligitur.

res scriptus sibi datam hereditatem adire, necessitas ei imponeretur totam hereditatem volenti fideicommissario restituere, & omnes ad eum & contra eum transferre actiones: & hoc transposuimus ad senatusconsultum Trebellianum: vt ex hoc solo necessitas heredi imponatur, si ipso nolente adire fideicommissarius desideret restituere sibi hereditatem: nullo nec damno nec commodo apud heredem remanente.

^b Quod iuris est de toto quo ad totum: idem iuris est de parte quo ad partem. Aretinus.

Nihil autem interest, vtrum aliquis ex asse heres institutus, aut totam hereditatem, aut pro parte restituere rogatur: an ex parte heres institutus, aut totam eam partem, aut partem partis restituere rogatur. Nam & hoc casu eadem obseruari præcipimus, quæ in totius hereditatis restitutione diximus.

Hereditatem deducta quarta restituere grauatus, pro ea parte hereditaria onera sustinet: quod si certa re quantumuis maxima, certave quantitate præcepta, restituere rogetur, nullatenus oneribus implicatur: sed vniuersa ad fideicommissum conuolant.

Si quis vna aliqua re deducta siue præcepta, quæ quartam continent, veluti fundo vel alia re, rogatus sit restituere hereditatem: simili modo ex Trebelliano senatusconsulto restitutio fiet, perinde ac si quarta parte retenta rogatus esset reliquã hereditatem restituere. Sed illud interest, quod altero casu, id est cum deducta siue præcepta aliqua re restituatur hereditas, in solidum ex eo senatusconsulto actiones trans-

ⁱ Restituit. quæ restitutio fit re & verbo. re, vt si pariatur res hereditarias à fideicommissario possideri vel totas vel aliquas earum hac mente, vt sibi restituatur hereditas. verbo autem sic, restituo hereditatem tibi, licet corporaliter rerum possessionem non tradam. & extunc res sunt fideicommissarij in vtroque casu: vt. ff. ad Trebellianum. l. facta. in principio. Sed nunquid etiã ante factam restitutionem est fideicommissarius dominus: vt. C. communia de leg. l. fina. §. sed quia? Respon. non: quia ante restitutionem omnia facit heres, & etiam manu mittit seruum hereditarium: quod non faceret si alius esset dominus: vt. ff. ad Trebellianum. l. Marcellus. §. res. & l. si heres. Nec obstat. d. l. communia de lega. quæ dicit dari rei vindicationem fideicommissario generali. nam est intelligendum ex quo hereditas est restituta. Vel speciale est in rebus alienatis, vt ante restitutam hereditatem detur fideicommissario vtilis rei vindicatio.

^k Competant. quia per omnia est vt heres: vt. ff. quod cum eo. l. si filius. §. finali.

^l Fuerat. vt. §. eod. §. ergo. verfic. sed si recuset. Accursius.

^m Apud heredem. cui etiam cauebit fideicommissarius de præstando eum indemnem futuram occasione hereditatis: vt. ff. ad Trebellianum. l. cum hereditas. & etiam pro futuris habet exceptionem: vt. ff. ad Trebellianum. l. j. §. quantum.

ⁿ Sed hæc cautio de qua hic dicitur, qualiter fit

Respond. per officium iudicis, postulante eo cui est restituenda hereditas vel quota pars: non autem si singulare fideicommissum sit relictum: vt. ff. ad Trebellianum. l. nam quod. §. non omnis. vel etiã postulante procuratore eius cui sit mandatum. nec sufficit cauere de rato: vt. ff. ad Trebellianum. l. quidam. §. j. A D D I T I O. Et no. quod procuratori simpliciter & habenti speciale mandatum potest fieri restitutio hereditatis: non autem procuratori in rem suam, siue cessionario: vt est casus mirabilis in. l. si mulier. §. ex asse. ff. de iure dot.

ⁿ Diximus. vt. §. eo. §. sed quia stipulationes. & proximo. §. Et not. quod idem iuris est in toto quo ad totum, quod in parte quo ad partem: vt. ff. de acquirend. heredita. l. si seruus. & ff. de vsur. l. qui scit. in principio. Augu. cõtra. ff. de euiet. l. ex mille. in gloss. pro parte. A D D I T I O. Tu dic quod hæc regula procedit quando est eadem ratio in parte quæ in toto: aliã non, vt in cõtrario.

^o Quartam. vel etiam minus quartam: sed tamen agitur ad supplementum: vel retinebit: vt. ff. eo. l. j. §. si heres præcepto. in fine.

^b Hoc verum facta restitutio est: sed ante ipsam bene conuenitur. l. ita tamen. §. qui ex Trebelliano. ff. eo. Ange.

^c Et esse pro eo quod suppletur tenetur creditoribus: quia illud videtur habere ad restitutionem quotæ.

Simplicitas est legibus amica.

^a Potest tamen fideicommissario volente quartam totius hereditatis deducere: & tunc tenetur creditoribus pro sua rata. de quo et qualiter legatariis tenentur vide per Ang. hic.

^a Remanet. facti. C. de hered. instit. l. quotiens.
^b Actiones. scilicet creditorum, non legatorum. quod dic vt supra eo. §. sed quia in fi.
^c Infirmus. vt restituat retenta certa re.
 [Præterea.] C A S V S. Domine, vos dixistis mihi qualiter heres

oneratur ad præstationem fideicommissi, sed nunquid poterunt successores ab intestato fideicommissi similiter grauari? Respond. Iustinianus q sic, nam præter suos prædictos modos quibus in testamento grauatur heres ad restitutionem fideicommissi potest etiam quis, si forte esset intestatus moriturus, per fideicommissi rogare eum quem intelligit sibi de iure civili vel de iure prætorio ab intestato successurum, vt hereditatem suam totam vel partem eius, aut rem aliquam singularem, veluti fundum, hominem, vel pecuniam alicui restituat, sed licet hoc sit verum in fideicommissi, secus tamē est in legatis. Legata enim olim non nisi ex testamento valebant: & non solum successorem in vniuersitate ab intestato potest q's grauare: sed etiam cum cui aliquid restituitur per fideicommissum potest rogare, vt illud rursus alij totū aut pro parte restituar, aut etiam aliquid aliud quod tantū dē valeat. & hæc dicitur vsq; ad §. & quia prima.

Rogare. in codicillis.
^e Restituit. ideo potest ab his fideicommissum relinquere: quoniam sua sponte relinquere legitimam hereditatem videtur nō instituendo alij: vt. ff. de iure codic. l. faciuntur. §. j.
^f Non valeant. sed quo iure hoc est verū? antiquo nō: vt. ff. de leg. j. l. j. Itē nouo nō: vt. C. de leg. l. ij. Dic ergo antiquiori iure loci habere quod hic dicitur. Vel dic q' dicta. l. de leg. j. secundū nona iura loquitur, secundū quæ æquiparata sunt legata fideicommissis * vt. §. de leg. §. sed non vsque.

^g Restituitur etenim in quatuor q's honoratur, & onerari potest: vt. j. ritu. j. §. hoc solum. Sed nūquid quartā retinebit? Rñ. vt. j. tit. j. §. hoc solum. Et quia prima. [C A S V S.] Domine, iam video quid erat olim circa fideicommissi. & quid hodie obtinemus, Vnde cum satis manifestum sit quid de antiquitate tollatur, & in quibus per vestram constitutionem circa fideicommissi insisterē debeamus: transeat igitur si placet ad aliquam aliam materiā. Ad hoc respō. Amice, adhuc non est ad aliquam aliam materiā transeundum. Primo adhuc circa materiā fideicommissi insistentū est. namq; prima fideicommissorum cunabula à fide heredum pendebant, & tam quoniam quam substantiam acceperunt: & ideo primo diuus Aug. vt. §. dicitur est, fideicommissum ad legis necessitatem deduxit, & laqueis iuris innodauit. Igitur nos eun-

* Dicendo, quilibet mihi heres erit. & non est necesse exprimere propriū nomen, secundum Iasonem. Aegi Per. a) Et ideo quamuis dicto in codicillis relinquitur non potest, vt not. glof. in. d. l. i. ff. de leg. i. tamen relicta valent vt fideicommissi. & nihilominus habet effectum legati nisi in libertatibus & reuelis: de quibus dicitur vt. §. de codic. §. nō tantū.

feruntur: & res quæ remanet apud heredem, sine vilo onere hereditario apud eum remanet, quasi ex legato ei acquisita. Altero verò casu, id est quum quarta parte retenta rogatus est heres restituere hereditatem, & restituit: scinduntur actiones, & pro do drante quidem transferuntur ad fideicommissarium, pro quadrante remanent apud heredem. Quinetiā licet vna re aliqua deducta, aut præcepta, restituere aliquis hereditatem rogatus sit, in qua maxima pars hereditatis contineatur: æquē in solidum transferuntur actiones. Et secum deliberare debet is cui restituitur hereditas, an expediat sibi restituere. Eadem scilicet interueniunt & si duabus pluribusve deductis præceptisve rebus, restituere hereditatem rogatus sit. Sed & si certa summa deducta præcepta, quæ quartam, vel etiam maximam partem hereditatis continet, rogatus sit aliquis hereditatem restituere: idē iuris est. Quæ autē diximus de eo qui ex asse institutus est, eadē transferimus & ad eum qui ex parte heres scriptus est.

Ille qui ab intestato bona defuncti ceperit, & etiam fideicommissarius potest grauari de restituendo totam hereditatem, vel partem hereditatis. h. d. Arc.

Præterea intestatus quoque moriturus potest rogare eum ad quem bona sua vel legitimo iure vel honorario pertinere intelligit, vt hereditatem suam totam, partemve eius, aut rem aliquam, veluti fundum, hominem, pecuniam, alicui restituat: cum alio qui legata nisi ex testamento non valeant. Eum quoque cui aliquid restituitur, potest rogare vt id rursus alij aut totum, aut partem, vel etiam aliquid aliud restituar.

Quis sit huius literæ sensus, accerrimè inter iuris commenta-

dem principem circa fragmenta fideicommissi nuper superare contententes, ex quodam facto per Tribonianum virum excelsum sacri palatii quaestorem nobis relato, quandam fecimus constitutionem, qua statuimus, vt si quis testator heredem suum per fideicommissum rogauit, vt vel hereditatem vel aliquod speciale fideicommissum alicui restituat: & huiusmodi voluntas testatoris neq; ex aliqua solenni scriptura, neque per quinque testes qui in codicillis sufficiunt, probari possit: qui fidē heredis sui elegerit: in hoc casu si heres perfidia ductus fidē adimplere recuauerit, negando tale onus à testatore sibi fuisse impostum, si fideicommissarius iusiurandum ei derulerit: sacramento de calumnia à fideicommissi, prius præstito, necesse habebit heres vel iusiurandum subire, vel fideicommissi, siue generale siue speciale ab eo relicti fideicommissi solueret. & ita per nostram constitutionem induximus, ne vltima voluntas testatoris fidei heredis sui commissā depereat. Sed pone q' ille à quo fideicommissum petitur: postquam per sacramentum aut per testes conuictus fuerit, constareat fideicommissum à se relicti: ad legis tamen subtilitatem de currat, videlicet allegando ex minus solenni voluntate hoc fuisse relicti: certe in hoc casu in potestatem incidit mendacij: & nō obstare huiusmodi defensione ad fideicommissi, præstationē omnino cogendus est. Et hæc dicuntur vsque in fi. tit. Franc. de Arret.

Et quia prima fideicommissorum cunabula à fide heredum pendebant, & tam quoniam quam substantiam acceperunt, & ideo diuus Augustus ad necessitatem iuris eadem traxit: nuper & nos eundem principem superare contententes, ex facto quod Tribonianus vir excellētissimus quaestor sacri palatii suggestit, constitutionem fecimus, per quam disposuimus, si testator fidei heredis sui commisit, vt vel hereditatem, vel speciale fideicommissum restituat: & neque ex scriptura, neq; ex quinque testium numero (qui in fideicommissis legitimus esse noscitur) possit res manifestari, sed vel pauciores quam quinque, vel ne penitus testis interuenierit: tunc siue pater heredis, siue alius quicumque sit qui fidem heredis elegerit, & ab eo restitui aliquid voluerit, si heres perfidia tentus adimplere fidem recusat, negando rem ita esse subsecutam: si fideicommissarius iusiurandum ei derulerit, cum prius ipse de calumnia iurauerit: necesse eum habere vel iusiurandum subire, quod nihil tale à testatore auerit: vel recusantem, ad fideicommissi vel vniuersitatis, vel specialis solutionem coartari, ne depereat vltima voluntas testatoris fidei heredis commissā. Eadem obseruari censuimus & si à legatario vel fideicommissario aliquid similiter relicti sit. Quod si is à quo relicti dicitur

semel iurare: vt in authen. de his qui ingred. ad appel. §. fin. col. v. o. Necessè cum habere. sed nunquid hodie corrigitur hoc, cum nulli deferatur inuito: vt. C. de iureiur. l. fi. & l. generaliter. §. sed iuramento. vers. si autem? Respon. non: quia hæc est posterior constitutio Iustiniani: vt. C. de fideicommissi. l. fi. & ita est iste specialis casus, in quo quis compellitur iurare.
 P Coartari. nota propter contumaciam non iurantis eum condēnari: vt. C. de iura. calum. l. ij. §. penul.
 Q Eadem. scilicet vt compellatur iurare vel solueret.
 R Quod si, dixi quando contumax fuit non iurando, nunc quando iurauit, & per sacramentum fuit confessus, vel etiam antequam iuret: sed prius

Non est improbi, si quis alij virtute vinere cōtēdat, nisi hoc fiat ad humanā gloriam. §. cogitandum. in verb. zelus eis, & c. Authen. demō secundum Porc. Aegi. Per. Alias ex questor.

† scilicet fideicommissarius.
 † id est q' animo calumniandi non petet fideicommissum: quo casu defertur iuramentum heredi secundū Porc. Aegi. Per.
 † scilicet heredem vniuersitatis.

sed prius negauerat relictum: vt in fi. huius tit. dicemus statim.
 a *subtilitatem.* quæ est vt ex quo est voluntas non solennis, nō valeant ea quæ facta sunt: vt. C. de fideicom. l. si veritas. & C. de testa. l. non dubium. §. illud. *RECURRAT.* Ver. decurrat. fauor hic est magnus fideicommissorū in codicillis relictorum, vt omnimodo præstetur ab herede qui fateatur, postquā negauerit, confiteatur quidē aliquid à se relictum esse, sed ad legis subtilitatem *a* recurrat, omnino soluere cogendus est. *b*

TITVLVS XXIII.
 DE SINGVLIS REBVS
 per fideicommissum relictis.

Etiā res singularis potest per fideicommissum relinqui, & tam ab herede, quam à legatario.

Potest tamen quis etiā singulas res per fideicommissum relinque: veluti fundum, argētum, hominem, vestem, & pecuniam numeratam: & vel ipsum heredem rogare vt alicui restituat, vel legatarium, *d* quamuis à legatario legari non possit. *c*

Non tantum res testatoris, sed etiam heredis aut cuiuslibet alterius per fideicommissum relinqui potest. Et legatarius de re sibi legata vel sua vel aliena alteri restitueda potest grauari: dāmodo nō plus oneretur, quā honoratur. Et quādo res aliena legatur, vel ipsa vel eius astimatio præstanda est, Arretinus.

Annotat, ceterum quem fideicommissis grauari posse, quatenus honoratur.

Potest autē nō solum proprias res testator per fideicommissū relinque: sed & heredis, aut legatarij, aut fideicommissarij, aut cuiuslibet alteri. *f* Itaque & legatarius & fideicommissarius nō solum de ea re rogari potest vt eā alicui restituat, quæ ei relicta sit: sed etiā de alia, siue ipsi, *g* siue aliena sit, Hoc solū obseruādū est, ne plus quisquā rogetur: alicui restituere, quā ipse ex testamēto ceperit. nā quod amplius est, inutiliter

f *Alterius.* refert tamen an leget rem extranei, an heredis. primo casu distinguitur an sciuerit alienā, vel credidit suam: secundo nō, vt. §. de leg. §. quod autem: & ff. de lega. ij. l. vnum ex familia. §. si rem.

g *Ipsi.* scilicet legatarij.

h *Inutiliter.* facit. ff. de lega. j. l. planē. ij. §. fina. & l. videndum. & ff. de lega. ij. l. j. §. sciendum. & l. ij. §. Iulianus. & l. si legatarius. in princip. Sed contra in dicta. l. planē §. si cui. Sed ibi stetit per legatariū quo minus meliorē acceperit. vel melior videretur esse quem elegerit, vt argu. infra de act. §. præterea. Itē argu. contra. ff. de lega. ij. l. Imperat. §. j. ibi, enim uero. ** etiam ibi est casus in quo pl' grauar quis, quam honoratur, secundum Porc. Aegi. per.*

Etiā libertas seruo per fideicommissum potest relinqui: & non tantum seruo proprio, sed etiam alieno: vt quādo poterit ematur, & manumittatur. hoc dicit.

Libertas quoq; seruo per fideicommissum dari potest: vt heres eū rogetur manumittere, vel legatarius, vel fideicommissarij. Nec interest vtrū de suo proprio seruo testator roget, an de eo qui ipsius heredis, aut legatarij, vel etiā extranei sit. Itaque & alienus seruus redimi & manumitti debet.

Quōd si dominus eū nō vēdat: si modō nihil ex iudicio eius qui reliquit libertatem, perceperit: nō statim extinguitur fideicommissaria libertas, sed differatur quoad possit tēpore procedente, vbicunq; occasio serui redimēdi fuerit, præstari libertas.

Directe libertati datus, testatoris libertas efficitur: fideicommissariam autem adeptus libertatem, heredis est liberus.

Qui autē ex fideicommissi causa manumittitur, nō testatoris sit libertus, etiā si testatoris seruus sit, sed eius qui manumittit. *p* At is qui directē ex testamento liber esse iubetur, ipsi testatoris libertus sit: qui etiā orcinus *q* appellatur. Nec alius vllus directē ex testamēto libertatē habere potest, quā qui vtroq; tempore testatoris fuerit, & quo faceret testamētū, & quo moreretur. Directo *r* autē libertas tūc dari videretur, cū non ab alio seruu manumitti ro-

legato distinguitur, sciuerit vel ignorauerit rem alienam: vt supra de lega. §. quod autem. & §. non solum. ** Non vendat.* vel etiā si vendat, sed ultra instū pretiū vendere vult. nā tunc perinde est ac si nō vendat: vt. ff. de leg. ij. l. nō dub. §. fina. *l* *si modō.* interpositio est. *m* *Nihil.* si enim aliquid etiam modicū relinquitur alicui vt vēdat, & ille legatū accepit, compellitur vendere: vt hic, & C. de fideic. l. i. debet. & l. i. si te donatam. & C. ad leg. Fal. l. si ea cuius filium. *n* *Perceperit.* si dominus istius. *o* *Differunt.* quod differunt, non auferunt. *d* sic. ff. de iudic. l. cū furio sus. Arg. contra. C. de inoffic. testa. l. scimus. §. si. & ff. de usufruct. l. si usufruct. Itē not. quod in spicitur quod euenire potest. sic. ff. de iur. di. om. iud. l. si idē. §. si in glo. ad iudicari. & ff. de adi. l. si seruo. *p* *Eius qui manumittit.* id est heredis vel legatarij vel fideicommissarij. C. de fideicommiss. lib. l. hi quibus. Accursius. *q* *Orcinus.* sic dictus ab orco, id est manumissus ab eo qui tēdit ad orcu, id est infernū. Vel orthi. ab orthos quod est rectū. Vnde orthinus, id est directo manumissus. Vel ab orce, quod est capio (nā & inde archiorchus) quia mul. capiūt manumiss. si in testa. in quo mul. sūt.

DE SINGVLIS REBVS PER FIDEICOMMISSUM RELICTIS.

a] Et hec est iura videtur satis probari p istum text. quā se quōtur. Fr. Acc. M. si mul & alij do. vt refert Bar. in l. i. ff. C. eod. & Angel hic. fecidū quā erat practica, quod heredi ab initio nō negati deferretur fideicommissarius inramē tum, si testator volēs soluerit testari, fidei fidei commissi inter tale legatū. qui iurante erit securus: cōtra recusa: tē vero age re cōdictio ne ex isto §. b] Et quam vis eum in isto membro opi. Ioan. si comunis, tamē lo. Fab. hic eā impugnat etiā si in testa. vel codicil. fuerit relicta: & respōdet ad. l. si veritas. q. quādo heres negat li. cōte. legatarij habet duo remedia: vel q. deferat iuramentum: & obtinet i. ste. §. & d. l. fina. vel q. oneret se probatione: & tunc sibi imputetur, quia debet pbare dispo. tionē solē nem: vt ibi. *r* Nō potest quis pl' grauari, quam honoratur, imō debet habere iuramentum. l. j. §. Iulianus. ff. de lega. j. Aegid. Per.

De fideicommissis generalibus supra tit. i. dixit, nunc de specialibus dicit. Accur.

Potest. Totus iste titulus diuiditur in tres partes. Primo ponit de fideicommissis pecuniario. Secundo de libertatibus. Tertio per quæ verba fieri debeant. Secunda ibi, Libertas quoque. Tertia ibi, Verba. *c* *singulas.* non solum generaliter vt. §. tit. j. *d* *Vel legatarium.* scilicet rogare vt aliquid alicui restituat. *Non possit.* antiquo iure inspecto: sed nouo iure aliter est. nā potest à quolib. qui cōmodum quocūq; modo habet, legari & fideicommissi: vt. C. eod. de leg. l. ij. §. fina. & hoc itatim subiicit. *A D I T I O.* Dic secund. lo. Fab. q. accipiēdo legatū proprie, forte nō potest legari nisi ab herede, sed fideicommissi sic: vt. l. si fuerit. §. j. ff. de le. ij. & quod ibi nō. maxime per Bar. sed quia legatū & fideicommissū idem sunt, & facta sunt hodie similia & synonyma, ideo illa differētia hodie nō tenet: vt. d. l. ij. §. si. C. cōmunia de lega. & plenē nō. per glo. & doct. l. j. ff. de l. j. & ibi dixi. §. de. l. j. §. j. sed ibi Raph. dicit q. iste text. nō potest loqui de iure antiquo, cū hic sit verb. possit, dā dicit, lega. nō possit. nō autem dicit, legari non poterat, & c. dic vt per sum. Ang. cl.

** etiam ibi est casus in quo pl' grauar quis, quam honoratur, secundum Porc. Aegi. per.*

c *Et hoc quando species erat sua, si vbi aliena, procedit text. hic. Vbi autē requiritur species, si simpliter grauatur, habet ibi cū iste text. si alternatue, pcedit text. in. d. §. si cui.*

† Directa.

** At in contrarium facit text. in d. l. alieno.*

d *De isto brocardo dic vt per Barro. in. l. inter stipulā rem §. sacramenta. ff. de verb. obli. Orain' quis & vnde dicitur.*

^a Ex suo. non expectata manuissione ab alio faciēda.
^b Testamento. vel etiam codicillis testamento confirmatis: vt. ff. de manumis. testa. l. libertas
^c Comperere. quae competit hereditate adita etiam ab vno ex pluribus heredibus: vt. ff. de manu. testa. l. testamento manumis. §. testamento.

^d Maximè. ideo hoc dicit, quia quibuscumque verbis relinqui possunt: vt. §. de lega. in princip. siue directis, siue precariis: vt. C. cōmu. de lega. l. omne verbum. & facit. ff. ad Trebel. l. Scruola. ADDITIO. Et hoc verum, si verba important dispositionem, itē fideicommissum, vel ad hoc extendi possint exconiecturata mente testatoris: non aliās, vt. leg. pater. §. pater filios. ff. de l. ij. DE CODICILLIS.

¶ Volo: i. cupio Mando id est, cōmit. Hæc verba imperatiua nō sunt sed præcaria Cuiacius.

Quia testamenta et eorum accidentia dicta sunt: nunc de codicillis, id est de parvula vel de minima scripta voluntate. Nam ideo codicilli dicuntur, quia in breviori chartula vel codice quam testamentum scribantur: et solum in eis quedam fidei commissi relinquebantur: et tales sunt ad testamentum qualis est scapha ad navem. sed nunquid secundum hoc possunt fieri sine scriptura? Quidam dicunt quod non: sed tamen dico etiam sine scriptura hodie fieri posse, licet forte olim in scriptis tantū fierent: vt. C. de bo. liber. l. fin. in princ. Accursius.

Condicilli si ne scriptura fieri possunt. Diuisio.

A Nte Augusti etc. Iste titulus dividitur in quatuor partes. Prima, quomodo fuerint introductus usus codicillorum. Secunda, quando codicilli testamento confirmari valent. Tertia, an hereditas directo possit dari vel adimi in codicillis. Quarta, an quis possit facere plures codicillos. Secunda ibi, Non tantū. Tertia ibi, Codicillis. Quarta ibi, Codicillos. C. A S V S. Dico, iam video quod vultis tractare de codicillis, dicatis igitur mihi, si placet, quando primò ius codicillorū in vſu esse cepit, & quis primò introduxit codicillos? Ad hæc respō. Amice, ius codicillorū temporibus diui Augusti primò in vſu esse cepit: nā certū est ante Augusti tēpora ius codicillorū in vſu non fuisse: sed primò Lucius Lentulus, ex cuius persona etiā fideicommissa sumpturū originē, codicillos introduxit. Nam cum prædictus Lucius Lentulus in Africa diem extremū clauderet, quosdam scripsit codicillos in testamento suo confirmatos, quibus rogavit Augustū per fideicommissum, vt aliquid faceret. & cum diuus Augustus voluntatem suam in codicill. cōtētam impleuisset: postea cæteri aucto. principis secuti, fideicommissi p̄stebant: & filia eiusdem Lentuli legata in codicillis patris sui cōtēta soluit: ad quorū præstationem diuus Augustus iurisprudētēs cōuocauit: inter quos erat Trebatius, cuius tūc auctoritas maxima habebatur, & ab isdem iuriscōsul. quæsiuit, an vſus codicillorū recipi posset, & an nō dissoni essent codicilli iuris rationi: & dicitur Trebatius respondisse Augustō vtilissimū & necessariū fore vſum codicillorū, & maximè p̄pter lōgas & magnas peregrinationes, quæ apud veteres fuissent: vt si quis testamē. solēne propter impotentiā facti facere nō posset: faceret saltē codicillos, quib⁹ vltimā voluntatē declararet. vnde post illa tēpora cum etiā Labeo iuriscōsul. codicillos fecisset: iā nemini dubiū erat, quin codicilli iure optimo admitterentur. Et hæc dicuntur vsq; ad §. non tantū autem. ^e Confirmatos. Hic not. quod quatuor modis codicilli cōficiuntur aut enim in futurum confirmantur: veluti testamento prius factō,

in quo dictum est: quicquid dixerō in codicillis, valere volo. & postea codicilli facti sunt. Aut in præteritū: veluti codicilli prius facti, testamento factō postea confirmati sunt. & hi duo casus sunt. C. eo. l. siue in initio. Tertiū sūt cum testamento, veluti cū testator qui testamētū implere nequiuert, addiderit vt vincodice illorū haberet:

pi hoc, nec absonans à iuris ratione codicillorū vſus esset: & Trebatium suasisse Augusto, quod diceret vtilissimū & necessariū hoc ciuib⁹ esse, p̄pter magnas & lōgas peregrinationes, quæ apud veteres fuissent: vbi si quis testamētū facere non posset, tamē codicillos posset. Post quæ tēpora cū & Labeo codicillos fecisset, iā nemini dubiū erat, quin codicilli iure optimo admitterentur.

B Etiam ab intestato codicilli fieri possunt. Sed quando ante testamentum fiebant: non aliter valebant, nisi erant in testamento confirmati. Hodie verò semper videtur confirmati. Aretinus.

C Non tantū autem testamento factō potest quis codicillos facere, sed & intestatus quis decedēs fideicommittere codicillis potest. Sed cū ante testamentū factū codicilli facti erant: Papinianus ait nō aliter vires habere, quā si specialiter postea voluntate confirmetur. Sed diui Seuerus & Antoninus rescripserunt: ex his codicillis qui testamentū præcedūt, posse fideicommissum peti: si appareat eum qui testamentū fecit, à voluntate quā in codicillis expresserat, non recessisse.

D Codicillis nec dari nec adimi directo hereditas potest: nec instituto heredi cōditio adici, nec directo substitui: fideicommissi autem potest.

non. Nam nō tantum factō testamento potest quis codicillos facere: sed etiam intestatus decedēs codicillos facere potest: & in eis fideicom. relinquere. Papinianus tamen ait codicillos ante testamentum factos non aliter iuris necessitatē habere, nisi postea speciali voluntate testatoris & in testamento cōfirmentur. Sed diui Seuerus & Anto. rescripserunt ex codicillis ante testamentū factis postea cū effectu fideicō. peti, licet in testamēto subsecuto non fuerint expressē cōfirmati, si tamen appareat testatorē qui post factos codicillos facit testamētum, à voluntate in codicillis expressa nō recessisse. & ita nō est necessaria specia. cōfir. sed sufficit si nō appareat de cōtraria voluntate testato. Et hæc dicunt vsq; ad illum. §. codicillis autem. ^k Confirmantur. scilicet expressim; vel etiam si quoquo iudicio retineatur prima voluntas: vt. ff. eo. de iur. codi. l. ante tabulas testamēti. sed Ioan. cōtra. Nam siue ante siue post fiat, semper vidētur confirmati: vt hic dicitur statim, & ff. eo. de iur. codi. l. si quis cū. §. fi. & l. ab intestato. Acc. ADDITIO. In hoc tamē remanet hodie differētia secundū Ioan. Fab. quia quādo expressē confirmātur, valent iure directo, quæ in his continentur: secus si tacitè. l. liber. ff. de manu. testa. & de testa. & de test. tut. l. ij. quāuis glossa ibi noter contrariū.

[Codicillis autē.] C. A S V S. Domine, iam video quod codicilli ante testamentum & post testamentum fieri possunt, & ab intestato. Sed nunquid eandem potestatem habent codicilli, quam & testamētū? Ad hoc rñ. q̄ nō: imò codicilli in multis differūt à testamēto. Hereditas enim in codicillis nec directō dari, nec adimi potest: hoc ideo statutū est, ne ius testamentorū & codicillorū confundat. vnde nec ex hereditario directō in codicillis scribi potest: sed omnia supradicta in testamento fieri possunt, sed licet in codicillis hereditas

a] Nota: aliquid quando confirmatio præcedit sibi cōfirmabile. facit secundum Bal. & Saly. in. d. l. siue in initio. C. eo. titu. quod episcopus possit confirmare electionem sicut per patronos ecclesiarum, antequam fiat: quod vide. l. cū antea. C. de arbit. an quis possit approbare laudum antequam profertur, & sic an primo quis possit approbare & confirmare electionem antequam facta fuerit. Ang.

supra diximus. s. de heredum quali. & disse. s. sui. Accursus.

Ex filio nato. aliud si ex filia: vt. s. de patria potestate. s. filius.

Imo qui to gradu: secundu Nic. b] prima est melior fecidum eundem. Nico.

Prognatus. i. procul a me natus: quia in quarto gradu est mihi, qui vocatur abnepos: vt j. de gradi. s. iij. Vel dicb compositum poni pro simplici, id est natu vel natam. & sic pone pro nepote predicto. Vel dic melius, loquitur de omnibus descendentiu vterioribus: & ideo dicit prognatus, quia vsq; in infinitum succedunt: vt in auth. de here. abinresta. s. j. & sic proprie ponitur prognatus, id est procul natus.

Naturales. i. legitimi. An adoptiu. quo ad hoc vt sui dicantur: nisi emancipati fuerint. tunc enim interest, cum natu rales emancipati iure pretorio succedant: adoptiu non, vt. ff. de suis & legi. hered. l. j. s. suos. & j. cod. s. minus. Accur.

Silicet ab iustitato. secundus ex testamento, de quo dic vt p Angel. in s. hodie. s. de adopt. Item hoc no obinet i feudo etiam nono etiam si cu concessu idomi adopte tur agnatus, c. adoptiuus, i. c. si de feudo sue conto. & de suc. feu. c. i. vt per Ioan. Fab. & Ang. hic.

Quibus. s. suis hereditibus. Curia. Erat enim curia sine corpore in qualitate ciuitate, quae curia indigebat officialibus, vt negocia expediretur: vt in authen. de defen. ciuit. s. nulla. in fin. coll. iij. vnde quicunque vellet naturale suum filium dare illi curiae, vel ipsemet filius post mortem patris se offerre, no extantibus legitimis, vel pater testamento illud dicat, legitimus fiebat: vt in auth. quibus modis nat. effici. sui. s. quod veru. & s. si quis igitur. coll. vj. sicut fit remissio peccatorum his qui vadunt vltra mare.

Diuinium. i. principu. Theodosij & Leonis: vt. C. de natur. libe. l. si quis. & l. quoniam. Necnon eos. s. necesse est connumerari inter suos. Accursus.

Constitutiones. C. de nat. lib. l. cum quis. & l. nuper. Sustulerit. id est habuerit.

Instrumenta in quibus continetur matrimonium inter Titium & Bertiam esse continentur, & dotem datam esse. quae instrumenta dotalia vel nuptialia dicuntur: & sine his duobus, scilicet scriptura & dote, dicitur non valere matrimonium: quia lex plerumque de his dixit tali casu: vt hic, & s. de nup. s. si non alias: vt. ff. de re. iu. l. nuptias. nos dicimus valere matrimonium: d. vt. C. de nup. l. si vicinis. & in auth. de nup. s. nuptias. coll. iij. sed non fieri liberos legitimos: vt in auth. de trien. & se. s. si. coll. iij.

Iustos. repetere iustissimus.

Presertim. scilicet primi. nam & ob hoc retinent quidam prius concubinas, vt experiantur an ex eis possint filios habere: vt postea accipiant eas in uxores, vel repellant. quod scilicet vt repellantur, in vxore prohibuitur est, vt in authen. quib. modis nat. effi. leg. s. quonia. col. vij. A. D. D. E. T. I. O. Nota cautela gloss. quae vult habere filios: sed dicta cautela non est bona quo ad animam: quia omnis fornicatio est hodie prohibita: vt dixi. s. de nup. s. si aduersus. & s. si. Ang.

Censuum. q. d. non solum si nascantur postea, & viuat cum primis: siue non nascantur aliqui, siue etiam nascantur, & moriantur: vt. C. de nat. lib. l. nuper. Et not. quod etiam si legitimos habent ex vxore quondam: tamen haec valent, & siue ex libera siue ex liberta, siue ex serua quam postea manumiserit, & in vxore duxerit, haec seruantur: vt in authen. de incest. nup. s. si. colla. iij. & in au-

Peccata remittitur per regnantibus.

Matrimoniu sine scriptura & dote potest valere, sed non filii legitima ri.

Idem Ange. in s. fin. s. de nup. e] Istam cautela sequuntur Angl. & Potc.

Quod verum intelligitur: etiam sine scriptura.

then. de trien. & se. s. si. colla. iij. & in authentic. de filiis ante do. instrumenta natis. per totum titu. colla. iij.

Ita demum.] C. A. S. V. S. Domine, vos iam dixistis mihi. s. quod nepos & nepotis, & pronepos & proneptis, in numero suorum heredum computantur, si persona directo praecedens desierit in potestate parentis esse: siue hoc contingat morte, siue capitis demi. Si enim eo tempore quo quis moritur, filium habuit in potestate: nepos ex eodem filio procreatus, si eius heres anto esse non potest: quia pater eius gradu praecedens eum a iure sui heredis excludit: & idem est in pronepote intelligendum: & in caeteris liberorum personis. Si enim aliquis ex filio nepotem habuerit: ex eodem nepote pronepos non poterit suus heres existerre. Nepos enim, id est pater pronepotis, ipsum pronepote tantquam in remotiori gradu constitutum a iure sui heredis excludit. Et haec dicuntur vsque ad illum s. posthumi quoque.

Lios vel filias habuerit: no solum eos liberos qui post dotem editi sunt, iustos, & in potestate patris esse: sed etiam anteriores, qui & his qui postea nati sunt, occasione legitimi nominis praesertiterunt. Quod obtinere censuimus & si non progeneri fuerint post dotalis instrumentum confectum liberi, vel etiam nati ab hac luce subtracti fuerint.

Nepotes & infrahos etiam posteriores tum demum suorum nominis digni sunt, si in potestate constituti, primarias etiam partes in gradu occupent, quod accidit, si qui eos praecedebat, viuo adhuc parente desierit in potestate esse.

Ita demum tamen nepos neptisve, & pronepos proneptisve, suorum heredu numero sunt, si praecedens persona desierit in potestate parentis esse: siue morte id acciderit, siue alia ratione, veluti emancipatione. Nam si per id tempus quo quis moritur, filius in potestate eius sit: nepos ex eo & suus heres esse non potest: idq; & in caeteris deinceps liberorum personis dictum esse intelligimus. Posthumi quoque, qui si viuo parente nati essent, in potestate eius futuri forent, sui heredes sunt.

Suus heres statim post mortem parentis efficitur heres, etiam ignorans: licet sit pupillus, vel infirmus, & sine auctoritate sui administratoris.

Filius in potestate eius sit.] Quippe cum mortis tempore is nepotem gradu praecedat, sed & illud necessarium est, vt nepotem in hereditate praecedat. l. scripto. ff. vnde lib. s. cum autem. j. Cuiacius.

Etus, scilicet auu. Ex eo, scilicet apu. Personis, cum omnes liberi appellantur: licet post trinepotem impropre vt. ff. de gradi. l. iurisconsultus. s. pareres. & ff. de verborum signifi. l. liberorum.

Posthumi quoque.] C. A. S. V. S. Domine, iam vos plures enumerastis mihi qui inter suos heredes connumerari possunt. nunquid sunt alij qui alij praedictis qui debeant inter suos heredes connumerari? Resp. quod sic. Non enim solum iam nati, sed etiam posthumi inter suos heredes connumerantur. & hoc est verum, si tales sunt posthumi, qui si suo legitimo viuo parente nascerentur, sui & in potestate eius essent futuri. Scire enim debes quod sui heredes siue iam nati, siue posthumi etiam ignorantes heredes sunt: & licet furiosi sint, nihilo minus heredes existerre possunt: & hoc ideo, quia ex quibus causis nobis ignorantibus acquiritur, ex eisdem causis etiam furiosis acquiriri poterit: & statim post mortem parentis quasi continuatur dominium inter suum heredem & defunctum. & ideo pupillis hereditibus suis non est necessaria tutoris auctoritas ad hoc vt acquiratur eis hereditas: cum suis hereditibus etiam ignorantibus (vt supra dictum est) acquiratur hereditas. nec etiam furioso suo heredi consensu curatoris sui acquiratur hereditas, sed ipso iure. & haec dicuntur vsque ad illum s. interdum autem. Franc.

Sui heredes sunt. cum habeantur pro natis quotiens de eorum comodis

senfu, & nlla de ipsis in instrumento facta mentione. fecus tamen in legitimatione si qua per scriptum secundu Ang. hic.

Cõcordat cu hoc text. c. tanta. cum glof. i. extra qui filii sint legitimi.

Nepos tamen ex alio filio praemortuo bene esset suus heres vna cum isto filio viuito. Aegid. Per. g] Idẽ Fab. Plac. & Ang. gel.

a] Idè Ang. in s. cum autem, supra de iur. commodis quæritur: vt. ff. de sta. ho. l. qui in vtero. Et not. quòd posthumus dicitur propriè qui post humationem patris nascitur: & dicitur etiam impropriè ille qui factò testamento nascitur: vt. ff. de iniusto rup. testa. l. iij. §. j.

b] *Etiã ignorantes.* & iniuri, & statim, licet iure prætorio abstinere possint: vt supra de here. quali. & different. §. sui. & ff. si quis omiff. causa testa. l. j. §. prætermittitur. vers. qui sunt. **ADDITIONE.** Quòd prætoris beneficium etiam si non impetretur, competit ipso iure. l. ei qui se immiscuit. ff. de acquir. here. Ang.

c] *Heredes.* scilicet sui, aliàs non nisi per curatorem, secundum quòdam: vt. C. de curat. fur. l. fin. §. tali itaque.

d] *Acquiri potest.* sic. ff. de act. & oblig. l. si à furioso. in princ. & ff. si cer. pet. l. si à furioso.

e] *Quæst.* Hoc ideo, quia in corporibus dicitur propriè continuatio: sed dominium est incorporale. Hoc reprobo, quia & possessio est res incorporalis: & tamen vna cum alia continuatur: vt. ff. de acquir. possess. Pomponius, §. præterea. & §. in dotè. & §. si iussu. & §. sed & legatario. & §. penul. Dic ergo impropriè fieri continuationem: quia inter diuersa, non inter eadem fieri debet: sed pater & filius vnum fitione iuris sunt: vt. C. de impub. & aliis subst. l. si. §. si.

f] *Pupillis.* aliàs si est hereditas extranei, & non patris: tutoris auctoritas & pupilli actus necessarius est: nisi sit infans, quo casu sufficit tutor: vt. C. de iur. deli. l. potuit. & l. si infanti. §. parète. & ff. de tuto. & cura. da. ab his. l. impuberi.

g] *Interdum autem.* CASVS. Domine, vos dixistis mihi supra, q[uod] illi censentur sui heredes, qui erant in potestate parentum tempore mortis eorum. nunquid est illud generaliter verum, q[uod] existetes in potestate tempore mortis, sunt sui heredes & nulli alij? Ad hoc respon. q[uod] non. Quandoq[ue] enim contingit vt licet aliquis in potestate patris tempore mortis non fuerit: nihilo minus tamen suus heres pariter efficiatur: sicuti contingit in filiofamilias ab hostibus capto. Nam si post mortem patris in ciuitatem reuersus fuerit: suus heres patri efficitur. Ius enim postliminij semper fingit eum in ciuitate fuisse, & sic per consequens in potestate patris tempore mortis existisse: & ita postliminium eum patri suum heredem facit. Et non solum in hoc casu recipit prædicta regula instantiam: sed etiam in casu contrario. Contingit enim quòdoque, vt licet quis in potestate defuncti tempore mortis fuerit, tamen heres suus existere non possit: veluti si pater eius post mortem suam iudicatus fuerit reus perduellionis, & per hoc memoria eius damnata sit, nam in hoc casu licet filius in potestate patris tempore mortis extiterit: suus heres patri esse non poterit. Pater enim cuius memoria per sententiam damnata est, suum heredem habere non potest: cum hinc ei succedat. & hæc sunt vera de iustitia primitiua, sed hodie dici potest ipso iure filium suum esse heredem: licet postea sententia lata contra memoriam patris, definat esse suus heres. Et hæc dicuntur vsque ad illum, §. cum filius filiaue. Franc. de Aret.

h] *Interdum.* vt. ff. de ius & legit. l. j. §. sed si quis. vers. interdum. Acc. *Spus.* ff. de testa. l. lege Corn. in fi. contra. solu. ibi ille qui fuit captus, non fuit reuersus sed hic sic.

i] *Postliminij.* quòd fingit eum semper in ciuitate fuisse: vt. §. quibus modis ius pat. pot. solu. §. si ab hostibus.

k] *Post mortem.* Nota quòdam delicta transire contra heredem etiã lite non contestata: vt læsæ maiestatis in duobus casibus, quando quis contra principem vel rempublicam: fuit molitus: aliàs non: vt. ff. ad leg. Jul. ma. l. si. & his duobus casibus hic tantum loquitur.

l] *Item de reiduis & pecularis & reperundarum:* vt. ff. ad leg. Jul. re. pe. l. si. l. te apostatarus. vt. C. de apo. l. ij. & l. apostatarum. in fi. Quædã etiam non transeunt lite non contestata, vt omnia alia publica: vt. ff. de accusa. l. ex iudiciorum. Alia contestata lite transeunt, aliàs non:

m] *Interdum autem.* CASVS. Domine, vos dixistis mihi supra, q[uod] illi censentur sui heredes, qui erant in potestate parentum tempore mortis eorum. nunquid est illud generaliter verum, q[uod] existetes in potestate tempore mortis, sunt sui heredes & nulli alij? Ad hoc respon. q[uod] non. Quandoq[ue] enim contingit vt licet aliquis in potestate patris tempore mortis non fuerit: nihilo minus tamen suus heres pariter efficiatur: sicuti contingit in filiofamilias ab hostibus capto. Nam si post mortem patris in ciuitatem reuersus fuerit: suus heres patri efficitur. Ius enim postliminij semper fingit eum in ciuitate fuisse, & sic per consequens in potestate patris tempore mortis existisse: & ita postliminium eum patri suum heredem facit. Et non solum in hoc casu recipit prædicta regula instantiam: sed etiam in casu contrario. Contingit enim quòdoque, vt licet quis in potestate defuncti tempore mortis fuerit, tamen heres suus existere non possit: veluti si pater eius post mortem suam iudicatus fuerit reus perduellionis, & per hoc memoria eius damnata sit, nam in hoc casu licet filius in potestate patris tempore mortis extiterit: suus heres patri esse non poterit. Pater enim cuius memoria per sententiam damnata est, suum heredem habere non potest: cum hinc ei succedat. & hæc sunt vera de iustitia primitiua, sed hodie dici potest ipso iure filium suum esse heredem: licet postea sententia lata contra memoriam patris, definat esse suus heres. Et hæc dicuntur vsque ad illum, §. cum filius filiaue. Franc. de Aret.

n] *Potest dici.* scilicet verius.

o] *Definere.* scilicet lata sententiã. Nam non facit ipso iure definire heredem suum esse tale delictum.

p] *Cum filius.* CASVS. Quidam decessit, qui tempore mortis habebat filium in potestate, & ex altero filio præmortuo nepotes. Mòdo quæro, vtrũ iste qui gradu præcedit nepotes ex fratre suo, à successione intestati patris illos nepotes debeat excludere? Ad hoc respon. q[uod] no. Cum enim filius filiaue, & ex altero filio præmortuo nepos vel neptis extiterint: omnes simul ad hereditatè vocantur: nec ille qui gradu proximior est, in vltiore gradu constitutos à successione excludit. Equum enim esse visum esse, nepotes & neptes in locu patris sui præmortui succedere. Igitur paritate si quis intestatus decedens habuerit nepotè ex filio, præmortuo, pronepotè vel proneptem: omnes pariter ad successione vocantur intestati patris. Et quia in hoc casu placuit nepotes & neptes, & pronepotes & proneptes in locu patris sui præmortui succedere, cõueniès esse visum est, in stirpes, & non in capita eos heredes esse: ita videlicet vt filius ex vna parte existens dimidiam hereditatis habeat, & nepotes ex altero filio, siue sint duo, siue sint plures, alterã dimidiam cõsequantur: vt sicuti pater si viueret, vna cum fratre suo in vna dimidia totius intestato patri succederet. ita nepotes ex eo in locu eius succedentes, ad portionem eius tantummodo admittantur. Et idem est si ex duobus filiis præmortuis nepotes vel etiã neptes existant: & ex altero forte vnus vel duo: & ex altero filio præmortuo tres vel quatuor. Nã in hoc casu, sicuti in superiori ad vnũ vel ad duos ex altero filio natos dimidia pars hereditatis aui intestati pertinet: ita & ad tres vel quatuor vel plures ex altero filio natos altera dimidia pertinet. Et hæc dicuntur vsque ad illum, §. cum autem quæritur. Franciscus de Aretio.

q] *Ex altero filio.* secus si ex filia: vt. §. co. §. item vetustas. & §. co. §. diu. **ADDITIONE.** Hodie secus: vt ibi no. & in l. lege. in princ. C. de legit. heredi. Accursus.

r] *Idè Fab. Pla. & est in gula.* secundum Aug. hic. Crimina an post mortè possint inquiri.

vt omnia priuata delicta: vt. C. de deli. defun. l. j. & §. de perpe. & tẽpo. actionibus. §. non autem.

k] *Perduellionis.* ideo dicit perduellionis, quia per duellum fiebat certamen, si aliquis criminis huius dicebatur reus, quòd aliquid in ipsam principem vel rempublicam fuisset molitus, secundum Pla.

Et potest dici hoc & defendi: quia & secundum iura Romana videtur posse fieri debere pugna: & sunt aliqua arg. vt. ff. ad legem Aquil. qua actione. §. si quis in colluctatiõ. & ff. de re iud. l. commodis. & ff. de his qui not. infam. l. athletas. & C. de athle. l. j. & ff. de excusa. tut. l. athletæ. in princ. & C. quæ res pign. ob. poss. l. spem. & ff. de don. l. donationes. in fi. his enim legibus habetur mentio de tali pugna: quæ non fieret, nisi de iure esset: Vel dic perduellionis, i. hostilis criminis. nã perduelles hostes dicuntur: vt. ff. de verb. significat. l. quos nos.

l] *Memoria.* nam ipse etiam si mortuus, non potest danari nisi à deo: vt. ff. quæ senten. sine appel. re. l. penult.

m] *Damnata.* hoc scilicet modo, pronuntio contra imperium Lucii fecit:

se: & ideo bona eius in fiscum inferri, nam per hoc memoria damnatur: & infamia quadam defunctus afficitur: vt. §. quibus ex cau. ma. non li. §. j. & ex tempore commissi delicti alienationes ab eo factæ, non valent: vt. C. ad leg. Jul. maiest. l. penult. in fi. & ff. de dona. l. donationes. §. fin. **ADDITIONE.** Ex hoc loco notari potest, q[uod] de crimine alcius etiam post mortem querere licet: quòd verum est, si agitur propter bona, vel contra personam & bona: secus si contra personam vel de persona tantum: quia tunc non licet: cum crimina morte extinguantur. Vide pro hoc glo. not. in c. 2. nobis. ij. de senten. ex com. in notula, puta in hæresi. & c. Iurium allegationes breuitatis gratia omitto, quas illic videre poteris.

n] *Potest dici.* scilicet verius.

o] *Definere.* scilicet lata sententiã. Nam non facit ipso iure definire heredem suum esse tale delictum.

p] *Cum filius.* CASVS. Quidam decessit, qui tempore mortis habebat filium in potestate, & ex altero filio præmortuo nepotes. Mòdo quæro, vtrũ iste qui gradu præcedit nepotes ex fratre suo, à successione intestati patris illos nepotes debeat excludere? Ad hoc respon. q[uod] no. Cum enim filius filiaue, & ex altero filio præmortuo nepos vel neptis extiterint: omnes simul ad hereditatè vocantur: nec ille qui gradu proximior est, in vltiore gradu constitutos à successione excludit. Equum enim esse visum esse, nepotes & neptes in locu patris sui præmortui succedere. Igitur paritate si quis intestatus decedens habuerit nepotè ex filio, præmortuo, pronepotè vel proneptem: omnes pariter ad successione vocantur intestati patris. Et quia in hoc casu placuit nepotes & neptes, & pronepotes & proneptes in locu patris sui præmortui succedere, cõueniès esse visum est, in stirpes, & non in capita eos heredes esse: ita videlicet vt filius ex vna parte existens dimidiam hereditatis habeat, & nepotes ex altero filio, siue sint duo, siue sint plures, alterã dimidiam cõsequantur: vt sicuti pater si viueret, vna cum fratre suo in vna dimidia totius intestato patri succederet. ita nepotes ex eo in locu eius succedentes, ad portionem eius tantummodo admittantur. Et idem est si ex duobus filiis præmortuis nepotes vel etiã neptes existant: & ex altero forte vnus vel duo: & ex altero filio præmortuo tres vel quatuor. Nã in hoc casu, sicuti in superiori ad vnũ vel ad duos ex altero filio natos dimidia pars hereditatis aui intestati pertinet: ita & ad tres vel quatuor vel plures ex altero filio natos altera dimidia pertinet. Et hæc dicuntur vsque ad illum, §. cum autem quæritur. Franciscus de Aretio.

q] *Ex altero filio.* secus si ex filia: vt. §. co. §. item vetustas. & §. co. §. diu. **ADDITIONE.** Hodie secus: vt ibi no. & in l. lege. in princ. C. de legit. heredi. Accursus.

r] *Idè Fab. Pla. & est in gula.* secundum Aug. hic. Crimina an post mortè possint inquiri.

s] *Idè Fab. Pla. & est in gula.* secundum Aug. hic. Crimina an post mortè possint inquiri.

t] *Idè Fab. Pla. & est in gula.* secundum Aug. hic. Crimina an post mortè possint inquiri.

u] *Idè Fab. Pla. & est in gula.* secundum Aug. hic. Crimina an post mortè possint inquiri.

v] *Idè Fab. Pla. & est in gula.* secundum Aug. hic. Crimina an post mortè possint inquiri.

w] *Idè Fab. Pla. & est in gula.* secundum Aug. hic. Crimina an post mortè possint inquiri.

x] *Idè Fab. Pla. & est in gula.* secundum Aug. hic. Crimina an post mortè possint inquiri.

y] *Idè Fab. Pla. & est in gula.* secundum Aug. hic. Crimina an post mortè possint inquiri.

z] *Idè Fab. Pla. & est in gula.* secundum Aug. hic. Crimina an post mortè possint inquiri.

aa] *Idè Fab. Pla. & est in gula.* secundum Aug. hic. Crimina an post mortè possint inquiri.

ab] *Idè Fab. Pla. & est in gula.* secundum Aug. hic. Crimina an post mortè possint inquiri.

ac] *Idè Fab. Pla. & est in gula.* secundum Aug. hic. Crimina an post mortè possint inquiri.

ad] *Idè Fab. Pla. & est in gula.* secundum Aug. hic. Crimina an post mortè possint inquiri.

ae] *Idè Fab. Pla. & est in gula.* secundum Aug. hic. Crimina an post mortè possint inquiri.

af] *Idè Fab. Pla. & est in gula.* secundum Aug. hic. Crimina an post mortè possint inquiri.

ag] *Idè Fab. Pla. & est in gula.* secundum Aug. hic. Crimina an post mortè possint inquiri.

a *Æquum*. vt in authen. quibus mod. natu. eff. sui. §. ergo. ibi, quid enim legalius. colla. vij.
 o *Vocantur*. idem est & si per bonorum possessione vocetur: vt. ff. de contra tab. l. j. §. vocantur. Sed. contra. ff. de contra tabul. l. iij. §. j. Solu. nō est cōtra: quia ibi præcedit filius, quia patris loco est adoptatus in nepotem: vt. §. eod. §. ita demum.
 c *In stirpes*. j. tit. j. §. hoc etiam addendū. in fine. contra. Solu. vt ibi.
 d *Ex altero*. sic. j. eod. §. fin. sic. ff. de inoffic. testa. l. Papinianus. §. proinde si ex duob. sic &. C. de suis & legit. l. nepotes.
 e *Ex duobus filiis*. præ. mortuis.
 f *Ex altero*. scilicet filio.
 g *Vnus*. scilicet nepos.
 [Cum autem queritur.]
 C A S V S. Domine, iam video qui sunt heredes: & qualiter sui heredes succedūt, siue sint in eodē gradu, siue in diuersis gradibus constituti. Dicatis ergo mihi, quādo querendū est an aliquis suus heres esse possit: Ad hoc respon. Amice, cum queritur an aliquis suus heres existere possit: eo tempore querendum est, quo certum esse cōperit eū intesta. deceffisse: & hoc cōtingere potest etiam testamento destituto: quod patet tali exemplo: Quidam qui habebat filium in potestate, & ex filio nepotem, cōdidit testamentum: & in testamēto suo quandam extraneum instituit heredē, & filium propriū exheredauit. mortuo testatore, ante aditam hereditatē deceffit filius exheredatus. mortuo filio, extraneus heres scriptus deseruit testamentū, vel forte quia noluit adire hereditatem, vel morte vel alia causa impeditus heres esse non potuit. in hoc casu cum certū est potuerit heredem institūtū ex testamento non fieri heredem, neq; ex filio præmortuo suus heres auo ab intestato exiit: quia quando certū est patremfam. intestatum deceffisse, & ita causa testamenti redacta est ad causam intestati: solus nepos suus heres auo inuenitur. Et hæc obtinent non solum si iste nepos viuente auo natus sit: sed etiam licet post mortem aui sit natus, viuo tamen auo conceptus. Secus enim esset: si post mortem aui conceptus fuerit & natus. Nam certū in hoc casu suus heres auo existere non potest, & hoc ideo, quia nullo iure cognationis partem sui patris, id est auum suum attigit. Auo enim viuente nondum animal fuit. Et sicut ipse nepos post mortem aui conceptus & natus, suus heres auo esse nō potest: ita nec ille inter liberos connumeratur, quem filius emancipatus post emancipationem adoptauerit, vnde cum hi, videlicet nepotes nati post mortem aui, & a filio emancipato post emancipationem adoptati, non sint sui liberi quantum ad hereditatē de iure ciuili: neq; bon. posses. de iure prætorio petere possunt quasi proxi-

gnati. Et hæc de heredibus dicta sufficiat. Et hæc dicūt vt q; ad. §. emancipati autē. & litera planissima est vt q; ad finē tituli. Frac. h. Cum autem. eo diligenter notato, qui sunt sui heredes: nunc nota quo tempore querendum est qui suus heres sit.
 i *Certum est*. supra eo. §. ita demum. contra. Solu. vt ibi dixi.
 k *Sine testamento*. quod cōtingit. vij. modis: vt. §. eod. in prin. diximus in glo. extiterit.
 l *Quod accidit*. scilicet vt videatur quis sine testamento deceffisse.
 m *Hæc ratione si filius*. Huic similis alia species ponitur in l. j. §. sciendū. D. de suis & legit. here. cui Papin. in l. vlt. D. de cond. instit. Hæc videtur cōiūxisse his verbis, quæ admodū si exheredato, & quæ sequūtur: quæ tamē Papiniani sententia valde amputata aut certē deprauata est. Cuiac.
 n *Filio mortuo*. scilicet exheredato,
 o *Nō potuit*. morte præuētus: vt. §. e. §. ita demū.
 p *Solus*. s. suus heres.
 q *Certū est*. s. nepotē suū heredē esse: cum nullus præcedat eū: vt. §. eod. §. j.
 r *Mortuo*. antequā ad eatur ex testamēto hereditas. Vnde cōstat nō trāsmitti ad filiū de inoffic. querelā. imō etiā ea adita nō trāsmittetur olim: sed hodie contra: vt. C. de inoffic. test. l. scimus. §. si. &. l. si quis filium. ibidem.
 s *Deserto*. s. ab heredē, qui non vult adire.
 t *Attigit*. nec enim fuit proximus cognatus ei, s. auo viuo, quo viuo nōdū animal erat: vt. ff. vnde cognat. l. j. §. si quis proximus. Sed nūquid hodie per authen. succedit: vt in authē. de hered. ab intest. §. j. col. ix. P. dicit q; sic: quia naturalis causa tantū spectatur. Ioan. cōtra: quia nec de iure prætorio, quo casu naturalis inspiciet, admittet: vt sequitur: vt. j. eo. §. emancipati. & ff. de suis & leg. l. Titius. &. l. p. ad d. tit. Et hæc est cōmunis opinio: vt p. Io. Fab. & per Ange. hic.
 u *Ni autem*. s. cōcepti & nati post mortem aui.
 v *Quasi proximi cognati*. itaq; agnati, nā agnatos vocāt: R. A. M. q; sic: vt. ff. e. l. j. in fi. & in gl. si. Locōtra: quia ibi de cōceptis prius, natis postea, loquitur. Secus si postea cōcipiūt & nascūt, vt hic, & ff. de iniusto rup. testa. l. si q; filio. §. nō fuisse.
 x *Neque enim*. bona ratio: vt. §. de here. quali. & disse. §. sui. & §. eo. §. j. ibi, sui autem & c.
 y *Neque vllō alio iure*. scilicet neque vt patroni, neq; vt agnati, quos vocat lex. xij. tabul. vt. j. titu. j. in prin. & j. de suc. li. in princip. aliud cōtra: vt. j. titu. j. §. h.
 z *Soli sim*. scilicet emancipati.
 a *Cum suis heredibus*. s. cum aliis qui remanserunt in potestate.
 b *Pro parte*. s. dimidia: vt. ff. de verb. sign. l. nomē filiarū. §. portionis.

pariter ad hereditatem aui vocatur: nec qui gradu proximior est, vteriozem excludit. *Æquum* enim esse videtur, nepotes neptisque in patris sui locum succedere. Pari ratione & si nepos neptisve sit ex filio, & ex nepote pronepos proneptisve, simul vocantur. Et quia placuit nepotes neptisve, item pronepos proneptisve in parentis sui locū succedere: conueniēs esse visum est, non in capita, sed in stirpes hereditatem diuidi: vt filius partem dimidiam hereditatis habeat, & ex altero filio duo plurisve nepotes alteram dimidiam. Item si ex duobus filiis nepotes neptisve existant, ex altero vnus forte, aut duo, ex altero tres aut quatuor: ad vnum aut duos dimidia pars pertineat, ad tres vel ad quatuor altera dimidia.
 Vt quis suus dici queat, etiam destituti testamenti tempus inspicitur: quo sit, vt qui nepos mortis aui tempore suus non erat, si tamen destituito testamēto priorem locum occupat, sui heredis iura nanciscatur: modō viuo auo conceptus fuerit: alioquin nullatenus admittitur.
 Cū autem queritur, an quis suus heres existere possit: eo tempore querendū est, quo certum est aliquem sine testamento deceffisse, quod accidit & destituito testamento. Hæc ratione si filius exheredatus fuerit, & extraneus heres institutus, & filio mortuo postea certū fuerit heredem institutum ex testamento non fieri heredē, aut quia noluit esse heres, aut quia nō potuit: nepos auo suus heres existet: quia quo tempore certum est intestatum deceffisse patremfamilias, solus inuenitur nepos. & hoc certum est. Et licet post mortem aui natus sit, tamen auo viuo conceptus, mortuo patre

ti sunt proximiores cognati. Nūquid ergo tertio ordine inter cognatos vocatur? R. A. M. q; sic: vt. ff. e. l. j. in fi. & in gl. si. Locōtra: quia ibi de cōceptis prius, natis postea, loquitur. Secus si postea cōcipiūt & nascūt, vt hic, & ff. de iniusto rup. testa. l. si q; filio. §. nō fuisse.
 x *Neque enim*. bona ratio: vt. §. de here. quali. & disse. §. sui. & §. eo. §. j. ibi, sui autem & c.
 y *Neque vllō alio iure*. scilicet neque vt patroni, neq; vt agnati, quos vocat lex. xij. tabul. vt. j. titu. j. in prin. & j. de suc. li. in princip. aliud cōtra: vt. j. titu. j. §. h.
 z *Soli sim*. scilicet emancipati.
 a *Cum suis heredibus*. s. cum aliis qui remanserunt in potestate.
 b *Pro parte*. s. dimidia: vt. ff. de verb. sign. l. nomē filiarū. §. portionis.

emancipatus de iure ciuili incognitus ad successionem patris non venit: prætoris tamen beneficio per bonorum possessionē vnde liberi, perinde admittitur, ac si in eius potestate mansisset. Arcemus.
 Emancipati autem liberi iure ciuili nihil iuris habent (neque enim sui heredes sunt, qui in potestate parentis esse desierūt) neque vllō alio iure per legē duodecim tab. vocantur. Sed prætor naturali æquitate motus, dat eis bonorum possessionem. Vnde liberi, perinde ac si in potestate parentis tempore mortis fuissent: siue soli sint, siue cum suis heredibus concurrant. Itaque duobus liberis existentibus, emancipato, & eo qui tempore mortis in potestate fuerit: sane quidem is qui in potestate fuit, solus iure ciuili heres est, id est solus suus heres est. Sed cum emancipatus beneficio prætoris in partem admittitur: euenit vt suus heres pro parte heres fiat.
 Emancipati filij, qui sese adoptandos extraneo dedere, ita demum naturali patri olim successio: quæ si eo mortuo dissolueretur, nec ad eius nec ad adoptiui patris successionem vllō iure petuenire poterant.

Ar h.

Ar h.

Ar h.

Ar h.

At hi. scilicet vocantur emancipati ad successione patris: sed non omnes. & hoc sequitur, at hi &c.

Adoptionem. id est arrogationem.

Non admittuntur. ff. de contra tabu. l. ij. §. si quis filio. contra. Solu. ibi non valuit adoptio secundum Ioan. sed hic valuit. Vel distingue an detur extraneo, vt

hic an detur in adoptio nem nepos ex filio emâ cipato patri eiusdem, vt ibi: argu. supra de adop. §. sed hodie. Item. C. de adopt. l. pe. §. sed si quidem. quæ est contra. Solu. illam intellige: vt. j. eo. §. admonendi.

Cum is. scilicet pater naturalis.

Vivo eo. scilicet patre naturali.

Ab ipso. scilicet patre naturali.

Fuissent. vt supra de exhered. lib. §. emancipatos.

Extraneorum. si autem morte patris adoptiui facti essent iuris sui, durat agnationis ius inter eos, id est iter adoptiui & naturalis filium adoptantis non emancipatum, vt sibi succedat: vt. ff. de gra. ad. l. si filium naturale. & l. non facile. §. cognationis. & ff. vnde cog. l. j. cognationem. & de adopt. l. antepenul. M. Itæ & ipsi adoptiuo patri succedunt: vt. j. eo. §. sed ea.

Adoptiuo. post emancipationem, non prius: vt. s. eo. §. intestatorum. versu. nec interest.

Eius. scilicet naturalis patris.

Ad agnatos. Nam si non emancipat, certum est quod filij non succedunt naturali patri: & ita agnati succedunt: vt. s. prox. §. & sic in eius potestate esset ad quæ bona naturalis patris pertinerent: quod est absurdum & contra regulam iuris, vt hic, & ff. de hered. insti. l. illa institutio. circa princip. AD DITIO.

Itæ quia tunc videtur quæ auferretur ius questurum agnatis: quod est inconueniens. Et ex his nota quod neque ex testamto, neq; ab intestato potest esse voluntas captoria. Angelus Aretinus.

Minus ergo iuris. quia naturales emancipati iure prætorio vocantur: sed adoptiui emancipati non: vt. s. prox. §. ergo &c.

Naturales. & legitimi.

Emancipati. ab adoptiuo patre.

Non adiuuantur. nisi sint de suis: quia auus adoptauit nepotem in filium, & postea emancipauit: vt. ff. ad Terryllian. l. ij. §. liberi autem. versu. adoptiui.

Ciuilis ratio. id est emancipatio, quæ de iure ciuili est: vt. ff. de re. iu. l. actus.

Non potest. sic supra de leg. agnat. rûr. §. fina. sic. ff. de re. iur. l. nihil tam.

Institut.

Emancipati. ab adoptiuo patre, & post mortem naturalis: vt. s. §. prox. versu. post mortem.

Incipiunt esse. not. quod si emâcipetur filius, vel filia, vel deinceps, non sunt sui heredes: non tamen desinunt esse filij vel filia.

Eadem. quæ obseruantur in bonorum possessione vnde liberi, & in contra tabulas bonorum possessione seruantur.

Instituis. His enim institutis non datur hæc bonorum possessio, nisi præteritus rumpat testamentum, & huic scilicet instituto viam aperiat. & hoc est quod dicitur, nisi præteritus committat edictum: vt. ff. de contra tab. l. ij. §. si quis ex liberis, §. si autem præteritus nolit postquam semel agnouit, b institutus habet contra tabulas iure, & secundum tabulas: quod est mirabile: nec expectat præteritum: vt. ff. de contra tabu. l. si post mortem. §. fin. & de leg. præstan. l. nonnunquam. Accursius.

Quod facit ad quæstionem vt ex contemptu alicuius qui debuit in electione adhiberi: etia ipso nolente ceteri qui interfuerint, possint eam dicere nullam. Dic vt in c. quod sicut. extra de elect. per Iacon. Fab. hic.

Vt oportet. scilicet masculi nominati, femine inter ceteros: vt. s. de exhere. lib. §. j.

Exheredatis. Cum ergo matris præteritio p exheredatione habeat: vt. s. de exhered. libero. §. vlt. cessat ibi contra tabu. bonorum possessio: vt. ff. de contra tabu. l. illud. §. ad testamenta.

Et est ratio: quia etiam remoto emancipationis obstaculo (id quod prætor principaliter intendit) non esset seruus femina: cui eos in potestate habeat: vt. ibi. Ange.

In potestate. emancipatis committentibus edictum. nō aliis, secundum Mar. vt. ff. de contra tab. l. ij. §. si quis ex liberis. Sed Ioan. contra tabu. nullum dicere potest: & contra tab. suo in b: vt. ff. de cō. tab. Ang.

Sic s. de success. eo. §. si in princ. & infra de grad. cog. in Prin. & ff. de gra. aff. l. 1. §. sed admonendi. & l. 2. §. admonendi. eo. tit. & j. de ad sig. liber. in prin. Aeg. Perr.

Imò id est etiam si repudiat: vt est casus in l. nonnunquam. ff. de leg. præstā. Ang.

ADDITIO. Quod facit ad quæstionem vt ex contemptu alicuius qui debuit in electione adhiberi: etia ipso nolente ceteri qui interfuerint, possint eam dicere nullam. Dic vt in c. quod sicut. extra de elect. per Iacon. Fab. hic.

Vt oportet. scilicet masculi nominati, femine inter ceteros: vt. s. de exhere. lib. §. j.

Exheredatis. Cum ergo matris præteritio p exheredatione habeat: vt. s. de exhered. libero. §. vlt. cessat ibi contra tabu. bonorum possessio: vt. ff. de contra tabu. l. illud. §. ad testamenta.

Et est ratio: quia etiam remoto emancipationis obstaculo (id quod prætor principaliter intendit) non esset seruus femina: cui eos in potestate habeat: vt. ibi. Ange.

In potestate. emancipatis committentibus edictum. nō aliis, secundum Mar. vt. ff. de contra tab. l. ij. §. si quis ex liberis. Sed Ioan. contra tabu. nullum dicere potest: & contra tab. suo in b: vt. ff. de cō. tab. Ang.

Sic s. de success. eo. §. si in princ. & infra de grad. cog. in Prin. & ff. de gra. aff. l. 1. §. sed admonendi. & l. 2. §. admonendi. eo. tit. & j. de ad sig. liber. in prin. Aeg. Perr.

Imò id est etiam si repudiat: vt est casus in l. nonnunquam. ff. de leg. præstā. Ang.

ADDITIO. Quod facit ad quæstionem vt ex contemptu alicuius qui debuit in electione adhiberi: etia ipso nolente ceteri qui interfuerint, possint eam dicere nullam. Dic vt in c. quod sicut. extra de elect. per Iacon. Fab. hic.

Vt oportet. scilicet masculi nominati, femine inter ceteros: vt. s. de exhere. lib. §. j.

Exheredatis. Cum ergo matris præteritio p exheredatione habeat: vt. s. de exhered. libero. §. vlt. cessat ibi contra tabu. bonorum possessio: vt. ff. de contra tabu. l. illud. §. ad testamenta.

Et est ratio: quia etiam remoto emancipationis obstaculo (id quod prætor principaliter intendit) non esset seruus femina: cui eos in potestate habeat: vt. ibi. Ange.

In potestate. emancipatis committentibus edictum. nō aliis, secundum Mar. vt. ff. de contra tab. l. ij. §. si quis ex liberis. Sed Ioan. contra tabu. nullum dicere potest: & contra tab. suo in b: vt. ff. de cō. tab. Ang.

Sic s. de success. eo. §. si in princ. & infra de grad. cog. in Prin. & ff. de gra. aff. l. 1. §. sed admonendi. & l. 2. §. admonendi. eo. tit. & j. de ad sig. liber. in prin. Aeg. Perr.

Imò id est etiam si repudiat: vt est casus in l. nonnunquam. ff. de leg. præstā. Ang.

ADDITIO. Quod facit ad quæstionem vt ex contemptu alicuius qui debuit in electione adhiberi: etia ipso nolente ceteri qui interfuerint, possint eam dicere nullam. Dic vt in c. quod sicut. extra de elect. per Iacon. Fab. hic.

Vt oportet. scilicet masculi nominati, femine inter ceteros: vt. s. de exhere. lib. §. j.

Exheredatis. Cum ergo matris præteritio p exheredatione habeat: vt. s. de exhered. libero. §. vlt. cessat ibi contra tabu. bonorum possessio: vt. ff. de contra tabu. l. illud. §. ad testamenta.

Et est ratio: quia etiam remoto emancipationis obstaculo (id quod prætor principaliter intendit) non esset seruus femina: cui eos in potestate habeat: vt. ibi. Ange.

In potestate. emancipatis committentibus edictum. nō aliis, secundum Mar. vt. ff. de contra tab. l. ij. §. si quis ex liberis. Sed Ioan. contra tabu. nullum dicere potest: & contra tab. suo in b: vt. ff. de cō. tab. Ang.

Sic s. de success. eo. §. si in princ. & infra de grad. cog. in Prin. & ff. de gra. aff. l. 1. §. sed admonendi. & l. 2. §. admonendi. eo. tit. & j. de ad sig. liber. in prin. Aeg. Perr.

Et hi qui ab ipso patre in adoptati sunt, hæc prædicta verba vel ad text. sunt suppleta, vel textus ita legendus est: At hi qui emancipati in arrogatione, & hi qui a parente in adoptione dati sunt à lias Tribonianus videatur pulchre hallucinatus: vt scribo j. eo. §. sed ea omnia. in princ. Aeg. Perr. a) Dic quod ista differentia est secundum ius antiquum, quia secundum nomen debet dici contra: quia quando datur ascendentibus, non admittitur ad successione patris naturalis. quando extraneo, sic: vt. s. de adop. §. sed hodie. secti. Io. Fa. Sed tu die melius secundum Io. de Pla. quod hic loquitur de arrogatione: ibi de adoptione. Ang. j) alius admittuntur.

b) Imò id est etiam si repudiat: vt est casus in l. nonnunquam. ff. de leg. præstā. Ang.

c) Die vt. l. is qui in potestate. ff. de leg. præstā. nā vt hic est text. clarus: licet p emancipatus prætoris non tenet bono. possess. quia erat eis necessaria non tamē voluit eā denegare suis, in d concessit in casu quo voluit: vt dictis iuribus: quia qui vocatur ad contra tabu. non vocatur: vt. ff. de cō. tab. Ang.

* Sic s. de success. eo. §. si in princ. & infra de grad. cog. in Prin. & ff. de gra. aff. l. 1. §. sed admonendi. & l. 2. §. admonendi. eo. tit. & j. de ad sig. liber. in prin. Aeg. Perr.

K

* Matl o- a Sed ea omnia. * quæ .s. eo. §. at hi. dicta sunt, & .s. proxi. §.
 quiter hæc b Aliquam. q. d. quædam correximus, quædam retinimus.
 glof. nam in c Constitutione. vt. C. de adoptio. l. penul.
 §. per eâ hic d Naturalibus. & legitimis.
 citato, text. e Nonnullos. id est aliquos. Accursius.
 nō loquitur f Soluta. scilicet post
 nisi de arro- mortem. secus si ante: vt
 gatis in qui- s. eo. §. at hi.
 b nihil cor- g Ad neutrum. vt. s. eo. §.
 rigitur hic: at hi. Accur.
 sed antiqua h Vocabatur. hoc idē
 iura seruian- videtur etiam cōtinge-
 tur: vt patet re hodie in casu quem
 in fin huius habemus. §. hoc. §. ver-
 §. dic ergo sic- cu. nostra autem. C. de
 duorū alteri- riu. aut quod Triboniani
 riu. aut quod lectio hic lu-
 Triboniani xata est, id
 lectio hic lu- de filiis à pa-
 xata est, id tre in ado-
 de filiis à pa- ptione datis
 tre in ado- corrigens.
 ptione datis quid non est
 corrigens. in hoc tit. di-
 quid non est cū, cū nulla
 in hoc tit. di- de his 1 hoc
 cū, cū nulla titulo metio
 de his 1 hoc fiat. aut q. o-
 titulo metio portet exte-
 fiat. aut q. o- dere. §. at hi.
 portet exte- supra. c. vt
 dere. §. at hi. etia de adop-
 supra. c. vt etia intelligatur,
 etia de adop- quod vt fiat,
 intelligatur, sic legas illu-
 quod vt fiat, tex. vel ad
 sic legas illu- eum supple-
 tex. vel ad as: vt ibi di-
 eum supple- xi. Aeg. per.
 as: vt ibi di- §. alius, com
 xi. Aeg. per. positimus.

a] Opinione ista glo-
 contra Pla-
 appbat An-
 hic quo ad
 primâ quæ-
 stionē indi-
 stincte licet
 Io. Fab. vi-
 deatur stare
 cum Pla-
 Ho. Itē quo ad
 scēdā: nisi
 o peratur
 ipi patri
 adoptiuo.
 arg. l. in re-
 bus. §. pos-
 sunt. ff. com-
 mo. vel nisi
 pater natu-
 ralis ageret,
 & adoptia-
 tus non ut
 beat. §. in
 alere. §. si
 ar. l. p. §. si
 lib. agnō-
 §. alius ex
 heredatim.

Intestato. id est simul cum aliis naturalib: vt C. de suis & legi. l. si te. non tamē succedit aliis consanguineis sui patris adoptiu: vt. C. de adop. l. pen. §. sed si quidem. in fine. Accur. ADDITIO. Hoc verum de iure nouo, sec⁹ de iure antiquo vt. ff. de adoptio. l. qui in adoptionem. n. Ab eo. scilicet adoptiuo patre. Neque iure ciuili. quia non est in potestate sua. Neque pratorio. quia non est emancipatus ab eo vt supra de exhered. in princ. §. emancipatus. §. si. Inofficiosi. §. de inoffi. c. ita. §. tam autē. contra. Sol. illa intelligitur secūdam distinctionē huius. §. vt ibi dicitur. Sabiniانو senatu Consulto. quod non habemus: sed dicebat quod tres iuuenes arrogati offerrebat, vt vni eligeret. quo casu magna erat hæc solennitas. vt de ex constitutione diui Pij quartam ei dabat arrogator: quod hodie nō est in vsu: idē hoc casu vt & alius vt hic, & C. de adoptio. l. penul. §. quæ autem. Ad eum. scilicet quartam. Constitutione. vt. C. de adop. l. penul. §. si veo pater.

tuet, perinde acque si in familia alienam datus nō fuisset: idcirco ei intestato aut testato succedit. adoptiuo autē patri ex intestato tantū succedit: cōditio autē testamento preteritus, testatoris nequaquam impugnat iudiciū: nisi cupiam ascendentium in adoptionem datus sit. Sed ea omnia antiquitati quidem placuerunt: aliquam autē emendationem à nostra cōstitutione acceperunt, quam super his personis exposuimus, quæ à patribus suis naturalibus in adoptionem aliis datur. Inuenimus enim nonnullos casus, in quibus filij & naturalium parerum successione propter adoptionem amittebāt, & adoptioe facili per emancipationem soluta, ad neutrius patris successione vocabatur. Hoc solito more corrigentes, cōstitutionē scripsimus, per quam definiuimus, quādo patris naturalis filium suum adoptadum alij dederit, integra omnia iura ita seruari, atq; si in patris naturalis potestate permāssisset, nec penitus ad otio fuisset subsecuta: nisi in hoc tantummodo casu, vt possit ab intestato ad patris adoptiuu venire successione. Testamento autē ab eo factio: neq; iure ciuili, neque pratorio, ex hereditate eius aliquid persequi potest, neq; contra tabulas bonorum possessione agnita, neq; in officio quarela instituta: cum nec necessitas patri adoptiuo imponatur vel heredē eum instituere: vel exheredem facere, vt potē nullo naturali vinculo copulati, neque si ex Sabiniانو senatu consulto ex tribus maribus fuerit adoptatus. nam & in huiusmodi casu neque quarta ei seruatur, neque vlla actio ad eius persecu- tionem ei cōpetit. Nostra autem cōstitutione exceptus est is quē parens naturalis adoptandum suscepit. Vtroque enim iure tā naturali quā legitimo in hanc personā concurrente, pristina iura in tali adoptione seruamus: quemadmodum si paterfam-

a Parens. hoc infinitum accipit: vt. ff. de grad. ad. l. i. iurifconsultus.
 A §. parentes.
 r Seruamus. vt siue loco filij siue nepotis adoptretur, perinde habeatur ac si vere naturalis effet, scilicet filio procedente nepotem: vt. C. de adoptionibus. l. pen. §. quæ in filio.

liās sese dederit arrogadum, quæ specialiter & sigillatim ex præfate constitutionis tenore possunt colligi.

Explosa veteri iniquitate Diualibus cōstitutionibus statuitur vt ex filia nepotes pronepotēsve cum reliquis filiis & ex eis descendentibus, ad materni aui successione æquo iure vocentur, sed cū orientis deminutione: quæ etiam locum obtinet cū nepotes vnā cum filiis aut filiabus superstici- bus auiæ succedunt.

Itē vetustas ex masculis progenitis plus diligēs, solos nepotes vel neptes, qui quæve ex virili sexu descendūt, ad suorum vocabat successione, & iure agnatorū eos anteponebat: nepotes autē qui ex filiabus nati sunt, & pronepotes ex neptibus, cognatorū loco connumerās, post agnatorū lineā eos vocabat: tam in aui vel proau materni, quā in auiæ vel proauia siue paternæ siue maternæ successione. Diui autē principes nō sunt passi talē cōtra naturam, & iniuriam sine cōpetenti emēdatione relinquere: sed cum nepotis & pronepotis nomē cōmune sit vtriusq; tam qui ex masculis, quā qui ex fœminis descēdunt: ideo eūdem gradū & ordinē successione eis donauerunt, Sed vt amplius aliquid sit eis qui nō solū naturæ, sed etiam veteris iuris suffragiis muniuntur: portione nepotū vel neptū, vel deinceps (de quibus supra diximus) paulo minuendā esse existima- uerunt: vt minus tertia parte acciperēt, quā mater eorū vel auiæ fuerat acceptura, vel pater eorū, vel auus paternus, siue uater maternus, quādo fœmina mortua sit: cuius de hereditate agitur: hisq; (licet soli sint) ad euntibus, agnatos minime vocabāt. Et quemadmodum lex duodecim tabularum filio mortuo nepotes vel neptes, pronepotes vel pronepotes in locum patris sui ad successione aui sui vocat: ita & principalis dispositio in locum matris vel auiæ eos cum iam

Quemadmodum. quasi dicat, sic trāst vt in hoc casu qui sequitur.

Item vetustas. Correximus ius antiquū circa liberos primi gradus naturales siue adoptiuos, nunc circa vteriores.

Accursius. in hoc male.

Anteponebat. in hoc bene.

Vocabat. s. vetustas, non ciuili iuris auctoritas: vt. s. sed prætorij: vt J. titu. j. sed quia.

Tā in aui vel proau materni. Auus maternus respicit nepotē ex filia natum: Proauus maternus respicit pronepotem ex nepte ex filio vel filia nata. Idem tamē dicendum est in proauo paternum, q̄ respicit pronepotē ex nepote ex filia nato. Cui.

Quam auiæ vel proauia. Auiæ materna respicit nepotē ex filia natū, paternæ nepotem ex filio. Proauia paternæ pronepotē ex nepote ex filio filiæ nato natum, Maternæ pronepotē ex nepte ex filio filiæ. Cuiæ.

Materni. s. moriente masculo de cuius bonis agitur: vt. j. §. proxi.

Maternæ. scilicet moriente fœmina: vt. j. proxi. §. Accur.

Diui autem principes. vt C. de suis & leg. l. si de functus. & C. de colla. l. illam. circa princ.

Donauerunt. s. principes: sed non idem commo- dum, vt sequitur.

Veteris iuris. i. l. xij. tab.

Muniuntur. not. duas rationes vincere vnam: vt. s. de adoptio. §. sed hodie. in fi. §.

Diximus. s. nullo modo, nisi in tertio ordine succederet: vt. s. proxi. §. Paulo. Nota parū de tertia parte totius rei dici. sic in auth. de exhib. & intro reis. §. sancimus. in. gloss. nullum. colla. v.

ADDITIONE. Quod facit ad multa. imō tu dic q̄ hoc relinquatur arbitrio iudicis. l. hæc adiectio. ff. de verbor. signific. & l. cum furti. ff. de in li. iij.

Si agitur de hereditate patris ipsius auiæ. Aeg. Per. Si agitur de hereditate matris eius. s. patris eius. s. patris ipsius. Si agitur de hereditate matris ipsius aui paterni, & sic proauia.

m Existimauerunt, scilicet principes.
 n Mortua sit. not. duos casus. Si enī morit fœmina: nepotes vel neptes ex masculis vel fœminis id nihilū oli, nisi post agnatos: hodie cū deminutione tertiæ partis succedūt. Si morit masculus, nepotes ex filia tantū vocantur cū deminutione tertiæ partis, vt hic dicitur.
 o Hisque. scilicet qui descendunt ex fœmineo sexu.
 p Vocat. supra eod. §. cū filius. Accursius.

Partis tertie deminutione. Quod de hac deminutione tertie dicitur, corrigitur per sequentem. §. secundum M. sed nos secundum B. dicimus sequentem. §. loqui in quadam alia parte quæ debebatur agnatis, scilicet quarta: nõ autem de hac tertia. sed per auth. dicimus de hac tertia correctõ, scilicet vt æqualiter hodie veniant: vt in authen. de trien. & semis. §. neq; illo. colla. iij.

Constitutionis. quam nõ habem? vt sequitur.

Constitutione. vt. C. de suis & le. l. fi.

Transuersa linea. Sic in authen. de non elig. §. cũ igitur. circa fin. col. j.

His. s. nepotibus & pronepotibus ex filia.

Et tempora. vt in futuris casibus tantum valeant: vt. C. de suis & legi. l. vltima. Accursius.

Ita tamen. hoc qd sequitur, est referendũ. §. ad §. diui. nõ ad proximũ.

Antiquitas statuit. §. eo. §. cum filius.

Deminutione. scilicet quartæ quæ debebatur agnatis: non tertie quæ debebatur patris: vt. §. proxi. §. diximus.

Habeant. imò in capiti videtur diuidi: vt. j. tit. j. §. hoc etiã addendum. in fin. §. Sed ibi de collateralibus, hic de descendentibus loquitur.

Not. qd non tantum nepotes, sed & pronepotes succedunt in stirpes, & veniunt per representationem: cuius contrarium videtur dici in authen. de hered. ab intest. veni. §. huiusmodi. colla. ix. Ange.

DE LEGITIMA agnatorum successione.

Cõtinuatio.

Quia supra iij. proxi. dictum est qualiter succedant sui heredes sine liberi: & quia post suos vocatur prius agnati quam cognati: vt. j. eod. §. fin. et. l. j. §. post suos. ff. de suis et legi. ideo post titulum precedentem posuit istum. Angel. Aret.

Diuisio.

I nemo suus. Torus iste titulus diuiditur in. vij. partes. Primò, quãdo admittitur agnatus. Secundò, quis est agnatus. Tertio, vsque ad quatum gradum agnati veniunt, & vsque ad quotas personas femininas deuoluantur tam de iure vetustissimo, & de iure prætoris, quã etia media iurisprudentia. l. xij. tab. & tẽpore Iustiniani. Quarto, quod generi agnatorũ Imperator addit vnũ cognatum. Quintò, q lege. xij. tab. proximus agnatus vocatur: & quis dicatur proximus. Sextò, quod ex. l. xij. tab. proximo repudiãte sequens non admittebatur: hodie vero sic. Septimo, q filij emancipati hereditas est legitima patri. Secunda ibi, Sunt autẽ. Tertia ibi, Ceterũ. Quarta ibi, Hoc etiã addendũ. Quinta ibi, Si plures sint. Sexta ibi, Placebat. Septima ibi, Ad legitimam.

I si nemo. etiam vnus: vt. ff. de test. tut. l. si nemo.

Suis. §. titu. j. §. j. Accursius.

Prætor. §. tit. j. §. emancipati Accursius.

Constitutiones. supra tit. j. §. quibus connumerari. & §. item vetustas. versicu. diui. Accursius.

Existat. dico, & amplectatur. nam hæc duo necessaria sunt. Acc.

Successionem. defuncti. Accursius.

Institut.

designata partis tertie deminutione vocat.

Quãvis olim extantibus etiam ex filia nepotibus, quadrans hereditatis agnatis transuersalibus. defuncti deberetur, hodie tamen non debetur: item nepotes ex filia ex persona matris cũ aui filio succedentes, in stirpes succedunt.

Sed nos, cum adhuc dubitatio maneret inter agnatos & memoratos nepotes, quartam partem substantiæ defuncti agnatis sibi vindicantibus ex cuiusdã constitutionis auctoritate: memoratã quidem cõstitutionem à nostro Codice segregauimus, neque inferi eam ex Theodosiano codice in eo concessimus. nõstra autem cõstitutione promulgata, toti iuri eius derogatum est: & sancimus, talibus nepotibus ex filia, vel pronepotibus ex nepte, & deinceps superstitibus, agnatos nullam partẽ mortui successionis sibi vindicare: ne hi qui ex transuersa linea veniunt, potiores his habeantur, qui recto iure descendunt. Quam cõstitutionem nostram obrinere secundũ sui vigorem & tẽpora & nunc sancimus: ita tamen, & vt quemadmodum inter filios, & nepotes ex filio, antiquitas statuit non in capita, sed in stirpes diuidi hereditatem: similiter nos inter filios & nepotes ex filia, distributionem fieri iubeamus, vel inter omnes nepotes & neptes, & inter pronepotes & proneptes, & alias deinceps personas: vt vtraq; pgenies, matris vel patris, auiq; vel aui, portionẽ sine vlla deminutione cõsequatur: vt si forte vnus vel duo ex vna parte, ex altera tres aut quatuor extet: vnò aut duo dimidiã, alteri tres aut quatuor alterã dimidiã hereditatis habeat.

Quoquo modo, scilicet civili vel prætorio iure.

Agnatum proximi. Sui heredes sunt etiã agnati. l. filium. de suis & leg. here. l. j. §. j. C. de grad. & ad. l. de bonis. §. huic autẽ. de Carb. ed. sed differentia causa separatur sui ab agnatis. In ordine suorum non seruatur gradus prærogatiua: quod secus est in ordine agnatorum.

TITVLVS II. DE LEGITIMA AGNATORUM successione.

Post suo heredes, eosq; qui eorum loco habentur, agnatis proximis (id est per virilis sexus cognationem iunctis) successio defertur: in quorum etiã albo sunt qui civiliter (hoc est per adoptionem) sunt agnati.

Nemo suus heres, vel eorum quos inter suos heredes prætor vel constitutiones vocant, existat, qui successione quoquo modo amplectatur: tunc ex lege duodecim tabularum ad agnatum proximum pertinet hereditas.

Agnati sunt illi, qui ex linea masculina descendunt, vel etiam ex adoptione: dummodo sint in priori gradu. Ange.

Sunt autem agnati (vt primo quoque libro tradidimus) cognati per virilis sexus personas cognatione cõiuncti, quasi à patre cõnati. Itaque eodem patre nati fratres, agnati sibi sunt, qui & cõsanguinei vocatur: nec requiritur an etiam eandem matrẽ habuerint. Item patruus fratris filio, & inuicem is illi agnatus est. Eodem numero sunt fratres patruales, id est qui ex duobus fratribus procreati sunt: qui etiã consobrini vocantur. Quia ratio etiam ad plures agnationis gradus peruenire poterimus. Hi etiam qui post mortẽ patris nascuntur, iura consanguinitatis nanciscuntur. Non tamẽ omnibus simul agnatis dat lex hereditatẽ: sed his qui tunc proximiores gradu sunt, cum certũ esse cõeperit aliquem intestatũ decessisse. Per adoptionem quoq; agnationis ius cõstitit: veluti inter

secundum Ang. dispositionem absolutam debere intelligi secundũ ordinis prærogatiuam. Quod facit ad eum qui acceptit in emphiteusim: vel cui legatur aliquid pro se & filiis suis: vt videantur esse vocati secundum ordinis charitatem.

Dat lex. scilicet duodecim tabularum.

Sed his. & omnibus his: vt. j. eod. §. si plures.

Certum. quod est etiam scilicet factõ testamento, quod eundem: quod dic, vt. j. §. proxi.

Per adoptionem quoque. q. d. non solum iure naturali constituitur agnatio, sed etiam civili: vt per adoptionem scilicet quamlibet iure isto: vt. ff. de adopt. l. j. & §. de adopt. in princ. sed hodie per eam tantum ex qua transit in potestatem arrogatoris: vt. §. eo. tit. j. §. sed ea omnia. versic. nostra autem. sed tamen licet non fiat agnatus, scilicet hodie, quia non transit in potestatem extranet arrogantis: succedit tamen ab intestato patri tantum, non aliis patris agnatis: vt. C. de adopt. l. penul. §. sed ne articulum. ver. sed. si quidem. Accursius.

K ij

Hi diuidit hereditatem in capita, in illi in stirpe. In his habetur discretio sexus, in illis nõ item. Hi sunt heredes additione, illi existit. His capite deminutis nõ datur bonorum possessio. Vnde legitimi, illis tunc etiã datur bon. possessio. Vnde liberi. Agnati & sui dicuntur etiã legitimi. Cuiac.

Agnatum. capite non minutũ: vt. ff. de suis & legi. hered. l. capitis.

Proximum. i. qui proximior est defuncto. j. eo. §. plures. & §. pxim. Acc.

Sunt autem agnati. sic ff. de legi. tuto. l. sunt autem. Accur.

Libro. vt. §. de legi. agna. tut. §. sunt autem.

Cognatione. cognatio est genus, agnatio species: vnde quisquis est agnatus, est cognatus: sed non conuertitur.

Consanguinei, quasi ex eodẽ sanguine nati: ceteri agnati nõ dicuntur consanguinei: vt. ff. de suis & le. l. ij. & infra de successio. cogn. §. vulgo.

Inuicem. scilicet filius fratris patruo.

Etiã consobrini. improprie: vt. j. de gradi. cogn. §. quarto.

Inuicem consanguinitatis. s. ad suos fratres prius natos. ad reliquos vero agnatos agnationis tantũ ius acquiritur: vt supra proxi. diximus. Et est verum hoc si viuente eo de cuius hereditate agitur, cõcepti saltem erant: vt ff. de su. & legi. here. l. Titius. ibi, respõd. & ff. vnde cogn. l. j. §. si quis proximior. Accursi.

ADDITIONE. Alias ex persona sua nõ succedit: sed bene ex persona patris. Ange.

Non tamen. quamuis agnati vocentur ad hereditatẽ: non tamen &c.

ADDITIONE. Et sic nota

aliis, unde de legitimi & vnde agnati.

Quid autem in veteris an dicatur consanguinei: vide Angel hic.

icitur, hic, §. corrigitur: quia in stirpes fit diuisio hodie, sed post hos filios fratru fit diuisio in capita: vt in auth. de here. que ab intest. §. si igitur defundus neq. coll. ix. & in auth. vt fratrum filij. §. j. coll. ix. Vel dic, quod dicitur in authen. in stirpes diuidi, veru est quado cu

* id est, qua do succedunt nepotes sine patruo sup. si iure. ratio, quia equaliter distant a defuncto: ergo equaliter debent succedere: vt §. i. ibi. quoniam si plures.

† Vnde si sita tum est q primus qui iurauerit ca strum, habeat centu, & plures simul intrat: simul habebit centum, & partietur inter se, per hunc text. Argi. Perr. §. scilicet equaliter, & sic p capita.

† Tunc enim, scilicet cu non aditur hereditas ex testamento. Longo tempore. id est post mortem. Placebat, scilicet ex. l. xij. tabularum. In eo genere, scilicet iure, successio nis. Successionem non esse. id est successorium editum interagnatos locu non habere, scilicet de persona in personam: sed inter cognatos sic: vt. §. sequitur. vt. ff. de success. edic. l. j. §. quibus. sed de ordine in ordinē, seu de capite in caput sic, vt de liberis in agnatos, de agnatis in cognatos, & post in viru & vxore, vt sequitur, vt. ff. si tabu. test. nul. ex. l. j. respon. Nihil magis, id est no ideo magis. Sed nos, loquitur Iustinianus. Protulimus, s. in Greco. Cum satis, ratio prima. Apertum est, s. successorium edictum de persona in personam. Maxime, ratio. ij. Gradus, agnatorum. Ad legitimam, est enim filius agnatus patri proximus, vt. ff. de suis & legit. l. filius. quod ius no tollitur per capitis deminutionem, sicut neque inter fratres: vt hic. & C. de legi. tuto. l. iij. Accur. A D I T A O. Quauis tamen pater succedat filio ab intestato, & sic secundum tacitam eius voluntatem: vt. l. conficiuntur, ff. de iure codi. no tamen contra voluntatem, si ab ipso filio aliquid vel factum accepit, quod satis sit ad legitimam. l. j. §. si patens. ff. si a pa. quis fuer. ma. de qua materia dic vt per Ange. hic.

† Nota p euidencia q caput sine ordo est generalius: & sit quatuor: vnde liberi vnde agnati vnde cognati: & vnde vir & vxor: & vnumque que ipsoi continet sub se plures gradus: puta in vnde liberi sunt primo filij: secundo nepotes: tertio pronepotes: & sic deinceps: & eodem modo in quolibet capite.

† Nota p euidencia q caput sine ordo est generalius: & sit quatuor: vnde liberi vnde agnati vnde cognati: & vnde vir & vxor: & vnumque que ipsoi continet sub se plures gradus: puta in vnde liberi sunt primo filij: secundo nepotes: tertio pronepotes: & sic deinceps: & eodem modo in quolibet capite.

etenim personis precedebat, & successio nem admittentibus, ceteri gradus remanent penitus semoti: videlicet hereditate non in stirpes, sed in capita diuideda.

Licet sint plures agnati, tamen solus proximior in gradu vocatur. Et si plures sunt in proximiori gradu, omnes simul vocantur, hoc dicit. Areti.

Si plures sint gradus agnatorum: aperte lex duodecim tabularum proximū vocat. Itaque si (verbi gratia) sint defuncti frater, & alteri frater filius, aut patruus frater potior habetur. Et quauis singulari numero vsa lex duodecim tabularū proximū vocet: tamen dubium no est, quin si plures sint eiusdem gradus, omnes admittantur. Na & proprie proximū ex pluribus gradibus intelligitur: & tamen dubiu non est, quin licet vnus sit gradus agnatorum, pertineat ad eos hereditas.

Proximus inspicitur tempore testamenti destituti, quando testamentum factu est: alius autem tempore mortis testantis. Aretius.

Eum proximiorē agnatū etiam dicimus, qui destituti testamenti tempore proximior est.

Proximus autem, si quidem nullo testamento facto quisquā decesserit, per hoc tempus requiritur, quo mortuus est is cuius de hereditate queritur. Quod si facto testamento quisquā decesserit: per hoc tempus requiritur, quo certum esse coeperit nullum ex testamento heredem extituru. tunc enim proprie quisque intestatus decessisse intelligitur. Quod quidem longo aliquando tempore declaratur. In quo spatium temporis saepe accidit, vt proximior mortuo, proximus esse incipiat, qui moriente testatore non erat proximus.

Legē duodecim tabularū cessabat edictu successoriu de gradu in gradu, nisi quo ad tutelam onerata, vnus enim capitis persona defuncta, sequentes in gradu personarum nequaquam admittentur, sed protinus alteri capiti deferretur successio: quod hac constitutione emendatur.

Placebat autē in eo genere percipiendarū hereditatum successio non esse: id est, vt quauis proximius, qui secundum ea

¶ Pater. secus econtra: vt §. tit. j. §. emancipati. b. Constitutione. vt. C. de emancipa. lib. l. fina. Contracta fiducia, sic dicendo: ius succedendi in bonis tuis mihi referuo. vel etiam sic: emancipo te contracta fiducia. Non aliter. c. quod non erat rectum: vt. ff. de regul. iuris. l. secundu

quā diximus, vocatur ad hereditatem: aut spreuerit hereditate: aut antequā adeat, decesserit: nihilo magis legitimo iure sequentes admittantur. Quod iterum patres iure imperfecto corrigentes, no in totum sine adminiculo relinquebant: sed ex cognatorū ordine eos vocabant, vt potē agnationis iure eis recluso. Sed nos nihil perfectissimo iuri deesse cupientes, nostra constitutione quā de iure patronatus humanitate suggerente protulimus, sancimus successio nem in agnatorum hereditatibus non esse eis denegandam: cum satis absurdum erat, quod cognatis a patre apertum est, hoc agnatis esse reclusum: maxime cum in onus quidem tutelarum primo gradu deficiente sequens accedit: vt quod in onere obtinebat, non erat in lucro permissum.

Olim pater admittentur ad legitimam hereditate filij emancipati, si in emancipatione fuerat contracta fiducia. Hodie vero presumitur contracta esse fiducia. Areti.

Ad legitimam successio nem nihilo minus vocatur etiam patrens, qui non contracta fiducia filium vel filiam, nepotem vel nepotem, ac deinceps emancipat. quod ex nostra constitutione omnino inducitur, vt emancipationes liberorū semper videatur quasi contracta fiducia fieri: cum apud veteres no aliter hoc obtinebat, nisi specialiter contracta fiducia patrens manumisset.

TITVLVS III DE SENATVSCONSVLTO TERTYLLIANO.

Legē duodecim tabularū mater no succedebat filio ab intestato, nec econtra filius matri: sed ex constitutione senatusconsulti Tertylliani, si ingenua tres, libertina quatuor liberos emissa fuerat, illis ab intestato succedebat. Areti.

Annora, filiam etiam nuptiu datam in paterna semper relictere potestate.

Ex duodecim tabularum ita stricto iure vocabatur, & praponebatur masculorum progenie: & eos qui per foemini sexus necessitudinem sibi iunguntur, adeo expellebat, vt ne quidem inter matrem & filium

¶ Erat ratio diuersitatis: quia pater multu conferebat filio per egi. patro. tute. in fine. & mancipatio nem, se expoliado priuilegiis patriae potestatis. ideo in recompenatione admittebatur ad eum hereditatem Angel. c. lra glos. non est Accursij, sed additio.

¶ Manumisset. id est emancipasset. sic. ff. quado act. de pe. et an. l. j. §. alienatio.

DE SENATVSCONSVLTO TERTYLLIANO. Continuat. Post agnatos de quibus supra, succedunt cognati. ideo sequebatur videre de cognatis. Verum licet mater & filius sint cognati: tamen ex speciali prouisione sibi aduincem vt agnati succedunt: vt infra de suc. cogna. in prin. ideo post alios agnatos ante cognatos ponit de successione matris ad filiu. & econtra. Aretius. Differentia huius tituli & sequentis notari potest in his versibus: Matri dat maske geniti bona Tertyllianum. Fili maternas tibi res dabit Orficiannum.

Ex duodecim. Totus iste titulus diuiditur in quinque partes. Primu quod ex. l. xij. tabu. mater ad hereditatem filij, & econtra non admittentur. Secundu qualiter admittentur ex senatusconsulto Tertylliani. Tertio quare persone praponebantur tunc matri. Quarto constitutionem Tertylliani remouet. Quinto remouet alias constitutiones. Secunda ibi, Et primu. Tertia ibi, Præferuntur. Quarta ibi, Sed nos. Quinta ibi, Sed cum antea.

¶ Praponebat impropru. nam cognatos nullo modo vocabat, vt sequitur.

¶ Masculorum progenie, id est agnatos: vt §. tit. j. in prin.

¶ Necessitudinem. id est m' dicatur, cognatione, nam dicitur cognati necessarii: vt ff. de iusti. & iur. l. i. §. gna. l. i. §. proximus. Ange. d. Matrem & filium, qui aduincem sunt cognati: vt. §. de success. cogna. §. vulgo.

^a *Iuris angustia*. nota ius dici angustiosum, aliis iniquum dicitur: vt
^b de succel. li. in prin. & ff. quod quisque iur. l. iij. in prin.
^c *Postea*. post legem. xij. tabularum, & per diuum Claudium: &
 per senatusconsultum Tertyl. vt sequitur.
^d *Amifforum*. scilicet in acie principis: vt arg. de excu. tuto. in prin-
 cip. Vel dic quod gene-
 raliter statuit: vt. C. de
 in offi. testam. l. liberi. pri-
 ma verior est.

† aliis, dare
 tur.

^d *Eorum*. scilicet filiorū.
^e *Auia*. etiam hodie a-
 uia succedit sicut mater,
 vt in auth. de here. quæ
 ab intesta. §. cōsequens.
 colla. ix.

^f *Trium liberorum*. id est
 tres habens filios: nō autem
 in potestate: vt. §. de
 adop. §. fœminæ. quos
 tres habere videtur etiā
 si tergeminos peperit: sa-
 cundum Ioan. vt ff. de
 verborum significa. leg-
 ter enixa.

† Successio li-
 berorum est
 tritis. Aegi.
 Per.

^h *Parenis sit*. scilicet
 mater. Et ita not. de iure
 Romanorum vxorem
 alicuius esse in potestate
 parētis, nō mariti nisi
 sentu patris: quo ad debitum carnis.
 alius de iure Longobar-
 dorum: vt hic. & C. de
 condi. inser. l. si vxor tua.

ⁱ *Hæc tri-
 plex differe-
 tia sublara
 est per. §. sed
 nos. j. codē.
 Aegi. Per.*

^j *Iussu*. scilicet iure an-
 tiquo, cum quelibet he-
 reditas patri per filium
 quæreretur: vt. ff. de ac-
 qui. here. l. qui in aliena.
 in prin. Sed hodie in so-
 la profectitia, nō aduen-
 titia, scilicet exigitur ius-
 sus: vt. C. de bon. quæ li-
 ber. l. fin. §. siue econtra-
 rio. **ADDITIONE**. Nota
 quoddam in profectitis ius-
 sus hodie nō est corre-
 ctus: sed est necessarius
 vt olim. Idem not. gl. in
 fin. §. j. C. de bon. quæ li-
 ber. Ange.

^k *Liberi*. etiam adopti-
 ui: & ita demū si ipsi suc-
 cedere velint: vt. ff. eod.
 l. iij. §. liberi. & §. ita de-
 mum. Accursius.

^l *Defuncti*. scilicet filij
 de cuius hereditate nūc
 agitur.

^m *Suorum*. quod dic vt
 §. de here. quæ ab intest.
 §. j. & ij. & §. emancipari. & §. diui.

ⁿ *Primi gradus*. vt filij.
^o *Vterioris*. vt nepotes, & similes.

^p *Sed ex filia*. quasi dicat, non solum neposex filio masculo exclu-
 dit matrem defuncti: sed & nepotes ex filia.
^q *Preponitur*. id est præfertur.
^r *Defunctæ*. scilicet filia.

^s *Pater*. non adoptiuus: vt. ff. eo. l. ij. §. sed neque auus.
^t *Vtriusque*. scilicet filij & filia, hoc est maritus huius mulieris vo-

filiamve vltro citroq; hereditatis
 capiendæ ius daret: nisi quod
 prætores ex proximitate cognato-
 rum eas personas ad successio-
 nem, bonorum possessione *Vnde*
cognati, accommodata, voegbant.
 Sed hæc iuris angustia postea
 emendatæ sunt. Et primus quidē
 diuus Claudius matri ad solatiū
 liberorum amifforum legitimā
 eorum detulit hereditatem.

Postea autem senatusconsulto
 Terrylliano, quod diui Hadriani
 temporibus factum est, plenif-
 simè de tristi successione matri
 non etiam auia deferenda cau-
 tum est: vt mater ingenua trium
 liberorum ius habens, libertina
 quatuor, ad bona filiorum filia-
 rumve admittatur intestatorum
 mortuorū, licet in potestate pa-
 rētis sit: vt scilicet cū alieno iuri
 subiecta est, iussu eius adeat he-
 reditatē, cuius iuri subiecta est.

Filij defuncti excludunt matrē
 vtiq; in infinitū. Idem in patre &
 fratre, qui etiam matrem exclu-
 dunt. Soror autem defuncti vnā
 cum matre admittitur. Areti.

Præferuntur autem matri liber-
 ri defuncti, qui sui sunt, quive
 suorum loco sunt, siue primi
 gradus, siue vterioris. Sed &
 filia suæ mortuæ filius vel filia
 præponitur ex cōstitutionibus
 matri defunctæ, id est, auie suæ.
 Pater verò vtriusq;, nō etiam
 auus & proauus matri anteponi-
 tur, scilicet cū inter eos solos de
 hereditate agitur. Frater autem
 consanguineus tā filij quā filia
 excludebat matrē: foror autem
 cōsanguinea pariter cum matre
 admittēbatur. Sed si fuerāt frater
 & foror cōsanguinei, & ma-
 ter liberis honorata, frater qui-
 dem matrē excludebat: cōmunis
 autē erat hereditas ex æquis par-
 tibus fratribus & fororibus.

Abiecta antiqui iuris impieta-
 te, hoc iure vimur: vt quæcunq;
 matres (etiā si ter enixæ non fue-
 rint) intestatorum filiorū succes-

sionem exclusis agnatis cōsequā-
 tur, exceptis tamen defuncti filij
 fratribus ex vtroque vel altero
 parente natis, qui vnā cū matri-
 bus forma hic tradita succedūt.

Sed nos cōstitutione quā in
 Codice nostro nomine decora-
 to posuimus, matri subueniendū
 esse existimauimus, respicientes
 ad naturā, & puerperium, & peri-
 culum, & mortē sæpe ex hoc casu
 matribus illatam. Ideoq; impium
 esse credidimus, casum for-
 titum in eius admitti detrimē-
 tum. Si enim ingenua ter, vel li-
 bertina quater non peperit, im-
 meritò defraudabatur successio-
 ne suorum liberorū. Quid enim
 peccauit si non plures sed pau-
 cos peperit: Et dedimus ius legiti-
 mū plenū matrē (siue ingenuis,
 siue libertinis) et si non ter enixæ
 fuerint vel quater, sed eum tantum
 vel eam, qui quæve morte
 interceptæ sunt, vt sic vocentur
 in liberorum suorum legitimam
 successionem.

Mater præfertur omnibus aliis
 agnatis, exceptis fratribus & sororibus:
 & cū fororibus solum veniet
 ad dimidiā: & cum fororibus &
 fratribus, pro virili. Areti.

Sed cum antea cōstitutiones
 iura legitimæ successionis pscruta-
 tates, partim matrē adiuuabant,
 partim eam prægrauabāt, & non
 in solidū eam vocabāt, sed in qui-
 busdā casibus tertiā ei partē ab-
 strahentes, certis legitimis dabāt
 personis, in aliis autē contrariū
 faciebant: nobis visum est i recta
 & simplici via matrē & om-
 nibus personis legitimis antepo-
 ni, & siue vlla deminutiōe filio-
 rum suorū successiōne accipere,
 excepta fratris & sororis persona,
 siue cōsanguinei sint, siue sola co-
 gnationis iura habentes: vt quē-
 admodū eam toti alij ordini
 legitimo præposuim⁹, ita omnes
 fratres & sorores, siue legitimi
 sint, siue non, ad capiendas here-
 ditates simul vocemus: ita ta-

lenti succedere filio suo mortuo.
 Inter eos, scilicet auum & matrem defuncti. Si autem sit auus &
 pater & mater defuncti, præfertur auus matri & etiam patri: vt. ff.
 eo. l. æquissimum. §. j. Et nota quoddam hic fallit regula, si vinco vincen-
 tem &c. vt. ff. de diuer. tempo. præ. l. de accessionibus. §. nam qui
 mo. nam auus patri de-
 functi præfertur: vt. ff.
 eodem. l. æquissimum.
 §. j. & pater matri: non
 autem auus solus præ-
 fertur matri. Sic fallit in
 authen. de æqual. do. §.
 his consequens. col. vij.
 Item in authē. qui. mod-
 na. effi. sui. §. discretis. in
 glos. coniuge. coll. vj.
 Item ff. qui po. in pign.
 ha. l. Claudius. sic. ff. de
 iniusto rupt. testamen.
 l. pe.

^a *Inter eos*. scilicet auum & matrem defuncti. Si autem sit auus &
 pater & mater defuncti, præfertur auus matri & etiam patri: vt. ff.
 eo. l. æquissimum. §. j. Et nota quoddam hic fallit regula, si vinco vincen-
 tem &c. vt. ff. de diuer. tempo. præ. l. de accessionibus. §. nam qui
 mo. nam auus patri de-
 functi præfertur: vt. ff.
 eodem. l. æquissimum.
 §. j. & pater matri: non
 autem auus solus præ-
 fertur matri. Sic fallit in
 authen. de æqual. do. §.
 his consequens. col. vij.
 Item in authē. qui. mod-
 na. effi. sui. §. discretis. in
 glos. coniuge. coll. vj.
 Item ff. qui po. in pign.
 ha. l. Claudius. sic. ff. de
 iniusto rupt. testamen.
 l. pe.

^b *Excludebat*. sed malè
 hodie: vt infra eo. §. sed
 cum.

^c *Admirebatur*. & be-
 ne: vt infra eodem. §.
 sed cum.

^d *Liberis*. tribus, vel qua-
 tuor: vt. §. eodem. §. po-
 stea autem.

^e *In Codice*. non in eo
 quē habemus: sed in pri-
 mo. C. remansit: quæ est
 C. de iure delib. l. ij.

^f *Fortuiti*. scilicet habere
 vel non habere tot
 filios: cū ex diuina gra-
 tia hoc descendat.

^g *Peccauit*. nam si pec-
 carum est, magis fuisse
 mariti: vt. C. de le. hæ. l.
 lege. xij. tabu. in fine. j.
 respon.

^h *Eum*. scilicet cui suc-
 cedere vult.

ⁱ *Intercepti*. aliis inter-
 empti.

^j *Constitutiones*. quas nō
 habemus, secundum Io-
 an. Accursius.

^k *Personis*. patruo & fi-
 lio, & nepoti patru: vt
 C. eodem. l. fina. in fin. j.
 respon.

^l *Contrarium faciebant*.
 id est nil dabāt nisi præ-
 dictis.

^m *visum est*. vt. C. eod. l.
 fina.

ⁿ *Omnibus personis*. etiā
 patri defuncti: nisi in v-
 usufructu, & toto, quādo
 habebat defunctū in po-
 testate. aliis in belem tā
 tum, sed & in hoc casu
 hodie etiam in totum
 habet: vt. C. eodem. l. fi-
 na. & de legi. he. l. de e-
 micipatis. Iure verò au-
 then. ascendentibus de-
 fertur æqualiter pater-
 nis & maternis: vt in

^o *authen. de hered. ab intest. §. si igitur defunctis descendentes. col. ix.*

^p *ADDITIONE*. Dic quoddam hodie filio defuncto relicta matre &
 foror vel fratre aliter succeditur: vt authen. defuncto. C. eo.
 Ange.

^q *Deminutione*. quæ fiebat per agnatos supra dictos in prin. istius. §.
^r *Quemadmodum*. q. d. qui in vno honoratur, in alio grauetur: sic.
 ff. de iure iur. l. cum qui. in prin.
^s *Eam*. scilicet matrem.
^t *Simil*. scilicet cum matre.

Si vinco vin-
 centē te, vin-
 co te: quādo
 que fallit.

Quartum
 ius quo ma-
 ter indistin-
 ctè succedit
 Aegi. Per.

Fœminæ
 quæ liberis
 procreandis
 strenuam na-
 uabant ope-
 rā, olim lau-
 dabantur.
 Aegi. Per.

id est in
 capita.

Comodum
 sentis fen-
 tiat onus.

Sorores.

- a Sorores. hoc casu est hodie idem quod in sequenti. §. vt in authē: de nuptiis. §. penul. & §. & quoniam. collat. iij.
- b Legitima. quia sunt sorores ex utroque parente.
- c Cognationis. quia sunt tantum ex matre sorores.
- d Propterea. in successione.
- e Consulere. scilicet in tutore petendo. Accur.

ADDITIO. Et dic pe-
tēdo, scilicet intra annū,
vt hic. Et istam opinio-
nem dicit Angelus esse
communem: & eam tenet
tanquā magis equā,
per legem, sciāt. C. de
leg. here. quamuis Barr.
ibi & doct. velint quōd
teneatur petere statim
cū potest, nisi fuerit im-
pedita legitima causa:
ita quōd annum non
transcendat.

f Sciturus est, scilicet ma-
tribus negligentibus. a-
liās non perdunt: vt. C.
qui pe. tut. l. cum à ma-
tribus. & maioribus: a-
liās similiter non per-
dunt. vt. C. si aduer. deli.
l. ij. a. Accur.

g Impuberum. aliud si
puberes moriātur: vt. C.
eo. l. marres.

h Vulgo quæsitus. nisi
mater sit illustris. Sic e-
contra talis filius illustri
matri non succedit: vt.
C. ad Orfit. l. si qua illus-
tris. **A**DDITIO. Idē
si esset natus ex dama-
no coitu, secus si ex con-
cubina etiam illustri: vt
per Ang. hic.

**DE SENATVS-
CONSULTO ORFITIANO.**

Continatio. *Visum est ritū. Superiori
qualiter mater succedat filiis
per senatuscons. Terryllianū:
videamus nunc qualiter fi-
lij succedunt matri, quod sit
per senatusconsultum Orfi-
tianum.*

Hoc senatusconsulto filius
succedit matri, et, quam-
uis matri cognatus sit
non adgnatus, matris ta-
men agnatis præferitur.
eius auctore fuere. D.

**De quo &
item libelli
super eo for-
matione.
quorūque iu-
dem vt com-
petat requi-
rantur, vide
apud Ros. e.
tit. in. li. 7.
parte.
Diuisio.**

Marcus & Commodus oratione in senatu habita, aut per candida-
tor recitata. l. sacratissimi. D. ad Terryll. Aliud verò eius. S. C. caput
refertur à Paulo lib. iij. sent. ad legem Caniniam. Cassiodorus in li.
de Consulibus. Orfitio & Ruffo Coll. inquit, Imp. nequid boni-
tati deesset, seueriores quasque leges nouis constitutionibus tem-
perarunt. Cuiac.

Per contrarium. Totus iste titulus diuiditur in quattuor partes. Pri-
mò ponit qualiter filij ad hereditatē matris, & nepotes ad here-
ditatē auie admittantur. Secundò nunquid capitis deminutione, tale
ius succedendi tollatur. Tertio qui sunt illi filij qui ad hereditatem
matris admittuntur. Quarto subnectit nouum casum ad materiam
ab intestato. Secunda ibi, Sciendum est. Tertia ibi, Nouissime. Quarta
ibi, Si ex pluribus.

Per contrarium. id est econtrario, nam supra tit. j. tractatum est qua-
liter mater filio succedit: nunc dicit contra. Vnde versus.

Matri succedes a nate per Orfitianum.

Inuidiam portat eontra Terryllianum. **A**ccursus.
Liberi. Iste et ponitur pro filiis raturum: vt. j. e. §. j. ver. sed cum aliis
contra: vt. ff. de verbo. signi. l. liberorum.

Matrum. ingenuarum vel libertinarum: vt. ff. eo. l. j. respon. imò
& ancillarum, dummodo sit sibi facta mora in fideicom. i. bertate
præstanda: vt. C. eo. l. fin.

Legitima. non quia. l. duodecim tabularum daretur; imò dente-
Instituit.

men, vt si quidem solæ sorores
agnatæ vel cognatæ, & mater de-
functi vel defunctæ supersint: di-
midiam quidem mater, alteram
verò dimidiam partē omnes so-
rores habeant. Si verò matre su-
perlite & fratre vel fratribus so-
lis, vel etiam cum sororibus, siue
legitima siue sola cognationis
iura habentibus, intestatus quis
vel intestata moriatur: in capita
distribuat eus hereditas.

Quæ filio suo impuberi intra
anni spatium tutorem petere ne-
glexerit, ab eius successione (si in-
tra pubertatem decesserit) pros-
sus sit aliena.

Sed quemadmodū nos matri-
bus prospeximus, ita eas oportet
suz soboli, cōsulere: scituris
eis quod si tutores liberis nō pe-
tierint, vel in locū remoti aut ex-
cusati intra annū petere neglex-
erint: ab eorū impuberū moriē-
tiū successiōe merito repellentur.

Filio nō tantū legitimo, sed etiā
vulgo quæsitō mater succedit.

Licet autē vulgo quæsitus
sit filius filiæ: potest tamen ad
bona eius mater ex Terrylliano
senatusconsulto admitti.

**TITVLVS III
DE SENATVS CON-
SULTO ORFITIANO.**

Filius & nepos veniūt ad here-
ditatē matris & auie ab intestato
ex senatusconsulto Orfitiano. Ar.

Et cōtrarium autē
liberi ad bona ma-
trū intestatarū ad-
mittūt ex senatus-
consulto Orfitiano, quod Orfi-

gabatur: vt. §. tit. j. in prin. sed senatuscon. dat, quod vicem legis ob-
tinet: vt. j. de except. §. hæc exempli causā.

Et præferuntur, scilicet filij.

Consanguineis. id est cognatis. Accur. **A**DDITIO. Alibi exponi-
tur consanguineis, id est fratribus: vt. l. j. C. eo. tit. & illa communi-
ter tenetur. Ange.

Constitutionibus. quas
non habemus.

Nepotes. idem in aliis
descendentibus ex hac
linea dicam. Sed quid si
nepos iste fuit cōceptus
post mortem auie? Res-
pon. vt. §. de here. quæ:
ab intesta. §. cum autem.
diximus.

Capitis deminutione. s.
minima. nam per alias
omne ius etiā cognatio-
nis tollitur: vt supra de
cap. demi. §. quod autē.
Regulam. cuius tenor
est hic, & ff. de cap. de-
minutione. l. tutel. j.
respon.

Successio ex Terrylliano vel
Orfitiano non tollitur minima
capitis deminutione.

Sciendum autē est, huiusmodi
successiones quæ ex Terrylliano
& Orfitiano senatuscōsulto de-
feruntur, capitis deminutione
nō petimi, propter illā regulā
quæ nouæ hereditates legitimæ
capitis deminutione nō pereūt,
sed illæ solæ quæ ex lege duo-
decim tabularum deferuntur.

Etia filius vulgo quæsitus ad he-
reditatem matris admittitur.

Nouissime sciendum est, etiā il-
los liberos qui vulgò quæsi-
ti sunt, ad matris hereditatem ex
hoc senatusconsulto admitti.

Quotiens pluribus legitimis
hereditibus delata est hereditas,
non aduentium portio aduen-
tibus accrescit. quod accrescen-
di ius ad heredes quoque trans-
fertur.

Si ex pluribus legitimis he-
redibus quidam omiserint he-
reditatem, vel morte vel alia
causa impediti fuerint quo

naturali tantum: vt. C. eod. l. penult.
Hereditatem. scilicet vñ cum legitimis, nisi erat mater illustris, tūc
enim cum legitimis ab intestato non veniunt, secus in naturalibus
ex licita consuetudine procreatis: vt. C. e. l. pen.

Admitti. nunquid hodie succedit vulgo quæsitus? Videtur quōd
non: vt in authent. quibus modis nat. efficit. sui. §. vltimo. Sed tamē
distingue, aut est ex tali coitu qui possit damnari, vt incestus, adul-
terij, nefarij, & similis: quo casu nō succedit, cum ob hoc ipsum dā-
nandus est: vt in dicta authen. & ff. solu. matrimo. l. si ab hostibus.
aut non: & tunc succedit matri, vt hic non patri, cum sit incestus,
nam etsi habet certum patrem naturalem, non tamen succedit ei,
nisi in duabus vnciis ab intestato nō extantibus legitimis: aliās in
nihilum: vt in authent. quibus modis nat. efficit. sui. §. discretis.
colla. vij.

Si ex pluribus. Iste §. est communis ad omnes titulos quos in hoc
tertio libro habuimus, non tantum ad hunc titulum: & de iure ac-
crescendi inter legitimos tantum tractat: vt hic, & ff. eo. l. j. §. si ne-
mo. & C. de cad. tollen. §. his ita. Idem etiam est in his qui de iu-
re prætorio succedunt: vt ff. de bonor. possessione. l. iij. in fine. & l.
iij. & v. **A**DDITIO. Not. quōd iste §. est l. ff. de suis & legiti. here-
di. & incipit, Si ex pluribus.

Alia causa. vt si defecerit conditio sub qua instituti erāt: vt. §. qui-
bus mo. testa. instit. §. posteriori.

Id est quæ
ex nouis le-
gibus datur:
vt ex sena-
tuscons. Terryll.
& Orfi. & l.
tutel. in fi.
ff. de cap. de
Acgi. Per.

De æqui-
tate tamē ca-
uonica à pa-
rentib' sunt
alendi. t. eū
haberet. de
eo qui dur. in
maquā pol.
per. adult. ex
quo inferūt
do quod pa-
ter potest re-
linquere ba-
stardis p. do-
te & alimen-
tis: sed vltra
in fraudem
nō relinquit,
secundū An.

^a Adierim. sic ff. de leg. ij. l. cu pater. §. libertis. ibi. Ceterum prout.
^b Accrescit. sed pro qua parte? Respond. prout erant instituti. vt. C. de cadu. tollen. §. his ita. & supra de vulga. substitui. §. j. ^d Item nunquid est necesse iterum adire? Respon. nō, nisi quando ex alterius persona, puta serui, fiat mihi augmentum: vt. ff. de acquiren. heredi. leg. si solus. in. j. respon. & in fine. leg.

^c Quā adcreuerit. quā accresceret eis. Vel dic, antequam illi repudiarent, vel antequam adierit illorum portionem: non autem antequam suam partem adierit: immo adierant, vt sequitur. aliis non transmittentur olim, vel hodie: vt. C. de cada. tollen. §. in nouissimo. nisi in personis liberorum: vt. C. de his qui ante apertas tab. l. j. **ADDITION.** Hoc verum, nisi in hereditate ascendentiū ex vtraque linea, non in hereditate transuersaliū, vel extraneorum: quia non adita per liberos, ad posteritatem non transmittitur. Suus transmittit ad quoscunque, etiam extraneos. dic vt per Ange. hic.

^d Pertinet. s. augmentū supradictū, vel portio illorum.
DE SVCCESIONE cognatorum.
 Continetur per ipsum textum in principio ad precedentia. vel sic, et clarius: Quia supra de successione suorum et agnatorum dictum est: quia post illos vocantur cognati. ideo sequitur de successione cognatorum.

^e Off. suos. Totus iste tit. diuiditur in tres partes. Primū quādo cognati admittantur, & quo iure. Secundū qui sunt cognati. Tertiū vsque ad quom gradum cognati & agnati admittuntur: Secunda ibi, Quā parte. Tertia ibi, Hoc loco.

^f Suos. vt. §. de heredi. quæ ab intestato. §. j. & de serui. cognā. §. j.
^g Prætor. vt. §. de heredi. quæ ab intestato. §. emancipati.
^h Constitutiones. vt sup. de hered. quæ ab intest. §. quibus. vt si. nec non. & §. item veritas. vt si. diui.

ⁱ Agnati. vt. §. de legitima agna. sic. in princ.
^k Et hi. scilicet qui sunt de numero legitimorum.
^l Senatusconsulta. vt. §. proximis duobus titulis.
^m Constitutio. vt supra de legitima agnatorū successione. §. hoc etiā.

ⁿ Proximos. scilicet quos nemo cognatus antecedit vel præcedit: siue vnus sit, siue plures, & inspicitur quis proximior sit eo. tempore quo bonorum possessio defertur: vt. ff. e. vnde cognā. l. j. §. proximus. & §. gradatim.
^o Cognatio. Nunquid ergo inter seruos datur hæc bonorū possessio? Respon. etiā si fiat postea liber, non datur: vt. ff. eo. vnde cognā. l. j. §. pertinet. & l. i. qui. Sed nunquid adoptiuus, quia non videtur ibi naturalis causā? Respon. sic. quia quibus agna. scitur, & cognascitur: vt. ff. eo. vnde cognā. l. j. cognationem. Accursius.

ADDITION. Sed hoc non obrinet iure nouo, Vide. §. de here. quæ ab intestato. §. at hi qui. versicu. post mortem. in fin. ^o Quique breue debet esse illud que. ^p Non habentur. vt. §. tit. j. §. sciendum. ^q Tertio ordine. nam sunt quatuor ordines succedendi: vt. ff. si tabula testa. nullæ extra. l. j.

^r Exceptis. nam isti inter legitimos numerantur. ^s Quos. scilicet fratres emancipatos & sorores. Accursius. ^t Lex Anastasiana. quam non habemus, sed de ea habetur mentio. C. de leg. tur. l. iij. de leg. hered. l. fina. §. j. Accursius. ^u Integri iuris. id est nō emancipatis. ^x Deminutione. tertia partis forte. ^y Eos. s. fratres emancipatos. Accursius. ^z Cognatis. scilicet anteposit. & sic vocantur cū fratribus, & agnatis & cognatis vteriorib⁹ præferuntur, ^a Eos etiam. non solum agnatos capite minutos: vt supra. ^b Tertio gradu. scilicet, cognationis. ^c Proximitatis nomine.] Hoc proprio nomine cognatio naturalis significatur: nam que in ea sola proximitas spectatur. In suorum, in agnatorū ordine, non quis sit proximior, sed quisu⁹, quis agnatus spectatur: ac sepe fit vt proximiorē suis vel agnatis excludat. §. repetitis §. vlt. j. tit. prox. Cuiacius. ^e Liberi. vt supra de heredi. quæ ab intest. §. admonendi. **ADDITION.** Dic, hodie immutatum est: vt habetur. C. de adop. l. penul. Angelus. ^d Eodem gradu. l. tertio, pura cognationis. ^e Species est. nam agnatio genus est. Confranguntur ius est illa quæ inter fratres tantum est, vt ff. de suis & legit. l. ij. j. respo. & §. de leg. agna. successio. §. j. ^f Cognati sui sibi. sic ff. eo. l. si spuris. ^g Itaque omnibus. inter se, & cum matre: vt. ff. vn. de cog. l. hac parte. ^h Hoc loco. iste §. cōmunis est ad tot. istū titulū, & illū. §. delegi. agnat. succed. sic. tit. j. §. fina. ⁱ Legitimus. scilicet agnatis. ^k Proximitatis. i. cognationis. ^l Prætor. caute tacer hic de iure ciuili. nam cognati de iure ciuili non vocantur. Accursius. ^m Vsq̄ ad sextum. imō videtur quōd vsque ad quintum tantum vocentur tam agnati quā cognati: vt. ff. de vetera. mil. suc. l. ij. §. fin. Sed respon. illa etiā in castrensibus loquitur, hæc in aliis. Vel dic q̄ ibi erat de facto. s. quidā in quinto gradu. & ita factum narrat. **ADDITION.** *Dic quōd prima solutio probatur, & obstat in duobus quōd ad agnatos & cognatos: sed ibi speciale, quia ius priuilegiatum, quōd non transit sicut ius commune. Angel. ^a Ex septimo. subaudi qui sunt. ^o Nare ve. sed nunquid sunt alij in septimo gradu? Respon. multi & alij esse possunt: vt colligitur. j. tit. j. §. sexto. Itē & quare magis hi vocantur

minus adeant: reliquis qui adierint, accrescit illorum portio: & licet antē decesserunt quā adcreuerit, ad heres tamen eorum pertinet. ^d

TITVLVS V. DE SVCCESIONE cognatorum.

Vbi defuncto neque suus heres, neque agnatus superest, tunc proximiores cognatos, id est per feminas oriundos, ad successionem vocat prætor: in quorū numero sunt emancipati agnati, solis tamē fratre & sorore demptis.

Post suos heredes, eos quos iter suos heredes prætor & constitutiones vocant: & post legitimos (quorum in numero sūt agnati, & hi quos in locum agnatorum tam supradicta senatusconsulta, quā nostra crexit constitutio) proximis cognatos prætor vocat, qua parte naturalis cognatio spectatur. Nam agnati capite deminuti, quique ex his progeniti sunt, ex lege duodecim Tabularum inter legitimos non habentur, sed à prætorē tertio ordine vocantur: exceptis solis tantūmodo fratre & sorore emancipatis, non etiam liberis eorum, quos lex Anastasiana cum fratribus integri iuris constitutis, vocat quidem ad legitimam fratris hereditatem, siue fororis: non æquis tamen partibus, sed cum aliqua deminutione, quā facile est ex ipsius constitutionis verbis colligere. Aliis vero agnatis inferioris gradus, licet capitis deminutionem passi non sunt: tamen anteposit eos, & procul dubio cognatis.

Transuersales per lineam femininam, & liberi in alterius familia adoptiua existentes vocantur ex isto ordine. Arctinus.

Eos etiā qui per femininā sexus personas ex transuerso cognatione iunguntur, tertio gradu proximitatis nomine prætor ad successionem vocat. Liberi quoque qui in adoptiua familia sunt, ad naturalium parentum hereditatem hoc eodem gradu vocantur. Vulgo quæritur non habet agnationem, sed cognationem: ideo succedit matri, & aliis ex sua linea descendensibus isto ordine Arctinus. Vulgo quæritur, nullos habere agnatos manifestum est: cum agnatio à patre, cognatio à matre sit: hi autem nullum patrem habere intelliguntur. Eadem ratione ne inter se quidem possunt videri consanguinei esse: quia consanguinitatis ius, species est agnationis. Tantum ergo cognati sunt si bi, sicut & matri cognati sunt. Itaque omnibus istis ex ea parte competit bonorum possessio, qua proximitatis nomine cognati vocantur. Agnati ad decimum vsque gradum, cognati verō in sextum, ad hereditates ex intestato admittuntur. Hoc loco & illud necessariō admonendi sumus, agnationis quidē iure admitti aliquē ad hereditatem, etsi decimo gradu sit: siue de lege duodecim tabularū quæram⁹, siue de edicto quo prætor legitimis heredibus daturū se bonorū possessionem pollicetur. Proximitatis verō nomine his solis prætor bonorum possessionem promittit, qui vsque ad sextum gradum cognationis sunt, & ex septimo à sobrino sobrinaque nato natæve.

ab intestato. §. at hi qui. versicu. post mortem. in fin. ^o Quique breue debet esse illud que. ^p Non habentur. vt. §. tit. j. §. sciendum. ^q Tertio ordine. nam sunt quatuor ordines succedendi: vt. ff. si tabula testa. nullæ extra. l. j.

^r Exceptis. nam isti inter legitimos numerantur. ^s Quos. scilicet fratres emancipatos & sorores. Accursius. ^t Lex Anastasiana. quam non habemus, sed de ea habetur mentio. C. de leg. tur. l. iij. de leg. hered. l. fina. §. j. Accursius. ^u Integri iuris. id est nō emancipatis. ^x Deminutione. tertia partis forte. ^y Eos. s. fratres emancipatos. Accursius. ^z Cognatis. scilicet anteposit. & sic vocantur cū fratribus, & agnatis & cognatis vteriorib⁹ præferuntur, ^a Eos etiam. non solum agnatos capite minutos: vt supra. ^b Tertio gradu. scilicet, cognationis. ^c Proximitatis nomine.] Hoc proprio nomine cognatio naturalis significatur: nam que in ea sola proximitas spectatur. In suorum, in agnatorū ordine, non quis sit proximior, sed quisu⁹, quis agnatus spectatur: ac sepe fit vt proximiorē suis vel agnatis excludat. §. repetitis §. vlt. j. tit. prox. Cuiacius. ^e Liberi. vt supra de heredi. quæ ab intest. §. admonendi. **ADDITION.** Dic, hodie immutatum est: vt habetur. C. de adop. l. penul. Angelus. ^d Eodem gradu. l. tertio, pura cognationis. ^e Species est. nam agnatio genus est. Confranguntur ius est illa quæ inter fratres tantum est, vt ff. de suis & legit. l. ij. j. respo. & §. de leg. agna. successio. §. j. ^f Cognati sui sibi. sic ff. eo. l. si spuris. ^g Itaque omnibus. inter se, & cum matre: vt. ff. vn. de cog. l. hac parte. ^h Hoc loco. iste §. cōmunis est ad tot. istū titulū, & illū. §. delegi. agnat. succed. sic. tit. j. §. fina. ⁱ Legitimus. scilicet agnatis. ^k Proximitatis. i. cognationis. ^l Prætor. caute tacer hic de iure ciuili. nam cognati de iure ciuili non vocantur. Accursius. ^m Vsq̄ ad sextum. imō videtur quōd vsque ad quintum tantum vocentur tam agnati quā cognati: vt. ff. de vetera. mil. suc. l. ij. §. fin. Sed respon. illa etiā in castrensibus loquitur, hæc in aliis. Vel dic q̄ ibi erat de facto. s. quidā in quinto gradu. & ita factum narrat. **ADDITION.** *Dic quōd prima solutio probatur, & obstat in duobus quōd ad agnatos & cognatos: sed ibi speciale, quia ius priuilegiatum, quōd non transit sicut ius commune. Angel. ^a Ex septimo. subaudi qui sunt. ^o Nare ve. sed nunquid sunt alij in septimo gradu? Respon. multi & alij esse possunt: vt colligitur. j. tit. j. §. sexto. Itē & quare magis hi vocantur

^r Exceptis. nam isti inter legitimos numerantur. ^s Quos. scilicet fratres emancipatos & sorores. Accursius. ^t Lex Anastasiana. quam non habemus, sed de ea habetur mentio. C. de leg. tur. l. iij. de leg. hered. l. fina. §. j. Accursius. ^u Integri iuris. id est nō emancipatis. ^x Deminutione. tertia partis forte. ^y Eos. s. fratres emancipatos. Accursius. ^z Cognatis. scilicet anteposit. & sic vocantur cū fratribus, & agnatis & cognatis vteriorib⁹ præferuntur, ^a Eos etiam. non solum agnatos capite minutos: vt supra. ^b Tertio gradu. scilicet, cognationis. ^c Proximitatis nomine.] Hoc proprio nomine cognatio naturalis significatur: nam que in ea sola proximitas spectatur. In suorum, in agnatorū ordine, non quis sit proximior, sed quisu⁹, quis agnatus spectatur: ac sepe fit vt proximiorē suis vel agnatis excludat. §. repetitis §. vlt. j. tit. prox. Cuiacius. ^e Liberi. vt supra de heredi. quæ ab intest. §. admonendi. **ADDITION.** Dic, hodie immutatum est: vt habetur. C. de adop. l. penul. Angelus. ^d Eodem gradu. l. tertio, pura cognationis. ^e Species est. nam agnatio genus est. Confranguntur ius est illa quæ inter fratres tantum est, vt ff. de suis & legit. l. ij. j. respo. & §. de leg. agna. successio. §. j. ^f Cognati sui sibi. sic ff. eo. l. si spuris. ^g Itaque omnibus. inter se, & cum matre: vt. ff. vn. de cog. l. hac parte. ^h Hoc loco. iste §. cōmunis est ad tot. istū titulū, & illū. §. delegi. agnat. succed. sic. tit. j. §. fina. ⁱ Legitimus. scilicet agnatis. ^k Proximitatis. i. cognationis. ^l Prætor. caute tacer hic de iure ciuili. nam cognati de iure ciuili non vocantur. Accursius. ^m Vsq̄ ad sextum. imō videtur quōd vsque ad quintum tantum vocentur tam agnati quā cognati: vt. ff. de vetera. mil. suc. l. ij. §. fin. Sed respon. illa etiā in castrensibus loquitur, hæc in aliis. Vel dic q̄ ibi erat de facto. s. quidā in quinto gradu. & ita factum narrat. **ADDITION.** *Dic quōd prima solutio probatur, & obstat in duobus quōd ad agnatos & cognatos: sed ibi speciale, quia ius priuilegiatum, quōd non transit sicut ius commune. Angel. ^a Ex septimo. subaudi qui sunt. ^o Nare ve. sed nunquid sunt alij in septimo gradu? Respon. multi & alij esse possunt: vt colligitur. j. tit. j. §. sexto. Itē & quare magis hi vocantur

^r Exceptis. nam isti inter legitimos numerantur. ^s Quos. scilicet fratres emancipatos & sorores. Accursius. ^t Lex Anastasiana. quam non habemus, sed de ea habetur mentio. C. de leg. tur. l. iij. de leg. hered. l. fina. §. j. Accursius. ^u Integri iuris. id est nō emancipatis. ^x Deminutione. tertia partis forte. ^y Eos. s. fratres emancipatos. Accursius. ^z Cognatis. scilicet anteposit. & sic vocantur cū fratribus, & agnatis & cognatis vteriorib⁹ præferuntur, ^a Eos etiam. non solum agnatos capite minutos: vt supra. ^b Tertio gradu. scilicet, cognationis. ^c Proximitatis nomine.] Hoc proprio nomine cognatio naturalis significatur: nam que in ea sola proximitas spectatur. In suorum, in agnatorū ordine, non quis sit proximior, sed quisu⁹, quis agnatus spectatur: ac sepe fit vt proximiorē suis vel agnatis excludat. §. repetitis §. vlt. j. tit. prox. Cuiacius. ^e Liberi. vt supra de heredi. quæ ab intest. §. admonendi. **ADDITION.** Dic, hodie immutatum est: vt habetur. C. de adop. l. penul. Angelus. ^d Eodem gradu. l. tertio, pura cognationis. ^e Species est. nam agnatio genus est. Confranguntur ius est illa quæ inter fratres tantum est, vt ff. de suis & legit. l. ij. j. respo. & §. de leg. agna. successio. §. j. ^f Cognati sui sibi. sic ff. eo. l. si spuris. ^g Itaque omnibus. inter se, & cum matre: vt. ff. vn. de cog. l. hac parte. ^h Hoc loco. iste §. cōmunis est ad tot. istū titulū, & illū. §. delegi. agnat. succed. sic. tit. j. §. fina. ⁱ Legitimus. scilicet agnatis. ^k Proximitatis. i. cognationis. ^l Prætor. caute tacer hic de iure ciuili. nam cognati de iure ciuili non vocantur. Accursius. ^m Vsq̄ ad sextum. imō videtur quōd vsque ad quintum tantum vocentur tam agnati quā cognati: vt. ff. de vetera. mil. suc. l. ij. §. fin. Sed respon. illa etiā in castrensibus loquitur, hæc in aliis. Vel dic q̄ ibi erat de facto. s. quidā in quinto gradu. & ita factum narrat. **ADDITION.** *Dic quōd prima solutio probatur, & obstat in duobus quōd ad agnatos & cognatos: sed ibi speciale, quia ius priuilegiatum, quōd non transit sicut ius commune. Angel. ^a Ex septimo. subaudi qui sunt. ^o Nare ve. sed nunquid sunt alij in septimo gradu? Respon. multi & alij esse possunt: vt colligitur. j. tit. j. §. sexto. Itē & quare magis hi vocantur

^r Exceptis. nam isti inter legitimos numerantur. ^s Quos. scilicet fratres emancipatos & sorores. Accursius. ^t Lex Anastasiana. quam non habemus, sed de ea habetur mentio. C. de leg. tur. l. iij. de leg. hered. l. fina. §. j. Accursius. ^u Integri iuris. id est nō emancipatis. ^x Deminutione. tertia partis forte. ^y Eos. s. fratres emancipatos. Accursius. ^z Cognatis. scilicet anteposit. & sic vocantur cū fratribus, & agnatis & cognatis vteriorib⁹ præferuntur, ^a Eos etiam. non solum agnatos capite minutos: vt supra. ^b Tertio gradu. scilicet, cognationis. ^c Proximitatis nomine.] Hoc proprio nomine cognatio naturalis significatur: nam que in ea sola proximitas spectatur. In suorum, in agnatorū ordine, non quis sit proximior, sed quisu⁹, quis agnatus spectatur: ac sepe fit vt proximiorē suis vel agnatis excludat. §. repetitis §. vlt. j. tit. prox. Cuiacius. ^e Liberi. vt supra de heredi. quæ ab intest. §. admonendi. **ADDITION.** Dic, hodie immutatum est: vt habetur. C. de adop. l. penul. Angelus. ^d Eodem gradu. l. tertio, pura cognationis. ^e Species est. nam agnatio genus est. Confranguntur ius est illa quæ inter fratres tantum est, vt ff. de suis & legit. l. ij. j. respo. & §. de leg. agna. successio. §. j. ^f Cognati sui sibi. sic ff. eo. l. si spuris. ^g Itaque omnibus. inter se, & cum matre: vt. ff. vn. de cog. l. hac parte. ^h Hoc loco. iste §. cōmunis est ad tot. istū titulū, & illū. §. delegi. agnat. succed. sic. tit. j. §. fina. ⁱ Legitimus. scilicet agnatis. ^k Proximitatis. i. cognationis. ^l Prætor. caute tacer hic de iure ciuili. nam cognati de iure ciuili non vocantur. Accursius. ^m Vsq̄ ad sextum. imō videtur quōd vsque ad quintum tantum vocentur tam agnati quā cognati: vt. ff. de vetera. mil. suc. l. ij. §. fin. Sed respon. illa etiā in castrensibus loquitur, hæc in aliis. Vel dic q̄ ibi erat de facto. s. quidā in quinto gradu. & ita factum narrat. **ADDITION.** *Dic quōd prima solutio probatur, & obstat in duobus quōd ad agnatos & cognatos: sed ibi speciale, quia ius priuilegiatum, quōd non transit sicut ius commune. Angel. ^a Ex septimo. subaudi qui sunt. ^o Nare ve. sed nunquid sunt alij in septimo gradu? Respon. multi & alij esse possunt: vt colligitur. j. tit. j. §. sexto. Itē & quare magis hi vocantur

^r Exceptis. nam isti inter legitimos numerantur. ^s Quos. scilicet fratres emancipatos & sorores. Accursius. ^t Lex Anastasiana. quam non habemus, sed de ea habetur mentio. C. de leg. tur. l. iij. de leg. hered. l. fina. §. j. Accursius. ^u Integri iuris. id est nō emancipatis. ^x Deminutione. tertia partis forte. ^y Eos. s. fratres emancipatos. Accursius. ^z Cognatis. scilicet anteposit. & sic vocantur cū fratribus, & agnatis & cognatis vteriorib⁹ præferuntur, ^a Eos etiam. non solum agnatos capite minutos: vt supra. ^b Tertio gradu. scilicet, cognationis. ^c Proximitatis nomine.] Hoc proprio nomine cognatio naturalis significatur: nam que in ea sola proximitas spectatur. In suorum, in agnatorū ordine, non quis sit proximior, sed quisu⁹, quis agnatus spectatur: ac sepe fit vt proximiorē suis vel agnatis excludat. §. repetitis §. vlt. j. tit. prox. Cuiacius. ^e Liberi. vt supra de heredi. quæ ab intest. §. admonendi. **ADDITION.** Dic, hodie immutatum est: vt habetur. C. de adop. l. penul. Angelus. ^d Eodem gradu. l. tertio, pura cognationis. ^e Species est. nam agnatio genus est. Confranguntur ius est illa quæ inter fratres tantum est, vt ff. de suis & legit. l. ij. j. respo. & §. de leg. agna. successio. §. j. ^f Cognati sui sibi. sic ff. eo. l. si spuris. ^g Itaque omnibus. inter se, & cum matre: vt. ff. vn. de cog. l. hac parte. ^h Hoc loco. iste §. cōmunis est ad tot. istū titulū, & illū. §. delegi. agnat. succed. sic. tit. j. §. fina. ⁱ Legitimus. scilicet agnatis. ^k Proximitatis. i. cognationis. ^l Prætor. caute tacer hic de iure ciuili. nam cognati de iure ciuili non vocantur. Accursius. ^m Vsq̄ ad sextum. imō videtur quōd vsque ad quintum tantum vocentur tam agnati quā cognati: vt. ff. de vetera. mil. suc. l. ij. §. fin. Sed respon. illa etiā in castrensibus loquitur, hæc in aliis. Vel dic q̄ ibi erat de facto. s. quidā in quinto gradu. & ita factum narrat. **ADDITION.** *Dic quōd prima solutio probatur, & obstat in duobus quōd ad agnatos & cognatos: sed ibi speciale, quia ius priuilegiatum, quōd non transit sicut ius commune. Angel. ^a Ex septimo. subaudi qui sunt. ^o Nare ve. sed nunquid sunt alij in septimo gradu? Respon. multi & alij esse possunt: vt colligitur. j. tit. j. §. sexto. Itē & quare magis hi vocantur

* Hic colligi potest ex verbis glos. quōd non liceat ducere argumentum ab enuntiationis verbis legis: quod sepe accidit. vt habetur in l. ex his. C. de testam. mil. cantur

cantur quam alij in septimo gradu Resp. quia hi respiciunt inferius lineam transuersalem, alij omnes superius, vt argu. ff. vnde libe. l. scripto. in fi. Sed nūquid corrigitur hodie distinctio huius. s. per authēti. de here. ab intell. §. j. colla. ix. vbi nulla inter agnatos differentia fit: P. dicit omnes in infinitū succedere, & sic corrigi quod hic dicit. Nos omnes vsq; ad decimum gradum vocamus: nō autē trahimus agnatos ad cognatos, cum extendere successionem debeamus, id est velimus: vt infra de bonorū possessione. §. adhuc. ar. contra. C. de pact. con. l. lege. 2. & in auth. de nup. §. deinceps. col. iij. A D D I T I O.

Quod dictum est, patet in authen. in successione C. de suis & le. DE GRADIBVS cognationum.

TITVLVS VI. DE GRADIBVS cognationum.

Quo huiusmodi tituli perfectam notitiam, veramque graduum cognitionem intus & in cute oculari quadam inspectione assequaris, ad cuiusdam arboris figuram que nō ab re hic inferitur, accurrit. Ad hęc si quid sit cognatio, quid gradus, quid linea, quid affinitas, ac pluriū deniq; vocū significationes scire concupiscas, amplissimus de gradibus affinitatis tractatus ex Pandectarum tricesimo octauo libro decerpit, omnia egregie tibi suppeditabit.

Hoc loco necessariū est exponere quemadmodum gradus cognationis numeretur. Quare in primis admonendi sumus, cognationem aliam supra numerari, aliam infra, aliam ex transuerso, quæ etiam à laterē dicitur. Superior cognatio est parentum, inferior liberorum, ex transuerso fratrum, fororū, & eorum qui quæ ex his generantur: & conuenienter patrui, amitæ, auunculi, materteræ. Et superior quidem & inferior cognatio à primo gradu incipit: at ea quæ ex transuerso numeratur à secundo.

Ponit personas primi gradus tã ascendēdo quàm descendēdo.

Primo gradu est supra, pater, mater: infra filius, filia.

Auus & aliæ personæ hic enumeratæ, sūt in secūdo gradu. Arca Secundo gradu supra auus, auia: infra nepos, neptis: ex transuerso frater, foror.

Proauus & aliæ personæ hic positæ, sunt in tertio gradu cognationis. Angelus.

Tertio gradu supra proauus, proauia: infra pronepos, proneptis: ex transuerso fratris fororūque filius filia, & conuenienter patruus, amita, auunculus, matertera. Patruus est frater patris, qui Græcè πατρός appellatur.

Auunculus est frater matris, qui apud Græcos μητρός dicitur:

vnū gradū primū, nō sufficit ponere vnā personā, sed duæ personæ primæ faciunt vnū gradum: quo primo gradu facto ex duab. personis, vnaquæque persona sola quæ postea adiungitur, facit alū gradum, ad similitudinem fenestæ: quia necessario ad perficiendū vnā fenestram requiruntur duæ columnæ: postea vnaquæque columna superaddita facit

& vterq; promiscue hęc appellatur. Amita est patris foror, materteræ vero matris foror. vtraque promiscue hęc appellatur, vel apud quosdam τριβίς.

Qui distat à stipite per tres personas vel gradus, tam in linea ascendenti quàm descendenti distat est in quarto gradu, sed in linea transuersali, distat per duas personas. Arctin.

Quarto gradu supra abauus abauia: infra abnepos, abneptis: ex transuerso fratris fororūque nepos, neptis, & conuenienter patruus magnus, & amita magna, id est aui frater & foror, itē auunculus magnus, & matertera magna, id est auiæ frater & foror, consobrīnus, consobrīna, id est, qui quæ ex fratribus progenerantur aut fororibus. Sed quidam rectè consobrinos eos propriè dici putant, qui ex duabus fororibus progenerantur, quasi consororinos: Eos verò qui ex duobus fratribus progenerantur propriè fratres patruales vocari. Si autem ex duobus fratribus filia nascuntur, forores patruales appellari. At eos qui ex fratre & forore progenerantur, amitinos propriè dici putant. Amitæ tuæ filij, consobrīnum te appellant: tu illos amitinos.

Azaus & atnepos, & aliæ personæ hic enumeratæ, sūt in quinto gradu. Arctin.

Quinto gradu supra atzaus, atzauia: infra atnepos, atneptis: ex transuerso fratris fororūque pronepos, proneptis: & conuenienter propatruus, proamita, id est propatruus frater & foror: & proauunculus & promatertera, id est proauia frater & foror. Item fratris patruelis, vel fororis patruelis, consobrīni & consobrīnæ, amitini & amitina filius, filia: propior sobrīnus, sobrīna: hi sunt patrui magni, amitæ magnæ, auunculi magni, materteræ magnæ filius filia.

Tritauus & aliæ personæ hic enumeratæ, sunt in sexto gradu.

sobrīnus, filius patrui magni, vel amitæ magnæ. & idem dicas de propiore sobrīna, quòd scilicet sit filia &c. vt clare patet in arbore. Qui aliter intelligeret, arborem corrumpet.

Hi sunt subaudi, in quinto gradu lineæ collateralium ex parte ascendentiū, scilicet filius patrui mei magni, & similibus de quibus dicitur hic, & ff. eo. l. j. in fi. & l. i. j.

aliā fenestram. Ang. §. Filius, filia. qui licet multi sint, omnes tamen sūt patri in primo: inter se autem in secundo: vt ff. de gra. affi. l. iurisconsultus, §. transeamus. h. Ex transuerso. nūc de hoc gradu incipit: cū nemo ex hoc ordine in primo gradu inueniatur: vt ff. eo. l. j. in prin.

Ex transuerso. no. caute q̄ etiam illi qui sunt ex transuerso, diuiduntur in superiorem & inferiorē lineam: & sic reperies in sequentibus gradibus, & quandoque in parentibus: vt ff. eo. §. quarto. k. Patruus. vnde vers. Sūt patrui, patris fratres, & in. l. perie amitaque forores: Frater auunculus est, foror est matertera matris. l. Nepos. hoc inferius respicit.

Patruus magnus. hoc refertur ad superiorem lineam transuersalem. Auunculus magnus. hoc autem constat, q̄ qui est mei patris patruus, mihi erit magnus patruus: qui meæ matris auunculus est, mihi erit magnus auunculus. Sed quid si erat patruus matris meæ, vel auunculus mei patris? Respond. lo. omnem illum mihi esse patruum vel auunculū magnum qui est meo patris vel matri simplex: vt ff. eo. de gra. affi. l. iurisconsultus, §. patruus. & C. de succ. ed. l. j. Sed Ro contra.

Filius, filia. isti nominatiui regunt superiores genitiuos ab illo ver. itē fratris &c. Et sūt omnes isti in quinto gradu lineæ collateralis respectu descendentiū.

Propior sobrīnus. quasi dicat, qui filius dicitur propior sobrīnus, & filia quæ dicitur propior sobrīna, ad ditiō. Vel dic, & forte melius, sensum textuale est, quòd propior sobrīnus, & propior sobrīna sunt in quinto gradu. Et qui sint tales, declarat textus subiungens. Hi sunt patrui, &c. Est enim propior

Propior sobrīnus, quòd scilicet sit filia &c. vt clare patet in arbore.

Qui aliter intelligeret, arborem corrumpet.

a] Solu. ibi maior trahitur ad minorem, quia constat parces hoc tantum conuenisse. ad hoc satis constat de mente legis successionē ampliare volentis. Præterea cū text. hodie vocet cognatos & agnatos: constat eos esse illegimos, & vt legitimos succedere vsque ad decimum gradum: vt hic, argu. supra eo. l. pri. Ang.

Cognatio transuersalis quare non incipit à primo gradu.

b] In plano enim de iure civilis non est gradus: & iterum à patre descendit ad filium: & est secundus gradus: de iure autē cano. non ascenditur ad stipitē, imò per saltus ebi in alio primo: ergo sumus in duobus: Rñ. nō sequitur. nā sum ei in primo, ita quòd i eodē, & inter me & ipsum vnū tantū gradum facimus ad similitudinē fenestæ: nam duæ columnæ ex laterib. vnā faciūt fenestram, recta autē adiecta fiet alia fenestra. & ita in gradu psona adiecta etiam vna deinceps facit gradum: deinceps facit gradū: vt ff. eo. §. haftenus. A D D I T I O. No. hanc glo quòd ad faciendū

† Amita dicitur quasi à me tertia, vel quia à patre meo amata sit. nā plus forores à fratribus quā fratres diligi solēt. Aegi. Per.

† Hic dicit Nic. & Ang. quòd filius fratris dicitur nepos, per hūc text. Sūt patrui, patris fratres, & in. l. perie. C. de c. 6. quæ sub modo sed hi text. nihil faciūt. dicit tamen Dy. q̄ proprie capitur nepos pro filio filij: quādoque & improprie pro filio fratris: vt in glo. i. & in. l. auunculo. ff. de donat. cau. mor. tex. in x. coll. qñi. mo. §. i. §. milititer. sic August. Cōtatris nepos ex forore dicitur est Aegid. Per.

a Generata: Hoc est verum, si vna ab vna: non si plures ab vna: vt ff. eod. l. iur. i. consultus. §. transeamus. & hoc est verum ex omni ordine graduum secundum nos. ^a Sed secundum canones ex latere trasuerso aliud est. nam quem nos dicimus in secundo, ipsi dicunt in primo: & quem nos in quarto, ipsi in secundo: & sic de singulis: vt in Decret. xxxv. quæst. v. cap. ij. Sed fuit eorum consideratio bona propter matrimonia: ^b nota etiam bona propter hereditates quæ per gradus deferuntur: vt infra de bonorum possess. §. quos autem. & ff. eod. l. iur. i. consultus. in principio.

A D D I T I O. Idem in statutis, & pactis, vbi de pacto non agitur, secundum Ange. Sic no. hanc glossam, quæ allegatur quotidie, quod in concernentibus peccatum præualeat ius canonicum etiam in terris imperij: & econtra in non concernentibus peccatum præualeat ius civile etiam in terris ecclesiæ, vt per Angelum hic.

b Adicit. hic potest colligi definitio gradus, vt dicatur: Gradus est numeratio singularum personarum cognatione vel affinitate sibi coniunctarum, quoto gradu vna persona distat ab altera, optime indicans. Dicitur quasi lapidens gradus: vt ff. eod. l. iur. i. consultus. §. gradus. Accursus. **A D D I T I O.** Gradus secundum doctores aliter definitur. Gradus est distantia vnius personæ ab alia in linea consanguinitatis. Vel est habitudo distantium personarum, quæ cognoscitur quoto agnationis vel cognationis seu affinitatis distantia.

c Longe facilius sit. propter duas rationes: & quia ultra trinepotem vel tritauum vocabula non inveniuntur specialia: sed superiores & inferiores vocantur: vt ff. eo. l. leg. fi. §. parentes. & hoc, quia sunt plura negotia, quàm vocabula: vt ff. de præscrip. verbis. l. iij.

a) Et sic in directa linea ascendenti & descendenti non est differentia: quia vtroque iure si persona de quibus agitur, distat æqualiter: quoto gradus distat inter se & in æqualiter: toto gradu distat remotior.

b) Ipsi enim incipiunt a persona ex qua descendunt illi de quorum gradu agitur. Sed de iure civili incipimus ab vno ex istis de quibus agitur, extendendo ad superiorem: & ab eo iterum descendendo ad alium. & quoto gradu distat remotior: toto gradu distat inter se vt hic per docto.

Sexto gradu supra tritauus, tritauia: infra trinepos, trineptis: ex trasuerso fratris sororisque abnepos, abneptis: & conuenienter ab patruus, ab amita, id est ab aui frater & soror: ab auunculus, ab matertera, id est ab auiæ frater & soror. Item sobrini sobrinæque, id est qui quæve ex fratribus vel sororibus patruelibus vel consobrinis vel amitinis progenuerunt.

Vnica persona adiecta alteri persone per carnis propagationem, facit gradum tam in cognatis, quàm in agnatis, Aretinus.

Hactenus ostendisse sufficiat quemadmodum gradus cognationis numerentur. Nanque ex his palam est intelligere quemadmodum vltiores quoque gradus numerare debeamus: quippe semper generata persona gradu

Sed vsque ad quem numerabimus? Respond. vsque ad vij. cognatorum, & vsque ad x. agnatorum: vt ff. eod. l. non facile. & §. titul. j. §. si nisi ratione demonstrandi vellemus vltius numerare, non vtilitatis licet decreuerit hic aliter dicant. **A D D I T I O.** Nota quod decreuitæ contrarium dicunt solū in collateralibus lineis: non autem in directa: vt supra dixi. Si vis

ergo scire de duobus agnatis quoto gradu distat de iure civili: incipit ab vno, & computat ab illo descendendo ad personam mediam, ex qua omnes descendunt: & postea descende ab illa vsque ad aliam quæ vis computare: & apparebit quoto gradu sit. Sed de iure canonico incipias a persona ex qua descendunt personæ de quarum gradu agitur. verbi gratia, vis scire quoto gradu sunt filij duorum fratrum de iure canonico: incipit ab aui, & facit vnum gradum filium: & de filio ad nepotem ex alio fratre, qui similiter est in secundo gradu. vnde quoto gradu quilibet distat a stipite, tali gradu sunt inter se: remotior autem addit gradum, vt in cap. sedem. xxx. quæst. j. Angelus.

adiicit: b vt longè facilius c sit respondere quoto quisque gradu distat, quàm propria cognationis appellatione quinquam denotare. In gradibus agnationis & cognationis similis est computatio. Et quia facilius ostenditur res ad oculum corporalem, quàm intellectualè: ideo necessarium est hic arborem consanguinitatis inscribi. Aretinus.

Agnationis quoque gradus eodem modo c numerantur.

Sed cum magis veritas oculata fide, quàm per aures f animis hominum infigatur: ideo necessarium duximus, post enarrationem graduum, eos etiã præsentibus inseribi: quatenus possint & auribus & oculorum inspectione adolecentes perfectissimam graduum doctrinam adipisci. ^d ^e ^f ^g

d Quoto gradu. Octauo vel decimo.

e Eodem modo. Adiecta persona.

f Per aures. Vnde Horatius in arte poetica. Segnius irritat animos demissa per aures, Quàm quæ sunt oculis subiecta fidelibus. Certior aure arbiter est oculus: & vt ait Candaules in Herodoto, Magis incredula sunt hominibus aures, quàm oculi. Aegid. Per.

g Adipisci. Vnde quidam habent hic arborem. Accursus.

A D D I T I O. Et in rei veritate debet esse, cum textus & glossa illam requirant.

Debemus dare doctrinam per modum magis facilem, Ac Por.

COGNATIONIS SPIRITUALIS studiofissimis quibuscunque, praesertim ecclesiasticis, apta & utilis materia.

Christophorus Porcus iuris utriusque professor acutissimus, quia difficultates aliquas circa cognitionis spiritualis materiam hic luculenter tractavit: eius mentem verbis non mutatis referre non erit absolum, neque a proposito alienum, quae verba talia sunt.

Quaeritur, an ratione cognitionis spiritualis matrimonium impediatur? Circa quem articulum dicite breuiter, quod inter comparam & commatrem impeditur matrimonium: ac etiam inter patrem spiritualem & filiam susceptam ex sacro fonte. & hoc si ista cognatio spiritualis fuerit causata siue per sanctum baptismum, siue per sanctum christum. xxx. q. iij. c. si quis vnus.

Addite praedictis, quod si maritus & vxor tenuerint aliquem vel aliquam ad baptismum vel christum, quilibet eorum efficitur compater, vel commater. d. ca. si quis vnus. & hoc verum, quando tempore cognitionis spiritualis contracta constabat inter eos matrimonium: scilicet si ex post facto fuerit contractum. c. Martinus Bertum. extra de cog. spir. cum sua glos. E contra autem si tenueris ad sacrum christum vel sanctum baptismum filium vel filiam meam ex alia muliere quam vxore, non efficitur tibi commater. c. qui spirituale. xxx. q. iij. Ratio: quia in contrahenda cognitione spirituali maritus & vxor copulant sibi actio. es, & non passiones. Quod igitur agit vnus coniugum, intelligitur alius agere: quia sunt duo in carne vna. d. c. si quis vnus. in fine.

Sed quid si fornicator teneat aliquem ad sacrum baptismum, an concubina efficiatur comater? Videretur quod sic. Nam sicut vxor hoc casu ideo efficitur commater, quia est eadem caro cum marito. d. c. si quis vnus. ita de concubina: quia qui adhaeret meretrici, vnus corpus efficitur cum ea. xxxij. quaest. iij. c. in eo. Alij ibi tenuerunt contrarium, quorum sententia magis placet: quia absurde dictum videretur, quod spiritualitas super re improbata causaretur: ex vtraque scriptura, & hominum opinione. Non obstat, quod concubina & fornicator dicantur duo in carne vna: quia illa verba exponuntur, id est duo conueniunt in eodem opere carnali. & ita exponit glo. in d. c. in eo. Sed an vxore mea mortua, potero mihi copulare eam quae fuit sibi commater ante matrimonium? Dicite quod sic. cap. post vxoris obitum. xxx. quaest. iij. Sed quid de filiis duorum compatrum: an poterunt simul matrimonio copulari? Dicite quod sic, siue nati fuerint ante compaternitatem, siue post: dummodo matrimonium non contrahatur cum eo vel cum ea, per quorum alterum deuentum fuit ad compaternitatem. ca. j. & c. super eo. extra de cog. spir. Christophorus Porcus iuris utriusque doctor acutissimus.

Nota pro ampliori & faciliori intelligentia huius materiae, quod cognatio spiritualis, quae impedit matrimonium contrahendum, & dirimit post contractum, oritur ex datione duorum sacramentorum dumtaxat: quae sunt baptismus, & confirmatio: non autem ex aliorum datione seu ministracione. patet in c. fina. de cog. spir. libr. vj. Ratio est, quia in baptismo renascimur: & christum frontis ipsum confirmat: quod non est in alijs sacramentis. Ioan. And. in d. c. si.

Nota vltcrius, quod ex hac cognitione. xx. sunt casus prohibiti, scilicet. x. ratione baptismi, & x. ratione confirmationis. Ratione enim baptismi contrahitur cognatio spiritualis impediens & dirimens: vt dictum est.

- *Primo inter has personas.*
- Baptizatum, & baptizantem.
- Baptizatum, & vxorem baptizantis prius cognitam:
- Baptizatum, & filios baptizantis:
- Parentes baptizati, & baptizantem.
- Parentes baptizati, & vxorem baptizantis prius cognitam.
- *secundo inter has personas, videlicet inter*
- Baptizatum, & suscipientem:
- Baptizatum, & vxorem suscipientis prius cognitam.
- Baptizatum, & filios suscipientis:
- Parentes baptizati, & suscipientem:
- Parentes baptizati, & vxorem suscipientis prius cognitam.
- Ecce decem casus prohibiti ratione baptismi. Totidem in confir-

matione reperies: in qua sunt confirmatus, confirmans, & tenens ante confirmationem, qui scilicet ponit fasciolam supra frontem post confirmationem episcopalem. De hoc vide textum cum glossa in capitulo primo de cognitione spirituali, lib. vj. Ista clarissime referantur per carmina sequentia:

Spiritualis ab his cognatio fit sacramentis
Quae sunt baptismus, ac confirmatio frontis:
Personasque decem connectit quodlibet horum:
Baptizans, huius vxor, si cognita primo:
Ac eius nati sunt abluto sociati:
Cum consorte tori, baptizans atque parentes.
Fonte sacro loti, sunt tali sune ligati.
Baptizans, & suscipiens hic aequiparantur.
In confirmato totidem reperire licebit.

Hac nota diligenter, quia singularia sunt, & plurimum vtilia: nec est plures casus reperire qui matrimonium dirimant

Quaeritur ad propositum materiae praesentis de quaestione quotidiana & apud vulgares satis dubia. Pone quod duo vel plures tenent aliquem in baptismo: nunquid isti inter se efficiuntur compatres? Innocentius (& bene) dicit quod non: vnde possunt adiuuicem contrahere matrimonium. Nam quemadmodum compatres carnales, vt concubinari & concubina non prohibentur matrimonium contrahere: vt in c. tanta. extra qui filij sunt legi. ita & isti qui sunt compatres spirituales respectu baptizati, non debent prohiberi contrahere matrimonium. Et pro hoc facit tex. & ibi glos. in cap. sua. xxx. quaest. iij. vbi dicitur quod maritus & vxor non debent aliquem simul de sacro fonte leuare, ne infamentur de facto. nam vulgares existimant illos esse compatres. Hac sunt verba Abbatis Siculi in c. Martinus, extra de cogna. spiri. De hoc in summula pauperum.

Vnde versus.
Masculus & mulier puerum de fonte leuantes,
Legitime iungi poterunt: nec sunt prohibendi.

Quaeritur vltcrius: Pone quod tenui aliqua puellam in baptismo: volo contrahere cum eius sorore, an possim? Dicendum quod sic. pater enim spiritualis si copuletur sorori filiae spiritualis, bene tenet matrimonium. xxx. quaest. iij. c. vlti.

Vnde versus.
Duco mee nata germanam spiritualis.

Quaeritur insuper: Pone quod filius meus tenuit in sacris fontibus puellam. volo cum illa puella postquam ad annos nobiles peruenit, contrahere, an liceat? Dic quod sic. Potest enim pater sumere filiam spiritualement filij sui carnalis: quia licet cognatio spiritualis de patre ad filios descendat: vt. c. j. & c. super eo. extra de cogna. spiri. non tamen ascendit de filiis ad patrem, cum iure causatum non reperitur: & edictum de matrimonio prohibitorium est: adeo quod cuilibet licet contrahere, nisi expresse prohibeatur. c. cum apud. extra de sponsa. & matrimo. Hoc notat Ioannes Teuthonicus glossator decre. in c. fi. xxx. quaest. ij. Hoc idem recitat & approbat Ioannes And. in c. j. de cogna. spiri. lib. vj.

Vnde versus.
Esse mei nati coniuux, mihi spiritualis
Filia legitime poterit, nec iure vetatur.
Descendant, & non ascendunt talia vincula.

Multo plura de huiusmodi materia possent adduci: sed pro nunc haec sufficiant. Si tamen vis videre an per procuratorem talis cognatio spiritualis possit contrahi, recurras ad Bartolum in l. Gallus. §. forsit. ff. de libe. & postea ad Angelum Aretinum in §. illud. in sti. de nupt. ad Ioan. And. in regula. Potest quis per alium. de regu. iur. in. vj. & ad Panor. in c. veniens. extra de cog. spiri. Decisionem tamen communem & magis approbatam potes notare per versus sequentes, in quibus patet, quod licet matrimonium per procuratorem possit contrahi. c. fi. de procura. lib. vj. non tamen cognatio spiritualis.

Vnde versus.
Procurator habet nodos vincire iugales:
Non tamen hos nexos domino dat spirituales.

*Arboris civilis decimum ad gradum descendens
peculiaris declaratio.*

Radus, linea, & cōsanguinitatis definitionibus omif-
fis, sciendum quod numeratio punctorum qui sunt
in cellulis, est numeratio graduum habito respectu
ad cellulam yacuum: à qua omnes sumunt nomen,
exceptis his quæ per genitium nominantur. Hanc
Ioan. And. nomine sui bidelli Petrucium vult vocari. Pūcti qui su-
periores sunt, computationem iuris cano. denotant. Illi autem qui
inferiorem locum retinent, computationem ciuilius iuris exprimit:
quod canonicò subesse ipsa graduum situatio declarat. Ex prædi-
cta computatione si diligenter inspicitur, apparet quod in ascen-
dentium & descendendum numeratione ius vtrunque cōcordat:
quia in eis persona addita personæ per carnis propagationem, gra-
dum adducit. Vt autem hæc arbor cunctis innotescat, notandæ
sunt tres regulæ.

Prima, Ascendentium & descendendum quor sunt personæ, de
quibus queritur: computatis inter medijs, vna dempta, tot sunt gra-
dus inter eas. Verbi gratia, Abauus distat à Petrucio quatuor gra-
dus: & sic de alijs.

Secunda (secundum ius civile, cuius tātum gratia hæc arbor fuit
hic impressa) talis est: Collateralium in linea æquali quoto gradu
quis distat à communi stipite, toto duplicato distat inter se, vel li-
bi attingit: vt P. & pronepos propatruū distat. viij. gradibus, cum
abauū stipite facis. Nam secundū leges quælibet persona gradum
facit in collateralibus: vnde duo fratres duos efficiunt gradus.

Tertia collateralium in linea inæquali quot sunt personæ, stipite
dempto, tot sunt gradus. vnde P. distat à propatruo quinque gra-
dibus: ab eius filio, sex: & sic de alijs. Non inutile forsan iudicabitur,
si aliquid de computationis diuersitate interius ciuile & cano-
ni. subiunxerimus. In legibus ob nihil aliud ipsa graduum mentio
facta est, nisi vt hereditas vel successio ab vna ad alteram personam
inter cōsanguineos deferatur. In canonicis verò ob hoc proge-
nies computatur, vt apte monstratur vsque ad quotam generatio-
nem à cōsanguineorum nuptiis sit abstinendum. Hac ei go de cau-
sa, quia hereditates nequeunt deferri nisi de vna ad alteram perso-
nam: idcirco curauit secularis Imperator. in singulis personis singulos
percipere gradus. Quia verò nuptiæ sine duabus nō valent fieri per-
sonis, ideo sacri canones duas in vno gradu constituere personas.
Hæc habentur plene. c. ij. xxxv. quæst. v. & ferme per totam illam
quæstionem. Et hoc idem not. hic Christoph. Porc. in ver. circa pri-
mum. ibi, secunda differentia. & Ioan. Andreas in declaratione
huius arboris.

*Christophori Porci in arborem e ipsius intelligentiam
quæstiones plurimum vides.*

Ro declaratione iuris cano. & ciuili. & etiam intelli-
gentia huius materiæ, & eorum quæ pertinent ad il-
lam, quædam vidēda sunt. Primò qualiter fiat dnu-
meratio graduum de iure ciui. & de iure canon. secū-
dum vtriusque iuris rationem diuersitate. Secūdo
vsque ad quem gradum deferuntur hereditates & tutelæ. Tertio
vsque ad quem gradum copula matrimonialis impediatur. Quar-
to vsque ad quem gradum possit papa dispensare.

Circa primum dicite, q̄ quo ad lineam ascendente nulla est diffe-
rentia inter ius ciui. & ius cano. Vtroque enim iure pater & mater
sunt in primo gradu ascendenti: & similiter filius & filia descen-
denti: & sic supra & infra in infinitum: quia in dinumeratione
graduum in linea ascendentiū & descendentiū, vtrunque ius
habuit respectū ad stipitem, scilicet ad primum parētem: vt hic, cū
glo. xxxv. q. v. ad sedem. In linea transuersali inter ius civile & ius
cano. duplex est differentia. Prima, quia iure civili frater & soror sunt
in secundo gradu, iure canonico sunt in primo. Ratio differentia
sumitur ex regula iuris ciuilius, quæ dicit q̄ vnaquæq; persona adie-
cta nouum gradum generat, vt hic, in ver. hæctenus. Vnde cum ego
sim in primo gradu patri meo: si nascatur mihi frater vel soror, ex
generatione huius personæ causatur nouus gradus: & consequēter
appellatur in secūdo. Sed iure cano. ideo appellatur in primo, quia
ius canonicum nō cōsiderauit dinumerationem graduum in linea
transuersali habito respectu ad stipitem, id est communem paren-
tem: sed cōsiderauit q̄ duo fratres & duæ sorores tribuunt initiū
lineæ transuersali. & ideo in primo gradu illius lineæ illos cōstituit.
Secunda differentia est, quia iure ciuili regula traditur, quod in li-
nea transuersali sola persona adiecta nouum gradum facit, vt hic.
Iure autem canonico pro regula traditur, q̄ ad causandum nouum
gradum duæ personæ requirantur, dicit. c. ad sedem. Ratio differē-
tiæ, quia ius canonicum dinumerat gradus ratione copulæ mat-
rimonialis. vnde sicut ad causandum copulam matrimonialem re-
quiruntur cōcurus duarum personarum: ita ad causandum gradum
quo ad eam. Sed ius civile dinumerat gradus quo ad hereditates &
tutelæ, vnde cum tutela & hereditas deferantur de vna persona in

aliam: nil mirum si vnaquæque persona generat nouum gradum.

A Ista fuit ratio posita in. d. c. ad sedem.
Quo igitur ad inhiendam vel permittendam copulam mat-
rimoniam, dinumerabuntur gradus secūdum ius canonicum: quo
autem ad tutelæ & hereditates deferendas, connumerabuntur se-
cundum ius ciuile.

Circa secundum dicite, quod vsque ad decimum gradum defe-
runtur hereditates & tutelæ: vt vidistis supra titu. j. §. fina. cum sua
glossa. & supra de capitis demi. §. fin. & de legiti. agna. tute. in textu
& in glossa.

Circa tertium dicite, q̄ olim erat prohibita copula matrimonia-
lis vsque ad septimum gradum agnationis vel cognationis inclusi-
ue: hodie autem est prohibita vsque ad quartum gradum inclusi-
ue, dinumeratione facta secundum ius cano. c. non debet. extra de
cōsang. & affi. Sed hic dubitatur. Pone q̄ vnus sit in quinto gradu
transuersalium, alius sit in quarto: an impediatur copula matrimo-
nalis? Si inspicimus personam existentem in quarto gradu, illa im-
peditur. Si inspicimus personam existentem in quinto gradu, per-
mittitur. Dicite q̄ copula est permittenda: quia quoto gradu remo-
tior distat à stipite, eodem gradu distat à quolibet descendente. c.
fi. extra de cōsangui. & affi. Illud tamen est palam, quod inter ascen-
dentes & descendentes est prohibita copula matrimonialis in infi-
nitum. vnde si Adam viueret, vxorem habere nō posset. §. inter eas.
& ibi glo. §. de nuptiis.

Matrimo-
nium vsque
ad quæ gra-
dum probi-
beatur.

Sed quid de gradu adfinitatis? Dicite, q̄ licet olim ratione adfinita-
tis esset prohibita vsq; ad tertium genus, vt aliqui dixerunt: veritas
tamē hodie est, q̄ solum prohibetur quo ad genus primum: vt no.
glo. ij. in. c. non debet extra de cōsangui. & adfinit.

Sed nunquid per coniunctionem illicitam causatur adfinitas? In
hoc articulo nō parcam in totum verecundiar. Archid. xxxv. q. ij. c.
extraordinaria dixit per hanc dissolui matrimonium: & in hoc bene-
sed non causari adfinitatem, propterea, quia adfinitas est regula-
ritas personarum ex nuptiis descendentiū. l. non facile. §. adfinitas.
ff. de gradus. vbi ergo non sunt nuptiæ, ibi non causatur adfinitas.
Sed glo. tenuit contrarium in. §. adfinitatis. de nup. quæ com-
muniter comprobatur per cap. tua. & per cap. iordanæ. & per cap.
discretionem. extra de eo qui cogn. cōsangui. vxo. suæ. Stat igitur
conclusio, quod per illicitam coniunctionem contrahitur adfinitas.
Sed quid si quis non intravit claustra vultus, in circumitu tamen
palpitauit, vel feras referauit, sed opus non expleuit: an contra-
hatur adfinitas? glo. in. d. c. extraordinaria, dicit quod non. Item
dicit illud, quod non dico. Dicit Inn. quod ad causandum adfinitatem,
requiritur concursus vtriusque sanguinis. Sed tamē causa euitandi
peccati, ius canonicū & sancta mater Ecclesia in dubio præsumunt
ex copula concursus vtriusque sanguinis maris & foeminae interuenisse.
c. iuuenis, extra de sponsa. Adde prædictis, quod si aliquis promiserit
alicui illam accipere in vxorem, postmodum habeat copulam cum ea
sine alijs verbis, intelligitur validum matrimonium extitisse
contractum: nec cum alia cōtrahere posset, sed matrimonium postea
cum alia contractum esset dissolueretur. c. is qui fidem. extra de
sponsa.

Adfinitas an
contrahatur
ex coitu illi-
cito.

Circa quartum dicite breuiter, quod in gradu ascendenti & descen-
denti non posset papa dispensare vt copula matrimonialis
contrahatur. Non enim posset papa dispensare quod filia patri
copularetur. Item nec in linea transuersali in gradu primo. vnde non
posset papa dispensare quod fratri soror nubat. Item nec in gradu
secundo linea existente inæquali. vnde non posset dispensare quod
neptis patruo nuberet, vel auiculo. In linea verò æquali bene posset
dispensare vt cōsanguinea cōsanguineo copularetur. & ita cō-
muniter concluditur in capitulo. extra de restitutio. spoliato.
facit capitu. gaudemus. extra de restitutio. spoliato.

Sed an papa possit dispensare vt matrimonium semel contra-
ctum dissoluatur? Dicite breuiter, aut matrimonium fuit per copu-
lam carnalem consummatum, aut non. priore casu non potest,
posteriore autem sic: quia primo casu effecti fuerunt duo in carne
vna: secundo verò non. Item quia matrimonium consummatum
fortitur naturam ex constitutione diuina, contra quam non potest
papa dispensare. cap. proposuit. & ibi, supra ius. extra de concess.
præbend. sed matrimonium non consummatum fortitur naturam
ex constitutione Ecclesiæ, contra quam papa bene potest dispensare.
Ista est glossa ordinaria in capitulo. ex publico. extra de conuer.
coniuga. in glossa. fin.

Sed nunquid maritus & vxor possunt se separare? Dicite, aut copu-
la non est subsecuta: & tunc quilibet eorum altero inuito potest
separare matrimonium per ingressum religionis. secus si copula fue-
rit subsecuta: nisi vterque concordauerit q̄ vterque pariter intret
religionem: vel alter qui remanet in seculo, si talis cōditionis & qua-
litas, quod nulla suspicio fornicationis sinistra sit contra eum vt
quia sit atate consecutus. c. quidam. c. verum. c. vxoratus. & c. cum
his præditis. extra de conuersio. coniugato.

Matrimo-
nium semel
contractum
an possit
per papam
dissolui.

DE SERUILICOGNATIONE

Obinatio. Quia supra de cognatione & successione cognatorum libere conditionis di- Etum est: nunc quia naturali iure inspecto inter seruos etiam cadit cognatio: et dubitari possit, an inter seruos esset successio: ideo de seruilicognitione merito subdit. Nec obstat quod inter illum titulum de success. cognatio. et istum sit titulus intermedius de gradibus: quia ex quo pertinet ad materiam horum titulorum; cognatio non vitatur. l. reos. §. si digestis de duobus reis. Porcus.

Diuisio.

Ilud certum. J Totus iste titulus diuiditur in tres partes. Primò ponit vtrum serui habeant ius cognationis contractæ in seruitute. Secund. infert ex rationib. præpositis, videlicet qd nō sepe sequit qd qui prior est in gradu, potior sit in iure. Tertiò illa melius declarat. Secunda ibi, Repetit. Tertia ibi, Amotis.

Domine, iam video qd vos vultis tractare de seruilicognitione, & specialem tractatum facere. Nam vos dixistis mihi supra. iij. titul. de success. cogn. circa quos in bonorum possess. vnde cogn. quam prætor proximis agnatis pollicetur, sola naturalis causa spectatur: nunquid igitur cognati in statu seruilis concepti & nati, & postea manumissi, per bonorum possess. vnde cogn. in tertio ordine causa naturali inspecta sibi inuicem poterūt succedere? Ad hoc respondet Iustinianus quod non. illud enim certum est, eandem partem edicti prætoris, qua bonorum possess. iure cogn. permittitur, ad seruales cognationes antiquitas nō pertinere. Nec enim vlla antiqua lege talis cognatio, quo ad onus tutelæ, vel ad cetera onera ciuilia computabatur. vnde visum erat huiusmodi cogn. seruilis quoad emolumentū success. non computari: nec quo ad onera computabatur. & hæc vsque ad nostra tēpora ita obtinebant: sed nos per constitutionē nostram, quam pro iure patro. fecimus (quod quidem ius patro. vsque ad tempus nostrum satis obscurum atque nube plenum, & vndiq. confusum fuerat) & hoc suggerente humanitate statuimus, vt si quis in consortio seruilis constitutus, ex libera vel seruilis conditionis muliere liberum vel liberum habuerit, vel econuerso mulier serua ex libero vel seruo liberis cuiuscunq. sexus habuerit, & tādē patribus & liberis ex seruilis ventre natis ad libertatem peruenientib., vel dum forte ipsæ mulieres liberæ erant, & ita liberi ab illis nati ingenui, & postea patres qui huiusmodi liberis in seruilis statu procreauerint, ad libertatem peruenierint, statuimus dico in omnibus his casibus, vt omnes hi liberi ad successionem patris vel matris ab intestato admittantur: iure patro. in hac parte penitus sopito. Nam hos liberis non solum in parentum suorum successionem, sed etiam parentes in liberorum mutuum successionem auctoritate prædictæ constitutionis nostræ specialiter vocamus. & hoc obtinere statuimus, siue huiusmodi liberi ex seruilis matre nati, postea manumissi soli fuerint, siue cum aliis, qui post libertatem parentum concepti & nati, ad successionem vocentur: siue ex eodem patre, vel eadem matre: siue ex aliis nuptiis procreati fuerint, & hoc statuimus ad similitudinem eorum qui ex iustis nuptiis procreantur. Et hæc dicuntur vsque ad illum. §. repetitis itaque. Cetera plana sunt vsque ad finem tituli, quia non potest casus poni nisi secundum quod litera iacet, hoc dicit. Franciscus de Aretio.

TITVLVS VII DE SERUILI COGNATIONE.

Cognitionem seruillem, id est sanguinis necessitudinem, quam seruo filij cum parentibus habent, antiqua iura nō adiuuabāt: hodie autem serui nati, & deinde manumissi, non modo parentibus seruan libertate donatis ex intestato succedunt, & parentes eis, sed etiam sibi inuicem, & cum reliquis fratribus ex legitimis matribus, atque in libertate procreatis ad successionem vocantur.

Ilud certum est, ad seruales cognationes illam partem edicti qua proximitatis nomine bonorum possessio permittitur, non pertinere. Nam nec vlla antiqua lege talis cognatio computabatur. Sed nostra constitutio quam pro iure patronatus fecimus (quod ius vsque ad nostra tempora satis obscurum atque nube plenum, & vndique confusum fuerat,) & hoc humanitate suggerente concessimus: vt si quis in seruilis constitutus consortio, liberum vel liberis habuerit, siue ex libera, siue ex seruilis conditionis muliere: vel contra serua mulier ex libero vel seruo habuerit liberis cuiuscunq. sexus: & ad libertatem his peruenientibus, hi qui ex seruilis ventre nati sunt, libertatem merue-

cus de Aretio.

Illud, aliàs est hic Rubrica de seruilicognitione; aliàs non. Accursius. Edicti. Sunt enim quatuor partes successionis ab intestato: vt. ff. quis ord. in bo. pos. ser. l. j.

runt: vel dum mulieres liberæ erant, ipsi in seruitute eos habuerint; & postea ad libertatem peruenierint: vt hi omnes ad successionem patris vel matris ventiant, patronatus iure in hac parte sopito. Hos enim liberis non solum in suorum parentum successionem, sed etiam alterum in alterius successionem mutuum vocauimus, ex illa lege specialiter eos vocantes: siue soli inueniantur qui in seruitute nati, & postea manumissi sunt: siue vnà cum aliis, qui post libertatem parentum concepti sunt: siue ex eodem patre, vel eadem matre, siue ex aliis qualicunq. copulatione nati sunt ad similitudinem eorum qui ex iustis nuptiis procreati sunt.

Cum de intestatorum successione agitur, liberorum prima habetur ratio: qui eadē si gradus sint remotioris, quocunq. ascendentes & agnatos quantuuis proximiores excludunt.

Repetitis itaque omnibus quæ iam tradidimus, apparet non semper eos qui parem gradum cognationis obtinent, pariter vocari: eoque amplius, ne eū quidē qui proximior sit cognatus, semper potiorē esse. Cum enim prima causa sit suorum hereditatis, & eorum quos inter suos heredes enumerauimus: apparet pronepotē vel abnepotē defuncti potio-

Proximitatis nomine, id est cognationis, vt sequitur: vt. ff. vnde cog. leg. j. §. pertinet.

Non pertinere, sed nec aliam aliquam, vt vel ipse succedat, vel ei succedatur: vt. C. comunia de success. l. seruus, nisi in tribus casibus: vt. C. de his quibus vt indignis. & ad Siliana. leg. penul. & C. de suis & legit. leg. apud hostes. & C. de Orfitia. leg. fina.

Computabatur. hæc videtur mala ratio: cum magis iure prætorio quod naturalē causam intuebatur, deberet computari: vt supra de hered. quæ ab intesta. §. emancipati. quàm ciuili. Sed dic quod etiam ad alia, vt ad tutelam, & similia: nisi quo ad nuptias: vt supra de nupt. §. illud. & digestis de ritu nup. leg. adoptiuus. §. seruales.

Sed nunquid dominus ex sui persona succedit cognatis serui? respond. non vt hic dicitur. Accursius.

ADDITIO. No. ergo acquirit domino ab intesta. sicut ex testamento. Et est ratio, quia ius solum defert hereditatē ab intestato, secundum quod seruus nihil est. l. quod aduert. ff. de regu. iur. sed ex testamento defert voluntas testantis; quam ius sequitur. Aliud tamen est in monacho & monast. vt. l. Deo nobis. C. de epif. & clericis.

a) Sed illud procedit ex fictione postliminiu i. bi. not. Ang.

b) Nota quod in seruis quo ad matrimonium impedimentū etiam post manumissionē debet esse cognitio. vt. d. §. illud. quia etiā dicitur esse affinitas: vt. d. §. seruales. Angel.

† Nostra tempora. loquitur Iustinianus.

‡ His. scilicet parentibus.

§ Ipsi. scilicet parentes.

¶ In seruitute. id est donec serui erant.

‡ Peruenierint. scilicet parentes.

Veniant. aliud si liber factus seruus iterum manumittatur: vt. ff. vnde cogn. l. is qui contra. & §. de cap. demi. §. quod autem. quia est ibi quod sibi imputetur. Sed nunquid etiam iste qui est in. l. is qui. hodie succederet naturali causa inspecta: vt. C. de suis & leg. here. auth. in. successione: R. n. non, secundum Ioan. quia prætor naturalē causam intuebatur: & tamen non vocabat eum, vt dictum est. Item contra. C. de suis & legit. l. ex libera. So. hic nouum ius. Vel ibi loquitur quādo nec de facto erat matrimoniu. Vel ibi quo ad honores loquitur, hic quo ad successiones.

In alterius successionem. i. parentes libetis & econtra, excluso patrono: & hoc secundum omnes. Item libertum vnū alteri eidem patri suo, & ita frater liberti præfertur patrono, & hoc secundum quosdam, vt hic. Sed Ioan. contra: præfert enim patronum fratris: vt. ff. de bo. li. l. liberti. & ff. de suis & legi. l. intestato. in princ. & §. tit. j. in §. sed nostra. versic. fin. autem sine.

Ex illa lege. si supra dicta Græca. Accursius.

Repetitis. hic. §. communis est ad omnes tit. §. hoc lib. iij. positos, & idem in sequenti prox. §. Sic & alias. §. de success. cog. §. vlt. & ad Orfi. §. fin.

Tradimus. à principio tertij libri.

Enumerauimus. vt curiæ datos, & emancipatos: vt. §. de hered. quæ ab intesta. §. j. & §. quibus connumerati. & §. emancipati.

† q. d. seruos non habere cognationē, qd fallit quod ad matrimonia. Accursius per.

c) Hæc non est bona: quia nō apparet expressio de correctione: vt ar. l. præcipim. in fi. C. de ap. d) Ista cōmunitate approbatur per doct. hic.

a Fuerit. hoc subiuitur.

b Ex femineo sexu. qui tamen cum deminutione tertie partis succedit huius legis tempore. s. de here. quæ ab intest. §. item vetustas. verfi. diui. hodie sine deminutione: vt in authen. de triente & semis. §. nec non. coll. j.

c Amoris. id est cessantibus suis. fallit adhuc hæc regula, qui prior est in gradu &c. vt. j. eo. §. totiens. Accursus.

d Integrum ius habet. id est capite minutus non est. sic supra de successi. cog. j. respon. in fi. nam secus esset si esset capite minutus: quia illæ successiones quæ veniunt ex. l. xij. tabu. pereunt permitti. cap. demi. vt. s. de senatufcon. Orfit. §. sciendum.

e plerumque. propter fratrem & sororem emancipatos: vt. j. eo. ibi. exceptis. Item propter quosdam cognatos, qui vocantur vt agnati: vt. s. de legit. agnat. succel. §. hoc etiam. Item propter patrem qui filium emancipauit: vt. s. de leg. ag. succel. §. fin.

f Nepos. qui est in v. gradu agnationis.

g Pronepos. qui est in sexto gradu agnationis.

h Auunculo, vel matreterre. qui sunt in tertio gradu cognationis.

i Præferitur. in successione eius qui tales habet agnatos.

k Totiens. no. regulam bonam: vt. C. cõmunia de succel. auunculo. & C. vnde. l. i. ij. & ad eius euidentiam nota. tres esse ordines succedendi, scilicet inferiores & superiores, & ex latere venientes: vt in authen. de here. ab intesta. in principio. coll. ix. Primo descendentes in infinitum vocantur: vt. s. de here. quæ ab intesta. §. j. & in authen. de hered. ab intesta. §. j. coll. ix. His cessantibus vocantur ascendentes, primò pater & mater, secundo auus & auia, sic deinceps: sic tamen, vt fratres ex utroque parente defuncto coniuncti, cum his superioribus vocantur: licet quidam dicat cum patre & matre tantum eos vocari: & alios superiores pro nobis est authen. de hered. ab intesta. §. si verò cum ascendentibus. coll. ix. & ff. de suis & leg. l. ij. §. hereditas. Superioribus cessantibus: primo frater ex utroque parente, & eorum filij. Secundo ex altero tantum, & eorum filij. Tertio hæc regula obtinet: vt qui prior est in gradu &c. vt hic, & in authenti. de hered. ab intest. §. si reliquum. & §. si verò ne que frater. & in authen. vt fratrum filij. §. j. coll. ix. Accursus.

A. D. D. T. I. O. Dic quod hodie est sublata differentia agnationis & cognationis: vt in. d. §. j. in authen. de here. ab intest. ve. col. ix. Christophorus.

a) Nota singulariter lam. i. quia post nepotem quando concurrit cum patruo vel auunculo: qui prior est in gradu: potior est iure. nec assumit personam patris sui. patet ibi quod auunculus qui est in tertio gradu, præferitur fratri consobrino qui est in quarto. licet glo. j. tit. x. §. multum in vel quoad v. gradum. aliter dicitur: sed ibidem dicitur Ang. Legit. quidam de successione in bonis libertorum. Sic. ff. de bo. libert.

rem esse, quàm fratrem aut patrem matremque defuncti: cum alioqui pater quidem & mater (vt supra quoque tradidimus) primum gradum cognationis obtineant, frater verò secundum, pronepos autem tertio gradu sit cognationis, & abnepos quarto. Nec interest, in potestate morientis fuerit, an non: quod vel emancipatus, vel ex emancipato, aut ex femineo sexu propagatus est.

Nouissimo tamen iure, agnationis & cognationis sublato discrimine, omnes simul æquo iure succedunt: ita tamen vt eorum prior habenda sit ratio qui sunt gradu proximiores.

Amotis quoque suis heredibus, & quos inter suos heredes vocari diximus: agnatus qui integrum ius habet agnationis, etiã si longissimo gradu sit, plerumque potior habetur, quàm proximior cognatus. Nam patruus nepos vel pronepos auunculo vel matreterre præferitur. Totiens igitur dicimus aut potiorum habere eum qui proximiorum gradum cognationis obtinet, aut pariter vocari eos qui cognati sunt, quotiens neque suorum heredum, quique inter suos heredes sunt, neque agnationis iure aliquis præferri debeat secundum ea quæ tradidimus: exceptis fratre & sorore emancipatis, qui ad successionem fratrum vel sororum vocantur: qui etsi capite deminuti sunt, tamen præferuntur ceteris vltioris gradus agnatis.

TITVLVS VIII. DE SVCCESIONE LIBERTORVM.

Olim patronus habebat ex lege duodecim tabularum ius in bonis liberti solum ab intestato, nullo suo herede relicto. Aret.

Vnc de libertorum bonis videamus. Olim itaque licebat liberti patronum suum impu-

Tradidimus. vt. s. §. proxi. & hoc eo. §. Exceptis. excipit ab eo quod. s. dixerat, qui integrum &c. Præferuntur. vt. s. de succel. cog. j. respon.

DE SVCCESIONE LIBERTORVM.

Supra de successione ingenuorum visum est. Et quia in bonis libertorum est Continuatio.

ne testamento præterire. Nam ita demum lex duodecim tabularum ad hereditatem liberti vocabat patronum, si intestatus mortuus esse libertus herede suo nullo relicto. Itaque intestato mortuo liberto, si is suum heredem reliquisset, patrono nihil in bonis eius iuris erat. Et si quidem ex naturalibus liberis aliquem suum heredem reliquisset, nulla videbatur querela. Si verò adoptiuus filius fuisset, aperte iniquum erat nihil iuris patrono superesse.

Prætorio iure patronus in liberti bonis dimidiam habebat, non solum herede intestato, sed etiam ab intestato relicto filio adoptiuo. Ipsum tamen patronum excludebant liberti, siue essent in potestate, siue emancipati, siue etiam in adoptionem datum modo instituti essent, aut præteriti bonorum possessione petissent. Aret.

Qua de causa postea prætoris edicto hæc iuris iniquitas emendata est. siue enim faciebat testamentum libertus: iubebatur ita testari, vt patrono partem dimidiam bonorum suorum relinqueret: & si aut nihil, aut minus parte dimidia reliquerat, dabatur patrono contra tabulas testamenti partis dimidiæ bonorum possessio. Siue intestatus moriebatur suo herede relicto filio adoptiuo: dabatur æquè patrono contra hunc suum heredem, partis dimidiæ bonorum possessio. Prodesse autem liberto solebant ad excludendum patronum naturales liberi, non solum quos in potestate mortis tempore habebat, sed etiam emancipatis, & in adoptionem dati: si modò aliqua ex parte scripti heredes erant, aut præteriti contra tabulas bonorum possessionem ex edicto prætorio petierant. nam exheredati nullo modo repellebant patronum.

solebant Hoc iure prætorio: nam de primo non erat dubium: vt sibi. itaque intestato &c. Ad excludendum patronum. s. in totum. Naturales. & legitimi. In adoptionem dati. si instituti erant, vt sequitur. aliàs nec contra tabulas datur eis: vt. ff. de contra tab. l. non putauit. §. in adoptionem. Repellebant. quia pro mortuis habentur: vt. ff. de coniu. cum emancipa. lib. l. j. §. sed & si patruus. nec à iure civili respiciuntur: vt in authen. de here. & Falc. §. exheredatos. coll. j.

dare successionem: ideo de his subit. vnde nota quod dicitur hic Accursus de successione libertorum, passim accipi, id est qualiter succedatur eis, non actiue, id est qualiter ipsi succedant aliis.

Vnc de libertorum. Diuisio. Totus iste titulus diuiditur in tres partes. Primò circa successionem libertorum ponit duplex ius antiquum. Secundo ponit statutum circa successionem: & quod vique ad quartum gradum agnati patronorum succedunt liberto. Tertio ponit aliam nouam constitutionem circa personas & genera libertorum. Secunda ibi, Sed nostra Tertia ibi, Sed hæc. Aretinus.

Nunc. quia hucusque de bonis ingenuorum dixit. Olim. scilicet lege duodecim tabul. & hoc est primum ius. quatuor enim sunt, vt hic, & j. §. j. & §. postea. & §. sed nostra.

Impune. id est sine timore testamenti rumpendi. Accursus.

Ita demum. & non aliter. Heredem. naturalem, vel adoptiuum: vt. j. in iur.

Nihil. i. nullum ius, secundum Ioan.

Ex naturalibus. ad differentiam adoptiuorum.

Querela. id est non poterat patronus conquiri. Accursus.

Qua de causa postea, secundum ius.

Iuris iniquitas. dic vt. s. ad sen. con. Tertyl. in principio.

Libertus. nullum filium habens legitimum & naturalem: vt. j. eo. §. prodesse.

Dimidiam. nisi in castis sint bona quæ sita: vt. ff. de bon. lib. l. iij. §. patronus. Accur.

Bonorum possessio. vnde legitimi: vt infra de bonorum possessionib. §. cum que.

Et sic ad optiuus est suus heres. sic. s. c. ver. si vero. & supra de hered. que ab intest. def. §. i. Aegid. Per.

do tractatur de portione sua, cui accretur computatur enim in numero filiorum: vt faciat augeri legitimam fratrum. secus si frater minor & filia dotata per statutum succedere priuata: quia non possunt Aug.

Postea.

a Postea. Tertium ius.
b Cautum. l. l. Papia, & malè: vt & aliàs. C. de caduc. tol. in prin. Acc.
c Deberetur. ex lege Papia.
d Sed nostra. quartum ius.
e Omnium notione. aliàs omni natione: aliàs omnium notitia.

f Composuimus. & huius, vt credo, habetur metio in multis locis: vt. s. titu. j. de ser. cog. in prin. & s. de leg. ag. luc. s. finali.

Centenarius. Centenarius est qui olim census dicebatur de quo memini medixisse tit. de. l. falc. inde centenariu est. C. mille susterioru, vel ex definitioe Iustiniani. C. aureoru quantitas. & ita accipiendū est q̄ Suidas scribit in hunc modum: *κεντηνάριος, νομισματικὸν ποσότῃς*, & q̄ alio in loco cum Prisci cuiusdā E. meseni fallacias describit, *ἑξωτὴν ἡμέραν ἢ ἐξ ἑξωτὴν κεντηνάρια*, vbi etiā plura notat de origine præscriptionis centu annoru p̄tinetia ad. l. vlt. de sacr. eccl. C. Cuiā.

g Sic enim. interpositio est.

h Nullum locū. & in hoc nō corrigitar lex Papia. Et nota. quōd̄ prodest paupertas filio liberti. sic & aliàs. C. de episc. & cleric. si quis ad declinandā. s. in autē. in glos. pauperior. ADDITIO.

Nota q̄ paupertas prodest: sed à tali prodesse libera nos Domine. de quo in. l. cum nō facile. in glos. fina. ff. si cui plus quā per legem Falcid. & in. l. si quis ad declinandā. s. j. C. de episcopis & cleric. & in authē. cui relictu. C. de indic. viduit. tollenda. Angel.

i Fecerint. s. isti liberti minores centenariis.

k Reseruant. s. nostra cōstitutio. s. vt in totū succedat: vt. s. eo. in prin.

l Bonorum possessores. id est filios emancipatos: vt s. de here. quæ ab intest. s. emancipati.

m Habeant. s. liberti.

n Ad eos. scilicet libertos libertorum: qui tamen heredes instituti si se abstinerint, vel mixtū hereditati, in integrum restituti fuerint, dabitur patrono ius succedendi: vt. ff. de bo. lib. l. & si ex modica. s. si filius.

o Omnibus modis. sed nunquid e contra moriente filio qui est libertus, præponitur pater patrono? Respond. sic: vt. s. titu. j. de ser. cog. in si. j. respō. ADDITIO. No. quōd̄ sicut patronus excluditur per filios liberti, ita etiā per parentes liberti. & idem notat glossa. s. titu. j. in fine. in verbo, alterius. Angelus.

p Vocauimus. etiā ante fratres liberti: qd̄ dic vt. s. tit. j. in si. j. respō.

q Fecerint. scilicet ad extraneos.

r Mater, siue auis. quorum præteritio pro exheredatione habetur: vt. s. de exhereda. liber. s. mater.

s Non possint. quia iusta causa ingratitudinis intercessit: quæ sunt inofficiosi xliij. vt in authen. vt cum de ap. co. s. causas. col. viij. quo casu nullo iure agunt: vt in authen. de immen. do. s. fin. in fin. col. vij. Sed quid si filium emancipatum pater prætereat sine causa, vnde contra tab. habet, non autem querelam, videtur admitti patronus: Sed respon. hic large accipi de inoff. vt etiam continet per contra tab.

Per legem Papiā patronus vocabatur ad successione liberti vna cū filiis ipsius liberti pro virilini si tres vel plures fuissent liberi, vel libertus minus centum aureis habuisset in bonis: siue decesserit intestatus, siue cōdito testamento. Aretinus.

Postea^a verò lege Papia adaueta sunt iura patronorū qui locupletiores libertos habebāt. Cautum^b est enim vt ex bonis eius qui tertiorū centum miliū patrimoniū relinquerat, & pauciores quā tres liberos habebat: siue is testamentum factū, siue intestatus mortuus erat, virilis pars patrono deberetur. Itaq; cū vnū quidem filiū filiāve heredem reliquerat libertus: perinde pars dimidia debebatur patrono, ac si is sine vllo filio filiāve intestatus decessisset. Cum verò duos duāve heredes reliquerat, tertia pars debebatur patrono: si tres reliquerat, repellebatur patronus.

Abiecto antiquo iure, hoc vitimur, vt liberti minori cētenario, id est cuius facultates minores sunt aueis centū, etiā præterito patrono liberū testandi ius sit: ei tamē intestato nulla sobole relicta, patronus succedit. quōd̄ si maior sit cētenario, & testatus fuerit patronūq; præterierit: tunc si careat liberis, vel eos exheredes fecerit, patronus per cōtra tabulas bonorū possessione quadrante omnibus liberum, aut illius supplementum, si quid fortan ei relictu fuerit, consequetur.

Sed nostra^d constitutio quam pro omnium notione, Græca lingua cōpendioso tractatu habi-

fic. C. fa. erci. l. filij. Accursius. ADDITIO. Nec obstat quia hodie ad instar filij in potestate præteriti videatur posse dicere nullū &c. cum sit sublata differentia emancipationis & patriæ pote. quia illud est verum ab intestato, non autem ex testamento. Ang.

e Constitutione. scilicet Græca. Accursius.

to cōposuimus: ita huiusmodi causam definiuit, vt si quidem libertus vel liberta minores centenariis sint, id est minus centū aureis habeāt substantiā (sic enim legis Papiæ summā interpretatum, vt pro mille tertiorū vnus aureus cōputetur) nullum locū habeat patronus in eorum successione: si tamen testamentū fecerint. Sin autem intestati decesserint, nullo liberorū relicto: tunc patronus ius (quod erat ex lege Duodecim Tabularū) integrū reseruauit. Cum verò maiores centenariis sint: si heredes, vel bonorū possessoresⁱ liberos habeāt, siue vnū, siue plures, cuiuscunq; sexus vel gradus: ad eos² successiones parentū deduximus, patronis omnib^o modis vnā cū sua progenie semotis. Sin autem sine liberis decesserint; si quidem intestati, ad omnē hereditatem patronos patronasq; vocauimus. si verò testamentum quidē fecerint, patronos autē aut patronas præterierint, cum nullos liberos haberent, vel habentes, eos exheredauerint, vel mater siue auus^r maternus eos præterierint, ita vt non possint argui inofficiosa eorū testamēta: tunc ex nostra cōstitutione^e per bonorū possessionem contra tabulas, non dimidiam, vt antea, sed tertiam partem bonorum liberti consequantur: vel quōd̄ deest eis, ex constitutione^f nostra repleatur, si quando minus tertia parte bonorum suorum libertus vel liberta eis reliquerit: ita sine onere, vt nec liberis^b liberti libertæve ex ea parte legata vel fideicommissa præstentur,

ut ante. sicut erat de iure prætorio: vt supra. eod. s. qua de causa. Accursius.
x Consequantur. scilicet quocunq; titu. relictu vt. ff. de bo. lib. leg. iij. s. fin.
y Constitutione. scilicet cōdictione ex lege Græca: vt. ff. de condi. ex lege. l. j.
z Repletur. præter hoc ius succedendi est & aliud ius patronatus, scilicet vt non vocetur ab eo in ius sine venia: vt C. de in ius vocan. l. ij. Item vt alar eum: vt. ff. de libe. agn. l. si quis à liberis. s. solent. Item vt turpem actionē vel exceptionem contra eum non proponat: vt. ff. de doli mali exceptio. l. apud Celsum. s. aduersus. & ff. de obse. l. honoris. & l. patens. Item vt possit eum in seruitutem reuocare: vt in authent. vt liber. de cætero. s. j. col. vj. Item vt vbi eum inuenerit, faciat ei reuerentiam: vt. ff. de in ius vocando. l. generaliter. Et hæc iura multis modis perduntur. Primo, si patronus remiserit: vt in authent. vt liber. de cætero. s. illud. col. vj. Item si computat libertum iurare ne accipiat uxorem, vel libertam ne nubat: vt. ff. de iure patro. l. qui contra legem. & l. adigere. Item si denegat ei alimenta: vt. ff. de bo. liber. l. si patronus non aluerit. Item propter tertiæ partis concessionem: vt hic, & ff. de bonis liber. leg. etiam. s. toriens. Item si alteruter eorum relegatus fuerit, vel deportatus: vt. ff. de iure patron. l. siue. Item si natalibus restitutus est libertus: vt. ff. de bon. liber. l. etiam. s. j. Item si mercedem pro futuris operis ab inuito liberti extorsit: vt. ff. de agno. libe. leg. si quis. s. si quis. Item si libertus domini mortem vindicauerit: vt. ff. de iure patrona. l. penult. Item si eum patronus capitis accusauerit: vt. ff. de bonis liberti. leg. qui cum maior. j. respō. Item si non suis nummis emptus est, vel à principe factionem libertam testamenti impetrauerit: vt. ff. de bonis liber. leg. etiam. s. ij. Accursius.

a sine onere. sic in authent. de hered. & Falc. s. non autem. coll. j. Accursius.

b Liberis. quibus dantur aliàs legata etiam rupto testamento per cōtra tabu. vt. ff. de leg. præ. contra tabu. bono. possessione pe. l. j.

c Præstentur. Sed cum filij sint, quare non excludunt patronum: vt. s. eo. s. cum verò maiores? Respōdetur: hi filij etiam ingratu: vt. s. eo. s. si vero. Vel dic quōd̄ hi liberi erant nepotes, qui & liberi dicuntur: vt. ff. de verborum significatio. l. libertorum. & eos præcedit eorum pater, & eis talia legata dabantur: vt. ff. de liberis præteritis. l. j. s. generaliter.

Ius patronatus in multis consistit.

Ius patronatus multipliciter perditur.

a j Dic hoc ad ius succedendi, remanet tamen si bi ius reuerentie, quā nis remiserit sibi ius patronatus: ac etiam tali casu ex iniuria nō verballi, sed illata in personā tantum, potest etiam eū in seruitutē reuocare: vt. ff. de iure patron. l. siue. Item si natalibus restitutus est libertus: vt. ff. de bon. liber. l. etiam. s. j. Item si mercedem pro futuris operis ab inuito liberti extorsit: vt. ff. de agno. libe. leg. si quis. s. si quis. Item si libertus domini mortem vindicauerit: vt. ff. de iure patrona. l. penult. Item si eum patronus capitis accusauerit: vt. ff. de bonis liberti. leg. qui cum maior. j. respō. Item si non suis nummis emptus est, vel à principe factionem libertam testamenti impetrauerit: vt. ff. de bonis liber. leg. etiam. s. ij. Accursius.

a Ad coheredes. Sed nunquid in solidū tenebūtur coheredes: Resp. nō: vt. ff. de le. iij. l. si. §. si. & de vulgari substitutione. l. & si cōtra tab.
b Multis aliis casibus. qui sequuntur statim.
c Patronaque. vt. ff. de bono. liberto. l. patrono.
d Liberi. vt. ff. de bonis liberto. l. si pater exheredato. & l. si ex patronis. §. Iulianus.
e vsque ad quintū gradū. Nunquid filius trinepotis ipsi patroni, vel etiā ipse trinepos admittet? Videtur q̄ non: quia hic dicit vsque ad quintum gradū. si quis tamen velit cōtradiceret, illud pro se inducet, quod non omnes ascēdentes sui patris loco succedunt: vt. §. de hered. quæ ab intestato. §. cū filius. & in auth. de hered. ab intestato. §. j. collat. ix. **ADDITIONE.** Ista glo. nō procedit, duplici ratione. Primo, quia hic nō assumitur persona alterius, vt cum altero pariter succedat. Secundo, quia etiā in casu ubi assumitur, hoc non est vsque in infinitum, vt per Ang. hic.
f Vocentur. per nostram cōstitutionē: licet olim per bonorum possessionem tāquam ex familia vocarentur: vt. §. de bonorū possessio. §. sunt aut tē. verfic. quinto tāquā.
g In capita. cum eodem gradu plures inueniantur: aliās patruus nepotē ex fratre excludit: vt. ff. de bonis liberto. l. si libertus præterito. §. si libertus. in fine. Accur.
h Veniunt. scilicet ab ipsis patronis.

i Penē. propter tria dicit penē: & quia hic vsq; ad quintum gradū succedunt, vt hic dicitur: aliās vsque ad decimum vel sextum: vt. §. de successio. cognā. §. fina. Itē quia hic in capita succedunt, vt hic dicitur. aliās non ita: vt. §. de heredi. quæ ab intestato. §. & quia placuit. aliās est verficul. in. §. cū filius. Itē quia vnus patroni filius excludit nepotē ex altero: quod nō est ita in ingenuis: licet M. contra dixerit: vt. ff. de bonis liberto. l. si libertus præterito. §. si libertus. & de legit. tu. l. tutela. §. si duo. Accursus.
k Peruenerunt. i. qui facti sunt plene liberi.
l Quodammodo. none nim est vere peculium, cū sint liberti: vt. C. de in officioso testamento. l. fina. in fine.
m Nominatim. quid hoc sit, dic vt supra de exhered. liber. §. j.
n Eorum. i. manumissorum.
p Ad ciuitatem Romanam. scilicet vt ciuis Romanus efficeretur, im-

Successio libertinorum & ingenuorum tripliciter differt.

bj Et est ratio, quia in successione ingenuorum plures descendentes ex vno, habent vt vnus, sicut in successione liberti, vt hic fallit in patronis ecclesiæ: vt in e. cum plures. de iure patronatus.

sed ad coheredes eorum hoc onus redundet.

Liberto nō tantū patronus succedit, sed etiā cōiunctis ipsi patrono vsq; ad quintū gradū, in capita tamē: & qui proximior est patrono, præferatur. Arret.

Multis aliis casibus à nobis in præfata cōstitutione cōgregatis, quos necessarios esse ad huiusmodi dispositionē iuris perspeximus: vt tā patroni patronaq; quā liberi eorū, necnō qui ex trāuerso latere veniūt, vsque ad quintū gradū ad successionē libertorū libertarūve vocētur, sicut ex ea cōstitutione intelligēdū est: vt si eiusdē patroni vel patronæ, vel duorū duarūve vel pluriū liberi sint qui pximior est, ad liberti vel libertæ vocetur successione: & in capita, nō in stirpes diuidat successio: eodē modo & in his qui ex trāuerso latere veniūt, seruādo. Penē enim cōsonātia iura ingenuitatis & libertinitatis in successione fecim.

Differētia inter libertos est hodie sublata: & ideo prædicta procedit in omnibus libertis: quia hodie omnis manumissus efficitur ciuis Romanus. Arret.

Sed hæc de his libertinis hodie dicenda sunt, qui in ciuitatē Romanā peruenerūt: cum nec sint alij liberti, simul & dedititiis & Latinis sublatis: cum Latinorū legitimæ successione nullæ penitus erāt: quia licet vt liberi vitā suā peragebāt, attamen ipso ultimo spiritu simul cū anima libertatē amittebāt: & quasi feruorū, ira bona eorū iure quodammo- do peculij, ex lege Iunia Norbana manumissores detinebant. Postea vero senatuscōsulto Largiano cautū fuerat, vt liberi manumissoris nō nominatim exheredati facti, extraneis heredib; eorum in bonis Latinorū præponerentur. Quibus etiā superuenit diui Traiani edictū, quod eundē hominē, si inuito vel igno- rante patrono ad ciuitatē Romanā venire ex beneficio principis festinabat, faciebat quidem viuum ciuē Romanū, Latinum vero mortuē. Sed nostra cōstitutione propter huiusmodi cō-

petrando ius aureorum anulorum, vel natales: quod inuito patrono non est faciendum: vt. ff. de na. re. l. ij. in fine. & l. penul. & fin. **q** Constitutione. vt. C. de Lat. liber. tol. per totum. Accur.
r In perpetuum deleri. Nota q̄ quando fit abrogatio alicuius iuris, intelligitur esse perpetua: quia lex semper loquitur, & est in viridi obseruātia: vt. l. Arriani. C. de hæretic. Angel.
s Quibusdam adiectionibus. scilicet. x. vel. xj. casibus: vt. C. de Lat. liber. tol. per totum.
t DE ASSIGNATIONE LIBERTORUM.
 supra visum est quemadmodum patroni eorū liberi succedant libertis. Verum quia liberi interdū cōsueuerunt assignari liberis patronorum, ideo de hac assignatione subdit. Porcus.

ditionum vices, & alias difficultates, cum ipsis Latinis etiā legē Iuniā, & senatuscōsultū Largianū, & edictū diui Traiani in perpetuū deleri censuimus: vt omnes liberti ciuitate Romana fruātur: & mirabili modo quibusdā adiectionibus ipsas vias quæ in Latinitatē ducebāt, ad ciuitatem Romanā capiendā trāsposuimus.

TITVLVS IX. DE ASSIGNATIONE LIBERTORUM.

Patrono duos pluresve liberos in potestate habēti cōcessum est libertū vni liberorū assignare: per quam assignationē is cui assignatur, solus efficitur patronus & successor in bonis liberti, aliis liberis proxius exclusis. quod si is cui assignatio facta fuit, sine sobole decedat, ad ceteros ius patronatus trāsfertur. Itē emancipatione eius cui fuit assignat; liberti, assignatio prius facta euanescit.

N summa, quod ad bona libertorum attinet, admonēdi sumus, cōcessisse senatum, vt quāuis ad omnes patroni liberos qui eiusdē gradus sunt, æqualiter bona libertorū pertineat tamē licere parenti, vni ex liberis assignare libertū, vt post mortē eius solus is patronus habeatur, cui assignatus est: & ceteri liberi, q̄ ipsi quoq; ad eadem bona nulla assignatione interueniente pariter admitterētur, nihil iuris in his bonis habeat: sed ita demū pristinū ius recipiāt, si is cui assignatus est decesserit nullis liberis relictis. Nec tantum libertum, sed etiam libertam: & nō tantum filio nepotivæ, sed etiam filia neptivæ assignare permittitur.

Vni ex liberis in potestate potest libertus assignari in omni voluntate, & quibuscūq; verbis. Arret.

Datur autē hæc assignandi facultas ei qui duos pluresve liberos in potestate habebit: vt eis quos in potestate habet, assignare libertū libertamve liceat. Vnde quærebatur, si eui cui assignauerit, postea emancipauerit: nūc euanescat assignatio. Et placuit euanescere: quod & Iuliano & aliis plerisq; visum est. Nec inter-

emancipatus, & vtrique fiat assignatio: quæ in persona sui nulla est assignatio, nec propter emancipatū utilis futura est. & ita cetero. Cu. Num. lan. **b** Euanescat. ff. eo. l. vtrum ei. cōtra. Sol. secundū Pla. ibi

emancipatus, & vtrique fiat assignatio: quæ in persona sui nulla est assignatio, nec propter emancipatū utilis futura est. & ita cetero. Cu. Num. lan. **b** Euanescat. ff. eo. l. vtrum ei. cōtra. Sol. secundū Pla. ibi

emancipatus, & vtrique fiat assignatio: quæ in persona sui nulla est assignatio, nec propter emancipatū utilis futura est. & ita cetero. Cu. Num. lan. **b** Euanescat. ff. eo. l. vtrum ei. cōtra. Sol. secundū Pla. ibi

emancipatus, & vtrique fiat assignatio: quæ in persona sui nulla est assignatio, nec propter emancipatū utilis futura est. & ita cetero. Cu. Num. lan. **b** Euanescat. ff. eo. l. vtrum ei. cōtra. Sol. secundū Pla. ibi

emancipatus, & vtrique fiat assignatio: quæ in persona sui nulla est assignatio, nec propter emancipatū utilis futura est. & ita cetero. Cu. Num. lan. **b** Euanescat. ff. eo. l. vtrum ei. cōtra. Sol. secundū Pla. ibi

emancipatus, & vtrique fiat assignatio: quæ in persona sui nulla est assignatio, nec propter emancipatū utilis futura est. & ita cetero. Cu. Num. lan. **b** Euanescat. ff. eo. l. vtrum ei. cōtra. Sol. secundū Pla. ibi

emancipatus, & vtrique fiat assignatio: quæ in persona sui nulla est assignatio, nec propter emancipatū utilis futura est. & ita cetero. Cu. Num. lan. **b** Euanescat. ff. eo. l. vtrum ei. cōtra. Sol. secundū Pla. ibi

emancipatus, & vtrique fiat assignatio: quæ in persona sui nulla est assignatio, nec propter emancipatū utilis futura est. & ita cetero. Cu. Num. lan. **b** Euanescat. ff. eo. l. vtrum ei. cōtra. Sol. secundū Pla. ibi

emancipatus, & vtrique fiat assignatio: quæ in persona sui nulla est assignatio, nec propter emancipatū utilis futura est. & ita cetero. Cu. Num. lan. **b** Euanescat. ff. eo. l. vtrum ei. cōtra. Sol. secundū Pla. ibi

emancipatus, & vtrique fiat assignatio: quæ in persona sui nulla est assignatio, nec propter emancipatū utilis futura est. & ita cetero. Cu. Num. lan. **b** Euanescat. ff. eo. l. vtrum ei. cōtra. Sol. secundū Pla. ibi

cj ista glo. non est Accursii.

Continuatio.

Diuisio.

Pla. ibi valet assignatio facta emancipatione hoc perdat, si antea facta fuerit assignatio, vt hic: arg. ff. de arbit. l. nō distinguemus. §. sacerdotio. vel dic secundū Azo. q. in. l. cōtraria nō dicit fieri assignationē in emancipatum: sed quare an soli fieri in potestate possit. sed nec in. d. l. de arbit. dicit solui cōpromissum: sed nō compelli sententiam dicere. Accur. ad v. r. i. o. Requiritur ergo vt assignatio teneat, q. filius sit in potestate; vt his: siue sit exheredatus, vel nō: siue iam natus, siue postumus: vt. l. j. §. j. & l. ff. co. §. Quibuscumq; verbis. etiā nutu: vt. ff. eo. l. j. §. assignare. & pure, vel sub conditione: vt. ff. eo. l. assignare.

DE BONORVM possessionibus.

Supra visum est de hereditatibus que ex testamento et ab intestato deferuntur in re ciuili, et partim iure pratorio. verum quia prator interdū emendauit, interdū cōfirmavit ius ciuile in successione testati et intestati, dādo bonorū possessionē, ideo subdit de bonorum possess. Vs bonorū.] Totus iste titu. diuiditur in quatuor partes. Primō ponit causas propter quas fuit introducta bon. poss. de iure pratorio. Secūdo ponit quas bon. poss. prator facit. Tertio Imper. quāsdā corrigit & emendat. Quarto, quātum tēpus & quale statutū sit ad agnoscēdam bonor. poss. Secūda ibi, Sunt autē bonorū. Tertia ibi, Sed eas quidem. Quarta ibi, Cum igitur plures. CASVS. Dñe, iā video q. vos vultis tractare de bon. possess. dicitur igitur mihi si placet, quare bon. poss. inuētā fuerint. Ad hoc respō. Amice, ius bon. poss. introduxit prator gratia antiqui iuris emēdandi. Nec enim solum in hereditatibus intestatorū antiquū ius per bon. possess. emēdauit prator, vt supra dictū est: sed etiā in hereditatibus eorum qui factō testamēto decesserunt. Nā olim si alienus postumus ab aliquo esset institutus, quamuis iure ciuili hereditatē adire nō poterat, vt pote quia institutio nō valebat iure tamen pratorio inuabatur, & ad bon. poss. admittebatur. Et ita loquitur in hoc casu, qualiter prator vetus ius & factō testamēto per bon. poss. emēdauit. Sed licet hoc de iure antiquo obtinebat: hodie tamē per nostrā constitutionem huiusmodi postumus alienus recte institui potest, tanquā iuri ciuili nō incognitus. Sed quāquā dixerim tibi q. prator introduxit bon. poss. gratia antiqui iuris emēdandi, aliquādo tamē neq. emēdādi, neq. impugnādi antiqui iuris, sed magis cōfirmandi gratia prator bon. poss. pollicetur. Prator enim nō solum indigētibus à iure ciuili exclusis, sed etiā nō indigētibus, suū tribuit auxiliū. Nā & illis qui in testamēto factō heredes instituti sunt, & de iure ciuili adire possunt bon. poss. secundū tab. testamēti pollicetur. Itē ab intestato suos heredes & cognatos ad bon. poss. admittit. Hi tamē omnino bono. possessione remota de iure ciuili ad hereditatē admittuntur. Et hec dicuntur vsque ad illum §. Quos autem. Franciscus.

Ius bonorum possessionis, id est bonorum possessio, quæ est ius persequendi retinēdi que patrimonij quod cuiusque cum is moritur fuerit: vt. ff. eo. l. i. §. bonorum. Accur.

Emendandi, id est supplēdi: quia minus plēnē dixerat ius ciuile, nō cōgnoscēs emancipatos, vt. §. de heredi. quæ ab intestato §. emancipati. sic. ff. ad legē Rhodiā de iactu. l. vlt. §. j. & fi. Vel dic emēdādi proprie vt in agnatis fœminis, vbi ius pratorij cōtra ius ciuile induxit: vt. §. de legit. agn. success. §. ceterū. vers. sed quia. & in postumo: vt. §. p. x. n. s.

Vel potius supplēdi. Addidi, vel potius supplēdi: vt in §. media de institut.

est an testamēto quis assignet, an sine testamēto: sed etiā quibuscūque verbis. hoc patronis permititur facere: ex ipso senatusconsulto, quod Claudiani temporibus factum est, Suillo & Rufo, & Hostorio Scapula cōsulis.

TITVLVS X. DE BONORVM POSSESSIONIBVS.

Bonorū possessiones introduxit prator, iuris ciuili emendandi, impugnādi, & cōadiuādi seu cōfirmādi gratia, quæ tani ex testamēto, quā ab intestato cōpetunt: ex testamēto quidē dicit, ab intestato verō octo: quāru quatuor vt pote supernacuas rescacuit Iustinianus, & ad sex ordinarias omnes redegit: septimāq. extraordinariā adiecit, cui locus est quoties noua. l. bono. poss. ff. ex testamento vel ab intestato alicui defertur.

Vs bonorum possessionis introductum est à pratore emēdādi vel potius supplēdi veteris iuris gratia. Nec solum in intestatorū hereditatibus vetus ius eo modo prator emēdauit, sicut supra dictum est: sed in eorum quoq. qui testamento factō decesserint. Nā si alienus postumus heres fuerit institutus, quamuis hereditatē

leg. agn. sue. vt pura cū prator cognatos vocat, aut posthumo alieno defert bon. poss. tab. supplet ius ciuile nō etiā impugnat. eos namq. lex nominatim hereditatē capere non prohibet alioqui nec bonorum eis possessio daretur. l. non est. D. de bon. poss. Sed tamen qui supplet, etiam emendat. Cuiacius.

iure ciuili adire nō poterat, cū institutio non valebat: honorario tamē iure bonorum possessor efficiebatur, videlicet cum à pratore adiuuabatur. Sed & is à nostra cōstitutione hodie recte heres instituitur, quasi & iuri ciuili nō incognitus. Aliquādo tamē neq. emēdādi, neq. impugnādi veteris iuris, sed magis cōfirmādi gratia prator pollicetur bonorū possessionē. Nam illis quoq. qui recte testamēto factō heredes instituti sunt, dat secundū tabulas bonorū possessionem. Item ab intestato suos heredes & agnatos ad bonorū possessionem vocat: sed & remota quoq. bonorum possessione, ad eos pertinet hereditas iure ciuili. Prator solus non facit quæ heredes, sed loco heredis. Arct.

Quos autē solus vocat prator ad hereditatē: heredes quidem ipso iure nō fiunt. nā prator heredes facere nō potest. Per legem enim tantū, vel similit iuris cōstitutionem heredes fiūt, veluti per senatuscōsulta, & cōstitutiones principales. sed cum eis prator dat bonorū possessionē, loco heredū cōstituuntur, & vocantur bonorum possessores.

Prator ampliat successionis materiam vltius quā sit per. l. xij. tab. l. d. Arct.

Remota, quare ergo fecit prator? Respō. vt successorib. vias ampliaret: vt. §. eo. §. quos. sic. ff. de leg. ij. l. cū filius. §. variis. Arg. cōtra. ff. nau. caup. sta. l. idē. §. sed an sit. & §. sed si gratis. ADDETO. Dic q. imō cōcordant: quia ibi est nō necessariū, vtile tamē fuit pratorē se intrōmittere: quia qui recipit, omnino tenetur, vt ibi: quod non semper erat de iure ciuili, secundum Angelum hic.

Quos autem. CASVS. Dñe, iam video q. prator succurrit nō solum indigētibus: sed pro deo, nūquid est & alia differētia inter eos qui de iure pratorio, & eos qui de iure ciuili succedunt. Ad hoc respōdet q. sic. Illi enim quos solus prator ad successionē vocat, ipso iure heredes nō fiunt. Nā prator heredes facere nō potest. Per legē enim tantum, vel per similit cōstitutionē iuris, veluti per senatuscōsulta, vel per cōstitutiones principū fiunt heredes: sed illi quibus prator dat bon. poss. loco heredum cōstituuntur, & in bon. poss. loco heredum inducuntur, & bonorum possessores appellantur. Et hæc dicuntur vsque ad illum §. adhuc autem.

Ad hereditatem, id est ad successionem: vt emancipatos ab intestato, & cognatos.

Per senatuscōsulta, Tertyl. & Orfitia.

Cōstituuntur. vt. C. de suis & legitimis hered. l. fin. ADDETO. Idē in succedētibus ex cōstitutione alicuius Baronis vel Marchionis: quia cōsetur esse ius pratorium. Et not. q. non habēt nisi actiones viles, nec ciuiles efficiuntur pratoris, secundum Angelum.

Adhuc autem. CASVS. Domine, iam video quare prator introduxit bono. possessio. & in quo differat illi qui admittuntur de iure ciuili, ab his qui de iure pratorio admittuntur. nūquid est aliqua alia ratio quæ mouit pratorē vt ipse successiones ampliaret? Et ipse respondet q. sic. Adhuc enim omnes alios gradus in bono. possess. dādis fecit prator. Multū enim studuit prator ad hoc, ne aliquis sine successione moriatur: & ideo ius percipiēdarū hereditatū per legē

Emendauit. expō. vt. §. e Alienus postumus. quis sit, dic vt. §. de le. §. post. f. Nō poterat. vt. §. de le. §. Honorario. ff. eo. l. non est. §. vbi cūq. cōtra. Sed hic specialiter ex illa regula excipit per ipsum pratorē: & quo ad hoc derogatur illi regulē generali, quia nō est dubiū quin generi per speciē derogetur: vt. ff. de pœnis. l. sanctio legum.

Bonorum possessor, secundum tabulas. sed et is i. s. postumus alienus. Accur.

Constitutione. f. Græca: vt. §. de leg. §. postumus. Non incognitus, sed cognitus. Nā cōstitutiones sunt de iure ciuili: vt. ff. de iustitia & iure. l. ius autem ciuile.

Neque emēdandi. vt. §. eo. j. respō. Et dic emendandi, id est supplēdi.

Neque impugnandi. vt. §. prox. respō. Et dic, id est corrigēdi.

Impugnate ius videtur bono. poss. con. tab. vt appellatione ipse significat. nec enim cōtra heredē datur sed cōtra tabulas, contra lignū, cōtra testamētum maximē cū liberis emancipatis datur, aut paterno pratorio. Cuiac.

Veteris iuris. f. ciuiliis.

Bonorum possessionem. Nota tres vias pratoris.

Nota tres vias pratoris.

Nota tres vias pratoris.

Nota tres vias pratoris.

Nota tres vias pratoris.

Nota tres vias pratoris.

Nota tres vias pratoris.

Nota tres vias pratoris.

Nota tres vias pratoris.

Nota tres vias pratoris.

Nota tres vias pratoris.

Nota tres vias pratoris.

Nota tres vias pratoris.

Nota tres vias pratoris.

Nota tres vias pratoris.

Nota tres vias pratoris.

Nota tres vias pratoris.

Nota tres vias pratoris.

Nota tres vias pratoris.

Nota tres vias pratoris.

Nota tres vias pratoris.

a) Quod facit vt obligatus assignare reditus, non teneatur tradere fundos, nec dominium eorū: sed sufficiat dicere, sup tali fundo recipiatis, de quo vide Io. Fa. hic. ff. e. l. i. legitur Velleio, Rufo. &c. In nōnullis exemplaribus non in diligēter recognitis legitur Sabelio Rufo & Asterio Scapula cōsulis.

Tu verō videto hic a pud Porc. & idē de triplici posthumo ibidem in addit. Iac. Generi per speciē derogatur.

duodecim tabularum in finibus angustissimis constitutum prator ex bono & aequo (bonorum possess. introducendo) dilatauit. Et haec dicuntur vsque ad illum. §. Sunt autem bonorum possessiones. cuius casus est planissimus vsque ad illum. §. Sed eas. Franc.

Complures. quàm lex duodecim tabularum, vel quàm dixerat. Ne quis. sic. ff. de interrog. act. l. & quia. in princ.

Nam angustissimis. nã sui heredes & agnati tãrum succedebant de iure ciuili ius integrum habentes: quia non sunt emancipati. de aliis enim non dicitur: vt. §. de heredit. quã ab intesta. §. j. & de legiti. agna. succel. in princ.

Præteritis liberis. siue emancipatis, siue nõ: vt C. de libe. præter. l. maximum. circa prin. Accur. ad d. i. c. Non tamẽ datur exhereditatis: item nec institutus, nisi commisso * edicto per præteritos: vt. l. non putani. in. l. j. §. si quis à liberis. ff. de cõtra ta. nã instituti eo ipso quòd alii sunt præteriti, habet bo poss. contra ta. glof. in. l. si post mortẽ. §. si. ff. de bo. poss. cõtra ta. & non solũ aperitur edictum per nam, sed etiã per nasciturum. l. iud. §. si. ff. de cõtra ta. Aegi. Per. Idem fere operatur. bo. no. poss. contra tab. & querela inofficiõsã testamẽti, sed illa de iure pratorio: hac de ciuili.

Secundum tabulas. sic. ff. si tabu. testa. nullã ext. l. j. Et hoc quando testamentum factũ est in scriptis. aliã secundum nuncupationem: vt. C. de secundis tabu. l. j. Eiam si sit nullum testamentum: vt quia sine causã præteritis fit: vt de filio su. prædictum est. & hæc vera iactentibus per masculinum sexũ: secus si per femininum, quia datur querela tantum. l. illud. §. ad testamenta. ff. de contra tab. Ange.

Connumerantur. vt supra de heredi. quã ab intesta. §. ij. & §. emancipati. Vnde liberi. Quid erit e contra filio emancipato mortuo? Respon. de. pater habet bonorum possessionem Vnde parentes, vel Vnde liberi vultiter: cum æqua ratione voent patrem ad hereditatem filij: vt. ff. de inofficiõsio testamento. l. nam & si. & ff. Vnde liberi. l. scripto. Vel dic. Vnde legitimi: cum semper contracta fiducia eum emanciper: vt. §. de legitima agnatorum successione. §. si. Item nunquid filio in bonis maritis datur hæc bonorum possessio? Respon. non: vt. C. de suis & legitimis heredibus. leg. finali. Item nunquid in aliis vltioribus ex linea descendens supra dicta seruatur, scilicet vltra filios? Respon. sic, cum omnes inferiores dicantur liberi: vt. ff. de verborum signifi. l. liberorum. in princ. Accursus.

Secundo legitimis. i. agnatis, & eis qui eorum loco sunt: vt. §. de legit. agna. succel. §. j. & ij. & §. hoc etiam. & ff. vnde legit. l. ij. hæc autem. ij. & l. iij. Tertio decem personis. quas extraneo manumissori, id est ei qui emebat filium à patre, & postea eum manumittebat. b nam sic fiebat olim emancipatio: vt. §. quib. mo. ius patr. pot. fol. §. præterea. vel in eius vt. j. co. §. quã autem.

Quarto cognatis. qui iure ciuili non vocantur: vt. ff. vnde cog. l. j.

* Cõmitte- re edictũ. i. aperire edictum institutum de contra ta. quod facit præteritus petẽdo. in. l. j. §. si quis à liberis. ff. de cõtra ta. nã instituti eo ipso quòd alii sunt præteriti, habet bo poss. contra ta. glof. in. l. si post mortẽ. §. si. ff. de bo. poss. cõtra ta. & non solũ aperitur edictum per nam, sed etiã per nasciturum. l. iud. §. si. ff. de cõtra ta. Aegi. Per. Idem fere operatur. bo. no. poss. contra tab. & querela inofficiõsã testamẽti, sed illa de iure pratorio: hac de ciuili.

b] Placet Fab. & Ang.

j. respon. & §. de succel. agn. j. respon.

Quinto tum quem ex familia. quã dabatur patrono liberto moriẽte intestato: sequens dabatur eodem liberto moriente cum testamento, secundum quosdam. Vel dic quòd hæc familiã, id est agnatis transferralibus patroni datur vsque ad quintum gradum: vt. ff. de verborum signi.

c Idẽ Ioan. Fab. Ang. & Iac.

pratoris inter suos heredes connumeratur, dar bonorum possessionem quã vocatur Vnde liberi. Secundo legitimis hereditibus. Tertio decem personis, quas extraneo manumissori præferbat. Sunt autem decem personã hæ: pater, mater, auus, auia, tam paterni quàm materni: item filius, filia, nepos, neptis, tam ex filio quàm ex filia: frater, soror, consanguinei vel vterini. Quarto cognatis proximis. Quinto tum quem ex familia. Sexto patrono, patronãq; liberisq; eorum, & parentibus. Septimo viro & vxori. Octauo cognatis manumissoris.

Bonorum possessiones contra tabulas & secundum tabulas: scilicet liberi, & Vnde legitimi, siue agnati: hodie sunt necessarii.

Sed eas quidem prætoria introduxit iurisdicctio: à nobis non. Nam licet supra dictas decem bono. possel. prator. ex sua iurisdicctione introduxit, à nobis tamen nihil sine cura & studio prætermisum est: sed per nostras constitutiones omnia corrigentẽs, duas bono. possel. ex testamento à pratore introductas, videlicet contra tabu. & secundum tabu. vt pote necessarias constitutas, diuisimus: nihil penitus circa eas immutantes & similitè ab intestato bonorum possel. Vnde liberi, & bonorum posse. Vnde legitimi, in suo ordine & vigore remanere permisimus. Illam autem bonorum possel. quã appellatur Vnde decem personã, & quã in edicto pratoris quinto loco posita fuerat, ad numeratis videlicet duabus bonorum possessionibus: eam pio proposito & compendioso sermone superuacua esse ostendimus. Cum enim prædicta bonorum possessio decem personas supra enumeratas extraneo manumissori præponebat, id est illi qui non contracta fiducia succedendi emancipauerat: nostra constitutio de emancipatione liberorum facta, omnibus parentibus liberos manumittentibus, hoc gaudere priuilegio concessit, vt ex ipsa liberorum emancipatione (licet hoc non dicatur expressẽ) fiduciam succedendi tacitè videantur contraxisse. Manifestè ergo liquet prædictam bonorum possessionem Vnde decem personã, superuacua esse: cum nullus hodie manumissor nostrã constitutionis auctoritate (vt dictum est) sine contracta tacitè fiducia succedendi in bonis manumissi intelligatur manumittere. Sublata igitur quinta bonorum possel. in gradum eius & locum illam bonorum possel. quã antea sexta fuerat, videlicet bonorum possel. Vnde cognati, per nostram constitutionem induximus: & eandem quintam fecimus: & cũ olim in edicto pratoris septimo loco posita fuerat bono. possel. quasi ex familia, & octauo loco bono. possel. Vnde liberi patroni patronãque & parentes eorum: vtramque per nostram cõstitutionem de iure pat. factam euacuauimus. Cum enim ad similitudinem successione ingenuorum, libertinorum successiones vsque ad quintum gradum coartantes posuerimus: sufficiunt prædictis personis tam contra tab. bono. possel. quàm Vnde legitimi, & Vnde cognati, per quã possint prædictã personã sua iura vindicare: omni scrupulitate & inexplicabili errore duarum prædictarum bono. possel. remota: & bonorum possel. vnde vir & vxor, quã inter veteres bono. possessiones in nono loco posita fuerat, in suo vigore seruauimus: & altiori loco, id est sexto eam posuimus. decimam vrbõ bono. possel. quã appellabatur Vnde cognati manumissoris, propter prædictas causas merito abrogauimus: vt tantum sex bonorum possel. ordinariã permancant suo vigore pollentes. Et hæc dicuntur vsque ad illum. §. septima eas. Franc.

Sed eas. l. supra dictas decem bonorum possessionem.

Ad hoc respond. quòd non. Nam licet supra dictas decem bono. possel. prator. ex sua iurisdicctione introduxit, à nobis tamen nihil sine cura & studio prætermisum est: sed per nostras constitutiones omnia corrigentẽs, duas bono. possel. ex testamento à pratore introductas, videlicet contra tabu. & secundum tabu. vt pote necessarias constitutas, diuisimus: nihil penitus circa eas immutantes & similitè ab intestato bonorum possel. Vnde liberi, & bonorum posse. Vnde legitimi, in suo ordine & vigore remanere permisimus. Illam autem bonorum possel. quã appellatur Vnde decem personã, & quã in edicto pratoris quinto loco posita fuerat, ad numeratis videlicet duabus bonorum possessionibus: eam pio proposito & compendioso sermone superuacua esse ostendimus. Cum enim prædicta bonorum possessio decem personas supra enumeratas extraneo manumissori præponebat, id est illi qui non contracta fiducia succedendi emancipauerat: nostra constitutio de emancipatione liberorum facta, omnibus parentibus liberos manumittentibus, hoc gaudere priuilegio concessit, vt ex ipsa liberorum emancipatione (licet hoc non dicatur expressẽ) fiduciam succedendi tacitè videantur contraxisse. Manifestè ergo liquet prædictam bonorum possessionem Vnde decem personã, superuacua esse: cum nullus hodie manumissor nostrã constitutionis auctoritate (vt dictum est) sine contracta tacitè fiducia succedendi in bonis manumissi intelligatur manumittere. Sublata igitur quinta bonorum possel. in gradum eius & locum illam bonorum possel. quã antea sexta fuerat, videlicet bonorum possel. Vnde cognati, per nostram constitutionem induximus: & eandem quintam fecimus: & cũ olim in edicto pratoris septimo loco posita fuerat bono. possel. quasi ex familia, & octauo loco bono. possel. Vnde liberi patroni patronãque & parentes eorum: vtramque per nostram cõstitutionem de iure pat. factam euacuauimus. Cum enim ad similitudinem successione ingenuorum, libertinorum successiones vsque ad quintum gradum coartantes posuerimus: sufficiunt prædictis personis tam contra tab. bono. possel. quàm Vnde legitimi, & Vnde cognati, per quã possint prædictã personã sua iura vindicare: omni scrupulitate & inexplicabili errore duarum prædictarum bono. possel. remota: & bonorum possel. vnde vir & vxor, quã inter veteres bono. possessiones in nono loco posita fuerat, in suo vigore seruauimus: & altiori loco, id est sexto eam posuimus. decimam vrbõ bono. possel. quã appellabatur Vnde cognati manumissoris, propter prædictas causas merito abrogauimus: vt tantum sex bonorum possel. ordinariã permancant suo vigore pollentes. Et hæc dicuntur vsque ad illum. §. septima eas. Franc.

Inchoisum

- a Incuriosum. id est sine cura.
- b Constitutionibus. quæ remanserunt in Græco. Accursius.
- c Necessarias. i. viles. sic. ff. de offic. prætor. l. j. in prin. ADDITIO. Dicimus aliquæ sunt necessariae: vt. j. eo. §. fi. & c. Angel.
- d Quinto loco. c. connumeratis bonorum possessionibus ex testamēto & ab intestato.

Extraneus manumissor.

- e Manumissor. expone vt. §. ij. Vel dic quod extraneus manumissor est ipse pater, quādo nō ex contracta fiducia emancipat. Sed si querat, quare sibi ipsi præferatur? Respon. sanè intelligas, vt pater aum emancipantem nepotem præcedat, vel si ipse pater emancipauit, inueniuntur tamen nouem personæ quæ eum præcedunt.
- f Constitutio. C. de emancipa. lib. l. fin.
- g Manumissoribus. i. emancipatoribus.
- h Contracta fiducia. id est saluo iure succedendi. Accursius.
- i Manumissionem. i. emancipationem.
- k Dedit. i. concessit.
- l Manumissio. i. emancipatio.
- m Supradicta bonorum possessio. vnde decem personæ.

n Constitutionem. de qua habuimus mentionē. §. de succ. lib. §. sed nostra.

o Posuerimus. vt. §. de succel. liber. §. multis.

p Sufficit eis. scilicet tā cognatis quam agnatis patroni. ADDITIO. Qui excludunt agnatos & cognatos ipsius liberti: vt. l. liberti sine liberis. ff. de bo. lib. nec eis fit iniuria: quia si steriles in seruitute, non habuissent cognationem.

q Altori. hinc trahē quod digniores altiori loco sedere debent, & est altior, qui proximior domino est. tyrones veteri posteriori: vt. C. de tyro. l. si. lib. xij. & ff. de aqua plu. ar. cen. l. j. §. penult. C. de offi. recto. p. l. posterioris. Accursius.

r Decima. bene dico sexto poni: & hoc dico sublata decima. Accur.

s Enumeratas. §. eod. §. cumque.

[Septima cas.] CASVS. Domine, iam video qualiter cortexitis ius prætorium circa bonorum pos. à prætorē introdu-

ctas: & qualiter quatuor per vestram constitutionem sublati, sex tantummodo bono. possel. fecistis. pro deo dicatis, si placet, nūquid est aliqua alia bonorum possessio? Et respon. quod sic. nam sex prædictas bonorum possessio. ordinarias septima extraordinaria subsecuta est, quam quidem septimam extraordinariam prætores optima ratione introduxerūt: & hæc septima extraordinaria omnibus his competet, quibus vt detur bonorum possessio, lege, vel nouo iure, vel senatusconsulto cautum est: quam quidē septimam extraordinariam bonorū possel. prætor neque bonorum possessionibus. quæ ab intestato, neque eis quæ ex testamento sunt, stabili iure connumerari: sed quandoque ex testamento, & quandoq; ab intestato qua-

Instituit.

tamen nihil incuriosum, prætermisissum est: sed nostris constitutionibus omnia corrigentes, cōtra tabulas quidem & secundum tabulas bonorum possessiones admittimus, vt pote necessarias constitutas: necnon ab intestato vnde liberi, & vnde legitimi, bonorum possessiones.

Bonorum possessio vnde decem personæ, est hodie sublata, & in eius locū bonorū possessio vnde cognati, est collocata. An.

Quæ autem in prætoris edicto quinto loco posita fuerat, id est, vnde decem personæ, eam pio proposito, & compendioso sermone seruacuam ostendimus. Cū enim præfata bonorum possessio decem personas præponebat extraneo manumissor: nostra constitutio quæ de emancipatione liberorū fecimus, omnibus parētib; eisdemque manumissoribus contracta fiducia manuissionem facere dedit: vt ipsa manumissio eorum hoc in se habeat priuilegium, & superuacua fiat supradicta bonorum possessio. Sublata igitur prædicta quinta bonorum possessione, in gradum eius sextam antea bonorum possessionem induximus, & quintā fecimus: quā prætor proximis cognatis pollicetur.

Bonorum possessio Tanquam ex familia, & vnde liberi patroni patronæque & parentes eorū, sunt sublata. Aret.

Cumque antea septimo loco fuerat bonorum possessio Tum quem ex familia, & octauo vnde liberi patroni patronæque & parentes eorum: vt rramque per constitutionem nostram quam de iure patronatus fecimus, penitus euacuauimus. Cum enim ad similitudinem successione ingenuorum, libertinorum successiones posuerimus: quas vsque ad quintum gradum tantummodo

si vltimum & extraordinarium auxilium prout res exigit, accommodauit illis qui ex legibus vel senatuscō. vel principum constitutionibus nouo iure ex testamento vel ab intestato ad successionem veniunt. Et hæc dicuntur vsque ad illum §. Cum igitur plures species. Cæteri casus vsque ad finē tituli sunt.

coartauimus, vt sit aliqua inter ingenuos & libertinos differentia: sufficit eis tam contra tabulas bonorum possessio, quàm vnde legitimi, & vnde cognati: ex quibus possunt sua iura vindicare, omni scrupulositate & inextricabili errore duarum istarum bonorum possessionum resoluta.

Etiam hodie viget bonorū possessio vnde vir & vxor, & sextū locum occupat. Et bonorū possessione vnde cognati manumissor, prorsus sublata, remanent tantum sex bonorum possessiones ordinariæ Angelus.

Aliam verò bonorum possessionem, quæ vnde vir & vxor appellatur, & nono loco inter veteres bonorum possessiones posita fuerat, & in suo vigore seruauimus, & altiori loco, id est sexto, eā posuimus decima veteri bonorū possessione, quæ erat vnde cognati manumissor, propter causas enumeratas merito sublata: vt sex tantummodo bonorum possessiones ordinariæ permanent suo vigore pollentes.

Si lex alia aliorum bonorum possessionem de nouo ex testamento, vel ab intestato illa dicitur septima extraordinaria. Aret.

Septima eas secuta, quam optima ratione prætores introduxerunt. Nouissimè autē permittitur i edicto his etiā bonorū possessio, quibus vt detur, lege, vel senatusconsulto, vel constitutione comprehensum est: quæ neque bonorum possessionibus quæ ab intestato veniunt, neque his quæ ex testamento sunt, prætor stabili iure connumerari: sed quasi vltimum & extraordinarium auxilium prout res exegerit accommodauit, his scilicet qui ex legibus, senatusconsultis, constitutionibusve principum, ex nouo iure vel ex testamento vel ab intestato veniunt.

leg. vt. ff. vnde legitimi. l. ij. Potest tamen dici quod ibi subaudiatur maxime, & sic stabit prima expositio. Vel melius dic, si aliquid noua constituitur fieret de nouo, quæ daret bonorū possessio, ex ea daret hæc septima. Extraordinarium. Not. duobus modis fieri bonorum possessionē extraordinariam: quia vaga, vt hic. Item quia non tribuit ius: vt. Carboniana, & si venter mittatur in possessionē, & illa quæ datur gratia agnoscenda litis, quæ datur sine causa cognitione: vt. ff. de Carbon. edict. l. ij. §. causa. & de ventre in possel. mit. l. vbi que. §. inter dum. & de inofficio testa. l. Papinianus. §. j. & alia cum causa cognitione: vt. ff. de bonorum possel. l. ij. §. si causa. & quis ordo in bonorum possessio. ser. l. ij. §. dies. & §. in bonorum.

Introduxerunt. vt. ff. vt. ex lege. & senatusc. l. j. j. respon.

Vt detur. f. bonorum possessio. Et not. duo esse necessaria vt hæc bonorum possessio competat. f. vt lege caueatur vt bono. possel. detur: & qd de iure ciuili non possit succedere, aliàs cōpetit vnde legitimi: vt. ff. vnde legitimi. l. ij. & ff. vt ex legib. & senatusc. l. j. §. fin. Accursius.

Legē. ponit quidam exemplum ex testamento: vt. C. de inoff. testa. l. ij. §. sed cum eam. ex eo quod filius natus in puerperio institutus sumitur. Ab intestato ponit exemplum in agnatis feminis, & in quibusdā cognatis qui efficiuntur agnatis similes: vt. §. de leg. agna. succel. §. hoc etiam. Vtrunque reprobo: quia nulla lex expresse dat supradictis bono. possel. sed eos succedere dicit. Ergo non datur hæc septima, sed vnde legitimi: vt. ff. vnde legitimi. l. ij. Pone ergo exemplum ex testamento in postumo alieno instituto: vt. §. e. §. j. qui incipit, nam si alienus. Itē tam ex testamento, quam ab intestato. pone exemplum in eo qui decessit apud hostes, in cuius bonis datur bonorum possessio. ex lege noua Corn. vt. ff. de bono. possel. l. ij. §. sed & eius.

Senatusconsulto. Officia. & Tertyl. vt. ff. vnde leg. l. ij. in prin. & §. fin. nam eis datur bonorum possessio. ibi, & non succedebant de iure ciuili: vt. §. ad Tertyl. in prin. debet ergo dari hic: vt. ff. vnde legitimi. l. ij.

Constitutione. ponunt exemplū. §. de legitima agnatorum succ. §. hoc etiam. Item. C. de emancipa. lib. l. fina. Sed hoc reprobo: cū lege non caueatur eis dari bono. possel. vnde habet vnde

Senatusconsulto. Officia. & Tertyl. vt. ff. vnde leg. l. ij. in prin. & §. fin. nam eis datur bonorum possessio. ibi, & non succedebant de iure ciuili: vt. §. ad Tertyl. in prin. debet ergo dari hic: vt. ff. vnde legitimi. l. ij.

Constitutione. ponunt exemplū. §. de legitima agnatorum succ. §. hoc etiam. Item. C. de emancipa. lib. l. fina. Sed hoc reprobo: cū lege non caueatur eis dari bono. possel. vnde habet vnde

Introduxerunt. vt. ff. vt. ex lege. & senatusc. l. j. j. respon.

Imò quatuor requirunt. Ias. in. l. fi. C. vnde legit.

Placet. A. ex. l. fi. C. vnde legit. in. 4. colum.

Dic hoc exemplū nō esse bonum secundū doctō. quia de iure nouo succedat de iure ciuili, ergo habent vnde legit. vt. ff. vnde legit. l. ij. de iure antiquo prætor dabit bo. possel. ergo ista cetera vt. §. de leg. §. posth. mo. Angel. Alias dimititur.

Inscripsit. exemp. est. datur.

Hodie autem sine petitione & sine causæ cognitione & datione corā iudice agnascitur. arg. l. i. pe. & fin. & qd ibi not. per glo. & doct. C. qui admj. ad bon. possel. & c. Ange.

^a Plures. quia decem, quarum sex remanserunt ordinariæ: vt. s. eo. §. aliam. v. que ad. §. septima.

^b *Dissuississet.* alio modo in edicto, quam de facto competit: vt diximus. s. eo. ritu. §. vj.

^c *Differuntur.* sic. ff. de suc. edic. l. j. j. respon.

^d *Liberis.* naturalibus & emancipatis & emancipantibus: vt. ff. de succ. edic. l. j. §. fi.

^e *Anni spatium &c.* in honorē sanguinis: imò non videntur coartadi: cū velut ad propria bona veniant: vt. ff. eod. de succ. edic. l. j. §. largius & de liberis & postumis. l. in suis.

^f *Accrescit.* partes enim non petentium accrescunt petentibus: vt. C. quando non pe. par. pe. accref. l. j.

^g *Ex successorio edicto.* hoc intellige in cognatis, sed inter agnatos successorium edictum locum non habebat: sed hodie vtrunq; locū habet: vt. s. de legit. agnat. succ. §. placebat.

^h *Pollicetur.* s. prator.

ⁱ *Non esset.* exclusus tamen tanquam filius, admitti potest vt agnatus: & exclusus vt agnatus, admittitur vt cognatus: vt sibi succedere videatur: vt. ff. de succ. edic. l. j. §. fed videndum. A. D. D. T. I. O.

^j *Tu dic quid simplex repudiatio;* vel relata ad hereditatem, concernit omne ius & omnes vias succedendi quando habet substitutum. secus si ad ius adeundi: quia ad illud tantum refertur quod exprimitur: nisi esset adiecta causa generalis: puta quia hereditas est damnosa vel similis. nam ex tali ratione repudiatio ad vtrunq; refertur, secundum Angelum hic.

^k *Repudiaverit.* intra suum tempus.

^l *Admittuntur.* vt. C. eo. l. fina.

^m *Dies viles.* in quibus tria occurrere oportet, scilicet quod indicis copia sit, item actoris, item rei. vt. ff. de diuer. temp. pra. l. j. & ff. quis ord. in bon. poss. l. j. in princ. & §. dies. A. D. D. T. I. O. Hoc verum intellige de iure antiquo. Item in illis bon. poss. quæ tribuunt ius: secus in aliis, vt est bon. poss. quæ datur gratia ius agnoscendæ, ite Carboniana, & quæ ventris nomine, de quibus an tribuant ius in poss. & an hodie procedat, & in eis locum habeat iste text. vide per Io. Fab. hic. Hodie autem indistincte in omnibus bono. poss. dies dicuntur viles, etiam si index pro tri unali nō sedeat: & incipiunt currere à die scientiæ: & currunt quandiu non dubitat an sibi competat bono. poss. secundum Ang. hic.

ⁿ *Dies viles.* Dies viles sunt quibus scietur sibi bon. poss. competere, quibusque eam potuerit perere. His opponuntur dies continui. Edictalis bonorum possessio quocunque die, peti, & de plano dari potest. Decretalis non nisi de tribunali. Decreta enim tribunal exigunt: Edictalis ordinaria est: Decretalis non item. l. filium. §. si quis contra. D. de leg. pra. ff. l. iij. §. vlt. D. de carb. ed. Edictalis in hoc titu. propositæ sunt. Exempla decretalium commodiore traduntur loco. Cuiacius.

^o *Dies viles.* in quibus tria occurrere oportet, scilicet quod indicis copia sit, item actoris, item rei. vt. ff. de diuer. temp. pra. l. j. & ff. quis ord. in bon. poss. l. j. in princ. & §. dies. A. D. D. T. I. O. Hoc verum intellige de iure antiquo. Item in illis bon. poss. quæ tribuunt ius: secus in aliis, vt est bon. poss. quæ datur gratia ius agnoscendæ, ite Carboniana, & quæ ventris nomine, de quibus an tribuant ius in poss. & an hodie procedat, & in eis locum habeat iste text. vide per Io. Fab. hic. Hodie autem indistincte in omnibus bono. poss. dies dicuntur viles, etiam si index pro tri unali nō sedeat: & incipiunt currere à die scientiæ: & currunt quandiu non dubitat an sibi competat bono. poss. secundum Ang. hic.

^p *Dies viles.* in quibus tria occurrere oportet, scilicet quod indicis copia sit, item actoris, item rei. vt. ff. de diuer. temp. pra. l. j. & ff. quis ord. in bon. poss. l. j. in princ. & §. dies. A. D. D. T. I. O. Hoc verum intellige de iure antiquo. Item in illis bon. poss. quæ tribuunt ius: secus in aliis, vt est bon. poss. quæ datur gratia ius agnoscendæ, ite Carboniana, & quæ ventris nomine, de quibus an tribuant ius in poss. & an hodie procedat, & in eis locum habeat iste text. vide per Io. Fab. hic. Hodie autem indistincte in omnibus bono. poss. dies dicuntur viles, etiam si index pro tri unali nō sedeat: & incipiunt currere à die scientiæ: & currunt quandiu non dubitat an sibi competat bono. poss. secundum Ang. hic.

^q *Dies viles.* in quibus tria occurrere oportet, scilicet quod indicis copia sit, item actoris, item rei. vt. ff. de diuer. temp. pra. l. j. & ff. quis ord. in bon. poss. l. j. in princ. & §. dies. A. D. D. T. I. O. Hoc verum intellige de iure antiquo. Item in illis bon. poss. quæ tribuunt ius: secus in aliis, vt est bon. poss. quæ datur gratia ius agnoscendæ, ite Carboniana, & quæ ventris nomine, de quibus an tribuant ius in poss. & an hodie procedat, & in eis locum habeat iste text. vide per Io. Fab. hic. Hodie autem indistincte in omnibus bono. poss. dies dicuntur viles, etiam si index pro tri unali nō sedeat: & incipiunt currere à die scientiæ: & currunt quandiu non dubitat an sibi competat bono. poss. secundum Ang. hic.

^r *Dies viles.* in quibus tria occurrere oportet, scilicet quod indicis copia sit, item actoris, item rei. vt. ff. de diuer. temp. pra. l. j. & ff. quis ord. in bon. poss. l. j. in princ. & §. dies. A. D. D. T. I. O. Hoc verum intellige de iure antiquo. Item in illis bon. poss. quæ tribuunt ius: secus in aliis, vt est bon. poss. quæ datur gratia ius agnoscendæ, ite Carboniana, & quæ ventris nomine, de quibus an tribuant ius in poss. & an hodie procedat, & in eis locum habeat iste text. vide per Io. Fab. hic. Hodie autem indistincte in omnibus bono. poss. dies dicuntur viles, etiam si index pro tri unali nō sedeat: & incipiunt currere à die scientiæ: & currunt quandiu non dubitat an sibi competat bono. poss. secundum Ang. hic.

^s *Dies viles.* in quibus tria occurrere oportet, scilicet quod indicis copia sit, item actoris, item rei. vt. ff. de diuer. temp. pra. l. j. & ff. quis ord. in bon. poss. l. j. in princ. & §. dies. A. D. D. T. I. O. Hoc verum intellige de iure antiquo. Item in illis bon. poss. quæ tribuunt ius: secus in aliis, vt est bon. poss. quæ datur gratia ius agnoscendæ, ite Carboniana, & quæ ventris nomine, de quibus an tribuant ius in poss. & an hodie procedat, & in eis locum habeat iste text. vide per Io. Fab. hic. Hodie autem indistincte in omnibus bono. poss. dies dicuntur viles, etiam si index pro tri unali nō sedeat: & incipiunt currere à die scientiæ: & currunt quandiu non dubitat an sibi competat bono. poss. secundum Ang. hic.

^t *Dies viles.* in quibus tria occurrere oportet, scilicet quod indicis copia sit, item actoris, item rei. vt. ff. de diuer. temp. pra. l. j. & ff. quis ord. in bon. poss. l. j. in princ. & §. dies. A. D. D. T. I. O. Hoc verum intellige de iure antiquo. Item in illis bon. poss. quæ tribuunt ius: secus in aliis, vt est bon. poss. quæ datur gratia ius agnoscendæ, ite Carboniana, & quæ ventris nomine, de quibus an tribuant ius in poss. & an hodie procedat, & in eis locum habeat iste text. vide per Io. Fab. hic. Hodie autem indistincte in omnibus bono. poss. dies dicuntur viles, etiam si index pro tri unali nō sedeat: & incipiunt currere à die scientiæ: & currunt quandiu non dubitat an sibi competat bono. poss. secundum Ang. hic.

^u *Dies viles.* in quibus tria occurrere oportet, scilicet quod indicis copia sit, item actoris, item rei. vt. ff. de diuer. temp. pra. l. j. & ff. quis ord. in bon. poss. l. j. in princ. & §. dies. A. D. D. T. I. O. Hoc verum intellige de iure antiquo. Item in illis bon. poss. quæ tribuunt ius: secus in aliis, vt est bon. poss. quæ datur gratia ius agnoscendæ, ite Carboniana, & quæ ventris nomine, de quibus an tribuant ius in poss. & an hodie procedat, & in eis locum habeat iste text. vide per Io. Fab. hic. Hodie autem indistincte in omnibus bono. poss. dies dicuntur viles, etiam si index pro tri unali nō sedeat: & incipiunt currere à die scientiæ: & currunt quandiu non dubitat an sibi competat bono. poss. secundum Ang. hic.

^v *Dies viles.* in quibus tria occurrere oportet, scilicet quod indicis copia sit, item actoris, item rei. vt. ff. de diuer. temp. pra. l. j. & ff. quis ord. in bon. poss. l. j. in princ. & §. dies. A. D. D. T. I. O. Hoc verum intellige de iure antiquo. Item in illis bon. poss. quæ tribuunt ius: secus in aliis, vt est bon. poss. quæ datur gratia ius agnoscendæ, ite Carboniana, & quæ ventris nomine, de quibus an tribuant ius in poss. & an hodie procedat, & in eis locum habeat iste text. vide per Io. Fab. hic. Hodie autem indistincte in omnibus bono. poss. dies dicuntur viles, etiam si index pro tri unali nō sedeat: & incipiunt currere à die scientiæ: & currunt quandiu non dubitat an sibi competat bono. poss. secundum Ang. hic.

^w *Dies viles.* in quibus tria occurrere oportet, scilicet quod indicis copia sit, item actoris, item rei. vt. ff. de diuer. temp. pra. l. j. & ff. quis ord. in bon. poss. l. j. in princ. & §. dies. A. D. D. T. I. O. Hoc verum intellige de iure antiquo. Item in illis bon. poss. quæ tribuunt ius: secus in aliis, vt est bon. poss. quæ datur gratia ius agnoscendæ, ite Carboniana, & quæ ventris nomine, de quibus an tribuant ius in poss. & an hodie procedat, & in eis locum habeat iste text. vide per Io. Fab. hic. Hodie autem indistincte in omnibus bono. poss. dies dicuntur viles, etiam si index pro tri unali nō sedeat: & incipiunt currere à die scientiæ: & currunt quandiu non dubitat an sibi competat bono. poss. secundum Ang. hic.

^x *Dies viles.* in quibus tria occurrere oportet, scilicet quod indicis copia sit, item actoris, item rei. vt. ff. de diuer. temp. pra. l. j. & ff. quis ord. in bon. poss. l. j. in princ. & §. dies. A. D. D. T. I. O. Hoc verum intellige de iure antiquo. Item in illis bon. poss. quæ tribuunt ius: secus in aliis, vt est bon. poss. quæ datur gratia ius agnoscendæ, ite Carboniana, & quæ ventris nomine, de quibus an tribuant ius in poss. & an hodie procedat, & in eis locum habeat iste text. vide per Io. Fab. hic. Hodie autem indistincte in omnibus bono. poss. dies dicuntur viles, etiam si index pro tri unali nō sedeat: & incipiunt currere à die scientiæ: & currunt quandiu non dubitat an sibi competat bono. poss. secundum Ang. hic.

^y *Dies viles.* in quibus tria occurrere oportet, scilicet quod indicis copia sit, item actoris, item rei. vt. ff. de diuer. temp. pra. l. j. & ff. quis ord. in bon. poss. l. j. in princ. & §. dies. A. D. D. T. I. O. Hoc verum intellige de iure antiquo. Item in illis bon. poss. quæ tribuunt ius: secus in aliis, vt est bon. poss. quæ datur gratia ius agnoscendæ, ite Carboniana, & quæ ventris nomine, de quibus an tribuant ius in poss. & an hodie procedat, & in eis locum habeat iste text. vide per Io. Fab. hic. Hodie autem indistincte in omnibus bono. poss. dies dicuntur viles, etiam si index pro tri unali nō sedeat: & incipiunt currere à die scientiæ: & currunt quandiu non dubitat an sibi competat bono. poss. secundum Ang. hic.

Ne diutius creditores suis actionibus experiri remoretur, ac percunctado eludatur, liberis & parctibus anni spatium, agnatis vero & cognatis dierum centum, ad petendam bonorum possessionem praefinitur: portio autem non petentis pari in gradu accrescit: vel si nullus extiterit, per edictum successorium qui in sequenti sunt gradu admittuntur.

Cum igitur plures species successionum prator introduxisset, easque per ordinem disposuisset, & in vnaquaque specie successionis saepe plures extent dispari gradu personarum: ne actiones creditorum differeretur, sed haberet quos conuenirent: & ne facile in possessionem bonorum defuncti mitterentur, & eo modo sibi consulerent: ideo petenda bonorum possessioni certum tempus praefiniuit. Liberis itaque & parentibus tam naturalibus quam adoptiuis in petenda bonorum possessione anni spatium, ceteris [autem agnatis vel cognatis] centum dierum dedit. Et si intra hoc tempus aliquis bonorum possessionem non petierit, eiusdem gradus personis accrescit: vel si nullus sit, deinceps ceteris bonorum possessionem perinde ex successorio edicto pollicetur, ac si is quae precebat, ex eo numero non esset.

Primo repudiante bonorum possessionem statim sequenti incipit currere tempus. Aret.

Si quis itaque delatam sibi bonorum possessionem repudiaverit: non quousque tempus bonorum possessioni praefinitum excesserit, expectatur: sed statim ceteri ex eodem edicto admittuntur.

Dies ad bonorum possessionem agnoscendam praefixi, vtilis sunt,

ⁿ *Principes.* C. qui admit. ad bono. poss. l. penult. & fi. Pro petenda. erat enim alia edictalis, quae ex edicto mortui praetoris competeat. hanc non erat necesse peti: vt. ff. de bon. poss. l. iij. §. sed si nemo. Alia decretalis, quae a praetore viuo decernitur: & hoc olim solenniter: hodie sufficit quocunque modo dicat se velle agnoscere: quae iudicialis dici potest: quia in iudicis praesentia agnoscitur, vt hic, & C. qui admit. ad bono. poss. l. pen. & fin. Item nunquid hodie bono. poss. locum habent: Resp. sic. nam & eas proponere quis potest: & contra tab. necessaria etiam est filio emancipato & praeterito. Itē vnde vir & vxor, necessaria videtur: & vt olim aliae non erant necessariae, sic nec hodie: eis tamen uti possumus. Alij contra, cum nouus modus succedendi sit inuentus: vt in authen. de here. ab intesta. per totum. col. ix.

In petenda autem bonorum possessione dies viles singuli considerantur. Sed bene anteriores principes & huic causae prouidentur, ne quis pro petenda bonorum possessione curet, sed quocunque modo admittendi eam iudicium intra statuta tempora ostenderit, plenum habeat eorumque beneficium.

TITVLVS XI. DE ACQVVSITIONE per arrogationem.

Quamuis omnia arrogati bona, (his depris quae capitis deminutione percunt) arrogatori patri olim pleno iure acquireretur, hodie tamen solus aduentiuorum usufructus instar naturalium liberorum illi quiritus.

St & alterius generis per vniuersitatem successio, quae neque lege duodecim tabularum, neque praetoris edicto, sed eo iure quod consensu receptum est, introducta est. Ecce enim cum paterfamilias sese in arrogatione dat: omnes res eius corporales & incorporales, quaeque ei debita sunt, arrogatori antea quidem pleno iure acquirerebantur: exceptis his quae per capitis deminutionem pereunt, quales sunt operarum obligationes, & ius agnationis. & usufructus licet his antea connumerabantur: tamen capitis deminutione minima eos tolli nostra prohibuit constitutio. Nunc autem nos eandem acquisitionem quae per arrogationem fiebat, coartauimus ad similitudinem

^d Antea, id est iure veteri.

^u Per capitis deminutionem, scilicet minimam, nam dando se in arrogationem, minimam capitis deminutionem patitur: vt supra de cap. demi. §. minima.

^x Operarum, hoc intellige de operis quae a libertis debentur, & non tractant ad herede extraneum: vt sunt obsequiales quae in faciendo consistunt. salturgere, & similia: vt. ff. de ope. lib. l. liberti. Itē in fabricibus incertis: vt. ff. de ope. lib. l. si operari iudicio. aliud si conduxerit ille arrogator operas alicuius. nam istae arrogatori quaeruntur.

^y Ius agnationis, ius succedendi, quod quis per agnationem consequitur. & hoc hodie est: vt. j. eo. §. mortuo. Item ius petendae bono. poss. peti, si ante eam petita arrogandū se dederit. aliud si iam petiit: vt. ff. vnde lib. l. si. & de contra tab. l. iij. §. si emancipatus. Acc. A. D. D. T. I. O. Ius tamen adeundi de iure civili indistincte retinet: & forte etiam iniuris adire cogi poterit ad instar naturalis.

^z Constitutio, C. de usufructu. l. corruptionem. Accur.

^a Nunc autem, aduersatur ei quod, s. dixerat, quod omnes res acquirerebantur arroganti.

^b Hodie tamen recessit ab aula, quia nec decreto nec partis citatioe opus est, vt. d. l. si. secundum, Aug.

ⁱ id est vultus si gnatum. ^j id est principum.

^{Diuisio.}

^{Perdit arrogat' agnationem. ius succedendi tanquam agnatus, sed non tanquam cognatus, Aegi. Per.}

^{Operas obsequiales debent liberti patronis.}

^{Natura.}

^a Et hoc verum etiam ipso iure quando eodem iure successio: hoc intellige in cognatis, sed inter agnatos successorium edictum locum non habebat: sed hodie vtrunq; locū habet: vt. s. de legit. agnat. succ. §. placebat.

[†] Sic sua cui que nocet mora. Aegi. Per.

Arrogato que psona succedere debent.

a] Quod ve ri intellige, vbi arrogatus est sibi in secundo gradu: vt quia est arrogatus tanquam nepos. alius scilicet: secundum Angel. hic.

b] Quod ve rum si contra xie de peculio: alioqui sibi hereditas delata fuerit distinguitur, an iussu patris quaesierit, vel non: & an filii repudiet, & pater adierit pro se, & e contra sicut sibi, verum quia est alia, que fit per additionem bonorum libertatum conseruandarum causa. §. fina. §. per quas person. nobis acquir. i. deo subdit de eo cui libertatis. causa bona addicuntur. Porcus.

Naturalium parentum. vbi in aduentitii tantum usus fructus quaeritur: vt. C. de bon. que libe. cum oportet.

Que extrinsecus. i. in aduentitiis.

Aliæ personæ. vt descendentes ex filio arrogato: vt. C. communia de suc. l. si. vbi est constitutio de qua hic fit mentio. Item si hic arrogatus esset impubes, & impubes, & decederet, admitterentur etiam alij ex stipulatione: vt. ff. de adop. l. non enim aliter. & l. his verbis. & l. hæc autem & s. de adopt. §. cum autem. Sed quid in patre naturali, à quo hic arrogatus erat emancipatus: Respon. Pla. eum præferri arroganti. sed hodie fratres vtriusque coniuncti vocantur cum arrogante: vt in authent. de here. ab intest. §. consequens. colla. ix.

Non possunt. vt in aduentitiis. pfectoria enim sibi non auferuntur.

Conuenitur. de facto. nam non tenetur de iure: sed de his quæ contra xit postquam fuit arrogatus, tenetur de peculio: vt. ff. de pecul. l. in arrogatorem. b & si tunc non defendat pater, in bonis ipsius patris fit missio: vt. ff. quib. ex cau. in pos. ceatur. l. Fulcinus. §. si quis: Accursius.

DE EO CUI LIBERTAS CAUSA &c.

Supra visum est de acquisitione que fit per arrogationem, & sic titulo vniuersali. verum quia est alia, que fit per additionem bonorum libertatum conseruandarum causa. §. fina. §. per quas person. nobis acquir. i. deo subdit de eo cui libertatis. causa bona addicuntur. Porcus.

Accessit. Torus iste titulus diuiditur in quatuor partes. Primò ponit acquisitionem causam libertatis conseruandæ. Secundò illud per rescriptum diui Marci probat. Tertio verba dicti rescripti interpretatur. Quarto illud supplet. Secunda ibi, Et ita diui. Tertia ibi, Hoc rescripto. Quarta ibi, Sed cum multis. Accursius.

Nouus casus successionis. Et est hic quartus succedendi modus: vt. §. per quas perso. nobis acquir. §. fin. Accursius.

Ex constitutione. cuius verba sunt. j. eodem. §. si Verginio.

Acceptum. destinatione.

In testamento. idem privilegium datur cui libertati bona hac contemplatione: vt. C. de testa. ma. l. fina. Accursius.

ADDITIONE. Et is præ-

naturalium parentum. Nihil enim aliud nisi tantummodo usus fructus tam naturalibus parentibus, quam adoptiuis per filios familias acquiritur in his rebus quæ extrinsecus filiis obueniunt, dominio eis integro seruato.

Arrogati filij in arrogatione vitæ fundi successio ad arrogatorem pertinet: nisi supersint qui ei præferantur. Item pro debitis ante arrogationem contractis non tenentur arrogatori.

Mortuo autem filio arrogato in adoptiua familia, etiam dominium rerum eius ad arrogatorem pertransit: nisi supersint alia personæ, quæ ex constitutione nostra patrem in his quæ acquiri non possunt, antecendant.

Arrogator non tenetur nomine proprio ad debita arrogati prius contracta, sed nomine filij tenetur. Aretinus.

Sed ex diuerso pro eo quod is debuit qui se in adoptionem dedit, ipso quidem iure arrogator non tenetur, sed nomine filij conuenitur: & si noluerit eum defendere, permittitur creditoribus per competentes nostros magistratus bona que eius cum usufructu futura fuissent si se alieno iuri non subiecisset, possidere, & legitimo modo ea disponere.

TITVLVS XII. DE EO CUI LIBERTAS CAUSA BONA ADDICUNTUR.

Si hereditas illius qui libertates reliquit, non adeatur: potest ille cui libertas est relicta, vel alius, petere sibi addici bona defuncti, & satisfacere creditoribus: & erit tanquam successor defuncti: & serui quibus libertas directo vel per fideicommissum est relicta, erunt liberi, etiam si bona forent à fisco occupata. Aret.

Ccessit nouus casus successionis sex constitutione diui Marci. Nā si hi qui libertatem acceperunt à domino in testamento, ex quo non aditur hereditas, velint bona sibi addici libertatum conseruandarum causa, audiuntur. Et ita diui Marci rescripto ad Poppilium Rustum continetur. verba rescripti ita se habent: Si Verginio Valenti, qui testamento suo libertatem quibusdam adscripsit, nemine successore

Instituit.

feratur, qui præuenit: vt ibi in dicta. l. fina. §. sancimus.

Non aditur. ab herede.

Hereditas. quomodo ergo valet quod in eo relicta est: vt. C. de fideicommiss. lib. l. eam quam: Respon. hic speciale est.

Venire. id est vendi.

ab intestato existente, in ea causa bona eius esse ceperunt, vt venire debeant: is cuius de eare notio est, aditus, rationem desiderij tui habebit, vt libertatū tam earū quæ per speciem fideicommissi relictae sunt, tuæ darum gratia addicantur tibi, si idonee creditoribus caueris de solido, quod cuique debetur, soluendo. Et hi quidem quibus directa libertas data est, perinde liberi erunt, ac si hereditas adita esset. Hi autem quos heres manumittere rogatus est, à te libertatē consequentur: ita autē, si non alia condicione velis tibi bona addici, quæ etiam qui directō libertatem acceperunt, tui liberi fiant. Nam huic etiā voluntati tuæ, si hi de quorum statu agitur, cōsentiāt, auctoritatem nostram accommodamus. Et ne huius rescriptionis nostræ emolumentū alia ratione irritum fiat: si fiscus bona agnoscere voluerit, & hi qui rebus nostris attendunt, sciant cōmodo pecuniario præferendam esse libertatis causam: & ita bona cogēda, vt libertas his salua sit, qui eā adipisci potuerūt, ac si hereditas ex testamēto adita esset.

Bonis addictis cessat venditio ipsorum. Aretinus. Hoc rescripto subuentum est & libertatibus, & defunctis, ne bona eorū à creditoribus possideantur & veneant. Certè si fuerint hac de causa bona addicta, cessat bonorum venditio. Existit enim defuncti defensor, & quidem idoneus qui de solido creditoribus cauet.

Addictio bonorum tunc demū habet locum cum defunctis reliquit libertates ex testamento, vel ab intestato. Aret.

In primis hoc rescriptum toties locū habet, quotiens testamento libertates datæ sunt. Quid ergo si quis intestatus decedens codicillis libertates dederit, neq; adita sit ab intestato hereditas? fauor cōstitutionis debet locum habere. Certè si testatus decesserit, & codicillis dederit libertatem: competere eam, nemini dubium est tunc constitutioni locū esse verba ostēdunt, cū nemo successor ab intestato existat. Ergo quādiu incertū erit vtrum existat, an non cessabit constitutio. Si verò certū

Idonee. fideiussoribus vel pignoriibus, vel fidei habitis: vt. ff. de fideicommissa. liber. l. iij. §. addici.

Creditoribus. vel omnibus, vel vni nomine omnium: vt. ff. de fideicommissa. liber. l. iij. §. addici. Verfic. creditoribus.

Adita esset. nota mirabile, quod ex hac pactione serui sunt liberi, vt Orcini: vt hic, & ff. de fideicommissa. liber. l. iij. §. hi qui ad. Qui sunt Orcini, & vnde dicantur, dictum est. §. de singu. re. per fideicom. relicta. §. pen.

Tui liberi fiant. subaudi, hoc tibi concedimus. sed operas neque Orcinis, neque ab eomanumissis imponet: vt ff. de ope. liberi. l. si quis hac lege.

Nam huic. subaudi cōcedimus.

Consentiant. alius in seruitute remaneant: & quem nolant habere patrimonium, habebunt dominium. C. de man. testa. l. fin. §. iij. A D D I C I T I O. Vide quod not. in dicta. l. fin. quia quod dicitur hic, obinet vbi extraneus petit addici. Secus si sit aliquis de illis, cui sit relicta libertas: quoniam etiam potest petere dissentientibus aliis. Angel.

Accommodamus. ff. de fideicommissa. liber. l. iij. §. hi qui.

Attendunt. vt procuratores nostri.

Præferendam. hoc est, quia competent libertates. Accur.

Cogenda. i. accipienda per fuscum.

Adita esset. olim prius fiscus admittebatur bonis non aditis ab alio, & etiam aditis, dum modo essent bona soluendo: aliàs aditio ab alio facta valebat: vt. ff. de fideicommissa. liber. l. iij. §. penul. hodie indistincte admittitur: vt. C. de testa. manu. l. si. §. penultimo.

Veneant. id est vendantur.

Eam. libertatem. Accursius.

Successor. Nunquid ex testamento vel ab intestato erit iste heres: Respon. neutrum dici potest. Dic ergo hunc anomalū successorem esse: sicut illi qui succedit heredi.

Noti. est sum vbi psum potest stipulari pro altero. contra. l. stipulatio ista. §. alteri. ff. de verb. obli. & in §. alteri. ff. de ver. obli. & est ratio fauore libertatis, vt facilius possit dari expeditum, quo libertatē serui cōsequantur. Angel. Sic. ff. de fideicō. l. 4. §. hi qui ad. Libertas cōmodo pecuniario præferenda est.

Successor a nominalis.

redā non implenti defuncti voluntatem, vt in authen. de hered. & Falc. §. in omnibus. coll. j. & iura sepulchrorum habet, vt bonorum possessor: vt ff. de fideicom. lib. l. iij. §. is autem cui.

Neminem heredē ab intestato. **ADDITIO.** Puta quia repudiavit, vel lapsus est terminus prae fixus ad instantiā petentis bona sibi addici. Sed si solū ad instantiam creditorum fuisset prae fixus, haberetur pro herede. Ange.

Fieri. & respōdeo sic: vt ff. de fideicom. lib. l. iij. §. j. Accur.

Distinctiones. i. casus.

Constitutio. C. de testa. manu. l. iij.

Species. i. casus.

DE SVCCES- sionibus &c.

Cōtinuatio.

Supra visum est de multiplici specie successio- nis: sed quia sunt quaedam quae hodie sunt sublatae, vt illa quae fiebat per bonorum vraditionem vel senatusconsultum Claudianū, ideo subdit de successio- nibus sublatis. Por.

Diuisio.

Totus iste titulus diuiditur in duas partes. Primò tollit vditiones & successiones quae ex eis fiebāt. Secundo, quae fiebant ex senatusconsulto. Secunda ibi, Erat.

Bonori emptio. Bonori emptor similis erat bonorum possessori, cum eo creditores experiantur. l. nā postea. §. sed est quis. D. de iureiur. vel certa parte decidunt. l. imperator. D. de pact. is qua forma cōstituatur, Th. refert, cui & illud adiungi potest quod Cicero scribit in hunc modum lib. vj. ad Attic. Alterum quod sine edicto cōmode transigi nō potest de hereditatū possessionibus, de bonis possidendis, magistris faciendis, vendendis, quae ex edicto & postulari & fieri solent. Cuiā.

Empio. i. venditio: vt sequitur. sic & ff. de actio. empt. l. veteres. Accur. **ADDITIO.** Quod facit, vt pœnale dispositum in vno, puta vedēte habeat locū etiā in emēte, cum sint correlatiua.

a] No. q. sepe verbū venditio, ponitur p emptione, & e cōtra. & ad uerte (quid fori dico) quod licet simpliciter dicatur vni, intelligitur de vtroque: quia sunt correlatiua: vt l. si. C. de indi. vidui. toll. & l. i. ff. de accep. Ange.

Libet verba legis deficiant, si tamen legis mens viget, habebit locū legis dispositio: & ideo ratio legis locū habet, licet verba deficiant. secundū An. Aegri. per Ebori. & muer. l. i. l. iij. in glo. pe. C. de procu.

Ambages. nam proponebat creditori actionem: & si cadebat a syllaba, cadebat a causa. Si verò non cadebat, bona debitoris absentis vel praesentis vendebat sua auctoritate: quod hodie non est, vt hic, & C. de form. & impe. l. j. & iij.

Ordinaria. id est solennia.

Expirauerunt. id est recesserunt.

Bona. scilicet omnia: vt ff. qui ous ex cau. in pos. ca. l. j. sed hodie pro mensura debiti declarati, vt in authen. de exhiben. & intro. re. §. si vero semel. colla. v. **ADDITIO.** Dic hoc verum, quando agitur personalis, secus si agatur etiam hodie reali vel hypothecaria: quia iura antiqua remanent incorrecta: & sic fit missio in solidū in poss. vt no. glo. in ver. prosequitur. in auth. ei qui. C. de bo. auct. iud. pos. & in l. iij. in glo. pe. C. de procu.

Libris. vt ff. qui. ex cau. in pos. ea. per totum. & de bo. aucto. in. pos. per totum.

Bacchata. id est capta vel decepta. vt enim vino quis capitur vel bacchata & amore. Item furor amoris nil vehementius iuueni-

tur: vt in auth. qui. mod. na. effie. leg. §. illud. ver. nouimus. collat. vj. **ADDITIO.** Et maxime in iuuenibus. Vnde versus, militat in teneris annis amor hospes amemus, Atque in canicie ridiculosa Venus. Facit. c. cum in iuuentute. extra de praesump.

Substantiam, si cōtinu- gebat se alieno seruo, & cōtra domini nūtiati- nem: vt. C. ad sena. con: Claud. l. j.

DE OBLIGA- tionibus.

Hic incipit tertia pars pri- cipalis diuisionis totius istius operis, gratia cōmodioris di- uisionis, & etiā materiariū. facit. l. Caius. §. j. ff. de le. iij. cum sibi no. quoniā hic tra ctatur de tertia parte siue de tertia materia in qua versat s' nostris: quoniā versat cir- ca tria, aut circa psonas, aut circa res aut circa actiōes & obligatiōes: vt. §. de iur. nat. gen. & ciui. §. ff. vj. q. huc tra ctatur de personis & rebus, vt dicit glo. rubri. agitur etiā & tertia parte faciēmus de obligatiōibus & actiōibus, & per cōsequens de ter- tia materia totius iuris ciui- lis. Aret. Accur. autē sic cōti- nuat istā rubricā. Dicitū est. Cōtinuatio 3. de personis. lib. j. de rebus in secundo & tertio vsq; huc. Nunc de actiōibus de- bet dicere, vt. §. de iur. nat. §. ff. sed quia obligatio mater est actiōis: vt. ff. de procur. l. licet. §. ea obligatio. ideo praemittitur de his obligatiōibus: & ideo dicit hic, Nūc & c. Accur.

Nunc transeamus &c.] Diuisio, Totus iste titulus diuidit in quatuor partes. Primò ponit defini- tionem obligationis. Sec- cūdo ponit vnā diuisio- nem obligationis. Tertio ponit secūda diuisiōe. Quarto illā diuisiōe in aliā subdiuidit. Secunda ibi, Omniū autē. Tertia ibi, Sequens. Quarta ibi, Prius est. **CASVS.** Que sui ab Imperat. sic. Dne, cū curā adhibueritis ad res & ad personas: ad qd proponitis vos trāsfer- re: Respōd. Imper. Nunc & c. Quae sui etiā vltra sic: Dne, Quid est obli- gatio? Respō. ipse: Obligatio est &c. Sed quia vnū quodq; tūc per- fectē cognoscitur, cū in se & in suis partibus demōstratur, ideo dñs Iustin. datē definitione dat obligationis diuisiōe, vt sic oblig. in se & in suis partibus plenius & perfectius habeatur notitia. Et primo dat dñs Iustinian' obligationis diuisiōe generaliorē & breuiē: se- cundo specialiorē, & primam cōtinentem. Item primo diuidit: se- cundo membra diuidētia exponit, & sic vno modo ponitur casus. Aliter autē ponitur secundū dñm Gul. sic casus. Ego iuuenis volēs legalibus fulciri nutrimentis, accessi ad Iustinianū, & talia verba propo- sui corā eo: Domine, vidi per continuationes multiplices, quod nunc est ad trac. de obli. transeundū: pro deo dicatis mihi, quid est obligatio? Frater, dicit Iustinia. obligatio est & c. Franci.

Obligatio. videtur quod nulla obligatio definiatur. nā ciuiliis sola nō habet effectum exigendi: vt patet in obligatione literarum ante biennū, * vt. j. de lit. ob. Itē patet in omni obligatione ciuili & naturali simul. nam si pactū fieret de non petendo, tollitur naturalis, & remanet ciuiliis: vt. ff. de solu. l. Stichum aut Pamphilū. §. natura- lis. & c.

tur: vt in auth. qui. mod. na. effie. leg. §. illud. ver. nouimus. collat. vj. **ADDITIO.** Et maxime in iuuenibus. Vnde versus, militat in teneris annis amor hospes amemus, Atque in canicie ridiculosa Venus. Facit. c. cum in iuuentute. extra de praesump.

Successio facta per venditionē bonorum debitoris, est hodie sub- blata. Aret.

Rant ante praedictam successio- nem olim & alia per vniuersitatē successiōes: qualis fue- rat bonorū emptio, quae de bo- nis debitoris vedēdis per multas ambages fuerat introducta: & tūc locū habebat, quādo iudicia ordinaria in vsu fuerāt. sed cum extraordinariis iudiciis posteritas vsa est, ideo cū ipsi ordinariis iudiciis etiā bonorū venditiones expirauerūt: & tantūmodo cre- ditorib' datur officio iudicis bona possidere, & prout vtile eis visum est, ea disponere: quod ex latoribus Digestorū libris perfectius apparet.

Successio quae fiebat per senatusconsultum Claudianum, est hodie sublata. Aret.

Erat & ex senatusconsulto Clau- diano miserabilis per vniuersita- tem acquisitio: cū libera mulier seruili amore bacchata, ipsam libertatem per senatusconsultam amittebat, & cū libertate substa- tiam, quod indignū nostris tē- poribus esse existimātes, & a no- stra ciuitate deleri, & non inferi nostris Digestis concessimus.

TITVLVS XIII. DE OBLIGATIONIBVS.

Tertiam iuris ciuiliis partē ex- positurus, de obligationibus vn- de actiones seu ex matre oriuntur, titulū generalem, atq; dein- cept earū species proponit: quo praebatis obligationibus, natu- ras actionum maturius adaequa- mur.

Nunc transeamus ad obligationes. Obligatio est iuris vin-

gatio: Respō. ipse: Obligatio est &c. Sed quia vnū quodq; tūc per- fectē cognoscitur, cū in se & in suis partibus demōstratur, ideo dñs Iustin. datē definitione dat obligationis diuisiōe, vt sic oblig. in se & in suis partibus plenius & perfectius habeatur notitia. Et primo dat dñs Iustinian' obligationis diuisiōe generaliorē & breuiē: se- cundo specialiorē, & primam cōtinentem. Item primo diuidit: se- cundo membra diuidētia exponit, & sic vno modo ponitur casus. Aliter autē ponitur secundū dñm Gul. sic casus. Ego iuuenis volēs legalibus fulciri nutrimentis, accessi ad Iustinianū, & talia verba propo- sui corā eo: Domine, vidi per continuationes multiplices, quod nunc est ad trac. de obli. transeundū: pro deo dicatis mihi, quid est obligatio? Frater, dicit Iustinia. obligatio est & c. Franci.

Obligatio. videtur quod nulla obligatio definiatur. nā ciuiliis sola nō habet effectum exigendi: vt patet in obligatione literarum ante biennū, * vt. j. de lit. ob. Itē patet in omni obligatione ciuili & naturali simul. nam si pactū fieret de non petendo, tollitur naturalis, & remanet ciuiliis: vt. ff. de solu. l. Stichum aut Pamphilū. §. natura- lis. & c.

Substantiam, si cōtinu- gebat se alieno seruo, & cōtra domini nūtiati- nem: vt. C. ad sena. con: Claud. l. j.

DE OBLIGA- tionibus.

Hic incipit tertia pars pri- cipalis diuisionis totius istius operis, gratia cōmodioris di- uisionis, & etiā materiariū. facit. l. Caius. §. j. ff. de le. iij. cum sibi no. quoniā hic tra ctatur de tertia parte siue de tertia materia in qua versat s' nostris: quoniā versat cir- ca tria, aut circa psonas, aut circa res aut circa actiōes & obligatiōes: vt. §. de iur. nat. gen. & ciui. §. ff. vj. q. huc tra ctatur de personis & rebus, vt dicit glo. rubri. agitur etiā & tertia parte faciēmus de obligatiōibus & actiōibus, & per cōsequens de ter- tia materia totius iuris ciui- lis. Aret. Accur. autē sic cōti- nuat istā rubricā. Dicitū est. Cōtinuatio 3. de personis. lib. j. de rebus in secundo & tertio vsq; huc. Nunc de actiōibus de- bet dicere, vt. §. de iur. nat. §. ff. sed quia obligatio mater est actiōis: vt. ff. de procur. l. licet. §. ea obligatio. ideo praemittitur de his obligatiōibus: & ideo dicit hic, Nūc & c. Accur.

Nunc transeamus &c.] Diuisio, Totus iste titulus diuidit in quatuor partes. Primò ponit defini- tionem obligationis. Sec- cūdo ponit vnā diuisio- nem obligationis. Tertio ponit secūda diuisiōe. Quarto illā diuisiōe in aliā subdiuidit. Secunda ibi, Omniū autē. Tertia ibi, Sequens. Quarta ibi, Prius est. **CASVS.** Que sui ab Imperat. sic. Dne, cū curā adhibueritis ad res & ad personas: ad qd proponitis vos trāsfer- re: Respōd. Imper. Nunc & c. Quae sui etiā vltra sic: Dne, Quid est obli- gatio? Respō. ipse: Obligatio est &c. Sed quia vnū quodq; tūc per- fectē cognoscitur, cū in se & in suis partibus demōstratur, ideo dñs Iustin. datē definitione dat obligationis diuisiōe, vt sic oblig. in se & in suis partibus plenius & perfectius habeatur notitia. Et primo dat dñs Iustinian' obligationis diuisiōe generaliorē & breuiē: se- cundo specialiorē, & primam cōtinentem. Item primo diuidit: se- cundo membra diuidētia exponit, & sic vno modo ponitur casus. Aliter autē ponitur secundū dñm Gul. sic casus. Ego iuuenis volēs legalibus fulciri nutrimentis, accessi ad Iustinianū, & talia verba propo- sui corā eo: Domine, vidi per continuationes multiplices, quod nunc est ad trac. de obli. transeundū: pro deo dicatis mihi, quid est obligatio? Frater, dicit Iustinia. obligatio est & c. Franci.

Obligatio. videtur quod nulla obligatio definiatur. nā ciuiliis sola nō habet effectum exigendi: vt patet in obligatione literarum ante biennū, * vt. j. de lit. ob. Itē patet in omni obligatione ciuili & naturali simul. nam si pactū fieret de non petendo, tollitur naturalis, & remanet ciuiliis: vt. ff. de solu. l. Stichum aut Pamphilū. §. natura- lis. & c.

Obligatio. videtur quod nulla obligatio definiatur. nā ciuiliis sola nō habet effectum exigendi: vt patet in obligatione literarum ante biennū, * vt. j. de lit. ob. Itē patet in omni obligatione ciuili & naturali simul. nam si pactū fieret de non petendo, tollitur naturalis, & remanet ciuiliis: vt. ff. de solu. l. Stichum aut Pamphilū. §. natura- lis. & c.

Obligatio. videtur quod nulla obligatio definiatur. nā ciuiliis sola nō habet effectum exigendi: vt patet in obligatione literarum ante biennū, * vt. j. de lit. ob. Itē patet in omni obligatione ciuili & naturali simul. nam si pactū fieret de non petendo, tollitur naturalis, & remanet ciuiliis: vt. ff. de solu. l. Stichum aut Pamphilū. §. natura- lis. & c.

Obligatio. videtur quod nulla obligatio definiatur. nā ciuiliis sola nō habet effectum exigendi: vt patet in obligatione literarum ante biennū, * vt. j. de lit. ob. Itē patet in omni obligatione ciuili & naturali simul. nam si pactū fieret de non petendo, tollitur naturalis, & remanet ciuiliis: vt. ff. de solu. l. Stichum aut Pamphilū. §. natura- lis. & c.

Obligatio. videtur quod nulla obligatio definiatur. nā ciuiliis sola nō habet effectum exigendi: vt patet in obligatione literarum ante biennū, * vt. j. de lit. ob. Itē patet in omni obligatione ciuili & naturali simul. nam si pactū fieret de non petendo, tollitur naturalis, & remanet ciuiliis: vt. ff. de solu. l. Stichum aut Pamphilū. §. natura- lis. & c.

Obligatio. videtur quod nulla obligatio definiatur. nā ciuiliis sola nō habet effectum exigendi: vt patet in obligatione literarum ante biennū, * vt. j. de lit. ob. Itē patet in omni obligatione ciuili & naturali simul. nam si pactū fieret de non petendo, tollitur naturalis, & remanet ciuiliis: vt. ff. de solu. l. Stichum aut Pamphilū. §. natura- lis. & c.

Obligatio. videtur quod nulla obligatio definiatur. nā ciuiliis sola nō habet effectum exigendi: vt patet in obligatione literarum ante biennū, * vt. j. de lit. ob. Itē patet in omni obligatione ciuili & naturali simul. nam si pactū fieret de non petendo, tollitur naturalis, & remanet ciuiliis: vt. ff. de solu. l. Stichum aut Pamphilū. §. natura- lis. & c.

Obligatio. videtur quod nulla obligatio definiatur. nā ciuiliis sola nō habet effectum exigendi: vt patet in obligatione literarum ante biennū, * vt. j. de lit. ob. Itē patet in omni obligatione ciuili & naturali simul. nam si pactū fieret de non petendo, tollitur naturalis, & remanet ciuiliis: vt. ff. de solu. l. Stichum aut Pamphilū. §. natura- lis. & c.

Obligatio. videtur quod nulla obligatio definiatur. nā ciuiliis sola nō habet effectum exigendi: vt patet in obligatione literarum ante biennū, * vt. j. de lit. ob. Itē patet in omni obligatione ciuili & naturali simul. nam si pactū fieret de non petendo, tollitur naturalis, & remanet ciuiliis: vt. ff. de solu. l. Stichum aut Pamphilū. §. natura- lis. & c.

Obligatio. videtur quod nulla obligatio definiatur. nā ciuiliis sola nō habet effectum exigendi: vt patet in obligatione literarum ante biennū, * vt. j. de lit. ob. Itē patet in omni obligatione ciuili & naturali simul. nam si pactū fieret de non petendo, tollitur naturalis, & remanet ciuiliis: vt. ff. de solu. l. Stichum aut Pamphilū. §. natura- lis. & c.

Obligatio. videtur quod nulla obligatio definiatur. nā ciuiliis sola nō habet effectum exigendi: vt patet in obligatione literarum ante biennū, * vt. j. de lit. ob. Itē patet in omni obligatione ciuili & naturali simul. nam si pactū fieret de non petendo, tollitur naturalis, & remanet ciuiliis: vt. ff. de solu. l. Stichum aut Pamphilū. §. natura- lis. & c.

Obligatio. videtur quod nulla obligatio definiatur. nā ciuiliis sola nō habet effectum exigendi: vt patet in obligatione literarum ante biennū, * vt. j. de lit. ob. Itē patet in omni obligatione ciuili & naturali simul. nam si pactū fieret de non petendo, tollitur naturalis, & remanet ciuiliis: vt. ff. de solu. l. Stichum aut Pamphilū. §. natura- lis. & c.

Obligatio. videtur quod nulla obligatio definiatur. nā ciuiliis sola nō habet effectum exigendi: vt patet in obligatione literarum ante biennū, * vt. j. de lit. ob. Itē patet in omni obligatione ciuili & naturali simul. nam si pactū fieret de non petendo, tollitur naturalis, & remanet ciuiliis: vt. ff. de solu. l. Stichum aut Pamphilū. §. natura- lis. & c.

Obligatio. videtur quod nulla obligatio definiatur. nā ciuiliis sola nō habet effectum exigendi: vt patet in obligatione literarum ante biennū, * vt. j. de lit. ob. Itē patet in omni obligatione ciuili & naturali simul. nam si pactū fieret de non petendo, tollitur naturalis, & remanet ciuiliis: vt. ff. de solu. l. Stichum aut Pamphilū. §. natura- lis. & c.

Obligatio. videtur quod nulla obligatio definiatur. nā ciuiliis sola nō habet effectum exigendi: vt patet in obligatione literarum ante biennū, * vt. j. de lit. ob. Itē patet in omni obligatione ciuili & naturali simul. nam si pactū fieret de non petendo, tollitur naturalis, & remanet ciuiliis: vt. ff. de solu. l. Stichum aut Pamphilū. §. natura- lis. & c.

Obligatio. videtur quod nulla obligatio definiatur. nā ciuiliis sola nō habet effectum exigendi: vt patet in obligatione literarum ante biennū, * vt. j. de lit. ob. Itē patet in omni obligatione ciuili & naturali simul. nam si pactū fieret de non petendo, tollitur naturalis, & remanet ciuiliis: vt. ff. de solu. l. Stichum aut Pamphilū. §. natura- lis. & c.

Obligatio. videtur quod nulla obligatio definiatur. nā ciuiliis sola nō habet effectum exigendi: vt patet in obligatione literarum ante biennū, * vt. j. de lit. ob. Itē patet in omni obligatione ciuili & naturali simul. nam si pactū fieret de non petendo, tollitur naturalis, & remanet ciuiliis: vt. ff. de solu. l. Stichum aut Pamphilū. §. natura- lis. & c.

Obligatio. videtur quod nulla obligatio definiatur. nā ciuiliis sola nō habet effectum exigendi: vt patet in obligatione literarum ante biennū, * vt. j. de lit. ob. Itē patet in omni obligatione ciuili & naturali simul. nam si pactū fieret de non petendo, tollitur naturalis, & remanet ciuiliis: vt. ff. de solu. l. Stichum aut Pamphilū. §. natura- lis. & c.

Obligatio. videtur quod nulla obligatio definiatur. nā ciuiliis sola nō habet effectum exigendi: vt patet in obligatione literarum ante biennū, * vt. j. de lit. ob. Itē patet in omni obligatione ciuili & naturali simul. nam si pactū fieret de non petendo, tollitur naturalis, & remanet ciuiliis: vt. ff. de solu. l. Stichum aut Pamphilū. §. natura- lis. & c.

Obligatio. videtur quod nulla obligatio definiatur. nā ciuiliis sola nō habet effectum exigendi: vt patet in obligatione literarum ante biennū, * vt. j. de lit. ob. Itē patet in omni obligatione ciuili & naturali simul. nam si pactū fieret de non petendo, tollitur naturalis, & remanet ciuiliis: vt. ff. de solu. l. Stichum aut Pamphilū. §. natura- lis. & c.

Obligatio. videtur quod nulla obligatio definiatur. nā ciuiliis sola nō habet effectum exigendi: vt patet in obligatione literarum ante biennū, * vt. j. de lit. ob. Itē patet in omni obligatione ciuili & naturali simul. nam si pactū fieret de non petendo, tollitur naturalis, & remanet ciuiliis: vt. ff. de solu. l. Stichum aut Pamphilū. §. natura- lis. & c.

Obligatio. videtur quod nulla obligatio definiatur. nā ciuiliis sola nō habet effectum exigendi: vt patet in obligatione literarum ante biennū, * vt. j. de lit. ob. Itē patet in omni obligatione ciuili & naturali simul. nam si pactū fieret de non petendo, tollitur naturalis, & remanet ciuiliis: vt. ff. de solu. l. Stichum aut Pamphilū. §. natura- lis. & c.

Obligatio. videtur quod nulla obligatio definiatur. nā ciuiliis sola nō habet effectum exigendi: vt patet in obligatione literarum ante biennū, * vt. j. de lit. ob. Itē patet in omni obligatione ciuili & naturali simul. nam si pactū fieret de non petendo, tollitur naturalis, & remanet ciuiliis: vt. ff. de solu. l. Stichum aut Pamphilū. §. natura- lis. & c.

Obligatio. videtur quod nulla obligatio definiatur. nā ciuiliis sola nō habet effectum exigendi: vt patet in obligatione literarum ante biennū, * vt. j. de lit. ob. Itē patet in omni obligatione ciuili & naturali simul. nam si pactū fieret de non petendo, tollitur naturalis, & remanet ciuiliis: vt. ff. de solu. l. Stichum aut Pamphilū. §. natura- lis. & c.

Obligatio. videtur quod nulla obligatio definiatur. nā ciuiliis sola nō habet effectum exigendi: vt patet in obligatione literarum ante biennū, * vt. j. de lit. ob. Itē patet in omni obligatione ciuili & naturali simul. nam si pactū fieret de non petendo, tollitur naturalis, & remanet ciuiliis: vt. ff. de solu. l. Stichum aut Pamphilū. §. natura- lis. & c.

Obligatio. videtur quod nulla obligatio definiatur. nā ciuiliis sola nō habet effectum exigendi: vt patet in obligatione literarum ante biennū, * vt. j. de lit. ob. Itē patet in omni obligatione ciuili & naturali simul. nam si pactū fieret de non petendo, tollitur naturalis, & remanet ciuiliis: vt. ff. de solu. l. Stichum aut Pamphilū. §. natura- lis. & c.

Obligatio. videtur quod nulla obligatio definiatur. nā ciuiliis sola nō habet effectum exigendi: vt patet in obligatione literarum ante biennū, * vt. j. de lit. ob. Itē patet in omni obligatione ciuili & naturali simul. nam si pactū fieret de non petendo, tollitur naturalis, & remanet ciuiliis: vt. ff. de solu. l. Stichum aut Pamphilū. §. natura- lis. & c.

Obligatio. videtur quod nulla obligatio definiatur. nā ciuiliis sola nō habet effectum exigendi: vt patet in obligatione literarum ante biennū, * vt. j. de lit. ob. Itē patet in omni obligatione ciuili & naturali simul. nam si pactū fieret de non petendo, tollitur naturalis, & remanet ciuiliis: vt. ff. de solu. l. Stichum aut Pamphilū. §. natura- lis. & c.

Obligatio. videtur quod nulla obligatio definiatur. nā ciuiliis sola nō habet effectum exigendi: vt patet in obligatione literarum ante biennū, * vt. j. de lit. ob. Itē patet in omni obligatione ciuili & naturali simul. nam si pactū fieret de non petendo, tollitur naturalis, & remanet ciuiliis: vt. ff. de solu. l. Stichum aut Pamphilū. §. natura- lis. & c.

Cōtinuatio Angeli,

Cōtinuatio Accur. fii.

Diuisio,

* Ex hac sē- tentia com- munitas habe- tur: licet vt tramō, nec naturalē nec ciuilem natā velint. de quo ha- beatur in. l. cū quis. C. de iur. & fa. igno. & cū his sentit. Pa- co. ab Aret. tamen si glo. sequitur hic porc. quem tu videto.

lis.& tamen non habet effectum istum:vt. j. de excep. §. præterea. Item nec naturalis:quia nec per eam fit actio, licet impediatur repetitio:vt. ff. de dona. l. hoc iure. §. si. & ff. de condi. indeb. l. iudex. & l. iulianus. Sed dic quod simul vtraque definitur. Item si bona est definitio, ergo conuertitur cum suo definito. Vbiunque ergo est iuris vinculum, est obligatio: & ecôtra vbi non est tale iuris vinculum, non est obligatio, ergo nec fideiusfori adhiberi potest: vt. ff. de verb. oblig. l. j. §. ij. incipit, si quis ita. in fi. quod est falsum: quia naturali obligatiô accedit: vt. j. de fideiuss. i prin. Sed dicas quod hic est deceptio. nã si dicas, non est obligatio. scilicet civilis & naturalis: vera est. si dicas obligatio, scilicet nulla etiam naturalis, falsa est. & sic vis est in dictione obligatio. vbiunque enim dico quod naturali obligatio ne quis tenetur, intelligo de iure gentium: quia cõuenit solis hominibus & omnibus.

Definitio bona conuertitur cum suo definito.

¶ Solutio: si enim debet secundum ciuilia iura. Cuiac.

† id est, prima semper. Cuiac.

¶ Veluti ex pacto in quibusdam causis.

¶ Veluti ex conuentionibus iuris gentium Cuiacius.

culum, quo necessitate adstringimur alicuius rei soluendæ: secundum nostræ ciuitatis iura. Ponit primam diuisionem obligationum: quia aliquæ sunt ciuiles, aliquæ prætorias. Omnium autem obligationum summa: & diuisio in duo genera diducitur: namque aut ciuiles sunt, aut prætorias. Ciuiles sunt, quæ aut legibus constitutæ, aut aut certè iure ciuili comprobatae sunt. Prætorias sunt, quas prætor ex sua iurisdictione constituit, quæ etiam honorariæ vocantur.

culum, quo necessitate adstringimur alicuius rei soluendæ: secundum nostræ ciuitatis iura.

Ponit primam diuisionem obligationum: quia aliquæ sunt ciuiles, aliquæ prætorias.

Omnium autem obligationum summa: & diuisio in duo genera diducitur: namque aut ciuiles sunt, aut prætorias. Ciuiles sunt, quæ aut legibus constitutæ, aut aut certè iure ciuili comprobatae sunt. Prætorias sunt, quas prætor ex sua iurisdictione constituit, quæ etiam honorariæ vocantur.

Ponit secundam diuisionem obligationum, quæ est quadruplex.

Sequens diuisio in quatuor species deducitur. Aut enim ex contractu sunt, aut ex quasi cõ-

a Iuris vinculum. id est ius vinciens: & sic est res incorporalis: vt. §. de re. cor. & incor. & i. fi. vt enim boues funibus visualiter ligantur, sic homines verbis ligantur intellectualiter: vt. ff. de verb. signi. l. rei. §. j. ADDITIO. Iuxta illud, Verba ligant homines: taurorum cornua funes. Cornu bos capitur vocalitur homo.

b Necessitate. tunc enim vere debitor est cum necesse habet soluere vt. ff. de verb. signi. l. debitor. & ita secundum hoc nulla obligatio cui opponitur exceptio, definitur hic. quod verè est, si opponatur exceptio ideo, quia desit esse vinculum naturale vel ciuile. Nam quedam exceptiones proponuntur etiam quando vtrunque vinculum adest: vt Macedoniana & Velleiani. Sunt enim effectus obligationis duæ radices vna naturalis, scilicet quæ consensu nascitur: quæ inter omnes fieri potest etiam inter seruos: & hæc naturalis dicitur: vt digestis de pac. l. j. §. adeo. hæc radix contrario consensu tollitur vt. ff. de sol. l. Stichum. §. naturalis. quia nil tam naturale & c. vt. ff. de reg. iu. l. nihil tã. sed hæc naturalis vim non habet exigendi: impedit tamen soluti repetitionem: vt. ff. de fideiuss. l. fideiussor. §. fideiussor. Huic quandoque accedit ciuilis etiam radix: quæ illi naturali faciendat vel formam vel materiam, vt possit parere actionem. Et hæc ciuilis tollitur contrario ciuili actui, non naturali, vt per acceptilationem: vt. j. quib. mod. tol. oblig. §. j. aliàs. §. item per acceptilationem. Item per sententiam remanente naturali: sed hoc non est ipso iure, sed per exceptionem: vt ff. de condi. indeb. l. iulianus. sententia enim est de iure ciuili, cum omnia iudicia sint de iure ciuili: vt dicimus. §. de iure natu. §. ius autem. in glo. vt sunt & c. per. l. ff. de orig. iur. l. ij. §. his legibus latis. verbi. hæc disputatio. Et hæc ciuilis non adheret seruis, cum nihil sint inspecto iure ciuili: vt. ff. de regu. iur. l. seruitutem. & c. l. quod attinet. Item filio contra patrem, vel econtra non nascitur: vt ff. de condi. l. frater à fratre. cum inter eos non possit esse iudicium: vt. ff. de iudi. l. lis. iure ciuili impediens ratione patriæ potestatis: vt. §. de pat. pot. §. ius autem. Accursum. A D D I T I O. Hodie tamen in aduentibus forte nascitur ciuilis obligatio, quamuis durante patria potestate contra eum non exerceatur. * Angel.

Obligatio effectualis habet radicem naturalem & ciuilem.

Obligatio ciuilis tollitur per acceptilationem & sententiam.

Obligatio ciuilis quibusdam personis non adhaeret.

* Et idem ait Bald.

tractu: aut ex maleficio, aut ex quasi maleficio. Obligaciones ex contractu sunt in quadruplici differentia. Ang. Prius est, vt de his quæ ex cõtractu sunt, dispiciamus. Harum æquæ quatuor sunt species. Aut enim re contrahuntur, aut verbis, aut literis, aut consensu: de quibus singulis dispiciamus.

c Rei. vel etiam facti: quia verbum rei, generale est: vt. ff. si cert. petal. j. in fi. & ff. de verb. signi. l. rei. A D D I T I O. Not. appellatione rei factum contineri. ex quo dixerunt aliqui, quod si statuto caueatur, quod pro quacunque re petita soluat solidus pro libra, quæ habebit locum in facto petito. quod verum limitat hic Bald. quando tale factum petitum erat æstimabile: vt librum scribi, domum ædificari, & fossam fodiri. Si autem esset inæstimabile, vt facere uxorem consentire: tunc nihil esset soluendum: quia verba statuti debent intelligi in casu possibili: hoc est, quo res æstimari possit. leg. non solum. ff. de actio. & obliga. & leg. si ideo. C. de his quib. vt indign. Christophorus.

d Secundum. istud secundum, potest referri ad totam definitionem. q. d. obligatio sic definitur secundum iura Romana, id est secundum leges. & sic ciuilis naturalis hic simul definitur. Vel dic quod refertur tantum ad principium, scilicet iuris vinculum. Et quod dicit, quo adstringitur.

gimur, scilicet quandoque: vt quando est ciuilis & naturalis. quandoque non: vt quando est naturalis sola, vel ciuilis sola. & secundum hoc quælibet definitur. hic: non etiam naturalis vel ciuilis sola. Vel dic quod ponitur remotiue hæc dicitio secundum. q. d. illa obligatio est iuris vinculum, quæ est secundum ius, non contra ius. ff. de verb. oblig. l. generaliter. & l. veluti. & secundum hoc refertur ad primum. Vel dic quod refertur tantum ad illam dictionem, soluendæ. nam secundum ius sunt faciendæ solutiones, vt res æque bona soluat: vt. ff. si cer. pet. l. cum quid. & ff. comm. mod. l. ij. §. si reddita. Item congruo loco & tempore: vt. ff. de sol. l. si solutus. Item de euictione promitti debet: aliàs non videtur soluere: vt. ff. de verborum obliga. l. iulianus. §. qui fundum. & ff. de condi. cau. da. leg. fina. & de euict. leg. ij. Item per competentes actiones & iudices fiat solutio: aliter non valet sententia: nec solutio fieri debet: vt. C. si a non compe. iudi. l. fina.

tractu: aut ex maleficio, aut ex quasi maleficio.

Obligaciones ex contractu sunt in quadruplici differentia. Ang. Prius est, vt de his quæ ex cõtractu sunt, dispiciamus. Harum æquæ quatuor sunt species. Aut enim re contrahuntur, aut verbis, aut literis, aut consensu: de quibus singulis dispiciamus.

TITVLVS XV QVIBVS MODIS CONTRAHITUR OBLIGATIO.

Muarum ex eo dictum, quod de meo cura fiat, in his rebus tantum consistit, quas numero, pondere, vel mensura constantes, in hoc damus vt eorum sint a quibus recipiuntur, et ad nos non ille ipsæ sed eiusdem qualitatis alie reuertantur.

gimur, scilicet quandoque: vt quando est ciuilis & naturalis. quandoque non: vt quando est naturalis sola, vel ciuilis sola. & secundum hoc quælibet definitur. hic: non etiam naturalis vel ciuilis sola. Vel dic quod ponitur remotiue hæc dicitio secundum. q. d. illa obligatio est iuris vinculum, quæ est secundum ius, non contra ius. ff. de verb. oblig. l. generaliter. & l. veluti. & secundum hoc refertur ad primum. Vel dic quod refertur tantum ad illam dictionem, soluendæ. nam secundum ius sunt faciendæ solutiones, vt res æque bona soluat: vt. ff. si cer. pet. l. cum quid. & ff. comm. mod. l. ij. §. si reddita. Item congruo loco & tempore: vt. ff. de sol. l. si solutus. Item de euictione promitti debet: aliàs non videtur soluere: vt. ff. de verborum obliga. l. iulianus. §. qui fundum. & ff. de condi. cau. da. leg. fina. & de euict. leg. ij. Item per competentes actiones & iudices fiat solutio: aliter non valet sententia: nec solutio fieri debet: vt. C. si a non compe. iudi. l. fina.

[Omnium autem.]

e v. s. Obligacionis postea definitione, hic ponit eius duplicem diuisionem: quæ patet in litera: dum tamen sciatur, quod prima diuisio sumitur respectu iurium a quibus procedit obligatio quælibet: secunda vero procedit a causis propter quas introducitur obligationes: quia omnis obligatio est ex contractu vel quasi & c. Franc. de Aretio.

f Summa. id est prima: vel summa, id est breuis. sic. §. de iur. perso. in prin. est enim quandoque maior: vt. j. co. §. fi.

g Diuisio. diuisio est innumerabilis materia breuis compositio. & diuisio ad multa facit, vt diximus in proce. §. penul.

h Legibus. vt legis Aquiliæ obligatio: vt. j. de le. Aquil. in princ. Itè de pauperie per. l. xij. tab. ff. si quad. pau. se. di. l. j. resp. Itè furti nec manifesti. vt. j. de noxa. §. sunt autè. Secus autè est de furto manifesto, quia illa oblig. est prætorias: vt. j. de perpe. & tẽp. act. §. furti. quoque iure ciuili comprobata. vt sunt obligationes iura gentium inuente: vt. §. de iure nat. §. ius autem. quæ a iure ciuili sunt comprobata: vt. ff. de iusti. & iure. l. ius ciuile.

i Constitutio. vt obligatio ex furto manifesto: vt. j. de perpe. & retro. act. §. j. Item ex rapina, & vbiunque prætor aliquam obligationem inducit: vt patet per multos titulos: vt. ff. de iusti. & iur. l. ius autem ciuile. §. ius prætorium.

k Honorarie. quia prætores honores gerebant, quod dic vt. §. de iur. natu. §. prætorum.

l Sequens diuisio. scilicet obligationum.

m Ex contractu. vt. j. vlt. ad tit. de oblig. quæ ex quasi contractu.

n Ex quasi contractu. vt. j. de obli. ex quasi contractu. Sequentes duo ritu, vsque ad quattuor lib. sunt communes. s. per quas perso. no. ac. qui. & quot. mo. tol. oblig.

o Aut ex maleficio. vt. j. de obli. ex maleficio. vsque ad titu. de obli. ex quasi maleficio.

p Ex quasi maleficio. vt. j. de oblig. ex quasi maleficio. & subaudi, aut ex variis figuris causarum: vt. ff. de act. & oblig. l. j. in princ.

q Ex contractu. proprie ponitur quo ad illos contractus vbi hinc inde nascitur obligatio: improprie quo ad alios: vt. ff. de ver. sig. leg. labeo. sic. ff. si cer. pe. l. certi conditio. in prin. & de offi. procon. & leg. l. ij. A D D I T I O. No. appellatio contractus intelligi proprie contractum vltro citroque obligatorum: pro quo. l. labeo. ff. de ver. signifi. Ex quo dicit Bald. quod si statuto caueatur quod qui non poterit debitum ex contractu intra x. ann. cadat a iure suo: non habet locum in creditore ex mutuo: quia ille non est proprie contractus: cui solum recipiens obligetur, non autem numerans. Christo.

r Aque. vt supra. Accursum.

s Recontrahuntur. vt. j. titu. pro.

t Verbis. vt. j. tit. ij. vsque ad tit. de lit. oblig.

u Literis. vt. j. de lit. oblig.

x Consensu. vt. j. de oblig. ex consen. cum sequen. titu. Sed quæ est differentia inter actionem & obligationem & contractum? Respon. contractus est verborum conceptio vel consensus: vt patet. ff. de iur. natu.

Diuisio definitio.

Contractus, obligatio, & actio differunt.

verb. oblig. l. stipulationum § stipulatio. & est facti: vt ff. de cura. fur. l. consilio. in fi. Obligatio est quæ in de nascitur: vt arg. ff. si cert. pet. l. ij. circa finē. Actio est quod postea inde surgit: & sic nullum est alterum: vt ff. de procur. l. licet. §. ea. & j. tit. ij. in prin. & hæc duo sunt iuris, vt in definitionibus patet.

QVIBVS MODIS

re contrahitur obligatio.

Continuatio istius tituli ad præcedentem patet. §. ii. pro. xi. in fi. Angel.

Re contrahitur.] Totus iste titulus diuiditur in quinque partes. Primò de mutuo. Secundò de indebito soluto. Tertio de commodato. Quarto de deposito. Quintò de pignore dato. Secunda ibi in §. is quoque. Tertia ibi, Item is. Quarta ibi, Præterea. Quinta ibi in §. creditor quoque. CASVS. Domine, supra dixisti mihi, quòd obliga-

↑ quoniam.

↑ inde.

tionum quæ ex cōtractu nascuntur, quatuor sunt species. Quarum prima est quòd re contrahitur obligatio. Domine, pro deo dicatis mihi qualiter re cōtrahitur obligatio? Et dominus Impera. respon. quòd mutui datione cōtrahitur obligatio re. Sed domine, pro deo, in quibus rebus cōstitit mutui datio? Ad hoc respò. dominus Impera. q. mutui datio cōstitit in his rebus quæ cōsistunt pondere, numero, & mensura: veluti vino, oleo, frumento &c. hoc est in rebus istis, quæ sunt vt quãtitas, non vt species: quas res aut in numerãdo, & hoc refertur ad pecuniã numeratam; aut in metiendo, & hoc refertur ad vinũ, oleum, & frumentum: aut in appendendo, & hoc refertur ad æs, aurum, & argentũ: in hoc damus, vt accipientium fiant. & de natura mutui est, vt non idem corpus reddatur, sed in eodem genere. Transiit enim dominiũ rei mutuatae in accipientem: licet teneatur de corpore æquiualentem in eodem genere. Ideo enim dicitur mutuum, quia de meo fit tuum. Sed domine, vos tota die loquimini de cōtractu mutui: sed pro deo, quæ actio nascitur ex isto cōtractu? Respon. Impera. quòd nascitur ex isto cōtractu quædam actio quæ vocatur certi condicatio specialis. & hoc dicit dominus Guido. Vel alio modo pone sic casum: Posuit Iusti, determinando species obligationis, & specierum species. Vnde primo de prima specie subdit exemplum. Dixi etiam ei, Domine, vos dixistis mihi. §. quòd quandoque re cōtrahitur obligatio. sed dicatis, si placet, quando? Respon. Impera. Re contrahitur &c. Et quia cōstitit primò in mutui datione: ideo cōsequenter determinat in quibus cōstitit mutuum siue mutui datio: ibi, Mutui. Cōsequenter modum designat: & ad dit rationem quare sic appellatur: ibi, Vnde &c. In fine dicit quòd actio ex eo nascitur, determinando. & ita quinque principaliter in hoc responso continentur. Franciscus.

a Re contrahitur. in primo no. vestiri pactum id quod est mutuum vj. modis. * Re, vt hic. Verbo, vt. j. tit. j. Literis, vt. j. de lit. ob. Cōsensu, vt. j. de obliga. ex conf. Cohærentia cōtractus, vt si iuxta cōtractum apponatur aliquod pactum ante vel post. C. de pac. l. petes & ff. de pac. l. iurisdictionum. §. quinimo. Item interuentu rei, vt in cōtractibus in nomen, ex quibus nascitur actio demũ re secuta: vt. C. de rerum. per. l. ex placito. Sed quid differ ea quæ vestitur re, ab ea quæ interuentu rei vestitur? Respò. prima habet vestimentum & robur huiusmodi. Nam tacite agitur vt reddatur mutuum vel commodatum. ff. si cer. pet. l. cum quid. Sed in alia dum forte postea quando res traditur. C. de pac. l. perens. & C. de ter. per. l. ex placito. Et adde duos modos: vt no. d. §. quinimo. in glo. j. scilicet quando vestitur legis auxilio. * quod est quoties nudum pactũ actionem parit: vt in donatiõe: vt. ff. de pact. l. legitima. Item rei principio, vt in pollicitatione facta reipub. vt. ff. de pollicita. l. j. Accursus. A D D I T O. Item vestitur pactũ auctoritate legis: vt. C. de dona. l. si quis argentũ. sed iste modus cōprehenditur sub prædictis. Item iurisdictione: vt. ff. de oper. lib. l. vt iurisdictioni.

b Mutui. Nota quòd quatuor debent esse in mutuo. natura, vt ad hoc sit inuenta, vt mensuretur, vel ponderetur, vel numeretur: sicut est in pecunia: vt. ff. de contrahen. emp. l. j. Item consuetudo. Item aptitudo vt ad numerum vel ad pondus suæ naturæ aptetur. Item actus, scilicet vt detur secundum naturã suam. Nam si dederò pecuniã in sacculo non numeratã, vt tantũdem reddas, nõ erit mutuum, sed in nomen cōtractus. Vide hos casus. ff. si cer. pet. l. ij. §. j. Pondere. ff. si cert. pet. l. ij. §. item mutuum. contra. Solu. ibi large

a] Et dicitur pactum nudum, quod stat in puris finibus conuentionis: aliã si transit in propriũ nomẽ cōtractus, vel formã seu solẽnitatem vel causam per quam robur & efficaciam assumit, erit vestitum. Angel. * Hoc non recipit Azo, quem sequitur hic Bald.

Et contrahitur obligatio, veluti ex mutui datione. Mutui autẽ obligatio in his rebus cōstitit, quæ pòdere, numero, mēsurãve cōstãt: veluti vino, oleo, frumento, pecunia numerata, ære, argento, auro: quas res aut numerando, aut appendendo, aut accipientiũ fiat. Et quandoque nobis non eãdem res, sed aliã eiusdem naturæ & qualitatis redduntur: vnde etiam mutuum appella-

accipitur nomen pecuniæ: vt. ff. de lega. j. l. talis. Accursus.

d Numerando. vt pecuniam.

e Metiendo. vt vinum, oleum, frumentum.

f Appendendo. vt ære, & argento, & auro. Sed quid si librum ad pondus dederò? Respò. non est mutuum: quia consideratur cōstuetudo, & aptitudo, & natura rei talis. ff. eo. l. ij. §. j. Item quid si pecuniã in sacculo vt speciẽs Respon. non est mutuum: quia actus mutui similis exigitur: vt. ff. de leg. j. l. plane vbi. §. ij. ver. sed hoc ita erit.

tum est, quia ita à me tibi datur, vt ex meo tuum fiat & ex eo contractu nascitur actio, quæ vocatur certi condicatio. 1

Indebito errore soluto, perinde re obligatur recipiens atq; si ei mutuum factum fuisset: idcirco in eum cōdicitur actio datur: imputabiles autem sine tutore indebitum recipientes, nihilo magis re obligantur, quàm ex mutuo.

Is quoque qui nõ debitum accepit ab eo qui per errorem

redduntur.] Non datur mutuo nisi quod & reddi potest in suo genere. cum Stichus pro Paphilo datur, Stichus non redditur, sed datur. cum vinũ pro vino datur æquẽ bonum eãdemq; mensura redditur vinum verius quam datur. Cuiacius.

i Vnde. quia fit accipientis. Accursus.

Tuum fiat. componitur enim ex integro & corrupto: vt hic, & ff. si cer. pet. l. ij. §. appellata. Et nõ quòd licet deseruire nomini: quia nomina debent esse consonantia rebus: vt. §. de dona. §. est & aliud. Et nõ reconciliari mutuum tribus modis: vt nõ. ff. si cer. pet. l. ij. §. appellata. in glo. ij. & j. eo. §. item is. in glo. mutuum. A D D I T O. Quibus adde duos alios modos, scilicet propter superuenientiam domini in mutuantem ex causa de præterito: vt. l. proinde. ff. si cer. pet. l. i. Item ratiõ habitatione secuta: v. l. si procurator. ff. de condi. inde. & hæc vera in mutuo mere naturalis: aliã mere ciuili cursu biennij. Item ciuile, cui natura cooperatur, reconciliatur stipulatione, siue præcedat, siue sequatur: vt per Ange. hic.

l Certi condicatio. scilicet specialis, quæ de mutuo datur: quæ hic appellatur à quibusdã, si certũ petatur: vt. ff. de tritica. l. j. sed dic quòd cōdicitio certi ex mutuo specialis dicatur. Est & aliã generalis, quæ datur ex omni causa & ex omni cōtractu ex quo certum petitur: vt ff. eo. de reb. cred. l. certi cōdicitio. in prin. Sed nunquid ad interesse datur certi cōdicitio? Quidam dicunt q. nõ: vt. ff. si quis in ius vo. nõ in. l. fi. Nos dicimus quòd sic. & quod. d. l. dicitur incerti cōdicitio, dic. id est certi cōdicitio, quæ datur ad interesse quod est incertum. & est ratio: quia licet prima facie sit incerti, certificatur tamẽ per iudicem: vt. j. de act. §. curare. b fecus si ad factum: quia etiam in sententia nõ certificatur quãtitas: vt. ff. de verb. oblig. l. vbi autem. §. qui id quod. & ff. de re iudi. l. si quis ab alio. §. fina.

[Is quoque] CASVS. Dixi Imperatori: Domine, iam bene vidi qualiter in mutuo re cōtrahitur obligatio: cōtrahitur re alio modo: Ad hoc respò. dominus Impera. q. sic: quia nõ solũ qui mutuum accepit, re obligatur: sed etiã ille qui indebitũ sibi per errorem solutũ recepit, re obligatur. vnde si aliquis putat se tibi teneri in. c. c. in veritate nõ teneatur, & illa tibi soluerit, re obligatus es ei: & cõpetit sibi cõtra te cōdicitio indebiti, quæ datur ppter indebita soluta. Nã ab eo qui indebita recepit à sibi solente per errorem, poterit cõdici per conditionẽ indebiti: sicut ab eo qui accepit mutua pecuniam, potest illa pecunia cõdici per conditionẽ certi specialis de mutuo: sic & iste qui indebitũ recipit ab eo qui indebitũ soluit per errorem, re obligatur: & ab eo potest pecunia illa cõdici. Sicut ergo paria sũt in ponendo, siue in affirmando: sic & paria debent esse in negãdo. vnde sicut pupillus, si sibi mutuaretur pecunia, nõ tenebitur: sic nec tenebitur si indebitũ sibi fuerit solutũ. In fine dicit quòd quædam iniuria videtur fieri huic speciẽs: eo quòd ponitur inter species quæ ex cōtractu oriuntur: eo q. ille qui indebitum soluit, credens se teneri, cum tamẽ non teneatur: magis intendat distrahere negotium quàm contrahere, eo quòd solutum intendit delibere. Franc.

Per errorem. aliud si ex certa scientia: vt. ff. de condi. inde. l. j. & ff. de regu. iur. l. cuius per errorem. & C. de iur. & fac. igno. l. cum quis. Accur. A D D I T O. Ex quo not. modũ concludendi esse, quòd indebitum soluit per errorem iuris vel facti, prout fuerit: & est necessẽ hoc

Cõsuetudo & alia tria mutuo sunt cõsiderãda.

Et quandoque incidẽter enim quãdoq; eadẽ quia nõ indiget ea: vt argu. ff. si cer. pet. l. i. qui pecuniã. sed cum accipit ei debet esse ppositi, vt aliud reddat: vt. ff. si cer. pet. l. ij. in prin. Accur. Qualitatis. i. bonitatis: quod tacite semper præsũmitur agi: vt. ff. si cer. pet. l. c. quid. §. ij.

Facit ad hunc. §. c. v. cum glo. i. ante med. ibi indebitũ iure naturali. extra de solu. vbi est bona glo. de materia re petitionis indebiti. is Respòdet hic. §. tit. de condic. inde. ff.

Cõdicitio certi specialis. Cõdicitio certi generalis. Interesse petitur condicatio certum.

b] Et p hoc alle. Ange. hic casum i l. 2. C. de inuti. stipu. Nõ est enim in potestate actoris quãtitas interesse, sed spectat ad iudicem.

hoc exprimeret, nisi qualitas personae agentis esset causa dandi conditionis: ut in pupillo, in demente vel furioso. Angel.

Conditio in a debiti ad quid datur. Conditio actio. id est conditio indebiti quae datur propter indebita soluta, si facta sint accipientis: ut ff. eo. de condi. inde. l. indebiti. §. j. aliis nulla conditio datur, nisi dominiam sit translatam: ut ff. de usufruct. quemad. ca. l. fi. & j. de act. §. sic itaque. & §. appellamus.

Item ad augmenta naturalia: ut ff. eod. de condi. inde. l. indebiti. non ad civilia: ut C. eo. l. j. & in quantum locupletior est accipiens, si bona fide percipit: ut ff. eod. l. si non fortem. §. libertus. aliis si sciens accepit, in totum: ut ff. eo. l. in summa. §. si feruum. & quandoque furti: ut ff. de condi. fur. l. quoniam. vel dicit ibi. b) Ab eo. scilicet qui soluit.

Conditio ei cui solutum est. Accursus.

si apparet. si, id est quia. Sed vi. tur hic dicitur primo appareat indebitum: & sic probetur antequam actio proponatur: & ita ante lit contestat. quod est falsum, nisi in casu: ut C. de testi. in authentic. sed & si quis. Sed respon. hoc verbum potest, quod hic est, intelligitur cum effectu, scilicet condemnatur reus.

Accipisse. unde tenetur: nisi in casibus: ut si soluitur ex causa quae inficiatione crescit: ut C. eo. de condi. inde. l. ea quae. Item ex causa pietatis: ut ff. eo. l. cum is. §. si mulier. Item transactionis: ut ff. eo. l. in summa. Item rei iudicatur: ut C. eo. l. j. Item scientiae: ut ff. eo. l. j. & hic dicitur. Item iuramenti: ut j. de ac. §. item si quis postulante. Et aliis ut no. j. de oblig. ex quasi contractu. §. fina. & etiam in lege. §. si. in glo. ff. de condi. indeb.

Unde pupillus. sed si pupillo solueris indebitum per errorem credens teneri: non poteris contra pupillum agere conditione indebiti, nec certi conditione ex mutuo. sed ista obligatio non videtur ex conditione descendere: quia soluit pupillo per errorem.

Mutui. quia neutra, nisi sit factus locupletior.

Datione. sed qualiter tenetur ex mutuo? Distingue autem est infans, & tunc nullo modo tenetur: ut ff. eo. de condi. inde. l. quod pupillus, & ff. de act. & oblig. l. pupillus. aut maior infante, & tunc si tutori promittat, nullo iure debetur: ut ff. de auct. tut. l. pupillus. si alij promittat, & sine tutore: naturaliter tantum tenetur: ut ff. de noua. l. j. si tutor, etiam civiliter & naturaliter obligatur, sed restituatur: ut ff. de auct. tut. l. impubes. & C. si tut. vel cura. inter. per totum. Et in adulto habente curatorem idem quod in pupillo: ut C. de in integ. resti. mi. l. si curator. aliter enim, id est si curator non habet, civiliter & naturaliter tenetur: sed restituitur. Et haec omnia sunt nisi factus sit locupletior: vel quia sit salua pecunia, vel in alio casu: ut ff. de solu. l. in pupillo tunc enim tenetur & civiliter & naturaliter, & cum effectu: ut ff. eo. l. naturaliter. §. si. & l. seq. & ff. com. l. iij. His ergo eisdem modis & de indebito tenetur, ut hic dicitur. Et no. similitudinem inter mutuum & indebitum, quod valet ad multa: ut ff. eo. l. indebiti. §. j. & ij. ubi reconciliatur indebitum eisdem modis, quibus mutuum.

Ex contractu. nec est, imo ex quasi contractu: ut j. de obliga. ex quasi contract. §. item is. Aliquid tamen tacite geritur, propter quod est positus hic casus inter obligationes ex contractu: ut ff. eo. l. si in area. j. respon. & ff. com. l. si is qui. vlt.

Item is cui etc. CASVS. Expeditis duobus modis quibus re contrahitur obligatio, scilicet mutui datione, & indebiti solutione: superest aliud genus per quod re contrahitur obligatio, scilicet per commodatum. Si enim res alicui vtredi gratia detur, id est comodeatur, re obligatur: & tenetur actione commodati. Sed diceret aliquis: Domine, satis patet similitudo inter illum qui recipit mutuum, & illum qui recipit commodatum: quia uterque re obligatur. sed si placet, dicatis mihi, quae est differentia inter eos? Frater, dicit ipse, differentia est: quia qui mutuum recipit, sic dominus rei mutuat, si dominus fuerit ille qui rem sibi mutauerit, qui autem commodatum accipit, non fit dominus rei commodatae: unde tenetur restituere idem corpus quod accepit. Domine Iulianus, dixi ego: nunquid alia differentia inter eos reperitur? Vtique, dicit ipse. Ille enim qui recipit mutuum,

re obligatur, & ab illa obligatione per casum fortuitum nequaquam liberatur. secus in illo qui recipit commodatum: quoniam in exacta custodia tenetur praestare circa rem sibi commodatam. si tamen eam per casum fortuitum amiserit, non tenetur: & hoc verum est, nisi culpa sua praecessit casum illum. Sed domine, pro deo ponatis mihi exemplum de culpa fortuitum casum praecedere. Libenter, dicit ipse. Si ego tibi scyphos meos argenteos commodauerim, vt eis domi inter vicinos tuos, quos ad conuiuium inuitaueras, yteretis: & tu eos tecum peregre portasti: si postea aliquo casu fortuito amiseris, teneberis, eo quod tua culpa praecessit casum illum. Sed domine, pro deo dicatis mihi, quando dicitur res proprie commodata? Frater, dicit ipse: Res tunc dicitur commodata proprie esse, quando nulla merces interuenit: quia si merces interueniret, diceretur potius locata vel conducta: quod non est in commodato: quia commodatum debet esse gratuitum. Franc.

Item is cui. q. d. non solum in duobus superioribus casibus, scilicet quando aliquis accipit mutuum, vel quando accipit indebitum, obligatur re, sed etiam in hoc casu. Accursus.

AD DOTEM. No. quod si commodauero tibi aliquam rem, re obligaris, vt possim contra te agere commodati actione. Sed differentia est inter illum qui mutuum accipit, & illum cui commodata est res, quia si commodauero tibi equum meum, ego non do tibi eum vt tuus fiat: & ideo teneris mihi de eadem re restituenda. secus in mutuo: quia si mutuo tibi, non teneris mihi reddere eandem rem, sed aliam rem eiusdem naturae, & aequae bonae. Alia est differentia: quia qui mutuum accipit: si casu fortuito amiserit quod accepit mutuo, veluti in incendio, ruina, naufragio, aut incurfu latronum vel hostium: nihilo minus possum agere contra eum ex mutuo. Sed commodatarius diligenter debet custodire rem sibi commodatam: nec sufficit si adhibeat talem diligentiam in custodiendo, qualem in suis rebus solet adhibere: si alius homo diligentius potuerit custodire. Si vero propter maiores casus commodatarius rem sibi commodatam amiserit, non tenetur: dum tamen propter culpam suam casus iste non euenierit. alioqui si tibi commodauero scyphum meum vt haberes in domo tua: & tu forsitan tecum in peregrinatione tuleris, & incurfu latronum amiseris, vel naufragio, teneris mihi de eo restituendo, vel ad eius aestimationem.

Datur. id est trahitur, quia dare est dominium transferre: vt l. vbi autem. §. si. ff. de verb. obliga. & j. de actio. §. sic itaque. quod non fit in re commodata. Christoph.

Namque. prima differentia inter mutuum & commodatum. v. eius fiat. quod est in mutuo.

De ea ipsa re. quod non est in mutuo.

Restituenda. etiam non deterior: aliis non videtur reddita, unde tenetur ad interesse: ut ff. com. l. iij. §. si reddita.

Et is quidem. secunda differentia.

Mutuum accipit. hic no. mutuum esse triplex. Naturale tantum: scilicet quando fit numeratio sine stipulatione de soluendo. Civile tantum, quando stipulatio interuenit de soluendo sine numeratione. Civile & naturale, quando numeratio & stipulatio interuenit: ut ff. si cer. pet. l. ij. Itē not. q. deficit mutuum ratione rei, vt in fure: ut ff. eo. l. ij. §. mutui, & §. appellata. & ratione personae: ut ff. si cer. pet. l. si a furioso. & ratione dissensus: ut ff. si cer. pet. l. si ego pecuniam. & l. si me & Titium. Reconciliatur autē mutuum consumptione: ut ff. si cer. pet. l. na. & si fur. stipulatione: ut C. si cer. pet. l. quāuis. vlt. capione, ad instar alienae pecuniae datae in dotem: ut ff. de iure dot. l. Proculus.

Naufragio. hic nota fortuitos casus melius quam in aliqua lege. sic enumerantur aliqui casus. C. de pigno. act. l. quae fortuitis. Exactam. aliis exactissima. & sic ponitur positum p stipulatione. Et distinguitur, quia interdum solus dolus venit in commodato: vt si comodo vxori meae, vt copia veniat ad me: ut ff. eo. com. l. si vt cer. to. §. nunc videndum. & §. interdum. Quandoq. dolus & culpa leuis: vt si comodo tibi scyphum, vt communes amici inuiterentur ad cenam: ut ff. eo. com. l. in reb. §. hoc ita. Interdum leuissima, & hoc generali-

re obligatur, & ab illa obligatione per casum fortuitum nequaquam liberatur. secus in illo qui recipit commodatum: quoniam in exacta custodia tenetur praestare circa rem sibi commodatam. si tamen eam per casum fortuitum amiserit, non tenetur: & hoc verum est, nisi culpa sua praecessit casum illum. Sed domine, pro deo ponatis mihi exemplum de culpa fortuitum casum praecedere. Libenter, dicit ipse. Si ego tibi scyphos meos argenteos commodauerim, vt eis domi inter vicinos tuos, quos ad conuiuium inuitaueras, yteretis: & tu eos tecum peregre portasti: si postea aliquo casu fortuito amiseris, teneberis, eo quod tua culpa praecessit casum illum. Sed domine, pro deo dicatis mihi, quando dicitur res proprie commodata? Frater, dicit ipse: Res tunc dicitur commodata proprie esse, quando nulla merces interuenit: quia si merces interueniret, diceretur potius locata vel conducta: quod non est in commodato: quia commodatum debet esse gratuitum. Franc.

Item is cui res aliquavtenda datur, id est commodatur, re obligatur: & tenetur commodati actione. Sed is ab eo qui mutuum accepit, longē distat. Nam, non ita res datur, vt eius fiat: & ob id de ea ipsa re restituenda tenetur. Et is quidem qui mutuum accepit, si quolibet fortuito casu amiserit quod accepit, veluti incendio, ruina, naufragio, aut latronum hostiumve incurfu: nihilo minus obligatus remanet. At is qui vtendum accepit, sanē quidē exactam diligentiam

re obligatur, & ab illa obligatione per casum fortuitum nequaquam liberatur. secus in illo qui recipit commodatum: quoniam in exacta custodia tenetur praestare circa rem sibi commodatam. si tamen eam per casum fortuitum amiserit, non tenetur: & hoc verum est, nisi culpa sua praecessit casum illum. Sed domine, pro deo ponatis mihi exemplum de culpa fortuitum casum praecedere. Libenter, dicit ipse. Si ego tibi scyphos meos argenteos commodauerim, vt eis domi inter vicinos tuos, quos ad conuiuium inuitaueras, yteretis: & tu eos tecum peregre portasti: si postea aliquo casu fortuito amiseris, teneberis, eo quod tua culpa praecessit casum illum. Sed domine, pro deo dicatis mihi, quando dicitur res proprie commodata? Frater, dicit ipse: Res tunc dicitur commodata proprie esse, quando nulla merces interuenit: quia si merces interueniret, diceretur potius locata vel conducta: quod non est in commodato: quia commodatum debet esse gratuitum. Franc.

Item is cui. q. d. non solum in duobus superioribus casibus, scilicet quando aliquis accipit mutuum, vel quando accipit indebitum, obligatur re, sed etiam in hoc casu. Accursus.

AD DOTEM. No. quod si commodauero tibi aliquam rem, re obligaris, vt possim contra te agere commodati actione. Sed differentia est inter illum qui mutuum accipit, & illum cui commodata est res, quia si commodauero tibi equum meum, ego non do tibi eum vt tuus fiat: & ideo teneris mihi de eadem re restituenda. secus in mutuo: quia si mutuo tibi, non teneris mihi reddere eandem rem, sed aliam rem eiusdem naturae, & aequae bonae. Alia est differentia: quia qui mutuum accipit: si casu fortuito amiserit quod accepit mutuo, veluti in incendio, ruina, naufragio, aut incurfu latronum vel hostium: nihilo minus possum agere contra eum ex mutuo. Sed commodatarius diligenter debet custodire rem sibi commodatam: nec sufficit si adhibeat talem diligentiam in custodiendo, qualem in suis rebus solet adhibere: si alius homo diligentius potuerit custodire. Si vero propter maiores casus commodatarius rem sibi commodatam amiserit, non tenetur: dum tamen propter culpam suam casus iste non euenierit. alioqui si tibi commodauero scyphum meum vt haberes in domo tua: & tu forsitan tecum in peregrinatione tuleris, & incurfu latronum amiseris, vel naufragio, teneris mihi de eo restituendo, vel ad eius aestimationem.

Datur. id est trahitur, quia dare est dominium transferre: vt l. vbi autem. §. si. ff. de verb. obliga. & j. de actio. §. sic itaque. quod non fit in re commodata. Christoph.

Namque. prima differentia inter mutuum & commodatum. v. eius fiat. quod est in mutuo.

De ea ipsa re. quod non est in mutuo.

Restituenda. etiam non deterior: aliis non videtur reddita, unde tenetur ad interesse: ut ff. com. l. iij. §. si reddita.

Et is quidem. secunda differentia.

Mutuum accipit. hic no. mutuum esse triplex. Naturale tantum: scilicet quando fit numeratio sine stipulatione de soluendo. Civile tantum, quando stipulatio interuenit de soluendo sine numeratione. Civile & naturale, quando numeratio & stipulatio interuenit: ut ff. si cer. pet. l. ij. Itē not. q. deficit mutuum ratione rei, vt in fure: ut ff. eo. l. ij. §. mutui, & §. appellata. & ratione personae: ut ff. si cer. pet. l. si a furioso. & ratione dissensus: ut ff. si cer. pet. l. si ego pecuniam. & l. si me & Titium. Reconciliatur autē mutuum consumptione: ut ff. si cer. pet. l. na. & si fur. stipulatione: ut C. si cer. pet. l. quāuis. vlt. capione, ad instar alienae pecuniae datae in dotem: ut ff. de iure dot. l. Proculus.

Naufragio. hic nota fortuitos casus melius quam in aliqua lege. sic enumerantur aliqui casus. C. de pigno. act. l. quae fortuitis. Exactam. aliis exactissima. & sic ponitur positum p stipulatione. Et distinguitur, quia interdum solus dolus venit in commodato: vt si comodo vxori meae, vt copia veniat ad me: ut ff. eo. com. l. si vt cer. to. §. nunc videndum. & §. interdum. Quandoq. dolus & culpa leuis: vt si comodo tibi scyphum, vt communes amici inuiterentur ad cenam: ut ff. eo. com. l. in reb. §. hoc ita. Interdum leuissima, & hoc generali-

re obligatur, & ab illa obligatione per casum fortuitum nequaquam liberatur. secus in illo qui recipit commodatum: quoniam in exacta custodia tenetur praestare circa rem sibi commodatam. si tamen eam per casum fortuitum amiserit, non tenetur: & hoc verum est, nisi culpa sua praecessit casum illum. Sed domine, pro deo ponatis mihi exemplum de culpa fortuitum casum praecedere. Libenter, dicit ipse. Si ego tibi scyphos meos argenteos commodauerim, vt eis domi inter vicinos tuos, quos ad conuiuium inuitaueras, yteretis: & tu eos tecum peregre portasti: si postea aliquo casu fortuito amiseris, teneberis, eo quod tua culpa praecessit casum illum. Sed domine, pro deo dicatis mihi, quando dicitur res proprie commodata? Frater, dicit ipse: Res tunc dicitur commodata proprie esse, quando nulla merces interuenit: quia si merces interueniret, diceretur potius locata vel conducta: quod non est in commodato: quia commodatum debet esse gratuitum. Franc.

Item is cui. q. d. non solum in duobus superioribus casibus, scilicet quando aliquis accipit mutuum, vel quando accipit indebitum, obligatur re, sed etiam in hoc casu. Accursus.

AD DOTEM. No. quod si commodauero tibi aliquam rem, re obligaris, vt possim contra te agere commodati actione. Sed differentia est inter illum qui mutuum accipit, & illum cui commodata est res, quia si commodauero tibi equum meum, ego non do tibi eum vt tuus fiat: & ideo teneris mihi de eadem re restituenda. secus in mutuo: quia si mutuo tibi, non teneris mihi reddere eandem rem, sed aliam rem eiusdem naturae, & aequae bonae. Alia est differentia: quia qui mutuum accipit: si casu fortuito amiserit quod accepit mutuo, veluti in incendio, ruina, naufragio, aut incurfu latronum vel hostium: nihilo minus possum agere contra eum ex mutuo. Sed commodatarius diligenter debet custodire rem sibi commodatam: nec sufficit si adhibeat talem diligentiam in custodiendo, qualem in suis rebus solet adhibere: si alius homo diligentius potuerit custodire. Si vero propter maiores casus commodatarius rem sibi commodatam amiserit, non tenetur: dum tamen propter culpam suam casus iste non euenierit. alioqui si tibi commodauero scyphum meum vt haberes in domo tua: & tu forsitan tecum in peregrinatione tuleris, & incurfu latronum amiseris, vel naufragio, teneris mihi de eo restituendo, vel ad eius aestimationem.

Datur. id est trahitur, quia dare est dominium transferre: vt l. vbi autem. §. si. ff. de verb. obliga. & j. de actio. §. sic itaque. quod non fit in re commodata. Christoph.

Namque. prima differentia inter mutuum & commodatum. v. eius fiat. quod est in mutuo.

De ea ipsa re. quod non est in mutuo.

Restituenda. etiam non deterior: aliis non videtur reddita, unde tenetur ad interesse: ut ff. com. l. iij. §. si reddita.

Et is quidem. secunda differentia.

Mutuum accipit. hic no. mutuum esse triplex. Naturale tantum: scilicet quando fit numeratio sine stipulatione de soluendo. Civile tantum, quando stipulatio interuenit de soluendo sine numeratione. Civile & naturale, quando numeratio & stipulatio interuenit: ut ff. si cer. pet. l. ij. Itē not. q. deficit mutuum ratione rei, vt in fure: ut ff. eo. l. ij. §. mutui, & §. appellata. & ratione personae: ut ff. si cer. pet. l. si a furioso. & ratione dissensus: ut ff. si cer. pet. l. si ego pecuniam. & l. si me & Titium. Reconciliatur autē mutuum consumptione: ut ff. si cer. pet. l. na. & si fur. stipulatione: ut C. si cer. pet. l. quāuis. vlt. capione, ad instar alienae pecuniae datae in dotem: ut ff. de iure dot. l. Proculus.

Naufragio. hic nota fortuitos casus melius quam in aliqua lege. sic enumerantur aliqui casus. C. de pigno. act. l. quae fortuitis. Exactam. aliis exactissima. & sic ponitur positum p stipulatione. Et distinguitur, quia interdum solus dolus venit in commodato: vt si comodo vxori meae, vt copia veniat ad me: ut ff. eo. com. l. si vt cer. to. §. nunc videndum. & §. interdum. Quandoq. dolus & culpa leuis: vt si comodo tibi scyphum, vt communes amici inuiterentur ad cenam: ut ff. eo. com. l. in reb. §. hoc ita. Interdum leuissima, & hoc generali-

Itē est dicitur repetitua in repetendis. ff. de lega. 3. Aegi. Peir.

manet. de cond. l. 1

Commodati & mutuum dicitur dupliciter.

Ita glo. non est Accursus.

Naturale est triplex.

Mutuum deficit tripliciter.

Mutuum reconciliatur pluribus modis.

Sic in feriis exemplis leguntur.

Comodatarius de quibus tenetur.

ter, vt hic. Interdum casus, vt si culpa praecedat casum: vt hic sequitur, & ff. eo. l. in rebus. circa princ. versic. alioquin. ADDITIO. Si quaratur, an in comodato comodatarius tenetur de dolo, lata culpa vel leui: dic ex mente docto. in dicta. l. si vt certo. quod si contractus celebratur gratia dantis: tunc recipiens tenetur solum de dolo & lata culpa. Sed si gratia recipientis tantum, tunc tenetur de dolo & omni culpa: sed non de casu fortuito, nisi culpa praecedat casum, vt hic. Si gratia vtriusque, tunc de dolo, lata culpa, etiam leui. Quid si res comodata sit aestimata antequam comodetur? Dic quod aestimatio semper addit vnā speciem obligationi primae, vt per glo. & Barto. in dicta. l. si vt certo & c. secundū Iasonem & Christophorū.

Vis maior que dicitur pulchre Bude in annot. ad Pand. tit. de loca. & cond. ad l. si merces. §. vis maior.

Commodati declaratio generalis.

Et scilicet commodatario. Casus, scilicet alios. Mercede, sic infra locati. §. j. sic infra mandati §. fina.

Commodatum, comodatum est, si dedi tibi rem meam vt vtaris, nec inde accipi mercedem. si vero merces interueniat, erit locatio & conductio. gratuitum enim debet esse commodatum. ideo teneris ad exactissimam diligentiam. sic infra locati. §. j. sic infra mand. §. fi.

Præterea. Hic prosequitur Iustin. quartum modum quo contrahitur obligatio: dicens quod præter prædictos modos re contrahitur obligatio, scilicet in deposito. vnde si tu rem tuam penes aliquem deposueris, ipse re tibi obligatur: & cōpetit tibi actio depositi: depositarius tamē non tenetur nisi de solo dolo, subaudi & de lata culpa: de alio vero non. vnde si rem depositā per modicam culpā amiserit depositarius, non tenetur: quia est quod imputetur deponenti. Suae enim facilitati imputare debet, & conueneri, qui rem suam custodiendam amico tradidit negligenti. Item dicit Imperator in §. creditor. quod non solum dictis quatuor modis re contrahitur obligatio, sed etiam creditor qui pignus accepit a debitore, re obligatur: & tenetur de ea re restituenda quam accepit, pignoratitia actione. Sed domine, dixi ego: tenetur ne de leui culpa? Respon. quod non: quia pignus vtriusque gratia datum est: creditor, vt magis pecunia sua in tuto sit: & debitoris, quia forsitan non crederetur ei pecunia: & propterea sufficit vt exactam diligentiam adhibeat: & hac est illa quam rebus suis adhibere solet: quam si praestiterit, quamquam pignus amiserit, non tenetur: & nihilo minus creditum petere poterit. hoc dicit.

novit qm immovilis deponitur glo. 2. m. c. 36. A

Præterea. Hic prosequitur Iustin. quartum modum quo contrahitur obligatio: dicens quod præter prædictos modos re contrahitur obligatio, scilicet in deposito. vnde si tu rem tuam penes aliquem deposueris, ipse re tibi obligatur: & cōpetit tibi actio depositi: depositarius tamē non tenetur nisi de solo dolo, subaudi & de lata culpa: de alio vero non. vnde si rem depositā per modicam culpā amiserit depositarius, non tenetur: quia est quod imputetur deponenti. Suae enim facilitati imputare debet, & conueneri, qui rem suam custodiendam amico tradidit negligenti. Item dicit Imperator in §. creditor. quod non solum dictis quatuor modis re contrahitur obligatio, sed etiam creditor qui pignus accepit a debitore, re obligatur: & tenetur de ea re restituenda quam accepit, pignoratitia actione. Sed domine, dixi ego: tenetur ne de leui culpa? Respon. quod non: quia pignus vtriusque gratia datum est: creditor, vt magis pecunia sua in tuto sit: & debitoris, quia forsitan non crederetur ei pecunia: & propterea sufficit vt exactam diligentiam adhibeat: & hac est illa quam rebus suis adhibere solet: quam si praestiterit, quamquam pignus amiserit, non tenetur: & nihilo minus creditum petere poterit. hoc dicit.

Depositi declaratio.

Præterea. id est præter prædictos modos accipiens depositum, re obligatur. Vnde si deposui penes te rem meam, mihi obligaris: & possum agere contra te actione depositi ad rem mihi restituendam: & teneris ex solo dolo, si dolum commiseris: sed si negligenter custodieris, non teneris. Et ideo si depositarius rem sibi depositam per negligentiam suam amiserit furto: debet sibi imputare, qui custodiendam rem suam amico suo tradidit negligenti, vt dicitur in fine huius §.

a] Et si eum text. dicat solo dolo: no. quod licet lex taxat iuraturio loquatur: tamen extenditur ad casum simile, vt hic per Angel.

Præterea. id est præter prædictos modos accipiens depositum, re obligatur. Vnde si deposui penes te rem meam, mihi obligaris: & possum agere contra te actione depositi ad rem mihi restituendam: & teneris ex solo dolo, si dolum commiseris: sed si negligenter custodieris, non teneris. Et ideo si depositarius rem sibi depositam per negligentiam suam amiserit furto: debet sibi imputare, qui custodiendam rem suam amico suo tradidit negligenti, vt dicitur in fine huius §.

Præterea. id est præter prædictos modos accipiens depositum, re obligatur. Vnde si deposui penes te rem meam, mihi obligaris: & possum agere contra te actione depositi ad rem mihi restituendam: & teneris ex solo dolo, si dolum commiseris: sed si negligenter custodieris, non teneris. Et ideo si depositarius rem sibi depositam per negligentiam suam amiserit furto: debet sibi imputare, qui custodiendam rem suam amico suo tradidit negligenti, vt dicitur in fine huius §.

Præterea. id est præter prædictos modos accipiens depositum, re obligatur. Vnde si deposui penes te rem meam, mihi obligaris: & possum agere contra te actione depositi ad rem mihi restituendam: & teneris ex solo dolo, si dolum commiseris: sed si negligenter custodieris, non teneris. Et ideo si depositarius rem sibi depositam per negligentiam suam amiserit furto: debet sibi imputare, qui custodiendam rem suam amico suo tradidit negligenti, vt dicitur in fine huius §.

custodiendae rei praestare iubetur: nec sufficit ei tantam diligentiam adhibuisse, quātam suis rebus adhibere solitus est: si modò alius diligentior poterat eam rem custodire, sed propter maiorem vim + maiorēve casus non tenetur: si modò non ipse culpa is casus interuenierit. Alioqui si id quod tibi comodatum est dormi; peregrinē tecum ferre malueris, & vel incurfu hostium praedonūve, vel naufragio amiseris: dubium non est quin de restituenda ea re teneris. Commodata autem res tunc proprie intelligitur, si nulla mercede accepta vel constituta, res tibi vtenda data est: alioqui mercede interueniente, locatus tibi vsus rei videtur. gratuitum enim debet esse commodatum.

Depositarium obligat re, & tenetur de dolo. Aretinus.

Præterea. & is apud quem res aliqua deponitur, re obligatur, teneturque qui & actione depositi ipse de ea re quam accepit, restituenda tenetur. Sed is ex eo solo

Debet, hic nota aliud esse dolum, vt quando est machinatio studiosa: vt ff. de dolo. l. j. §. ij. Aliud latam culpam, vt non intelligere quod omnes intelligunt: vt ff. de iuris & facti ignorantia. l. regula. §. si filius. & de verborum & rerum significatione. le. lata. Aliud leuem, vt desidiae & negligentiae: vt hic. Aliud leuissimam, vt si quocunque modo potuit prauidere, & non prauidit. vnde furtum fieri non potest sine leuissima culpa: vt ff. pro socio. l. cū in duabus. b. vel incendium nasci, licet non noceat inculpabilis: vt ff. de officio praefecti vigili. l. nam salutem reipublicae. §. j. & ff. de periculo & modo rei venditae. leg. si vendita. & supra proximo. §. Aliud casum fortuitum, qui scilicet prauideri non potest: vt supra proximo. §. & C. de pignoratitia actione. le. quae fortuitis. Accursus. Hic, §. re quod tit. ff. de pig. act.

Pignoris quoque obligatio re contrahitur: quae quia vtriusque contrahentis gratia celebratur, creditorem de dolo & leui culpa tantum obnoxium reddit.

Creditor quoque qui pignus accepit, re obligatur, qui & ipse de ea re quam accepit, restituenda tenetur actione pignoratitia. Sed quia pignus vtriusque gratia datur, & debitoris, quod magis pecunia ei credatur: & creditoris, quod magis ei in tuto sit creditum: placuit sufficere si ad eam rem custodiendam exactam diligentiam adhibeat: quam si praestiterit, & aliquo fortuito casu rem amiserit, securum esse, nec impediri creditum petere.

ADDITIO. Pro hac glossa vide text. in l. grege. §. & in superficiali. ff. de pigno.

Aetio hypothecaria, quae nascitur demum soluta pecunia, vel aliis satisfactis: vt ff. de pignoratitia actione leg. si rem alienam. §. omnis pecunia. Sic in actione tutelae, quae demum finita tutela nascitur: vt ff. de tutelae & rationibus distrahendis. si tutor. §. finali. & leg. sequenti. licet quidam dicant etiam prius eam nasci, sed non intentari: vt notatur in dicto. §. omnis pecunia. Accursus Florent.

Exactam, proprie ponitur, non pro superlatiuo exactissimam: vt supra eod. §. at is qui vtendum accepit, non enim tenetur de leuissima: vt ff. de pignoratitia actione. l. si cum venderet. §. venit autem. & l. sequen. Accursus.

Quam, scilicet exactam diligentiam.

Fortuito casu, sed quis probabit hunc casum? Respond. creditor probat se amisisse: vt C. de pigno. act. l. si creditor. Item debitor probabit dolum vel culpam creditorem commisisse: vt ff. de probal. in exceptionibus. & l. quotiens. §. qui dolo. Sed tertio creditor probat casum, si vult euadere: licet Bul. aliter distinxerit: vt not. d. l. si creditor. Accursus.

Securum esse, repetere placuit.

DE VERBORVM OBLIGATIONIBUS, &c.

Ista conuatur ad precedentia, vt patet in textu supra de obligationibus, in fine. Aretinus.

Verbis. Totus iste titulus diuiditur in quatuor partes. Primo ponit qualiter obligatio verbis contrahitur, & quae actio ex ea resultet. Secundo quibus verbis olim & hodie concipitur. Tertio quot modis stipulatio fieri potest. Quarto illud per exempla declarat. Secunda ibi, In hac re olim. Tertia ibi, Omnis stipulatio. Quarta ibi, Purē veluti. Quae sunt iustitiano, Domine, qualiter obligatio contrahitur verbis? & respondet: Ex interrogazione praecedente, & response subsequente, cum quid dati fieri stipulamur. Ex qua obligatione verborum duae proficiuntur actiones, scilicet certi cōdictio ex stipulatione: & actio

Culpa leuis, Culpa leuissima.

b] Cū leuissima tamē ad hoc est casus fortuitus: scilicet si sit leuis: & sic intelligitur quid not. in l. nauca. ff. nau. cau. stabul.

Hic, §. re quod tit. ff. de pig. act.

Actio hypothecaria, & actio tutelae quando nascuntur.

c] Et haec est communis opinio secū dū Io. Fab. & procedit indistincte quando est talis casus qui committi potest sine culpa: vt hostium incurfus, aliis debet probare in tali casu culpam non commisisse. Angel.

& actio ex stipulatu, si res incerta deducatur in stipulationem. Sed domine, quod est nomen verbo obligati? Et respō. dominus Imperator, quod vocatur stipulatio. Sed domine, quare dicitur hæc obligatio stipulatio? Et ad hoc respō. quod hoc est ideo quia stipulatus apud veteres firmum appellabatur, à stipite descendens: & ideo hæc obligatio tanquam firma vocabatur stipulatio. Fran. de Aret.

TITVLVS XVI. DE VERBORVM obligationibus.

Quæ ex stipulatione, id est vtro citroque facta interrogatione & responsione, obligatio oritur, verborum obligatio dicitur: ex qua si certum in ea deductum sit, certi conditio: si incertum, ex stipulatu actio proficiscitur. & quavis solenni quadam verborum formula olim concipi deberet, hodie tamē quibuscumque verbis (modo uterque contrahentium quid alter velit intelligat) fieri potest.

Verbis obligatio contrahitur ex interrogatione & responsione, cum quid dari fieri ve nobis stipulamur: ex qua duæ proficiscuntur actiones, tã conditio certi, si certa sit stipulatio: quàm ex stipulatu, si incerta sit: quæ hoc nomine inde vitur, quod stipulum est apud veteres firmum appellabatur, fortè à stipite idescēdēs. Olim requirebatur quadam solennitas in stipulatione, quæ hodie est sublata: nec refert qua lingua fiat interrogatio & responsio, dummodo se intelligant. Aret.

In hac re olim talia verba

illa Imperatoria de solennitate verborum non curauit: sed intellectum consonantem inter partes desiderauit, ut stipulantes adinuicē se intelligerent. nec curauit illa constitutio per quæ verba fieret stipulatio, dummodo fieret per verba ad stipulationem idonea: & ista constitutionem approbat hic Iustin. & sic pater sub qua forma debet hodie fieri stipulatio. Sed quid domine, iã bene video quod solennitas verborum quæ olim necessaria erat ad stipulationem, hodie est sublata. sed domine, pro deo, possētne stipulatio fieri diuersis linguis: Ad hoc respō. & dicit quod non refert quacunque lingua fiat stipulatio, siue Græca, siue alia: dummodo contrahentes se adinuicē intelligat. Nec necessarium est quod ambo vna lingua vtriusque: sed prius vnus vna lingua querere, & alius altera lingua respondere potest: & nihilo minus valet stipulatio: dum tamen verba apta fuerint ad stipulationē, & uterque alterutrum intellexerit. Nam duo etiã Britones

tradita fuerūt: Spondes? Spōdeo. Pro mittu? Promitto. Fide promittu? Fidepromitto. Fideiube? Fideiubeo. Dabu? Dabo. Facies? Faciam. Vtrū autē Latina, an Græca, vel qualibet alia lingua stipulatio concipiatur, nihil interest, scilicet si uterque stipulatum intellectu eius linguae habeat: nec necesse est eadē lingua vtriusque, sed sufficit congruēter ad interrogata respōdere. Quin etiã duo Græci Latina lingua obligationem contrahere possunt. Sed hæc solennia verba olim quidē in vsu fuerunt: postea autem Leonina constitutio lata est, quæ solennitate verborum sublata, sensum & consonantē intellectū ab vtraque parte solū desiderat, quibuscumque rãdem verbis expressum sit.

Stipulationis puræ statim cedit dies, & petēdi ius cōpetit: stipulationis verò in diē quamvis statim dies cesserit, nō tamē antea promissum peti potest, quàm etiam tota dies in quam stipulatio facta fuit præterierit.

Omnis stipulatio aut puræ, aut in diem, aut sub conditione fit. Puræ veluti, Quinque aureos dare spondes? idque

do aptum, sufficit: vt. j. eo. §. versiculo. sed hæc, qui continuari debet cum isto.

Lingua. vt Assyria, Latina, Græca, vel alia: vt. ff. eo. l. j. §. si. ADDITIO. Dummodo se intelligat, aliàs erit necessarius interpres. idem in teste in Illyrico nato, cuius lingua non intelligitur: quia iudex eū interrogabit per interpretē. Et si ipse iudex & notarius, vel etiã notarius solus sit interpres, sufficit: imò ipsius scriptura vel instrumentum faceret fidem etiam contra nuncium vel testem dicentes aliter denuntiasse vel deposuisse quàm scriptum sit, & hæc vera in iudiciis ciuilibus, secus in criminalibus, vt per Ang. hic.

stipulatum. proprie & improprie dicitur. sic in auth. de æquali. do. §. j. col. vij. & sic improprie etiam promittens dicitur stipulari: vt hic, & ff. de condic. inde. l. si non fortem. §. si decem.

Sed hæc, quæ diximus. §. eo. §. in hac. Constitutio. vt. C. de contrahen. & commit. stipul. omnes.

sensum. aliàs consensum, scilicet verbis expressum ab vtroque, & incontinenti: vt. ff. eo. l. j. in princ. & §. qui præfens. & §. si quis ita interroget. licet verba inutilia fuerint inserta: vt. ff. e. l. quæ extrinsecus. aliàs si diceret verba expressa non exigi, non differret ab his contractibus qui consensu contrahuntur: vt. j. de obligat. ex. consensu. j. respō. Accur. s. ius.

Quibuscumque, habilibus tamen ad hoc. Quid enim si dicam a, & velim repræsentare, promittis: tu dicas b, & velis repræsentare promitto? non valet: vt. ff. de constituta pecu. l. qui autem. §. fin. in glo. si. & l. sequen. & ff. de mu. & hono. l. vt gradatim. §. & si leges. ibi, si idonei sunt.

Omnis stipulatio. JCASVS. Dixi Iustin. domine, procedatis in materia, & dicatis mihi aliquam stipulationum diuisionē. Et respōnd. quod omnis stipulatio aut est pura, aut in diē, aut sub conditione. Sed domine, posuistis iam trimembrē diuisionem: ponatis de primo exemplum si placet. Et respō. quod stipulatio fit pure. Nã si queram à te sic: frater, quinque aureos dare spondes? & tu respōdeas promitto: ista stipulatio dicitur pura: & ideo illud quod in istam stipulationem deductum est, statim peti potest: non tamen sic intelligendum est,

Et sic potest fieri sine interrogatione: gl. in l. spōsio. ff. de verb. signifi. Aegi. Per.

Vnde si quis capite, non valet: l. i. §. si. ff. e. quia conceptus mentis deprehendi debet per verba, non per signa. Bar. tamē refert de quodam qui per motum labiorum quælibet loquentem intelligebat. Aegi. Per.

Stipulum in hac significationem quam dicit Iusti. apud Latinos nō reperiri affert Catellianus Corta in memoria libus suis: & stipulatio à sipe potest deduci, quod circa stipendi. pecuniam maxime cōsistat. Stipulari est sipe, id est pecunia obligare. Valer. Ma. lib. secūdo. Aegi. Per. Cur autē pro pecunia numerata non cōpetat triticaria, mi re omnian hic doct. in reddēda ratione de quibus licet videre hic apud Por. Tu verò cū ratio in. l. triticū. de ver. obli. dicitur id esse ob id quod sub appellatione tritici veniant opes frumentariæ omnes quæ in terra feruntur, vt & veteres intellexerunt. Item & quæ in pecoribus consistebant, excepta pecunia numerata: ac proinde triticariam conditionem veteribus dicā, non vt glo. ibi sentit, à tritico, estimat. idem Zafius. Nam & olim veteribus triticū supra modū nobile fuit.

Actio ex stipulatu plerūq; gñraliter accipit & pro certi conditioe. l. inter stipu. §. si rē quā. D. de verb. oblig. l. si pacto quo pōnā. C. de pac. l. vnica. C. de rei vx. act. stipulatu p stipulatione di cim. l. pecuniar. D. de vsur. l. vxori. §. vlt. de leg. ij. C. de inut. stipu. vt trāctatum pro trāctatione in. l. vlt. C. si aduer. tran. & cōperendinatum pro cōperendinatione apud M. Tulliu. Actio igitur ex stipulatione hac dare facere oportet. Certi conditioe, hoc modo: Aio te mihi ex stipulatione. C. dare oportere. Actio ex stipulatu incerti est actio. l. si stipulatus sis. D. de vsur. Cuiacius.

si incerta. nisi in casu. vt. C. de rei ux. act. in princ. Sed quid si promitto aliquid in genere? Respō. nō valet. nã dādo muscā liberarer. oportet enim quod aliqua certitudo ibi sit: vt homo, vel equus, quæ certis finibus contineatur. aliàs non valet: vt. ff. eo. l. ita stipulatus. in princ. & ff. de iure do. l. cum post. §. gener. a socero. Accur.

Quæ, scilicet stipulatio. stipulum, alludit vocabulo. sic. §. de testa. in princ. & ff. de acquir. poss. l. j. in prin. nam nomina consonantia debent esse rebus: vt. §. de donā. §. est & aliud.

Firmum, nam & baculū vel stipitem paleæ dabat vnus alteri pro inuestitura, vt hodie fit in Marchia: sed in Lombardia bibunt. alibi per mantellū inuestiūt. sic. ff. de pact. l. j. §. j. Accur. ADDITIO. Ista tamen inuestitura non est necessaria de iure ciuili, sed de consuetudine sic. Idem in beneficialibus de iure canonico, per eam tamen possessio non acquiritur, vt hic per doctores.

[In hac re.] CASVS. Quæsiui à legislatore sub qua forma fieret stipulatio, & dicit legislator, id est ipse Iustinianus, Frater, recitabo tibi antiquitatē circa hoc, & etiã nouitatē, & recitat primo antiquitatē, dicens quod antiquitas erat quod per illud idē verbum per quod fiebat interrogatio, debebat fieri responsio: mutata scilicet persona secunda à parte querētis in primā personam à parte respondentis. Verbi gratia, Spondes? Spondeo. Sed hæc solennitas idētitatis verborū per do. Leonem fuit sublata per constitutionem suam, quam habes. C. de contrahen. & commit. stipul. omnes. Vnde constitutio

2 reparatio. nam si ea eam rem cogitatione
 reparatio. hinc non est con. dicitur de pura
 stipulatio. hinc si ab eo veniat. n. non veniat.
 et si pura ut 345. hinc modo. hinc in d. de pec. & lo. in d.
 et si pura ut 345. hinc modo. hinc in d. de pec. & lo. in d.
 et si pura ut 345. hinc modo. hinc in d. de pec. & lo. in d.

factum non fuerit, promittis mihi decem? Et primo ponit exemplum conditionis quae fit per verba affirmativa: ut puta, Si Titius factus fuerit consul, quinque aureos dare spondes? Franc.

In aliquem casum. id est in aliquam fortunam inopinatam ut possit se habere ad esse & non esse quod in futuris tantum est: ut infra eod. §. conditiones.

Differunt obligatio, nam ante euentum conditionis obligatio cessat: ut ff. si cert. pe. l. non omnis. & sic ea pendente non est debitor, sicut nec heres sub conditione instituitur? interim est heres: ut ff. famil. erciscun. l. si maritus. Argu. contra. C. de constitu. pecu. l. ij. in eo quod dicit conditionale debitum posse constitui. quod non possit, nisi esset debitor: ut ff. de con. sti. pec. l. j. Sed dicit quod sufficit debitum spe. Itē nec illud interim debetur: ut ff. de consti. pecu. l. id quod. Item arg. contra. ff. ex quibus caus. in poss. ea. l. in possessione. & ff. de verb. signific. l. creditores. Sed ratione spei creditores dicuntur ut infra eod. §. ex conditionali.

Si quis ita stipuletur, Si in Capitolio non ascendero, dare spondes? perinde erit ac si stipulatus esset cum morietur? sibi dari.

Conditionalis stipulatiois spes transmittitur ad heredes.

Ex conditionali stipulatione tantum spes est debitum iri: eamque ipsam spem in heredem transferuntur, si prius quam constitutio extet, nos nobis cotigerit.

Si certo loco solutio fienda destinatur, etiam pura stipulatio tacitam habet diem, qua scilicet ad locum verisimiliter perueniri possit.

Loca etiam inseri stipulationi solent: veluti, Carthagini dare spondes? quae stipulatio licet pure fieri videatur: tamen re ipsa habet tempus adiectum, quo pro-

nem quandoque dies; quandoque conditio venit. Et non solum illa quae supra dicta sunt: possunt venire in stipulationem: imo etiam loca stipulationibus inseri possunt: puta si dicam sic, Promittis te mihi daturum decem Carthagini? & tu respondeas, Promitto. & huiusmodi stipulationes licet pure videantur, re ipsa tamen habent tacite tempus adiectum, quo aliquis ire vel mittere possit ad locum illum in quo promittit pecuniam se daturum. unde si aliquis ita stipuletur Romae: hodie Carthagini dare spondes? ista stipulatio non valet cum repromissio sit impossibilis: & ratione huius impossibilitatis vitatur huiusmodi stipulatio.

Loca etiam non solum conditio vel dies. Tempus, quod bonus iudex arbitratur, quod dicitur ff. de eo. l. continuus. §. cum ita.

Nota quod licet in actibus iudicialibus tempus itinerandi sit statutum certum, ut viginti miliarium quingulo die ut leg. j. ff. si quis cau. (& dicitur ibi per Barro. & doct.) tamen in contractibus non est determinatum: sed totum residet in pectore iudicis: qui multa debet considerare, & locum, & periculum, & qualitatem personae: ut l. cōtinuus. §. j. & ibi vide Barro. & Imo. ff. de eo. Ang. l. Impossibilis. Ratione enim impossibilitatis stipulatio vitatur: ut infra de inu. stip. §. si impossibilis. nisi uterque haberet ibi procuratorem, & egisset quilibet cum suo, ut eadem die fieret solutio: ut ff. de eo. leg. si. §. si inter eos.

Conditiones quae ad praesens vel praeteritum tempus referuntur, aut statim infirmant obligationem, aut omnino non differunt: veluti, si Titius consul fuit? vel si Maevius vivit, dare spondes? Nam si ea ita non sunt, nihil valet stipulatio: si autem ita se habent, statim valet. Quae enim per rerum naturam sunt certa, non morantur obligationem, licet apud nos incerta sint.

Factum in stipulationibus deduci posse explorari iuris est: quibus (cum interesse praestando ad facti obligatione eximatur promissor) vile est pecunia adici, propter eius quod interest, difficilem probationem.

Quaeritur a Iustis Domine, supra dictum est, quod stipulatio conditionalis est cum differunt in aliquo casu. Sed dicitur, nunc quid omnis stipulatio est incerta, quae fit per hanc conuentionem, si Respon. dominus Iustin. quod non. nam ea quae sunt praesentia vel praeterita, non dicuntur pendere: sed ea quae sunt futura, proprie dicuntur pendere, quasi diceretur: intelligitur stipulatio sub conditione, quando differunt in aliquo casum futurum. Quando autem in aliquo de praeterito vel de praesenti concipitur: tunc non est stipulatio sub conditione: imo aut statim valet obligatio, aut non valet. Ea enim quae per rerum naturam certa sunt, non morantur obligationem. Si enim dicam, Promittis mihi decem si Maevius vivit? & tu respondeas, Promitto: si vivit tempore conceptae stipulationis, statim valet stipulatio. si autem non vivat tempore conceptae stipulationis, non valet, imo statim infirmatur: & ita stipulationes quae concipiuntur in aliquem casum praesentem vel praeteritum, quaquam illi casus nobis sint incerti: quia tamen quo ad naturam naturam sunt certi, non morantur. & c. Franc. pater etiam in l. conditio. ff. de verb. oblig.

Quaeritur a Iustis Domine, supra dictum est, quod stipulatio conditionalis est cum differunt in aliquo casu. Sed dicitur, nunc quid omnis stipulatio est incerta, quae fit per hanc conuentionem, si Respon. dominus Iustin. quod non. nam ea quae sunt praesentia vel praeterita, non dicuntur pendere: sed ea quae sunt futura, proprie dicuntur pendere, quasi diceretur: intelligitur stipulatio sub conditione, quando differunt in aliquo casum futurum. Quando autem in aliquo de praeterito vel de praesenti concipitur: tunc non est stipulatio sub conditione: imo aut statim valet obligatio, aut non valet. Ea enim quae per rerum naturam certa sunt, non morantur obligationem. Si enim dicam, Promittis mihi decem si Maevius vivit? & tu respondeas, Promitto: si vivit tempore conceptae stipulationis, statim valet stipulatio. si autem non vivat tempore conceptae stipulationis, non valet, imo statim infirmatur: & ita stipulationes quae concipiuntur in aliquem casum praesentem vel praeteritum, quaquam illi casus nobis sint incerti: quia tamen quo ad naturam naturam sunt certi, non morantur. & c. Franc. pater etiam in l. conditio. ff. de verb. oblig.

Quaeritur a Iustis Domine, supra dictum est, quod stipulatio conditionalis est cum differunt in aliquo casu. Sed dicitur, nunc quid omnis stipulatio est incerta, quae fit per hanc conuentionem, si Respon. dominus Iustin. quod non. nam ea quae sunt praesentia vel praeterita, non dicuntur pendere: sed ea quae sunt futura, proprie dicuntur pendere, quasi diceretur: intelligitur stipulatio sub conditione, quando differunt in aliquo casum futurum. Quando autem in aliquo de praeterito vel de praesenti concipitur: tunc non est stipulatio sub conditione: imo aut statim valet obligatio, aut non valet. Ea enim quae per rerum naturam certa sunt, non morantur obligationem. Si enim dicam, Promittis mihi decem si Maevius vivit? & tu respondeas, Promitto: si vivit tempore conceptae stipulationis, statim valet stipulatio. si autem non vivat tempore conceptae stipulationis, non valet, imo statim infirmatur: & ita stipulationes quae concipiuntur in aliquem casum praesentem vel praeteritum, quaquam illi casus nobis sint incerti: quia tamen quo ad naturam naturam sunt certi, non morantur. & c. Franc. pater etiam in l. conditio. ff. de verb. oblig.

a) No. ex gl. conditiones in futurum collatas quae necessariam habent existentiam, non differre obligationem quid, verum limitati, praeratur p tale quid quod tempus significat: promittit cum morietur. §. id autem. infra de inu. stip. Chri.

minutio. Vel die quoties agitur de multiplicanda obligatione, in finibus est euij. randa: ut l. fideicommissa. §. si. de dec. ff. de leg. 3. Ange.

Ratio, quia ex stipulatione conditionali non potest agi prius quam conditio sit purificata: sed non potest purificari ante mortem: ergo & c. Aegi. Per. Vide. j. de inu. stip. §. cum quis sub. q. hunc. §. de clarat. Aegi. Pe.

ADDITIO. Improprie tamen: proprie autem creditor est, qui fidem alterius crededo se cutus est. Et ita intelligitur statutum de eo qui credit faciens mentionem. fecus si de creditore simpliciter, quia intelligitur quocumque modo alium habet obligatum: dummodo non in diem sub conditione. Angelus.

Si quis ita stipuletur, Si in Capitolio non ascendero, supra posuit in affirmativa conditione & negativa: nunc in negativa tantum.

Dare spondes. C. quinque aureos, vel aliquid aliud. Cum morietur. similes sunt istae duae stipulationes in hoc, quia mortuo stipulante in utroque casu committitur, ut heredes agant. nam potest obligatio ab herede sic incipere: ut C. de act. ab here. & contra here. l. j. Dissimiles in hoc, quia prima conditionalis, secunda in diem: quem diem certum est euenire: ut ff. de condi. indeb. l. nam si. licet nesciamus quando: ut ff. de condi. & demon. l. j. & in auth. de inu. §. deinceps. col. iij.

Ex conditionali. C. A S V S. Aliquis stipulatus est aliquid sibi dari sub conditione quae pendet: nunquid habet statim alium sibi obligatum, scilicet illum a quo stipulatus est? Et respond. quod non: imo ex conditionali stipulatione tantum spes est in debito: & si contingat ipsum decedere antequam conditio existat, ipse istam spem transmittit ad heredem suum.

spes est. non autem cessit vel venit dies: sed in pura statim cedit & venit die venit. ff. de verb. signi. l. cedere. sed in illa quae est in diem, statim cedit dies legati, sed non venit. §. eo. §. in diem.

Transmittitur. sic. C. de his qui ante aper. tab. l. j. Conigerit. sed quare legatarius conditionalis legati spem ad heredem non transmittit: ut C. de cadu. tollen. §. si autem aliquid: Respon. in stipulatione Interuenit factum stipulantis volentis sibi prospicere, & sic heredit: ut ff. de proba. l. si pactum. quod non est in legatario: cuius nullum factum interuenit. & eodem modo respondet in hereditate conditionali.

Loca etiam inseri. C. A S V S. Supra dictum est quod in stipulatio-

vt. s. de test. §. j. Vel loquitur in illis casibus ubi certa scientia & intellectus de presenti exigitur in contractibus puris: vt. C. de dona. l. nec ignorans nec inuitus. hic autem in conditionali.

[Non solum res.] Supra dictum est de stipulationibus que consistunt in dando: nunc tractandum est de stipulationibus que consistunt in faciendo.

vnde dicit Iusti. non solum res possunt deduci in stipulationem, sed & facta: puta cum stipulor aliquid a te fieri vel non fieri in futurum: & si non fuerit factum secundum stipulationem, poterit agere contra te, & petere interesse meum. & quia difficile est probare interesse, propterea dat Iustin. consilium stipulatori, vt adiciat poenam in stipulatione, quam petere poterit stipulator si non fuerit factum secundum stipulationem: & ita non habet necessario probare quanti sua interest. Et docet in litera qualiter poena debet stipulari: dicens, quod si aliquis stipuletur aliquid fieri, veluti turrim: ita adicere

Non solum res in stipularum deduci possunt, sed etiam facta: vt si stipulemur fieri aliquid, vel non fieri. & in huiusmodi stipulationibus optimum erit poenam subicere, ne quantitas stipulationis in incerto sit, ac necesse sit actori probare quod eius interest. Itaque si quis vt fiat aliquid stipuletur: ita adici poena debet, Si ita factum non erit, tunc poena nomine decem aureos dare spondes? Sed si quaedam fieri, quaedam non fieri, vna eademque conceptio ne stipuletur quis, clausula huiusmodi erit adicienda: Si aduersus ea factum erit, sine quid ita factum non fuerit, tunc poena nomine decem aureos dare spondes?

TITVLVS XVII. DE DVOBVS REIS STIPULANDI & PROMITTENDI.

Ne credito hic reos a reatu sine delicto dicitur: sed eos reos stipulandi dicimus, qui duo pluresve ab aliquo sibi quid dari aut fieri stipulantur, quibus simul responderetur: promittendi vero reos, qui separatim interrogati, cuiuspiam idem dare aut facere singuli promittunt: proinde quod duobus reis stipulandi debetur, singulis in solidum debetur: & e regione quod plures promittendi rei sponderunt, singuli solidum dare tenentur: vnius tamen solutione aut receptione, vtriusque perimitur obligatio.

Secunda ibi, Duo pluresve. Tertia ibi, Ex huiusmodi. Quarta ibi, Ex duobus. CASVS. Quasi a Iustini. qualiter possunt fieri duo pluresve rei stipulandi vel promittendi? Et respon. di. quod hoc pacto. si postquam duo stipulati fuerint eandem rem ab eodem, ipse post amborum interrogationem respondeat, vtrique vestrum dare spondeo. verbi gratia pone Titio in hunc modum, Promittis mihi Stichum & Petrus incontinenti post meam stipulationem, & ante promissoris responsum stipulatus fuerit ab eodem Titio sibi dari eundem Stichum & ipse post ambas interrogaciones respondeat. Vtrique vestrum dare spondeo: & ego & Petrus effecti sumus duo rei stipulandi. Sed pone, domine quid si mihi primo stipulanti Stichum promiserit: deinde Titio stipulanti est interuallo eundem Stichum promiserit? Respon. dominus Iustin. di. quod nos scilicet ego & Petrus sumus duo creditores in eadem re, sed non sumus duo rei stipulandi. vnius obligatio nis, sed diuersarum obligationum. Vna enim obligatio mihi est acquisita, & alia Petro stipulanti ex interuallo: quia natura duorum reorum stipulandi haec est, vt nihil sit medium inter stipul. vnius & alterius. sed si statim post vniam stipulationem fiat alia, qualiter intelligi debeat, ex sequentibus apparebit. Francif.

T stipulandi & promittendi duo pluresve rei fieri possunt. Stipulandi ita, si post omnium interrogationem promissor respondeat, Spondeo. vt puta cum duobus separatim stipulantibus ita promissor respondeat, Vtrique vestrum dare spondeo. Nam si prius Titio sponderit, deinde alio interrogante spondeat, alia erit obligatio: nec creduntur duo rei stipulandi esse.

Si duo promittant eidem eandem pecuniam: efficiuntur duo rei promittendi. Arerinus.

Duo pluresve rei promittendi ita sunt: Maui, decem aureos dare spondes: & Sei, eosdem decem aureos dare spondes: si respondeant singuli separatim, Spondeo.

Natura duorum reorum est, vt quilibet teneatur in solidum: sed vnius solutione et receptione tollitur obligatio vtriusque. Arer.

[Et stipulandi.] Hic dicitur reus stipulandi ille, qui re aliquam vt pecunia stipulatur: a reo, non a reatu dicitur. Et contra reus promittendi, qui aliquam re promittit: vt ff. eod. l. j. alius reus tantum debitor dicitur: vt patet. C. de iura. calu. l. ij. alius dicitur reus qui conuenitur: vt. C. de iud. l. propterandus. §. & si quidem. & dic. vt. ff. eod. l. j. Potest dici & alio respectu reus stipulandi & promittendi: vt dicitur in glo. Acc. k. spondeo. hoc adiecto, vt sint duo rei in solidum etiam iure veteri: vt. ff. eod. l. reos. §. si. & §. cum in tabulis.

Spondeat. ex interuallo, puta si diuerterint ad alios actus extraneos: vt. ff. eod. l. duos. §. si alius si non est extraneus actus, contradiceret. d. l. ei quod modo dixerat ibi, nam si prius. & quod dicitur. ff. eod. l. ij. Accursius. ADDETIQ. Tu dic q interuallo magnum, puta vnius diei, cum actu extraneo, vitiat constitutione duorum reorum, si interueniat interrogacione & responsonem: alius si inter obligatione vnius perfecta, & alterius perficienda, non vitiat constitutione reorum expressam, sed tacitam sic, saltem in duobus reis credendi.

Nec creduntur duo rei. s. vt vna sit obligatio, & vnius rei: sed sunt creditores duo, & diuersarum rerum: vt. j. eo. §. ex huiusmodi.

[Duo pluresve.] CASVS. Dixi Iusti. Domine supra dixisti qualiter fiant duo rei stipulandi: ponatis si placent exempla de duobus reis promittendi: Respon. dominus Iusti. dicens sic: In duobus reis promittendi sunt duo qui stipulantur ab eodem. sed ubi sunt duo rei promittendi: vnus stipulatur a pluribus. Vnde seire debes. quod duo rei promittendi ita sunt, si fuero stipulatus in hunc modum, Maui promittis mihi decem aur. & ipse tu. promitto. & postea sine interuallo dixerero Sei, Sei promittis mihi eosdem. x. aur. quos stipulsum a Maui: & ipse respon. promitto: isti sunt duo rei debendi vel promittendi. sunt enim duo debitores debentes eandem rem. Fran.

Spondeo. hoc acto vt fiant duo rei, & in solidum: vt. ff. eod. l. reos. §. si. [Ex huiusmodi.] CASVS. dixi Iustin. Iam vidi qualiter fiant duo rei stipulandi & promittendi. pro deo dicatis mihi, quis est effectus earum obligationum? Ad hoc respon. Iusti. quod ex stipul. huiusmodi solidum singulis debetur, sup. reis stipulandi: & solidum debent singuli, scilicet rei promittendi: quia vterque eorum in solidum obligatur: sicut singulis eorum stipulandi debetur. sed licet in solidum

Reus stipulandi, est reus credendi. i. cui debetur res: non quod ei res credatur. sed quia res credat, vel perinde sit ac si crederet. Aegi. Perr. Reus promittendi, est reus debendi. i. qui rem sibi creditam debet, & ea promittit solvere. & nota quod reus a dicitur est reus stipulandi: sed passim est reus debendi seu promittendi. Aegi. Perr.

Tu vero in hoc, quia ratione probetur interesse, adde vt in c. si. ex q. met. cau. & aprius in ca. si diligenti. extra de for. com. & ff. de vi & viat. l. j. §. iter dicto. & j. q. j. in c. quod frater. & per Inno. c. fin. quod met. cau. & Barr. in. l. nemo. ff. de duob. reis ad fin. Adde quoque quod si licet nil de eo quid inter-

Non fieri, ita erit poena adicienda: si aduersus ea factum fuerit, id est si iueris per locum prohibitu: seu ita factum non erit, id est si non iueris Romam, decem aureos dare spondes: & haec dicitur vlt. q. ad fin.

Non solum. de stipulationibus que in dando consistunt, hucusque diximus: nunc de his que in facto consistunt. Accursius.

Quantitas. ff. de arbit. l. non autem. contra Solut. non interest quo ad hoc vt valeat copromissum. interest tamen quo ad vilitatem stipulationis.

Probare. sed quomodo interesse probatur? Respon. per testes, vt hic innuitur. & C. de sentent. que pro eo. l. j. §. nisi petatur ex dolo alteri: quia tunc per solis sacramentum. ff. q. d. vi aut cl. l. sepe. §. in hoc inter dicto. & §. seq. & C. vnde vi. l. si quando. & C. de iure dot. impel. l. j.

Quaedam fieri. puta ire Romam.

Quaedam non fieri. puta per Florentiam. non ire.

Clausula. scilicet poenalis. Accursius.

Factum erit. hoc redditur secundo dicto.

Factum non fuerit. hoc refertur ad primum. Et si ex vno capite sit poena commissa, non committetur plus vt. ff. de arbit. l. si duo. §. si. nisi hoc actum sit vt pluries committatur. vt. ff. de tran. sac. l. qui fide ADDETIQ. Item nisi sit apposita super facto notabili, vel continente plura capitula, si ratione interesse petatur: secundum Iteam Fab. hic. Et not. quod iuramentum de non contrahendo habet vim istius clausulae: item facit vt actus valeat eo meliori modo, quo potest. Ange.

DE DVOBVS REIS STIPULANDI & PROMITTENDI.

Quia in stipulatione de qua dictum est §. titu. i. plures persone interueniunt quandoque, quarum quaedam dicuntur stipulandi, aliae rei promittendi: ideo dicit de duobus reis stipulandi ac promittendi. Accur.

[Stipulandi.] Totus iste titulus diuiditur in quatuor partes. Primo ponit de duobus reis stipulandi qualiter fiant. Secundo de duobus reis promittendi. Tertio ponitur effectus ipsius obligationis plurium reorum. Quarto redit ad duos reos promittendi.

Reus stipulandi. Reus promittendi.

Reorum debendi vel crediti constitutio an per interuallo impediatur.

lidum teneantur, vel solidum singulis debeat, tamen vna res sola in obligatione vertitur. vnde si fuerint duo rei stipul. & ita duo creditores: si tamen vnus eorum recipiat illud quod deductum erat in stipulationibus: ille qui percipit, perimit obligationem singulorum: vnde ab altero reo stipulandi liberatur promissor. & si fuerint duo rei promittendi, & ita duo debitores eiusdem rei: si alter rem illam soluat, perimit obli. illam, & liberatur alter. Fran.

Ex huiusmodi obligationibus & stipulationibus solidum singulis debeat: & promittentes singuli in solidum teneantur. In vtraque enim obligatione vna res vertitur: & vel alter debitor accipiendo, vel alter soluendo, omnium perimit obligationem, & omnes liberat. Etiam diuersitas temporis adiecta solutionem, non facit cessare constitutionem duorum reorum. Areti.

Ex duobus reis promittendi, alius pure, alius in diem vel sub conditione obligari potest: nec impedimento erit dies aut conditio quo minus ab eo qui pure obligatus est, petatur.

TITVLVS XVII DE STIPVLATIONE seruorum.

Si quid hereditarius seruus iacente adhuc hereditate stipuletur, futuro heredi acquiritur. Idem vtruncque concepta fuerit serui aut filij stipulatio, domino aut patri protinus quaritur.

Quasiui a Iustina. an vnus de duobus reis promittendi aliter possit obligari, quam alius. Et videtur quod non: quia videtur quod æquitas omnimoda siue paritas debeat esse inter duos reos debendi, dicit tamen quod ex duobus reis promittendi alter pure, & alter sub conditione obligari potest: puta. x. sui stipulatus à Titio pure, & eadem. x. sui stipulatus à Martino sub conditione. Isti duo intelliguntur esse duo rei debendi: & licet M. sub conditione obligetur, non ideo minus petere poterit illa. x. à Titio, qui mihi pure est obligatus. quamquam adhuc pendear conditio. & hoc dicit. Fran.

Potest. sed non est hic imparitas? quod esse non debet: vt. ff. eo. l. eadem. §. sed si quis. Respon. secundum M. quod ibi regulariter dicitur, fallit hic: vt. ff. eo. l. si ex duobus. §. si. Alij vt P. dicit quod hic non est imparitas: cum adueniente conditione vel die ambo æqualiter teneantur: sed adhuc medio tempore remanet imparitas. quare dicit quod in quæritate debita, vel re que debetur, non potest esse imparitas, vt ibi. sed in aliis potest: vt hic, & ff. eo. l. si ex duobus. §. fina.

Quo minus. sed adueniente conditione socium poterit conuenire mandati secundum quosdam, vel verius neg. gest. vt. C. eo. l. j. Patet ergo constitui posse pure duos reos debendi, & quilibet in solidum conueniri: vt. C. eo. l. j. Hodie contra: etiam si hoc actum est expressim, nisi altero absente, vel inope existente: vt in authen. de duo. reis. §. j. coll. ij. & in authen. hoc ita. eo. tit. C. nisi renunciatum fuerit illi constitutioni: vt. C. de pact. l. pen. & ff. de mino. l. si iudex.

DE STIPVLATIONE SERVORVM.

Supra tit. j. et titu. præced. dictum est de stipulatione liberarum personarum. Verum quia interdum serui stipulantur: ideo de his tractaturus imitulaui de stipulatione seruorum. Totus iste titulus diuiditur in tres partes. Primò, q. seruis stipulando acquirit domino, in cuiuscumque persona stipulatio cõcipiatur. Secundò excipit à regula, quod factum non acquiritur. Tertio si sint plures domini, pro dominicis portionibus, acquiritur. Secunda ibi, Sed cū factum. Tertia ibi, Seruus communis. CASVS. Quasiui à Iusti. vtrum serui haberent ius stipulandi: & videbatur quod non, cum stipulatio sit actus ciuiliis, & quantum ad ius ciuile atinet, seruis pro mortuo habeatur. & respon. dominus Iusti. q. quantum seruis quantum ad personam suam propria pro mortuo habeatur: ex persona tamen domini sui potest habere ius stipulationis. Sed dicit aliquis, Domine, hoc verum est si seruis habet dominum: sed quando non habet dominum, pura dum hereditas iacet: nūquid valet stipulatio? Et respon. Iusti. quod sic: quia hereditas in casu isto vicè domini sustinet. vnde si seruis hereditarius ante aditam hereditatē

stipuletur, acquirit hereditati, & sic heredi futuro. Franc. i. Domini qui dominus caput est serui: vt. j. de noxa. §. omnis. ex sua enim persona nihil potest: vt. ff. de regu. iur. l. seruitutem. & l. quod attinet. nisi ex quo manumittitur. tunc enim incipit habere caput: vt. ff. de cap. demi. l. hodie.

Hereditati furtum fieri non potest. Ergo potest stipulatio iacente hereditate, quia persona defuncti representat. Aegi. Perr. In plerisque hoc propterea dicit, quia hereditati furtum fieri non potest, nisi in tribus casibus: vt. ff. de fur. l. hereditate & l. seq. Item propter vsum fructu. qui seruo hereditario promitti non potest, vt hereditati quaratur: vt. ff. eo. l. vsum fructu. ADDITIO. Et est ratio secundum doct. quia si ne persona cui accedit, deberi non potest. Defuncti non heredis: vt. hic. & ff. de hère. insti. §. seruis. & ff. de acquir. re. do. l. hereditas. Et que sit ratio quare persona defuncti, & non heredis sustinet: dicit vt. d. §. serui. m. Hereditati sic. de iniur. l. j. §. quoties autem. Sine autē etc.] CASVS. Dixi Iustin. Domine, vidi quod si seruis stipuletur aliquid dari domino suo, quod illud domino suo acquiretur: sed ponamus quod non domino suo sed sibi stipuletur aliquid dari: acquiritne domino suo? Et respon. Iusti. dicens

seruus factum, suam ipsius personam respiciens stipulando, sibi non domino, quaritur. Sed cum factum in stipulatione cõtinebitur, omnimodo persona stipulatis cõtinetur: veluti si seruis stipuletur vt sibi ire agere siue seruis stipuletur domino suo, siue sibi, siue cõseruo suo, siue impersonaliter, id est persona non adiecta, omnibus istis modis quatuor dño acquirit. Idem iuris est & in filio: quod qualitercumque stipuletur, patri suo acquirit ex his causis per quas pater per filium acquirere potest. Fran. siue sibi, nisi in casibus, vt cum factum est in stipulatione: quo casu domino non acquiritur: vt. j. proximi. §. & cum operas à liberto stipulatur: vt. ff. eo. l. antepe. & in aliis casibus, quos not. ff. eo. l. j. & l. seq. Sed nunquid frater potest stipulari fratri suo in eadem potestate existenti? Dic quod sic: quia seruis cõseruo suo stipulari potest, cum plinæ vt hic: igitur frater fratri: arg. C. de diuer. rescrip. l. j. Item quia vox filij, vox patris intelligitur: & vox serui, vox domini intelligitur: vt j. de in iur. stipu. §. ei verò qui. & §. post mortem.

Impersonaliter. nullius facta mentione, id est vel proprio nomine vel appellatio: vel facta mentione de nomine appellatio, sed non proprio: vt. §. de ex here. libe. §. j. Accur. ADDITIO. Idem per omnia dici potest in monacho stipulante. Ang. p. Acquire. vt ex causa profectitia & aduentitia isto iure. quod dicit vt. §. per quas perso. no. acqui. §. j. [sed cum factum etc.] CASVS. Supra dictum est quod quocumque modo seruis stipuletur, quod domino acquirit: sed hoc est verum, si ipse stipuletur aliquid quod consistat in dando. Sed pone q. seruis aliquod factum stipuletur, pura vt liceat ei ire agere: tunc seruis per hanc stipulationem domino nihil acquirit, sed sibi soli. vnde si dñs vellet ire agere, bene posset prohiberi ne iret vel ageret. Franco. de Aret.

Cum factum. sed si stipulatur seruis sibi scribi librum, & sic factum: non acquirit domino? Respon. sic. & quod hic dicitur, sed cum factum &c. id est, à seruo faciendum, & non ab alio, vel etià à domino. ADDITIO. Tu dic secundum Angel. quod factum si personæ serui inhæreat: à quocumque, siue ipsi seruo, siue sibi ab alio sit præstandum, non acquiritur domino: aliàs secus. Ioan. Fab. sed cum factum. Quæ iuris sunt ad dominum transeunt, quæ facti non transeunt in his quæ iuris sunt, nihil interest vtrum sibi an dño vel impersonaliter stipuletur, in his quæ facti sunt cõtraria si factum sibi stipuletur, persona domini stipulatione non cõprehenditur, acquirit tamen domino obligatio. Factum in stipulatione cõprehenditur si vt sibi fiat, si vt sibi facere liceat stipuletur. Cuiacius.

Omnimodo. sic. ff. de vsu & habi. l. plenum. §. si vsus. Continetur. sic. ff. de condi. & demon. l. qui heredi. Ire agere. hæc verba exponit, vt. §. de ser. in prin. & ff. de serui. rustic. prædio. l. j. Et no. quia hic per verba loquitur: aliud si per nomē, puta iter. tunc enim domino acquiritur: vt. ff. eo. l. si communis.

Nec valet talis stipulatio: quia cum plinæ coherant: de persona serui in dominum transeunt non possunt. Item quia operas nemo nisi dominus stipulatur vale ret tamen si eas vel impersonaliter vel domino stipularetur, vt Per. Ang. hic.

Obligatio eadē potest esse vna & plures.

Obligatio an possit imparitate continere.

* Et hinc post omnem dilectionem nem astipulatur. Rei debendi in solidum non possunt conueniri. * Hanc qua si mirabile notat atque excutit. Iaf. que videro hic cum magno certe tibi futuro molumento.

Non autem dominus. subaudi, prohiberi non debet: quasi diceret, debet prohiberi. Sed contra supra per quas perso. no. acqui. §. non solum. & supra de his qui sunt in vel alie. iur. §. j. Sed non est contra: quia & hic acquiritur domino commodum. nam ad sui domini utilitatem ibit seruus.

[Seruus communis &c.]

Supra dictum est quando seruus vnus stipulatur. sed domine, quid iuris est si seruus cōmunis stipulatur? Et respond. Iustinia. quod si seruus communis stipuletur aliquid sibi dari impersonaliter, vel dominis sub nomine appellatio: acquirit vniciq; domino pro portione domini, & nō pro portione virili: nisi vnus ex dominis iusserit eum stipulari. tunc enim iubenti acquiritur. vel si nullus eorum iusserit ei, ipse tamen alterum nominauerit, puta stipulatus est Petro domino suo, tunc per hanc stipulationem acquiritur nominato. Si autem vnus iusserit, & ipse alium nominauerit, quid iuris sit, habes in glōf. Frācisus.

Ballit primo quando stipulatur vnus ex dominis nominatio: scilicet si iustus vnus procedit: tertio si res stipulata nō possit acquiri alteri ex dominis. Acgid. per.

* Ratio, quia nominatio appellatio sequentia sunt demonstratiue, non dispositiue. Acgid. Per.

[Seruus communis stipulando. impersonaliter, vel sibi vel dominis suis sub nomine appellatio. aliud si propria nomina expresserit: nam tūc acquirit pro virili, non pro portione domini.]

Sed quid si propriū nomen & appellatiuum? Respond. si præonat propriū, pro virili. si appellatiuum præonat, pro dominica: vt ff. de stipula. ser. l. si cōmunis seruus ita stipuletur Lucio Titio. & ff. de statuliber. lita. §. j. Accursus.

[Nominatiu. proprio nomine: vt. s. de exhere. lib. §. j. vel appellatio: dum modo intelligatur de quo domino dicat: vt. C. de lib. præter. l. iij. & iij. ff. si cert. petra. l. certum. Accursus.]

Stipulatus est. hoc dīstinctim, id est diuīsim exaudi. Sed quid si vnus iussit seruo, & ipse alteri stipulatus est nominatiu? Distingue, ex cuius re: vt si ex re iubentis, sibi quærat, aliās nominato: vt. C. per quas perso. nob. acqui. l. si. §. fi. & ff. eo. l. proinde. §. fin. & l. seq. licet antiqui aliter distinguebant.

Tunc enim soli ei. Cūm seruum communem vnus ex dominis suo nomine iubet stipulari, plus valet iussum quā nōmē. Cūm verō seruum communem simpliciter iubet stipulari, plus valet nomen quā iussum. atque ita rectē Azo accipiendam censet. l. vlt. C. per quas perso. nob. acq. Cuiacius.

[Quod seruus communis.] CASVS. Supra dictum est quid iuris sit quando seruus cōmunis stipulatur sibi dari aliquid: & dictum est quod vtriq; dominorū potest acquiri. Sed domine, quid iuris est si seruus cōmunis stipuletur aliquid, quod alteri dominorum acquiri nō potest: veluti si res quā seruus stipulatus est, sit alterius dominorum: cum res sua sibi acquiri nō possit? Et respon. Iustinia. quod tunc necessarium est quod alteri acquiratur. hoc dicit. Franc.

Vnius domini sit. nam cū sua sit, amplius ei quæri nō potest: vt. s. de leg. §. sed si rē. & j. de act. §. sic itaque. restat ergo vt soli alteri quærat. Aliud si ex re vnus stipuletur: quia tūc omnib. quæritur, sed cōmuni diuidūdo iudicio reddetur, id est cū ager cōmuni diu. p. isto seruo, potest etiā deducere q. socius suus lucratus erat ex stipulatiōe facta ex reb. suis: & reddidit illi ex cui. re quæritur: vt. ff. l. si ex re. §. j.

DE DIVISIONE STIPVLATIONVM.

Supra dictum est de stipulationum materia. Verum quia earum multiplex est species: ideo subdit de diuisione stipulationum. Porcius.

Cōtinuatio.

Diuisio.

[Stipulationum.] Totus iste titulus diuiditur in duas partes principales. Primò ponit diuisionem stipulationis. Secūdo illam per exempla declarat. Secundā ibi iudiciales. CASVS. Tradidit Iustinianus diuisionem stipulationum modo singula mēbra diuisionis per exempla declarat. Et primò ponit quæ sunt iudiciales: dicēs quod illæ sunt iudiciales stipulationes, quæ a mero iudicis officio proficiuntur. quod sic intellige. s. quæ proficiuntur ab officio iudicis mercenario. & appellatur iudicis officii mercenariū, quādo aliquid expeditur per iudicē, propter quod iudex principaliter nō aditur. Verbi gratia: aliquis vscepit rem meā, quā a nō domino emit bona fide. ego egi cōtra eum rei vindicatione: & item cū eo sum

contestatus: lite cōtestata cōpleuit vsucapionem. non obest ei litis contestatio quo ad cursum vsucapionis cōplēndæ. Sed secus est in præscriptione: quia si tantum cōpleta vsucapione probem illā rem meam esse, teneatur illam mihi restituere: & ita licet quo ad cursum non noceat sibi litis cōtestatio, tamen quo ad effectū vsucapionis ei

obest: & debet iudex ipsum facere cauere q. nō cōmiserit dolum in re illa, seruum forsan petiū alienādo, vel manumittēdo vel aliquo alio modo: vt ff. de rei vind. l. e. si post acceptū. Et illam cautionem debet iudex facere interponi p. officii mercenariū: & sic accipe qd litera dicit, mero: quia nūquā prætor viuus vel mortuus de hoc se intro misit: sed lege iubēte interponitur huiusmodi cautio: vt in cautione de dolo, per. l. prius allegata. ff. de rei vindicatio. l. si post. & subdit exēpla duo. primū est veluti de dolo cautio. Secundum dicitur esse quēdā stipulatio iudicialis. Si enim ago cōtra aliquē pignoratitia actione, debet iudex ex officio suo facere reo interponere cautionem, q. in re pignorata non cōmiserit dolum seruitutes amittēdo: vel aliquo modo ius læserit: vel de persequendo seruo. Si enim aliquis metu abstulit à me seruum meū, & illum postea perdidit: debet iudex facere cauere de persequendo seruo illo, & de restituendo eius pretio. Prætoria autē propriè est: illa stipulatio propter quam aditur iudex viuus ad hoc quod illud exequatur quod mortuus iudex promisit vel præcepit. Cum enim prætor mortuus præcepit quod ille cuius domus minatur ruinā, caueat de dāno infecto: si adeatur prætor viuus ad executionem illius præcepti, hoc est ad hoc vt faciat ipsum cuius domus minatur ruinā, cauere de damno infecto: ista cautio siue stipulatio, prætoria nuncupatur. In versicu. prætoriz. Iustin. manifestat per exempla quæ sunt prætoriz stipulationes, quæ proficiuntur a mero prætoris officio, id est puræ: ita quod nō iudicis officio interponantur: veluti damni infecti cautio, & legatorum. & dicunt stipulationes ædilitias sub prætoris stipulationibus contineri: ita quod si animal tibi vendam, & de viuis (prout teneor) caueā: dicitur ista cautio, quamquam sit ædilitia, prætoria. Franc.

TITVLVS XIX. DE DIVISIONE STIPULATIONVM.

Prætoria stipulatio est, quæ est inducta ab edicto prætoris: iudicialis à iuriconsultis vel aliis partibus iuris quā a prætore: conuentionalis à sola partium conuentione: cōmunis quandoque à prætore, quandoque à iuriconsultis inducta est.

Stipulationū aliæ sunt iudiciales, & aliæ prætoriz, & aliæ conuentionales, & aliæ cōmunes: tam prætoriz quā iudiciales. Iudiciales sunt dūtaxat quæ a mero iudicis officio proficiuntur: veluti de dolo cautio, i

non cōmiserit dolum seruitutes amittēdo: vel aliquo modo ius læserit: vel de persequendo seruo. Si enim aliquis metu abstulit à me seruum meū, & illum postea perdidit: debet iudex facere cauere de persequendo seruo illo, & de restituendo eius pretio. Prætoria autē propriè est: illa stipulatio propter quam aditur iudex viuus ad hoc quod illud exequatur quod mortuus iudex promisit vel præcepit. Cum enim prætor mortuus præcepit quod ille cuius domus minatur ruinā, caueat de dāno infecto: si adeatur prætor viuus ad executionem illius præcepti, hoc est ad hoc vt faciat ipsum cuius domus minatur ruinā, cauere de damno infecto: ista cautio siue stipulatio, prætoria nuncupatur. In versicu. prætoriz. Iustin. manifestat per exempla quæ sunt prætoriz stipulationes, quæ proficiuntur a mero prætoris officio, id est puræ: ita quod nō iudicis officio interponantur: veluti damni infecti cautio, & legatorum. & dicunt stipulationes ædilitias sub prætoris stipulationibus contineri: ita quod si animal tibi vendam, & de viuis (prout teneor) caueā: dicitur ista cautio, quamquam sit ædilitia, prætoria. Franc.

[Stipulationū.] simile per omnia. ff. de verb. obli. l. stipulationū. ij.

f. Iudiciales. quādo iudex cognoscit de aliqua causa, & pēdēte causa incidenti facit interponere cautionē. & dicuntur iudiciales à iudice.

g. Prætoriz. quādo nō aditur iudex alia de causa, sed p̄cipaliter vt talis cautio interponatur: veluti dāni infecti, & cautio legatorū præstandorū. & talis est differētia inter ea q̄ dicta sunt. Sed cū hic ponat prætoriz, vt species opposi. iudic. quare. ff. de præ. stip. l. j. in prin. ponitur vt genus? Resp. ibi aliter accipitur iudicialis. s. * à iudicio: hinc differentiam: sed melius dicit. j. eo. in verbo veniunt. Christoph.

h. Conuentionales. quæ ex conuentione partium fiunt: & de his certum est & planum.

i. Cōmunes. veluti rē pupilli saluā fore: quia p̄cipaliter potest adiri iudex vt interponatur cautio, cū pupillus habet tutorē qui nō satisfecit rē pupilli saluā fore: & sic dicit prætoriz. Potest verò adiri iudex nō principia. vt cautio illa interponat, sed ex alia causa: veluti cū pupil. nō habet tutorē, potest petere corā iudice: & iudex q. dat tutor. ex offic. suo facit interponi cautionē rē pupilli saluā fore: & ita dicitur iudicialis. Itē quidā dicūt illā cautionē rem ratā haberi, esse cōmune: quia quādoq; interponitur à pcuratore actoris, quandoq; à pcuratore rei: vt. ff. de proc. l. p̄poni. §. sed & is qui. Vel alia ratio dicitur cōmunis: veluti cū pcuratorio nomie quis aliū cōuenit: iudex ex offic. suo debet facere vt cautio rē ratā haberi, interponat: & tūc est iudicialis. Prætoriz est q̄ quis pmisit mihi q. p̄mitteret rē ratā haberem: modo volo q. p̄mittat: & sic p̄cipaliter ad istā stipulationē vado ad prætorē: vt ipsa interponatur. [Residuū glo. quæ i aliis impressionib. hic cōmuniter ponitur: in fi. gl. huius tit. habetur.]

k. Iudiciales. scilicet stipulationes.

l. De dolo cautio. vt si ago pignoratitia: caueas ne seruitutes dolo perdidit,

* Hæc Bal. non placet quem tu hinc videto.

Cautio rem pupilli saluā fore, est cōmunis.

Cautio rem ratam haberi, interponat: & tūc est iudicialis.

perdideris, vel rei ius in aliquo laeseris: vt ff. de pig. act. l. creditor. Itē si rei vin agam pro re quam vīcepisti: iam lite contestata caues de dolo. ne alienaueris vel manumiseris seruum: vt ff. de rei vind. leg. si post. sic. & ff. manda. l. si procuratorem. §. pen. & l. leg.

De persequendo seruo. vt si metu mihi abstulisti seruum, quem postea perdidisti: caues de eo persequendo, vel eius pretio restituendo: vt ff. quod met. cau. l. si cum exceptione. §. quatenus. vers. quod si homo. Itē emptor qui redhibet, & non habet seruum quem reddere debet, quia aufugit, debet cauere venditori de persequendo seruum: vt si habere poterit, illi restituat vt ff. de adil. edic. l. redhibere. §. fin. sic. & ff. de condi. cau. da. l. si pecuniam. §. penult.

Prætorie stipulationes. A mero. i. puro: sic q non iudicis officio, scilicet tali quali in superiori casu: vt statim dicam. Damni infecti. vt ff. de dam. infec. l. prætor ait. §. de eo. vers. in eum qui dicitur & alio respectu prætorie illa que ab initio exigitur: siue sit prætorie inuentione, siue ciuili, siue alio quocunque modo inuenta: ex eo scilicet quod prætor eam approbat: vt ff. de verb. sig. l. lege. & hoc sensu comprehendit prætorias & iudiciales & communes, & omnes præter conuentionales: & ita accipitur ff. de præto. stip. l. j. sic est de adop. l. ij.

Vel legatorum. vt ff. vt leg. vel fideicom. no. ca. l. j. respon. Aedilitiæ. s. stipulationes: vt si animal tibi vendo, de vitis eius cauere debeo: vt ff. de adil. edic. l. itaque. & l. si venditor.

Veniunt. cum ædiles erant ex prætoribus: vt. §. de iure na. §. proponebant. Sed quæ erit intelligibilis differentia inter prætorias & iudiciales: cum hoc titu. accipitur prætorie & iudiciales: Respon. quia prætorie à prætore mortuo inducta est: sed iudiciales à iuriscōsulis aliis. Item in prætorie inuenies iudicem ob hoc ipsum principaliter aditi: sed in iudiciali per consequentiam: vt patet ex supradictis exemplis. Item iudiciales vagæ, sunt per totum corpus iuris: sed prætorie licet & ipsæ sint vagæ, comprehensæ tamen sunt simul in vno tit. vt ff. de præto. stip. l. j. Item potes notare quartam differentiam vt notatur ff. de verb. obli. l. v. §. ij. AD DITIO. Hanc differentiam dominus Ioan. addit dicens: quia prætorie sunt, quæ per solum iudicem ordinariū interponuntur: & iudiciales quæ per quemlibet alium iudicem.

Conuentionales sunt quæ ex conuentione vtriusque partis concipiuntur: hoc est, neque iussu iudicis, neque iussu prætoris, sed ex conuentione contrahentium: quarum totidem genera sunt, quot (penē dixerim) rerum contrahendarum.

Conuentionales sunt quæ ex conuentione vtriusque partis concipiuntur: hoc est, neque iussu iudicis, neque iussu prætoris, sed ex conuentione contrahentium: quarum totidem genera sunt, quot (penē dixerim) rerum contrahendarum.

Conuentionales sunt quæ ex conuentione vtriusque partis concipiuntur: hoc est, neque iussu iudicis, neque iussu prætoris, sed ex conuentione contrahentium: quarum totidem genera sunt, quot (penē dixerim) rerum contrahendarum.

Conuentionales sunt quæ ex conuentione vtriusque partis concipiuntur: hoc est, neque iussu iudicis, neque iussu prætoris, sed ex conuentione contrahentium: quarum totidem genera sunt, quot (penē dixerim) rerum contrahendarum.

Conuentionales sunt quæ ex conuentione vtriusque partis concipiuntur: hoc est, neque iussu iudicis, neque iussu prætoris, sed ex conuentione contrahentium: quarum totidem genera sunt, quot (penē dixerim) rerum contrahendarum.

Conuentionales sunt quæ ex conuentione vtriusque partis concipiuntur: hoc est, neque iussu iudicis, neque iussu prætoris, sed ex conuentione contrahentium: quarum totidem genera sunt, quot (penē dixerim) rerum contrahendarum.

Conuentionales sunt quæ ex conuentione vtriusque partis concipiuntur: hoc est, neque iussu iudicis, neque iussu prætoris, sed ex conuentione contrahentium: quarum totidem genera sunt, quot (penē dixerim) rerum contrahendarum.

Conuentionales sunt quæ ex conuentione vtriusque partis concipiuntur: hoc est, neque iussu iudicis, neque iussu prætoris, sed ex conuentione contrahentium: quarum totidem genera sunt, quot (penē dixerim) rerum contrahendarum.

Conuentionales sunt quæ ex conuentione vtriusque partis concipiuntur: hoc est, neque iussu iudicis, neque iussu prætoris, sed ex conuentione contrahentium: quarum totidem genera sunt, quot (penē dixerim) rerum contrahendarum.

Conuentionales sunt quæ ex conuentione vtriusque partis concipiuntur: hoc est, neque iussu iudicis, neque iussu prætoris, sed ex conuentione contrahentium: quarum totidem genera sunt, quot (penē dixerim) rerum contrahendarum.

Conuentionales sunt quæ ex conuentione vtriusque partis concipiuntur: hoc est, neque iussu iudicis, neque iussu prætoris, sed ex conuentione contrahentium: quarum totidem genera sunt, quot (penē dixerim) rerum contrahendarum.

proprie: & quandoque à procuratō re rei dicitur: vel quandoque interponitur in iudicio, & quandoq; extra: vt hic habes in gl.

Communes. abnegatiue lege, id est non prætorie tantum, vel iudiciales tantum, vel conuentionales tantum: sed partim ex vno, partim ex altero naturam accipiunt. Nam si non cauerit tutor pupillo, hoc ipsum peti potest: & quo ad hoc habet naturam prætorie. si petitor tutor, & per consequens præstatur satisfactio: in hoc habet naturam iudicialis: vt. §. de satisfact. tutor. §. j. Sed de hoc dic plenius vt. ff. de verb. obli. l. v. §. prætorie. vbi est hic tit. de verbo ad verbū. Item si petatur hæc satisfactio ab altero tutorem vel curatorum: ex consequentia petitur, & non præcise: vnde & in hoc habet naturam iudicialis: vt. ff. de admi. tuto. l. iij. j. respon. & §. de satisfact. tuto. vel curat. §. j. & §. ij. Vel dic communes alio modo, vt. j. eodem. §. sed secundum hoc omnis prætorie potest esse communis. AD DITIO. Dic quod hæc glo. secuta fuit errorem suum, quod illa appellatur cautio prætorie, propter quam interponendam iudex principaliter aditur, illa verò appellatur iudicialis, propter quam interponendam iudex non principaliter, sed in consequentiam aditur. quæ opinio ibi fuit reprobata secundum Christopho.

TITVLVS XX. DE INUTILIBVS stipulationibus.

Stipulatio rei quæ non est, nec esse potest in rerum natura, non valet: secus si posset in nostro dominio haberi. Aretinus.

Mnis res quæ dominio nostro subicitur, in stipulationem deduci potest: siue illa

prætorie potest esse communis. AD DITIO. Dic quod hæc glo. secuta fuit errorem suum, quod illa appellatur cautio prætorie, propter quam interponendam iudex principaliter aditur, illa verò appellatur iudicialis, propter quam interponendam iudex non principaliter, sed in consequentiam aditur. quæ opinio ibi fuit reprobata secundum Christopho.

Prætor, scilicet mortuus: cuius verba non habemus, sed sententiam: vt. §. de satisfact. tuto. in prin. & §. j.

Iudex. scilicet viuus.

Non potest. Quia sponte non vult satisfactio ex præcepto mortui prætoris: vnde inuitus compellitur à iudice viuo.

De rato. hæc est communis alia causa quam superior. nam hæc est conuentionalis quandoque: vt si fiat extra iudicium ex conuentione: vt. ff. de rato. l. i. ha. l. interdum. Item iudicialis, quando interponitur à procuratore actoris, cum dubium est an sit procurator: vt. C. de procur. l. j. & de satisfact. l. j. alius non potest res expediri, cum non admittatur: vt. j. de satisfact. §. penult. Alij dicunt eam communem, scilicet de rato: quia & à procuratore rei præstatur quandoque, nõ solum actoris: vt. ff. de procur. l. non solum. §. si status. & §. est & alij casus. & §. vlti. & l. Pomponius. §. ij. & l. si defunctus. §. vlti. Accur.

Et hæc melior, quod ideo dicantur communes, quia partim prætores, vt in procuratore actoris: partim per iuriscōsultos, vt in procuratore rei fuerint inuenta: vt hic. Cautio autem quæ ex forma statuti inducitur: si sit factum à toto populo, vel representantibus ipsum. dicitur ciuili. Si verò ab episcopo duce vel marchione, dicitur prætorie. Ange.

DE INUTILIBVS STIPVLATIONIBVS.

Suprà in iuu. de verbo. obligat. dixit in genere de stipulationibus interpositis ab vno: verum quia tam ex parte creditoris, quam ex parte debitoris aliquando plures persone interueniunt, & sunt duo rei: ideo subicit titulum de duobus reis. Verum quia non tantum stipulatio interponitur à libero, sed etiam à seruo: ideo subicit titulum de stipulatione seruorum. Verum quia stipulatio nõ est simplex, sed multiplex: ideo postea annectitur titulum de diuisione stipulationis vt supra titu. proximi. Verum quia aliquando stipulatio est inutilis, & quia hoc potest contingere multis modis: ideo ponit hic istum titulum de inutilibus stipulationibus. Angelus Aretinus.

Mnis res. Quoniam iste titulus est valde longus, & habet plurimos. §. §. & vnusquisque habet materiam de se, ideo non diuidam: quia esset valde longa diuisio. CA SVS. Quæsiui à Iustiano super quibus rebus posset fieri stipulatio. Respon. dominus Iustinian. quod super illis quæ dominio humano subici possunt: siue illa res sit mobilis, siue immobilis: dum tamen sit subiciibilis commercio humano. Sed si quis stipulatus fuerit sibi dari quod non est in rerum natura, licet fuerit, puta Stichum iam mortuum, aut rem quæ esse non potest, puta Hippocentaurum, non valet stipulatio. hoc dicit. Fran. de Aret.

Subicitur. id est subici potest. Sunt enim quædam res quæ non possunt esse in nostro dominio: vel quia nec sunt nec fuerunt, scilicet in rerum natura: vt. j. proximo. §. vel si sunt, impossibile est de natura: vt in Sole, & Luna, & similibus: vt. j. e. §. si impossibilis. vel de facto, vt aureum montem, vt. ff. de statulib. l. cum heres. §. j. vel de

M

Cautio prætorie à tutoris re quandoque principis paliter, quæ doque inciderent.

alijs habetur, exigitur.

Cautio de rato est communis.

Cautio à statuto inducitur, an sit ciuili, an prætorie, Cōtinuatio.

Dominij in quibusdam rebus habere nõ possum.

Continuantur etiam tribuiciæ. Cuiacius.

Id est, reorum.

Stipulationes prætorie & iudiciales multipliciter differunt.

Hæc quæque dantur aliqui, vt per Ioan. Fab. hic: quia de dam. infec. quamuis sit prætorie, p quemlibet etiam minimum magistratum expedit potest vt. l. r. & l. 4. §. i. ff. de dam. infec. nisi forte dicas ibi speciale propter periculum mortis. Ange.

hominum dispositione: vt res sacræ & religiosæ, & sanctæ, & publicæ, & in vtu publico existentes, & aliæ similes: vt liber homo ex sui natura: vt. j. prox. §. & s. de reru diui. j. respõ. & §. nullius. & ff. de verbo. oblig. l. inter stipulantem. §. sacram. Accursus.

a) Iura autē & actiones sub simplici bonorū appellatiōe continentur: & sunt quedam species de p. se, quæ scilicet rem cui addiuntur, mobilia vel immobilia esse iudicantur, secundum Ang. Hippocentaurus est homo equo mixtus, ab Hippocentauri. i. equus, & centauri id est pūge. re. vide Di. odo. & Virg. in. 6. Hic in vita Pauli dicitur centauri ab Antonio visum. Plin. in 7. ait se vidisse Hippocentauri in melle allatum Claudio pīcipi ex Aegyptio. ergo contra hunc text. qui dicit impossibile esse centauri reperiri, tu cogita. Aegid. Per.

a) *mobilis*, cuius appellatiōe & per se mouētia, vt equi, cōtinētur: vt. ff. de verbor. signific. l. mouentium. Accur. b) *In rerū natura*, i. apud aliquos homines. sic. §. de verbo. obliga. §. conditiones. Accur. c) *Credebat*, maxime subaudi. nam idē si sciret mortuū, nisi mora debitoris præcessisset mortē: vt. ff. de cōsti. pec. l. promissor. & ff. de verborū oblig. l. inter stipulatē. §. Stichū. quæ est cōtra. **A P P R O P R I O.** Et tunc res ipsa & in stipulationē, & in petitiōe in cōdēnationem deduci debet: in eius tamen æstimationē fiet executio. l. si seruū. §. effectus. vbi glo. in verbo possit. & doct. ff. de centauri ab Angel. d) *Hippocentaurum*, animal forte natū ex equa & tauro, quod nunquā fuit visum. vnde Horat. *Humano capiti cervicē pictor equinā iungere si velit* etc.

e) *Inutilis*, id est vitiosa, quia contra ius est. [Idem iuris etc.] **C A S V S.** Supra dictū est quod inutilis est stipulatio, si quis stipulatur dari sibi Hippocentaurū, qui esse nō potest. Similiter inutilis est stipulatio si quis stipulatur dari sibi rem sacrā vel religiosā, quam credebat esse humani iuris, vel publicā, quæ publico vsui deputata est, vt forum vel theatrum: vel liberum hominem quem seruus esse credebat, & rem cuius commercium haberi non potest: vel rem suam sibi dari. & si dicas, videtur quod istæ stipulationes non debent esse vel dici inutiles, sed magis in pendēte, eo quod illud quod modo publicum est, potest priuatum fieri, & ex libero homine potest seruus fieri: & sic de aliis, & sic stipulatio potest valere: nihil dicis. Stipulatio enim cum iuribus nitatur: ex præsentī illico valet, vel inutilis est. & hoc dicit. Supra dictū est qd si aliquis stipulatus fuerit sibi dari liberum hominem: non valet stipulatio, licet postea factus fuerit seruus, vel si aliquis fuerit stipulatus dari sibi rem suam: licet postea aliena facta fuerit, non valet stipulatio: vel e conuerso si fuerit aliquis stipulatus rem alienam sibi dari si postea facta fuerit sua, non valet stipulatio. Similiter si aliquis stipulatus fuerit sibi dari rem priuatam, & postea fiat sacra, & sic de aliis, non valet stipulatio. Quotiescunq; enim sine facto promissoris illud quod stipulatur, deductum est in eum casum a quo incipere possit, non valet stipulatio. Scire enim debes quod si ego stipulor mihi dari rem sacrā vel religiosā, vel liberum hominē: non valet stipulatio. Sed pone quod sic dicam: Promittis mihi Petrum qui liber est, cum fuerit seruus: vel rem sacrā vel religiosā cum facta fuerit priuata, & sic de aliis: quid iuris erit? certe non valet stipulatio. Quæ enim de natura sui a dominio nostro exempta sunt, nullo modo in stipulationem deduci possunt. & h. d. Franc.

Sacræ rei venditio valet inter ignorantēs. b) Nisi sit bone fidei possessor: vt. l. si ab eo. ff. de pig. & est ratio: quia ille reputatur quasi dominus: vt J. de actio. §. alius.

f) *Idem iuris est*, scilicet vt sit inutilis. Accursus. g) *Sacram*, licet non valeat stipulatio, vt hic: valet tamen venditio inter ignorantēs, vt actio detur: vt. j. de contrahen. emp. §. fina. & ff. de contrahen. emp. l. liberi. & l. sed Celsus. Sed quæ est ratio? Respõ. quia in venditione non est necesse transferri dominium, in stipulatione sic: vt. ff. de contrahen. empr. & vend. l. si ita. §. finali. & in glo. fina. Et est similis ratio quare quis potest rem alienam vendere: vt. ff. de contrahen. empr. l. rem alienam. sed non obligare: vt. C. quæ res pign. ob. poss. l. qui filios. b) quia in pignore debet ius constitui creditori, quod sibi det hypothecariam actionem: in venditione sola traditio cum obligatione enictionis sufficit: vt. ff. de pig. l. & quæ nondum, §. quod dicitur. & de act. empti. l. ex empto. Accur. h) *Religiosam*, hæc verba, sacram & religiosam, exponit vt supra de rerum diui. §. nullius. & §. religiosum. **A P P R O P R I O.** Dic hoc verum quando res in totum est sacra vel religiosa: si autem esset pro parte: an valeat stipulatio, emptio, vel alia dispositio: vide l. hanc. & l. in modicis. ff. de contrahen. emp. Ange.

mobilis sit, siue soli. At si quis rē quæ in rerū natura nō est, aut esse nō potest, dari stipulatus fuerit, veluti Stichū qui mortuus sit, quæ viuere credebat: aut Hippocentaurum, qui esse nō possit: inutilis erit stipulatio. Stipulatio rei quæ in dominio nostro nō est, vel quæ est, sed potest definiti licet possit effici in nostro commercio, non valet: siue pure, siue cōditionaliter fuit cōcepta, Arcetius. Idem iuris est si rē sacrā, aut religiosam, quam humani iuris esse credebat, uel publicā rē, quæ vsibus populi perpetuo exposita sit, vt forū, vel theatrū, vel liberum hominē quem seruum esse credebat, vel cuius commercium nō habuerit, vel rem suā dari quis stipulatur. Annota, Euentū rei ad quem

nes basilicæ. l) *Theatrum*, exponit: vt. §. de rerum diui. §. vniuersitatis. Accur. m) *Credebat*, idem si sciebat: vt. j. prox. §. & ff. de verbo. olig. l. inter stipulantem. §. sacram. ibi, casum enim &c. n) *Commercium*, generale nomē est ad oēs cōtractus. Vnde dicitur aliquis habere commercium rei, qñ per emptionē vel alio modo potest eam habere: quare Iudæus nō habet commercium Christiani mancipij: vt. C. ne Christianū man. Iu. &c. Vnde si Iudæus Iudæo promittit tale mæcipium, non valet: vel Christianus Iudæo: vt hic. si autem Christiano promittat Iudæus, valet: vt. ff. de verb. obliga. l. multum interest. & de lega. j. l. apud Iulianum. §. fina. o) *suam*, nam cum sua sit, plus sua fieri nō potest: vt. §. de lega. §. sed si rem. & j. de act. §. sic itaq; nisi ratione possessionis apud alium cōsistat: vt. ff. de cōtra. emp. l. si in emptione. §. iij. vel nisi sub cōditione, dum tamen adueniente conditione, stipulatoris res esse dedit: vt. ff. de verbo. obliga. l. si rem meam. & l. existimo. p) *Protinus*, i. statim: quia pura stipulatio suspendi nō potest: vt. ff. de stip. ser. l. v. usufructus. locus in aliis actibus viuorū: vt. ff. cō. pra. l. si in fi. Acc. **A D D I T O.** Puta per eustū cōfirmationis quæ ex post facto fieri potest: sed tamē ipse actus in veritate non pendet, sicut nec stipulatio: sed interim vel est nullus, vel sola ipsius qualitas, puta dñij trāslatio, vel cui acquirat, pēdere dicit. & hæc vera in actib; puris. q) *Item contra*, id est econtrario. nam supra dixi quando ab initio res erat sacra vel similis, sed postea defuit, nunc econtra quādo prius non sacra, sed postea fit. r) *Eorum causam*, id est sacra vel religiosa, vel similis: vt. §. prox. §. Ac. l) *Sine facto*, quod est cum erat res aliena: aliis si sua, semper suo facto factum videtur, etiam si alienauerit post tempus stipulationis. Idem & si erat aliena, dummodo post moram: vt. ff. de verbo. oblig. l. si seruum. §. j. & ij. t) *Exinguitur*, ar. cōtra. §. de le. §. si quis debitori. ver. qñ viuo. * u) *Similia*, puta rem sacrā cum erit profana, & sic de singulis scilicet sacra vel religiosa: vt. §. prox. §. Quæ enim. Vet. qua natura sui dom. nos. exempta in obligationē. Dixit autem quā, pro quatenus siue quoniam. & bene natura sui. nā rē meā rectē stipulor sub cōditione cū aliena erit. quia & si nūc mea effici nō possit, natura sui tamē tātū abest vt a dñio meo ex-pta sit, vt in eo nūc sit vel maxime. atq; ita licet, quātū ad personas atinet, ex quibus obligatio cōsistit, tēpus cōtractus inspiciatur, vti dictum est tit. de verb. oblig. non tamen quantum ad eas res pertinet, quæ in stipulationem veniunt. Cuius. x) *In obligationem*, scilicet istam, hoc est stipulationem. [si quis.] **C A S V S.** Quidam promissit quod dominus episcopus daret mihi decem. valetne ista stipulatio? Dicitur quod non: quia videtur factum alienum promissit. si tamen promitteret se factum

vsibus. aliis si non est in vtu publico, potest alienari: vt. ff. de contrahen. emp. l. sed Celsus. j. respon. & l. pacta. §. fina. sic. ff. de via publica. l. viam. * Forum, scilicet vbi redditur ius: vt. ff. de iusti. & iur. l. pen. vel re-

Forum & rum venalium. Sed forum est bursa. Accursus. **A D D I T O.** Item forum forus dicitur locus exerecendarum litium: vt ca. forus. extra de verborū signification. Item calcatorium, id est locus vbi vna calcatur: quodd pede calcantis feriat. Dicuntur etiam fori tabulata nauium, ab eō quod incessus ferant. Item spectacula, hoc est loca erecta vt ex his spectetur. Item forus dicitur foramen illud per quod remus immittitur, a forando. Vnde versus, *Causatur venditque forum, signatque foramen: Alta fori loca sunt: datque curina foros.* Hostien. dicit quod forum in neutro genere ponitur pro territorio cuiusque iudicis, in qua quod potest in facinorosos homines animaduertere. vnde tota dicecesis dicitur territorium episcopi. xvj. q. vij. om-

Forma & rum venalium. Sed forum est bursa. Accursus. **A D D I T O.** Item forum forus dicitur locus exerecendarum litium: vt ca. forus. extra de verborū signification. Item calcatorium, id est locus vbi vna calcatur: quodd pede calcantis feriat. Dicuntur etiam fori tabulata nauium, ab eō quod incessus ferant. Item spectacula, hoc est loca erecta vt ex his spectetur. Item forus dicitur foramen illud per quod remus immittitur, a forando. Vnde versus, *Causatur venditque forum, signatque foramen: Alta fori loca sunt: datque curina foros.* Hostien. dicit quod forum in neutro genere ponitur pro territorio cuiusque iudicis, in qua quod potest in facinorosos homines animaduertere. vnde tota dicecesis dicitur territorium episcopi. xvj. q. vij. om-

nes basilicæ. l) *Theatrum*, exponit: vt. §. de rerum diui. §. vniuersitatis. Accur. m) *Credebat*, idem si sciebat: vt. j. prox. §. & ff. de verbo. olig. l. inter stipulantem. §. sacram. ibi, casum enim &c. n) *Commercium*, generale nomē est ad oēs cōtractus. Vnde dicitur aliquis habere commercium rei, qñ per emptionē vel alio modo potest eam habere: quare Iudæus nō habet commercium Christiani mancipij: vt. C. ne Christianū man. Iu. &c. Vnde si Iudæus Iudæo promittit tale mæcipium, non valet: vel Christianus Iudæo: vt hic. si autem Christiano promittat Iudæus, valet: vt. ff. de verb. obliga. l. multum interest. & de lega. j. l. apud Iulianum. §. fina. o) *suam*, nam cum sua sit, plus sua fieri nō potest: vt. §. de lega. §. sed si rem. & j. de act. §. sic itaq; nisi ratione possessionis apud alium cōsistat: vt. ff. de cōtra. emp. l. si in emptione. §. iij. vel nisi sub cōditione, dum tamen adueniente conditione, stipulatoris res esse dedit: vt. ff. de verbo. obliga. l. si rem meam. & l. existimo. p) *Protinus*, i. statim: quia pura stipulatio suspendi nō potest: vt. ff. de stip. ser. l. v. usufructus. locus in aliis actibus viuorū: vt. ff. cō. pra. l. si in fi. Acc. **A D D I T O.** Puta per eustū cōfirmationis quæ ex post facto fieri potest: sed tamē ipse actus in veritate non pendet, sicut nec stipulatio: sed interim vel est nullus, vel sola ipsius qualitas, puta dñij trāslatio, vel cui acquirat, pēdere dicit. & hæc vera in actib; puris. q) *Item contra*, id est econtrario. nam supra dixi quando ab initio res erat sacra vel similis, sed postea defuit, nunc econtra quādo prius non sacra, sed postea fit. r) *Eorum causam*, id est sacra vel religiosa, vel similis: vt. §. prox. §. Ac. l) *Sine facto*, quod est cum erat res aliena: aliis si sua, semper suo facto factum videtur, etiam si alienauerit post tempus stipulationis. Idem & si erat aliena, dummodo post moram: vt. ff. de verbo. oblig. l. si seruum. §. j. & ij. t) *Exinguitur*, ar. cōtra. §. de le. §. si quis debitori. ver. qñ viuo. * u) *Similia*, puta rem sacrā cum erit profana, & sic de singulis scilicet sacra vel religiosa: vt. §. prox. §. Quæ enim. Vet. qua natura sui dom. nos. exempta in obligationē. Dixit autem quā, pro quatenus siue quoniam. & bene natura sui. nā rē meā rectē stipulor sub cōditione cū aliena erit. quia & si nūc mea effici nō possit, natura sui tamē tātū abest vt a dñio meo ex-pta sit, vt in eo nūc sit vel maxime. atq; ita licet, quātū ad personas atinet, ex quibus obligatio cōsistit, tēpus cōtractus inspiciatur, vti dictum est tit. de verb. oblig. non tamen quantum ad eas res pertinet, quæ in stipulationem veniunt. Cuius. x) *In obligationem*, scilicet istam, hoc est stipulationem. [si quis.] **C A S V S.** Quidam promissit quod dominus episcopus daret mihi decem. valetne ista stipulatio? Dicitur quod non: quia videtur factum alienum promissit. si tamen promitteret se factum

hoc text. ca. ad audientiam, iuncta gl. super ver habere. circa. med. extra despõa. **C**ōmercium cōprehēdit omnes cōtractus. **S**tipulatio rei suæ an valeat. * Tu verò dicas ideo ibi actū nō vitari, licet in eum casum perdat esse, ab quo cōmissio non potuit, quod ille casus ad eandē finē pertinebat, ad quem & causa ipsa: nempe vt legatum valeat ret secundū rum

rum vel præstiturum vel procuraturum quodd alius aliquid mihi faceret, factum suum promittere videtur: & ideo stipulatio valet: & ex ea obligatur: & hoc dicit. Et ad instantiam illam quæ ponitur in glof. contra regulam istam de eo qui cauit dominum suum rem ratam habiturum: respondet, non videtur factum alienum promississe: sed interesse rei qui cõuenitur, si dominus suus pro quo agit, ratum non habeat. & similiter est in aliis instantiis. Franc.

Facit ad hoc. Siquid dicitur in. c. ex rescripto in glof. in fin. extra de iureiur. Factum alienum quandoque licet promittitur.

Alium. prorsus extraneum.

Non obligabitur. & est ratio: quia nemo alienum factum promittere potest: vt hic, & ff. de verborum obligatio. le. stipulatio ista. in princ. nisi pœna promittatur: vt J. eodem. §. versa vice. nisi in casibus in quibus presumit. l. interesse promitti nisi fiat, vt in cautione iudicio fisti: vt. ff. de verb. obl. l. quotiens quis. Item in stipulatione ista, habere licere: vt ff. de verb. oblig. l. stipulatio ista. j. respõ.

Alieni facti promissio inutilis est: facti autem proprii, utilis.

Si quis alium + daturum facturumve quid promiserit, nõ obligabitur: veluti si spõdeat Titium quinque aureos daturum. Quod si effecturum se vt Titius daret, spõpõderit: obligatur.

Stipulari nemo potest vt alteri quàm ei cuius iuri subiectus sit, a liquid detur aut fiat.

Si quis alij quàm ei cuius iuri subiectus sit, stipuletur: nihil agit.

Adiectio solutioni obligatio nõ quadrat: ei tamen recte soluitur: talisque solutio obligationem perimit: tenetur tamẽ adiectus mandati actione proposita, stipulanti

Item fallit in actore municipum: ex cuius pacto queritur municipibus. Item in curatore furiosi, & consilium personarum, & tutoribus: vt. ff. de consti. pecu. l. eum qui. §. si actori. Item fallit in infirmo. nam sibi actio ex pacto instituti queritur: vt. ff. de instit. l. j. in fin. & l. ij. Item fallit in iudice, vel notario, vel simili persona

Nec refert in cuius persona verba concipiuntur: vt per Io. Fab. hic.

quod accepit restituere.

Planè solutio etiam in extraneam personam conferri potest: veluti si quis ita stipuletur, Mihi aut Seio dare spõdes? vt obligatio quidem stipulatori acquiritur, solui tamen Seio etiam inuito eo hõ reatẽ possit, vt liberatio ipso iure contingat, sed ille aduersus Seium habeat mandati actionem.

Si quis sibi & alteri copulatiuè stipulatur, dimidia tantum stipulatori debetur.

Annora. Ea est ratio, nam extranei adiectio inutilis, valem pro parte stipulatoris vitare non debet stipulationem: vtile enim per inutile nequaquam vitatur.

actis & stipulationibus alteri queritur: vt. ff. rem pupil. fal. fore. l. ij. & l. ij. & l. ij. j. respon. & in authen. de execu. & his qui con. §. j. col. vij. & in authen. de hered. ab intest. §. ex his. col. ix. Item fallit in creditore, ex cuius pacto queritur actio debitori: vt. ff. de pig. act. l. si cum venderet. respõ. Item fallit si auus paciscatur dotem reddi nepri quam iam in potestate non habet: vt. ff. solut. matr. l. Caius Seius. Itẽ fallit in procuratore veditis: vt. ff. de acti. empr. l. Iulianus. §. si procurator. Item fallit in deponente, si paciscatur alij rem restitui. Item fallit

Et hoc ideo ibi, quia præceptum contractus emptio nis: de cuius natura tenetur ex facto omnium etiam extraneorum puta de eunditione, secundum Ange. secundum Io. Fab. contra: quia etiam tunc nõ nisi de facto suo vel heredis tenetur: nisi vel quanti inter est vel penam promiserit.

lacio ista. j. respõ. Item in stipulatione de rato: vt. ff. rem ra. hab. l. in stipulatione. Item in stipulationibus adilitiis: vt sanam esse seruum venditum, vel nõ forem, & similia: vt. ff. de euit. l. si ita quis. Item in stipulatione rem pupilli saluam fore. nõ eum sit prætoria, exigitur fideiussores: vt. ff. de prætor. stipula. l. prætorie. Stipulatur ergo pupillus his verbis à fideiussores: Promittis rem meam saluam fore per tutorem vel curatorem: nam & his verbis ab eis stipulatur: vt. ff. rem pupilli saluam fore. l. j. & l. cum pupillus. Præterea nõne quis semper promittit per se? Alios heredes ea facta quæ per alium possunt explicari: vt. C. de contrahend. stipula. l. fina. licet cõtra sit, si nõ potest per alium fieri: vt. ff. eod. de verbo. obligat. l. centesimis. §. id quod. & C. de cadu. tollen. l. vnica. §. ne autem: Respon. Non est alius heres quàm testator: imò idẽ presumitur, vt in authen. de iureiur. ad mo. præ. §. j. colla. v. A. D. D. T. I. O. Adde secundum Ange. alios casus: puta quando promittit alium dare vel facere ad quod promissor tenebatur. Item quando iurauit: quia facit valere omni meliori modo quo potest: vt. l. cum pater. §. filius. ff. de lega. ij. Ange.

in comodante faciente simile pactum: vt. ff. de po. l. Publica. & C. ad exhib. l. si res. Item fallit in donante simile pactum faciente in eundem alicuius conditionis: vt. C. de dona. quæ sub modo. l. quotiens. Item fallit si pater stipuletur filio vel alij posito sub sua potestate post mortem suam, scilicet patris. Nam & filio queritur, licet heredes non sit: vt. ff. de verbo. oblig. l. quodcunque. §. si quis ita. Si verò pure, & nõ potest mortem, ipsi stipulanti queritur: vt. ff. de verbo. obligat. l. dominus seruo. His enim casibus ex pacto vel stipulatione alterius alteri queritur, nõ aliis: vt hic, & C. per quas perso. nob. acquirit. l. j. Cum enim sint speciales, non sunt trahendi ad confessionem: vt. ff. de legi. & senatuscõsul. l. quod verò. Sed M. dicebat hos casus facere regulam: & si quis casus esset contra illud, speciale esse: & quod hic regulariter dicitur, & J. eodem. §. alteri. & C. per quas perso. nob. acquirit. l. j. dicebat iure directo non valere, sed vititer acquiri posse. & sic secundum eum semper ex pacto alterius queritur: quod falsum est, cum parum interesset, directo, an vititer quereretur: vt. ff. de neg. gest. l. actio. Accursius.

Hoc operatur dominum restituendum est persona illius cui stipulatur. Ex quo collitur, stipulationem alteri factam super re sua valere & tenere secundu Christopho.

Item in stipulatione de rato: vt. ff. rem ra. hab. l. in stipulatione. Item in stipulationibus adilitiis: vt sanam esse seruum venditum, vel nõ forem, & similia: vt. ff. de euit. l. si ita quis. Item in stipulatione rem pupilli saluam fore. nõ eum sit prætoria, exigitur fideiussores: vt. ff. de prætor. stipula. l. prætorie. Stipulatur ergo pupillus his verbis à fideiussores: Promittis rem meam saluam fore per tutorem vel curatorem: nam & his verbis ab eis stipulatur: vt. ff. rem pupilli saluam fore. l. j. & l. cum pupillus. Præterea nõne quis semper promittit per se? Alios heredes ea facta quæ per alium possunt explicari: vt. C. de contrahend. stipula. l. fina. licet cõtra sit, si nõ potest per alium fieri: vt. ff. eod. de verbo. obligat. l. centesimis. §. id quod. & C. de cadu. tollen. l. vnica. §. ne autem: Respon. Non est alius heres quàm testator: imò idẽ presumitur, vt in authen. de iureiur. ad mo. præ. §. j. colla. v. A. D. D. T. I. O. Adde secundum Ange. alios casus: puta quando promittit alium dare vel facere ad quod promissor tenebatur. Item quando iurauit: quia facit valere omni meliori modo quo potest: vt. l. cum pater. §. filius. ff. de lega. ij. Ange.

Acquiratur, scilicet tantum. Seio, non tamen heredi eius: vt. ff. de verb. obliga. l. cum quis. Itẽ hoc intellige statum huius adiecti non mutato, aliis casus: vt. ff. de solu. l. cum quis. Item hoc intellige ante litem contestatam à stipulanti, nisi contra: vt. ff. de solutio. l. si quis stipulatus fuerit decem. §. j. Item licet solui possit adiecto, non tamen agere potest adiectus: vt. ff. de consti. pecu. l. sed & si filiofa. in fine. & l. i. verò. Inuito eo, qui stipulatur. Contingit, nisi in casu: vt. ff. de eo quod certo loco. l. iij. §. idem Iulianus. Sed ibi facta fuit solutio alibi quàm fieri debuit: vnde venit interesse: vt. J. de actio. §. loco. in quo non potuit domino præiudicare accipiendo fortem adiectus: vt. ff. de regu. iur. l. non debet. licet & ipse dominus possit: vt. ff. de eo quod cer. lo. l. centum. in fin. & l. i. in fine.

Solutio an possit fieri adiecto.

Item in stipulatione de rato: vt. ff. rem ra. hab. l. in stipulatione. Item in stipulationibus adilitiis: vt sanam esse seruum venditum, vel nõ forem, & similia: vt. ff. de euit. l. si ita quis. Item in stipulatione rem pupilli saluam fore. nõ eum sit prætoria, exigitur fideiussores: vt. ff. de prætor. stipula. l. prætorie. Stipulatur ergo pupillus his verbis à fideiussores: Promittis rem meam saluam fore per tutorem vel curatorem: nam & his verbis ab eis stipulatur: vt. ff. rem pupilli saluam fore. l. j. & l. cum pupillus. Præterea nõne quis semper promittit per se? Alios heredes ea facta quæ per alium possunt explicari: vt. C. de contrahend. stipula. l. fina. licet cõtra sit, si nõ potest per alium fieri: vt. ff. eod. de verbo. obligat. l. centesimis. §. id quod. & C. de cadu. tollen. l. vnica. §. ne autem: Respon. Non est alius heres quàm testator: imò idẽ presumitur, vt in authen. de iureiur. ad mo. præ. §. j. colla. v. A. D. D. T. I. O. Adde secundum Ange. alios casus: puta quando promittit alium dare vel facere ad quod promissor tenebatur. Item quando iurauit: quia facit valere omni meliori modo quo potest: vt. l. cum pater. §. filius. ff. de lega. ij. Ange.

Ille, scilicet stipulator. Mandati, nunquid adiectus mandati semper tenetur? M. dicit quod sic: vt hic, & ff. de verbo. obliga. l. Iulianus. §. fin. Nam semper tacitum mandatum, et si non expressum, interuenire dicebat & in absentia, & sine nuntio vel epistola. quod est contra legem. ff. de procurat. l. j. §. j. Quare dicemus quod mandati agitur si interessit mandatum, vt quia præsentem adiecto fuit stipulatus: vt hic, & ff. de verbo. obliga. l. Iulianus. §. fina. & ff. mand. l. qui fidem. aliis agit nego. gestorum, cum non sit procurator: vt. ff. de sol. l. vero procuratori. §. interdum. & j. de oblig. quæ ex quasi contract. in princ. A. D. D. T. I. O. Nota bene hæc glof. qua actione teneatur, & ista sunt vera, nisi adiectus esset animo sibi donandi: vt. d. l. Iulianus. §. j. & ibi Bart. ff. de verborum oblig. In dubio autem non videtur adiectus animo donandi: vt. l. si cum aurum. ff. de sol. Ang.

Adiectus cui soluitur, diuersa actio tenetur.

Quod si quis? C. A. S. V. S. Supra dictum est quod si stipuler alteri dari quàm ei qui iuri meo subiectus est, non valet stipulatio. Sed pone quod aliquis stipuletur, aliquid sibi dari, & extraneo, valente ista stipulatio? Respondi: quod sic. sed nunquid in totum? Respondi: quod non, sed pro parte dimidia, scilicet pro parte stipulatoris. Super isto §. queri potest, quare ita est quod si ego emero fundum

Etiam si formet verba in persona domini, & est ratio auctoritas iudicialis, per quã interponitur. ff. de dnu. sti. circa prin. Io. Fab.

mihī & extraneo pro. x. valet totus contractus: vt. ff. de contrahen. emp. & vend. l. fundus. si autem stipulatus fuero. x. dari mihī & extraneo, non valet stipulatio in totum, sed pro parte? Respon. contractus empr. & vendi. celebratur tam gratia emproris, quam venditoris: vnde tam emprori quam venditori expedit quod valeat contractus: & nisi in totum valeret venditio: contractus qui vtriusque gratia celebrari dicitur, in detrimentum alterius partis redūderet: quod esse non debet. Sed si dicas: potest esse quod nō expedit emprori q̄ emptio in totū valeat semper. Ad hoc dico, quod sibi imputer. Regulariter enim loquendo, gratia vtriusque contractus huiusmodi dicitur fieri. Non sic autem est in stipulatione. Semper enim expedit promissori quod stipulatio potius valeat per eo. ibi, in partem, quam in totum. hoc dicit. Franc. filius extranei. Valer. scilicet pro parte dimidia, vt subiicit. vt ff. de eo quod certo lo. co. l. iij. §. si quis. Et collige quod non vitatur vtile per inutile. sic. ff. de verbo. oblig. l. j. §. sed & si mihī. arg. contra. ff. de arb. l. parui. alias Pedius. §. j. & dic vt ibi.

† Filius est pars vice- rum patris. Aristo. in 5. Ethic. vnde Christus loan. j. Ego inquit, in patre & pater in me manet. Aeg. Per. † Quia pater & filius censentur vna persona. & conor glo. in c. si per eo. ibi, & pater & filius extranei testa. & c. tu a nobis. in glo. super verb. lucro. circa med. extra de deci.

Vtile per inutile non vitatur.

Filius & pater censentur eadē persona.

Stipulatio non semper vitatur ex responsionis diuersitate.

a) Subaudi nec expresse dicitur.

Quod si quis sibi & alij cuius iuri subiectus non sit, dari decem aureos stipulatus est: valet? quidem stipulatio: sed vtrū totum debeatur stipulanti quod in stipulationem deductum est, an verò pars dimidia, dubitatum est: sed placuit non plus b̄ quam dimidiam partem ei acquiri. Si pater stipulatur filio, acquirit sibi. Aretinus. Ei verò qui iuri tuo subiectus est, si stipulatus sis, tibi acquiris: quia vox tua, tanquam † filij † sit: sicuti & filij vox tanquam tua intelligitur in his rebus quæ tibi acquiri possunt. Responsio interrogationi non conueniens stipulationē nullam efficit: & qui interrogatus simpliciter respondet, is omnibus interrogationi connexis qualitatibus respondisse censetur: quādoquidē ad omnia in interrogatione deducta refertur simplex responsio. Præterea inutilis est stipulatio, si quis ad ea quæ interroga-

tu fuerit, non respondeat: & veluti si quis decem aureos à te dari stipuletur, tu quinque promittas, vel contra: aut si ille purè stipuletur, tu sub conditione promittas, vel contra, si modò scilicet id exprimas, id est si cui sub conditione vel in diem stipulanti, tu respondeas, *Præsenti die spondēo*. Nam si hoc solum respondeas, *Promitto*: breuiter videris in eadem diem vel conditionem spondidisse. neque enim necesse est in respondendo eadem omnia repeti, quæ stipulator expresserit. Inter dominum & seruum, patrem & filium non contrahitur stipulatio. Aretinus. Item inutilis est stipulatio, si vel ab eo stipuleris, qui tuo iuri subiectus est, vel si is à te stipuletur. Sed seruus quidem non solum domino suo obligari non potest, sed ne quidem vlli alij. Filij verò familias aliis obligari possunt. ideo de ea interrogatum & responsum esse videtur.

In primò casu nullo modo valet, vt hic ibi, aut si ille & c. & ff. eo. l. j. §. cum adiciatur. & §. si quis simpliciter. Si verò in quantitate: in eo quod consonat, valet: siue detrahat, siue adiciat: vt ff. de verbo. oblig. l. j. §. si stipulanti. quæ est contra. in alio nō, vt hic ibi, veluti & c. Si autē in specie: aut promittitur vna species p̄ altera: & tunc non valet: vt j. eo. §. si de alia. aut alia adiecta, & ita copulatiuè: & tūc, valet in alia, nō in adiecta: vt ff. de verbo. oblig. l. j. §. sed si. Si autē plures res stipuletur: tūc aut copulatiuè fuit facta interrogatio, & valet i eo quod respōsum est, aut disiunctiuè: vt, Illam aut illam rem pmittis? quo casu valet siue ad vtrūque siue simpliciter respondeat, & in vtraque. Si verò in vna, non valet etiā in ealict in summis nō vitietur alternatiua, si respondeatur ad vnam tantum: vt. ff. de verb. oblig. l. j. §. si quis. & l. inter stipulantem. §. si stipulantem. Accursius. AD DITIO. Et est ratio diuersitatis secundum Ioan. Fabrum: quia in speciebus talis respōsio facit diuersitatē in qualitate: quia in qualibet sub conditione interrogasse videtur. Sed in alternatiua summarū minor est in obligatione. l. si ita stipulatus fuero decem aut quinque. ff. eo.

atque tunc nō effectus d. §. cum adiciatur, nec hinc materia. Io. Fab. b) Nisi esset actum stipulationē non valere: nisi sub toto vel nisi validitas stipulationis noceret stipulationi vt l. si decem ff. loca. & hæc verba quādo stipulatio & respōsio est de toto & parte nume tabilit: aliis si de toto in tegrali & parte p̄p̄tia vel impropriadic vt per Io. Fab. & Ang. hic.

ideo de ea interrogatum & responsum esse videtur. h) Expresserit. quæ enim in præfationibus dicuntur, in contractibus repetita creduntur: vt. ff. de verborum obligationib. l. Titia. §. idem respondit. [Item inutilis.] CASVS. Non solum in casibus qui præcesserunt, est inutilis stipulatio, sed etiam in aliis: quia si fueris stipulatus aliquid ab eo qui iuri tuo subiectus est, vel si is à te fuerit aliquid stipulatus, inutilis est stipulatio. Sed differentia est inter seruum qui est in potestate, & filium familias qui similiter est in potestate: quia seruus neque domino neque extraneo pmittendo obligatur. Filius autem familias patri suo non obligatur, præterquam in voto & in mutuo. Sed videtur quod filius fami. promittendo in voto obligatur, per l. in authen. de sanct. episcop. §. interdicimus. Sed potest responderi distinguendo inter votum personæ, & votum rerum. In voto rerum non obligatur, in voto autem personæ obligatur, & sic loquitur in authent. Franc.

obligatio naturalis inter patrem & filium potest consistere.

i) Item inutilis. quantum ad civile vinculum, sed naturale contrahitur: vt. ff. de cond. ind. l. si id quod. & l. frater à fratre. §. j. vnde fideiussor accedit: vt. j. de fideiuss. in princ. Et hæc vera sunt nisi in castrensi pecu. vel quasi. nam tunc est loco patris. vt. ff. ad Macedo. l. ij. & ff. de collat. bo. l. j. §. nec castrense. tunc enim & cum patre obligatur, & agitur cum effectu: vt. ff. de iud. l. lis nulla. k) stipuleur. C. de pact. con. l. pactum dotale. cōtra. Solu. maximè ibi positum, abundat. sic. C. de testa. ma. l. si. §. j. l) Obligari non potest. scilicet ciuilitur. Accursius. m) Obligari possunt. ex omni causa: vt. ff. de iud. l. tam ex contractibus. & conueniri in solidum durante patria potestate: auctoritate tamen patris interueniente: ad quod pater compellitur officio iudicis: vt. C. de bo. quæ lib. l. cum non solum. §. j. & postea, nisi in sex casibus, qui sunt. ff. quod cum eo. l. ij. Excipe duos casus, vt in mutua pecunia, ex qua non tenetur cum effectu propter exceptionem Macedoniani, neque pater: vt. C. ne filius pro patre. l. j. Item in voto vel deo vel Reip. facto: vt. ff. de polli. l. si quis rem. §. voto. Nam licet aliàs. i. ex contractu vel quasi conueniatur à prælatore maiore loci illius, hic tamen non conuenitur: vt. C. de episc. & cler. l. nulli. & in authen. de eccl. ti. §. si quis. colla. ix.

c) Scilicet casus pignorum. Et si nullo modo vitet consentire: si filius agit, & pater sit presens: repellitur à iudicio. sicut. ff. pater sit absens longa absentia, vel filius conueniatur. Ang.

[Mutuum.] CASVS. Quæstui à Iust. vtrum mutus stipulari possit. Et respondit dicens quod mutus neque stipulari potest, neque promittere. & ratio huius est: quia stipulatio fit vno interrogante, altero respondente, & sic vtroque loquente. Idem dicit de surdo propter

propter

[Ei qui.] CASVS. Supra dictum est quod si stipulor aliquid dari extraneo: non valet stipulatio. Sed pone quod stipulor aliquid dari ei qui iuri meo subiectus est, vt puta filio vel seruo: valetne stipulatio ista? Dicitur quod sic, quia vox patris, vox filij intelligitur. & hoc verum est quod valet stipulatio in rebus illis quæ patri possunt acquiri per filium: vt in bonis aduentitiis proficit: in bonis autem castrensibus vel quasi non valet. hoc dicit. Francisc. de Aretio. c) Acquiris. sic. ff. de verb. obli. l. dominus seruo. & C. de contrahen. & committ. stipul. l. ij. & ff. de pact. l. & heredi. §. nos autem. d) Filij sit. cum vna persona censeatur pater & filius: vt. C. de impu. & ali. substi. l. fina. sic & in seruo & domino est eadem vox: vt. j. eo. §. post mortem. e) Acquiri possunt. vt profectio peculio, & aduētio quo ad vsum fructum: vt. §. per quas perso. no. acqui. §. j. Accursius. [Præterea inutilis.] CASVS. Dixi Iust. Dñe, supra dixisti multos casus in quibus inutilis est stipulatio: sed præter illos sunt ne alij casus in quibus stipulatio inutilis sit? Et respon. quod sic. Quotienscumq; enim ille qui promittit, ad ea quæ interrogatus est, non respondet: veluti si dicat aliquis, Promittis mihī decem? & tu respondeas, Promitto. v. vel econuerso: vel dicat aliquis, Promittis mihī. x. & tu respondeas, Promitto si nauis venerit ex Asia: vel si alicui stipulanti in diem vel sub conditione, tu respondeas, præsentī die vel purè spondeo: nō valet stipulatio. Si enim stipulanti in diem, vel sub conditione, responderes, & non exprimeres quod præsentī die vel purè promitteres, valet stipulatio, & videris in eandem diē vel purè spondidisse. Non enim necesse est in respondendo eadem omnia repeti quæ stipulator expressit. quæ enim in præfationibus dicuntur, in responsionibus repetita creduntur: vt. ff. de verb. oblig. l. Titia. §. idem respondit. Item dicitur q̄, si ad ea quæ interrogata sunt, non respondeat promissor, non valet stipulatio. Hoc intelligas nisi diuersitas placeat stipulanti. Quæ autem diuersitas vitiet stipulationem, vtrum ea quæ est in qualitate, vel in quantitate vel in specie: habes in glo. ordinaria, non tamen sufficienter. h. d. Fran. f) Inutilis est. interdum in totum, interdum in parte. g) Non respondeat. l. congruè. diligenter tamen attende q̄ vbi cumq; est diuersitas: si incontinenti placet diuersitas stipulatori, valet stipulatio: vt. ff. de verbo. obli. l. j. §. cum adiciatur. Si autem non placeat: aut est in qualitate aut in quantitate aut in specie diuersitas.

propter defectum auditus. Qui enim stipulatur, exaudire debet promittenti: & qui promittit, verba interrogantis similiter exaudire debet. & hoc planum est. Quod tamen de illo surdo intelligitur, qui omnino non exaudit: & non de illo qui tardius exaudit. Qui enim tardè exaudit, promittentem & stipulantem poterit exaudire, quanquam non illico: & ita stipulari & promittere potest. Item quæsitum à Iustin. de furioso, an possit verbalem obligationem contrahere: & dicit quod non. Nullum enim negotium furiosus rectè gerit, quia non intelligit quod agit. Franc.

Nullum negotium. scilicet obligatorium. Idem in prodigo, cui bonis interdicitum est. ff. de verborum obligatio. l. is cui, quia furioso similis est: vt. ff. de curat. furio. l. j. resp. & ff. de regu. iur. l. furiosi. Idem* in mēte capto: vt. s. de curat. §. j. **ADDITIO.** Idem in fatuo. Et intellige de his qui omnino nihil rationis sapiunt aliàs secus secundum Angelum.

Mens & iudus omnino non possunt stipulationem contrahere. Aret.
Mutum neque stipulari, neque promittere posse, palā est. quod & in surdo, ceceptum est: quia & is qui stipulatur, verba promittentis: & is qui promittit, verba stipulantis audire debet. unde apparet non de eo nos loqui qui tardius exaudit, sed de eo qui omnino non audit.
Furiosus neque stipulari, neque aliter contrahere potest. Aret.
Furiosus nullum negotium gerere potest: quia non intelligit quod agit.

Qui infantiam excessit, alium sibi obnoxium etiam sine tutoris auctoritate reddere potest, ipse autem alteri obligari non potest.
Pupillus omne negotium rectè gerit: ita tamen, vt ubi tutoris auctoritas necessaria sit, adhibeatur tutor, veluti si ipse obligetur. nam alii sibi obligare etiā sine tutoris auctoritate potest. Sed quod diximus de pupillis, vtique de his verum est, qui iam habent aliquem intellectū. nam

Pupillus omne negotium rectè gerit: ita tamen, vt ubi tutoris auctoritas necessaria sit, adhibeatur tutor, veluti si ipse obligetur. nam alii sibi obligare etiā sine tutoris auctoritate potest. Sed quod diximus de pupillis, vtique de his verum est, qui iam habent aliquem intellectū. nam autem. Vel dic qd tutorem habet obligatū, si male auctoratur: patet non: vt. C. de bon. quæ libe. l. cū oportet. §. sub hac tamen. ver. non autem hypotheca. Accursius. **ADDITIO.** Hoc verū quando de pupillo merè obligado tractatur: secus si de mera vtilitate: quia potest etiam sine patre. Si verò potest esse vtilitas, & damnum, puta quādo vfructus vel aliquid patri queri potest: (quo casu de iure nouo pater legitimam administrationem habet) sufficit ipsius auctoritas, non in aliis: vt. l. si infanti. C. de iure delibe. Angel.

[si impossibilis.] CASVS. Supra habuistis multa exempla inutili stipulationū, adhuc ponitur hic vnū, scilicet cū impossibilis conditio stipulationi adiicitur: & appello impossibilem conditionem, illam scilicet cū natura impedimento est: vtputa hominem in statu isto existentem cœlum digito tangere. vnde ista stipulatio, Promittis mihi decem, si cœlum digito tetigeris: inutilis est. sed si negadō conditionem impossibilem promittas aliquid alicui stipulanti, vtputa, Promitto tibi decem, si cœlum digito nō tetigeris, puta est stipulatio: & quod stipulatur, incontinenti peti potest. hoc dicit. Nota quod impossibilis conditio vitiat stipulationem. Franc.

Obligationibus, quibuscūque: vt hic, & ff. de act. & oblig. l. nō solum. Secus est in vltimis voluntatib⁹, quia tunc pro non apponitur habetur: vt. s. de here. insti. §. impossibilis.

Cui natura, nō ita si verborū perplexio sit: vt. ff. de condi. insti. l. si Titius. Ioan. cōtra: tūc enim quādoq; nō diceretur impossibilis, licet nō possit exister: vt. ff. de verb. oblig. l. si Titius. secundu Azonem. Et facit ad hūc §. ff. de reg. iur. l. impossibili. & ff. eo. l. impossibilis. §. j.

Purè, id est sine conditione, etiam si dies esset apponit: vt. ff. eo. l. in illa stipulatione. §. fin.

statim, cū spatio tamē quo solui possit: vt. j. c. §. i. & ff. eo. l. cū qui kalendis. Et de hoc dixi. s. de verb. oblig. §. omnis stipulatio. Accur.

[Item verborum.] CASVS. Supra dixistis dñe multa exempla de inutilibus stipulationibus: sed pro deo quid si inter absentes fiat stipulatio valētne stipulatio: Respō. quod nō, sed est inutilis: & hoc scilicet qd stipulatio inter absentes cōcepta, inutilis sit, hoc ideo est, quia viam sine materiam alteri cōsentiois hominibus præstabit. Cū enim aliquis ab alio sibi promissum per stipulationem peteret: & instrumentū in quō fuit promissum, pro se produceret in

Proximus respicit infra, sed cum dico pubertati proximū, à decem annis & dimidio supra intellige. nam sic in masculis debet fieri dī. Institut.

mediatio: in fœminis in nono & dimidio: vt supra quibus ex causis ma. non licet. §. fi. & s. quib. mod. iure. fin. j. respon.

Non multum, nam distat aliquantulum, vt in hereditate, quam tranſmittit infans: vt. C. de iure delibe. l. si infanti. §. j. secus in furioso: vt. C. de cur. fur. l. fin. §. fin. autem. & hoc secundū Azonem. Sed certè sic possit dixisse: quia vnus parvus, alter magnus, alter continuū tempus, alter habet interualla dilucida. Dic ergo, distat in stipulando in hoc, quia infans sine intellectu interdum stipulatur: sed furiosus nūquam: vt. ff. rem pu. saluam fore. l. seruum pupilli. Item dicit, nō multum, propter pximū infantia, qui intellectū habet: & ideo corrigitur statim quod hic dicitur, ibi, sed in proximis. Accursius.

Benignior, quā supra dictum est. & Idem iuris habent, vt alios sibi obligent: aliis verò nō obligentur sine tutore: vt. s. proximo. §. j. **Impubes,** aliud si pubes, nam obligatur ac si esset sui iuris: vt. ff. eo. de verb. obliga. l. si. §. j. nisi in. ij. casibus: vt. s. eod. §. item inutiles, diximus. in patre. Sed quæ est ratio de hoc ad pupillū cum tutore auctore obligetur? Respōdent quidā, quod ob hoc ipsū datur tutor, sed patria potestas est ad corrigendum. & est pro eis. C. de bo. quæ libe. l. finali. §. fin.

Conditio impossibilis vitiat stipulationem: cōditio verò necessaria facit eā haberi pro pura. Aret.

Annos, Cōditionem impossibilem negatiuè cōceptam, cū potius necessaria quā impossibilis dicatur, stipulationē non vitiat nec suspēdere, sed purā reddere.

Si impossibilis conditio obligationibus adiicitur, nihil valet stipulatio. Impossibilis autē conditio habetur, cui natura impedimento est quo minus existat: veluti si quis ita dixerit; *Si digito cœlum attingero, dare spondes?* At si ita stipuletur, *si digito cœlum non attingero, dare spondes?* purè facta obligatio intelligitur: ideoque statim peti potest.

Quia impossibilium nulla est obligatio: vt hic, & in ca. ac audientiam, inuncta gl. super ver. habere post prin. ext. de spon. & ma. Et fa. ca. vt. cum gl. super. verb. im possibilis extra de condi. appo.

Et gdm gl. ibi soluit cōtrariū de l. si militem C. de condi. ob. cau. est contraria hanc gl. ista tamē est verior. Nec obli. contra, quia cōcor. cum hic & ibi conditio & causa impossibilis an nullus esse. tum, non enim ad cōficiendū agitur, sed solū ad reuocandā mandata secundum Ioan. Fab.

Obli. l. nō solum. Secus est in vltimis voluntatib⁹, quia tunc pro non apponitur habetur: vt. s. de here. insti. §. impossibilis.

Cui natura, nō ita si verborū perplexio sit: vt. ff. de condi. insti. l. si Titius. Ioan. cōtra: tūc enim quādoq; nō diceretur impossibilis, licet nō possit exister: vt. ff. de verb. oblig. l. si Titius. secundu Azonem. Et facit ad hūc §. ff. de reg. iur. l. impossibili. & ff. eo. l. impossibilis. §. j.

Purè, id est sine conditione, etiam si dies esset apponit: vt. ff. eo. l. in illa stipulatione. §. fin.

statim, cū spatio tamē quo solui possit: vt. j. c. §. i. & ff. eo. l. cū qui kalendis. Et de hoc dixi. s. de verb. oblig. §. omnis stipulatio. Accur.

[Item verborum.] CASVS. Supra dixistis dñe multa exempla de inutilibus stipulationibus: sed pro deo quid si inter absentes fiat stipulatio valētne stipulatio: Respō. quod nō, sed est inutilis: & hoc scilicet qd stipulatio inter absentes cōcepta, inutilis sit, hoc ideo est, quia viam sine materiam alteri cōsentiois hominibus præstabit. Cū enim aliquis ab alio sibi promissum per stipulationem peteret: & instrumentū in quō fuit promissum, pro se produceret in

* Tu tamen intellige gl. hanc de prodigo ac mēte capto cui bonis interdicitum sit: alioqui obligetur, quāuis manifestè ac aperte prodigus esse secundū Bald.

Hereditas tranſmittitur per infantes: sed non per furiosum.

Stipulatur quandoque infans: non autem furiosus.

Quia impossibilium nulla est obligatio: vt hic, & in ca. ac audientiam, inuncta gl. super ver. habere post prin. ext. de spon. & ma. Et fa. ca. vt. cum gl. super. verb. im possibilis extra de condi. appo.

Et gdm gl. ibi soluit cōtrariū de l. si militem C. de condi. ob. cau. est contraria hanc gl. ista tamē est verior. Nec obli. contra, quia cōcor. cum hic & ibi conditio & causa impossibilis an nullus esse. tum, non enim ad cōficiendū agitur, sed solū ad reuocandā mandata secundum Ioan. Fab.

mediū in huiusmodi casibus solebant promissores sepius contra stipulatores talibus vti allegationibus. Frater, quamquam in instrumento contineretur, me tibi hoc vel illud promississe ista tamē stipulatio nullius est momenti, cum ego non essem præsens tali die in loco in quo conficiebatur instrumentū: vel etiam cum tu non essem præsens, & stipulatio inter absentes concepta sit inutilis. Et ideo propter celeritatem dirimendarum litium, introducta fuit à domino Iustiniano quaedam constitutio, quam habes. C. de contrahen. & commit. stipul. l. optimam. quā scripsit ad Cæsarienses aduocatos: in qua cautum est quod huiusmodi scripturis quæ partes præsto fuisse indicant, omnimodo fides adhibeatur: nisi ille qui talibus vtitur allegationibus, scilicet dicēdo aliquam partem absentem fuisse: manifestissimis probationibus, veluti per scripturam aliam, vel per testes idoneos, quibus nulla possit opponi exceptio, probauerit se vel aduersariū suum in alio loco fuisse, quam vbi instrumentum confectum erat. hoc dicit Franciscus.

^a Item verborum. sicut per cōditionem impossibilem, ita per absentiam fieri nullis stipulatio.

^b Item verborum. Ceteri omnes contractus, item pacta recte fiunt inter absentes & fieri possunt à mutis & surdis. neque in eis exigitur adeo cōgrua responsio. l. si stipuler. §. vlt. D. de verb. oblig. Sola stipulatio fit inter presentes, & inde nomen verborū obligationi. nā verba sunt præsentium non absentium. Non fit à mutis & surdo. neque congrua responsionem exigit. Cuiacius.

^c Absentes. ita intellige absentem, vt audire non possit. vnde si est in tutri, vel à rem otis, & clamet, valet stipulatio si se audiant. * arg. ff. ad Sil. l. j. §. eo. * aliās accipitur multis modis: vt ff. de verb. sig. l. absentem. & notatur in auth. de fideiul. §. j. Sed contra est. ff. de dona. inter virum & vxor. l. ea quæ. Sed ibi intercesserat stipulatio ante absentiam, cuius verba etiam inter absentes nunc reperuntur. Item contra. ff. de pact. leg. Labeo. in princi. Sed aliud in pacto quolibet alio quod sine huiusmodi solemnitate fieri potest: sed stipulatio nō: vt ff. de pact. leg. j. in fine. & j. de actio. §. de constituta. Item contra. ff. de sponsalibus. l. iij. & l. v. Sed potest dici ibi speciale, vt valeant inter absentes. Vel dic quod & per stipulationem fieri possunt sponsalia: & tunc inter presentes, vt hic. Item consensu. l. solo possunt fieri sponsalia: & tunc etiam inter absentes: vt dicta. l. iij. Accursus.

^d DEBITO. Et hæc vltima cōmunitur tenetur in l. j. in princ. ff. eod. Prestabat. antiquitus.

^e Post tempus. post ideo dicit, quia quando conueniuntur post tempus contractus, talia opponuntur Accursus.

^f Tales. quales subiicit statim, & non &c. Accursus.

^g Et non. ecce allegationes.

^h Constitutio. vt. C. de contrahen. & commit. stipul. l. optimam.

ⁱ Scripsimus. Loquitur Iustinianus auctor illius constitutionis. Scripturas. sed quid frater præferat instrumentum, in quo continetur contrahentes fuisse presentes Romæ tali die, alter quod Boni: Dicunt quidam quod neutri creditur. Alij, quod bonus iudex debet animaduertere cui potius credendum sit: vt si stipulator ipso tempore tenebat scholas Bono. stabitur illi instrumento quo continetur ipsam fuisse Bononiæ.

^k Præsto. id est præsentis.

^l Omnia. Nota standum scripturæ, nisi cōtra probetur. sic. C. de proba. l. cum precibus. & j. e. §. si scriptum. & j. tit. j. §. si. & hoc quando formā habet publicam, aliās si priuatam. si pro scribente, nō valet: contra scribentem, valet si est cum causa: vt in authen. de iureiur. à mo. §. j. & C. de non nume. pecu. l. generaliter. Accur. A D D I T I O. Scilicet sola: sed cum adminiculis sic: puta si à tribus testibus sit annotata: pro tertio tamen, si persona scribens sit legalis, scriptura priuata facit plenam probationem: vt per Ioan. Fab. & Ang. hic.

^m Improbis. l. prima facie: quæ forte probæ apparebunt talem. sic C. de episc. & cleri. l. omnes qui circa princ. secundum Ioan.

ⁿ Manifestissimis. quia contra scripturam scripturam. saliam, quod est melius.

^o Idoneos. omni exceptione maiores: id est quod nulla exceptio

poterit eis opponi: vt. C. de contrahen. & commit. stipul. leg. optimam. Accursus.

^q Eo die. nō q̄ dies debet inseri in instrumento. & alia sunt necessaria, vt dixi in auth. vt præponatur nomen Imperatoris. & facit. C. de diuer. re. leg. si qua. Sed quomodo hoc probatur, cū dies instrumenti non debeat exhiberi: vt. ff. de edend. l. j. §. editiones: Respond tribus modis petitur instrumentum edi. Primo;

vt fundet intentionem ex instrumento rei actor vel reus ex instrumento actoris fundet exceptionem, cum neutro casu aduersarius vteretur, qđ non debet esse: & tunc nulla pars instrumenti debet exhiberi: vt. C. de eden. l. si. in fine. & C. de testi. l. nimis. Secundo; scilicet quando aduersarius vtitur: nam tūc editur, vt videatur an aliquid possit ei opponi: & tunc exhibetur, sed sine die & consule: ne materia detur falsum fabricari: vt. d. l. ff. de eden. l. j. §. editiones. & ff. quemadmo. testa. ape. l. j. §. j. Tertio, vt de falso accusetur. b & tunc etiam cum die & consule est exhibendum: vt hic, & C. de contrahen. & commit. stipul. l. optimā & C. de fide instrum. l. fina. Aliis autem modis petuntur instrumenta edi vel tradi per varia genera actionum: vt. ff. de edend. leg. quædam personæ sunt. sed dictis tribus modis petuntur edi, id est demonstrari. Item quomodo hoc est, quod hic probat reus, contra iuris ordinem: vt. C. de eden. l. qui accusare: Rñ. hoc propter præsumptionem, quæ est contra eum propter scripturam: vt. ff. de pac. liuris gentium. §. quod fere. Item nunquid duo testes hoc probantes, scilicet alterum contrahentium abfuisse, sufficiunt? Resp. sic: vt. ff. de testib. l. vbi. Sed nonne instrumentum vicem duorum tenet: vt. C. de fid. instr. l. in exercendis. quare videtur quod in dubio pro instrumento stetur. Sed certe non directè contradicitor instrumento, sed per obliquum, scilicet se fuisse in scriptura quadam facta Romæ vel vt testis, vel vt contrahens. Si verò contra eam directè dicitur, plures quā duo exiguntur, vt vincant scripturæ: vt. ff. de testi. l. iij. ibi, aliās numerus & c. Vel dicas etiā hic exigunt tres. Sed nūquid si aliqui testes dicat. p instrumentum, vel in eo scripti vel nō tot, vel plures erunt necessarij contra instrumentum? Respondet, sic: quia instrumentum per se vicem duorum tenet: vt dictum est. Item & præter ipsos sunt probationes, vt ponis: vt. ff. de pig. l. contrahitur. Item quod dicit, eo die, idem dicas si alio tali. quod hic esse non potuit: vt arg. §. de verb. obliga. §. loca. Acc. A D D I T I O. Ex hac glossa nota quod duo testes probantes per indirectum contra instrumentum, faciunt vacillare instrumentum, quia probant affirmatiuam: & etiā voci viuz magis creditur, quam mortuæ: authent. si quis aliquid. C. de testi. Christophorus.

^r Quo. vel etiam alio, dummodo sit tantum remotus locus in quo dicitur fuisse tempore quo dicitur instrumentum fuisse factum, qđ hic non potuit esse: vt. ff. de verb. oblig. l. vlti. §. fin. & §. de verb. oblig. §. loca. Accursus.

^s Post mortem suam dari sibi

id est: vt. d. l. ff. de eden. l. j. §. editiones. & ff. quemadmo. testa. ape. l. j. §. j. Tertio, vt de falso accusetur. b & tunc etiam cum die & consule est exhibendum: vt hic, & C. de contrahen. & commit. stipul. l. optimā & C. de fide instrum. l. fina. Aliis autem modis petuntur instrumenta edi vel tradi per varia genera actionum: vt. ff. de edend. leg. quædam personæ sunt. sed dictis tribus modis petuntur edi, id est demonstrari. Item quomodo hoc est, quod hic probat reus, contra iuris ordinem: vt. C. de eden. l. qui accusare: Rñ. hoc propter præsumptionem, quæ est contra eum propter scripturam: vt. ff. de pac. liuris gentium. §. quod fere. Item nunquid duo testes hoc probantes, scilicet alterum contrahentium abfuisse, sufficiunt? Resp. sic: vt. ff. de testib. l. vbi. Sed nonne instrumentum vicem duorum tenet: vt. C. de fid. instr. l. in exercendis. quare videtur quod in dubio pro instrumentum stetur. Sed certe non directè contradicitor instrumento, sed per obliquum, scilicet se fuisse in scriptura quadam facta Romæ vel vt testis, vel vt contrahens. Si verò contra eam directè dicitur, plures quā duo exiguntur, vt vincant scripturæ: vt. ff. de testi. l. iij. ibi, aliās numerus & c. Vel dicas etiā hic exigunt tres. Sed nūquid si aliqui testes dicat. p instrumentum, vel in eo scripti vel nō tot, vel plures erunt necessarij contra instrumentum? Respondet, sic: quia instrumentum per se vicem duorum tenet: vt dictum est. Item & præter ipsos sunt probationes, vt ponis: vt. ff. de pig. l. contrahitur. Item quod dicit, eo die, idem dicas si alio tali. quod hic esse non potuit: vt arg. §. de verb. obliga. §. loca. Acc. A D D I T I O. Ex hac glossa nota quod duo testes probantes per indirectum contra instrumentum, faciunt vacillare instrumentum, quia probant affirmatiuam: & etiā voci viuz magis creditur, quam mortuæ: authent. si quis aliquid. C. de testi. Christophorus.

^t Quo. vel etiam alio, dummodo sit tantum remotus locus in quo dicitur fuisse tempore quo dicitur instrumentum fuisse factum, qđ hic non potuit esse: vt. ff. de verb. oblig. l. vlti. §. fin. & §. de verb. oblig. §. loca. Accursus.

^u esse. id est fuisse. sic. §. de his qui sūt sui vel alieni iuris. §. in potest. [Post mortem.] C A S V S. In isto recitat nobis Iustinianus antiquā formā stipulationum, & eam corrigit. Olim enim ita fuerat, quod si aliquis stipularetur ita, Promittis mihi decem post mortem tuā non valebat stipulatio: eo quod post mortem stipulatoris vel promissoris, qui quod in stipulationem deductum est, solueret vel reciperet ex iure vetustissimo, quod in fine huius §. corrigitur: neque ab heredibus, neque cōtra heredes incipere posset obligatio. Similiter si is qui in potestate alicuius esset, vt patris vel domini, stipularetur sibi aliquid dari post mortem patris vel domini, non valebat stipulatio olim: sicut si ipse pater vel dominus stipularetur aliquid post mortem suam sibi dari: quia filius vel seruus voce patris vel domini loqui videtur. Similiter si quis olim ita stipularetur, Pri die quam moriar, vel pridie quam morieris, promittis mihi decem non valebat stipulatio. Sed demum iam dicta corrigi Iustinianus, dicens quod cum stipulationes valeant, quæ consensu contrahentium sunt conceptæ: sibi placuit hunc iuris articulum emendare: statuēs vt siue post mortem, seu pridie quam moriatur, fuerit quis stipulatus aliquid sibi dari, vel promissit aliquid se daturum, valeat stipulatio. Et hoc dicit, Franciscus.

Instrumenti editio tripliciter petitur fieri.

b) Siue criminaliter siue ciuilliter, & cetera quæ eumque partem instrumenti falsitatis opponatur. salio bono modo p̄ ad non potest: aliās illa pars tantum edicitor cōtra quam opponitur. debet tamen ante exhibitionem accusator se subscribere ad penatationis: vt per Ioan. Fab. & Ang. hic.

a) Sub. & intelligant. * Et dicit Barr. illum dici vicinū, cuius vox auri potest, si ex ostio clamauerit. Aegi. Per.

In Antimeta duo si signi ciusde diei, sed diuersi loci, cui stabitur.

Scripturæ an semper standum sit.

* Addas qd imò iure f... alio qui su... peruataneat... esse corre... ctio .l. fi. C. de cõtrahē... & committ... stipul. Nec huic obsta... bit. l. quod... etque. §. nō... solum. ff. eo... quoniam lo... quitur in sti... pulatiōe cū... moriar: de... qua in sequē... ti. §.

b Non magis. quia nec hæc valebat. Accursius. c Eius. l. patris vel domini. d Videtur. unde sicut patre vel domino sic stipulante erat stipulatio inutilis: ita & seruo talia verba dicente vel filio: vt hic, & s. eod. §. ei qui. & facit. C. de impub. & aliis substitui. l. finali. e Prædie. i. die præcedente mortem: vt. ff. de feri. l. prædie. f Erat. l. olim. g sed cum iam. nūc corrigitur. h Dicitur est. sic. §. de verborum obligatio. §. sed hæc. i placuit. vt. C. de contrahend. & committ. stipulatio. l. scrupulosam. ADDITIO. Et sic quādo constat de mente cõtrahentium, secundum eam fit interpretatio etiam in his quæ stricti iuris sunt. quod facit vt statutum recipiat interpretationem extensiuam etiam actiuam, si sic cõstet de mente statuentium: aliàs secus: vt per Angelam hic. k Valeat. scilicet statim: efficax autem erit post mortem. unde ab herede & contra heredem incipient actiones hodie, quod olim non erat: vt. C. vt act. ab herede & contra heredem leg. j.

[Item si quis.] CASVS. Supra vidimus stipulationem vnam, quæ olim erat inutilis. & adhuc recitat vnum casum in quo olim erat stipulatio inutilis: hodie tamen utilis est. Olim enim si aliquis stipulabatur ita, Si naus venerit ex Asia, hodie dare spondes? inutilis erat talis stipulatio propter præposterationem. innuitur enim in ista stipulatione, quod d' datio euentum conditionis debeat præcedere. Sed cum Leo præposteram stipulationem in dotibus non existimauerit reiciendam, placuit Iustiniano & huic stipulationi non obstante præposteratione perfectum robur accommodare: vt non solum in dotibus, sed & in aliis valeat stipulatio præpostera, & præpostere concepta. hoc dicit Franciscus de Aret.

l Venerit. Post hoc verbū venerit, est punctum: & subaudi quādoque, vel vsque ad annum. si autem esset post illam dictionem hodie, non esset stipulatio inutilis etiam iure veteri: sed utilis & conditionalis: vt. §. de ver. oblig. §. sub conditione. m Præpostere. primo enim debet venire naus secundum naturam conditionalis stipulationis, vel conditionis, quā dari hodie. n Existimauerit. scilicet cū ita stipulabatur mulier, Si sine liberis decesseris, promittis mihi dotem reddere, vt de ea possim testari: cum prius testari proponebat, & ea mortua dotem reddi: vt. C. de iur. dot. l. si mulier. Vel dic secundum Ioannem, cum stipulatur maritus sic, Si dabis mihi decem, promittis te mihi nupturam? primo enim nubere, & postea dare debebat. o placuit. vt. C. de testa. l. præposteri. p In omnibus. scilicet obligationibus. q Conceptio. exactio tamen fit post conditionem existentem: vt. C. de testa. l. præposteri. in fin. & facit ad hunc. §. scilicet quod non fit curandus ordo scripturæ. ff. de pecu. leg. l. quidam. in fi. & glo. fin. & §. de lega. §. ante. & ff. de solut. l. nec enim.

Ordo scripturæ attendendus non est. Dupliciter literam exponit.

nemo stipulari poterat: a non magis b quam post eius mortem, à quo stipulabatur. Ac nec is qui in alicuius potestate est, post mortem eius c stipulari poterat: quia patris vel domini voce loqui videtur. d Sed & si quis ita stipularetur, Prædie e quam moriar, Vel prædie quam morieris, dare spondes? inutilis erat f stipulatio. Sed cū g vt iam dictum h est, ex consensu contrahentium stipulationes valeant: placuit i nobis etiam in hunc iuris articulū necessariam inducere emendationem, vt siue post mortem, siue prædie quam moriar stipulator siue promissor, stipulatio concepta sit: stipulatio valeat. k

Præpostera stipulationis conceptio, inutilem minimè reddit stipulationem.

Item si quis ita stipulatus erat, Si naus cras ex Asia venerit, i hodie dare spondes? inutilis erat stipulatio: quia præpostere m concepta est. Sed cū Leo inclytæ recitationis in dotibus eandē stipulationem, quæ præpostera nuncupatur, nō esse reiciendam existimauerit, n nobis placuit o & huic perfectum robur accommodare, vt non solum in dotibus, sed etiam in omnibus p valeat huiusmodi conceptio q stipulationis.

Stipulatio cum morietur promissor vel stipulator, vel post mortem tertij, valet etiam de iure veteri. Aretinus.

[Ita autem concepta.] CASVS. Supra dictum est quod huiusmodi stipulatio, Promittis mihi decem post mortem? inutilis erat olim: hodie tamen utilis est. Sed quid dices de ista stipulatione, Cum moriar, dare spondes? Et respondere Iustinianus, dicens quod olim huiusmodi stipulatio utilis erat, & hodie etiam utilis est. Item si quis ita stipuletur, Promittis mihi. x. post mortem Titij? bene valet stipulatio huiusmodi. & h. d. Franc.

Ita autem concepta stipulatio, veluti, si Titius dicat, Cum moriar, dare spondes? vel, Cum morieris? & apud veteres utilis erat, r & nūc valet. Item post mortem alterius s rectè stipulamur.

Verbum promississe, in scriptis reperit, importat stipulationem. Annota. Ea est ratio: nā omnia solemniter acta præsumuntur.

Si scriptū t in instrumento fuerit promississe aliquem: perinde u habetur, atque si interrogatione præcedente responsum sit.

Si plures res deducantur in stipulationem, & simpliciter respondet promissor, ad oēs tenetur: aliàs ad eas tantū, in quib' respondet. Are.

Annota, tot inesse stipulationes, quot sunt res in stipulationem deductæ.

Quotiens t plures res vna stipulatione cõprehenduntur: si quidem promissor simpliciter respondet, Dare spondeo: propter omnes tenetur. Si verd vna ex his, vel quædam daturū se sponderit: x obligatio in his pro quibus sponderit, cõtrahitur. y Ex pluribus enim stipulationibus vna vel quædam videntur esse perfectæ. Singulas enim res stipulari, & ad singulas respondere debemus. z

Vt alteri detur vel fiat, stipulari non possumus, quādoquidem alteri acquiri nostra minimè interest: pœnam tamen, si promissa non præstantur, stipulari nobis non prohibemur.

Videtur quod sic: vt. C. de fide instrument. l. in exercendis. Sed tamen contradico: vt. C. de vsuris. l. j. in glo. penul. Et est ratio secundum Ioan. quia testes non sic in iure instructi sunt, vt instrumenta quæ à iuris peritis sunt. * Accursius. u vrinde. nisi cõtra. probetur: vt. ff. de pact. leg. iuris gentium. §. quod ferè.

[Quotiens plures res.] CASVS. Quidam stipulatus est sibi dari plures res, vt puta Codicem, Digestum, & Insit. quæritur vtrum valet talis stipulatio? Et respondet, quod si respondeat promissor, Promitto: omnia videtur promississe. Si autem respondeat, Insituta promitto: pro solis institutis contrahitur obligatio. Singulas enim res stipulari, & ad singulas respondere debemus. h. d. Francisc. de Aret.

x sponderit. aliàs respondeat. y Contrahitur. imò videtur non valere, cum sit diuersitas in respondendo: vt supra eodem. §. præterea. Sed distingue vt ibi diximus.

z Respondere debemus. si volumus in omnibus teneri, aliàs tenemur tantum in his in quibus respondemus, vt hic. Item & sufficit simplex responso, vt diximus, cum æquiparetur ei quando ad omnes respondet. sic. ff. de verbo. oblig. l. Titia. §. idem respondit. & s. eod. §. præterea.

[Alteri stipulari.] CASVS. * Supra dictum est quod nemo potest alteri stipulari, eo quod inueniuntur sunt huiusmodi obligationes ad hoc, vt vnusquisque sibi acquirat quod sua interest: sed non interest stipulatoris quod aliquid alteri detur. Sed ponamus quod

quis ita stipuletur, Promittis mihi. x. post mortem Titij? bene valet stipulatio huiusmodi. & h. d. Franc.

r Utilis erat. vt. ff. de bon. auct. iudi. possid. l. hereditarium. Accur.

s Alterius. l. tertij. [si scriptum fuerit.]

CASVS. Scriptū fuerat in quodā instrumento Petrum promississe Titio c. postmodum Titio. c. illa petenti prætextu illius instrumenti, Petrus opponit in hunc modum, Frater, quæquam contineatur in instrumento me tibi promississe. c. tamen continetur ibi quod interrogatio promissionem nō præcesserit: unde cum non valeat promissio in stipulatione, nisi interrogatio præcedat: non poteris per illud instrumentū ad illa. c. agere. Quæsiui ergo à Iustiniano in isto casu quid iuris? & respondet dominus Iustinianus, quod si scriptum fuerit in instrumento quempiam aliquid promississe: perinde habetur ac si interrogatio præcedente promissio facta esset. Cum enim in instrumento contineatur ipsum promississe, videtur omnia solemniter acta. & hoc dicit. Franciscus.

t si scriptum. nunquid idem sit, si testes dicant aliquem promississe: vt etiam tunc intelligatur præcessisse interrogatio? Facit ad hunc. §. c. præterea. cū glo. 2. ibi, in ar. extra de verbo. signifi.

* Nā sepe testes sūt iuris periti, tabelliones nō. die ergo qd id pronenit ex ratione intellectus: quia ita cõceptus intel lectus indicat in instrumēto. sed testes non audiunt super eo quod percipiunt ratione intellectus, sed super eo quod percipiunt sensu corporeo ad extra declarato.

aliquis velit alteri aliquid stipulari, qualiter poterit hoc facere: Et respon. quod pœnam debet stipulari, videlicet sic: nisi ita factum sit vt comprehensum est in stipulatione, verbi gratia: Promittis Titio decem? Promitto. & nisi illa decem dederis, promittis mihi viginti? Pœna autem adiecta in secunda stipulatione, non facit primam stipulationē, quæ primo erat inualida, valere sed metu pœnæ, quæ in prima stipulatione contentum est, soluit.

Hunc locum intellige ac limita vt per Bar. ac gl. in l. stipulatio ista §. stipulatio ff. de verbo. ob. Ang. in §. sed & si quis. j. co.

Cui non possit adici pœna, vide hic per Angel. ex sententia Iaco. Bur. Bar. & Io. Aud. in. j. col. ad med. vers. solet esse dub.

Stipulando alteri, quandoque illi actionē quarimus, quandoque non Stipulatio alteri facta potest tribus modis formari.

Alteri stipulari, vt supra dictum est, nemo potest. Inuentæ enim sunt huiusmodi obligationes ad hoc vt vnusquisque acquirat sibi quod sua interest. Cæterum si alij detur, nihil interest stipulatoris. Planè si quis velit hoc facere, pœnam stipulari conueniet: vt nisi ita factum sit vt est comprehensum, committatur pœnæ stipulatio etiam ei cuius nihil interest. Pœnam enim cum stipulatur quis, non illud inspicitur quod interest eius, sed quæ sit quantitas in conditione stipulationis. Ergo si quis ita stipuletur, Titio dari nisi dederis, tot aureos dare spondes? nunc committitur stipulatio.

Quociens nostra interest ex-

Alteri, sic ff. de verb. oblig. l. stipulatio ista §. alteri. Accur. vt supra dictum est. §. eo. §. si quis alij. hoc tamē fallit in multis casibus, vt ibi diximus. Et not. hic q. tribus modis alteri stipulamur. Nam interdum directam acquirimus actionem, subaudi alteri stipulando, vt filius patri, seruus domino, & econtra: vt. §. eo. §. si quis alij. & si verò qui, quandoque vtilis: vt tutor pupillo, & in similibus ratione officij, vt seruus publicus: vt. ff. de consti. pecu. l. eū qui. §. pen. ff. rem pup. sal. fo. l. iij. Interdum nullam, & tunc necessaria est pœna, vt hic dicitur. Itē no. q. hoc vltimo casu verba stipulationis, & fortis, & pœnæ, possunt formari tribus modis. Aut enim sic dico, Promittis mihi q. dabis illi, & eodē modo pœnæ: Aut sic, Promittis illi q. dabis ei, & eodem modo pœnæ? Et in his duobus casibus non valet neque fortis neque pœnæ promissio. Sed aliud quando deberet vtilis vel directam acquiri, vt in primis duobus casibus: vt. ff. de consti. pecu. l. eum qui. §. si actori. & §. Iulianus: & hic, Aut sic, Promittis mihi quod dabis illi: aut pœnam mihi tantum stipulor: quia & tunc habet locum quod hic dicitur. Aut quarto modo dico, Promittis quod dabis mihi recipienti nomine eius: quo casu valet vtrunque: & ego illi cedam, cuius nomine stipulatus sum: vt. ff. mandati. l. si procuratorem. §. fin. A D D I T I O. Et hoc verum, siue sim procurator habens mandatū, siue negotiorum gestor, siue saltē generalis, vt mihi acquiram, & postea cedam, sicut procurator cum rarihabitiōe & c. vr. l. h. C. ad Macedonia. & l. si ego. ff. de nego. gest. vr per Io. Fab. & Ange. hic.

Inuentæ. Illud notandum est hæc in re promissoris & stipulatoris diuersam esse causam. Reus namque promittendi est is qui pro altero quid promittit. §. de fideiuss. in princip. Reus stipulandi nō est is qui alteri ad stipulatus est. quod ex Aelio Gallo Verrius Flaccus aut Sex. Pompeius festus refert. lib. xvij. Cuiac.

Etiam ei. l. stipulanti: cuius tamen non interest dari ei cui fuit stipulatus. noc mirum, quia sibi fuit stipulatus pœnam, vt modo diximus. & facit. ff. de recept. arbit. l. cū pœna. Sed contra. ff. de recept. arbit. l. aduer. sus. §. sed si cum. Sed ibi non directè contra arbitrium itur: & ideo inspicitur an interest etiam in pœnæ: cum ad ea quæ frequenter accidunt, iura se referant: vt. ff. de legib. l. nam ad ea. Item cōtra. ff. si quis in ius voc. l. ij. §. si in glo. interest. Sed ibi in pœna prætoria, hic autem in conuentionali dicit. Vel ibi ideo non committitur, quia non debuit venire: quia aduersarij nō intererat: & ita per obliquum illa ratio redditur.

Pœna ex pacto nō potest peti.

Pœnam enim cum stipulatur. not. q. cautè ponit stipulatur: nam secus est cum pacificatur tantum: cum pœna ex nudo pacto etiam incipienti appositio, sicut vsura, non possit peti: vt. ff. de ser. exportan. l. seruus. in glo. j. & c. de vsuris. l. iij.

Quæ sit quantitas, i. quæ sit quantitas, & quæ sit conditio. Inspicitur conditio, vtum sit possibilis vel probabilis, vel nō. vt. §. c. §. si impossibilis. & §. c. §. quod turpi. Quantitas vero quæ sit inspicitur, vt quantacumq. sit, petatur certi conditione, si est certa: aliàs si stipulatio est incerta, actione ex stipulatu: vt hic, & §. de verbo. obliga. in princ. Ita enim nomina

Quis & quæ substantiam significant.

traneo dari, toties ei stipulari possumus.

Sed & si quis stipuletur alij, cū eius interest, placuit stipulationē valere. Nam si is qui pupilli tutelā administrare cœperat, cesserit administrationē contutori suo, & stipuletur rem pupilli salutē fore: quoniam interest stipulatoris fieri quod stipulatus est (cum obligatus futurus sit pupillo si malè res gesserit) tenet obligatio. Ergo & si quis procuratori suo dari stipulatus sit, stipulatio vires habebit. Et si creditori suo quis stipulatus sit, quod sua interest, ne fortè vel pœna committatur, vel prædia distrahantur quæ pignori data erant, valet stipulatio.

Promissio facti alicui non valet, nisi apposita sit pœna. Atet.

aliàs non: vt. ff. si quis cau. l. sed si quis. §. fina. Alij dicunt vsque ad quadruplum semper extendi, & non plus: vt. j. de actio. §. omnes. prima verior est. Accur. A D D I T I O. Quæ procedit vbi datio quantitas non est in obligatione: vt quia promittis daturum te centum Titio. ad ea enim agere non possum: & sic facti obligationi pœna censetur apposita, secundum Ioan. Fab. & Ang. hic.

In conditione stipulationis. id est in pœnali stipulatione, quæ est conditionalis, scilicet si non parcat promissor principali promissioni. Accur. hic.

Titio dari. Vt promittis Titio, vel mihi q. dabis Titio. Accur.

Spondes. s. in initialiàs non valet hoc, vt modo diximus. Accur.

Committitur stipulatio. scilicet pœnæ eo non dante. non autem illa inutilis efficitur vtilis, sed pœnæ metu & illi statur: vt & aliàs. C. de arbit. l. j. Accur. hic.

[Sed & si quis.] C. A. S. V. S. Supra dictum est quod nemo potest alteri stipulari: vnde queritur qualiter hoc est intelligendum. Et dicit Imperator quod hoc est sic intelligendum: nisi interest eius qui stipulatur. Nam si tutor qui tutelam pupilli sui cœpit administrare, cesserit administrationem contutori suo: bene poterit à contutore stipulari rem pupilli salutem fore, & alteri stipulari, cum eius interest: quod si malè administrauerit contutor tutelam, haberet pupillus tutorem qui primò administrat, sibi obligatum. Et eadem ratione poterit aliquis aliquid stipulari procuratori qui aliquid certa die à domino suo promisit sub pœna, ne pœna committatur: vel creditori suo, ne pignora sua distrahantur. hoc dicit Franciscus.

Eius, scilicet stipulantis.

Cesserit. sic. §. de facitatio. tuto. §. ij. aliàs. iij.

Tener obligatio. nam vtilis actio pupillo datur: vt. ff. de mag. conue. l. j. §. penultimo. Item ipsi stipulanti directam acquiritur, vt hic dicitur.

Habebit vires. interest enim mea procuratori meo solui, qui in rem meam expendit: vt infra manda. §. j. versicu. tua gratia & mandantis.

Quod. id est quia.

Data. ab isto qui nunc stipulatur.

Valet stipulatio. non vt procuratori vel creditori actio competat: sed qui stipulatus est, ager actione ex stipulatu ad interesse quanti sua interest creditori vel procuratori fuisse solutum: vt. C. de inutil. stipulat. l. si. & ff. de verborum obligationibus. l. liber homo. §. fina. & C. de dona. l. cum res. Vel secundum nos ager certi conditione ad interesse quod probauimus supra de verbor. obligatio in princip. Accur. hic.

[Versa vice.] C. A. S. V. S. Supra dictum est quod si aliquis alteri stipuletur, non valet stipulatio, nisi fuerit stipulatus sic, si ita non factū fuerit vt in stipulatione comprehensum est in casu contrario. Nam si aliquis

Ratio, quia hic de causa finis, ob quā modus stipulationi adhibendus est, quia quis stipulatur quod sua interest. Aeg. Per. a) Dic quod ibi loquimur in pœna legali, quæ non excedit quadruplū: sed nos loquimur in pœna conuentionali, quæ potest excedere quadruplum ex dispositione contrahētū mitius enim agitur cū lege quam cū homine: vt l. si cū dies. §. fin. & l. sequē. ff. de arb. Chr.

si aliquis promiserit alium aliquid facturum, & stipulerur: non valet promissio, nisi pœnam promiserit si illud non fecerit alius, hoc dicit. Franciscus.

Verfa vice, ad superiorem, §. alteri.

Pœnam. Sed & tunc ad pœnam tantum tenetur. & facit. §. eo. §. si quis alium.

Item nemo.] CASVS. Aliquis pmissit tibi fructum fundi in futurum: valerne huiusmodi stipulatio? Et respondet Iustinianus q non. Nemo enim rem suam futuram in eum casum quo sua sit, vtiliter stipulatur. h. d. Franciscus.

Funerariam. vt partu ancilla, vel scetum animalium suorum, quæ sua futura sunt: vt. §. de re. di. ui. §. item ea. Item multo magis si stipuletur tunc nunc est sua: vt. §. eo. §. j. d. Quo sua sit. hoc ideo quia in eo casu quo sua futura nō est, valet stipulatio: vt. ff. de verb. obli. l. si rem meam. Accur.

Stipulatur. l. dari. & est ratio: quia quod suū est, amplius suum fieri non potest: vt. j. de actionib. §. sic itaq; restitui tamen possum stipulari: vt. ff. de verb. oblig. l. nemo. j. respō. & ff. v. usufructuarius quemadmodū. l. j. §. sed quod diximus.

[si de alia.] CASVS. Stipulatus fui à Titio in hūc modum, Promittis mihi animal: intelligens de equo, & ipse respon.

Promitto, intelliges de asino: valerne stipulatio? Et respō. dominus Iustinianus q non. Cum enim de vna re senserit stipulator, & de alia promissor: perinde nō valet stipulatio, ac si ad interrogatū respōsum nō esset. & hoc dicit. & istum, §. bene intellige, nisi diuersitas illa placeat stipulatori: quia si sic, bene valet stipulatio. h. d. Frac. §. Credideris. hoc est verum, quando certum est eos dissensisse: vt. ff. de verbo. oblig. l. continuus. §. j. aliā autem si potest secundū vtrūque intellectum valere, valet secundum intellectum promissoris: vt. ff. de verbo. obliga. l. qui ex pluribus. & l. stipulatio ista. §. eum qui. ^a Nec ob. quod dicitur minorem præstari debere: vt. ff. de leg. j. l. apud Iulianum. §. scio, quia minor est quam dare vult promissor: vt. j. de act. §. præterea. Si autem secundum vniū intellectum tantū valere potest, secundum eius intellectum valet: vt, hodie dare mihi Bono. x. promittis: si enim de hac Bononia in qua sumus, intelligatur, valet: aliā non: vt. ff. de verb. obliga. l. quotiens in stipulationibus. & de re. dub. l. quotiens. ij.

[Quod impi.] CASVS. Stipulatus fui sic, Promittis mihi. x. si Titium occidero, vel si furtum fecero: valerne huiusmodi stipulatio? respon. q non. Quod enim ex turpi causā promissum est &c. Franc. *Prophissum est. siue dicam, Promittis homicidium facere: siue dicā, Promitto decem, quia promittis facere homicidium. vt. ff. de verb. oblig. l. generaliter.*

*Non valet: huiusmodi enim conditiones turpes, impossibiles præsumuntur à iure: vt. ff. de condit. instit. l. filius. vnde non valet stipulatio: vt supra eo. §. si impossibilis. Circa quod tamen dic, quod aut ipsum quod promittitur, est turpe, vt facere homicidium: & tunc non valet, nec etiam pœna apposta: vt. ff. de verborum obligationibus. l. generaliter. & l. veluti. & l. si plagij. Idem dico & si sub conditione turpi, ut hic. Aut si honestum promittatur, sed tamen turpiter, vt dare decem, sed per metum vel per dolum, tunc valet quidem promissio facta, sed exceptione eliditur: * vt. C. de inuril. stipulationibus. l. dolo. nisi in casu, vbi ipso iure nō valet promissio facta per metum: vt. ff. quod metus causa. l. si mulier. §. si dos. secundum Ioannem.*

[Cum quis.] CASVS. Stipulatus fui à Titio dari mihi. x. sub aliqua conditione. antequam existeret conditio, decessi, postmodum existente conditione. queritur vtrum meus heres agere possit ex ista

stipulatione? Et respond. Iustina. quod sic. Eodem modo si me stipulatore viuente demum ante conditionis euentum decessit promissor: postmodum si existat conditio, potero agere contra heredes promissoris. Franc.

Agere potest. hoc in contractibus: vt hic, & §. de verbo. obligat. §. c. conditionalis. aliud in relictis: vt. C. de caduc. tol. len. §. si autem aliquid, & ff. de manu. testa. l. si ita scriptum fuerit. in fi. l. Et facit ad hunc, §. ff. de pericul. & commod. rei vendit. l. necessario. §. quod si pendete. j. responso.

ne stipulatus fuerit: licet ante conditione decesserit, postea existente conditione heres eius agere potest. Idem est & ex promissoris parte.

Qui promittit certo tempore dare, non potest cōueniri nisi totus terminus sit elapsus.

Qui hoc anno, aut hoc mēse dari stipulatus est: nisi omnibus partibus anni vel mensis præteritis: non recte petet.

Promissori datur tempus habitile ad soluendum. Aret.

Si fundū dari stipuleris vel hominē: nō poteris cōtinuū agere, nisi tantū spatiū præterierit, quo traditio fieri possit.

TITVLVS XXI. DE FIDEIVSSORIBVS.

Quandoquidem nō semper ei qui promittit, tutum est credere, cautius erit alium assumere qui obligationē illam in se recipiat, promissore quoque remanere obligato: quē fideiussorem à fide promissā appellamus: qui quidē cuius obligationi vtunq; cōtracte, etiam si naturalis tantum sit, accedere potest.

di. leg. ce. l. j. vel distingue, aut promittit per hæc verba, hoc anno, vel quolibet anno: & tunc in fine anni fit solutio: vt hic, & ff. de verb. oblig. l. qui hoc anno. & l. eum qui certarum. Aut annum: & tunc in capite anni fit solutio, siue legatum sit, siue in contractu fiat promissio, secundum Io. & B. vt. ff. de condi. & demon. l. si in annos & ff. quando di. leg. ce. l. nec semel. Vnde versus.

Annua si debes, tunc inspicias caput anni. Anno si debes, in fine teneberis anni: sed quid si vique ad forum rem promiseris?

Videtur quod statim incepto foro possit agi: vt. ff. ad Treb. l. qui filium. §. Sabinus. A D D I T I O. Et hæc approbat Angel. hic, propter dictionem vsque, quæ de proprio significato excludit: vt. l. j. ff. de pig. act. secundum Ange.

[si fundum.] CASVS. Promissisti fundum & hominem pure: quero ergo cum ista stipulatio sit pura, vtrum ex ea incontinētī possim agere? Et respon. Iustin. quod non, nisi tantum tempus præterierit, quo traditio fieri possit. & h. d. Super autem isto ritu, solebat aliquando à quibusdam fieri tale quare: quare apud antiquos ista stipulatio, Promittis mihi pridie quam moriar, erat inutilis: hæc autem, Promittis mihi decem cum moriar, apud antiquos erat utilis? Quidam istud quare, reputant pro trufa: cum ius antiquum hodie sit correctum, sic tamen respondetur, Incertior est dies mortem præcedens, quam dies mortis dicatur, vt in pluribus: & propter maiorem incertitudinem dies proxima morti dicebatur apud antiquos stipulatio in diem proximam morti non sic autem in diem mortis. Franciscus.

Fieri possit. cum commodo promissoris: vt. ff. de verbor. signific. l. nepos Proculo. nec tamen nimium expectatur, licet prius non possit solvere: vt. ff. de verbor. obligat. l. continuus. §. illud. Item & si incontinenti potest, non tamen ideo statim exigitur: vt. ff. de solu. l. quod diximus. Quoddam ergo tempus medium exigimus, scilicet x. dierum secundum quosdam: vt. ff. de constit. pecu. l. promissor. Vel die arbitrio iudicis, cum lege nō sit determinatum: vt. ff. de iur. delib. l. j. in fin. qui iudex statuet tempus quoddam nec nimium, nec modicum: vt. ff. de solu. l. ratū. & rem ra. ha. l. quo enim. §. j. & j. de offic. iud. j. respon. Item nanquid idē in quantitatibus, quod in speciebus hic dicitur? Respond. non, imò tempore tanto quantum iu-

a) Nisi favorabilis esset secūdi stipulatoris interpretari. l. in ambiguo. ff. de regu. iur.

* Vel per iud. officium rescinditur. l. si dolo. C. de iniuri. stipul. & l. interpositas. C. de trans. l. fin. §. i. ff. quod met. cau. & habetur l. i. eleganter. ff. de dolo.

Not. quia hoc tempus additum est favore promissoris, vnde debet interpretari in eius fauore, vt demū anno finito teneatur. se. c. si dixisset, annum promitto: quia hoc tempus est appositū favore stipulatoris. Aegi. Per.

Solutio quando fiet si hoc anno promissum sit.

Promissor an statim cōueniri possit.

a) Quib' p' d'eb' cap' poterit: nisi fuit d' q' adueniente termino satisfacie: nec interim cōpenfare, vel aliquid ex-ponere poterit: quia tale tempus miseracionis causa conceditur secundum Ang.

dicatis datur, expectatur: vt ff. de iud. l. si debitori. scilicet quatuor mensium: vt. C. de v'ur. rei iud. l. ij. secundum quosdam. vel verius dic vt not. s. de verb. oblig. §. omnis. in glo. j. statim &c.

DE FIDEIUSSORIBVS.

Continua sic, visum est de his qui principaliter obligantur ex pluribus cōtra-ctibus. Verum quia vt hic dicitur text. in princip. pro eo qui obligatus est, solet accedere fideiussor: ideo post illos tit. subiicitur istos, de fideiussoribus. Aret.

P Ro eo. Totus iste titulus diuidit' in quā que partes. Primò quā liter fideiussores accipiuntur. Secūdo, in qua obligatione accedere possunt. Tertio, quādo sunt plures fideiussores, an in solidum vel pro parte quilibet obligatur. Quarto, quōd non potest fideiussor in plus obligari, quā principalis: & quando dicitur in plus obligari. Quinto, quando solemnitas intrinseca præsumitur. Secūda ibi, In omnibus. Tertia ibi, Si plures. Quarta ibi, Fideiussores. Quinta ibi, In stipulationibus.

Quæsi ad Iustinia no, vnde procederet fideiussores, siue ortu haberent? Cerre, dicit ipse, sæpe contingit q' vnus principaliter obligatur, & alius pro eo intercedendo obligatur: qui fideiussor appellatur. & fideiussores istos accipiunt creditores, dum curant vt tutius sibi caueatur. Franc.

Præmittit. Scilicet principaliter, scilicet per stipulationem. & idem si quocunque alio modo quis obligatur: vt. j. eo. §. j. & ff. eo. l. j. Nūquid autem accessoria obligationi accedere fideiussor potest? Respon. sic: vt. ff. eo. l. Græce. §. h. & de pig. act. l. si rem. §. j.

Quæsi, scilicet fideiussores. Solent. scilicet creditores. Cautum sit. & est cautum sine dubio: vt. j. de replica. §. fin. ADDITIO. Vnde plena cautio dicitur cum fideiussoribus, sed plenior cū pignoris. simpliciter vero prolata ab homine, intelligitur sine fideiussoribus: secus si à lege vel à prætorē, nisi procederet vltra declarando nudam cautionem sufficere. Angel.

In omnibus. Quæsi ab Imperat. an fideiussor accipi possit solummodo à debitore qui est verbis obligatus? Respon. dicens, q' fideiussor potest accipi in omni obligatione: siue sit obligatio contracta re, siue verbis, siue consensu: & plus dico, q' fideiussor potest dari pro obligatione ciuili tantū, & pro naturali tantū, & pro ciuili & naturali. vnde cum seruus domino suo possit naturaliter obligari: potest & dare fideiussorem domino suo in id quod ei naturaliter debet, & etiā extraneo: & erit ille fideiussor à seruo datus domino, naturaliter & ciuilit' obligatur: cum tamen debitor principalis sit tantum naturaliter obligatus: quod mirum videtur: cum plus non debeat esse in accessione, quā in principali obligatione: vt. j. eo. titu. §. fideiussores. Ad quod respō. q' plus loco, vel tempore vel re, vel causa nō potest esse in fideiussore, quā in principali debitore: tamen circa illud idē quod debet principalis debitor, potest esse efficacior obligatio fideiussoris, q' principalis debitoris. Franc.

In omnibus autem obligationibus. id est in omni specie obligationū, dummodo non sit contra legem: vt. ff. eo. l. cum lex. Sed contra. C. ne fideiuss. do. den. l. j. Solu. illud speciale est. Item in presentibus & futuris negotiis potest accedere fideiussor: vt. ff. de iudi. l. non quemadmodum. & j. eo. §. fideiussor.

Consensu. siue etiam ex maleficio vel quasi: vt. ff. eo. l. Græce. §. sed & si ex delicto. Nec. id est non. Ciuili. scilicet tantum. vt pro eo qui fuit cōfessus spe futuræ numeracionis: vt. j. titu. prox. habet tamen eādem exceptionē quam reus: vt. C. de non nume. pecul. pe. in fi. & l. tam mandatori. Et sic nota ciuili tantum obligati omni accedere fideiussorem: vt hic & dicitur. & ff. eo. l. fideiussor obligari. §. ij.

b) Hoc verū in fideiussore conferuanda propter perfidiam aut cuitandam inter eos: vt ibi dicitur. Quid autē de dote restimenda, vide in l. constate. §. quoniam. ff. de soluti. matr. Ang.

Naturalis. s. vt pro seruo, vt subiicit, & ff. eo. l. fideiussor obligari. §. fideiussor accipi. ergo quantū ad dationem fideiussoris nō interest, sed quo ad alia multa interest, scilicet inter ciuilem & naturālē obligationem: vt. ff. de consti. pecul. l. j. debitum. & l. quōd si maritus. §. si quis autem. Accursius.

gatur, sed etiam heredem relinquit obligatum.

Fideiussor potest adhiberi etiā pro futura obligatione. Aret.

Fideiussor & procedere obligacionem, & sequi potest.

Si plures sint fideiussores pro eodē interuenientes, in solidū tenentur singuli: diui tamē Hadriani beneficio, si omnes litis contestatæ tēpore soluēdo existant, in viriles scinditur debitum. quod si vnus fideiussorum neglecto diui Hadriani beneficio solidum debitum exoluerit, frustra à confideiussoribus viriles repetere nitetur: sed ei cum principali debitore experiendum est.

Si plures sint fideiussores, quotquot erunt numero, singuli in solidum tenentur. Itaque liberum est creditori, à quo velit solidum petere. Sed ex epistola diui Hadriani compellitur creditor à singulis, qui modò soluendo sunt litis contestatæ tempore,

obligatū: & huius ratio est, quia ex contractu eius tenentur heredes. Relinquit obligatum. siue hoc dictū sit, siue non. & idem in omni obligatione ex contractu vel quasi in ipsa re principalis: vt hic, & ff. de act. & oblig. lex contractibus. Sed quid si ad pœnā furti obligatus est, vel alia actione vel obligatione, quæ vō transit ad heredes? Respon. nō puto teneri ex hoc casu heredem, quasi naturam mutet hoc casu stipulatio: vt arg. ff. si quis cau. l. si eum. §. qui iniuriarum, & j. de actio. §. fuerat autem. & facit ad hunc. ff. eod. l. iij. §. si.

Fideiussor. CASVS. Pone q' aliquis ita fideiussit pro Titio, Fideiubeo p Titio in id qd sibi credes, vel in id qd sibi creditisti: valētne talis fideiussio? Rñ. q' sic. & hoc est qd in istis duob. §. dicit. Frac. q' Fideiussor & procedere. puta, fideiubeo in id quod sibi credes, vel creditisti, vel credis. Nam in tribus temporibus potest accipi, vt hic & ff. de v'sufru. earum re. qua: v'su con. l. quoniam. §. si.

si plures. CASVS. Pone q' pro quodā debitore penes suū creditore quatuor fideiussorē. nūquid isti plures fideiussores tenentur in solidū? Respon. Iust. q' sic: & liberū est creditori à quo petat, si velit exigere solidū, de rigore iuris primitiuū: sed postea inuēta fuit epistola diui Hadriani, in qua cauetur, q' inter oēs fideiussores q' sunt soluēdo tēpore litis contestatæ, diuidatur obligatio. sed si tēpore litis contestatæ vnus inueniat nō soluēdo, cæteros onerat. Sed pone, cū quatuor sunt fideiussores, q' vnus cōuētus à creditore, solidū soluerit: quid iuris in isto casu? Respon. Iust. q' si p'cipalis debitor nō sit soluēdo, hoc erit suū detrimētū, & sibi debet imputare quare totū soluit: quia potuisset se inuuisse epistola diui Hadriani. h. d. Franc.

Tenenur. idē est in pluribus mādantibus, vel iubētibz: vt. ff. qd iustu. l. h. Sed videtur iure nouo q' pro parte sua tantū quilibet teneat ipso iure: vt iā nō sit necessaria epist. de qua subiicit' hic: nisi expresse in solidū pmittat. & sic videtur corrigi qd hic dicitur: vt in auct. de duo. reis. §. j. col. vij. Vel verius (vt puto) dicta auct. loquitur in pluribus reis debēdi: in quibus etiā iure veteri videt' fuisse cautū vt pro partibus teneatur: vt. ff. de duob. reis. l. reos. At secus sit in fideiussoribus, quorū quilibet tenetur in solidū, vt ipse reus pro quo intercedit. & ita habebit locū epistola hodie vt olim. ADDITIO. Et ita cōmuniter approbatur. Adhibentur enim isti pro securitate: vt. s. e. in princ. secus in duobus reis: ideo & c. Ioan. Fab. & Angel.

Ex epistola diui Hadriani. Quod etiā dēctō cōprehensum fuisse Paul' indica t lib. j. sent. Hoc bñficiū oib' accessioib. dat. l. vlt. C. de cōst. pec. cuius legis extrema ratio sic restitueda est, & quidē enim diuisionis species actionis: vt apparet ex l. fideiuss. D. de fed. tut. Cuiac.

Ex epistola. Sed vbi est hæc epistola? Respondet, non habemus

Cui. obligationi. Adeo. i. in tantum. Pro seruo. qui seruus seruus est: de iure naturali tenetur liter nequit obligari. de iure naturali tenetur liter nequit obligari. di. indebiti. l. si id quod. & s. de libe. §. j. & s. de inuti. stip. §. itē inutilis. & huic naturali accedit hic fideiussor. At ipse seruus fideiubere non potest: vt. ff. eo. l. seruus in scio. & l. seq.

Obligetur. fideiussor qui pro eo intercedit. Dominus. nō idē ecōtra vt dñs seruo possit fideiussorē dare. Est et ratio: quia talis fideiussor obligado se seruo, p cōsequens dño obligatur. Itē pro eodē, l. dño obligatur: quod esse nō potest, vt idē pro eodē & apud eundē possit obligari: vt. ff. eo. l. si q's pro eo. §. j. & l. Vranus. & ff. ad Velleian. l. tutor. Ac.

Fideiussor. CASVS. Si aliquis pro debitore aliquo fideiubeat: nō solū ipse est obligat' quādiu viuit, sed etiā si decesserit, reliquit heredes obligatū: & huius ratio est, quia ex contractu eius tenentur heredes.

Hoc verū intellige quādo simpliciter pro tali actione vel delicto fideiubet: scus si pœnā vel certam summan licet p delicto promiserit, vel pro eo quā iam erat cōdenat': quia contra heredem transit nisi sub conditione pro mississet: vt Io. Fab. & Ange. hic.

eam scriptam: multotiens tamen de ea mentionem facit lex, vt hic & C. de constitu. pecun. l. f. n. p. & ff. eod. l. inter fideiussores. & leg. sequen.

Exceptio diuisionis fallit in quibusque casibus.

a Partes. Hæc tamen epistola fallit in quinque casibus: vt in fideiussoribus tutorum, qui non implorant beneficium, licet tutores implorent: vt ff. rem pup. l. al. fore. l. fin. & ff. de tu. & rat. dist. l. j. §. nunc tractemus. Item fallit in fideiussore fideiussoris: vt ff. eo. l. si plures. §. fin. Item fallit quando cæri fideiussores soluendo nō sunt tēpore litis cōte statæ: vt infra subiicit statim. Item fallit quando eiusdem summæ sunt fideiussores, sed non pro eodem debitore: vt ff. e. l. si à Titio. Item & quando deficiantur: vt ff. eod. l. si dubitet. §. ita. Sed nūquid hæc exceptio epistolæ est peremptoria vel dilatoria? Videtur peremptoria: quia prorsus perimit id in quo opponitur. Item ecōtra videtur dilatoria: quia ante litē contestatam opponi debet, vt hic: quare videtur dilatoria: vt C. de probal. exceptionē. Sed dico eā quasi anomala, cum nec peremptoria prorsus imitetur, quæ vī que ad sententiā opponuntur: nec dilatoria, quæ tantum differunt: vt infra de exceptio. §. hæc exempli. & C. senten. rescin. non poss. l. peremptoria. ⁴ sed quid si soluit, nunquid repetet quasi sit fauorabilis exceptio? Videtur quod sic: vt in Velleiano: vt ff. de condic. indeb. l. qui exceptionem. & ff. eod. l. si contendat. Sed contradicō: quia non inuenio quod sit sic fauorabilis. & quia suum recipit: vt ff. de condic. indeb. l. repetitio.

Exceptio epistolæ Hadriani est anomala.

b Onerat. arg. contra ff. ad. l. R. hod. de iact. l. j. §. si quis. Accursius. **A D D I T I O.** So. ibi non erat fideiussor obligatus nisi p. sua parte. **c** si is, scilicet reus. **d** Iuuari. facit ff. eo. l. vt fideiussor. **[Fideiussores.]** C A S V S. Quæsiui à Iustini. vt rum fideiussores ita possint obligari, quod plus debeant, quam debeat debitor principalis: Et respon. Iusti. quod nō, Obligatio enim fideiussoria accessoria est principali obligationi. Plus enim non debet esse in accessione, quam in principali obligatione: sed ecōuerso bene potest esse. Si enim principalis debitor obligatur in decē, bene potest fideiussor obligari in. v. quod fideiussor obligatur in. xx. hoc esse non potest. In versiculo, Item si ille: casus est talis: Supra dixi quod in maiori quantitate non potest teneri fideiussor, quam debitor principalis. Idem dico in tempore, non enim potest esse q̄ fideiussor teneatur pure, quādo principalis debitor sub conditione obligatur: quia sic in pl^o teneretur fideiussor, quā debitor principalis: quia plus intelligitur non solum in quantitate, sed etiam in tempore minus & plus intelligitur. ecōuerso autem non potest obligari pure, hoc dicit. **e** Obligatur. Sed nunquid in idipsum in quo reus tenetur, saltem remanet obligatus, quando in plus fideiussor? Quidam dicūt quod sic: pro quibus est hoc generale, Vtile per inutile non vitiatur: vt ff. eo. l. si à reo. §. j. & C. de don. l. si quis argentū. §. sed in his omnibus. Nos contra, scilicet quod in nihilo teneatur: & est pro nobis. ff. eo. l. Græcē. §. illud. **A D D I T I O.** Collige ex glo. duas opiniones. Prima, quod vbi fideiussor fideiuber: in plus quā reus principalis debet, obligatur pro occurrente quantitate. & pro hac sententiā allegatur primo. l. si à reo. ff. e. l. ha. & tenus. in ff. de consti. pecun. l. rogatus. in ff. manda. allegatur vulgaris regula: Qui vtile per inutile vitiari non debet, regula iuris. vtil. lib. vj. Christoph. **f** Nec plus. contra hanc regulam est. s. de rerum diui. §. si tamen re alienam. Item ff. de contrahen. emp. l. si in empione. in prin. ibi, nec refert. Item ff. de solut. l. qui res. §. mihi decem. & §. qui stipulatur. & §. mihi Romæ. Sed his omnibus da generalem solutionem; vt sic exponas hanc literam, non plus esse potest in accessione & c. id est in accessoria obligatione, secundum Iōannem. Item contra. ff. de iudi.

leg. non querit admodū. Solum ibi non est plus: quia licet fideiubeat ante reum, non tamen plus tenetur: tē contra. s. eodem. j. versicu. at nec. Sed ibi non est plus eo modo quo dicitur plus. Dicitur enim plus quatuor * modis, quorum nullus est ibi: vt infra de actio. §. plus autem. Accur. **A D D I T I O.** Et est ratio: quia in dicitur quatuor

* An autem his quatuor modis cōtingat in amplius fideiussorem atque reum obligari: vide hic per Iō. Plat.

Item si ille purē promiserit, fideiussor sub conditione promittere potest: contra verō nō potest. Non solum autem in quantitate, sed etiam in tempore minus aut plus intelligitur. Plus est enim i statim aliquid dare, minus est post tempus dare.

Fideiussor soluens pro reo, habet contra eum mandati actionem. Aretinus.

Si quid autē fideiussor pro reo soluerit, * eius recuperandi causa habet cum eo mandati iudiciū. ¹ Græcē etiam fideiussor ita accipitur, τῷ ἐμὶ πῖσι κελύω, λέγω, βίλω, siue βύλωμαι. sed si & φημι dixerit: pro eo erit ac si dixerit λέγω.

Solennitas intrinseca interne nisse presumitur, quādo scripturæ verba apta sūt illā cōprehendere.

In stipulationibus fideiussorum sciendum est hoc generaliter accipi: vt quodcunque scriptum sit quasi actū, videatur etiā actum. ² Ideoq; cōstat, si quis scripserit se

rem, est obligatio mandati, quæ est bonæ fidei. Franc. **k** soluerit. siue per iudicem. siue non: vt ff. mandati. l. idemque. §. fideiussores. Sed etiam in casibus quatuor, antequam soluat, agit mandati: vt si hoc dictum sit, vt ad tempus teneatur: item si fuerit cōdemnatus: item si cepit bona sua dissipare reus: item si diu stetit fideiussor in obligatione: vt C. mand. l. si pro ea. & ff. manda. l. Lucius. ³ aliās non agit antequam soluat, sed soluere debet: vt ff. de condic. indeb. l. indebitam. Sed etiam in his casibus nullo modo agit, vt si pro inuito, ad donandi animo, aut in rem suam fideiussor: vt ff. mand. l. si remunerandi. §. si passus. & l. si pro te presente. Item si hoc actum sit, vt non agam: vt ff. manda. l. si remunerandi. §. Marcellus. Item si mandatum non sit obligatorium: vt j. mandati. §. illud. Item & si fideiussor non opposuit exceptionem, quam debuit opponere: vt ff. manda. l. si fideiussor. Accursius.

Fideiussor in quatuor casibus agit antequam soluerit: b) intelligit de arbitrio iudicis: seu cuiusdā communiem opij & nō, quia debuit stetit in obligatione: nec sufficeret quod stetit in pmissiōne tantū vel fideiussione. Et alio casu adde aditā glo. vt per Angel. hic.

l Mandati iudicium. i. actionem, si intercessit mandati, vel etiam eo presente fideiussor: vt ff. manda. l. qui fide. & l. ex mandato. **m** Græcē. Facit ff. eo. l. Græcē. j. respon. & infra quibus modis tolli obligatio. §. j. versiculo, sed & Græcē, & supra de verbo. obliga. §. j. vtrum autem. Accursius. **A D D I T I O.** Græcum quod in textu habetur, sic exponitur. τῷ ἐμὶ πῖσι κελύω & c. τῷ ἐμὶ, mea p̄sisti, fide: κελύω, iubeo: lego, dico. Quid autē hic significet iubeo, nemo vel paulo humanior ignorat: deinde sequitur r̄helo, id est volo: siue βύλωμαι, id est cum destinatiōe quadā animi volo. sed & si dixerit phemi, id est aio, promitto, pro eo erit ac si dixerit lego, id est dico.

[In stipulationibus fideiussorum.] C A S V S. Stipulatio autem fideiussor. potest esse cauta, & non cauta. si autē cauta non sit, vt si instrumentum dicat quod ipse promiserit creditori interroganti: nihilominus omnia præsumuntur: sollemniter acta, quali interrogatio promissionem præcessisset. hoc dicit vī que ad finem. Franc.

n etiam actum, quasi dicat, si ita dicit scriptura, ac si vere ita fuisset factum, quod forte fuit vel non fuit actum; certe præsumitur pro scriptura, vt sic videatur actum: & hæc scriptura priuata dicit enim si quis se & c. & ex causa: vnde incontinenti præiudicat, nisi contra probetur: vt ff. de non nume. pe. l. generaliter. Et facit ad hunc. §. ff. de verb. oblig. leg. sciendum. & C. de contrahen. stipu. leg. j. & §. titu. j. §. si scriptum. In scriptura autem publica constat ei standum multo magis, nisi contra probetur: vt C. de probal. leg. cum precibus. & in authen. de fide instrumē. §. si vero moriantur. in princ. §. col. vj. ⁴ Item nota hic præsumi omnia sollemniter acta, quod probant prædictæ leges. Accursius.

a) No. secū dum Angel. hic, quod falsitas in r̄u.

a) Tu dic quod i etiam vique ad sententiam potest opponi: vt not. glo. in l. fideiussor. C. eo. an autem post sententiam, vide Ange. hic.

^a Sollemniter. id est etiam interrogationem factam fuisse, quam necesse est præcedere: vt supra de verborum obligat. in princip. & C. de contrahen. & commit. stipul. l. j.

^b Acta. sed contra ff. de Publi. in rem actio. l. quæcunque. §. fina. Solu. ibi sunt extrinsecæ sollemnitates de tutore & iudice, qui debent adesse cum pupillus vendit. At hic actus promissionis nullus est sine actu interrogationis. Unde ex quo dixi, fidei iubeo vel promitto, intelligitur interrogatio facta esse qua si pars promissionis & sic non est extrinsecæ sollemnitas, cum sit pars stipulationis.

DE LITERARVM OBLIGATIONIBUS.
Ista Rub. continetur ad præcedentia. Quia supra visum est de obligationibus que contrahuntur ex verbis: ideo nunc ponit de his que contrahuntur. literis. Aretinus.

de literarum. obligationibus nullo in loco fit mentio in Pandectis sed de aliis tribus dicitur. l. Græcæ §. j. D. de fideiuss. l. j. de nouat. l. §. j. obligamur de oblig. & act. fuit enim olim perpetua exceptio non numeratæ pecuniæ, nulla igitur literarum obligatio. imp. eam exceptionem temporariam fecerunt, atque ita induxerunt obligationem literarum. Cuiacius.

Lim scriptura. Torus iste tit. dividitur in duas partes. Primò ponit qualiter olim scriptura obligabat, & eius correctionem & noui statutum. Secundò ponit intra quatum tēpus olim & hodie potest opponi exceptio non numeratæ pecuniæ. Secunda ibi, **Multum.** CASVS. Quæstio à domino Iustini. quid esset obligatio literarum. Et respon. dicens, qd oblig. literarum est illa, quæ neque constat re, neque verbo, neque cōsensu: sed literis sive scriptura. Ista obligatio literarum fiebat olim cum quadam sollemnitate, quæ hodie non habemus. Obligatio tamen ista inefficax est, quam diu ei potest opponi exceptio non numeratæ pecuniæ, scilicet olim vsque ad quinquennium: sed hodie intra biennium. Ex ista autē obligatione nascitur actio, quæ vocatur condictio ex lege, scilicet tunc quando nō habet locū exceptio non numeratæ pecuniæ, cum non sit verborum obligatio, si enim esset verborum oblig. nō haberet locū tit. iste, sed ad præcedentes titu. esset recurrendum. Ad intellectu tamen tā text. quā glo. istius. §. sciendū est, quod si aliquis confiteatur in iudicio se debere aliquid alicui, tūc valet ista confessio, etiam si sine causa cōfiteatur, cum auctoritas iudicis sive iudicij vicē causæ suppleat: vt ff. de inter. act. l. j. & .iij. si autem extra iudicium facta sit confessio: aut est facta sine causa, & tunc non valet. aut cū causa, & tūc distinguitur: quia aut apponitur causa mutui, & tunc in odium feneratorum poterit opponi exceptio non numeratæ pecuniæ. Aut apponitur causa dotis, & tunc intra mensem vel annum poterit opponi exceptio non numeratæ pecuniæ. Si autem ex alia causa cōfiteatur se debere, veluti causa emp. similiter in continentem præsumitur causa vera, & sic cōfiteenti præiudicat. Item queritur, cū quis cōfiteatur in scriptura se debere quare nō statim scripturæ præcisè, sed potest opponi cōtra eam exceptio non numeratæ pecuniæ. Dicitur quod multū refert, vtrū in scriptura ista cōtineatur sic. Noueritis M. in nostra præsentia cōstitutū confessum fuisse se debere tali causa mutui. c. Hæc enim scriptura nō dicit pecuniā sibi numeratam fuisse, sed cōfessum fuisse debere tali: quod forsitan spe futuræ numerationis fecit, quæ forsitan nō fuit subsecuta: & propterea cōtra talem scripturā bene potest opponi exceptio non numeratæ pecuniæ. nec sequitur quod de necessitate tali situr scripturæ, vnde test. subtiliter indagati liquere. Si autē ita contineatur in scriptura. Noueritis quod talis in præsentia nostra cōstitutus numeratū vel numerari fecit tali c. hic fit mētio præcisè in scriptura: de numeratione facta. ideo scripturæ stare oportet, quia non potest huiusmodi literis excep. nō numeratæ pecuniæ. opponi. Itē scire debes, quod propter tres gradus existentes in scriptura, scilicet scripturæ, stipulationis, & iuramentū: dicit quidā quod tres sunt excep. rēspōdentes istis .iij. gradibus. Aut enim cōfiteatur quis se debere aliquid in sola scriptura, s. sine stipulatione & iuramento: & cōtra istā scripturā habet locum excep. nō numeratæ pecuniæ. aut in scriptura in qua continetur stipulatio: & contra istā opponitur excep. in factum. Aut in scriptura in qua continetur iuramentū, & contra istam opponitur exceptio doli. Alij dicūt, quod excep. nō numeratæ pecuniæ nō est exceptio specialis, sed generalis cum qua concurrat excep. doli specialis. sed quia exceptio doli non habet locum cōtra patrem vel patronum: ideo adinuenta fuit excep. in factum, quæ poterit opponi contra scripturas in tali casu.

fideiussisse: videri omnia sollemniter acta.

TITVLVS XXII. DE LITERARVM OBLIGATIONIBUS.

Qui se mutuum accepisse numerationis futuræ spe, in scriptis confessus fuerit, ni intra biennij spatium non numeratæ pecuniæ exceptionem obiecerit, postea literis effectualiter obligatur

Multi autē dicunt, quod si debitor ante biennium except. non numeratæ pecuniæ opponat, & arret creditorem ad probandū pecuniam fuisse numeratam, post biennium etiam poterit ipsam opponere, sed nō cum tanto effectu: quia tunc necesse habebit probare pecuniam non fuisse numeratam. hoc dicit. Fran. de Aret.

Lim scriptura fiebat obligatio, quæ nominibus fieri dicebatur: quæ nomina hodie nō sunt in vsu. Planè si quis debere se scripserit, quod sibi numeratū non est: de pecunia minimè numerata post multum temporis exceptionem opponere non potest. hoc enim sapissime constitutū est. Sic fit vt & hodie dū queri nō potest, scriptura

^c Scriptura. id est sollemnitate quadam scripta, quæ per quædam nomina specialia fiebat, vt subicit.

^d Plane. licet dicta verba in vsu esse desierint: plane &c.

^e Si quis. scilicet homo priuatus. Idem est & si fiat per alium, dummodo per publicam personam: vt C. de proba. l. instrumenta. arg. tamencōtra. ff. de pig. l. fideiussor. §. j. Sed ibi in scribentis præiudicium creditur.

A D D I T I O. Not. regulariter scripturam priuatam non facere fidem. Fallit quando hæc scriptura aliquid continet contra scribentē quia nō est verisimile alicquem scribere contra se quod veritatis nō innatur: arg. leg. exemplo. cum ibi nō. C. de proba. Fallit secundo si talis scriptura priuata habet subscriptionē triū testium fide dignorum. auth. si quis vult cautè deponere. C. qui pot. in pig. hab. Christ. f. Debere. scilicet ex causa mutui, & sine stipulatione. hæc enim verba nō sunt apta ad stipulationem: vt ff. de verb. obl. §. j. Si autem sine causa, nō præiudicat: vt ff. de proba. l. cum de debito. in fi. Quid si stipulatio interuenit: Respon. & tūc habet locum effectus huius tit. nā exceptionem in factum potest opponere: vt C. eo. de nō numeratæ pecuniæ. l. cum vltra. & hoc si spe futuræ numerationis: aliā si tanquā iam esset debitum, cum non esset, scilicet cōfiteatur, videtur donare aliā, id est si non vult donare: sed quia credit se ei debere, non valet stipulatio: quia obicitur exceptio: vt ff. de re. in. l. cuius. & ff. de excep. do. l. ij. §. ij. Et not. cautè hic, quod per verba præsentis temporis fit hæc obligatio. vt per hæc, Scribo me debere: vel, Confiteor me debere, vt hic dicitur: & sic est contra opinionem nostrā, qua dicimus obligationem literarum debere fieri per verba futuri temporis tantum: vt C. de post. ul. l. si sub specie. vt, Scribo me daturū tibi. x. ex causa mutui. ad instar stipulationis quæ per verba futuri temporis tantū fit: vt ff. de verb. obl. l. stipulationū. j. §. stipulatio. Sed certe nec hic dico quod per hæc verba nascatur nunc & vt nūc, sed quæsi etiam prius nata sit, si cōfiteor per verba præsentis vel præteriti temporis. & fa. C. de epis. aud. l. si præsens. & C. de nō nupt. l. in contractibus. in prin. Vel apertius, non faciunt hæc verba vt obliger, sed vt obligatus præsumat: licet habeam* exceptionem. Vel verus, licet apponā verba præsentis vel præteriti tēporis, tamen semper intelliguntur futura. Quid enim prodest dicere, Cōfiteor me accepisse. x. vel debere. x. ex causa mutui, & hoc scribam, nisi intelligatur, & ideo reddā: Item quid si dicam: Recepi ab illo. x. ex causa mutui, & hoc scribam: Respon. quidam non teneant, propter supradictam rationem: quia per verba futuri temporis debet fieri. Sed certe fatis puto quod præsumat obligatus, sicut & cum scribo me debere: vt hic. nec enim verbis, imò rebus legem imponimus: vt C. cōmu. de leg. l. ij. Vel dic quod ibi intelligitur futurum, vt prædixi.

Stipulatio tantū fit per verba futuri temporis

^g Scripserit. id est scriptura confessus fuerit.

^h Numeratum non est. aliā enim si numeratū esset, nō literis, sed re obligatus esset: vt §. quib. mod. re contrahitur oblig. rēspōn.

ⁱ Multum. hoc exponitur. j. proxi.

^k Exceptionem. scilicet non numeratæ pecuniæ: quæ potest proponi siue petat actor, siue non: vt arg. C. eo. de nō numeratæ pecuniæ. l. si qua. §. & in scriptis secūdum quosdam: vt in auth. de tem. non sol. pe. super dote. §. j. col. vij. Vel forte illud speciale in dote. Primū tamen secundum Ioannem verius est. Accur. **A D D I T I O.** Et hoc verum, ibi non prouocatus opposuit. Et est ratio, quia tunc obtinet vicem actoris, aliā secus. Angel.

* Hæc glo. Por nō placet tūc hic videto.

Obligatio fit tantū per verba futuri temporis. Lex est imponenda rebus.

^l Constitutum est, à multis Imperatoribus, qui fecerunt leges tales. C. eo. per totum vsque ad l. generaliter. nam postea Iustin. sunt.

^m Hodie. sic loquitur quasi supradicta loquantur ante tēpora Iustiniani: & nunc subiicit quod hodie sit idem. Vel dicit hodie, id est post quā cucurrit hoc tempus, scilicet quinquennium olim, hodie biennium: vt j. proxi. & secundum hoc non debet esse & intextu. Accur. **Dum queri nō potest.** dum querimoniam proponere non potest de excep. non numeratæ pecuniæ, quia ex quo cucurrit tempus, obligabitur per scripturam ad dandam pecuniam non numeratam.

ⁿ Scriptura. id est per scripturam. Sed certe videtur nemiñem scriptura vel literis obligari, sed intellectu qui ex literis percipitur & ver-

menti, ite sollemnitas vel error scribitur s. possunt probari per testes. Item i. simulatio: ne dōmodo contractus fuerit sine scriptis celebratus, licet i. scriptis redactus fuerit: aliā si in scriptis sit celebratur: nō reprobat nisi per contrariam scripturam. De qua materia vide §. item. i. §. item verborum. Ang. §. Sic etiam præsumitur p. sententia iudicis, qd sit sollemniter lata: vide tamē de hoc in cap. quoniam extra in glo. si. extra de proba & i. ca. si. cut nobis in glof. super ver. exprimat. post med. extra de re iudi. §. Sic. C. de nō numeratæ pecuniæ.

& verbis. ff. de act. & oblig. l. non figura. quod quidam concedunt. Sed certe vtrunque facit ad obligationem, & ipsa figura literarum, & consensus quem exprimitur: & quod d. d. leg. dicitur non figuram, scilicet sola. Item nunquid & per contrariam scripturam obligatio civilis nata poterit tolli, vt si creditor sic scribat, Confiteor me non numerasse: vel te confesum non fuisse: vel illum soluisse: Respon. sic. vt. ff. de regu. iur. l. nihil tam naturale est. Accursus.

Literarum obligatio tolli potest per contrariam scripturam.

Obligetur. scilicet civili & naturaliter post biennium, quasi biennium pariat naturalem obligationem: nam ante erat civilis tantum, non naturalis, cum nihil numeratum fuerat. Item si civilis non esset, frustra diceretur habere locum exceptio. Di- cimus ergo quod sola civilis sit ante biennium.

¶ Cetero. cu. hoc tex. glo. j ante me. ibi, & hoc est verum. in c. vlt. extra de solu.

Exceptio non numeratae pecuniae etiam post biennium potest opponi.

Iuramentum est species probationis.

sed post biennium naturalis adicitur. Vel quod est verius, non adicitur, sed prima civilis incipit habere vim naturalis & civilis. nam & stipulatio est de iure civilis, habet tamen effectum natura-

lis obligationis & civilis. nam civilis per se non valet ad exigendum, vt dixim⁹ supra de obliga. s. j. item sic est in re iudicata. Adhuc tamē dicunt quidam, vt Io. & Hug. quod si vult post biennium exceptionem opponere, & probare sibi non numeratam pecuniam, quod admittitur, sed ante biennium probat creditor: vt. C. eo. de non nume. pecu. l. si ex cautione, quod certe est æquum. & ita biennium hoc solum operatur quod probationis convertatur onus. & etiā pro his facit qd aliā dicitur, quod non sunt illicitæ exactiones: vt. ff. de offic. præsid. l. illicitas. Sed certe aliter de iure videtur, scilicet vt nullo modo admittatur etiam probans. nam sacramentum non potest deferre, quod est species probationis: vt. C. eo. l. in contractibus. §. illo. & C. de iure delib. l. si. licentia. Sed certe satis credo primum verū & æquum. Nec obstat quod de iuramento dixi: quia ex parte illius. l. in contractibus. non habet iuramentum vim probationis, si non vult aduersarius: vt. C. de reb. cre. & iure iur. l. generaliter. §. si autem

ADDITIONE. Ex hac glo. collige quod ille qui opponit exceptionem non nume. pec. ante biennium, non tenetur probare fundamentum suæ exceptionis, hoc est pecuniam non fuisse numeratam: imò agens tenetur probare illam fuisse numeratam, Christoph. **Conditio.** l. ex illa. l. C. de non nume. pecu. l. in contractibus. **Verborum obligatione.** id est stipulatione, quæ verbis fit. nam tunc titulus iste cessat, & habet locum. s. de verb. obliga. quando accipit: vel habet locum exceptio in factum: vt. C. eo. tit. de non nume. pecu. l. cum vltra. quando non accipit.

[Multum autem.] CASVS. Quia. s. dixit Iusti. q. exceptio non nume. pec. post multum tempus opponi non poterat: ideo hic exponit quid est multum tempus, dicens quod hoc tempus erat olim vsque ad quinquennium. sed ne creditores suis pecuniis defraudarentur propter longū tempus, intra quod olim potuit opponi exceptio non nume. pe. ideo illud tempus per constitutionem Imperatoris vsque ad biennium est coartatum, ita quod intra biennium possit illa exceptio opponi cum effectu: post biennium vero non cum effectu: sed cum oneret creditorem ad probandum pecuniam fuisse numeratam, poterit etiam post biennium probare hoc: vt. s. dictum est. h. d. vsque ad finem ritu. Franc.

Multum qui quinquennium, & diu decennium comprehendit. * Dic quod e multum aut modicum iudicatur secundum materiam subiectam vel hoc moderatur arbitrio iudicis. Aeg. Ferr.

Multum. quia post multum tempus exceptionem proponere non potest: vt. s. modo dixi. quid sit multum, exponit hic. Et not. multū⁹ pro quinquennio ponitur, sed diu pro decennio ponitur: vt. ff. qui & a qui. l. si cum fideicommissaria. §. Aristo. **Constitutionibus.** quas non habemus. **Sed ne creditores.** non solum isti, sed veri. **Suis pecuniis.** subaudi, etiam. Nam occasione huiusmodi si daretur longum tempus, etiam veri debitores interdum talia opponerent: & ita occasione liciti committeretur illicitum: quod esse non debet: imò etiam licitum coartatur vt vitetur illicitum: vt hic, & in authen. de eccl. re. immo. aliena. in prin. colla. v. **Per constitutionem.** vt. C. de non nume. pecu. l. in contractibus. **Vltra biennij metas.** sic. C. de omni agro deserto. l. q. agros. li. xj. **Minime extendatur.** & hoc in causa mutui. si vero ex alia causa confiteatur in scriptis, veluti emptionis, vel simili: incontinenti

præiudicat sibi: nec potest contra probari, nisi per aliam scripturam vt. C. de non nume. pecu. l. generaliter. Itē hoc in debitore confitente: sed in creditore confitente sibi solum, xxx. dies statuuntur, nisi in casibus vbi incontinenti præiudicatur: vt. C. de non nume. pecu. l. in contractibus. §. super certis. & §. sed quoniam.

itari oportet: in stipulationibus vero ea sola quæ ex conventionione partium expressim stipulationi adiecta sunt.

Onsensus sunt obligationes in emptionibus, venditionibus, locationibus, cōductionibus, societatibus, mādatibus. Ideo autem istis modis obligatio dicitur consensu contracti, quia neque scriptura, neque præsentia omnimodo opus est. at nec dari quicquam necesse est vt substantiam capiat obligatio: sed sufficit eos qui negotia gerunt, consentire. vnde inter ab-

sententes quoq; talia negotia contrahuntur, veluti per epistolam, hoc, quod obligatio solo consensu contrahitur? Et respon. quod in emptione, venditione, locatione, cōductione, societate, & mandato. Sed quæsi iterum: Domine, quare dicitur his quatuor modis contrahi obligatio consensu? Quia ad hoc quod istis quatuor modis contrahatur obligatio, non est necesse quod partes sint præsentēs, neque quod interueniat scriptura: neque etiam aliquid dari: sed sufficit quod contrahentes consentiant. vnde isti contractus etiam inter abentes contrahi possunt, vel per epistolā, aut per nuncium. h. d. Fran. de Arct.

Consensu. sic. ff. de actio. & oblig. l. consensu. quæ est. l. ij. Accur. **In emptionibus.** vt. ff. de contrahen. emp. l. j. §. fi. & j. tit. j. in prin. **Locationibus.** vt. j. tit. ij. in prin. Accursus. **Societatibus.** vt. j. pro loc. in prin. Sed contra. ff. pro loc. l. iij. j. respon. Sed certe ibi non negatur quin consensu contrahatur societas: vnde non est contra. **Mandatis.** sed nonne in stipulatione consensus debet interuenire: vt. s. de verb. oblig. §. j. vers. sed hæc? & ff. de pact. l. j. §. pe? Respo. ibi expressis verbis debet esse consensus: vt. ff. de verb. oblig. l. j. j. respon. hic autem etiam sine verbis, & inter abentes: vt. j. prox. ibi, inter. præsentēs tantum. & s. de inutil. stipul. §. item verborum. **Neque scriptura.** hic caute nota differentiam quam facit inter hūc titu. & superiores. Nam quod dicit, neque scripturam, in hoc discrepat ab obligatione literarum: vt. s. tit. j. Item in eo quod dicit, neque præsentia, dicit propter verborum obligationem, quæ inter præsentēs fit: vt. s. de inutil. stipul. §. item inutilis. Item in eo quod dicit, non esse necesse quid dari: ideo dicit, vt discrepet ab illa quæ fit: vt. s. qui. mod. re. contrahi. obliga. per totum. **ADDITIONE.** Tu potes dicere secundum Ioan. Fab. quod imò etiam iste text. dicit ad differentiam contractus innominati, qui rei interuenit contrahitur: vt. l. ex placito. C. de re. permu. Angel.

Per epistolam. vt. ff. de rei vind. l. quædam mulier. ad fi. tit. Accur. **Item in his contractibus.** CASVS. Ad intellectum istius. §. scire debet, quod si pulario dicitur stricti iuris. Sed quæritur, quando contractus dicitur stricti iuris? Ad hoc dico generaliter, quod quotienscunque in contractu nihil venit nisi quod inter partes expresse conuenit: tunc ille contractus dicitur stricti iuris. vnde rescripta demanda iudicibus dicuntur tota die esse stricti iuris: eo quod in eis nihil venit. nisi ea de quibus in eis cautum est. & arbitrium dicitur etiam stricti iuris, eo quod in arbitrio nihil venit præter verba expressa in conuentione, siue in compromissione. Hoc prænotato: pota. in isto. §. sic. Dixi Iusti. Domine, vidi. s. differentiam generalem inter hunc titu. & species superiores contrahendi, scilicet inter obligationem quæ fit re, & obligationem verborum, & obligationes literarum. sed domine, pro deo detis aliam differentiam inter obligationem quæ fit ex consensu, & obligationem verborum. Et respon. dicens: Frater, ecce etiam alia differentiam: In obligatione enim quæ fit ex consensu, obligatur hinc & inde alter alteri in his etiam quæ non sunt dicta in conuentione, si ex bono & æquo ea præstari oporteat. In stipulatione autem verborum nihil venit vltra id quod inter partes conuenit. h. d. vsque ad fi. tit. Franc. de Arct.

DE OBLIGATIONIBUS EX CONSENSU.

Supra dictum est de obligationibus quæ verbis & literis contrahuntur: verum quia sunt alie quæ consensu contrahuntur, ideo de his subdit. Christ. Por.

Consensu. Torus iste tit. diuiditur in tres partes. Primò ponit quatuor casib; quibus obligetur ex consensu solo. Secundò, quare in his magis consensu solo, quam in aliis obligatio contrahitur. Tertio ponit effectum huius obligationis, ponendo differentiam inter hūc contractum & stipulationem. Secunda ibi, Ideo autem. Tertia ibi, Item in his. CASVS. Quæsiui à Iustinian. Domine, in quibus exemplis est

Continuatio.

Diuisio.

a) Dic certe idē videtur posse dici in oibus pactis quib; contrahitur obligatio ex consensu: vt. ff. de solu. l. in his. §. imperator & tamen regulariter non requirit scriptura nisi tantum in casibus hic defectis: vt l. pacti. quid bona fide. C. de pactis. & sic videtur quod iste text. sit defectiuus, dic secundū Io. Fab. q. hic contractus obligatioes effectiue: ibi non: vnde hic de obligationibus: effectiue: lo qui intendit Angel.

a. Item in his. fuit superior differentia ad tria genera obligationum: hic autem fit differentia ad stipulationem, vel verborum obligationem. Accursius.

b. Contractibus. qui sunt consensu.

c. Oportet. q. d. hinc inde contrahitur obligatio etiam in his que non sunt dicta. nam veniunt vsura post mora: vt. ff. de act. empt. l. Iulianus. §. ex vendito. Idem est & in omnibus bonæ fidei iudiciis: licet nõ ex contractu sed quasi nascantur: vt. j. de actio. §. in bonæ fidei. Accur.

d. Alius stipulatur. q. d. necesse est quod omnia deducantur in stipulationem. nam aliis nihil venit in talem obligationem. * vt. ff. de negotiis. l. si pupilli. in fi. & l. quia tantundem. Accursius.

† Ratio differentie est, quia in stipulatione. presunt presentes, & imputatur eis si quid omiserint quid i re coram sit. hæc autem obligatio fit etiam inter absentes, ideo lex prouiderit ipsi, vt ex bono & æquo eis succurratur. Aegi. Per. † Ti. de contra. emp. & ven. ff. cor. respondet huic, & de mandatis. vt. §. tit. i. in princ. per. & cõ. ideo de his tractaturus incipit de emptione & venditione. Christoph. Por.

DE EMPTIONE & VENDITIONE.

Supra dictum est de obligationibus que consensu contrahuntur. Verum quia ille consistunt aut in emptionibus & venditionibus, aut locacionibus & conductio-nibus, vel societatibus, vel

DE EMPTIONE & VENDITIONE.

Supra dictum est de obligationibus que consensu contrahuntur. Verum quia ille consistunt aut in emptionibus & venditionibus, aut locacionibus & conductio-nibus, vel societatibus, vel huic, & de mandatis. vt. §. tit. i. in princ. per. & cõ. ideo de his tractaturus incipit de emptione & venditione. Christoph. Por.

¶ Totus iste titulus diuiditur in quinque partes. Primo, quando emptio & venditio contrahatur, & quando ab ea possit recedi. Secundo, quod pretium debet interuenire. Tertio, quando emptio est perfecta, ad quem spectat periculum rei venditæ. Quarto, an sub conditione possit emptio celebrari. Quinto, quibus casibus emptio esse non possit. Secunda ibi, Pretium autem. Tertia ibi, Cum autem. Quarta ibi, Emptio ram sub conditione. Quinta ibi, loca sacra. CASVS. Quæsiui à Iustiano, qualiter contrahitur emptio & venditio? Et respondet dicens, quod emptio & venditio contrahitur solo consensu, quam cito fuerit de pretio conuentum: licet non fuerit arrha data, neque pretium, neque aliquid loco pretij. & hæc obtinent ex natura emptionis & venditionis que fiunt sine scriptura. In huiusmodi enim emptionibus & venditionibus nihil à nobis innouatum est. Franc.

¶ Contrahitur. hic no. tribus modis perfici emptionem. Vno modo scilicet ex quo non possunt discedere contrahentes: vt. C. de act. & oblig. l. si ab iniurio. secundum quem modum etiam conditionalis emptio est perfecta. Secundo modo, quando est pura: & tunc incipit periculum rei ad emptorem pertinere: vt. ff. de peri. & commo. rei vend. l. necessario. in prin. & ita contrahitur hic siue perficitur. Tertio, quando res traditur, dicitur plus perfici adhuc, siue impleri: vt. ff. de act. empt. l. si quis rem alienam. ADDITIO. Et istam inducit Ioan. Fab. ad decisionem quæstionis, an & quando ex consuetudine domino vel proximo per rei vindi. ius aliquod quæsitum esse censeatur. Angelus.

f. simul acque. id est statim postquam: vt. §. de rerum diuisione. §. ferè. Accursius.

g. Numeratum. nec aliquid datum loco pretij: vt. §. tit. j. in princ.

h. Arrha. vt. ff. eo. de contrahen. empt. l. quod sæpe. in prin.

i. Emptionis & venditionis contractus. non autè est de substantia contractus sine scriptura. i. sine solennitate scripturæ.

k. Venditionibus. i. que sunt sine scriptura.

In his autem. CASVS. Domine, supra dictum est quod si fiat emptio & venditio sine scriptis, solo consensu perficitur. sed quid erit de emptio. & ven. quæ scriptura conficitur? Et respondet dicens quod aliter non valet talis emptio & venditio, nec est perfecta, nisi instrumenta ab omni vituperio munda, manu alterius contrahentium fuerint conscripta: vel si ab aliis sint scripta, oportet quod illa à contrahentibus sint subscripta: & si fiant per tabellionem, oportet quod illa scripta sint à patribus subscripta & approbata, vt accipiant complementum. Donec enim aliquid deest huiusmodi scripturæ, pœnitentiæ locus est tam emptori quam venditori sine aliqua pœna. & hoc verum est si non fuerit arrha data, siue in scriptis, siue sine scriptis celebrata fuerit emptio: quia tunc emptor à contractu recedere potest: perdit tamen arrhas quas

dedit. Si autem venditor qui arrhas recepit, à contractu recedere velit, poterit: sed restituet arrhas duplicatas ipsi emptori, etiam si super arrhis nihil inter contrahentes actum fuerit. hoc dicit. Quæri potest hic. si tabellio scripturam suam super contractu empt. & vendi. fecerit, & eam per annum vel biennium tenuerit: vtrum sit

contrahentibus locus pœnitentiæ? & potest responderi quod non: nisi contractus in scriptis celebraretur: sine scriptura sic: Sed ulterius quæri potest. quis contractus in scriptis celebrari potest? Et respõ. quod super hoc diuersæ sunt opi. Mar. enim dicit qd contractus tunc dicitur in scriptis celebrari, quãdo ita conuenit inter partes, quod non valet contractus nisi illo fiat scriptura. sed hoc non inuenitur in lege cautum. Dominus autem Gu. dicit quod contractus dicitur fieri in scriptis, quando in principio est quod super contractu illo debeat fieri scriptura: vt. C. de fide instrum. l. contractus. Sine scriptis autem appellat contractus super quibus non conuenit vt fieret scriptura: vel si fiat scriptura, tamen non fit vt per scripturam contractus melius valeat, sed solummodo ad memoriam. Scire autem debes ad dilucidiorum huius materie intellectum, quod in Italia talis est consuetudo, quod primò fit imbreuiatura, quando super aliquo contractu à tabellione publico debet conscribi scriptura: & fit munda: quod nihil aliud est, nisi noua scriptura principalis, quæ debet esse non cancellata, non vitata, nec in aliqua sui parte abolita, sed ab omni vituperatione munda: & postea vocantur partes, & legitur istud mundum coram partibus: & si consentiant partes, tunc dicitur à partibus absoluta. Cum autem à tabellione sunt subscriptiones, tunc est super scriptura completa. Et ista consuetudo, dixit dominus Iacobus Baldus, ab isto. §. est deriuata: illa autem ab isto. §. hoc enim subsecuro siue in scriptis, siue sine scriptis &c. sic intellige. vtrunque. §. quantum ad pœnam arrharum. Idem est siue in scriptis siue in non scriptis fuerit venditio celebrata: sed non intellige quo ad pœnitentiam: vnde referas hoc quod dicit, solummodo ad pœnam arrharum, & concordabit scriptura. Nam tunc quando contractus in scriptis celebratus est, & completus: si velit emptor vel venditor à contractu recedere, sustinebit pœnam arrharum, sed nõ solam. Si autem non fuerit contractus scriptura completus: volens recedere à contractu, solam pœnam arrharum sustinebit. No. quod solo consensu empt. & ven. perficitur. Item not. quod arrha non est de substantia contractus. Item not. puniri in arrhis. illum contrahentem quem pœnitet. Franc. de Aret.

nerint: quas perdit emptor, venditor autè duplicatas restituit.

¶ Emptio & venditio contrahitur simul atque de pretio conuenit, quamuis nondum precium numeratum sit, ac ne arrha quidem data fuerit. Nam quod arrha nomine datur, argumentum est emptionis & venditionis contractus. Sed hoc quidem de emptionibus & venditionibus quæ sine scriptura consistunt, obtinere oportet: nam nihil à nobis in huiusmodi emptionibus & venditionibus innouatum est. In his autem quæ scriptura conficiuntur, non aliter perfectam esse venditionem & emptionem constitui-mus, nisi & instrumenta emptionis fuerint conscripta vel

fuerit scriptura: vel si fiat scriptura, tamen non fit vt per scripturam contractus melius valeat, sed solummodo ad memoriam. Scire autem debes ad dilucidiorum huius materie intellectum, quod in Italia talis est consuetudo, quod primò fit imbreuiatura, quando super aliquo contractu à tabellione publico debet conscribi scriptura: & fit munda: quod nihil aliud est, nisi noua scriptura principalis, quæ debet esse non cancellata, non vitata, nec in aliqua sui parte abolita, sed ab omni vituperatione munda: & postea vocantur partes, & legitur istud mundum coram partibus: & si consentiant partes, tunc dicitur à partibus absoluta. Cum autem à tabellione sunt subscriptiones, tunc est super scriptura completa. Et ista consuetudo, dixit dominus Iacobus Baldus, ab isto. §. est deriuata: illa autem ab isto. §. hoc enim subsecuro siue in scriptis, siue sine scriptis &c. sic intellige. vtrunque. §. quantum ad pœnam arrharum. Idem est siue in scriptis siue in non scriptis fuerit venditio celebrata: sed non intellige quo ad pœnitentiam: vnde referas hoc quod dicit, solummodo ad pœnam arrharum, & concordabit scriptura. Nam tunc quando contractus in scriptis celebratus est, & completus: si velit emptor vel venditor à contractu recedere, sustinebit pœnam arrharum, sed nõ solam. Si autem non fuerit contractus scriptura completus: volens recedere à contractu, solam pœnam arrharum sustinebit. No. quod solo consensu empt. & ven. perficitur. Item not. quod arrha non est de substantia contractus. Item not. puniri in arrhis. illum contrahentem quem pœnitet. Franc. de Aret.

¶ Scriptura conficiuntur. patet hic quod alia est empt. siue venditio in scriptis, alia sine scriptis. In scriptis dicitur, quando hoc agunt contrahentes, vt non aliter valeat contractus nisi fiat scriptura, secundum quosdam: quod non videmus in vsu. Alij dicunt, vt. P. quod sufficit quod contrahentes vel aliquis eorum dicat in principio contractus: quod inde scriptura fiat: licet non dicat quod aliter non valeat nisi fiat: & hoc approbat. vt. C. de fide instrum. etorum. l. contractus. ibi, illos tamen quos in scripturis fieri conuenit &c. Si autem simpliciter fiat contractus, sed postea ad probationem fiat scriptura: valet quod actum est, & etiam valuisse sine ea: vt. ff. de pignoriibus l. contrahitur. Et eodem modo dico esse intelligendum vbi quæque dicitur lege contractum aliquem in scriptis fieri, vel distractum: vt C. de testibus. l. testium. & in authen. de testibus. §. & licet. col. vij. Sed cum fiat in scriptis huiusmodi venditio, & sine scriptura non valeret: quare non dicitur obligatio literarum? Respond. quia aliud habet nomen, scilicet emptio: & verum est hoc nomen. at in mutuo non est verum mutuum esse: tunc enim re esset obligatio contracta: vt. §. de lit. obli. §. plane.

¶ Consuetudo. præteriti temporis est, & dicit vt. C. de fide instrumentorum. l. contractus.

¶ Instrumenta. quæ vulgo rogationes dicuntur secundum Ioan. Angel.

† Ratio differentie est, quia in stipulatione. presunt presentes, & imputatur eis si quid omiserint quid i re coram sit. hæc autem obligatio fit etiam inter absentes, ideo lex prouiderit ipsi, vt ex bono & æquo eis succurratur. Aegi. Per. † Ti. de contra. emp. & ven. ff. cor. respondet huic, & de mandatis. vt. §. tit. i. in princ. per. & cõ. ideo de his tractaturus incipit de emptione & venditione. Christoph. Por.

Supra dictum est de obligationibus que consensu contrahuntur. Verum quia ille consistunt aut in emptionibus & venditionibus, aut locacionibus & conductio-nibus, vel societatibus, vel huic, & de mandatis. vt. §. tit. i. in princ. per. & cõ. ideo de his tractaturus incipit de emptione & venditione. Christoph. Por.

Supra dictum est de obligationibus que consensu contrahuntur. Verum quia ille consistunt aut in emptionibus & venditionibus, aut locacionibus & conductio-nibus, vel societatibus, vel huic, & de mandatis. vt. §. tit. i. in princ. per. & cõ. ideo de his tractaturus incipit de emptione & venditione. Christoph. Por.

Supra dictum est de obligationibus que consensu contrahuntur. Verum quia ille consistunt aut in emptionibus & venditionibus, aut locacionibus & conductio-nibus, vel societatibus, vel huic, & de mandatis. vt. §. tit. i. in princ. per. & cõ. ideo de his tractaturus incipit de emptione & venditione. Christoph. Por.

Supra dictum est de obligationibus que consensu contrahuntur. Verum quia ille consistunt aut in emptionibus & venditionibus, aut locacionibus & conductio-nibus, vel societatibus, vel huic, & de mandatis. vt. §. tit. i. in princ. per. & cõ. ideo de his tractaturus incipit de emptione & venditione. Christoph. Por.

Supra dictum est de obligationibus que consensu contrahuntur. Verum quia ille consistunt aut in emptionibus & venditionibus, aut locacionibus & conductio-nibus, vel societatibus, vel huic, & de mandatis. vt. §. tit. i. in princ. per. & cõ. ideo de his tractaturus incipit de emptione & venditione. Christoph. Por.

Supra dictum est de obligationibus que consensu contrahuntur. Verum quia ille consistunt aut in emptionibus & venditionibus, aut locacionibus & conductio-nibus, vel societatibus, vel huic, & de mandatis. vt. §. tit. i. in princ. per. & cõ. ideo de his tractaturus incipit de emptione & venditione. Christoph. Por.

Supra dictum est de obligationibus que consensu contrahuntur. Verum quia ille consistunt aut in emptionibus & venditionibus, aut locacionibus & conductio-nibus, vel societatibus, vel huic, & de mandatis. vt. §. tit. i. in princ. per. & cõ. ideo de his tractaturus incipit de emptione & venditione. Christoph. Por.

Mundum. Et hæc vera secundum Angelum quando contractus ad sui validitatem vel saltem probationem requirit scilicet puram siue de iure communi: siue municipaliter, aut consuetudinarij. vt not. in c. 1. de censibus. 6. & in simili in l. instrumentum. C. de fide instrum. aliis locis secundum Angelum.

A. contrahen.

A *Contrahentibus*. emptore & venditore, & talis subscriptio fit & alijs vbi contractus alius fit in scriptis: vt in authen. de fide instrum. alijs de instrumento. cautela & si. si quis igitur. & s. sed & si quis aut mutui. & s. sequen. col. vj.

b *Fiant*. scilicet hæc instrumenta. & subaudi, non aliter valeant, nisi & comple. & c.

c *Completiones*. id est mû dum completum.

d *Acceperint*. s. ab eodẽ tabellione & a partibus: vt subiicit.

e *Abfoluta*. vt quia le- eta fuerint partibus, & laudauerint. Vel dic abfoluta. i. subscripta.

f *Sine pœna*. sed quomo do sine pœna: cum sta- tim in arrhis eum pu- niri: Respon. sine pœna interesse, & iurifuran- di in litẽ. Nam hæc pœ- na estet quantum ad sol- uentem, licet non quan- tum ad accipientem: vt. ff. si quis ius di. non ob. l. j. s. finali. non autem ab arrhis aliter libera- tur, vt subiicit, ita tamẽ & c. Item iste talis non facit contra legem. C. de actionibus & obliga- tionibus. l. sicut. cû hæc lex sibi permittat. Et no. quod huius legis permis- sio est cum aliqua pœ- na. argu. cõtra in authen. constitutio quæ de dignit. §. illud. col. vj. Sed* si non est subscriptus, & tamen res est tradita: an valeat translatio? Qujdam dicunt quod non: vt. C. de suffra. l. vnica. Alij contra: vt. C. si quis alteri vel sibi. l. mul- tum interest. in fin. & in glo. fin. & ff. de dolo. l. & eleganter. in prin. Distingue aut per errorem, aut scienter.

g *Compellitur*. sed qua actione? Respon. conditione ex. l. ista, & ex. l. illa. C. de fide instrumentorum. l. cõtractus. vel etiam per officium iudicis: vt arg. C. de rescindend. vendi. l. ij. Item per actionem ex em- pto, si tamen fiebat venditio sine scriptis. Nam si fieret in scriptis, nec esset mundum completum, non ageretur actione ex empto: cû non esset adhuc venditio, vt hic dicitur: sed per conditionem ex lege, vel officio iudicis, vt dictum est. Sed nunquid vltra hanc dup- licationem arrharum tenetur venditor ad interesse, si non tradat: vt. ff. de actione empti. l. j. & l. ex empto. §. & ex empto. versic. idẽ Neratius: M. & Azo dicunt quod non, quia sibi præiudicauit acci- piendo arrhas, sicut & alijs sibi præiudicat quis sibi eligendo: vt. ff. de tribu. ac. l. quod in herede. §. eligere. Item quia hoc videtur age- re cõtrahentes inter se, vt amissione & duplicatione arrharum de- beant esse contenti: ergo pro expresso est habendum: vt. ff. si certum petatur. l. cum quid. Item facit. ff. de lega. ij. l. cum filius. §. variis. B. & Ioan. contra. Dicunt enim adhuc posse agi ad hoc vt tradi- tur: vel ad interesse: ita vt arrhæ in interesse computentur. * & fa- cit pro eis. ff. de mili. testa. l. ij. & ff. de inoffic. testament. l. mater. & C. de pact. do. l. fin. facit melius. ff. de act. empt. & vendit. l. prædia. in fin. Sed* quid si dederit pro arrhis, & pro pagamento? Respo. pactum seruandum, id est, non potest discedere: vt. ff. de pact. l. in traditionibus. Et not. duo operari isto casu: vnum, vt arrhæ debeant duplicari venditoris pœnitente. Item vt emptio remaneat firma, & agatur ad interesse. Item emptore pœnitente eadẽ duo operatur. Accursius. ADDITIO. Et tunc nõ forum sed quod pro arrhis duntaxat datum est, duplicatur. Et not. quod vbi ven- ditor se nomine emptoris possidere constituit, non potest agere ex empto vt tradat: sed aut rei vindicatione, vel Publiciana simul, aut vri possidetis: vt dicit glo. in authen. sacramenta puberum. C. si ad- uersus venditio. Ange.

h *Nihil expressum* fit. id est nihil dictum fuit a partibus quid super arrhis fiat altero pœnitente.

[*Pretium*]. CASVS. Supra dictum est quod emptio & venditio contrahitur inter contrahentes, si inter contrahentes fuerit de pretio conuentum. Sed debes scire quod oportet quod pretium sit constitutum, & etiam quod certum pretium cõstituat. Sed po- necum vellem equum amici mei emere, dixit mihi quod habereim

manu propria cõtrahentium, vel ab alio quidem scripta, a contra- hentibus autem subscripta: & si per tabellionem fiunt, nisi & completiones acceperint, & fuerint partibus abfoluta. Donec enim aliquid deest ex his, & pœnitentiæ locus est, & potest emptor vel venditor sine pœna recedere ab emptione & venditione. Ita tamen impu- ne eis recedere concedimus, nisi iam arrharum nomine aliquid fuerit datum. Hoc enim subse- cuto, siue in scriptis, siue sine scriptis venditio celebrata est: is qui recusat adimplere contra- ctum, si quidem est emptor, perdit quod dedit: si vero venditor, duplum restituere cõpellitur, licet nihil super arrhis expressum sit.

Contractus emptionis certum debet inuenire pretium: pre- tium autem in arbitrio tertij col- lato, suspēditur effectus emptio-

equum illum pro tanto pro quanto Titius cõmuniis amicus nõs- ter æstimaret: quid erit in isto casu? Et dicit imperator quod alibi ordinatum est, quod si communis amicus noster definerit pretiũ: valeat contractus. Si autem ille qui nominatur, noluerit vel non potuerit pretium definire: nõ valet contractus. Idem etiam intelli-

gitur in locato & con- ducto. h. d. Fran- c. esse potest. vt. ff. eo. l. ij. & C. eo. l. vlti.

k *sed certum*. Nota duo, & quod pretiũ debet esse, & q. certum.

l *Pretium*. repetit de pre- tio, quod debet interue- nire vt addat duo, scilicet quod sit certum, itẽ in pecunia numerata. Accursius.

m *Hoc*. i. de hoc. n *Decisio*. vt. C. de cõn- trahen. emp. l. fi.

o *Æstimauerit*. not. q. caute ponit de tertia p- sone. Nã secus si in con- trahentis arbitrium: vt dicemus. j. eo. §. emptio.

p *Nominatus est*. quid si in innominatum conu- limus: vt vdo pro qua- to æstimabitur? Respon. nõ valet: instar locatio- nis sic factæ: vt. ff. locati. l. si merces. in princi. nisi in vno casu, qui est de pi- gno. l. si fundus. §. si. Acc. ADDITIO. Sol. ex præ- cedentibus cõtractibus, quorum occasione de- uenit ad venditionẽ, potest super declaratione precij officium iudicis implorari: vt ibi. Secus si nullus præcessisset cõtractus, vt hic. Ange.

q *Definerit*. etiã iniquẽ: quia a persona inserta nõ receditur: vt. ff. de verb. oblig. l. si quis arbitrari. * & hoc verum est, quado id quod est de substantia cõtractus, apponitur: sed secus si cõferatur quod est de accideẽte cõtractus. nã tunc ad arbitriũ boni viri recurritur: vt. ff. eo. de contrahen. emp. l. hæc veditio. & ff. pro socio. l. si ita conita. & l. si societate. & ff. locati. l. si in lege. in princi. quæ omnes huic sunt cõ- trariæ. & hoc secundum Ioã. Sed secundum Azo. hoc redigitur ad arbitrium boni viri: & sic nõ cõtradicunt. d. leges. Nec ob. d. l. ff. de verb. oblig. l. si quis arbitrari. quia ibi non fuerat arbitratus: quo casu cõcedo non recurri ad boni viri arbitriũ. Sed quado dicitur in- que d. definerit? Respon. forte vltra dimidiã iusti precij: vt arg. C. de rescindend. vendi. l. si voluntate. & l. ij. Vel (vt puto) iudicis officio ex- peditur, etiam si minor sit deceptio, dummodo nõ minima: vt. ff. de in integrum rest. l. scio. Nam non tantum sibi committitur in alie- nis, quantum ipsis dominis liceret: vt. ff. solu. ma. l. etiam. §. j. & l. si cõstante. §. si matius.

r *Perfoluatur*. ita q. fiat accipiẽtis: vt. ff. de act. empto. l. ex empto. §. j. etiam vsuræ post mora: vt. ff. de act. emp. l. Iulianus. §. ex vendito.

s *Tradatur*. caute dicit tradatur, & non detur. nam non tenetur fa- cere accipiẽtis, sed de euictione se obligare: vt. ff. de act. empt. l. ex empto. in prin. Sed nunquid præfite tenetur ad rem tradendam? M. dicit q. sic. & facit pro eo quod hic dicitur, omnino tradatur & c. vt. ff. de rei vindic. l. qui restituere. & s. de dona. §. alix. Sed Bartol. con- tra: dicit enim eum liberari præfado interesse. & facit pro eo. ff. de actio. empt. l. j. j. respon. & l. ex empto. §. & ex empto. pro. idem Ne- ratius scribit. & C. de act. empt. l. iij. Sed forte hic posset distingui, an venditor habeat rem, & tunc sententia M. tenet per suas leges. an non habeat rem: & tunc aut dolo aut culpa desit eam habere, in fraudem puta emptoris: & tunc sententia B. tenet. Aut sine dolo & culpa: & tunc nõ tenetur veditor: vt. j. eo. §. cum autẽ. Est etiam valde mirum (quod ait B.) vt sic compellatur æstimatioem pro re recipere: vt. ff. si cer. pet. l. ij. §. ij. & C. de fideicom. lib. l. fi. Item sic im- probe pacta rumpere, cû prætor dicat, pacta seruabo: vt. ff. de pact. l. iuris gentium. §. ait prætor.

t *Ad effectum perducatur*. Nam dicto modo. s. per traditionem rei & pretij: vt. j. quib. mod. tollitur obli. §. fina.

u *Ex empto*. not. quod ex empto emptor, ex vendito venditor agit: vt hic, & ff. de act. empti. l. ex empto. j. respon. & l. Iulianus. §. ex vendito.

igitur in locato & con- ducto. h. d. Fran- c.

i *esse potest*. vt. ff. eo. l. ij. & C. eo. l. vlti.

k *sed certum*. Nota duo, & quod pretiũ debet esse, & q. certum.

l *Pretium*. repetit de pre- tio, quod debet interue- nire vt addat duo, scilicet quod sit certum, itẽ in pecunia numerata. Accursius.

m *Hoc*. i. de hoc. n *Decisio*. vt. C. de cõn- trahen. emp. l. fi.

o *Æstimauerit*. not. q. caute ponit de tertia p- sone. Nã secus si in con- trahentis arbitrium: vt dicemus. j. eo. §. emptio.

p *Nominatus est*. quid si in innominatum conu- limus: vt vdo pro qua- to æstimabitur? Respon. nõ valet: instar locatio- nis sic factæ: vt. ff. locati. l. si merces. in princi. nisi in vno casu, qui est de pi- gno. l. si fundus. §. si. Acc. ADDITIO. Sol. ex præ- cedentibus cõtractibus, quorum occasione de- uenit ad venditionẽ,

potest super declaratione precij officium iudicis implorari: vt ibi. Secus si nullus præcessisset cõtractus, vt hic. Ange.

q *Definerit*. etiã iniquẽ: quia a persona inserta nõ receditur: vt. ff. de verb. oblig. l. si quis arbitrari. * & hoc verum est, quado id quod est de substantia cõtractus, apponitur: sed secus si cõferatur quod est de accideẽte cõtractus. nã tunc ad arbitriũ boni viri recurritur: vt. ff. eo. de contrahen. emp. l. hæc veditio. & ff. pro socio. l. si ita conita. & l. si societate. & ff. locati. l. si in lege. in princi. quæ omnes huic sunt cõ- trariæ. & hoc secundum Ioã. Sed secundum Azo. hoc redigitur ad arbitrium boni viri: & sic nõ cõtradicunt. d. leges. Nec ob. d. l. ff. de verb. oblig. l. si quis arbitrari. quia ibi non fuerat arbitratus: quo casu cõcedo non recurri ad boni viri arbitriũ. Sed quado dicitur in- que d. definerit? Respon. forte vltra dimidiã iusti precij: vt arg. C. de rescindend. vendi. l. si voluntate. & l. ij. Vel (vt puto) iudicis officio ex- peditur, etiam si minor sit deceptio, dummodo nõ minima: vt. ff. de in integrum rest. l. scio. Nam non tantum sibi committitur in alie- nis, quantum ipsis dominis liceret: vt. ff. solu. ma. l. etiam. §. j. & l. si cõstante. §. si matius.

r *Perfoluatur*. ita q. fiat accipiẽtis: vt. ff. de act. empto. l. ex empto. §. j. etiam vsuræ post mora: vt. ff. de act. emp. l. Iulianus. §. ex vendito.

s *Tradatur*. caute dicit tradatur, & non detur. nam non tenetur fa- cere accipiẽtis, sed de euictione se obligare: vt. ff. de act. empt. l. ex empto. in prin. Sed nunquid præfite tenetur ad rem tradendam? M. dicit q. sic. & facit pro eo quod hic dicitur, omnino tradatur & c. vt. ff. de rei vindic. l. qui restituere. & s. de dona. §. alix. Sed Bartol. con- tra: dicit enim eum liberari præfado interesse. & facit pro eo. ff. de actio. empt. l. j. j. respon. & l. ex empto. §. & ex empto. pro. idem Ne- ratius scribit. & C. de act. empt. l. iij. Sed forte hic posset distingui, an venditor habeat rem, & tunc sententia M. tenet per suas leges. an non habeat rem: & tunc aut dolo aut culpa desit eam habere, in fraudem puta emptoris: & tunc sententia B. tenet. Aut sine dolo & culpa: & tunc nõ tenetur veditor: vt. j. eo. §. cum autẽ. Est etiam valde mirum (quod ait B.) vt sic compellatur æstimatioem pro re recipere: vt. ff. si cer. pet. l. ij. §. ij. & C. de fideicom. lib. l. fi. Item sic im- probe pacta rumpere, cû prætor dicat, pacta seruabo: vt. ff. de pact. l. iuris gentium. §. ait prætor.

t *Ad effectum perducatur*. Nam dicto modo. s. per traditionem rei & pretij: vt. j. quib. mod. tollitur obli. §. fina.

u *Ex empto*. not. quod ex empto emptor, ex vendito venditor agit: vt hic, & ff. de act. empti. l. ex empto. j. respon. & l. Iulianus. §. ex vendito.

* Hoc res- dus non est Accursij. Aegi. Per.

Venditor v- trũ vltra ar- rhatũ dupli- cium perdi- tionẽ tenea- tur ad inter- esse.

a) Et sic ad interesse agi- tur quatenus est vltra ar- rhas. quæ o- pi- verior, est secundum Ange.

* Et adde huiusmodi contractum arrharũ ef- se cõtractũ per se, ab alio tamẽ pẽ- dere. ad quid vide Cyin. l. i. C. quando licet ab em- ptione discẽ- dere.

b) Hoc re- probat deõ, quia quan- do non fuit arbitratus: receditur ab eis perso- na etiã si de- stando sine sententiã in- ratum fue- rit. l. si liber- tus iuraco- rit. ff. de o- pe. li. & c. quintãual- lis extra de iureiuran. Ange. Veditor ite- neatur pre- fite ad rem tradendam, vel ad inter- esse.

Pro nihilo. vt nec ad boni viri arbitrium recuratur, vt modo diximus, sed legatū nō ideo nō est pro nihilo sic relictuū: vt. C. cōmū. de lega. l. i. duob. §. sed & si quis. Sed ibi fauore vltimæ voluntatis, ne pereat. ADDITIO. Hoc verū intellige cū distinctione, an fuit datū arbitriū cōditionaliter, an nō: iuxta. l. j. cū materia. ff. de lega. ij. Item quo ad substantiam legatū, non quo ad pœnæ cōmissionem: vt. l. multa. in princip. ff. de cōdi. & demon. Ang.

Pretio statuo. sine quo esse nō potest venditio: vt in principio huius. §. c. Et in locationibus. vt. ff. locati. l. si merces. in pr. Item pretiū. CASVS. Supra dictū est q̄ duo requirūt ad hoc q̄ valeat emptio & venditio: videlicet q̄ pretiū cōstituitur, & q̄ certū pretium: & adhuc certū est necessariū, si q̄ sit in pecunia numerata. Sed nō nē si dederō tibi equū pro vino permutauro: erit ne emptio & venditio? Et respō. Impera. di. q̄ super hoc apud antiquos quærebatur: & Cassius & Sabinus dicebāt q̄ sic. Dicebant enim q̄ permutatio erat vetustissima species emp. & vē. & hoc probabāt argumēto Homeri, dicentis quōd aliqua pars exercitus Achiuorū vinū sibi emit permutatis quibusdā rebus pro vino: & ita permutatio dicit emptio secundū Homerū. Sed diuersæ scholæ auctores aliā sentiebāt. Dicebāt enim aliud esse emp. aliud permuta. q̄ in permutacione nō potest patere quē res nomine pretij data est, & quē data nō est. Quod autē vtraq; videatur vēdi, & loco pretij dari, hoc nulla ratio permittit. Sed Procul⁹ dicebat permutacionē esse speciē separatā ab emp. & ven. & eius sentētia præualuit. Sed dñe, qd videtur vobis de sentētia Cassij & Sabinī, quæ vitur auctoritate philosophorū? Et nō q̄ sentētia Proculi melior est, & rationibus validiorib⁹ nititur. h. d. Fr. d. Item pretium. dixit pretium debere certum esse: nunc dicit quōd in numerata pecunia.

Putabant. sed male, vt infra dicam.

Poeta Homero. Nota arg. q̄ auctoritates auctorū & philosophorū sunt in causis allegādæ. sic. ff. de solu. l. si parer. §. nā & Aristoteles. & ff. de iudi. l. proponatur. & ff. de sta. ho. l. septimo. Sed interdū re darguūt. * vt hic, & ff. de rerū diuisio. l. in tantū. §. si. & l. sed diui.

Rebus. pro equis.

Hic verbi. l. Græcis, quæ legi nō possunt. Accur. ADDITIO. Ab aliquo huius artis ignaro. Versus Homeri sunt in septimo Iliados, quorū interpretatio hæc est: Cæsarie insignes redimūt hinc vina Pe lasgi. Pars dedit æs nitidū, ferrū pars altera: bobus Tergora diripiēs hic protulit, ille agit ipsos Ad naues tauros, hic bello corpora capta. Agidius Perinus. Vides igitur mentem textus optime probari per illud Græcum. Græci enim pro vino dederunt aliqui æs, & alij ferrum, alij coria, alij ipsos boues, alij mancipia. *

Scholæ. singularis numeri est hic. Sic. j. de man. §. is q̄ exaquitur.

Expediri. id est cognosci.

Speciem contractus. Innominati. Nam nō habet nomē suū: vt. ff. de rerū permutatio. l. j. §. atē emptio. Sed quare dicitur innominatus, cū ita curiale nomē habeat? Respō. quia illi cōtractus sunt nominati, qui statim vt sunt, pariunt actionē: vt. ff. de pact. l. iuris gentium. in prin. siue fiat consensu, vt venditio: vt. §. eo. in princ. siue re, vt mutatio. §. quibus modis re contrahitur obligatio. in princ. At permutatio nec ex pacto parit actionē, nec ex re: sed ex vtroq; scilicet pacta & res interueniēte ex pacto primo, vt subtiliter colligitur. C. de rerū permuta. lex placito. Et ex hoc cōtractu oritur actio præ-

* Vide Budenū in annot. ad Pā. i. ff. de contrah. empt. & Alcia. l. i. prater. 2. hoc ipso tit. * Et male. nam. hic nō redarguitur dictum Homeri, sed Sabinū iurisconsultū dictum alia Homeri auctoritate reprehenditur Aegip. perr. Facit illud Prin. l. i. bro. j. quā tum felicio- re auro, cum res ipse per mutabantur inter se, vt Trojanis tēporibus Homero credi cōuenit, ita enim vt opinor, cōmercia victus gratia inuēta, alios cor- nis, alios fer- ro emptiā se tradit, Ser- ni, in versū illo Geor. Quis Mi- lesia magno Vellera mu- tētur. Sicat magno nu- tentur id est magno pre- tio compa- rentur. Aeg. Ferri.

scriptis verbis: vt. j. de actionib. §. actionū. & cōdictio ob causam: vt ff. de præscrip. verbis. l. naturalis. §. j. ADDITIO. Nota quōd sunt quidā cōtractus nominati, & quidā innominati: de quibus in. d. l. iuris gentiū. in princ. ff. de pact. in. l. naturalis. per totū. ff. de præscrip. verb. & naturā talium cōtractuum habes in glo. vnde dixerūt quidā, quōd donatio erat cōtractus innominatus quia ex se non pariebat actionē, cū detur cōdictio ex. l. si quis argentū. C. de dona. Christoph. m. Digestis. vt. ff. eo. l. j. §. j. Accur. ius. n. Latus. i. melius & ap- tius in. ff. dicitur q̄ hic. Cū autem emptio. Cū emptio & venditio plana & perfecta sit. Vt autē perfecta sit, hæc requirūt: vt si fiat scripto, cōplectur ea, quæ in princ. huius tit. proposita sunt vt si fiat ex nō scripto & pure, certū sit pretiū, cer- tum sit sub cōditione, vt existat cōditio. Item si non vno pretio res veneat, sed verbi gratia in singula iugera fundi, aut in singula gregis capita, aut in singulas olei me- treras, aut argenti libras, aut in singulos eos nū- mos qui mercis loco habētur, cuiusmodi sunt nummi peregrini aucto- ritate, aut argenti, vel re Vol. Matiano, & nū- sic declarati vltimū ver- sum vt apud Arist. l. i. s. Ethic. ca. 9. Proque no- uem centū, p. ferro tra- didit aurū. l. i. enim di- citur Glau- cum arma aurea per- mutasse cum æreis, nō au- rem ærea cū arma aureis emptiāse armis. Aeg. Petr. Pro hac opinione fa- cit illud Ju- stin. l. i. lib. j. Emi singu- las res non pecunia, sed compensacione mer- cium mate- riam sustu- lit. Plutar- chus tamen ait cum fer- rum num- mum percut- sisset. Aeg. Perri.

Diuerse scholæ auctores cōtra sentiebāt: aliudq; esse existi- mabāt permutacionē rerū, aliud emptiōnē & venditionē: alioqui nō posse re expediri, k permuta- tis rebus, quæ videatur res venisse, & quæ pretij nomine data esse. nam vtrāq; videri & venisse, & pretij nomine datā esse, rationē nō pati. Sed Proculi sentētia dicētis permutacionē propriā esse speciē cōtractus à venditione se- paratā, merito præualuit: cum & ipse aliis Homericis versibus ad- iuuaretur, & validioribus rati- onibus argumentaretur: quod & anteriores diui principes ad- miserunt, & in nostris Digestis latius significatur.

Aboluta venditione, rei venditæ cōmodū & periculū (licet res nondū tradita sit) ad emptorem pertinet: modo neq; dolus neque culpa veditoris interuenit: aut periculū custodiæ vsq; ad traditionem venditor suscepit.

Cum autem emptio & venditio contracta sit (quod effici diximus simul atq; de precio cōuenit) cum sine scriptura res agitur, periculum rei venditæ statim ad emptorē pertinet, tamen si adhuc ea res emptori tradita

licet quasi auerfi quodammodo negotium ita contrahamus, re omni neque perfecta nec explorata bene. Cuiacius.

Cum autē. CASVS. In superioribus dictū est q̄ emp. & vēd. cōtrahitur simul atq; de precio cōuenit: licet adhuc res nō sit tradita, neq; pretiū solutū: & hoc si sine scriptura contracta fuerit venditio. Si enim aliqua venditio cōtrahitur in scriptis: poterit tā emptor q̄ venditor impune à cōtractu recedere, donec totū fuerit cōpletū. Cum igitur dicat legislator post cōtractū cōpletū periculū rei venditæ ad emptorē pertinere, apparet q̄ periculū rei venditæ pertinet ad emptorē postquā de pretio fuerit cōuenit. Cōplet autē dicitur contractus, vt ex præcedētibus patet, q̄ cito de pretio cōuenitum est, quāuis emptori res tradita nō fuerit, sed penes venditorē perierit. vnde si seruus fuerit vēditus, & antequā emptori tradatur, sine dolo & culpa vēditoris penes vēditorē deceſerit, vel aliqua parte sui corporis lesus fuerit, emptori perit: & nihilo minus necesse habebit vēditori integrū pretiū restituere, si nondū pretiū fuerit solutū. Idē etiam est si xēs venditæ antequā tradatur, totē vel aliqua ex parte sui incēdio cōsumptæ fuerint: vel fundus vēditus antequā tradatur, vi fluminis totus, vel ex aliqua parte ablatus sit: vel inudatiōe aliquo modo veterior sit factus: quia semper emptoris damnū erit. Quicquid enim sine dolo & culpa vēditoris accidit, in eo venditor securus tamen antequā tradat, aliquod lucrū cōtingit, puta res vēdita per alluionē vel aliquo alio modo lōge melior est effecta, cui us erit lucrū: Et respō. dñs iusti, quōd emptoris: quia secundū naturā est, vt eū sequatur cōmoda, quæ sequuntur incōmoda, h. d. Franc. de Ar. et. o. Diximus. supra eod. in principio.

Statum. certe imō nō statim: sed nouem sunt necessaria. Primū, q̄ venditio fiat nō in scriptis, aliā, si fiat in scriptis vēditio, nō trāsit ad emptorē periculū, nisi mundū esset cōpletū: vt hic, & C. de fide iustu. l. cōtractus. & C. de peri. & cōmo. rei vēdi. l. cū inter. Itē quōd fiat pure, aliā nō perit emptori: licet secus si facta sit deterior: vt. ff. de peric. & cōmo. rei vēdi. l. necessario. §. quōd si pēdētē. versū. sanē si extat.

Hi apud Homerū leguntur in. 6. Iliados, Latine sic, Iupiter eripuit mire hicpre cordia Glauco, Qui cū Tydide de mens crepigit in singulos eos nūmos qui mercis loco habētur, cuiusmodi sunt nummi peregrini aucto- ritate, aut argenti, vel re Vol. Matiano, & nū- sic declarati vltimū ver- sum vt apud Arist. l. i. s. Ethic. ca. 9. Proque no- uem centū, p. ferro tra- didit aurū. l. i. enim di- citur Glau- cum arma aurea per- mutasse cum æreis, nō au- rem ærea cū arma aureis emptiāse armis. Aeg. Petr.

Pro hac opinione fa- cit illud Ju- stin. l. i. lib. j. Emi singu- las res non pecunia, sed compensacione mer- cium mate- riam sustu- lit. Plutar- chus tamen ait cum fer- rum num- mum percut- sisset. Aeg. Perri.

Venditio fiat nō in scriptis, aliā, si fiat in scriptis vēditio, nō trāsit ad emptorē periculū, nisi mundū esset cōpletū: vt hic, & C. de fide iustu. l. cōtractus. & C. de peri. & cōmo. rei vēdi. l. cū inter. Itē quōd fiat pure, aliā nō perit emptori: licet secus si facta sit deterior: vt. ff. de peric. & cōmo. rei vēdi. l. necessario. §. quōd si pēdētē. versū. sanē si extat.

Hi apud Homerū leguntur in. 6. Iliados, Latine sic, Iupiter eripuit mire hicpre cordia Glauco, Qui cū Tydide de mens crepigit in singulos eos nūmos qui mercis loco habētur, cuiusmodi sunt nummi peregrini aucto- ritate, aut argenti, vel re Vol. Matiano, & nū- sic declarati vltimū ver- sum vt apud Arist. l. i. s. Ethic. ca. 9. Proque no- uem centū, p. ferro tra- didit aurū. l. i. enim di- citur Glau- cum arma aurea per- mutasse cum æreis, nō au- rem ærea cū arma aureis emptiāse armis. Aeg. Petr.

Venditio fiat nō in scriptis, aliā, si fiat in scriptis vēditio, nō trāsit ad emptorē periculū, nisi mundū esset cōpletū: vt hic, & C. de fide iustu. l. cōtractus. & C. de peri. & cōmo. rei vēdi. l. cū inter. Itē quōd fiat pure, aliā nō perit emptori: licet secus si facta sit deterior: vt. ff. de peric. & cōmo. rei vēdi. l. necessario. §. quōd si pēdētē. versū. sanē si extat.

Venditio fiat nō in scriptis, aliā, si fiat in scriptis vēditio, nō trāsit ad emptorē periculū, nisi mundū esset cōpletū: vt hic, & C. de fide iustu. l. cōtractus. & C. de peri. & cōmo. rei vēdi. l. cū inter. Itē quōd fiat pure, aliā nō perit emptori: licet secus si facta sit deterior: vt. ff. de peric. & cōmo. rei vēdi. l. necessario. §. quōd si pēdētē. versū. sanē si extat.

Venditio fiat nō in scriptis, aliā, si fiat in scriptis vēditio, nō trāsit ad emptorē periculū, nisi mundū esset cōpletū: vt hic, & C. de fide iustu. l. cōtractus. & C. de peri. & cōmo. rei vēdi. l. cū inter. Itē quōd fiat pure, aliā nō perit emptori: licet secus si facta sit deterior: vt. ff. de peric. & cōmo. rei vēdi. l. necessario. §. quōd si pēdētē. versū. sanē si extat.

Venditio fiat nō in scriptis, aliā, si fiat in scriptis vēditio, nō trāsit ad emptorē periculū, nisi mundū esset cōpletū: vt hic, & C. de fide iustu. l. cōtractus. & C. de peri. & cōmo. rei vēdi. l. cū inter. Itē quōd fiat pure, aliā nō perit emptori: licet secus si facta sit deterior: vt. ff. de peric. & cōmo. rei vēdi. l. necessario. §. quōd si pēdētē. versū. sanē si extat.

Venditio fiat nō in scriptis, aliā, si fiat in scriptis vēditio, nō trāsit ad emptorē periculū, nisi mundū esset cōpletū: vt hic, & C. de fide iustu. l. cōtractus. & C. de peri. & cōmo. rei vēdi. l. cū inter. Itē quōd fiat pure, aliā nō perit emptori: licet secus si facta sit deterior: vt. ff. de peric. & cōmo. rei vēdi. l. necessario. §. quōd si pēdētē. versū. sanē si extat.

Venditio fiat nō in scriptis, aliā, si fiat in scriptis vēditio, nō trāsit ad emptorē periculū, nisi mundū esset cōpletū: vt hic, & C. de fide iustu. l. cōtractus. & C. de peri. & cōmo. rei vēdi. l. cū inter. Itē quōd fiat pure, aliā nō perit emptori: licet secus si facta sit deterior: vt. ff. de peric. & cōmo. rei vēdi. l. necessario. §. quōd si pēdētē. versū. sanē si extat.

Venditio fiat nō in scriptis, aliā, si fiat in scriptis vēditio, nō trāsit ad emptorē periculū, nisi mundū esset cōpletū: vt hic, & C. de fide iustu. l. cōtractus. & C. de peri. & cōmo. rei vēdi. l. cū inter. Itē quōd fiat pure, aliā nō perit emptori: licet secus si facta sit deterior: vt. ff. de peric. & cōmo. rei vēdi. l. necessario. §. quōd si pēdētē. versū. sanē si extat.

Venditio fiat nō in scriptis, aliā, si fiat in scriptis vēditio, nō trāsit ad emptorē periculū, nisi mundū esset cōpletū: vt hic, & C. de fide iustu. l. cōtractus. & C. de peri. & cōmo. rei vēdi. l. cū inter. Itē quōd fiat pure, aliā nō perit emptori: licet secus si facta sit deterior: vt. ff. de peric. & cōmo. rei vēdi. l. necessario. §. quōd si pēdētē. versū. sanē si extat.

Venditio fiat nō in scriptis, aliā, si fiat in scriptis vēditio, nō trāsit ad emptorē periculū, nisi mundū esset cōpletū: vt hic, & C. de fide iustu. l. cōtractus. & C. de peri. & cōmo. rei vēdi. l. cū inter. Itē quōd fiat pure, aliā nō perit emptori: licet secus si facta sit deterior: vt. ff. de peric. & cōmo. rei vēdi. l. necessario. §. quōd si pēdētē. versū. sanē si extat.

Venditio fiat nō in scriptis, aliā, si fiat in scriptis vēditio, nō trāsit ad emptorē periculū, nisi mundū esset cōpletū: vt hic, & C. de fide iustu. l. cōtractus. & C. de peri. & cōmo. rei vēdi. l. cū inter. Itē quōd fiat pure, aliā nō perit emptori: licet secus si facta sit deterior: vt. ff. de peric. & cōmo. rei vēdi. l. necessario. §. quōd si pēdētē. versū. sanē si extat.

Venditio fiat nō in scriptis, aliā, si fiat in scriptis vēditio, nō trāsit ad emptorē periculū, nisi mundū esset cōpletū: vt hic, & C. de fide iustu. l. cōtractus. & C. de peri. & cōmo. rei vēdi. l. cū inter. Itē quōd fiat pure, aliā nō perit emptori: licet secus si facta sit deterior: vt. ff. de peric. & cōmo. rei vēdi. l. necessario. §. quōd si pēdētē. versū. sanē si extat.

Venditio fiat nō in scriptis, aliā, si fiat in scriptis vēditio, nō trāsit ad emptorē periculū, nisi mundū esset cōpletū: vt hic, & C. de fide iustu. l. cōtractus. & C. de peri. & cōmo. rei vēdi. l. cū inter. Itē quōd fiat pure, aliā nō perit emptori: licet secus si facta sit deterior: vt. ff. de peric. & cōmo. rei vēdi. l. necessario. §. quōd si pēdētē. versū. sanē si extat.

Venditio fiat nō in scriptis, aliā, si fiat in scriptis vēditio, nō trāsit ad emptorē periculū, nisi mundū esset cōpletū: vt hic, & C. de fide iustu. l. cōtractus. & C. de peri. & cōmo. rei vēdi. l. cū inter. Itē quōd fiat pure, aliā nō perit emptori: licet secus si facta sit deterior: vt. ff. de peric. & cōmo. rei vēdi. l. necessario. §. quōd si pēdētē. versū. sanē si extat.

Venditio fiat nō in scriptis, aliā, si fiat in scriptis vēditio, nō trāsit ad emptorē periculū, nisi mundū esset cōpletū: vt hic, & C. de fide iustu. l. cōtractus. & C. de peri. & cōmo. rei vēdi. l. cū inter. Itē quōd fiat pure, aliā nō perit emptori: licet secus si facta sit deterior: vt. ff. de peric. & cōmo. rei vēdi. l. necessario. §. quōd si pēdētē. versū. sanē si extat.

Venditio fiat nō in scriptis, aliā, si fiat in scriptis vēditio, nō trāsit ad emptorē periculū, nisi mundū esset cōpletū: vt hic, & C. de fide iustu. l. cōtractus. & C. de peri. & cōmo. rei vēdi. l. cū inter. Itē quōd fiat pure, aliā nō perit emptori: licet secus si facta sit deterior: vt. ff. de peric. & cōmo. rei vēdi. l. necessario. §. quōd si pēdētē. versū. sanē si extat.

Venditio fiat nō in scriptis, aliā, si fiat in scriptis vēditio, nō trāsit ad emptorē periculū, nisi mundū esset cōpletū: vt hic, & C. de fide iustu. l. cōtractus. & C. de peri. & cōmo. rei vēdi. l. cū inter. Itē quōd fiat pure, aliā nō perit emptori: licet secus si facta sit deterior: vt. ff. de peric. & cōmo. rei vēdi. l. necessario. §. quōd si pēdētē. versū. sanē si extat.

si extat. Item qd sit facta veditio in specie. na si in genere, vt puta vedo homine: non perit emptori ante traditione: vt. ff. de peric. & cōmo. rei vend. l. eumq; & l. qd si neq; in gl. j. Item qd sit certa species: qa si sub incertitudine sit veditio: licet sit species, nō tamē spectabit sem per periculū ad emptorē: puta vedo Stichū aut Pāphilum. primus enim moritur periculo veditoris: vt. ff. de cōtra hen. empr. l. si in emptio ne. §. si emptio. Item qd alio modo pereat, q̄ publicatione rei. nā tūc nō perit emptori: vt. ff. lo. l. si fundus. Itē qd nullum pactū sit incertū, qd periculū veditore respiciat. nam tūc nō periret emptori: vt. ff. eo. de pericu. & cōmo. rei vend. l. si in veditioe. in prin. & j. proximi. §. qd si fugerit, & c. siue specialiter esset de casu fortuito dictū, secū dū B. siue generaliter secundū Mart. vt dixim⁹. ff. si quis cau. l. sed & si quis. §. quāctum. Itē qd veditō nō fuerit in culpa vel dolo quare res pereat: vt. j. proximi. §. Itē qd nō sit in mora. nā tūc qui vltimā fecit moram sibi perit: vt. ff. de peric. & cōmo. rei veditā. l. l. alius minores vel aquales referunt: vt in. de. 2. de procur. imō vbiq; vt. ff. de leg. j. l. cum res. §. si licet M. distingueret, arg. l. ff. de rei vind. que quis te. l. itē si verberatum. §. fin. Item qd nō sit res que degustationē desideret: vt vinū & zinziber, & similia. Nam tūc distinguitur an veditō in specie: & tūc post degustationē est periculū emptoris. An in genere: & tunc sunt duo necessaria vt sit emptoris periculo, scilicet degustatio, & solutio, & mētura siue pōdus: & hoc secundum Ioan. & B. & Pla. vt. ff. de pericu. & cōmo. rei vend. l. j. in princip. & §. j. Sed Azo dicit qd in vino sit speciale, qd statim facta veditioe, etiā ante degustationē sit emptoris periculū, si sit in specie veditio: vt. ff. eo. de contrahen. empr. l. quod sēpe. §. in his. Sed nunquid distinguitur periculū per emptiois a deterioratione vino vedito in mētura, vt in veditioe cōditionali diximus modo per legē. ff. de peri. & cōmo. rei venditā. l. necessario. §. qd si pendere. vt sic effusiois periculū ad venditorē, acoris & mucoris ad emptorē pertineat: Bul. ait qd sic: quia hoc sub quadam cōditione fit, si degustetur. Sed certe ipsemet mutari cōsiliū postea, & merito: quia aliud est in alia cōditione, quā non est in potestate venditoris: aliud in hac quā in sua potestate est: cum possit denuntiare emptori vt gustet & accipiat: aliā potest effundere. vt. ff. de pericu. & cōmo. rei vendi. l. j. §. fina. Et sic indistincte periculum ante mēturam est venditoris. Accusius.

a] Cautela tamen est, quod maximi casus & terribiles ex primantur: quia clausula generalis subsequens non nisi ad alios minores vel aquales referunt: vt in. de. 2. de procur. imō vbiq; que quis te. l. itē si verberatum. §. fin. Item qd nō sit res que degustationē desideret: vt vinū & zinziber, & similia. Nam tūc distinguitur an veditō in specie: & tūc post degustationē est periculū emptoris. An in genere: & tunc sunt duo necessaria vt sit emptoris periculo, scilicet degustatio, & solutio, & mētura siue pōdus: & hoc secundum Ioan. & B. & Pla. vt. ff. de pericu. & cōmo. rei vend. l. j. in princip. & §. j. Sed Azo dicit qd in vino sit speciale, qd statim facta veditioe, etiā ante degustationē sit emptoris periculū, si sit in specie veditio: vt. ff. eo. de contrahen. empr. l. quod sēpe. §. in his. Sed nunquid distinguitur periculū per emptiois a deterioratione vino vedito in mētura, vt in veditioe cōditionali diximus modo per legē. ff. de peri. & cōmo. rei venditā. l. necessario. §. qd si pendere. vt sic effusiois periculū ad venditorē, acoris & mucoris ad emptorē pertineat: Bul. ait qd sic: quia hoc sub quadam cōditione fit, si degustetur. Sed certe ipsemet mutari cōsiliū postea, & merito: quia aliud est in alia cōditione, quā non est in potestate venditoris: aliud in hac quā in sua potestate est: cum possit denuntiare emptori vt gustet & accipiat: aliā potest effundere. vt. ff. de pericu. & cōmo. rei vendi. l. j. §. fina. Et sic indistincte periculum ante mēturam est venditoris. Accusius.

b] Vel ab eo die in antea petere pensionē vasis. Et hoc verum, quādo est appositū tēpus ad mēsurandum, aliā debet conferuare donec vasa erūt sibi necessaria. & fuerit: animaduertendū est primo vtrū venditor aliquid fecerit pactum cū emptore, per quod in se recepit periculū fugæ. vel surreptionis: veluti si custodia seruū venditi in se suscepit: vltq; ad traditionē. Tunc enim periculū tam fugæ quā surreptionis ad venditorē pertinebit: & de omni periculo contingente tenebitur. Aliqui autē dicunt quod etiā ad stringitur per illud ad pretium generale, si veditorem: tunc erit periculū emptoris, Sed qualiter poterit ei subueniri, cū nō sit dominus seruū, eo qd seruus non erat traditus, sed magis seruum illum a venditore possit petere vel rei vind. vel cōditione futuriā? Er responderi potest ad hoc, quod emptor ager contra venditorem ad hoc quod venditor cedat ei tam vindicationem, quā cōditionem futuriā. Idem dicit si damnum datum fuerit in seruo vendito post contractum perfectum: quia actionem instituit.

legis Aquiliae sibi competere propter damnum in re datum post contractum, tenetur venditor cedere emptori. h. d. Franc. c. venit. id est venditus est.

d Neque culpa, etiam talis, qualis in commodato gratia vtriusque partis contracto venit: vt. ff. de peric. & cōmo. rei vend. l. custodia. & ff. commo. l. si vscerto. §. interdum.

Animaduertendum, id est distinguendum. f. suscepit. quod pactū valet: vt hic, & ff. eo. de contrahen. emp. l. quod sēpe. §. si res. & ff. de peric. & com. rei vendi. l. j. §. j. Accur.

Is casus, etiam leuissima culpa contingens, secundum Ioā. non verò fortuito: licet Mart. cōtra: vt. C. de pign. act. l. quæ fortuitis.

Conditionem, scilicet futuriā, quæ scilicet soli domino datur: vt hic, & ff. de cōdictio. fur. l. j.

Exhibere, scilicet cedendo actiones istas. & hoc quando non fuit in culpa, aliā nō liberatur cedendo: vt. ff. pro socio l. de illo in princip. quæ est contra.

Et de damni, puta si fuerit res vendita venditori subtracta, vel in ea datum sit damnum: vt in pri. n. huius. §. nam hæc actio damni iniuriæ domino datur: vt. ff. ad. l. Aquil. litem Mela. §. legis.

Empio tam. CASVS. Quæstui a legislatore: Domine, vultis ne plura dicere de emptione & venditione? Et ipse respo. dicens. Frater, adhuc præter prædicta scire debes, quod emptio tā pure quā sub conditione contrahi potest. Et ponit exemplum de emptione facta sub conditione: quia pura emptio omnibus manifesta est. Er est exemplum suum tale, si emptori dicat venditor in hunc modū: Si Stichus intra certum diem, veluti hinc ad quindecim dies tibi placuerit, erit tibi emptus pro decem: hæc est emptio sub conditione. h. d. Et nota ad intellectum huius. §. quod cum tria sint in emptione, scilicet commercium, pretium, & res: duo prima non possunt conferri in arbitrium alterius contrahentium: hoc est emptoris: veluti si dicat venditor emptori sic. Vendo tibi rem pro quanto volueris. Secus autem est quando datur a venditore emptori optio in re ipsa: veluti cum conuentum est de precio: & dicit veditō emptori sic, Si res tibi placeat hinc ad dies octo, sit tibi emptā pro tot. Sed dicit aliquis, semper intra terminum illum potest emptor dicere quod res sibi non placet: & ita in potestate emptoris erit vtrū contractus valeat, necne. Certe verum est quod per obliquum & implicite est hoc in potestate sua: sed directe non, neque expresse. Expressa enim nocent, non expresse non nocent. Franc.

Placuerit. Sed videtur qd in alterius cōtrahentium arbitriū cōferatur emptio, quod esse nō potest: vt. C. eo. de contrahen. emptio. l. in veditis vel ementis. & ff. eo. de cōtrahen. emptio. l. quod sēpe. §. j. quæ sunt cōtrariæ. Sed dic rem ipsam hic cōferri in arbitriū emptoris. Aliud si cōmercium: vt sit tibi emptā si vis, vel pretium pro quanto volēs, vt dictis legibus contrariis. Item opponitur: hæc veditio que hic fit, non videtur cōditionalis: vt. ff. eo. de cōtrahē. emptio. l. iij. quæ est cōtra. Sed certe ibi fuit emptā pure: sed resolutio debebat sub cōditione fieri: at hic sub cōditione facta fuit: vnde nō potest impleri nisi impleta cōditio: vt. ff. e. l. hæc veditio. in prin. m. Auis tot. pura. x.

Loca sacra. CASVS. Quæstui a Iustin. vtrum possim emere loca sacra vel religiosa? Et respo. di. q. loca sacra & religiosa, cuiusmodi sunt iter, forū, & basilica, frustra quis emit. & hoc verum est de publicis, quæ publico vsui destinata sunt, cuiusmodi sunt forum, & basilica: secus autem est in rebus quæ sunt in patrimonio publico, vt cœmeteriū. Et hoc est verum, si sciens quis huiusmodi res emit, si autem quis ignorans emerit deceptus a venditore, credens ea prophana vel priuata: tunc sibi competit act. contra venditorem ad interesse. Idem iuris est, si hominem liberum deceptus a venditore pro seruo emerit. h. d. Franc.

Tu dic qd omnia ista sunt de subfracta: quæ in voluntate alterius contrahentium cōmitti non potest etiā per verba fructuaria arbitrium boni viri. hic autem non substantia, sed accedens vel qualitas cōmittitur Angel.

Non sit. Ita qd si homo mortuus sit, vel aliqua parte corporis læsus fuerit, aut ædes totæ, vel aliqua ex parte incendio cōsumptæ fuerint, aut fundus vi fluminis totus, vel aliqua ex parte ablatas sit, siue etiā inundatione aquæ, aut arboribus turbine deiectis, longè minor aut deterior esse cœperit, emptoris damnum est: cui necesse est, licet res nō fuerit nactus, pretium soluere. Quicquid enim sine dolo & culpa veditoris accidit, in eo veditō securus est. Sed & si post emptionē fundo aliquid per alluionē accesserit, ad emptoris cōmodum pertinet. Nam & cōmodū eius esse debet, cuius periculū est. Quod si fugerit homo qui venit, aut surrept⁹ fuerit, ita vt neq; dolus, neq; culpa venditoris interuenierit: animaduertendū erit, an custodia eius vltq; ad traditionē veditō suscepterit. Sanè enim si suscepit,

ad ipsius periculū is casu & pertinet: si non suscepit, securus est. Idē & in cæteris animalibus cæterisque rebus intelligimus.

Annotations. Quoties quis ideo tenetur quia actionem habet, eam cedendo liberatur: alioqui secus. Vtq; tamē vindicationē rei & cōditionē exhibere i debet emptori: quia sanè qui rē nondū emptori tradidit, adhuc ipse dominus est. Idem etiā est de furti & de damni iniuriæ actione.

Etiā sub cōditione potest emptio celebrari: & accidentalia cōtractus possunt in alterutrum ex contrahentibus celebrari. Arret.

Empio tā sub cōditione, q̄ pure cōtrahi potest. Sub cōditione: veluti, Si Stichus intra certū diē tibi placuerit, i sit tibi empt⁹ aureus a tot.

Emens ignoranter rem quæ nō est in commercio, habet contra venditorem actionem ex empto ad interesse. Arretinus.

Loca sacra, quae sunt ista, habes. §. de rerum diu. §. flumina. & §. nullius. & §. religiosum.

Privatis. redde singula singulis. nam priuata contraria est publicae: prophana sacrae & religiosa. & facit. ff. eo. de contrahen. empt. l. & liberi. & l. quia & l. liberi. Accursius.

Quod id est quia.

Facit ad totum istum §. ca. de iure. c. u. glo. fi. extra de iure. pa. & c. a. c. u. glo. i. de reliq. & ve. fan.

Secus si ignorans, quia tenet contractus non ut esse quatur rem venditam, sed interesse. l. & liberi. ff. de si venditor ignorat, soluit pretium tantum: si scit, soluit interesse totale. l. emptio. in ff. de glo. fi. ff. de ac. emp. Aegi. Perr.

Si. ff. locati & conducti.

Quae & pretium dicitur. l. si quis ante. de adq. pos. l. vit. §. vit. de leg. Rho. & in tit. lect. sa. pe. Cuiac.

Colonus partiaris non est conductor.

Arbitrio. ff. eo. l. si mercus. j. respon.

Quae de causa. CASVS. Versiculus iste non refertur ad versiculū proxime dictū & praecedentē sed ad illud quod dictū est in principio, quia sicut emptio & vend. cōtrahitur quam cito de pretio conuenitur. Certae pecuniae: ita si in pecunia numerata fuerit mercus constituta, cōtrahitur locatio & cōductio. quae de causa si in pecunia numerata nō fuerit certa mihi res cōstituta, nō valet cōtractus

Locatio. ff. eo. l. i. j. Accursius.

Proxima est. quo ad tractatum, & quo ad sententiam.

Si de pretio. vt. §. titu. j. §. pretium autem.

Si mercus. l. certa, & in pecunia numerata: vt. ff. de positi. l. j. §. si quis seruum. & ff. de praescrip. ver. l. naturalis. §. at cum do. Vnde partiaris colonus, qui partē domino reddit fructuum, improprie dicitur cōductor, imō locius magis: vt. ff. eo. l. si mercus. §. vis maior. Acc.

Ad hunc. Et ideo emptor cogetur stare tali colono. quod nota pro limitatione notatorum in l. emptorem. C. eo. Ange.

Locatori. sicut venditori ex vendito, emptori ex empto actio cōpetit: vt. §. tit. j. §. sed & certum esse pretium. in fi.

Supra diximus. vt. §. tit. j. §. sed & certum esse. Accur.

Arbitrio. ff. eo. l. si mercus. j. respon.

Quae de causa. CASVS. Versiculus iste non refertur ad versiculū proxime dictū & praecedentē sed ad illud quod dictū est in principio, quia sicut emptio & vend. cōtrahitur quam cito de pretio conuenitur. Certae pecuniae: ita si in pecunia numerata fuerit mercus constituta, cōtrahitur locatio & cōductio. quae de causa si in pecunia numerata nō fuerit certa mihi res cōstituta, nō valet cōtractus

Locatio. ff. eo. l. i. j. Accursius.

Proxima est. quo ad tractatum, & quo ad sententiam.

Si de pretio. vt. §. titu. j. §. pretium autem.

Si mercus. l. certa, & in pecunia numerata: vt. ff. de positi. l. j. §. si quis seruum. & ff. de praescrip. ver. l. naturalis. §. at cum do. Vnde partiaris colonus, qui partē domino reddit fructuum, improprie dicitur cōductor, imō locius magis: vt. ff. eo. l. si mercus. §. vis maior. Acc.

Ad hunc. Et ideo emptor cogetur stare tali colono. quod nota pro limitatione notatorum in l. emptorem. C. eo. Ange.

Locatori. sicut venditori ex vendito, emptori ex empto actio cōpetit: vt. §. tit. j. §. sed & certum esse pretium. in fi.

Supra diximus. vt. §. tit. j. §. sed & certum esse. Accur.

Arbitrio. ff. eo. l. si mercus. j. respon.

Quae de causa. CASVS. Versiculus iste non refertur ad versiculū proxime dictū & praecedentē sed ad illud quod dictū est in principio, quia sicut emptio & vend. cōtrahitur quam cito de pretio conuenitur. Certae pecuniae: ita si in pecunia numerata fuerit mercus constituta, cōtrahitur locatio & cōductio. quae de causa si in pecunia numerata nō fuerit certa mihi res cōstituta, nō valet cōtractus

Locatio. ff. eo. l. i. j. Accursius.

Proxima est. quo ad tractatum, & quo ad sententiam.

Si de pretio. vt. §. titu. j. §. pretium autem.

Si mercus. l. certa, & in pecunia numerata: vt. ff. de positi. l. j. §. si quis seruum. & ff. de praescrip. ver. l. naturalis. §. at cum do. Vnde partiaris colonus, qui partē domino reddit fructuum, improprie dicitur cōductor, imō locius magis: vt. ff. eo. l. si mercus. §. vis maior. Acc.

Ad hunc. Et ideo emptor cogetur stare tali colono. quod nota pro limitatione notatorum in l. emptorem. C. eo. Ange.

Locatori. sicut venditori ex vendito, emptori ex empto actio cōpetit: vt. §. tit. j. §. sed & certum esse pretium. in fi.

Loca sacra vel religiosa, itē publica (veluti forum, basilicam) frustra qui sciens remittit: quae tamen si pro prophanis vel priuatis decepta a venditore quis emerit, habebit actionem ex empto, quod non habere ei liceat, vt cōsequatur quod sua interest eū deceptū non esse. Idē iuris est si hominē liberū pro seruo emerit.

TITVLVS XXV. DE LOCATIONE & CONDUCTIONE.

Sicut emptio & venditio solo consensu simul atq; de pretio cōuenit, perficitur ita locatio & cōductio quū primum mercus cōstitutura est: quae vsque adeo emptioni similis est, vt eisdē regulis cōstituitur: circō si locatori incerta mercus interuenierit, a cōtrahentibus tamen postea certificanda, nō proprie est locatio sed in nominatus cōtractus.

Locatio & cōductio proxima est emptioni & venditioni, iisdēque iuris regulis cōstitit. Nā vt emptio & venditio ita cōtrahitur, si de pretio cōuenierit: sic etiā locatio & cōductio ita cōtrahi intelligitur, si mercus cōstitutura sit. & cōpetit locatori quidē locati actio, cōductori verō conducti. Et quae supra dixi-

datur. Datur hęc actio, etiā si prius fecerit fullo aut sarcinator, quam mercus daretur vlla, nimirū quia ita res ab initio gesta fuit, dabo vt facias, nō faciā vt des. Huic actioni nomē est ex eo quod datur ex praescripto cōventionū, vel proinde vti cōuenierit, si cōuetio scripta nō sit. l. j. §. si quis seruū. depol. l. si dñs. de praescrip. verb. Est igitē praescriptis verbis, i. τὸ πρὸς τῷ ἐμψύχῳ συμφωνῶν actio. sic enim ab Cōstāntino nūcupata est in lib. xj. Epit. tit. iij. ex quo apparet nō omnē in factū actionē, & praescriptis verbis esse: si quidē non omnis actio in factū ex conuentione descendit, omnis tamen actio praescriptis verbis ex conuentione descendit. Cuiac.

[Praeterea sic.] CASVS. Dixit Iusti. Dñe, bñ ppēdi p exēpla superiora, q̄ isti duo cōtractus, l. emp. & v. ed. loca. & cōduc. magnā habēt adinnicē familiaritatē siue cōueniētia: q̄d amodo sup illis ostēdere pponitis: Prater, dicit ipse, adhuc istud tibi propono ostēdere in alio exēplo. sicut enim dictū fuit in praeced. q̄ apud veteres dubitabatur utrū empt. & ven. possit esse in permutatiōe, & dictū fuit quod nō: ita solebat quārī de loca. & cōduct. utrū posset fieri in rerū permutatiōe. & dicit quod nō, sed est ppriū genus cōtractus. Pone enim quod ita cōuenierit inter me & te, q̄ si ego nō haberē nisi vnū bouē, & tu similiter vnū, quod tu haberes bouē meū ad arādū vnā cū tuo per duos dies: & ego tuū haberē postea ad arādū per alios duos dies: & bos meus apud te tua culpa perierit: quae actio mihi cōpetit cōtra te nō actio emp. & ven. quia nō est certū pretium cōuentū inter nos. neq; loca. & cōdu. quia nō est certa mercus constituta inter nos. neq; commodati: nō enim erat gratuitū. Quid ergo erit? Et respon. quod praescriptis verbis est agendum. h. d. Fran. de Aret.

Vulgo querebatur. vt. §. tit. j. §. item pretium.

Commodarent. improprie ponitur, vt sequitur.

Bos perierit. sua culpa, aliās non tenetur, cum vtriusque gratia cōtractum sit: vt hic, & ff. de praescrip. ver. l. si gratuitam. §. si margaritas. & ff. comm. l. si vt certo. §. nunc videndum.

Loca. & conduct. Pone ergo q̄ tradidero vestes meas poliendas nlla certa mercede constituta: dicitur ne contractus loca. & conduct. & respon. quod non. Qualiter ergo agatur inter me & ipsum, cum non possit agi locati & conducti & respō. dicens quod agatur praescriptis verbis. h. d. Franciscus.

si alieno arbitrio pretium permittum fuerit: eadē & de locatione & cōductione dicta esse intelligim⁹, si alieno arbitrio mercus permittā fuerit. Qua de causa si fulloni poliēda curādā ve, aut sarcinatori sarciciēda vestimēta quis dederit, nulla statim mercede constituta, sed postea tantū daturus, quātum inter eos cōuenierit: nō proprie locatio & cōductio cōtrahi intelligitur, sed eo nomine actio praescriptis verbis datur.

Locata rei merces in numerata pecunia cōsistere debet: alioquin si in specie cōsistat, non locatio quidem, sed in nominatus cōtractus est, ex quo praescriptis verbis actio oritur.

Praeterea sicut vulgō querebatur, an permutatis rebus emptio & venditio cōtraheretur: ita quēri solebat de locatione & cōductione, si fortē rē aliquā vtendā siue fruendā tibi aliquis dederit, & inuicē a te vtendā siue fruendā aliam rē acceperit. Et placuit nō esse locatiōē & cōductiōē, sed propriū genus cōtractus: veluti si cum vnū bouē quis haberet, & vicinus eius vnū, placuerit iter eos, vt per denos dies inuicē boues commodarent, vt opus facerent, & apud alterum pos-

Loca sacra, quae sunt ista, habes. §. de rerum diu. §. flumina. & §. nullius. & §. religiosum. Privatis. redde singula singulis. nam priuata contraria est publicae: prophana sacrae & religiosa. & facit. ff. eo. de contrahen. empt. l. & liberi. & l. quia & l. liberi. Accursius. Quod id est quia. Facit ad totum istum §. ca. de iure. c. u. glo. fi. extra de iure. pa. & c. a. c. u. glo. i. de reliq. & ve. fan. Secus si ignorans, quia tenet contractus non ut esse quatur rem venditam, sed interesse. l. & liberi. ff. de si venditor ignorat, soluit pretium tantum: si scit, soluit interesse totale. l. emptio. in ff. de glo. fi. ff. de ac. emp. Aegi. Perr. Si. ff. locati & conducti. Quae & pretium dicitur. l. si quis ante. de adq. pos. l. vit. §. vit. de leg. Rho. & in tit. lect. sa. pe. Cuiac. Colonus partiaris non est conductor. Arbitrio. ff. eo. l. si mercus. j. respon. Quae de causa. CASVS. Versiculus iste non refertur ad versiculū proxime dictū & praecedentē sed ad illud quod dictū est in principio, quia sicut emptio & vend. cōtrahitur quam cito de pretio conuenitur. Certae pecuniae: ita si in pecunia numerata fuerit mercus constituta, cōtrahitur locatio & cōductio. quae de causa si in pecunia numerata nō fuerit certa mihi res cōstituta, nō valet cōtractus

Loca. & conduct. Pone ergo q̄ tradidero vestes meas poliendas nlla certa mercede constituta: dicitur ne contractus loca. & conduct. & respon. quod non. Qualiter ergo agatur inter me & ipsum, cum non possit agi locati & conducti & respō. dicens quod agatur praescriptis verbis. h. d. Franciscus.

si alieno arbitrio pretium permittum fuerit: eadē & de locatione & cōductione dicta esse intelligim⁹, si alieno arbitrio mercus permittā fuerit. Qua de causa si fulloni poliēda curādā ve, aut sarcinatori sarciciēda vestimēta quis dederit, nulla statim mercede constituta, sed postea tantū daturus, quātum inter eos cōuenierit: nō proprie locatio & cōductio cōtrahi intelligitur, sed eo nomine actio praescriptis verbis datur.

Locata rei merces in numerata pecunia cōsistere debet: alioquin si in specie cōsistat, non locatio quidem, sed in nominatus cōtractus est, ex quo praescriptis verbis actio oritur.

Praeterea sicut vulgō querebatur, an permutatis rebus emptio & venditio cōtraheretur: ita quēri solebat de locatione & cōductione, si fortē rē aliquā vtendā siue fruendā tibi aliquis dederit, & inuicē a te vtendā siue fruendā aliam rē acceperit. Et placuit nō esse locatiōē & cōductiōē, sed propriū genus cōtractus: veluti si cum vnū bouē quis haberet, & vicinus eius vnū, placuerit iter eos, vt per denos dies inuicē boues commodarent, vt opus facerent, & apud alterum pos-

datur. Datur hęc actio, etiā si prius fecerit fullo aut sarcinator, quam mercus daretur vlla, nimirū quia ita res ab initio gesta fuit, dabo vt facias, nō faciā vt des. Huic actioni nomē est ex eo quod datur ex praescripto cōventionū, vel proinde vti cōuenierit, si cōuetio scripta nō sit. l. j. §. si quis seruū. depol. l. si dñs. de praescrip. verb. Est igitē praescriptis verbis, i. τὸ πρὸς τῷ ἐμψύχῳ συμφωνῶν actio. sic enim ab Cōstāntino nūcupata est in lib. xj. Epit. tit. iij. ex quo apparet nō omnē in factū actionē, & praescriptis verbis esse: si quidē non omnis actio in factū ex conuentione descendit, omnis tamen actio praescriptis verbis ex conuentione descendit. Cuiac.

[Praeterea sic.] CASVS. Dixit Iusti. Dñe, bñ ppēdi p exēpla superiora, q̄ isti duo cōtractus, l. emp. & v. ed. loca. & cōduc. magnā habēt adinnicē familiaritatē siue cōueniētia: q̄d amodo sup illis ostēdere pponitis: Prater, dicit ipse, adhuc istud tibi propono ostēdere in alio exēplo. sicut enim dictū fuit in praeced. q̄ apud veteres dubitabatur utrū empt. & ven. possit esse in permutatiōe, & dictū fuit quod nō: ita solebat quārī de loca. & cōduct. utrū posset fieri in rerū permutatiōe. & dicit quod nō, sed est ppriū genus cōtractus. Pone enim quod ita cōuenierit inter me & te, q̄ si ego nō haberē nisi vnū bouē, & tu similiter vnū, quod tu haberes bouē meū ad arādū vnā cū tuo per duos dies: & ego tuū haberē postea ad arādū per alios duos dies: & bos meus apud te tua culpa perierit: quae actio mihi cōpetit cōtra te nō actio emp. & ven. quia nō est certū pretium cōuentū inter nos. neq; loca. & cōdu. quia nō est certa mercus constituta inter nos. neq; commodati: nō enim erat gratuitū. Quid ergo erit? Et respon. quod praescriptis verbis est agendum. h. d. Fran. de Aret.

Vulgo querebatur. vt. §. tit. j. §. item pretium.

Commodarent. improprie ponitur, vt sequitur.

Bos perierit. sua culpa, aliās non tenetur, cum vtriusque gratia cōtractum sit: vt hic, & ff. de praescrip. ver. l. si gratuitam. §. si margaritas. & ff. comm. l. si vt certo. §. nunc videndum.

Loca. & conduct. Pone ergo q̄ tradidero vestes meas poliendas nlla certa mercede constituta: dicitur ne contractus loca. & conduct. & respon. quod non. Qualiter ergo agatur inter me & ipsum, cum non possit agi locati & conducti & respō. dicens quod agatur praescriptis verbis. h. d. Franciscus.

si alieno arbitrio pretium permittum fuerit: eadē & de locatione & cōductione dicta esse intelligim⁹, si alieno arbitrio mercus permittā fuerit. Qua de causa si fulloni poliēda curādā ve, aut sarcinatori sarciciēda vestimēta quis dederit, nulla statim mercede constituta, sed postea tantū daturus, quātum inter eos cōuenierit: nō proprie locatio & cōductio cōtrahi intelligitur, sed eo nomine actio praescriptis verbis datur.

Locata rei merces in numerata pecunia cōsistere debet: alioquin si in specie cōsistat, non locatio quidem, sed in nominatus cōtractus est, ex quo praescriptis verbis actio oritur.

Praeterea sicut vulgō querebatur, an permutatis rebus emptio & venditio cōtraheretur: ita quēri solebat de locatione & cōductione, si fortē rē aliquā vtendā siue fruendā tibi aliquis dederit, & inuicē a te vtendā siue fruendā aliam rē acceperit. Et placuit nō esse locatiōē & cōductiōē, sed propriū genus cōtractus: veluti si cum vnū bouē quis haberet, & vicinus eius vnū, placuerit iter eos, vt per denos dies inuicē boues commodarent, vt opus facerent, & apud alterum pos-

datur. Datur hęc actio, etiā si prius fecerit fullo aut sarcinator, quam mercus daretur vlla, nimirū quia ita res ab initio gesta fuit, dabo vt facias, nō faciā vt des. Huic actioni nomē est ex eo quod datur ex praescripto cōventionū, vel proinde vti cōuenierit, si cōuetio scripta nō sit. l. j. §. si quis seruū. depol. l. si dñs. de praescrip. verb. Est igitē praescriptis verbis, i. τὸ πρὸς τῷ ἐμψύχῳ συμφωνῶν actio. sic enim ab Cōstāntino nūcupata est in lib. xj. Epit. tit. iij. ex quo apparet nō omnē in factū actionē, & praescriptis verbis esse: si quidē non omnis actio in factū ex conuentione descendit, omnis tamen actio praescriptis verbis ex conuentione descendit. Cuiac.

[Praeterea sic.] CASVS. Dixit Iusti. Dñe, bñ ppēdi p exēpla superiora, q̄ isti duo cōtractus, l. emp. & v. ed. loca. & cōduc. magnā habēt adinnicē familiaritatē siue cōueniētia: q̄d amodo sup illis ostēdere pponitis: Prater, dicit ipse, adhuc istud tibi propono ostēdere in alio exēplo. sicut enim dictū fuit in praeced. q̄ apud veteres dubitabatur utrū empt. & ven. possit esse in permutatiōe, & dictū fuit quod nō: ita solebat quārī de loca. & cōduct. utrū posset fieri in rerū permutatiōe. & dicit quod nō, sed est ppriū genus cōtractus. Pone enim quod ita cōuenierit inter me & te, q̄ si ego nō haberē nisi vnū bouē, & tu similiter vnū, quod tu haberes bouē meū ad arādū vnā cū tuo per duos dies: & ego tuū haberē postea ad arādū per alios duos dies: & bos meus apud te tua culpa perierit: quae actio mihi cōpetit cōtra te nō actio emp. & ven. quia nō est certū pretium cōuentū inter nos. neq; loca. & cōdu. quia nō est certa mercus constituta inter nos. neq; commodati: nō enim erat gratuitū. Quid ergo erit? Et respon. quod praescriptis verbis est agendum. h. d. Fran. de Aret.

Vulgo querebatur. vt. §. tit. j. §. item pretium. Commodarent. improprie ponitur, vt sequitur. Bos perierit. sua culpa, aliās non tenetur, cum vtriusque gratia cōtractum sit: vt hic, & ff. de praescrip. ver. l. si gratuitam. §. si margaritas. & ff. comm. l. si vt certo. §. nunc videndum.

Qua de. quia dixi certum debere pretium interuenire.

si fulloni. Nota, postea. Fullo. lo qui lauat siue tingit, siue polit. Accur.

Sarcinatori. sarcinator Sarcinator, est, qui fracta vestimēta resarcit: vt dicemus. J. man. in fin. Et proprius dixisset sartor secundum aliquos, a sarcio, eis.

BITIO. Tamen etiam bene stat sarcinator, & dicitur a sarcina: & est proprie ille qui plurimū vestimēta sumit: & aliquādo ponit pro futuro, vt hic.

Postea. Nota, postea. Nam prius re nō secuta id est nondū tradita ad reaprandū, actio nō datur, vt. C. de rerū permut. l. ex placito.

Nomine. quasi ex nouo cōtractu nominato: vt. ff. de praescri. verb. l. j.

Praescriptis verbis. infra man. §. h. contra. sed distinguere, aut certa mercus interuenit, & tūc agitur locati: vt. §. eo. in pri. aut incerta, & tunc praescrip. verb. agitur, vt hic aut nulla, & tunc est mā datum: vt. ff. de praescri. verbo. l. si tibi poliēda. & in contrario.

ADBITIO. Intellige si res erat solita locari, aliās secus: vt. l. naturalis. §. at cum do. ff. de praescrip. verb. Angelus.

Praescriptis verbis actio datur. Datur hęc actio, etiā si prius fecerit fullo aut sarcinator, quam mercus daretur vlla, nimirū quia ita res ab initio gesta fuit, dabo vt facias, nō faciā vt des. Huic actioni nomē est ex eo quod datur ex praescripto cōventionū, vel proinde vti cōuenierit, si cōuetio scripta nō sit. l. j. §. si quis seruū. depol. l. si dñs. de praescrip. verb. Est igitē praescriptis verbis, i. τὸ πρὸς τῷ ἐμψύχῳ συμφωνῶν actio. sic enim ab Cōstāntino nūcupata est in lib. xj. Epit. tit. iij. ex quo apparet nō omnē in factū actionē, & praescriptis verbis esse: si quidē non omnis actio in factū ex conuentione descendit, omnis tamen actio praescriptis verbis ex conuentione descendit. Cuiac.

[Praeterea sic.] CASVS. Dixit Iusti. Dñe, bñ ppēdi p exēpla superiora, q̄ isti duo cōtractus, l. emp. & v. ed. loca. & cōduc. magnā habēt adinnicē familiaritatē siue cōueniētia: q̄d amodo sup illis ostēdere pponitis: Prater, dicit ipse, adhuc istud tibi propono ostēdere in alio exēplo. sicut enim dictū fuit in praeced. q̄ apud veteres dubitabatur utrū empt. & ven. possit esse in permutatiōe, & dictū fuit quod nō: ita solebat quārī de loca. & cōduct. utrū posset fieri in rerū permutatiōe. & dicit quod nō, sed est ppriū genus cōtractus. Pone enim quod ita cōuenierit inter me & te, q̄ si ego nō haberē nisi vnū bouē, & tu similiter vnū, quod tu haberes bouē meū ad arādū vnā cū tuo per duos dies: & ego tuū haberē postea ad arādū per alios duos dies: & bos meus apud te tua culpa perierit: quae actio mihi cōpetit cōtra te nō actio emp. & ven. quia nō est certū pretium cōuentū inter nos. neq; loca. & cōdu. quia nō est certa mercus constituta inter nos. neq; commodati: nō enim erat gratuitū. Quid ergo erit? Et respon. quod praescriptis verbis est agendum. h. d. Fran. de Aret.

Vulgo querebatur. vt. §. tit. j. §. item pretium.

Commodarent. improprie ponitur, vt sequitur.

Bos perierit. sua culpa, aliās non tenetur, cum vtriusque gratia cōtractum sit: vt hic, & ff. de praescrip. ver. l. si gratuitam. §. si margaritas. & ff. comm. l. si vt certo. §. nunc videndum.

Loca. & conduct. Pone ergo q̄ tradidero vestes meas poliendas nlla certa mercede constituta: dicitur ne contractus loca. & conduct. & respon. quod non. Qualiter ergo agatur inter me & ipsum, cum non possit agi locati & conducti & respō. dicens quod agatur praescriptis verbis. h. d. Franciscus.

si alieno arbitrio pretium permittum fuerit: eadē & de locatione & cōductione dicta esse intelligim⁹, si alieno arbitrio mercus permittā fuerit. Qua de causa si fulloni poliēda curādā ve, aut sarcinatori sarciciēda vestimēta quis dederit, nulla statim mercede constituta, sed postea tantū daturus, quātum inter eos cōuenierit: nō proprie locatio & cōductio cōtrahi intelligitur, sed eo nomine actio praescriptis verbis datur.

Locata rei merces in numerata pecunia cōsistere debet: alioquin si in specie cōsistat, non locatio quidem, sed in nominatus cōtractus est, ex quo praescriptis verbis actio oritur.

Praeterea sicut vulgō querebatur, an permutatis rebus emptio & venditio cōtraheretur: ita quēri solebat de locatione & cōductione, si fortē rē aliquā vtendā siue fruendā tibi aliquis dederit, & inuicē a te vtendā siue fruendā aliam rē acceperit. Et placuit nō esse locatiōē & cōductiōē, sed propriū genus cōtractus: veluti si cum vnū bouē quis haberet, & vicinus eius vnū, placuerit iter eos, vt per denos dies inuicē boues commodarent, vt opus facerent, & apud alterum pos-

datur. Datur hęc actio, etiā si prius fecerit fullo aut sarcinator, quam mercus daretur vlla, nimirū quia ita res ab initio gesta fuit, dabo vt facias, nō faciā vt des. Huic actioni nomē est ex eo quod datur ex praescripto cōventionū, vel proinde vti cōuenierit, si cōuetio scripta nō sit. l. j. §. si quis seruū. depol. l. si dñs. de praescrip. verb. Est igitē praescriptis verbis, i. τὸ πρὸς τῷ ἐμψύχῳ συμφωνῶν actio. sic enim ab Cōstāntino nūcupata est in lib. xj. Epit. tit. iij. ex quo apparet nō omnē in factū actionē, & praescriptis verbis esse: si quidē non omnis actio in factū ex conuentione descendit, omnis tamen actio praescriptis verbis ex conuentione descendit. Cuiac.

[Praeterea sic.] CASVS. Dixit Iusti. Dñe, bñ ppēdi p exēpla superiora, q̄ isti duo cōtractus, l. emp. & v. ed. loca. & cōduc. magnā habēt adinnicē familiaritatē siue cōueniētia: q̄d amodo sup illis ostēdere pponitis: Prater, dicit ipse, adhuc istud tibi propono ostēdere in alio exēplo. sicut enim dictū fuit in praeced. q̄ apud veteres dubitabatur utrū empt. & ven. possit esse in permutatiōe, & dictū fuit quod nō: ita solebat quārī de loca. & cōduct. utrū posset fieri in rerū permutatiōe. & dicit quod nō, sed est ppriū genus cōtractus. Pone enim quod ita cōuenierit inter me & te, q̄ si ego nō haberē nisi vnū bouē, & tu similiter vnū, quod tu haberes bouē meū ad arādū vnā cū tuo per duos dies: & ego tuū haberē postea ad arādū per alios duos dies: & bos meus apud te tua culpa perierit: quae actio mihi cōpetit cōtra te nō actio emp. & ven. quia nō est certū pretium cōuentū inter nos. neq; loca. & cōdu. quia nō est certa mercus constituta inter nos. neq; commodati: nō enim erat gratuitū. Quid ergo erit? Et respon. quod praescriptis verbis est agendum. h. d. Fran. de Aret.

Vulgo querebatur. vt. §. tit. j. §. item pretium.

Commodarent. improprie ponitur, vt sequitur.

Bos perierit. sua culpa, aliās non tenetur, cum vtriusque gratia cōtractum sit: vt hic, & ff. de praescrip. ver. l. si gratuitam. §. si margaritas. & ff. comm. l. si vt certo. §. nunc videndum.

Loca. & conduct. Pone ergo q̄ tradidero vestes meas poliendas nlla certa mercede constituta: dicitur ne contractus loca. & conduct. & respon. quod non. Qualiter ergo agatur inter me & ipsum, cum non possit agi locati & conducti & respō. dicens quod agatur praescriptis verbis. h. d. Franciscus.

si alieno arbitrio pretium permittum fuerit: eadē & de locatione & cōductione dicta esse intelligim⁹, si alieno arbitrio mercus permittā fuerit. Qua de causa si fulloni poliēda curādā ve, aut sarcinatori sarciciēda vestimēta quis dederit, nulla statim mercede constituta, sed postea tantū daturus, quātum inter eos cōuenierit: nō proprie locatio & cōductio cōtrahi intelligitur, sed eo nomine actio praescriptis verbis datur.

Locata rei merces in numerata pecunia cōsistere debet: alioquin si in specie cōsistat, non locatio quidem, sed in nominatus cōtractus est, ex quo praescriptis verbis actio oritur.

Praeterea sicut vulgō querebatur, an permutatis rebus emptio & venditio cōtr

Quia non fuit bona ratio: vt. 3. quibus. modis re contra. oblig. §. commodata.

Præscriptis verbis agitur tripliciter a) Hoc verum si super accidentibus apponatur: secus si super substantialibus. l. pacta. ff. de contra. em. emp. Ange.

Præscriptis verbis. quæ competit ex contractibus tribus innominatis: do vt des, facio vt facias, do vt facias: vt. ff. de præscrip. verb. l. naturalis. §. j. ij. & iij. aliàs datur ex pactis incontinenti appofitis: vt. C. de re. permu. l. rebus.

aliàs datur quando dubiũ est de nomine contractus: vt. ff. de præscrip. verb. l. j. §. fi. & l. ij. iij. & iij. [Adeo autem.] CASVS. Dixi Iusti. Domine, per exempla supradicta perpendi quod est maxima familiaritas inter contractum istum & præcedentem. quid plura? Frater, adhuc maior familiaritas potest patere in isto casu, in quo dubitatur an sit contractus loca. & cõductio. vel contract. emp. & vèd. Pone ergo quod ego tradiderim alicui sub annuo cõsu aliquod prædium de meis fruendum: dicens q̄ quandiu pensio prædij domino prædij vel eius heredi solueretur, non liceret domino, neque eius heredi, conductori, neque eius heredi, vel ei cui conductor, heresve eius prædium vendiderit, aliõve modo alienauerit, auferre. de cõtractu tali dubitabatur a pud antiquos vtrum esset contractus emp. & ven eo quod conductor non potest dominus auferre prædium quamdiu pensio fuerit soluta. rursũ potest iste contractus sapere naturã loca. & condu. eo quod quolibet anno soluitur certa pensio. super hoc dubitauerunt antiqui vsque ad tempora christianissimi Zenonis, qui dicebat contractũ istũ nec esse emp. & vend. neque loca: & conduc. sed contractum emphyteuticũ: qui dicitur proprius contractus, & inã propriã habet naturã. Sed po. quod tãta fuerit sterilitas in prædio sibi dato in emphyteusim perpetuã, ita quod conductor nihil possit de fructibus illius prædij suscipere: cuius erit detrimentũ vel domini conductoris, vel illius emphyteutæ: Et respon. Iusti. quod Zeno ita ordinavit in isto cõtractu, quod si aliqua conuẽtio facta est inter ipsũ qui prædium dedit in emphyteusim, & emphyteutã: quod cõuentio illa obseruetur. si autẽ nihil cõuenit inter eos, aut est periculũ totale: & tunc detrimentũ illud pertinet ad dominũ, ita quod nõ teneatur emphyteuta pro tempore illo sibi reddere pensioẽ. nõ est particulare detrimentũ, & tunc erit periculũ emphyteutæ. h. d. Fiã.

perierit, neque locati vel conducti neque commodati competit actio: quia non fuit commodatum gratuitum: verum præscriptis verbis agendum est.

Emphyteusicos constitutio (id est cum prædium perpetuo fruendum annua pensione constituta cuiuspiam conceditur) neque venditio, neque locatio est: sed propriam contractus speciem patet in qua si de rei periculo nihil inter contrahentes actum sit, cõitus rei interitus ad dominum, particularis verò ad emphyteusim spectat.

Adeo autem aliquam familiaritatem inter se videntur habere emptio & venditio, itẽ locatio & cõductio, vt in quibusdã causis queri solet, vtrum emptio & venditio contrahatur, an locatio & cõductio: vt ecce de prædiis quæ perpetuò quibusdam fruenda traduntur, id est vt quãdium pensio siue redditus pro his domino præstetur: neque ipsi conductori, neq; heredi eius, cuiue

aut sit cum dicta solennitate, & valet, & ad omnes etiã extraneos transibit. Ange.

Lex Zenoniana. vt. C. de iure emphy. l. j.

Emphyteusos, emphyteusis Græce, Latine dicitur melioratio, hoc ideo, quia olim tantum sterilia dabantur, vt meliorarentur: sed

hodie non tantum sterilia dantur, sed etiã fertilia, nisi in ecclesia, quæ dar sola ea quæ cõgrua videntur œconomio & aliis gubernatoribus ecclesiæ. sic. C. de sacrosan. eccle. authen. perpetua quoque. Accursius. q̄ Propriam. agit ergo conditione ex lege ad omnia obseruanda quæ cõueniunt. Sed nõ quid emphyteuta potest alij dare in emphyteusim? Respõ. sic. vt in hoc. §. in authen. de non alie. aut permu. §. alienatiõis. col. la. ij. Itẽ nõ quid illud vtilitatis domini quod solum habet, transfert in eum? Respõ. sic. cum rei vindicatio vtilis sibi detur. ff. si ager ve. l. j. & ij. Sed qualiter ager primus emphyteuta cõtra secund. vt eũ expellat? Respõ. rei vindicatione, quæ licet de iure sibi nõ cõpetat; exceptio tamen opponi non potest, quia replicaretur: & sic nõ dominus dominũ vincit. vt. C. de transact. l. vbi. vbi de facto tantũ agit, & vincit. & ff. de excep. rei judi. l. si quis rem. Vel verius ager præscriptis verbis. vel dic ex leg. Zenonis ad mercedem.

Neque ad locationem. imò differt. in septẽ. Nam hic etiã in specio præstat pensio: sed ibi in pecunia tantũ, vt hic scripsimus. Itẽ hic possidet naturaliter, sicut fructuarius: vt. ff. de acquiren. poss. l. naturaliter. sed conductor nõ vt. C. cõmunia de vsuca. l. j. Item hic habet dominũ vtile, sed conductor nõ: vt. ff. eo. l. nõ solet. Item hic contractus fit in immobilibus tantũ, iule etiã in mobilibus: vt in authen. de alienat. & emphyteu. §. licentiã. collat. ix. Itẽ hic agit conditione ex lege: ibi ex cõducto. Itẽ hic contractus iuris civilis est, ille naturalis, vt hic dicitur. Itẽ est hic in scriptura, ille etiã sine ea: vt. C. de iure emphy. l. j. & s. de oblig. ex consensu. vt. s. eo. in princip.

Neque ad venditionem. quia hic pensio præstat, ibi res libere trãsit. Itẽ ob hoc res reuocatur, sed ab emptore, non per veditorem: vt C. de rei vindi. l. in civile. Item hic vtilit transibit dominium, ibi directum: vt. s. de re. diui. §. per traditionem.

Natura talis. Placuit vt scriberemus natura talis, nõ vt antea naturalis vt in. l. si cõstante. §. si maritus. D. sol. matr. sic in. l. erit. D. de fun do dor pro dotalis, scribendũ est dotis talis, vt, inquit, ambulatoria est talis obligatis dotis nẽp. distinctiua, itã & potestas leg. Iulij. Cu: ad dominum. vt pensionem non habeat. Accursius.

Particularis. i. medietatis, vel minus secundũ M. & Ioan. arg. ff. de usufruct. l. etiam. & de verb. significatiõ. l. nomen filiarum §. portionis: & ff. de dam. infec. l. inter quos. §. damni. & de contrahen. emptio. l. domũ. Nos dicimus, si aliquid etiã parũ remansit, damnũ emphyteutæ esse, arg. huius. §. & C. e. l. j. De hoc danẽ tales versus, Res perit tota: tunc nil dabit emphyteuta. Si pro parte perit, non ita lib. erit. y Vltimũ. sunt & duo alia naturalia siue tacita pacta in hoc cõtractu: vt de reiiciendo emphyteuta si non soluerit pensioẽ per triẽniũ. vt. C. e. l. j. §. j. & in authen. de nõ alienan. §. scire. coll. ij. Item & si velit emphyteuta vendere, q̄ domino primo denũtiare debet: vt. C. eo. l. si. §. Acc. A E D I T I O. Quod dictũ est emphyteutam posse expelli non soluta pensioẽ per triẽniũ, verũ est in emphyteuta priuata: quoniã emphyteuta ecclesiæ cessans per biẽniũ in solutione, expelli potest. Authen. qui re. C. de sacrosan. eccle. & nota. C. de iure emphy. l. ij. in glo. repellere. & extra de locat. e. poruit, & in Authen. de nõ alie. §. scire. in gl. hominũ. collat. ij. Sed in simplici conlo indistincte biẽniũ expectatur: vt. ff. de locat. l. quãro. §. inter locatorẽ. [Item quãritur.] CASVS. Per exempla superiora vidistis familia-

Emphyteusis vnde dicitur.

Imò dicitur quædam actio specialis, quæ vocatur actio emphyteusis secundum Bar. in. l. i. ff. de condi. ex leg. & Ang. hic. Cõcor. cũ hoc text. ca. vlti. cũ glo. i. in princ. extra cod. tit.

Dominus vincitur à nõ domino

Emphyteusis à locatione in se præ differt.

Nisi conductus dicitur ad nõ modicũ tẽpus: vt. ff. si ager ve. l. per to. And. Fab.

Emphyteusis differt à venditione in tribus.

Emphyteutica res si perierit, eius erit damnũ.

Emphyteusis duo tacita pacta cõtinet.

Sic exponit glo. io. q. 2. in. §. perpetua. quæ ponit quot modis accipiatur hæc dictio, perpetuum.

Emphyteusis datur ad varia tempora.

quis rem. Vel verius ager præscriptis verbis. vel dic ex leg. Zenonis ad mercedem.

Neque ad locationem. imò differt. in septẽ. Nam hic etiã in specio præstat pensio: sed ibi in pecunia tantũ, vt hic scripsimus. Itẽ hic possidet naturaliter, sicut fructuarius: vt. ff. de acquiren. poss. l. naturaliter. sed conductor nõ vt. C. cõmunia de vsuca. l. j. Item hic habet dominũ vtile, sed conductor nõ: vt. ff. eo. l. nõ solet. Item hic contractus fit in immobilibus tantũ, iule etiã in mobilibus: vt in authen. de alienat. & emphyteu. §. licentiã. collat. ix. Itẽ hic agit conditione ex lege: ibi ex cõducto. Itẽ hic contractus iuris civilis est, ille naturalis, vt hic dicitur. Itẽ est hic in scriptura, ille etiã sine ea: vt. C. de iure emphy. l. j. & s. de oblig. ex consensu. vt. s. eo. in princip.

Neque ad venditionem. quia hic pensio præstat, ibi res libere trãsit. Itẽ ob hoc res reuocatur, sed ab emptore, non per veditorem: vt C. de rei vindi. l. in civile. Item hic vtilit transibit dominium, ibi directum: vt. s. de re. diui. §. per traditionem.

Natura talis. Placuit vt scriberemus natura talis, nõ vt antea naturalis vt in. l. si cõstante. §. si maritus. D. sol. matr. sic in. l. erit. D. de fun do dor pro dotalis, scribendũ est dotis talis, vt, inquit, ambulatoria est talis obligatis dotis nẽp. distinctiua, itã & potestas leg. Iulij. Cu: ad dominum. vt pensionem non habeat. Accursius.

Particularis. i. medietatis, vel minus secundũ M. & Ioan. arg. ff. de usufruct. l. etiam. & de verb. significatiõ. l. nomen filiarum §. portionis: & ff. de dam. infec. l. inter quos. §. damni. & de contrahen. emptio. l. domũ. Nos dicimus, si aliquid etiã parũ remansit, damnũ emphyteutæ esse, arg. huius. §. & C. e. l. j. De hoc danẽ tales versus, Res perit tota: tunc nil dabit emphyteuta. Si pro parte perit, non ita lib. erit. y Vltimũ. sunt & duo alia naturalia siue tacita pacta in hoc cõtractu: vt de reiiciendo emphyteuta si non soluerit pensioẽ per triẽniũ. vt. C. e. l. j. §. j. & in authen. de nõ alienan. §. scire. coll. ij. Item & si velit emphyteuta vendere, q̄ domino primo denũtiare debet: vt. C. eo. l. si. §. Acc. A E D I T I O. Quod dictũ est emphyteutam posse expelli non soluta pensioẽ per triẽniũ, verũ est in emphyteuta priuata: quoniã emphyteuta ecclesiæ cessans per biẽniũ in solutione, expelli potest. Authen. qui re. C. de sacrosan. eccle. & nota. C. de iure emphy. l. ij. in glo. repellere. & extra de locat. e. poruit, & in Authen. de nõ alie. §. scire. in gl. hominũ. collat. ij. Sed in simplici conlo indistincte biẽniũ expectatur: vt. ff. de locat. l. quãro. §. inter locatorẽ. [Item quãritur.] CASVS. Per exempla superiora vidistis familia-

Ytrum emptio, quod videbatur: cum talis datio alienatio sit: vt in authen. de non alie. §. alienatiõis. col. ij. quod locatio non facit: vt. eod. ff. l. nõ solet. Accursius.

An locatio. quod videbatur, cum mercedem soluere teneretur.

Perpetuo. aliter accipitur: ff. pro soc. l. j.

Pensio. in pecunia.

Reditus. in specie.

Alienauerit. cùm multi sint modi alienandi: vt. ff. de publi. l. ij. & iij. v. & vj.

Auferre liceat. interdũ autem datur ad certum tempus, interdũ in tertiã personã vel generationẽ: cũ omnia pacta super hoc cõtractu habita valeat: vt. j. proxi. §. sed ecclesia dat in emphyteusim vsq; ad tertiã generationẽ tantũ, vt in authen. de nõ alie. coll. ij. §. emphyteusim. Vel vt puto, etiã in perpetuũ dabit, vt quilibet priuatus: vt hic, & in authẽ. de alie. & emphy. §. licentiã. col. ix. Acc. A D D I T I O. Tu dic de iure canonico (cui standũ est) quod aut sit sine solennitatẽ de qua habetur. xij. q. ij. sine exceptione. & in ca. j. de reb' eccle. nõ alie. in sexto. & in c. nulli. extra eo. tit. & tunc non valet yllõ modo. Instituit.

ritatem inter istos contractus : adhuc est familiaritas mirabilis in exemplo sequenti. verbi gratia, conueni. cum quodam aurifice, vt de suo argento mihi faceret scyphum certæ formæ, certique ponderis quæritur modo vtrum inter me & ipsum videatur empt. & vendi. vel loca. & cōductio: Cassius dicit quod in hoc casu quantū ad materiam est emptio & venditio, quantum verò ad operam est conduct. & locat. Iustinia. autem dicit, quod magis placet sibi, quod ex toto sit emptio & venditio. quia perinde est ac si aurifaber scyphum de argēto suo fecisset, & postea mihi factum vendidisset. Sed pone quod conueni cū aurifabro, vt de meo argento mihi scyphum certi ponderis, certæque formæ & mensuræ faceret: quid iuris in isto casu? Er resp. Iustin. quod non dubium quin sit locatio & con.

a. Suo. artificis.
b. Forma. scilicet demonstrata. sed quid si certa non est materia demonstrata? Resp. non interest: vt. ff. de cōtrahen. empt. leg. conuenit. & leg. Sabinus. Vel facies punctum in dictione, suo.

[Conductor autem omnia] C A S V S. Dicit dominus Iustinia. quod conductor omnia secundum quod conuenit in conuentione, facere debet. si autem aliquid esset ommissum, ita quod in conductione de eo nihil esset actum: veruntamen inter eos debet illud quod fuit ommissum, ex bono & æquo præstari: puta si conductor in mora fuerit soluendæ pensionis. Nam licet de vsuris nihil actum fuerit, tenetur tamen ad vsuras: & econuerso licet nihil actum fuerit de ostiis rescindendis, nihilo minus adhuc tenetur locator. & hoc vult dicere litera præsens.

c. Legem. id est pactum: vt. ff. de pos. l. j. si conueniat. Accursus. d. Ex bono & æquo. vt vsuras post moram: vt. C. eod. l. præses. Idem econtra. nam conductor agit vt domus & ostia sibi reparentur: vt. ff. eo. l. ex conducto. in prin.

[Qui pro vsu vestimentorum.] C A S V S. Quidam concessit mihi iumentum suum, aut vestimentum suum, aut argentum vtendū pro certa mercede, quæritur qualē custodia in ista re mihi concessa præstare teneat? Er resp. Iustini. q. talē diligentia teneor præstare, qualē paterfamil. diligēs præstaturus esset. & ita exponit diligentissimus, id est diligens. & hoc est quia vtriusque gratia celebratur contractus. hoc dicit. Franc. e. Diligentissimus. id est diligens. sic exponitur. ff. eo. d. leg. si merces. §. qui columna. nam cum vtriusque gratia. fiat locatio, nō venit exactissima diligentia: vt. ff. cōmo. l. si vt certo. §. nunc videndū. Alij proprie ponūt, & dicunt speciale in his rebus quæ facile possunt frangi. A D D I T O. Er hæc vltima videtur cōmuniō: & ratio diuersitatis fundatur super facili harum rerum fragilitate: ideoq. diligentior cura est adhibenda. cap. vbi periculū. de elec. lib. vj. Christopho. f. Amiserit. vel dampnū datum sit, quod præuideri nō poterat: vt. ff. eo. l. sed & damno.

[Mortuo conductore.] C A S V S. Quæ sui à Iusti. sic, Quidam conductor sibi hospitium. intra tempora conductionis decessit conductor, & successit ei heres eius in conductione. poteritne alteri domum locare? Er responder Iustin. quod sic quod intellige iure loca. & cōductio. non autem iure societatis. h. d. vlt. que ad fin. titu.

g. Conductore. proprietatis, secus in vsu fructu: vt. C. de vsu fructu. leg.

Titius conuenit, vt is ex auro suo a certi ponderis certæque formæ annulos ei faceret, & acciperet (verbi gratia) decem aureos: vtrum emptio & venditio, an locatio & conductio contrahi videatur? Cassius ait, materiæ quidem emptionem & venditionem contrahi, operæ autem locationem & conductionem. Sed placuit tantum emptionem & venditionem contrahi. Quod si suū aurū Titius dederit, mercede pro opera constituta: dubium nō est quin locatio & conductio sit.

Que partium expressa conuentione promissa fuerunt, necnon & quæ ex bono & æquo præstari debent, licet de his conuenitum non sit, hæc in contractu seruanda sunt.

Conductor autem omnia secundum legem conductionis facere debet: & si quid in lege præmissum fuerit, id ex bono & æquo præstare.

Conductor de leui culpa tenetur. Aretinus.

Qui pro vsu aut vestimentorum, aut argēti, aut iumenti, mercedē aut dedit, aut promisit: ab eo custodia talis desideratur, qualem diligentissimus paterfamilias suis rebus adhibet. quā si præstiterit, & aliquo casu fortuito eā rem amiserit, de restituēda ea nō tenebit.

Contractus locationis ad heredes transit conductoris. Aret.

domina. Vel dic vt ibi, & de iur. dot. l. si socrus. in fi. h. succedit. vt. C. eod. l. viam. sed an moriente scholari vel recedente, substituere potest? Respon. sic de iure conductionis, sed ratio societatis prohibet: quæ præualer vbi certa persona eligitur: vt infra tit. j. soluitur.

Mortuo conductore intra tempora conductionis, heres eius eodē iure in conductionem succedit.

TITVLVS XXVI. DE SOCIETATE.

Et omnium bonorum, & certæ negotiationis coiri potest societas: in qua quæ circa lucrum aut damnum pacta sunt, seruari oportet. quod si nihil seruatum sit, æquas partes & in lucro & in damno inuicem referre decet: in hac tamen socij pacisci queunt, vt alteri plus lucri, alteri plus damni obueniat: quinimo & quod vnus lucri partem ferat, de damno vero non teneatur.

Annata. Id lucrum dici, quod omni damno deducto superest.

Societate coire solemus aut totorum, bonorum, quæ Græci specialiter κοινωσις appellant: aut vnus alicui negotiationis, veluti mancipiorū vendendorum, emendorūq. aut olei, aut vini, aut frumenti emendi vendendiq. Et quidem si nihil de partibus lucri & damni nominatim conuenit, æquales scilicet partes & in lucro & in damno spectantur. Quod si expressè fuerint partes hæc, seruari debent. Nec enim vnquā dubiū fuit, quin valeat cōuentio, si duo inter se pacti sint, vt ad vnū quidem duæ partes & lucri & damni pertineant, ad alium tertia.

partibus lucri aut damni aliquid statuerint: tunc quod inter eos conuenit, seruabunt. Sed quid dices de tali conuentione, vt ad Titii duæ partes lucri pertineant, damni verò tertia: ad Scium verò duæ partes damni, tertia verò lucri: valētne ista conuentione? & dicitur quod sic. Quin etiam Mutius dicebat quod talis cōuentio erat contra naturā societatis, & quod non valebat. Seruius autē Sulpitius dicit quod talis pactio valeat, quod iure conuentionis intelligi potest etiam ita contrahi, quod vnus pecuniam conferat, alius autē nihil: lucrum tamen inter eos communicabunt: quia sæpe alicuius prouidētia vel opera pecuniæ præualeat. Sed quid si ita fuerint pacti inter se, quod vnus habeat partem lucri, partē autem damni nō ferat: valētne pactū tale in societate? Dicit Seruius quod sic, ita tamen quod si fit in vna re lucrum, in alia damnum, debet fieri compensatio lucri cum damno: & illud solum quod superest, dicitur lucrum. h. d. i. Totorum. id est omnium, & expressè: vt. ff. eod. l. j. §. j. & l. iij. §. j. Nam hoc nomen, scilicet totus, ta, tum, totitatem ad vnam rem signat. A D D I T O. Hoc verum si ad vnam adiciatur. aliis si ad vniuersitatem, de illa tanquam de vno prædicatur. Ioan. Fab. k. Emendi. item duobus aliis modis, scilicet simpliciter: vt. ff. eo. l. coiri. & l. nec adiecit. Item vnus rei: vt. ff. eo. l. societas. Accursus. l. Aequales. sic. ff. de here. instit. l. quoties. §. heredes. & s. de here. instit. §. si plures. & ff. e. l. si non fuerit. & dic æquale fuisse capit. Accur. A D D I T O. Alias erit in arbit. iudicis cōfide. sociorū operis. Er nota quod sicut capitale, ita nec luc. durate societate extrahi. potest. Ang. m. Expressè. etiam in solo lucro: vt. j. eo. §. illud. n. Conuentione. l. talis vt sequitur. o. Tertia. l. pars lucri & damni.

DE SOCIETATE. Ista rubrica sic cōtinuatur. Dicitur est. §. de quibusdam cōtractib. qui sunt consensu: verū quia societas est etiam contractus qui fit consensu, vt patet. §. de oblig. ex cōsensu. §. i. ideo sequitur rubrica de societate. Est autē societas (vt ait Marcus Tullius) duorum pluriumve conuentio honeste contracta ad vberiore quæsum, & commodiorē vsū. Accursus.

Societatem. Totus iste titulus diuiditur in quatuor partes. Primum ponit in quibus rebus possit contrahi societas. Secundū, quæ partes possunt esse in lucro & damno: & si nō fuerint à partibus expressè, quæ intelliguntur. Tertio quando societas & quomodo finitur. Quarto ad quid socius tenetur. Secunda ibi, Et quidem. Tertia ibi, Manet autē. Quarta ibi, Socius socio. C A S V S. Dixi Iustin. Domine, bene perpēdi per supradicta, quod iam de societate estis tractaturus. pro Deo qualiter cōtrahitur societas: Er resp. dominus Iustini. q. solemus contrahere societatem omnium bonorū, quam Græci cōnopraxian appellabant: aut vnus negotiationis, veluti vini, olei, frumenti vendendi & emendi: & tunc æqualiter participabunt lucrum & damnum. si autem super partibus lucri aut damni aliquid statuerint: tunc quod inter eos conuenit, seruabunt. Sed quid dices de tali conuentione, vt ad Titii duæ partes lucri pertineant, damni verò tertia: ad Scium verò duæ partes damni, tertia verò lucri: valētne ista conuentione? & dicitur quod sic. Quin etiam Mutius dicebat quod talis cōuentio erat contra naturā societatis, & quod non valebat. Seruius autē Sulpitius dicit quod talis pactio valeat, quod iure conuentionis intelligi potest etiam ita contrahi, quod vnus pecuniam conferat, alius autē nihil: lucrum tamen inter eos communicabunt: quia sæpe alicuius prouidētia vel opera pecuniæ præualeat. Sed quid si ita fuerint pacti inter se, quod vnus habeat partem lucri, partē autem damni nō ferat: valētne pactū tale in societate? Dicit Seruius quod sic, ita tamen quod si fit in vna re lucrum, in alia damnum, debet fieri compensatio lucri cum damno: & illud solum quod superest, dicitur lucrum. h. d. i. Totorum. id est omnium, & expressè: vt. ff. eod. l. j. §. j. & l. iij. §. j. Nam hoc nomen, scilicet totus, ta, tum, totitatem ad vnam rem signat. A D D I T O. Hoc verum si ad vnam adiciatur. aliis si ad vniuersitatem, de illa tanquam de vno prædicatur. Ioan. Fab. k. Emendi. item duobus aliis modis, scilicet simpliciter: vt. ff. eo. l. coiri. & l. nec adiecit. Item vnus rei: vt. ff. eo. l. societas. Accursus. l. Aequales. sic. ff. de here. instit. l. quoties. §. heredes. & s. de here. instit. §. si plures. & ff. e. l. si non fuerit. & dic æquale fuisse capit. Accur. A D D I T O. Alias erit in arbit. iudicis cōfide. sociorū operis. Er nota quod sicut capitale, ita nec luc. durate societate extrahi. potest. Ang. m. Expressè. etiam in solo lucro: vt. j. eo. §. illud. n. Conuentione. l. talis vt sequitur. o. Tertia. l. pars lucri & damni.

Nam maior non est societas. l. si à reo. §. id quod. ff. de fideiuss. ergo si est inhoeneticū. l. conuenticula. C. de epico et cle. ab historicis conuentione vocatur. Aegi. Perr. Alias, Κοινωνία. Hæc est q. venalitaria negotiatio dicitur. Cui iacius.

Et hæc vera vbi ius vsu fructus cōstituitur: secus si fructus vsque ad certū tempus vendantur vel locentur: vt hic per docto. Sic. ff. pro socio.

Ad Titium.

Superlativus pro potestio quædam ponitur.

§. non sit expressè dictū quod sit omnium bonorū: & sic videtur esse coira vniter forum quæ ex quæstū veniunt, id est, si quod sit lucrum ex emp. vendi. loca. cōpdu. & sic taceat nocet fore. cū. l. glo. in d. l. coiri. Aeg. Perr.

Ad Titium. Computatio hic ita expedita fiat, vt si lucrum in vna re, in alia verò damnum contingerit: vt si deducto omni damno lucrum superest: vnus in duas partes, alius in tertiam partem admittatur eius lucri. Si verò tantum damnum superest: is qui duas partes damni ferre debet: in rebus quæ superflunt, tanto minus quam alter accipiat, quantum faciat tertia pars damni: vt. ff. eo. l. Mutius.

Seruius. hic Seruius sibi met contradicere videtur: vt. ff. eo. l. Mutius. sed nõ est verum. nã ibi dicit de facto hoc esse non posse, scilicet vt dãmum & lucrum sit in eadem societate: cum damnum lucro, & e contra lucrum damno deducto intelligatur: vt ibi dicitur, & j. eo. verfic. & adeo.

Et adeo. hæc pacta in æqualia tunc demum locum habent, quando alter plus contulit operæ vel industriæ, quã alter: vt. ff. eo. l. si non fuerint. in princ. ibi, si verò placuerit. secundum Azo. cum societas sit fraterni tatis ius: vt. ff. eo. l. verũ in fi. j. respon. Ioan. contra. & subaudit in. l. illa si non fuerint, maximè. Alij idem quod Ioan. sed rali ratione, quia iure cõventionis valent, nõ societas. ff. de pol. l. j. si conuenerit. Accursius.

ADDITIO. Ista communiter approbatur: vt per Christo. hic. Et hæc vera intellige, quando vel de vtroque, vel de altero tantum aliquid inter partes conuentũ est. Si verò nihil, sed simpliciter tantum sit contracta societas: dic vt per Ang. hic.

Partem. non totum: aliàs esset leonina, a vt dicitur in fabula Aniani vel Aesopi. & ff. eo. l. si non fuerint. §. fin. * & l. si vnus. §. sed si pretium. in fin.

Quod & ipsum. l. dictũ hoc proximo casu. **Conuenienter sibi.** id est conueniens suæ sententiæ, quam dixit supra eod. §. de illa.

[illud expeditum.] CASVS. Po. Duo mercatores societatem adinuicem contraxerunt: & super hoc literas cõfici fecerunt: in quibus continebatur, quod lucrum si quod inter eos contingeret, diuideretur: & nulla fuit facta mentio de damno. quid iuris in hoc casu? Respon. quod eadem est ratio obseruanda in damno, quæ & in lucro est expressa, & e conuerso. hoc dicit.

Not. eandẽ esse rationẽ cõtratorũ. ff. de le. iij. l. fi. §. fin. & ff. fami. erci. l. si filia. §. Papinianus. Ar. cõtra. ff. de lib. & posthu. l. cõmodissimè. & ff. loca. l. ea leg. j. rñ. & ff. de neg. gest. l. si quis negot.

[Manet autem.] CASVS. Supra dictum est qualiter societas contrahitur: restat nunc videre, qualiter dissoluitur. Dicit ergo Iusti. quod societas inter aliquos tandiu manet, quandiu perseuerauerint in eodem consensu. cum autem alter eorum societati renunciauerit, dissoluitur societas. si autem callidè renunciauerit societati, ad hoc quod ipse solus aliquod lucrum sentiat: illud lucrum solus non habebit, sed teneat illud lucrum socio suo communicare. si autem aliquod lucrum aliudẽ senserit, quam sibi sperabat, scilicet quando societati renunciauit, id est ex insperato sibi euenit, id totum habebit. quicquid autem lucratus fuerit ille cui renun-

ciatum est, post renunciationem illi soli acquiratur.

Renunciaverit. præfenti socio, b non absenti: vt. ff. eod. l. fed & locus. §. si absenti.

Callidè. idem & si intempestatiuè renunciet: item & si expedita nõ renunciarit: vt. ff. eo. l. actione. §. Labeo. & l. fed & si socius. §. fi.

Totorum. id est omnium, hoc expresso. vt. ff. eod. l. iij. §. j. aliàs contrat vt. ff. eo. l. nec adiecit. **si quid verò.** aliàs si quidẽ. sic. ff. ex quib. cau. in poss. ea. l. Fulcinius. §. quod si aduersus. sic. ff. eo. l. actione. §. diximus.

Non captauerit. id est non præcogitauerit. **Conceditur.** nota hic quinque modos soluẽdæ societas hic, & sequentibus quatuor. §. sunt & alij duo: vt interemptio rerũ naturali, vel ciuili vt. ff. eo. l. verũ. §. pen. incipit, societas. Item cũ ab alto stipulor animo nouãdi, vel iudicium cũ aliquo dicto animo nouandi: vt. ff. eod. l. actione. j. respõ. Accur.

[soluitur adhuc.] CASVS. Nõ solum per renunciationem de qua dicitur. §. soluitur societas, sed & morte, vnde non succedet socio superstiti heres in societate, nisi hoc placuerit ipsi socio superstiti. & tunc etiam dicitur contrahi societas, & si plures cõtraxerunt adinuicem societatem: si vnus illorum decesserit, dissoluitur societas inter omnes, nisi aliter conuentum fuerit inter eos. In. §. item si alicuius rei &c. dicit Imperator, quod non solum duobus modis supra dictis dissoluitur societas: imò & tertio modo, scilicet quando finis impositus est negotio propter quod cõtraxerunt adinuicem societatem. In. §. publicatione, casus ralis est: iam vidistis tres modos soluendi societatem: modo ponitur hic quartus modus quo soluitur societas, puta per publicationem omnium bonorum suorum in fiscum propter suum delictum. Quando enim fiscus in loco suo succedit, pro mortuo habetur.

Adieciuntur quatuor modi quibus finitur societas: scilicet morte socij, negotio finito, publicatione, & bonorum cessione. Soluitur adhuc societas etiam morte socij: quia qui societate contrahit, certam personã sibi eligit. Sed & si consensu plurium societas cõtracta sit, morte vnus socij soluitur, et si plures superflint: nisi in cõeunda societate aliter cõuenerit. Item si alicuius rei cõtracta societas sit, & finis negotio impositus est, finitur societas. Publicatione quoque distrahi societatem manifestũ est,

quo soluitur societas, puta per publicationem omnium bonorum suorum in fiscum propter suum delictum. Quando enim fiscus in loco suo succedit, pro mortuo habetur.

[Item si quis.] Iam vidistis quatuor modos quibus soluitur societas. Item quinto modo soluitur societas: veluti si vnus ex sociis cesserit bonis, ne in carcerẽ detrudatur. si tamen adhuc alter in ipsum consenserit, noua videtur contrahi societas.

Morte. idem est in tutela, secus in deposito & mandato: vt. ff. de his qui not. in fa. l. furti. §. illud.

Esq. id est quamuis. Accursius.

Conuenienter. scilicet vt daret inter superstites etiam vno moriente: non autem ad heredem transit etiam ex pacto: vt. ff. eo. l. adeo. & l. nemo. nisi in societate vestigialium: vt. ff. eo. l. verum. §. in heredem. & l. adeo. j. respõ. & nisi denuo cõsentiant: vt. ff. eo. l. planè.

Item nisi iuramento hincinde appõsito: quia forẽ de iure canonico teneat etiã in psona heredis, nec morte vnus ex sociis solueretur, per eã. cum cõtingat extra de iureiu. secũdũ Ioan. Fab. hic.

Item si alicuius rei. vt duo tabernarij de vendendo vinũ in foro. **Publicatione.** quæ publicatio fit ppter delicta: vt. ff. de bon. dam. l. j. j. respon.

Vel eius procuratoris aliàs non tenet: nisi in præiudiciũ renuntiantis Ang.

Conceditur. nota hic quinque modos soluẽdæ societas hic, & sequentibus quatuor. §. sunt & alij duo: vt interemptio rerũ naturali, vel ciuili vt. ff. eo. l. verũ. §. pen. incipit, societas. Item cũ ab alto stipulor animo nouãdi, vel iudicium cũ aliquo dicto animo nouandi: vt. ff. eod. l. actione. j. respõ. Accur.

[soluitur adhuc.] CASVS. Nõ solum per renunciationem de qua dicitur. §. soluitur societas, sed & morte, vnde non succedet socio superstiti heres in societate, nisi hoc placuerit ipsi socio superstiti. & tunc etiam dicitur contrahi societas, & si plures cõtraxerunt adinuicem societatem: si vnus illorum decesserit, dissoluitur societas inter omnes, nisi aliter conuentum fuerit inter eos. In. §. item si alicuius rei &c. dicit Imperator, quod non solum duobus modis supra dictis dissoluitur societas: imò & tertio modo, scilicet quando finis impositus est negotio propter quod cõtraxerunt adinuicem societatem. In. §. publicatione, casus ralis est: iam vidistis tres modos soluendi societatem: modo ponitur hic quartus modus quo soluitur societas, puta per publicationem omnium bonorum suorum in fiscum propter suum delictum. Quando enim fiscus in loco suo succedit, pro mortuo habetur.

Item si quis.] Iam vidistis quatuor modos quibus soluitur societas. Item quinto modo soluitur societas: veluti si vnus ex sociis cesserit bonis, ne in carcerẽ detrudatur. si tamen adhuc alter in ipsum consenserit, noua videtur contrahi societas.

Morte. idem est in tutela, secus in deposito & mandato: vt. ff. de his qui not. in fa. l. furti. §. illud.

Esq. id est quamuis. Accursius.

Conuenienter. scilicet vt daret inter superstites etiam vno moriente: non autem ad heredem transit etiam ex pacto: vt. ff. eo. l. adeo. & l. nemo. nisi in societate vestigialium: vt. ff. eo. l. verum. §. in heredem. & l. adeo. j. respõ. & nisi denuo cõsentiant: vt. ff. eo. l. planè.

Item nisi iuramento hincinde appõsito: quia forẽ de iure canonico teneat etiã in psona heredis, nec morte vnus ex sociis solueretur, per eã. cum cõtingat extra de iureiu. secũdũ Ioan. Fab. hic.

Item si alicuius rei. vt duo tabernarij de vendendo vinũ in foro. **Publicatione.** quæ publicatio fit ppter delicta: vt. ff. de bon. dam. l. j. j. respon.

Vel eius procuratoris aliàs non tenet: nisi in præiudiciũ renuntiantis Ang.

Conceditur. nota hic quinque modos soluẽdæ societas hic, & sequentibus quatuor. §. sunt & alij duo: vt interemptio rerũ naturali, vel ciuili vt. ff. eo. l. verũ. §. pen. incipit, societas. Item cũ ab alto stipulor animo nouãdi, vel iudicium cũ aliquo dicto animo nouandi: vt. ff. eod. l. actione. j. respõ. Accur.

[soluitur adhuc.] CASVS. Nõ solum per renunciationem de qua dicitur. §. soluitur societas, sed & morte, vnde non succedet socio superstiti heres in societate, nisi hoc placuerit ipsi socio superstiti. & tunc etiam dicitur contrahi societas, & si plures cõtraxerunt adinuicem societatem: si vnus illorum decesserit, dissoluitur societas inter omnes, nisi aliter conuentum fuerit inter eos. In. §. item si alicuius rei &c. dicit Imperator, quod non solum duobus modis supra dictis dissoluitur societas: imò & tertio modo, scilicet quando finis impositus est negotio propter quod cõtraxerunt adinuicem societatem. In. §. publicatione, casus ralis est: iam vidistis tres modos soluendi societatem: modo ponitur hic quartus modus quo soluitur societas, puta per publicationem omnium bonorum suorum in fiscum propter suum delictum. Quando enim fiscus in loco suo succedit, pro mortuo habetur.

Item si quis.] Iam vidistis quatuor modos quibus soluitur societas. Item quinto modo soluitur societas: veluti si vnus ex sociis cesserit bonis, ne in carcerẽ detrudatur. si tamen adhuc alter in ipsum consenserit, noua videtur contrahi societas.

Morte. idem est in tutela, secus in deposito & mandato: vt. ff. de his qui not. in fa. l. furti. §. illud.

Esq. id est quamuis. Accursius.

Conuenienter. scilicet vt daret inter superstites etiam vno moriente: non autem ad heredem transit etiam ex pacto: vt. ff. eo. l. adeo. & l. nemo. nisi in societate vestigialium: vt. ff. eo. l. verum. §. in heredem. & l. adeo. j. respõ. & nisi denuo cõsentiant: vt. ff. eo. l. planè.

Item nisi iuramento hincinde appõsito: quia forẽ de iure canonico teneat etiã in psona heredis, nec morte vnus ex sociis solueretur, per eã. cum cõtingat extra de iureiu. secũdũ Ioan. Fab. hic.

Item si alicuius rei. vt duo tabernarij de vendendo vinũ in foro. **Publicatione.** quæ publicatio fit ppter delicta: vt. ff. de bon. dam. l. j. j. respon.

a) Id est, si non habito respectu ad lucrum de certa quantitate cautũ sit: puta volo x. annuatim. etiam si cõcedens pecuniam, in se periculũ suscipiat, secũdũ Ang. hic.

* Iniquissimũ enim genus societatis est, i qua quis damnum non etiã lucrum spectat: vt ibi dicitur. Aegi. Perr.

Societas multis modis soluitur.

+ Captate hoc loco accipitur pro eo quod est blã diuis quibus dã ac illecebris obsequiũque & laudationibus venari, vt sic dixerim. Hinc & captate ruz institutiones. ff. de here. insti. l. captato ruz. Hinc & captata hereditas. C. de trasac. l. si maiores. & apud Hora. l. i. a. sermo. Captus affinis vbique Testamenta lenum.

* Ratio, quia in societate eligitur industria personæ: & licet heres nõ sit socius, teneat tamen inchoata a defuncto proficere. l. heres socij. ff. eod. Aegi. Perr.

^a Alius, aliis alter, scilicet fiscus.

^b Pro mortuo, sic ff. eo. l. actione. §. publicatione. Accursius.

^c Habetur, sed quid si hic socius cuius bona publicata sunt, ratione operæ socius erat, non rerum, quod esse potest: vt. §. eod. §. de illa. vers. nam & ita? Respon. idem, cum libertatem, vel vitam, vel ciuitatem amittat: vt. ff. de bo. dam. l. j. & j. proxi. §. ingruitur in. ff.

^d Bonis suis cesserit, quod facere potest, ne in carcerem detrudatur: vt. j. de act. §. fi. * & C. de cessio. bo. l. j.

^e Debita, quia fisco vel priuatis debebat: vt. ff. eo. l. actione. §. j.

^f Veniat, i. vendatur.

^g Sed hoc casu, quasi dicat, non sicut superiori proximo, scilicet quando bona fuerunt publicata, nam hic viuens & in ciuitate existens sibi postea acquirere potest: vt. ff. de cessio. bo. l. v.

[Socius socio.] C. A. S. V. S.

Dixi Imperatori: Domine, iam vidi quinq; modos quibus societas soluitur: modo quaero, vtrum socius socio suo teneatur propter dolum, vel etiam propter culpam: vel etiam ex negligentia teneatur? Et respon. Impera, quod non solum ex dolo tenetur, sed etiam ex negligentia. Sed domine, quam diligentiam debet prestare socius? Et respon. det quod non exactissimam, sed eadem quam in rebus suis solet prestare. vnde si in rebus suis solet esse negligens: quanquam in omnibus rebus sit diligens, non tenetur: sed debet de se conquiri, qui parum diligentem socium sibi assumpsit. h. d.

^h Pro socio actione, quæ est directa ab vtraque parte: vt. j. de pce. te. li. §. ex quibusdã. & finita societate nascitur: vt. C. eo. l. tandiu. nisi in casu. vt. ff. eo. l. actione. §. si communis. vers. nonnunquam.

ⁱ Passus est, qui de solo dolo tenetur, & lata culpa, quæ dolum representat: vt. ff. de pos. l. quod Nerua. & ff. si quis test. li. esse ius. fue. l. j. §. non autem.

^k Tenet, nisi alter tantam culpam præsterit, quantam & iste, & afferret per damnum: quo casu cõpensatur culpa, item dolum cum dolo: vt. ff. de compen. l. si ambo. in prin. & de dolo. si duo.

^l Solet, ante contractam societate, & in hoc discrepat à depositario, qui vt in præterit tenetur: sic ff. de pos. l. quod Nerua sic est in eo cum quo habeo rem communem sine societate: vt. ff. famil. ercisc. l. heredes. §. non tantum.

^m Qui parum diligentem, sic supra quibus mod. re contra. ob. §. præterea.

DE MANDATO.

ⁿ Obligatum alie re contrahuntur, alie verbis, alie literis, alie consensu: vt supra de oblig. Item earum quæ ex consensu, alie per venditionem, alie per locationem & conductionem, alie per societatem, alie per mandatam: vt supra de oblig. ex consensu. in prin. De tribus primis dixi: nunc de quarta, scilicet de mandato. Accursius.

^o Mandatum. Totus iste tit. diuiditur in quatuor partes. Primò ponit quor modis mandatam cõtrahitur, & illud per exempla declarat. Secundo, quod fines mandati non sũnt prætereundi. Tertio quomodo mandatam finiatur, & quando mandatam possit renunciari. Quarto, quod mandatam debet esse gratuitum. Secunda ibi, Is qui. Tertia ibi, Rectè. Quarta ibi, In summa. C. A. S. V. S. Quæsiuit à Iustin. de mandato quor modis cõtrahitur: & ipse cõsiderans respõdet quod sex modis. Dicit enim quod mandatam quinq; modis obligatoris cõtrahitur. Aut enim tua gratia cõtrahitur & c. aut alius quatuor modis enumeratis in litera. Sextus autem modus nõ est obligatoris: quia quando aliquis tua gratia tantum mandat, nullum est mandatam, nec aliqua nascitur obligatio: sed quinq; modis pcedentib. obligatio cõtrahitur: & ex his madata actio nascitur.

Cessio bonorũ quare fit. Non tam cedens liberatur à creditorib: sed in postea quaestis habet beneficiũ, ne cõueniatur nisi in quantum facere potest. l. ij. ff. de cess. bono. Aeg. Perr.

Depositarij solũ tenetur de dolo & lata culpa.

Scilicet si tunc erat diligentior assilicet: vt per glof. in l. cu duob. §. i. ff. eo.

Cõtinuatio.

Quæsiitio.

^p Mandatum, mandatam est officium gratuitum ab eo qui suscipit exhibendũ, nisi enim fiat gratis, incipit esse locatio, si nõ erat facturus aliis tale factũ: ideoq; locari cõtineat: vt. j. eo. §. fi. & fit per verbum rogo, volo, mando, supplico, & similia: vt. ff. eo. l. j. §. j.

^q Quinq; modis, imò videtur q; sex, vt sequitur. Sed dic quinq; scilicet obligatoris. Vltimũ enim, scilicet quod obligatorium: vt. ff. eodem tit. l. ij. §. fi. Item secũdum Ioã. est quoddam aliud sextum obligatorium: vt cum sua gratia & tua & aliena aliquis tibi madata vt emas fundum pro me & te & Titio. Accursius. A. D. DITIO. Et exemplifica vt. ff. e. l. si procuratorem. §. si tutores. vbi tutor madata cõtutori suo vt seruum necessarium emas pupillo: & sic gratia madata & mandatarij & pupilli cõtrahitur mandatam.

socium sibi assumit: de se quaeri, sibiq; hoc imputare debet.

TITVLVS XXVII. DE MANDATO.

Mandatam obligatorium cõtrahitur pluribus modis: nec obligatur quis, si mandatarij gratia tantum madata.

Mandatam cõtrahitur quinque modis: siue sua tantum gratia aliquis tibi madata, siue sua & tua, siue aliena tantum, siue sua & aliena, siue tua & aliena. At si tua tantum gratia tibi mandatam sit, superuacuum est mandatam: & ob id nulla ex eo obligatio, nec madata inter vos actio nascitur.

Eius gratia fieri mandatam dicitur, cuius emolumentum respicit.

Mandantis tantum gratia interuenit mandatam: veluti si quis tibi madata vt negotia eius gereres, vel vt fundum ei emeret, vel vt pro eo sponderes. Tua gratia, & mandantis: veluti si madata tibi, vt pecuniam sub vfuris crederes ei, qui in rem ipsius mutuaretur: aut si vo-

quanquam ab initio tibi liberũ sit suscipere mandatam, vel nõ suscipere. & hoc dicit, & super illa gl. & tũc quia suscipit, intellige, q; si bene gessit, nõ esset obligatus. Item si male gessit, nõ propter hoc esset obligatus: sed si male gessit, cum ei esset mandatam, obligabitur eodẽ modo ac si ita esset mandatam, vt nõ ageret, & gessit tua gratia & sua, & respõ. quod tunc hoc modo cõtrahitur, sed male impleuit. Modo sumus in ver. Tua gratia, & c. Quæsiuit à Iusti. qualiter mandatam cõtrahitur quãdo aliquis tibi madata vt sub vfuris pecuniam credas ei qui in rem suam esset mutuaturus: vel si fideiusfor datus tibi, madata tibi volenti agere contra eum, vt periculo suo experiaris cum reo principali: vel si idem fideiusfor tibi madata vt suo periculo stipuleris à quodam, quem delegauit tibi eo tempore quo cõcepisti agere contra eum. Qualiter enim huiusmodi mandata cõtrahantur tam mandantis gratia, quã mandatarij, patet cuilibet inuenti. & sumus in vers. Aliena, & c. Modo videamus qualiter aliquis mandat gratia alterius tantum: & exemplum est planum, veluti si madata tibi aliquis vt Petri negotia gereres: quod non est gratia tui nec sui: imò solum gratia Petri. & sic de alijs exemplis. In vers. Sua & aliena & c. ponit exemplum qualiter mandatam cõtrahitur gratia sua & aliena, & nihil ad vtilitatem suam: & est exemplum tale: veluti si de cõmunibus negotijs sibi & Titio, tibi madata aliquis vt sibi & Titio fundum emeret: vel vt pro eo & Titio penes aliquem spondeas. hoc dicit. Franc.

^r Gereres, & tunc quia suscipit mandatam, nõ quia gessit tenetur: vt. ff. eo. l. si remunerandi. §. j.

^s Sub vfuris, in hoc est vtilitas mutuantis, propter vfuratum lucrũ. Sed contra. ff. de vfur. l. cum quidam. §. si pupillo. in fin. Sed ibi debet subaudi tantum. Vel dic, non sunt propter lucrum inductæ leges principaliter, vt ibi: secundario tamen sic, vt hic dicitur.

Accursius: A. D. DITIO. Solue aliter secundum doct. aut vfura debentur ex stipulatu, quia in stipulatum expressẽ deductæ sunt: & tunc lucrum sapiunt: & loquitur hic. Aut debentur vfura propter moram siue negligentiam non soluentis, & tunc non sapiunt lucrum: quia tanquam interesse præstantur: & loquitur. d. l. cum quidam. §. si pupillo. Christopho.

^t Ei, puta procuratori mandantis.

^u Ipsius, scilicet mandantis, & ita hoc est vtilitas mandantis.

Mandat.

Mandatam multis modis cõtrahitur.

Si. ff. m. d. tit. i.

Intellige si sit confilium: nec esset aliis facturus: Et tamen qui ex hoc damni ficatus fuerit, in distin. cõtrahitur: vt per Anc. gel. hic.

Mandatam importat voluntatẽ spontaneam, insum. necessitate, rogatio si emanat à superioribus: præceptum est. Ouid. Est orare ducum species violata iubendi, Et quasi nuda supplicat enepotes. Augustinus. Blandis vis lætæ imperio. vide glo. in. l. i. in vers. sed ego. ff. quod iussu. Aeg. Perr.

a Mandat. s. fideiussor. Et hoc casu ageretur contra fideiussorem mandantem actione mandati, non ex stipulatione prima, si nouandi animo hoc mandatum intercessit: vt ff. eo. l. si mandato meo. in si. l. Si autem non nouandi animo, ageretur ex prima causa: vt. ff. de procu. l. licet. §. ea obligatio. in fi.

b Mandat. hic agi potest duabus actionibus mandati scilicet contra mandantem; & negotiorum gestorū contra Titium, quæ datur & mandati: vt. C. de neg. gest. l. si mandatum.

c Crederes. scilicet mandauerit.

[Tua tantum gratia.]

CASVS. Vidistis iam qualiter quinque modis obligatoris contrahitur mandatum, licet etiam sexto modo contrahatur mandatum, sed non sit obligatorium: veluti si mandet Titius vt pecunias tuas potius sceneres quam in emptionem prædiorum colloces, vel econuerso. & huiusmodi obligatio plus fortitur nomen consilij, quam mandati. & hac de causa non est obligatorium. & illud patet euidenter: quia nemo ex huiusmodi consilio obligatur, quanquam mandatario non expedit, nisi in casibus exceptis: & hoc ideo est, quia liberum est suscipienti consilium, penes se explorare, an susceptum consilium sibi expediat, necne: & propter hoc si te pecuniam habentem monuerit aliquis vt ex ea rem aliquam cõparares, vel crederes, non tenetur tibi iudicio mandati: licet tibi nõ expediat eam emisse, vel a licui credidisse. & hæc vera sunt cum mandatum sit sine assignatione certæ personæ. Sed pone quod mandabat tibi aliquis vt Titio nominatim crederes pecuniam, nunquid eo facto is qui tibi mandauit, erit tibi obligatus? Et certe secundum sententiam domini Sabini dicendum est quod sic: quia forte aliter non credidisses Titio, nisi tale mandatum suscepisses. Fran.

d *Tua tantum gratia.* hic autem addunt doct. sextum modum: quod dicit vt. §. eo. in prin. in glo. imò videtur &c. in fine glo.

e *Ex consilio.* nota bonam regulam: quem de consilio non teneri Fallit tamen in casibus qui his legibus dicuntur: vt digestis de dolo. leg. quod si cum scires. & digestis de proxenetic. leg. ij. Sed certe ibi fuit fraudulenter consilium: vt digestis de reg. iur. leg. consilij. Item fallit: vt digestis ad. leg. Aquil. leg. liber homo. j. respon. & infra de iniur. §. non solum. & digestis de iniur. leg. non solum. in prin. & §. Proculus. & digestis quod vi aut clam. leg. semper. §. j. & digestis de fur. leg. si quis vxori. §. cum Titio. & digestis de ser. cor. leg. j. respon. & §. persuadere. Sed hoc in maleficiis, ideo non datur mandati. teneretur tamen vel de dolo, vel aliis actionibus. Item aliis facturus non erat in prædictis casibus, aliis obtinet hæc regula: vt hic, & digestis eodem. leg. si remunerandi. §. plane. Sed certe nec his casibus videtur teneri: vt infra prox. §. sed dic. non teneretur illi cui tale consilium præstitit, vt ibi: sed illi in cuius læsionem consulit, vt hic dicimus. Vnde dici potest quod nec his casibus fallit dicta regula: cum dicat non teneri illi, scilicet cui consilium præstitum est nisi in casu illius. leg. digestis de dolo. leg. quod si cum scires. & illius. leg. ff. de proxene. leg. ij. **A. D. D. I. T. I. O.** Eandem gl. habes digestis eodem leg. ij. §. fin.

f Mandati. scilicet actione.

g Liberum. scilicet suscepto consilio: sed suscepto mandato instituitur.

cessè est consummari, secundum Ioan. nisi cõgruo tempore renuntietur: vt. j. eo. §. mandatum. ff. eo. l. si mandauero. §. fina. & ff. commo. l. in commodato. §. sicut.

h *Non aliter.* hoc esse videtur pro opi. Pla. qui dixit duo, scilicet vbi consulo certæ personæ mutuari: teneor ita demum, si aliis facturus non eras. Vbi autem non est designata aliqua persona, non teneor, etiam si aliis facturus non eras. Sed Ioan. in vtroque casu dicit cõtra. Nam primo indistin. & teneor: siue aliis eras mutuaturus, siue non.

Secundo autem cum distinctione, non aliis: & facit pro eo. ff. eod. l. si remunerandi. §. plane. & §. eo. §. tua & aliena. in fi. & ff. de neg. gest. leg. iij. in fin. & leg. iij. Nec obstat quod hic dicitur: quia & si aliis etiam facturus erat, tenetur qui mandauit, vt dictum est. vnde potest subaudiri, maxime, quia non aliter &c. **A. D. D. I. T. I. O.** Hæc opinio Ioan. veluti communior approbatur: de quo in. leg. si remunerandi. §. plane. ff. eo. Chri.

Mandatum rei turpis, vel contra bonos mores, non valet.

Illud quoque mandatum non est obligatorium; quod contra bonos mores est: veluti si Titius de furto, aut de damno faciendo, aut de iniuria facienda mandet tibi. licet enim pœnam istius facti nomine præstiteris, non tamen vllam habes aduersus Titium actionem.

Mandati fines excedere nequaquam licet: alioqui excedenti, quatenus excederit, mandati actio denegatur.

iusmodi non obligant quem: & si mandatarius præstiterit pœnam ei contra quem deliquit, atamen aduersus mandantem nullam habebit actionem. Fran.

i *Non est obligatorium.* etiam si iuramentum intercederet: vt in authent. scenicas non solum. §. j. colla. v. & facit ad hunc. §. ff. eodem. l. si remunerandi. §. rei turpis. & leg. si mandauero. ij. §. qui ædem. & ff. de arb. l. si cum dies. §. compromisso. & §. de inutil. stip. §. quod turpi. & ff. de verb. oblig. l. generaliter. & l. seq. & ff. de condi. insti. l. conditiones. j. & ij.

k *Contra bonos mores.* hic queritur, quid si mandauit tibi vt illi nomine meo iniuriam inferres, an teneor? Respon. vti que, arg. ff. de dam. infect. l. damni, §. si mandato.

l *Præstiteris.* scilicet ei cui commissum est maleficium, vt pœnam dupli. & ita licet inter sit mandatarius: tamen non agit, quia nec interesse fingitur. vt. ff. de condi. insti. l. filius. in fin. & melius. ff. de reg. iur. l. quod quis ex culpa. in fin.

m Titium. scilicet mandantem.

[Is qui exequitur.] **CASVS.** Dixi Iustitiano, Domine, bene vidi quot modis & qualiter contrahitur mandatum: pro Deo dicatis mihi qualiter mandatarius tenetur exequi id quod sibi datur in mandatis: Dicit ipse, Scire debes quod si mandetur alicui sub certa forma, non debet mandatarius illam formam excedere. nam si aliquis tibi mandasset vt ei fundum emeres, veluti pro. e. vel vt pro Titio in tanta pecunia sponderes: nec teneberis plus emere, nec in ampliore pecunia fideiubere. quod si feceris, ad id quod expenderis, prædictam actionem non habebis. vnde Cassius & Sabinus dicebant in hoc casu quod nõ cõpeteret tibi actio contra mandantem etiam pro centum aureis in mādato cõprehensis: & hoc si

Consilij nõ facit quem teneri, nisi in casibus quibusdam.

* Quia tantum, non est obligatorium: si nec consilium seu mandatum de re turpi: veluti si tibi mādaret aliquis vt furtum facias, vel iniuriã aut dānam alicui inferas; huiusmodi actio non valet. Reg. Per. a) Et hoc valet in omnibus pactis que ratione turpitudinis vel publicæ vtilitatis principaliter improbantur. Secus si secundario vel in odium creditoris: aut propter defectū sensus, vel imbecillitate personæ improbat. tur. quia iuramento cõfirmatur. Et quod dicitur nõ valere iuramentū contrahentem: intelligitur de canonica, nõ autem de civili: vt per Ang.

contra formam mandati plus expenderit. Aliter tamen obtinuit secundum opinionem aliorum, quod vsque ad pecuniam in forma mandati comprehendere potes. Sed pone quod is cui mandatum ut emeret tibi fundum pro centum aureis, pro minori pretio illum comparauit: nūquid habebit act. contra me? Et certe sic: quia rite videor mandasse ut dictum fundum pro minori pretio emeret si posset. Litera est plana vsque ad fi. tit. Franci.

Mandatum. scilicet certae formae. Nam quandoque habet certam formam: & tunc habet locum quod hic dicitur: vt. ff. eod. leg. diligenter. quandoque non: & tunc bona fide facere debet: vt. ff. eo. l. iij. & probatur etiam hęc distinctio. ff. eo. l. si quis pro eo.

Mandati actionem. sed nec certe nego. gest. secundum B. & Ioan. & est pro eis. C. de nego. gest. l. vti. & ff. de nego. gest. l. qui aliena. §. libertos. & de peculio. l. si creditor. §. j. sed M. dabat vilem neg. gest. actionē, & respondebat illi. leg. fin. de neg. gest. quia specialis ibi fuit prohibitio. Sed certe miror de hac opinione: cum videatur lex expedita, quae etiam vtilem denegat expresse: vt. ff. eod. l. si pro te. & ff. de eden. l. j. §. causa.

Mandati actionem. pro pretio dato: vt. ff. de in rem ver. l. si fundum.

Emeretur. est autem illa ratio, quia maiori summa minor inest: vt hic, & ff. de verb. oblig. l. j. §. ij. & l. inter stipulationem. §. ij. & ff. de recept. arbi. l. diem. §. si plures.

ADDITIO. Et hęc vera vbi negotium quod mandatum respicit damnū vel vtilitatē mandantis vel mandatarij: secus si tertium tantum: quia non potest ampliari nec restringi tanquam odiosum: vt in c. cui de non sacerdotali. de præben. in. vj. Ioan. Fab.

Reffe. nam si non reffe, non est necesse reuocari: vt. §. e. §. illud.

Euanscit. speciale est in mandato, vt sic facile reuocetur per voluntatē vnius partis tantum. In aliis enim contractibus non sic: vt. C. de act. & oblig. l. sicut. quæ est contraria huic. Et est ratio, quia hic nō statim interest, & ideo non statim hinc inde nascitur obligatio quæ ex interesse datur: vt. ff. eo. l. si procuratorē. §. mandati actio. & facit ad hunc. §. ff. de iur. iudi. om. iu. l. & quia. & ff. de mino. l. q. si minor. §. Scæuola. & C. de repu. her. l. fin. & ff. de ritu nup. l. pleriq. **Item si adhuc integro.** sed vsquequo dicitur integrum? Respon. si mandata fuit empio, donec arrhas dederit, vel aliās se emptori obligauerit, & idem in similibus. Et (vt breuius accipias) si iam cepit interesse mandatarij, non est res integra, aliās sic argu. ff. eo. l. si procuratorē. §. mandati. Si verò non est res integra, non finitur mandatum nisi in iudicio: vt. ff. de iudi. l. tam ex contractibus. §. si.

Sed quid prodest si non finitur mandatum re non integra? Respon. quia per heredem cepta negotia debent consummari digestis pro socio. leg. si licet noua inchoare necesse non sit: vt. ff. de neg. gest. l. nam & Seruius. §. si viuo. & digestis pro socio. leg. heres socij. quod non est re integra: cum nullum ceptum sit.

a] Quo casu nō habet etiam vtilem: nisi in causis pijs & necessarijs, puta alendo liberos, vel faciendo id quod tendit ad exonerationē vel euasione perfonæ, seu infamiae mandantis, vt p. Ioan. Fab. & Ange. hic. † Simile in cap. in causis. vbi res nō esset integra. cū glo. super verb. integra. extra de elec. † Nisi mandatum sit exequedū post mortem, vel mandans de necessitate reneatur exequi. Aegi. Per.

b] Tu die q. in mandata hīs pro socio. leg. si licet noua inchoare necesse non sit: vt. ff. de neg. gest. l. nam & Seruius. §. si viuo. & digestis pro socio. leg. heres socij. quod non est re integra: cum nullum ceptum sit.

Alioqui. i. si non posses agere. Accursus.

Probabilis ignorantia. quæ est in facto alieno: vt hic, & ff. eo. l. idem. que. §. pen. aliās non est probabilis: vt. ff. ad Velle. l. quamquam. & C. de rescin. ven. l. qui quis. & ff. de æd. iudi. l. j. §. causa.

Afferret. quod esse non debet.

sete agere mandati actione: alioqui iusta & probabilis ignorantia tibi damnum afferret. Et huic simile est qd placuit, si debitor manumisso dispensatore Titij, per ignorantiam liberto soluerit, liberari eos: cū alioqui stricta iuris ratione non possent liberari, quia alij soluisent quam cui soluere debuerint.

Mandatum suscipere voluntatis est: susceptum verò adimplere necessitatis: nisi congruo tempore illi renuncietur. quod si aut nō renuncietur, aut intempestiue renuncietur sit, mandati actio aduersus mandatarium competit: nisi iusta ratione excusetur.

Mandatum nō suscipere cui libet liberū est: susceptum autem consummandū est, aut quamprimum renūciandum, vt per semetipsum aut per alium eandem re mandator exequatur. Nam nisi ita renuncietur, vt integra causa mandatori referuetur eandē re explicandi: nihilo minus mandati actio locū habet: nisi iusta causa intercesserit aut non renūciandi, aut intempestiue renūciandi. Mandatum & in diem differri, & sub conditione fieri potest.

Mandatum debet esse gratuitum, aliās transit in alium contractum. Arer.

In summa sciendum est, mandatum nisi gratuitū sit, in aliam formam negotij cadere. Nam mercede constituta incipit locatio & conductio esse. Et vt generaliter dicamus, quibus casibus sine mercede suscepto officio mandati siue depositi contra hitur negotium, his casibus interueniēte mercede locatio & cō-

D est incertum re & genere, puta si dicam tibi, Bene retribuam tibi hoc seruitium, vel recognoscam. & tunc non potest peti quicquam vt. C. eo. l. salarium. & ff. eo. l. qui mutuum. §. salarium. Aut certum genere, licet incertum specie: vt dabo tibi equum, vel par vestimentorum: & tunc potest dici quod valeat conuentio salarij, cum non sit protus incertum: vt. ff. eo. l. si fideiusor. in gloss. j. secus in his que ponder vel numero consistunt: vt. ff. de leg. j. l. si hominem. Si autē certum omnino: tūc aut stipulatione promittitur, & tunc certi conditione petitur. Si autē sine stipulatione, & incontinenti ante mandatum vel post: petitur actione ex eo contractu, scilicet contraria mandati informata. Si autē ex intervallo, scilicet postquam contrahentes ad alia diuersissent negotia, petitur officio iudicis: vt C. eo. l. j. & ff. eo. l. salarium. & C. de pact. l. petens. & ff. de duo. reis. l. duos. in fin. Accursus.

Interveniente mercede. si in pecunia numerata: vt diximus. §. loca. in prin. Item hęc regula generalis est vera, nisi sit talis persona quæ non consueuerat locare operas suas, vel res talis quæ nō consueuerat locari. tunc enim non locati, sed præscriptis verbis agitur: vt. ff. de præscrip. verb. l. si tibi. & l. naturalis. §. at cum do.

Et huic. scilicet proximo casui.

Liberto. primo dispensatore & seruo. Acc. **Liberari eos.** facit. ff. si cert. pet. leg. eius qui in prouincia. & C. de solu. l. si cum seruus.

Non possent liberari. nisi in casibus: vt. §. qui. mo. tol. oblig. in prin. dicemus.

Quamprimum. si potest fieri.

Iusta causa. puta casus fortuitus. nam de dolo tenetur, & lata culpa & leui & leuissima, secundum Bartol. & Ioan. vt. C. eo. l. in re mandata & l. à procuratore. Alij dicūt de leuissima mandatarium nō teneri: sed de dolo tantum, quando gratia mandantis tantum sit: vel de leui culpa quando vtriusque gratia, instar aliorum contractuum: vt. ff. de regu. iur. l. contractus. Sed primum videtur verius, cū hic conaratus multum discrepet ab alijs contractibus. **ADDITIO.** Tu dic quod de lata leui vel leuissima culpa eatenus tenetur, quatenus id quod venit in mado, exactā vel exactissimam requirit diligentiam. Ang.

In summa. i. breuiter amodo hunc titu. expeditamus.

Negotij. id est contractus.

Mercede. si vt mercede: vt quia aliās non erat pariturus mandato. si autem aliās pariturus erat, & constituatur aliquod salarium gratia remunerandi, non minus erit mandatum: vt. ff. eo. l. si remunerandi. j. respō. Et ad huius rei evidentiam distingue: quia aut bis gratis

huius pariturus. Ange.

Ex hac glof. collige qualiter salarij a duocati & procuratoris petitur officio iudicis. idē est de presbytero, qui celebrando facit aliqua seruitia pro aliquo: qui nō p actionē, sed iudicis officio petet salarium. Aeg. Per.

Potest tamen officio iudicis peti, sicut quado nullo modo fuit promissum: dūmodo non constet q sine præfatis verbis gratis

huius pariturus. Ange.

Ex hac glof. collige qualiter salarij a duocati & procuratoris petitur officio iudicis. idē est de presbytero, qui celebrando facit aliqua seruitia pro aliquo: qui nō p actionē, sed iudicis officio petet salarium. Aeg. Per.

Potest tamen officio iudicis peti, sicut quado nullo modo fuit promissum: dūmodo non constet q sine præfatis verbis gratis

huius pariturus. Ange.

Ex hac glof. collige qualiter salarij a duocati & procuratoris petitur officio iudicis. idē est de presbytero, qui celebrando facit aliqua seruitia pro aliquo: qui nō p actionē, sed iudicis officio petet salarium. Aeg. Per.

Potest tamen officio iudicis peti, sicut quado nullo modo fuit promissum: dūmodo non constet q sine præfatis verbis gratis

huius pariturus. Ange.

Ex hac glof. collige qualiter salarij a duocati & procuratoris petitur officio iudicis. idē est de presbytero, qui celebrando facit aliqua seruitia pro aliquo: qui nō p actionē, sed iudicis officio petet salarium. Aeg. Per.

Potest tamen officio iudicis peti, sicut quado nullo modo fuit promissum: dūmodo non constet q sine præfatis verbis gratis

huius pariturus. Ange.

Ex hac glof. collige qualiter salarij a duocati & procuratoris petitur officio iudicis. idē est de presbytero, qui celebrando facit aliqua seruitia pro aliquo: qui nō p actionē, sed iudicis officio petet salarium. Aeg. Per.

Potest tamen officio iudicis peti, sicut quado nullo modo fuit promissum: dūmodo non constet q sine præfatis verbis gratis

huius pariturus. Ange.

Ex hac glof. collige qualiter salarij a duocati & procuratoris petitur officio iudicis. idē est de presbytero, qui celebrando facit aliqua seruitia pro aliquo: qui nō p actionē, sed iudicis officio petet salarium. Aeg. Per.

Potest tamen officio iudicis peti, sicut quado nullo modo fuit promissum: dūmodo non constet q sine præfatis verbis gratis

huius pariturus. Ange.

Ex hac glof. collige qualiter salarij a duocati & procuratoris petitur officio iudicis. idē est de presbytero, qui celebrando facit aliqua seruitia pro aliquo: qui nō p actionē, sed iudicis officio petet salarium. Aeg. Per.

Potest tamen officio iudicis peti, sicut quado nullo modo fuit promissum: dūmodo non constet q sine præfatis verbis gratis

huius pariturus. Ange.

Ex hac glof. collige qualiter salarij a duocati & procuratoris petitur officio iudicis. idē est de presbytero, qui celebrando facit aliqua seruitia pro aliquo: qui nō p actionē, sed iudicis officio petet salarium. Aeg. Per.

Potest tamen officio iudicis peti, sicut quado nullo modo fuit promissum: dūmodo non constet q sine præfatis verbis gratis

huius pariturus. Ange.

Ex hac glof. collige qualiter salarij a duocati & procuratoris petitur officio iudicis. idē est de presbytero, qui celebrando facit aliqua seruitia pro aliquo: qui nō p actionē, sed iudicis officio petet salarium. Aeg. Per.

Potest tamen officio iudicis peti, sicut quado nullo modo fuit promissum: dūmodo non constet q sine præfatis verbis gratis

huius pariturus. Ange.

Ex hac glof. collige qualiter salarij a duocati & procuratoris petitur officio iudicis. idē est de presbytero, qui celebrando facit aliqua seruitia pro aliquo: qui nō p actionē, sed iudicis officio petet salarium. Aeg. Per.

Potest tamen officio iudicis peti, sicut quado nullo modo fuit promissum: dūmodo non constet q sine præfatis verbis gratis

huius pariturus. Ange.

Ex hac glof. collige qualiter salarij a duocati & procuratoris petitur officio iudicis. idē est de presbytero, qui celebrando facit aliqua seruitia pro aliquo: qui nō p actionē, sed iudicis officio petet salarium. Aeg. Per.

nit esse integra etiā per solam citationem. In mandato vero procuratoris ad iudicia, si sit actoris, p lit. cōfess. rei, sufficit q dominus pro eo sciete vel volente satisfecerit. In procuratore aut ad negotia sufficit sciete pparamētia necessaria: puta sine quibus principale negotium expediti nō potest. Angel. Mandatarius de quatuor tenetur.

Fullo. Fullo est qui lauat & tingit pannos, & etiam polit eluendo supellex. Sed sarcinator e contra qui farcit & addit ubi est scissum vestimentum vel pannus, & confuit. Vnde dicitur, Iste habet sarta recta: quia cum essent fracta sunt reparata ex quibusdam adiunctionibus. vt. ff. de usufructu. l. haec tenus. Et dicitur sarcinator à farina: & significat propriè eum qui plurimum vestium sumit. Aliquando etiam pro futuro accipitur. vt hic.

Actio. imò videtur præscriptis verbis competere. vt. ff. loc. §. j. solue vt ibi.

DE OBLIGATIONIBUS &c.

Aliàs de obligationibus quasi ex contractu. Sic. ff. & C. de negot. gestis. Rubrica istius continuationis sumitur ex §. sequens. Tit. de obligationibus: ubi dicitur quòd obligationum quedam sunt ex contractu, quedam ex quasi contractu &c. Et quia dictum est. §. de obligationibus ex contractu, sequitur de oblig. ex quasi contractu. & etiam hic continuatur in text. Arret.

Diuisio. Totus iste titulus diuiditur principaliter in duas partes. Primum ponit continuationem rubricæ de qua est tractaturus. Secundò illud per exempla declarat. Secunda ibi legitur cù quis. C. A. S. V. S. Iustum titulum continuat Iustitia. cum præcedentibus, ita dicens, q post genera contractuum enumerata dispiciendū est de quibusdam contractibus siue obligationibus quæ ex contractu proprie nascuntur: quia tamen non oriuntur ex maleficio, nec ex quasi maleficio, supple per totum titulum istum, vt bona sit illatio: nec ex contractu, vt dictum est in princi. relinquitur ergo quòd ex quasi contractu nascantur. vnde de huiusmodi contractibus siue obligationibus notat dominus Iustinianus plura exempla. Et primum exemplum est tale. Aliquis gessit negotia absentis alicuius sine mandato. ex ista gestione nascuntur duæ actiones, id est nasci possunt. Si enim bene gesserit negotia absentis, datur sibi actio neg. gest. contraria contra eum cuius negotia gessit, ad repetendum illud quod impendit. Si autem male gessit, datur actio negot. gesto. directa ei cuius negotia gesta sunt, contra gerentem. Sed domine, quæ est differentia inter has duas actiones? Et dicit quòd quo ad effectum nulla est differentia: sed subtilitate iuris talis est differentia, quòd actio illa quæ datur domino contra gerentem, vocatur directa: illa autem quæ datur gestori contra dominum, vocatur contraria, vt dictum est. & nascuntur istæ duæ actiones, vt. §. dictum est quando aliquis sponte & sine mandato accedit ad negotia alterius gerenda, vt puta absentis: & si ea bene & vtiliter gerit, habet eum cuius negotia gerit. & ignorantem & inuitum sibi obligatum. & hoc maximè vtilitatis causa factum fuit siue institutum, scilicet negotia negotiatorum qui subita festinatione compelluntur abesse, nulli demandata negotiorum suorum gestione, deserta relinquerentur: quod contingeret nisi huiusmodi actiones negotiorum gestoribus darentur. Nullus enim sine mandato accederet ad negotia aliena gerenda, si de eo quod impendisset, ad illud recuperandum nullam haberet actionem. In versiculo, Sicut autem, casus est talis. Supra dictum est quòd ille qui sine mandato vtiliter gessit negotia absentis: si aliquid de suo impendit, poterit illud recuperare per actionem negot. gest. contrariam. Eodem modo & e conuerso, scilicet si male se habuerit gestor in gerendo negotia absentis, domino tenetur actione negot. gestor. gesto. directa. & hac ratione ad reddendas rationes administrationis suæ tenetur

gestor præstare exactam diligentiam: & non sufficit quòd talè diligentia adhibeat qualem in rebus suis adhibere solet. & hoc est verum, si alius diligentior eo accessisset ad negotia illa gerenda si ipse ea non gessisset. hoc dicit. Franciscus.

Genera. id est maneries vel diuersitates contractuum: vt. §. de oblig. §. si. vsque huc.

Ex maleficio. subaudi, vel quasi: vt fit bona argumentatio. sic. §. de oblig. quæ ex quasi maleficio. in prin.

Igitur. quia de his obligationibus quæ ex quasi contractu sunt, dicere debemus, incipiamus de hac quæ ex sola prouenit amicitia: vt. §. eod. §.

Vltro citroque. i. hinc inde possibile est eas nasci. nam ex vna parte tantum quandoque agitur, vt si alterius nõ interfit, sed sua tantum. ADDITIO. No. verba legalia significare habitatem & potentiam: licet semper significare non possint: vt not. §. de iustit & iur. in prin. secundum Chri.

Vltro citroque. contractus est negotiū ex quo mutua oblig. mutuaque obligatio nascitur: & ea quidem actio vel vtriusque directa est. vel huic ducta, Illic contraria Directa, id est, principalis: Contraria, id est, quæ principalis non est, sed ex contrario in eum datur cui principalis actio competit. Aut igitur vno tantum ex letere principalis est actio, aut vltro citroque. Contraria actio principalis non est, quia ea indemnitas tantum consulitur: quam obrem nec famosa est nec in ea

duratur in litem. l. ei apud quem. D. depositi. Cuiacius. Negotiorum autè gestor. licet etiã vnū negotiū sit gestū. ff. de negot. gest. l. ij. §. j. verbi. negotia. sic. §. vi bono. rapt. in prin. & ff. vi bono. rapt. leg. ij. §. quod ait prætor.

Sine mandato. scilicet eius cuius negotia gesserit. & sic soluitur. C. de negot. gest. leg. si mandatum.

Idque. l. vt repetat quòd impedit, nisi denunciatio inhibeat: vt. C. de negot. gest. eo. l. fin. vel paterna affectio: vt. C. eo. l. si paterno. & l. quod in vxore. & ff. eo. de negot. gest. l. is qui. Vel obsequiū, quòd est si libertus patroni negot. gerat: vt. C. eo. l. officio. Hiseni casib. nil repetit, alioqui quadoq; repetitur in quantum locupletior est, vt dicemus. §. j. proximi.

Deserentur negotia. quod in multis noceret: vt. ff. eod. l. j. Accur.

Nullam. cum neminem sit verisimile suam pecuniam iactare vel effundere: vt. ff. de proba. l. cum de indebito. §. qui enim.

Obligatum. si in solidū: dummodo sit vtiliter ceptū negotium, licet diuersus exitus sit se cutus: vt. ff. eo. l. sed an vltro. §. j. In casibus tamen nõ tenetur in solidū: vt si pupillus est, cuius negotia sunt gesta. Item si animo depradandi gessit: vt. ff. eo. de negot. gest. l. si pupilli. j. respon. & §. sed & si quis negotia mea. Item et si ad noua negotia gerenda accessit: vt. ff. eod. l. si quis negotia. Item si pacto hoc actū est: vt. C. eod. l. negotium. Item & si fuit in culpa gerens: vt. ff. eod. l. siue hereditaria. Item si fuit in mora: vt. ff. de leg. j. l. cum res. §. si. ADDITIO. Et est ratio, quia in omnibus istis casibus gerens tenetur etiam de casu fortuito, & in eis non sufficit esse ceptum vtiliter, nisi vtilitas perduret: vt not. glo. in. l. si negotia. in verbo, sit solutus. ff. de negot. gest. Angel.

Ad exactissimam. not. gestorem interdū de dolo solo & lata culpa teneri: vt si ad deserta negotia accessit. ff. de negot. gest. l. ij. §. interdū. Quandoque de dolo, lata culpa & leui: & hoc regulariter: vt. C. e. l.

Negotiorum gestor certis in casibus nõ repetit quid impendit.

Nova insolita. sunt enim tria genera negotiorum: contractuum, in solidum, & deservum gl. sit solutus. in. l. si negotia. ff. eo. Aegi. Per.

Pacto. i. si casum cepit in se per pactum.

Aegi. Per.

tutori. & ff. eo. l. si pupilli. §. si. Quādoq; de leuissima: vt quādo alius diligētius volebat administrare, vt hic dicitur, & ff. eo. l. si pupilli. §. videamus. Quādoq; de casu: vt in his casibus vbi agitur in quantū dominus locupletior est, vt modo supra diximus in cod. §. Accur.

ADDETI. Et hæc vera in gestis. de neglectis autē tenetur, siue gerere incepit, & postea dimisit: siue nō incepit, dummodo à principib; vt omnia gesturus accepserit. Idē si nō vt omnia gestur; si aliā diligēs e- ar gestur; alius fecit. An. Tutores quoq;.] CASVS.

Viso vno exēplo de obligatio. quæ ex quasi cōtractu nascitur: videntū est de alio. Nō solum enim gestores negotiorū tenentur sine mādato, quasi ex cōtractu: verū etiā tutores qui tutelæ officio tenentur, ex quasi cōtractu obligantur. Nul- lum enim negotiū inter pupillū & tutorē geritur: sed quia nō tenentur ex cōtractu, nec ex maleficio, vel quasi, supple: ex quasi cōtractu teneri videt; & nascitur actio- nes hinc inde. Ex ista enī obligatione nascitur actio directa pupillo cōtra tutorē: cōtraria verō nascitur tutori cōtra pu- pillū ad petendū si ali- quid impedit de suo in negotiis pupilli: aut si aliquid est ei abfuturū, vt si pro pupillo alteri fuit obligatus. h. d. Franciscus de Aret.

a Tutores. scilicet quon- dam. nam quamdiu est tutor, nod oritur obligatio: vt. ff. de tute. & ra. distra. l. si tutor. §. fina. & l. sed non datur. Azo.

b Ex maleficio. subaudi vel quasi: vt bona sit illatio. Accur.

Actio pro- tutelæ direc- ta & con- traria est ex quasi cō- tractu.

c Actionem. scilicet directam. tenetur etiam aliis actionibus tutor, vt diximus. §. de Atil. tut. §. fina. & ita habes hoc. §. actionem tutelæ directam & contrariam esse ex quasi cōtractu. Quid de actione pro tutelæ Respō. idē, cum ad instar actionis tutelæ sit inducta: vt ff. de eo qui. pro tut. nego. gest. l. j. §. pro tutore.

d Contrariam. quam finita tutela demum intendit, vt modo diximus de directā. vt. ff. de contra. act. tut. l. j. §. finito. Accursus.

e Obligatus. vnde abfuturum est: quod perinde est ac si iam abes- set. vt. ff. de nego. gest. l. j. in fi. & l. si quis mādato. in fi.

[Item si inter aliquos etc.] CASVS. Vidistis iam duo exempla de obligationibus quæ ex quasi cōtractu nascuntur: modò ponit hic dominus Iustinianus tertium exemplū, dicens: Si inter aliquos fue- rit res aliqua communis sine societate, vt quia eis pariter fuerit lega- ta, vel donata: si vnus eorum alteri teneatur iudicio communi di- uidundo, & hoc vel quia alter solus in re communi fecerit impen- sas, vel quia ipse solus fructus ex ea rē ceperit: tunc non intelligitur propriè obligatus ex cōtractu, eò quod nihil inter se cōtraxerint: sed quoniam ex maleficio, vel quasi supple, non tenetur: ex quasi cōtractu teneri videtur. Idem iuris videtur de eo qui coheredi suo obligatur, vel quia coheres in re communi fecerit impensas neces- sarias: vel quia ipse solus fructus perceperit. cum enim inter se non contraxerint, nec ex maleficio sit obligatus, vel quasi, ideo ex quasi cōtractu obligatus videtur. h. d. Franc.

a] Et sic præ- supponit qd nō cōmuni diuidundo: quod est fal- sum per. l. 2. ff. communi diuidundo. Igitur dicit text sine so- cietate: quia aliā esset cō- tractus: & non quasi: de quo hic intendit. An autē expen- sæ per vnū ex fratribus factæ debe- ant sibi post- ea in diui- sione impu- tari: vide- to. Fab. hic.

f. sine societate. tunc enim ageretur pro socio. §. scilicet si esset socie- tas. Videtur tamen quod hic. §. sibi ipsi contradicat. nam nunc dicit quod non est societas: & postea dicit, socius eius &c. Sed dicit quod non est societas vera, sed quædam incidens: nam vera contrahitur consensu: vt. §. de oblig. ex consensu. in princip. Hæc autem præter spem: vt in hoc. §. dicitur.

g. socius eius. i. cōsors eius. improprie enī ponitur, vt modo dixim⁹.

h. Ex maleficio. subaudi, vel quasi: vt sit bona illatio: vt. §. eo. in prin. & facit ad hunc. §. ff. famil. erciscun. l. heredes. §. non tantum. in fin. §. & ff. cōmuni diuidun. l. j. in fin. j. respond. & ff. pro socio. l. vt sit

pro socio. & l. actione. §. si post distractam. Accursus.

A Idem iuris. non per omnia: quia superior, scilicet communi diui- dundo, pro rebus singularibus competit, hæc autem ad vniuersita- tem: vt. §. §. prox. & ff. pro socio. l. pro socio arbiter. Item superior pluries intendi potest, hæc autem semel tantum: vt. ff. fami. erciscū. l. si filia. §. familia: & C. famil. erciscun. l. j.

dicio, quod solus fructus ex ea rē perceperit, aut quod foci⁹ eius solus in ea rē necessarias impēsas fecerit: nō intelligitur ex cōtra- ctu: p̄prie obligatus esse (quippe nihil inter se cōtraxerūt) sed quia ex maleficio non tenetur, quasi ex cōtractu teneri videtur. Idem iuris est de eo qui coheredi fam- ilia: erciscundæ iudicio ex his causis obligatus est.

Aditione hereditatis quasi cō- trahere heres cū legatariis dicit.

B Heres quoq; legatorū nomine nō propriè ex cōtractu obligatus intelligitur. neq; enim cū herede, neq; cū defuncto vllū negotiū le- gatarius gessisse propriè dici po- test: & tamē quia ex maleficio non est obligatus, quasi ex cōtra- ctu debere intelligitur.

Qui recipit indebitū solutū per errorem, ex quasi cōtractu dicitur obligatus ad restituendū illud. Ar.

Annora, Videto. §. is quoq; §. q̄b⁹ modis re cōtrahit obligatio.

Item is cui quis per errorem non debitū soluit, quasi ex cōtra- ctu debere videtur. Adeo enim non intelligitur propriè ex cōtractu obligatus esse, vt

si supple: quare intelligitur obligatus ex quasi cōtractu. h. d. Fran.

l. Ex maleficio. subaudi, vel quasi.

m intelligitur. i. actione ex testamēto: vt. §. de leg. §. nostra. Rei vindicatio autē quæ datur, vt in co. §. dicitur, nūquid est ex quasi cō- tractu? Respō. nō p̄to: quia nō est obligatio: vnde nō debet dici ex cōtractu vel quasi: vt. §. de actio. j. §. Idē. i. quod in rei vindicatione, de hypothecaria dico, quæ similiter legatariis datur: vt. C. cōmunia de leg. l. j. & in d. §. nostra. §. de leg. b Sed vnde nascitur hic quasi cō- tractus, vel vnde oritur actio ex testamēto? Respō. aduendo heredi- tatē heres quasi cōtrahere videtur: vt. ff. quibus ex caus. in poss. ca. §. l. apud Iulianū. §. fin. & l. sequenti. Item quid de petitione hereditatis? Respō. & hæc est ex quasi cōtractu: cū is nō cōtraxerit qui possidet pro herede vel pro possessorem. nec etiam deliquit vel quasi. vnde sequitur ex argumētis quæ sunt in hoc titulo, q̄ sit ex quasi cōtractu. Item quid de actione finitū regundorum? Respō. idē, quia & illa habet similitudines multas cum actione familia: erciscundæ, & communi diuidūdo, & cum petitione hereditatis. vt. §. de actio. §. quædam. & ff. de peti. here. l. si bona fidei. §. petitor autē heredi- tatis. & l. sed & si lege. §. petitio hereditatis.

[Item is cui quis.] CASVS. Iam habuistis multa exempla de oblig. quæ sunt ex quasi cōtractu. Adhuc restat vnum exemplum: veluti si quis credēs se debere Titio centum, cum in veritate sibi in nul- lo teneretur, per errorem soluerit indebitum: habet Titium cui ista centū soluuntur indebita, obligatum: & non ex cōtractu proprie: imò videtur magis ex distractu obligatus. Dicitur ex distractu, quia qui soluēdi animo pecuniā dat, potius eam dare videtur. vt distra- hat, quam vt cōtrahat: nec ex maleficio est obligatus, vel quasi, sup- ple: quia per diuisionē illam. §. de obligationibus. §. sequens diuisio. apparet q̄ ex quasi cōtractu obligatus est. vnde iste qui indebitum accepit, perinde obligatur, ac si mutuum ei daretur. & hoc verum est quantum ad effectum obligandi, & non quantum ad nomen obligationis vel actionis. h. d. Franc.

n Debere videtur. nam eo ipso q̄ soluit, aliquid negotij contrahe- re videtur: vt. ff. de condi. inde. l. si in area. Cum ergo sit ex quasi cōtractu: ad quid ponitur hæc conditio indebitū inter actiones siue obligationes ex cōtractu supra quibus modis re contrahitur oblig. §.

Qui coheredi. Ver. qui coheredi suo. finium regundorū non est in per- sonā, nisi ex maleficio. Communi diuidūdo & familia: erciscundæ sunt in personā quasi ex cō- tractu. Petitio hereditatis quæ etiam mixta est actio, est quasi ex cōtra- ctu. Cuiac.

k Ex his causis. quas su- periori. §. diximus.

[Heres quoque etc.]

CASVS. In proximo. §. dictum est quod heres si sit coheredi obligatus ex causis supradictis, scilicet si fructus rei communi solus perceperit, vel si coheres suus in rē communē impensas fecerit necessarias: q̄ tunc ex quasi cōtractu intel- ligitur obligatio contra- cta. Sed quid dicitis de herede qui obligatus est legatario: obligatur- ne ex quasi cōtractu? Et respon. dominus Iusti- nianus, dicens quod ex cōtractu non est obligatus legatario, eo q̄ nullum negotium gessit legatarius cum herede, neq; cum defuncto: nec ex maleficio, nec ex qua

Rei vindicatio que datur lega- tariis nō est ex quasi cō- tractu.

b] Imò dis- ferunt, quia rei vindic. nulla præce- dente oblig. ex solo do- minio cau- satur: sed hypotheca- ria ex con- uentione: & præsuppo- nit obliga- tionem esse vel fuit- se: ideo i ca- dicitur quod in actioe ex testamento, secundū Io. Fabr. & Angel. hic.

oblig. §. j. que est huic contra? Respon. vt ibi in fin. §. diximus in glo. conducticia. ADDITIO. Responde quod ideo hæc conditio in-

Locupletari nemo debet cum aliena iactura.

Hic §. respicit tit. de condi. inde. ff. & C. De hoc. §. & glo. facit mentionem glo. r. in c. vl. in me. ex tra de sol.

debiti fuit apposta inter obliga. quæ re contrahuntur: non quia dicatur prouenire ex contractu, sed quia non potest sine re sustentari. ibi igitur posita fuit, vt eius substantia denotetur: hic autem etiam posita fuit, vt eius infinuatur origo: quia ex quasi contractu trahit originem. Christoph. ^a Supra diximus, vt supra quibus mod. re contrah. obligatio. §. is quoque. Accursus. ^b Obligatur, scilicet benignitate inspecta, quæ præualeat: vt. C. de iudic. l. placuit. nam nemo debet locupletari cū aliena iactura: vt. ff. de conditio. indeb. l. nā hoc natura. ^c *conditio*, scilicet in debiti: & ita transit dominium in accipientem. alias enim conditio nulla daretur, nisi contra fu-rem: vt. ff. v. usufr. quæ admodum ca. l. fin. Sed contra. ff. de acquir. re. do. l. si procurator. Solum interest an error sit in obligatione, an in re. primo casu transit dominium, vt hic dicitur, & conditio oritur. Secundo vero nec transit dominium, nec oritur actio: vnde agens exceptione repellitur: vt. ff. man. l. seruum Titij. Accursus.

Ex quibusdam. ^a CASVS. Iste §. non est propriè pertinens ad titulum istum: sed ponitur hic gratia vberioris doctrinæ ad proximam materiam de indebito. Et ponit casum sic. Supra dictum est quod si aliquis soluit alicui indebitum per errorem, quod ille qui indebitum recipit, soluenti obligatur ex quasi contractu: & iste qui soluit, a recipiente pecuniam illam repetere potest. Aliquando tamen in aliquibus casibus non est ita: veluti si quis soluerit indebitum ex causa illa quæ ex inficiatione crescit. Est & aliud exemplum in legato relicto: & hoc verum erat, sed non in omni legato. Quatuor enim olim erant genera legatorum: scilicet per vindicationem, per damnationem, per finendi modum, & per præceptionem: vt. §. de leg. §. j. Illud autem beneficium per quod cresceret legatum per inficiationem, solummodo locum habebat in relicto per damnationem. sed cum vna hodie sit natura omnium legatorum & etiam fideicommissorum: vt. §. de leg. §. nostra autem constitutio. ideo non distinguitur hodie qualiter legatur, sed cui legatur. Si enim sacrosan. eccle. vel aliis venerabilibus locis, quæ religionis vel pietatis intuitu decorantur, aliqua legata sint: huiusmodi legata per inficiationem crescunt: & si huiusmodi locis legata indebita soluantur, non repetuntur. h. d. vsque ad finem. Franc.

Soluti per errorem indebitum, sepe repeti non potest.

^d Ex quibusdam. iste §. non facit ad hunc titulum: sed ponitur hic gratia vberioris doctrinæ ad proximam materiam de indebito. ^e *Quod per errorem*, licet ponat vnum casum tantum, in quo solum per errorem indebitum, non potest repeti: tamen & alij sex sunt: vt si scienter soluit indebitum: nam non habet locum repetitio: vt. ff. de conditio. indeb. l. j. Item propter sententiam solum etiam indebitum non repetitur: vt. C. de condi. inde. l. j. Item propter transactionem: vt. ff. de condi. indeb. l. in summa. in princ. ver. & quidem. & C. eo. l. j. Item si iuravit quis sibi deberi etiam indebitum, deferente aduersario, & fuerit solum, non repetitur: vt. ff. de iureiur. l. nam postea. §. j. item quando soluitur in causa quæ per inficiationem crescit, vt. ff. eod. de conditio. indeb. l. eleganter. §. si in glo. si. & C. eo. de conditio. inde. l. ea quæ. & hic dicitur. Item causa pietatis solum indebitum non repetitur: vt. ff. de condi. inde. l. cum is. §. si mulier. Item si est ab alio debitum, licet sit indebitum ab eo qui dedit: vt. C. de peti. heredi. l. de hereditate. ADDITIO. ^f *Intellige* si nomine debitoris soluerit, alias secus. l. si pœnæ. §. j. ff. de eo. Aegid. condi. indeb. Ang. ^g *Ex lege Aquilia*, vt si solua emendando damnum ab alio datū, quasi ego dedissem, videor enim, confiteri me damnum dedisse, quod ab alio datum est. Nam si a nullo datum est, non im-

Quando causa crescat per inficiationem, declarat glo. r. z. & j. in l. ea quæ. C. intellige si nomine debitoris soluerit, alias secus. l. si pœnæ. §. j. ff. de eo. Aegid. condi. indeb. Per.

a] Vel dicitur rationem,

pediar repetere, sicut nec mihi præiudicat confessio mea, si a nullo datum est damnum: vt. ff. ad legem Aquil. l. inde Neratius. §. fina. & l. sequen. & ff. de interrogat. actio. l. qui seruum. §. j. & §. ij. in fine. Sed nunquid hæc sunt vera siue in iure, siue in facto erretis qui soluit? Respon. cum lex illa, C. eod. titu. de conditio. inde. l. ea quæ-

quia videtur soluisse propter dubium probationis, vt euitet dolum ex quo infirmitas quædam facta transactione, quæ repetitionem impedit.

legato. ^g quod veteres quidem in his legatis locum habere voluerunt, quæ certa constituta, per damnationem cuique legata fuerant. Nostra autem constitutio cum vnam naturam omnibus legatis & fideicommissis indulsit, huiusmodi augmentum in omnibus legatis & fideicommissis extendi voluit: sed non omnibus legatariis hoc præbuit, sed tantum modo in his legatis & fideicommissis, quæ sacrosanctis ecclesiis, & cæteris venerabilibus locis, quæ religionis vel pietatis intuitu honorantur, relicta sunt: quæ si indebita soluantur, non repetuntur.

TITVLVS XXIX. PER QVAS PERSONAS nobis obligatio acquiritur.

Obligatio acquiritur etiam per seruum vel filium: per seruum quidem in totum, per filium autem quo ad modum vsum fructus. Aretinus.

stinguo: aut soluitur scienter indebitum legatum quocūque modo, & tunc non repetitur: vt. ff. de conditio. indeb. l. fideicommissum. Si autem per errorem iuris, idem est, vt non repetatur si est debitum naturaliter, sed ciuilititer indebitum: vt. C. ad legem Falciam. l. error. nisi sit minor qui repetit vtroque casu per restitutionem in integrum: vt. C. si aduersus solu. l. ij. Si vero per errorem facti, repetitur: vt. C. de conditio. indeb. l. fideicommissum.

- ⁱ Per damnationem. vt per hæc verba, Damnas esto heres illam ære alieno liberare: vt. §. de lega. §. sed & talo.
- ^k Cuique, aliis cuiusque.
- ^l Constitutio. vt. C. commu. de leg. l. ij.
- ^m In omnibus legatis. i. in omnibus generibus legatorum, quorum quatuor erant genera: vt. §. de leg. §. j.
- ⁿ Legatariis. vt eis solum indebitum non repetatur.
- ^o Religionis. vt monasteriis.
- ^p Pietatis. vt hospitalia & similia, quæ nominantur in authen. de non alie. §. nos igitur. col. ij.

PER QVAS PERSONAS NOBIS obligatio acquiritur.

Continua istam rubricam vt hic in nigro in prin. Dicitur est supra de obligationibus tam illis quæ contrahuntur re, verbis, literis, & consensu, quam de aliis. Nunc sequitur videre per quas personas nobis acquiritur obligatio.

^e *Expositio*.] Totus iste titulus diuiditur in tres partes. Primo ostenditur quomodo nobis acquiritur per illos qui sunt in totum in dominio vel potestate nostra. Secundo quomodo per illos in quibus habemus aliquod ius, vel qui seruiunt nobis bona fide. Tertio quomodo acquiritur per illos qui sunt in dominio nostro p parte. Secunda ibi, Itē per liberos. Tertia ibi, Cōmunem. CASVS. Dicit Iustin. q non solum per nosmetipsos nobis acquiritur aliquid: sed etiam per eos quos in potestate habemus, veluti per seruos ac filios nostros. Sed dñe, est ne differētia inter illud quod acquiritur alicui per seruum, & illud quod acquiritur alicui per filium? Et respon. q sic. Quod enim ex obligatione aliqua per filium meum mihi acquiritur, illud mihi acquiritur quo ad vsum fructus filio autem quo ad proprietatem. C. de bo. quæ lib. l. si. & hoc verū est, nisi obligatio fuerit ex castrensi peculio vel quasi. tunc enim nec quo ad vsum fructus, nec quo ad proprietatem patri acquiritur quod ex tali obligatione filio debetur. Ex omni enim causa aduentitia acquiritur proprietates rei filio per obligationem in personam filij factam: & vsum fructus patri: & competit etiam actio patri, & non filio. h. d. Franc.

non distinguat, nec ego distinguam: & est argu. ff. vt in posses. leg. j. Sed quidā distinxerunt, vt si errauit in iure, nō repetat: si in facto, repetat. Primæ tamen sententiæ sto: vt. ff. eod. de conditio. indeb. l. sed & si me putem. Sed contra hunc. §. est. ff. de conditio. indeb. l. eleganter. §. fina. Soluta illa erat pœnalis a principio, hæc autem ex inficiatione: vt hic dicitur, & §. de actio. §. sed furti. §. Item ex legato. quod & ipsum per inficiationem crescit: vt. §. de actio. §. item mixta. Accur.

^h In his legatis. scilicet indebite solutis quantum ad soluentem: debet tamen quantum ab alio: vt & modo diximus in lege Aquilia, & hoc secundū quosdam. Sed B. contra. dicit enim de indebito a quolibet: & sic differt a superiori proximo casu. & est speciale in hoc legato, de quo hic dicitur. Alias autem, id est in alio legato distinguo: aut soluitur scienter indebitum legatum quocūque modo, & tunc non repetitur: vt. ff. de conditio. indeb. l. fideicommissum. Si autem per errorem iuris, idem est, vt non repetatur si est debitum naturaliter, sed ciuilititer indebitum: vt. C. ad legem Falciam. l. error. nisi sit minor qui repetit vtroque casu per restitutionem in integrum: vt. C. si aduersus solu. l. ij. Si vero per errorem facti, repetitur: vt. C. de conditio. indeb. l. fideicommissum.

* Nota q quāuis quis confitēdo se commississe delictū, sibi præiudicat ciuilititer ad pœnam temporalem: tamen secus si agitur criminaliter ad pœnam corporalem. Ratio differentie est quia illic est arbitri suorum bonorum: hic verò nō est dominus suorum membrorum. vide Angel. hic. Aegid. Per. b] Et est ratio, quia licet esset causa indebiti, tamen non cessat coniectura pietatis: que impedit repetitionem: vt. l. cum is. §. mulier. ff. de eod. indebiti, præsertim cum non sit euidenter relicto nō esse, sicut danum datū nō esse apparere nō possit. Angel.

* Ac proinde cõlat patri per filium quæritur. atque liter ex patris stipulatione filio acquiritur: vide hic apud Bald,

Quæ. s. obligationes. Sed quid differt hic tit. à superiori. s. p. quas person. nob. acqui. Respõ. ille dicit de rebus acquirẽdis: hic autẽ de obligatiõẽ, vt ibi diximus. Itẽ quid differt iste ab alio. s. de stipu. seruo. cum ibi de obligatiõẽ dicatur? Respõ. ille specialis est in obligationibus quæ sitis per stipulationẽ: hic autẽ in omni genere obligationũ loquitur acquirẽ-

do* p. filius, vel seruũ: p̄terquã si sint ex castrẽsi peculio vel quasi: quib⁹ casibus nec ad proprietatẽ nec ad vsumfructũ patri acquiritur: vt. C. de bonis quæ lib. l. cum oportet. §. ij.

b. Vt tamẽ aliàs est attamẽ. aliàs, vt qd. & hic similiter subaudiunt tamẽ. c. Acquiruntur. nisi ab alio possideatur seruus: qui possessori nec dominũ nec possessionẽ quærit, si nõ ex re eius cõparauit, vel ex opera sua, nec domino si ex re bonẽ fidei possessoris, vel opera sua acquisiuit: quia eum nõ possidet: vt. ff. de acquirendo rerum domi. l. si seruus. j. respon. & l. homo liber. §. finali.

d. Secundũ imaginẽ. quasi dicat, fiat hæc diuisio imaginariã & intellectuã liter, nam visibiliter fieri nõ potest: cũ sint incorporalia, quæ nõ diuiduntur: vt. ff. de acqui. re. do. l. seruus. §. incorporales. & supra de re. corpo. & incorp. j. respon. & supra de usufruct. in prin.

e. Constitutio. vt. C. de bonis quæ lib. l. fin. §. vbi autem. Accur. f. Actionem. proprietatem tamẽ ipsius actionis est filij, vt hic dicitur, & hoc obtinet hodie in oibus aduẽtitiis. Sed olim tenuit quinq; actiones filiofamilias cõp̄erebãt ratione proprietatis: vt iniuriarũ, quod vi aut clã, depositũ, cõmodati, & actiones in factum: vt. ff. de act. & obli. l. filiusfamilias. & l. in factũ. has tamẽ pater exercebat, vel suos procurator, nõ filius: vt. ff. de iniur. l. sed si vnus. §. ait prætor. & §. filio. & l. pater. in fi. nisi pater abesse: vt. ff. de iudic. l. si lógus. §. j. qd etiam in mutuo erat: vt. ff. si certũ petatur. l. cum filius. Sed hodie ex omni causa aduentitia acquiritur ipsi filio proprietatem, vt hic dicitur.

ADDITIONE. Dic vt de eumq; dictæ actiones in factũ descẽdunt, vel ex dicitis prætorũ, vel ex interdicitis. & est ratio, quia prætor vsus est æquitate, & illa rãtum motus: & in illis nõ tantum quæritur patri, quãdo aliquid nõ remanet penes filium: vt. l. j. cũ ibi nõ. C. qui admitt. ad bon. poss. ergo nõ est mirum si omnes actiones in factum filiofa. competebant. & ita dicit Bart. in. d. l. in factum. Ang.

Paræ actionem. Ex protectitiis causis filio vtilis actiones datur absente patre. Ex aduẽtitiis si pater vsumfructũ respuat, filius agit cõsensu patris: si amplectatur, ipse agit cõsensu filij (idq; cõstit. Iustinia ni indicat. §. & filij. & §. vbi autẽ in vnũ) Vel etiã filius absente aut permissete patre, vt rectẽ Acc. nofter adnotauit in. l. si lógus. de iudic. Restat ex causis aduentitiis connumer. esse actiones. proinde vt rinq; rati habitio exigitur, ex plo de dote actionis, quæ iure antiquo cõmunis est patris & filii: nec enim similis est pater tutori, curatori, syndico & aliis quibũdã q nõ explorato aliorũ cõsensu agit. Pater eni nõ agit ignoratẽ filio, vel si agit ideo cauet, de rato. Cuiã.

Diuisiõnem. quam diuisiõnem longum esset hic dicere: sed dicitur plenẽ per ordinem in. d. l. C. de bo. quæ lib. l. fi.

[Item per liberos homines.] C A S V S. Nõ solũ p filios nostros & seruos nobis acquiritur, sed etiã per liberos homines & seruos alienos quos bona fide possidem⁹, nobis aliquid acquiri. sed hoc intellige in duobus casib. l. si ex operis suis aliqd acquirant, aut ex re nostra: & similiter p seruũ illũ i quo vsumfructũ habem⁹, vel vsum, secũdũ aliã literã, vt patet i notala, ex duab. causis nobis aliqd acquiri. h. d. F. Per liberos homines. Nõ q liber homo quandoq; bona fide possidet: vt quãdo possessor credit eum seruũ esse, & suum: & quãdoque mala fide, vt quãdo credo eũ seruũ esse, & scio meum non esse: vt. ff. de acqui. posses. l. j. §. sed & per eũ, quandoq; nullo modo possidet, licet detineatur: vt quãdo scit liberũ esse: vt. ff. de acqui. posses. l. qui vniuersas. §. j. & ff. de prob. l. si quis liberum.

HXpositis generibus obligationũ quæ ex cõtractu vel quasi ex cõtractu nascuntur, admodũ sumus acquiri nobis nõ solum per nosmetipsos, sed per eas quoq; personas, quæ in nostra potestate sunt, veluti per seruos & filios nostros: vt tamẽ quod per seruos nostros nobis acquiri, totũ nostrũ fiat: quod autẽ per liberos quos in potestate habem⁹, ex obligatione fuerit acquisitũ, hoc diuidatur secũdũ imaginẽ rerũ proprietatis & vsumfructus, quã nostra decreuit cõstitutio: vt quod ab actione cõmodũ perueniat, huius vsumfructũ quidẽ habeat pater, proprietatem autẽ filio seruetur, scilicet patre actionem mouete, secũdũ nouellã nostrã cõstitutionis diuisiõnẽ.

Liberi & serui alieni bona fide posses. & serui vsumfructuarij & vsuarij acquirunt nobis ex re nostra, & ex opera ipsorum. Arer.

i vsumfructum. in quibusdam libris est in litera, vsumfructum, * vel vsum. & secũdũ hoc videtur q per eum seruũ in quo habeo vsum, ex duabus causis acquiram. Sed cõtra. §. de vsu & ha. l. per seruũ, in princip. Sol. dicit quidam illud corrigi. Vel dic secũdũ Io. q illud verbũ, ex duabus, referatur ad solũ vsumfructũ: alterũ verũ si ex re, ad vsuariũ: & sic erit in litera cõfusio: sicut. C. de col. l. illã. & §. qui da. turo. poss. §. si quis. Sed in aliis libris non est vel vsum: & tũc planũ est, & nullũ est contrariũ. Acc. ADDITIO. Tu dic secũdũ doct. vsuariũ posse vt operis serui in suis fundis, nõ autem eas alteri locare. Ange.

Item per liberos homines & alienos seruos quos bona fide possidemus, acquiruntur nobis: sed tantum ex duabus causis, id est si quid ex operis suis, vel ex re nostra acquirat. Per eũ quoq; seruũ in quo vsumfructum vel vsum habemus, similiter ex duabus istis causis nobis acquiruntur.

Seruus cõmunis acquiruntur dominis communiter pro portione dominica: nisi vni, vel iussu vnus fuerit stipularus. Arer.

Communẽ seruum pro dominica parte dominis acquirere certũ est: excepto eo, quod nominatim vni stipulãdo, aut per traditionẽ accipiẽdo, illi soli acquiratur: veluti cũ ita stipulatur, Titio domino meo dare spondes? Sed si domino vnus iussu seruus fuerit stipularus, licet antea dubitaretur: tamen post nostrã decisionẽ res expedita est, vt illi tantum acquiratur, qui hoc ei facere iussit, vt supra dictum est.

sibi stipuletur, ipse autẽ seruus alterũ (cui voluerit acquirere) nominauerit in stipulatione: cui acquiratur per stipulationẽ illã? Et respõ. q ei qui iussit, & nõ ei quem nominauit, sic ponũt multi casum in isto vlti. respõ. sed si dñi. & sic vult glo. ordinaria q ita ponatur, sed dominus Guido dicit q iste nõ est casus istius ver. quanquã veritatẽ contineat. iste enim est casus quẽ habes. C. per quas perso. nobis acquiruntur. l. ij. & non istius respõ. & hoc pater per hoc quod dicit in fin. istius versic. ibi, supra dictũ est. Potest ergo sic poni casus. Sed quid si vnus ex dominis iusserit seruum cõmunem aliquid stipulari, cui acquiratur per stipulationẽ istam? Et respõ. di. q licet ante tẽpora huius libri in tali casu dubitaretur verum duobus do minis, an iubenti per stipulationem istam acquireretur: tamen post compositionem huius libri est quæstio ista expedita. f. q iubenti tantũ acquiratur: vt. §. dictum est de stipulatione seruorum. §. vlti.

k Pro dominica. nisi cum propria nomina eorum stipulationi inseruit, vbi pro vitilibus portionibus acquiratur: vt. ff. de stipula. ser. l. si cõmunis seruus.

l stipularus. s. simpliciter vel sibi, vel domino iubenti, vt statim sequitur. aliàs nullum esset dubium: vt. §. de stipu. ser. §. penul.

m Supra dictum est. §. de stipu. ser. §. penultimo.

QVIBVS MODIS TOLLITVR &c. vsum est supra de obligatione inducenda: sequitur videre de obligatione dissoluenda siue tollenda: quia nihil tam naturale est, quam vnumquodque vinculo quo ligatur, dissolui posse. l. nihil tam naturale. ff. de regulis iuris, hoc dicit. Arerimus.

Tollitur. Totus iste titulus diuiditur in quatuor partes. Primò ponitur qualiter tollatur obligatio solutione. Secundo qualiter acceptilatione. Tertio qualiter nouatione. Quarto qualiter consensu. Secunda ibi, Item per acceptilationem. Tertia ibi, Præterea obligatio. Quarta ibi, Hoc amplius. C A S V S. Scire debetis, quod obligatio tollitur per solutionem eius quod debetur. Sed nunquid tollitur obligatio si debitor soluat aliud quàm debetur: puta si animum dederit pro pecunia quam debebat? Et respond. quod sic: dum tamen volente creditore fiat. Regulariter enim loquendo, inuito creditore aliud pro alio solui non potest. Sic ergo, vt iam dictũ est, solutione eius quod debetur, tollitur omnis obligatio: sed verum est, si ipse debitor soluat quod debetur, sine aliquo nomine debitoris, etiam debitore inuito & ignorante. h. d. Ad intellectum gloriæ signatæ super illo verbo, Omnis obligatio &c. scire debetis quod omnis obligatio tollitur solutione eius quod debetur, etiam si fuerit civilis tantum. Et ad. l. inducãt in contrariũ, ff. de solutio.

* Et hanc recipit Haloander. Seruus vsumfructuarius quærit nobis ex re & operis: sed vsuarius ex re tantum.

[Communem seruum.]

C A S V S. Supra dictum est q per seruos nostros acquirimus. sed nunquid per seruũ cõmunẽ possumus nobis acquirere? Et respõ. q per seruum cõmunẽ dño acquiri. quod intelligo vt sic dicẽdo. Dominis meis dare spondes? fiat stipulatio propria nomina in stipulatione inserẽdo. Tũc enim pro vitilibus portionibus dominis acquiratur. Et hoc verũ est nisi nominatim vni eorũ rẽ stipulatus fuerit, vel vni tradiderit. Itẽ quæsiui à Iustiano, Dñe, si vnus dominorũ seruo cõmuni iusserit q aliqd

Aduentitiarũ proprietatis filij est. Filio familiaris olim vtilis actiones cõpetebant ratione proprietatis, quas tamen non exercebat.

Liber homo quandoque bona, quandoque mala fide possidet.

Cõnuatio.

Diuisio.

Cicor. cu hoc princi cap. i. cum sua glo. post me. ibi. item tollitur solutio. extra de reg. iur. in anti. * Hic finit glo. Accur. in veteri im presso Veneti & scripsit exemplaribus. Aegi. Per. * Ex hac gloss. habes q obligatio ex maleficio vel quasi, solutio facta damno passio tollitur. quod veru est quando pena no est applicanda sicut: quia ius publicu pacto priu totu non tollitur. l. ius publicum. ff. da pact. Aegi. per. a) Dic quod ideo in praedictis legibus solutio non parit liberatione: quia fuit facta aut alter qua debeat, aut alteri quam debuisset. formanda est igitur regula p hunc modu: solutio eius quod debetur facta pleno iure persona cui debetur, debitor liberatur. & cessant omnia contracta. Christ. b) Tu dic quod contra rium loquitur ubi beneficium respicit commodum contra dicentis tantum: secus si est alterius in toto titu. demone. & hon. & hic Angel. c) Quod in dubio praesumitur: nisi essent aequae principaliter obligati: ut duo rei & duo iurores: quia tunc simpliciter solvendo totalem actionem quae ambos ligat, dissolvit: ut secundu Angel.

de solutio. l. qui homine. §. fina. respondet dominus Insti. quod speciale est ibi, quod aliud operetur solutio, quam credebar solvens. & pone cas. qualiter aliquis solvendo civiliter obligatur. po. q aliquis mihi centu numeravit: & ira naturaliter & civiliter sum obligatus. fecit mihi postea pactu de non petendo: & ita tollitur obligatio naturalis, & remanet civilis.

Sed si post illud pactum factum de non petendo ignorans sibi solvendo qd debebam, non liberor a civili obligat. per istam solutionem, quia operatur repetitionem, vnde liberationem petere no potest: ut in praedicta. l. qui hominem. Item in superioribus dictum est q bene liberatur debitor solutio eius quod debetur. Sed nunquid per istam solutionem liberantur fideiussores? Et respond. quod sic, & e converso si solvat fideiussores creditor quod ei debetur, liberatur principalis debitor. hoc dicit Franc.

Tollitur. aliis tollitur, aliis solvitur. * Si tollitur ergo non renascitur deceptor. ut ff. de solu. l. qui res. §. aream. versu. in perpetuu. & de noxa. l. si alienus. & C. de remisio. pign. l. cum ex causa. & de sentent. pal. l. si debitor. ubi magis suscitatur solutio eius quod debetur, quam tollatur: ut ff. de noxa. l. electio. §. si. Sed ibi equitatis ratione nec sublata dicitur.

Omnia obligatio. siue re, siue verbis, siue literis, siue consensu. nam de his supra dictum est a titu. de obligationibus vsque huc. Sed nunc quid est idem in his que ex maleficio sunt vel quasi. Resp. sic. * Itē hęc sunt vera siue civilis & naturalis fuerit obligatio simul, siue naturalis tantum: ut hic, & ff. ad leg. Falciol. l. si pupillus. in princip. Sed nunc quid civilis tantum tollitur solutio eius quod debetur: videtur quod non: ut ff. de solu. l. qui hominem. §. si. & hoc quidam dicunt. Sed cotradico. si enim scies me debere civiliter tantu, solvam, sicut e contra si nudo pacto tibi. x. debeam, & solvam causa mea fidei implenda, quare non liberor: ut ff. de condit. indebi. l. fideicommissum. Quod autem ind. l. qui hominem, dicitur: ideo est, quia aliud operatur solutio, quam credebar solvens, scilicet repetitione: sicut errabat credens se teneri naturaliter. non ergo mitum si non facit quod credebat solvens. l. liberationem. Itē est contra ad hoc. j. r. in authen. ut hi qui ob. se. hab. per. res. §. si veru tacuerit. col. vj. * Solu. illud speciale est. Item contra. ff. de sol. l. si re meam. Item contra. ff. de verb. obl. l. Iulianus. §. qui fundum. Item contra. ff. commo. l. iij. §. si reddita. Sed his legibus licet fuerit facta solutio, non tamen fuit facta sicut debuit fieri: vnde pro non facta quantum ad hoc habetur. Item contra ad id quod subiicit, quod de mō scriente creditore solvitur aliud pro alio. ff. de leg. j. l. non amplius. §. si. & l. si domus. §. ij. & l. ij. & ff. de auro & ar. leg. l. j. §. si. & C. de dona. l. si quis argentum. ff. de solu. l. qui hominem. & ff. de verb. oblig. l. inter stipulantem. §. pe. & l. si feruus. In quibus legibus dicitur quod liberatur quis solvendo aliud pro alio. Sed hęc specialia sunt, hoc autem regulare.

Consentiente creditore. interdum tamen etiam aliud pro alio solvitur creditori etiam inuito: ut diximus in authen. de fideius. §. penul. in glo. coactū. col. j. & quodam ex his notavimus. proxime. d. Solutio fiat. patet hic quod beneficiu confertur in inuitu. Sed contra. ff. de regulis iuris. l. inuito. Solu. illa regula in privilegiis loquitur hęc autem in aliis. Vel dic quod no potest directo: potest tamē per mediū. prima verior est. b. Sed nunquid e contra potest fieri alij solutio inuito creditore: respond. non: ut ff. de noua. l. si Stichū. §. si. nisi creditori credit. solvat. ut ff. de neg. gest. l. si lib. vel procuratori creditoris: vel ei cui extiterit heres credit. vel futuro debitor. vel simil. p. son. q. enumerant. ff. de solu. l. soluta. & ff. de pign. l. soluta. §. soluta. ff. de except. l. omnes. & C. de non nume. pecu. l. iij.

Ipsa solus liberatur. scilicet fideiussores. & si quidem solvat nomine suo, liberatur ipso iure, reum autem liberat per exceptionem: ut ff. mandati. l. si quis in fi. & leg. Papinianus. & ff. de pe. her. l. si quid possessor. in prin. Si veru nomine rei, liberat ipso iure reum: ut ff. de nego. gest. l. solvendo. & ff. de noua. l. si Stichum. in fine. Sed si hoc verum est, quod liberatur reus solvendo fideiussores: quomodo cedet actionem creditori fideiussores, quod facere debet: ut ff. de sol.

TITVLVS XXX. QUIBUS MODIS TOLLITUR OBLIGATIO.

Eius quod debetur solutio, ad debitorē vel a quouis ipsius nomine facta, omnem obligationem perimit: quo fit ut solutio principalis, evanescat fideiussores obligatio: & versa vice idē dicitur.

Tollitur autem omnibus obligatio solutio eius quod debetur: vel si quis consentiente creditore aliud pro alio soluerit. Nec interest quis solvat: utrum ipse qui debet, an alio pro eo liberatur enim & alio solvete, siue sciente siue ignorante debitorē vel inuito eo solutio fiat. Itē si reus soluerit: etiam hi

leg. Modestinus. & ff. de fideius. l. fideiussores. quae sunt contra hanc legem? Respond. illud potest fieri ante solutionem scilicet cessio: vel etiam postea, hoc actio prius, quia videtur inesse. probatur hęc solutio. ff. de fideiussores. l. cum is. Item nota hic vnam solutionem parere plures liberationes. & facit. §. de duobus reis. §. ex huiusmodi. & ff. de arbit. l. si duo. Accur. ff.

qui pro eo interuenerit, liberatur. Idē ex contrario contingit, si fideiussores soluerit. non enim ipse solus liberatur, sed etiam reus.

Acceptilatio, id est imaginaria quadā & ficta solutio, mutua interrogazione & responsione concepta, verborū obligatio tantum tollitur: reliqua veru obligationes ex re, consensu & alio quouis modo contracta, non antea solvuntur, quā in Aquilianā stipulationem, id est verborum obligationem deducantur: ut si demū acceptilatione sopiti queant.

Item per acceptilationem tollitur obligatio. Est autem acceptilatio, imaginaria solutio. Quod enim ex verborum obligatione Titio debetur, id si velit.

reus est debitor, ac si creditor soluisset ei quod debuisset. Item videbatur aliquibus quod stipulatio possit fieri per verba Latina tantum, & non per verba Graeca. & quasi ad istam dubitationem respondet Iustinianus, dicens quod non solum per verba Latina, sed etiam per verba Graeca potest fieri acceptilatio: idem tamen per verba Graeca sic fiat, sicut exigitur per verba Latina. Et dissoluantur per acceptilationem obligationes verbis solummodo contracta: quia consentaneum est iuri, obligationem verbis contractam, verbis posse dissolui. Ad intellectum finis notula signata super illo verbo cetera, distinguere debes, utrum acceptilatio sit inutilis ratione rei super qua concipitur: ut si super debito conditionali concipiat: quia talis acceptilatio inutilis est. & quantum non habeat hanc vim acceptilationis, attamen habet vim pacti. & sic intellige illas leges. ff. de rescin. ven. leg. cum emptor. & ff. de accept. l. acceptilatio. Aut ratione conceptionis inepta: ut si tibi dicam, Quod ego tibi debeo, habesne acceptum in diem: & tu ipse respondeas, Habeo acceptum. & talis acceptilatio inutilis non habet vim pacti. & sic intelligo. l. ff. de accep. an inutilis. In versu. Sicut autē. casus est talis: Quod suu a legislatore, an casus. possit fieri in parte debiti, sicut potest fieri pro toto. hoc dicit. & sumus in versu. Est autem prodita, in quo dicit: Tractatum est supra, quod obligatio alia a verbali potest deduci in stipulationem, & tunc tolli potest per acceptilationem: hic autem dicit quod est prodita quaedam stipulatio quae vulgo Aquiliana appellatur. Aquilius enim, qui valde fauorabilis erat ad stipulationes dissoluedas, adinuenit istum modum dissoluedi & liberandi per acceptilationem debitorem illum qui ex quocunque contractu alio tenetur, quā ex contractu verbali: sicut potest liberari per acceptilationem is qui verbis est obligatus. Adinuenit enim stipulationem quandam, in quam possent deduci omnes aliae obligationes quae in stipulationem deducuntur, per acceptilationem tolli possunt. Stipulatio enim Aquiliana omnes obligationes nouat. Qualiter autem confici debeat hęc stipulatio, narrare magis laboriosum est, quā subtile. Apertissime enim de hoc traditur in litera. Et. h. d. vsque ad illum. §. praeterea.

Imaginaria. i. ficta. sic ff. de reg. iur. l. imaginaria. Vel dicitur imaginaria. i. per momentum duratura. sic in authen. quomodo oportet. epif. circa princi. §. neque enim idiota. in glo. nec imaginariam. col. j. & in psal. In imagine pertransit homo & c. A D B I T I O. Ipsa tamē acceptilatio habetur pro solutio: ut leg. si ex pluribus. ff. de accep. ut in simili etiam dicimus de iuramento, quod habetur loco solutionis inter deferentem & iurantem, non tamen etiam est proprie solutio: ut l. duobus. §. j. & ibi glo. in verbo, solutionis. & doct. ff. de iure iur. Ange.

Imaginaria solutio. Illa fit re, hęc verbis: Illa naturalis: hęc civilis est, Seneca. lib. vj. de benef. Omnis, inquit, solutio non idem reddit sed tantumdem: nam & pecuniam dicitur reddidisse, quamuis numeravimus pro argenteis aureis, quamuis non interuenerint nummi, sed delegatione & verbis perfecta solutio fit. Cuiacius.

Item per acceptilationem. CASVS. Iam vidistis vnum modum principalem obligatōe, est & alius modus obligatio, tollendae principalis, ut per acceptilationem. Sed domine, quid est acceptilatio? & respondet dicens, quod acceptilatio est imaginaria solutio. Si enim creditor debitori suo illud quod sibi debet ex verborum obligatione, remittere velit, poterit hoc facere in hunc modum, si patiar debitorē hęc verba dicere: Domine creditor, quod tibi debeo per stipulationem, habesne acceptum? & respondeat creditor, Habeo: liberatus est debitor.

Pal. 6.

ut patitur. & etiam respondeat ei, ut sequitur. §. eo. §. est autem in his, nam sola patientia non prodest. Accursus.

b Sed ex Græce. non solum Latinis, sed etiam Græcis verbis, dum tamen aptis ad hoc, ut sequitur. & facit. §. de verb. obli. §. vtrum. & ff. de verb. obli. l. j. §. si. Accur. Vnde * verba Græca in textu posita

* Hoc glof. rehdū nō est Accursii quine Græca quidē ele menta nota vitv nota. §. de emp. & ven. §. item precii. §. glo. his verbis. Aegi. Per.

c Ut diximus. §. eo. §. ibi, quod enim ex verborū. Accursus. Cætere. scilicet quæ sunt de iure gentium, cū acceptilatio quæ est ciuilibus actus: ut ff. de regu. iur. l. actus. nō possit iura gentium tollere, vt. §. de leg. agna. tu. §. si. quæ sunt veriora & firmiora: vt. §. de re diu. §. singulorum. Sed nunquid alias obligationes iuris ciuilibus tollit acceptilatio: vt literarum & emphy. & similes, vt dixim⁹ §. de iur. nat. gen. & ciuili. §. ius autem? Respon detur, non: cum solam obligationem verbis in ductam tollat, vt hic dicitur. Sed certè licet nō possint tolli iure accep tilationis, scilicet obli gatio iuris gentium, & alia ciuiles: tamē possūt iure pacti etiam accep tilatione facta secundum Ioan. vt. ff. de rescin. ven.

Acceptila tio nō tollit obligatiōes iuris genū.

Acceptila tio inutilis ratione rei, habet vim pacti. fecus si est inutilis ratione con ceptionis in ceptæ.

Solutio par ticularis an creditore in uito possit fieri.

d Cætere. scilicet quæ sunt de iure gentium, cū acceptilatio quæ est ciuilibus actus: ut ff. de regu. iur. l. actus. nō possit iura gentium tollere, vt. §. de leg. agna. tu. §. si. quæ sunt veriora & firmiora: vt. §. de re diu. §. singulorum. Sed nunquid alias obligationes iuris ciuilibus tollit acceptilatio: vt literarum & emphy. & similes, vt dixim⁹ §. de iur. nat. gen. & ciuili. §. ius autem? Respon detur, non: cum solam obligationem verbis in ductam tollat, vt hic dicitur. Sed certè licet nō possint tolli iure accep tilationis, scilicet obli gatio iuris gentium, & alia ciuiles: tamē possūt iure pacti etiam accep tilatione facta secundum Ioan. vt. ff. de rescin. ven.

e Consentaneum. & facit ad hoc. §. eo. §. si. ff. de reg. iur. l. nihil est tam. & C. quando li. ab emp. di. l. ij. & ff. de pact. l. ab emptione. f Ex alia causa. scilicet quam verbis. g Dissolui. scilicet ipsum debitum. Et nota mirabilem proditionem. nam cum non pateretur contractus alius tolli suo contrario actu, scilicet per acceptilationem, decipitur & deducitur in quendam nō prorsus contrarium actum: vt in stipulationem: quod est obligatorium: & sic fit nouatio indistincte iure isto: vt. §. eo. §. præterea. & ff. de act. & obli. l. obligationem ferē. §. si. & ipsa stipulatio patitur se tolli per acceptilationem, vt hic dicitur. h Rectè soluitur. scilicet volente creditore. Sed nunquid eo inuito debiti pars soluitur? Respon. aut confiteur de toto debitor, & tunc non potest soluere nisi totum: vt. ff. de vsuris. l. tutor. §. Lucius. quæ est hic contra. nisi volenti creditori, vt hic dicitur. Aut diffidetur, & tunc pars confessata tantum recipietur ab inuito: vt. ff. si cer. per. l. quidam existimauerunt. & hoc etiam casu potest intelligi quod hic dicitur. i Ita composita est. i. his verbis quæ sequuntur, quicquid te &c. Idē habes. ff. de accept. l. & vno. §. eius rei. Et not. quod nō potest sic legi, quā aliqua verba sint hic superflua. Item nunquid vnum solum ex his duobus, scilicet dare vel facere, sufficit, scilicet dare: cum solum quod erat dandum, in hac stipulatione deducitur: vt. §. ibi, tā tam pecuniam &c. Respon. sic, arg. supra de verborum obli. §. sed

l emptio. & l. cum emptor. Quod generaliter etiam dicebat. M. q. vbiunque fieret acceptilatio inutilis, quod habeat vim pacti. & facit pro eo. ff. de pact. l. si vnus. §. penul. vbi de hoc. At B. totum contrarium. & erat pro eo. ff. de accept. l. an inutilis. j. respon. & ff. de cōsti. pecu. l. j. §. cum qui. Sed nos dicimus idem quod M. vbi fuit inutilis ratione rei, vt dictū est. Item idem quod Bul. vbi est inutilis ratione conceptionis. & facit pro nobis. ff. de accept. l. si accepto latinum. Accur. AD DITIO. Et est ratio diuersitatis: quia minus est peccatū quod puenit ex alieno facto, vt in primo casu, quā quod prouenit ex propria culpa, vt in secundo casu. Ioan. Fab.

e Consentaneum. & facit ad hoc. §. eo. §. si. ff. de reg. iur. l. nihil est tam. & C. quando li. ab emp. di. l. ij. & ff. de pact. l. ab emptione.

f Ex alia causa. scilicet quam verbis.

g Dissolui. scilicet ipsum debitum. Et nota mirabilem proditionem. nam cum non pateretur contractus alius tolli suo contrario actu, scilicet per acceptilationem, decipitur & deducitur in quendam nō prorsus contrarium actum: vt in stipulationem: quod est obligatorium: & sic fit nouatio indistincte iure isto: vt. §. eo. §. præterea. & ff. de act. & obli. l. obligationem ferē. §. si. & ipsa stipulatio patitur se tolli per acceptilationem, vt hic dicitur.

h Rectè soluitur. scilicet volente creditore. Sed nunquid eo inuito debiti pars soluitur? Respon. aut confiteur de toto debitor, & tunc non potest soluere nisi totum: vt. ff. de vsuris. l. tutor. §. Lucius. quæ est hic contra. nisi volenti creditori, vt hic dicitur. Aut diffidetur, & tunc pars confessata tantum recipietur ab inuito: vt. ff. si cer. per. l. quidam existimauerunt. & hoc etiam casu potest intelligi quod hic dicitur.

i Ita composita est. i. his verbis quæ sequuntur, quicquid te &c. Idē habes. ff. de accept. l. & vno. §. eius rei. Et not. quod nō potest sic legi, quā aliqua verba sint hic superflua. Item nunquid vnum solum ex his duobus, scilicet dare vel facere, sufficit, scilicet dare: cum solum quod erat dandum, in hac stipulatione deducitur: vt. §. ibi, tā tam pecuniam &c. Respon. sic, arg. supra de verborum obli. §. sed

hæc solennia. & C. de dona. l. fina.

k Dare. vbi debet dominium transferre: vt. j. de act. §. sic itaque. & ff. de verb. obli. l. vbi autem non apparet. §. fin.

l Actio. in personam, at petitio in rem, persecutio vtrunque cōtinet: vt. ff. de act. & obli. l. actio in personam.

m Petitio. in rem. n Ve. pro vel. o Res. id est æstimatio. p stipulans, nunc mutat personas: de secunda enim transit ad tertiam. Et nota quod etiam realis actio deducitur in stipulationem facta rei æstimatione: & ita ipsa pecunia siue rei æstimatio deducitur in stipulationem, & in acceptilationem. Nam ipsa res non potest: cum nemo rem suam possit stipulari sibi dari, vt supra de inuti. stipula. §. ij. Sed quomodo deducam æstimationem, cum non debeatur? Respon. imō quasi debita est. liberatur enī exceptione quasi à rei vindicatione, si præstat æstimationem: vt. ff. de rei vind. l. eius rei. & l. sequē. Si autem ipsam rem in acceptilationem deducam, valet iure pacti secundum B. vt diximus. §. eodem. §. quo genere. Accursus.

ADDITIO. Tu die quod quāvis actio realis nec obligationē nec officium iudicis præsupponat: præsupponit tamen quādam æquitatem, ex qua datur actio: & illa æquitas nouatur per acceptilationem. Angelus.

NOUATIO EST PRIORIS DEBITI IN ALIAM OBLIGATIONEM TRANSFUSIO: QUO FIT Vt ANTERIORI OBLIGATIONE SUBLATA, NOVA CONSTITUATUR: QUÆ OLIM NOUÆ PERSONÆ INTERVENTU (ETIAM QUÆ NATURALITER TANTUM OBLIGARI POSSET) INDUCEBATUR. EADĒ VERO INTERUENIENTE PERSONA, ITA DEMŪ NOUATIO FACTA ERAT, SI QUID PRIORI OBLIGATIONI POSTERIOR ADIICERET VEL DETRAHERET: HODIE AUTEM NUNQUĀ INDUCTA CÆSETUR NOUATIO, NISI EXPRESSIM À CŌTRAHENTIBUS HOC AGATUR: ALIAS ANTERIOR FIRMA MANET, & POSTERIOR LOCO INCREMENTI ACCEDIT.

[Præterea nouatione.] CASVS. Iam vidistis quod duobus modis tollitur obli. tollitur etiam tertio modo. s. per nouationem voluntariam: veluti si illa decem quæ debes Scio. Si eius stipulatus sit ab aliquo alio quā à te animo nouandi: quia tunc tollitur prima obligatio interuentu nouæ personæ: & noua nascitur obligatio; prima obligatione translata in posteriorem, adeo etiam quod si non valeat noua obligatio, prima per secundam nihilo minus tollitur: veluti si à pupillo sine tutoris auctoritate fueris stipulatus illud quod tibi debebam. Omnino enim amittitur actio tua, eo quod prima obligatio sublata est: & sic inutilis est actio quo ad effectum experiendi: est tamen aliqua, scilicet naturalis. Sed ponē: Supra dictum est quod si creditor stipulatus fuerit à pupillo id quod debitor pupilli sibi debet: tollitur obligatio ipsius debitoris. Sed scire debes quod non, idem iuris est si creditor stipulatus est à seruo alicuius animo nouandi illud quod debitor sibi debet. cum enim secunda obligatio nulla sit ipso iure, neque naturali neque ciuili: perinde remanet prior debitor obligatus, ac si non esset aliqua nouatio facta. verbi gratia. Vbi enim per secundam obligationem debet tolli prima: oportet quod secunda sit aliqua, puta naturalis vel ciuili. Item in versu. Sed si eadem casus est talis. Supra dictum est quod interuentu nouæ personæ noua nascitur obligatio. sed pone quod stipulatus fui à debitore meo quod ex alia quacumque causa quā ex stipulatione mihi debebat: diceretur in hoc casu fieri nouatio, cum in hoc casu noua persona non interuenit? & respon. quod sic, si aliquid noui interuenierit in secunda obligatione, id est in stipulatione ista: veluti si conditio vel dies vel fideiussor obligationi adiciatur. Scire tamen debes quod si conditio in nouatione addita existat, valet nouatio. si autem non existat: non valet. & sumus in ver. Sed cum in quo dic. Supra dictum est quod nouatio fit interuentu nouæ personæ, vel etiam eiusdem, dum modo fiat per diei vel conditionis adiectionē vel subiectionem. sed scire debes quod apud antiquos hoc verū erat, quod his modis fiebat nouatio, dum tamen animo nouandi fieret: & ita quod

Persecutio continet actionem & petitionem.

Actio realis potest in stipulationē deduci.

sepe diuersæ præsumptiones inducebantur ad probandum quòd animo nouandi fieret. vnde super hoc apud antiquos magna fuit altercatio. & propter, hoc dicit dominus Iustus. fecimus quòdam constitutionem ad huiusmodi altercationes tollendas: in qua cauetur quòd tunc demum intelligatur fieri nouatio interuentu nouæ personæ, vel etiam eiusdem

Hic. §. respondet tit. de noua. tio. ff. Nouatio est prioris obligationis in alia transmissio, vt prior perimatur, & noua constituatur. l. i. ff. de noua. Aegi. Per.

personæ (vt dictum est) quando hoc expresse actum est inter contrahentes, quòd propter nouationem prioris obligationis hoc fiat. alioqui si hoc non fuerit expresse actum, non intelligitur fieri nouatio interuentu nouæ personæ: sed accedit secunda obligatio primæ, & manet vtraque obligatio. Franciscus.

Præterea, non solum solutione vel acceptatione, vt dictum est supra.

Nouatione. si fiat per stipulationem, vt subicit, siue per iudicium: vt si aliquis nomine meo iudicium suscipiat animo nouandi: vt. ff. de solu. l. solutionem. & ff. de in rem vel. l. si pro patre. & ff. de verb. obliga. l. scire debemus. in. ij. r. respon.

Noua personæ. etiam si hoc nõ agitur vt fiat nouatio iure isto. hodie cõtra: vt. j. eo. §. sed cum.

A pupillo. qui naturaliter tenetur: vt. ff. de noua. l. j. in. l. si est maior infante aliàs nec naturaliter: vt. ff. de act. & oblig. l. pupillus.

Nulla est. sed nõquid restituitur creditor in priorẽ debitorem? Quidam dicunt qd sic: vt. C. de repu. l. j. §. j. & ff. de fideiussu. l. si Titius. §. huic.

quæ est contra. & quod hic dicitur, res amittitur, scilicet iure communi: sed nõ per restitutionem, vt dictum est. Alij vt Pla. dicunt hanc in impubere (quasi stulte acceperit hic creditor tam paruulum) illam in pubere loqui. Vel verius refert an minor iunetur, vt nõ teneatur, per beneficiũ restitutionis: & tunc etiam restituitur creditor in veterem debitorem, vt ibi. An verò non restituitur, quia non est necessesse, cum tãtum naturaliter sit obligatus: vt. ff. de noua. l. j. in fine.

& tunc nec creditor restituitur, vt hic: nec etiam tunc quando dolo creditor minor fuit obligatus: vt. ff. de fideiussu. l. si Titius. §. si nãli. [Vnde huic dolo non succurritur: quia frustra legis auxilium inuocet, qui committit in legem. ff. de mino. l. auxilium. in fine. & l. si ex causa. §. nunc videndum. & ad Velleianum. l. si decipiendi.]

Quod etiam in muliere distinguitur. nam restituitur in primũ debitorem actio ea subducta per Velleianum: vt. C. ad Velleia. l. si mulier. nisi fuerit dolo inducta: vt. ff. ad Velleian. l. quidã. & d. l. si Titius. in fin. At secus esset vbi nulla esset secunda obligatio, vt in seruo subiicitur: qui non potest etiam naturaliter teneri fideiubendo vel intercedẽdo quoquo modo: vt. ff. de fideiussu. l. seruus in scio. & l. seq. Idem etiã in infante dicã, qui secũdo se obligauerit. Nam cum nulla sit, nõ tollitur prima, cũ non habeat in quem trãseat. Quidam tamen dixerũt naturaliter seruum teneri etiam fideiubendo, quod falsum est. nam nec aliter teneri nisi naturaliter: cuius occasio dominus tenetur de peculio. at hic nõ tenetur: vt. ff. de peculio. l. iij. §. si filius. & facit ad hunc. §. ff. de fideiussu. l. si Titius. §. huic similis.

Nulla est. Ne naturalis quidẽ, nimirũ quia pupillus animi iudicio caret. l. quod pupillus. de cõd. in deb. l. pupillus de oblig. & act. sed tamen si pupil. factus sit locupletior, iure naturali obligatur, vt ait. l. naturaliter. §. ult. & l. prox. de cond. in deb. Addatur etiam. l. cum illud. §. hæres. quando dies leg. ced. si quidem in ea Flor. legitur accepisset, locupletior: vbi tamen ex priore dictione repetitur syllaba legendum est, accepisset & locupletior. vti fit in. l. ita tamen. §. j. ad Trebell. & alibi passim. Cuiaciũ.

a] Et ita cõmuniter tenetur, nisi virtute talis naturalis obligationis soluisset: quia tũc cõtra solu. & contra oblig. restitueretur. Ang. Hæc clausula vnde. &c. vsque ad illã, quid etiam &c. non est Acc.

Præterea, nouatione tollitur obligatio: veluti si id quod tu Seio debebas, à Titio dari stipulatus sis. Nam interuentu nouæ personæ, noua nascitur obligatio, & prima tollitur, translatã in posteriõrẽ: adeo vt interdũ licet posterior stipulatio inutilis sit, tamen prima nouationis iure tollatur: veluti si id quod tu Titio debebas, à pupillo sine tutoris auctoritate stipulatus fuerit. quo casu res amittitur. Nam & prior debitor liberatur, & posterior obligatio nulla est. Non idem iuris est si à seruo quis fuerit stipulatus. nã tunc prior perinde obligatus manet, ac si postea nullus stipulatus fuisset. Sed si eadem persona sit, à qua postea stipuleris: ita demũ nouatio fit, si quid in posteriori stipulatione noui sit: fortẽ si cõditio, aut dies, aut fideiussor adiciatur aut detrahatur. Quod autẽ diximus si cõditio adiciatur, nouationẽ fieri: sic intelligi oportet, vt ita dicamus factam nouationẽ, si conditio extiterit: alioqui si defecerit, durat prior obligatio. Sed quoniã hoc quidem inter veteres constabat, tunc fieri nouationẽ cum nouandi animo in secundã obligationem itum fuerat: per hoc autem

dubium erat quando nouandi animo videretur hoc fieri, & quãsdam de hoc præsumptiones alij in aliis casibus introducebant: ideo nostra processit constitutio, quæ apertissime definiuit, tũc solum nouationẽ prioris obligationis fieri, quotiẽs hoc ipsum inter contrahentes expresse fuerit, quòd propter nouationẽ prioris obligationis cõuenerunt alioqui & manere pristinã obligationem & secundam ei accedere, vt maneat ex vtraque causa obligatio secundum nostrã cõstitutionis definitionẽ, quã licet ex ipsius lectione apertius cognoscere.

Contrahens qui consensu contrahitur, contrario consensu non secunda dissoluitur. Areg.

Hoc amplius, ex obligationes quæ consensu contrahuntur, cõtraria voluntate dissoluntur. Nam si Titius & Seius inter se cõtraxerint vt fundum Tusculanum emptũ Seius haberet centũ aureis: deinde re nõdum secuta, id est neque pretio soluto, neque fundo tradito, placuerit inter eos, vt discederetur ab ea emptione & venditione, inuicem liberantur. Idem est in conductione & locatione, & in omnibus contractibus qui ex consensu

non secunda dissoluitur. Areg. Hoc amplius, ex obligationes quæ consensu contrahuntur, cõtraria voluntate dissoluntur. Nam si Titius & Seius inter se cõtraxerint vt fundum Tusculanum emptũ Seius haberet centũ aureis: deinde re nõdum secuta, id est neque pretio soluto, neque fundo tradito, placuerit inter eos, vt discederetur ab ea emptione & venditione, inuicem liberantur. Idem est in conductione & locatione, & in omnibus contractibus qui ex consensu

non secunda dissoluitur. Areg. Hoc amplius, ex obligationes quæ consensu contrahuntur, cõtraria voluntate dissoluntur. Nam si Titius & Seius inter se cõtraxerint vt fundum Tusculanum emptũ Seius haberet centũ aureis: deinde re nõdum secuta, id est neque pretio soluto, neque fundo tradito, placuerit inter eos, vt discederetur ab ea emptione & venditione, inuicem liberantur. Idem est in conductione & locatione, & in omnibus contractibus qui ex consensu

non secunda dissoluitur. Areg. Hoc amplius, ex obligationes quæ consensu contrahuntur, cõtraria voluntate dissoluntur. Nam si Titius & Seius inter se cõtraxerint vt fundum Tusculanum emptũ Seius haberet centũ aureis: deinde re nõdum secuta, id est neque pretio soluto, neque fundo tradito, placuerit inter eos, vt discederetur ab ea emptione & venditione, inuicem liberantur. Idem est in conductione & locatione, & in omnibus contractibus qui ex consensu

non secunda dissoluitur. Areg. Hoc amplius, ex obligationes quæ consensu contrahuntur, cõtraria voluntate dissoluntur. Nam si Titius & Seius inter se cõtraxerint vt fundum Tusculanum emptũ Seius haberet centũ aureis: deinde re nõdum secuta, id est neque pretio soluto, neque fundo tradito, placuerit inter eos, vt discederetur ab ea emptione & venditione, inuicem liberantur. Idem est in conductione & locatione, & in omnibus contractibus qui ex consensu

non secunda dissoluitur. Areg. Hoc amplius, ex obligationes quæ consensu contrahuntur, cõtraria voluntate dissoluntur. Nam si Titius & Seius inter se cõtraxerint vt fundum Tusculanum emptũ Seius haberet centũ aureis: deinde re nõdum secuta, id est neque pretio soluto, neque fundo tradito, placuerit inter eos, vt discederetur ab ea emptione & venditione, inuicem liberantur. Idem est in conductione & locatione, & in omnibus contractibus qui ex consensu

non secunda dissoluitur. Areg. Hoc amplius, ex obligationes quæ consensu contrahuntur, cõtraria voluntate dissoluntur. Nam si Titius & Seius inter se cõtraxerint vt fundum Tusculanum emptũ Seius haberet centũ aureis: deinde re nõdum secuta, id est neque pretio soluto, neque fundo tradito, placuerit inter eos, vt discederetur ab ea emptione & venditione, inuicem liberantur. Idem est in conductione & locatione, & in omnibus contractibus qui ex consensu

non secunda dissoluitur. Areg. Hoc amplius, ex obligationes quæ consensu contrahuntur, cõtraria voluntate dissoluntur. Nam si Titius & Seius inter se cõtraxerint vt fundum Tusculanum emptũ Seius haberet centũ aureis: deinde re nõdum secuta, id est neque pretio soluto, neque fundo tradito, placuerit inter eos, vt discederetur ab ea emptione & venditione, inuicem liberantur. Idem est in conductione & locatione, & in omnibus contractibus qui ex consensu

non secunda dissoluitur. Areg. Hoc amplius, ex obligationes quæ consensu contrahuntur, cõtraria voluntate dissoluntur. Nam si Titius & Seius inter se cõtraxerint vt fundum Tusculanum emptũ Seius haberet centũ aureis: deinde re nõdum secuta, id est neque pretio soluto, neque fundo tradito, placuerit inter eos, vt discederetur ab ea emptione & venditione, inuicem liberantur. Idem est in conductione & locatione, & in omnibus contractibus qui ex consensu

non secunda dissoluitur. Areg. Hoc amplius, ex obligationes quæ consensu contrahuntur, cõtraria voluntate dissoluntur. Nam si Titius & Seius inter se cõtraxerint vt fundum Tusculanum emptũ Seius haberet centũ aureis: deinde re nõdum secuta, id est neque pretio soluto, neque fundo tradito, placuerit inter eos, vt discederetur ab ea emptione & venditione, inuicem liberantur. Idem est in conductione & locatione, & in omnibus contractibus qui ex consensu

non secunda dissoluitur. Areg. Hoc amplius, ex obligationes quæ consensu contrahuntur, cõtraria voluntate dissoluntur. Nam si Titius & Seius inter se cõtraxerint vt fundum Tusculanum emptũ Seius haberet centũ aureis: deinde re nõdum secuta, id est neque pretio soluto, neque fundo tradito, placuerit inter eos, vt discederetur ab ea emptione & venditione, inuicem liberantur. Idem est in conductione & locatione, & in omnibus contractibus qui ex consensu

Non idem, sed quæ est ratio diuersitatis inter hunc. §. & superius responsum? Respon. quia ibi saltem naturalis obligatio fuit, hic nulla in seruo: vt ibi diximus. Item hoc ideo, quia pupillus potuit obligari naturaliter & ciuilitur cum auctoritate tutoris: & per eum scilicet creditorem stetit: quare sibi imputet. Vnde prior actio tollitur, & posterior non manet. Seruus autem nullius auctoritate potest obligari ciuilitur: idẽque non imputatur scilicet creditori: vnde etiam actio prior durat.

ADDITIO. Dic quòd seruus non potest esse fideiussor alicuius, nisi ex causa peculiari: vt. l. iij. §. filius familias. ff. de pecu. Ang.

Stipulatus id est interrogatus. Stipulor enim, id est interrogor, secundum Priscianum, sic accipitur. ff. de condi. inde. l. si non fortem. §. si decem.

Stipulor significat interrogor.

Nouatio est pluri iure fit.

h Nouatio fit. nota hic etiam iura circa nouationem. antiquissimum, vbi etiam si nihil noui interueniret, fiebat tamen nouatio: vt. ff. de actio. & obliga. l. obligationũ ferẽ. §. fin. Item nouum, vbi nouatio præsumptiue fiebat, quotiẽs noui quid interueniret: & semper intelligebatur hoc agi: vt hic, & ff. de noua. l. ij. Item tertium, quando hoc expresse diceretur: vt. C. de noua. l. fina. Vel dicantur (& verius) duo esse. Primo fiebat si hoc agebatur expresse vel tacite: vt. ff. eod. de noua. l. ij. & nouo iure, si id exprimitur: vt infra eo. §. prox.

& in. d. l. obligationum ferẽ. nouum interueniebat, scilicet stipulatio pœnalis. & facit ad hoc. §. quib. mod. resta. infra. §. j. & ff. de re iudi. l. iij. §. si ex conuentione. & §. sed & si pignora. ADITIO. Et nota quòd casus in quibus olim ex verbis expressis, insurgebat tacita coniectura nouationis, hodie non corriguntur, quia in illis fit nouatio saltem ope exceptionis. Ange.

Quod autem. facit. ff. de noua. l. quotiẽs. Cum nouandi. expresse vel tacite. Quando nouandi. scilicet tacite. Introducebant. & alij in aliis, vt quia forte aliquid noui in obligatione erat adiectum: vt. §. eo. §. ver. sed si eadem. Constitutio. vt. C. de noua. l. fina. Accursius.

Accedere. fit tamen exactio tantum semel de eodem: vt. ff. de re. §. iur. l. bona fides. [Hoc amplius.] CASVS. Iam vidistis tres modos princip. tollendæ obligationis: quarto etiam modo obligationes quæ consensu nascuntur, contrario consensu tolluntur: veluti si conuenit inter me & Titium, vt fundum Tusculanum habeam emptum pro. c. deinde nondum pretio soluto, nec fundo tradito, placuerit inter nos quòd ab emptione & venditione discedatur, inuicem liberamur: & sic per contrarium consensum tollitur obligatio consensu contracta. Idem etiam intelligas in omnibus aliis contractibus ex consensu descendentibus. hoc dicit vsque ad finem.

Que consensu. scilicet solo. sed quæ sunt hæ? Respon. enumerantur. supra de oblig. ex consensu. Item in quibusdam ex maleficio, vt nudo consensu etiam tollantur ipso iure: vt iniuriarũ, item furti, & similes: vt. ff. de pactis. leg. si tibi. x. §. quãdam actiones. alia non ipso iure tolluntur consensu, scilicet pacto de non petendo: sed per exceptionem: vt. ff. de pactis. l. si vnus. §. pactus. Accursius.

Neque pretio soluto, sed quid si partem pretij soluat? Respond.

Ang.

Ang.

Ang.

Ang.

Ang.

Ang.

Ang.

Ang.

Ang.

Ang.

Ang.

Ang.

Ang.

Ang.

Ang.

Ang.

Ang.

Ang.

Ang.

Ang.

Ang.

Ang.

non est res integra, & ideo non receditur nudu cōsenso: sed ita demum si hincinde facta sit retro traditio: vt. C. quādo liceat ab emptio. di. l. j. & ff. de pactis. l. ab empzione. & est ratio vtrobique: quia nihil est tā cōueniens naturali æquitati, quā eodē genere quodq; dissolui, quo ligatum est: vt. ff. de reg. iur. l. nihil.

Dictum est. §. eod. §. & not. in fine huius tit. duodecim esse modos per quos tollitur obligatio tā ciuilibus quā naturalis ipso iure, vt nullæ maneat reliquæ. Per solutionē: ut. §. eo. in principio. Itē per acceptilationē: vt. §. eo. §. itē per acceptilationē. Item per nouationē voluntariam: vt. §. e. §. præterea. & §. px. §. Itē per nouationē necessariā, vt per sententiā & contestationē litis: vt si alius meo nomine beat pro me iudiciū animo nouadi, & liberādi me: vt. ff. de noua. l. delegare. j. §. j. & l. aliā. Item per cōpensationem: vt. j. de act. §. penult. & §. in bonæ fidei. Item per delegationem: vt. ff. de noua. l. delegare. j. primo respō. Item per cōfusionē debiti: vt. ff. de fideiussoribus. l. si debitori creditor. Itē per oblationē, consignationē & depositionē: vt. C. de sol. l. ob signatione. & etiā ipso iure: vt. ff. de positi. l. j. §. si p. cunia. in fin. §. Item per interitū speciei: vt. ff. de verbōrū obliga. si ex legari. Itē maleficio suo, mora nō præcedere: vt per constitutionē, si quis in tantā, vel per edictū diui Marci: vt. C. vnde vi. l. si quis in tantā. & ff. quod met. cau. l. extrat. & ff. ad legē Iuliam de vi. pñ. penult. Itē nudo cōsensu quādoq; vt in hoc. §. Item nudo pacto, vt in maleficiis, Sed & aliis modis tollitur, nō vtraq; scilicet ciuilibus & naturalis, sed interdū ciuilibus tantū, & remanet naturalis: vt per sententiā: vt. ff. de cōdi. in deb. l. Iulian. Itē remanet ciuilibus, & tollitur naturalis, vt per pactū, & chirographi redditionē. * & iusfurādū: vt. ff. de sol. l. Stichū. §. naturalis. Ipla etiā ciuilibus sic eliditur, vt nō habeat vigorē: vt. j. de excep. §. præterea. Itē sunt & alij modi quibus tollitur obligatio per exceptionē, quos habemus. j. de excep. p. totū. Accur.

† Sic. ff. de fur. Aegi. per.

a) Intelligi facta congruo loco & tempore & sola sufficit in iudicio idem extra iudicium si res sit immobilis: aliis secus quia requiritur consignatio & depositio. Ange.

* Promittē addas, quōd creditor redens instrumentū vide tur tacitus pactū inire de nō petendo: & ideo solam naturalem oblig. tollit. l. La. beo. ij. ff. de pac. Secus autem in pignoris redditione, per quam non videtur remissum debitum Eratio diuersitatis est, qd instrumentū additio nūl iam affert alia vitilitate quā debiti remissionē cōtra verō pignoris redditiō. De qua vide p. Barto. in l. item quia. & d. l. La. beo. & hic per Pok.

sensu descendunt, sicut iam dictum est.

Institutio- NVM SEV ELEMEN- torum D. Iustiniani sacratif- simi Principis Lib. IIII. TITVLVS I. DE OBLIGATIONIBVS

quæ ex delicto nascuntur. †
Omnis obligatio ex delicto, nascit ex re, i. ex maleficio. Aret.

Vm expositū sit libro superiori de obligationibus ex cōtractu, & quasi ex cōtractu: se-

DE OBLIGATIONIBVS QVÆ ex delicto nascuntur.

Hanc cōtinua vt in prin. huius titu cōtinetur. Dictū est. §. de obligationibus ex cōtractu, & ex quasi cōtractu. Verū quia est reperire obligationes, quæ sunt ex delicto, & ex quasi delicto: ideo videndum est de ipsis. Sed quia obligationes ex delicto sunt maiores & generaliores, ideo de ipsis prius videndum est.

¶ **Vm sit.** ¶ Totus iste tit. in nouē partes diuiditur. Primo continuat istū librum ad librū præcedentē. Secūdo ponit definitionē, allusionem, & diuisionē furti: ibi, Furtū est contractatio. Tertio ponit duo genera furtorū, eorū penā annexendo: ibi, Manifestū est. Quarto in quibus rebus fiat furtū, & quāto fur excusetur: ibi, Furtū autem fit. Quinto quādo quis præstat opē: ibi, Interdum furti. Sexto quādo illi qui sunt in potestate alterius, dño vel patri furātur: ibi, Hi qui. Septimo, cui cōpetit actio furti: ibi, Furti autē actio. Octauo an impubes cōmittēs furtum teneatur: ibi, In summa. Vltimō ponit quæ sit vera pōna furti manifesti. CASVS. Cum igitur in superioribus satis dictū sit de obliga. quæ ex contractu vel quasi cōtractu nascuntur: nūc tractandū est de obliga. quæ ex maleficio vel quasi delicto nascuntur: nūc tractandū est de obligationibus quæ nascuntur ex cōtractu, in quadruplici genere reperitūtur, vel in quatuor genera diuiditūtur, obligationes tamē quæ nascuntur ex maleficio, in vno genere reperitūtur, semper enim nascuntur ex re ipsa, i. ab ipso delicto perpetrato: veluti ex furto, aut damno, aut iniuria. h. d. Sed super. §. isto dubitari potest super id quod dicit, qd obligationes ex cōtractu in quatuor genera diuiduntur: obligationes tamen quæ ex maleficio nascuntur, sunt vnus generis. Et quia sicut obligationes quæ ex cōtractu nascuntur, aliquādo ex re, aliquādo ex verbis, aliquādo ex literis, aliquādo ex cōsensu nascuntur: sic oblig. quæ ex maleficio oriuntur, aliquādo fiūt re, vt patet in furto: aliquādo verbis, vt patet in cōrumelia: aliquādo literis, vt patet in libello famoso ad infamiā alicuius cōposito: quid est ergo quod dicit oblig. ex maleficio esse vnus generis magis qd obligationes ex cōtractu: Si dicas qd omnes nascuntur ex re ipsa, i. ex maleficio ipso: sic similiter & ex alia parte omnes obligationes ex cōtractu nascuntur. Ad hoc dicas qd ex vno fonte nascuntur oblig. ex maleficio: ideo-

que omnes sunt eiūsdē generis. vnde licet omnes sint odiosæ, & stricti iuris, & diuersam habeat penam: secus tamen est in obligat. quæ nascuntur ex cōtractu: quia diuersam sortiuntur naturam secundum diuersam contractuum qualitatem. Quædam enim sunt obligationes bonæ fidei, quædam stricti iuris. Item oblig. quæ fiunt ex maleficio, statim obligant maleficio cōmissio. sic autem nō est in obligationibus quæ nascuntur ex contractu. Sed dicet aliquis: Nonne actio iniuriæ dissimulatione aboletur? quare ergo ipso maleficio nō videtur malefactor obligatus? Respon. imō debet contrarium concludere. si enim abolet dissimulatione, ergo nata fuit. h. d. Franc.

quitur vt de obligationibus ex maleficio, & quasi ex maleficio dispiciamus. Sed illæ & quidē (vt suo loco tradidimus) in quatuor genera diuiduntur: hæc vero vnus generis sunt. nam omnes ex re nascuntur, id est ex ipso maleficio, veluti ex furto, aut rapina, aut damno, aut iniuria, h. d.

Furtum latius clariusque definitur: Furtum est contractatio rei alienæ inuito domino, fraudulosa, lucri faciendi gratia vel ipsius rei, vel etiam vsus eius, vel possessionis.

Furtum est contractatio i fraudulosa & lucri faciendi gratia vel

ex maleficio, statim obligant maleficio cōmissio. sic autem nō est in obligationibus quæ nascuntur ex contractu. Sed dicet aliquis: Nonne actio iniuriæ dissimulatione aboletur? quare ergo ipso maleficio nō videtur malefactor obligatus? Respon. imō debet contrarium concludere. si enim abolet dissimulatione, ergo nata fuit. h. d. Franc.

Ex contractu. vt. §. de oblig. ex contractu. vsq; ad titulum de obliga. ex quasi contractu.

Quasi ex contractu. vt. §. de obligat. quæ ex quasi contractu. Accur.

Ex maleficio. caue tibi:

quia licet hic promittat dicere de omnibus his, nō tamē dicit in hoc tit. de iis quæ sunt ex quasi maleficio: sed dicit, de obligat. ex quasi maleficio. Nec etiā de omnibus quæ ex maleficio, sed de solo furto agit in hoc tit. sicut & aliās rubrica est generalior quā sit text. vt. ff. si certū pera. & de con. cer. & C. de reb. cred. & iureiur. Nā nō dicit ibi de re. cre. sed in sequētibus. tit. post illum. AD P. T. O. Nota quōd nō est inconueniens, quōd rubrica sit aliquādo generalior textu: de quo dic vt dictum est. §. in rubri. pro cōmij. Ang.

Sed ille. scilicet quæ sunt ex contractu: non autē repetit eas quæ sunt ex quasi contractu.

Diuiduntur. i. re, verbis, literis, & consensu: vt. §. de obli. §. h.

Hæc. s. quæ sunt ex maleficio, vel quasi.

Iniuria. sed nonne fit iniuria verbis, & conuiuitio: vt. ff. de iniur. l. j. §. iniuriam. Item literis infamatoris: vt. ff. de iniur. l. lex Cornel. §. si quis librum. & j. de iniur. §. j. Sed certe & tunc ex maleficio fit, & sic re fit quia maleficio fit verbis vel literis: & sic habet locum quod hic dicitur. Accur.

[Furtum etc.] CASVS. Quæ sui a legislatore quid esset furtum, & quid rapina, &c. Et ipse primo ponit definitionē de furto, dicens quōd furtum est contractatio rei alienæ inuito domino. & exponit hoc nomen rei, di. siue ipsius rei, id est proprietatis, siue possessionis & istud furtum communiter fuit prohibitum a lege diuina, scilicet per præceptum illud, Non furtum facies. h. d. Franc.

Furtum est contractatio etc. & facit extra de elec. c. dudum. ij. circa princ. in ver. retinendo. & ibi glo. furtū hæc * exigitur in furto, & sine ea nō fit furtum: licet voluntas, vel alia verba, vel scriptura interueniant: vt. ff. eo. l. si quis vxori. §. si quis asinū. & l. inficiādo. in pñ. & l. j. §. sola. Quādoq; tamen sine cōtractatione, vt in charta rafa: vt. ff. de fur. l. qui tabu. §. fin. & l. si quis vxori. §. si quis asinum. Sed certe ibi contractatio intercessit, cum generaliter contractationem accipiamus: licet non fuerit ibi amotio. Accur.

Furtum est. Solius possessionis furtū fit. l. j. §. Scæuola. D. si quis test. lib. Qui rem alienam quam non tener aufert, possessionis furtum facit: Commodatarius qui re commodata diutius vitur, vel qui ea ad aliam rem atque accepit vitur, vsus, id est, naturalis possessionis: depositarius si pro suo possidere instituat eam rē, quam iure de positi tenet, ciuilibus possessionis: debitor qui pignus contractat vel hypothecam distrahit, naturalis possessionis furtum facit. Solius igitur possessiois furtum fit. Et id verō nec fraude fit nec contractatione sola, sed contractatione fraudulosa, fraus in eo versatur vt quis possessionem sibi habeat: Contractatio in eo vt res loco moueatur. l. iij. §. si rem. de acquir. poss. Cuiacius.

Fraudulosa. hoc ideo dicit, quia si credat sibi licere, non facit furtum: vt infra titulo primo: §. quia tamen. Item si credat dominum permissurum, non facit furtum infra eodem. §. placuit. In duobus tamen casibus videtur furtum fieri etiam sine fraude furandi: vt in eo qui saccum pecuniæ surripuit. Nam etiam sacci nomine furti tenetur, licet saccum non proposuerit furari, sed pecuniam: vt. ff. eodem. l. qui saccum. Sed certe licet non principaliter, secundario tamen voluit saccum surripere. Alius casus est. vt. ff. de condit. cauda. l. penult. §. sed si tuus in glo. fi. Item subaudi ad definitionem, quæ fit inuito domino: nam eo volente

Hæc sunt priuata maleficia quatuor alia aut sunt publica, aut popularia, aut extraordinaria. Cuiacius.

Die quod ista glo. non fuit necessaria quia imperator non dicit quod in isto tit. sit de omnibus maleficiis: sed in isto lib. Ange.

Hic incipit glo. Accur. quod furtū nō est ipsius. Ange. per.

volente non potest committi furtum: vt. j. eo. §. placuit.

a vel ipsius. i. proprietatis ipsius rei.

Furari non possum rem immobilem incorporatè & meam.

b Rei. subaudi mobilis. nam de immobili non potest fieri furtum: vt. §. de vltica. §. quod autem. nisi in casu, vt in terra. Sed certe iam illa est mobilis: vt. ff. eo. de fur. leg. si certè. Item subaudi, corporalis.

nam de incorporalibus non fit furtum: cum nec contradicatio in his esse possit: vt. ff. de acquiren. rerum do. leg. seruus. §. incorporales. Item subaudi, alienæ: quia rei meæ non facio furtum, in eo quod est meum: sed fecus in communi: vt. ff. eo. leg. si socius. a Idem & si est nullius: vt hereditariæ rei non fit furtum: vt. ff. eo. leg. hereditariæ. & ideo dixi subaudi, alienæ.

c vltia. vt habes exemplum. j. eod. titul. §. furtum autem fit. Sed quadruplicatur hic? Respon. vltus æstimator tantum quadruplicabitur, vt non plus extendatur pœna, quam delinctorum. C. de pœnis. l. sancimus. in fine. & facit ff. eodem. leg. vulgaris. in fi. & iur. in fine. & l. si quid fur. j. respon. §. j. & ij. & leg. verum est. Alij dicunt etiam ipsam proprietatem debere æstimari: quia non potest separari vltus à proprietate: vt. ff. eod. l. qui iumenta. & leg. si vendidero. §. cum autem. Prima tamen verior est: vt not. in. leg. ij. re ad eum vltus ad eum quod est destinata: vt. l. Sabinius. & l. tum quadrupletur, renet si ædes. ff. comuni diuid. secus si aliter vtetur: ita qd aufertur loco comodi tas partis fur: vt di. l. Sabinius. ita dixit Barr. in. d. l. si socius. Ange. f. xlvij. q. v. le. g. auferendo. quia fur aufert.

d A d d i t i o. Hic primâ opinio. quod vltus tantum quadrupletur, renet si ædes. ff. comuni diuid. secus si aliter vtetur: ita qd aufertur loco comodi tas partis fur: vt di. l. Sabinius. ita dixit Barr. in. d. l. si socius. Ange. f. xlvij. q. v. le. g. auferendo. quia fur aufert.

e Quod. id est quia. A uferendo. quia fur aufert.

f A Græco. * phor Græce, dicitur fur Latine. & phoras. i. fures. & epautophoro. i. manifestus fur, scilicet: qui cum re deprehenditur. & est indeclinabile. nam apud Græcos aduerbium est. aliàs dicitur autophoros.

g Furtorum autem etc. C A S V S. Satis supra dictum est quid est furtum, & vnde dicatur: modo dicendum est quot sunt genera furtorum: & dicitur quod duo: quia furtum aut est manifestum, aut non manifestum. Imò diceret aliquis quod quatuor sunt genera furtorum. Aliud est manifestum, aliud non manifestum, aliud conceptum, & aliud oblatum. Et respon. qd non est ita: quia conceptum & oblatum ponunt species potius quam genera. Et dubitatur super hoc quod in isto. §. dicitur, quod si extraneus viderit furem rem meam furtiuè asportantem, quod propter visionem extranei fur ille dicitur manifestus: & ita actione furti manifesti tenetur mihi ad quadruplû: & ita visione extranei mihi acquiritur actio: quod est contra illud generale. Per liberam personam nihil nobis acquiritur. Ad hoc dicunt quidam, quod hoc est speciale in odium furti: sicut & in odium furis hoc introductum est, quod aliquis teneatur actione furti perpetuo: tamen aliæ prætorias actiones pœnales sunt annales. Alij dicunt quod in isto casu mihi acquiritur actio, nō Instituitur.

per liberam personam: sed ex delicto furis mihi acquiritur, cum exinde vitatur. h. d. Franci.

i species. i. casus. Accursius.

k Apparebit. vt. j. eo. §. conceptum. & §. oblatum. Accur.

l Ab alio. per hoc videtur infringi regula, per liberam personam nihil acquiri: vt. C. per quas person. no. acquir. l. j. quod falsum est: quia magis ex delicto suo proprio, quam alterius factio hoc euenit: vt. ff. de vlturis. leg. si quis solationi. §. finali. & ff. quod vi aut clam. l. prohibere. Et sunt hæc vera, nisi in casu, scilicet cum se occultauit ille cui fiebat. Nam licet fur visus fuerit, tamen est fur non manifestus: vt. ff. de fur. leg. si quis in seruitute. §. ceterum. Accursius.

m Deponere destinasset. intantum secundū Hug. vt si vltra montes perferre destinasset: tamen si deprehendatur ante, erit fur manifestus. n Nec manifestum. scilicet quia contrariorum eadem est disciplina: vt §. de his qui sui vel alie. iur. sunt. §. j. & facit ad hunc. §. ff. eo. l. ij. l. ij. v. vj. vij. & viij. [Conceptum furtum etc.] C A S V S. Dixi Iustin. Domine, satis vidi quid est furtum manifestum: & ex cōsequenti quid est furtum non manifestum. sed intellexi à vobis fieri mentionem de furto concepto & oblato. vnde quero: Domine, quid est furtum conceptum? Et dicit Imper. Frater, hodie furtum conceptum nō est in vltu: olim tamen erat talis eius natura, quod si aliquis credebat rem furtiuam in domo alicuius esse, ad eam cum magna pompa conueniebat: & si dominus domus eam restituere nolebat, quamquam nō esset fur, dabatur tamen domino rei contra eum actio furti concepti. Olim quoque erat alia species furti, quæ vocabatur oblatum, & habebat olim locum actio furti oblato in tali casu. Pone sic: Quidam erat amicus meus specialis: & penes eum erat res furtiuam deposita. ipse autem videns qd res furtiuam cum magna diligentia quærebatur, plus diligens suam honestatem quam meam, penes me rem illam furtiuam deposuit: deinde fuit res illa furtiuam penes me inuenta, vnde teneor ego actione furti concepti: & ille qui penes me rem illam deposuit, tenetur mihi actione furti oblato, ad refarciendum quicquid illi soluero contentus act. furti concepti. Fuit etiam olim quædam actio quæ vocabatur actio furti prohibiti: quæ dabatur contra eum qui me querere prohibuit testibus præsentibus rem furtiuam quam in domo sua esse dicebatur. & adhuc ex edicto prætoris fuit instituta actio furti non exhibitæ aduersus eum qui rem furtiuam quæstram & penes eum inuentam non exhibuit. sed omnes istæ actiones, videlicet furti concepti, oblato, prohibiti, nō exhibitæ, quæ propter inquisitionem rei furtiuæ olim erant adinuenta, hodie in defectum abierunt, quippe cum hodie requisitio rei furtiuæ locum non habeat eo quod hodie omnes qui rem furtiuam sic receperint & occultauerint, furti non manifesti teneantur. Item quæstrui à Iustiano quæ esset pœna furti manifesti. Respon. Iustin. quod pœna furti manifesti est quadruplum: non manifesti autem duplum. Franci.

o testibus præsentibus. b Not. quod magis dicitur notus ille qui præsentibus testibus in delicto deprehenditur. facit. l. heredes palam. in princ. ff. testa. Ange.

p Constituta est. l. olim. Accursius.

stum extendendum est, quando eam rem fur tenens visus vel deprehensus fuerit, siue in publico, siue in priuato, vel à domino, vel ab alio, antequam eò perueniret, quod deferre vel deponere destinasset. m Sed si pertulit quod destinauit: tamen si deprehendatur cum re furtiuam, non est manifestus fur. Nec manifestum a furtum quod sit, ex his quæ diximus, intelligitur. nam quod manifestum non est, id scilicet nec manifestum est.

Varia furtorum genera, ex quibus quoque variaz actionum species prodibant, hodie in defectum abierunt. Qui sciens prudensque rei furtiuæ & receptor & occultator est, furti non manifesti obnoxius fit.

Conceptum furtum dicitur, cum apud aliquem testibus præsentibus o furtiuam res quæstrita & inuenta sit. nam in eum propria actio constituta est, p quamuis fur non sit, quæ appellatur concepti. Oblatum furtum dicitur, cum res furtiuam ab aliquo tibi oblata sit, eaque apud te concepta sit: vtique si ea mète tibi data fuerit, vt apud te potius quam apud eum qui dederit, cōciperetur. nã tibi apud quem concepta sit, propria aduersus eum qui obtulit, quamuis fur non sit, constituta est actio, quæ appellatur oblato.

Conceptum furtum dicitur, cum apud aliquem testibus præsentibus o furtiuam res quæstrita & inuenta sit. nam in eum propria actio constituta est, p quamuis fur non sit, quæ appellatur concepti. Oblatum furtum dicitur, cum res furtiuam ab aliquo tibi oblata sit, eaque apud te concepta sit: vtique si ea mète tibi data fuerit, vt apud te potius quam apud eum qui dederit, cōciperetur. nã tibi apud quem concepta sit, propria aduersus eum qui obtulit, quamuis fur non sit, constituta est actio, quæ appellatur oblato.

alicuius esse, ad eam cum magna pompa conueniebat: & si dominus domus eam restituere nolebat, quamquam nō esset fur, dabatur tamen domino rei contra eum actio furti concepti. Olim quoque erat alia species furti, quæ vocabatur oblatum, & habebat olim locum actio furti oblato in tali casu. Pone sic: Quidam erat amicus meus specialis: & penes eum erat res furtiuam deposita. ipse autem videns qd res furtiuam cum magna diligentia quærebatur, plus diligens suam honestatem quam meam, penes me rem illam furtiuam deposuit: deinde fuit res illa furtiuam penes me inuenta, vnde teneor ego actione furti concepti: & ille qui penes me rem illam deposuit, tenetur mihi actione furti oblato, ad refarciendum quicquid illi soluero contentus act. furti concepti. Fuit etiam olim quædam actio quæ vocabatur actio furti prohibiti: quæ dabatur contra eum qui me querere prohibuit testibus præsentibus rem furtiuam quam in domo sua esse dicebatur. & adhuc ex edicto prætoris fuit instituta actio furti non exhibitæ aduersus eum qui rem furtiuam quæstram & penes eum inuentam non exhibuit. sed omnes istæ actiones, videlicet furti concepti, oblato, prohibiti, nō exhibitæ, quæ propter inquisitionem rei furtiuæ olim erant adinuenta, hodie in defectum abierunt, quippe cum hodie requisitio rei furtiuæ locum non habeat eo quod hodie omnes qui rem furtiuam sic receperint & occultauerint, furti non manifesti teneantur. Item quæstrui à Iustiano quæ esset pœna furti manifesti. Respon. Iustin. quod pœna furti manifesti est quadruplum: non manifesti autem duplum. Franci.

o testibus præsentibus. b Not. quod magis dicitur notus ille qui præsentibus testibus in delicto deprehenditur. facit. l. heredes palam. in princ. ff. testa. Ange.

p Constituta est. l. olim. Accursius.

Disciplina eadem est contrariorum.

b) Ita glossa non est Accursij.

^a Non fit. imò fit: vt. ff. de ser. fugi. l. j. §. hoc autem. sed illud est speciale in persona serui.

^b Ex consequentia. hæc non est semper bona consequentia, vt subla ta solennitate, ideo id tollatur, quod cum solennitate fit: vt supra de verb. obli. §. sed hæc. & C. de formulis & impe. sub. leg. j. & ij. Accursius.

^c Pæna manifesti. quæ est de iure prætorio: vt j. de perpe. & temp. act. §. j. Accursius.

^d Ex serui. hoc tamen casu seruus pro noxa dari poterit: vt j. de noxa. act. in prin.

^e Nec manifesti. scilicet quæ descendit ex lege xij. tabul. vt infra de noxa. §. sunt autè. Sed quare minor pæna iure. leg. xij. tabula. imponitur, quam per prætorum: respondet: quia maius delictum est: vt j. titul. proxi. in princ. præterea tēpore. l. xij. tabul. pauperiores erant homines: vnde minores pænae imponebantur: vt j. de iniur. §. pæna. Accursius.

^f Dupli. nisi in casu: vt C. de ser. fugi. l. mancipia. Accursius.

[Furtum autem fit. ff. c.]
CASVS. Quæstio à Iustin. qualiter fieret furtum. Respondet dicens, quod non solum fit furtum, quando animo interceptiendi. i. inrandi proprietatè aliquis quipiam amouerit: sed etiã cum aliquis rem inuito domino contrectat. vnde si creditor pignore vtatur, vel depositarius re deposita penes ipsum sum cõceditur, in alium transferatur. quã cuius gratia data est: omnibus his casibus furtum fit. Vnde scire debes, quod illi qui habent rem sibi ad vnum vsum commodatam: si in alium vsum cõuertant, ita deum furtum committunt, si se intelligant inuito domino hoc facere. Sed pone quid si credant se inuito domino hoc facere, sed dominus hoc ratum habeat, sine furtum in hoc casu? Resp. quod non. Vnde ad hoc quod commodarius conuertenstem sibi commodatam in alium vsum, quã in eũ ad quem comodata erat, furtum faciat, duo exiguntur, videlicet quod credat se inuito dño hoc facere, & credat eũ nõ permissurũ. hoc dicit vsq; ad §. sed & si. Franc. g. Inuito domino. & quandoque volente: vt j. cod. §. vnde illud. Accursius.

^g Gestandi causa. id est ducendi. ADDITIO. Not. contra illos qui accipiunt in commodatum equum vsq; ad villam, & postea ducunt eum Bononiam: quia furtum committunt. Ang.

^h Perduxisset. idem est & si alij commodauit. species enim furti est de alieno largiri: vt ff. eo. l. si pignore. §. j.

ⁱ Intelligant. & est ratio: quia voluntas distinguit maleficia: vt ff. eod. leg. qui iniuriæ. in fi. j. respon. & facit C. ad leg. Corn. de sic. leg. j. & ff. si cer. pe. l. quod te. patet in c. cum voluntate. extra de sentent. excommun.

^k Permissurum. quid si hoc credidit, scilicet dominum permissurum, sed stulte credebat? Respon. furti non tenetur: cum non fiat furtum absque affectu: vt hic subiicit, & s. de vfuca. §. item si is. &

^l Facit. ff. de furt. l. inter omnes. §. recte. Sed actione ex eo contractu, vt commodati vel simili, bene tenetur: vt ff. eo. leg. qui re sibi commodata. Sed secus si stulte opinor te permissurum rem tuam accipere: vt ff. de furt. l. qui vas. §. vetare. Accursius. ADDITIO. Quid autem in filiofamilias, vxore, viro, vel monacho corruptis: an habeat locum pæna istius. §. dic vt per Angelum hic.

^m Non committitur. nisi in duobus casibus, vt dixi. §. eo. §. j. Accur.

[Sed & si. ff. c. 4 §. 5.]
Supra dictum est quod furtum non fit nisi contrectatione rei alienæ, & domino inuito. & ita necesse est quod duo concurrant. f. q. contrectans credat se inuito domino contrectare: & quod domino inuito contrectet. & quia ita est, ideo queritur, vtrum verum esset furtum commissum in tali casu: Titi' accessit ad seruum meum, & eum sollicitauit hoc modo: Serue nequam, vade furare domino tuo res istas: & cum eis venias ad me ad castrum meum, & ego bene defendam te contra dominum tuum. Seruus autem ille accessit ad me dominum suum, & intimauit mihi omnia hæc. Ego autem volens Titium in furto deprehendere, dixi illi seruo meo: Serue bone & fidelis, super multa te cõstituiam. vnde volo quod res illas capias, & fugias ad Titium sollicitatorem. Seruus autem ille de voluntate mea res illas detulit ad Titium: venio postea, & re meas furtiuas seu furatas simul cõseruo meo iuenio apud Titium: facio eum in iudicio conueniri: & intento contra eum tam actionem furti, quã seruui corrupti. Ex aduerso aduocati Titij ipsum viriliter defendentes dicunt se paratos esse ostendere quod neutra istarum actione teneatur.

Innotuit enim iam nobis tota veritas. Actione enim serui corrupti non tenetur, dicunt ipsi, quia seruus non est corruptus: quia non habet res illas me inuito: sed magis me volente: & iussu meo fuerunt sibi deportatæ. Super ista questione olim fuit magna dubitatio: constitutio tamen domini Iustiniani statuit, quod teneatur actionibus ambabus: quia quantum in eo fuit, ipse res illas inuito domino contrectauit, & etiã seruum corrupit. Et propter hoc statuit Iustinianus, quod predictis duabus actionibus teneatur, vt auferatur occasio delinquendi: ne forte si in casu isto impunitus remaneret, ex huius impunitate alij tentarent seruos alienos corrumpere, qui de facili possent corrumpi: quamquam iste bonus non fuit corruptus. h. d. & litera plana est vsque ad §. interdum quoque furti. Franc.

ⁿ Furtum. vt furti actio nascatur: furtum tamen fit secundum quosdam. Sed certè imò nec furtum fit: vt ff. eo. leg. inter omnes. §. penulti.

^o Domino. f. Mæuius. Accursius.

^p Et ad eum. f. Titium.

^q Pertulerit. i. domino hoc renuntiauerit: vt C. de furt. l. si quis seruo alieno persuaferit.

^r Decisionem.

^s Decisionem.

^t Decisionem.

^u Decisionem.

^v Decisionem.

^w Decisionem.

^x Decisionem.

^y Decisionem.

Est etiam prohibiti furti actio aduersus eum qui furtum querere testibus præterea volentem prohibuerit. Præterea pæna constituitur edicto prætoris per actionem furti nõ exhibiti aduersus eum qui furtiuam rem apud se quesitam & inuentã non exhibuit. Sed hæc actiões, scilicet cõcepti & oblati, & furti phibiti, nec non furti non exhibiti, in desuetudinem abierunt. Cum enim requisitio rei furtiuæ hodie secundum veterem obseruationem nõ fiat, ² meritò ex consequentia ^b etiam præfatæ actiones ab vsu communi recesserunt: cum manifestum sit, quod omnes qui scientes rem furtiuã susceperint & celauerint, furti nec manifesti obnoxij sunt. Pæna manifesti ^c furti, quadrupli [†] est tam ex serui ^d quã ex liberi persona: nec manifesti, ^e dupli. [†]

Quævis indebita alienæ res cõtrectatio inuito domino facta, furti alligat contrectantem: quapropter qui re aliena abutitur, furtum committit.

Furtum autem fit non solum cum quis interceptiendi causa re alienam amouet: sed generaliter cum quis alienam rem inuito domino ^o contrectat. Itaque siue creditor pignore, siue is apud quem res deposita est, ea re vtatur: siue is qui rem vtendam accepit, in alium vsum eam transferat, quã cuius gratia ei data est, furtum committit: veluti si quis argentum vtendum accepit quasi amicos ad cœnam inuitaturus, & id peregre secum tulerit: aut si quis equum gestandi

causa ^b commodatum sibi, longius aliquò duxerit, quod veteres scripserunt de eo quin in aciem equum perduxisset. [†]
Contrectans rem quam contrectare credit probabiliter domini voluntate, furti non tenetur.
Placuit tamen, eos qui rebus commodatis aliter vterentur, quã vtendas acceperint, ita furtum committere, si se intelligant ^k id inuito domino facere: eumque, si intellexisset, non permissurum, [†] at si permissurum credant, extra crimen videri, optima sanè distinctione: quia furtum sine affectu furandi nõ committitur. [†]
Qui etiam inuito domino contrectare falso credit, si id volente domino faciat, furti reus non est: excipie alieni serui improbum sollicitatorem: quippe qui etiam si domini applausu, eius rem assequutus fuerit, furti obnoxius est: nihilo minus serui corrupti iudicium subiciturus.

Sed & si credat aliquis inuito domino se rem commodatã sibi contrectare, domino autem volente id fiat: dicitur furtum ⁿ nõ fieri. Vnde illud quæsitum est, cū Titius seruum Mæuij sollicitauerit vt quasdam res domino ^o surriperet, & ad eum ^p perferret, & seruus id ad Mæuiũ pertulerit: ^q Mæuius autem dum vult Titium in ipso delicto deprehendere, permiserit seruo quasdam res ad eum perferre: vtrũ furti, an serui corrupti iudicio teneatur Titius, an neutro. Et cum nobis super hac dubitatione suggestum est: & antiquorum prudèrum super hoc altercationes perspeximus:

bis tota veritas. Actione enim serui corrupti non tenetur, dicunt ipsi, quia seruus non est corruptus: quia non habet res illas me inuito: sed magis me volente: & iussu meo fuerunt sibi deportatæ. Super ista questione olim fuit magna dubitatio: constitutio tamen domini Iustiniani statuit, quod teneatur actionibus ambabus: quia quantum in eo fuit, ipse res illas inuito domino contrectauit, & etiã seruum corrupit. Et propter hoc statuit Iustinianus, quod predictis duabus actionibus teneatur, vt auferatur occasio delinquendi: ne forte si in casu isto impunitus remaneret, ex huius impunitate alij tentarent seruos alienos corrumpere, qui de facili possent corrumpi: quamquam iste bonus non fuit corruptus. h. d. & litera plana est vsque ad §. interdum quoque furti. Franc.
^r Furtum. vt furti actio nascatur: furtum tamen fit secundum quosdam. Sed certè imò nec furtum fit: vt ff. eo. leg. inter omnes. §. penulti.
^s Domino. f. Mæuius. Accursius.
^t Et ad eum. f. Titium.
^u Pertulerit. i. domino hoc renuntiauerit: vt C. de furt. l. si quis seruo alieno persuaferit.

† Sic Lucr. 19. Si aliqui defraudauit, quadrupli reddo, & Exodi. 22. Si quis furatus sit boue aut ouem, quinque boues pro vno, & quatuor oves pro vna restitui. si non habuerit quid pro furto reddat, ipse vendabitur. Et nota. q. p. furto quæ sitis non de his casibus furtum fit. Vnde bet fieri elemosyna. exemplo. 22. chab: sed potius reddi domino cõ quadruplo: vt. c. fi. xiii. q. 5. Aegi. Per.

Furti facit, qui de alieno largitur. Et non est Accur. Aegi. Per.

Permissurum. quid si hoc credidit, scilicet dominum permissurum, sed stulte credebat? Respon. furti non tenetur: cum non fiat furtum absque affectu: vt hic subiicit, & s. de vfuca. §. item si is. &

Decisionem.

Decisionem.

Decisionem.

Decisionem.

Decisionem.

Decisionem.

consilium & opem dederit tenebitur actione furti. Fran.

^a Nec ob id. quod veru est. l. rem furtiuam non posse vsucapi, nisi fuerit lis aestimata, vel dominus vendiderit furi: vt. ff. eod. l. quamuis. in fi. titu. Accursus.

^b Furti actio non nascitur.] Directa non nascitur: Vtilis tamen in factum nascitur aduersus filiumfam. militem, hoc est, nō *ἐξ ἀλλοτρίου*, sed *ἐξ ὑποπτεύσεως*, eadem pater tenetur filiofam. militi, mater filio filius marit. si quis vxori. ff. de fur. frater fratri vt. Const. scribit lib. j. Epitom. quod probō: id enim officiorū & honestatis ratio exigit, quæ eam quoque iuris regulam extorsit, vt ne frater fratrem capitis reum accerferet. l. si magnū. C. qui acc. non poss. Cuius.

^b Non nascitur. nisi sit filius habens castrense peculium, vel quasi castrense, vbi filius tenetur patri, & pater filio. Idē de vxore, quod hic de filio dicitur: vt. ff. eo. l. si quis vxori. in prin. & in. j. j.

[Furti autem etc.] C. A. S. V. S. Dixi legislatori: Domine, iam bene video in quib⁹ potest fieri furtum: quia nedom in re aliena, sed & in re propria. Sed domine, pro deo cui competit actio furti? Ipse respond. dicens, quod actio furti competit ei cuius interest rem non fuisse surreptam, quamuis non sit dominus rei surreptæ: quia etiam ipsi domino rei non competit, nisi eius inter sit furtum factū non esse. vnde si creditori res obligata surripitur: domino rei scilicet debitori non competit actio fur. sed magis creditori ipsi. quamuis enim creditor habeat actionem personalem, per quam possit à debitore suum cōsequi, si idoneus fuerit debitor: tamen tutius est ei pignori incubere, quam in personam agere. & hoc vult innuere: quia si debitor creditori pignus surripuerit, poterit creditor contra debitorem actione furti experiri. hoc dicit.

^c Cuius interest. etiam modice: vt. j. titu. j. §. fin. & ff. vi bonorū rapt. l. ij. §. in hac actione. ver. sed ideo addidi. Item oportet quod intersit ex iusta causa & probabili. nam si est malæ fidei possessor, vel huius rei fur, furti non ager. vt. ff. eod. l. itaque. circa prin. ver. sed furti. & l. eum qui emit. §. is autem. Sed si bonum initium habuerit, vt quia sibi commodauit vel locauit, habet actionem furti. Et hic est casus in quo fur furti agere potest: vt. ff. eo. l. qui vas. §. si ego tibi. ver. sic. quia non debueras. ibi, furtum admisseris.

^d Competat. contra debitorem qui surripuit.

^e Actio furti. res tamen non sit furtiua: vt dixi supra eodem. §. aliquando.

[Item si fullo.] C. A. S. V. S. Supra positum est vnum exemplum in quo actio furti datur ei cuius interest, licet non sit dominus: vt dicitur in. creditor. Hic ponitur alius in fullone & sarcinatore. Si enim fullo vel sarcinator vestimenta mea que sibi curanda sar-

cinandave certa mercede constituta dedi, furto amiserit: mihi non competit actio furti, eo quod mea non interest vestimenta illa non fuisse surrepta: cum iudicio locati à fullone aestimationem vestimentorum meorum consequi possim. Et sumus in verbi. Sed & bonæ fidei &c. iam habuistis duo exempla vel tria in quibus competit actio furti illis quo-

rum interest furtum factum non fuisse. Hic adhuc ponit quoddā exemplum de eodē. Si enim bonæ fidei emptor à nō domino re emerit, & ei fuerit tradita, & postea surrepta, quanquam nō sit dominus, sibi nihil minus competit actio furti, sicut & creditori. Scire tamē debes quod aliter fulloni vel sarcinatori non competit actio furti, nisi sint soluendo ratio, quia nihil est periculo eius qui nihil habet. Similiter si pro parte fuerit soluendo fullo vel sarcinator: domino, non fulloni competit actio. hoc dicit. Francisc. de Aretio.

^f Fullo. is & sarcinator qui sint, dic vt. s. mand. §. finali.

^g Constituta. b. supple in pecunia numerata. alias autem non esset locatio: vt. l. j. §. si quis seruum. ff. de positi. h. sed & bone. facit. ff. eo. l. itaque.

ⁱ Possim. imò videtur q̄ semper dominus debeat furem conuenire: vt. ff. loca. & condu. l. cū in plures. §. vestimenta. Sed ibi de actione in re, vel conditione furtiua dicitur: hic autem de actio ne furti.

^k Idem est vt furti actio cōpetat domino. & facit ad hunc. §. ff. de condi. sine causa. in. l. si fullo.

[Que de fullone.] C. A. S. V. S. Supra dictum est quod si vestimentū fulloni vel sarcinatori curandū vel sarcinandum traditum surreptū fuerit: quod fulloni, si soluendo fuerit, non domino competit actio furti. Idē intelligas si res fuerit surrepta cōmodataria: quia ad rem restituendā non tenetur. & hæc vera fuerunt secundū iura antiqua. Dominus tamen Iustinianus in quadam cōstitutione quam habes. C. de fur. & ser. corrupt. l. finali. §. tales itaque. hoc emendauit. Statuit enim quod in electione commodataris sit, vtrum velit agere contra cōmodatarium actione commodati, vel aduersus eum qui rem surripuit, actione furti: & si dominus vnam istarum actionum elegerit, ad alteram non potest redire. Si enim dominus actionem furti moueat aduersus furem, cōmodatarius penitus liberatur. si autem contra cōmodatarium moueat actionem, non poterit postea contra furem agere: sed cōmodatarius qui à cōmodatore cōuenitur, poterit aduersus furem habere actionem, & nullo modo cōmodator, nisi ignarus rei surreptæ, contra cōmodatarium actione cōmodati egerit primo. ex hoc enim non obicitur sibi obstaculum à iure re cōperta, quin possit agere, nisi à cōmodatario sibi fuerit satisfactum. h. d. Franciscus.

^l Decisionibus. vt. C. de fur. & ser. corrupt. l. si. §. tales itaque.

Ad alteram.

a) Idē si redeat in domini potestate de quo dic vt per Angel. in. §. aliquando. supra codē.

† Sic licet aliis vbi principale non tenet, nec accessorium l. Grece. §. illud. ff. de fidei iuss. hoc tamen fallit hic: quia licet principale faciens furtum non teneatur, teneatur tamen per sua for. Vide Barto. in. l. si quis seruo. ff. eo. Aegi. Pen.

Furti agit cuius interest.

Fur furti quandoque agit.

† Ratio, qui non habet quod reddat, eius periculo nihil est. l. itaque fullo. §. prin. ff. e. Et in annis est actio, quam inopia debitoris excludit. l. nā is. ff. de dolo. Aegi. Per. b) Ista gl. nō est accur. sed additio.

† Tu in id vbi aduersus duos aut plures quis optio nē habet, quando sibi voo semel electo I alio praeiudicet, & quando ei variare liceat, vide diffuse per Barto. in. l. nū. numquā. ff. de col. bonorum.

Ad alteram. vnde actio furti hoc casu non est ambulatoria. ADDEITIO. Et de dictione penitus, vltra istum textum vide textum in l. si. C. de noua Ange.

Onus sciens habent lucrum.

b. Ipsi. s. commodatori. c. Habere actionem. & pœnam exactam domino restituere non cogitur: quia vbi periculum, ibi commodum: vt. C. de furt. l. si. §. sed. c. in fi. §. d. Peruenit. agendo contra eum actioe commo-

dati. Accursum. e. Ab eo. scilicet commodatario. f. Suppositum. scilicet fure. Et. scilicet commodatario.

h. Cum manifestissimum. bene dico quod eligendum nam, repellitur ab altera, si sciens à principio fuit: cum & c.

[Sed is apud quem.] CASVS. Dicitur est supra de furtione & commodatario, qualiter eis competit actio pro re aliena: modo videamus de depositario, vtrum si res apud aliquem deposita fuerit, depositario competat actio furti.

Non enim tenetur nisi de dolo: & ita non interest suam rem non fuisse surreptam. si autem in dolo fuit, non dabitur sibi actio, ne ex malitia sua actionem consequatur. h. d. Francisc.

i. Dolo. §. quibus modis re contra. oblig. §. præterea. & C. de pos. l. j. §. penult. & l. fina. & idem quod hic habemus. ff. e. l. eum qui. §. is autem.

[In summa.] CASVS. Dixi Iustiniano, Domine, quid plura vultis dicere in titulo isto? Iam tantum dixistis de materia ista, quod generatur tedium deo, & toti mundo. Et respond. Iustin. Frater, vt breuiter hunc titulum expediamus, scire debes quod apud antiquos questum fuit vtrum impubes rem alienam amouendo, furtum facere possit. & placuit domino Iustiniano, qd si impubes animum furandi habuerit, & in ipsum possit cadere istud delictum, hoc est, si sit proximus pubertati: qd act. furti teneatur. h. d. Franciscus.

k. In summa. id est vt breuiter hunc titulum expediamus.

l. Amouendo. No. quod furtum sit contractado & amouendo & sine eo non fit: vt. l. ei qui. ff. eo. Ang.

m. Impuberem.] Actioe furti impuberem teneri ex xij. tab. constat, quibus cautum est vt manifesto furto prehensi impuberes prætoris arbitratu verberentur, vtique noxa ab eis facta forciatur. Cuiacius.

n. Proximus pubertati. à decimo anno & dimidio, scilicet vt supra diximus de inuti. stipul. §. furiosus. & facit ad hunc. §. ff. eod. l. impuberem. & ff. ad Siliana. l. excipiuntur. & ff. de regulis iur. l. pupillus. Iustit.

[Eum actio.] CASVS. Quæ sunt à Iustiniano de natura furti, scilicet ad quid detur actio furti. Et respon. Iustin. quod act. fur. siue sit ad duplum, siue ad quadruplum, datur ad pœnam, & non ad rem suam persequendam. datur etiam domino alia actio, scilicet rei viri & conditio furtiua. Scire tamen debes quod rei vindicatio datur contra quemlibet possidentem: conditio furti datur contra furem, & eius heredem. h. d. vsque ad finem tituli. Franciscus.

o. Vindicando. i. dominium petendo si extet. Condicio furtiua. p. Conditio. id est in personam agendo condicione furtiua; si consumpta sit. & facit ad hunc. §. ff. de condicione furtiua. l. si pro fure. §. furti. & l. in condicione. & infra de act. §. sic itaque. & C. de fur. leg. ancilla:

q. Impubes non tenetur furti, nisi fuerit doli capax. Aretinus. Cum ex furandi dolo animo furtum consistat, is tantum furti tenetur, qui doli capax est.

r. In summa, sciendum est questum esse, an impubes rem alienam amouendo, furtum faciat. Et placuit, quia furtum ex affectu furandi consistit, ita demum obligari eo crimine impuberem, si proximus pubertati sit, & ob intelligat se delinquere. +

s. Duplum aut quadruplum quod in furti actioe venit, ad pœnæ persecutionem tantum pertinet, cum præterea res ipsa furto substracta, aut à quocunque possessore per rei vindicationem, aut ab ipso fure eiusque herede per condictionem furtiuam extorqueri queat.

t. Furti actio, siue dupli, siue quadrupli, tantum ad pœnæ persecutionem pertinet. Nam ipsius rei persecutionem extrinsecus habet dominus: quam aut vindicando, aut condicendo potest auferre. Sed rei vindicatio quidem aduersus possessorem est siue fur ipse possidet, siue alius quilibet. conditio autem aduersus furem ipsum, heredemve eius, licet non possideat, competit.

TITVLVS II. DE VI BONORVM raptorum.

u. Quisquis res alienas rapit, non tantum furti obnoxius est, sed etiam vi bonorum raptorum actioe conueniri potest: quæ intra annum à commissa rapina i quadruplum, post verò in simplum datur: ita quod in quadruplo etiam rei persecutio contineatur. eius enim triplum in pœnam, simplum verò in rem computatur.

v. Vi res alienas rapit, tenetur quidem etiam furti q (quis enim magis alienam rem

rò in simplum. quæro vtrum quadruplū istud sit totum pœna: Et resp. quod non, & in isto quadruplo simplum inest, & triplū est pœna: siue comprehendatur raptor in delicto, siue non. Non enim debet esse melioris conditionis raptor, quam fur. hoc dicit. Francisc.

w. Alienas. largè accipe, vt etiam si sint communes, idem sit quo ad socij partem: vt. ff. de fur. l. si socius. Accursum.

x. Furti. scilicet nō manifesti, etiam si deprehendatur, secundum. P. q. iij.

DE VI BONO- rum raptorum. Viso de furto, sequitur de rapina: & consequenter vt potes videre. §. titu. i. in principio.

Q. Vi vires.] Totus iste titulus diuiditur in tres partes. Primò quod raptor & fur inæqualiter puniuntur. Secundò quando quis rapit rem suam vel alienam putans esse suam. Tertio quid sit subiectum in hac actione: videlicet quid debet deducere actor. Secunda ibi, Quia tamen. Tertia ibi, Sane in hac. CASVS. Dixi Iustiniano, Domine iam vidi quod ille qui rem alienam clam furripit, tenetur actio. furt. sed quid diceris de illo qui rem alienam vi rapit? Et respond. quod ille similiter actione furti tenetur.

Nullus enim magis rem inuito domino contractat, quam qui eam vi rapit: vnde improbus fur dicitur. & pro ista improbitate prætor introduxit actionē vi bonorum raptorum. & est intra annum quadrupli, post annum verò simpli. & datur propter vnam rem vi raptam, quanquam aliter secus videretur propter verba in numero plurali posita à prætorē in nomine actionis. f. vi. bono. rapto. Et sum in versi. Quadruplū autem & c. Supra dictū est quod act. vi bo. rap. intra annum datur in quadruplum, post annū verò in simplū. quæro vtrum quadruplū istud sit totum pœna: Et resp. quod non, & in isto quadruplo simplum inest, & triplū est pœna: siue comprehendatur raptor in delicto, siue non. Non enim debet esse melioris conditionis raptor, quam fur. hoc dicit. Francisc.

al. non habetur vi. q. iij.

Proximus pubertati quis

Raptor qua actione tenetur. Sed hoc est falsum secundum Bart. in d. l. si vendidero. quia opus est ut acclametur. l. 2. & l. 1. si quis in senium. ff. de fur. Ange. Sic habes quod minor pœna iniuncta à lege non tollitur per maiore inducitur ab alia lege nisi quatenus iniuncta concurrunt secundum Bart. in l. l. ff. eo. Aegi. Per. Quia pœna est triplum: & rei vim. Accur. persequutio simpli. & ita ambo faciunt quadruplum: licet glo. in verb. extra dicat cõtra. Aegi. Perr. Non nulli locum hunc ita legunt. pœna est. & extra pœna rei persequutio est. sicut in &c.

quod falsum est: imò si deprehendatur, manifestus est, & in quadruplum potest conveniri: vt. ff. de fur. l. si vendidero. §. cum raptor. alius si non deprehendatur, non manifestus tenetur: qua actione si fuerit actum, tollitur vi bonorum raptorum: nisi in id quod excedit: vt. ff. eo. l. j. Item in casu nec manifesti, nec non manifesti tenetur: vt si quis ex domo in qua nemo erat, rapuerit: sed tantum hac actione vi bonorum raptorum tenetur: secundum P. vt ff. de fur. l. si quis de domo. Sed hoc est falsum, quia ibi erat actio furti non manifesti: & ideo amplius cessat actio furti: & ideo datur hæc actio vi bonorum raptorum. quia excedit, & in id quod excedit: vt. d. l. ff. eo. l. j. & ff. de actio. & obligationibus. l. qui seruum. §. si. Qui vi rapit, quasi dicat, nullus: vt hic, & ff. quod metus causa. l. si cum exceptione. §. qui vim. Accur.

Amplius, vt. C. de eo. l. si. & l. res. & C. de noxa. l. penul. Quadruplum, nisi in casu quo agitur ad duplum tantum: vt. C. de paga. l. Christianis. quæ est huic cõtra. Sed illud est speciale. Vtilis, id est efficax & directa. Vel dic quod directa competit quod plures res raptae sunt: sed utilis quando vnum tantum bonum raptum est id est vna res rapta est. Et facit ad hoc quod pluralis oratio, scilicet raptorum, trahatur ad singularem: ff. de cõdi. & demõ. l. l. falsa. §. vlti. & ff. de nego. gest. l. iij. §. hæc verba. verfic. negotia. & ff. de petit. here. l. regulariter. & l. licet.

Diximus, vt. §. tit. j. in fine. Comprehendatur raptor, sed quomodo potest raptor non deprehensus dicatur capere, quasi de manu auferre: vt. ff. ne quis eum qui in ius. l. iij. §. j. Respondeo, distingue animum auferentis: vt si erat animus ei palam & quasi per vim auferendi, licet ibi neminem inueniat, tamen est raptor. Sed fur est qui habet animum vt faciat clam, licet interdum deprehendatur, ex qua deprehensione efficitur manifestus: vt arg. §. tit. j. §. furtum autem à furto. A D D I T I O. Vult dicere glo. quod fur manifestus semper tenetur vi bonorum raptorum: sed non manifestus ita demum, si habuit animum &c. Et aduerte vnicum furtum dici, quod de loco vnico contextu siue vnico tempore fit, licet plures res simul asportentur: ex quo nõ veniret quis furca suspendendus, nisi esset egregium quod pluribus paruis prævaleret, vt hic per Ange.

Ridiculum, bene dixi, siue non: ridiculum enim &c. Qui clam, id est fur nec manifestus. Nam raptor tenetur in quadruplum hic autem, scilicet fur non manifestus, in duplum tantum vel triplum cum re surrepta. sed qui palam furatur, certum est in plus teneri quam raptorem: cum in quintuplum cum re teneatur. Accur. A D D I T I O. Et est ratio diuersitatis secundum Ange. quia raptor se exponit morti: & ideo cum incurrat maius periculum in persona, lenius punitur in pœna pecuniaria, argu. l. quid ergo. §. pœna grauior. ff. de his qui not. inf. Vel dic quod ex rapina inducitur crimine publicum. & in hoc grauiatur: quia à quolibet de populo potest accusari: ideo in alio alleuiatur: arg. l. eum qui. in princ. in glo. probandi. ff. de iur. iuran. Quare autem in vi bonorum raptorum eandem pœnam in manifesto & non manifesto imposuit, cum lex duodecim tab. & ipse raptor in furto diuersas imposuerit? Dic esse rationem propriam eandem animum rapiendi, qui semper requiritur.

Ita in l. i. §. s. v. In isto, scilicet quod act. vi bonorum raptorum, ita cõ-

inuito domino contrectat, quam qui vi rapit? ideoque recte dictum est, eum improbum fure esse) sed tamē propriā actionem eius delicti nomine prætor introduxit, quæ appellatur vi bonorum raptorum: & est intra annum? quadrupli: post annum simpli: quæ actio utilis est etiam si quis vnam rem licet minimā rapuerit. Quadruplum autem nõ tantum pœna est, sicut in actione furti manifesti diximus: sed in quadruplo inest & rei persecutio, vt pœna tripli sit: siue comprehendatur raptor in ipso delicto, siue non. Ridiculum enim esset, leuioris cõditionis esse eum qui vi rapit, quam qui clam amouet.

Si quis rem suam, aut quam suā opinabatur, penes alium cõstitutam, violenter aut rapuerit, aut inuaserit, is si dominus sit, à domino cadet: si non sit, post rei restitutionem eiusdem quoque restitutionem vim passio præstare cogitur.

Ita tamen cõpetit hæc actio, si dolo malo quis rapuerit. Nam qui aliquo errore ductus rem suā esse existimans, & imprudens iuris, eo animo rapuerit, quasi domino liceat etiam per vim rem suam auferre à possessoribus: absolutus debet. Qui scilicet conue-

petit, si aliquis rem alterius dolo malo rapuerit. Ceterum si aliquis errore ductus rem alienam credens esse suam, eam alteri rapuerit: iure primitiuo nõ tenetur actio ne vi bonorum raptorum. sed ne inueniatur via per quam raptores suam malitiā impunè possint exercere: cõstitutionibus principum est pronisum, ne alicui liceat rem mobilē, vel immobilē licet suā esse dicat vel æstimet, alicui per vim auferre, si cõtra hoc statutum venerit: si sit dominus rei qui eam rapit, cadit à dominio suæ rei. Si autē res aliena fuerit, debet eam primo restituere, & postea in pœnā sui delicti restitutionem rei præstare. & illud non solum habebit locum in rebus mobilibus, sed etiam immobilibus: vt ex hac causa ab omni rapina se abstineant. h. d. Franc.

Quia tamen istud quia videtur superfluum. Vel, pone quia pro sed. Alij ita tamen, & tunc est plurius. Absolutus, scilicet ab actione vi bonorum raptorum iudicis cõtenta, vt quidam dicunt: vel ipso iure, secundum Azo. arg. ff. de public. & vect. l. commissaria. §. finali. sed ne dum, pro tamē, secundum quosdam: vel pone proprie. In inueniatur via. sic. §. tit. j. §. vnde illud. Constitutionibus. vt. C. vnde vi. l. si quis in tantam. & in aliis sequentibus vsque in finem tituli. sed hic persequitur tantum tenorem illius. l. si quis in tantam. Super qua materia lógum esset hic dicere: cum plures quaestiones ibi notentur super prædicta.

Is cuius interest rapinam factā non fuisse, quanquam dominus non sit, vi bonorum raptorum actionem mouere potest: vt id scilicet consequatur, quod sibi abesse docuerit.

Sane in hac actione non vti que spectatur rem in bonis actoris esse. Nam siue in bonis sit, siue non: si tamen ex bonis sit, locum hæc actio habebit. Quare siue locata, siue commodata, siue etiam pignorat, siue deposita sit res apud Titium, sic

per prædicta. Rei quidem suæ. Qui rem suam rapit, nec vi bonorum raptorum tenetur. l. ij. §. hac actione is demum. D. eo. nec lege Iulia. l. si quis ad se fundum. C. ad l. Iul. de vi. sed dominio rei suæ mulctatur ex. l. si quis in tantam. C. vnde vi. qua abrogatur. §. vlt. l. ij. C. Th. ad l. Iul. de vi. Cuius. Cadere. * repete, prospectum est, & ibi etiam præstare: nec est necesse ponere cogitur vel debet: quæ verba non inuenies in libris emendatis.

Res soli proprie, * quandoque tamen improprie: vt. C. de act. empt. l. ij. sed rei mobilis dicitur occupatio: licet etiam quandoque immobilia dicantur occupati: vt. C. de rei vindic. l. domum. in glossa prima.

[Sane in hac.] C. A S V S. Dixi Iustiniano, Domine, competit mihi hæc actio ita demum, si dominus fuero rei: Respondetur quod imò siue in bonis eius fuerit res rapta: siue in bonis videlicet eius qui ius aliquod habuerit in re: vt quia sibi sit commodata vel impignorat, siue locata vel deposita: vel aliquid iuris habeat in ea: ita quod eius interfit modo non rapti. Semper enim competit ista actio, non vt dominium rei raptae accipiatur: sed quod res sibi rapta restitatur. Et vt breuiter me expediam: ex quacunque causa potest competere alicui actio furti propter furtum datum in re: ex omni simili causa potest dari actio vi bonorum raptorum propter rapinam in re factam. h. d. Franc.

In hac actione, scilicet vi bonorum raptorum. In bonis, id est in dominio: vt. ff. de acquirendo rerum dominio. l. rem in bonis. & l. statuas. & ff. de verbo. signi. l. bonorum appellatio. Vel si etiam bona fide possideantur, idem est.

Ex bonis sit, vt aliquod ius habeat: vt statim per exempla probat.

Hæc actio, scilicet vi bonorum raptorum. Deposita, promissa custodia à depositatio: vt. §. tit. j. §. penul.

Vel

Raptor & fur distinguuntur.

Raptor in minus tenetur quā fur manifestus.

b] Et vti que opi. est vera. l. prima si fuerit in iudicio deducum. Item secunda si non fuit deductus in iudicio: vt p. doct. hic.

* Hæc glo. nõ est Acc.

* Occupatur mobilia: inuaduntur immobilia. Aegi. Perz.

Vel etiam commisit culpam, vt sequitur. * Vel etiam si pretium acceperit de positionis, non tamen qua si mercedem, tenetur eidem: vt. ff. eo. l. ij. §. dicitur aliquis. alioqui esset locatio: vt supra manda. §. fina. A D D I T I O. Dic vt habetur in leg. naturalis. §. ij. in glo. si res. ff. de præscrip. verb. & facit. leg. j. §. si quis seruum in glo. non datur. ff. de po. Ang.

a *Dominium*. id est dominij æstimationem: vt ff. quod mer. cau. l. si mulier. §. qui possessionem. & ff. vti possi. l. pen. §. si pe. & facit. l. itaque. ff. de fur. Ang.

b *Hanc actionem*. facit. ff. vi bonoru raptorum. l. i. §. & generaliter.

DE LEGE Aquilia.

Post maleficium rapine sequitur de damno, quod per legem Aquiliam puniuntur. Accursus.

Diuisio.

D *Amni*.] Totus iste titulus diuiditur in duas partes. Et primo tractat de primo capite. l. Aquil. Secundo tractat de tertio capite. Secunda ibi, Capite tertio. Itē prima subdividitur: quia primo ponit verba primi capitis. l. Aquilia. Secundo illa interpretatur. Secunda ibi, Quod autem non præcisē. Item secunda principalis subdividitur in duas partes. Nam primo ponit verba: secundo interpretatur. Secunda ibi, Itaque si quis. CASVS. Si aliquis dederit mihi dampnum per iniuriam: ad dānum istud puniendum constituitur actio per. l. Aquil. Et sciendum est quod. l. Aquil. tria sunt capita. videndum est ergo de primo capite. In primo autem capite est cautum, vt si aliquis seruum alienum alienamve quadrupedē, quæ in pecudum numero sit, iniuria occiderit: quanti pretij ea res in anno proximo præterito fuerit, tantum domino dare condemnatur. In versu, quod autem, dic casum. Postis materialiter verbis Galli Aquilij, quæ aliquantulū sunt obscura, intendit Imperat. verba illa per ordinē exponere: & primo exponit quare non sufficit sibi dicere præcisē, si quis hominem alienum, alienamve quadrupedem occiderit: sed adiecit, quæ in pecudū numero sit. hoc enim adiecit ad significandum, quod si aliquis occiderit vrsū meum, vel leonem, vel aliam feram bestiam quod non debeat puniri per primum caput. l. Aquil. eo quod non sunt de numero pecudum illarum quæ gregatim pascuntur, id est in pascuis custodiuntur, sicut equi, muli, oves, & boues, capræ, & similia. Sed domine, de suis quid dicemus? continentur sub pecudum numero: Et respon. di. quod sic: quia gregatim pascuntur. & hoc confirmatur per auctoritatem antiquorum: dicēs quod sic voluerunt Homerus & Aelius Martianus. Francisc. de Arezio.

c *Iniuria actio*. id est actio legis Aquiliæ, quæ competit pro damno dato. i. destructione alicuius rei facta. **b** Nam sic dicitur damnum deminutio patrimonij: vt. ff. de dam. in fact. l. iij. si autem rem aliterius furti peres, licet videaris dampnum in ferte, tamen non inferis tale, quod per hunc titu. tenearis, sed actioe furti: vt. ff. eo. l. si seruus seruum. §. si oliuam. & §. idem & in sylua.

d *Primo capite*. habebat enim hæc tria capita siue capitula. & de primo capite dicitur hic. Secundum autem non est in vsu. De tertio dicitur. j. eo. §. caput secundum. & §. capite tertio. & ff. eod. leg. ij. Accursus.

e *Iniuria*. id est non iure: vt. j. eo. §. iniuria.

f *Occiderit*. nota occiderit: nam si alio modo læserit, ex tertio capite agit: vt. j. eo. §. cap. iij. Accursus.

g *In eo anno*. l. præterito.

h *Interferit*. l. præterito.

i *Interferit*. l. præterito.

j *Interferit*. l. præterito.

k *Interferit*. l. præterito.

l *Interferit*. l. præterito.

m *Interferit*. l. præterito.

n *Interferit*. l. præterito.

o *Interferit*. l. præterito.

p *Interferit*. l. præterito.

q *Interferit*. l. præterito.

r *Interferit*. l. præterito.

h *Plurimi*. habita æstimatione non ex affectione singulorum, sed communi æstimatione: vt. ff. e. l. si seruum meum.

i *Domino*. vt. ff. eo. l. item Mela. §. item & cum eo. versic. legis autem Aquil. vel quasi domino, vt fructuario, vel alij qui habet ius in re: vt. ff. e. l. item Mela. §. si. & l. sequen.

k *Gregatim pascuntur*. facit. ff. de leg. iij. leg. legatis seruis. §. pecorib.

l *Referit*. * duo hæc carmina Græca ex Odyssæe Homeri libro decimo tertio circa finem deprōpta sunt, quorum hic est sensus, Inuenies autem illum subius assidentem iuxta Coracis saxum, ac fontem Arethusam.

m *Iniuria autem*.] C A D D I T I O. Exponit Iustinia. illud verbum positum prius, iniuria occiderit, pere masculu. dicens, quod ille iniuria occidit, qui nullo iure occidit: & manifestat per exēpla qualiter quis potest iure occidere: quia hoc videtur alicui dubium. Vnde dicit. Si enim seruum meum latronem diurnum, dum tamen telo se defenderet, quis occiderit, iure permittente eum occideret: & ideo non tenetur. & hoc intelligitur, si non possit occidere, modo alio euadere periculum. Idem dicit de eo qui casu occidit seruum alienum, si non fuerit in culpa & dolo: & de hoc ponitur tale exemplum: Quidam milites ludabant cum iaculis in campo eis deputato ad se exercendos. si seruus alienus ibi transitum fecerit ad ludum respiciendum cum tamen eius non interfir: si enim aliquis militum se exercitantium traicerit, non intelligitur miles esse in culpa: & ideo non tenetur. Si autem aliquis priuatus hoc fecerit, cuius non intererat telo traicere, culpa reus est: & ideo tenetur ex primo capite. l. Aquil. eo. d. modo si miles in alio loco quam militibus ad se exercitandos destinato hoc fecerit, culpa reus est: & tenebitur. h. d. Franc. de Arezio.

n *Iniuria*. facit. ff. eod. l. sed & si quæcunque. §. iniuria. A D D I T I O. Ex quo text. nota differentiam inter hanc actionem, & actionem iniuriarum: quia in illa non sufficit culpa, sed requiritur contumelia & dolus. est & alia differentia: quia in hac agitur ad dampnum, sed in actione iniuriarum agitur ad vindictam: & lapit instat cause criminalis: vt ff. de iniu. l. prætor edixit. §. j. Accursus.

o *Latronem*. s. diurnum: vt tamen clamet, & ille se defendat: sed furem etiam si se non defendat: vt hic subiicit: & ff. eo. l. iij. Accur. A D D I T I O. Sed hoc est contra. l. furem. ff. de fura. vnde dic quod est differentia inter insidiatorem, latronem, & furem: vt in authent. vt nulli iud. §. pen. quia latronem insidiatorem itineris possum occidere indistincte: vt. l. iij. ff. eo. facit. l. j. & ij. C. quando li se. iud. vin. Si autem sit fur, tunc debet distingui, aut est diurnus: & tunc si potest capi, vel ad damno euadit: non debet interfici. Nocturnum autem licet occidere, si interficiens non possit ei parcere sine periculo suo vt dicit text. in. l. furem. ff. de fura.

p *Alioqui*. si culpa interueniat.

q *Non minus*. id est non plus ex dolo, quam ex culpa: cum etiam tenuissima culpa in hanc actionem veniat: vt. ff. eo. in. l. ij. * Vel proprie lege: & conuerte literam, non minus & c. id est non minus ex culpa, quam ex dolo. sic & aliis. ff. de pact. l. iuris gentium. §. pactorum. in glo. non minus & c. de secun. nup. l. cū apertissime. in glo. quantum filio. & ff. de pign. l. Paulus. §. domus. & est figura hysteron proteron, id est ordo conuersus secundum Ioan.

r *Interferit*. l. præterito.

s *Interferit*. l. præterito.

t *Interferit*. l. præterito.

u *Interferit*. l. præterito.

v *Interferit*. l. præterito.

w *Interferit*. l. præterito.

x *Interferit*. l. præterito.

y *Interferit*. l. præterito.

z *Interferit*. l. præterito.

aa *Interferit*. l. præterito.

ab *Interferit*. l. præterito.

ac *Interferit*. l. præterito.

ad *Interferit*. l. præterito.

ae *Interferit*. l. præterito.

af *Interferit*. l. præterito.

ag *Interferit*. l. præterito.

ah *Interferit*. l. præterito.

ai *Interferit*. l. præterito.

a *Dic* quia si comisset dolum, non haberet actionem fur: tunc aliam actionem: nec ex improbitate sua comissionem: vt not. in. d. §. & ff. vti possi. l. pen. §. si pe. & facit. l. itaque. ff. de fur. Ang.

Cōtinuatio.

Diuisio.

† *Hic large* sumitur. l. pro plebiscito: quia Aquilius tribunus plebis hanc rogauit. Accursus. Per. sic ff. ad l. Aquilliam.

b *Nota* differentiam inter actionem furti, vel bonoru raptorum, & hæc: quia actio furti, vel bonoru raptorum cōpetit quando rem meam tecū asportas: scilicet quando occidis vel destruis: quia tunc cōpetit hæc actio, licet vtroque modo sit dampnum: & sic deminutio patrimonij: quod bene not. Ange.

*** Hæc glo.** nō est Acc.

† *Hic feci.* potest concipi, pere masculu. dicens, quod ille iniuria occidit, qui nullo iure occidit: & manifestat per exēpla qualiter quis potest iure occidere: quia hoc videtur alicui dubium. Vnde dicit. Si enim seruum meum latronem diurnum, dum tamen telo se defenderet, quis occiderit, iure permittente eum occideret: & ideo non tenetur. & hoc intelligitur, si non possit occidere, modo alio euadere periculum. Idem dicit de eo qui casu occidit seruum alienum, si non fuerit in culpa & dolo: & de hoc ponitur tale exemplum: Quidam milites ludabant cum iaculis in campo eis deputato ad se exercendos. si seruus alienus ibi transitum fecerit ad ludum respiciendum cum tamen eius non interfir: si enim aliquis militum se exercitantium traicerit, non intelligitur miles esse in culpa: & ideo non tenetur. Si autem aliquis priuatus hoc fecerit, cuius non intererat telo traicere, culpa reus est: & ideo tenetur ex primo capite. l. Aquil. eo. d. modo si miles in alio loco quam militibus ad se exercitandos destinato hoc fecerit, culpa reus est: & tenebitur. h. d. Franc. de Arezio.

c *Pone* exemplum secundū Ol. in Iustiniana, si Titius aggredditur te: tu resistis: venit alius ad diuidendū vos: & tu resistendo volēs percutere aggressorem, percussisti me: diatorem, tenetis: vt. l. scietiam. §. qui cum aliter ff. eo. Angel.

a Distinguitur, vtrum commiserit dolo vel culpa, vel non.
 b Nulla culpa. Nisi data opera factum est: vt. ff. eo. l. item si obstrix. in fi. & l. nam sicut.
 c Reus est, quia hoc non est ei deputatum. arg. in authen. vt hi qui obse ha. per. res mi. §. sin vero racuit. col. vj. & ff. e. l. idē iuris in fi.

[Item si putator.] C. A. S. V. S.

Hic ponit aliud exemplum in quo si in culpa fuerit qui hominem occiderit, tenetur. l. Aquilia. si autē eum sine culpa occiderit, non tenetur. & est exemplum tale: Quidā putator ex arbore deiecto ramo seruum alicuius interfecit. Vnde quid iuris in isto casu sit, queritur: & respondetur quod distinguitur: quia aut illud factum est propē viam publicam, aut propē viam vicinalem: & tunc si nō praelamauit, videtur esse in culpa, & tenetur. si autem praelamauit, & qui transibat, hoc non obstante processit, & si bi praeuere noluit: tūc putator extra culpā est & non tenetur. Idem dico si propē locū aliquē vbi nō erat ius conuersandi vel transeundi, ramo ex arbore deiecto putator seruū alicuius ibidem transeuntem occiderit: quia tūc quanquā non praelamauerit, extra culpā est: nisi de dolo putatoris confiterit: quem cū viderit, tamen non praelamauit. in isto tamen casu semper presumendum est pro putatore, scilicet eum esse extra culpam & doli, nisi dolo possit probari. & sic intellige quod hic dicitur. In §. praterea. Imper. ponit adhuc bonū aliud exemplum, in quo si aliquis seruum alicuius occiderit: si fuerit in culpa, tenebitur. si autē non fuerit in culpa, non tenebitur. Si enim medicus seruum tuū secuit, & postea curationem ei⁹ reliquit, & seruum tuus mortuus est, in culpa est medicus: & ideo tenebitur. & idē erit si imperite eū secuit, & propter hoc mortuus est. in culpa enim est: & ideo tenetur. imperitia enim culpā annumeratur. h. d. Francif.

¶ Sic clamans excusatur. & facit cōtra eos qui faciunt currere equos. nā debent dicere garda, garda, secundo Bald. in. l. si putator. ff. eo. Aegid. Petri.

¶ Scilicet tē pestime, non post factū. vnde sumpta est praedicta Pari. quod rectoris domus dum domos operiūt, ponit periculis ante domos suspensas, vt transeuntes admoneantur. Aegid. Petri.

¶ Hoc verū in adiectioe se peritum. Aegid. Petri.

¶ Cocor. cū hoc text. ca. si culpa cum glo. super verb. imperitia. extra de iniur.

¶ Medicus teneatur de culpa ante factum, non pūddō in facto male secundo. & post factum dimittendo secū dū glo. in. l. idem iuris. ff. eod. Aegid. Petri.

¶ Licet non praelamauit. nisi forte dolo: vt. ff. eo. l. si putator.

¶ Imperitia. facit. ff. de regu. iur. l. imperitia. & ff. loca. l. si quis fundū. §. Cellus. & §. si quis virulos. & ff. de susce. tur. l. tutor quoq. §. si. A. D. I. T. O. In isto casu medic⁹ nō tenetur de sic. quia illa lex requirit doli: vt. l. j. C. ad. l. Corn. de sic. & l. in leg. ff. e. tit. ad. l. Corn. de sic.

[Impetu quoque.] C. A. S. V. S. Habebas mulionem quendā, qui seruū Titij impetu mularū, quas propter imperitiam retinere nō potuit, oppressit. vnde mulio iste in culpa est: & ideo tenetur. Si autē propter infirmitatem eas retinere nō potuit, alius tamen bene eas retinisset, adhuc in culpa est, & tenetur. Idem iuris est in eo qui ascendit equum tuū, & propter imperitiam vel infirmitatem eū retinere non potuit: quia si equus seruum alicuius oppresserit, & quē tene-

transeuntem seruum tuū traiecerit, distinguitur. Nam si id à milite in eo cāpo vbi solitū est exercitari, admissum est: nulla culpa eius intelligitur. si alius tale quid admiserit, culpā reus est. Idem iuris est de milite, si in alio loco quā qui ad exercitandū militibus destinatus est, id admiserit.

Ex qualitate loci iudicatur dānum datū dolo vel culpa incidētis. h. d. Vel sic: In putate dicitur adesse culpa, quādo diligentia potuit prouidere: & non fecit. Are.

Item si putator ex arbore deiecto ramo seruū tuum transeuntem occiderit: si prope viā publicam aut vicinalem id factum est, neq; praelamauit, & vt casus euitari posset, culpā reus est. sed si praelamauit, & nec ille curauit praeuere, extra culpā est putator. Ac quē extra culpā esse intelligitur, si seorsum à via fortē, vel in medio fundo caedebat, licet non praelamauit: quia tēo loco nulli extraneo ius fuerat versandi.

Imperitia culpā adscribēde est: quo fit, vt qui onus peritiae & viribus impar subierit, si ob eius imperitiā vel imbecillitatē quid dāni datū sit, culpā reus dicatur.

Praterea si medicus qui seruū tuum secuit, dereliquerit curationem eius, & ob id mortuus fuerit seruus, culpā reus est. Imperitia ⁊ quoq; culpā annumeratur veluti si medicus ideo seruum tuum occiderit, quia malē eum secuerit, aut perperā ei medicamentum dederit.

Si mulus vel equus propter im-

peritiam vel imbecillitatem mulionis vel equitantis seruum alterius occiderit, tenetur mulio vel equitans lege Aquilia. Aret.

Impetu quoque mularū, quas mulio propter imperitiam retinere nō potuit, si seruus tuus oppressus fuerit, culpā reus est mulio. Sed & si propter infirmitatem eas retinere non potuerit, cū alius firmior eas retinere potuisset, & quē culpa tenetur. Eadē placuerunt de eo quoque, qui cū equo veheretur, imperium eius aut propter infirmitatē, aut propter imperitiam suam retinere non potuerit.

Pœnales actiones in delinquentis heredes non dantur.

His autem verbis legis, *Quanti id in eo anno plurimi fuerit*, illa sentētia exprimitur, vt si quis hominem tuū, qui hodie claudus, aut mancus, aut luscus erit, occiderit, qui in eo anno integer aut pretiosus fuerit: nō tātē teneatur quanti hodie erit, sed quāti in eo anno plurimi fuerit. Quia ratione creditū est pœnalem esse huius legis actionem: quia non solum tanti quisq; obligatur, quāntum dāni dederit: sed aliquando longē ⁊ plus. Ideoq; cōstat in herede eam actionē non transire: quæ transitura fuisset, si vltra dānum nūquam lis æstimaretur.

In lege Aquilia nō modo illud damnū perempti corporis æstimatur, sed eo amplius quidquid perempto eo corpore dampni patimur: siue in amittendo, siue in non acquirendo consistat.

pœnali de sui primitiua natura semper intellige. h. d. Fran.

¶ *Quanti id in eo anno*. materialiter hæc verba ponuntur: & habent ea. s. eod. tit. in princ.

¶ *Non transire*. nisi ex damno locupletior factus esset: vt. ff. eo. l. inde Neratius. §. si infans. vers. hanc actionem.

¶ *Æstimaretur*. Opponitur de eo qui hodie plurimi fuerit, quā olim: & occisus est ab aliquo. Nā nō videtur in hoc casu esse pœnalis hæc actio: ergo videtur transire debere in hoc casu ad heredes. Sed nō sequitur. licet enim repetiatur in hoc casu q; non sit pœnalis: tamen non est apta, nā vt transire debeat, vt in hoc exēplo: aliquis non videt vel nō ridet actualiter: tamen est aptus ridere vel videre naturaliter: vt arg. ff. de aqua quotid. & æsti. l. j. §. quotidiana. & ff. de flumi. l. j. itē fluminū. A. D. I. T. O. Et sic inspicimus propriam & primæuam naturā actionis, & secundū illā indicamus, non autem secundū accidentalem. facit qd not. glo. in. l. si creditor. ff. de lega. j. Quādo actio subrogatur, & capit naturā alterius: intelligitur secundum naturā ordinariā & propriā & primæuam. quod not. Aret.

[Illud non ex verbis legis.] C. A. S. V. S. Scire debetis, quod non ex verbis legis, sed ex interpretatione est, q; si aliquis seruum meū occiderit iniuria, nō solum act. l. Aquil. fiat æstimatio serui perēpti secundū quod iam dictū est: sed & omnis dāni mihi in seruitio meo per illud corpus occisum dati in aliis reb. meis: veluti si seruus meus institutus fuerit heres, & antequā hereditatē adiret, ab aliquo fuerit occisus:

¶ *Quid attē si quis damnū dedisse se neget*, praebeatur tamen testibus aut instrumentis? Dices tū ppter mendacium eum damnandū in duplum, & vniuersum id quid iacti interest. duplicandū: quod alioquin in simplicium deducendum erat, vt tradit Glo. C. eo. in l. cōtra nequam. Secus tamen si actor nō prober per restructa, sed pœnalis in duplū. & in tantū per itū ramēū ipsi delat. quoniam cū reletur ad probādū onere, fiet cōdenatio dūtaxat in simpli. l. cum qui. ff. de iureiur.

¶ *Quid autem si deferente reo ipsi actori iuramentū, actor ipse detrahet, inquis se velle testibus pbarere, ne cōdenatio mīnuatur: nū id possit: & posse tradit glo. & Bart. in. d. l. cum qui. secundū Platea.*

¶ *Quid autem si quis damnū dedisse se neget*, praebeatur tamen testibus aut instrumentis? Dices tū ppter mendacium eum damnandū in duplum, & vniuersum id quid iacti interest. duplicandū: quod alioquin in simplicium deducendum erat, vt tradit Glo. C. eo. in l. cōtra nequam. Secus tamen si actor nō prober per restructa, sed pœnalis in duplū. & in tantū per itū ramēū ipsi delat. quoniam cū reletur ad probādū onere, fiet cōdenatio dūtaxat in simpli. l. cum qui. ff. de iureiur.

¶ *Quid autem si quis damnū dedisse se neget*, praebeatur tamen testibus aut instrumentis? Dices tū ppter mendacium eum damnandū in duplum, & vniuersum id quid iacti interest. duplicandū: quod alioquin in simplicium deducendum erat, vt tradit Glo. C. eo. in l. cōtra nequam. Secus tamen si actor nō prober per restructa, sed pœnalis in duplū. & in tantū per itū ramēū ipsi delat. quoniam cū reletur ad probādū onere, fiet cōdenatio dūtaxat in simpli. l. cum qui. ff. de iureiur.

non solum corporis mei ferui fiet aestimatio, sed hereditatis amissa est habenda ratio. Ad hoc etiam adiungere possum multa alia exempla. Si enim ex vno pari mularum vna occisa fuerit, vel si ex quadrigis equorum vnus occisus fuerit, vel ex comcedis vnus occisus fuerit: non solum aestimatio corporis est habenda: sed si per vnus mortem alter vel altera minus utilis facta vel factus fuerit, totius illius damni ratio est habenda. h. d. Franc.

Diximus. per totum hunc titulum.

Nam hereditatis. in lege enim Aquilia damnum cosequimur: & amissum dicimus, quod aut cosequi potuimus, aut erogare cogimur: vt. ff. eo. l. proinde si feruum occidisti. & l. si feruum meum.

Vel ex comcedis. id est qui cantabant de comedia: & vnus sine altero cantare nesciebat.

Qui supersunt. facit argu. contra. ff. de act. empt. l. si feruus. §. cu per venditorem. & de periculo & commo. rei vend. l. si.

Liberum. CASVS. In isto. §. vlt. dicit Iustinianus, quod secundum quod iam dictum est, si feruus meus iniuria iam occisus fuerit: si voluero

cotra eum agere ad persequendum damnum mihi datum in seruo meo occiso, possum hoc facere actio. l. Aquil. ex primo capite. possum etiam

cotra eum agere, & possum eum accusare. l. Corne. de fca. & hoc intelligitur, si dolo eum occiderit: secus autem est si solus fuerit in culpa occisor.

Sed quid domine, satis vidi de primo capite: modo dicatis de secundo capite. Et respondo. Frater, caput secundum in vsu non est. hoc dicit. Franc.

Dammum. scilicet quanti fuerit in anno retro: vt ff. eo. in prin.

Capitalis criminis. scilicet. l. Cornel. de fca. vt ff. eo. l. inde Neratius. §. si dolo seruus. & §. sed & si. Nam & pro seruo occiso ea. l. agitur vt pro libero: vt. ff. ad legem Corne. de fca. l. j. §. j. donec

tamen agitur vna, non poterit agi reliqua: vt. ff. de publ. iud. l. iij. & ff. vi bono. rap. l. j. §. j. sed peracto vno ager reliquo: vt. C. quando ci. ac. praeiu. cri. l. j. & ff. vi bono. rap. l. j. §. j.

[Capite tertio.] CASVS. Supra vidi de capite primo & secundo: restat videre de tertio capite. Et scire debes, quod in capite tertio cauetur de omni damno de quo non est cautum in capite primo. Vnde tertium caput locum habet cum aliquis seruum vel quadrupedem illam quae pecudum numero est, vulnerauerit vel occiderit: & sic caue tibi: quia mors venit in isto capite tertio, sicut in primo: sed non in illis animalibus in quibus venit in primo. Item damnus iniuria datum in ceteris animalibus, & in ceteris rebus inanimatis, hoc tertio capite vindicatur. vnde si quid fuerit ruptum, vel fractum, vltimum vel casum: actio ex hoc capite constituitur. Scire tamen debes, quod plura verba hic posuerit iuris conditores, quam necesse fuerit. Omnia enim verbo rupti contineri potuerunt. Adhuc etiam scire debetis, quod si aliquis in alienum vinum vel oleum aliqui

Illud non ex verbis legis, sed ex interpretatione placuit: non solum perempti corporis aestimationem habendam esse, secundum ea quae diximus: sed eo amplius, quicquid praeterea perempto eo corpore damni nobis illatum fuerit: veluti si feruum tuum heredem ab aliquo institutum ante quis occiderit, quam iussu tuo hereditatem adierit. nam hereditatis quoque amissam rationem esse habendam constat. Item si ex pari mularum vnam, vel ex quadrigis equorum, vnus quis occiderit, vel ex comcedis vnus seruus occisus fuerit: non solum occisi fit aestimatio, sed eo amplius id quoque computatur, quanti depretiati sunt qui supersunt.

Actio legis Aquiliae non solum ciuilitate, sed etiam criminaliter potest intentari. Areti.

Liberum autem est ei, cuius seruus occisus fuerit, & ex iudicio priuato legis Aquiliae damnus persequi, & capitalis criminis eum reum facere. Caput secundum legis Aquiliae in vsu non est.

Reliqua quae praeter mortem ferui aut quadrupedis quae pecudum numero est, rebus nostris animatis vel anima carerebus damna illata sunt, capite. l. Aquiliae tertio vindicatur. quapropter quisquis alteri vrendo, frangendo, depascendo, secando, rupendo, & id genus modis damnus fecerit, quanti ea res in diebus triginta retro proximis plurimi fuerit, domino dare damnabitur.

Capite tertio de omni caetero damno cauetur. Itaque si quis seruum, vel eam quadrupedem quae pecudum numero est, vulnerauerit siue eam quadrupedem quae pecudum numero non est, veluti canem, aut fera bestiam vulnerauerit, aut

miscuerit, per quod natura vini vel olei corrumpatur, hoc tertio capite. l. Aquiliae tenetur. Item sicut pro occisione de qua in primo capite tractatur, per leg. Aquiliae poena imponitur si dolo vel culpa facta fuerit occisio, & aliter non: similiter & hic non debent puniri propter damnus datum de quo in tertio capite tractatur: nisi dolo vel culpa hoc factum fuerit. Scire etiam debetis, quod in primo capite punitur occisor tanti, quanti plurimi fuerit res in anno retro: sed in iij. capite fit aestimatio quanti fuerit in xxx. diebus retro. & non repetitur haec dictio plurimi in hoc. iij. capite. sufficit enim eam esse positam in primo capite. Intelligitur enim haec dictio quanti plurimi &c. in primo capite posita, in tertio repetita. hoc dicit. Franc.

Cetero damno. quod scilicet non continetur in primo capite: vt. ff. eo. in princip. *Rupti.* quod verbum est legis tertij capitis. *sufficere.* sed non est nouum vt specialiter quibusdam enumeratis generale subiciatur verbum, in quo singula complectantur: vt. ff. eodem l. si seruus seruus. §. inquit lex.

Culpa. etiam leuissima: vt. ff. eod. l. in lege Aquilia. & leuissima. alia non: vt supra eod. §. iniuria. *Ex hoc.* scilicet tertio quod est loco secundum Damno. id est damno dato in ceteris rebus. *Triginta.* sed quare minus spatium in tertio capite quam in primo apponitur? Respondo. quia in primo grauius delinquit, & ideo grauius puniatur: vt. ff. de offi. praef. l. diuus. & melius facit lex praecedens. Accur.

Ac ne plurimi quidem verbum adicitur. id est non est positum in hoc tertio capite. *Plebem Romanam.* ergo est plebiscitum, quod est verum: vt. ff. eodem. l. j. & §. de iur. natu. §. plebiscitum.

Directa. l. Aquiliae actio competet, si corpori a corpore damnus illatus sit, quod si a non corpore corpori, utilis dabitur, si autem neque a corpore datum sit, neque corpus laesum, in factum actioni locus est. Caeterum placuit, ita demum directam ex hac lege actionem esse, si quis praecipue corpore suo

occiderit: hoc capite actio constituitur. In caeteris quoque omnibus animalibus, ite in omnibus rebus quae anima caret, damnus iniuria hac parte vindicatur. Si quid enim vltimum, aut ruptum, aut fractum fuerit, actio ex hoc capite constituitur: quanquam poterat sola rupti appellatio omnes istas causas sufficere. Ruptum enim intelligitur, quod quoquo modo corruptum est. Vnde non solum fracta, aut vltima, sed etiam scissa, & collisa, & effusa, & quoquo modo perrepta, atque deteriora facta, hoc verbo continentur. Denique responsum est, si quis in alienum vinum aut oleum id miscuerit, quo naturalis bonitas vini aut olei corrumpetur, ex hac parte legis Aquiliae eum teneri. Illud palam est, sicut ex primo capite ita demum quisque tenetur, si dolo aut culpa eius homo aut quadrupes occisus occisus fuerit: ita ex hoc capite, ex dolo aut culpa de caetero damnum quemque teneri. Hoc tamen capite non quanti in eo anno, sed quanti in diebus triginta proximis res fuerit, obligatur is qui damnum dederit. Ac nec plurimi quidem verbum adicitur: sed Sabino recte placuit, perinde habendam aestimationem, ac si etiam hac parte plurimi verbum adiectum fuisset. Nam plebs Romana, quae Aquilio tribuno rogante hanc legem tulit, contentam fuisse quod prima parte: eo verbo via esset.

Prima parte. Quae enim in praefationibus dicuntur, in contractibus repetita esse creditur: vt. ff. de verb. oblig. l. Titia. §. idem respondit. & l. qui sic. & ff. de re. dub. l. fin. & C. famil. etc. l. quotiens. & ff. de condi. insti. l. cum seruus. & ff. de act. empt. l. si venditor hominis. & ff. de cotrah. empt. l. qui fundum. & de leg. iij. l. in repetendis. & de condi. & demon. l. auia. & l. libertis. & ff. de leg. ij. l. Latinius. & ff. de fun. instr. l. ij. & l. Seiz. §. Caio. & ff. de pac. do. l. cum pater. Sed arg. contraria sunt. ff. de an. le. l. Seio. §. fin. & ff. de fideicom. l. i. §. si. in glof. non videri. & in glo. fin. & ff. de here. insti. l. item quod Sabinus. secundum Io.

[Caeterum placuit.] CASVS. Scire debetis, quod tunc demum habet locum actio. Aquil. directa, cum corpore suo aliquis damnus dederit in corpus, quando autem aliquo alio modo quam corpore suo aliquis damnus dederit in corpus, habebit contra ipsum actio. Aquil. utilis locum: veluti si hominem alienum aut pecus ita inluserit, vt fame necaretur: & similiter in aliis exemplis positus in litera.

Appellatio rupti continetur omne quod deterioratum est, seu per scissuram, seu per effusionem, aut aliter Aegid. Perr.

alio in-terrogatur.

alio in-terrogatur.

Hoc verum nisi repetitio inducat vitium: vt in contrariis legibus. Aegid. Perr. Hic Accur. patitur fluxu legum. Aegid. Perr.

a) Solutio ibi in cotra-ctu: hic in delicto, in quo venit omne inter-esse: vt ff. de furt. l. in fici-ando. §. i. & ibi Bart. ff. de cond. furt. l. 4. & ff. de vi & vi ar. l. interdicto. & ad istum text. facit. l. apud Iulianum. §. i. ff. de leg. i. vbi post mortem, & sic post delictum haeres tenetur non solum ad seruum mortuum: sed etiam ad haereditatem in qua erat insitum. l. si seruum. ff. de verbo. oblig. in prin.

Sed quid dicemus de illo qui seruum alienum in fluvium deiecit, & is suffocatus fuerit? Respond. quod non est dubium quin corpore suo in corpus damnium dederit: & ideo ac.l. Aquil tenetur. Sed domine, quid si alicui damnium datum fuerit non corpore in corpus: vtpote si aliquis misericordia ductus seruum alicuius compeditum soluerit, vt effugiat: quid dicemus in isto casu? Respond. quod neque dabitur in hoc casu actio legis Aquilæ directæ, neque vtilis, sed actione in factum subsidiaria, quæ datur pro damnis quæ in l. Aquila non comprehenduntur, tenebitur. h. d. Franc.

Damni dans causam damnum fecisse videtur.

a Mortuus, quia qui occasionem damni dat, damnum dedisse videtur: vt ff. eod. l. qui occidit. §. in hac quoque actione.

ADDITIO. Tu dic fecudum Floren. ibi quod aut quis dat operam rei licitæ, & adhibet illam diligentiam quam potest: & tunc non tenetur de his quæ postea sequuntur: vt dicto. §. in hac. in fine. secus si non adhibeat diligentiam, aut det operam rei illicitæ: quia tenetur: argum. ff. eod. l. item Mela. in princip. & est glo. in ca. sicut nobis. extra de testii. in verbo. dederunt. Angelus.

Hoc est quod dicitur in ipso iure Cuiacius.

In iuriæ genus continet multas species sub se i. factum: vt ff. eo. l. item si speciales i. iurias, scilicet contumeliâ, culpam, iniuriam, & verba. l. Aquil. de furt. Aegi. Per.

li. l. de offi. tit. de duob' generibus i. iustitiæ. Aegid. Per. c] Que da lege Aquila non comprehenduntur, vel non tenentur: vt ff. eo. l. si seruum. §. fina. & videtur hæc esse prætoria. vt ff. de præscrip. verbis. l. quia actionum.

f] Si misericordia ductus, sed si non ductus misericordia, datur furti: vt ff. de dolo. l. & eleganter. §. idem Labeo.

g] Compeditum, est enim dolo proximum: vt ff. de po. l. si hominem. j. respon.

h] Ut fugeret, hic nota: quandoque damnium datur à corpore in corpus: & tunc locum habet actio legis Aquilæ directæ. Quandoque à non corpore in corpus, vt patet per multa exempla. §. proximi. §. Quandoque e contrario de corpore in non corpus: vt si annulum excusserit, vt in aquam eaderet: vt ff. eo. l. si seruum. §. si quis de manu. Et in his duobus casibus habet locum vtilis actio legis Aquilæ: & nihilo minus in factum secundum Ioan. vt ff. eo. l. quæ admodum. §. magistratus municipales. cum vtroque casu vtrâque reperiam dari, secundum Io. vt ff. vi bono. rap. l. ij. §. si publicanus. Quandoque à non corpore in non corpus, & tunc subsidiaria in factum competit: vt ff. eo. l. si seruum. §. fin. De qua actione in factum quot habet naturas: dic vt ff. de præscrip. verb. in rubr. & vt dicemus. j. de interdi. §. fina.

* Tul. li. 4. rheto. de de fin. iniuria, inquit, est quæ aut pulsat corp' aut obuiatio aut' qui aliqua turpitudine violat. vide l. i. ff. eo. Aegi. Per.

ADDITIO. Tu dic fecudum Floren. ibi quod aut quis dat operam rei licitæ, & adhibet illam diligentiam quam potest: & tunc non tenetur de his quæ postea sequuntur: vt dicto. §. in hac. in fine. secus si non adhibeat diligentiam, aut det operam rei illicitæ: quia tenetur: argum. ff. eod. l. item Mela. in princip. & est glo. in ca. sicut nobis. extra de testii. in verbo. dederunt. Angelus.

ADDITIO. Tu dic fecudum Floren. ibi quod aut quis dat operam rei licitæ, & adhibet illam diligentiam quam potest: & tunc non tenetur de his quæ postea sequuntur: vt dicto. §. in hac. in fine. secus si non adhibeat diligentiam, aut det operam rei illicitæ: quia tenetur: argum. ff. eod. l. item Mela. in princip. & est glo. in ca. sicut nobis. extra de testii. in verbo. dederunt. Angelus.

ADDITIO. Tu dic fecudum Floren. ibi quod aut quis dat operam rei licitæ, & adhibet illam diligentiam quam potest: & tunc non tenetur de his quæ postea sequuntur: vt dicto. §. in hac. in fine. secus si non adhibeat diligentiam, aut det operam rei illicitæ: quia tenetur: argum. ff. eod. l. item Mela. in princip. & est glo. in ca. sicut nobis. extra de testii. in verbo. dederunt. Angelus.

ADDITIO. Tu dic fecudum Floren. ibi quod aut quis dat operam rei licitæ, & adhibet illam diligentiam quam potest: & tunc non tenetur de his quæ postea sequuntur: vt dicto. §. in hac. in fine. secus si non adhibeat diligentiam, aut det operam rei illicitæ: quia tenetur: argum. ff. eod. l. item Mela. in princip. & est glo. in ca. sicut nobis. extra de testii. in verbo. dederunt. Angelus.

ADDITIO. Tu dic fecudum Floren. ibi quod aut quis dat operam rei licitæ, & adhibet illam diligentiam quam potest: & tunc non tenetur de his quæ postea sequuntur: vt dicto. §. in hac. in fine. secus si non adhibeat diligentiam, aut det operam rei illicitæ: quia tenetur: argum. ff. eod. l. item Mela. in princip. & est glo. in ca. sicut nobis. extra de testii. in verbo. dederunt. Angelus.

ADDITIO. Tu dic fecudum Floren. ibi quod aut quis dat operam rei licitæ, & adhibet illam diligentiam quam potest: & tunc non tenetur de his quæ postea sequuntur: vt dicto. §. in hac. in fine. secus si non adhibeat diligentiam, aut det operam rei illicitæ: quia tenetur: argum. ff. eod. l. item Mela. in princip. & est glo. in ca. sicut nobis. extra de testii. in verbo. dederunt. Angelus.

ADDITIO. Tu dic fecudum Floren. ibi quod aut quis dat operam rei licitæ, & adhibet illam diligentiam quam potest: & tunc non tenetur de his quæ postea sequuntur: vt dicto. §. in hac. in fine. secus si non adhibeat diligentiam, aut det operam rei illicitæ: quia tenetur: argum. ff. eod. l. item Mela. in princip. & est glo. in ca. sicut nobis. extra de testii. in verbo. dederunt. Angelus.

ADDITIO. Tu dic fecudum Floren. ibi quod aut quis dat operam rei licitæ, & adhibet illam diligentiam quam potest: & tunc non tenetur de his quæ postea sequuntur: vt dicto. §. in hac. in fine. secus si non adhibeat diligentiam, aut det operam rei illicitæ: quia tenetur: argum. ff. eod. l. item Mela. in princip. & est glo. in ca. sicut nobis. extra de testii. in verbo. dederunt. Angelus.

ADDITIO. Tu dic fecudum Floren. ibi quod aut quis dat operam rei licitæ, & adhibet illam diligentiam quam potest: & tunc non tenetur de his quæ postea sequuntur: vt dicto. §. in hac. in fine. secus si non adhibeat diligentiam, aut det operam rei illicitæ: quia tenetur: argum. ff. eod. l. item Mela. in princip. & est glo. in ca. sicut nobis. extra de testii. in verbo. dederunt. Angelus.

ADDITIO. Tu dic fecudum Floren. ibi quod aut quis dat operam rei licitæ, & adhibet illam diligentiam quam potest: & tunc non tenetur de his quæ postea sequuntur: vt dicto. §. in hac. in fine. secus si non adhibeat diligentiam, aut det operam rei illicitæ: quia tenetur: argum. ff. eod. l. item Mela. in princip. & est glo. in ca. sicut nobis. extra de testii. in verbo. dederunt. Angelus.

ADDITIO. Tu dic fecudum Floren. ibi quod aut quis dat operam rei licitæ, & adhibet illam diligentiam quam potest: & tunc non tenetur de his quæ postea sequuntur: vt dicto. §. in hac. in fine. secus si non adhibeat diligentiam, aut det operam rei illicitæ: quia tenetur: argum. ff. eod. l. item Mela. in princip. & est glo. in ca. sicut nobis. extra de testii. in verbo. dederunt. Angelus.

ADDITIO. Tu dic fecudum Floren. ibi quod aut quis dat operam rei licitæ, & adhibet illam diligentiam quam potest: & tunc non tenetur de his quæ postea sequuntur: vt dicto. §. in hac. in fine. secus si non adhibeat diligentiam, aut det operam rei illicitæ: quia tenetur: argum. ff. eod. l. item Mela. in princip. & est glo. in ca. sicut nobis. extra de testii. in verbo. dederunt. Angelus.

ADDITIO. Tu dic fecudum Floren. ibi quod aut quis dat operam rei licitæ, & adhibet illam diligentiam quam potest: & tunc non tenetur de his quæ postea sequuntur: vt dicto. §. in hac. in fine. secus si non adhibeat diligentiam, aut det operam rei illicitæ: quia tenetur: argum. ff. eod. l. item Mela. in princip. & est glo. in ca. sicut nobis. extra de testii. in verbo. dederunt. Angelus.

ADDITIO. Tu dic fecudum Floren. ibi quod aut quis dat operam rei licitæ, & adhibet illam diligentiam quam potest: & tunc non tenetur de his quæ postea sequuntur: vt dicto. §. in hac. in fine. secus si non adhibeat diligentiam, aut det operam rei illicitæ: quia tenetur: argum. ff. eod. l. item Mela. in princip. & est glo. in ca. sicut nobis. extra de testii. in verbo. dederunt. Angelus.

ADDITIO. Tu dic fecudum Floren. ibi quod aut quis dat operam rei licitæ, & adhibet illam diligentiam quam potest: & tunc non tenetur de his quæ postea sequuntur: vt dicto. §. in hac. in fine. secus si non adhibeat diligentiam, aut det operam rei illicitæ: quia tenetur: argum. ff. eod. l. item Mela. in princip. & est glo. in ca. sicut nobis. extra de testii. in verbo. dederunt. Angelus.

damnum dederit, ideoq; in eum qui alio modo damnium dederit, vtilis actiones dari solent: veluti si quis hominem alienum aut pecus ita incluserit, vt fame necaretur: aut iumentum ita vehementer egerit, vt rumperetur: aut pecus intantum exagitaerit, vt præcipitaretur: aut si quis alieno seruo persuaserit vt in arborem ascenderet, vel in puteum descenderet: & is ascendendo vel descendendo aut mortuus, aut aliqua parte corporis læsus fuerit: vtilis actio b in eum datur. Sed si quis alienum seruum aut de ponte aut de ripa in flumen deiecerit, & is suffocatus fuerit: eo quod proiecit, corpore suo damnium dedisse non difficulter c intelligi potest: ideoque ipsa lege Aquilæ d tenetur. Sed si non corpore damnium fuerit datum, neque corpus læsum fuerit, sed alio modo alicui damnium contigerit: cum non sufficiat neque directæ, neque vtilis legis Aquilæ actio: placuit eum qui obnoxius fuerit, in factum actione e teneri: veluti si quis misericordia ductus f alienum seruum compeditum f soluerit, vt fugeret. h

TITVLVS III. DE INIURIIS. †

utrumque pronuntiat. Accursius. m] Accepisse dicitur, scilicet ille contra quem est iudicatum. Vel dic accepisse, id est fecisse iudicem. sic ff. de dam. infecl. l. Proculus. Accursius. In iuriâ autem.] CASVS. Scire debes in principio quod licet iniuria quatuor modis sumatur, vt ex præcedenti responso liquet: atamen in toto isto titulo propriè sumitur iniuria pro contumelia. Volui ergo scire à legilatore quomodo dicitur iniuria siue contumelia committi. Et respond. dicens quod non solum committitur iniuria, cum quis pugno pulsatus fuerit, aut fustibus cæsus vel verberatus: sed etiam si alicui conuicium aliquod dictum fuerit: Item plus dico, quod si aliquis veller possidere bona alicuius tanquam bona debitoris sui, sciens eum nihil sibi debere, iniuriam committit. Item dico si aliquis ad infamiam alicuius libellum famosum composuerit aut scripserit, aut ediderit, iniuriam committit: si aliquis pudicitiam alicuius bonæ matronæ attentauerit, vel matrem familias adfectatus fuerit: vel prætextatum, id est masculinum, vel prætextatam, id est feminam adfectatus fuerit: & aliis pluribus modis. hoc dicit. Franciscus de Arete. n] Iniuria, hic prosequitur prout hoc titu. accipitur. o] Conuicium, quasi conuocium: cum in vno plures voces conferuntur: vt ff. eo. l. item apud Labeonem. §. conuicium. Nota quod verbum iniuriosum dicitur, siue in genere, siue in specie impropèratur aliquod delictum commissum: vt not. Bar. Bald. & doct. in l. iij. in princ. ff. de libe. & postu. p] Quasi debitoris, cum non esset: vt hic, & ff. eodem. l. si iniuriz. Accursius. q] Qui intelligebat, ex affectu enim fit iniuria: vt ff. eod. leg. iij. sed quid

DE INIURIIS. * Post alia priuata delicta ex de iniuriis ponit, quod priuatum est delictum, id est non publicum, nec enim cuiuslibet competit, sed iniuriato tantum. Accursius. Generaliter.] Torus iste titu. diuiditur in sex partes principales. Primò ponitur quot modis accipitur iniuria, & qualiter committitur. Secundò, ex cuius persona nobis iniuria illata intel-

ligitur. Tertio, quæ est pœna actionis iniuriarum. Quarto, quando iniuria atrox æstimatur. Quintò quod pro iniuria potest etiam criminaliter agi: & an tunc possit interuenire procurator. Sextò quando tollitur ista actio. Secunda ibi, Patitur autem. Tertia ibi, Pœna autem. Quarta ibi, Atrox. Quinta ibi, In summa. Sexta ibi, Sed hæc actio. CASVS. Quæsiui à Iustiniano quid dicatur fieri per iniuriam? Et respondet dicens quod generaliter dicitur fieri iniuria, quod non iure fit. & ita ponitur hic priuatiuè. Specialiter autem dicitur iniuria pro contumelia à contemnendo dicta: quam Græci appellabant sicut voluerunt. Quandoque autem specialiter dicitur culpa, sicut sumitur in actione legis Aquilæ: vbi ponitur damnū iniuria datū, id est culpa facientis datum. Tertio modo sumitur iniuria pro iniquitate vel pro iniustitia. vnde cū prætor vel iudex contra aliquem iniquè pronunciat: ille contra quem indicatū est, iniuriam accepisse dicitur, siue iniustitiam. hoc dicit. Franciscus. i] Generaliter, facit. ff. eo. l. j. Accursius. k] Græci* hybrin appellabant. Hybris Græce, dicitur contumelia Latine: vt adserit textus. Adikia est culpa. Anomia iniuitas. Adikia est iniustitia. inde adikon, id est iniustum. l] Iniustitia, iniquitatem committit iudex, quando contra æquitatem pronunciat: iniustitia, quando contra strictum ius: iniquitatem & iniustitiam, quando contra

Iniuria potest capi generaliter & specialiter: & specialiter sumitur tripliciter. Aretinus.

Generaliter i iniuria dicitur omne quod non iure fit: specialiter aliàs contumelia, quæ à contemnendo dicta est, quæ Græci ὕβρις appellant: k aliàs culpa, quam Græci τὸ ἀδικον dicunt, sicut in lege Aquilæ dānum iniuria datum accipitur: aliàs iniquitas & iniustitia, l quam Græci ἀνομία καὶ ἀδικον vocant. Cum enim prætor vel iudex non iure cōtra quem pronunciat, iniuriam accepisse dicitur. m

Iniuria nō solum committitur in corpus, vt verberibus & pulsatione: sed etiam extra corpus, vt conuiciis, famosis libellis, pudicitia attentata, aliisque modis innumeris.

Iniuria n autem committitur non solum cum quis pugno pulsatus, aut fustibus cæsus, vel etiã verberatus t erit: sed & si cui cōuicium o factū fuerit, siue cuius bona quasi debitoris p qui nihil deberet, possessa fuerint ab eo qui intelligebat q nihil eum sibi debere: vel si quis ad infamiam alicuius libellum aut carnē aut historiam scripserit, cōposuerit,

utrumque pronuntiat. Accursius.

m] Accepisse dicitur, scilicet ille contra quem est iudicatum. Vel dic accepisse, id est fecisse iudicem. sic ff. de dam. infecl. l. Proculus. Accursius.

In iuriâ autem.] CASVS. Scire debes in principio quod licet iniuria quatuor modis sumatur, vt ex præcedenti responso liquet: atamen in toto isto titulo propriè sumitur iniuria pro contumelia. Volui ergo scire à legilatore quomodo dicitur iniuria siue contumelia committi. Et respond. dicens quod non solum committitur iniuria, cum quis pugno pulsatus fuerit, aut fustibus cæsus vel verberatus: sed etiam si alicui conuicium aliquod dictum fuerit: Item plus dico, quod si aliquis veller possidere bona alicuius tanquam bona debitoris sui, sciens eum nihil sibi debere, iniuriam committit. Item dico si aliquis ad infamiam alicuius libellum famosum composuerit aut scripserit, aut ediderit, iniuriam committit: si aliquis pudicitiam alicuius bonæ matronæ attentauerit, vel matrem familias adfectatus fuerit: vel prætextatum, id est masculinum, vel prætextatam, id est feminam adfectatus fuerit: & aliis pluribus modis. hoc dicit. Franciscus de Arete.

n] Iniuria, hic prosequitur prout hoc titu. accipitur.

o] Conuicium, quasi conuocium: cum in vno plures voces conferuntur: vt ff. eo. l. item apud Labeonem. §. conuicium. Nota quod verbum iniuriosum dicitur, siue in genere, siue in specie impropèratur aliquod delictum commissum: vt not. Bar. Bald. & doct. in l. iij. in princ. ff. de libe. & postu.

p] Quasi debitoris, cum non esset: vt hic, & ff. eodem. l. si iniuriz. Accursius.

q] Qui intelligebat, ex affectu enim fit iniuria: vt ff. eod. leg. iij. sed quid

Quæsiui à Iustiniano quid dicatur fieri per iniuriam? Et respondet dicens quod generaliter dicitur fieri iniuria, quod non iure fit. & ita ponitur hic priuatiuè. Specialiter autem dicitur iniuria pro contumelia à contemnendo dicta: quam Græci appellabant sicut voluerunt. Quandoque autem specialiter dicitur culpa, sicut sumitur in actione legis Aquilæ: vbi ponitur damnū iniuria datū, id est culpa facientis datum. Tertio modo sumitur iniuria pro iniquitate vel pro iniustitia. vnde cū prætor vel iudex contra aliquem iniquè pronunciat: ille contra quem indicatū est, iniuriam accepisse dicitur, siue iniustitiam. hoc dicit. Franciscus.

† Ita sumitur hic fecudum glo. in l. i. ff. eod. Aegid. Per. † ὕβρις καὶ ἀδικον.

* Hæc glo. non est Accursius. Aegid. Per.

† Dicitur verberare, quia alio modo quam pugno percussit, ergo pugno percussus non puniretur pœna statuti verberantem. Aegi. Per.

Paupertas detegere durum est.

quid si erat vere debitor? Adhuc videtur idem: cum nihil adeo durum sit, quam familiare pompam ostendit. Quid enim tam durum tamque inhumanum, quam publicatione pompae rerum familiarium, & paupertatis detegi vilitatem &c. vt. C. quando & qui. debe. quarta pars ex bo. defun. l. ij. §. j. lib. x. Sed dico contra in sequenti casu, si iure eum prouocauit, vel meum debitorem appellauit, cum esset: vt arg. ff. eo. eum qui. in princip.

Fieret. nisi nocēs erat. Nam peccata nocentium nota esse expedit: vt. ff. eodem. l. eum qui. in princip.

Matrem familias, matrem familias ea dicimus, quae est notae auctoritatis & honestae vitae in domo sua: vt. ff. de lib. exhib. l. iij. §. fin. & ff. de his qui sunt sui vel alieni iur. l. nam ciuium.

Prætextatum, prætextatum genus est vestis quam nobiles ciues Romani solebant vti. Vnde si alius quam cui permittitur erat deferre, defererebat in alicuius certae personae ignominiam: iniuriarum tenebatur illi quem infectabatur. sic plerumque fit. Accursus hic vt inculcatoris homo literaturae, prorsus improba, nec est imperatoris aut verum in riscon. mentē adfectatus in verb. prætextatū vt. sermone pudicitiam alicuius impetere: vt. ff. eo. l. item apud Labeonem.

Adfectatus, adfectari, est frequenter sequi sed attentare, est blando sermone pudicitiam alicuius impetere: vt. ff. eo. l. item apud Labeonem.

Cuius, id est alicuius. Plurimis modis, qui notantur: ff. eod. per totum. & C. eodem. per vbi locum totum.

[patitur autem quis.] C A S V S. Supra dictum est quot modis fit iniuria: modo videndum est qualiter quis patitur iniuriam. Patitur autem quis iniuriam non solum si aliquo prædictorum modorum ei directo fiat iniuria: vt puta quia conuitium ei dictum fuit: vel aliquo alio modo: sed etiam si liberis eius quos in potestate habet, aliquo prædictorum modorum fiat iniuria, pater dicitur passus iniuriam. vnde pro iniuria facta vni personae quandoque tribus, quandoque quatuor datur actio iniuriarum: veluti si facta fuerit iniuria filiae familias nuptae: datur actio iniuriarum patri mulieris: & etiam mulieri, & marito mulieris. Sed quid si marito fuit iniuria facta? potestne vxor agere pro iniuria sibi facta, & econuerso? Re- spon. quod non. Equum enim est vxores à viris defendi, & non maritos ab vxoribus. Quatuor enim personis competit actio iniuriarum pro iniuria facta vni personae in tali casu. Pone quod aliqua filia familias nupta filio meo sit, quem in potestate habebam. huic si facta fuit iniuria, competit actio iniuriarum nuptae: & mihi focerato pro iniuria facta nurui meae: & etiam filiofamilias marito mulieris: & etiam patri mulieris. h. d. Franc.

In potestate habet. si ille qui iniuriam facit, scit eos esse in potestate, licet ignoret in cuius potestate sint. alioquin non: sicut marito si mulierem viduam credat: vt. ff. eo. d. l. eum qui nocentem. §. fin. Accursus.

Per vxorem suam, vel sponfam: vt. ff. eod. l. item apud §. sponsum quoque.

Sed etiam patris, licet in potestate patris eius non esset: vt. ff. eo. l. §. item.

ADDITIO. Ita gloss. non est vera, per legem, sed si vnus §. ait prætor. verfic. idem est & si emancipatus. ff. eodem & ibi videtur glo. præterea si non competit patri actio iniuriarum, quando credit pulsatum fore patrem familias: vt. d. l. eum qui. §. fina. ff. eod. et ergo multo fortius non competit sibi, quando in veritate est paterfamilias, scilicet quando est emancipatus, secundum Ioan. Fa. quod credo verum. Ange.

Cuius, scilicet sceminæ vel nurus. [seruis autem.] C A S V S. Supra dictum est quod patitur aliquis

iniuriam non solum per semetipsum, sed & per vxorem suam, & per liberos suos quos in potestate habet. Hæc autem omnia intelligere debes vera esse in liberis. Si enim alicui seruo fiat iniuria, non intelligitur ei fieri aliqua iniuria, eo quod inspecto iure ciuili serui pro nullo habentur, sed domino serui fit iniuria per iniuriam factam seruo: sicut per iniuriam factam vxori, vel liberis, iniuria fit marito vxoris, & illi in cuius potestate liberi sunt. Solum enim in duobus casibus fit domino iniuria per iniuriam factam seruo: si vel in contumeliam domini aperte facta fuerit seruo iniuria, licet non atrociter: vel si seruus atrociter verberetur. Cæterum si aliquis contra seruum tuum conclamauerit, & eum leuiter pugno percusserit, non dabitur tibi actio iniuriarum, hoc dicit. Franc.

Ex iniuria facta seruo, non agit seruus, sed eius dominus si iniuria in suam contumeliam fiat, vel fuerit atrociter. Aret.

Seruis autem ipsi quidem nulla iniuria fieri intelligitur, sed domino per eos fieri videtur: non tamen iisdem modis quibus per liberos & vxores: sed ita, cum quid atrocius commissum fuerit, & quod aperte ad contumeliam domini respicit: veluti si quis alienum seruum atrociter verberauerit: & in hunc casum actio proponitur. At si quis seruo conuitium fecerit, vel pugno eum percusserit: nulla in eum actio domino competit.

Pro iniuria illata seruo communi, agit vterque dominus habita distinctione dignitatis vtriusque. Aretinus.

Si communi seruo iniuria facta sit, æquum est non pro ea

liam sed serui tantum: tamen adhuc non debet inulta relinqui à prætoribus: vt. ff. eo. l. item apud Labeonem. §. si quis sic fecit.

Ad contumeliam domini respicit, his duobus casibus domino datur actio: hoc est siue ad eius contumeliam fiat iniuria: siue seruus atrociter verberetur: & sic dominus agat propter iniuriam seruo factam, non tamen serui nomine, quasi seruo competat actio. sed in primo casu suo nomine, pro iniuria scilicet sibi commissa.

In hunc casum, non solum in superiori casu, quando ad contumeliam domini facta est iniuria.

[Si communi seruo.] C A S V S. Supra dictum est quod si seruo alicuius qui in totum alicuius est, fiat iniuria: quod in duobus casibus actio iniuriarum competit domino, sed pone quod seruo communi alicuius simplicis hominis & alicuius nobilis viri pro æqualibus partibus, fiat iniuria, ex qua nascatur actio iniuriarum, qualiter debet ista iniuria æstimari? Et respon. quod non debet fieri iniuriarum æstimatio pro ea parte pro qua quisque eorum dominus est: sed ex personis dominorum, hoc est dignitatibus: hoc est dicere quod licet humilis persona tantum habeat in seruo quantum & nobilis: non tamen tantum debet iniuria sua æstimari, quantum iniuria facta nobili. Ad. l. autem inductam per contrarium. ff. eo. l. sed non est æquum, respond. sic exponendo. l. sed non est æquum, pro maiori parte quam pro qua dominus est, damnationem fieri, hoc sic intelligo, quod quilibet dominorum habeat dimidiam emendæ respectu factæ ad suum totum. Si enim seruus cui facta est iniuria, totus fuisse nobilis, æstimaretur iniuria sua. xx. solidi. sed quia non est nisi dimidius, æstimabitur decem, & ita æstimatio nobilis viri deducitur ad suum totum. Aut illud æstimabitur habito respectu ad diuturnitatem. Si autem seruus cui facta est iniuria, totus esset domini ignobilis, non valeret iniuria nisi decem, cum ergo non habeat nisi medietatem in seruo suo, æstimabitur quinque. Aliis autem modis soluitur ibidem. Sed quid si fiat iniuria seruo in quo aliquis habet vsumfructum: cui competit actio iniuriarum? Et respon. quod domino proprietatis. Sed pone quod alicui libero homini qui tibi bona fide seruit, fiat iniuria, dabitur tibi actio iniuriarum? Et respon. quod non, sed sibi, & hoc verum est, nisi in contumeliam tui domini cui bona fide seruit, sit vulneratus vel pulsatus. Idem est in seruo alieno bon. fi. seruientes:

per liberos suos quos in potestate habet. Hæc autem omnia intelligere debes vera esse in liberis. Si enim alicui seruo fiat iniuria, non intelligitur ei fieri aliqua iniuria, eo quod inspecto iure ciuili serui pro nullo habentur, sed domino serui fit iniuria per iniuriam factam seruo: sicut per iniuriam factam vxori, vel liberis, iniuria fit marito vxoris, & illi in cuius potestate liberi sunt. Solum enim in duobus casibus fit domino iniuria per iniuriam factam seruo: si vel in contumeliam domini aperte facta fuerit seruo iniuria, licet non atrociter: vel si seruus atrociter verberetur. Cæterum si aliquis contra seruum tuum conclamauerit, & eum leuiter pugno percusserit, non dabitur tibi actio iniuriarum, hoc dicit. Franc.

Nulla iniuria. quantum ad hoc vt agant, sci licet inspecto iure ciuili: sed sic, in specto iure naturali: vt. ff. e. l. eum qui. §. j. & ff. de his qui sunt sui vel alieni iur. l. ij. & supra de his qui sunt sui vel alieni iur. §. fina. quæ est contra.

Per liberos, id est filios.

Atrociter, quam æquum fit.

Et quod aperte, repetes, & cum id commissum fuerit quod &c. Si autem non in domini contume-

maleficium non debet remanere impunitum. Ita vulneratus. ff. ad. l. Aquil. Ex quo nota est si iniuriam passus non potest agere ex forma statuti quia forte non soluit collectas tamen iudex ex suo officio potest iniuriantem punire, vt. d. §. si quis sic fecit, & est boni iuris text. & sibi Barr. in l. no. soli §. quamquam. ff. eo. Ange.

No. mo. d. libellati & agendi: quia dominus debet dicere seruum suum se verberatum in contumelians sui: & ideo quia sibi iniuria illata est, suo nomine iniuriam agit suum autem alio modo ageret succubere. Ange.

No. maleficium non debet remanere impunitum. Ita vulneratus. ff. ad. l. Aquil. Ex quo nota est si iniuriam passus non potest agere ex forma statuti quia forte non soluit collectas tamen iudex ex suo officio potest iniuriantem punire, vt. d. §. si quis sic fecit, & est boni iuris text. & sibi Barr. in l. no. soli §. quamquam. ff. eo. Ange.

No. mo. d. libellati & agendi: quia dominus debet dicere seruum suum se verberatum in contumelians sui: & ideo quia sibi iniuria illata est, suo nomine iniuriam agit suum autem alio modo ageret succubere. Ange.

No. maleficium non debet remanere impunitum. Ita vulneratus. ff. ad. l. Aquil. Ex quo nota est si iniuriam passus non potest agere ex forma statuti quia forte non soluit collectas tamen iudex ex suo officio potest iniuriantem punire, vt. d. §. si quis sic fecit, & est boni iuris text. & sibi Barr. in l. no. soli §. quamquam. ff. eo. Ange.

No. mo. d. libellati & agendi: quia dominus debet dicere seruum suum se verberatum in contumelians sui: & ideo quia sibi iniuria illata est, suo nomine iniuriam agit suum autem alio modo ageret succubere. Ange.

No. maleficium non debet remanere impunitum. Ita vulneratus. ff. ad. l. Aquil. Ex quo nota est si iniuriam passus non potest agere ex forma statuti quia forte non soluit collectas tamen iudex ex suo officio potest iniuriantem punire, vt. d. §. si quis sic fecit, & est boni iuris text. & sibi Barr. in l. no. soli §. quamquam. ff. eo. Ange.

No. mo. d. libellati & agendi: quia dominus debet dicere seruum suum se verberatum in contumelians sui: & ideo quia sibi iniuria illata est, suo nomine iniuriam agit suum autem alio modo ageret succubere. Ange.

No. maleficium non debet remanere impunitum. Ita vulneratus. ff. ad. l. Aquil. Ex quo nota est si iniuriam passus non potest agere ex forma statuti quia forte non soluit collectas tamen iudex ex suo officio potest iniuriantem punire, vt. d. §. si quis sic fecit, & est boni iuris text. & sibi Barr. in l. no. soli §. quamquam. ff. eo. Ange.

No. mo. d. libellati & agendi: quia dominus debet dicere seruum suum se verberatum in contumelians sui: & ideo quia sibi iniuria illata est, suo nomine iniuriam agit suum autem alio modo ageret succubere. Ange.

No. maleficium non debet remanere impunitum. Ita vulneratus. ff. ad. l. Aquil. Ex quo nota est si iniuriam passus non potest agere ex forma statuti quia forte non soluit collectas tamen iudex ex suo officio potest iniuriantem punire, vt. d. §. si quis sic fecit, & est boni iuris text. & sibi Barr. in l. no. soli §. quamquam. ff. eo. Ange.

No. mo. d. libellati & agendi: quia dominus debet dicere seruum suum se verberatum in contumelians sui: & ideo quia sibi iniuria illata est, suo nomine iniuriam agit suum autem alio modo ageret succubere. Ange.

No. maleficium non debet remanere impunitum. Ita vulneratus. ff. ad. l. Aquil. Ex quo nota est si iniuriam passus non potest agere ex forma statuti quia forte non soluit collectas tamen iudex ex suo officio potest iniuriantem punire, vt. d. §. si quis sic fecit, & est boni iuris text. & sibi Barr. in l. no. soli §. quamquam. ff. eo. Ange.

No. mo. d. libellati & agendi: quia dominus debet dicere seruum suum se verberatum in contumelians sui: & ideo quia sibi iniuria illata est, suo nomine iniuriam agit suum autem alio modo ageret succubere. Ange.

No. maleficium non debet remanere impunitum. Ita vulneratus. ff. ad. l. Aquil. Ex quo nota est si iniuriam passus non potest agere ex forma statuti quia forte non soluit collectas tamen iudex ex suo officio potest iniuriantem punire, vt. d. §. si quis sic fecit, & est boni iuris text. & sibi Barr. in l. no. soli §. quamquam. ff. eo. Ange.

No. mo. d. libellati & agendi: quia dominus debet dicere seruum suum se verberatum in contumelians sui: & ideo quia sibi iniuria illata est, suo nomine iniuriam agit suum autem alio modo ageret succubere. Ange.

No. maleficium non debet remanere impunitum. Ita vulneratus. ff. ad. l. Aquil. Ex quo nota est si iniuriam passus non potest agere ex forma statuti quia forte non soluit collectas tamen iudex ex suo officio potest iniuriantem punire, vt. d. §. si quis sic fecit, & est boni iuris text. & sibi Barr. in l. no. soli §. quamquam. ff. eo. Ange.

No. mo. d. libellati & agendi: quia dominus debet dicere seruum suum se verberatum in contumelians sui: & ideo quia sibi iniuria illata est, suo nomine iniuriam agit suum autem alio modo ageret succubere. Ange.

No. maleficium non debet remanere impunitum. Ita vulneratus. ff. ad. l. Aquil. Ex quo nota est si iniuriam passus non potest agere ex forma statuti quia forte non soluit collectas tamen iudex ex suo officio potest iniuriantem punire, vt. d. §. si quis sic fecit, & est boni iuris text. & sibi Barr. in l. no. soli §. quamquam. ff. eo. Ange.

vt tunc pro iniuria ei facta tibi concedatur actio iniuriarum, quando in contumeliam tui iniuria fuerit ei facta. Et hæc sunt quæ in litora continentur. Franc.

* Vera solutio secundum. Bare. in l. item. §. ff. est, quia aut fit iniuria ad contumeliam dominorum: & habet locum hic text. aut nō, sed simpliciter fit seruo: & tunc loquitur lex contraria. Aegi. Per.

a Dominus. imò pro parte dominij: vt. ff. eod. l. sed non esse. contra Solu. * non contradicere si recte intelligatur. Nam quilibet agit ratione dimidia: vt si duo sunt, vnus nobilis, alius ignobilis: si seruus effect totus nobilis, ager et iniuriatum in viginti. nunc ergo ager in decem. ignobilis autem ager in decem, si effect totus suus seruus: nunc ergo ager in quinque, & ita quilibet pro parte sua: & ratio dignitatis habetur. Vel ibi erant pares per omnia domini.

b Ex dominorum persona. quasi dicat, non ex serui persona. c Magis. quam Titio. d Mæuio. nisi ad contumeliã usufructuarij facta sit: vt. ff. eo. lit. e apud Labeonem. §. si usufructum. & §. item si liberum. ad fil. legis. e Et tibi. non solum ei. f In tuam contumeliam. nec minus ipse iniuriarum ager. ideo in fructuario distingui oportet: vt. ff. eod. litem. §. ite si liberum.

Reiecta talionis pœna, quæ offiuituriosis interrogabatur, hodie pecuniaria imponitur: vt scilicet tanti reus cõdemnetur, quanti iniuriã passus æstimandã duxerit, aut iudici taxati æquum visum fuerit: quippe qui pro dignitate illius cui inferitur, plus minorisve iniuriam æstimabit.

Pœna autem iniuriarũ ex lege duodecim tabularũ propter membrum quidẽ ruptũ talio erat: propter os verò fractũ numariæ pœnæ erant constitutæ, vt in magna veterũ paupertate. Sed postea prætores permittebant ipsi qui iniuriã passi sunt, eã æstimare: vt iudex vel tanti reũ cõdemnet quanti iniuriam passus æstimauerit: i vel minoris, prout ei visum

parte qua dominus. a quisq; est, æstimationẽ iniuriæ fieri, sed ex dominorum persona: b quia ipsis fit iniuria. Quod si vsus fructus in seruo Titij est, proprietatis Mæuij, magis. c Mæuio. d iniuria fieri intelligitur.

Pro iniuria facta libero homini & seruo alieno, qui seruiunt nobis bona fide: si facta fuerit in despectũ nostrum, cõpetit nobis actio iniuriarum. Aret.

Sed si libero homini, qui tibi bona fide seruit, iniuriã facta sit: nulla tibi actio dabitur, sed suo nomine is experiri poterit: nisi in contumeliã tuam pulsatus sit. tunc enim cõpetit & tibi e iniuriarum actio. Idem ergo est & in seruo alieno bona fide seruiente: vt tortens admittatur iniuriarum actio, quotiens in tuam contumeliam iniuria ei facta sit.

Reiecta talionis pœna, quæ offiuituriosis interrogabatur, hodie pecuniaria imponitur: vt scilicet tanti reus cõdemnetur, quanti iniuriã passus æstimandã duxerit, aut iudici taxati æquum visum fuerit: quippe qui pro dignitate illius cui inferitur, plus minorisve iniuriam æstimabit.

Pœna autem iniuriarũ ex lege duodecim tabularũ propter membrum quidẽ ruptũ talio erat: propter os verò fractũ numariæ pœnæ erant constitutæ, vt in magna veterũ paupertate. Sed postea prætores permittebant ipsi qui iniuriã passi sunt, eã æstimare: vt iudex vel tanti reũ cõdemnet quanti iniuriam passus æstimauerit: i vel minoris, prout ei visum

po. act. in princip. Sed Ioan. contra. dicit enim semper eam anno continuo tolli: vt. C. eod. l. si non conuitij. Et not. quod his tribus casibus est ciuili, aliã est vbique prætoria, cum a prætore sit induta: vt. ff. eo. l. prætor. Accursius.

u Verberatum: scilicet cum dolore: vt. ff. eo. l. lex. Cornel. §. j. x Domum suam. b facit. ff. de his qui deiec. vel effu. l. j. §. habitare. [Atrox iniuria.] c a s v s. Intellexi domine Iusti, superius fieri mentionem de atrocĩ iniuria sed domine, qualiter cognoscam atrocem iniuriã? Et ipse respõ. dicens, quod atrox iniuria quatuor modis cognoscitur: videlicet ex loco dupliciter. scilicet ex loco vbi fit, vel loco vulneris. Item ex facto, vt si aliquis vulneratus fuerit, vel grauius læsus, & etiam ex persona: vt patet ex litera. h. d. Franc. de Aret.

y Atrox. ideo atrox iniuria ab alia separatur, quæ sit minor, vt per hoc magis puniatur: vt. §. e. §. pœna autẽ. ff. e. l. prætor edixit. §. atrocem. & §. fina. & l. vulneris. & l. seq. z Ex facto. magis quàm ex pretio reicit: ff. de incen. rui. nau. l. Ped. §. j.

a Humili persona. quæ sit persona humilis: dic vt. C. de incestis nup. l. humilem. b A liberis vel libertis. quibus aduersus parentes & patronos agere

co. l. si non conuitij. nisi in casu, vbi anno vtili datur: vt. ff. quod me. cau. l. si cum exceptioe. §. post annum. o In seruo actore. id est castaldo. p Medij actus homine. qui mesonauta, aliã mediastinus dicitur. ff. nauæ caupones stabu. l. j. §. qui sunt. versu. nec enim & §. caupones. versu. cæterum.

q Compedito. id est in eo seruo qui nullã aliã affert vtilitatem: sed tatum ligatus stat. [Sed et lex Cornelia.] c a s v s. Scire debes quod pro omni iniuria de mudo debet agi actioe iniuriarum ex. l. Cornel. de iniuriis. quod cõtingit in tribus casibus: puta si aliquis dicat se pulsatum, verberatum, vel domum suam vi introitam. & appello domum tuã, siue propria tibi fuerit, siue locata, siue gratis cõcessa. hoc dicit. Franc.

r Lex Cornelia. ideo sic dicta, quia Cornelius Sylla præfectus primus eam fecit: vt. ff. de accusatio. l. hos accusare. in fine. l. Accur.

s Introduxit. scilicet dicta. l. Cornelia: in qua actioe condemnatio fit æstimatione iudicis, nõ iureiurando in litem: vt. ff. eo. l. constitutionibus. Sed nunquid in his casibus, qui tres sunt ex lege Cornelia, est hæc actio perpetua? Dicunt quidam, vt. M. quod sic: cum omnis actio ex lege descendens si perpetua: vt. j. de perpe. & tẽ.

t Pulsum. sine dolore. u Verberatum: scilicet cum dolore: vt. ff. eo. l. lex. Cornel. §. j. x Domum suam. b facit. ff. de his qui deiec. vel effu. l. j. §. habitare. [Atrox iniuria.] c a s v s. Intellexi domine Iusti, superius fieri mentionem de atrocĩ iniuria sed domine, qualiter cognoscam atrocem iniuriã? Et ipse respõ. dicens, quod atrox iniuria quatuor modis cognoscitur: videlicet ex loco dupliciter. scilicet ex loco vbi fit, vel loco vulneris. Item ex facto, vt si aliquis vulneratus fuerit, vel grauius læsus, & etiam ex persona: vt patet ex litera. h. d. Franc. de Aret.

y Atrox. ideo atrox iniuria ab alia separatur, quæ sit minor, vt per hoc magis puniatur: vt. §. e. §. pœna autẽ. ff. e. l. prætor edixit. §. atrocem. & §. fina. & l. vulneris. & l. seq. z Ex facto. magis quàm ex pretio reicit: ff. de incen. rui. nau. l. Ped. §. j.

a Humili persona. quæ sit persona humilis: dic vt. C. de incestis nup. l. humilem. b A liberis vel libertis. quibus aduersus parentes & patronos agere

co. l. si non conuitij. nisi in casu, vbi anno vtili datur: vt. ff. quod me. cau. l. si cum exceptioe. §. post annum. o In seruo actore. id est castaldo. p Medij actus homine. qui mesonauta, aliã mediastinus dicitur. ff. nauæ caupones stabu. l. j. §. qui sunt. versu. nec enim & §. caupones. versu. cæterum.

q Compedito. id est in eo seruo qui nullã aliã affert vtilitatem: sed tatum ligatus stat. [Sed et lex Cornelia.] c a s v s. Scire debes quod pro omni iniuria de mudo debet agi actioe iniuriarum ex. l. Cornel. de iniuriis. quod cõtingit in tribus casibus: puta si aliquis dicat se pulsatum, verberatum, vel domum suam vi introitam. & appello domum tuã, siue propria tibi fuerit, siue locata, siue gratis cõcessa. hoc dicit. Franc.

r Lex Cornelia. ideo sic dicta, quia Cornelius Sylla præfectus primus eam fecit: vt. ff. de accusatio. l. hos accusare. in fine. l. Accur.

s Introduxit. scilicet dicta. l. Cornelia: in qua actioe condemnatio fit æstimatione iudicis, nõ iureiurando in litem: vt. ff. eo. l. constitutionibus. Sed nunquid in his casibus, qui tres sunt ex lege Cornelia, est hæc actio perpetua? Dicunt quidam, vt. M. quod sic: cum omnis actio ex lege descendens si perpetua: vt. j. de perpe. & tẽ.

t Pulsum. sine dolore. u Verberatum: scilicet cum dolore: vt. ff. eo. l. lex. Cornel. §. j. x Domum suam. b facit. ff. de his qui deiec. vel effu. l. j. §. habitare. [Atrox iniuria.] c a s v s. Intellexi domine Iusti, superius fieri mentionem de atrocĩ iniuria sed domine, qualiter cognoscam atrocem iniuriã? Et ipse respõ. dicens, quod atrox iniuria quatuor modis cognoscitur: videlicet ex loco dupliciter. scilicet ex loco vbi fit, vel loco vulneris. Item ex facto, vt si aliquis vulneratus fuerit, vel grauius læsus, & etiam ex persona: vt patet ex litera. h. d. Franc. de Aret.

y Atrox. ideo atrox iniuria ab alia separatur, quæ sit minor, vt per hoc magis puniatur: vt. §. e. §. pœna autẽ. ff. e. l. prætor edixit. §. atrocem. & §. fina. & l. vulneris. & l. seq. z Ex facto. magis quàm ex pretio reicit: ff. de incen. rui. nau. l. Ped. §. j.

a Humili persona. quæ sit persona humilis: dic vt. C. de incestis nup. l. humilem. b A liberis vel libertis. quibus aduersus parentes & patronos agere

k Quasi in magna. hæc est ratio non ad proximũ, sed ad illud quod erat pœna talionis. Accursius.

l Estimauerit. per sacramentum taxatione iudicis. m Honoraria. facit. §. de iur. nat. gen. & ciuil. §. proponebant. n Estimatio. proposita actioe iniuriarum prætoria, quæ anno cõtrito tollitur: vt. C.

co. l. si non conuitij. nisi in casu, vbi anno vtili datur: vt. ff. quod me. cau. l. si cum exceptioe. §. post annum. o In seruo actore. id est castaldo. p Medij actus homine. qui mesonauta, aliã mediastinus dicitur. ff. nauæ caupones stabu. l. j. §. qui sunt. versu. nec enim & §. caupones. versu. cæterum.

q Compedito. id est in eo seruo qui nullã aliã affert vtilitatem: sed tatum ligatus stat. [Sed et lex Cornelia.] c a s v s. Scire debes quod pro omni iniuria de mudo debet agi actioe iniuriarum ex. l. Cornel. de iniuriis. quod cõtingit in tribus casibus: puta si aliquis dicat se pulsatum, verberatum, vel domum suam vi introitam. & appello domum tuã, siue propria tibi fuerit, siue locata, siue gratis cõcessa. hoc dicit. Franc.

r Lex Cornelia. ideo sic dicta, quia Cornelius Sylla præfectus primus eam fecit: vt. ff. de accusatio. l. hos accusare. in fine. l. Accur.

s Introduxit. scilicet dicta. l. Cornelia: in qua actioe condemnatio fit æstimatione iudicis, nõ iureiurando in litem: vt. ff. eo. l. constitutionibus. Sed nunquid in his casibus, qui tres sunt ex lege Cornelia, est hæc actio perpetua? Dicunt quidam, vt. M. quod sic: cum omnis actio ex lege descendens si perpetua: vt. j. de perpe. & tẽ.

t Pulsum. sine dolore. u Verberatum: scilicet cum dolore: vt. ff. eo. l. lex. Cornel. §. j. x Domum suam. b facit. ff. de his qui deiec. vel effu. l. j. §. habitare. [Atrox iniuria.] c a s v s. Intellexi domine Iusti, superius fieri mentionem de atrocĩ iniuria sed domine, qualiter cognoscam atrocem iniuriã? Et ipse respõ. dicens, quod atrox iniuria quatuor modis cognoscitur: videlicet ex loco dupliciter. scilicet ex loco vbi fit, vel loco vulneris. Item ex facto, vt si aliquis vulneratus fuerit, vel grauius læsus, & etiam ex persona: vt patet ex litera. h. d. Franc. de Aret.

y Atrox. ideo atrox iniuria ab alia separatur, quæ sit minor, vt per hoc magis puniatur: vt. §. e. §. pœna autẽ. ff. e. l. prætor edixit. §. atrocem. & §. fina. & l. vulneris. & l. seq. z Ex facto. magis quàm ex pretio reicit: ff. de incen. rui. nau. l. Ped. §. j.

a Humili persona. quæ sit persona humilis: dic vt. C. de incestis nup. l. humilem. b A liberis vel libertis. quibus aduersus parentes & patronos agere

co. l. si non conuitij. nisi in casu, vbi anno vtili datur: vt. ff. quod me. cau. l. si cum exceptioe. §. post annum. o In seruo actore. id est castaldo. p Medij actus homine. qui mesonauta, aliã mediastinus dicitur. ff. nauæ caupones stabu. l. j. §. qui sunt. versu. nec enim & §. caupones. versu. cæterum.

q Compedito. id est in eo seruo qui nullã aliã affert vtilitatem: sed tatum ligatus stat. [Sed et lex Cornelia.] c a s v s. Scire debes quod pro omni iniuria de mudo debet agi actioe iniuriarum ex. l. Cornel. de iniuriis. quod cõtingit in tribus casibus: puta si aliquis dicat se pulsatum, verberatum, vel domum suam vi introitam. & appello domum tuã, siue propria tibi fuerit, siue locata, siue gratis cõcessa. hoc dicit. Franc.

r Lex Cornelia. ideo sic dicta, quia Cornelius Sylla præfectus primus eam fecit: vt. ff. de accusatio. l. hos accusare. in fine. l. Accur.

s Introduxit. scilicet dicta. l. Cornelia: in qua actioe condemnatio fit æstimatione iudicis, nõ iureiurando in litem: vt. ff. eo. l. constitutionibus. Sed nunquid in his casibus, qui tres sunt ex lege Cornelia, est hæc actio perpetua? Dicunt quidam, vt. M. quod sic: cum omnis actio ex lege descendens si perpetua: vt. j. de perpe. & tẽ.

t Pulsum. sine dolore. u Verberatum: scilicet cum dolore: vt. ff. eo. l. lex. Cornel. §. j. x Domum suam. b facit. ff. de his qui deiec. vel effu. l. j. §. habitare. [Atrox iniuria.] c a s v s. Intellexi domine Iusti, superius fieri mentionem de atrocĩ iniuria sed domine, qualiter cognoscam atrocem iniuriã? Et ipse respõ. dicens, quod atrox iniuria quatuor modis cognoscitur: videlicet ex loco dupliciter. scilicet ex loco vbi fit, vel loco vulneris. Item ex facto, vt si aliquis vulneratus fuerit, vel grauius læsus, & etiam ex persona: vt patet ex litera. h. d. Franc. de Aret.

y Atrox. ideo atrox iniuria ab alia separatur, quæ sit minor, vt per hoc magis puniatur: vt. §. e. §. pœna autẽ. ff. e. l. prætor edixit. §. atrocem. & §. fina. & l. vulneris. & l. seq. z Ex facto. magis quàm ex pretio reicit: ff. de incen. rui. nau. l. Ped. §. j.

a Humili persona. quæ sit persona humilis: dic vt. C. de incestis nup. l. humilem. b A liberis vel libertis. quibus aduersus parentes & patronos agere

co. l. si non conuitij. nisi in casu, vbi anno vtili datur: vt. ff. quod me. cau. l. si cum exceptioe. §. post annum. o In seruo actore. id est castaldo. p Medij actus homine. qui mesonauta, aliã mediastinus dicitur. ff. nauæ caupones stabu. l. j. §. qui sunt. versu. nec enim & §. caupones. versu. cæterum.

q Compedito. id est in eo seruo qui nullã aliã affert vtilitatem: sed tatum ligatus stat. [Sed et lex Cornelia.] c a s v s. Scire debes quod pro omni iniuria de mudo debet agi actioe iniuriarum ex. l. Cornel. de iniuriis. quod cõtingit in tribus casibus: puta si aliquis dicat se pulsatum, verberatum, vel domum suam vi introitam. & appello domum tuã, siue propria tibi fuerit, siue locata, siue gratis cõcessa. hoc dicit. Franc.

r Lex Cornelia. ideo sic dicta, quia Cornelius Sylla præfectus primus eam fecit: vt. ff. de accusatio. l. hos accusare. in fine. l. Accur.

s Introduxit. scilicet dicta. l. Cornelia: in qua actioe condemnatio fit æstimatione iudicis, nõ iureiurando in litem: vt. ff. eo. l. constitutionibus. Sed nunquid in his casibus, qui tres sunt ex lege Cornelia, est hæc actio perpetua? Dicunt quidam, vt. M. quod sic: cum omnis actio ex lege descendens si perpetua: vt. j. de perpe. & tẽ.

t Pulsum. sine dolore. u Verberatum: scilicet cum dolore: vt. ff. eo. l. lex. Cornel. §. j. x Domum suam. b facit. ff. de his qui deiec. vel effu. l. j. §. habitare. [Atrox iniuria.] c a s v s. Intellexi domine Iusti, superius fieri mentionem de atrocĩ iniuria sed domine, qualiter cognoscam atrocem iniuriã? Et ipse respõ. dicens, quod atrox iniuria quatuor modis cognoscitur: videlicet ex loco dupliciter. scilicet ex loco vbi fit, vel loco vulneris. Item ex facto, vt si aliquis vulneratus fuerit, vel grauius læsus, & etiam ex persona: vt patet ex litera. h. d. Franc. de Aret.

y Atrox. ideo atrox iniuria ab alia separatur, quæ sit minor, vt per hoc magis puniatur: vt. §. e. §. pœna autẽ. ff. e. l. prætor edixit. §. atrocem. & §. fina. & l. vulneris. & l. seq. z Ex facto. magis quàm ex pretio reicit: ff. de incen. rui. nau. l. Ped. §. j.

a Humili persona. quæ sit persona humilis: dic vt. C. de incestis nup. l. humilem. b A liberis vel libertis. quibus aduersus parentes & patronos agere

co. l. si non conuitij. nisi in casu, vbi anno vtili datur: vt. ff. quod me. cau. l. si cum exceptioe. §. post annum. o In seruo actore. id est castaldo. p Medij actus homine. qui mesonauta, aliã mediastinus dicitur. ff. nauæ caupones stabu. l. j. §. qui sunt. versu. nec enim & §. caupones. versu. cæterum.

q Compedito. id est in eo seruo qui nullã aliã affert vtilitatem: sed tatum ligatus stat. [Sed et lex Cornelia.] c a s v s. Scire debes quod pro omni iniuria de mudo debet agi actioe iniuriarum ex. l. Cornel. de iniuriis. quod cõtingit in tribus casibus: puta si aliquis dicat se pulsatum, verberatum, vel domum suam vi introitam. & appello domum tuã, siue propria tibi fuerit, siue locata, siue gratis cõcessa. hoc dicit. Franc.

r Lex Cornelia. ideo sic dicta, quia Cornelius Sylla præfectus primus eam fecit: vt. ff. de accusatio. l. hos accusare. in fine. l. Accur.

s Introduxit. scilicet dicta. l. Cornelia: in qua actioe condemnatio fit æstimatione iudicis, nõ iureiurando in litem: vt. ff. eo. l. constitutionibus. Sed nunquid in his casibus, qui tres sunt ex lege Cornelia, est hæc actio perpetua? Dicunt quidam, vt. M. quod sic: cum omnis actio ex lege descendens si perpetua: vt. j. de perpe. & tẽ.

t Pulsum. sine dolore. u Verberatum: scilicet cum dolore: vt. ff. eo. l. lex. Cornel. §. j. x Domum suam. b facit. ff. de his qui deiec. vel effu. l. j. §. habitare. [Atrox iniuria.] c a s v s. Intellexi domine Iusti, superius fieri mentionem de atrocĩ iniuria sed domine, qualiter cognoscam atrocem iniuriã? Et ipse respõ. dicens, quod atrox iniuria quatuor modis cognoscitur: videlicet ex loco dupliciter. scilicet ex loco vbi fit, vel loco vulneris. Item ex facto, vt si aliquis vulneratus fuerit, vel grauius læsus, & etiam ex persona: vt patet ex litera. h. d. Franc. de Aret.

y Atrox. ideo atrox iniuria ab alia separatur, quæ sit minor, vt per hoc magis puniatur: vt. §. e. §. pœna autẽ. ff. e. l. prætor edixit. §. atrocem. & §. fina. & l. vulneris. & l. seq. z Ex facto. magis quàm ex pretio reicit: ff. de incen. rui. nau. l. Ped. §. j.

a Humili persona. quæ sit persona humilis: dic vt. C. de incestis nup. l. humilem. b A liberis vel libertis. quibus aduersus parentes & patronos agere

co. l. si non conuitij. nisi in casu, vbi anno vtili datur: vt. ff. quod me. cau. l. si cum exceptioe. §. post annum. o In seruo actore. id est castaldo. p Medij actus homine. qui mesonauta, aliã mediastinus dicitur. ff. nauæ caupones stabu. l. j. §. qui sunt. versu. nec enim & §. caupones. versu. cæterum.

Index habet auctoritatem taxandi, minuendi, augendi, & profus tollendi. l. v. deamus. §. si. & l. in actio nibus. ff. de in litem in rando. Aegi. Per. a] Dic licet glo. j. proxi. §. & in. d. l. si nõ conuitij. nullam appbet, & ponat multas optamẽ hic & in. l. lex. Cor. hæc approbat. q ista actio sit ciuili in tribus casibus. §. proxi. j. eo. Angel.

Cõcor. est hoc. §. c. v. in glo. super verb. atrocis, extra de don. vbi recitatur tenorẽ huius. §. & glof. r. pau. lo post me. & in. c. fin. extra de cõ. fec. eccle. vel alia. t Nã atrocior est quæ fit in cõspectu. l. pretor edixit. in ff. eodem. Aegi. Per. Actio iniuriarũ, an sit annualis in omnib; casib; b] No. q relatiuum ius sua suum, non semper importat diminutio: & facit quod no. Barto. in l. Qujmus. §. argto. ff. de auro & argen. leg. Angel.

gere permittitur, si sit atrox iniuria facta eis a parentibus & patronis: vt. ff. eod. l. prator edixit. §. praterca. puta in oculo vel in ore: vt ff. eod. l. prator. §. fina. & l. sequenti. Accursius.

A D D I T O. Dicis secundum Saly. in. l. iniquum. C. qui accus. non poss. quod licet pro leui iniuria filius in potestate non possit patrem solenniter accusare: vt. l. his nulla. ff. de iudic. tamé iudicis officium potest implorare pro graui: vt. l. si lenones. C. de epif. aud. Emancipatus quoque pro leui delicto non accusat, sed pro graui sic, dummodo ciuili- ter agi non possit, aliás secus, vt hic per doct.

a Nonnunquam. id est aliquando, & sic duæ negationes faciunt vnam affirmationem. Accursius.

b Filiofamilias. nisi quia facta iniuria filio duæ actiones nascuntur: & vtriusque exercitium cõpetit patri: vt. ff. eod. l. sed si vnus. §. filiofamilias. & l. parer. sed facta iniuria patri, non ideo filius ager.

In summa.] CASVS. Ille qui patitur iniuriã, potest agere de iniuria sibi illata ciuili- ter, si voluerit, vel criminaliter. Si autem ciuili- ter agat: æstimatione facta secundum quod supra dictũ est, iudex pœnam reo irrogabit. Si autem criminaliter, tunc extraordinaria pœna est imponenda. Hoc tamen vult semper obseruari dominus Iustinianus: quia illustres & superillustres iniurias sibi illatas per procuratores agere possint tam criminaliter quàm ciuili- ter secundum tenorem constitutionis Zenonis quam habes. C. eod. l. fina. ad quam recurre. Franc.

c Agere. & sic tollitur vnum iudicium per aliud iudicium vtrumque sit prodium ad vindictam: vt. ff. eod. l. prator. §. j. & l. quod senatusconsultum. in fin. in glos. fina. secus si alterum esset de re familiari: vt C. quando ciui act. crimi. præ. l. j. Et ideo si de iniuria atroci actum est iniuriarum, nihil minus potest agi lege Aquilia ad damnum, & conuerso. Nec enim actione iniuriarum agitur ad damnum vt ad damnum, sed vt ad contumeliam: vt. ff. eod. l. item apud Labeonem. §. si quis seruo verberato.

d Dictum est. vt. §. eo. §. pœna. in fin. §.

e Pœna, pecuniaria scilicet actori danda.

f Extraordinaria, scilicet capitis vel status si iudici sedeat, vel pecuniaria inferenda fisco, non actori: vt. ff. eod. l. fina. Accursius.

A D D I T O. Et sic vbi pœna est in arbitrio iudicis, potest suum arbitrium extendere vsque ad mortem: quod est verum pensata & attentata facti qualitate. l. Pedius. §. j. ff. de incendio ruina naufrag. Item ex hac glossa elici potest quod si ageretur de crimine ad pœnam pecuniariam fisco applicandam, iudicium dicitur esse criminale.

g Constitutio. vt. C. eo. l. fina.

h Illustres. hi sunt qui tantum nomine illustres sunt, & non dignitate. Illi autem sunt super eos, qui dignitate & administrationem habent: supra quos nemo est nisi imperator. quod dic vt notauit in authen. vt ab illustri & qui supra eos sunt. col. v.

i Actionem. id est accusationem. Et est speciale in accusatione, aliás contra: vt. ff. de procu. licet. §. ad actionem. & ff. de pub. iudic. l. penul. §. ad crimen.

k Apparet. dic ergo hic casum eius legis. [Non solum. CASVS.] Scire debes quod non solum tenetur actione iniuriarum qui fecit iniuriam: sed & ille qui procurauit vt ab alio fieret. hoc dicit. Fran. de Aret.

l Vi cui. id est alicui, vel cuius, id est alicuius.

m Mala. id est maxilla.

n Percutere. sed videtur quod ex tali consilio non teneatur: vt supra de obliga. quæ ex delictis nascuntur. §. ope. in fine. §. Sed dic vt ibi diximus. Item argu. contra. §. man. §. tua tantum. ibi, quia nemo ex consilio.

[Hæc actio.] CASVS. Si aliquis fecerit mihi iniuriam, & ego dissimulauerim: si poenitẽ postea, & velim agere iniuriarum: non possum h. d. Franciscus.

o Dissimulatione. vt si risi vel lusi vel comedi cum eo postea. Item tollitur etiam nudo pacto ipso iure: vt. ff. de pactis. l. si tibi. §. quædam actiones. Sed nunquid est nata etiã statim facta iniuria: an ita demũ si dicat, ad animũ reuoco? Quod vltimum dixit. B. vt dicunt. Sed certè imò est nata statim nec enim ex reuocatione ad animũ, vel ex verbis talibus nascitur hæc actio, sed ex contumelia: vt. ff. de pact. l. si vnus. §. pact. Item quomodo aboleretur hæc nisi esset nata? certè nullo modo: vt. ff. de iniusto rupto testa. l. nam & si. §. post defectũ & ff. de verbo. obligat. l. decem.

p Non reuocauerit. id est aboleuerit. Non enim oportet dicere, ad animũ reuoco: sed sufficit si remaneat iratus, & ei non recõcilietur. Sed quid si in vltima voluntate in poenitẽtia remittit quasi coactus morte, & postea cõualer: nunquid renascitur? Videtur

q eos sunt, & per procuratores possunt actionem iniuriarum criminaliter vel persequi vel suscipere secundum eius tenorem, qui ex ipsa manifestius apparet.

r Etiam qui curauit vt cuipiam per alium iniuria fieret iniuriarũ tenetur.

s Non solum autem is iniuriarum tenetur qui fecit iniuriam, id est qui percussit: verũ ille quoque tenetur, qui dolo fecit iniuriam, vel qui procurauit vt cui mala in pugno percuteretur.

t Actio iniuriarum nõ nascitur, nisi ab initio iniuriatus ad animũ suam iniuriam reuocauerit. Vel sic secundum glos. Actio iniuriarum iam nata tollitur dissimulatione. Aretinus.

u Hæc actio dissimulatione aboletur: & ideo si quis iniuriã dereliquerit, hoc est statim passus ad animũ suum non reuocauerit: postea ex poenitẽtia remissam iniuriã non poterit recollere.

v Titulus v. de obligationibus quasi ex delicto nascuntur.

quod sic: vt arg. §. de dona. §. mortis causa. Item quia coactus remittit, vnde prator ratũ non habet: vt. ff. quod met. causa. l. j. Sed contradicō: quia fuit semel extincta: vnde in perpetuum resciscari nõ potest: vt. ff. de sol. l. qui res. §. area. m. ibi, in perpetuũ. Item præsumo qd perpetuũ voluerit remittere, siue cõualerit, siue non. nam aliás non potuit bene poenitere. præsumã ergo eum nõ fuisse immemorem suæ salutis: vt. C. ad legem Iul. repe. l. fina. Item est contra ad id quod hic dicit nuda voluntate tolli hanc actionẽ. ff. de neg. gest. l. Põponis. ibi, nam quomodo & c. & ibi not. glos. nuda. sed certè ab initio tollitur nuda voluntate & simplici & vnus tantũ. sed si semel ad animũ reuocauerit, non remittitur per nudam voluntatem, sed per voluntatem nudam verbis vel pacto expressam, sic, etiam ipso iure, vt dictum est per. l. ff. de pactis. l. si tibi. §. quædam.

DE OBLIGATIONIBVS quasi ex delicto nascuntur.

TITVLVS V. DE OBLIGATIONIBVS quasi ex delicto nascuntur.

quod sic: vt arg. §. de dona. §. mortis causa. Item quia coactus remittit, vnde prator ratũ non habet: vt. ff. quod met. causa. l. j. Sed contradicō: quia fuit semel extincta: vnde in perpetuum resciscari nõ potest: vt. ff. de sol. l. qui res. §. area. m. ibi, in perpetuũ. Item præsumo qd perpetuũ voluerit remittere, siue cõualerit, siue non. nam aliás non potuit bene poenitere. præsumã ergo eum nõ fuisse immemorem suæ salutis: vt. C. ad legem Iul. repe. l. fina. Item est contra ad id quod hic dicit nuda voluntate tolli hanc actionẽ. ff. de neg. gest. l. Põponis. ibi, nam quomodo & c. & ibi not. glos. nuda. sed certè ab initio tollitur nuda voluntate & simplici & vnus tantũ. sed si semel ad animũ reuocauerit, non remittitur per nudam voluntatem, sed per voluntatem nudam verbis vel pacto expressam, sic, etiam ipso iure, vt dictum est per. l. ff. de pactis. l. si tibi. §. quædam.

DE OBLIGATIONIBVS & c. Quia de obligationibus ex maleficio diximus, sequitur de his quæ ex quasi maleficio sunt. Accursius.

S I iudex. Totus iste titulus diuiditur in duas partes principales. Primò ponit casus in quibus quis obligatur ex quasi maleficio. Secundò qua actione his casibus agatur. Secũda ibi, In his autem, CASVS. In toto titulo isto nihil aliud dicitur, nisi quod ponuntur quædam exempla in quibus quidem exemplis tenetur aliquis quasi delicto: & inter omnia exempla primũ exemplum est de iudice, qui cognoscens inter me & aduersarium meum, per suam imprudentiam vel imperitiam contra iustitiam meam pronuntiãuit, credens æquum de me facere. Iste enim iudex dicitur litẽm facere suam: hoc est damnũ alterius in se transferre. In id etiam mihi tenetur, in quo per imperitiam suam me læsit. Sed quò genere dicemus ipsum mihi obligatum? Respon. vt superius dictum est, qd eum non sit obligatus ex cõtractu, nec ex quasi cõtractu, eo qd neq; cõtraxit, neq; quasi contraxit: neq; maleficio, quia credebatur bene facere, ex quasi delicto obligatur. Sed p deo, in quantũ sustinebit iudex iste imperitus pœnã? Respõ. qd in quantũ æquũ visum fuerit iudici maiori: hoc est secũdũ qd plus vel minus iudex maior viderit ipsum errasse. Secus enĩ est si circa certã & cõmunia aliquis iudex errauerit: & secus si errauerit circa occulta huius philoso. h. d. Franc.

DE OBLIGATIONIBVS & c. Quia de obligationibus ex maleficio diximus, sequitur de his quæ ex quasi maleficio sunt. Accursius.

S I iudex. Totus iste titulus diuiditur in duas partes principales. Primò ponit casus in quibus quis obligatur ex quasi maleficio. Secundò qua actione his casibus agatur. Secũda ibi, In his autem, CASVS. In toto titulo isto nihil aliud dicitur, nisi quod ponuntur quædam exempla in quibus quidem exemplis tenetur aliquis quasi delicto: & inter omnia exempla primũ exemplum est de iudice, qui cognoscens inter me & aduersarium meum, per suam imprudentiam vel imperitiam contra iustitiam meam pronuntiãuit, credens æquum de me facere. Iste enim iudex dicitur litẽm facere suam: hoc est damnũ alterius in se transferre. In id etiam mihi tenetur, in quo per imperitiam suam me læsit. Sed quò genere dicemus ipsum mihi obligatum? Respon. vt superius dictum est, qd eum non sit obligatus ex cõtractu, nec ex quasi cõtractu, eo qd neq; cõtraxit, neq; quasi contraxit: neq; maleficio, quia credebatur bene facere, ex quasi delicto obligatur. Sed p deo, in quantũ sustinebit iudex iste imperitus pœnã? Respõ. qd in quantũ æquũ visum fuerit iudici maiori: hoc est secũdũ qd plus vel minus iudex maior viderit ipsum errasse. Secus enĩ est si circa certã & cõmunia aliquis iudex errauerit: & secus si errauerit circa occulta huius philoso. h. d. Franc.

S I iudex. Totus iste titulus diuiditur in duas partes principales. Primò ponit casus in quibus quis obligatur ex quasi maleficio. Secundò qua actione his casibus agatur. Secũda ibi, In his autem, CASVS. In toto titulo isto nihil aliud dicitur, nisi quod ponuntur quædam exempla in quibus quidem exemplis tenetur aliquis quasi delicto: & inter omnia exempla primũ exemplum est de iudice, qui cognoscens inter me & aduersarium meum, per suam imprudentiam vel imperitiam contra iustitiam meam pronuntiãuit, credens æquum de me facere. Iste enim iudex dicitur litẽm facere suam: hoc est damnũ alterius in se transferre. In id etiam mihi tenetur, in quo per imperitiam suam me læsit. Sed quò genere dicemus ipsum mihi obligatum? Respon. vt superius dictum est, qd eum non sit obligatus ex cõtractu, nec ex quasi cõtractu, eo qd neq; cõtraxit, neq; quasi contraxit: neq; maleficio, quia credebatur bene facere, ex quasi delicto obligatur. Sed p deo, in quantũ sustinebit iudex iste imperitus pœnã? Respõ. qd in quantũ æquũ visum fuerit iudici maiori: hoc est secũdũ qd plus vel minus iudex maior viderit ipsum errasse. Secus enĩ est si circa certã & cõmunia aliquis iudex errauerit: & secus si errauerit circa occulta huius philoso. h. d. Franc.

S I iudex. Totus iste titulus diuiditur in duas partes principales. Primò ponit casus in quibus quis obligatur ex quasi maleficio. Secundò qua actione his casibus agatur. Secũda ibi, In his autem, CASVS. In toto titulo isto nihil aliud dicitur, nisi quod ponuntur quædam exempla in quibus quidem exemplis tenetur aliquis quasi delicto: & inter omnia exempla primũ exemplum est de iudice, qui cognoscens inter me & aduersarium meum, per suam imprudentiam vel imperitiam contra iustitiam meam pronuntiãuit, credens æquum de me facere. Iste enim iudex dicitur litẽm facere suam: hoc est damnũ alterius in se transferre. In id etiam mihi tenetur, in quo per imperitiam suam me læsit. Sed quò genere dicemus ipsum mihi obligatum? Respon. vt superius dictum est, qd eum non sit obligatus ex cõtractu, nec ex quasi cõtractu, eo qd neq; cõtraxit, neq; quasi contraxit: neq; maleficio, quia credebatur bene facere, ex quasi delicto obligatur. Sed p deo, in quantũ sustinebit iudex iste imperitus pœnã? Respõ. qd in quantũ æquũ visum fuerit iudici maiori: hoc est secũdũ qd plus vel minus iudex maior viderit ipsum errasse. Secus enĩ est si circa certã & cõmunia aliquis iudex errauerit: & secus si errauerit circa occulta huius philoso. h. d. Franc.

S I iudex. Totus iste titulus diuiditur in duas partes principales. Primò ponit casus in quibus quis obligatur ex quasi maleficio. Secundò qua actione his casibus agatur. Secũda ibi, In his autem, CASVS. In toto titulo isto nihil aliud dicitur, nisi quod ponuntur quædam exempla in quibus quidem exemplis tenetur aliquis quasi delicto: & inter omnia exempla primũ exemplum est de iudice, qui cognoscens inter me & aduersarium meum, per suam imprudentiam vel imperitiam contra iustitiam meam pronuntiãuit, credens æquum de me facere. Iste enim iudex dicitur litẽm facere suam: hoc est damnũ alterius in se transferre. In id etiam mihi tenetur, in quo per imperitiam suam me læsit. Sed quò genere dicemus ipsum mihi obligatum? Respon. vt superius dictum est, qd eum non sit obligatus ex cõtractu, nec ex quasi cõtractu, eo qd neq; cõtraxit, neq; quasi contraxit: neq; maleficio, quia credebatur bene facere, ex quasi delicto obligatur. Sed p deo, in quantũ sustinebit iudex iste imperitus pœnã? Respõ. qd in quantũ æquũ visum fuerit iudici maiori: hoc est secũdũ qd plus vel minus iudex maior viderit ipsum errasse. Secus enĩ est si circa certã & cõmunia aliquis iudex errauerit: & secus si errauerit circa occulta huius philoso. h. d. Franc.

S I iudex. Totus iste titulus diuiditur in duas partes principales. Primò ponit casus in quibus quis obligatur ex quasi maleficio. Secundò qua actione his casibus agatur. Secũda ibi, In his autem, CASVS. In toto titulo isto nihil aliud dicitur, nisi quod ponuntur quædam exempla in quibus quidem exemplis tenetur aliquis quasi delicto: & inter omnia exempla primũ exemplum est de iudice, qui cognoscens inter me & aduersarium meum, per suam imprudentiam vel imperitiam contra iustitiam meam pronuntiãuit, credens æquum de me facere. Iste enim iudex dicitur litẽm facere suam: hoc est damnũ alterius in se transferre. In id etiam mihi tenetur, in quo per imperitiam suam me læsit. Sed quò genere dicemus ipsum mihi obligatum? Respon. vt superius dictum est, qd eum non sit obligatus ex cõtractu, nec ex quasi cõtractu, eo qd neq; cõtraxit, neq; quasi contraxit: neq; maleficio, quia credebatur bene facere, ex quasi delicto obligatur. Sed p deo, in quantũ sustinebit iudex iste imperitus pœnã? Respõ. qd in quantũ æquũ visum fuerit iudici maiori: hoc est secũdũ qd plus vel minus iudex maior viderit ipsum errasse. Secus enĩ est si circa certã & cõmunia aliquis iudex errauerit: & secus si errauerit circa occulta huius philoso. h. d. Franc.

S I iudex. Totus iste titulus diuiditur in duas partes principales. Primò ponit casus in quibus quis obligatur ex quasi maleficio. Secundò qua actione his casibus agatur. Secũda ibi, In his autem, CASVS. In toto titulo isto nihil aliud dicitur, nisi quod ponuntur quædam exempla in quibus quidem exemplis tenetur aliquis quasi delicto: & inter omnia exempla primũ exemplum est de iudice, qui cognoscens inter me & aduersarium meum, per suam imprudentiam vel imperitiam contra iustitiam meam pronuntiãuit, credens æquum de me facere. Iste enim iudex dicitur litẽm facere suam: hoc est damnũ alterius in se transferre. In id etiam mihi tenetur, in quo per imperitiam suam me læsit. Sed quò genere dicemus ipsum mihi obligatum? Respon. vt superius dictum est, qd eum non sit obligatus ex cõtractu, nec ex quasi cõtractu, eo qd neq; cõtraxit, neq; quasi contraxit: neq; maleficio, quia credebatur bene facere, ex quasi delicto obligatur. Sed p deo, in quantũ sustinebit iudex iste imperitus pœnã? Respõ. qd in quantũ æquũ visum fuerit iudici maiori: hoc est secũdũ qd plus vel minus iudex maior viderit ipsum errasse. Secus enĩ est si circa certã & cõmunia aliquis iudex errauerit: & secus si errauerit circa occulta huius philoso. h. d. Franc.

S I iudex. Totus iste titulus diuiditur in duas partes principales. Primò ponit casus in quibus quis obligatur ex quasi maleficio. Secundò qua actione his casibus agatur. Secũda ibi, In his autem, CASVS. In toto titulo isto nihil aliud dicitur, nisi quod ponuntur quædam exempla in quibus quidem exemplis tenetur aliquis quasi delicto: & inter omnia exempla primũ exemplum est de iudice, qui cognoscens inter me & aduersarium meum, per suam imprudentiam vel imperitiam contra iustitiam meam pronuntiãuit, credens æquum de me facere. Iste enim iudex dicitur litẽm facere suam: hoc est damnũ alterius in se transferre. In id etiam mihi tenetur, in quo per imperitiam suam me læsit. Sed quò genere dicemus ipsum mihi obligatum? Respon. vt superius dictum est, qd eum non sit obligatus ex cõtractu, nec ex quasi cõtractu, eo qd neq; cõtraxit, neq; quasi contraxit: neq; maleficio, quia credebatur bene facere, ex quasi delicto obligatur. Sed p deo, in quantũ sustinebit iudex iste imperitus pœnã? Respõ. qd in quantũ æquũ visum fuerit iudici maiori: hoc est secũdũ qd plus vel minus iudex maior viderit ipsum errasse. Secus enĩ est si circa certã & cõmunia aliquis iudex errauerit: & secus si errauerit circa occulta huius philoso. h. d. Franc.

S I iudex. Totus iste titulus diuiditur in duas partes principales. Primò ponit casus in quibus quis obligatur ex quasi maleficio. Secundò qua actione his casibus agatur. Secũda ibi, In his autem, CASVS. In toto titulo isto nihil aliud dicitur, nisi quod ponuntur quædam exempla in quibus quidem exemplis tenetur aliquis quasi delicto: & inter omnia exempla primũ exemplum est de iudice, qui cognoscens inter me & aduersarium meum, per suam imprudentiam vel imperitiam contra iustitiam meam pronuntiãuit, credens æquum de me facere. Iste enim iudex dicitur litẽm facere suam: hoc est damnũ alterius in se transferre. In id etiam mihi tenetur, in quo per imperitiam suam me læsit. Sed quò genere dicemus ipsum mihi obligatum? Respon. vt superius dictum est, qd eum non sit obligatus ex cõtractu, nec ex quasi cõtractu, eo qd neq; cõtraxit, neq; quasi contraxit: neq; maleficio, quia credebatur bene facere, ex quasi delicto obligatur. Sed p deo, in quantũ sustinebit iudex iste imperitus pœnã? Respõ. qd in quantũ æquũ visum fuerit iudici maiori: hoc est secũdũ qd plus vel minus iudex maior viderit ipsum errasse. Secus enĩ est si circa certã & cõmunia aliquis iudex errauerit: & secus si errauerit circa occulta huius philoso. h. d. Franc.

S I iudex. Totus iste titulus diuiditur in duas partes principales. Primò ponit casus in quibus quis obligatur ex quasi maleficio. Secundò qua actione his casibus agatur. Secũda ibi, In his autem, CASVS. In toto titulo isto nihil aliud dicitur, nisi quod ponuntur quædam exempla in quibus quidem exemplis tenetur aliquis quasi delicto: & inter omnia exempla primũ exemplum est de iudice, qui cognoscens inter me & aduersarium meum, per suam imprudentiam vel imperitiam contra iustitiam meam pronuntiãuit, credens æquum de me facere. Iste enim iudex dicitur litẽm facere suam: hoc est damnũ alterius in se transferre. In id etiam mihi tenetur, in quo per imperitiam suam me læsit. Sed quò genere dicemus ipsum mihi obligatum? Respon. vt superius dictum est, qd eum non sit obligatus ex cõtractu, nec ex quasi cõtractu, eo qd neq; cõtraxit, neq; quasi contraxit: neq; maleficio, quia credebatur bene facere, ex quasi delicto obligatur. Sed p deo, in quantũ sustinebit iudex iste imperitus pœnã? Respõ. qd in quantũ æquũ visum fuerit iudici maiori: hoc est secũdũ qd plus vel minus iudex maior viderit ipsum errasse. Secus enĩ est si circa certã & cõmunia aliquis iudex errauerit: & secus si errauerit circa occulta huius philoso. h. d. Franc.

S I iudex. Totus iste titulus diuiditur in duas partes principales. Primò ponit casus in quibus quis obligatur ex quasi maleficio. Secundò qua actione his casibus agatur. Secũda ibi, In his autem, CASVS. In toto titulo isto nihil aliud dicitur, nisi quod ponuntur quædam exempla in quibus quidem exemplis tenetur aliquis quasi delicto: & inter omnia exempla primũ exemplum est de iudice, qui cognoscens inter me & aduersarium meum, per suam imprudentiam vel imperitiam contra iustitiam meam pronuntiãuit, credens æquum de me facere. Iste enim iudex dicitur litẽm facere suam: hoc est damnũ alterius in se transferre. In id etiam mihi tenetur, in quo per imperitiam suam me læsit. Sed quò genere dicemus ipsum mihi obligatum? Respon. vt superius dictum est, qd eum non sit obligatus ex cõtractu, nec ex quasi cõtractu, eo qd neq; cõtraxit, neq; quasi contraxit: neq; maleficio, quia credebatur bene facere, ex quasi delicto obligatur. Sed p deo, in quantũ sustinebit iudex iste imperitus pœnã? Respõ. qd in quantũ æquũ visum fuerit iudici maiori: hoc est secũdũ qd plus vel minus iudex maior viderit ipsum errasse. Secus enĩ est si circa certã & cõmunia aliquis iudex errauerit: & secus si errauerit circa occulta huius philoso. h. d. Franc.

S I iudex. Totus iste titulus diuiditur in duas partes principales. Primò ponit casus in quibus quis obligatur ex quasi maleficio. Secundò qua actione his casibus agatur. Secũda ibi, In his autem, CASVS. In toto titulo isto nihil aliud dicitur, nisi quod ponuntur quædam exempla in quibus quidem exemplis tenetur aliquis quasi delicto: & inter omnia exempla primũ exemplum est de iudice, qui cognoscens inter me & aduersarium meum, per suam imprudentiam vel imperitiam contra iustitiam meam pronuntiãuit, credens æquum de me facere. Iste enim iudex dicitur litẽm facere suam: hoc est damnũ alterius in se transferre. In id etiam mihi tenetur, in quo per imperitiam suam me læsit. Sed quò genere dicemus ipsum mihi obligatum? Respon. vt superius dictum est, qd eum non sit obligatus ex cõtractu, nec ex quasi cõtractu, eo qd neq; cõtraxit, neq; quasi contraxit: neq; maleficio, quia credebatur bene facere, ex quasi delicto obligatur. Sed p deo, in quantũ sustinebit iudex iste imperitus pœnã? Respõ. qd in quantũ æquũ visum fuerit iudici maiori: hoc est secũdũ qd plus vel minus iudex maior viderit ipsum errasse. Secus enĩ est si circa certã & cõmunia aliquis iudex errauerit: & secus si errauerit circa occulta huius philoso. h. d. Franc.

S I iudex. Totus iste titulus diuiditur in duas partes principales. Primò ponit casus in quibus quis obligatur ex quasi maleficio. Secundò qua actione his casibus agatur. Secũda ibi, In his autem, CASVS. In toto titulo isto nihil aliud dicitur, nisi quod ponuntur quædam exempla in quibus quidem exemplis tenetur aliquis quasi delicto: & inter omnia exempla primũ exemplum est de iudice, qui cognoscens inter me & aduersarium meum, per suam imprudentiam vel imperitiam contra iustitiam meam pronuntiãuit, credens æquum de me facere. Iste enim iudex dicitur litẽm facere suam: hoc est damnũ alterius in se transferre. In id etiam mihi tenetur, in quo per imperitiam suam me læsit. Sed quò genere dicemus ipsum mihi obligatum? Respon. vt superius dictum est, qd eum non sit obligatus ex cõtractu, nec ex quasi cõtractu, eo qd neq; cõtraxit, neq; quasi contraxit: neq; maleficio, quia credebatur bene facere, ex quasi delicto obligatur. Sed p deo, in quantũ sustinebit iudex iste imperitus pœnã? Respõ. qd in quantũ æquũ visum fuerit iudici maiori: hoc est secũdũ qd plus vel minus iudex maior viderit ipsum errasse. Secus enĩ est si circa certã & cõmunia aliquis iudex errauerit: & secus si errauerit circa occulta huius philoso. h. d. Franc.

Actio iniuriarum quo modo tollitur.

b] Dic. vt. ff. de adi. lega. l. filio. §. Scia. & vide. l. 3. §. fi. ibi Bart. eo. tit. Ange.

Cõtinuatio. Diuisio.

† Seu leuis sit, siue atrox: quia qui totũ dicit, nihil excludit. Aegid. Per. scilicet solũ, non quẽ libet de populo: quia iniuria est crimen priuatum. falsit in libello famoso. Aegid. Per. † In aliis vbi que potest imponi pœna corp. non admittitur procurator, neque agendo, neque defendendo secundum Bart. Aegid. Per.

Pœna arbitraria ad mortem extenditur.

a] Dic. vt per glos. & oes doct. in l. fi. C. eo. Ang.

enim filius tenetur in solidū pater autem, peculio tenus. & glossat secundū quod in glo. ordina. est. Idem est in filio. quo ad hoc, scilicet ut semper teneatur filius. in solidū, siue cum patre habitauerit, siue seorsum a patre, sed tamen quādo filius litē suam facit, pater tenetur de peculio, licet filius seorsum habitauerit: quanquā in casu quādo filius. ali-

quid appositū habet qđ nocere possit, pater non tenetur. Franc.

a Seorsum. id est separatus à patre.

b Nullam esse. etiam de peculio: vt. ff. de his qui deiec. vel effu. l. j. §. si filiusfam.

c Litem suam fecerit. scilicet si sine patre habitauerit: aliās pater de peculio tenetur: vt. ff. de iudic. l. si filiusfamilias secundū Ioannē. Vel dic idē, scilicet ut teneatur ipse filiusfamilias, haberet cū patre vel non. sed secundū Azonem pater his tenetur de peculio, vt dictū est per. l. ff. de his qui deiec. vel effu. l. j. §. si filiusfa. Filio vero cōdēnato, & ibi pater tenet de peculio: cū videatur quasi contrahi cū filio: vt. ff. de noxa act. l. & si cōdēnato. & ff. de peculio. l. iij. §. idē scribit.

[Itē exercitor.] CASVS. Non solum in exemplis prædictis tenetur quis siue obligatur ex quasi maleficio: sed similiter potest cōuenienter poni exēplū de exercitore nautis, aut caupone, aut stabulario. Si enim aliquod furtū vel damnum fuerit factum in nautis, vel caupona, vel stabulo per aliquē eorum quorum opera vti tur magnus exercitor nautis, vel stabuli, vel dominus cauponæ, ex quasi maleficio obligatur: quia deliquisse videtur qui opera malorum hominū vti tur. In omnibus autē quatuor exemplis siue casibus supradictis potest aliquis per actionem in factum, quæ heredi datur, sed nō contra heredem, cōsequi illud in quo sibi obligantur prædicti. hoc dicit vsque ad finem titu. Franc.

d Item exercitor, quis sit, dic vt. j. quod cum eo. §. ij. Accursus.

e Quasi ex maleficio. i. actione in factū in duplum: vt. ff. nau. cau. sta. l. si. & ff. fur. aduer. nau. cau. stab. ab. l. j. Itē est & alia in factū actio, quæ est ex eo contractu de recepto: vt. ff. nau. cau. sta. l. j. in princi. AD D I T I O. Et hic dicit Ioan. Fab. qđ si dominus fuit cōdēnatus ex facto nautarū, ab eis potest repetere: arg. l. si colonus. ff. de aqua plu. arcen. & l. si verō. §. cum autem. ff. de his qui deiec. vel effu.

f Ex contractu. vel quasi.

g Aliquatenus culpe reus. facit. ff. ad. l. Aquil. l. si seruus seruum. §. Proculus. & ff. fur. aduer. nau. cau. stab. l. j. §. pe.

h In his autem casibus. scilicet supradictis omnibus.

i Heredi. scilicet parentis iniuriam. Sed in casu de suspensio nō datur heredi: vt diximus. §. eo. §. itē is. ver. ob hominē. Et nota hic differentia inter actionē ex maleficio, & quasi ex maleficio. nam vbi est ex maleficio: si plures sunt, quilibet in solidū conuenitur: sed secus in hac actioe ex quasi maleficio: vt. C. de cōdic. fur. l. j. & ff. nau. cau. stab. l. j. & l. si plures. Itē in actioe ex maleficio vnus soluedo nō liberat aliū: sed in hac sic: vt. ff. nau. cau. stab. l. licet. §. possumus. & d. l. j. de cōdic. furti. Item furi nō ceduntur actiones ex maleficio: vt. ff. nau. cau. stab. l. sed & ipse. sed in actioe ex quasi maleficio ceduntur: vt. d. §. possumus. Datur etiā hæc actio nō cessa: vt. ff. de his qui deiec. vel effu. l. si verō plures. §. cū autem. Item hæ generalis datur hereditibus actorū, vt hic, quā illæ quæ sunt ex maleficio: vt infra de perpe. & temp. act. §. sed hereditibus.

k Aduersus heredem. vt. ff. de iud. l. Iulianus autem. & ff. nau. cau. sta. l. fin. §. hæc iudicia.

DE ACTIONIBVS.

Rubrica ista continuari potest vt dicit glo. §. in titu. de obliga. quam sequitur Bald. hic. Vnde nota diligenter glo. Accursij posita super rubrica, quæ soluit aliquas notabiles quæstiones dicens sic.

De actionibus. ideo ponit in plurali, quia plures actiones sunt: vt. j. e.

per totū. Sed cū sint plures, quare in singulari numero definitur: vt infra eo. §. j. Respon. licet sit numeri singularis: tamē ponitur vt genus, vt in aliis definitionibus contingit: & sub se continet omnes actiones. Item quare non dicit de agendo: Respon. quia illud est facti, hoc iuris. Accursus, AD D I T I O. Vult dicere gloss. quōd gerundia denotant actum prout est in factu, vt est in exercitio: quia deriuantur à verbo quod significat agere vel pati, sed hic non tractatur de actionibus prout sunt in actu, sū prout sunt iuris. Diuisio ita dicunt doctores hic.

aliquatenus culpe reus sit, quōd opera maiorum hominum vteretur: ideo quasi ex maleficio teneri videtur.

Ex quasi maleficio agitur actio in factum: quæ non transit contra heredem. Aret.

In his autem casibus in factū actio cōpetit, quæ heredi quidem datur, aduersus heredem autem non competit.

TITVLVS VI. DE ACTIONIBVS.

Non summatur: quia Imperator definiēdo procedit: nec possunt definitiones breuius summari. Aret. Annota, Tertiā iuris ciuilis partem quæ actiones respicit, aggreditur Imperator: quas merito tractatui obligationum postposuit: cū ab obligationibus vt pote à matre originē ducat.

Vperest vt de actionibus loquamur. Actio autem nihil aliud est, qđ

actio nihil aliud sit, qđ ius persequēdi in iudicio quod sibi debetur. & hoc vsque ad illum §. omnium autem actionum. Franc. de Aret. m. *superest*. sed quid *superest*? Respon. forma: vt. §. de iur. nat. §. fin. Vel dic qđ tractatū est de obliga. quarum filia sunt actiones: vt. ff. de proc. l. licet. §. ea obligatio. & §. de verb. oblig. in princ. ideo de filia post matrem ponit quasi ordine successorio.

Actio autem. nō qđ actio quādoq; pro actu ponitur: vt in auth. de nō alie. §. finimus. in fin. glo. actio. col. ij. & C. de sacrosan. eccl. auth. hoc ius porrectū in prin. & ff. de do. inter virū & vxor. l. iij. §. scie dum. circa mediū Quādoq; pro accusatione criminali: vt. C. quādo ciuil. actio crim. præ. l. j. Quādoq; pro iure agēdi vel persequēdi: vt hic, & ff. e. l. nihil. Itē nota qđ illud quod de actione hic dicitur, voluit Pla. dicere de causa, s. qđ causa sit actio: vt sicut apud dialecticos dicitur argumentū, quod ex propositione, assumptione & conclusionē consistit, nō tantū cōclusio: sic apud legistas actio, causa agēdi dicitur: vt si dicā: cōuenio te ad decē, quia vēdidi tibi equum pro. x. sit idē ac si dicere, ago cōtra te actione ex vendito. Sed Azo dicit (quod & verū est) aliud esse causam, & aliud actionē. Nā obligatio est causa & mater actionis: vt. ff. de proc. l. licet. §. ea obligatio. sicut ergo aliud est obligatio, & aliud est actio: sic aliud est causa, & aliud actio. Itē quia vēdidi, est factū, sed actio est ius: vt. ff. de cura. furio. l. cōsilio. §. j. & ff. hic. Itē potest esse qđ vēdidi, & nō cōpetat mihi actio: quia mihi solutū est: vel quia remisi. vnde hæc verba, quia vēdidi, nō sunt actio. Item nomina certa actionū sunt à iure induta, s. ex empto, & similes: nec hoc indutū est vt causa sit actio. Si quis ergo hoc velit dicere, nō potest, cū lex nō dicat: vt. ff. de supel. lega. l. Labeo. in fine. Itē si causa esset actio: frustra diceret lex mutari actionis nomē cū agitur de dolo patroni vel parētis, vel similiū per sonarū: de quorū dolo nō agitur per actionē de dolo, sed per actionē in factū. Nā ad quid mutaretur nomē, cū tamen causa maneret eadē, si esset ius in sola causa: Cōcludo ergo & dico qđ aliud est causa, & aliud est actio. Itē licet dixerim qđ nomina sunt actionū ex empto, & similes, caue tibi: quia non sunt actiones, sed actionū nomina: sicut hæc dictio homo, non est homo, sed significat hominē.

Nihil aliud est. patet ergo quōd olim aliud erat. erat enim conceptio verborum formata à magistratibus: vt. ff. de orige. iur. l. ij. §. deinde ex his. & §. omnium vnde formula vulgaris dicebatur: vt ff. de fur. l. si seruus nauem. Sed hodie hæc solennitas est sublata. C. de formul. & impel. l. j. & ij. & etiam circa interdicia est sublata huiusmodi solennitas vt infra de interdiciis. §. fin. Sed quæ erat olim

Secus si extra hospitium: vel si nō est factum a familia: quid verum nisi receperit saluum fore. Aegi. Per. quia in culpa est qui vti tur opera malorum. Aegi. Per. a) Dic secū dum Ange. quod ista vltima videtur verior: quia ex contractu vel quasi pater tenetur de peculio: non autem ex delicto vel quasi.

Actio ex maleficio & quasi ex maleficio differunt.

Actio in singulari recte dicitur.

Diuisio

Itam sequitur Cy. Fab. Ang. & Iaf.

Hanc secū dūndā cōtū nationē ali qualiter inuogant Iaco. Butr. vnde hic per docto. Iaf.

Quarto modo capitur p administrationes vt in §. iusturandū: in auth. vt iudi sine quo. suffi.

Istingu mento impossibile est respondere secū Io. Fab. g) Verbis tā peratū Bar. to. in. l. iust. mem. ff. de pu. iur.

Et bene Dyn. Fab. Ange. & Iaf. i) Imō idē in substantia. An. & Iaf. k) Istā glo. reprobat Iaf. ideo dic aliter vt p. e.

manu alia sua elam
sunt diuini quædam ande
diligent

differentia inter actionem & interdicta? Nam & interdicta erant verborum conceptiones: vt. j. de interdictis. in princip. Respond. vt dicemus ibi. ^a At hodie nulla est differentia inter interdicta & actiones: cum interdictum nihil aliud sit quam actio pratoria: vt infra de interdictis. §. fina. **ADDITIONE** Idem tenuit glos. in rubr. digestis de interdi. quæ reprehenditur per Bart. & doct. ibi, quia est differentia inter actionem & interdictum, sicut inter matrem & filiam: cū ex interdicto oriatur actio in factum: vt in §. fi. infra de interdictis.

^a **ius** ^a **persequendi** ^b **in iudicio** ^c **quod sibi debetur.** ^d

Prima actionum diuisio hæc est, vt quædam reales sint, quædam personales. Personalibus etenim cum eo experimur, qui nobis aut

uenit. Sed certè illud naturaliter erat debitum, quod nudo pacto debebatur. ^p vt. ff. de fideiuf. leg. fideiuf. §. fideiuf. Vel non agitur tibi ad id quod nudo pacto debetur, sed ad id quod vero debetur, sed prætextu eius consequitur etiam quod nudo pacto debetur: vt. ff. de verborum signi. leg. si cui. ^q Item oppono de popularibus actionibus. Nam in eis non dicitur debitum & tamè petitur: vt. ff. de popu. act. l. pen. Sed non obit. quia saltem post litem contestatam debetur. Vel dic quia & sibi debitum persequitur. nam cum toti populo sit debitum: ergo & sibi. ^r Item

ex contractu aut quasi, vel ex delicto aut quasi obnoxio est: realibus verò quotienscumq; cū eo agimur, qui nullo iure nobis obligatur, vel tamè nostræ possessor est. Omnium autem actionum

op. de actione iniuriarum: quia non dicitur esse in bonis: vt. ff. de i. l. iniuriar. Item nõ ad debitum, sed ad vindictam competit: vt. ff. de col. bo. l. iij. §. emancipatus. & tamen est actio. Rñ. non est in bonis vt trāseat ad heredes: vt. ff. ad leg. Falcid. l. p. nalis. Item licet detur ad vindictam, tamen potest deberi mihi propter id quod est in æstimatione vindictæ: vel propter id quod est in alterum vt vindicta. Item oppono de petitione hereditatis. Item de actione de peculio. Nam in his agitur etiam antequam sit penes possessorem, vel antequam sit in peculio: vt. ff. de pe. here. l. iij. §. leg. si quo. & ff. de pecu. l. quæ situm. in prin. & ff. de lib. leg. l. si quis reum. §. idem. Sed dic esse subaudiend. hic, vel deberi speratur. ^f Vel dic qd quando fuit a etio propolita, fuit efficax tantum pro eo quod tūc erat penes possessorem, vel in peculio: & postea cum augebatur, eatenus & actionis efficacia crescebat: cum vniuersalis vel in aliquo vniuerso fuit petitio: vt. ff. de iudi. l. solemus. Itē opponitur de actionibus quas intendunt aliqui pro aliis, vt procurator & tutor, & prælarus & similes. nam agunt, & tamen non sibi debitum petūt, Sed dic qd quasi dñi sunt: vt. ff. pro emp. l. qui fundum. §. si tutor. Vel dic sibi, id est ei cui actio competit quæ intenditur. Vel subaudi quod sibi debetur, vel ei cuius nomine agitur, huius alternatiuæ secūda pars est vera.

[Omnium autem.] Ista pars diuiditur in sex partes, prout in hoc tit. ponuntur scilicet diuisiones actionum quas enumerat per ordinē gl. magistralis in §. sunt præterea. j. eo. Et ibi glo. addit alias sex diuisiones quæ ponuntur in aliis locis extra hunc titulum. Prima diuisio actionum est quæ respicit causam materialem: quia quædam actiones sunt reales, quædam personales, quædam causam mixtam habentes. Et ista pars durat vsque ad §. sed istæ. Secūda diuisio est, quæ respicit causam efficientem, quia quædam ciuiles, quædam pratoria. Et durat vsque ad §. sequens. Tertia est respiciens causam finalem: quia quædam sunt rei persecutoria, quædam pœnales, quædam mixtæ rei & pœnæ. Et durat vsque ad §. omnes. Quarta est respiciens causam formalem: quia quædam dantur ad simplum, quædam ad duplum, quædam ad triplum, quædam ad quadruplum. vsque ad §. actionum. Quinta est respiciens causam substantialem: quia quædam sunt bonæ fidei, quædam stricti iuris: ibi vsque ad §. sunt præterea. Sexta est respiciens persecutoris effectum: quia quædam sunt persecutoria solidi, quædam non, vsque ad finem, vt sequitur Bal. hic. Item prima subdividitur in duas partes. Primo diuidit. Secūdo membra declarat. Secūda ibi, Nāque. nam totus iste titulus procedit per diuisiones actionum. **C A S V S.** Accessit ad Iustinianum, & ita proposui coram eo: Domine, ego satis bene video quid est actio: pro deo dicaris mihi, si placet, aliquam compendiosam viam, vel diuisionem actionis. Et ad hoc responderet Iust. Amice, libenter dico tibi: quia omnium actionum quibus inter aliquos litigatores apud iudices ordinarios vel delegatos, vel etiam apud arbitros compromissarios, de quacunque re corporali vel incorporali agitur, summa diuisio in duo genera diducitur. aut enim omnes actiones sunt in rem, aut in personam. Et quod ista diuisio sit bona, liquet tali ratione. Nam quicunque in iudicio experitur: aut agit cum eo: qui obligatus est ex contractu vel quasi: aut ex maleficio vel quasi: aut aliis quibusdam id est ex variis causarum figuris. & in hoc casu quando agit contra eum qui aliquo prædictorum modorum obligatus est, prodiræ sunt actiones in personam: per quas actor intendit aduersarium suum aliquid ei dare aut facere oportere. Aut agit cum eo qui nullo iure sibi est obligatus: mouet tamen ei controuersiam de aliqua re: & in hoc casu proditæ sunt actiones in rem. Cum ergo quicunque agit, aut agit contra eum qui sibi obligatus est: & tunc contra eum habet locum act. in personam. aut contra eum qui nullo iure est sibi obligatus: & tunc habet locum actio in rem: & pluribus modis agi non potest. liquet igitur manifestè quod supra dicta diuisio bona sit. Sed domine, iam video quia diuisionem vestram satis probabiliter ratione confirmastis. pro deo si placet, ponatis mihi familiare exemplum qualiter agitur cum eo qui nullo iure est obligatus: Ad hoc respondit Imperator. Amice, ponamus quodd

a) Dic quod olim erat differentia solum in modo loquendi. Nico. Fab. & Iaf.

Actio est tã de iure ciuili, quã pratorio.

b) Sequitur ea. Dy. Nic. Bal. Ange. & Iaf. Ius ad quid ponitur in definitione actionis.

c) Et bene Iaf. hic. Officium iudicis an sit actio.

d) Id est exercitio.

e) Et sic officium iudicis non est factus: sed constitit in facto: puta in exercitio.

f) Id est Ang. & Iaf.

g) Sequitur Bar. & Ange. h) Idem Fla. Ange & Ia.

i) Singularis est secundum Bald.

k) Et male Angel.

l) Quod nota pro statutis in quibus verba sunt strictè intelligenda. l. j. §. hæc verba. ff. de nego. gest. & l. quicquid. ff. de verbo. oblig.

m) Id est Ioã. Fa. & Nic. in glos. sup. ver. quãuis §. eo. §.

n) Ista glos. actio, quod verba multoties intelligitur prolo modo. nõ tamè in statuta. Fla. Ang. & Iaf.

o) Imò etia realis actio nõ debetur: vt. C. de pact. leg. si pacto quo pœnam. nam ibi ago ad id quod non est debitum, sed ad id quod ex nudo pacto con-

p) Ista sol. nõ pcedit secū dum do. quã tum ad materialem text. nostri.

q) Ista cõtinuet meram veritatē: vt per. do. hic.

r) Ista reprobat: qui arguit Imperatõ de insufficiencia.

Diuisio

quod aliquis possidet aliquam rem corporalem, quam Titius affirmat esse suam: & ille qui possidet, dicat rem illam suam esse. Nam in casu isto si Titius rem illam suam esse intendat, & a possessore iure dominij eam vindicet, tunc actio in rem locum habet. Et hæc dicuntur vsque ad illum, æquæ si agat. Fran.

rum est quod in omnibus actionibus sufficit proponere causam nisi talis sit causa quæ plures pariat actiones, tunc enim nomen actionis est exprimendum: vt. ff. de tributo. l. quod in herede. §. eligere. & ff. de lega. ij. l. cum filius. §. variis. & j. quod cum eo. §. is quoque circa finem. & in glo. fin. oportet etiam quantitatem & qualitatem rei exprimere, si si res mobilis. & hoc per leg. ff. de rei vindic. l. si in rem. j.

a) Quia re- latioi quis vel quæ ad iunctum alicui generatitæ sine copula: illa restringit. l. ea tamen ad iectio. ff. de lega. 3.

quibus inter aliquos apud iudices arbitròsve de quacunque re queritur, summa diuisio in duo genera diducitur. aut enim in rem sunt, aut in personam. Namque agit vnusquisque aut cum eo qui ei obligatus est vel ex contractu, vel ex maleficio: quo casu proditæ sunt actiones in personam,

per quas intendit aduersarium ei dare aut facere oportere, & aliis quibusdã modis. Aut cū eo agit, qui nullo iure ei obligatus est, mouet tamen ei de aliqua re controuersiam: quo casu proditæ actiones in rem sunt: veluti si rem corporalem possideat quis, quam Titius suam esse affir-

b) Idem Io. Fab. Plat. Ang. & Ia.

eos actiones proponendæ sunt: vt hic, & ff. de arbitris. l. j. Accur. & ff. de libellis offerendus: vt. C. de arbit. l. cum antea. §. exceptis videlicet in glo. conuentum. circa finem. Sed contra secundum Plat. C. de episcopis & cleric. authen. generaliter. Ad quod respon. quia ibi non de libelli oblatione loquitur, sed de remissione causæ bonis quæ consensu partium fieri potest: vt. ff. de feriis. l. j. j. responso.

maleficio: sic enim varias causarum figuras accipi oportere, ex collatione & coniunctione, l. j. de obliga. & act. cum l. iij. liquido constat. Cuiacius.

c) Ista sequitur Bal. & Pau. in d. authen. generaliter.

d) De quacunque re. generaliter accipe verbum rei: vt. ff. si certe petita. l. j. in fine. nam pro corporalibus & incorporalibus competunt actiones: vt infra eod. §. proximi. & §. ij. & ff. si serui. vindic. l. j. & ij. in principio.

h) Per quas, scilicet personales actiones. i) Intendit, scilicet vnusquisque vel actor. k) Dare, cum datio est in obligatione: vt. ff. de verb. obliga. l. vbi autem non apparet. §. fina.

e) Et hoc ideo, quia p eam cognoscitur causa mediata & immediata actionū. Ia.

l) Facere, cum factum sit in obligatione: vt si promissisti scribere librum, quod petitur actione ex stipulatu: vt supra de verborum obliga. in prin. m) Et alius quibusdã modis, id est ex quasi contractu, & ex quasi maleficio (nec enim de his supra dixerat) quod reprobatur: quia ex quo dixit de his quæ sunt ex contractu vel ex delicto: per consequens & de his quæ sunt ex quasi contractu, & ex quasi delicto, dixit: vt supra de oblig. quæ ex quasi contractu. in principio. & supra titulo. j. in principio. Vel dic omnia ista supra esse comprehensa: sed sunt supradicta intelligenda vbi præcise agebatur ad dandum vel faciendum: hic autem quando non præcise, sed sub alteratione, vt hoc aut illud. Sed & hoc reprobatur: quia supra non dixit quod præcise quid fieret. Dic ergo hic de cõditione futuri loquique est personalis: non tamen ex contractu vel quasi, vel ex maleficio vel quasi: sed ex variis figuris causarum oritur: vt. ff. de actionib. & obligat. l. j. in principio. Idem de interdictis omnibus potest dici quod omnia sunt personalia: vt. ff. de interdict. seu extraordina. actio. l. j. §. fin. nō tamen iure ordinario, sed extraordinario sunt introducta: vnde non continentur sub hac diuisione ex contractu vel quasi, ex maleficio vel quasi: ex delicto tamen vel propter delictum quandoque dantur, vt in interdicto vnde vi potest videri: quandoque non, vt in interdicto quod vi aut clam, quando cõtra eum qui non fecit opus, sed factum habet, datur: vt. ff. quod vi aut clam. l. iij. §. clam. & l. cõpetit. §. si. Et vt breuiter dicam, ille tertius articulus qui dicitur ff. eo. l. j. in prin. ex variis figuris &c. est quod hic dicitur, & aliis quibusdã &c. Accursius.

l) Facere, cum factum sit in obligatione: vt si promissisti scribere librum, quod petitur actione ex stipulatu: vt supra de verborum obliga. in prin.

n) Nullo iure. not. hic quod ille qui rem meam tenet, non ideo obligatus, sed ratione possessionis eum possum conuenire: vt. C. de alie. iud. mu. causa fact. l. j. Sed oppono, teneris mihi ad re restituendam: ergo es obligatus Respond. non est verum: quia verbum teneris, duobus modis accipitur. Nā si dicas, teneris ideo, quia ex natura actionis sis mihi obligatus, falsum est. si verò dicas, teneris, quia per officium iudicis debet tibi necessitas imponi vt restituas: verum est: vt. ff. de rei vindicatione. l. qui restituere. & si hoc modo accipitur, teneris, ergo es obligatus, non sequitur. Ad dicitio. Et est ratio, quia officium iudicis nullā præsupponit obligationem. l. qui per collusionem. in fine. ff. de actio. empti. l. Quintus in principio & fin. & glo. ij. ff. de ann leg. nisi largo modo, secundum quod dicit Bart. in l. finali. ff. de iniur. & vide gloss. s. in principio in verbo, debetur. Ange.

f) Imò quia datur occasio directi dominij, vt lis vel quasi.

LIBELLVS IN ACTIONE IN rem, siue in rei vindicatione.

[Nanque agit.] In actione in rem, siue rei vindicatione, si libellum quis formare velit, non poterit nisi contra possessorem: quia possessio parit in rem actionem aduersarij. vt. C. de alie. iur. mutan. cau. fact. l. vnica. vel contra illum qui dolo desit possidere: vt. ff. de noxa. actio. l. electio. ff. de regulis iuris. l. qui dolo. extra de iud. c. dilecti. propter quod sic interrogat reum, cum vult experiri contra eum vtrum possideat, vel dolo desit possidere, ne frustra experiar: vt. ff. de rei vindicatione. l. qui petitorio. & cogitur respondere: & in iure faciendã est interrogatio & responsio: vt. ff. de inter. actio. l. qui seruum. §. in iure. & l. j. in princip. & si neget se reus possidere cum possideat, amittit possessionem, & transferetur in actorē propter mendacium suum: vt. ff. de rei vindicatio. l. fina. in principio. & si nō possideat, liber erit: nisi dolo desierit possidere: quem dolum oportebit actorem probare: vt. ff. de probatio. l. quotiens. §. qui dolo. Si verò dicat vere se possidere, cum possideat: tunc formabitur libellus in hunc modum, Propono siue dico ego a contra b. quod ipse detinet rem meam: vnde propono rei vindicatio. cõtra eum, & peto rem ipsam mihi ad iudicari: & ipsum b ad restitutionem mihi condemnari. Nec miretur aliquis quod ego dixi qui detinet: & nō dixi qui possidet, nam ideo dixi, quia multi detinent rem, qui nō possident: & tenentur rei vindicatione. Hoc enim solum considerat libellans in rei vindicatione, quod habeat reus facultatem rei restituendã: vt. ff. de rei vindicatione. l. officium. & licet actionis nomen editum nō sit in libello, sufficit tamen adsignare causam: arg. C. de edicto diui Hadriani tollen. l. fin. & ff. si cert. petatur. l. certum. maxime hodie per not. decret. domini Alexandri papæ extra de libel. oblig. cap. fin. quidam tamen contrarium dicunt per. l. ff. de eden. in l. j. & C. de eden. l. edita. Et erit causa petendi in hoc libello talis: Vnde cum mea sit, peto illam rem mihi restitui. Hoc ve-

o Rem corporalem. bene dicit corporalem, quia incorporalia non vindicantur: vt. ff. de rei vindic. l. vindicatio.

p) Possideat. nota in actione in rem ex parte actoris alterum duorum debere interuenire: scilicet dominium: vt. ff. de rei vindic. l. in rem actio. & hic vel quasi dominium, vt in emphyteuta, superfluario, & in bonæ fidei emptore, & similibus: vt infra eodem §. alia. & ff. si ager vec. vel emphyteut. l. j. §. finali. & l. ij. & l. iij. & ff. de superficial. j. in fine. j. respon. & §. quod ait. Item ex parte rei similiter duorum alterum, scilicet possessionem, vel quasi: vt quia dolo desierat possidere: vt hic, & ff. de interrogatio. actio. l. qui seruum. §. in iure. & l. si seruus. & noxa. actio. l. electio. §. j.

q) Isti. Isti glossa vix potest saluari, nisi loquatur de rei vindicatione specialiter: quia illa nunquam competit, nisi in possidentem vel quasi.

Aut hoc aut, respicit aliud aut, quod est infra eodem, aut cum eo &c.

Vel ex contractu vel ex maleficio. Hoc etiam trahi debet ad varias causarum figuras ex quibus scilicet agitur quasi ex contractu, vel quasi ex contractu, vel quasi ex maleficio. Hoc etiam trahi debet ad varias causarum figuras ex quibus scilicet agitur quasi ex contractu, vel quasi ex maleficio. Hoc etiam trahi debet ad varias causarum figuras ex quibus scilicet agitur quasi ex contractu, vel quasi ex maleficio.

Imò apparet per Bart. Nico. Ang. & Iaf. Hanc primam expositionem licet glof. reprobent, tamen cõsequitur cõmuniter docto. hic & inducunt ad hoc. l. i. ff. co. vide hic per doct. Iaf. qui longe tractat an appellacione cõtractus veniat quasi cõtractus.

Vel ratio ne nudæ detentionis. Ang. & Iaf. Idem Ioan. Fab. Plat. & Iaf. Idem Io. Fab. & alii in appa- ratu. Nico. & Iaf. in glof. sequen.

Imò alteri quatuor, scilicet dominium directi, vindicatio, vel quasi vel ius in re. Dyn. Nico. Ang. & Iaf. o) Dupliet Nico. Fab. & Angel. Dic hoc non videtur bene dictum quia imò habet tantummodo Publicianã: vt. l. j. §. sed ista. alias si haberet vindicatio. l. i. §. si dicat glo. preferretur domino directo. l. j. §. i. ff. si ager vec. vel emphyt. & tamen hoc est falsum, quia regulariter excluditur à vero domino. l. p. & quid ibi nota. ff. de publici.

Imò quia datur occasio directi dominij, vt lis vel quasi.

Imò quia datur occasio directi dominij, vt lis vel quasi.

Imò quia datur occasio directi dominij, vt lis vel quasi.

a] Onus tamen probandi potest assumere si vult. Nico. Fa. & An.

Dicitur hoc non est necesse probare, vel dicere: sed ex voluntate dicitur hoc. vt. C. de edend. l. qui accusare. & de rei vindicatione. l. si. & .j. de interd. §. commodum. Accur.

[Aequè.] Supra. §. proximo ponitur de actionibus in rem pro rebus corporalibus, nunc pro rebus incorporalibus. Et sunt duae actiones, confessoria & negatoria. Et diuiditur iste. §. in duas partes. Primum ponit de actione confessoria, quae intentatur pro seruitute constituta conseruanda vel custodienda. Secundum ponit de actione negatoria, quae competit domino negando aduersario suo ius esse seruitutis. & sic competit pro libertate conseruanda. Secunda ibi, Contra quoque. Itē otas iste. §. sex facit. Primum ponit exemplum de confessoria quae datur pro seruitute personali. Secundum dat exempla

de confessoria pro seruitute reali rusticana. Tertium ponit quatuor exempla de confessoria pro seruitute reali urbana. Quartum ponit plura exempla de negatoria. Quintum ponit differentiam inter actiones reales, quae competunt pro rebus corporalibus: & inter eas quae competunt pro rebus incorporalibus. Sextum infert quandam exceptionem. Secunda ibi, Vel per fundum. Tertia ibi, Eiusdem. Quarta ibi, Contra quoque. Quinta ibi, Quod genus. Sexta ibi, Sane. c. a. s. v. s. Accessi ad Iustinianum, & ita quae sunt ab eo, & dixi: Domine, iam video de actione in rem, & vnde actio in rem habet locum pro dominio rerum corporalium, sed nūquid sunt plures actiones in rem? Et respon. Iustinianus q. sic. Sicut enim dixi tibi quod actio in rem locum sibi vindicat quando aliquis rem corporalem aliquā iure dominij in iudicio intentat suam esse: eodem modo dico tibi quod si aliquis ius vtendi fruendi sibi esse in fundo vel aedibus vicini sui dicat, vel si dicat ius sibi esse ducendi aquam in fundum suum per fundum vicini sui: in omnibus his casibus actio confessoria locum habebit. & non solum in seruitutibus rusticorum praediorum vindicandis locum habet in rem actio confessoria, sed & in seruitute vrbanoꝝ praediorum. Eiusdem enim generis est actio quae de iure vrbanoꝝ praediorum competit: veluti si aliquis agat se habere ius in vicinis suis altius aedes suas tollat: vel si aliquis dicat se habere ius prospiciendi in fundum vicini sui, vel proiciendi aliquid de fundo suo in fundum vicini sui. Aut si agat ius sibi esse immittendi tignum, de aedibus suis in aedes vicini sui. & sic in his omnibus superioribus casibus actio confessoria locum habet in re. Sed quid domine, iam satis mihi liquet de confessoria in rem, quae habet locum in vindicat. rerum incorporalium: nunquid plures sunt actiones in rem, quae locum habere possunt in rebus incorporalibus: Ad hoc respondet dominus Iustinianus quod sic. Nam sicut ego dixi quod in seruitutibus rusticorum vel vrbanoꝝ praediorum vindicandi locum habet confessoria in rem: eodem modo dico tibi in casu conuerso, quod si aliquis negat te habere seruitutem rusticorum vel vrbanoꝝ praediorum, competit ei actio in rem negatoria. Nam de usufructu & de seruitutibus rusticorum praediorum, item de seruitutibus vrbanoꝝ praediorum, prodita sunt in rem actiones negatoria: veluti si quis agat ius vtendi fruendi in fundo suo vel in aedibus suis aduersarium suum non habere: vel si aliquis agat ius non esse aduersario suo eundi vel agendi per fundum ipsius aduersarii: vel si quidam dicat aduersarium suum non habere ius in aedibus sui ipsius actoris, vt ipse actor non teneatur altius tollere aedes suas: vel si quis dicat aduersarium suum non habere ius prospiciendi per fundum suum, vel proiciendi aliquid in fundum suum: vel si quis agat ius non esse aduersario suo mittendi tignum ex aedibus aduersarii in aedes suas. Nam in omnibus casibus his, sicut in superioribus, habent locum actiones in rem, sed tamen negatoria. Sed hoc genus negatoriae scilicet actionis, in rebus corporalibus locum non habet. Nam licet in his casibus supradictis agat possessor negatoria, & hoc in rebus incorporalibus: in rebus tamen incorporalibus ille agit, qui non incumbit in possessionem: quia non est aliqua actio corporalis à iure prodita, beneficio cuius actionis possit negare illam rem corporalem actoris esse. Sed licet tibi dixerim regulariter quod possidenti & detinenti in rebus corporalibus non competit actio: in vno tamen casu ille qui possidet, nihilo minus actoris partes sustinet: sicut in lationibus Digestorum lib.

met, possessor autem dominum eius se esse dicat. nam si Titius suā esse intendat, in rem actio est.

Etiam pro incorporalibus rebus in rem prodita sunt actiones, confessoria scilicet & negatoria. prior quidem ei qui sibi personalem suam realem seruitutem vrbani vel rustici praedij debitam contendit, conceditur: altera pro libertate vindicanda contra vicinum agimus: cui ius seruitutis in re nostra esse negamus. Incorporalium autem rerum huiusmodi

apertius apparebit. Et haec dicuntur vsque ad illum. §. sed istae. hoc dicit. Aretinus.

Libellus pro seruitute personali.

Est quaedam actio realis, quae datur pro seruitute vindicanda, siue sit realis, siue personalis: vt hic. §. aequè. & ff. si seruit. vindic. l. ij. &

actiones ab his quae pro corporalibus rebus competunt, in hoc differunt, quod illae possidenti conceduntur, haec vero non.

Aequè si agat quis ius sibi esse fundo forte vel aedibus vtendi fruendi, vel per fundum vicini eundi agendi, vel ex fundo vicini aquam ducendi: in rem actio est. Eiusdem generis est actio de iure praediorum vrbanoꝝ: veluti si quis agat sibi ius esse altius aedes suas tollendi, h. prospiciendi,

ipsum c, vt patiat me vti frui, condemnari. In qua etiam actione sufficit causam proponere vt supra dictum est: & proponetur ita, Vnde cum habeam ius vtendi fruendi, peto mihi illum condemnari. Eodem modo formabis libellum in eo qui habet tantum vsum dimittendo hoc verbum frui. & potest addi sic, Et quia tanto tempore me prohibuit & impediuit vti frui: peto dictum c in fructibus quos percepissem, vel percipere potuissem, mihi condemnari. & hoc per l. ij. & .iij. respon. & l. fina. ff. si usufructus petat.

Libellus pro seruitute reali.

Circa seruitutem realem forma sic libellum. sed primò sciendum est q. seruitus realis non potest dari, nisi vterque habeat praedij: vnus vnum quod seruiat, alter aliud cui seruiatur: vt. §. de seruit. §. ideo autē. & ff. communia praedio. tam rustico, quam vrbano. l. j. in fin. Seruitutes rustico, praedio, sunt iter, via, actus, & aqua ductus: vt ff. de serui. rustico. praedio. l. j. in princ. Forma ergo sic libellum in serui. rustico, praedio. Dico ego a, contra b, q. habeo seruitutem etiam per fundum suum ad fundum meum: vnde propono confessoria contra ipsum b, & peto ipsam seruitutem mihi adiudicari: & ipsum vt patiat me vti hac seruitute, mihi condemnari. Eodem modo forma vis in aliis ser. rusticorum praediorum: & loco actio. si vis potes ponere causam, & assignare scilicet hanc, Vnde quia ius habeo eundi. & formabis vt in libello superiori continetur.

b. Aequè. scilicet datur actio in rem.

c. Agat. scilicet actione confessoria. Quod si vocetur, legitur. ff. si seruit. vindic. l. ij. in prin.

d. Vtendi. haec seruitus est personalis, sed sequentes reales: vt. ff. de serui. l. j.

e. In rem actio est. scilicet confessoria.

f. Eiusdem generis. scilicet vt sit in rem.

g. Sibi ius esse. No. q. confessoria proponitur verbis affirmatiuis, & negatoria negatiuis: & ex hoc comprehenditur medium concludendi in huiusmodi actionibus: de quo dic vt per Ang. hic.

h. Tollendi. vt si eras in quasi possessione seruitutis domus meae, ne mihi liceret altius tollere: me volente edificare, debeo agere negatoria. & hic ita interserit exemplum negatoriae: vt. ff. si ser. vin. l. & si forte. §. j. In hac enim seruitute negatoria verbis affirmatiuis, & confessoria negatiuis proponitur: vt. ff. si ser. vin. l. loci. Alia verò exempla quae ponuntur, bene ponuntur in confessoria vsque illuc, Contra & c. Vel pone hoc exemplum in confessoria: vt si talem mihi debeas seruitutem, vt altius teneas edificat: vt. ff. de serui. vrb. praed. l. si arborem. §. interdum. & l. eum debere.

i. Displacet Dy. Ni. Ioā. Fab. & Ang. & dicit Ia. quod est de iusto.

b] Ista gl. nō est Accur. sed additio.

c] Displacet Dy. Ni. Ioā. Fab. & Ang. & dicit Ia. quod est de iusto.

Libellus pro seruitutibus vrb. praediorum. [Contra quoque.] Seruitutes vrb. praediorum sunt vt seruitus prospiciendi, vel immittendi tignum in vicini aedes, & alia similes: vt §. hoc. §. Aequè. ver. eiusdem. & ff. de ser. vrb. praedio. l. j. & forma libel. in qualibet istarum actio. hoc modo: Dico ego c, contra a, quod ego habeo ius immittendi tignum de domo mea in aedes suas: vnde propono confessoriam contra ipsum, & peto dictum ius suum seruituti immittendi tignum mihi adiudicari: & ipsum a, vt me patiat vti tali seruit. mihi condemnari. & in libel. potes edere causam pro act. & erit causa talis, Quia seruitutem habeo immittendi tignum de aedibus suis in aedes meas, inde peto & c. nihil aliud in libello mutatur. Et eodem modo forma lib. in aliis serui. vrb. praed. excepta seruituti altius non tollendi: in qua lib. habet formari verbis ne-

bis negatiuis, scilicet hoc modo: Dico ego a, contra b, quod ipse non habet ius altius tollendi: ædes suas: quia ego habeo seruitutem in ædes suas altius non tollendi: unde proponendo confessoriam contra ipsum b, peto seruitutem altius non tollendi mihi adiudicari: & ipsum ne altius tollat, mihi peto condemnari. Et in ista sicut in aliis potest loco actionis causa proponi, hoc modo: Unde cum habeam ser. in ædes suas altius non tollendi, peto, &c.

Libellus in actione negatoria. Est & alia realis actio: quæ competit pro seruitute neganda tam in rustico prædio, quam in urbano: & appellatur negatoria: vt. ff. si serui. vind. l. ij. in princ. & hic in verb. contra: Super quo formadus est libellus & in rusti. prædio, & in urba. Sed primo in seruit. rustica, prædio. formatur libellus hoc modo: Dico ego a, contra b, quod cum ipse sit in quasi possessione serui. eundi per fundum meum ad fundum suum, & ipse non habeat seruitutem in fundo meo: proponendo negatoriam contra ipsum b, peto absoluti a tali seruitute. In isto libello potest poni causa loco actionis. unde cum seruitutem non habeat eundi, peto, &c. Similiter in aliis serui. prædio. urba. formatur negando, scilicet vt actio sit negatoria: & causa similiter. Unde cum non habeat ius istius seruitutis, peto &c. Potest etiam in actione negatoria quæ datur pro seruitutibus urbano. prædio. denegandis, sic formari libel. Dico ego a, contra b, quod cum ipse sit in possessione immittendi tignum de ædibus suis in ædes meas, & ipse non habeat ius immittendi tignum in ædes meas, peto &c. Et sic formatur libellus in aliis seruitutibus urba. prædio. denegandis, formando per verba negatiua. Similiter formatur sic, quando negatur seruitus altius non tollendi: in qua non formabitur libellus verbis affirmatiuis, sed negatiuis hoc modo: Dico ego a, contra b, quod cum ipse sit in quasi possessione seruitutis ædium mearum, quod ipse habeat seruitutem in ædes meas, ne mihi liceat illas altius tollere: ideo peto proponendo negatoriam actionem contra ipsum b, ab huiusmodi seruitute absoluti, & ipsum, ne me altius tollentem impediatur, mihi condemnari. & causa in hoc libello proponitur talis: Unde cum ipse non habeat seruitutem in ædibus meis ne liceat mihi altius tollere, peto &c.

Contra. id est in contrarium. Nam de confessoria per quam seruitutes debentur: nunc de negatoria per quam seruitutes denegantur: vt. ff. si ser. vind. l. ij. in princ.

Proinde sunt actiones: scilicet negatoriae. Alius tollendi. Exemplum confessoria. In his enim exemplis omnibus repetitur nō. Vel dic nō repeti, nō ad hoc exemplum, sed ad alia sic. Sed queritur hic, quare nomina talia dantur talibus actionibus? Respondet Pla. quia negatoria negatiuis verbis proponitur, confessoria vero affirmatiuis. Hæc opinio reprobatur in seruitute altius tollendi: ibi enim confessoria negatiuis, negatoria affirmatiuis verbis proponitur. Dic ergo potius inspiciendam esse naturam, quam verba, vt confessoria ideo dicatur, quia ad hoc vt confiteatur se debere, datur: negatoria autem quia negatur. Item quare istæ dicuntur in rem? Respondet quia ad similitudinem rei vindicationis dantur. Sicut enim illa ratione dominij vel quasi datur, sic & istæ: vt ecce ratione dominij datur confessoria, scilicet domino fundi cui seruitus debetur: vt. ff. si serui. vind. l. ij. §. hoc autem. & ratione quasi dominij, vt fructuario creditori, & superficieario. Item Publiciana datur ei cui seruitus est constituta à non domino fundi: vt. ff. de remiss. l. j. §. idem Iulianus. & de superficie. l. j. §. fina. & si usufruct. pet. l. j. & de Publici. in rem actio. si ego. ij. & iij. respon. Item sicut ratione possessionis vel quasi datur rei vindicatio: sic hæc confessoria ratione veræ possessionis aduersus eum qui possidet agrum, qui seruitutem debet: vt. ff. si usufruct. pet. l. i. vt. ff. si usufruct. pet. l. i. §. vtrum. vel quasi possidet: vt. ff. si usufructus pet. l. i. fina. Hoc idem in negatoria: nam ipsa ratione dominij datur domino fundi qui negat seruitutem debere, vtilis autem quasi domino: quia ius habet in fundo quem negat seruitutem debere: vt. ff. si serui. vindic. l. ij. Et contra ratione possessionis intenditur contra eum qui possidet rem ratione usufructus: vt. ff. de acquir. possessio. l. naturaliter. vel quasi possidet, vt si re vtatur propter illam seruitutem quam sibi dicit debitam: Instituit.

in quibus non est vera possessio etiam naturalis: argum. ff. de seruit. urbano. prædio. l. si ædes. §. libertas. & §. sequen. & ratione horum & similibus dicuntur in rem. Item nota quod dicit Pla. quod negatoria ita demum datur, si fuerit seruitus constituta, & postea amissa: sed falsum est. competit enim & si nulla fuit: vt. ff. si serui. vind. l. loci. §. cōpetit. & l. fistulas.

in controuersis rerum corporalium proditum non est. Nam in his is agit, qui non possidet: ei vero qui possidet, non est actio pro dita per quam neget rem actoris esse. Sanè vno casu qui possidet, nihilo minus actoris partes obtinet: sicut in latoribus Digestorum libris opportunius apparebit.

Iam secunda actionum sectio pertractanda capitur: & primo de in rem prætoris. Qui iusto titulo ab eo quæ dominium cre-

at. scilicet causis rerum corporalium. Possidet. scilicet in solidum. Si enim duo adserant se possidere, & vterque vincit, poterit alter vindicare: vt. ff. vi. poss. l. si duo. in fin. j. respon.

Neget rem actoris esse. Hæc verba restringunt præcedentia, scilicet ei vero &c. Nam hoc perpetuo verum est, quod aliis nō datur actio possidenti, per quem neget rem actoris esse. Sed potest poni casus vt possessor habeat actionem per quæ dicat se dominum esse: vt. ff. de rei vind. l. officium. & ff. usufr. quemadmodum ca. l. si usufructus nomine. Cōstat enim commodatarium non possidere, & commodantem possidere: vt. ff. commo. l. rei. Idem in conductore & locatore: vt. ff. de vscap. l. non solum. §. j. Alij dicit legem illam, officium, loqui quando alius non possidens agit: vt sic ratione detentionis talis agatur. Sunt & alij, vt Bul. & Ioannes, qui dicunt quod eo ipso quod agit possessor rei vindicatione, renuntiat causæ possessionis, cum hoc sit impossibile, te possidere, & vindicare posse. prima verior est. Accursius.

Rem actoris esse. Actoris, id est, petitoris qui se dominum esse cōtendit Possessor in petitorem negatoriam nō habet. In ipsum possessorem petitor confessoriam habet. Cuiacius.

Vno casu. vt in duplicibus iudiciis: vt. ff. de iudi. l. in tribus. & §. i. eod. §. quædam. & ff. vi. posside. l. si duo. §. j. & §. de interd. §. tertia. & ff. familiæ. excus. l. j. Vel dic q. dicit de qualibet exceptione proponenda. Nec enim hic dicit quod sit actor: sed caute dicit q. partes siue onera actoris sustinet, secundum Ioannem: vt. ff. de exceptio. l. j. ADDITIO. Dic, nec etiã placet hoc Pe. & Dyno, quia secundum hoc essent plus quam mille casus. Unde Per. ponit exemplum quando reus suscipit in se onus probandi, scilicet q. res petita petroneat ad eum, & nō ad actorem: vt. l. circa. ff. de proba. & hoc exemplum placet hic Io. Fab. nã litera nō dicit actor: sed vicem actoris sustinet: & sic non est proprie exceptio, sed quædam illatio. Ang.

Apparebit. vt. ff. de iudi. l. in tribus. secundum primum. vel. ff. de exceptio. l. j. secundum secundum.

[Sed ista.] Diuiditur in duas partes. Primò ponit & declarat actiones præcedentium, §. fore ciuiles: Secundo ponit de actionibus prætoris: ibi, alia autem. Item ista secunda subdiuiditur. Nam primò ponit de actionibus in rem prætoris. Secundo ponit de personilibus. Secunda inferius in §. in personam. Item prima subdiuiditur. Nam primò ponit quando res petitur quasi vscapta, quæ non est. Secundo quando vscapta est: & petitur ac sic vscapta non esset. Secunda ibi in §. rursus. Item prima subdiuiditur. Nam primò ponit de actionibus prætoris in rem. Secundo de eis duo ponit exemplum. Secunda ibi, Ecce plerique. Primum exemplum profertur ibi. Nam que. si cui. Secundum in §. Rursus. iam allegato. Aretinus.

C A S V S. Domine, iam posuisti mihi vnam compendiosam diuisionem actionum, & membra diuisionis per dilucida exempla declarasti. Pro deo nunquid sunt plures diuisiones actionum? Et respondet Iustinianus quod sic. Nam actiones quædam sunt ciuiles, quædam prætorie. Istæ enim actiones de quibus superius mentionem habuimus, & si quæ eis alia similes sunt: ex legitimis & ciuilibus causis descendunt, id est ciuiles sunt: alia autem actiones sunt quas prætor introduxit ex sua iurisdictione. Sed domine, nunquid prætorie diuidi possunt? Et respondet quod sic. Prætoriarum enim quædam in rem, quædam in personas sunt. Prætor enim quædam actiones ex sua iurisdictione comparatas habet

Idem Ni. verò p personalibus rationem, vt diximus. §. eo. §. j.

Sequitur Ange. & Iaf.

Ista displicet Ange. & Iaf.

Hoc verum quando agit occasione illius possessionis quæ erat penes ipsi: & p semetipsum possidebat. & sciebat se possidere. Ange. & Iaf.

Hoc exemplum sequitur Dy. hic: sed Ioan. & Pet. contra. quia exceptio debet esse de re ipsa nam in rebus inco-

poralibus possidendi non datur actio nisi in vno casu, sed secundum g. l. etiam plures quam milia. Prætor in istis duplicibus iudiciis qui agit, non negat re actoris esse, nec agit rei vindicari prout littera requirit Ang.

Idem Ni.

Idem Ni.

Idem Ni.

Idem Ni.

Idem Ni.

a) Ridelius est secundum Dy. Io. Fab. & Iaf.

b) Imò. Dy. & Iaf.

c) Habendo respectu ad medium concludendi. Ang & Iaf.

d) Ita duo exempla displicent Dy. Bart. Ioan. Fab. Plac. Angel & Iaf.

e) Istud exemplum placet Nico. Fab. Pla. Ange. & Iaf. & idem die in emphiteuta & vasallo.

Idem Ni.

Idem Ni.

Idem Ni.

Idem Ni.

ram in rem, quam in personam: quas etiam ipsas pratorias necessarium est, id est vtile, exemplis ostendere. Et hoc vsque ad illum versiculum, ecce plerunque &c. in quo pone sic casum: Domine vos dixistis mihi supra quod pratoriarum actionum quedam sunt in rem, quedam in personam: & promissistis quod eadem per exempla mihi ostenderetis. Ad hoc respondet Iustinianus, Amice, libenter. Ecce plerunque prator permittit in rem agere: ita vt actor dicat se aliquam rem quasi vsucepisse, quam in veritate non vsuceperit: & tamē vtili in rem actione pratoria ita vindicat suam esse, quasi vsucepisset. Et non solum in casu isto locum habet actio pratoria in rem, sed in casu conuerso. Quadoque enim ita permittit prator in rem agere, vt aliquis dicat aduersarium suum rem quasi non vsucepisse, quam in veritate vsuceperit: & ita eam rem ab eo pratoris auxilio auocat, quasi eam nūquam vsucepisset. Sed pone domine, pro deo dicatis mihi exemplum familiare, in quo actor dicit se quasi vsucepisse rem, quam in rei veritate non vsuceperit. Ad hoc respondet, Amice, dabo tibi bonum exemplum: Nam pone quoddam aliqua res alicui ex causa iusta, puta Petro à nō domino tradita sit, veluti ex causa emptionis, vel donationis, aut ex causa dotis, aut ex causa legatorum, vel ex alia simili causa apta ad dominij translationem: & necdum Petrus bonæ fidei possessor illius dominium beneficio illius vsucapionis adeptus sit. si possessionem illius rei aliquo casu amittat, nullam habet de iure ciuili directam actionem in rem ad illam rem persequendam. Ita enim proditæ sunt actiones in rem de iure ciuili, vt quis ratione dominij rem suam vindicaret. Cum igitur de iure gentium, puta per traditionem non sit illius rei dominus effectus, neq; de iure ciuili, puta per vsucapionem, liquet manifeste quoddam omne beneficium iuris ciuili in hoc casu Petro sit præclusum. Sed quia prætori qui naturali æquitate mouetur, diuū videbatur in hoc casu Petro possessori bonæ fidei deficere penitus actionem: quandam actionem de æquitate introduxit: beneficium cuius actionis Petrus, qui possessionem amisit, dicit se eam rem quasi vsucepisse: & ita pratoria in rem vindicat suam esse: sicut si in rei veritate eam vsucepisset, & directa in rem ciuili eam vindicaret. & ista actio de æquitate prætoris in hoc casu introducta, Publiciana appellatur: quæ ideo sic appellatur, quia primum à Publicio prætore in edicto proposita est. Et hæc dicuntur vsque ad illum. §. Rurfus ex diuerso. Franciscus.

a] Inuentione sed extensio ne dicitur pratoria Pa. Ang & Ia.

b] Imò inspecta origine. Bal. & Ia. c] Sequuntur eam Pa. & Ange.

d] Sequuntur glo. Angel. & Ia.

[sed istæ.] Latenter accedit ad secundam diuisionem, scilicet alie sunt ciuiles, & alie prætorie: & de omnibus exempla ponit. Sed queritur de duabus, scilicet de actione in rem, quæ datur contra eum qui dolo desit possidere. Videtur enim prætoria: vt ff. de noxa. act. l. actio. §. j. Sed & ciuili videtur, inspecta persona actoris, qui de iure ciuili admittitur ad agendum: vt ff. de rei vindicatione. l. in rem actio. Sed dic eam ciuilem, inspecta potius persona actoris, quæ dignior est: vt ff. de doli mali exceptio. l. purè. §. finali. Et hæc consideratio semper habetur. Nam hereditatis petitio dicitur prætoria, quando bonorum possessori datur, vel fideicommissario: licet contra possidentem pro herede, vel pro possessore detur. & econtra si detur heredi de iure ciuili, dicitur ciuili: vt ff. de petitio. heredi. l. j. Semper enim iudicamus an actio sit ciuili vel prætoria, inspecta persona actoris. b Secundo queritur de actione commodati. Sed dic eam ciuilem: c vt ff. commodati. l. in commodato. §. sicut. Et quod dicitur eodem titulo. ff. commodati. l. j. in principio, in glossa, air prætor, quæ est glossa. j. vel approbando, vel confirmando dicit, non inueniendo: sicut & de petitione hereditatis dicitur. ff. si pars hereditatis petatur. l. j. in principio. Sed tamen ipsa ciuili est: cum sit ex senatusconsulto, & centumuiralis dicitur: vt ff. de petitione hereditatis. leg. item veniunt. §. cum antequam. & C. de hereditatis petitio. l. fina. in principio. Omnes enim actiones quæ oriuntur ex his quinque partibus iuris, scilicet legibus, senatusconsultis, plebiscitis, principum placitis, & responsis prudentum, ciuiles sunt. d Quæ verò à magistratibus vel prætorum edicto descendunt, prætorie sunt: vt supra de iure natu. §. constat. vsque ad §. ex non scripto. & ff. de iustitia & iure. l.

ius autem. & infra de perp. & temp. act. in princip. Alie autem præter duas supradictas certæ sunt vtrum sint prætorie vel ciuiles. Accursius.

a Quorum mentionem. scilicet expressam, vt de quibusdam dictum est.

dere: vt ecce b plerunque i ita permittit prætor in rem agere, vt vel actor dicat b se quasi vsucepisse quod non vsuceperit: vel ex diuerso i possessorem aduersarium suum non vsucepisse, quod vsuceperit.

b Et si quæ sunt similes. vt quæ sunt ex contractu vel quasi: vel ex delicto, vel quasi: & quæ descendunt ex variis figuris causarum: vt. §. eo. §. j. & ij.

c Ex legitimis. id est ex lege duodecim tabularum: & pro id est ciuilibus. Vel dic ciuilibus, id est ex auctoritate iuris prudentium, & eorum responsis. nam totum est ius ciuile: vt ff. de iustitia & iure. l. ius autem ciuile. & de origine iuris. l. ij. §. nouissime.

Actio Publiciana dicitur prætoris: & datur ex æquitate prætoris illi qui rem nactus est à non domino ex aliquo iusto titulo, qui esset aptus ad dominij translationem: & datur quasi ipse rem vsuceperit. Accursius.

Namque si cui ex iusta causa res aliqua tradita fuerit (ve-

d Alie autem. e Aduer- c] Ista gl. nō te quod hic doctores ita est accur. distinguunt hunc. §. incipiendo ibi, Sed istæ

quidem, tamen communiter allegatur in materia Publicianæ. §. alie. hic & non superius incipiendo.

e Tam in rem. id est tam in rem tantum, quam in personam tantum. Nec enim aliqua prætoria f inuenitur, quæ sit mixta, scilicet in rem & in personam: licet ciuili talis inueniatur: vt ff. eod. §. quedam. Et primò hic de realibus dicit vsque ad §. in personam. & postea de personalibus dicit. Accursius.

f] Sequitur glo. Fab. Am. & Ia.

§ Ipsas. scilicet prætorias: quasi diceret, non solum ciuiles quas expoluimus.

g Necessarium. id est vtile: quod enim medicamenta morbis, hoc exhibent iura negotiis: vt in authen. hæc constitutio inno. in princ. colla. viij. Nec enim necessitas in principe poni potest: vt ff. de legi. & senatusconsult. l. princeps. Item quia per exempla apertius intelligitur: vt hic, & C. de transactio. l. vt responsum. & ff. de collatio. bono. l. prætor. §. Iulianus.

h Ecce. Hoc est primum exemplum quod exponitur statim ibi, Nanque &c.

i Plerunque. Quia hoc semper dicere non poterit: scilicet contra dominum, nisi in casibus, vt statim dicemus.

k Dicit. agendo Publiciana.

l Vel ex diuerso. hoc exponitur. §. Rurfus.

Libellus in actione Publiciana.

[Nanque si cui.] Hic tractatur de actionibus prætoris realibus: & primo de Publiciana, in qua qualiter formetur libellus, est videndum. Vnde sciendum est quoddam actio Publiciana competit quando res aliena traditur ex iusta causa. vnde si cadat à possessione aliquo casu, poterit hac actione agi contra possessorem, nisi sit dominus qui possidet: vt ff. de Publiciana. l. j. §. penultimo, & fina. & supra eodem. §. proxi. versiculo, Ecce plerunque. Formabis ergo sic in hac actione libellum: Dico ego a, contra b, quod ipse detinet rem mihi traditam ex causa emptionis, quam quasi vsuceperit. vnde proponendo Publicianam contra ipsum b, peto ipsam rem iure quasi dominij mihi adiudicari, & eundem b, ad eius restitutionem condemnari. In hoc libello licet nomen actionis non proponatur, sufficit vt causa edatur, quæ talis est: Vnde cum ipsam rem quasi vsuceperim, peto &c. vt in prædicto. §. Etce plerunque. Vel potest adsignari pro causa hoc. Vnde cum ipsa fuerit mihi tradita ex causa emptionis, peto &c. & est eadē prima cum ista, quia traditio ex iusta causa parit vsucapionem: vt ff. de Publicia. leg. j. ij. & iij.

m Ex iusta causa. i. ex aliquo contractu, qui descendit ex iusta causa, id est ex affectione vtriusque partis: vt ff. eod. l. in omnibus rebus. ad finem tituli, quam affectionem iustum est seruari: vt §. de rerum diuisione. §. per traditionem. Et hoc dummodo talis titulus fuerit aptus dominium transferre, licet non transferat: quia traditio non plus transfert, quam sit apud eum qui tradit: vt ff. de acquirent. rerum domi. l. traditio. Et nominantur huiusmodi contractus. ff. de Publici. l. in fin. & l. ij. ij. v. vj. & vij. si verò contractus non est habilis transferre dominium, non competit Publiciana: vt ff. de Publici. l. quæcunque. §. j. & fi.

g] Idem Pa. Ange. & Ia.

n Tradita. à non domino.

a Dominus effectus. per vſucapionem. Nam per traditionem dominus factus non fuit. Si autem altero iſtorum modorum factus dominus fuerit, Publiciana ei non datur: ſed directæ rei vindicatio: vt. ff. de Publicia. in rem act. l. j. in prin. & .j.

b Caſu. imò & ſi quocunque modo. Nam & ſi per furtum vel rapinam, vel aliam vim amiferit: non tamen habet in rem actionem directam, ſed hanc: licet habeat & alias actiones, vt furti, vel vi bonorum raptorum, & ſimiles: vt ſ. de obliga. quæ ex delicto. §. ſed & bonæ fidei. & .v. vi bonorum raptorum. §. ſina.

c Nullam. de aliis autē realibus conſtat: ſed de hac rei vindicatione dubitatur.

d Directam. Sed nunquid Publiciana competit ratione vtilis dominij? Quidā dicunt quòd ſic: dicentes quòd vtile dominij habet, cui Publiciana competit. & dicunt hanc eſſe cauſam Publicianæ: ſicut directum dominium eſt cauſa directæ actionis: in rem: vt. ff. de rei vindicatio. l. in rem actio. in prin. Alij dicunt quòd nec vtile dominium habeat: cum ille qui vtile dominium habet, etiā cōtra dominū agat: vt. ff. ſi ager veditig vel emphyteu. pe. l. j. j. & .iij. quod non eſt in Publiciana: vt. ff. de Publicia. l. pen. & ſina.

e Vindicet. hoc videtur falſum. nam aut habeo dominium, & tunc non vindico quod habeo. ſi non habeo, nec tunc vindico: vt. ff. de rei vind. l. in rem actio. j. respon. Item dominium eſt ius & res incorporalis: quomodo ergo vindicatur: Sed dic dominium, id eſt ratiōne dominij.

f Eo caſu. ſiſto ſupradictō.

g Deficere actionem. quod erat ſecundum ius ciuile. Actio. (Publiciana) ſi ſtatim ſubiicit: aliàs niſi prætor actionis nomen diceret, in factum daretur, ſicut ex ciuili obligatione noua datur cōdictio ex lege, ſi non caueatur de nomine actionis: vt digeſtus nau. caupo. ſtab. l. & ita. §. ait prætor. in glo. ij. & .ff. de cōdict. ex lege. l. j. ADDITIO. Nota glo. ſecundum Dy. quam tene menti pro regula, quæ actio competit ex remedio ciuili vel prætorio: pro qua facit text. ff. de adult. l. quod ex his. Sed contra hoc opponitur de. leg. ſed & ſi poſſeſſori. in prin. de iureiur. coniuncta gl. in verbo, dandam vbi actio in factum & Publiciana videntur eſſe idem. Sed tu reſponde vt ibi per glo. & doct. Ang.

i Dicit. & ſic videtur quòd prætor permittit mentiri: quod placet conceſſit. & idem in ſequentibus caſibus tribus. & facit. C. de bo. mal. l. vnde ſic libellum formabat, Peto talem rem quam poſſides, & quam emi, vel alia ſimilia iuſta cauſa habui à non domino: quia dico me vſucapiſſe. Nam licet hæc verb. quia dico me vſucapiſſe. & c. directam rei vindicationem magis videantur inducere, tamen ex adiunctis Publicianam ſignant. Alij dixerunt ita eſſe formandam Peto talem rem quam dico meam: ſed quia forte non poſſem probare meam, propono Publicianam. Alij dicunt vtrāque alternatiue proponi. ſ. rei vindicationem, & Publicianam: hoc modo, Peto talem rem iure directi dominij, vel quaſi & hanc approbat conſuetudo. Sed certè dux primæ non placent: quia quomodo diceret rem ſuam ſe vſucapiſſe, cum hoc non ſit verum: ſic enim peierat in ſacramento calumniæ: vt. C. de iureiuran. propter calum. dan. l. ij. Sed illi reſpondent, quia hoc facit lege permittente: vnde non peierat. ff. qui ſatificare coguntur. l. fi. Sed nec vltima placet: quia vnā debet eligere, & non pluribus agere actionibus: vt. ff. de reg. iur. l. nemo. §. quotiens. Dic ergo quarto eſſe formandum in hunc modum libellum, Peto rem talem mihi reſtitui iure quaſi dominij perinde ac ſi vſucapiſſem. Verbum enim quaſi, poſitum. §. eo. §. alia. hic retere: & ſimilitudinariè ponatur, non affirmatiue, id eſt dicere, ſicut vindicarem quo ad effectum re vere vſucapta: ita nunc quaſi vſucapta. & ita in ſequentibus caſibus. Ex prædictis patet, quòd quinque ſunt neceſſaria vt detur Publiciana, ſcilicet traditio, vel quaſi. quòd dico propter res incorporales, quæ tradi non poſſunt: vt digeſtus de acquirendo rerum domi. leg. ſeruus. §. in corporales. ff. de Publicia. leg. j. & l. traditionem. §. j. Secundò quòd ex titulo apto ad mutationem dominij, vt hic dicit: vt ex venditione. vel ſimilibus. Item quòd à non domino accepit. Nam aliàs dominium eſſet tranſlatum: vt. ff. eodem de Publicia. leg. j. in princip. Inſtitut.

ibi, à non domino. & ibi not. Item quarto, quòd bona fide accepit: vnde creditur ſe dominum factum eſſe tunc: vt. ff. de Publicia. in rem actio. leg. eum qui à furioſo. §. prætor. Quintò, quòd credit ſe dominum hodie non eſſe cum proponit eam, aliàs eſſet ſibi contrarius. Sed tantum duo prima ex his quinque ſunt diffi-

appellatur: quoniam primum à Publicio prætor in edicto propoſita eſt. Quemadmodum Publiciana pro re nondum vſucapta recuperanda datur, ita ex diuerſo reſciſſoria actio pro re quæ vſucapta eſt à parte, re habenda. ſi quis itaque Reipublicæ aliave quauiſ causa abiens, rem præſentis vſucaperit, domino conceſſum eſt reuerſo poſſeſſor (impetrata priore reſciſſione vſucapionis) ſtatim in tra annum reſciſſoriam actionē inſtaurare: perindeque tempore, atque ſi vſu nūquā capta fuiſſet.

Rurſus ex diuerſo ſi quis rei vindicatione directæ. Idem eſt cōtra: vt. ff. de eui. l. minor. §. ſi ſeruus. licet quidam dixerunt contra in vtroque caſu: quia ius ſuum vndeque & qualecunque in primo iudicio deduxiſſe videtur: vt. ff. de except. rei iu. l. ſi mater. §. eandem. Sed expone vndeque & qualecunque, id eſt ſiue de iure ciuili, ſiue de iure gentium, & quomodo directum: vt. ff. de rei vind. l. in rem actio. in prin. At illi dicebant, ſiue directum, ſiue vtile. & ita patet quòd cum ſint cōtrariæ hæc vindicatio directæ, & Public. vno libello proponi non poſſunt vt. C. ſi ſer. exte. l. j. ſed ex conſuetudine cōtrarium ſeruat. Nam vtraque ſimul proponitur: licet ſuper vna probatione tantum inducat ne ſibi contrarius ſit. quod certe eſt contra. d. i. C. & regulam illam. ff. de reg. iu. l. nemo. §. quotiens. & hoc ex parte actoris. Ex parte autem rei ſpectamus an poſſideat, vel dolo deſerit poſſidere: vt in rei vind. diximus. Nam contra omnem poſſidentem datur præterquam contra dominum: vt. ff. de Public. l. pen. & l. fi. Sed etiam contra dominum datur in. vj. caſibus. Primus eſt, ſi à non domino emi qui poſtea vero domino ſucceſſit, & ad eum poſſeſſio redierit. nam licet ſit factus dominus, tenetur tamen Publici. vt. ff. de rei vind. leg. ſi à Titio. Secundus eſt, ſi rem à non domino emi, & poſtea verus dominus voluerit à me vindicare: ſed ego fui abſolutus, & poſtea res ad illum rediit, agam Publicia. & ſi excipiat de domino, ego replicabo: quia quandoque eo agente fui abſolutus: vt digeſtus de exceptione rei iudi. l. ſi quis rem, Tertius eſt ſi egi noxaliter contra bonæ fidei poſſeſſor, & ipſe dedit mihi eum pro noxa. ſiue enim contra me poſſidentem verus dominus agat, ſiue eo poſſidente ego agam Publici. obtineo: vt. ff. de noxa. l. & generaliter. & l. præcedenti in ſin. Quartus eſt, ſi ego fui miſſus in poſſeſſ. viciniæ domus, quam aliquis bona fide poſſidebat, poſſeſſore non caute, & poſtea verus dominus inueniatur poſſidere vi forte, & vnde vi interdicit, & Publicianam habeo: vt. ff. de dam. infect. l. damni infecti. §. ſi pupillus. verſic. non ſolum. Quintus etiam adicitur, vt ſi rem poſſideo. & eam non dolo ſed culpa deſit poſſidere: & ſic litis æſtimationem tantum ſecundum ius vindicanti præſtiti (vt. ff. de rei vindicatione. l. qui reſtituere.) ſi poſtea res ad dominum redeat, agam Publici. contra eum: vt. ff. de rei vindicatio. l. ſi culpa. Vel expone. l. illam vt habeat vtilem actionem, quam actor directam haberet, quaſi nomen emiſſe videatur. Sextus adicitur, ſi me mandante rem meam vendidiſti: ſed me prohibente tradidiſti emptori: hac actione vel exceptionis defenditur. Præterea etiam contra me dominum hac actione agit: vt. ff. de Publiciana. leg. Papinianus, ADDITIO Nota hanc gloſſam quæ ponit caſus in quibus datur Publiciana contra dominum. Idem not. in. l. ſi ff. eod. Et aduerte quòd licet Angel. in. d. leg. ſin. addat caſum. l. Papinianus. ff. eodem ſecundum lecturam Dy. ibi, quòd procurator vendidit rem domini, tamen non eſt opus quòd addatur: quia habes hic glo. ordin. dum dicit, Sextus adicitur, ſi me mandante rem meam vendidiſti. pondera ibi, meam, & ſic mandantis. Ange.

k A Publicio. Sicut ab Aquilio Aquilia fuit inducta: vt. §. de lege Aquilia. §. ex hoc tamen capite.

[R V R S V S E X D I.] Iſte, §. diuiditur in duas partes. Primo enim ponit de reſtitutione danda præſenti contra abſentem. Secundò addit, & extendit ad aliòſ multos caſus.

l Iſta gloſ. eſt ſing. ſecondū Bald. in ca. bonæ. a. de poſt. prelati.

m Origin. nam effectū ſunt æquipollentes. Iſta gloſ. vique ad fin. ſequuntur Nico. Din. Fab. Ange. & Iaſ.

n Nota hanc gloſſam quæ ponit caſus in quibus datur Publiciana contra dominum. Idem not. in. l. ſi ff. eod. Et aduerte quòd licet Angel. in. d. leg. ſin. addat caſum. l. Papinianus. ff. eodem ſecundum lecturam Dy. ibi, quòd procurator vendidit rem domini, tamen non eſt opus quòd addatur: quia habes hic glo. ordin. dum dicit, Sextus adicitur, ſi me mandante rem meam vendidiſti. pondera ibi, meam, & ſic mandantis. Ange.

o Nota hanc gloſſam quæ ponit caſus in quibus datur Publiciana contra dominum. Idem not. in. l. ſi ff. eod. Et aduerte quòd licet Angel. in. d. leg. ſin. addat caſum. l. Papinianus. ff. eodem ſecundum lecturam Dy. ibi, quòd procurator vendidit rem domini, tamen non eſt opus quòd addatur: quia habes hic glo. ordin. dum dicit, Sextus adicitur, ſi me mandante rem meam vendidiſti. pondera ibi, meam, & ſic mandantis. Ange.

p Nota hanc gloſſam quæ ponit caſus in quibus datur Publiciana contra dominum. Idem not. in. l. ſi ff. eod. Et aduerte quòd licet Angel. in. d. leg. ſin. addat caſum. l. Papinianus. ff. eodem ſecundum lecturam Dy. ibi, quòd procurator vendidit rem domini, tamen non eſt opus quòd addatur: quia habes hic glo. ordin. dum dicit, Sextus adicitur, ſi me mandante rem meam vendidiſti. pondera ibi, meam, & ſic mandantis. Ange.

q Nota hanc gloſſam quæ ponit caſus in quibus datur Publiciana contra dominum. Idem not. in. l. ſi ff. eod. Et aduerte quòd licet Angel. in. d. leg. ſin. addat caſum. l. Papinianus. ff. eodem ſecundum lecturam Dy. ibi, quòd procurator vendidit rem domini, tamen non eſt opus quòd addatur: quia habes hic glo. ordin. dum dicit, Sextus adicitur, ſi me mandante rem meam vendidiſti. pondera ibi, meam, & ſic mandantis. Ange.

r Nota hanc gloſſam quæ ponit caſus in quibus datur Publiciana contra dominum. Idem not. in. l. ſi ff. eod. Et aduerte quòd licet Angel. in. d. leg. ſin. addat caſum. l. Papinianus. ff. eodem ſecundum lecturam Dy. ibi, quòd procurator vendidit rem domini, tamen non eſt opus quòd addatur: quia habes hic glo. ordin. dum dicit, Sextus adicitur, ſi me mandante rem meam vendidiſti. pondera ibi, meam, & ſic mandantis. Ange.

a No. gl. qd furtum & rapina non cōnumerantur inter caſus fortuitos. Ange.

d Actio Publiciana vtrū cōpetat habetū vtile dominium.

b Et bene Nico. Fab. & Iaſon.

a Actio in factum eſt pōria: cōdictio ex lege, ciuilis.

c Et male Fab. Ange. & Iaſ.

d Dic quòd iſtas duas libellendi formas gloſ. j. reprobat, & bene ſecundum doc. & maxime reprobat iſtā vltimam: quia hodie nō eſt neceſſe quòd exprimat no. mē actionis in libello: vt. in. c. examinata de iudi. Angel. **e** Et etiam ſi certitudo erat probabilis. Iaſ.

f Et bene Nico. Fab. Ange. & Iaſ.

g Iſta gloſ. eſt ſing. ſecondū Bald. in ca. bonæ. a. de poſt. prelati.

h Origin. nam effectū ſunt æquipollentes. Iſta gloſ. vique ad fin. ſequuntur Nico. Din. Fab. Ange. & Iaſ.

Diuiſio.

quod genus. Duo sunt hic posita scilicet rursus, quæ est dictio iteratiua: & etiam hæc dictio, ex diuerso. dictionem iteratiuam ideo bis posuit, quia sicut supra tractauit de pratoria de rem, sic & hic: licet aliquis posset dicere quod hic tractetur de pratoria in personam: in pluribus tamen dicitur rescissoria in rem, & etiam fuit ratio quam do Io. in arbore act. posuit inter act. reales, referens se ad ea quæ frequentius accidunt & contingunt. Et ita respondebat domino lac. de Bal. reprehendenti dominu Io. eo.

quod rescissoriam inter reales ordinauit in arbore sua. Ex diuerso autem dicit: quia hic tractauit de actione per quam actor negat alium vsucepisse quod vsuceperat. In supe. §. tractauit qualiter actor affirmat se vsucepisse quod non vsucepit. Qualiter autem absens rem presentis potest vsucapere, habes in gl. Item scire debes quod in isto §. notatur secunda causa inuentionis tit. de maioribus restituendis. Prima enim causa fuit, ne absentes à presentibus læderentur: vel si læderentur, vt restituerentur. & de ista causa tractatum est. §. proxi. §. Secunda causa fuit, ne læderentur presentes ab absentibus: & de ista secunda causa tractat. §. iste. §. de restituendis presentibus contra absentes. Sed quid si ambo essent absentes, restituereturne vnus contra alium? Respon. quod sic. Bene enim restituitur priuilegiatus contra priuilegiatum, vt ecclesia contra ecclesiam, & minor contra minorem. Tria enim principaliter debes scire circa istum §. Primum est quando & quibus detur restitutio. & de hoc vsque huc dictum est. Secundum est, intra quod tempus detur restitutio: de quo diuersimode dicunt, vt habes no. super. leg. quod tempore militiz. C. de resti. mil. & ff. ex quib. cau. ma. l. ab hostibus. §. sed quod simpliciter. Dominus autem Iac dicebat quod tempus ipsius non mutatur: sed est semper quadriennium continuum: sed cum aliquis tempore læsus sit, tempus ad hoc bene mutatur. Tertium est de rescissoria. Docto. autem dicunt quod non est proprium nomen act. & dicebant quod minores restituuntur iur. ac. & maiores offic. iudi. Dominus Iac. dicit contrarium. Dicit enim quod simili modo restituuntur maiores & minores. vnde dicebat quod nihil aliud est rescissoria, quia actio quæ primo ante vsuc. vel præscriptio. fuit directæ. modo est vt. Item quid est quod dicit hunc lib. corrigi per. C. cum liber iste postea factus sit, & ante Pandect. Codex factus sit. vt. §. in pene. §. & cum sacratissimas? Ad hoc resp. quod verum est quod Impera. primo ad Imperiales constitutiones curam suam direxerit: & ex tribus Codicibus. f. Hermog. Grego. & Theo. fecit fieri vnum. C. quem suo felici nomine nuncupant: deinde erexit curam suam ad immensa veteris prudentiæ volumina &c. Et tertio librum istum mandauit componendum: vt. §. habetur in proæ. in præallegato. §. sed postea videns imperatoris constitutiones vagari extra corpus iuris, mandauit postea dissolui. C. & quod inferentur illæ constitutiones, & sic factum fuit. vnde constitutio illa quæ corrigi lib. istum, est vna de constitutionibus.

Libellus in actione rescissoria.

Hic tractatur de actione rescissoria, in qua qualiter formetur libellus, est videndum. Sed primo sciendum est quod actio rescissoria locum habet, cum absens causa reipub. vel captus ab hostibus, vel ex alia causa necessaria vel probabiliter vsucepit rem presentis, vel presentis rem absentis ex causis præmissis: vt in hoc §. rursus. & digestis ex quibus causis ma. integ. resti. leg. j. & ij. vnde reuerso absente formabitur libel. in hunc modum, Dico ego a, contra b, qd ipse in absentia mea rem meam vsucepit: vnde supplico vobis domine iudex, implorando officium vestrum, quatenus rescindatis vsucapionem: vt ea rescissa possim rem meam petere quæ iam non vsucepisset. quo impetrato, poterit agere vtili rescissoria rei vindi. Nec erit proprium nomen act. hoc quod dico, rescissoria, sed actio quædam: & illa quæ primo erat directæ, dabitur vtilis: vt. C. qui. ex cau. ma. in integ. resti. l. j. & C. de capti. & postli. reuer. & de redem. l. ab hostibus. iij.

a) Dic idem si esset absens p facto vnus vllæ vel castri: quia largo modo dicitur abesse causa reip. vt no. glo. in l. legatis. al. legata. j. Angel. b) Et bene: quia quando presentis contra absentem datur restitutio: nõ re-

[Rursus ex diuerso.] id est e contrario. Nam. §. affirmando, & se vsucepisse dicit. hic negando, & aduersarium non vsucepisse dicit. Accursus. a) Reipublicæ. scilicet civitatis Romanæ: vt. ff. de verb. signi. l. eum qui. Idem tamen ex generali clausula posita. ff. ex quib. cau. ma. leg. j. in fine. in cæteris civitatibus. dicendum est. vt. ff. ex quib. cau. ma. l. sed & si per prætorem §. pen. Idem etiam si causa municipij alicuius: * vt. ff. ex quibus cau. ma. l. legatis. b) Abesse. aliàs abiens esset. Iste qui abfuit reipublicæ causa, rem presentis duobus modis potuit vsucapere, scilicet per se: & quia rem illam secum detulit, siue domi dimisit, & animo possedit: vt dicitur de eo qui ad nundinas profectus est: vt. ff. de acquiren. pos-

sess. clam possidere. §. qui ad nundinas. Item per alium. f. per filium vel seruum, vt statim in captiuo dicemus. c) Ver. sig. leg. hostes. scilicet quibus populus Romanus bellum indixit, vel qui populo Romano bellum indixerunt. Si ergo ab alio quis capiatur, nunquid hoc locu habebit quod hic dicitur? Credo quod sic: sicut quando abest causa alicui civitati vel municipij, vt supra dictum est. In hoc autè differunt, quia non sunt serui talium hostium: vt. ff. de capt. leg. hostes. & sic poterit facere testamentum, quod aliàs non posset: cum esset seruus. immò & eius obles non posset: vt. ff. de testa. l. eius qui. & l. obfides. Accur. d) Vbi. Idem si princeps vel papa siue eius legatus de commissione papæ alicui civitati subditæ ecclesiæ bellum indixerit, quia capti efficiuntur serui, & eorum bona efficiuntur captiuorum: & sic in omnibus his habebit locum fictio postliminij. quod not. pepetuo.

domino, si possessor reipublicæ causa abesse defierit, tunc intra annum rescissa vsucapione eam petere, id est ita petere sicut serui talium hostium: vt. ff. de capt. leg. hostes. & sic poterit facere testamentum, quod aliàs non posset: cum esset seruus. immò & eius obles non posset: vt. ff. de testa. l. eius qui. & l. obfides. Accur. d) Vbi. Idem si princeps vel papa siue eius legatus de commissione papæ alicui civitati subditæ ecclesiæ bellum indixerit, quia capti efficiuntur serui, & eorum bona efficiuntur captiuorum: & sic in omnibus his habebit locum fictio postliminij. quod not. pepetuo.

d) Possitate. id est seruitute. aliàs accipitur pro iurisdictione, vt cum dicimus, potestas habet homines de districtu in potestate, id est iurisdictione. Item ponitur pro obedientia: in qua potestate est monachus sub abbate, & clerici sub prælati. Item ponitur pro dictione siue pietate: & hæc patria potestas dicitur: vt. ff. de verb. rû signific. l. potestatis. Sed quomodo iste ab hostibus captus poterit vsucapere, cum ipse ab alio possideatur: vt supra de iur. personarum. §. serui. ergo ipse possidere non potest: vt digestis ad leg. Iul. de adul. leg. sic eueniet. ibi, in sua enim & c. & digestis de acquiren. re. domi. l. homo liber. §. quicquid, ergo nec vsucapere: vt. ff. de vsucap. leg. sine possessione? Respond. vsucapit per filium vel per seruum in re peculiari: vt. ff. ex quibus causis ma. leg. item ait prætor. §. hæc autem. & l. denique & leg. ait prætor. §. hi plane. & ff. de vsucap. l. iusto. §. fin. Sed nec videtur quod per seruum possit captiuus vsucapere: vt. ff. de vsucap. leg. neque seruus. Sed dic quod illa locutione in causa non peculiari: quod verum est. Vel loquitur ipsa veritate inspecta, hic autem iure postliminij inspecto, quod præstat veritati: vt. §. quibus modis patriæ potesta. solui. §. si ab hostibus. d) Vbi. Doctores communiter sequuntur glo. & dominus Iac. reprobat hic Angel. quem videas. & dum textus poster dicit quod captus ab hostibus potest vsucapere, la. exemplificat de actione personali in qua currit præscriptio, non ex possessione præscriptentis, sed ex solo cursu temporis negligentæ petentis. vide hic per eum.

e) In ciuitate esset. quasi dicat, qui non abest. Quid ergo si verque abest, & alter alterius rem vsucapit? Respon. & tunc habet locum hæc restitutio: vt. ff. ex quibus cau. ma. leg. fina. videtur autem desinere abesse, cum domum rediit, vel redire potuit finito negotio pro quo erat abens: & tunc dicitur desinere abesse, nisi iusta causa impeditus fuerit in redeundo. statuuntur enim ei viginti miliaria diurna: vt. ff. ex quibus cau. ma. l. i. cui. §. tandiu. Et sic patet quod de necessaria absentia tunc intelligitur, aliàs contra: vt. ff. eodem ex quibus cau. ma. l. hi qui qui. & l. sequen. sed verbum defierit, hic positum, strictius ponitur, id est quod possit conueniri. Item e contra si prærens rem absentis vsucepit: vt. ff. ex quibus cau. ma. l. ij. §. verba. & tunc siue completa est tota vsucapio in presentia, id est intra modicum tempus: siue in absentia, siue postea parum, idem est: vt. ff. eo. l. ab hostibus. §. sed quod simpliciter. *

f) Annus. scilicet vitem: qui constat ex cccxv. diebus: vt. ff. de statulib. l. cum heres. §. Stichus. In quibus actor habuit facultatem agendi: nec impediretur per se, nec per reum, nec per iudicem. nam hæc tria necessaria sunt vt vtilis dies aut annus currat: vt. ff. de diuer tempora. præscrip. leg. j. Hodie vero in omnibus restitutionibus quadriennium continuum computatur: vt. C. de tempo. in integr. restitutio. leg. fi. Et ita nota quod hic liber corrigitur per. C. in hoc anno vtili generaliter, secundum quosdam. Sed dico contra: quia illa tantum in restitutionibus dicit: vnde in illis remanet vtilis annus. *

g) Rescipi. per in integrum restitutionem peritam à iudice viuo, vt subducatur tempus vsucapionis quo fuit absentes: vt. C. de restit. milit. l. iij. sicut & minores petunt: vt. ff. de except. leg. exceptiones quæ personæ. in fin. legis. Et hoc ipsum, scilicet quod postulare possunt, à mortuo prætore conceditur eis: vt. ff. eo. leg. j. per totum. Restituit ergo eos prætor viuis, vt sic agant antiqua actione, ac si res non elter vsucapta, vel actio præscripta: & ideo actio ad quam restituitur, dicitur rescissoria, non quod sit nomen proprium actionis, sed quæ erat primo realis siue personalis directæ, nunc dicitur vtilis: vt. C. ex qui. cau. ma. l. fi. & de capti. l. ab hostibus l. ij. * A l. j. dicitur quod statim eo reuerso habet rescissoriam. & dicunt

fert de car. a absentie, Ang. & Iac. c) Secum hæc glo. An. & Ja. d) Melius dixerit. i. dominio. Nic. & Ja. e) Sequitur hanc glo. Ia. f) Idem Dy. Ang. & Iac. g) Istam gl. approbant Ang. & Iac. h) Quando abens contra presentem restituitur: aliàs non sic distinctio fecandum Iac. * Recepta ac cõmunis resolutio est qd si vsucapio sit p maiori parte cõpleta in absentia, & finia, in absentia, quod ille abens restituitur ad tẽpus absentis dũtaxat: reliquitur vltẽporis ad vsucapionis cõmodũ cedat. Et ita doc. in l. qd restit. mil. * Et hæc cõmuniter approba tur in d. l. f. i) Istud ergo quo petitur restitutio, est officiu iudicis. facit l. quod si minor. §. si. ff. de minor. & est casus in terminis in l. si quis situlatus. ff. ex qui. cau. ma. & non cõprobatur ratio: quia quoties verba legis referuntur ad iudicem, sic ex illo edito oritur officium iudicis: vt not. glo. in l. si foror. C. de col la. & habetur in l. 4. ff. de ali. & no. plene Bart. in l. i. ff. de cõdi. ex leg. sed hoc editu est huius modi: vt in l. i. in fin. ff. ex qui. cau. ma. igitur & Ange. k) Itæ dicit leges nihil faciunt ad propositiu.

cunt esse propriū nomen actionis. & sic dicunt quod maiores iure actionis, sed minores officio iudicis restituuntur. Dicunt tamen quod hæc rescissoria actio efficaciam nō habet antequam insufflet in eam prætor spiritum vitæ, dando restitutionem: quod satis recidit in primam opinionem. Nam semper verum est hoc, quod à prætoris mortui editio hoc fit, & auctoritate prætoris viui.

Vt non cepisse. Et sic videtur cōcedere mentiri, quod P. confitetur. Sed dic quod nō mentitur: sed dicit sibi restitutum, ac si vsucapū non esset: vt. s. proximi. diximus.

Actio. scilicet rescissoria supradictæ. Accursus.

Quibusdam. vt si rem absentis vsucipiat præsens. Item si absens fuit probabili causa, vt studiorum. Item in vinculis positus: vt. ff. eo ex quib. cau. ma. l. j. & l. sed & si per prætorem in fin. & l. sequē. & de illis legibus infra facit mentionem, cum dicit de voluminibus Digestorum.

[*Item si quis.*] Diuiditur in duas partes. Primò ponitur dictum, ex quo tacita quæstio. Secundò determinatio quæstionis. Secunda ibi, Permittitur. CASVS. De rescissione alienationis. i. qualiter possim petere per rescissoriam rem meam absente me vsucaptam vel præscriptam, rescissa vsucapione per beneficium restitutionis: satis est dictum. s. in materia sua. Nunc autem videndum est de quadam alia reuocatione, quæ fit alio casu: videlicet de reuocatione quæ fit à creditore, quando debitor in fraudem creditorum mala fide alienat. Et circa hanc materiam dicit legislator breuiter, qd si debitor bona fide in fraudem creditorum alienauerit, permittitur creditoribus bona fide reuocare ab ipso ea quæ sunt alienata, perinde ac si bona illa remanserint in bonis debitoris illius. Vnde hic tractat de alia reuocatoria, quam fecit in proximo. s. quæ vocatur Pauliana. Sed videtur in principio quod prætor permittat mentiri hic, sicut in duobus proximi. s. Et responderetur, quod nec hic nec ibi permittit prætor mentiri. Ipsa enim verba hic posita sunt, sicut si in bonis debitoris mansissent: & verba posita superius, ac si non vsucepisset, effectum denotant. q. dicitur, sicut in rescissoria permittitur ei qui fuit absens causa Reipublicæ, vel alia iusta de causa: dū res sua vsucapta fuit, in effectu agere, ac si rem suam non vsucepisset aduersarius: eo quod fingit lex rem non esse vsucaptam, rescissa vsucapione per beneficium restitutionis: & sicut prætor fingit hoc non esse vsucaptum, quod in veritate est vsucaptum, remouendo vsucapionē de medio, & sic fictio hæc veritati præiudicat: sicut & alibi in fictione. l. Cornelia, quæ fingit capuū mortuum, præmortuū prima hora captiuitatis: & in fictione postliminij: vbi fingitur captiuū similiter semper fuisse in ciuitate: vt. ff. de cap. & postlimi. re. l. postliminiū. & l. pater. s. fin. & l. quod si filius. sic & in ista reuocatoria permittitur creditoribus rem debitoris in eorum fraudem alienatam, ac si non esset alienata, petere. Sed videtur qd male ponitur in litera hæc dictio iteratiua item, cum in proximo. s. tractatum sit de reuocatoria prætoriana in rem: cum Pauliana sit in personam. Cum igitur simus in tractatu prætoriarū realium, sicut patet. j. & s. & in illo. s. in personam: vbi de personalibus ager: malè videtur hic inferere actiones prætorias personales: & malè videtur hic poni hæc dictio item, iteratiua: cum quasi de alia materia hic tractet. Ad hoc respon. Non est dubiū quin Pauliana, de qua principaliter in hoc. s. tractatur, & alia de quibus fit mētio, scilicet Pauliana, Fauiana, & Caluisiana. ff. de vsur. l. videamus. ij. s. in Fauiana. inter personales sint: tamen eas inter prætorias interfert propter similitudinem quam habent in reuocando. ideo dicit, item. Super isto. s. potest formari vnū quare, tale: Reuocatur per Paul. quod in fraudem creditorum à debitoribus est alienatum: per Calui. autem & Fauia. (quanquam super hoc sit dissensio) reuocatur illud quod in fraudem patroni est à liberto alienatum. Quare ergo cum necesse sit quod probetur fraus tam emptoris quam venditoris ad hoc quod creditor possit reuocare illud quod in fraudem eius est alienatum, in reuocatione quæ fit à patrono rei alienatæ in eius fraudem à liberto suo, sufficit quod probet fraudem alienantis solum? Ad hoc dicitur quod creditor qui agit Paulia. reuocat alienata ab eius debitorē nō soluto pretio. & propter hoc grauat: quia tam emptoris quam venditoris fraudem necesse habet probare. Patronus autem qui vult reuocare alienata in eius fraudem, necesse habet soluerē pretium emptori: & ideo in hoc releuatur: quia non habet necesse probare nisi fraudem alienantis. Sed domine, quæ est ratio huius diuersitatis, qd plus debeat grauari patronus quam creditor qui reuocat? Frater, dicit Iustinianus, Ratio vna iam dicta est

scilicet quia qui in vno grauat, in alio debet releuari per. l. ff. de iurei. l. eum qui. in princ. in glos. probandi. Alia ratio est ista, & magis specialis, quia patronus qui reuocat, cerrat de lucro captando: creditor autem de damno vitado. De act. autem Pauliana, Fauiana, & Calui. diuersimodè sentiunt. Quidam enim sicut Gar. & omnes antiqui vsque ad Ioan. & Azo. dixerunt quod Caluisiana datur patrono, & Pauliana creditori, & Fauiana vtrique. Er pro se allegabant. ff. de vsur. l. videamus. ij. s. in Fauiana. Dixerunt enim quod in l. illa dicit litera, per quas. vnde isti fecerunt tales versus, Cal. pa. sed Paul. cre. Fauiana

Quæ in creditorum fraudem alienata fuerit, perinde à quibuscunq; possessoribus per creditores prius in bonorū debitoris possessionē missos reuocari possunt, atq; si tradita nō fuissent, & semper in debitoris patrimonio mansissent.

Item si quis in fraudem

cauebit vtrique Io. & B. & eorum sequaces dixerunt quod Fauiana patrono, Pauliana creditori, & Caluisiana datur vtrique, per alios versus: Creditor à Paulo, Fauianaq; patronus ametur: Istis Caluius cōmunis amicus habetur. Dominus Gui. dicit quod Pauliana datur soli creditori, secundum quod omnes alij dicunt, quia Caluisiana & Fauiana datur soli patrono, & nūquam creditori. nec meminit se vidisse legem quæ dicat Fauianam vel Caluisianam dari creditori, nisi in l. videamus. de vsur. fit ista litera, per quas quod nō credit. cōmunis enim est litera, per quam, & non per quas. Franc.

Libellus in actione in factum, quæ & Pauliana dicitur.

Hic de alia prætoriana & personali tangitur: & illa datur creditori ad reuocandum ea quæ in fraudem eius sunt alienata: & appellatur Pauliana, siue in factum: de qua. ff. de vsur. l. videamus. ij. s. in Fauiana. & ff. de his quæ in frau. cre. l. hæc in factum. Et ponitur hæc actio inter reales, propter quandam similitudinem quam habet cum rescissoria: quia sicut per illam rescinditur vsucapio, ita & per hanc traditio: vt in hoc. s. item si quis. & forma in ea lib. sic: Dico ego a, contra b, quod debitor meus alienauit & vendidit ei in fraudem bona sua, & quod ego iustus fui ex sententia prædis possidere bona ipsius debitoris: vnde proponendo contra ipsum Paulianam act. peto possidere illa bona, ac si non essent tradita ipsi b, & bonorum pos. in me transferendam adiudicari peto. Causa istius act. est hæc: Et quia in fraudem alienauit, peto & c. & sufficit quod loco actionis ponatur causa sic: Vnde cum in meā fraudem debitor alienauerit, peto & c. Et datur ista Paul. ad reuocanda corporalia. actio verò in factum datur ad incorporalia, secundum quoddam. Sed dicas qd Pau. nō est proprium nomen actionis, sed quædam adiectio: & datur actio in factum tam pro corporalibus, quam pro incorporalibus.

Libellus in actione Fauiana.

Actio verò Fauiana datur patrono ad reuocandum ea quæ libertus in eius fraudem alienauit. & eodem modo formabis lib. sicut in Paulia. vel in act. in factum, de qua est hic proximè dictum.

Libellus in actione Caluisiana.

Caluisiana verò actio datur vtrique, scilicet tam creditori quam patrono: in qua eodem modo formatur libellus, sicut in prædictis actionibus.

In fraudem. Not. quod vterque tam debitor quam receptor oportet quod fraudem participet, b quando titulus non est lucratius. si autem est lucratius (puta donationis, vt si dedit: & hoc intellige ad hoc vt creditor possit reuocare alienationem) tunc sufficit fraudem debitoris tantum interuenire: vt. C. de reuoc. his quæ in fraudem cred. l. penul. & ff. quæ in frau. cre. leg. qui autem. s. hoc edictum. & s. similique modo. Et de hac fraude not. bonam distinctionem: quia aut adhibetur à debitore alienante inter viuos, aut in vltima voluntate, vel à liberto in fraudem patroni, similiter inter viuos, vel in vltima voluntate si in vltima voluntate, tunc aut per legata, aut per libertates. & si per libertates, aut directas, aut fideicommissarias. Si debitor in fraudem alienet inter viuos, vno casu præsumitur fraus, scilicet quando omnia alienauit. vt. ff. eodem. quæ in fraudem cred. l. omnes. s. Lucius. c. Si autem non omnia, non præsumitur. sæpe enim de facultatibus suis amplius quam in eis est, sperant homines: vt. s. qui ma. non poss. in fraudem. debet ergo ea probare creditor. Et hæc distinctio per omnia seruatur etiam in patrono: vt. ff. de proba. l. patronus. & l. quotiens. s. qui dolo. In vltima voluntate si legatum vel fideicommissum in fraudem creditoris reliquit, solum euentum inspicimus, licet fraus non interuenierit, vt in donatione causa mortis: vt. C. de in. delib. l. si. s. si verò creditores. cum legata non debeant nisi deducto ære alieno: vt. ff. eodem. quæ in frau. cre. l. qui autem. s. penul. & ad Trebell. l. j. s. is qui quadringenta. Idem in patrono per omnia, si libertus in fraudem legauit, vel fideicommissum reliquit, vel donauit causa mortis. nam solum euentum inspicimus: vt ff. de leg. j.

scilicet debitor.

b) Secus in patrono qui reuocat alie nata quocunq; titulo, quamuis solus libertus patrici paucit fraudem. Angel. & la'on.

c) Quid tex, licet loquatur in alienatione lucratia: tamen etiam habet locū in ti. oneroso: vt est glo. in l. qui testamentum, in ver. modum. & ibi Barto ff. de pba & ista pcedunt secundum Ias, quado veditio omnium honorū esset facta p valde minoris pretio quam valeret. Idem si non omnia bona, sed maiore partem alienauit: vt est glo. not. in l. no men. s. filio. in ver. ois substantia.

a) Istam tenent Dyn. & Bal.

ff. si quid in fraud. patro. l. j. in princi. & §. j. In libertatibus autem in fraudem relictis, distingue directas a fideicommissariis. In primo enim casu consilium & euentum, in secundo euentum tantum inspiciuntur: vt. C. de his qui ma. non pos. l. fina. & l. j.

a **Creditorum.** Large accipe pro omni eo cui aliquid debetur: vt. ff. de verbo. signific. l. creditoru. & l. i. creditor. & l. si cui. & in Auth. de fideiuss. §. penult. col. j.

b **Rem suam.** f. corporale, ex eo quod dicit tradidit. Idem tamen est in incorporalibus, vt patet per multa exempla, ff. quae in fraudem creditoru. l. j. ij. & ij. v. q. ad. l. qui autem. A D D I T I O. Not. singul. illa. l. in prin. q. si debitor repudiat hereditate vel legatum, vel alio modo & titulo poterat acquirere, & non vult, imò repudiat etiam in fraudem & despectum creditorum: an habeat locum ista materia? Dicitur ibi quod non: quia dum modo non de inuatur de suo patrimonio, non habet locum dispositio huius. §. quod nota bene. Angelus.

c **Possessio.** i. possideri iussis nec enim re ipsa à creditoribus fuerant possessa bona debitoris, cù ipse alienauerit. Vel dic. a possessis, quae remanserant, & non sufficiebant: vt. ff. eo. l. ait praetor, quae Lucius. d. Praesidis. puta quia fuit cõdemnatus, & nõ satisfecit condemnationi intra tempus: vnde missus fuit actor in possessionem bonorum. e **Permittitur** scilicet intra annu vilem: vt. ff. de his quae in frau. creditorum. l. j. j. respon. de eo tamen quod peruenit ad eum, vel quod dolo fecit quo minus perueniret, perpetuo datur: vt. ff. eo. l. ait praetor, quae Lucius. §. haec actio. A D D I T I O. De ista materia excussio nis vide hic late per doctores. & refert hic Iasum casum singul. in Authen. contra rogatus quis. C. ad Trebellia. vbi etiam in rei vindica. est necessaria excussio bonorum.

f **Eam rem petere.** Sed qua actione? Respo Pauliana, quae datur creditori ad reuocanda corporalia, sed in factum ad reuocanda iura: vt. ff. de vsur. l. videamus. ij. §. in Fauiana. & ff. eo. quae in fraudem creditorum. l. hac in factum. b Vel verius dic q nulla dicitur Pauliana, nisi adiectiue, quia à Paulo fuit inducta: sed in factum Pauliana dicitur quae ad reuocanda corporalia & incorporalia cõpetit, & datur contra accipientem & heredem eius in quantum ad eos peruenit, etiam nõ restituito ei pretio: vt. ff. eo. l. ait praetor quae Lucius. §. fin. & l. sequē. & l. si debitor. & l. ex his. In eum autem qui in fraudem alienauit, actio nõ datur, cum nudus sit, nisi ita fraudulenter dispersit, vt res apparere non possit: quo casu etiam in carcere detur detur: vt. ff. eo. l. fin. §. finali. Et & Fauiana, quae datur soli patrono ad reuocanda ea quae libertus in fraudem patroni alienauit inter viuos, vel in vltima voluntate, quo minus patronus habeat tertiam: vt. ff. si quid in fraudem patroni. l. j. in princip. & §. j. & §. de success. lib. §. sed nostra cõstitutio. Est & Caluisiana, & ipsa tam patrono quam cre ditori cõpetit: vt. ff. si quid in fraudem patroni. l. in Fauiana. Quidam tamē dicunt cõtra in eo quod de Fauiana dictu est, argu. ff. de vsur. l. videam. ij. §. in Fauiana. Sed certe ita dicitur ibi litera, per quam. & sic refertur ad proximam ratum, scilicet Paulianam. Et istae duae imitantur naturam superioris in factum Paulianae. Sed quarto, quare sunt hic haec positae inter reales praetorias, cum ipsae personales sint: quod probatur per id quod dicitur litera, In Fauiana quoq; vt. ff. de viuris. l. videamus. §. ij. in Fauiana. Nam proxime dixerat de personalibus: vnde continuat eam cum personalibus, & probatur. ff. si quid in fraudem patroni. l. j. §. haec actio. Sed responde, quia similitudinā habet cum superioribus duobus casibus, in eo q; sicut ibi permittitur aliquid dicere quod non sit, vel esse faciēda aliqua ac si non processissent quae processerunt: sic & hic. Item sicut ibi fit reuocatio, ita & hic, ergo secundū hanc ita dicitur debet hae reales, sicut superiores: quod quidam cõcesserunt. Sed respo. hic nõ petitur quod meum fuerit, vt in superiori casu, nec quasi meū, vt in Publiciana: vt. §. eo. §. alia. Nec obstat. §. j. proximi. quia hypothecaria est in rem, nec tamen meum petitur vel quasi: quia ibi quod peto, peto quasi meum, id est possessionē per hypothecariā actionem vel Seruianam. Hic autem neque possessio neque dominium est meum, nec fuit: imò in accipientē transiit, licet in fraudem sit alienatum: vt. ff. de contrahend. empt. l. si sciens. in fi. & praedictae tres actiones reuocatoriae dicuntur. d Sed vnde oritur haec actio? Respo. ex quasi maleficio: quādo dolus fuit in vendente & emente. Si autem in vendente tantum, tunc potest dici ex quasi contractu, si agitur contra illum possidentē. Sed nunquid habet retentionem, vt ab eo nõ reuocetur, si vult soluere quod sibi creditori reuocare volenti debetur: Quidam negat: vt argu. ff.

a] Itam tenent Nico. Pla. Ioan. Fa. & Ias.

b] Hanc glo intelligunt docto in alienatis inter viuos sed in vltima voluntate datur vel cõditio indebiti, vel hypothecaria: vt. l. si. §. si vero creditores. C. de iur. delib.

c] Dic quod sunt personales in rem scriptae. Nico. Ioan. Fa. & Ias.

Actio hypothecaria. d] Et sic tenet gl. quod hae reuocatoriae sunt mere personales: sed d. Ias. in hoc reprobat glo. & tenet q; sint in re scriptae. vnde hic. per eundem.

rerum amotarum. l. si cum dos. §. fin. & l. sequenti. Sed contradicō instar posterioris creditoris, qui si vult soluere priori quod sibi debetur, potest habere retentionem: vt. ff. de euictio. l. euictus. * quod dic vt. ff. de his quae in fraudem creditorum. l. ait praetor. §. illud. g **mansisse.** videtur ergo quod permittat mentiri: quod non est verū, sed ita petit, ac si mansisset in bonis debitoris: vt. §. e. §. alia. & §. rursus.

e] Vide meliorem tex. in l. praetor. C. qui potio. in pign. hab. Iason.

vel coloni adibus vel fundo locati inuectas: quae pro mercede locationis (etiā si nihil cõuenerit) tacite hypothecatae sunt: altera verò reliqui creditores pignora & eorū hypothecas persequuntur: nec refert, an id cuius nomine experitur, pignus sit: id est in re mobili tradita, an verò hypotheca, id est in re soli cõsistēs. vtiq; enim hypothecariae semper locus est.

Diuisio.

B **stinianus** materiā suam, dicens quod non solum praecedentes sunt praetoriae in rem, sed etiam Seruiana, & quasi Seruiana, quae & hypothecaria vocatur: & statim dicit effectum vtriusque Seruiana enim competit locatori siue domino domus pro rebus coloni quae pignoris iure pro mercedibus fundi vel domus tacite obligantur. Quasi Seruiana autem vocatur alia, per quam creditores pignora hypothecataeque persequuntur. Quae autem sit differentia inter ista tria nomina, Seruiana, & Quasi Seruiana, & Saluianum interdictum, quae videntur nomina synonyma: satis potest patere ex noua littera. Et licet hypothecaria reuocet nudam possessionem, & Saluianū interdictum similiter, tamen differunt: quia qui intendit Saluianū interdictum, non habet probare nisi vnum, scilicet quod ille qui cõduxit domum, tempore conductionis possedit res illas. In Seruiana verò debet probare duo. Dominus autem Iason hic agitatur vnum verbum, de quo nunquam fecerunt mentionem glossatores, scilicet quare vna actio vocatur Seruiana, alia quasi Seruiana. Et ad istam quaestionem ita respondebat: Actiones vocatur vtræ & dicitur in casu isto in quo sunt extensa. Seruiana autem sicut ex primitiua sui natura est, intendebatur contra colonum, & certe postea extendebatur contra quemlibet alium debitorem. & tunc per extensionem foruita est naturam quasi Seruianae. Vel sic, & melius: Seruiana dicitur illa actio, quae nobis feruit vere, sicut aliquis dicitur nobis vere feruire, quando gratis feruit. Sic autem est de actione Seruana. Quando enim domum meam tibi loco: non conuenio tecum quod res illae mihi sint obligatae, & tamē sunt: & ita sine pacto interueniente res illae mihi obligatae sunt, & pro eis competit mihi Seruiana. Item volui scire à legillatore quae sit differentia inter pignus & hypothecam: ad hoc, quia in fin. proximi. §. dixit quod quasi Seruiana est actio per quam creditores pignora hypothecataeque persequuntur. Et ipse responderet, quod nulla est differentia inter pignus & hypothecam quo ad actionē hypothecariam. Nam quocumque fuerit à debitore creditor obligatus, siue fuerit creditor tradita, siue nuda conuentione sine traditione sibi obligatus: semper potest creditor illam rem à quocumque possessore petere per hypothecariam actionem. In aliis tamen facimus differentiam inter haec verba. Dicimus enim quod pignus proprie dicitur res obligata & tradita creditori: res dico mobilis. Quando autem aliqua res nuda conuentione sine traditione obligatur, eam dicimus appellatione hypothecae contineri. hoc dicit. Sed videtur in principio quod litera dicat saluim: cum dicat quod inter pignus & hypothecam nulla est differentia: quia actio hypothecaria vindicatur habenti possessionē. ff. de pignori. l. j. & quae nondum sunt. §. j. sed qui habet pignus, habet detentionem ad minus, quare ergo non potest habere actionē hypothecariam? Frater, qui habet pignus: sine dubio quando habet pignoris possessionem siue detentionem, non habet hypothecariā, sed si pignus traditum fuerit postea amissum, vel si pignus alij precario concesserit: tunc competit creditori hypotheca. & postea cauere dicit in notula, vt hac actione peti possit à quolibet possessore. & hoc est quod dicit Franciscus.

C **Libellus in actione Seruiana, & quasi Seruiana.** Hic tangitur de Seruiana, & quasi Seruiana, quae etiam hypothecaria vocatur: in quibus qualiter formetur libellus, est videndū. Sed primo sciendum est, quod Seruiana datur domino fundi in rebus coloni, quae pignoris vice vel iure pro mercedibus fundi eidem tenentur: vt in hoc. §. Item Seruiana, & ff. quibus ex causis pig. taci. cõtrahitur. l. ij. Formatur ergo in hac actio sic libellus: Dico ego a, contra b, quod bona quae sunt illata & inuecta in fundum meum, sunt mihi obligata pro mercede fundi: vnde proponendo Seruianam siue hypothecariam contra ipsum b, peto illa pignora mihi tradid.

Hic tangitur de Seruiana, & quasi Seruiana, quae etiam hypothecaria vocatur: in quibus qualiter formetur libellus, est videndū. Sed primo sciendum est, quod Seruiana datur domino fundi in rebus coloni, quae pignoris vice vel iure pro mercedibus fundi eidem tenentur: vt in hoc. §. Item Seruiana, & ff. quibus ex causis pig. taci. cõtrahitur. l. ij. Formatur ergo in hac actio sic libellus: Dico ego a, contra b, quod bona quae sunt illata & inuecta in fundum meum, sunt mihi obligata pro mercede fundi: vnde proponendo Seruianam siue hypothecariam contra ipsum b, peto illa pignora mihi tradid.

tradi, & eundem b ad restitutionem eorumdem pignorum mihi condemnari: Causa autem pro ista actione poterit poni hæc, scilicet: Vnde cum bona illa vbiunque sint, ipso iure tacite mihi sint obligata, peto, &c. Eodem modo forma lib. in act. illa hypothecaria siue Seruiana, quæ datur domino domus in bonis inquilini in eandem domum illatis. Quasi Seruiana siue hypoth.

tradi, & eundem b ad restitutionem eorumdem pignorum mihi condemnari: Causa autem pro ista actione poterit poni hæc, scilicet: Vnde cum bona illa vbiunque sint, ipso iure tacite mihi sint obligata, peto, &c. Eodem modo forma lib. in act. illa hypothecaria siue Seruiana, quæ datur domino domus in bonis inquilini in eandem domum illatis. Quasi Seruiana siue hypoth. datur creditori ad pignora sua prosequenda: vt supra de actio. §. Seruiana. & sic forma lib. in ista quasi Seruiana: Dico ego c, contra d, quod ipse detinet equum meum, quem ipse mihi obligauit pro decem libr. vnde proponendo contra ipsum hypothecaria. peto dictum equum mihi tradi, & ipsum ad restitutionem ipsius equi condemnari. Et causa erit in hoc libello, quam sufficit proponere, scilicet hæc, Vnde cum dictus equus sit pro decem libr. mihi obligatus, peto &c. Hæc verò act. scilicet Seruiana & quasi Seruiana, quæ hypothecaria vocatur, sunt in re: vnde dantur contra quemlibet possidentem.

Item Seruiana, & quasi Seruiana, quæ etiam hypothecaria vocatur, ex ipsius prætoris iurisdictione substantiam capiunt. Seruiana autem experitur quis b de rebus coloni c quæ pignoris d iure pro mercedibus fundi e ei tenentur. Quasi f Seruiana autem est, quæ creditores pignora hypothecarum perfequuntur. Inter pignus autem & hypothecam, quantum ad actionem hypothecariam attinet, nihil interest. §. Nam de qua re h inter creditorem & debitorem conuenient vt sit pro debito obligata: vtraque hac actione i continetur: sed in aliis differentia est. Nam pignoris appellatio-

fitiuntur in actione tamen hypothecaria his omnibus abutimur: & ideo Marcianus de hypothecaria formula tractans, dixit pignus ab hypotheca sono tantum differre, quod est ac si diceret significatione non differre, nam quemadmodum pharmaca quæ eadē sunt, odoribus tantum & coloribus: ita verba quæ idem significant, sono tantum aut syllabis literisque inter se differunt. Significatio igitur est eadem: sonus est diuersus, syllabæ & literæ sunt diuersæ. Cuiusmodi. k Maximè, hoc abundat vt. C. de testa. ma. l. fin. §. ij. Duo enim oportet interuenire vt sit pignus, & quod tradatur creditori, vt hic: & quod mobilis sit: cum pignus à pugno dicatur vt. ff. de verborum significatione l. plebs. §. pignus. Si autem mobilis est, & non tradatur: item si immobilis est, tradatur vel nō, hypotheca est. Patet ergo quod quatuor sunt prætoriarum actiones in re: scilicet Publiciana, & re scissoria, & Seruiana, & quasi Seruiana. Itē aliarum reales præiudiciales: vt. §. co. §. præiudiciales. Est & alia quæ datur superficialiario, quādo quis ad non modicum tempus conduxit: vt. ff. de superficiali. l. j. in si. respon. & §. quod air. & l. fin. & ff. de rei vind. l. superficialiario. Est & octaua actio in rem: vt quæ datur metum passio. nam illa prætoriam est in rem: vt. ff. quod met. cau. l. metum. §. volenti. Sur & alia. f. bonorum possessoria hereditatis petitio: item fideicommissaria hereditatis petitio. Prima datur ei qui succedit per prætorem. Secunda ei cui per Trebellianum hereditas restituta est: vt. ff. de bono. poss. hereditatis petitione. l. j. & ij. & ff. de fideicom. hereditatis petitione. l. j. ij. & iij. & sic decem sunt prætoriarum in rem.

ne cam propriè rem contineri dicimus, quæ simul etiam traditur creditori, maximè k si mobilis sit. at eam quæ sine traditione, nuda conuentione tenetur, propriè hypothecæ appellatione contineri dicimus.

Hactenus de prætoris in rem, nunc de his quæ sunt in personam: quæ quamuis innumeræ sint, de tribus tantum hic differuntur.

In personam i quoque actiones ex sua iurisdictione propositas habet prætor: veluti de pecunia m constituta: cui similis n videbatur receptitia: sed ex nostra constitutione, o cum & si quid plenius habebat, hoc in actione

Diuisio. actio. personalibus & prætoris. Et hoc principium vsque ad §. actiones autem. diuiditur, quia in principio præmittit de actione de constituta. & de pecu. Item & de iuramento in genere, & secundo in specie: & de vnaquaque dicit. Secunda ibi, de constituta. Item prima diuiditur: quia primò ponit qualiter olim erat in actione de constituta & receptitia: hodie verò sunt omnia redacta ad constitutam. Secunda ibi, sed ex nostra. CA S V S. Non solum prætor introduxit act. in rem, sed etiam act. in personam. Cum igitur supra dictum sit de realibus prætoris, restat de personalibus prætoris tractare. Prætoriarum autem personalium actionum ad minus duæ sunt actiones. Prætor autem quādam introduxit actio. in personam, quæ sunt persecutoriarum, & non pœnales, & quādam introduxit pœnales. In primo igitur mihi ponit exempla prætoriarum acti. in personam, quæ non sunt pœnales. Primum exemplum est in act. de constituta pe. & illi actioni erat olim similis actio quæ dicitur receptitia, sed si quid antea plenius habebat, hodie in actionem de constituta. est transmissum: & ea tanquam superuacua hodie constitutionibus principalibus iusta est recedere ab aula. Secundum exemplum est in actio. de peculio. Prætor enim proposuit actionem de peculio seruorum vel filiorum. Tertium exemplum est de actio. in factum, quæ descendit de iure iur. Prætor enim introduxit actionem ex iuramento, in qua solum queritur an actor iurauerit. & non solum has actio. personales, & actiones pœnales introduxit prætor, sed & alias plures. & hoc dit.

[In personam.] Iste. §. vsque ad §. pœnales. tractat de tribus a- Diuisio. ctio. personalibus & prætoris. Et hoc principium vsque ad §. actiones autem. diuiditur, quia in principio præmittit de actione de constituta. & de pecu. Item & de iuramento in genere, & secundo in specie: & de vnaquaque dicit. Secunda ibi, de constituta. Item prima diuiditur: quia primò ponit qualiter olim erat in actione de constituta & receptitia: hodie verò sunt omnia redacta ad constitutam. Secunda ibi, sed ex nostra. CA S V S. Non solum prætor introduxit act. in rem, sed etiam act. in personam. Cum igitur supra dictum sit de realibus prætoris, restat de personalibus prætoris tractare. Prætoriarum autem personalium actionum ad minus duæ sunt actiones. Prætor autem quādam introduxit actio. in personam, quæ sunt persecutoriarum, & non pœnales, & quādam introduxit pœnales. In primo igitur mihi ponit exempla prætoriarum acti. in personam, quæ non sunt pœnales. Primum exemplum est in act. de constituta pe. & illi actioni erat olim similis actio quæ dicitur receptitia, sed si quid antea plenius habebat, hodie in actionem de constituta. est transmissum: & ea tanquam superuacua hodie constitutionibus principalibus iusta est recedere ab aula. Secundum exemplum est in actio. de peculio. Prætor enim proposuit actionem de peculio seruorum vel filiorum. Tertium exemplum est de actio. in factum, quæ descendit de iure iur. Prætor enim introduxit actionem ex iuramento, in qua solum queritur an actor iurauerit. & non solum has actio. personales, & actiones pœnales introduxit prætor, sed & alias plures. & hoc dit.

l. In personam. quasi dicat, dictum est de realibus prætoris, sequitur de personalibus prætoris, licet & de quibusdā personalibus supra interposuerit. §. item si quis. m De pecunia. vt. ff. de constit. pecu. l. j. in princip. n Cui similis. scilicet quo ad quædā: quia vtraque dabatur vbi quis constituebatur se soluturum pro se vel alio. sed & dissimilis videbatur: quia actio. de constituta pro his tantum rebus in constitutione deductis competebar, in quibus mutuum constituit, scilicet quæ pōdere, numero, & mēsurā cōtinentur: sed receptitia, quando aliarum res in constitutione deducebantur. sed hodie pro omnibus competit act. de constituta: cum omnes res appellatione pecuniæ contineantur: vt. C. de constit. pecu. l. ij. §. penul.

o Constitutione. vt. C. de constit. pecu. l. ij.

l. In personam. quasi dicat, dictum est de realibus prætoris, sequitur de personalibus prætoris, licet & de quibusdā personalibus supra interposuerit. §. item si quis. m De pecunia. vt. ff. de constit. pecu. l. j. in princip. n Cui similis. scilicet quo ad quædā: quia vtraque dabatur vbi quis constituebatur se soluturum pro se vel alio. sed & dissimilis videbatur: quia actio. de constituta pro his tantum rebus in constitutione deductis competebar, in quibus mutuum constituit, scilicet quæ pōdere, numero, & mēsurā cōtinentur: sed receptitia, quando aliarum res in constitutione deducebantur. sed hodie pro omnibus competit act. de constituta: cum omnes res appellatione pecuniæ contineantur: vt. C. de constit. pecu. l. ij. §. penul.

o Constitutione. vt. C. de constit. pecu. l. ij.

l. In personam. quasi dicat, dictum est de realibus prætoris, sequitur de personalibus prætoris, licet & de quibusdā personalibus supra interposuerit. §. item si quis. m De pecunia. vt. ff. de constit. pecu. l. j. in princip. n Cui similis. scilicet quo ad quædā: quia vtraque dabatur vbi quis constituebatur se soluturum pro se vel alio. sed & dissimilis videbatur: quia actio. de constituta pro his tantum rebus in constitutione deductis competebar, in quibus mutuum constituit, scilicet quæ pōdere, numero, & mēsurā cōtinentur: sed receptitia, quando aliarum res in constitutione deducebantur. sed hodie pro omnibus competit act. de constituta: cum omnes res appellatione pecuniæ contineantur: vt. C. de constit. pecu. l. ij. §. penul.

o Constitutione. vt. C. de constit. pecu. l. ij.

o Constitutione. vt. C. de constit. pecu. l. ij.

o Constitutione. vt. C. de constit. pecu. l. ij.

o Constitutione. vt. C. de constit. pecu. l. ij.

o Constitutione. vt. C. de constit. pecu. l. ij.

a] Ista gl est siugu. secundum Ang. & Iasonem. b] Etiam p alia obligatione. Ang. c] Erit cōmuniter tenetur: licet Ultramon-tani contra. d] Ista gl of. & oēs simi-les reprobat ut communiter p scriben. e] Hypothe-ca autem di-citur ab hy-po, quod est villa, inquilinus in ciuitate: vt. ff. de acquir. possel. l. re pignoris. d. l. sub: & thes. Differentia tamen est inter has duas tacitas obligationes. nam in postio qua si suppositio vel obligatio quæ idem sit: vt pba-rit: vt. C. locati. l. certi iuris. Ita tamen in vitro que, si eo animo sint inducta, vt ibi sint perpetuo, nō ad tēpus: vt. ff. de pigno. l. debitor. & ff. in quibus causis pignus vel hypotheca ra. con. l. in prædiis. §. j. d. Pignoris. scilicet taciti. e Fundi. vel domus, vt. §. dictum est. f Quasi. hæc dictio ponitur ad differentiam superioris vtraque tamen Seruiana dicitur, à seruando, forte dicta: cum omne ius aut in acquirendo, aut in seruando, aut in amittendo consistat: vt. ff. de le. & se. con. l. fin. §. Sed quæ est differentia inter Seruianam acti. & Saluianam interdictū: cum illud ad idem competere videatur: ff. de pig. l. & que nondū sunt. §. j. Sed in Saluiano sufficit quod prober eum possidisse: vt colligitur. ff. de Sal. interdic. l. j. in prin. & diximus. §. de interdict. §. interdictum. g Nihil interest. nisi in sono vocis: vt. ff. de pigno. l. res hypothecæ. §. inter pignus. imò & etiam quantum ad actionem videtur interest. se. Nam præscriptio habenti pignus non currit, cum possideat, se-cus in hypothecaria: cui currit præscriptio interdum decem, f in-terdum, xx. §. interdum. xxx. h interdum. xl. annorum: i vt. C. si ad- & de anna. excep. l. j. §. j. h De qua re. mobili vel immobili: tradatur creditori vel non: cor-poralis vel incorporealis sit, excepta tamē vrbana seruitute, quæ nō potest obligari, ne ruinis ciuitatis deformatur: vt. ff. de pign. l. si is qui §. fin. & l. seq. A D D I T I O. Dic quod arcenta ratione gloss. si esset seruitus etiam vrbana, quæ non esset deformatio ciuitatis, posset obligari: vtputa, obligo tibi seruitutem altius non tollendi, donec pecunia non soluat. nam tunc valere ita dixit Bartol. in. d. l. si is qui §. fin. Ange. i Hac actione. scilicet hypothecaria: vt hac actioe peti possit à quo-libet possessore. Propriè, Propriè pignus traditione, hypotheca conuentione con-

a Ea, scilicet receptitia. Accursus.
b Item prætor. Hæc capitula exponuntur. j. proximi. §. & ideo hic non dicas.

c Et alias, de quibus dicitur. j. §. pœnales.
[De constituta autem pecunia.] C A S V S. Supra proximi. §. posuit Iustinianus tria exempla prætoriarum actio. persona

lium pœnalia, quorum primū fuit de act. de constit. pecu. Sed dixi ei, Domine, pro deo dicatis mihi effectū act. de constit. pecu. & quando agitur act. de constituta pecunia, siue cui cōpetit actio hæc? Frater, dicit ipse, ista actione agitur contra omnes illos quicunq; pro se vel pro alio se aliquid soluturus constituerunt: dum tamen non interponatur aliqua stipulatio. nā si stipulatio esset interposita, tenerentur iure civili, & nō actione prætoria. hoc dicit.

d De constituta autem pecunia. id est hac actione quæ sic vocatur.

e Cum omnibus. scilicet aptis aliis obligari pro se, ubi pro se interuenit cōstitutio: vel alij, ubi pro aliis interuenit cōstitutio. sic ergo furiosus cum nec pro se, nec pro aliis obligetur, nec constituere se debere potest. Idem in prodigo & similibus. Item mulieres, cū aliis pro se tantum obligentur: & hæc cōstituant pro se tantum, & non pro aliis: vt. ff. de constit. pecu. l. j. §. j. & ij. Accur.

f Constituerim. vt puta per hæc verba, Constituo me soluturū quod ego vel ille debet, & similia: vt. ff. de constit. pecu. l. qui autem in fi. & l. sequen. b & hoc ita, si sit debitū quod præcedat iure civile & naturale simul, siue naturale tantum, siue prætorium, secus si civile tantum: vt. ff. de constit. pecu. l. j. §. penul. & fin. & l. iij. §. j.

g Nulla. Ergo ex nudo pacto oritur actio hic: quod est contra ius cōmune positum. ff. de pact. l. iurigenitiū. §. sed cum nulla, & §. quinimo. & §. vt puta. versiculo, idem Marcellus. & vers. idem respōsum & c. de pact. l. legem. & est hoc ideo forte speciale: quia sicut vnū pro eo qui cōstituit, inducitur vt nō teneatur nisi elapsis decē diebus: vt. ff. de constit. pe. l. promissor. cum aliis statim teneatur: vt. ff. de verb. obli. leum qui kalendis. §. quotiens. & de verb. signifi. l. cedere diem. sic & aliud cōtra eum, vt ex nudo pacto teneatur: vt arg. ff. de iureiur. l. eum qui. in prin. Sunt & alij adhuc sex casus, in quibus ex nudo pacto oritur actio: vt ecce in donatione hodie, cū licet olim fuerit necessaria stipulatio: vt. C. de donationib. l. si quis argētum. d §. sin autē. Item si mulier dotē sine stipulatione dare marito conuenit: vt. C. de do. pro. l. ad exactionē. & de rei vx. actio. l. j. §. j. Item si quis ob honorē decretum vel decernendū palam pollicetur fuerit, id est sine interrogatione: vt. ff. de pollicita. l. j. §. j. & l. pauctū. Itē in nautico fœnore: vt. ff. de nautico fœnore. l. periculi. in fi. e Item in accessione frumētī, vel vini, vel olei, vel hordei: vt. C. de vsur. l. frumenti. Item in vsuris ciuitati promissis: vt. ff. de vsur. l. etiā. Alias autem propter sui frigiditatem nudum pactum actionem parere nō potest. A D D I T O. Adde alios casus, vt puta in curia mercatorum. arg. l. Quintus Murius. ff. man. & ibi Barto. Item si fieret in iudicio: quia tunc fingitur stipulatio. Item quando per pactum nudum aliquid abest parti si non seruet promissa, quia contra non seruatiōem datur actio de dolo: vt est text. not. in l. eleganter. §. seruus. §. de dolo. vt hic per doctō.

h Iure civili. vel actione ex stipulatu, ubi certum est in stipulatione: vel cōditione certi, quæ ex stipulatione oritur, ubi est certū: vt. §. de verb. obli. in prin. quæ stipulatio est à iure civili inducta vt hic, de iure gentiū: vt. §. de iure naturali, gentium, & civili. §. ius autem. Nō autem dicitur ideo de iure civili, quod non habeat in se vinculum naturale, imō habet, quia sine consensu nō valet: qui consensus est de iure naturali: vt. ff. de pact. l. j. §. pe.

i Libellus in actione de constituta pecunia. Hic tangitur de actionibus prætoritiis personalibus, in quibus qualiter formetur libellus, est videndum. Et primo de act. de constit. pecu. est videndum: Et nascitur ista actio quoniam aliquis constituit se soluturum quod ipse debet, vel alius: vt. ff. de constit. pecu. l. qui aotem. in fin. & l. seq. dum tamen sit debitum ciuilitate & naturaliter, vel naturaliter tantum, secus si ciuilitate tantum: vt. l. j. §.

penulti. & l. iij. §. j. in dicto titu. Vnde sic formabis libellum. Dico ego a, contra b, quod ipse constituit se soluturum decem libras, quas ipse mihi debebat causa mutui: vnde proponendo actio. de constit. pecu. contra ipsum, peto eundem mihi in dictis decem libris condemnari. Et erit causa istius actionis, hæc scilicet: Quia constituit se mihi soluturū quod debet mihi, ideo peto &c. Sed si pro alio constituit se decem libras tibi soluturū, formabis in narratione sic libellū: Vnde cum ipse pro tali constituerit se decem libras mihi soluturum, peto &c. Et eodē modo formabis si ex alia causa quàm ex mutuo debeatur.

[Actiones autem.] C A S V S. Dixi domino Iustiniano, Domine, iam vidi effectum primi respon. pro deo dicatis mihi defecundo exemplo, quare inuenta fuit de peculio actio: Respon. d. frater, equum fuit quod ista act. inuenitur, per quas contra patrem vel dominum posset agi ex contractu filiorūfamil. vel seruorum: quia licet actione de iure civili non teneantur patres vel domini, æquum tamen est quod peculio tenentur: eo quod peculium est quasi patrimonium filiorū vel seruorum. h. d.

Libellus in actione de peculio. Hic tangitur de act. de peculio, quæ datur contra dominum ex contractu serui sui: vt. §. quod cum eo. in princip. & etiam datur cōtra patrem nomine filij. Formabis ergo in ea sic libellum: Dico ego a, contra b, quod vendidi de seruo suo equum pro decē. quare ipse b, de peculio serui sui d, mihi tenetur: vnde proponēdo contra ipsum b, act. ex vendito, peto quatenus est in peculio ipsius serui sui d, vt. §. ad quātitatem illorum decem ipsum b, mihi cōdemnari. Et aduerte quia hæc dictio de peculio, nō est proprium nomen act. sed est quædā adiectio: sicut exercitoria, institoria, & tributoria, argu. l. iij. §. Iulianus. ff. de pecu. Et erit causa in hac actione talis, scilicet: Quia vendidi. quā sufficit proponere loco acti. scilicet sic: Vnde quia pro decem vendidi, peto & c. Similiter contra patrem ex contractu filij potest sic formari libellus. Dico ego a, contra b, quod vendidi c, filio suo, quē ipse habet in potestate equum pro decem & c. De filio in potestate feci mentionem: quia qui sui iuris est, peculium habere non potest: vt. C. de inoffic. testa. l. si. in fi.

i De peculio. Volūt quidam dicere hæc esse propria nomina actionum, scilicet de peculio: & de in rem verso: & quod iussu: itē exercitoria, & tributoria & institoria, ex eo quod leges plerunq; appellat eas actiones: vt hic. Sed verius est vt adiectiue ponantur. sic enim dicitur, mandati actio de peculio: vt. ff. de pecu. l. iij. §. cui congruit. e Accursus.

k Patrem. scilicet respectu filij. Accursus.

l Dominum. scilicet respectu serui. sunt enim correlatiua.

m Ipso iure. scilicet ciuili, quod non vult vt alter ex alterius persona obligetur: & sic pater non debet teneri pro filio, inspecto iure ciuili. sicut eo inspecto pro seruo non debet teneri dominus: quia seruus pro nullo est inspecto iure ciuili: vt. ff. de regu. iur. l. quod atinet. Sed tamen prætor æquitatem considerat: vt quia peculium quasi patrimonium est filij vel serui, vt subiicit: quia peculium est quod sibi quis parsimonia quærit: a vt. ff. de pecu. l. peculium. in prin. vere tamen non est patrimonium filij peculium: vt. C. de inoffic. testa. l. si. in fi. Item nec serui: vt. ff. de verbo. obligat. l. liber homo. ij. in fin. j. respon. Ideo tamen quia quasi patrimoniu est, patrem pro filio, dominum pro seruo teneri dicit. Diligenter tamen distingue verum contrahat filius vel seruus, vel quasi contrahat. Item verum delinquat, vel quasi. Si contrahat, quilibet illorum dominus vel pater actione ex eo contractu tenetur in peculium: in cuius condemnatione deducitur ex ipso peculio quicquid seruus naturaliter domino debuit: vt quia dominus seruo mutauit, vel aliis secum cōtraxit. Item deducitur quod debetur his qui sunt in potestate domini, vel tutela vel cura: cum videatur dominus præuenisse: vt. ff. de pecu. l. sed si damnus. §. j. & ij. obligatur enim seruus domino naturaliter: vt supra de fideiuss. §. j. & sunt hæc communia in seruo & filio, excepta causa mutui, ex qua nec filius nec pater tenetur. secus in seruo: vt infra titulo primo. §. illud. & c. ad

a) Idem de pupillo secundū Aug.
b) Et iuxta hanc gloss. ponit hic Iac. vnū notabile, quod si quis constituat Titium fideiussurū, p. i. valebit tale constitutum: secus si nō pro se sed alio: vt hic per eū.
c) Ista gloss. cōmuniter reprobatur per doctō. quia etiam hodie nō oritur actio, sed cōdictio ex lege, propter ipsum pactum.
d) Ista lex habet l. cū in donatione cautā: & propter inuarias: & in donatione præsumpta. Iac.
e) Iste § nō pcedit hic cū fingatur tacita stipulatio. Fab. Plø. Ange. & Iac.
f) Er est ratio propter ipsum periculum. facit ca. nauigā. titi extra de vsuris.

a) Idem de pupillo secundū Aug.
b) Et iuxta hanc gloss. ponit hic Iac. vnū notabile, quod si quis constituat Titium fideiussurū, p. i. valebit tale constitutum: secus si nō pro se sed alio: vt hic per eū.
c) Ista gloss. cōmuniter reprobatur per doctō. quia etiam hodie nō oritur actio, sed cōdictio ex lege, propter ipsum pactum.
d) Ista lex habet l. cū in donatione cautā: & propter inuarias: & in donatione præsumpta. Iac.
e) Iste § nō pcedit hic cū fingatur tacita stipulatio. Fab. Plø. Ange. & Iac.
f) Er est ratio propter ipsum periculum. facit ca. nauigā. titi extra de vsuris.

g) Ista secūda opi. cōmuniter tenetur hic p doctō. Seruus pro nullo reputatur.
h) Istud declaratur per Bart in sub. ff. de pecu. l. i. §. i. Patres pro filiis & domini p seruis, an teneantur.
Actio de peculio.

& C. ad Maced. l. penul. Item quæ dicta sunt quando contrahit filius vel seruus, eadem & quando quasi contrahit: vt si alterius negotia...

Actio de in rem verso.

a] Verfi. est §. preterea.

Actio quod iussu.

Actio exercitoria.

Actio infistoria.

Actio tributaria.

b] In ista materia vide casum singularem in l. fina. ff. de exerc.

c] Verficulus est sub §. iugur.

* E non vltra, vt. l. 3. §. ex furtiua. ff. de pecul. Et addito id quod esse in filio...

Si deferente reo, actor eum sibi debitorem iureiurando asseuerarit, vsque adeo plena fides illi adhiberetur, vt omnia questione an deberetur, in factum actio iuranti aduersus reum competat.

Item si quis postulante aduersario iurauerit deberi sibi pecuniam quam peteret, neque ei soluatur iustissime accommo-

[Item si quis postulante.] C. A. S. V. Dixi Iusti. Domine, iam vidi naturam duorum exemplorum: nunc si placet, dicatis mihi naturam tertij exempli, scilicet actionis in factum, que datur ex iuramento...

Hic tangitur de iureiurando præfinito ex delatione iudicis, vel partis aduersæ: ex quo oritur actio in factum, si iurerit non adiecta causa ex qua dicat sibi deberi, si iuret informiter. si autem adiciat causam ex qua sibi deberi, veluti ex mutuo, vel similibus, oritur actio ex illa causa.

Item si quis, actor. Accursum. Postulante, id est petere reo: vel deferente, si enim sine voluntate aduersarij iurare, nihil proficeret iuramentum.

Deberi, sic simpliciter, scilicet non adiecta causa quare debeatur: quod informiter dicimus. si autem cum forma, veluti quia venditur: agitur actione vtili ex eo contractu, nata ex sacramento, cum pro veritate accipiatur: & aduersario similiter actionem tribuit ac si vere contractus præcessisset.

tem tantum, vel heredem: vt ff. de iureiuran. l. nam postea §. fin. & l. sequen. Et ita actori interdum datur in factum, interdum vtilis ex eo contractu, & vtilis in rem. Ex parte autem rei, si iurat in actione personalitunc exceptionem tantum parit.

dat ei talem actionem, per quam non illud queritur, an ei pecunia debeatur, sed an iurauerit.

Qui edictum in albo prætoris positum corrupit, vel quivocat patrem vel patronum in ius sine venia, & eximens dolo aliquem vocatum in ius, vel eximi faciens tenetur actione prætoria.

Publicia. l. j. in si vsque ad. Leu qui. Nec obstat in co. rit. de iureiura. l. eui qui §. si pareri. quia ibi verbu duxat, dominu ratu excludit, contra que Publicia. no dat. vt. ff. de Public. l. penul. & fina.

ADDITIO. Hæc glo. in ista parte fina. communiter reprobat, vide hic ad longum per dominum Iasonem.

Iustissime, quia propter sacramentum datur.

Actionem, in factum. C. de rebus credit. l. actor.

Non illud queritur, etiam si per iurium vellet probare: quia sufficit diuina vltio: vt ff. de dolo. l. quod si deferente. & l. seq. & C. de re. cre. l. iij. nisi in casibus: vt. C. de re. cre. l. fi. & ff. de iureiur. l. admonedi. Et nota quod hoc sacramentum quod est de re: vt. ff. eo. de iureiurando. l. quociens id est de veritate (vt. ff. ad. l. Cornelia. de fal. l. j. §. qui in rationibus) triplex inuenitur.

Voluntaria, quod ex voluntate datur, suscipitur, & recusatur, & extra iudicium fit: vt ff. e. de iureiur. l. ius iurandū quod. Itē necessarium, quod necessitate imposta à iudice deferitur & suscipitur: vt arg. ff. de in lit. iur. l. fi. Nec enim potest hoc sacramentum referri vel recusari, nisi præterdat iusta causa recusationis: vt. C. de re. credit. l. generaliter §. fin autē. Item iudiciale, quod sic dicitur a iudicio: quado scilicet pars parti sacramentum in iudicio deferret, quod non est necesse subire, sed potest recusari & referri: vt. C. eo. de re. cre. l. delata. & l. generaliter §. fin autem. sed iure veteri non poterat recusari: vt ff. eo. l. manifeste. sed secundum P. ita demum actio in factum datur ex sacramento, si sententia non subsequatur: alias quare oritur actio in factum, cum ex sententia eadem nasceretur: vt. C. de re. cred. l. actoris. Sed nos contra. licet enim duæ sunt, & ad idē & eodem nomine, non nocet: vt. ff. de act. emp. l. non est nouū. & ff. de fideiussu. l. heres à debitore. semel tamen fiet exactio tantum: vt. ff. de verb. oblig. l. qui bis. & de regul. iuris. l. bona fides.

[Penales quoque.] C. A. S. V. Multæ diuisiones consueuerunt notari in hoc §. adhuc tamen non habuimus principaliter nisi duas quarū prima est, quod omnis actio aut est in re, aut in personam. Secunda est, quod omnes actiones aut sunt ciuiles, aut prætorie. Sub materia autē prætoriarū multæ sunt diuisiones: quia prætoriarū alia sunt in re, alia in personam. Itē actionū prætoriarū personalium alia sunt penales, alia non penales. De prætoris autē actionib. non penales, personalibus, dictū est supra in prox. §. De prætoris autē personalibus videndū est in litera præsentis. Non solū enim, dicit Iustin. introduxit prætor actiōes personales non penales, imò & multas prætorias personales penales. & de hoc ponit tria exempla. Primum est, quod prætor introduxit tria: actionē prætoriam personale penale in eū qui albu ipsius corrupit. Secundū est, quod prætor introduxit actionē prætoriam personale penale in eū qui patronū parētēve in ius vocauerit antequā hoc à iudice impetrasset. Tertium est, quod prætor introduxit actionē prætoriam personale penalem in eū qui in ius vocatū vī exemit: vel aduersus eū, cuius dolo fuerit exemptus. h. d. Fran c.

Libellus contra corruptentem album prætoris. Hic de act. penales tagitur: & primo de illa que datur pro albo prætoris corrupto. Erat enim albu prætoris, dealbatio quedā posita in eminenti loco, in quo erat scriptum de citado aliquem vel de aliquo præcepto generali vel speciali: vt. ff. de al. scri. l. j. & ij. Et est pœna. l. aureorum statuta contra corruptorū malitiā: vt. ff. de iur. om. iu. l. si quis. Forma ergo i hac act. sic lib. Dico ego a contra b, quod ipse corrupit albu prætoris, vnde proponēd, contra ipsum actionē in factum, peto ipsum in. l. aureis nomine populari mihi cōdēnari. Ista enim act. popularis debet dici à populo quia ius populi tuetur: vt. ff. de popu. act. l. ij. Et erit causa istius actionis hæc, quia albu prætoris corrupti, q poterit poni loco actionis.

Iuramentū rei quandoque exceptionē quod actio nem parit.

Iuramentū triplex est.

d] Puta quia iam pbauit, vel te effert pbatum. c. 2. extra de pba. Itē si semel reuocatum ve lic pars iterū deferret: vt l. si quis ius iurandū. C. de rebus cre. e] Docto. ta me communiten tenent quod. d. §. fin autē. non corrigit, sed declarat, dictū. l. manifeste: vt per scriben. hic.

Libellus in actione in factum, que datur patrono vel patri contra liberum vel filium &c.

Est & alia actio in factum, que datur patrono contra liberum, vel patri contra filium: & illa habet locum, quando libertus patronum in ius venia non impetrata, vel filius patrem vocat: vt. C. de in ius vocan. l. ij. & hoc in versicu. veluti. & est pœna illius. Laureorum: vt. ff. de in ius voc. l. penult. Forma ergo libel. sic in hac actio. Dico ergo a, contra b liberum meum, quod ipse me vocavit in ius non impetrata venia: & ideo incidit in edictum, & tenetur ad pœnam. l. aureorum. vnde proponendo cõtra ipsum act. in factum, peto eundem mihi condemnari in. l. aureis nomine pœnæ. Et erit causa istius actionis, quia me patronũ in ius vocavit non impetrata venia. quæ proponi potest loco actionis. Et eodẽ modo si pater agat cõtra filium hac actione, formatur lib. Sed caue, quia hæc actio non datur contra filium qui est in potestate: quia etiam impetrata venia nõ possit patrem in ius trahere: vt. C. de in ius vocan. l. fina. quia nulla lis inter patrem & filium esse potest, nisi de castrensi peculio, vel quasi: vt. ff. de iudi. l. lis nulla.

Annotations, Hic de tertio prætoriarum actionum genere, quas ideo pœnales appellamus, quia ad pœnam, non etiam rei persequendæ causa competunt.

Pœnales quoq; actiones prætor bene multas ex sua iurisdictione introduxit, veluti aduersus eum qui quid ex albo eius corrupisset: & in eum qui patronũ vel parentẽ in ius vocasset, cum id nõ impetrasset. Item aduersus eum qui vi exemerit eum qui in ius vocare -

quando vocatus non venit: vt. ff. de in ius voc. l. quamuis. Sed quidam dicunt vocantem nullo modo cadere in edictum, si vocatus nõ venit: ex prædicta. l. quamuis. & hoc ideo, quia verba cum effectu sunt accipienda: vt. ff. ne quis eum qui in ius voca. est. vi. ex. l. penul. §. docere. sed prima sententia verior est: quia in d. l. quamuis. non dicit quod non incidat in edictum, sed quod nõ remittitur pœna nisi causa cognita. Item nõ quid heres potest vocare in ius sine venia? Et certè si extraneus est, potest: vt. ff. de obsequ. præstan. à liber. l. heres. na quæ filius non potest vocare in ius sine venia. Sed

c] Cum quæ secundũ Io. Fr. transest cõmitter doct. sed Ia. dicit quod imò: approbat alia opinionem, vt tunc non cõmittatur pœna na quæ ratione citatio nis venit cõmittenda.

f] Ab isto versu. vsque ad fi. nõ est glo. Accur. sed additio secundũ Iaf.

quare secus in herede liberti, & in herede patroni? Respon. in primo odium versatur: quod debet restringi in secundo fauor, qui debet prorogari: vt. ff. de libe. & postu. l. cũ quidam. Itẽ si alter agat tutorio nomine, vel curatorio. arg. ff. de in ius voc. l. sed si hac lege. §. fi. & l. quæsitum. Ratio: quia nemini officium suum debet esse dānosum: vt. ff. quemadmo. test. ape. l. sed & si quis ex signatoribus.

B] Cum id non impetrasset. i. non petisset, & non accepisset, debet enim à prætor sic petere: Domine, per mitte mihi vt possim conuenire patrem vel patronum meũ: vt colligitur. j. de pœ. te. lit. §. fi. & ff. de in ius voc. l. iij. & iij. §. j. Illud etiam quæro, an hæc postulatio veniæ debeat fieri in personis omnium qui in ius vocati nõ possunt, quæ enumerantur. ff. de in ius voc. l. ij. & si non sciat, quod cadat in pœnam? Quidam dicunt quod sic. Nos q̃ nõ: quia hæc pœna in eum tantum statuitur, qui incidit in edictum. ar. illæ personæ in edicto non cõtinentur: quod maximè probatur ex hoc. §. Aliter tamen puto eos puniendos, prout placuerit iudici, ad similitudinem istorum. Sed nõ quid hæc petitio hodie est correctæ, vt quia habet hodie liberti ius naturalium & regenerationis: vt in authen. vt liber. de cast. §. j. col. vj. Respon. non: quia & ibi referuntur iura patronis: maximè obsequialia, quæ natura debentur. Superiora tantũ ad liberum plana sunt. in filio distinguere. aut erat emancipatus, aut in potestate. si emancipatus erat, habent locũ superiora. si verò in potestate, tunc nec cum venia, nec sine venia potest conuenire patronum: vt. C. de in ius vo. l. si. & ff. de act. & oblig. l. actiones. nisi pro castrensi, vel quasi castrensi peculio: vt. ff. de iudi. l. lis nulla. & tunc cum venia: vt. ff. de in ius vo. l. adoptiuum. §. j. h. & hoc cum agit cõtra patrem. Si autem contra extraneum: tunc secundũ vetera iura tantũ quinque actiones filios fami. cõpetebant: vt. ff. de act. & oblig. l. filius familias. & l. in factũ actiones. Sed hodie omnes venientes ex aduentitia causa: vt dixi. s. per quas perso. nob. acquir. §. j. Item quæro, quis iurabit de calumnia cum filios fami. in iudicio erit? Respon. si filius emancipatus petita venia patrem cõueniat, iurabit filius si maior est, aliàs curator ei dabitur ad litẽ, vt in authen. vt lic. ma. & auia. §. j. in fi. col. viij. si autẽ sit in potestate patris, & agat de castrensi, vel quasi castrensi peculio: tunc iurabit filius: cum pater familias habeatur: vt. ff. ad Maced. l. ij. si verò esset minor, daretur curator liti, non personæ: cum sit in potestate: vt. C. de cura. fur. l. fina. in prin. & de bo. qua. lib. l. si. §. si autem pro patre. Si autem cõtra extraneũ agat filius: si agat pater eius nomine, pater iurabit: vt. C. de iur. propter calum. dan. l. ij. §. quod obseruari. Si filius sortè patre absente: vel secundũ veteres leges in quinque casibus, vel secundũ nouas in omni aduentitia causa iurabit filius, eũ suo nomine agat, & maior est, si modo pater in aduentitiis non habet vsumfructũ: aliàs pater ageret, & responderet, & iuraret: vt. C. de bo. ma. l. j. in prin. vbi verò filius iurabit: licet pater non habeat vsumfructũ, debet pater consentire filio agenti & respondenti: vt. C. de bo. qua. lib. l. si in prin. AD DITIO. De isto iuramento vltra hanc glof. vide per glo. in l. ij. §. quod obseruari. C. de iur. propter calum. dan.

g] Nota q̃ in criminalibus & pœnalibus pœna dicitur de similibus ad similia secundũ Ang. hic. h] Idẽ dicit vbi quicquid filius in potestate potest agere cõtra patrem, vt. not. per glof. in d. l. lis nulla.

C] Item aduersus eum. scilicet datur actio in factum pœnalis: vt ecce i] Erat enim albu, dealbatio quædam posita in loco emittenti: vt apparet in Authen. de lit. §. omnem. ibi, vocem enim patronum &c. col. viij. in quo albo erat scriptum vel de citando aliquo, vel de alio præcepto generali, vel speciali: vt. ff. de albo scriben. l. j. & ij. ff. de iuris. d. omnium iud. l. si quis id. Corruptisset. vel positũ sustulisset, quamuis non corruperit: & siue per se, siue per alium: & tunc ambo tenentur, nec vnus liberat aliũ. & est in quinquaginta aureos: vt in d. l. si quis. & l. sequen. tenentur etiam ille corruptor lege Cornel. de falsis: vt. ff. ad l. Cornel. de fal. l. pe. cuius pœna est deportatio, & omnium bonorum publicatio: in seruis etiã vitium supplicii: vt. ff. ad leg. Corne. de fal. l. j. in fi. In eum. scilicet filium vel liberum datur actio in factum, quæ est similiter pœnalis (vt superior) in quinquaginta aureos: quæ datur patrono, vel patri: & si libertus non possit solvere dictam pecuniam, castigabitur. Idem sortè in filio: licet noxaliter non detur: vt. ff. eo. scilicet de in ius vocan. l. penul. & j. de noxa. in fi. Superior tamen punit solum dolum: hic solum factũ considerat: vt. C. de in ius vocan. l. venia.

D] Patronum, subaudi vel patronam: item filios & patres eorum: vt ff. de in ius voc. l. iij. §. j. Et accipe hic patronũ, qui manumisit: vel pro quoindicatum est in causa ingenuitatis & libertinitatis: vel si ex causa fideicommissi manumisit: vel si emit eo pacto, vt manumitteret, & manumisit, vel non manumisit, sed ex cõstitutione diui Marci petucenit ad libertatem: vt. ff. de in ius vocan. l. adoptiuum. §. j. & l. is quoque. & l. sed si hac lege. Item liberos patroni accipe mares & fœminas, & parentes etiam adoptiuos: vt d. l. sed si hac lege. §. liberos quoque. & §. parentes. Accur. s. ius. vel parentem. & hic accipe matrem & fœminã, & vsq; in infinitũ: vt etiam si Adã viueret, non possit vocari in ius sine venia. Itẽ non refert si sunt legitimi parentes, vel naturales: vt. ff. de in ius voc. l. iij. §. j. ij. & iij. & l. i. parentes. & l. patris. & l. adoptiuũ in princ. In ius vocasset. id est iuris experiendi causa vocasset: vt. ff. de in ius voc. l. j. & hoc sine causa sit civilis, siue criminalis multo magis nam & tunc, scilicet quando causa est criminalis, etiam cum venia non potest: quia non conceditur: vt. ff. de in ius vo. l. sed & si hac. §. prætor ait. & ff. de accu. l. qui accipere. in fi. & l. hi tamen. §. ij. Sed quid si solum libellum dedit? Respon. non incidit in hoc edictum: vt. ff. de in ius vocan. l. libertus. ij. Item quid si non veniat vocatus? Respon. semper incidit, sed facilius remittitur hæc pœna

i] Erat hoc in factũ de scendẽ quo dictode quo in isto. §. si mere pœna: lis ex parte actoris. &c. reidit doct. o. antiqui tenuerit cõtra glo. tam Io. Fab. & alii doc. mo. detri test. cum glof. vt per Iaf. hic. de so.

† In correctis explanationibus nõ scribitur dictio bene Aegii Perri.

a] Ista glo. cõmunit reprehendit docto. quia pœna istius edicti non habet locum nisi in corrupte albam prætoris genitale, & perpetuum: scilicet in specialibus: puta de citando aliquo, sed tunc habebit locũ pœna arbitraria, cum non sit taxata à iure: per. l. r. §. expilatores. cõsequen. ff. de eff. & expilato.

b] Et sic habes, ex glof. q̃ qui non soluit iure, iur in corpore. sed regula fallit quando id quid erat solũ uedum non debebatur ex pœna delicti, sed forte ex cõtractu. Item fallit in nobilibus vel alias honestis personis. Item nolente eo nec potest cui pœna pecuniaria cõratur applicanda. Item fallit in pœna extraordinaria, puta multa. Item fallit in minimis transgressionibus: vt hic per doct.

c] Ista primam partem sequitur Iaf. d] Nisi magna causa. Nico. Fab. Ange. & Iaf.

de eo per quem factum erit. l. j. §. si reus. in fi. & l. fi. j. respō. Item primus habet locum quando aliquis exemptus est ante satisfationem, & post in ius vocationem: sed secundus post satisfationem scilicet factam iudicio fisti, & aliis quæ firmant iudicium: vt. ff. de præto. stipu. l. j. in princ. Et pater hæc differentia ex ordine illorum titulorum. Item primus

quando vi exemptus sit quis: at secundus etiam si sine vi: vt patet in l. j. §. si dolo. de eo per quem factum est. & tit. ne quis cum qui. l. j. & ij. in fi. b. Vel satis dici potest, quod vtroque hic loquitur: quia licet duo sint illi tituli: tamen de vno edicto sunt. Item & quod dicitur pœnalis actio etiam illa, quæ ex vna parte tatum est pœnalis. Super hoc. §. secundo queritur. Nonne per conuentionem solam etiam iure veteri perpetuabatur actio: vt. ff. de act. & oblig. l. constitutionibus. nō solum per noua iura: vt. c. de præscrip. xxx. an. l. cū notissimi. & l. licet. Respons. hic nō per executores, sed per suā denunciationem eum cōueniunt. Vel verbū quasi, positum in. d. l. cōstitutionibus, assertiue ponitur, nō similitudinariē: & secundum hoc hodie esset correctum quod hic dicitur. Vel dic q̄ talis fuit cōuentio in illa. l. cōstitutionibus: quæ pro lite cōtestata habebatur: vt quia actio erat temporalis, & libellus fuit principi datus: vt. C. quādo li. princ. da lit. con. fac. l. j. & ij. Vel dic secundum Ioan. quod leges veteres circa personales actiones loquuntur: vbi nō perpetuantur per executores: sed lex illa: cum notissimi. & l. licet in rem. loquuntur in reali. vnde adhuc etiam hodie nō corrigitur quod hic dicitur. ADDITIO. Hanc etiā impugnant docto. quia. d. l. licet. & d. l. cū notissimi. loquuntur tam in personalibus, quā in realibus: secundum Ias.

tur, cuiusve dolo alius exemerit: & alias innumerabiles.

Actiones quibus queritur an quis sit liber, an seruus, liberus, an ingenuus, filius an non, præiudiciales in eo sunt: quarū prima ciuilibis est, reliquæ verō prætorie: ideo sic dicitur, quia materiam in eis præiudicium versatur, cū per eas de statu hominis queratur, aut quia cæteris queritionibus præiudicium faciant: vt scilicet interea silent, quādo hæventilantur.

Præiudiciales actiones in rem esse videntur: quales sunt per

quod vna istarum trium actionum ferè legitimam habet causam, id est ferè est ciuilibis: illa scilicet, qua queritur an aliquis sit liber, vel seruus. Cæteræ autem duæ bene sunt prætorie. h. d. Franc.

Libellus in actionibus præiudicialibus. Hic loquitur de præiudicialibus actio. Et primo videndum est de illa qua queritur an aliquis sit liber, vel seruus: & habet locū, quando aliquis vindicat sibi in seruū, eum qui est in potestate & possessione libertatis: vel quando is qui est in potestate seruitutis, vindicat sibi libertatem. In primo forma sic libellum, Dico ego a, cōtra b, q̄ licet ipse b sit in possessione libertatis est tamē seruus meus: vnde vindico ipsum in seruitute, & peto eundē mihi adiudicari. Et cōtra si b sit in possessione seruitutis Titij, sic formabitur libellus, Dico ego b, cōtra c, q̄ licet ipse c me possideat in seruitute, siue in libertinitate: liber tamē sum. vnde vindico me in libertate, & peto me liberū pronounciari: & ipsum c, ne me impediatur vt libertate, mihi cōdemnari. Itē forma sic libellū in illa præiudiciali, qua queritur, an aliquis sit liberus, vel ingenuus. Dico ego b, cōtra c, q̄ licet sit in possessione ingenuitatis, tamē est liberus meus: vnde vindico ipsum in libertū, siue in libertinitatem: & peto ipsum rāquam libertū meum mihi adiudicari. & cōtra si c a b possideatur vt libertus, proponetur sic libellus: Dico ego c, cōtra b, q̄ licet possideat me vt libertū, tamen sum ingenuus: vnde vindico me in ingenuitate, & peto me ingenuū pronounciari: & ipsum b, ne me impediatur vt ingenuitate, mihi cōdemnari. Itē in illa præiudiciali, qua queritur an quis sit filius alicuius, an nō, formabitur libellus hoc modo: Dico ego a, cōtra b, quod licet ipse sit in possessione sui iuris, tamē filius meus est: vnde vindico ipsum in filiū, & peto eum in filiū mihi adiudicari. E cōuerso formabitur sic libellus. Dico ego b, cōtra a, quod licet ipse possideat me in filiū, tamen dico me non esse filium eius. vnde vindico me in propria libertate, & peto me non filiū eius iudicari, & ipsum a, ne me impediatur vt propria libertate, vt extraneum mihi cōdemnari. Itē autem act. dicuntur præiudiciales, vt hic: quia præiudicat omnib. aliis actionibus vel questionibus, siue criminalibus, siue ciuilibus: quia primo queritur &c. vt. ff. de orig. iur. l. j. & ij. in prin. & ff. de ordi. cog. per totum.

Præiudiciales actiones in rem esse videntur: quales sunt per

tatis est tamē seruus meus: vnde vindico ipsum in seruitute, & peto eundē mihi adiudicari. Et cōtra si b sit in possessione seruitutis Titij, sic formabitur libellus, Dico ego b, cōtra c, q̄ licet ipse c me possideat in seruitute, siue in libertinitate: liber tamē sum. vnde vindico me in libertate, & peto me liberū pronounciari: & ipsum c, ne me impediatur vt libertate, mihi cōdemnari. Itē forma sic libellū in illa præiudiciali, qua queritur, an aliquis sit liberus, vel ingenuus. Dico ego b, cōtra c, q̄ licet sit in possessione ingenuitatis, tamē est liberus meus: vnde vindico ipsum in libertū, siue in libertinitatem: & peto ipsum rāquam libertū meum mihi adiudicari. & cōtra si c a b possideatur vt libertus, proponetur sic libellus: Dico ego c, cōtra b, q̄ licet possideat me vt libertū, tamen sum ingenuus: vnde vindico me in ingenuitate, & peto me ingenuū pronounciari: & ipsum b, ne me impediatur vt ingenuitate, mihi cōdemnari. Itē in illa præiudiciali, qua queritur an quis sit filius alicuius, an nō, formabitur libellus hoc modo: Dico ego a, cōtra b, quod licet ipse sit in possessione sui iuris, tamē filius meus est: vnde vindico ipsum in filiū, & peto eum in filiū mihi adiudicari. E cōuerso formabitur sic libellus. Dico ego b, cōtra a, quod licet ipse possideat me in filiū, tamen dico me non esse filium eius. vnde vindico me in propria libertate, & peto me non filiū eius iudicari, & ipsum a, ne me impediatur vt propria libertate, vt extraneum mihi cōdemnari. Itē autem act. dicuntur præiudiciales, vt hic: quia præiudicat omnib. aliis actionibus vel questionibus, siue criminalibus, siue ciuilibus: quia primo queritur &c. vt. ff. de orig. iur. l. j. & ij. in prin. & ff. de ordi. cog. per totum.

Præiudiciales actiones in rem esse videntur: quales sunt per

Præiudiciales. Pro cōstanti ponit, quod hæc prætorie sunt, cum in tractatu prætoriarū ponantur. & sunt in rem: quia res petitur & vindicatur. Vnde queritur quare nō possit has. s. inter reales prætorias: Respō. quia quædam de eis est ciuilibis: vnde eius occasione & de cæteris hic dicere referuauit. Et sunt tres. Prima est per quam queritur an aliquis sit liber, subau. vel seruus. Secunda, an aliquis sit liberus, sub. vel ingenuus. Tertia est de partu agnoscedo: per quam queritur, an quis sit filius vel nō: vt omnia cōsequatur quæ filius a patre cōsequi debet: aliis autem agitur de partu agnoscedo: propter alimēta tantum, & tunc filiationi nō præiudicatur: quia summam queritur: vt. ff. de lib. ag. l. j. §. Iulianus. & l. si quis a liberis ali. §. si vel patens. & ff. de his qui sunt sui vel alie. iur. l. si iudex. licet videatur cōtra. C. de ordi. cog. l. ij. §. si. sed dic vt ibi. Sed dicitur quidam, & male, quod tantū duæ sunt: & de duabus primis faciūt vnā, hoc modo, an aliquis sit liber, id est ingenuus, vel libertus. & hæc vna. Alia verō de partu agnoscedo nō mutant. Sed prima opi. verior est: cum sit cōmodius singulas causas singulis appellationib. distinguere: vt. s. quib. mo. test. in fit. §. alio autem modo. Itē quia postea dicit, Cæteræ vero &c. & ita loquitur de pluribus, excepta vna. In prima ergo vbi queritur an sit liber vel seruus, dico quod siue seruus agat cōtra dominū, dicens se esse liberum: siue cōtra dominum cōtra seruum: & seruus sit in possessione libertatis: quod hæc actio in rem quæ intenditur, est præiudicialis: vt. ff. de lib. cau. l. liberis. §. si. Idem dico siue patronus vindicet libertū in libertinitatem, siue libertus se vindicet in ingenuitate: vt. traq. est præiudicialis: vt. ff. si lib. inge. esse dica. l. fi. in prin. & §. fina. Intenditur etiā hoc casu officium iudicis: vt de iure iur. l. si duo patroni. in princ. & ff. si lib. inge. esse di. l. j. & ij. & ff. de rei vind. l. j. §. j. Idem dicas in tertia: vt siue agat pater petendo filium in filiationem, vel filius dicat se nō filium: erit præiudicialis & directa hinc inde. Sed quidā dixerūt quod directa datur patrono, parenti, & domino: sed illa quæ datur liberto, filio, & seruo, est cōtraria: quod nulla lege cautū inuenitur: licet aliæ quædam inueniatur directæ & cōtrariæ, vt mandati, depositi, & similes. Sed qualiter formatur libelli in his? Respon. sic. Peto Io. filiū meum iudicari, vt mihi patri debitam præstet reuerentiam, & alia quæ patribus a filiis debentur. & idem in patrono: & ex tunc lata sententia, alimenta patri & patrono præstabitur: vt. ff. de lib. ag. l. j. quis a

Præiudiciales actiones in rem esse videntur: quales sunt per

Præiudiciales. Pro cōstanti ponit, quod hæc prætorie sunt, cum in tractatu prætoriarū ponantur. & sunt in rem: quia res petitur & vindicatur. Vnde queritur quare nō possit has. s. inter reales prætorias: Respō. quia quædam de eis est ciuilibis: vnde eius occasione & de cæteris hic dicere referuauit. Et sunt tres. Prima est per quam queritur an aliquis sit liber, subau. vel seruus. Secunda, an aliquis sit liberus, sub. vel ingenuus. Tertia est de partu agnoscedo: per quam queritur, an quis sit filius vel nō: vt omnia cōsequatur quæ filius a patre cōsequi debet: aliis autem agitur de partu agnoscedo: propter alimēta tantum, & tunc filiationi nō præiudicatur: quia summam queritur: vt. ff. de lib. ag. l. j. §. Iulianus. & l. si quis a liberis ali. §. si vel patens. & ff. de his qui sunt sui vel alie. iur. l. si iudex. licet videatur cōtra. C. de ordi. cog. l. ij. §. si. sed dic vt ibi. Sed dicitur quidam, & male, quod tantū duæ sunt: & de duabus primis faciūt vnā, hoc modo, an aliquis sit liber, id est ingenuus, vel libertus. & hæc vna. Alia verō de partu agnoscedo nō mutant. Sed prima opi. verior est: cum sit cōmodius singulas causas singulis appellationib. distinguere: vt. s. quib. mo. test. in fit. §. alio autem modo. Itē quia postea dicit, Cæteræ vero &c. & ita loquitur de pluribus, excepta vna. In prima ergo vbi queritur an sit liber vel seruus, dico quod siue seruus agat cōtra dominū, dicens se esse liberum: siue cōtra dominum cōtra seruum: & seruus sit in possessione libertatis: quod hæc actio in rem quæ intenditur, est præiudicialis: vt. ff. de lib. cau. l. liberis. §. si. Idem dico siue patronus vindicet libertū in libertinitatem, siue libertus se vindicet in ingenuitate: vt. traq. est præiudicialis: vt. ff. si lib. inge. esse dica. l. fi. in prin. & §. fina. Intenditur etiā hoc casu officium iudicis: vt de iure iur. l. si duo patroni. in princ. & ff. si lib. inge. esse di. l. j. & ij. & ff. de rei vind. l. j. §. j. Idem dicas in tertia: vt siue agat pater petendo filium in filiationem, vel filius dicat se nō filium: erit præiudicialis & directa hinc inde. Sed quidā dixerūt quod directa datur patrono, parenti, & domino: sed illa quæ datur liberto, filio, & seruo, est cōtraria: quod nulla lege cautū inuenitur: licet aliæ quædam inueniatur directæ & cōtrariæ, vt mandati, depositi, & similes. Sed qualiter formatur libelli in his? Respon. sic. Peto Io. filiū meum iudicari, vt mihi patri debitam præstet reuerentiam, & alia quæ patribus a filiis debentur. & idem in patrono: & ex tunc lata sententia, alimenta patri & patrono præstabitur: vt. ff. de lib. ag. l. j. quis a

Præiudiciales actiones quare dicitur.

Ita ratio communiter reprobat. quia secundum hoc deberent poni s. in tracta. ciuilibus, & sic post s. sed ita.

Hanc approbant omnes: quia pluralis locutio nō potest esse contenta minori numero quā duobus. l. vbi numerus. ff. de ressi. g] Hæc glo. communiter approbat. licet postea sit sibi contraria: ibi, itē quo iure adscriptitij &c.

a] Hanc impugnat doc. cū sit eadem ratio ante satisfationem quæ post. ergo idem ius: vt per Bar. in l. i. ff. de eo per quē fac. est.

b] Istam approbant communiter do.

c] Itā glof. reprobat. quia hæc materia loquitur quādo quis iudiciali auctoritate, imō in flū maioris iudicis fuit citatus. l. j. §. i. ff. ne quis eum qui.

d] Displect Ias. & est de mente aliorum.

Actiones pœnales prætorie sunt multæ.

Libellus in actione in factum contra eum qui debitorem &c. Præterea datur actio in factum cōtra eum qui debitorem alicuius vocatum in ius, vi detinuit, vel dolo detineri fecit, vt ipse liberaret eum a temporali obligatione, qua obligatus esset: & datur in ipsum actio in quārum actor iurauerit in litem cōtra ipsum: vt. ff. ne quis eum qui in ius voc. est. vi. exi. l. penul. §. j. Et formatur libellus in hūc modum: Dico ego a, cōtra b, quod ipse debitorem meū in ius vocatum, vi detinuit quo minus in iudicio cōpareret, vt ita liberaretur debitor actione qua mihi tenebatur. vnde proponendo actionem in factum cōtra ipsum b, peto eundem b, quantū in litem iurauero, mihi cōdemnari. Et causā istius actio. est: Quia vi exemit a iudicio meum debitorem, & ita actio. qua mihi tenebatur, liberatus est. quam causam sufficit pponere loco actionis. Eodem modo formatur cōtra eum qui procurauit vt alius eximeret. Sed quid si nō vi, sed alio modo procurauit quo minus veniret? Dic q̄ tunc habet locum actio in factū, quæ procedit ex eo edicto, Per quem factum erit, quo minus in iudiciū veniret. & datur ad interesse actoris: vt ff. de eo per quem factū erit. l. fi. j. respon. Et hæc est differentia inter hanc actionem & superiorem, quæ descendit ex eo edicto, Ne vis fiat ei &c. Et in vtraque eodē modo formabis libellum: sed in prima facies mentionem de vi: in secunda nequaquam.

Innumerabiles. imō numerari possunt, sed dicitur innumerabiles, quia de facili non possunt numerari: vnde dicitur non posse fieri, quod cū difficultate fieri potest: vt. ff. de verb. sign. l. nepos Proculo. Enumera ergo aliquas: vt est actio in factū de calumniatoribus: de qua dicitur. j. §. quadrupli. Item actio, Quod merus causa. Item furti manifesti. Item serui corrupti in duplū, de quibus dicimus. j. eo. §. omnes autem actiones. Sunt & aliæ in factum: vt de effusis & ciectis, & de appensis: vt. ff. de his qui deie. vel effu. l. si verō. §. prætor. Et aliæ multæ sunt, quas enumerare non expedit. Accursus.

Præiudiciales autem] C A S V S. Supra dictū est, quod sub materia prætoriarum multæ sunt diuisiones. Quædam enim sunt actiones prætorie in rem, & quædam in personā. Prætorie autē in rem subdividuntur: quia quædam sunt pœnales, & quædam nō pœnales: sicut iam. s. dictum est. modo redeundū est ad alterum membrū diuisionis primæ prætoriarū, scilicet ad prætorias in rem: & de illis scite debetis, quod realū actionum prætoriarū quædam sunt præiudiciales, de quibus hic tractat: & quædam non præiudiciales, de quibus dictū est. s. Et ponit Iustinia. tria exēpla in isto. §. in honorem sanctæ Trinitatis de actionib. prætorie præiudicialibus. Primū exemplū est de actione in rem, per quā queritur an aliquis sit liber, vel seruus simpliciter. secundum exemplū est in actione per quā vindico te in libertū meū. hæc enim actio est prætorie, & realis & præiudicialis. Tertiū exemplum est in actione qua te dico filium meū esse, & heredem, & vindico te in filiū: tu autem cōtra vitiliter te defendis. hæc enim actio similiter est realis, & prætorie, & præiudicialis. Scire tamē deberis,

liberis. in princ. & §. solent. quia sententia pro veritate accipitur: vt. ff. de statu homin. l. ingenui. Et probatur hæc libelli formatio. C. de fideicom. l. j. In seruo & domino sic. Peto in seruum meum tale pronunciat: quia cum meum dico. Ecce contra seruus, vel libertus, vel filius dicit, Peto me non inquietari a Titio, qui me in seruum vel libertum vel filium tenet: quia me tali vinculo non subesse dico: vt. C. de inge. manu. l. diffamati. Vel sic, Peto vt ingenuus vel liber; vel non filius pronunciet contra Titium: quia sic se rei veritas habet. Et differt hæc ab ea qua petit pater filium in potestate ex iure Romano: cui

quas queritur an aliquis liber vel libertus sit, an seruus: vel de partu agnoscedo. Ex quibus feret vna illa legitimam causam habet, per qua queritur, an aliquis liber sit: ceteræ ex ipsius prætoris iurisdictione substantiam capiunt.

ibi tantum de potestate queratur, hic autem de filiatione: vt. ff. de rei vindicatione. l. j. §. j. & hic dicitur. Itæ hæc prætoris, vt hic: illa civilis: Quibus autem modis filius possit peti, diximus. §. de patria potestate. §. ius autem potestatis. Itæ quare dicuntur præiudiciales? Responde

secundum quosdam, quia in modum exceptionis proponuntur, & ita præiudicant: vt si agas contra me hereditatis petitione, & ego obiiciam tibi quod seruus sis defuncti, vel quia ipse defunctus seruus fuit: vt. ff. de petitione heredit. l. si quis libertatæ. tunc non possit esse lites inter nos: vt. ff. de iudic. l. lites nulla. & §. de obligationibus. quæ ex delictis. §. hi qui & facit pro hac sententia. C. de ordi. cogni. l. j. & de peti. hereditaria. l. liber. & ff. si quis ingenuus esse dicatur. l. fin. Alij dixerunt ideo dici præiudiciales, quia sententia lata super his sit præiudicium omnibus aliis quæstionibus: vt. ff. de statu homin. l. ingenuum. & ff. de liberis agnoscedis. l. j. §. fin. & l. ij. Sed certe secundum hoc etiã querela inofficiosa testamētū dicitur præiudicialis, quia præiudicat aliis quæstionibus: vt. ff. de inofficiosa testamētō. l. Papinian. §. fin. Sed contra hæc sententia est. ff. de libe. cau. l. si seruus. Sed ibi non fuit pronunciat

us ingenuus, vel collusio ibi fuit. Vel dic secundum Ioan. quod præiudiciales ideo dicuntur, quia omnes aliæ quæstiones, quæ interim inter eas personas mouentur, debent filere: vt. C. de ordi. cogni. l. j. & ff. de libe. cau. l. ordinata. & ad hoc facit optime. ff. de noxa. l. penultima. j. respōso. Nisi esset talis causa quæ ageretur etiã si cõstaret eum esse seruum, quod est quandoque: vt. ff. de iudic. l. vij. Sed secundum hoc cum queritur inter patronum & libertum de libertinitate non est hæc quæstio præiudicialis: cum aliæ quæstiones interim inter eos possint exerceri, venia tamē petita: vt. §. eod. §. & in eum. Sed dic qd illæ quæstiones quiescunt, quæ non cõpetet si cõstaret eum esse libertum: vt. ff. de in ius vocan. l. sed si hac §. penult. & finali. Itæ quid si nulla alia quæstio mouetur in omne tunc istæ dicuntur præiudiciales, cum non habeant cui præiudicent: Azo dicit quod non. Sed Ioan. contra. Inspicitur enim aptitudo, quia habilis est esse præiudicialis, sicut Augustinus dicitur, licet non semper augeat: vt. §. in rubrica proemij. Itæ nūquid sunt plures præiudiciales, nisi hæc tres? Respondeo sic: vt hereditatis petitio. Nã & tunc cessant omnes aliæ quæstiones, donec ista intentatur: vt. ff. de peti. heredit. l. si quis libertatæ. & l. diuus. in fi. licet hodie cõtrarium sit: vt. C. de peti. heredit. l. fin. §. j. & ij. Itæ quo iure adscriptitiij coloni, cõstiti, & similes petuntur: Respondeo, vt illis præiudiciali non directæ: & ipsi coloni se petunt in libertatē cõtraria præiudiciali vt illi, non directæ. Ideo vt illi, quia liberi sunt, non serui: vt in athen. de sanctissimis episcopis. §. adscriptitios. & §. si seruus. colla. ix. Itæ ideo præiudiciali, quia parum a seruis distat quo ad seruitia quæ facere debent: vt. C. de agricolis & cõstitis. l. ne diuicijs. lib. xj. Sed alijs dicunt quod officio iudicis petuntur & petunt: vt. C. in quibus causis coloni cõstiti dom. accusare possunt. l. j. lib. xij. Sed certe officij iudicis non potest locum habere ad futuras præstationes: vt. ff. de vsu. l. j.

Alij dixerunt habere locum negatoriæ & confessoriæ vtilitatis: & quæ datur directæ in seruitutibus alijs, hæc vtilis hic datur: quod nihil est. Itæ si quis ad aliqua annua seruitia teneatur: quo iure petitur vt cõdemnetur, vt prestet in posterum, & ipse quo iure petit absolui Respondeo, satis puto quod iudicis officio hoc fiat, siue promissa fuerint hæc seruitia, siue ex cõsuetudine debeantur hæc seruitia, siue ipsa præstita longo tempore ex promissione petuntur: vt. ff. de vsu. l. cum de in re verso. quæ promissio probabitur ex longo vsu, vt ibi. A D D I T O. Et nota quod verba sententiæ, Condemno te ad soluendū per caponū tali domino omni anno, secundum quod tui antecessores fecerunt: nullam penitus conditionem faciunt, sed cõdemnatus simpliciter tenetur: vt per Bartol. in l. eum qui §. Iulianus. ij. ff. de constitu. pecun. & in Extrajugan. ad reprimendam. in versic. prout.

Vel liberus sit. Interpretes addiderunt, an seruus, quod superfluum est. Addidere & alia præiudiciorum exempla, ipse tria hæc dumtaxat agnosco. nã quod ait. l. iij. D. de lib. agnos. locū est præiudicio si disceptetur, an vxor fuerit, eo pertinet, vt in præiudicio de partu agnoscedo illa quæstio disceptetur an vxor fuerit. & in l. Impm. de priuil. credo non, præiudicio, sed, per iudicē, rectius in alijs codicibus

legitur hoc sensu: frustra desiderari per principem rescindi venditionem, cum per iudicem experiri liceat. Legendum enim etiã est, per principem, quamquam floren. dumtaxat legatur, principem, Cuius.

A Ex quibus. scribis præiudicialibus quæstionibus. Accur. **B** Vere, fere ideo dicit, quia in civilibus quæstionibus quatuor cõsiderantur, scilicet actor, reus, iudex, & ipsa res. Hic autem est idem qui conuenit & cõuenitur, & res. Vel ideo, quia prætor introduxit de partu agnoscedo. & a senatusconsulto confirmatur. **C** Legitimam, scilicet de iure civili. **D** Liber sit, subaudi vel seruus.

[Sic itaque.] Aduerte diligenter, quod hic §. difficilis sic clarè potest summa. Actor pro re sua non potest intentare actionem personalem ad dandum cõtra aliquos nisi contra fures. cõtra quos omnis cõdictio degenerat. Sic declaro: quia cõdictio non cõpetit nisi quoad dominium est trãslatum: sed in furem dominium rei subtracta non transfertur, & tamen cõditione furtiua ipse tenetur. igitur cõdictio degenerat. Ex hoc habes quod nemo potest cõdicere rem suã præterquam a fure. Vel sic & clarissime summarum. Qui debet intendere actionem realem, non potest intentare personalem, cum sint distincta. hoc dicit. Et diuiditur iste §. principaliter in tres partes. Primò ponit regulam generalem illarum ex præcedentibus, secundum gloss. sed secundum doctores, epilogatiua. Secundò ponit vnam fallentiam ibi, Plane. Tertio, naturam actionum realium & personalium, & earum differentias, ibi, Appellamus. Item prima subdividitur, quia primo ponitur quædam illatio seu epilogatio ex supradictis. Secundò ponit rationes. secunda ibi, Nec enim. C A S V S. Inter omnes principales diuisiones actionum, hæc principalior est, scilicet quod actiones aut sunt in rem, aut in personam. Hæc enim diuisio locum habet in iure civili, & in iure prætorio. Cum igitur superius dictum sit quod actiones quædam sunt in rem, & quædam in personam, & etiam quædam sunt reales, & quædam personales: & hoc sicut sunt ciuiles, siue prætorie: sic itaque discretis & diuisis actionibus, scilicet quod quædam sunt in rem, & quædam sunt in personam: necessarium est naturam vtriusque videre. Natura autem actionis realis est, vt per eam petat aliquis rem suam sibi cõstitui. Ista autem natura realis non tangitur hic nisi in fi. §. quasi incidenter, vbi dicitur qualis sit aduersus eos hæc in rem actio, per quam aliquis rem suam petat. Natura autem actionis personalis est, vt per eam petat quis rem alienam sibi dari. Certum est ergo aliquem non posse petere rem suam per actionem personalem, per quam personalis dicitur aduersarium dare oportere: quia quod meum est, meum amplius fieri non potest: sed dare, est accipientis facere; quare non potest aliquis agere ad rem suam per eam actionem personalem: quia intendit aduersarium suum dare oportere. Hoc verum est communiter loquendo: in quibusdam tamē casibus possum petere rem meã per actionem personalem, vt patet in conditione furtiua. quamquam enim hoc regulariter sit verum, quod actione personali non possit quis rem suam petere: in odium tamen furti est statutum cõtrarium in hoc casu: vt scilicet contra fures actio ad petitionem dupli, si quidem sit furtum non manifestum: vel ad quadruplum, si sit manifestum, competat domino ad rem suam recuperandam cõdictio furti: quæ est personalis actio: non obstante quod dominus rei est, & eam potest vindicare. Franciscus.

D Hic tangitur de conditione certi generalis, quæ datur pro omni eo quod debetur: vt. ff. si certum petatur. l. certi. & in ea forma sic libellum: Dico ego t, contra h, quod ipse mihi debet equum ex causa empr. vnde proponendo contra ipsum condic. certi, peto eundem l ad traditionem equi ex causa præmissa mihi condemnari. Eodẽ modo forma libellum in ista generali conditione, si ex aliqua alia causa tibi certum debeatur.

Libellus in conditione certi specialis. Item sunt aliæ cõditiones speciales: vt cõdictio certi ex mutuo: condi. certi ex stipula. condi. in debitor sine causa, & similes, in quibus formatur libellus sicut in generali cõditione, sed tãrummodo in cõditionibus generalibus adsignatur causa: quia alicui non datur aliqua cõdictio ex re sua, sed tantum pro eo quod debetur ex causa alia, nisi ex causa furtiua. Illa enim pro re sua tãrummodo datur cõtra furem, & eius heredem: & est speciale in ea, vt pluribus actionibus teneatur fur: vt in hoc §. sic itaque. & ff. de vsu. quem ad. ca. l. fi.

C Sic itaque. formatur hoc itaque, ex illa diuisione quæ fit supra eo. §. j. q. d. dictum est quæ sunt in rem actiones, & quæ in personam itaque

summarium.

Diuisio.

a] Hæc opi. secundum Iul. non est vera: quia quocumque modo proponantur, semper sunt præiudiciales.

b] Hæc opi. reputatur a docto. detortoria.

c] imò non sunt nisi tres, capiend. do. præiudicialem inquantum præiudicant per se. Iul. est demerentium. Coloni adscriptitiij & similes quo iure petuntur. d] Nisi ratione presentis iuris: & dñ glo dicit quod non cõpetit offi. iud. i hoc reprobat: quia imò pro istis adscriptitijs & censibus cõpetit officium iudicis. e] Imò Ioan. Fab. & Tac. f] Si allegatur ut effi. car. Bald. & Pla.

Supponendo ergo quod sit tertia diuisio principalis: venio ad casu, in hunc modum: Post duas diuisiones principales de quibus supra dictum est, ponit hic Iustinianus tertiam diuisionem principalem: & est talis diuisio, Inter omnes actiones de mundo, quædam sunt inuentæ causa rei persequendæ, & quædam causa persequendæ pœnæ, & quædam mixtæ, tam gratia rei persequendæ, quàm pœnæ. Rei persequendæ causa inuentæ sunt omnes reales actiones, & fere omnes personales, quæ ex contrahibus nascuntur: veluti cū aliquis pecuniam mutuatam vel in stipulatum deductā perit. & de hoc etiā potes habere exemplum in commodato & mandato, etiā pro socio, & in actione ex empto & vendito, & locato & conducto. Personales, quæ ex contractibus nascuntur, ideo dixi, ad differentiam illarū quæ ex delictis nascuntur. Fere autem ideo dixi propter quandā actionem personalem, quæ ex contractu procedit: & tamē in quatuor casibus est persecutoria rei & pœnæ. Hęc autē est actio depositi. Si enim re meā penes te deposueris causa incendij vel ruinæ vel tumultus vel naufragij: & postea nō vis mihi eā restituere, vel dolū in ea feceris: conueniri potes in duplū hoc dicit. Videtur quod ista diuisio sit eadē cū diuisione superius habitæ, quæ est quod actionū prætioriarū personalium quæ dā est nō pœnalis, & quæ dā pœnalis. Frater, non est eadē. Hęc enī diuisio est in contractu ciuiliū. vnde hic dicitur quod ciuiles quæ dā sunt pœnales, & quæ dā nō. Prior autē fuit in contractu prætioriarū, & sic nō est vna & eadē cū altera. Item scire debes, quod actiones mixtæ dicuntur duobus modis. Vno modo dicitur actio mixta, quæ continet rē & pœnā, & de tali mixtione loquitur hic. Alia enī mixtura est, quod quæ dā actiones dicuntur mixtæ, quia sunt in rem & in personam. Et de illa mixtione habes in fra eo. §. quædam. hoc dicit, Franciscus.

^a sequens. Hęc est tertia diuisio actionum in hoc tit. Accur.
^b Comparatæ. id est adiuuentæ.
^c Mixtæ. sed nonne quædam sunt quæ nullum horum habent: vt si ego ne quid fiat in loco sacro, vel sancto: vel si factum est, vt tollatur: & alia similes, quæ neque ad rē, neque ad pœnā, neque mixtum se habent, sed vel ad rei reuerentiā, vel ad publicam vtilitatem dantur? Respon. satis ad rei persecutionē: scilicet diuinæ vel reipublicæ pertinent: cuius nomine agere video, vel etiam meo nomine, cum cuiuslibet interfit Deum venerari. vt. C. de hæret. l. iij. Accur.

[Rei persequendæ] Ite. §. diuiditur in quinque partes. Nam primò ponit de actionibus rei persecutoriis. Secundo de actionibus mixtis ex contractu descendentes. Tertio ponit vnam regulam vel summulā in actionibus ex maleficio descendentes. Quarto illud Per exempla declarat. Primò ponendo de actionibus pœnalibus. Secundo de actionibus mixtis. Secunda principalis est in vers. plane. Tertia in §. ex maleficiis. Quarta in §. pœna. Quinta in vers. sed & legis. Libellus in actione ex stipulatu.

Hic tangitur de actione ex stipulatu: & hęc datur quando aliquid incertum promittitur: vt. §. de verb. obli. in prin. & formatur sic libel. Dico ego a, contra b, quod ipse promisit mihi facere domum per stipulationem: & quia non fecit, propono contra ipsum actio. ex stipulatu, & peto ipsum ad interesse meum (quod æstimo. x.) mihi condemnari. Istius libelli formatio potest elici ex l. si quis ab alio. §. si quis ff. de re iudi. Et licet nomen act. non ponatur in libello, sufficit tamen ponere causam, hanc scilicet: quia domum per stipulationem mihi facere promisit, & non fecit. Libellus in actione commodati.

Itē in actione comodati, de qua hic, formatur sic libellus: Dico ego m, contra a, quod ego comodauī sibi codicē meū ad scribēdū: vnde propono act. comodati contra eū finito vsu ad quē codex fuit comodatus: & peto eundē a, ad restitutionem codicis mihi condemnari. Et erit causa in ista actio, quam sufficit proponere, hęc: Quia comodauī sibi codicē meū ad scribēdū: & vsus finitus est. Libellus in actione depositi.

Item in actione depositi, de qua etiā hic, formatur sic libellus: Dico ego t, contra l, quod ego deposui penes eum Digestum meum. vnde proponendo contra eundem l actionē depositi, peto ipsum ad restitutionem Digesti mei mihi condemnari. & erit cau-

sa in ista act. quā sufficit proponere, talis, quia deposui. Et aduerte quod datur in simplum act. depositi, nisi in his casibus, scilicet quādo depositum est causa incendij, tumultus, ruinæ, & naufragij: in quibus casibus si depositarius inficiatur, tenetur ad duplum: vt hic vers. plane. & ff. depositi. l. j. & formatur sic libellus: Propono ego l, contra t, quod ego ob timorem incendij Digestum meum apud ipsum depositum: & quia inficiatur depositum, proponedo contra ipsum act. depositi, peto eundem t mihi in duplum condemnari. Et erit causa in hac act. quia deposui apud ipsum rem, & ipse inficiatus est. Item eodem modo forma libellum quando petitur in aliis quatuor casibus: scilicet quādo causa tumultus, incendij, ruinæ & naufragij, depositum est.

Libellus in actione mandati.
Item in actione mandati, de qua etiā hic, formatur sic libellus: Dico ego t, contra s, ego sibi mādaui vt emeret mihi equū: & ille suscepit mandatū, sed illud nō impleuit: ppter qd dānificatus sum ad valorē decē librarū: & tantū æstimo interesse meū. vnde proponendo contra ipsum act. mandati, peto eundē s in x. libras nomine interesse mihi cōdēnari. Ista enī actio tūc demū cōpetit, quādo recipit interesse. ad interesse enī datur: vt. ff. māda. l. si procuratorē. §. mandati actio. Libellus in actione pro socio.

Est & actio pro socio, de qua etiā in hoc. §. & hab. locū quādo societas inter aliquos cōtrahitur consensu: vt. ff. pro soc. l. vt sit. & nascitur finita societate: vt. C. eo. l. tandiu. & formatur libellus sic: Dico ego t, q s & ego iniuimus societate emēdi vinū vsque ad centū libras. vnde cū ipse socius nomine societatis tantū de vino emerit, peto partē vini deducto capitali mihi adiudicari, & ad restitutionem dictæ partis ipsum mihi cōdēnari. Et erit causa in ista actione talis: quia contraximus societate. & similiter datur propter dolū vel culpam socij: vt. ff. pro soc. l. nemo. & l. sequem. & C. eo. l. iij.

Libellus in actione ex empto.
Item etiam hic agitur de actione ex empto: in qua sic forma libellum: Dico ego t, contra s, quod ego emi equum ab eo pro. x. libris. vnde proponendo contra ipsum actio. ex empto, peto eundem ad restitutionem equi mihi condemnari. Ex parte autem venditoris petitur sic: Dico ego s, contra t, quod ipse debet mihi decem ex venditione talis equi, quem sibi vendidi & tradidi. vnde proponendo contra ipsum act. ex vendito, peto ipsum t in illis. x. libris mihi condemnari. Et erit causa in hac actio. talis: Quia vendidi & tradidi. Libellus in actione locati.

Est & finaliter actio locati, de qua hic: in qua sic forma libellum: Dico ego b, contra c, quod ego locaui sibi domum talem vsque ad annum pro mercede decem librarum constituta mihi & promissa ab eodem c, vnde proponendo contra ipsum act. locati, peto ipsum in decem libras mihi condemnari. Et econtra conductor proponet hoc modo: Dico ego c, contra b, quod ego conduxī talem domum ab eo pro mercede decem librarum sibi promissarum. vnde proponendo contra ipsum actio. ex conducto, peto eundem b, vt domum conductam ad habitandum mihi tradat, condemnari.

In rem actiones. f. quæ decem vt sūt diximus. §. eo. §. itē Seruiana. Sed certe videtur quod sunt omnes pœnales. nā in eis iuratur in litē: vt. ff. de rei vindi. l. qui restituere. & ff. de in lit. iuran. l. in actionibus. Sed dic qd illud, scilicet iuramentū in litē, nō fitiure actionis, sed officio iudicis: vt. j. eo. §. præterea. in fi. §. vnde non dicuntur pœnales. Alij tamen dicebant quod ideo nō dicebatur pœnales, quia nō originaliter illud fit, quod crescit per sacramentū in litē, sed ex cōtumacia: vt. ff. de in lit. iuran. l. j. & ideo magis attendebant quod naturaliter erat, quàm quod incidēter. Sed certe actio depositi in quatuor casibus ab initio est rei persecutoria: & tamen dicitur pœnalis inspecto quod crescit ex cōtumacia: vt. j. proxi. & j. eo. §. quadrupli. alia. §. at ille. vnde primā responsonem approbo. ADDETO. Secundū doct. hęc glos. videtur aduersari glos. magna posite in §. pœnales. in vers. itē aduersus. in prin. §. eo. quæ videtur concludere qd ibi illa actio dicatur pœnalis, quia iuratur in litem. & tamen secundū eos constat quod illud iuramentum venit offic. iudic. sicut in qualibet alia actione: dicunt hanc glos. esse veriore.

Libellus in actione locati.
Item etiam hic agitur de actione ex empto: in qua sic forma libellum: Dico ego t, contra s, quod ego emi equum ab eo pro. x. libris. vnde proponendo contra ipsum actio. ex empto, peto eundem ad restitutionem equi mihi condemnari. Ex parte autem venditoris petitur sic: Dico ego s, contra t, quod ipse debet mihi decem ex venditione talis equi, quem sibi vendidi & tradidi. vnde proponendo contra ipsum act. ex vendito, peto ipsum t in illis. x. libris mihi condemnari. Et erit causa in hac actio. talis: Quia vendidi & tradidi. Libellus in actione locati.

Est & finaliter actio locati, de qua hic: in qua sic forma libellum: Dico ego b, contra c, quod ego locaui sibi domum talem vsque ad annum pro mercede decem librarum constituta mihi & promissa ab eodem c, vnde proponendo contra ipsum act. locati, peto ipsum in decem libras mihi condemnari. Et econtra conductor proponet hoc modo: Dico ego c, contra b, quod ego conduxī talem domum ab eo pro mercede decem librarum sibi promissarum. vnde proponendo contra ipsum actio. ex conducto, peto eundem b, vt domum conductam ad habitandum mihi tradat, condemnari.

In rem actiones. f. quæ decem vt sūt diximus. §. eo. §. itē Seruiana. Sed certe videtur quod sunt omnes pœnales. nā in eis iuratur in litē: vt. ff. de rei vindi. l. qui restituere. & ff. de in lit. iuran. l. in actionibus. Sed dic qd illud, scilicet iuramentū in litē, nō fitiure actionis, sed officio iudicis: vt. j. eo. §. præterea. in fi. §. vnde non dicuntur pœnales. Alij tamen dicebant quod ideo nō dicebatur pœnales, quia nō originaliter illud fit, quod crescit per sacramentū in litē, sed ex cōtumacia: vt. ff. de in lit. iuran. l. j. & ideo magis attendebant quod naturaliter erat, quàm quod incidēter. Sed certe actio depositi in quatuor casibus ab initio est rei persecutoria: & tamen dicitur pœnalis inspecto quod crescit ex cōtumacia: vt. j. proxi. & j. eo. §. quadrupli. alia. §. at ille. vnde primā responsonem approbo. ADDETO. Secundū doct. hęc glos. videtur aduersari glos. magna posite in §. pœnales. in vers. itē aduersus. in prin. §. eo. quæ videtur concludere qd ibi illa actio dicatur pœnalis, quia iuratur in litem. & tamen secundū eos constat quod illud iuramentum venit offic. iudic. sicut in qualibet alia actione: dicunt hanc glos. esse veriore.

Ferē.

a] Ista glo. bene dicit. & cū ea trāsunt cōmunitate docto hic.

Iuramentū in litē præstat in actionibus realibus. b] Idē An. ge. & Iaf.

Fere. fere dicit propter actionem ex stipulatu, per quam pena peritur. nec inspicitur quid intersit: vt. s. de inuti. stipul. alteri. secundum quosdam. quod est falsum: imò propter actionem depositi in quatuor casibus: vt. j. subicit. Item propter actionem rehibitoria, quæ datur in duplum aduersus venditorem, qui neque pretium, neque accessiones soluit: vt. ff. de ædil. edi. l. rehibitoria.

Petit actor. ad vtrunque autem, b scilicet ad mutuum, & ad eam pecuniam quæ in stipulatum deducta est, certi conditio datur: vt. ff. si cer. pet. l. si quis certu. & s. de verb. oblig. in princ. ita quod ad mutuū detur conditio specialis de mutuo: vt. s. quib. mo. re con. ob. in prin. ad pecuniam deductam in stipulationem detur conditio certi generalis, si certum sit: vt. s. de verb. oblig. in princ.

Conductio. sed nonne omnes istæ dantur ad interesse etiam quod est extra rem: vt. ff. de act. emp. l. j. in prin. ergo peto aliquid quod tibi nõ abest. ergo sunt pœnales. Sed dicitur tribus modis dici actionem pœnalem. Primò illa quæ hincinde est pœnalis: vt furti & similes: quãdo peto quod mihi non abest, & quod tibi nõ adest, & hoc modo acceptæ dicitur hic istæ nõ pœnales. Secundò quando est pœnalis ex parte vna, scilicet ex parte rei tantum: quod est vbicumque actoris interesse excedit id quod reo adest. & in hac significatione actiones istæ dicitur pœnales, scilicet ex empto & similes: & etiam rei vindicatio, quãdo in litem iuratur. Et q̄ inspecta persona rei tantum pœnales dicantur, probatur. ff. de eo per quem fac. erit. l. j. s. si plures. & l. si. & s. eo. s. pœnales. Tertio dicitur pœnalis inspecta persona actoris tantum: vt si accepisti ab aliquo aliquid vt me accusares per calumniam. nam repeto, licet nihil mihi abest, a te scilicet cui adest: vt probatur. ff. de calum. l. & generaliter. s. illud erit notandum.

In duplum. scilicet si reus inficietur: vt. j. eo. s. sed furti. Accursum. **Ipsius**. f. heredis. ex dolo enim defuncti in simplum tantum: vt ff. de positi. l. j. s. j. Et ratio quare in his quatuor casibus datur in duplum, & in aliis in simplum, est, quia hic ex necessitate deponitur: nec potuit prouidere apud quem deponeret: vt. ff. de positi. l. j. s. merito.

Ex maleficiis. CASVS. Tam vidistis vnam diuisionem in qua canetur quod actiones aut sunt introductæ rei persequendæ causa, aut pœnæ tantum, aut sunt mixtæ: & de illis quæ sunt introductæ tantum rei persequendæ causa, iam habuistis: quæ sunt omnes reales actiones, & fere omnes personales, quæ descendunt ex contractibus. Modo vult tractare de actionibus procedentibus ex delictis: quarum quædam sunt pœnæ persecutoriæ tantum, & quædam rei tantum, & quædam mixtæ tam pœnæ, quã rei, & sic persequitur partes illas primæ diuisionis hic posite in. s. sequens illa diuisio. Et primo tractat de actionibus ex maleficiis procedentibus pœnã tantum persequentibus, & de hoc ponit vnũ exemplũ, scilicet in actione furti. Si enim agatur actione furti manifesti ad quadruplũ, siue non manifesti ad duplũ, totum duplũ vel quadruplũ est pœna: quia ppter istã actionem cõpetit domino rei vindicatio ad rem suã vindicandã, siue ille fur rem suã possideat, siue aliquis alius: & præter hoc datur conditio furtiua cõtra furem. & sum in versicu. Vi autẽ bonorũ rapto. In superioribus dictũ est de actionibus descendentibus ex delicto, quæ persequuntur pœnã tantum: modò videndũ est de illis actionibus quæ p̄ficuntur ex delictis, & sunt mixtæ tã tã quã pœnæ. Et de hoc ponit duo exẽpla. Primum est in actione vi bo. rap. quæ datur intra annũ ad quadruplũ: & de illo quadruplo triplum est pœna: & simplũ pro rei persequutione: & ita est mixta, & cõtinet rem & pœnã. Secundũ exemplũ est in actione. l. Aquil. quæ quãdo datur cõtra inficiantẽ, est in duplum: & vnũ simplũ est pœna, & aliud p rei persequutione: & ita similiter est mixta: quia cõtinet rem & pœnã contra inficiantem. Et etiam potest esse mixta actio. l. Aquil. veluti si aliquis seruum meũ occiderit, qui tẽpore quo occidebatur, luscus fuit, vel aliter fuit ita deterioratus, quod vilis pretij erat: in anno tamen retro magnæ æstimationis vel magni pretij fuerat: & tunc condemnabitur occisor quanti plurimi fuit in anno retro. Ex primo capite, in versu. item mixta. casus est talis, Vidistis supra de realibus actionibus, quæ sunt rei persecutoriæ tantum: & etiam de personalibus, quæ descendunt ex contractu: quæ sunt reales fere omnes. & de actionibus personalibus, quæ descendunt ex delictis, Instituit.

quæ sunt pœnæ persecutoriæ tantum: & etiam de actionibus descendentibus ex delictis, quæ sunt mixtæ: modo intendo dicere de quadam actione personali, quæ non descendit ex contractu, nec ex delicto, sed est personalis mixta, quæ descendit ex quasi contractu: & est mixta tam rei quã culpæ: & de hac venio ad tale exemplũ.

Actionum descendentium ex maleficiis quædam sunt persecutoriæ pœnæ tantum, quædam mixtæ tam rei quã pœnæ, primum per vnam, vltimũ per tria exempla declarat. **Arct.**

Ex maleficiis verò proditæ actiones, aliæ tantum pœnæ persequendæ causa comparatæ sunt, aliæ tam pœnæ quã rei persequendæ: & ob id mixtæ sunt. Pœnam tantũ persequitur quis actione furti. siue enim manifesti agatur quadruplici, siue nõ manifesti dupli: de sola pœna agitur. Nã

& quod hic tractatur de delictis: & propter delictum est hoc quod condemnatur ad duplum, videlicet quia distulit soluere donec in iudicium euocaretur. sed dico quod ex procrastinatione & p̄ mora sua condemnatur in duplum. vnde dico q̄ descendit actio ista ex quasi contractu. h. d. Franc. de Arct.

Libellus in actione furti manifesti. **Ex maleficiis.** Hic tangitur de actione furti manifesti, in qua sic forma libellũ: Dico ego a, contra b, quod ipse palã surripuit equum meum: vnde proponendo cõtra ipsum actio. furti manifesti, peto eundem in quadã summa pecuniæ nomine pœnæ mihi condẽnari. Et erit causa in hac actione, quã sufficit proponere, talis: Quia furtum fecit manifestum. Et eodẽ modo forma libellum in act. furti non manifesti. sed hæc est differentia, quia in prima actio. quadruplum est pœna vltra rei restitutionem: vt in hoc. s. in secũda verò, scilicet furti non manifesti, duplum est pœna vltra rei persequutionem.

Libellus in actione vi bonorum raptorum. **Vi autem bonorum.** In actione autem vi bonorum raptorum, de qua hic, sic formatur libellus: Dico ego c, cõtra b, quod ipse a manibus meis talem rem vi rapuit: vnde cõtra ipsum actio. vi bonorũ raptorũ proponens, peto eundem b in quadruplũ (re in ipso quadruplo computata) mihi condemnari: vt in hoc. s. vi autem bonorum rapto. & s. vi bonorũ raptorum. s. quadruplum. In furto autẽ manifesto totum quadruplum est pœna. Et erit causa in ista actione sic dictum est: Quia talem rem rapuit de manibus meis.

Libellus in actione legis Aquiliæ. **[sed ex legis Aquiliæ.]** Item in actione legis Aquiliæ sic forma libellum cõtra negantem. Dico ego c, cõtra b, q̄ ipse per culpam suã occidit seruum meũ, quem æstimo decem: & si negat se ipsum occidisse: proponendo cõtra eum act. legis Aquiliæ, peto eundem b in duplum, scilicet in. xx. mihi cõdemnari: vt vnũ simplum sit pro dano dato: & aliud pro pœna, quia negauit. Cõtra cõstitentem autem formatur libellus similiter sicut dictũ est. s. prox. sed simplum petitur. Erit autem causa in priori actione talis, scilicet quia damnnum dedit: & sic erit in primo casu pœna: in secũdo verò non. Præterea in alio casu est pœnalis: quia si agitur ex primo capite legis Aquiliæ, æstimabitur res quanti plurimi fuerit retro intra annũ. Si vero agatur ex tertio capite, tunc æstimabitur res quanti plurimi fuerit intra. xxx. dies: vt. s. ad. l. Aquil. s. j. j. respon. & s. ex hoc tamen capite. & s. de act. s. sed & legis Aquiliæ. & tunc in ea sic forma libellum: Dico ego c, cõtra k, quod ipse occidit seruum meũ, qui valet. x. sed hoc anno valet. xxx. vnde proponendo contra ipsum actio legis Aquil. quia debet mihi fieri æstimatio serui occisi quanti retro plurimi fuerit intra annum, peto eundem mihi in triginta cõdemnari. Eodem modo forma libellum si agatur ex tertio capite: sed nõ fiet æstimatio nisi quanti plurimi retro fuerit intra. xxx. dies.

Quadrupli sed quare plus manifestum furtum punitur, quã nõ manifestum: cum clam facta magis puniendi sint: vt. ff. de adm. tut. l. non existimo. & ff. de ritu nup. l. vlt. Respon. imò magis delinquit qui palam, q̄ quã qui clam amouet, vt. s. vi bono. rapto. in prin. vnde magis punitur: vt arg. ff. de offi. præsi. l. Diuus. **ADDITIONE.** Sed per hanc solutionem nõ respondetur contrario in ea alleg. vnde dicas secundum Cy. quem ceteri sequuntur: quia iste text. procedit in omnino illicitis: contrarium autem in his quæ possunt esse licita & illicita, secundum Ange.

a] Quia ibi loquitur de pœna cõditionali: hic de legali. Ange. & Iaf.

b] Glo. sequitur. Ange. & Iaf.

c] Dic quod illud interesse non venit iure actionis, sed officio iudicis. Fab. Ange. & Iaf.

d] Magistralis glo. secundum Ange. hic.

e] Istam glo. impugnant Ioan. Fab. & Iaf. hic. Est enim ridiculum q̄ actiones hic enumeratæ, & ceteræ bo. fid. propterea quod seis iniretur in licem, sint pœnales: p̄ ea quæ habentur. s. in d. s. pœnales. in glo. magna. in ver. item aduersus. in prin.

f] Hoc verũ in his quæ sunt de genere prohibitorum seculis in his quæ possunt esse licita. Nic. Bald. Ioan. Fab. Plac. Ange. & Iaf. Quod nemo scit, pene non sit quia Beati sunt rectorum peccata. Pal. j. iuxta illud Peccat illud secret est deemy pardon. Aggid. Perri.

a Perens, scilicet rei vindicatione.
b Quilibet. vt. s. de oblig. quæ ex delic. nascunt. §. fi.
c Conditio. scilicet furtiua, quæ soli domino datur & heredi eius aduersus furem, & eius heredem : vt. ff. de condi. fur. l. j. & l. v. & s. de oblig. quæ ex delicto nascuntur. §. fina.

a] Idè Nic.

b] Idè Nic. & Iaf. & est de meate aliorum.

c] Idem Dy. lo. Fab. & Angel. d] Cui opin. istius gloss. transeunt in distincte do. Et hic.

e] Idè Nic. Fab. plac. Ang. & Iaf.

f] Idè prædic. scrib.

g] Idè Nic. Fab. Plac. & Iaf.

h] Non est opus litis cõtestatione scilicet eandem Iaf.

i] Hoc verũ quãdo eccle. sia vellet. vt. i. confes. sione. & per eam probare legatum, aliã secus.

Nico. & Fab. Plac. & Iaf.

K] Hanc cõclusionẽ & præcedente limita nisi interuenisset iustus error quia forte excluderetur : vt. per Io. Fab. hic.

L] Istam glo. vique ad fi. sequuntur. Nico. & Fab. Plac. & Iaf.

m] Hoc verũ si si nega. uerit : aliã requiritur uocatio in iudicium. Iaf.

n] Ista glo. cit. sing. scilicet eandem Iaf.

ipfam rem propria actione persequitur quis, id est, suam esse petens, siue fur ipse eam rem possideat, siue alius quilibet. b Eo amplius aduersus furem etiã conditio est rei. Vi autem bonorum raptorum actio mixta est: quia in quadruplo, d rei persecutio continetur: pœna autem tripli est. Sed & legis Aquiliæ actio de damno iniuria dato, mixta est nõ solum si aduersus inficiantẽ in duplum agatur: sed interdum & si in simplicium e quis agat: veluti si quis hominem claudũ aut iuscum occiderit, qui in eo anno integer, & magni pretij fuerit. tanti enim damnatur, quanti is homo in eo anno plurimi fuerit, secundũ iam traditam e diuisionẽ. Item mix-

fatis e videtur quod etiam manifesti furti nomine conueniatur, & in quadruplum: vt. arg. ff. de fur. l. si vendidero. §. cum raptor. & l. si quis ex domo. licet Pla. contradixerit, vt dictum est. d In simplicium. vbi contra cõsententem datur: nam tũc in simplicium: & contra negantem in duplum: vt. hic, & j. eod. §. at illa. & C. de leg. Aquil. l. contra negantem. & ff. de iniur. l. eum qui. e Tam traditam. vt. s. de leg. Aquil. in prin. Nam ibi diuidit primum caput legis Aquiliæ a tertio capite: ex quo tertio fit condemnatio quantum res retro valuit in proximis. xxx. diebus: vt. s. eo. tit. §. ex hoc capite. Item adiunge e actionem quod metus causa. nã & ipsa mixta est: vt. ff. quod metus causa. l. si cum exceptione. §. j. Accursius.

Item mixta. J Cũ initio dixerit, ex maleficiis: videtur hæc actio esse ex maleficio. sed verius est quasi ex cõtractu eam nasci. §. heres. §. vt. s. de oblig. quæ quasi ex contr. Cuiacius.

g Contra eos. si heredes vel alios qui legatis: vel fideicommissis grauari possunt: quoniã honorati sunt pecuniariter: vt. s. de singu. re. per fideicommissi. rel. d. in prin. & ff. de lega. j. l. plan. ij. in fi.

h Venerabilibus locis. quæ multa sunt, & enumerantur in authen. de non alie. §. nos igitur. col. ij.

i Distulerint. si fraudulenter, & vel sine iusta causa: aliã nõ puniuntur: vt. ff. si cert. pe. l. quod te. & ff. de vsu. l. sciendum. & ff. de peti. here. l. illud in prin. Et nota quẽ puniri ex procrastinatione vel dilacione illicita. sic. ff. de eden. l. prætor. §. sed & si seruus. in fin. Et est specialis in his legatis in aliis legatis vel fideicommissis non præstatur dupli: sed vsuræ curunt ex mora, vel saltẽ post contestationem litis, h & fructus rerum restituuntur: vt. C. de vsur. & fruct. leg. seu fideicommissi. l. j. Item hæc legata habent in aliõ priuilegium: vt si indebitum soluatur, non repetatur: vt. s. de oblig. quæ ex quasi contractu. in fine. Quid si primo negauit, postea cõfiteatur? Respond. potest penitere, cùm exoneret actorem a probãdo: vt. ff. de iureiu. l. eum qui. in prin. Arguitur cõtra. ff. de ædil. edic. l. quis sit fugitiuus. in prin. Item quid si confessus sit, & postea negat? Respond. punitur, cùm vltima mora noceat: vt. ff. de peti. & commo. rei vendi. l. illud. Item quid si non inficietur, sed dicat non valere: vel aliam proponat rationabilem causam? Respond. quidã, quod puniuntur: ne inueniantur via per quam negantes suam exerceant auaritiã: vt. s. vi bonorum rapt. §. quia tamen. Alij cõtra. quod v verũ puto: vt. j. eod. §. at illa.

Item nunquid hoc in legato generali & speciali locũ habet Respõ. sic, secundum Ioan. cum vtrũque sit legatum: vt. s. de fideicommissi. here. §. fina. & C. de fideicommissi. l. fina. in principio. Item quid si duplum non potest soluere? Respond. luat in corpore: vt. ff. de pœl. l. j. §. generaliter. & C. de seruis fugitiuis. l. quicunque. §. quod si. & in glo. castigatio. & ff. de in ius vocando. l. penul. & fi.

k In iudicium. quid si in iudicium nõ vocatur, sed aliã sunt in mora? Respõ. quidã adhuc idem, vt dupletur. m sed hic lex cõtradicit. Item in dubiis pœnæ sunt molliendæ: vt. ff. de pœnis. l. interpretatione. Sed dicam currere vsuræ, & fructus deberi ex mora. n & ipsa re, id est sine interpretatione dicam moram cõmiti ad instar minorum quibus legata debentur: vt. C. in qui. cau. in integ. rest.

non est ne. l. in minorũ. Item quid si reipublicæ vel fisco relinquatur? Videtur quod idem sit quod hic dicitur, cùm ius diuinum & publicum simile sit: vt. C. de sacrosan. eccle. l. fi. & in authen. de non alie. §. si minus. col. ij. Sed dico contra: o quia pœnæ sunt molliendæ, vt diximus: vt. ff. de pœnis. l. penult. Item quid in redemptione captiuorum? Videtur idem, quasi sic rei venerabili sit relictum. Sed certè nõ extendam, p scilicet id quod dicitur in hoc. §. ad hunc casum: cũ sit pœna. Item quid si deo vel alicui sancto, vel administratori, quæ idẽ valent: vt in authen. de ec. ti. §. si quis in nomine. col. ix. & ff. ad leg. Fal. l. j. §. si quis. & §. ad municipiũ? Respon. locum habet hic. §. quia venerabili loco est relictum: vt. ff. de annu. lega. l. annua. §. a Titia. ADDITIO. Not. ex hac glo. q in pœnalibus non sit extensio de similibus ad similia, quãdo pœnæ imponuntur, habito respectu ad priuilegium alicuius personæ, etiam si ipsi casus essent a iure æquiparati: vt pulchrè per Iaf. hic, qui allegat duas glossas iuris can. contrarias. vide per eum.

o] Et bene, Ang. & Iaf.

* De hac re vide Bald. in l. contra negantẽ C. ad l. Aquil. p] Imò secũdum Fab. Ang. & Iaf.

ra est actio contra eos qui relicta sacrosanctis ecclesiis, vel aliis venerabilibus locis b legati vel fideicommissi nomine, dare distulerint: vsq; adeo, vt etiam in iudicium vocarentur. tunc enim & ipsam rem vel pecuniam quæ relicta est, dare compelluntur, & aliud tantũ pro pœna: l & ideo in duplum eius fit condemnatio.

Aliæ quoq; sunt actiones mixtæ causam tam in rem quã in personam habentes: cuiusmodi sunt tria diuisoria iudicia: in quibus quotiens res quæ cõmodam diuisionem accipere nequit, occurrit: permittitur iudici, vni ex litigatoribus eam in solidum ad iudicare, & eum inuicem alteri certa pecunia condemnare.

æquiparati: vt pulchrè per Iaf. hic, qui allegat duas glossas iuris can. contrarias. vide per eum. l Pro pœna. si hæc est ratio vt fit mixta, patet quod cõdictio ex lege illa, si quis in tantam, sit mixta: vt. C. vnde vi, si quis in tantam. Item & illa conditio quæ datur ex lege Constantini: vt. C. finium regũd. l. si constiterit. & omnes illæ actiones vbi & res & aliquid pro pœna petitur. quod verum est.

Conditio ex lege est sepe mixta.

æquiparati: vt pulchrè per Iaf. hic, qui allegat duas glossas iuris can. contrarias. vide per eum.

l Pro pœna. si hæc est ratio vt fit mixta, patet quod cõdictio ex lege illa, si quis in tantam, sit mixta: vt. C. vnde vi, si quis in tantam. Item & illa conditio quæ datur ex lege Constantini: vt. C. finium regũd. l. si constiterit. & omnes illæ actiones vbi & res & aliquid pro pœna petitur. quod verum est.

[Quædam actiones.] Diuiditur in tres partes. Primò ponit dictum generale. Secũdò illud per exempla declarat. Tertio ponit quæ possunt esse partes iudicis in istis actionibus. Secunda ibi, Qualis est.

Tertia ibi, in quibus tribus & c. Areti. C A S V S. Dicitur est supra de quibusdã actio. quæ mixtæ sunt tam rei quã pœnæ, ponit modo de quibusdã mixtis quæ sunt tam in rem, quã in personã. Et sciote quod possit dici, quod hic adiciuntur tertiu membrũ illius diuisionis, quã habuistis. s. eo. in prin. vbi dicitur q actionum quædam sunt in rem: & quædam in personã. Et ibi postea addit tertium membrum, quod hic ponitur, scilicet q quædam sunt mixtæ, vt ibi dictũ est de actione hac, quæ est mixta in rem & personã. Ponit hic dominus Iustinianus mihi tria exẽpla. Primum exẽplum est in actione in factum, quæ competit coheredibus de diuidenda hereditate. Secundum exẽplũ est in iudicio cõmuni diuidendo: quod reddi tur inter eos inter quos aliquid est cõmune sine societate, vt diuidatur. Tertium exẽplũ est in actio. finium regundorum, quæ habet locum inter eos qui cõfines agros habent. Et in his tribus iudiciis licebit iudici ex bono & æquo vni rem adjudicare, & illũ cui res est adjudicata, in certa summa pecuniæ alij condemnare. h. d. Franc.

Libellus in actione familie eriscunt. quæ habet locum inter coheredes: & nascitur ex quasi cõtractu: vt. s. de oblig. quæ ex quasi contractu nascunt. §. idem iuris. dum tamen ambo possideant, vel confiteantur se heredes. & fortè in ea formatur libellus sic. Dico ego g, cõtra s, quod fuimus coheredes in tali hereditate. vnde proponendo act. famil. eriscunt. contra illum, peto illam hereditatem diuidi. Et dico quod in ista actione & duabus sequentibus permittitur iudici rem vni adjudicare, & illum alteri in certa summa pecuniæ condemnare, prout ipsi videbitur. & erit causa in hac actione, Quia fuimus coheredes.

Libellus in actione communi diuidendo. Item simili modo formabis libellum in actio. cõmuni diuidũdo: quæ habet locum inter eos quibus est aliqua res cõmunis sine societate, veluti legata vel donata, vnde oritur ex quasi cõtractu: vt. s. de oblig. quæ ex quasi contractu. §. item si inter aliquos.

Libellus in actione finium regundorum. Est & actio finium regundorum, de qua hic loquitur: in qua ita formatur libellus: Dico ego b, contra c, q inter me & ipsum habemus duos fundos: ipse vnum, & ego aliũ, adeo cõfines, q vix possent agrorũ fines discerni. vnde proponedo cõtra ipsum actionem finiu regundorũ, dico ego & peto vt fines diuidãtur, & merè discernãtur, sic vt finalis iurgij quæstio sine cõtrouersia inter nos sopiatur.

Quædam.

Quaedam actiones. hic adicitur secundum quosdam tertium mebrum illi diuisioni quam habes. s. eo. s. j. vt ibi diximus.

a) Et male Bald. Fab. Ang. & Iac.

Actio familie hereditaria quare est mixta.

b) Glo. in pre loquitur. Ia.

d) Iam sequuntur Fa. Ang. & Ia.

d) Quando alter tantum possidet. secus si ambo.

e) Iam glo. sequuntur Fab & Angel.

f) Dic est. l. 2. in principi. co. tit. & est ratio: quia in agris familiariter turbantur con finiam non sic in vrbanis: ideo id iustis in specie fuit prouisum. Ang.

g) Imo est realis originelict habet quaedam personales presta tiones. Ang. & Ia.

h) Alias est lex: sed & si lege. s. pe titio.

i) In rescrip. Ang. & Iac. Diuisionis.

h) Familie eriscunde actio. ista ideo sic dicitur, quia familia pro hereditate ponitur & eriscunda, id est diuidenda. nam erisco, cis, id est diuido diuidis, quasi dicat actio diuidenda hereditatis. Item ideo dicitur mixta, quia in qualibet re mihi adiudicata partem habeo iure meo: & quo ad hoc est in rem. Item partem vice consortis, & vt ab eo, quia portio meaeat sua & quo ad hoc est personalis. b) Vel ideo dicitur mixta, c) quia in ea petuntur dominia rerum corporalium non dari, sed tradi vel assignari parte sua: & in hoc dicitur realis. Item petuntur fructus, si alter tantum eos perceperit: vel ipse solus impensas fecit. & haec petuntur dari, id est vt fiant sui, cui dantur. & propter hoc dicitur personalis: vt ff. famil. eriscun. leg. item Labeo. s. familie. & s. de obliga. ex quasi contractu s. item si inter. & s. eod. s. sic itaque Sed quanto tempore durat? Respon. xxx. annis. d) inspecto potius quod sit personalis: vt. C. de anna. excep. l. j. Item quero ex quo nascitur? Respon. secundum Mar. ex voluntate agentium: vt ff. famil. eriscund. l. j. Sed certe imo ex quasi contractu: vt. s. de oblig. quae ex quasi contractu. s. item si inter. in fi. Accursius.

dicatur mixta, quia in qualibet re mihi adiudicata partem habeo iure meo: & quo ad hoc est in rem. Item partem vice consortis, & vt ab eo, quia portio meaeat sua & quo ad hoc est personalis.

Quaedam actiones. mixtae causam obtinere videntur, tamen in rem quam in personam: qualis est familiae eriscunda: actio, quae coepit coheredibus de diuidenda hereditate. Item communi diuidundo, quae inter eos redditur, inter quos aliquid commune est, vt id diuidatur. Item finium regundorum actio, quae inter eos agitur, qui confines agros habent. In quibus tribus iudiciis permittitur iudici rem alicui ex litigatoribus ex bono & aequo adiudicare: & si vnus pars praegruari videbitur, eum iniuicem cer-

ta pecunia alteri condemnare.

Iam ad quartam actionum diuisionem properat.

Omnes autem actiones, vel in simplum conceptae sunt, vel in duplum, vel in triplum, vel in quadruplum: vltimus autem nulla actio extenditur. In simplum agitur, veluti ex stipulatione, ex mutui datione, ex empto, vendito, locato, conducto, mandato, & denique ex aliis plurimis causis.

Quing. actiones hic positae duntur ad duplum hoc dicit. Aret.

ne poena, vel ducenta vel mille. In primo enim casu non potest esse vltra quadruplum. In secundo casu bene potest esse etiam vltra quadruplum. & sum in versic. In simplum. & c. Dicitur est supra quomnes actiones aut sunt in simplum, aut in duplum, aut in triplum aut in quadruplum: modo videamus quae sunt istae actiones quibus agitur in simplum tantum, & enumerat eas in litera. h. d. Francisc.

Omnes autem, haec est quarta diuisionis quae fit in hoc titulo vltimus, scilicet vltra quadruplum. Sed contra in. l. Aquilia: vbi occasione vltis serui interfecti agitur ad vnam hereditatem perditam, quae valet centum marcas, vt. s. ad. l. Aquil. s. illud. Item contra eum qui vilem clauum de nauis abstulit, quare tota nauis perit, na ad totum damnus tenetur: quod etiam in quadruplum & vltra excedit: vt. ff. de incem. rui. nau. l. iij. s. senatuscon. Item aliud contra in actione empto, vbi occasione pecoris morbo si totus meo grex contaminatus est: vel occasione tigni vitiosi tota domus corrumpitur: vt. ff. de act. emp. l. Iulianus. in prin. Sed certe his tri contrariis non agitur ad aliquid quod sit poena, inspecta persona agentis, sed totum est sui interesse. Nam hunc, s. intelligo quando poenalis est actio ex vtraque parte. Item contra in eo qui manumissit seruum alienum in praesentia principis. nam duo mancipia domino, & tria similia dat praesentia in quintuplum damnatur: vt. C. de his qui a non do. man. l. si. Item contra in eo quod dicit lex: si dedi tibi pecuniam ne mihi calumniam faceres, & ab alio accepisti vt mihi calumniam faceres, in octuplum mihi teneris: vt. ff. de calu. l. & generaliter. s. si. Sed certe primo casu praestatur poena diuersis, non vni: nec est ibi aliqua praestatio vltra quadruplum. In secundo autem casu non vna actio ne habeo octuplum, sed duabus. Item contra in eo quod dicitur: si dedi tibi pecuniam ne mihi fieret calumnia. nam tu repetis quod dedisti: & ego in quadruplum prosequor: vt. ff. de calum. l. si quis ab alio. in princip. Sed certe duobus fit praestatio, & neutri vltra quadruplum. Item contra in eo quod dicit ser. manumissum in seruitutem reuocari occasione leuis offensae: & ita poena in immensum excedit: vt. C. de lib. & eorum liber. leg. si manumissus. Sed dic quod illa est accusatio, non actio. Vel dic quod non praestatur poena habito respectu ad rem. Item contra in eo qui surripuit seruum fiscolem. nam damnatur in. xij. li. argenti, & seruo restituendo. C. de ser. fugit. leg. si quis seruum. Sed ibi non fit relatio ad ipsam rem vel ad simplum. Est enim hic, s. intelligendus quando actio est poenalis: & in poena ad ipsam rem habetur respectus. Item contra, s. de inutil. stipu. s. alteri. Nam ibi non inspicitur quanta sit poena, sed tota exigitur: sed ibi non habetur respectus ad ipsam rem. Vel dic aliud in poena conuentionali, vt ibi: quam in legali, vt hic. Item contra in eo quod dicitur eum qui emit administrationem. Nam qui accepit pecuniam ab electo, quadruplum reddet, & sua bona confiscantur, & cingulo priuatur in authen. vt iudi sine quoquo sus. sic igitur in fi. col. ij. Sed illud fit per accusationem, non per actionem.

Communi diuidundo, quae sunt hic loco personalium praestationum & quae loco realium, dic eodem modo vt proxime diximus in actione familiae eriscunda. & idem in proximo casu. & facit ad huc s. ff. communi diuidund. l. per hoc iudicium. s. sicut.

Aliquid commune, scilicet sine societate, vel cum societate: vt. ff. pro socio. l. quibus. & l. si actum. & s. de oblig. ex quasi contractu. s. item si inter.

Item finium regundorum, s. est mixta: vt hic, & ff. finium regun. leg. sed & loci. s. in iudicio.

Confines, quid si domos habent conuicinas? Respon. non habet locum, si hinc inde sint domus: vt. ff. si. regun. l. iij. in fi. s. hoc iudicium. vbi ponitur differentia inter confinium & vicinium. Si autem ex altera parte tantum sit domus, ex altera fundus: tunc locum habet vt iudicium finium regundorum: vt. ff. si. regun. l. ij. in principi. Et adiunge his tribus actionibus mixtis quandam aliam, scilicet hereditatis petitionem: vt. C. de petit. here. l. hereditatis. & ff. de petit. here. l. si bonae fidei. s. fin. Item quid de omnibus noxalibus actionibus? Videtur enim quod sint in rem: quia contra quemlibet possidentem seruus datur: vt. j. de noxa. act. s. omnis autem. Itaque quid de actione de tigno iniuncto: nam & haec datur contra quemlibet possidentem: vt. ff. de tigno iniuncto. l. j. in fin. Itaque quid de actione quod metus causa, nam & haec quemlibet possidentem perquiri: vt. ff. de metus causa. l. si cum exceptione. s. Pedius. Item quid de actione in factum, quae datur contra eum qui aliquid habet in loco publico positum: vt. ff. de iure quid in loco publico. l. ij. s. antepenul. Item quid de actione in factum, siue interdicto quod vi aut clam. Nam & haec contra possidentem datur: vt. ff. quod vi aut clam. l. competet. in fin. Item quid de actione ad exhibendum. nam & illa possidentem persequitur, sicut & caeterae superiores: vnde videntur omnes in rem: vt. ff. de actio. & obliga. l. actionum genera. Quidam dicunt eas anomalas, id est nec in rem, nec in personam. Sed dic omnes esse personales: vt patet in actione ad exhibendum: vt. ff. ad exhib. l. iij. s. est autem personalis haec actio. ADITIO. Dicunt docto. quod omnes actiones de quibus in glo. sunt personales in rem scriptae: vt in dicta. l. iij. s. est autem personales. vbi glo. j. quae est magistralis.

tribus, s. fami. eriscun. communi diuidun. finium regund.

Permittitur, a lege. Accursius.

Adiudicare, & quod adiudicatur, statim fit eius cui adiudicatur: vt. j. de offic. iudi. s. fi.

[Omnes autem.] Hic ponitur quarta diuisionis actionum, vt dicitur in glo. quia quaedam dantur ad simplum, quaedam ad duplum, & triplum, & quadruplum. Et diuiditur in tres partes. Primò ponit dictum generale. Secundo illud per multa exempla in quolibet membro declarat. Tertio ponit aliquas differentias inter ista exempla. Secunda ibi. In simplum agitur. Tertia ibi. Sed furti quidem hoc dicit. Aretinus. CASVS. Post alias diuisiones superius pos-

fitas ponit hic vnam aliam diuisionem dominus Iustitia. quae talis est: Omnes actiones siue sint in rem siue in personam, sunt in simplum, aut in duplum, aut in triplum, aut in quadruplum. vltra autem quadruplum nulla actio poenalis debet extendi. Et sciendum est, quod si diuisio posita supra in illo. s. seques diuisio, esset quarta, secundum quod male inuenitur scriptum in omnibus libris communiter: tunc esset haec quinta diuisio, prout fere in omnibus libris reperies: sed sicut. s. dixi in illo. s. sequens illa diuisio, ponitur tertia diuisio: & haec est quarta, vt in fin. glo. signat super illo verbo, actionis. Addere etiam potes, quod quidam dicunt, quod multum refert an aliquis stipuletur poenam per verba respectiva significata vel designantia qualitatem: & huiusmodi verba sunt, duplum, vel triplum: vel per verba simplicia: puta promittis mihi. c. nomine poena, vel ducenta vel mille. In primo enim casu non potest esse vltra quadruplum. In secundo casu bene potest esse etiam vltra quadruplum. & sum in versic. In simplum. & c. Dicitur est supra quomnes actiones aut sunt in simplum, aut in duplum, aut in triplum aut in quadruplum: modo videamus quae sunt istae actiones quibus agitur in simplum tantum, & enumerat eas in litera. h. d. Francisc.

Omnes autem, haec est quarta diuisionis quae fit in hoc titulo vltimus, scilicet vltra quadruplum. Sed contra in. l. Aquilia: vbi occasione vltis serui interfecti agitur ad vnam hereditatem perditam, quae valet centum marcas, vt. s. ad. l. Aquil. s. illud. Item contra eum qui vilem clauum de nauis abstulit, quare tota nauis perit, na ad totum damnus tenetur: quod etiam in quadruplum & vltra excedit: vt. ff. de incem. rui. nau. l. iij. s. senatuscon. Item aliud contra in actione empto, vbi occasione pecoris morbo si totus meo grex contaminatus est: vel occasione tigni vitiosi tota domus corrumpitur: vt. ff. de act. emp. l. Iulianus. in prin. Sed certe his tri contrariis non agitur ad aliquid quod sit poena, inspecta persona agentis, sed totum est sui interesse. Nam hunc, s. intelligo quando poenalis est actio ex vtraque parte. Item contra in eo qui manumissit seruum alienum in praesentia principis. nam duo mancipia domino, & tria similia dat praesentia in quintuplum damnatur: vt. C. de his qui a non do. man. l. si. Item contra in eo quod dicit lex: si dedi tibi pecuniam ne mihi calumniam faceres, & ab alio accepisti vt mihi calumniam faceres, in octuplum mihi teneris: vt. ff. de calu. l. & generaliter. s. si. Sed certe primo casu praestatur poena diuersis, non vni: nec est ibi aliqua praestatio vltra quadruplum. In secundo autem casu non vna actio ne habeo octuplum, sed duabus. Item contra in eo quod dicitur: si dedi tibi pecuniam ne mihi fieret calumnia. nam tu repetis quod dedisti: & ego in quadruplum prosequor: vt. ff. de calum. l. si quis ab alio. in princip. Sed certe duobus fit praestatio, & neutri vltra quadruplum. Item contra in eo quod dicit ser. manumissum in seruitutem reuocari occasione leuis offensae: & ita poena in immensum excedit: vt. C. de lib. & eorum liber. leg. si manumissus. Sed dic quod illa est accusatio, non actio. Vel dic quod non praestatur poena habito respectu ad rem. Item contra in eo qui surripuit seruum fiscolem. nam damnatur in. xij. li. argenti, & seruo restituendo. C. de ser. fugit. leg. si quis seruum. Sed ibi non fit relatio ad ipsam rem vel ad simplum. Est enim hic, s. intelligendus quando actio est poenalis: & in poena ad ipsam rem habetur respectus. Item contra, s. de inutil. stipu. s. alteri. Nam ibi non inspicitur quanta sit poena, sed tota exigitur: sed ibi non habetur respectus ad ipsam rem. Vel dic aliud in poena conuentionali, vt ibi: quam in legali, vt hic. Item contra in eo quod dicitur eum qui emit administrationem. Nam qui accepit pecuniam ab electo, quadruplum reddet, & sua bona confiscantur, & cingulo priuatur in authen. vt iudi sine quoquo sus. sic igitur in fi. col. ij. Sed illud fit per accusationem, non per actionem.

[In duplum.] CASVS. Dicitur est iam quae sunt actiones quaedantur ad simplum: modo videndum est quae sunt actiones quaedantur ad duplum. Et de hoc ponit Iustinianus quinque exempla. Primum est actio furti non manifesti. Secundum actio. l. Aquil. Tertium actio depositi in quatuor casibus: scilicet incendio, ruina, naufragio, & tumultu. Quartum est actio serui corrupti, quae competit

per actionem.

Q ij

fitas ponit hic vnam aliam diuisionem dominus Iustitia. quae talis est: Omnes actiones siue sint in rem siue in personam, sunt in simplum, aut in duplum, aut in triplum, aut in quadruplum. vltra autem quadruplum nulla actio poenalis debet extendi. Et sciendum est, quod si diuisio posita supra in illo. s. seques diuisio, esset quarta, secundum quod male inuenitur scriptum in omnibus libris communiter: tunc esset haec quinta diuisio, prout fere in omnibus libris reperies: sed sicut. s. dixi in illo. s. sequens illa diuisio, ponitur tertia diuisio: & haec est quarta, vt in fin. glo. signat super illo verbo, actionis. Addere etiam potes, quod quidam dicunt, quod multum refert an aliquis stipuletur poenam per verba respectiva significata vel designantia qualitatem: & huiusmodi verba sunt, duplum, vel triplum: vel per verba simplicia: puta promittis mihi. c. nomine poena, vel ducenta vel mille. In primo enim casu non potest esse vltra quadruplum. In secundo casu bene potest esse etiam vltra quadruplum. & sum in versic. In simplum. & c. Dicitur est supra quomnes actiones aut sunt in simplum, aut in duplum, aut in triplum aut in quadruplum: modo videamus quae sunt istae actiones quibus agitur in simplum tantum, & enumerat eas in litera. h. d. Francisc.

Omnes autem, haec est quarta diuisionis quae fit in hoc titulo vltimus, scilicet vltra quadruplum. Sed contra in. l. Aquilia: vbi occasione vltis serui interfecti agitur ad vnam hereditatem perditam, quae valet centum marcas, vt. s. ad. l. Aquil. s. illud. Item contra eum qui vilem clauum de nauis abstulit, quare tota nauis perit, na ad totum damnus tenetur: quod etiam in quadruplum & vltra excedit: vt. ff. de incem. rui. nau. l. iij. s. senatuscon. Item aliud contra in actione empto, vbi occasione pecoris morbo si totus meo grex contaminatus est: vel occasione tigni vitiosi tota domus corrumpitur: vt. ff. de act. emp. l. Iulianus. in prin. Sed certe his tri contrariis non agitur ad aliquid quod sit poena, inspecta persona agentis, sed totum est sui interesse. Nam hunc, s. intelligo quando poenalis est actio ex vtraque parte. Item contra in eo qui manumissit seruum alienum in praesentia principis. nam duo mancipia domino, & tria similia dat praesentia in quintuplum damnatur: vt. C. de his qui a non do. man. l. si. Item contra in eo quod dicit lex: si dedi tibi pecuniam ne mihi calumniam faceres, & ab alio accepisti vt mihi calumniam faceres, in octuplum mihi teneris: vt. ff. de calu. l. & generaliter. s. si. Sed certe primo casu praestatur poena diuersis, non vni: nec est ibi aliqua praestatio vltra quadruplum. In secundo autem casu non vna actio ne habeo octuplum, sed duabus. Item contra in eo quod dicitur: si dedi tibi pecuniam ne mihi fieret calumnia. nam tu repetis quod dedisti: & ego in quadruplum prosequor: vt. ff. de calum. l. si quis ab alio. in princip. Sed certe duobus fit praestatio, & neutri vltra quadruplum. Item contra in eo quod dicit ser. manumissum in seruitutem reuocari occasione leuis offensae: & ita poena in immensum excedit: vt. C. de lib. & eorum liber. leg. si manumissus. Sed dic quod illa est accusatio, non actio. Vel dic quod non praestatur poena habito respectu ad rem. Item contra in eo qui surripuit seruum fiscolem. nam damnatur in. xij. li. argenti, & seruo restituendo. C. de ser. fugit. leg. si quis seruum. Sed ibi non fit relatio ad ipsam rem vel ad simplum. Est enim hic, s. intelligendus quando actio est poenalis: & in poena ad ipsam rem habetur respectus. Item contra, s. de inutil. stipu. s. alteri. Nam ibi non inspicitur quanta sit poena, sed tota exigitur: sed ibi non habetur respectus ad ipsam rem. Vel dic aliud in poena conuentionali, vt ibi: quam in legali, vt hic. Item contra in eo quod dicitur eum qui emit administrationem. Nam qui accepit pecuniam ab electo, quadruplum reddet, & sua bona confiscantur, & cingulo priuatur in authen. vt iudi sine quoquo sus. sic igitur in fi. col. ij. Sed illud fit per accusationem, non per actionem.

Communi diuidundo, quae sunt hic loco personalium praestationum & quae loco realium, dic eodem modo vt proxime diximus in actione familiae eriscunda. & idem in proximo casu. & facit ad huc s. ff. communi diuidund. l. per hoc iudicium. s. sicut.

Aliquid commune, scilicet sine societate, vel cum societate: vt. ff. pro socio. l. quibus. & l. si actum. & s. de oblig. ex quasi contractu. s. item si inter.

Item finium regundorum, s. est mixta: vt hic, & ff. finium regun. leg. sed & loci. s. in iudicio.

Confines, quid si domos habent conuicinas? Respon. non habet locum, si hinc inde sint domus: vt. ff. si. regun. l. iij. in fi. s. hoc iudicium. vbi ponitur differentia inter confinium & vicinium. Si autem ex altera parte tantum sit domus, ex altera fundus: tunc locum habet vt iudicium finium regundorum: vt. ff. si. regun. l. ij. in principi. Et adiunge his tribus actionibus mixtis quandam aliam, scilicet hereditatis petitionem: vt. C. de petit. here. l. hereditatis. & ff. de petit. here. l. si bonae fidei. s. fin. Item quid de omnibus noxalibus actionibus? Videtur enim quod sint in rem: quia contra quemlibet possidentem seruus datur: vt. j. de noxa. act. s. omnis autem. Itaque quid de actione de tigno iniuncto: nam & haec datur contra quemlibet possidentem: vt. ff. de tigno iniuncto. l. j. in fin. Itaque quid de actione quod metus causa, nam & haec quemlibet possidentem perquiri: vt. ff. de metus causa. l. si cum exceptione. s. Pedius. Item quid de actione in factum, quae datur contra eum qui aliquid habet in loco publico positum: vt. ff. de iure quid in loco publico. l. ij. s. antepenul. Item quid de actione in factum, siue interdicto quod vi aut clam. Nam & haec contra possidentem datur: vt. ff. quod vi aut clam. l. competet. in fin. Item quid de actione ad exhibendum. nam & illa possidentem persequitur, sicut & caeterae superiores: vnde videntur omnes in rem: vt. ff. de actio. & obliga. l. actionum genera. Quidam dicunt eas anomalas, id est nec in rem, nec in personam. Sed dic omnes esse personales: vt patet in actione ad exhibendum: vt. ff. ad exhib. l. iij. s. est autem personalis haec actio. ADITIO. Dicunt docto. quod omnes actiones de quibus in glo. sunt personales in rem scriptae: vt in dicta. l. iij. s. est autem personales. vbi glo. j. quae est magistralis.

tribus, s. fami. eriscun. communi diuidun. finium regund.

Permittitur, a lege. Accursius.

Adiudicare, & quod adiudicatur, statim fit eius cui adiudicatur: vt. j. de offic. iudi. s. fi.

[Omnes autem.] Hic ponitur quarta diuisionis actionum, vt dicitur in glo. quia quaedam dantur ad simplum, quaedam ad duplum, & triplum, & quadruplum. Et diuiditur in tres partes. Primò ponit dictum generale. Secundo illud per multa exempla in quolibet membro declarat. Tertio ponit aliquas differentias inter ista exempla. Secunda ibi. In simplum agitur. Tertia ibi. Sed furti quidem hoc dicit. Aretinus. CASVS. Post alias diuisiones superius pos-

fitas ponit hic vnam aliam diuisionem dominus Iustitia. quae talis est: Omnes actiones siue sint in rem siue in personam, sunt in simplum, aut in duplum, aut in triplum, aut in quadruplum. vltra autem quadruplum nulla actio poenalis debet extendi. Et sciendum est, quod si diuisio posita supra in illo. s. seques diuisio, esset quarta, secundum quod male inuenitur scriptum in omnibus libris communiter: tunc esset haec quinta diuisio, prout fere in omnibus libris reperies: sed sicut. s. dixi in illo. s. sequens illa diuisio, ponitur tertia diuisio: & haec est quarta, vt in fin. glo. signat super illo verbo, actionis. Addere etiam potes, quod quidam dicunt, quod multum refert an aliquis stipuletur poenam per verba respectiva significata vel designantia qualitatem: & huiusmodi verba sunt, duplum, vel triplum: vel per verba simplicia: puta promittis mihi. c. nomine poena, vel ducenta vel mille. In primo enim casu non potest esse vltra quadruplum. In secundo casu bene potest esse etiam vltra quadruplum. & sum in versic. In simplum. & c. Dicitur est supra quomnes actiones aut sunt in simplum, aut in duplum, aut in triplum aut in quadruplum: modo videamus quae sunt istae actiones quibus agitur in simplum tantum, & enumerat eas in litera. h. d. Francisc.

Omnes autem, haec est quarta diuisionis quae fit in hoc titulo vltimus, scilicet vltra quadruplum. Sed contra in. l. Aquilia: vbi occasione vltis serui interfecti agitur ad vnam hereditatem perditam, quae valet centum marcas, vt. s. ad. l. Aquil. s. illud. Item contra eum qui vilem clauum de nauis abstulit, quare tota nauis perit, na ad totum damnus tenetur: quod etiam in quadruplum & vltra excedit: vt. ff. de incem. rui. nau. l. iij. s. senatuscon. Item aliud contra in actione empto, vbi occasione pecoris morbo si totus meo grex contaminatus est: vel occasione tigni vitiosi tota domus corrumpitur: vt. ff. de act. emp. l. Iulianus. in prin. Sed certe his tri contrariis non agitur ad aliquid quod sit poena, inspecta persona agentis, sed totum est sui interesse. Nam hunc, s. intelligo quando poenalis est actio ex vtraque parte. Item contra in eo qui manumissit seruum alienum in praesentia principis. nam duo mancipia domino, & tria similia dat praesentia in quintuplum damnatur: vt. C. de his qui a non do. man. l. si. Item contra in eo quod dicit lex: si dedi tibi pecuniam ne mihi calumniam faceres, & ab alio accepisti vt mihi calumniam faceres, in octuplum mihi teneris: vt. ff. de calu. l. & generaliter. s. si. Sed certe primo casu praestatur poena diuersis, non vni: nec est ibi aliqua praestatio vltra quadruplum. In secundo autem casu non vna actio ne habeo octuplum, sed duabus. Item contra in eo quod dicitur: si dedi tibi pecuniam ne mihi fieret calumnia. nam tu repetis quod dedisti: & ego in quadruplum prosequor: vt. ff. de calum. l. si quis ab alio. in princip. Sed certe duobus fit praestatio, & neutri vltra quadruplum. Item contra in eo quod dicit ser. manumissum in seruitutem reuocari occasione leuis offensae: & ita poena in immensum excedit: vt. C. de lib. & eorum liber. leg. si manumissus. Sed dic quod illa est accusatio, non actio. Vel dic quod non praestatur poena habito respectu ad rem. Item contra in eo qui surripuit seruum fiscolem. nam damnatur in. xij. li. argenti, & seruo restituendo. C. de ser. fugit. leg. si quis seruum. Sed ibi non fit relatio ad ipsam rem vel ad simplum. Est enim hic, s. intelligendus quando actio est poenalis: & in poena ad ipsam rem habetur respectus. Item contra, s. de inutil. stipu. s. alteri. Nam ibi non inspicitur quanta sit poena, sed tota exigitur: sed ibi non habetur respectus ad ipsam rem. Vel dic aliud in poena conuentionali, vt ibi: quam in legali, vt hic. Item contra in eo quod dicitur eum qui emit administrationem. Nam qui accepit pecuniam ab electo, quadruplum reddet, & sua bona confiscantur, & cingulo priuatur in authen. vt iudi sine quoquo sus. sic igitur in fi. col. ij. Sed illud fit per accusationem, non per actionem.

Communi diuidundo, quae sunt hic loco personalium praestationum & quae loco realium, dic eodem modo vt proxime diximus in actione familiae eriscunda. & idem in proximo casu. & facit ad huc s. ff. communi diuidund. l. per hoc iudicium. s. sicut.

Aliquid commune, scilicet sine societate, vel cum societate: vt. ff. pro socio. l. quibus. & l. si actum. & s. de oblig. ex quasi contractu. s. item si inter.

Item finium regundorum, s. est mixta: vt hic, & ff. finium regun. leg. sed & loci. s. in iudicio.

Confines, quid si domos habent conuicinas? Respon. non habet locum, si hinc inde sint domus: vt. ff. si. regun. l. iij. in fi. s. hoc iudicium. vbi ponitur differentia inter confinium & vicinium. Si autem ex altera parte tantum sit domus, ex altera fundus: tunc locum habet vt iudicium finium regundorum: vt. ff. si. regun. l. ij. in principi. Et adiunge his tribus actionibus mixtis quandam aliam, scilicet hereditatis petitionem: vt. C. de petit. here. l. hereditatis. & ff. de petit. here. l. si bonae fidei. s. fin. Item quid de omnibus noxalibus actionibus? Videtur enim quod sint in rem: quia contra quemlibet possidentem seruus datur: vt. j. de noxa. act. s. omnis autem. Itaque quid de actione de tigno iniuncto: nam & haec datur contra quemlibet possidentem: vt. ff. de tigno iniuncto. l. j. in fin. Itaque quid de actione quod metus causa, nam & haec quemlibet possidentem perquiri: vt. ff. de metus causa. l. si cum exceptione. s. Pedius. Item quid de actione in factum, quae datur contra eum qui aliquid habet in loco publico positum: vt. ff. de iure quid in loco publico. l. ij. s. antepenul. Item quid de actione in factum, siue interdicto quod vi aut clam. Nam & haec contra possidentem datur: vt. ff. quod vi aut clam. l. competet. in fin. Item quid de actione ad exhibendum. nam & illa possidentem persequitur, sicut & caeterae superiores: vnde videntur omnes in rem: vt. ff. de actio. & obliga. l. actionum genera. Quidam dicunt eas anomalas, id est nec in rem, nec in personam. Sed dic omnes esse personales: vt patet in actione ad exhibendum: vt. ff. ad exhib. l. iij. s. est autem personalis haec actio. ADITIO. Dicunt docto. quod omnes actiones de quibus in glo. sunt personales in rem scriptae: vt in dicta. l. iij. s. est autem personales. vbi glo. j. quae est magistralis.

tribus, s. fami. eriscun. communi diuidun. finium regund.

Permittitur, a lege. Accursius.

Adiudicare, & quod adiudicatur, statim fit eius cui adiudicatur: vt. j. de offic. iudi. s. fi.

[Omnes autem.] Hic ponitur quarta diuisionis actionum, vt dicitur in glo. quia quaedam dantur ad simplum, quaedam ad duplum, & triplum, & quadruplum. Et diuiditur in tres partes. Primò ponit dictum generale. Secundo illud per multa exempla in quolibet membro declarat. Tertio ponit aliquas differentias inter ista exempla. Secunda ibi. In simplum agitur. Tertia ibi. Sed furti quidem hoc dicit. Aretinus. CASVS. Post alias diuisiones superius pos-

fitas ponit hic vnam aliam diuisionem dominus Iustitia. quae talis est: Omnes actiones siue sint in rem siue in personam, sunt in simplum, aut in duplum, aut in triplum, aut in quadruplum. vltra autem quadruplum nulla actio poenalis debet extendi. Et sciendum est, quod si diuisio posita supra in illo. s. seques diuisio, esset quarta, secundum quod male inuenitur scriptum in omnibus libris communiter: tunc esset haec quinta diuisio, prout fere in omnibus libris reperies: sed sicut. s. dixi in illo. s. sequens illa diuisio, ponitur tertia diuisio: & haec est quarta, vt in fin. glo. signat super illo verbo, actionis. Addere etiam potes, quod quidam dicunt, quod multum refert an aliquis stipuletur poenam per verba respectiva significata vel designantia qualitatem: & huiusmodi verba sunt, duplum, vel triplum: vel per verba simplicia: puta promittis mihi. c. nomine poena, vel ducenta vel mille. In primo enim casu non potest esse vltra quadruplum. In secundo casu bene potest esse etiam vltra quadruplum. & sum in versic. In simplum. & c. Dicitur est supra quomnes actiones aut sunt in simplum, aut in duplum, aut in triplum aut in quadruplum: modo videamus quae sunt istae actiones quibus agitur in simplum tantum, & enumerat eas in litera. h. d. Francisc.

Omnes autem, haec est quarta diuisionis quae fit in hoc titulo vltimus, scilicet vltra quadruplum. Sed contra in. l. Aquilia: vbi occasione vltis serui interfecti agitur ad vnam hereditatem perditam, quae valet centum marcas, vt. s. ad. l. Aquil. s. illud. Item contra eum qui vilem clauum de nauis abstulit, quare tota nauis perit, na ad totum damnus tenetur: quod etiam in quadruplum & vltra excedit: vt. ff. de incem. rui. nau. l. iij. s. senatuscon. Item aliud contra in actione empto, vbi occasione pecoris morbo si totus meo grex contaminatus est: vel occasione tigni vitiosi tota domus corrumpitur: vt. ff. de act. emp. l. Iulianus. in prin. Sed certe his tri contrariis non agitur ad aliquid quod sit poena, inspecta persona agentis, sed totum est sui interesse. Nam hunc, s. intelligo quando poenalis est actio ex vtraque parte. Item contra in eo qui manumissit seruum alienum in praesentia principis. nam duo mancipia domino, & tria similia dat praesentia in quintuplum damnatur: vt. C. de his qui a non do. man. l. si. Item contra in eo quod dicit lex: si dedi tibi pecuniam ne mihi calumniam faceres, & ab alio accepisti vt mihi calumniam faceres, in octuplum mihi teneris: vt. ff. de calu. l. & generaliter. s. si. Sed certe primo casu praestatur poena diuersis, non vni: nec est ibi aliqua praestatio vltra quadruplum. In secundo autem casu non vna actio ne habeo octuplum, sed duabus. Item contra in eo quod dicitur: si dedi tibi pecuniam ne mihi fieret calumnia. nam tu repetis quod dedisti: & ego in quadruplum prosequor: vt. ff. de calum. l. si quis ab alio. in princip. Sed certe duobus fit praestatio, & neutri vltra quadruplum. Item contra in eo quod dicit ser. manumissum in seruitutem reuocari occasione leuis offensae: & ita poena in immensum excedit: vt. C. de lib. & eorum liber. leg. si manumissus. Sed dic quod illa est accusatio, non actio. Vel dic quod non praestatur poena habito respectu ad rem. Item contra in eo qui surripuit seruum fiscolem. nam damnatur in. xij. li. argenti, & seruo restituendo. C. de ser. fugit. leg. si quis seruum. Sed ibi non fit relatio ad ipsam rem vel ad simplum. Est enim hic, s. intelligendus quando actio est poenalis: & in poena ad ipsam rem habetur respectus. Item contra, s. de inutil. stipu. s. alteri. Nam ibi non inspicitur quanta sit poena, sed tota exigitur: sed ibi non habetur respectus ad ipsam rem. Vel dic aliud in poena conuentionali, vt ib

contra eum, cuius hortatu seruus alienus quolibet modo deterior factus sit. Quintum est actio ex testamento, quae datur alicui pro venerabili loco relicto, quod quidem legatum heres distulit solvere donec in iudicium vocaretur, & hoc dicit, Et nota quodd magna est differentia inter ista quinque exempla: quanquam hic coniungantur tanquam essent actiones similes. Duæ enim actiones, furti non manifesti, & serui corrupti, à principio sunt penales: alia duæ scilicet actio. l. Aquil. & depositi, in quatuor casibus non, nisi per inficiationem. Tertium autem habet singularem fulcum: quia penalis est per inficiationem, & per nimiam procrastinationem, & ad istam differentiam manifestandam habetis supra eod. §. sed furti. Franciscus.

Libellus in actione serui corrupti.

Hic tangitur de actio. serui corrupti: & illa datur contra eum qui seruum alienum hortatu vel consilio corruptit in animo: vt. s. de obliga. quæ ex malefi. §. vnde illud quaesitum. & C. de furt. & ser. corrup. l. si quis seruo alieno suaserit. & ff. de ser. corrup. l. j. §. persuadere. & quasi per totum tit. Vnde in hac actione sic formatur libellus: Dico ego a, contra b, quod ipse persuasit seruo meo vt aufereret, & auferit: & sic eum corrupit, vnde proponedo actionem serui corrupti, peto ipsum b, in duplum, scilicet pro deterioratione in decem, & pro pena in aliis decem mihi cõdemnari. Et erit causa in hac actione talis, scilicet: Quia seruum corrupit, quam sufficit proponere loco actionis.

Furti nec manifesti. vt. s. de obliga. quæ ex delict. nascitur. §. pœna.

Ex lege Aquilia. puta per inficiationem: vt. j. eod. §. ar. illa.

Ex quibusdam causis. veluti quod tum ultus, in cõdij. ruina, naufragij causa depositum est: vt. s. eo. §. rei persequenda.

Deterior factus sit. scilicet in mente. nam si in corpore, locum habet lex Aquil. vt. s. de l. Aquil. in princ. & hoc siue fiat de bono malus, siue de malo deterior: vt. ff. de ser. corrup. l. j. §. persuadere. vsque in fin. & l. sequen. ADDITIO. Nota differentiam inter istam actionem serui corrupti, & actionem legis Aquilæ: pro seruo: quia illa competit quotiens in moribus seruus est deterioratus: sed lex Aquilia habet locum quando mores non mutantur, sed corpus leditur: vt ibi. Angel.

Æstimatio deducitur. vt omne cum ipsa re damnum a dupletur, siue peruenerit res quam secum seruus portauerat, ad ipsum sollicitatorem, siue ad alium: vt. ff. de ser. cor. l. in hoc iudicio. Sed nunquid iure actionis fit hæc æstimatio: vel iudicis officio? Respon. fit iudicis officio, secundum Ir. ita fit in actione quod merus causa. ff. quod me. cau. l. si cum exceptione. §. j. & §. quadruplatur. Sed pro filio corrupto vel pro filia qualiter agitur? Respo. habet vilem hanc actionem: vt. ff. de ser. cor. l. vt tantum. §. j. vnde dicunt q. venit interesse patris consistens in operis filij, quia non vult operari: & cum fit corruptus, aliud quam opera non potest æstimari: quia liberu corpus non recipit æstimatione. vt. ff. de his qui deiece. vel effu. l. si habet enim istam vilem, ac si esset in bonis: & erit in eam, scilicet summam quam ipse æstimauerit suo iure iurando: vt de actione iniuriarum dicitur: vt. s. de iniur. §. pœna. & ff. de iniur. l. constitutionibus. Vol dic quod primò æstimat iudex summam ad quam competit: vt argu. ff. de cust. reorum. l. si quis reum.

Diximus. s. eod. §. item mixta.

Tripli verò. C A S Y S. Dixi vobis exempla illarum actionum quibus agitur in simplicium, & illarum quibus agitur in duplum. Modo ponam vobis exemplum de quadam actione quæ vocatur cõdictio ex l. noua: & ista datur in triplum. Scire autem debetis, quod olim erat consuetudo, quod viatores & nuntij iudicum qui citationes faciebant, exigebant nomine sportularum magis aut minus à reis in iudicium cõuentis, secundum quod maior vel minor quantitas erat petita. Quiddam ergo ad hoc vt me reum grauaret in sportulis præstandis, executori maiorem quantitatem in libello suo inseruit. dicitur in l. quod quicquid damni. reus passus est per malitiam actoris in isto casu: triplum consequetur ab actore. Sed dominus, quia actione frater, conditione ex quadam l. noua, quæ in nostro. C. refulget. Et sciatis quia, l. illam nouam inueni hic: & forte fuit in. C. veteri, quem non habemus: & cõstitutio ista siue, l. noua

à l. cõdicticia emanauit. Erat enim l. cõdicticia olim, sub quæ erant multe constitutiones. Sportulæ autem dicuntur salaria quæ dantur nuntis iudicis: & sic vocatur illud quod datur, pro eo in quo datur, sportula. Sporta enim vel sportæ vel sportula est quoddam genus vasis. De istis sportulis habetis specialem rubricam in principio tertij. C. de sportu. Franciscus.

Quia maiorem summam ideo in libello complexus fuit, vt reus maioribus grauaretur sportulis, eius damni quod reus ob id passus est, triplum præstare cogitur: in quo tamen inest ipsius damni perfectio.

Tripli verò agimus, cum quiddam maiorem veræ æstimationis quantitatem in libello conventionis inseruit, vt ex hac causa viatores, id est executores litium amplio rem summam sportularum nomine exigerent. tunc enim id quod propter eorum causam

Libellus in actione ex lege cõdicticia.

Hic tangitur de conditione ex lege, quæ nascitur ex lege cõdicticia: & datur ad triplum contra eum qui maiorem summam in libello cõuentualiter quam deberet inseruit, vt aduersarius eius in præstatione sportularum grauaretur: vt in hoc. §. tripli. & in ea sic formatur libellus. Dico ego a contra b, quod ipse in libello cõuentionali cõtra me porrecto, maiorem summam quam deberet, inseruit, vt ob hoc me grauaret

Vera æstimatione. Inseruit.

Vide in hunc locum Alcia lib. dist. punct. 3. cap. 17.

in præstatione sportularum: occasione cuius maioris quantitas damni cõditus sum in decem solidis. vnde proponendo contra ipsum b conditionem ex lege, peto eum in triplum, scilicet in. xxx. solidis, videlicet in. x. nomine damni dati, & in. xx. nomine pœnæ mihi cõdemnari. Et conditione ex eadem lege agitur contra executores pro eo quod exegit maiores sportulas à reo quam deberet secundum quantitatem in libello comprehensam: & formatur libellus mutatis mutandis: vt. §. proximi. scripti.

Cum quidam, scilicet actor.

In libello. hic nota duo. Primo quod libellus est faciendus in causa: quod est verum iure nouo, vt hic, & C. de episc. & cleri. authen. generaliter. & C. de lit. contest. authen. offeratur. nisi in quatuor casibus: quos not. in authen. de man. prin. §. fit tibi. col. iij. Aliud est iure veteri. nam tunc non fiebat nisi ex voluntate: vt. ff. de eden. l. j. nisi in casu: vt. C. de dig. l. quotiens. lib. xij. Item secundo not. quod quantitas certa est in libello comprehendenda, vel res: & ita etiam in personali actione debet actor certificare reum: vt hic, & in authen. de liti. §. ad excludendas. col. vij. & ff. de rei vind. l. si in rem. §. & si vestimenta. Tertio not. q. sportulæ vel salaria quæ dabantur executoribus (id est nuntis qui faciunt homines representari: & aliis qui faciunt huiusmodi citationes) pro suis officiis dabantur secundum quantitatem petitam, vt hic dicit. Sed hodie magis secundum cõsuetudinem, vel longitudinem itineris: vt. C. de episc. & cler. authen. sed hodie. Et dicas quod hic dicitur ex hac causa, esse causatiuè, non cõsecutiue dictu. Sed istæ sportulæ quæ iudicibus dabantur, certe sunt: nec crescunt, licet quantitas petita sit magna: nec decrescunt licet sit parua: vt in authen. de iudi. §. ne autem. colla. vj. Item not. q. reus soluebat huiusmodi sportulas: vt hic, & C. de episc. & cler. authen. generaliter. sed a reo ei restituebat, nisi iusta causa eum vocasset: vt. ff. de iudic. l. eum quem temere. Item not. adhuc, q. huiusmodi sportulæ quibusdam prorsus remittuntur, vt pauperibus: vt in authen. de man. prin. §. oportet. col. iij. à quibusdã paucioribus exigebantur: vt à clericis: vt. C. de episc. & cler. l. cum clericis. & in authen. ibi posita: sed hodie. Aliis autè per priuilegium principis viuentis remittuntur in totum, vel pro parte: vt. C. de fru. & lit. expen. l. si. Sed quæto si hæ personæ quæ habent priuilegium, scilicet de nõ soluendo sportulas, sportulas soluant, an habeant actionem in triplum? Dicunt quidam quod sic: ne fauor noccat eis: vt. C. de legib. & constit. l. quod fauore. Alij dicunt quod non: quasi suo iuri, id est priuilegio stulte renuntiauerint, cum volentes soluerit: quod possunt: vt. C. de pac. l. si quis in conscribendo. quod verius est. Si autè inuiti exacti sunt, in quadruplum contra exactorem vel executorè agitur: vt. j. eo. §. quadrupli. Sed cum hodie caueatur de duplo restituendo: vt in authen. de execu. §. col. vij. videtur corrigi quod hic dicitur. Vnde hodie nulla est actio in triplum: quod verum puto. Sed alij dicunt: si cautio est omissa, habet locum quod hic dicitur: alia habet locum authen. prædicta, ADDITIO. Hæc communiter reprehenditur: quia ille §. j. in authen. de exacto. & auren. libellum. C. de liti. contesta. loquuntur in diuersis tit. à textu nostro. vide hic per dominum. Iaf.

Melius al legasset glo. sancimus. in auth. de exhibend. Fab. Plac. Ange. & Iaf. f. In causa ciuili: sius in criminali. Fa. Pla. Ang. & Ia. g. Istam secundam sequuntur Angel. & Iaf. h. Idem Iaf. licet Fab. & Ang. dicat quod est de iure. i. Dū modo excedant sū mam cētum aurocorum. Fab. Plac. Ang. & Ia.

Idem Ia. quicquid dicit Plac. & Ang. Actio nulla hodie datur i. tripli.

a] Scilicet unci illorum & æstimationis scus in eo quod po stea sequitur quod facit vt ille qui deslorauit virginē aut periuasit alicui vt semel vnum malum faceret: vt non reneatur de fornicationibus cum a liis viris vel ceteris malis postea cõmissis, vt p. Io. Fab. & Ang. hic.

b] Istud impugnant cõmuniter docto hic, imo rotum venit iure actiois.

c] Sequitur hæc glo. Nico. Pa. Ang. & Iaf. & idē in marito pro vxore secundum eodē.

d] Veritas est sub. §. ex m. lesiciis.

Reus. alia sportulae quae iudicibus praestabantur, ab utroque praestabantur: vt in authen. vt iudi. sine quoquo suffra. §. volumus. colla. ij. Item ista sportulae quae dabantur executoribus, dabantur ante litem contestata. id est. porrecto libello. ista alia in contestatione causae dabantur iudicibus: vt in auth. de exhi. §. fancimus. col. v. & de iud. §. ne autem circa hoc labor. col. vj.

a] Quo ad medietate: alia medietas in sine causae. Ang. & laf.

Id est, dubium non est, quidam legunt, procul dubio certum est, quae lectio mihi non multum aridet. Aeg. Perri. b] Haec glo. dicit contra-rium eius quod supra dixerat: & ideo repro- batur.

quae a nostra constitutio- nis ori- tur.

Consequenter. condictione ex hac lege Graeca, vt subiicit: quae erat in alio codice, non autem est in eo quem habemus. Et patitur actor hanc poenam tripli siue sine dolo, siue cu dolo inferuit: & sic causatiue vel consequentiue dicitur. Sed nonne etiam causam amittit: vt. C. de plus pe. l. j. Sed certe ibi plus deliquit: quia in certamine negotij cautionem de petitis exegit, vnde grauius puni- tur: vt argu. ff. de offic. praef. l. diuis.

Codice. quem non habemus. d] ex lege condictionis. lex quaedam erat, quae conditio vocabatur, & sub se quasdam constitutiones habebat: vt hic, & j. cod. §. Item ex lege condit. Accursius.

Quadrupli. CASVS. Dixi vobis duo exempla illarum actionum quibus agitur ad simplicium, & illarum quibus agitur ad duplum, & earum quibus agitur ad triplum. Modo videndum est de actionibus quae datur ad quadruplum: & certe ad quadruplum agitur per actionem furti manifesti, & per actionem quod metus causa, & per actionem in factum, quae descendit ex edicto de calumniatoribus, quae locum habet quando aliquid datur alicui vt alium caluniose vexet. Datur enim tunc actio in factum, quae est in quadruplum, ei ad cuius malum id datum fuerit. Quartum exemplum est in condictionis actione ex. l. vnde dicit Iustini. quod ex nostra constitutione oritur, quae imponit poenam quadrupli illis executoribus litium, qui plus exigunt quam fuerit statutum, contra constitutionis nostrae normam.

Libellus in actione in factum quae descendit ex edicto de calumniatoribus.

Hic tangitur de actio. in factum quae descendit ex edicto de calumniatoribus, & datur in quadruplum ad annum, post annum vero perpetuo in simplicium: vt. ff. de calumniato. l. j. in principio. & habet locum contra ipsum qui a me aliquid recipit vt me caluniose non vexet. Et idem si ab alio receperit vt me caluniose vexet. in utroque enim mihi datur actio contra eum: vt. ff. de calumnia. l. generaliter. §. si. Et in ea factio formabis libellum: Dico ego t, contra s, quod ipse accepit decem a Maevio vt caluniose me vexaret. vnde proponendo contra ipsum actio. in factum, peto eundem in quadruplum, scilicet in decem quae accepit, & in triginta nomine poenae mihi condemnari. Et erit causa in ista actio. qua sufficit proponere, haec. s. Quia decem a Maevio accepit vt mihi faceret negotium caluniose. Si autem a teipso accepit vt te non vexaret caluniose: sic forma libellum. Dico ego t, contra s, quod ipse accepit a me decem ne me caluniose vexaret, & moueret mihi litem. vnde proponendo actio. in factum contra ipsum, peto ipsum in quadruplum, scilicet in decem quae accepit a me, & in triginta nomine poenae condemnari. Et erit in hac actione causa talis, scilicet: Quia decem a me accepit, ne caluniose contra me moueret negotium.

Furti. facit supra de oblig. quae ex delicto nascuntur. §. poena. Accur.

Quod metus. scilicet actio, quae ex contumacia fit in quadruplum: vt. j. eo. §. item actio. & vsque ad annum tantum: post annum in simplicium: vt. ff. quod metus causa. l. si cum exceptione. §. j. Accur.

Deque ea pecunia. l. actio in factum de calumniatoribus annalis in quadruplum, & perpetua in simplicium. vt. ff. de calum. l. j. in prin. & §. j. quae locum habet si do alicui aliquid vt caluniose aliquem vexet. datur enim actio in factum ei ob cuius malum data fuit, non autem danti. Item danti quando dedit vt sibi negotium per calumniam non fieret: vt hic, & ff. de calum. l. j. & l. & generaliter. §. si. Infitur.

In iudicio: scus si extra iudicium. Fab. licet factus tradicat.

Negotium. scilicet malum. Lege condictionis. de qua dic vt. §. eo. §. tripli. in ff. diximus. Constitutio. quam non habemus. Accursius. In quadruplum. cuius quadrupli iure nouo triplum d] fisco, simpliciter d] imo totum applicatur parti. Ang. & la. licet Fa. contra. e] Ista glo. sequuntur communitate doct.

quoque. col. ix. & petitur per conditionem ex hac lege, quam non habemus: cum non sit cautum quo genere actionis agamus: vt. ff. de condi. ex leg. l. j.

Constitutionis. praedictae, quam non habemus. Normam. id est formam. certa enim erat forma in constitutione quam non habemus. A reis. i. conuentis. [sed furti quidem nec manifesti.] CASVS. Isti duo proximi §. §. sunt hic positi ad vberiore doctrinam. Quia enim superius in isto tit. in §. in duplum. posuit quinq; actiones in simul & pro similibus, cum tamen in multis sint dissimiles: propterea ne propter hoc crederet aliquis actiones illas similes esse omnimodo: ad errorem illum remouendum ponit hic istos duos §. §. In primo ergo. §. dat differentiam inter illas quinque actiones pro duplo, quas ponit. §. eo. §. in duplum. videlicet inter actionem furti non manifesti, & actionem l. Aquil. & actionem depositi in quatuor casibus, & actionem serui corrupti, & actionem ex testamento, quae datur pro legato relicto alicui loco venerabili. Et dicit quod istarum quinque actionum duae sunt quae omnimodo sunt poenales a principio, sed demum inficiatione secuta, videlicet actio depositi, in quatuor casibus, & actio l. Aquil. Quinta autem actio singulariter habet fultu. Est enim poenalis per inficiationem, & per nimiam procrastinationem. hoc dicit primus §. Et quod dicit in litera, omnimodo sunt poenales, non intelligas quod per se sint in poenae: sed similiter omnimodo, id est a principio ambae sunt poenales: licet non secuta fuerit inficiatio. Franci. P. Omnimodo. De actione furti constat quod semper est in duplum: vt hic: & §. de obligatio. quae ex delicto nascuntur. §. poena autem. Item de actione serui corrupti, nisi in casu: vt quando marito in vxore datur, & contra: vt hic, & ff. de ser. cor. l. doli verbum. §. haec actio. & l. si. Vel dic omnimodo, id est siue neget, siue non, non autem in omni persona. Accursius.

Sed furti quidem nec manifesti actio, & serui corrupti, a ceteris de quibus simul locuti sumus, eo differunt, quod haec actiones omnimodo dupli sunt. at illae, id est damni iniuriarum ex lege Aquilia, & interdum depositi, inficiatione duplicatur: in contentem autem in simplicium dantur. Sed illa quae de his competit quae relicta venerabilibus locis sunt, non solum inficiatione duplicatur, sed etiam si distulerit relicti solutionem, quousque iussu magistratum nostrorum conueniatur. In contentem vero, & antequam iussu magistratum conueniatur, soluentem, simpliciter redditur.

actionem furti non manifesti, & actionem l. Aquil. & actionem depositi in quatuor casibus, & actionem serui corrupti, & actionem ex testamento, quae datur pro legato relicto alicui loco venerabili. Et dicit quod istarum quinque actionum duae sunt quae omnimodo sunt poenales a principio, sed demum inficiatione secuta, videlicet actio depositi, in quatuor casibus, & actio l. Aquil. Quinta autem actio singulariter habet fultu. Est enim poenalis per inficiationem, & per nimiam procrastinationem. hoc dicit primus §. Et quod dicit in litera, omnimodo sunt poenales, non intelligas quod per se sint in poenae: sed similiter omnimodo, id est a principio ambae sunt poenales: licet non secuta fuerit inficiatio. Franci. P. Omnimodo. De actione furti constat quod semper est in duplum: vt hic: & §. de obligatio. quae ex delicto nascuntur. §. poena autem. Item de actione serui corrupti, nisi in casu: vt quando marito in vxore datur, & contra: vt hic, & ff. de ser. cor. l. doli verbum. §. haec actio. & l. si. Vel dic omnimodo, id est siue neget, siue non, non autem in omni persona. Accursius.

Depositum. aliam est in litera de dolo depositi: & tunc dic actionem depositi propter dolum. Nam vtraque non potest habere locum simul, scilicet de dolo actio, & depositi: vt. ff. de dolo. l. j. §. j. aliam non est de dolo. & tunc plana est litera. Duplicatur. scilicet si legitimis probationibus, non iureiurando conueniatur: vt. C. ad l. Aquil. l. contra. & ff. de iureiur. l. eum qui. A. D. D. Et sic probatio per iuramentum non censeatur legitima. Adde aliam glo. in l. cu de indebito. in prin. in verbo, legitimis. ff. de pba. l. ason. sed illa, scilicet actio ex testamento. Et construe, sed illa actio scilicet ex testamento, quae scilicet actio competit de his quae sunt re. vo. duplicatur non solum &c. Accursius.

Inficiatione. bene dicit, inficiatione: quia si contententur, non tenentur: vel si iurandum derulerit actori, qui exonerat eum a probatione. ff. de iureiur. l. eum qui. Accursius. [Item actio etc.] CASVS. Tu iam vidisti qualiter se purgavit a primo vitio: modo in isto §. purgat se a secundo vitio: ponens differentiam inter quatuor actiones in quadruplum quas posuit quasi similes. §. eo. §. quadrupli. di. quod actio quod metus causa est in quadruplum, verum est non a principio, sed ita demum si ille fuerit contumax, & noluerit rem restituere obediendo primae sententiae: tunc enim debet sequi sententia secunda, quae est in quadruplum. Aliae autem omnes ab initio sunt in quadruplum. Franc. Libellus in actione quod metus causa.

Hinc tangitur de actione quod metus causa: & illa datur contra

quoque. col. ix. & petitur per conditionem ex hac lege, quam non habemus: cum non sit cautum quo genere actionis agamus: vt. ff. de condi. ex leg. l. j.

Constitutionis. praedictae, quam non habemus. Normam. id est formam. certa enim erat forma in constitutione quam non habemus. A reis. i. conuentis. [sed furti quidem nec manifesti.] CASVS. Isti duo proximi §. §. sunt hic positi ad vberiore doctrinam. Quia enim superius in isto tit. in §. in duplum. posuit quinq; actiones in simul & pro similibus, cum tamen in multis sint dissimiles: propterea ne propter hoc crederet aliquis actiones illas similes esse omnimodo: ad errorem illum remouendum ponit hic istos duos §. §. In primo ergo. §. dat differentiam inter illas quinque actiones pro duplo, quas ponit. §. eo. §. in duplum. videlicet inter actionem furti non manifesti, & actionem l. Aquil. & actionem depositi in quatuor casibus, & actionem serui corrupti, & actionem ex testamento, quae datur pro legato relicto alicui loco venerabili. Et dicit quod istarum quinque actionum duae sunt quae omnimodo sunt poenales a principio, sed demum inficiatione secuta, videlicet actio depositi, in quatuor casibus, & actio l. Aquil. Quinta autem actio singulariter habet fultu. Est enim poenalis per inficiationem, & per nimiam procrastinationem. hoc dicit primus §. Et quod dicit in litera, omnimodo sunt poenales, non intelligas quod per se sint in poenae: sed similiter omnimodo, id est a principio ambae sunt poenales: licet non secuta fuerit inficiatio. Franci. P. Omnimodo. De actione furti constat quod semper est in duplum: vt hic: & §. de obligatio. quae ex delicto nascuntur. §. poena autem. Item de actione serui corrupti, nisi in casu: vt quando marito in vxore datur, & contra: vt hic, & ff. de ser. cor. l. doli verbum. §. haec actio. & l. si. Vel dic omnimodo, id est siue neget, siue non, non autem in omni persona. Accursius.

actionem furti non manifesti, & actionem l. Aquil. & actionem depositi in quatuor casibus, & actionem serui corrupti, & actionem ex testamento, quae datur pro legato relicto alicui loco venerabili. Et dicit quod istarum quinque actionum duae sunt quae omnimodo sunt poenales a principio, sed demum inficiatione secuta, videlicet actio depositi, in quatuor casibus, & actio l. Aquil. Quinta autem actio singulariter habet fultu. Est enim poenalis per inficiationem, & per nimiam procrastinationem. hoc dicit primus §. Et quod dicit in litera, omnimodo sunt poenales, non intelligas quod per se sint in poenae: sed similiter omnimodo, id est a principio ambae sunt poenales: licet non secuta fuerit inficiatio. Franci. P. Omnimodo. De actione furti constat quod semper est in duplum: vt hic: & §. de obligatio. quae ex delicto nascuntur. §. poena autem. Item de actione serui corrupti, nisi in casu: vt quando marito in vxore datur, & contra: vt hic, & ff. de ser. cor. l. doli verbum. §. haec actio. & l. si. Vel dic omnimodo, id est siue neget, siue non, non autem in omni persona. Accursius.

Depositum. aliam est in litera de dolo depositi: & tunc dic actionem depositi propter dolum. Nam vtraque non potest habere locum simul, scilicet de dolo actio, & depositi: vt. ff. de dolo. l. j. §. j. aliam non est de dolo. & tunc plana est litera. Duplicatur. scilicet si legitimis probationibus, non iureiurando conueniatur: vt. C. ad l. Aquil. l. contra. & ff. de iureiur. l. eum qui. A. D. D. Et sic probatio per iuramentum non censeatur legitima. Adde aliam glo. in l. cu de indebito. in prin. in verbo, legitimis. ff. de pba. l. ason. sed illa, scilicet actio ex testamento. Et construe, sed illa actio scilicet ex testamento, quae scilicet actio competit de his quae sunt re. vo. duplicatur non solum &c. Accursius.

Inficiatione. bene dicit, inficiatione: quia si contententur, non tenentur: vel si iurandum derulerit actori, qui exonerat eum a probatione. ff. de iureiur. l. eum qui. Accursius. [Item actio etc.] CASVS. Tu iam vidisti qualiter se purgavit a primo vitio: modo in isto §. purgat se a secundo vitio: ponens differentiam inter quatuor actiones in quadruplum quas posuit quasi similes. §. eo. §. quadrupli. di. quod actio quod metus causa est in quadruplum, verum est non a principio, sed ita demum si ille fuerit contumax, & noluerit rem restituere obediendo primae sententiae: tunc enim debet sequi sententia secunda, quae est in quadruplum. Aliae autem omnes ab initio sunt in quadruplum. Franc. Libellus in actione quod metus causa.

Hinc tangitur de actione quod metus causa: & illa datur contra

eum qui metum intulit, & contra quemlibet possessorem: vt. ff. quod metus causa. leg. si cum exceptione. §. in hac actioe. In qua sic forma libellum: Dico ego Titius contra Sempronium, quod ipse detinet rem mihi per metum ablatam: vnde proponedo act. quod metus causa contra ipsum, peto eundem ad restitutionem rei mihi condemnari. Et tunc iudex cōdemnabit eum ad restitutionem rei. & si restituere nō vult, petetur ab eo quadruplū, in quo quadruplo ipsa res cōtinetur: vt. ff. quod metus causa. leg. si cum exceptione. §. hac autem actio. & tunc forma hoc modo libellum: Dico ego Titius contra Sēpronium, quod ipse rem mihi per metum ablaram detinens, istam non vult restituere, licet sit super hoc condemnatus vnde proponendo contra ipsum actionem quod metus causa, peto ipsum in quadruplum, id est ad rei restitutionem & in triplum nomine pœnæ mihi condemnari. Et aduerte, quod si vult restituere ante sententiam, liberabitur à pœna tripli, vt in hoc. §. item actio. Et erit causa in hac actio. quam proponere sufficit, hęc f. Vnde cum per metū res ista sit mihi ablata, peto &c. Et datur hæc actio vsque ad annum tantum in quadruplum, post annum verò in simplum: vt. ff. quod metus causa. l. si cum exceptione. §. j. & ij.

Item actio de eo quod metus causa factum sit, à cæteris, de quibus simul^a locuti sumus, eo differt, quod eius natura tacite continetur, vt qui iudicis iussu ipsam rem actori restituat, b absoluat, c quod in cæteris casibus^d non est

Qui illato metui quicquam ab altero extorserit, si illud iubente iudice restituat metū passio, pœnam quadrupli euicit, quam non patendo incurrisset: & in hoc à cæteris quæ in quadruplum dantur, differt qm̄ metus causa actio.

Item actio de eo quod metus causa factum sit, à cæteris, de quibus simul^a locuti sumus, eo differt, quod eius natura tacite continetur, vt qui iudicis iussu ipsam rem actori restituat, b absoluat, c quod in cæteris casibus^d non est

^a Simul. cautè ponit illud simul, id est vnà cum eis de quibus aliàs dixit: vt. §. eo. §. quadrupli.

^b Restituit. vsque ad definitiuam sententiam, ^a quod intellige de secunda sententia. Nam in actione quod metus causa, duæ feruntur sententiæ: Prima de restituenda re: alia de dando quadruplo, re cōputanda in eo: vt. ff. quod met. cau. leg. si cum exceptione. §. hac autem. Sed nunquid vtraque est definitiua? Dic quod sic: quia vtraque definit controuersiam: vt. ff. de re iud. leg. j. Alij esse dicunt admonitionem quandam primam sententiam: vt in authen. de hered. & fal. §. si quis autem non. col. j. & ex eo quod per primam sententiam admonetur, & tandiu expectatur qui metum intulit, dicitur hæc actio arbitraria: vt. §. eo. §. præterea. *

^c Absoluitur. l. à præstatione quadrupli.

^d In cæteris casibus. qui enumerantur. §. eo. §. quadrupli. Accursus.

[Actio.] Diuiditur in tres partes. Nam primo ponit regulam generalem. Secundo in specie ponit quæ sunt actiones bonæ fidei. Tertio, quod licet olim esset dubitatio, tamen hodie clarum est, quod petitio hereditatis est bonæ fidei. Secunda ibi, bonæ fidei. Tertia ibi, quamuis. Aret. CASVS. Multas diuisiones actionum habuistis supra, & post illas de quibus dictum est supra, ponitur hic quædam alia diuisio. Et hoc est quod dicit dominus ia. Diuisio est hæc per se, non pendens ex præcedentibus. Et tractat iste. §. vt dicit Ioan. de iustitia postitua: vbi non redditur alia ratio, nisi quia ita placuit iuris conditoribus. Est quippe diuisio quam hic ponit, talis: Actionum quædam sunt bonæ fidei, quædam stricti iuris, & enumerat hic septē decim actiones bonæ fidei. Prima est actio exempto, secunda ex vendito, & sic de aliis. Est & hereditatis peti. de qua semper ante tempora Iustin. magna fuit dubitatio, vtrum esset bonæ fidei, vel stricti iuris. Nostra tamen constitutio (dici) quam habes. C. de peti. here. l. vltima, disposuit eam esse bonæ fidei. De. xvij. actionibus tractat in sequenti. §. Notare autem debes in principio, quod duplex est bona fides. Vna quæ est contraria dolo & fraudi. & hoc modo omnes contractus bonæ fidei sunt: in omnibus enim debet abesse dolus & fraus. Est & alia bona fides, quæ antonomasticè vocatur bona fides, propter exuberantem fidem quæ est in ea. Ab ista bona fide dicuntur contractus in isto §. enumerati, bon. fi. Sed domine, quæ est exuberantia fidei quæ est in ista siue in istis actionibus? Resp. Frater, ex hoc q̄ in eis multa eueniunt ex bono & æquo, de quibus non fuit actum inter partes. In contractibus autē stricti iuris solum veniunt ea de quibus actum est inter partes vt venient. De act. depo. quando ipsa sit bonæ fidei, nemini venit in dubiū quantū ad aliquid. De ipsa tamen dixerunt quidā antiqui, quod simpliciter est bonæ fidei, in quatuor tamen casibus, puta tumulus, incendij, ruinæ, naufragij. Dominus autem Ia. dicit quod act. depo. bo. fi. est. Francif.

[Actio.] Hæc est quinta diuisio actionum. Sed quare actionū dicit, & non contractuum? Respond. quia generalius & plenius loquitur dicendo actionum, quam contractuum. Accursus.

^e Bonæ fidei sunt. hæc scilicet. xvij. actiones, quæ enumerantur in hoc. §. & seq. bonæ fidei sunt. ^a aliæ autem omnes sunt stricti iuris.

Nam quamcunque hic non inueniam, stricti iuris eam iudicabo: ^c quia posito vno de contrariis, & omnia alia intelligenda sunt: vt. §. c. j. Glof. prodecedit in directis actionibus, nō in contrariis bo. fi. secum. dum Io. Fab. & Ang. hic.

ita, sed omnimodo quisque in quadruplum condēnatur: quod est & in furti manifesti actione.

Accipe quintam actionum sectionem: & quamcunque hic enumeratam non inuenieris, stricti iuris eam iudicato.

Actionum autem quædam bonæ fidei sunt, quædam stricti iuris. Bonæ fidei sunt ^e hæ: ex empto, vendito, locato, conducto, negotiorum gestorum, mādati, depositi, § pro socio, ^b tutelæ, ^b

vel exceptitur, vt dictū est. vt. ff. de dolo. l. & elegāter. §. non solum. & ff. de verb. oblig. l. si quis cum aliter. ^d Cum ergo dolus vbiq; puniatur vel mala fides: ad quid bonæ fidei istę dicuntur? Resp. aliæ stricti iuris dicuntur, ^e quia nō venit in eis nisi quod stricte exigit natura actionis. Vnde nō veniunt vsurę ex mora in cōtractibus. stricti iuris: vt. ff. de neg. gest. l. quia tantundem. & C. de vsur. l. iij. & de cōdi. inde. leg. j. sed in contractibus bonæ fidei sic: vt. ff. de act. emp. l. Iulianus. §. ex vendito. & ff. de vsu. l. mora. §. in bonæ fidei. Item in actionibus stricti iuris fructus nō veniunt ex mora si petā quod non fuit meū, nisi à tempore litis contestatę. tunc enim incipiunt venire fructus ex mora. Sed si petam quod aliquando fuit meū, veniunt fructus ex mora: sicut in bonæ fidei iudiciis: vt. ff. de vsur. l. videamus. §. f. actionē. Item non venit interesse, si rem dari est in obligatione: sicut si rem tradi vel factū: vt. ff. de verb. oblig. l. vbi aut. §. si. & l. si fidum. & ff. de re iud. l. si quis ab alio. §. si. quæ veniunt in bonæ fidei iudiciis: vt. ff. de actio. empt. l. j. in prin. Ita ergo omnia quę vicē obtinent accessionum: non veniunt in contractibus stricti iuris, nisi vt dictū est. Nec obstat quod veniunt ista in arbitrariis, quæ sunt stricti iuris: quia iudicis officio veniunt, nō iure actionis: vt. §. eo. §. præterea. & §. sed ista. in fi. Sed in bonæ fidei iure actionis veniunt, præter vsuram, quæ venit ex mora officio iudicis: vt. C. depo. l. iij. & ff. de nego. gesto. l. quia tantundem. Item in bonæ fidei iudic. veniunt ea de quibus nec actum nec cogitatum est: vt ruta cæsa, & similia: vt. ff. de actio. empt. le. fundi. §. si ruta. & C. de actio. empt. & vend. per totum. Item ex hoc. §. nota quandam differentiam circa compositionem: quam dic vt. §. eo. §. in bonæ fidei. patet ergo quod exuberantius & pinguius iudex officium suum ad ea quæ bonæ fidei sūt extendit, quam in contractibus stricti iuris, & facit supra de obligatione ex consensu. in fi. & ideo dicuntur bonę fidei. & alię stricti iuris. ^e Vnde de talibus dantur tales versus.

Empti, conducti, mandati, depositique, Pignora, ciscundæ, communi, pro sociisque, Dotis & heredis, tutelæ, commoda, gestor, Præscriptis verbis, si murat, siue licetur. Ista bonæ fidei: stricti sunt cætera iuris. **ADDITIONO.** Vide glo. fere similem in. c. cum venerabilis. extra de except.

^f Depositi. hanc actionē dicunt quidā esse stricti iuris in. iij. casib⁹, qui enumerantur. ff. depo. l. j. §. j. Sed Ioan. contra. ^h Et datur in duplū contra eū qui depositum suscepit, de eo quod dolo fecit: sed in heredē defuncti, ex dolo defuncti datur in simplum. Sed heres ex dolo suo tenetur in duplum: vt in. d. §. j. aliàs semper tenetur in simplū, qui depositū suscepit. Et est ratio quare plus puniatur in predictis quatuor casibus, qui enumerantur. ff. depo. quia grauius est fidē fallere ei qui ex necessitate deponit, quā qui ex volūtate: vt. d. l. j. ff. depo. §. merito. Sed nunquid in his casibus est bonæ fidei? Dicit quidā quod nō: ar. ff. de preca. l. j. Nos contra: & dicimus q̄ sit bonæ fidei. nam cum lex non distinguat, nec nos distinguere debemus. ^g Pro socio. quæ est vtrique directā ab vtraque parte: vt. §. de pœ. te liti. §. ex quibusdam.

^h Tutelæ. sed cum istæ tam contrariæ quàm directæ inueniantur, nunquid omnes sunt bonæ fidei? Respon. sic in dubio, cum fauor sit extendendus: vt. ff. de libe. & posthu. leg. cum quidam. **ADDITIONO.** Not. quod actio tutelæ est bonæ fidei. & idem dicas in actione pro tutelæ directā & contraria: vt puta in eo qui gessit vt tutor, cum non esset: vt. not. Bar. Dy. & Bal. in. leg. j. §. pro tutore. ff. de eo qui pro tuto. vel cura. Angelus.

^c Glof. prodecedit in directis actionibus, nō in contrariis bo. fi. secum. dum Io. Fab. & Ang. hic.

^d Sed si cōtractus sit duplex: puta quia in cōtractibus bonæ fidei intercessit stipulatio: tūc dolus dans causam contractui, annullat ipso iure: vt per Bald. in. d. l. dolo.

^e Ita glof. non respondet ad quæstionem, scilicet quare magis actiones impositæ sunt bonæ fidei quam aliæ. ideo dic vt per Iaso. in 2. notabilius. §.

^f Et est effectus: quia tūc si iudex omittit in sententia cōdenare: nihil minus possent peti iure actiois: sicut si venirent officio iudicis: vt est glo. in l. nō solum. in verbo cauer. ff. de rei vind. g] Glof. scilicet Ias. quitur Ias. licet displicet Fab. & Plac.

^g Hactenus progreditur Accur. glo. Aegi. Per. g. Projocio. quæ est vtrique directā ab vtraque parte: vt. §. de pœ. te liti. §. ex quibusdam.

^h Ista opinio Io. communiter approbat per doct.

Pignoratiæ.

^a Dic quod nō est necessaria nisi vna sententia, quamuis duæ possint ferri. Auge. Sed Barto. ibi, quę cōmuniter do. sequuntur, tenet quod non est necessesse quod feratur nisi vna. ^b Tu dicitis quod censetur definitiua: quia definit negotium. sed alio respectu potest dici executio primæ sententiæ, quam nona sententia definitiua secundum Bart. in. l. Titia. ff. de acc.

^b Imò sunt 25 computatis actionibus contrariis, quæ eodem modo sunt bonæ fidei. Ang. & Ias. hic.

dentibus mulieris: vt. C. qui po. in pig. ha. l. fin. in fi. Sed nūquid pro curatori mulieris datur hoc priuilegiū? Respo. sic. vt. ff. sol. ma. l. alia. & ff. de procu. l. minor. §. quoniam. * Itē quod hic dicit de dote sua ideo dicit, quia aliud est in donatione propter nuptias. nā in ea nō habet hoc priuilegiū: vt. C. qui po. in pig. hab. l. fin. in fi. Sed quādo mulier potest experiri

a] Hoc est verū in pcuratore simplici: si verō sit pcurator in rē suā, distinguere vt per la. hic. b] Scilicet pcurator habet tamē priuilegium tacitæ hypothece: vt per la. hic in secundo no.

de dote: Respon. soluto matrimonio, non prius, nisi maritus ad inopiam vergat: vt. C. de iure do. l. vbi. & ff. solu. mat. l. si cōstante. in prin. & hoc iure ipsa dederit dotem, siue alius extraneus, qui tamē nō fuit pactus de ea sibi reddēda: quo casu sibi, nō mulierī datur: vt. C. de rei vxo. act. §. accedit. Si autē pater mulieris dederit dotē: patri actio & filia simul dabitur: imō aliquātulū habet prius pater qui agit. & filia semper creditur consentire, nisi habeat in istā causam cōtradictō, & cōtradictio: vt. ff. soluto mat. l. ij. §. fin. & l. nō solum. & hāc dotem integrā debet seruare pater pro filia: nisi clade, id est rēpēstate vel vi patrimonii suū fuerit deminutū: vt in authen. de equali. dot. §. quia verō omnia. coll. vij. Sed nunquid patri hoc priuilegiū dabitur? Videtur q non: quia sua actio agit: vt. ff. solu. mat. l. ij. §. voluntate. Ecōtra q sic, videtur, quia per hoc filia prouidetur, cum pater hāc reseruare cogatur filia, vt dictum est. & hoc verum puto: vt hic dicitur, cuius prouidentia &c.

c] Hoc verū intellige quādo filia esset vna rēpote quo pater agit: alia secus: vt hic per doct.

a solus. scilicet mulieris.

b Hoc induximus scilicet vt aliis praeferatur. [In bonā.] Diuiditur in tres partes. Primō qualiter cōpensatio fit in bonā fidei iud. Secūdo qualiter olim & hodie fit in stricti iuris. Tertio facit quādam exceptionē. Secūda ibi, Sed & in stricti iuris. Tertia ibi, excepta. C A S V S. In superioribus dictū est quae actiones sunt bo. fid. & etiā per oppositum patet quae sunt stricti iuris: quia omnes praeter eas quae in aliis praecedētib. §§. enumerātur. Modo intēdit dominus Iustinianus prosequi quādam largam materiam, quam habet iudex in iudiciis bonae fidei. Vberius enim & pinquius exercet iudex officii suū in actio. bonae fidei, quā in acti. stricti iuris: adeo q ex ista vberantia permittitur iudici ex bono & aequo in actio. bonae fidei aestimare quantū per actiones istas actori sit praestandū: in quo iudicis officio cōtinetur, vt si actor qui petit puta. xv. reo teneatur in aliquo. puta in. x. compensato eo quod actor reo debet, iudex reum in solidos quinq; condemnabit: & sic habet ista cōpensatio in iudicio bonae fidei ipso iure: sed in actio. stricti iuris nō potest habere locum cōpensatio: nisi opposita doli mali exceptione. & hoc erat inductū ex constitutione diui Pij, sed nostra cōstitutio (dicit Imperator) induxit eandē compensationē ipso iure tam in stricti iuris iudicis, quā in bo. fi. vq; ad cōtenta in petitione quāritatē, in omni actione in qua petitur quantum: dum tamē quāritas ex alia parte sit debita: & hoc siue sit actio in rē, siue in personā: excepta actione depositi: in qua videtur absurdum aliquid cōpensationis nomine opponi: ne praetextu compensātionis aliquis depositarum rerum exactione fraudaretur. h. d. Francif.

c Restitui. largē accipere: siue pro dando, siue pro restituendo: vt. ff. de verb. signi. l. verbum reddendi. & hoc intelligas siue in vsuris ex mora: vt. ff. de vsur. l. mora. §. in bonae fidei. siue in interesse agentis: vt. §. de oblig. ex compens. Accur.

d In quo. scilicet officio iudicis.

e Praestare. scilicet reo.

f Eo compensato. s. o. opposita exceptione compensationis tantum.

g Doli mali exceptione. quae exceptio ideo dabatur, quia dolo facit qui petit quod restitutus est: vt. ff. de excep. do. l. dolo. Et ita not. quantum ad effectum nulla est differentia: sed quantum ad verba, & vel rigorem iuris.

h Constitutio. vt. C. de compen. l. fina.

i Iure aperto. id est vbi quantitas hincinde debetur. Nam speciei ad speciem, vel speciei ad quantitatem, vel quantitatis ad quantitatem (si est quantitas vt species) non fit compensatio: quia non pater iure aperto: vt. ff. de pigno. actio. l. si cōuenit: j. respon. & ff. de cond. et deb. l. si non sortem. §. si ceterum. & de impen. d. reb. dot. fact.

d] Ista glo. male loquitur secundum la. cū leges non verbis, sed reb' imponitur. l. 2. C. cōmunita de lega.

quod dicitur. & l. fina. & ff. de pecul. l. si creditor. §. j. Sed nonne statim hic subiicit q actioni in rem potest obici cōpensatio? ergo videtur fieri de specie ad quāritatem. Sed dic quod fit rei vindicatio, quando re non restituta iuratur in litem, vel in veram affirmationē vt. ff. de rei vindica. l. qui restituere. Item quid si hincinde debitum est in genere: vt debeo tibi hominē, & tu mihi hominē? Respond. fit compensatio: vt. ff. si pars hereditaris pet. l. j. §. item si cum me. & ff. de heredi. inst. l. qui non militabat. j. respond. & ff. de lega. ij. l. vnum ex familia. §. sed si vno. Itē quid si ab vna parte debitum est confessatum, ab altera negatum? Respon. nō patet aperto iure: vnde non fit compensatio: vt. C. de cōpen. l. si. §. penul. ADDITIO. Nisi tale debitum non confessatum posset de proximo liquidari: vt. d. l. fin. C. de compensa. Quando autē oppositio compensationis requirit altiore indagine, & quantum tempus detur ad probādū: vide hic per docto.

eo cōpensato, f in reliquū is cum quo actū est, debeat cōdemnari. Sed & in stricti iuris iudiciis ex rescripto diui Marci opposita doli mali exceptio, cōpensatio inducebatur. sed nostra constitutio h eas cōpensationes quae iure aperto nituntur, latius introduxit, vt actiones ipso iure minuat, siue in rē, siue in personā, siue alias quascunq; excepta sola depositi actione, cui aliquid compensationis nomine opponi, sane iniquum esse credimus: ne sub praetextu compensātionis, depositarum rerū quis exactione defraudetur. P

Arbitrarias actiones eas cognominamus quae a mero iudicis arbitrio pendēt: in quibus si iubere

k Vt actiones. accusatiui casus. Est enim sensus, vt compensationes minuant actiones.

l Ipso iure. adeo vt dixerint quidam non esse necesse voce hominis opponi cōpensationem, vt hic, Sed certē imō esse necessarium vt opponatur. quod probō tribus rationibus. Nam fidei iuris conuentus eligit, vt vel quod sibi, vel quod reo debetur, cōpenset: quae electio sibi nō daretur si ius cōpensaret: vt. ff. de compen. l. quid. * Item & reus cōuentus eligit in quam causam compenset, si debeat ex pluribus causis: vt. ff. de compensa. l. quod Labco. Item lex dicit eū male agere, cui obici potest compensatio: vt. ff. de compen. l. verum. §. si cur. sed qui male agit, habet actionem: sed eluditur exceptione: vt. ff. quādo di. vsusfru. leg. ce. l. j. in fin. Sed secundum hanc opinionē quid addicitur in actione stricti iuris ad id quod erat olim? Respon. quia doli mali tantū obiciebatur exceptio: per quam nō extinguebatur cōpensatio ipso iure: sed tunc etiam cōpensationis exceptio opponitur, per quam ipso iure hincinde actio extinguitur: vt hic, & j. eo. §. penul. & nihilo minus dolicum generalis sit: vt. ff. de exce. do. l. ij. §. generaliter.

m Minuunt. scilicet compensationes.

n Alias. actiones scilicet mixtas: quae sunt. iiii. vt. §. co. quādam actiones. Item persecutio fidei commissorum. Item officium iudicis, & similia quae actiones sunt, largissime acceptio vocabulo: vt. ff. de act. & oblig. l. actionis verbo. Vnde & petitiones cautionum occasione damni infecti compensantur: vt. ff. de dam. inf. l. j. & l. qui bona. §. si quis quia. Accur. ADDITIO. Hoc verum intellige de debito officio iudicis, in quo nullum obstaculum est in medio, aliā secus: vt per Bart. in. l. si. §. ff. de cond. et indeb.

o Depositi. quod tu intelligas quādo pecunia non signata est deposita: quo casu etiam aliam similem reddere potest: vt. ff. depo. l. Lucius. & l. die sponaliorum. §. j. Si autem esset depositio facta in specie, vel in pecunia vt in specie (quod esse potest: vt. ff. de leg. j. l. plane. j. §. si eadem. v. si. sed hoc ita. tunc etiam alia ratione non obicietur compensatio: quia in specie non fit compensatio. Item quod hic dicit in actione depositi, idem dicunt quidam in actione commodati: vt. C. de commo. l. praetextu. Sed certe imō est ibi ratio: quae in specie fieret. Nam solae species commodantur, non quantitates, nisi quantitas vt species commodatur: vt. ff. commo. l. ij. §. si. Item cessat aliā compensatio: vt quando per violentiam mihi rem abstrahitur: vt. C. de compensa. l. fina. in fi. f. Item & fisco non opponitur in quibusdam casibus: quos dic vt. ff. de iure fisci. laufferur. §. qui compensationem. & C. de compensatio. l. compensationes. & l. in ea. Item in curatore qui fraudauit publicam annonam: vt. ff. de cōpens. l. ob negotium.

p Defraudetur. sed nonne haec ratio vbiq; potest habere locum? Respon. non ita: quia si restituito denegatur, est dolo: vt. ff. man. l. si procuratorem. §. dolo. Item depositarius de dolo tantum aliā tenetur. vnde si hic magis grauetur, non est mitum: vt argu. ff. de iur. iuran. l. eum qui. in princip.

[Praeterea.] Diuiditur in tres partes. Primō quare dicantur arbitrariae.

c] Nota illū casum. & glo. ibi non adducit plures alios casus in quibus quis cōpensat nō tantum debitū sibi: sed debitū alteri. dic vt ibi. Ang.

Cōpensatio in multis casibus cessat.

Species solae commodantur.

f] Istud de violentia intelligas: vt ibi not glo. & docto. Angel.

Depositarius de dolo tantum tenetur.

Diuisio.

traria. Secundò quæ sunt istæ arbitraria. Tertio quid iudex in his possit. Secunda ibi. Sed istæ. Tertia ibi. In his enim. Aret. CASVS. Præter actiones de quibus facta est mentio supra, adhuc scire debetis quòd sunt quædam actiones arbitraria, hoc est ex arbitrio iudicis dependentes, in quibusdam enim actionibus nisi reus actori iudicis officio satisfaciatur veluti rem restituat, cù rei vindica. agitur: vel rē exhibeat, cum ad exhibendum agitur: vel soluat, cum aliquod certo loco est soluendum: vel ex noxali causa feruum dedat, cù noxaliter agitur cõtra ipsum: ille qui sic condemnatur à iudice, reus scilicet: si non vult satisfacere ad arbitrium iudicis, potest cõdemnari vel ad interesse: vel vt in litem contra eum iuretur. & hoc dicit litera ista, præterea. q. d. Istæ actiones de quibus ad præfens tractare propono, nec sunt bonæ fidei, nec stricti iuris, sicut illæ de quibus proxime tractatum est: sed habent aliam quandam naturam per se. & in hac opinione fuerunt quidam antiqui. Alij dicunt qd sunt bonæ fidei, & hoc quia in istis habet iudex largas habenas, sicut in cõtractibus bonæ fidei. Sed tu dic quòd cõsentur stricti iuris: cum inter eas quæ sunt bo. fidei, non numerentur. Item videtur quòd ista litera, vel ex noxali causa feruum dedat: non innuat quòd dominus qui conuenitur noxaliter, præcisè condemnari debeat ad hoc qd feruum dedat pro noxa: cum lex dicat æstimationem damni esse in obligatione noxæ, aut deditioem in liberatione: vt. ff. de reg. iur. l. miles. §. aut noxæ. Frater intellige quòd facta fuit cõdemnatio in æstimatione damni: sed poterat euitare illam damnationem dâdo feruum pro noxa. vnde exponere literam, debet condemnari. Vel sic potes dicere, qd omnia iudicia sunt absolutoria: adeo quòd si aliquis alicui in veritate debet decem, qui à creditore in iudicium vocetur: & in tali statu sit quòd contra eum debeat ferri sententia: si tamen ante sententiam soluerit: illud iudicium quod debet esse cõdemnatorium, modo erit absolutoriũ. & sic intelligi illud verbum, iudicia sunt absolutoria. Pone ergo quòd feruus ignorate domino damnum dederit in rem alicuius: ille qui damnum passus est agit contra dominum, petens quòd damnum emendet. certe condemnabitur dominus ad æstimationem, nisi ante cõdemnationẽ dederit feruum pro noxa, & sum in ver. Sed istæ actiones &c. Dixi vobis quòd actionum stricti iuris quædam sunt arbitraria. Istarum autem quædam sunt in rem, quædam in personam. Arbitraria in rem sunt, vt puta Publiciana & Seruiana. In personam sunt actiones, quod metus causa: de dolo actio, quæ est arbitraria actio: & actio per quam petitur pecunia certo loco promissa: & actio ad exhibendum. Et in omnibus istis casibus & similibus permittitur iudici ex bono & æquo æstimare secundum rei naturam in quantum actori satisfieri oportet. h. d. Franc.

a *Actiones arbitrarias. sed nunquid sunt bonæ fidei, vel stricti iuris?* Respõ. quidam quòd bonæ fidei sunt: quia in iudicis arbitrio sunt: vt. j. prox. §. in fi. & s. eo. §. in bonæ fidei iudiciis. Sed hæc non valet: quia officium iudicis quod in bo. fi. iudiciis venit, est iure actionis. Sed hoc quod est in arbitrio, merum est, & in iudice tantum est: vt ff. de eo quod cer. lo. l. in bo. fi. Alij dicunt quòd nec sunt bonæ fidei, nec stricti iuris: imò est tertia species ad illam diuisionem quæ est. s. eo. §. actionum. & facit pro eis. ff. de in li. i. l. in actionibus. §. plane. & ff. de vsur. l. in fideicom. quæ est. l. iij. §. in his. hanc etiam reprobatur: quia dicta diuisio est perfecta & immediata. Alij dicunt quòd verius est qd sint stricti iuris, cum bon. fid. non inueniantur: vt s. eo. §. actionum. Accur. A D D I T I O. Hæc vltima vera est: & eam sequitur communiter scribentes hic.

b *Ex arbitrio. bene dicit ex arbitrio. Nec enim obligatus est rem restituere, vel simile quid facere: quod promptè dices esse verum in actione in rem. In personalibus autem & arbitrariis quæ hic enumerantur, dices quòd licet exhibitio vel restitutio sit in obligatione: pœna tamen, id est interesse, vel quanti in litem iuratum est, nõ nisi per officium iudicis præstatur: & ideo arbitrariae dicuntur.*

Nisi arbitrio iudicis. Non est satis rem restituere, non est satis solui, nisi quod interest ratione loci soluas. Non est satis dedere feruum vt liberetis, debes sine dolo dedere. Quid enim si prius venerit dedi-

sti feruo, atq; ita dedisti: Non est satis restituere te rem, quam metu à me extorsisti, cum omni causa & fructibus restituere debes hæc autem officio arbitrioque iudicis debentur, quæ nisi præstes in eare condemnat iudex. Cuiacius.

c *Rem restituat. vt in rei vindicatione, quæ est arbitraria: cum primo rem restituendo liberetur: aliis iudicis arbitrio in litem iuratur: vt. ff. de in li. iur. l. in actionibus. & ff. de rei vindica. l. qui restituere. b* vel hypothecaria: vt. j. prox. §. vbi hæc omnia exempla diligentius dicuntur. **d** *Vel exhibeat. cum ad exhibendum agitur. e* *Vel soluat. si cum certo loco soluendum est. f* *Vel ex noxali. cum noxaliter agitur. g* *Dedat. i. det. Accur. h* *Condemnari. diuersis modis fiet cõdemnatio: sicut diuersæ sunt istæ arbitrariae: vt dicemus. j* *proxi. §. in fi. i* *sed istæ actiones. scilicet arbitrariae.*

k *In rem. separatim intellige: nam vna & eadem actio non potest in rem & in personam esse, nisi in quatuor casibus mixtis: vt. s. eo. §. quædam actiones. l* *Publiciana. de qua habes s. eo. §. alia. m* *Seruiana. de his duabus habes. s. eo. §. Seruiana, Accur. n* *Metus causa. licet sit in personam, vt hic tamen in rem est scripta: vt. ff. quod met. cau. l. metum. §. cum autem. & de hac dic: vt. s. eod. §. item actio. o* *Dolo malo. actio de dolo est arbitraria: vt hic. quod est ideo: quia liberatur doloſus verum interesse præstando, si restituere non possit: aliis iudicis officio iuratur in litem: vt. ff. de dolo. l. arbitrio. in prin. p* *Item cum id. scilicet pecunia. q* *Permissum est. idem etiã si legatum sit relictum certo loco dandum. & idem si mutuum sit datum certo loco reddendum. Nam in his tribus casibus locum habet certi conditio arbitraria: vel ex testamento arbitraria, scilicet in promissione, & legato & mutuo: & aliis non: vt. ff. de eo quod cer. loco. l. ij. §. hæc autem. & l. si heres & l. aut si. Et quod hic dicitur, petitur, scilicet ubi fuerat promissum dari: & venit in ea vtilitas, tã agentis quam rei: vt. j. e. §. loco. r* *Actionibus. scilicet personalibus & arbitrariis. s* *similibus. scilicet in rem. & sunt decem: de quibus dixerat supra. vel dic quòd & alia sunt arbitrariae quæ hic non enumerantur: vt ecce actio in factum quæ datur contra nautam, couponem, stabularium: vt. ff. nau. cau. stabu. l. j. in prin. Sed quidam dicunt eam non esse arbitrariam, quia ibi non feruntur sententiæ dnæ. Item est actio in factum, quæ datur contra publicanum: vt. ff. de publi. l. j. in princip. Idem actio finium regun. ff. finium regun. l. ij. in fin. & l. iij. Item actio redhibitoria: vt. ff. de ædil. edict. l. redhibitoria. Item actio ex stipulatu quæ pro dote repetenda datur: vt. ff. solu. mar. l. si filiofamilias. §. maritum. Sed certe isto casu non ideo iuratur in litem, quia arbitraria sit, sed quia bonæ fidei sit: vt. s. eod. §. fuerat. Itæ actio rerum amotarum est arbitraria, vt. ff. rerum amotarum. l. si cû dos. in fin. Accursus.*

t *Naturam. id est bonitatem: vt dicunt quidam. Vel melius, id est, secundum naturam actionis arbitrariae quæ intenditur. Nam triplex potest modus cõdemnationis deprehendi in arbitrariis. Vnus vt duæ sententiæ ferantur. prima de restituenda re: & nisi restituatur, fiat cõdemnatio in pœnam vel interesse per delationẽ iuris iurandi in litem: vt patet in actione quod metus causa, & in actione de dolo, & rei vindicatione, & in actione ad exhibendum, & similibus. Est & alius modus vt vna feratur sententia: & in ea statim interesse cõsideratur: vt quãdo certo loco aliquid dandum est, & hoc est in ista sola. Tertius modus est, vt dum in quantitate cõdemnationis fiat arbitriũ, sed in qualitate, vt in actione noxali, in qua arbitratur iudex an liberetur dando feruum pro noxa, quod est quãdo domino ignorate, vel prohibere nõ valere deliquit. aliis in solidũ tenetur: vt ff. de noxa. l. ij. in prin. & l. in delictis. in prin.*

u *Satisfieri. sed nonne hoc idem in bonæ fidei iudiciis fit? Respon. dic quòd triplex est iudicis officium. Primum, quod obtinet actionis vicem: per quod officium peruntur salaria aduocatorum, & restitutiones maiorum & minorum: vt. ff. de minoribus. l. quòd si minor. §. in. Aliud est, quod bonæ fidei actionibus in hæret: quod iure*

a] An. not. ista glo. pro singulari: sed las reprobatur. vic hic p eũ & reprobationem quã s. eo. §. actionum. Accur. A D D I T I O. Hæc vltima vera est: & eam sequitur communiter scribentes hic.

b] Aduertas quòd l. Barr. in l. actionibus. ff. de in litem. in verb. tertio habet locũ in &c. dar vnã regulã quòd ois actio in qua res non restituitur secundum præceptũ iudicis dicitur arbitraria: vt iudex habeat potesta tem de ferendo iuramentum in litem, & secundum illud cõdemnandi: siue sit actio bonæ fidei, siue stricti iuris: personalis, siue rē siue quæ sit: quæ actio sit: & allegat d. l. qui restituere. quod credo verũ ppter identitatem rationis quia in omnibus casibus contentitur nã istas pretoria: secundũ Ang. c] Bar. & cõmuniter docto. in. d. l. si heres. reprobant istã glo. & dicit quòd ois actio stricti iuris propter adiectionẽ loci potest esse arbitraria: vt refert hic la. d] Sed glof. l. hoc edictõ in verbo, ab unit contrarium: & illã sequitur ibi Barto. post Dy. reprobata hæc pl. secundũ las.

actionis venit: vt ff. de eo quod certo loco. l. in bonae fidei. & vna est actione perit: vt ff. de po. l. iiii. Tertium est, quod inhaeret actionibus stricti iuris, quibusdam, scilicet arbitrariis. & hoc ex solo motu iudicis descendit: vt quasi liberum sit ei hoc facere. sed in actionibus bonae fidei restringitur ad hoc. Itē in actionibus bonae fidei vna fertur sententia in his autē

a) Io. Fab. reprehendit hanc gloss. quia in arbitrariis iudex necessitatur imperitari officio: sed non necessitatur ad tale: vel tale vt hic per eum. Concor. c. licet in glo. sup. ver. post. fidei. post. prin. extra de proba. & c. iuuenis. in glo. 2. post. prin. extra de spon.

plerumque duae, vt modo diligenter notauimus.

ADDITIONE. Tu die festum dū la. quod in actione bonae fidei officium iudicis eis deferuētis prouenit ex natura ipsarū, per quod statim q̄ debitor est in mora, potest condemnari ad vsuras vel interesse: sed in actione stricti iuris prouenit ex quodam accidenti extrinseco: puta quia non praestatur res in qua fuit facta condemnatio: & sic istae actiones sunt arbitrariae.

[Curare.] Diuiditur in tres partes. Primò mandatur iudici deferēdo certam sententiam ibi, Certae pecuniae. Secundò limitatur mādatur, si illud est possibile: ibi, Quantum. Tertio remouet vnum obiectum: ibi, Etia si de incerta. CASVS. Supra dictae sunt multae diuisiones actionū: adhuc ponet plures: sed in praesenti. §. dar quendam effectum actionis: & dicit quod si quaedam actio coram iudice proponatur: curare debet iudex vt quantum possibile est, & in quantum natura actionis hoc patitur, vt certam ferat sententiam. h. d. Franciscus.

Sententia non potest semper esse certa. b) Istud exemplum de seruo communitate repobatur: quia in causa noxali iudex debet certam ferre sententiam: puta ad emendationem dānicum illud solū fit in obligatione: vt hic per docto.

a) Possibile, hoc ideo dicit, quia interdum non potest certam ferre sententiam. Quid enim si homo in genere promissus peritur, vel sub alternatione: puta Stichum aut Pamphilum: aut damnum emendari, vel seruum pro noxa dari: certe iudici non est possibile ferre certam sententiam: quia natura actionis non patitur: vt in tra de officio iud. in princ. Idem dico in hereditatis petitione. nam sicut sufficit in libello proponere vniuersaliter, ita & in sententia: puta sic, Pronuncio te heredem exiisse ex asse, vel ex semisse: & ideo tibi hereditatem restituendam.

b) Pecunia, scilicet cum pecunia petitur, & vel rei. quando alia res petitur, quae in quantitate consistat, vel non: & hoc si certum est petitur: alias enim non tenet sententia, nisi in aliqua parte actōrum res certa scripta inueniatur: vt. C. de sent. quae sine cer. quan. l. h. h. c. sententia. j. si autem est incertum: aut certificari potest: vt si peto interesse quod debet coram iudice probari, & deduci ad certitudinem: vt. C. de senten. quae pro eo quod interest. l. vniuersa. §. ij. & tunc locum habet hic. §. aut non potest deduci incertitudinem, vt in homine generaliter petito, & similibus quae modo diximus: & tunc non habet locum iste. §. Accur.

Sententia est in scriptis ferenda. d) Sententia ferat. & in scriptis: vt. C. de senten. ex breui. reci. l. si. nisi in quatuor casibus: vt in authen. de man. prin. §. sit tibi. col. iij. & in authen. vt iud. sine quoquo suff. §. necessitatem. coll. ij. & in authen. vt cle. apud propri. epif. conue. §. j. colla. vj.

e) De incerta, vt de interesse.

Diuisio.

[si quis agens.] Diuiditur principaliter in duas partes. Primò ponit id quod erat de iure antiquo quando plus petebatur. Secundò id quod est de iure nouo. Secunda ibi, Et haec quidem. Item prima subdividitur in tres. Nam primo ponit regulam generalem iuris antiqui, qualiter puniatur plus petens. Secundò, quot modis dicatur plus petere. Tertio exempla vniuersalesque. Secunda ibi, plus autem, Tertia ibi, Re veluti. Aretinus. c. A s v s. In superioribus dictum est de natura omnium actionum: nunc autem nihil aliud intendit legislator ostendere, nisi qualiter abusers actionum puniantur. Dicit ergo quod quotiescunque actor plus ponit in intentione sua, quam sibi debeatur, quocumque genere plus petendi: cadit a causa, hoc est rem quam petit, amittit: nec succurritur ei de facili a praetore per in integrum restitutionem, nisi fuerit minor. Si enim minor. xxv. annis aliqua facilitate lapsus plus petierit, tunc causa

cognita succurritur ei: sed maioribus plus petentibus nullo modo succurritur, quin a causa caderent: nisi haberent magnam & iustam causam erroris. tunc enim parcendum erat eis. & de hoc ponit duo exempla. Primum est, quādo aliquis maior petebat totum legatum: puta petebat legatum relictum sibi in testamento, & per errorem, cum aliqua pars legati, vel forte solida legata in codicillis essent adempta: quia tamen ignorauit, succurrebatur ei. Secundum exemplum est in maiore qui integra legata petebat: & tamen tota erat aliis legata: ita quod locus erat Falcidiae. Hoc erat olim in quolibet genere plus petendi: scilicet quod cadebat a causa, nisi iustam causam haberet: vt supra dictum est: sed hodie non est ita: vt habetis infra cod. §. & haec quidē antea. Franciscus Aret.

reim amittebat: nec facile in integrum restituebatur a praetore, nisi minor erat viginti quinque annis. Huic enim sicut aliis in causis causa cognita succurrebatur si lapsus iuuetute fuerat: ita & in hac causa succurri solitum erat. Sanè si tā magna causa iusti erroris interueniebat, vt etiā constantissimus quisque labi posset: etiā maiori viginti quinque annis succurrebatur: veluti si quis totū legatum petierit: post deinde prolatus fuerit codicillis, quibus aut pars legati adempta sit, aut quibusdam aliis legata data sint, quae efficiebant vt plus petiisse videretur petitor, quod dodrantem, atque ideo lege Falcidia legata minuebantur. Summarus est iste. §. supra: tamen specialiter hoc habet: Plus petitur quatuor modis, scilicet re tempore, loco, & causa: & primò tres primos modos exemplariter declarat. Angelus.

Intentione sua. id est in libello ubi erat intentio sua. Accur. Plus. etiam tempore vt ff. de lib. leg. l. non solum. §. j. & §. fina. nam plus quatuor modis dicitur: vt infra prox. §. & in omnibus his locum habet. §. iste. h) Amittit. facit infra de exceptio. §. temporales. & quod hic dicit in priuato, idem erat in fisco: vt. C. de iur. f. l. iustas. * lib. x.

k) Huic. minori. xxv. annis. causa cognita. bene dicit causa cognita. Nam omnes in integrum restitutiones causa cognita permittuntur: vt ff. de in integr. restit. l. omnes. Accursius.

l) Inueniatur. id est facilitate sua. idem multo magis si dolo aduersarij: vt ff. de mino. l. j. Accursius.

m) Constantissimus. quia extrahit in facto, in quo prudentissimi fallunt: vt ff. de iur. & fac.igno. l. ij.

Etiam maiori. Seneca libr. vj. epistol. Quid enim aliud agit cum eum quem in interrogatis scientes in fraudem inducitis, quam vt formula cecidisse videatur? sed quemadmodum illum Praetor, sic hos philosophia in integrum restituit. Cuiac.

n) Quibus. scilicet codicillis.

o) Quibusdam aliis. scilicet legatariis.

p) Legata. scilicet ea quae sibi in testamento relicta sunt.

q) Minuebantur. nam tot erant legata, vt lex Falcidia locum haberet, id est, oportebat vt legata defalcarentur ad hoc vt haberet heres Falcidiam, quia dodrantem excedebat: vnde heres debet detrachere Falcidiam: vt supra ad legem Falcidiam. §. j.

[Plus autem.] Domine, supra dixisti quod quicumque petebat plus quocumque genere petendi plus, cadebat a causa, & rem amittebat, nisi iustus error eum excusasset. Sed domine, cum plus pluribus modis peti possit: dicatis mihi, quot modis plus petitur? Ad hoc responder. dominus Iustinianus sic: Quatuor enim modis plus petitur: re, tempore, loco, causa. Re, vt si ille cui debentur. x. petat. xx. vel. xxx. vel si ille cuius fundus est pro parte, totum petat: petit plus re. Tempore, de hoc habuistis exemplum de eo cui aliquid debetur in diem, vel sub conditione, si ante diem vel conditionem existentem petat. Et sum in versic. Loco plus petitur. Supra vidistis duo exempla in quibus plus petitur, scilicet re, & tempore. modo videatis exemplum de eo qui plus petit loco. & est exemplum in eo qui quod certo loco stipulatus est sibi dari: petit in alio loco, nulla facta commemoratione de loco in quo promissit promissori: vt puta si aliquis stipulatus fuerit a Titio aliquid sibi dari Ephesi, & illud petat Romae sibi dari: iste plus petit loco, eo quod aufert commoditatem vel utilitatem promissori quam habuit ratione loci in quo promissit. Vnde in isto casu habet locum actio arbitraria loci: in qua habebitur ratio utilitatis quae competitura esset promissori, si soluisset loco illo in quo promissit se soluturum.

c) Aduersarū quod libera ibi dicit quod indicat duplicatur, & quod post ea non cogitur litem suscipere, nisi referetis sibi expensis. & idem dicit text. in. c. i. extra de plus peti. Ang. * Adde & hoc, quod cum hac glo. f. q. d. l. iustas. hodie fit correcte, tenet gloss. in d. l. iustas. vbi Barto. Nicol. de Neapol. & Ia. hic. quam uis contra, tenuerunt Io. Fab. Io. de Platea & Ange.

Ersta

Et ista utilitas in mercibus veluti in frumento, oleo, vino, & in aliis mercibus bene apparet. Mercenim in diuersis regionibus diuersa habent precia. vnde si decem modia frumenti promissi tibi Ephesi, & tu petas ea Romæ: aufers mihi magnam utilitatem. modium enim quod non valebat Ephesi nisi .x. valet forte Romæ xv. vel .xx. & istius utilitatis habetur ratio. Sed domine, quid dicetis vos de pecunia: Respon. idem dico tibi de pecunia: quia plus expedit promissori pecuniam soluere in vno loco, quam in alio, eo quod in vno loco potest pecuniam subleuioribus vsuris habere, quam in alio. Sed quid si is qui alio loco certo sibi aliquid dari stipulatus est, in eodem loco pecuniam petat, quo sibi promissa est? Respon. tunc agit recte, nec habet locum arbitraria loci: quia loci commoditas est salua promissori.

a) Plus autem quatuor modis, vt omnibus his modis à causa videatur cadere iure antiquo. vnde isti quatuor modi plus petendi patent in hoc versu,

Plus petitur causa, vel tempore, re, loco que.

b) Ratione. à simili per contrarium.

c) Petere. vt hic, & .s. de fideicommissi. §. non solum.

d) Sine commemoratione.

id est sine utilitate rei debitor, vel interesse rei. nam est habenda ratio eius utilitatis, si sua inter sit in loco destinato potius conueniri.

e) Vel dic

commemoratione, id est mentione faciente de ipso loco. nam ipsum locum vbi erat facienda solutio, in libello ponere debet, sic. peto vt .x. mihi soluas hic, vel vbi soluere promissisti: vt hic, & digestis de eodem quod certo loco. leg. ij. §. fin. post heg nisi soluat, poterit eum conuenire vbiunque voluerit, dum modo conuentus habeat ibi forum, non aliàs: vt. ff. de iudi. leg. heres absens, in fine.

Sed Pla. dicit quod scilicet vbiunque poterat eum conuenire, potest ibi etiam vbi non habeat forum: & est pro eo. ff. de iud. leg. eum qui. & ff. de constit. pecu. leg. si duo §. sed & certo. Sed certe quod dicitis legibus dicitur, vt quolibet loco possit conueniri: verum est idoneo, vbi conuentus habeat forum: vt. ff. de mune. & hono. leg. vt gradatim. §. j.

e) Adimit. id est adimere desiderat, non tamen adimere potest.

f) Arbitraria. id est vilis certi conditio ex stipulatu, vbi stipulatio intercessit, vt hic fuit: vel vilis certi conditio, ex mutuo, vbi mutuum erat datum certo loco reddendum: vel vilis actio ex testamento, vbi legatum est dandum certo loco. Nec enim est proprium nomen actionis: vt. ff. de eo quod cer. lo. l. ij. §. hæc autem actio. & l. si heres. & l. aut si mutua. Accursus.

g) Proponitur. id est tribuitur vel datur: vt. ff. de eo quod certo loco. l. quod si Ephesi.

h) Promissori. sed & actoris utilitas attenditur: & vtriusque utilitas simul attenditur: vt. ff. de eo quod cer. lo. da. opor. l. ij. respon.

ADDITIONE. Dic quod interesse rei, si conueniatur in alio loco, seper æstimatur: sed non actoris, nisi reus fuisset in mora vel culpa: vt not. gl. Bar. & doc. in dicta. l. ij. in princ. Ang.

a) Querit lo. Fab. si est notorium quod vtilius est debitori soluere in loco vbi agit, quàm in loco conuento: nunquid tunc debeat actor mentionem facere de loco conueno? & dicit quod sic, quia petitor semp debet narrare formam obligationis: vt. j. proxi. §. in si. Item quia aliquando expedit & facilius est debitori soluere quod dānosus est sibi. j. eo. §. præterea, in fin. igitur. Angel.

Plus autem quatuor modis petitur: re, tempore, loco, & causa. Re, veluti si quis pro decem aureis, qui ei debebantur, viginti petierit: aut si is cuius ex parte res est, totam eam vel maiorem partem suam esse intenderit.

Tempore, veluti si quis ante diem vel ante conditionem petierit. Qua enim ratione qui tardius soluit quàm soluere deberet, minus soluere intelligitur: eadem ratione qui præmature petit, plus petere videtur. Loco plus petitur, veluti cum quis id quod certo loco sibi dari stipulatus est, alio loco petit, sine commemoratione illius loci in quo sibi dari stipulatus est. Verbi gratia, si is qui ita stipulatus fuerit,

Ephesi dare spondes? Romæ purè tendat sibi dari oportere. Ideo autem plus petere intelligitur, quia utilitatem quam haberet promissori si Ephesi solueret, adimit ei pura intentione. Propter quam causam alio loco petenti arbitraria f actio proponitur: in qua scilicet ratio habetur utilitatis quæ promissori competitura fuisset in illo loco solueret, quo se soluturum spondit.

Quæ utilitas plerunque in mercibus maxima inuenitur: veluti vino, oleo, frumento, quæ per singulas regiones diuersa habent pretia. Sed & pecuniæ numeratæ non in omnibus regionibus sub eisdem vsuris scænantur. Si quis tamen Ephesi petat, id est eo loco petat, quo vt sibi detur,

id est non habita mentione vel ratione loci vbi erat facienda solutio, vt diximus. §. eo. §.

[Huic autem.] CASVS. Supra dictum est, quocumque genere plus petendi olim plus petebatur: cadebat à causa, & rem amittebat plus petens. quæ liter autem plus petebatur re, vel tempore, vel loco, dictum est supra. Modo dicit dominus Iustinianus qualiter plus petitur causa: & de hoc ponit duo exempla: vnum in isto. §. & aliud in sequenti. Primum exemplum est tale. Si quis est stipulatus Stichum, aut decem vel viginti aureos, & postea petit Stichum præcipe plus petere causa videtur. Habuit enim electionem promissori soluendi decem vel Stichum. vnde cum præcipe petat vnum, adimere sibi videtur electionem: & ita plus petere causa videtur: & ita olim cadebat à causa. Quid ergo debet facere stipulator? quid petat? Respon. secundum qualitatem contractus debet facere libellum: & hoc est optimum verbum quotidianum: hoc est, eod. modo quo stipulatus est vnde quia stipulatus est alternatiue: & alternatiue debet libellum suum conficere vel formare. Et sum in ver. Præterea si quis. Tu habes vnum exemplum de eo qui plus petit causa. Hic ponit dominus Iustinianus, aliud exemplum de eod. Plus enim petit causa ille cui homo in genere promissus est, si hominem certum petat. & similiter est in vino & in purpura, & in aliis. Generaliter enim quancumque aliquid debetur in genere, si certum quid petatur, plus peti videtur. Videtur enim promissori adimere electio nem, vel ad minus hoc facere intendit. Diceret aliquis: hoc verum est, quando aliquid in genere promissum est: & ille cui promissum est, certum petit: quia tunc si pretiosissimum petat, plus petere causa videtur. Sed quid diceretis vos domine, si aliquid in genere esset promissum, & ipse præcipe petat illud quod vilissimum est in illo genere: videturne plus petere? Et respond. quod sic, quia adhuc electionem soluendi promissori adimere videtur. Sæpe enim accidit vt promissori facilius sit soluere illud quod maioris pretij est. Omnibus ergo istis modis dicitur plus peti: & quocumque istorum modorum plus petebatur, cadebat plus petens à causa. Hodie non est sic: vt patet in proxi. §. Franciscus.

Qui causa. hanc causam, electionem iam vocabit.

Electio. nisi cum iam vnum interit. tunc enim alterum quod superest præstabit: vt. ff. de eo quod certo loco. leg. non utique. §. qui Stichum. & facit ad hunc. §. digestis de iure dotium. leg. plerunque. in fine.

in Eripit id est eripere vult.

n) Facit. id est facere vult.

o) Proditæ est. id est data. Et est actio ex stipulatu hoc modo, scilicet alternatiue proponenda, vt dicitur hic.

p) Præterea. hoc est aliud exemplum qualiter causa plus petitur.

stipulatus est, pura actione recte agit: idque etiam prætor monstrat: scilicet quia utilitas soluendi salua est promissori.

Summarus est iste. §. supra: tamen specialiter hic declarat per exempla qualiter plus petitur causa. vnde nota quod in alternatiuis contractibus in dubio est electio debitoris. conxor. leg. plerunque. in fin. digestis de iure dot. Arretinus.

Huic autem qui loco plus petere intelligitur, proximus est is qui causa plus petit: vt ecce si quis ita à te stipuletur, *Hominem Stichum, aut decem aureos dare spondes?* deinde alterum petat, veluti hominem tantum, aut decem aureos tantum, Ideo autem plus petere intelligitur, quia in eo genere stipulationis promissoris est electio, vtrum pecuniam, an hominem soluere malit. Qui igitur pecuniam tantum vel hominem tantum sibi dari oportere intendit: eripit electionem aduersario: & eo modo suam quidem conditionem meliorem facit, aduersarij verò sui deteriorationem. Qua de causa talis in ea re prodita est actio, vt quis intendat hominem Stichum, aut aureos decem sibi dari oportere, id est vt eodem modo peteret, quo stipulatus est. Præterea si quis generaliter hominem stipulatus sit, & specialiter Stichum petat: aut generaliter vinum stipulatus sit, & specialiter Campanum petat: aut generaliter purpuram stipulatus sit, deinde specialiter

dit. Diceret aliquis: hoc verum est, quando aliquid in genere promissum est: & ille cui promissum est, certum petit: quia tunc si pretiosissimum petat, plus petere causa videtur. Sed quid diceretis vos domine, si aliquid in genere esset promissum, & ipse præcipe petat illud quod vilissimum est in illo genere: videturne plus petere? Et respond. quod sic, quia adhuc electionem soluendi promissori adimere videtur. Sæpe enim accidit vt promissori facilius sit soluere illud quod maioris pretij est. Omnibus ergo istis modis dicitur plus peti: & quocumque istorum modorum plus petebatur, cadebat plus petens à causa. Hodie non est sic: vt patet in proxi. §. Franciscus.

Qui causa. hanc causam, electionem iam vocabit.

Electio. nisi cum iam vnum interit. tunc enim alterum quod superest præstabit: vt. ff. de eo quod certo loco. leg. non utique. §. qui Stichum. & facit ad hunc. §. digestis de iure dotium. leg. plerunque. in fine.

in Eripit id est eripere vult.

n) Facit. id est facere vult.

o) Proditæ est. id est data. Et est actio ex stipulatu hoc modo, scilicet alternatiue proponenda, vt dicitur hic.

p) Præterea. hoc est aliud exemplum qualiter causa plus petitur.

loco, dictum est supra. Modo dicit dominus Iustinianus qualiter plus petitur causa: & de hoc ponit duo exempla: vnum in isto. §. & aliud in sequenti. Primum exemplum est tale. Si quis est stipulatus Stichum, aut decem vel viginti aureos, & postea petit Stichum præcipe plus petere causa videtur. Habuit enim electionem promissori soluendi decem vel Stichum. vnde cum præcipe petat vnum, adimere sibi videtur electionem: & ita plus petere causa videtur: & ita olim cadebat à causa. Quid ergo debet facere stipulator? quid petat? Respon. secundum qualitatem contractus debet facere libellum: & hoc est optimum verbum quotidianum: hoc est, eod. modo quo stipulatus est vnde quia stipulatus est alternatiue: & alternatiue debet libellum suum conficere vel formare. Et sum in ver. Præterea si quis. Tu habes vnum exemplum de eo qui plus petit causa. Hic ponit dominus Iustinianus, aliud exemplum de eod. Plus enim petit causa ille cui homo in genere promissus est, si hominem certum petat. & similiter est in vino & in purpura, & in aliis. Generaliter enim quancumque aliquid debetur in genere, si certum quid petatur, plus peti videtur. Videtur enim promissori adimere electio nem, vel ad minus hoc facere intendit. Diceret aliquis: hoc verum est, quando aliquid in genere promissum est: & ille cui promissum est, certum petit: quia tunc si pretiosissimum petat, plus petere causa videtur. Sed quid diceretis vos domine, si aliquid in genere esset promissum, & ipse præcipe petat illud quod vilissimum est in illo genere: videturne plus petere? Et respond. quod sic, quia adhuc electionem soluendi promissori adimere videtur. Sæpe enim accidit vt promissori facilius sit soluere illud quod maioris pretij est. Omnibus ergo istis modis dicitur plus peti: & quocumque istorum modorum plus petebatur, cadebat plus petens à causa. Hodie non est sic: vt patet in proxi. §. Franciscus.

Qui causa. hanc causam, electionem iam vocabit.

Electio. nisi cum iam vnum interit. tunc enim alterum quod superest præstabit: vt. ff. de eo quod certo loco. leg. non utique. §. qui Stichum. & facit ad hunc. §. digestis de iure dotium. leg. plerunque. in fine.

in Eripit id est eripere vult.

n) Facit. id est facere vult.

o) Proditæ est. id est data. Et est actio ex stipulatu hoc modo, scilicet alternatiue proponenda, vt dicitur hic.

p) Præterea. hoc est aliud exemplum qualiter causa plus petitur.

Qui causa. hanc causam, electionem iam vocabit.

Electio. nisi cum iam vnum interit. tunc enim alterum quod superest præstabit: vt. ff. de eo quod certo loco. leg. non utique. §. qui Stichum. & facit ad hunc. §. digestis de iure dotium. leg. plerunque. in fine.

in Eripit id est eripere vult.

n) Facit. id est facere vult.

o) Proditæ est. id est data. Et est actio ex stipulatu hoc modo, scilicet alternatiue proponenda, vt dicitur hic.

p) Præterea. hoc est aliud exemplum qualiter causa plus petitur.

** Tui verb
huius declaratione
videto Barr.
in. l. Stichum
aut Pamphilum
in prim.
col. 2. vers.
reassume ergo.
ff. de sol.*

^a In eodem iudicio, id est apud eundem iudicem, & dicitur idem iudicium, propter identitatem personarum & iudicis: tamen vere aliud est. Sed nunquid nouæ dilationes dabuntur? Respond. si potest esse instructus ex petitione prima etiam ad secundam, non dabuntur: cum necessariæ, non voluntariæ sint dandæ dilationes: vt. C. de dilat. l. j. Nā si primo egit actione vi bonorum raptorum: & postea mutetur, & agatur actioe furti: factis potest esse reus in structus. Si autem sunt diuersæ petitiones, vt in hoc. §. dicitur: nouæ dilationes dandæ sunt, vt. C. de dilat. l. j. Item nūquid iterum de calumnia iurabitur? Respond. sic: quia potest & in hac causa calumniari: vt. ff. de dām. in fct. l. qui bona fide. §. antepenul. & penultimo.

^b Corrigere. Not. quod permittitur alicui errorem suum corrigere. Sed nunquid in veteri habet necesse persistere? Respond. non, secundū han. l. Sed hodie contra: vt in authentic. de lit. §. omnem. col. viij. & ita intentabit veterem & nouam: nisi reo absoluto in veteri obiciatur exceptio rei iudicatæ in noua: vt quia sit eadem causa agendi, & eadem personæ, & eadem res, licet alia sit actio: vt. ff. de iureiuran. l. duobus. §. exceptio. & ff. de except. rei iudic. l. si mater. §. eandem. & l. cum quæritur. Vel nisi actio prima ita se habeat ad secundam, vt electione tollatur: quod in casibus cōtingit: vt. C. de furtis. l. j. & C. si seruus exte. emi se mandauerit. l. j. & C. de codic. l. fina. & C. de pact. inter empt. & vendit. l. commissoriat. & ff. de tribu. l. quod in herede. §. eligere. & ff. de lega. ij. l. cum filius. §. variis.

^c Intenderit. sibi debetur. [Sunt præterea.] Diuiditur in duas partes. In prima ponit vnum dictum generale, videlicet quod non omnis actio est persecutoria solidi. Secundo illud per plura exempla probat. Secunda ibi, Vt ecce Item secunda subdividitur. nam primo ponit exemplum de peculio. Secundo de dote. Tertio quando agitur contra patrem, patrum, socium, vel donatarium. Quarto quando agitur per compensationem. Quinto quando agitur contra illum qui bonis cessit. Secunda ibi, Item si dote. Tertia ibi, Sed & si quis cum parente. Quarta ibi, Compensationes. Quinta ibi, Cum eo quoque. Legam tamē per particulas, vt clarius vnaquæque meteria cōprehendatur. Aret. c. a s v s. Iā vidistis in ritu, de actionibus varias & diuersas diuisiones actionum. Adhuc etiam est alia diuisio actionum, quam innuit nobis Iustinianus, & vsq; in finem tituli. prosequitur: & est diuisio ista talis: Actionum quædam sunt quibus persequimur solidum quædam quibus non solidum, & quædam quibus minus. Et ponit exemplum, dicens quod per actionem de peculio aliquando persequimur solidum veluti si tempore litis contestata. tantum reperiat in peculio, deducto omni eo quod de iure deduci debet, quantum nobis debetur. & quemadmodum peculium intelligi debeat, suo loco proponemus. Et sum in. §. itē si de dote. Iam vidistis exemplū de vna actione, quæ quandoque persecutoria est solidi: quandoque non. Modo dabo vobis exemplum de alia actione, quæ quandoque datur in solidum, quandoque non: & est exemplum de act. de dote, quæ est persecutoria solidi, quando maritus solidum facere potest. Si autem non habeat vnde solidū facere possit: tunc debet condemnari in quantum facere potest. & sumus in ver. Propter retentionem. Iam vidistis vnum casum in quo non consequitur mulier solidū per actionē de dote. Hic ponit dominus Iustinianus alium casum, puta quando maritus vitur retentione propter impensas factas in dote. hoc dicit. Franc. de Arē.

^d Sunt præterea quædam actiones. Innuit hic quandam diuisionem actionum: scilicet quod alie sunt persecutorie in solidum, alie non

nihil eum periclitari placet: sed in eodem iudicio, cognita veritate errorem suum corrigere ei permittitur: veluti si is qui hominem Stichum petere deberet, Erotem petierit: aut si quis ex testamento dari sibi oportere intenderit, quod ex stipulatu debetur.

Adest sexta, huiusque tractatus nouissima actionum diuisio, vt quædam sint solidi persecutorie, quædam vero quibus non semper solidum consequimur: quarū aliquot exempli vique ad tituli metas subiiciuntur.

Sunt præterea quædam actiones quibus non semper solidum quod debetur nobis, persequimur: sed modò solidum persequimur, modò minus: vt ecce si in peculium filij seruire agamus. Nam si non minus in peculio sit, quàm persequimur: in solidum dominus patereve condemnatur. si verò minus inueniatur: eatenus condemnat iudex, quatenus in peculio sit. Quem-

& hanc prosequitur vsque in finem huius tituli: & non est ista diuisio de duodecim diuisionibus. Nam prima est, quod alie sunt in rem, alie in personam: vt. §. eo. §. omnium. Secunda est, quod alie sunt ciuiles, alie prætorie, vt supra eod. §. sed istæ quidem actiones sunt. Tertia fuit supra eodem. §. sequens. Quarta supra eo. §. omnes autem actiones. Quinta. §. eo. §. actionum autem quædam sunt. Sexta est, quod alie sunt temporales, alie perpetuæ. Septima, quod alie sunt transitorie ad heredes, alie non: infra. de perpe. & temp. actio. §. non omnes. Octaua est, quod alie sunt famose, alie non: vt. j. de pœ. re. lit. §. penul. Nota quod alie sunt directæ, alie viles: vt. ff. si qua. pau. fe. di. l. penul. Decima, quod alie directæ, alie contrarie: vt supra de oblig. quæ ex quasi contractu. §. j. & ij. Undecima, quod alie singulares, alie vniuersales, alie generales: vt. ff. pro socio l. pro socio arbitet. Duodecim diuisio est, quod alie sunt simplices, alie duplices, vt fami. erciscu. communi diu. i. finium regun. & quædam interdita: vt. j. de interdi. §. tertia diuisio. Est autem hæc extrauagans, de qua hic dicitur.

admodum autem peculium intelligi debeat, suo ordine proponemus.

In dote restitutionem condemnatur maritus, in quantum facere potest.

Anno maritum, dotis restitutionem nomine conuentum, non vltra quam facere possit condemnandum.

Item si de dote in iudicio mitti agat: placet eatenus maritum condemnari debere, quatenus facere possit, id est quatenus facultates eius patiuntur. Itaque si dotis quantitati concurrant facultates eius, in solidum damnatur, si minus, in tantum, quantum facere potest. Propter retentionem quoque dotis repetitio minuitur. Nam ob impensas in res dotales factas, maritus quasi retentione concessa est: quia ipso iure necessariis sumptibus dos minuit: sicut ex latioribus Digestorum libris cognoscere licet.

munus. locus in extraneis heredibus: vt. ff. soluto mat. l. etiam filios mulieris. & l. maritum. & l. seq.

Facultates. vt tamen ipse maritus non egeat: vt. ff. de rei iudi. l. inter eos. & ff. de rei iur. in condemnatione personarum. & hoc nisi dolo fecerit maritus quo minus possit, cautione exposita ab eodem de solido soltendo si ad meliorem fortunam peruenierit: vt. C. de rei vx. act. §. cum autē & ff. solu. mat. l. etiam filios. §. licet. & ff. pro socio. l. verū est. §. id quod. Ad dē. Item nisi mulier ipsa esset pauper, ita vt ad ipsius victum tota dos esset necessaria. Item si res dotalis, vel alia acquisita ex re dotali, extaret: quia non haberet locū beneficium istius textus: vt per docto. hic.

Impensas. dic quod impensæ alie necessariae sunt, vt quibus non factis res erat peritura, vel deterior futura. Alie viles, vt quibus non factis res non erat peritura, sed eis factis res est melior futura. Alie voluptariæ, quæ tantum rem exornant: vt digestis de verbo. significa. leg. impensæ. & ff. de impen. in rebus dota. factis. leg. j. & leg. quod dicitur. j. §. viles. & l. voluptariæ autem. In primis impensis dic quod minuit dotem ipso iure, si consistat in pecunia & specie: vt si est fundus & pecunia in dote data: quia quantum in fundum impenditur, tantum in pecunia ipso iure deberi desinit. Si verò solus fundus in dote sit: tunc si tantum expenderit simul, vel diuersis vicibus, quanti est fundus: tunc ipso iure desinit esse dotalis: nisi mulier intra annum sponte marito impensas obtulerit. Si vero non tantum, non desinit esse dotalis: sed tandiu totus vel pro parte retinetur, quamdiu impensæ restituantur: vt digestis de impen. in rebus do. factis. leg. quod dicitur. & digestis de iur. do. l. si quis. §. penul. & ff. de hoc in necessariis impensis. Si autem viles sunt, tunc per act. nego. gest. vel mandati, si mandato mulieris fecit, repetuntur. Voluptariæ non repetuntur, etiam si mandato mulieris factæ sunt: sed abraduntur sine læsione prioris status: vt. C. de rei vx. act. §. sed nec ob impensas, & ff. de rei vindi. leg. in fundo: Et secundum hanc distinctionem hunc. §. intelligas. & quod dicit in litera, quasi, non denotat improprietatem, sed est impensæ necessaria, vt dictum est. sed si vtilis, vel voluptaria, nullo modo locum habet hic. §.

Dos. in pecunia consistens.

Libris. vt. ff. de impen. in re. do. fa. per totum tit. Accursius. [sed et si quis.] C. a s v s. Præter actiones iam dictas sunt & alie, quibus quandoque persequimur solidum, quandoque non.

Actionum diuisiones sunt 12. b) Potest si fieri quod tertia diuisio fuit in. §. prauidiciales. & isto modo diuisio. §. sequi erit quarta laton.

c) Die quod in isto tit. non ponitur nisi sex diuisiones. i. in. §. 2. secunda in. §. sed ista. tertia in. §. sequens. quarta in. §. omnes. §. in. §. actionum. Sexta hic. l. j. & est de me te aliorum. d) Et in hoc deducendo debet attendi modus circa duo. Primo circa quantitatem rei consideratis facultatibus & conditione personæ: vt si possit operari, & habeat officium vel artificium: sibi coputetur: & fiat deductio istarum operatum: nobilis vero plus expendat quā rusticus. Secundo circa quantitatem temporis: puta annuū. ipse maritus, secundum formā l. hereditatē. in prin. ff. ad. l. fal. vt per Ioan. Fab. & Ang. hic.

e) Et hoc est speciale in vxore, tamen ab alio cuius voluntate factæ fuissent in re sua, bene repetuntur. l. 3. aliis 4. §. si mortuus. ff. de in rem verso.

a) Gl. intrat hic materia cumulationis: de qua vide Bart. Bald. Saly. & Ia. in l. edita C. de eden: Ioan. Fab. & Ang. hic.

Eiusmodi sunt illa quae dantur contra parentes & patronos, & contra socium. Idem dico in actionibus quae competunt contra eum qui conuenitur ex sua donatione. h. d. Franc.

a Sed et si quis, scilicet filius vel libertus qui agunt venia impetrata: alius puniuntur: vt supra eo. §. pœnales, versu. veluti. ibi, & in eum Accursius.

b Socio, & se confitente socium: aliis non datur ei hoc beneficium: vt ff. pro socio. l. si vnus. §. vltimo.

ADDITIO Quod verum intellige si perseueret in negatione vsque ad litem contestata. & negauit in specie esse socium. aliis secus, puta si in genere: vt nego narrata prout narratur &c. secundum doct. hic.

c Potest. quod semper accipe detracto tanto, quod possit inde viuere conuentus: vt ff. de regulis iuris. l. in condemnatione.

d Ex donatione. id est quando non potest soluere, cum donare promissit. Accursius.

e Conueniatur. scilicet conditione ex lege: vt C. de donatione. l. si quis argetur. §. si autem. Et not. quod hic solus conuenitur in quantum facere potest deducto ere alieno: vt ff. de re iudic. linter eos. §. j. & ij. & melius. §. si.

[Compensationes.] CASVS. Supra vidistis qualiter quandoque per actiones persequimur solidum, & quando quoniam: & hoc per naturam actionis, vt in superioribus patet. Hic autem dicit quod similiter per actiones quandoque non persequimur solidum propter compensationem factam vel compositam ab homine. hoc dicit Franc. plerumque. hoc dicit propter actionem depositi, & alias quasdam, in quibus non obicitur compensatio: vt s. eo. §. in bonae fidei. & C. de compen. l. fina.

g Ex eadem causa. hodie ex quacunque causa & in quolibet contractu bonae fidei, vel stricti iuris: vt s. eo. §. in bonae fidei.

h Iam dictum est. supra eo. §. in bonae fidei.

[Cum eo quoque.] CASVS. Adhuc ponit dominus Iustinianus nobis aliud exemplum actionis, in quo exemplo non semper persequimur solidum, sed aliquando minus solidum. Pone quod habebam debitorem qui cessit bonis: deinde tamen ad pinguiorem fortunam deuenerit. intento contra eum actionem vtilem, quae mihi ante bonorum cessionem competebar directa: condemnabitur ne in ista actione secunda in solidum: Respon. quod non sed in quantum facere potest. Inhumanum enim esset quod de postea acquisitis in solidum condemnaretur. h. d. Franc.

i Creditoribus. quod fieri non potest antequam debitum agnoscat, vel iure confiteatur: vt ff. de cess. bon. l. penult. Prodest autem haec cessio, vt non ducatur debitor in carcerem: vt C. qui bo. ced. pos. l. j. & quod in acquisito postea conueniatur in quantum facere possit, vt subiicit.

k Ex integro. videtur sibi ipsi contraria litera, quod ex integro, & in quantum facere potest, conueniatur, vt subiicit. Sed sic intelligitur quod in solidum conueniatur, quandiu potest soluere: hoc tamen est deducto temper ne egeat: vt ff. de cess. bonorum. l. qui bonis. & ff. de regulis iuris. l. in condemnatione.

ADDITIO. Vel dic, & longe facilius, ex integro, id est de nouo siue iterum: vt sit vna dictio: & ita exponunt doctores periti. Et hoc, scilicet quod qui cessit bonis, potest iterum conueniri si non semper perueniat ad pinguiorem fortunam, verum est: nisi pro eo iam su-

stinuisset penas corporales, vel cessionem fecisset nudo super lapidem. de hoc glos. not. in verbo, si habent. in ca. sicut dignum. §. eos infuper. extra de homicid. & in c. peccatum. de regulis iuris in. vj.

Inhumanum enim. bene dico quod in quantum facere potest deducto &c. ne conueniatur. inhumanum enim &c. tum fortunis suis, in solidum damnari.

TITVLVS VII. QVOD CVM EOI QVI in aliena est potestate, negotium gestum esse dicitur.

Cognito contractu seruorum ad obligandum dominum, erit cognitum quid de contractu filij ad obligandum patrem.

Via tamen. superius mentionem habuimus de actione qua in peculium filiorum familias seruorumque agitur: opus est vt de hac actione, & de ceteris quae eorundem nomine in parentes dominosve dari solent, diligentius admoneamus. Et quia siue eum seruis negotium gestum sit, siue cum his qui in potestate parentum sunt, eadem ferè iura seruantur: ne verbosa fiat disputatio, dirigamus sermonem in personam serui dominique, id est intellecturi de liberis quoque & parentibus quorum in potestate sunt. Nam si quid in his proprie seruetur, separatim ostendemus.

Dominus tenetur ex contractu serui in solidum, si contrahi iusserit vel si ipsum vel liberum hominem naui vel alicui alij negotiationi praeposuerit, actionibus cognominatis quod iustus, & exercitoria, & institoria. Angel.

tractare proponit: & occasione inde sumpta, tractat de omni negotio quod gestum esse dicitur cum eis qui in nostra potestate sunt. Dicit ergo. siue cum filio familias, siue cum seruo negotium gestum sit, quod in omnibus ferè eadem natura seruatur: & sine dubio in quolibet articulo possemus tractare & exemplificare de ambobus: quia tamen in his duobus eadem ferè natura intelligitur: ne verbosa fiat disputatio, sermonem nostrum in personam serui & domini dirigamus, & idem intelligamus in parentibus & liberis: & de hoc tractabimus infra eodem. §. illud proprie. Argu. eius quod dicitur, opus est vt de hac actione &c. voluerunt quidam dicere quod hoc verbum de peculio, est proprium nomen actionis. nos contra: sed sunt adiectiones: vt notatur in fine huius. §. hoc dicit. Francisc. de Aretio.

Superius. vt. s. tit. j. §. actiones autem. & §. sunt praeterea.

Diligentius. quam supra dictum sit. vel dic diligentius, id est diligenter.

Fere. hoc dicit propter Macedonianum, quod habet locum in filiis, non in seruis: vt j. eo. d. §. quae diximus. & propter alios casus quos ibi dicemus. Accursius.

Disputatio. Not. tamen multos doctores. qui legendo & consulendo multa & inutilia effundunt, cum paucis vt possint: contra id quod dicitur quod gaudent breuitate moderni. na in multiloquio non deest peccatum. facit. l. ampliore. §. in refutatoris. cu ibi not. per glos. & doct. C. de appel. Angel.

Idem intellecturi. nam similitudinem eadem est disciplina: vt hic, & ff. de in rem ver. l. iij. §. proinde. & §. quotiens.

In his. i. parente & filio.

Ostendemus. vt j. eo. §. quae diximus.

[Stigitur in iussu domini.] CASVS. Supra dictum est quod tractandum erat de actionibus sine adiectionibus actionum, quae competunt

conueniatur qui cessit, etiam si ad pinguiorem fortunam perueniat. Continuat. Aliis quid est contra istum est, qui in aliena est potestate.

QVOD CVM eo qui in aliena est potestate &c. Qualiter conueniamur ex contractibus vel seruis nobiscum habitis, dictum est: nunc qualiter conueniamur ex habitis cum his quos in potestate habemus. Accursius. Via tamen. Totus iste titulus diuiditur in sex partes. Primo ponit continuationem rubricae. Secundo quod filius & seruis aequiparantur. ideo dictum in vno, potest intelligi dictum in alio. Tertio prosequitur de contractibus seruorum qualiter & in quantum eorum dominus teneatur. Quarto illud extendit ad filios. Quinto ponit vnum in filio, quod non habet locum in seruo. Sexto redit ad contractum serui. Secunda ibi, Et quia. Tertia ibi, Si igitur. Quarta ibi, Quae diximus. Quinta ibi, Illud proprie. Sexta ibi, Illud in summa.

CASVS. Supra titulo proximo. §. sed & si quis cum parente. tractatum est de actione de peculio. quae datur contra parentem vel dominum pro contractu facto cum filio familias, vel cum seruo: sed non plene: & propterea dicitur in hoc loco quod de ea vberius tractare proponit: & occasione inde sumpta, tractat de omni negotio quod gestum esse dicitur cum eis qui in nostra potestate sunt. Dicit ergo. siue cum filio familias, siue cum seruo negotium gestum sit, quod in omnibus ferè eadem natura seruatur: & sine dubio in quolibet articulo possemus tractare & exemplificare de ambobus: quia tamen in his duobus eadem ferè natura intelligitur: ne verbosa fiat disputatio, sermonem nostrum in personam serui & domini dirigamus, & idem intelligamus in parentibus & liberis: & de hoc tractabimus infra eodem. §. illud proprie. Argu. eius quod dicitur, opus est vt de hac actione &c. voluerunt quidam dicere quod hoc verbum de peculio, est proprium nomen actionis. nos contra: sed sunt adiectiones: vt notatur in fine huius. §. hoc dicit. Francisc. de Aretio. Superius. vt. s. tit. j. §. actiones autem. & §. sunt praeterea. Diligentius. quam supra dictum sit. vel dic diligentius, id est diligenter. Fere. hoc dicit propter Macedonianum, quod habet locum in filiis, non in seruis: vt j. eo. d. §. quae diximus. & propter alios casus quos ibi dicemus. Accursius. Disputatio. Not. tamen multos doctores. qui legendo & consulendo multa & inutilia effundunt, cum paucis vt possint: contra id quod dicitur quod gaudent breuitate moderni. na in multiloquio non deest peccatum. facit. l. ampliore. §. in refutatoris. cu ibi not. per glos. & doct. C. de appel. Angel. Idem intellecturi. nam similitudinem eadem est disciplina: vt hic, & ff. de in rem ver. l. iij. §. proinde. & §. quotiens. In his. i. parente & filio. Ostendemus. vt j. eo. §. quae diximus. [Stigitur in iussu domini.] CASVS. Supra dictum est quod tractandum erat de actionibus sine adiectionibus actionum, quae competunt

a Hae glo. pessime loquitur, secundum Ia. que videas plenius.

Cessio bonorum in duobus prodest.

Ex integro.

Cessione bonorum facta.

perunt propter negotia gesta cum seruis & filiis familia. Videamus igitur primo de illa actione quæ competit propter negotium gestum cum seruo iussu domini. Dicitur igitur quod si aliquis iussu domini cum seruo contrahat, cum domino cõtraxisse videtur: & ideo contra dominum competit ei actio in solidum cum hac adiectione, quod iussu, & in solidum. Fidem enim domini sequi videtur qui eius iussu cum seruo cõtrahit. Similiter possit poni exemplum in filio, cum quo iussu patris cõtractum est. sed ne verborum sit disputatio: idem intelligas in filio & patre, quod dicit in seruo & domino. & sum in versi. Eadem ratione prætor, &c. Vidistis duas actionum adiectiones in solidum: adhuc præter illas duas adiectiones prætor ponit alias duas: quarum vna vocatur exercitoria, & alia institoria. & primo ponit exemplum de exercitoria: dicens quod tunc competit exercitoria: cum dominus nauis siue nauta qui exercere dicitur, seruum suum magisterio nauis præposuit: & cum seruo illo contractum fuerit. Datur enim tunc contrahenti contra dominum nauis act. exercitoria in solidum, cum præposuerit eum in solidum. & quanquam litera in seruo suo loquatur, idem tamen intelligas in seruo alieno, vel in libero homine magisterio nauis præposito, si cum eo contractum fuerit eius rei gratia, ad quæ præpositus fuerit: & sic trahit exercitoria nomen suum ab ipso domino nauis, qui aliud præposuerit alicui negotio, qui exercitor dicitur. sed institoria econuerso trahit nomen ab eo qui certo negotio præponitur, qui institor appellatur. & sumus in ver. Institoria &c. Supra vidistis quado locum habet exercitoria actio: modò videatis quando locum habet institoria: & certe habet locum, cum quis præponit seruum tabernæ aut alicui negotiarioni: & cum eo contractum fuerit eius rei gratia cui præponitur. Tunc enim datur actio contra eum ex eo cõtractu, cù hac adiectione, institoria. Qui autem à domino præponitur, institor appellatur. In versi. Istas tamen duas actiones prætor reddit & donat & si dominus seruum alienum vel liberum hominem alicui negotiarioni præposuerit: quia eadem ratio æquitatis in eo casu inuenitur. hoc dicit. Fran.

a Domini. si volentis cum seruo contrahi, siue dirigat iussu ad seruum, siue ad contrahentem cum seruo, siue subscripsit, siue quocunque modo cõtractum ratum habuit: vt. ff. quod iussu. l. j. §. j. & §. sed & si serui chirographo. & §. si ratum.

b Videtur. vt etiam ab ipso domino debitum condici possit: vt. j. eo. §. penul.

c Eadem ratione. quia fidem domini sequi videtur: vt. §. proxi. §. in fine. Accursus.

d Exercitoria. quæ perpetuò datur heredi & in heredem: vt. ff. de exerci. l. si tamen. §. fin. Idem in institoria: vt. ff. de insti. l. nouissime

Idem etiam de in rem verso: vt. ff. quando de pecu. act. anna. est. l. quæsitum. in fin.

e Eius rei gratia. bene dicit eius rei gratia. Nam si ob aliam rem, puta negotij sui: vel cum esset præpositus ad vehendum onus, ipse accepit mutuum pecuniam non ad vtilitatem nauis, non tenetur do-

minus: vt. ff. de exerci. l. j. §. non autem.

f Quæsitus. id est prouentus siue lucrum. Sed magister appellatur, qui totius nauis anchora id est gubernatio commendatur: vt. ff. de exerci. l. j. §. magister nauis.

g Seruum. vel liberum: vt in fin. huius. §.

h Vocantur. nota quod in d. l. si tamen. §. si secundu Ang. institoria à præposito, sed exercitoria à præponente vocatur: vt hic, & supra poxi. §.

i Dnas. per hoc quod dicit duas, excludit primam, quod iussu. Accur.

k Aequitatis. no. quod ubi eadem est æquitas, idem ius statuedum est. sic. ff. ad. l. Aquil. l. illud. §. cum enim in glo. æstimari. & supra quib. modis ius patriæ potestatis solui. §. pari ratione.

[Introduxit.] CASVS. Præter prædictas actiones quod iussu, exercitoria & institoria. adinuenit adhuc prætor aliam actionem, quæ vocatur tributoria: & habet locum hæc actio, quando domino sciente & iubente in mercibus peculiaribus negotiatur seruus. Tunc enim si aliquis in illis mercibus cum seruo contrahat, statuit prætor quod quicquid in illis mercibus cum seruo contractum est, vel inde receptum, quod totum inter dominum & creditores tributoria agentes distribuatur. & quia domino permittitur distribuere: si contigerit quod male distribuere dominus, propterea in hoc casu accommodauit prætor hanc actionem siue adiectionem credi-

tori conuerenti de mala distributione. hoc dicit. Quia tamen dicitur quod non habet locum tributoria contra dominum, nisi in eo casu quando dominus iam male distribuit. ut dic contra. Fran.

l In peculiari merce. hoc caute dicit, non in dominica: vt. ff. de insti. l. sed & si pupillus. §. penul. **m** Negotiatur. ad omnem quoque porrigitur negociationem: vt. ff. de tribu. l. illud. & l. j. §. licet.

n Eius rei causa. not. quod ad hoc vt competat ista actio, oportet quod sit contractum illarum mercium causa: aliàs non competeret vt per Angel. hic.

o Minus. hanc actionem tributariam dicunt quidam non dari nisi dominus primo distribuatur: & dicunt quod cogitur officio iudicis: & hoc intelligitur ex hoc. §. quia dicit, minus. Sed dico quod ante & post competit: quia minus tribuit, qui nihil tribuit: vt. ff. de trib. illud. §. si cuius dolo. ver. minus. & arg. ff. de verb. signi. l. minus. & l. verbum amplius. secundum Ioan.

[Præterea introducta.] CASVS. Iam vidistis naturam diuersarum actionum: videlicet actionis quod iussu, exercitoria & institoria & tributoria. adhuc præter istas sunt inductæ à prætore alia actiones, quarum vna vocatur de in rem verso, & alia de peculio: & sunt diuersæ à prædictis: quia prædictæ actiones nunquam habent locum contra dominum pro contractibus factis cum seruo, nisi hoc factum fuerit domino volente. sed istæ duæ actiones dantur contra dominum pro contractibus factis cum seruo, domino ignorante & nolente, aded quod si sine domini voluntate negotium gestum sit: tamen si quid in eius negotium versum fuerit, id totum præstare tenetur dominus: & ad hoc potest agi actione ex illo contractu cum hac adiectione, de in rem verso. si autem non sit aliquid versum in rem eius, tunc potest dominus conueniri quatenus est in peculio. Deinde docet quid videtur versum in rem domini: deinceps quod illud videtur versum,

quia ista non sunt proprie actiones, sed adiectiones. vt habetur in d. l. si tamen. §. si secundu Ang.

p Nota ex illo. §. pen. differentia: quia institoria habet locum in merce domini: tributoria in merce peculiaris. & si vna egi. & siue cibul, quia male institoria possunt aliam intencare, de quo dic vt ibi y glo. Ang.

q Die hoc verum si prima actio datur heredi, vel contra heredem.

r Eius rei gratia. bene dicit eius rei gratia. Nam si ob aliam rem, puta negotij sui: vel cum esset præpositus ad vehendum onus, ipse accepit mutuum pecuniam non ad vtilitatem nauis, non tenetur do-

minus: vt. ff. de exerci. l. j. §. non autem.

f Quæsitus. id est prouentus siue lucrum. Sed magister appellatur, qui totius nauis anchora id est gubernatio commendatur: vt. ff. de exerci. l. j. §. magister nauis.

g Seruum. vel liberum: vt in fin. huius. §.

h Vocantur. nota quod in d. l. si tamen. §. si secundu Ang. institoria à præposito, sed exercitoria à præponente vocatur: vt hic, & supra poxi. §.

i Dnas. per hoc quod dicit duas, excludit primam, quod iussu. Accur.

k Aequitatis. no. quod ubi eadem est æquitas, idem ius statuedum est. sic. ff. ad. l. Aquil. l. illud. §. cum enim in glo. æstimari. & supra quib. modis ius patriæ potestatis solui. §. pari ratione.

[Introduxit.] CASVS. Præter prædictas actiones quod iussu, exercitoria & institoria. adinuenit adhuc prætor aliam actionem, quæ vocatur tributoria: & habet locum hæc actio, quando domino sciente & iubente in mercibus peculiaribus negotiatur seruus. Tunc enim si aliquis in illis mercibus cum seruo contrahat, statuit prætor quod quicquid in illis mercibus cum seruo contractum est, vel inde receptum, quod totum inter dominum & creditores tributoria agentes distribuatur. & quia domino permittitur distribuere: si contigerit quod male distribuere dominus, propterea in hoc casu accommodauit prætor hanc actionem siue adiectionem credi-

tori conuerenti de mala distributione. hoc dicit. Quia tamen dicitur quod non habet locum tributoria contra dominum, nisi in eo casu quando dominus iam male distribuit. ut dic contra. Fran.

l In peculiari merce. hoc caute dicit, non in dominica: vt. ff. de insti. l. sed & si pupillus. §. penul. **m** Negotiatur. ad omnem quoque porrigitur negociationem: vt. ff. de tribu. l. illud. & l. j. §. licet.

n Eius rei causa. not. quod ad hoc vt competat ista actio, oportet quod sit contractum illarum mercium causa: aliàs non competeret vt per Angel. hic.

o Minus. hanc actionem tributariam dicunt quidam non dari nisi dominus primo distribuatur: & dicunt quod cogitur officio iudicis: & hoc intelligitur ex hoc. §. quia dicit, minus. Sed dico quod ante & post competit: quia minus tribuit, qui nihil tribuit: vt. ff. de trib. illud. §. si cuius dolo. ver. minus. & arg. ff. de verb. signi. l. minus. & l. verbum amplius. secundum Ioan.

[Præterea introducta.] CASVS. Iam vidistis naturam diuersarum actionum: videlicet actionis quod iussu, exercitoria & institoria & tributoria. adhuc præter istas sunt inductæ à prætore alia actiones, quarum vna vocatur de in rem verso, & alia de peculio: & sunt diuersæ à prædictis: quia prædictæ actiones nunquam habent locum contra dominum pro contractibus factis cum seruo, nisi hoc factum fuerit domino volente. sed istæ duæ actiones dantur contra dominum pro contractibus factis cum seruo, domino ignorante & nolente, aded quod si sine domini voluntate negotium gestum sit: tamen si quid in eius negotium versum fuerit, id totum præstare tenetur dominus: & ad hoc potest agi actione ex illo contractu cum hac adiectione, de in rem verso. si autem non sit aliquid versum in rem eius, tunc potest dominus conueniri quatenus est in peculio. Deinde docet quid videtur versum in rem domini: deinceps quod illud videtur versum,

quia ista non sunt proprie actiones, sed adiectiones. vt habetur in d. l. si tamen. §. si secundu Ang.

p Nota ex illo. §. pen. differentia: quia institoria habet locum in merce domini: tributoria in merce peculiaris. & si vna egi. & siue cibul, quia male institoria possunt aliam intencare, de quo dic vt ibi y glo. Ang.

q Die hoc verum si prima actio datur heredi, vel contra heredem.

r Eius rei gratia. bene dicit eius rei gratia. Nam si ob aliam rem, puta negotij sui: vel cum esset præpositus ad vehendum onus, ipse accepit mutuum pecuniam non ad vtilitatem nauis, non tenetur do-

minus: vt. ff. de exerci. l. j. §. non autem.

f Quæsitus. id est prouentus siue lucrum. Sed magister appellatur, qui totius nauis anchora id est gubernatio commendatur: vt. ff. de exerci. l. j. §. magister nauis.

g Seruum. vel liberum: vt in fin. huius. §.

h Vocantur. nota quod in d. l. si tamen. §. si secundu Ang. institoria à præposito, sed exercitoria à præponente vocatur: vt hic, & supra poxi. §.

i Dnas. per hoc quod dicit duas, excludit primam, quod iussu. Accur.

k Aequitatis. no. quod ubi eadem est æquitas, idem ius statuedum est. sic. ff. ad. l. Aquil. l. illud. §. cum enim in glo. æstimari. & supra quib. modis ius patriæ potestatis solui. §. pari ratione.

[Introduxit.] CASVS. Præter prædictas actiones quod iussu, exercitoria & institoria. adinuenit adhuc prætor aliam actionem, quæ vocatur tributoria: & habet locum hæc actio, quando domino sciente & iubente in mercibus peculiaribus negotiatur seruus. Tunc enim si aliquis in illis mercibus cum seruo contrahat, statuit prætor quod quicquid in illis mercibus cum seruo contractum est, vel inde receptum, quod totum inter dominum & creditores tributoria agentes distribuatur. & quia domino permittitur distribuere: si contigerit quod male distribuere dominus, propterea in hoc casu accommodauit prætor hanc actionem siue adiectionem credi-

tori conuerenti de mala distributione. hoc dicit. Quia tamen dicitur quod non habet locum tributoria contra dominum, nisi in eo casu quando dominus iam male distribuit. ut dic contra. Fran.

l In peculiari merce. hoc caute dicit, non in dominica: vt. ff. de insti. l. sed & si pupillus. §. penul. **m** Negotiatur. ad omnem quoque porrigitur negociationem: vt. ff. de tribu. l. illud. & l. j. §. licet.

n Eius rei causa. not. quod ad hoc vt competat ista actio, oportet quod sit contractum illarum mercium causa: aliàs non competeret vt per Angel. hic.

o Minus. hanc actionem tributariam dicunt quidam non dari nisi dominus primo distribuatur: & dicunt quod cogitur officio iudicis: & hoc intelligitur ex hoc. §. quia dicit, minus. Sed dico quod ante & post competit: quia minus tribuit, qui nihil tribuit: vt. ff. de trib. illud. §. si cuius dolo. ver. minus. & arg. ff. de verb. signi. l. minus. & l. verbum amplius. secundum Ioan.

[Præterea introducta.] CASVS. Iam vidistis naturam diuersarum actionum: videlicet actionis quod iussu, exercitoria & institoria & tributoria. adhuc præter istas sunt inductæ à prætore alia actiones, quarum vna vocatur de in rem verso, & alia de peculio: & sunt diuersæ à prædictis: quia prædictæ actiones nunquam habent locum contra dominum pro contractibus factis cum seruo, nisi hoc factum fuerit domino volente. sed istæ duæ actiones dantur contra dominum pro contractibus factis cum seruo, domino ignorante & nolente, aded quod si sine domini voluntate negotium gestum sit: tamen si quid in eius negotium versum fuerit, id totum præstare tenetur dominus: & ad hoc potest agi actione ex illo contractu cum hac adiectione, de in rem verso. si autem non sit aliquid versum in rem eius, tunc potest dominus conueniri quatenus est in peculio. Deinde docet quid videtur versum in rem domini: deinceps quod illud videtur versum,

quia ista non sunt proprie actiones, sed adiectiones. vt habetur in d. l. si tamen. §. si secundu Ang.

p Nota ex illo. §. pen. differentia: quia institoria habet locum in merce domini: tributoria in merce peculiaris. & si vna egi. & siue cibul, quia male institoria possunt aliam intencare, de quo dic vt ibi y glo. Ang.

q Die hoc verum si prima actio datur heredi, vel contra heredem.

r Eius rei gratia. bene dicit eius rei gratia. Nam si ob aliam rem, puta negotij sui: vel cum esset præpositus ad vehendum onus, ipse accepit mutuum pecuniam non ad vtilitatem nauis, non tenetur do-

quod in rem eius necessario impendit seruus, & de expensis necessariis ponit multa exempla. Sed pone quod seruus alicuius qui sciente domino in negotiis peculiaribus negotiatur, à Titio decem aureos acceperit mutuo: & quinque aureos creditoribus suis soluerit: reliquos vero quinq; alio modo cōsumpserit: pro illis quinque quos in rem domini conuertit, debet dominus in solidum conueniri: pro aliis vero quinque peculio tenus dominus cōuenitur. Si autem omnes decē aurei in rem domini versi fuissent, decem aureos consequetur per actionem de in rem verso. Licet enim vna sit actio siue adiectio, qua de peculio, & de eo quod in rem domini versum sit, agitur: tamen duas habet condēnationes. Iudex ergo coram quo de in rem verso agitur, debet inspicere an in rem domini versum sit, an non. Non enim aliter debet venire ad estimationem peculij, nisi aut nihil in rem domini versum sit, aut non totum. h.d. Franci.

Quod ex contractu serui etiam in rem domino iusto, in domini virtutem versum est, id solidum soluere cogitur. In rem autem versum intelligimus, si quid seruus impenderit quo meliorem rem dominus habeat, aut nō deteriorationem: vt exemplis aperitur. Quod si versum nō fuit, eatenus tantum tenetur dominus, quatenus vires peculij sese extendunt.

Præterea introducta est actio de peculio, deq; eo quod in rem domini versum erit: vt quamuis sine volūate domini negotium gestum erit: tamen siue quid in rem eius versum fuerit, id totum præstare debeat: siue quid nō sit in rem eius versum, id eatenus præstare debeat, quatenus peculium patitur. In rem autē domini versum intelligitur, quicquid necessario in rē eius impenderit seruus: veluti si mutuatus pecuniam creditoribus eius soluerit, aut ædificia rusticā fulserit, aut familiæ frumentū emerit, vel etiam fundū aut quamlibet aliā rem necessariam mercatus erit. Itaque si ex decem pura aureis quos seruus tuus à Titio mutuos accepit, creditori tuo quinque aureos soluerit: reliquos vero quinque quolibet modo cōsumpserit: pro quinq; quidem in solidum damnari debes: pro cæteris vero quinque eatenus, quatenus in peculio sit. Ex quo scilicet apparet, si toti decē aurei in

rem tuam versi fuerint: totos decem aureos Titium cōsequi posse. Licet enim vna sit actio, qua de peculio, deq; eo quod in rem domini versum sit, agitur: tamen duas habet condēnationes. Itaq; iudex apud quē de ea actione agitur, ante dispicere solet, an in rem domini versum sit: nec aliter ad peculij estimationem transit, quā si aut nihil in rē domini versum intelligatur, aut non totū.

In peculio dicitur esse id quod superest deducto eo quod debetur domino, dummodo non debeat vicario serui. h.d. Areti.

Cum autem quæritur quantum in peculio sit: antē deducitur quicquid seruus domino, eive qui in potestate eius sit, debet: & quod superest, id solum peculium intelligitur. Aliquādo tamen id quod ei debet seruus, qui in potestate domini sit, non deducitur ex peculio: veluti si is in ipsius peculio sit. Quod eō pertinet, vt si quid vicario suo seruus debeat, id ex peculio eius non deducatur.

Cui competit actio institoria, vel exercitoria, vel quod iussu, competit etiam de peculio: & in actione de peculio, totius eius quod est in peculio, ratio est habenda: in tributoria solum eius circa quod negotiatur. Quapropter quandoque expedit agi vna, quandoque alia. Aretinus.

vt. ff. de cōdict. inde. l. si id quod. & ff. de pecul. nec seruus. & supra de fideiul. §. j. Accursus.

Debet. q. d. & id deducitur, quod debet dare seruus his qui sunt in potestate: vt conseruis suis, & filiis domini, & pupillis domini: vt. ff. de pecul. peculium autem. in prin. si is. scilicet cui debetur. puta habeo seruum castaldum, * qui ordinarius dicitur: qui habet sub se alium, qui vicarius dicitur. si ordinarius aliquid debet vicario, & cōuenit de peculio ordinarij, nō deducam quod vicario debetur. & est ratio in promptu: quia si deduco pro vicario, adhuc remanet peculium ordinarij: & ita frustra fieret deductio, cum semper maneret ordinarij peculium. ipsius. scilicet ordinarij. Quod eō pertinet. id est quod modo sub nube dixi: obtinet in hoc casu. seruus. scilicet ordinarij. Eius. scilicet ordinarij.

[Cæterum dubium.] CASVS. Dixi Iustinia. Domine. ꝑ. fecistis mentionem de adiectionibus: & duas vltimo posuistis, scilicet de peculio, & de in rem verso. sed domine, posuistis eas vltimo propterea, quia non dantur in casibus in quibus alie quatuor dantur? Frater, respond. dominus Iustinia. non: imō nulli dubium est quin ille qui iussu domini contraxit, possit etiam de peculio vel de in rem verso agere: sed stultissimus esset, si omisisset act. quod iussu, per quam facile solidum consequi possit, transeat ad difficultatem probandi in rem domini versum, vel probandi quod tantum sit in peculio, quod solidum per actiones illas consequatur. & sumus

quod in rem eius necessario impendit seruus, & de expensis necessariis ponit multa exempla. Sed pone quod seruus alicuius qui sciente domino in negotiis peculiaribus negotiatur, à Titio decem aureos acceperit mutuo: & quinque aureos creditoribus suis soluerit: reliquos vero quinq; alio modo cōsumpserit: pro illis quinque quos in rem domini conuertit, debet dominus in solidum conueniri: pro aliis vero quinque peculio tenus dominus cōuenitur. Si autem omnes decē aurei in rem domini versi fuissent, decem aureos consequetur per actionem de in rem verso. Licet enim vna sit actio siue adiectio, qua de peculio, & de eo quod in rem domini versum sit, agitur: tamen duas habet condēnationes. Iudex ergo coram quo de in rem verso agitur, debet inspicere an in rem domini versum sit, an non. Non enim aliter debet venire ad estimationem peculij, nisi aut nihil in rem domini versum sit, aut non totum. h.d. Franci.

Quod ex contractu serui etiam in rem domino iusto, in domini virtutem versum est, id solidum soluere cogitur. In rem autem versum intelligimus, si quid seruus impenderit quo meliorem rem dominus habeat, aut nō deteriorationem: vt exemplis aperitur. Quod si versum nō fuit, eatenus tantum tenetur dominus, quatenus vires peculij sese extendunt.

Præterea introducta est actio de peculio, deq; eo quod in rem domini versum erit: vt quamuis sine volūate domini negotium gestum erit: tamen siue quid in rem eius versum fuerit, id totum præstare debeat: siue quid nō sit in rem eius versum, id eatenus præstare debeat, quatenus peculium patitur. In rem autē domini versum intelligitur, quicquid necessario in rē eius impenderit seruus: veluti si mutuatus pecuniam creditoribus eius soluerit, aut ædificia rusticā fulserit, aut familiæ frumentū emerit, vel etiam fundū aut quamlibet aliā rem necessariam mercatus erit. Itaque si ex decem pura aureis quos seruus tuus à Titio mutuos accepit, creditori tuo quinque aureos soluerit: reliquos vero quinque quolibet modo cōsumpserit: pro quinq; quidem in solidum damnari debes: pro cæteris vero quinque eatenus, quatenus in peculio sit. Ex quo scilicet apparet, si toti decē aurei in

rem tuam versi fuerint: totos decem aureos Titium cōsequi posse. Licet enim vna sit actio, qua de peculio, deq; eo quod in rem domini versum sit, agitur: tamen duas habet condēnationes. Itaq; iudex apud quē de ea actione agitur, ante dispicere solet, an in rem domini versum sit: nec aliter ad peculij estimationem transit, quā si aut nihil in rē domini versum intelligatur, aut non totū.

In peculio dicitur esse id quod superest deducto eo quod debetur domino, dummodo non debeat vicario serui. h.d. Areti.

Cum autem quæritur quantum in peculio sit: antē deducitur quicquid seruus domino, eive qui in potestate eius sit, debet: & quod superest, id solum peculium intelligitur. Aliquādo tamen id quod ei debet seruus, qui in potestate domini sit, non deducitur ex peculio: veluti si is in ipsius peculio sit. Quod eō pertinet, vt si quid vicario suo seruus debeat, id ex peculio eius non deducatur.

Cui competit actio institoria, vel exercitoria, vel quod iussu, competit etiam de peculio: & in actione de peculio, totius eius quod est in peculio, ratio est habenda: in tributoria solum eius circa quod negotiatur. Quapropter quandoque expedit agi vna, quandoque alia. Aretinus.

vt. ff. de cōdict. inde. l. si id quod. & ff. de pecul. nec seruus. & supra de fideiul. §. j. Accursus.

Debet. q. d. & id deducitur, quod debet dare seruus his qui sunt in potestate: vt conseruis suis, & filiis domini, & pupillis domini: vt. ff. de pecul. peculium autem. in prin. si is. scilicet cui debetur. puta habeo seruum castaldum, * qui ordinarius dicitur: qui habet sub se alium, qui vicarius dicitur. si ordinarius aliquid debet vicario, & cōuenit de peculio ordinarij, nō deducam quod vicario debetur. & est ratio in promptu: quia si deduco pro vicario, adhuc remanet peculium ordinarij: & ita frustra fieret deductio, cum semper maneret ordinarij peculium. ipsius. scilicet ordinarij. Quod eō pertinet. id est quod modo sub nube dixi: obtinet in hoc casu. seruus. scilicet ordinarij. Eius. scilicet ordinarij.

Actio de peculio & de in rem verso sunt diuersæ.

Tertio exponit.

g. Actione. scilicet de peculio.

[Cum autem.] CASVS. In fine prox. §. habuisti quod tunc de-

* Castaldus is seruus dicitur ab Alci. in cōmentariis ad l. lecta. ff. de reb. cred. in vers. de domo cui casæ seu domus cura est de mandata.

& sumus in versis quoque. Scire debetis, quod ille etiam cui competit tributoria, potest agere de peculio, & de i rem verso: & quandoque expedit plus agere tributoria: quia in tributoria non habet dominus privilegium deductionis, seu praeductionis: sed cum aliis creditoribus vocatur in tributum. Aliquando (dicit) plus expedit agere de peculio: puta si no fuerit contractum in toto. pec. sed in quadam merce peculiari, quae est in tertia vel in quarta parte peculij: maior autem pars peculij non est in merce, sed in praediis & mancipiis & foenebri pecunia. & tunc si agat tributoria, habebitur no solu eius merces in qua negotiatur: sed & id quod inde receptum est. Si autem de peculio agat: habebitur ratio peculij totius. & propterea debet quis caute providere & eligere illam actionem quae magis sibi proficere possit. Sed quicumque potest probare in rem domini versum: de in re verso agere potest, vel debet. hoc dicit. Franc.

Ceterum dubium non est, quin is quoque qui iussu domini contraxerit, cuique institoria vel exercitoria actio competit: de peculio, de quo eo quod in rem domini versum est, agere possit. Sed erit stultissimus, si omnia actione qua facillime solidum ex contractu consequi possit, se ad difficultatem perducatur probandi in rem domini versum esse, vel habere servu peculiu, & tantum habere, vt solidu sibi solui possit.

Hec inter actionem de peculio & tributoriam inest differentia, quod in priori, quod domino debetur, ante omnia deducitur: in posteriori vero, dominus tanquam extraneus cum caeteris creditoribus in tributum vocatur: item in illa totius peculij ratio habetur, in hac eius tantum, in quo negotiatus est servus: quo fit vt quandoque vna, quandoque altera experiri expediat.

Is quoque cui tributoria actio competit: aequè de peculio, & de in rem verso agere potest. Sed sane huic modò tributoria expedit agere, modò de peculio, & de in rem verso. Tributoria ideo expedit agere, quia in ea domini conditio praecipua non est, id est, quod domino debetur, non deducitur: sed eiusdem iuris est dominus cuius & caeteri creditores: At in actione de peculio ante deducitur quod domino debetur: & in id quod reliquum est, creditori dominus condemnatur. Rursus de peculio ideo expedit agere, quod in hac actione totius peculij ratio habetur: at in tributoria eius tantum, quo negotiatur. Et potest quisque tertia fortè parte peculij, aut quarta, vel etiam minima negotiari: maiorem autè partem

Electio debet esse de meliori.

b sed erit stultissimus. Nor. quem esse stultum, si eligat malum, cu possit eligere bonum: vt in auth. quib. mo. nat. effi. sui. §. col. vj. Vnde versus, Qui videt vtilius, & sumit deteriora: Absit ei radius luminis absque mora. Accursius.

c solidum. Nor. quod habens duas actiones, vna ex qua solidum consequi possit, & alia cu deminatione, debet intendere illam ex qua solidu consequatur. Ang.

d Is quoque. facit. ff. de tribut. l. aliquando.

e Modò. id est aliquando.

f Ante deducitur. No. quod in actione de peculio dominus est privilegiatus: quia primò sui debiti ratio habetur: de quo. §. c. §. praeterea. Ange.

g In hac actione. s. de peculio.

h Negotiatur. & quod inde receptum est: vt. ff. de tribu. l. procuratoris. §. mercis. versu. per hanc. & §. eo. §. introduxit. Accursius.

i Eligere. & postquam elegerit, non variabit: vt. ff. de tribu. l. quod in heredem. §. eligere, nisi fuerit deceptus quando primam elegit: vt. ff. quod cum eo qui in alie. pote. l. sed si ex parte. §. si.

[Quae diximus.] C A S V S. Quae diximus de illo qui cotraxit cu seruo, intelligatis & in eo qui cu filio vel filia, nepote vel nepte cotraxit. Itè licet idè sit de seruo quo ad dnm, quod in filio quo ad patrem & e converso, aliquid tamen speciale est in filio, quod no habet locu in seruo. s. sena. con. Maced. quod phibet filiofamil. mutuari: quod no loquitur de seruis. Quare autè senatuscon. Maced. introductum fuerit: melius habetis in litera, quam in alia parte iuris. h. d. Fran.

k Quae diximus. à princi. titu. vsque huc. Infitur.

Indem quantum ad actiones supradictas: sed in quibusdam non conueniunt: vt in mutua pecunia, quod dicit vt. §. proximi. §. Item filius potest subire iudicium & arbitrium, & patrem obligat quasi ex contractu de peculio: sed seruus non: vt. ff. de pecu. l. iij. §. si seruus. & §. idem scribit. & C. de iudic. l. seruus. Item filius fideiubere potest, & patrem de peculio obligare: vt. ff. de pecu. l. iij. §. si filius. sed seruus non ff. de fideiuss. l. seruus. & l. seq. & propter hoc dixit fere. §. eo. §. j.

In praediis, vel mancipiis, aut foenebri pecunia habere. Prout ergo expedit, ita quisque vel hanc actionem vel illam eligere debet. Certè qui potest probare in rem domini versum esse, de in re verso agere debet.

Dicta de dominis & seruis, intelliguntur in parentibus & liberis.

Quae diximus de seruo & domino, eadè intelligimus & de filio & filia, & nepote & nepte, & patre auove, cuius in potestate sunt.

Qui filiofamilias in patria potestate constituto mutuam dederit pecuniam, is neque in patrem, neque in filium etiam postquam sui iuris effectus est, vllam habet actionem, Senatusconsulto Macedoniano ita constituyente.

Illud proprie seruatur in eorum persona, quae senatusconsulto Macedonianum phibuit mutuas pecunias dari eis qui in potestate parentis sunt: & ei qui crederit, denegat actio tamen aduersus ipsu filiu filiamve, nepote neptève (siue ad huc in potestate sint, siue morte parentis, vel emancipatione suae potestatis esse coeperint) quam aduersus patrem autem autemve, siue eos habeat adhuc in potestate, siue emancipauerit. Quae ideo senatus praesepit, quia saepe onerati aere alieno creditarum pecuniarum, quas in luxuriam consumebant, vitæ parentum insidiabantur.

Actione quod iussu, vel de in rem verso, vel institoria, vel exercitoria potest agi directò contra patrem vel dominum ex contractu filij vel serui. Aretinus.

Illud in summa admonendi summus, id quod iussu patris dominive contractum fuerit, quodque in rem eius versum erit: directò

Et l. seq. Alias autem locum habet, vt non teneatur pater vel filius, siue pecunia fuerit mutuo data, siue aliud in fraudem senatusconsulti: vt. ff. e. l. si filius. §. is autem. & l. sed Iulianus. §. mutui dationem.

[Illud in summa.] C A S V S. Dixi Iustiniano, Dñe, satis dixisti de natura istarum actionum. Frater, dicit ipse, veru est. Adhuc in summa de bes scire, quod si aliquis contraxit cu filio vel cu seruo iussu patris vel domini, vel in rem patris vel domini aliquid versum fuerit: poterit agere cu patre vel domino, ac si cum eo contraxisset: & ab eo condicere directà actione, vel instito, vel quod iussu, vel alia. Ipse enim qui potest agere exercito, vel insti, poterit agere directà contra dominum vel patrem: quia iussu ipsorum contraxisse videtur. Sèper enim qui instituit vel praepone: quasi iubere & velle videtur quod cum eo ageretur. hoc dicit. Franciscus.

Directò. i. certi conditione directà, non adhibita hac adiectione, de peculio, vel de in rem verso. Sed nunquid supradicta sex no-

Filius & seruus non in omnibus conueniunt. Vide hic in hoc. 13. differentias per Ioan. de Platea. a) Qualiter autè fiat executio filio condonato: habetur. j. titu. i. §. fi. Angel. Regulariter tamen filius fam. obligari potest, dempta hac mutui causa, & voti ita vt non sit soluedo, detru datur i carcerem: vt. l. cum filii. C. qui bo. ced. licet glo. sentiat contra. Et in hoc no testat: vt in. l. j. §. sed verum in verb. conueniunt. ff. de nu. Et adde quod si exceptio Maced. fuerit omnia post sententiam opponi potest si vt plurimè alia: nota. in. l. j. tamen. ff. ad Maced. & C. de iuris & facti igno. l. j.

b) Dieidem si tacite ratu habuisse dicatur, vt ff. e. l. sed Iulianus. §. fina. quia receperat literas a filio contineres q pecunias mutuo acceptas solueret, & no est statim protestatus de corraria sua voluntate: vt est tex.

mina, scilicet quod iussu, exercitoria, institutoria, tributoria, de peculio, & de in rem verso, sunt nomina actionum? Respond. quidam quod sic: & faciunt pro eis infinitæ leges, quæ dicunt de act. de pecu. & sic de singulis: vt patet etiam in rubrica cuiuslibet titu. Sed Io. contra. Dicit enim q. sunt actionum adiectiones, non actiones,

Quod iussu exercitoria & non sunt actiones, sed actionum adiectiones.

& facit, p. eo. ff. de nego. gest. l. mandati. & ff. de pecul. l. iij. s. cui congruit. ADDITIO. Not. quod istæ actiones sunt adiectiones, non autem proprium nomen actionis. Et idem not. in glos. in l. si tamen plures. §. fin. ff. de exercito. & in l. iij. §. si filius. ff. de pecu. Ang. a Condici. l. certi conditione, non adhibita hac adiectione, institutoria. Item & de in rem verso: vt. ff. de in rem verso. l. j. in prin.

b. *Intelligitur.* facit. ff. de eden. l. pretor. §. sed & si seruus. & ff. si cert. peta. l. si inuitoem.

DE NOXALIBUS ACTIONIBUS.

Non solum ex contractibus eorum qui in nostra potestate sunt, conuenimur, sed etiam ex delictis. & quia pro eis noxaliter agitur, ideo de noxalibus ponitur.

Accusatus. ADDITIO. Ad istam continuationem facit. l. i. ff. cod.

Continuatio.

Diuisio.

Ex maleficiis.] Totus iste titulus diuiditur principaliter in duas partes. Primò ponit qualiter dedito pro noxa habet locum in seruo delinquente. Secundò, an habeat locum in filiofamilias. Secunda ibi, sed veteres. c. a s v s. Quæsiui à legislatore in quibus habet locum noxales actiones. Et ipse respò. dicens, q. introductæ sūt ex maleficiis seruorum. Et ponit exemplū in litera de diuersis maleficiis, pro quibus dantur act. noxales. In quibus noxa act. si condénatus fuerint dominus noxaliter cōuentus: liberū est ei soluere æstimationem dāni, vel dare seruū pro noxa. Sed domine, quid est noxa? dicit ipse: Noxa est ipsum corpus quod delinquit siue nocet: noxia est ipsum maleficiū, proprie loquendo, promiscue tamē vtimur his verbis, l. noxia & noxa. & sum in versu. Summa autē in quo pone sic casum. Quæsiui à legislatore quare fuit constitutū quod dominus qui conuenitur actio. noxali, possit liberari dādo seruū pro noxa? Frater, dicit ipse: hoc summa ratione fuit introductū. Iniquū enim esset, si seruus per nequitiam suam domino suo vltra æstimationē corporis sui posset damnum dare. h. d. Franc.

† Vide quæ hic annotati, atque inibi quam ca lūniole Val la hunc iustitiam locum reprehēdat. Aegi. Per.

* Noxa & noxia differunt.

c. *Ex maleficiis.* idem est ex quasi maleficiis: vt. ff. nau. cau. sta. l. fin. §. seruorum. & de hoc plene diximus. §. de act. §. actiones autem.

d. *Furtum fecerint.* sup. extraneo. & idem in sequentibus articulis. Nam cum domino talia committendo, agi non potest: vt. §. de oblig. ex delict. §. hi qui. & ff. de noxalib. l. cum seruum.

e. *Domino damnato,* nescienti cum delinqueret seruus: vel sciēti, tamen prohibere non valenti: alioquin in solidum tenetur: vt. ff. de noxa. act. l. ij. in delictis. & C. eo. l. ij.

f. *Æstimationem.* puta decem, ad quæ semper est obligatus: sed liberatur dando animal. l. quouque actione iudicati conueniatur: vt. ff. de re iudic. l. miles. §. decem. & ff. de petit. hered. l. item veniunt. §. cū prædiximus. Accusatus.

g. *Noxia.* vnde versus: Noxia delictum, delinquens noxa vocatur. sed quandoque vno pro alio vtimur.

h. *Iniquum.* sed quandoq; iniquius esset officium aliquis esse sibi dānosum, secundū Ioannē: vt. ff. de fur. l. si seruus cōmunis. §. qd vero.

quoque posse à patre dominòve condici, tanquam si principaliter cum ipso negocium gestum esset. Ei quoque qui exercitoria vel institutoria actione tenetur, directò posse condici: placet: quia huius quoque iussu contractum intelligitur. b.

TITVLVS VIII. DE NOXALIBVS ACTIONIBVS.

Quotiens alienus seruus noxam seu damnum cuiquam intulerit, actio noxalis aduersus dominum instituitur: qua si condénatus fuerit, ei licet aut damnum soluere, aut ipsius serui datione, damni vitare æstimationē is tamen cui noxæ deditus est, quāuis dominus serui sit effectus, tū tamen postea damnum resarciētem manumittere cogitur.

Ex maleficiis^c seruorum, veluti si furtum fecerint, d aut bona rapuerint, aut dānū dederint, aut iniuriam commiserint: noxales actiones proditæ sunt, quibus domino damnato^e permittitur aut litis æstimationem^f sufferre, aut ipsum hominem noxæ dedere. Noxa[†] autē est ipsum corpus quod nocuit, id est seruus: noxia^b ipsum maleficium: veluti furtum, damnum, rapina, iniuria. Summa autem ratione permittum est noxæ datione fungi, Namq; erat iniquum,

est speciale fauore libertatis. sic & aliis. C. de patribus qui fil. distr. l. ij. & ff. si liber. ingenu⁹ esse dicatur. l. ij. sic & ff. de heredib. insti. l. si pignori. Accur. A D D I T I O. Et dicit hic Angelus, quod redimēs aliquē ab hostibus (qui hodie intelliguntur infideles) potest eum retinere loco pignoris, vt seruiat sibi per quinquennium: nisi se redemerit. l. senatus. §. si. ff. de lega. j. & l. j. C. de capti.

[Sunt autem.] C A S V S. Ego dixi Imperatori: Domine, vellem scire an actiones illæ noxales procedant à iure ciuili, an à prætorio? Et dicit quod ab vtroque iure procedunt. Est enim vna actio noxalis, quæ procedit à lege duodecim tabularū. l. actio furti non manifesti. Est & alia noxa, quæ descendit à lege Aquilia, s. damni iniuriæ. & aliz sunt actiones noxales, quæ descendunt à iure prætorio: veluti vi bonorum raptorum, & iniuriarum. Franc.

n. *Furti.* l. non manifesti. Nam actio furti manifesti est prætorica: vt j. de perpe. & temp. act. §. j.

o. *Damni.* l. actio.

[Omnis autem.] C A S V S. Scire debetis, quod omnis actio noxalis caput sequitur. Vnde si seruus tuus damnum dederit, & postea incipiat alius eum possidere: agitur noxaliter contra nouum dominū ipsum seruum possidentem: vel si manumissus fuerit, tunc poterit directò contēneri de delictō suo. & similiter contingit econuerso plerunq; quod ille qui tenebatur directò primo ex delictō suo, postea incipiat teneri noxaliter. & de hoc exemplificat dominus Iustinianus satis in litera. hoc dicit.

p. *Commiserit.* l. extraneo.

q. *In tua potestate sit.* vel dolo fecisti quo minus sit. nam tūc vtilis noxalis locum habet: vt. ff. eo. l. si bona fide. & l. electio. §. si. is.

[Dominus noxali.] C A S V S. Quod iam dictum est de noxalibus actionibus, sufficeret pro toto titulo. In. §. tamen isto dicitur quod si dominus conueniatur pro maleficio serui, dando seruum liberatur: & in isto casu licet dominus pro delictō serui, & non pro facto suo seruum tradat ipsi actori: tamen dominium transfert in ipsum actorem, sicut transferret dominium serui in tradendo seruum pro p

um, b. nequitia eorū vltra ipsorū corpora dominis dānosam esse.

Pro delictō serui dominus liberatur dando seruū pro noxa: et in damnū passum transfertur dominium: qd auocari potest, si dominus emendet damnū, et velit eum manumittere. Aret.

Dominus noxali iudicio serui sui nomine^a conuentus, seruum actori noxæ dedito liberatur: nec minus^l in perpetuum eius seruus dominium à domino transfertur. Sin autem damnum ei cui deditus est, seru⁹ resarciētem quæ sita pecunia: auxilio^m prætoris inuito domino manumittetur.

Noxaliū actionum quædā sunt ciuiles, & quædā prætoriz. Aret.

Sunt autem constitute noxales actiones, aut legibus, aut edictō prætoris. Legibus, veluti furtiⁿ ex lege duodecim tabularum, damni^o iniuriæ ex lege Aquilia. Edictō prætoris: veluti iniuriarum, & vi bonorum raptorum.

Omnis ad quem seruus delinquens transit, noxaliter conuenitur. Et noxaliter etiam quis punitur pro delictō liberi hominis facti postea serui, Aret.

Omnis autem noxalis actio caput sequitur. Nam si seruus tuus noxiā commiserit^p quandiu in tua potestate sit, q tecum est actio. si autem in alterius potestatem peruenerit, cum illo incipit actio esse. at si manumiss[†] fuerit,

est speciale fauore libertatis. sic & aliis. C. de patribus qui fil. distr. l. ij. & ff. si liber. ingenu⁹ esse dicatur. l. ij. sic & ff. de heredib. insti. l. si pignori. Accur. A D D I T I O. Et dicit hic Angelus, quod redimēs aliquē ab hostibus (qui hodie intelliguntur infideles) potest eum retinere loco pignoris, vt seruiat sibi per quinquennium: nisi se redemerit. l. senatus. §. si. ff. de lega. j. & l. j. C. de capti.

[Sunt autem.] C A S V S. Ego dixi Imperatori: Domine, vellem scire an actiones illæ noxales procedant à iure ciuili, an à prætorio? Et dicit quod ab vtroque iure procedunt. Est enim vna actio noxalis, quæ procedit à lege duodecim tabularū. l. actio furti non manifesti. Est & alia noxa, quæ descendit à lege Aquilia, s. damni iniuriæ. & aliz sunt actiones noxales, quæ descendunt à iure prætorio: veluti vi bonorum raptorum, & iniuriarum. Franc.

n. *Furti.* l. non manifesti. Nam actio furti manifesti est prætorica: vt j. de perpe. & temp. act. §. j.

o. *Damni.* l. actio.

[Omnis autem.] C A S V S. Scire debetis, quod omnis actio noxalis caput sequitur. Vnde si seruus tuus damnum dederit, & postea incipiat alius eum possidere: agitur noxaliter contra nouum dominū ipsum seruum possidentem: vel si manumissus fuerit, tunc poterit directò contēneri de delictō suo. & similiter contingit econuerso plerunq; quod ille qui tenebatur directò primo ex delictō suo, postea incipiat teneri noxaliter. & de hoc exemplificat dominus Iustinianus satis in litera. hoc dicit.

p. *Commiserit.* l. extraneo.

q. *In tua potestate sit.* vel dolo fecisti quo minus sit. nam tūc vtilis noxalis locum habet: vt. ff. eo. l. si bona fide. & l. electio. §. si. is.

prio facto: puta si vendidisset eum. Veruntamen scire debetis, quod si seruus datus pro noxa, que sita pecunia ab amicis suis, damnum velit resarcire, auxilio prætoris manumittetur. quod est mirabile: sed hoc est infamorem libertatis. hoc dicit. Franciscus de Are-
tio
i. *Serui sui nomine.* a. n. a] Ista glos. non est Acc.
ra quod dominus tenetur nomine serui, & ita debet fundari libellus secundum Angelum Aretinum.
k. *Liberatur.* sed cum seruus non sit in obligatione, sed damni estimatione: vt. ff. de re iudic. l. miles. §. decem. quomodo dando seruum liberatur, cum aliud pro alio inuito creditore solui non possit: vt. ff. si fuerit petatur. l. ij. §. j. Respon. speciale est: quia ini-
l. si quis stipulatus fuerit. ff. de solu. Ange.
† Et idem si seru⁹ moria tur, quoniā tunc extinguitur crimē, & domi-
nus libera-
tur, etiam si dolo posside-
re desit: an-
tequam con-
ueniatur: vel ante-
quā sit i mo-
ra iudicii accipiendi.
l. electio. §. si is quē. ff. eo. secundum Io. de Pla.

l. *Serui sui nomine.* a. n. a] Ista glos. non est Acc. ra quod dominus tenetur nomine serui, & ita debet fundari libellus secundum Angelum Aretinum.

k. *Liberatur.* sed cum seruus non sit in obligatione, sed damni estimatione: vt. ff. de re iudic. l. miles. §. decem. quomodo dando seruum liberatur, cum aliud pro alio inuito creditore solui non possit: vt. ff. si fuerit petatur. l. ij. §. j. Respon. speciale est: quia ini-
l. si quis stipulatus fuerit. ff. de solu. Ange.
† Et idem si seru⁹ moria tur, quoniā tunc extinguitur crimē, & domi-
nus libera-
tur, etiam si dolo posside-
re desit: an-
tequam con-
ueniatur: vel ante-
quā sit i mo-
ra iudicii accipiendi.
l. electio. §. si is quē. ff. eo. secundum Io. de Pla.

l. *Serui sui nomine.* a. n. a] Ista glos. non est Acc. ra quod dominus tenetur nomine serui, & ita debet fundari libellus secundum Angelum Aretinum.

m. *Auxilio.* sed nonne iniquū est auertere quod perpetuū sibi quaesitum est, vt modo dixerat: & probatur. ff. rerū amota-
rū. l. non enim? Sed certe

est speciale fauore libertatis. sic & aliis. C. de patribus qui fil. distr. l. ij. & ff. si liber. ingenu⁹ esse dicatur. l. ij. sic & ff. de heredib. insti. l. si pignori. Accur. A D D I T I O. Et dicit hic Angelus, quod redimēs aliquē ab hostibus (qui hodie intelliguntur infideles) potest eum retinere loco pignoris, vt seruiat sibi per quinquennium: nisi se redemerit. l. senatus. §. si. ff. de lega. j. & l. j. C. de capti.

[Sunt autem.] C A S V S. Ego dixi Imperatori: Domine, vellem scire an actiones illæ noxales procedant à iure ciuili, an à prætorio? Et dicit quod ab vtroque iure procedunt. Est enim vna actio noxalis, quæ procedit à lege duodecim tabularū. l. actio furti non manifesti. Est & alia noxa, quæ descendit à lege Aquilia, s. damni iniuriæ. & aliz sunt actiones noxales, quæ descendunt à iure prætorio: veluti vi bonorum raptorum, & iniuriarum. Franc.

n. *Furti.* l. non manifesti. Nam actio furti manifesti est prætorica: vt j. de perpe. & temp. act. §. j.

o. *Damni.* l. actio.

[Omnis autem.] C A S V S. Scire debetis, quod omnis actio noxalis caput sequitur. Vnde si seruus tuus damnum dederit, & postea incipiat alius eum possidere: agitur noxaliter contra nouum dominū ipsum seruum possidentem: vel si manumissus fuerit, tunc poterit directò contēneri de delictō suo. & similiter contingit econuerso plerunq; quod ille qui tenebatur directò primo ex delictō suo, postea incipiat teneri noxaliter. & de hoc exemplificat dominus Iustinianus satis in litera. hoc dicit.

p. *Commiserit.* l. extraneo.

q. *In tua potestate sit.* vel dolo fecisti quo minus sit. nam tūc vtilis noxalis locum habet: vt. ff. eo. l. si bona fide. & l. electio. §. si. is.

Directò

Seruus manumissus an teneatur de gestis in seruitute.

Directo. hic distingue an seruus deliquit, an cōtraxit. primo casu si in dominum, non tenetur postea factus liber: vt. s. de oblig. quæ ex delict. s. hi qui. & j. prox. s. & ff. de fur. l. serui & filij. Si in extraneum, tenetur directo, vt hic. Si autem contrahat, & fuerit connexa gestio illa quam gessit in seruitute, cum ea quam in libertate fecit, tenetur, non aliàs: vt ff. de nego. gest. l. cum actum. & c. an seruus ex suo facto. l. iij. in fin. nisi in casu: vt. C. de peti. her. l. fina. s. pen. in fin.

ADDITIONE. Alios etiã casus habes notatos in l. eum actum. in glo. reddere. ff. de nego. gest. b. Primo libro. vt. s. de iure perso. s. pe.

[Si seruus domino.] c. a. s. v. s. Pone quoddam seruus deliquerit contra dominum suum: certè de hoc nulla obligatio prodita est: quia nulla est actio ciuiliis inter dñm & seruũ. & adeo hoc verũ est, vt si nouũ dñm inceperit seruus ille qui contra dñm deliquit, obtineret: vel si liber factus fuerit, non possit quoddam dñs cōtra eũ agere, nec nouũ dñm noxaliter cōuenire. Sed quid si seruus alienus aliquid deliquerit cōtra te, & postea factus fuerit seruus tuus, poterisne agere contra dominũ quoddam serui tui nunc ex illo delicto? Et respõ. dominus: Iustit. q. iam finita est illa actio quæ primo cōpetebat. Deducta est enim in eũ casum, à quo nõ poterat incipere: & quãuis postea illũ seruum alienaueris, adhuc nõ poteris cōtra eũ agere: sicut nec poterit seruus alienat⁹ vel manumissus in quẽ dñs suus deliquerat, agere cōtra ipsum. h. d. Franc. c. Obligatio. f. ciuiliis: sed naturalis: sic vt. s. de fin. iussori. s. j.

d. Cum ipso. manumissio: vt hic, & c. eo. l. j. in fi. Accursus. e. In potestate. cum alienatus est. & facit. ff. de pecl. l. ancillarũ. s. si seruus. ver. sed si alieno. Accursus. f. Esse cõperit. ante litẽ contestatam. Nam post litem contestatam non intercedit: vt. ff. eo. l. si alienus seruus. Et est ratio: quia imputatur ei quare alienauerit: vt. ff. eo. l. quemadmodum. in princ. g. Interdicitur. facit. ff. de mino. l. verum. in fine. j. respon. & ff. de leg. j. l. legatarius. in fine. h. Nõ potuit. f. noxalis actio. Et not. rem impediri, si deducitur in eũ casum à quo incipere nõ potest. arg. s. de leg. s. ex contratio. i. Non potes. argu. ff. de capti. & postli. re. l. i. s. j. aliàs de cap. demi. l. ij. s. ei qui.

[Sed veteres.] CASVS. Dixi vobis qualiter dominus cõuenitur actione noxali, & qualiter poterit se liberare dando seruum p noxa. Hoc etiam habebat olim locũ in filiis vtriusque sexus. Noua autem constitutio rectè respuendam hanc asperitatem existimat, & statuit hoc solũ in seruis habere locũ: & maxime quia veteres legũ auctores scripserũt filiosfa. pro delictis eorum conueniri posse. h. d. k. Admisere. iure veteri dabatur filius p noxa, vt seruus: vt hic. Item occidebatur licite à patre, sicut seruus à domino: sed hodie nõ sic: vt. s. de his qui sunt sui vel alie. iur. s. ij. & s. de iur. perso. s. iij. & ff. de li. & postum. l. in suis. in fi. & c. de pat. po. l. fi.

l. Existimauit. vt hic, & c. de fur. & ser. cor. l. apud antiquos. in fi. Ac. m. Penè. i. ferè vel pœnæ nominaliter. f. per corpus pœnæ: & tunc diphthongatur. q. d. per corpus filij patientis pœnam. Institut.

Et ideo quia hoc nõ erat etiã de iure digesto nõ necessãrio sequitur quod iste hoc solũ in seruis habere locũ: & maxime quia veteres legũ auctores scripserũt filiosfa. pro delictis eorum conueniri posse. h. d. k. Admisere. iure veteri dabatur filius p noxa, vt seruus: vt hic. Item occidebatur licite à patre, sicut seruus à domino: sed hodie nõ sic: vt. s. de his qui sunt sui vel alie. iur. s. ij. & s. de iur. perso. s. iij. & ff. de li. & postum. l. in suis. in fi. & c. de pat. po. l. fi.

Et ideo quia hoc nõ erat etiã de iure digesto nõ necessãrio sequitur quod iste hoc solũ in seruis habere locũ: & maxime quia veteres legũ auctores scripserũt filiosfa. pro delictis eorum conueniri posse. h. d. k. Admisere. iure veteri dabatur filius p noxa, vt seruus: vt hic. Item occidebatur licite à patre, sicut seruus à domino: sed hodie nõ sic: vt. s. de his qui sunt sui vel alie. iur. s. ij. & s. de iur. perso. s. iij. & ff. de li. & postum. l. in suis. in fi. & c. de pat. po. l. fi.

Et ideo quia hoc nõ erat etiã de iure digesto nõ necessãrio sequitur quod iste hoc solũ in seruis habere locũ: & maxime quia veteres legũ auctores scripserũt filiosfa. pro delictis eorum conueniri posse. h. d. k. Admisere. iure veteri dabatur filius p noxa, vt seruus: vt hic. Item occidebatur licite à patre, sicut seruus à domino: sed hodie nõ sic: vt. s. de his qui sunt sui vel alie. iur. s. ij. & s. de iur. perso. s. iij. & ff. de li. & postum. l. in suis. in fi. & c. de pat. po. l. fi.

directo ipse tenetur, & extinguitur noxæ deditio. Ex diuerso quoque directa actio noxalis esse incipit. Nam si liber homo noxiã commiserit, & is seruus tuus esse cõperit (quod quibusdam casibus effici primo libro tradidimus) incipit tecum esse noxalis actio, quæ antea directa fuisset.

Ex delicto serui proprii nulla cõpetit domino actio, etiã si postea alienetur, vel manumittatur. Item in seruo alieno, qui efficitur ipsius damnum passi. Item ex delicto domini non datur actio seruo libero facto. Aret.

Annotato, Quotiens ab initio actionis ortus impeditur, quantũ res ad eum casum pueniat, in quo nasci actio possit, nihilo magis suscitatur vel oritur actio: ð regione autẽ quæ semel nata est obligatio, si in eũ casum res perducatur, à quo initium capere non possit, euanescit.

Si seruus domino noxiã cõmiserit, actio nulla nascitur. Nanq; inter dominũ, & eum qui in potestate eius est, nulla obligatio nasci potest. Ideoq; & si in alienã potestatem seruus peruenerit, aut manumissus fuerit: neq; cum ipso, ð neque cũ eo cuius nunc in potestate sit, agi potest. Vnde si alienus seruus noxiã tibi cõmiserit, & is postea in potestate tua esse cõperit, interdicitur actio: quia in eũ casum deducta sit, in quo cõsistere non potuit. Ideoque licet exierit de tua potestate,

agere nõ potes: i quemadmodũ si dominus in seruũ suũ aliquid cõmiserit: nec si manumissus aut alienatus fuerit seruus, vllã actionẽ cõtra dominũ habere potest.

Veteri iure filiusfamilias noxiam inferentes, non secus atq; serui, noxæ debebantur: quod vt pote asperũ & inhumanũ hoc iure exaucteratum fuit: cum filiusfamilias qui deliquit, ipse cõueniri possit.

Sed veteres quidem hoc & in filiisfamilias masculis & fœminis admiserunt. Noua autem hominum conuersatio huiusmodi asperitatem rectè respuendam esse existimauit: & ab vfu cõmuni hoc penitus recessit. Quis enim patiatur filiũ suũ, & maxime filiam, in noxiã alij dare, vt penè per filij corpus pater magis quam filius periclitetur: cũ in filiabus etiã pudicitie fauor bene excludat? Et ideo placuit, i seruos tantũmodo noxales actiones esse proponendas: cũ apud veteres legum cõmentatores inuenerimus sepius dictũ, ipsos filiosfamilias pro suis delictis posse cõueniri.

TITVLVS IX. SI QVADRV PVS PAUPERIEM FECISSE DICATUR. Quotiens quadrupes cõtra innatam sui generis cõsuetudinem cõmota, feritate, lascinia, vel alio quouis modo damnum intulerit, actio noxalis aduersum quadrupedis dominũ accomodatur: vt aut damni æstimationem soluat, aut animal noxæ dedat.

n Pudicitia fauor. Not. qd pudicitia est multum fauorizanda. facit. l. nec ei. s. pen. ff. de adop. Ang. o In seruos. i. propter seruos. p Filiosfamilias. non etiã patres: vt si filiusfamilias iudex litẽ suam fecerit male iudicãdo: vt. ff. de iudic. l. si filiusfamilias. vel si dñum alicui dederit proiciendo, eo separatim habitante à patre: vt. s. de oblig. quæ ex quasi delict. s. si filiusfamilias. & ff. de his qui deie. vel effu. l. j. s. si filiusfa. & de his legibus dicit hic, cum dicit antiquos cõmetatores. Acc. Conueniri. scilicet directo: vt. ff. eod. l. noxali. & l. sequẽ. quibus filiis cõdemnatis datur in patre actio in factũ de re indicata in peculiu: vt. ff. eo. l. & si cõdemnatus. & ff. de pecu. l. iij. s. item scribit. Sed quid si iudiciũ fili⁹ accipere noluit, imò contumaciter nõ venit, an mitti actor debet in possessionem peculij pfecti? Videtur quod non: quia ex delicto filij non debet cõueniri pater, vt hic dicitur. Econtra videtur qd sic, quia aliàs dicit lex quod potest cedere bonis in peculio tali: vt. C. qui bo. cede. poss. l. cum & filij. in eo quod dicit, vel à patre & c. Sed huic verbo respond. Aldricus, qd dicta lex, cum & filij. loquitur de castrensi, vel de eo qd habet à patre sibi eunti in castra donatũ, quod etiam castrense dicitur: vt. C. famil. eriscidũ. l. si filiusfamilias.

an mitti actor debet in possessionem peculij pfecti? Videtur quod non: quia ex delicto filij non debet cõueniri pater, vt hic dicitur. Econtra videtur qd sic, quia aliàs dicit lex quod potest cedere bonis in peculio tali: vt. C. qui bo. cede. poss. l. cum & filij. in eo quod dicit, vel à patre & c. Sed huic verbo respond. Aldricus, qd dicta lex, cum & filij. loquitur de castrensi, vel de eo qd habet à patre sibi eunti in castra donatũ, quod etiam castrense dicitur: vt. C. famil. eriscidũ. l. si filiusfamilias.

an mitti actor debet in possessionem peculij pfecti? Videtur quod non: quia ex delicto filij non debet cõueniri pater, vt hic dicitur. Econtra videtur qd sic, quia aliàs dicit lex quod potest cedere bonis in peculio tali: vt. C. qui bo. cede. poss. l. cum & filij. in eo quod dicit, vel à patre & c. Sed huic verbo respond. Aldricus, qd dicta lex, cum & filij. loquitur de castrensi, vel de eo qd habet à patre sibi eunti in castra donatũ, quod etiam castrense dicitur: vt. C. famil. eriscidũ. l. si filiusfamilias.

an mitti actor debet in possessionem peculij pfecti? Videtur quod non: quia ex delicto filij non debet cõueniri pater, vt hic dicitur. Econtra videtur qd sic, quia aliàs dicit lex quod potest cedere bonis in peculio tali: vt. C. qui bo. cede. poss. l. cum & filij. in eo quod dicit, vel à patre & c. Sed huic verbo respond. Aldricus, qd dicta lex, cum & filij. loquitur de castrensi, vel de eo qd habet à patre sibi eunti in castra donatũ, quod etiam castrense dicitur: vt. C. famil. eriscidũ. l. si filiusfamilias.

an mitti actor debet in possessionem peculij pfecti? Videtur quod non: quia ex delicto filij non debet cõueniri pater, vt hic dicitur. Econtra videtur qd sic, quia aliàs dicit lex quod potest cedere bonis in peculio tali: vt. C. qui bo. cede. poss. l. cum & filij. in eo quod dicit, vel à patre & c. Sed huic verbo respond. Aldricus, qd dicta lex, cum & filij. loquitur de castrensi, vel de eo qd habet à patre sibi eunti in castra donatũ, quod etiam castrense dicitur: vt. C. famil. eriscidũ. l. si filiusfamilias.

an mitti actor debet in possessionem peculij pfecti? Videtur quod non: quia ex delicto filij non debet cõueniri pater, vt hic dicitur. Econtra videtur qd sic, quia aliàs dicit lex quod potest cedere bonis in peculio tali: vt. C. qui bo. cede. poss. l. cum & filij. in eo quod dicit, vel à patre & c. Sed huic verbo respond. Aldricus, qd dicta lex, cum & filij. loquitur de castrensi, vel de eo qd habet à patre sibi eunti in castra donatũ, quod etiam castrense dicitur: vt. C. famil. eriscidũ. l. si filiusfamilias.

an mitti actor debet in possessionem peculij pfecti? Videtur quod non: quia ex delicto filij non debet cõueniri pater, vt hic dicitur. Econtra videtur qd sic, quia aliàs dicit lex quod potest cedere bonis in peculio tali: vt. C. qui bo. cede. poss. l. cum & filij. in eo quod dicit, vel à patre & c. Sed huic verbo respond. Aldricus, qd dicta lex, cum & filij. loquitur de castrensi, vel de eo qd habet à patre sibi eunti in castra donatũ, quod etiam castrense dicitur: vt. C. famil. eriscidũ. l. si filiusfamilias.

an mitti actor debet in possessionem peculij pfecti? Videtur quod non: quia ex delicto filij non debet cõueniri pater, vt hic dicitur. Econtra videtur qd sic, quia aliàs dicit lex quod potest cedere bonis in peculio tali: vt. C. qui bo. cede. poss. l. cum & filij. in eo quod dicit, vel à patre & c. Sed huic verbo respond. Aldricus, qd dicta lex, cum & filij. loquitur de castrensi, vel de eo qd habet à patre sibi eunti in castra donatũ, quod etiam castrense dicitur: vt. C. famil. eriscidũ. l. si filiusfamilias.

an mitti actor debet in possessionem peculij pfecti? Videtur quod non: quia ex delicto filij non debet cõueniri pater, vt hic dicitur. Econtra videtur qd sic, quia aliàs dicit lex quod potest cedere bonis in peculio tali: vt. C. qui bo. cede. poss. l. cum & filij. in eo quod dicit, vel à patre & c. Sed huic verbo respond. Aldricus, qd dicta lex, cum & filij. loquitur de castrensi, vel de eo qd habet à patre sibi eunti in castra donatũ, quod etiam castrense dicitur: vt. C. famil. eriscidũ. l. si filiusfamilias.

an mitti actor debet in possessionem peculij pfecti? Videtur quod non: quia ex delicto filij non debet cõueniri pater, vt hic dicitur. Econtra videtur qd sic, quia aliàs dicit lex quod potest cedere bonis in peculio tali: vt. C. qui bo. cede. poss. l. cum & filij. in eo quod dicit, vel à patre & c. Sed huic verbo respond. Aldricus, qd dicta lex, cum & filij. loquitur de castrensi, vel de eo qd habet à patre sibi eunti in castra donatũ, quod etiam castrense dicitur: vt. C. famil. eriscidũ. l. si filiusfamilias.

an mitti actor debet in possessionem peculij pfecti? Videtur quod non: quia ex delicto filij non debet cõueniri pater, vt hic dicitur. Econtra videtur qd sic, quia aliàs dicit lex quod potest cedere bonis in peculio tali: vt. C. qui bo. cede. poss. l. cum & filij. in eo quod dicit, vel à patre & c. Sed huic verbo respond. Aldricus, qd dicta lex, cum & filij. loquitur de castrensi, vel de eo qd habet à patre sibi eunti in castra donatũ, quod etiam castrense dicitur: vt. C. famil. eriscidũ. l. si filiusfamilias.

an mitti actor debet in possessionem peculij pfecti? Videtur quod non: quia ex delicto filij non debet cõueniri pater, vt hic dicitur. Econtra videtur qd sic, quia aliàs dicit lex quod potest cedere bonis in peculio tali: vt. C. qui bo. cede. poss. l. cum & filij. in eo quod dicit, vel à patre & c. Sed huic verbo respond. Aldricus, qd dicta lex, cum & filij. loquitur de castrensi, vel de eo qd habet à patre sibi eunti in castra donatũ, quod etiam castrense dicitur: vt. C. famil. eriscidũ. l. si filiusfamilias.

an mitti actor debet in possessionem peculij pfecti? Videtur quod non: quia ex delicto filij non debet cõueniri pater, vt hic dicitur. Econtra videtur qd sic, quia aliàs dicit lex quod potest cedere bonis in peculio tali: vt. C. qui bo. cede. poss. l. cum & filij. in eo quod dicit, vel à patre & c. Sed huic verbo respond. Aldricus, qd dicta lex, cum & filij. loquitur de castrensi, vel de eo qd habet à patre sibi eunti in castra donatũ, quod etiam castrense dicitur: vt. C. famil. eriscidũ. l. si filiusfamilias.

an mitti actor debet in possessionem peculij pfecti? Videtur quod non: quia ex delicto filij non debet cõueniri pater, vt hic dicitur. Econtra videtur qd sic, quia aliàs dicit lex quod potest cedere bonis in peculio tali: vt. C. qui bo. cede. poss. l. cum & filij. in eo quod dicit, vel à patre & c. Sed huic verbo respond. Aldricus, qd dicta lex, cum & filij. loquitur de castrensi, vel de eo qd habet à patre sibi eunti in castra donatũ, quod etiam castrense dicitur: vt. C. famil. eriscidũ. l. si filiusfamilias.

an mitti actor debet in possessionem peculij pfecti? Videtur quod non: quia ex delicto filij non debet cõueniri pater, vt hic dicitur. Econtra videtur qd sic, quia aliàs dicit lex quod potest cedere bonis in peculio tali: vt. C. qui bo. cede. poss. l. cum & filij. in eo quod dicit, vel à patre & c. Sed huic verbo respond. Aldricus, qd dicta lex, cum & filij. loquitur de castrensi, vel de eo qd habet à patre sibi eunti in castra donatũ, quod etiam castrense dicitur: vt. C. famil. eriscidũ. l. si filiusfamilias.

an mitti actor debet in possessionem peculij pfecti? Videtur quod non: quia ex delicto filij non debet cõueniri pater, vt hic dicitur. Econtra videtur qd sic, quia aliàs dicit lex quod potest cedere bonis in peculio tali: vt. C. qui bo. cede. poss. l. cum & filij. in eo quod dicit, vel à patre & c. Sed huic verbo respond. Aldricus, qd dicta lex, cum & filij. loquitur de castrensi, vel de eo qd habet à patre sibi eunti in castra donatũ, quod etiam castrense dicitur: vt. C. famil. eriscidũ. l. si filiusfamilias.

an mitti actor debet in possessionem peculij pfecti? Videtur quod non: quia ex delicto filij non debet cõueniri pater, vt hic dicitur. Econtra videtur qd sic, quia aliàs dicit lex quod potest cedere bonis in peculio tali: vt. C. qui bo. cede. poss. l. cum & filij. in eo quod dicit, vel à patre & c. Sed huic verbo respond. Aldricus, qd dicta lex, cum & filij. loquitur de castrensi, vel de eo qd habet à patre sibi eunti in castra donatũ, quod etiam castrense dicitur: vt. C. famil. eriscidũ. l. si filiusfamilias.

an mitti actor debet in possessionem peculij pfecti? Videtur quod non: quia ex delicto filij non debet cõueniri pater, vt hic dicitur. Econtra videtur qd sic, quia aliàs dicit lex quod potest cedere bonis in peculio tali: vt. C. qui bo. cede. poss. l. cum & filij. in eo quod dicit, vel à patre & c. Sed huic verbo respond. Aldricus, qd dicta lex, cum & filij. loquitur de castrensi, vel de eo qd habet à patre sibi eunti in castra donatũ, quod etiam castrense dicitur: vt. C. famil. eriscidũ. l. si filiusfamilias.

Cõmunita filii an faciat quod actor mitti debeat in peculiu pfectum.

* Obserua diligenter gloss. hanc, quæ tradit diffentiam inter actionem. Aquil. quæ est aduersus liberũ hominẽ, & noxalem, quæ aduersus seruum, ac postremò actionem in factum de pauperie, quæ occasione quadrupedis datur idẽ tradit glo. in. c. si super ver. animalia. extra de iur. & dam. da. dices tamen & Aquil. in seruum esse noxalem, & in quadrupede quoque.

mihiquid est pauperies? Et respon. Frater, pauperies est damnum sine iniuria &c. Animalia autem irrationabilia, quae ratione carent, non possunt iniuriam facere: quia iniuria pertinet ad noxalem actionem. h. d. Accursius.

Animalium, scilicet quadrupedum: vt. ff. eod. l. j. in princip. sed nomine damni dati à bipede, vilis locum habet: vt ff. eod. l. pe.

Animalium a nomine quae ratione carent, si qua lasciuia, b aut feritate c uore, c aut feritate d

Pauperie fecerint, noxalis actio lege duodecim tabularum prodita est. Quae animalia si noxae dedantur, proficiunt reo ad liberationem: quia ita lex duodecim tabularum scripta est: Si equus calcitrosus calce percusserit, aut bos cornu petere solitus, h cornu petierit. Haec autem actio in his quae contra naturam mouetur, locum habet. Caeterum si genitalis sit feritas, cessat actio. Denique si uisus fugerit à domino, & sic nocuerit: non potest quondam dominus conueniri: quia desit dominus esse, ubi fera euasit. Pauperies autem est damnum sine iniuria facientis datum. Nec enim potest animal iniuriam fecisse dici, quod sensu caret. Haec quidem ad noxalem pertinent actionem.

Si quadrupes non mansueta iuxta naturam sui generis damnum dederit in liberum corpus non occidendo: dominus ex aedilicio edicto arbitrio iudicis condemnatur, in aliis rebus in duplum, vel noxalis actio his duobus casibus contra do-

minum dirigitur: & poenales actiones pro eodem facto concurrentes non perimunt se concursu. Ares. Annota. Quotiens plures poenales actiones pro eodem facto competunt, concursu inuicem aequaquam se perimunt. Caeterum sciendum est, aedilicio edicto prohiberi nos, canem, verrem, aprum, uisum, leonem ibi habere, quae uulgo iter fit. & si aduersus ea factum erit, & nocitum libero homini esse dicatur: quod bonum & aequum iudici uideatur, tanti dominus condemnatur: caeterarum uero rerum quati damnatum datum sit, dupli. Praeter has autem aedilitias actiones, & de pauperie locum habebit. Nunquam enim actiones praeter tim poenales, de eadem re concurrentes, alias aliam consumit.

in eo loco, qua uulgo iter fit: praeter actionem in factum, quae descendit ex aedilicio edicto, similiter habet locum contra eum actio noxalis de pauperie uilis. Sed domine, si sic est: ergo uos datis duas actiones pro eodem delicto. Frater, uerum est. Cum enim plures sint actiones poenales ex eodem delicto descendentes: una alteram concursu non tollit. h. d. Francisc. de Aret. l. i. de aedil. edict. l. hi enim. §. deinde. & l. seq.

Edicto. posito. ff. de aedil. edict. l. hi enim. §. deinde. & l. seq.

Leonem, ite lupum, pantheram, & generaliter omne animal quod debeat nocere, siue solutum, siue ligatum, ita tamen quod danum nihilo minus facere possit. vt. ff. de aedil. edict. l. hi enim. §. l. & generali. & l. seq.

Et nocitum, in corpore, ita quod non sit mortuum: aliam. cc. solidi debentur. vt. ff. de aedil. edict. l. qua uulgo. ij. resp. Accur. Condemnetur, ratione deformitatis non habita, sed impenarum tantum in curatioe factarum, & operarum amissarum & amittendarum: vt. ff. e. l. ex hac. Itē condemnatur in dupli occasione damni dati in aliis rebus ex hoc edicto: vt hic, & ff. de aedil. edict. l. qua uulgo. ij. resp. in fi.

Praeter has, i. praeter hos modos agendi aedilicio edicto.

Habebit, i. uilem. aliam contra: vt. §. eod. §. hic autem. Accursius.

De eadem re, i. ex eodem facto & delicto.

Cofumit, hoc est intelligendum concursu, praecipione enim uia aliam cofumit. Et ad eandem actiones plures si cui competant, an una intentata tollantur aliae.

Actioes intentantur per nos, & per procuratores nostros: quorum uisus olim prohibitus erat, nisi in certis casibus: sed nunc necessarius est, quando principalis agere vel defendere impeditur. Angelus Aretinus.

Actioes intentantur per nos, & per procuratores nostros: quorum uisus olim prohibitus erat, nisi in certis casibus: sed nunc necessarius est, quando principalis agere vel defendere impeditur. Angelus Aretinus. Actioes plures si cui competant, an una intentata tollantur aliae.

DE HIS PER QVOS AGERE POSSVMVS. Quia de actionibus diximus, uideamus per quos exerceantur, & in hoc incipit. Nunc etc.

Nunc.] Totus iste titulus diuiditur in tres partes. Primum ponit unum dictum bimestre. Secundum unum mensem adsumit & declarat tam de iure antiquo, quam hodierno. Tertio declarat quid est procurator & tutor. Secunda ibi, Alieno ueluti. Tertia ibi, Procurator: c. a. s. v. s. Accessi ad dominum Iusti. & quae sunt ab eo: Domine, quis est ille qui potest pro alio agere? Frater, dicit ipse: Scire debes, quod licitum est cuilibet nomine suo agere, vel nomine alieno. Nominis suo, sicut pro facto suo: nomine alieno, ueluti nomine procuratoris, vel tutoris, vel curatoris. & sic seruat hodie. Olim autem ponit quilibet agere nomine suo, sed non nomine alieno: nisi in casibus positis in litera. Et

a] Et tunc dic, aut pro id est: vt potest eodem.

b] Lasciuia, i. luxuria. Vel dic facilitate, vt facit pullus.

c] Ferore, i. amore: vt si equus tuus, vt equa mea adiret, ostium meum fregerit. & dicitur feruor, quia calefacit amor: vt in athen. quib. mo. nat. effi. legit. §. illud. uerfic. sed nihil. col. vj.

d] Feritate, i. crudelitate scilicet sua, non sui generis natura: vt. j. prox. §. actio. qua vocatur in factum, vel simpliciter de pauperie.

e] Proditia, i. adiuuenta. Scripta est. vt. §. tit. j. §. sunt autem, & ff. eod. l. j. in princ.

h] solitus, subaudi in utroque; exemplo, etiam. Nam id est & si non sit solitus: vt in princ. huius tit.

ADDITIO. Hoc uerum si fera nocens non euasit, quae habebat consuetudinem redefid. aliis si euasit, nec uilis, nec directa tenetur dominus, etiam si postea redierit: arg. l. qui res §. arcam. ff. de sol. Ange.

i] Contra naturam, i. consuetudine generis illius animalis: licet sit sua consuetudo vt calcitret: vt §. prox. §. na maior pars equorum non pessundat: & maior pars bouum non petit: quia equi & boues dicuntur mansueti. Et mansueta dicitur quae gregari pascitur. unde secundum hoc canis non est in numero ferarum, nec mansuetorum. Nam maior pars canum non mordet: & maior pars non gregatim pascitur. sed uidetur etiam quod in his feris locum habeat haec actio. vt. j. eo. §. si. quae est contra. Solum uilis (vt ibi) locum habet, directa non: vt hic, & ff. eo. l. j. §. in bestiis. Accursius.

k] Si genitalis, i. si a genere habeat quod sit fera.

l] Feritas, i. crudelitas. m] Actio, i. directa.

n] Vbi, i. postquam.

o] Euasit, vt. §. de re. diui. §. fera.

p] Pauperies, mirabilis est haec expositio & legalis: ideo sic forte dicta, quia pauperiem aliquam facit: sicut & damnum deminutio vel ademptio patrimonij dicitur: vt. ff. de dam. in fec. l. iij.

q] Quis alienus, ff. ad. l. aquilia sed tamen una eademque lege simul. De pauperis quadrupedum, & de pastu pecoris prodita est noxalis actio auctore Paulo lib. j. sent. eod. tit. Cuiacius.

r] Sensu caret, quandoque tamen res inanimata iniuria facere dicitur improprie: vt. ff. de mod. l. si vt certo. §. plane si sic commodati.

s] Haec, i. supra dicta duo, & quod nomine ferarum bestiarum non agatur hac actione, & quod nomine mansuetarum noxaliter tantum agatur: vt. §. prox. §. & in princ. titu.

t] Caeterum sciendum est. CASVS. Iam dictum est. quod non habet actio noxalis de pauperie locum, nisi animal fuerit sine ratione, & contra naturam sui generis nocuerit. Et scire debetis quod aedilicio edicto prohibetur est ne quis habeat canem, uerrem, vel aprum, vel aliud animal, quod transeuntibus nocere possit, ea parte qua uulgo iter fit. & si habeat, & illud animal libero homini nocuerit: condemnabitur ille qui illud animal habuerit, in quantum iustum uisum fuerit iudicatum: non habendo deformitatis estimationem: quia deformitas humani corporis aestimari non potest. Si autem in aliis rebus dederit danum, condemnabitur in duplum. In uerfic. praeter has autem. scire debetis quod quando aliquod animal nociturum contra naturam sui generis est

Equi & boues sunt mansueti. Canes alii qui non mordent.

h] Ista poena secundum glossam in l. qua uulgo. applicatur per parte partem alleg. ff. de his qui deiecit. si uero. §. pe. secundum Ang.

Actioes plures si cui competant, an una intentata tollantur aliae.

ra. Et quia antiquitas ista modernis duravidebatur, & magna adferrebat incommoditate, q̄ alieno noſe agere nō licebat, eo q̄ multis de cauſis impediēbatur homines quo minus res ſuas exequi poſſent: propterea cōperūt hoīes p̄curatores litigare. h. d. Fran. de Arc.

^a Admonendi ſumus. id eſt admonemus.

^b Agere. ſ. hodie.

^c Quilibet. ſ. idoneū: p̄pter ſerūū: qui nec ſuo nec alieno noſe admittitur: vt. C. de iud. l. ſeruus. ^a Itē p̄pter pupillū: vt. C. qui leg. p̄ſo. hab. p̄ totū. Accu. **ADDITIONO.** Ex hac gloſ. nota q̄ lex generaliter loquens recipit reſtrictionē ex habilitate ſiue idoneitate: vt. l. vt gradatim. §. & ſi. ff. de mune. & hono. ^d Cum. i. quamuis.

^e Eorum nomine. ſ. ſi quis faceret furtum captiuū, vel reipub. cauſa abſentibus. **ADDITIONO.** Dic quōd hac ratio fuit impulſiua ſecundum Ang. ^f Cuius. i. alicuius. q. d. procurator poteſt agere noſe eorum qui ſunt in tutela captiuorū, & reipublicā cauſa abſentiu.

^g Impedimēto. ſed quid ſi nullum ſit impedimētum? Reſpō. idem. vt. ff. de procu. l. j. §. vſus.

^h Procurator. **CASVS.** Accessit ad dñm luſti. & queſiuit ab eo ſi procurator debeat inſtitui certis verbis, & p̄ſente aduerſario? Et reſpō. dominus luſti. dicens quōd certa & ſolennia verba nō oportet eſſe quibus procurator conſtituitur: ſed per quecunq; verba conſtitui poteſt, dum tamen per verba ad hoc apta conſtituatur: & p̄curator abſente aduerſario, & etiam ignorāte eo plerūque conſtituitur. Sed dñe qualiter conſtituuntur tutores & curatores? Frater, hoc in primo libro habuiſti. h. d. Fran.

ⁱ Neq; certis verbis. imō quibilibet: aptis tamen ad hoc ſiue generaliter, ſiue ſpecialiter. In caſibus tamen ſpecialia mandata exiguntur: vt in interdico de lib. ho. exhi. vt. ff. de procu. l. pōponius. in prin. Idem ſi mādō alicui quōd inueniat maritum filia meā: vt. ff. de ritu nup. l. generalis. in prin. Item in cauſa ſuſpecti tutoris: vt. ff. de procu. l. nō ſolū. §. ſin. Item quādo duos generaliter facio procuratores. nam neuter ab altero exigit: niſi habeat ſpecialia mandata: vt. ff. de procu. l. itaque. & l. qui duos. Item in integ. teſti. petenda: vt. ff. de mino. l. illud. §. ſi talis.

^j Eo. ſcilicet aduerſario. ^k Cuiusque. ſ. habili, nō militi: vt. ff. de procu. l. filiuſa. §. veterani. Item nō ſcōmina: vt. ff. de procu. l. ſcōminas. & l. neq;. Item nō habenti imminens impedimētū quare nō poſſit cogi: vt. ff. de pctu. l. neque ſcōmina. Itē non minori. xxv. an. vt. ff. de pctu. l. minor. Itē nō furioſo vel muto: vt. ff. de procu. l. ij. §. ſucioſus. & l. murus. j. reſp. Item nō accuſato de crimine capitali: vt. C. de procu. l. reūm. Accu. **ADDITIONO.** Qui oēs prohibentur eſſe procuratores, niſi fuerit lis conteſtata. Et eſt ratio: quia hæc exceptio debet opponi ante litem conteſtata: aliāſ habilitatur perſona procuratoris, vt hic per docto. & in l. ita demum. & in l. exigendi. C. de procu.

^l Rem tuam. ergo & vnam, & plures. ergo nuntius eſt procurator, quod verum eſt: vt. ff. de procu. l. j. §. j. Inſtituit.

a) Dic quōd ſeruus nō poteſt eſſe in iudicio niſi in certis caſibus de quibus in l. vix certis. ff. de iudi.

† Not. igitur propter hominū neceſſitatē & cōmoditatē vſum procuratorū eſſe introducū, qui tamen, etiā ſine neceſſitate conſtitui poſſunt. Nam liberum eſt cuiilibet procuratorē cōſtituere, vel nō cōſtituere poſſe, vt hic: & l. i. §. vii. ff. de pctu. quid tu limitabis vt. d. §. vſus. notatur.

Mandatum ſpecialia in multis caſibus exiguntur.

Procuratoris officium quibusdam eſt interdicitum.

Vnc admonendi ſumus, ^a agere ^b poſſe quemlibet ^c hominē aut ſuo nomine, aut alieno. Alieno, veluti procuratorio, tutorio, curatorio: cū ^d olim in vſu fuiſſet alterius nomine agere non poſſe, niſi pro populo, pro libertate, pro tutela. Præterea lege Hoſtilia permiſſum erat ſurti agere eorū nomine, ^e qui apud hoſtes eſſent, aut reipublicæ cauſa abeſſent, quive in eorū cuius ^f tutela eſſent. Sed quia hoc non minimā incommoditatē [†] habebat, quōd alieno nomine neq; agere, neq; excipere actionē licebat: cōperūt homines per p̄curatores litigare. Nam & morbus, & ætas, & neceſſaria peregrinatio, itēq; aliæ multæ cauſæ ſæpe hominibus impedimēto ^g ſunt quominus rem ſuā ipſi exequi poſſint. Procurator conſtituitur verbis habilibus interpoſitis, etiā aduerſario abſente & ignorante. Ang.

Procurator neque certis verbis, ^h neque præſente ſemper aduerſario, imō plerūq; eo ⁱ ignorante conſtituitur. Cuiusque ^k enim permiſeris rem tuā ^l agere, aut defendere: ^m is tuus procurator intelligitur.

De tutoribus & curatoribus remittit.

Tutores & curatores quemadmodum conſtituantur, primo libro ⁿ expoſitum eſt.

TITVLVS XI. DE SATISDACTIONIBVS.

Antiquo iure quisquis in rem vel in perſonā ſuo nomine agebat, ſatisfacere nō adſtringebatur:

^m Defendere. ſ. mandato interueniente. aliāſ ſimpliciter poſitum hoc verbum deſenſor, intelligitur ſine mandato: ſed procurator cū Deſenſor. mandato eſt: vt. ff. de procu. l. ſi procurator. §. per contrarium. & facit ad hunc. §. ff. famil. c. i. c. l. plane. in fin.

ⁿ Primo libro. vt. §. qui da. tut. poſ. per totū. & de legi. agna. tut. per totum. & per alios ſeq. titu. vſq; ad titu. de ſatisfac. & curatorum. **DE SATISDACTIONIBVS.**

Facta mentione procuratorum, à quibus ſatisfactio exigitur: competenter de ſatisfactione ſubiungitur. Accuſus. **S**atisfactionum. **T**otus iſte titu. diuiditur in tres partes. Primò ponit quid iuris erat olim circa ſatisfactionem in iudicio, ſiue quis agebat nomine ſuo, ſiue vt procurator. Secundo quid iuris ſit hodie. Tertio extēdit hanc legē ad omnes prouincias. Secūda ibi, Sed hodie hæc. Tertiā ibi, Quam formā. **CASVS.** Modus ſatisfactionis alius fuit olim, alius eſt hodie. Apud antiquos ita erat olim, quod quicunq; cōueniebatur actione in rē, & ſuo nomine ipſe debebat ſatisfacere ſub hac formā, q̄ ſi victus eſſet, reſtitueret, vel litis æſtimationē: & ſup hoc dabat bonum fideiuſſorem: & licebat petitori agere cū ipſo reo, vel cū e^o fideiuſſore: & iſta ſatisfactio vocabatur olim iudicati ſolui: quoniam ponebatur pro iudicato ſoluedo. & multo fortius debebat verò & curatores eodem modo quo procuratores ſatisfacere debere, verba edicti ^o faciebant: ſed aliquando hiſ ^p agentibus ſatisfactio remittebatur. ^q Hęc ita erant, ^r ſi in rem agebatur. Si verò in perſonā actoris quidem parte eadem obtinebāt, quæ diximus in actione

Satisfactionum modus alius antiquitati placuit, alium nouitas per vſum amplexa eſt. Olim enim ſi in rem agebatur, ſatisfacere poſſeſſor ^o cōpellebatur: vt ſi victus eſſet, nec rē ipſam reſtitueret, neclitis æſtimationem: poteſtas eſſe petitori, aut cū eo ^p agendi, aut cū fideiuſſoribus ^q eius: quæ ſatisfactio appellatur *iudicati ſolui*. Vnde autē ſic appelleretur, facile eſt intelligere, ^r namque ſtipulabatur quis vt ſolueretur ſibi quod fuiſſet iudicatum. Multò magis is qui in rē actione cōueniebatur, ſatisfacere cogebatur, ſi alieno nomine iudiciū accipiebat. Ipſe autē qui in rem agebat, ſi ſuo nomine petebat, ſatisfacere non cogebatur. Procurator verò ſi in rem agebat: ſatisfacere iubebatur rem ratā dominū habiturum. Periculum ^s enim erat, ne iterū dominus de eadē re experiretur. Tutores eodem modo quo procuratores ſatisfacere debere, verba edicti ^t faciebant: ſed aliquando hiſ ^u agentibus ſatisfactio remittebatur. ^v Hęc ita erant, ^w ſi in rem agebatur. Si verò in perſonā actoris quidem parte eadem obtinebāt, quæ diximus in actione

etia & curatores qui agebāt actionē in rē noſe pupillorū vel adultorū, eandē ſatisfactionē interponere ſolebāt. Sed quid erat olim in actione perſonali? Frater, in perſona actoris idē intellige, qd in perſona rei. In perſona tamē rei eſt differentia: quia in perſonali actione reus ſi ſuo noſe cōueniat, nullā ſatisfactionē p̄ſtat de iudicato ſoluedo. Si autē alieno noſe cōueniat in actione perſonali: tūc neceſſe habet ſatisfactionē præſtare de iudicato ſoluedo: quia in aliena re nemo idoneus deſenſor ſine ſatisfactione intelligitur. h. & vſque ad illud. §. ſed hodie, ^x poſſeſſor. ſuo nomine cōueniens.

^y Cum eo. ſcilicet reo victo. ^z Aut cum fideiuſſoribus. ex fideiuſſione. ^{aa} Facile eſt intelligere. cum nomen ſit conſequens rei: vt. §. de doti. §. eſt & aliud. ^{ab} Periculū. facit. ff. de pctu. l. nō ſolū. §. itē ait. & de iureiur. l. nā poſtea. ^{ac} Edicti. ſ. prætoris, quod edictum non habemus.

^{ad} Hic. ſ. tutoribus & curatoribus. Sed quando hoc? Rñ. fortē tunc quando erant teſtamentarij, vel datij. ſ. per inquisitionem. Nam tunc non cauebant de rato: vt. §. de ſatisfac. titu. in princ. ^{ae} Remittebatur. ſcilicet de facto. ^{af} Hęc ita erant. hic non debet eſſe. §. ſecundum Io. quia & quod ſequitur, eſt de antiquitate.

^{ag} Continuo. ^{ah} Diuiſio.

^{ai} Iudicatum ſolui.

^{aj} Periculū eſt aliāſ eſſet ipſi reo, ne ipſe dñs iterū ageret p̄ eadē re. tutores

^{ak} Periculū. facit. ff. de pctu. l. nō ſolū. §. itē ait. & de iureiur. l. nā poſtea.

^{al} Edicti. ſ. prætoris, quod edictum non habemus.

^{am} Hic. ſ. tutoribus & curatoribus. Sed quando hoc? Rñ. fortē tunc quando erant teſtamentarij, vel datij. ſ. per inquisitionem. Nam tunc non cauebant de rato: vt. §. de ſatisfac. titu. in princ.

^{an} Remittebatur. ſcilicet de facto.

^{ao} Hęc ita erant. hic non debet eſſe. §. ſecundum Io. quia & quod ſequitur, eſt de antiquitate.

a Agitur. vt suo nomine agens non caueat, aliàs caueat rem ratam dominum habiturum: vt. s. eo. §. ipse autem. & §. procurator.
 b Omnimodo. s. siue cum mandato, siue sine mandato.
 c Satisfacere. scilicet iudicatum solui.

d Quia nemo. nor. antiquam regulam, quæ etiam hodie bona est, vt hic, & §. i. eod. §. si vero reus. & ff. de procurat. l. non viderur. & l. qui. p. prio. §. qui alium.

e Non cogebatur. In hoc solo casu differabat ab actione in rem: licet per multa verba hucusq; inter eas notauerit differentiam. ADDITIO. Dic secundum Io. Fab. quod hæc glo. rectè loquitur: quæ supponit qd olim cõuentus actione personali, nõ satisfadabat: & idem dicit. ff. de. pcur. l. si procurator meus. in glo. nõ datur. Sed contrariũ dicitur in rubr. iudic. solui. pro qua. ff. de solut. l. cũ quis. §. de peculio. secundum Ang.

[Sed hodie.] CASVS. In superioribus dixi qd cõuentus actione in personã, non tenebatur iud. sol. satisfadare: sed conuentus in rem actio. suo nomine, satisfadare tenebatur iud. sol. Sed hodie aliud est. siue enim hodie aliquis conueniatur in rem, siue in personã, & suo nomine: nõ tenetur satisfadare de iud. sol. sed tenetur satisfadare iudicio sisti vsque ad terminum litis. & in ista cautione quãdoque statur suæ promissioni cum iureiurando: aliquando suæ nudæ promissioni. aliquando fit ista cautio pro bonos fideiussores secundum qualitatem personæ, si fuerit extraneus. Si enim fuerit patronus vel parens, quilibet fideiussor pro idoneo habetur. hoc dicit. Franci.

f Nullam satisfadationem. i. nullã promissionem per fideiussores facere. Nam satisfadatio per fideiussores fit: vt. ff. qui satisfad. cogan. l. j. nõ nec de defendendo: nec de dolo, qd abstinere iudicatum solui: vt. ff. iud. sol. l. iudicatum solui. nec vllã aliam, nisi vnã quam subiicit. Sed e contra nõquid actor aliquã facit satisfadationem? Dic quod sic duas. Primã, quod litem cõtestabitur vsq; ad duos menses cõnumerandos à die libelli portrecti: vt in authen. de execu. & his. §. j. col. vij. quæ est auth. C. de lit. contest. l. libellũ. Aliam, qd persistet vsque ad finem: & si victus fuerit iniuste se mouisse litem, decimã partem litis nomine expensarum dabit reo: vt in authen. de liti. §. ad excludendas. col. vij. quæ est in. C. de episc. & cle. authen. generaliter. quãdoque tamen hæc duæ ex cõsuetudine non seruantur, nec funt in vsu. Accursius.

g Pro liti estimatiõne. iudicatum solui. Accursius. Sed pro sua tantũ. Hodie reus nõ satisfadat iudicatum solui, sed iudicio se adfuturũ vsq; ad finem. liti aut satisfadat, aut iurat, aut repromittit. Iurat vir illustris. l. quoties. C. de digni. & qui immobilia possidet. l. sciendũ qui satisfad. cog. l. in sacris. 3. C. de pxi. fact. serui. l. multis. C. de prin. agent. in reb. No. valent. de episc. iud. Repromittit clericus in quibusdam causis, qua de re agitur in. l. cũ clericis. & l. omnes. C. de episc. & cler. Cuiacius.

h In iudicio permaneat. hæc satisfadatio appellatur iudicio sisti: vt hic patet. & ff. qui satisfad. cog. l. ij. §. p. ror ait. in fi. Et caue tibi in notãda differetia horũ capitulorũ. hic enim primo loquitur quãdo immobilia nõ possidet: vt hic, & ff. qui satisfad. cog. l. sciendũ est. in princ. i. Ad terminum. hoc est tempus definitiue sententiæ. Sed nunquid fideiussor tam diu tenetur. s. quandiu durat liti? Distingue, aut fideiussor in certum tempus: & tũc tãdiu tenetur, & nõ vitra: vt. C. de fideiuss. l. pen. Aut non: nec in causa publica, nec in scriptis: & tunc non tenetur vitra duos menses: vt dicitur. d. l. C. de fideiuss. Et est ratio: quia actor videtur sibi remittere, cum promiserit litem se contestaturum vsque ad duos menses: vt in auth. de execu. §. j. col. vij. Si autem in causa publica, vel in scriptis: tunc perpetuo: vel (quod est verius) vsque ad triennium tenetur: cum tantum daret instantia causæ: vt. C. de iudi. l. properandam. in princ. Sed nunquid sub pœna fiet hæc satisfadatio? Respon. non, nisi contempnar inter partes. l. i. ff. iudi. sed interesse tantum venit: vt. ff. qui satisfad. cogan. l. ij. §. ff. Sed si est

promissa, & est statutum tẽpus itra quod teneatur fideiussor: si quidem sex mensũ est, intra alios sex menses poterit fideiussor moram purgare. si maius, nõ habet tamen nisi sex menses, intra quos potest mora pœnæ purgari, si exhibeatur reus: licet primo exhibitus non fuerit. quæ dic vt. C. de fideiuss. l. antepe. Sed quid si possidet immobilia tantũ, quæ valent. x. & cõueniatur in centum, nõquid satisfadabit? Resp. sic, ad minus in eo quod excedit: quia quãd iuris est in toto quod ad totũ, idem erit in parte quo ad partem: vt. ff. de acqui. hered. l. si seruus eius, & dixi in. l. quæ de tota. in glo. dicta sunt. ff. de rei vindic.

k Promissioni. scilicet vbi possidet immobilia. Itẽ propter priuilegiũ: vt. C. de prin. agẽ. in re. l. si lib. xij. & de digni. l. quoties eod. lib. Itẽ in casu quando non possidet immobilia: vt. C. vt omnes tãcui. qd cri. l. j. i. iuratoriã tantum cautioni.

l Iuratoriã cautionem. scilicet iudicio sisti.

m Nudam promissionem. repete, dare cõpellitur: vt œconomus, & alij clerici. vt in auth. de sanct. episc. §. si quis autẽ pro pecuniaria causa. col. ix.

n Pro qualitate. vt si sit parens vel patronus rei vel actoris: vt quia vocet patronum, vel parentem. tunc enim quilibet fideiussor pro idoneo accipitur: vt. ff. in ius vocati vt eant. l. j. ij. & iij. & ff. qui satisfad. co. l. ij. §. ij. & §. quod ait p. ror. Sed nõquid hodie in distincte satisfadandum est: vt in auth. de exhibend. & intro. re. §. suscepto. col. v. quæ est in. C. de lit. cõtest. auth. offeratur? Respon. illa secundum distinct. huius. intelligitur. Nam posteriores habet priores intelliguntur: vt. ff. de leg. & senatus. consul. l. sed & posteriores.

o Persona. scilicet rei.

[Sin autem per procuratorem.] CASVS. Supra dictum est quod si aliquis suo nomine conueniatur, quod nõquid satisfadabit de iudi. sol. sed solum præstabit cautionem vsque ad terminum litis. Sed quid si quis litiget per procuratorem? Frater, per procuratorem potest actor litigare vel reus. Et primo videamus de illis qui litigat per procuratorem ex persona actoris. tũc enim necesse est quod caueat de rato si dubitetur de mado. Si enim constet de mandato: tunc non tenetur caueri de rato. Sed qualiter poterit cõstare de mandato procuratoris? Frater, tibi dico, de mandato procuratoris cõstabit, si mandatum est actus insinuatũ: vel si dominus litis in iudicio est præsens, & in iudicio pcuratoris personam confirmauerit. Idem obseruandum est de tutore & curatore volente agere per procuratorem: & in aliis quibuscũque personis alienarum rerum gubernationem habentibus: vt in glo. & sum in versicu. Si vero aliquis in quo pone casum sic: Jam habuistis quid iuris sit quãdo lis infertur per procuratorem actoris: modo videamus quid iuris sit quãdo lis suscipitur per procuratorem rei. Tũc enim potest reus præsens esse fideiussor procuratoris sui coram iudice: vel extra iudicium potest esse fideiussor sui procuratoris pro omnibus clausulis cõtentes sub illo verbo, iud. sol. ita quod teneatur per illam satisfadationem, & etiam heres eius. debet etiam caueri procurator rei, quia reus venit ad iudicium tempore sententiæ definitiue: vel si nõ venerit, quod soluet omnia quæ in definitiua sententia fuerint: nisi à definitiua ipsa fuerit appellatum. h. d. Hæc tamen vltima cautio in persona rei hodie non habet locum: nec etiam aliã duæ in persona actoris: scilicet quod caueat se contestaturum litem intra duos menses: & quod idem soluet decimam partem litis, si succumbat. vnde quod satisfadatur, in. l. cauetur, sed in vsu non habetur. Franciscus.

p Mandatum. extra ius factum.

q Insinuatũ. id est coram iudice demonstratum.

r Confirmauerit. repete non. nam cõfirmare potest, & tunc satisfadare non tenetur: vt. j. prox. §. aliàs est in litera, non. ADDITIO. Nota quod quãdo procurator agit præsentẽ domino & cõfirmantẽ, non potest procurator repelli defectũ mado: vel vbi dominus mittat literas aduersario vel iudici: vt. l. si procuratorem. ff. de procu. Ange.

Habiturum.

sol. in hoc, an habeat executionẽ paratam aduersus fideiussorẽ sine nouo pcessu & Bal. in. §. si vero reus. a) Intelligas dispositionẽ huius. l. pcedere in casu suo videlicet in stipulatione pcuratoriã & iudiciali: non autem in stipulatione cõventionali vt ibi notant Bald. Angel. & Sal. & no. Barr. in. l. 4. circa fin. ff. de cust. reo. quod nõ fecundũ Ang.

q. cri. l. j. i. iuratoriã tantum cautioni.

repete, dare cõpellitur: vt œconomus, & alij clerici. vt in auth. de sanct. episc. §. si quis autẽ pro pecuniaria causa. col. ix.

vt si sit parens vel patronus rei vel actoris: vt quia vocet patronum, vel parentem. tunc enim quilibet fideiussor pro idoneo accipitur: vt. ff. in ius vocati vt eant. l. j. ij. & iij. & ff. qui satisfad. co. l. ij. §. ij. & §. quod ait p. ror.

nam cõfirmare potest, & tunc satisfadare non tenetur: vt. j. prox. §. aliàs est in litera, non.

Nota quod quãdo procurator agit præsentẽ domino & cõfirmantẽ, non potest procurator repelli defectũ mado: vel vbi dominus mittat literas aduersario vel iudici: vt. l. si procuratorem. ff. de procu. Ange.

Habiturum.

Iuratoriã cautio.

Satisfadare, est pmissio nẽ p fideiussores facere.

Satisfadatio duplex ab actore exigitur.

* Quæ ad id quod interest comittitur. l. 2. ff. qui satisfad. cog. daturque aduersus fideiussorem actio in factum & certũ conditio generalis (cõditiõ glos. in. d. l. 2. §. fin. Et ad de Barto. in. l. i. ff. iudi. sed interesse tantum venit: vt. ff. qui satisfad. cogan. l. ij. §. ff. Sed si est

Habitum. id est quod dominus habebit ratum, quæ committitur, quando dominus scit & potest habere ratum, & non habet

a) Dic quod ista stipulatio rati committitur ad interesse: & sic ad totale vel particulare interesse, prout ratum pro parte, vel nullo modo habetur: vt. l. si procurator, ff. rem rat. hab. & not. glo. & Bart. in. l. iiii. §. Cato. ff. de verb. oblig. Ang.

vt. ff. rem rat. ha. l. quo enim. §. j. & ff. de sol. l. ratum. 2 vbi dicitur, ratum autem habere dominus debet, cum primum certior factus est. Hic tamen distingue, an sit certum habere mandatum, & tunc non canet: vt hic, & C. de satisf. l. j. Aut certum est quod non habet: & tunc etiam cum satisfactione non admittitur: vt ff. de neg. gest. l. si pupilli §. fin. Aut dubium est: & tunc secundum P. est in electione rei vtrum exigat probationem mandati à procuratore: an satisfactionem recipiat. & est pro eo arg. in authen. de col. §. eos. in fin. coll. ix. Sed ibi non loquitur de procurat. sed de exattore tributorum. Sed Ioan. cõtra. Dicit enim in electione procuratoris esse, quod duorum istorum facere velit: quæ quotiens ad duo quis alternatiue tenetur, eius est electio: vt. §. de act. §. huic. Bul. autem distinguebat vtrum diceret, non habes mandatum: & tunc prober mandatum. an dicat, du bito: & tunc satisfad. Sed Ioan. opinio verior est. Præstat etiam alia cautionem procurator actoris, si de defendendo eum pro quo agit: vt ff. de procur. l. seru. §. si alius denegat ei actio: vt. §. de procur. l. mutus. ff. pœna.

ratam rem dominum habituram satisfactionem procurator dare cõpeltitur: eodem obseruando & si tutor, vel curator, vel alia tales personæ, quæ alienarum rerum gubernationem receperunt, litis quibusdam per alium inferunt. Si verò aliquis conuenitur: si quidem præfens procurator dare paratus est, potest vel ipse in iudicium venire, & sui procuratoris personam per *Iudicatum solui* satisfactionem, solenni stipulatione firmare: vel extra iudicium satisfactionem exponere, per quam ipse sui procuratoris fideiussor existat: pro omnibus *Iudicatum solui* satisfactionis clausulis, vbi & de hypotheca suarum rerum cõuenire cõpeltitur: siue in iudicio pmisserit, siue extra iudicium cauerit vt tam ipse, quam heredes eius obligentur: alia insuper cautela vel satisfactione propter personam ipsius exponenda, quod tempore sententiæ recitandæ in iudicium veniet: si vel si non venerit, omnia dabit fideiussor: quæ in cõdemnatione continentur, nisi fuerit prouocatum.

Quisquis absentis defensionem subire vult, cum iudicatum solui satisfadere oportet pretium est.

Personæ alienarum rerum gubernationem habentes. **Personæ.** vt sunt patres in bonis filiorum: vt. C. de bo. ma. l. j. & de bo. qua lib. l. si. vbi autem. Item orphanotrophii & brephorotrophii: vt. C. de episc. & cler. l. orphanotrophos. Item œconomii vel actores vel syndici: vt. ff. quod cuiusq; vniuer. no. l. j. §. quibus. & l. nulli. & l. item. §. j. & C. de sac. sanc. eccle. l. iubemus. ij. circa prin. ibi, nulli œconomio. & C. de episc. & cle. l. omnes qui vbi que. §. hoc nihilo minus. Item apocritarij: vt in authen. quomodo oport. episco. §. & illud. col. j. Item magistratus nomine municipij: vt. C. de iur. propter calum. dan. l. j. §. j. Isti enim possunt inferre per alium litem: vt hic subiicit.

Per alium inferant. l. per procuratoris: quod est intelligendum, si prius ipsi litē contestentur, & sic litium domini efficiatur: vt. C. de procur. l. neq; aliis non: cum non domini, sed administratores sint. & procurator à domino debet constitui: vt. ff. de procur. l. j. in prin. Sed si ipse su prædictæ personæ agat: nunquid de rato cauet, vel de iudicato sol. ueddo, si cõueniuntur? Respon. no. vt. C. de admi. tut. l. tutores debita. & l. sancimus. ij. §. defensionem. Sed tamē in tutore videtur dicere lex cõtra, si sit incertū de officio suo: vt. ff. de admi. tut. l. vulgo. Sed certe ibi non dicit qd debeat de rato cauere, sed qd reus damnus non subibit propterea qd iste non sit tutor. Sed quæ est ratio, qd procuratores satisfadant: sed prædictæ personæ non? Respon. quia prædictæ personæ quasi domini sunt: vt. ff. pro emp. l. qui fundum. §. si tutor. & de episc. & cler. l. orphanotrophos. sed in procuratoribus secus: quia non sunt domini vere, sed sicte: vt. ff. de procur. l. j. in prin.

Præfens. præfens est accipere etiã si sit in hortis, vel in cõtinentibus ædificiis: vt. ff. de procur. l. præfens. & l. & qui in foro. & l. & ideo. **Potest, id est debet.** id est debet, secundu quosdã dicunt enim quod si dominus est præfens: ipse tãtum debet fideiubere pro procuratore suo: si autē absens est, procurator potest & debet fideiussores suos dare, & facit pro eis. ff. iud. sol. l. si ad defendendum. & ff. de procur. l. qui proprio. in prin. Vel dici potest, quod etiã si dominus est præfens, tamen potest prouocator dare suos fideiussores: cū etiam sine mandato quilibet possit alium defendere: vt. C. de satisf. l. j. & C. de procur. l. exigendi. & etiam inuitum: vt. ff. de sol. l. solutionem. & ita propriè accipitur hoc verbum potest.

Institut.

Exponere. actori vel notario scribenti præcurationem: ex cuius stipulatione quaritur actori vtilis actio: vt. ff. rem pupil. fal. fol. non quasi.

Fideiussor existat. no. quod dominus etiam extra iudicium potest pro suo procuratore fideiubere, & releuare eum ab omni onere satisfadandi, fideiubedo pro eo notario, qui de suo mandato est rogatus: vt. l. si defunctus. in prin. ff. de procur. Ange.

Si verò reus præsto ex quacunque causa non fuerit, & alius velit defensionem eius subire, nulla differetia inter actiones in rem vel personales introducenda potest hoc facere: ita tamen, vt satisfactionem *Iudicatum solui*, pro litis æstimatione præstet. Nemo enim secundum veterem regulam (vt iam dictum est) alienæ rei sine satisfadatione defensor idoneus intelligitur.

Experientia est rerum magistrata. Accur.

Quæ omnia apertius & perfectius quotidiano iudiciorum vsu in ipsis rerum documentis apparent.

Omnes ciuitates debent seque cõsuetudinem ciuitatis Romanæ.

Quam formam non solum in hac regia vrbe, sed etiã in omnibus nostris prouinciis (etsi propter imperitiam aliter forte celebratur) obtinere censemus: cum necesse sit omnes prouincias, caput omnium nostrarum ciuitatum, id est hanc regiam vrbem eiusque obseruantiam sequi.

TITVLVS XII. DE PERPETVIS ET TEMPORALIBUS ACTIONIBUS, & quæ ad heredes & in heredes transeunt.

na fama fuerit: quia nemo & c. Franc.

Præsto. scilicet post litem contestatam contra reum. **Satisfadationem.** Not. quod siue interueniat procurator ante lit. contest. vt. §. eo. §. si verò. debet satisfadare: siue postea: vt hic, & C. de contest. eius. l. l. ij. Nec obstat quod dicitur quod debet fieri ante litem contest. vt. ff. de procur. l. Pomponius. §. rati habitio. quia sibi interuenit procurator ante lit. contest. vbi autem postea interuenit, & postea satisfadat: vt dictum est.

Nemo. s. procurator: vt. ff. de procur. l. qui proprio. §. ij.

Dictum est. eod. §. ab eius.

Regia vrbe. scilicet Constantinopolitana: vel dic de veteri Roma. Accur.

Caput. C. de vete. iur. enucl. l. j. §. nulla, verfi. sed & si quæ leges. **Sequitur.** imò non videtur inspiciendum quid ibi fiat: sed quid fieri debeat: vt. ff. de offic. præf. l. sed licet. quæ est contra. Sed hæc est intelligenda quando ex certa scientia est consuetudo, vel lex: non per errorem, vt ibi. & facit ad hanc. ff. de leg. & senatuscon. l. de quibus. Accur. **ADDE TIO.** Hoc verum quado lex tollit consuetudinem. aliàs vnaquæque ciuitas abundat in sensu suo: & sic obseruare debet suam consuetudinem: & ex generali principis permissu inducere potest particulares cõsuetudines etiã contra leges, quibus stari debet: vt habetur in. §. ex non scripto. §. de iure natu. gent. & ciui. Quæro tamen an in fideiussorem de iudicato soluendo, fiat executio sine nouo processu: Et communiter doct. dicunt quod sic: vt in. l. si. C. de vsu. rei iud. & Bart. in. l. j. ff. iud. sol. per tex. d. l. si. vbi dicitur statim: quia dictio statim, importat summariam cognitionem sine ordine iudiciario: vt. l. momentaneæ. C. vnde vi. dic vt in dictis iuribus latius per do. Ange.

DE PERPETVIS ET TEMPORALIBUS

actionibus, & quæ ad heredes & in heredes transeunt. **Quia de actionibus est dictum:** & quedam sunt perpetuæ, & quedam non: ideo de his ponit: vt infra eo. in prin. item quia quedam transitorie sunt hereditibus, & contra heredes: & de his ponit infra. eo. §. non autem. Accur.

satisfadandi, fideiubedo pro eo notario, qui de suo mandato est rogatus: vt. l. si defunctus. in prin. ff. de procur. Ange.

Clausulis. quæ clausulas tres sunt, scilicet, de defendendo reo, & de dolo qd ablit, & qd sonat ipsi verbum: vt. ff. iud. sol. l. iudicatum solui. & hic dicitur.

Compellitur. per iudicem. Accur.

Heredes eius. nam habet naturam hæc stipulatio, vt ad heredes transeat, sicut illa iudicis fisti: vt. ff. si quis cau. l. si cum. §. qui iniuriarum.

Ipsius. l. rei. Accur.

Exponenda à procuratore.

Veniet. scilicet reus, qui litem prius contestatus est suo nomine.

Fideiussor. datus nunc à procuratore.

Continentur. ergo debet condemnari procurator præfens.

[si verò reus.] CASVS. Intellexi. §. præcedentem in eo qui præfens erat, & constituit procuratorem ad se defendendum. Si autem reus sit absens: siue cõueniatur in re, siue in personam, procurator eius debet satisfadare iud. sol. pro litis æstimatione nec alio modo admittetur, quantumcunq; bo-

Procurator rei siue interueniat ante litē contestatā, siue post, tenetur satisfadare. * Et adde huiusmodi satisfadationis effectū esse, vt procurator præfens cogatur ad defendendum dominū, & iudicium suscipiendū. l. filius fa. §. si. ff. de pecu. Item vt domini morte non finiatur mandatum. vt. l. si defunctus. ff. de procur.

Continuatio.

R iij

ADDITIONE sed melius resideret ista rubrica immediate post titulum de a-

lio. quia continuatur a remotis nimium, cum non sumus in prin. libri.

Diuisio

OC loco. Totus iste titu. diuiditur in tres partes. Primò ponit regulam & exceptione, scilicet quæ actiones sunt perpetuæ. Secundo ponit regulam & exceptionem, scilicet quæ actiones sunt transitoria ad heredes. Tertio ponit nouu casum. Secunda ibi, Nò autem o es. Tertia ibi, Superest. CASVS. Scire debetis (dicit Iustinia.) quædam actiones erant olim perpetuæ, hoc est, sine temporis præfinitione durabât: sed hodie quædam sunt perpetuæ, id est duratiuæ vsq; ad tempus à sacris cõstitutionibus cõstitutum, hoc est, vsque ad triginta annos: cuiusmodi sunt illæ actiones quæ descendunt à legibus & à sacris cõstitutionibus Imperatoru, & senatusc. sed prætorie regulariter loquedo & olim erât & hodie sunt annales: quia prætoris imperium & olim erat & etiã hodie est annale. & hoc dicit. Et caue tibi quia propter hoc quod dicit litera, donec sacra cõstitutiones tam in re quam in personam &c. nò vult inuere q. actiones in rem solæ erât perpetuæ: sed hoc ideo dicit, quia tam in realibus quam in personalibus dederunt sacra cõstitutiones fines certos. & sum in ver. aliquado. Supra proxi. §. dixit Iustin. q. plerunq; sunt annales prætorie actiones. Sed domine, quare dicitis vos, plerunq; Et respò. ideo, quia nò omnes prætorie actio. annales sunt: sed aliquando perpetuæ: hoc est vsq; ad finem sacris cõstitutionibus cõstitutu duratiuæ: vt patet in bono. poss. hereditatis petitione, quæ datur succedenti de iure prætorio. Hæc enim est prætorie, & tamè perpetua. & idè in fideicommissariis: quia bonoru possessores sunt heredes de iure prætorio: fideicommissarij verò sunt viles loco heredu: vnde coniunctos immediate vnũ poss. alium habetis istos titu. in ff. vere. similiter in penalibus prætoriiis quædam actiones reperiuntur perpetuæ: vt act. furti manifesti, quæ à prætoris iurisdictione descendit. Absurdũ enim videbatur actionem ita famosam anno finiri hoc dicit.

OC loco admonendi sumus, eas quidè actiones quæ ex lege, senatusve cõsulto, siue ex sacris cõstitutionibus profisciscuntur, perpetuo solere antiquitus cõpetere, donec sacra cõstitutiones tam in re quam in personã actionibus certos fines dederunt. Eas verò quæ ex propria prætoris iurisdictione pèdèt, plerunq; intra annũ viuere. Nã & ipsius prætoris intra annum erat

OC loco admonendi sumus, eas quidè actiones quæ ex lege, senatusve cõsulto, siue ex sacris cõstitutionibus profisciscuntur, perpetuo solere antiquitus cõpetere, donec sacra cõstitutiones tam in re quam in personã actionibus certos fines dederunt. Eas verò quæ ex propria prætoris iurisdictione pèdèt, plerunq; intra annũ viuere. Nã & ipsius prætoris intra annum erat

Ex lege. xij tabularum. vt fami. erciscun. vt. ff. famil. erciscun. l. j. Item noxalis de pauperie: vt. §. si quadru. paupe. fecit. dica. in prin. & ff. si quadru. paupe. fecit. dica. l. j. in prin. Senatusve cõsulto. vt hereditatis petio: vt. ff. de peti. here. l. item veniunt. §. pridie. & C. de pet. here. l. si. in prin. Item si quis clauum de nau. abstulerit, cuius causa tota nauis petiit: vt. ff. de incend. rui. nau. l. iij. §. senatuscõsultum.

Constitutionibus. vt cõdictio ex lege, quæ datur ex cõstitutionibus quibuslibet post. l. xij. tab. cõstitutis: vt. ff. de cõdic. ex leg. l. vnica. & ff. ad le. l. ul. de adul. quod ex his. & C. de don. l. si quis argentũ. §. si. & §. de act. §. tripli. Vel ex quacunq; alia parte iuris: vt plebiscito: vt patet in l. Aquilia: vt. §. de le. Aquil. §. ceterũ. & ff. ad l. Aquil. l. j. Nã totũ est ius civile: vt. ff. de iust. & iur. l. ius autè civile. & actiones ex eo descendentes sunt perpetuæ: vt hic dicit, i. sine præfinitione tẽporis secundũ antiqua tẽpora: sed sacra cõstitutiones in personalibus metas imposuerunt. xxx. annoru: vt. C. de præscrip. xxx. vel. xl. an. l. si. cur. & l. oes. & C. qbus nò obicitur lōgi tẽpo. præscri. l. neq; & C. de anna. excep. l. j. & de cõstit. pecu. l. ij. In realibus autè imponitur meta per cõstitutiones, in rebus mobilibus triũ annoru: in immobilibus. x. an. inter præsentẽs. xx. inter absentẽs: & hoc quãdo titulu habet possessor: aliã. xxx. ann. vt. C. de vsuc. trasfor. l. j. & §. de vsuc. §. j. In hypothecaria etiã, quæ est in re, certa statuitur tẽpora. vel. x. vel. xx. vel. xxx. vel. xl. an. vt. C. si aduer. cred. l. diurnum. & C. de præscri. xxx. an. l. eũ notissim. & de anna. exce. l. j. Sed quomodo erat perpetua rei vindicatio secundũ antiqua tẽpora, imò tẽporalissima: vt. §. de vsuc. in prin? Respò. q. hic dicit q. erat perpetua, i. personales: sed meta imponitur tã in realibus, q. in personalibus. Itè caue tibi, quia duæ personales sunt civiles, quæ durat per annũ tantũ: vna iniuriarũ, quæ descendit ex lege Corne. vt. C. de iniur. l. si nò cõiitij in fi. Alia quæ datur ex l. Jul. repetundarum: vt. ff. ad l. Jul. repe. l. ij.

Est, scilicet pœnales. & tunc non est necesse plerunq; vel si habes plerunq; exone: vt. j. Accur.

Plerunq; h. d. propter prætorias rei persecutorias, quæ perpetuæ sunt: nisi in rescissoria, quæ annalis est: quia contra ius civile datur: vt. ff. de act. & oblig. l. in honorariis. §. sed cum rescissa. & supra de ac. §. rursus. & j. eo. §. itè nisi in redhibitoriis, quæ dantur ad tẽpus, licet rei sint persecutoria: vt. ff. de edil. edi. l. sciendũ. §. fin. quia dantur cõtra id in quod cõuenerunt cõtrahentes. Item fallit dicta regula. ff. quod sal. tu. to. au. l. huius actionis. §. has actiones. & quæ in frau. cre. l. ait prætor. §. si debitor. ver. annus. C. de dolo. l. fin. & ff. de eo per quem fac. est. l. j. §. penul. Si autem sunt pœnales prætorie, locum habet quod hic dicitur, vt sint annales: siue pœnales ex vtraq; parte, siue ex altera tãtum: vt. ff. de cal. l. j. & de in ius vo. l. penul. & ff. de ali. iu. mu. cau. fac. l. vel post annũ. Accu. ADDITIO. Sed secundũ Ang. illa est pœnalis ex vna parte tãtum: & ideo nò videtur bene

imperium. Aliquãdo tamen & in perpetuum extẽduntur, id est vsque ad finem cõstitutionibus introducti: quales sunt eæ quæ bonorum possessoris, ceterisq; qui heredis loco sunt, accomodat. Furti quoque manifesti actio quamuis ex ipsius prætoris iurisdictione profisciscatur: tamen perpetuo datur, absurdum enim esse existimauit anno eã terminari.

Ex maleficiis pœnales actiones quãuis cõtra heredes nò dantur, heredibus tamen essent dantur, excepta actione iniuriarũ: actiones autè ex contractu dolo initio aduersũ heredes, si nihil ex eo ad eos peruenerit, minimè cõpetit. Oes tamè pœnales actiones licet cõstitutæ cõtra heredes transeunt.

excipl. Sed Bart. in l. in honorariis. ff. de ac. & obli. concludit q. oes rei persecutoria ex vtraq; parte sunt perpetuæ. Ex parte autè actoris rei persecutoria: & ex parte rei pœnales, finiuntur anno.

Intra annum. l. vtilem. Nam de talibus annis prætores loquebantur: vt patet. ff. de vi & vi ar. l. j. §. quod autem ait prætor. ver. annus. & ff. de edil. edi. l. sciendum. §. fin. nisi in casu, vbi est inutilis ad sui principium: sed cõtinuus ad sui processum: vt. ff. de calum. l. annus.

Aliquando. ecce quare dicit plerunq; Constitutionibus. de quibus dixit, §. eo. in prin. Bonorum possessori. i. cuiuslibet possessori, qui vult succedere de iure prætorio, qui habet hereditatis petitionẽ bonoru possessoriam: de qua habes. ff. de possessoria hered. pet. per totum. Accur.

Heredis loco sunt. vt quibus restituta est hereditas per fideicommissum: quibus datur hereditatis petio fideicommissaria: de qua habes. ff. de fideic. here. pet. per totũ. Et hæc duæ sunt rei persecutoria. Acc.

Profisciscatur. not. actionem furti manifesti esse prætoriam: sed nò manifesti est civilis: vt. §. de nox. §. sunt autem.

Existimauit. scilicet prætor. & idè in qualibet pœnali in eo quod pertinet ad delinquentem: vt. ff. de vi & vi arma. l. j. in prin. & ff. de dolo. l. Sabinus.

[Non autem omnes.] CASVS. Expediuit iam dominus Iustinianus primam partem rubri modo incipit tractare de secunda parte, di. Non autè omnes & c. vnde quæsiuit, vtrum omnes actiones dantur heredibus, & in heredes: & respò. quod nò. Certissima est enim regula iuris, quæ dicit ex maleficio actiones in heredes nò cõpetere: cuiusmodi sunt actio furti, vi bo. ra. iniuriarũ, damni iniuria, quod intellige lite non conte. cõtra defunctũ, etiam si ad heredes furtum peruenerit per maleficiũ, & possem cum isto. §. coniungere illum §. pœnales actiones & c. dicẽdo quod pœnales actiones descendentes ex maleficio, lite conte. cum defuncto, competunt vel dantur heredibus eorum qui maleficiũ passi sunt: excepta actione iniuriarum, & si qua alia similis inueniatur, & sumus in v. g. si. Aliquando tamen. Quia propter quandam generalitatẽ quam vidistis modo in §. præcedenti (vidistis enim quod certissima iuris regula est, quæ dicit ex maleficio pœnales act. in heredem non competere, & habetis regulam istam, ff. de pri. deli.) videbatur à contrario sensu, quod omnes actio. quæ non sunt pœnales ex maleficio, dantur in heredes: & sic quod omnes actiones ex contractu prouenientes dẽtur contra heredes: ideo contra generalitatẽ istam sumptam à contrario sensu, ex ista generali regula loquitur litera ista, & dicit: Aliquando tamen actio ex contractu non datur contra heredem: veluti si dolo versatus fuerit restator in contractu; & ex dolo testator ad heredem res nò pertuenerit. Et sum in versu. Pœnales autè. Supra vidistis quod certissima est iuris regula, quæ dicit ex maleficio petentis pœnales actiones, de quibus, §. dixit, si ab illis principalibus personis in eis lis fuerit contestata, heredibus dantur: & in heredibus transeunt. hoc dicit. Franc.

De hoc verò ppetuo, quor modis accipiatur, vide glo. ro. q. e. ca. enim. §. perpetua.

Actiones ex quinque par. tibus iuris descendentes, sunt civiles & perpetuæ. Actioes reales quãto tẽpore durat. a) Et not. quod ultra titulu requiritur etiam possessio: nã sine possessione nò inchoatur vtu capio. l. sine possessione. ff. de vsuca. ff. de vsuca. licet aliquando inchoata trahatur ad fi. vt. l. ceptã. ff. de vsuca. cõiuncta. l. i. §. Scato. la. ff. si quis resta. li. esse iust. in. Ang.

Prætorie pœnales sũt annales.

Non

Non autem. hic ponit diuisionem, quod alia sunt trāstorā, alia non: sed superior fuit, quod alia erant perpetua, alia non: vt. s. eod. in princip.

Ipso iure. C. ciuili.

Dari solent. si re pratorio. Accursius.

Ex maleficiis. s. priuatis, vt subicit in exēplis: & subaud. vel quasi maleficiis: vt. s. de obligat. ex quasi delic. s. fina.

Quid i publicis, de quibus tractatur. J. de public. iudic. Respon. idē, & plus quia etiam lite contestata non transeunt contra heredes: vt. ff. de accusa. l. ex iudiciorum. nisi in quinque casibus. Primus est legis Iulie maiesta. in duobus capitulis tātum eius legis: vt. ff. ad leg. Iuliam maiest. l. si. Secundus est crimen heresis: vt. C. de apost. l. ij. & l. apostatarum. in fin. Tertius est crimen repetundarū.

Quartus est de residuis. Quintus peculatus crimen: vt. ff. ad legem Iul. pecul. l. si.

Non competere. nisi lis fuerit contestata: vt. J. s. pōnales. & ff. de act. l.

ex iudiciorum. in si. Item nisi aliquid ad heredem peruenerit. tūc enim tenetur: vt. ff. de calum. l. in heredē. & ff. quod me. cau. l. videamus. In duobus tamen casibus est contra: vt in actione vi bo. rapt. quæ non datur in heredem, licet ad heredē aliquid peruenerit: sed furtiua datur conditio: vt. ff. vi bo. rapt. l. ij. s. si. Itē in interdico vnde vi: quod non datur in heredem: sed in factum actio: vt. ff. de vi perueniri. & vi ar. l. ij. s. si.

Damni iniuria. legis Aquilie actio. sed heredibus. i. heredibus eorum qui passi sunt hæc maleficia.

Iniuriarū actio. nam hæc non datur heredi nisi lis contestetur.

hoc ideo: quia non est in bonis nostris ante lit. contest. vt digest. de iniur. l. iniuriarū. ij. & l. iniuriarū. j. in pri. & in glo. ij. Et hæc alia ratio: quia nihil mihi de matrimonio abest: nec reo adest: vt. ff. de col. bo. l. cum emancipati. §. emancipatus. Sunt & alia similes ei, vt subicit in quibus nec actori aliquid de patrimonio abest, nec reo aliquid adest: vnde idem iuris est, quod & in ista: vt est actio in factū: quæ datur contra liberum vocantem patronum in ius sine venia, in. laureos. vel in filiiu vocantem patrem vt. j. de pōna teme. lit. §. si. & ff. de in ius vo. l. pen. Idem in popularibus act. vt si quis habeat positū, vel suspensū: vt. ff. de his qui deie. vel effu. l. si verō. §. quæ autē. Quidā dicit idem de actione in factū de calumniatoribus: vt. ff. de calū. l. hæc actio. Sed certē ibi alia est ratio: quia habet conditio nē ob turpem causam, vt ibi dicitur. Item quia abest ibi aliquid actori, & adest aliquid reo: vnde non est similis supradictis.

Inueniatur. hic continuatur ille. §. qui est. j. eo. §. pōnales.

Etiā ex contractu. non solum ex delicto.

Actio. scilicet de dolo, nata propter dolum adhibitum in contrahendo. Nam si dedit dolum causam contractui, non agitur actione ex eo contractu, cū nullus sit: sed de dolo: vt hic, & digestis de dolo. leg. & eleganter in princip. Si enim esset incidens: ageretur actione ex eo contractu, vt purgaretur dolo: vt. ff. de act. empr. leg. Iulianus §. si venditor. & daretur in heredes: vt digestis de act. & oblig. l. ex contractibus. Vel pone casum quod dolo fuit incidens vel superueniens, & remanet contractus: & non agitur contra heredem, nisi peruenerit aliquid ad eū: vt in actione depositi, quæ datur in dupl. contra eum qui dolum commisit in deposito causa tumultus, vel incendij, vel ruina: vel naufragij: sed in heredem non datur in dupl. ex dolo defuncti, licet in simplicem detur: vt digestis de pos. leg. j. §. j. Item qualis est actio in factum, quæ datur contra agri-

memorem: non autem aduersus heredem: vt digestis si men. fal. mo. di. l. ij. §. penul. Itē in actione ex stipulatu iudicio sibi in eo qui dedit conuentus iniuriarum: vt. ff. si quis cau. leg. si eum. §. iniuriarum. Idem est in actione tributoria: vt. ff. de trib. leg. illud. §. fin. & de his casibus loquitur hic. §. cum dicit, ex contractu in heredem non dari quandoque. Alias autem ex contractu agitur contra heredem etiam de dolo defuncti regulariter: vt. ff. de actio. & oblig. leg. ex contractibus. & l. ex depositi. quæ sunt huic contrariæ. & hanc spe-

cialitatem, si vel tenere primam opinionem, desinat hæc litera cū dicit, Aliquando tamen &c.

Dolo? dolo dante causam contractui: Vel dic incidenti, vel superuenienti, vt modo diximus. Accursius.

Ad heredem. sed si superuenisset. actio in factum perpetuo contra heredem & contra defunctum daretur: vt ff. de dolo. l. itaque. Sed de dolo olim intra annū vtilem, hodie intra biennium continuū datur: vt. C. de dolo. l. si.

Diximus. vt. s. eod. §. non autem omnes.

Contestata. imō vt dedit heredi, sola preparatio sufficit: vt. ff. de inoffic. testa. l. posthumus. §. si. Ioan. Vel sine preparatione datur quærela heredi hodie.

Datur. nisi in duobus casibus. Primus cū agitur ad operas contra liberum, & moritur patronus extraneo herede relicto: ad quem nō trāstunt operæ etiam lite contestata: vt. ff. de oper. liber. l. si operarum iudicio. Secundus in patre repereute dotem filia: quæ a viro diuerterat, si deca-

dat pater extraneo herede relicto, etiam lite contestata: vt. C. de rei vxo. act. l. vnica. §. videamus. ADDITIO. Nā eo ipso qd pater moritur, vel aliter filia efficitur sui iuris: statim actio consolidatur in filia: vt dicto. §. videamus. licet pater fuerit lite contestatus: & sic propter hoc nō facit transitum in suum heredem. & sic est speciale in dote: quia est propriū patrimonium filia: vt. l. iij. §. sed vtrum. in si. ff. de mino. & facit. l. Pomponius Philadelphus. ff. famil. ercic. Ange.

Transiit. nisi in duobus casibus. Primus in actione de dolo. C. de dolo. l. si. Secundus in retractione alicuius in seruitutem vel libertinitatem, qui per collusionem pronuntiatus fuerat ingenuus: vt. ff. de sta. defunct. l. j. §. sed interdum.

Supereff. CASVS. Omnia quæ iam dixi à princip. titi. vsq; nūc, in duobus consistunt, scilicet in vita & transitu actionū. Modō vult dicere de officio iudicis: & parū deficit quod non posuit hunc totum tit. de offic. iudi. sed residuum seruat vsque ad tit. specialem de offi. iudi. dicit ergo Iusti. Volo quod vos sciatis, quod si ille qui conuenitur, ante condemnationem satisfaciatur offi. iudi. conuenit eum absolueret, licet erat talis, qui debebat cōdemnari. Et licet istud iudicium de sui natura debebat esse condemnatorium: per solutionem tamen ante condemnationem factum fit absolutorium. & hoc est quod vulgo dicitur, omnia iudicia esse absolutoria. Franc.

Supereff. hæc de vita & transitu actionum secundum quod in rubrica promissit, dicta sunt: nunc de iudicis officio dicit: quod cum exponere debeat. iam pauca, vt modicum respiret deliberat: nam conceptum sermōnem quis retinere potest: quia igitur iam conceptum in animo tractare de offi. iud. quomodo poterit tacere, quin dicat aliquid hie?

Absolute. s. ab obseruatione iudicij, nam principalis causa est sublatā solutione: vt. s. quib. mo. rol. oblig. in prin.

DE EXCEPTIONIBVS.

Quia exceptio tenet vicem actionis: vt. ff. de exceptio. l. i. ideo post actiones ponit de exceptionibus. Vel quia de armis actorum vidimus, & de reorum armis videndum est ideo dicit vt sequitur. Accur.

Equitur. Totus iste titulus diuiditur in quinque partes principales. Primò continuat ad præcedentia rubricati. Secundò ponit causam quare fuerunt exceptiones inuenta. Tertio id demonstrat per exempla tam in actionibus realibus, quam in personālibus. Quarto ponit duplicem vel potius triplicem diuisionem exceptionum. Quinto id exemplificat. Secunda ibi, Comparatæ sunt. Tertia ibi, Verbi gratia. Quarta ibi in. §. appellatur. vel potius in. §. alioqui ex quā multis. Quinta ibi, perpetua & peremptoria. CASVS. Viso de actionibus, sequitur (dicit Iustin.) vt de exceptionibus videamus. Et domine Iustitia, pro deo instruat nos competenter materiam de exceptionibus. Prater, dicit ipse, scire debes, quod inuenta sunt seu instituta exceptiones ad defensiones reorum, sunt enim arma reorum. Frequenter enim contingit quod actio competens actori, prima facie iusta videtur:

Continuat dicta dicendis.

Diuisio.

Comparatæ sunt.

Verbi gratia.

Appellatur.

Alioqui ex quā multis.

Perpetua & peremptoria.

CASVS.

Viso de actionibus, sequitur (dicit Iustin.) vt de exceptionibus videamus. Et domine Iustitia, pro deo instruat nos competenter materiam de exceptionibus. Prater, dicit ipse, scire debes, quod inuenta sunt seu instituta exceptiones ad defensiones reorum, sunt enim arma reorum. Frequenter enim contingit quod actio competens actori, prima facie iusta videtur:

Non autem omnes actiones quæ in aliquem aut ipso iure competunt, aut à prætore dantur: & in heredem æquè competunt, aut dari solent. Est enim certissima iuris regula, Ex maleficiis pōnales actiones in heredem sui non competere: veluti furti, vi bonorum raptorum, iniuriarum, damni iniuriarū. Sed heredibus huiusmodi actiones competunt, nec denegantur, excepta iniuriarum actione, & si qua alia similis inueniatur: Aliquando tamen etiam ex contractu actio contra heredem non competit: veluti cum testator dolo se versatus sit, & ad heredem eius nihil ex eo dolo peruenit. Pōnales autem actiones, quas supra diximus, si ab ipsis

principalibus personis fuerint cōtestate: & heredibus datur, & contra heredes transeunt. Si pendente adhuc iudicio reus satisfecerit, ab obseruatione iudicij absolendus est. Supereff. vt admoneamus, quod si ante rem iudicatam is cū quo actum est, satisfaciatur actori: officio iudicis conuenit eum absolueret: licet in ea causa fuisset iudicij accipiendi tēpore, vt damna vulgo dicebatur, omnia iudicia absolutoria esse.

TITVLVS XIII. DE EXCEPTIONIBVS.

Instituta iudicio fuerunt exceptiones, vt qd ipso iure obnoxij sunt iniquas peritorū actiones excludant: quod exemplis aperitur.

dat pater extraneo herede relicto, etiam lite contestata: vt. C. de rei vxo. act. l. vnica. §. videamus. ADDITIO. Nā eo ipso qd pater moritur, vel aliter filia efficitur sui iuris: statim actio consolidatur in filia: vt dicto. §. videamus. licet pater fuerit lite contestatus: & sic propter hoc nō facit transitum in suum heredem. & sic est speciale in dote: quia est propriū patrimonium filia: vt. l. iij. §. sed vtrum. in si. ff. de mino. & facit. l. Pomponius Philadelphus. ff. famil. ercic. Ange.

Transiit. nisi in duobus casibus. Primus in actione de dolo. C. de dolo. l. si. Secundus in retractione alicuius in seruitutem vel libertinitatem, qui per collusionem pronuntiatus fuerat ingenuus: vt. ff. de sta. defunct. l. j. §. sed interdum.

Supereff. CASVS. Omnia quæ iam dixi à princip. titi. vsq; nūc, in duobus consistunt, scilicet in vita & transitu actionū. Modō vult dicere de officio iudicis: & parū deficit quod non posuit hunc totum tit. de offic. iudi. sed residuum seruat vsque ad tit. specialem de offi. iudi. dicit ergo Iusti. Volo quod vos sciatis, quod si ille qui conuenitur, ante condemnationem satisfaciatur offi. iudi. conuenit eum absolueret, licet erat talis, qui debebat cōdemnari. Et licet istud iudicium de sui natura debebat esse condemnatorium: per solutionem tamen ante condemnationem factum fit absolutorium. & hoc est quod vulgo dicitur, omnia iudicia esse absolutoria. Franc.

Supereff. hæc de vita & transitu actionum secundum quod in rubrica promissit, dicta sunt: nunc de iudicis officio dicit: quod cum exponere debeat. iam pauca, vt modicum respiret deliberat: nam conceptum sermōnem quis retinere potest: quia igitur iam conceptum in animo tractare de offi. iud. quomodo poterit tacere, quin dicat aliquid hie?

Absolute. s. ab obseruatione iudicij, nam principalis causa est sublatā solutione: vt. s. quib. mo. rol. oblig. in prin.

DE EXCEPTIONIBVS.

Quia exceptio tenet vicem actionis: vt. ff. de exceptio. l. i. ideo post actiones ponit de exceptionibus. Vel quia de armis actorum vidimus, & de reorum armis videndum est ideo dicit vt sequitur. Accur.

Equitur. Totus iste titulus diuiditur in quinque partes principales. Primò continuat ad præcedentia rubricati. Secundò ponit causam quare fuerunt exceptiones inuenta. Tertio id demonstrat per exempla tam in actionibus realibus, quam in personālibus. Quarto ponit duplicem vel potius triplicem diuisionem exceptionum. Quinto id exemplificat. Secunda ibi, Comparatæ sunt. Tertia ibi, Verbi gratia. Quarta ibi in. §. appellatur. vel potius in. §. alioqui ex quā multis. Quinta ibi, perpetua & peremptoria. CASVS. Viso de actionibus, sequitur (dicit Iustin.) vt de exceptionibus videamus. Et domine Iustitia, pro deo instruat nos competenter materiam de exceptionibus. Prater, dicit ipse, scire debes, quod inuenta sunt seu instituta exceptiones ad defensiones reorum, sunt enim arma reorum. Frequenter enim contingit quod actio competens actori, prima facie iusta videtur:

Continuat dicta dicendis.

Diuisio.

Comparatæ sunt.

Verbi gratia.

Appellatur.

Alioqui ex quā multis.

Perpetua & peremptoria.

CASVS.

Viso de actionibus, sequitur (dicit Iustin.) vt de exceptionibus videamus. Et domine Iustitia, pro deo instruat nos competenter materiam de exceptionibus. Prater, dicit ipse, scire debes, quod inuenta sunt seu instituta exceptiones ad defensiones reorum, sunt enim arma reorum. Frequenter enim contingit quod actio competens actori, prima facie iusta videtur:

Operæ liberti impo- sitione nō trāstunt ad heredem extraneum.

Continuat dicta dicendis.

Diuisio.

Comparatæ sunt.

Verbi gratia.

Appellatur.

Alioqui ex quā multis.

Perpetua & peremptoria.

CASVS.

Viso de actionibus, sequitur (dicit Iustin.) vt de exceptionibus videamus. Et domine Iustitia, pro deo instruat nos competenter materiam de exceptionibus. Prater, dicit ipse, scire debes, quod inuenta sunt seu instituta exceptiones ad defensiones reorum, sunt enim arma reorum. Frequenter enim contingit quod actio competens actori, prima facie iusta videtur:

Continuat dicta dicendis.

Diuisio.

Comparatæ sunt.

Verbi gratia.

Appellatur.

Alioqui ex quā multis.

Perpetua & peremptoria.

CASVS.

Viso de actionibus, sequitur (dicit Iustin.) vt de exceptionibus videamus. Et domine Iustitia, pro deo instruat nos competenter materiam de exceptionibus. Prater, dicit ipse, scire debes, quod inuenta sunt seu instituta exceptiones ad defensiones reorum, sunt enim arma reorum. Frequenter enim contingit quod actio competens actori, prima facie iusta videtur:

Continuat dicta dicendis.

Diuisio.

Comparatæ sunt.

Verbi gratia.

a) Dic quod est verum in quasi delicto omittendo commissio: scens si committendo: vt l. 4. 2. fin. ff. de dam. in se. vel dic vt ibi per Bart. Ang.

* Huc inferto, qd de iure can. & in delictis & in contractibus siue ad heredem quid puenit, siue non puenit, siue cum defuncto fuerit lis cōtest. siue minime, semper heredem tenent in solidum. 16. q. 6. ca. si episcopus. & l. 12. q. 1. c. episcopus. pos. vbi glo. hac decisio nē ponit. & de sepul. c. fi. & Inno. c. ex literis. de rapt. vnde inferunt heredē vltimariū defuncti ad restitutionē vltimarum tenent: vt in cautua nos. de vlt. & not. in ca. quantā de vlt. lib. 6.

Actiones ex contractu descendentes quæ non datur in heredes.

iniquum tamen esset reum condemnare, ut puta si metu coactus aliquid promissit: & ideo datur reo contra actorem exceptio de dolo, vel exceptio quod metus causa. Omnis enim exceptio adiuventa fuit ad actionem impugnantem. h. d. Francif. de Aret.

Comparatae. aliis inueniunt. Accurfius.

eorum. scilicet reorum. Nam ipsi sunt cum quibus agitur: vt. ff. de iureiuran. l. iij. in prin. & in §. eum.

Iuxta sit prima facie. Accurfius.

Dolo inductus. hoc est in stricti iuris iudiciis: in bonae fidei autem iudiciis ipso iure non tenet contractus. ff. de dolo. l. & eleganter. in princip. Accurfius. ADDITIO. Hoc verum in odium doli: sed in sui preiudicium tenet contractus: & ex eo potest conueniri, nisi lex resistat actui: quia tunc ex neutra parte datur actio: vt est in glo. l. à Diuo Pio. ff. de ritu nuptia. in gl. ij. & Bald. in l. j. C. plus vale. qd. agi. Ang.

Promissisti. credens te debere, cum non deberes: vt hic, & ff. de excep. doli. l. ij. circa.

Obligatum esse. scilicet inspecto iuris rigore: de aequitate obligatus non est: vt. ff. de lib. cau. l. vel obligatus est. §. obligati. & ff. de verborum signific. l. si creditor. que sunt contra.

Efficax est. scilicet in sui substantia. Nam civiliter & naturaliter est obligatus, & pure: sed non est efficax quantum ad opem actionis. Vel dicere efficax est inspecto genere. nam prima facie condemnandus videtur: sed inspecta qualitate, quia sit dolo facta, vel metu, vel simili causa impeditur, est inefficax. & ita exponere in seq. casu.

Iniquum. Nota quod contra iniquitatem, & sic contra ex aequitate datur reo exceptio. l. qui aequitate. ff. de do. ma. excep. Ange.

Metus causa. hoc quando metu fuit compulsus. * Doli. hoc quando inductus fuit per dolum.

In factum. reddere singula singulis propositis causis, secundum Ioa. Sed non hoc tertio casu, scilicet quando per errorem promissit, datur doli exceptio: Certè sic vt. ff. de do. ma. excep. l. ij. §. circa. Quare dicere hac actio in factum est proponenda in subsidium doli exceptionis, contra patronum & parentes, contra quos turpes exceptiones non opponunt: vt. ff. de do. ma. excep. l. apud Celsum. §. aduers. & ita hic accipit. Ac. [Idem iuris.] C. A. S. V. S. Iam dixi vobis vnum exemplum in quo videtur aequum prima facie, vt actor debeat obtinere, iniquum tamen inspecta persona rei: quia competenti exceptio potest se defendere. Et de hoc eodè recito vobis hic aliud exemplum, scilicet de eo qui causa credendi pecuniam stipulatus est pecuniam sibi reddi: & postea pecuniam non numerauit, unde si agat stipulator, competit promissori exceptio non numerata pecunia. h. d. Fran. de Aret.

Scriptum est. §. de lit. obli.

Constitutione. vt. C. de non nume. pecu. l. in contractibus. [Præterea si debitor.] C. A. S. V. S. Iam vidistis duo exempla, in quibus prima facie aequum videtur quod actor debeat obtinere: iniquum tamen videtur inspecta persona rei: quia competenti exceptio se defendere potest. Modo ponit tertium exemplum: puta cum creditor fecerit debitori pactum de non petendo, sicut patet in litera.

Equitur vt de exceptionibus dispiciamus. Comparatae autem sunt exceptiones defendendorum eorum gratia, cum quibus agitur. Saepè enim accidit, vt licet ipsa persecutio qua actor experitur, iusta sit: tamen iniqua sit aduersus eum cum quo agitur. Verbi gratia, si metu coactus, aut dolo inductus, & aut errore lapsus, stipulanti Titio promissisti quod non deberas promittere: palam est iure civili te obligatum esse: & actio qua intenditur dare te oportere, efficax est, sed iniquum est te condemnari: ideoque datur tibi exceptio, Quod metus causa, aut Doli mali, aut in factum composita ad impugnantem actionem.

Qui iuramento delato se nihil debere asserit, ipso iure liberatus non est: sed exceptione iurifurandi munitus. aequè si quis in re conuictus, rem peritiam suam esse iurauerit, non propterea actor dominus esse desinit, verum exceptio iurifurandi sibi postea iudicanti obstabit.

Aequè si debitor creditore deferente iurauerit nihil se dare oportere, adhuc obligatus permanet. sed quia iniquum est de peritio queri, deseditur per exceptionem iurifurandi. In his quoque actionibus quibus in re agitur, aequè necessariae sunt exceptiones: veluti si petitor deferente possessor iurauerit eam rem suam esse, & nihilo minus petitor eandem rem vindicet. Licet enim verum sit quod intendit, id est re eius esse: iniquum tamè est possessorem condemnari.

Absolutio rei conuenti primam obligationem minimè tollit, absoluto tamen rei iudicatae exceptionem acquirit.

Item si in iudicio tecum actum

Peteretur. Nota quod pactum de non petendo tria operatur. Nam tollit naturalem ipso iure. vt. ff. de sol. l. Stichum. §. naturalis. Itè elidit civilem, vt in hoc §. Item obligat naturaliter pacifcentem non petere. Nam & aliàs quis est obligatus naturaliter aliquid non facere: vt non facere furtum: vt. §. de obliga. qua ex delicto nascuntur. §. j.

ubi conuenit exceptio aduersus creditorem agentem paratur.

Præterea debitor si pactus fuerit cum creditore ne à se pecunia peteretur: nihilo minus obligatus manet, quia pacto conuenio obligationes non omnino dissoluitur: quia de causa efficax est aduersus eum actio quam actor intendit, si apparet eum dare oportere. Sed quia iniquum est contra pacifcentem eum condemnari: defenditur per exceptionem pacti conuenti.

Qui iurando delato se nihil debere asserit, ipso iure liberatus non est: sed exceptione iurifurandi munitus. aequè si quis in re conuictus, rem peritiam suam esse iurauerit, non propterea actor dominus esse desinit, verum exceptio iurifurandi sibi postea iudicanti obstabit.

Aequè si debitor creditore deferente iurauerit nihil se dare oportere, adhuc obligatus permanet. sed quia iniquum est de peritio queri, deseditur per exceptionem iurifurandi. In his quoque actionibus quibus in re agitur, aequè necessariae sunt exceptiones: veluti si petitor deferente possessor iurauerit eam rem suam esse, & nihilo minus petitor eandem rem vindicet. Licet enim verum sit quod intendit, id est re eius esse: iniquum tamè est possessorem condemnari.

Absolutio rei conuenti primam obligationem minimè tollit, absoluto tamen rei iudicatae exceptionem acquirit.

Item si in iudicio tecum actum

tra stylum sui iuramenti. hoc dicit Francif.

Iniquum est. hic not. simile. ff. de lit. iur. l. si. & ff. de iureiur. l. nam postea. §. iureiurando dato. & ff. de dolo. l. nā sufficit. hoc tamè fallit quoties est contra leges iuratum: quia non seruatur sacramentum, vt in athen. sceni. non solum. §. non enim si quis. col. v. quæ est. C. de nupt. auth. quod eis. & ff. de iure patro. l. adigere. & C. de le. & costi. l. nō dubiū. in fin. Itè quādo veritas aliàs per testimonium potest inueniri: vt. C. de re. cre. l. fin. Itè quādo deferretur sacramentum à iudice: vt. ff. de iureiur. l. admonendi. aliàs autem obtinet quod hic dicitur.

Exceptionem iurifurandi. Defendi etiā potest per exceptionem pacti. l. sed & si seruus. D. de iureiur. nam iurandum ex pacione venit. Ex hac etiam exceptione & aliis omnibus oritur generalis exceptio doli. l. ij. §. & generaliter. D. de doli excep. Cuiac.

Rem suam esse. distinguitur tamè vtrū iuret suam rem esse, vel petitoris non esse: quia si iuret suam esse, datur sibi actio & exceptio. sed si iuret petitoris non esse, nascitur sibi exceptio contra petitorè tantum: vt. ff. de iureiur. l. sed & si possessori. j. & ij. respon. ibi. non enim.

[Item si in iudicio.] C. A. S. V. S. Adhuc præter exceptiones illas de quibus supra dictum est, quaedam alia est exceptio, per quam potest reus se tueri: veluti si verus debitor per sententiam iudicis fuerit absolutus sententialiter. Licet enim per imperitiam verus debitor absolueretur, naturaliter tamen manet debitor: sed contra creditorem agentem poterit se tueri except. rei iudica. & hoc dicit. Sed quid est quod hic dicitur, quod ex sola naturali obligatione

Non omnino. quia non civilis, sed naturalis tantum: vt. ff. de sol. l. Stichum. §. naturalis. In casibus tamen etiā ipso iure vtrunq; tollit pactum: vt in maleficiis factis si quis pacifcatur ne agatur. b) No. tamè quod quid remittit actiones ex maleficio, non videtur remittere damnum vel iteresse, vt per Dy. Bart. Bald. & Angel. in §. quædam. in glo. alle. vbi etiam videtur remissionem iniuriarum factam in foro penitentiali tollantur istae actiones ex maleficiis.

si apparet. oratio posita loco actionis secundum Ioa. dū P. sed secundum Ioa. cōtra: vt diximus. §. de actio. §. sic itaq; Accur.

[Aequè si debitor.] C. A. S. V. S. Iam vidistis tria exempla in quibus prima facie videtur aequum quod actor debeat obtinere: iniquum tamen videtur inspecta persona rei: quia competenti exceptio se defendere potest. Hic ponit quartum exemplum de eodè: puta in exceptio. iurifurandi, cum iuramentum delatum fuerit debitori à vero creditore: & ipse se nihil debere iurauerit: si agat actor contra reum qui iurauit, defendere se potest reus per exceptionem iurifurandi. & sum in ver sic. In his quoque actionibus &c. In superiori b) habuistis qualiter exceptiones opponuntur contra actiones personales. modo intendit tractare de exceptionibus quæ opponuntur contra eos qui agunt actionibus realibus: vt si re tanquam meam vindicet dicens rem meam esse, & verum dico, quia res mea est: tamè iniquum esset quod ipse reus qui iurauit, condēnetur contra

Iuramentum contra leges non est seruandum.

Iuro re meam esse, & iuro meam non esse, differunt.

a) Sed secundum Ange. iste text non facit ad propositum, quia loquitur quādo stipulatio fit sine causa: hic vt reo secus.

Quis autem meretur in hoc requiratur, habes ex. l. metum. cum multis aliis seq. ff. quod met. causa. nempe quod sit vel mortis vel corporis cruciatibus. Et adde quod si post metum cessantem soluat quis, non potest repetere: quoniam solutio illa vt sponte facta præcludit viam tum actioni, tum metis exceptioni. Secus tamen foret si solutio tempore sit mecum duraret qui promissionis tempore fuit vt. l. & ibidè p. Bart. C. quod met. cau.

garione possit agi:Frater,dicit Iustinianus, ex sola naturali à principio non agitur: sed quando naturalis & civilis fuerit coniuncta à principio,si tollatur vna ipsarum,ipso iure ex altera potest agi,licet agenti obster exceptio.Franc. de Aret.

^a Actum fuerit. subaudi, & fuerit absolutus:sicut hic innuit.

^{ADDITIO.} Intellegas istum textum cum ista glossa,quod reus fuit ab solutus: vt infra patet. Angelus.

^b Obligatio durat: scilicet si primo erat obligatus. vnde si soluat, non repetit,cum debitum soluat:vt. ff. de condi. inde. l. Iulianus. & l. iudex.

Et caue tibi:quia per iurandum & per pactum naturalis tollitur obligatio, & remanet civilis: vt ff. de iureiuran. l. fina. in princip. & ff. de solut. l. Stichum aut Phamphilus §. naturalis. sed per sententiam tollitur civilis, & remanet naturalis: vt ff. de condi. inde. l. Iulianus. Sed cum actione inducatur res iudicata, vbi nulla omnino erat: vt. C. de reb. creditis. l. actori. quare non tollit vt vbi

Respon. res iudicata de iure civili est: & ideo tollit & inducit ea que sunt de iure civili: & ita obligationem civilem tollit & actionem (quæ est de iure civili) inducit: vt. ff. de orig. iur. l. ij. §. deinde ex his. Ea autem quæ sunt iuris naturalis, non tollit: vt obligationem naturalem: vt argu. supra de legiti. agna. tut. §. fin.

^{ADDITIO} Ista glossam intellige de iuramento voluntario, & sic delato à parte parti: non autem de necessario: quia illud habet eandem vim sicut res iudicata: vt. l. ij. ff. de iureiur.

^c Ex legibus. vt ne quis conueniatur, nisi coram suo iudice: vt. C. de except. l. fina.

^d Legis vicem obtinent vt senatusconsulta: vt. s. titu. j. in prin. sicut est exceptio Macedoniani & Velleiani: vt. ff. ad Macedon. & Velleia. per totum titulum. Accursius.

^e Prætoris iurisdictione. vt de dolo malo, & metus causa: vt. ff. de except. do. per totum. Item pacti: vt. ff. de pact. l. iuris gentium. §. prætor ait. Accursius.

Diuisio.

[Appellatur.] Diuidit principaliter in tres partes. Primò ponit duplicem distinctionem exceptionum: quia quædam sunt perpetuæ, & quædam temporales. Itè quædam sunt peremptoriæ, & quædam dilatoriæ. Secundò ponit exempla cuiuslibet. Tertio ponit quæ pœnâ olim patiebatur, & quæ hodie patitur, qui pendente dilatione legali, vel lata ab homine, ante dilationem finitã egerit. Secunda ibi, Perpetuæ & peremptoriæ. Tertia ibi, Alioqui. Arcuinus. C. A. S. Y. S. Supra vidistis multa de exceptionibus: adhuc autè circa naturam exceptionum scire debetis quæ quædam exceptiones dicuntur perpetuæ & peremptoriæ: videlicet illæ quæ semper agentibus obstant, & semper re perimunt de qua agitur: sicut est exemplum de exceptione doli mali, & de exceptio. pacti conuenti, quando conuenit ne omnino pecunia peteretur, id est sine temporis præfinitione. & illud est quod semper dicunt canonistæ, ecclesiâ debere semper restitui, & sum in versicu. temporales. Tu vidi sti exemplum de exceptionibus peremptoriis, modo videamus exemplum de temporalibus dilatoriis, quæ & tempore nocent: vt puta si sit pactum factum de non petendo vsque ad tempus (& hic habes aliquid de materia plus petitionis.) Si eni aliquis creditor debitori suo fecerit pactum de non petendo vsque ad quinquennium, propterea actionem suam non

perdit, sed intra quinquennium olim suam causam perdebat, nec amplius agere poterat: sed non vult dominus Iustinianus. quod hoc hodie ita strictè procedat: sed vult in casu isto quod locum habeat constitutio Zenoniana, de qua facta est supra mentio de actio. §. sed hæc quidem. scilicet quod debeant induciæ duplicari: & post

quinquennium duplicatum adhuc non auditur, nisi omnes expensas quas reus in litem fecerit eo quod præmaturè eum conuenit, reo soluat. & hoc ideo constitutum est, vt tali pœna perterriti actores temporalem licium doceantur obseruare.

^f Semper. id est sine præfinitione temporis: vt. ff. de do. exceptio. l. pure. §. fina. ita tamen, si ante sententiam opponatur: vt C. sententiam rescindi non possi. peremptorias nisi in septem casibus in quibus etiã opponi possunt post sententiam: vt ratione ætatis: vt C. sent. rescin. non possi. peremptorias. & ff. de minor. l. minor. xxv. an omisiam. Item miles: vt. C. de iur. & facti. ignori. l. j. Item in Macedoniano & Velleiano: vt. ff. ad Maced. l. ita meti. Item in donatore, qui opponit vt conueniatur in quantum facere potest, etiam post sententiam: vt. ff. de re iudic. l. Nefennius. §. fina. Itè exceptio falsi procuratoris: vt. C. de procurato. l. licet. Secus si ratione personæ procuratoris opponatur exceptio: vt quia sit miles vel mulier quia talis exceptio est dilatoria: vt infra eod. §. præterea. Item vbi cuncto dicerem nullum fuisse iudicium, vt quia sitve nalis scietia, vel falsis testibus vel instrumentis iudicata: vt. C. quando

prouo. nõ est necesse. l. venales. vel eum iudex sit nõ suus: vt. C. si a nõ cõp. iudi. per totum. Itè si iniurè à iudice cõpulsus est eo tempore quo cõpelli nõ debuit: vt. ff. de sel. l. j. Sed dilatoria pponitur ante litè cõtestatã: sed probatur postquã actor monstrauerit quod adseuerat: vt. C. de proba. l. exceptione. & C. e. de excep. l. si quidẽ. Secus in exceptio ne forti: quia ante litè cõtestatã opponi & probari debet secundum quosdam: vt. ff. eo. l. pe. Sed quid de exceptione nõ numeratæ pecuniæ nõ quid est perpetua vel temporalis: Resp. quidã anomala eã esse. Nos dicimus quod est temporalis, biennij. l. vel. xxx. dierum: vt. s. de lit. obliga. §. si & C. de non nu. pec. l. in contractibus. §. j. super cæteris. Sed in hoc potest dici anomala, quod cum aliis probet qui excipit, hic tamẽ non probat: vt. C. de non nume. pecu. l. si ex cautione tua. Idẽ quare in exceptione nõ numeratæ dotis: & eo modo solue: vt. C. de do. cau. nõ nu. l. si. & auth. ibi posita. Itè quid de ea quæ opponitur vt quis conueniatur in quantum facere potest: Resp. eã esse temporalem: quia præsumo quod aliqua acquirere, & sic postea poterit soluere: vt. C. arbi. tu. l. si defunctus. Nã nõ reperitur quod soluitur: licet facere non possit cõmode: vt. ff. de condi. inde. l. nam & maritus. quod fieret si esset perpetua, cum sit fauorabilis: vt. ff. de condi. inde. l. qui exceptione. Et circa hoc vide quod notatur in. l. j. C. de iuris & facti. igno.

^g Pacti conuenti. l. exceptio. ^h Pacti conuenti. l. vsque ad quinquennium. ⁱ Alia simili. veluti si quis stipuletur id quod in vtero est, vel fructus futuros: vel domum certo loco ædificari: vel cum Romæ esset, Ephesi dari stipularis est: vt. ff. de ver. obli. l. interdum. secundum. Azõ. * ^k Rem amittebant. facit. s. de act. §. si quis agens. & ff. de liber. lega. l. non solum. §. fina. & C. de iure sic. l. iustas. lib. x.

quinquennium duplicatum adhuc nõ auditur, nisi omnes expensas quas reus in litem fecerit eo quod præmaturè eum conuenit, reo soluat. & hoc ideo constitutum est, vt tali pœna perterriti actores temporalem licium doceantur obseruare.

^f Semper. id est sine præfinitione temporis: vt. ff. de do. exceptio. l. pure. §. fina. ita tamen, si ante sententiam opponatur: vt C. sententiam rescindi non possi. peremptorias nisi in septem casibus in quibus etiã opponi possunt post sententiam: vt ratione ætatis: vt C. sent. rescin. non possi. peremptorias. & ff. de minor. l. minor. xxv. an omisiam. Item miles: vt. C. de iur. & facti. ignori. l. j. Item in Macedoniano & Velleiano: vt. ff. ad Maced. l. ita meti. Item in donatore, qui opponit vt conueniatur in quantum facere potest, etiam post sententiam: vt. ff. de re iudic. l. Nefennius. §. fina. Itè exceptio falsi procuratoris: vt. C. de procurato. l. licet. Secus si ratione personæ procuratoris opponatur exceptio: vt quia sit miles vel mulier quia talis exceptio est dilatoria: vt infra eod. §. præterea. Item vbi cuncto dicerem nullum fuisse iudicium, vt quia sitve nalis scietia, vel falsis testibus vel instrumentis iudicata: vt. C. quando

prouo. nõ est necesse. l. venales. vel eum iudex sit nõ suus: vt. C. si a nõ cõp. iudi. per totum. Itè si iniurè à iudice cõpulsus est eo tempore quo cõpelli nõ debuit: vt. ff. de sel. l. j. Sed dilatoria pponitur ante litè cõtestatã: sed probatur postquã actor monstrauerit quod adseuerat: vt. C. de proba. l. exceptione. & C. e. de excep. l. si quidẽ. Secus in exceptio ne forti: quia ante litè cõtestatã opponi & probari debet secundum quosdam: vt. ff. eo. l. pe. Sed quid de exceptione nõ numeratæ pecuniæ nõ quid est perpetua vel temporalis: Resp. quidã anomala eã esse. Nos dicimus quod est temporalis, biennij. l. vel. xxx. dierum: vt. s. de lit. obliga. §. si & C. de non nu. pec. l. in contractibus. §. j. super cæteris. Sed in hoc potest dici anomala, quod cum aliis probet qui excipit, hic tamẽ non probat: vt. C. de non nume. pecu. l. si ex cautione tua. Idẽ quare in exceptione nõ numeratæ dotis: & eo modo solue: vt. C. de do. cau. nõ nu. l. si. & auth. ibi posita. Itè quid de ea quæ opponitur vt quis conueniatur in quantum facere potest: Resp. eã esse temporalem: quia præsumo quod aliqua acquirere, & sic postea poterit soluere: vt. C. arbi. tu. l. si defunctus. Nã nõ reperitur quod soluitur: licet facere non possit cõmode: vt. ff. de condi. inde. l. nam & maritus. quod fieret si esset perpetua, cum sit fauorabilis: vt. ff. de condi. inde. l. qui exceptione. Et circa hoc vide quod notatur in. l. j. C. de iuris & facti. igno.

^g Pacti conuenti. l. exceptio. ^h Pacti conuenti. l. vsque ad quinquennium. ⁱ Alia simili. veluti si quis stipuletur id quod in vtero est, vel fructus futuros: vel domum certo loco ædificari: vel cum Romæ esset, Ephesi dari stipularis est: vt. ff. de ver. obli. l. interdum. secundum. Azõ. * ^k Rem amittebant. facit. s. de act. §. si quis agens. & ff. de liber. lega. l. non solum. §. fina. & C. de iure sic. l. iustas. lib. x.

^a Hoc verum intellige quando post sententiam opponitur tale, ex quo apparet dictum iudicem non habuisse iurisdictionem. saltem in causa de qua iudicatur: nec fuit facta prorogatio tacite vel expresse: vt late per Angel. hic.

* At huiusmodi pœna locum in

petitione heredi non obtinebit quæ generalis in eaque actiones temporales & conditionales continentur. l. quod si in diem. ff. de pet. her. nisi post si specie peteret à debitore temporali vel conditionali: ut hic. quod facit ad intellectum glo. in ver. in duplam. idem non videtur habere locum in sola libelli obligatione scilicet dum descenditur ad litem contestatam. ut apparet ex lite. ra quæ ait litem inferre. quod tamen intelligitur dum litem contestatur, ut in. c. ex parte. extra de ver. signi. & per Barr. in. l. i. tit. c. de iur. act. & quod no. in. l. amplius. ff. rem. ra haberi.

^a Zenonianæ constitutioni. scilicet Græcæ: cuius meminit supra de actio. §. sed hæc quidem.

^b Continet. quod dic vt modo dixi per. l. interdum. ff. de verborum obli. g.

^c In duplam. sed videtur quod nullam patiatur pœnam: vt. ff. de pet. herad. l. quod si in diem. in princip. quæ est huic contra. sed dic illa corrigi. vel melius speciale est ibi. quia ad hoc solum agebatur. vt eodem iure penes agentem haberetur. quo erat apud defunctum: vnde non fuit plus petitum.

^d In iuriam. non tamen talem propter quam agere possent.

^e Tali pœna perterriti. facit. C. ad legē Iuliam re. pe. l. j. & ff. de pœnis. l. ca. pitalium. §. penul. & C. de inoffi. test. l. si quis in suo. in si. j. respon.

[Præterea etiam ex persona.] CASVS. Scire debetis quod quædam exceptiones dilatoriæ sunt: quæ quidem ex. l. vel ex natura rei dantur. quædam sunt dilatoriæ. quæ ex persona dantur: veluti si aliquis per mulierem agere velit. Mulier enim non potest esse procurator. nisi pro patre: similiter miles non potest esse procurator patris vel matris. vel alicuius alterius. etiam si hoc per rescriptum imperiale sibi fuerit indultum. quod intelligo. nisi in rescripto inseratur clausula. Hoc nõ obstat &c. Po. causa tamen sua. vel iure suo. sine offensa disciplinæ suæ bene potest esse procurator. & agere. Et illud verbum ita intellexerunt quidam. quod miles suis propriis negotiis interesse potest. si per hoc nõ impediatur officium disciplinæ suæ: aliter non de hoc plenè habes in glo. Franc.

^f Mulierem. quæ pro alio agere non potest. nisi pro parentibus. si morbus aut ætas eos impediatur. nec sit qui eorum nomine agat: vt. ff. de procur. l. fœmias. Accur.

^g Mater tamè non admitteretur pro filio minore. etiam ad defendendum. nisi in causa appellationis. & est ratio. quia est maioris præiudicij. quàm principalis. Ang.

^h Nec pro patre vel matre. nisi pro eorum libertate: vt. ff. de li. cau. l. iij. quæ est cõtra. secundum Ioan. AD DITIO. Dic quod in isto casu dicitur defendere causam propriam pro suo interesse: vt. l. j. iij. & iij. ff. de libe. cau. facit. l. non tantum. ff. de appel.

ⁱ sine offensa. i. si hoc fit sine offensa disciplinæ. nõ autem sic intelligitur. vt hoc nõ possit fieri. si disciplina. id est exercitium militare offendatur. sed siue offensa datur siue non. præsumitur non offendit: vt hic. & C. de procu. l. qui stipendia.

[Eas verò exceptiones.] CASVS. Ille. §. tota die in iudicio frequentatur ad probandum quod infamis potest esse procurator. quamuis non possit esse aduocatus. & rationem diuersitatis reddunt quidam: quia procuratio est tantum onus. aduocatio autem est onus cum honore. his prætaxatis venio ad casum in hunc mo-

super principali negotio audientia denegabitur. Arctinus.

Hodie autem nõ ita stricte hoc procedere volumus: sed eum qui ante tēpus pactionis vel obligationis litem inferre ausus sit. Zenonianæ constitutioni subiacere censemus. quã sacratissimus legislator de his qui tēpore plus petierint. protulit: vt & inducias quas ipse actor sponte indulserit. vel quas natura actionis continet. si contempserit. in duplū habeant hi qui talem iniuriam passi sunt: & post eas finitas non aliter litem suscipiãt. nisi omnes expēsas litis antea acceperint: vt actores tali pœna perterriti tēporali tium doceatur obseruare.

Exceptionum tertium genus est: quia quædam vocatur dilatoria iudicij personalem respiciēs. vt exceptio incompetentis procuratoris. & similes. Arctinus.

Præterea etiam ex persona sunt dilatoriæ exceptiones. quales sunt procuratoriæ: veluti si per militem aut mulierem agere quis velit. Nam militibus nec pro patre vel matre vel vxore. nec ex sacro rescripto procuratorio nomine experiri cõceditur: suis verò negotiis superesse sine offensa militaris disciplinæ possunt.

Exceptio infamię procuratoris quæ antiquitus competeat. hodie tanquam minus frequentata exauctoratur.

Eas verò exceptiones quæ olim procuratoribus propter infamiã vel dantis vel ipsius procuratoris opponerentur. cum in iudiciis nullo modo frequentari perspexerimus. cõquiescere sancimus: ne dum de his alteratur. ipsius negotij disceptatio proteletur.

TITVLVS XIII.

dum: Olim ita erat quod si tu eras procurator Petri contra me: te potui repellere propter infamiam tuam. vel propter infamiam Petri: sed hodie non vult Iustinia. quod istæ exceptiones infamię in iudiciis frequententur: ne dum super eis altercatum fuerit. ipsius principalis negotij disceptatio proteletur. Franc.

DE REPLICATIONIBVS.

Quemadmodum exceptio actionem excludit. ita exceptio nõ replicatio. & replicationem duplicatio. rursus replicatio duplicatorem. & deinceps vltiores defensionem multiplicatis nominibus. vbi opus fuerit proponi possunt.

Nterdū euenit. vt exceptio quæ prima facie iusta videtur. iniuste noceat. quod cum accidit. alia allegatione opus est adiuuandi actoris gratia: quæ replicatio vocatur. quia per eam replicatur atque resoluitur ius exceptionis: veluti cum pactus est aliquis cum debitore suo. ne ab eo pecuniã petat: deinde postea in contrarium pacti sunt. id est vt creditori petere liceat: si creditor agat. & excipiat debitor. vt ita demum cõdemnetur. si non conuenerit ne eam pecuniam creditor petat: nocet ei exceptio. Couenit enim ita. nãque nihilo minus hoc verum manet. licet postea in cõtrarium pacti sint. Sed quia iniquum est creditorem excludi. replicatio ei dabitur ex posteriore pacto conuenit. Rursus interdum euenit. vt replicatio quæ prima facie iusta est. iniuste noceat. quod cū accidit. alia allegatione opus est adiuuandi rei gratia: quæ duplicatio vocatur. Et si rursus ea prima facie iusta videatur. sed propter aliquã causam actori iniuste noceat. rursus alia allegatione opus est. qua actor adiuuetur: quæ dicitur triplicatio. Quarum omnium exceptionum vsum interdum vltierius quã diximus. varietas negotiorum introducit: quas omnes apertius ex Digestorum p la-

Conquiscere. sed contra. ff. de postu. l. j. §. secundo loco. & in §. hoc edito. Solu. ibi de maxima infamia: hic de parua.

Vel illud de aduocato. qui emolumentum tantum habet: hic in procuratore qui tantum habet onus.

DE REPLICATIONIBVS.

Quia exceptio per replicationem eliditur. ideo per cõsequens de replicatione dicitur. vt. j. eo. in prin. & ff. de excep. l. 2. §. replicatio.

Interdum. Totus iste titulus diuiditur in duas partes principaliter. Primò ponitur de replicatione quæ prodest actori. & quæ non. Secundò quæ exceptioes competentes reo principali. profunt fideiussori. & quæ nõ profunt. Secunda ibi. Exceptiones autem.

CASVS. In superioribus dictum est. quia illud quod videtur iustum prima facie ex parte actoris. videtur iniquum in spectata persona rei petentis se defendere per exceptionem legitimã. & ad similitudinem illius scire debes naturam replicationis. Sæpius enim contingit quod reus prima facie habeat exceptionem: sed forsitan actor habet replicationem cõtra suã exceptionem: quia iniquum esset quod sua exceptio possit nocere actori. cum exceptionem rei per suam replicationem possit elidere. Et de hoc ponit hic exemplum faciendo mentionem eius quod dicitur in §. pactus ne peteret. & sum in ver. sicu. rursus interdum &c. Supra habuistis quod replicatio datur proprie actori contra exceptionem rei. Sed quãdoque contingit quod replicatio actoris aliquãdo prima facie videtur iusta: sed inspecta rei persona. qui se per duplicationem competentem potest defendere. videtur iniusta. Iniquum enim esset quod actoris replicatio ei noceret: & propterea datur ipsi reo contra replicationem actoris duplicatio: & sic vltierius potest varietas negotiorum ista nomina multiplicare. Contra enim duplicationem rei datur actori triplicatio: & cõtra triplicationem actoris datur reo contra actorem quadruplicatio. Tunc enim plerumque infringit suum propositum præcedens. & si naturam istarum omnium actio. plene velitis videre. hoc ex latioribus Digestorum voluminibus facere poteritis. ff. de excep. l. ij. Franc.

^k Noceat. i. non prosit: vel dic proprie. scilicet actori. Accur.

^l Conuenit. id est ita fuit conuentum.

^m Excludi. scilicet per exceptionem. Accursius.

ⁿ Noceat. id est non prosit. Accursius.

^o Ea. scilicet duplicatio. Accursius.

^p Digestorum. vt. ff. de excep. l. ij.

Aduocatus lucrum. procurator onus habet.

Cõtinuatio.

Diuisio.

Mulier pro parentibus agit.

Procurator esse potest infamis. nõ aduocatus.

Exceptio-

[Exceptiones.] CASVS. Iste §. deberet poni in fi. præcedentis tituli. hic tamen satis cõuenienter ponitur: quia omnes replicationes exceptiones dicuntur. Dicit enim Iustinianus in isto §. q. omnis exceptio quæ cõpetit alicui reo, debet competere & eius fideiussori. Parum enim vel nihil ipsi reo prodesset, nisi suo fideiussori cõpeteret, qui recursum haberet cõtra eum. & sum in versi. Sanè exceptiones &c. Dixi vobis. s. quod exceptio quæ competit reo, cõpetit & eius fideiussori. Hoc autẽ fallit in vno casu, scilicet quãdo debitor cesserit bonis. Hæc enim exceptio fideiussoribus non prodest. Illi enim qui alios pro reo obligant, hoc maximè p̃cipiunt, q. si reus principalis fuerit facultatib⁹ suis lapsus: possunt à fideiussoribus totum suum debitum consequi. h. d. Frac. a Exceptiones. videtur q. hic §. deberet esse in fine superioris tituli. Sed certè cum & replicatio sit exceptio, bene ponitur hic, generaliter tam ad exceptiones q̃ ad replicationes prinens. Accur. b Fideiussoribus. appellatione fideiussoris omnem accessorem accipere: siue sit mādator, siue fideiussor, siue alius: ex eodictis fideiussor, quod p̃ alio fidẽ suam adstrinxerit. Et nota quod dicit plerũque: quia exceptio reo cõpetens gratia suæ personæ, vt quia sit minor, fideiussori non cõpetit: vt. ff. de minor. l. in causã. j. in princ. & ff. de exceptio. l. exceptio. nes. ij. in fine. Item si est dānatus in omnibus bonis suis ratione sui delicti: vt. C. de fideiussorib. l. j. vel si cessit bonis: vnde personaliter ei subuenitur, ne in plus cõueniatur quàm in quantum facere potest: vt. s. de actio. §. fina. & infra eod. in fi. Item vbicunq. quis in quantum facere potest, cõdemnatur. nam fideiussori non datur exceptio: vt. ff. pro soc. l. verũ. §. j. & ff. solu. matrimo. l. alia. Vbi autem exceptiones cohærent rei & non personæ, vt pacti conuenti, & rei iudicatæ, si de iussoribus cõpetunt: vt hic, etiam inuito reo: vt. C. de excep. l. defensiones. & ff. de excep. omnes. ADDITIO. Dic vt in l. pe. & in l. tam mandatori. C. de non numera. pecu. Angelus. Etiam fideiussoribus. [Eis verò quæ sita semel exceptio inuitis nõ extorqueatur. l. vlt. ff. de pac. cui nõ aduersatur lex si vnus, §. pactum eo. tit. nam in eod. §. hæc verba, Eadem ratione, sic accipiẽda sunt, si ipsis scientib. posterius pactũ interpositum est, vt quia ratione reus amittit exceptionẽ, eadem etiã amittant fideiussores. Cuiacius. c Ab his. scilicet fideiussoribus. d Quæ ratione. exemplificat. Accur. e Quis. scilicet creditor. Accur. f Illis quoque. scilicet fideiussoribus & similibus. g Per exceptionẽ. ppter hũc casum dixit. s. plerũq. & ppter alios, vt h Maximè. facit. s. de fideiussoribus. in princ. (diximus.)

tiore volumine facile est cognoscere.

In r̃ defensionibus debitori cõpetentes (vt pacti de non petẽdo) fideiussoribus etiã cõpetunt: quia si quid fideiussores pro reo soluerũt, id actione mādari ab eo repetũt. exceptiones verò in personã (vt cessionis bonorũ & id gen⁹ aliẽ) ad fideiussores nõ porriguntur.

Exceptiones autẽ quibus debitor defenditur, plerunq. accommodari solent etiam fideiussoribus eius, & rectè: quia quod ab his cõpetitur, id ab ipso debitor peti videtur: quia mādari iudicio redditurus est eis, quod hi p̃ eo soluerint. Quæ ratione & si de non petenda pecunia pactus quis cõ reo fuerit: placuit perinde succurrendũ esse per exceptionem pacti conuenti illis quoq. qui pro eo obligati sunt, ac si etiã cum ipsis pactus esset ne ab eis ea pecunia peteretur. Sanè quædam exceptiones non solẽt his accommodari. Ecce enim si debitor bonis suis cesserit, & cum eo creditor experiatur: defenditur per exceptionem, si non bonis cesserit. Sed hæc exceptio fideiussoribus nõ datur: ideo scilicet, quia

rum, per quã volebat prætor aliquid fieri vel prohibebat: & maximè hoc faciebat quãdo disceptabatur de possessione vel quasi. h. d. Frac. i Actionibus. scilicet in factum: vt. j. eo. §. fina. k Conceptiones verborum. id est dicere: verba cõcepta & formata à prætorẽ, pponente interdicta. Sed secũdum hoc quæ erat differẽtia olim inter interdicta & actiones: cũ & actio erat formula: vt. ff. de origine iuris. l. ij. §. deinde ex his: Respõ. quidã, vt præceptor meus Azo, q. interdicta formabatur i persona volentiũ ea intẽtate tãtũ loquendo eis: vn de interdicta inter duos dicuntur reddi à prætorẽ loquente duobus: vt. j. eo. §. exhibitio. & hoc etiam colligitur. ff. sub multis titulis in tractatu de interdictis. sic enim dicitur, vnde vi illũ deieci &c. vt. ff. de vi & vi arma. l. j. in prin. Item vt iedes de quib. &c. vt ff. vt poss. l. j. in princ. & sic de aliis. Sed actiones generaliter & in persona omnium formabatur: vt quicũque emerit, ex empro agat: & sic de ceteris: quod colligitur. ff. de origine iuris. l. ij. §. omniũ. & §. de his. Vel dic breuiter differẽtiam talẽ fuisse, quia interdicta à prætoribus, sed actiones à ceteris magistratibus formabatur: vt patet ex eo quod omnia interdicta sunt prætoria: vt. ff. de interdict. per totum librum m. Sed hodie nihil aliud est interdictum, quàm actio prætoria in factum: vt. j. eo. §. fina.

qui alios pro debitore obligat, hoc maximè p̃cipit, vt cum facultatibus lapsus fuerit debitor, possit ab his quos pro eo obligauit, suum consequi.

TITVLVS XV. DE INTERDICTIS.

Interdicta olim nil aliud erant, nisi certæ conceptiones verborũ late à prætorẽ interdictum interponente, cum inter duos de possessione agebatur. Aretinus.

Equitur vt dispiciam⁹ de interdictis seu actio nibus quæ pro his exerceantur. Erant autem interdicta, formæ atque conceptiones verborum quibus prætor aut iubebat aliquid fieri, aut fieri prohibebat. Quod tunc maximè fiebat, cum de possessione aut quasi possessione inter aliquos contẽdebatur.

Prima interdictorũ diuisio hæc est, quod quædam prohibitoria sunt, vt interdictũ ne vis fiat ei de mortuo inferẽdo, & similia quædam restitutoria, vt interdictum quorum bonorum, vnde vi, & id genus alia. quædam exhibitio vt de libero homine exhibendo, de liberis exhibendis, & huiusmodi.

ADDITIO. Dic secũdum Ioannem Fab. imò est aliud, & potest agi vel interdicto, vel actione in factum, ad electionem actoris: vt ff. ne vis fiat ei. l. si quis missus. §. cum prætor. ff. vt poss. l. j. §. restitutoria. & not. ff. de vi & vi arma. l. j. §. fina. licet gloss. not. idẽ quod hic in rubr. ff. eo. sed Dy. reprehendit gloss. & hoc est verũ. Angelus. l. iubebat. quod est in interdictis restitutoris & exhibitiois: vt. j. eo. §. restitutoria. & §. exhibitio. m Prohibebat. quod facit in prohibitoris interdictis: vt. j. eo. §. prohibitoria.

n Maximè. hoc ideo dicit, quia quãdoque per interdicta nõ super possessione, sed super iure rei cõtenditur: vt patet in interdicto de mortuo inferẽdo, vbi licet inferre: & sepulchro inædificãdo, vbi licet inædificare: vt. ff. de mor. infer. l. j. in princ. & §. prætor ait. Item quãdoque proprietatis & possessionis simul: vt. ff. de aqua quoti. & æsti. l. j. §. fin. & ff. de interdictorũ. §. quædam. Sed nõ quid alio modo quàm per interdicta, id est de iure ciuili agitur de possessione: Respon. sic vt per cõditionem indediti: vt. ff. de condi. inde. l. indediti. §. sed & si nummi. Item per triticariam: vt. ff. de condi. tritic. l. j. in fine. & l. ij. Item per cõditionem ex lege: vt. C. de acquir. pos. fess. l. fina. in fin. & ff. de rei vindi. l. fina. & C. loca. l. si quis. Accur. o Possessione. siue retinenda, siue recuperanda, siue adipiscenda: vt j. eo. §. sequens diuisio.

p Quasi possessione. vt cum contenditur de possessione rerum incorporalium: vt via & itinere, & actus, & aqua ductus: vbi nõ est vera possessio, sed quasi: vt. ff. de acquir. re. do. l. seruus. §. incorporales. sed tamen est ibi quædam quasi possessio: & de ea retinenda competunt interdicta de itinere, & actus, & aqua, quando cõtendo me esse in quasi possessione prædictorum iurium: vt. ff. de itin. actũque priua. per to. & ff. de aqua quoti. & æsti. per totum. & ff. de ser. l. pe. & ff. si serui. vin. l. scuti. §. Aristo.

[Summa autem.] CASVS. Dixi vobis quod olim erant interdicta quædam solemnis conceptio verborum, per quam &c. Modo volo quod sciatis primam diuisionem interdictorum: & est trimembris. Interdicta enim aut sunt prohibitoria, aut restitutoria.

Fideiussor est nomẽ generale: & dicitur à fide.

Exceptiones reo conpetentes gratia personæ, fideiussori nõ cõpetunt, sed bene si rei cohærent. a) Vt. ff. de re iudica. l. & si fideiussor in prin. nisi fideiussor vt defensor cõueniatur tunc eni vt defensori, non vt fideiussori datur.

Cõtinuatio.

Diuisio.

Quia interdicta vicem sustinent seu obtinent actionum, ideo post actiones de interdictis proponuntur: vt infra eodem in principio. Accur. ius.

ADDITIO. Sed ista rubrica congruentius posita fuisset ante titulum de except. vt fecit rubricon. in Digestis: quia ante titu. de except. posuit istum tit. sed in hoc non est vis.

Equitur. Totus iste titulus diuiditur in quatuor partes. Primò ponit quid olim erãt interdicta. Secundò ponit vnã diuisionem interdictorũ. Tertio ponit aliã diuisionẽ. Quarto ponit vnã aliã diuisionẽ interdictorũ. Secunda ibi, Summa autẽ. Tertia ibi, Sequẽs. Quarta ibi, Tertia diuisio. CASVS. Dixi Iustinia. Domine, benè video q. vultis tractare de interdictis: quæro, quæ sunt interdicta: Frater, dicit ipse: olim interdicta erãt quædam solemnis cõceptio verbo-

Interdicta & actiones olim differẽbant.

Interdictis? quãdoque ligatur sup proprietate. Possessio potest peti sine interdictis.

Res incorporales quæ si possidentur.

toria, aut exhibitoria. Interdicta prohibitoria appellantur ab effectu prohibitionis: ut puta cum aliquis sine vitio iussu iudicis, vel aliquo alio legitimo modo possidet: prohibet prætor ei vim fieri. Item prohibet ædificari aliquid in loco publico, vel in itinere solito. Item prohibet aliquid poni in flumine publico ripæ eius, quo peius per flumen nauigetur. & sum in versicu. Restitutoria sunt, &c. Itē vidistis quæ sunt interdicta prohibitoria: modo videatis quæ sunt restitutoria. Et dicuntur restitutoria ab effectu restituendi: videlicet cum prætor iubet interdicto alicui restitui. Verbi gratia, Si ego sum bonorū possessor de iure prætoris, prætor iubet mihi restitui quicquid aliquis de hereditate illa vel pro herede vel pro possessore possidet: & illud cōpetit mihi per interdictum quorum bonorū. Et not, quod cum dicitur quod interdictum quorum bonorum est restitutorium: sumitur hoc verbum restituere, improprie: scilicet pro eo quod est per se dandis: fitur & verbum reddēdi significationē per se dandi habet. Vel potes dicere quod proprie dicitur hoc verbum restituere, habito respectu ad personam defuncti, qui res ipsas possedit: & heres cōsetur eadem persona cum persona defuncti. Sed diceret aliquis: Domine, qualiter potest interdictū quorū bonorū esse interdictū recuperandæ possessionis: cum sit interdictū adipiscendæ? Frater, verbum restituendi sumitur improprie, ut iam dictū est. & sumus in versicu. Exhibitoria &c. Iam vi distis quæ sunt interdicta prohibitoria & restitutoria: modo videatis quæ sunt exhibitoria: & vocantur exhibitoria interdicta ab effectu exhibendi: cum scilicet prætor iubet aliquid exhiberi mihi. Et de hoc ponuntur tria exempla in litera, quæ satis parent. In versu sunt tamen, scire debetis, quod tam prohibitoria, quam restitutoria & etiam exhibitoria, interdicta vocantur: sunt tamen qui putant quod solummodo prohibitoria, interdicta debeant dici: & quod magis debeant dici decreta, quam interdicta. Nos autem (dicit Iustinianus) dicimus quod omnia debent dici interdicta: quasi inter duos dicta non habendo respectum ad hoc, quod interdictum resonat prohibitionem. h. d. Francisc.

a Summa, id est prima, non minima: quia & de duobus membris aliqua inuenitur: vt. j. eo. §. tertia.

b Restitutoria, quandoquetamen quædam inueniuntur mixta tam prohibitoria, quam exhibitoria: vt. ff. eo. l. j. §. interdictorum. & ff. de libe. ho. exhib. l. j. Nam petitur exhiberi, & prohibetur inuitus retineri. **ADDITIO.** Vide glos. in dicto. §. interdictorum. quæ plenius loquitur. Angelus.

c Possidenti, vt si quis missus fuit in possessionē iussu prætoris: vt. ff. ne vis fiat ei qui in pos. mis. est. l. j. in prin. Nā iuste possidet & sine vitio, qui auctore prætoris possidet: vt. ff. de acqui. pos. l. iuste. Acc.

d Inferendi, quod interdictum est. ff. de mort. infer. l. j. in prin. & §. hoc interdictum.

e Ædificavit, quod interdictum habes. ff. ne quid in loco sa. l. j. in prin. Accursius.

f vel in flumine. & hoc habes. ff. de flu. l. j. in princip. & ff. ne quid in flumi. pub. l. j. in fi.

g Bonorū possessor quis dicitur. Interdictū quorū bonorum est duplex. dicitur de iure ciuili vel ex testamento, vel ab intestato: vt. ff. quorū bonorū possessor quis dicitur. l. j. in prin. & C. quorū bono. l. j. Sed contra est in hereditatis peti-

tionem. Nam directa datur heredi de iure ciuili: vtilis verò ei qui succedit de iure prætorio: vt. ff. de possessoria hered. pe. l. j. Est & aliud nouum auxilium per nouam constitutionem inuentum, per quod petitur possessio hereditatis, si testamentum apparet non vitiatum vel vituperatum in aliqua sui parte: vt. C. de edi. diui Hadria. tol. l. fin. Sed quare dicitur hoc restitutorium: cum nunquam hic bonorum possessor habuerit possessionem? Respond. improprie dicitur restituere pro dare: vt. ff. de verborum signific. l. verbum reddendi. & ff. de leg. i. l. cum qui dam. Vel dic quod inspecta persona defuncti dicitur restitutorium: sed natura sui dicitur adipiscendæ possessionis: vt. ff. quorum bonorum. l. j. §. fina.

proprie decreta vocari. Sed tamē obtinuit omnia interdicta appellari: quia inter duos dicitur.

Iam secundū interdictorū diuisionē aggreditur. Quorū bonorū interdictū adipiscendæ possessionis gratia comparati est: quod iure prætorio succedenti cōceditur, pro adipiscendæ scilicet possessione hereditariarum rerum quæ apud eū sunt, qui pro herede vel pro possessore possidet. Interdictū quoque Saluanū causa adipiscendæ possessionis rerū per colonum fundo illatarū (quæ tacite pro mercede hypothecarum sunt) contra quoscunque possessores datur.

Sequens diuisio interdictorū hæc est: quod quædam adipiscendæ possessionis causa comparata sunt, quædam retinendæ, quædam recuperandæ. Adipiscendæ possessionis causa interdictum accommodatur bonorum possessori, quod appellatur. **Quorum bonorum: cuiusque vis & po-**

hereditatis bonorum possessoriam.

i Possidet, vel dolo fecit quo minus possideat: vt. ff. quorum bonorum. l. j. in prin. & exponit hæc verba, pro herede & possessore, vt. j. eo. §. pro herede. & §. pro possessore. Accursius.

k Restitui possessionem, per interdictum vnde vi, quod intra annum locum habet pro his quæ non perueniunt ad violentum: pro aliis perpetuo: vt. ff. de vi. & vi. arma. l. j. in prin. & hoc si ciuiliiter & naturaliter possideat deiectus. Si autem naturaliter tantum, vile habet tantum, vt fructuaris: vt. ff. de vi & vi. ar. l. iij. §. vnde vi.

l Iubet, scilicet prætor.

m Libertate, vt quia liber homo detinetur inuitus, quod interdictū habet. ff. de lib. ho. exhib. l. j.

n Indicare velit, id est iniunctas operas dicere velit, vel conuentas iniungere, quo casu ageret de libero homine exhibendo: vt. ff. de lib. ho. exhib. l. j.

o Parenti, in hoc casu duo sunt interdicta: vnum de liberis exhibendis, alterum de liberis deducendis: vt. ff. de libe. ho. exhib. l. j. resp. d. & l. iij. j. respon. in prin.

p Obtinuit, inter sapientes.

q Inter duos dicitur: id est prætor formatur: vt not. §. circa prin.

[Sequens diuisio, &c.] **C A S V S.** Supra vidistis vnam diuisionē interdictorū, hic sequitur alia. & est hæc, quæ quædam sunt interdicta adipiscendæ possessionis gratia prodita, vel etiam inueta: & quædam etiā retinendæ possessionis gratia: & quædam recuperandæ. Adipiscendæ possessionis gratia inueta est interdictū quorū bono. & quorū legatorū, quamuis de eo non fiat hic mentio. & Saluanū interdictū. Per interdictū enim quorū bonorū, potest ille cui bonorū possess. data est, petere possess. omnium rerum hereditariarū ab eo qui pro herede vel pro possessore possidet. & sum in versu. Pro herede autē &c. Dixistis quod interdictū quorū bonorū, appellatur interdictū adipiscendæ possessionis. Sed dñe Iustin. pro deo dicatis mihi, quare sic appellatur? Frater, dicit ipse: tantū vult hoc dicere, quod nūc primū velit adipisci possessionē bonorū quorū possess. nūquā habuit. Vnde si aliquis habuit possess. bonorū, & postea eam amisit, non competit ei hoc interdictum: sed magis interdictum recuperandæ possessionis. & summus in versu. Interdictū quoque, &c. Iam habuistis vnum exemplum de interdicto adipiscendæ possessionis: adhuc dicam vobis aliud exemplum de eodē. Interdictū enim Saluanū locum habet ad adipiscen-

Hereditatis petitio est duplex.

Restituere quandoque sumitur pro dare.

Legit quidam, quia interim dicitur.

Hæc vltima verior: quia licet vera possessio non trāse tamē ad heredem: vt. l. eū heredes ff. de acqui. res. posses. in prin. fringitur tamen transferri: præsertim decretalis bonorū posses. & hoc respectu & hoc attentō dicitur restitutorium: at tanta tamen veritate adipiscendæ: & saluatur iste text. ibi vbi dicitur adipiscendæ.

Violentiam passus, quid tedium habet.

adipiscendam possessionem omnium rerum quas possedit colonus tempore illo quo fundum meum conduxit: quæ quidem res pro mercedibus fundi tacite mihi erant obligatæ. & competit mihi hoc interdictum vtile contra quemlibet extraneum possidentem: vt sunt res quas colonus tempore conductionis possedit. contra colonum autem possidentem res illas, datur mihi istud interdictum directum. hoc dicit. Fraciscus.

Interdictum quorum bonorum & petitionis hereditatis p vna sola re possunt competere.

a *Quod ex his*. innuitur hic quod hoc interdictum etiam pro vna re competat. Sed contra videtur quod sit vniuersale: vt ff. quorum bonor. l. j. §. fin. sed certe nihilo minus est vniuersale, licet ad vnam rem detur. sic enim est in hereditatis petitione: vt ff. de pe. her. l. regulariter. & l. licet. quam constat vniuersalem esse: vt ff. de rei vind. l. j. respon.

b *Possessio*. scilicet decretalis.

c *Data est*. scilicet a voce prætoris viui: vel hodie coram quolibet iudice: vt C. qui admitt. ad bonor. poss. l. fina. a. d. d. i. t. o. Dic quod non est necesse quod index siue prætor siue alius iudex bonorum possessio nem concedat secundum Ange.

d *Pro herede*. sed nunquid hi tit. sunt? Respo. nō. vt C. in qui. cau. ces. long. tempo. præscrip. l. hereditatem. ergo vñticipio non potest procedere. Sed contra. ff. quorum bonorū. l. j. respon. Sed illud expone vt ibi.

e *Bonorum possessio*. scilicet decretalis. Accursius.

f *Pro herede*. hæc oratio quandoq; accipitur pro vero titulo: vt ff. pro herede. per totum. quandoq; pro falso: vt quia credebar se heredem. cum non sit. & ita hic accipitur. & quādoque agitur petitione hereditatis: vt ff. de peti. heredi. l. pro herede.

g *Sciens*. vnde si queritur ab eo quare possideat. dicit. quia possideo. vel si dicat pro herede: tamen falsum scienter dicit: vt ff. de peti. heredi. l. qui interrogatus.

h *Possessionem*. quæ est facti. Accursius.

i *Eam*. scilicet possessionem. quæ est facti.

k *Inutile est*. Sed agat amodo rei vindicatione. cum sit dominus. Accursius.

l *Comparatum est*. cōtra colonum directum. cōtra extraneos vtile: vt C. de Saluiano interdicto. l. j. & ff. de Saluiano interdi. l. j.

m *Pro mercedibus*. Item & pro domino si quod contulit in eodē: vt ff. de Saluiano interdicto. l. j. & arg. ff. in quibus causis pig. vel hypoth. ta. contra. l. ij. vers. non solum.

n *Pepigisset*. tacite: vt C. de loc. & cōduc. l. certi iuris. Sed quid interest inter hoc interdictum & Seruianā actionem? Respo. In Seruiana oportet locatorem probare colonū fuisse dominum tēpore obligationis: vt ff. de pigno. l. j. §. cum prædium. in fi. & l. & quæ nō dum sunt. §. quod dicitur. Sed in interdicto isto sufficit si probet ipsū possedisse: vt ff. de Saluiano inter. l. j. Accur.

[Retinenda possessiones etc.] C. A. S. V. S. Supra vidistis exemplum de interdicto adipiscendæ posses. modo videatis de interdicto retinendæ posses. Retinendæ autem posses. causa adinuenta sunt duo interdicta. scilicet interdictum Vti possidetis. & Vtrobi. Sed domine pro Deo. quando habent locum hæc interdicta? Frater. dicit Dominus Iustinianus. quando ab vtraque parte de proprietate alicuius rei queritur: & etiam quando de possessione eiusdem rei est contentio: quia quilibet eorum dicit se possidere. vt aduersarium ad onera probationis compellat. Tunc enim datur hoc interdictum ad hoc vt appareat vter eorum possideat. quia non potest actoris

Interdicti Saluiani & actionis Seruianæ differentia.

testas hæc est. vt quod ex his bonis quisq; quorum possessio alicui data est. c. pro herede aut p possessore possideat id ei cui bonorū possessio c. data est. restituere debeat. Pro herede autē possidere videtur. qui putat se heredem esse. Pro possessore is possidet. qui nullo iure re hereditaria vel etiā totā hereditatē. sciens ad se nō pertinere. possidet. Ideo autē adipiscendæ possessionis vocatur interdictum. quia ei tātū vtile est. qui nunc primum conatur adipisci rei possessionem. Itaq; si quis adeptus possessionē. amiserit eā. hoc interdictum ei inutile est. Interdictum quoq; quod appellatur Saluianum. adipiscendæ possessionis causa cōparatum est: eoq; vtrius dominus fundi de rebus coloni. quas is pro mercedibus fundi pignori futuras pepigisset.

Interdictum vti possidetis. & vtrubi. sunt retinendæ possessionis quæ præsertim locū habent si de proprietate alicuius rei futura sit controuersia. antequā enim proprietatis questio moueatur. vter ex litigatoribus possidere. & vter petere debeat. inuestigandum est. tū quia sine petitore & possessore

petitio institui antequam appareat quis rem possidet. Quādiu enim quis rem detinet. eam petere non potest: sed quia longe commodius est rem possidere. quā petere: propterea super possessione frequenter magna contentio existit. Sed domine pro Deo dicatis mihi. quod est illud commodum possessis? Frater. dicit ipse. magnum. quāquam enim ille qui possidet. nō sit dominus rei: tamē si ille qui petit rem. non potest probare rem illam suam esse. remanebit res illa penes possidentem. est etiam aliud: quia in dubio si iura possessoris & petitoris sunt dubia. pro possessore iudicari solet. Franc.

Retinendæ possessionis causa cōparata sunt interdicta. Vti possidetis. & Vtrobi: tū ab vtraq; parte de proprietate alicuius rei controuersia sit. & ante querat vter ex litigatoribus possidere. & vter petere debeat. Namq; nisi antē exploratū fuerit vtri eorū possessio sit. non potest petitoria actio institui: quia & ciuilibus & naturalibus ratio facit. vt alius possideat. & alius a possidete petat. Et quia lōge commodius est & potius possidere. quā petere: idē plerunq; ferē semper ingerit existit contentio de ipsa possessione. Commodum autem possidendi in eo est. quod etiā si eius res non sit qui possidet: si modo actor nō potuerit suam esse probare. remanet in suo loco possessio. propter quam causam cum obfcura sunt vtriusque iura. contra petitorum iudicari solet.

Vti possidetis pro rebus immobilibus: Vtrobi verō. pro rebus mobilibus competit. h. d. Arec.

Vtrobi verō. pro rebus mobilibus competit. h. d. Arec.

Vtrobi verō. pro rebus mobilibus competit. h. d. Arec.

Vtrobi verō. pro rebus mobilibus competit. h. d. Arec.

Vtrobi verō. pro rebus mobilibus competit. h. d. Arec.

Vtrobi verō. pro rebus mobilibus competit. h. d. Arec.

Vtrobi verō. pro rebus mobilibus competit. h. d. Arec.

Vtrobi verō. pro rebus mobilibus competit. h. d. Arec.

Facit ad huc. §. quod dicitur in c. licentia glof. super verb. titulum ibi sed hoc non est. verū. extra de probati. & in glo. sup ver bo. possidea tis. ante fin. ibi. itē interdictum. extra de proba. t. alia vtrubi. vt in manu scriptis exemplaribus & quibusdam impressis legitur.

Quia faciliores sumus ad absoluendum quam ad eō demandū. concor. ca. viti. in fin. cū glo. super verbo. luanio rem. extra de transactio. Corruales.

a Vel *edium*. ff. vii. possidetis. l. j. respon. Accursius.

b *Vtrobi* Hoc dicitur ab *vt*rum, & *vbi*: vt *vt*rum ponatur pro ad vel apud, *vbi* ponatur pro quem: quasi dicat, apud quem est, apud eum sit. Non fit autem mentio hic possessionis, cum mobilia proprie non possideantur, sed immobilia tantum: cum dicatur possessio, quasi pedum positio: vt ff. de acquirend. possessione. leg. j. in principio. Abusue tamen tam mobilia quam immobilia dicuntur possideri. Accursius.

c *Quorum*. scilicet duorum interdictorum.

d *Interdicti tempore*. id est tempore quo proponitur interdictum.

e *Alium*. dummodo non aduersarium.

f *Maiore*. scilicet quam aduersarius: vt ff. de verborum significatione. l. maiore parte.

g *Possidebat*. & sic citius vincebat in *vt* possidetis, quam in *vtrobi*. & erat forte ratio, quia citius mobilia transferuntur, quam immobilia: vt ff. commoda. leg. j. & ff. de re iudica. l. a diuo Pio. §. j. & ff. de acquirenda possessione. l. si rem.

h *Quantum ad possessionem*. nota, quantum ad possessionem. nam quantum ad alia remansit differentia: vt olim. vt *Vt possidetis* in rebus immobilibus, & *Vtrobi* in mobilibus loci habere: vt hic dicitur, & supra. §. proxi.

i *Nec clam*. Cum multa sint genera violentiarum, quae ad praesens omittero: de hac vi quae inquietatiua dicitur, quae parit hoc interdictum: vt si me arare vel aedificare vel aliquid in meo mense prohibes, contendens te possidere, habet locum hoc interdictum: vt ff. de vi & vi arma. l. vim facit. & ff. quod vi aut cla. l. j. §. quid sit. Quid si ille non contendet se possidere, sed solum iniuriatur mihi? Respon. adhuc locum habet hoc interdictum: vt ff. vii. possid. l. si duo. §. si vicinus. Sed & actione iniuriarum mihi tenetur: vt ff. de actionib. empt. l. qui peditent. Quid si nec possessionis ratione, nec iniuria, sed quia seruitutem se habere contendit? Respon. si possidet, intentabo negotiorum: si ego possideo, intentabo hoc interdictum: vt ff. si fer. vind. l. j. §. j. Clam autem possidet, qui clanculo me absente sibi possidere volens ingreditur fundum meum quem ego possideo: nec tamen suspicor me posse repelli: & ita me absente & inuito sepiissime facit: vt ff. quod vi aut cla. l. iij. §. fina. & de acquirenda possessione. leg. clam. in princip. Ille enim qui ingreditur, habet naturale per introitum suum, & ego civilem. Vel dic quod ego retineo naturalem civiliter, ingrediens naturalem naturaliter. Sed nonne etiam naturalem perdit statim cum de fundo exit & ad iudicium venit, vel etiam alias iter? Respon. non, imo animo retinet eam naturalem: vt facit fructuarius qui sola naturalem habet. Vel dic quod si amitti eam, non tamen nocet: quia adhuc hoc interdictum tenetur, licet ego possideam tantum, vt diximus per. l. ff. vii. possid. l. si duo. §. si vicinus. Precario autem possidet aduersarius a me si precibus suis motus, concessi sibi precario: vt ff. de precal. j. in princip. & §. j. & distingue in precario: quia aut agitur vt omnis possessio in accipientem transferatur, quod fieri potest: vt ff. de precario. leg. in rebus. & ff. de acquirenda possessione. leg. Pomponius. §. si is qui aut vt nulla, & hoc valet: vt ff. de precal. certe. §. is qui. Aut vt habeat naturalem tantum

qui accipit, & hoc valet: vt ff. de precal. leg. & habet. §. cum. Sed nunquid in omni precario vinco habentem a me per hoc interdictum, scilicet *Vt possidetis*? Respon. non illum qui habet omnem possessionem: cum hoc interdictum possessorem teneatur: vt ff. vii. possid. leg. j. §. j. & ij. ergo vinco supra dictos etiam si ego habebam possessionem ab alio vi, vel clam, vel precario: vt hic, & ff. vii. possidetis. l. j. §. fina. & l. ij. Accursius.

[*Possidere autem*.] CASVS. Ia habuistis quod tam in interdicto *Vtrobi*, quam in interdicto *Vt possidetis*, quae sunt interdicta retinendae possessionis, ille vincit qui in possessione inuenitur tempore litis contestatae. Sed domine, pro deo dicatis mihi qualiter aliquis dicatur possidere? & ipse respondet. Frater dicit ipse, non solum dicitur quis possidere, si per se hoc, & si corpore suo possideat, sed etiam si corpore alterius possideat, quamuis eius iuri non sit subiectus: dumta men nomine suo possideat, sicut per colonum & inquilinum, & depositarium, & commodatarium. & hoc est quod com munter dicit. aliquem retinere posse possessionem per quemlibet qui eius nomine est in possessione. & non solum per corpus suum, & per corpus alterius qui eius nomine possidet potest aliquis possidere siue possessione retinere, sed etiam solo animo potest aliquis possidere, seu possessionem retinere, licet ipse non sit in possessione, vel aliquis eius nomine: dum tamen non animo deserendae possessionis eam deseruerit, sed postea reuerfus sit ad illam. hoc dicit. Franc.

k *In possessione sit*. caute dicit: vt ff. de acquirend. pos. leg. si quis ante. §. idem Pomponius, ibi, non vt possidere. nam non possident isti, nec civiliter, nec naturaliter, secundum Ioa. l. colonus, & inquilinus, & similes: vt hic, & ff. de vscap. l. non solum. §. quod vulgo. Sed M. dicit eos naturaliter possidere: vt ff. communi diuidundo. l. communi diuidundo. §. neque. Sed illud intellige colonum possidere, salij.

l *Colonus*. si in villa, sed inquilinus in ciuitate: vt ff. de acquirenda possessione. l. re pignoris.

m *Possidere videtur*. si ergo per alium possidet, ergo non possidet: vt ff. de acquirend. pos. l. quod meo licet quidam dixerint eos naturaliter possidere, sicut & colonum: vt superiori casu diximus.

n *Retinere*. Licet animo retineatur, non tamen animo quaeritur: * vt ff. de acquirenda possessione. l. quemadmodum. & C. de acquirend. pos. l. licet. & §. j. proxi. Accursius.

o *Exposuimus*. §. per quas perso. no. ac. §. ex his. Accursius.

Recuperandae possessio.] CASVS. Vidistis. §. per exempla de interdicto adipiscendae possessionis? & etiam de interdictis retinendae possessionis: modo videndum est de interdictis recuperandae possessionis. Recuperandae autem possessionis interdictum, est interdictum Vnde vi, per quod cogitur deiciens vi deiectum restituere. s. in illam possessionem a qua ipsum deiecit: licet deiectus a deiciete vi vel cla vel precario possederit. quod videt mixtum. in gl. tamen habes hoc expeditum vno verbo. illud, verbu ex interuallo. & haec erat penulenta inter secundum iura antiqua: sed alio modo punitur hodie violentus ista par nouas constitutiones, per. l. si quis in tantam. C. vn. de acqui. pos. l. cuius

a Sic & in dubio praesumitur naturalis ratione modo possessio translati: vt not. gl. Bar. & Ang. in d. §. cum.

Colonus & inquilinus nec civiliter nec naturaliter possident.

* Quoniam autem modo quaeratur ac perdatum possessio: quid ite ea sit, ac quouplex, quo ve iure indueta: numve factu sit, an ius dicendi, vide ac dic vt per Bart. in. l. i. ff. de acqui. pos. l. cuius

vi. cuius affectus talis est: si quis rem mobilē vel immobilem inuaserit violentē: si dominus erat illius rei quā inuaserit violentē, dominum illius rei amittit. si autē non erat dominus illius rei, cōpellitur restituere, & possidere. & c. omnes p̄cēne istae imponuntur non solū per actionem ciuilem, sed etiam per actionē criminalem.

Potest enim qui aliū vi de possessione deiecit, accusari. l. Iulia de vi priuata, si sine armis. si verō cū armis, de vi publica. Sed dñe, quid appellatis vos arma? Sūt enim quidam qui solūmodo credunt cū armis deicere eum qui loricator, & cū gladio & scuto, & lācea, & cōsimilibus armis aliquid deiecit. Frater, nō est ita. armorū enim appellatione nō solum scuta, gladios, & etiam cetera arma appellari volumus, sed etiam fustes & lapides. Fran.

Vnde vi con cernit res in mobiles, vi bonorum ratorum res mobiles.

Aedum. aliud in reb⁹ mobilibus. nam pro his cōpetit vi bonorum ratorū actio: vt. ff. de vi & vi ar. l. j. §. hoc interdictū & §. illud. & §. plane. nisi mobilia cū immobilib⁹ peratur hoc interdicto: vt. ff. de vi & vi ar. l. j. §. qui autem. Accursius.

Proponitur. i. datur.

Interdictum vnde vi.]

Hoc est momenti interdictū, quod & celeri reformatio dicitur. De eo tractatur in tit. Vnde vi & de vi armata. sic enim legēdum est, meo iudicio: idque indicat. l. 2. §. vlt. de interd. ff. M. etiam Tullius in orat. pro Corinna duo interdicta facit, interdictū Vnde vi, & interdictum de vi armata, siue de vi hominibus armatis, aut de hominibus armatis. Cuiacius.

Vnde vi. sed quare dicitur vnde vi? Respō. quia talia erant verba pratoris: vnde illum vi deiecit & c. & ita à principio verborum pratoris sumptis denominationem: sicut & alia, vt quorū bonorū. & similia: vt. ff. de vi & vi armata. in principio.

Id est. scilicet deiectus: vt quia hodie expoliati te: vel quia cōpi possidere rem tuam clam vel viui sequenti verō die me expulisti. Nam teneris mihi hoc interdicto. Secus si in continenti me deiecit: vt. ff. de vi & vi ar. l. iij. §. eum igitur. in glo. fin. & l. qui possessionem. Quod incontinenti accipe, antequam ad alios actus extraneos dicerat: vt. ff. de duobus reis stipul. l. duos reos.

Constitutionibus. vt. C. vnde vi. l. si quis in tantam.

Supra diximus. vt. §. vi bo. rapt. §. quia tamen.

Rei. l. proprietatis: sed interdicto vti possidetis possessio aestimatur: vt. ff. vti posside. l. pe. §. si. Accursius. ADDITIO. Dic secundum Ioan. Fab. quod imō Dy. tenet quod in hoc interdicto fiat aestimatio possessionis, sicut in interdicto vti posside. sed ipse Ioan. Fab. dicit quod ad proprietatem & ad possessionē potest fieri aestimatio: secundum quod concludit Ang.

De vi priuata. p̄na autē huiusmodi legis est tertiae partis bonorū publicatio, si sine armis: & relegatio, si cum armis: vt. j. de public. glo. c. ver.

l. iij. in princ. & ff. de verb. signi. l. armorū. Sed nūquid debet aliquis expēctare se primo percuti, quā percutiat? Dicunt quidā q̄ sic: vt arg. C. vnde vi. l. j. & ff. ad l. Aquil. l. si ex plagis. §. tabernarius. Nos cōtra, sed sufficit iustus timor: vt. ff. ad legem Aquilia. l. sed & si quēcunq̄. & ff. ad l. Corn. de fca. l. is qui, & ff. de vi & vi arma. l. iij. §. Instituit.

Et lapides. facit. j. de publicis iudic. §. itē lex. & ff. de vi & vi arma. l. iij. in princ. & ff. de verb. signi. l. armorū. Sed nūquid debet aliquis expēctare se primo percuti, quā percutiat? Dicunt quidā q̄ sic: vt arg. C. vnde vi. l. j. & ff. ad l. Aquil. l. si ex plagis. §. tabernarius. Nos cōtra, sed sufficit iustus timor: vt. ff. ad legem Aquilia. l. sed & si quēcunq̄. & ff. ad l. Corn. de fca. l. is qui, & ff. de vi & vi arma. l. iij. §. Instituit.

possessione fundi vel aedium a vi deiectus fuerit. nam ei proponitur interdictum. Vnde vi: per quod is qui deiecit, cogitur ei restituere possessionem: licet is ab eo qui vi deiecit, vi vel clam vel precario possideat.

Hodie per vim spoliās, si dominus est, à dominio rei cadit: aliās rem spoliatā & eius aestimationē restituit: qui aliās lege Iulia de vi publica vel priuata criminaliter puniatur. Et armorū appellatione lapides & fustes cōiunctur. Arc.

Sed ex cōstitutionibus sacris (vt supra diximus) si quis rem per vim occupauerit, si quidē in bonis ei⁹ est, dominio eius priuatur: si aliena, post eius restitutionem, etiā aestimationē rei dare vim passio cōpellitur. Qui autem aliquē de possessione p̄ vim deiecerit, tenetur lege Iulia de vi priuata, aut de vi publica: sed de vi priuata, si sine armis vim fecerit. si autem armis eum de possessione vi expulerit, de vi publica tenetur. Armorū autem appellatione nō solum scuta, & gladios, & galeas, sed & fustes & lapides significari intelligimus.

Accipe tertiam interdictorum diuisionem.

Tertia diuisio interdictorū hęc

qui armati. Aduerte tamen q̄ aliquando vis infertur personae, aliquando rebus: vt no. glo. fina. in ca. significasti. ij. de homi. & ibi vide qualiter intelligitur illud cōmune dictum: Vim vi repellere licet cū moderamine in culpatae tutelae.

[Tertia diuisio etc.] CASVS. Positis duabus diuisionibus interdictorū, quarum utraq̄ est bimēbris: hic ponit dominus Iustinianus tertiā: & est talis: quōd interdictorū quādam sunt simplicia, & quādam duplicia. Simplicia autē sunt illa in quib. non reperitur nisi vnus reus, & vn⁹ actor: cuiusmodi sunt omnia restitutoria & exhibitoria. Duplicia sunt illa in quibus quilibet reperitur reus & actor. Sed interdictorū quēdā sunt phibitoria: & istorum quēdā sunt simplicia, quēdā duplicia. Simplicia sunt, veluti cū p̄tor phibet in loco sacro, vel in flumine publico, ripaue eius aliquid fieri. Nam actor est qui desiderat ne quid fiat: reus est qui aliquid facere conatur. Duplicia sunt, veluti Vti possidetis interdictum, & Vtrobi. Ideo autē duplicia vocantur, quia par vtriusq̄ litigatoris in his cōditio est: nec quisquā p̄cipue reus vel actor intelligitur: sed vnusquisque tam rei quā actoris partes sustinet.

Abiecta veteri proponendorū interdictorū solennitate, hodie pro eis in factum actio cōpetit. De ordine & veteri exitu interdictorum superuacuum est hodie dicere. Nam quotiens extra ordinem ius dicitur (qualia sunt hodie omnia iudicia) nō est necesse reddi interdictum: sed perinde iudicatur sine interdictis, ac si vilis actio ex

Abiecta veteri proponendorū interdictorū solennitate, hodie pro eis in factum actio cōpetit.

De ordine & veteri exitu interdictorum superuacuum est hodie dicere. Nam quotiens extra ordinem ius dicitur (qualia sunt hodie omnia iudicia) nō est necesse reddi interdictum: sed perinde iudicatur sine interdictis, ac si vilis actio ex

Vtrobi. item interdictum de superficiebus: vt. ff. de superficiebus. l. j. §. proponitur. & dicitur supra eodem §. retinendae. Accursius.

[De ordine etc. veteri etc.] CASVS. Dixi Iustiniano: Domine, quare non recitatis vos totā naturam & solennitatem antiquorum interdictorū? Frater, dicit ipse, Superuacuum esset hodie de ordine & solennitate antiqua interdictorū dicere. Nam quotienscunq̄ extra ordinem, id est solennitatem antiquā ius dicitur (quod hodie fit in omnibus iudiciis) non est necesse interponere interdictum. Domine, bene dicitis: sed bene dimitterem solennitatem interdictorum, si loco interdictorū essent mihi actiones proditae à pratore. Frater, dicit Iustinianus, sic poteris illas hodie proponere sine aliqua solennitate, sicut posses si eam tibi dedisset prator hodie. Similiter quādo dat tibi prator hoc interdictum, poteris hodie loco illius interdicti actionem in factum vtilem proponere, perinde ac si istam actionem vtilem prator tibi accommodasset. h. d. Fran.

[De ordine.] id est de antiqua solennitate cum qua proponebatur interdicta sub certis formis: vt diximus. §. eo. in prin.

Exitu interdictorum. Scilicet cum antiqua solennitate: sine ea tamē reddi potest & proponi: vt. ff. de oper. noui nun. l. prator ait. §. nonnulli. Vel etiam in factum actio loco cuiuslibet interdicti, quae vilis vocatur, vt subiicit.

Extra ordinem. id est extra antiquam solennitatem: quod semper fieri videtur: vt subiicit, vt supra de success. sub. in principio. & ff. de nego. gest. l. actio in fine tit. & C. de formu. & imp. actio. subla. l. j. & ij.

Sine interdictis. scilicet solennibus.

Vilis actio. scilicet in factum, quae datur loco cuiuslibet interdicti. Et nota quatuor esse genera actionis in factum. Vna est quae ex omni edicto vel interdicto pratoris datur, vbi specialis actio non datur, vt hic. Alia est legis Aquiliae subsidiaria: quando damnum datur de non corpore in non corpus: vt. §. ad legem Aquil. §. fin. quae & ipsa pratoria est: vt. ff. de praescrip. verb. l. quia actionum.

Actionum quaedam sunt simplices: quaedam duplices.

Actionis in factum quatuor sunt genera.

in fi. Tertium genus est extraordinarium: quod ex variis figuris cau-
farum est introductum, quotiens æquum est actionem dari: vt. C. de fac. san. eccl. l. sancimus. Quartum genus est, quod æquiparatur
actioni præscriptis verbis: quæ actio præscriptis verbis vna cum ista
in factu ciuili dicitur: vt. ff. de præscriptis verbis. l. in fi. & habet lo-

Actio præ-
scriptis ver-
bis in tribus
generibus
negotiorum
habet locum.

cum in tribus generibus
negotiorum. Primo in cõ-
tractibus in nominati stri-
bus, do vt des, do vt fa-
cias, & factio vt facias: vt
ff. de præscr. verb. l. na-
turalis. §. j. j. & iij. Sed in
quarto in nominato cõ-
tractu, scilicet factio vt
des, habet locum actio de
dolo: vt. ff. de præscr. pr.
verbis. l. naturalis. §. qd si
faciant. Item in secundo
genere habet locum præ-
scriptis verbis ex omni
pacto incontinenti ante
vel post appositum iuxta
aliquem contractum: vt
C. do pactis inter empto-
rem & venditor. l. i. j. &
C. de pactis. l. p. c. g. s. Itẽ
in tertio genere vbicum-
que dubitatur de nomi-
ne contractus, vt patet in
exemplis: vt. ff. de æsti.
act. l. j. & ff. de præscr.
ver. l. j. per totum. & l. i. j.
Quid sit actio in factum
& ad quid cõpetat, tex-
tus cũ glo. est in l. quo-
tiens. ff. de præscriptis
verb. & in l. in factum.
cũ ibi notatis. ff. de ac-
& obli. g. Accur. A. D. O. T.
T. I. O. Not. hãc glo. quor-
sum actioes in factu, &
ad quid vnaqueq; com-
petat: & adde glo. in l.
quoties. ff. de præscriptis
verbis. & text. in l. in fa-
ctum. & ibi glo. ff. de ac-
tio. & obli. g. Ange.

causa interdicti reddita fuisse.

TITVLVS XVI
DE POENA TEMERE
LITIGANTIVM.

Litigatorum temeritas triplici
pœna coercetur: per iurij scilicet,
pecuniaria, & infamiz: siue igno-
miniz: quarũ singulas partes vtq;
ad rursũ calcem verticatur.

Nunc admonedi sumus
magnã curã egisse eos
qui iura sustinebant,
ne facillẽ homines ad
litigandũ procederent: quod &
nobis studio est. Idque eo maxi-
mẽ fieri potest, quod temeritate
tam agentiu, quam eoru cũ qui-
bũ agitur, modõ pecuniaria pœ-
na, modõ iurifurandi religio,
modõ infamiz meru coercetur.

Reus, actor, necnon vtriusque
partis aduocati, iurifurandi reli-
gione propter caluniam seu ca-
uillationem cuiusdam introdu-
cti, sese adstringere debent: alio-
qui non procedet iudicium.

Annota. Negatiũ mendacia
pœna quãdoque dupli, quãdo-
que tripli puniri.

Ecce enim iurifurandum om-
nibus qui conueniuntur, ex con-
stitutione nostra defertur. Nam
reus nõ aliter suis allegationibus

enim iurat q̄ bona instantia venit ad agendũ: vt. C. de iur. propter
calum. dan. l. iij. in prin. Itẽ quod nõ dabit vel dedit aliquid iudici vt
pferatur pro se sententia: vt in auth. vt liti. iurent in exordio litis.
col. ix. Item quod nullam exiget vel faciet probationem calumnio-
sam: vt in auth. de his qui ingre. ad appellatio. §. fina. col. v. E contra
reus iurat hæc eadẽ: nisi

vtitur, nisi prius iurauerit quod
putans se bona instantia vt, ad
sontradicendum p̄peruenit.

Negans id quod debet, aliquã-
do in duplo punitur. Aretinus.

At aduersus inficiates, ex qui-
busdã causis dupli vel tripli
actio cõstituitur: veluti si dani ini-
uriæ, aut legatorũ locis venerabi-
libus relictõrum nomine agatur.

Reus in certis casibus, siue ne-
get, siue fœscatur, vtra simplicium
condemnatur.

Statim autem ab initio pluris
quã simpli est actio: veluti furti
manifesti quadrupli, nec manife-
sti dupli. Nam in his & aliis quibus-
dã causis (siue quis neget, siue fa-
teatur) pluris quã simpli est actio.

Actor de calumnia iurare tenet-
ur. Aretinus.

Item actoris quoque calum-
nia coercetur. Nam etiam actor
pro calumnia iurare cogitur ex
nostra constitutione.

Aduocati actõis & rei de ca-
lumnia iurare debent. Aretinus.

Vtriusq; etiã partis aduocati iu-
randũ subeunt: qđ alia nostra
constitutione cõprehensum est.

Reiecta multa decimã partis
litis quæ olim improbis litigato-
ribus irrogabatur, hodie iusquis

rens quãm debeat, in triplum condẽnatur. Alij deponunt de libris
illud vel tripli, eo quod subiecta exẽpla nõ sunt huic verficu. aprã.
Agatur. item alibi vt. C. de nõ nume. pec. auth. cõtra qui propriã.
Item alibi vt si creditor negat sibi debitũ solutum. Nã postea quod
fit debitũ, probare cogitur vt. ff. de proba. l. cum de indebito. Item
possessor negas se possidere: si probatur, perdit possessionẽ: vt. ff. de
rei vindic. l. fina. & in auth. de trien. & se. §. illud, & ibi glo. in ver-
bo possessio. col. iij. Itẽ aliã: vt. ff. de iudi. l. eum. ADDITIO. Not.
pœnas aliquas quãs patitur calumniose negas. & maxime not. quã-
do aliquis possidet, & negat interrogatus se possidere, q̄ perdit pos-
sessionem, si de mendacio conuincatur: vt. l. fin. ff. de rei vin. Ang.
Ist actio. etiam à principio, non solum inficiatione: vt hic, & su-
pra de actionib. §. at illã. Accursus.

[Item actoris quoque.] CASVS. Dixi Iustiniano, Dñe, vidimus su-
pra qualiter per iuramentũ & pœnã pecuniariã reitemeritas coar-
tatur: sed de actore quid dicetis? Certe, dicit ipse, nõ solum reus, sed
cundũ quod superius diximus, sed & actor cõpellitur subire calum-
iuramentũ. Imõ plus adhuc dico tibi, quod non solũ reus & actor
iurans, sicut diximus, sed etiã vtriusque partis aduocati iurandũ
subeunt: secundũ quod est in alia nostra constitutione prouisum. &
hęc omnia introducta sunt loco actionis veteris calumnie, quæ in
desuetudinẽ abiit, quæ tenebatur actor qui temere litigabat, in de-
cimã partẽ litis. quod nusquam inuentum est factum esse, vt hic di-
citur: sed pro his introductum est iurandũ, & vt in expensis &
damnis litis puniatur improbus litigator. hoc dicit. Franc. o
Item actoris. quasi dicat, non solum reus iurat de calumnia: vt su-
pra eo. §. j. sed etiam actor, vt in constitutione nostra dicitur: vt. C.
de iureiuran. propter calum. dan. l. iij. in prin.

Ex nostra constitutione.] Additur in quibusdã codicibus manuscri-
ptis, quod non calumniã animo litẽ mouisset, sed existimãdo se bonã cau-
sam habere, quod mihi valde pro vt superius iurandũ rei definitũ
est, debuit & hoc ve actoris iurandũ definitũ. Cuiacius.
subeunt, scilicet quod iustum & fidele patrociniũ præstent, rare,
vt in

Cõtinuatio.

DE POENA TEMERE LITIGANTIVM.

Vtque nunc de propositione actionum dictum est: sed quia contingit eas in-
terdum temere proponi, nunc de pœna temere proponendum dicit. Aret.

Diuisio.

Nunc admonendi.] Totus iste tit. diuiditur in tres partes. Primõ
continuat rubricã ad præcedentia. Secundõ ponit tres pœnas
quæ temere litigantem coercent. Tertid dictas pœnas sigillatim per
exempla declarat. Secunda ibi, Idq; eo maxime. Tertia ibi, Ecce eni-
m. CASVS. Dixi Iusti. dñe, tot & tanta audiuius q̄ tædio affe-
cti sumus: & vos estis nobis tædiosus factus. Pro deo dicatis nobis,
quid amplius vos intenditis dicere? Frater, dicit Iust. scire debes q̄
multũ studuerunt magistratus antiqui, q̄ nõ de facili litigaretur ca-
luniose: & nos similitur circa hoc studeamus: quia hoc maxime fiet
si temeritas litigantiũ tam ad opũ q̄ reorũ aliquo de trib. modi. f. vel
pœna pecuniaria, vel iureiur. vel meru infamiz puniatur. h. d. Fran. D
sustinebant, scilicet magistratus qui iura reddebant: vt. ff. de origi-
ne iuris. l. i. §. post originem.
Maximẽ. id est certẽ.
Modõ. i. aliquando: & ita cõmuniter exponitur quando bis aut
ter repetitur: vt. §. quod cum eo. §. cæterum. ver. sed sanẽ.
Pecuniaria pœna. vt. §. eo. §. in fin. Accursus.
Iurifurandi, scilicet caluniz: vt. §. prox. §. sed quando? Respon. in
futuro seculo: licet non in isto vt. C. de iureiuran. l. iij. 2.

Infamiz. §. eo. §. ex quibusdã.

[Ecce enim.] CASVS. Dñe, vos iam dixistis q̄ temeritas litigatiũ
modis plurib. coercetur. Pro deo dicatis, si vobis placet, qualiter de-
beat primo coerceri? Frater, dicit ipse: primo debet per iuramentũ
coerceri: quia omnib. litigatorib. præcipitur q̄ iuret de calunia. Frã.
Constitutione. C. de iureiuran. propter calum. dan. l. iij. in prin.

Nisi prius, nõ dicit quod prius reus quã actor iuret, sed prius
quam au datur actor autem priusquam reus iuret: vt. C. de iur. pro-
pter calum. dan. l. iij. in prin. quæ est contra.

Ad contradicendum, not. diligẽter capitula huius sacrameti. Actor

de calumnia
prestatur tã
ab actore,
quã ab reo.

Turamentũ
de calumnia
prestatur tã
ab actore,
quã ab reo.

Ad contradicendum, not. diligẽter capitula huius sacrameti. Actor

de calumnia
prestatur tã
ab actore,
quã ab reo.

Ad contradicendum, not. diligẽter capitula huius sacrameti. Actor

de calumnia
prestatur tã
ab actore,
quã ab reo.

Ad contradicendum, not. diligẽter capitula huius sacrameti. Actor

de calumnia
prestatur tã
ab actore,
quã ab reo.

Ad contradicendum, not. diligẽter capitula huius sacrameti. Actor

de calumnia
prestatur tã
ab actore,
quã ab reo.

Ad contradicendum, not. diligẽter capitula huius sacrameti. Actor

de calumnia
prestatur tã
ab actore,
quã ab reo.

Ad contradicendum, not. diligẽter capitula huius sacrameti. Actor

de calumnia
prestatur tã
ab actore,
quã ab reo.

* Factenus
procedit gl.
Accur.

aliã pœna
naria pœna
cum aduer-
sus inficiam-
tes &c.

b) Not. glo.
quæ ponit
ca quæ de-
bet iurare
actor: &
quæ debet
iurare reus,
Ang.

Mendacium
facit quem
punit.

Aduocati
partium an
debeant iu-
re.

vt in constitutione dicitur. Sed tamen in consuetudine non habetur quod iuretur, licet lege caueatur: vt. C. de iudi. l. rem non nouam. §. patroni. & facit in authen. de testi. §. fin. col. vij.

^a Hæc autem scilicet quæ de sacramento calumniæ dicta sunt. §. eo. §. j. & §. eo. §. item actoris. & §. proximo.

^b *Actio*: actio enim quædam erat qua tenebatur actor qui per calumniam litigabat, in decimam partem litis: quod hodie corrigitur. Sed & hoc hodie iure authenticorum in antiquo redit: statulicet non iure illius actionis, sed per iudicis officium: vt in auth. de litigio. §. ad excludendas.

col. viij. ^a Et no. ex hoc. §. & ex dicta authen. de litig. & ex. l. ff. de reg. iur. l. q. in ius. §. nemo. & ex. l. lud. ff. de peti. here. q. nisi improbe & calumniose litigauerit, non debeat condemnari in expensis: vt. ff. de iud. l. eū quæ. & C. de fruct. & l. expens. l. nō ignoret. licet in. C. de iur. l. propter adu. §. fin. autē indistincte dicitur: vt in expensis. Sed est intelligendum cum iam dicta determinatione, si calumniose agit: vt in auth. de iud. §. oportet. colla. vj. a. d. d. Nota ex glo. q. licet vna. l. generaliter loquatur: tamē per alias leges patitur limitatio: & restrictiones: & sic l. patitur interpretationem passiuam: vt. l. j. §. lex Falcidia. ff. ad legem Falcidiam.

[Ex quibusdam iudiciis.] ^c *ASVS*. Viso qualiter iureiu. & pœna pecuniaria litigatorum proceruitas cōpescatur, videndum est qualiter metu infamiae refranentur. & certe quædā sunt iudicia siue act. in quibus si quis fuerit damnatus, infamis efficitur, quas actio. litera enumerat. & hoc intellige quando directe intendantur: quia tunc & non aliter dānatus in illis efficitur infamis. In actio autē pro socio quæ directæ est ab vtraq; parte, hoc est tam a parte intentantis, quam a parte eius cōtra quem intentatur, secus est: & ideo quicumq; sociorum in actio. pro socio fuerit cōdemnatus, infamis efficitur. Sed tamen scire debes q. differentia est inter actiones hic notatas descendentes ex contractu, vel quasi: quia non solum illi qui damnati sunt in actio. descendētibus ex delicto hic notatis, sunt infames: sed etiā illi qui in istis actio. transigunt: quia crimen videtur cōfiteri qui transigunt in actionibus autem hic nominatis descendētibus ex contractu vel quasi, solum damnati sunt infames: non autem illi qui transigunt. h. d. Fran. de Aretio.

^d *Damnati*. (suo nomine, nisi procurauerint. non si procuratorio: vt. ff. de his qui notan. infra. l. furti. §. si quis. & hoc si a iudice ordinario vel delegato sit condemnatus. secus si ab arbitro: vt. ff. de his qui no. infra. l. quid ergo. §. cum autem. ver. ex compromisso. ^e *Directus*. & ob id tutor conuentus a pupillo & damnatus, infamatur. Idem in aliis directis, secus si econtra tutor pupillum faciat condemnari: vt. hic, & ff. de his qui no. infra. l. j. Et not. q. in casu etiā contratio infamat: vt. ff. de his qui no. infra. l. furti. §. mandati. Item not. quod quatuor hic ponuntur exempla de maleficiis: & quatuor de contractibus, vel quasi. * Et ista continentur his versibus: Iudice damnatos infames reddit vbi que. Quod vi diripitur, iniuria, furta, dolique. Actio mandati, tutelæ, depositique. Directo, si pro socio, communis vtrique.

^e *sed et pacti*. l. pretio æris sine iussu prætoris: vt. ff. de his qui no. infra. l. in actionibus. & l. furti. §. pactus. Accursius.

^f *Debitor sit*. vt. ff. de infra. l. furti. §. fina.

[*Omnium autem actionum.*] ^c *ASVS*. In prox. §. tractauit dominus instituit.

iniquè litigabit, periturū incurret & damnum impensasque omnes victrici patri inferre cogetur.

Hæc autem omnia pro veteri calumniæ actione ^b introducta sunt, quæ in desuetudinem abiit: quia in partē decimā litis actores multabat: quod nusquā factū esse inuenimus. sed pro his introductū est & præfatum iusuradum, & vt improbus litigator & damnum & impensas litis inferre aduersario suo cogatur.

^c *Cōdemnatus vel pactus ex criminibus* quæ hic enumerantur, vel cōdemnatus actionib; directis non cōtrariis delictētib; ex contractibus hic enumeratis, erit infamis.

^d *Annotations* dicuntur, quæ pupillo aduersus tutorem, mandanti aduersus mādatarium, depositori aduersus depositarium cōperunt: & non è regione.

^e *Annotatione* etiam pactione infamiam contrahi. nam quicumque ex delicto obnoxius, precio dato paciscitur: ignominiosus fit.

^f *Ex quibusdā iudiciis dānati*, ignominiosi fiunt: veluti furti, vi bonorū raptorū, iniuriarū, de dolo: itē tutelæ mādati, depositi, directis, non cōtrariis actionibus. Itē pro socio, quæ ab vtraq; parte directæ est: & ob id quilibet ex

iusti. qualiter puniatur temeritas litigantium metu infamiae: hic tractat qualiter puniatur temeritas litigantium metu pœnæ pecuniariæ. Vel sic potest continuari: Temeritas quandoque consistit in perseverando improbe litigando: quandoque autem consistit temeritas in ius vocando. Cum ergo §. dixerit dominus Iustin. qualiter puniatur temeritas litigantium in perseverando im-

probe litigando: modo dicitur qualiter puniatur litigantis temeritas quæ est in ius vocando. Dicitur ergo q. principium institutionum actionum ab edicto de in ius vocando profisciscitur: & explanat seipsum in textu, dicens quod in primis debet aduersarius in ius vocari coram iudice. sed quo ad istam vocationem in ius, satis abunde prospexit prætor parētibus & patronis. Statuit enī quod non liceret liberis & liberis parentes vel patronos in ius vocare antequā a pretore hoc postulassent, & etiā impetrassent: & sic non sufficit postulare, sed necesse est q. obtineant antequam eos in ius vocet. Si quis autem eorū aliter eos in ius vocaret, statuit in eum pœnā quinquaginta solidorum. h. d. Francisc.

^g *Edicti*. l. edictū proponit de in ius vocando: vt. ff. de in ius vocando. l. iij. §. prætor. & per totum tit. Accursius.

^h *Victurus sit*. vt. ff. de in ius vocan. l. j. ⁱ *Honorem*. Nota q. paritibus & patronis est honor æstandus & reuerentia: vt hic, & l. honor. ff. de obs. a lib. & liber. paren. & patro. præstan. & habetur in. l. vt vim. ff. de iusti. & iure. Ange.

^k *Solidorum quinquaginta*. aliàs quasi inofficiosus castigatur, si præinopia pœnā soluere non possit: vt. ff. de in ius vocā. l. pe. & si. Et intellege hoc in emācipatis filiis, aliàs non possit esse iudicium inter patrem & filium: vt. C. de in ius vo. l. si. & diximus. §. de act. §. in eū quoq; aliàs est ver. & in eum. §. pœnales quoq;. Itē no. hic q. aureus pro solido accipitur, cū. ff. de in ius vo. l. si libertus. & l. in eum. dicat. l. auctorū, & hic dicit solidorū. Itē no. q. septuaginta duo auri faciunt libram auri: vt. C. de suscept. & atca. l. quotienscunq; lib. x.

TITVLVS XVII. DE OFFICIO IVDICIS.
^l *Iudex* debet iudicare secundū scriptū, vel cōsuetudinariū: & sententiā suā scdm naturā actionis, ppositæ ferre: quod primo ostenditur in noxali actione. Aret.

DE OFFICIO IVDICIS.

^m *Ista rubr. continetur scdm 10. r. a. Quia visum est. §. de actionibus: & quia officium iudicis loco actionis aliquando habetur: vt. l. actionis. verbo. ff. de act. & obli. ideo post actiones ponit de officio iudicis. vel potest continuari q. iudicium cōstitit ex tribus personis, videlicet ex persona actoris, rei & iudicis: vt. c. forus. extra de verb. sign. sed. §. dictum est de actionibus, & sic de persona actoris. de except. & sic de reo. sequitur necessario videre de tertio: & sic de indice & de eius officio. Et istam continuationem infert glo. hic in nigro.*

ⁿ *Superest*. Totus iste tit. diuidit̄ in sex partes. Primò ponit generali ^o *Diuiso*, ter qd spectat ad officium iudicis circa sententiā. Secundo qd ad ipsam p̄tinet circa cōdēnationē malorū seruorū. Tertio qd in actione in re. Quarto qd in actionib; vniuersalib;. Quinto qd in p̄sonalibus. Sexto qd in iudiciis diuisoriis. Secūda ibi, Ideoque: Tertia ibi, Et si i re. Quarta ibi, Et si hereditas. Quinta ibi, Si ad exhibedū. Sexta ibi, Si familia exercitūda. ^p *ASVS*. Viso de actionibus quomodo intēntur ab actorib; cōtra reos: & ob id vt de officio iudicis dicitur. & in primis scire debes q. iudex tenet ad hoc vt ipse iudicet secundū leges vel secundū cōstitutiones vel secundū mores: hoc est secundū cōsuetudinē. Et sum; vt. Ideo q. si noxali. Dixi vobis. §. q. iudex debet p̄nūtiare secundū leges: & ita patet q. dñm cōtētū p̄noxi cōdēnare debeat p̄ delicto serui: & debet eū cōdēnare in hunc modū: Luc. Tit. dñm talis serui Publico Mæuio in. x. solidos cōdēno: § ij

nitur temeritas litigantium in perseverando improbe litigando: modo dicitur qualiter puniatur litigantis temeritas quæ est in ius vocando. Dicitur ergo q. principium institutionum actionum ab edicto de in ius vocando profisciscitur: & explanat seipsum in textu, dicens quod in primis debet aduersarius in ius vocari coram iudice. sed quo ad istam vocationem in ius, satis abunde prospexit prætor parētibus & patronis. Statuit enī quod non liceret liberis & liberis parentes vel patronos in ius vocare antequā a pretore hoc postulassent, & etiā impetrassent: & sic non sufficit postulare, sed necesse est q. obtineant antequam eos in ius vocet. Si quis autem eorū aliter eos in ius vocaret, statuit in eum pœnā quinquaginta solidorum. h. d. Francisc.

^g *Edicti*. l. edictū proponit de in ius vocando: vt. ff. de in ius vocando. l. iij. §. prætor. & per totum tit. Accursius.

^h *Victurus sit*. vt. ff. de in ius vocan. l. j. ⁱ *Honorem*. Nota q. paritibus & patronis est honor æstandus & reuerentia: vt hic, & l. honor. ff. de obs. a lib. & liber. paren. & patro. præstan. & habetur in. l. vt vim. ff. de iusti. & iure. Ange.

^k *Solidorum quinquaginta*. aliàs quasi inofficiosus castigatur, si præinopia pœnā soluere non possit: vt. ff. de in ius vocā. l. pe. & si. Et intellege hoc in emācipatis filiis, aliàs non possit esse iudicium inter patrem & filium: vt. C. de in ius vo. l. si. & diximus. §. de act. §. in eū quoq; aliàs est ver. & in eum. §. pœnales quoq;. Itē no. hic q. aureus pro solido accipitur, cū. ff. de in ius vo. l. si libertus. & l. in eum. dicat. l. auctorū, & hic dicit solidorū. Itē no. q. septuaginta duo auri faciunt libram auri: vt. C. de suscept. & atca. l. quotienscunq; lib. x.

DE OFFICIO IVDICIS.

^m *Ista rubr. continetur scdm 10. r. a. Quia visum est. §. de actionibus: & quia officium iudicis loco actionis aliquando habetur: vt. l. actionis. verbo. ff. de act. & obli. ideo post actiones ponit de officio iudicis. vel potest continuari q. iudicium cōstitit ex tribus personis, videlicet ex persona actoris, rei & iudicis: vt. c. forus. extra de verb. sign. sed. §. dictum est de actionibus, & sic de persona actoris. de except. & sic de reo. sequitur necessario videre de tertio: & sic de indice & de eius officio. Et istam continuationem infert glo. hic in nigro.*

ⁿ *Superest*. Totus iste tit. diuidit̄ in sex partes. Primò ponit generali ^o *Diuiso*, ter qd spectat ad officium iudicis circa sententiā. Secundo qd ad ipsam p̄tinet circa cōdēnationē malorū seruorū. Tertio qd in actione in re. Quarto qd in actionib; vniuersalib;. Quinto qd in p̄sonalibus. Sexto qd in iudiciis diuisoriis. Secūda ibi, Ideoque: Tertia ibi, Et si i re. Quarta ibi, Et si hereditas. Quinta ibi, Si ad exhibedū. Sexta ibi, Si familia exercitūda. ^p *ASVS*. Viso de actionibus quomodo intēntur ab actorib; cōtra reos: & ob id vt de officio iudicis dicitur. & in primis scire debes q. iudex tenet ad hoc vt ipse iudicet secundū leges vel secundū cōstitutiones vel secundū mores: hoc est secundū cōsuetudinē. Et sum; vt. Ideo q. si noxali. Dixi vobis. §. q. iudex debet p̄nūtiare secundū leges: & ita patet q. dñm cōtētū p̄noxi cōdēnare debeat p̄ delicto serui: & debet eū cōdēnare in hunc modū: Luc. Tit. dñm talis serui Publico Mæuio in. x. solidos cōdēno: § ij

^a Dicit ibi per glof. & Ang. & vide text. & glof. Barr. Cy. Bal. & Sal. in auth. generaliter C. de epi. & cle. sed vt dicit. §. de falsida. §. sed hodie. & Barr. in. d. auth. generaliter. hodie huiusmodi facultatio de lite prosequenda & decima parte litis &c. non est in v. lu. Ange.

^j Facit ad hunc. §. de. j. iuncta gl. lu per verbo citatio nes, in fi. de iudi.

^l Luat in corpore qui non habet in are. Aureus pro solido sumitur. Libra auri cōtinet. 72. auros.

^o Continatio rubricæ dupliciter.

aut noxam dare permitto. quia leges volunt quod dominus damnum datum a seruo debeat rescire, vel quod possit liberari si velit seruum dare pro noxa. Sic enim vult lex, quod damni aestimatio sit in condemnationem: licet noxae deditio sit in solutionem.

^a *Supersit*, sed vnde supersit? Respon. quia de actoribus diximus, & de reis: sequitur vt & de iudice (qui sedet in medio) dicamus, & eius officio circa quae versatur. Accursius.

Vperest^a vt de officio iudicis dispiciamus. Et quidem in primis^b illud obseruare debet iudex, ne aliter iudicet quam quod legibus, aut constitutionibus, aut moribus^d proditum est.

Annotation. Ea est ratio nam dominus noxali actione conuento operationem iura concedunt, aut damnum soluere, aut seruum noxae dedendo, damni euitare aestimationem.

Ideoque si noxali^c iudicio aditus est: obseruare debet vt si condemnandus videtur dominus, ita debeat condemnare:

Publium Manium Lucio Titio in decem aureos condemno: aut noxam dedere.

Iudicis est reum singulari in re vel vniuersali actione conuictum ad rei fructuumque restitutionem condemnare. qui si male fidei possessor fuerit, non modo propter fructus, sed et quos percipere potuit prestare cogitur. quod

tunc non tenetur: cum nec habeat, nec dolo fecerit quo minus haberet: sed conditione sine causa aestimatio deberi: vt. ff. si cert. pe. l. si me. & vtroque casu cessat officium iudicis, de quo hic agitur cum iure actionis petantur. Item de industrialibus non, si a bonae fidei possessore percepti sunt: quia percipiendo eos, & separando a

si bonae fidei fuerit, consumptorum & culpa non perceptorum nomine nequaquam tenebitur. post litem tamen contestationem nihil differt a male fidei possessore: quo fit vt omnium fructuum ratio a die litem contestatae habenda sit

Et si in rem actum sit coram iudice: siue contra petitozem iudicauerit: absolueret debet possessorem: siue contra possessorem, iubere ei^h debet vt rem ipsamⁱ restituat cum fructibus. ^k Sed si neget possessor in presenti^l se restituere posse, & sine frustratione videbitur tempus restituendi causa petere, indulgendum est ei: vt tamen de litem aestimatione caueat cum fideiussore, si intra tempus quod ei datum est, non restituerit.

In iudicio vniuersali ita fructus veniunt. sicut in singulari, et in vtroque iudicio male fidei possessor de non perceptis tenetur: seorsus in bonae fidei possessore: nisi post litem contestatam. Arct.

possessor titulum habeat, de consumptis tenetur conditione sine causa, de extantibus rei vindicatione: a percipiendis propter titulum excusatur. vt. C. de rei vin. l. si fundum. nisi in quatuor casibus, vbi de percipiendis tenetur qui habet titulum: quos dic vt. s. diximus de rerum diuisione. §. si quis a non domino.

^l *In presenti.* Not. in actione in re incontinenti fieri executionem: seorsus in personalibus, quia quatuor mensium spatium datur: vt. C. de vfu rei iudi. l. ij. & iij. & si. Et in criminali statim sententia est executioni mandata: vt. C. de poenis. l. cu reis. **A D D I T I O** Nisi in casibus qui notantur, xj. quae. iij. cu apud gl. in c. quarenti. extra de offic. deleg. in glo. quadrimestre. Primus casus est quando quis est confessus de crimine: differtur executio donec appareat an velit in confessione perseverare. Secundus est, cu sententia lata est contra mulierem praegnarem: differtur executio vsq; ad temp. partus. Tertius casus est, quando princeps ex iracundia tulit sententiam. tunc enim differtur executio vsq; ad xxx. dies ad videndum si princeps illam relaxabit. Quartus est, quando infu la est assignata a principe: ad quam debeat malefactor deportari. Quintus est, si sententia est in seruum lata, quia differtur executio donec ratiocinia reddiderit domino. Vnde versus, In personalibus, post menses quatuor: in re Protinus est omnis sententia perficienda. Sic in criminalibus. sed casus excipit quinque, Confessus, praegnans, iratus, & in fura, seruus.

^l *Et si hereditas.* **C A S V S.** Ia dixi vobis quale sit officium iudicis. cu aditur iudex in actum in re: modo videamus quod est officium iudicis. quando aditur iudex in actum mixta in rem quam in personam, vt in petitione hereditatis: & quid debet iudex tunc facere. Et dico quidem debet facere in petitione hereditatis. quod in rei vindicatione datur pro singularium rerum petitione ad differentiam pet. here. in qua mulieres res petuntur. h. d. Et quicquid dicat litera, non est per omnia idem: vt. l. videbitis. Et sum in verborum illorum autem fructuum. Dixi Iustini. Iam bene vidi quod tam in rei vindicatione quam in petitione hereditatis veniunt fructus percepti iudicis: quia debet iudex rem restituere cum fructibus. Sed domine, quid dicemus de fructibus percipiendis in eo qui condemnatur pet. heredi. vel rei vin; Frater, dicit Iustinus. aut fuit bonae fidei possessor aut male fidei possessor. tunc fere idem est in rei vindicatione & pet. here. vt eo modo teneatur male fidei possessor de fructibus quos per culpam suam non percepit in rei vindicatione. sicut in pet. heredi. si autem fuit bonae fidei possessor, non tenetur de consumptis nec de percipiendis, nisi post litem contestatam. sicut praedictum tenetur de fructibus culpa sua scilicet possessoris non perceptis, vel perceptis & consumptis. h. d. Fran.

Striales dicuntur industriales sicut leges: vt est textus in l. si seruus seruum. §. si oliu. ff. ad l. Aquil. & ibi do. Ang.

Possessor male fidei quo iure tenetur fructus restituere.

Sententia an statim sit executio mandanda.

† alius non habetur quid,

Sententia in scriptis & ferendo ferenda est. In l. mil. §. ff. de re iudi. nō noxam dedere legitur, sed noxam dedere. Aegid. Perr.

Consultatio legem, & vtrique consultatio vin. Consultatio est duplex.

Sed quid si vnum eorum alteri contradicit? Respon. consultatio legi antiquae praedicitur. vt. ff. de legi. & senatusconsult. l. non est nouum & consuetudo praedicitur vtrique, siue sit generalis. vt. ff. de legi. & senatusconsult. l. de quibus. in fin. siue sit specialis. in illo loco statim praedicitur vtrique. vt. ff. de communia praedictorum. l. veditor. §. consistat. Acc.

^a *Noxali.* id est super. Accursius.

^b *Aditus est.* iudex.

^c *Noxam dedere.* s. permitto nam damni aestimatio tantum est in condemnatione: vt. ff. de re iudi. l. miles. §. j. & . ij. alius esset incerta sententia, quod esse non debet: vt. s. de act. §. curare. **A D D I T I O.** De hoc an iudex debeat ferre sententiam certam, & an valeat sententia incerta, dic vt per Ang. in d. §. curare.

[*Et si in rem.*] **C A S V S.** Vidistis qualiter iudex debeat formare verba sententiae in actio. noxae. Sed domine pro deo dicatis si placet, quale debeat esse officium iudicantis inter aliquos in actio. reali? Frater, dicit ipse, libenter. Nam aut videt iudex quod ferenda est sententia contra petitozem: & tunc nihil aliud incumbit ei, nisi quod absoluat possessorem. aut videt quod est ferenda sententia contra possessorem: & tunc debet condemnare possessorem vt re cum fructibus petitori restituat. & tenetur condemnatus in ista actio. reali incontinenti rem cum fructibus restituere. sed in actio. personali non tenetur incontinenti re restituere: sed habet inducias a lege. Sed domine, quid si dixerit possessor condemnatus, quod non possit rem restituere incontinenti, & petat tempus restituendi? Frater, si videat iudex quod calumniosus sit, & tempus petat frustratorie, non dabit ei tempus: & si in rem restituerit, iurabitur contra eum in lite. si vero frustratorie non petat tempus, bene dabit ei iudex tempus intra quod restituat, secundum quod sibi videbitur: ita tamen, quod caueat per bonos fideiussores, quod si intra tempus quod sibi datum est, non restituat, quod aestimationem litem soluet. h. d. Fran.

^h *El.* s. possessori.

ⁱ *Vt rem ipsam.* idem & si in personam: vt si res petatur vt possessa, per actionem quod me. cau. vel ex stipulatu ad rem tradendam. Si autem quantitas, vel in genere aliquid petatur: tunc a petitione actoris absoluitur, vt. ff. de rei vin. l. si fundum.

^k *Cum fructibus.* sed quibus fructibus loquitur hic? Nunquid de naturalibus, vt de pomis & cerasis, & similibus, an vero de industrialibus? Respon. de naturalibus non quia illi aut extracti: & tunc per rei vindicationem petuntur, sicut res ipsa: cum nullus etiam bonae fidei possessor faciat suos: vt. ff. de vfu. l. fructus. Aut non extant, &

^a Scilicet agatur, nō solum in re.

^b Quid de oliua & syluati an dicatur fructus naturalis, vel indu-

Petitio hereditatis est realis & personalis.
 a **Es si hereditas petita sit** id est si hereditatis petitione actum sit, & condemnatio secuta. Nam & ipsa est in rem, & in personam: vt. §. de actio. §. quædam.
 b **Petitione**, vt restituantur fructus cum re: vt. §. proxi. §.
 c **Non perceperit**. s. qui titul. non habebat, aliàs ab istis percipiendis excusat. vt modo dixim.

d **In vtraque actione**. scilicet in rem, & petitione hereditatis. Accursus.
 e **Penè**. penè dicit, quia in petitione hereditatis veniunt eadem actione qua res: sed in rei vindicatione alia pro re, alia pro fructibus.

f **Non habetur ratio**. hoc est verum per rei vindicationem, vel per iudicis officium, sed per conditionem sine causa sic, cū bonum & æquū sit: vt. ff. si cert. pet. l. si & me secūdum quosdam.

g **Ratio habetur**. nisi infans vel pupillus fuerit possessor: vt. ff. de rei vin. l. quod infans. §. j.

h **Si ad exhibendū**. §. c. A. s. v. s. Domine p. deo dicatis, si placet: quale sit officium iudi. in actioe ad exhibendū, quæ personalis est, licet sit in rē scripta: Frater, dicit ipse, in act. ad exhibendū debet iudex iubere q̄ res exhibeatur. & nō sufficit q̄ exhibeatur, nisi in eadē causa exhibeatur, in qua causa esset si à princ. fuisset exhibita. vnde si ille qui iustus est exhibere rē, eā exhibere distulerit, & per eius morā fuerit res exhibēda à possessore vsucapta: nihilo min⁹ condēnatur ille qui iust⁹ fuerit exhibere. Itē ratio nē fructuū mediij tēporis, id est eius temporis quod intercessit post litē cōte. & rē iudicatā, debet habere iudex. Itē incōtinenti debet exhibere ille qui rem exhibere iustus est: sicut in reali cōdēnatus debet rem restituere incōtinenti. & sic hæc actio ad exhibendū personalis est: vt. ff. ad exhibend. l. ij. tamē dicitur scripta in rē: quia in multis habet naturā realis actiois. Sed domine, quid si condemnatus in act. ad exhibendū, dicat q̄ incōtinenti non potest rē exhibere: Frater, dicit ipse, si videat iudex q̄ sit, cōcedi dēne frustratione petat tēp. iudice non debet: vt de dila. l. siue pars Nam præsumitur aduersus eū qui dilatoribus subter fugit iud. cū, vt in. c. nullus dubitat. de præ-

Et si hereditas petita sit, eadem circa fructus interueniunt, quæ diximus interuenire de singularum rerum petitione. b illo- rum autem fructuum quos culpa sua possessor non perceperit c siue illorum quos perceperit: in vtraque actione d eadem ratio penè e habetur, si prædo fuerit. Si verò bonæ fidei possessor fuerit: non habetur ratio f neque consumptorum, neque non perceptorum. Post inchoatam autem petitionem, etiam illorum fructuum ratio habetur, g qui culpa possessoris percepti non sunt, vel percepti consumpti sunt.

Conuenio ad exhibendum actione, rem vtrumque exhibere non facit ut liberatione consequatur, sed in eum causā statim exhibenda est, in quo cepti iudicij tempore erat: ideo pendente iudicio vsucaptam exhibēdo nō liberatur fructus quoque medio tempore perceptos restituere cogitur: si tamē rei statim exhibendæ facultatem non habeat reus, dilatoriem consequetur, cautione scilicet prius præstita. quod si iustus à iudice exhibere, non exhibeat, aut se intra tempora exhibiturum non caueat, in id quod aduersarij interest, damnabitur.

Si ad exhibendum actum fuerit, non sufficit si exhibeat rem is cum quo actum est: sed opus est vt etiam rei causam debeat exhibere, id est vt eam causam habeat actor, quā habiturus esset si cū primū ad exhibendū egisset, exhibita res fuisset. ideoque si inter moras exhibendi vsucapta sit h res à possessore, nihilo minus cōdēnabitur. Præterea fructuū mediij tēporis, id est eius quod post acceptum ad exhibendum iudicium ante rem iudicatam intercesserit, rationem debet habere iudex. Quod si neget reus cum quo ad exhibendū actum est i in præsentem se exhibere posse, & tēp⁹ exhibēdi causā petat, id q̄ sine

frustratione postulare videat, dari ei debet: vt tamē caueat b se restitutum. Quod si neq; statim iussu iudicis rē exhibeat, neq; postea exhibiturū se caueat: cōdēnandus f sit in id quod actoris interest si ab initio res exhibita esset. Nunc quid iudici faciendū incumbat in diuisoriis iudiciis, pau- cis accipe. Si igitur familiæ erciscundæ iudicium inter duos pluresve vertatur, iudicis est singulas res singulis heredibus adiudicare & si vnus res præualeat, eundem pro eo quod pluris est, certa pecunia coheredi condemnare. Itē si vnus coheredam fructus ex re hereditaria perceperit, aut male in ea versatus fuerit, eo nomine coheredibus cōdēnandus est. Idem per omnia in iudicio communi diuidendo dicitur, etiam si de vna re tantum lis sit, modò cōmodam diuisionem pariat, quam si nō pariat, permittitur iudici, alteri ex litigatoribus rem etiam totam adiudicare, acque eundē alteri certa pecunia in rei locum iusticem condemnare.

Si familiæ erciscundæ iudicio actum sit, singulas res singulis heredibus adiudicare debet. & si in alterius persona prægrauare videatur adiudicatio, debet m hūc inuicem coheredi certa pecunia (sicut iam dictū est n) condēnare. Eo quoq; nomine coheredi quisque suo condēnatus est, q̄ solus fructus hereditarij fundi perceperit, aut rē hereditariam corrupserit, o aut cōsūperit. p Que quidē similiter inter plures quoque quā duos coheredes subsequuntur. In actione communi diuidendo si sint plures res communes, singulas singulariter iudex adiudicabit: & si vna plus valeat quā altera, in pecunia condemnabit. Si verò vna res sit quæ diuisionē nō recipiat, adiudicabitur vni in solidum, qui condemnabitur cōsocio in pecunia. Aret. Eadem interueniunt q & si vnā, alteri alterā adiudicare. Si autē de vna re agat quæ cōmodè diuidi possit: eā diuidere debet, & vni vnā partē, & alteri alterā partē adiudicare. Et si pars vni assignata melior sit quā altera quæ alteri assignatur: tunc debet iudex eū cui meliōrē partē assignauit, alteri in quadā summa pecuniæ secundū qd sibi visu fuerit condēnare. Si autē res cōmodè diuidi non possit, tūc poterit iudex eā totā adiudicare vni: & eū alteri in certa summa pecuniæ cōdēnare. hoc dicit. q Eadem interueniunt. s. vt fiat adiudicatio rerum, & pecuniæ: vt. §. eo. §. si familiæ. aut circa damnā data in rebus: vt. §. eo. §. proxi. & ff. communi diuid. l. ij. §. ij.

vsucapio per litis contestationem: vt. ff. de rei vind. l. si post. Prima sententia verior est. Actum est. & obtentum. Ut tamen caueat. vt. §. e. §. sed si neget. & ff. ad exhiben. l. de eo. §. si post. vers. si iusta.

frustratione postulare videat, dari ei debet: vt tamē caueat b se restitutum. Quod si neq; statim iussu iudicis rē exhibeat, neq; postea exhibiturū se caueat: cōdēnandus f sit in id quod actoris interest si ab initio res exhibita esset. Nunc quid iudici faciendū incumbat in diuisoriis iudiciis, pau- cis accipe. Si igitur familiæ erciscundæ iudicium inter duos pluresve vertatur, iudicis est singulas res singulis heredibus adiudicare & si vnus res præualeat, eundem pro eo quod pluris est, certa pecunia coheredi condemnare. Itē si vnus coheredam fructus ex re hereditaria perceperit, aut male in ea versatus fuerit, eo nomine coheredibus cōdēnandus est. Idem per omnia in iudicio communi diuidendo dicitur, etiam si de vna re tantum lis sit, modò cōmodam diuisionem pariat, quam si nō pariat, permittitur iudici, alteri ex litigatoribus rem etiam totam adiudicare, acque eundē alteri certa pecunia in rei locum iusticem condemnare.

Si familiæ erciscundæ iudicio actum sit, singulas res singulis heredibus adiudicare debet. & si in alterius persona prægrauare videatur adiudicatio, debet m hūc inuicem coheredi certa pecunia (sicut iam dictū est n) condēnare. Eo quoq; nomine coheredi quisque suo condēnatus est, q̄ solus fructus hereditarij fundi perceperit, aut rē hereditariam corrupserit, o aut cōsūperit. p Que quidē similiter inter plures quoque quā duos coheredes subsequuntur. In actione communi diuidendo si sint plures res communes, singulas singulariter iudex adiudicabit: & si vna plus valeat quā altera, in pecunia condemnabit. Si verò vna res sit quæ diuisionē nō recipiat, adiudicabitur vni in solidum, qui condemnabitur cōsocio in pecunia. Aret. Eadem interueniunt q & si vnā, alteri alterā adiudicare. Si autē de vna re agat quæ cōmodè diuidi possit: eā diuidere debet, & vni vnā partē, & alteri alterā partē adiudicare. Et si pars vni assignata melior sit quā altera quæ alteri assignatur: tunc debet iudex eū cui meliōrē partē assignauit, alteri in quadā summa pecuniæ secundū qd sibi visu fuerit condēnare. Si autē res cōmodè diuidi non possit, tūc poterit iudex eā totā adiudicare vni: & eū alteri in certa summa pecuniæ cōdēnare. hoc dicit. q Eadem interueniunt. s. vt fiat adiudicatio rerum, & pecuniæ: vt. §. eo. §. si familiæ. aut circa damnā data in rebus: vt. §. eo. §. proxi. & ff. communi diuid. l. ij. §. ij.

frustratione postulare videat, dari ei debet: vt tamē caueat b se restitutum. Quod si neq; statim iussu iudicis rē exhibeat, neq; postea exhibiturū se caueat: cōdēnandus f sit in id quod actoris interest si ab initio res exhibita esset. Nunc quid iudici faciendū incumbat in diuisoriis iudiciis, pau- cis accipe. Si igitur familiæ erciscundæ iudicium inter duos pluresve vertatur, iudicis est singulas res singulis heredibus adiudicare & si vnus res præualeat, eundem pro eo quod pluris est, certa pecunia coheredi condemnare. Itē si vnus coheredam fructus ex re hereditaria perceperit, aut male in ea versatus fuerit, eo nomine coheredibus cōdēnandus est. Idem per omnia in iudicio communi diuidendo dicitur, etiam si de vna re tantum lis sit, modò cōmodam diuisionem pariat, quam si nō pariat, permittitur iudici, alteri ex litigatoribus rem etiam totam adiudicare, acque eundē alteri certa pecunia in rei locum iusticem condemnare.

Si familiæ erciscundæ iudicio actum sit, singulas res singulis heredibus adiudicare debet. & si in alterius persona prægrauare videatur adiudicatio, debet m hūc inuicem coheredi certa pecunia (sicut iam dictū est n) condēnare. Eo quoq; nomine coheredi quisque suo condēnatus est, q̄ solus fructus hereditarij fundi perceperit, aut rē hereditariam corrupserit, o aut cōsūperit. p Que quidē similiter inter plures quoque quā duos coheredes subsequuntur. In actione communi diuidendo si sint plures res communes, singulas singulariter iudex adiudicabit: & si vna plus valeat quā altera, in pecunia condemnabit. Si verò vna res sit quæ diuisionē nō recipiat, adiudicabitur vni in solidum, qui condemnabitur cōsocio in pecunia. Aret. Eadem interueniunt q & si vnā, alteri alterā adiudicare. Si autē de vna re agat quæ cōmodè diuidi possit: eā diuidere debet, & vni vnā partē, & alteri alterā partē adiudicare. Et si pars vni assignata melior sit quā altera quæ alteri assignatur: tunc debet iudex eū cui meliōrē partē assignauit, alteri in quadā summa pecuniæ secundū qd sibi visu fuerit condēnare. Si autē res cōmodè diuidi non possit, tūc poterit iudex eā totā adiudicare vni: & eū alteri in certa summa pecuniæ cōdēnare. hoc dicit. q Eadem interueniunt. s. vt fiat adiudicatio rerum, & pecuniæ: vt. §. eo. §. si familiæ. aut circa damnā data in rebus: vt. §. eo. §. proxi. & ff. communi diuid. l. ij. §. ij.

frustratione postulare videat, dari ei debet: vt tamē caueat b se restitutum. Quod si neq; statim iussu iudicis rē exhibeat, neq; postea exhibiturū se caueat: cōdēnandus f sit in id quod actoris interest si ab initio res exhibita esset. Nunc quid iudici faciendū incumbat in diuisoriis iudiciis, pau- cis accipe. Si igitur familiæ erciscundæ iudicium inter duos pluresve vertatur, iudicis est singulas res singulis heredibus adiudicare & si vnus res præualeat, eundem pro eo quod pluris est, certa pecunia coheredi condemnare. Itē si vnus coheredam fructus ex re hereditaria perceperit, aut male in ea versatus fuerit, eo nomine coheredibus cōdēnandus est. Idem per omnia in iudicio communi diuidendo dicitur, etiam si de vna re tantum lis sit, modò cōmodam diuisionem pariat, quam si nō pariat, permittitur iudici, alteri ex litigatoribus rem etiam totam adiudicare, acque eundē alteri certa pecunia in rei locum iusticem condemnare.

Si familiæ erciscundæ iudicio actum sit, singulas res singulis heredibus adiudicare debet. & si in alterius persona prægrauare videatur adiudicatio, debet m hūc inuicem coheredi certa pecunia (sicut iam dictū est n) condēnare. Eo quoq; nomine coheredi quisque suo condēnatus est, q̄ solus fructus hereditarij fundi perceperit, aut rē hereditariam corrupserit, o aut cōsūperit. p Que quidē similiter inter plures quoque quā duos coheredes subsequuntur. In actione communi diuidendo si sint plures res communes, singulas singulariter iudex adiudicabit: & si vna plus valeat quā altera, in pecunia condemnabit. Si verò vna res sit quæ diuisionē nō recipiat, adiudicabitur vni in solidum, qui condemnabitur cōsocio in pecunia. Aret. Eadem interueniunt q & si vnā, alteri alterā adiudicare. Si autē de vna re agat quæ cōmodè diuidi possit: eā diuidere debet, & vni vnā partē, & alteri alterā partē adiudicare. Et si pars vni assignata melior sit quā altera quæ alteri assignatur: tunc debet iudex eū cui meliōrē partē assignauit, alteri in quadā summa pecuniæ secundū qd sibi visu fuerit condēnare. Si autē res cōmodè diuidi non possit, tūc poterit iudex eā totā adiudicare vni: & eū alteri in certa summa pecuniæ cōdēnare. hoc dicit. q Eadem interueniunt. s. vt fiat adiudicatio rerum, & pecuniæ: vt. §. eo. §. si familiæ. aut circa damnā data in rebus: vt. §. eo. §. proxi. & ff. communi diuid. l. ij. §. ij.

frustratione postulare videat, dari ei debet: vt tamē caueat b se restitutum. Quod si neq; statim iussu iudicis rē exhibeat, neq; postea exhibiturū se caueat: cōdēnandus f sit in id quod actoris interest si ab initio res exhibita esset. Nunc quid iudici faciendū incumbat in diuisoriis iudiciis, pau- cis accipe. Si igitur familiæ erciscundæ iudicium inter duos pluresve vertatur, iudicis est singulas res singulis heredibus adiudicare & si vnus res præualeat, eundem pro eo quod pluris est, certa pecunia coheredi condemnare. Itē si vnus coheredam fructus ex re hereditaria perceperit, aut male in ea versatus fuerit, eo nomine coheredibus cōdēnandus est. Idem per omnia in iudicio communi diuidendo dicitur, etiam si de vna re tantum lis sit, modò cōmodam diuisionem pariat, quam si nō pariat, permittitur iudici, alteri ex litigatoribus rem etiam totam adiudicare, acque eundē alteri certa pecunia in rei locum iusticem condemnare.

sumpt. debetque pro huiusmodi dilationibus frustratoris] puniri in expensis, sicut & qui frustratorie appellat: vt in cle. si ante. de do. & cōtu. Quinetiam vsuræ excurrunt. l. fin. ff. de re iudi. & puniuntur extraordinarie. l. eius. §. nec temere. de i. appell.

Debet. l. iudex. Acc. Dicitur est. §. de act. §. quædam actiones. Corrupter. nota quod coheres qui corrupt, de uastauit vel maculauit vel cōsumpsit recommunē, tenetur alteri cohered. isto iudicio. Ange. p. Consumpsit. vt hic, & ff. famil. ercisc. l. & puro, §. sed & si dolo. Eadem interueniunt. §. c. A. s. v. s. Iā habuistis de officio iudicis in iudicio fami. erci. Sed dñe p. deo dicat. qd est officium iudicis in iudicio cōmuni diuidendo: Frater, dic. Iustinian. eo. modo debet se habere in iudicio cōmuni diuidendo iudex, sicut in iudicio familiæ erciscundæ: quia si aliqui quibus plures res sunt communes, interdant iudicium cōmuni diuidendo inter se, debet iudex si plures res sint cōmunes, vni vnā, alteri alterā adiudicare. Si autē de vna re agat quæ cōmodè diuidi possit: eā diuidere debet, & vni vnā partē, & alteri alterā partē adiudicare. Et si pars vni assignata melior sit quā altera quæ alteri assignatur: tunc debet iudex eū cui meliōrē partē assignauit, alteri in quadā summa pecuniæ secundū qd sibi visu fuerit condēnare. Si autē res cōmodè diuidi non possit, tūc poterit iudex eā totā adiudicare vni: & eū alteri in certa summa pecuniæ cōdēnare. hoc dicit. q Eadem interueniunt. s. vt fiat adiudicatio rerum, & pecuniæ: vt. §. eo. §. si familiæ. aut circa damnā data in rebus: vt. §. eo. §. proxi. & ff. communi diuid. l. ij. §. ij.

frustratione postulare videat, dari ei debet: vt tamē caueat b se restitutum. Quod si neq; statim iussu iudicis rē exhibeat, neq; postea exhibiturū se caueat: cōdēnandus f sit in id quod actoris interest si ab initio res exhibita esset. Nunc quid iudici faciendū incumbat in diuisoriis iudiciis, pau- cis accipe. Si igitur familiæ erciscundæ iudicium inter duos pluresve vertatur, iudicis est singulas res singulis heredibus adiudicare & si vnus res præualeat, eundem pro eo quod pluris est, certa pecunia coheredi condemnare. Itē si vnus coheredam fructus ex re hereditaria perceperit, aut male in ea versatus fuerit, eo nomine coheredibus cōdēnandus est. Idem per omnia in iudicio communi diuidendo dicitur, etiam si de vna re tantum lis sit, modò cōmodam diuisionem pariat, quam si nō pariat, permittitur iudici, alteri ex litigatoribus rem etiam totam adiudicare, acque eundē alteri certa pecunia in rei locum iusticem condemnare.

Si familiæ erciscundæ iudicio actum sit, singulas res singulis heredibus adiudicare debet. & si in alterius persona prægrauare videatur adiudicatio, debet m hūc inuicem coheredi certa pecunia (sicut iam dictū est n) condēnare. Eo quoq; nomine coheredi quisque suo condēnatus est, q̄ solus fructus hereditarij fundi perceperit, aut rē hereditariam corrupserit, o aut cōsūperit. p Que quidē similiter inter plures quoque quā duos coheredes subsequuntur. In actione communi diuidendo si sint plures res communes, singulas singulariter iudex adiudicabit: & si vna plus valeat quā altera, in pecunia condemnabit. Si verò vna res sit quæ diuisionē nō recipiat, adiudicabitur vni in solidum, qui condemnabitur cōsocio in pecunia. Aret. Eadem interueniunt q & si vnā, alteri alterā adiudicare. Si autē de vna re agat quæ cōmodè diuidi possit: eā diuidere debet, & vni vnā partē, & alteri alterā partē adiudicare. Et si pars vni assignata melior sit quā altera quæ alteri assignatur: tunc debet iudex eū cui meliōrē partē assignauit, alteri in quadā summa pecuniæ secundū qd sibi visu fuerit condēnare. Si autē res cōmodè diuidi non possit, tūc poterit iudex eā totā adiudicare vni: & eū alteri in certa summa pecuniæ cōdēnare. hoc dicit. q Eadem interueniunt. s. vt fiat adiudicatio rerum, & pecuniæ: vt. §. eo. §. si familiæ. aut circa damnā data in rebus: vt. §. eo. §. proxi. & ff. communi diuid. l. ij. §. ij.

frustratione postulare videat, dari ei debet: vt tamē caueat b se restitutum. Quod si neq; statim iussu iudicis rē exhibeat, neq; postea exhibiturū se caueat: cōdēnandus f sit in id quod actoris interest si ab initio res exhibita esset. Nunc quid iudici faciendū incumbat in diuisoriis iudiciis, pau- cis accipe. Si igitur familiæ erciscundæ iudicium inter duos pluresve vertatur, iudicis est singulas res singulis heredibus adiudicare & si vnus res præualeat, eundem pro eo quod pluris est, certa pecunia coheredi condemnare. Itē si vnus coheredam fructus ex re hereditaria perceperit, aut male in ea versatus fuerit, eo nomine coheredibus cōdēnandus est. Idem per omnia in iudicio communi diuidendo dicitur, etiam si de vna re tantum lis sit, modò cōmodam diuisionem pariat, quam si nō pariat, permittitur iudici, alteri ex litigatoribus rem etiam totam adiudicare, acque eundē alteri certa pecunia in rei locum iusticem condemnare.

Si familiæ erciscundæ iudicio actum sit, singulas res singulis heredibus adiudicare debet. & si in alterius persona prægrauare videatur adiudicatio, debet m hūc inuicem coheredi certa pecunia (sicut iam dictū est n) condēnare. Eo quoq; nomine coheredi quisque suo condēnatus est, q̄ solus fructus hereditarij fundi perceperit, aut rē hereditariam corrupserit, o aut cōsūperit. p Que quidē similiter inter plures quoque quā duos coheredes subsequuntur. In actione communi diuidendo si sint plures res communes, singulas singulariter iudex adiudicabit: & si vna plus valeat quā altera, in pecunia condemnabit. Si verò vna res sit quæ diuisionē nō recipiat, adiudicabitur vni in solidum, qui condemnabitur cōsocio in pecunia. Aret. Eadem interueniunt q & si vnā, alteri alterā adiudicare. Si autē de vna re agat quæ cōmodè diuidi possit: eā diuidere debet, & vni vnā partē, & alteri alterā partē adiudicare. Et si pars vni assignata melior sit quā altera quæ alteri assignatur: tunc debet iudex eū cui meliōrē partē assignauit, alteri in quadā summa pecuniæ secundū qd sibi visu fuerit condēnare. Si autē res cōmodè diuidi non possit, tūc poterit iudex eā totā adiudicare vni: & eū alteri in certa summa pecuniæ cōdēnare. hoc dicit. q Eadem interueniunt. s. vt fiat adiudicatio rerum, & pecuniæ: vt. §. eo. §. si familiæ. aut circa damnā data in rebus: vt. §. eo. §. proxi. & ff. communi diuid. l. ij. §. ij.

frustratione postulare videat, dari ei debet: vt tamē caueat b se restitutum. Quod si neq; statim iussu iudicis rē exhibeat, neq; postea exhibiturū se caueat: cōdēnandus f sit in id quod actoris interest si ab initio res exhibita esset. Nunc quid iudici faciendū incumbat in diuisoriis iudiciis, pau- cis accipe. Si igitur familiæ erciscundæ iudicium inter duos pluresve vertatur, iudicis est singulas res singulis heredibus adiudicare & si vnus res præualeat, eundem pro eo quod pluris est, certa pecunia coheredi condemnare. Itē si vnus coheredam fructus ex re hereditaria perceperit, aut male in ea versatus fuerit, eo nomine coheredibus cōdēnandus est. Idem per omnia in iudicio communi diuidendo dicitur, etiam si de vna re tantum lis sit, modò cōmodam diuisionem pariat, quam si nō pariat, permittitur iudici, alteri ex litigatoribus rem etiam totam adiudicare, acque eundē alteri certa pecunia in rei locum iusticem condemnare.

Non possit. not. non posse fieri, quod sine commoditate fit: vt hic, & ff. de verb. signific. leg. nepos Proculo. Item nota corpus aliud uiduum: vt fundus, qui diuiditur secundum voluntatem patris. vt ff. de leg. j. l. quod in rerum natura. s. ij. Aliud indiuiduum, vt homo: vt hic, & ff. de v. l. l. x. rerum mixtura. in prin.

[*si finium regundorum.*]

C. A. S. V. S. Iam vidistis offic. iudi. circa iudicium famil. erciscun. & communi diuidundo: modo videatis qualiter se debet habere iudex in iudicio finium regundorum scilicet corā quo est controuersia. Et dicit Instinian. q. iudex in isto casu debet inspicere an necessaria sit adiudicatio: quod contingit in vno casu, videlicet quando fines in tali loco erant positi, q. propter loci naturam sēpius fit contentio super terminis: veluti si locus fuerit humidus vel morbosus. Debet enim iudex tūc in alio loco firmo & solido ponere fines: ita quod amplius super finibus non possit esse contentio: & ita: ex agro alterius partem aliquam adiudicare alteri: & eum cui de alterius agro partem adiudicauerit, in certa summa pecuniae cōdemnare. Et sum in versic. Eo quoque nomine. Scire debes quod in iudicio finium regundorum si circa fines aliquid malitiose fecerit, criminaliter potest conueniri. Propter contumaciam etiā debet quis in iudicio isto cōdemnari quantum visum fuerit iudicanti: veluti si iudex iussit agros mensurari, vt fines ponantur:

& aliquos agros metiri non fuerit passus. & sum in versic. Quod autem istis. Iam vidistis quod in istis iudiciis duplicibus fam. ercisc. communi diuid. finiu regun. sēpe illud quod erat vnus, adiudicatur alteri: & alter in quadā summa pecuniae cōdemnatur. modo scire debetis quod quicquid in iudiciis istis alicui adiudicatur, in eontinenti fit illius cui adiudicatur. h. d. Franc.

si finium regundorum. quo iudicio agitur, vt agris confinibus termini ponantur. sed pro domibus vicinis hoc iudicio non agitur. Si autem sit domus in pradium rusticum, agitur vtili finium regundorum non directa: vt ff. si. regun. l. ij. in prin. & l. sed & loci. §. fi.

Difficere. hoc. f. quod sequitur, si euidentioribus & c. Acc. *Adiudicatio.* facit. ff. finiu regud. l. ij. §. finali. & l. ij. & l. iij. in princ. *Evans est.* ad quid damnabitur: Resp. quanti in litem iurauerit a dōr. Potest etiam criminaliter puniri in quinquaginta aureis ex. l. agraria, pro qualibet vice, quae applicatur fisco: vt ff. de termo. leg. agraria. Nec ciuilib tollitur per criminalem: cum ad rei persecutionē altera detur: vt. C. quando ciui. actio prau. crim. l. j. nisi interim donec altera exercetur, vt ff. de publ. iud. l. is qui.

Condemnatur. s. ad interesse delato iure iurando in litem. Acc. *Meriti.* not. quod ille qui nō patitur meriti fundū suū ad mandatum iudicis, vt contumax & inobediens potest puniri. Aret.

Eius sit. not. ex sententia iudicis dominiū trāsferri, sic est in missio ne quae fit ex secudo decreto: vt ff. de acqui. posses. l. iij. §. fi. & ff. si ex noxa. cau. ag. l. ij. in fi. & ff. communi diuid. l. sed si res. que sic accipie, si fuerit facta missio per ipsū pretorē. Nā sola sententia nō facit dñm, sed traditio: vt. C. de pact. l. traditio. & s. de re. diui. §. p. traditionē. & ff. de acqui. poss. l. i. iust. Sed quid i rei vindi. si res est aliena, & meā pñcietur, & ex ea causa mihi traditur: Resp. idē. cū enī Publiciana mihi detur quando a domino mihi adiudicatur & traditur: vt ff. de Publ. l. ij. in fi. ergo vbi dominus est, debet ex sententia traditionis

Sententia & secundum decretum transmittit dominium.

me dominum facere: vt ff. de Publ. l. quacunque. Preterea. leg. videtur expressa: vt ff. de procu. l. Pomponius. §. sed & is. & ff. de except. rei iud. l. si inter. in fin. Nec ob. quod ibi fit error, ex quo videatur dominium non transire: quia hic error iam reprobari non potest iudicis sententia purgatus, a qua non fuit appellatum. Item nec obstat quod sententia lara in actione personali reo absoluto remanet debitor: vt ff. de condic. inde l. Iulianus. quia illud habet locum in obligatione, quae est res incorporalis: hic autem dicimus de dominio rei corporalis, quod facile & prorsus potest separari ab vno, & aliis dari, sed non sic in incorporali: vt ff. pro socio. l. ea vero. §.

tem aliquam alterius agri domino adiudicari. quo casu conueniens est, vt is alteri certa pecunia debeat condemnari. Eo quoque nomine condemnandus est quisque hoc iudicio, quod forte circa fines aliquid malitiose commisit: verbi gratia quia lapides finales furatus est, vel arbores finales excidit. Contumaciae quoque nomine quisque eo iudicio condemnatur: veluti si quis iubente iudice metiri & agros passus non fuerit. Quod autem istis iudiciis alicui adiudicatum fuerit, id statim eius fit, cui adiudicatum est.

TITVLVS XVIII. DE PVBLICIS IVDICIIS.

Iudicia ex edictis publicis descendunt in multis ab actionibus differunt. Et quia vnicuique permittitur accusatio, ideo dicuntur publica: quorum poena aliquando est corporalis: aliquando irrogat infamiam cum poena pecuniaria. Aretinus.

Publica iudicia neque per actiones ordinantur, neque omnino quicquam simile habent cū ceteris iudiciis de quibus locuti sumus: magnaue diuersitas eorum est & in institutendis, & in exercendis.

ordinentur & cōstituatur seu exerceatur p. ciuiles act. de quib. dictū est: Et ipse rñ. & di. Charissimi, scire debetis q. alio modo instituntur & alio modo exercetur publica iudicia. q. act. Et di. aliquis: Dñe que re dicuntur publica iudicia? Frater (dicit ipse) p. per hoc, quia cui libet de populo datur eorū executio: & hoc intelligēdū est, dū tamē sit habilis ad accusandū. & sū in versic. Publicorū & c. Scire debetis q. publicorū iudiciorū quaedā sunt capitalia, & quaedā nō capitalia. Capitalia dicuntur illa p. quae infligitur mors, vel exiliū perpetuū, vel ignis & aqua iterdictio, vel in metallū dānatio. Publica autē & nō capitalia sunt, quae irrogant infamiam cū dāno pecuniario. Franc.

Neque per actiones. imō per accusationes. A D D I T O. No. quod actio significat ad vtilitatem partis priuatæ, & ciuilitate. facit quod not. Bar. in. l. agraria. ff. de termi. mo. Ange.

Nec omnino quicquam simile. hoc verbū nimis largē positū sic intellige, quia in ciuilibus agitur vt aliquid detur actori: in istis autē nō vt aliquid detur, sed vt puniatur accusatus: & ita cōsiderata petitioe minus duos cōquerētis, nihil habēt simile inspecto fine, nec in principio: cū vnū per actionē, alterū per accusationē instituitur. nec in exercitio: cū in ciuilib. p. bet actor tantū vt. C. de edē. l. qui accusare. sed in criminalib. actor & reus qñq; vt. C. de abol. l. fallaciter. & C. ad leg. Corn. de fal. l. vbi. In aliis autē multa sunt similia. nā in vtrisque fit libellus: vt. C. de lit. contest. authē. offeratur. & ff. de accu. l. libellorū. Itē in vtriq; de calūnia iuratur: vt. C. de iurcurā. l. j. in princ. & C. de fide instru. l. v. licet quidā dixerūt cōtra. vt arg. ff. de bo. eorū. l. j. Et in institutendis. sed qualiter formatur libellus? Respond. sic ff. de dote vt contineat nomen accusantis & accusati, & crimen: & mensuram praē. & l. quo commissum fuit crimen: & locum vbi fuit commissum: & consules sub quibus est admissum. Item dies dati libelli debet inferi. sed dies commissi criminis vel hora non est necesse: vt digestis de accusationibus. l. libellorum. in prin. & in auth. de exhib. reis. §. Ange.

fulcepto.

in actione personali reo absoluto remanet debitor: vt ff. de condic. inde l. Iulianus. quia illud habet locum in obligatione, quae est res incorporalis: hic autem dicimus de dominio rei corporalis, quod facile & prorsus potest separari ab vno, & aliis dari, sed non sic in incorporali: vt ff. pro socio. l. ea vero. §.

DE PVBLICIS IVDICIIS.

Quia ciuilia iudicia dicta sunt usque huc, & etiam quaedam criminalia, scilicet circa priuata delicta: vt. §. in principio huius quarti libri usque ad titulum de actionibus: ideo nunc ponit de publicis accusationibus sine iudiciis.

Publica.] Totus iste titulus diuiditur in quatuor partes. Primū ponit quod publica iudicia non habent conformitatem cū priuatis. Secundū, vnde dicta sunt publ. iud. Tertio ponit in genere quae poena sit i publicis iudiciis. Quarto sigillatim demonstrat publ. iud. & poenas vniū cuiusque. Secunda ibi, Publica autē dicta. Tertia ibi. Publicorum iudiciorum. Quarta ibi, Publica autem iudicia. C. A. S. V. S. Quasi ad legislatore. vtrum publica iudicia. i. publica crimina

Dominium rei corporalis facilius pardinur quam incorporalis.

huic glōf. quod gl. est ipsi contraria in l. exceptio. ff. de except. rei iudic. quam sequitur Iac. & c. Perr. de Bel. per. l. 3. §. substitus. ff. de cōd. ob. cau. sed glo. hāc approbat hic Bal. ex sententia Bart. in l. Pompo. §. ff. iust. ff. de acqui. poss. idque per re spon. glōf. quā reddit de. §. substitus. Et add. de specie hu ius glōf. esse decimam per auth. rei iud. etque pro hac gl. l. i. stā tulib. §. i. ff. de statulib.

huic glōf. quod gl. est ipsi contraria in l. exceptio. ff. de except. rei iudic. quam sequitur Iac. & c. Perr. de Bel. per. l. 3. §. substitus. ff. de cōd. ob. cau. sed glo. hāc approbat hic Bal. ex sententia Bart. in l. Pompo. §. ff. iust. ff. de acqui. poss. idque per re spon. glōf. quā reddit de. §. substitus. Et add. de specie hu ius glōf. esse decimam per auth. rei iud. etque pro hac gl. l. i. stā tulib. §. i. ff. de statulib.

huic glōf. quod gl. est ipsi contraria in l. exceptio. ff. de except. rei iudic. quam sequitur Iac. & c. Perr. de Bel. per. l. 3. §. substitus. ff. de cōd. ob. cau. sed glo. hāc approbat hic Bal. ex sententia Bart. in l. Pompo. §. ff. iust. ff. de acqui. poss. idque per re spon. glōf. quā reddit de. §. substitus. Et add. de specie hu ius glōf. esse decimam per auth. rei iud. etque pro hac gl. l. i. stā tulib. §. i. ff. de statulib.

suscepto. collat. v. & habet hoc locum in publico & in priuato crimine, quando criminaliter agitur: vt. ff. de priua. delict. l. fina. [Et ista possunt haberi his verbis,

Consub. mense, die coram preatore professus, Te deferre reum, crimen, loca, pone sodalem.

Et licet hora, dies, non tempus præteratur. C. tue. extra de procuratoribus.] Quandoque tamen hæc solennitas nõ est necessaria: vt in leui crimine & notorio: vt. ff. de accus. l. leuia. & C. de accusa. l. ea quidem quæ. Et idẽ in casibus in quibus sine accusatore quis damnari potest: q scilicet casus his legibus notantur. ff. ad legẽ Iuliam de adulteriis. l. j. si publica. & C. de testib. l. nullum. & C. de probationibus. l. penulti. & ff. de suspectis tutorib. l. tutor. §. præterea. & C. de calun. l. j. & ff. de bonis lib. l. qui cum maior, §. si libertus. & idem in notorio crimine: vt diximus per. l. C. de accusa. l. ea quidem quæ. & idẽ in crimine falsi, secundũ B. vt. C. ad legẽ Corneliam de fal. l. vbi. Sed lo, contra. & dicit quod ibi principaliter fuit accusatio falsi instituta.

Publica. hæc est ratio quare dicantur publica, scilicet quasi populi. ca. sic. 3. de suspect. tuto. §. consequens. Et intellige quod aliàs possit esse habilis ad accusandũ, non aliàs: vt. ff. de accu. l. qui accusare.

Quod cuius ex populo. Publica ergo iudicia inde nomen trahunt quod patent omnibus. l. quamuis. ij. C. ad. l. iul. de adul. l. lege Cornelia testamentaria. D. ad. l. Corn. de fal. Eadem ratione popularia iudicia sunt publica. l. eum qui. §. in popularib. D. de iureiur. ex quo efficitur vt alia sint iudicia publica ciuilia, alia criminalia. Cuiac.

Plerumque. hoc ideo dicit, quia quandoque est publica accusatio, & tamen non competit ius accusandi: vt crimen suppositi partus: vbi accusant soli parentes: vt. ff. ad legem Corneliam de fal. l. lege Cornelia, §. j. Item propter accusationem adulterij, quæ primo deferitur certis personis: vt. C. ad legem Iul. de adul. l. quamuis. ij. Accursus.

Publicorum. facit. ff. eo. l. ij. Accur.

Vltimo supplicio. quod interpretatur mortem: vt. ff. de pœnis. l. vltimum.

Interdictione. quæ est mors ciuilis: vt. ff. de contra tab. l. j. in fine.

Deportatione vel metallo. has pœnas expone vt diximus supra, quibus modis ius patriæ potesta. solui. §. cum autem.

Infamiam. vt in. l. Iulian. de priuata: vt. §. eo. §. item lex Iulia de vi publica.

Capitalia. & ista appellantur relegatione: vt. ff. eo. l. ij. in. §. fin.

[Publica autem iudicia.] CASVS. Domine, pro Deo ponatis nobis exempla de publicis iudiciis & capitalibus. Frater, dicit ipse, libenter. vnde dicit ipse: Publicum iudicium & capitale est lex Iulia maiestatis, per quam puniuntur illi qui contra Imperatorẽ vel rem publicã aliquid moliti sunt. Per legem enim Iuliam maiestatis puniuntur tales vltimo supplicio: & etiam eorum memoria damnatur, qui contra principem aliquid moliti sunt. Franciscus.

Reipublicam. scilicet Romanorum. Accur.

Moliti sunt. cum effectu: tamen sola voluntas sufficit: vt. C. ad legem Iul. maie. l. quisquis.

Anima est anime. i. animati corporis. nam anima nõ in hominis, sed in potestate dei consistit. sic. C. de sacro. eccl. l. sancimus. j. in fi. & in gl. pen.

Sustinet. id est infert. Accursus.

Et memoria. i. dicere, etiam post mortem potest accusari: vt bona deferantur in fiscum, & auferantur heredibus tanquã indignis: vt. C. ad leg. Iul. maie. l. quisquis. & l. sequen. & quod dixi post mortem accusari, intelligas in duobus capitulis illius legis: hoc est cum cõtra instituit.

principem, vel contra publicam Romanorum est machinatus, id est nifus ad malum. aliàs finitur morte, vt cætera crimina: vt. ff. ad leg. Iul. maie. l. fina.

[Item lex Iulia.] CASVS. Vidistis iam vnum publicum iudiciũ, hic ponit dominus Iustinianus exemplum de quodam alio iudicio publico, scilicet de lege Iulia de adulteriis: quæ punit temeratores alienarum nuptiarum vltimo supplicio, & illos qui cum masculis rem nefandã committunt. & non solum puniuntur illi qui adulterium cõmittunt. l. Iul. de adul. sed etiam qui sine vi virginem vel viduam honeste viuentem stuprauerint. Si enim honestus cõ honesta muliere fornicatur, patietur publicacionem dimidiæ partis bonorum: si autem humilis sit, relegabitur.

& aliter humiles puniuntur. Aret.

Annora. Humiles grauioribus pœnis plectendos, q̃ honestiores.

Item lex Iulia de adulteriis coercendis, quæ nõ solum temeratores alienarũ nuptiarum gladio punit: sed & eos qui cõ masculis nefandã libidinẽ exercere autent. Sed eadẽ lege Iulia etiam stupri flagitiũ punitur, cõ quis sine vi vel virginẽ vel viduam honeste viuentẽ stuprauerit. Pœnã autem eadẽ lex irrogat stupratoribus, si honesti sunt, publicacionẽ partis dimidiæ bonorum: si humiles, corporis coercitiõẽ cum relegatione.

Hominem telo, id est quocunque quod manu emittitur, occidens: vel cum telo causa occidendi persequens, lege Cornelia de sicariis punitur, qua lege castigabitur veneficus, vel arte magica hominẽ occidens, vel malo medicamento publice occidens.

Item lex Cornelia de sicariis, quæ homicidas vltore ferro persequitur, vel eos qui homi-

publico, scilicet de lege Iulia de adulteriis: quæ punit temeratores alienarum nuptiarum vltimo supplicio, & illos qui cum masculis rem nefandã committunt. & non solum puniuntur illi qui adulterium cõmittunt. l. Iul. de adul. sed etiam qui sine vi virginem vel viduam honeste viuentem stuprauerint. Si enim honestus cõ honesta muliere fornicatur, patietur publicacionem dimidiæ partis bonorum: si autem humilis sit, relegabitur. Item lex Iulia, scilicet inter publica iudicia numeratur.

Quæ scilicet lex Iulia de adul. Accur.

Gladio punit, sacrilegos enim nuptiarum gladio feriri oportet: vt. C. de adul. l. quamuis. ij. in fine.

Cum masculis. nam in hoc casu armanatur iura, vt gladio feriantur: vt. C. ad. l. Iul. de adul. l. cum vir nubit.

Lex Iulia. f. de adulteriis. nam habet hæc lex

multa capitula: vt. ff. de mino. l. auxiliũ. §. sed vt ad legis. & ff. ad leg. Iul. de adul. l. capite quinto.

Sine vi. quid si videtur. eo. §. fin autem per vim.

Viduam. adicias, vel puerum, & dic de vidua & de virgine, nisi sint meretricis, vel licitæ concubinæ: vt hic subiicit, honeste & c. & ff. de adul. l. stuprum. j. respõ. & §. j. ADDITIO. Dic q̃ hoc procedit de iure ciuili: sed de iure canonico nõ est permissum: vt clem. ad nostrum: nõ heret. §. septimo. & ibi glo. ij. igitur & c. Ange.

Humiles. qui sint humiles, vel honesti: dic vt. C. de incest. nuptiis. l. humilem.

Cum relegatione. hæc distinctio penẽ fallit in tribus casibus in quibus committitur stuprum, & tamen maior pœna imponitur. Primus est, si quis in puerũ committit: quia tunc gladio feritur: vt. §. eo. §. item. & quando tutor stuprauerit eam cuius est tutor: vt. C. si tut. pup. suam. l. j. Item si fuerit stuprata aliqua à suo proprio seruo: vt. C. de mu. quæ ser. propr. se iunx. l. j. Et not. pœnam stupri esse quinquennalem: nisi quando per vim committitur. tunc enim sine præfinitione temporis potest institui: vt. ff. ad leg. Iul. de adul. l. mariti. §. quinquennium. & §. fina.

[Item lex Cornelia.] CASVS. Supra vidistis duo exempla publicorum actio, adhuc dabõ vobis vnum exemplum: videlicet in. l. Corn. de fica. quæ homicidas punit, & etiam eos qui cum telo ambulant hominis interficiendi causa. Sed quæsiui à Domino Iustiniano: Domine, quid est telũ? Frater, dicit ipse, stricte accipiendo telum est quod ab arcu emittitur: large tamen loquendo dicitur telum quicquid emittitur vel de manu, vel de arcu, dum tamen nocere possit, & ponit in litera multa Græca nomina. & sunt in vers. sicarij & c. Domine Iustiniane, vnde dicuntur sicarij? Frater, a fica, quod est cultrum ferreũ vtiroque scindens. In vers. Eadẽ lege. iã vidistis vnã. l. Corne. quæ tractatur de fica. modo videamus aliã quæ tractat de veneficis. & lege ista tenentur omnes illi qui arribus quæstis vel venenis vel furtis hominẽs occiderunt: & etiã qui mala medicamina publicẽ vendiderunt. h. d. Franc.

Item lex Cornelia. C. computatur inter publica iudicia.

De sicariis. quare sic dicantur, die vt. j. eo. §. sicarij. Accur.

Persequitur. i. persequitur eos qui homicidium fecerunt cum ferro. nec enim per hanc. l. occiditur occidens, sed deponitur, & omnia bona sua publicantur: vt. ff. ad l. Corn. de fica. l. eiusdem. §. legis. & l. p. e. Vel dic quod persequitur homicidas ferro: quia eos hodie

Adde. tamẽ quod nõ ea omnia publica iudicia sunt in quibus crimen vertitur: sed etiam tantum quæ ex legibus publicorum iudiciorum vertuntur, vt Iulia mag. dan. l. Corn. de venefic. Pom. pe. de parti. Corn. de test. vt. j. videbitis.

Partus suppositi & adulterij accusatio nõ omnibus conceditur.

Anima est in dei potestate.

peccatoribus.

a] Dic quod in adulterio pœna mortis fuit hodie inuenta, quæ nõ erat olim tẽpore digestorũ: vt no. glo. in l. qui cum vno. §. adulterij ff. de re milit. & dicitur quod in talibus delictis etiã per vlt. inquisitiõis potest procedi: vt. l. ij. si publico. ff. de adul. Ange.

Stupri pœna est quinquennale.

occidimus: vt. d. eiusdem. §. fin. ADDITIO. Dic quod pœna legis Corneliæ de sicariis est mors: vt not. in. l. j. & l. is qui cum telo. ff. de fca. Ange.

a Cum telo ambulat. licet eos non occidant: vt. C. ad. l. Cornel. de sic. l. is qui cum telo. Et not. capitula ex quibus aliquis hac. l. tenetur: vt. ff. ad. l. Cornel. de sic. l. j. Accur.

b Lapis. facit. §. de interd. §. qui autem.

c Græca. * Significat ehim telou, idem quod longè. Nisi forte malis substituere telorhè, qua si dicas, de longinquo, quod & Neb. placuit in lexico suo iucini. dictio ne telum. & Bud. in codice suo insit. annotauit. Nos tamè quod ppius accedit, elegimus, quando & ita legit Sy-pôrinus, & post eū Ambrosius Calepinus dictione telum.

d A fca. vnde videbatur quod tantum qui cum fca occiderent, hac lege tenerentur. Sed tamen generalius hodie accipitur fca & telum per interpretationē: vt supra prox. §. Est autem fca (vt subicit) cultellus vtrinque scindens, quem portant peregrini quandoque in baculo quodā, ita quod non apparet. vnde verlus, Mucro latens fca, fca, ius inde vocatur.

e Eadem lege. quæ dicitur Cornelia de sicariis, f. Venefici. nam plus est hominem veneno extirguere, quàm gladio occidere: vt. C. de mathematici. l. j. Accur.

g Artibus odiosis. id est artificijs odiosis. Nam omnis ars bona est.

h suspiris. id est incantationibus. Nam hæc scientia reprobanda est: vt. C. de male. & mathematici. l. eorum.

i Occiderint. etiam sine dolo: vt. ff. de pœn. l. si quis aliquid. ij. §. qui abortionis. Secus in Cornelia, quia dolus est necessarius: nec sufficit etiam lata culpa: vt. ff. ad. l. Cornel. de fca. l. in lege.

[Alia deinde lex.] CASVS. Adhuc est quædam lex, quæ asperri-mum crimen persequitur noua pœna: quia si quis patrem, vel matrem, vel auum, vel proauum, vel aliquē eorum de quibus fit mētio in litera, occiderit, debet cædi cum virgīs sanguineis: & postmodum consui debet in quodam sacculo: & cum ipso debet poni serpens viuus, & canis, & gallus gallinaceus, & vipera, & simia: & tūc cum illis animalibus brutis debet proici in vicinū flumē, vel in vicinum mare secundum quod regionis qualitas tulerit: vt sic inter ferales angustias deficiat, & omnium elementorum vsu viuus careat: vt ei cæli superstiti, & terra mortuo auferatur. & sum in ver. si quis autem & c. iam vidistis qualiter puniuntur ille qui aliquem de linea descendenti vel ascendenti interfecerit. Sed certe si quis alias personas sibi coniunctas aliqua affinitate vel cognatione, quàm illa de qua dictum est supra §. proximo, necauerit, per legē Corneliā de sicariis similiter puniuntur.

Parentis. accipit parentes & filios vsque in infinitum: vt. ff. de in illis vocan. l. qui que. §. si. & l. sed si hac. §. liberos. Accur. Continetur. sed qui sunt hi qui hac appellatione continentur:

Respon. Superiores & inferiores, vt diximus. Item collaterales: vt fratres, cōsobrini, & patruelis, & proximiores eis. Item affines quidam, vt vxor, nurus, gener, vitricus, priuignus, socer, & etiam patronus: vt. ff. eo. ad. l. Pompeiam de patricid. l. j. & l. sed sciendum. & l. cum pater. Accursius.

neq; ignibus, neq; vlli alij solēni pœnæ subiiciatur: sed infusus culeo cū cane, & gallo gallinaceo, & vipera, & simia, & inter eas ferales angustias cōprehēsus, secundū quod regionis qualitas tulerit vel in vicinū mare, vel in amnē o proiciatur: vt omnium elementorū vsu viuus carere incipiat: & ei cœlū superstiti, & terra mortuo auferatur. Si quis autē alias q̄ cognatione vel affinitate cōiunctas sibi personas necauerit, pœnā legis Corneliæ de sicariis sustinebit.

Publici iudicij crimē. l. Corne. de fal. cōfetur, qua tenetur quicū que aliquid de his quæ exprimitur in textu, cōmiserit: & pœna eius in seruo est vltimū supplicij: in libero deportatio. Aret.

Itē lex Cornelia de falsis, quæ etiā testamentaria vocatur, pœnā irrogat ei qui testamētum vel aliud instrumentum x̄ f̄ falsum scripserit, f̄ signauerit, rēcitaauerit, f̄ subiecerit, vel signū u adulterinū fecerit, sculpsit, expresse rit sciens, dolo malo. Eiusq; legis pœna in seruos, vltimum supplicium x̄ est, quod etiam in lege de sicariis & veneficis seruatur: in libero vero deportatio. 7

Vim cōmittens cū armis aliter quàm virginē rapiēdo, deportabitur: si sine armis, tertiæ partis bonorū publicatione dānabitur. Sed per vim virginē vel monialē rapiens, vel præstans opem, capite puniuntur. Aret.

Item lex Iulia de vi publica, seu priuata, aduersus eos exoritur, qui vim vel armatam vel sine armis commiserint. Sed si quidem armata vis arguatur, deportatio ei ex lege Iulia de vi publi-

recitant, & copiā faciunt: quia incidunt in falsum: vt hic, & l. j. §. is qui. ff. ad. l. Corne. de fal. coniuncta. l. qui testamentum. Ange.

u signum. b̄ id est sigillum quod in testa, apponitur: vt. §. de testa. §. postea. Item signum quod chartis imponitur, vt quandoque facilius fiat comparatio ex instrumentis, vt in authent. de instru. cau. & fi. §. oportet. col. vj.

x vltimum supplicium. quod interpretatur mortem. vt. ff. de pœnis. l. vltimum.

y Deportatio. & omnium bonorum publicatio. & sic nota q̄ ex eodem commissio plus serui quàm liberi puniuntur: vt hic, & ff. ad. l. Corn. de fal. l. j. §. si. & ff. si ex nox. causa agatur. l. pe. & ff. de pœ. l. in seruorum. imò & inter liberos magis puniuntur minores quàm maiores: vt. ff. de incen. ruin. nau. l. Peditus.

[Item lex Iulia.] CASVS. Iam vidistis multas accusationes publicas: adhuc est quædam accusatio publica, per quam puniuntur violentia, siue sit publica, siue priuata: quia per. l. Iuliam de vi pub. puniuntur quis de vi ar. quia deportatur. Per. l. autem Iuliam de vi priuata aliquis puniuntur, qui vim fecit sine armis, quod tertia pars bonorum suorum publicatur. & sum in ver. Sin autem per vim. Supra vidistis

m Preparauerit. forte & si nō occiderit, secundū P. & facit pro eo. ff. eod. ad. l. Pōpeiam de patricid. l. j. in fi. vel dic illum specialem casum.

n Extraneus. Not. extraneum plus puniri, q̄ si ipse occidisset, vt hic, & ff. eod. l. vtrum. & l. si sciēte.

o Vel in amnem. i. flumē. vel si hęc vicina nō sunt bestiis subiicitur: vt. ff. eo. l. pen.

p sustinebit. Sed nonne & qui superiores personas occidit, hac. l. Corn. tenetur Videtur q̄ sic: vt. ff. eod. l. j. sed contra. C. eo. l. j. Dic ergo q̄ hac l. Corn. tenetur, sed nō accusatur. Vel dic secundum Ioan. quod tenetur eadem pœna, scilicet capitali: sed maior hic imponitur.

[Item lex Cornelia.] CASVS. Iam vidistis multas actiones publicas: adhuc ponit vnam actionem publicā, videlicet si quis falsum instrumentū vel testimonium scripserit, vel signauerit, vel subiecerit. l. Cornelia de falsis puniuntur: ita quod si seruus est, vltimo supplicio affligitur: si vero liber est, deportari debet. Franciscus.

q Testamentaria. ideo sic dicta, quia de testamēto falso ibi agitur.

x Instrumentum. scilicet empionale, vel aliquid contractus. Accur.

f Falsum scripserit. & ita veritate mutauit, vt in authent. de instru. cau. & fi. §. j. in princ. colla. vj.

r Recitauerit. Not. contrarios illos qui habent instrumenta & scripturas alienas in custodiam, & tamē aliis ostendunt &

bj Sing glo. secundum Amannellū in fing. l. ius: ad hoc quod si notarius mutauerit signū, puniatur pœna falsi.

* Hęc glo. ron est Accur. Aegi. Perri.

† Concor. c. si perfodiēs iuncta glos. super verb. text. extra de homi.

† Hic. s. a. v. c. d. e. v. c.

* id est. Et tela cōmūp alerebat. me, haste, sagitte, funde, & lapides plurimi.

† sic emēda ut ex cōstit. Constantini cuius sententia parricidæ morte maiorū, non Cornelia aut Pompeia. l. coerecentur. Cuiacius.

Parricidium quas personas concernit.

vidistis de illo qui commisit stuprum cum vi, vt quia vidua vel virginem vel monalem rapuit. vel potes continuare istum. s. ad precedentem sic: In s. proxi. dictum est qualiter punitur ille qui per vim armatam, vel sine armis aliquid alicui abstulerit. modò autem tractat qualiter punitur ille qui stuprum comitit per vim. Franc.

Pœna maior maiori delicto debetur.

In tertia parte. Nota ex maiore delicto maiorem pœnam imponi, vt hic, & C. ad leg. Iulia de vi. l. ij. & facit. s. de interd. s. qui autem. Itẽ hic damnatus fit infamis: vt. ff. ad leg. Iul. de vi pri. l. ij. respon. Accur.

Conco. c. puenit. iuncta glo. i. in fi. extra de adul. & tu.

Sin autem. dixit supra quando sine vi aliquis commiserit stuprum: vt supra eodem. s. sed eadem. nunc quãdo vi. vel continua cum superiori proxi. s.

Constitutionis. vt. C. de raptorib. virginum. l. j.

Item lex Iulia. C. A. s. v. s. Non solum leges superiores dicuntur accusaciones publicæ, sed etiam accusatio. leg. Iul. peculatus, dicitur accusatio publica: & hac. l. punitur ille qui pecuniã Reipub. furripuit: & si fuerit iudex vel magistratus qui hoc fecerit, pœna capitali punietur, & omnes eius cõplices.

Nota diligenter hunc locum, qui vult iudices ita delinquentes vna cum adiutoribus pœna corporalis naturalisque mortis ple. cti. q. vult & text. in l. i. C. eo. licet glo. illic exponat p. de portatione, quod pugnãt cũ hac & illa litera: vt hic not. Io. de Plat.

Publicam pecuniã. s. ciuitatis Romanæ, nõ alterius: vt. ff. de fur. l. ob pecuniã. & ff. ad l. Iul. pecu. l. iij. s. pentul. **Rem sacram.** vt. calices & thuribula, quæ sacra sunt: vt. s. de rerum diuisione. s. nullius. **Religiosam.** vt. ornamenta sepulchrorum. **Furati fuerint.** vel etiam immiscuerint, ita quòd damnificauerint rempub. vt. ff. ad l. Iul. peculatus. l. j. **Ministerium.** id est adiutorium. **Sufceperint.** scilicet ad custodiendum. **Deportationis.** deportatũr enim. Et nõ quòd quinquennio durat hæc actio: vt. ff. ad l. Iul. pecu. l. peculatus. **Item est speciale in ea,** quòd contra heredes inchoetur: vt. ff. ad l. Iul. pecu. l. fi. Accur. **[Nst e inter.]** C. A. S. V. S. Non solum ista sunt publica iudicia, quæ vos vidistis: sed & l. Fabia de plagiariis, quæ interdum pœnam capitis infligit, & interdum minorem, dicitur publicum iudicium. & habet locum hæc lex, si quis filium alterius furripuerit, & cum vendiderit. talis enim magnam plagam parentibus infert. Idem est si seruum alienum furripuerit & detraxerit. Francisc.

De plagiariis. ideo sic dicta, quia orbatõ patre filio, vel domino seruo, hæc lex punit orbantem, siue talem plagam inferentem. habet enim locum quando aliquis distrahit alienum seruum, vel filium, ita quòd pater vel dominus non potest rehabere: vt. ff. ad l. Fab. de pla. l. j. & l. lege. & l. eum. & l. pen. s. fin. Item tenetur, qui liberũ hominem de loco in locum transportat: vt. C. ad legem Fab. de plag. l. quoniam. & hoc si dolo facit, non aliter: vt. ff. ad leg. Fab. de plag. l. legis Fabiæ. Item hac lege tenetur, si quis seruum in fuga constitutum vèdat, ita vt emptio statim teneat: vt. C. ad leg. Fab. de plag. l. in fuga.

Capitis pœnam. scilicet maiorem: aliquãdo minorem capitale, cum capitalis aliàs sit minor, aliàs maior. Nam ingenuus nobilis in metallum damnatur, ignobilis gladio feritur, seruus vel libertus bestiis subicitur: vt. C. ad leg. Fa. de plag. l. fi. & ff. ad legem Fab. l. fin. in fi. Item quædam ciuiliis pœna olim imponebatur, quæ cessat hodie, vt. ff. eo. l. fi.

Sunt præterea. C. A. S. V. S. Scire debetis, quòd omnia ferè iudicia publica de quibus tractatum est à principio istius tituli vsque hæc, sunt publica & capitalia. Modò autem est tractaturus Iustinianus de quibusdam iudiciis quæ sunt publica, sed non capitalia: & enu-

merat ea in litera. Prima est l. Iul. de ambitu. Secunda est l. Iul. repetundarum. Tertia est lex Iul. de annona. Quarta est l. Iul. de residuis. Quando autem & in quibus casibus locum habeant istæ leges, plene habes notatum in glo. ordin. Istæ autem leges minorem pœnam quàm capitale inferunt eis qui præcepta earum siue earum iudicia neglexerit. Franciscus.

Lex Iulia de ambitu. quæ habet locũ in quatuor casibus. Primò si quis dederit clam pecuniã, vt aliquem fortia-

Lex Fabia de plagiariis quãdoque pœnam capitis, quandoque leuiorẽ irrogat, secundum. Ange.

Est & inter publica iudicia lex Fabia de plagiariis, quæ interdum capitis pœnam ex sacris constitutionibus irrogat, interdum leuiorem.

Lex Iulia de ambitu, repetundarum, de annona, & residuis, quæ in diuersis capitulis loquuntur, diuersas pœnas (præterquam mortis) inferunt. Areti.

Sunt præterea publica iudicia, lex Iulia de ambitu, lex Iulia de annona, & lex Iulia de residuis: quæ de certis capitulis loquuntur, & animæ quidem amissionem non irrogant, aliis autem pœnis eos subiiciunt qui præcepta earum neglexerint.

Iustinianus finem facturus, amplio rem publicorũ iudiciorum determinationem Digesta conuincere dicit Ange.

Sed de publicis iudiciis hæc exposuimus, vt vobis possibile

fulc: vt. ff. de offic. proconsulis. l. antepen. Vel dic ibi facibus, id est sex mensibus: quia tantum durabat eius officium. Accur sus.

Lex Iulia repetundarum. quæ habet locum quando index per pecuniã facit aliquid, vel omittit: vt. ff. ad leg. Iuliam repetundarum. l. iij. s. vj. & vj. Esulentum tamen potest accipere iure veteri: dummodo non nimis magnum: vt. ff. de offic. procon. l. solent. in fi. sed iure nouo non, nisi quando deficeret salarium, vt in authen. vt iudices sine quoquo suffrag. s. scriptum est exemplar huius. versic. quapropter. ibi, aut si non est. coll. ij. Pœna autem huius legis est ciuiliis in quadruplum: vt. C. ad l. Iul. repetundarum. l. j. criminalis extra ordinem: vt. ff. ad leg. Iuliam repetundarum. l. lex Iulia. s. hodie.

Lex Iulia de annona. hæc lex locum habet quotiens quis facit vt annona carior sit: & est pœna in eum statuta viginti aureorum: vt. ff. ad leg. Iul. de annona. l. ij.

Lex Iulia de residuis. & hæc lex habet locum quando aliquid superfuit ex aliqua administratione publica, & ipse in vsum suum conuertit, cui erat illa administratio commissa: vt. ff. ad leg. Iuliam pecu. l. ij. & iij. s. lege. Pœna autẽ huius legis est tertia parte amplius quàm debet. quod Pe. sic dixit, vt esset in quadruplum. Vel dic amplius tertia parte: quia punitur in simplum, & in tertia parte simpli: vt ff. ad l. Iul. pecu. l. iij. s. sed & qui pecuniã in fin. maxime quia pœnæ restringendæ sunt: vt. ff. de pœ. l. interpretatione. A D D I T I O.

Not. quòd in istam legem incidunt officiales siue camerarij qui habent ex administratione publicas pecunias, & finito officio aliquid retinent: quia tenentur ista lege & pœna supra dicta. Et etiam aduertas, quòd ista pœna & lege tenentur officiales qui vnam collectam impositam in communi, destinatam pro vsu & necessitate communis, ipsi conuertunt dictam pecuniã in alium vsum: quia etiam si esset pro necessitate communis, tamen incidit in istam legem: vt est casus in l. ij. ff. ad leg. Iul. pecu. secundum Angelum.

Subiicitur. scilicet leges prædictæ quatuor. vel dic quòd loquitur indefinite, vt patet in inferioribus.

Earum. scilicet legum. nam in contractibus & aliis quæ debent de iure fortiori effectum, & non fortiantur, iudicat lex non valere: vt. C. de legi. & con. l. non dubium. Item in criminalibus variæ constituantur pœnæ: quarum quædam sunt ordinariæ, quæ scilicet habent certam pœnam aliqua lege inductam, vt patet per multas rubricas. ff. de publicis iudic. & in sequentibus. Aliæ sunt extraordinariæ.

Phanium vocant hæc leges Beroaldus, Perotus, Cateilianus Corra: Flauianus vero quid magis placet Pomponius Læus vir ætatis suæ doctissimus, à Flauio quodam tribuno plebis. Fauis autem alij, b) Dic Io. Fab. quòd hoc non est verum: vt. l. in eos. ff. de iure. & in auth. vt iudici sine quolust per totũ, & ff. de mu. & ho. l. estimatione. tu autẽ dic pro honore sine administratione cõsequenda bene dari non autem cum administratione: secundum Bar. & Ange.

Lex Iulia de ambitu. quæ habet locũ in quatuor casibus. Primò si quis dederit clam pecuniã, vt aliquem fortia-

Lex Iulia de ambitu, repetundarum, de annona, & residuis, quæ in diuersis capitulis loquuntur, diuersas pœnas (præterquam mortis) inferunt. Areti.

Sunt præterea publica iudicia, lex Iulia de ambitu, lex Iulia de annona, & lex Iulia de residuis: quæ de certis capitulis loquuntur, & animæ quidem amissionem non irrogant, aliis autem pœnis eos subiiciunt qui præcepta earum neglexerint.

Iustinianus finem facturus, amplio rem publicorũ iudiciorum determinationem Digesta conuincere dicit Ange.

Sed de publicis iudiciis hæc exposuimus, vt vobis possibile

fulc: vt. ff. de offic. proconsulis. l. antepen. Vel dic ibi facibus, id est sex mensibus: quia tantum durabat eius officium. Accur sus.

Lex Iulia repetundarum. quæ habet locum quando index per pecuniã facit aliquid, vel omittit: vt. ff. ad leg. Iuliam repetundarum. l. iij. s. vj. & vj. Esulentum tamen potest accipere iure veteri: dummodo non nimis magnum: vt. ff. de offic. procon. l. solent. in fi. sed iure nouo non, nisi quando deficeret salarium, vt in authen. vt iudices sine quoquo suffrag. s. scriptum est exemplar huius. versic. quapropter. ibi, aut si non est. coll. ij. Pœna autem huius legis est ciuiliis in quadruplum: vt. C. ad l. Iul. repetundarum. l. j. criminalis extra ordinem: vt. ff. ad leg. Iuliam repetundarum. l. lex Iulia. s. hodie.

Lex Iulia de annona. hæc lex locum habet quotiens quis facit vt annona carior sit: & est pœna in eum statuta viginti aureorum: vt. ff. ad leg. Iul. de annona. l. ij.

Lex Iulia de residuis. & hæc lex habet locum quando aliquid superfuit ex aliqua administratione publica, & ipse in vsum suum conuertit, cui erat illa administratio commissa: vt. ff. ad leg. Iuliam pecu. l. ij. & iij. s. lege. Pœna autẽ huius legis est tertia parte amplius quàm debet. quod Pe. sic dixit, vt esset in quadruplum. Vel dic amplius tertia parte: quia punitur in simplum, & in tertia parte simpli: vt ff. ad l. Iul. pecu. l. iij. s. sed & qui pecuniã in fin. maxime quia pœnæ restringendæ sunt: vt. ff. de pœ. l. interpretatione. A D D I T I O.

Not. quòd in istam legem incidunt officiales siue camerarij qui habent ex administratione publicas pecunias, & finito officio aliquid retinent: quia tenentur ista lege & pœna supra dicta. Et etiam aduertas, quòd ista pœna & lege tenentur officiales qui vnam collectam impositam in communi, destinatam pro vsu & necessitate communis, ipsi conuertunt dictam pecuniã in alium vsum: quia etiam si esset pro necessitate communis, tamen incidit in istam legem: vt est casus in l. ij. ff. ad leg. Iul. pecu. secundum Angelum.

Subiicitur. scilicet leges prædictæ quatuor. vel dic quòd loquitur indefinite, vt patet in inferioribus.

Earum. scilicet legum. nam in contractibus & aliis quæ debent de iure fortiori effectum, & non fortiantur, iudicat lex non valere: vt. C. de legi. & con. l. non dubium. Item in criminalibus variæ constituantur pœnæ: quarum quædam sunt ordinariæ, quæ scilicet habent certam pœnam aliqua lege inductam, vt patet per multas rubricas. ff. de publicis iudic. & in sequentibus. Aliæ sunt extraordinariæ.

Phanium vocant hæc leges Beroaldus, Perotus, Cateilianus Corra: Flauianus vero quid magis placet Pomponius Læus vir ætatis suæ doctissimus, à Flauio quodam tribuno plebis. Fauis autem alij, b) Dic Io. Fab. quòd hoc non est verum: vt. l. in eos. ff. de iure. & in auth. vt iudici sine quolust per totũ, & ff. de mu. & ho. l. estimatione. tu autẽ dic pro honore sine administratione cõsequenda bene dari non autem cum administratione: secundum Bar. & Ange.

Lex Iulia de ambitu. quæ habet locũ in quatuor casibus. Primò si quis dederit clam pecuniã, vt aliquem fortia-

Lex Fabia de plagiariis quãdoque pœnam capitis, quandoque leuiorẽ irrogat, secundum. Ange.

Est & inter publica iudicia lex Fabia de plagiariis, quæ interdum capitis pœnam ex sacris constitutionibus irrogat, interdum leuiorem.

Lex Iulia de ambitu, repetundarum, de annona, & residuis, quæ in diuersis capitulis loquuntur, diuersas pœnas (præterquam mortis) inferunt. Areti.

Sunt præterea publica iudicia, lex Iulia de ambitu, lex Iulia de annona, & lex Iulia de residuis: quæ de certis capitulis loquuntur, & animæ quidem amissionem non irrogant, aliis autem pœnis eos subiiciunt qui præcepta earum neglexerint.

Iustinianus finem facturus, amplio rem publicorũ iudiciorum determinationem Digesta conuincere dicit Ange.

Sed de publicis iudiciis hæc exposuimus, vt vobis possibile

fulc: vt. ff. de offic. proconsulis. l. antepen. Vel dic ibi facibus, id est sex mensibus: quia tantum durabat eius officium. Accur sus.

Lex Iulia repetundarum. quæ habet locum quando index per pecuniã facit aliquid, vel omittit: vt. ff. ad leg. Iuliam repetundarum. l. iij. s. vj. & vj. Esulentum tamen potest accipere iure veteri: dummodo non nimis magnum: vt. ff. de offic. procon. l. solent. in fi. sed iure nouo non, nisi quando deficeret salarium, vt in authen. vt iudices sine quoquo suffrag. s. scriptum est exemplar huius. versic. quapropter. ibi, aut si non est. coll. ij. Pœna autem huius legis est ciuiliis in quadruplum: vt. C. ad l. Iul. repetundarum. l. j. criminalis extra ordinem: vt. ff. ad leg. Iuliam repetundarum. l. lex Iulia. s. hodie.

Lex Iulia de annona. hæc lex locum habet quotiens quis facit vt annona carior sit: & est pœna in eum statuta viginti aureorum: vt. ff. ad leg. Iul. de annona. l. ij.

Lex Iulia de residuis. & hæc lex habet locum quando aliquid superfuit ex aliqua administratione publica, & ipse in vsum suum conuertit, cui erat illa administratio commissa: vt. ff. ad leg. Iuliam pecu. l. ij. & iij. s. lege. Pœna autẽ huius legis est tertia parte amplius quàm debet. quod Pe. sic dixit, vt esset in quadruplum. Vel dic amplius tertia parte: quia punitur in simplum, & in tertia parte simpli: vt ff. ad l. Iul. pecu. l. iij. s. sed & qui pecuniã in fin. maxime quia pœnæ restringendæ sunt: vt. ff. de pœ. l. interpretatione. A D D I T I O.

Not. quòd in istam legem incidunt officiales siue camerarij qui habent ex administratione publicas pecunias, & finito officio aliquid retinent: quia tenentur ista lege & pœna supra dicta. Et etiam aduertas, quòd ista pœna & lege tenentur officiales qui vnam collectam impositam in communi, destinatam pro vsu & necessitate communis, ipsi conuertunt dictam pecuniã in alium vsum: quia etiam si esset pro necessitate communis, tamen incidit in istam legem: vt est casus in l. ij. ff. ad leg. Iul. pecu. secundum Angelum.

Subiicitur. scilicet leges prædictæ quatuor. vel dic quòd loquitur indefinite, vt patet in inferioribus.

Phanium vocant hæc leges Beroaldus, Perotus, Cateilianus Corra: Flauianus vero quid magis placet Pomponius Læus vir ætatis suæ doctissimus, à Flauio quodam tribuno plebis. Fauis autem alij, b) Dic Io. Fab. quòd hoc non est verum: vt. l. in eos. ff. de iure. & in auth. vt iudici sine quolust per totũ, & ff. de mu. & ho. l. estimatione. tu autẽ dic pro honore sine administratione cõsequenda bene dari non autem cum administratione: secundum Bar. & Ange.

Lex Iulia de ambitu. quæ habet locũ in quatuor casibus. Primò si quis dederit clam pecuniã, vt aliquem fortia-

Lex Iulia de ambitu, repetundarum, de annona, & residuis, quæ in diuersis capitulis loquuntur, diuersas pœnas (præterquam mortis) inferunt. Areti.

Sunt præterea publica iudicia, lex Iulia de ambitu, lex Iulia de annona, & lex Iulia de residuis: quæ de certis capitulis loquuntur, & animæ quidem amissionem non irrogant, aliis autem pœnis eos subiiciunt qui præcepta earum neglexerint.

Iustinianus finem facturus, amplio rem publicorũ iudiciorum determinationem Digesta conuincere dicit Ange.

Sed de publicis iudiciis hæc exposuimus, vt vobis possibile

fulc: vt. ff. de offic. proconsulis. l. antepen. Vel dic ibi facibus, id est sex mensibus: quia tantum durabat eius officium. Accur sus.

Lex Iulia repetundarum. quæ habet locum quando index per pecuniã facit aliquid, vel omittit: vt. ff. ad leg. Iuliam repetundarum. l. iij. s. vj. & vj. Esulentum tamen potest accipere iure veteri: dummodo non nimis magnum: vt. ff. de offic. procon. l. solent. in fi. sed iure nouo non, nisi quando deficeret salarium, vt in authen. vt iudices sine quoquo suffrag. s. scriptum est exemplar huius. versic. quapropter. ibi, aut si non est. coll. ij. Pœna autem huius legis est ciuiliis in quadruplum: vt. C. ad l. Iul. repetundarum. l. j. criminalis extra ordinem: vt. ff. ad leg. Iuliam repetundarum. l. lex Iulia. s. hodie.

Lex Iulia de annona. hæc lex locum habet quotiens quis facit vt annona carior sit: & est pœna in eum statuta viginti aureorum: vt. ff. ad leg. Iul. de annona. l. ij.

Lex Iulia de residuis. & hæc lex habet locum quando aliquid superfuit ex aliqua administratione publica, & ipse in vsum suum conuertit, cui erat illa administratio commissa: vt. ff. ad leg. Iuliam pecu. l. ij. & iij. s. lege. Pœna autẽ huius legis est tertia parte amplius quàm debet. quod Pe. sic dixit, vt esset in quadruplum. Vel dic amplius tertia parte: quia punitur in simplum, & in tertia parte simpli: vt ff. ad l. Iul. pecu. l. iij. s. sed & qui pecuniã in fin. maxime quia pœnæ restringendæ sunt: vt. ff. de pœ. l. interpretatione. A D D I T I O.

Not. quòd in istam legem incidunt officiales siue camerarij qui habent ex administratione publicas pecunias, & finito officio aliquid retinent: quia tenentur ista lege & pœna supra dicta. Et etiam aduertas, quòd ista pœna & lege tenentur officiales qui vnam collectam impositam in communi, destinatam pro vsu & necessitate communis, ipsi conuertunt dictam pecuniã in alium vsum: quia etiam si esset pro necessitate communis, tamen incidit in istam legem: vt est casus in l. ij. ff. ad leg. Iul. pecu. secundum Angelum.

Subiicitur. scilicet leges prædictæ quatuor. vel dic quòd loquitur indefinite, vt patet in inferioribus.

Earum. scilicet legum. nam in contractibus & aliis quæ debent de iure fortiori effectum, & non fortiantur, iudicat lex non valere: vt. C. de legi. & con. l. non dubium. Item in criminalibus variæ constituantur pœnæ: quarum quædam sunt ordinariæ, quæ scilicet habent certam pœnam aliqua lege inductam, vt patet per multas rubricas. ff. de publicis iudic. & in sequentibus. Aliæ sunt extraordinariæ.

Phanium vocant hæc leges Beroaldus, Perotus, Cateilianus Corra: Flauianus vero quid magis placet Pomponius Læus vir ætatis suæ doctissimus, à Flauio quodam tribuno plebis. Fauis autem alij, b) Dic Io. Fab. quòd hoc non est verum: vt. l. in eos. ff. de iure. & in auth. vt iudici sine quolust per totũ, & ff. de mu. & ho. l. estimatione. tu autẽ dic pro honore sine administratione cõsequenda bene dari non autem cum administratione: secundum Bar. & Ange.

Lex Iulia de ambitu. quæ habet locũ in quatuor casibus. Primò si quis dederit clam pecuniã, vt aliquem fortia-

Lex Fabia de plagiariis quãdoque pœnam capitis, quandoque leuiorẽ irrogat, secundum. Ange.

Est & inter publica iudicia lex Fabia de plagiariis, quæ interdum capitis pœnam ex sacris constitutionibus irrogat, interdum leuiorem.

Lex Iulia de ambitu, repetundarum, de annona, & residuis, quæ in diuersis capitulis loquuntur, diuersas pœnas (præterquam mortis) inferunt. Areti.

Sunt præterea publica iudicia, lex Iulia de ambitu, lex Iulia de annona, & lex Iulia de residuis: quæ de certis capitulis loquuntur, & animæ quidem amissionem non irrogant, aliis autem pœnis eos subiiciunt qui præcepta earum neglexerint.

Iustinianus finem facturus, amplio rem publicorũ iudiciorum determinationem Digesta conuincere dicit Ange.

Sed de publicis iudiciis hæc exposuimus, vt vobis possibile

fulc: vt. ff. de offic. proconsulis. l. antepen. Vel dic ibi facibus, id est sex mensibus: quia tantum durabat eius officium. Accur sus.

Lex Iulia repetundarum. quæ habet locum quando index per pecuniã facit aliquid, vel omittit: vt. ff. ad leg. Iuliam repetundarum. l. iij. s. vj. & vj. Esulentum tamen potest accipere iure veteri: dummodo non nimis magnum: vt. ff. de offic. procon. l. solent. in fi. sed iure nouo non, nisi quando deficeret salarium, vt in authen. vt iudices sine quoquo suffrag. s. scriptum est exemplar huius. versic. quapropter. ibi, aut si non est. coll. ij. Pœna autem huius legis est ciuiliis in quadruplum: vt. C. ad l. Iul. repetundarum. l. j. criminalis extra ordinem: vt. ff. ad leg. Iuliam repetundarum. l. lex Iulia. s. hodie.

Lex Iulia de annona. hæc lex locum habet quotiens quis facit vt annona carior sit: & est pœna in eum statuta viginti aureorum: vt. ff. ad leg. Iul. de annona. l. ij.

Lex Iulia de residuis. & hæc lex habet locum quando aliquid superfuit ex aliqua administratione publica, & ipse in vsum suum conuertit, cui erat illa administratio commissa: vt. ff. ad leg. Iuliam pecu. l. ij. & iij. s. lege. Pœna autẽ huius legis est tertia parte amplius quàm debet. quod Pe. sic dixit, vt esset in quadruplum. Vel dic amplius tertia parte: quia punitur in simplum, & in tertia parte simpli: vt ff. ad l. Iul. pecu. l. iij. s. sed & qui pecuniã in fin. maxime quia pœnæ restringendæ sunt: vt. ff. de pœ. l. interpretatione. A D D I T I O.

Not. quòd in istam legem incidunt officiales siue camerarij qui habent ex administratione publicas pecunias, & finito officio aliquid retinent: quia tenentur ista lege & pœna supra dicta. Et etiam aduertas, quòd ista pœna & lege tenentur officiales qui vnam collectam impositam in communi, destinatam pro vsu & necessitate communis, ipsi conuertunt dictam pecuniã in alium vsum: quia etiam si esset pro necessitate communis, tamen incidit in istam legem: vt est casus in l. ij. ff. ad leg. Iul. pecu. secundum Angelum.

Subiicitur. scilicet leges prædictæ quatuor. vel dic quòd loquitur indefinite, vt patet in inferioribus.

vt. ff. ad senatuscon. Turpil. l. & in priuatis. & ff. de extraordi. cri. l. j. & in sequentibus titul. vsque ad titul. de pub. iudi.

[sed de publicis iudiciis.] CASVS. Dixi Iustiniano: Domine, quare tantum de publicis iudiciis tractastis, & tot exempla de eis posuistis? Frater (respondet dominus Iustinianus) hoc fecimus ad utilitatem vestram, scilicet vt

* Summo digito & quasi per indicem oratio est certe elegans metaphoricè sumpta & translata, vt innuat hic se Iusti. perstrinxisse & leuiter attigisse. nã qd

de eis aliquam notitiã generalem haberetis, siue cognitionem: sed plena eorum cognitio siue scientia ex latioribus di-

git summo digito, & quasi per indicem ea tetigisse: alioqui diligentior eorum sciẽtia vobis ex-

gestorum libris Deo propitio aduentura est. Modo autem sufficiat vobis hæc summo digito & quasi per indicem tetigisse. Et nota qd per hæc duo verba, aduentura, & summo digito, duo dat nobis intelligere: scilicet profuuditatem, per hoc quod dicit, summo digito, & beatam spem, per hoc quod dicit, aduentura. hoc dicit, Franciscus de Aretino.

a *Summo digito.* id est longiori digito, cum quo quis tangerẽ potest altius quã cum aliis: qui dicitur medius. Accursius.

b *Per indicem.* id est per alium digitum, qui dicitur index. Vel dic, & melius, quod hæc dicta sunt, vt sint index siue demonstratio aliorum dicendorum: sicut & sub gallina ouum dimittitur, vt

latioribus Digestorum seu Pandectarum libris deo propitio aduentura est. c

tum librum vsque ad titulum de appellationibus, qui sequitur. Accursius Floren. ADDITIO. Velit rex cœlestis nostra crimina omnia & priuata & publica tollere: ne nos æthereas ad sedes impediãt ascendere. Amen.

leuiter voluimus attingere, id summo digito, id est digiti summitate facere solemus: & per indicem quasi per capita & summam dixisse videtur: vt not. Alciat. ad fi. lib. 4. de verb. sig.

F I N I S.

Ægidij

Aegidij Perrini Arremarenfis, in Iustiniani

VITAM, AD CLARISSIMUM VIRVM

Ioannem Raguyrum, abbatem Arremarensem

Epistola nuncupatoria.

In Iustiniani principis res gestas memoratu dignas, en diuersis sparsas auctoribus, summa vigilia curaque nuper à nobis collectas, & in unum veluti fascem compressas, tibi offerimus (clarissime vir) vt & ipsius Imperatoris, & eorum quibus cum illo vel intercessit amicitia, vel efferbuit bellum, varios mores, ingenia, affectus, vitia, religionem, variâsq; virtutes cõtemplari queas: atque adeo, vt rerum omnium memorabilium per id temporis gestarum multiplici notitia mentem recrees: magna enim te historia oblectatione (vt ceteras tuas virtutes omitam) teneri in confesso est. In quas ego totus iampridem incubuissem, nisi earum prædicationi vnicam tuam reluctari modestiam subinde viderem. Quæ huiusmodi certe est, vt cum laudanda libenter facias, ea tamen fecisse te non libenter audias. Ab his igitur (quoniam ita velle te haud dubiè scio) prudens faceffo, simulque te oro, vt si quando labor hic noster (quem tua suscepi causa) inuidiæ multitudinis iudicio eleuatus, mordicus à detractoribus imperatur, quod vitare nemo mehercle poterit, nisi qui nihil omnino scribet, eius tu in primis assertor mihi sis, atque propugnator. Vale.

Iustinianus maior, Iustini primi ex forore nepos: genere Thrax, ignotis parentibus & obfcuris natus, maiores nullos habuit claros, sed vel armentarios tantum, vel fuarios. In pueritia Iustini auunculi, ex boum custode gregarij militis facti, satelles fuit pedissequus. hinc Iustino ex gregario ad imperatoriũ culmen fraude sublato, per oēs dignitatũ honores gradatim ascendens, ab eo est ad prætorij præfecturã euectus, cõsulq; designatus. Nono autẽ imperij anno Iustinus eundẽ adoptauit primũ, dein cõsortem imperij fecit: & quarto post mense decessit. Quo vita functo, Iustinianus imperauit solus. Non ergo naturalis Iustini filius fuit Iustinianus (vt voluit glos. in proce. Insti. & alius quidã non indoctus) sed adoptiuus solũ, & ita intelligi debet textus in §. est & aliud. de donat. & in §. penulti. quibus nõ est permiff. facere testa. Instit. ciuil. Inciderunt autẽ Iustiniani principatus primordia in eum qui quintus & viceffimus fuit supra quingentesimũ humanæ salutis annũ. Quo autẽ auspicio ad imperatoriã peruenire dignitatẽ, scribit Ammonius monachus libro secũdo, vbi multa narrat quæ à fide historica mihi videtur prorsus aliena: atq; in primis Iustinianũ ipsum post acceptum imperium vulgare scortũ sibi matrimonio copulasse, & ob id in grande suorũ procerum odium incidisse, ac plerosq; ex eis capitali sententia dãnasse. Duas habuit vxores, alteram Antonia (si Ammonio credimus) Antoninæ Belisarij vxoris sororem, quam priuatus in deliciis habuerat cõcubinam. Alterã verò Theodora, cuius ab eo frequens fit in Authenticis mentio: & huius meminerunt plerique omnes, præter Ammonium, historici qui de Iustiniani rebus scripsere: nihil tamen hic penitus liberorum ex duabus reliquit vxoribus, præter vnicã filiam Iustini junioris matrem. Nec mirum. vsu enim sæpe venit quilibet ppẽ illustrium virorum aut sine liberis interire, aut tales plerumq; filios habere, vt melius fuerit rebus humanis consultius, si sine posteritate decessissent. Sed vt propositum repetamus opus, plurima certè & maxima bella, non suo, sed legatorũ suorũ Marte gessit Iustinianus. Nam per Mundum sui exercitus ducem Dalmatiam inuasit, & Solonam urbem munitissimã vi cepit: in qua victoria Mundus ipse cum filio suo occisus est. Manros quoque Africam infestantes, ductũ Ioannis præfecti sui oppressit. Inde Belisarium patricium hominem Græcum, militaris disciplinæ peritissimum, in Persas rebelles cum exercitu misit, quos ille breui deuicit, & iura imperij Roma. toti Orienti asseruit. cum victoria redeuntem, & aureo curru triũphantem, magna lætitia Iustinianus excepit. idẽmq; dux triũpho insignis, & bello clarus, in Africam mox profectus, Vandalorum gentem deleuit, & Gilimerem eorũ

regem vi cepit, catenisq; aureis vinctum (quod ferro ligatum eum se non ducturũ promississet) Constantinopolim vnã cum vxore & regia familia in triũphum egit, Anno. 74. vt scribit Volaterranus, vel (vt Paulus Diaconus vult) 96. ex quo Gensericus in Africam primũ ingressus est. Cum autem ad cõspectum imperatoris venisset, iussuq; esset rex adorare Iustinianum, fertur eum pleno ore semper risisse, atq; interrogatum, dixisse ridere se fortunæ humanæ vicissitudinem, vt qui modò rex fuisset, iam seruiret. Hic Belisarij triumphus maior fuit, quàm Persicis, & preciosior. Supellex enim regis distincta auro lapillisq; & margaritis, ac septem vasa auro plena, & nonnulla gemmis, in triumphum acta sunt, vt scribit Põponius Lætus in rebus Gothicis. Post hæc Africã repetens, Vandalos redintegratis viribus bellum renouantes, Iustiniano subdidit, ac penitus deleuit, interfecto eorũ rege Guntarich sub pacis dolo. (Nam dolus an virtus quis in hoste requirat?) Victor inde Romã reuersus, Crucem auream librum centum preciosis gemmis ornatam, in qua res ab eo gesta celata fuerunt, diui Petri Basilicã obtulit. Hic Vandalorũ finis fuit, anno videlicet quinto supra centesimum ex quo Africam primũ occupauerant, vt ipsemet Iustinianus scribit in l. i. in princ. C. de offic. præfe. præto. Afri. & in proce. Insti. §. i. cum ait, Post tanta temporum spatia. Quãuis Procopius dicat Vandalorũ finem fuisse capto Gilimere: quod verum esse nõ potest, cum postea, vt diximus, vires ipsi redintegrarint. Ob quas tã insignes victorias memorabile illud templum quod *ἐξέλιξι σοφίας* Græci vocant, id est sanctã Sapientiam, Christo optimo maximo (est enim Christus patris sapientia) Constantino poli incomparabili magnitudine construxit. Condidit & sanctum Paulum, locum nutriendis pupillis, vt refert Suidas, dicatum. His Iustiniani successibus perculsus Theodatus Gothorum rex, per legatos conatus est bellũ quod ei à Iustiniano imminebat, deprecari. Nam cum Amalasintha mulier cordata, & Iustiniano confœderata, mortuo Athalarico. eius filio Gothorum rege adhuc impubere, eum in regno sociũ adsciuisset, isq; beneficij collati immemor, ipsam iussisset necari, audita Iustinianus eius morte, graui mox in Theodatum exarsit iracundia. Sentiens ergo Theodatus sibi infensum esse principem, apud eum factorum impunitatem impetrare adnixus est, nec eam obtinuit: fuissetque ei continuo bellum illatum, sed vt sine maiore Italia motu ea res conficeretur, legati in Galliam missi sunt à Iustiniano ad Clodomirum Francorum regem, qui magnis muneribus datis facile obtinuerunt, vt Theudebertus (alij Theodebertus) vocant) eius necessarius ex Narbonen. Gallia nihil moueret, dum in Italia bellaretur. Hac igitur cura leuatus Iustinianus cõceptas contra Theodatum belli vires in Vitigem (Theo-

Iustinianus
Belisarij filius.

Ammonio monachus.

Iustini meretricis duxit vxorem.

Magni plerumque viri filios habere inuitiles.

Belisarius.

Gilimer rex.

Guntarich rex.

Procopius.

Sophiæ templum.

Theodatus Gotho, reat Amalasintha.

Clodomires hic rex erat Aureliorũ, filius Clodouet regis primi Frãcorũ Christiani. Theudebertus.

rus rex Me-
tensium &
Galliæ Nar-
bonæ. Clodo-
uei ex fra-
tre nepos.
Vitigis Got-
thorum rex.

Theodoricus
Clodouei fi-
lius.

Bucellinus.
Amingus.

Totilas Got-
thorum rex.

Totilas sig-
gellum dei
cognomina-
tus.

Symma-
chus.
Boetius.

dato interim è medio sublato) conuertit, & Belisariū ad liberandam Italiam contra Gotthos mittit: qui Neapolim primum vi cepit, hinc Romā cum exercitu volente populo ingressus, varia belli fortuna cū Vitige sæpe conflictit: ac tandē eum apud Rauennam cum vxore, liberis, præcipuisque Gotthorū proceribus, ac magna vi auri atque argenti captū ad Iustinianū Constantinopolim deduxit. Narrant historiarū scriptores (atque in primis Procopius) Theudebertū Francorū regem, foederis cum Iustiniano prius isti vel immemorē, vel potius violatorem, huius belli initio octo decim Burgundionū milia in Vitigis auxiliū misisse: quē Vitigem cū Belisarius uicisset, Frācos quoque ipsos belli socios & auxiliares uicisse creditur. Adde quod idē Theudebertus Francorum rex (vt scribit Procopius) cū sexaginta hominū milibus, vel (vt Volateranus) Theodoricus huius Theudeberti pater, cū armatorū milib⁹ octoginta in Italiā postea ueniēs, & Gotthorū & Belisarij copias improuiso impetu dissipauit, & mox cū pabuli penuria in varios languores inciderint, (vt est Gallorū fatum Italiā in festo agmine petentiū) cum paucis est in Galliā reuersus, dimissis in Italia Bucellino & Amingo ducibus, qui & ipsi aliquanto post tēpore à Narsete superati & occisi cum reliquo exercitu in Italia fuere, vt scribunt Anto. Sabel. Procopius, & Paulus Diaco. Ob quas uictorias Iustinianus forsan se Francū vocat, quāquā Ioan. Eubrotū satis historiæ gnarus, in proœ. Insti. ciuiliū, non de nostra, sed Germaniæ Francia Iustinianū cognomēto Francum dici falso putat. Nā ante tempora Clodouei ipsius Theudeberti aui, Francos ipsos Sicambros, seu (vt Faber uult) Germanicos in penitiorē commigrasse Galliā, eamque totā fere occupasse, nemo vel mediocriter doct⁹ ignorat. Procopio ad stipulatur Blondus Foliniēsis de inclinatione imperij Romani, Francos à Iustiniano uictos esse adferens. Ad hæc Rhegino monach⁹ libro Annaliū. i. auctor est, Narsetē Iustiniani patricium cū Bucellino & Amingo Theudeberti Frācorū regis ducibus (qui Italiā deprædabantur) pugnasse, eosque interfecisse. Rhegini subscribit Ioan. Tritemius de origine Francorū: & ipse etiā Ammonius, ac Matthæus Palmerius Florentinus in Chronico, eosdē Francorū duces prope Tarentum fuisse à Narsete oppressos adfirmās, vel, vt Rapha Volaterr. scribit, apud Canetū Capaniæ oppidū. Scribit Procopius in lib. 2. de bello Gotthico, Belisarium in huius belli initio hæc ad Theudebertū scripsisse: Sati⁹ est, secure sua vt quisque possideat, quā dū aliena nimis appetit, de suis rebus periclitetur. Superato, Vitigie, Gotthi qui p Italiā remāserāt, absente Belisario regē sibi eligunt Totilā magni animi virum, qui confestim Florentiā obsedit, sed à Iustiniani ducibus (quos Belisarius in Italia dimiserat) repulsus est: qui cum paruo interiecto tēpore Neapolim cepisset, Belisarius ad curā belli Italiæ rursus à Iustiniano delectus, in Italiā reuēsest. Interim Totilas rex, Italiæ ciuitates miris cladibus direptionibusque afflixit, Romamque in fensō agmine ingressus diripuit, incēditque, & partē murorum euertit; cuiusque varie lactauit, & urbē penitus desolatam, ac sine vllō habitatore reliquit. Narrat Procopius, Romā quadraginta diebus in solitudine fuisse, & tredecim emicuisse flammā pari crudelitate Florentiā in Hetruria solo æquauit: quibus cladibus, dei flagellū cognominatus est; vt scribit Rapha. Volaterr. in gestis Gotthorum. Verum Platina in Leone primo, nō hunc, sed Attilam stāgellum dei uocatum esse uult. Blōdus Forliuionis de inclinatione Roma. imperij auctor est, capta à Totilā urbe, Rusticiā nobilem mulierem romę inter mendicantes inuentam, in iudicium à Gotthis fuisse arreptam, quod Theodoricus regis statuas frangi fecisset in patris sui Symmachii & Boetij coniugis uisionem, qui Theodoricus ipsi fuerant interfecti. De facto nihil

ambigebatur. cæterum mulieris pietas, & amor in defunctos, plus ualuit apud Totilam, quàm regia maiestas. absoluta a rege est, ac ne qua vis illi fieret, diligenter cautū. Scribunt Procopius & Pe. Crinitus, Belisarium ad Totilā cum is de euertenda urbe Roma cogitaret, vt eum à tam infando consilio deflecteret, literas his uerbis misisse: Si hoc bello uictoria ad te declinabit, Romamque deleueris: rem haud sanè alienam, sed tuā perditum ibis. sin uictus eris: seruat urbe gratias immortales, deleta uero humanitatē nullam à uictore expectare debes. Vale. Quam quidē epistolam refert Procop. Totilā sæpe perlegisse, æquūque animo eius admonitionē accepisse, & ab incepto diruendæ urbis opere desituisse. Verum cum media iam plus parte deflagraret, tota fere incendio consumpta est: vnde & Francorum rex Totilæ eius filiā obnixius vxorē petenti, nuptui dare noluit: quod diceret eum nō esse Italiæ regem, qui Romam rerum dominam & Italiæ caput incendisset. Belisarius autem Romam desolatam protinus occupat, & incredibili celeritate muniuit. septem enim & viginti dierum spatio, fossa, vallo, propugnaculis, omnifariamque munitionib⁹ aduersus omnē vim extrinsecā, hostilemque impetum, ipsam urbem instruxit, Totilamque iterum reuertētem magna vi repulit: quem si fugientē Belisarius fuisset persecutus, Gotthicę uictorię laudem Narseti ademisset. post cuius digressum, clauēs urbis Constantinopolim ad Iustinianum misit, vt sciret urbem iterum à se in libertatem esse assertam. Denique cum imparē uiribus se esse cerneret, nec fortuna quę ab initio fuit perseueraret, per Antoninā vxorem, quam ipse præmiserat, à Iustiniano missionem impetrauit, vt scribit Procopius. Alij à Iustiniano reuocatum fuerunt ob falsā affectati imperij suspicio nem: quod scilicet Vitige capto, Gotthi ei omnes regnum Italiæ obtulissent: quod tamen, vt scribit Procopius, omnino recusauit. Vt cunque res habeat, constat hercle eum post multas uictorias, & peractos triūphos, exitum tandem habuisse magnis plerumque uiris, & optime de republic. meritis cōmunem. Nam Iustiniani iussu, siue Triboniani eius cancellarij, cuius prima apud ipsum principem erat auctoritas, odio, quin potius inuidia, seu ueteris (vt dixi) belli suspicione excæcatus est, eidemque oculi crudeliter exempti: qui tam graui tamque iniqua oppressus fortuna, tuguriolum sibi prope uia constituit fecit, in quo reliquum uitæ transigeret, uictum queritans, & hoc subinde prætereuntibus dictitans: Date stipem Belisario, quē rerum prospere gestarum magnitudo extulit, inimicorum inuidia excæcauit. Hæc Procop. & Pet. Crinitus. Ammonius uero monachus scribit reuocatum quidem à Iustiniano per inuidiam fuisse Belisarium, ac patriciaris dignitate priuatum. qui cum priuatā agens uitam, duodecim milia hominum semper secum haberet, Iustinianum Imperio à Floriano deiectum restituit, atque ob id in Iustiniani gratiam rediisse, Italiāque denuo cum exercitu aduersus Francos petiisse, & ad postremum cum paucis contra multos Francos fortiter magis quàm prudenter præstantem occubisse, & qui multarum sub triumpho gentium captiuos adduxerat reges, à Francorum legato uictū, uita simul & nominis sui gloria spoliatum esse. Qua in re tantum abest vt Ammonio accedam, vt nihil minus credam. Veti enim mihi simile non est, Belisarium à Iustiniano reuocatum, belli missionē turpiter ac ignominiose passum, omnibusque dignitatibus priuatum, duodecim milia hominum alere uel consueuisse, uel potuisse: vt pote cui ex facultates uix esse poterant, vt tantum hominum toleraret: nec si tantæ fuisset, permississe Iustinianum credam. Fuit autem Belisarius uir alioquin militaris disciplinæ peritissimus, tantæ ad hæc comitate, quanta dux uilius ætatis, quod sciam, nullus: vt iuxta diuini inopique comis facillime semper occurreret.

Roma rerū
domina.

Gotthi Belisarium regē
face uoluerunt.

Belisarius
excæcatus.

Belisarij
laus.

occurreret. Exegit hic à militibus seuerè abstinentiã, vt ne ex humili quidem plebe pateretur violari quẽquam, nec militaribus viris ex arboribus fruges pomãve temere decerpi. Hęc disciplina militaris seueritas præclaras illi peperit victorias. Quid enim victoriarum ab insolenti milite, quales hodie nostrates omneis fere videas, consequi possis? Porro subuersa militiã disciplina (cum id militi licuit quod libuit) nihil expectari potest aliud in castris, quã seditio, quã pauor, fuga, seruitus, & iniectũ ceruicibus iugum. Iam & in eo non paruum bellicæ virtutis exemplum extitit Belisarius, quod octo circiter Græcorum milia eius ductu ducenta fere Gotthorum milia ex Italiã possessione propemodum deiecerunt. Et cum bello talis esset Belisarius, religio pietatque præcipuã illi curã fuit. intulit enim ex Vandalorum, vt diximus, manibus Crucem auream centum pondo, gemmis distinctã, beati Petri templo, Cerostrata item duo magni precij. Edificauit ære suo xenodochia duo, Fanum quoq; vnũ, prædiisque ditauit. de cuius laudibus ita scribit Suidas: Belisarius dux corporis tum pulchritudine, tum proceritate, ac faciei formositate facillè omnes superabat, facillè & accessibilem vniciuique se præbens allocuturo, adeo vt pauperi & inglorio cuique similis esset. Amor eius in milites, & agricolas, in expugnabilis: in milites quidem, omnium maxime sui tẽporis dona largiebatur. in agricolas tanta parsimonia ac prouidentia utebatur, vt bellatè Belisario nullum vnquam violari contigerit. Vendebantur enim ab ipsis omnia venalia iuxta sententiam. Segetibus vero florentibus diligenter cauebat, ne alicuius præteritis iumentum eas depasceret. Fructus autem in arboribus maturos existẽtes nulli omnino tangere licebat. Fuit insuper prudens, & valde fortis. Et in Belisario hęc quidem fuere virtutes. Cæteri Iustiniani, præter Narsetem, duces, qui post illum in Italia exercitum habuerunt, multo inferiores habendi, consilio, comitate, abstinentia: quo cõtingit, vt breui cum ipso duce belli quoque fortuna sit marta. Alij dicunt non dignitate priuatum Belisarium, sed fama belli Parthici (quod imminere videbat Iustinianus) ab eo à rebus Italicis in Græciam reuocatum, idq; Pomp. Letus & Anto. Sabell. literarum monumentis tradidere. Eo autem in Græciam abscedente Germanus patricius Iustiniani Augusti frater patruelis, vir impiger, & militari disciplina clarus, contra Totilam (qui absente Belisario Romam receperat, & eam instaurare, ciuẽsque reuocare studebat) missus, in Illyria morbo occubuit: in cuius locũ Narfes eunuchus à Iustiniano suffectus, Totilam primũ, deinde Theiam reges superauit & occidit. Valebat hic Narfes plurimũ gratia apud Augustum: administrabatq; eius aulã arbitrio suo: vir ad omnia virtutis opera natus, magnus quidem consilio, sed religione ac pietate maior, qui multo plura sit votis consecutus, quã vi & armis.

Iustinianus haud multo post quã Italia à Gothis, à Vandalis vero Africa armis vindicata est, atque adeo postquam omnis Lybia Romano imperio reddita, multatque præterea ab eo interim, bella feliciter gesta (vt eius gloria domi iuxta forisq; conspicua esset) ad ciuilẽ Reipub. statum in primis reparandum animũ appulit: & imensam legum congeriem ad communem studiosorum vsũ in breuem coartauit formam, cum incondita prius & sparsa ciuilibus illa iuris corpulẽtia obrueret magis adlescentum studia, quã instrueret. Nam ad duos fere milia librorũ volumina in quinquaginta libros digessit. horum congestum Digesta appellant. Sunt qui Pandectas vocent, quod iuris scientiã omnimodam continent doctrinã. Edidit & Epitomen legum, partitus materiã alioquin vberissimam, in quatuor libros, Institutiones passim vocat. Nouas quoque leges, quas ipse statuerat, in vnũ codicem redegit, Nouellãque nuncupari voluit: hodie

Voluntatis nomen sibi vindicat. Omnes dein principum constitutiones, quæ in multis sparsim voluminibus habebantur, in duodecim contraxit libros: Iustiniani Codicem vulgo nuncupant. Ex prædictis igitur palam est, Iustinianum Imperatorem, primum quidem omnium post adeptum ab eo imperium, bella in Gothos Vandalosque gessisse, atque his prospere cõfectis, immensa veteris prudentiã volumina in epitomen redegisse: id quod ipse etiam testatur in proœ. Instit. §. quorum vtrãque. ibi, post tanta temporũ spatia. & in. l. ij. in prin. ibi, post bella enim Parthica &c. C. de vete. iur. enucle. & in. l. j. merito igitur. C. de Iustinia. co. confit. Nec obft. C. de emenda. codic. do. Iustin. in princip. §. igitur. vbi Accursius adferit Iustinianum leges prius emendasse, quã arma tractasse. Nam licet in ipso imperij sui initio leges antea sparsas in vnũ corpus colligere proposuerit, cõperitq; bellis tamẽ uariis ab instituto auocatus, nihil ille perfectum aut absolutum reliquit, præter veterem illum Codicem, quẽ finitis postea bellis, substituto illi nouo Codice penitus abrogauit. Et hunc quidem in digerendis iuris voluminibus ordinem seruauit. Nam antequam bella gereret Iustinianus, Codicem illum qui à nobis nunc defideratur, ex tribus veteribus, Gregoriano scilicet, Theodosiano, & Hermogeniano Codicibus edidit dein bellis ab eo gestis, ex multis legum milibus quinquaginta Digestorum libros cõtraxit. Tertio Institutiones ciuiles. Inde cum qui hodie circumfertur Codicem diuulgauit, ac demum Nouellas, seu paruum (quod vocant) volumen in lucẽ emisit vt recte scripsit Accursius in proœmio Instit. s. j. Hęc de iuris structura à Iustiniano compacta Pomponius Lætus cæteri q; penè omnes historiarum scriptores memoriã prodiderunt. Addunt Anto. Sabel. & Platina in Bonifacio secundo, Iustinianum ipsum non modo iura condidisse, sed de Christi quoque incarnatione pie simul & eleganter scripsisse. Cæterum tantum abesse putat Suidas Græcus iura à Iustiniano fuisse cõdita, vt eum ne elementarium quidem fuisse, sed prorsus alphabeterum scripsisset, Quod si ita habet res, fieri mehercle non potest, vt homo ignarissimus, & qui ne abecedarias quidem nouit literas, tot veterum Iuriconsultorum scripta intellexerit, totq; leges callere, & in ordinem redigere potuerit. Cõsequens igitur esse dicemus, non Iustinianum (vt pote literarum omnino expertem, iurisq; ciuilibus prorsus imperitum, inter porcos & armẽta genitum, natum & educatum) sed Tribonianum eius quæstorẽ, virum doctissimũ, Pandectarum fuisse totiusque iuris architectum: quod & ipse in proœmio Institutionum Distectorũque plane testatus est. Multum itaque debet cum in rebus bellicis Iustinianus Belisario, Narseti, Ioanni, ac Mundo, inclytis belli ducibus: tum verò in ciuilibus Triboniano, Dorotheo, ac cæteris eiusdem farinae viris, qui ipsius Iustiniani gloriam domi militiãq; famigeratam reddiderunt. Nam cum nulli vnquam interfuerit bello, nec legem nouerit vllã, multas tamen de hostibus victorias cum retulisse, iuraq; cõdidisse, & ea omnia in ipsis cordis penetralibus clausa habuisse constans fama prædicat. Qua ex re maiorem retulisset gloriam Iustinianus, quã si imperij fines longius protraxisset: nihilque ei ad summã defuisset laudem, si fons publici priuatique iuris iniquo & pestilenti auctore caruisset, id est si non Triboniani viri mehercle improbi impiique opera in condẽdis legibus vsus fuisset Iustinianus. Quod sane effecit, vt eius inconstantia non parũ sugillaretur. Nam, vt ait Suidas, Tribonianus Græcus ac impius fuit, omnis religionis contemptor, & alienus in omnibus à fide Christiana, adulator, &ceptor, & fraudulentus, qui Iustiniano regi persuasit eum non esse mortem appetiturum, sed in cœlũ vna cum carne assumendum. Fuit autem quæstor Iustiniani, qui naturã po-

Germanus patricius. Iustin. frater patruelis.

Narfes eunuchus.

Iustinianus leges in epitome redegit.

Digesta. Pandectæ.

Institutiones.

Nouellæ.

Volumen.

Codex Iustiniani.

Codices duos fecit Iustinianus. Ordo librorum iuris.

Codex veter.

Digesta. Institutiones. Codex nouus. Nouellæ.

Iustinianus scripsit de incarnatione Christi. Suidas

Iustinianus inter porcos & armẽta genitus & educatus. Tribonianus iuris architectus.

Iustinianus nec bellum gessit vllum nec legem nouit.

Triboniana.

tentia & dotibus pollens, ad t̄at̄um eruditionis fastigium peruenit, vt nemini sui temporis facundia & eruditione cederet. Ceterum studio auaritiæ vsque adeo deditus, vt ius fasque venale haberet, singulis diebus (vt plurimum) leges irritas ac ratas faciens: prout vsus eorū à quibus pecunias acceperat, requirebat: cū annos multos in honore vixisset, morbo tandem decessit, studio pecuniæ semper quoad vixit feliciter incumbens, nec ob id vlla prorsus iniuria ab aliquo affectus, quod scilicet sermone blādo comique erat, vt auaritiæ notam abundantia eruditionis facile obscuraret. Procopius tamē libro belli Parthici primo refert fuisse Tribonianum vnā cum Ioan̄ne, vt populi seditiones ad tempus sedaret, à Iustiniano quandoq; deiectum: vt non absimilem illi fuisse arbitretur, quem Virgilius libro sexto notat, qui leges fixit precio, atq; refixit. Qui Procopius cum Proclū laudare, vellet, Erat, inquit, Proclus imperatoris adfessor, magistratum quæstoris gerens, vir in primis iustus, & procul ab omni auaritia: ideo neque aliquam legem in alicuius gratiā cōscripsit, vt iam Triboniani improbitas nemini ignota esse debeat, tamen si eum Iustinianus vbiq; laudaret, verū facile est indolito imponere regi. Adde quod Tribonianus, & qui cum eo operam cōsarcinandi Iuris ciuilibus dederūt, immensam illam legum multitudinē, inclementium medicorum more, ad viuum refecantes, accisas nobis Pandectas verius, quā compēdiosas (vt Gulielmus Bud. vir doctissimus rectissime scribit) dederunt: nimia enim religione verentes ne de fece (vt dicitur) duodecim tab. hausisset aliquid videretur, id est de prisca nimis & obsoleta antiquitate, dum deliquido tātum & nitido promere volūt, aridiora proculdubio volumina, nec sitim quorundam satis expleantia, reliquerunt: prorsus vt in Pandectis struendis dormitasse verius credatur, quā rectē aliquid & cōpendiose digessisse. Iustinianus anno ex quo imperare cœpit, quadragesimo, vel vt aliis placet, vnde quadragesimo, cū annum agēs quadragesimū imperij habenas suscepisset, amens & stultus iam pridē factus, in ægritudine tandem incidēs, Iustinum ex filia nepotem, cōsortem imperij fecit, caputq; eius diademate ornauit, fortunæque fauentis signum in eius cubiculum misit: nec multo post ingruente morbo nō sanus mente decessit. Qui ex quo Augustalem adeptus est sedem, veterē Romani imperij gloriā inclinatā iā propē & lapsam, in pristinā vindicauit maiestatem, eamq; mirum in modum auxit, & firmiorē quā antea reddidit, maximus certē & augustissimus princeps nisi auaritiæ & delirij Eutyechiani reus fuisset. Nam licet in ipso principatus sui limine orthodoxus in primis fuerit atque Christianissimus, auctoribus Suida Græco, ac Ioan̄ne. ij. Pontifice Maximo in epistola, inter claras. in fi. C. de summa trinitate & fide catholica & eius nomē Ioā. Fab. in sanctorū catalogo apud historicos scriptum se legisse dicat, vulgōque id multis iam seculis in Aureliorū, aliisq; iuris ciuilibus scholis receptum sit, (earum videlicet Bidellis Iustinianum inter diuos relatū palā proclamantibus) graui tamē postea hæresis Eutyechianæ infamia respersus est, cum prius Chalcedonēse cōcilium (quo ipsius Eutyechetis opinio damnata est) probare se adseruisset, literis hac de re vnā cum munetibus ad Ioan̄nē, eum quē nuper dixi secūm, publice missis. Quod & ipsemet testatur in l. iij. ad finem. C. de summa trinitate & fide catholica, & in authent. de eccl. tit. coll. ix. A quo Agapetus primus pontifex maximus ad eum à Theodato Gottho ad excusandā Amalasinthæ mortē orator missus, de Eutyechiana hæresi diu tentatus, constantissime renuēdo dixisse fertur: Ego ad Christianissimū principē venire optaui, sed Diocletianum inueni. Qua sermonis libertate effecit, vt permotus princeps ad sanitatem redierit, Anthemiumq; eius auctorem mali, Constantinopolitanum præ-

sulem, in exilium miserit, & Memnam catholicū in eius locum suffecerit. In quam tamen hæresim haud ita multo post relapsus esse eum in confesso est, instigante præfertim Theodora Augusta, & Triboniano eius quæstore, Theodora. viro à Christiana religione prorsus alieno. Hæc siquidem Theodora cū Syluerio pontifici, mortuo Agapeto, iussisset, vt pulso Menna Constantinopolitano antistite, Anthemium ab exilio reuocaret, idq; negasset Syluerius se facturū, quod pontificia dignitate incolumi præstari non posset, excāduiit fœmina insolēs, & quæ sibi nihil nō licere arbitrabatur: scripsitq; ad Belisarium, vt Syluerio pulso Vigilium diaconum (cuius impulsu Anthemium restitui Theodora petebat) in eius locū substituat. Belisarius rei bellicæ intentus, Antoninæ coniugi negociū dat: quæ subornatis à Vigilio testibus (qui Syluerium dicerent confilia agitate de vrbe Romana Gotthis prodenda) hominem cogit se dignitate abdicare, palliōque deposito monastica se cuculla induere: sicque in Pōtiam relegatus insulam, breui post tempore decessit, ac tandem in martyrum ordinem relatus est: cuius festum celebratur duodecimo Kalendas Iulias. Qui Syluerij legendam (quam vocant) scripsere, dicunt eum ab æmulis accusatū, quod per literas & nūcios Vitigi pollicitus esset, Asinariam se Gotthis portam noctu patefacturū, Lateranēsi domui, quam tum pōtifex incolebat, proximam: eamque ob rem à Belisario appellatum: ibique accidisse, vt cum Syluerius ad ducem veniret, asideret ille Antoninæ coniugis lecto, quæ ex Neapoli accersita languebat adhuc è via, & vt est mulierum in potestatibus intemperies, insolēsq; & importuna loquacitas, vbi hæc Syluerium ad se venientem vidit, procul stolidā voce correptū inlamar, Quo meo, bone vir, quōve Belisarij mei merito, tua Gotthis prodimur opera? Sic illa. ac ne potestate quidem Syluerio diluendi criminis facta, pontificium ei cultum detraxit: ac seponi iubet. Et hæc quidem gesta sunt Iustiniano palām non iubete, ne inconstantia argueretur, cum & ipse Anthemium in exilium misisset, sed conuienter omnia ferente. Syluerio ergo ad hunc modum Vigilij fraude & calumnia relegato, Vigilium ipse ex Theodora Augusta & Antoninæ Belisarij coniugis sententia pōtificiam sedem arripuit: qui cum in creatione sua Theodora imperatrici promississet reuocaturum se Anthemium, paulo ante (vt dictum est) ob hæresim Eutyechianam à Constantinopoleos pontificatu pulsum, cœpit imperiosa mulier instare, vt Anthemium restitueret: quod se facturū Vigilium cum pertinaciter negaret, malis promissis stādum non esse adferens: indignata Theodora Vigilium vi ad se adductū, & fœminæ mandata facere nolentē, ita cædi iussit, vt parum ab intereione abfuerit: eumq; in Euphemie templum furtim elapsū, & inde à tortoribus violēter extractū, iniectōq; in eius collum laqueo, per totam vrbe ad vesperā vsq; distractū, tandem in carceres mitti præcepit, vbi aliquandiu panis duntaxat fuit illi cibus, & aqua potus. Clerici autem qui eum secuti fuerāt, partim in exilium acti, partim verō in metalla damnati sunt. Tam fœdam ignominiam, & verbera, & laqueos, & carceres passus est Vigilium in domo principali, Iustiniano ipso (qui paulo ante venientē eum Cōstantinopolim summa cum veneratione exceperat, ac præcedēte clero & populo ad angustissimum Sophiæ tēplum perducī iusserat (vt par est credere) audiente, sed vidēte etiam, & patienter ferēte. Adde quod cum alterum iam annum penē exactū in vinculis fuisset Vigilium, tentauit Iustinianus per Pelagiū, Pelagiū. qui Roma ad eum venerat rogandū vt Totilam ab euer tēda vrbe Romana auerteret, hēctere eius animū vt Anthemium restitueret, ad postremum, quia sententiā mutare noluit, flagro adhibitus est permissu principis, ac per vrbe iterum laqueo distractus, & demum in carceres reiectus.

Proclus.

Antonina
Belisarii
vxor Syue-
rium ponti-
ficatu pri-
uat.Asinaria
porta.Mulierum
intēperies.Iustinianus
amens in-
terit.Iustinianus
hæreticus.

reiectus. inde plures annos in vinculis fuit Vigilus, nec prius solutus, quā Narfes extramā manum rebus Gothicis imposuit. Hæc ideo scripsi, vt intelligat cupida legum inuentus, nō tam piū fuisse Iustinianū, quā Ioanis Fab. scripta predicant. Verū fertur ipse Iustinianus inclināte iam & ingrauescente eius ætate parum fuisse, vt diximus mentis compos: quam nacta occasione Theodora Augusta, vt est mulierum animus gloriæ & principatus appetens, magnam administrationis partem ad se trahebat. Inciderunt in Iustiniani huius principatum, administrationes pontificum Romanorum septem, quorū primus Felix quartus, qui vt morientes vngerentur Instituit. Bonifacius item secundus, qui sanxit, ne episcopus sibi sacerdotij successorem legeret, & prophanā à clero plebem, cum res fieret diuina, discreuit. Tertio loco Ioan. secundus, qui Anthemium hæreticum Cōstantinopoleos Archiepiscopus damnauit, cuius Iustinianus dānationem per literas publicè laudauit. l. iij. §. suscipimus. versic. & sanctorū patrū. C. de sum. trini. & fide catholica. & grandia ad eū misit dona, aureū scyphum gemmis ornatum, & alia multi precij munera, quæ Vaticano tēplo illata sūt Verum eo mortuo Iustinianus mutata mox volūtate in Eutychnā hæresim lapsus, eam constantissimè eatenus amplexus est, donec ipsum Agapetus ad verā reduxit fidem, quam nec ille diu integram serauit. Hic est ille Ioānes, qui scripsit epistolā. Inter claras. C. de sum. trinit. & fide catho. Agapetus quoq; primus, quem à Theodato Gotthorum rege ad Iustinianum imperatōrē (qui Amalasiūthæ reginæ vltioni imminebat) missum fuisse nuper diximus, eūque ab hæresi Eutychna ad orthodoxā reuocauit fidē: quo vita functo iterum desipuit Iustinianus. Ad hæc Syluerius primus, vir sanctus, qui calumniā passus est apud Belisariū accusante Vigilio diacono, vt paulo antè à nobis scriptum est. Dein & Vigilus ipse eius nominis primus, quē nuper memini variis contumeliis verberibūque iussu Theodoræ fuisse affectum, quod Anthemium hæreticum ab exilio reuocare nollet: in quibus & extinctum eum, veterē calūniæ culpam optimo sine cōpensasse scribit Raphael Volater. Alij non extinctū scribunt, sed longo carcere fuisse detentum, ac tadē Narsetis precibus liberatum, Romamque reuertentem calculi morbo Syracusis periisse. Ab hoc Vigilio synodus quinta Constantinopoli, Iustiniano adhuc in humanis agentibus celebrata est, vbi contra Theodorum coriarum statutum fuit, vt virgo Maria ~~de qua~~ id est deipara seu dei mater appellaretur, anno à Christi Natali. 540. Vnde & diuā Annam Theotoci, id est dei genitricis matrē esse recte dicimus, licet in ecclesiasticis illis libris, quæ breuiaria vulgo appellant, Theodoci matrē eam esse corrupte scriptum sit. Quod si vera sunt hæc, quæ de quinta synodo auctore eodē Vigilio sub Iustiniani principatu congregata scripsimus (sicuti certe verissima esse nemo nescit literatus) à fide haud dubiè abhorrent, ac velut ex diametro distant, quæ de eadem re in literas misit Gratiannus in decretis canonicis. is nanque non Vigilij pontifica

tu, sed Iulij, quintam ipsam synodum vniuersalem fuisse coactam auctor esse fertur. in. c. sexta. & c. seq. §. quinta. xvj. distinct. Quod nulla ratione fieri potuisse, tam me hercle palam est, quā cæli sidera clara. Nam duo tantū pontifices maximi, Iulij nomen fuere adepti, quorum vterque multis à Iustiniano distat seculis. de Iulio enim vterque nihil ambigitur, quippe quem vidimus ipsi nō genis amplius post Iustinianum annis. Priorē autem Iulium Constantini magni principatus habuit, qui lōgo temporis interuallo eum quem nuper dixi Iustinianum antecessit, inter quem & Iustiniani Imperij primordia, viginti in tercessere Romani pontifices. Ex quo constat quintum concilium non Iulio præside (ve sentire videtur Gratianus) sed Vigilio Iustiniani contemporaneo fuisse indictū. Cæterum malim ego dicere textum in dicto §. quinta. esse corruptum, & expuncta inibi dictione, Iulij, in eius locum, Vigilij verbum esse substituendum, quā fateri tantum virum tam scæde in re maxime aperta fuisse lapsum. Simili errore laborauit Paulus Diaconus, in Iustiniano minore quintā synodum tempore Iulij factam fuisse falso adserens. Vigilio itavt proximo est loco à nobis proditum, vita functo, Pelagius primus extremis Iustiniani temporibus sacram Romæ tenuit sedē: qui vt clerici septem horas canonicas (pensum seruitutis ecclesiasticæ) quotidie obirent, cōstituit, & vt hæretici secularium manu cererētur, si ad sanitatē trahi aliter nō possent. Coniiciūtur in principis huius tēpora viri ingenio & eruditione illustres, Cassiodorus Rauenas, qui ex consule monasticā amplexus vitam, non pauca de rebus diuinis scripsit, cum multa prius de republica scripsisset senator. Priscianus Cæsariensis, qui in Grammatica arte tam multa scripsit, quā nemo ante eum alius. Arator carminum conditor, quibus euāgelicam est historiam complexus. Iustinianus Valentianæ ecclesiæ antistes, rerum diuinarū studio non obscurum nomen adeptus. Dionysius abbas, qui Romæ paschalē calculum mira arte cōposuit. Probantur & Facundi scripta ea tempestate in Eutychnianis edita. Adde & Amalasiūthā Athalarici Gotthorum regis matrem, cui tantam fuisse indolem scribit Cassiodorus, vt sine veneratione eam viderit nemo, & pro miraculo fuerit audire loquentē, cū Græce Latinēque sciret egregie, & linguas omnium gētium teneret, quibus aliquid adhuc cōmercij fuit cum populo Romano: quæ cum filiū bonis artibus moribūque instituere conata esset, optimo eius consilio nihil ei obstiterit, ac eorum qui puerum regebant, auaritia. nihil minus ad suas cupiditates explendas expedire arbitrantium, quā frugi & moderatum habere principē. Habuit ilud Iustiniani seculum & viros sanctitate claros Benedictum monasticæ vitæ institutorē in Cassino monte. Maurum eius discipulū in Gallia. Germanum & Genouesā Parisiis. Apud Scotos Brigidam. In Italia Syluerium pontificem martyrij lauream sub eodē Iustiniano adeptum: ac demum Clodoueam primum Gallorum regem Christianum, qui sub ipso ineuntis Iustiniani principatus articulo fatalem obiit diem.

Mulier principatus appetens

Vigilij mors.

Synodus quinta.

Correctus locus in vita diuæ Annæ.

Gratiannus quibusdam videtur lapsus.

Pauli Diaconi lapsus.

Viri illustres tempore Iustiniani.

Amalasiūtha regina Græce Latineque docta.

Auaritia aulicorum principi perniciosa.

FINIS.

PARISIIS.

Ex Typographia Olinarij de Harfy, pro honestissimo viro
Sebastiano Niuelio, Anno domini,
M. D. LXXVI.

Melior de los Reyes